60984 81800

עבדו את ה׳ ביראה

סדר

עבודת ישראל

כולל

התפלות לכל השנה

על נכון מסודרות והיטב מבוארות.

רעדעלהיים

בשנת תרכ"ח לפ"ק.

סדר

עבודת ישראל

כולל

התפלות והברכות לכל השנה
מראשיתה עד אחריתה

עם

סדר הפרשיות והמעמדות והיוצרות לשבתות
והסליחות לתעניות והוספות נאות אחרות

ועליהן באור שמו

יכין לשון

לבאר היטב את כל דרכיהן׃

הכל מחובר ומסודר כהלכתו ומוגה ומנוקה עד תכליתו

על ידי

יצחק בן אריה יוסף דוב

S. Baer.

רעדעלהיים

בשנת יערב עליו שיחי לפ"ק.

Rödelheim,

Druck u. Verlag von J. Lehrberger & Comp.

1868.

יקר סהדותא

מאת

הרב המופלא, נודע ביהודה ובישראל גדול שמו, ה"ה כמוהר"ר שלמה קליין הי"ב
היושב לראש בשבת תחכמוני בק"ק קאלמאר יע"א.

רדי"א

כתוב הדר הוא, אשרי האיש שומרהו, יומם ולילה ינצרהו, „ועבדתם את ה' אלהיכם" ולעבדו בכל לבבכם", לשפוך לב וקרב, בשיח ערב, בקר צהרים וערב, לפני ה' אלהינו, הוא מלכנו צורנו וגואלנו, לשלם פרים שפתותינו, ולכן קמו אנשי כנסת הגדולה, להראות לנו את המסלה, אשר בית אל עולה, ויסדרו לנו את סדר התפלה, סלם מצב ארצה, מיוסד על אדני פז המליצה, יפה כתרצה, וראשו השמים מגיע, בוקע חלונות רקיע, כי להם נגלו תעלומות שמים, להתהלך בארצות החיים. וחכמי המשנה והתלמוד אחריהם, הלכו בעקבותיהם, ויעשו גם הם מטעמים, להקריב לפני שוכן מרומים, ויקבצו מי ברכה העליונה, גורל אחת להנה, למלכות שמים עשו כונים, איש על דגלו חונים, שתולים על פלגי מים נאמנים — אכן ברבות העתים, בדרך החתחתים, שומרי הלשון חדלו, ודרכי התפלה אומללו, והיה המישור למעקשים, ותחת ענבים באושים, המעתיקים ינועו ויחוגו, פעם מלים ידלוגו, פעם נוספות יציגו, פעם הנקודות והטעמים אחור יסיגו, אף כי משפט התנועות והטעמים ומקומם, לא ידעו בשכבם ובקומם, וגדול וקטן שוים בעיניהם, ועבד ואדון יחלפו במושבותיהם, או בחפזם במלאכתם, שגגתם אתם, גם מעיני המגיהים אשר חכמו, ולתקן את המעוות עצמו, שגגות נעלמו, ובמקומן קמו. גם מעושי המלאכה, באה המבוכה, תיבה או אות בדפוס השלכה, או מדרכה נבוכה, או אשה באחותה בגדה, ואחת במקום רעותה עמדה, ולכן שפתי המתפללים הטיפו זרה, בלשון לא מטוהרה, במקום תפלה דופי, כי תחת יפי, עד שהתעוררו חכמי חרשים, ונבוני לחשים, בעלי תבונה, ויחזרו את העטרה אל יושנה, על פי דת ודין לשוננו הקדושה, אבן הראשה, ועל פי כתבי יד הישנים, מאת אנשי אמונים. אכן בכל זאת מקום הניחו להתגדר, לאיש מהיר במלאכתו לפני חכמים יתהדר, המדקדק הנעלה, עמוקים דולה, שוקל וסופר ומחזיק בדק, בשקל הקדש ומאזני צדק, התורני המושלם כה"ר יצחק בן אריה יוסף דוב, יהי כגן רטוב, וכבר יצאו לו מוניטין בעולם, שלפניו כל רז בלשון עברית לא נעלם, וכללי לשון ארמית וכשדים, בידיו המה לאחדים, ועליהם ידבר נגידים, ולו יד ושם בספרי ומדרשי חכמינו, ובתפלות ופיוטים אשר יסדו קדמונינו, אשר המה לנו לעינים, כי ממנו תוצאות חיים, ותורת אמת על לשונו, שם הראה רב כחו ואונו, בדברים כדרבונות, מנצח בנגינות,

גם לקט הצבי, אשר לפני העברים הביא, וסדר הקינות, המה לאות, כי הוא איש תבונות, וידיו אמונות, והנה עתה גם על סדר התפלה ידו הדה, ויישום על שכמו זאת העבודה, להישיר לשון עלגים, ולהשבית סיגים, ולבו עָר, ברוח משפט וברוח בָעֵר, על כל הנותר בשגיון, מבעלי לשון והגיון, חכמי לב אשר קדמוהו, כי רב מאוד מעשהו, לשום דבר דבור על אפניו, ככל הלכותיו ועניניו, הסר משם כל נקוד, אשר בכבלי הלשון איננו עקור, ובכל זאת לא ישען על חכמתו, על שכלו ועל תבונתו, לשנות נוסחא או מלה, בכל סדר התפלה, מדאגה פן ישלח ידו בקדושים, במטבע אשר טבעו חכמי חרשים, לכן לא ישפוט למראה עיניו, וכאשר ידמו רעיוניו, עד ימצא כדבריו הנכוחים והטובים, הנם בכתובים, או בדפוסים מדויקים, והמה עתיקים, וגם שגדולי עולם אשר קדמוהו, אחזו בענין ההוא, ולא הרפוהו, אז יאמר מצאתי לי אונים, ויתדים נאמנים, לדובב שפתי ישנים, גם בעקבות אבודרהם זצ״ל ידרך, ומנהגים שונים יערך, ופרושים נכונים, דברים כנים, ויבאר כל חמורה, בשפה ברורה, וכראותי כי טוב פעלו, אמרתי נוצר תאנה יאכל פרי עמלו, יישר כחו וחילו, אף ידי תכון עמו, נגדה נא לכל עמו, כי טוב טעמו, כ׳וד מלאכתו אספרה, ותהלתה אבשרה, כי בסדורו המסלה סקלה, והמתפללים מתוכו לא ישימו תְהִלָה לתָהלה, מדרכי שפה נכונה לא ימוטו, וממוקשי לשון ימלטו, דבריהם יורצו, כאשר לקדוש ישראל יעריצו, ותפלתם תקובל ברצון, כזבחי בקר וצאן, וכחלב כרים, עד כי נכון יהיה בית ה׳ בראש כל ההרים, בבי״א.

כ״ד הכותב לכבוד ה׳ ולכבוד דורשיו והחותם פהקאלמאר יום עש״ק פ׳ בראשית תרכ״ד לפ״ק.

הק׳ שלמה זאב בן כ״ה ראובן משה קליין זצ״ל רדקס״ט דג״ע רהיין ואגפי׳.

עמ"י

תחלת אמרי, וראש כל דברי, תהלות והודות, לנורא עלילות, אשר יעזני, ואף עזרני, להחל ולכלות, חמודות התפלות, וזמירות וברכות, כסדרן ערוכות, בלשון הטהורה, הצרופה והברורה, תמימות וישרות, והיטב מבוארות.

יבורך צור אשר אין לו תחלה, וישתבח בכל מיני תהלה,
אשר הישר לפני המסלה, לבאר את תכונות התפלה,
חקור ודרוש מצוא שרש ועלה, וטוב טעם לכל מלה ומלה,
עזרני והאיר לי וגלה, אדון עולם ורב כל העלילה.

קורא נעים! בהביאי לפניך את הסדור החדש הזה של תפלותינו ובקשותינו עם דיניהן בראשיהן ובאורן בשוליהן לא ארחיב פי לדבר על עריכת עניניהן ויפי סדריהן ויושר נוסחאותיהן ותכלית באוריהן, כי את כל אלה אתה תחזה ותכיר בעיניך ותבחון ותבין בעצמך לדעה במה וכמה ועד כמה נבדל סדור זה מכל שאר הסדורים הנדפסים לפניו. אך את זאת אגידה ואספרה כי מלאכת הסדור הזה עבדתי בה בכל כחי ושמתי עליה את כל זריזותי וחריצותי ויגעתי יגיעות וטרחות הרבה לקבץ ולהביא אל ידי סדורים כתובי יד ישנים נושנים ודפוסים עתיקים קדמונים ממנהגים שונים עם פרושים ופתרונים להעזר מהם להכן בית התפלה בעמודיו ואדניו ושעריו וחדריו. ואלה הם הסדורים של התפלות שהיו לעיני במלאכת חבורי:

סדור כתב יד על קלף נכתב בשנת ס"ו, כולל התפלות לכל השנה עם מעריבים ופיוטים ומנהגים ודינים וענינים יקרים אחרים.

סדור כתב יד ישן על קלף (ולא נודע לי זמן כתיבתו) כולל התפלות לכל השנה עם מעריבים ופיוטים.

מחזור כתב יד על נייר ישן כמנהג קהל לישלא (L'Isle). ושלשה כ"י הנזכרים הם סגולה לר' בנימן נידרהאפהיים הי"ו בפפד"מ.

סדור כתב יד על קלף כמנהג טריוואש (Troyes) נכתב בשנת קס"ז, כולל התפלות וסביב להן פירוש יפה ושאר ענינים יקרים, והוא באוצר ספרי ר' מאיר גאלדשמידט נ"ע בפפד"מ.

מחזור כתב יד על קלף נכתב בשנת קע"ב, כולל התפלות והפיוטים לכל השנה כמנהג רומא (Rom), והוא סגולה לר' רפאל קירכהיים הי"ו בפפד"מ.

סדור כתב יד על נייר ישן, כולל התפלות כמנהג ספרדיים עם פירוש סביב להן, והוא סגולה לר׳ אליקים כרמולי הי״ו בפפד״מ.

סדור כתב יד על נייר ישן, כולל תפלות לתעניות ובקשות וסליחות וקינות כמנהג אלגיר, והוא רכושי.

סדור כתב יד על נייר, כולל התפלות עם פירוש שמו לקוטי יוסף חברו ר׳ יפתח יוסף בר נפתלי הירץ מנלפך שהיה שמש לקהל ווירמייזא סביב שנת ת״מ, והסדור הזה סגולה לר׳ יונה באנדי הי״ו במגנצא[1]).

סדור תפלה עם הושענות ומעריבים ופירוש בגליונו נדפס בעיר טרין בשנת רפ״ה[2]).

סדור תפלה עם הושענות ומעריבים נדפס בפראג בשנת רפ״ז.

מחזור כפי מנהג ק״ק רומא (Rom) עם פירוש גדול ויפה נקרא קימחא דאבישונא לר׳ יוחנן טריווש נדפס בבולוניא בשנת ש״א.

מחזור לאשכנזים, כולל התפלות והיוצרות והסליחות והפיוטים לכל מועדי השנה עם פירוש ועם דינים ומנהגים, נדפס בשאלוניק בשנת ש״מ.

סדור תפלה עם פירוש רחב ויפה שחיבר רבי נפי בר חנוך זונדלש ור׳ מרדכי בר אברהם קפלמנש הכהן, נדפס בקראקא בשנת שנ״ב[3]).

ברכות וזמירות עם פירוש, דפוס באזיליא שנת שנ״ט.

מחזור לאשכנזים ב׳ כרכים עם פירוש רחב שמו הדרת קדש לר׳ יצחק בר יעקב יוזבל הלוי[4]), דפוס ויניציא שנת ש״ס.

מחזור כמנהג פולין עם פירוש, דפוס פראג שנת שע״ג.

---

[1]) נוסף לאלה ח׳ כתבי יד עוד רשמתי לי שנויי נוסחאות מכמה כ״י אחרים שראיתים הנה והנה. והנה בכל מקום שאביא בבאורי עדות וראיה מסדור כ״י ואזכירנו ברמז „כ״י״ כוונתי בזה על הסדור הראשון הנכתב בשנת ס״ו, ואם אציין בסתם „כ״י״ ולא כ״י אז כוונתי על אחד מן כ״י אחרים.

[2]) הן זה הסדור והנזכר לאחריו המה מהדפוסים הראשונים של התפלה, ורמזתי עליהם בבאורי האחד ברמז „סדור רפ״ה״ והשני ברמז „סדור רפ״ז״. ונמצאים עוד ב׳ סדורי תפלה אשר קדמו להם בדפוס אחד שנדפס בפראג בשנת רג״ע ואחד עם פירוש בגליונו שנדפס במנטובה בשנת רפ״ב, ונזכרו ברשימת ספרי ר״ד אפפענהיים ואני לא זכיתי לראותם.

[3]) יש לדעת כי הפירוש הנמצא בסדור תפלה דפוס אמשטרדם שנת אמ״ת ומיוחס לר׳ נפי ור׳ חנוך איננו הפירוש השלם שלהם, אבל זייף בו המדפיס והיה מוסיף וגורע, והפירוש העקרי הוא הנדפס בסדור קראקא משנת שנ״ב, ולר לי על אשר לא השגתיו עד אחרי כבר נשלמה הדפסת ל׳ היריעות הראשונות של סדורי, וע״י זאת נמשכה לי השגגה במה שכתבתי בדף 93 שורה 11 של הבאור „בפירוש הר׳ נפי,״ ויש לתקן תחתיו „בפירוש סדור אמשטרדם משנת אמת״, כי באמת לא כתב כן הר׳ נפי ורק תוספת המדפיס הוא. ועוד לי להעיר פה כי אותו הספור ממקור והוא רחוש שהעתקתי מתוך סדור כ״י (ומצאתי אח״כ כי כתוב גם בס׳ מנהגים כ״י של ק״ק ווירמייזא) והבאתיו בדף 112 נמצא כולו גם בפירוש הר׳ נפי של סדור שנ״ב ודומה ממש בלשונו ללשון כ״י.

[4]) וחבר המחבר את פירושו מג׳ פירושים שונים, כי עד ברוך שאמר העתיק את פירוש מעגלי צדק, ומשם והלאה עד סוף כל התפלה הוא פירוש של הר׳ הירץ טריויש, ופירוש היוצרות הוא של ר׳ משה בר יוסף בבלאל כ״ץ.

סדור תפלה עם הושענות ומעריבים ויוצרות וקינות ותהלים ומעמדות עם פירוש מיוחס לר' צבי ור' מרדכי, נדפס באמשטרדם בשנת את"ת (וראה למטה בהערה).

מחזור כמנהג ספרדיים, דפוס אמשטרדם שנת תמ"ט.

סדור תפלות ספרדיים, דפוס אמשטרדם שנת תנ"ט.

סדר תפלה עם הגהות דקדוק הלשון לר' עזריאל ווילנא, דפוס פפד"מ שנת תס"ד.

סדור דרך ישרה לרי"מ בר אברהם עפשטיין, דפוס פפד"מ שנת תס"ז.

סדור אור הישר לר' צבי בר חיים, דפוס אמשטרדם שנת תס"ט.

סדר תפלה נדפס ע"י ר' זלמן ולונדן באמשטרדם שנת תע"ב.

סדור שער השמים לר' ישעיה הורוויץ בעל של"ה, דפוס אמשטרדם שנת תע"ז.

תפלה לתעניות כמנהג ספרדיים דפוס אמשטרדם שנת תפ"ו.

מחזור לאשכנזים עם פירוש נדפס ע"י ר' אהרן בר צבי בהאמבורג פאר דער האהע בשנת תנ"ז.

סדור עמודי שמים לר' יעקב בר צבי (יעב"ץ), דפוס אלטונא שנת תק"ז.

ברכת החדש לר' שמואל טריר, דפוס רעדלהיים שנת תקי"ב.

סדר תפלות כמנהג סינגילי (Chingli) דפוס אמשטרדם שנת תקי"ז.

סדור תפלה דפוס מיץ שנת תקכ"ה.

סדר התמיד, כולל התפלות כמנהג ד' הקהלות קארפינטראץ אויגניון ליסלוה וקאוואליאון, נדפס ע"י ר' אליה כרמי באויגניון שנת תקכ"ז.

סדור שערי תפלה להמדקדק ר' זלמן הענא, דפוס דיהרנפורט שנה תקל"ט (והיה הסדור הזה בידי ר"וו היידנהיים כ"ע והוא נמק לו בגליונו שנויי הנוסחאות מתוך מחזור כ"י משנת י"ח ומתוך סדור כ"י משנת כ"ו, וגם הם היו לי לעזר).

סדר ברכות דפוס ויניציא שנת תק"מ.

סדור ויעתר יצחק לר' יצחק סטנאב, דפוס ברלין שנת תקמ"ה.

סדור שפה ברורה לר"וו היידנהיים, דפוס רעדלהיים שנת תקס"ו (ומלווה עם נמוקים ופירושים והערות רבות מכתב עצם ידו של החכם המנוח).

סדר תפלה עם יוצרות סליחות ומעריבים, נדפס ע"י המדקדק ר' משה ישראל בידינגן בדפוס של אפרים האדאמאר במיץ שנת תקע"ט.

סדור הגיון לב עם פירוש מקור הברכה לר' ליזר לאנדזהוט, דפוס קאניגזבערג שנת תר"ו.

מחזור לר"ה וי"כ כמנהג תוגים דפוס ליוורנא שנת תרכ"א.

סדור תפלה דרך החיים עם פירוש נהורא השלם לר' אהרן בר יחיאל, דפוס שטעטטין שנת תרכ"ב.

פירוש על שירי היחוד, כתב יד על נייר נכתב בשנת ק"ץ, והוא רכושי.

הן כל אלה הספרים עם פירושיהם השונים חקרתי בהם ובדקתי ודקדקתי לברר מתוכם הלשון הנכונה ולהציב על פיהם הקריאה המתוכנה, וגם שקדתי על התלמוד והמדרשים

וספרי הגאונים ודרשתי בפוסקים ראשונים ואחרונים וכל מה שנכתב עד היום על הלוכי התפלות והיה בכחי להשיגו לא הסבותי את עיני ממנו. ודליתי ככה כל אמרי ספר ממבואי התפלות ומוצאיהן ואת כולם נתתי לאוצר המלאכה לקרבם בבאורי ולחברם יחד להיות לאהל אחד. ועבדתי במלאכה הזאת ימים רבים וחזרתי עליה כמה וכמה פעמים ולא הרפיתי ואחור לא נסוגותי מלשער ולפלס ולשקול את הכל בכף מאזני הבחינה עד כי העמדתיו על איתן תכונתו. וקראתי את שם הסדור הזה **עבודת ישראל** ע״פ מה שאמרו חז״ל ולעבדו בכל לבבכם, איזו היא עבודה שבלב, הוי אומר זו תפלה (ראש מס׳ תענית), והתפלה היא במקום קרבן ונשלמה פרים שפתינו, וכאשר עבודת מזבח קרויה עבודה כך התפלה קרויה עבודה (ספרי פ׳ עקב י״א, י״ג) ותהי לרצון תמיד עבודת ישראל. ואת באורי לתפלה כניתיו בשם יכין לשון, להיותו מכון ללשון התפלות לכונן את סגנוניהן ולתמוך את נקודיהן ולגלות את מקוריהן ולהביא משען ומסעד לכל נוסחאותיהן ולסלול המסלה לכל מלה ומלה*).

ועתה אתה הקורא אם תמצא כה וכה בסדור זה תבה או נקוד כנגד הרגל קריאתך אל נא תבהל את פיך לקרוא עלי תועה תועה, אבל הביטה וראה נא בשולי העמוד למטה ותבין בבאור אמרי ונוח תנוח דעתך. אמנם המקנאים הרגילים לערער על כל חדש שיראו בלי שום עליו עין בוחנת אם יטענו עלי במאמר „אל תשנו ממנהג אבותיכם“, ואם יאמרו „מי הוא זה שהעיז פניו לשלוח יד בלשון התפלה לתקן ולחדש ולעשות את עצמו כדיין מכריע“, ואם יאמרו „הלא התפלות בידינו מזוקקות די והותר ומה איפוא זה שיחדש“ — אשיבם דבר כי לא באתי לחדש מאומה רק לבאר ולתקן ודי והותר נשאר לי לבאר ולתקן, תדע, כי היידנהיים בכל מה שטהר וזקק את התפלה הוא בעצמו לא הונחה דעתו בסדורו והיה בחפצו להוציא עוד סדור חדש מתוקן בכל וכל ואף כבר קרא לו שמו בטרם הולדו „הלכה ברורה“, אך הזמן לא אבה לו להוציא את מחשבתו לפועל, ואני את כל כתביו במזמתו זו הגיעו לידי ומה שמצאתי בהם נאה למחברתי ארגתיו ביריעותיה. וגם אם שניתי כה וכה נוסחא או נקוד הן באמת איננו שינוי ואיננו לחדש אבל היא היא הקריאה הנאמנה שהשיבותי על עמדה להחזיר העטרה ליושנה. ואם מפני זאת הוצרכתי במקומות להשיג על דברי זולתי ולומר על מחבר מן המחברים שטעה, לא עשיתי כן להתגדל על אחרים ולעשות את עצמי דיין מכריע, גם לא עלה בדעתי לנגוע בזה בכבוד החכמים בעצמם והם כבודם במקומו מונח וחלילה לי מהתפאר בקלון אחרים, אך כל רצוני לבקש האמת ולהודיעה, והאמת אהובה יותר מכל והיא היא כל מגמתי ולא נחלת כבוד והון, ואת אשר חנני החונן דעת וידעתי נגד מביני מדע הצעתי והם יש טו

*) ואגלה פה את אזני הקורא כי ביאורי יכין לשון לא הוכן מעקרו כי אם על גופי התפלה לבדה, כאשר מחשבתי בתחלה לא היתה אלא על תקון ובאור התפלה. ואחרי כן בקרוב השלמת הדפסתה המדפיס גמר אומר להגדיל עוד את תועלת הסדור בהוסיפו לו גם את הסליחות לתענית ואת היוצרות לשבתות ובקש מאתי להניף ידי גם על אלה לטהרן ולבארן ועשיתי כרצונו, אך לא הרחבתי בהן לדרוש ולהעמיק בשרשי הדברים ודקדוקם כמו בגופי התפלה, ורק את הצריך להבנת הלשון וליפוי הנוסחאות אותו כתבתי ובמעט מלין.

לא אבוש*). ועדי במרומים כי אין דבר גדול וקטן שהעליתי בסדורי טרם עיינתי עליו עיון היטב ומלאתיו מוסכם בדקדוק הלשון ומוכח ומותמך בסדורים קדמונים, ואף בזאת לא סמכתי על דעת עצמי כי אם שאלתי את פי חכמים חשובים ויעצתי עם משכילים טובים והם היו בעוזרי. ובפרט סעדוני שני חכמים גדולים האחד ראש החוקרים מוהר"ר יום טוב ליפמן צונץ נר"ו אשר העמידני על נכון לא לבד ע"י ספריו המשובחים כי גם ע"י תשובותיו היקרות שהשיבני על כמה דברים ששאלתי עליהם את פיהו, והשני גדול הדור מוהר"ר שלמה קליין נר"ו והוא בחן ובדק את כל דברי באורי וגם העניקני פירושים נחמדים ציצים ופרחים ושתלתים בערוגת באורי**). ואתן פה את תודות לבי לאלופי הגדולים על רוב טובם שגמלוני.

ובכן אבוא להקים את דברי אשר הבטחתי בבאורי על נוסח ספירת העמר (דף 362) ואביא פה התשובה להרה"ג ר' משה טוביה מזונטהיים נ"ע שהיה יושב על כסא הוראה בהאנויא, ואלה דבריו:

„בס"ד. כתב הגאון מוה"ר יעב"ץ בסדור שלו לומר היום שבעה ימים לעמר שהם שבוע אחד וכו' והסמיך הימים לעומר והוא המוסכם מכל הדוקנים וכן ע"פ האר"י וכו' ע"ש. ובענ"ד אמינא לאחזק דבריו ביתר שלא תמוט. דעת הרמב"ם בפ' ז' מהלכות תמידין ומוספין דספירה בזמן הזה דאוריתא, וכן היא דעת הר"ן סוף סוכה במה שאמר שם ד"ה והלכתא מיתב יתבינן וכו' דכיון דידעינן בקביעא דירחא הרי חייב בספירת העמר מדאוריתא וכו' ע"ש, ולא כן דעת רוב הפוסקים ה"ה התוספות מנחות דף ס"ו ד"ה זכר למקדש והרא"ש סוף פ' ע"פ, והר"ן סוף פ' ע"פ בפירוש כתב וז"ל ורוב מפרשים מסכימים דספירת העמר בזמנו דליכא הבאה ולא קרבן איננה אלא מדרבנן בעלמא זכר למקדש וכו' (ול"ע דנראה סתירה מדבריו הנ"ל למה שכתב סוף סוכה) והובא גם ביתה יוסף ס' תפ"ע. ומצאתי דעת שלישית מכרעת, רבינו ירוחם במה שכתב דף מ"ד, והביאו גם באלי' זוטא ובאלי' רבא, וז"ל קשה למה אין מברכין ב' ברכות א' לימים ואח' לשבועות שהרי ב' מצות הן, ועוד למה אומרים שהם שבוע אחד היה לנו לומר והיום שבוע אחד, וכ"ל משום דכתיב שבעה שבועות וכו' נמצא שלא נכתבה ספירת שבועות כי אם גבי עומר, אבל ספירת הימים לא כתיב גבי עומר, נמצא דימים הוא מן התורה אפילו בזמן הזה, אבל ספירת השבועות בזמן הזה דליכא עומר איננה אלא זכר למקדש ובדבר שאינו אלא זכר למקדש בלבד אין מברכין עידי דהוה אבריכא וכו' ע"ש, נמצא שהוא מחלק בין ספירת הימים שהם דאוריית' אפילו בזה"ז, ולא כן ספירת השבועות. ובזה

---

*) הן! החוקרים המבינים הנאמנים כי יבקרו את סדורי אשמח במשפטם משפט אמת, בידעי כי גם אם ימצאו ששכחתי דבר או נואלתי בדבר אשר יעצו אתי כמאמר החכם „לא תושת חטאת על מי שהביא קצת מן הדברים הנכונים באשר לא הגיע עד תכליתם". אבל האנשים הקנתרנים המתחסדים בחלקלקות פיהם ורק און בקרבם הרואים כל נגעים חוץ מנגעי עצמם המתברכים למשוך עון בחבלי שוא ולפסול במומם ובמשחתם וכל דרכם כסל למו רק לחרף ולהבלים ולהכות נקי בלשון רשע, אין לי חפץ באהבתם וגם שנאתם כאין נגדי, ואומר עליהם כמו לגרעה לא מדובשם ולא מעוקצם.

**) ארמוז פה על קצת מן הפירושים שנתנם לי הרב נר"ו: פירוש על מה ישענו (דף 44), כשעמד עליהם המן (דף 102), ואינו גוף (דף 154), לקראת שבת לכו (דף 181). ועל ברכת למלשינים גלה לי את דעתו בזה"ל: הנה בנוסח ולמלשינים כבר נגעו בה ידי המגיהים למען הציל בני ישראל מחרבות פי דוברי שקר לכן נלפענ"ד דליכא למיחש מידי בהחליף זדים בזדון ויממע מלכות עכ"ל, ועל אודות ברכה אחרונה של מגלה כתב אלי וז"ל: לפענ"ד דבריו צדקו מאד בענין נוסח ברכת המגלה ובפרט כי ברבים עמו כ"י וגאוני עולם וגם מפי' הכלבו נראה כדבריו שפי' הכפריע לנו ע"י דוד והמשלם ע"י מרדכי ואסתר וא"כ המשלם מאוחר מן הכפריע. אכן יען כי מהחתימה נראה שגם נוסחתנו יש לה שרש בקדש ובכר נתפשטה וגם המקובלים נתנו טעם על השתנות נוסחא זאת מנוסחת אמת ואמונה נ"ל שיעשה הטוב והישר אם ידפוס שתי נוסחאות ואז כל העם על מקומו יבא בשלום עכ"ל ואני כעצתו כן עשיתי.

יש לומר הלכה כדברי המכריע דטוב ויפה לסמוך תכת לעומר למנין הימים שהם דאוריתא. וגם נחזי אנן לדמותו להא דאמרינן לענין אמן דבונה ירושלם בברכות דף מ"ה דהרי זה משובח ואביי עני ליה בקלא וכו', ואע"ג דר"א עני ליה בלחישה ולדידן דליכא פועלים אפילו אביי וכמ"ש התוס' על כל ברכה נמי ליה אמן להפסיק בין ברכה דאורייתא לדרבנן ודעת הב"ח א"ח ס' קפ"ז דעכשו שאין הפועלים הוגינו למלאכתם ליכא למיחש שיזלזלו וכו', כן כמי יש לומר בנדון דידן להפסיק בתבת לעומר בין מנין הימים למנין השבועות אא"כ כדי לידע שהוא דאוריית', כן נראה בענ"ד להסכים. דעת הגלוי והחתום" וכו', עד כאן לשון התשובה.

עוד אערוך פה את החרוזים האחרונים של הושענא אמן ישעך אשר העירותי עליהם בדף 380. ואלה הם:

אָבִי עד חש לתארך   קומי אורי כי בא אורך   מבשר ואומר
לחזק לב נמהרים   בא מדלג על ההרים   מבשר ואומר
עורי עורי לבשי עוזך   והושיעי כל מעוזך   מבשר ואומר
זרעך יִוָדע בהודי   והחזיקו בכנף איש יהודי   מבשר ואומר
רחבה ונסבה למעלה למעלה   כי ישב בה שוכן מעלה   מבשר ואומר
ברות שפתיו ימית רָשָע   בימיו יהודה תִוָשע   מבשר ואומר
יטפו ההרים עסים   בשמחת שוש אשיש   מבשר ואומר
רבבות ואלפים בהקבץ   ונפוצות יהודה יקבץ   מבשר ואומר
בבנין היכל ליַפּות   חזקו ידים רפות   מבשר ואומר
ינון לפני שמש שמו   הוא דוד בעצמו   מבשר ואומר
קול דודי בא תגידי   כסאו כשמש נגדי   מבשר ואומר
להקים בית האולם   מעתה ועד עולם   מבשר ואומר
יום הייתם מחכים לו   נגילה ונשמחה בו   מבשר ואומר
רוח והצלה דת והוד   כי לשמך תן כבוד   מבשר ואומר
חיים נמצא והנחה   כהיום הזה בשמחה   מבשר ואומר
זבד טוב לאנוחים   כהיום הזה ששים ושמ[illegible]   מבשר ואומר
קדוש העלנו ובלב נתחדש[illegible]   בבנין בית המקדש   מבשר ואומר
שדי ברכנו ונחיה, וכלכם ברוכים תהיו, ואמרו לי ברוך תהיה מבשר ואומר.
[illegible]כתוב מגדול ישועות מלכו וכו'.

גם יש לי לסדר פה [illegible]קנת [illegible]ספות להתמים על ידן את דברי באורי יכין לשון, ואלה הן:

בדף 75 שורה 10 מל[illegible] אחרי „שבברכה." יש להוסיף: „ונוסחת הספרדים ארוכה היא מנוסחתנו וכה לשונה: „בא"י מלך גדול ומהלל בתשבחות, אל ההודאות אדון הנפלאות, בורא כל הנשמות, רבון כל המעשים, הבוחר בשירי זמרה, מלך (יחיד) חי העולמים אמן" — והנה חתום בה אברהם. ואפשר כי הוא רמז לשם מסדרו, או לזכור זכות אברהם אבינו."

„ 90 „ 13 מלמטה אחרי „משנה כ"א." יש להוסיף: „ובן גם בנדה דף ל"א ודעה ובינה והשכל."

בדף 92 שורה 2 מלמעלה אחרי „בלשונה" יש להוסיף: „וכתב בעל ראשית חכמה בשער הקדושה פ' ר' שיש לחוש דהיינו שחרית גם על תחלואי הנפש."

„ 101 „ 3 מלמעלה [illegible] תרגום שיר ו', ז'."

„ [illegible] „ 8 מלמטה אחרי „פעולים" יש להוסיף: „אמנם דברי מג"א בעצמם גם הם נכונים, ויתכן ג"כ הלשון המעבירים חקי בלי מי"ם כמו שיתכן לומר מן לעבור בריתו (דברים י"ז, ב') להעביר (את פלוני) בריתו, וכן באמת כתב בעל ארחות חיים הלכות שבת ס' כ"ב שהקריאה הנכונה לשכחם תורתך ולהעבירם חקי רצונך כלומר שעמדו עלינו להשכיחנו התורה ולהעביר אותנו את החקים."

„ 111 „ 5 מלמטה אחרי „למנין" יש להוסיף: „ובסדור של הר' הירץ טריויש כל החרוז א"מ נקוט וכו' לא נמצא וגם בפירושו שם איננו מזכירו, רק כתב ז"ל כל סדר א"מ ברוב הספרים (למנהג אשכנז) הם ל"ז לזכור עקדתו של יצחק שהיה בן ל"ז על העקדה עכ"ל והוא רק מכוון בהשמטת חרוז זה."

„ 116 „ 9 מלמטה אחרי „על שמאלו" יש להוסיף: „ובמנהגי הר' יחזקיה (כ"י) מביא הטעם בשם רב אחאי גאון, דהכינן תמן (פסחים ק"ח) הסיבת שמאל הסיבה שמה וזו הסיבה בני חורין ומלכים, ובאותו לד שהוא מראה להיות בן חורין צריך להכנע לפני הקב"ה."

„ 130 סוף שורה 16 מלמטה יש להוסיף: „וכן הוא בלקוטי פרדס בפירוש קדיש דף ז'."

„ 131 שורה 12 מלמטה אחרי „הכודרהס" יש להוסיף: „וכן בסדור מנהג אויגניון."

„ [illegible] „ 7 מלמטה אחרי „[illegible]" יש להוסיף: „[illegible] כה להעיר עוד כי מה שכתוב במחזורים מנהג אשכנז נמצא כן גם בסדר עבודה של מוסף י"כ בפיסקא והכהנים והעם „היו כורעים ומשתחוים ומודים ונופלים על פניהם", שהיא טעות, ושם תנת ומודים יותרת היא ולא נמצאה במשנה ולא בגמרא לא בבבלי ולא בירושלמי וכן בסמ"ג עשין ר"ט וגם בכל מחזורי כ"י איננה, אבל נתירשה טעות זה, מתוך מחזור שאלוניק משנת ש"מ בהעמיד [illegible] המדפים ומודים בהגררו א ורי שגרת הלשון של עלינו לשבח."

„ 132 סוף שורה 5 מלמטה יש להוסיף: „ובכל ס"י [illegible] זה ייכנו, ובק"ק ווירמייזא גם אין אומרים פסוק ה' ימלוך אלא [illegible] עם עד תמלוך בכבוד. וראה יוסיף אומן ס' כ"ע."

„ 15[illegible] שורה 10 מלמטה אחרי „דבר הוא" יש להוסיף: „ובימים האלה הובא לדפוס את ספר הודאת בעל דין לדון דוד כשיא, והוא מזכיר החרוז הנו אדון וכו' בנוסחא זו הנו אדון עולם, וכל נוצר יורה גדולתו ומלכותו, תיבת וכל בוי"ו ותבת יורה בדל"ת ל' הודאה. ונוסחא נכונה היא זאת מתכמת כולה עם העקר הה' של י"ג העקרים אשר השם ית' לו לבדו ראויה העבודה והתפלה."

בדף 169 שורה 5 מלמעלה קודם „המלך בכבודו" יש להוסיף: „כי המלכות וכו', לקוח מנוסחת עלינו לשבח."

„ „ 9 מלמעלה אחרי „בסמן ע'." יש להוסיף: „תמיד ימלוך, בעל ארחות חיים (בדף מ"ג) כתב וז"ל המולך בכבודו עלינו לעולם ועד ועל כל מעשיו, והחותם תמיד ימלוך עלינו טועה כי לא מצינו נוסח חתימה כזאת באחת מן הברכות, כי כל החתימות הם דרך הודאה לשם ית', וזאת תהיה דרך תפלה עכ"ל."

„ 178 סוף שורה 10 מלמעלה יש להוסיף: „ועתה הגיעו לידי לקוטים שהעתיקם לו הר' אהרן פולד זצ"ל מק"ק פפד"מ מתוך ספר מנהגים כ"י של ק"ק ווירמייזא ומצאתי כי שם כתוב ברור וז"ל „היום ו' כ"ז סיון שנ"א מתחילין פה ק"ק ווירמייזא קבלת שבת והולכין לבה"כ שעה אחת קודם קריאה לבה"כ ומקבלין הכלה עכ"ל.

„ 188 שורה 5 מלמטה אחרי „כל ישראל" יש להוסיף: „וכן בעל ארחות חיים (דף ס"א, ב') כתב כי כן הלכתא לומר וינוחו בה ישראל מקדשי שמך."

„ 194 „ 19 מלמטה אחרי „את הנר" יש להוסיף: „[והרב בבור שור פירש דהכי קאמר אם עשרתם וערבתם הדליקו את הנר, ואם לאו אל תדליקו עדיין עד עישור ועירוב.]"

„ 212 סוף שורה 3 מלמטה יש להוסיף: ולמנהג ווירמייזא אומרים „שרפים ואופני הקדש."

„ 219 סוף שורה אחרונה יש להוסיף: „וכן במדרש של עשרת הדברות דבור ד', יום השביעי בחר בו הקב"ה וקדשו לשמו וחמדת ימים קראו כי בו חיבר שמים וארץ וברכו והנחילו לעמו ישראל."

„ 233 שורה 2 מלמעלה אחרי „ותתקע"ו." יש להוסיף: „וכן כתוב ברור בס' מנהגים כ"י של ק"ק ווירמייזא וז"ל אב הרחמים נתיסד בשעת גזרת תתנ"ו ולא נודע מי חברו כי כמלא מיוסד על השלחן שקורין עליו התורה."

„ 263 סוף שורה אחרונה יש להוסיף: „וכבר השיב עליהם יעב"ץ במו"ק חלק ב'. וראה גם בס' מנהגי פיורדא דף ג'.

„ 265 שורה 14 מלמעלה אחרי „בשבת במנחה" יש להוסיף: „וכן כתוב בס' חסידים ס' שנ"ו "

„ 272 „ 2 מלמעלה אחרי „פ' ד'" יש להוסיף: „ובשער סוד המעשה פ' ה' גם בהקדמת ספרו וכן נוסחת תנחומא פ' כי תצא."

„ „ 7 מלמטה אחרי „עכ"ל" יש להוסיף: „וראה [illegible] עירוב הרשב"ץ גם פירוש רש"י לשבת דף קל"ט."

„ 281 „ 6 מלמעלה אחרי „דנגעים" יש להוסיף: „גם ביומא דף י"ט, ב'."

„ 288 „ 5 מלמטה אחרי „(י"ט)" יש להוסיף: „תלויה בדבר, בעל דבר, הרשב גורס תלויה בדבר בעל, בעל דבר וכו'."

דף 314 שורה 3 מלמעלה אחרי „תפלותיהם" יש להוסיף: „אבל היא הוספה ישנה ומזכירה כבר בעל ארחות חיים הלכות הבדלה אף כי נוסחתו משונה למאד מנוסח שאר המחברים."

„ 36 ראש שורה 2 מלמטה יש להוסיף: „אום נצורה, ההושענא הזאת אחזו בה הספרדים אך שנוה בלשונה הרבה."

„ 37 סוף שורה 2 מלמעלה אחרי „מנחת שי" יש להוסיף: „כהושעת שומרי וכו', חרוז זה לא נמצא במחזור רומא גם לא בסדור רס"ג גם ברוב קהלות פולין אין אומרים אותו, וראיתי בלקוטים שהעתיקם לו הר' אהרן פולד ז"ל מתוך ס' מנהגים כ"י של ק"ק ווירמייזא כי החרוז הזה הוא הסוף מפיוט הושענא אחד שיסד ר' שמואל הגאון משפירא ובשביל כבודו של הגאון ההוא נהגו בכל מושבות אשכנז לומר החרוז הזה כל ימי החג אחרי ההושענות של הקליר וכדי שלא לבטל לגמרי פיוט של אותו הגאון."

„ 38 „ 6 מלמטה אחרי „רס"ג" יש להוסיף: „וכן גורס הבחיי בכד הקמח שער ר"ה."

„ 40 סוף שורה 5 מלמטה יש להוסיף: „אכן מי שיאמר ודִבְּרוֹת הדל"ת בחירק והבי"ת רפויה גם הוא נכון, כי דִבְּרָה בבי"ת רפויה הוא משקל הנמצא במקרא, אשים דִּבְרָתִי (איוב ה' ח') על דִּבְרַת (תהלים ק"י, ד'), ובאמת נקוד ככה בסדור רס"ג ודִבְּרוֹת קדשך בבית רפויה עם קו רפה עליה."

„ 54 שורה 5 מלמטה אחרי „הרמב"ם" יש לקרוא: „ונוסח מנהג אויגניון משונה מהן ונוסח מנהג שיגגילי" וכו'.

לה הדברים אשר ראיתים מן הצורך להקדימם לסדורי. והאל הטוב והמטיב אשר הגדיל חסדו עלי והיה בעזרי עד כה, אליו נשאתי את נפשי ובו בטחתי כי כן ידו תמיד תהי לעזרי, מכל צרה לפלטני, ויחייני ויקיימני, ובדרך אמת ינחני למען שמו, אמן.

ביבריך על נהר רהיין יום א' ז' תשרי תרכ"ח לפ"ק.

יצחק בן אריה יוסף דוב.

באור ראשי תבות·

א׳ אדה״ר, אדם הראשון. אה״ע, אבן העזר. א״ז, אור זרוע. אליה זוטא. א״ח, ארח חיים. א״כ, אם כן. א״מ, אבינו מלכנו. אע״כ, אשר על כן. אע״פ, אף על פי.

ב׳ ב״ב, בבא בתרא. בה״ג, בהלכות גדולות. בה״מ, בית המקדש. בהמ״ז, ברכת המזון. בזה״, בזו הלשון. ב״י, בית יוסף. בי״ד, ביורה דעה. בהכ״נ, בית הכנסת. בל״א, בלשון אשכנזי. ב״מ, בבא מציעא. בר מנן. במח״כ, במחילת כבודו. במט״מ, במטה משה. במס׳, במסכת. בס׳, בספר. בסדור. בסמן. בס״א, בספרים אחרים. בס״י, בספרים ישנים. בז״ק, בזקף קטן. בע״ה, בעל עמק המלך. בפה״ג, בורא פרי הגפן. ב״ק, בבא קמא. ב״ר, בראשית רבה. בשו״ת, בשאלות ותשובות.

ג׳ ג״כ, גם כן.

ד׳ ד״ה, דברי הימים. דבור המתחיל. ד״י, דפוסים ישנים. ד״מ, דרכי משה. דר״א, דרבי אלעזר. דר״נ, דרבי נתן. ד״ת, דין תורה.

ה׳ הי״ו, השם יחייהו וישמרהו. הי״ט, היום טוב. הראב״ע, הר׳ אברהם בן עזרא. הרא״ב, הר׳ אליה בחור. הרא״ש, הרב אשר. הר״ד, הרב דוד. הרי״א, הרב יצחק אברבנאל. הריטב״א, הרב ש״ט בר אברהם. הריצ״ם, הרב יעקב בבי מעקלנבורג. הר״ם, הרב מאיר. הרב משה. הרמ״א, הר׳ משה איסרלש. הרמב״ם, הרב משה בן מימון. הרמ״ק, הרב משה קורדווירו. הר״ן, הרב נסים. רע״ב, הרב עובדיה ברטנורא.

ו׳ ואח״כ, ואחרי כן. וז״ל, וזו לשונו. וי״א, ויש אומרים. ויי״צ, ויעתר יצחק. וע״ד, ועל דרך. וע״כ, ועל כן.

ז׳ ז״ל, זכרונו (זכרונם) לברכה.

ח׳ ח״ו, חס ושלום. חז״ל, חכמינו זכרונם לברכה. ח״י, חסד יו״ד. חיד״א, חיים יוסף דוד אזולי.

ט׳ ט״ז, טורי זהב.

י׳ יהב״י, יקותיאל הבקדן בר יהודה. י״ט, יום טוב. י״כ, יום כפור. יעב״ץ, יעקב בן צבי.

כ׳ כה״ג, כהן גדול. כ״י, כתב (כתבי) יד. כי״י, כתב יד ישן. כנה״ג, כנסת הגדולה. כצ״ל, כן צריך להיות.

ל׳ ל׳, לשון. לה״ק, לשון הקדש. לעה״ב, לעולם הבא. לע״ל, לעתיד לבוא.

מ׳ מג״א, מגן אברהם. מהרי״ל, מורנו הרב יעקב לוי. מהר״ש, מורנו הרב שאול. מהרש״א, מורנו הרב שמואל אידלש. מהרש״ס, מורנו הרב שבתי סופר. מו״ק, מור וקציעה. מט״מ, מטה משה. מי״, מטה יהודה. מל׳, מלשון. מ״מ, מכל מקום. מטה משה. מס׳, מסכת. מ״ש, מוצאי שבת, מנחת י.

נ׳ נ״א, נוסחא אחרת.

ס׳ ס׳, סמן. ס״י, ספרים ישנים. ס״מ, ספרים מדויקים. סמ״ג, ספר מצות גדול. סמ״ק, ספר מצות קטן.

ע׳ ע״א, עמוד א׳. ע״ב, עמוד ב׳: עד״ה, על דרך הכתוב. ע״ז, עבודה זרה. עט״ז, עטו זקנים. ע״י, על ידי. ע״כ, על כן. עכ״ל, עד כאן לשונו. עמ״י, עזרי מעם ה׳. ע״ס, על סדר. ע״פ, על פי. ע״ש, על שם. עיין שם. ערב שבת. עש״ה, על שם הכתוב.

פ׳ פ׳, פרק. פרשה.

צ׳ צ״ל, צריך לומר. צריך להיות.

ק׳ קה״ת, קריאת התורה. ק״ק, קהלה קדושה. ק״ש, קריאת שמע.

ר׳ ר״א, ר׳ אלעזר. ר׳ אייזק. ראב״ד, ר׳ אברהם בן דאוד. רד״ק, ר׳ דוד קמחי. ר״ה, ראש השנה. רוו״ה, ר׳ וואלף היידנהיים. ר״ז, ר׳ זלמן. רז״ה, ר׳ זלמן הענא. רז״ג, ר׳ זלמן גייגר. רז, רבותינו זכרונם לברכה. ר״ח, ראש חדש. רי״ס, ר׳ יצחק סטנאב. רי״ף, ר׳ יצחק פאסי. ר״ל, רו (רצוני) לומר. רמ״ע, ר׳ מנחם עזריה. ר״ע, ר׳ עקיבה. ר׳ עובדיה. ר׳ עוריאל. רשב״א, ר׳ שלמה בן אדרת. רשב״ץ, ר׳ שמעון בן צמח. רש״ל, ר׳ שלמה לוריא.

ש׳ של״ה, שני לוחות הברית. שנ׳, שנאמר. ש״ע, שלחן ערוך. שמיני עצרת. ש״ש, שם שם. ש״ת, שערי תפלה.

ת׳ ת״א, תרגום אונקלוס. תי״ט, תוספות יום טוב. ת״ל, תלמוד לומר. תשב״ץ, תשובות שמש בר צדוק.

וזאת ההודעה לבודקים אחרי דברי, כי ספר הטור הנזכר בבאורי הוא הנדפס בפראג בשנת ש׳, וס׳ הרקח הוא דפוס פאנו משנת רס״ה, וס׳ של״ה הוא דפוס פירטה שנת תקכ״ד, וס׳ קצור של״ה הוא דפוס אמשטרדם שנת תס״ז. וס׳ נחלת שבעה הוא דפוס פירטה שנת תל״ט. וס׳ הזהר הוא דפוס ובלין שנת שפ״ג. וס׳ זהר חדש הוא דפוס אמשטרדם שנת תס״א. וס׳ נגיד ומצוה הוא דפוס אמשטרדם שנת תע״ב. וס׳ סמ״ק שסמכתי עליו איננו הנדפס אלא הוא כ״י על קלף משנת מ״ב אשר השם חננו בו.

מפתח הענינים·

שני שירים לשבת.

אומר המסדר. אחרי כי נשלמה הדפסת סדורי עבודת ישראל ואביא אותו לפני הרב המופלא מוהר"ר שמואל באנדי הי"ו במגנצא, ובקשתי מכבוד מעלתו לשום נא את עין פקיחתו על הדינים אשר הבאתים בסדורי ולבחון ולבקר בהם טרם אשלחם ואחלקם לרבים. והוא בטובו ענה כבקשתי ויתן לי את שני השירים האלה למען אסדרם בסדורי ויהיו לתפארת לו ולאות כי ערוכים בו הדינים כדינם. והשירים היפים האלה את האחד חברו הרב נר"ו, והשיר השני חברו זקנו של הרב נר"ו הגאון הגדול בישראל נודע שמו מוהר"ר נפתלי הירץ שייאר זצ"ל מחבר של הפירוש תורי זהב על שיר השירים, שהיה ר"מ ואב"ד בק"ק מגנצא והלך למנוחתו נג"ע בשנת תקפ"ג.

שיר לליל שבת.

אָנֹכִי לַיְיָ אָשִׁירָה לֵאלֹהִים.
אֲזַמְּרָה לִשְׁמוֹ כִּי נָעִים:

שְׁבִיעִי קִדַּשְׁתָּ חֶמְדַּת הַיָּמִים   זֶה הַיּוֹם תַּכְלִית הַמַּעֲשִׂים
בּוֹ צִוִּיתָ מְנוּחַת עוֹלָמִים   וּלְהוֹסִיף קְדֻשָּׁה מִשִּׁשָּׁה מוֹסִיפִים
בָּנֶיךָ בְּשִׁמְךָ מַתְחִילִים וּמַקְדִּישִׁים   יוֹם הַשִּׁשִּׁי וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם. אנכי וכו'.

מְאֹד לְחִכִּי נִמְלְצוּ אִמְרוֹתֶיךָ   מַה מָּתוֹק בְּאַהֲבָה לְעַבְדֶּךָ
עִנּוּי וְעֹנֶג הַכֹּל לִשְׁמֶךָ   אֲנַחְנוּ מוּכָנִים לַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ
בְּנַפְשֵׁנוּ וּמְאֹדֵנוּ אוֹנֵנוּ לְקָדְשֶׁךָ   לְבָבֵנוּ לְךָ בְּכָל־הַמַּעֲשִׂים. אנכי וכו'.

וּלְפָנֶיךָ מִצְוַת שַׁבָּת הַדּוּרָה   שְׁקוּלָה כְּכָל־הַתּוֹרָה הַבְּרוּרָה
יְהִיבָה כְּתִיבָה בְּאֵשׁ שְׁחוֹרָה   עַל־אֵשׁ לְבָנָה בְּהִירָה וּצְחוֹרָה
וּשְׂכַר מְקַיְּמָהּ לָעַד שְׁמוּרָה   לְהַנְחִילוֹ נַחֲלָה בְּלִי מְצָרִים. אנכי וכו'.

אִכְלוּ רֵעִים שְׁתוּ דוֹדִים   כְּצַוּוֹתְכֶם אֱלֹהִים שָׁלֹשׁ פְּעָמִים
שַׁבָּת הַיּוֹם וְלִשְׁמוֹ מְבָרְכִים   שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת וּבְרִיתוֹ מַחֲזִיקִים
יְמַהֵר לְגָאֳלָם וְגַם זוֹכִים   לִשְׂכַר עוֹלָם צָפוּן לַצַּדִּיקִים. אנכי וכו'.

לְנֶאֱמָן בָּחַרְתָּ עֲנוּ עֲנָוִים   אוֹתוֹ שָׁלַחְתָּ לִבְנֵי יְדִידִים
מַתָּנָה טוֹבָה לְהוֹדִיעַ לַחֲבִיבִים   לְאֻמָּה בָּחַרְתָּ מִכָּל־הָעַמִּים
שַׁבָּת שְׁמָהּ קְדֻשַּׁת הַיָּמִים   וּמְבֹרֶכֶת שְׁבִיעִי הֵמָּה מִתְבָּרְכִים. אנכי וכו'.

בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם הִיא לְאוֹת נָא לִשְׁמוֹר הַשַּׁבָּת וְלַעֲשׂוֹת
מְלָאכָה בְּשֵׁשֶׁת אַךְ לִהְיוֹת הֵמָּה נְתוּנוֹת לִיגִיעַ כַּפּוֹת
רַגְלֶךָ אִם־תָּשִׁיב מִשַּׁבָּתוֹת רָם יָסִיר עֲוֹנוֹת וַחֲטָאִים. אנכי וכו'.

יוֹנָה בְּצַוָּארֵךְ נִמְשַׁלְתִּי בָךְ פָּשַׁטְתְּ אוֹתוֹ לְמִצְוַת בּוֹרְאֵךְ
עֶלְיוֹן חַזְּקֵנִי בְּעֵת לְקָדְשָׁךְ נַפְשִׁי וְנִשְׁמָתִי הַכֹּל שֶׁלָּךְ
יְחִידָתִי בְּאַהֲבָה אֲקָרֵב לְשִׁמְךָ לֵילֵךְ לִשְׁבּוֹת שַׁבַּת עוֹלָמִים. אנכי וכו'.

בֶּן־דָּוִד מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ אוֹתוֹ חִישׁ מַהֵר לְגָאֳלֵנוּ
נָא שְׁלוֹמְךָ פְּרוֹשׂ עָלֵינוּ דְּבִיר קָדְשְׁךָ הָקֵם לָנוּ
יוֹם יוֹם בְּךָ תִּקְוָתֵנוּ שַׂמַּח אוֹתָנוּ שִׂמְחַת עוֹלָמִים. אנכי וכו'.

שיר ליום השבת.

ע"ס א"ב, וחת"כ חתום נפתלי הירץ בן גאון מהר"ר דוד זכר הצדיק לברכה.

אָשִׁירָה וַאֲזַמְּרָה לָאֵל אַדִּיר וְנוֹרָא
אֲשֶׁר נָתַן לָנוּ אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת.
בּוֹ חָמַד וּבָחַר הָאִישׁ הַנִּבְחָר
הַנֶּאֱמָן רוֹעֵנוּ בְּאַהֲבָה וּבְחִבַּת:

לָכֵן נָשִׁיר מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת טוֹב לַיְיָ לְהוֹדוֹת:

גִּילָה וְחֶדְוָה הָיְתָה וְשִׂמְחָה
בְּמַחֲנוֹת קְדוֹשֵׁינוּ מִמְּלָאכוֹת לִשְׁבּוֹת.
דִּינָיו בְּמָרָה נִצְטַוּוּ בְּאַזְהָרָה
לְקַדְּשׁוֹ הִזְהִירָנוּ בְּדַת נֶפֶשׁ מְשִׁיבַת: לכן וכו'.

הֲלָכוֹת וְחֻקִּים נֶחֱרָתִים וַחֲקוּקִים
לְשָׁמְרָם פִּקְּדָנוּ עַם נָצוּר כְּבָבַת.
וַיְבָרְכֵהוּ בַּמָּן בַּמִּדְבָּר זִמֵּן
לֶחֶם מִשְׁנֶה לָנוּ בְּהוֹרִידוֹ לְיוֹם הַשַּׁבָּת: לכן וכו'.

זֶרַע קֹדֶשׁ   בּוֹ יְקַדֵּשׁ
בְּחֶמְדַּת הַיָּמִים   בִּנְשָׁמָה יְתֵרָה חֲבִיבַת·
חַיִל וְכֹחַ   בְּתַעֲנוּג לִשְׂמוֹחַ
יֵחָשֵׁב לְרֵיחַ נִיחֹחַ   כְּעוֹלוֹת נִקְרָבוֹת: לכן וכו'.

טוֹעֲמֶיהָ זָכָה   לְחַיֵּי אֲרוּכָה
מְרַבִּים בִּבְרָכָה   מִשּׁוֹכֵן עֲרָבוֹת·
יַרְבֶּה מֵהוֹנוֹ   לִכְבוֹד קוֹנוֹ
בְּגָדִים מְכֻבָּדִים   וּמַאֲכָלֵי מַטְעַמּוֹת: לכן וכו'.

כּוֹס רְוָיָה   לְקַדֵּשׁ בְּהוֹדָיָה
בְּיַיִן יָשָׁן וּפַת נְקִיָּה   בְּקוֹל זְמִירוֹת עֲרֵבוֹת·
לֶחֶם שָׁלֵם לִשְׂבּוֹעַ   בְּקָרוֹם בִּשׁוּלוֹ לִבְצוֹעַ
מִכִּכָּרוֹת שְׁתַּיִם אֵין לִגְרוֹעַ   יַחְדָּו יִהְיוּ נִשְׁלָבוֹת: לכן וכו'.

מִמְּלָאכוֹת לִשְׁבּוֹת   מִתּוֹלָדוֹת וְאָבוֹת
זְדוֹנוֹת וּשְׁגָגוֹת   שֶׁתֵּיהֶן מְחַיְּבוֹת·
נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִינוּ   בְּלִי מְצָרִים שְׂכָרֵנוּ
כַּאֲשֶׁר הִבְטִיחָנוּ   כְּדִבְרֵי הַנְּבוּאוֹת: לכן וכו'.

סְעוּדוֹת שְׁלֹשָׁה מְסַפְּרִים   אַל־יִהְיוּ נֶעֱדָרִים
מִמִּלְחֲמוֹת גּוֹג יִנָּצְרוּם   לְזֶרַע קֹדֶשׁ מַצֶּבֶת·
עֵינֵינוּ לוֹ מְיַחֲלוֹת   לְהַרְבּוֹת מְחִילוֹת
לְשׁוֹמְרֵי שַׁבָּת מְחַלְּלוֹת   יַנְחִילֵנוּ יוֹם שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת: לכן וכו'.

פִּינוּ נְמַלֵּא   שֶׁבַח וּתְהִלָּה
אָז יֹאמְרוּ בָּאֵלֶּה   הִגְדִּיל יְיָ נִסִּים וְנִפְלָאוֹת·
צוּר יְשֻׁעֵנוּ   קוּמָה בְּעֶזְרָתֵנוּ
יַחֵד שִׁמְךָ לְעֵינֵינוּ   וְתַנְהִלֵנוּ עַל־מֵי מְנוּחוֹת: לכן כו'.

קָדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל בְּנֵה אֶת־אֲרִיאֵל
וּשְׁלַח לָנוּ גוֹאֵל הַמְבַשֵּׂר בְּשׂוֹרוֹת טוֹבוֹת·
רַחֵם אֶת־לֹא־רֻחָמָה קָדוֹשׁ שׁוֹכֵן רוּמָה
וְתֹאמַר לְצִיּוֹן קוּמָה וְהָשֵׁיב לֵב בָּנִים עַל־אָבוֹת: לכן וכו׳.

שְׁלַח אוֹרְךָ וַאֲמִתְּךָ לְוִיִּים בְּשִׁירְךָ
וְכֹהֲנִים לַעֲבָדְךָ בִּזְבָחִים וְקָרְבָּנוֹת·
תְּהִלָּתְךָ מִי יְמַלֵּל עָלֶיךָ אֵין לִגְמוֹר הַלֵּל
אָנָּא הַצִּילֵנוּ מִמִּסְתּוֹלֵל וְנַעַבְדְךָ כְּשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת:

וְאָז נָשִׁיר מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת טוֹב לַיְיָ לְהוֹדוֹת:

נִפְתָּלִים וּמַעֲקָשִׁים הָסֵר־נָא מִכָּל־לֵב
הַרְצֵה וְשַׁפֵּר כָּל־הַמַּעֲשִׂים אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ לְפָנֶיךָ בְּכָל־לֵב·
בְּנֵי תְמִימִים בְּךָ חוֹסִים לְעֵינֵי כֹל אוֹתָם תְּלַבֵּב
גָּאוֹן וַעֲטָרָה בְּרֹאשׁ מְשִׁיחֲךָ תָּשִׂים וְתַגְבִּיהַּ כִּסְאוֹ לַשָּׁבֶת: ואז נשיר וכו׳.

מְהַרְהֵר קֶדֶם יִשְׁאַג אֶל־נָוֵהוּ לְהָשִׁיב אֶת־דָּוִד עַבְדְּךָ הֶחָסִיד וְרָגוּג
תַּשְׁפִּיעַ לוֹ הַטּוֹב אַתָּה הַמֵּטִיב וְשִׁירִים אֵלֶיךָ נַאֲרוֹג·
בְּהוֹדוּ לַיְיָ כִּי טוֹב נְרַנֵּן וּנְזַמֵּר לִשְׁמֶךָ
כִּי אֵלֶיךָ נַפְשֵׁנוּ תַּעֲרוֹג יוֹדֵעַ לְבָבוֹת וּמַחֲשָׁבוֹת: ואז נשיר וכו׳.

זִכְרוֹנֵנוּ לְטוֹבָה יַעֲלֶה לְשׁוֹכֵן עַד
עִם־הַצַּדִּיקִים בִּמְסִבָּה בִּסְעוּדַת לִוְיָתָן לְהִתְוַעֵד·
לִבְרָכָה וְשֶׁבַח לְחוֹצֵב לֶהָבָה יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד
יוֹשְׁבִים וְעַטְרוֹתֵיהֶם בְּרָאשָׁם יְהָבָה אָז נִזְכֶּה לְיוֹם שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת·

וְנָשִׁיר מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת, טוֹב לְהוֹדוֹת לַיְיָ וּלְזַמֵּר לְשִׁמְךָ עֶלְיוֹן:

הנהגת האדם בהקיצו משנתו בבקר·

שויתי יי לנגדי תמיד· (תהלים ט"ז, ח',)

הוא כלל גדול בתורה, שיתבונן האדם תמיד כי הקב"ה מלוא כל הארץ כבודו רואה את כל מעשי בני האדם ומשקיף על כל ענייניהם. ועל כן בהקיצו האדם משנתו יהיה תחלת מחשבתו הבורא יתברך ויזכור חסדו אשר גבר עליו שהחזיר לו נשמתו אשר היתה פקודה אצלו וחדש והחליף את כחו. ובשומו על לבבו את הטובות האלה אשר הגדיל השם יתברך לעשות עמו, אז תבער בו אהבת הבורא, ולא יישב על מטתו דרך עצלות, אלא יקום במהירות וזריזות לברך את בוראו ולהודות לו בתפלתו. ואע"פ שצריך לקום בזריזות מכל מקום לא יעמוד פתאום מיד כשיקיץ, כי הוא סכנה (גטין דף ע') אלא ישהה מעט ויאמר: מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם, שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה, רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ:· ויכול לאמר זה אף כשאין ידיו נקיות הואיל ואין בו הזכרת השם.

יהי אדם צנוע אפילו בחדרי חדרים, כמו שכתוב והצנע לכת עם אלהיך (מיכה ו', ח'), ע"כ לא ילבש חלוקו מעומד או מיושב, אלא יכניס בו ראשו וזרועותיו בעודנו שוכב ונמצא כאשר יקום הוא מכוסה. ויזהר שלא יקח את חלוקו ולא שום דבר מיד מי שלא נטל ידיו, כי הוא סכנה. גם לא יהפוך חלוקו פנימי לחוץ, גם לא ינגב ידיו בחלוקו.

כשלובש בתי שוקיו (טטריאפפע) וכשנועל מנעליו, ילבש את של ימין תחלה ואח"כ של שמאל, אבל בקשירה יקשור את שמאל תחלה. ובחליצת המנעלים ובתי שוקים יחלוץ את של שמאל תחלה, כי הימין לעולם חשוב.

לא ילבש ב' מלבושים יחד.

לא ילך ד' אמות בגלוי הראש ובפרט תחת אויר הרקיע. גם אסור להזכיר שם שמים בגלוי הראש, ולא יועיל אם מכסה בידיו על הראש.

יזהר מללכת ד' אמות בלי מלבוש של ציצית, כי זה מביאו לידי טהרה וקדושה. וכאשר הוא לובש מלבוש של ציצית, ר"ל הטלית הקטן הנקרא ארבע כנפות, יאמר: הֲרֵי אֲנִי מְזֻמָּן אֶת גּוּפִי לְהִתְלַבֵּשׁ בְּמַלְבּוּשׁ שֶׁל מִצְוָה: אך לא יברך על ארבע כנפות עד שנטל ידיו, או אפילו אם נטל ידיו ועדיין הוא לילה אינו רשאי לברך עד שיאיר היום ונטל את ידיו.

ירגיל אדם את עצמו לפנות לנקביו בקר וערב ובפרט קודם התפלה, כדי שיתפלל בנקיות. והמשהה בנקביו ויתפלל, לא לבד כי תפלתו תועבה אלא עובר ג"כ על לאו לא תשקצו (מכות ט"ז). וישמור הצניעות גם בבית הכסא ולא יגלה את עצמו יותר מן הצורך. ולאחר שעשה צרכיו יזהר מאד לנקות את עצמו היטב ולא יקנח ביד ימין, מפני שמראה בה טעמי התורה ואוכל בה, כי אם ביד שמאל, אבל לא באצבע האמצעית לפי שהיא מרכבה לתפלין שכורכים עליה הרצועות. ויזהר פן ילכלך בגדיו לא בצואה ולא במי רגלים.

אין להרהר בבית הכסא בשום דבר מצוה. גם יזהר שלא להזכיר שם שמים בחדר שיש בו עביט של מי רגלים.

הואיל מבית כסא קבוע העשוי בית מושב צריך לערות מים על ידיו ג׳ פעמים. וכל היום כשעשה צרכיו בין גדולים בין קטנים יטול את ידיו ויברך אשר יצר וכו׳. ואין שעור לצרכיו, ואפילו לצרכיו הקטנים אין שעור, שאם השתין רק טפה אחת חייב לברך אשר יצר וכו׳, כי אם יסתם הנקב מלהוציא הטפה הסיא היה קשה לו, וע״כ חייב להודות ולברך.

השתין מים ולא שפשף, אף על פי שצריך לברך אשר יצר, אין צריך ליטול את ידיו, רק משום נקיות.

סדר נטילת ידים בשחרית·

צריך האדם לרחוץ את ידיו ופניו בכל בקר אחרי קומו ממטתו, ולא ילך ד׳ אמות בלי נטילת ידים. גם לא יגע בידו קודם הנטילה לא לפה ולא לחוטם ולא לעינים ולא לאזנים.

סדר הנטילה כך היא, יקח כלי של מים ביד ימין ונותנו ליד שמאל וישפוך מים על ימין תחלה, ואח״כ יתן הכלי ליד ימין וישפוך על יד שמאל, וחוזר ושופך ככה על יד ויד עד ששפך על כל יד ג׳ פעמים, וצריך ליטול את ידיו עד פרק הזרוע. ואחר שנטל את ידיו יקח מים לרחוץ בהם את הפנים, וגם יתן מים לתוך פיו להדיחו מן הריר שבו כדי שיתפלל בפה נקי.

לא ירחוץ על גב הקרקע אלא לתוך כלי. גם לא ישפוך מי הנטילה במקום שעוברים שם בני אדם.

קבלה מחז״ל שאפילו שפך מים הרבה על ידו בפעם אחת אין מועיל עד ששפך ג׳ פעמים על כל יד.

קודם שיטול את ידיו יסיר הטבעת מעל האצבע משום חציצה.

גם הנשים יזהרו ליטול את ידיהם בשחר ע״י שפיכת ג׳ פעמים קודם שיעשו דבר.

אחר שנטל ידיו קודם שינגבם ישימם זו אצל זו ויגביהם למעלה ויפשטם כאדם שרוצה לקבל דבר מה מחברו (רמז לקבלת הטהרה) ויאמר: שְׂאוּ יְדֵכֶם קֹדֶשׁ וּבָרְכוּ אֶת יְיָ: וְאֶשָּׂא כַפַּי אֶל מִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי וְאָשִׂיחָה בְחֻקֶּיךָ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדָיִם: (ויכוין בברכה בהזכירו את השם פירוש קריאתו באדנות וגם פירוש כתיבתו ביו״ד ה״א ו״ו ה״א, ר״ל יכוין „שהוא אדון הכל והוא היה והוה ויהיה״, ובהזכיר שם אלהינו יכוין „שהוא תקיף בעל היכולת ובעל הכחות כלם״, וכן יכוין בכל הברכות ובכל התפלות.)

אחר שברך הברכה ינגב היטב את ידיו, ויאמר בקשה זו: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּעֲמָד־לָנוּ זְכוּת אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב לְהַצִּיל אוֹתָנוּ וְאֶת זַרְעֵנוּ מִכָּל עָוֹן וָפֶשַׁע כְּדֵי לְקַיֵּם אֶת מִצְוֹת תּוֹרָתְךָ הַקְּדוֹשָׁה בְּלִי מַחֲשָׁבָה זָרָה, וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְךָ בֶּאֱמֶת וּבְתָמִים, אָמֵן:

אָנָּא, בְּכֹחַ גְּדֻלַּת יְמִינְךָ תַּתִּיר צְרוּרָה:
קַבֵּל רִנַּת עַמְּךָ שַׂגְּבֵנוּ טַהֲרֵנוּ נוֹרָא:
נָא גִבּוֹר, דּוֹרְשֵׁי יִחוּדְךָ כְּבָבַת שָׁמְרֵם:
בָּרְכֵם טַהֲרֵם רַחֲמֵם, צִדְקָתְךָ תָּמִיד גָּמְלֵם:
חֲסִין קָדוֹשׁ, בְּרֹב טוּבְךָ נַהֵל עֲדָתֶךָ:
יָחִיד גֵּאֶה, לְעַמְּךָ פְּנֵה זוֹכְרֵי קְדֻשָּׁתֶךָ:
שַׁוְעָתֵנוּ קַבֵּל וּשְׁמַע צַעֲקָתֵנוּ יוֹדֵעַ תַּעֲלוּמוֹת:
בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

יש נוהגים להמתין מלברך על נטילת ידים עד בואם לבהכ"נ ומסדרים אותה עם שאר הברכות. ועל כל פנים לא יברך שני פעמים, ומה שמברך בביתו לא יברך בבהכ"נ. ומי שלומד או יאמר מזמורי תהלים קודם שנכנס לבהכ"נ הוא יברך על נ"י ואשר יצר וגם ברכת התורה בביתו, ולא יאמרם עוד בשעת התפלה בבהכ"נ אלא ידלגם כדי שלא יברך ברכה לבטלה. רק הש"ץ יוכל לברך בביתו, ובבהכ"נ חוזר לברך בקול רם להוציא את הרבים.

הנעור כל הלילה יטול ידיו שחרית בלא ברכה, והוא אם לא נגע בטינופת, אבל כשנגע בטינופת יברך.

השכים קודם עלות השחר ונטל ידיו, אז כשיאיר היום יטול ידיו עוד הפעם אך בלא ברכה. וכן מי שישן ביום שנת קבע יטול ידיו בלא ברכה.

עוד צריכים נטילת ידים, היוצא מבית הכסא, והיוצא מבית המרחץ, ואשר גזז צפרניו, ואשר הסתפר, ואשר הקיז דם, ואשר שמש מטתו, ואשר חלץ מנעליו, ואשר נגע בגופו במקום שדרכו להתכסות, ואשר הפליא את בגדיו, ואשר נגע במת (ונוהגים ליטול את הידים אף בצאתם מבית המת או מלוית המת או מבית הקברות). אך בכל אלה אין מברכים גם אין צריכים לשפוך על הידים ג' פעמים אלא דיו בפעם אחת על כל יד, חוץ מן היוצא מבית הכסא שצריך לערות מים על ידיו ג' פעמים.

ג' חלוקי ברכות בענין נטילת ידים. בשחרית אף על פי שלא עשה צרכיו מברך על נטילת ידים ואשר יצר. ובשאר כל היום אף אם עשה צרכיו אינו מברך ענ"י רק אשר יצר. ולאכילה אפילו הידים אינן מלוכלכות ירחצם ויברך על נטילת ידים ולא אשר יצר.

דיני ציצית וברכתן.

אחר הרחיצה והנקיון ימשמש בציציות שבארבע כנפות לבודקן שיהיו כשרות, ויזהר לבדקן לא לבד בחוטיהן התלויים אלא יבדוק ג"כ החוטים למעלה במקום שעוברים תוך נקב הכנף, כי כשנפסק שם אפילו חוט אחד נקרא נפסק מעיקרו ופסולין. וצריך ג"כ להפריד חוטי הציציות זה מזה שלא יהיו מעורבבים. ובעת בדיקתו יאמר: בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת יְיָ, יְיָ אֱלֹהַי גָּדַלְתָּ מְּאֹד הוֹד וְהָדָר לָבָשְׁתָּ: עֹטֶה אוֹר כַּשַּׂלְמָה נוֹטֶה שָׁמַיִם כַּיְרִיעָה: ואחר הבדיקה והפרידה יברך מעומד בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת צִיצִת:

ואח"כ יאמר אלה הפסוקים: קָרָאתִי בְכָל לֵב, עֲנֵנִי יְיָ, חֻקֶּיךָ אֶצֹּרָה: נִדְבוֹת פִּי רְצֵה נָא יְיָ וּמִשְׁפָּטֶיךָ לַמְּדֵנִי: אָגוּרָה בְאָהָלְךָ עוֹלָמִים אֶחֱסֶה בְסֵתֶר כְּנָפֶיךָ סֶּלָה: הַצִּילֵנִי מִדָּמִים אֱלֹהִים אֱלֹהֵי תְּשׁוּעָתִי תְּרַנֵּן לְשׁוֹנִי צִדְקָתֶךָ: שִׁוִּיתִי יְיָ לְנֶגְדִּי תָמִיד כִּי מִימִינִי בַּל אֶמּוֹט: נוֹדָע בִּיהוּדָה אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל גָּדוֹל שְׁמוֹ: אֶשָּׂא כַנְפֵי שָׁחַר אֶשְׁכְּנָה בְּאַחֲרִית יָם: תְּהִי יָדְךָ לְעָזְרֵנִי כִּי פִקּוּדֶיךָ בָחָרְתִּי: חַסְדְּךָ יְיָ מָלְאָה הָאָרֶץ חֻקֶּיךָ לַמְּדֵנִי: נָאוֹר אַתָּה אַדִּיר מֵהַרְרֵי טָרֶף: מִכָּל פְּשָׁעַי הַצִּילֵנִי חֶרְפַּת נָבָל אַל תְּשִׂימֵנִי: כְּחַסְדְּךָ חַיֵּנִי וְאֶשְׁמְרָה עֵדוּת פִּיךָ: עֵינַי תָּמִיד אֶל יְיָ כִּי הוּא יוֹצִיא מֵרֶשֶׁת רַגְלָי: סְעָדֵנִי וְאִוָּשֵׁעָה וְאֶשְׁעָה בְחֻקֶּיךָ תָמִיד:

שעור של מלבוש ארבע כנפות לכל הפחות ג' רביעי אמה באורך וחצי אמה ברוחב.

הנקב אשר הציציות עוברות בתוכה הן בארבע כנפות הן בטלית יש להזהר בו שיהי רחוק מן הכנף הן באורך הן ברוחב כמלא קשר אגודל (שהוא מראש הבוהן עד הפרק הראשון באורך), ולא יותר על ג' אצבעות ברוחב אגודל. ואם יהיה הנקב למעלה מן ג' אצבעות אז הוא פסול כי אז לא נקרא עוד כנף, ואם הוא למטה מקשר אגודל כמו כן פסול כי אז הציצית איננה על הכנף אלא מתחת הכנף.

החוטים לציצית צריך שיהיו טוין לשמן (ר"ל שיאמר בתחלת הטוויה שעושה כך לשם ציצית), ואורך כל אחד משמנה החוטים (לאחר שנקשרו ונכרכו מלבד מה שמונח על קרן הבגד) הוא לפחות י"ב אגודלים.

עשיית חוטי הציציות על ארבע כנפות ועל הטלית היא באופן זה, יקח ד' חוטים ארוכים לפחות כ"ז אגודלים, ואחד מהם יהיה ארוך יותר מן השאר כדי לכרוך בו סביב (ונקרא חוט זה בשם שַׁמָּשׁ) ויעביר את ד' החוטים תוך נקב הכנף, ויקח את ד' החוטים מצד זה של הנקב ואת ד' מצד השני ויקשרם ב' פעמים סמוך לקרן הכנף ועי"כ כן הד' חוטים נעשו לשמנה חוטים. ואח"כ יכרוך את החוט הארוך הנקרא שמש סביב השבעה חוטים שבעה פעמים ויקח ד' החוטים מצד זה וד' החוטים מצד זה ויקשרם ב' פעמים, וחוזר ולוקח את השמש וכורך ח' כריכות וקושר אח"כ ב' פעמים כמו בראשונה, וחוזר וכורך י"א כריכות וקושר ב' פעמים, וחוזר וכורך י"ג כריכות וקושר ב' פעמים, עד שהשלים לעשות בין הכל ה' קשרים כפולים (כנגד ה' חומשי תורה) ול"ט כריכות (כמנין יהו' אחד). וטוב לעשות עוד בסוף כל חוט וחוט קשר כדי שיעמוד בשזירתו ולא יתפרד.

אם החוט שכורכים בו אינגו ארוך כל כך לכרוך בו כל הכריכות, יכרוך קצת כריכות בחוט אחד וקצת כריכות בחוט אחר.

יעשה הכריכות שיהיה שליש אחד של החוטים נקשר ונכרך (והוא נקרא גדיל) וב' שלישיות יהיו תלוים בלי קשירה (ונקרא ענף), ר"ל הגדיל יהיה של ד' גודלים והענף של ח' אגודלים. גם יראה שיהיו כל החוטים לאחר שנכרכו ונקשרו שוים באורכם, ואם ראה חוט אחד יוצא מן האחרים יפסיקהו בשיניו אבל לא יחתכנו בסכין.

חוט מן שמנה חוטי הציצית אם נפסק מן הענף, הציצית עודנה כשרה ואף אם החוט נפסק כולו. אבל שני חוטים כשנפסקו כולם, הציצית פסולה, ואם נשאר בחוט האחד בענף כדי לעשות בו עניבה (שלייפע), כשר. ולפי מה שאנו נוהגים לדקדק בעת עשיית הציציות לתת סימן בד' החוטים שהם מצד האחד של נקב הכנף שיהיו לעולם מצד האחד הזה של הנקב והד' החוטים האחרים לעולם מצד השני, לפי מנהג הזה אם נפסקו שני חוטים בצד אחד עודנה הציצית כשרה אף כשלא נשאר בהן כדי עניבה, אבל אם נפסקו ב' החוטים אחד בצד זה ואחד בצד זה, פסולה. אמנם כל אלה ההכשרות רק בשעת הדחק כאמרית שאין לו ציציות מוכנות לתקן. והחרדים במצוות ישתדלו להיות תמיד חוטים לציציות מצויים בביתם כדי שיוכלו לתקן מיד כשימצאו בציציותיהם דבר שלא כתורתן.

מי שקנה לו טלית ועשה בה ציצית צריך לברך שהחיינו בשעה שמתעטף בה בראשונה, ויברך בתחלה שהחיינו ואח"כ מברך להתעטף בציצית.

מותר להתיר ציצית מן טלית זו לתת אותה בטלית אחרת.

הטלית שמתעטפים בה בשעת התפלה שיעורה לפחות שיתכסה בה ראשו ורבו של קטן המתהלך לבדו בשוק ואינו צריך אחר לשמרו.

קודם שיתעטף בטלית צריך לבדוק תחלה הציציות כמו בארבע כנפות. ואחר הבדיקה יברך הברכה להתעטף בציצית, ואח"כ יתעטף בטלית את ראשו ויקח בידו צד ימין של הטלית עם הב' ציציות שבו ויניחם על כתף השמאל כדי שיהיו כל הציציות בצד שמאל ויעמוד כך כדי הלוך ד' אמות ויאמר הפסוקים מה יקר וכו', ואח"כ יסיר צד ימין של הטלית מן כתפו השמאלית. וילבש הטלית סביב הראש והגוף באופן שהיד מפסקת בחצי הטלית משני הצדדים ויהיו לימינו ציצית אחת לפניו וציצית אחת לאחריו וכן לשמאלו. ונוהגים לעשות עטרה על הטלית מחתיכת משי נבן לסמן שאותו ציציות שלפניו יהיו לעולם לפניו.

יש להזהר שלא יגרור ציציות של טלית על הארץ.

טלית שאולה מותר לברך עליה.

מי שפשט טליתו ודעתו לחזור ולהתעטף בו, אינו מברך בעטיפה השניה, ואם לא היה בדעתו לחזור ולהתעטף, יברך כשיתעטף שנית.

אם נפלה טליתו מעליו וחוזר ומתעטף בה צריך לחזור ולברך, והוא כשנפלה כולה, אבל אם לא נפלה כולה לא יברך כשחוזר לתקן ולהתעטף כראוי.

מצוה לאחוז ד' ציציות שלפניו בידו הימנית כשמתחיל ברוך שאמר, ואחר שסיים הברכה ינשקם ויניחם בנחת מידו. ובשעת קריאת שמע יאחוז ד' הציציות ביד שמאלית (בין קמיצה לזרת) כנגד לבו, ויקבלם בידו כשאומר והביאנו לשלום מארבע כנפות הארץ, וכשיגיע לפ' ציצית יקחם גם ביד ימין ויביט בהם ויהיו בידו עד שמגיע אל נאמנים ונחמדים לעד, ואז ינשקם ויסירם בנחת מידו.

לילה לא זמן ציצית הוא, ע"כ בתפלת מעריב אינו מתעטף בטלית, וגם במנחה המנהג שלא להתעטף, חוץ מן הש"ץ שמתעטף בכל עת שיורד לפני התבה, מפני כבוד הצבור, רק שבתפלת ערבית וכן באשמורת ימי הסליחות לא יברך ברכה עליה. וכן האומר קדיש לפני התבה יתעטף בטלית, גם העולה לתורה בתענית במנחה והמוציא ס"ת והמגביהו וגוללו והסגן יתעטפו בטלית מפני כבוד התורה. ובליל כל נדרי שמתעטפים בטלית יזהר שיהי עדיין יום כשמתעטף כדי שלא יברך ברכה לבטלה.

הזהיר במצות ציצית זוכה ורואה פני שכינה.

דיני תפלין.

אחר שהתעטף בטלית יניח תפלין, ולא יקדים הנחת תפלין ללבישת הטלית, כי קדושת התפלין חמורה מקדושת טלית ומעלין בקדש ולא מורידין. אך מי שיש לו תפלין לפניו ואין לו טלית, יניח התפלין, ואח"כ כשמביאים לו טלית ילבשנה בברכתה.

זמן הנחת תפלין בבקר, אחרי שיאיר היום כל כך עד שיוכל להכיר את חברו הרגיל עמו קצת ברחוק ד' אמות.

היוצא לדרך קודם אור היום יניח התפלין בביתו בלא ברכה, וכשיאיר היום ימשמש בהן ויברך עליהן.

מניחים טלית ותפלין אחרי אמירת ברכות השחר קודם ברוך שאמר.

יניח תחלה תפלה של יד ואח"כ תפלה של ראש, ויכוין בהנחתן, שצונו הקב"ה להניח ד' הפרשיות שבתפלין שיש בהן יחוד שמו ויציאת מצרים על הזרוע כנגד הלב ועל הראש כנגד המוח כדי שנזכור את הנסים והנפלאות שעשה עמנו השם יתברך שהם מורים על יחודו ועל כחו וממשלתו בעליונים ובתחתונים לעשות בהם כרצונו, ולמען נשעבד להשם יתברך את נשמתנו שהיא במוח וגם את לבנו שהוא מקור התאוות והמחשבות כדי לשמור מצותיו תמיד.

מקום הנחת תפלה של יד הוא בזרוע שמאל על גובה הבשר בפרק שבין הקנה לכתף בחצי הסמוך לעללנבאָגען, ותהי המעברתא (הוא מקום התפלה אשר הרצועה עוברת בו) מונחת לצד הכתף והקציצה לצד היד, ויטה התפלה מעט לצד הגוף בענין אשר אם יכוף את זרועו למטה תהיה מכוונת כנגד לבו. גם ישגיח שיהא הקשר שברצועה עם היו"ד שבו סמוך לבית ולא יפרד ממנה לעולם.

מקום הנחת תפלה של ראש הוא מהתחלת עיקרי השער באמצע המצח עד סוף המקום שמוחו של תינוק רופס. וצריך שיהיה כל הבית של התפלה מונח במקום השער, דהיינו שיהא הקצה התחתון של התפלה בעיקרי השער, ולא שהקצה העליון מתחיל במקום צמיחת השער והשאר מונח על המצח. ויש להזהר בזה מאד, כי מי שמניח תפלין על המצח הוא דרך מינות ועובר על איסור דאורייתא ומברך ברכה לבטלה. — והקשר של תפלה של ראש צריך שיהיה בגובה של מאחורי הראש באמצע למעלה מן העורף כנגד הפנים, ולא למטה בגומא של עורף. ע"כ ישגיח שתהי הרצועה שבין הבית של תפלה של ראש ובין הקשר שלה קצרה קצת ממדת הראש כדי שלא תהי רפויה סביב הראש אלא מהודקת בו בחוזק ולא אפשר להזיזה למטה ואז ודאי מונח הבית על מקומו הראוי וגם הקשר מונח למעלה מן הגומא שבעורף.

כל המצות מברכים עליהן קודם לעשייתן, לפיכך צריך לברך על התפלין קודם קשירתן, דהיינו תפלה של יד לאחר שהניחה על בשר גבוה שבזרוע קודם שיקשרנה יברך „בא"י אמ"ה אקב"ו להניח תפלין", ולאחר שסיים את הברכה יקשור הרצועה ויהדק את הבית, גם יכרוך ברצועה ז' כריכות על קנה הזרוע עד לעגם המתחיל את היד. אח"כ יקח תפלה של ראש ויניחנה ובעוד שמניחה יברך „בא"י אמ"ה אקב"ו על מצות תפלין" ויסיים הברכה קודם שמהדקה על הראש, ויאמר מיד אחר הברכה „ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד".

אסור להפסיק בשום דבור בין הנחת תפלה של יד להנחת תפלה של ראש. ואם הפסיק צריך לחזור ולברך ויאמר על תפלה של ראש שתי ברכות דהיינו להניח תפלין וגם על מצות תפלין, וימשמש בתפלה של יד כשאומר שנית להניח תפלין.

שמע קדיש או קדושה בין הנחת תפלה של יד ותפלה של ראש, לא יפסוק לענות עם הקהל אלא שותק ושומע ומכוין למה שאומרים. ואם עבר והפסיק וענה עמהם אין צריך לברך שנית.

אין להוציא תפלה של ראש עד אחר הנחת תפלה של יד. ואם טעה והוציא של ראש קודם של יד, צריך להעבירה מידו ולכסותה, ויוציא של יד ויניחנה תחלה ואח"כ של ראש כי כן כתוב וקשרתם לאות על ידך ואח"כ והיו לטוטפות בין עיניך. וע"כ טוב שיעשה לו סמנים בכיס של תפלין כדי שיכיר המקום אשר בו תפלה של יד והמקום אשר בו של ראש ולא יבא לטעות.

כשיוציא התפלין מן הכיס לא יגעדם ממנו אלא יוציאם ביד דרך כבוד, וינשקם.

אחר שהניח תפלין על הראש יקח רצועה הנשארת של תפלה של יד ויכרוך ג' כריכות על האצבע האמצעית ב' כריכות על פרק התחתון סמוך לכף היד וכריכה אחת על פרק האמצעי, ועל כל אחת מהכריכות יאמר פסוק אחד משלש וארשתיך לי וכו'.

לא יהי דבר חוצץ בין תפלין לבשרו הן בשל יד הן בשל ראש.

הנוהגים להניח התפלין בביתם וללכת כך מעוטר בהן לבהכ"נ יזהרו לכסות אותן בכובע שעל הראש כשעוברים במקומות מטונפים, ואחרי בואם לפרוזדור בהכ"נ יסירו המכסה מן התפלין כדי שיהיו נראים כשנכנסים לבהכ"נ.

מי שיש לו שום אונס עד שאינו יכול להניח אלא תפלה אחת, כגון שיש לו מכה בזרועו או בראשו במקום הנחת תפלין, או שנאבדה לו תפלה אחת ואינו יכול לקחת לו תפלין אחרים, אז יניח אותה התפלה שיכול. ואם מניח תפלה של יד לבד יברך עליה להניח תפלין, אבל אם מניח של ראש לבד צריך לברך עליה ב' הברכות להניח תפלין וגם על מצות תפלין.

מותר לברך על תפלין שאולין.

הלכה למשה מסיני שבתי התפלין הן של יד הן של ראש צריכין להיות מרובעות, וצריכים להיות שחורות, וכן הרצועות צריכין להיות שחורות מבחוץ.

אורך הרצועה של יד כדי שתקיף את הזרוע ז' פעמים ויוכל לכרוך על אצבע האמצעית ג' כריכות ולקשור, ושל רצועות של ראש כדי שיגיעו עד הטבור או למעלה ממנו מעט. רוחב הרצועות של יד ושל ראש כאורך שעורה לפחות.

אם רצועות התפלין אינן כשיעורן בארכן או רחבן ישתמש בהן בשעת הדחק עד שימצא אחרות כשיעור.

צריך שיהיה השחור שברצועות לצד חוץ בין של ראש בין של יד.

כל זמן שתפלין עליו לא יסיח דעתו מהם, וכשיאמר בק"ש וקשרתם לאות על ידך ימשמש בשל יד וכשיאמר והיו לטוטפות בין עיניך ימשמש בשל ראש וינשק ידו.

תפלין צריכים גוף נקי ודעת מיושבת, ע"כ מי שהוא חולה מעיים פטור מן התפלין. ושאר חולה אם מצטער בחליו ואין דעתו מיושבת עליו, פטור.

מי שהוא אונן על מת פטור מן התפלין.

האבל ביום ראשון לאבלו אסור לו להניח תפלין.

בט' באב בשחרית אין מניחים לא טלית ולא תפלין, ובתפלת מנחה מניחים ומברכים עליהם.

בשבת וי"ט אסור להניח תפלין, אבל בחה"מ מניחים אותן, ונוהגים לברך עליהן בלחש ואפילו הש"ץ.

אין לחלוץ התפלין עד אחר עלינו ועל כן נקוה לך, וביום שיש מילה אין לחלצן עד אחר המילה. והחרד במצות ילמוד בתורה קודם שיחלוץ התפלין אם מעט או הרבה.

בר"ח חולצים התפלין קודם תפלת מוסף, ובחה"מ חולצים קודם אמירת ההלל.

חולצים התפלין מעומד. אך אין לחלוץ אותן לפני ספר תורה ולא לפני ארון הקדש, אלא יהפוך פניו מן הס"ת ומפני ארון הקדש. ויש שקוראים קודם חליצת התפלין פ' קדש לי ופ' והיה כי יביאך.

כשיחלוץ התפלין יחלוץ של ראש תחלה, וזה אופן חליצתן, בתחלה יסיר אותן ג' כריכות שעל האצבע האמצעית ואח"כ יחלוץ תפלה של ראש ביד שמאל, ויקח הבית בידו ויקיף הרצועות על צדו וישימנו בכיסו, ואח"כ יחלוץ תפלה של יד ויקיפנה כמו כן הרצועה על צד הבית וישימנה בכיס אצל של ראש. ומנהג טוב לנשק התפלין בשעת חליצתן כמו בהנחתן.

לאחר שחלץ התפלין יסיר ג"כ הטלית מעליו ויקפלנה.

יש לפתוח ולבדוק התפלין ב' פעמים בשבע שנים, לראות אם לא נתקלקלו מזיעה. ואם נפלו למים צריכים בדיקה מיד.

אין לקנות תפלין אלא מסופר מומחה או ממוכר המוחזק בנאמנות.

דיני הליכה לבית הכנסת.

ישתדל האדם להתפלל תמיד בבהכ"נ וישכים בבקר להיות שם מעשרה הראשונים. ומי שהוא אנוס שאינו יכול להתפלל בבהכ"נ או שהוא דר במקום שאין שם בהכ"נ יכוין להתפלל בשעה שהצבור מתפללים.

כשיוצא בבקר מפתח ביתו כדי ללכת לבהכ"נ יעמוד אצל המזוזה ויאמר, הוֹרֵנִי יְיָ דֶּרֶךְ חֻקֶּיךָ וְאֶצְּרֶנָּה עֵקֶב: הֲבִינֵנִי וְאֶצְּרָה תוֹרָתֶךָ וְאֶשְׁמְרֶנָּה בְכָל לֵב: הַדְרִיכֵנִי בִּנְתִיב מִצְוֹתֶיךָ כִּי בוֹ חָפָצְתִּי: הַט לִבִּי אֶל עֵדְוֹתֶיךָ וְאַל אֶל בָּצַע: הַעֲבֵר עֵינַי מֵרְאוֹת שָׁוְא בִּדְרָכֶךָ חַיֵּנִי: הָקֵם לְעַבְדְּךָ אִמְרָתֶךָ אֲשֶׁר לְיִרְאָתֶךָ: הַעֲבֵר חֶרְפָּתִי אֲשֶׁר יָגֹרְתִּי כִּי מִשְׁפָּטֶיךָ טוֹבִים: הִנֵּה תָּאַבְתִּי

לְפַקְדֶיךָ בְּצִדְקָתְךָ חַיֵּנִי: ואח"כ יניח יד ימין על המזוזה ויאמר, יְיָ שֹׁמְרִי, יְיָ צִלִּי עַל יַד יְמִינִי: יְיָ יִשְׁמָר צֵאתִי וּבוֹאִי לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: שַׁדַּי יִשְׁמְרֵנִי מִיֵּצֶר הָרַע וּמִכָּל צָרָה וְצוּקָה, אָמֵן: שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד: לַייָ הַיְשׁוּעָה, עַל עַמְּךָ בִרְכָתֶךָ סֶּלָה: יְיָ צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: יְיָ צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: יְיָ הוֹשִׁיעָה, הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ: אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָא: וינשק המזוזה ויאמר, מִגְדַּל עֹז שֵׁם יְיָ בּוֹ יָרוּץ צַדִּיק וְנִשְׂגָּב:

מצוה ללכת במרוצה לבהכ"נ, ואפילו בשבת שאסור לפסוע פסיעה גסה מכל מקום לרוץ לבהכ"נ מותר.

בבואו לעזרת בהכ"נ יקנח מנעליו מטנוף הרחוב, ובטרם יכנס לבהכ"נ יתעכב מעט ויאמר ואני ברב חסדך וכו' ואח"כ יכנס בנחת ובאימה והכנעה ויאמר, בבית אלהים נהלך ברגש. מה טבו אהליך וכו' וכשיאמר אשתחוה, ישתחוה נגד ארון הקדש, וכשהוא אומר ואכרעה, יכרע מעט בברכיו.

מנהג טוב לתת מעות מה לקופת של צדקה קודם שיתפלל.

אחרי בואו אל מקומו בבהכ"נ אל ימהר להתפלל מיד, אלא ישהה קצת ויעלה על דעתו רוממות השם יתברך ושפלות האדם, כדי להתפלל אח"כ באימה ובירא‍ה. וע"כ יישב מעט במקומו ויאמר הפסוק אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סֶּלָה: ואח"כ יאמר מִי אָנֹכִי שֶׁאֶזְכֶּה לְהִתְפַּלֵּל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא אֵל גָּדוֹל וְנוֹרָא, וְאָנֹכִי אִישׁ חוֹטֵא וְהִכְעַסְתִּי שְׁמוֹ הַגָּדוֹל בְּמַעֲשַׂי הָרָעִים, אֲנִי בָּשָׂר וָדָם עָפָר וָאֵפֶר וְאֵינֶנִּי כְּדַי וְרָאוּי לְהַזְכִּיר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל: אֵיךְ אֶשָּׂא פָנַי לַעֲמוֹד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִלַּת כָּל־הָעִלּוֹת וְסִבַּת כָּל־הַסִּבּוֹת, אַךְ אֶבְטַח בְּרַחֲמָיו הַגְּדוֹלִים שֶׁהוּא מְרַחֵם עַל בְּרִיּוֹתָיו וְרוֹצֶה בִּתְפִלָּה וְתַחֲנוּנִים שֶׁל עֲבָדָיו, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר קָרוֹב יְיָ לְכָל־קֹרְאָיו לְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָאֻהוּ בֶאֱמֶת, רְצוֹן־יְרֵאָיו יַעֲשֶׂה וְאֶת־שַׁוְעָתָם יִשְׁמַע וְיוֹשִׁיעֵם: שֹׁמֵעַ תְּפִלָּה, עָדֶיךָ כָּל־בָּשָׂר יָבֹאוּ:

ואח"כ יאמר תפלה זו קודם כל התפלות. רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, אֲדוֹן כָּל־הַנֶּאֱצָלִים וְהַנִּבְרָאִים וְהַיְצוּרִים וְהַנַּעֲשִׂים, אַתָּה הוּא יְהֹוָה הָאֱלֹהִים לְבַדֶּךָ, יָחִיד הַמְיֻחָד, יוֹשֵׁב הַמְּרוֹמִים וּמַשְׁגִּיחַ הַתַּחְתּוֹנִים, אֵל לְכָל־נִמְצָא, אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים, יָחִיד הַמְרַחֵם, וְאוֹהֵב הַשָּׁבִים לְפָנֶיךָ בִּתְשׁוּבָה, שַׁלִּיט בְּצִבְאוֹת הָעֶלְיוֹנִים וְהַתַּחְתּוֹנִים, שׁוֹמֵר דַּלֵּי יְחִידָיו, אֲדוֹן כָּל־הַמַּעֲשִׂים, הַבּוֹחֵר בִּתְפִלַּת עֲבָדָיו:

תפלה נאה לומר קודם תפלת שחרית ומוסף ומנחה ומעריב.

רִבּוֹן הָעוֹלָם, אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת־גֹּדֶל חֶסְרוֹן דַּעְתֵּנוּ, כִּי אֵין בְּיָדֵנוּ לְכַוֵּן בִּתְפִלָּה לֹא בְּפֵרוּשֵׁי הַמִּלִּים אַף כִּי בְּסוֹד הַסְּפִירוֹת וְכַוָּנוֹת וְיִחוּדִים שֶׁל־שְׁמוֹתֶיךָ הַגְּדוֹלִים וְהַנּוֹרָאִים, וְנִמְשַׁלְנוּ כַּבְּהֵמוֹת נִדְמֵינוּ, אַךְ בְּשֵׁם קָדְשְׁךָ בָטָחְנוּ, כִּי אַתָּה מְצָרֵף מַחֲשָׁבָה טוֹבָה לְמַעֲשֶׂה, וּרְצוֹנֵנוּ לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ לְיַחֵד כָּל־שְׁמוֹתֶיךָ הַגְּדוֹלִים וְהַנּוֹרָאִים וּלְכַוֵּן כָּל־סוֹדוֹת הַתְּפִלָּה כְּמוֹ שֶׁיָּדְעוּ אַנְשֵׁי כְנֶסֶת הַגְּדוֹלָה בְּסִדּוּר הַתְּפִלָּה וְכַוָּנָתָהּ: לָכֵן יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי יוֹשֵׁב הַשָּׁמַיִם וּמַאֲזִין הַתְּפִלּוֹת, שֶׁתַּעֲלֶה לְפָנֶיךָ תְּפִלַּת (שַׁחֲרִית זוֹ, שַׁחֲרִית וּמוּסַף הַלָּלוּ, מִנְחָה זוֹ, מִנְחָה וּמַעֲרִיב הַלָּלוּ) כְּאִלּוּ הִתְפַּלַּלְתִּי בְּכָל־הַכַּוָּנוֹת וְהַיִּחוּדִים הָרְאוּיִם לְכַוֵּן וּלְיַחֵד בִּתְפִלָּה זוֹ (בִּתְפִלּוֹת הַלָּלוּ) כְּמוֹ שֶׁתִּקְּנוּ אַנְשֵׁי כְנֶסֶת הַגְּדוֹלָה: וְתִכְלוֹל תְּפִלָּתִי עִם־תְּפִלּוֹת הַצַּדִּיקִים וְהַחֲסִידִים הַיּוֹדְעִים וּמְכַוְּנִים בִּתְפִלָּתָם עַל־פִּי סוֹד יְיָ לִירֵאָיו, וְתַעֲלֶה וְתִנָּשֵׂא לְכֶתֶר רֹאשְׁךָ עַל־יְדֵי הַמַּלְאָךְ הַקָּדוֹשׁ הַקּוֹשֵׁר כְּתָרִים לְרִבּוֹ מִן־הַתְּפִלּוֹת הַנְּקִיּוֹת וְהַיְשָׁרוֹת שֶׁיַּעֲשׂוּ הַיּוֹם בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל, וְאַל תְּשִׁיבֵנִי רֵיקָם מִלְּפָנֶיךָ, אָמֵן סֶלָה:

יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ, יְיָ צוּרִי וְגוֹאֲלִי: וַאֲנִי תְפִלָּתִי־לְךָ יְיָ עֵת רָצוֹן אֱלֹהִים בְּרָב־חַסְדֶּךָ עֲנֵנִי בֶּאֱמֶת יִשְׁעֶךָ:

אנשי מעשה נוהגים לשיר בכל יום שבת זה קודם תפלתם.

(מחברו שלמה משה אלשקר חתום בראשי החרוזים.)

כָּל־בְּרוּאֵי מַעְלָה וּמַטָּה. יָעִידוּן יַגִּידוּן כֻּלָּם כְּאֶחָד. יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד:

שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם נְתִיבוֹת שְׁבִילָךְ. לְכָל־מֵבִין סוֹדָם יְסַפְּרוּ אֶת־גָּדְלָךְ.
וּמֵהֶם יַכִּירוּ כִּי הַכֹּל שֶׁלָּךְ. וְאַתָּה הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַמְיֻחָד.
יָעִידוּן יַגִּידוּן כֻּלָּם כְּאֶחָד. יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד:

לְבָבוֹת בְּחָשְׁבָם עוֹלָם בָּנוּי. יִמְצְאוּ כָּל־יֵשׁ בִּלְתְּךָ שָׁנוּי.
בְּמִסְפָּר בְּמִשְׁקָל הַכֹּל מָנוּי. כֻּלָּם נִתְּנוּ מֵרוֹעֶה אֶחָד.
יָעִידוּן יַגִּידוּן כֻּלָּם כְּאֶחָד. יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד:

מֵרֹאשׁ וְעַד סוֹף יֵשׁ לְךָ סִמָּן. צָפוֹן וָיָם וָקֶדֶם וְתֵימָן.
שַׁחַק וְתֵבֵל לְךָ עֵד נֶאֱמָן. מִזֶּה אֶחָד וּמִזֶּה אֶחָד.
יָעִידוּן יַגִּידוּן כֻּלָּם כְּאֶחָד. יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד:

הַכֹּל מִמְּךָ נִזְבַּד זָבוּד. אַתָּה תַעֲמֹד וְהֵם יֹאבְדוּ אָבוֹד.
לָכֵן כָּל־יְצִיר יִתֵּן לְךָ כָבוֹד. כִּי מֵרֹאשׁ וְעַד סוֹף הֲלֹא אָב אֶחָד.
יָעִידוּן יַגִּידוּן כֻּלָּם כְּאֶחָד. יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד:

מְרוֹמָם עַל כָּל־בְּרָכָה וּתְהִלָּה. סִבַּת כָּל־סִבָּה וְעִלַּת כָּל־עִלָּה.
אֵין לוֹ רֵאשִׁית וְלֹא אַחֲרִית וְלֹא תִכְלָה. שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד.
יָעִידוּן יַגִּידוּן כֻּלָּם כְּאֶחָד. יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד:

שַׁדַּי שׁוֹכֵן בִּשְׁמֵי עֲלִיָּה. אֲשֶׁר לוֹ הַיָּם וְיַבֶּשֶׁת וְצִיָּה.
יוֹצֵר הָרִים וּבוֹרֵא כָּל־בְּרִיָּה. בּוֹרֵא שָׁמַיִם וָאָרֶץ וַיַּעַמְדוּ כְאֶחָד.
יָעִידוּן יַגִּידוּן כֻּלָּם כְּאֶחָד. יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד:

הָאֵל הַבּוֹרֵא שְׁחָקִים בְּאָמְרוֹ. גִּבּוֹרֵי כֹחַ עֹשֵׂי דְבָרוֹ.
אֹמֵר לַחֶרֶס וְלֹא יִזְרַח אוֹרוֹ. עִמּוֹ עֹז הַמְשֵׁל וָפָחַד.
יָעִידוּן יַגִּידוּן כֻּלָּם כְּאֶחָד. יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד:

אֵל נַעֲרָץ בְּסוֹד קְדוֹשִׁים. אוֹפַנִּים וְאִישִׁים וְחַיּוֹת וְתַרְשִׁישִׁים.
כֻּלָּם מַעֲרִיצִים וּמַקְדִּישִׁים וּקְדֻשָּׁה לוֹ מְשַׁלְּשִׁים כְּאֶחָד.
יָעִידוּן יַגִּידוּן כֻּלָּם כְּאֶחָד. יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד:

לְאַדִּיר וְנָאוֹר נַעֲלֶה בְּרוּם חֶבְיוֹן. אֵין שֵׁנִי לוֹ וְאֵין לוֹ רִאשׁוֹן וְלֹא דִמְיוֹן.
דָּר בַּשַּׁחַק וֶאֱמוּנָתוֹ בְּצִבְיוֹן. כּוֹכְבֵי בֹקֶר בְּרָן־יַחַד.
יָעִידוּן יַגִּידוּן כֻּלָּם כְּאֶחָד. יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד:

שְׁמוֹ אֶחָד וְאֵין שֵׁנִי לְנֶגְדּוֹ. הָיָה וְהֹוֶה וְיִהְיֶה וְאֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ.
מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ. מַשּׂוֹא פָנִים אֵין לְפָנָיו וְלֹא מִקַּח שֹׁחַד.
יָעִידוּן יַגִּידוּן כֻּלָּם כְּאֶחָד. יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד:

קַדְמוֹן לְכָל־נִמְצָא וְצֹפֶה כָל־נֶעְלָם. לֹא יָשִׁיב יָדְךָ נִכְלָם.
אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם. וּמִי יְשִׁיבֶנּוּ וְהוּא בְאֶחָד.
יָעִידוּן יַגִּידוּן כֻּלָּם כְּאֶחָד. יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד:

רָם עַל־רָמִים וְרוֹכֵב עַל־עֲנָנִים. מֶלֶךְ עֶלְיוֹן וְסוֹלֵחַ לַעֲוֹנִים.
אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים. וְעַמְּךָ כֻּלָּם כְּאֶחָד. יָעִידוּן יַגִּידוּן יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד:
כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד: וְנֶאֱמַר וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ
אֶל־לְבָבֶךָ כִּי יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל־הָאָרֶץ מִתָּחַת. אֵין עוֹד:

חובה על כל ישראל להתפלל לפני הבורא שלש פעמים בכל יום, בשחרית במנחה ובערבית.

זמן תפלת השחרית מתחלת הנץ החמה עד סוף ד׳ שעות זמניות*) שהוא שליש היום. ואם התפלל משעלה עמוד השחר, יצא.

זמן תפלת מנחה עיקרו מן ט׳ שעות וחצי משעות זמניות של היום (שהוא חצי שעה אחרי התחלת רביעית אחרונה של היום) עד שעה ורביעית קודם הלילה, ובשעת הדחק מותר להתפלל עד סמוך ללילה. ואם התפלל לאחר ו׳ שעות ומחצה, יצא.

זמן תפלת הערב משעת יציאת ג׳ כוכבים קטנים (ואם הוא יום מעונן משהוא לילה בלי ספק), וזמנה עד חצי הלילה ואם איחר והתפלל עד שלא עלה עמוד השחר, יצא.

אסור לאכול ולשתות בבקר קודם שהתפלל, אם לא לצורך רפואה. והמים מותר לו לשתות.

הגיע זמן תפלה שחרית אסור להתעסק בצרכיו עד שהתפלל. וכן שאר תפלות היום משהגיע זמנן אין להתחיל בשום עסק או מלאכה עד שהתפלל.

כתוב הכון לקראת אלהיך ישראל, על כן המתפלל צריך שיהיה לבוש כראוי בכל מלבושיו ויהיו נקיים, ויהיו שערות ראשו וזקנו סרוקים ותהי על ראשו המצנפת שהולך בה ברחוב ולא הכובע הקטן שקורים הויזקאפּכען, ויהיו נעליו ברגליו ולא יתפלל בסנדלים (פאנטאפּעל) ובפרט בבהכ״נ. והכלל, כדרך שהיה עומד לפני שר ומלך ככה יהיה עומד בתפלתו יפה ומהודר (וראה פירוש הרא״בע לבראשית ל״ה, ב׳).

ירחץ ידיו קודם התפלה, ואפילו עומד מתלמודו וידיו נקיות.

יהיה לו מקום קבוע בבהכ״נ ולא ייֵשב פעם במקום זה ופעם במקום אחר.

לא יראה הנה והנה בשעת תפלתו אלא יביט לפניו עיניו למטה ולבו מכוון למעלה.

גם לא יתפלל בעל פה אלא מתוך הסדור.

המתפלל צריך להבין ולדעת מה שהוא מתפלל ומהלל לפני בוראו, וצריך שיכוין בלבו כל מה שמוציא בשפתיו, ויסיר כל מחשבות זרות הטורדות אותו עד שתשאר כוונתו זכה בתפלתו.

ידקדק היטב בתפלתו שיקרא ויבטא כל תבה כראוי, שלא יחליף אות באות ושלא ישנה שום נקודה, ושלא יטעים מלעיל מה שצריך להיות מלרע ולא מלרע מה שצריך להיות מלעיל, ושלא יפריד מה שצריך לחבור ולא יחבר מה שצריך להפרד, כי בחלוף אחד מכל אלה, בקל שיבוא לידי חרוף וגדוף חס ושלום.**) ויזהר בכל תבות אשר השניה מתחלת

---

*) ר״ל בכל זמני השנה יחלק היום מהנץ החמה עד שקיעת החמה אל י״ב חלקים שוים בין שהיום ארוך ובין שהוא קצר, וכל חלק מן י״ב חלקים כאלה יקרא שעה זמנית.

**) כגון אם יאמר בפסוקי דזמרה כפשנו הַכָּתָה תחת חכתה, או שיאמר כל הנשמה תהלל במקום תהַלל, יחרף להשם ומחריב את העולם. ומי שאומר ורְחָבם עמל ואון תחת ורהבם, ידבר הבאי. ואם יאמר אֵל באפך תוכיחנו, תחת אַל, יקרא עליו קללה. וכן אם ידגיש ויחזק גימ״ל של גַּלֵּה כבוד מלכותך ויאמר כַּלֵּה יבקש ההפך מכוונת התפלה. ומי שמחבר יחד ואומר „בעתו פותח את ידך״ או „שוכן, עד מרום״ הוא הורס המשמעות. ואם לא ישמור בדבורו ויזהר ויאמר „חנון ורחום סֶתָּה״ או „שמקדישים סוֹתוֹ תחת ורחום | אתה, שמקדישים | אותו, הוא מחרף. וכן מי שאיננו מפסיק בפסוק כי כל אלהי העמים ויחבר יחד „אלילים וה׳״ אין מגדף גדול ממנו. ונראה ממעט המשלים האלה עד כמה צריך האדם לשמור פתחי פיו בתפלתו שלא ידבר כי אם בלשון ברורה, וכן אמרו בזוהר פ׳ וישלח מאן דצלי צלותיה בעי לפרשא מלוי כדקא יאות, ובויקרא רבה פ׳ י״ט, אפילו קוץ אחד שבאותיות אם אין משגיחים עליו לקראו כראוי יכול להחריב את העולם כולו. — אבל הוי ואוי כי רבים עם הארץ המגאלים תפלותיהם ומחללים תהלותיהם בהוציאם יום יום גדופים מפיהם אשר כל שומעיהם תצילנה אזניהם, וכל זאת בעבור שלא ישגיחו על מוצא שפתותיהם, רק מפלפלים בלי דעת ומבהלים על פיהם בלי הבין דבר וכן מקצרים התבות ומבליעים האותיות ומקלקלים התחנונים לגדופים והבקשות למעקשות ומחליפים התהלות להוללות והתפלה לשגיגה. לכן החוב מוטל על כל מי שיכול להזהיר להרים כשופר את קולו ולהגיד לעלגים את חטאתם שייטיבו נכוח כינם ויזהרו בלשונם בעמדם להתפלל שיהיו דבריהם נכונים והגונים וראוים להתקבל לפני אדון עולם.

באות הדומה לאות של סוף תבה שלפניה שלא יקראם במהירות זו לזו אלא יתן ריוח ביניהם, כמו בכל לבבך, ואבדתם מהרה; וכן גם בכל תבה שתחלתה אל"ף וסוף תבה שלפניה מ"ם יתן ריוח ביניהם, כמו בגוים את, ירושלים את, אלהיכם אמת, שאם לא יתן ריוח ביניהם תבולע אות באות וויטשת הדבור.

לא ירים קולו בתפלתו, ואפילו בזמירות.

אסור ליגע בשעת התפלה בגופו במקומות המכוסים ולא בשער ראשו, גם אסור ליגע בצואת האוזן ובצואת האף.

בשעה שמתפלל, ובפרט בתפלת שמנה עשרה, לא יסמוך את עצמו בכותל או בידיו על העמוד שלפניו, שזהו דרך עצלות, אלא יעמוד באימה כעבד לפני רבו ראשו כפוף מעט למטה וידיו כפותות הימנית על השמאלית זו על גב זו. אף כשיושב ומתפלל צריך להזהר שלא לסמוך לאחריו ולא יהיה נוטה לצדדים ואל יפשוט את רגליו ולא ירכיבם זו על גב זו.

יתפלל תפלתו דרך תחנונים כעני המבקש בפתח, ובנחת שלא תראה עליו כמשא. אך לא יאריך ולא ימשוך בתבות יותר מדאי, אלא יהי דבורו כמו שהיה מדבר אם יהיה עומד לפני מלך ושר לבקש ממנו בקשה.

אל יחשוב בתפלתו שראוי הוא שיעשה הקב"ה בקשתו בעבור שיכוין בה, אבל יאמר בלבו מי אני דל ונבזה שיעשה הקב"ה בקשתי אם לא מרוב חסדיו שהוא מתנהג עם בריותיו.

המתפלל עם הצבור אסור לו להקדים תפלתו לתפלת צבור.

יזהר מלהפסיק משהתחיל ברוך שאמר עד סוף שמנה עשרה. ואפילו לצרך מצוה אסור להפסיק. אבל לענות על קדיש וברכו וקדושה מותר להפסיק מברוך שאמר עד שמנה עשרה, וכן מותר לומר מודים דרבנן אך לא יאמר כל המודים אלא מודים אנחנו לך בלבד ולא יותר, וכן על ברכו לא יענה רק ברוך ה' המברך לעולם ועד בלבד, ובקדיש לא יענה רק אמן, יהא שמה עד יתברך, וישתוק עד שיאמר הש"ץ דאמירן בעלמא ויענה עליו אמן, ועל תתקבל ואילך לא יענה דבר, ובקדושה לא יאמר אלא קדוש קדוש וכו' וברוך כבוד וכו' ולא ימלוך ה' וכו'. גם על האל הקדוש ועל שומע תפלה מותר לענות אמן, אבל לשאר אמן לא יפסיק. וכל זאת דוקא עד שמנה עשרה, אמנם בשמנה עשרה עצמה אסור להפסיק לשום דבר אף לא לקדיש וקדושה. ואם סיים שמנה עשרה, אז קודם אלהי נצור יכול לענות על קדיש וקדושה.

דברים שאינם מענין התפלה אסורים לדבר מהם בבהכ"נ אפילו אחר שמנה עשרה. והמדברים דברים בטלים בשעת התפלה והנוהגים שחוק והתול וקלות ראש בבהכ"נ מחללים תפארת ישראל וגדול עונש מנשוא.

קריאת שמע בכל יום ערבית ושחרית היא מצוה מן התורה, ע"כ ידקדק היטב בקריאתה לבטא כל התבות כראוי, ויקראנה בטעמיה כמו שהם בתורה וישים בה כל כוונתו. ואם לא כיון לבו לפחות בפסוק ראשון ובשכמ"לו, לא יצא, ויחזור ויקרא בלחש ובכוונה.

כשאומר ה' אחד תהי כוונתו שהוא השם יחיד ומיוחד בשמים ובארץ ואין עוד מלבדו. ולא יאריך באל"ף של אחד, אבל יאריך בחי"ת וכן בדל"ת, ויבטא היטב הדל"ת אך לא ידגישנה יותר מדאי.

פסוק בשכמל"ו יאמר בלחש (מלבד ביה"כ שאומרים אותו בקול).

צריך להפסיק מעט בין בשכמל"ו ובין ואהבת, כדי להפסיק בין קבלת עול מלכות שמים לקבלת שאר המצות. וכן בין היום ובין על לבבך, ובין היום ובין לאהבה יפסיק מעט, שלא יהא נראה היום ולא למחר.

בסוף ק"ש יצרף אלהיכם אל אמת ולא יפסיק ביניהם.

בק"ש יש רמ"ח תבות, וכדי להשלים רמ"ח כנגד איבריו של אדם יכוין דעתו על מה שהחזן כופל ה' אלהיכם אמת. ואם קורא ק"ש ביחיד יאמר מקודם אל מלך נאמן ומשלים בזה מנין רמ"ח.

מי שקרא כבר ק"ש ובא לבהכ"נ ומצא צבור שקוראים ק"ש צריך לקרות עמהם פסוק ראשון ובשכמל"ו. וטוב שיקרא עמהם כל הפרשה ויקבל שכר כקורא בתורה.

תפלת שמנה עשרה אין להתפלל אלא בעמידה, ויכוין רגליו זו אצל זו כאילו שתיהן רגל אחת. וכשמתחיל ואומר ברוך יעשה כריעה בברכים וכשאומר אתה ישתחוה בראשו עם גופו וכשאומר ה' זוקף בנחת. וכן יכרע וישתחוה כשיאמר בא"י מגן אברהם, וכשיאמר מודים אנחנו לך וכשיאמר בא"י הטוב שמך ולך נאה להודות. אבל בשאר ברכות אסור לשחות לא בתחלה ולא בסוף.

במקומו להתפלל שמנה עשרה יש לחזור פניו לארץ ישראל, ועי"כ אנחנו היושבים במערבית לפונית של ארץ ישראל נחזור פנינו למזרח קצת באלכסון נגד קרן דרומית מזרחית ובמצא נגד ארץ ישראל.

לא יתפלל נגד המראה ולא נגד ציורים שבכותל.

זקן שאינו יכול לעמוד יושב במקומו ומתפלל, וכן מי שהוא בדרך בקרון מותר להתפלל מיושב, וחולה מתפלל אפילו שוכב על צדו.

אין להתפלל שמנה עשרה אלא בלחש, אבל יחתוך הדברים בשפתיו.

אסור להפסיק בשמנה עשרה אפילו מלך ישראל שואל בשלומו, אלא יעמוד בכוונה גדולה מתחלה עד סוף.

בסוף שמנה עשרה כשיאמר עושה שלום פוסע לאחריו ג' פסיעות בינוניות בכריעה אחת, ועוקר רגלו השמאלית תחלה ופונה לשמאלו ואומר עושה שלום במרומיו, וכשיאמר הוא יעשה שלום עלינו יפנה לימינו, ואח"כ ישתחוה לפניו ואומר ועל כל ישראל וכו', ויעמוד במקום שכלו פסיעותיו עד כדי הלוך ד' אמות, ובצבור עד שיגיע ש"ץ לקדושה.

מי שבא לבהכ"נ והקהל מתפללים שמנה עשרה, לא יכנס לבהכ"נ, כי אסור לעבור לפני המתפלל, רק יעמוד בחוץ עד שסיימו תפלתם דהיינו עד שיתחיל הש"ץ שמנה עשרה בקול.

התפלל שמנה עשרה והשלים תפלתו ועומד אדם אחריו ומתפלל, אסור לפסוע ג' פסיעות עד שיגמור זה שאחריו את תפלתו.

אסור לישב בתוך ד' אמות של המתפלל שמנה עשרה, רק מי שהוא חלוש או עוסק בתורה.

כשהש"ץ חוזר התפלה בקול אסור לומר תחנות ובקשות או לעסוק בתורה, אלא כל אחד מחויב לכוין בברכות שמברך החזן ולענות אמן עליהן.

כשעונה בקדושה קדוש וברוך יש לכוין רגליו כמו בשמנה עשרה, ויגביה עצמו מעט למעלה באמירת קדוש וברוך.

על ברכת כהנים (או"א ברכנו וכו') שאומר הש"ץ בחזרת ש"ע יש לו לקהל לענות „כן יהי רצון" לאחר שסיים הש"ץ בתבת שלום.

טעה או נאנס ולא התפלל שמנה עשרה של שחרית, יתפלל במנחה שתים, ויחשב הראשונה למנחה והשניה לתשלומין, דהיינו שיאמר אחר תפלה הראשונה תחנון ואח"כ יתפלל השניה.

נאנס ולא התפלל מנחה, יתפלל בערבית שתים, הראשונה לערבית ואח"כ יאמר אשרי ויתפלל השניה לתשלומין.

לא התפלל ערבית, יתפלל בשחרית שתים, הראשונה לשחרית והשניה לתשלומין.
לא התפלל מנחה בערב שבת, יתפלל בערבית שתים של שבת.
לא התפלל מנחה בערב ר"ח, יתפלל בערבית שתים של ר"ח. ואם לא הזכיר יעלה ויבוא בראשונה והזכיר בשניה, צריך לחזור ולהתפלל.
לא התפלל מנחה בשבת, יתפלל במוצאי שבת שתים של חול ויאמר אתה חוננתנו בראשונה ולא בשניה.
לא התפלל מעריב במוצאי שבת, יתפלל בשחרית שתים ואיננו מזכיר אתה חוננתנו.
אין תשלומין לתפלה אלא בתפלה הסמוכה לה בלבד, ודוקא בזמן התפלה הוא משלים, אבל בשעה שאינה זמן תפלה לא. ודוקא אם לא התפלל מחמת אונס או טעות יש לה תשלומין לתפלה, אבל אם הזיד ולא התפלל אז אין לה תשלומין.
יום שיש בו תפלת מוסף, אם איחר להתפללה עד זמן מנחה, צריך להקדים תפלת מנחה ואח"כ יתפלל תפלת מוסף. ואם הוא סמוך לערב ואין עוד שהות להתפלל שתיהן, יתפלל מוסף, וישלים של מנחה בערבית שתים.
עבר כל היום ולא התפלל מוסף, אין לה תשלומין.
לא התפלל שחרית בשבת או בשאר ימים שיש בהן מוסף, לא יוכל להשלים תפלת שחרית בתפלת מוסף אלא יתפלל מנחה שתים, שזו היא תפלה הסמוכה לה.
אם בא לבהכ"נ ומצא הצבור בסוף פסוקי דזמרה, יאמר ברוך שאמר עד מהלל בתשבחות, ואח"כ יתחיל אשרי ותהלה לדוד עד מעתה ועד עולם הללויה, ואח"כ יאמר מזמור הללו את ה' מן השמים ומזמור הללו אל בקדשו עד כל הנשמה תהלל יה הללויה, ויאמר אח"כ ישתבח. ואם יש לו שהות יותר יאמר אחרי ברוך שאמר גם הודו לה' קראו עד והוא רחום וידלג עד והוא רחום שקודם אשרי יושבי. ואם אין לו שהות כלל לא יאמר רק ברוך שאמר ואשרי ותהלה לדוד ואח"כ מיד ישתבח. ואם הקהל התחילו כבר ישתבח, לא יאמר ברוך שאמר כלל וגם לא ישתבח, אלא יתחיל מיד עם הקהל ברכת יוצר אור ויקרא ק"ש עם ברכותיה ויתפלל שמנה עשרה עם הקהל. ואחר שמנה עשרה יאמר בפני עצמו הודו לה' קראו וגו' בלא התחלת ברוך שאמר ובלא חתימת ישתבח.
אם בא לבהכ"נ בשעה שהצבור קוראים את ההלל יש לקרותו עמהם ואח"כ יתפלל.
אם בא לבה"כ במנחה בשעה שהקהל מתפללים שמנה עשרה, יתפלל מיד עמהם ולא יאמר אשרי עד אחר התפלה, ודוקא אם יכול להתפלל ולגמור קודם שיגיע הש"ץ לקדושה, ואם לא, אל יתפלל עד שגמר הש"ץ חזרת י"ח ואמר קדיש. ואם יש לחוש שאם ימתין כל כך יעבור זמן מנחה או לא יוכל להתפלל ערבית עם הקהל, אז יתחיל להתפלל עם הש"ץ וכשיגיע ש"ץ לקדושה יאמרנה עמו מלה במלה ויכוין לגמור עם הש"ץ כל הברכות. ואם הוא ביום תענית שהש"ץ אומר עננו בין גואל לרופא, לא יאמר עננו עם הש"ץ אלא יאמר אותו בשמע קולנו ויסיים בא"י שומע תפלה.
אם בא לבהכ"נ והצבור מתחילים להתפלל מעריב והוא לא התפלל עדיין מנחה, יתפלל מנחה בעוד שהצבור אומרים ק"ש וברכותיה, ואח"כ ישהה כדי הלוך ד' אמות, ויתפלל עם הצבור שמנה עשרה של מעריב, ואח"כ יקרא ק"ש עם ברכותיה בלילה.
בשבת וי"ט אם טעה והתחיל ברכות שמנה עשרה של חול יגמור אותה הברכה שנזכר בה שטעה, ויתחיל אחריה בתפלת שבת או י"ט.
טעה בשבת והתפלל שמנה עשרה של חול, לא יצא, וצריך לחזור ולהתפלל תפלת שבת, וכן הדין בי"ט.

טעה והתפלל בערבית של שבת ישמח משה או אתה אחד או שהתפלל בשחרית שבת אתה קדשת או אתה אחד או התפלל במנחה שבת אתה קדשת או ישמח משה, יצא ואין צריך לחזור ולהתפלל. אבל אם התפלל תפלת מוסף במקום תפלה אחרת של שבת, לא יצא וצריך לחזור ולהתפלל תפלה הראויה.

טעה בתפלת מוסף של יום והתפלל תפלה אחרת במקומה, צריך לחזור ולהתפלל תפלת מוסף הראויה ליום.

במוצאי שבת מוסיפים אתה חוננתנו בברכת אתה חונן. ואם שכח לאמרו ונזכר קודם שסיים הברכה אף שאמר כבר ברוך אתה, חוזר ואומרו ומסיים עוד הפעם וחננו מאתך וכו'. אבל אם לא נזכר עד אחר שהזכיר כבר את השם בסיום הברכה שאמר ברוך אתה יְיָ, ישלים תפלתו ואין צריך לחזור לאמרו, מפני שיבדיל על הכוס. אך אם שכח לומר אתה חוננתנו וטעם קודם שהבדיל על הכוס, צריך לחזור ולהתפלל ולהוסיף אתה חוננתנו במקומו ואח"כ יבדיל על הכוס.

בתפלת מוסף של שמיני עצרת מתחילים להוסיף משיב הרוח ומוריד הגשם בברכה שניה קודם מכלכל חיים, ואומרים ככה בכל התפלות עד תפלת מוסף של יום ראשון של פסח, שאז פוסקים מלאמרו. אם שכח לומר משיב הרוח ונזכר קודם שסיים הברכה יאמרנו במקום שנזכר, ואפילו אם סיים הברכה ונזכר קודם שהתחיל אתה קדוש אין צריך לחזור אלא אומר משיב הרוח ומה"ג ומתחיל אתה קדוש. אבל אם נזכר כשסיים כל הברכה והתחיל ברכה שאחריה, צריך לחזור לראש התפלה.

אם ספק לו אם אמר משיב הרוח או לא, אם הוא בתוך ל' ימים ראשונים, צריך לחזור לראש, מכאן ואילך אינו חוזר.

אם אמר משיב הרוח ומוריד הגשם בימות הקיץ, צריך לחזור לראש הברכה, ואם סיים הברכה חוזר לראש התפלה. אך אם אמר משיב הרוח ומוריד ותוך כדי דבור נזכר ואמר הטל במקום הגשם, אין צריך לחזור.

מתחילים לומר „ותן טל ומטר לְבָרָכָה" בברכת ברך עלינו בתפלת מעריב של יום כ"ט אחר תקופת תשרי, ואין פוסקים עד חג הפסח.

שכח ולא שאל טל ומטר, ונזכר כשסיים מברך השנים, יאמר מיד ותן טל ומטר לברכה ומתחיל תקע בשופר. אבל אם כבר התחיל תקע בשופר ונזכר קודם שסיים שומע תפלה, שואלו בשמע קולנו (ואם הוא יום תענית שצריך לומר עננו בשמע קולנו יאמר ותן טל ומטר קודם עננו). ואם נזכר לאחר שומע תפלה קודם שהתחיל רצה יאמר ותן טל ומטר ואח"כ רצה וכו', ואם נזכר אחר רצה קודם שעקר רגליו, חוזר לברכת ברך עלינו. ואם נזכר לאחר שעקר רגליו, חוזר לראש התפלה.

אם אמר ותן טל ומטר בימות הקיץ, חוזר לראש הברכה, ואם כבר סיים הברכה, חוזר לראש התפלה.

בעשרת ימי תשובה מוסיפים לומר בברכה ראשונה של ש"ע זכרנו וכו' ובברכה שניה מי כמוך אב וכו' ובמודים וכתוב וכו' ובשים שלום בספר חיים וכו', וחותמים ברכה השלישית המלך הקדוש תחת האל הקדוש וברכת השיבה חותמים בא"י המלך המשפט.

שכח לומר זכרנו או מי כמוך או וכתוב או בספר, ונזכר קודם שחתם הברכה אף שאמר כבר ברוך אתה ולא אמר עדיין השם, חוזר לומר זכרנו וכו', אבל אם נזכר לאחר שחתם הברכה ואף אם עוד לא חתמה כולה אלא שאמר ב"א יְיָ, אין צריך לחזור.

טעה בעי"ת וסיים האל הקדוש ובתוך כדי דבור נזכר ואמר המלך הקדוש, יצא ואין צריך לחזור, אבל אחר שהתחיל אתה חונן, צריך לחזור לראש התפלה אפילו מספק.

טעה בעי"ת ואמר מלך אוהב צדקה ומשפט ובתוך כדי דבור נזכר, אומר ג"כ המלך המשפט. ואם נזכר לאחר שחתם הברכה, אין צריך לחזור.

בר"ח ובחה"מ מוסיפים או"א יעלה ויבוא בברכת רצה. ויחיד ששכח לאמרו, אם הוא ר"ח בלילה בין ליל א' דר"ח בין ליל ב' אין צריך לחזור. אבל בשחרית ובמנחה אם נזכר קודם שהתחיל מודים, אומרו שם. ואם נזכר קודם שאמר השם מברכת המחזיר שכינתו לציון, יחזור ויאמר יעלה ויבא ויסיים עוד הפעם ותחזינה וכו'. ואם נזכר אחר שהתחיל מודים קודם סיום התפלה, יחזור לרצה. ואם השלים תפלתו וכבר אמר יהיו לרצון אמרי וכו' אע"פ שלא עקר רגליו עדיין, יחזור לראש התפלה.

שכח לומר יעלה ויבוא בחה"מ אפילו בערבית, צריך לחזור כמו בשחרית ר"ח.

ש"ץ ששכח ולא אמר יעלה ויבוא בחזרת התפלה והשלים תפלתו, אין מחזירים אותו, ואם לא השלימה, חוזר לרצה.

יחיד ששכח בתענית לומר עננו בשמע קולנו ונזכר קודם שעקר רגליו, יאמרנו באלהי נצור קודם יהיו לרצון אמרי ובלא חתימה. ואם כבר עקר רגליו, אין צריך לחזור. וש"ץ שטעה בחזרת התפלה ולא אמר עננו קודם ברכת רפאנו, אם נזכר קודם שסיים ברכת רפאנו, אומרו שם וחוזר ומתחיל רפאנו, אבל אםכבר אמר בא"י לא יחזור, אלא יאמרנו בשמע קולנו ויסיים „בא"י העונה בעת צרה ושומע תפלה". ואם שכח גם שם, יאמרנו ברכה בפני עצמה לאחר שסיים המברך את עמו ישראל בשלום.

בט' באב אומרים בתפלת מנחה נחם ה' בברכת ולירושלים עירך. ואם שכח לאמרו, יאמרנו אצל ועל כלם יתברך ובלא חתימה. שכח לאמרו גם שם, אין צריך לחזור.

מי ששכח בחנוכה ובפורים לומר על הנסים במודים ונזכר קודם שהזכיר השם וברכת הטוב שמך אפילו אמר ברוך אתה יחזור ויאמר על הנסים, אבל אם סיים הברכה או שאמר כבר ב"א יי, אין צריך לחזור.

דיני אמן.

על כל ברכה שאדם שומע בכל מקום יאמר ברוך הוא וברוך שמו אחרי שאמר המברך ב"א יי, ואחרי שסיים המברך את הברכה יענה ויאמר עליה אמן.

אמרו רז"ל גדול העונה אמן יותר מן המברך, ע"כ יתן האדם את דעתו לכוין על איזו ברכה הוא עונה אמן, ולא יענה אמן יתומה, דהיינו שאינו שומע הברכה ועונה אמן עליה, ואפילו יודע איזו ברכה היא שמברך המברך, מאחר שלא שמע אותה עניית אמן כזו נקראת אמן יתומה. גם לא יענה אמן חטופה, דהיינו שלא יחטוף וימהר לענות אמן קודם שסיים המברך. אך גם לא ימתין מלענות, רק מיד שכלתה הברכה מפי המברך יאמר אמן. ולא יענה אמן קטופה, דהיינו שאינו מוציאה היטב בפה עד שלא נשמע הנו"ן.

אם יש לצבור להתחיל באיזו תפלה אחרי שסיים הש"ץ את ברכתו אז יזהרו שלא לשכוח לענות בתחלה אמן על ברכת הש"ץ קודם שמתחילים התפלה ההיא; כגון אחרי שברך הש"ץ בא"י המחזיר שכינתו לציון, צריך הצבור לענות אמן קודם שאומרים מודים דרבנן, וכן קודם ושמרו בני ישראל שאומרים בליל שבת יענו בתחלה אמן על מה שסיים

הש"ץ הפורס סכת שלום, וכן קודם אמירת ההלל יש לענות בתחלה אמן על סיום חזרת שמנה עשרה, וכן בכל מקום שיש לענות אמן אין לשכחו ברהיטת התפלה.

לא יענה אמן קצרה, אלא ארוכה קצת, כדי שיוכל לומר אל מלך נאמן, ולא ארוכה יותר מדאי.

העונה אמן לא יגביה קולו יותר מן המברך.

לא לבד על ברכות אלא גם על שאר תפלות ובקשות שאומרן החזן וחותם בהן ואמרו אמן או ונאמר אמן, כגון על קדיש ויקום פרקן והכרזת ר"ח, יש להקהל לענות עליהן אמן.

אין לענות אמן אחר ברכת עצמו, מלבד בבהמ"ז אחר ברכת בונה ברחמיו ירושלים, אמן.

אין כוונת אמן שוה בכל הברכות, כי אחרי ברכות השבח והודיה, כמו ברוך שאמר וישתבח ומודים וברכות המצוות, כוונת אמן עליהן „אמת הדבר" (עס איז וואהר); ואחרי בקשות, כמו בסיום הקדיש והכרזת ר"ח, כוונת אמן „יהי אמת" (עס ווערדע וואהר); ואחרי ברכות שתחלתן בקשות וחתימתן בשבח להקב"ה, כמו הברכות האמצעיות שבשמנה עשרה וברכת רחם בבהמ"ז, בהן כוונת אמן „אמת הוא ויאמן" (עס איזט וואהר אונד ווערדע וואהר), ר"ל השבח על השם יתברך הוא אמת ויעשה השם בקשת המברך שתהי אמת.

דיני קדיש.

אין אומרים קדיש בפחות מעשרה זכרים שיהיו בני י"ג שנה ויום אחד, כי כל דבר שבקדושה כגון קדיש וברכו אין אומרים בפחות מעשרה.

האומר קדיש יאמרנו מעומד ובכיוון רגליו כמו בתפלת שמנה עשרה, וגם יפסע ג' פסיעות כשמסיים עושה שלום במרומיו. והשומע את הקדיש אם הוא עומד צריך שישאר עומד, אך אם הוא יושב אין צריך לקום.

כמו שאסור לעבור נגד המתפלל שמנה עשרה כך אסור לעבור נגד האומר קדיש.

האומר קדיש כשמתחיל יתגדל, כורע, וכן באמן קודם יהא שמה, וכן ביתברך, וכן בבריך הוא, וכן באמן קודם תתקבל.

הפסוקים ועתה יגדל נא וכו' שאומרים הקהל כשפותח החזן יתגדל, יש לאמרם בלחש. ובין ישתבח לברכו ובין גאולה לתפלה שבערבית ובכל מקום שאסור להפסיק אין לאמרם כלל.

כשאמר החזן בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן, יענה הקהל אמן, יהא שמה רבא וגו', וצריך לאמרו בקול ובכוונה.

יש להפסיק מעט בין אמן ליהא שמה, כי אמן מוסב למעלה שעונים אמן על מה שאמר החזן יתגדל וכו' ומן יהא שמה רבא מתחיל שבח חדש.

אחר שענו הצבור חוזר החזן ואומר יהא שמה רבא, אבל לא יאמר אמן יהא שמה, שכבר אמר אמן קודם שאמרו הצבור ויהיה כעונה אמן ב' פעמים.

אין לומר קדיש עם החזן, ולכן אין לנגן עם החזן כשמנגן הקדיש.

אין פוחתים מן שבעה קדישים בכל יום, עש"ה שבע ביום הללתיך (תהלים קי"ט).

קדישים שבתפלה לא יאמרם אלא גדול בר מצוה, אבל שאר קדישים יכול לאמרם אפילו קטן שלא הגיע למצוה.

הקדיש שאומרים על פסוקי דזמרה קודם ברכו אומרים אותו רק עד דאמירן בעלמא ואמרו אמן, וכן הקדיש אחר תחנון של שחרית, והקדיש אחר אשרי בתפלת מנחה, וקודם והוא רחום של ערבית ושמנה עשרה של ערבית. וקודם ויהי נועם של מוצאי שבת, והקדיש אחר קריאת התורה, והקדיש קודם תפלת המוספים, ונקרא קדיש כזה חצי קדיש. והשאר קדישים שבתפלה, כמו קדיש אחר ובא לציון בשחרית של חול, ושלאחר תפלת המוספים, ושקודם ויתן לך במוצאי שבת, אותן משלימים עד סוף אע"כ נקראו קדיש שלם.

הקדיש שאומרים על מזמורים קודם התפלה או לאחריה או על שאר נוספות לתפלה, כמו במה מדליקין ופטום הקטורת ועלינו ושיר היחוד, אין אומרים בו תתקבל צלותהון וכו' אלא אחרי דאמירן בעלמא ואמרו אמן ומתחילין מיד יהא שלמא וכו', וכן בקדיש שאומרים על דברי תלמוד תורה שבעל פה, ונקרא קדיש כזה קדיש יתום, בעבור שהיתומים רגילים לאמרו. ונוהגים לומר בסוף כל למוד משנת ר' חנניא בן עקשיא אומר רצה הקב"ה וכו' ואז מוסיפים בקדיש שאחריו לומר על ישראל ועל רבנן וכו' קודם יהא שלמא רבא, ונקרא הקדיש קדיש דרבנן.

אלה קדישי יתום וקדישי דרבנן הם שיאמר אותם האבל על אב ואם או מי שהוא יאהרצייט, ואם אין אבל או יאהרצייט בבהכ"נ יאמרום היתומים.

אם הרבה בני אדם בבהכ"נ אשר להם זכות לקדיש, אז יחלקו להם הקדישים וע"פ הדינים הבאים:*)

בן שבעה גדול הבא לבהכ"נ יאמר כל הקדישים, אף אם שם בן שלשים או יאהרצייט. וכן בן שבעה קטן יש לו כל הקדישים, מלבד קדיש אחד אשר היאהרצייט זוכה לו. ואם יש הרבה יאהרצייט נגד כל הקדישים, אזי נדחה בן שבעה הקטן מפניהם.

אורח שהוא בן שבעה נחשב כולו כתושב.

שני אבלים שוים, כגון שני בני שבעה או שני בני שלשים, יחלקו להם הקדישים, ויפילו הגורל מי מהם יאמר הקדיש הראשון.

יש שם בן שבעה גדול ובן שבעה קטן ועוד בן יאהרצייט, ולא נמצאו יותר מן ג' קדישים, אז יבאו לשבעה גדול ב' קדישים, ולקטן קדיש אחד, והיאהרצייט אין לו קדיש כלל.

בן שלשים ועוד יאהרצייט, יבא ליאהרצייט רק קדיש אחד. ואם יש כמה יאהרצייט נגד כל הקדישים, אז נדחה הבן השלושים מפניהם.

יש אבל של אחר השלשים ועוד יאהרצייט, אז ליאהרצייט כל הקדישים, מלבד קדיש אחד של מזמור של יום שהוא לאבל.

יש תושב יאהרצייט ואורח בשלשים, אין לו לאורח אלא קדיש אחד. תושב בשלשים ואורח יאהרצייט, יש לאורח קדיש אחד גם אם עוד תושב יאהרצייט שם.

תושב ואורח ששניהם בני יאהרצייט, לא יבא לאורח קדיש כלל.

הקדיש שאומרים אחר קבלת שבת הוא לעולם ליאהרצייט, בין שיום היאהרצייט בשבת בין שהוא בערב שבת. ואם יש שני בני יאהרצייט האחד מערב שבת והשני משבת, זוכה היאהרצייט של שבת לקדיש זה.

האבל על אב ואם יאמר הקדיש י"א חדשים ומנים מיום המיתה. והמנהג להפסיק באמירת הקדיש יום אחד קודם סוף י"א חדשים, למשל אם מת אביו י"ו מרחשון יפסוק ביום א' דסכות.

האבל בסוף י"א חדשים שלו כשיפסוק באמירת הקדיש יאמר כל הקדישים. ואם עוד יאהרצייט או בן שלשים שם, אין להם אלא קדיש אחד.

---

*) אמנם הרבה מקומות שנתפשט בהם מנהג הספרדיים אשר כל האבלים ובני יאהרצייט יאמרו את הקדיש כולם באגודה אחת יחדיו, ונאמת ע"י כך שקטו ונחו כמה מחלוקות שנפלו בענין הקדימה בקדיש. גם הגאון יעב"ץ כבר נענע בראשו למנהג הזה באמרו בסדורו דף קע"ד, ב': „בחלוקי דינין של האשכנזים בענין מי הקודם לאמירת הקדיש ומי דוחה למי לא אטפל כאן, דמלתא דמנהגא בעלמא הוא, ומה טוב וישר מנהג הספרדים בזה שאם רבים הם כולם זוכים בו ואומרים אותו כאחד, ובטלה מחלוקת וטורח דיני דינים בדבר" עכ"ל. אך הנוהגים מנהג זה יש להם להזהר שלא ילעקו כולם בהרעשת קול ובחפזון, כי תרי קלי לא משתמעי, רק אחד מן האבלים הוא יאמר את הקדיש בקול ובמתון מתון והאחרים יענו עמו בלחש תיבה בתיבה.

ידוע כי תפלתנו במקום קרבן היא ונשלמה פרים שפתינו, וא"כ הש"ץ העומד לפני התבה להליץ בעד קהלו הוא דוגמת הכהן המקריב קרבן העם, וע"כ צריך שיהיה דומה לכהן בכל מדותיו וראוי והגון לשרת עבודת הקדש הזאת, שיהיה עניו וכשר מעללים ומוכתר בשם טוב ואהוב ומרוצה לקהלו. ויהי קולו ערב, והעולה על כל הוא שצריך להיות ג"כ רגיל בקריאת תורה ונביאים וכתובים ומבין בכל הברכות ותפלות ופיוטים של כל ימי השנה.*)

יחזור הש"ץ פעם בפעם על התפלות והפיוטים עם פירושיהם וניגוניהם, כדי שיהיו שגורים בפיו.

לא ירד הש"ץ לפני העמוד בבגדים קרועים או מלוכלכים. וטוב שיהיה לו מלבוש מיוחד להתפלל בו לפני העמוד וגם מצנפת מיוחדת לשום על ראשו בתפלתו. ובכל עת שמתפלל לפני העמוד יתעטף בטלית ואף בלילה.

ש"ץ המתפלל לפני העמוד יש לו להזהר עוד יותר מן היחיד בכל דיני הנהגות בתפלה הערוכים למעלה. וכל עת שיתפלל לא ישב אלא יעמוד על רגליו באימה וביראה ויהיו רגליו מכוונות תמיד זו אצל זו וידיו כפופות הימנית על השמאלית, ויעמוד בלי סמיכה ומשענת ובלי נדנוד גופו, ולא יסתכל בשום אדם, ויפנה לבו מכל הרהור זר, אבל תהי כל מחשבתו על כיוון תפלתו להיותה טהורה והגונה להוציא בה את הרבים ידי חובתם. ויתפלל במתון ובנחת מלה במלה לפי פירוש המלין ובדיוק האפשרי.

כל הברכות שמתפלל הש"ץ בקול רם יזהר בהן להפסיק בדבורו אחרי הזכירו את השם כדי שיוכל הקהל לענות ברוך הוא וב"ש, ובסוף הברכות יפסיק כדי לענות הצבור אמן עליהן. וכן בכל מה שצריך הקהל לענות אחריו יפסיק הש"ץ בדבורו, כמו בקדושה לא יתחיל לומר לעומתם עד שענו הקהל קדוש ק"ק. ואותן התפלות וזמירות שעונים הקהל בפסוק על פסוק שאמר החזן לא יתחיל לומר פסוק חדש עד שגמרו הקהל בעניית פסוקם.

סופי התפלות והברכות הפרטיות שאומר אותן הש"ץ בקול יזהר בהם שלא לכפלם, ר"ל שלא יאמר עד סוף בלחש עם הקהל ואח"כ יחזור למעלה לאמרו עוד הפעם בקול, אלא ימשוך בתפלתו יותר מן הקהל כדי שבסיום תפלת הקהל הוא יעמוד באותו ענין שצריך לאמרו בקול. ויכוין שיתחיל סופי תפלות כאלה תמיד עם אותו הענין היותר קרוב לחתימה (כגון בסוף יוצר אור יתחיל בקול עם הפסוק אור חדש), ולא יתחיל בהרבה למעלה ממנה, מפני טורח הצבור (ס' חסידים ס' רנ"א).

כשיחזור הש"ץ ש"ע בקול רם יאמר קודם לכן בלחש אדנ' שפתי תפתח, אבל בסוף לא יאמר אלהי נצור אלא יסיים עם ברכת ישראל בשלום.

ברכת כהנים (או"א ברכנו וגו') יאמר בחזרת ש"ע רק בתפלת שחרית ומוסף, ולא במנחה, חוץ מתענית צבור שאומר אותה גם במנחה. וביו"כ אומר אותה גם בנעילה. כשיאמר ברכת כהנים ישתחוה נגד ההיכל כשאומר יברכך ה', ובתבת וישמרך יטה

---

*) ואם יהיה איש לפנינו אשר בגלגול קולו מהלל ואינו יודע ספר ולא יבין מה שמתפלל ואף אם הוא זקן, ויש אחר שאין קולו נעים אבל מבין מה שהוא אומר ואף אם הוא נער בן י"ג שנה, ודאי זה הנער קודם לזקן, כי מה תועיל לנו שאגת קול הבור אשר לא יידע על מה הוא שואג. והכלל אשר כל מי שאינו מבין מה שמתפלל אין להניחו לירד לפני התבה (ס' חסידים ס' תשכ"ה ויד יהודה במאמר אם כל חי לרמ"ע מפאנו ס' ל"א). גם לתת עין על פרק ל"ד של ס' שבט מוסר, והלואי שכל חזן יקרא את כל הפרק ההוא ויישר על פיו את דרכיו.

ראשו נגד ימינו, ובתבות יאר ה' פניו אליך שוב ישתחוה נגד ההיכל, ובתבת ויחנך יטה ראשו לשמאלו, ובתבת ישא ה' פניו שוב ישתחוה נגד ההיכל, ובתבת אליך יטה ראשו נגד ימינו, ובתבת וישם לך יטה לשמאלו, ובתבת שלום שוב יטה לימינו.

וביום שיש נשיאת כפים אז החזן אחרי שסיים הטוב שמך ולך נאה להודות יאמר בלחש או"א ברכנו וכו' עד מפי אהרן ובניו, ואז יקרא בקול כהנים, ויאמר בלחש עם קדושך כאמור (ואם אין שם אלא כהן אחד לדוכן אז לא יקרא כהנים אלא יאמר הכל בלחש עד כאמור) ואח"כ יקריא לכהנים יברכך, ה', וכו' מלה אחר מלה עד שסיימו הכהנים את דוכנם. ויזהר החזן שלא להקרות לכהנים תבת יברכך עד שגמרו הקהל לענות אמן על הברכה שברכו הכהנים, וכן במלת ישא, יאר, וכן שים שלום יזהר שלא להתחיל עד שיגמר אמן מפי הקהל על מה שברכו הכהנים. אבל הוא לא יענה אמן גם לא יאמר פסוקים עם הקהל.

אם הש"ץ כהן ויש עוד כהנים אחרים בבהכ"נ, הש"ץ לא ישא את כפיו וגם לא יאמר או"א ברכנו וכו' אלא ישתוק, ויעמוד ישראל אצלו שיאמר או"א ברכנו וכו' בלחש ויקרא בקול כהנים וגם יקריא לכהנים את ברכתם ואחר שסיימו הכהנים יחזור הש"ץ ויתפלל שים שלום וכו'. ואם אין כהן בבהכ"נ אלא הש"ץ, אז כשמתחיל רצה יעקור רגליו מעט ויתפלל עד ולך נאה להודות ויעלה לדוכן ויברך ברכת כהנים, ויקריא לו אחר יברכך וכו' ואח"כ יסיים הש"ץ שים שלום.

ש"ץ שנחלש ולא יכול לגמור את תפלתו, יעמוד אחר במקומו ויתחיל ממקום שפסק הש"ץ. ואם הוא בש"ע בברכות אמצעיות, יתחיל האחר מתחלת הברכה שפסק בה הש"ץ, ואם היה בג' ברכות ראשונות של ש"ע, מתחיל מראש ש"ע, ובג' ברכות אחרונות מתחיל מן רצה.

כשיקרא הש"ץ בספר תורה יזהר שלא יקרא בעל פה אפילו תבה אחת, אבל יקרא הכל מתוך הכתב.

ש"ץ המאריך בתפלתו בנגונים, אם עושה לשם שמים לכבוד היום ולתת בנעימתו הודאה להשם ית', תבוא עליו ברכה. אבל המשמיע קולו לכבוד עצמו למצוא חן בעיני השומעים הוא מגונה ונקרא חונף.

כשמנגן הש"ץ בנגונים יזהר שלא להפריד באמצע את התבות הצריכות לחבור ולא יחבר תבות הצריכות להפרד, גם לא ימשוך ויאריך באמצע התבות כדי שלא יקלקל משמעות הדברים, וכן אל ימשוך הנגון בסוף הברכות יותר מדאי, כדי שלא יבוא הקהל לענות אמן חטופה. אבל יערוך כל נגינותיו בהשכל ובדעת שיהיו מכוונות לתבות ועולות יפה לתוכן כל תפלה ותפלה ופירושיה. ובכל זאת לא ירבה כל כך בנגונים, מפני טורח הצבור. (וראה של"ה עניני תפלה דף רכ"ד ע"ב.)

קודם שיתחיל הש"ץ להתפלל לפני העמוד יאמר תחנה זו:

אָנָּא יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי, הֱיֵה לִי לְעֶזְרָתִי בְּשָׁעָה שֶׁאֲנִי עוֹמֵד לְהִתְפַּלֵּל עָלַי וְעַל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְהָסֵר מִמֶּנִּי כָּל־מִינֵי מַחֲשָׁבוֹת זָרוֹת וְכָל־מִינֵי חֲרָדָה שֶׁלֹּא יְבַלְבְּלוּ מַחְשְׁבוֹתַי, וְתֶן־לִי בַּר לֵבָב שֶׁתִּהְיֶה כַּוָּנָתִי לְשִׁמְךָ הַקָּדוֹשׁ וַעֲבוֹדָתִי עֲבוֹדַת הַקֹּדֶשׁ וְיִשְׁלֹט בִּי יֵצֶר הַטּוֹב וְאַל־יִשְׁלֹט בִּי יֵצֶר הָרָע, וְתֵן בְּלִבִּי אַהֲבָתְךָ וְיִרְאָתְךָ לַעֲמוֹד לְפָנֶיךָ וּלְשָׁרֶתְךָ וּלְשׁוֹרֵר בִּשְׁמֶךָ, וְיִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגֹאֲלִי, אָמֵן:

דינים

איבער

ציצית, תפלין, תפלה ח"ו.

אין דייטשער שפראכע בעארבייטעט.

דיני ציצית.

עז איזט פפליכט איינעז יעדען **בַּר יִשְׂרָאֵל**, אויסער דעם **טַלִּית**, וועלכעס מאן בלאס וועהרענד דעז בעטענז זיך אומהיללט, נאך איין קליינעז פיערעקיגעז וואללענעז אָדער בוימוואללענעז געוואנד, אן דעססען פיער עקען **צִיצִית** אנגעבראכט זינד, אללע טאגע פאם אויפשטעהען דעז מארגענז אן ביז צום ניעדערלעגען דעז אבענדז אויף דעם העמדע צו טראגען, דאמיט ער זא אללעצייט דאז וויכטיגע געבאט בעפאלגע: **וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם** „זיא זאללען טשיצית מאכען אן דען עקען איהרער קליידער האבען" (במדבר ט"ו, ל"ח).

דיעזעז געוואנד — געוועהנליך **אַרְבַּע כַּנְפוֹת** גענאננט — זאלל וועניגסטענז 3/4 עללען לאנג אונד 1/2 עללע ברייט זיין, אונד דאז אמאס דעססען ביידער טהיילע צווישען נישט טאללער אלז דיע וויטע דעז אויסשניטטעז. אן דען פיער עקען זאלל דאז לאך, דורך דאז מאן דיע **צִיצִית** ציעהעט, זא געשטעקט ווערדען, דאס עז פאם זויטע דער ברייטע זאוואהל וויע דער לאנגע דעז קליידעז איין נאגעל ענטפערנט איזט.

אן דאז בעשטאנדיגע טראגען דיעזעז **אַרְבַּע כַּנְפוֹת** געוועהנע מאן שאן דיע קליינען קנאבען זאבאלד זיע געהאריג שפרעכען קאננען.

דעז מארגענז, נאכדעם מאן זיך געוואשען האט אונד עז טאג איזט, ערגרייפט מאן דיע **צִיצִית** דעז **אַרְבַּע כַּנְפוֹת** אונד שפריכט דאריבער דיע **בְּרָכָה**: **בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת צִיצִת:** צופאר האבער מוס מאן דיע **צִיצִית** אונטערזוכען, אב זיע אויך נאך אין גוטעם צושטאנדע זינד. מאן מאכע דארום דיע פערוואררענען פאדען געהאריג אויזאיינאנדער אונד אונטערזוכע אב קיינער דאפאן אבגעריססען איזט. הויפטזאכליך זעהע מאן אונטען, דא וואו דיע פאדען דורך דאז לאך געזאגען זינד, נאך; דען וואָרע דארט וועגן אויך נור איין פאדען צעררישען, זא דארף מאן דיא **בְּרָכָה** נישט זאגען, זאנדערן מוס פיר דיע צעררישענע **צִיצִית** איינע נייע אנבריגען.

דיע ארט, וויע מאן דיע **צִיצִית** אן דאז **אַרְבַּע כַּנְפוֹת**, וויא אויך אן דאז **טַלִּית** אנמאכט, איזט פאלגענדע. מאן נעהמע פיער וויסע וואללענע פאדען — דיע אייגענז צו דיעזעם צוועקע געשפאננען זיין מיסען — דרייא פאדען דערזעלבען יעדען וועניגסטענז פאן זיעבענאונדצוואנציג דוימענברייטען לאנג אונד דען פיערטען פאדען אהנגעפאהר פיערציג דוימענברייטען לאנג אונד ציעהע זיע אום דיע האלפטע דורך דאז לאך דער עקע; נעהמע דאן דיא פיער פאדען דער איינען האלפטע אונד דיע פיער פאדען דער אנדערן האלפטע אונד קניפפע זיע אן דער עקע דאפפעלט איבעראיינאנדער, וואדורך עז אלזא אכט פאדען ווערדען. היערויף

וויקעלט מאַן דען איינען לאַנגערן פֿאַדען (דען מאַן **שַׁמָּשׁ** נעננט) זיעבענמאַהל אום דיא איבּריגען זיעבען פֿאַדען אונד קניפּפֿט, נאַכדעם דיעז געשעהען, דיא פֿיער פֿאַדען דער איינען אונד דיא פֿיער פֿאַדען דער אַנדערן העלפֿטע דאָפּפּעלט איבעראיינאַנדער. דאַן וויקעלט מאַן דען **שַׁמָּשׁ**־פֿאַדען אַכטמאַהל אום דיא איבריגען פֿאַדען אונד מאַכט ווידער וויע דאַז ערשטעמאַהל צוויי קנאָפּפֿע. דאַן וויקעלט מאַן דען **שַׁמָּשׁ**־פֿאַדען עילפֿמאַהל אום אונד מאַכט אַבערמאַלס צוויי קנאָפּפֿע, אונד ענדליך וויקעלט מאַן איהן דרייצעהנמאַהל אום אונד מאַכט ווידער צוויי קנאָפּפֿע, זאָ דאַס אים גאַנצען אַן יעדער **צִיצִית** פֿינף דאָפּפּעלטע קנאָפּפֿע אונד ניינאונדדרייסיג אומוויקעלונגען זינד. קנאָפּפֿע אונד אומוויקעלונגען מיססען פֿעסט אַנאיינאַנדער ליעגען.

מאַן מאַכטע דאַראויף, דאַס אַללע פֿאָדען דער **צִיצִית** גלייכע לאַנגע האַבען. איינען עטוואַס פֿאָרשטעהענדען פֿאַדען מאַכע מאַן אַבער ניכט מיטטעלסט מעססער אָדער שעערע קירצער, זאָנדערן בייסע דאַז הערויסשטעהענדע מיט דען צאַהנען אַב. אויך איזט אַם ענדע איינעס יעדען פֿאַדענס איין קנאָפּף צו מאַכען, דאַמיט ער זיך ניכט אויפֿדרעהע.

זינד פֿאָן דען אַכט פֿאַדען איינער **צִיצִית** צוויי פֿאַדען אַבגעריססען, זאָ דאַרף מאַן איבער דאַז **אַרְבַּע כַּנְפוֹת** אָדער **טַלִּית** קיינע **בְּרָכָה** שפּרעכען אונד אום איינע נייע **צִיצִית** אַנמאַכען. איזט בלאָס איין פֿאַדען אַבגעריססען, זאָ דאַרף וואָהל דיא **בְּרָכָה** נאָך געשפּראָכען ווערדען, דאָך אַבער זאָלל מאַן דיא צעררים־ענע **צִיצִית** זאָ באַלד אַלז מעגליך דורך איינע פֿאָרשריפֿטז־מעסיג ריכטיגע ערזעטצען.

דאַז **טַלִּית** ווירד ביי'ם מאָרגענגעבעטע (**תפלת שחרית**) בעפֿאָר מאַן **בָּרוּךְ שֶׁאָמַר** אַנ־פֿאַנגט אַנגעלעגט. עהע מאַן זיך דאַמיט אומהיללעט האַט מאַן ערזט דיא **צִיצִית** דאַראַן זאָ צו אונטערזוכען וויע ביי'ם **אַרְבַּע כַּנְפוֹת**. דאַן האַלט מאַן עז אויזאיינאַנדער געבּרייטעט פֿאָר זיך אונד שפּריכט שטעהענד דיזע **בְּרָכָה**: **בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְהִתְעַטֵּף בַּצִּיצִת**, קיסט עז דאַן אונד לעגט עז זאָ אום זיך דאַס דער קאָפּף גאַנץ פֿערדעקט איזט. היעראויף ניממט מאַן דען רעכטען פֿליגעל דעז **טַלִּית** זאַממט דעססען ביידען **צִיצִית** שלאָגט איהן אומ'ז געזיכט אונד אום דיא לינקע שולטער אונד זאַגט דיא **פְּסוּקִים**: **מַה יָּקָר** א"ו. נאַכדעם מאַן דיעזע **פְּסוּקִים** געשפּראָכען לעגט מאַן דאַז **טַלִּית** ווידער פֿאָם געזיכטע צוריק אונד היללט זיך דער געשטאַלט דאַמיט איין, דאַס מאַן אויף יעדער זייטע איינע **צִיצִית** פֿאָר זיך אונד איינע הינטער זיך האַט. דאָך זעהע מאַן דאַז **טַלִּית** ניכט צו וויט העראַב, דאַמיט דיא **צִיצִיּוֹת** ניכט אויף דער ערדע שלייפֿען.

דיא איינע זייטע דעז **טַלִּית** זאָלל אָן דער מיטטע דעז האַלזעז מיט איינעם וועיססען זיידע־נען באַנדע (וועלכעז מאַן **עֲטָרָה** נעננט) פֿערזעהען זיין, אום דאַראַן צו ערקעננען, וועלכעז דיא אויסען־ אונד איננען־ דיא אָבען־ אונד אונטענזייטע זיי אונד מאַן עז איממער אויף גלייכער ווייזע אונד ניכט אַבוועכזעלנד פֿערקעהרט אַנלעגע. מאַן ניממט דאַן איממער דאַז **טַלִּית** זאָ צור האַנד דאַס ביי'ם אַנלעגען דיא **עֲטָרָה** צו קאָפּפֿען אונד נאָך אויסען צו קאָממט.

ווען דאַז **טַלִּית** גאַנץ פֿאָם לייבע געפֿאַללען איזט, דער מוס ווען ער עז ווידער אַנ־לעגט נאָכמאַלס דיא **בְּרָכָה** דאַריבער זאַגען. האַנגט אַבער איין טהייל דעז **טַלִּית** נאָך אַן זיינען קליידערן זאָ שפּרעכע ער ביי'ם ווידערצורעכטזעטצען דעזזעלבען דיא **בְּרָכָה** ניכט. לעגט מאַן דאַז **טַלִּית** אַב מיט דער אַבזיכט עז גלייך ווידער אַנצוציעהען, זאָ שפּריכט מאַן עבענפֿאַללז ביי'ם ווידעראַנציעהען דיא **בְּרָכָה** ניכט.

ווען מאַן **בָּרוּךְ שֶׁאָמַר** אַנפֿאַנגט ניממט מאַן דיא צוויי פֿאָרדערען **צִיצִיּוֹת** דעז **טַלִּית** אין דיא רעכטע האַנד ביז צו **מְהֻלָּל בַּתִּשְׁבָּחוֹת**, וואָראַן מאַן זיע קיסט אונד ווידער לאַנגזאַם

פאַללען לאָסט. קאָממט מאַן פאָר **קְרִיאַת שְׁמַע** אַן דיא שטעללע **וַהֲבִיאֵנוּ לְשָׁלוֹם מֵאַרְבַּע** זאָ ניממט מאַן זאָממטליכע פיער **צִיצִיּוֹת** אין דיא לינקע האַנד צווישען דען רינג- אונד קליינפינגער אונד האָלט זיא זאָ וועהרענד דעז גאַנצען **קְרִיאַת שְׁמַע**. ביי'ם לעזען דער **פרשת ציצית** ער- גרייפט מאַן זיא אויך מיט דער רעכטען האַנד אונד קיסעט זיא אַן, אונד ערזט ביי דער שטעללע **נֶאֱמָנִים וְנֶחֱמָדִים לָעַד** לאָסט מאַן זיא, נאַכדעם מאַן זיא געקיסט, ווידער לאָס.

מאַן היטע זיך, דיא **צִיצִית** דורך בעטאַסטונג צו עגטווייהען אָדער זאָ גרייכגילטיגע זאַכע צו בעהאַנדעלן.

דיני תפלין.

נאַכדעם מאַן זיך מיט דעם **טַלִּית** אומהיללט האַט לעגט מאַן דיא **תְּפִלִּין** אַן; וויל מאַן נעמליך ביי היילינגען פערריכטונגען אימממער דיא שטייגערונג בעאָבאַכטען זאָלל (**מעלין בקדש**), דיא היילינקייט דער **תְּפִלִּין** אַבער גרעסער אַלז דיא דער **צִיצִית** איזט.

קאָממען יעדאָך דיא **תְּפִלִּין** עהער צו האַנדען אַלז דאַז **טַלִּית**, זאָ מוס מאַן אויך צוערזט דיא **תְּפִלִּין** לעגען אונד דאַן דאַז **טַלִּית** אַנלעגען; דען וועלכע **מִצְוָה** צוערזט צו האַנדען קאָממט, דיא זאָלל מאַן אויך גלייך אויזאיבען. עז איזט דאַהער צו בעאָבאַכטען, ווען מאַן **טַלִּית** אונד **תְּפִלִּין** אין איינעם זאַקכען בייזאַממען האַלט, דאַס מאַן דיא **תְּפִלִּין** אונטען היין אונד דאַז **טַלִּית** דאַרויף לעגט, דאַמיט מאַן דעז אַנדערן טאַגז דאַז **טַלִּית** צוערזט אין האַנדען בעקאָממע.

האַט יעמאַנד **תְּפִלִּין** ביי דער האַנד, אַבער קיין **טַלִּית**, זאָ לעגע ער פאָר אַללעם דיא **תְּפִלִּין** אַן. דאַז **טַלִּית** קאַן ער דאַן שפעטער נאָך ווען ער עז ערהאַלט אַנלעגען.

דיא בעשטיממטע צייט, וואַן מאַן דעז מאָרגענז **תְּפִלִּין** אַנלעגען דאַרף, איזט, ווען דער טאַג טאָן זאָ וויט ערהעללט איזט, דאַס מאַן זיינען פריינד, מיט דעם מאַן ביזווייען אומגאַנג צו האַבען פפלעגט, אין איינער ענטפערנונג פאָן פיער עללען ערקעננען קאַן.

בעגיבט מאַן זיך פריהמאָרגענז אויף איינע רייזע, זאָ דאַרף מאַן, אָבוואָהל עז נאָך ניכט צייט איזט, צו הויזע **תְּפִלִּין** לעגען — יעדאָך אָהנע **בְּרָכָה**, אונד מוס מאַן דאַן זאָרגפאַלט עז געהאָריג טאַג איזט, דיא געהייזע (**בַּיִת**) דער **תְּפִלִּין** בעריהרען אונד דיא פאָרגעשריעבענען **בְּרָכוֹת** דאַריבער שפרעכען. ווער אין איינעם זאָלכען פאַללע דיא רייזע אין איינעם וואַגען מאַכט, נעהמע זיך אין אַכט, דאַס ער ניכט איינשלאַפע.

צוערזט ווירד דיא **תְּפִלָּה שֶׁל יָד** אונד דאַן דיא **תְּפִלָּה שֶׁל רֹאשׁ** אַנגעלעגט. ביי'ם אַנ- לעגען דערזעלבען מוס מאַן אין געדאַנקען האַבען: „דאַס אונז גאָטט געבאָטען האַט, דיא פיער אַבשניטטע (**פרשיות**) **שְׁמַע, וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ, קַדֶּשׁ־לִי** אונד **וְהָיָה כִּי יְבִאֲךָ**, דיא אין דען גע- הייזען דער **תְּפִלִּין** איינגעשלאָססען זינד, טאָגליך אום דען אַרם געגענאיבער דעם הערצען אונד אַן דען קאָפף געגענאיבער דעם געהירנע אַנצולעגען, וויל דיעזע אַבשניטטע זאָוואָהל דיא איינהייט גאָטטעז ווי אויך דיא ערלאָזונג אויז דער עגיפטישען שקלאַפעריי ענטהאַלטען, דאַמיט וויר אונז דיעזער צוויי גרונדוואָהרהייטען אונזערער רעליגיאָן שטעטז ערינגערן אונד אָללעצייט איינגעדענק זיין, דאַס גאָטט דער איינציגע גאָטט איזט אונד זיינע מאַכט זיך איבער אַללעז ערשטרעקט, אויף דאַס וויר אונזער הערץ אונד אונזערן זין גאַנץ זיינעם דיענזטע ווייהען".

דער בעשטיממטע פלאַטץ, אַן דען דאַז **בַּיִת** דער **תְּפִלָּה שֶׁל יָד** אַנגעלעגט ווערדען מוס איזט אַם לינקען אָבעראַרם, דאַ וואָ דאַז פלייש ערהאַבען איזט, אעהר נאָך דעם עלבאָגען אַלז דער שולטער צו. דאָרט לעגע מאַן דאַז **בַּיִת** זאָ אויף, דאַס דעססען הינטערע זייטע, וואָ דער

ריעמען (**רְצוּעָה**) דורכגעהט, נאך אבען, אונד דעסען פאָרדערע זייטע נאך דער האנד צו געריכטעט איזט, אונד ריקע דאס **בַּיִת** איין וועניג איינווערטס, זאָ דאס, ווען מאן דען ארם האנגען לאסט, דאס זעלבע גערטדע געגען דאס הערץ זיך נייגט. אויך אכטע מאן דאראויף, דאס דאס **בַּיִת** איממער פעסט אן דעם **יוּד** - פאָרמיגען קנאָפפע (**קֶשֶׁר**) דער **רְצוּעָה** זיטצע.

דיע **תְּפִלָּה שֶׁל רֹאשׁ** איזט זאָ אויף דען קאָפף אנצולעגען, דאס דער פאָרדערע ראנד דעס **בַּיִת** ניכט וויטער הערב אלס ביז צום אנפאנגע דעס הויפטהאארעס אן דער מיטטע דער שטירנע רייכע. דער הינטערע ראנד דעס **בַּיִת** דארף ביז דאהין רייכען וואָ ביי זייגלינגען דיע הירנשאלע נאך ניכט פערקנאָכערט איזט (דיע זאָגענאננטע פאָנטאנעללע). דאס גאנצע **בַּיִת** מוס אלזאָ אויף דעם הויפטהאארע זיטצען אונד דארף ניכט דאפאן אויף דער בלאָסען שטירנע ליעגען, ווארויף מאן וואָהל צו אכטען האט; דען ווער דיע **תְּפִלִּין** אויף דיע בלאָסע שטירנע לעגט, דער אכט זיך דאפעלטער זינדע שולדיג — ער האט דאס געבאָט פאָן **תְּפִלִּין** ניכט בעפאָלגט אונד האט אויך דורך דאס פערגעבליכע שפרעכען דער **בְּרָכָה** (ברכה לבטלה) דען נאמען גאָטטעס ענטווייהעט.

דער **קֶשֶׁר** פאָן דען **רְצוּעוֹת** דער **תְּפִלָּה שֶׁל רֹאשׁ** מוס אויף יענער ערהאבענען שטעללע דעס הינטערהויפטעס זיטצען, וועלכע אבערהאלב דער נאקקענגרובע דעם געזיכטע געגענאיבער זיך בעפינדעט. דיע **רְצוּעוֹת** דער **תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ** זאָללען דאהער ענגע אום דען קאָפף אנליעגען, דאמיט דער **קֶשֶׁר** ניכט אין דיע נאקקענגרובע פאַללט.

דיע **תְּפִלִּין** מיסען אויף דער בלאָסען הויט דעס ארמעס אונד דען בלאָסען האארען דעס קאָפפעס ליעגען אונד דירפען דורך קיין צווישענדינג דאפאָן אבגעזאָנדערט זיין.

דא מאן ביי יעדער **מִצְוָה** דיע **בְּרָכָה** שפרעכען זאָלל בעפאָר מאן דיע **מִצְוָה** אויסאיבט, זאָ מוס מאן ביי **תְּפִלָּה שֶׁל יָד** זאָבאלד מאן דאס **בַּיִת** אויף דען געהאָריגען אָרט דעס ארמעס געבראכט האט, עהע מאן עס מיט דער **רְצוּעָה** פעסט אנציעהט, זאָגלייך דיע **בְּרָכָה** שפרעכען: **בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין.** דאן ערזט ציעהט מאן דיע **רְצוּעָה** צו זאָ, דאס דאס **בַּיִת** פעסט אן זיינעם פלאטצע אנליעגט, אונד אכט דאן מיט דער **רְצוּעָה** זיעבען אומוויקעלונגען (**כְּרִיכוֹת**) אום דען ארם פאָם עלבאָגען אבווערטס ביז צום האנדגעלענקע. פאָן דא אן וויטער דרעהע מאן דיע **רְצוּעָה** ביז איבער דיע האנד אונד אכע אום דען מיטטעלפינגער אבעראמאלס דריי אומוויקעלונגען, נעמליך צווי אום דאס אונטערע גליעד אונד איינע אום דאס מיטטלערע גליעד אונד שפרעכע דאביי דיע דריי פערזע **וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי** א״ז״וו. דיעזע דריי לעטצטערע **כְּרִיכוֹת** געשעהען אבער ערזט נאכדעם מאן דיע **תְּפִלָּה שֶׁל רֹאשׁ** אנגעלעגט האט.

ביי׳ם אנלעגען דער **תְּפִלָּה שֶׁל רֹאשׁ** האט מאן גלייך ביי׳ם אויפזעטצען דעס **בַּיִת** דיע **בְּרָכָה** צו שפרעכען: **בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין** אונד דאראויף **בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד.** דאן ערזט שפאננט מאן דיע **רְצוּעָה** פעסט אום דען קאָפף.

מאן היטע זיך זאָרגפעלטיג, צווישען דעם אנלעגען דער **תְּפִלָּה שֶׁל יָד** אונד דער **תְּפִלָּה שֶׁל רֹאשׁ** עטוואס אנדערעס אלס דיע דאצו געהאָריגען **בְּרָכוֹת** צו שפרעכען. האטטע מאן אויס פערגעססענהייט עטוואס אנדערעס דאצווישען גערעדעט, זאָ מוס מאן איבער דיע **תְּפִלָּה שֶׁל רֹאשׁ** אויך דיע **בְּרָכָה** פאָן **תְּפִלָּה שֶׁל יָד** נאכמאלס וויעדערהאָלען, אינדעם מאן דאן נעמליך דיע ביידען **בְּרָכוֹת**: **לְהָנִיחַ תְּפִלִּין** אונד **עַל מִצְוַת תְּפִלִּין** זאגען.

זעלבסט ווען מאן וועהרענד דעס **תְּפִלִּין**-אנלעגענס **קַדִּישׁ** אָדער **קְדֻשָּׁה** העָרט, זאָ דארף מאן ניכט דאראויף אנטוואָרטען, זאָנדערן האָרע שווייגענד מיט אנדאכט צו, וואס דיע איבריגע

געאיינדע אַנטוואָרטעט. איס פֿאַללע אַבער, דאַס אַמַן אויף קַדִּישׁ אָדער קְדֻשָּׁה איטגעאַנטוואָרטעט האָטטע, ברויכט אמַן דיע בְּרָכָה לְהָנִּיחַ תְּפִלִּין ניכט צו וויעדערהאָלען.

אמַן טיטטעלע דיע תְּפִלִּין ניכט אויז איהרעס זאַקכען העראויז, זאָנדערן נעהמע זיע מיט דער האַנד העראויז אונד קיססע זיע אַלז היילינגעהאַלטענע געגענשטאַנד.

דיע תְּפִלָּה שֶׁל רֹאשׁ דאַרף אמַן ניכט עהער אויז דעם זאַקכען נעהמען ביז אמַן תְּפִלָּה שֶׁל יָד אַנגעלעגט האַט. האָטטע אמַן אַבער אירטהיומליכער ווייזע תְּפִלָּה שֶׁל רֹאשׁ פֿאָר תְּפִלָּה שֶׁל יָד העראויזגענאָמען, זאָ דאַרף אמַן זיע דעסוועגען דאָך ניכט צוריק לעגען, זאָנדערן אוס זיע אויז דער האַנד טהון אונד מיט עטוואַז צו דעקען, ביז אמַן תְּפִלָּה שֶׁל יָד אַנגעלעגט האַט; דען דיע תּוֹרָה בעפֿיעהלט אויזדריקליך וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ „דוא זאָללסט זיע אַלז צייכען אַן דיינע האַנד בינדען", אונד דאַן ערזט וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ „זאָללען זיע אַלז שטירנבאַנד צווישען דיינע אויגען קאָממען"! (דברים ו' ח'). אמַן אַכטע זיך דאַרום אַן דאַז זאַקכען דער תְּפִלִּין ערקעננונגצייכען, וואָהין אמַן יעדע דער ביידען תְּפִלִּין לעגט, דאַמיט אמַן זיך ביי דעם העראויזנעהמען דערזעלבען ניכט אייררע.

האַט יעמאַנד דען געברויך, דיע תְּפִלִּין צו הויזע אַנצולעגען אונד זאָ מיט דענזעלבען אין דיע זינאַגאָגע צו געהען, זאָ מוס ער, איס פֿאַללע ער אַן אונרייניגען פּלאַטצען פֿאָרביי געהט, דיא תְּפִלִּין פֿערדעקען.

מיזט אמַן אין דעם נאָטהפֿאַללע, איינע דער תְּפִלִּין ניכט לעגען צו קאָננען — דאַס אמַן ז. ב. איינע פֿאָן דען ביידען תְּפִלִּין פֿערלאָרען האַט אונד זיך עבען קיינע אַנדערע פֿערשאַפֿפֿען קאַן, אָדער דאַס אַן דער שטעללע, וואָ דיע תְּפִלָּה זיטצען זאָלל איינע וואונדע מיזט, דיע דאַז אַנלעגען דערזעלבען ניכט לייִדעט — זאָ לעגע אמַן בלאָס דיע איינע דער תְּפִלִּין, וועלכע אמַן לעגען קאַן. אין זאָלכעם פֿאַללע שפּריכט אמַן, ווען אמַן נור תְּפִלָּה שֶׁל יָד לעגט, דיא ברכה לְהָנִּיחַ תְּפִלִּין; קאַן אמַן אַבער בלאָס דיע תְּפִלָּה שֶׁל רֹאשׁ לעגען, זאָ מוס אמַן דאַריבער דיע ביידען ברכות לְהָנִּיחַ תְּפִלִּין אונד עַל מִצְוַת תְּפִלִּין זאַגען.

ווען דיע רְצוּעָה דער תְּפִלָּה שֶׁל יָד דורך אַבררייסונג זאָ קורץ געוואָרדען מיזט, דאַס זיע ניכט מעהר צו אַללען כְּרִיכוֹת אום אַרם אונד מיטטעלפֿינגער אויזרייכט, זאָ לעגע אמַן אום דען אַרם וועניגער אַלז זיעבען כְּרִיכוֹת דאַמיט אמַן יעדענפֿאַללז אום דען מיטטעלפֿינגער דיע דריי כְּרִיכוֹת מאַכען קאַן. דאָך מוס אמַן זאָרגע טראַגען, זיך זאָבאַלד אַלז מעגליך איינע נייע רְצוּעָה צו פֿערשאַפֿפֿען.

דיע פֿיער עקען דעז בַּיִת זאָוואָהל פֿאָן תְּפִלָּה שֶׁל רֹאשׁ וויע תְּפִלָּה שֶׁל יָד מיסען איין קוואַדראַט בילדען. אויך זיי אמַן דאַרויף בעדאַכט, דאַס דיע בָּתִּים וויע אויך דיע אויסענזייטע דער רְצוּעוֹת מעגליכסט אָרדענטליך געשוואַרצט זינד. דיע שוואַרצע זייטע דער רְצוּעוֹת מוס זאָ לאַנגע אמַן דיע תְּפִלִּין אַן האַט נאַך אויסען צו געקעהרט זיין.

אין קְרִיאַת שְׁמַע בייִ'ם שפּרעכען דעז פֿערזעז וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת א"ז"וו בעריהרע אמַן צוערזט דאַז בַּיִת פֿאָן תְּפִלָּה שֶׁל יָד אונד דאַן פֿאָן תְּפִלָּה שֶׁל רֹאשׁ אונד קיססע דיע האַנד. אויך זאָנזט בעריהרע אמַן וועהרענד דעז געבעטעז אָפֿטער דיע תְּפִלִּין, זאָ ווייט דאַס אמַן איהרער ניכט פֿערגיסט, אונד צוואַר איממער צוערזט שֶׁל יָד אונד דאַן שֶׁל רֹאשׁ.

דיע תְּפִלִּין דירפֿען נור מיט רייגעם קאָרפּער אונד אַנדעכטיגעם געמיטהע אַנגעלעגט ווערדען אונד מוס אמַן אין זאָלכער מיסערליכען רייגהייט דעז קערפּערז אונד מיגנערליכען ריכטונג דער געדאַנקען אויף דיע תְּפִלִּין בעהאַררען, זאָ לאַנגע אמַן מיט דענזעלבען געשמיקט מיזט. ווער דאַרום אַן קראַנקהייט דער איינגעווייִדע לייִדעט מיזט פֿאָם תְּפִלִּין-אַנלעגען

בעפֿרייט; עבענזאָ איין אַן זאָנסטיגער קראַנקהייט לײדענדער, ווען ער זיינע געדאַנקען ניכט בייזאַממען האַלטען קאַן.

איין אָנֵן (איבער איינען פֿערשטאָרבענען אַנפֿערוואַנדטען דער נאָך ניכט בעגראַבען איזט בעטריבטער) איזט פֿאָן תְּפִלִּין־לעגען בעפֿרייט. עבענזאָ איזט דעם אָבֵל אַם ערזטען טאַגע זיינער שִׁבְעָה דאַז תְּפִלִּין־לעגען פֿערבאָטען.

אַן תִּשְׁעָה בְּאָב לעגט מאַן ניכט דעז מאָרגענז זאָנדערן ערזט צו מִנְחָה דאַז טַלִּית אונד דיע תְּפִלִּין אַן.

אַן שַׁבָּת אונד יוֹם טוֹב איזט דאַז תְּפִלִּין־לעגען פֿערבאָטען. אַן חוֹל הַמּוֹעֵד יעדאָך ווערדען זיע אַנגעלעגט; דיע בְּרָכוֹת דאַריבער אָבער שפּריכט זעלבזט דער חַזָּן נור לייזע פֿיר זיך.

נאַכדעם מאַן דאַז שלוסגעבעט עָלֵינוּ לְשַׁבֵּחַ געשפּראָכען האַט לעגט מאַן דיע תְּפִלִּין ווידער אַב. בײ דעם אַבלעגען דערזעלבען אַכטעט מאַן צוערזט דיע דרײ כְּרִיכוֹת פֿאָם מיטטעל־פֿינגער לאָס. דאַן ניממט מאַן, אינדעם מאַן דיע תְּפִלָּה שֶׁל יָד נאָך אַן האַט, מיט דער לינקען האַנד דיע תְּפִלָּה שֶׁל רֹאשׁ אַב, לעגט זיע צוזאַממען, קיססט זיע אונד טהוט זיע אין דאַז דאַצו בעשטיממטע זאַקכען; היערויף ציעהט מאַן דיע תְּפִלָּה שֶׁל יָד אויז, וויקעלט זיע עבענפֿאַללז צוזאַממען, קיססט זיע אונד לעגט זיע אין דאַז זאַקכען נעבען דיע תְּפִלָּה שֶׁל רֹאשׁ. צולעטצט ציעהט מאַן אויך דאַז טַלִּית אויז אונד לעגט עז אָרדענטליך צו.

אַן רֹאשׁ חֹדֶשׁ לעגט מאַן דיע תְּפִלִּין שאָן פֿאָר שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה פֿאָן מוּסָף אַב אונד אַן חוֹל הַמּוֹעֵד בעפֿאָר מאַן דאַז הַלֵּל אַנפֿאַנגט.

דאַז אַבלעגען דער תְּפִלִּין מוס שטעהענד געשעהען. אויך דאַרף מאַן זיע ניכט פֿרײ פֿאָר דער סֵפֶר תּוֹרָה אָדער דעם אֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ אַבלעגען, זאָנדערן אינדעם מאַן זיך צור זייטע ווענדעט.

מאַן קויפֿע דיע תְּפִלִּין נור בײ איינעם געשיקטען אונד פֿראָממען סוֹפֵר אָדער איינעם האַנדלער פֿאָן ערפּראָבטער רעדליכקייט. איבערדיעס מוס מאַן זיע אַללע דרײ ביז פֿיער יאַהרע איינמאַל אָפֿפֿנען אונד אונטערזוכען לאַססען, אָב אינזווענדיג ניכטז פֿערלאָשט אָדער זאָנזט פֿערדאָרבען וואָרדען זײ.

דיני תפלה·

יעדער יִשְׂרָאֵל איזט פֿערפּפֿליכטעט, דעז טאַגעז דרײמאַל זיין הערץ אים געבעטע צו גאָטט צו ערהעבען, נעמליך דעז מאָרגענז (שַׁחֲרִית) דעז נאַכמיטטאַגז (מִנְחָה) אונד דעז אַבענדז (עַרְבִית).

דיע צייט דעז מאָרגענגעבעטעז בעגיננט מיט דעם אויפֿגעהען דער זאָננע אונד דויערט ביז צום ענדע דעז ערזטען פֿיערטהיילז דעז טאַגעז (אינדעם מאַן דיע גאַנצע טאַגעזצייט פֿאָן זאָננענ־אויפֿגאַנג ביז אונטערגאַנג יעדערצייט אין פֿיער גלייכע טהיילע טהיילט). דיע ריכטיגע געבעטז־צייט פֿיר מִנְחָה איזט איינע האַלבע שטונדע נאָך דעם אַנפֿאַנגע דעז לעטצטען פֿיערטהיילז דעז טאַגעז אונד דויערט ביז צו איין אונד איינער פֿיערטעלשטונדע פֿאָר נאַכט. (אין אויסערגעוועהנליכען פֿאַללען דאַרף מאַן אויך שאָן איינע האַלבע שטונדע נאָך מיטטאַג דאַז מִנְחָה־געבעט פֿערריכטען). דיע צייט דעז אַבענדגעבעטעז פֿאַנגט מיט דעם איינטריטטע דער נאַכט, דאַז איזט מיט דעם זיכטבאַרווערדען דרײער קליינען שטערנע, אַן אונד דויערט ביז מיטטערנאַכט,

זאָבאַלד דיא לייט נאָך געבעטע דאַ איזט זאָלל מאַן קיין געשאָפט אָדער אַרבייט בע־גיננען, ביז מאַן ערזט געבעטעט האָט. אויך דאַרף מאַן פֿאָר דעם מאָרגענגעבעטע וועדער שפייזע נאָך טראַנק געניעסען, עז זייען דען מעדיקאַמענטע אָדער בלאָסעז וואַססער.

ביי'ם געבעטע מוס מאַן פֿאָללשטאַנדיג אונד רייניך אונגעקליידעט זיין. אויך וואַשע מאַן פֿאָר דעם יעדעזמאָליגען געבעטע נאָרזט דיא העֶנדע, אונד גרייפֿע מאַן וועֶהרענד דעז בעטענז וועדער אויף דען קאָפּף, נאָך אין דאַז האָר, נאָך אין דיא נאַזע, נאָך אַן זאָלכע קאָרפּערטהיילע, דיא געוועֶהנליך מיט דען קליידערן בעדעקט זינד. איבערהויפט בעאָבאַכטע מאַן אַללען אַנשטאַנד דעז קאָרפּערז אונד אַללע אַנדאַכט דעז גייסטעז. מאַן בליקע דאַרום ניכט אום זיך היין אונד הער, שטיטצע זיך אויך ניכט אויף דיא אַרמע, זאָנדערן האַלטע דיא העֶנדע, דיא רעכטע אויף דיא לינקע געלעגט, געגען דיא ברוזט נאַהאַען אונד שפּרעכע זאָ אין רוהיגער, דעמוטהזפֿאָללער שטעללונג זיינע געבעטע דייטליך, אַבער ניכט מיט ערהאָבענער שטיממע, אויז פֿאָר דעם העררן דעז וועלטאַללז.

מאַן בעטע ניכט אויזוועֶנדיג אונד ניכט מיט איבעראיילונג, זאָנדערן טראַגע זיינע וואָרטע אויז דעם פֿאָרליעגענדען געבעטבוכע (סִדּוּר) אַללע שפּראַכריכטיג אונד געהאָריג בעטאָנט אונד זאָ אין דער רעדע פֿערבונדען אָדער געטרעננט פֿאָר, וויא עז דערען זין ערפֿאָרדערט. בעזאָנדערז האָט מאַן ביי זאָלכען וואָרטערן, פֿאַן דענען דאַז איינע מיט דעמזעלבען בוכשטאַבען ענדיגט וואָמיט דאַז פֿאָלגענדע אַנפֿאַנגט (וויא ז. ב. יְיָ יִמְלֹךְ, בְּכָל לְבָבְךָ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה, הַפּוֹרֵשׂ סֻכַּת), אָדער וואָ דאַז איינע מיט ם שליעסט אונד דאַז אַנדערע מיט א אַנפֿאַנגט (וויא ז. ב. וַעֲשִׂיתֶם אוֹתָם, וְרַחוּם אַתָּה, שֶׁמַּקְדִּישִׁים אוֹתוֹ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ), זעהר דאַרויף צו אַכטען, דיא ענד־ אונד אַנפֿאַנגזבוכשטאַבען רעכט דייטליך אויזצושפּרעכען, דאַמיט ניכט דער אַנפֿאַנגזבוכשטאַבע דעז צווייטען וואָרטעז אונהאָרבאַר ווערדע.

זאָבאַלד מאַן מיט בָּרוּךְ שֶׁאָמַר אַנגעפֿאַנגען האָט דאַרף מאַן ביז נאַך שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה זיין געבעט מיט ניכטז אונטערברעכען. בלאָז אויף קַדִּישׁ מיט אָמֵן יְהֵא שְׁמֵהּ א"וו אָדער אויף בָּרְכוּ מיט בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד אָדער אויף דיא קְדֻשָּׁה מיט קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ א"וו אונד מיט בָּרוּךְ כְּבוֹד יְיָ מִמְּקוֹמוֹ צו אַנטוואָרטען איזט ערלויבט, אונד אויך דיעזעז נור אין דעם פֿאַללע דאַס מאַן נאָך ניכט אַן שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה האָלט; אים שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה זעלבזט אַבער דאַרף מיט גאַר ניכטז אונטערבראָכען ווערדען.

געשפּראָכע, דיא ניכט אויף דען גאָטטעזדיענזט בעצוג האַבען, זינד וועֶהרענד דעז גאַנצען געבעטעז אויך נאָך דעם שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה פֿערבאָטען.

האָט מאַן זיך פֿערשפּעֶטעט, זאָ דאַס מאַן ערזט אין דיא זינאַגאָגע קאָממט, ווען קָהָל שאָן אין דער מיטטע דער פְּסוּקֵי דְזִמְרָה*) האָלט, זאָ בעטע מאַן דיא ברכה פֿאָן בָּרוּךְ שֶׁאָמַר ביז מְהֻלָּל בַּתִּשְׁבָּחוֹת אונד פֿאַנגע דאַן גלייך מיט אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי אַן אונד ריכטע זיך, יע נאַך־דעם מאַן נאָך צייט האָט, מיט צופֿיגונג אָדער אויזלאַססונג דער פֿאָלגענדען מִזְמוֹרִים זאָ איין, דאַס מאַן פֿאָן יִשְׁתַּבַּח אַן מיט קָהָל צוגלייך בעטען קאַן. קאָממט מאַן ערזט, וואַן דיא גע־מיינדע שאָן ביי יִשְׁתַּבַּח האָלט, זאָ פֿאַנגע מאַן זאָגלייך בָּרְכוּ מיט דער געמיינדע אַן אונד בעטע מיט איהר וויטער ביז נאַך שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה; דאַז אויזגעלאַססענע קאַן מאַן דאַן שפּעֶטער פֿיר זיך נאַכהאָלען, יעדאָך אָהנע דיא פֿאָר־בְּרָכָה בָּרוּךְ שֶׁאָמַר אונד שלוס־בְּרָכָה יִשְׁתַּבַּח.

---

*) „ליעדערפֿערזע", דאַז זינד דיא אויז פּזאַלמען אונד דעם מעערעזליעד (שִׁירַת הַיָּם) בעשטעהענדע געבעטאַבשניטטע צווישען בָּרוּךְ שֶׁאָמַר אונד יִשְׁתַּבַּח.

ביי דעם לעזען דער אַבשניטטע **שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, וְהָיָה אִם** א"זוו (**קְרִיאַת שְׁמַע**) מוס מאַן גאַנץ בעזאָנדערז זיינע געדאַנקען אין פעזטער אַנדאַכט ביזאַמאען האַלטען; דען אין דיעזען אַבשניטטען זינד דיע גרונדוואַהרהייטען אונזערער גאַנזען רעליגיאָן ענטהאַלטען. אין דעם ערזטען פערזע נעמליך ערקעננען וויר גאָטט אַלז דען עוויג איינציגען אַן, אויסער דעם עז קיינען גאָטט גיבט, אונד אין דעם פאָלגענדען פערזע אונד וויטער טפרעכען וויר דיע פערפפליכטונג אויז, איהן, דען עוויג איינציגען איבער אַללעז צו ליעבען אונד זיינע געבאָטע צו בעפאָלגען אַללעצייט איינגעדענק צו זיין.

דען פערז **שְׁמַע יִשְׂרָאֵל** טפרעכע מאַן לויט אונד דייטליך (יעדאָך ניכט טרייענד) אויז, אונד נעהמע זיך וואָהל אין אַכט, קיינעז דער וואָרטער צו פערדאָפפעלן, דאָס מאַן צ. ב. ניכט **שְׁמַע שְׁמַע יִשְׂרָאֵל**, אָדער **שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יִשְׂרָאֵל** א"ד"גל זאַגע. נאָך **יִשְׂרָאֵל** אונד נאָך **אֱלֹהֵינוּ** זעטצע מאַן איין ווענינג אַב; דען דער זין דעז פערזעז איזט: „הערע **יִשְׂרָאֵל**, דער עוויגע איזט אונזער גאָטט, דער עוויגע איזט איינציג!“ דיע זילבע **אֶ** פאָן **אֶחָד** דעהנע מאַן ניכט, זאָנדערן טפרעכע **אֶחָד** דייטליך אַלז איין וואָרט אויז. ביי דעם **חָ** פאָן **אֶחָד** אַבער האַלטע מאַן זאָ לאַנגע אַן, דאָס מאַן דיע בעדייטונג דעז וואָרטעז היער איבערדענקען קאַן, נעמליך: דאָס דער עוויגע דער איינציגע גאָטט איזט אים הימעל אונד אויף ערדען אונד קיינער אויסער איהם. דאַז ד פאָן **אֶחָד** דריקע מאַן וואָהל אויז, אַבער ניכט איבערהאַסטעט, דאַמיט עז ניכט וויע **ט** אָדער **ךְ** קלינגע. דען דאַרויף פאָלגענדען פערז **בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד** טפרעכע מאַן לייזע.

צווישען **אֱלֹהֵיכֶם** אָם שלוסע דעז **קְרִיאַת שְׁמַע** אונד דעם דאַרויף פאָלגענדען וואָרטע **אֱמֶת** מאַכע מאַן קיינע פויזע, טפרעכע אַבער דאָך דיע ביידען וואָרטער זאָ דייטליך דאָס דאַז **אֶ** פאָן **אֱמֶת** האָרבאַר בלייבט אונד ניכט וויע **מֶ** לויטעט.

ווער צו הויזע פיר זיך אַליין בעטעט דער טפרעכע פאָר **שמע ישראל** נאָך דיע דריי וואָרטער **אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן**, דאַמיט זאָ דאַז **קְרִיאַת שְׁמַע** אים גאַנזען אויז 248 וואָרטערן בעטטעהע, גלייך דען 248 גליעדערן דעז מענשען. ביים געמיינשאַפטליכען געבעטע אַבער טפרעכע מאַן דיעז **אל מלך נאמן** ניכט אונד ריכטע דאַפיר זיינע געדאַנקען אויף דיע דריי וואָרטער **יְיָ אֱלֹהֵיכֶם אֱמֶת**, דיע דער **חַזָּן** אַם שלוסע וויעדערהאָלט.

האַט מאַן דאַז **קְרִיאַת שְׁמַע** געדאַנקענלאָס געבעטעט אונד ניכט ווענינזטענז דען ערזטען פערז מיט געהאָריגער אַנדאַכט געטפראָכען, זאָ האַט מאַן זיינער פפליכט ניכט גענינגט אונד מוס עז נאָך איינמאַל בעטען.

קאָממט יעמאַנד דער טאָן **קְרִיאַת שְׁמַע** געבעטעט האַט אין דיע זינאַגאָגע, וואָן דיע געמיינדע דאַזזעלבע געראַדע צו בעטען בעגיננט, זאָ האַט ער דען ערזטען **פָּסוּק** נעבזט **בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד** מיטצוטפרעכען.

דאַז **שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה** = געבעט מוזט שטעהענד צו פערריכטען מיט צוזאַממענגעהאַלטענען פיסען אונד דאַז געזיכט נאָך אָזטען (נאָך **אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל**) צו געוועגדעט, אונד דאַרף מאַן דיעזע שטעללונג וואָהרענד דעז גאַנזען **שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה** ניכט פעראָנדערן. אַלטען לייטען יעדאָך, אָדער וועם זאָנזט דאַז שטעהען אונמאָגליך איזט, איזט עז ערלויבט דאַז **שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה** זיטצענד צו בעטען; איין קראַנקער דאַרף דאַבייא זאָגאַר אויף דער זייטע ליעגען.

דאַז **שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה** דאַרף נור לייזע געבעטעט ווערדען, אונד צוואַר זאָ לייזע, דאָס דיע וואָרטע וואָהל דעם איינגען אָהרע דעז בעטענדען אַבער ניכט אַנדערן האָרבאַר זינד. ווען מאַן דאַזזעלבע מיט דעם וואָרטע **בָּרוּךְ** בעגיננט בייגע מאַן דיע קניעע אונד ביי דעם וואָרטע

אַתָּה ביקט מאַן זיך מיט דעם קאָפּפע; ביי דעם דאַרויף פאָלגענדען גאָטטעסנאַמען **יְיָ** ריכטע מאַן זיך ווידער אויף. עבענזאָ בייגט אונד ביקט מאַן זיך ביי **בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם**, ביי **מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ** אונד ביי **בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת**. צום שלוססע דעס **שמנה עשרה** ווען מאַן **עֹשֶׂה שָׁלוֹם** זאַגט טריט מאַן, זיך פערבייגענד, דריי טריטטע לאַנגזאַם ריק-ווערטס. מיט דעם ערסטען טריטטע דען מאַן מיט דעם לינקען פוסע מאַכט, ווענדעט מאַן דאַס געזיכט נאַך דער לינקען זייטע אונד שפּריכט **עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו**, ביי'ם צווייטען טריטטע שפּריכט מאַן, זיך נאַך דער רעכטען זייטע ווענדענד, **הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ**, ביי'ם דריטטען טריטטע בייגט מאַן זיך פאָר זיך אונד זאַגט **וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל** א"ז"וו. דאַן בלייבט מאַן זאָ לאַנגע רוהיג שטעהען, דאַס מאַן וועהרענד דעססען פיער עללען וויט געהען קאָננטע; נאַכהער טרעטע מאַן ווידער אויף זיינען געוועהנליכען פּלאַטץ פאָר.

שטעהען צווי דאַס **שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה** בעטענדע הינטעראיינאַנדער, זאָ דאַרף דער פאָר-שטעהענדע ניכט עהער דריי טריטטע צוריקטרעטען, ביז ערסט דער הינטערשטעהענדע זיין געבעט פאָללענדעט האַט. אויך דאַרף מאַן פאָן יעמאַנדען, דער אים **שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה** - געבעט שטעהט ניכט פאָריבערגעהען, וויל איהן דיעס אין זיינער אַנדאַכט שטאָרען ווירדע. ווער דאַרום פאָן דיע זינאַגאָגע קאָמט אונד בעמערקט, דאַס דיע געמיינדע עבען **שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה** בעטעט, דער זאָלל ניכט גלייך הינייטרעטען, זאָנדערן פאָר דער טהירע וואַרטען, ביז דער **חַזָּן** דאַס **שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה** לויט צו ווידערהאָלען בעגיננט.

וועהרענד דער **חַזָּן** דאַס **שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה** ווידערהאָלט, דאַרף מאַן קיינע **תְּחִנּוֹת** א"ד"גל זאַגען; פיעלמעהר האָרע מאַן אויפמערקזאַם צו, אום אויך דיע **בְּרָכוֹת** געהאָריג מיט **בָּרוּךְ הוּא וּבָרוּךְ שְׁמוֹ** אונד **אָמֵן** בעאַנטוואָרטען צו קאָננען. (זיעהע וויטערעס דאַריבער אונטער **דיני אמן**). זאָ זאָלל מאַן אויך ביי אַללען געבעטען דיע דער **חַזָּן** אַללין פאָרצוטראַגען האַט, ניכט מיט-שפּרעכען אָדער מיטזינגען, זאָנדערן האָרע שטילע אונד מיט אַנדאַכט צו.

קאָמט יעמאַנד צו **מִנְחָה** צו שפּעט אין דיע זינאַגאָגע, זאָ דאַס **קָהָל** שאָן **שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה** אַנפאַנגט, זאָ בעטע ער עבענפאַללס זאָגלייך מיט אָהנע ערסט **אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי** א"ז"וו צו זאַגען. האַלט אַבער **קָהָל** שאָן זאָ וויט, דאַס ווען ער **שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה** אַנפאַנגען ווירדע ער עס ניכט פאָללענדען קאָננטע עהע דער **חַזָּן** דיע **קְדֻשָּׁה** זאַגט, זאָ וואַרטע ער מיט זיינעם געבעטע ביז דער **חַזָּן** דאַס **שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה** גאַנץ ווידערהאָלט אונד דאַס **קַדִּישׁ** דאַרויף געשפּראָכען האַט. האַט ער יעדאָך צו בעפירכטען, דאַס איהם ביי זאָ לאַנגעם וואַרטען דיע צום **מִנְחָה** - געבעט בעסטיממטע צייט פערשטרייכט, אָדער דאַס ער דאַן ניכט מיט **קָהָל** דאַס **עַרְבִית** בעטען קאַן, זאָ פאַנגע ער מיט דעם **חַזָּן** צוגלייך דאַס **שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה** אַן אונד שפּרעכע דאַסזעלבע וואָרט פיר וואָרט לייזע מיט, זעלבסט אויך דיע **קְדֻשָּׁה**. איסט עס איין פאַסטטאַג וואָ דער **חַזָּן** פאָר **רְפָאֵנוּ** נאָך **עֲנֵנוּ** איינשאַלטעט, זאָ זאַגע ער דיעס **עֲנֵנוּ** ניכט מיט דעם **חַזָּן**, זאָנדערן שאַלטע עס אין **שְׁמַע קוֹלֵנוּ** איין.

האַט מאַן אַן **מוֹצָאֵי שַׁבָּת** אָדער **מוֹצָאֵי יוֹם טוֹב** פערגעססען אים **שמנה עשרה** דאַס **אַתָּה חוֹנַנְתָּנוּ** איינצושאַלטען, זאָ בראַוכט מאַן ניכט נאָכמאַלס **שמנה עשרה** צו בעטען, דאַ מאַן יאַ נאָך דיע **הַבְדָּלָה** איבער דען וויין מאַכט.

אַם **שְׁמִינִי עֲצֶרֶת** צו **מוּסָף** פאַנגט מאַן אַן אין דער צווייטען **בְּרָכָה** דעס **שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה** פאָר **מְכַלְכֵּל חַיִּים** נאָך **מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגָּשֶׁם** איינצושאַלטען, וועלכעס דאַן פאָן יענעם טאַגע אַן דען גאַנצען ווינטער הינדורך אין אַללען **שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה** געזאַגט ווירד, ביז צו **מוּסָף** דעס ערסטען טאַגעס **פֶּסַח**. ווער עס איינצושאַלטען פערגעססען, דער מוס, ווען ער זיך ערסט דאַראַן

ערינערט, נאָכדעם ער שאָן אַתָּה קָדוֹשׁ אַנגעפאַנגען האַט, דאַס שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה נאָכמאַהלס פאָן פאָרן אַן בעטען. האַט ער אַבער נאָך ניכט מיט אַתָּה קָדוֹשׁ בעגאָננען, זאָ פֿיגע ער דאַס מַשִּׁיב הָרוּחַ דאַ וואָ ער זיך געראַדע דעמען ערינערט נאָך הינצו.

פֿאָם אַבענדע דעס זיעבענאונדפֿינפציגסטען טאַגעס נאָך תקופת תשרי אַן ביז פֶּסַח זאָללטע מאַן אים בָּרֵךְ עָלֵינוּ דעס שמנה עשרה טַל וּמָטָר איין,*) אינדעם מאַן נעמליך ותן טַל וּמָטָר לִבְרָכָה בעטעט. האָטטע מאַן עס פֿערגעססען איינצושאַלטען אונד זיך גלייך נאָך דעם שלוסע דער ברכה דאַראַן ערינערט, זאָ שפרעכע מאַן דאָרט וְתֵן טַל וּמָטָר לִבְרָכָה אונד פֿאַהרע דאַן מיט תְּקַע בְּשׁוֹפָר ווייטער פֿאָרט צו בעטען. ערינערט מאַן זיך דאַראַן פֿאָן תקע בשופר אַן ביז פֿאָר דעם שלוסע פֿאָן שְׁמַע קוֹלֵנוּ, זאָ שאַלטע מאַן עס אין שמע קולנו איין; האַט מאַן שאָן מיט שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה געשלאָססען, זאָ שפרעכע מאַן דאָרט וְתֵן טַל וּמָטָר לִבְרָכָה אונד בעטע מיט רְצֵה ווייטער. ערינערט מאַן זיך אַבער ערסט פֿאָן רְצֵה אַן ביז צום שלוסע דעס שמנה עשרה זאָ מוס מאַן ווידער פֿאָן בָּרֵךְ עָלֵינוּ אַן, אונד, אים פֿאַללע מאַן שאָן דיע דריי שריטטע צוריקגעטרעטען איזט, נאָכמאַהלס גאַנץ פֿאָן פֿאָרן אַן דאַס שמנה עשרה בעטען.

האַט מאַן אַן ראש חֹדֶשׁ אין תפלת ערבית דאַס אֱ״וֵ״אֱ יַעֲלֶה וְיָבוֹא א״ז״וו פֿערגעססען, זאָ ברויכט מאַן עס ניכט נאַכצוהאָלען. איזט עס אַבער צו שחרית אָדער מנחה פֿערגעססען וואָרדען אונד מאַן ערינערט זיך דעססען נאָך פֿאָר דעם שלוסע דעס שמנה עשרה, זאָ פֿאַנגע מאַן ווידער מיט רְצֵה אַן; האַט מאַן שאָן דאַס שמנה עשרה פֿאָללענדעט, זאָ מוס מאַן עס נאָכמאַהלס פֿאָן פֿאָרן אַן בעטען. דיעזע רעגעל פֿאָן יעלה ויבוא פֿיר ראש חדש צו שחרית אונד מנחה גילט אַם חול הַמּוֹעֵד זאָגאַר אויך ביי תפלת ערבית.

האַט מאַן אין דען צעהן בוסטאַגען (עֲשֶׂרֶת יְמֵי תְשׁוּבָה) פֿערגעססען אין שמנה עשרה דיע צוזאַטצע זָכְרֵנוּ אָדער מִי כָמוֹךָ אָדער הַמֶּלֶךְ הַמִּשְׁפָּט אָדער וּכְתוֹב אָדער בְּסֵפֶר צו שפרעכען, זאָ ברויכט מאַן עס ניכט נאַכצוהאָלען. האַט מאַן אַבער פֿערגעססען הַמֶּלֶךְ הקדוש צו זאַגען, זאָ מוס מאַן דאַס שמנה עשרה נאָכמאַהלס בעטען.

האַט מאַן אַן איינעם פֿאַסטטאַגע פֿערגעססען דאַס עֲנֵנוּ אין שְׁמַע קוֹלֵנוּ איין צו שאַלטען אונד זיך נאָך פֿאָר דעם שלוסע פֿאָן שמנה עשרה דאַראַן ערינערט, זאָ זאַגע מאַן עס פֿאָר יִהְיוּ לְרָצוֹן בעפֿאָר מאַן דיע דריי שריטטע צוריקגעהט, יעדאָך אָהנע עס מיט בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ צו שליעססען. איזט מאַן אַבער שאָן דיע דריי שריטטע צוריקגעטרעטען, זאָ ברויכט מאַן עס גאַר ניכט נאַכצוהאָלען.

האַט מאַן אַן תִּשְׁעָה בְּאָב צו מנחה פֿערגעססען אין וְלִירוּשָׁלַיִם דאַס נַחֵם צו שפרעכען, זאָ קאַן מאַן עס נאָך פֿאָר וְעַל כֻּלָּם איינשאַלטען, אַבער בלאָס ביז אֶהְיֶה בְּתוֹכָהּ. ערינערט מאַן זיך ערסט דאַראַן, נאָכדעם מאַן שאָן וְעַל כֻּלָּם געזאַגט האַט, זאָ ברויכט מאַן עס ניכט נאַכצוהאָלען.

פֿערגיסט מאַן אַן חֲנֻכָּה אָדער פּוּרִים דאַס עַל הַנִּסִּים אין מוֹדִים איינצושאַלטען אונד ערינערט זיך דעססען ערסט נאָכדעם מאַן דאַס מוֹדִים שאָן מיט בָּ״אַ יְיָ הַטּוֹב שִׁמְךָ א״ז״וו געשלאָססען האַט, זאָ ברויכט מאַן ניכט נאָכמאַהלס שמנה עשרה צו בעטען.

---

*) אים קאַלענדער (לוח) ווירד דאַרויף מיטטעלסט דעס וואָרטעס שְׁאֵלָה (ב י ט ט ע) אויפֿמערקזאַם געמאַכט.

דיני אמן·

אויף יעדער **בְּרָכָה**, זיע ווערדע איס **בֵּית הַכְּנֶסֶת** אָדער אַנדערזוואָ געשפּראָכען, האַט אמַן, זאָבאַלד דעריעניגע וועלכער דיע **ברכה** שפּריכט **ברוך אתה יְיָ** געזאַגט האַט, מיט **בָּרוּךְ הוּא וּבָרוּךְ שְׁמוֹ** (ד. ה. „געלאָבט זיי ער, דער עוויגע, אונד געלאָבט זיין נאַמע!") צו אַנטוואָרטען, אונד נאַכדעם אמַן דען שלוס דער **ברכה** פערנאָממען האַט אַנטוואָרטע אמַן דאַרויף: **אָמֵן**· אויך אויף זאָנסטיגע געבעטע אויסער **ברכות**, דיע דער פאָרבעטער מיט **ואמרו אמן** אָדער **ונאמר אמן** שליעסט, האַט אמַן מיט **אָמֵן** צו אַנטוואָרטען.

דער זין, וועלכען אמַן מיט דיעזעם **אָמֵן** צו פערבינדען האַט, איזט, יע נאַך דען פערשיעדענען געבעטזאָרטען, איין דרייפאַכער. נאַך לאָב- אונד דאַנקגעבעטען בעדייטעט **אָמֵן** „עז איזט וואַהר!", נאַך ביטטגעבעטען: „עז ווערדע וואַהר!"; נאַך זאָלכען געבעטען אַבער, דערען אַנפאַנג איינע ביטטע ענטהעלט אונד וועלכע מיט דעם לאָבע גאָטטעז שליעסען (וויע צ. ב. ביי דען מיטטלערען **ברכות** פאָן **שמנה עשרה**), האַט אמַן ביי דעם **אָמֵן** דיע ביידען ערוועהנטען בעדייטונגען אין געדאַנקען צו פערבינדען: „עז איזט וואַהר אונד ווערדע וואַהר!" ד. ה. דאַז דעם הערין געשפענדעטע לאָב איזט וואַהרהייט אונד דיע איהם פאָרגעטראַגענע ביטטע מעגע ער ערפיללען דאַס זיע צור וואַהרהייט ווערדע. אמַן אום דאַרום ביי אַללען **ברכות**, וועלכע אמַן העָרט, אויף דען גאַנצען אינהאַלט דערזעלבען אויפמערקזאַם זיין, דאַמיט אמַן ביי'ם אַנטוואָרטען דעז **אָמֵן** אויך מיאַער דעסען אויף דיע **ברכה** פאַססענדע בעדייטונג איס זיננע האַבע.

דאַז **אָמֵן** ווערדע ניכט צו קורץ אַבגעבראָכען אונד ניכט צו לאַנגע געדעהנט, זאָנדערן ריכטיג אונד זאָ דייטליך אויזגעשפּראָכען, דאַס אמַן וועהרענד דעסען **אל מלך נאמן** זאַגען קאָננטע.

אמַן שפּרעכע דאַז **אָמֵן** מיט לויטער שטיממע, יעדאָך ניכט טרייענד, זאָנדערן מיאַער אין דעאזעלבען טאָנע, מיט דעם דיע **ברכה** געשלאָססען וואורדע. אויך זיי אמַן דאַרויף בעדאַכט, עז ווערדער עהער צו שפּרעכען, אַלז דיע **ברכה** ווירקליך געשלאָססען איזט, נאָך דאַמיט נאָך דעם שלוסע דער **ברכה** צו לאָגערן; זאָנדערן, זאָבאַלד אמַן דאַז שלוסוואָרט פערנאָממען האַט אַנטוואָרטע אמַן גלייך **אָמֵן**:

דיני קדיש·

דאַז **קַדִּישׁ** געהערט צו יענען הייליגען געבעטען, דיע נור אין פערזאַממלונג פאָן וועניגזטענז צעהן געזעטצפפליכטיגען אַננזפערזאָנען (**מִנְיָן**) געשפּראָכען ווערדען דירפען.

דעריעניגע, וועלכער דאַז **קַדִּישׁ** בעטעט, אוס דאַביי שטעהען אונד צוואַר עבענזאָ וויע ביי **שמנה עשרה**; אויך געהע ער זאָ ביי **עוֹשֶׂה שָׁלוֹם** דריי טריטטע צוריק.

וויע פאָר דעם דאַז **שמנה עשרה** בעטענדען דאַרף אמַן אויך פאָר דעם דאַז **קַדִּישׁ** שפּרעכענדען ניכט פאָריבערגעהען.

דער דאַז **קַדִּישׁ** בעטעט ביקע זיך ביי **יִתְגַּדַּל**, ביי **אָמֵן יהא שמה**, ביי **יִתְבָּרַךְ**, ביי **בְּרִיךְ הוּא** אונד ביי **אָמֵן** פאָר **תִּתְקַבַּל**.‥‥‥

אמַן דאַרף מיט דעם **קַדִּישׁ**-זאַגענדען ניכט מיטשפּרעכען אָדער מיטזינגען, זאָנדערן האָרע שטילל אונד אַנדאָכטיג צו.

דען פסוק **וְעַתָּה יִגְדַּל** א"ז"וו שפּרעכע דיע געמיינדע לייזע פיר זיך בעפאָר דער **קַדִּישׁ**-זאַגענדע **יִתְגַּדַּל** אַנפאָנגט, ניכט ערזט ווען דאַז **קַדִּישׁ** שאָן אַנגעפאַנגען איזט; דאַ אמַן אויף דיעזעז געבעט פאָן אַנפאַנג ביז צו ענדע אויפמערקזאַם העָרען אוס. ביי דעם **קַדִּישׁ** צווייטען **יִשְׁתַּבַּח** אונד **בָּרְכוּ**, זאָוויע פאָר **שמנה עשרה** פאָן **ערבית** שפּרעכע אמַן **וְעַתָּה יִגְדַּל** גאַר ניכט.

ווען דער **קַדִּישׁ** זאַגענדע **וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן** געשפּראָכען האַט, אַנטוואָרטע מאַן מיט אונד מיט לויטער שטימע **אָמֵן, יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא.** צווישען **אָמֵן** אונד דעם פאָלגענדען **יְהֵא שְׁמֵהּ** מאַכע מאַן איינע פויזע; דען **אָמֵן** איזט דיע בעקרעפטיגונג אויף דאַס פאָן דעם פאָרבעטער געשפּראָכענע **יתגדל** א״ז״וו, מיט **יְהֵא שְׁמֵהּ** אַבער בעגיננט איין נייעס זאַץ.

נאַכדעם דיע צוהערער געאַנטוואָרטעט האַבען שפּרעכע דער **קַדִּישׁ** זאַגענדע עבענפאַללס מיט לויטער שטימע **יְהֵא שְׁמֵהּ** א״ז״וו, אַבער ניכט **אָמֵן יהא שמה,** דאַ ער דאַס וואָרט **אָמֵן** טאָן פאָר דער אַנטוואָרט דער געמיינדע געזאַגט האַט.

אין דען **קַדִּישִׁים,** דיע פאָר אָדער נאַך דעם הויפּטגעבעטע אויף **מזמורים** אד״גל גע־שפּראָכען ווערדען אונד וועלכע אויך איין נאָך אונטערוואַכזענער קנאַבע (אונטער דרייצעהן יאַהרען) זאַגען דאַרף, ווירד דער אַבשניטט **תִּתְקַבַּל צְלוֹתְהוֹן** אויסגעלאַססען אונד נאָך **דאמירן בעלמא ואמרו אמן** גלייך מיט **יְהֵא שְׁלָמָא** א״ז״וו פאָרטגעפאַהרען. מאַן נעננט זאָלכעס **קַדִּישׁ: קַדִּישׁ יָתוֹם,** וויל עס געוועהנליך דער **אָבֵל** אָדער יאַהרצייט, אָדער ווען זאָלכע ניכט דאַ זינד, דיע פערוואַיזטען (**יתומים**) שפּרעכען.

אויך ווען מאַן ביי פערזאַממעלטער געמיינדע **תּוֹרָה** געלערנט האַט, שפּריכט מאַן דאַרויף **קַדִּישׁ,** אין וועלכעם מאַן עבענפאַללס **תִּתְקַבַּל** אויסלעסט, דאַפיר אַבער פאָר **יְהֵא שְׁלָמָא** דאַס געבעטשטיק **עַל יִשְׂרָאֵל וְעַל רַבָּנָן** א״ז״וו איינשאַלטעט. אויך דיעזעס **קדיש,** דאַס מאַן **קַדִּישׁ דְּרַבָּנָן** נעננט, ווירד פאָן **אָבֵל,** יאַהרצייט אָדער **יתומים** געשפּראָכען.

זינד מעהרערע **אֲבֵלִים** אָדער יאַהרצייט אַנוועזענד, זאָ זינד דיערען אַנשפּריכע אויף דערגלייכען **קַדִּישֵׁי יָתוֹם** נאַך דען פאָלגענדען בעשטיממונגען צו אָרדנען:*)

איין ערוואַכזענער **בֶּן שִׁבְעָה** האַט אַנשפּרוך אויף אַללע **קַדִּישִׁים** אין דער זינאַגאָגע, ווען אויך איין **בֶּן שְׁלוֹשִׁים** אָדער יאַהרצייט אַנוועזענד איזט. איין קינד יעדאָך דאַס **בֶּן שִׁבְעָה** איזט האַט דעם יאַהרצייט איין **קַדִּישׁ** צו איבערלאַססען.

איין פרעמדער אַלס **בֶּן שִׁבְעָה** האַט דאַזעלבע רעכט וויע איין איינהיימישער.

צוויי גלייכע **אֲבֵלִים,** נעמליך צוויי **בְּנֵי שִׁבְעָה** אָדער צוויי **בְּנֵי שְׁלוֹשִׁים** טהיילען דיע **קַדִּישִׁים.**

זינד איין ערוואַכזענער אונד איין קינד ביידע אין דען **שִׁבְעָה** אונד איזט נאָך איין יאַהרצייט אַנוועזענד, אַבער ניכט מעהר אַלס דריי **קַדִּישִׁים** צו זאַגען, זאָ ערהעלט דער ער־וואַכזענע צוויי, דאַס קינד איין, אונד דער יאַהרצייט גאַר קיין **קַדִּישׁ.**

איזט יעמאַנד אין דען **שְׁלוֹשִׁים** אונד נאָך איין יאַהרצייט געגענוואָרטיג, זאָ בעקאָממט דער יאַהרצייט איין **קַדִּישׁ.** זינד זאָ פיעלע יאַהרצייט אַלס **קַדִּישִׁים** דאַ, זאָ ערהעלט דער **בֶּן שְׁלוֹשִׁים** גאַר קיין **קַדִּישׁ.**

איזט איין יאַהרצייט דאַ אונד איין **אָבֵל** נאַך דען **שְׁלוֹשִׁים,** זאָ בעקאָממט דער יאַהר־צייט אַללע **קַדִּישִׁים;** בלאָס איין **קַדִּישׁ** זאַגט דער **אָבֵל.**

איזט איין איינהיימישער אין יאַהרצייט אונד איין פרעמדער אין **שְׁלוֹשִׁים,** זאָ בעקאָממט דער פרעמדע נור איין **קַדִּישׁ.**

איזט איין איינהיימישער אין **שְׁלוֹשִׁים** אונד איין פרעמדער אין יאַהרצייט, זאָ ערהעלט דער פרעמדע איין **קַדִּישׁ,** זעלבסט ווען נאָך איין איינהיימישער יאַהרצייט דאַ איזט.

---

*) אין פיעלען געמיינדען איזט יעטצט דער פאָרטוגיזישע געברויך איינגעפיהרט, דאַס אַללע, וועלכע אַנשפּרוך אויף קדיש האַבען, זאָ פיעל איהרער אויך זינד, דאַזעלבע אויף איינמאַל צוזאַממענזאַגען. וואָ דיע־זער געברויך איינגעפיהרט איזט, זעהע מאַן אַבער דאַרויף, דאַס נור איינער פאָן דען אבלים דאַס קדיש לויט פאָרטראַגע אונד דיע אַנדערן עס בלאָס לייזע מיטשפּרעכען.

זינד איין איינהיימישער אונד איין פֿרעמדער ביידע אין יאָהרצייט, זאָ בעקאָממט דער פֿרעמדע קיין קדיש.

דאָס קדיש ביי קבלת שבת ערהאַלט יעדערצייט דער יאָהרצייט, מאָגע ער פֿרייטאָג אָדער שבת יאָהרצייט האַבען. זינד אַבער צוויי יאָהרצייט דאַ, דער איינע פֿאָן פֿרייטאָג אונד דער אַנדערע פֿאָן שבת, זאָ האַט עלטערער דען פֿאָרצוג.

איין אבל אַם לעצטען טאַגע זיינעז צוועלפֿמאָנאַטליכען קדיש, זאָגענז בעקאָממט אַללע קדישים; דאָך האַט ער איינעם יאָהרצייט אָדער בן שלושים איין קדיש צו איבערלאַססען.

אמרי חכמינו על ענין התפלה.

המאמרים האלה סדורו חז"ל על ענין התנהגות בתפלה יש לו לאדם לשום על לבו בכל עת שיתפלל:

חביבה תפלה לפני הקב"ה ממאה מעשים טובים ומכל הקרבנות (תנחומא כי תבוא, ברכות ל"ב).

כשאתם מתפללים דעו לפני מי אתם עומדים (ברכות כ"ח). המתפלל צריך שיראה עצמו כאלו שכינה כנגדו, שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד (סנהדרין כ"ב).

העושה תפלתו קבע, אין תפלתו תחנונים (ברכות כ"ט). כשאתה מתפלל אל תעש תפלתך קבע אלא רחמים ותחנונים לפני המקום (אבות ב', י"ח).

המתפלל צריך שיכוין את לבו לשמים (ברכות ל"א). המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה (יבמות ק"ה, ב).

אסור להגביה קולו בתפלתו (ברכות ל"א). המשמיע קולו בתפלתו, הרי זה מקטני אמנה (שם כ"ד).

הקב"ה לבא בעי (סנהדרין ק"ו, ב').

אויזשפריכע
אונזרער געזעטצלעהרער איבער דאז געבעט.

דיע פֿאָלגענדען וויכטיגען וואָרטע אונזרער געזעטצלעהרער זינד ביי יעדעם געבעטע וואָהל צו בעאַכטען:

דאָס וואָהרהאַפֿטע געבעט איזט גאָטט וואָהלגעפֿעלליגער אַלז וואָהלטהאַטען אונד אַללע אָפּפֿער.

ווען איהר בעטעט, זאָ וויסעט, פֿאָר וועם איהר שטעהעט. דער בעטענדע פֿערהאַלטע זיך איממער זאָ, אַלז ווען דיע מאַיעזטעט גאָטטעז פֿאָר איהם שטינדע; וויע עז אויך היישט: איך שטעללע מיר דען עוויגען שטעטז פֿאָר אויגען.

ווער דאַז געבעט בלאָס אַלז בעשטיממטע פֿאָרמעל פֿערריכטעט, דעססען געבעט איזט קיין פֿלעהען. ווען דו בעטעזט, זאָ פֿערריכטע דיין געבעט ניכט אַלז בעשטיממטע פֿאָרמעל, זאָנדערן עז זיי איין פֿלעהען אום גנאַדע פֿאָר גאָטט.

ווער דאַ בעטעט מוס זיין הערץ אין אַנדאַכט צו גאָטט ערהעבען. דער בעטענדע זאָלל זיין אויגע נאַך אונטען אונד זיין הערץ נאַך אָבען ריכטען.

עז איזט פֿערבאָטען, ביי דעם געבעטע דיע שטיממע האָך צו ערהעבען. ווער מיט לויטער שטיממע בעטעט, דער געהאָרט צו דען קליינגלויביגען.

גאָטט זיעהט אויף דאַז הערץ.

סדר תפלה·

קודם שיכנס לבהכ"נ ישהה מעט בעזרת בהכ"נ ויאמר: בעפֿאָר מאן אין דיא זינאגאגע איינטריטט, שפריכט מאן:

וַאֲנִי בְּרֹב חַסְדְּךָ אָבוֹא בֵיתֶךָ אֶשְׁתַּחֲוֶה אֶל־הֵיכַל קָדְשְׁךָ בְּיִרְאָתֶךָ:

ויכנס באימה וביראה ויאמר: דאן געהט מאן מיט אנשטאנד הינײַן אונד שפריכט:

בְּבֵית אֱלֹהִים נְהַלֵּךְ בְּרָגֶשׁ:

כשיכנס לבהכ"נ יאמר: נאך דעם איינטריטט אין דיא זינאגאגע שפריכט מאן:

מַה־טֹּבוּ אֹהָלֶיךָ יַעֲקֹב מִשְׁכְּנֹתֶיךָ יִשְׂרָאֵל: וַאֲנִי בְּרֹב חַסְדְּךָ אָבוֹא בֵיתֶךָ אֶשְׁתַּחֲוֶה אֶל־הֵיכַל קָדְשְׁךָ בְּיִרְאָתֶךָ: יְיָ אָהַבְתִּי מְעוֹן בֵּיתֶךָ וּמְקוֹם מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ: וַאֲנִי אֶשְׁתַּחֲוֶה וְאֶכְרָעָה אֶבְרְכָה לִפְנֵי־יְיָ עֹשִׂי: וַאֲנִי תְפִלָּתִי־לְךָ יְיָ עֵת רָצוֹן אֱלֹהִים בְּרָב־חַסְדֶּךָ עֲנֵנִי בֶּאֱמֶת יִשְׁעֶךָ:

קודם תפלת שחרית נוהגים לומר זה: פֿאָר דעם מאָרגענגעבעט פֿלעגט מאן פֿאָלגענדעס צו שפרעכען:

אֲנִי קְרָאתִיךָ כִּי־תַעֲנֵנִי אֵל הַט־אָזְנְךָ לִי שְׁמַע אִמְרָתִי: אֲנִי בְּצֶדֶק אֶחֱזֶה פָנֶיךָ אֶשְׂבְּעָה בְהָקִיץ תְּמוּנָתֶךָ: וַאֲנִי עָלֶיךָ בָטַחְתִּי יְיָ אָמַרְתִּי אֱלֹהַי אָתָּה: שְׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנַי בְּשַׁוְּעִי אֵלֶיךָ בְּנָשְׂאִי יָדַי אֶל־דְּבִיר קָדְשֶׁךָ: יְיָ אֱלֹהָי שִׁוַּעְתִּי אֵלֶיךָ וַתִּרְפָּאֵנִי: אֵלֶיךָ יְיָ אֶקְרָא וְאֶל־אֲדֹנָי אֶתְחַנָּן: הָאִירָה פָנֶיךָ עַל־עַבְדֶּךָ

יכין לשון.

ואני ברב, תהלים ה', ח'. ומוזכר בס' כל בו סמן פ"ז גם באבודרהם הלכות ברכות שער א' וז"ל הנכנס לבהכ"נ אומר ואני ברב חסדך אבוא ביתך וגו' וכשיצא אומר ה' נחני בצדקתך וגו' עכ"ל גם הזוהר פ' בראשית עמוד ל"ו ופ' ויקרא עמוד י"ב מביאו לומר בהכנסתו לבהכ"נ.

בבית אלהים, שם נ"ה, ט"ו. ופירוש ברגש בהתחברות המון עם, כי ברב עם הדרת מלך, וכמו שאמר במקום אחר אדדם עד בית אלהים בקול רנה ותודה המון חוגג (מ"ב, ה'); ויש מפרשים ברגש, באימה ופחד, והיא מל' רגזו ואל תחטאו בהתחלף זי"ן ושי"ן.

מה טבו, במדבר כ"ד, ה'. ומובא בס' רב עמרם גאון לאמרו כשיכנס לבהכ"נ. ובסנהדרין ק"ה, ע"ב נדרש אהליך על בתי כנסיות. ה' אהבתי, תהלים כ"ו, ח'. ואני אשתחוה, ע"פ תהלים צ"ה, ו', בהסבת ל' רבים לל' יחיד, ובמקום שכתוב שם באו אומר כאן ואני. אברכה, גם הוא ל' כריעה מל' ויברך הגמלים (בראשית כ"ד, י"א) מענין בֶּרֶךְ. ואני תפלתי, תהלים ס"ט, י"ד. עת רצון, ואמרו חז"ל בברכות ח' אימתי עת רצון, בשעה שהצבור מתפללין.

אני קראתיך, תהלים י"ז ו'. ומיוסדים הפסוקים המקובצים הללו לאמרם קודם תפלת שחרית דוקא ולא בשאר תפלות. אני בצדק, תהלים י"ז, ט"ו. ואני עליך, שם ל"א, ט"ו. שמע קול, שם כ"ח, ב'. ה' אלהי, שם ל', ג'. אליך ה', ל', ט'. והשם השני שבפסוק זה כתוב בל' אדנות ע"פ המסרת כי הוא אחד מן קל"ד ודאין וכן הוא בכל ספרים מדויקים כ"י. וכתב הגאון הר' שמואל בן חפני הספרדי שיש בין אדנ' באל"ף דל"ת ובין יו"ד ה"א וי"ו ה"א הוא כשתהיה כוונת אומרו שהוא אדון הנבראים ואינו מדבר כנגד עצמו אז יכתב יו"ד ה"א, וכשתהיה כוונת אומרו כנגד עצמו שיאמר אדוני וגבירי ורבוני אז יכתב באל"ף ד"לת כדין כל הדברים שמדבר האדם כנגד עצמו שיש בסופם יו"ד, והראיה על זה מאמר הנביא העירה והקיצה למשפטי אלהי ואדני לריבי (תהלים ל"ה, כ"ג), פירושו אלהי ורבוני, וכן אומרו אליך ה' אקרא ואל אדני אתחנן, הראשון ביו"ד ה"א והשני אל"ף דל"ת, ירצה לומר שאני קורא אליך לשני ענינים בעבור שאתה אדון כל הנבראים ובעבור שאתה אדני אלי בעצמי [illegible]בר הטבת אליהם בכלל ואלי בפרט עכ"ל. האירה, שם ל"א,

הוֹשִׁיעֵנִי בְחַסְדֶּךָ: כִּי־לְךָ יְיָ הוֹחָלְתִּי אַתָּה תַעֲנֶה אֲדֹנָי אֱלֹהָי: שְׁמְעָה תְפִלָּתִי יְיָ וְשַׁוְעָתִי הַאֲזִינָה אֶל־דִּמְעָתִי אַל־תֶּחֱרַשׁ: שְׁמַע־יְיָ וְחָנֵּנִי יְיָ הֱיֵה עוֹזֵר לִי: שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד שָׂמַחְתִּי בְּאוֹמְרִים לִי בֵּית יְיָ נֵלֵךְ: שָׂשׂ אָנֹכִי עַל־אִמְרָתֶךָ כְּמוֹצֵא שָׁלָל רָב: הַקְשִׁיבָה לְקוֹל שַׁוְעִי מַלְכִּי וֵאלֹהָי כִּי אֵלֶיךָ אֶתְפַּלָּל: יְיָ בֹּקֶר תִּשְׁמַע קוֹלִי בֹּקֶר אֶעֱרָךְ־לְךָ וַאֲצַפֶּה: אֲנִי קְרָאתִיךָ כִּי־תַעֲנֵנִי אֵל הַט־אָזְנְךָ לִי שְׁמַע אִמְרָתִי: רַגְלִי עָמְדָה בְמִישׁוֹר בְּמַקְהֵלִים אֲבָרֵךְ יְיָ:

בקשה לר׳ שלמה בן גבירול. ב׳ תנועות ויתד וב׳ תנועות.

שַׁחַר אֲבַקֶּשְׁךָ · צוּרִי וּמִשְׂגַּבִּי · אֶעֱרֹךְ לְפָנֶיךָ שַׁחְרִי וְגַם־עַרְבִּי:
לִפְנֵי גְדֻלָּתְךָ אֶעְמֹד וְאֶבָּהֵל · כִּי־עֵינְךָ תִרְאֶה כָּל־מַחְשְׁבוֹת לִבִּי:
מַה־זֶּה אֲשֶׁר יוּכַל הַלֵּב וְהַלָּשׁוֹן לַעֲשׂוֹת · וּמַה־כֹּחַ רוּחִי בְּתוֹךְ קִרְבִּי:
הִנֵּה לְךָ תִּיטַב זִמְרַת אֱנוֹשׁ · עַל־כֵּן אוֹדְךָ בְּעוֹד תִּהְיֶה נִשְׁמַת אֱלוֹהַּ בִּי:

בקשה לר׳ חיים.

חַשְׁתִּי וְלֹא הִתְמַהְמַהְתִּי בִּתְנוּמוֹת · וּלְבֵית אֵל הִנֵּה קַמְתִּי בְּזִמָּמוֹת ·
לְפָנָיו פִּי פָּצִיתִי · לוֹ כִּי קַוֹּה קִוִּיתִי יְיָ:
יִרְאָה רַעַד וְאֵימָה יָבוֹא בִי · נָפְלָה עָלַי תַּרְדֵּמָה בְּחוֹבִי ·
אַךְ כְּמוֹ פִּי אֶתְחַנַּן לָאֵל · אוּלַי יְחֻנַּן יְיָ:
יָהּ יוֹדֵעַ מִסְתָּרֵי שַׁמְּרֵנִי · מַאֲזִין כָּל־אִמְרֵי עֲנֵנִי ·
מֵחֲטָאַי טַהֲרֵנִי · לְךָ אָנִי · רְפָאֵנִי יְיָ:
מַה־בֶּצַע כִּי אֶתְנַפֵּל נֶגְדֶּךָ · אִם אוֹסִיף צוּר לְחַלֵּל אֲמָרֶיךָ ·
הַעֲלֵה מַרְפֵּא לְצִירַי · זָכְרֵנִי וּפָקְדֵנִי יְיָ:

י״ז. כי לך, ל״ח, ט״ז. שמעה, שם ל״ט, י״ג. ותבת שָׁמְעָה הטי״ם בקמץ חטוף בכ״י ונמסר עליו „לית קמץ חטוף", וכן הביאו הפרחון בספרו בשער החלוף גם הר״ט נקדן בס׳ דרכי הנקוד. שמע ה׳, שם ל׳, י״א. שיר המעלות, שם קכ״ב, א׳. שש אנכי, קי״ט, קס״ב. הקשיבה, שם ה׳, ג׳. ה׳ בקר, ה׳, ד׳. רגלי עמדה, כ״ו י״ב. ותבת בְּמישור הבי״ת בדגש, וכן כל בְּמ אחר יה״וא דגוש לפי הקדמון בן בלעם ואלה דבריו בס׳ טעמי המקרא כל מקום שתהיה בי״ת בראש תבה ותחתיה שבא והאות השניה לה פ״א או מ״ם, יבוטל שם אחד יהו״א וכו׳ ואם יהיה מלך (ר״ל תנועה) תחת הבי״ת בראש תבה יתקיים בו תנאי יהוא; ובעקבותיו הלך הר״ט הנקדן, גם ר׳ יוסף קמחי בס׳ הזכרון אמר כן והטעים עוד הענין כאמרו וז״ל כן אם אות הראשונה בי״ת בשבא ואחריה מ״ם הבי״ת דגושה כמו כי בְּמקלי, והקורא אותה רפויה אין רוח בעלי לשון המדקדקים נוחה הימנו, שהרי בי״ת רפויה דומה להברת וי״ו עכ״ל וכן במקרא כ״י שבת כ״ד כולם דגושים על נכון וראה גם בס׳ אוהל התיבה תיבת הדגש סמן כ״א, ובשערי תפלה סמן י׳.

תפלת שחרית·

אֲדוֹן עוֹלָם אֲשֶׁר מָלַךְ בְּטֶרֶם כָּל־יְצִיר נִבְרָא׃
לְעֵת נַעֲשָׂה בְחֶפְצוֹ כֹּל אֲזַי מֶלֶךְ שְׁמוֹ נִקְרָא׃
וְאַחֲרֵי כִּכְלוֹת הַכֹּל לְבַדּוֹ יִמְלוֹךְ נוֹרָא׃
וְהוּא הָיָה וְהוּא הֹוֶה וְהוּא יִהְיֶה בְּתִפְאָרָה׃
וְהוּא אֶחָד וְאֵין שֵׁנִי לְהַמְשִׁיל לוֹ לְהַחְבִּירָה׃
בְּלִי רֵאשִׁית בְּלִי תַכְלִית וְלוֹ הָעֹז וְהַמִּשְׂרָה׃
וְהוּא אֵלִי וְחַי גֹּאֲלִי וְצוּר חֶבְלִי בְּעֵת צָרָה׃
וְהוּא נִסִּי וּמָנוֹס לִי מְנָת כּוֹסִי בְּיוֹם אֶקְרָא׃
בְּיָדוֹ אַפְקִיד רוּחִי בְּעֵת אִישַׁן וְאָעִירָה׃
וְעִם־רוּחִי גְּוִיָּתִי יְיָ לִי וְלֹא אִירָא׃

אדון עולם, שיר נאה ונעים מדבר מקבלת עול מלכות הבורא שהוא הכל יכול והוא אחד יחיד היה הוה ויהיה הוא העוזר והוא המושיע. ושקול השיר במשקל שש שש תנועות בכל דלת ובכל סוגר, ולא נודע מחברו. אך זאת ברור כי השיר איננו קדמון כל כך כי בסדור תפלה על קלף משנת ס"ו גם בסדור כ"י אחר לא נמצא שם לא יגדל ולא אדון עולם אלא מתחיל מיד בברכת נטילת ידים, וכן גם בווארמש אין אומרים אדון עולם כל השנה רק בליל י"כ אומרים אותו לסיום התפלה. ואשר נראה מתוכן לשונו שלא היתה עקר כוונת מחברו להיותו שיר של יום אלא שיר של לילה ולאמרו קודם שכיבה על המטה וכמו שבאמת גם אומרים אותו בסוף קריאת שמע על המטה. יְצִיר כן בכל הסדורים והוא על משקל גביר, אויל, דביר. וכן בנוסח ברכת ארוסין בשמחך יצירך מקדם. ודברי רז"ה בש"ת שלו בטלים הם. לעת, נפרד, וטעמו לעת מן העתים נעשה כל בחפצו ורצונו. נַעֲשָׂה עי"ן בחטף פתח ובעל ויעתר יצחק הגיה נִעְשָׂה בשב"א פשוט תחת העי"ן וכן נקד וְאַחְרֵי בשבא פשוט כדי לעשות השבאים נחים ועשה כן מפני שהוא כאחרים משב שהשיר נשקל ביתד וב' תנועות. אמנם האמת שאינו כן ומשקל השיר רק בו' תנועות בלי דקדוק על השבאין כלל וכמו שנמצא הרבה מן השירים שנחברו לבד על משקל שוה בתנועות והשבאים אינם מן הענין כמו הפזמון שעה נאסר לגבירול שנשקל על ג' ג' תנועות בלי הקפדה על השבאים והאופן אביר הגביר להרא"ב"ע נשקל בו' ו' תנועות, וכן רבים מן הפיוטים. ואחרי ככלות הכל, מלת ואחרי נפרד, כי לא מצאנוה סמוך אל כ"ף השמוש, וטעמה כמו אחרית וכמו אחרי כאשר יכלו (יהושע ג' ז'), והפירוש, באחרית כאשר הכל יהיה כלה, בכל זאת הוא השם ב"ה יהיה במלכותו כמו שהיה במלכותו קודם שהיה הכל. ואין שני להמשיל, שיעורו ואין להמשיל ולהחביר לו שני. להמשיל ל' דמיון „פערגלייכען" להחבירה ל' חבר. והוא אלי, קודם החרוז הזה יש בסדורי הספרדיים עוד ב' חרוזים ולשונם בלי עֵרֶךְ בלי דמיון בלי שִׁנּוּי ותמורה. בלי חִבּוּר בלי פֵרוּד גְדָל כח וגבורה. ולמטה קודם והוא נסי מצאתי עוד האלוה והוא רופא והוא מרפא והוא צופה והוא עזרה. ולא אדע מה הכריח את האשכנזים להעבירם. וחי גואלי, כמו וגואלי חי וע"פ הכתוב ואני ידעתי גואלי חי (איוב י"ט, כ"ה). חבלי בכל הסדורים נקוד החי"ת בסגול וא"כ אין פירושו ל' חלק ונחלה כי אז יהיה לנקד חַבְלִי בפתח כמו חבלי מנשה (יהושע י"ז); אבל הוא ל' צער ומכאוב כמו חבלי מות (תהלים י"ח, ה'), ר"ל האל הוא צורי ומשגבי בעת צרתי כשיאחזוני צירים וחבלים. נסי, על' ואל עמים ארים נסי (ישעיה מ"ט כ"ב) „מיין פאניער". וּמְנוּסִי כן הוא בכל ס"י, והרא"ב בס' הצחות מאמר ד' תקן וּמָנוֹס לִי כדי לעשותו יתד וב' תנועות ואחריו נתקנו המדפיסים האחרונים; אמנם הראיתי למעלה שאין מכוונת מחבר השיר לעשותו ביתדות וע"כ אין מן הצורך לשנות הלשון. מְנָת בקמץ ול' תהלים ט"ז, ה'. בידו ל' תהלים ל"א, ו'. גויתי, גופי, ר"ל לא לבד שמפקיד אנכי את נשמתי בידו אלא גם את גופי שישמור את שניהם בעת שאישן ובעת שאעיר משנתי. ה' לי ל' תהלים קי"ח, ו'.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדָיִם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר יָצַר אֶת־הָאָדָם בְּחָכְמָה וּבָרָא בוֹ נְקָבִים נְקָבִים חֲלוּלִים חֲלוּלִים גָּלוּי וְיָדוּעַ

ברוך, אינו בינוני פעול אלא שם תואר כמו עלוס, כי לא יתכן פעול אצל השם יתברך. והכלל כי כל ל' ברכה שהיא לבני אדם היא ל' דרישת השפעת טובה להם בל"א זעגנען, וכל ל' ברכה אצל השם היא ל' הלל ושבח בל"א לָאבען, וראה ס' עקרים מאמר ב' פרק כ"ו, גם בפירוש אזקוני לבראשית כ"ד כ"ז. אשר קדשנו, מה שנתקנו כל הברכות בלשון נוכח בתחלה ואח"כ בל' נסתר שמדבר בתחלה כאלו השם כנגדו ובסופו כאלו אינו כנגדו, כתב אבודרהם הטעם בשם הריב"א, מפני שהקב"ה נגלה ונסתר נגלה מצד מעשיו ונסתר מצד אלהותו, וגם הנשמה נראית ונעלמת לכן הנפש מברכת בנכח ונסתר; והברכה היא בדבור הפה ובמחשבת הלב, ממשבת הלב נעלם והקול נשמע, והאדם מורכב גוף ונשמה וראוי היה לו לדבק בקונו ולעמוד נכחו תמיד מצד נשמתו אלא שאינו יכול מצד גופו, לכן ברכותיו נכח ונסתר, וראה גם בס' מאמר השכל דף ל'. על נטילת ידים, ברכות דף ס', ע"ב, ומה שאומרים ל' נטילה ואינם אומרים רחיצת ידים, לפי שהבוטל ידיו צריך להגביהם למעלה שלא יבואו המים שחוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים, ונטילה הוא ל' הגבהה כמו וינטלם וינשאם (ישעיה ס"ג, ט') וכן תרגום ותשאני רוח ונטלתני רוחא; ועוד לפי שצריך ליטול מן הכלי, והכלי שמו נטלא בל' תלמוד. ומה שמברכים על נטילת ידים ברכה ואומרים אשר קדשנו במצותיו וצונו, אף שאיננה מצוה מן התורה אלא מדברי סופרים, הוא ע"פ הכתוב לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך (דברים י"ז, י"א) וא"כ מה שצוו אותנו רבותינו ז"ל הרי הוא כאלו צוה אותנו הקב"ה בעצמו, וע"כ שייך לומר וצונו (שבת דף כ"ג); והוא הטעם של ברכות הנהנין וברכת נר שבת ונר חנוכה וברכת מגלה והלל וערוב.

אשר יצר, ברכות דף ס', ע"ב. נקבים נקבים חלולים חלולים, נקבים כגון הפה והחוטם והאזנים, וחלולים כגון הלב והמעים, וכפל תבת נקבים וחלולים להורות על רבוים כי נקבים הרבה וחלולים הרבה יש בגוף האדם. והנה ברוב סדורינו הגרסה כך חֲלוּלִים חֲלוּלִים, אמנם הרב אבודרהם התילב נגד גרסה זאת וכתב ז"ל חֲלִים חֲלִים עש"ה ובמחלות עפר (ישעיה ב' י"ט), ויש קורין חלולים חלולים וטעות הוא כי חלולים הוא שם הפעול (רלונו בינוני פעול כמו גאולים שלוחים מגורים, וא"כ אין עמינו לכאן בעבור שכל פעול צריך לשם דבר אשר הוא מדובר עליו ויהיה במלת חלולים בעקר חסר), יחלים הוא שם דבר בשקל פְּלִים ובבלעה הלמ"ד השניה בדגשות הלמ"ד הראשונה עכ"ל. אך קשה לאמוז בתקונו כי חֲלִים הוא בנין מלה חדשה שלא נמצאה בל' תורה ובל' חז"ל ואין לנו רשות לבנות תבות מסברתנו, ואם כיה מתקן מְחִלִּים היה עוד יותר להודות לו בהיות דוגמתה ובמחלות עפר רק שזה רבוי הנקבות וזה רבוי הזכרים ומלאנו כמה שמות שיתרבו פעם בל' נקבה פעם בל זכר כמו חברות חברים מעינות מעינים, ועוד כי נמלא גרסה זאת באמת בב"ר פ' א' אמר ר' תנחום הכוד הזה וכו' והאדם עשוי מְחִלִּים מְחִלִּים נקבים נקבים וגו'. ובגמרא ברכות ס', ב' יש שם הנוסחא חֲלָלִים חֲלָלִים וכן מלאתי ג"כ בסדור כ"י אחד, וידענו שהשתמשו חז"ל במלה זו על משקל דָּבָר דְּבָרִים כמו שאמרו חֲלָלוֹ של עולם (ב"ר פ' א'). דברים רבה פ' ראה) ניקב הלב לבית חֲלָלוֹ (חולין מ"ב) הלב יש לו ג' חֲלָלִים (י"ד ס' מ'), וכן גורס ג"כ הפרחון בשרש חלל ובשרש תפף וכתב שם וז"ל מגום שבשכנו של אדם חללים חללים אמר הכתוב מלאכת תפיך ונקביך בך ביום הבראך כוננו (יחזקאל כ"ח, י"ג) וכן אמר התרגום ברם לא אסתכלת בפגרך דאתעביד חֲלָלִין וּנְקָבִין דאכון לרבך דלא אפשר לך דתתקיים בלא דכון מיומא דאתבריתא עמך מתקנין, ומשום זה הפסוק תקנו רבותינו אשר יצר את האדם בחכמה וברא בו נקבים נקבים חֲלָלִים חֲלָלִים, והאומר חֲלוּלִים תועה הוא, דתנן אין עושין חָלָל תחת רשות הרבים אלא עד שתהא עגלה מהלכת וטעונה אבנים עכ"ל הן נשמע דברי הפרחון מסכימים עם נוסח הגמרא, אבל נשמע ג"כ מדבריו שבכר בימיו היו אוחזים בהגרסה חֲלוּלִים וחקרתי אחרי מעין גרסה זו ומאין באה ומלאתיה מפורש במדרש תנחומא פ' שמיני דף כ"ה, ב' מדפוס ויניליא וז"ל אבריכם ישראל שבכל אבר ואבר שבכם נתן עליה רמ"ח אברים באדם, ולכך אנו אומרים בכל יום בא"י אמ"ה אשר יצר את האדם בחכמה וברא בו נקבים נקבים חֲלוּלִים חֲלוּלִים חלולים חלולים בגימטריא רמ"ח הוי כמנין אברים שבאדם עכ"ל הרי לנו בפירוש חלולים עם טעמו אללו, הסובא ג"כ מאבן ירחי (ואגב גררא יולא מזה כי תקון של רו"ה בשערי תפלה שלו חֲלָלִים בלי וי"ו ובלמ"ד דגוש, כי הוא נגד קבלת הקדמונים). ומעתה אין לנו אלא להסיר מן התבה טענת אבודרהם, ואען ואומר כי מעולם לא עלה על דעת הקדמונים להבין חלולים כבינוני פעול, אלא גם הוא שם דבר הוא ועל משקל ברוב, זבול, ילוע, וברבוים ברובים, כן חָלוּל הוא שם דבר וברבוי חֲלוּלִים. וא"כ גרסת ספרינו מוכלת מכל תפישה והאוחז בה כראוי ידבר, וכן האוחז בגרסת הגמרא חֲלָלִים גם הוא כראוי ידבר, רק שבגרסה זאת יוכל השומע להכשל בהבנתה כי לשון זו אף שהיא נכונה לפי השתמשות חז"ל מ"מ בל' תורה מעמה אדם נהרג בטו ודם חללים ישתה, והמתפלל לריך לסדר תפלתו בלשון כזה אשר אין ספק במשמעתה, ומשום זה הטעם הסידו הקדמונים חֲלָלִים וכתבו חֲלוּלִים שוב מלאתי גם בגמרא במקום אחר הגרסה חלולים

לִפְנֵי כִסֵּא כְבוֹדֶךָ שֶׁאִם יִפָּתֵחַ אֶחָד מֵהֶם אוֹ יִסָּתֵם אֶחָד מֵהֶם אִי אֶפְשַׁר לְהִתְקַיֵּם וְלַעֲמוֹד לְפָנֶיךָ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ רוֹפֵא כָל־בָּשָׂר וּמַפְלִיא לַעֲשׂוֹת:

ברוב קהלות אשכנז מתחילים כאן אלהי נשמה. | אין דען מייזטען קהלות אשכנז פאָלגט היער גלייך אלהי נשמה.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לַעֲסוֹק בְּדִבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֶב־נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ וּבְפִי עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ וְצֶאֱצָאֵי עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל

והוא ברכות דף כ"ד, ב' רבש"ע יצרתני נקבים נקבים חלולים חלולים וכו' והכל שריר וקים. שאם יפתח אחד מהם או יסתם אחד מהם, כן גרסת הגמרא וכן בסדורי מנהגנו, ובני מנהג ספרד אומרים שאם יסתם אחד מהם או אם יפתח אחד מהם; ופירושו שאם יפתח אבר מטה שדרכו להיות סתום כגון הטבור ובני מעים או אם יסתם אבר מטה שדרכו להיות פתוח כגון בית הבליעה (אבודרהם). אֶחָד כן נקוד בכ"י וס"י וכן עקל דוגמת אֶחָד מהם לא נותר (תהלים ק"ו) ורז"ה בש"ת העתיר דברים ללא הועיל. אִי אפשר כן נקודו ברוב הסדורים, אִי בחירק וכן כתב הרא"ב בס' התשבי וז"ל אִי כמו אַיִן והוא בחירק כמו אִי כבוד (ש"א ד', כ"א) ימלט אִי נקי (איוב כ"ב, ל') וכן יש לומר אִי אפשר בחירק והאומרים אֵי בצרי טועין כי הוא לשון איה עכ"ל ונסתרו בזה דברי בעל עטרת זקנים לא"ח ס', ו'. ולעמוד לפניך אפילו שעה אחת כן גורס בכ"י משנת ס"ו ובשני כ"י אחרים. ובמחזור רומא הנוסחא אין כל בריה יכולה לעמוד לפניך שעה אחת. ובכל הורו להלכה שהתוספת אפילו שעה אחת הנזכרת בהרי"ף ורא"ש ורמב"ם ובסדור רב עמרם ולא בגמרא שלנו שאין לאמרה. אך זאת לדעת כי לפי גרסת הספרדים האומרים „אי אפשר להתקים אפילו שעה אחת כי אם על ידי נפלאותיך ורפואותיך" אין מקום לתפיסה על הלשון כלל, ועיין גם בפירוש מטעוד לקח. רופא כל בשר עש"ה ולכל בשרו מרפא (משלי ד', כ"ב) וכן הגרסה בס' רב עמרם והאבודרהם ורוב סדורינו, רק בדפוס ישן משנת רפ"ו גם בכ"י רופא חוֹלֵי כל בשר ונדמית נוסחא זאת בשל"ה דף קכ"א ובמגן אברהם לא"ח ס' ו'. גם הכוזרי (מאמר ג' ס' י"א) גורס רופא כל בשר וכן בעל העקדה שער כ"ז וכן משמע מגמרא. ומפליא לעשות, פירש הכל בו, שפלא גדול הוא שגוף האדם כלו נקבים נקבים והרוח והאוכל והמשקה שמור בתוכו.

לעסוק בדברי תורה, ברכות דף י"א ע"ב. ותבת לעסוק מורגלת בתלמוד כמו העוסק בתורה (סוכה כ"ה) ובתלמוד כל לשונה כתוב בסמ"ך והוא בעבור שאין בתלמוד נקודות לכן הוצרך לכתוב סמ"ך תחת סי"ן כדי שלא יטעה קורא לקראו כמו שי"ן וכן מצינו בתלמוד כל ל' ארוסין ול' יתום ול' סחיטה בסמ"ך, אבל במקרא שהוא נקוד כולם כתובים בשי"ן כמו ואשמע אותם (בראשית מ' י"א) ארש אשה (דברים כ', ט') להתיחש ספר היחש (נחמיה ז' ה') וכן שרש עשק במקרא בשי"ן שם הבאר עשק כי התעשקו (בראשית כ"ו, כ') אף כי אין טעמו במקרא כטעמו בתלמוד כי במקרא ל' עלעור הוא ובגמרא טעמו פנות המחשבה והכון למלאכה „זיך בשעפטיגען", מ"מ לענין הכתיבה הנכון שהוא בשי"ן מאחר שבא בנקודותיו. אך זאת לדעת כי גרסת הספרדים „וצונו על דברי תורה" וכן נוסח הרי"ף והרא"ש ורב עמרם והרמב"ם וכן הכריע האבודרהם והיא עמתנרת יותר כי היא ל' עברי ברורה, והמתפלל יסדר תפלתו בלשון טהורה.

וְהַעֲרֵב כן ברוב הסדורים וכן כתב רבינו תם בעבור שהוא סיום לברכה הקודמת. אך בכל כ"י שראיתי גורס הערב בלי וי"ו בראש וכן בגמרא ובס' רב עמרם וכן גרסת האר"י וכן כתב אבודרהם. ופירושו של והערב, אתה השם כ"ה אתן שיערבו עלינו דברי תורה לעסוק בהם באהבה „לאָס אַנגענעהם זיין". ובפי עמך כן לפי לשון המקרא אשר בא סמיכות פִּי גם על רבים כמו מפי עוללים (תהלים ח' ג') בפי שלשת האנשים (איוב ל"ב, ה'), ונוסחת הגמרא וּבְפִיפִיּוֹת עמך וכן גם בכ"י ובמה סדורים ישנים וכן ג"כ בבקשה הקדמונית היה עם פיפיות שלומי עמך בית ישראל, אמנם לשון זו אף כי באה במקרא איננה נאמרה אלא על חודה של חרב (שניידע), וכן מה שגרסו אחרים וּבְפִיּוֹת גם הוא לא ימצא רק בחרב ובלי זיין, וע"כ הנוסחא וּבְפִי היא היותר מבוררת וכן מלא רוו"ה ז"ל בכ"י. וצאצאינו, תולדותינו, כמו וצאצאי מעיך (ישעיה מ"ח, י"ט). והנה נוסחתנו הסגורה היא וצאצאינו וצאצאי עמך כגרסת הגמרא, וכן בשל"ה דף שפ"א; אבל אכן ירמי בתב „וצאצאינו וצאצאי צאצאינו וצאצאי עמך" וכו' כך קבלתי בגרפא מדאמרינן בב"מ (דף פ"ה) כל שהוא תלמיד חכם ובנו תלמיד חכם ובן בנו תלמיד חכם שוב אין תורה פוסקת מזרעו לעולם שנ' לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם, אמר הקב"ה אני ערב לך בדבר הזה עכ"ל וכתב בעל ע"ז סמן ע"ז שכן נוהגין, וכן כתב גם יעב"ץ בסדורו. ובסדורי הספרדים הנוסח „ונהיה כלנו וצאצאינו וצאצאי

כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתֶךָ (לשמה) בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמְלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר־בָּנוּ מִכָּל־הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת־תּוֹרָתוֹ׃ בָּא״יְ נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם: אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁאֵין לָהֶם שִׁעוּר׃ הַפֵּאָה וְהַבִּכּוּרִים וְהָרֵאָיוֹן וּגְמִילוּת חֲסָדִים וְתַלְמוּד תּוֹרָה: אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁאָדָם אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה

צאצאינו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה בא״י״ וכו׳. ופירוש יודעי שמך, שמשוך חסדך עלינו כדי שנכיר גדולתך בכל מפעלותיך, ובדרך ויבטחו בך יודעי שמך (תהלים ט׳ י״א) כי כולם ידעו אותי (ירמיה ל״א, ל״ד). ולומדי תורתך, כן גרסת הטור וכל סדורים ישנים וכ״י, ויש מוסיפים לשמה כגרסת הרי״ף וכן בסדורי ספרד וכן כתב בעל ע״ז ס׳ מ״ז. והוא בעבור שאמרו העושה שלא לשמה מוטב לו שלא נברא (ברכות י״ז), ובספרי לדברים י״א, כ״ב, (גם נדרים ס״ב), שמא תאמר הריני אלמד תורה בשביל שאקרא חכם בשביל שאשב בישיבה בשביל שאאריך ימים, ת״ל לאהבה את ה׳ אלהיכם, למוד מכל מקום וסוף הכבוד לבוא, ר׳ אלעזר בר צדוק אמר, עשה דברים לשם פעולתם כל דבר בכן לשמן עכ״ל אמנם בגמרא איננה מלת לשמה וגם הנוסחא ועוסקי תורתך וכן ברמב״ם, ובאמת ג״כ אמרו לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אפילו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה (פסחים נ׳, ב׳. וראה בתוספות שם ולברכות דף י״ז, ולתענית דף ז׳). אשר בחר בנו, עפ״ה בך בחר ה׳ להיות לו לעם סגלה מכל העמים (דברים ז׳, ו׳). ותבת בָּחַר מלעיל מפני קרוב הנגון כמו ש״א י׳, כ״ד. ש״ב ו׳, כ״א. תהלים ק״ה, כ״ו. ובמס׳ סופרים פ׳ י״ג נמצא להמשכים לקרות בתורה ביחיד במקום הנוסח אשר בחר בנו וכו׳ נוסחא אחרת והיא ״בא״י אמ״ה אשר נתן לנו תורה מן השמים וחיי עולמים ממרומים בא״י נותן התורה״.

יברכך, כתבו התוספות לברכות דף י״א, ע״כ כי מנהג הצרפתים לומר מיד אחר בה״ת יברכך שהוא תורה ואלו דברים שהוא משנה (פאה פרק א׳) ואלו דברים שאדם שהוא ברייתא (שבת קכ״ז) משום שאיתא בירושלמי שלא ילא אדם ידי חובתו בבה״ת אם לא לעד מיד אחריהן. וא״כ אותן הנוהגין שלא לומר בה״ת קודם אלהי נשמה אלא קודם פ׳ התמיד הם אינם צריכים לומר פסוקים הללו כי אז פ׳ התמיד הוא במקום תורה ואיזהו מקומן משנה ור׳ ישמעאל ברייתא. ומה שתקנו דוקא לפסוקי תורה את ברכת הכהנים כתב אבן ירחי הטעם מפני שיש בה ס׳ אותיות כנגד ס׳ מסכתות שבתלמוד וכדי להזכיר ברכתן של ישראל לפני התמידים. ומה שנהגו לומר משנה וברייתא זו, משום שהלכות פסוקות הן ומדברים במצוות שנוהגין בכל עת ובכל שעה ובכל אדם. והנה יברכך וכו׳ כסדר גם בס׳ רב עמרם לאחר בה״ת ועוד הפסוק ושמו את שמי וגו׳ אבל לא המשנה והברייתא. שִׁעוּר׳ כמו שתאמר מן נחם נִחוּם כן מן שער שִׁעוּר׳ הפאה שאדם חייב להניח בסוף שדהו לעניים כדכתיב לא תכלה פאת שדך בקצרך (ויקרא כ״ג) ומה שאמר שאין לה שעור, ר״ל מן התורה, אבל חז״ל נתנו לה שעור, כדאיתא מיד במשנה הסמוכה לה אין פוחתין לפאה מששים. והבכורים כדכתיב ולקחת מראשית כל פרי האדמה (דברים כ״ו) ולא נאמר כמה. והראיון כדכתיב יראה כל זכורך, ולא יראה פני ריקם (דברים ט״ז) ואיננו קצוב כמה שעור הקרבנות אשר יקריב בעלותו, וגם זה רק מן התורה אבל חז״ל נתנו שעור כדאיתא בראש מס׳ חגיגה. וְהָרֵאָיוֹן שם דבר מל׳ ראיה, ונקדו כך רוו״ה ז״ל ע״פ בעל וי״כ והוא על משקל אַחֲרוֹן פִּקָּדוֹן ובא הא״לף בשב״א לבד בעבור היו״ד שלאחריו דוגמת רַעְיוֹן (קהלת א׳, י״ז). ובסדורים ישנים נקוד וְהָרֵאָיוֹן וגם הוא יתכן שאז הוא במשקל חִזָּיוֹן ובעבור הא״לף בא הרי״ש בצרי דוגמת דֵּרָאוֹן (סוף ישעיה), ובאמת נראה כן קריאת חז״ל ממה שנמצא בחגיגה דף ז׳ והריאיון, ממי הריאיון, ביו״ד אחרי רי״ש, אמנם בראש פאה גם בחולין קל״ז, ב׳ הוא והראיון בלי יו״ד. וּגְמִילוּת׳ נפלם בפילות, פריסות, ברירות, ידידות. וגמילות חסדים הכשנה פה הוא גמילות חסדים שאדם עושה בגופו כגון לוית המת ונחמת אבלים וכדומה שלזו אין שעור אבל גמילות חסדים שבממונו יש לה שעור. ותלמוד תורה, אין לו שעור דכתיב והגית בו יומם ולילה (יהושע א׳) שמחויב ללמוד כל שיש לו פנאי. אלו דברים שאדם וכו׳ זו ברייתא היא בעדות דברי התוספות שהזכרתי למעלה, והנה ראשה כבוד אב ואם וג״ח והכנסת אורחים וסופה הבאת שלום בין אדם לחברו ות״ת וכו׳ ישנן ג״כ במשנה ראשונה של מס׳ פאה ובקדושין דף ל״ט, ב׳; והשאר נמצאו במאמר דומה בשבת קכ״ז ו׳ דברים אדם אוכל פירותיהן וכו׳ רק ששם מובא ״המגדל בניו לת״ת והדן את חברו לכף זכות״ במקום שמביא כאן הכנסת כלה ולוית המת, ובמס׳ מעשה תורה מביא במקומן ״הדן את חברו לכף זכות והמקדש על היין בערבי שבתות״ וראה בפירוש רש״י לשבת קכ״ז. ונמצא למאמר זה מאמר דומה בלשונו אבל ההפך ממנו בירושלמי וז״ל שלש עברות אדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא, עבודה זרה וגלוי עריות ושפיכות דמים, ולשון הרע כנגד כולם עכ״ל ומביאו בעל סמ״ק בס׳ קכ״ב. פֵּרוֹתֵיהֶם׳ אחרי כי כתבו חז״ל פירותיהם ביו״ד אחרי פ״א לכן ודאי שקראוהו בצרי והנה הוא על משקל

וְהַקֶּרֶן קַיֶּמֶת לוֹ לָעוֹלָם הַבָּא. וְאֵלּוּ הֵן כִּבּוּד אָב וָאֵם וּגְמִילוּת חֲסָדִים וְהַשְׁכָּמַת בֵּית הַמִּדְרָשׁ שַׁחֲרִית וְעַרְבִית וְהַכְנָסַת אוֹרְחִים וּבִקּוּר חוֹלִים וְהַכְנָסַת כַּלָּה וּלְוָיַת הַמֵּת וְעִיּוּן תְּפִלָּה וַהֲבָאַת שָׁלוֹם בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ. וְתַלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כֻּלָּם:

אֱלֹהַי נְשָׁמָה שֶׁנָּתַתָּ בִּי טְהוֹרָה (היא) אַתָּה בְרָאתָהּ אַתָּה יְצַרְתָּהּ אַתָּה נְפַחְתָּהּ בִּי וְאַתָּה מְשַׁמְּרָהּ בְּקִרְבִּי וְאַתָּה עָתִיד

כְּלִי, מְעַי אשר הרבוי ממנו בֵּלִים מֵעַיִם בלה"י כן פְּרִי הרבוי ממנו פֵּרוֹת. והקרן, עצמותו של דבר ועקרו, כי בעבור שהבא בקרנים יקרא גוף הדבר קרנו בל"א „דאז הויפטגוט", וראה הרמב"ן לויקרא כ"ג, כ"ח. קימת לו, כן ל' המשנה ראש מס' פאה וכן גורס הערוך, גם במדרש שמות רבה פ' ל"א כן הלשון. הַמִּדְרָשׁ, המי"ם בחירק כמו דה"ב כ"ד, כ"ז. והכנסת כלה, שמסייע לנדונייתה ולתכשיטיה שתוכל ליכנס לחופה, בל"א „חויז־סטאטטען". וּלְוָיַת המת, כן הגיה בעל ש"ת וכן גם בסדור יעב"ץ, והוא הנכון, כי כן שם זה בדברי רז"ל לעולם כתוב לְוָיָה לא הַלְוָיָה. כמו פטרנוהו בלא לויה (ספרי סוף שופטים) הנחנוהו בלא לויה (סוטה מ"ו) מי שיעשה לויה ברגליו (שם) המהלך בדרך ואין לו לויה (שם) כופין ללויה, ששכר הלויה אין לה שעור (שם. ואין לטעות כאן בהס"א, שאיננה אלא ה"א הידיעה) אין שילוח בכל מקום אלא לויה (מכילתא בשלח) יבא אליך לוייתך (מדרש תהלים מזמור ק"ד) וכן אשל נוטריקון אכילה שתיה לויה (מדרש תהלים מזמור ק"ז ורש"י לסוטה דף י') וכן גם הרמב"ם הלכות אבל פ' י"ד כתב לויה. ואין לטעון ממה שנמצא הפעל לרז"ל בהפעיל כמו ואם הלוהו מה שכרו (ברכות י"ח) בשכר ד' פסיעות שהלוהו פרעה לאברהם (סוטה מ"ו) וכן בארמית בהפעיל ואלויו יתה (ת"א בראשית י"ב, כ') לאלוויותהון (שם י"ח, ו') רבינא אלוויה לרבא (סוטה מ"ו), כי נמצאהו כנגדו גם בפיעל כמו ליווהו אנשי יריחו (סוטה מ"ו) ובארמית דלוואי ילוונים (כתובות ע"ב וקהלת רבה דף ק' ע"ב) אוכלית אשקית ולוית (ב"ר סוף פ' מ"ח) וכן שם לווי (סוכה י"ג ול"ג), וע"כ אין מן הפעל ללמוד על השם והוא במשקל הקל לְוָיָה וביותר שבל' הכתוב בא גם הפעל בהוראה הזאת בל' קל והוא ילונו בעמלו (קהלת ח', ט"ו). ועודנו לברר את נקוד התבה כי לפי הכלל היה לנקד וְלִוְיַת המת שהוא הסמיכות מן לִוְיָה והפלס צְדָקָה צִדְקַת וכמו שהוא במקרא כי לוית חן (משלי א', ט'), אבל קריאתנו המורגלת לְוָיַת המת ואין לשנות אחרי נמצא לה דומים מְעָרַת המכפלה מן מְעָרָה, תְּעָלַת הברכה (ישעיה ז', ג') מן תְּעָלָה. ועיון תפלה, כוונת הלב בתפלתו, וראה רש"י ותוספות לב"ב דף קס"ד, ב'. ולר"ה דף ט"ז, ב'. ותבת עִיּוּן היא כפלס כִּיּוּן (עמוס ה', כ"ו) פגול (ויקרא י"ט, ז') למוד (ירמיה ב', כ"ד) ממשקל החזק. ותלמוד תורה כנגד כלם, כי התלמוד מביא לידי מעשה.

אלהי נשמה שנתת, ברכות דף ס' ב'. וברכת הודאה היא אשר מודה בה להשם שהחזיר לו נשמתו וע"כ איננה פותחת בברוך כי ברכות ההודאות אינן צריכים להתחילן בברוך. אלהי, יש להזהר להפסיק בין מלת אלהי למלת נשמה שלא יבא נשמע כמזוה הנשמה לאלהי חס וחלילה, ויפה עשה הרי"ם שנקד אֱלֹהַי בקמץ להורות על הפסק. שנתת בי טהורה, אתה בראתה וכו', פירושו, הקב"ה נותן הנשמה טהורה בגוף האדם, וכמאמר חז"ל והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה, תנה לו כמו שנתנה לך, מה הוא נתנה לך בטהרה אף אתה החזירה לו בטהרה (שבת קנ"ב, ב'). וכן הנוסחא בכל כ"י שראיתי וכן בס' רב עמרם וכן במחזור רומא גם בסדורי הספרדים וכן גורס אבודרהם. ובסדורי האשכנזים שנדפס הנוסחא טהורה הִיא אתה בראתה וכו', אך תבת הִיא הזאת תוספת מאוחרת וגם יוצאת ממנה משמעת שקר כי איך יאמר אדם חוטא על נשמתו שתהי טהורה. והנה ר"א האשכנזי בספרו מעשה ה' חלק ד' פ' ע' מפרש שהנשמה היא מצד עצמותה וטבעה טהורה בכתבו ז"ל יצר הרע נברא אבל לא ברא באדם והעד מה שתקנו לומר אלהי נשמה שנתת בי טהורה היא, ואחר שנכנע מעטי אתו יבוא עליו היצר וכו', עכ"ל והאמת בפירוש כזה גלוי לעינים וע"כ הנכון שיש להסיר תבת היא, וכן איננה בנוסח הגמרא ולא בהרא"ש ולא בהרמב"ם הלכות תפלה פ' ז', ולא בסדור ישן משנת רפ"ו, וכן הכוזרי מאמר א' ס' קט"ו לא גרס לה, רק בהרי"ף נמצאת ואין לי ספק שבאה לשם מיד מעתיקי הספר ולא מדעת מחברו. אח"כ ראיתי כי אף בעל העקדה שער ס"א וכ"ז כתב גם הוא טהורה בלי מלת היא, ועיין שם היטב בספרו ותמצא כי כן העקר בלי פקפוק. ואחרי כל זאת מצאתי ראיתי להרב הגדול חיד"א שכתב בס' קשר גודל סמן ס' וז"ל אין לומר טהורה היא, רק טהורה, אתה בראתה וכו' כן נהגתי מנעורי מטעם דעל הרוב חוטא ואיננה טהורה עכ"ל, ושמחתי כי ישר דברי ועל דעת הגדול כיונתי. אתה יצרתה אתה נפחתה, בכ"י וְאַתָּה שניהם בוי"ו החבור. וכתב מהרש"א בפירוש אלו ג' לשונות בראתה יצרתה נפחתה וז"ל הנשמה בלשנא דקרא כוללת כל חלוקי הנפש שהם ג' נפש רוח ונשמה ועל דרך זה אמר בה ג' לשונות אלו, אתה בראתה בי על הנפש הטבעית שנ' ויברא אלהים את האדם וגו', ואתה יצרתה בי על הרוח החיוני שנאמר בו וייצר ה' אלהים את האדם וגו', ואתה נפחתה בי על הנשמה השכלית כמ"ש ויפח באפיו נשמת וגו' עכ"ל (מובא בעין יעקב לברכות ס' קי"ט). משמרה בקרבי, ר"ל שמשמרה שלא תצא עד עת בוא דברו, וזהו שאמר ואתה עתיד

לִטְּלָהּ מִמֶּנִּי וּלְהַחֲזִירָהּ בִּי לֶעָתִיד לָבֹא: כָּל־זְמַן שֶׁהַנְּשָׁמָה בְקִרְבִּי מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי רִבּוֹן כָּל הַמַּעֲשִׂים אֲדוֹן כָּל־הַנְּשָׁמוֹת׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּחֲזִיר נְשָׁמוֹת לִפְגָרִים מֵתִים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר נָתַן לַשֶּׂכְוִי בִינָה לְהַבְחִין בֵּין יוֹם וּבֵין לָיְלָה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁלֹּא עָשַׂנִי נָכְרִי (הנשים אומרות: נָכְרִיָּה):

לטלה ממני, פירוש, ביום המיתה. לִטְּלָהּ, שרשו נטל בקל במקור עם למ"ד השמוש וה"א הכנוי, ולפי תהלוך לשון המקרא היה לומר לִנְטֹלָהּ, אבל בל' חכמים מחסרים הנו"ן ג"כ במקור וכמו שכתב רד"ק במכלול דף פ"ב עם הלמ"ד מצאנו רז"ל שהשתמשו בחסרון פ"א הפעל באמרם לִטּוֹל לִמּוֹל לִפּוֹל וזולתם. ובמחזור רומא גורס „ואתה נוטלה ממני ואתה עתיד להחזירה בקרבי לעתיד לבוא." ולהחזירה הפעל חזר אינו בל' המקרא אלא ל' משנה הוא, וטעמו בהפעיל השיב דבר למקומו הראשון. לעתיד לבוא ר"ל בעת תחיית המתים שנאמר ונתתי רוחי בכם וחייתם (יחזקאל ל"ז, י"ד). זְמַן כן נקוד בכל כ"י וס"י וכן נכון. ומה שנמצא בקהלת ג' א' ונחמיה ב', ו' בקמץ, הוא בעבור ההפסק דוגמת דְּבַשׁ דְּבָשׁ מְעַט מְעָט. ועוד שעקר התבה מל' ארמי, ובדניאל ז', י"ב עד זְמַן ועדן [וגם שם ב' ט"ז זְמַן יתנן לה בפתח בתנ"ך של רייניק וכן מוכח מכח קבוצו כי המבורר ממנו זִמְנָא (שם ג' א') ואילו היה בקמץ היה המבורר זְמָנָא וע"כ טעות מה שנקד בע"ג זְמָן יתנן לה בקמץ ומסור עליו „לית" וצ"ל בפתח ולמסור עליו „ב' פתח" והוא ברור כי מה למסור עליו לית הלא אם יהיה קמץ יהיו ג' ולא לית, ובאמת במקרא כ"י לא מצאתי נמסר עליו כלום]. והיוצא לעניננו כי הנכון הוא נקוד הפתח והארכתי בעבור הטעות שטעה בה רד"ק במכלול שמביאה בשקל קָטֵל והיה לו להביאו בשקל קְטַל׳ רִבּוֹן מלה תלמודית ועקרה בל' ארמית וטעמה אדון בעברית ואדוני זקן ת"א ורבוני סיב (בראשית י"ח, י"ב) ותקל גבירתה ת"א וקלת רבונתה (שם ט"ז, ד') ומשקלו בעברית הוא על דרך צִלְּוֹן רִמּוֹן׳ כל המעשים, נגמרא הנוסחא כל העולמים. אדון כל הנשמות, כתב האבודרהם, המון עם אינם אומרים אדון כל הנשמות והם טועים כי צריך לאמרו כדי לומר מעין החתימה סמוך לחתימה. לפגרים מתים, מלת מתים היא תואר למלת פגרים, כמו והנה כלם פגרים מתים (מ"ב י"ט, ל"ה); ומובן היום ברכה זה ב' פירושים, האחד שהוא הודאה על הקיצה כי בעת השינה גוף האדם הוא כמת וכמו שאחז"ל נובלת מיתה שינה (ב"ר פ' מ"ד) והקב"ה מחיה אותו בהחזרת הנשמה (דברים רבה פ' ב'), ומפירוש זה יוצא עוד פירוש השני על תחיית המתים לע"ל כי כמו שמחזיר הקב"ה הנשמה לאדם בכל בקר כן ג"כ יחזיר הנשמות לישני עפר לע"ל, וכן לקוח גם כן בגמר' סנהדרין דף ק"ח. ונמצא בפסיקתא רבתי (מ', ד') שגורס במקום המחזיר נשמות וכו', מחיה מתים.

אשר נתן לשכוי וכו' בברכות דף ס', ב'. כי שמע קול תרנגולא לימא ברוך אשר נתן לשכוי וגו' והוא פסוק באיוב ל"ח, ל"ו. ושכוי הוא התרנגול כדאיתא בר"ה דף כ"ו. ובויקרא רבה פ' כ"ה אמר ר' לוי בערביא קורין לתרנגולתא שכויא. וכן גם בתרגום ירושלמי על פסוק זה „מאן יהב לתרנגול ברא בינתא למקלסא למריה". וכתב אבודרהם שנקרא כן בעבור שהוא צופה ומביט למרחוק כדמתרגמינן ויבט ואסתכי וכן מצפה סכותא, ויש מפרשים שנקרא כן מפני מראות כנפיו מל' במשכיות כסף, ואנו מברכין על בינת התרנגול מפני שהוא מצרכי בני אדם שהם עומדים משנתם לקולו, וזהו שאמר להבחין כלומר שיבחינו הבריות וידעו כי אז מתחיל היום, וזהו דבר פלא שאין בעולם מי שיודע להבחין בין יום ללילה ואפילו האדם שהוא בעל דעה ושכל אלא התרנגול, וגם בחצות הלילה הוא מרגיש וקורא עכ"ל ולמדנו ממעשה דר' עקיבא (ברכות דף ס') שהשתמשו הקדמונים בתרנגולים לדעת על ידן זמן עמידתן משנתן. והנה לפי פירוש זה אם לא שמע קול התרנגול בבקר אינו חייב לברך ברכה. אמנם הרא"ש כתב וז"ל הלב נקרא שכוי בל' המקרא דכתיב מי נתן לשכוי בינה (וכן מתורגם בתרגומו הראשון מאן יהב ללבא בינתא, וכן לרוב המפרשים וראה בפירוש הרמב"ן) והלב הוא המבין וע"י הבינה אדם מבחין בין יום ובין לילה, ומפני שהתרנגול מבין ג"כ ובערביא קורין לתרנגול שכוי התקינו ברכה זו לאומרה בשמיעת קול התרנגול, ומיהו אף אם לא שמע קול התרנגול יכול לברך ברכה זו שאינה אלא הודאה למקום שנתן לנו בינה והבנה וברא לנו כל צרכינו דאף אם ישן אדם בבית אפל יבחין ביאת היום ע"י קול התרנגול עכ"ל. שלא עשני נכרי, במנחות דף מ"ג ע"ב (והביאו הרי"ף והרא"ש בפרק ט' דברכות) הנוסחא שעשני ישראל, אמנם בתוספתא דברכות פרק ז' ר' יהודה אומר ג' ברכות צריך אדם לברך בכל יום שלא עשני גוי וכו' וכן גרסת רב עמרם והרמב"ם והאבודרהם והטור וכן בכל סדורים ישנים וראה ט"א לא"ח ס' מ"ו. אבל בעל ויעתר יצחק הרחיק תבת גוי והעמיד במקומה נכרי, ויפה תקן כי אע"פ שהרגילו חז"ל לקרוא גוי לאיש אחר שאינו מישראל, וכמו שכתב רד"ק בשרשים

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא עָשַׂנִי עָבֶד (הנשים אומרות שִׁפְחָה):

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא עָשַׂנִי אִשָּׁה:

(הנשים אומרות דיה פרויען זאגען: בָּרוּךְ שֶׁעָשַׂנִי כִּרְצוֹנוֹ:)

(נק"ק מיץ מוסיפים בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם מַגְבִּיהַּ שְׁפָלִים:)

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם פּוֹקֵחַ עִוְרִים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם מַלְבִּישׁ עֲרֻמִּים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם מַתִּיר אֲסוּרִים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם זוֹקֵף כְּפוּפִים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם רוֹקַע הָאָרֶץ עַל־הַמָּיִם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁעָשָׂה לִי כָּל־צָרְכִּי:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר הֵכִין מִצְעֲדֵי־גָבֶר:

ערך גוי, ע"פ שבכל המקרא תמצא גוי הוראתה כמו עַם וגם לא יתכן להשתמש בה בדבור על איש אחד כאשר כבר העיר הרא"בע בפירושו לשמות כ"א, ח'. אבל נכרי היא המלה הנכונה אם הכוונה על איש זר שאינו מזרע ישראל, ואכתנו אותנו לסדר תפלותינו בלשון ברורה. וטעם ברכה זו, שנתן שבח והודאה להשם ב"ה שבחר בנו מכל האומות וקרבנו לעבודתו ונתן לנו את מצותיו לטוב לנו בעה"ז ובעה"ב, מה שאין כן בנכרי שאין לו אלא ז' מצות בני נח. שלא עשני עבד, שאין העבד חייב במצות כישראל ואינו ראוי לבוא בקהל ופסול לכמה דברים. שלא עשני אשה, שהיא איננה מצווה במצות עשה שהזמן גרמא. והטעם שפטורות הנשים ממצות עשה שהזמן גרמא, לפי שהאשה משועבדת לבעלה לעשות צרכיו, ואם היתה מחוייבת במצות עשה שהזמן גרמא אפשר שבשעת עשייתה המצוה יצוה אותה הבעל לעשות מצותו, ואם תעשה מצות הבורא ותניח מצותו אוי לה מבעלה ואם תעשה מצותו ותניח מצות הבורא אוי לה מיוצרה, לפיכך פטרה הבורא ממצותיו כדי להיות לה שלום עם בעלה (אבודרהם). ונהגו הנשים לברך שעשני כרצונו (ובלא שם ומלכות. קצר גדל ס' ה'). והנה לפי מנהג האשכנזים באו אלו ג' ברכות מיד אחר אשר נתן לשכוי בינה, ובסדורי הספרדים כתובים בסוף קודם המעביר שנה מעיני, ואין קפידא בדבר. פוקח עורים, במס' ברכות דף ס', ב', כי פתח עיניה לימא ברוך פוקח עורים, כי תריץ ויתיב לימא מתיר אסורים, כי לביש מלביש ערומים, כי זקיף זוקף כפופים, כי נחית לארעא רוקע הארץ, כי מסגי (מהלך) המכין מצעדי, כי סיים מסאניה שעשה לי, כי אסיר המייניה אוזר, כי פריס סודרא על רישיה עוטר, כי משי אפי המעביר וכו', וע"כ מן הדין היה ראוי לברך ברכות אלו כל אחת ואחת בשעת עשיית המעשה אשר עליו נתקנה, אבל מפני שאינן הידים נקיות תקנו לאמר כולן בפעם אחת לאחר שנטל ידיו, וגם מפני שרבים מעם הארץ שאינם יודעים אותן תקנו שיסדר אותן הש"ץ בבהכ"נ ויענו אמן אחריהן ויצאו ידי חובתן. פוקח עורים ל' תהלים קמ"ו, ח'. ווי"ו של עורים בלי דג"ש (מכלול דף קס"ה, ב'. וקס"ב, ב'). עֲרֻמִּים רי"ש בקבוץ ומ"ם דגושה כי הוא מן היחיד עָרֹם יצאתי וערם אשוב (איוב א' כ"א) דוגמת אָדֹם אֲדֻמִּים, ובמקרא בא עֲרוּמִּים בוי"ו שרוקה על מ"ם דגושה (בראשית ג', כ"ה. איוב כ"ב, ו') והוא על דרך זר מוגדר במסרת, ובא במשפטו מן אפשיטנה עֲרֻמָּה (הושע ב', ה'). אמנם הקורא עֲרוּמִים במ"ם רפה הוא מהפך משמעות הלשון ועושה ממנה ל' תחבולה וערמה כמו מחשבות ערומים (איוב ה', י"ב), וכבר נתנו במסרת הסמן, ערטילאין דגשין חכימין רפין. מתיר אסורים ל' תהלים קמ"ו, ז'. והתימה על אבודרהם שכתב כי זאת הברכה איננה נזכרת בגמרא, והלא היא בברכות דף ס', ב'. כי תריץ ויתיב וכו' והעתיקה ג"כ הרי"ף. זוקף כפופים, גם הוא ל' תהלים קמ"ו, ח'. והרוקח הקדים זוקף כפופים למתיר אסורים וכן הוא בסדור רפ"ו גם בכ"י, אבל באבודרהם הסדר כבסדורינו. רוקע הארץ ל' תהלים קל"ו, ו'. שעשה לי כל צרכי, כתב אבודרהם, טעם לברכה זו שבכל זמן שהוא יחף איננו יכול לצאת ולעשות צרכיו וכיון שלבש מנעליו כאלו נעשו לו כל צרכיו. ונוסח סדורינו היא כנוסח הגמרא וכן גורס הטור, וכן בא"ח ס' מ"ו. אמנם הרי"ף והרמב"ם והרא"ש והסמ"ג גורסים שֶׁעָשִׂיתָ לִּי כל צרכי וכן הוא בשני כ"י ובסדור רפ"ו וכן העתיק גם הפרחון בשרש שכה, ובעל הלכות גדולות גורס אשר נתן לי כל צרכי ואבן ירחי גורס אשר לא חסר לי כל צרכי. וכתב מגן אברהם לא"ח ס' מ"ו שיש אומרים צְרָכַי ל' רבים (וכן נקוד בסדור רפ"ו ובכ"י) ולא נראה לו לשנות. אשר הכין עפ"ס תהלים ל"ז, כ"ג. בסדורי הספרדים הנוסחא המכין כגרסת הגמרא, אבל מגן אברהם מביא

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אוֹזֵר יִשְׂרָאֵל בִּגְבוּרָה:
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם עוֹטֵר יִשְׂרָאֵל בְּתִפְאָרָה:
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַנּוֹתֵן לַיָּעֵף כֹּחַ:
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמַּעֲבִיר שֵׁנָה מֵעֵינַי וּתְנוּמָה מֵעַפְעַפָּי. וִיהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּרְגִּילֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ וְדַבְּקֵנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְאַל תְּבִיאֵנוּ לֹא לִידֵי

בשם האגודה כנוסחתנו וכן היא בכ"י. בגבורה, ברכה זו נתקנה לומר כשאוזר חגורתו, ואומר בגבורה כי ע"י האזור החגור במתנים יוכל האדם להתנועע ביתר כח וגבורה כי הוא שומר את הגוף ומפרד את אברים הפנימים שלא יקבלו נזק ע"י טעינה ופריקה וכדומה, ומה שאמר אוזר ישראל רומז אל הפסוק כי כאשר ידבק האזור אל מתני האיש כן הדבקתי אלי את כל בית ישראל (ירמיה י"ג, י"א). עוטר ישראל בתפארה, נתקנה לברך כשישים המצנפת על ראשו, והוא מל' והיית עטרת תפארת ביד ה' (ישעיה ס"ב, ג'); ויש פותרים שכוונת הברכה על תפלין של ראש כי תפלין נקראו פאר (ברכות דף י"א). וכתב אבודרהם הטעם לברכה זו לפי שהיו עוטרים מצנפת כדי שלא ילכו בגלוי הראש, ובכל ארץ ישמעאל נוהגין לאומרה מפני שהם מניחים מצנפת על ראשם, אבל באלו הארצות (ר"ל בארץ ספאַניען) אין נוהגין לאמרה כי אינם מניחין מצנפת, אבל נוהגין לומר ברכה אחרת שאינה נזכרת בגמרא והיא בא"י אמ"ה מגביה שפלים עכ"ל. וכן מביא בעל הלכות גדולות ברכה זו. גם בק"ק מיץ המנהג לומר מגביה שפלים קודם ברכת פוקח עורים וכן בסדרה ג"כ ברוקח גם בכ"י ובסדור רפ"ו, גם בכ"י בסדרה אך אחרי ברכת מלביש ערומים וראה ע"ז ומג"א לא"ח ס' מ"ו. הנותן ליעף כח, נתקנה על שאדם מפקיד נשמתו בערב ביד הקב"ה עייפה מעבודה קשה כל היום והקב"ה מחזירה לו בבקר שקטה ושלוה ועפ"י המדרש חדשים לבקרים רבה אמונתך, בשר ודם מפקיד פקדון ביד חברו ומחזירו לו בלוי ומקולקל אבל אדם מפקיד בכל ערב נשמתו ביד הקב"ה והיא עייפה ומחזירה לו חדשה ורגועה, כן פירשו הטור ואבודרהם. אך לא נזכרה ברכה זו בגמרא אע"כ גם בני מנהג ספרד אינם נוהגים לאמרה וכן הרוקח איננו מביאה, וראה מגן אברהם לא"ח ס' מ"ו אות י"ב. מֵעֵינַי, נו"ן פתוחה בכל ס"י גם בסדור רפ"ו והוא הנכון ולא כרז"ה שהגיהו בקמץ בהסמכו על הפסוק אם אתן שנת לעיני לעפעפי תנומה (תהלים קל"ב, ד') כי אין הנדון דומה לראיה כי שם האתנחתא תחת עיני, אבל פה אין במעיני המקום לאתנחתא אלא האתנחתא מקומה תחת העולם כידוע לכל מבין במשפטי הנגינה, ולדעת רוב הפוסקים שהברכה זו סמוכה היא עם ויהי רצון וסופה גומל חסדים ודאי שאין מקום להפסק בתבת מעיני, הרי לך הנקוד מֵעֵינַי בפתח הנקל לכל הדעות. ותנומה, תנומה היא יותר קלה מן השינה, שלומער, ראה בפירוש הראב"ע לבראשית ב', כ"א. מעפעפי, הם שפתי העינים השומרות אותם בהסגרם (אויגענלידער) ונקראו כך מפני זריזותן כאילו הן עפות מהרה כעוף, כן פירש הפרחון וכן פירש ג"כ הראב"ע בתהלים ע"ז, ה'. והנה נוסחתנו היא כמו בגמרא, אבל האבודרהם גרס המעביר חֶבְלֵי שנה מעיני וכו' וכן הוא ברמב"ם. ובסדורי הספרדים הנוסחא בל' רבים המעביר שנה מעינינו ותנומה מעפעפינו, ושנוי הוא זה שנשנה כדי להשוות הלשון ללשון המשך הברכה ויהי רצון וכו' שהיא בל' רבים וכמו שנבאר בסמוך. ויהי רצון וכו' הובא בברכות דף ס', ב' אך בל' יחיד אלהי ואלהי אבתי שתרגילני וכ' וכן באה ברי"ף ורמב"ם ורא"ש וגם רב עמרם גם אבודרהם מביא לשונה בל' יחיד, וכן היא נמצאת בסדורי כ"י גם בסדור רפ"ז והאחרונים הם שתקנוה בל' רבים. ויש לומר ויהי בוי"ו החבור בעבור שהיא ברכה אחת עם המעביר שנה כדאיתא בתוספות ברכות דף מ"ו, וכתב הטור כי מטעם הכי אין לענות אמן אחר המעביר שנה שאינה סוף ברכה, גם אבודרהם כתב וז"ל היא סיומה של ברכת המעביר שנה וכן היא כתובה בגמרא בנוסחאות מדויקות סמוכה לה בלי פרוד וכן מצאתיה בסדר רב עמרם ורב סעדיה וכן היא דעת הרא"ש עכ"ל. והנה לענין נוסח תפלה זו כתב מגן אברהם בשם האגודה שיש בה כ"ח תבות, ולא מצאתי אחת מכל הנוסחאות השונות שבסדורים מכוונת למספר זה אלא נוסחת סדור כ"י והיא כה לשונה, „יהי ר"מ ה' או"א שתרגילני בתורתך ודבקני במצותיך ואל תביאני לא לידי חטא ולא לידי עברה ועון ולא לידי נסיון ולא לידי בזיון ואל ישלוט בי יצר הרע ורחקני מאדם רע ומיצר הרע ודבקני ביצר הטוב ותנני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי ותגמלני חסדים טובים בא"י גומל חסדים טובים לעמו ישראל", והם כ"ח תבות. ונשוב לפירוש נוסחתנו, ואלהי אבותינו, ברוב התפלות אומרים כן, כדי להזכיר זכות אבות. ואל תביאנו לא לידי חטא וכו', אין להקשות איך נתפלל ככה והלא הכל בידי שמים חוץ מן יראת שמים (ברכות ל"ג, ב')? כי אין ענין כל הבקשות האלה רק שיסלק הקב"ה מאתנו את כל המונעים המעכבים אתנו מלבוא אל השלמות ויזמין לנו דרכים נאים המביאים אותנו לידי תכלית יעודנו, אבל היראה בעצמה עליה הרשות נתונה לאדם ולו הבחירה לבחור מה

חֵטְא וְלֹא לִידֵי עֲבֵרָה וְעָוֹן וְלֹא לִידֵי נִסָּיוֹן וְלֹא לִידֵי בִזָּיוֹן וְאַל תַּשְׁלֶט־בָּנוּ יֵצֶר הָרָע וְהַרְחִיקֵנוּ מֵאָדָם רָע וּמֵחָבֵר רָע וְדַבְּקֵנוּ בְּיֵצֶר הַטּוֹב וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים וְכֹף אֶת־יִצְרֵנוּ לְהִשְׁתַּעְבֶּד־לָךְ וּתְנֵנוּ הַיּוֹם וּבְכָל־יוֹם לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל׃

מי שילך בדרך בהשכמה יאמר כאן תפלת הדרך אחר גומל חסדים טובים לעמו ישראל (יוסף אומץ ס׳ רכ״ג).

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁתַּצִּילֵנִי הַיּוֹם וּבְכָל־

שילכה. נסיון, לא תנסה אותי, כי שמא לא אוכל לעמוד, ותבת נסיון לא נמצא במקרא אבל בנוה על משקל בזיון (באסתר א׳, י״ח.) ואל תַּשְׁלֶט־בנו, כן הגיה רז״ה בשם הרש״ם במקום יִשְׁלוֹט של סדורים שלפניו, דוגמת ואל תשלט בי כל און (תהלים קי״ט, קל״ג) ונכון, כי כן בכל חלקי תפלה זו נושא הדבור הוא הקב״ה, ולמה לנו להסב כאן הלשון ולעשות היצר הרע לנושא הדבור. והרחיקנו, בשני כי״י וְהַרְחִיקֵנִי וכן הוא בגמרא, וגם הוא יתכן דוגמת ורחק ה׳ את האדם (ישעיה ו׳, י״ב). מאדם רע, שלא יהי לי שום עסק עם אדם רע. ומחבר רע, שלא אלמד ממעשיו הרעים. ובכי״י גורס תמור ומחבר רע וּמִיֵּצֶר הָרַע וכן גורס גם בעל נאמן סמן כ״ח. וכף את יצרנו להשתעבד לך, לא ימצא בגמרא שלנו ולא בס׳ רב עמרם (גם בסדור כי״י וסדור רפ״ז איננו) אבל לקוח מגרסת הרי״ף. ותבת וְכֹף כווי מגזרת כפף נפשי (תהלים נ״ז, ז׳) בל״א בייגען, ומה שאמר רז״ה כי לא יתכן לומר כפה בעבור כי שרש זה הוא פועל עומד, טעה, ובאמת כפף נפשי פועל יוצא הוא לדעת כל חשובי המפרשים וכן הלכף כאגמון ראשו (ישעיה נ״ח, ה׳) יוצא הוא וראשו הוא הנשוא, וע״כ תקונו וּכְפֵה מבוטל הוא וגם טעות, כי השרש כפה אין הוראתו על הכניעה אלא על הכסוי כמו משלי כ״א, י״ד. ואף חז״ל השתמשו בו לטעם הזה כמו שכפה עליהן את ההר (שבת פ״ח) כופין קערה (שם קכ״א) כופין עליו פסכתר (ערובין ק״ד, ב׳) כופה עליו הכלי (פסחים ו׳), אבל להוראת הנטיה „ביעגען בייגען" השתמשו בשרש כפף כמו כופפת קומתך (יומא ל״ה, ב׳) ולאשיהן כפופין (סוכה מ״ה) כוף אזניך לשמוע (זבחים כ״ט) יכוף אליה לתוכו (כתובות ה׳, ב׳) היה כפוף ויושב (סנהדרין כ״ד) אינו רשאי לכופן (ב״מ פ״ג) לכוף קשרי אצבעותיהן (סוטה ל״ד, ב׳) הכופף קומתו של חברו (ב״ק כ״ה, ב׳) כופף ידיו ורגליו (במדבר רבה רפ״ש פ׳ ו׳). ואם תאמר הלא אמרו כפאו שד (ר״ה דף כ״ח) כופין את רבו (גטין מ׳, ב׳) כופין אותו לשחוט (חולין פ״ג) כופין אותו לבנות (ב״ב דף ז׳, ב׳) כופה את עבדו ואינו כופה את אשתו (נזיר ס״ט) ודומיהן ול׳ הכרכה הן? דע ותדע אף הם אינם ל׳ כפיפה אלא ל׳ קשירה ומורדפים עם שרש כפת הארמי, וכמו שאומר גם האשכנזי בינדען, פערבינדליך מאכען, והעבד משפחת כנפין (יבמות ס״ד, ב׳); ומצאתי את״כ בירושלמי הגרסא כופף את עבדו ואינו כופף את אשתו, וגם במ״ק דף כ׳, ב׳ וכתובות ד׳, ע״כ לכוף את אשתו, וא״כ אין קושיא כלל. להשתעבד, הנה בא׳ ארמי נמצא בנין שַׁפְעֵל בטעם בנין פיעל והפעיל העברי אך בהוראה יותר חזקה, ולו לבנין מקבל פעולתו בנין אִשְׁתַּפְעַל, כמו שכלילו, ישתכללון (עזרא ד׳, י״ב וי״ג) שיזב ישיזב (דניאל ו׳, כ״א. ג׳ י״ז), שרביבו (תרגום ירמיה פ״ח, ו׳) אשתרבבו (תרג׳ איוב ו׳ י״ז) ושלהף (ת״י בראשית ל״א, ז׳) תשתלהף (תרגום איוב כ״א, י״ט), ודומה לאלה השתמשו גם חז״ל בבנין שַׁפְעֵל לבנין הפועל ואמרו שִׁעְבֵּד במקום עִבֵּד או הֶעֱבִיד וכן שִׁחְרֵר במקום חִרֵר או הֶחֱרִיר כמו ושחררו, משחרר (גטין מ׳ ע״ב), ואת הבנין השתפעל או נשתפעל בנו לבנין פעול שלו ואמרו נשתעבדו, ישתעבד (גטין ל״ז, ב׳) ישתעבדו (ב״ר ק״ב) להשתעבד (שמות רבה פ׳ ט״ו) נשתחרר (ב״ק פ״ו) נשתחררה (ב״ק מ״ט), אשתחרר, תשתחררי (קדושין ס״ב) או שבנו בנין שֻׁפְעַל לבנין פעול של שַׁפְעֵל כמו מְשֻׁעְבָּדִים (גטין פ״ו) מְשֻׁחְרָר (יבמות מ״ז, ב׳) מְשֻׁחְרָרִים (ראש חגיגה), גם עשו שם דבר ממנו ואמרו שִׁעְבּוּד (ברכות י״ז פסחים קט״ז, ב׳) שִׁחְרוּר (גטין מ״ד, ב׳), וכן פה נתפלה להשתעבד מבנין הִשְׁתַּפְעֵל הפעול מן שַׁפְעִיל וטעמו להיות כעבד. וכתבתי כל זאת להעמיד המתקשים בתבות כאלה ולהוציאם מדעת אותם האומרים שהם משרשים מרובעים, ובאמת גם הם שרשם ג׳ אותיות רק שבאו בבנין מיוחד בנו להם חכמי המשנה. ותננו היום וכו׳ עש״ה ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם (משלי ג׳, ד׳) ר״ל שאהיה אהוב לשמים ואהוב לבריות. חסדים טובים, חסדים עלומים וחשובים, וזה אחד משמושי ל׳ טוב, ראה רשב״ם לבראשית כ״ד, י׳. גומל חסדים טובים עש״ה ישעיה ס״ג, ז׳. לעמו ישראל, בסמ״ק ס׳ קמ״ח תחתיו בנוסחא לבריותיו.

יהי רצון, היא תפלת רבי בתר צלותיה, ברכות דף ט״ז, ב׳. ובאה שם בל׳ רבים, אלהינו, שתצילנו, וכן בשני סדורי כי״י. ובסדורינו נסדרה בל׳ יחיד וכן בס׳ רב עמרם וגם אבודרהם גרס בל׳ יחיד. גם נוסחאות הסדורים משונים על׳ הגמרא בתוספת ומגרעת, רק בסדור תפלה נדפס באמשטרדם ע״י וייגש הלוי בשנת אמ״ת

יוֹם מֵעַזֵּי פָנִים וּמֵעַזּוּת פָּנִים מֵאָדָם רָע וּמֵחָבֵר רָע וּמִשָּׁכֵן רָע וּמִפֶּגַע רָע וּמִשָּׂטָן הַמַּשְׁחִית מִדִּין קָשֶׁה וּמִבַּעַל דִּין קָשֶׁה בֵּין שֶׁהוּא בֶן־בְּרִית וּבֵין שֶׁאֵינוֹ בֶן־בְּרִית:

לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר ומודה על האמת ודובר אמת בלבבו וישכם ויאמר:

רִבּוֹן כָּל־הָעוֹלָמִים לֹא עַל־צִדְקוֹתֵינוּ אֲנַחְנוּ מַפִּילִים תַּחֲנוּנֵינוּ לְפָנֶיךָ כִּי עַל רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים· מָה אֲנַחְנוּ מֶה חַיֵּינוּ מֶה חַסְדֵּנוּ מַה־צִּדְקֵנוּ (מַה־יְּשׁוּעָתֵנוּ) מַה־כֹּחֵנוּ מַה־גְּבוּרָתֵנוּ מַה־נֹּאמַר לְפָנֶיךָ

זה מלאתיה מעט בל' הגמרא וכיה „יר"מ ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתצילנו מעזי פנים ומעזות פנים מאדם רע ומפגע רע מיצר הרע מחבר רע ומשכן רע ומשטן המשחית ומדין קשה ומבעל דין קשה בין שהוא וכו'", ומ"מ לא מלאתי לבי לשנות על פיה נוסחא השגורה לנו ומה שגם הגמרא איננה שוה בגרסתה כי בשבת דף ל', ב' שתצילני בל' יחיד ובעדות הערוך ערך עז. מעזי פנים שלא יתגרה בי אדם שיש בו עזות. ומעזות פנים, שלא תהא בי בעצמי מדת העזות, כי עז פנים לגיהנם. ומשכן רע, שלא אלקה עמו. ומפגע רע, הם ילדי הזמן וקורותיו „אונפֿאַלע". מדין קשה, פירש הערוך ערך יחול שנוכל אנו לדון שלא בקושי, ויפה לתרגם „פֿאָר חייכער שוויעריגען רעכטסזאַכע"; גם יש לפרש שלא אבוא אני למשפט קשה „סטרענגעז געריכט". ומבעל דין קשה שלא יהי לי דבר משפט עם אדם קשה בטענותיו „חיין האַרטער געגנער". בעל הדין, איננו הדיין השופט, אלא מי שיש לו ריב עם חברו ותובע עליו משפט השופט הוא נקרא בעל דין, כמו כשיהיו בעלי דין עומדים לפניך (אבות א', ח') דייני בישיבה ובעלי הדין בעמידה (שבועות ל', ב') אזהרה לבעל דין שלא יטעים דבריו לדיין קודם שיבוא בעל דין חברו (סנהדרין ז', ב') המטעים דבריו לדיין קודם שיבא בעל דין חברו (סוטה כ"א, ב'), ובלשון הכתוב הוא בעל דברים (שמות כ"ד, י"ד). בן ברית, יהודי (ב"ק דף ע"ו). שאינו בן ברית, שלא בא בברית המילה, ר"ל שאינו יהודי.

לעולם יהא עד וישכם ויאמר, במאמר זה כבר נתקשו הרבה (עיין תניא ס' ב'), והאמת יורה דרכו שאיננו מיועד להיות תפלה, רק תוכחה היא לאדם וכמו שיוצא בעליל מדברי תנא דבי אליה פרק כ"א וז"ל יהא אדם ירא שמים יראה גמורה ומודה על האמת ודובר אמת בלבבו בכל יום ויום ישכם ויאמר רבון כל העולמים לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנונינו לפניך וגו' עד בעת ההיא אביא אתכם וכו' עכ"ל הרי ברור כי התפלה בעצמה תחלתה רבון כל העולמים ומאמר לעולם יהא אדם הוא רק להזהיר ולזרז על תפלה זו. והסופרים שמלאוהו מועתק בסדר תפלות של רב עמרם והרמב"ם בראש רבון כל העולמים חשבוהו גם אותו מנוסח התפלה ואין ספק שלא היתה כן דעת אלה הגדולים אלא כדעת תנא דבי אליה, וכן באמת בטור ס' מ"ו מתחיל מיד בנוסחא רבון כל העולמים וגם בשני סדורי כי"י איננו לעולם יהא וכו' ועל פיהם לא העמדתי לו נקודות. ועיין יוסף אומץ ס' רכ"ג.

רבון כל העולמים, נזכרת ביומא דף פ"ז, ב'. ר' יוחנן אמר רבון העולמים (ועיין שם רש"י), שמואל אמר מה אנו מה חיינו, ועקר תקונה לנעילת יה"כ. ודע כי בסדורינו של העולמים, וכן בס' רב עמרם ובטור, אבל בסדור רס"ג איננה מלת של וכן בסדורי הספרדים וברמב"ם והוא ע"פ הגמרא. לא על צדקותינו פסוק בדניאל ט', י"ח. מה אנחנו, בגמרא מה אנו וכן בסדורים שלפני הרב בעל ויעתר יצחק, והוא העמיד אנחנו במקום אנו, ויפה תקן, כי אע"פ שבעלי המשנה הרגילו במלת אנו מ"מ במקרא לא תמצא אלא בירמיה מ"ב ו', ורק בכתיב, ולפי הקרי גם הוא אנחנו ככל חבריו, והקרי עקר בכל מקום, וא"כ ל' המקרא עדיף, ומה שגם בנקוד אנו מחלקת בין הדייקנים שיש מנקדים אֲנוּ ויש מנקדים אָנוּ ועכ"פ ודאי שלשון המבורר עדיף מלשון המוכרע, וראה עוד למטה בתפלת עלינו, גם ביוסף אומץ סמן כ"ט. מה חיינו, בכי"י ומה חיינו ומה חסדנו, וכן כולם בוי"ו בראש הן כאן הן בתפלת נעילה. חסדנו, כטעם וחסדכם כענן בקר (הושע ו', ד') „טוגענד". מה צִדְקֵנוּ כן בכל סדורים ישנים וכי"י וכן גרסת הטור וכן הוא גם בסדור רוו"ה בתפלת נעילה וכן גורס שם גם הרמב"ם והאבודרהם, ונכון דוגמת חסדנו, והוא מל' ובשוב צדיק מצדקו (יחזקאל ג', כ') שפטני ה' כצדקי (תהלים ז', ט') „פֿראָממיגקייט". מה ישענו, יש כאן חלופי נוסחאות, והנה הנוסחא הישנה היא מה ישענו וכן גם בכי"י ועליה כתב אבודרהם אין לומר מה ישענו כי השם הגדול והנורא הוא ישענו עכ"ל ובעבור זאת המדפיסים האחרונים באו ותקנו מה ישועתנו, אך לא השכילו בתקונם ולא הבינו עומק כוונת אבודרהם, כי הוא לא הסיר תבת ישענו בעבור משקל הבינה אלא עשה כן כדי להרחיקנו מלשון הנשמעת לשתי פנים, כי ידוע מדרך שמוש הלשון שכנויי הגוף „י' נו וכו' יוכלו להורות על נושא הדבור גם על הנשוא, ר"ל באמרי יִשְׁעִי יש להבינו על התשועה הבאה עלי מצדי וע"י עצמי וגם יש להבינו על התשועה הבאה אלי מיד אחרים. והנה מה ישענו כאן הוא טעמו על ישע עצמנו, כלומר מה היא התשועה אשר נוכל להושיע את עצמנו, ובטעם זה אין זרות

יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ הֲלֹא כָּל־הַגִּבּוֹרִים כְּאַיִן לְפָנֶיךָ וְאַנְשֵׁי הַשֵּׁם כְּלֹא הָיוּ וַחֲכָמִים כִּבְלִי מַדָּע וּנְבוֹנִים כִּבְלִי הַשְׂכֵּל כִּי רֹב מַעֲשֵׂיהֶם תֹּהוּ וִימֵי חַיֵּיהֶם הֶבֶל לְפָנֶיךָ׃ וּמוֹתַר הָאָדָם מִן הַבְּהֵמָה אָיִן כִּי הַכֹּל הָבֶל׃

אֲבָל אֲנַחְנוּ עַמְּךָ בְּנֵי בְרִיתֶךָ׃ בְּנֵי אַבְרָהָם אֹהַבְךָ שֶׁנִּשְׁבַּעְתָּ לּוֹ בְּהַר הַמּוֹרִיָּה׃ זֶרַע יִצְחָק יְחִידוֹ שֶׁנֶּעֱקַד עַל־גַּב הַמִּזְבֵּחַ׃ עֲדַת יַעֲקֹב בִּנְךָ בְּכוֹרֶךָ שֶׁמֵּאַהֲבָתְךָ שֶׁאָהַבְתָּ אֹתוֹ וּמִשִּׂמְחָתְךָ שֶׁשָּׂמַחְתָּ בּוֹ קָרָאתָ אֶת־שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל וִישֻׁרוּן׃

לְפִיכָךְ אֲנַחְנוּ חַיָּבִים לְהוֹדוֹת לְךָ וּלְשַׁבֵּחֲךָ וּלְפָאֶרְךָ וּלְבָרֵךְ וּלְקַדֵּשׁ אֶת־שְׁמֶךָ וְלָתֵת־שֶׁבַח וְהוֹדָיָה לִשְׁמֶךָ׃ אַשְׁרֵינוּ מַה־טּוֹב חֶלְקֵנוּ וּמַה־נָּעִים גּוֹרָלֵנוּ וּמַה־יָּפָה יְרֻשָּׁתֵנוּ אַשְׁרֵינוּ שֶׁאֲנַחְנוּ מַשְׁכִּימִים וּמַעֲרִיבִים עֶרֶב וָבֹקֶר וְאוֹמְרִים פַּעֲמַיִם בְּכָל־יוֹם

כלל בדבר ויפה נוכל לומר ככה. אך למען לא נטעה בלשון זו להבינה מה היא התשועה הבאה אלינו מיד זולתנו ונבוא לידי חרוף ח"ו, לכן הרסיקה אבודרהם, כי באמת השם ב"ה הוא ישענו. ונראה מן האמור כי נתקון ישועתנו במקום ישענו לא נושענו, בעבור שגם ישועתנו סובל משמעת כפולה כמו ישענו. אמנם נכתב כ"י גם בסדור רפ"ז גם בסדורי ספרד וכן בסדור האר"י לא נמצא לא מה ישענו ולא מה ישועתנו, וכן אינם לא ברמב"ם ולא בטור, ומצאתי בפירוש הר' לבי על התפלה גם בפירוש של"ה שיש כאן ז' מה כנגד ז' הבלים שאמר קהלת, וזה לא יסכים אלא עם הנוסחא המשמטת מה ישענו, וע"כ הגהתיו. ובכ"י אחד גם בסדור רפ"ג ובמחזור שאלוניקי הנוסח „מה אנו מה חיינו מה חסדנו מה צדקנו מה ימינו מה זכותינו מה כוחנו מה גבורתנו מה נאמר" וכו'. וראה עוד בתפלת נעילה. מַדָּע זה המקרה מגזרת ידע, כמו ומביני מדע, מדע והשכל (דניאל א', ד'. י"ז) בל"א „קעננטניס, וויססענשאַפט". כי רֹב מעשיהם, רבוי מעשיהם, כמו ברב מעשיך מרב כל הון (יחזקאל כ"ז, י"ח) בל"א „דיא מענגע". ובשני כ"י גורס כי כָּל מעשיהם הן פה הן בנעילה וכן גרסת רב עמרם והרמב"ם והטור ואבודרהם, ונשמע מזה כי מה שיש מפרשים פה רוב מעשיהם ולא כל מעשיהם, בל"א „דאַז מייזטע איהרער טהאַטען", כי כוונה כזו איננה מדעת מסדרי התפלה ואף אין זה משמעת רוב בל' הכתוב, ולזה בביאור נשמט. ומותר האדם, פסוק בקהלת ג' י"ט. ודע כי בסדורי הספרדים יש עוד תוספת אחרי תבות כי הכל הבל ומתחלת „לבד נשמה הטהורה שהיא עתידה לתן דין וחשבון וכו', אך נוסחתנו היא נוסח הטור.

אבל אנחנו וכו' זהו לשון המכילתא פ' בשלח בפסוק תבאמו ותטעמו, וילקוט רמז רנ"ג מובא כמעט בלשון תפלתנו. ופירוש אבל כטעם אבל שרה אשתך (בראשית י"ז, י"ט) כלומר באמת „פֿירוואהר". אברהם אהבך עפ"י דה"ב כ', ז'. וישעיה מ"א, ח'. יצחק יחידו, כן נוסח הטור, ופירושו פשוט כי יצחק היה בן יחיד לאברהם וכמו שכתוב בראשית כ"ב, ב'. וי"ב. וט"ז. אך ברמב"ם הנוסחא יחידך ובלשון המכילתא, ופירש ס' תניא סמן ב' מה שאנו אומרים זרע יצחק יחידך, יחיד בשמך שקראת לו, אבל אברהם ויעקב לא היו יחידים בשם אחד, אברם אברהם, יעקב ישראל, וכן נמצא בירושלמי בברכות סוף פרק ראשון למה נשתנה שמו לא"א וליצחק לא נשתנה, מפני שקראו הקב"ה בעצמו, ויש מפרשים יחידך על שם שנתייחד לקרבן עכ"ל. בנך בכורך, כמו שכתוב בני בכורי ישראל (שמות ד', כ"ב). שמאהבתך שאהבת וכו' בעל תניא דבי אליה פ' י"ט תפש בזו הלשון. שאהבת אותו וכו', מלאכי א', ב'. בראשית ל"ה, י'. וישעיה מ"ד, ב'.

לפיכך, מוסב למעלה, ר"ל אחרי כי אנחנו בני אבות חשובים ונכבדים אשר מאהבתך אותם בחרת בנו, לכן חייבים אנחנו להודות. לפיכך היא מלה תלמודית מורכבת מן לְפִי ומן כָּךְ ובל' מקרא על כן במקומה. ולקדש אֶת שִׁמְךָ כן בשני כ"י, וכן נכון ע"פ הלוך מליצת הלשון. וְהוֹדָיָה כן נוסחתנו וכן בטור, וכן מצאנו המשקל במשנה סוטה דף מ' ע"ב ובסוף מעשר שני, ובסדורי ספרדים וְהוֹדָאָה וכן בסדר רב עמרם וברמב"ם וכן המשקל במשנה יומא ס"ח, ב'. וכן נמצא הוֹרָיָה (ב"ר דף ד' ע"ב) גם הוֹרָאָה (אבות ד', ט') הֲנָיָה (נגעים פ' י"א) גם הֲנָאָה (סנהדרין ע"א, ב'). מה טוב חלקנו, בעולם הזה. ומה נעים גורלנו, בעולם המתים. ומה יפה ירשתנו, לעתיד לבוא. משכימים ומעריבים ערב ובקר וכו' נוסחאות מתחלפות

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד:

בלחש בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

אַתָּה הוּא עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם. אַתָּה הוּא מִשֶּׁנִּבְרָא הָעוֹלָם. אַתָּה הוּא בָּעוֹלָם הַזֶּה. וְאַתָּה הוּא לָעוֹלָם הַבָּא. קַדֵּשׁ אֶת־שִׁמְךָ עַל־מַקְדִּישֵׁי שְׁמֶךָ וְקַדֵּשׁ אֶת־שִׁמְךָ בְּעוֹלָמֶךָ. וּבִישׁוּעָתְךָ תָּרוּם וְתִגְבַּהּ קַרְנֵנוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ. מְקַדֵּשׁ אֶת־שִׁמְךָ בָּרַבִּים:

אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ וּבִשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם הָעֶלְיוֹנִים. אֱמֶת אַתָּה הוּא רִאשׁוֹן וְאַתָּה הוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין אֱלֹהִים. קַבֵּץ קֹוֶיךָ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ יַכִּירוּ וְיֵדְעוּ כָּל בָּאֵי עוֹלָם כִּי אַתָּה־הוּא הָאֱלֹהִים לְבַדְּךָ לְכֹל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ. אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ אֶת־הַיָּם וְאֶת כָּל־אֲשֶׁר בָּם. וּמִי בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ בָּעֶלְיוֹנִים אוֹ בַתַּחְתּוֹנִים שֶׁיֹּאמַר לְךָ מַה־תַּעֲשֶׂה. אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם עֲשֵׂה עִמָּנוּ חֶסֶד בַּעֲבוּר שִׁמְךָ

יש כאן בסדורים וכולן קשות במליצתן, ומצאתי בנ"ר פ' ל"א שגורס „משכימים ומעריבים בכל יום ואומרים שמע" והוא מליצה פשוטה ונכונה, ובסדור כי"י גם בכ"י אחר הנוסחא „משכימים ומעריבים ערב ובקר בכל יום ואומרים שמע" וגם היא נכונה וכן גם מנהג בספד"ע. ברוך שם וגו' אינו בכי"י, ונתוסף בסדורים ע"פ הטור שכתב וז"ל רבינו יהודה החסיד היה רגיל לומר אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד והיה מכוין לצאת בו ידי חובת ק"ש משום שפעמים בשעות קרובה מתעכבין בק"ש עד אחר זמנה ואמר שהיה יוצא בזה כדאיתא בברכות (דף י"ג, ב') שמע ישראל ה' א' ה' אחד זו היא ק"ש של רבי יהודה הנשיא עכ"ל. ומטעם זה היה הרש"ל נוהג לומר כאן כל הפרשה הראשונה של ק"ש.

אתה הוא עד, מירושלמי פרק הרואה מובא בילקוט ואתחנן רמז תתל"ו, ולאה בט"ז לא"ח סוף ס' מ"ו. ושל"ה דף ג', ע"ב. תָּרוּם וְתַגְבִּיהַּ קרננו, כן נוסחת הטור (דפוס ישן) וכן העקר, והנה בסדורים שלפני בעל ויעתר יצחק היה הנוסחא תָּרוּם וְתַגְבִּיהַּ קרננו, ובא הוא ותקן תָּרִים בהפעיל כדי להשוות הלשון אל וְתַגְבִּיהַּ אך שבא ג' דברים האחד כי בכל הסדורים וכ"י גם בס' רב עמרם ורמב"ם וטור הנוסחא תָּרוּם, ושנית כי גם באה לשון וקרנו תָּרוּם בישועתך, ושלישית כי כן גם לשון הכתוב תהלים פ"ט, י"ח. וכ"ה. וקי"ב, ט'. וא"כ מי נתן לו רשות להגיה בתבה הזאת, ותמהתי על רוו"ה שהלך אחריו, אבל באמת בו תבת וְתַגְבִּיהַּ היא היא הצריכה לתקון (אם לא נדחקנה להוראת פועל עומד כמו שעשה יעב"ץ), וצריך להגיה וְתִגְבַּהּ בבנין הקל וכמו שבא בטור, ומוסבות ב' הפעלים אל קרננו ר"ל קרננו היא תרום ותגבה את עצמה ע"י ישועתך, ובזה הכל מיושב, וכן גם במחזור דפוס פראג משנת שע"ג הנוסחא ובישועתך תָּרוּם וְתִגְבַּהּ קרננו, והוא העקר. מקדש את שמך ברבים, כתבו התניא והלבוש שעקר ברכה הזאת נתקנה כנגד דורות השמד שגזרו שלא לקרות קריאת שמע והוצרכו לקרותו בסתר, וע"כ בסיום מקדש את שמך ברבים, שהודה ונשבח להשי"ת שנתבטלה הגזרה ויכולים אנחנו לקדש את שמו בגלוי ובמנין עשרה, ומזה הטעם איננה פותחת הברכה בברוך כי ברכת הודאה היא. ובסדורי ספרד חתימת הברכה בלא שם ע"פ הרמב"ם, אבל הטור חותמה בשם וכן בכ"מ וכן לפי אבן ירחי.

אתה הוא ה', ירמיה י"ד, כ"ב. אתה הוא ראשון וכו' ע"פ ישעיה מ"ד, ו'. קֹוֶיךָ הסגול תחת הוי"ו כמו תהלים כ"ה, ג'. מארבע כנפות, ישעיה י"א, י"ב. אתה הוא האלהים, מ"ב י"ט, ט"ו. בעבור שמך הגדול, בס' רב עמרם ובטור גורס הגדול הגבור והנורא, ואחזו בה הספרדיים, אמנם נוסחתנו נראה עיקר כי לא

הַגָּדוֹל שֶׁנִּקְרָא עָלֵינוּ וְקַיֶּם־לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מַה־שֶּׁכָּתוּב בָּעֵת הַהִיא אָבִיא אֶתְכֶם וּבָעֵת קַבְּצִי אֶתְכֶם כִּי־אֶתֵּן אֶתְכֶם לְשֵׁם וְלִתְהִלָּה בְּכֹל עַמֵּי הָאָרֶץ בְּשׁוּבִי אֶת־שְׁבוּתֵיכֶם לְעֵינֵיכֶם אָמַר יְיָ:

ברוב קהלות אשכנז אומרים כאן ברכות התורה, יברכך, אלו דברים. ויש שא״א הפסוקים והמשנה.
אין דען מייסטען געמיינדען ווירד היער ברכת התורה (זייטע 37) געזאגט.

יש אומרים פ׳ הכיור קודם פ׳ התמיד.

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וְכַנּוֹ נְחֹשֶׁת לְרָחְצָה וְנָתַתָּ אֹתוֹ בֵּין־אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ שָׁמָּה מָיִם: וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ אֶת־יְדֵיהֶם וְאֶת־רַגְלֵיהֶם: בְּבֹאָם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד יִרְחֲצוּ־מַיִם וְלֹא יָמֻתוּ אוֹ בְגִשְׁתָּם אֶל־הַמִּזְבֵּחַ לְשָׁרֵת לְהַקְטִיר אִשֶּׁה לַיהוָה: וְרָחֲצוּ יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם וְלֹא יָמֻתוּ וְהָיְתָה לָהֶם חָק־עוֹלָם לוֹ וּלְזַרְעוֹ לְדֹרֹתָם: וְלָבַשׁ הַכֹּהֵן מִדּוֹ בַד וּמִכְנְסֵי־בַד יִלְבַּשׁ עַל־בְּשָׂרוֹ וְהֵרִים אֶת־הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת־הָעֹלָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְשָׂמוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ: וּפָשַׁט אֶת־בְּגָדָיו וְלָבַשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְהוֹצִיא אֶת־הַדֶּשֶׁן אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה אֶל־מָקוֹם טָהוֹר:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֶת־קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי רֵיחַ נִיחֹחִי תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ: וְאָמַרְתָּ לָהֶם זֶה הָאִשֶּׁה אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ לַיהוָה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְמִימִם שְׁנַיִם לַיּוֹם עֹלָה תָמִיד: אֶת־הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם:

כמלה במקרא אלא שמך הגדול (מ״א ח׳, מ״ב. דה״ב ו׳, ל״ב). שנקרא עלינו, כמו שכתוב דברים כ״ח, י׳. דה״ב ז׳, י״ד. ירמיה י״ד, ט׳. ובמקומות זולתם. מה שכתוב, נבי״י גורס מה שהבטחתנו, ובטור הנוסחא מה שהבטחתנו על ידי צפניה חוזך כאמור, וכן אומרים הספרדים. בעת ההיא, סוף צפניה.

וידבר, במדבר כ״ח. וכתב אבודרהם, מה שתקנו לקרות בענין הקרבנות יותר מדברים אחרים, לפי שכל האומרן בכוונת הלב כאלו מקריבן (כדאיתא בתענית דף כ״ז, ב׳ ובמנחות דף ק״י, ב׳) ועוד לפי שהתפלה נתקנה כנגדן (ברכות דף כ״ו, ב׳) ותקנו לומר משנת פרק איזהו מקומן יותר ממשניות אחרות לפי שהיא כולה בלא מחלוקת התנאים (ועיין בס׳ נגיד ומצוה דף כ״ח, ב׳) ועוד שהיא סדר הקרבנות, ומה שקבעו אחריה ברייתא דר׳ ישמעאל של י״ג מדות משום הא דאמרינן בפ״ק דקדושין (דף ל׳. וע״ז דף י״ט, ב׳. ועיין התוספות שם ובסנהדרין כ״ד) אמר רב ספרא משום ר׳ יהושע בן חנניא מאי דכתיב ושננתם, אל תקרי ושננתם אלא ושלשתם לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במשנה שליש במקרא שליש בתלמוד, ומקשי מי ידע כמה חיי, ומתרץ לא צריכי אלא ליומי, כלומר שצריך בכל יום ללמוד משלשתן, וכך אנו נוהגים, בתחלה מקרא דהיינו פרשת צו ואח״כ משנה דהיינו איזהו מקומן ואח״כ מדרש של ברייתא דר׳ ישמעאל והוי במקום תלמוד, שהמדרש כתלמוד, ועוד לפי שהיא תחלת תורת כהנים שהיא ראש לכל קרבנות קבעוה אצל הקרבנות עכ״ל וכן כתב אבן ירחי ומסיים שכל מי שדוחקת לו שעתו מלעסוק בתורה ישלש שנותיו באלו ידיו וע״כ לא יתכן לדלגם עכ״ל וכתב עוד רבינו יונה לברכות דף י״א שכנגד ג׳ ברכות של ברכת התורה תקנו לומר בבקר ג׳ ענינים מקרא

וַעֲשִׂירִית הָאֵיפָה סֹלֶת לְמִנְחָה בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן כָּתִית רְבִיעִת הַהִין: עֹלַת תָּמִיד הָעֲשֻׂיָה בְּהַר סִינַי לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהֹוָה: וְנִסְכּוֹ רְבִיעִת הַהִין לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד בַּקֹּדֶשׁ הַסֵּךְ נֶסֶךְ שֵׁכָר לַיהֹוָה: וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם כְּמִנְחַת הַבֹּקֶר וּכְנִסְכּוֹ תַּעֲשֶׂה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהֹוָה:

וְשָׁחַט אֹתוֹ עַל יֶרֶךְ הַמִּזְבֵּחַ צָפֹנָה לִפְנֵי יְהֹוָה וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת־דָּמוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב:

יש מוסיפים כאן לומר פ' סממני הקטרת וכו'.

אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁהִקְטִירוּ אֲבוֹתֵינוּ לְפָנֶיךָ אֶת־קְטֹרֶת הַסַּמִּים בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם. כַּאֲשֶׁר צִוִּיתָ אוֹתָם עַל יְדֵי מֹשֶׁה נְבִיאֶךָ כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ:

וַיֹּאמֶר יְהֹוָה אֶל־מֹשֶׁה קַח־לְךָ סַמִּים נָטָף ׀ וּשְׁחֵלֶת וְחֶלְבְּנָה סַמִּים וּלְבֹנָה זַכָּה בַּד בְּבַד יִהְיֶה: וְעָשִׂיתָ אֹתָהּ קְטֹרֶת רֹקַח מַעֲשֵׂה רוֹקֵחַ מְמֻלָּח טָהוֹר קֹדֶשׁ: וְשָׁחַקְתָּ מִמֶּנָּה הָדֵק וְנָתַתָּה מִמֶּנָּה לִפְנֵי הָעֵדֻת בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר אִוָּעֵד לְךָ שָׁמָּה קֹדֶשׁ קָדָשִׁים תִּהְיֶה לָכֶם: וְנֶאֱמַר וְהִקְטִיר עָלָיו אַהֲרֹן קְטֹרֶת סַמִּים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר בְּהֵיטִיבוֹ אֶת־הַנֵּרֹת יַקְטִירֶנָּה: וּבְהַעֲלֹת אַהֲרֹן אֶת־הַנֵּרֹת בֵּין הָעַרְבַּיִם יַקְטִירֶנָּה קְטֹרֶת תָּמִיד לִפְנֵי יְהֹוָה לְדֹרֹתֵיכֶם:

תָּנוּ רַבָּנָן. פִּטּוּם הַקְּטֹרֶת, הַצֳּרִי וְהַצִּפֹּרֶן וְהַחֶלְבְּנָה וְהַלְּבוֹנָה מִשְׁקַל שִׁבְעִים שִׁבְעִים מָנֶה. מֹר וּקְצִיעָה שִׁבֹּלֶת נֵרְדְּ וְכַרְכֹּם, מִשְׁקַל שִׁשָּׁה עָשָׂר שִׁשָּׁה עָשָׂר מָנֶה, הַקֹּשְׁטְ שְׁנֵים עָשָׂר, וְקִלּוּפָה שְׁלֹשָׁה, וְקִנָּמוֹן תִּשְׁעָה, בֹּרִית כַּרְשִׁינָה תִּשְׁעָה קַבִּין. יֵין קַפְרִיסִין. סְאִין תְּלָתָא וְקַבִּין תְּלָתָא, וְאִם אֵין לוֹ יֵין קַפְרִיסִין, מֵבִיא חֲמַר חִוַּר עַתִּיק. מֶלַח סְדוֹמִית רֹבַע. מַעֲלֶה עָשָׁן כָּל־שֶׁהוּא. רַבִּי נָתָן אוֹמֵר, אַף כִּפַּת הַיַּרְדֵּן כָּל־שֶׁהוּא. וְאִם נָתַן בָּהּ דְּבַשׁ פְּסָלָהּ. וְאִם חִסַּר אַחַת מִכָּל סַמָּנֶיהָ חַיָּב מִיתָה:

דהיינו פ' קרבנות ומשנה דהיינו איזהו מקומן ומדרש דהיינו ר' ישמעאל אומר, וברכת אשר בחר בנו שהיא מעולה למקרא וברכת הערב למשנה, וברכת על דברי תורה למדרש עכ"ל. וכתב הטור כי בשבת מוסיפים וביום השבת שני כבשים (במדבר כ"ח, ט'), ונוהגין באשכנז לקרות בר"ח ובראשי חדשיכם (שם כ"ח, י"א), ובעל המנהיג (סמן ע"ו) השיג על המנהג מפני שאין נכון להזכיר קרבן מוסף עם תמיד של שחר, ואינו קשה, שמוסף זמנו כל היום עכ"ל. ויש אומרים ג"כ פ' הכיור (שמות ל' י"ז) ופ' תרומת הדשן (ויקרא ו', ג') קודם פ' התמיד ואחריה פ' מזבח מקטר קטרת ופ' סממני הקטרת ועשייתן (שמות ל', ל"ד. ו'.) ע"פ עטרת זקנים לא"ח ס' מ"ח. וכתב בעל ס' נגיד ומצוה (בדף י"ד) הייתי נוהג לומר אחר פ' התמיד פ' סמן וי' הדברות, ומנעני מורי מפני תרעומת המינין כאשר אמרו רז"ל (ברכות י"ב) עכ"ל.

ושחט אותו על ירך תקנו לומר פסוק זה בסוף פ' התמיד ע"פ מדרש ויקרא רבה פ' ב' בא"ל הוא אומר צפונה לפני ה', אמרו בשעה שעקד א"א את יצחק בנו התקין הקב"ה שני כבשים אחד של שחרית ואחד של ערבית, וכל כך למה, שבשעה שהיו ישראל מקריבין תמיד על גבי המזבח וקורין את המקרא הזה צפונה לפני ה' זוכר הקב"ה עקדת יצחק.

רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, הַצֳּרִי אֵינוֹ אֶלָּא שְׂרָף הַנּוֹטֵף מֵעֲצֵי הַקְּטָף. בֹּרִית כַּרְשִׁינָה שֶׁשָּׁפִין בָּהּ אֶת־הַצִּפֹּרֶן, כְּדֵי שֶׁתְּהֵא נָאָה. יֵין קַפְרִיסִין שֶׁשּׁוֹרִין בּוֹ אֶת־הַצִּפֹּרֶן, כְּדֵי שֶׁתְּהֵא עַזָּה. וַהֲלֹא מֵי רַגְלַיִם יָפִין לָהּ, אֶלָּא שֶׁאֵין מַכְנִיסִין מֵי רַגְלַיִם בָּעֲזָרָה, מִפְּנֵי הַכָּבוֹד:

תַּנְיָא, רַבִּי נָתָן אוֹמֵר, כְּשֶׁהוּא שׁוֹחֵק אוֹמֵר הָדֵק הֵיטֵב הֵיטֵב הָדֵק, מִפְּנֵי שֶׁהַקּוֹל יָפֶה לַבְּשָׂמִים. פִּטְּמָהּ לַחֲצָאִין כְּשֵׁרָה לִשְׁלִישׁ וְלִרְבִיעַ לֹא שָׁמָעְנוּ. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, זֶה הַכְּלָל, אִם כְּמִדָּתָהּ, כְּשֵׁרָה לַחֲצָאִין, וְאִם חִסַּר אַחַת מִכָּל סַמָּנֶיהָ חַיָּב מִיתָה:

תָּנֵי בַר קַפָּרָא, אַחַת לְשִׁשִּׁים אוֹ לְשִׁבְעִים שָׁנָה הָיְתָה בָאָה שֶׁל שִׁירַיִם לַחֲצָאִין. עוֹד תָּנֵי בַר קַפָּרָא, אִלּוּ הָיָה נוֹתֵן בָּהּ קוֹרְטוֹב שֶׁל דְּבַשׁ אֵין אָדָם יָכוֹל לַעֲמוֹד מִפְּנֵי רֵיחָהּ, וְלָמָּה אֵין מְעָרְבִין בָּהּ דְּבַשׁ, מִפְּנֵי שֶׁהַתּוֹרָה אָמְרָה כִּי כָל־שְׂאֹר וְכָל־דְּבַשׁ לֹא תַקְטִירוּ מִמֶּנּוּ אִשֶּׁה לַייָ:

יְיָ צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: יְיָ צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ: אַתָּה סֵתֶר לִי מִצַּר תִּצְּרֵנִי רָנֵּי פַלֵּט תְּסוֹבְבֵנִי סֶלָה: וְעָרְבָה לַייָ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָיִם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת:

אָנָּא, בְּכֹחַ גְּדֻלַּת יְמִינְךָ תַּתִּיר צְרוּרָה:
קַבֵּל רִנַּת עַמְּךָ שַׂגְּבֵנוּ טַהֲרֵנוּ נוֹרָא:
נָא גִבּוֹר, דּוֹרְשֵׁי יִחוּדְךָ כְּבָבַת שָׁמְרֵם.
בָּרְכֵם טַהֲרֵם רַחֲמֵם, צִדְקָתְךָ תָּמִיד גָּמְלֵם:
חֲסִין קָדוֹשׁ, בְּרֹב טוּבְךָ נַהֵל עֲדָתֶךָ:
יָחִיד גֵּאֶה, לְעַמְּךָ פְּנֵה זוֹכְרֵי קְדֻשָּׁתֶךָ:
שַׁוְעָתֵנוּ קַבֵּל וּשְׁמַע צַעֲקָתֵנוּ יוֹדֵעַ תַּעֲלֻמוֹת:
בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

בשבת מוסיפים: חזן זגת ווירד פֿאָרגעטראגען הינצוגעזעצט:

וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל־עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ:

בראש חודש מוסיפים: חזן ראש חדש ווירד פֿאָרגעטראגען: הינצוגעזעצט:

וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַייָ פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם: וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לַפָּר הָאֶחָד וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לָאַיִל הָאֶחָד: וְעִשָּׂרֹן עִשָּׂרוֹן סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד עֹלָה רֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַייָ: וְנִסְכֵּיהֶם חֲצִי הַהִין יִהְיֶה לַפָּר וּשְׁלִישִׁת הַהִין לָאַיִל וּרְבִיעִת הַהִין לַכֶּבֶשׂ יָיִן זֹאת עֹלַת חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה: וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת לַייָ עַל־עֹלַת הַתָּמִיד יֵעָשֶׂה וְנִסְכּוֹ:

פרק איזהו מקומן יאמר בנגון שאומרים המשניות וכן ברייתא דר' ישמעאל בנגון הגמרא.

א אֵיזֶהוּ מְקוֹמָן שֶׁל־זְבָחִים. קָדְשֵׁי קָדָשִׁים שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן פַּר וְשָׂעִיר שֶׁל־יוֹם הַכִּפּוּרִים שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָן טָעוּן הַזָּיָה עַל־בֵּין הַבַּדִּים וְעַל הַפָּרֹכֶת וְעַל־מִזְבַּח הַזָּהָב מַתָּנָה אַחַת מֵהֶן מְעַכָּבֶת שְׁיָרֵי הַדָּם הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל יְסוֹד מַעֲרָבִי שֶׁל־מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן אִם־לֹא נָתַן לֹא עִכֵּב: ב פָּרִים הַנִּשְׂרָפִים וּשְׂעִירִים הַנִּשְׂרָפִים שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָן טָעוּן הַזָּיָה עַל־הַפָּרֹכֶת וְעַל־מִזְבַּח הַזָּהָב מַתָּנָה אַחַת מֵהֶן מְעַכָּבֶת שְׁיָרֵי הַדָּם הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל יְסוֹד מַעֲרָבִי שֶׁל־מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן אִם־לֹא נָתַן לֹא עִכֵּב אֵלּוּ וָאֵלּוּ נִשְׂרָפִין בְּבֵית הַדָּשֶׁן: ג חַטֹּאת הַצִּבּוּר וְהַיָּחִיד אֵלּוּ

איזהו מקומן, הוא פרק ה' של מסכת זבחים, וכבר אמור למעלה שהוא במקום ליסוד, וע"כ האוצרו צריך שיבינהו, ולזאת הבאתי לפרק את פירוש של ר"ע מברטנורא ולברייתא דר' ישמעאל את פירוש של כל בו, ומה שאוסיף לבאר ולפרש בדקדוק הלשון יבא סגור במסגרות. — [שֶׁל־זְבָחִים כן הנוסחא בכל סדורים ישנים וכ"י וכן במשניות ובגמרא, וכן שֶׁל יוֹם, שֶׁל מִזְבֵּחַ, וְשֶׁל מוֹעֲדוֹת כולן מלת שֶׁל בפני עצמה, ואין לנו רשות לשנות הלשון ולכתוב שֶׁלִּזְבָחִים, שֶׁלְּיוֹם, שֶׁלְּמִזְבֵּחַ, כמו שעשה רוו"ה, כי כן בלשון משנה מלת שֶׁל מלה בפני עצמה בכל מקום כמו שֶׁל־אברהם, שֶׁל־אהרן, שֶׁל־צדיקים, (אבות א', י"ב. ב', כ"א. ה', כ"ב) אף כי נמצא כל' המקרא שֶׁלִּשְׁלֹמֹה (שיר ג', ז') בְּשֶׁלְּמִי (יונה א' ז'), כי כבר אמרו לשון תורה לעצמה ולשון חכמים לעצמה (ע"ז נ"ח, ב'. חולין קל"ז, ב'), ועוד כי גם במקרא בְּשֶׁל אשר יעמול (קהלת ח', י"ז) מלה בפני עצמה, ועוד כי כבר העמידו קדמונינו את תיבות הפרק על מספר שמ"ד.] קדשי קדשים, עולות חטאות ואשמות. שחיטתן בצפון, עולה בהדיא כתיב בה ושחט אותו על ירך המזבח צפונה (ויקרא א', י"א), חטאת כתיב בה במקום אשר תשחט העולה תשחט החטאת (שם ו', י"ח), אשם כתיב בה במקום אשר ישחטו את העולה ישחטו את האשם (שם ז', ב'). שחיטתן בצפון, והא דלא תני הכא וקבול דמן בכלי שרת בצפון, אע"ג דכלהו קבלת דמן בצפון במקום שחיטה, דסמוך לשחיטה כתיב ולקח מדם הפר, אלא משום דאיכא אשמות של מצורע שהכהן היה מקבל מקבלת דמו בכפו, דכתיב ולקח הכהן מדם האשם ונתן (ויקרא י"ד, י"ד) מה נתינה בעצמו של כהן אף לקיחה בעצמו של כהן, משום הכי לא כתב הכא וקבול דמן, שאין קבול דמן שוה, ומשום דלא סגי לה בלא קבלת כלי שלאחר שקבל כהן אחד למקלת דם בידו היה כהן אחר מקבל הדם בכלי, משום הכי הדר תני בהדיא אשם תלוי שחיטתן בצפון וקבול דמן בכלי שרת בצפון. פר ושעיר של יום הכפורים, אע"ג דצפון בעולה הוא דכתיב, אקדים תנא לחטאות ברישא, דאיידי דאתיא מדרשא חביבא לה, וחטאות פנימיות איידי דנכנס דמן לפני ולפנים חביבא לה ואקדמינהו לשאר חטאות, ואינהו נמי שחיטתן בצפון דכתיב ושחט את החטאת במקום העולה (שם ד', כ"ט) וקרא יתירא הוא דהא כתיב במקום אשר תשחט העולה תשחט החטאת (ו', י"ח) אלא זה בנה אב לכל החטאות שיהיו טעונות צפון. וקבול דמן בכלי שרת, דכתיב בעולת סיני וישם באגנות (שמות כ"ד, ו') וממנו למדו כל הזבחים להיות טעונים כלי. הזיה על בין הבדים, עומד בין שני בדי הארון ומזה אחד למעלה ושבע למטה כנגד עביו של כפרת ולא היו נוגעים בה. ועל הפרכת, דכתיב וכן יעשה לאהל מועד (ויקרא ט"ז, ט"ז). ועל מזבח הזהב, כדכתיב ויצא אל המזבח, בסדר עבודת יה"כ בפ' אחרי מות (ט"ז, י"ח). מתנה אחת מהן מעכבת כדאמרן בפ' בית שמאי (דף ל"ט) דבפר העלם דבר כתיב ועשה לפר כאשר עשה לפר החטאת כן יעשה לו (ויקרא ד', כ') וקרא יתירא הוא לעכב שאם חסר אחת מן המתנות לא כפר, ודרשינן ועשה לפר, זה פר יה"כ, דבדידיה נמי מתנה אחת מעכבת כמו בפר העלם דבר. [מְעַכָּבֶת כ"ף נקמץ כי פה הפסק דבור. שְׁיָרֵי בן עקר נקודו, כי הוא כמו שְׁאָרֵי בחלוף יהו"א ומשקלו במשקל סִיגֵי קָיָם (דניאל ו', ב')]. שירי הדם היה שופך על יסוד מערבי, כדכתיב ישפוך אל יסוד מזבח העולה אשר פתח אהל מועד (ויקרא ד', ז') ואהל מועד למערבו של מזבח החיצון היה. אם לא נתן שירי הדם ליסוד, לא עכב הכפרה, דבתר הזאות ומתן דמים לפנים כתיב וכלה מכפר את הקדש (שם ט"ז, כ') דמשמע שבכל שלמו כל הכפרות כולן. (ב) פרים הנשרפים, פר העלם ופר כהן משיח, שאין נאכלים לכהנים אלא נשרפים חוץ לירושלים. ושעירים הנשרפים, שעירי עכו"ם שהוקשו לפר העלם לכל דבריהם. הזיה על הפרכת, ז' הזיות על הפרכות, אבל בין הבדים לא כתיב בהו הזיה כמו בפר של יה"כ דכתיב בה והזה באצבעו על פני הכפרת (ט"ז י"ד). אלו ואלו, של יה"כ ושאר הנשרפים. נשרפין בבית הדשן, למקום שמוציאין שם את הדשן של מזבח החיצון, דכתיב בה והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה (ו', ד'), ובפרים הנשרפים כתיב על שפך הדשן ישרף (ד', י"ב). (ג) אלו הן חטאות הצבור, שאנו צריכים להזכירם, שהרי הפנימיות כבר נשנו.

הֵן חַטֹּאת הַצִּבּוּר שְׂעִירֵי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים וְשֶׁל־מוֹעֲדוֹת שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָן טָעוּן אַרְבַּע מַתָּנוֹת עַל אַרְבַּע קְרָנוֹת: כֵּיצַד, עָלָה בַכֶּבֶשׁ וּפָנָה לַסּוֹבֵב וּבָא־לוֹ לְקֶרֶן דְּרוֹמִית מִזְרָחִית· מִזְרָחִית צְפוֹנִית· צְפוֹנִית מַעֲרָבִית· מַעֲרָבִית דְּרוֹמִית· שְׁיָרֵי הַדָּם הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל יְסוֹד דְּרוֹמִי· וְנֶאֱכָלִין לִפְנִים מִן־הַקְּלָעִים לְזִכְרֵי כְהֻנָּה בְּכָל־מַאֲכָל לְיוֹם וָלַיְלָה עַד־חֲצוֹת:
ד הָעוֹלָה קֹדֶשׁ קָדָשִׁים שְׁחִיטָתָהּ בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָהּ בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָהּ טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע וּטְעוּנָה הֶפְשֵׁט וְנִתּוּחַ וְכָלִיל לָאִשִּׁים: ה זִבְחֵי שַׁלְמֵי צִבּוּר וַאֲשָׁמוֹת· אֵלּוּ הֵן אֲשָׁמוֹת אֲשַׁם גְּזֵלוֹת אֲשַׁם מְעִילוֹת אֲשַׁם

שעירי ראשי חדשים ושל מועדות, שהן על מזבח החיצון. [מועדות, בל' מקרא בא לרוב ברבוי זכר מֹועֲדִים מֹועֲדֵי ובל' משנה ברבוי נקבה כמו המשנה את המועדות (סכות ג', מ"ו) וכן נמלא פעם אחת במקרא דה"ב ח', י"ג]. שחיטתן בצפון, שהרי למדנו בנינן אב לכל החטאות שהן טעונות לפון. עלה בכבש ופנה לסובב, מפני שדמה נותן על הקרנות ובאלבע, לריך לעמוד על גבי סובב, אבל בכל שאר הדמים שהן התחתונים מן החוט ולמטה עומד על הרלפה אלל זווית המזבח וזורק מן הכלי וכל מקום שיגיע למזבח כשר. [בַּכֶּבֶשׁ בשי"ן ימין כמו דה"ב ע' י"א, והוא מעלה אחת לבד המשופעה והולכת מהקרקע על המזבח]. ובא לו לקרן דרומית מזרחית, שבה הוא פוגע ראשון, בדקיימא לן כל פנות שאתה פונה לא יהיו אלא דרך ימין, והכבש בדרום וכשעולה בו ופניו למזבח נמלא ימינו למזרח, ופונה לימינו למזרח ובא לו לאותה הקרן והולך ומקיף נסובב דרך ימין ופניו למזבח מן הדרום למזרח וממזרח ללפון ומלפון למערב דהיינו דרך ימין, ואמה על אמה ברום אמה הכתון בראש המזבח בכל זווית שבה קרויה קרן. [קרן הוא ל' נקבה בכל המקרא, וכן רבויו אף שלאחוהו בל' רבוי הזכר מ"מ שמושו בל' נקבה והעד וישבר את שתי קרניו, והקרנים גבוהות והאחת גבוהה מן השנית (דניאל ח') ולכן אמר קרן דרומית ולא דרומי, ואין זרות בלל בלשון, ודברי בעל תי"ע בדאים]. על יסוד דרומי, דילפינן ירידתו מן הכבש בחטאות הפנימיות ושירי הדם בידו מילאתו מן ההיכל ושירים הפנימיות בידו, מה יליאתו מן ההיכל היה נותן שירי הדם בסמוך לו שהוא יסוד מערבי כדכתיב אשר פתח אהל מועד דהיינו לבד מערב שהוא סמוך להיכל, אף ירידתו מן הכבש מתן השירים בסמוך לו דהיינו יסוד דרומי הסמוך לכבש, שהכבש בדרום. לפנים מן הקלעים, לפי שנמשכן היו קלעים היקף לחלר אהל מועד, ובחטאת כתיב במקום קדש תאכל בחלר אהל מועד (ויקרא ו', י"ט), ובבית עולמים היתה חומת העזרה במקום הקלעים. לזכרי כהנה, דגבי חטאת ואשם ומנחה כתיב כל זכר בכהנים יאכל אתה. בכל מאכל, משום דבעי למתני בפסח דאינו נאכל אלא צלי, תנא בכלהו בכל מאכל. ליום ולילה. דכתיב ובשר זבח תודת שלמיו ביום קרבנו יאכל (שם ז', ט"ו) למדנו לתודה שנאכלת ליום אחד, חטאת ואשם מניין, תלמוד לומר זבח. עד חצות, סייג עשו חכמים לתורה להרחיק את האדם מן העבירה, דהא קרא לא יניח ממנו עד בקר קאמר. (ד) העולה קדש קדשים היא ליפסל ביולא ובטבול יום ובמחוסר כפורים ומועלין בה, ומשום דלא כתיב בה בקרא קדש קדשים היא כמו בחטאת ואשם, אשמעינן תנא הכא דהיא נמי קדש קדשים כחטאת ואשם, שהרי היא שוה להן למקום שחיטתן וקבלת דמן. שתי מתנות, בקרן מזרחית לפונית ובקרן מערבית דרומית שכנגדה באלכסון, וטעמא משום דקרן מזרחית דרומית לא היה לו יסוד, לפי שלא היה בחלקו של בנימין שנתנבא יעקב עליו בבקר יאכל עד, באמסנתיה יתבנא מקדשא, דבר המקודש לדמים לא יבא אלא בחלקו של בנימין, ואותו הקרן לא היה בחלקו, שהמזבח היה תופס בחלקו של יהודה אמה במזרחו ואמה בדרומו בל אורך מזרח ודרום בעובי אמה אלא שלא היתה אמה שבמזרח על פני כל המזרח, שכשמגיע לקרן מזרחית לפונית היתה כלה בתוך אמה לקרן, וכן מבילת האמה הדרומית לא היתה מהלכת על פני כל הדרום, שכשמגיע לקרן דרומית מערבית היתה כלה סמוך לקרן אמה, נמלא יסוד לג' הקרנות, הילכך היה מתחיל בקרן לפונית מזרחית, הואיל וקרן דרומית ומזרחית אין לה יסוד, לפי שלא היה בחלקו של טורף שנתנבא עליו יעקב, ועולה טעונה תחלת מתן דמה כנגד היסוד, הלכך בעי הכי תרתי דאמרן, דשתי מתנות שהן ארבע בעינן, כדי שיהא מתן הדם בד' רוחות המזבח, דכתיב וזרקו את הדם על המזבח סביב, אי וזרקו, יכול יזרקנו בזריקה אחת, ת"ל סביב ואי אפשר להקיף בזריקה אחת, אי סביב, יכול יקיפנו כחוט, ת"ל וזרקו ואין זריקה אלא מרחוק, וכחוט אי אפשר להקיף אלא באלבע, הא כילד, נותן שתי מתנות שהן ארבע. וטעונה הפשט ונתוח, כדכתיב והפשיט את העולה ונתח אותה לנתחיה (ויקרא א', ו'). [הַפְשֵׁט הה"א פתוחה בסדור רפ"ז ובכ"ל דוגמת הַשְׁמֵד (ישעיה י"ד, כ"ג) הַשְׁפֵּל (ירמיה ג', ט"ו) הַשְׁלֵךְ .(שם ל"ו, כ') הַכְשֵׁר (קהלת י', י') הַמְשֵׁל (איוב כ"ה, י"כ) שכולם שמות הפעולה, והמון עם קורין הֶפְשֵׁט וכן הֶפְסֵד, הֶקְדֵּשׁ, הֶרְגֵּל, הֶעְלֵם חָתָר, הֶזֵּיק בסגול וטועין כי משקל הַפְעֵל לא נמלא ובולן עקר נקודן בפתח הַפְסֵד הַקְדֵּשׁ, הַרְגֵּל, הַעְלֵם הַתֵּר הַזֵּק]. וכליל לאשים, כולם נשרפת ע"ג האש (ה) זבחי שלמי צבור, כבשי עלרת. אשם גזלות, האמור בשבועת הפקדון. אשם מעילות, הנהנה מן

שִׁפְחָה חֲרוּפָה אֲשַׁם נָזִיר אֲשַׁם מְצוֹרָע אָשָׁם תָּלוּי· שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָן טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע· וְנֶאֱכָלִין לִפְנִים מִן הַקְּלָעִים לְזִכְרֵי כְהֻנָּה בְּכָל־מַאֲכָל לְיוֹם וָלַיְלָה עַד חֲצוֹת: ו הַתּוֹדָה וְאֵיל נָזִיר קָדָשִׁים קַלִּים שְׁחִיטָתָן בְּכָל־מָקוֹם בָּעֲזָרָה וְדָמָן טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע· וְנֶאֱכָלִין בְּכָל־הָעִיר לְכָל־אָדָם בְּכָל־מַאֲכָל לְיוֹם וָלַיְלָה עַד חֲצוֹת: הַמּוּרָם מֵהֶם כַּיּוֹצֵא בָהֶם אֶלָּא שֶׁהַמּוּרָם נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים לִנְשֵׁיהֶם וְלִבְנֵיהֶם וּלְעַבְדֵיהֶם: ז שְׁלָמִים קָדָשִׁים קַלִּים שְׁחִיטָתָן בְּכָל־מָקוֹם בָּעֲזָרָה וְדָמָן טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע וְנֶאֱכָלִין בְּכָל־הָעִיר לְכָל־אָדָם בְּכָל־מַאֲכָל לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד: הַמּוּרָם מֵהֶם כַּיּוֹצֵא בָהֶם אֶלָּא שֶׁהַמּוּרָם נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים לִנְשֵׁיהֶם וְלִבְנֵיהֶם וּלְעַבְדֵיהֶם: ח הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר וְהַפֶּסַח קָדָשִׁים קַלִּים שְׁחִיטָתָן בְּכָל־מָקוֹם בָּעֲזָרָה וְדָמָן טָעוּן מַתָּנָה אֶחָת· וּבִלְבַד שֶׁיִּתֵּן כְּנֶגֶד הַיְסוֹד: שִׁנָּה בַאֲכִילָתָן· הַבְּכוֹר נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים וְהַמַּעֲשֵׂר לְכָל־אָדָם וְנֶאֱכָלִין בְּכָל־הָעִיר בְּכָל־מַאֲכָל לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד· הַפֶּסַח אֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא

ההקדש. אשם שפחה חרופה, הבא על שפחה שחציה שפחה וחציה בת חורין, המיועדת לעבד עברי שמותר בשפחה ובבת חורין. אשם נזיר שנטמא במת, דכתיב בה והזיר לה' את ימי נזרו והביא כבש (במדבר ו' י"ב). [אָשָׁם תלוי בכ"ל כי תלוי תואר לאשם וע"כ הוא נפרד מה שאין כן במנחיו שצריך להוסיף בהן מלת של בפתרונם]. אשם תלוי, ספק שגג בדבר שחייבין על זדונו כרת ספק לא שגג, והוא כתיב אצל אשם מעילות (ויקרא ה', י"ז). אשם ודאי לא גרסינן שכל אלו אשם ודאי הן חוץ מאשם תלוי. שתי מתנות שהן ארבע, דבאשם נמי כתיב זריקה וכתיב סביב. ונאכלין לפנים מן הקלעים, דכתיב באשם בקדש הקדשים תאכלנו (במדבר י"ח, י') וכבשי שלמי צבור סמך אותן הכתוב לחטאת, דכתיב ועשיתם שעיר עזים אחד לחטאת ושני כבשים בני שנה לזבח שלמים (ויקרא כ"ג, י"ט) לומר לך שדינן כחטאת שאין נאכלין אלא לפנים מן הקלעים ולזכרי כהונה, אבל אין טעונים ד' מתנות כחטאת, שאין לך בכל הקרבנות מי שטעון ד' מתנות אלא חטאת בלבד. (ו) התודה איל נזיר קדשים קלים, אין מועלין בהן. [ואֵיל כן נקוד בסדור רפ"ז ובכ"ל בסמיכות]. שחיטתן בכל מקום, אין טעונים שחיטה בצפון. ונאכלין בכל העיר, דגבי חטאת כתיב ואכלתם אותה במקום קדוש (ויקרא י', י"ג), ואין שלמים במקום קדוש, אלא במקום טהור, דהיינו בכל העיר שהוא מקום טהור שלוחים שם מצורעים. לכל אדם, לזרים. ליום ולילה, בתודה כתיב ביום קרבנו יאכל לא יניח ממנו עד בקר (שם ז', ט"ו) ותניא תודת שלמיו לרבות שלמי נזיר. המורם מהן, חזה ושוק שנתן מהן לכהן כשאר שלמים, דתודה לשלמים אתקיש דכתיב וזאת תורת זבח השלמים וגו' אם על תודה (שם ז', י"ב), וארבע חלות מארבע מינים שבה דכתיב אחד מכל קרבן תרומה לה' לכהן הזורק (ז', י"ד), ומורם מאיל נזיר זרוע בשלה וחזה ושוק וחלת מצה אחת ורקיק אחד. כיוצא בהן, נאכלים בכל העיר ליום ולילה. לכהנים לנשיהם, כדכתיב ואת חזה התנופה ואת שוק התרומה תאכלו במקום טהור אתה ובניך ובנותיך אתך (שם י', י"ד). (ז) שחיטתן בכל מקום בעזרה, ג' פרשיות נאמרו בשחיטת שלמים, אחת בבקר ואחת בכשב ואחת בעז, בקמייתא כתיב, ושחטו פתח אהל מועד ובתרתי בתרייתא כתיב לפני אהל מועד, להכשיר את כל הרוחות שבעזרה, דלפני משמע כל שלפני ההיכל. לשני ימים ולילה אחד, דהכי כתיב בשלמים והנותר מבשר הזבח ביום השלישי באש ישרף (ז', י"ז). (ח) והמעשר, מעשר בהמה. ודמן טעון מתנה אחת, דלא כתיב בהו סביב, אלא את דמם תזרוק כתיב גבי בכור (במדבר י"ח, י"ז) והנך נמי מהתם ילפינן מדלא כתיב את דמו אלא את דמם. כנגד היסוד, במקום שיש יסוד תחתיו, למעוטי מזרחית דרומית שאין שם יסוד כדאמרן, ובכור ומעשר ופסח טעונים יסוד, דילפינן זריקה זריקה לגזרה שוה מעולה, ובעולה כתיב אל יסוד מזבח העולה (ויקרא ד', ז'). שינה באכילתן זה מזה אע"פ ששוה אותן למתן דמים. הבכור נאכל לכהנים, כדכתיב ובשרם יהיה לך (במדבר י"ח, י"ח). והמעשר לכל אדם, שלא שלא מצינו בכל התורה שיהיה לכהנים חלק בו. ונאכלין בכל העיר, דכתיב והבאתם שמה עולותיכם וזבחיכם ואת מעשרותיכם (דברים י"ב, ו') ותניא בשני מעשרות הכתוב מדבר אחד מעשר בהמה ואחד מעשר דגן, וכתיב בההוא קרא ובכורות בקרכם ולאנכם, ומדלא קבע להו מחיצה שמעינן מנה דמעשר ובכור נאכלין בכל העיר. לשני ימים ולילה אחד, דבבכור הוא אומר ובשרם יהיה לך כחזה התנופה וכשוק הימין, הקישו הכתוב לחזה

בַּלַּיְלָה וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא עַד־חֲצוֹת וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא לִמְנוּיָו וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא צָלִי:

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר בִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת הַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת: מִקַּל וָחֹמֶר· וּמִגְּזֵרָה שָׁוָה· מִבִּנְיַן אָב מִכָּתוּב אֶחָד וּמִבִּנְיַן אָב מִשְּׁנֵי כְתוּבִים· מִכְּלָל וּפְרָט· וּמִפְּרָט וּכְלָל· כְּלָל וּפְרָט וּכְלָל אִי אַתָּה דָן אֶלָּא כְּעֵין הַפְּרָט· מִכְּלָל שֶׁהוּא צָרִיךְ לִפְרָט וּמִפְּרָט שֶׁהוּא צָרִיךְ לִכְלָל· כָּל־דָּבָר שֶׁהָיָה בִּכְלָל

ושוק, מה חזה ושוק של שלמים לב׳ ימים ולילה אחד אף בכור לב׳ ימים ולילה אחד, ומעשר כבכור. למנויו, לאותם שמנו בדמי לקיחתו, כדכתיב איש לפי אכלו תכוסו (שמות י״ב, ד׳).

[רַבִּי הרי״ש פתוחה וכי״ת דגושה כן נקודו הנכון, וכות על׳ רַב שנאמרו שפירושו אדון ושר כמו רַב שקה (מ״ב י״ח, י״ז) רַב טבחים (מ״ב כ״ה, ח׳) שהוא כמו שר הטבחים, רַבֵּי מלך (ירמיה ל״ט, י״ג) לא רַבִּים יחכמו (איוב ל״ב, ט׳) ומתורגם רברבנא וכולם ל׳ שררות וגדולה בל׳ ארמי ולא מלאכותו בהוראה זאת כי אם בשהדבור מארמיים וכם׳ איוב אשר גם בו הרבה דומה לל׳ ארמי ובעל התשבי שנקד רִבִּי בחירק טעה, וגם שקר ענה במה שאמר כי הפייטנים בחתימת שמם כתבו בריבי ביו״ד אחרי רי״ש כי לא נמצא כן אלא בירבי ביו״ד קודם לרי״ש והוא כמו בִּיר (בר) רַבִּי, ויותר טעה רז״ה שנקד רְבִּי, וביותר יעב״ץ שנקד רְבִּי, וכל זאת איננה; ועוד שהעיקר רַבִּי נפתח הוא השם רַבָּן אשר בכל הסדורים נקוד נפתח כמו בפרקי אבות רַבָּן גמליאל, רַבָּן שמעון, רַבָּן יוחנן (והוא מל׳ רַב והנו״ן בסוף משקל ובא כך להגדלת המעלה והתפארת והשם המוקרה ממנו רַבָּנוּת (ברכות ל״ד) כמו מן רַגְזָן רַגְזָנוּת (קדושין מ״א), וכן מורא רַבָּךְ רַבּוֹ ואלופו, רַבּוֹתַי רַבּוֹתֵינוּ נפתח בכל הסדורים, ועוד עד שני וכאמן נמלא בגמר׳ ערובין ע״ה ע״ב אמר רב יוסף מריה דאברהם רַבִּים בְּרַבִּי איחלף לי, הרי מבוררת הקריאה רַבִּי למעלה מכל ספק. ומה שאומרים רַבִּי ביו״ד המדבר בעדו הוא דרך כבוד לעשות את הגדול בחכמה לרב לו (וכעין תבת Monsieur בל׳ צרפת) וראה עוד בערוך ערך פני. בִּשְׁלֹשׁ בנקוד תבה זו טעו הרבה מן הדייקנים ונקדו בִּשְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה הלמ״ד בקמץ חטוף ואיבה אלא טעות, ונמלא מלת שְׁלֹשׁ יותר מכ׳ פעמים במקרא וכולן הלמ״ד בחולם חוץ מן אחד ואם שְׁלָשׁ־אֵלֶּה (שמות כ״א, י״א) שהוא בקמץ חטוף בעבור סמיכתו למלה שהיא מלעיל בתנועה ראשונה אבל שְׁלֹשׁ עשרה אינו סמוך למלה מלעיל וע״כ נקוד בחולם כמו שנמלא בס׳ יהושע הרבה דוגמאות וכן נקוד בסדור רפ״ז גם בסדור רפ״ה דפוס פרין. ודע כי בספרינו הנושאת בִּשְׁלֹשׁ עשרה מדות, ואבודרהם כתב במדרש השכם גורס מִשְּׁלֹשׁ עשרה מדות וכן כתב רבינו סעדיה עכ״ל, אמנם מסנהדרין פ״ו וחולין קט״ו, ב׳ לא ולמד מי״ג מדות שהתורה נדרשת בָּהֶן נשמע שהעקר בִּשְׁלֹשׁ עשרה, וכן גורס גם הנחיי סוף פ׳ בהעלותך]. מקל וחמר, כיצד, ויאמר ה׳ אל משה ואביה ירק ירק בפניה הלא תכלם שבעת ימים (במדבר י״ב, י״ד), קל וחמר לשכינה י״ד יום, אלא דיו לבוא מן הדין להיות כנדון, תסגר שבעת ימים מחוץ למחנה ואחר תאסף. ומגזרה שוה, כיצד, כשאומר בשומר שכר אם לא שלח ידו במלאכת רעהו (שמות כ״ב, י׳) מה שומר שכר שנאמר בו אם לא שלח ידו במלאכת רעהו פטר בו את היורשים, אף שומר חנם שנאמר בו אם לא שלח ידו (שם כ״ב, ז׳) פטר בו את היורשים. [מִבִּנְיַן אב, היו״ד בקמץ כי הוא נפרד, ואב תואר לבנין והטובן בנין שהוא אב וראש, דוגמת יַד חזקה, עֵינַיִן רע] מבנין אב וכתוב אחד, כיצד, לא הרי המשכב כהרי המושב ולא הרי המושב כהרי המשכב, הלד השוה שבהן שהן עשויין לנחת אדם לבדו והזב מטמא אותו בזובו ורוקו לטמא אדם במגע ובמשא ולטמא בגדים, אף כל שהוא עשוי לנחת אדם לבדו יהא הזב מטמא אותו בזובו ורוקו לטמא אדם במגע ובמשא ולטמא בגדים, יצא המרכב שהוא עשוי לתכלית אחר. מבנין אב ושני כתובים, לא הרי פרשת הנרות כהרי פרשת שלוח טמאים ולא שלוח טמאים כהרי הנרות, הלד השוה שבהם שהם בצו מיד ולדורות, אף כל שהוא בצו מיד ולדורות: [מבנין אב מכתוב אחד ומבנין אב משני כתובים, הוא רק מדה אחת, וכן בסדר אבודרהם.] מכלל ופרט, כיצד, מן הבהמה (ויקרא א׳, ב׳) כלל, מן הבקר ומן הצאן, פרט, אין בכלל אלא מה שבפרט ונתמעטה חיה מן הקרבן. ומפרט וכלל, כיצד, כי יתן איש על רעהו חמור או שור או שה (שמות כ״ב, ט׳) פרט, וכל בהמה לשמור, כלל, עשה הכלל מוסיף על הפרט. כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט, כיצד, ונתתה הכסף בכל אשר תאוה נפשך (דברים י״ד, כ״ו) כלל, בבקר ובצאן וביין ובשכר, פרט, ובכל אשר תשאלך נפשך, חזר וכלל, ואי אתה דן אלא כעין הפרט, מה הפרט מפרש דבר שהוא ולד ולדות הארץ, אף אין לי אלא דבר שהוא ולד ולדות הארץ [ויש לשאול היכן מלינו שהבקר והצאן הם גדולי קרקע, יש לומר ממה שכתוב תוצא הארץ נפש חיה למינה בהמה וגו׳ או יש לומר שהן גדלות ע״י גדולי קרקע שהם העשבים. האבודרהם]. מכלל שהוא צריך לפרט ומפרט שהוא צריך לכלל, כיצד, קדש לי כל בכור (שמות י״ג, ב׳) יכול אף נקבה במשמע, תלמוד לומר הזכר (דברים ט״ו, י״ט); אי זכר, יכול אפילו יצאה נקבה לפני הזכר, תלמוד לומר כל בכור פטר כל רחם (שמות י״ג, ב׳); יכול אפילו נולד לאחר יוצא דופן, תלמוד לומר בכור; זהו כלל שצריך לפרט ופרט שהוא צריך לכלל. כל דבר

וְיָצָא מִן־הַכְּלָל לְלַמֵּד ·לֹא לְלַמֵּד עַל־עַצְמוֹ יָצָא אֶלָּא לְלַמֵּד עַל־הַכְּלָל כֻּלּוֹ יָצָא· כָּל־דָּבָר שֶׁהָיָה בִּכְלָל וְיָצָא לִטְעוֹן טֹעַן אֶחָד שֶׁהוּא כְעִנְיָנוֹ יָצָא לְהָקֵל וְלֹא לְהַחֲמִיר· כָּל־דָּבָר שֶׁהָיָה בִּכְלָל וְיָצָא לִטְעוֹן טֹעַן אַחֵר שֶׁלֹּא כְעִנְיָנוֹ יָצָא לְהָקֵל וּלְהַחֲמִיר· כָּל־דָּבָר שֶׁהָיָה בִּכְלָל וְיָצָא לָדוֹן בַּדָּבָר הֶחָדָשׁ אִי אַתָּה יָכוֹל לְהַחֲזִירוֹ לִכְלָלוֹ עַד שֶׁיַּחֲזִירֶנּוּ הַכָּתוּב לִכְלָלוֹ בְּפֵרוּשׁ· דָּבָר הַלָּמֵד מֵעִנְיָנוֹ וְדָבָר הַלָּמֵד מִסּוֹפוֹ· וְכֵן שְׁנֵי כְתוּבִים הַמַּכְחִישִׁים זֶה אֶת־זֶה עַד שֶׁיָּבוֹא הַכָּתוּב הַשְּׁלִישִׁי וְיַכְרִיעַ בֵּינֵיהֶם:

יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ: וְשָׁם נַעֲבָדְךָ בְּיִרְאָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת:

שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כלו יצא, כיצד, והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים וגו׳ (ויקרא ז׳, כ׳) והלא שלמים בכלל היו, וכשיצאו מן הכלל לא ללמד על עצמן יצאו אלא ללמד על הכלל כלו יצאו, מה שלמים מיוחדין שקדושתן קדושת מזבח, אף כל דבר שקדושתן קדושת מזבח. כל דבר שהיה בכלל ויצא לטעון טוען אחד שהוא כענינו יצא להקל ולא להחמיר, כיצד, ובשר כי יהיה בו בעורו שחין ונרפא (ויקרא י״ג, י״ח) או בשר כי יהיה בו בעורו מכות אש (י״ג, כ״ד) והלא שחין ומכוה בכלל כל הנגעים היו, ולמה יצאו לטעון טוען אחד שהוא כענינו, יצאו להקל עליהן ולא להחמיר, להקל עליהן שלא ידונו אלא בשבוע אחד. [כתב ר׳ עוזיאל בסדורו כי בספרים ישנים לטעון טֹעַם, והאמת כי כן הוא גם בסדור רפ״ז אך רק בראשון והשני כתוב לטעון טֹעַם ובשני הזה נשלא בכ״י ובן גרסת כל בו, וכן הוא בסדור של״ה; ובסדור רפ״ס הראשון לטעון טֹעַם והשני לטעון טֹעַן ובשני הזה נוסחת כ״י ומחזור רומא; ובסדורי ספרד לטעון טָעוּן, ונראה כי זה גם גרסת אבודרהם, אמנם העקר גרסת בעל וי״ל לטעון טֹעַן, והוא ענין משא מל׳ טענו את בעירכם (בראשית מ״ה י״ז) תחת משאו תרגומו תחות טָעֲנֵה (שמות כ״ג, ה׳) ומשקלו כמשקל נֹגַהּ שֹׁבַע אֹדֶם]. כל דבר שהיה בכלל ויצא לטעון טוען אחר שלא כענינו יצא להקל ולהחמיר, כיצד, ואיש או אשה כי יהיה בו נגע בראש או בזקן (ויקרא י״ג, כ״ט) והלא ראש וזקן בכלל בשר הגוף היו ויצאו לטעון טוען אחר שלא כענינו, להקל עליהן ולהחמיר, להקל שלא ידונו בשער לבן, ולהחמיר שידונו בשער צהוב. וכל דבר שהיה בכלל ויצא לדון בדבר החדש אי אתה יכול וגו׳ כיצד, ושחט את הכבש במקום אשר ישחט את החטאת (ויקרא י״ד, י״ג) שאין ת״ל כי כחטאת האשם הוא לכהן, אלא לפי שיצא מצורע לידון בדבר חדש בבהן יד ובבהן רגל ובאזן ימנית יכול לא יטעון מתן מזבח, תלמוד לומר כי כחטאת האשם הוא, החזירו הכתוב לכללו בפירוש, מה חטאת טעונה מתן מזבח אף אשם טעון מתן מזבח. דבר הלמד מענינו, כיצד, ואיש כי ימרט ראשו קרח הוא טהור הוא (ויקרא י״ג, מ׳) יכול יהא טהור מכל טומאה, כשהוא אומר וכי יהיה בקרחת או בגבחת נגע לבן אדמדם, דבר הלמד מענינו הוא שאינו טהור מכל טומאה אלא מטומאת הנתקים בלבד. ודבר הלמד מסופו, כיצד, ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם (שם י״ד, ל״ד) בית שיש בו אבנים ועצים ועפר במשמע, כשהוא אומר ונתץ את הבית את אבניו ואת עציו ואת כל עפר הבית, הוא דבר הלמד מסופו שאין הבית מטמא בנגעים עד שיהיו בו אבנים ועצים ועפר. (דבר הלמד מענינו ודבר הלמד מסופו, הוא רק מדה אחת וכן בסדר באבודרהם). וכן שני כתובים המכחישין זה את זה וגו׳ כיצד, כתוב אחד אומר וירד ה׳ על הר סיני אל ראש ההר (שמות י״ט, כ׳) וכתוב אחד אומר כי מן השמים דברתי עמכם (שם כ׳, י״ט), בא הכתוב השלישי והכריע מן השמים השמיעך את קולו ליסרך ועל הארץ הראך את אשו הגדולה (דברים ד׳, ל״ו) מלמד שהרכין הקב״ה שמי השמים העליונים אל ראש ההר ודבר עמהם מן השמים, וכן אומר נעים זמירות (תהלים י״ח, י׳) ויט שמים וירד. (בסדור רפ״ז גם בכ״י אחד הנוסחא וְבָאוּ שני כתובים, וראה הגהת המקרא לרוו״ה על רש״י במדבר ז׳, פ״ט.

יהי רצון, הוא ממשנה אבות סוף פרק ה׳. ושם נעבדך ביראה עש״ה עבדו את ה׳ ביראה (תהלים ב׳ י״א) כימי עולם, ל׳ מלאכי ג׳, ד׳.

סדר עטיפת הטלית·

קודם צריך שאמר שמתעטפים תחלה בטלית ואח"כ מניחים תפלין. וקודם שמתעטפים בטלית צריך לבדוק בציציות לראות שיהיו כשרות, ואח"כ יאמר:

בעפֿאָר מאַן זיך מיט דעם טלית איינהילט, זאָגט מאַן פֿאָלגענדעס:

הִנְנִי מִתְעַטֵּף בְּטַלִּית שֶׁל־צִיצִת כְּדֵי לְקַיֵּם מִצְוַת בּוֹרְאִי כַּכָּתוּב בַּתּוֹרָה וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם · וּכְשֵׁם שֶׁאֲנִי מִתְכַּסֶּה בְטַלִּית בָּעוֹלָם הַזֶּה כֵּן תִּזְכֶּה נִשְׁמָתִי לְהִתְלַבֵּשׁ בְּטַלִּית נָאָה לָעוֹלָם הַבָּא בְּגַן עֵדֶן, אָמֵן:

ואח"כ יברך מעומד. דאַן ווירד שטעהענד דיעזע ברכה געזאָגט:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְהִתְעַטֵּף בַּצִּיצִת:

ואח"כ יניח הטלית על ראשו רחבו לקומתו ויטול שתי ציציות הימניות לאחוריו בכתף שמאלית ושתים האחרות ישארו לפניו, נמצאו כל ד' ציציות בצד שמאל, ויעמוד כך מעוטף כדי הלוך ד' אמות לפאות ויאמר ד' פסוקים אלו:

נאָכדעם מאַן דאַז טלית איינגעהילט האָט, זאָגט מאַן פֿאָלגענדעס:

מַה־יָּקָר חַסְדְּךָ אֱלֹהִים וּבְנֵי אָדָם בְּצֵל כְּנָפֶיךָ יֶחֱסָיוּן:
יִרְוְיֻן מִדֶּשֶׁן בֵּיתֶךָ וְנַחַל עֲדָנֶיךָ תַשְׁקֵם:
כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה־אוֹר:
מְשֹׁךְ חַסְדְּךָ לְיֹדְעֶיךָ וְצִדְקָתְךָ לְיִשְׁרֵי־לֵב:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתְּהֵא חֲשׁוּבָה מִצְוַת צִיצִת זוֹ כְּאִלּוּ קִיַּמְתִּיהָ בְּכָל־פְּרָטֶיהָ וְדִקְדּוּקֶיהָ וְכַוָּנוֹתֶיהָ וְתַרְיַ"ג מִצְוֹת הַתְּלוּיִם בָּהּ · אָמֵן:

אח"כ יסיר הטלית מעל פניו ויחזור ציצית אחת שבצד ימין לאחוריו וכן אחת שבצד שמאל לאחוריו, והטלית מב' צדדים מונחת מקופלת על כתפיו ונמצא מסובב במצוות.

הנני מתעטף, ע"פ הנוסחא הבאה בסדור ר"מ עפשטיין ובסדור של"ה. ויש לדעת כי כל הענינים הנוספים בסדורינו על ברכות טלית ותפלין לומר לפני הברכות ולאחריהן אינם בב"י וש"ע, כי אינם תקון קדמונים רק מנהג שנשתרש מעת שנודע ס' שערי ציון. ובספר הבוא הובא' נוסחא אחרת לומר קודם עטיפת הטלית ויש בה דברים עמוקים יסודם בסודות הקבלה, ואע"כ אמר עליה הר"מ עפשטיין בסדורו שלא יאמרנה מי שלא בא בשערי הקבלה פנימה, אלא יאמר הנוסחא שלמעלה של' פשוטה ומובנת לכל. בטלית, סדין שיש לו ארבע כנפות והוא ללבוש עליון על שאר בגדים לכסותן בו נקרא טלית בל' חכמים „בעדעקונג איינהילונג" ושרשו טלל ורבויו טליות (זבים פ' ד' משנה ה'. וז').

להתעטף בציצת, גמר' מנחות דף מ"ג. בציצת הבי"ת נפתח, כן כתבו כ"מ, ולחם חמודות, ויעב"ץ בטו"ק לא"ח ס' ח', ובעל ש"ת, גם בעל אור חדש בשם הרש"ס, וכן הסכים בעל של"ה בסדורו, וכן הנכון, כי זהו לשון המבורר להורות בה על ציצית הידועה שלונו עליה השם יתברך לעשותה בבגדינו, אבל בציצת בשב"א הוא בלתי מבורר ויהיה נשמע על כל מיני פתילים ואף שערות הראש כמו ויקחני בציצת ראשי (יחזקאל ח', ג'). והלבוש בס' א' ענן ואמר שאין לומר בציצת בעבור שאין עוד לנו תכלת כי בציצת יהיה נשמע ציצת המיוחדת של תכלת, אמנם כמ"כ זאת טענתו קלושה היא הלא המשנה ערוכה כי התכלת אינה מעכבת (ורפא מגיד ומלוה דף י"א, ב'), ובספוק הוא ועל בציצת בנקוד שב"א יש להרים הטענה שאינו נשמע על ציצית של מלוה אלא על כל פתילים יהיו מה שיהיו וע"כ ודאי היותר טוב לומר בציצת נפתח, וכמו שאין אומרים לישב בסכה אלא בסכה נפתח ר"ל בסכה העשויה לשם מלוה. מה יקר, תהלים ל"ו, ח' עד י"ב.

סדר הנחת תפלין·

קודם הנחת תפלין יאמר זה. פאר תפלין-לעגען ווירד פאלגענדעס געזאגט:

הִנְנִי מְכַוֵּן בְּהַנָּחַת תְּפִלִּין לְקַיֵּם מִצְוַת בּוֹרְאִי שֶׁצִּוָּנוּ לְהַנִּיחַ תְּפִלִּין כַּכָּתוּב בַּתּוֹרָה וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ· וְהֵם אַרְבַּע פָּרָשׁוֹת אֵלּוּ· שְׁמַע· וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ· קַדֶּשׁ· וְהָיָה כִּי יְבִאֲךָ· שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם יִחוּדוֹ וְאַחְדּוּתוֹ יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ וְשֶׁנִּזְכּוֹר נִסִּים וְנִפְלָאוֹת שֶׁעָשָׂה עִמָּנוּ בְּהוֹצִיאוֹ אוֹתָנוּ מִמִּצְרַיִם· וַאֲשֶׁר לוֹ הַכֹּחַ וְהַמֶּמְשָׁלָה בָּעֶלְיוֹנִים וּבַתַּחְתּוֹנִים לַעֲשׂוֹת בָּהֶם כִּרְצוֹנוֹ· וְצִוָּנוּ לְהַנִּיחַ עַל הַיָּד לְזִכְרוֹן זְרוֹעוֹ הַנְּטוּיָה· וְשֶׁהִיא נֶגֶד הַלֵּב לְשַׁעְבֵּד בָּזֶה תַּאֲוַת וּמַחְשְׁבוֹת לִבֵּנוּ לַעֲבוֹדָתוֹ יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ· וְעַל הָרֹאשׁ נֶגֶד הַמּוֹחַ שֶׁהַנְּשָׁמָה שֶׁבְּמוֹחִי עִם חוּשַׁי וְכוֹחוֹתַי כֻּלָּם יִהְיוּ מְשֻׁעְבָּדִים לַעֲבוֹדָתוֹ יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ· וּמִשֶּׁפַע מִצְוַת תְּפִלִּין יִתְמַשֵּׁךְ עָלַי לִהְיוֹת לִי חַיִּים אֲרוּכִים וְשֶׁפַע קֹדֶשׁ וּמַחֲשָׁבוֹת קְדוֹשׁוֹת בְּלִי הִרְהוּר חֵטְא וְעָוֹן כְּלָל וְשֶׁלֹּא יְפַתֵּנוּ וְלֹא יִתְגָּרֶה בָּנוּ יֵצֶר הָרָע וְיַנִּיחֵנוּ לַעֲבוֹד אֶת יְיָ כַּאֲשֶׁר עִם לְבָבֵנוּ· אָמֵן:

ויקח תפלה של יד ויניח אותה על יד שמאל על בשר הגבוה שבזרוע, וקודם הקשירה יברך:
נון לעגט מאן דיא תפלה של יד אויף דען לינקען ארם אונד זאגט דיעזע ברכה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו· וְצִוָּנוּ לְהַנִּיחַ תְּפִלִּין:

ומהדק וקושר הקליפה ברצועה, ואח"כ כורך שבעה כריכות על קנה הזרוע.
נון ווירד דיא רצועה צוגעצאגען אונד זיעבען כריכות אום דען ארם געמאכט.

הנני מכון, ע"פ הנוסחא הבאה בסדור של"ה. ויש נוסחא אחרת בס' שערי ציון, ואין לאמרה מטעם הכתוב למעלה אצל נוסחת עטיפת הטלית. חושי, הרגשותי, „איינע געפיהלע, זיננע".

להניח תפלין. על מצות תפלין, ברכות ס', ע"ב. מנחות דף ל"ו. ודף מ"ב, ע"ב. ותנחומא סוף פ' בא, ורחב בסר"א לפסחים פרק א' אות י'. לְהַנִּיחַ בן נקד הרב לוצאטו בס' מעריך כנגד דעת ב"י בא"ח ס' כ"ה שנקד לְהָנִיחַ וכן כתב בעל וי"ל. והנה לְהַנִּיחַ הוא מקור הפעיל משרש ינח, לְהָנִיחַ הוא הפעיל משרש נוח, ובאשר נרדוף לדעת הבדל הוראתם נמצא בשמוש המקרא כי הֵנִיחַ משרש נוח טעמו תת מנוחה לדבר הצריך למנוחה ובל"א „רוהע פערשאפפען", כמו עד אשר יניח (דברים ג', כ') בהניח ה' (שם כ"ה, י"ט) וכן וכאשר יניח ידו (שמות י"ז, י"א) שעקר פרושו כאשר נתן מנוחה לידו שהיתה לו כבדה. והוראת הִנִּיחַ משרש ינח היא להשאיר הדבר במנוחתו ובל"א „חין רוהע לאססען" כמו הנח לו (הושע ד', י"ז), גם השמת דבר על מקום מה כדי שישאר שם במנוחתו ובל"א „הינזעטצען, ניעדערלעגען" כמו והנח אותו, ויניחהו אהרן (שמות ט"ז, ל"ג. ול"ד) ויניחהו בגן עדן (בראשית ב', ט"ו) ותנח בגדו (שם ל"ט, ט"ז) והניחם על אדמתם (ישעי' י"ד, א'). ויצא לנו מן

ולוקח תפלה של ראש ומברך: דאן לעגט מאן דיא תפלה של ראש אונד זאגט דיעזע ברכה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ עַל־מִצְוַת תְּפִלִּין:

ואחריה תיכף יאמר: גלייך דאראויף זאגע מאן:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

ומהדקה בראשו, ואח"כ כורך ג' כריכות על אצבע האמצעית, ובשעת כריכה יאמר:

נאכדעם מאן דיא תפלה של ראש בעפעסטיגט האט, נימט מאן דיא רצועה של יד, מאכט דרייא כריכות אום דען מיטטעל-פינגער אונד זאגט דאבייא פאלגענדע פסוקים:

וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי לְעוֹלָם.
וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בְּצֶדֶק וּבְמִשְׁפָּט וּבְחֶסֶד וּבְרַחֲמִים.
וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בֶּאֱמוּנָה וְיָדַעַתְּ אֶת יְיָ:

ואח"כ יאמר יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתְּהֵא חֲשׁוּבָה מִצְוַת הֲנָחַת תְּפִלִּין זוֹ כְּאִלּוּ קִיַּמְתִּיהָ בְּכָל־פְּרָטֶיהָ וְדִקְדּוּקֶיהָ וְכַוָּנוֹתֶיהָ וְתרי"ג מִצְוֹת הַתְּלוּיִם בָּהּ. אָמֵן:

בייא אבלעגען דער תפלין ווערדען צוערסט דיא דרייא כריכות פאם פינגער אבגעמאכט, דאן ווירד ערסט של ראש אונד דאן של יד אויסגעצאגען.

הדברים האלה כי האומר לְהָנִיחַ תפלין מערב נוח יהי שמעתו לתת לתפלין מנוחה, וכל"א דען תפלין רוהע שאפפען. ואין זה מכוונת הברכה והתפלין אינם צריכים למנוחה, וע"כ הדין עם הרב לומר שנו לומר לְהַנִּיחַ והוא פירושו לשום התפלין על מקומם המצווה לנו. והיורה על אמתת נקוד זה כי גם בעלי גמרא קראו ככה כיוצא לנו ממה שאמרו בשבועות סוף פרק ג' ולא הִנַּחְתִּי תפלין היום, ובמנחות ל"ו, ב' הִנִּיחַ תפלין ביד וְהִנִּיחַ תפלין בראש. ועתה בא לידי ס' דברי יוסף לר"י שווארץ וראיתי שם בדף קמ"א שהוכיח גם הוא כמועלות ודעת שהנכון לְהַנִּיחַ — תְּפִלִּין ממה שאמרו חז"ל בכלים פרק י"ח תְּפִלָּה ארבעה כלים, ובמנחות פרק ד' תְּפִלָּה של יד, ובמקואות פרק י' והקמיע וְהַתְּפִלָּה, ובמגלה פרק ד' העושה תְּפִלָּתוֹ עגולה, בשמע ממנו שהרבוי כ"ל תְּפִלִּין בלמ"ד דגושה, ולאה בחשבי. על מִצְוַת תפלין, וכן בסדור של"ה ועיין מג"א ס' כ"ה אות ט'. ושם בט"ז תשובת בעל שיח יצחק גם בס' לוח ארש ס' תכ"ט גם ויי"ל ס' א'.

וארשתיך, הושע ב', כ"א וכ"ב. ואמירת הפסוקים האלה הנהיג ר' נתן שפירא שהיה אב"ד בק"ק קראקא ונפטר בשנת של"ג, והוא הנהיג גם אמירת הפסוקים מה יקר וגו' בעטיפת הטלית (קצור של"ה דף ל"ו ול"ז ושבט מוסר פ' ל"א). והכוונה של יהי רצון אחרי עטיפת הטלית והנחת תפלין לקוחה מס' שערי ציון.

ברוך שאמר יש לנגן בקול נעים, וצריך לאמרו בעמידה. ואסור להפסיק מתחילת ב"ש עד לאחר י"ש. ויאחז הב' ציציות שלפניו בידו הימנית בשעת אמירת ב"ש ובשיסיים בתשבחות ינשקם ויניחם בנחת מידו.

בָּרוּךְ שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם· בָּרוּךְ הוּא· בָּרוּךְ עוֹשֶׂה בְרֵאשִׁית· בָּרוּךְ אוֹמֵר וְעוֹשֶׂה· בָּרוּךְ גּוֹזֵר וּמְקַיֵּם· בָּרוּךְ מְרַחֵם עַל־הָאָרֶץ· בָּרוּךְ מְרַחֵם עַל־הַבְּרִיּוֹת· בָּרוּךְ מְשַׁלֵּם שָׂכָר טוֹב לִירֵאָיו· בָּרוּךְ חַי לָעַד וְקַיָּם לָנֶצַח· בָּרוּךְ פּוֹדֶה וּמַצִּיל· בָּרוּךְ

ברוך שאמר, ברכה זו אינה נזכר' שלנו אבל הרי"ף לברכות דף ל"ב מזכירה בזה"ל. ותקינו רבנן למימר ברכה מקמייהו (דפסוקי דזמרא), ומאי ניהו ברוך שאמר וישתבח, הילכך מיבעי ליה לאיניש דלא לאשתעויי מכי מתחיל בברוך שאמר עד דמסיים ליה. וכן כתב אבן ירחי וז"ל אמרו חכמים (ברכות דף ל"ב) לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואח"כ יתפלל, מנלן ממשה שנ' ואתחנן אל ה', אתה החלות, אעברה נא, והמזמורים כן הם סדורי השבח, וא"ר יוסי (שבת קי"ח, ב') יהא חלקי עם גומרי הלל בכל יום מתהלה לדוד עד סוף הספר, ולפסוקי דזמרה תקנו חכמים ברכה, ברכה לפניהם ברוך שאמר, ולאחריהם ישתבח הנקראת ברכת השיר בע"פ (פסחים קי"ח), וע"כ ישתבח אינה פותחת בברוך שהיא ברכה הסמוכה לחברתה כדין ברכות הסמוכות, וע"כ אסור לשוח בינתים, וכן כתב רבי האלפסי ורבי עמרם ז"ל שאסור לדבר כלל מכי התחיל ברוך שאמר עד סוף ישתבח, ואף גם זאת לא ישיח כלל עד סוף שים שלום לסמוך סדור השבח לתפלה, וכן מצאתי בירושלמי הסח בין ישתבח ליוצר אור עבירה היא בידו וחוזר עליה מעורכי המלחמה. וכתב עוד אבן ירחי, מנהג צרפת לומר ברוך שאמר בין בחול בין בשבת לפני כל המזמורים, וכן בדין, שהיא ברכה דלפני פסוקי הזמירות, ובשבת וישתבח ברכה לאחריהם עכ"ל וראה ג"כ בערוך ערך תפל. והנה ברכת ברוך שאמר זו, אשר טובה חלק גדול מראשיתה בס' אליה זוטא פרק ד', יש בה כמה שנויי נוסחה בין האשכנזים ובין הספרדים ואף הספרדים בעצמם אינה שוה להם הנוסחא בכולה מאבודרהם ומנורת המאור (כלל תפלה סמן כ"ג) ומס' נגיד ומצוה, והנוסחא שלנו יש בה פ"ז תבות וסמן לה ראשו כתם פ"ז (רוקח ס' ש"כ). וכתב היוחסין (דף קכ"ב דפוס קראקא) כי בשבת הראשון של מנוי ראש גליות היה החזן משורר ברוך שאמר והיה העולם והבחורים היו עונים ברוך הוא והחזן היה אומר ברוך עושה בראשית והבחורים ענו ברוך הוא וכן על כל המאמרים המתחילים בברוך היו עונים ברוך הוא; ואחד מחכמי זמננו שפט מזה שבן עקר כוונת מחבר ברכה זו שתאמר כעין פזמון ותבות ברוך הוא שבסדורים אחר והיה העולם יהיו רק כסמן שיענה כן הקהל על כל המאמר. אבל לא כן הוא ולא כן שפט, ותבות ברוך הוא הן מגוף הברכה וברכה היא ולא פזמון ולא נתקנה להיות משוררת כפזמון ורק בעת מנוי ראש הגולה עשו מה שעשו לרוממות תפלת היום ולהדרת שמחתו אע"כ יסופר לנו לחדוש. ומלבד זאת גם הספור ההוא מן עניית ברוך הוא איננו מוסמך כל כך כדי ללמוד ממנו, כי בס' שבט יהודה ס' ע"ב יסופר ג"כ מנוי ראש גליות ומובא שם אמירת ברוך שאמר באופן אחר. וגם בב"ר דף ו' ע"ב מי שאמר והיה העולם ברוך הוא. שאמר והיה העולם, ע"פ הכתוב כי הוא אמר ויהי (תהלים ל"ג, ט'), ותהי מליצה זו בהוגה לחז"ל לקרוא בה את בורא העולם, כגון מי שאמר והיה העולם (ערובין י"ג, ב'. מגלה י"ג, ב'. סנהדרין י"ט. וק"ה. קדושין ל"א. חולין ס"ג, ב'. ספרי פסקא ויהי בנסוע. ב"ר דף ל"ד, ב'. שמות רבה פ' כ"ה. דברים רבה פ' כי תבא) במי שאמר והיה העולם (שבת קל"ט. חולין פ"ד, ב'. מדרש משלי י', ג') שמי שאמר והיה העולם (ב"ר סוף פ' ז') ומקומות אחרים. עושה בראשית, אשר ברא בתחלת כל הדברים שבעולם, בל"א שאפפער דעס וועלטאנפאנגס; ותבת בראשית של פסוק הראשון שבספור הבריאה הורגלה כל כך בפי חז"ל להשתמש בה להוראת בריאת העולם עם כל אשר בו עד שהיא עם בי"ת השמוש שלה היתה להם לשם דבר בפני עצמו ואמרו למשל וכל מימי בראשית מתפלגים מתחתיו (ב"ר פ' ט"ו) במקום וכל מימי העולם, וכן בברכת הזיקין עושה בראשית (ברכות נ"ד) הגדולה זו מעשה בראשית (שם נ"ח) ששת ימי בראשית (חגיגה י"ח) מחדש בכל יום מעשה בראשית (שם י"ב ובברכת יוצר אור), נאמר במעשה בראשית (חולין פ"ג) וכן בתפלות יוצר בראשית, זכר למעשה בראשית, ובריות בראשית, בסתרות שמבראשית, ותהי כן מלה זו שגורה בפי כל עד שגם המתרגמים השתמשו בה וכתבו אסגי עובדי בראשית (ת"י לישעיה כ"ח, כ"ט) ברית עלמא מבראשית (ת"י ישעיה ס"ו, ט' וירמיה כ"ג, ג') כזהור בראשית (ת"י חבקוק ג', ד') וכבן סירא ע"ו, י"ד הוא מן בראשית ברא בני נשא, ושם מ', כ"ב מעול דמן בראשית אתבריו. ודע כי בכי"י הנוסחא עושה מעשה בראשית וכן הוא בסדר אליה זוטא פ' ד'. אמנם בכבר כתוב בשם ס' היכלות שיש פ"ז תבות בברכה וא"כ אין לומר מעשה. ברוך אומר ועושה ברוך גוזר ומקיים, ברכות נ"ז ע"ב. ברוך מרחם על הארץ, תענית דף ט"ו. הַבְּרִיּוֹת כן נקד בסדור רפ"ו וכן נקד בהדיא בס' נגיד ומצוה וכן כתב ה"ר עזריאל וז"ל הַבְּרִיּוֹת בכ"ל והוא מל' ואם בְּרִיאָה יברא (במדבר ט"ז, ל') והיו"ד היא תמורת הא"לף כי אותיות אהו"י מתחלפות, וי"א בְּרִיּוֹת ואיננו נכון כי שמות שהן על משקל כִּלְיָה באים כן וזה בסמיכות כִּלְיוֹת מטה, משא"כ מן בְּרִיָּה צ"ל בְּרִיּוֹת כמו מן עֲלִיָּה עֲלִיּוֹת ומן שְׁבִיָּה שְׁבִיּוֹת עכ"ל והביא דבריו ובאמת תפשו בעל שערי תפלה בסמן ר' ונעלמו ממנו דברי

שְׁמוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. הָאֵל הָאָב הָרַחֲמָן הַמְהֻלָּל בְּפִי עַמּוֹ מְשֻׁבָּח וּמְפֹאָר בִּלְשׁוֹן חֲסִידָיו וַעֲבָדָיו. וּבְשִׁירֵי דָוִד עַבְדֶּךָ נְהַלֶּלְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בִּשְׁבָחוֹת וּבִזְמִירוֹת נְגַדֶּלְךָ וּנְשַׁבֵּחֲךָ וּנְפָאֶרְךָ וְנַזְכִּיר שִׁמְךָ וְנַמְלִיכְךָ מַלְכֵּנוּ אֱלֹהֵינוּ יָחִיד חֵי הָעוֹלָמִים. מֶלֶךְ מְשֻׁבָּח וּמְפֹאָר עֲדֵי־עַד שְׁמוֹ הַגָּדוֹל. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מֶלֶךְ מְהֻלָּל בַּתִּשְׁבָּחוֹת:

הוֹדוּ לַיְיָ קִרְאוּ בִשְׁמוֹ הוֹדִיעוּ בָעַמִּים עֲלִילֹתָיו: שִׁירוּ לוֹ זַמְּרוּ־לוֹ שִׂיחוּ בְּכָל־נִפְלְאוֹתָיו: הִתְהַלְלוּ בְּשֵׁם קָדְשׁוֹ יִשְׂמַח לֵב מְבַקְשֵׁי יְיָ: דִּרְשׁוּ יְיָ וְעֻזּוֹ בַּקְּשׁוּ פָנָיו תָּמִיד: זִכְרוּ נִפְלְאֹתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה מֹפְתָיו וּמִשְׁפְּטֵי־פִיהוּ: זֶרַע יִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ בְּנֵי יַעֲקֹב בְּחִירָיו: הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּכָל־הָאָרֶץ מִשְׁפָּטָיו: זִכְרוּ לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ דָּבָר צִוָּה לְאֶלֶף דּוֹר: אֲשֶׁר כָּרַת אֶת־אַבְרָהָם וּשְׁבוּעָתוֹ לְיִצְחָק: וַיַּעֲמִידֶהָ לְיַעֲקֹב לְחֹק לְיִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם: לֵאמֹר לְךָ אֶתֵּן אֶרֶץ כְּנָעַן חֶבֶל נַחֲלַתְכֶם: בִּהְיוֹתְכֶם מְתֵי מִסְפָּר כִּמְעַט וְגָרִים בָּהּ: וַיִּתְהַלְּכוּ מִגּוֹי אֶל־גּוֹי וּמִמַּמְלָכָה אֶל־עַם אַחֵר: לֹא־הִנִּיחַ לְאִישׁ לְעָשְׁקָם וַיּוֹכַח עֲלֵיהֶם מְלָכִים: אַל־תִּגְּעוּ בִּמְשִׁיחָי וּבִנְבִיאַי אַל־תָּרֵעוּ: שִׁירוּ לַיְיָ כָּל־הָאָרֶץ בַּשְּׂרוּ מִיּוֹם־

לרד"ק במכלול שקל פְּעֻלָּה ושקל פְּעִילָה. הָאָב הרחמן כן גורס אבודרהם וכן העקר ע"פ תהלוך הלשון שישתוו התואר והמתואר בענין ה"א הידיעה. הָרַחֲמָן לא נמצא במקרא במשקל זה אבל נמצא ידי נשים רחמניות (איכה ד', י') הנגזרה ממנו, והוא כמו רַחוּם או מְרַחֵם וחז"ל השתמשו במשקל זה להורות כי הרחמנות להקב"ה בקביעות ותדירות לא כבשר ודם אשר פעם אכזר פעם מרחם ובתפלת י"כ אאריך לבאר אי"ה. הַמְהֻלָּל כתב הפרחון בשרש אזק, כל מלה שבראשה הַמְ תהיה המ"ם דגושה חוץ אם תהא מלה שבאמצע האות דגושה הרי המ"ם (שבראשה) נהפכת רפויה כמו וְהַמְשַׁלֵּחַ את השעיר, הַמְכַסֶּה שמים בעבים, הכהן הַמְטַהֵר, ומזה יתפש כל האומר בברוך שאמר הַמְּשֻׁבָּח, הַמְּהֻלָּל דגוש, וראוי לומר הַמְשֻׁבָּח וְהַמְהֻלָּל משום הדגש שבאמצע עכ"ל, ונלמוד מאלה דברי הפרחון [illegible] היה לו הנוסח הַמְשֻׁבָּח ובספרינו מְשֻׁבָּח בלא ה"א. בְּפִי עמו בכל הסדורים ישנים וחדשים וכ"י וכל"ל ומה שאמור במגן אברהם לא"ח ס' נ"א שיש לומר בְּפֶה שהוא בגמטריא פ"ז אין משגיחין בגמטריות שכנגד דקדוק הלשון. ונזכיר שמך ונמליכך, נכתב בכ"י גם בסדור רפ"ה נהפכה הנוסחא ונמליכך ונזכיר שמך, אך בסדור רפ"ז כמו בסדורינו. חֵי העולמים כן נקודו חֵי בצרי, ואם היה כתוב חַי עוֹלָמִים בלי ה"א ידיעה היה הנכון חַי בפתח, עכשיו שכתוב הָעוֹלָמִים בה"א בכל הסדורים שנדפסו ושבכ"י אין ספק שצ"ל חֵי בצרי מכח דקדוק הלשון ואין פה מקום להאריך ובברכת ישתבח וברכת בורא נפשות יבואר יותר אי"ה. בַּתִּשְׁבָּחוֹת וכן הוא בסדור רפ"ז וראה מכלול שקל תִּפְעָלָה.

הוֹדוּ וכו' עד והלל לה' הוא בדה"א ט"ז, ח'. עד ל"ו. וטעם אמירת פסוקים הללו לזכר קרבן תמיד, כי בתמיד של שחר היו אומרים הודו עד ובנביאי אל תרעו, ובתמיד של בין הערבים משירו לה' כל הארץ עד והלל לה', כדאית' בסדר עולם רבה פ' י"ד. וא"כ היה העקר לומר הודו מיד אחר פ' התמיד ואין להפסיק בינתים וכן נאמת מנהג הספרדים אמנם האשכנזים הקדימו ברוך שאמר להודו ומסכימים להם אבן ירחי והטור. בכל נִפְלְאוֹתָיו מלא וי"ו, וכן בפסוק ספרו בגוים הוא מלא וי"ו, ורק בפסוק זכרו נפלאתיו הוא חסר וי"ו ע"פ המסרת. אתן ארץ כנען, כן הוא, אבל בתהלים ק"ה, י"א שם אתן את ארץ כנען.

אֶל־יוֹם יְשׁוּעָתוֹ: סַפְּרוּ בַגּוֹיִם אֶת־כְּבוֹדוֹ בְּכָל־הָעַמִּים נִפְלְאוֹתָיו: כִּי גָדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד וְנוֹרָא הוּא עַל־כָּל־אֱלֹהִים: כִּי כָּל־אֱלֹהֵי הָעַמִּים אֱלִילִים· וַיְיָ שָׁמַיִם עָשָׂה: הוֹד וְהָדָר לְפָנָיו עֹז וְחֶדְוָה בִּמְקֹמוֹ: הָבוּ לַייָ מִשְׁפְּחוֹת עַמִּים הָבוּ לַייָ כָּבוֹד וָעֹז: הָבוּ לַייָ כְּבוֹד שְׁמוֹ שְׂאוּ מִנְחָה וּבֹאוּ לְפָנָיו הִשְׁתַּחֲווּ לַייָ בְּהַדְרַת־קֹדֶשׁ: חִילוּ מִלְּפָנָיו כָּל־הָאָרֶץ אַף־תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל־תִּמּוֹט: יִשְׂמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתָגֵל הָאָרֶץ וְיֹאמְרוּ בַגּוֹיִם יְיָ מָלָךְ: יִרְעַם הַיָּם וּמְלֹאוֹ יַעֲלֹץ הַשָּׂדֶה וְכָל־אֲשֶׁר־בּוֹ: אָז יְרַנְּנוּ עֲצֵי הַיָּעַר מִלִּפְנֵי יְיָ כִּי־בָא לִשְׁפּוֹט אֶת־הָאָרֶץ: הוֹדוּ לַייָ כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: וְאִמְרוּ הוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ וְקַבְּצֵנוּ וְהַצִּילֵנוּ מִן־הַגּוֹיִם לְהֹדוֹת לְשֵׁם קָדְשֶׁךָ לְהִשְׁתַּבֵּחַ בִּתְהִלָּתֶךָ: בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן־הָעוֹלָם וְעַד־הָעֹלָם וַיֹּאמְרוּ כָל־הָעָם אָמֵן וְהַלֵּל לַייָ: רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לַהֲדֹם רַגְלָיו קָדוֹשׁ הוּא: רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לְהַר קָדְשׁוֹ כִּי קָדוֹשׁ יְיָ אֱלֹהֵינוּ: [י"א כי בשבת וי"ט אין לומר פסוק והוא רחום] וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל־חֲמָתוֹ:] אַתָּה יְיָ לֹא־תִכְלָא רַחֲמֶיךָ מִמֶּנִּי חַסְדְּךָ וַאֲמִתְּךָ תָּמִיד יִצְּרוּנִי: זְכֹר רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה:

אלילים, יש להפסיק בין תיבת אלילים ובין וה' שמים עשה, שלא יזכר השם לאלילים חס וחלילה, וכן יש להפסיק בין כִּי ובין כָּל (של"ה דף רנ"ג, ב'). ישמחו השמים ותגל הארץ, ר"ת שם הוי"ה. רוממו, מכאן ואילך לקוטי פסוקים מתהלים ופסוק זה והבא אחריו ממזמור צ"ט, ה'. וט'. וכן כתב הכל בו ומוסיפין אמר והלל לה' רוממו ה' אלהינו, ושאר פסוקי דרחמי כגון ה' צבאות עמנו, כדאמרינן בירושלמי לעולם אל יהי פסוק זה זז מפיך ה' צבאות עמנו (תהלים מ"ו, ח') וסמכו ה' צבאות אשרי אדם בוטח בך (פ"ד, י"ג) עכ"ל. והוא רחום, שם ע"ח, ל"ח. ונמק יעב"ץ על פסוק זה בסדורו: „פסוק והוא רחום אין אומרים בשבת וי"ט", וכן נמק עליו גם למטה קודם אשרי גם ובא לציון, והוא ע"פ בעל כנה"ג (מובא בשע"ת לא"ח ס' רפ"א) שכתב וז"ל במקומות תיריא (Tiria) במדינת אַנַאדוֹלִי) וקושטנדינא אין אומרים והוא רחום בפסוקי דזמרה בשבת וי"ט עכ"ל. ובאמת היה כן הנכון לבני אשכנז שלא לומר פסוק זה, כי הטעם אשר בעבורו אין אומרים הפסוק בערבית של שבת (העתקתיו שם) עומד להם בתוקפו גם ליום השבת. ובני ספרד שאין סומכים על הטעם ההוא הם יאמרו הפסוק כמו בערבית של שבת כן ביומו וכמו שהעיר הרב חיד"א (אשר מנהגו מנהג ספרד) בקשר גודל ס' ז' אות מ'. כל חמתו, שום דבר מחמתו, כמו לא תעשה כל מלאכה (שמות כ', י') ולרש אין כל (ש"ב י"ב, ג'). וראיתי לבעל קב הישר שכתב בפ' ל"ג, חז"ל תקנו לומר ג' פעמים והוא רחום יכפר וגו' אחד בהודו לה' קראו בשמו, וא' בובא לציון גואל, וא' בתפלת מעריב, כי בפסוק זה יש י"ג תבות כנגד י"ג מדות הרחמים, וג"פ עולים ל"ט, והכיון באשר בכל יום ויום היצר הרע מתגבר על האדם ובקושי אשר יכול האדם להנצל מן החטא שנתחייב ל"ט מלקיות, וע"כ תפלה זו מועלת לבקש מהקב"ה שיכפר עונו כאילו הוא נלקה מלקות ל"ט עכ"ל והנה היה זה טעם מתקבל לולי היה שוכח והוא רחום רביעי שאומרים בסוף יהי כבוד קודם אשרי, ונסתר טעמו. אתה ה', תהלים מ', י"ב. זכר רחמיך, כ"ה, ו'. ותבת זְכֹר בחולם ונטעם מהפך לא במקף ובקמץ עפ"ה.

תְּנוּ עֹז לֵאלֹהִים· עַל־יִשְׂרָאֵל גַּאֲוָתוֹ וְעֻזּוֹ בַּשְּׁחָקִים: נוֹרָא אֱלֹהִים מִמִּקְדָּשֶׁיךָ אֵל יִשְׂרָאֵל הוּא נֹתֵן עֹז וְתַעֲצֻמוֹת לָעָם בָּרוּךְ אֱלֹהִים: אֵל־נְקָמוֹת יְיָ אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ: הִנָּשֵׂא שֹׁפֵט הָאָרֶץ הָשֵׁב גְּמוּל עַל־גֵּאִים: לַייָ הַיְשׁוּעָה· עַל־עַמְּךָ בִרְכָתֶךָ סֶּלָה: יְיָ צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב־לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: יְיָ צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: יְיָ הוֹשִׁיעָה· הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם־קָרְאֵנוּ: הוֹשִׁיעָה אֶת־עַמֶּךָ וּבָרֵךְ אֶת־נַחֲלָתֶךָ וּרְעֵם וְנַשְּׂאֵם עַד־הָעוֹלָם: נַפְשֵׁנוּ חִכְּתָה לַייָ עֶזְרֵנוּ וּמָגִנֵּנוּ הוּא: כִּי־בוֹ יִשְׂמַח לִבֵּנוּ כִּי בְשֵׁם קָדְשׁוֹ בָטָחְנוּ: יְהִי־חַסְדְּךָ יְיָ עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ לָךְ: הַרְאֵנוּ יְיָ חַסְדֶּךָ וְיֶשְׁעֲךָ תִּתֶּן־לָנוּ: קוּמָה עֶזְרָתָה לָּנוּ וּפְדֵנוּ לְמַעַן חַסְדֶּךָ: אָנֹכִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ הַמַּעַלְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם הַרְחֶב־פִּיךָ וַאֲמַלְאֵהוּ: אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁייָ אֱלֹהָיו: וַאֲנִי בְּחַסְדְּךָ בָטַחְתִּי יָגֵל לִבִּי בִּישׁוּעָתֶךָ אָשִׁירָה לַייָ כִּי גָמַל עָלָי:

אין אומרים מזמור לתודה לא בשבת וי״ט וערב י״כ גם לא בע״פ וחה״מ של פסח.

אן שבת וי״ט, עי״כ, ע״פ אונד חה״מ פסח ווירד קיין מזמור לתודה געזאגט:

מִזְמוֹר לְתוֹדָה הָרִיעוּ לַייָ כָּל־הָאָרֶץ: עִבְדוּ אֶת־יְיָ בְּשִׂמְחָה בֹּאוּ לְפָנָיו בִּרְנָנָה: דְּעוּ כִּי יְיָ הוּא אֱלֹהִים הוּא עָשָׂנוּ וְלוֹ אֲנַחְנוּ עַמּוֹ וְצֹאן מַרְעִיתוֹ: בֹּאוּ שְׁעָרָיו בְּתוֹדָה חֲצֵרֹתָיו בִּתְהִלָּה הוֹדוּ לוֹ בָּרְכוּ שְׁמוֹ: כִּי־טוֹב יְיָ לְעוֹלָם חַסְדּוֹ וְעַד־דֹּר וָדֹר אֱמוּנָתוֹ:

בחול מתחילים יהי כבוד בדף 68.

אן וואכענטאגען ווירד היערויף יהי כבוד אנגעפאנגען (זייטע 68).

תנו עז. נורא אלהים, שם ס״ח, ל״ה. ול״ו. אל נקמות, צ״ד, א׳. וב׳. לה׳ הישועה, ג׳, ט׳. ה׳ הושיעה, כ׳, י׳. הושיעה את, כ״ח, ט׳. נפשנו חכתה, ל״ג, כ׳. כ״א. וכ״ב. הראנו, פ״ה, ח׳. קומה עזרתה, מ״ד, כ״ז. ופירוש עזרתה כמו לְעֶזְרָה. אנכי ה׳, פ״א, י״א. אשרי העם, קמ״ד, ט״ו. ואני בחסדך, י״ג, ו׳.

מזמור לתודה, בתהלים סימן ק׳. ותקנו לומר מזמור זה שהוא כמו ברכת הודאת גומל חסדים, מפני שאין יום שלא נעשה בו נס לאדם ואין בעל הנס מכיר בנסו וצריך לתת הודאה, לכן אחר שאמרנו אשירה לה׳ כי גמל עלי סומכים לו ההודאה לגומל. וכתב אבן ירחי, בצרפת נהגו לדלג בשבתות וי״ט מזמור לתודה, וכן הדין, שהיו אומרים אותו בזמן הבית על הקרבת התודה שהיו מביאין ד׳ הצריכין להודות (וכן יש ד׳ שמות הוי״ה כנגד ד׳ הצריכים להודות) ואין קריבה בשבת וי״ט דנדרים ונדבות אין קריבות בהן, אבל בפרובנצא וספרד אומרים אותו, ולא יתכן עכ״ל ובעל הרוקח בס׳ שי״ט אחרי כתבו הטעם כמו אבן ירחי הוסיף וז״ל ושמעתי על מר׳ אליהו שלא היה מדלג בשבת וי״ט כי אם שתי תיבות הללו מזמור לתודה והיה מתחיל הריעו לה׳ כל הארץ, מפני שזה שבח של הקב״ה עכ״ל, ועיין ש״ע א״ח סוף סי׳ רפ״א. וְלוֹ אנחנו כן הוא בקרי, והכתיב וְלֹא אנחנו וזהו נדרשו בב״ר פ׳ ק׳, פירוש הכתיב הוא עשנו, ולא אנחנו בראנו את נפשנו, ופירוש הקרי הוא עשנו, ולו אנו משלימים את נפשותינו. אֲנַחְנוּ בפתח אף כי הוא באתנח לפי המסורת.

בשבת וביו"ט (ובפולין וק"ק אשכנז גם בהושענא רבא) מוסיפים מזמורים אלו.
אן שבת אונד י"ט ווערדען פאָלגענדע מזמורים נאָך הינצוגעזעטצט.

לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד: הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹד־אֵל וּמַעֲשֵׂה יָדָיו מַגִּיד הָרָקִיעַ: יוֹם לְיוֹם יַבִּיעַ אֹמֶר וְלַיְלָה לְּלַיְלָה יְחַוֶּה־דָּעַת: אֵין אֹמֶר וְאֵין דְּבָרִים בְּלִי נִשְׁמָע קוֹלָם: בְּכָל־הָאָרֶץ יָצָא קַוָּם וּבִקְצֵה תֵבֵל מִלֵּיהֶם לַשֶּׁמֶשׁ שָׂם אֹהֶל בָּהֶם: וְהוּא כְּחָתָן יֹצֵא מֵחֻפָּתוֹ יָשִׂישׂ כְּגִבּוֹר לָרוּץ אֹרַח: מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם מוֹצָאוֹ וּתְקוּפָתוֹ עַל־קְצוֹתָם וְאֵין נִסְתָּר מֵחַמָּתוֹ: תּוֹרַת יְהֹוָה תְּמִימָה מְשִׁיבַת נָפֶשׁ עֵדוּת יְהֹוָה נֶאֱמָנָה מַחְכִּימַת פֶּתִי: פִּקּוּדֵי יְהֹוָה יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי־לֵב מִצְוַת יְהֹוָה בָּרָה מְאִירַת עֵינָיִם: יִרְאַת יְהֹוָה טְהוֹרָה עוֹמֶדֶת לָעַד מִשְׁפְּטֵי־יְהֹוָה אֱמֶת צָדְקוּ יַחְדָּו: הַנֶּחֱמָדִים מִזָּהָב וּמִפַּז רָב וּמְתוּקִים מִדְּבַשׁ וְנֹפֶת צוּפִים: גַּם־עַבְדְּךָ נִזְהָר בָּהֶם בְּשָׁמְרָם עֵקֶב רָב: שְׁגִיאוֹת מִי־יָבִין מִנִּסְתָּרוֹת נַקֵּנִי: גַּם מִזֵּדִים חֲשֹׂךְ עַבְדֶּךָ אַל־יִמְשְׁלוּ־בִי אָז אֵיתָם וְנִקֵּיתִי מִפֶּשַׁע רָב: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי־פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְהֹוָה צוּרִי וְגֹאֲלִי:

לְדָוִד בְּשַׁנּוֹתוֹ אֶת־טַעְמוֹ לִפְנֵי אֲבִימֶלֶךְ וַיְגָרְשֵׁהוּ וַיֵּלַךְ: אֲבָרְכָה אֶת־יְהֹוָה בְּכָל־עֵת תָּמִיד תְּהִלָּתוֹ בְּפִי: בַּיהֹוָה תִּתְהַלֵּל נַפְשִׁי יִשְׁמְעוּ עֲנָוִים וְיִשְׂמָחוּ: גַּדְּלוּ לַיהֹוָה אִתִּי וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו: דָּרַשְׁתִּי אֶת־יְהֹוָה וְעָנָנִי וּמִכָּל־מְגוּרוֹתַי הִצִּילָנִי: הִבִּיטוּ אֵלָיו וְנָהָרוּ וּפְנֵיהֶם אַל־יֶחְפָּרוּ: זֶה עָנִי קָרָא

למנצח, בשבת מרבים בשבחות לכבוד השבת ולהבדילו מן החול, וז"ל הכל בו, מוסיפין בשבת מזמורים יש מהם מדברים ביצירה ויש מהם מדברים מן התורה הנתונה בשבת, ולכבוד ימים טובים אומרין אותן בי"ט כמו בשבת עכ"ל ובפירוש ישן מצאתי כי בדין הוא שאף בחול היה לנו לומר אותן מזמורים כולם מלבד מזמור שיר ליום השבת, אך מפני טורח הצבור נמנעו לאמרם בחול. והנה במזמורים הללו יש שנוי מנהג בין האשכנזים והספרדים והספרדים אומרים רננו צדיקים קודם לדוד בשנותו וכמו שסדורים במקרא ועוד מוסיפים בין יושב בסתר ובין הללויה שעומדים בבית ה' את חמשת המזמורים סמן ל"א. וקכ"א. וקכ"ב. וקכ"ג. וקכ"ד. — לְּלַיְלָה הלמ"ד דגושה, כן העיד הר"ד אבודרהם, וגם בעל מקנה אברם מביאו בתוך הדגושין בדין אתי מרחוק. והאמת כי למ"ד לְּלַיְלָה דגושה אך לא מתורת דין אתי מרחיק, כי ע"פ הכלל האותיות בומ"ל בשב"א אין דין אתי מרחיק נוהג בהן כמו ידעתיך בְּשֵׁם (שמות ל"ג, י"ב) נהיית לְּעָם (דברים כ"ז, ט') חוץ מן מלת לְּךָ שנוהג בה כמו ועשית לְּךָ (שם י', א') שאלת לְּךָ (מ"א ג', י"א), אבל ולילה לְּלַיְלָה הוא דגוש מפני פגישת ג' למדי"ן זו על זו וכדי שלא תבולע הלמ"ד השנית בחטיפת הקריאה, וזו אחת ממשמרות הדגש להעמיד האות ולהבירה היטב שלא תבולע באות דומה סמוכה לה, ואין מקום פה להאריך יותר. מִקְצֵה כל מקצה מקצת קו"ף רפויה. מחמתו, מחמימותו. וּמִפַּז זהב טוב ומזוקק, והפ"א בפתח, מסורת ומכלול דף ר"ו. ונפת צופים הדבש אשר יזל מעצמו מן הכוורת, ועיין סוטה מ"ח ע"ב. בִּי בטעם דחי המפסיק. איתם, אהיה תמים ושלם, ושרשו תמם בנפעל והיה ראוי אֵתַּם ובא הנח תמורת הדגש.

לדוד בשנותו, מזמור ל"ד, ואמרו דוד כאשר ברח מפני שאול אל אכיש מלך גת, ועבדיו בקשו להמיתו, ולפי שהשבת היה זה המעשה, ע"כ אומרים מזמור זה בשבת (לבוש החור ס' רפ"א). בשנותו את טעמו כמו שכתוב בש"א כ"א, י"ד. אבימלך, כך כל מלכי פלשתים נקראו כמו שנקראו כל מלכי מצרים פרעה. ופירוש טעמו, דעתו, כתרגומו מדעיה, וכן טעמו וראו פירושו דעו וראו. אברכה, זה המזמור הולך בדרך אלפ"א בית"א, ואות וי"ו היא באמצע הפסוק של הביטו בתיבת וּפְנֵיהֶם, ובסוף הא"ב כפול עוד הפעם אות פ"א וכן מצאנוהו ג"כ במזמור כ"ה. וכתב אבודרהם כי הפ"א הזאת היא במקום וי"ו החסר בראש הפסוקים כי פ"א היא וי"ו בחלוף א"ת ב"ש. מגורותי, ל' פחד מל' ויגר מואב (במדבר כ"ב, ג'). הביטו אליו, כל אותם שהביטו אליו מתוך צרתם, ונהרו, האירו פניהם. ונהרו מל' את תראי ונהרת (ישעי ס', ה') ואל תופע עליו

וַיהוָה שָׁמֵעַ וּמִכָּל־צָרוֹתָיו הוֹשִׁיעוֹ: חֹנֶה מַלְאַךְ־יְהוָה סָבִיב לִירֵאָיו וַיְחַלְּצֵם: טַעֲמוּ וּרְאוּ כִּי־טוֹב יְהוָה אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר יֶחֱסֶה־בּוֹ: יִרְאוּ אֶת־יְהוָה קְדֹשָׁיו כִּי אֵין מַחְסוֹר לִירֵאָיו: כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעֵבוּ וְדֹרְשֵׁי יְהוָה לֹא־יַחְסְרוּ כָל־טוֹב: לְכוּ־בָנִים שִׁמְעוּ־לִי יִרְאַת יְהוָה אֲלַמֶּדְכֶם: מִי־הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים אֹהֵב יָמִים לִרְאוֹת טוֹב: נְצֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע וּשְׂפָתֶיךָ מִדַּבֵּר מִרְמָה: סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה־טוֹב בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ: עֵינֵי יְהוָה אֶל־צַדִּיקִים וְאָזְנָיו אֶל־שַׁוְעָתָם: פְּנֵי יְהוָה בְּעֹשֵׂי רָע לְהַכְרִית מֵאֶרֶץ זִכְרָם: צָעֲקוּ וַיהוָה שָׁמֵעַ וּמִכָּל־צָרוֹתָם הִצִּילָם: קָרוֹב יְהוָה לְנִשְׁבְּרֵי־לֵב וְאֶת־דַּכְּאֵי־רוּחַ יוֹשִׁיעַ: רַבּוֹת רָעוֹת צַדִּיק וּמִכֻּלָּם יַצִּילֶנּוּ יְהוָה: שֹׁמֵר כָּל־עַצְמוֹתָיו אַחַת מֵהֵנָּה לֹא נִשְׁבָּרָה: תְּמוֹתֵת רָשָׁע רָעָה וְשֹׂנְאֵי צַדִּיק יֶאְשָׁמוּ: פּוֹדֶה יְהוָה נֶפֶשׁ עֲבָדָיו וְלֹא יֶאְשְׁמוּ כָּל־הַחֹסִים בּוֹ:

תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה אִישׁ־הָאֱלֹהִים· אֲדֹנָי מָעוֹן אַתָּה הָיִיתָ לָּנוּ בְּדֹר וָדֹר: בְּטֶרֶם הָרִים יֻלָּדוּ וַתְּחוֹלֵל אֶרֶץ וְתֵבֵל וּמֵעוֹלָם עַד־עוֹלָם אַתָּה אֵל: תָּשֵׁב אֱנוֹשׁ עַד־דַּכָּא וַתֹּאמֶר שׁוּבוּ בְנֵי־אָדָם: כִּי אֶלֶף שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ כְּיוֹם אֶתְמוֹל כִּי יַעֲבֹר וְאַשְׁמוּרָה בַלָּיְלָה: זְרַמְתָּם שֵׁנָה יִהְיוּ בַּבֹּקֶר כֶּחָצִיר יַחֲלֹף: בַּבֹּקֶר יָצִיץ וְחָלָף לָעֶרֶב יְמוֹלֵל וְיָבֵשׁ: כִּי־כָלִינוּ בְאַפֶּךָ וּבַחֲמָתְךָ נִבְהָלְנוּ: שַׁתָּ עֲוֹנֹתֵינוּ לְנֶגְדֶּךָ עֲלֻמֵנוּ לִמְאוֹר פָּנֶיךָ: כִּי כָל־יָמֵינוּ פָּנוּ בְעֶבְרָתֶךָ כִּלִּינוּ שָׁנֵינוּ כְמוֹ־הֶגֶה: יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בָהֶם שִׁבְעִים שָׁנָה וְאִם בִּגְבוּרֹת שְׁמוֹנִים שָׁנָה וְרָהְבָּם עָמָל וָאָוֶן כִּי גָז חִישׁ וַנָּעֻפָה: מִי־יוֹדֵעַ עֹז אַפֶּךָ וּכְיִרְאָתְךָ עֶבְרָתֶךָ: לִמְנוֹת

נקרה (איוב ג׳, ד׳) ל׳ אור. יִרְאוּ היו״ד בשב״א והרי״ש נקראת בשורק והאל״ף לא נקראת כלל וכן ג׳ עפ״ה, דין, ויהושע כ״ד, י״ד. וש״א י״ב, כ״ד. והוא ל׳ צווי. רָשׁוּ מלרע אף כי שרשו רוש, מכלול דף קי״א, ב׳. סור מֵרָע, כל לשון מֵרָע קמוץ עפ״ה, חוץ מן שנים כי כלו חנף ומֵרַע (ישעיה ט׳, ט״ז) מֵרַע מקשיב (משלי י״ז, ד׳), ובעל ויי״ב שקר ענה. בקש שלום, במקומך, ורדפהו, במקום אחר. צעקו, הצדיקים, ושב הפסוק אל עיני ה׳ אל צדיקים שלמעלה מפסוק הקודם. וראה בס׳ האמונות והדעות לסעדיה גאון סוף מאמר ד׳.

תפלה למשה, מזמור צ׳, ותפלה זו מצאה דוד כתובה והיתה קבלה אצלם שהיתה למשה רבינו וכתבה בספרו. איש האלהים, הטעם שלא נקרא משה רבינו בשם הזה אלא סמוך למיתתו (פ׳ וזאת הברכה) כי היתה אז רוח משה רבינו נבדלת מגופו ונפרדת מחומרו ולא נשאר בה קשר כלל עם החומר ותדבק באלהים בתכלית השלמות באחד מלאכי המרום (וראה מורה חלק ג׳ פ׳ נ״א), ומשתמש המקרא אח״כ בשם מעולה הזה לכנות בו ג״כ לכל ירא ה׳ בכל לבבו, כמו שמואל הנביא ודוד המלך ועיין ילקוט רמז תתקמ״א. מעון, מקום ומחסה; ובפ׳ וזאת הברכה אמר מעונה, וטעמו כמו מלת מקום שמשתמשו בה חז״ל לשם של הקב״ה וכן בב״ר פ׳ ס״ח מפני מה מכנין שמו של הקב״ה וקוראין אותו מקום, שהוא מקומו של עולם ואין עולמו מקומו, א״ר יצחק כתיב מעונה אלהי קדם אין אנו יודעים אם הקב״ה מעונה של עולמו ואם עולמו מעונו מן מה דכתיב אדני מעון אתה, הוי הקב״ה מעונו של עולמו ואין עולמו מעונו, משל לגבור שהוא רוכב על הסוס וכליו משופעין אילך ואילך, הסוס טפילה לרוכב ואין הרוכב טפילה לסוס. עכ״ל. תָּשֵׁב שי״ן בצירי ומלרע. עד דכא, עד תשישות כח. בַלָּיְלָה בי״ת רפויה בכל הספרים, ומה שנקד בעל ש״ת בדגש כבר גליתי משגות שוא ומדוחים שלו בספרי תולדות אמת דף ל״ז וכ״ט. זרמתם ל׳ שטיפה מל׳ זרם מים (חבקוק ג׳, י׳) ופירושו לפי ר״שי, אתה ה׳ זורם את אלף שנים, ואז הם כמו שינה. שְׁנֵינוּ בשוא, וכ״ף כְּמוֹ־רפויה. שְׁנוֹתֵינוּ באזלא לגרמה המפסיק, ותבת בָּהֶם באזלא מארת וגי״ת דגושה. ורהבם, ל׳ גאוה וגדולה. גז חיש, כתלש מהרה, וראה בביאור רי׳ בהי״ל,

יָמֵינוּ כֵּן הוֹדַע וְנָבִא לְבַב חָכְמָה: שׁוּבָה יְהֹוָה עַד־מָתָי וְהִנָּחֵם עַל־עֲבָדֶיךָ: שַׂבְּעֵנוּ בַבֹּקֶר חַסְדֶּךָ וּנְרַנְּנָה וְנִשְׂמְחָה בְּכָל־יָמֵינוּ: שַׂמְּחֵנוּ כִּימוֹת עִנִּיתָנוּ שְׁנוֹת רָאִינוּ רָעָה: יֵרָאֶה אֶל־עֲבָדֶיךָ פָעֳלֶךָ וַהֲדָרְךָ עַל־בְּנֵיהֶם: וִיהִי נֹעַם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנֵהוּ:

• ישֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן בְּצֵל שַׁדַּי יִתְלוֹנָן: אֹמַר לַיהֹוָה מַחְסִי וּמְצוּדָתִי אֱלֹהַי אֶבְטַח־בּוֹ: כִּי הוּא יַצִּילְךָ מִפַּח יָקוּשׁ מִדֶּבֶר הַוּוֹת: בְּאֶבְרָתוֹ יָסֶךְ לָךְ וְתַחַת כְּנָפָיו תֶּחְסֶה צִנָּה וְסֹחֵרָה אֲמִתּוֹ: לֹא־תִירָא מִפַּחַד לָיְלָה מֵחֵץ יָעוּף יוֹמָם: מִדֶּבֶר בָּאֹפֶל יַהֲלֹךְ מִקֶּטֶב יָשׁוּד צָהֳרָיִם: יִפֹּל מִצִּדְּךָ אֶלֶף וּרְבָבָה מִימִינֶךָ אֵלֶיךָ לֹא יִגָּשׁ: רַק בְּעֵינֶיךָ תַבִּיט וְשִׁלֻּמַת רְשָׁעִים תִּרְאֶה: כִּי־אַתָּה יְהֹוָה מַחְסִי עֶלְיוֹן שַׂמְתָּ מְעוֹנֶךָ: לֹא־תְאֻנֶּה אֵלֶיךָ רָעָה וְנֶגַע לֹא־יִקְרַב בְּאָהֳלֶךָ: כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה־לָּךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל־דְּרָכֶיךָ: עַל־כַּפַּיִם יִשָּׂאוּנְךָ פֶּן־תִּגֹּף בָּאֶבֶן רַגְלֶךָ: עַל־שַׁחַל וָפֶתֶן תִּדְרֹךְ תִּרְמֹס כְּפִיר וְתַנִּין: כִּי בִי חָשַׁק וַאֲפַלְּטֵהוּ אֲשַׂגְּבֵהוּ כִּי־יָדַע שְׁמִי: יִקְרָאֵנִי וְאֶעֱנֵהוּ עִמּוֹ אָנֹכִי בְצָרָה אֲחַלְּצֵהוּ וַאֲכַבְּדֵהוּ: אֹרֶךְ יָמִים אַשְׂבִּיעֵהוּ וְאַרְאֵהוּ בִּישׁוּעָתִי: ארך ימים וכו׳.

כן הודע, כמו כן דברת (שמות י׳, כ״ט) ל׳ הן, בל״א יא, אתה ע״ז בעקאנט, וכן וגם שאול אבי יודע כן (ש״א כ״ג, י״ז). וְנָבִא חסר יו״ד. והנה אף כי אין מטרתנו להאריך בבאור בחלקי התפלה שהם מקראי הכתובים שהספרים מפורשים ממפרשיהם מ״מ לא נוכל עבור על מזמור נשגב הזה מבלי הגיע עליו פירוש ענינו אשר על ידו יתבארו כל הפסוקים נקשרים יפה זה על זה. והוא כי ידענו שמשה אדונינו בעת הסתלקו נפשו הקדושה עמד כל אחרית עתו לג׳ דברים לשיר ולברכה ולתפלה וכל זאת לא לעצמו אלא לעמו כי הוא דבק בו כאב בבנו ולא יכול לפרוד ממנו אף לא ברגע האחרון של חייו, והשיר והברכה הלא הם בתורה כתובים והתפלה שהתפלל קודם לברכתו (ספרי פ׳ וזאת הברכה) אותה שמר לנו דוד בספרו, והורה עין רועה נאמן בתפלתו הזאת עוד הפעם על כל המאורעות של חביביו על עונותיהם ועבוריותיהם במ׳ שנותיהם. ופתח בשבח הבורא ואמר אדני מעון אתה וגו׳ אתה ה׳ מנהיגנו שהוצאתנו מעבדות לחרות והיית לנו מחסה וסתר מכל צרה וצר וגם הפכת לשתלנו מהרה ומיד במחוזנו. אך חטאת ישראל היא היתה לעכורם כי פשעו בך בעגל ובמרגלים, ותשיבם עד דכא לתום במדבר גם לבלותם ברגע היה דבריך לולי קמתי והתפללתי ואמרת סלחתי. וע״כ יבא הכניא לשבח התשובה מה גדול ערכה המעבירה את רוע הגזרה, כמאמר ה׳ סלחתי כדברך ואולם פי אבי הדור הרע הזה ימותו במדבר, חוזר זאת משה עתה כי נסיתה, כי כל ימינו פנו, אין גם איש מן המערים ההם שנשאר כולם נכשלו באמתך ובלו באפך. בראות זאת הרועה לבו דוי ורוחו עלפה וקרא ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואף אלה גזו חשו עפו בלבו, ולכן ה׳ הודיענו ימינו והסיר לבנו למלאות אחריך לשמור דרכיך וזהו הם החיים לערוך על האדם את חקר ימיו. עד הנה דבר משה על העבר ועל דור שמת במדבר, ומפה ולהלאה ידבר על העתיד על דור שקם ועתיד לירש את ארצו, ומתפלל שובה ה׳, וטעם שובה כטעם שובה ה׳ רבבות אלפי, ר״ל הָשֵׁב עם הזה למנוחתו ולנחלתו, כי עד מתי יהיה עוד הועם? שבענו בבקר חסדך, אחר אשר המדבר יעלה בקר, אשר ימות עניתנו אחר העינוי והשבל שרדה בנו מפני עונינו שבענו ושמחנו מחסדך, ובטע אותם בטובים ויראה אל עבדיך פעליך גם מהרה תבונן מקדשך ויהי ה׳ עליהם נועמך.

יושב בסתר, מזמור צ״א, ונקרא שיר של פגעים (שבועות ט״ו ע״ב ובמדבר רבה דף רע״ז, ע״ב), ואין בו אות ז״ן, לרמז שמי שאומרו בכוונה ניצול מכלי זיי״ן. צנה, מגן, „שילד״. וסחרה, לבוש של שריון „פאנצער״, מל׳ סחור סחור. וקטב, הוא קטב מרירי, רוח זלעפות הנקרא רוח מחאזין או נחשון המטית בחומו את כל מי אשר ישאפהו, ועיין פסחים קי״א, ב׳. ובמדבר רבה דף רע״ז, ב׳. שחל, הוא אחד מו׳ שמות של ארי שהם ארי, כפיר, לביא, ליש, שחל, שחץ (סנהדרין צ״ה א׳. ועיין רש״י לאיוב ד׳, י׳. וי״א. ומה שכתב רש״י באיוב כ״ח ח׳. ששבעה שמות יש לארי נראה ט״ס וצ״ל ששה, או שחשב ג״כ גור לשם בפני עצמו, אמנם גור נאמר לתואר כל חיה קטנה והעד גם תנין חלצו שד היניקו גוריהן, איכה ד׳, ג׳). ארך ימים, נוהגים לכפול פסוק זה, שע״י כן נשלם השם היוצא ממנו (טור א״ח ס׳ רנ״ד. וראה מטה משה ס׳ תנ״ז).

הַלְלוּיָהּ׀ הַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְהֹוָה הַלְלוּ עַבְדֵי יְהֹוָה: שֶׁעֹמְדִים בְּבֵית יְהֹוָה בְּחַצְרוֹת בֵּית אֱלֹהֵינוּ: הַלְלוּ־יָהּ כִּי־טוֹב יְהֹוָה זַמְּרוּ לִשְׁמוֹ כִּי נָעִים: כִּי־יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יָהּ יִשְׂרָאֵל לִסְגֻלָּתוֹ: כִּי אֲנִי יָדַעְתִּי כִּי־גָדוֹל יְהֹוָה וַאֲדֹנֵינוּ מִכָּל־אֱלֹהִים: כֹּל אֲשֶׁר־חָפֵץ יְהֹוָה עָשָׂה בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ בַּיַּמִּים וְכָל־תְּהֹמוֹת: מַעֲלֶה נְשִׂאִים מִקְצֵה הָאָרֶץ בְּרָקִים לַמָּטָר עָשָׂה מוֹצֵא רוּחַ מֵאוֹצְרוֹתָיו: שֶׁהִכָּה בְּכוֹרֵי מִצְרָיִם מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה: שָׁלַח אוֹתֹת וּמֹפְתִים בְּתוֹכֵכִי מִצְרָיִם בְּפַרְעֹה וּבְכָל־עֲבָדָיו: שֶׁהִכָּה גּוֹיִם רַבִּים וְהָרַג מְלָכִים עֲצוּמִים: לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן וּלְכֹל מַמְלְכוֹת כְּנָעַן: וְנָתַן אַרְצָם נַחֲלָה נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ: יְהֹוָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם יְהֹוָה זִכְרְךָ לְדֹר־וָדֹר: כִּי־יָדִין יְהֹוָה עַמּוֹ וְעַל־עֲבָדָיו יִתְנֶחָם: עֲצַבֵּי הַגּוֹיִם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם: פֶּה־לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ: אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יַאֲזִינוּ אַף אֵין־יֶשׁ־רוּחַ בְּפִיהֶם: כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר־בֹּטֵחַ בָּהֶם: בֵּית יִשְׂרָאֵל בָּרְכוּ אֶת־יְהֹוָה בֵּית אַהֲרֹן בָּרְכוּ אֶת־יְהֹוָה: בֵּית הַלֵּוִי בָּרְכוּ אֶת־יְהֹוָה יִרְאֵי יְהֹוָה בָּרְכוּ אֶת־יְהֹוָה: בָּרוּךְ יְהֹוָה מִצִּיּוֹן שֹׁכֵן יְרוּשָׁלָםִ, הַלְלוּיָהּ:

הוֹדוּ לַיהֹוָה כִּי־טוֹב | כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
הוֹדוּ לֵאלֹהֵי הָאֱלֹהִים | כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
הוֹדוּ לַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים | כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת גְּדֹלוֹת לְבַדּוֹ | כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְעֹשֵׂה הַשָּׁמַיִם בִּתְבוּנָה | כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְרוֹקַע הָאָרֶץ עַל־הַמָּיִם | כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְעֹשֵׂה אוֹרִים גְּדֹלִים | כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
אֶת־הַשֶּׁמֶשׁ לְמֶמְשֶׁלֶת בַּיּוֹם | כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

הללויה הללו. מזמור קל"ה. הַלְלוּיָהּ, כל הללויה שבראש ובסוף המזמורים תבה אחת כתובה וה"א שבסוף דגושה חוץ מן אחת אשר ה"א בסוף רפויה ברכי נפשי את ה' הללויה של סוף מזמור ק"ד. ותבת הַלְלוּיָהּ של פסוק ג' של מזמור הזה הוא נמקף בין הללו ובין יה וטעם הדמי קודם יָהּ בס"ע וכן בכי"י ונסמך עליו לית נטעם. וַאֲדֹנֵינוּ הוא אחד מן הז' אשר האל"ף בחטף פתח עפ"ה וראה מכלול דף פ"ה. מוצא כמו מוציא. ונתן ארצם נחלה כן הוא, ובמזמור שאחר זה כתוב ונתן ארצם לְנַחֲלָה בלמ"ד.

הודו לה', מזמור קל"ו. ונקרא הלל הגדול (ברכות דף ד' ופסחים קי"ח ותענית י"ט), וכתב אבודרהם שיש בו כ"ו פסוקים של הודאה לשם יתברך כנגד מנין השם הוי"ה, ואפשר כי מזה הטעם נקרא בדברי רז"ל הלל הגדול על שם כי גדול ה' ומהלל מאד ורז"ל נתנו בו טעם אחר (בפסחים קי"ח) למה נקרא שמו הלל הגדול, מפני שהקב"ה יושב ברומו של עולם ומחלק מזונות לכל בריה, אמר ר' יהושע בן לוי הני כ"ו חסדו כנגד מי, כנגד כ"ו דורות שברא הקב"ה בעולמו ולא נתן להם תורה וזן אותם בחסדו עכ"ל ויש ארבעה הודו במזמור כנגד ד' שצריכין להודות. וצריך להפסיק בקריאה בין כִּי ובין לְעוֹלָם שלא נשמע כִּלְעוֹלָם ויבא לחרוף, וכן צריך להתיז סמך של חַסְדּוֹ שלא תדמה לזי"ן (רי"ף בפרק ב' דברכות בשם ירושלמי, ומכלול דף פ', ע"ב). לאלהי האלהים, האלהים הם המלאכים שרי מעלה שהם אדונים לאשר למטה מהם כמו שנאמר שר של ים (ב"ב ע"ד, ב') שר הברד (פסחים קי"ח) שר הרוחות (סנהדרין כ"ד) שר

אֶת־הַיָּרֵחַ וְכוֹכָבִים לְמֶמְשְׁלוֹת בַּלָּיְלָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְמַכֵּה מִצְרַיִם בִּבְכוֹרֵיהֶם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וַיּוֹצֵא יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְגֹזֵר יַם־סוּף לִגְזָרִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וְהֶעֱבִיר יִשְׂרָאֵל בְּתוֹכוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וְנִעֵר פַּרְעֹה וְחֵילוֹ בְיַם־סוּף כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְמוֹלִיךְ עַמּוֹ בַּמִּדְבָּר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְמַכֵּה מְלָכִים גְּדֹלִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וַיַּהֲרֹג מְלָכִים אַדִּירִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וְנָתַן אַרְצָם לְנַחֲלָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
שֶׁבְּשִׁפְלֵנוּ זָכַר־לָנוּ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וַיִּפְרְקֵנוּ מִצָּרֵינוּ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
נֹתֵן לֶחֶם לְכָל־בָּשָׂר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
הוֹדוּ לְאֵל הַשָּׁמָיִם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיהוָה לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה: הוֹדוּ לַיהוָה בְּכִנּוֹר בְּנֵבֶל עָשׂוֹר זַמְּרוּ־לוֹ: שִׁירוּ לוֹ שִׁיר חָדָשׁ הֵיטִיבוּ נַגֵּן בִּתְרוּעָה: כִּי־יָשָׁר דְּבַר־יְהוָה וְכָל־מַעֲשֵׂהוּ בֶּאֱמוּנָה: אֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט חֶסֶד יְהוָה מָלְאָה הָאָרֶץ: בִּדְבַר יְהוָה שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ וּבְרוּחַ פִּיו כָּל־צְבָאָם: כֹּנֵס כַּנֵּד מֵי הַיָּם נֹתֵן בְּאוֹצָרוֹת תְּהוֹמוֹת: יִירְאוּ מֵיְהוָה כָּל־הָאָרֶץ מִמֶּנּוּ יָגוּרוּ כָּל־יֹשְׁבֵי תֵבֵל: כִּי הוּא אָמַר וַיֶּהִי הוּא צִוָּה וַיַּעֲמֹד: יְהוָה הֵפִיר עֲצַת גּוֹיִם הֵנִיא מַחְשְׁבוֹת עַמִּים: עֲצַת יְהוָה לְעוֹלָם תַּעֲמֹד מַחְשְׁבוֹת לִבּוֹ לְדֹר וָדֹר: אַשְׁרֵי הַגּוֹי אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהָיו

של מצרים (ילקוט ס׳ רע״א) שר של פרעה, שר של נבוכדנאצר (שמות רבה פ׳ כ״א) ודומיהן, והקב״ה הוא אלהים עליהם. לְמֶמְשְׁלוֹת בא הצי״ן בשוא אף שאיננו בסמיכות, דוגמת למשפחת לבני קהת (דה״א ו׳, כ״ה). בבכוריהם, עם בכוריהם, דוגמת בנערינו ובזקנינו (שמות י׳, ט׳).

רננו צדיקים, מזמור ל״ג. רַנְּנוּ, כל רַנְּנוּ, יְרַנְּנוּ, נְרַנְּנָה כולם בנו״ן רפויה ובחטף פתח במקרא כ״י והוא בעבור שתי אותיות הדומות הרצופות להקל על הלשון, וכמו שכתב יהב״י הנקדן בספרו דרכי הנקוד וז״ל הַלְלוּ, בַּעֲנָנִי, המלַקְקים, מקַללים, ויתעַללו, בהתחַננו, ומתפַללים, הם ודומיהם רפויים להקל מפני אותיות רצופות והיה דינם להדגש כי הם משקל החזק עכ״ל וכן כתב הראב״ע לבראשית י״ג, ט״ו. בנבל עשור, כלי נגון שיש לו י׳ יתרים; ורד״ק פירש שחסר וי״ו החבור והוא כמו בנבל ועשור, וא״כ הם שני כלי זמר, והפסוק במזמור צ״ב, ד׳ מסייע לפירושו. כנד, כחומה „וויא איינע מויער" כמו נצבו כמו נד נוזלים (שמות

הָעָם בָּחַר לְנַחֲלָה לוֹ: מִשָּׁמַיִם הִבִּיט יְהוָה רָאָה אֶת־כָּל־בְּנֵי הָאָדָם: מִמְּכוֹן שִׁבְתּוֹ הִשְׁגִּיחַ אֶל כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ: הַיֹּצֵר יַחַד לִבָּם הַמֵּבִין אֶל־כָּל־מַעֲשֵׂיהֶם: אֵין הַמֶּלֶךְ נוֹשָׁע בְּרָב־חָיִל גִּבּוֹר לֹא־יִנָּצֵל בְּרָב־כֹּחַ: שֶׁקֶר הַסּוּס לִתְשׁוּעָה וּבְרֹב חֵילוֹ לֹא יְמַלֵּט: הִנֵּה עֵין יְהוָה אֶל־יְרֵאָיו לַמְיַחֲלִים לְחַסְדּוֹ: לְהַצִּיל מִמָּוֶת נַפְשָׁם וּלְחַיּוֹתָם בָּרָעָב: נַפְשֵׁנוּ חִכְּתָה לַיהוָה עֶזְרֵנוּ וּמָגִנֵּנוּ הוּא: כִּי־בוֹ יִשְׂמַח לִבֵּנוּ כִּי בְשֵׁם קָדְשׁוֹ בָטָחְנוּ: יְהִי־חַסְדְּךָ יְהוָה עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ לָךְ:

מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת: טוֹב לְהֹדוֹת לַיהוָה וּלְזַמֵּר לְשִׁמְךָ עֶלְיוֹן: לְהַגִּיד בַּבֹּקֶר חַסְדֶּךָ וֶאֱמוּנָתְךָ בַּלֵּילוֹת: עֲלֵי־עָשׂוֹר וַעֲלֵי־נָבֶל עֲלֵי הִגָּיוֹן בְּכִנּוֹר: כִּי שִׂמַּחְתַּנִי יְהוָה בְּפָעֳלֶךָ בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ אֲרַנֵּן: מַה־גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ יְהוָה מְאֹד עָמְקוּ מַחְשְׁבֹתֶיךָ: אִישׁ בַּעַר לֹא יֵדָע וּכְסִיל לֹא־יָבִין אֶת־זֹאת: בִּפְרֹחַ רְשָׁעִים כְּמוֹ־עֵשֶׂב וַיָּצִיצוּ כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן לְהִשָּׁמְדָם עֲדֵי־עַד: וְאַתָּה מָרוֹם לְעֹלָם יְהוָה: כִּי הִנֵּה אֹיְבֶיךָ יְהוָה כִּי־הִנֵּה אֹיְבֶיךָ יֹאבֵדוּ יִתְפָּרְדוּ כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן: וַתָּרֶם כִּרְאֵים קַרְנִי בַּלֹּתִי בְּשֶׁמֶן רַעֲנָן: וַתַּבֵּט עֵינִי בְּשׁוּרָי בַּקָּמִים עָלַי מְרֵעִים תִּשְׁמַעְנָה אָזְנָי: צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח כְּאֶרֶז בַּלְּבָנוֹן יִשְׂגֶּה: שְׁתוּלִים בְּבֵית יְהוָה בְּחַצְרוֹת אֱלֹהֵינוּ יַפְרִיחוּ: עוֹד יְנוּבוּן בְּשֵׂיבָה דְּשֵׁנִים וְרַעֲנַנִּים יִהְיוּ: לְהַגִּיד כִּי־יָשָׁר יְהוָה צוּרִי וְלֹא־עַוְלָתָה בּוֹ:

יְהוָה מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ, לָבֵשׁ יְהוָה עֹז הִתְאַזָּר אַף־תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל־תִּמּוֹט: נָכוֹן כִּסְאֲךָ מֵאָז, מֵעוֹלָם אָתָּה: נָשְׂאוּ נְהָרוֹת, יְהוָה· נָשְׂאוּ נְהָרוֹת קוֹלָם יִשְׂאוּ נְהָרוֹת דָּכְיָם: מִקֹּלוֹת מַיִם רַבִּים אַדִּירִים מִשְׁבְּרֵי־יָם אַדִּיר בַּמָּרוֹם יְהוָה: עֵדֹתֶיךָ נֶאֶמְנוּ מְאֹד לְבֵיתְךָ נַאֲוָה־קֹּדֶשׁ יְהוָה לְאֹרֶךְ יָמִים:

ע"ו), ושעור הפסוק כונס כי הים לחיות כנד. השגיח, הביט. היוצר יחד לבם, חז"ל דקדקו מלת יחד שכולן נסקרין בסקירה אחת (ר"ה דף י"ח). שקר הסוס לנצול לתשועה, וברב חילו לא ימלט הגבור את נפשו. יהי חסדך, כן תפלת הצבור.

מזמור שיר, מזמור צ"ב. ואמרוהו הלוים בבהמ"ק לשיר קרבן תמיד של שבת (סוף מס' תמיד ור"ה דף ל"א), ובב"ר סוף פ' כ"ב ובמד' קהלת רבה א"ר לוי המזמור הזה אדם הראשון אמר ונשתכח מדורו ובא משה וחדשו על שמו, ופירש בעל מתנות כהונה מזמור שיר ליום השבת ר"ת משה והטיל למ"ד בין שמו מפני ענוה יתרה, ואות למ"ד רמז על מי שלמד תורה לישראל עכ"ל וכן בקבלת כוסמאות תרגום של הפסוק שבחא ושירא די אמר אדם קדמאה על יומא דשבתא. בפעלך חסר יו"ד ול' יחיד הוא. כִּרְאֵים מלא יו"ד. בַּלֹּתִי מל' בלולה בשמן, והוא מלרע כמו שנותי (דברים ל"ב מ"א) דלתי (תהלים קט"ז, ו'), והוא כאומר דרך משל על רוב הטוב והתענוג. בשורי, בעויני המביטים אלי להרע לי בל"א אויפלויערערן. ישגה, יגדל וירבה. עַוְלָתָה כתיב עֹלָתָה קרי.

ה' מלך, מזמור צ"ג. ואף הוא מדבר מבריאת העולם, ויש בו מ"ה תבות כמנין אדם כי אחר בריאת האדם נגמר מלאכת הבריאה ונכנס השבת. מקלות מים רבים, יותר מן הקולות. נַאֲוָה הנו"ן בקמץ והא"לף בחטף פתח ע"פ המסורת וכן כתב אבודרהם, וקו"ף של קֹּדֶשׁ דגושה מדין דחיק.

יְהִי כְבוֹד יְיָ לְעוֹלָם יִשְׂמַח יְיָ בְּמַעֲשָׂיו: יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ
מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם: מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ עַד־מְבוֹאוֹ מְהֻלָּל שֵׁם יְיָ: רָם
עַל־כָּל־גּוֹיִם ׀ יְיָ עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ: יְיָ שִׁמְךָ לְעוֹלָם יְיָ זִכְרְךָ
לְדֹר־וָדֹר: יְיָ בַּשָּׁמַיִם הֵכִין כִּסְאוֹ וּמַלְכוּתוֹ בַּכֹּל מָשָׁלָה: יִשְׂמְחוּ
הַשָּׁמַיִם וְתָגֵל הָאָרֶץ וְיֹאמְרוּ בַגּוֹיִם יְיָ מָלָךְ: יְיָ מֶלֶךְ, יְיָ מָלָךְ, יְיָ
יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: יְיָ מֶלֶךְ עוֹלָם וָעֶד אָבְדוּ גוֹיִם מֵאַרְצוֹ: יְיָ
הֵפִיר עֲצַת גּוֹיִם הֵנִיא מַחְשְׁבוֹת עַמִּים: רַבּוֹת מַחֲשָׁבוֹת בְּלֶב
אִישׁ וַעֲצַת יְיָ הִיא תָקוּם: עֲצַת יְיָ לְעוֹלָם תַּעֲמֹד מַחְשְׁבוֹת לִבּוֹ
לְדֹר וָדֹר: כִּי הוּא אָמַר וַיֶּהִי הוּא צִוָּה וַיַּעֲמֹד: כִּי־בָחַר יְיָ
בְּצִיּוֹן אִוָּהּ לְמוֹשָׁב לוֹ: כִּי־יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יָהּ יִשְׂרָאֵל לִסְגֻלָּתוֹ:
כִּי לֹא־יִטֹּשׁ יְיָ עַמּוֹ וְנַחֲלָתוֹ לֹא יַעֲזֹב: [י"א כי בצבת וי"ט אין לומר פסוק והוא רחום
וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא
יָעִיר כָּל־חֲמָתוֹ:] יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם־קָרְאֵנוּ:

אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סֶּלָה:
אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁיְיָ אֱלֹהָיו:

תְּהִלָּה לְדָוִד. אֲרוֹמִמְךָ אֱלוֹהַי הַמֶּלֶךְ וַאֲבָרְכָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד: בְּכָל־יוֹם
אֲבָרְכֶךָּ וַאֲהַלְלָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד: גָּדוֹל יְהוָה וּמְהֻלָּל מְאֹד וְלִגְדֻלָּתוֹ אֵין

יהי כבוד, פסוקים מפוזרים הם, ונזכרו כבר במס' סופרים סוף פ' י"ז, וזה הפסוק מתהלים ק"ד, ל"א. ואמרו בחולין דף ס' פסוק זה שר העולם אמרו בבריאת הדשאים. יהי שם, תהלים קי"ג, ב'. ג'. ד'. ויש להפסיק בין גוים ובין ה'. ה' שמך, שם קל"ה, י"ג. ה' בשמים, ק"ג, י"ט. ישמחו, דה"א ט"ז, ל"א. ה' מלך ה' מלך וגו' נמצא גם במס' סופרים פ' י"ד הלכה ח' ובס' היכלות, ואיננו פסוק מיוחד בתנ"ך, אלא הוא מורכב מהתחלות שלשת הפסוקים ה' מֶלֶךְ עולם ועד (תהלים י', ט"ז) ה' מָלָךְ גאות לבש (צ"ג, א') ה' ימלוך לעולם ועד (שמות ט"ו), והוא להעיד על השם ב"ה שהוא היה הוה ויהיה, ופירושו, ה' מֶלֶךְ משנברא העולם, ה' מָלָךְ קודם שנברא העולם, ה' ימלוך לעולמי עולמים; וצריך לומר ה' מָלָךְ בשני קמצין כי הוא בהפסק ועוד שהוא מפסוק תהלים צ"ג, א' כאמור. ה' הפיר, תהלים ל"ג, י'. רבות, משלי י"ט, כ"א. עצת ה', תהלים ל"ג, י"א. כי הוא אמר, ל"ג, ט'. כי בחר, קל"ב, י"ג. כי יעקב קל"ה, ד'. אִוָּהּ הוי"ו דגוש וההֵ"א במפיק ע"פ המסרת. כי לא יטש צ"ד, י"ד. והוא רחום ע"ח, ל"ח. ה' הושיעה, כ', י'. והנה בפסוקים הללו כ"א אזכרות כערך השם היוצא מר"ת ישמחו השמים ותגל הארץ, כנגד כ"א פסוקים שבתהלה לדוד הסמוך להם.

אשרי יושבי בתהלים פ"ד, ה'. ואחז"ל בברכות דף ל"ב, ב' חסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת ומתפללין, מנא הני מילי, א"ר יהושע בן לוי אמר קרא אשרי יושבי ביתך, וכתבו שם התוספות לפיכך תקנו לומר זה הפסוק קודם תהלה לדוד, לאפוקי מהני דאמרי אשרי הרבה עכ"ל ובאמת כן מצאתי בשני סדורים כ"י שקודם אשרי יושבי גם הפסוק אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה'. אשרי העם, תהלים קמ"ד, ט"ו. וקבעו ג"כ פסוק זה לפני תהלה לדוד כי יש בו ב' פעמים אשרי ואשרי יושבי הם ג' פעמים, רמז שיאמרו אותו

חֵקֶר: דּוֹר לְדוֹר יְשַׁבַּח מַעֲשֶׂיךָ וּגְבוּרֹתֶיךָ יַגִּידוּ: הֲדַר כְּבוֹד הוֹדֶךָ וְדִבְרֵי נִפְלְאוֹתֶיךָ אָשִׂיחָה: וֶעֱזוּז נוֹרְאוֹתֶיךָ יֹאמֵרוּ וּגְדוּלָּתְךָ אֲסַפְּרֶנָּה: זֵכֶר רַב־טוּבְךָ יַבִּיעוּ וְצִדְקָתְךָ יְרַנֵּנוּ: חַנּוּן וְרַחוּם יְהוָה אֶרֶךְ אַפַּיִם וּגְדָל־חָסֶד: טוֹב־יְהוָה לַכֹּל וְרַחֲמָיו עַל־כָּל־מַעֲשָׂיו: יוֹדוּךָ יְהוָה כָּל־מַעֲשֶׂיךָ וַחֲסִידֶיךָ יְבָרְכוּכָה: כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ יֹאמֵרוּ וּגְבוּרָתְךָ יְדַבֵּרוּ: לְהוֹדִיעַ לִבְנֵי הָאָדָם גְּבוּרֹתָיו וּכְבוֹד הֲדַר מַלְכוּתוֹ: מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל־עֹלָמִים וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל־דּוֹר וָדֹר: סוֹמֵךְ יְהוָה לְכָל־הַנֹּפְלִים וְזוֹקֵף לְכָל־הַכְּפוּפִים: עֵינֵי כֹל אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּ וְאַתָּה נוֹתֵן לָהֶם אֶת־אָכְלָם בְּעִתּוֹ: פּוֹתֵחַ אֶת־יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל־חַי רָצוֹן: צַדִּיק יְהוָה בְּכָל־דְּרָכָיו וְחָסִיד בְּכָל־מַעֲשָׂיו: קָרוֹב יְהוָה לְכָל־קֹרְאָיו לְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָאֻהוּ בֶאֱמֶת: רְצוֹן־יְרֵאָיו יַעֲשֶׂה וְאֶת־שַׁוְעָתָם יִשְׁמַע וְיוֹשִׁיעֵם: שׁוֹמֵר יְהוָה אֶת־כָּל־אֹהֲבָיו וְאֵת כָּל־הָרְשָׁעִים יַשְׁמִיד: תְּהִלַּת יְהוָה יְדַבֶּר פִּי וִיבָרֵךְ כָּל־בָּשָׂר שֵׁם קָדְשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

ג' פעמים ביום כדאית' בברכות דף ד', ב' כל האומר תהלה לדוד בכל יום שלש פעמים מובטח לו שהוא בן העולם הבא וכו' עכ"ל וכתב עליו אבן ירחי ושמעתי טעם קלת שבכל פסוקי אלפא ביתא של המזמור באמצע הפסוק אחר האתנחתא מתחילין בווי"ו חוץ מן ב' פסוקים וסמן ח"ק חנון ורחום ה' ארך אפים, קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת, להודיע שכל הקורא אותו באמת שהוא בן עה"ב ולא יפול בגיהנם, גיהנם בגימטריא ח"ק, וזהו שמוסיפים בסוף ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם הללויה עכ"ל, וכל זה דוקא אם אומר אותו בכוונת לבו ולא האומרו בפיו ובלשונו בלבד ולבו לא נכון עמו. תהלה לדוד מזמור קמ"ה. וזה המזמור עם ה' המזמורים שאחריו שהם חתימת ס' תהלים הם כולם תהלות ושבחות לאל יתברך, וזה המזמור תחלתו תהלה וסופו תהלה והמשה שאחריו תחלתם הללויה וסופם הללויה והכל לגודל התהלה ומפני כך קבעום חז"ל לאמרם בכל יום וקראום פסוקי דזמרה ועליהם אמר ר' יוסי יהא חלקי מגומרי הלל בכל יום (שבת קי"ח, ב' ורי"ף פרק ה' דברכות וכן כתוב בהדיא במס' סופרים סוף פ' י"ז) וּגְדֻלָּתְךָ כן בכתיב, וקרי וּגְדוּלָּתְךָ בוי"ו קודם ללמ"ד דגושה, והוא מן כ"ב מלין דכתיבין מוקדם ומאוחר. רב טובך, טובך הגדול. וּגְדָל־ יתיר וי"ו בכתיב, ובקרי וּגְדָל־ יְבָרְכוּכָה מלא ה"א בסוף והוא אחד מן כ"א מלין דכתיבין ה"א בסוף ודאי, ויש בו דרש יברכו כה כבוד מלכותך יאמרו, שבכל ברכה צריך שיהא בה מלכות. סומך ה', אות נו"ן חסרה מאלפ"א בית"א ואמרו רז"ל מפני שיש בה מפלתן של שונאי ישראל דכתיב נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל (עמוס ה' ב') וחזר וסמכה ברוח הקדש סומך ה' לכל הנופלים (ברכות ד', ב'). בעתו, בְּעִתָּם לא נאמר אלא בְּעִתּוֹ מלמד שלכל אחד ואחד נותן הקב"ה פרנסתו בעתו (כתובות ס"ז, ע"ב). פותח, כתב בטור, צריך לכוין בתהלה לדוד ויותר בפסוק פותח את ידך, שעקר מה שקבעוה לומר בכל יום הוא בשביל אותו פסוק שמזכיר בו שבחו של הקב"ה שמשגיח על בריותיו ומפרנסן עכ"ל אך מה שנמצא בקצת סדורים שיש לכוין בפסוק זה על המלאך הממונה על הפרנסה, כוונה כזו איננה ראויה, ולא תהי בכוונתנו אלא הקב"ה, כי הפרנסה לא ע"י מלאך אלא ע"י הקב"ה בעצמו כדאיתא בברכות נ"ה. ובב"ר פ' כ' ופ' כ"ז רב שמואל בר נחמן אמר הפרנסה גדולה מן הגאולה, שהגאולה ע"י מלאך והפרנסה על ידו של הקב"ה, גאולה ע"י מלאך, המלאך הגואל אותי, ופרנסה ע"י הקב"ה פותח את ידך ומשביע לכל חי, וכן אמרו ג"ב ברא"ש מס' תענית ובב"ר פ' ע"ג מפתח של פרנסה ביד הקב"ה הוא שנ' פותח את ידך. יָדֶךָ חסר יו"ד ול' יחיד הוא. לכל חי רצון, לכל חי מזון לא נאמר אלא רצון, שהוא נותן לכל אחד ואחד רצונו מה שהוא מבקש (שמות רבה פ' כ"ה). יְדַבֶּר הבי"ת בסגול. ואנחנו, הוא מסוף מזמור קט"ו, ותקנו לאמרו כאן כדי לסמוך הללויה אל הללויה, שכן כל המזמורים שאחריו תחלתם הללויה וסופם הללויה לכן מוסיפים פסוק זה ויבוא גם כאן הללויה על הללויה (טור בשם רב עמרם), וכתב אבן ירחי, בצרפת מוסיפין עוד פסוק שלפני זה ואומרים כך לא המתים יהללויה ולא כל יורדי דומה, ואנחנו נברך יה וגו' עכ"ל ובפירוש ישן מצאתי שמעתי בשם ר' יעקב שלא היה אומר ואנחנו נברך כי אם בשחרית אבל לא במנחה ולא בסדר קדושה (וכא לציון) כי הא דאמרינן אותו כאן להודיע כי הללויה דהללי נפשי ריש פירקא עכ"ל אמנם מנהגנו להוסיף הפסוק בכל פעם שאומרים תהלה לדוד הוא ע"פ הטעם המובא למעלה באשרי העם.

הַלְלוּיָהּ. הַלְלִי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה: אֲהַלְלָה יְהוָה בְּחַיָּי אֲזַמְּרָה לֵאלֹהַי בְּעוֹדִי: אַל־תִּבְטְחוּ בִנְדִיבִים בְּבֶן־אָדָם שֶׁאֵין לוֹ תְשׁוּעָה: תֵּצֵא רוּחוֹ יָשֻׁב לְאַדְמָתוֹ בַּיּוֹם הַהוּא אָבְדוּ עֶשְׁתֹּנֹתָיו: אַשְׁרֵי שֶׁאֵל יַעֲקֹב בְּעֶזְרוֹ שִׂבְרוֹ עַל־יְהוָה אֱלֹהָיו: עֹשֶׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ אֶת־הַיָּם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּם הַשֹּׁמֵר אֱמֶת לְעוֹלָם: עֹשֶׂה מִשְׁפָּט לַעֲשׁוּקִים נֹתֵן לֶחֶם לָרְעֵבִים יְהוָה מַתִּיר אֲסוּרִים: יְהוָה פֹּקֵחַ עִוְרִים יְהוָה זֹקֵף כְּפוּפִים יְהוָה אֹהֵב צַדִּיקִים: יְהוָה שֹׁמֵר אֶת־גֵּרִים יָתוֹם וְאַלְמָנָה יְעוֹדֵד וְדֶרֶךְ רְשָׁעִים יְעַוֵּת: יִמְלֹךְ יְהוָה לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּיָהּ. כִּי־טוֹב זַמְּרָה אֱלֹהֵינוּ כִּי־נָעִים נָאוָה תְהִלָּה: בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַםִ יְהוָה נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל יְכַנֵּס: הָרֹפֵא לִשְׁבוּרֵי לֵב וּמְחַבֵּשׁ לְעַצְּבוֹתָם: מוֹנֶה מִסְפָּר לַכּוֹכָבִים לְכֻלָּם שֵׁמוֹת יִקְרָא: גָּדוֹל אֲדוֹנֵינוּ וְרַב־כֹּחַ לִתְבוּנָתוֹ אֵין מִסְפָּר: מְעוֹדֵד עֲנָוִים יְהוָה מַשְׁפִּיל רְשָׁעִים עֲדֵי־אָרֶץ: עֱנוּ לַיהוָה בְּתוֹדָה זַמְּרוּ לֵאלֹהֵינוּ בְכִנּוֹר: הַמְכַסֶּה שָׁמַיִם בְּעָבִים הַמֵּכִין לָאָרֶץ מָטָר הַמַּצְמִיחַ הָרִים חָצִיר: נוֹתֵן לִבְהֵמָה לַחְמָהּ לִבְנֵי עֹרֵב אֲשֶׁר יִקְרָאוּ: לֹא בִגְבוּרַת הַסּוּס יֶחְפָּץ לֹא־בְשׁוֹקֵי הָאִישׁ יִרְצֶה: רוֹצֶה יְהוָה אֶת־יְרֵאָיו אֶת־הַמְיַחֲלִים לְחַסְדּוֹ: שַׁבְּחִי יְרוּשָׁלַםִ אֶת־יְהוָה הַלְלִי אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן: כִּי־חִזַּק בְּרִיחֵי שְׁעָרָיִךְ בֵּרַךְ בָּנַיִךְ בְּקִרְבֵּךְ: הַשָּׂם גְּבוּלֵךְ שָׁלוֹם חֵלֶב חִטִּים יַשְׂבִּיעֵךְ: הַשֹּׁלֵחַ אִמְרָתוֹ אָרֶץ עַד־מְהֵרָה יָרוּץ דְּבָרוֹ: הַנֹּתֵן שֶׁלֶג כַּצָּמֶר כְּפוֹר כָּאֵפֶר יְפַזֵּר: מַשְׁלִיךְ קַרְחוֹ כְפִתִּים לִפְנֵי קָרָתוֹ מִי יַעֲמֹד: יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וְיַמְסֵם יַשֵּׁב רוּחוֹ יִזְּלוּ־מָיִם: מַגִּיד דְּבָרָו לְיַעֲקֹב חֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל: לֹא עָשָׂה כֵן לְכָל־גּוֹי וּמִשְׁפָּטִים בַּל־יְדָעוּם הַלְלוּיָהּ:

שֶׁאֵין בב' טעמים והכוון בטעם השני. עשתנתיו, מחשבותיו. שברו, תקותו. אֶת־גרים הוא כתוב בו אֶת־ ואחרים שבענין אין בהם את, והטעם, גרים שמקיימים התורה מאל"ף ועד תי"ו. יעודד, ירומם.

כי טוב זמרה, כי טוב לזמר לאלהינו. בעבים הבי"ת בשבא. קרחו במקצת ספרים נקוד קָרְחוֹ בקמץ חטוף שהוא כמ"ש רפ"ו ואחרים קדמונים וכ"י קַרְחוֹ בפתח והכון כי היחיד קֶרַח וקרח בלילה (בראשית ל"א, מ') הקרח הנורא (יחזקאל א', כ"ב) דוגמת זֶרַח זַרְחִי זַרְחֵךְ, זֶרַע זַרְעוֹ, קֶרֶן קַרְנוֹ, כֶּרֶם כַּרְמוֹ גם הרד"ק בשרשו כתב בפשיטות והשם קֶרַח והכנוי משליך קרחו כפתים עכ"ל ואם היה כאן זרות היה מזכירו כמנהגו בכל מקום. ומה שבעל ש"ת רצה להוכיח כי הנכון קָרְחוֹ מפני שנמצא במסרת שהם מן ב' פתחין ולא מנתה את זה בתוכם, טעה ואין להוכיח כלל ממסרת ההיא על נקוד של קרחו, כי היא לא מנתה רק אותן התבות שהן יחידות בפתח וכל שאר חבריהם בקמץ כמו אדֹנַי של בראשית י"ט, ב' הוא היחיד שבא בפתח וכל חבריו הם אדֹנָי בקמץ, וע"כ קַרְחוֹ אף כי גם הוא בפתח מ"מ אין לו מקום במסרת ההיא מפני שאין ריע לו בקמץ, וכבר גליתי סוד מסורות כאלה אשר רבים לא הבינו בהערותי לס' הרקמה דף 251. כפתים, כמו דבר הנבלע לבלעים נבלעים. קרתו, ל' קור „קעלטע.“ דְּבָרָו הקרי דְּבָרָיו, וכן

הַלְלוּיָהּ · הַלְלוּ אֶת־יְהוָֹה מִן־הַשָּׁמַיִם הַלְלוּהוּ בַּמְּרוֹמִים: הַלְלוּהוּ כָל־מַלְאָכָיו הַלְלוּהוּ כָּל־צְבָאָו: הַלְלוּהוּ שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ הַלְלוּהוּ כָּל־כּוֹכְבֵי אוֹר: הַלְלוּהוּ שְׁמֵי הַשָּׁמָיִם וְהַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל הַשָּׁמָיִם: יְהַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְהוָֹה כִּי הוּא צִוָּה וְנִבְרָאוּ: וַיַּעֲמִידֵם לָעַד לְעוֹלָם חָק־נָתַן וְלֹא יַעֲבוֹר: הַלְלוּ אֶת־יְהוָֹה מִן־הָאָרֶץ תַּנִּינִים וְכָל־תְּהֹמוֹת: אֵשׁ וּבָרָד שֶׁלֶג וְקִיטוֹר רוּחַ סְעָרָה עֹשָׂה דְבָרוֹ: הֶהָרִים וְכָל־גְּבָעוֹת עֵץ פְּרִי וְכָל־אֲרָזִים: הַחַיָּה וְכָל־בְּהֵמָה רֶמֶשׂ וְצִפּוֹר כָּנָף: מַלְכֵי־אֶרֶץ וְכָל־לְאֻמִּים שָׂרִים וְכָל־שֹׁפְטֵי אָרֶץ: בַּחוּרִים וְגַם־בְּתוּלוֹת זְקֵנִים עִם־נְעָרִים: יְהַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְהוָֹה כִּי־נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ הוֹדוֹ עַל־אֶרֶץ וְשָׁמָיִם: וַיָּרֶם קֶרֶן לְעַמּוֹ תְּהִלָּה לְכָל־חֲסִידָיו לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַם קְרֹבוֹ · הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּיָהּ · שִׁירוּ לַיהוָֹה שִׁיר חָדָשׁ תְּהִלָּתוֹ בִּקְהַל חֲסִידִים: יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל בְּעֹשָׂיו בְּנֵי־צִיּוֹן יָגִילוּ בְמַלְכָּם: יְהַלְלוּ שְׁמוֹ בְמָחוֹל בְּתֹף וְכִנּוֹר יְזַמְּרוּ־לוֹ: כִּי־רוֹצֶה יְהוָֹה בְּעַמּוֹ יְפָאֵר עֲנָוִים בִּישׁוּעָה: יַעְלְזוּ חֲסִידִים בְּכָבוֹד יְרַנְּנוּ עַל־מִשְׁכְּבוֹתָם: רוֹמְמוֹת אֵל בִּגְרוֹנָם וְחֶרֶב פִּיפִיּוֹת בְּיָדָם: לַעֲשׂוֹת נְקָמָה בַּגּוֹיִם תּוֹכֵחוֹת בַּלְאֻמִּים: לֶאְסֹר מַלְכֵיהֶם בְּזִקִּים וְנִכְבְּדֵיהֶם בְּכַבְלֵי בַרְזֶל: לַעֲשׂוֹת בָּהֶם מִשְׁפָּט כָּתוּב הָדָר הוּא לְכָל־חֲסִידָיו · הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּיָהּ · הַלְלוּ־אֵל בְּקָדְשׁוֹ הַלְלוּהוּ בִּרְקִיעַ עֻזּוֹ: הַלְלוּהוּ בִגְבוּרֹתָיו הַלְלוּהוּ כְּרֹב גֻּדְלוֹ: הַלְלוּהוּ בְּתֵקַע שׁוֹפָר הַלְלוּהוּ בְּנֵבֶל וְכִנּוֹר: הַלְלוּהוּ בְתֹף וּמָחוֹל הַלְלוּהוּ בְּמִנִּים וְעֻגָב: הַלְלוּהוּ בְצִלְצְלֵי־שָׁמַע הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי תְרוּעָה: כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ · הַלְלוּיָהּ: כ״ה״ת״י״ה:

צבאו קרי צבאיו ביו"ד הרבים. עשה בסי"ן נקמץ. הודו הוד שלו ויש להזהר שלא לקרות הודו בשורק. וירם קרן, שעור הפסוק כך הוא, וירם קרן לעמו, וירם תהלה לכל חסידיו, וירם תהלה לבני ישראל, עם קרובו, הללויה. הנה תבת וירם עונה לשלש פסקות הפסוק וכן מלת תהלה מוסבת גם על לבני ישראל, וטעמה יפורש כשאמר בטוב טעם, ואמר המשורר אחרי דבר מתהלות לבאות השמים ולבאות הארץ כי מכל התהלות ותשבחות ההן לא בחר השם ב"ה אלא בתהלת עמו ישראל וזהו שאמר וירם קרן לעמו, ותבת קרן בפסוק זה אין טעמו קרן ישועה אלא המשורר בעצמו פירש מה הוא הקרן אשר הרים הקב"ה באמרו וירם תהלה לכל חסידיו, הנה ידענו שהתהלה היא הקרן אשר כיון עליה המשורר ר"ל היא אשר בחר בה מכל התהלות, ולמה בחר בה? בעבור כי בני ישראל העם אשר הוא קרוב לו מהללים התהלה הזאת. ועוד תדעת כי המליצות קרן לעמו, תהלה לכל חסידיו, תהלה לבני ישראל, כולן בלמדי"ן תמורת הסמיכות של תבה הקודמת והוא כמו קרן עמו, תהלת כל חסידיו, תהלת בני ישראל, דוגמת מכון לשבתך; (שמות ט"ו, י"ז) מרעש לרכבו (ירמיה מ"ז, ג') מחמד לכספם (הושע ט', ו') שהן כמו מכון שבתך, מרעש רכבו, מחמד כספם, ונהוג אופן סמיכות הזאת בדברי המליצות.

בעשיו, בא ברבוי ליחיד לתפארת הלשון. במלכם וכן במחול הבי"ת דגושה בדין בם המונח למעלה באני קראתיך דף 34. רוממות בגבהות, ושם דבר הוא במשקל פוללה וביחיד רוממה וכן כתב הראב"ע בשם ר' יהושע וכן הרד"ק בשרשיו, ונמצא שם דבר זה במשקל זכר ורומם תחת לשוני (תהלים ס"ו, י"ז). בלאמים הבי"ת בפתח והלמ"ד רפה. לאסר האל"ף בשבא נח והסמ"ך דגושה עפ"ה. בזקים, בשלשלאות.

הללויה הללו אל, זה המזמור יש בו י"ג הלולים כנגד שלש עשרה מדות. במנים המ"ן בדגש אף כי היחיד מין ונבלע הנון בדגש דוגמת צצים (מ"א ו' י"ח) מן ציץ. ועגב חסר וי"ו והגימ"ל רפויה. שמע מלעיל כי שם דבר הוא. כל הנשמה, כופלים פסוק זה להודיע שהוא סוף פסוקי דזמרה וסוף תהלים, וכדרך סיום הפרשה שכופלים הפסוק האחרון (אבודרהם).

בָּרוּךְ יְיָ לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן: בָּרוּךְ יְיָ מִצִּיּוֹן שֹׁכֵן יְרוּשָׁלָיִם הַלְלוּיָהּ: בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עֹשֵׂה נִפְלָאוֹת לְבַדּוֹ: וּבָרוּךְ שֵׁם כְּבוֹדוֹ לְעוֹלָם וְיִמָּלֵא כְבוֹדוֹ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אָמֵן וְאָמֵן:

וַיְבָרֶךְ דָּוִיד אֶת־יְיָ לְעֵינֵי כָּל־הַקָּהָל וַיֹּאמֶר דָּוִיד בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָבִינוּ מֵעוֹלָם וְעַד־עוֹלָם: לְךָ יְיָ הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת וְהַנֵּצַח וְהַהוֹד כִּי־כֹל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל לְרֹאשׁ: וְהָעֹשֶׁר וְהַכָּבוֹד מִלְּפָנֶיךָ וְאַתָּה מוֹשֵׁל בַּכֹּל וּבְיָדְךָ כֹּחַ וּגְבוּרָה וּבְיָדְךָ לְגַדֵּל וּלְחַזֵּק לַכֹּל: וְעַתָּה אֱלֹהֵינוּ מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ וּמְהַלְלִים לְשֵׁם תִּפְאַרְתֶּךָ: אַתָּה הוּא יְיָ לְבַדֶּךָ אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת־הַשָּׁמַיִם שְׁמֵי הַשָּׁמַיִם וְכָל־צְבָאָם הָאָרֶץ וְכָל־אֲשֶׁר עָלֶיהָ הַיַּמִּים וְכָל־אֲשֶׁר בָּהֶם וְאַתָּה מְחַיֶּה אֶת־כֻּלָּם וּצְבָא הַשָּׁמַיִם לְךָ מִשְׁתַּחֲוִים: אַתָּה הוּא יְיָ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ בְּאַבְרָם וְהוֹצֵאתוֹ מֵאוּר כַּשְׂדִּים וְשַׂמְתָּ שְּׁמוֹ אַבְרָהָם: וּמָצָאתָ אֶת־לְבָבוֹ נֶאֱמָן לְפָנֶיךָ

יום שיש ברית מילה נוהגים שמתחיל כאן המוהל בקול וכרות ועונה לו הסנדק, ויאמרו כך שניהם עד סוף השירה פסוק ופסוק וכמו שנרשם.

מוהל וְכָרוֹת עִמּוֹ הַבְּרִית לָתֵת אֶת־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי סנדק הַחִתִּי הָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַיְבוּסִי וְהַגִּרְגָּשִׁי לָתֵת לְזַרְעוֹ מוהל וַתָּקֶם אֶת־דְּבָרֶיךָ כִּי צַדִּיק אָתָּה: סנדק וַתֵּרֶא אֶת־עֳנִי אֲבֹתֵינוּ בְּמִצְרָיִם וְאֶת־זַעֲקָתָם שָׁמַעְתָּ עַל־יַם־סוּף: מוהל וַתִּתֵּן אֹתֹת וּמֹפְתִים בְּפַרְעֹה וּבְכָל־עֲבָדָיו וּבְכָל־עַם אַרְצוֹ סנדק כִּי

ברוך ה׳ פסוק בתהלים סוף ספר שלישי. ברוך ה׳ מציון, שם סוף מזמור קל״ה. ברוך ה׳ אלהים, שם ע״ב, י״ח. וי״ט. שהוא סוף ספר שני. אמן ואמן, איתא בדברים רבה פ׳ ז׳ אמן הזה יש בו ג׳ אספקלריות (פירושים, ומלה רומית היא explicatio) שבועה וקבלה ואמנה, שבועה מניין שנ׳ והשביע הכהן וגו׳ ואמרה האשה אמן אמן (במדבר ה׳, כ״ב), קבלה מניין שנ׳ ואמר כל העם אמן (דברים כ״ז, כ״ו), אמנה מניין שנ׳ ויען בניהו בן יהוידע את המלך ויאמר אמן כן יאמר ה׳ (מ״א א׳ ל״ו) עכ״ל ולג׳ פירושים האלה באה מלה זו בתפלותינו.

ויברך דוד, כתבו אבודרהם והטור, בתקון הגאונים לומר ויברך דויד ושירת הים, והטעם לפי שכל אותם ע״ו לשונות של שבח הסדורים בברכת ישתבח דורש במכלתין מתוך שירת הים ומתוך אותם פסוקים של ויברך דויד עכ״ל ועוד טעם כתב ה״ר לבי בפירושו לפי שאמרנו פסוקי ברכה אומרים ג״כ ויברך דויד שהוא ג״כ ברכה, והיא בדה״א כ״ט פסוק י׳ עד י״ד. ולענין תקון התפלות יש לדעת כי בסדור רב עמרם לא סודר מן ויברך דוד רק עד ומהללים לשם תפארתך, ולא הפסוקים אתה הוא ה׳ לבדך וכו׳ גם לא שירת הים, כמו שהעיד אבן ירחי בספרו המנהיג, וכן יורנו גם הרוקח בס׳ ש״ב וז״ל הזמירות הודו לה׳ קראו בשמו וכו׳ וקורא ברוך ה׳ לעולם ופרשה דדברי הימים לך ה׳ הגדולה עד לשם תפארתך, ושם היו עומדין ומתפללין ישתבח, אך לאחר מכאן תקנו לומר פרשה שבעזרא אתה הוא ה׳ לבדך עד במים עזים, וויושע עד לעולם ועד, כי לה׳ המלוכה, ועלו מושיעים, והיה ה׳ למלך על כל הארץ, ועומד החזן ואומר ישתבח עכ״ל. וְהַנֵּצַח בו״ן בגלוי ע״פ המסורת. לכל לראש, לכל הראשים והמלכים אתה הוא המתנשא על כולם. אתה הוא ה׳ הוא בנחמיה ט׳ פסוק ו׳ עד י״ב. ואבודרהם מתחיל עם ויברכו שם כבודך שהוא סוף הפסוק הקודם לפסוק אתה הוא, וכן הוא בסדור ספרדי כ״י, גם כבה דעת השל״ה, אמנם ראינו בפנים כי בכל הרוקח גורס כנוסחתנו. אַתָּ עשית, אַתָּה קרי. מְחַיֶּה, היו״ד בסגול.. אתה הוא ה׳ האלהים וכו׳ כל זאת לא נמצא במחזור רומא, אלא מיד אחרי ולכא השמים לך משתחוים מתחיל עם פסוק ובני ישראל הלכו ביבשה (שמות י״ד, כ״ט) וכו׳ עד סוף השירה. שְּׁמוֹ השי״ן דגושה בדין דחיק וכן הוא בכ״י וס״מ. הכנעני החתי וגו׳ הג׳ הראשונים בלא וי״ו והג׳ האחרונים בוי״ו. זַעֲקָתָם בזי״ן. הזידו הרשעו.

יָדַעְתָּ כִּי הֵזִידוּ עֲלֵיהֶם וַתַּעַשׂ־לְךָ שֵׁם כְּהַיּוֹם הַזֶּה: מוהל וְהַיָּם בָּקַעְתָּ לִפְנֵיהֶם וַיַּעַבְרוּ בְתוֹךְ־הַיָּם בַּיַּבָּשָׁה סנדק וְאֶת־רֹדְפֵיהֶם הִשְׁלַכְתָּ בִמְצוֹלֹת כְּמוֹ־אֶבֶן בְּמַיִם עַזִּים:

מוהל וַיּוֹשַׁע יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּד מִצְרָיִם סנדק וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־מִצְרַיִם מֵת עַל־שְׂפַת הַיָּם: מוהל וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה בְּמִצְרַיִם וַיִּירְאוּ הָעָם אֶת־יְהוָה סנדק וַיַּאֲמִינוּ בַּיהוָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ:

שירת הים יאמר מעומד ובנגון הטעמים.

מוהל אָז יָשִׁיר־מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַיהוָה וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר סנדק אָשִׁירָה לַיהוָה כִּי־גָאֹה גָּאָה סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם: מוהל עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה סנדק זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ אֱלֹהֵי אָבִי וַאֲרֹמְמֶנְהוּ: מוהל יְהוָה אִישׁ מִלְחָמָה יְהוָה שְׁמוֹ: סנדק מַרְכְּבֹת פַּרְעֹה וְחֵילוֹ יָרָה בַיָּם וּמִבְחַר שָׁלִשָׁיו טֻבְּעוּ בְיַם־סוּף: מוהל תְּהֹמֹת יְכַסְיֻמוּ יָרְדוּ בִמְצוֹלֹת כְּמוֹ־אָבֶן: סנדק יְמִינְךָ יְהוָה נֶאְדָּרִי בַּכֹּחַ יְמִינְךָ יְהוָה תִּרְעַץ אוֹיֵב: מוהל וּבְרֹב גְּאוֹנְךָ תַּהֲרֹס קָמֶיךָ תְּשַׁלַּח חֲרֹנְךָ יֹאכְלֵמוֹ כַּקַּשׁ: סנדק וּבְרוּחַ אַפֶּיךָ נֶעֶרְמוּ מַיִם נִצְּבוּ כְמוֹ־נֵד נֹזְלִים קָפְאוּ תְהֹמֹת בְּלֶב־יָם: מוהל אָמַר אוֹיֵב אֶרְדֹּף אַשִּׂיג אֲחַלֵּק שָׁלָל סנדק תִּמְלָאֵמוֹ נַפְשִׁי אָרִיק חַרְבִּי תּוֹרִישֵׁמוֹ יָדִי: מוהל נָשַׁפְתָּ בְרוּחֲךָ כִּסָּמוֹ יָם צָלֲלוּ כַּעוֹפֶרֶת בְּמַיִם אַדִּירִים: סנדק מִי־כָמֹכָה בָּאֵלִם יְהוָה

ויושע ה', תקנו לומר ויושע ושירת הים, לזכור יציאת מצרים בכל יום כמו שכתוב למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך (דברים ט"ז, ג'), וכן המנהג בכל תפוצות ישראל, רק בט' באב מדלגין אותה בני מנהג ספרד ואומרים במקומה שירת האזינו.

כעופרת הכ"ף פתוחה, ודברי בעל ש"ת מסותרים ע"י מה שכתבתי למעלה אצל מצליך קראו בפתים. במים אדירים, כתב הנ"ה באו"ח סמן כ"ח יש להפסיק בין במים ובין אדירים, ודבר זה צריך ביאור ונראה כי סמך על גמר' מנחות כ"ג שנדרש שם אדירים על המצריים וע"כ כתב שיש להפסיק כדי שתהי ההבנה שהאדירים הם המצריים צללו במים כעופרת וכמו שבאמת פירש הר' ספורנו, אדירים, שרים וראשי עם צללו כעופרת במים. אמנם במח"כ לא יתכן פירוש כזה לפי התרדפות הטעמים ולפיהם מלת אדירים תואר היא למים כי תבת כעופרת היא מוטעמת בזקף ולעולם הזקף מפסיק יותר מהטפחא שלאחריו וע"כ מים דבק עם אדירים וכמו שפירש הראב"ע, ואם היה כפירוש ספורנו היה לו להטעם צָלֲלוּ כַּעוֹפֶרֶת בְּמַיִם אַדִּירִים ואז היה במים נמשך למעלה ומופסק מן אדירים דוגמת וַתִּתֵּן גַּם־לְאִישָׁהּ עִמָּהּ וַיֹּאכַל. ואל תאמר א"כ למה לא נטעם צָלֲלוּ כַּעוֹפֶרֶת בְּמַיִם אַדִּירִים מרכא טפחא מרכא וסלוק, כי זה לא יתכן ע"פ יסודי הטעמים, כי כאשר תבת הסלוק או התבה שלפניו ארוכה כל כך עד שיש עוד ב' תנועות לפני תנועת הנגון אז לעולם יבא טפחא לפני הסלוק ולתבה שלפניו זקף, והמרכא לא יושם לפני הסלוק אלא אם אין ב' תנועות לפני הסלוק או לפני תנועת הנגון של תבה הקודמת לו. ודבר זה הוא שהטעה להרב ספורנו שחשב בְּמַיִם נפסק מן אדירים בעבור שתחתיו טפחא, אבל לפי האמת הטפחא כזה שלפני הסלוק איננו מפסיק בהבנה רק לענין יהו"א ובגדכפ"ת, ורשות הוא לסלוק שאם יקדם לו התביר שאז הוא מפסיק גם לענין המשמעות, ודע לך כלל זה. ואחרי הדברים והאמת האלה אין טעם של הפסקה בין מים ובין אדירים אלא שלא יבולעו מ"ם שבסוף במים וא"לף שבראש אדירים זו בזו דוגמת וזכרתם אותו, וזנים אחריכם. בָּאֵלִם הבי"ת דגושה בעלילת המתג

מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא: מוהל נָטִיתָ יְמִינְךָ תִּבְלָעֵמוֹ אָרֶץ: סנדק נָחִיתָ בְחַסְדְּךָ עַם־זוּ גָּאָלְתָּ מוהל נֵהַלְתָּ בְעָזְּךָ אֶל־נְוֵה קָדְשֶׁךָ: סנדק שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגָּזוּן חִיל אָחַז יֹשְׁבֵי פְּלָשֶׁת: מוהל אָז נִבְהֲלוּ אַלּוּפֵי אֱדוֹם אֵילֵי מוֹאָב יֹאחֲזֵמוֹ רָעַד נָמֹגוּ כֹּל יֹשְׁבֵי כְנָעַן: סנדק תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וָפַחַד בִּגְדֹל זְרוֹעֲךָ יִדְּמוּ כָּאָבֶן מוהל עַד־יַעֲבֹר עַמְּךָ יְהוָה עַד־יַעֲבֹר עַם־זוּ קָנִיתָ: סנדק תְּבִאֵמוֹ וְתִטָּעֵמוֹ בְּהַר נַחֲלָתְךָ מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ יְהוָה מוהל מִקְּדָשׁ אֲדֹנָי כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ: סנדק יְהוָה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: מוהל יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד:

(יְיָ מַלְכוּתֵהּ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא:) כִּי בָא סוּס פַּרְעֹה בְּרִכְבּוֹ וּבְפָרָשָׁיו בַּיָּם וַיָּשֶׁב יְהוָה עֲלֵהֶם אֶת־מֵי הַיָּם וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בַיַּבָּשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם:

כִּי לַייָ הַמְּלוּכָה וּמֹשֵׁל בַּגּוֹיִם: וְעָלוּ מוֹשִׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת־הַר עֵשָׂו וְהָיְתָה לַייָ הַמְּלוּכָה: וְהָיָה יְיָ לְמֶלֶךְ עַל־כָּל־הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד: (וּבְתוֹרָתְךָ כָּתוּב לֵאמֹר שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד:)

בשבת וביו"ט אומרים כאן נשמת. אן שבת וי"ט ווירד היער נשמת געזאגט.

דוגמת השירה לה', כי המתג הקל יש לו משפט טעם לענין אתי מרחיק. מי כמכה השני שבפסוק בא בכ"ף דגושה עפ"ה, וכן הרבה דגשים בשירה שלא בכללם והם לרוממות הדבור, ואין פה מקום להאריך. נאדר האל"ף בשבא נח והדל"ת דגושה (מכלול דף ס"ג). בגדל זרועך, הוא הפוך כמו בזרועך הגדול, ובמהו קדוש היכלך (תהלים ס"ה, ה') כמו היכל קדשך, תבה הראשונה היא תואר לשניה. מקדש אדני, יש להפסיק בין שניהם וכמו שמופסק מקדש ע"י טעם זקף. ה' ימלך, מה מתוק פירוש המכילתא, ה' ימלך לעולם ועד, מפני מה? כי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים עכ"ל רוצה בזה כי הפסוק כי בא סוס הוא נותן טעם למה ה' ימלוך לעולם ועד, כי טביעת פרעה ואילו בים סוף הכירו על ידה כל העמים כי אין אלהים זולת הבורא ונודעה מלכותו לכל באי עולם. ה' ימלוך כופלים הפסוק להראות כי הוא סוף השירה, כן כתב אבודרהם, גם המרדכי פ' לולב הגזול סמן אלף רפ"ח מזכיר הכפלת הפסוק. אך בכל בו ס' ד' כתב בשם קונטרס אחד כי הכפלת ה' ימלוך טעות הוא, ובאמת לדעת האומרים כי בא סוס פרעה גם הוא מן השירה נראה שאין לכפול פסוק ה' ימלוך אלא אם נהגו כאר"י לקרוא גם תרגום של פסוק זה (ס' נגיד ומצוה), ובבר ראיתי כי גם למכילתא כי בא סוס עוד מן השירה וכן דעת הראב"ע והאברבנאל גם הסופרים כותבים אותו עוד בדמות שירה (מס' סופרים פ' י"ב הלכה י"א) ובס' נגיד ומצוה אמר בהדיא צריך לומר כי בא סוס פרעה כי גם הוא מן השירה, וכן כתב בעל מג"א לא"ח ס' נ"א, גם יעב"ץ כתב עליו בס' מו"ק ודאי שראוי ונכון הוא דהא כל פרשה דלא פסקה משה ודאי לא פסקינן אף כי בצבור, ומאי טעמא לא נסיים הפרשה ונשאיר פסוק אחד בחנם, וכך היה מנהגו של אבא מורי הגאון ז"ל עכ"ל. והנה בסדור ספרדי כ"י לא נכפל ה' ימלך אבל כתוב עליו גם תרגומו ה' מלכותה לעלם וכו' ואח"כ כתוב הפסוק כי בא סוס וכו', ובסדור כ"י משנת ה"ו גם בו איננו כפול פסוק ה' ימלך וגם תרגומו לא נכתב ואף פסוק כי בא סוס פרעה איננו שם. וסיוע לזאת, מצאתי בגליון מחזור ספרדי וז"ל אין לכפול פסוק ה' ימלוך ואין לומר כי בא סוס פרעה ולא ובתורתך כתוב וכו' ולא פסוקים אחרים, והטעם כי מן ויושע ה' עד ושמו אחד יש י"ח הויות (כי מקדש אדנ' בל' אדנות כתיב) וי"ח הויות מכונים. ע"כ אותיות במנין שם ע"ב שבו נקרע הים, ולכן אומרים תכף ישתבח עכ"ל. ה' מלכותה לעלם וכו', כן נוסח התרגום בסדור ספרדי כ"י הנזכר, וכן הנכון, וראה בסדר ובא לציון. כי לה' פסוק בתהלים כ"ב, כ"ט. ועלו מושיעים פסוק סוף עובדיה, ותבת מושעים חסר יוד קדמאה עפ"ה. והיה ה' למלך, זכריה י"ד, ט'. ובתורתך וגו' זה איננו בסדורי הספרדים גם איננו ברוב סדורים כ"י וכן כל הקדמונים לא ידעו ממנו, אלא כולם מסיימים עם ה' אחד ושמו אחד (סדר רב עמרם ורוקח ס' ש"כ וכל בו ס' ד' ותשובות מהר"מ מינץ ס' פ"א גם ס' מעשה ה' חלק ג' פ' כ"ג), אע"כ נראה כי הועתק זה הפסוק לכאן ממלכיות של תפלת ר"ה.

יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לָעַד מַלְכֵּנוּ הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ. כִּי לְךָ נָאֶה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שִׁיר וּשְׁבָחָה הַלֵּל וְזִמְרָה עֹז וּמֶמְשָׁלָה נֶצַח גְּדֻלָּה וּגְבוּרָה תְּהִלָּה וְתִפְאֶרֶת קְדֻשָּׁה וּמַלְכוּת בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֵל מֶלֶךְ, גָּדוֹל בַּתִּשְׁבָּחוֹת, אֵל הַהוֹדָאוֹת, אֲדוֹן הַנִּפְלָאוֹת, הַבּוֹחֵר בְּשִׁירֵי זִמְרָה, מֶלֶךְ, אֵל, חֵי הָעוֹלָמִים:

בין ישתבח ליוצר אור לא יפסיק, ע"כ אין לומר פסוק ועתה יגדל נא וכו' כשאומר הש"ץ קדיש.

חזן. יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא בְּעָלְמָא דִּי־בְרָא כִרְעוּתֵהּ. וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דִי־כָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב, וְאִמְרוּ אָמֵן.

יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא.

יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדַּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלַּל שְׁמֵהּ דִּי־קֻדְשָׁא. בְּרִיךְ הוּא לְעֵלָּא מִן־כָּל־בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחָמָתָא דִּי־אֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן:

ישתבח, ברכה זו נמשכת היא לברכת ברוך שאמר וכמבואר שם, ויש בה קצת שנויים בין נוסחת האשכנזים ונוסחת הספרדים ובפרט בחתימתה הספרדיים מאריכים והאשכנזים מקצרים. שמך לעד מלכנו האל ר"ת שלמה, וכתב אבודרהם אפשר כי החכם שחבר זה היה שמו כן או עשאו לכבוד שלמה המלך. מלכנו, יש בברכה זו ה' פעמים לשון מלכות כנגד ה' פעמים מלך הכבוד שאמר דוד במזמור כ"ד. שיר וגו' עד והודאות הן ט"ו לשונות של שבח, כנגד ט"ו שיר המעלות שאמר דוד כנגד ט"ו מעלות שבמקדש שעולים מעזרת נשים לעזרת ישראל שעליהם עומדים הלוים בשיר, וכנגד ט"ו תבות שבברכת כהנים, שכשם שמברך אותנו בט"ו כך אנו משבחים אותו בט"ו. והנה שיש כאן ט"ו שבחים כן כתבו אבודרהם והטור בא"ח סוף ס' נ"א ומהר"ם מינץ תשובה פ"א ור"מ ריקאנאטי בס' טעמי המצות וכן הוא בבחיי פ' תרומה, ע"ש. אך בזוהר פ' תרומה עמוד רל"ג (מובא בשל"ה דף רנ"ג, ע"ב ובקב הישר פ' כ') איננו מונה עמהן תבות ברכות והודאות ומונה רק י"ג שבחים כנגד שלש עשרה מדות, גם מה שכתבו שיאמר שבחות אלה כולם בנשימה אחת לא משמע כן מדברי הזוהר, רק שלא יפסיק ביניהם אבל יאמרם במתון מתון ובנעימה כמסדר שבחו של מלך, וכן כתבו מהר"ם מינץ בתשובתו והר' יעב"ץ בסדורו, והר' חיד"א בקשר גודל ס' ט"ז. ושְׁבָחָה, כמלת צְדָקָה, רְוָחָה, ואמר שבחה ולא אמר שֶׁבַח כדי להשוותו שוה עם וזמרה וממשלה גדלה שכולן סופן בה' נקבה, וכן אמר שִׁיר ולא שִׁירָה כדי להשוותו עם הלל, עז, נצח, שכולן בל' זכר, והוא לנאות הלשון. גדלה וגבורה, בנוסחת הספרדים וגבורה גדלה, ונוסחתנו היא ע"פ הכתוב שיקדים גדלה לגבורה (דה"א כ"ט, י"א). והודאות, בל' מקרא במלת הודות (עזרא ג', י"א) ובל' חז"ל במלת היחיד הוֹדָאָה גם הוֹדָיָה (למעלה דף 45) וע"כ רבויו הוֹדָאוֹת (סוטה דף מ'. תענית ו', ע"ב) גם הוֹדָיוֹת. וכן אמרו מן ינה הונאה והונאות, ובמקרא במלה מן מנה מָנוֹת (אסתר ט', י"ט) גם מְנָאוֹת (נחמיה י"ב, מ"ד) גם מְנָיוֹת (שם י"ב, מ"ז). אל מלך, מן אל מלך עד סוף הברכה יש ט"ו תבות כנגד ט"ו השבחים שבברכה. בשירי זמרה ר"ל בשירים של שבח, וכן שיר מזמור פירושו שיר של שבח, כי זמרה הוא שבח כמו מזמרת הארץ (בראשית מ"ג, י"א) ומתורגם מן דמשבח בארעא, וכן כל ל' זמר בתהלים מתורגם בל' שבח. חֵי הָעוֹלָמִים, יש מדקדקים ואומרים חַי עוֹלָמִים, כמו לְעוֹלָמִים, אבל האומר הָעוֹלָמִים צריך לומר חֵי העולמים כמו וישבע בְּחֵי העולם בסוף דניאל (י"ב, ז'), כן מצאתי בפירוש ישן וכן כתב גם אבודרהם ועקר ובברכת בורא נפשות יבואר יותר.

יתגדל מה שאמר הש"ץ קדיש אחר חתימת הברכה של ישתבח כתב התניא הטעם לפי שסיימו את המצוה של פסוקי דזמרה ואח"כ יתחילו האחרת של קריאת שמע בברכותיה, ושמא יפסיקו לפסוק לדקה או לדבר אחר או שמא יעכב עליהן מעכב מלקרות את שמע ויבאו בלא קדיש, לפיכך נתקן הקדיש אחר פסוקי דזמרה. ואין פוחתין מז' קדישים בכל יום, והגאונים ז"ל סמכום על שם שבע ביום הללתיך עכ"ל והפירוש לקדיש אכתבנו אחר ובא לציון.

דער פֿארבעטער רופֿט אויס:

ח' ברכו את יי המברך:

קו"ח ברוך יי המברך לעולם ועד:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם, יוצר אור ובורא חשך עשה שלום ובורא את הכל:

וועהרענד דעסען בעטעט דיא געמיינדע לייזע:

ק' יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא שמו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שהוא ראשון והוא אחרון ומבלעדיו אין אלהים סלו לרכב בערבות ביה שמו ועלזו לפניו ושמו מרומם על כל ברכה ותהלה:

כשמנגן החזן השם יאמר הקהל.

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד:

כשמנגן החזן המבורך יאמר הקהל.

יהי שם יי מברך מעתה ועד עולם:

המאיר לארץ ולדרים עליה ברחמים· ובטובו מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית: מה רבו מעשיך יי· כלם בחכמה עשית· מלאה הארץ קנינך: המלך המרומם לבדו מאז· המשבח והמפאר והמתנשא מימות עולם: אלהי עולם ברחמיך הרבים רחם עלינו· אדון עזנו צור משגבנו· מגן

ברכו הרי"ש בחטף פתח כצ"ל ע"פ המסרת, שכל ל' ברכה אם יהיה הנגון על הבי"ת הרי"ש בשבא נח ואם הנגון על הכ"ף הרי"ש בחטף פתח חוץ מן אחד ולמעלה ברכת (דניאל ד', ל"א); והמשה על רוו"ה שלמעלה בפסוקי דזמרה נקד בית ישראל ברכו את ה' כדינו, ואין שבא הכלל. ויסוד ברכה זו בברכות מ"ט, ע"ב ובהספרי פ' האזינו פסוק כי שם ה'. וכתב הטור בא"ח ס' נ"ז נוהגין בכל המקומות שאומרים הקהל יתברך וישתבח וגו' בשעה שש"ץ אומר ברכו, וכן כתב אבודרהם, ונוסחתה מורכבת מפסוקים מפוזרים, כי תחלתה לאותה מנוסח הקדיש, והחלק שהוא ראשון וגו' הוא ע"פ ישעיה מ"ד, ו'. סלו לרכב הוא פסוק בתהלים ס"ח, ה'. ובסדור ספרדי כ"י יש במקום הפסוק והזה הפסוקים של תהלים ק"ג, א'. ק"ד א'. ול"ד. ובס' רב עמרם נמצא יתברך זה של הקהל כולו בנוסחא מיוחדת והיא „יתברך שמו ויתעלה זכרו של מלך מלכי המלכים הקב"ה שהוא אדון כל בריותיו שליט בכל מעשיו אדיר בעליונים ובתחתונים ואין זולתו אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת לפיכך אנחנו חייבים להודות לו ולברכו". ושמו מרומם מל' נחמיה ט', ה'. והמי"ם של ומרומם בקמץ בס"מ וכ"י וכן כתב הראב"ע במאזנים דף מ"ז ב' גם בצחות דף ס"ד ד', גם הרד"ק במכלול דף קי"ח ודף קמ"ו ב' אמר בפעיות שהפעול בקמץ. ברוך שם כבוד, לקוח מקריאת שמע, וע"ש. ואיתא בספרי פ' האזינו מניין לאומר ברכו שהם עונין אחריו בשכמ"לו ת"ל כי שם ה' אקרא. יהי שם ה', תלים קי"ג, ב'.

יוצר אור, זו היא ברכה ראשונה מב' הברכות שלפני ק"ש של שחרית, והלשון הזה לה"כ בישעיה מ"ה, ז', רק שתחת רע שבכתוב מוחלפת לתבת את הכל, כדי להשתמש בלישנא מעליא וכמפורש בגמר' ברכות דף י"א, ע"ב. ובמדבר רבה דף רמ"ה ע"ב גדול שלום ששקול כנגד הכל שאנו אומרים עושה שלום ובורא את הכל.

המאיר לארץ ולדרים עליה ברחמים, שעורו, המאיר ברחמים לארץ ולדרים עליה. ובטובו מחדש, ל' חגיגה י"ב, ע"ב. והפירוש כי כמו שהבדיל השם ב"ה בין האור ובין החשך בבריאת העולם כך הוא מתמיד אותה הויה בכל יום, ואמר תמיד ע"ש ויום ולילה לא ישבותו, ולא האור והחשך בלבד אלא לכל הבריות נתן השם כח בהם להתמיד הויתן ולהתחדש יום יום עד שלא יחסר בריה מן העולם וזהו חדוש מעשה בראשית בכל יום, ראה טעמי המצות לר"מ ריקאנאטי דף ל"ו, ב' ועקדת יצחק שער ד'. מה רבו, פסוק בתהלים ק"ד, כ"ד. קנינך מחולקים הספרים אם הוא מלא יו"ד אחר נו"ן או חסר יו"ד כי במקרא שבת רע"ו ורפ"א הוא מלא קניניך ובמקרא רפ"ו ושל פרופס ואחרים הוא חסר ואף בעל מ"ש העיר על השנוי אבל בדפוסו גם הוא חסר וכן הוא גם בסדור רפ"ו ומן המסרת אין הכרע ויבוא רש"י להכריע והוא פירש קנינך, קנין שלך וגו' נראה מזה שקרא קנינך ל' יחיד שאם היה קורא ל' רבים היה פירש קנינים שלך, הרי העקר קנינך חסר יו"ד. לבדו מאז עפ"ה נכון כסאך מאז מעולם אתה (תהלים צ"ג, ב'). ברחמיך הרבים רחם עלינו, כתב אבודרהם בשם הר' אשר בעל המנהגות יש לתמוה למה נתקן לשון זה בברכת המאורות ונראה בעיני משום דאמרינן בירושלמי יהי מארת מארת כתיב חסר וי"ו מפני שגורמין להפיל אסכרא בתינוקות לפיכך תקנו לומר

יְשָׁעֵנוּ מִשְׂגָּב בַּעֲדֵנוּ: אֵל בָּרוּךְ גְּדוֹל דֵּעָה· הֵכִין וּפָעַל זָהֳרֵי חַמָּה· טוֹב יָצַר כָּבוֹד לִשְׁמוֹ· מְאוֹרוֹת נָתַן סְבִיבוֹת עֻזּוֹ· פִּנּוֹת צְבָאָיו קְדוֹשִׁים רוֹמְמֵי שַׁדַּי· תָּמִיד מְסַפְּרִים כְּבוֹד־אֵל וּקְדֻשָּׁתוֹ: תִּתְבָּרַךְ יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל־שֶׁבַח מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ· וְעַל־מְאוֹרֵי־אוֹר שֶׁעָשִׂיתָ יְפָאֲרוּךָ סֶּלָה:

תִּתְבָּרַךְ צוּרֵנוּ מַלְכֵּנוּ וְגוֹאֲלֵנוּ בּוֹרֵא קְדוֹשִׁים יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לָעַד מַלְכֵּנוּ יוֹצֵר מְשָׁרְתִים וַאֲשֶׁר מְשָׁרְתָיו כֻּלָּם עוֹמְדִים בְּרוּם עוֹלָם וּמַשְׁמִיעִים בְּיִרְאָה יַחַד בְּקוֹל דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם: כֻּלָּם

ברחמיך הרבים בברכת המאורות. אל ברוך, מכאן עד שדי תמיד הולכת על סדר א"ב, ואח"כ מספרים כבוד אל אותיות מיכאל, ואפשר שהוא שם המחבר. וכתב אבן ירחי שהתקון הזה בסדר א"ב ביוצר של חול ושל שבת וי"ט נראה שהוא להודיע כי לא נתקיימו שמים וארץ ותולדותיהן זולתי על פי התורה, והאלפא ביתא היא יסוד התורה וכתיב אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי. גְּדוֹל דֵּעָה כן הוא בכל ס"י גם בסדור רש"ז גדול בחולם ובלתי מוקף וכן דוגמתו גְּדוֹל בכנפים (יחזקאל י"ז, ז'), ובעל וי"כ נקד גְּדָל־דעה בקמץ חטוף ובמקף, אמנם לא נמצא גְּדָל בקמץ חטוף רק פעם אחת גדל־חמה (משלי י"ט, י"ט), והוא בעבור טעם הדחי כמבואר בספרי תורת אמת במשפט המקף ולולי כן היה גם הוא בלתי מוקף, ומה שנמצא גדל־כח, גדל־חסד, במקף, הם לא יחשבו לענין זה כי הם בקמץ בעבור סמיכתן למלה מלעיל, הרי לנו העקר פה גְּדוֹל דעה, וראה גם על נקוד בשלש עשרה למעלה דף 53. זָהֳרֵי הה"א בקמץ חטוף כמו תְּאֳמֵי (שיר ז', ד') כמשפט משקל פֹּעַל בסמיכות ובכנוי אם עי"ן הפעל גרונית. טוב יצר, יצר את הטוב להיות כבוד לשמו, תבת טוב שם דבר כמו רק טוב (בראשית כ"ו, כ"ט) טוב ורע (דברים א' ל"ט) דורש טוב (סוף אסתר) והטעם על המאורות עש"ה וירא אלקים את האור כי טוב. כבוד לשמו עש"ה כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו (ישעיה מ"ג, ז'): ועל דרך האמת אין כוונת המאמר פה על שמש וירח אלא על האור הגדול שברא הקב"ה ביום ראשון ומלאו טוב מלהשתמש בו הרשעים וגנזו לצדיקים לעתיד לבוא כדאיתא בחגיגה דף י"ב ובב"ר פ' ג' דף ה', ב'. ועליו נאמר טוב יצר כבוד לשמו, המאור הראשון שמלא טוב הגדיל להיות כבוד לשמו, וזהו שאמר מאורות נתן סביבות עזו ר"ל המאור הראשון גנז ונתן תחת כסא כבודו שהוא סביבות עזו, שהרי אצל אחר המאורות כתוב ויתן אותם ברקיע השמים. פנות צבאיו חשובי צבאיו ר"ל שרי מעלה, כמו גשו אלי כל פנות העם (ש"א י"ד, ל"ח) תרגומו כל רישי עמא. ופנימית הכוונה נאמרו פנות צבאיו קדושים על מיכאל וגבריאל השרים הגדולים והקדושים על כל המלאכים והם רוממים שדי בשירתם תמיד ובכל עת, שכל שאר המלאכים אומרים שירה ומתחלפין, והם אינם מתחלפין כדאיתא בב"ר פ' ע"ח, ונראה שעל זה רמז בר"ת מיכאל בתבות מספרים כבוד אל. תתבָּרַךְ רי"ש בפתח בכל ס"י ובכ"ל בעבור כי הוא רחוק אל התבה שלאחריו, וכן יתבָּרַךְ ויתרומם שמך, ישתבַּח שמך, ועוד כי משקל הפתח בבנין התפעל הוא היותר נהוג כמו שהארכתי על זאת בספרי תולאות חיים דף ס"א. על שבח, פירושו, הוא מבורך על כל השבחות שנותנים לו מעשי ידיו, וכן בברכת נשמת לעלה ולקלס על כל דברי שירות, יותר מכל דברי שירות. ועל מאורי אור שעשית, שמש וירח וכוכבים, וכמו שכתוב כל מאורי אור בשמים (יחזקאל ל"ב, ח'); ובכי"י גורס ועל מאורות שעשית. יפארוך נמשך אל המאורות, הם יפארוך וכמו שכתוב השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע (תהלים י"ט). סֶּלָה לעולם ועד, והסמ"ך דגושה בדין דחיק, דוגמת יהללוך סֶּלָה בתהלים פ"ד, ה'.

תתברך צורנו, מכאן מתחיל לספר מן בריאת המלאכים משרתי עליון וסדר שירתם למעלה. בורא קדושים, אלו המלאכים, עש"ה ואשמעה אחד קדוש (דניאל ח' י"ג). יוצר משרתים, בכל יום מחדש הקב"ה מלאכים כדאיתא בחגיגה דף י"ד כל יומא ויומא נבראין מלאכי השרת מנהר דינור ואמרי שירה ובטלי שנ' חדשים לבקרים רבה אמונתך עכ"ל וכן הוא הפירוש יוצר משרתים אותם המתחדשים בכל יום, ואשר משרתיו מעולם כמו מיכאל וגבריאל שאינם מתחלפים כמפורש למעלה, כולם עומדים לפניו להשמיע גדולתו (וראה תוספות חגיגה דף י"ג ע"ב). משרתים ואשר משרתיו ר"ת מום והוא סוף התבה של שם המפורש של ע"ב אותיות והוא כמנין אלהי"ם, לכן יש לדקדק שלא לדלג וי"ו של ואשר (עטרת זקנים). מְשָׁרְתִים הרי"ש בחטף פתח וכן מְשָׁרְתָיו בכ"ל וכן בכל ל' שרת אשר הנגון בתי"ו, וכן כל ל' גרש ול' ברך והוא בעבור אות רי"ש, וראה למעלה במלת ברכו ודברי מ"ש לבראשית י"ב, ג'. וכן כתב בהדיא בן אשר במסורותיו. אלהים חיים ומלך עולם, כן הוא בכל הסדורים, וכתב בעל עטרת זקנים בשם מהר"ם שיש לומר

אֲהוּבִים כֻּלָּם בְּרוּרִים כֻּלָּם גִּבּוֹרִים וְכֻלָּם עוֹשִׂים בְּאֵימָה וּבְיִרְאָה רְצוֹן קוֹנָם וְכֻלָּם פּוֹתְחִים אֶת פִּיהֶם בִּקְדֻשָּׁה וּבְטָהֳרָה בְּשִׁירָה וּבְזִמְרָה וּמְבָרְכִים וּמְשַׁבְּחִים וּמְפָאֲרִים וּמַעֲרִיצִים וּמַקְדִּישִׁים וּמַמְלִיכִים

אֶת שֵׁם הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא קָדוֹשׁ הוּא: וְכֻלָּם מְקַבְּלִים עֲלֵיהֶם עַל מַלְכוּת שָׁמַיִם זֶה מִזֶּה. וְנוֹתְנִים רְשׁוּת זֶה לָזֶה. לְהַקְדִּישׁ לְיוֹצְרָם בְּנַחַת רוּחַ בְּשָׂפָה בְרוּרָה וּבִנְעִימָה קְדֻשָּׁה כֻּלָּם כְּאֶחָד עוֹנִים וְאוֹמְרִים בְּיִרְאָה

מלך עולם בלא וי"ו כי ומלך ישתמע כשתי רשויות ח"ו עכ"ל, והגהה נכונה היא, כי אע"פ שהוא פסוק בירמיה י', י'. הנה שם אין לטעות כי שם מלת הוא לפניו הוא אלהים חיים ומלך עולם, אבל כאן שאין בו מלת הוא יש לחוש שיטעה השומע. אהובים שאין ביניהם לא קנאה ולא שנאה. ברורים, נבחרים ומיוחדים לשרות שלמעלה כמו כלם הברורים לשוערים (דה"א ט', כ"ב), או פירושו טהורים מענין שפה ברורה (צפניה ג', ט'). גבורים, עפ"ה גבורי כח עשי דברו (תהלים ק"ג, כ'). ויש נוסחות אהובים ברורים גבורים ג"כ בתחלת סדר א"ב ולא השלימוה, וכבר אמרו בשיר רבה דף ג' הדין פייטנא כד עביד אלפא ביתא זמנין משלם לה וזמנין דלית משלם לה. וכתוב בעטרת זקנים ובפירוש יען כי ר"ת אב"ג הזה הוא שם הראשון משם של מ"ב, לומר שהמלאכים משתמשים בו, ולא רצו החכמים לרמוז כולו משום כבוד חכמים הסתר דבר. אמנם לדעת כי בסדור מנהג קְפַּפָּא הנוסחא „כלם אהובים כלם ברורים כלם גבורים כלם ותיקים זכים חפצים טהורים ישרים בהירים לובשים עז ותפארה וכלם עושים". קוֹנָם, כן תקן בעל ויי"ל וכן הוא בסדורי הספרדים גם במחזור רומא והוא הנכון, כי לא יבוא מלת קוֹנָה במקרא בל' רבים על יחיד, וע"כ אין נכון לומר קוֹנֵיהֶם שלא יהא נשמע ח"ו כעובד שתי רשויות. ואף כי במלא לרז"ל שאמרו לפעמים קוניהם על הקב"ה כמו בב"ר פ' י' שהיו ידי קוניהם ממשמשין, כיון שנחו ידי קוניהם מהן, מ"מ בתפלותינו אין לנו לאחוז אלא בל' ברורה ולחה, וכמו שכתבתי בברכת הלבנה הנוסחא לעשות רצון קוֹנָם בכל הסדורים חדשים גם ישנים וכן הוא בגמר' סנהדרין מ"ב וברמב"ם, וא"כ אין עוד ספק שגם פה צריך להיות כן. פותחים את פיהם, אמר כן בלשון בני אדם כדי לשבר את האוזן. וּבְטָהֳרָה הטי"ת בקמץ וה"א בקמץ חטוף כי הוא שם דבר דוגמת תשב על דמי טהרה (ויקרא י"ב, ד'). ומעריצים ומקדישים, בסדורי ספרד ומקדישים ומעריצים ונראה עיקר עפ"ה והקדישו את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יעריצו (ישעיה כ"ט, כ"ג) אך גם בפרקי רבי אליעזר פ' ד' גורס ומעריצים ומקדישים, ורמז עוד בקדושת מוסף. וממליכים, תבה זו איננה בכ"י וגם אבודרהם איננו מביאה, אבל בפירוש יען כתב ומברכים ומשבחים וגו' הרי ו' שבחות כנגד כנפי החיות שנ' שש כנפים לאחד, וזה הפירוש ע"פ גרסת וממליכים. אבל אין לעשות סמן סוף פסוק אחרי וממליכים (כמו שהוא בטעות ברוב הסדורים החדשים) כי אין בו הפסק מאמר אלא נמשך להבא, וממליכים את שם האל וגו', רק יש להפריד מעט בין וממליכים ובין את שלא יבולע מ"ם באל"ף. הגדול הגבור והנורא עפ"ה דברים י', י"ז. נחמיה ט', ל"ב. וכלם מקבלים וגו' ל' חכמים הוא עפ"ה וקרא זה אל זה (ישעיה ו', ג') ומתורגם ומקבלין דין מן דין, כי הענוה גדולה ביניהם שאין אחד מהם פותח בשירה בלא רשות חברו (מדרש תנחומא ראה פ' כ"ו). רְשׁוּת מלה תלמודית ובלה"כ היא רשיון (עזרא ג', ז') ונקודה הרי"ש בשבא בכל הספרים והנה היא במשקל פדות, כסות. בנחת רוח, בתענוג רוח ונפש שמחה, מענין בשובה ונחת תושעון (ישעיה ל', ט"ו) ול' חכמים הוא. בשפה ברורה, צפניה ג', ט'. והוא בגימטריא הלשון הקדש (ס' טעמי המצות). ובנעימה, נעימת קול מל' ונעים זמירות (ש"ב כ"ג) בל"א מעלאָדיע. ובנעימה קְדוֹשָׁה, כן גורס אבודרהם והוא הנכון וכמו שהוכיח בעל ויי"ל ס' קמ"ה, וכן היתה הגירסא שגורה בפי אברבנאל עד שהשתמש בה בס' משמיע ישועה מבשר י"ד. והנה קדושה תואר הוא לנעימה כחברו בשפה ברורה. ובס"א נקוד קְדֻשָּׁה וכן נראה מפירוש רש"י לישעיה ו', ג' [אם הלשון הביא מידי רש"י כתובה ואיננה תוספת מאוחרת כי ברש"י כ"י ישן בוזן איננה] ומתוספות חגיגה דף י"ג, ע"ב, ולפי נקוד זה הוא שם דבר ויהיה נפרד מן ובנעימה ומחובר לשל אחריו, קדשה כלם כאחד וגו', אך הוא חבור דוחק את הלשון כי או היה לו לומר ובנעימה עונים כולם כאחד קדשה, וע"כ יפה אמר אבודרהם שמה שיש יחידים קורים קְדֻשָּׁה שאיננו נכון. ודע כי בכ"י אחד על קלף גם במחזור רומא מצאתי בשפה ברורה ובנעימה וּבִקְדֻשָּׁה כלם כאחד וגו' והוא יתכן וכן באמת גרסת נטרונאי גאון מובא בס' תניא סמן ד'. כלם כאחד, כלם יחד, והתניא פירש בשם הגאונים כאחד כסנדלפון שנקרא אחד שנ' וארא אופן אחד בארץ (יחזקאל א', ט"ו), אמר ר' אלעזר מלאך אחד יש שהוא עומד בארץ וראשו מגיע בין החיות, במתניתא תנא סנדלפון שמו וגדול מחברו מהלך ת"ק שנה ועומד אחרי המרכבה וקושר כתרים לקונו (חגיגה י"ג ע"ב) עכ"ל. עונים ואומרים ביראה, הספרדים גורסים עונים באימה ואומרים ביראה ובמחזור רומא הנוסחא עונים ביראה ואומרים קדוש.

קָדוֹשׁ ׀ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ:

וְהָאוֹפַנִּים וְחַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ בְּרַעַשׁ גָּדוֹל מִתְנַשְּׂאִים לְעֻמַּת שְׂרָפִים לְעֻמָּתָם מְשַׁבְּחִים וְאוֹמְרִים:

בָּרוּךְ כְּבוֹד־יְיָ מִמְּקוֹמוֹ:

לְאֵל בָּרוּךְ נְעִימוֹת יִתֵּנוּ. לַמֶּלֶךְ אֵל חַי וְקַיָּם זְמִירוֹת יֹאמֵרוּ וְתִשְׁבָּחוֹת יַשְׁמִיעוּ. כִּי הוּא לְבַדּוֹ פּוֹעֵל גְּבוּרוֹת עֹשֶׂה חֲדָשׁוֹת בַּעַל מִלְחָמוֹת זוֹרֵעַ צְדָקוֹת מַצְמִיחַ יְשׁוּעוֹת בּוֹרֵא רְפוּאוֹת נוֹרָא תְהִלּוֹת אֲדוֹן הַנִּפְלָאוֹת הַמְחַדֵּשׁ בְּטוּבוֹ בְּכָל־יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית: כָּאָמוּר לְעֹשֵׂה אוֹרִים גְּדֹלִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: אוֹר חָדָשׁ עַל־צִיּוֹן תָּאִיר וְנִזְכֶּה כֻלָּנוּ מְהֵרָה לְאוֹרוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ יוֹצֵר הַמְּאוֹרוֹת:

קדוש, ישעיה ו׳, ג׳. והשלוש של קדוש להורות שאין חקר לקדושתו. ויש בפסוק זה ט׳ תבות, וכן בפסוק אנכי, וכן בפסוק ויקרא אל משה בראש ס׳ ויקרא, לרמז שכל העונה אותו בכוונה כאילו מקריב קרבן. והאופנים וחיות, שמות של כתי מלאכים (יחזקאל א׳). מתנשאים לעמת שרפים, עפ״ה והאופנים ינשאו לעמתם (יחזקאל א׳, כ׳). לעמתם, לעומת השרפים. ובנוסח הספרדים אין שם תבות לעומת שרפים, אך בעל נגיד ומצוה כתב שצ״ל בנוסחתנו. ברוך כבוד, יחזקאל ג׳, י״ב. והנה קדושה זו שביוצר אור נקראה קדושה דישיבה ואותה שבתפלת י״ח נקראה קדושה דעמידה ואותה שבובא לציון קדושה דסדרא. והטעם שתקנו לומר קדושה ביוצר אור, כדי להוציא מלבם של מכחישים האומרים עזב ה׳ את הארץ ונתן הממשלה לשמש ושאר המאורות והם עושים הפלאים בכל אשר ירצו, ואינו כן שאין השמש וצבא השמים זזים כי אם במצות בוראם יתברך שמו שהרי כל צבאות מעלה מקדישים ומיחדים אותו שהוא בורא הכל והוא מושל בכל.

לְאֵל ברוך, כן נקד בכל ס״י וכ״י לְאֵל בשב״א וכן העקר, כי תבת ברוך שהיא תואר לו מועדת בלי ה״א ידיעה לכן גם הוא בלי ידיעה ובדרך המתואר והתואר שצריכים להיות שניהם שוים בבנינם אם בידיעה אם בלא ידיעה כמו הַדָּבָר הַגָּדוֹל (שמות י״ח, כ״ב) הָעִיר הַגְּדוֹלָה (בראשית י׳, י״ב) הָעֲבוֹדָה הַקָּשָׁה (ישעיה י״ד, ג׳) דבר גדול (ש״א כ׳, ב׳) עיר גדולה (יונה ג׳, ג׳) עבודה קשה (דברים כ״ו, ו׳) וע״כ התקון של בעל עטרת זקנים (הלקוח מס׳ נגיד ומצוה) לָאֵל בקמץ לא יתכן שא״כ היה לו לומר לָאֵל הַבָּרוּךְ, גם אין לומר כי מפני חשש לא יקרא לְאֵל שלא יטעה בו השומע להבינהו בסמיכות, לאל של ברוך ח״ו, שזהו יהיה חשש מפריז על המדה, הלא במקרא לְאֵל עליון (בראשית י״ד י״ח) וְאֵל עליון (תהלים ע״ח ל״ה) לְאֵל סלעי (שם מ״ג, י׳) ומי יטעה בהן לחשבן בסמוך? וע״כ הנכון לְאֵל ברוך. ודע כי בכ״י הנוסחא לְאֵל ברוך גדול דעה. נעימות יתנו, כשאלתי מהו ל׳ יתנו אצל נעימה ולמה לא אמרו יאמרו או ישוררו והלא נראה שנקודו מוטעה, וצ״ל יְתַנּוּ ומל׳ שם יתנו צדקות ה׳ (שופטים ה׳)? וזאת תשובתי, התקון יְתַנּוּ נראה רק בהשקפה ראשונה, כי במלא ג״כ ובתנו ידידים זמירות, שבא כותנים לשמו, ומשם ברור שהנכון יִתֵּנוּ והאמת ל׳ נתינה אצל נעימה איננו קשה כי נעימה זמר הוא, וכמו שמצינו נתינת זמר, נותן זמירות בלילה (איוב ל״ה, י׳) כן יאמר ג״כ נתינת נעימה, וכן ג״כ תנו תודה (עזרא י׳, י״א) תנו עוז (תהלים ס״ח, ל״ה) וכולם אינם נתינה ביד אלא בקול, ואצל קול יפול ל׳ נתינה ויתן את קולו (בראשית מ״ה, ב׳) וה׳ נתן קולו (יואל ב׳, י״א). לַמֶּלֶךְ כן נקוד בסדור רפ״ז וכן כתב בעל עטרת זקנים, ויפה נקוד הזה ולא לְמֶלֶךְ כי אם נקראהו בשב״א ודאי יש בו מקום לטעות ולומר כי הוא סמוך אל אֵל חי ויהיה המובן ח״ו מלך של אל חי (וכמו שבאמת כתב הראב״ע בפסוק לְמֶלֶךְ ה׳ צבאות (זכריה י״ד, ט״ז) שהוא סמוך וטעמו על המשיח, ויונתן שתרגמו על הקב״ה הולך להוסיף מלת עלמא, מלך עלמא ה׳ צבאות) וע״כ אין זה דינו כדין לְאֵל ברוך והעקר בו לומר לַמֶּלֶךְ והפירוש יאמרו זמירות למלך שהוא אל חי וקים. ותשבחות. זכר כאן ג׳ הלולים, נעימות זמירות ותשבחות, כנגד ג׳ קדושות שלמעלה. לעשה תהלים קל״ו, ז׳. אור חדש, במקום סיום הזה יש בסדורי הספרדים „והתקין מאורות משמח עולמו אשר ברא, בא״י יוצר המאורות״ ובמחזור רומא במקומו הסיום „ובחסדו נתנם להאיר על הארץ בא״י יוצר המאורות״ ובסדור ספרדי כ״י חותם מיד אחרי כי לעולם חסדו, ברוך אתה ה׳ יוצר המאורות, וכן הוא בסדר רב עמרם, וחלוף זה תלוי בחלופי דעות הפוסקים כמבואר בהגהת מימוני ס׳ תפלה סמן ד׳. ובטור א״ח ס׳ נ״ט. ורוקח ס׳ ש״ט. ונזכה, ובגיע. ורא״ה במוסף של שבת בבאור חיים זכו.

אַהֲבָה רַבָּה אֲהַבְתָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ חֶמְלָה גְדוֹלָה וִיתֵרָה חָמַלְתָּ עָלֵינוּ: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ בַּעֲבוּר אֲבוֹתֵינוּ שֶׁבָּטְחוּ בְךָ וַתְּלַמְּדֵם חֻקֵּי חַיִּים (כֵּן) תְּחָנֵּנוּ וּתְלַמְּדֵנוּ: אָבִינוּ הָאָב הָרַחֲמָן הַמְרַחֵם רַחֵם עָלֵינוּ וְתֵן בְּלִבֵּנוּ לְהָבִין וּלְהַשְׂכִּיל לִשְׁמֹעַ לִלְמֹד וּלְלַמֵּד לִשְׁמֹר וְלַעֲשׂוֹת וּלְקַיֵּם אֶת־כָּל־דִּבְרֵי תַלְמוּד תּוֹרָתֶךָ בְּאַהֲבָה: וְהָאֵר עֵינֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ וְדַבֵּק לִבֵּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְיַחֵד לְבָבֵנוּ לְאַהֲבָה וּלְיִרְאָה שְׁמֶךָ וְלֹא נֵבוֹשׁ לְעוֹלָם וָעֶד: כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא בָּטָחְנוּ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בִּישׁוּעָתֶךָ:* וַהֲבִיאֵנוּ לְשָׁלוֹם מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ וְתוֹלִיכֵנוּ קוֹמְמִיּוּת לְאַרְצֵנוּ: כִּי אֵל פּוֹעֵל יְשׁוּעוֹת אָתָּה וּבָנוּ בָחַרְתָּ מִכָּל־עַם וְלָשׁוֹן

*) יקבץ את ד' ציציות בידו השמאלית וישימם נגד הלב בשעת ק"ש, וכשיגיע לפ' ציצית יקחם גם ביד ימין ויביט בהם עד שמגיע לנאמנים ונחמדים לעד, ואז ישירם מידו.

אהבה רבה, כתב הטור, ברכה שנייה פליגי בפתיחתה (בגמר' ברכות י"א ע"ב) אמר רב יהודה אמר שמואל אהבה רבה ורבנן אמרי אהבת עולם, ופסק רב אלפס כרבנן (וכן מנהג הספרדיים), והגאונים הכריעו לומר שחרית אהבה רבה וערבית אהבת עולם לצאת ידי שניהם וכן נוהגים באשכנז (וכן הוא בס' רב עמרם), ואינה פותחת בברוך לפי שהיא סמוכה לברכת יוצר אור עכ"ל וכן כתבו התוספות ברכות דף י"א ע"ב. והרא"ש והמרדכי וסמ"ק ס' י"א. ולי הקטן נראה שעוד מטעם אחר אחזו בהנוסחא אהבה רבה לשחרית, והוא כדי שלא לטעות בגוף הברכות ולהחליף הברכה של ערבית לשחרית ושל שחרית לערבית וכמו שמתחילים ג"כ מטעם זה בשחרית אמת ויציב ובערבית אמת ואמונה אף כי במשמעתם שניהם שוים כי יציב הוא אמונה, אך לא תקנו לומר אמת ואמונה בשחרית ובחרו בשנוי לשון כדי שלא יטעה אדם בגירסת לשונו לומר גם בשחרית אמת ואמונה כל זאת וכו' או בערבית אמת ואמונה ונכון וקים וכו' כן נראה ג"כ טעם של שמואל שאמר בשחרית אהבה רבה אהבתנו ולא אהבת עולם אהבתנו שלא נטעה להחליף בברכות ולומר בשחרית אהבת עולם בית ישראל עמך וכו' או בערבית אהבת עולם אהבתנו ה' אלהינו וכו' וזה הטעם באמת כדאי לנוסח האשכנזים. וכתב הכל בו סמיכת ברכת אהבה ליוצר המאורות לפי שבה מזכירים יחוד שמו של הקב"ה ונתינת התורה המאירה מכל המאורות, שהשמש אינו מאיר רק ביום והתורה מאירה ביום ובלילה, ואחזו דרך המשורר במזמור השמים מספרים שהזכיר יצירת המאורות וסמיך ליה תורת ה' תמימה עדות ה' נאמנה, שאנו מייחין להעיד על יחודו האמתי עכ"ל. חמלה גדולה, סמך חמלה לאהבה עפ"ה באהבתו ובחמלתו הוא גאלם (ישעיה ס"ג, ט'). ויתרה, יותר ממה שהיינו ראויים לה. בעבור אבותינו, בס"א בעבור כבוד שמך ובעבור אבותינו, ובסדורי ספרד בעבור שמך הגדול ובעבור אבותינו, אך בשני כ"י גם בסדור רפ"ז כנוסחתנו. כן תחננו, מלת כֵּן קשה במליצת הלשון, וראיתי סדור כ"י ואין בו לא מלת כן ולא מלת ותלמדנו, ונראה שהיה זה גרסת בעל ע"ז בא"ח סמן ס'. ובהודרהם גם הוא לא גרס ותלמדנו והוא חבר יחד כן תחננו אבינו. הָאָב הָרחמן, כן הנכון כמו שכתוב בברוך שאמר. להבין ולהשכיל לשמוע וכו' תקנו לומר כך בברכה זו בעבור שהיא סמוכה לפ' ק"ש והם מדברים מענין למוד התורה ושמירתה. תלמוד, לא נמצא במקרא, אבל נמצא תַּלְמִיד שהוא הלומד (דה"א כ"ה, ח') וממנו בנו חז"ל תלמוד להורות על הדבר הנלמד ובמשקל תמרוק תענוג, ובל"א „סטודיום", וקראו ג"כ לתורה עם כל סעיפיה המקובלים בעל פה תלמוד. באהבה, הוא חוזר למעלה אל מלת ולקיים, ר"ל ולקיים באהבה את כל דברי תלמוד תורתך, ולכן תי"ו של תורתך בסגול בעבור ההפסק. והאר עינינו בתורתך, כאן מתחלפות הנוסחאות, והנוסחא שלנו כן הוא ג"כ בסדור רפ"ז, ובסדורי הספרדים והאר עינינו במצותיך, ודבק לבנו בתורתך, וכן הוא ג"כ בג' כ"י גם בסדור דפוס רפ"ה, וכבר העיר על חלוף הנוסחא פירוש יעץ כונן שכתב היא דאמרי והאר עינינו בתורתך כדכתיב ותורה אור (משלי ו', כ"ג) ויש אומרים במצותיך כדכתיב מצות ה' ברה מאירת עינים (תלים י"ט) עכ"ל וראיתי למהרי"ל שאמר בימים נוראים והאר עינינו במצותיך ודבק לבנו בתורתך, נשמע ממנו כי בשאר ימות השנה היה אומר כמו בנוסחתנו. ויחד לבבנו עפ"ה תהלים פ"ו, י"א. לאהבה וליראה, שמות במשמעת המקור הם כמו ליראה את ה' אלהיך, ולאהבה אותו (דברים י', י"ב). הגדול והנורא, וכן הוא בס' רב עמרם. וכתוב בס' מהרי"ל שהיה נוהג לומר ככה בר"ה, משמע שבשאר הימים לא היה אומר אלא כי בשם קדשך בטחנו, או שהיתה גרסתו בשאר הימים הגדול והגבור והנורא, כמו שנמצא בכמה כ"י וכמו שאומרים גם הספרדים. נגילה עפ"ה ישעיה כ"ה, ט'. והביאנו מפה ולהלאה נוסחת הספרדים משונה למאד מנוסחתנו, וכל אחד יאחז במנהגו. ותוליכנו קוממיות עפ"ה ויקרא כ"ו, י"ג. פועל ישועות אתה שנאמר פועל ישועות בקרב הארץ (תהלים ע"ד, י"ב). עַם ולשון, העי"ן פתוחה מפני הסמיכות, כמו עַם ועם, עַם ומדינה (אסתר א', כ"ב. ח', י"א)

וְקָרַבְתָּנוּ לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל סֶלָה בֶּאֱמֶת. לְהוֹדוֹת לְךָ וּלְיַחֶדְךָ בְּאַהֲבָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בְּעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה: המתפלל ביחידות אומר אל מלך נאמן.

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה ׀ אֶחָד:

בלחש בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ וּבְכָל־מְאֹדֶךָ: וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל־לְבָבֶךָ: וְשִׁנַּנְתָּם

סלה מוסב על לשמך הגדול ר״ל שמך שהוא גדול לעולמי עולמים, כי כן טעם סלה לפז״ל כדאיתא בערובין נ״ד כל מקום שנאמר נצח סלה ועד אין לו הפסק עולמים. להודות לך, הרב בחיי בפ׳ פקודי (דף קכ״ח ע״ב) גורס תרום קרננו להודות וכו׳. וליחדך באהבה, זו היא קריאת שמע, שיש בה יחודו של הקב״ה ואהבתנו אותו. הבוחר וכו׳ עש״ה לא מרבכם וכו׳ ויבחר בכם וכו׳ כי מאהבת ה׳ אתכם (דברים ז׳, ז׳), והיתה נוספה זו אחת מן ח׳ ברכות שברך הכהן הגדול ביה״כ לאחר קריאתו בתורה, כפי גרסת הרא״ש ליומא דף ס״ח, ב׳.

אל מלך נאמן, היא נוטריקון של אמן כדאיתא בשבת דף קי״ט ע״ב. וג׳ תבות הללו משלים הקורא ביחיד את מספר רמ״ח תבות של קריאת שמע שהן כנגד רמ״ח אברים שבגוף (תנחומא פ׳ קדושים), והקורא בצבור לא יאמרם כי אז ה׳ אלהיכם אמת שיאמרם הש״ץ משלימים המנין (מדרש רות הנעלם דף ס״א וזוהר פ׳ וילך בסתרי תורה עמוד רס״ג, וא״א ס׳ ס״א), וכתוב בפירוש ישן שיכוין באל מלך נאמן, אל קודם שנברא העולם, מלך על כל העולם הזה, נאמן לתחיית המתים, וכן הוא ברוקח.

שמע, מצות עשה מן התורה לקרות שמע בכל יום ערב ובקר, והשלש פרשיות של ק״ש הראשונה בדברים ו׳ פסוק ד׳ עד י׳, ופרשה שניה שם סמן י״א מפסוק י״ג עד כ״ב, ופרשה שלישית במדבר ט״ו פסוק ל״ז עד סוף הסדר. ומקדימים פ׳ שמע מפני שיש בה יחוד השם ואהבתו ותלמוד תורתו שהוא העקר הגדול שהכל תלוי בו, ואחריה והיה אם שמוע שיש בה צווי על שאר כל המצות ואח״כ פ׳ ציצית שגם היא יש בה צווי זכירת כל המצות (רמב״ם) ואיתא בירושלמי פרק א׳ דברכות מפני מה קורין פרשיות הללו בכל יום, מפני שעשרת הדברות כלולים בהן, אנכי, שמע ישראל. לא יהיה לך, ה׳ אחד. לא תשא, ואהבת, מאן דרחים למלכא לא משתבע בשמיה לשקרא. זכור את יום השבת, למען תזכרו, רבי אומר זו מצות שבת שהיא שקולה כנגד כל מצותיה של תורה דכתיב ואת שבת קדשך הודעת להם ומצות וחקים ותורה צוית להם ביד משה עבדך (נחמיה ט׳ י״ד) להודיעך שהיא שקולה כנגד כל המצות. כבד את אביך, למען ירבו ימיכם. לא תרצח, ואבדתם מהרה, מאן דקטיל מתקטיל. לא תנאף, ולא תתורו אחרי לבבכם, אמר ר׳ יצחק עינא ולבא תרי סרסורי דחטאה נינהו, הה״ד תנה בני לבך לי ועיניך דרכי תצרנה (משלי כ״ג, כ״ה) אמר הקב״ה אין יהבת לי לבך ועינך אנא ידע דאת דידי. לא תגנוב, ואספת דגנך ולא דגן חברך. לא תענה ברעך, אני ה׳ אלהיכם, וכתיב וה׳ אלהים אמת, מהו אמת, אמר ר׳ אבין שהוא אלהים חיים ומלך עולם, אמר הקב״ה אם העדת עדות שקר על חברך מעלה אני עליך כאלו העדת בי שלא בראתי שמים וארץ. לא תחמוד, וכתבתם על מזוזות ביתך, ביתך ולא של חברך. שמע טעמו הסכת והבן, וכתב ר׳ אלעזר מגרמייזא מפני מה נתן לישראל ליחד שמו של הקב״ה בל׳ שמיעה שאומרים שמע ישראל ולא נתן בל׳ הסכת או בל׳ הבנה שכך פירושו של שמע הבינו או השכילו שה׳ אלהינו ה׳ אחד, משלו משל למה הדבר דומה למלך שזמן כל עבדיו לסעודה והושיבם בקתדראות של זהב והעלה להם כל מעדני עולם על גבי שלחנות של זהב והכין לעצמו שלחן אחד קטן של זהב כמו שסדר לעבדיו והעלו עליו מאותן המעדנים שהכין לעבדיו, אמר המלך במה יהא ניכר שאני מלך, אמר לאחד מעבדיו הבא לי שני כוסות של מרגליות שיש לי בבית גנזי ושים אותם על שלחני ובהם יכירו הנכנסים שאני מלך, הלך העבד להביא שני הכוסות ובשהוציא הכוס הראשון מן התבה נפל מכסה התבה ונשבר, נתרשלו ידיו של עבד, אמר המלך ולמה העבד מעכב, אמרו לו אדונינו המלך נשבר כוס אחד שבידיו, אמר להם יביא הכוס השלם ואשתמש בו ויכירוני שאני מלך. המלך זה הקב״ה והעבדים אלו ישראל שזמנם לסעודה בהר סיני ביום מתן תורה והשרה שכינתו עליהם והם אמרו נעשה ונשמע, חטאו בעגל ואבדו זכות של נעשה, אמר הקב״ה במה שנשאר בידם והוא זכות של נשמע בו יכירו מיחדים את שמי בכל יום ותעמוד להם זכות לדורות, לפיכך נתן להם יחוד שמו הגדול בל׳ שמיעה עכ״ל. וכתב אבודרהם שמע הוא ג״כ דרך עדות כאלו כל אחד אומר לחברו שמע שאני מאמין כי ה׳ אלהינו הוא יחיד בעולמו ולכן תמצא עי״ן של שמע גדולה ודל״ת של אחד גדולה שהוא סמן עד רמז לעדות. וכתב עוד שמע נוטריקון שאו מרום עיניכם, מתי? שחרית מנחה ערבית, למי? שדי מלך עליון, ואם תעשה כן, תקבל עליך עול מלכות שמים עכ״ל ומובא גם בקצור לשון בילקוט רמז תתל״ה. ה׳ אלהינו, העקר בפירוש הפסוק,

לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ
וּבְקוּמֶךָ׃ וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל־יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ׃
וּכְתַבְתָּם עַל־מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ׃

וְהָיָה אִם־שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם
הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְכָל־
נַפְשְׁכֶם׃ וְנָתַתִּי מְטַר־אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ וְאָסַפְתָּ

שמע ישראל, ה' הוא אלהינו, ה' הוא אחד, וכמו שפירש הרשב"ם וכאשר העירותי בספרי תורת אמת דף ע'. וכן מצאתי בפירוש יעץ וז"ל מהר"ם כ"ע היה מפסיק בין ישראל להשם ובין השם לאלהינו ובין אלהינו להשם שלאחריו וכן נמצא בספרים דייקנים והכי פירושו ה' הוא אלהינו ה' הוא אחד עכ"ל וכן יוצא ג"כ מספרי פ' ואתחנן וז"ל ה' אלהינו, למה נאמר והלא כבר נאמר ה' אחד ומה תלמוד לומר אלהינו, עלינו הואל שמו ביותר עכ"ל הרי שגם לספרי פירושו ה' הוא אלהינו. אחד לא יאריך בא"לף ולא יחטוף בחי"ת שלא יהא כאומר אֵי חד, אבל יאריך בדל"ת כדי שימליכהו בכוונתו בשמים ובארץ ובארבע רוחות (ברכות י"ג ע"ב) וידגיש הדל"ת שלא ישמע כרי"ש (ויקרא רבה דף קפ"ו).

ברוך שם כבוד, אין זה הפסוק מן המקרא, אלא שבח הוא שמשבחים בו את הקב"ה אחר שהזכרנו שמו המיוחד, וכמו שהיו עונים כן במקדש על הזכרת השם בכל הברכות (תענית ט"ז ע"ב) וכן ביה"כ כשהיה כה"ג מזכיר את השם (יומא דף ל"ה ול"ט). ומוסיפים כאן זה השבח לכבוד יעקב אבינו שהיה אומרו קודם מותו כדאיתא בפסחים דף נ"ו וב"ר פ' צ"ח ותנחומא פ' ויחי וספרי פ' ואתחנן ודברים רבה דף רל"א ע"ב יעקב אבינו בשעת פטירתו אמר לבניו שמא יש בלבבכם מחלוקת על הקב"ה, ואמרו לו שמע ישראל אבינו כשם שאין בלבך מחלוקת על הקב"ה כך אין בלבנו מחלוקת אלא ה' אלהינו ה' אחד, באותה שעה אמר יעקב אבינו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד*). ואמרי רבנן היכי נעביד, נאמרוהו, לא אמרו משה רבינו, לא נאמרוהו, אמרו יעקב, התקינו שיהו אומרים אותו בחשאי עכ"ל, אמנם בדברים רבה דף רל"א ע"ש איתא מתתן תורה זכו ישראל לקרות שמע, כיצד, אתה מוצא לא פתח הקב"ה בסיני תחלה אלא נדבר זה אמר לכן שמע ישראל אנכי ה' אלהיך, ענו כולן ואמרו ה' אלהינו ה' אחד, ומשה אמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד עכ"ל, ועוד בדברים רבה דף רל"א ע"ב רבנן אמרין בשעה שעלה משה למרום שמע למלאכי השרת שהיו אומרים להקב"ה ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד והוריד אותה לישראל, ולמה אין ישראל אומרים אותו בפרהסיא, אמר ר' אסי למה הדבר דומה לאחד שגנב קוזמין (תכשיט) מתוך פלטין של מלך נתנה לה לאשתו ואמר לה אל תתקשטי בה בפרהסיא אלא בתוך ביתך, אבל ביום הכפורים שישראל נקיים הן כמלאכי השרת הן אומרים אותו בפרהסיא בשכמל"ו עכ"ל ועוד בב"ר פ' ס"ה וילקוט יחזקאל רמז ש"מ בשעה שישראל אומרים שמע ישראל המלאכים שותקין, ואח"כ מרפינה כנפיהם ומה הן אומרים ברוך כבוד ה' ממקומו וברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד עכ"ל וראה גם בתנחומא פ' בלק פסוק הן עם כלביא.

בכל־לבבך צריך לדקדק באותיות ולתת ריוח בין הדבקים (ברכות ט"ו) שלא תבולע אות באות כגון בשתי אותיות דומות שהאחת סוף תבה והשניה ראש תבה הסמוכה או שסוף התבה מ"ם וראש תבה הסמוכה אל"ף או עי"ן תבות כאלה בקל יבולעו אותיותיהם ולא ישמעו כראוי אם לא ידקדק בקריאתן, ואלה הן התבות הצריכות דקדוק וזהירות, בכל לבבך, היום על, על לבבך, וכתבתם על, בכל לבבכם, עשב בשדך, ועבדתם אלהים, אלהים אחרים, ואבדתם מהרה, ושמתם את, על לבבכם, וקשרתם אתם, ולמדתם אתם, ובניכם על, השמים על, הכנף פתיל, וראיתם אתו, וזכרתם את, ועשיתם אתם, זנים אחריהם, ועשיתם את, אתכם מארץ, אלהיכם אמת. וצריך לתת ריוח בין וחרה אף שלא ישמע וחרף. וכן ישמיע היטב עי"ן של נשבע ה' שלא תהא נראית כה"א, וכן זי"ן של תזכרו שלא ישמע תשקרו או תשכרו, וכן יו"ד של והיו שלא ישמע והאו. ויש לדעת כי מה שאמרו חז"ל יתן ריוח בין הדבקים, אין משמעו שיפריד התבות ויתן הפסקה מעט ביניהם כי הרבה מהן שלא יתכן לעשות כן כגון בכל־לבבך הוא מוקף ואיך יפרידם, אבל הכונה שיתן הבדל בתבות בלשון ויקראם מתון מתון עד שיבואו היטב כל האותיות, וראה מכלול דף ע"ז, ב' ודף פ' ע"ב. וְבְשָׁכְבְּךָ הוי"ו בגעיא בנדה וכן מְטַר־אַרְצְכֶם הטי"ת בגעיא בנדה, ולא כן ה"א של וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם וכאשר יבואר שם. וקשרתם שבפ' ראשונה התי"ו בקמץ, לפי שמדבר ליחיד ופירושו, תקשור אותם; ובפ' שניה

*) גם בתרגום ירושלמי לבראשית מ"ט, ב'. ודברים ו' ד'. מזכיר ענין הזה רק ששם כתב „עני יעקב אבוהון ואמר יהא שמיה רבא מברך לעלמי עלמין" — ולמדנו ממנו חדוש כי עקר ל' יהא שמיה רבא של הקדיש הוא הוא ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ: וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ וְאָכַלְתָּ
וְשָׂבָעְתָּ: הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן־יִפְתֶּה לְבַבְכֶם וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם
אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם: וְחָרָה אַף־יְהוָה בָּכֶם וְעָצַר
אֶת־הַשָּׁמַיִם וְלֹא־יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ
וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְהוָה נֹתֵן לָכֶם:
וְשַׂמְתֶּם אֶת־דְּבָרַי אֵלֶּה עַל־לְבַבְכֶם וְעַל־נַפְשְׁכֶם וּקְשַׁרְתֶּם
אֹתָם לְאוֹת עַל־יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם: וְלִמַּדְתֶּם
אֹתָם אֶת־בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ
וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ: וּכְתַבְתָּם עַל־מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ: לְמַעַן
יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה
לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל־הָאָרֶץ:

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל־כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם
וְנָתְנוּ עַל־צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת: וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת
וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת־כָּל־מִצְוֹת יְהוָה וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא
תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר־אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם:
לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת־כָּל־מִצְוֹתָי וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים
לֵאלֹהֵיכֶם: אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

יש לצרף אלהיכם לאמת, אבן יתן ריוח מעט שלא יבולע האל"ף.

וקשרתם תי"ו בסגול, שמדבר לרבים. והשתחויתם אין געיא בה"א מפני שאין נתנה כל התנאים הצריכים לגעיא, והתנאים הם אלה, טעם התבה צריך להיות טעם טפסיק, ותנועת הנגון צריך שתתחיל בשבא נע, והתנועה השניה שלפני הנגון צריך שתלא על שבא נח או דגש וכיא פתח או סגול או חירק קטן או שורק קטן, אם כל התנאים האלה הם יחד נתנה אז תעמוד געיא בכדה אבל זאת התנועה השניה שלפני הנגון, כגון תבת להשתחות (ויקרא כ"ו, א') שיש בה געיא בכדה בתנועת הה"א בעבור שהיא תנועה השניה שלפני הנגון; אבל אם חסר בתבה אחד מן התנאים הנאמרים אז לא תבון לה הגעיא, וע"כ פה בתבת והשתחויתם לא תבוא געיא כי פה תנועת הש"ן היא השלישית שלפני הנגון ולא השניה והנה איננה בצרה לגעיא. מהרה בטעם רביע, וביהושע כ"ג, ע"ז הוא בזקף, והסמן במסרת מזה רבינו יושב ומשרתו עומד. ציצת הכנף, שמפסיקים בין ב' תבות אלה טועים הם, כי מחוברות הן בטעם. והיה לכם, מלת והיה מוסבת על פתיל שלמעלה ממנו ר"ל הפתיל תכלת יהיה לכם לציצת. אלהיכם אמת, מצרפין מלת אמת אל אלהיכם עם"ה וה' אלהים אמת (ירמיה י', י') כדאיתא בברכות דף י"ד (ורמז נאה לזה ,,ואתם (אותיות ואמת) הדבקים בה' אלהיכם"), אך צריך לתת ריוח בין הדבקים כאמור למעלה. וכתב אבודרהם קיימא לן בפרק היה קורא דאינו חוזר ואומר אמת פעם שנית אלא מתחיל ויציב, וכזה טועים המון העם בשמתפללים בצבור וקורין ק"ש בלחש אומרים עד אמת וכששליח צבור אומר אמת ויציב חוזרים הם ואומרים פעם אחרת אמת, ואין ראוי לעשות כן.

אֱמֶת וְיַצִּיב וְנָכוֹן וְקַיָּם וְיָשָׁר וְנֶאֱמָן וְאָהוּב וְחָבִיב וְנֶחְמָד וְנָעִים וְנוֹרָא וְאַדִּיר וּמְתֻקָּן וּמְקֻבָּל וְטוֹב וְיָפֶה הַדָּבָר הַזֶּה עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד׃ אֱמֶת אֱלֹהֵי עוֹלָם מַלְכֵּנוּ צוּר יַעֲקֹב מָגֵן יִשְׁעֵנוּ׃ לְדוֹר וָדוֹר הוּא קַיָּם וּשְׁמוֹ קַיָּם וְכִסְאוֹ נָכוֹן וּמַלְכוּתוֹ וֶאֱמוּנָתוֹ לָעַד קַיֶּמֶת׃ וּדְבָרָיו חָיִים וְקַיָּמִים נֶאֱמָנִים וְנֶחֱמָדִים לָעַד וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים עַל־אֲבוֹתֵינוּ וְעָלֵינוּ עַל־בָּנֵינוּ וְעַל דּוֹרוֹתֵינוּ וְעַל כָּל־דּוֹרוֹת זֶרַע יִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ׃

עַל הָרִאשׁוֹנִים וְעַל הָאַחֲרוֹנִים דָּבָר טוֹב וְקַיָּם לְעוֹלָם וָעֶד· אֱמֶת וֶאֱמוּנָה חֹק וְלֹא יַעֲבוֹר׃ אֱמֶת שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ· מַלְכֵּנוּ מֶלֶךְ אֲבוֹתֵינוּ גֹּאֲלֵנוּ גֹּאֵל אֲבוֹתֵינוּ יוֹצְרֵנוּ צוּר יְשׁוּעָתֵנוּ פּוֹדֵנוּ וּמַצִּילֵנוּ מֵעוֹלָם הוּא שְׁמֶךָ· אֵין אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ׃

אמת ויציב, ברכות דף י"ב, א'. וי"ג, א'. ותמיד ראש פרק ה'. וברכה זו אינה פותחת בברוך לפי שהיא סמוכה לברכה שלפני ק"ש שהרי מחובר אמת ויציב לסופו כמו שאמרו שצריך לסמוך ולומר ה' אלהיכם אמת וע"כ כברכה אחת נחשבת (תניא בשם רבנו שמואל). ונתקנה כנגד ג' פרשיות של ק"ש, אמת אלהי עולם מלכנו כנגד פ' ראשונה שהיא קבלת עול מלכות שמים, אשרי איש שישמע למצותיך כנגד והיה אם שמוע שהיא קבלת עול מצות, ממצרים גאלתנו נגד פ' ציצית שמזכירין בה יציאת מצרים. וכן אמרו בירושלמי סוף פרק ראשון דברכות ושמות רבה פ' כ"ב צריך להזכיר באמת ויציב יציאת מצרים ומלכות וקריעת ים סוף ומכת בכורות וצור ישראל וגואלו. ויש בתחלת ברכה זו ט"ו ווי"ן סמוכין כנגד ט"ו תבות שבפסוק האחרון של ק"ש עד ויציב וט"ו תבות ביברכך וט"ו שירי המעלות וט"ו שבחים שבישתבח, ועוד הט"ו ווי"ן עם אל"ף של אמת עולים למנין כ"א כנגד מנין השם בכתיבתו וקריאתו, ועוד הט"ו ווי"ן עם ב' ההי"ן של הדבר הזה מספרן ק' כנגד מאה ברכות. ויציב, מל' ארמית כמו ויציב מלתא (דניאל ג', כ"ה) וטעמו ג"כ אמת ואמונה (ועיין זהר חדש פ' תרומה דף ל"ה). וחביב, תואר נבנה מל' חובב עמים (דברים ל"ג, ג') ונמצא הרבה בל' חז"ל כמו חביב אדם, חביבים ישראל, והשם המקרה שלו חִבָּה (אבות פרק ג'). ואדיר נקלת סדורים העמידו כאן סמן הפסקה אחר תבת ואדיר, וכתבו כי כל התוארים עד כאן מוסבים על השם ומן ומתקן מוסב על הדבר הזה שלמטה ממנו. אך בכל סדורים ישנים אין הפסק בין ואדיר ומתקן, וכן העיקר כי כל התוארים נמשכים אל הדבר הזה ר"ל הדבר הזה שזכרנו בק"ש הוא אמת ויציב וכו' כמו שכתבו התוספות לברכות דף י"ב ע"א. וכסאו נכון עפ"ה נכון כסאך מאז (תהלים צ"ג). קַיֶּמֶת יו"ד בקמץ בעבור הפסק ומאמר. חָיִים כן הוא בסדור רפ"ז וכ"י וכל ס"י. והוא שם תואר (אַבענדיג) כמו כי חָיוֹת הנה (שמות א', י"ט), וכבר אמר המכלול דף קל"ג ע"ב שיש לומר לרבים חָיִים ברפיון כמו דָּלִים דָּוִים. וע"כ אין לשנות חַיִּים כמו שעשה בעל ש"ת, שזהו בינוני או שם המקרה. נאמנים בכ' כ"י וְנֶאֱמָנִים בוי"ו החבור וכן בסדורי הספרדים ובכון. על בנינו, בסדורי הספרדים גם בכ"י גם בסדור רפ"ז וְעַל בוי"ו וכן הוא בכוזרי מאמר ג' ס' י"ז. עבדיך ל' רבים כן הוא בכל כ"י וכל סדורים קדמונים וכן העקר כי התבה מוסבת על כל דורות ר"ל כל הדורות של זרע ישראל שהן עבדיך והוא כמו בני ישראל עבדיך (נחמיה א', ו') ובעל ווי"ל הגיה עבדך בל' יחיד וכבר השיג עליו רוו"ה בסדורו.

על הראשונים, על דורות הראשונים. חק ולא יעבור, מל' תהלים קמ"ח, ו'. שאתה השי"ן קמוצה כמו שָׁאַתָּה מדבר עמי (שופטים ו', י"ז) ויבוא כן להרחיב על האל"ף (מכלול דף ע"ז, ב'), וכן נוקד בסדור רפ"ז ורא"ה מע"מ ס' ש"ב. מעולם הוא שמך כן גם' רב עמרם וכן בכ"י גם בסדורי הספרדים גם במחזור רומא וכן גורס הכוזרי מאמר ג' ס' י"ז וכל"ל ע"פ הרוקח שכתב שיש מן אמת עד זולתך ק' תבות, ובדקתי כי כן הוא הן לנוסחת הספרדים הן לנוסחת האשכנזים אך בהוספת מלת הוא, אח"כ ראיתי כי גם בסדור אור הישר גורס ככה ונמק עליו שהוא שם מעם של ע"ב וא"כ ודאי שאין להסירו,

עֶזְרַת אֲבוֹתֵינוּ אַתָּה הוּא מֵעוֹלָם, מָגֵן וּמוֹשִׁיעַ לִבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר: בְּרוּם עוֹלָם מוֹשָׁבֶךָ, וּמִשְׁפָּטֶיךָ וְצִדְקָתְךָ עַד־אַפְסֵי אָרֶץ: אַשְׁרֵי אִישׁ שֶׁיִּשְׁמַע לְמִצְוֹתֶיךָ וְתוֹרָתְךָ וּדְבָרְךָ יָשִׂים עַל־לִבּוֹ: אֱמֶת אַתָּה הוּא אָדוֹן לְעַמֶּךָ וּמֶלֶךְ גִּבּוֹר לָרִיב רִיבָם: אֱמֶת אַתָּה הוּא רִאשׁוֹן וְאַתָּה הוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ: מִמִּצְרַיִם גְּאַלְתָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ. כָּל־בְּכוֹרֵיהֶם הָרַגְתָּ וּבְכוֹרְךָ גָּאָלְתָּ וְיַם־סוּף בָּקַעְתָּ וְזֵדִים טִבַּעְתָּ וִידִידִים הֶעֱבַרְתָּ וַיְכַסּוּ מַיִם צָרֵיהֶם אֶחָד מֵהֶם לֹא נוֹתָר: עַל־זֹאת שִׁבְּחוּ אֲהוּבִים וְרוֹמְמוּ אֵל וְנָתְנוּ יְדִידִים זְמִירוֹת שִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לַמֶּלֶךְ אֵל חַי וְקַיָּם: רָם וְנִשָּׂא גָּדוֹל וְנוֹרָא מַשְׁפִּיל גֵּאִים וּמַגְבִּיהַ שְׁפָלִים מוֹצִיא אֲסִירִים וּפוֹדֶה עֲנָוִים וְעוֹזֵר דַּלִּים וְעוֹנֶה לְעַמּוֹ בְּעֵת שַׁוְּעָם אֵלָיו: תְּהִלּוֹת לְאֵל עֶלְיוֹן בָּרוּךְ הוּא וּמְבֹרָךְ. מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְךָ עָנוּ שִׁירָה בְּשִׂמְחָה רַבָּה וְאָמְרוּ כֻלָּם.

וכן הוא בסדור יעב"ץ. לבניהם אחריהם, הספרדים אומרים להם ולבניהם אחריהם. ברום עולם מושבך בכתוב היושבי בשמים (תהלים קכ"ג, א') אדיר במרום (שם צ"ג, ד'). ומשפטיך, כתוב בס' הדרת קודש שיש לומר מִשפטיך בלא וי"ו ברא"ש, ותקון נכון הוא כדי שלא יחובר ומשפטיך עם מושבך ולא יהי' נשמע שמשפט השם ברום עולם לבד, ומפני זה העמדתי קו הפרוד אחרי מושבך, כדי שיפסיק שם המתפלל ולא יבוא לידי חלוף. אפסי ארץ, סוף קצוי הארץ. אשרי איש, הספרדים גורסים אמת אשרי איש. ותורתך ודברך ישים על לבו, עפ"י דברים י"א, י"ח. לריב ריבם, בסדורי הספרדים נוסף עוד לאבות ולבנים. ממצרים גם פה אומרים הספרדים אמת ממצרים. ובס' רב עמרם איננו המאמר ממצרים גאלתנו עד פדיתנו, ותחתיו גורס במצרים נגלית, כל בכוריהם וכו'. והנה החרוז הזה ממצרים גאלתנו נמצא ג"כ בנשמת, וכן ומבלעדיך אין לנו מלך גואל ומושיע נמצא שם. הָרַגְתָּ, הרי"ש בפתח שאין כאן הפסק מאמר, אבל ובכורך גָּאָלְתָּ נקמץ כי בו הפסק. טִבַּעְתָּ כתב המכלול דף ס"ע אחר שמלאכו טֻבְּעוּ בים סוף, נאמר בבנין פיעל טִבַּע טִבַּעְתָּ, וכן שמשו בו רז"ל בתקנם בברכת ק"ש וזדים טִבַּעְתָּ, בתהומות טִבַּע עכ"ל ורמז עוד בבחור אמת ואמונה של ערבית. וידידים, ישראל שנקראו ידידים (תהלים ס', ז'. ירמיה י"ב ז'). הֶעֱבַרְתָּ, הה"א בסגול ועי"ן בחטף סגול כמו הֶעֱמַדְתָּ (תהלים ל"א, ט') הֶאֱמַרְתָּ (דברים כ"ו י"ז) הֶעֱבַרְתִּי (זכריה ג', ד'); ומה שנמצא הַעֲבַרְתָּ (יהושע ז', ז') הוא נקוד זר ויוצא מן הכלל, ואין למדים מן הזרות. אמנם גרסת הספרדים היא וידידים עברו ים. ויכסו וכו' פסוק הוא בתהלים ק"ו, י"א. על זאת הפדות והגאולה שבחו וכו'. אהובים, ישראל עפ"י דברים ז', ח'. כ"ג, ו'. ורוממו אל, כמו שאמרו אלהי אבי וארוממנהו. ובכ"י אחד גורס שבחו אהובים גאולים לאל. לַמֶּלֶךְ כן בסדור רפ"ז למ"ד בפתח וכן הנכון כמו שכתבתי למעלה דף 79. משפיל גאים, הספרדים מרחיבים ואומרים משפיל גאים עדי ארץ מגביה שפלים עד מרום. מוציא אסירים תהלים ס"ח, ז'. שַׁוְּעָם הוי"ו בדגש כצ"ל והוא מקור פעל דוגמת וּבְשַׁוְּעוֹ אליו שמע (תהלים כ"ב כ"ה) בְּשַׁוְּעִי אליך (שם כ"ח, ב'). תהלות, בס' ספרדים תהלה, אבל כתב בעל נגיד ומצוה שיש לומר תהלות בל' רבים. ומברך בו הפסק מאמר ובתבת מֹשה מתחיל מאמר חדש.

מִי־כָמֹכָה בָּאֵלִם יְהוָה מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא׃ שִׁירָה חֲדָשָׁה שִׁבְּחוּ גְאוּלִים לְשִׁמְךָ עַל־שְׂפַת הַיָּם יַחַד כֻּלָּם הוֹדוּ וְהִמְלִיכוּ וְאָמְרוּ׃

יְהוָה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד׃

צוּר יִשְׂרָאֵל קוּמָה בְּעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל וּפְדֵה כִנְאֻמֶךָ יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל׃ (גֹּאֲלֵנוּ יְיָ צְבָאוֹת שְׁמוֹ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל׃) בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ גָּאַל יִשְׂרָאֵל׃

מי כמכה שמות ט"ו, י"א. שירה חדשה, שירת הים, ואומר שירה בל' נקבה ע"פ המכילתא ושמות רבה פ' כ"ג אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת כל השירות שנאמרו בעולם ל' נקבה מה הנקבה מתעברת ויולדת וחוזרת ומתעברת כך כל התשועות שעברו היה אחריהן שעבוד, אבל לעתיד לבוא אין עוד צרות ובאותה שעה יאמרו שיר ל' זכר שנ' שירו לה' שיר חדש, וראה תוספות פסחים דף קט"ז, ב'. וְאָמְרוּ מ"ם בשב"א בכל ס"י ונכון כי אין פה הפסק אלא נמשך אל ה' ימלך, ואף להאומר כי יש הפסק בו בעבור שהקהל ממתינים כאן על החזן החוזר אחרון מכל מקום הנכון בשבא כי פעל האמירה לא ישנה השבא לקמץ אף לא בא"ס כמו שמצאנו ועמו וְאָמְרוּ (דברים כ"א, ז') אבדון ומות אָמְרוּ (איוב כ"ח, כ"ב) ואין לנו אלא לשון המקרא. והמשכיל המעמיק בדבר יודע לו כי בא כן הפעל אמר בתבונה המיוחדת הזאת להשאר בשבא בא"ס בעבור כי בתת פעל האמירה הזאת ענין המאמר עודנו לא נשלם ואף אם נפסקת מצד רדיפת הטעמים, כי עדיין לא שמענו מה הם הדברים הנאמרים, וע"כ הפעל הזה מחובר ונמשך אל מה שאחריו, ובעבור כן לא ישתנה. וראה בשורי מאמר ב' סמן פ'.

ה' ימלך, שמות ט"ו, י"ח. צור ישראל, חוזק ישראל (ש"ב כ"ג, ג'. ישעיה ל', כ"ט). קומה בעזרת ישראל, מל' תהלים ל"ה, ב'. וע"כ העקר בְּעזרת בבי"ת ולא לְעזרת, וכן הגיה מהרי"ל בסדור של וורמש וכן הוא בסדור רפ"ז. ומלת קוּמָה מלעיל. כִּנְאֻמֶךָ, שם דבר נְאֻם (הנה חסר וי"ו בכל המקרא) עם כנוי הנוכח, בל"א „נאך דיינעם חויסספרוכע", וכן נקוד בסדור של יעב"ץ ובסדור ווי"ל. גם יש לומר כִּנְאֻמְךָ ואז הוא מקור דוגמת אֱמֹר אכלך ובל"א „וויא דוח געשפראָכען". ובסדור רפ"ו נקוד כִּנְאֻמֶךָ ובסדור של רוו"ה כִּנְאֻמֶךָ, אך אין פה מקום להפסק גדול כל כך שישתנה השב"א לסגול. גאלנו וכו' פסוק הוא בישעיה מ"ז, ד'. וחלוקים המנהגים באמירתו, וכן באמת לא נמצא בכמה סדורים ורוב כ"י, וכן ראיתי בשם מהרי"ל כי בצור ישראל יש י"ד תבות, וכן גם בספד"מ אין אומרים פסוק זה, אמנם אבן ירחי בכל הביאו וגם כתב לו טעם שבזה יש ה' ישראל בנוסחא כנגד ה' פעמים שכתוב תבת ישראל בפסוק ואתנה את הלוים (במדבר ח', י"ט) וכנגד ה' חומשי תורה, ואבודרהם פירש, הטעם שתקנו לומר בשחרית פסוק זה ובערבית פסוק כי פדה ה' את יעקב, מפני שביום אנו מבקשים מלפניו שיגאלנו וזהו לשון גואלנו (בל' הוה), ובלילה כבר גאלנו ופדאנו מיד חזק ממנו שהם הצוררים הרודפים אותנו תמיד לבלותנו ואע"פ כן השם מצילנו מידם בכל יום עכ"ל. וכן הוא הפסוק הזה בסדור רפ"ה וסדור רפ"ז, וגם יעב"ץ כתב שאין להשמיטו. ודע כי הספרדים מסדרים את המאמר צור ישראל וכו' ומיד אחרי ה' ימלוך לעולם ועד אומרים „ונאמר גואלנו ה' צבאות שמו" וכו', ובמחזור רומא נוסחא מיוחדת והיא „ה' ימלך לעולם ועד, בגלל אבות תושיע בנים ותביא גאולה לבני בניהם כי מעולם אתה, בא"י גאל ישראל", והיא ע"פ סדור רב סעדיה (ותשאר לנו נוסחת החתימה הזאת כשאומרים פיוט בברכה זו כגון אחרי פיוט ברח דודי בפסח), אבל רב עמרם בסדורו מתקומם עליה וכתב שאין לאמרה ושאין להוסיף דבר על ה' ימלוך לעולם ועד, וכן הוא חותם מיד אחרי ה' ימלוך לעולם ועד, בא"י גאל ישראל. גאל ישראל, פסחים קי"ז, ב'. וחותמין כן כדי לסמוך גאולה לתפלה כדאיתא בברכות דף ט' ע"ב. ובירושלמי תכף לגאולה תפלה שנ' יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגאלי (תהלים י"ט, ט"ו) היינו גאולה, וסמיך ליה יענך ה' ביום צרה היינו תפלה. והלשון גאל ישראל הוא כמו אשר גאל ישראל, ולשון עבר הוא.

יכוין רגליו יחד כאילו שהיתה רגל אחת, ויניח ידו הימנית על השמאלית ויחדיו על לבו, ויעמוד ביראה והכנעה ובכוונה גדולה, ולא יפסיק בתפלתו כלל, ואפילו אם ישמע שהש"ץ אומר קדיש או קדושה לא יפסיק אלא יכוין למה שאומר הש"ץ.

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל

אדני שפתי, תהלים נ"א, י"ז. ונתקן קודם לתפלה (ברכות דף ד' ע"ב) על דרך לאדם מערכי לב ומה' מענה לשון שמבקש בו מאת השם לשים מענה בפיו בתפלתו. ובשני כ"י יש קודם ה' שפתי עוד הפסוק שומע תפלה (תהלים ס"ה, ג') ואחר ה' שפתי הפסוק כי שם ה' אקרא (דברים ל"ב, ג') ועל זאת כתב הטור יש נוהגין לומר קודם ה' שפתי פסוקים כגון שומע תפלה, כי שם ה' אקרא, ואין לאמרם דהוי הפסק, אבל ה' שפתי לא הוי הפסק, דכיון דתקנוהו רבנן בתפלה כגאולה אריכתא דמיא, אבל במוסף ובמנחה אם ירצה לומר פסוקים יאמר עכ"ל.

ברוך, י"ח ברכות המסודרות האלה [ועם ברכת למלשינים שנוספה בזמן מאוחר הם י"ט] הן הנקראות לחז"ל סתם בשם תפלה, בעבור שהן עקר לכל התפלות והחשובות על כולן, ובסדורי הספרדים נקראת תפלת י"ח בשם עמידה, בעבור שצריך לעמוד בה, וגם הזוהר פ' בראשית עמוד ק"ה ב' קוראה, וג' ברכות הראשונות שלהן הן שבח הבורא ותעלומו וג' ברכות האחרונות הן הודאה וכבוד לשמו וי"ב ברכות האמצעיות הן בקשות לצרכי האדם (ברכות ל"ד. וספרי פ' וזאת הברכה). ומתפללים תפלה זו ג' פעמים בכל יום כדאיתא בתנחומא פ' חיי שרה וב"ר פ' ס"ח וירושלמי ברכות פרק ד', כמה תפלות אדם מתפלל בכל יום, ר' שמואל בר נחמן אמר, לפי שהיום משתנה ג' פעמים בכל יום, לפיכך צריך אדם להתפלל ג' פעמים בכל יום, בשחרית השמש במזרח והצהרים באמצע הרקיע ובמנחה במערב; בערבית צריך אדם לומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתוציאני מאפלה לאורה, בשחרית צריך לומר מודה אני לפניך ה' אלהי שהוצאתני מאפלה לאורה, במנחה צריך לומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שכשם שזכיתני לראות החמה בזריחתה כך תזכני לראותה בשקיעתה [וזהו הטעם הפשוט]. עוד בב"ר פ' ס"ח ותנחומא פ' חיי שרה ופ' מקץ ובגמרא ברכות דף כ"ו, ב'. אין מתפללין יותר משלש תפלות שתקנו אבות העולם, אברהם תקן תפלת שחרית, יצחק תקן תפלת מנחה, יעקב תקן תפלת ערבית, ואף דניאל כתיב ביה וזמנין תלתה ביומא הוא ברך על ברכוהי ומצלא ומודא קדם אלהה (דניאל ו', י"א) ולא פירש באיזו שעה, עמד דוד ופירש ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה וישמע קולי (תהלים נ"ה, י"ח). עוד בב"ר פ' ס"ח וברכות דף כ"ו, ב' תפלות כנגד תמידים תקנום, תפלת שחרית כנגד קרבן תמיד של שחר, תפלת מנחה כנגד תמיד של בין הערבים, ותפלת ערב כנגד אברים ופדרים שהיו מתאכלים במזבח כל הלילה. ומה שברכות התפלה דוקא י"ח אמרו בברכות דף כ"ח ב' ויקרא רבה פ' א' שהן כנגד י"ח שמות הוי"ה שבמזמור כ"ט, וכנגד י"ח אזכרות שבק"ש, וכנגד י"ח חוליות שבשדרה.*) ובירושלמי פרק ד' דברכות אמרו כנגד י"ח מזמורים שבראש תהלים עד מזמור יענך ה' [כי אשרי ולמה רגשו נחשבו למזמור אחד], וכנגד י"ח פעמים שאבות כתובים בתורה (וכן בב"ר פ' ס"ט), וכנגד י"ח צוויים שבפ' פקודי מן ל"ח, כ"ג ואילך, ובויקרא רבה אמור עוד כנגד י"ח שמות הוי"ה שבשירת הים (מן ויושע עד ויסע ושם יה מן המנין), וראה עוד מה שכתב על זה הפרחון בשער מוקדם ומאוחר. ואיתא במגלה דף י"ז ע"ב כי אנשי כנסת הגדולה תקנו י"ח ברכות אלה בהסתמכם על המקראות, ושכחו וחזר שמעון הפקולי וסדר אותם. ובספר התניא בתוך בשם אגדה כי י"ח ברכות של תפלה מעולם היו מתוקנות זו אחר זו (ר"ל לא כולן בזמן אחד אלא אחת לאחת וכמו שמבאר והולך) וכיון שבאו אנשי כנסת הגדולה כללום ותקנום בסדרם. כיצד, כשהציל אברהם אבינו מאור כשדים פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מגן אברהם (בפרקי דר' אליעזר פ' כ"ז כתב שאמרו המלאכים ברכה זו בשהציל א"א מכדרלעומר), כשנעקד יצחק אבינו על גב המזבח והגיע חרב על צוארו פרחה נשמתו והניח עליו הקב"ה טל והחיה אותו, אמרו מלאכי השרת בא"י מחיה המתים (וכעין זה גם בפרקי דר"א פ' ל"א), כשבא יעקב אבינו ופגע בשער השמים והקדיש שמו של הקב"ה, אמרו המלאכים בא"י האל הקדוש (וכן בפדר"א פ' ל"ה), כשבא פרעה להמליך את יוסף בא גבריאל ולימדו ע' לשונות אמרו מלאכים בא"י חונן הדעת (בפדר"א פ' ע' כתב שאמרו כך כשמסר הקב"ה למשה רבינו את סוד שם המפורש), כשעשה ראובן מעשה בלהה ונקנסה עליו מיתה וחזר בתשובה וחיה אמרו המלאכים בא"י הרוצה בתשובה (בפדר"א פ' מ"ג מביאו על תשובת מנשה בן חזקיה), כשעשה יהודה מעשה תמר ואמר צדקה ממני ונסלח לו על אותו עון אמרו בא"י חנון המרבה לסלוח, כשמררו המצרים את חיי אבותינו אמר הקב"ה וגאלתי אתכם, ואמרו מלאכי השרת

---

*) ר"ל חוליות הגדולות שבשדרה שהן י"ח, ז' חוליות שבצואר וי"א חוליות אשר מחוברות בהן י"א צלעות של ימין וי"א צלעות של שמאל. ואמר עוד ר' לוי, ברכת המינים היא כנגד חוליא קטנה שבשדרה, ור"ל שמלבד אלה י"ח חוליות גדולות נמצא עוד חוליא קטנה בסופן שמחוברת בה הצלע האחת הקטנה מלמטה של י"ב הצלעות שבכל צד, והחוליא הקטנה הזאת פירש בה הערוך שהיא העצם הנקרא לוז במדרש ב"ר פ' כ"ח ויקרא רבה פ' י"ח (ובתניא ס' כ"א שמו גסברי), הרי הן בכללן י"ט חוליות ומהן י"ב לחבור כ"ד הצלעות שבאדם, וזה מסכים עם חכמת הנתוח של הרופאים אבל מתנגדת לו המשנה באהלות פרק א' שלפיכה מביאה חוליא הקטנה גם לא מנתה רק כ"ב צלעות וצ"ע.

חֲסָדִים טוֹבִים וְקֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה׃

בעי"ת מוסיפים זכרנו. אין דען צעהן בוסטאגען ווירד זכרנו איינגעשאַלטעט.

זָכְרֵנוּ לְחַיִּים מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים. וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים.

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם׃

בא"י גואל ישראל, כשנצטער אברהם אבינו צער המילה בא רפאל ורפאו, ואמרו בא"י רופא חולים, כשזרע יצחק אבינו ומצא מאה שערים אמרו בא"י מברך השנים, כשבא יעקב אבינו למצרים ונתקבצו הוא ובניו יחד, אמרו בא"י מקבץ נדחי עמו ישראל, כשנתנה תורה לישראל אמר לו הקב"ה לישראל ואלה המשפטים אשר תשים וגו' אמרו המלאכים בא"י מלך אוהב צדקה ומשפט, כשטבעו המצריים בים אמרו בא"י שובר אויבים ומכניע זדים, כשאמר הקב"ה ליעקב ויוסף ישית ידו על עיניך שמח ובטח על דברים של מקום, ובשעה שנפטר יעקב מן העולם ובא יוסף ונתן שתי ידיו על עיניו ונשקו ובכה לו אמרו המלאכים בא"י משען ומבטח לצדיקים, כשבנה שלמה את בה"מ אמרו בא"י בונה ירושלים, כשנושעו ישראל בים סוף ואמרו שירה, אמרו המלאכים בא"י מצמיח קרן ישועה, כשנאנחו ישראל וצעקו לאל ושמע לצעקתם אמרו בא"י שומע תפלה, כשעשו ישראל את המשכן וירדה שכינה ושכן בו בין שני הכרובים אמרו בא"י המחזיר ברחמיו שכינתו לציון, כשהכניס שלמה הארון לפנים ונתן הודאה ושבח למקום אמרו בא"י הטוב שמך ולך נאה להודות, כשנכנסו ישראל לארץ ונתקיים עליהם המקרא ונתתי שלום בארץ אמרו מלאכי השרת בא"י עושה השלום, לפיכך כשבאו אנשי כנסת הגדולה ותקנום בסדר הזה בחכמתם מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו ברוך חכם הרזים שנתן חכמה ליראיו עכ"ל ומועתק גם בלבוש החור סמן קי"ב וע"ש. והנה כאשר נחקור במאמרים השונים הללו שיש לפנינו על אודות שמנה עשרה כדי לעמוד על הנכון ולדעת האמת היוצא מתוכן הדברים נדע ונבין, כי זאת היתה הנוהג בישראל מיום היותם לעם להתפלל להקב"ה ג' פעמים בכל יום, אך לא בתפלת הי"ח כמונו היום, אלא כל איש ואיש התפלל מה שלבו אומר לו וכפי מעמד גופו ונפשו וקורותיו ותלאותיו, וכן היה עד שובם מגלות בבל עד התאסף אנשי כנסת הגדולה ותקנו הם ברכות ותפלות וקדושות והבדלות (גמר' ברכות ל"ג) וקבעו גם י"ח ברכות מיוחדות לתפלה להיותם ערוכות לכל שיתפללו על פיהם בלשון נקיה וצחה. אך לא התפשטו ברכות ההן בכל העם לנוסחא מקוימת, ונראה כי כן גם מעקרם לא נתקנו רק לאותם שהיו עמקי שפה ולא יכלו לסדר מעצמם את תפלתם כראוי, אבל הבקיאים בסדור הדברים הם התפללו כפי העלות רוחם ולא ע"פ מטבע קבוע, ונוסף לזה שנמשך הזמנים כאשר באו לרומה ושבו לבטח בימי החשמונאים לא נהגו עוד בתפלות המדברות על הסרת עול גלות כגון ראה בענינו השיבה שופטינו ודומיהם וחדלו ככה מעט מעט מברכות י"ח עד כמעט נשכחו כולם. אז התעוררו בבית דין של רבן גמליאל דיבנה כעשר שנים אחר חרבן בית שני ותקנו שנית תפלת שמנה עשרה וגם הוסיפו להן עוד ברכה אחת כנגד המינים ותהי כן התפלה של תשע עשרה ברכות, אך לא שינו בעבור זה את שמה הראשון שמנה עשרה שנקראת בו מאנשי כנסת הגדולה. והתפלה הזאת כמו שסדרוה ותקנוה בבית דין של רבן גמליאל היא שנתקבלה בכל ישראל להתפלל ע"פ נוסחתה חק ולא יעבור. ואחרי ההצעה הזאת מבארת התפלה בכללה נבוא לבארה בפרטה ברכה וברכה.

ברוך אתה, ברכה ראשונה של י"ח נקראת אבות, ע"ש שמזכירים בה שלשת האבות, והשניה נקראת גבורות והשלישית קדושת השם (ר"ה דף ל"ב). ובמגלה דף י"ז, ב' מניין שאומרים אבות, שנ' הבו לה' בני אלים (תהלים כ"ט), ומניין שאומרים גבורות, שנ' הבו לה' כבוד ועוז, ומניין שאומרים קדושות, שנ' הבו לה' כבוד שמו השתחוו לה' בהדרת קדש. וברכה ראשונה זו פותחת בברוך וחותמת בברוך, מפני שהיא ברכה הראשית והאחרות כולן ברכות הסמוכות לחברתה הן וע"כ אינן פותחות בברוך. ומה שאין מלך העולם בברכה הראשונה הזאת, כתבו אבן ירחי ואבודרהם שהוא כדי להפסיק באלהות האבות והנה אלהי אברהם הוא כמו מלכות שעדיין לא המליכו עליהם השם ב"ה עד שבא אברהם והודיע מלכו בעולם, גם יש לומר כי האל הגדול כתב כמו מלכות, ובכל זאת אומרים בסוף סמוך לחתימה מלך עוזר. ה' או"א אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב, ע"ש הכתוב שמות ג', ט"ו כדאיתא במכילתא פ' בא פ' ט"ז. האל הגדול הגבור והנורא, דברים י', י"ז. ואתו אנשי כנסת הגדולה ותקניהו בתפלה (ברכות ל"ג, ב' ויומא ס"ט, ב'). אל עליון, עש"ה בראשית י"ד, י"ט. חסדים טובים, חסדים עלומים וחשובים. וְקֹנֵה הכל עש"ה קונה שמים וארץ (בראשית י"ד, י"ט) וע"כ נו"ן בצרי כי סמוך הוא. ובסדורי ספרד הוא קונה בלי וי"ו החבור. ומביא גואל עש"ה ישעיה נ"ט, כ'. וסמך הגאולה לחסדי אבות, כלומר זוכר חסדי אבות לבניהם לגאלם, ואף אם תמה זכות אבות מביא גואל לבני בניהם למען שמו שהוא קיים לעולם.

זכרנו. מי כמוך. וכתוב. בספר. יבוארו בתפלת ר"ה. מלך עוזר, במחזור רומא הנוסחא „מלך גואל עוזר".
מגן אברהם, בפסחים קי"ז, ב' ובמדבר רבה דף רמ"ג אמר ר"ש בן לקיש ואעשך לגוי גדול, זהו שאומרים אלהי אברהם, ואברכך, זהו שאומרים אלהי יצחק, ואגדלה שמך, זהו שאומרים אלהי יעקב, יכול יהו חותמין בכולן, תלמוד לומר והיה ברכה, בך חותמין ואין חותמין בכולן עכ"ל וכתב הר' אלעזר מגרמייזא ירגיל אדם את עצמו שיכוין לפסוק בחתימה של כל ברכה וברכה שיש בהן קי"ג תבות כמו שיש בתפלת חנה, וקי"ג פעמים לב בחומש, לומר שצריך בהן כוונת לב.

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ׃

פֿאָן שמיני עצרת מוסף אָן ביז צוּם ערשטען טאָג פסח מוסף זאָגט מאַן:

מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגָּשֶׁם:

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר׃ מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה׃

בעי"ת אומרים מי כמוך. אין דען לעהן בוסטאַגען ווירד מי כמוך איינגעשאַלטעט.

מִי כָמוֹךָ אַב הָרַחֲמִים זוֹכֵר יְצוּרָיו לַחַיִּים בְּרַחֲמִים.

וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל־יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה:

קדושה לש"ץ בחזרת התפלה.

נְקַדֵּשׁ אֶת־שִׁמְךָ בָּעוֹלָם כְּשֵׁם שֶׁמַּקְדִּישִׁים אוֹתוֹ בִּשְׁמֵי מָרוֹם כַּכָּתוּב עַל־יַד נְבִיאֶךָ וְקָרָא זֶה אֶל־זֶה וְאָמַר קו"ח קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ: ח' לְעֻמָּתָם בָּרוּךְ יֹאמֵרוּ קו"ח בָּרוּךְ כְּבוֹד־יְיָ מִמְּקוֹמוֹ: ח' וּבְדִבְרֵי קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר. קו"ח יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

ח' לְדוֹר וָדוֹר נַגִּיד גָּדְלֶךָ וּלְנֵצַח נְצָחִים קְדֻשָּׁתְךָ נַקְדִּישׁ וְשִׁבְחֲךָ אֱלֹהֵינוּ מִפִּינוּ לֹא יָמוּשׁ לְעוֹלָם וָעֶד כִּי אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ אָתָּה.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל (בעשי"ת הַמֶּלֶךְ) הַקָּדוֹשׁ:

אתה גבור, מתחילין ברכה זו בל' גבורה, שכל אלה שמזכירים בה הם גבורותיו, (ב"ר פ' י"ג). אֲדֹנָי נשם של אדנות, עטרת זקנים ס' קי"ד. מְחַיֵּה מתים. היו"ד בצירי, וכן מְחַיֵּה המתים. כי סמוכים הםה, אבל ממית ומְחַיֶּה הוא מוכרת וע"כ הוא בסגול. רב להושיע. בכי"י גם בסדור רפ"ז וְרַב וכן נראה גרסת אבן ירחי, אמנם בטור ואבודרהם בלא וי"ו ובן בג' כ"י, והוא העקר כי היא עז"ה בישעיה ס"ג, א'. ורא"ה יוסיף אומץ ס' ע"ד. ועוד לדעת כי תבת אַתָּה שלפניו צ"ל מלעיל בעבור כי בה הפסק דבור. משיב הרוח, ראה מס' תענית. וברכות דף ל"ג. וב"מ פ"ב, ע"ב. והוא עז"ה ישב רוחו יזלו מים (תהלים קמ"ז, י"ח) וכמו שתאמר מן יַגִּישׁ מַגִּישׁ כן תאמר מן יַשֵּׁב מַשִּׁיב. וכתב אבן ירחי בימות הקיץ נהגו לומר ורב להושיע מכלכל חיים בחסד וכו' וכן כתב רב עמרם (וכן נוהגים באשכנז), אבל בספרד ופרובינצא נהגו לומר ורב להושיע מוריד הטל מכלכל חיים וכו' ואלו ואלו דברי אלהים חיים דתניא (תענית דף ג') בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר עכ"ל. חיים, את כל חי, והוא ל' רבים מבינוני חַי' בל"א דיא לעבענדען. בחסד, כמו שכתוב תהלים קל"ו, כ"ה. ומתיר אסורים, בסדור סעדיה גאון נוסף ומשען לאביונים. ומקים אמונתו, הבטחתו בדניאל י"ב, ב'. דּוֹמֶה לָּךְ דל"ת של דומה דגושה כי לפי משפטי הטעמים יבא טעם מפסיק על וּמִי' ועוד דּוֹמֶה בנגון מלעיל מפאת נסיגת אחור ולמ"ד של לָּךְ דגושה בדין דחיק דוגמת עֹשֶׂה לָּךְ (בראשית ל"א י"ב). ממית ומחיה עז"ה ש"א ב' ו'.

אתה קדוש, בברכה השלישית הזאת יש שנוי רב בנוסחאות, כי במחזור רומא הנוסחא „לדור ודור נמליך לאל כי הוא לבדו מרום וקדוש ושבחך אלהינו מפינו לא ימוש לעולם ועד כי אל מלך גדול וקדוש אתה בא"י האל הקדוש", והיא ע"פ סדר רב עמרם, וממנה יצא לאשכנזים נוסח הש"ץ שיאמר בחזרת ש"ע לסיום הקדושה. ובסדר סעדיה גאון הנוסחא „אתה קדוש ושמך קדוש וזכרך קדוש וכסאך קדוש וקדושים בכל יום יהללוך סלה בא"י ה"ה", וכן נוסח הרמב"ם אך בהסרת תבות וזכרך קדוש וכסאך קדוש, וכה אחזו האשכנזים, והנה תבות הברכה הן י"ד כנגד י"ד תבות שבפסוק וקרא זה אל זה (ישעיה ו' ג') [טור]. והספרדים אומרים גם הם אתה קדוש וכו' רק שמוסיפים אחרי יהללוך סלה „כי אל מלך גדול וקדוש אתה" והוא לקוח מנוסח רב עמרם. ובספרי פ' וזאת הברכה מזכיר ברכה זו בנוסח קדוש אתה ונורא שמך, והיא ביום לנו בתפלת ר"ה ויו"כ, והנה למדנו כי הקדמונים היה להם נוסחא כזו גם בתפלת י"ח לחול. — וקדושים, ישראל (שמות י"ט, ו'. דברים י"ד, ב'), ויותר נראה כי קדושים הוא כאן תואר על המלאכים. סלה, לעולם ועד כמפורש למעלה דף 81. האל הקדוש, ובעשרת י"ת אומרים המלך הקדוש (ברכות י"ב, ב"ב).

נקדש, בנוסח הקדושה (ברכות דף כ"א, ב') יש שנוי מנהג בין האשכנזים והספרדים, שאלה מתחילים „נקדישך ונעריצך כנעם שיח סוד שרפי קדש המשלשים לך קדשה וכן כתוב על יד נביאך וקרא

אַתָּה חוֹנֵן לְאָדָם דַּעַת וּמְלַמֵּד לֶאֱנוֹשׁ בִּינָה· חָנֵּנוּ מֵאִתְּךָ דֵּעָה בִּינָה וְהַשְׂכֵּל· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ חוֹנֵן הַדָּעַת׃

הֲשִׁיבֵנוּ אָבִינוּ לְתוֹרָתֶךָ וְקָרְבֵנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ וְהַחֲזִירֵנוּ בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָרוֹצֶה בִּתְשׁוּבָה׃

סְלַח־לָנוּ אָבִינוּ כִּי חָטָאנוּ מְחַל־לָנוּ מַלְכֵּנוּ כִּי פָשָׁעְנוּ·

וכו' ונוסח האשכנזים מביאו הטור ס' קכ"ה „נקדש את שמך בעולם כשם שמקדישים אותו בשמי מרום וכן כתוב על יד נביאך", ויש בו י"ד תבות כמו שיש בפסוק וקרא זה אל זה עכ"ל ונראה מזה כי עקר הנוסחא הוא וכן כתב, אך תקנו אח"כ ככתוב כדי שיהיו כ"א תבות קודם הזכרת השם כנגד כ"א תבות שבשירת האזינו קודם הזכרת השם (ראה שם בתרגום ירושלמי) וכדי שיהיו מן תחלת הקדושה עד סופה בין הכל ע"ב תבות כנגד שם של ע"ב וכמו שהארכתי בפירוש ישן. ונוסח הקדושה של ספרדים גם היא יש לה יסוד והם פ"ה אותיות קודם הזכרת השם כמו שיש מן האזינו עד הזכרת השם פ"ה אותיות, וראה בפירוש חזקוני שם בהאזינו פסוק ג' ולמטה בקדושת מוסף של שבת. כְּשֵׁם מלה תלמודית במקום כְּמוֹ במקרא. נביאך, ישעיה הנביא בסמן ו', ג'. קדוש קדוש וכו' הוא וברוך כבוד עקר הקדושה ונזכרו בתוספתא ברכות פ' א'. ברוך, יחזקאל ג', י"ב. ובדברי קדשך, חלק השלישי של המקרא אשר נקראהו כתובים (ר"ה ל"א) נקרא בפי מסדרי תפלה דברי קדש. ימלך, תהלים קמ"ו, י'. וכתב אבודרהם, מן הדין היה לנו לומר ה' ימלך לעלם ועד שהוא של תורה, אלא בשביל הזכרת ציון אנו אומרים זה הפסוק שאמר דוד ע"ה אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי, ובכל התפלות אנו מזכירין או ציון או ירושלים. לדור ודור זה הנוסח אומר הש"ץ אחר הקדושה במקום אתה קדוש ומביאו גם הרמב"ם, אך למנהג ספרדים אין אומר הש"ץ לדור ודור אלא מתחיל אתה קדוש. וְשִׁבְחֲךָ, כתב ר"י קמחי בס' הזכרון אותם האומרים וְשִׁבְחָךְ טעו מדרך השכל, רק הוא וְשִׁבְחֲךָ כמו מן טַבַּח טַבָּחֲךָ ומן זַבַּח זִבְחֲךָ וזהו הכלל לאותיות הגרון עכ"ל וכן נמצא הנסור לשרשים שרש שבח.

אתה חונן, במגלה י"ז, ב', מה ראו לומר בינה אחר קדושה, שנ' (ישעיה כ"ט, כ"ג) והקדישו את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יעריצו, וסמיך לה וידעו תועי רוח בינה. ובברכות דף ל"ג נקראת ברכת חכמה [וכן באמת סעדיה גאון והרמב"ם גורסים בה „דעה וחכמה ובינה והשכל", אך הסירו תבת חכמה כדי להעמיד התבות על מספר י"ז במנין תבות שבפסוק ואתה תדבר אל כל חכמי לב (שמות כ"ח, ג')], ואמר ר' אמי גדולה דעה שנתנה בתחלת ברכה של חול. וכתב הכוזרי במאמר ג' ס' י"ט הראוי להקדים מהבקשות בקשת השכל והדעת שבהם יגיע האדם להתקרב אל אלהיו, ע"כ הקדים חונן הדעת הסמוכה אל מה שאחריה רוצה לומר הרוצה בתשובה, כדי שיהיו הדעת והבינה היא בדרך התורה והעבודה. אתה חונן, אתה הוא החונן. לְאָדָם דעת, עפ"ה תהלים צ"ד, י'. ומוכח מזה שעקר הנקוד הוא לְאָדָם הלמ"ד בשב"א כמו שהוא בכל ס"י, ולא לָאָדָם כהגהת בעל ש"ת, ואף טעמו שמביא להגהתו הוא בלי טעם, כי פה הכוונה בתתו דעת על המושכלות הראשונות הנמצאות בכל אדם מבלי למוד אלא על צד החנינה מאת הבורא, וזהו שאומרים אתה חונן לאדם דעת, וכבר באר זאת היטב בעל העקרים במאמר א' פרק ע"ז גם הרשב"ץ במגן אבות דף מ"א, ב'. בינה, להבין דבר מתוך דברים שלמד. דֵּעָה, שם דבר, כמו דעה והשכל (ירמיה ג', ט"ו). דעה בינה והשכל, בשני כי"י גם בסדורי רפ"ה ורפ"ז וכמה ס"א הנוסחא בינה דעה והשכל, אמנם בכי"י אחר כמו בסדורינו וכן בסדורי ספרדים ונכון כי כן סדר הלשון גם בנוסח רבון העולמים להבדלת מוצאי שבת, גם ביוצר של שבת יצרם בדעת בבינה ובהשכל, וכן גורס הערוך ערך עין והרשב"ץ במגן אבות דף מ"א, ב', ובעל העקרים בהקדמת ספרו ובמאמר א' פ' ע"ז, והרב מאירי בפירושו לאבות ג' משנה כ"א. והשכל, ענין השגחה ועיון והבט בדבר, בל"א איינזיכט.

השיבנו, במגלה י"ז, ב', מה ראו לומר תשובה אחר בינה, דכתיב ולבבו יבין ושב ורפא לו (ישעיה ו', י'). ויש בה ט"ו תבות במנין תבות הפסוק יעזב רשע דרכו (ישעיה נ"ה, ז') והפסוק ועוד בה עשיריה (שם ו', י"ג). אך גם זאת רק לפי נוסחתנו כי סעדיה גאון והרמב"ם גורסים „השיבנו אבינו לתורתך ודבקנו במצותיך וקרבנו" וכו' וכן נוסח מחזור רומא. — והחזירנו בִּתְשׁוּבָה בי"ת בתשובה דגושה בסדור רפ"ז ונכון כי לפי משפט הטעמים יבוא טעם מפסיק על מלת והחזירנו. וכן הרוצה בִּתְשׁוּבָה הבי"ת דגושה בסדור רפ"ז והוא בלי ספק כצ"ל כי על ברוך יוטעם הרובה בטעם טפחא מפסיק, וכן שניהם בדגש בדינים בסדורי ש"ת ווי"ל.

סלח לנו, סמוך לתשובה, עפ"ה וישב אל ה' וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח (ישעיה נ"ה, ז). מְחַל, ל' משנה הוא (יומא ראש פ' ז' כתובות דף י"ז) וטעמו כמו סליחה בל' מקרא, ונקוד בכל סדורי הדפוס החי"ת בפתח וכן בס' תשבי, ועקר כי כן רוב שרשים שעי"ן פעלם גרונית יבאו בפתח כמו גְּאַל, יִגְאַל, יְמַהֵר, אֲפַחֵד, לְחַם, אֶלְחַם, תִּלְחַץ, מְחַץ, תִּשְׁחַט, רְחַץ, יִרְחַץ, אף כי בל' רז"ל מצאנוהו גם בחולם כמו מחול לי (ברכות כ"ח ושבת ל' ותענית כ', ב' וסנהדרין ק"ז); ועוד כי כאן סבה אחרת לפתח והיא זווג המלות

בתענית צבור אומרים כאן סליחות כִּי מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ אָתָּה· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, חַנּוּן הַמַּרְבֶּה לִסְלוֹחַ:

רְאֵה בְעָנְיֵנוּ וְרִיבָה רִיבֵנוּ וּגְאָלֵנוּ מְהֵרָה לְמַעַן שְׁמֶךָ כִּי גוֹאֵל חָזָק אָתָּה· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל:

בתענית צבור מוסיף הש"ץ כאן עננו.

עֲנֵנוּ יְיָ עֲנֵנוּ בְּיוֹם צוֹם תַּעֲנִיתֵנוּ. כִּי בְצָרָה גְדוֹלָה אֲנָחְנוּ. אַל־תֵּפֶן אֶל־רִשְׁעֵנוּ. וְאַל־תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ מִמֶּנּוּ. וְאַל־תִּתְעַלַּם מִתְּחִנָּתֵנוּ. הֱיֵה נָא קָרוֹב לְשַׁוְעָתֵנוּ. יְהִי נָא חַסְדְּךָ לְנַחֲמֵנוּ. טֶרֶם נִקְרָא אֵלֶיךָ עֲנֵנוּ. כַּדָּבָר שֶׁנֶּאֱמַר וְהָיָה טֶרֶם יִקְרָאוּ וַאֲנִי אֶעֱנֶה. עוֹד הֵם מְדַבְּרִים וַאֲנִי אֶשְׁמָע: כִּי אַתָּה יְיָ הָעוֹנֶה בְּעֵת צָרָה. פּוֹדֶה וּמַצִּיל בְּכָל־עֵת צָרָה וְצוּקָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָעוֹנֶה בְּעֵת צָרָה:

רְפָאֵנוּ יְיָ וְנֵרָפֵא הוֹשִׁיעֵנוּ וְנִוָּשֵׁעָה כִּי תְהִלָּתֵנוּ אָתָּה· וְהַעֲלֵה רְפוּאָה שְׁלֵמָה לְכָל־מַכּוֹתֵינוּ*) כִּי אֵל מֶלֶךְ רוֹפֵא נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, רוֹפֵא חוֹלֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

---

*) מי שרוצה להתפלל על החולה יוסיף כאן לומר זה.

וִיהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתִּשְׁלַח מְהֵרָה רְפוּאָה שְׁלֵמָה מִן־הַשָּׁמַיִם רְפוּאַת הַנֶּפֶשׁ וּרְפוּאַת הַגּוּף לַחוֹלֶה פ"ב"פ בְּתוֹךְ שְׁאָר חוֹלֵי יִשְׂרָאֵל.

דוגמת בלע ה' פלג לשונם (תהלים נ"ה, י'). כי מוחל וסולח אתה, כן נוסחת האשכנזים; ונוסחת הספרדים ומחזור רומא היא „כי אל טוב וסלח אתה, וכן בסדר רב עמרם והרמב"ם, והיא נוסחה העקרית וכמו שאנחנו מוסיפים גם האשכנזים כשמוסיפים סליחות בברכה זו. המרבה לסלוח, עפ"ה ישעיה נ"ה, ז'.

ראה בענינו, במגלה י"ז, ע"ב, מה ראו לומר גאולה בשביעית, אמר רבא מתוך שעתידין ליגאל בשביעית לפיכך קבעוה בשביעית. והכוזרי כתב כי תולדת הסליחה היא הגאולה וכן כתב הטור. ראה בענינו הוא עפ"ה ראה עניי בתהלים קי"ט, קנ"ג שסמוך לו ריבה ריבי וגאלני. והנה ברוב ס"י וכ"י ראה נא בענינו וכן הוא בכוזרי מאמר ג', י"ט, וברמב"ם, ואבודרהם, ובס' חסידים ס' תקנ"ג, וכן כתב הכל בו שיש בה י"ח תבות כנגד תבות הפסוק ויצעק אל ה' (שמות ט"ו, כ"ה); אבל הרוקח העמיד מספר תבות הברכה על מנין י"ז והסיר מלת נא וכן הסכימו הרש"ל והגה"ג ופ"מ וראה יוסיף אומץ ס' מ"ה. וריבה, כל ריבה שנעתקה מלרע אף כי הה"א נוספת. ריבנו בסדר סעדיה ורמב"ם נוסף ודן דיננו. וגאלנו מהרה, הערוך גורס וגאלנו מלכנו. כי גואל חזק אתה, עפ"ה ירמיה נ', ל"ד. גואל ישראל בברכת ק"ש חותמין גאל ישראל, ובתפלה גואל ישראל, דרחמי ניהו, שאנו מתפללין על העתיד (פסחים קי"ז, ע"ב).

עננו, נקראת תפלת תענית (גמר' תענית י"א, ב'. וי"ג, ב') ויש בה שנוי נוסחא בין האשכנזים והספרדים ונוסחאות שבידינו אינן שוות לנוסח הרמב"ם; והערוך בערך קבל מביא הנוסחא הזאת „עננו אבינו עננו בעת ובעונה הזאת כי בצרה גדולה אנחנו ואל תתעלם מתחנתנו כי אתה עונה בעת צרה וצוקה כאמור ויצעקו אל ה' בצר להם ממצוקותיהם יוציאם בא"י העונה בעת צרה." וכתב הכל בו שיש בברכה זו ס"ג תבות כנגד ס"ג אותיות שיש בפסוק ויירא יעקב (בראשית ל"ב, ח') ולזה מסכמת נוסחת האשכנזים. וכתב עוד שמה שאומר אותה הש"ץ אחר גואל ישראל מפני זכר לדבר במקרא שכתוב עניה תיכף לגאולה בפסוק ה' צורי וגואלי וסמיך לה יענך ה'. עננו ה' עפ"ה מ"א י"ח, ל"ז. כי בצרה, עפ"ה נחמיה ט', ל"ז. אל תפן, ל' דברים ט', כ"ז. ואל תסתר, ל' תהלים כ"ז, ט'. ואל תתעלם, שם נ"ה, ב'. ובא ג"כ בנוסח הודוי. יהי נא חסדך, שם קי"ט, ע"ו. והיה טרם, פסוק בישעיה ס"ה, כ"ד. העונה בעת צרה, עפ"ה בראשית ל"ה, ג'. בכל עת צרה וצוקה, הלשון הזאת גם בנוסחא של נשמת, והוא עפ"ה ותהלה כרחמיך רבות עתים (נחמיה ט', כ"ח), ול' צרה וצוקה הוא במשלי א', כ"ז. בא"י העונה בעת צרה, חתימה זו היא במשנה תענית ראש פרק ב'.

רפאנו, פסוק בירמיה י"ז, י"ד בשנוי יחיד לרבים. ובגמר' ע"ז דף ח' נקראה ברכה זו ברכת החולים. ואמרו במגלה י"ז, ע"ב מה ראו לומר רפואה בשמינית, אמר ר' אחא מתוך שניתנה מילה בשמיני שצריכה רפואה לפיכך קבעוה בשמינית. ויש בה כ"ז תבות כנגד כ"ז תבות שבפסוק ויאמר אם שמוע (שמות ט"ו, כ"ו) וכנגד כ"ז פסוקים שבפ' מילה (בראשית י"ז) וכן כ"ז אותיות בפסוק כי חיים הם (משלי ד', כ"ב) ובפסוק הסלח לכל (תהלים ק"ג, ג'). לכל מכותינו, עפ"ה וממכותיך ארפאך (ירמיה ל', י"ז),

בָּרֵךְ עָלֵינוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־הַשָּׁנָה הַזֹּאת וְאֶת־כָּל־מִינֵי תְבוּאָתָהּ לְטוֹבָה וְתֵן *טַל וּמָטָר לִבְרָכָה עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה וְשַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וּבָרֵךְ שְׁנָתֵנוּ כַּשָּׁנִים הַטּוֹבוֹת· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְבָרֵךְ הַשָּׁנִים:

תְּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל לְחֵרוּתֵנוּ וְשָׂא נֵס לְקַבֵּץ גָּלֻיּוֹתֵינוּ וְקַבְּצֵנוּ יַחַד מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַבֵּץ נִדְחֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

הָשִׁיבָה שׁוֹפְטֵינוּ כְּבָרִאשׁוֹנָה וְיוֹעֲצֵינוּ כְּבַתְּחִלָּה וְהָסֵר מִמֶּנּוּ

---

*) פֿאָם אַבענד דעו 59טען טאָגעו נאָך תקופת תשרי אָן ביז פסח ווירד היער טל ומטר איינגעשאַלטעט; אַמאַן זאָגט נעמליך ותן טַל וּמָטָר לִבְרָכָה (הני"ת רפס).

כן הוא בסדר רב עמרם; והרמב"ם גורס לכל תחלואינו והוא עפ"ה תהלים ק"ג ג'; והספרדים יש להם הנוסחה מוראכת בלשונה.

ברך עלינו, נקראת ברכת השנים, ואמרו במגלה י"ז, ב' שנתקנה כנגד מפקיעי שערים. ובנוסחתה יש שנוי רב בין האשכנזים והספרדים, גם יש להם לספרדים נוסחא מיוחדת לקיץ ונוסחא מיוחדת לחורף, אבל האשכנזים נוסחא אחת לכל השנה רק שבחורף מוסיפים ותן טל ומטר לברכה ובקיץ אומרים ותן ברכה, כתב הטור דמשמע כן מליצנא דגמרא שאלה בברכת השנים (ברכות כ"ט) אלמא דאין משנין אותה אלא שאלים בה מטר. וכתב עוד שיש בה ל' תבות כנגד כ"ג תבות שבפסוק יפתח ה' לך (דברים כ"ח, י"ב) ז' שבפסוק פותח את ידך (תהלים קמ"ה) הרי שלשים, וכן כתוב בכל בו, ובפירוש ישן מביא עוד כנגד ל' אותיות שבפסוק המשביע בטוב (תהלים ק"ג, ה'). ברך עלינו, בשבילנו ולצרכנו. תבואתה, כל מיני פירות קראים תבואה. מטובך, כן בכל ס"י וכ"י וראה כמ"א ועטרת זקנים לא"ח ס' קי"ז ויוסיף אומץ ס' מ"ו. שְׁנָתֵנוּ בשני כ"י גם בסדורי רפ"ה ורפ"ז שְׁנוֹתֵינוּ בל' רבים וכן כתב יעב"ץ בסדורו ובלו"א ס' קנ"ד. אף כי גם הוא יתכן מ"מ שְׁנָתֵנוּ היותר נכון בעבור כי כל נוסח הברכה בל' יחיד כתקן, את השנה הזאת, תבואתה, ואף בסדורי ספרד שְׁנָתֵנוּ בל' יחיד וכן יוצא גם מנוסחת סעדיה גאון הגורס „ברך עלינו את השנה הזאת בכל מיני תבואתה וּבָרְכֶהָ כשנים הטובות בא"י" וכו'.

תקע, ברכה זו שמה קבוץ גליות במגלה י"ז, ע"ב ומה ראו לומר קבוץ גליות לאחר ברכת השנים, דכתיב ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא (יחזקאל ל"ו, ח') עכ"ל. קבוץ גליות הוא ע"י תקיעת שופר (ישעיה כ"ז, י"ג). ויש בברכה כ' תבות כמו שיש בפסוק וביום שמחתכם (במדבר י', י'). לחרותנו, מלה תלמודית שעקרה בל' ארמי, דרור מתורגם חֵרוּ (ויקרא כ"ה, י'. ישעיה ס"א, א') ושרשה חרר ומזה נגזר' מן חרורי (גטין פ"ו) מן המאוררין (ב"ק ל"ה), והיה עקר נקוד התבה חֵרוּת ומפני הרי"ש שאינה מקבלת דגש בא צרי במקום חירק, ואין לו חבר במשקל שמות העברים כי מה שנמצא גֵּרוּת עֵדוּת הם מעלומי עי"ן, ומה שדומה לו במקלת הוא זֻלּוּת (תהלים י"ב, ט'). ושא נס לקבץ וכו' עפ"ה ישעיה י"א, י"ב גָּלֻיּוֹתֵינוּ כן נקודו גימ"ל נקמץ ולמ"ד בשורק ויו"ד נדגש כי היחיד הוא גָּלֻת (עובדיה כ') וברבויו גָּלֻיּוֹת (ערכין י"ב) גָּלֻיּוֹתַי (מגלה י"ב) וצריך לסיות היו"ד דגושה במשפטה אחרי שורק, כמו מן מַלְכֻיּוֹת (דניאל ח' כ"ב והיו"ד נדגש בכל ס"מ וכ"י) ומן חנות חֲנֻיּוֹת (ירמיה ל"ז, ט"ז), וכן כתב גם המכלול בסוף שקל פְּעוּת וכן נקד ר' עוזיאל בסדורו והוא הנכון והעד הנאמן הוא המשקל הדומה לו הבא ביו"ד הוא משקל פְּעִית אשר בא ג"כ דגש ביו"ד הרבוי כמו זָוִיּוֹת, דָּלִיּוֹתָיו וכן מַשְׂכִּיּוֹת, שְׁבִיּוֹת, עֲלִיּוֹת, תַּחְתִּיּוֹת בכולן היו"ד דגושה. ומה שהאריך בעל ש"ת בפלפולו סמן כ"ו לנקד גָּלֻיּוֹתֵינוּ הגימל בשב"א עומד לנגדו וְגָלוּתִי ישלח (ישעיה מ"ה, י"ג) וכסתר כל בנינו. מארבע כנפות הארץ, הספרדים מוסיפים לארצנו, והוא ע"פ סדר רב עמרם והרמב"ם. מקבץ נדחי עפ"ה דברים ל', ד'. ומיכה ד'. ו'. נִדְחֵי, בסדור רפ"ז מועמד בסדיא רפה על הדל"ת ונכון כי כן הוא רפה עפ"ה בתהלים קמ"ז, ב'.

השיבה, במגלה י"ז, ב', כיון שנתקבצו גליות נעשה דין ברשעים שנ' ואשיבה ידי עליך ואצרוף כבור סיגיך וכתיב ואשיבה שופטיך כבראשונה (ישעיה א', כ"ו), וע"ש פסוק זה נתיסדה תחלת הברכה.

יְגוֹן וַאֲנָחָה וּמְלוֹךְ עָלֵינוּ אַתָּה יְיָ לְבַדְּךָ בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים וְצַדְּקֵנוּ בְּמִשְׁפָּט׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ אוֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט׃

(בעשי"ת מסיימים הברכה בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמֶּלֶךְ הַמִּשְׁפָּט׃)

וְלַמַּלְשִׁינִים אַל־תְּהִי תִקְוָה וְכָל־עוֹשֵׂי רִשְׁעָה כְּרֶגַע יֹאבֵדוּ וְכֻלָּם מְהֵרָה יִכָּרֵתוּ וְהַזֵּדִים

הנוסחא הישנה:

לַמַּלְשִׁינִים אַל־תְּהִי תִקְוָה וְכָל־הַמִּינִים כְּרֶגַע יֹאבֵדוּ וְכָל־אוֹיְבֶיךָ מְהֵרָה יִכָּרֵתוּ וְהַזָּדוֹן

בחסד וברחמים עש"ה הושע ב', כ"א. וצדקנו במשפט, בסדורי ספרד בצדק ובמשפט, והוא ע"פ סדר רב עמרם והרמב"ם. מלך אוהב צדקה ומשפט, עש"ה תהלים ל"ג, ה'. וצ"ט, ד'. המלך המשפט שאומרים בעשרת ימי תשובה פירש רש"י בברכות י"ב, ע"ב שהוא כמו מלך המשפט, דוגמת הארון הברית שהוא כמו אֲרוֹן הברית (יהושע ג', י"ד) המסגרות המכונות במקום מסגרות המכונות (מ"ב ט"ז י"ז) העמק הפגרים במקום עמק הפגרים (ירמיה ל"א, מ'), וכן כתב ר' יונה בס' הרקמה שער ל"ז, וראה גם בתשובות רש"י הנדפסות בס' חפש מטמונים סמן ד', גם בנמוק ר' וואלף היידנהיים למאזנים דף כ"ג. והראב"ד (מובא בכל בו ס' י"א גם באבודרהם בסוף שמנה עשרה) פירש שהוא להפלגת השבח אל השם יתברך, ר"ל שהוא המלך והוא המשפט כמו האומר שהוא חכמה והוא המדע. וכן פירש בס' מנוח לב"י סמן תקפ"א.

למלשינים, הברכה הזאת היא שנוספה עוד לי"ח ברכות התפלה בימי רבן גמליאל (לא בימי הגאונים כמו שהובא בטעות בפירוש הר' לבי) ונקראת ברכת המינים או ברכת הצדוקים, כי נתקנה נגד הצדוקים והאפיקורוסים שרבו בימים ההם שהכחישו בתורה שבע"פ ובביאת משיח ושאר יסודי אמונת ישראל והיו מסיתים ומדיחים ומחטיאים ולא זאת בלבד אלא שהלשינו ג"כ את היהודים המאמינים אצל הרומיים והביאו בכה רעות רבות עליהם והזיקו להם במאוד, וידוע כי גדולה הצרה שבאה לאומה ע"י מציקים העומדים מקרבה מן הרעה הבאה לה ע"י צוררים זולתה (וראה רש"י לויקרא כ"ו, י"ז), וע"כ כאשר ראה רבן גמליאל את תגבורת הרשעות הזאת של הפושעים ההם צוה הוא ובית דינו לתקן תפלה על אבודם ולקבעה בתוך שמנה עשרה ועמד חכם אחד שמואל הקטן שמו ויסדה, וכללו בה גם את הזדים, ר"ל להתפלל בה ג"כ שיכלה הזדון והעול והעושק אשר היה מונעם בימים ההם מקיום התורה והמצות, ואומרים את הברכה אחר השיבה שופטינו, שמאחר שנעשה דין ברשעים כלו המינים, וכדאיתא בגמר' ברכות דף כ"ח, ב', ומגלה דף י"ז, ב', וירושלמי ברכות פרק ד'. אך נוסחת הברכה הזאת איננה שוה בסדורים כי נחלפה לשונה במשך הזמנים ובהרבה אופנים, כי אע"פ שאיננה נוסדה בכלל נגד אומה של אמונה אחרת (וכאשר יבואר עוד היטב) רק כנגד המורדים שבישראל ומוסרים הישראלים בכל זאת המעבירים מלאו בה את ידם להתעולל עלילות רשע ולעורר תחרית ואיבה (ראה ס' כלאון סמן שמ"ט ושבט יהודה ס' ט'. וס"ד) ומפני כך שנה בלשונה עד שאין לנו לעמוד עוד בברור על הנוסחא העקרית, כי בס' כל בו העמיד תבותיה על מספר ל"ב, ובכ"י אחד מצאתי לשונה שהיא של מ"ס תבות, ונוסחת סדור ספרדי כ"י היא של ל"ד תבות, והרמב"ם היא של כ"ב תבות. אמנם בשני סדורים כ"י גם במחזור שאלוניק כך לשונה: למשומדים אל תהי תקוה וכל המינים כרגע יאבדו וכל אויבי עמך מהרה יכרתו ומלכות זדון מהרה תעקר ותשבר ותמגר ותכניע כל אויבינו במהרה בימינו ברוך אתה ה' שובר אויבים ומכניע זדים'. ובכה היא ממש גם בסדור רפ"ב (רק שהועמד למלשינים במקום למשומדים וכדרך כל המדפיסים לסדפים כן) ונוסחא הזאת נראה שהיא הקדמונית, כי כן מביאה בעל ס' כלאון, גם בעל צדה לדרך בפרק ל"ו של מאמר א' כלל א' (בדפוס פירארה, אבל בדפוס סביוניטה השמיטו המדפיסים את כל הענין של ברכה זו, וכמו שעשו ג"כ בס' של אבודרהם), גם הטור בא"ח ס' קי"ח והאר"י בס' הכוונות והרוקח היתה הנוסחא הזאת לפניהם רק שהם הסירו את התבות כל אויבינו אשר הם באמת רק כפל לשון כי כבר אמור וכל אויבי עמך, ויהיו מספר התבות כ"ט, וכן הנוסחא בסדור דפוס רפ"ז, וכן העמידה גם יעב"ץ בסדורו (במעט השנוי וכל אויביך תחת וכל אויבי עמך) וכן הדפיס ר' זלמן מלונדן בסדוריו, וכעין זאת היא גם במחזור רומא, וע"כ בה נאחז גם אנחנו ואותה נבחרנה. — למשומדים, כן הנוסחא מעקרה בעדות הטור ובעל כד הקמח אות תי"ו ובעל כלאון ובעל צדה לדרך ובעל כסף משנה בהלכות תפלה ראש פרק ב', וכן היא בכל כ"י ישנים. ונקרא מְשֻׁמָּד היהודי היודע ומכיר את בוראו ומתכוין למרוד בו, והוא משרש שמד בבינוני פֻּעַל שהוא תולדת בנין פיעל, והוראת השרש (אם כי לא נמצא במקרא רק בבנין נפעל והפעיל) ל' נתיקה וקציצה ופריצה היא ומורדף עם שרש שמט גם שמה, וע"כ משומד

מְהֵרָה תְעַקֵּר וּתְשַׁבֵּר וּתְמַגֵּר וְתַכְנִיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹבֵר אוֹיְבִים וּמַכְנִיעַ זֵדִים:

פירושו מנותק, ר"ל מי שנתק ופרק מעליו את עול המצות*) בהיות שבמרד יבוז מצוה מן המצות ולא יעשנה, או שיכפור באחד מיסודי האמונה, או שלא יאמין אלא בתורה שבכתב בלבד כמו אלישע בן אבויה והקראים, והדומה להם כל איש יהודי אף ששומר אחר מצות התורה ומורד במצוה אחת שזה נקרא משומד, והעדים בדברי רז"ל משומד לחלל שבת (ערובין ס"ט. חולין ה') משומד לאכול נבלות לתאבון (סנהדרין כ"ז) משומד לאכול דם (הוריות י"א) ובכוונה הזאת תרגם גם אונקלוס כל בן נכר (שמות י"ב מ"ג) כל בר ישראל דאשתמד, ר"ל איש ישראל אשר מעשיו מעידים עליו שהתנתק מן המצות, וכן נמצא מפורש במכילתא פ' בא פ' ט"ו ובסנהדרין ס' וגטין מ"ה, ישראל משומד**). והנה למשומדים אל תהי תקוה, פירושו לפורקי עול המצות כאלה לא תהי להם תקוה ר"ל מחשבתם שחושבים לבטל מצוה ממצות השם היא לא תכון ולא תתקיים. הרי לנו ברור כי אין תפישה כלל על הלשון הזאת מצד הוראתה, ובכל זאת המדפיסים יראו להכניסה בסדורים ושמו הם במקומה למלשינים ותהי היא ירושה בכל ספרי הדפוס אע"פ שיש ספק אם יוצאים בה (ראה מג"א ר"ס ס' קכ"ו), עד כי גם יעב"ץ בכל קנאתו שקנא לנוסחא העקרית בספרו לוח ארש ס' קנ"ט לא היה לו לב להחזירה בסדורו על עמדה והניח למלשינים החדש, ומה שנעשה נעשה. ויש לדעת כי בסדורי רפ"ה ורפ"ז הוא לַמלשינים לא וְלמלשינים וכנ"ל וכמו שכתב בעל עטרת זקנים בס' ק"א. וכל המינים, מי שכופר במציאות הבורא ואומר אין אלוה הוא נקרא מין, והוא קשה מן משומד (רש"י בחולין י"ג, ב'. וע"ז כ"ו, ב'), וכן בגטין מ"ה, ב', ס"ת שכתבו מין ישרף, ושרש התבה איננו ברור, כי יש אומרים שהוא ע"ש איש שהיה שמו מאני (Manes Cubrikus) ולא היה בעל דת ונקראו כל הנמשכים אחריו מינים (Manichäer), אבל לא יתכן לפרש כן, כי האיש מאני ההוא לא היה עדיין בעולם בימי רבן גמליאל, אלא נהרג בימי קונסטנטין בשנת פ"ה אחרי אלף הרביעי וכמו שכתב בעל העקדה לפ' שמע ישראל. ובעל צדה לדרך פירש, המינים, שאינם ממין האנושי כלל אלא מין בפני עצמם, כי כל מי שיש לו שכל יודה שיש אלוה משגיח המשלם גמול טוב לאוהביו וגמול רע לשונאיו, וא"כ הכופרים באלוה הם מין בפני עצמם. ואחרים מפרשים מין מגזרת מאן, ודוגמת בִּישׁ וּבְאֵשׁ ויקרא כך ע"ש שממאן באמונה, וע"כ המינים פירושו כמו הַמֵּאֲנִים (ירמיה י"ג, י'), וזה הפירוש פשוט ומתישב. והנה אף נוסחא זו שנוה בדפוסים חדשים והביאו תחתיה וכל עושי רשעה, אבל שנוי זה קלקול הוא, כי כל עצמותה של ברכה זו כלה היא להתקומם כנגד המינים ואשר ע"כ גם נקראה ברכת המינים, ובתוספתא ברכות סוף פ' ד' [גם בירושלמי שם] אמור בהדיא „וכולל של מינים בשל פרושים", ר"ל שבברכת הצדוקים (אשר קראם בתוספתא פרושים מל' אל תפרוש מן הצבור, אבות ב', ה', ע"ש שפרשו מקבלת חז"ל) צריך להזכיר גם את המינים, וא"כ איך נעיז פנינו להסיר תבת המינים ממנה ולשנות מטבע שטבעו חכמים, ועוד כי עושי רשעה אינם בכלל המינים, ומי התיר להתפלל על אבודם, ואם יהי מתיר בזה, הלא ישים הוא בעצמו עושה רשעה, ועוד איה איפוא האיש שיעשה רק הטוב ונקי הוא מכל מעשה רשעה עד שיוכל להתפלל נגד אחרים עושי רשעה, מוכח מכל זה שתקון בזה לא יכון, וכמו שהרחיקהו גם בעל חיי אדם כלל כ"ד, ואנו אין לנו אלא נוסח קדמונינו שסדר ג"כ יעב"ץ בסדורו, והוא כתב עוד שם וז"ל, התבונן מפלאות תמים דעים אשר הופיע רוח קדשו על מתקני תפלותינו, תפלת ישרים רצונו, כי מן אז והלאה כמעט נעקרו אלה הכתות מן העולם, עד שלא ימצא להם כת ידועה בעולם אלא יחידים שיסתירו עצה והיה במחשך מעשיהם ורשעים בחשך ידמו, כי עכשו כל האומות הראשיות מאמינים בהשגחה וחפצים ביחוד. ועדיין התפלה צריכה מחמת שרשים הרעים הנשארים שלא יתפשטו להיות שרש פורה רוש ולענה עכ"ל. וכל אויבי עמך מהרה יכרתו, כן הנוסחא הישנה, ויעב"ץ העמיד וכל אויביך כמו שהוא גם במחזור רומא, והענין אחד כי אויבי ישראל הם אויבי השם (רש"י לשמות ט"ו, ז' ובמדבר ל"א, ג' ושופטים ה', כ"ג). ובסדורים אחרונים וכלם מהרה יכרתו, ואינו אלא שנוי. ומלכות זדון מהרה תעקר וכו' דבר ידוע הוא ולמעלה מכל ספק שאין הכוונה בזה על מלכות מן מלכיות האומות אשר יושבים אנחנו בכלם לבטח, כי לא די שאסור לנו לחשוב עליהם רעה אלא גם מחויבים אנחנו להתפלל על שלומם וכצווי רז"ל הוה מתפלל בשלומה של מלכות (אבות ג', ב') ובאזהרת הנביא ירמיה (כ"ט, ז') ודרשו את שלום העיר אשר הגליתי אתכם שמה והתפללו בעדה אל ה' כי בשלומה יהיה לכם

---

*) הנה אין לנו צורך לדקדוק הרמב"ן בשמות י"ב, מ"ג שלפיהו משומד יהי מקוצר מן משומדע, וגם כמלעטנו בזה מן הפירוש הזר שמביא הפרחון בערך שמד ובשער אותיות השמוש והיוחסין (בדפוס ישן) אשר יהושע בן פרחיה בשם רב האיי גאון, אשר משומד יהי כמו משועמד ושרש עמד שהוראתו בל' סורית טבילה במים, כי רחוק ודחוק הוא מלקבלו, ואף אם בא בל' סורית שרש עמד בטעם טבילה הנה השתמשו בו בהוראה הזאת רק מעתיקי אבן גליון וע"כ לא יאומן שהעלו להם חז"ל תבה זרה כזו ללשונם, ועוד קשה כי לא בא עמד בסורית בטעם טבילה רק בבנין פעל ואתפעל ואפעל, אבל בבנין שפעל לא נמצא, וא"כ מאין באה השי"ן בתבה, ומלבד כל זאת גם בכל מקום שבאה תבה זאת בגמרא איננה סובלת הבנה כזו.

**) בדפוסים אחרונים של הגמרא נדפס בכל המקומות כאלה תבת מומר במקום משומד, ואינו אלא שנוי המדפיסים מיראת הצענזור, ובכל ספרים ישנים נמצא משומד וכנ"ל בעדות הערוך ובעל צדה לדרך.

עַל־הַצַּדִּיקִים וְעַל־הַחֲסִידִים וְעַל־זִקְנֵי עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל וְעַל־פְּלֵיטַת סוֹפְרֵיהֶם וְעַל־גֵּרֵי הַצֶּדֶק וְעָלֵינוּ יֶהֱמוּ רַחֲמֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ. וְתֵן שָׂכָר טוֹב לְכָל הַבּוֹטְחִים בְּשִׁמְךָ בֶּאֱמֶת. וְשִׂים חֶלְקֵנוּ עִמָּהֶם. וּלְעוֹלָם לֹא נֵבוֹשׁ כִּי־בְךָ בָּטָחְנוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מִשְׁעָן וּמִבְטָח לַצַּדִּיקִים:

שלום. אבל מלכות זדון טעמו כטעם וממשלת זדון תעביר מן הארץ שמתפללים בר"ה ויו"כ, ותחת זדון איננה תואר השם אלא שם תואר הוא על משקל לצון שאון, וכמו בא זדון ויבוא קלון (משלי י"א ב') ותחת מלכות כשהכה לה, מלכות של זדון, ור"ל הזדון תעקר את ממשלתו ומלכותו, כי בפרוח הזדון קם החמס והעושק והנה הוא מפסיד ומחריב את העולם, הפך מן הצדק והמשפט שהוא קיומו של עולם, וע"כ מתפללים לה' שישבר את הזדון ויעקר את ממשלתו. והנה גם נוסח זה הסירו המדפיסים האחרונים והעמידו הזדים במקום ומלכות זדון, וגם בזה טעו והרעו במה שחשבו להטיב, כי ע"פ שנוי זה הוא תפלה נגד האנשים העושים בעברת זדון, ולא יאות להתפלל ככה ולאו אורח ארעא למעבד הכי, אבל נתפלל על אבדן הפשע לא על אבוד הפושעים, ומי כתיב חוטאים חטאים כתיב (ברכות דף י') ואל יטעון הטוען, הלא אמרו במגלה י"ז וכולל זדים עם המינים, כי הוא על סיום הברכה אמור שמסיימים אותה ומכניע זדים, ואין קושי בדבר אם נברך את השם שהוא הוא המכניע את הזדים, אבל שנתפלל אנחנו אליו שיעשה כך הוא נגד דרך המוסר. וע"כ הנוסחא הישנה ודאי היא מעולה מן החדשה. אך מפני הדאגה, שאפשר כי ישגה בכונתה המון עם אשר לא יבין בעומק הלשון ואם הוא אחד מני אלף, הסרתי מלת ומלכות, והסכמת גדולי הוראה ומביני לשון, והעמדתי והזדון מהרה תעקר וכו' ובה אין מיחוש כלל לטעות וגם יוצאים בה. תְּעַקֵּר כן נקוד בכל הסדורים, ל' ויעקר דוד את כל הרכב (ש"ב ח', ד') ונא כן כדי לזווג המלין, והאומר תֵּעָקֵר בנקוד הקל גם הוא נכון ול' הריסה כמו לעקור נטוע (קהלת ג') ובהגדה לבן בקש לעקור את הכל. ותמגר, תפיל, מל' וכסאו לארץ מגרתה (תהלים פ"ט, מ"ה). שובר אויבים, גרסת רב סעדיה ורב עמרם ורמב"ם היא שובר רשעים.

על הצדיקים, סמיכת ברכה זו לברכת המינים מפורשת במגלה י"ז, ב', שכיון שכלו המינים מתרוממת קרן צדיקים דכתיב וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק (תהלים ע"ה, י"א) וכולל גרי הצדק עם הצדיקים שנ' מפני שיבה תקום והדרת פני זקן, וסמיך לה וכי יגור אתכם גר (ויקרא י"ט, ל"ב). ויש בברכה זו כל א"ב, כלומר למען הצדיקים עוסקי תורתך עשה עמנו חסד (הטור). על הצדיקים, הם השומרים מצות ה'. ועל החסידים, הם גדולים במעלה מן הצדיקים, שהם אוהבים השם ועושים מעשה חסד, שומעים חרפתם ואינם משיבים וכדומה, וראה בפירוש הראב"ע לשמות כ', ה'. ועל זקני עמך, הם ראשי החכמים, כמו שבעים איש הזקנים (במדבר י"א) זקן ונשוא פנים (ישעיה ט', י"ד), וכן זקני בית שמאי וזקני בית הלל (סוכה כ"ח), ובשבת כ"ג אם שרים חטאו זקנים מה חטאו, ופירש רש"י זקנים, סנהדרין. ובתוספתא פ' במדבר מקובל אני מר' מיאשא שקבל מן הזקנים הלכה למשה מסיני, ובמגלה י"ז, ב', מאה ועשרים זקנים, ובמכילתא פ' בשלח גם ב"ק דף פ"ב התקינו הנביאים והזקנים שיהו קורין בתורה בשבת, ובמכילתא סוף בשלח זקנים הראשונים, ובב"ר דף מ"ו אם אין חכמים אין זקנים אם אין זקנים אין נביאים. ועל פליטת סופריהם, הם החכמים מקבלי קבלת תורה שבעל פה משמעון הצדיק ולהלאה, כי אנשי כנסת הגדולה נקראו סופרים, ע"ש ראש שלהם שהוא עזרא הסופר, וכן בקדושין דף ל' ראשונים נקראו סופרים (וראה שם בתוספות), ובסנהדרין פ"א, ב' חומר בדברי סופרים מבדברי תורה, ובסוכה כ"א דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים, ובערובין כ"א, ב' כל העובר על דברי סופרים חייב מיתה, והחכמים מקבלי הקבלה שבאו אחרי אנשי כנסת הגדולה והראשון שלהם שמעון הצדיק הם שמם פליטת הסופרים, ול' פליטת טעמו כמו שארית, וכן במגלת תענית פ' י"ב בי"ז באדר קמו עממיא על פליטת ספריא. יהמו, יגדלו ויתגוללו, מל' על כן המו מעי לו (ירמיה ל"א, כ'), והשם המקרה ממנו המון מעיך ורחמיך (ישעיה ס"ג, ט"ו) ובתפלת מוסף י"ט שובה אלינו בהמון רחמיך. והנה בקצת סדורים יהמו נא רחמיך, אך גם בסדור רס"ג תבת נא איננה, וכן עיקר לפי הטור וכל בו שהעמידו מנין תבות הברכה על מ"ב. ושים חלקנו עמהם, עם הבוטחים בשמך. ולעולם לא נבוש, כן בשני כ"י גם בכ"י אחר גם במחזור אשכנזי וכן בס' אמשטרדם משנת תמ"ת וכן במחזור רומא ובסדורי הספרדים, גם אבודרהם גורס ככה גם בעל וי"ל ס' קפ"ב מביא ככה לנוסחא הנכונה, וכן היא בסדר רב עמרם, ובסדיא כתב בעל יוסיף אומץ ס' מ"ז שזו היא נוסחת האשכנזים, והנה תבת ולעולם משמשת אל נבוש, שלא נבוש לעולם, וכמו שאומרים גם בבהמ"ז שלא נבוש ולא נכלם לעולם ועד. ובס"א לְעוֹלָם וְלֹא נֵבוֹשׁ, ויהי לעולם מוסב עוד למעלה ממנו, ושים חלקנו עמהם לעולם. כי בך בטחנו, עפ"ה תהלים כ"ה, ב'. וקמ"ג, ח'. מִשְׁעָן וּמִבְטָח, שניהם בקמץ בס"ט, גם רד"ק הזכיר שניהם בשקל מִפְעָל בקמץ. לַצַּדִּיקִים, הלמ"ד פתוחה והצ' דגושה בכל הסדורים ובכ"י.

וְלִירוּשָׁלַיִם עִירְךָ בְּרַחֲמִים תָּשׁוּב וְתִשְׁכּוֹן בְּתוֹכָהּ כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ. וּבְנֵה אוֹתָהּ בְּקָרוֹב בְּיָמֵינוּ בִּנְיַן עוֹלָם. וְכִסֵּא דָוִד מְהֵרָה לְתוֹכָהּ תָּכִין. *) נחם לט"ב. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ בּוֹנֵה יְרוּשָׁלָיִם:

---

*) במנחה לט' באב אומרים כאן נחם. — אַם ט' באב צו מנחה ווירד היער נחם איינגעשאַלטעט.

נַחֵם יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־אֲבֵלֵי צִיּוֹן וְאֶת־אֲבֵלֵי יְרוּשָׁלַיִם וְאֶת־הָעִיר הָאֲבֵלָה וְהַחֲרֵבָה וְהַבְּזוּיָה וְהַשּׁוֹמֵמָה. הָאֲבֵלָה מִבְּלִי בָנֶיהָ וְהֶחֳרֵבָה מִמְּעוֹנוֹתֶיהָ וְהַבְּזוּיָה מִכְּבוֹדָהּ וְהַשּׁוֹמֵמָה מֵאֵין יוֹשֵׁב. וְהִיא יוֹשֶׁבֶת וְרֹאשָׁהּ חָפוּי כְּאִשָּׁה עֲקָרָה שֶׁלֹּא יָלָדָה. וַיְבַלְּעוּהָ לִגְיוֹנוֹת וַיִּירָשׁוּהָ עוֹבְדֵי פְסִילִים. וַיָּטִילוּ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לֶחָרֶב וַיַּהַרְגוּ בְזָדוֹן חֲסִידֵי עֶלְיוֹן. עַל־כֵּן צִיּוֹן בְּמַר תִּבְכֶּה וִירוּשָׁלַיִם תִּתֵּן קוֹלָהּ. לִבִּי לִבִּי עַל חַלְלֵיהֶם מֵעַי מֵעַי עַל חַלְלֵיהֶם. כִּי אַתָּה יְיָ בָּאֵשׁ הִצַּתָּהּ וּבָאֵשׁ אַתָּה עָתִיד לִבְנוֹתָהּ. כָּאָמוּר וַאֲנִי אֶהְיֶה־לָּהּ נְאֻם־יְיָ חוֹמַת אֵשׁ סָבִיב וּלְכָבוֹד אֶהְיֶה בְתוֹכָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְנַחֵם צִיּוֹן וּבוֹנֵה יְרוּשָׁלָיִם: את צמח וכו'.

ולירושלים תקנו לומר אחר על הצדיקים בעבור שעיקר התרוממות קרן של צדיקים היא בירושלים, שנ' שאלו שלום ירושלם ישליו אהביך (תהלים קכ"ב, ו'. מגלה י"ז, ב'). ובנוסחתה יש שנוי בין הספרדים והאשכנזים, והספרדים אומרים ע"פ הרמב"ם „ותשכון בתוך ירושלים עירך כאשר דברת (וכסא דוד מהרה בתוכה תכין) ובנה אותה בנין עולם במהרה בימינו בא"י בונה ירושלים". ונוסחת האשכנזים היא ע"פ סדר רב עמרם ומביאים אותה הטור וכל בו ואמרו שיש בה כ"ד תבות כנגד כ"ד אותיות שבפסוק שאלו שלום ירושלם וכו', וכן בפסוק וישבו על הארץ אשר נתתי לעבדי (יחזקאל ל"ז כ"ה) כ"ד תבות. כאשר דברת, שבתי אל ציון ושכנתי בתוך ירושלם (זכריה ח', ג'). בונה ירושלם, תהלים קמ"ז, ב'. ודע כי בירושלמי ברכות פ' ד', ור"ה פ' ד', גם במדרש שמואל רבה פ' כ"ו גם במדרש ויכלו (שהעתיקנו למטה בסוף שים שלום) יש שם חתימת הברכה „אלהי דוד ובונה ירושלים, וכן נהג לחתום ר' יצחק בר שמואל דמן עכו כעדות בחיי בפירושו לתה פ' וישלח. וטעם נוסחא זו יבואר בברכת את צמח.

נחם ה', בירושלמי ברכות פ' ד' (ומובא בברי"ף והגהת הרא"ש סוף מס' תענית) ר' אחא אמר יחיד בט' באב צריך להזכיר מעין המאורע, ומאי ניהו, נחם ה' אלהינו עלינו ועל וכו' והנוסחא הזאת מביאה רב עמרם בסדורו וישנה גם במחזור רומא, וכך לשונה „רחם ה' אלהינו עלינו ועל ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך ועל העיר (הבזויה) האבלה והחרבה והשוממה הנתונה ביד זרים הרמוסה בכף עריצים ויבלעוה לגיונות ויירשוה עובדי פסילים, ולעמך ישראל נתתה ולזרע יעקב ירושה הורשתה, גערה ה' אלהינו מעפרה, והקיצה מארץ דויה, נטה עליה כנהר שלום וכנחל שוטף כבוד גוים כי באש הצתה" וכו' ונוסחא אחרת יש להרמב"ם וגם היא תחלתה רחם, וממנה נתהוה נוסחתנו שתחלת נחם וכמו שכתב אבן ירחי בהלכות ט' באב ס' כ"ו והגהת הרא"ש בסוף תענית שבמנחה אומרים נחם ולא רחם. האבלה והחרבה והבזויה והשוממה, ד' לשונות של אבלות, וכתב אבודרהם כי אבלה חרבה בזויה שוממה ר"ת שלהן אחבש לרמוז על פסוק ולנשברת אחבש (יחזקאל ל"ד, ט"ז) ביום חבש ה' את שבר עמו (ישעיה ל', כ"ו). אך בסדורי רפ"ב ורפ"ו גם בכ"י אחד ובמחזור רומא אין שם תבת והבזויה, ובכ"י אחר כל ד' תבות אלה אינן. האבלה מבלי בניה, עתה הולך ומבאר ד' הלשונות. והחרבה, הה"א בסגול וחי"ת בקמץ חטוף, ל' חרבן (יחזקאל ל"ו ל"ה). ממעונותיה, בכ"י ממעונות ישראל. והבזויה מכבודה, בשני כ"י גם בסדורי רפ"ב ורפ"ו איננו. לגיונות מלה תלמודית וטעמה מחנות מלחמה כמו לגיון העובר ממקום למקום (חולין קכ"ג), ועקר התבה מל' רומי Legion מורה על חיל אנשי מלחמה במספר י"ב אלף וה' מאות ובל"א רעגימענט. ויירשוה, תפשו להם את העיר, ל' ויירשוה וישבו בה (יהושע כ"א, מ"א). ויטילו, הפילו, משרש טול בהפעיל. במר תבכה, ע"ש אמרר בבכי (ישעיה כ"ב, ד'), ובשני כ"י גם בסדורי ספרד בְּמָרָר תבכה, וכן הוא ברמב"ם, אבל גרסתנו תכון יותר כי משקל מָרָר איננו במקרא. לבי לבי. מעי מעי, הכפל לחזק התמרור. באש הצתה ע"ש איכה ד', י"א. כאמור בזכריה ב', ט'. מנחם ציון ובונה ירושלם. וכן בס' רב עמרם, אבל חתימת הרמב"ם היא „בא"י בונה ירושלים" ככל הימים, וכן גם באבודרהם. ובמחזור רומא אותם „בא"י מנחם ציון עירו ואבלי עמו ובונה ירושלים.

אֶת־צֶמַח דָּוִד עַבְדְּךָ מְהֵרָה תַצְמִיחַ, וְקַרְנוֹ תָּרוּם בִּישׁוּעָתֶךָ, כִּי לִישׁוּעָתְךָ קִוִּינוּ כָּל־הַיּוֹם. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מַצְמִיחַ קֶרֶן יְשׁוּעָה:

שְׁמַע קוֹלֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ, חוּס וְרַחֵם עָלֵינוּ, וְקַבֵּל בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן אֶת־תְּפִלָּתֵנוּ, כִּי אֵל שׁוֹמֵעַ תְּפִלּוֹת וְתַחֲנוּנִים אָתָּה.

את צמח, טעם תקונה אחר בונה ירושלים, שכיון שנבנית ירושלים בא דוד שנ' אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם ואת דויד מלכם (הושע ג', ה'), וכיון שבא דוד באה תפלה שנ' והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי (ישעיה נ"ו, ז'), וכיון שבאת תפלה באה עבודה שנ' עולותיהם וזבחיהם לרצון על מזבחי (שם), וכיון שבאת עבודה באה תודה שנ' זובח תודה יכבדנני (תהלים נ', כ"ג) כן פירוש סמיכת ברכות הללו זו על זו במגלה דף י"ח. ויש בברכת את צמח כ' תבות כמו בפסוק כי נחם ה' ציון (ישעיה נ"א, ג'). אמנם לדעת כי לפי גמרא ירושלמית ותוספתא ברכות סוף פ' ד' אין את צמח ברכה בפני עצמה אלא נכללת היא בברכה שלפניה ושתיהן ברכה אחת אשר חתימתה בא"י אלהי דוד ובונה ירושלים (ראה ברכה הקודמת), וזה בעבור שלפי הירושלמי לא יהיו בתפלה יותר מן י"ח ברכות אף לאחר שנתקנה ברכת המלשינים וע"כ חיבר לירושלים ואת צמח לברכה אחת וכמבואר בס' המכריע למס' תענית דף י"ג, ב'. והנה לשטה זו שמע קולנו היא ברכה ט"ו, והוא שאמרו בירושלמי ברכות פ' ב' גם בב"ר פ' מ"ט אמר ר' תנחומא מפני מה התקינו שומע תפלה ברכה חמש עשרה וכו' והוא ג"כ הטעם למה בנוסח הבינונו כמו שמביאו הירושלמי ברכות פ' ד' לא לא נמצא בו מעין ברכת את צמח (וכנראה למטה דף 108). ובדרך זו הלך ג"כ אלעזר הקליר בפיוטיו כמו שראינו בקרובות שלו לפורים ולט' באב ולי' בטבת שלא תרה חרוז על את צמח וכן בפיוטו אהלך בקול לשחרית י"כ המוסב על ברכות שמנה עשרה לא נמצא מצמיח קרן ישועה, וכן בקרובות לי"ז בתמוז שפייט הפייטן הקדמון יודן הכהן בירבי משתיה לא נמצא חרוז על את צמח, וכל זאת לפי שכללו את הברכה הזאת בבונה ירושלים כשטת הירושלמי. ונמצא במדרש תנחומא סוף פ' קרח גם במדבר רבה פ' י"ח כל תשא עון וקח טוב, טוב בגימטריא י"ז, תפלה י"ט ברכות, הוצא מהם ברכת המינין שתקנוה ביבנה ואת צמח שתקנו אחריו על שם בחנני ה' ונסני עכ"ל והוא דבר מתמיה ובכל מה שנאמרו בו המפרשים עד בה לא יוכלו לישבו כי כולם לא ראו שיש כאן חסרון ב' תבות ובמלאותן הכל על נכונו, וכך צ"ל טוב בגימטר' י"ז וכו' ואת צמח שתקנו אחריו בבונה ירושלים ע"ש בחנני ה' ונסני. והפירוש, לאחר שיסדו ברכת המינין תקנו את צמח בבונה ירושלים. ואם תשאל על מה סמכו החכמים לעשות ככה? על זאת באת התשובה שעשו על שם בחנני ה' ונסני, וקיצר המדרש במקום זה וסמך על מדרש מקום אחר והוא במדרש תהלים י"ח, ל"א (ובא גם בקיצור לשון בסנהדרין ק"ז) וז"ל אמר דוד לפני הקב"ה מפני מה אומרים מגן אברהם ולא מגן דוד, אמר לו בחנתיו בי' נסיונות, אמר לפניו בחנני ה' ונסני; כיון שנסה אותו בבת שבע ולא עמד בו מיד התפלל דוד שיאמרו מגן דוד בברכת ההפטרה, כי בשם קדשך נשבעת לו שלא יכבה נרו לעולם ועד ברוך אתה ה' מגן דוד עכ"ל וב' המדרשים האלה דבוקים יחד, ומוצא דבריהם כי נוסחת את צמח היתה חותמת בתחלה מגן דוד, ובזמן תקון ברכת המינין הסירו ברכה זו מן התפלה בהסתבם על פסוק בחנני ה' ונסני וקבעוה בברכות ההפטרה. ועתה לך וראה בנוסח ברכות ההפטרה שמביאם רב עמרם בסדורו וגם הרמב"ם בסדר התפלה ותמצא עוד שם משנה הלשון „את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח וקרנו תרום בישועתך ברוך אתה ה' מגן דוד." והיה כך סדר הברכות עד שקבעו חכמי תלמוד בבלי והחזירו את צמח על מקומו הראשון בתפלה אך בשנוי החתימה, ובברכות ההפטרה הניחו החתימה ושינו התחלת לשונה וכתבו שמחנו ה' אלהינו וכו' וכן נתקבל להלכה. — את צמח, הוא המשיח עפ"ה ירמיה ל"ג, ט"ו. וכן צמח בגימטריא מנחם שהוא אחד משמות המשיח (סנהדרין צ"ח, ב'). וקרנו תרום בישועתך, מל' תהלים קי"ב, ט'. ופ"ט, י"ח. כי לישועתך, ל' בראשית מ"ט, י"ח. ותהלים כ"ה, ה'. מצמיח קרן, כמו שהנביא ביחזקאל כ"ט, כ"א. ואיתא בפסחים קי"ז, ב' אמר רבה בר שילא, דצלותא מצמיח קרן ישועה, דאפטרתא (בסיום ברכת הפטרה) מגן דוד.

שמע קולנו, במגלה דף י"ח נקראת ברכה זו בשם הפרטי תפלה, יש בה שנויי נוסחא בין הספרדים והאשכנזים, והערוך בערך עין מביא סיומה „מלא רחמים רבים אתה בא"י שומע תפלה" והוא נמצא בנוסח מחזור רומא, וסיום הספרדים הוא „כי אתה שומע תפלת כל פה בא"י ש"ת" והוא ע"פ רב עמרם. ונוסחתנו היא של ל"ה תבות כנגד השלשה פסוקים שבמזמור י"ז מן תפלה לדוד עד בל יעבר פי והפסוק שומע תפלה (תהלים ס"ה, ג') שמספר תבותיהם ל"ה (כל בו). תפלות ותחנונים, כתב אבודרהם, תפלותינו ותחנונינו כך קורין המון עם (וכן בשני כי"י גם בסדורי רפ"ס ורפ"ז ובסדור רב עמרם ובמחזור רומא), ויש קורין תפלות ותחנונים והוא הנכון, כי אין להחזיק עצמנו כל כך כצדיקים ולומר כי שומע תפלותינו בכל עת עכ"ל.

וּמִלְּפָנֶיךָ מַלְכֵּנוּ רֵיקָם אַל־תְּשִׁיבֵנוּ׃ *) אן איינעם תענית צו מנחה ווירד אים לייזען ש"ע היער דאס נאכשטעהענדע עננו איינגעשאלטעט.

כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּרַחֲמִים׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה׃

רְצֵה יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם׃ וְהָשֵׁב אֶת הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ, וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן, וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ׃

---

*) במנחה של תענית בתפלת לחש אומרים כאן עננו:

עֲנֵנוּ יְיָ עֲנֵנוּ בְּיוֹם צוֹם תַּעֲנִיתֵנוּ. כִּי בְצָרָה גְדוֹלָה אֲנָחְנוּ. אַל־תֵּפֶן אֶל־רִשְׁעֵנוּ. וְאַל־תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ מִמֶּנּוּ. וְאַל־תִּתְעַלַּם מִתְּחִנָּתֵנוּ. הֱיֵה־נָא קָרוֹב לְשַׁוְעָתֵנוּ. יְהִי־נָא חַסְדְּךָ לְנַחֲמֵנוּ. טֶרֶם נִקְרָא אֵלֶיךָ עֲנֵנוּ. כַּדָּבָר שֶׁנֶּאֱמַר וְהָיָה טֶרֶם יִקְרָאוּ וַאֲנִי אֶעֱנֶה. עוֹד הֵם מְדַבְּרִים וַאֲנִי אֶשְׁמָע׃ כִּי אַתָּה יְיָ הָעוֹנֶה בְּעֵת צָרָה. פּוֹדֶה וּמַצִּיל בְּכָל־עֵת צָרָה וְצוּקָה׃ כי אתה וכו׳

ריקם אל תשיבנו, בסדורים אחרונים הדפיסו ודוי ותחנה להוסיפן כאן, אבל יעב"ץ כתב על זאת בלוח ארש ס' קס"ז וז"ל התחנה בברכת שמע קולנו אין דעתי ולא דעת משכיל על דבר נוחה הימנה, שאין להוסיף על מטבע הברכות בשלות והשאלה אחת לכל הבא ועומד בהבור שאובה היא בתפלת י"ח עצמה, ואינו נכון כלל לעשות תוספת קבועה על מה שתקנו וקבעו אנשי כנה"ג, ואם אמנם חז"ל אמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה (ע"ז דף ח'), כל איש לפי מה שיש צריך לו ביותר ואשר ידע נגעו ומכאובו יפרש כפיו וכלבו לפי זכות מחשבתו וטוהר כונתו ותקובל תפלתו ואף אם לא תהא הלשון כא מאד רק כפי השגתו לרצון לפני ה' תהיה והיא היא עיקר עבודת התפלה שבלב נכון וטהור יודע לחדש דבר ממעמקי הלב, ולא כמצות אנשים מלומדה וכו' עכ"ל. שומע תפלה, תהלים ס"ה, ג'. ובב"ר פ' מ"ט דף כ"ה אמר ר' תנחומא למה התקינו ברכות חמש עשרה עד שומע תפלה, כנגד ט"ו אזכרות שבהבו לה' בני אלים עד ה' למבול ישב, שהוא מכלה את הפורענות מלבוא לעולם עכ"ל ומה שאמר עד רצונו עד בכלל והוא כשטת ירושלמי שבארתי למעלה.

רצה, נקראת בשם עבודה (ברכות כ"ט, ב'. ושבת כ"ד. ור"ה י"ב. ומגלה י"ח. וסוטה ל"ח, ב') היא הברכה שאמרו ג"כ הכהנים בכל בקר בהקרבת התמיד (תמיד ריש פרק ה' וברכות י"א, ב') היא הברכה שברך ג"כ הכהן הגדול ביה"כ לאחר קריאתו בתורה (יומא ס"ח, ב'), רק שבזמן שבה"מ קיים לא היתה נוסחתה כנוסח שלנו כי לא היה אומרים בה „והשב את העבודה לדביר ביתך" גם לא „ותחזינה עינינו" וכו' והיתה אז חתימתה ב"א"י שאותך לבדך ביראה נעבוד (ילקוט שמואל רמז פ') וכמו שאומרים הש"ץ עוד היום כשעולים הכהנים לדוכן, וראה רש"י בברכות י"א, ב' ויומא ס"ח, ב'. ואחר חרבן בה"מ שינו הנוסחא כדי להוסיף בה בקשת חזרת העבודה. ואיתא בויקרא רבה פ' ז' מניין לעובר לפני התבה שצריך להזכיר עבודה וקרבנות ולשון מן הדא ברכתא רצה אלהינו שוכן בציון מהרה יעבדוך בניך. ובמדרש שמואל רבה סוף פ' ל"א גם במדרש תהלים מזמור י"ז, התקינו חסידים הראשונים שיהו מתפללין ג' פעמים בכל יום ויום ואומרין אנא השב שכינתך לציון וסדר עבודתך לירושלים עירך עכ"ל וגם נוסחא זו עוד היום לנו כשהכהנים עולים לדוכן. ונוסח רצה שלנו כתב הכל בו שיש בה ל"ד תבות כנגד ל"ד הכהנים שהיו מקריבים פר ושעיר ואיל. ובתפלתם, בסדורי הספרדים ולתפלתם שְׁעֵה והיא ע"פ נוסחת הרמב"ם. והשב את העבודה, בשני כ"י ובסדור רפ"ז מלת אֶת איננה וכן סעדיה גאון ורב עמרם ורמב"ם ואבודרהם גם התוספות לסוף מנחות לא גרסו לה. ואשי ישראל ותפלתם, נתקשו הדייקנים בפירוש ותפלתם, אף כי באמת אין בה קשי לשון כלל כי פירוש הוי"ו של ותפלתם הוא כוי"ו של ברמה ובעירו (ש"א כ"ח, ג') ווי"ו של ושתי טבעות על צלעו האחת (שמות כ"ה, י"ב) ובל"א „נמאויך", כי כן עכשו תפלתנו היא במקום האשים ונשלמה פרים שפתינו, וגם כשנקח הלשון כבקשה לעתיד אין דוחק בה ואז וי"ו של ותפלתם היא לחבור וכהבנתה הפשוטה כי גם בזמן בה"מ היתה תפלה אצל הקרבנות וכן יהיה גם לעתיד. באהבה תקבל, בב' כ"י ובסדור רפ"ז גם בסדורי הספרדים הנוסחא מְהֵרָה באהבה תקבל וכן בסדר רב עמרם וכן העתיקו התוספות בסוף מנחות. אבל מהרי"ל צוה שלא לומר מהרה (יוסיף אומץ ס' מ"ח), ובאמת השנוי תלוי בשנוי הגרסה של והשב את העבודה, שמי שגורס אֶת העבודה לא יאמר מהרה ומי שיאמר מהרה יאמר והשב העבודה בלי מלת אֶת ואז בין לזה בין לזה ל"ד תבות בברכה זו בקבלת הכל בו והרוקח.

בר"ח ובחה"מ אומרים יעלה ויבוא בערבית ושחרית ומנחה.

סִמָּן ראש חדש חונך חה"מ זִמְגַּשׁ מִתַּן יעלה ויבא.

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ· יַעֲלֶה וְיָבֹא וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר זִכְרוֹנֵנוּ וּפִקְדוֹנֵנוּ וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ· וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן־דָּוִד עַבְדֶּךָ· וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ· וְזִכְרוֹן כָּל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ· לִפְלֵיטָה וּלְטוֹבָה וּלְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים וּלְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם

לר"ח רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ | לפסח חַג הַמַּצּוֹת | לסכות חַג הַסֻּכּוֹת

הַזֶּה· זָכְרֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה· וּפָקְדֵנוּ בוֹ לִבְרָכָה· וְהוֹשִׁיעֵנוּ בוֹ לְחַיִּים· וּבִדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים חוּס וְחָנֵּנוּ וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ· כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ· כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה:

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד· צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר· נוֹדֶה לְךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ עַל־חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ

מודים דרבנן.

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי כָל־בָּשָׂר יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עַל שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ כֵּן תְּחַיֵּנוּ וּתְקַיְּמֵנוּ וְתֶאֱסוֹף גָּלֻיּוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ לִשְׁמוֹר חֻקֶּיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ וּלְעָבְדְּךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם עַל שֶׁאֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ· בָּרוּךְ אֵל הַהוֹדָאוֹת:

או"א יעלה ויבוא, בתוספתא ברכות פ' ד' ובגמר' שבת דף כ"ד, ימים שיש בהם קרבן מוסף כגון ראש חדש וחולו של מועד ערבית ושחרית ומנחה מתפלל שמנה עשרה ואומר מעין המאורע בעבודה, ופירש רש"י לבקש רחמים על ישראל ועל ירושלים להשיב עבודה למקומה לעשות קרבנות היום. וראה גם מגילה דף י"ז. ואמרו בברכות כ"ט, ב', טעה ולא הזכיר של ר"ח בעבודה וכו', ובמס' סופרים פ' י"ט הלכה ז' וי"א שזכר תפלת הנוסחא יעלה ויבוא. ופקדוננו, בסדורי ספרדים וכן בנוסח רב עמרם ורמב"ם איננה. משיח, בס' הדרת קדש לר' שמעון בן שואל משיח ר"ת מנחם שילה, ינון, חנינא, שהן שמותיו של הגואל (סנהדרין צ"ח, ב') יבוא במהרה בימינו. לטובה, בכי"י ולטובה ולחן ולחסד ולרחמים ולחיים כולן בוי"ו בראש, ובכי"י אחר לטובה לחן לחסד לרחמים לחיים כולן בלי וי"ו, חוץ ממלה אחרונה ולשלום שהיא בוי"ו בכל הנוסחאות, והספרדים אין להם ב' התבות לחיים ולשלום, והיוצא לדין כי נוסח סדורינו איננו על מתכונת הלשון אלא המחסרים וי"ו צריכים לחסרה מכולן והמעמידים אותה צריכים להעמידה בכולן, ואנחנו בהעמדת הוי"ו כפי נוסח כי"י בעבור שכן דרך היותר נכון במקרא (ראה לדוגמא בראשית סמן י') ובעבור שכן אומרים גם למעלה ויבא ויגיע ויראה וירצה וכו' כולן בוי"ו. ביום פלוני הזה, הספרדים מוסיפים לרחם בו עלינו ולהושיענו, והוא ע"פ סדור רב עמרם. ובדבר בסדור רפ"ה גם בכ"י אחד בְּדָבָר וכן נוסחת הספרדים, ולפיה מוסב הלשון למעלה „והושיענו בו לחיים בדבר ישועה ורחמים". אבל בסדור רפ"ז ובכ"י גורס ובדבר כנוסחתנו, והנה מתחיל בתבה זו מאמר חדש.

ותחזינה עפ"י מיכה ד', י"א. וחתימה זו מזכירה הכוזרי מאמר ב' ס' כ"ד ומאמר ג' ס' י"ט ומאמר ה' ס' כ"ג. לציון ברחמים, בסדור סעדיה גאון נוסף „ותרצה בנו כמו או'". המחזיר, ככר מבואר כי ל' החזרה משתמשים בו חז"ל על השבת דבר למקומו הראשון; ובמדרש תהלים מזמור ע' זמרו לה' יושב בציון, אימתי, כשיבוא להחזיר שכינתו לציון. שכינתו, גם הוא ל' חכמים וטעמו גלוי כבוד השם, וישכון כבוד ה' (שמות כ"ד ט"ז) ת"י ושרא איקר שכינתא דה', אני ה' שוכן (במדבר ל"ה, ל"ד) ת"א אנא ה' דשכינתי שריא, שכנתי שמי שם (ירמי' ז', י"ב) ת"י דאשריתי שכינתי, ובגמר' יומא כ"א ב' חמשה דברים שהיו וכו' אש ושכינה ורוח הקדש, ובחגיגה י"ד, ב' אפשר אתה דורש במעשה מרכבה ושכינה עמנו, ובסוטה י"ג, ב' שראתה שכינה עמו, ובנדרים ל"ח אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על גבור וכו' ודומיהן.

מודים נקראת הודאה (מגלה י"ח וברכות כ"ט ול"ד ושבת כ"ד וסוטה ס"ח, ב' וספרי פ' זאת הברכה), וכתב הכל בו שיש בברכה זו פ"ו תבות, ועוד גימטריא של מודים הוא ק' לרמוז שאנו מודים להשם

[ו]עַל־נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל־נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל־יוֹם עִמָּנוּ וְעַל [נִ]פְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל־עֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם· הַטּוֹב [כִּ]י לֹא־כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא־תַמּוּ חֲסָדֶיךָ מֵעוֹלָם [קִ]וִּינוּ לָךְ:

[ב]ימי חנוכה, גם בפורים בתפלת ערבית קודם קריאת המגילה וביום י"ד בשחרית ובמנחה אומרים כאן על הנסים.

אַן חנוכה אויך פורים צו מעריב שחרית אונד מנחה ווירד היער על הנסים געזאגט.

עַל הַנִּסִּים וְעַל הַפֻּרְקָן וְעַל הַגְּבוּרוֹת וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַמִּלְחָמוֹת שֶׁעָשִׂיתָ לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בִּזְמַן הַזֶּה

[...]ן' ברכות בכל יום. מודים ל' דה"א כ"ט, י"ג. שאתה שין בקמ"ץ וכן נקוד בכ"י ובסדור רפ"ז ולהלן למעלה [...]ף 84. מגן ישענו עפ"ה ש"ב כ"ב, ל"ו. ובסדורי ספרד גם בכ"י ומגן בוי"ו ברא"ש וכן ברמב"ם. נודה לך [...]ס"ה תהלים ע"ט, י"ג. ויותר לנו מזה כי העקר נוֹדֶה בנגון מלרע ולמ"ד של לְךָ רפויה. הפקודות לך, כן [...]שני כ"י וסדורי רפ"ה ורפ"ז ובמחזור רומא ושאר ס"י וכן בסדר סעדיה וסדר רב עמרם וכן גורס אבודרהם [...]כן הוא בפירוש העמידה לר' שמואל גם בפירוש התפלה לבעל של"ה גם בזוהר פקודי עמוד תע"ב, וכן כתב [י]עב"ץ. ובספרי פ' פנחס כל זמן שאדם נתון בחיים נפשו פקודה ביד קונו. ור' עזריאל הדפיס הַמֻּפְקָדוֹת לך ועפ"ה [ת]הלים ל"א, ו', ואף כי גם הוא יתכן וגם סמך לו בתנא דבי אליה פרק ב' וי"א, מ"מ הנוסחאות הישנות [...]ומדות לנגדו. נסיך, אותותיך לטוב לנו, והוא מורגל הרבה בל' חז"ל כמו עשרה נסים (אבות פ' ה') [מ]קום שנעשו בו נסים (ברכות ראש פרק ט') בעל הנס אינו מכיר בנסו (נדה ל"א), בל"א וואונדער. שבכל [ע]ת ערב וכו', בשני כ"י שבכל יום עת ערב וכו'. הטוב, הה"א היא ה"א הקריאה (vocativ) וכן ה"א המרחם, בל"א גיטיגער! בַּארמהערציגער! כי לא כלו וכו' עפ"ה איכה ג', כ"ב. מעולם קוינו לך, בסדר [ר]ב עמרם גם במחזור רומא גורס וּמֵעוֹלָם ובסדורי הספרדיים כי מעולם, ופירוש מעולם מזמנים שעברו עד [...]ה, בל"א פֿאָן יעהער, כמו בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם (יהושע כ"ד, ב'). קוינו לך, בסדר רב עמרם [ו]במחזור רומא יש עוד התוספת „לא הכלמתנו ה' אלהינו ולא עזבתנו ולא הסתרת פניך ממנו". [ו]על כלם וכו'.

מודים דרבנן, נקרא כך בעבור שהוא מורכב מכמה מודים שאמרו הרבנן, ועפ"י מסקנת רב פפא [...]דאיתא בסוטה דף מ'. והחתימה ברוך אל ההודאות שלא נמצאה שם בגמרא וגם איננה בנוסח רב עמרם [ו]רמב"ם וסמ"ג עיין י"ט גם לא במחזור רומא, היא לקוחה מירושלמי ברכות פ' א' הלכה ז' אשר גם שם [...]מה מודים מכמה רבנן וחתימתן בא"י אל ההודאות. ונמצא במחזור רומא תחלת הנוסחא בלשון זו „מודים [...]ורעים ומשתחוים אנחנו לפניך אלהינו אלהי כל בשר יוצרנו" וכו'. — אלהי כל בשר, ירמיה ל"ב, כ"ז. [י]וצר בראשית, מכונה כברוך שאמר. בלבב שלם, בס"א בְּלֵב שלם, וגם הוא נכון כמו בדה"א כ"ט, ט'. [ע]ל שאנחנו מודים לך, לפי פירש"י בסוטה מ' מוסב למעלה על מודים ר"ל ומודים אנחנו לך על שאנחנו [מ]ודים לך כלומר על שזכיתנו להודות לך, ופירוש אחר מביאים התוספות שם הלקוח מערוך ערך דד; ולפי [ה]פשוט טעם של עַל כאן הוא שוה לטעם של על שהחייתנו האמור למעלה בענין, ופירושו תחיינו ותקיימנו [ו]כו' בעבור שאנו מודים לך, ר"ל בזכות ההודאה שאנו מודים לך.

על הנסים, בגמרא שבת כ"א, ב', בכ"ה בכסלו יומי דחנוכה וכו' ועשאום י"ט בהלל ובהודאה, ופירש [ר]ש"י לומר על הנסים בהודאה, ושם דף כ"ד מזכיר של חנוכה בהודאה. ובמס' סופרים פ' כ' מביא על [ה]נסים של חנוכה גם של פורים אך בנוסחא משונה מנוסחתנו. והנה בסדור רב עמרם וברמב"ם בסדר [ה]תפלה ובאבודרהם הגרסה עַל הנסים בלא וי"ו ברא"ש וכן הוא בכל ס"י ובכל הפוסקים, וע"כ הגהת בעל [...]"ת וְעַל בוי"ו איננה וגם מה שמביא לעזריו את בעל מטה יהודה ובעל אור חדש אינו בעזר מהם כלל כי [ה]ם דברו על אמירת הנוסחא בבהמ"ז, אבל פה בתפלה יותר יפה על הנסים בלי וי"ו ובמשך הוא אל [ה]למעלה ממנו „מעולם קוינו לך על הנסים וכו'. הַפֻּרְקָן מלה ארמית וטעמה בעברית ישועה, הישועה [ה]גדולה (ש"א י"ד, מ"ה) מתורגם פורקנא רבא. ונקודו הפ"א בקמץ חטוף בסדור רפ"ז גם כאן גם בנוסח [י]קום פרקן וכן העקר הן כשנשקול התיבה במשקל העברי הן כשנשקלה במשקל ארמי, ובארמי משקלה כמו שָׁלְחָן שָׁלְטָן ובעברי משקלה כמו קָרְבָּן אָבְדָן וכבר דברתי עליו בס' תולדות חיים דף קט"ו. ועל המלחמות, [ה]ספרדים אומרים ועל הנפלאות ועל הנחמות; ובסדר רב עמרם ומחזור רומא נמצא ועל המלחמות [נ]וסף עוד ועל הפדות. בִּזְמַן הזה בכ"ל ומה שנמצא בסדורים וּבַזְּמַן הזה טעות הוא, ולהלן עוד [ב]ברכות נר חנוכה.

לחנוכה.

בִּימֵי מַתִּתְיָהוּ בֶּן־יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל חַשְׁמוֹנַי וּבָנָיו׃ כְּשֶׁעָמְדָה מַלְכוּת יָוָן הָרְשָׁעָה עַל־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לְהַשְׁכִּיחָם תּוֹרָתֶךָ וּלְהַעֲבִירָם מֵחֻקֵּי רְצוֹנֶךָ׃ וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים עָמַדְתָּ לָהֶם בְּעֵת צָרָתָם׃ רַבְתָּ אֶת־רִיבָם דַּנְתָּ אֶת־דִּינָם נָקַמְתָּ אֶת־נִקְמָתָם מָסַרְתָּ גִבּוֹרִים בְּיַד חַלָּשִׁים וְרַבִּים בְּיַד מְעַטִּים וּטְמֵאִים בְּיַד טְהוֹרִים וּרְשָׁעִים בְּיַד צַדִּיקִים וְזֵדִים בְּיַד עוֹסְקֵי תוֹרָתֶךָ׃ וּלְךָ עָשִׂיתָ שֵׁם גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ בְּעוֹלָמֶךָ וּלְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל עָשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה וּפֻרְקָן כְּהַיּוֹם הַזֶּה׃ וְאַחַר כֵּן בָּאוּ בָנֶיךָ לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וּפִנּוּ אֶת־הֵיכָלֶךָ וְטִהֲרוּ אֶת־מִקְדָּשֶׁךָ וְהִדְלִיקוּ נֵרוֹת בְּחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ וְקָבְעוּ שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה אֵלּוּ לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל׃

לפורים.

בִּימֵי מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה כְּשֶׁעָמַד עֲלֵיהֶם הָמָן הָרָשָׁע׃ בִּקֵּשׁ לְהַשְׁמִיד לַהֲרֹג וּלְאַבֵּד אֶת־כָּל־הַיְּהוּדִים מִנַּעַר וְעַד־זָקֵן טַף וְנָשִׁים בְּיוֹם אֶחָד בִּשְׁלוֹשָׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ שְׁנֵים־עָשָׂר הוּא־חֹדֶשׁ אֲדָר וּשְׁלָלָם לָבוֹז׃ וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים הֵפַרְתָּ אֶת־עֲצָתוֹ וְקִלְקַלְתָּ אֶת־מַחֲשַׁבְתּוֹ וַהֲשֵׁבוֹתָ גְּמוּלוֹ בְרֹאשׁוֹ וְתָלוּ אוֹתוֹ וְאֶת־בָּנָיו עַל־הָעֵץ׃

כהן גדול, יש ספק אם הוא מוסב על מתתיהו או על יוחנן, ולפי הרמב"ם בפתיחתו למשנה פרק ה' האומר כהן גדול מוסב על מתתיהו וכן הוא במאמר הירושלמי ולמדנו שמעתיק אבן ירחי בהלכות חנוכה ס' קמ"ז, אבל הרב מאירי בפתיחתו למס' אבות כתב כי יוחנן כהן גדול שהעביר הודית המעשר (בסוף מס' מעשר שני) הוא אביו של מתתיהו החשמונאי, וא"כ מוסב כאן האומר על יוחנן, וכן כתב בעל יסוד עולם מאמר ד' פ' י"א והיוחסין דף ט"ז, ב'. וכ"ד, ב'. וס', ב'. חַשְׁמוֹנַי ככה הוכיח רוו"ה מקריאת הקדמונים שהעתקו בהברת חולם אחרי המי"ם, רק שהוא הדפיס חשמוֹנָאי באל"ף בין נו"ן ליו"ד, ואל"ף זו אך למותר היא ולא נכתבה אלא לצורך הספרים הבלתי מנוקדים שלא יטעה הקורא לקרות הנו"ן בחירק, ואם תנוקד התבה יש להסיר אות תקון הקריאה הזאת, וכמו שנמצא לחז"ל שכתבו בספריהם הבלתי מנוקדים בית שמאי ובמקרא.. שהוא מנוקד הוא שַׁמַּי בלי אלף (דה"א ב', כ"ח) וכן כתבו כדאי ובמקרא הוא כְּדַי בלא אל"ף (אסתר א', י"ח), וכבר הערותי על זה בס' תוצאות חיים דף ז'. ושם חשמוני זה הוא לדעת קצת שם עצם ולדעת אחרים שם תואר בטעם גדול ונגיד מענין יאתיו חשמנים (תהלים ס"ח, ל"ב), ומה שנראה הפשוט שהוא שם כנוי לכל המשפחה ע"ש עיר מולדתם והיא חשמון (יהושע ט"ו, כ"ז) ושמעון אביו של יוחנן וזקנו של מתתיה (סדר עולם זוטא, וספר א' של מקבאים פרק ב') נראה שנולד בחשמון וכנוהו על זאת חשמונאי ונקראת כן כל משפחתו בית חשמונאי. הָרְשָׁעָה שם תואר בה' נקבה כמו מדרכו הרשעה (יחזקאל ג' י"ח) וראה כמוק הנמור לשרשים שרש רשע. לְהַשְׁכִּיחָם תורתך כן נוסחת האשכנזים להשכיחם בהפעיל כמו להשכיח את עמי שמי (ירמיה כ"ג, כ"ז), ונוסחת ספרדים לְשַׁכְּחָם תורתך, בפיעל, וגם היא תתכן כמו שכח ה' בציון שבת ומועד (איכה ב', ו'). והנה בהרבה סדורים כתוב מִתּוֹרָתְךָ, ועל זה כתב אבודרהם שהוא טעות ואין לומר מתורתך במי"ם בתחלה אלא תורתך בלא מי"ם וכן הוא בסדר רבינו סעדיה עכ"ל. ולהעבירם מֵחֻקֵּי רצונך כן בכל ס"י וכ"י וכן גורס אבודרהם והוא הנכון. ובעל מג"א בס' תרפ"ב גם בעל מטה יהודה מחקו את המי"ם מן מֵחקי בשם אבודרהם, ובמט"ב טעו כי אבודרהם לא הסיר רק המי"ם של מתורתך לבד וקיים את המי"ם של מחקי, כאשר יראה כל מעיין בספרו, וכן באמת הלשון ולהעבירם מחקי רצונך אין בה קושי כלל, ויסודה על הכתוב לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי (דברים כ"ו, י"ג) רק שנוסף ל' קל לל' הפעיל לעשותה יוצאה לשנים פעולים. ביד חלשים, ברשותם ובכחם, אין דיע געוואַלט, כמו ביד שוסים, ביד אויביהם (שופטים ב', י"ד), ואין לפרש יד ממש שא"כ היה כתוב בידי חלשים. וזדים, העושים הרע להכעיס, כמו זדים הליצוני עד מאד, מתורתך לא נטיתי (תהלים קי"ט, נ"א) וע"פ זה הפסוק נוסדה הנוסחא. עוֹסְקֵי בסי"ן, כמבואר למעלה דף 37. ופנו ל' ביעור, מל' ואנכי פניתי הבית (בראשית כ"ד ל"א). וקבעו, ל' קבע בל' חז"ל טעמו יעוד ותקון בל"א בעסטיממען איינזעטצען, הקובע מקום לתפלתו (ברכות ו', ב') תפלת הערב אין לה קבע (שם ראש פ' ד') עשה תורתך קבע (אבות א' ט"ו) קובע לו שכר (שם ג' ג') ושל היחיד הקבוע (סוכה ראש פ' ב') וכן בתפלת ר"ה וחקי ראשי חדשים לכם קבעת. אֵלּוּ כן ל' המשנה במקום אֵלֶּה של המקרא. לשמך הגדול, בכ"י יש עוד תוספת בסוף כן לחנוכה כן לפורים ובה לשונו „כשם שעשית

וְעַל־כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד׃

בעשי"ת אומרים: וּכְתוֹב לְחַיִּים טוֹבִים כָּל־בְּנֵי בְרִיתֶךָ׃

וְכֹל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶּלָה וִיהַלְלוּ אֶת־שִׁמְךָ בֶּאֱמֶת הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת׃

בשחרית, ובתענית אף במנחה, אומר הש"ץ או"א ברכנו, ואין אומרים אותו בבית אבל.

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ׃ בָּרְכֵנוּ בַבְּרָכָה הַמְשֻׁלֶּשֶׁת בַּתּוֹרָה הַכְּתוּבָה עַל־יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ הָאֲמוּרָה מִפִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו כֹּהֲנִים עַם קְדוֹשֶׁךָ כָּאָמוּר׃ יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ׃ יָאֵר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ׃ יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם׃

להם נסים וגבורות בימים ההם כן עֲשֵׂה עמנו ה' אלהינו פלא ונסים בעת הזאת". ותוספת כזו יש גם במחזור רומא ובסדר רב עמרם, גם אבודרהם מזכירה בשם רב עמרם ורבינו סעדיה והרמב"ם וכתב עליה שהר"מ מרוטנבורג מחה לאמרה בעבור שהיא בקשה ואין לומר בקשה בהודאה, וכן גם אבן ירחי בס' ב"ה מהלכות מגלה כתב שאין לאמרה גם הגהת מיימונית לסדר נוסח תפלה קטן ב' כתב כן. אמנם נמצא ברוקח ובכל בו שיש בנוסח על הנסים של חנוכה קכ"ד תבות כמנין יוחנן, ובשל פורים פ"ה תבות, והוא רק מכוון בצרוף תוספת זו, ועיין עוד בר"ן פרק ג' דר"ה ד"ה סדר ברכות אומר ובתוספות מגלה דף ד' ד"ה פסק ואומר.

מָרְדְּכַי הקמץ של המ"ם הוא קמץ חטוף, והדל"ת בחטף קמץ. כשעמד עליהם המן, כתב בעל טעם יוסדו צ"ל לגרוס כשעמד המן הרשע ואין לגרוס עליהם, וקאי אמה דבתריה בקש להשמיד וכו', אבל לנוסח עמד עליהם משמע דקאי על מרדכי ואסתר, ובאמת לא עמד מעולם על אסתר בידוע, ואין לומר דקאי על מה דבתריה בקש להשמיד וכו' את כל היהודים א"כ הוא כפל לשון עכ"ל ואחזו בהגהתו בעל ש"ת ובעל ויי"ל בלי הבין שבעל ט"י הרים קושיא מבוטלת מעקרה, כי המאמר כשעמד עליהם איננו מוסב כלל על מרדכי ואסתר, אלא מוסב על שעשית לאבותינו שלמעלה, והפירוש, על הנסים שעשית לאבותינו כשעמד עליהם (על אבותינו) המן הרשע בימי מרדכי ואסתר וכו' ותבות בימי מרדכי ואסתר כאוזן הבירה בעין מאמר מוסגר הן, וע"כ אין למחוק מלת עליהם. להשמיד להרוג וכו' הוא ל' אסתר ג', י"ג. הפרת עפ"ה ישעיה ח', י"א ותהלים ל"ג, י'. וקלקלת, ל' בטול ואבוד בל' חז"ל ומגזרת הגבעות התקלקלו (ירמיה ד', כ"ד). והשבות גמולו בראשו עפ"ה יואל ד', ד'. ובכמה סדורים והשבות לו גמולו וטעות. ותלו, אסתר ט', כ"ה.

ועל כלם וכו' הלשון הזאת נמצא בס' היכלות. וגרסת אבודרהם היא „ויתרומם תמיד שמך מלכנו לעולם ועד" וכן בסדורי ספרד, וזהו הנכון יותר ע"פ מליצת הלשון; וסעדיה גאון גורס „ועל כלם תתברך ותתרומם כי יחיד אתה ואין בלתך", בא"י וכו'. האל, הה"א ה"א הקריאה כה"א של הטוב והמרחם, וכמו הקהל (במדבר ט"ו, ט"ו) הנער (ש"א י"ז, נ"ח) הזקנים (יואל א', ב') הים, הירדן, ההרים (תהלים קי"ד, ה'. ו'). והפירוש אתה אל שאתה ישועתנו. נאה, ל' חכמים הוא ובל' המקרא נאוה כמו ומראך נאוה (שיר א' י') או יאה כמו כי לך יאתה (ירמיה י', ו').

או"א ברכנו, נוסחא זו שמה ברכת כהנים, ואיננה בכלל י"ח ברכות של תפלה אלא נתקנה לפי שיאמרנה כנגד נשיאות כפים וכמו שכתב הכל בו וז"ל ומה שאנו אומרים ברכת כהנים אחר הודאה, זהו לפי שבימיהם היו עולים לדוכן בכל יום וכנגד זה אנו אומרים ברכת כהנים זעירא. וכן כתב אבן ירחי וז"ל אסור ליחיד לומר ברכת כהנים בתפלתו כי בצבור נתקנה כנגד נשיאות כפים שאינה אלא בעשרה, ואומרה הש"ץ. וראה הגהת מימונית בפ' ט"ו מהלכות תפלה ובסמן א' לנוסח ברכות התפלה. בברכה המשלשת, ר"ל ברכה הכוללת שלש ברכות, דוגמת והחוט המשלש (קהלת ד', י"ב) חוט של שלשה חוטים, כי כן שלשה פסוקים של בכה"כ שלש פרשיות הן להיות כל אחד סתומה לפניו ולאחריו ובכל אחד ברכה מיוחדת. עם קדושך, ז"ל אבודרהם, כתב הר"י קמחי שאין לומר כהני עם קדושך כי אינם בני ישראל אלא כהני ה' כמו שאין לומר נביאי ישראל אלא נביאי ה', גם אין לומר כהנים עם קדושך כי אינם נקראים עם ובעד הכהנים והעם, אלא הנכון לומר כהנים בְּעם קדושך, ונראה לי שיוכל לומר כהנים עם קדושך כדאמרינן בודוי יה"כ ובני אהרן עם קדושך (יומא מ"א ב') וכן הוא כתוב בסדורי רב עמרם ורבנו סעדיה עכ"ל. ודע כי בסדורי הספרדים נוסף לברכת כהנים גם הפסוק ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם. והוא ע"פ נוסח רב עמרם ורבינו סעדיה והרמב"ם, גם הרוקח בס' ש"ט סובר שכן הנכון (וראה ס' חסידים סמן תת"ד), אבל אבן ירחי כתב בשם רש"י שלא יתכן לומר פסוק זה כי ל' צוואה הוא לכהנים ולא ל' ברכה, אלא תכף לוישם לך שלום יאמר שים שלום, דומה לדומה.

בשחרית, ובתענית אף במנחה, אומרים שים שלום:

שִׂים שָׁלוֹם, טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן וָחֶסֶד
וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ.
בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פָּנֶיךָ.
כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד וּצְדָקָה
וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם.

במנחה ובערבית שלום רב:

שָׁלוֹם רָב עַל־
יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ
תָּשִׂים לְעוֹלָם.
כִּי אַתָּה הוּא
מֶלֶךְ אָדוֹן
לְכָל־הַשָּׁלוֹם.

וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ.

שים שלום, במגלה דף י"ח, מה ראו לומר שים שלום אחר ברכת כהנים, דכתיב ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם (במדבר ו', כ"ז) וברכה דהקב"ה שלום שנ' ה' יברך את עמו בשלום (תהלים כ"ט). ויש בה ו' דברים, שלום, טובה, ברכה, חן, חסד, רחמים, כנגד ו' דברים שבברכת כהנים. ועוד בה מעין ברה"כ, שים שלום כנגד וישם לך שלום, ברכנו אבינו כנגד יברכך, באור פניך כנגד יאר ה' פניו (מטה משה). ויש בברכה זו כ"ג תבות כנגד כ"ג אותיות שיש בפסוקים ישא ה' פניו וכו' ושמו את שמי על וכו' וכנגד כ"ג תבות שבמזמור ס"ז למנצח בנגינות. טובה, שם דבר כמו לעשות טובה (במדבר כ"ד, י"ג) בל"א גוטעג, וכן בימלה ויבא לפליטה לטובה, ויסדו טובה בל' נקבה ולא טוב בל' זכר כדי שלא נטעה להחליטו כתואר אל שלום. באור פניך עש"ה יאר ה' פניו אליך. כי באור פניך, כן הנוסחא הנכונה עש"ה ה' באור פניך יהלכון (תהלים פ"ט, ט"ז) ולא במאור פניך (אבן ירחי). תורת חיים עש"ה כי היא חייך (משלי ד' י"ג) עץ חיים היא (שם ג', י"ח). ואהבת חסד, מיכה ו', ח'. והספרדים אומרים ע"פ סדר סעדיה ורב עמרם ורמב"ם „תורה וחיים אהבה וחסד". וטוב בעיניך, כלומר ויהיה טוב בעיניך לברך וכו'. שעה מלה תלמודית ומקורה בל' ארמית וטעמה בעברית רגע, וחז"ל השתמשו בה ברוב המקומות להורות על חלק אחד מכ"ד חלקים של יום שלם, בל"א שטונדע. ובסדורי ספרדים הנוסחא „לברך את עמך ישראל ברב עוז ושלום". ב"א"י המברך את עמו וכו' עש"ה תהלים כ"ט, י'. והנה החתימה הזאת איננה נזכרת להקדמונים, אבל החתימה הקדמונית היא שאנו אומרים בעי"ת ב"א"י עושה השלום, כנראה ממדרש ויקרא רבה פ' ט' ומס' דרך ארץ זוטא סוף פרק השלום, חותמים שלום בק"ש פורס סוכת שלום, חותמים שלום בתפלה עושה שלום עכ"ל וכן במאמר המדרש שמביאו בעל הלכות גדולות פרק ה' מהלכות ברכות בשם מדרש ירושלמי, ובעל הרוקח בס' שכ"ו בשם מדרש ויכלו ונמצא גם בילקוט שמואל רמז פ' וז"ל אשכחן בתפלת חנה מעין שמנה עשרה, רמה קרני בה' כנגד מגן אברהם, ה' ממית ומחיה מחיה המתים, אין קדוש כה' האל הקדוש, כי אל דעות ה' חונן הדעת, ונכשלים אזרו חיל הרוצה בתשובה, מוריד שאול ויעל חנון המרבה לסלוח, שמחתי בישועתך גואל ישראל, מקים מעפר דל רופא חולי, שבעים בלחם מברך השנים, רגלי חסידיו ישמור מקבץ נדחי עמו ישראל, ה' ידין אפסי ארץ אוהב צדקה ומשפט, ורשעים בחשך ידמו מכניע זדים, קשת גבורים חתים מבטח לצדיקים, וירם קרן משיחו אלהי דוד ובונה ירושלים, אין צור כאלהינו שומע תפלה, אל תרבו תדברו גבוהה שאותך לבדך ביראה נעבוד, יצא עתק מפיכם הטוב שמך ולך נאה להודות, ויתן עוז למלכו עושה השלום, הרי י"ח ברכות עכ"ל וכן יוצא גם ממס' סופרים פ' י' נהגו אנשי מערב ואנשי מזרח לומר פריסת שמע אחר עושה השלום בג' תפלות של י"ח עכ"ל, וכן גם נוסחת הכוזרי במאמר ג' ס' י"ט, וכן גורס רב עמרם בעדות הטור סוף ס' קכ"ז וס' קל"ג. הרי ברור מכל האמור כי חתימה הקדמונית היא בא"י עושה השלום ונאמרה אח"כ לתפלת ר"ה ויה"כ וימי התשובה, ותקנו לומר לשאר ימות השנה החתימה המברך את עמו.

שלום רב עש"ה תהלים קי"ט, קס"ה. וקכ"ה, ה'. ואומרים הנוסחא הזאת בתפלת ערבית ומנחה שאין נשיאות כפים, ובשחרית ומוסף גם במנחה של תענית שהוא ראוי לנשיאות כפים אומרים שים שלום, כי אחר ברכת כהנים לעולם שים שלום כדאית' בסוטה דף ל"ח, ב' ובמדבר רבה דף רמ"ד, ג'. ומה שנוהגים לומר שים שלום במנחה של שבת ושל יה"כ שאין בהם נשיאות כפים הוא בעבור שקראו בתורה ובשים שלום כתוב כי באור פניך נתת לנו תורת חיים, אך בזה המנהגים שונים, וראה הגהות מיימוני לנוסח תפלה סמן א' ולקוטי פרדס דף י"ג, א' ומטה משה ס' קע"ו. ובני מנהג ספרד אין להם כלל הנוסחא של שלום רב, ואומרים תמיד שים שלום, וכן לא נמצאה שלום רב לא בסדור רב עמרם ולא ברמב"ם; ולהפך למנהג אויגנון אומרים תמיד שלום רב ולא שים שלום. ויש בנוסחא זו ל"ג תבות כנגד ל"ג תבות שיש מן זבחו זבחי צדק (תהלים ד', ו') עד סוף המזמור.

בעשי"ת אומרים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם:

בְּסֵפֶר חַיִּים בְּרָכָה וְשָׁלוֹם וּפַרְנָסָה טוֹבָה נִזָּכֵר וְנִכָּתֵב לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, עוֹשֵׂה הַשָּׁלוֹם:

אֱלֹהַי· נְצֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וּשְׂפָתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה, וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדֹּם וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה: פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי· וְכֹל הַחוֹשְׁבִים עָלַי רָעָה· מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחֲשַׁבְתָּם·

עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ· לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי: (קהלת תענית.)

במקום עשה למען שמך יש אומרים זה:

מַלְכֵּנוּ וֵאלֹהֵינוּ אֱלֹהֵי כָל־בָּשָׂר יַחֵד שִׁמְךָ בְּעוֹלָמֶךָ בְּנֵה עִירֶךָ יַסֵּד בֵּיתֶךָ שַׁכְלֵל הֵיכָלֶךָ קָרֵב קֵץ בִּיאַת מְשִׁיחֶךָ פְּדֵה עַמֶּךָ שַׂמַּח עֲדָתֶךָ· עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן מַלְאֲכֵי מְרוֹמִים עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן צִדְקָתֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַנְךָ אִם־לֹא לְמַעֲנֵנוּ· לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי:

יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי־פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגֹאֲלִי: פוסע לאחריו ג' פסיעות ואומר עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן: וזוקף לפנ ואומר

יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ: וְשָׁם נַעֲבָדְךָ בְּיִרְאָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת: וְעָרְבָה לַיְיָ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָיִם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת:

ועומד במקום שכלו פסיעותיו עד כדי הלוך ד' אמות, ובצבור עד שיגיע ש"ץ לקדושה.
* הש"ץ חוזר התפלה בקול ואומר תחלה אדני שפתי תפתח כלה.

אלהי נצור, כתב אבודרהם יש יחידים שנוהגין לומר אחר תפלתם קודם שיפסעו שלש פסיעות בקשה זו, וכן נמצאה גם בסדור רב סעדיה ורב עמרם, והיא תפלת מר בריה דרבינא כי הוה מסיים צלותה (ברכות דף י"ז). נצור לשוני מרע עפ"ה תהלים ל"ד י"ד, ויזהר מאד שעקר הנוסחא הוא וּשְׂפָתַי (וכן בסדור רפ"ז) ולא וְשִׂפְתוֹתַי ולא נמצא בכל המקרא שפתותי אלא שְׂפָתַי· ולמקללי נפשי תדום, שלא אחרף את מי שחרפני אלא אשמע קללתו, ועל דרך שומעין חרפתן ואינן משיבין (שבת פ"ח, ב'), ומה שאמר נפשי תדום ולא אמר פי ידום, ר"ל שתוכני אשר גם במחשבה לא אשנא את חורפי. כעפר לכל תהיה, שלא יגבה לבי כלל ובכלל אלא אשפיל את עצמי לכל, והתוספות לברכות י"ז פירשוהו בדרך דרוש ע"ש. ובמצותיך תרדוף נפשי, לפי דקדוק הלשון העקר וּמִצְוֹתֶיךָ לא וּבְמִצְוֹתֶיךָ· וכל החושבים, בנוסח הגמרא יש עוד לפניו „ותצילני מפגע רע מיצר הרע" וכו' ומסדרי התפלה השמיטוהו. הפר עצתם וקלקל מחשבותם, מליצה לקוחה מנוסח על הנסים של פורים. ודע כי בכל ס"י מַחְשְׁבוֹתָם וכן בגמרא ובסדורי ספרדים ובטור וברוקח ואין לשנות. עשה למען שמך וכו' עד ימינך ועננו זה איננו מתפלת מר וכן לא נמצא בכ"י גם לא בסדורי רפ"ה ורפ"ז. אבל נוסף ע"פ אגדה שהביא אבן ירחי בס' מ"ב וז"ל אמר שמואל כל האומר אחר תפלתו אלו ג' דברים עשה למען שמך עשה למען ימינך עשה למען משיא לדקדק אין תפלתו חוזרת ריקם עכ"ל ומביאים אותו ג"כ הרוקח ס' שכ"ג והטור א"ח ס' קכ"ב אך בשנוי לשון קצת. וכתב עוד הטור נהגתי לומר אלהי נצור עד וקלקל מחשבותם, מלכנו ואלהינו אלהי כל בשר יחד שמך וכו' והיא ע"פ נוסח רב עמרם. עשה למען ימינך, הוא ע"פ מדרש תנחומא סוף פ' אחרי מות אמר ר' אבהו כל צרה שבאה לישראל היא של הקב"ה שנ' עמו אנכי בצרה, הושיעה ימינך ועננו, שאם אתה עונה אותנו הישועה שלך היא, ולכה לישועתה לנו שלא תהא הימין לאחור שנ' השיב אחור ימינו עכ"ל ובאיכה רבתא דף ע"ב ומובא גם בילקוט תהלים רמז תתפ"ה, אמר הקב"ה עמו אנכי בצרה, עכשו בני שרוין בצער ואני ברווח, כביכול השיב אחור ימינו, ולבסוף גלה אותו לדניאל, אמר לו לקץ הימין, אותה ימין שהיא משועבדת, קץ נתתי לימיני, גאלתי את בני גאלתי את ימיני, והוא שאמר דוד למען יחלצון ידידיך הושיעה ימינך ועננו (תהלים ק"ח, ז') עכ"ל. יהיו לרצון, שם י"ט, ט"ו. ואמרו בברכות דף ט', ב' הואיל ולא אמרו דוד אלא לאחר י"ח פרשיות (כי אשרי האיש ולמה רגשו חדא פרשה היא) לפיכך תקינו רבנן לאמר י"ח ברכות עכ"ל ויש בפסוק זה י' תבות וי' יודי"ן ותחלתו יו"ד וסופו יו"ד, כנגד

קבלת תענית.

אמר שמואל, כל תענית שלא קבל עליו מבעוד יום לאו שמיה תענית (תענית י"ב). וע"כ יחיד שרוצה להתענות יאמר זה בתפלת המנחה שלפני יום התענית קודם יהיו לרצון:

ווער אויף מארגען תענית אויף זיך נימט זאגט דיעזעס רבון בי מנחה פאר יהיו לרצון.

רִבּוֹן הָעוֹלָמִים. הֲרֵי אֲנִי לְפָנֶיךָ בְּתַעֲנִית נְדָבָה לְמָחָר (ואם בדעתו שלא להשלים את תעניתו יוסיף ויאמר עַד חֲצִי הַיּוֹם. או עַד אַחֲרֵי תְּפִלַּת מִנְחָה) יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי. שֶׁתְּקַבְּלֵנִי בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן. וְתָבֹא לְפָנֶיךָ תְּפִלָּתִי. וְתַעֲנֶה עֲתִירָתִי בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים. כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: יהיו לרצון וכו'.

המתענה ביום תעניתו בתפלת מנחה קודם יהיו לרצון יאמר רבון זה (גמרא ברכות י"ז).

אין טאג דעז תענית בי מנחה זאגט מאן דיעזעס רבון פאר יהיו לרצון.

רִבּוֹן הָעוֹלָמִים. גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ. בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם אָדָם חוֹטֵא מַקְרִיב קָרְבָּנוֹ. וְאֵין מַקְרִיבִים מִמֶּנּוּ אֶלָּא חֶלְבּוֹ וְדָמוֹ. וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים מְכַפֵּר. וְעַכְשָׁו יָשַׁבְתִּי בְּתַעֲנִית וְנִתְמַעֵט חֶלְבִּי וְדָמִי. יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ שֶׁיְּהֵי חֶלְבִּי וְדָמִי שֶׁנִּתְמַעֵט הַיּוֹם כְּאִלּוּ הִקְרַבְתִּיו לְפָנֶיךָ עַל־גַּב הַמִּזְבֵּחַ וְתִרְצֵנִי: יהיו לרצון וכו'.

אחר תפלת שמנה עשרה יש אומרים אלו הפסוקים:

שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֶשָּׂא עֵינַי אֶל־הֶהָרִים מֵאַיִן יָבֹא עֶזְרִי: עֶזְרִי מֵעִם יְהֹוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: וְאֹרַח צַדִּיקִים כְּאוֹר נֹגַהּ הוֹלֵךְ וָאוֹר עַד־נְכוֹן הַיּוֹם: וַאֲנִי תְפִלָּתִי לְךָ יְהֹוָה עֵת רָצוֹן אֱלֹהִים בְּרָב־חַסְדֶּךָ עֲנֵנִי בֶּאֱמֶת יִשְׁעֶךָ: הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: הִנֵּה עֵין יְהֹוָה אֶל־יְרֵאָיו לַמְיַחֲלִים לְחַסְדּוֹ: הוֹד וְהָדָר לְפָנָיו עֹז וְחֶדְוָה בִּמְקֹמוֹ: כִּי עִמְּךָ הַסְּלִיחָה לְמַעַן תִּוָּרֵא: חַנּוּן וְרַחוּם יְהֹוָה אֶרֶךְ אַפַּיִם וּגְדָל־חָסֶד: בְּאוֹר פְּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים וּרְצוֹנוֹ כְּעָב מַלְקוֹשׁ: כִּי אֵל גָּדוֹל יְהֹוָה וּמֶלֶךְ גָּדוֹל עַל־כָּל־אֱלֹהִים: אַשְׁרֵי הָעָם יֹדְעֵי תְרוּעָה יְהֹוָה בְּאוֹר־פָּנֶיךָ יְהַלֵּכוּן: כַּשֶּׁמֶן הַטּוֹב עַל־הָרֹאשׁ יֹרֵד עַל־הַזָּקָן זְקַן אַהֲרֹן שֶׁיֹּרֵד עַל־פִּי מִדּוֹתָיו:

עשרת הדברות, ויש בו ע"ב אותיות כנגד שם של ע"ב. וכתב בעל תהלות ה' שכוונת אמירת פסוק זה שיהי רצון שאמרנו התפלות בכל ענין וענין ושלא תארנו להשם שום תואר שלא כראוי ושלא בקשנו בקשה כמבעית בעלמא ולא התפללנו תפלה אלא כפי שראוי לה ושלא כוונו אלא הראוי לכוין. עושה שלום, ל' איוב כ"ה, ב'. ובבי"י מצאתי כאן במקום עושה שלום נוסחה עלמית ובך לשונה שלום בשמאלי ושלום בימיני ושלום על כל ישראל חשים; ועל זאת כתב המרדכי בפ' אין עומדין ס' קנ"א הורגלו רבים לומר שלום בשמאלי שלום בימיני, ואני המחבר לא קבלתי כן, כי שגו במה שכתוב במחזורים (רצונו לומר בגמרא יומא דף נ"ג, ע"ב) נותן שלום לשמאלו וכו', וסבורים שצריך לומר בזה הלשון, וליתא, דנותן שלום הכי פירושו כשאומר עושה שלום משתחוה לשמאלו וכשהוא אומר יעשה שלום עלינו משתחוה לימינו, ומסיים על כל ישראל והורגלו להשתחות לפניהם כעבד הנפטר מרבו, תדע שמה שנתנה סוף י"ח מסוף הקדיש של התפלות עכ"ל ובן כתבו הכל בו בדין התפלה והטור ס' קכ"ג. והנה צריך עיון בנוסחא זו אם נתקנה מעיקרה לסוף התפלה או לסוף הקדיש, ואחרי שבקדיש אמור כבר יהא שלמא וכו' אשר מתפללים בה על השלום נראה שעיקר תקנת עושה שלום לתפלה הוא וכן נראה ג"כ מזוהר פ' תרומה עמוד רנ"ח שאמר שם עושה שלום לצלותא, אמנם קשה לפי זה סוף לשונו ואמרו אמן שלא יתכן רק לקדיש, ולא לשמנה עשרה כי למי יאמר המתפלל בעד עצמו לענות אמן [והטעם שמובא על זאת בהגהת קצור של"ה דף נ"ב, ב' טעם תלוי בשמים הוא]. וע"כ נראה הנכון כי תבת ואמרו לא היתה בנוסח עושה שלום לתפלה, ורק לאחר הקדיש הוסיפו תבה זו וכמו שבכל נסחות הקדיש הסוף ואמרו אמן, והסופרים הם שלא הבדילו וכתבו אח"כ ואמרו אמן בכל מקום. ובאמת בס' רב עמרם גם ברמב"ם לא נמצא אלא אמן בלבד הן אחרי התפלה הן אחרי הקדיש ולא תבת ואמרו. וערבה לה', מלאכי ג', ד'. ונדרש על הקרבנות בויקרא רבה פ' ז', והתפלה היא במקום קרבן, וע"כ אומרים פסוק זה אחר התפלה.

פסוקים לשמות.

מנהג יפה הוא שיאמר כל אחד בכל יום בתפלתו פסוק אחד הרומז על שמו אשר בו יקרא לס"ת, דהיינו פסוק שמתחיל עם אות ראשונה של שמו וסופו אות האחרונה של שמו. ואותו הפסוק יאמרנו בכל תפלות שמונה עשרה באלהי נצור קודם יהיו לרצון. ואלה הם הפסוקים על רוב שמות איש ואשה:

אברהם.	אתה הוא ה׳ האלהים אשר בחרת באברם והוצאתו מאור כשדים ושמת שמו אברהם.
אביגדור. אבנר. אביעזר. אליעזר. אלכסנדר. אשר. אסתר.	אל תרחק ממני כי צרה קרובה כי אין עוזר
אהרן.	אשמחה ואעלצה בך אזמרה שמך עליון.
אורי.	אמרי האזינה ה׳ בינה הגיגי.
אלחנן.	אליך ה׳ אקרא ואל ה׳ אתחנן.
אליהו.	אשרי שאל יעקב בעזרו שברו על ה׳ אלהיו.
אליקים. אבשלום.	אמרות ה׳ אמרות טהורות כסף צרוף בעליל לארץ מזקק שבעתים.
אלישע.	אל נקמות ה׳ אל נקמות הופיע.
אלק.	אל תרימו למרום קרנכם תדברו בצואר עתק
אלקנה. אריה.	אגורה באהלך עולמים אחסה בסתר כנפיך סלה.
אפרים.	אל יקנא לבך בחטאים כי אם ביראת ה׳ כל היום.
אביגיל. אריאל.	ארץ רעשה אף שמים נטפו מפני אלהים זה סיני מפני אלהים אלהי ישראל.
בונם.	בכל מקום עיני ה׳ צופות רעים וטובים.
בועז.	ביום קראתי ותענני תרהיבני בנפשי עוז.
בנימן.	בני עבדיך ישכונו וזרעם לפניך יכון.
בצלאל. ברינדל.	בטרם הרים יולדו ותחולל ארץ ותבל ומעולם עד עולם אתה אל.
ברכיה.	בטח בה׳ ועשה טוב שכן ארץ ורעה אמונה
ברוך.	ברוך אתה ה׳ למדני חקיך.
גבריאל. גיטל.	גם אני אודך בכלי נבל אמתך אלהי אזמרה לך בכנור קדוש ישראל
גד.	גאות אדם תשפילנו ושפל רוח יתמוך כבוד.
גדליה. גלדה.	גול על ה׳ דרכך ובטח עליו והוא יעשה.
גרשון.	גרש לץ ויצא מדון וישבית דין וקלון.
דוד.	דרשו ה׳ ועזו בקשו פניו תמיד.
דינה. דבורה.	דרשה צמר ופשתים ותעש בחפץ כפיה.
דן. דניאל.	דן ידין עמו כאחד שבטי ישראל.
הדסה.	הסתר פניך מחטאי וכל עונותי מחה.
הלל. הינדל.	הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל.
זאב.	זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב.
זבולן.	זבולן לחוף ימים ישכן והוא לחוף אניות וירכתו על צידן.
זכריהו.	זכרו נפלאותיו אשר עשה מפתיו ומשפטי פיו.
זלפה.	זה דור דורשיו מבקשי פניך יעקב סלה.
זרח.	זרח בחשך אור לישרים חנון ורחום וצדיק.
חיים.	חונה מלאך ה׳ סביב ליראיו ויחלצם.
חוה. חיה. חנה.	חזקו ויאמץ לבבכם כל המיחלים לה׳.
חנוך.	חלקי ה׳ אמרתי לשמור דבריך.
טוביה.	טוב ויחיל ודומם לתשועת ה׳.
יאיר. יקר.	ה׳ שמך לעולם ה׳ זכרך לדור ודור.
יהודה. ידידיה. ישעיה. ירמיה.	יודוך ה׳ כל מעשיך וחסידיך יברכוכה.
יהושע.	יחוס על דל ואביון ונפשות אביונים יושיע.
יואל. יחיאל. יקותיאל.	ימין ה׳ רוממה ימין ה׳ עושה חיל.

יוחנן. יונתן.	יושב בסתר עליון בצל שדי יתלונן.
יוכבד.	יסד ארץ על מכוניה בל תמוט עולם ועד.
יום טוב.	יפה נוף משוש כל הארץ הר ציון ירכתי צפון קרית מלך רב.
יונה.	יונתי בחגוי סלע בסתר המדרגה.
יוסף.	ה׳ יגמור בעדי ה׳ חסדך לעולם מעשה ידך אל תרף.
יעבץ.	יברכנו אלהים וייראו אותו כל אפסי ארץ
יעקב.	יענך ה׳ ביום צרה ישגבך שם אלהי יעקב.
יצחק.	י״י אדני עז ישועתי סכותה לראשי ביום נשק.
ירוחם.	יהי שם ה׳ מבורך מעתה ועד עולם.
ישי.	ה׳ לי בעוזרי ואני אראה בשונאי.
ישראל.	ייראו מה׳ כל הארץ ממנו יגורו כל יושבי תבל.
יששכר.	ישיחו בי יושבי שער ונגינות שותי שכר.
כלב.	כי לא יטוש ה׳ עמו ונחלתו לא יעזוב.
לאה.	לה׳ הישועה על עמך ברכתך סלה
לוי.	לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי.
מאיר.	מי זה האיש ירא ה׳ יורנו בדרך יבחר.
מיכאל.	מי יתן מציון ישועת ישראל בשוב ה׳ שבות עמו יגל יעקב ישמח ישראל.
מרדכי.	מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי.
מנחם. מרים. משלם.	מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך נגד בני אדם.
משה. מנשה.	מושיבי עקרת הבית אם הבנים שמחה הללויה.
מתתיהו.	מה דודך מדוד היפה בנשים מה דודך מדוד שככה השבעתנו.
נחמיה.	נחלתי עדותיך לעולם כי ששון לבי המה.
נחמן. נתן.	נהר פלגיו ישמחו עיר אלהים קדוש משכני עליון.
נתנאל.	נחשבתי עם יורדי בור הייתי כגבר אין איל.
נפתלי.	נדבות פי רצה נא ה׳ ומשפטיך למדני.
סיני.	סעפים שנאתי ותורתך אהבתי.
סעדיה.	סובו ציון והקיפוה ספרו מגדליה.
עזריאל.	על דעתך כי לא ארשע ואין מידך מציל.
עקיבה.	עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה.
עוזר.	עושה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר.
פינחס.	פלס ומאזני משפט לה׳ מעשהו כל אבני כיס.
פתחיה.	פתחו לי שערי צדק אבוא בם אודה יה.
פלטיאל.	פן יטרוף כאריה נפשי פורק ואין מציל
פרץ.	פנית לפניה ותשרש שרשיה ותמלא ארץ.
צבי.	צר ומצוק מצאוני מצותיך שעשועי.
צפורה.	צדקתך כהררי אל משפטיך תהום רבה אדם ובהמה תושיע ה׳.
קרינדל. קריסל.	קמתי אני לפתוח לדודי וידי נטפו מור עובר על כפות המנעול.
ראובן.	ראה זה מצאתי אמרה קהלת אחת לאחת למצוא חשבון.
רבקה. ריסכה.	רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה
רחל. רפאל.	ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלהים עמדי אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא ואין מידי מציל.
שאול. שמואל.	שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול.
שבתי.	שברתי לישועתך ה׳ ומצותיך עשיתי.
שלמה. שמחה. שמעיה. שמריה שרה.	שומר כל עצמותיו אחת מהנה לא נשברה.
שמעון.	שבחי ירושלים את ה׳ הללי אלהיך ציון.
שניאור.	שפת אמת תכון לעד ועד ארגיעה לשון שקר.
תנחום.	תן להם כפעלם וכרוע מעלליהם כמעשה ידיהם תן להם השב גמולם להם.
תרצה.	תערוך לפני שלחן נגד צוררי דשנת בשמן ראשי כוסי רויה.

תפלת הביננו.

בשעת הדחק, כגון שהוא בדרך או במקום שטרוד ויירא שיפסיקוהו, או מי שהוא חולה ואין בו כח להאריך בתפלה או מי שאין דעתו מיושבת עליו ולא יוכל להתפלל בכוונה תפלה ארוכה, או ששעה עוברת לו, הוא יתפלל תפלת הביננו, ואומר ג' ברכות ראשונות של שמנה עשרה ואח"כ אומר הביננו וגו' ואומר רצה וכו' ומסיים ג' ברכות אחרונות. וצריך לאמרה מעומד, וכשיגיע לביתו או שירוח לו אח"כ וכשתיישב דעתו אין צריך לחזור ולהתפלל. ואינו מתפלל הביננו בימות הגשמים, ולא במ"ש ומי"ט. הפועלים שעושין מלאכה אצל בעל הבית אם נתן להם שכר חוץ מסעודתן כשמקפיד עליהן, מתפללים הביננו. וזו הנוסחא, אדני שפתי וגו' בא"י או"א וכו' עד האל הקדוש, ואח"כ:

הֲבִינֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לָדַעַת דְּרָכֶיךָ· וּמוֹל אֶת־לְבָבֵנוּ לְיִרְאָתֶךָ· וְתִסְלַח לָנוּ לִהְיוֹת גְּאוּלִים· וְרַחֲקֵנוּ מִמַּכְאוֹב· וְדַשְּׁנֵנוּ בִּנְאוֹת אַרְצֶךָ· וּנְפוּצוֹתֵינוּ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ תְּקַבֵּץ· וְהַתּוֹעִים עַל־דַּעְתְּךָ יִשָּׁפֵטוּ· וְעַל הָרְשָׁעִים תָּנִיף יָדֶךָ· וְיִשְׂמְחוּ צַדִּיקִים בְּבִנְיַן עִירֶךָ וּבְתִקּוּן הֵיכָלֶךָ וּבִצְמִיחַת קֶרֶן לְדָוִד עַבְדֶּךָ וּבַעֲרִיכַת נֵר לְבֶן־יִשַׁי מְשִׁיחֶךָ· טֶרֶם נִקְרָא אַתָּה תַעֲנֶה· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה: רצה וכו'.

ההולך במקום גדודי חיות או לסטים מתפלל תפלה קצרה זו:

צָרְכֵי עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל מְרֻבִּים, וְדַעְתָּם קְצָרָה· יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתִּתֵּן לְכָל־אֶחָד וְאֶחָד כְּדֵי פַרְנָסָתוֹ וּלְכָל־גְּוִיָּה וּגְוִיָּה דֵּי מַחְסוֹרָהּ, וְהַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עֲשֵׂה· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

ואין צריך לג' ברכות ראשונות ולא לג' אחרונות. וכשבא לביתו חוזר ומתפלל שמונה עשרה כראוי.

בשחרית של ר"ח וחנוכה ותה"מ אומרים הלל אחר תפלת י"ח (תמצאהו בסדר ר"ח).

אַן ר"ח חנוכה אונד חול המועד ווירד נאָך שמנה עשרה דאָז הלל געשפראָכען. (זיעהע פאָר מוסף ר"ח.)

הביננו, זו היא מעין י"ח (ברכות דף כ"ט), כיצד? ג' ברכות ראשונות שלמות, ואח"כ הביננו כנגד אתה חונן, ומול כנגד השיבנו, ותסלח כנגד סלח, להיות גאולים כנגד ראה בענינו, ורחקנו ממכאוב כנגד רפאנו, ודשננו כנגד ברך, ונפוצותינו כנגד תקע, והתועים כנגד השיבה, ועל הרשעים כנגד למלשינים, וישמחו, כנגד על הצדיקים, בבנין עירך כנגד ולירושלים, ובצמיחת כנגד את צמח, טרם נקרא כנגד שמע קולנו, ואח"כ ג' הברכות האחרונות שלמות. ובירושלמי דברכות פ' ד' נמצא נוסחא אחרת בברכה זו וכה לשונה „הביננו ה' אלהינו, ורצה תשובתנו, סלח לנו גואלנו, ורפא חליינו, ברך שנתנו בטללי ברכה, כי מפוזרים אתה תקבץ, והתועים עליך לשפוט, ועל הרשעים תשית ידך וישמחו כל חוסים בך בבנין עירך ובחדוש בית מקדשך, טרם נקרא ואתה תענה, בא"י ש"ת". והנוסחא הזאת לא נמצא מעין ברכת את צמח וכדעת הירושלמי אשר לפיה אין את צמח ברכה בפני עצמה וכמבואר למעלה דף 97. ודשננו ל' דשנת בשמן ראשי (תהלים כ"ג, ה'). בנאות, ל' נוה כמו בנאות דשא (שם כ"ג, ב'). מארבע כנפות הארץ תקבץ, כן הנוסחא באלפסי ובכל בו וכן העתיק ר"א מירנא בהנהגיו וכן הוא במחזור חדש על ברכות הנהנין דף מ"ד וכל"ל, ונגמר' קצור לשון. על דעתך ישפטו, פירושו הפשוט, התועים ישפטו על דעתך ולא על דעת אדם, כי האדם יראה לעינים אע"כ משפטו לפעמים משפט עול, לכן אתה יודע המחשבות תדין את התועים ולא אנחנו. וראה עוד בפירוש ר' יונה על הרי"ף ובהגהת הטור א"ח ס' ק"י. תניף ידך, ליסרם, מל' מניף את ידי עליהם (זכרי' ב' י"ג). ובצמיחת קרן וכו' ע"פ תהלים קל"ב, י"ז. וכן גם הלשון בתפלת ר"ה. והרמב"ם הוסיף ובעריכת נר לבן ישי משיחך, וכן באלפסי ובסדר רב עמרם, וגם הוא בתפלת ר"ה. טרם נקרא ע"פ ישעיה ס"ה, כ"ד.

צרכי עמך, ברכות כ"ט, ב'. ודעתם של ישראל קצרה, ואינם יודעים לפרש צרכיהם.

בעש״ת אומרים אבינו מלכנו אחר תפלת י״ח כן בשחרית כן במנחה, חוץ ממנחה של ערב שבת שאין אומרים.

אין דען עש״ת צו מארגענס וויא צו מנחה ווירד נאך שמנה עשרה דאז אבינו מלכנו געבעטעט.

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ חָטָאנוּ לְפָנֶיךָ:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ אֶלָּא אָתָּה:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה עִמָּנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ חַדֵּשׁ עָלֵינוּ שָׁנָה טוֹבָה:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ בַּטֵּל מֵעָלֵינוּ כָּל־גְּזֵרוֹת קָשׁוֹת:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ בַּטֵּל מַחְשְׁבוֹת שׂוֹנְאֵינוּ:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הָפֵר עֲצַת אוֹיְבֵינוּ:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ כַּלֵּה כָל־צַר וּמַשְׂטִין מֵעָלֵינוּ:

(* אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ סְתוֹם פִּיּוֹת מַשְׂטִינֵנוּ וּמְקַטְרְגֵינוּ:)

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ כַּלֵּה דֶּבֶר וְחֶרֶב וְרָעָב וּשְׁבִי וּמַשְׁחִית מִבְּנֵי בְרִיתֶךָ:

**) אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ מְנַע מַגֵּפָה מִנַּחֲלָתֶךָ:

אבינו מלכנו, מקור תפלה זו נמצא בגמר׳ תענית כ״ה, ב׳, מעשה בר׳ אליעזר שירד לפני התבה ואמר כ״ד ברכות ולא נענה, ירד ר׳ עקיבה אחריו ואמר „אבינו מלכנו אבינו אתה, אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה, אבינו מלכנו חטאנו לפניך, אבינו מלכנו רחם עלינו, אבינו מלכנו עשה עמנו למען שמך״, ומיד נענה וירדו גשמים (כפי גרסת בעל עין יעקב). ועל יסוד הזה הרחיבו החכמים תפלה זו ותקנוה לאמרה בר״ה וי״כ וימי התשובה, וכן כתב הטור א״ח ס׳ תר״ב וז״ל באשכנז נוהגים לומר בעי״ת בקר וערב אחר סיום שמנה עשרה אבינו מלכנו על סדר אלפא ביתא וכן כתב רב עמרם עכ״ל וראה בס׳ תניא סמן ע״ד. ויסדו תפלה זאת נגד ברכות שמנה עשרה, כיצד? אין לנו מלך כנגד אבות, זכור כי עפר נגד גבורות, עשה עמנו למען שמך כנגד קדושה, חננו כנגד אתה חונן, החזירנו נגד השיבנו, סלח ומחל נגד סלח לנו, כספר גאולה כנגד גואל, שלח רפואה כנגד רפאנו, חדש עלינו נגד ברך עלינו, הרם קרן ישראל נגד תקע, בטל מעלינו כנגד השיבה, כלה כל צר כנגד למלשינים, מחק ברחמיך כנגד על הצדיקים, הרם קרן משיחך כנגד ולירושלים, הצמח לנו כנגד את צמח, שמע קולנו כנגד שמע, קבל ברחמים כנגד עבודה, כתבנו בס׳ חיים כנגד הודאה, נא אל תשיבנו כנגד ברכה אחרונה (וכן באמת בחרוז זה הסוף למנהג ספרדיים), וכנגד עשה למען שמך וכו׳ שאומרים באלהי נצור תקנו החרוזים של עשה למענך וכו׳. וזה גם הטעם למה אין אומרים אבינו מלכנו בשבת כי יש בו מעין שמנה עשרה של חול. והנה בענין נוסחאות החרוזים שבתפלה זו וסדרן זה על זה יש שנוי רב בסדורים ובמנהגים השונים, וכל חרוזיה כמו שמצאתים בסדורים וכתבי יד סך כולם נ״ג, ומהם בררו להם בני ספרד כ״ט חרוזים, ובני אשכנז תפסו להם ל״ח חרוזים, ובני פולין מ״ד, וכנראה למעט בגאולה. אין לנו מלך, לשון חרוז זה בא גם בנשמת. אלא מלה תלמודית ובל׳ המקרא כי אם במקומה. עשה עמנו ע״פ ירמיה י״ד, ז׳. שנה טובה, אחר חרוז זה נוסף בכ״י אחד „א״מ חדש עלינו גזרות טובות״ ונמצא גם בס׳ רב עמרם, ובא גם במחזור רומא רק ששם גורס „גזרות טובות״. קשות, בכ״י אחד קשות ורעות וכן בסדור ספרדים. בטל מחשבות, בכ״י אחד גורס קַלְקֵל מחשבות, והנוסחא באלהי נצור מסייעת לו. כלה ל׳ מניעה, ועש״ה תהלים ע״ח, י״ג. צר, צורר כמו במדבר י׳, ט׳. ומשטין המוסרים עלינו שטנה ומלשינות; ולא ידעתי למה אמרו בהפעיל שלא נמצא במקרא ולא יסדו וְשׂוֹטְנֵנוּ כל׳ הכתוב תהלים ע״א י״ג. ובני מנהג פולין מוסיפים אחר זה לומר עוד „א״מ סתום פיות משטינינו ומקטרגינו״, ומלת מקטרגינו ל׳ חז״ל וטעמה המלמדים חובה עלינו בל״א אנקלאגער. ומשחית, בכ״י ומשחית ועון ושמד ומגפה, ובסדורי ספרד ומשחית ומגפה; והנכון שאין לומר ומגפה כי לזה יוסד חרוז בפני עצמו, וכן איננו בסדור רב עמרם. מנע מגפה, בסדורים כ״י הנוסחא עֲצוֹר מגפה,

*) נאך מנהג פולין ווערדען אויך דיע קליינער געדרוקטען א״מ געזאגט.

**) נאך מנהג פולין ווערדען דיע א״מ פאן היער אן ביז א״מ תהי השעה אין פאלגענדער ארדנונג געזאגט: א״מ מנע . . . סלח ומחל . . . מחה והעבר . . . מחק ברחמיך . . . החזירנו . . . שלח רפואה . . .

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ שְׁלַח רְפוּאָה שְׁלֵמָה לְחוֹלֵי עַמֶּךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הַחֲזִירֵנוּ בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ סְלַח וּמְחַל לְכָל־עֲוֹנוֹתֵינוּ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ מְחֵה וְהַעֲבֵר פְּשָׁעֵינוּ מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ קְרַע רוֹעַ גְּזַר דִּינֵנוּ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ מְחֹק בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים כָּל־שִׁטְרֵי חוֹבוֹתֵינוּ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ זְכוֹר כִּי עָפָר אֲנָחְנוּ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ זָכְרֵנוּ בְּזִכְרוֹן טוֹב לְפָנֶיךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ כָּתְבֵנוּ בְּסֵפֶר חַיִּים טוֹבִים:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ כָּתְבֵנוּ בְּסֵפֶר זְכֻיּוֹת:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ כָּתְבֵנוּ בְּסֵפֶר פַּרְנָסָה וְכַלְכָּלָה:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ כָּתְבֵנוּ בְּסֵפֶר גְּאֻלָּה וִישׁוּעָה:

ואיננו נכון כי נשמע ממנה שלילת המגפה שכבר פגעה (במדבר י"ז, ט"ו) ואנחנו מתפללים שימנענה ממנו שלא תבוא כלל. החזירנו בתשובה, אחר חרוז זה בא בכ"י אחד החרוז א"מ גזור עלינו חיים טובים. סלח ומחל נהרגה כ"י גם בסדורי ספרד הנוסחא בהפך „מחל וסלח" אמנם גרסתנו הנכונה כי כן גם בשמנה עשרה סלח ואח"כ מחל וכן הוא בסדור רפ"ו גם במחזור רומא וכן בס' רב עמרם. פשעינו מנגד, כן בסדור רפ"ה ובכל כ"י שראיתי וכן בסדורי ספרד גם בס' רב עמרם, וע"כ מה שנקלט דפוסים פשעינו וחטאתינו מנגד נראה תוספת שהוסיפו עפ"ה ישעיה מ"ד, כ"ב. מחק, ל' הסרה בל' משנה כמו שבת דף ע"ג והמוחקו והממחקו, וכן ומחה אל מי (במדבר ה', כ"ג) ת"א וימחוק. ודע כי בסדור רפ"ו נקוד מְחַק ונכון ע"פ מה שכתבתי בבאור סלח לנו אבינו (דף 90), והקריאה המורגלת היא מְחוֹק בחולם, והנחתים כי יש סמך לה במשנה שנמצא לא ימחוק (ב"ב דף פ"ח, ב') בוי"ו אחרי חי"ת שהוא סמן לתנועת החולם, ויהיה בתוך המעטים שנמצא גם במקרא בחולם על דרך יוצא מן הכלל כמו אזעם, יגהום, אחוז. שטרי, ל' משנה וטעמו כתב וספר, כמו בכסף ובשטר (ראש קדושין) שטרי חוב (ב"מ י"ב, ב') שטרי אלילה ושטרי ברורין (שם דף כ') ונקוד שִׁטְרֵי ברוב סדורים גם בסדור רפ"ו והוא במשקל דִּבְשִׁי ובסדור רפ"ה גם בכ"י נקוד שְׁטָרֵי וגם הוא יתכן ואז הוא במשקל אֲשֶׁר אֲשֵׁרִיה, כְּתָב כְּתָבֵי. זָכוּר כי עפר עפ"ה תהלים ק"ג, י"ד. ובעל ש"ת נקד כפי הכתוב ההוא זָכוּר הוי"ו בשורק, וכן נוקד גם בכ"י אחד, והר' עוזיאל נקד זָכוֹר והלך אחריו רוו"ה, ולפי האמת כל זה איננו, והעקר זְכוֹר בל' צווי ונקשה כמו שנקוד בסדור רפ"ה ורפ"ו ושאר ס"י, ואין טענה מל' הכתוב כי שם המשורר בל' עבר ידבר ובא זָכוּר בדרך תואר, אבל בעניננו שמדברים אנחנו בל' בקשה צריכים לנקוד הצווי, וזה ברור, וכמו שנמצא ג"כ באיוב ז', ז'. וי', ט'. ומקומות זולתם בל' צווי, וראה עוד בלוח ארש ס' קל"ז. בְּזִכְרוֹן כן נקוד בכל ס"י וכ"י, ובעל ש"ת הגיה בְּזִכָּרוֹן ושבא דברי רד"ק במכלול גם בשרשים כי שני משקלים בתיבה זו אחד דגוש ואחד רפה. כתבנו, בני אשכנז ופולין בררו אלה ה' כתבנו כנגד ה' חומשי תורה. ובכ"י אחד יש אחר החרוז של חיים טובים עוד החרוז א"מ כתבנו בספר מזונות, ובכ"י אחד יש החרוז א"מ כתבנו בספר רפואות, ובסדור רב עמרם יש החרוז א"מ כתבנו בספר זכרון, ובמחזור טונים יש שני החרוזים א"מ כתבנו בספר צדיקים. א"מ כתבנו בספר ישרים ותמימים. זְכֻיּוֹת מלה תלמודית מן הנפרד זְכוּת כמו חֲנֻיּוֹת (ירמיה ל"ז, ט"ז) מן חָנוּת, והיו"ד דגושה כמבואר למעלה דף 92, והמנקד זָכִיּוֹת זי"ן בקמץ גם הוא לא הפסיד ואז היחיד זָכוּת וכאשר נמצאהו באמת בל' ארמי זָכוּ השתכחת לי (דניאל ו', כ"ג), אך כבר הרגל הקריאה במרום ילמדו עליו ועלינו זכות בשבא וע"כ אין לזוז ממנה. ונמצא במחזור רומא אחר חרוז זה עוד החרוז א"מ כתבנו בספר ישועות ונחמות. פרנסה וכלכלה, במחזור טונים הנוסחא מזונות ופרנסה טובה. גאלה וישועה, בכתב יד אחד ישועה וגאלה.

קרע... זכרנו... כתבנו בס' חיים... כתבנו בס' גאולה... כתבנו בס' פרנסה... כתבנו בס' זכיות... כתבנו בס' סליחה... הצמח... הרם... הרם... מלא ידינו... מלא אסמינו... שמע... קבל... פתח... נא אל... זכור כי עפר... תהי השעה... ח"ג וו ח"ג וו.

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ כָּתְבֵנוּ בְּסֵפֶר סְלִיחָה וּמְחִילָה:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הַצְמַח לָנוּ יְשׁוּעָה בְּקָרוֹב:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הָרֵם קֶרֶן יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הָרֵם קֶרֶן מְשִׁיחֶךָ:
(אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ מַלֵּא יָדֵינוּ מִבִּרְכוֹתֶיךָ:)
(אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ מַלֵּא אֲסָמֵינוּ שָׂבָע:)
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ שְׁמַע קוֹלֵנוּ חוּס וְרַחֵם עָלֵינוּ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ קַבֵּל בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן אֶת־תְּפִלָּתֵנוּ:
(אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ פְּתַח שַׁעֲרֵי שָׁמַיִם לִתְפִלָּתֵנוּ:)
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ נָא אַל־תְּשִׁיבֵנוּ רֵיקָם מִלְּפָנֶיךָ:
(אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ תְּהִי הַשָּׁעָה הַזֹּאת שְׁעַת רַחֲמִים וְעֵת רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ:)
(אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ חֲמוֹל עָלֵינוּ וְעַל־עוֹלָלֵינוּ וְטַפֵּנוּ:)
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַן הֲרוּגִים עַל־שֵׁם קָדְשֶׁךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַן טְבוּחִים עַל־יִחוּדֶךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַן בָּאֵי בָאֵשׁ וּבַמַּיִם עַל־קִדּוּשׁ שְׁמֶךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ נְקוֹם (לְעֵינֵינוּ) נִקְמַת דַּם־עֲבָדֶיךָ הַשָּׁפוּךְ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַנְךָ אִם־לֹא לְמַעֲנֵנוּ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַנְךָ וְהוֹשִׁיעֵנוּ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַן רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַן שִׁמְךָ הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא שֶׁנִּקְרָא עָלֵינוּ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ חָנֵּנוּ וַעֲנֵנוּ כִּי אֵין בָּנוּ מַעֲשִׂים עֲשֵׂה עִמָּנוּ צְדָקָה וָחֶסֶד וְהוֹשִׁיעֵנוּ:

סליחה ומחילה בברכה סדורים וכ"י מחילה וסליחה, אך בסדור רס"ג כנוסחתנו, ובמחזור רומא סליחה ומחילה וכפרה. הַצְמַח לווי הפעיל, וכמו שאומרים מן וַיַּצְלַח (דה"א כ"ט, כ"ג) הַצְלַח (ע"א כ"ב, י"ב) כן אומרים מן וַיַּצְמַח (בראשית ב', ט') הַצְמַח, כי לעולם נקוד הלווי דומה לנקוד העתיד הבא עם וי"ו ההפוך. הרם קרן משיחך, בני מנהג פולין מוסיפים עוד א"מ מלא ידינו מברכותיך. א"מ מלא אסמינו שבע. והאחרון הוא עפ"ה משלי ג', י'. וברצון את תפלתנו, גם אחריו מוסיפים בני מנהג פולין „א"מ פתח שערי שמים לתפלתנו". נא אל תשיבנו זה החרוז ושנים שלפניו הם ממש ל' ברכה ט"ו של שמנה עשרה. עשה למען הרוגים, קודם חרוז זה מוסיפים בני מנהג פולין „א"מ תהי השעה הזאת שעת רחמים ועת רצון מלפניך. א"מ חמול עלינו ועל עוללינו וטפנו". ויש לדעת עוד כי החרוז הזה עשה למען הרוגים והשלשה החרוזים שלאחריו אינם בג' כ"י גם לא בסדורי ספרד, וכן אינם נמצאים לא בסדר רב עמרם ולא במחזור רומא, ואין ספק שנוספו בעת צרות של תתנ"ו. בָּאֵי באש ובמים כן בכא ס"י, והוא סמוך כדרך משכימי בבקר (ישעיה ה' י"א) משכוני באהלים (שופטים ח' י"א) ודומיהם המובאים במכלול דף י"ג. נקום נקמת דם עבדיך עפ"ה תהלים ע"ט, י'. וכן הנוסחא בכ"י משנת ס"ו בלי תבת לעינינו ונכון מטעם ידוע למבין. אם לא למעננו, בכ"י אחד הנוסחא וְלֹא למעננו וכן הוא בסדר רב עמרם ובמחזור רומא, ומסתבר. ובכ"י אחד בא אחר חרוז זה עוד א"מ עשה למענך ועננו. שנקרא עלינו, בכ"י אחד שנקרא באהבה עלינו, ובס' רב עמרם ומחזור רומא לא נמצאו כלל התבות שנקרא עלינו. עשה עמנו צדקה וָחסד והושיענו, וי"ו של וָחסד בקמץ, ובכ"י אחד הנוסחא „צדקה וחסד עשה עמנו למען שמך הגדול והושיענו". וכוסף של חרוז זה בא ג"כ בתפלת והוא רחום.

כל ימי החול בימים שאומרים בהם תחנה אומרים אחר שמנה עשרה רחום וחנון וכו'. ובשני ובחמישי מוסיפים והוא רחום וכו' ואומרים אותו מעומד ובלחש. ואלו הימים שאין אומרים בהם תחנה ואין נופלים על פניהם: בערב שבת למנחה, ר"ח, פורים קטן ב' ימים, פורים גדול ב' ימים, חנוכה, ט' באב, ט"ו בשבט וט"ו באב, כל חדש ניסן, ל"ג בעומר, מר"ח סיון עד אחר אסרו חג דשבועות, ומיום כפורים עד אחר אסרו חג דסוכות ובק"ק פ"פ דמיין עד אחר ר"ח חשון, בימים אלו אין אומרים גם במנחה שלפניו (חוץ מן ט"ו בשבט וט"ו באב לפי מנהג פפ"דמ), ולא בער"ה ועי"כ, ולא בבית האבל, ולא בבית החתן ביום שנכנס לחופה (ונתפשט המנהג בכמה קהלות גם במנחה שלפניו), ולא בבהכ"נ ביום המילה.

טעגליך נאך שמנה עשרה פאָן שחרית אונד מנחה ווירד רחום וחנון, אַם מאָנטאַג אונד דאָננערשטאַג דעש מאָרגענס אויך פאָלגענדעס והוא רחום געזאַגט; נור אַן יענען טאָגען ניכט, וואָ קיין תחנון געזאַגט ווירד; נאַמליך: אַן ר"ח, גאַנץ ניסן, ל"ג בעומר, פאָן ר"ח סיון ביז נאָך אסרו חג פאָן שבועות, אַן ט' באב, אַן ער"ה, פאָן עי"כ ביז נאָך ר"ח חשון, אַן חנוכה, אַן ביידען פורים, ט"ו באב אונד ט"ו בשבט.

וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל־חֲמָתוֹ: אַתָּה יְיָ לֹא־תִכְלָא רַחֲמֶיךָ מִמֶּנּוּ חַסְדְּךָ וַאֲמִתְּךָ תָּמִיד יִצְּרוּנוּ: הוֹשִׁיעֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְקַבְּצֵנוּ מִן־הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם קָדְשֶׁךָ לְהִשְׁתַּבֵּחַ בִּתְהִלָּתֶךָ:

והוא רחום, כתב התניא ס' ה', רגילין אנו לומר בשני ובחמישי ועתה ה' אלהינו אשר הוצאת את עמך וכו' ויחיד האומרו כיון שהגיע לפסוק ויעבר ה' על פניו מדלג ואומר וסלחת לעוננו וכו' ואחר שגמרו סדר ועתה, נופלין על פניהם ואומרים רחום וחנון, אבינו הרחמן וכו' עכ"ל וכל התחנונים האלה באים במחזור רומא, והתחנה רחום וחנון היא שם כדמות פיוט ע"ס א"ב ומתחלת „רחום וחנון חטאנו לפניך רחם עלינו, אב הרחמים מלא רחמים רבים, בורא עולם במדת רחמים חטאנו לפניך רחם עלינו, גדול העצה ורב העליליה, דובר צדקות ומגיד מישרים, הדור בלבוש ונאה בכתר, ובוחן כליות ולב א"ל ר"ע, זך וישר" וכו' וסופה „תקיף על כל תמים פעלו אל ארך אפים ורב חסד ואמת א"ל ר"ע". והטור בא"ח ס' קל"ד כתב ז"ל בסדר רב עמרם כתב שנוהגין לומר אם עוננו ענו בנו, וידוי ויעבר, אבל בכל אלו הארצות אין נוהגין לומר אלא והוא רחום עכ"ל. והנה בסדר רב עמרם מביא את שלש הנוסחאות האלה, אם עונינו ענו, וגם ועתה ה' אלהינו, וגם והוא רחום וכתב שבש מקומות אומרים בנוסחא האחת ויש מקומות בהאחרת. והרמב"ם מביא נוסחא ארוכה מתחלת לאמרה בנפילת אפים והיא לפיכך אני כורע ומשתחוה ומתחנן וכו' כי לא על צדקתינו וכו', ה' שמעה וכו' אך אינו מביאה לב' וה' דוקא אלא לכל יום. והנה אמירת והוא רחום בב' וה' מזכירים גם אבן ירחי בס' ס"ט וכל בו בס' י"ח והם כותבים עליה שיסדוה ג' זקנים על נס שאירע להם שניצלו מסכנה אז, וז"ל הכל בו, עובדא הוה בספינתא דיהודאי דאתא מגלותא דירושלם לאתרא דהוה תמן הגמונא, אמר להון מניין עם אתון, אמרו ליה מעמא דיהודאי, אמר להון אם מיהודאי אתון בעינא למנסא יתכון כמה דמנסו חנניה מישאל ועזריה בגו אתון נורא יקדתא, אמרו ליה הב לנא זמן תלתין יומין, יהב לון זמן, יתבו בתעניתא וכל יומא מאי דחזו בחלמיהון הוו משתעי באפי קהלא, כדבעי למשלם תלתין יומין, הוה תמן חד סבא דדחיל חטאין ולא הוה חכים כולי האי דאמר להו מיניה בחלמאי דאקרי לי חד פסוקא דהוה כתיב ביה תרין בי ותלתא לא ולא ידענא מאי האי, אמר ליה חד סבא חכימא להדא, האי קרא ודאי הוא דאהכי לך מן שמיא כי תעבור במים אתך אני ובנהרות לא ישטפוך כי תלך במו אש לא תכוה ולהבה לא תבער בך, את ודאי תיעול בנורא ותשתיזיב דהא ודאי מן שמיא אתרמיז לך ניסא. עבדו בטעם הגמונא נורא רבא לחדא בפרשת חד ועל ההוא סבא דחלם ההוא חלמא בגו נורא ואתפליג איסתא לתלתא חולקין ואחזו דעלו בגויה תלתא לדיקי לקבולי אנפיה דההוא סבא, והנהו תלתא סבי בכן שבחו ואמרו והוא רחום, קדמאה אמר עד אנא מלך רחום וחנון, תנינא אמר עד אין כמוך, תליתאה מתמן ולהלן, וכלהו מתחילין ברחום ומסיימים ברחום ותקינהו לאמרו בשני וחמישי שהוא יומא דדינא עכ"ל אמנם תוכן התחנה זו מתנגד לטעם הזה של כל בו כי לא נמלא בתחנה רמז דבר מסכנה אש. אבל מלאתי אנכי בסדור כ"י נכתב בשנת קס"ז [וסדור זה הוא בבית הר"מ גאָלדשמידט ז"ל בפפד"מ] שכתב ר' יהודה בר אליעזר לבי תלמיד של ר' מנחם שביה ש"ץ בטרויי"ש הטעם על אמירת והוא רחום בזה"ל: והוא רחום יכפר עון וכו' שאנו אומרים בשני ובחמישי מעומד יסדוהו אנשי השם שהוגלו מירושלים בחרבן בית שני שהגלה אותם אספסיינס שחיק עצמות וצוה לעשות מהם ג' אניות והושיבם בהם בלא רב חובל ובגרישם בים, ועמד עליהם הרוח והשליכם ליבשה בכל פלך ופלך, ספינה אחת נתישבה בלפנד"א (Lepanto) ואחת במדינת ארל"א (Arles בצרפת) ואחת במדינת בורדיי"ל (?Bordeaux או portugal.) ואותם שנתישבו בבורדיי"ל קבלם השר בסבר פנים יפות ונתן להם שדות וכרמים והיו שם ימים רבים בשלוה עד שמת אותו השר וקם עליהם מלך חדש ומה שתקן להם הראשון סתר להם השני וחידש עליהם גזרות, והיו שם ב' אחים יוסף ובנימין ועמהם שמואל בן דודם והם היו מאנשי ירושלים ויצעקו אל ה' בצר להם וישבו בצומות ובתעניות ולבשו שקים על בשרם ויסדו והוא רחום בין שלשתם, יוסף יסד והוא רחום עד מלך חנון ורחום אתה, ובנימן יסד מאנא עד אין כמוך, ושמואל יסד כל השאר עד ה' אחד, ואח"כ הושיעם האל וגאלן והמית את השר

אִם־עֲוֹנוֹת תִּשְׁמָר־יָהּ אֲדֹנָי מִי יַעֲמֹד: כִּי־עִמְּךָ הַסְּלִיחָה לְמַעַן תִּוָּרֵא: לֹא כַחֲטָאֵינוּ תַּעֲשֶׂה־לָּנוּ וְלֹא כַעֲוֹנֹתֵינוּ תִּגְמוֹל עָלֵינוּ: אִם־עֲוֹנֵינוּ עָנוּ בָנוּ יְיָ עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ: זְכֹר רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה: יַעֲנֵנוּ יְיָ בְּיוֹם צָרָה יְשַׂגְּבֵנוּ שֵׁם אֱלֹהֵי יַעֲקֹב: יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם־קָרְאֵנוּ: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ חָנֵּנוּ וַעֲנֵנוּ כִּי אֵין בָּנוּ מַעֲשִׂים צְדָקָה עֲשֵׂה עִמָּנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ: אֲדוֹנֵנוּ אֱלֹהֵינוּ שְׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנֵינוּ וּזְכָר־לָנוּ אֶת־בְּרִית אֲבוֹתֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ: וְעַתָּה אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ אֶת־עַמְּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה וַתַּעַשׂ־לְךָ שֵׁם כַּיּוֹם הַזֶּה חָטָאנוּ רָשָׁעְנוּ: אֲדֹנָי כְּכָל־צִדְקֹתֶיךָ יָשָׁב־נָא אַפְּךָ וַחֲמָתְךָ מֵעִירְךָ יְרוּשָׁלַיִם הַר קָדְשֶׁךָ כִּי בַחֲטָאֵינוּ וּבַעֲוֹנוֹת אֲבֹתֵינוּ יְרוּשָׁלַיִם וְעַמְּךָ לְחֶרְפָּה לְכָל־סְבִיבֹתֵינוּ: וְעַתָּה שְׁמַע אֱלֹהֵינוּ אֶל־תְּפִלַּת עַבְדְּךָ וְאֶל־תַּחֲנוּנָיו וְהָאֵר פָּנֶיךָ עַל־מִקְדָּשְׁךָ הַשָּׁמֵם לְמַעַן אֲדֹנָי:

הַטֵּה אֱלֹהַי אָזְנְךָ וּשְׁמָע פְּקַח עֵינֶיךָ וּרְאֵה שֹׁמְמֹתֵינוּ וְהָעִיר אֲשֶׁר־נִקְרָא שִׁמְךָ עָלֶיהָ כִּי לֹא עַל־צִדְקֹתֵינוּ אֲנַחְנוּ מַפִּילִים תַּחֲנוּנֵינוּ לְפָנֶיךָ כִּי עַל־רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים: אֲדֹנָי שְׁמָעָה אֲדֹנָי סְלָחָה אֲדֹנָי הַקְשִׁיבָה וַעֲשֵׂה אַל־תְּאַחַר לְמַעַנְךָ אֱלֹהַי כִּי־שִׁמְךָ נִקְרָא עַל־עִירְךָ וְעַל־עַמֶּךָ: אָבִינוּ הָאָב הָרַחֲמָן הַרְאֵנוּ אוֹת לְטוֹבָה וְקַבֵּץ נְפוּצוֹתֵינוּ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ יַכִּירוּ וְיֵדְעוּ כָּל־הַגּוֹיִם כִּי אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ: וְעַתָּה יְיָ אָבִינוּ אָתָּה אֲנַחְנוּ הַחֹמֶר וְאַתָּה יֹצְרֵנוּ וּמַעֲשֵׂה יָדְךָ כֻּלָּנוּ: הוֹשִׁיעֵנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ צוּרֵנוּ מַלְכֵּנוּ וְגוֹאֲלֵנוּ: חוּסָה יְיָ עַל־עַמֶּךָ וְאַל־תִּתֵּן נַחֲלָתְךָ לְחֶרְפָּה לִמְשָׁל־בָּם גּוֹיִם לָמָּה יֹאמְרוּ בָעַמִּים אַיֵּה אֱלֹהֵיהֶם: יָדַעְנוּ כִּי חָטָאנוּ וְאֵין מִי יַעֲמֹד בַּעֲדֵנוּ. שִׁמְךָ הַגָּדוֹל יַעֲמָד־לָנוּ בְּעֵת צָרָה:

הצורך בעתה צרה וקשה. ושלחו והודיעו כל המאורע בכל מקומות ישראל וגם התפלה כתבו והודיעו להם, וקבלו עליהם לאמרה בשני ובחמישי, וכן נהגו בכל ישראל עכ"ל וטעם זה הוא מסתבר ומתישב יותר על לשון תפלה זו כנראה לכל מעיין בה, והנה יהי מה בזה אין ספק כי התפלה מחוברה ע"י יותר ממחבר אחד כי יש בה הרבה מאמרים כפולים ומשולשים. ונוסחת התפלה רובה ככולה על פי פסוקי המקרא שנשתנו לפי הענין ולל' בקשה. ועוד לדעת כי בני מנהג ספרד קיצרוה והשמיטו ממנה אותן המאמרים הצועקים חמס על גוי ההוא המר והנמהר שהיה בזמן המחבר ואינם ראוים עוד לנו לאמרם אשר אנחנו גרים בכל אומות בעלי אמונה ויראת הבורא. — והוא רחום תהלים ע"ח, ל"ח. אתה ה' שם מ', י"ב. ונשתנה לל' רבים. הושיענו ה' אלהינו שם ק"ו, מ"ז. ובסדור רפ"ה גם בשני כ"י נכתב הפסוק הושיענו אלהי ישענו של דה"א ט"ז, ל"ה. ובכלל כתבו שיש בתפלה זו מן ראשה עד אנא מלך חנון י"ט שמות הוי"ה ומן אנא מלך עד סופה שוב י"ט שמות כנגד י"ט ברכות של שמונה עשרה (כמובן שמיר ס' ל"ג), ולפי זה נראה הדין עם גרסת כ"י, אמנם גם בסדור הספרדיים הפסוק של תהלים. אם עונות תהלים ק"ל, ג'. ו', לא כחטאינו שם ק"ג, י'. ונשתנה לל' בקשה. אם עונינו ירמיה י"ד ז'. זכר תהלים כ"ה, ו'. יעננו ה' שם כ', ב'. בשנוי הלשון לרבים מדברים בעדם. ה' הושיעה שם כ', י'. כי אין בנו מעשים, נאה לשון זו במדרש תהלים מזמור כ"ב. צדקה עשה עמנו, בס"א „עשה עמנו צדקה וחסד והושיענו למען שמך" ובס"א „צדקה עשה עמנו והושיענו למען שמך", ואין לעמוד בבירור אם נוסח אבינו מלכנו זה לקוח מן אבינו מלכנו של עי"ת, או אם לקחוהו לעי"ת מתפלה זו. אדוננו אלהינו זה הפסוק איננו בסדור הספרדים גם לא בסדור רפ"ה. ועתה אדני מכאן עד אבינו האב לקוח מדניאל ט', ט"ו עד כ'. הָאָב הָרַחֲמָן כן הנכון ראה למעלה דף 59. ועתה ה' אבינו ישעי' ס"ד, ז'. הושיענו למען שמך איננו בכ"י ובסדור רפ"ז גם לא בס' הספרדים. חוסה ה', יואל ב', י"ז.

יָדַֽעְנוּ כִּי אֵין בָּֽנוּ מַעֲשִׂים, צְדָקָה עֲשֵׂה עִמָּֽנוּ לְמַֽעַן שְׁמֶֽךָ: כְּרַחֵם אָב עַל־בָּנִים תְּרַחֵם יְיָ עָלֵֽינוּ וְהוֹשִׁיעֵֽנוּ לְמַֽעַן שְׁמֶֽךָ: חֲמוֹל עַל־עַמֶּֽךָ רַחֵם עַל־נַחֲלָתֶֽךָ חֽוּסָה־נָּא כְּרֹב רַחֲמֶֽיךָ חָנֵּֽנוּ וַעֲנֵֽנוּ כִּי לְךָ יְיָ הַצְּדָקָה עֹשֵׂה נִפְלָאוֹת בְּכָל־עֵת:

הַבֶּט־נָא רַחֶם־נָא עַל־עַמְּךָ מְהֵרָה לְמַֽעַן שְׁמֶֽךָ בְּרַחֲמֶֽיךָ הָרַבִּים יְיָ אֱלֹהֵֽינוּ חוּס וְרַחֵם וְהוֹשִֽׁיעָה צֹאן מַרְעִיתֶֽךָ וְאַל־יִמְשָׁל־בָּֽנוּ קֶֽצֶף כִּי לְךָ עֵינֵֽינוּ תְלוּיוֹת הוֹשִׁיעֵֽנוּ לְמַֽעַן שְׁמֶֽךָ: רַחֵם עָלֵֽינוּ לְמַֽעַן בְּרִיתֶֽךָ הַבִּֽיטָה וַעֲנֵֽנוּ בְּעֵת צָרָה כִּי לְךָ יְיָ הַיְשׁוּעָה בְּךָ תוֹחַלְתֵּֽנוּ אֱלֽוֹהַּ סְלִיחוֹת אָֽנָּא סְלַח־נָא אֵל טוֹב וְסַלָּח כִּי אֵל מֶֽלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָֽתָּה:

אָֽנָּא מֶֽלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם זְכוֹר וְהַבֵּט לִבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים וְתֵרָאֶה לְפָנֶֽיךָ עֲקֵדַת יָחִיד לְמַֽעַן יִשְׂרָאֵל: אָבִֽינוּ מַלְכֵּֽנוּ חָנֵּֽנוּ וַעֲנֵֽנוּ כִּי שִׁמְךָ הַגָּדוֹל נִקְרָא עָלֵֽינוּ עֹשֵׂה נִפְלָאוֹת בְּכָל־עֵת עֲשֵׂה עִמָּֽנוּ כְּחַסְדֶּֽךָ חַנּוּן וְרַחוּם הַבִּֽיטָה וַעֲנֵֽנוּ בְּעֵת צָרָה כִּי לְךָ יְיָ הַיְשׁוּעָה: אָבִֽינוּ מַלְכֵּֽנוּ מַחְסֵֽנוּ אַל־תַּֽעַשׂ עִמָּֽנוּ כְּרֹֽעַ מַעֲלָלֵֽינוּ זְכֹר רַחֲמֶֽיךָ יְיָ וַחֲסָדֶֽיךָ וּכְרֹב טוּבְךָ הוֹשִׁיעֵֽנוּ וַחֲמָל־נָא עָלֵֽינוּ כִּי אֵין לָֽנוּ אֱלֽוֹהַּ אַחֵר מִבַּלְעָדֶֽיךָ צוּרֵֽנוּ: אַל־תַּעַזְבֵֽנוּ יְיָ אֱלֹהֵֽינוּ אַל־תִּרְחַק מִמֶּֽנּוּ· כִּי נַפְשֵֽׁנוּ קָצְרָה מֵחֶֽרֶב וּמִשְּׁבִי וּמִדֶּֽבֶר וּמִמַּגֵּפָה וּמִכָּל־צָרָה וְיָגוֹן הַצִּילֵֽנוּ כִּי לְךָ קִוִּֽינוּ וְאַל־תַּכְלִימֵֽנוּ יְיָ אֱלֹהֵֽינוּ וְהָאֵר פָּנֶֽיךָ בָּֽנוּ וּזְכָר־לָֽנוּ אֶת־בְּרִית אֲבוֹתֵֽינוּ וְהוֹשִׁיעֵֽנוּ לְמַֽעַן שְׁמֶֽךָ· רְאֵה בְצָרוֹתֵֽינוּ וּשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵֽנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵֽעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה:

אֵל רַחוּם וְחַנּוּן רַחֵם עָלֵֽינוּ וְעַל כָּל־מַעֲשֶֽׂיךָ כִּי אֵין כָּמֽוֹךָ יְיָ אֱלֹהֵֽינוּ אָֽנָּא שָׂא נָא פְשָׁעֵֽינוּ אָבִֽינוּ מַלְכֵּֽנוּ צוּרֵֽנוּ וְגוֹאֲלֵֽנוּ אֵל חַי וְקַיָּם הַחֲסִין בַּכֹּֽחַ חָסִיד וָטוֹב עַל כָּל־מַעֲשֶֽׂיךָ כִּי אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵֽינוּ: אֵל אֶֽרֶךְ אַפַּֽיִם וּמָלֵא

ידענו כי אין, זה הפסוק איננו בס' ספרדיים. כרחם אב על' תהלים ק"ג, י', ומוכח מזה שזה שבדפוסים כן תרחם שמלת בן מיותרת וכן באמת איננה בכ"י ובס' ספרדים. והושיענו למען שמך אינו בס"ס, ובסדור רפ"ז בנוסחא הושיענו וחמול על עמך וכו'. חננו ועננו, בס"ס חננו מלכנו ועננו. עשה נפלאות בכלרי כל"א כמו בתהלים ע"ב, י"ח. פ"ו, י'. קל"ו, ד'. וכן בסדור רפ"ז.

ה' אלהינו חוס ורחם איננו בסדור רפ"ז. וכן שם במקום הושיענו למען שמך רחם עלינו למען בריתך הנוסחא הושיענו למען בריתך, ובסדור הספרדים נוספת פסקה זו „הבט נא והושיעה נא צאן מרעיתך אל ימשל בנו קצף כי לך ה' הישועה בך תוחלתנו אלוה סליחות אנא סלח נא כי אל טוב וסלח אתה".

בין הבתרים, הברית שכרת השם עם אברהם אבינו בשלקח לו עגלה ועז ואיל ותור וגוזל ויבתר אותם (בראשית ט"ו) נקראה ברית בין הבתרים ע"ש בתור הקרבנות. למען ישראל, למען יעקב אבינו, ומזכיר כאן זכות ג' אבות. אבינו מלכנו חננו וכו' מכאן עד נקרא אל תניחנו נשמט כולה בסדור הספרדים. מבלעדיך צוּרֵנוּ: בו סוף פסוק כי נמשך למעלה ממנו, וזה אל תעזבנו מתחיל פסוק חדש עפ"ה תהלים ל"ח, כ"ב, ובשנוי הלשון מיחיד לרבים, ויוצא לנו עוד מזה כי צ"ל אַל תרחק ולא וְאַל וכן הוא בסדור כ"י. קצרה ל' ותקצר נפש העם (במדבר כ"א, ה'). מחרב, מסבת החרב, המ"ם מ"ם הסבה כמו מחטאת נביאיה (איכה ד', י"ג), ויש שפרשו המ"ם למ"ם ההסרה ומחובר אל הצילנו ר"ל הצילנו מחרב ומשבי וכו', והראשון נאה יותר בטליבה.

אל רחום וחנון וכו' בכ"י „אל רחום אתה רחם עלינו ועל כל מעשיך, מי כמוך ה' אלהינו, אנא שא וכו'" הַחֲסִין מ"ת בחטף פתח והוא גם תואר ל' תקיף ונורא, כמו חסין יה (תהלים פ"ט, ט') וכן נעתק הרא"ב לשרשים שרש חסן. אתה הוא ה' אלהינו איננו בסדור רפ"ז, אלא גם כי אתה אל ארך וכו'.

רַחֲמִים. עֲשֵׂה עִמָּנוּ כְּרֹב רַחֲמֶיךָ וְהוֹשִׁיעֵנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ שְׁמַע מַלְכֵּנוּ תְּפִלָּתֵנוּ וּמִיַּד אוֹיְבֵינוּ הַצִּילֵנוּ שְׁמַע מַלְכֵּנוּ תְּפִלָּתֵנוּ וּמִכָּל־צָרָה וְיָגוֹן הַצִּילֵנוּ: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ אַתָּה וְשִׁמְךָ עָלֵינוּ נִקְרָא אַל־תַּנִּחֵנוּ: אַל־תַּעַזְבֵנוּ אָבִינוּ וְאַל־תִּטְּשֵׁנוּ בּוֹרְאֵנוּ וְאַל־תִּשְׁכָּחֵנוּ יוֹצְרֵנוּ כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה:

אֵין כָּמוֹךָ חַנּוּן וְרַחוּם יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֵין כָּמוֹךָ אֵל אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וֶאֱמֶת הוֹשִׁיעֵנוּ בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים מֵרַעַשׁ וּמֵרֹגֶז הַצִּילֵנוּ: זְכֹר לַעֲבָדֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב אַל־תֵּפֶן אֶל־קָשְׁיֵנוּ וְאֶל־רִשְׁעֵנוּ וְאֶל־חַטָּאתֵנוּ: שׁוּב מֵחֲרוֹן אַפֶּךָ וְהִנָּחֵם עַל־הָרָעָה לְעַמֶּךָ. וְהָסֵר מִמֶּנּוּ מַכַּת הַמָּוֶת כִּי רַחוּם אָתָּה כִּי כֵן דַּרְכֶּךָ עֹשֶׂה חֶסֶד חִנָּם בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר: חוּסָה יְיָ עַל־עַמֶּךָ וְהַצִּילֵנוּ מִזַּעְמֶךָ וְהָסֵר מִמֶּנּוּ מַכַּת הַמַּגֵּפָה וּגְזֵרָה קָשָׁה כִּי אַתָּה שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: לְךָ אֲדֹנָי הַצְּדָקָה וְלָנוּ בֹּשֶׁת הַפָּנִים: מַה־נִּתְאוֹנֵן מַה־נֹּאמַר מַה־נְּדַבֵּר וּמַה נִּצְטַדָּק: נַחְפְּשָׂה דְרָכֵינוּ וְנַחְקֹרָה וְנָשׁוּבָה אֵלֶיךָ כִּי יְמִינְךָ פְשׁוּטָה לְקַבֵּל שָׁבִים: אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָא: אָנָּא יְיָ עֲנֵנוּ בְּיוֹם קָרְאֵנוּ: לְךָ יְיָ חִכִּינוּ לְךָ יְיָ קִוִּינוּ לְךָ יְיָ נְיַחֵל אַל־תֶּחֱשֶׁה וּתְעַנֵּנוּ כִּי נָאֲמוּ גוֹיִם אָבְדָה תִקְוָתָם כָּל־בֶּרֶךְ וְכָל־קוֹמָה לְךָ לְבַד תִּשְׁתַּחֲוֶה:

הַפּוֹתֵחַ יָד בִּתְשׁוּבָה לְקַבֵּל פּוֹשְׁעִים וְחַטָּאִים נִבְהֲלָה נַפְשֵׁנוּ מֵרֹב עִצְּבוֹנֵנוּ אַל־תִּשְׁכָּחֵנוּ נֶצַח קוּמָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ כִּי חָסִינוּ בָךְ: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ אִם אֵין בָּנוּ צְדָקָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים זְכָר־לָנוּ אֶת־בְּרִית אֲבוֹתֵינוּ וְעֵדוּתֵנוּ בְּכָל־יוֹם יְיָ אֶחָד: הַבִּיטָה בְעָנְיֵנוּ כִּי רַבּוּ מַכְאוֹבֵינוּ וְצָרוֹת לְבָבֵנוּ: חוּסָה יְיָ עָלֵינוּ בְּאֶרֶץ שִׁבְיֵנוּ וְאַל־תִּשְׁפּוֹךְ חֲרוֹנְךָ עָלֵינוּ כִּי אֲנַחְנוּ עַמְּךָ בְּנֵי בְרִיתֶךָ: אֵל הַבִּיטָה דַּל כְּבוֹדֵנוּ בַּגּוֹיִם וְשִׁקְּצוּנוּ כְּטֻמְאַת הַנִּדָּה: עַד־מָתַי עֻזְּךָ לַשְּׁבִי

ושמך עלינו נקרא ירמיה י"ד, ט'. אל תעזבנו ל' מ"א ח', נ"ז. ובכ"י מוקדם לו עוד „ה' אלהינו אתה ושמך הגדול עלינו נקרא עשה עמנו למען שמך".

מרעש ומרגז ל' בהלה ורעדה כמו רגזה ותרעש הארץ (תהלים ע"ז, י"ט) ברעש ורגז (איוב ל"ט, כ"ד). זכר לעבדיך דברים ט' כ"ז. ונשתנה לפי הענין. שוב מחרון שמות ל"ב י"ב. חוסה ה' על וכו' עד לקבל שבים נשמט כולה בסדור הספרדים. מזעמך הע"ן בשבא פשוט. לך אדני הצדקה דניאל ט', ז'. והשם בל' אדנות. מה נתאונן מל' איכה ג', ל"ט. ובראשית מ"ד, ט"ז. נחפשה איכה ג', מ'. כי ימינך, לקוח מתפלת נעילה. אנא ה', תהלים קי"ח, כ"ה. לך ה' חכינו עפ"י ישעיה ח', י"ז. ותהלים ק"ל, ז'. אל תחשה ותעננו, אל תשתוק ואל תיסרנו, ותבת אל עומדת במקום שנים, ולקוח הלשון מישעיה ס"ד, י"א. נאמו, אמרו, מגזרת וינאמו נאם (ירמיה כ"ג, ל"א).

כי חסינו בך איננו בסדור רפ"ז. ובסדורי הספרדים נשמט מן כי חסינו בך עד בארץ שבינו. ועדותנו. מה שמעידים אנחנו בכל יום על אחדותך באמרנו ה' אחד, והדל"ת בחולם כמו ועדותי זו אלמדם (תהלים קל"ב, י"ב). דל כבודנו, ירד והלך לו כבודנו, דל פעל הוא בל' נסתר שלא עבר מענין ידל כבוד יעקב (ישעיה י"ז, ד'). ושקצונו, מאסו בנו. עוזך לשבי כן הגיה ר' עזריאל בסדורו עפ"י תלים ע"ח ס"א, ויפה תקן כי כן הוא גם בסדור רפ"ז, וכן גורס גם המפרש ר' בני בר חנוך ז"ל עד מתי עוזך לשבי, הארון והמקדש נקראו עוז דכתיב ארון עוזך (דה"ב ו', מ"א) וכתיב גאון עוזכם (יחזקאל כ"ד, כ"א) עכ"ל

וְתִפְאַרְתְּךָ בְּיַד־צָר: עוֹרְרָה גְבוּרָתְךָ וְקִנְאָתְךָ עַל־אוֹיְבֶיךָ הֵם יֵבֹשׁוּ וְיֵחַתּוּ מִגְּבוּרָתָם וְאַל־יִמְעֲטוּ לְפָנֶיךָ תְּלָאוֹתֵינוּ: מַהֵר יְקַדְּמוּנוּ רַחֲמֶיךָ בְּיוֹם צָרָתֵנוּ וְאִם־לֹא לְמַעֲנֵנוּ לְמַעַנְךָ פְּעַל וְאַל־תַּשְׁחִית זֵכֶר שְׁאֵרִיתֵנוּ: וְחֹן אֹם הַמְיַחֲדִים שִׁמְךָ פַּעֲמַיִם בְּכָל־יוֹם תָּמִיד בְּאַהֲבָה וְאוֹמְרִים שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ ׀ אֶחָד:

אין נופלין על פניהם אלא במקום שיש ספר תורה. כשיש לו תפילין בזרועו יטה על צד ימין וכשאין לו תפילין יטה על שמאלו ודוקא על זרועו ומיושב.

אָן פאָלגענדען טעגען ווירד קיין תחנון געזאָגט: ר"ח, גאַנץ ניסן, ל"ג בעומר, פאָן ר"ח סיון ביז נאָך אסרו חג פאָן שבועות, ט' באב, ער"ה, פאָן עי"כ ביז נאָך ר"ח חשון, חנוכה, פורים, ט"ו באב אונד ט"ו בשבט.

וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־גָּד צַר־לִי מְאֹד נִפְּלָה־נָּא בְיַד־
יְהוָה כִּי־רַבִּים רַחֲמָו וּבְיַד אָדָם אַל־אֶפֹּלָה:

רַחוּם וְחַנּוּן חָטָאתִי לְפָנֶיךָ יְיָ מָלֵא רַחֲמִים רַחֵם עָלַי וְקַבֵּל תַּחֲנוּנָי: יְיָ אַל־בְּאַפְּךָ תוֹכִיחֵנִי וְאַל־בַּחֲמָתְךָ תְיַסְּרֵנִי: חָנֵּנִי יְיָ כִּי אֻמְלַל אָנִי רְפָאֵנִי יְיָ כִּי נִבְהֲלוּ עֲצָמָי: וְנַפְשִׁי נִבְהֲלָה מְאֹד וְאַתְּ יְיָ עַד־מָתָי: שׁוּבָה יְיָ חַלְּצָה נַפְשִׁי הוֹשִׁיעֵנִי לְמַעַן חַסְדֶּךָ: כִּי אֵין בַּמָּוֶת זִכְרֶךָ בִּשְׁאוֹל מִי יוֹדֶה־לָּךְ: יָגַעְתִּי בְּאַנְחָתִי אַשְׂחֶה

גם יעב"ץ העתיק כן הנוסחא. ובסדורי הספרדים השמיטו פסוק זה, וכן השמיטו המאמר „וקנאתך על אויביך הם יבושו ויחתו מגבורתם". על אויביך, תקון אחרונים הוא ובכ"י כתוב על שונאינו. יבושו ויחתו על' מ"ב י"ט, כ"ו. תלאותינו, צרותינו מענין כל התלאה אשר מצאתם (שמות י"ח, ח') והוא עפ"ה נחמיה ט', ל"ב. ואם לא למעננו למענך פעל, בשני כי"י גם בסדור רפ"ה גורס לא למעננו כי אם למענך פעל, וכן גם בסדור הספרדים. שאריתנו, בכי"י נוסף כי אל מלך חנון ורחום אתה, ובסדורי ספרדים הנוסחא שאריתנו כי לך מיחלות עינינו כי אל מלך חנון ורחום אתה וזכור עדותנו בכל יום תמיד אומרים פעמים באהבה שמע ישראל וכו'. וְחֹן לשון משרש חנן. אֻם, העם, והוא היחיד מן שבחוהו כל האֻמים (תהלים קי"ז, א'). פעמים בכל יום תמיד באהבה ואומרים, גרסאות מתחלפות יש כאן ובסדור רפ"ז חסר תבת באהבה, ובכי"י גורס בכל יום פעמים באהבה ואומרים, וכן גם בכי"י אחר בחסרון מלת באהבה, וגרסת ספרדים כבר זכרתיה. ובמדרש תהלים מזמור ק"ד נמצא כעין נוסחא זו.

ויאמר דוד, ש"ב כ"ד, י"ד. ולא נמצא פסוק זה לתחנון בשום סדור ישן גם לא בסדור שער השמים, רק רמ"ע בספרו קצור של"ה דף כ"ו כתב שנוהגין לומר קודם נפילת אפים פסוק זה, ולא אדע לו טעם אם לא בעבור שנופלים על פניהם בתחנון, ובפסוק זה כתוב נפלה נא ביד. — ומה שנופלים על פנים בתחנון פירש הכל בו שעושים כמו משה רבינו ע"ה שנאמר עליו ואתנפל לפני ה' (דברים ט', י"ח. וכ"ה) וכן יהושע ויפל על פניו ארצה (יהושע ז', ו'), וטעם הנטיה על צד שמאל כתב שהוא דוגמת קרבן התמיד אשר היו מרביצין אותו כששוחטין אותו על שמאלו. ונמצא במגלה כ"ב ע"ב רב איקלע לבבל בתענית צבור נפל כולי עלמא אאנפייהו, ובב"מ נ"ט ע"ב אימא שלום אשתו של ר"א בן הורקנוס לא הוה שבקה ליה למיפל על אפיה. רחום וחנון תפלה זו נקראת בשם תחנון על' אנחנו מפילים תחנונינו לפניך (דניאל ט', י"ח) או תחנה על' ואפיל תחנתי לפני ה' (שם ט', כ'). והתחנון הזה עוד בזמן הטור לא היתה לו נוסחא מיוחדת לכל אלא כל אחד שאל בבקשתו (טור א"ח ס' קל"א) ואחר כך קבעוהו בנוסחתו רחום וחנון חטאתי לפניך וכו' ואחריו מזמור ו', והספרדים אומרים מזמור כ"ה (וכן הוא בזוהר סוף פ' במדבר). וכתב אבודרהם יש יחידים שמתחננים מזמורים אחרים כל אחד ואחד כפי רצונו ודעתו. אמלל, נחלש ודל הם. וְאַתְּ כתיב וְאַתָּה קרי. עד מתי תביט ואינך רופא. בשאול, בקבר. אשחה הוא בפל לשון של אסחה ופירושו אוריד מי דמעות על מטתי, בל"א איך נשטעה, ובל' ארמי ל' אסחי טעמו רחיצה, וירחץ פניו ת"א ואסחי אפוהי

בְּכָל־לַיְלָה מִטָּתִי בְּדִמְעָתִי עַרְשִׂי אַמְסֶה: עָשְׁשָׁה מִכַּעַס עֵינִי עָתְקָה בְּכָל־צוֹרְרָי: סוּרוּ מִמֶּנִּי כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן כִּי־שָׁמַע יְיָ קוֹל בִּכְיִי: שָׁמַע יְיָ תְּחִנָּתִי יְיָ תְּפִלָּתִי יִקָּח: יֵבֹשׁוּ וְיִבָּהֲלוּ מְאֹד כָּל־אֹיְבָי יָשֻׁבוּ יֵבֹשׁוּ רָגַע:

בשני ובחמישי מוסיפים זה, אבל בשאר ימי השבוע אומרים מיד ואנחנו לא נדע וכו'.

אין אייניגע אָרטע דאָנערשטאג ווירד אויך יי אלהי ישראל געזאגט; אין דען איבריגען וואָכענטאגען אבער זאגט מאן גלייך ואנחנו לא נדע אן.

ס"ק יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שׁוּב מֵחֲרוֹן אַפֶּךָ וְהִנָּחֵם עַל־הָרָעָה לְעַמֶּךָ:

ק' הַבֵּט מִשָּׁמַיִם וּרְאֵה כִּי הָיִינוּ לַעַג וָקֶלֶס בַּגּוֹיִם נֶחְשַׁבְנוּ כְּצֹאן לַטֶּבַח יוּבָל לַהֲרוֹג וּלְאַבֵּד וּלְמַכָּה וּלְחֶרְפָּה:

ק"ס וּבְכָל־זֹאת שִׁמְךָ לֹא שָׁכָחְנוּ נָא אַל־תִּשְׁכָּחֵנוּ: יי

ק' זָרִים אוֹמְרִים אֵין תּוֹחֶלֶת וְתִקְוָה· חֹן אֹם לְשִׁמְךָ מְקַוֶּה· טָהוֹר יְשׁוּעָתֵנוּ קָרְבָה· יָגַעְנוּ וְלֹא הוּנַּח־לָנוּ· רַחֲמֶיךָ יִכְבְּשׁוּ אֶת־כַּעַסְךָ מֵעָלֵינוּ:

ק"ס אָנָּא שׁוּב מֵחֲרוֹנְךָ וְרַחֵם סְגֻלָּה אֲשֶׁר בָּחָרְתָּ: יי

ק' חוּסָה יְיָ עָלֵינוּ בְּרַחֲמֶיךָ וְאַל־תִּתְּנֵנוּ בִּידֵי אַכְזָרִים· לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה נָא אֱלֹהֵיהֶם לְמַעַנְךָ עֲשֵׂה עִמָּנוּ חֶסֶד וְאַל־תְּאַחַר:

(בראשית מ"ג, ל"א) ורמז בזרו ת"א ויסמי בזרה (במדבר י"ט, ז'). אמסה, אלחלח ואדמוג כמו מים, מגזרת המסיו את לב העם (יהושע י"ד, ח'). עששה, כהתה. עתקה נתישנה, געאלטערט, תרגום של ישן עתיק, וכן בדניאל ז', ט' ועתיק יומין. בכל צוררי, בעבור כל צוררי, דוגמת התשמית בחמשה (בראשית י"ח, כ"ח). קול בכיי, כי שערי דמעות לא ננעלו (ב"מ דף נ"ט). רגע, פתאום.

ה' אלהי ישראל, כתב הכל בו אומר החזן ה' אלהי ישראל ואחת מהתחנות הפיוטיות ואחר התחנה אומר ואנחנו לא נדע וכו'. וכן נמצא נמלא בסדורים כ"י הרבה תחנות כאלה המחוברות כעין פיוט ולכולן עומד לראש הפסוק ה' אלהי ישראל שוב וכו' גם בני ספרד אומרים בתחלה ה' אלהי ישראל ואחריו תחנה מפויטת אחת ליום שני (ומשונה מן התחנה שלנו) ואחרת ליום חמישי, וכן לכל הקהלות יש להם תחנה מיוחדת לומר אחר הפסוק ה' אלהי ישראל. והנה זאת התחנה שלנו כתבו על אודותה בשם ר' יהודה החסיד כי יסדה חזקיה המלך, ואם קבלה היא נקבל ואם לדין יש תשובה, כי חתימת השם שלאמו בה בתחנה איננה כי החרוז ה' אלהי ישראל איננו מגוף התחנה כאשר ראינו והיא מתחלת בתבת הבט משמים, וא"כ אין בה סיו"ד. אבל תוכן התחנה יגיד לנו זמן חבורה כי חוברה בימי הגזרות שבסוף אלף החמישי, גם ראינו שסדר חבורה שהיתה מעקרה פיוט גדול הולך על סדר א"ב ולא נשאר בשלמותו, כי קצרוהו או כדי שלא להטריח על הצבור או מטעם אחר ואין לנו עוד ממנו כי אם החרוזים של אות ה' ו' ז' ח' כ' וק'. והחרוז של אות נו"ן איננו בספרינו אבל מצאתיו בכ"י מובא קודם החרוז של חוסה ה', ונראה לי שמקומה הראוי אחרי חרוז של חוסה. ועתה אבאר, שוב מחרון, שמות ל"ב, י"ב. הבט משמים, ל' ישעיה ס"ג, ט"ו. לעג וקלס, תהלים מ"ד, י"ד. וכ"ג. יובל, יובא כמו ישעיה נ"ג, ז'. ובכל זאת שמך לא עש"ה תהלים מ"ד, י"ח. אין תוחלת ותקוה, אין להם תוחלת ותקוה, כן אומרים הזרים לנו. מְקַוֶּה הוי"ו בסגול כי אם ל' זכר. טהור, קריאה אל הקב"ה שהוא טהור עינים מראות רע (חבקוק א', י"ג). קרבה, צווי כמו ומ"כ הקוף בקמץ חטוף כמו קרבה אל נפשי (תהלים ס"ט, י"ט) ופירושו אתה הטהור תקרב לישועתנו. יגענו, ל' איכה ה', ה'. רחמיך יכבשו, מליצה לקוחה מתוסף של ר"ה. מחרונְךָ נו"ן בסגול בסדור רע"ז ובכ"ל בי

קו״ח אָנָּא שׁוּב מֵחֲרוֹנֶךָ וְרַחֵם סְגֻלָּה אֲשֶׁר בָּחָרְתָּ: ״

ק׳ קוֹלֵנוּ תִשְׁמַע וְתָחֹן וְאַל־תִּטְּשֵׁנוּ בְּיַד אוֹיְבֵינוּ לִמְחוֹת אֶת־שְׁמֵנוּ׃ זְכוֹר אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם אַרְבֶּה אֶת־זַרְעֲכֶם, וְעַתָּה נִשְׁאַרְנוּ מְעַט מֵהַרְבֵּה:

קו״ח וּבְכָל־זֹאת שִׁמְךָ לֹא שָׁכָחְנוּ נָא אַל־תִּשְׁכָּחֵנוּ: ״

ק׳ עָזְרֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ עַל־דְּבַר כְּבוֹד־שְׁמֶךָ

וְהַצִּילֵנוּ וְכַפֵּר עַל־חַטֹּאתֵינוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ:

קו״ח יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שׁוּב מֵחֲרוֹן אַפֶּךָ וְהִנָּחֵם עַל־הָרָעָה לְעַמֶּךָ:

באשכנז אומרים שומר ישראל בתענית צבור ובהרבה קהלות בכל יום.

אין תענית צבור (אין פּיוטים קהלות יעדען טאג) ווירד היער שומר ישראל געזאגט.

שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל שְׁמוֹר שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל וְאַל־יֹאבַד יִשְׂרָאֵל הָאוֹמְרִים שְׁמַע יִשְׂרָאֵל:

שׁוֹמֵר גּוֹי אֶחָד שְׁמוֹר שְׁאֵרִית עַם אֶחָד וְאַל־יֹאבַד גּוֹי אֶחָד הַמְיַחֲדִים שִׁמְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד:

שׁוֹמֵר גּוֹי קָדוֹשׁ שְׁמוֹר שְׁאֵרִית עַם קָדוֹשׁ וְאַל־יֹאבַד גּוֹי קָדוֹשׁ הַמְשַׁלְּשִׁים בְּשָׁלֹשׁ קְדֻשּׁוֹת לְקָדוֹשׁ:

מִתְרַצֶּה בְּרַחֲמִים וּמִתְפַּיֵּס בְּתַחֲנוּנִים הִתְרַצֶּה וְהִתְפַּיֵּס לְדוֹר עָנִי כִּי אֵין עוֹזֵר:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ חָנֵּנוּ וַעֲנֵנוּ כִּי אֵין בָּנוּ מַעֲשִׂים עֲשֵׂה עִמָּנוּ צְדָקָה וָחֶסֶד וְהוֹשִׁיעֵנוּ:

הפסק שאמר בו כמו בטעם אתנח. סגלה אשר בחרת כמו שכתוב בדברים ז׳, ו׳. והנה בכ״י יש פה קודם הוספה תוספת חרוז וכה תואריו „נִתֵּן בעפר פינו ונכבש באפר כוחנו, כי מאד שבענו מרורים, רוינו לענה ורוש ולא שב ממנו חרון אף ובעתה. ובכל זאת שמך לא שכחנו נא אל תשכחנו. ה׳ אלהי וכו׳, והאחרונים הסירוהו, עיין מטה משה ס׳ ר״כ. ורואה מה שכתבתי למעלה. למה יאמרו, תהלים קט״ו, ב׳. למענך עשה עמנו ל׳ דניאל ט׳, י״ט. ככוכבי שמות ל״ב, י״ג. נשארנו ל׳ ירמיה מ״ב, ב׳. עזרנו פסוק בתהלים ע״ט, ט׳. ונראה שזה איננו עוד מן הפיוט אלא לקוח מתפלת ואנחנו לא נדע שלאחריו.

שומר ישראל, הפיוט הזה יש גם לספרדים לעי״ת אך נחסרון החרוז מתרצה ברחמים אשר במקומו יש להם החרוז „שומר גוי רבא שמור שארית גוי רבא ואל יאבד גוי רבא האומרים בכל יום אמן יהא שמה רבא״. והחרוז הזה גם במנהג טריפולי גם במחזור רומא, ובמנהג טריפולי נמצא אחר שומר גוי קדוש עוד החרוז „שומר גוי ברוך שמור שארית גוי ברוך ואל יאבד גוי ברוך שיאמר קדוש וברוך״, ובמחזור רומא לא נמצא חרוז זה אבל נמצא במקומו קודם שומר גוי אחד החרוז „שומר ברית אבותינו, שמור שאריתנו ואל תאבד פלטתנו האומרת בכל יום שמע ישראל ה׳ אלהינו״. א״כ הפיוט שומר ישראל נוסד בששה חרוזים, ונדרו ממנו בכי כל מנהג כמנהגם. האומרים שמע, בסדור ספרדיים „האומרים בבל יום שמע״ וכן בכל החרוזים. המשלשים בְּשָׁלֹשׁ קְדֻשָּׁה לקדוש, כן כתב יעב״ץ בסדורו ובלוח ארש ס׳ רי״ט וכוון וכן הוא בשל״ה דף קכ״ו, ע״ב. ופירושו האומרים שלש פעמים הקדושה המשולשת ר״ל של קדוש קדוש קדוש. וגרסת הספרדים „האומרים בכל יום קדוש קדוש קדוש״. ברחמים, בתפלה, ול׳ חכמים הוא כמו רחמים ותחנונים (אבות ב׳, י״ח) אל ימנע עצמו מן הרחמים (ברכות י׳) עיקר תענית סליחות ורחמים הוא (תכסוטא ברפשית). ומתפיים, גם הוא ל׳ רצון והשבת אף בל׳ חכמים כמו ספק מתפיים הימנו (יומא פ״ו ע״ב) בל״א בעזענפטיגט ווערדען. וכתב בעל מעדת יעים בחלק ד׳ בביאור הסליחות שיש גורסים „ומתפתה בתחנונים, התרצה והתפתה״ וכן היא הנוסחא במחזור שאלוניק, אבל איננה נכונה כמו שהעיר עליה בעל ט״ז לא״ח סוף ס׳ קכ״ז. ויש להוסיף לדבריו כי גם בקרובות יום ראשון של ר״ה יש לומר בזופר ארצנו, ולא אפתנו.

וַאֲנַחְנוּ לֹא נֵדַע מַה־נַּעֲשֶׂה כִּי עָלֶיךָ עֵינֵינוּ: זְכֹר רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה: יְהִי־חַסְדְּךָ יְיָ עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ לָךְ: אַל־תִּזְכָּר־לָנוּ עֲוֹנֹת רִאשֹׁנִים מַהֵר יְקַדְּמוּנוּ רַחֲמֶיךָ כִּי דַלּוֹנוּ מְאֹד: חָנֵּנוּ יְיָ חָנֵּנוּ כִּי־רַב שָׂבַעְנוּ בוּז: בְּרֹגֶז רַחֵם תִּזְכּוֹר: כִּי הוּא יָדַע יִצְרֵנוּ זָכוּר כִּי־עָפָר אֲנָחְנוּ: עָזְרֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ עַל־דְּבַר כְּבוֹד־שְׁמֶךָ וְהַצִּילֵנוּ וְכַפֵּר עַל־חַטֹּאתֵינוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ: הש"ץ אומר חצי קדיש.

וְעַתָּה יִגְדַּל־נָא כֹּחַ אֲדֹנָי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לֵאמֹר: זְכֹר רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה:

חזן. יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא בְּעָלְמָא דִּי־בְרָא כִרְעוּתֵהּ. וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְּכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב. וְאִמְרוּ אָמֵן.

יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא.

יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדָּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלָּל שְׁמֵהּ דִּי־קֻדְשָׁא. בְּרִיךְ הוּא לְעֵלָּא מִן־כָּל־בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא דִּי־אֲמִירָן בְּעָלְמָא. וְאִמְרוּ אָמֵן:

בשני וחמישי אומרין אל ארך אפים ויש לאמרו מעומד, ואין אומרים אותו לא בראש חדש ולא בערב פסח ולא בחנוכה ולא בשני ימים של פורים קטן וגדול, (ובק"ק מיץ אומרים אותו בפורים קטן). ובתשעה באב נחלקים המנהגים ברוב קהלות פולין ביהם ומעהרין אין אומרים, וברוב קהלות אשכנז אומרין.

אין מאָנטאָג אונד דאָננערשטאַג ווירד נאָך פֿאָלגענדעס געבעטעט, אויסער בילט אן ר"ח, ע"פ, חנוכה אונד ביידע פורים.

מנהג אשכנז וביהם ופולין קטן.

אֵל אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וֶאֱמֶת אַל־בְּאַפְּךָ תוֹכִיחֵנוּ: חוּסָה יְיָ עַל־עַמֶּךָ וְהוֹשִׁיעֵנוּ מִכָּל־רָע: חָטָאנוּ לְךָ אָדוֹן סְלַח־נָא כְּרֹב רַחֲמֶיךָ אֵל:

למנהג פולין גדול מוסיפים גם את זה.

אֵל אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וֶאֱמֶת אַל־תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ מִמֶּנּוּ: חוּסָה יְיָ עַל־יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְהַצִּילֵנוּ מִכָּל־רָע: חָטָאנוּ לְךָ אָדוֹן סְלַח־נָא כְּרֹב רַחֲמֶיךָ אֵל:

ואנחנו לא נדע מובא בסדר רב עמרם וברמב"ם בנוסח התפלה וברוקח ס' ש"ט. ובכל בו ס' י"ט ובטור א"ח ס' קל"א מפורש טעם אמירתו, כלומר שהתפללנו בכל ענין שיוכל אדם להתפלל, בישיבה בפסוקי דזמרה ובעמידה בשמנה עשרה ובנפילת אפים בתחנון וכמו שעשה משה רבינו דכתיב ואשב בהר (דברים ט', ט') ואנכי עמדתי בהר (שם י', י') ואתנפל לפני ה' (שם ט', י"ח) ומעתה אין בנו כח להתפלל בענין אחר ולא נדע מה נעשה עוד רק עליך עינינו. ואנחנו לא נדע, דה"ב כ' י"ב. זכר תהלים כ"ה, ו'. יהי, שם ל"ג, כ"ב. אל תזכר, שם ע"ט, ח'. חננו שם קכ"ג, ג'. ובסדורי הספרדים מועמד קודם חננו ה' הפסוק עזרנו מעם ה' והוא ל' תהלים קכ"א, ב'. ברגז חבקוק ג', ב'. והספרדים מוסיפים עוד „ברגז עקדה תזכור, ברגז תמימות תזכור, ה' הושיעה המלך יעננו ביום קראנו", והוא ע"פ סדר רב עמרם. כי הוא ידע תהלים ק"ג, י"ד. עזרנו, שם ע"ט, ט'.

אל ארך אפים, כתב בכל בו בס' י"ט אחר התחנה פותח ואומר אל ארך אפים, ואומר תחלה והושיענו ושני והצילנו, והטעם כי בתחלה מבקשים על הגאולה מהגלות והיא הישועה השלמה ואח"כ מבקשים רחמים כי גם תוך זמן היותנו בגלות יצילנו מכל רע ומצרות האויבים וגזרותם עכ"ל וכן כתב גם אבודרהם, והוסיף עוד שתפלה בה כ' תבות כנגד עשרת הדברות וע' יום שעמד משה בהר לקבל התורה. ונלמוד מזה כי שתי הנוסחאות שבתפלה זו יחוברו לתפלה אחת ולא יתפרדו וכן גם מנהג בני ספרד ופולין ולא כמנהג האשכנזים שבחרו להם חלק הראשון ועזבו החלק השני. והנה נוסחת האשכנזים יש בה כ"ד תבות ונתנו גם טעם לזה שהוא כנגד כ"ד ספרי מקרא וכ"ד לשון כפרה (עיין מטה משה ס' רכ"א). ארך אפים, שמות ל"ד, ו'. אל באפך, ל' תהלים ו'. ב'. חוסה יואל ב', י"ז. אל תסתר ל' תהלים כ"ז, ט'.

תשלומי קדיש וברכו ליחיד.

מי שאינו יכול להתפלל עם הצבור או שאיחר לבוא לבהכ"נ ולא שמע קדיש או ברכו או קדושה טוב ישלים חסרונו בפסוקים וברייתות המדברות מעניינים אלו, וע"פ הנוסחאות הבאות.

מי שלא שמע חצי קדיש קודם ברכו של שחרית יאמר זה אחר תחנון:

זה אומר אני במקום חצי קדיש קדם ברכו של־שחרית:

ועתה יגדל־נא כח אדני כאשר דברת לאמר: והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים וידעו כי־אני יי: ברכי נפשי את־יי יי אלהי גדלת מאד הוד והדר לבשת: להוא שמה די־אלהא מברך מן־עלמא ועד־עלמא די חכמתא וגבורתא די־לה היא: אמר רבי יהושע בן־לוי כל־העונה אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא בכל כחו קורעים לו גזר דינו שנאמר בפרע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו יי, מה טעם בפרע פרעות משום דברכו יי: אמר רבי שמעון בן לקיש כל־העונה אמן בכל־כחו פותחים לו שערי גן־עדן שנאמר פתחו שערים ויבא גוי־צדיק שמר אמנים, אל־תקרא שומר אמנים אלא שאומר אמנים:

מי שלא שמע ברכו של שחרית יאמר זה אחר תחנון.

זה אומר אני במקום ברכו של־שחרית:

בפרע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו יי: ברכו את־יי אלהיכם מן־העולם עד־העולם ויברכו שם כבדך ומרומם על־כל־ברכה ותהלה: יהי שם יי מברך מעתה ועד־עולם: ברוך יי אלהים אלהי ישראל עשה נפלאות לבדו: וברוך שם כבודו לעולם וימלא כבודו את־כל־הארץ אמן ואמן: אמר רבי עקיבה בכל־יום ויום מלאך אחד עומד באמצע הרקיע שחרית ואומר יי מלך יי מלך יי ימלך לעלם ועד. וכל־גדודי מעלה עונים אחריו עד שמגיע לברכו. כשמגיע לברכו חיה אחת ששמה ישראל וחקוק על־מצחה ישראל עומדת באמצע הרקיע ואומרת בקול רם ברכו את יי המברך, וכל־גדודי מעלה עונים ברוך יי המברך לעולם ועד:

במקום קדושה של שחרית יאמר זה אחר תחנון.

זה אומר אני במקום קדשה של־שחרית:

ולא תחללו את־שם קדשי ונקדשתי בתוך בני ישראל אני יי מקדשכם: שרפים עמדים ממעל לו שש כנפים שש כנפים לאחד בשתים יכסה פניו ובשתים יכסה רגליו ובשתים יעופף: וקרא זה אל־זה ואמר קדוש קדוש קדוש יי צבאות מלא כל־הארץ כבודו: ותשאני רוח ואשמע אחרי קול רעש גדול ברוך כבוד־יי ממקומו: ימלך יי לעולם אלהיך ציון לדר ודר הללויה: כשעלה משה למרום מצא כת אחת אומרת קדוש קדוש קדוש יי צבאות מלא כל־הארץ כבודו, וכת אחת אומרת ברוך כבוד־יי ממקומו, וכלם עונים בפה אחד ואומרים ימלך יי לעולם אלהיך ציון לדר ודר הללויה:

במקום קדיש שלם יאמר זה אחר תחנון:

זה אומר אני במקום קדיש שלם:

ועתה יגדל־נא כח אדני כאשר דברת לאמר: והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים וידעו כי־אני יי: ברכי נפשי את־יי יי אלהי גדלת מאד הוד והדר לבשת: להוא שמה די־אלהא מברך מן־עלמא ועד־עלמא די חכמתא וגבורתא די־לה היא: אמר רבי יהושע בן־לוי כל־העונה אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא בכל כחו קורעים לו גזר

דִּינוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בִּפְרֹעַ פְּרָעוֹת בְּיִשְׂרָאֵל בְּהִתְנַדֵּב עָם בָּרְכוּ יְיָ. מַה טַּעַם בִּפְרֹעַ פְּרָעוֹת מִשּׁוּם דְּבָרְכוּ יְיָ: אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן גַּדְיָא כָּל־מִי שֶׁעוֹנֶה אָמֵן בָּעוֹלָם הַזֶּה זוֹכֶה וְעוֹנֶה אָמֵן לָעוֹלָם הַבָּא שֶׁנֶּאֱמַר בָּרוּךְ יְיָ לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן, אָמֵן בָּעוֹלָם הַזֶּה וְאָמֵן לְעוֹלָם הַבָּא:

כתפלת מנחה במקום חצי קדיש יאמר זה אחר תחנון:

זֶה אוֹמֵר אֲנִי בִּמְקוֹם חֲצִי קַדִּישׁ קֹדֶם מִנְחָה:

וְעַתָּה יִגְדַּל־נָא כֹּחַ אֲדֹנָי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לֵאמֹר: וְהִתְגַּדִּלְתִּי וְהִתְקַדִּשְׁתִּי וְנוֹדַעְתִּי לְעֵינֵי גּוֹיִם רַבִּים וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְיָ: בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת־יְיָ יְיָ אֱלֹהַי גָּדַלְתָּ מְּאֹד הוֹד וְהָדָר לָבָשְׁתָּ: לֶהֱוֵא שְׁמֵהּ דִּי־אֱלָהָא מְבָרַךְ מִן־עָלְמָא וְעַד־עָלְמָא דִּי חָכְמְתָא וּגְבוּרְתָא דִּי־לֵהּ הִיא: תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי פַּעַם אַחַת הָיִיתִי מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וְהִגִּיעַ זְמַן תְּפִלַּת מִנְחָה וְנִכְנַסְתִּי לְחֻרְבָּה אַחַת מֵחָרְבוֹת יְרוּשָׁלַיִם לְהִתְפַּלֵּל, בָּא אֵלִיָּהוּ זָכוּר לַטּוֹב וְשָׁמַר לִי עַל הַפֶּתַח. אָמַר לִי בְּנִי מַה קּוֹל שָׁמַעְתָּ בְּחֻרְבָּה זוֹ, אָמַרְתִּי שָׁמַעְתִּי בַּת קוֹל שֶׁמְּנַהֶמֶת כְּיוֹנָה וְאוֹמֶרֶת אוֹי שֶׁהֶחֱרַבְתִּי אֶת־בֵּיתִי וְשָׂרַפְתִּי אֶת־הֵיכָלִי וְהִגְלֵיתִי אֶת־בָּנַי לְבֵין עוֹבְדֵי אֱלִילִים. אָמַר לִי בְּכָל־יוֹם וָיוֹם אוֹמֶרֶת כָּךְ וּכְשֶׁיִּשְׂרָאֵל נִכְנָסִים לְבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּלְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת וְאוֹמְרִים אָמֵן יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְנַעֲנֵעַ בְּרֹאשׁוֹ וְאוֹמֵר אַשְׁרֵי הַמֶּלֶךְ שֶׁמְּקַלְּסִים אוֹתוֹ בְּבֵיתוֹ כָּךְ, מַה לּוֹ לְאָב שֶׁהִגְלָה אֶת־בָּנָיו וְאוֹי לָהֶם לְבָנִים שֶׁגָּלוּ מֵעַל שֻׁלְחַן אֲבִיהֶם: אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן־לָקִישׁ כָּל־הָעוֹנֶה אָמֵן בְּכָל־כֹּחוֹ פּוֹתְחִים לוֹ שַׁעֲרֵי גַן־עֵדֶן שֶׁנֶּאֱמַר פִּתְחוּ שְׁעָרִים וְיָבֹא גוֹי צַדִּיק שֹׁמֵר אֱמֻנִים, אַל־תִּקְרָא שֹׁמֵר אֱמֻנִים אֶלָּא שֶׁאוֹמֵר אָמֵנִים:

למנחה במקום קדושה יאמר זה אחר תחנון:

זֶה אוֹמֵר אֲנִי בִּמְקוֹם קְדֻשָּׁה שֶׁל־מִנְחָה:

וְלֹא תְחַלְּלוּ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְיָ מְקַדִּשְׁכֶם: שְׂרָפִים עֹמְדִים מִמַּעַל לוֹ שֵׁשׁ כְּנָפַיִם שֵׁשׁ כְּנָפַיִם לְאֶחָד בִּשְׁתַּיִם יְכַסֶּה פָנָיו וּבִשְׁתַּיִם יְכַסֶּה רַגְלָיו וּבִשְׁתַּיִם יְעוֹפֵף: וְקָרָא זֶה אֶל־זֶה וְאָמַר קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ: וַתִּשָּׂאֵנִי רוּחַ וָאֶשְׁמַע אַחֲרַי קוֹל רַעַשׁ גָּדוֹל בָּרוּךְ כְּבוֹד־יְיָ מִמְּקוֹמוֹ: יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ: אָמְרוּ עָלָיו עַל סַנְדַּלְפוֹן שֶׁהוּא גָּבוֹהַּ יוֹתֵר מֵחֲבֵרָיו מַהֲלַךְ חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וְעוֹמֵד אֲחוֹרֵי מֶרְכָּבָה וְקוֹשֵׁר כְּתָרִים לְקוֹנוֹ וּמַשְׁבִּיעַ אֶת־הַכֶּתֶר וְעוֹלֶה וְיוֹשֵׁב בְּרֹאשׁ אֲדוֹנוֹ וּבְשָׁעָה שֶׁיּוֹצֵא הַכֶּתֶר כָּל־חֵילֵי מָרוֹם נִרְתָּתִים וּמִזְדַּעְזְעִים וְחַיּוֹת הוֹמְמוֹת וּמְנַהֲמוֹת כַּאֲרִי, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה עוֹנִים וְאוֹמְרִים קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ. וּבְשָׁעָה שֶׁמַּגִּיעַ לַכִּסֵּא מִתְגַּלְגְּלִים גַּלְגַּלֵּי הַכִּסֵּא וּמִתְרַעֲשִׁים אַדְנֵי שַׁרְפְרַף וְכָל־רְקִיעִים אוֹחֲזָתָן חַלְחָלָה וּבְשָׁעָה שֶׁהוּא עוֹבֵר עַל־כִּסְאוֹ כָּל־חֵילֵי מָרוֹם וְכֶתֶר הַכָּבוֹד שֶׁלּוֹ פּוֹתְחִים פִּיהֶם וְאוֹמְרִים בָּרוּךְ כְּבוֹד־יְיָ מִמְּקוֹמוֹ. בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה גְדֻלָּתוֹ וְשִׁבְחוֹ שֶׁל־הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁמַּגִּיעַ הַכֶּתֶר לְרֹאשׁוֹ מַחֲזִיק עַצְמוֹ לְקַבֵּל הַכֶּתֶר מֵעֲבָדָיו וְכָל־חַיּוֹת וּשְׂרָפִים וְגַלְגַּלֵּי הַמֶּרְכָּבָה וְכִסֵּא הַכָּבוֹד וְחֵילֵי מַעְלָה וּמַטָּה מִתְגַּדְּלִים וּמִתְגַּבְּרִים וּמִתְגָּאִים וְנוֹתְנִים הוֹד וְהָדָר וּמַמְלִיכִים כֻּלָּם בְּפֶה אֶחָד וְאוֹמְרִים יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד:

לערבית במקום ברכו יאמר זה מיד אחר והוא רחום:

זֶה אוֹמֵר אֲנִי בִּמְקוֹם בָּרְכוּ שֶׁל־עַרְבִית:

חַיָּה אַחַת בָּרָקִיעַ כְּשֶׁהוּא יוֹם אוֹת אֱמֶת בְּמִצְחָהּ וְיוֹדְעִים הַמַּלְאָכִים שֶׁהוּא יוֹם, וְלָעֶרֶב אֱמוּנָה בְּמִצְחָהּ וְיוֹדְעִים הַמַּלְאָכִים שֶׁהוּא לַיְלָה, וּבְכָל־פַּעַם אוֹמֶרֶת בָּרְכוּ אֶת־יְיָ הַמְבֹרָךְ וְכָל־גְּדוּדֵי מַעְלָה עוֹנִים בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

בכל שני וחמישי קורים בתורה, ופותחים ארון הקודש ומוציאים ס״ת ואומרים.
בייא אויסהעבען דער ס״ת אויז דעם ארון הקודש ווירד פאָלגענדעס געבעטעט׃

וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָאָרֹן וַיֹּאמֶר משֶׁה קוּמָה יְיָ וְיָפֻצוּ אֹיְבֶיךָ וְיָנֻסוּ מְשַׂנְאֶיךָ מִפָּנֶיךָ׃ כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וּדְבַר־יְיָ מִירוּשָׁלָםִ׃

בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתוֹ׃

ויש שאומרים עוד בריך שמה וכו׳:

בְּרִיךְ שְׁמֵהּ דְּמָרֵא עָלְמָא בְּרִיךְ כִּתְרָךְ וְאַתְרָךְ. יְהֵא רְעוּתָךְ עִם עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל לְעָלַם. וּפֻרְקַן יְמִינָךְ אַחֲזֵי לְעַמָּךְ בְּבֵית מַקְדְּשָׁךְ וּלְאַמְטוּיֵי לָנָא מִטּוּב נְהוֹרָךְ וּלְקַבֵּל צְלוֹתָנָא בְּרַחֲמִין. יְהֵא רַעֲוָא קֳדָמָךְ דְּתוֹרִיךְ לָן חַיִּין בְּטִיבוּתָא. וְלֶהֱוֵא אֲנָא פְקִידָא בְּגוֹ צַדִּיקַיָּא לְמִרְחַם עָלַי וּלְמִנְטַר יָתִי וְיָת כָּל־דִּי לִי וְדִי לְעַמָּךְ יִשְׂרָאֵל. אַנְתְּ הוּא זָן לְכֹלָּא וּמְפַרְנֵס לְכֹלָּא. אַנְתְּ הוּא שַׁלִּיט עַל כֹּלָּא. אַנְתְּ הוּא דְשַׁלִּיט עַל מַלְכַיָּא וּמַלְכוּתָא דִּי־לָךְ הִיא. אֲנָא עַבְדָּא דְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא דְּסָגִדְנָא קַמֵּהּ וּמִקַּמָּא דִּיקַר אוֹרַיְתֵהּ בְּכָל־עִדָּן וְעִדָּן. לָא עַל אֱנָשׁ רָחִיצְנָא. וְלָא עַל בַּר אֱלָהִין סָמִיכְנָא. אֶלָּא בֶּאֱלָהָא דִשְׁמַיָּא. דְּהוּא אֱלָהָא קְשׁוֹט. וְאוֹרַיְתֵהּ קְשׁוֹט. וּנְבִיאוֹהִי קְשׁוֹט. וּמַסְגֵּא לְמֶעְבַּד טַבְוָן וּקְשׁוֹט. בֵּהּ אֲנָא רָחֵיץ. וְלִשְׁמֵהּ קַדִּישָׁא יַקִּירָא אֲנָא אֵמַר תֻּשְׁבְּחָן. יְהֵא רַעֲוָא קֳדָמָךְ דְּתִפְתַּח לִבִּי בְּאוֹרַיְתָא וְתַשְׁלִים מִשְׁאֲלִין דְּלִבִּי וְלִבָּא דְכָל־עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל. לְטַב וּלְחַיִּין וְלִשְׁלָם׃

המוציא ס״ת נוטלו ביד ימין וש״ץ מקבלו בב׳ ידיו ומחזירו לימין ועומד לפני ההיכל ואומר בקול רם:
דער חזן עמפפאַנגט דיא ס״ת מיטביידען אַרמען אונד רופט לויט:

גַּדְּלוּ לַייָ אִתִּי. וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו׃

והקהל עונה: דיא געמיינדע אַנטוואָרטעט:

לְךָ יְיָ הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת וְהַנֵּצַח וְהַהוֹד כִּי־כֹל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל לְרֹאשׁ׃ רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לַהֲדֹם רַגְלָיו קָדוֹשׁ הוּא׃ רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לְהַר קָדְשׁוֹ כִּי קָדוֹשׁ יְיָ אֱלֹהֵינוּ׃

ומגביה הש״ץ הספר בידו למעלה והולך ופונה דרך ימינו ועולה עמו למגדל שקורין שם, וכל מי שס״ת עובר לפניו חייב לעמוד מפניו ולהגנו בשתי ידיו אם אפשר לו ולנשקו, וכל הפוגע בס״ת צריך ללוותו עד הבימה, ובדרך הליכתו אומרים:

אַב הָרַחֲמִים הוּא יְרַחֵם עַם עֲמוּסִים וְיִזְכּוֹר בְּרִית אֵתָנִים וְיַצִּיל נַפְשׁוֹתֵינוּ

ויהי בנסוע במדבר י׳, ל״ה. כי מציון, ישעיה ב׳, ג׳. ומוזכר בס׳ כל בו סימן ל״ז בזה״ל מוציאין ספר תורה ואומרים ויהי בנסוע הארון וכו׳. והספרדים יש להם נוסחא מורחבת בפסוקים, וכן בכל הנוסחאות להוצאת והכנסת ס״ת יש שנוי רב בין מנהג אשכנז וספרד.

בריך שמה, איננו בסדור ספרדיים גם בסדורי רפ״ה ורפ״ז גם בכי״י ובכל ס״י איננו, והאחרונים העתיקוהו מזוהר (פ׳ ויקהל עמוד שס״ט) ע״פ האר״י ז״ל (נגיד ומצוה דף ל׳, ב׳. ב״ו, ב׳), ויען כי נהיגה קהלות אשכנז אין אומרים אותו לא אאריך בפירושו.

גדלו לה׳, תהלים ל״ד, ד׳. ומקור אמירתו בהוצאת ס״ת במס׳ סופרים פ׳ י״ד הלכה י״א. ובכל בו ס׳ כ׳ כתב ופותח החזן בעצמו ס״ת ואומר גדלו, ונהגו הלכור לומר פסוקים של גדולה בלשון גדול ה׳ ומהולל מאד, גדול אתה וכו׳ ואח״כ רוממו ה׳ אלהינו ומשתחוים נוכח הארון עכ״ל והאבודרהם כתב ומוציא ס״ת ועומד לפני ההיכל ואומר בקול רם גדלו שיש בו ששה תבות על שם ויהי כי צעדו נושאי ארון ה׳ ששה צעדים (ש״ב ו׳, י״ג) ועוד לפי שיש בו כ״ו אותיות כחשבון השם עכ״ל. לך ה׳, דה״א כ״ט, י״א. רוממו, תהלים צ״ט, ה׳. וט׳.

עמוסים מל׳ העמוסים מני בטן (ישעיה מ״ו, ג׳). ויזכור ברית איתנים, יזכור את בריתו עם האבות ועש״ה ויקרא כ״ו, מ״ב. איתנים מעמו הפוקים, הם האבות וכמו שדרשו חז״ל בר״ה דף י״א.

מִן־הַשָּׁעוֹת הָרָעוֹת וְיִגְעַר בְּיֵצֶר הָרַע מִן הַנְּשׂוּאִים וְיָחֹן אוֹתָנוּ לִפְלֵיטַת עוֹלָמִים וִימַלֵּא מִשְׁאֲלוֹתֵינוּ בְּמִדָּה טוֹבָה יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים:

כשגיע הש"ץ על הבימה מניח הס"ת על השולחן ופותח ואומר:

תִּגָּלֶה וְתֵרָאֶה מַלְכוּתוֹ עָלֵינוּ בִּזְמַן קָרוֹב וְיָחֹן פְּלֵיטָתֵנוּ וּפְלֵיטַת עַמּוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים וּלְרָצוֹן וְנֹאמַר אָמֵן: הַכֹּל הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ וּתְנוּ כָבוֹד לַתּוֹרָה: כֹּהֵן קְרָב יַעֲמֹד (ר"פ ב"פ הכהן) בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתוֹ: תּוֹרַת יְיָ תְּמִימָה מְשִׁיבַת נָפֶשׁ עֵדוּת יְיָ נֶאֱמָנָה מַחְכִּימַת פֶּתִי: פִּקּוּדֵי יְיָ יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי־לֵב מִצְוַת יְיָ בָּרָה מְאִירַת עֵינָיִם: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם: הָאֵל תָּמִים דַּרְכּוֹ אִמְרַת יְיָ צְרוּפָה. מָגֵן הוּא לְכֹל הַחוֹסִים בּוֹ:

קהל וחזן וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּייָ אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם:

בשני ובחמישי קורין לשלשה גברי בראש סדר של שבת הבאה, אין פוחתין מהם ואין מוסיפים עליהם, וצריך לקרות לפחות ג' פסוקים לכל אחד ולשלשתן לא פחות מעשרה פסוקים (אם לא שסוף הענין בפסוק הט' כגון בפ' ויבוא עמלק שבסוף סדר בשלח שקורין בפורים). ואין איש רשאי לעלות לקריאת התורה אלא אם קראו לו לעלות, וקוראים בתחלה כהן ואחריו לוי ואחריו ישראל, ואם ס"ת פתוח וקראו לכהן והכהן קורא ק"ש קוראים ישראל במקומו. אם אין לוי בבהכ"נ קוראים לאותו הכהן שעלה ראשון במקום לוי ויברך שנית. ואם אין כהן בבהכ"נ קוראים לישראל או ללוי במקום כהן, ואם קוראים לישראל במקום כהן לא יעלה אחריו לוי. והנקרא לעלות לתורה יעלה בדרך קצרה ממקומו, ואם שתי הדרכים שוות יעלה בימין, ויפתח הס"ת לראות הפסוק שצריך להתחיל בו לקרות וינשקו ע"י ציצית שבידו ויאחוז הס"ת בשתי ידיו ויאמר בלחש עץ חיים היא למחזיקים בה, ויהפוך פניו לצד שמאל ויברך בקול:

קודם ברכה חיבער דיח ס"ת בָּרְכוּ אֶת־יְיָ הַמְבֹרָךְ:

והעם עונים בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד: וחוזר המברך בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר־בָּנוּ מִכָּל־הָעַמִּים, וְנָתַן־לָנוּ אֶת־תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וכשמתחיל הקורא לקרות בתורה יסיר ידו השמאלית מהס"ת ותשאר יד ימינו לבדה אוחזת בס"ת כל זמן הקריאה, וגם הוא יקרא בלחש עם הקורא מלה במלה. וגם אזני כל העם יהיו אל ס"ת לשמוע הקריאה מפי הקורא ולכוין בה בכל יכלתם באימה וביראה. ולאחר הקריאה ינשק בציצית בפסוק שסיים וגולל את ס"ת ומברך.

ואחר ברכה בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר נָתַן לָנוּ תּוֹרַת אֱמֶת, וְחַיֵּי עוֹלָם נָטַע בְּתוֹכֵנוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה: ואחר שאמר אליו החזן מי שברך יירד בדרך אחרת מזה שעלה.

הנשואים, ישראל שנשאם הקב"ה על כנפי נשרים והוא מל' הנשואים מני רחם (ישעיה מ"ו, ג'). ויחון אותנו כן תקן בעל ויי"ל במקום ויחון עלינו שבסדורים שלפניו ובכון הוא דוגמת ויחן ה' אותם (מ"ב י"ג, כ"ג), וכן תמיד אחרי פעל חנן יחס הנשוא או למ"ד ולא מלת על. במדה, הליכות הקב"ה בהשגחתו על יצוריו נקראו מדות בל' חז"ל כמו מעביר ראשון ראשון וכך היא המדה (ר"ה דף י"ז) כמדת הקב"ה (יומא פ"ו, ע"ב) מדת טובך וענותנותך (ברכות ס"ז, ע"ב) הצדיקים הופכים מדת הדין למדת הרחמים (ב"ר פ' ל"ג) וכן שלש עשרה מדות (ר"ה י"ז, ע"ב).

תגלה ותראה, הוא ממס' סופרים פ' י"ד הלכה, י"ב. ושם הגירסה תגלה בל"א וי"ו בראש וכן גורס הלבוש לא"ח ס' קל"ד וכן הוא בשני כי"י גם בסדור רפ"ה וכן הנכון, ורצה עוד בנאור על הכל יתגדל. הכל הבו, גם הוא שם בהלכה י"א בקצת שנוי לשון. ברוך שנתן, מוזכר בכל בו סמן כ'. תורת ה' וכו' מתהלים י"ט, ח'. וט'. וכ"ט, י'. וי"ח, ל"א. וכתב הכל בו נהגו העם לומר אחרי עלות הקורא לקרות בתורה פסוקים אלו תורת ה' תמימה וכו' עד מגן הוא לכל החוסים בו, ויש בהם ע' תבות כנגד מ' יום שעמד משה בהר לקבל התורה. וכן ע' תבות בברכה אחרונה של ברכות ההפטרה. ואתם הדבקים, דברים ד' ד'.

ברכו את וכו' נמלא מפורש בנחמיה ח', ו' שבהר עזרא הסופר ברך ברכה קודם שקרא בתורה. וברכות התורה שלנו מובאות בגמ' ברכות דף מ"ט, ב'. ודף י"א ע"ב. ובמס' סופרים פרק י"ג הלכה ח'. נתן לנו תורת אמת, פירש הטור זו היא תורה שבכתב, וחיי עולם נטע בתוכנו, היא תורה שבעל פה

ברכת הגומל.

ארבעה צריכין להודות, מי שהיה חולה ונתרפא, ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא, ומי שהיה יורד בים ועלה ממנו, ומי שהולך במדבר כשיגיע לישוב; ואחר ברכה אחרונה על קריאתו בתורה יאמר עוד ברכה זו:

ווער פֿאָן איינער קראַנקהייט גענעזען, איינע זעע־ פאָהרער וויסטענרייזע געמאַכט אָדער זאָנסט איינער לעבענס געפֿאַהר ענטגאַנגען, שפרעכע נאָך דער נאַך־ברכה איבער דיא ס״ת נאָך פֿאָלגענדע ברכה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַגּוֹמֵל לְחַיָּבִים טוֹבוֹת, שֶׁגְּמָלַנִי כָּל־טוֹב:

והקהל עונים מִי שֶׁגְּמָלְךָ כָּל־טוֹב הוּא יִגְמָלְךָ כָּל־טוֹב סֶלָה:

אחר השלמת הקריאה אומר הש״ץ ח״ק, והגולל גולל ג׳ דפין על השולחן ומגביה הס״ת פתוח להראות הכתב לעם העומדים מימינו ומשמאלו, ומחזירו לפניו ולאחריו שמצוה על כל האנשים והנשים לראות הכתב ולכרוע ולומר:

ביי׳ם אויפֿהעבען דער ספר תורה ווירד פֿאָלגענדעז געזאַגט:

וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל־פִּי יְיָ בְּיַד־מֹשֶׁה: עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר: דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם וְכָל־נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם: אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד: יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

בעוד שהוא כורך את המפה בס״ת יאמר זה:

לְךָ יְיָ הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת וְהַנֵּצַח וְהַהוֹד כִּי־כֹל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל לְרֹאשׁ: וְהָעֹשֶׁר וְהַכָּבוֹד מִלְּפָנֶיךָ וְאַתָּה מוֹשֵׁל בַּכֹּל וּבְיָדְךָ כֹּחַ וּגְבוּרָה וּבְיָדְךָ לְגַדֵּל וּלְחַזֵּק לַכֹּל: וְעַתָּה אֱלֹהֵינוּ מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ וּמְהַלְלִים לְשֵׁם תִּפְאַרְתֶּךָ: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁיִּתְגּוֹלְלוּ רַחֲמֶיךָ עַל־מִדּוֹתֶיךָ וְתִתְנַהֵג עִם־בָּנֶיךָ בְּמִדַּת טוּבְךָ וְתִכָּנֵס לָהֶם לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין:

בשני וחמישי קודם שמכניסים הס״ת להיכל כשאומרים תחנון יאמר הש״ץ יהי רצון. ובקצת קהלות אין אומרים.

יְהִי רָצוֹן מִלִּפְנֵי אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם· לְכוֹנֵן אֶת־בֵּית חַיֵּינוּ וּלְהָשִׁיב אֶת־שְׁכִינָתוֹ בְּתוֹכֵנוּ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ· וְנֹאמַר אָמֵן:

יְהִי רָצוֹן מִלִּפְנֵי אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם· לְרַחֵם עָלֵינוּ וְעַל פְּלֵיטָתֵנוּ וְלִמְנֹעַ מַשְׁחִית וּמַגֵּפָה מֵעָלֵינוּ וּמֵעַל כָּל־עַמּוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל· וְנֹאמַר אָמֵן:

יְהִי רָצוֹן מִלִּפְנֵי אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם· לְקַיֶּם־בָּנוּ חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל· הֵם

דכתיב דברי חכמים כדרבונות וכמשמרות נטועים (קהלת י״ב, י״א); ושתי ברכות אלו יש בהן מ׳ תבות כנגד מ׳ יום שעמד משה בהר לקבל התורה. וראה גם למעלה בברכות השחר. ואיתא במדרש ראה פ׳ וזאת הברכה, איזו היא הברכה שברך משה בתורה תחלה, ב״א״י אמ״ה אשר בחר בתורה הזאת וקדשה ורצה בעושיה.

הגומל, בברכות דף נ״ד, ב׳. ונוסחתנו היא נוסחת הרי״ף והרא״ש והרמב״ם הלכות ברכות פרק י׳ הלכה ח׳ כפי שהלאוה בגמרא. ובעל ווי״ל הגיה לרעים במקום לחיבים, ואין לנו לזוז ממטבע חז״ל. מי שגמלך, לשון המכילתא פ׳ בא.

וזאת התורה, פסוקים מדברים ד׳, מ״ד. ובמדבר ד׳, ל״ז. ומשלי ג׳, י״ח. וי״ז. וט״ז. וישעיה מ״ב, כ״א. והספרדים גם להם כעין נוסחא זו אך אומרים אותה קודם הקריאה בהגבהת הש״ץ את הספר להראות הכתב לעם, וכן משמע מטס׳ סופרים פ׳ י״ד הלכה י״ד. וראה בפירוש הרמב״ן לדברים כ״ז, כ״ו. וכתב הכל בו, נהגו שיאמר הגולל בשעת הגלילה לך ה׳ הגדולה והגבורה וכו׳ עד ומהללים לשם תפארתך, והטעם לפי שבכל שבת שבהן מליכו ל׳ לבישה בפסוקים במקום אחר וע״כ אומר אותו כשהוא מלביש הספר עכ״ל. ויהי רצון שאומרים עוד תקון אחרונים הוא ולקוח מתפלת ר׳ ישמעאל בן אלישע (ברכות ז׳).

יהי רצון מלפני, מביאה רב עמרם בסדורו, גם הכל בו ס׳ ל״ז מזכירה אבל לאמרה בשבת שלפני ראש חודש, וכן לשונו וכשחל ראש חודש להיות באותה שבוע מכריז החזן ואומר יהי רצון וכו׳ וסמן סדורים ברקשנ״ה, לכונן, לרחם, לקיים, שנשמע, ונתבשר, להשתיד אויבינו עכ״ל וכן הוא גם מנהג הספרדים, וכן גם רב עמרם מביאה עוד הפעם בסדר ראש חדש. והנה המלוה אחינו כל בית ישראל לא נמצא אצל הספרדים, ומדברי הכל בו נראה שהמלוה הזה גם להאשכנזים נשתנה בלשונו. לכונן את בית חיינו, את בית המקדש, והוא עפ״י ישעיה ס״ב, ז׳. שכינתו בתוכנו ע״ש ושכנתי בתוכם (שמות כ״ה, ח׳).

וּנְשֵׁיהֶם וּבְנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם וְתַלְמִידֵיהֶם וְתַלְמִידֵי תַלְמִידֵיהֶם בְּכָל־מְקוֹמוֹת מוֹשְׁבוֹתֵיהֶם. וְנֹאמַר אָמֵן:

יְהִי רָצוֹן מִלִּפְנֵי אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם. שֶׁנִּשְׁמַע וְנִתְבַּשֵּׂר בְּשׂוֹרוֹת טוֹבוֹת יְשׁוּעוֹת וְנֶחָמוֹת. וִיקַבֵּץ נִדָּחֵינוּ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ וְנֹאמַר אָמֵן:

אַחֵינוּ כָּל־בֵּית־יִשְׂרָאֵל הַנְּתוּנִים בְּצָרָה וּבְשִׁבְיָה. הָעוֹמְדִים בֵּין בַּיָּם וּבֵין בַּיַּבָּשָׁה. הַמָּקוֹם יְרַחֵם עֲלֵיהֶם וְיוֹצִיאֵם מִצָּרָה לִרְוָחָה. וּמֵאֲפֵלָה לְאוֹרָה. וּמִשִּׁעְבּוּד לִגְאֻלָּה. הַשְׁתָּא בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְנֹאמַר אָמֵן:

הש"ץ לוקח את ספר תורה להוליכה מן הבימה ולהכניסו בהיכל, ואומר:

דער חזן טראָגט דיא ספר תורה נאָך דעם ארון הקודש צוריקק אונד זאַגט:

יְהַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְהוָֹה כִּי־נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ.

והקהל עונים: דיא געמיינדע אַנטוואָרטעט:

הוֹדוֹ עַל־אֶרֶץ וְשָׁמָיִם. וַיָּרֶם קֶרֶן לְעַמּוֹ תְּהִלָּה לְכָל־חֲסִידָיו לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַם קְרֹבוֹ הַלְלוּיָהּ:

בעוד שמוליכים הס"ת למקומו אומרים מזמור זה:

לְדָוִד מִזְמוֹר. לַיהוָֹה הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ תֵּבֵל וְיֹשְׁבֵי בָהּ: כִּי הוּא עַל־יַמִּים יְסָדָהּ וְעַל־נְהָרוֹת יְכוֹנְנֶהָ: מִי־יַעֲלֶה בְהַר יְהוָֹה וּמִי־יָקוּם בִּמְקוֹם קָדְשׁוֹ: נְקִי כַפַּיִם וּבַר לֵבָב אֲשֶׁר לֹא־נָשָׂא לַשָּׁוְא נַפְשִׁי וְלֹא נִשְׁבַּע לְמִרְמָה: יִשָּׂא בְרָכָה מֵאֵת יְהוָֹה וּצְדָקָה מֵאֱלֹהֵי יִשְׁעוֹ: זֶה דּוֹר דֹּרְשָׁו מְבַקְשֵׁי פָנֶיךָ יַעֲקֹב סֶלָה: שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וְהִנָּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבוֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד: מִי זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד יְהוָֹה עִזּוּז וְגִבּוֹר יְהוָֹה גִּבּוֹר מִלְחָמָה: שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד: מִי הוּא זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד יְהוָֹה צְבָאוֹת הוּא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד סֶלָה:

כשחוזרת הספר לתוך ההיכל אומרים: ביי'ם איינהעבען דער ספר תורה אין דען ארון הקודש זאגט מאן:

וּבְנֻחֹה יֹאמַר שׁוּבָה יְהוָֹה רִבְבוֹת אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל: קוּמָה יְהוָֹה לִמְנוּחָתֶךָ אַתָּה וַאֲרוֹן עֻזֶּךָ: כֹּהֲנֶיךָ יִלְבְּשׁוּ־צֶדֶק וַחֲסִידֶיךָ יְרַנֵּנוּ: בַּעֲבוּר דָּוִד עַבְדֶּךָ אַל־תָּשֵׁב פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ: כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי אַל־תַּעֲזֹבוּ: עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר: דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם וְכָל־נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם: הֲשִׁיבֵנוּ יְהוָֹה אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם:

בשורות טובות עפ"ה ישעיה נ"ב, ז'. ויקבץ נדחינו עפ"ה ישעיה י"א, י"ב. המקום, כנוי להקב"ה בל' חז"ל כמו המקום ירחם עליך (שבת י"ב, ע"ב) ובב"ר פ' ס"ח מפני מה מכנין שמו של הקב"ה וקוראין אותו מקום שהוא מקומו של עולם ואין עולמו מקומו. ומשעבוד מלה תלמודית וטעמה מעבדות ומעוני, וראה למעלה דף 43. השתא בעגלא מליצה ארמית, והעברית עתה במהרה ובזמן קרוב.

יהללו, תהלים קמ"ח, י"ג. וכתוב בס' רב עמרם ובכל בו שמחזירין הספר למקומו ואומר יהללו וכו' ונשאה וכו' עכ"ל. ומה שאומרים מזמור כ"ד, מפני שכתוב בו שאו שערים ראשיכם שאמר שלמה המלך כשהכניס הארון לבית קדשי קדשים (שבת דף ל'). ובשבת נוהגים לומר מזמור כ"ט, כי נאמר על מתן תורה (זבחים קט"ז וספרי פ' זאת הברכה ותנא דבי אליה פרק ב') והתורה בשבת ניתנה (שבת פ"ו ע"ב).

ובנחה, במדבר י', ל"ו. קומה, תהלים קל"ב, ח'. ט'. י'. כי לקח, משלי ד', ב'. עץ חיים, שם ג', י"ח. וי"ז. השיבנו, סוף איכה.

אחר שהחזירו ספר תורה להיכל אומרים אשרי וכו'.

אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סֶּלָה׃
אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁיְיָ אֱלֹהָיו׃

תְּהִלָּה לְדָוִד. אֲרוֹמִמְךָ אֱלוֹהַי הַמֶּלֶךְ וַאֲבָרְכָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד׃ בְּכָל־יוֹם אֲבָרְכֶךָּ וַאֲהַלְלָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד׃ גָּדוֹל יְהוָֹה וּמְהֻלָּל מְאֹד וְלִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֵקֶר׃ דּוֹר לְדוֹר יְשַׁבַּח מַעֲשֶׂיךָ וּגְבוּרֹתֶיךָ יַגִּידוּ׃ הֲדַר כְּבוֹד הוֹדֶךָ וְדִבְרֵי נִפְלְאֹתֶיךָ אָשִׂיחָה׃ וֶעֱזוּז נוֹרְאֹתֶיךָ יֹאמֵרוּ וּגְדוּלָּתְךָ אֲסַפְּרֶנָּה׃ זֵכֶר רַב־טוּבְךָ יַבִּיעוּ וְצִדְקָתְךָ יְרַנֵּנוּ׃ חַנּוּן וְרַחוּם יְהוָֹה אֶרֶךְ אַפַּיִם וּגְדָל־חָסֶד׃ טוֹב־יְהוָֹה לַכֹּל וְרַחֲמָיו עַל־כָּל־מַעֲשָׂיו׃ יוֹדוּךָ יְהוָֹה כָּל־מַעֲשֶׂיךָ וַחֲסִידֶיךָ יְבָרְכוּכָה׃ כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ יֹאמֵרוּ וּגְבוּרָתְךָ יְדַבֵּרוּ׃ לְהוֹדִיעַ לִבְנֵי הָאָדָם גְּבוּרֹתָיו וּכְבוֹד הֲדַר מַלְכוּתוֹ׃ מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל־עֹלָמִים וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל־דּוֹר וָדֹר׃ סוֹמֵךְ יְהוָֹה לְכָל־הַנֹּפְלִים וְזוֹקֵף לְכָל־הַכְּפוּפִים׃ עֵינֵי כֹל אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּ וְאַתָּה נוֹתֵן לָהֶם אֶת־אָכְלָם בְּעִתּוֹ׃ פּוֹתֵחַ אֶת־יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל־חַי רָצוֹן׃ צַדִּיק יְהוָֹה בְּכָל־דְּרָכָיו וְחָסִיד בְּכָל־מַעֲשָׂיו׃ קָרוֹב יְהוָֹה לְכָל־קֹרְאָיו לְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָאֻהוּ בֶאֱמֶת׃ רְצוֹן־יְרֵאָיו יַעֲשֶׂה וְאֶת־שַׁוְעָתָם יִשְׁמַע וְיוֹשִׁיעֵם׃ שׁוֹמֵר יְהוָֹה אֶת־כָּל־אֹהֲבָיו וְאֵת כָּל־הָרְשָׁעִים יַשְׁמִיד׃ תְּהִלַּת יְהוָֹה יְדַבֶּר פִּי וִיבָרֵךְ כָּל־בָּשָׂר שֵׁם קָדְשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד׃ וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם הַלְלוּיָהּ׃

אין אומרים למנצח בראש חדש ולא בחנוכה ולא בב' ימים של פורים קטן וגדול, ולא בערב פסח (ובזה קהלות אשכנז בכל ערבי רגלים) ולא בחול המועד ולא בתשעה באב ולא בערב יום כפור. אבל בערב ראש השנה ובאסרו חג נחלקים המנהגים, יש שאומרים, ויש שאין אומרים וכן מנהג ק"ק פפ"ד ורוב אשכנז. ובב' ימים שבין אסרו חג של יום כפור לערב סוכות, ובל"ג בעומר וג' ימי הגבלה, וט"ו בשבט אומרים למנצח.

אין ראש חדש, חנוכה, ביידע טאגע פאן גראס אונד קליין פורים, תשעה באב, עי"כ, ע"פ, אונד חול המועד ווירד למנצח ניכט געזאגט, אין פיעלען קהלות אויך ניכט אן ערב שבועות ערב סוכות אונד אסרו חג.

לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד׃ יַעַנְךָ יְהוָֹה בְּיוֹם צָרָה יְשַׂגֶּבְךָ שֵׁם אֱלֹהֵי יַעֲקֹב׃ יִשְׁלַח עֶזְרְךָ מִקֹּדֶשׁ וּמִצִּיּוֹן יִסְעָדֶךָּ׃ יִזְכֹּר כָּל־מִנְחֹתֶךָ וְעוֹלָתְךָ יְדַשְּׁנֶה סֶלָה׃ יִתֶּן־לְךָ כִלְבָבֶךָ וְכָל־עֲצָתְךָ יְמַלֵּא׃ נְרַנְּנָה בִּישׁוּעָתֶךָ וּבְשֵׁם־אֱלֹהֵינוּ נִדְגֹּל יְמַלֵּא יְהוָֹה כָּל־מִשְׁאֲלוֹתֶיךָ׃ עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי הוֹשִׁיעַ יְהוָֹה מְשִׁיחוֹ יַעֲנֵהוּ

אשרי, כתוב בכל בו סימן כ' ובטור ס' קמ"ט מחזירין הספר למקומו ואומרים תהלה לדוד וסדר קדושה, ויש מקומות שאומרים תהלה לדוד וסדר קדושה ואחר כן מחזירין הספר למקומו עכ"ל וטעם אמירת תהלה לדוד ג' פעמים ביום בברכות דף ד', ע"ב אמר ר' אלעזר אמר ר' אבינא כל האומר תהלה לדוד בכל יום שלש פעמים מובטח לו שהוא בן עולם הבא. וראה למעלה דף 69.

למנצח, מובא בס' רב עמרם, וכתב הטור א"ח ס' קל"א נוהגין עתה לומר אשרי יושבי ויענך ה' ביום צרה לפי שיש בו מענין הישועה. ואבודרהם כתב טעם אמירתו בסוף התפלה מפני שיש במדרש תלים (מזמור כ') אתה מוצא י"ח מזמורים יש מראש הספר עד מזמור זה (מאשרי האיש ולמה רגשו גוים חד הוא) כנגד י"ח ברכות שאדם מתפלל בכל יום אדם אומר לחברו תתעני בלותך בך דוד המלך לאחר י"ח מזמורים אמרו לו לדוד יענך ה'. ויש במזמור הזה רמזו בל' עניה וסופו בל' עניה. ובשבת וי"ט אין אומרים אותו מפני שהוא מזמור של תפלה ויש בו יענך ה' ביום צרה, ושבת וי"ט אינם ימי צרה אלא ימי שמחה עכ"ל.

מִשְּׁמֵי קָדְשׁוֹ בִּגְבוּרוֹת יֵשַׁע יְמִינוֹ: אֵלֶּה בָרֶכֶב וְאֵלֶּה בַסּוּסִים וַאֲנַחְנוּ בְּשֵׁם־יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ נַזְכִּיר: הֵמָּה כָּרְעוּ וְנָפָלוּ וַאֲנַחְנוּ קַמְנוּ וַנִּתְעוֹדָד: יְהוָֹה הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם־קָרְאֵנוּ:

וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל וּלְשָׁבֵי פֶשַׁע בְּיַעֲקֹב נְאֻם יְיָ: וַאֲנִי זֹאת בְּרִיתִי אוֹתָם אָמַר יְיָ רוּחִי אֲשֶׁר עָלֶיךָ וּדְבָרַי אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי בְּפִיךָ לֹא יָמוּשׁוּ מִפִּיךָ וּמִפִּי זַרְעֲךָ וּמִפִּי זֶרַע זַרְעֲךָ אָמַר יְיָ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם: וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל: וְקָרָא זֶה אֶל־זֶה וְאָמַר קָדוֹשׁ ׀ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ: וּמְקַבְּלִין דֵּן מִן־דֵּן וְאָמְרִין קַדִּישׁ בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא עִלָּאָה בֵּית שְׁכִינְתֵּהּ קַדִּישׁ עַל־אַרְעָא עוֹבַד גְּבוּרְתֵּהּ קַדִּישׁ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא· יְיָ צְבָאוֹת מַלְיָא כָל־אַרְעָא זִיו יְקָרֵהּ: וַתִּשָּׂאֵנִי רוּחַ וָאֶשְׁמַע אַחֲרַי קוֹל רַעַשׁ גָּדוֹל בָּרוּךְ כְּבוֹד־יְיָ מִמְּקוֹמוֹ: וּנְטָלַתְנִי רוּחָא וְשִׁמְעֵית בַּתְרַי קָל זִיעַ שַׂגִּיא דִּי מְשַׁבְּחִין וְאָמְרִין

ובא לציון כתב הטור בא"ח ס' קל"א כתב רב עמרם ואח"כ אומר ובא לציון, ואני זאת בריתי, ואתה קדוש, וכן כתב הרמב"ם ז"ל (בהלכות תפלה פ' ט') עכ"ל והם פסוקים בישעיה נ"ט, כ'. וכ"א. ותהלים כ"ב, ד'. ופירשו אבן ירחי והאבודרהם ובעל לקוטי פרדס תחת יושב תהלות ל' עכבה והמתנה מל' ותשבו בקדש, שהוא ממתין ומצפה לתהלתן של ישראל וכמו שדרשו בחולין דף צ"א ע"ב שאין מלאכי השרת אומרים שירה למעלה עד שיאמרו ישראל למטה. ועוד דרשו רבותינו שהקב"ה ממתין עד שתתפלל כנסיה אחרונה שבישראל ומקבל תפלתם יחד (מדרש תהלים מזמור י"ט. ופ"א) עכ"ל. וקרא זה אל זה, ישעיה ו', ג'. ונקראת קדושה זו קדושה דסידרא, וכתב הרוקח שתיקנוה בשעת השמד, והאבודרהם כתב וז"ל מה שתקנו סדר קדושה בסוף התפלה, הוא בעבור עמי הארץ המאחרים לבוא לתפלה שלא יפסידו שמיעת הקדושה, דאמרינן בשלהי סוטה (דף מ"ט ע"א) אמאי קאי עלמא, אסדרא דקדושה ואיהא שמיה רבא דאגדתא (וראה שם פירוש רש"י), ולכך תקנו כתרגם סדר קדושה זה כדי שיבינו עמי הארץ שאין מכירים לדבר בלשון הקדש אלא בל' ארמי שהיו רגילים לדבר בו באותו הזמן, ותקנו להם כאן כמו תפלה קטנה. בתפלה אחרי ואח"כ קדושה ובכרון ליון ותלמוד תורה, כמו שתקנו בלילי שבת ברכה מעין שבע בעבור המאחרים לבוא, והטעם שאין אומרים אותו בשבתות וי"ט בשחרית מפני שכולם באים בבית הכנסת בתפלה ראשונה, ונהגו לאמרו בשבתות וי"ט במנחה לפי שהיו דורשים בימים אלו קודם תפלה מנחה ורגילות הוא לדבר בסוף הדרשה בפסוקי גאולה וקדושה וגם עמי הארץ באים לשמוע הדרשה עכ"ל וראה גם בערוך ערך קדש. ומקבלין דן הוא תרגום של יונתן על פסוק קדוש קדוש. דן חסר יו"ד ככ"ל. עִלָּאָה תבה זו איננה בשני כ"י ובסדורי רפ"ה ורפ"ז ובסדור אמשטרדם משנת תע"ת גם לא בסדור ספרדי כ"י, ואף אבודרהם לא גרס לה וכן הראב"ע בפירושו לדניאל י"א, ס' לא גרס לה, אלא הוא גרסתו „קדיש בִּמְרוֹמָא בית שכינתיה" וזה מסתבר. שְׁכִינְתֵּהּ התי"ו דגושה וכן גְבוּרְתֵּהּ אף כי תנועה גדולה ומשוכה לפני התי"ו כי כן דרך ל' ארמית להדגיש בגדכפ"ת גם אחרי תנועה גדולה כמו עֲבִידְתָּא (דניאל ב', מ"ט) גבוּרְתָא (שם ב', כ') מְדִינְתָּא (עזרא ה', ח') סוּמְפֹּנְיָה (דניאל ג', ה'). לעלם ולעלמי עלמיא, כן הוא בנוסחאות תרגום שלנו וכן בסדור רפ"ה, ואבודרהם כתב שהוא טעות ושהנכון לומר בעלם עלמיא כמו שהוא בסדור רב עמרם ורבינו סעדיה, וכן גם נוסחת סדור רפ"ז גם יעב"ץ אחז בה. והראב"ע בפירושו לדניאל י"א גורס „קדיש בְּעָלְמֵי עלמיא". והרד"ק אחז בנוסחא הראשונה גם פירשה שהוא כמו לעולם ועד. לְעָלַם הלמ"ד פתוחה כן הוא בכל ס"י וכן נקוד בדניאל ג', ל"ג, וקבוצו עָלְמָא עָלְמַיָּא (שם ב', כ'. ומ"ד) יורה עליו שכן העקר ובפלם אֱשֶׁף אָשְׁפַיָּא (שם ב', י'. וכ"ז). ואם יהיה נקודו עָלַם בקמץ יהיה קבוצו עָלְמָא עָלְמַיָּא כמו חֲבָל חֲבָלָא, כְּתָב כְּתָבָא כי כל הקמוצין בסוף לא יסור מהן הקמץ בקבוצן. ובאמת משקל קְטַל לא נמצא בל' ארמית, וככר דברתי מזה בס' תולדות חיים דף קי"ד. ותשאני, יחזקאל ג', י"ב עם תרגומו. וּנְטָלַתְנִי נשברו ככר קולמוסים הרבה על אודות נקוד תבה זו אם הנכון וּנְטָלַתְנִי באשר הוא בסדורים רבים או וּנְטַלַתְנִי כמו שנקדו ר"ז העגא ור"י סטנאב, כי בארמית שבכתובים לא נמצא דוגמה לנסתרת בכנוי הפעול של מדבר עלמו וע"כ נחלקו הדייקנים לשני מחנות. אמנם העקר לפי דרך ארמית הוא וּנְטַלַתְנִי תי"ו בפתח והנו"ן של נִי רפה ובטעם מלעיל (לא בנו"ן דגושה ומלרע כשטת רז"ה ורא"ם) וכמו שנוקד במ"ג של שע"א, ומה שנמלאהו במ"ג רפ"ו בפסוק הזה וּנְטָלַתְנִי אין לסמוך עליו כי הסופרים באסרון ידיעתם בטיב דקדוק ל' ארמי שבשו הרבה ובפרט בנקוד ובאשר ירלה לבו עיד בתיבה הסמוכה וְשִׁמְעֵית שנקדו וּשְׁמָעִית והוא ודאי נקוד מוטעה כעדות דניאל ה', י"ד. וט"ז. וו', ט"ז. וכ"א. ואם כתיב בתרגום יחזקאל י"א, כ"ד. ומ"ג, ה' מלאנו על נכון וּנְטַלַתְנִי גם במ"ג רפ"ו. קָל, בל קל דארמית בקמץ, מסרה. שַׂגִּיא בסי"ן ככ"ל כמו דניאל ב', י"ב. ופ"א. ה', ט'. דִּי־מְשַׁבְּחִין ככ"ל

בְּרִיךְ יְקָרָא דַי־יְיָ מֵאֲתַר בֵּית שְׁכִינְתֵּהּ: יְיָ ׀ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: יְיָ מַלְכוּתֵהּ (קאם) לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא: יְיָ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל אֲבֹתֵינוּ שָׁמְרָה־זֹּאת לְעוֹלָם לְיֵצֶר מַחְשְׁבוֹת לְבַב עַמֶּךָ וְהָכֵן לְבָבָם אֵלֶיךָ: וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל־חֲמָתוֹ: כִּי־אַתָּה אֲדֹנָי טוֹב וְסַלָּח וְרַב־חֶסֶד לְכָל־קֹרְאֶיךָ: צִדְקָתְךָ צֶדֶק לְעוֹלָם וְתוֹרָתְךָ אֱמֶת: תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ מִימֵי קֶדֶם: בָּרוּךְ אֲדֹנָי יוֹם ׀ יוֹם יַעֲמָס־לָנוּ הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ סֶלָה: יְיָ צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב־לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: יְיָ צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: יְיָ הוֹשִׁיעָה ׀ הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם־קָרְאֵנוּ: בָּרוּךְ הוּא אֱלֹהֵינוּ שֶׁבְּרָאָנוּ לִכְבוֹדוֹ וְהִבְדִּילָנוּ מִן־הַתּוֹעִים וְנָתַן לָנוּ תּוֹרַת אֱמֶת וְחַיֵּי עוֹלָם נָטַע בְּתוֹכֵנוּ ׀ הוּא יִפְתַּח לִבֵּנוּ בְּתוֹרָתוֹ וְיָשֵׂם בְּלִבֵּנוּ אַהֲבָתוֹ וְיִרְאָתוֹ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ וּלְעָבְדוֹ בְּלֵבָב שָׁלֵם לְמַעַן לֹא נִיגַע לָרִיק וְלֹא נֵלֵד לַבֶּהָלָה: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁנִּשְׁמוֹר חֻקֶּיךָ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְנִזְכֶּה וְנִחְיֶה וְנִרְאֶה וְנִירַשׁ טוֹבָה וּבְרָכָה לִשְׁנֵי יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ וּלְחַיֵּי

וכן די־יְיָ׳ די מלה בפני עצמה והוא דרך ל׳ ארמית, כיוצא לנו מדניאל ועזרא שלא נמצא שם אף לא פעם אחת מלת די מקושר לד׳ או ד׳ ומאוחד לתבה שלאחריו אלא תמיד די בפני עצמו, למשל די מלכא, די אֱלָהָא, די דהב, די כסף, די נחש, די חֲסַף, די חֵיוָתוֹן, די חֵוָה, די הֲקִים, די אַבְהָתִי. ואף בתרגומים נמצא עוד כן במקומות שלא חלו בם ידי סופרים מקלקלים כגון די מלרע (בראשית א׳, ז׳) די ארחשו (א׳ כ״א) די פקדתך (ג׳ י״ז) די כראתי (ו׳, ז׳) די אֲמַר (שמות ו׳, כ״ז) די אמרית (שם כ״ג, י״ג) די הוו (שם ל״ד, א׳). ואנחנו בתפלותינו יש לנו להשתמש בלשון נקה ומדוקדקת בכל האפשרי, וראה גם בספרי תולדות חיים קי״ג. ועתה ימים כבירים אחרי כתבי זאת מצאתי משען לי הגאון המפורסם יעב״ץ, שהוא בכר העמיד כן בסדורו עמודי שמים בקדיש די ברא, די אֲמִירָן וכתב עליו שכן הוא הנכון, ואף לפי אותן שרגילין לקצר ולעשותו מלה אחת מכל מקום הדל״ת צ״ל חרוקה, וכן הורה גם בספרו לוח ארש. מאתר בית שכינתה הוא תרגום של ממקומו, ואיתא בשמות רבה סוף פ׳ כ״ג החיות הנושאות את הכסא אינן מכירות את הדמות ובשעה שמגיע זמנן לומר שירה הן אומרין באיזה מקום. הוא אין אנו יודעות אם כאן הוא אם במקום אחר הוא, אלא בכל מקום שהוא ברוך כבוד ה׳ ממקומו. ה׳ ימלך שמות ט״ו, י״ח עם תרגומו. וכתב אבודרהם שמה שאומרים בקדושה זאת הפסוק ה׳ ימלוך שאמר משה ובקדושה שאומרים מעומד ה׳ ימלוך שאמר דוד, יש לומר לפי שמתרגמים זה סדר קדושה תקנו לומר הפסוק שאמר משה, לפי שאין תרגום לכתובים (!) מלכותה קָאֵם כן בכל סדורינו אף בסדור כ״י גם הרד״ק לישעיה ו׳, ג׳ גורס ככה, ובכל זאת לא יתכן ועלג לשון הוא כאשר כבר תמה עליו יעב״ץ בסדורו, כי קאם בינוני קל הוא בל׳ זכר ותבת מלכותה אשר הוא מוסב עליה הוא ל׳ נקבה והיה צריך להיות קָיְמָה בבינוני נקבה או קַיָּמָה תואר נקבה כמו בדניאל ד׳ כ״ג. אבל מלא רש״ד לואנטו בחומשי דפוס ליסבונא וסביוניטה ובמ״ג דפוס אנוירשה „ה׳ מלכותה לעלם ולעלמי עלמיא״ ואין שם מלת קאם כלל (אוהב גר דף כ׳), וגם אנכי מצאתי כן הנוסחא במחזור רומא גם בסדור כ״י על קלף, גם בסדור ספרדי כ״י כן היא הן פה הן בתרגום ה׳ ימלך בשירת הים, וכן היא הנוסחא בס׳ רב עמרם, ובה לא קשה דבר. ה׳ אלהי, דה״א כ״ט, י״ח. ועכינו פה שיועיל סדר קדושה זה ליצר מחשבותינו ולהכין את לבבנו אליך. שמרה הש״ן בקמץ חטוף כי בווי הוא. והוא רחום, תהלים ע״ח, ל״ח. כי אתה, שם פ״ו, ה׳. צדקתך, שם קי״ט קמ״ב. תתן סוף מיכה. ברוך ה׳, תהלים ס״ח, כ׳. יעמס לנו יטעון אותנו בברכותיו. ה׳ צבאות, שם מ״ו, ח׳. ה׳ צבאות אשרי, פ״ד, י״ג. ה׳ הושיעה, כ׳, י׳. ברוך הוא אלהינו, בשלשה כ״י גם בסדורי הספרדים תבת הוּא איננה, גם אבודרהם לא גרס לה, ונוסחת הרע״בס ברוך אדונינו ברוך בוראנו ברוך שבראנו וכו׳. לכבודו, פירוש לשבחו וזהו כבודו. מן התועים, מן עובדי ע״ז ועש״ה ויקרא כ׳, כ״ו. וחיי עולם, מפורש למעלה דף 123. וישם בלבנו אהבתו ויראתו, בכ״י גם בסדור רפ״ז הנוסחא וישם לִבֵּנוּ לְיִרְאָתוֹ, ובכ״י אחר גורס „וישם בלבנו לאהבה אותו ולעבדו בלבב שלם ובנפש חפצה, ובסדור רפ״ה״ וישם לִבֵּנוּ לעשות רצונו ולעבדו בלבב שלם ובנפש חפצה״, וגם הרע״בס גורס תוספת זו „ובנפש חפצה״ ונראה עיקר עש״ה דה״א כ״ח, ט׳. למען לא ניגע עש״ה ישעיה ס״ה, כ״ג.

הָעוֹלָם הַבָּא: לְמַעַן יְזַמֶּרְךָ כָבוֹד וְלֹא יִדֹּם. יְיָ אֱלֹהַי לְעוֹלָם אוֹדֶךָּ: בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּייָ וְהָיָה יְיָ מִבְטַחוֹ: בִּטְחוּ בַייָ עֲדֵי־עַד כִּי בְּיָהּ יְיָ צוּר עוֹלָמִים: וְיִבְטְחוּ בְךָ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ כִּי לֹא־עָזַבְתָּ דֹרְשֶׁיךָ יְיָ: יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר: קדיש תתקבל.

בכל הימים שאין מוסף אומר הש"ץ קדיש תתקבל אחר ובא לציון, אבל כשיש מוסף אומר הש"ץ רק חצי קדיש ומתפללים מוסף. ובראש חדש חולצים התפילין קודם תפלת מוסף.

וְעַתָּה יִגְדַּל־נָא כֹּחַ אֲדֹנָי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לֵאמֹר: זְכֹר רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה:

חזן יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא בְּעָלְמָא דִּי־בְרָא כִרְעוּתֵהּ. וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְּכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב. וְאִמְרוּ אָמֵן.

יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא.

למען יזמרך, תהלים ל', י"ג. ברוך הגבר, ירמיה י"ז, ז'. בטחו, ישעיה כ"ו, ד'. ויבטחו, תהלים ט' י"א. ה' חפץ, ישעיה מ"ב, כ"א.

יתגדל, תקנו חז"ל תפלה רמה זו לשבח בה את השם ב"ה ולקדשו ברבים, וע"כ נתקנה בלשון ארמית כדי שיבינו אותה גם עמי הארץ שאינם מכירים בלשון הקודש אלא ארמית שהיתה לשונם בזמן ההוא (תוספות ברכות דף ג'). ובגמרא נזכרה בשם יהא שמה רבא, על שם שזה המאמר הוא עיקר השבח שבתפלה הזאת (ספרי פ' האזינו. וסוטה מ"ט. ברכות ג'. וכ"א, ע"ב. ונ"ז. שבת קי"ט, ע"ב. סוכה ל"ט. ומדרש משלי י', ג'. ויו"ד, כ"א). ובאותיות דר' עקיבא (מובא בילקוט ישעיה רמז רצ"ו) מוזכר ג"כ תחלתה יתגדל ויתקדש. ובשמה הנהוג קדיש מוזכרת במס' סופרים פ' ט"ז הלכה י"ב. ופ' י"ט הלכה א'. וי"ב. ופ' כ"א הלכה ו'. והרמב"ם בסדר התפלות מביא כל נוסחתה ואחזו בה בני ספרד והיא משונה קצת מנוסחא שלנו שהיא בס' רב עמרם ובכל בו בס' ז'. ומביא עוד הרמב"ם נוסחא מיוסדת לאמרה אחר הלמוד בתלמוד ובמדרש והיא ג"כ נזכרת במס' סופרים סוף פ' י"ט, אבל לא יאמרו אותה האשכנזים אלא בבית החיים אחר קבורת המת והספרדיים ג"כ בט' באב. — ועתה יגדל נא במדבר י"ד, י"ז. זכר רחמיך, תהלים כ"ה, ו'. ומביא הכל בו פסוקים אלה לאמרם הצבור בלחש כשפותח החזן יתגדל, ובטור א"ח ס' נ"ו כתב הטעם כי ועתה יגדל נא הוא ל' יתגדל, וזכור רחמיך ע"ש מדת הרחמים שנזכר באותה שעה. יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ ע"ש יחזקאל ל"ח, כ"ג. וכתבו שבולי הלקט והתניא שיש בקדיש י' לשונות של שבח, יתגדל ויתקדש יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתעלה ויתהדר ויתהלל, כנגד י' מאמרות שבהן נברא העולם, וממנו אתה למד שעל כן נתקן שאומרים בעלמא די ברא כרעותה עכ"ל וכבר הארכתי בספרי תוצאות חיים דף ס"ו וס"ח שהנקוד הנכון הוא יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ בפתח. שמה רבא, שמו הגדול, ותבת שְׁמֵהּ בלי יו"ד לפי דקדוק ארמי (דניאל ב', כ'. ד', ל"ו); ודעת בעל מחזור ויטרי לפרש שמיה כמו שם יה כבר נדחה ע"י תוספות ברכות דף ג' וע"י אבודרהם, ועוד ראיה שלמה על שמה רבא שהוא תרגום של שמו הגדול במאמרה בקהלת רבה דף ק"ט בשעה שהזקן יושב ודורש ועונין אחריו אמן יהי שמו הגדול מבורך וכו', וראיה גם בברכות דף כ"א ע"ב. דִּי־בְרָא ב' תבות, כן כתב בהדיא בעל נגיד ומצוה דף כ"ט, ע"ב וכל"ל מבא דקדוק ל' ארמי, כאשר בארתי למעלה דף 128. כרעותה, כרצונו (עזרא ה', י"ז), עושי רצונו תרגומו דעבדי רעותה (תהלים ק"ג, כ"א); ופה סוף המאמר, ומן וימליך מלכותה מתחיל מאמר שני, וע"כ יש להפסיק ביניהם, ומי שקורא כרעותה וימליך מלכותה בהמשך אחד טועה הוא. והנה לפי הפירוש המורגל תבת כרעותה נמשכת אל די ברא, ר"ל ברא את העולם כרצונו, אבל ראיתי בשם הגאון ר"א ווילנא זצ"ל כי תבת כרעותה חוזרת למעלה על יתגדל ויתקדש ר"ל שמו הגדול יתגדל ויתקדש כרצונו בעולם אשר ברא, וראייתו ממה שמצא כן גם בנוסח על הכל יתגדל, כרצונו וכרצון יראיו וכו' ושם בהכרח חוזרת כרצונו על יתגדל. דִּי־כָל ב' תבות, וכן דִּי־קֻדְשָׁא, דִּי־אֲמִירָן, דִּי־עַסְקִין, דִּי בְאַתְרָא, דִּי שְׁמַיָּא, וכמו שבארתי. בעגלא, בקרוב ובמהרה, כי רננת רשעים מקרוב תרגומו שירת בעגל (איוב כ', ה'). ואמרו אמן, היא ל' הקדש, כי בל' ארמי היה נקודו וְאָמְרִין (דניאל ג', ט'), והשאירוהו בל' הקדש, מפני שמרוב השתמשם בו יבינו אותו גם עמי הארץ וזה גם הטעם של וחיים עלינו ועל כל ישראל שהשאירוהו ג"כ בל' הקדש. יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא, יהי שמו הגדול מבורך לעולם ולעולמי עולמים, והוא ע"ש דניאל ב', כ'. והשבח הזה כעין ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, וכמו שהערתי למעלה דף 82. לְעָלַם לפ"ד פתוחה וכמבואר למעלה דף 127, וכבר העיר על זה הרב של"ה דף רנ"ג ע"ב. לעלם ולעלמי עלמיא, לקוח מת"א לשמות ט"ו, י"ח. ומוכח מזה שצ"ל וּלְעָלְמֵי בוי"ו בראש וכן הוא בס' רב עמרם וברמב"ם הלכות תפלה פ' ט'. ובטור א"ח ס' נ"ו. ובמכלתא יסודה לשמות כ', א'. וכן ז' תבות מן יהא עד עלמיא כנגד ז' רקיעין, ובאלה ז' תבות יש כ"ח אותיות כנגד הפסוק בראשית שיש בו כ"ח אותיות, וכנגדו עונים יגדל נא כח אדני ר"ל יגדל האל האדיר

יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדַּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלַּל שְׁמֵהּ דִּי־קֻדְשָׁא· בְּרִיךְ הוּא לְעֵלָּא מִן־כָּל־בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא דִּי־אֲמִירָן בְּעָלְמָא· וְאִמְרוּ אָמֵן:

ק׳ קַבֵּל בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן אֶת־תְּפִלָּתֵנוּ:

תִּתְקַבַּל צְלוֹתְהוֹן וּבָעוּתְהוֹן דִּי־כָל־יִשְׂרָאֵל קֳדָם אֲבוּהוֹן דִּי בִשְׁמַיָּא· וְאִמְרוּ אָמֵן:

ק׳ יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם:

יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּא מִן־שְׁמַיָּא וְחַיִּים עָלֵינוּ וְעַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל· וְאִמְרוּ אָמֵן:

ק׳ עֶזְרִי מֵעִם יְיָ עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:

עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל· וְאִמְרוּ אָמֵן:

אשר בכחו נברא העולם אמין ליה. וכתב הגאון יעב"ץ ז"ל יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא, עד כאן עיקר עניית הצבור, כן הוא דעת גדולי הראשונים בכלל, שאין צריך לענות יותר, ויש בהם כ"ח אותיות המרומזים במה שאמרו שצריך לאמרו בכל כח (שבת קי"ט, ב'); אבל מ"מ אין ראוי להפסיק בין עלמיא ליתברך אפילו במחשבה אחרת ואין צריך לומר בדבור ח"ו, אלא יכוונו למה שאמר הש"ץ עד שיגמור הקדיש עכ"ל וכן כתב אבודרהם בשם רבינו סעדיה והרא"ש. יתברך וישתבח, כאלו הלשונות שזה ל' ארמית לל' העברית והוא הטעה רבים לחשוב שהקדיש כל' עברי נתקנה. ויתעלֵה הלמ"ד נקוד בצרי לפי דקדוק ארמית כמו ישתנֵה (דניאל ב', ט') ישתניֵה (שם ג', כ"ט), ולא כמלא בסגול. ויתהדַר הדל"ת בפתח, ויתהלַל הלמ"ד בפתח, דוגמת דניאל ב', מ"ד. עזרא ה', י"ז. ואף באס"ף לא ישתנה בארמית הפתח לקמץ כל שכן כאן שאין הפסק, וכן בעל אור חדש דף מ"ו גורס שניהם על היושר בפתח. ויתהלל, מעקרו היה הנוסח ויתקלס, כנראה מן הטור א"ח ס' נ"ו ומדברי עמרם העתיקם הרב אבן ירחי וז"ל כתב רב עמרם שיש מקומות שאין אומרים ויתקלס, לא מפני שהוא גנאי כמו וקלסה לכל הארצות (יחזקאל כ"ב, ד') ויתקלסו בך (שם כ"ב, ה') כי יש לו גם ל' שבח כמו והוא במלכים יתקלס (חבקוק א', י'), אלא שיש בקדיש ז' עניני שבח כנגד ז' רקיעים, ויש שאומר כיון שמפסיקים באמן יש"ר מברך לעלם ולעלמי עלמיא יתברך, צריך לומר ויתקלס עכ"ל והוסיף עליו אבן ירחי ונראה שאין נכון לאמרו שלא להכריע בשבח הבורא ב"ה, אך ויתהלל יתכן יותר שאיננו מוכרע עכ"ל וכן גם דעת הרמב"ם כנראה מתשובת בנו מובאה ברא"ש ס' מעשה רקח. אמנם כל אלו הלשונות של שבח נאים בכר במס' סופרים פ' י"ד הלכה י"ב בנוסח של על הכל יתגדל ושם ג"כ תבת ויתקלס, ועוד שגם בנוסח הגדה מובא במשנה פסחים קט"ז, ע"ב לעלה ולקלס. בריך הוא לעלא וכו' ברוך הוא למעלה מכל הברכות והשירות והשבחות שאמרנו לו. ותבת בריך מופסקת היא מן די קדשא שלפניה, ומלות אלה אינם תרגום של הקדוש ברוך הוא, אלא הפירוש ויתהלל שמה די קדשא, ויתהלל שם הקדוש, ואח"כ בריך הוא כמשך למטה, וכן הורה בלדת בעל א"ז מובא במג"א לא"ח ס' נ"ו אות ז'. קֻדְשָׁא הקו"ף בקבוץ ע"פ דקדוק הלשון ולא קוּדְשָׁא בוי"ו שרוקה. לְעֵלָּא הלמ"ד דגושה והתבה מלעיל (דניאל ו', ג'). ובימים הנוראים שהמנהג לכפול את התבה, העקר לומר לְעֵלָּא לְעֵלָּא בלי וי"ו החבור ביניהם וכמו שנמצא בת"א דברים כ"ח, מ"ג. וכן הוא במחזור רומא לכל הקדישים של כל השנה. מִן־כָּל־ כן כתב בעל נגיד ומצוה, וכן נאות לרוב בארמית של הכתובים מלת מִן בפני עצמה אף שנמצאה ג"כ בקצת המקומות מקוצרת ועל דרך ל' עברי כמו מטורא (דניאל ב', מ"ה) ומטל (ד', כ"ב) מקדמת (עזרא ה' י"א). ונחמתא, משקלו כמשקל חֶזְוָה (עזרא ו', ט"ז), ורבו עליו הפירושים ועניתי חלקי גם אני בתוצאות חיים דף קי"ד.

תתקבל צלותהון, תתקבל תפלתם. ובעותהון, תחנתם. ושמעת השמים את תפלתם ואת תחנתם, תרגומו ותקבל מן שמיא ית צלותהון וית בעותהון (מ"א ח', מ"ה), וכן כל ל' תפלה מתורגם צְלֵי ובמשקל חֲזוּ: צְלוּ (דניאל ד' א'. עזרא ד', י"ג) וכל ל' תחנה מתורגם בָּעוּ וכן בדניאל ו', ח' יבעא בָּעוּ ודע כי במרדכי לתענית ס' תתקפ"ו מובאה נוסחא ישנה והיא תתקבל צלותָנָא ובעותָנָא וכו' ועודנה היום בסדור מנהג טריפולי.

יהא שלמא, וכן הוא בס' רב עמרם. והספרדים אומרים אותו בנוסחא יותר ארוכה, וברמב"ם שוב נוסחא אחרת. עזרי מעם, תהלים קכ"א, ב'.

עושה שלום, מביאו ג"כ רב עמרם והרמב"ם, גם המרדכי מזכירו והעתקתי לשונו למעלה בסוף שמנה עשרה דף 105, אך התימה מה שחוזרים לבקש עוד הפעם מה שבקשנו כבר ביהא שלמא, אע"כ נראה כי יהא שלמא רבא היא נתיסדה לחתום בה הקדיש בבקשת השלום, והוספת עושה שלום היא לקוחה מסוף שמנה עשרה וכדי לפסוע גם בקדיש ג' פסיעות כמו בשמנה עשרה, וראה שם. הוא יעשה שלום, הרמב"ם

כשיש מילה בבה"כ מלין קודם עלינו. וסדר המילה ראה בסוף הסדור.

עָלֵינוּ לְשַׁבֵּחַ לַאֲדוֹן הַכֹּל. לָתֵת גְּדֻלָּה לְיוֹצֵר בְּרֵאשִׁית. שֶׁלֹּא עָשָׂנוּ כְּגוֹיֵי הָאֲרָצוֹת. וְלֹא שָׂמָנוּ כְּמִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה. שֶׁלֹּא שָׂם חֶלְקֵנוּ כָּהֶם וְגֹרָלֵנוּ כְּכָל־הֲמוֹנָם׃ וַאֲנַחְנוּ כּוֹרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים וּמוֹדִים לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. שֶׁהוּא נוֹטֶה שָׁמַיִם וְיוֹסֵד אָרֶץ. וּמוֹשַׁב יְקָרוֹ בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל. וּשְׁכִינַת עֻזּוֹ בְּגָבְהֵי מְרוֹמִים׃ הוּא אֱלֹהֵינוּ. אֵין עוֹד׃ אֱמֶת מַלְכֵּנוּ. אֶפֶס זוּלָתוֹ׃ כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתוֹ. וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל־לְבָבֶךָ כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל־הָאָרֶץ מִתָּחַת אֵין עוֹד׃

גורס „הוא ברחמיו יעשה שלום", וכן הוא בסדורי ספרדים גם במחזור רומא, אך האשכנזים אין להם נוסחא זו מלבד בקדיש שאומר האבל בז' ימי אבלו. והנה הקדיש הזה כפי מה שאומרים אותו או מקצתו או כולו יש לו שמות מיוחדות, כי באמצע התפלה כגון לפני ברכו אומרים אותו עד די אמירן בעלמא וא"א ונקרא אז קדיש עד לעלא (תניא ס' ז') או קדיש זוטא (כל בו סמן כ'. ול"ה. ומ"ד. וס"ב) או קדיש קצר (שם סמן י"א. ול"ז. ומ') או קדיש חסר (מנהיג הלכות י"כ ס' ס') או חצי קדיש, ובסוף התפלה שאומרים אותו כולו עד סופו נקרא קדיש בתרא (רמב"ם בנוסח הקדיש) או קדיש שלם (כל בו). והקדיש שנוהגים לומר על מזמורים הוא שמו קדיש יתום, או בעבור שמחסרים בו הנוסחא תתקבל צלותהון או בעבור שהיתומים אומרים אותו. והקדיש שאומרים אחר הלמוד נקרא קדיש דרבנן, בעבור שמוסיפים בו על ישראל ועל רבנן (הרמב"ם שם).

עלינו לשבח, השבח הגדול הזה לקוח הוא מתפלת מוסף של ר"ה, וענין אמירתו לסוף כל התפלות לא נזכר מרב עמרם ולא מהרמב"ם ולא מאבן ירחי ואבודרהם. אבל הכל בו בסמן י"א וט"ז כתב, אחר כל התפלות אומר עלינו לשבח מעומד, וכן מביא הטור בא"ח ס' קל"ג. ובני ספרד לא יאמרוהו רק עד מתחת אין עוד. עלינו לשבח, כלומר חובה היא עלינו לשבח. ליוצר בראשית, ל' חכמים הוא מבואר בברוך שאמר. שלא שם חלקנו כהם, עפ"ה לא כאלה חלק יעקב כי יוצר הכל הוא וישראל שבט נחלתו (ירמיה י', י"ט). וגורלנו, פירושו ולא גורלנו, ומלת שלא שלמעלה ממנו מוסבת גם עליו, והכונה היא „שלא שם חלקנו כהם ולא גורלנו ככל המונם", וע"כ יש להזהר שלא להפסיק בין כהם ובין גורלנו, כדי שלא יעשה תפלה לתיפלה, ודע כי הנא"י בפירושו לפ' וזאת הברכה גרס בהדיא „שלא שם חלקנו כהם ולא גורלנו ככל המונם". המונם, בכ"י גם בסדורי הספרדים נוסף עוד אחר תבת המונם „שהם משתחוים להבל וריק ומתפללים אל אל לא יושיע" והוא עפ"ה ישעיה ל' ז'. ומ"ה, כ'. ובסדורי רפ"ה ורפ"ז הסירו חרוז זה בדפוס ובשאר מקומו רווח. ואנחנו, מעמו אבל אנחנו, וכן באמת גרסת אבודרהם, ונראה שכן גם עיקר הנוסחא והאחרונים שינוה וכתבו ואנחנו מפני חתימת שם הושע (ראה כל בו ס' ט"ז), אמנם שיהיה הושע בן נון מחבר תפלה זו רק שמועה היא ששמע בעל כל בו ואין לה רמז בתלמוד ובמדרש וגם אבודרהם לא כתב מזה דבר, ובאמת שלשונה מראה בעליל שנוסדה בימי חכמי התלמוד. וכתב עוד הכל בו בס' קכ"ב וַאֲנַחְנוּ כורעים גרסינן ולא וְאָנוּ כי אין בכל המקרא רק אנחנו ובכל מקום ואנו ל' אגדות כמו ואנו הדיגים עכ"ל וראה למעלה דף 44. ומודים, נותנים הודאה ושבח. נוטה שמים ל' ישעיה נ"א, י"ג. ומושב יקרו בשמים, כתב הטור, יש אומרים וכסא כבודו בשמים (וכן הוא בסדור רפ"ז גם במחזור רומא) ואין לומר כן אלא ומושב יקרו, וכן הוא הנוסח בס' היכלות עכ"ל גם הרוקח בשורש קדושת היחוד מביא הנוסחא „ומושב יקרו בשמים ממעל" וכו' אך בשם מדרש משלי. ומצאתי עוד, יקרו ר"ת יה קדוש רם ונשא. אין עוד, כן בסדור רפ"ז, והספרדים גורסים וְאֵין עוֹד אַחֵר וכן הוא בכ"י, ובסדור רפ"ה גורס וְאֵין אַחֵר. ובמחזור רומא הוא ה' אלהינו אין עוד מלבדו, וכבר כתב היעב"ץ שיש לומר „הוא אלהינו, אין עוד", כי כן כתוב בפסוק, וכן הוא בסדור יעב"ץ. וידעת דברים ד', ל"ט.

עַל־כֵּן נְקַוֶּה לְּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִרְאוֹת מְהֵרָה בְּתִפְאֶרֶת עֻזֶּךָ לְהַעֲבִיר גִּלּוּלִים מִן הָאָרֶץ וְהָאֱלִילִים כָּרוֹת יִכָּרֵתוּן׃ לְתַקֵּן עוֹלָם בְּמַלְכוּת שַׁדַּי וְכָל־בְּנֵי בָשָׂר יִקְרְאוּ בִשְׁמֶךָ׃ לְהַפְנוֹת אֵלֶיךָ כָּל־רִשְׁעֵי אָרֶץ׃ יַכִּירוּ וְיֵדְעוּ כָּל־יוֹשְׁבֵי תֵבֵל כִּי לְךָ תִּכְרַע כָּל־בֶּרֶךְ תִּשָּׁבַע כָּל־לָשׁוֹן׃ לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ יִכְרְעוּ וְיִפֹּלוּ׃ וְלִכְבוֹד שִׁמְךָ יְקָר יִתֵּנוּ׃ וִיקַבְּלוּ כֻלָּם אֶת־עֹל מַלְכוּתֶךָ׃ וְתִמְלוֹךְ עֲלֵיהֶם, מְהֵרָה לְעוֹלָם וָעֶד׃ כִּי הַמַּלְכוּת שֶׁלְּךָ הִיא וּלְעוֹלְמֵי עַד תִּמְלוֹךְ בְּכָבוֹד׃ כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ יְהוָה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד׃ וְנֶאֱמַר וְהָיָה יְיָ לְמֶלֶךְ עַל־כָּל־הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד׃

אחר עלינו יש לומר פסוקים אלו. ואם אינו יכול לאמרם מיד אחר עלינו משום אמירת קדיש יתום או שיר היחוד, יאמרם קודם צאתו מבהכ״נ.

אַל־תִּירָא מִפַּחַד פִּתְאֹם וּמִשֹּׁאַת רְשָׁעִים כִּי תָבֹא׃ עֻצוּ עֵצָה וְתֻפָר, דַּבְּרוּ דָבָר וְלֹא יָקוּם, כִּי עִמָּנוּ אֵל׃ וְעַד־זִקְנָה אֲנִי הוּא וְעַד־שֵׂיבָה אֲנִי אֶסְבֹּל, אֲנִי עָשִׂיתִי וַאֲנִי אֶשָּׂא וַאֲנִי אֶסְבֹּל וַאֲמַלֵּט׃

אחר עלינו אומרים קדיש יתום, הוא קדיש שלם בלא תתקבל, ואומר אותו יתום מאב ואם או אבל או יאהרצייט, ויש קהלות כגון פראנקפורט דמיין ומגנצא שאין אומרים קדיש על עלינו אלא על המזמור שאומרים לאחר שיר היחוד.

על כן נקוה, חוזר למעלה, ר״ל לפי שהשם בחר בנו וקרבנו לעבודתו ע״כ מקוים אנחנו לישועתו, ונוסד עפ״ה ירמיה י״ד, כ״ב. בתפארת עזך, בתפארת בה״מ שכתוב בו ובית תפארתי אפאר (ישעיה ס׳, ז׳). גלולים, הצלמים והתועבות. במלכות שדי, אחרי שהכרתו כל הטומאות מן העולם וכל בני אדם יעבדו את השם ב״ה אז יהיה העולם מתוקן, והעת ההיא נקראה מלכות שדי בעבור כי הכל ממליכים עליהם את שדי ב״ה. כי לך תכרע, עפ״ה ישעיה מ״ה, כ״ג. יְקָר כבוד, והוא שם דבר, וע״כ יטעה האומר יְקַר יתנו, כי זה יהיה שם תואר, וכמו שכתב הראב״ע בפירוש קהלת י׳, א׳. ויקבלו כלם, ל׳ חכמים הוא כמו שאמרו בק״ש יקבל עליו עול מלכות שמים (ברכות רפ״ב פ׳ ב׳), כלומר, להאמין בו ולא בזולתו ולעשות כל מצותיו. ה׳ ימלך, שמות ט״ו, י״ח. והיה ה׳; זכריה י״ד, ט׳.

אל תירא, פסוקים אלה אינם בכ״י וס״י, אך נוספו לומר ע״פ ספר זכרון ציון וע״פ מה דאיתא במדרש אסתר דף קכ״ז פגע מרדכי בג׳ תינוקות יוצאים מבית רבן, אמר להם אמרו לי פסוקיכם, פתח הראשון ואמר אל תירא מפחד פתאום (משלי ג׳, כ״ה), פתח השני ואמר עוצו עצה ותופר (ישעי׳ ח׳, י׳), פתח השלישי ואמר ועד זקנה אני וכו׳ (שם מ״ו, ד׳), ושמח מרדכי כי בשורות טובות בשרוהו.

שירי היחוד·

בהרבה קהלות נוהגים לומר בכל יום ויום שיר היחוד של אותו יום, ואחריו מזמור פ"ג ואחריו קדיש יתום. והנוהגים כך יזהרו לאמרו בנחת ובמתון ובדרך שיר ולא במרוצה

ליום ראשון·

אָשִׁירָה וַאֲזַמְּרָה לֵאלֹהַי בְּעוֹדִי· הָאֱלֹהִים הָרֹעֶה אֹתִי מֵעוֹדִי:

עַד הַיּוֹם הַזֶּה הֶחֱזַקְתָּ בְּיָדִי· חַיִּים וָחֶסֶד עָשִׂיתָ עִמָּדִי:

בָּרוּךְ יְיָ וּבָרוּךְ שֵׁם כְּבוֹדוֹ· כִּי עַל עַבְדּוֹ הִפְלִיא חַסְדּוֹ:

אֱלֹהֵי מָרוֹם בַּמֶּה אֲקַדֵּם· וּבַמָּה אִכַּף לֵאלֹהֵי קֶדֶם:

אִלּוּ הָרִים הֵם לַמַּעֲרָכָה· וְכָל־עֲצֵי לְבָנוֹן בְּכָל עֲרוּכָה:

וְאִם כָּל־בְּהֵמוֹת וְחַיּוֹת קְרוּצִים· נְתָחִים עֲרוּכִים עַל הָעֵצִים:

וְאַף זָוִיּוֹת מִזְבֵּחַ מְבוּסִים· דָּם, כַּמַּיִם לַיָּם מְכַסִּים:

וְכָחוֹל סֹלֶת דָּשֵׁן וְשָׁמֵן· בָּלוּל בְּרִבְבוֹת נַחֲלֵי שָׁמֶן:

וּלְאַזְכָּרָה לְבוֹנָה, וְסַמִּים· לִקְטֹרֶת, וְכָל־רָאשֵׁי בְשָׂמִים:

(וְאִלּוּ נֵרוֹת עַל הַמְּנוֹרוֹת· יִהְיוּ מְאִירוֹת כִּשְׁנֵי הַמְּאוֹרוֹת:)

(וּכְהַרְרֵי אֵל לֶחֶם הַפָּנִים. עַל שֻׁלְחָנוֹת עֲרוּכִים בִּפְנִים:)

וְיַיִן כְּמוֹ מְטַר הַשָּׁמַיִם· וְשֵׁכָר לְנֶסֶךְ כְּעֵינוֹת מָיִם:

וְאִלּוּ כָּל־בְּנֵי אָדָם כֹּהֲנִים. לְוִיִּם מְשׁוֹרְרִים כְּכָנָף רְנָנִים:

וְכָל־עֲצֵי עֵדֶן וְכָל־עֲצֵי יְעָרִים· כִּנּוֹרוֹת וּנְבָלִים לְשָׁרִים:

וְכָל־בְּנֵי אֱלֹהִים בְּקוֹל תְּרוּעָתָם. וְהַכּוֹכָבִים מִמְּסִלּוֹתָם:

וְכָל־הַלְּבָנוֹן וְחַיָּה כֻּלָּהּ· אֵין דֵּי בָעֵר וְאֵין דֵּי עוֹלָה:

הֵן בְּכָל־אֵלֶּה אֵין־דֵּי לַעֲבוֹד וְאֵין־דֵּי לְקַדֵּם אֵל הַכָּבוֹד:

כִּי נִכְבַּדְתָּ מְאֹד מַלְכֵּנוּ· וּבַמֶּה נִכַּף לַאֲדוֹנֵנוּ:

אָמְנָם לֹא יוּכְלוּ כַּבְּדֶךָ כָּל־חָי, אַף כִּי אֲנִי עַבְדֶּךָ:

אשירה, שירי הייחוד הולכים כולם על משקל מרובע מן חרוז אלהי מרום ולהלאה (כי ג' חרוזים הראשונים הם כדמות הקדמה) והוא שכל חרוז יתחלק לב' חלקים ובכל חלק אין בו יותר מן ח' הברות בד' תנועות, ככה לרוב, ואם ימלאו לפעמים ה' או ו' תנועות אזי מוקפת תנה אל תנה ונחשבות שתיהן כאחת. והמחבר של שירים אלה לא נודע בברור מי הוא, יש מיחסים אותם לר' יצחק החסיד ויש לר' יהודה החסיד ויש לר' בנלאל' ויש לר' נרביה הנקדן, והנראה הנכון הוא שר' שמואל בר קלונימוס אביו של ר' יהודה החסיד חברן וכמו שכתב בעל נלחון בס' קכ"ד ושל"ג וכמו שהוכיח רוו"ה במאמרו על הפייטנים למחזור ש"ע. וכן נראה שמתוס שמואל בחרוז שדי מאורי בסוף שיר יום ד'. וחרוזי השירים רובם ע"פ פסוקי המקרא, והרבה מהן שתוכנן מוסד על ס' אמונות ודעות של ר' סעדיה גאון, והשתמש הרבה בסגנון לשונם הר' אלעזר בעל הרוקח בשרש קדושת היחוד. והנה שירים הללו כבר הגיהם רוו"ה ז"ל כפי אשר השיג ידו לתקן ע"פ כ"י וד"י וסוא הביא הרבה תלוים במסגרות שלא מלאם בס"י וכמוהו עשיתי גם אני מלבד מה שהגהתי עוד הפעם את כולם בהגהה נפרלת. — בעודי בעוד שאני חי, והוא ל' תהלים קמ"ו, ב'. האלהים, בראשית מ"ח, ט"ו. חיים, איוב י', י"ב. הפליא, הגדיל. במה אקדם, ל' מיכה ו', ו'. ומשם נשמע שצ"ל אלהי מרום ולא לאלהי בלמ"ד כי כן כתוב שם במה אקדם ה' ולא כתוב לה', וככה תקן רוו"ה ע"פ כ"י. למערכה, למערכת המזבח. קרוצים שחוטים על' מחמר קרלתי (איוב ל"ג, ו') שפירושו נחתכתי. נתחים, נתחי הבהמות, מבוסים דם, ל' מתבוססת בדמיך (יחזקאל ט"ז, ו'). ברבבות מיכה ו', ו'. ולאזכרה, שעור החרוז, לבונה לאזכרה (של קרבן מנחה) וסמים וכל ראשי בשמים לקטורת. וכהררי אל, פירוש, אם היו לחם הפנים גדולים כהררי אל. ככנף רננים ל' איוב ל"ט, י"ג. והשתמשו הפייטנים בלשון זו להורות על שיר של המלאכים ולאה בסוף אופן שאו מנחה מתוכסה לשבת נחמו. כנורות ל' מ"א י' י"ב. וכל בני, עש"ה איוב ל"ח, ז'. והכוכבים, שופטים ה', כ'. וכל הלבנון וכו' יסודו על ישעיה מ', ט"ז. אין די בער, לא יהיה די לשרפה, ומוסב על לבנון. ואין די עולה, מוסב על חיה. בכל אלה, בכל מה שמנה מן החרוז אלו הרים הם

וַאֲנִי נִבְזֶה וַחֲדַל אִישִׁים · נִמְאָס בְּעֵינַי וּשְׁפַל אֲנָשִׁים:
וְאֵין לְעָבְדְךָ כֹּל לְכַבְּדָךְ. לְהָשִׁיב לְךָ גְּמוּל עַל־חֲסָדֶיךָ:
כִּי הִרְבֵּיתָ טוֹבוֹת אֵלַי · כִּי הִגְדַּלְתָּ חַסְדְּךָ עָלָי:
וְרֹב שִׁלּוּמִים לְךָ חִיַּבְתִּי. כִּי עָשִׂיתָ טוֹבוֹת אִתִּי:
וְלֹא חִיַּבְתָּ לִי גְּמוּלֶיךָ · כָּל־טוֹבָתִי בַּל עָלֶיךָ:
עַל הַטּוֹבוֹת לֹא עֲבַדְתִּיךָ. אַחַת לְרִבּוֹא לֹא גְמַלְתִּיךָ:
אִם אָמַרְתִּי אֲסַפְּרָה־נָּא כְמוֹ · לֹא יָדַעְתִּי סְפֹרוֹת לָמוֹ:
וּמָה אָשִׁיב־לְךָ וְהַכֹּל שֶׁלָּךְ. לְךָ שָׁמַיִם אַף־אֶרֶץ לָךְ:
יַמִּים וְכָל־אֲשֶׁר־בָּם בְּיָדְךָ · וְכֻלָּם יִשְׂבְּעוּן מִיָּדֶךָ:
וַאֲנַחְנוּ עַמְּךָ וְצֹאנֶךָ. וַחֲפֵצִים לַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ:
וְאֵיךְ נַעֲבֹד וְאֵין לְאֵל יָדֵנוּ · וְלִשְׂרֵפַת אֵשׁ בֵּית קָדְשֵׁנוּ:
וְאֵיךְ נַעֲבֹד וְאֵין זֶבַח וּמִנְחָה. כִּי לֹא בָאנוּ אֶל הַמְּנוּחָה:
וּמַיִם אַיִן לְהַעֲבִיר טֻמְאָה · וַאֲנַחְנוּ עַל אֲדָמָה טְמֵאָה:
שָׂשׂ אָנֹכִי עַל אֲמָרֶיךָ. וַאֲנִי בָאתִי בִּדְבָרֶיךָ:
כִּי כָתוּב, לֹא עַל זְבָחֶיךָ וְעוֹלֹתֶיךָ אוֹכִיחֶךָ ·
עַל דְּבַר זֶבַח וְעוֹלוֹתֵיכֶם לֹא צִוִּיתִי אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם:
מַה שָּׁאַלְתִּי וּמָה דָּרַשְׁתִּי מִמְּךָ, כִּי אִם לְיִרְאָה אוֹתִי:
לַעֲבוֹד בְּשִׂמְחָה וּבְלֵבָב טוֹב. הִנֵּה שְׁמֹעַ מִזֶּבַח טוֹב:
וְלֵב נִשְׁבָּר מִמִּנְחָה טְהוֹרָה · זִבְחֵי אֱלֹהִים רוּחַ נִשְׁבָּרָה:
זֶבַח וּמִנְחָה לֹא חָפָצְתָּ. חַטָּאת וְעוֹלָה לֹא שָׁאָלְתָּ:
מִזְבֵּחַ אֶבְנֶה בְּשִׁבְרוֹן לִבִּי · וַאֲשַׁבְּרָה אַף רוּחִי בְּקִרְבִּי:
רוּם לֵב אַשְׁפִּיל וְאֶת־רוּם עֵינָי. וְאֶקְרַע לְבָבִי לְמַעַן אֲדֹנָי:
שִׁבְרֵי רוּחִי הֵם זְבָחֶיךָ · יַעֲלוּ לְרָצוֹן עַל מִזְבְּחֶךָ:
וְאַשְׁמִיעַ בְּקוֹל הוֹדְיוֹתֶיךָ. וַאֲסַפְּרָה כָּל־נִפְלְאוֹתֶיךָ:
אֲשֶׁר יָדְעָה נַפְשִׁי אַחְבִּירָה · אֲמַלֵּל גְּבוּרוֹת וַאֲדַבֵּרָה:
וּמָה אֶעֱרוֹךְ וְלֹא יָדַעְתִּי מָה. הֲיָכוֹל אוֹכַל דַּבֵּר מְאוּמָה:
כִּי אֵין חֵקֶר לִגְדֻלָּתוֹ · וְגַם אֵין מִסְפָּר לִתְבוּנָתוֹ:
חֲכַם לֵבָב הוּא, מִי כָמוֹהוּ שַׂגִּיא כֹחַ, לֹא מְצָאנוּהוּ:

למערכה עד כה. נבזה ישעיה נ"ג, ג'. ואין לעבדך כל, אין שום דבר לעבדך. כל טובתי בל עליך, בל עליך לעשות עמי כל הטובות כי אם בחסדך הגדול, ותפס בל' תהלים ט"ז, ב'. אספרה נא כמו, פירוש, מספר הטובות כולן כמה הן, ול' תהלים ע"ג, ט"ו. ספרות, תהלים ע"א, ט"ו. ואין לאל, כח (נחמיה ה', ה'). ולשרפת אש עפ"י ישעיה ס"ד י'. אל המנוחה, זו ירושלים (דברים י"ב ט'), שש, תהלים קי"ט, קס"ב. וכתב אמריך במקום אמרתך בעבור החרוז. ואני באתי דניאל י', י"ב. לא על זבחיך, תהלים נ', ח'. על דבר זבח עפ"י ירמיה ז', כ"ב. מה שאלתי עפ"י דברים י' י"ב. הנה שמוע, ש"א ט"ו, כ"ב. ולב נשבר, פירוש, ולב נשבר טוב ממנחה טהורה. זבחי, תהלים נ"א י"ט. זבח ומנחה, שם מ', ז'. ואקרע לבבי, אקרע מחשבה רעה מן הלב ועפ"י יואל ב', י"ג. אחבירה, ל' חבור, ונטלה באיוב ט"ז, ד'. אערוך ל' עריכת דברים. כי אין חקר עפ"י תהלים קמ"ה ג'. וגם אין מספר. שם קמ"ז, ה'. שגיא כח איוב ל"ז, כ"ג.

עוֹשֶׂה גְדוֹלוֹת וְרַב נוֹרָאוֹת· גָּדוֹל אַתָּה וְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת:
עַד אֵין מִסְפָּר וְעַד אֵין חֵקֶר· וְלֹא נוֹדַע כִּי לֹא יֵחָקֵר:
אֵיזוֹ עַיִן אֲשֶׁר תְּעִידֶךָ· וְאֵיזֶה פֶּה אֲשֶׁר יַגִּידֶךָ:
חַי לֹא רָאֲךָ וְלֵב לֹא יְדָעֲךָ· וְאֵיזֶה שֶׁבַח אֲשֶׁר יַגִּיעֲךָ:
גַּם מְשָׁרְתֶיךָ לֹא רָאוּךָ· וְכָל־חַכְמֵי לֵב לֹא מְצָאוּךָ:
אַתָּה לְבַדְּךָ מַכִּיר שִׁבְחֲךָ· וְאֵין זוּלָתְךָ יוֹדֵעַ כֹּחֲךָ:
וְאֵין יוֹדֵעַ בִּלְעָדֶיךָ שְׁבָחוֹת רְאוּיוֹת לִכְבוֹדֶךָ:
עַל כֵּן תְּכַנְּךָ כָּרָאוּי לָךְ· כְּפִי קָדְשְׁךָ כְּבוֹדְךָ וְגָדְלָךְ:
וּמִפִּי הַכֹּל בְּכָל־אֱיָלוּתָם· כְּפִי מַדָּע אֲשֶׁר אַתָּה חֲנַנְתָּם:
יוֹדוּ פִלְאֲךָ הַשָּׁמַיִם· וִיאַדְּרוּךָ קוֹלוֹת מָיִם:
וְיָרִיעוּ לְךָ כָּל־הָאָרֶץ· יוֹדוּךָ כָּל־מַלְכֵי אֶרֶץ:
אַף יוֹדוּךָ כָּל־הָעַמִּים· וִישַׁבְּחוּךָ כָּל־הָאֻמִּים:
כָּל־זֶרַע יַעֲקֹב עֲבָדֶיךָ· כִּי עֲלֵיהֶם גָּבְרוּ חֲסָדֶיךָ:
אֶת־שֵׁם יְיָ יְהַלְלוּ כֻלָּם· אֵל אֱלֹהִים אֱמֶת וּמֶלֶךְ עוֹלָם:

בָּרוּךְ אַתָּה יָחִיד וּמְיֻחָד יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד:

ליום שני·

וַאֲנִי עַבְדְּךָ בֶּן־אֲמָתֶךָ· אֲדַבֵּר אֲמַלֵּל גְּבוּרוֹתֶיךָ:
דַּרְכֵי שִׁבְחֲךָ קְצָתָם אֲסַפְּרָה· מַעֲשֶׂיךָ מַה נּוֹרָא אוֹמְרָה:
אֵין אֵלֶיךָ עֲרוֹךְ בְּסַפֵּר· אַגִּידָה עָצְמוּ מִסַּפֵּר:
חֵקֶר אֱלוֹהַּ לֹא יִמָּצֵא· וְתַכְלִית שַׁדַּי לֹא תִקָּצֶה:
וְלִתְבוּנָתוֹ הֲלֹא אֵין חֵקֶר· וּמִסְפַּר שָׁנָיו לֹא יֵחָקֵר:
וְגַם אֵין מִסְפָּר לִגְדוּדֶיךָ· בִּצְבָאוֹתֶיךָ אוֹת כְּבוֹדֶךָ:
אֵיזוֹ עַיִן אֲשֶׁר תְּעִידֶךָ· וְחַי לֹא־רָאָה פְּנֵי כְבוֹדֶךָ:
נָבוֹן וְחָכָם הֵן לֹא־יֵדַע· וְאֵיךְ אֶעֱרוֹךְ עַל־אֲשֶׁר לֹא־אֵדַע:
וְאִם יֹאמַר אִישׁ עַד תַּכְלִיתוֹ אֶעֱרוֹךְ אֵלָיו וּבְמַתְכֻּנְתּוֹ
אָבֹא וְאֶמְצָא תַּכְלִית שִׁבְחוֹ· לֹא נֶאֶמְנָה אֶת־אֵל רוּחוֹ:
יְבֻלַּע כִּי לֹא יֵדַע עֶרְכּוֹ· אַחֲרִית פִּיהוּ רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ:
וְעָמְדִי לֹא כֵן אָנֹכִי· וּפִי לֹא־אֶתֵּן לַחֲטוֹא וְחִכִּי:

גדול אתה, תהלים פ"ו, י'. עד אין מספר, הוא מחובר עוד עם מהוו הקודם לו. תעידך, אשר תעיד שראתה אותך. אשר יגיעך, שלא יגיע לשבח אותך כראוי. אילותם, ל' כח. יודו פלאך, תהלים פ"ט, ו'. ויאדרוך, ל' פאר והדר והוא עש"ה תהלים כ"ג, ה'. ויריעו לך, עש"ה תהלים כ"ח, ד'. יודוך, שם קל"ח, ד'. אף יודוך, שם ס"ז, ד'. וישבחוך, שם קי"ז, א'. כל זרע, שם כ"ב, כ"ד. כי עליהם גברו, עש"פ שם קי"ז, ב'.

אין אליך ערוך עש"ה תהלים מ', ו'. חקר אלוה עש"ה איוב י"א ז' תקצה ל' סוף ר"ל לא תבוא לסופה. ולתבונתו, ישעיה מ', כ"ח. לגדודיך עש"פ איוב כ"ה, ג'. אות כבודך, כבודך הוא אות בצבאותיך, ויסודו בחגיגה דף ט"ז. עד תכליתו, שעור המאמר, אם יאמר איש אערוך עד תכליתו, אליו ובמתכנתו אבוא ואמצא תכלית שבחו איש אשר יאמר כך לא נאמנה רוחו את אל. יבולע, איש כזה יושחת, ל' פן יבלע למלך (ש"ב י"ז, ט"ז). אחרית פיהו, אם היה מספר את שבח השם כל ימיו היה באחריתו עוד כתחלת

אֲסַפְּרָה לְאֶחָי קְצוֹת דַּרְכֵי אֵל. וּלְיִשְׂרָאֵל מַה־פָּעַל אֵל:
כַּכָּתוּב, אִמְרוּ לֵאלֹהִים· מַה־נּוֹרָא מַעֲשֶׂיךָ אֱלֹהִים:
וְאָמַרְתָּ עַם־זוּ יָצַרְתִּי לִי, יְסַפְּרוּ שְׁמִי וּתְהִלָּתִי:
בְּמִצְרַיִם שַׂמְתִּי עֲלִילוֹתַי· לְמַעַן תְּסַפֵּר אֶת־אוֹתוֹתַי:
וַאֲנִי עַבְדְּךָ עַל כֵּן אֲסַפֵּר. כַּאֲשֶׁר אֶדְרוֹשׁ מֵעַל סֵפֶר:
תְּהַלֵּל נַפְשִׁי כֹּחַ מַעֲשֶׂיךָ· וְכָל־קְרָבַי אֶת־שֵׁם קָדְשֶׁךָ:
וַאֲבָרֶכְכָה בְּכָל־עִנְיָנַי. וּבְכָל־לִבִּי אוֹדֶה אֶת־אֲדֹנָי:
גַּם בִּגְרוֹנִי רוֹמְמוֹתֶיךָ· וְאֶת־פִּי אֲמַלֵּא תְּהִלָּתֶךָ:
כִּי פִּי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ. כָּל־הַיּוֹם אֶת־תִּפְאַרְתֶּךָ:
וְאָמְרָה־נָּא עֱזוּז נוֹרְאוֹתֶיךָ· וְאָשִׂיחָה דִּבְרֵי נִפְלְאוֹתֶיךָ:
וְאַזְכִּיר טוּבְךָ וְצִדְקוֹתֶיךָ· חֲסָדֶיךָ וּגְבוּרוֹתֶיךָ:
יָדַעְתִּי כִּי גָדוֹל אַתָּה· עַל כָּל־אֱלֹהִים מְאֹד גָּדַלְתָּ:
כִּי כָּל־אֱלֹהֵי הָעַמִּים הֵם אֱלִילִים אִלְּמִים, רוּחַ אֵין בָּהֶם:
הֵן לְעוֹבְדֵיהֶם גְּמוּל אֵין מְשִׁיבִים· וְלָמָּה לָהֶם הֵמָּה מְטִיבִים:
וּבְעֵת צָרָה אָז יִתְפַּלָּלוּ. וְלֹא יַעֲנוּם כִּי לֹא יוֹעִילוּ:
דּוֹרְשִׁים בְּכָל־לֵב לְרוּחַ אֵין־בּוֹ· וְקָרוֹב יְיָ אֶל־עַם קְרוֹבוֹ:
הַיּוֹצֵר כֹּל הוּא אֱלֹהֵינוּ. הוּא עָשָׂנוּ וְלוֹ לְבַד אֲנָחְנוּ:
עַם מַרְעִיתוֹ וְצֹאן יָדוֹ· נְבָרֵךְ שְׁמוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
בַּצַּר לָנוּ מְאֹד נִמְצֵאתָ. כִּי דֹרְשֶׁיךָ לֹא עָזַבְתָּ:
וְתָמִיד בְּפִינוּ תְּהִלָּתֶךָ· וּמְהַלְלִים לְשֵׁם תִּפְאַרְתֶּךָ:
עַד אַתָּה בְּךָ וּבִכְבוֹדֶךָ. וּמְשָׁרְתֶיךָ אַף עֲבָדֶיךָ:
אֲשֶׁר כְּבוֹדְךָ מְלֹא כָל־הָאָרֶץ· וּכְבוֹדְךָ עַל כָּל־הָאָרֶץ:
וַאֲבוֹתֵינוּ בָּחֲרוּ אוֹתָךְ. לְבַדְּךָ לַעֲבוֹר וְאֵין לְזָר אִתָּךְ:
גַּם אֲנַחְנוּ אוֹתְךָ לְבַדֶּךָ נַעֲבוֹד, כְּבֵן אֶת־אָב נְכַבְּדֶךָ:
וְהִנְנוּ עַל יִחוּדֶךָ יוֹמָם וָלַיְלָה עֵדֶיךָ:
בְּפִי כֻלָּנוּ וּבִלְבָבֵנוּ· שֶׁאַתָּה לְבַדְּךָ אֱלֹהֵינוּ:
(אֱלֹהֵינוּ עַל יִחוּדֶךָ עֵדִים אֲנַחְנוּ, וַעֲבָדֶיךָ:)
אֵין תְּחִלָּה אֶל־רֵאשִׁיתֶךָ· וְאֵין קֵץ וְתִכְלָה לְאַחֲרִיתֶךָ:
רִאשׁוֹן וְאַחֲרוֹן מִבְּלִי רֵאשִׁית וּמִבְּלִי אַחֲרִית, וְאֵין לֵב לְהָשִׁית:
אֵין קִצָּה אֶל־גַּבְהוּתֶךָ· וְאֵין סוֹף לְעֹמֶק מִדּוֹתֶיךָ:

שבחו של הקב"ה. ולישראל, במדבר כ"ג, כ"ג. אמרו, תהלים ס"ו, ג'. עם זו, ישעיה מ"ג, כ"א. במצרים שמתי עפ"י שמות י', ב'. וכל קרבי, תהלים ק"ג, א'. גם בגרוני עפ"י שם קמ"ט, ו'. כי פי יגיד, שם נ"א, י"ז. ואמרה נא, שם קמ"ה, ה' ו'. ידעתי, שם קל"ה, ה'. על כל אלהים, שם צ"ה, ד'. כי כל, שם צ"ו, ה'. אלמים כן כתוב בחבקוק ב', י"ח אלילים אלמים, וגם אלמים בגימטריא אלילים. וקרוב ה', מכל קרוב ה'. הוא אלהינו, הוא עשנו, תהלים ק', ג'. כי דורשיך שם ט', י"א. ומהללים דה"א כ"ט, י"ג. ומשרתיך, ר"ל משרתיך, הם המלאכים, ואף עבדיך בני ישראל גם הם עדים לכבודך. כבודך מלוא, עפ"י במדבר י"ד, כ"א. כבן את אב נכבדך, עפ"י מלאכי א', ו'. ואין לב להשית, מענין שיתו לבכם (תהלים

אֵין לְךָ סוֹבֵב וְאֵין לְךָ פֵּאָה. עַל כֵּן אוֹתְךָ חַי לֹא רָאָה:
אֵין צַד וְצֵלָע יַצְלִיעוּךָ. וְרֹחַב וְאֹרֶךְ לֹא יְמַצְּעוּךָ:
וְאֵין פֵּאָה לִסְבִיבוֹתֶיךָ. וְאֵין תּוֹךְ מַבְדִּיל בֵּינוֹתֶיךָ:
אֵין חָכְמָה אֲשֶׁר תֵּדָעֶךָ. וְאֵין מַדָּע אֲשֶׁר יַגִּיעֶךָ:
וְלֹא יַשִּׂיג אוֹתְךָ כָּל־מַדָּע. וְאֵין שֵׂכֶל אֲשֶׁר יָבִין וְיֵדַע
מִמְּךָ מְאוּמָה וְאֵיכָה אַתָּה. וְאֵיךְ בְּלִי מְאוּמָה כֹל בָּרָאתָ:

ליום שלישי.

אָמְנָם יָדַעְתִּי כִּי אַתָּה אֱלֹהֵי יַעֲקֹב, כֹּל יָצַרְתָּ:
אַתָּה בוֹרֵא וְלֹא נִבְרֵאתָ. אַתָּה יוֹצֵר וְלֹא נוֹצַרְתָּ:
אַתָּה מֵמִית וְאֶת־כֹּל תְּבַלֶּה. אַתָּה מוֹרִיד שְׁאוֹל וְאַף תַּעֲלֶה:
וְנֶאֱמָן לְהַחֲיוֹת מֵתִים אָתָּה. וְעַל יְדֵי נְבִיאֶךָ כֵּן הוֹדַעְתָּ:
וְלֹא תָמוּת אֵל חַי וְלֹא מַתָּה. מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם אָתָּה:
מַשְׁבִּיר וּמוֹלִיד וְלֹא נוֹלַדְתָּ. מוֹחֵץ וְרוֹפֵא וְלֹא חָלִיתָ:
מָוֶת וּמַדְוֶה אֵין לְפָנֶיךָ. תְּנוּמָה וְשֵׁנָה אֵין לְעֵינֶיךָ:
הֲלֹא מִקֶּדֶם אֵל חַי אַתָּה. מֵאֲשֶׁר בְּךָ לֹא נִשְׁתַּנֵּיתָ:
וְעַד הָעוֹלָם לֹא תִשְׁתַּנֶּה. מֵאֱלָהוּתְךָ לֹא תִתְגַּנֶּה:
חָדָשׁ וְנוֹשָׁן לֹא נִמְצֵאתָ. חִדַּשְׁתָּ כֹּל וְלֹא חֻדַּשְׁתָּ:
לֹא יָחוּלוּ זִקְנָה וּבַחֲרוּת עָלֶיךָ, גַּם שֵׂיבָה וְשַׁחֲרוּת:
וְלֹא־חָלוּ בְךָ שִׂמְחָה וְעֶצֶב. וְדִמְיוֹן נוֹצָר וְכָל־דְּבַר קֶצֶב:
כִּי לֹא יְסוֹבֵב אוֹתְךָ גֶּשֶׁם. אַף לֹא תִדְמֶה אֶל כָּל־נֹשֶׁם:
כָּל־הַיְּצוּרִים גְּבוּל סְבִבְתָּם. אֶל־רֵאשִׁיתָם וּלְאַחֲרִיתָם:
כִּי הַבְּרוּאִים בִּגְבוּל שַׂמְתָּם. וְלִימֵי צְבָאָם גְּבוּל הִקַּפְתָּם:
וּלְךָ אֵין גְּבוּל וּלְיָמֶיךָ וְלִשְׁנוֹתֶיךָ וּלְעָצְמֶךָ:
עַל כֵּן אֵינְךָ צָרִיךְ לַכֹּל. לְיָדְךָ וּלְחַסְדְּךָ צְרִיכִים הַכֹּל:

ע"א, י"ד) אל תשיתו לב (שם ס"ב, י"א), ר"ל לא יכול הלב להבין ולהשיג את זאת וע"כ לא יעמוק בחקירה על זאת. יצליעוך, הוא פעל עשה דבר צלע. ימצעוך פעל מל' אמצע. ממך מאומה, דבוק עם הקודם, ר"ל אין שכל אשר יבין ויידע ממך מאומה וכו'.

תבלה, תביא לרקבון ובליון מל' בלה בשרי (איכה ג' ד'), ומובא חרוז זה בס' כאמון סמן של"ג. מוריד שאול ש"א ב', ו'. מתה עבר נוכח קל מגזרת מות. משביר ל' משבר אשה היולדת והוא עפ"ה ישעיה ס"ו, ט'. חלית ל' חולי, ומלאכתו בבנין פועל כישעיה י"ד, י'. ומדוה ל' צער כמו כל מדוה מצרים (דברים כ"א, ס'). מאשר בך, ר"ל משכל מדותיך. חדש ונושן, כי לשון חדש לא יתכן לומר אלא על דבר שיש לו התחלה והנה הקב"ה הוא קדמון בלי התחלה; וכמו שאין לו התחלה כן אין לו סוף וע"כ גם ל' נושן לא יתכן בו. לא יחולו, לא ינוחו כמו יחולו על ראש יואב (ש"ב ג' כ"ט) כלומר לא יתכנו. ובחרות, ל' בימי בחורותיך (קהלת י"א, ט). ושחרות, נערות כמו הילדות והשחרות (שם י"א, י'). ולא חלו בך, ולא יתכנו בך. שמחה ועצב, הם שני מקרים הפכיים שיפלו ברוח האדם והם שנויים בהרגשת הרוח וע"כ לא יתכנו לתאר בהם את השם שהוא נעלם מכל שנוי, ומה שנמצא ישמח ה' במעשיו, ויתעצב אל לבו, אינו אלא דרך השאלה וכמו שבאר זאת ר' סעדי' גאון בס' האמונות מאמר ב', והרמב"ם ביסודי התורה סוף פרק א'. ודמיון נוצר, פירוש ולא אל בך דמות שום נוצר. וכל דבר קצב כל מה שיש לו קצבה, ר"ל אין לך דמות כלל וכלל. גשם גוף. נשם שיש בו נשמה. צבאם, זמנם מענין הלא צבא לאנוש (איוב ז, א'). ולעצמך עי'ן

הַכֹּל צְרִיכִים לְצִדְקוֹתֶיךָ· וְאֵינְךָ צָרִיךְ לִבְרִיּוֹתֶיךָ:
כִּי טֶרֶם כָּל־יְצִיר הָיִיתָ לְבַדְּךָ, מְאוּמָה לֹא נִצְרַכְתָּ:
רֵאשִׁית וְאַחֲרִית בְּיָדְךָ עֲרוּכִים· אַתָּה־בָם וְהֵם בְּרוּחֲךָ שְׁרוּכִים:
כֹּל אֲשֶׁר הָיָה בָרִאשׁוֹנָה. וַאֲשֶׁר יִהְיֶה בָאַחֲרוֹנָה.
כָּל־הַיְצוּרִים וְכָל־מַעֲשֵׂיהֶם· וְכָל־דִּבְרֵיהֶם וּמַחְשְׁבוֹתֵיהֶם:
מֵרֹאשׁ וְעַד סוֹף תֵּדַע כֻּלָּם, וְלֹא תִשְׁכַּח, כִּי־אַתָּה אֶצְלָם:
אַתָּה בְרָאתָם וְלִבְּךָ עֲרָכָם· לְבַדְּךָ תֵּדַע מְקוֹמָם וְדַרְכָּם:
הֵן אֵין־דָּבָר מִמְּךָ נֶעְלָם. כִּי לְפָנֶיךָ נְכוֹנִים כֻּלָּם:
אֵין חֹשֶׁךְ וְאֵין מָנוֹס וְסֵתֶר· לָנוּס שָׁמָּה וּלְהִסָּתֵר:
אֵת אֲשֶׁר תְּבַקֵּשׁ אַתָּה מוֹצֵא. בְּלִי נְטוֹת אֲלֵיהֶם בְּעֵת שֶׁתִּרְצֶה:
כִּי אֶת־הַכֹּל כְּאַחַת תִּרְאֶה· לְבַדְּךָ תַעֲשֶׂה וְאֵינְךָ נִלְאֶה:
(כִּי עַל־גּוֹי וְעַל־אָדָם יַחַד. עַל כֹּל תְּדַבֵּר בְּרֶגַע אֶחָד:)
(תִּשְׁמַע בְּרֶגַע כָּל־הַקּוֹלוֹת· זַעַק וְלַחַשׁ וְכָל־הַתְּפִלּוֹת:)
(אַף תָּבִין אֶל־כָּל־מַעֲשֵׂיהֶם. בְּרֶגַע תַּחְקוֹר כָּל־לְבָבֵיהֶם:)
(וְלֹא תַאֲרִיךְ עַל מַחְשְׁבוֹתֶיךָ· וְלֹא תִתְמַהְמַהּ עַל עֲצָתֶךָ:
(אֵצֶל עֲצָתְךָ גְּזֵרָתֶךָ. לְקֵץ וּלְמוֹעֵד קְרִיאָתֶךָ:)
(וְכֻלָּם בֶּאֱמֶת בְּתֹם וּבְיֹשֶׁר· מִבְּלִי עֹדֶף וּמִבְּלִי חֹסֶר:)
מִמְּךָ דָּבָר לֹא יֹאבֵד. וְדָבָר מִמְּךָ לֹא יִכָּבֵד:
כֹּל אֲשֶׁר־תַּחְפּוֹץ תּוּכַל לַעֲשׂוֹת· וְאֵין מִי מוֹחֶה בְּיָדְךָ מֵעֲשׂוֹת:
יְכָלֶת יְיָ בְּחֶפְצוֹ קְשׁוּרָה. וּבִרְצוֹת יְיָ לֹא אֲחֵרָה:
אֵין דְּבַר־סֵתֶר מִמְּךָ נִכְחָד· עֲתִידוֹת וְעוֹבְרוֹת לְךָ הֵם יָחַד:
אֲשֶׁר מֵעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם הֵם כֻּלָּם בָּךְ, וְאַתָּה בְּכֻלָּם:
חֲדָשׁוֹת תַּגִּיד וְסוֹד דְּרָכֶיךָ· אֶל־עֲבָדֶיךָ וּמַלְאָכֶיךָ:
וְאֵינְךָ צָרִיךְ לְהַשְׁמִיעֶךָ. דְּבַר סוֹד וָסֵתֶר לְהוֹדִיעֶךָ:
כִּי מִמְּךָ כָּל־סוֹד יִגָּלֶה· בְּטֶרֶם עַל־לֵב כָּל־יְצִיר יַעֲלֶה:
בְּלֵב כָּל־נִבְרָא לֹא תִמָּצֵא. מִפִּינוּ עָתָק לֹא יֵצֵא:
בְּאֵין־לוֹ קָצֶה וְלֹא יֵחָצֶה· לֵב לֹא־יָתוּר וְאֵין־פֶּה פוֹצֶה:

בקטף מטוף בכל ס״י ול׳ עולם הוא. שרוכים בסי״ן, ל׳ קשירה של׳ שרוך נעל (בראשית י״ד, כ״ג) ונ״א תמוכים. נלאה ל׳ עיפות. כי על גוי ל׳ איוב ל״ד, כ״ט. ברגע אחד, כענין מה שאמרו חז״ל הכל נסקרים בסקירה אחת. תשמע ברגע, במדרש ילקוט רמז ר״כ דרך בשר ודם אינו יכול לשמוע משני בני אדם כשהם צועקים כאחת אבל הקב״ה אפילו כל באי העולם באים וצועקים לפניו הוא שומע לצעקתן. אף תבין ל׳ תהלים ל״ג, ט״ו. ולא תאריך, ר״ל אינך צריך להאריך במחשבות ולהתיעץ כשתרצה לגזור גזרה, אלא עצתך וגזרתך אחת הן. לקץ, פירושו מה שגזרת גם יבוא למועד ולקץ אשר זמנת לו. עודף, יתרון. חוסר, חסרון. מוחה, מונע. עתידות ועוברות לך הם יחד יסודו בס׳ אמונות דף י״ט עמוד א׳ שאמר שם שהקב״ה יודע כל מה שהיה וכל מה שיהיה וידיעתם אצלו שוה. ובהעתקה אחרת של הספר שעשה ברכיה הנקדן כך הלשון, הוא יודע העוברות והעתידות לאמר ומדען הוא אצלו יחד, וזו הלשון שאחז הפייטן. כלם בך, כולם תלויים בך. ואתה בכלם, ואתה משגיח בכולם. להשמיעך, שיגידו לך החדשות והסודות. כי ממך, בס״א כי לך. לא תמצא פירוש, כל לב לא יוכל להשיג מעלתך. מפינו ל׳ ש״א ב׳, ג׳. לא יתור, לא יתשוב על דבר זה, ל׳ ולא

בְּאֵין־לוֹ רוּחוֹת וְאֵין־בּוֹ רְוָחוֹת. אֵין־לוֹ שִׂיחוֹת בּוֹ מוֹכִיחוֹת:

לְמֵרָחוֹק מִי יִשָּׂא דֵעוֹ· לְלֹא תְחִלָּה וְלֹא סוֹף לְהַגִּיעוֹ:

אֲגוּדִים אֲחוּדִים תּוֹךְ־וְסוֹף וָרֹאשׁ. פֶּה־וְלֵב אֶבְלוֹם מִדְּרוֹשׁ וּמֵחֲרוֹשׁ:

גֹּבַהּ וְעֹמֶק נְעוּצִים בְּסוֹבֵב· חֲכַם־לֵב וְנָבוֹן לֹא יְלֻבָּב:

סוֹבֵב הַכֹּל וּמָלֵא אֶת־כֹּל. וּבִהְיוֹת הַכֹּל אַתָּה בַכֹּל:

אֵין עָלֶיךָ וְאֵין תַּחְתֶּיךָ· אֵין חוּץ־לָךְ וְאֵין בֵּינוֹתֶיךָ:

אֵין מַרְאֶה וָגַב לְאַחוֹדֶךָ. וְאֵין גּוּף לְעֹצֶם יִחוּדֶךָ:

וְאֵין בְּתָוֶךְ מִמְּךָ נִבְדָּל· וְאֵין־מָקוֹם רֵק מִמְּךָ נֶחְדָּל:

וְאֵינְךָ נֶאֱצָל מִכֹּל וְנִבְדָּל. וְאֵין־מָקוֹם רֵק מִמְּךָ וְנֶחְדָּל:

מִקְרֶה וְשִׁנּוּי אֵין־בְּךָ נִמְצָא· וְלֹא־זְמַן וְעַרְעַר וְלֹא כָל־שִׁמְצָה:

כָּל־זְמַן וְכָל־עֵת אַתָּה מְכִינָם. אַתָּה עוֹרְכָם וְאַתָּה מְשַׁנָּם:

כָּל־מַדָּע לֹא יַשִּׂיג אוֹתָךְ· אֵין־שֵׂכֶל אֲשֶׁר יִמְצָא אוֹתָךְ:

כְּמִדָּתְךָ כֵּן חָכְמָתֶךָ. כְּגָדְלָתְךָ תְּבוּנָתֶךָ:

חָכָם אַתָּה מֵאֵלֶיךָ· חַי מֵעַצְמְךָ וְאֵין כְּגִילֶךָ:

זוּלַת חָכְמָתְךָ אֵין חָכְמָה. בִּלְתִּי בִינָתְךָ אֵין מְזִמָּה:

חִלַּקְתָּ בְּלֵב חֲכָמִים שֵׂכֶל· וְרוּחֲךָ תְּמַלְּאֵם וְדַעְתָּם תַּשְׂכֵּל:

מִבַּלְעֲדֵי כֹחֲךָ אֵין גְּבוּרָה. וּמִבַּלְעֲדֵי עֻזְּךָ אֵין עֶזְרָה:

אֵין נִכְבָּד כִּי־אִם כְּבֵדְתוֹ· וְאֵין גָּדוֹל כִּי־אִם גִּדַּלְתּוֹ:

כָּל־יְקָר וְכָל־טוּב מִיָּדְךָ. לַאֲשֶׁר תַּחְפּוֹץ עֲשׂוֹת חֲסָדֶיךָ:

אֵין חֵקֶר לִגְדֻלָּתֶךָ· וְאֵין מִסְפָּר לִתְבוּנָתֶךָ:

אֵין עוֹד זוּלַת הֲוָיוֹתֶךָ. חַי וְכֹל תּוּכַל וְאֵין־בִּלְתֶּךָ:

וְלִפְנֵי הַכֹּל כֹּל הָיִיתָ· וּבִהְיוֹת הַכֹּל כֹּל מִלֵּאתָ:

(לֹא לְחָצוּךְ וְלֹא הִטּוּךְ יְצוּרֶיהָ, אַף לֹא מְעַטּוּךָ:)

(בַּעֲשׂוֹתְךָ כֹּל לֹא נִבְדַּלְתָּ· מִתּוֹךְ מְלַאכְתְּךָ לֹא נֶחְדַּלְתָּ:)

(כַּעֲשׂוֹתְךָ אֶת־הַשָּׁמַיִם. וְאֶת־הָאָרֶץ וְאֶת־הַמַּיִם:)

מתוכו. רוחות, צדדים. רווחות, שטח וגבול. שיחות, ספורים, והם הנשואים על הנושא הנקראים ספורים, ועיין מלות הגיון א׳. למרחוק, דבר שהוא רחוק כל כך משכל האנושי, ותפש ל׳ איוב ל״ו, ג׳. אבלום אסגור. נעוצים בסובב, פי׳ נעוץ סופו בתחלתו והוא משל שדוגמת היקף עגול שלא יודע היכן התחלה והיכן הסוף כן אין תחלה ואין סוף להש״י. לא ילבב, לא יוכל להבינו פי׳ ואיש נבוב ילבב (איוב י״א, י״ב). סובב הכל וכו ר״ל הקב״ה סובב בכבודו את הכל ומלא כבודו את הכל ואין מקום בכל העולם שלא יהיה שם, ועד״ה וימלא כבוד ה׳ את כל הארץ, מלוא כל הארץ כבודו. אין עליך, זה המרוז מביאו בעל הכלאון בסמן קכ״ד. וגב, בכי״ וְגַבּוֹ נאצל, ל׳ פרישה. וערער, פגיעה ל׳ ערעי. שמצה, פי׳ ומה שמץ דבר נשמע בו, ויסוד המרוז בס׳ אמונות דף ע״ו עמוד ד׳. חכם אתה לשון זו ג״כ יסודה בס׳ אמונות דף פ״ז ע״א. כגילך, הדומה לך, כמו הילדים אשר כגילכם (דניאל א׳, י׳). זולת הויותך, כי הקב״ה הוא ההוה האמתי, כי כל הדברים יכלו ויאבדו והוא יעמוד בהייתו. חי וכל תוכל גם זה יסודו באמונות דף ע״ו עמוד ג׳. ולפני הכל, טרם בראת את הכל. כל היית, אז היית כבר בכל בכבודך ולא נצרכת לברואיך מאומה. ובהיות הכל, ואחר שנעשה הכל במאמרך. כל מלאת, מלאת את כל העולם בכבודך, ועד״ה מלוא כל הארץ כבודו. ויש לדעת כי ר׳ משה תקו בספרו כתב תמים שלא לשנו במרוז זה ובמרוזים של מעלה „הם כלם בך וכו׳ סובב הכל ומלא" וכו׳ ואמר שאינם אלא גדוף, אבל תלונתו אינה ומעידה על מעוט הבנתו בעומק כוונת הפייטן במרוזים האלה שהוא מספר בהם את הויית השם בכל מקום (אַללגעגענוואַרט) ושאין מקום בכל שלא יהי נמצא, וזה

לֹא קֵרְבוּךָ וְלֹא רִחֲקוּךָ · כִּי כָל־קִירוֹת לֹא יְחַלְּקוּךָ:
זֶרֶם מַיִם לֹא יִשְׁטְפֶךָּ · וְרוּחַ כַּבִּיר לֹא יֶהְדְּפֶךָּ:
אַף כָּל־טִנֹּפֶת לֹא תְטַנְּפֶךָ · אֵשׁ אוֹכְלָה אֵשׁ לֹא־תִשְׂרְפֶךָּ:
לַהֲוָיָתְךָ אֵין חִסָּרוֹן · וּלְיִחוּדְךָ אֵין יִתָּרוֹן:
כְּמוֹ הָיִיתָ לְעוֹלָם תִּהְיֶה · חָסֵר וְעֹדֶף בְּךָ לֹא־יִהְיֶה:
וְשִׁמְךָ מְעִידְךָ כִּי הָיִיתָ · וְהֹוֶה וְתִהְיֶה וּבַכֹּל אָתָּה:
הֹוֶה לְעוֹלָם וְכֵן נוֹדַעְתָּ · נְעִידְךָ וְכֵן בְּךָ הָעֵדוּת:
שֶׁאַתָּה הוּא וְהֹוֶה בַּכֹּל · שֶׁלְּךָ הַכֹּל וּמִמְּךָ הַכֹּל:
שְׁמוֹת יְקָרְךָ יְעַנּוּ וְיָעִידוּ · בְּתָקְפְּךָ יְקָרְךָ בְּךָ יַסְהִידוּ:

ליום רביעי·

אֲרוֹמֵם אֱלֹהֵי אָבִי וְאֵלִי · אֲנַוֶּה אֱלֹהֵי צוּרִי וְגֹאֲלִי:
אֲיַחֵד אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם · וְהָאָרֶץ בְּכָל־יוֹם פַּעֲמַיִם:
אֵל חַי אֶחָד הוּא־בְרָאָנוּ · אֲבִיר יִשְׂרָאֵל אָב לְכֻלָּנוּ:
אֲדוֹנֵנוּ אֲדוֹן כָּל־הָאָרֶץ · אַדִּיר שִׁמְךָ בְּכָל־הָאָרֶץ:
אֵין כָּאֵל אֵשׁ־אוֹכְלָה וְקַנָּא · לְעוֹלָם יְיָ אֱמֶת אֵל־אֱמוּנָה:
אוֹרִי וְיִשְׁעִי מָעוֹז חַיָּי · עָלָיו תְּלוּיִם כָּל מַאֲוַיָּי:
אֱלֹהִים אֱמֶת הוּא אֱלֹהִים חַיִּים · לֹא יָכִילוּ זַעְמוֹ גוֹיִם:
אַדִּיר וְאַמִּיץ כֹּחַ וְרַב אוֹנִים · אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וַאֲדֹנֵי הָאֲדוֹנִים:
אֱלוֹהַּ עוֹשֵׂי אִישִׁי וּבוֹעֲלִי · אַלּוּף נְעוּרַי שׁוֹמְרִי וְצִלִּי:
בּוֹרֵא כֹל וְיִשְׂרָאֵל גּוֹאֵל · בָּרוּךְ אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:
בּוֹרֵא רוּחַ הָרִים יוֹצֵר · מִמְּךָ מְזִמָּה לֹא יִבָּצֵר:
גֵּאֶה מֵשִׁיב גְּמוּל עַל־גֵּאִים · עַל הָרָמִים וְעַל הַנִּשָּׂאִים:

באמת שבח גדול. כי כל קירות יסודו באמונות דף י"ט, ע"ש שאמר שם הגאון כי אין המקומות מפרידים בין חלקיו וכו' ובדמיון שקלת הכתלים אין סותרין בעד הקול וכו' ואור השמש לא יזיקוהו הלכלוכים וכו' ובהעתקת הספר שעשה נרביה הנקדן כתוב בלשון הזה כיון שנתברר לנו שהוא קדם לכל מוקדם וטרם לכל מקום, לפיכך אלו היו המקומות מחלקים אותו ומפרכים אותו כבר לא יכרם וכו' ואומר אין ראוי שנתמה על אלו הפלאות הנזכרות לאלהים ואפילו קלתם, ואומר אילו לא ראינו שהקירות אינם מונעים את הקולות מלהשמע כבר תמהנו וכו' ואילו לא ראינו שהעיכופת אין מעכפין את האור כבר תמהנו וכו' וע"פ לשון זו יסד המחבר את חרוזיו ואף הרוקח בשרש קדושת היחוד תפש בלשון זו באמרו, הבורא אינו צריך למקום ומכון, כי היה קדם כל הויות, ואין קירות והקורות חוצצין לפניו, כי לא היה בורא דבר שהוא מזיק כנגדו. אש אוכלה אש, כיומא כ"א ע"ב תנו רבנן שש אשות הן וכו' אש אוכלת אש היא אש דשכינה. ושמך מעידך הוא שם המפורש של הוי"ה המורה עבר והוה ועתיד. נעידך, ר"ל וכן נעיד עליך בכל יום באמרנו שמע ישראל ה' אלהינו וכו'. וכן בך העדות, דבוק עם הבא אחריו, ר"ל וכן העדות בך שאתה הוא והוה וכו' ככתוב בשמות ג' י"ד. שמות יקרך ר"ל השמות שמתארים אנחנו בהם את הש"י כמו הגדול הגבור והנורא רחום וחנון הם לסעד בהם על יקרו ותקפו ורוממותו.

ארומם ע"פ שמות טו, ב. בכל יום פעמים, בק"ש של שחרית וערבית. אדיר שמך תהלים ח, ב. אורי וישעי, שם כ"ז, א'. מאויי, ל' תאוה. לא יכילו ירמי' י', י'. בורא רוח ע"פ עמוס ד', י"ג. יבצר

גִּבּוֹר בְּקוּמוֹ לַעֲרוֹץ בְּעֶבְרָה. מְהַדֵּר גְּאוֹנוֹ מִי לֹא יִירָא:

גָּבֹהַּ כָּל־אֲשֶׁר־תַּחְתָּיו נוֹשָׂא· וְגָדֵל־כֹּחַ גְּדוֹלוֹת עוֹשֶׂה:

גָּדוֹל הוּא וּשְׁמוֹ בִּגְבוּרָה. אַרְיֵה שָׁאַג מִי לֹא יִירָא:

דּוֹדִי דָּגוּל הוּא מֵרְבָבָה· אֵל נַעֲרָץ בְּסוֹד קְדֹשִׁים רַבָּה:

דַּיָּן יָתִיב כְּעַתִּיק יוֹמִין. וּצְבָאוֹ עַל שְׂמֹאל וְעַל יָמִין:

הֲדָרוֹ וְהוֹדוֹ עַל־בְּנֵי עֲבָדָיו· הָדוּר הָדָר הוּא לְכָל־חֲסִידָיו:

הוּא אֵל אֱלֹהֵי הָרוּחֹת לְכָל־ בָּשָׂר, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה מִכֹּל:

וַדַּי וָתִיק יוֹדֵעַ וָעֵד· יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד:

(וַאֲשֶׁר חֶרֶב גַּאֲוָתֵנוּ. עֶזְרֵנוּ וּמְגִנֵּנוּ:)

זוֹכֵר לְעוֹלָם בְּרִית רִאשׁוֹנִים· כְּיוֹם אֶתְמוֹל לוֹ אֶלֶף שָׁנִים:

זֶה אֱלֹהֵינוּ וְלוֹ קִוִּינוּ. וְזִמְרַת יָהּ הוּא יוֹשִׁיעֵנוּ:

חֵלֶק יַעֲקֹב יוֹצֵר הַכֹּל· חַנּוּן יְיָ וְחָסִיד בַּכֹּל:

חַי הָעוֹלָם יְיָ חֶלְקִי. חֲכַם הָרָזִים יְיָ חִזְקִי:

טוֹב וּמֵטִיב הַמְלַמֵּד דֵּעָה· טְהוֹר עֵינַיִם מֵרְאוֹת בְּרָעָה:

יָשָׁר יְיָ וְיָשָׁר דְּבָרוֹ. יְדִידֵי יְדִידוּת מִשְׁכְּנוֹת דְּבִירוֹ:

יוֹעֵץ וְגוֹזֵר מִי יְפִירֶנָּה· וַיַּחְתֹּף וְיִפְעַל מִי יְשִׁיבֶנָּה:

(יָפֶה הוֹדִי, יָפְיוֹ וְטוּבוֹ יִרְאוּ וְיֶחֱזוּ צִיּוֹן בְּשׁוּבוֹ:)

כְּגִבּוֹר יֵצֵא כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת· יָעִיר קִנְאָה לַעֲשׂוֹת נְקָמוֹת:

(כְּנֶשֶׁר עַל־כַּנְפֵי נְשָׁרִים נָשָׂא עֲבָדָיו וְיִשֵּׁר הַדּוּרִים:)

(כְּדֹב שַׁכּוּל וּכְנָמֵר שַׁחַל· כְּרָקָב וּכְעָשׁ וְרוּחוֹ כַּנַּחַל:)

(כְּדֹב שַׁכּוּל וּכְנָמֵר שׁוֹקֵד. דְּבָרוֹ לַעֲשׂוֹת כְּמַקֵּל שָׁקֵד:)

כַּבִּיר כֹּחַ לֵב כְּמוֹ שָׁחַל· כְּלָבִיא וְכַאֲרִי וְרוּחוֹ כְּנַחַל:

כְּאֶרֶז בָּחוּר בִּגְדֻלָּתוֹ. כִּבְרוֹשׁ רַעֲנָן עַנְוְתָנוּתוֹ:

(כְּתַפּוּחַ בְּרֵיחוֹ עֹז אַהֲבָתוֹ· עַל עַם יִשְׂרָאֵל גַּאֲוָתוֹ:)

(כְּתַפּוּחַ בַּעֲצֵי הַיַּעַר. כֵּן הוֹדִי עִם־יוֹשְׁבֵי שָׁעַר:)

(כַּבִּיר כֹּחַ לְמַרְגִּיזֵי אֵל, נוֹקֵם· וְכַטַּל הוּא לְיִשְׂרָאֵל:)

ימנע. לערוץ, לשבר. אריה שאג עמוס ג׳ ח׳. ובנ״א „מהדר גאונו מי לא יירא. דודי, שיר ה׳, י׳. אל נערץ תהלים פ״ט, ח׳. יתיב כעתיק יומין ע״פ דניאל ז׳, ט׳. הדר הוא תהלים קמ״ט, ט׳. אל אלהי במדבר ט״ז, כ״ב. ותיק חסיד. ה׳ ימלך, שמות ט״ו, י״ח. ואשר חרב, דברים ל״ג, כ״ט. עזרנו ומגננו תלים ל״ג, כ׳. כיום אתמול, שם צ׳ ג׳. זה אלהינו, עש״ה ישעיה כ״ה, ט. חי העולם כן בכ״י כמו בדניאל י״ב, ז׳. ובנ״א חי לעולם כמו דברים ל״ב, מ׳. טהור עינים חבקוק א׳, י״ג. ידידי ידידות, הכונה על המלאכים העומדים במשכנות דבירו. דבירו, היכלו. ויחתוף, יכה, ול׳ איוב ט׳, י״ב הוא. כנשר, ל׳ שמות י״ט, ד׳. הדורים, עקומים ל׳ הדורות וחרוקות (חולין כ״ט, ב׳) כדרך דכתיב (שם קי״ג). והנה יש לנו כאן כמה חרוזים של אות כ״ף ואינן בכ״י ואשר ע״כ הניחם רוו״ה ז״ל במסגרות וכד״י אחוו בעתקתן והשמיטו קצתן, ובאמת ירחה כל המעיין כי ענין כל החרוזים המוסגרים כבר אמור בחרוזים אחרים וע״כ אך למותר הם ונראה כי המחבר היה כותב לו כמה חרוזים בכל אות מאותיות א״ב במהדורא קמא, וחזר עליהם במהדורא שניה ובירר מהם הנאותים יותר, והסופרים שלאחריו באו שתי המהדורות לידם והעתיק כל אחד ע״פ ספרו זה ע״פ מהדורא קמא וזה ע״פ מהדורא שניה וכן בתוספת הבנוי בספרים. כנחל, כנחל שוטף. כמקל שקד ירמיה א׳, י״א ועיין שם בפרשים. על עם ישראל עש״ה תהלים ס״ח ל״ה. וצריך להוסיף פה על עם נעבור המשקל. כתפוח, שיר ב׳, ג׳. וכטל הוא

(כּוֹסִי מְנָת חֶלְקִי וְגוֹרָלִי. אֲנִי לְדוֹדִי נַחֲלָה וְדוֹדִי לִי:)
(כְּבוֹדִי יְיָ לֹא אֲמִירֶנּוּ. הֶאֱמַרְנוּהוּ וְהֶאֱמִירָנוּ:)
(כְּאַרְיֵה יִשְׁאַג וְכִכְפִיר יִנְהַם. אַל־יְהִיֶה כְּגֵר וּכְאִישׁ נִדְהָם:)
(כְּרוֹעֶה גִּבּוֹר אֲשֶׁר לֹא יוּכַל צֵאנוֹ לְהַצִּיל, וְהָיָה לְמַאֲכָל:)
(כְּגִבּוֹר אֵין אֱיָל וּכְאוֹרֵחַ. נָס וּבוֹרֵחַ מַר צוֹרֵחַ:)
(כְּאַרְיֵה מַשְׁחִית וְכִכְפִיר לְעוֹזְבָיו. כְּרָקָב גַּם כָּעָשׁ לְאוֹיְבָיו:)
(כַּבִּיר כֹּחַ כְּשָׁמִיר וָשַׁיִת. וְלֹא יַשְׁאִיר כְּנֹקֶף זָיִת:)
(כְּשָׁמִיר וְשַׁיִת צָרִים יְמַגֵּן. כְּצִפֳּרִים עָפוֹת לְעִירוֹ יָגֵן:)
(כְּגִשְׁמֵי נְדָבָה לָנוּ יָבֹא. כְּמַלְקוֹשׁ וְכַטַּל לְדְבֵקִים בּוֹ:)
(כְּנֶשֶׁר יְרַחֵף עַל גּוֹזָלָיו. וּבְצֵל כְּנָפָיו יֶחֱסוּ מְיַחֲלָיו:)
כְּצִפֳּרִים עַל עִירוֹ יָגֵן. וּבְצֵל כְּנָפָיו רְנָנוֹת נְנַגֵּן:
(לְבַדּוֹ הוּא וְנִפְלָאוֹת גְּדוֹלוֹת עוֹשֶׂה אֵל נוֹרָא עֲלִילוֹת:)
לִצְבִי וְעֹפֶר דּוֹמֶה דוֹדִי. כִּי יְקַדְּמֵנִי אֱלֹהֵי חַסְדִּי:
לִפְנֵי עַמּוֹ יְיַשֵּׁר הַדּוּרִים. וַיִּנַשְּׂאֵם עַל־כַּנְפֵי נְשָׁרִים:
לְעוֹלָם חֶלְקִי הוּא וְצוּר לְבָבִי. כָּלָה שְׁאֵרִי לְךָ וּלְבָבִי:
(לְבַדּוֹ יְיָ הוּא וְנִפְלָאוֹת גְּדוֹלוֹת עוֹשֶׂה וְרַב נוֹרָאוֹת:)
מָקוֹם וּמָעוֹן לְעוֹלָמֶךָ. וְאֵין יוֹדֵעַ אֶת־מְקוֹמֶךָ:
מוֹרָאִי אֵל רוֹעִי וְיוֹצְרִי. צוּר יְלָדַנִי מְחוֹלְלִי וְצוּרִי:
מָרוֹם וּמָעוֹז הוּא לִי וּמַחְסִי. מִגְדַּל עֹז שֵׁם יְיָ מְנוּסִי:
מֶלֶךְ יַעֲקֹב מִשְׂגָּב לָנוּ. הוּא מְחוֹקְקֵנוּ וּמוֹשִׁיעֵנוּ:
מִגְדּוֹל יְשׁוּעוֹת מִשְׁעָן יְהִי־לִי. מִבְטַח אֱלֹהִים יְיָ חֵילִי:
מוֹשֵׁל עוֹלָם מַלְכוּתֶךָ. בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר מֶמְשַׁלְתֶּךָ:
(מִי יִתֶּנְךָ כְּאָח לִי לְצָרָה. הוֹשַׁע כִּי יָדְךָ לֹא קָצְרָה:)
מְקוֹר חַיִּים מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל לֹא אֶעֱזוֹב, כִּי מָעֻזִּי אֵל:
מָגֵן יִשְׁעִי וְחֶרֶב גַּאֲוָה. לְשִׁמְךָ וּלְזִכְרְךָ נֶפֶשׁ תַּאֲוָה:
מָגֵן הוּא לְכָל הַחוֹסִים בּוֹ. אַשְׁרֵי אָדָם אֲשֶׁר עוֹז לוֹ בוֹ:
נָבָר וְנָעִים נָאוֹר וְנוֹרָא. נֶאְדָּר וְנֶאְזָר שְׁמוֹ בִּגְבוּרָה:
נֶאֱמָן נֵצַח יִשְׂרָאֵל וְגוֹאֲלוֹ. לֹא יְשַׁקֵּר. אַשְׁרֵי כָּל־חוֹכֵי לוֹ:

עפ"ה הושע י"ד, ו'. כוסי עפ"ה תהלים ט"ז, ה'. אני לדודי שיר ו', ג'. כבודי ה', פירושו כבודי שהוא ה' לא אמיר ואחליף אותו. אמירנו ל' תמורה. האמרנוהו ל' חשבה מל' את ה' האמרת (דברים כ"ו, י"ז). וכאיש נדהם, אלוש, ול' ירמיה י"ד, ט'. אין איל בלי כח. צורח, צועק. כשמיר ושית ל' קוץ ודרבן ופירושו כביר כח הוא יעשה אויביו כשמיר ושית. כנקף זית ישעיה י"ז, ו'. ימגן יתנם למשחית. כצפרים. ל' ישעיה ל"א, ה'. כנשר ע"פ דברים ל"ב, י"א. לצבי ועופר עפ"ה שיר ב', ט'. יישר הדורים, מגובה למעלה. חלקי הוא, עפ"ה תהלים ע"ג, כ"ו. מקום ומעון, ע"פ ב"ר פ' ס"ח הקב"ה מקומו של עולם ואין עולמו מקומו, הקב"ה מעונו של עולם ואין עולמו מעונו, משל לגבור שהוא רוכב על הסוס וכליו משופעים אילך ואילך הסוס טפלה לרוכב ואין הרוכב טפלה לסוס. צור ילדני עפ"ה דברים ל"ב י"ח. מגדל עז משלי י"ח, י'. בכל דור, תהלים קמ"ה, י"ג. מי יתנך שיר ח' א'. מגן הוא תהלים י"ח ל"א. אשרי שם פ"ד, ו'. נבר, ל' ברור וכלול. חוכי לו, מקוים לו. נצח ישראל תקפו של ישראל

נֵצַח יְשֻׁרוּן הָאֵל הַנֶּאֱמָן. מֵאֱלֹהָיו יְהוּדָה לֹא אַלְמָן:
נִפְלָא עַל כָּל־הַנִּפְלָאִים. וּמִתְנַשֵּׂא לְכָל־הַנִּשָּׂאִים:
נִקְדָּשׁ וְנַעֲרָץ אֱלֹהֵי קְדוֹשַׁי. נָכוֹן וְנִשְׂגָּב יְיָ נִסִּי:
נוֹקֵם וְנוֹטֵר וּבַעַל חֵמָה לְצָרָיו, לְאוֹיְבָיו אִישׁ מִלְחָמָה:
נֵרִי יְיָ בְּהִלּוֹ נֵרוֹ עֲלֵי רֹאשִׁי, וְנֵר לְרַגְלִי דְּבָרוֹ:
סוֹמֵךְ וְסוֹעֵד יְיָ סַלְעִי. סוֹבֵל וְסוֹלֵחַ וְנוֹשֵׂא פִּשְׁעִי:
סַהֲדִי יְיָ סַלְעִי וְסִתְרִי. סוֹלֵחַ וְסוֹבֵל מַעֲדִי וְסִבְרִי:
סַלְעֵנוּ וּמְצוּדָתֵנוּ. עֶזְרָתֵנוּ וּמְפַלְטֵנוּ:
עִזּוּז וְגִבּוֹר עֻזִּי וְעֶזְרִי. עֶלְיוֹן עֹז־לִי אַל־יְהִי עֶרִי:
עִיר וְקַדִּישׁ שָׁת־סְבִיבָיו סֵתֶר. אָכֵן אַתָּה אֵל מִסְתַּתֵּר:
עַד מְמַהֵר לְשַׁלֵּם גְּמוּל לְאוֹיְבָיו. שֹׁמֵר הַבְּרִית וְחֶסֶד לְאֹהֲבָיו:
פָּדָה אֶת־אַבְרָהָם יְדִידוֹ. הוּא יִפְדֶּה יִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ:
פַּחַד יִצְחָק יִתֵּן פַּחְדּוֹ עַל־צָרֵי בְּנֵי יַעֲקֹב עַבְדּוֹ:
פּוֹעֲלִי חוֹקֵר וְדוֹרֵשׁ וּבוֹדֵק כָּל־לְבָבוֹת, לוֹ אֶתֵּן צֶדֶק:
צְרוֹר הַמֹּר אֶשְׁכּוֹל הַכֹּפֶר. נוֹתֵן לְעַמּוֹ צָרָיו כֹּפֶר:
צַח וְאָדוֹם דּוֹד בִּצְבָאָיו אוֹת. עַל כֵּן נִקְרָא יְיָ צְבָאוֹת:
צַדִּיק יְיָ הַצּוּר תָּמִים. אֶבְטַח עֲדֵי־עַד בְּצוּר עוֹלָמִים:
צְבָא הַשָּׁמַיִם מִשְׁתַּחֲוִים לוֹ. שְׂרָפִים עֹמְדִים מִמַּעַל לוֹ:
קָדוֹשׁ הוּא בְּכָל־מִינֵי קְדֻשּׁוֹת. כִּתּוֹת שָׁלֹשׁ קָדוֹשׁ מְשַׁלְּשׁוֹת:
קַיָּם לְעָלְמִין אֱלָהָא חַיָּא. מָרֵא דִי־אַרְעָא וְדִי שְׁמַיָּא:
קוֹנִי מְרַחֵם מְקַנֵּא לְשׂוֹנְאָיו. קָרֵן יִשְׁעִי קָרוֹב לְקוֹרְאָיו:
רָחוֹק מִכֹּל וְאֶת־כֹּל רוֹאֶה. כִּי־רָם יְיָ וְשָׁפָל יִרְאֶה:
רוֹעִי יְיָ לֹא־אֶחְסַר כֹּל. וְרַב כֹּחַ וְרַב־חֶסֶד לַכֹּל:
רַחוּם יְיָ רוֹפֵא וּמְחַבֵּשׁ לִשְׁבוּרֵי לֵב, וְעָוֹן כּוֹבֵשׁ:
רֵעִי כֻּלּוֹ הוּא מַחֲמַדִּים. מִשְׁפָּטָיו אֱמֶת מְתוּקִים וַחֲמוּדִים:
רִאשׁוֹן וְאַחֲרוֹן מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם אַתָּה אֵל, שׁוֹכֵן עַד:
שַׁלִּיט מֶלֶךְ שְׁמַיָּא בְּכָל דָּר וְדָר. לֵהּ אֲנָא מְשַׁבַּח מְרוֹמֵם וּמְהַדַּר:
שֶׁמֶשׁ וּמָגֵן יְיָ אֱלֹהִים. שׁוֹפֵט צֶדֶק וּמַשְׁפִּיל גְּבוֹהִים:
שַׂגִּיא כֹּחַ לֹא מְצָאנוּהוּ. יַשְׂגִּיב בְּכֹחוֹ וּמִי כָמֹהוּ:

ועז"ה ז"א ע"ו, כ"ט. מאלהיו יהודה עז"ה ירמיה נ"א, ה'. נוקם ע"פ נחום א', ב'. בהלו ל' האיר והוא באיוב כ"ט ג'. ונר לרגלי תהלים קי"ט, ק"ה. וסברי ל' תקוה. אל יהי ערי, זונאי מעכין ויהי ערך (ז"א כ"ח ע"ו). עיר וקדיש שמות מלאכים (דניאל ד', י'). אכן אתה ישעיה מ"ה, ט"ו. שומר הברית, נחמיה א' ה'. פדה ישעיה כ"ט, כ"ב. הוא יפדה תהלים ק"ל, ח'. צרור המור שיר א', י"ג. י"ד. הכופר, מין בושם. כופר, כפרה. בצבאיו אות ע"פ חגיגה דף ט"ז וילקוט תהלים רמ"ז תשכ"ז ואתא מרבבות קדש, אות הוא בתוך רבבות קדש, ה' צבאות שמו אדון הוא בכנא שלו. אבטח ל' ישעיה כ"ו, ד'. צבא השמים ל' נחמיה ט', ו'. שרפים ישעיה ו', ב'. כי רם, תהלים קל"ח, ו'. רועי ה' עז"ה שם כ', א'. רופא ומחבש, שם קמ"ז, ג'. משבח, ל' דניאל ד', ל"ד. שמש ומגן. תהלים פ"ד, י"ב. שגיא כח, תפס ל' איוב ל"ז, כ"ג. ישגיב שם

שְׁלֹמֹה שְׁמוֹ כִּי שֶׁלּוֹ שָׁלוֹם. כִּי יְדַבֵּר אֶל־חֲסִידָיו שָׁלוֹם:
שֵׁם יְיָ אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה. כְּתוֹעֲפֹת רְאֵם לוֹ כִּכְפִיר וּכְאַרְיֵה:
שַׁדַּי מְאוֹרִי מַלְכִּי וְאֵלִי. הַלְלוּיָהּ שְׁמוֹ נַפְשִׁי הַלְלִי:
תִּתַּמָּם עִם יוֹשְׁבֵי נְטָעִים. הַשָּׂרִיגִים שְׁלֹשֶׁת הָרוֹעִים:
תִּתְחַסָּד תִּתָּבָר עִמָּם. וְעִם־עִקְּשִׁים תִּתַּפָּל לְהָמָּם:
תָּמִים דַּרְכְּךָ תַּקִּיף מִכֹּל. תּוּכַל לְבַדְּךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־כֹּל:
תּוֹחַלְתִּי וְסִבְרִי וְתִקְוָתִי. תַּאֲוַת נַפְשִׁי וּתְשׁוּקָתִי:
תְּהִלָּתִי וְתִפְאַרְתִּי וְעֻזִּי. מִמְּעֵי אִמִּי גּוֹחִי וְגוֹזִי:
תְּמִים דֵּעִים אֵל דֵּעוֹת אֶחָד. כָּל־הַלְּבָבוֹת דּוֹרֵשׁ יָחַד:

ליום חמישי.

מִי כָמוֹךָ דֵּעָה מוֹרֶה. נִיב שְׂפָתַיִם אַתָּה בוֹרֵא:
מַחְשְׁבֹתֶיךָ עָמְקוּ וָרָמוּ. וּשְׁנוֹתֶיךָ לֹא יִתָּמּוּ:
לֹא לְמָּדוּךָ חָכְמָתֶךָ. וְלֹא הֱבִינוּךָ תְּבוּנָתֶךָ:
לֹא קִבַּלְתָּ מַלְכוּתֶךָ. וְלֹא יָרַשְׁתָּ מֶמְשַׁלְתֶּךָ:
לְעוֹלָם יְהִי לְךָ לְבַדֶּךָ. וְלֹא לַאֲחֵרִים כְּבוֹד הוֹדֶךָ:
וְלֹא תִתֵּן לֵאלֹהִים אֲחֵרִים. תְּהִלָּתְךָ לַפְּסִילִים וְזָרִים:
וְכָבוֹד וְגַם כָּל־יְקָר מֵאִתָּךְ. וּכְבוֹדְךָ לֹא לְזָרִים אִתָּךְ:
אַתָּה תָּעִיד בְּיִחוּדֶךָ. וְתוֹרָתֶךָ וַעֲבָדֶיךָ:
אֱלֹהֵינוּ עַל יִחוּדֶךָ. אַתָּה עַד אֱמֶת וַאֲנַחְנוּ עֲבָדֶיךָ:
לְפָנֶיךָ לֹא אֵל הִקְדִּימְךָ. וּבִמְלַאכְתְּךָ אֵין זָר עִמָּךְ:
לֹא נוֹעַצְתָּ וְלֹא לֻמַּדְתָּ. בְּחַדֶּשְׁךָ בְּרִיּוֹת כִּי נְבוֹנוֹת:
מִמַּעֲמַקֵּי מַחְשְׁבוֹתֶיךָ. וּמִלִּבְּךָ כָּל־פְּעֻלּוֹתֶיךָ:
קְצוֹת דְּרָכֶיךָ הֲלֹא הִכַּרְנוּ. וּמִמַּעֲשֶׂיךָ הֵן יָדַעְנוּ:
שֶׁאַתָּה אֵל כֹּל יָצַרְתָּ. לְבַדְּךָ מֵאוּמָה לֹא נִגְרַעְתָּ:
לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתְּךָ לֹא לְחַצְתָּ. וְגַם לְעֵזֶר לֹא נִצְרַכְתָּ:
כִּי הָיִיתָ לִפְנֵי הַכֹּל. וְאָז בְּאֵין כֹּל לֹא־נִצְרַכְתָּ כֹּל:

ל"ו, כ"ב. שלמה שמו ע"פ שבועות דף ל"ה ע"ב ומסכת סופרים פרק ד' כל שלמה האמורין בשיר השירים קדש, שיר למי שהשלום שלו. כי ידבר על' תהלים פ"ה, ט'. כתועפות ראם, במדבר כ"ג, כ"ב. יושבי נטעים ל' דה"א ד' כ"ג. ונדרש בב"ר פ' ח' גם במדרש רות דף מ"ב ע"ב על נפשותן של צדיקים. שלשת הרועים, ג' אבות אברהם יצחק ויעקב, וע"פ ילקוט פ' בלק רמז תשס"ו מהררי קדם, צופה אני שבכרים גדולים תלוים ועומדים אברהם יצחק ויעקב. ועוד שם מראש צורים אני רואה אותם שקדמו לבראשית וכו'. והכנה פירוש השריגים של שלשת הרועים, הם בני ישראל. תתחסר, תתבר, ל' ש"ב כ"ב כ"ו. תתבר עמם, ר"ל עם השריגים של שלשת הרועים. גוחי ל' הוצאה כמו גוחי מבטן (תהלים כ"ב, י'). וגוזי ל' העברה כמו ממעי אמי אתה גוזי (שם ע"א, ו').

ניב שפתים, דבור פה, ל' ישעיה נ"ז, י"ט. מחשבותיך, ל' תהלים צ"ב, ו'. ושנותיך, שם ק"ב, כ"א. לפסילים, שעור החרוז, תהלתך לא תתן לאלהים אחרים ולא לפסילים וזרים, והוא ע"ה ישעיה מ"ב, ח'. נועצת קבלת עצה. נבונות, אתה הייתי המבין מעצמך. וממעשיך הן ידענו, הקב"ה ניכר מתוך מעשיו. לחצת,

כִּי מֵאַהֲבָתְךָ עֲבָדֶיךָ· כֹּל בָּרָאתָ לִכְבוֹדֶךָ:

וְלֹא נוֹדַע אֵל זוּלָתֶךָ· וְאֵין כָּמוֹךָ וְאֵין בִּלְתֶּךָ:

וְלֹא נִשְׁמַע מֵאָז וָהָלְאָה. וְלֹא קָם וְלֹא נִהְיָה וְלֹא נִרְאָה:

וְגַם אַחֲרֶיךָ לֹא יִהְיֶה אֵל· רִאשׁוֹן וְאַחֲרוֹן אֵל יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יָחִיד וּמְיֻחָד. יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד:

אֲשֶׁר מִי יַעֲשֶׂה כִּמְלַאכְתֶּךָ· כְּמַעֲשֶׂיךָ וְכִגְבוּרוֹתֶיךָ:

אֵין יָצִיר זוּלַת יְצִירָתֶךָ. וְאֵין בְּרִיאָה כִּי אִם בְּרִיאָתֶךָ:

כָּל־אֲשֶׁר תַּחְפּוֹץ תַּעֲשֶׂה בַכֹּל· כִּי אַתָּה בַעֲלִית עַל־כֹּל:

אֵין כָּמוֹךָ וְאֵין בִּלְתֶּךָ. כִּי אֵין אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ:

אַתָּה הָאֵל עוֹשֵׂה פֶלֶא· וְדָבָר מִמְּךָ לֹא יִפָּלֵא:

מִי כָמוֹךָ נוֹרָא תְהִלּוֹת. אֱלֹהִים לְבַדְּךָ עוֹשֶׂה גְדוֹלוֹת:

אֵין אוֹתוֹת כְּמוֹ אוֹתוֹתֶיךָ· אַף אֵין מוֹפֵת כְּמוֹ מוֹפְתֶיךָ:

אֵין תְּבוּנָה כִּתְבוּנָתֶךָ. אֵין גְּדֻלָּה כִּגְדֻלָּתֶךָ:

כִּי מְאֹד עָמְקוּ מַחְשְׁבוֹתֶיךָ· וְגָבְהוּ דַּרְכֵי אָרְחוֹתֶיךָ:

אֵין גַּאֲוָה כְּמוֹ גַּאֲוָתֶךָ. אַף אֵין עֲנָוָה כְּעַנְוָתֶךָ:

אֵין קְדֻשָּׁה כִּקְדֻשָּׁתֶךָ· אֵין קְרֵבוּת כְּמוֹ קְרֵבוּתֶךָ:

אֵין צְדָקָה כְּמוֹ צִדְקָתֶךָ. אֵין תְּשׁוּעָה כִּתְשׁוּעָתֶךָ:

אֵין זְרוֹעַ כִּזְרוֹעוֹתֶיךָ· אֵין קוֹל כְּרַעַם גְּבוּרוֹתֶיךָ:

אֵין רַחֲמִים כְּרַחֲמָנוּתֶךָ. אֵין תְּחִנּוֹת כַּחֲנִינוּתֶךָ:

אֵין אֱלָהוּת כֶּאֱלָהוּתֶךָ· וְאֵין מַפְלִיא כְּשֵׁם תִּפְאַרְתֶּךָ:

כִּי שְׁמוֹתֶיךָ אֵלִים מְרוּצִים. בְּזָכְרְךָ לַחוּצִים לְהַפְלִיא נְחוּצִים:

וְאַשָּׁף וְחַרְטֹם לֹא יְלַחֲצוּךָ· וְכָל־שֵׁם וְלַהַט לֹא יְנַצְּחוּךָ:

(לֹא יְנַצְּחוּךָ כָּל־הַחֲכָמִים. כָּל הַקּוֹסְמִים וְהַחַרְטֻמִּים:)

אַתָּה מֵשִׁיב לְאָחוֹר חֲכָמִים· לֹא יוּכְלוּ לְךָ עֲרוּמִים וְקוֹסְמִים:

לְהָשִׁיב לְאָחוֹר מְזִמּוֹתֶיךָ. לְהָפֵר עֲצַת סוֹד גְּזֵרָתֶךָ:

מֵרְצוֹנְךָ לֹא יַעֲבִירוּךָ· לֹא יְמַהֲרוּךָ וְלֹא יְאַחֲרוּךָ:

עֲצָתְךָ תָּפֵר עֲצַת כָּל־יוֹעֲצִים. וְעָזְךָ מַחֲלִישׁ לֵב אַמִּיצִים:

(אַתָּה מְצַוֶּה וּפַחְדְּךָ מַשְׁוֶה· וְאֵין עָלֶיךָ פָּקִיד וּמְצַוֶּה:)

(אַתָּה מִקְוֶה וְאֵינְךָ מְקַוֶּה. לְךָ כָּל־מְקַוֶּה נֶפֶשׁ תִּרְוֶה:)

ל' דוחק. בראת לכבודך עפ"ה ישעיה מ"ג, ז'. אלים מרוצים מלאכים הרצים לעשות דברך. לחוצים ישראל הנלחצים בגלה. נחוצים ל' מהירות ר"ל המלאכים רצים במהירות להפליא פלאות לישראל הלחוצים. ואשף וחרטם שמות מכשפים (דניאל ב', י'). וכל שם, השבעה בשמות. ולהט על' בלהטיהם (שמות ז', י"א). אתה משיב, ל' ישעיה מ"ד, כ"ה. ערומים על' והנחש היה ערום (בראשית ג'). להשיב זה מחובר עוד בפסוק הקודם, ר"ל לא יוכלו הערומים והקוסמים להשיב לאחור מזמותיך. ופחדך משוה, פחדך מיישר הבריות בדרך הישר. אתה מקוה כמו שנאמר מקוה ישראל מושיעו (ירמיה י"ד, ח') ואינך מקוה, גם הוא מוסד על ס' אמונות דף י"א שאמר שם כי הכעס והרצון המוגשמים והאהבה והשנאה המוגשמות לא יהיו כי אם במי שיקוה ויירא, והנה הבורא מכל שיקוה לדבר מעט שברא או שייראהו. לך כל מקוה נפש תרוה

(וְכָל־הַיִּצּוּרִים וְכָל־עִנְיָנָם· וְכָל־יְקָר אֲשֶׁר בְּךָ אֵין דִּמְיוֹנָם:

(לֹא מַחְשְׁבוֹתָם מַחְשְׁבוֹתֶיךָ. כִּי אֵין בּוֹרֵא זוּלָתֶךָ:

לְאֵין דִּמְיוֹן נִפְלָא אֱלֹהֵינוּ· לְאֵין חֵקֶר נִשְׂגָּב אֲדוֹנֵנוּ:

סָתוּר מִכָּל־סָתוּר, וְעָמוּם מִכָּל־עָמוּם וּמִכָּל־כָּמוּס:

דַּק מִכָּל־דַּק, וְצָפוּן מִכָּל־ צָפוּן, וְיָכוֹל מִכָּל־יָכוֹל:

נִשְׂגָּב מִכָּל־נִשְׂגָּב, וְנֶעְלָם מִכָּל־נֶעְלָם, וּשְׁמוֹ לְעוֹלָם:

גָּבוֹהַּ מִכָּל־גָּבוֹהַּ, וְעֶלְיוֹן מִכָּל־עֶלְיוֹן וּמִכָּל־חֶבְיוֹן:

חָבוּי וְעָמוֹק מִכָּל־עָמוֹק. לֵב כָּל־דַּעַת עָלָיו חָמוּק:

שֶׁאֵין שֵׂכֶל וּמַדָּע וְחָכְמָה יְכוֹלִים לְהַשְׁווֹת לוֹ כָּל־מְאוּמָה:

לֹא מַשִּׂיגִים לוֹ אֵיךְ וְכַמָּה. לֹא מוֹצְאִים לוֹ דָּבָר דּוֹמֶה:

מִקְרֶה וְעַרְעֵר וְשִׁנּוּי וְטָפֵל· וְחֶבֶר וּמִסְמָךְ אוֹר וְגַם־אֹפֶל:

וְלֹא מוֹצְאִים לוֹ מַרְאֶה וְצֶבַע. וְלֹא כָּל־טֶבַע אֲשֶׁר שֵׁשׁ וָשֶׁבַע:

לָכֵן נְבוּכוֹת כָּל־עֶשְׁתּוֹנוֹת· וְנִבְהָלוֹת כָּל־הַחֶשְׁבּוֹנוֹת:

וְכָל־שַׂרְעַפִּים וְכָל־הַרְהוּרִים נִלְאִים לָשׂוּם בּוֹ שִׁעוּרִים

מִלְּשַׁעֲרֵהוּ וּמִלְּהַגְבִּילֵהוּ· מִלְּתָאֲרֵהוּ וּמִלְּפַרְסְמֵהוּ:

בְּכָל־שִׂכְלֵנוּ חִפַּשְׂנוּהוּ. בְּמַדָּעֵנוּ לִמְצוֹא מַה הוּא:

לֹא מְצָאנוּהוּ וְלֹא יְדַעֲנוּהוּ· אַךְ מִמַּעֲשָׂיו הִכַּרְנוּהוּ:

שֶׁהוּא לְבַדּוֹ יוֹצֵר אֶחָד. חַי וְכֹל יוּכַל וְחָכָם מְיֻחָד:

כִּי־הוּא הָיָה לַכֹּל קֹדֶם· עַל כֵּן נִקְרָא אֱלֹהֵי קֶדֶם:

שעורו אתה תרוה נפש כל מקוה לך. לא מחשבותם הוא דבוק עם חרוז שלפניו. ועמום נסתר ונעלם, כאשר כמוס שבחרוז שגם הוא ל' העלמה כמו הלא הוא כמוס עמדי (דברים ל"ב, ל"ד), ופירוש עמום הוא כמו עמוק (בחלוף לד"י וסמ"ך דוגמת לפן וספן עלץ ועלס) מגרש עמק שטעמו בסורית ובל' גמרא ל' סגירה וסתימה, וכתב הפייטן עמום ולא עמוק כדי לשוות החרוז עם כמוס. וה"ר שלמה קליין מקאלמאר ס"ו העירני עוד כי גם בל' ערבי טעם עמם ל' נסתר. דק מכל דק, החרוזים האלה הן ממש לשון הגאון בס' אמונות דף י"ד עמוד ג' שכתב שם שהבורא יתברך יותר דק מכל דק ועמוק מכל עמוק וחזק מכל חזק ונעלם מכל נעלם וגבוה מכל גבוה וכו'. וכתב הרוקח בשרש קדושת היחוד וז"ל היוצר ובורא הכל דק מכל דק נפלא ונעלם וחבוי וצפון, כל דבר בריאה אין שוה לבורא, אין שייך בו שעור וקצב ולא אורך ולא רוחב ולא דמות ולא צורת גולם ולא דיבוק ולא איברים ולא כל ולא אור ולא צורה ולא סיבוב ולא מקרה ולא גוף ושתף וסמך ודבק, ואין צריך לכלום ואין דבוק למקום, וממלא כל השמים והארץ והים והאויר וכל העולמים, ואין שייך בו לא עמידה ולא ישיבה ולא הליכה ולא סמיכה, והוא מי בכחו ויכלתו כל הימים, ואין לו נדנוד ולא יגיעה ולא פעולת כל, הוא בורא כל בלא יגיעה ובלא עמל, כל מיני הנבראים וכל עין לא תשורנו ולא תשופנו, והוא הבורא כי היה טרם כל מכין וקדם לכל ראשון, ואין בו לא תוספת ולא מעוט ולא חסרון ולא יתרון, אין קץ להוויתו, עכ"ל וכל דבריו מיוסדים בחרוזי שירי היחוד ליום ה' ויום ג'. חביון ל' סתר, וכן חבוי. לב כל דעת, כל לב אשר יעיז לדעתו נסתר לו, חמוק גם הוא ל' סתר והעלמה כמו עד מתי תתחמקין (ירמיה ל"א, כ"ב) חמק עבר (שיר ה' ו'). איך, האיכות (קוואליטעט). וכמה, הכמות (קוואנטיטעט). וערער, גם הוא ל' מקרה ופגיעה על' וניתו ערלאי (סוכה כ"ח) בל"א צופאלליגקייט. וחבר, חבור. ומסמך, שיסמוך על דבר אחר ולשון זו מס' אמונות דף י"ם ע"א שאמר שם ועל המצטרף אומר כי הבורא יתברך לא יתכן שיצרפו אליו על דבר ההגשמה וכו' ובהעתקת ברכיה הנקדן בה הלשון, ואומר אי אפשר שנטפל ליוצר הכל ממש מגושם ולא נחבר אליו גושם מורכב ומחובר, מפני שיתברך שמו קודם לכל טפל ומחובר וסמוך ועמוד והוא בורא הכל וכו' עכ"ל ועל פי לשונו יסד הפייטן את חרוזו. אור וגם אופל, פירוש, ואין לומר על השם שהוא אור או שהוא אופל, שכל אלה ענינים גשמיים הם. אשר שש ושבע, הם שש מיני התנועה ושבע מיני הכמות שיש לכל הנמצאים הטבעיים ומזכירם הפייטן למטה וע"פ ס' האמונות. נבוכות, מבולבלות על' נבוכים הם בארץ (שמות י"ד, ג'). עשתונות, מחשבות. שרעפים גם הוא ל' מחשבה כמו ברוב שרעפי בקרבי (תהלים צ"ד, י"ט). לכל קודם,

בַּעֲשׂוֹתוֹ בְּלִי כֹל אֶת־הַכֹּל. יָדַעְנוּ כִּי־הוּא כֹּל יָכוֹל:

בַּאֲשֶׁר מַעֲשָׂיו בְּחָכְמָה כֻּלָּם. יָדַעְנוּ כִּי בְּבִינָה פְּעָלָם:

בְּכָל־יוֹם וָיוֹם בְּחַדְּשׁוֹ כֻלָּם. יָדַעְנוּ כִּי־הוּא אֱלֹהֵי עוֹלָם:

בַּאֲשֶׁר הָיָה קֹדֶם לְכֻלָּם. יָדַעְנוּ כִּי הוּא חַי לְעוֹלָם:

וְאֵין לְהַרְהֵר אַחַר יוֹצְרֵנוּ בְּלִבֵּנוּ וְלֹא בְּסִפּוּרֵנוּ:

לְמֶמֶשׁ וְגֹדֶשׁ לֹא נְשַׁעֲרֵהוּ. לְטָפֵל וְתֹאַר לֹא נְדַמֵּהוּ:

וְלֹא נַחְשְׁבֵהוּ לְעִקָּר וְנִצָּב. וְלֹא לְמִין וְכָל־אוֹן וּלְכָל־נִקְצָב:

כָּל־הַנִּרְאִים וְהַנִּשְׂכָּלִים. וְהַמֻּדָּעִים בְּעֶשֶׂר כְּלוּלִים:

וְשֶׁבַע כַּמִּיּוֹת וְשֵׁשֶׁת נְדוֹת. וְשָׁלֹשׁ גְּזֵרוֹת וְעִתּוֹת וּמִדּוֹת:

קודם לכל. בעשותו בלי כל אֶת הַכֹּל, כן בפירוש ישן על שיר היחוד כ"י ונכון, ומפרש שם וז"ל שברא את הכל ולא מדבר ולא מתוך דבר ולא עם דבר ולא בדבר ולא על דבר, שאם היה בורא מדבר א"כ היה הדבר קדמון, וכן לא מתוך דבר, שאם תאמר מתוך צריך אתה לומר או מתוך כלי או מתוך הזמן וא"כ הכלי והזמן קודמין, ולא עם דבר שא"כ היה נגזר בו וזהו חלשות, וכן אם נברא בדבר, דבר זה נופל תחת כלי אומנות שהאומנים מסתייעים ובשיהא נצרך כלי היה נצרך לאומר וזמן וא"כ הזמן נברא כבר, וכן לא על דבר שא"כ נשיה הדבר ההוא כמו יסוד לבנות עליו הנברא וא"כ היסוד קדם וזהו חלשות, וכבר נסתלק כל זה מן הבורא ית' ולכן צריך לומר שבלי כל עשה את הכל עכ"ל. בחכמה כלם, כמו שכתוב מה רבו מעשיך ה' כלם בחכמה עשית (תהלים ק"ד, כ"ד). בחדשו כלם, כמו שאומרים בברכת יוצר, מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית וראה בפירושו למעלה דף 76. לממש, דבר שיש בו ממשות. וגודש, תוספת שעור, על' כל מדות שבמקדש היו נגדשות (מנחות כ') ...היו מים נדגשין (סוטה כ"ד); אך בכ"י וְגוּשָׁם והוא מוסבם יותר עם לשון הגאון שהעתקתי למעלה ועם אשר אעתיק בסמוך. לעקר ונצב, לעצם אשר לו מצב מיוחד, והוא ע"פ ס' אמונות דף י"ח ע"ב הבורא יתברך איננו גשם ולא יתכן שיהיה לו מצב שהמצבים לא ישיגהו ולא מעמידהו והדומה לזה והכל נמנע מפני שאיננו גשם, ומפני שהמצב איננו כי אם השען הגשם על אחר, ואופני המצב מחייבים שנוי וחלוף לנצב. למין, כגון מין אדם או מין בהמה. וכל און, כוח שימצא במין אחד. נקצב, מה שקצוב לעצם אחד ולא ימצא בעצם אחר. והנה הזכיר הפייטן בב' חרוזים אלה ה' ענינים הכוללים לאישים שמנה אותם הרמב"ם בספרו מלות הגיון שער י' שהן המין והסוג וההבדל והסגולה והמקרה, ובאמרו לממש וגודש רצונו על עצם הדבר, ובאמרו לטפל ותואר כוונתו על המקרה, לעקר ונצב הוא הסוג, ואחריו ולא למין, ואחריו וכל און הוא הסגולה, ולכל נקצב הוא ההבדל. בעשר כלולים, ושבע כמיות וכו' גם זה לשון הגאון בס' אמונות דף ע"ו, ע"ב שאמר שם כי השם שהוא אחד לא יתכן לתארהו לא בעשר המאמרות אשר על העצם וכן בששת מיני התנועה וכן בשבעה מיני הכמות וכן בשלשה הזמנים ושלש הגזרות ושלש המדות עכ"ל ובאור הדברים האלה כבר הביאו רוו"ה ז"ל בהערתו על חרוז זה בסדורו שפה ברורה וז"ל, ידוע כי כל הנמצאים לא ימלטו מהיותם או עצם או מקרה ומבואר בהגיון להרמב"ם שער י' (וכבר לפניו באמונה הרמה להראב"ד ראש מאמר א' ובחובות הלבבות שער היחוד פרק ז') וברוח חן לאבן תבון פרק י' ובפירושו למלות זרות למורה כי הסוגים העליונים לכל הנמצאים הם י' מינים אשר קראו עשרה מאמרות, והסוג העליון והראשון הוא העצם (דאַז וועזען), והתשעה האחרים הם מקרים המשיגים לעצם והם הכמות (דיע גרעססע) והאיכות (דיע בעשאַפפענהייט) והמצטרף (דאַז פערהעלטניס) והאנה (דער אָרט) והמצב (דיע שטעללונג) והמתי הוא הזמן (דיע צייט) והלו הוא הקנין (דיא חייגענטהימליכקייט) והפועל (דיא טהעטיגקייט) והמתפעל (דאַז ליידען); ויאמר אבן רשד כי במאמר הכמות ימצאו שבעה מינים והם המספר, והגשם, והשטח, והקו, והמאמרים, והזמן, והמקום; ומספר מיני הפועל והמתפעל הם ששה כמספר מיני התנועות והנדידות המשיגים לעצם בהשתנותו, שנים מהם במאמר העצם והם ההווים וההפסד שהם שנוי ימצאו בעצם מצד עצמו והוא שיפשוט צורה וילבש צורה אחרת ונשתנה מעצם אל עצם אחר, ושנים מהם במאמר הכמות והם הצמיחה והיינו השינוי מקטנות לגדלות, והכיתוך והוא שינוי מגדלות לקטנות, ואחד במאמר האיכות והוא השנוי בתכונותיו ממראה אל מראה או מקור אל חום וכדומה, והוא הנקרא שינוי בסתם, ואחד מהם במאמר האנה והוא ההעתק ממקום אל מקום; ויאמר עוד כי לכל גזירה ר"ל לכל מאמר גזור ומוחלט יתכנו ג' מיני ביאור, ביאור נגדר והוא אשר יתחבר מסוגו ובדלו כאמרנו האדם הוא חי מדבר, וביאור בחוק והוא המתחבר מסוג וסגולה או מקרה כאמרנו האדם הוא חי צוחק או חי כותב וכדומה, וביאור איננו לא נגדר ולא בחק והוא המתחבר ממין ומקרה כאמרנו כראובן שהוא אדם לבן או סופר מהיר; ושלש עתות הם החולף וההוה והעתיד; ושלש מדות הם הם הידועות בשם ג' רחקים שהם האורך והרוחב והעומק, והם צורת הקו והשטח והגשם; והנה הענינים הנזכרים הם מקיפים כל הנמצאות עם משיגיהם ומשיגי משיגיהם וכולם שינויים בגשמים ובמקריהם לכן אין גם אחד מהם בבורא ית' כי הוא בורא כל עצם וכל מקרה והוא מרומם מכל שינוי והשתנות ואין

הֵן כַּבּוֹרֵא אֵין גַּם אֶחָד׃ כִּי הוּא בְּרָאָם כֻּלָּם יָחַד׃
כֻּלָּם יִבְלוּ אַף יַחֲלוֹפוּ׃ הֵם יֹאבֵדוּ וְאַף יָסוּפוּ׃
וְאַתָּה תַעֲמֹד וּתְבַלֶּה כֻּלָּם׃ כִּי חַי וְקַיָּם אַתָּה לְעוֹלָם׃

ל י ו ם   ש ש י ׃

אַתָּה לְבַדְּךָ יוֹצֵר כֹּל הוּא׃ וְלֹא יִדְמֶה מַעֲשֶׂה לְעוֹשֵׂהוּ׃
כָּל־הָאֲרָצוֹת לֹא יְכִילוּךָ׃ וְאַף שָׁמַיִם לֹא יְכַלְכְּלוּךָ׃
אָז יָחִילוּ מַיִם חַיִּים׃ מִפָּנֶיךָ אֱלֹהִים חַיִּים׃
רָעֲשָׁה אֶרֶץ וְנָסוּ מָיִם׃ וְנָטְפוּ מַיִם אַף־שָׁמָיִם׃
נוֹטֶה לְבַדְּךָ הַשָּׁמַיִם׃ רוֹקַע הָאָרֶץ עַל הַמָּיִם׃
עָשִׂיתָ כָּל־חֶפְצְךָ לְבַדֶּךָ׃ וְלֹא נִצְרַכְתָּ עֵזֶר כְּנֶגְדֶּךָ׃
סוֹעֵד אֵין מִי יִסְעָדֶךָ׃ הַכֹּל מִמְּךָ וּמִיָּדֶךָ׃
כְּכֹחֲךָ אָז כֵּן עַתָּה וְדַעְתֶּךָ׃ וּלְעוֹלָם כָּל־כְּבוֹדְךָ אִתָּךְ׃
וְלֹא יָעַפְתָּ וְלֹא יָגַעְתָּ׃ כִּי בִמְלַאכְתְּךָ לֹא עָמַלְתָּ׃
כִּי בִדְבָרְךָ כָּל־יְצוּרֶיךָ׃ וּמַעֲשֵׂה חֶפְצְךָ בְּמַאֲמָרֶיךָ׃
וְלֹא אִחַרְתּוֹ וְלֹא מִהַרְתּוֹ׃ הַכֹּל עֲשִׂיתוֹ יָפֶה בְּעִתּוֹ׃
מִבְּלִי מְאוּמָה כֹּל חִדַּשְׁתָּ׃ וְאֶת־הַכֹּל בְּלִי כְלִי פָּעָלְתָּ׃
וְעַל לֹא יְסוֹד הַכֹּל יָסַדְתָּ׃ בִּרְצוֹן רוּחֲךָ כֹּל תָּלִיתָ׃
זְרוֹעוֹת עוֹלָם אֶת־כֹּל נוֹשְׂאוֹת׃ מֵרֹאשׁ וְעַד סוֹף וְאֵינָם נִלְאוֹת׃
בְּעֵינֶיךָ לֹא דָבָר הִקְשָׁה׃ רְצוֹנְךָ כָּל־דָּבָר רוּחֲךָ עוֹשָׂה׃
לִפְעֻלָּתְךָ לֹא דָמִיתָ׃ אֶל־כָּל־תֹּאַר לֹא שָׁוִיתָ׃
וְלֹא קָדְמָה לִמְלַאכְתְּךָ מְלָאכָה׃ חָכְמָתְךָ הִיא הַכֹּל עָרְכָה׃
לִרְצוֹנְךָ לֹא קִדְּמוּ וְאִחֲרוּ׃ וְעַל חֶפְצְךָ לֹא נוֹסְפוּ וְחָסֵרוּ׃
מִכָּל־חֶפְצְךָ לֹא שָׁכַחְתָּ׃ וְדָבָר אֶחָד לֹא חָסַרְתָּ׃
לֹא הֶחֱסַרְתָּ וְלֹא הֶעֱדַפְתָּ׃ וְדָבָר רֵק בָּם לֹא פָעָלְתָּ׃
אַתָּה תְשַׁבְּחֵם וּמִי הִתְעִיבָם׃ וְשֶׁמֶץ דָּבָר לֹא נִמְצָא בָם׃
הַחִלּוֹתָ בְּחָכְמָה עֲשִׂיתָם׃ בִּתְבוּנָה וּבְדַעַת כִּלִּיתָם׃

כמו הרעיון לתפוס בו כל מאומה. כולם יבלו, כל הנבראים עם כל מקריהם יבלו ויחלופו. ומובא מרוז זה גם' בלשון ס' של"ג. יסופו, יתמו, כמו ישעיה ס"ו, י"ז. ואתה תעמד ל' תהלים ק"ב כ"ז.

יכילוך, יחזיקוך בל"א פאססען, כמו אלפים בת יכיל (מ"א ז', כ"ו). לא יכלכלוך מ"א ח', כ"ז. יחילו, ל' פחד, והוא מתהלים ע"ז, י"ז. רעשה ל' תהלים ס"ח, ט'. ונסו מים, הכוונה על בריאת העולם שהבדיל השם את המים אלין מעל לרקיע ואלין מתחת לרקיע. רוקע הארץ, תהלים קל"ו, ו'. סועד, אתה הוא הסועד, ואין מי שיסעדך. כי בדברך, רק בדבור בראת הכל וכמו שכתוב בדבר ה' שמים נעשו וכו'. במאמריך, וכמו שאמרו בעשרה מאמרות נברא העולם. הכל עשיתו, עפ"ה קהלת ג', י"א. בלי כלי פעלת, שאין אדם יכול לתקן דבר בלי כלי, אבל הבורא רצונו וכחו הוא כליו; כן מצאתי בפירוש כי"י ונשמע ממנו שהנוסחא הנכונה היא בלי כלי, וכן בד"י. זרועות עולם עפ"ה דברים ל"ג, כ"ז ונדרש בחגיגה י"ב ע"ב שכל העולם תלוי בזרועו של הקב"ה כקמיע ביד גבור. לא דמית, אינך דומה. מכל חפצך, מכל מה שחפצת לעשות. התעיבם,

מֵרֵאשִׁית וְעַד אַחֲרִית עֲשׂוּיִם.   בֶּאֱמֶת וּבְיֹשֶׁר וְטוֹב רְאוּיִם:
הִקְדַּמְתָּ בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ   רֹב רַחֲמֶיךָ וַחֲסָדֶיךָ:
כִּי רַחֲמֶיךָ וַחֲסָדֶיךָ   הֲלֹא מֵעוֹלָם עַל עֲבָדֶיךָ:
וְעַד לֹא כָל־חַי הוּכַן לְכַלְכֵּל.   לִפְנֵי אוֹכֵל תִּתֵּן אֹכֶל:
וּמָזוֹן וּמָכוֹן תַּעֲשֶׂה בְּפִי כֹל.   צָרְכֵי הַכֹּל כַּאֲשֶׁר לַכֹּל:
שְׁלֹשֶׁת יָמִים הָרִאשׁוֹנִים.   אָז הֱכִינוֹתָם לָאַחֲרוֹנִים:
אָז עָטִיתָ אוֹר כַּשַּׂלְמָה.   אֶדֶר מְאוֹרוֹת מִמּוּל שַׂלְמָה:
(בְּטֶרֶם כָּל־יְצוּר מְאֹד גָּדַלְתָּ.   וְאַחַר כֹּל מְאֹד נִתְגַּדַּלְתָּ:)
(אָז בְּאֵין לְבוּשׁ הוֹד וְהָדָר לוֹבֵשׁ.   עַד לֹא אָרַג גֵּאוּת לָבֵשׁ:)
(אוֹר כַּשַּׂלְמָה וְכִמְעִיל עֹטֶה.   שָׁמַיִם כַּיְרִיעָה נוֹטֶה:)
(עָשִׂיתָ בָּם לְאוֹרִים דְּרָכִים.   וְרָצוֹא וָשׁוֹב בְּנַחַת מְהַלְּכִים:)
הִבְדַּלְתָּ בֵּין מַיִם לְמָיִם.   בְּמִתִּיחַת רְקִיעַ הַשָּׁמָיִם:
מְזוֹנוֹת מְעוֹנוֹת לְשֶׁרֶץ מָיִם.   וְעוֹף יְעוֹפֵף עַל הַשָּׁמָיִם:
עֵשֶׂב וְחָצִיר לָבְשָׁה אֲדָמָה.   מַאֲכָל לְחַיָּה וּלְכָל־בְּהֵמָה:
בְּקֶרֶן שֶׁמֶן גַּן נָטַעְתָּ   אֶל־הָאָדָם אֲשֶׁר עָשִׂיתָ:
עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ עָשִׂיתָ לוֹ.   דֵּי מַחְסֹרוֹ אֲשֶׁר־יֶחְסַר לוֹ:
כָּל־מַעֲשֶׂיךָ בְּיָדוֹ תַּתָּה.   וְתַחַת רַגְלָיו הַכֹּל שַׁתָּה:
לְהַעֲלוֹת מֵהֶם בָּקָר וָצֹאן.   עַל מִזְבַּחֲךָ יַעֲלוּ לְרָצוֹן:
עָשִׂיתָ לוֹ כְּתֹנֶת לְשָׁרֵת.   לְהַדְרַת קֹדֶשׁ וּלְתִפְאֶרֶת:
שַׂמְתָּ בְקִרְבּוֹ חָכְמַת אֱלֹהִים.   כִּי יְצַרְתּוֹ־לְךָ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים:
לֹא מָנַעְתָּ עַל פְּנֵי אֲדָמָה   צָרְכֵי אָדָם וְכֻלָּם בְּחָכְמָה:
מַעֲשֶׂיךָ מְאֹד רַבּוּ וְגָדְלוּ.   וְשִׁמְךָ יְיָ כֻּלָּם יְהַלֵּלוּ:
רַבּוּ וְגָדְלוּ מְאֹד מַעֲשֶׂיךָ.   יוֹדוּךָ יְיָ כָּל־מַעֲשֶׂיךָ:
כֹּל פָּעַלְתָּ לְמַעֲנֶךָ.   וְלִכְבוֹדְךָ כָּל־קִנְיָנֶךָ:

ל' גנאי. הקדמת וכו' ששיתף בבריאת העולם מדת הרחמים למדת הדין כדי שיתקיים העולם ע"י שניהם וכמו שפירש"י בראש חומש. ועד לא כל חי, קודם שברא הבורא ית' את הבהמות וחיות ברא להם את מזונתם, ואת אדה"ר ברא באחרונה כדי שיהיו כל מזונותיו מוכנים לו. שלשת ימים, פירוש בג' ימים ראשונים של מעשה בראשית ברא צרכי כל הבריות שנבראו בג' ימים האחרונים. אז עטית, ל' תהלים ק"ד, ב'. ואיתא בפדר"א פרק ג' כי שמים נבראו מאור לבושו של הקב"ה. הוד והדר, גם זה ל' תהלים ק"ד, א'. ארג, ל' אריגה והכוונה בטרם שברא העולם. גאות לבש, תהלים צ"ג. אור כשלמה, שם ק"ד, ב'. עשית בם, בשמים. ורצוא ושוב, כנוי למלאכים ע"פ יחזקאל א', י"ד בנחת, ברצון. בקרן שמן, במקום טוב ותפס ל' ישעיה ה', א'. עזר כנגדו, אשתו של אדם. די מחסורו, גם נתת לו כל די מחסורו, ול' דברים ט"ו, ח' סוף. בידו תתה, נתת, והוא לשון תהלים ח', ז'. להעלות מהם, מן הבהמות שנתן הקב"ה לאדה"ר ורומז בזה לדרוש חז"ל בשבת כ"ח ע"ב שור שהקריב אדה"ר וכו'. כתונת לשרת, כתנות אור. יודוך ה' תהלים קמ"ה, י'. כל פעלת ל' משלי ט"ז, ד'.

נוהגים לומר בכל יום השיר שהיו הלוים אומרים בַּמקדש ואחריו אומרים קדיש יתום.

ואומרים ברִאשון בשבת הַיּוֹם יוֹם רִאשׁוֹן בַּשַּׁבָּת שֶׁבּוֹ הַלְוִיִּם הָיוּ אוֹמְרִים בַּמִּקְדָּשׁ:

לְדָוִד מִזְמוֹר· לַיהוָה הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ תֵּבֵל וְיֹשְׁבֵי בָהּ: כִּי הוּא עַל־יַמִּים יְסָדָהּ וְעַל־נְהָרוֹת יְכוֹנְנֶהָ: מִי־יַעֲלֶה בְהַר יְהוָה וּמִי־יָקוּם בִּמְקוֹם קָדְשׁוֹ: נְקִי כַפַּיִם וּבַר לֵבָב אֲשֶׁר לֹא־נָשָׂא לַשָּׁוְא נַפְשִׁי וְלֹא נִשְׁבַּע לְמִרְמָה: יִשָּׂא בְרָכָה מֵאֵת יְהוָה וּצְדָקָה מֵאֱלֹהֵי יִשְׁעוֹ: זֶה דּוֹר דֹּרְשָׁו מְבַקְשֵׁי פָנֶיךָ יַעֲקֹב סֶלָה: שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וְהִנָּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבוֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד: מִי זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד יְהוָה עִזּוּז וְגִבּוֹר יְהוָה גִּבּוֹר מִלְחָמָה: שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד: מִי הוּא זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד יְהוָה צְבָאוֹת הוּא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד סֶלָה: קדיש יתום.

בשני בשבת אומרים. הַיּוֹם יוֹם שֵׁנִי בַּשַּׁבָּת שֶׁבּוֹ הַלְוִיִּם הָיוּ אוֹמְרִים בַּמִּקְדָּשׁ:

שִׁיר מִזְמוֹר לִבְנֵי־קֹרַח: גָּדוֹל יְהוָה וּמְהֻלָּל מְאֹד בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ הַר־קָדְשׁוֹ: יְפֵה נוֹף מְשׂוֹשׂ כָּל־הָאָרֶץ הַר־צִיּוֹן יַרְכְּתֵי צָפוֹן קִרְיַת מֶלֶךְ רָב: אֱלֹהִים בְּאַרְמְנוֹתֶיהָ נוֹדַע לְמִשְׂגָּב: כִּי־הִנֵּה הַמְּלָכִים נוֹעֲדוּ עָבְרוּ יַחְדָּו: הֵמָּה רָאוּ כֵּן תָּמָהוּ נִבְהֲלוּ נֶחְפָּזוּ: רְעָדָה אֲחָזָתַם שָׁם חִיל כַּיּוֹלֵדָה: בְּרוּחַ קָדִים תְּשַׁבֵּר אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ: כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן רָאִינוּ בְּעִיר יְהוָה־צְבָאוֹת בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהִים יְכוֹנְנֶהָ עַד־עוֹלָם סֶלָה: דִּמִּינוּ אֱלֹהִים חַסְדֶּךָ בְּקֶרֶב הֵיכָלֶךָ: כְּשִׁמְךָ אֱלֹהִים כֵּן תְּהִלָּתְךָ עַל־קַצְוֵי־אֶרֶץ צֶדֶק מָלְאָה יְמִינֶךָ: יִשְׂמַח הַר־צִיּוֹן תָּגֵלְנָה בְּנוֹת יְהוּדָה לְמַעַן מִשְׁפָּטֶיךָ: סֹבּוּ צִיּוֹן וְהַקִּיפוּהָ סִפְרוּ מִגְדָּלֶיהָ: שִׁיתוּ לִבְּכֶם לְחֵילָהּ פַּסְּגוּ אַרְמְנוֹתֶיהָ לְמַעַן תְּסַפְּרוּ לְדוֹר אַחֲרוֹן: כִּי זֶה אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ עוֹלָם וָעֶד הוּא יְנַהֲגֵנוּ עַל־מוּת: קדיש יתום.

בשלישי בשבת אומרים. הַיּוֹם יוֹם שְׁלִישִׁי בַּשַּׁבָּת שֶׁבּוֹ הַלְוִיִּם הָיוּ אוֹמְרִים בַּמִּקְדָּשׁ:

מִזְמוֹר לְאָסָף· אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת־אֵל בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט: עַד־מָתַי תִּשְׁפְּטוּ־עָוֶל וּפְנֵי רְשָׁעִים תִּשְׂאוּ־סֶלָה: שִׁפְטוּ־דַל וְיָתוֹם עָנִי וָרָשׁ הַצְדִּיקוּ:

מזמורים של יום. המנהג לומר בכל יום המזמור שהיו הלוים אומרים אותו בבהמ"ק (תמיד פרק ז' משנה ד' ור"ה דף ל"א) ומזמורים אחרים לפי ענין הימים מקורו במס' סופרים פ' י"ח. גם הרמב"ם בסדר תפלות כתב וז"ל נהגו מקצת העם לקרות בכל יום מזמור שהיו הלוים אומרים בבהמ"ק באותו יום, וקורין לדוד אליך ה' נפשי אשא (מזמור כ"ה) כל המזמור עכ"ל והספרדים אומרים במקום מזמור כ"ה הזה את מזמור פ"ו הטה ה' אזנך, וכן כתבו אבן ירחי ואבודרהם, והאשכנזים אומרים במקומו מזמור פ"ג אלהים אל דמי לך, מזכירו הכל בו בסימן מ"ג. ומ"ד. ומ"ה. וקי"ד.

תְּהִלָּתְךָ הת"ו בגעיא והתנה בטעם דחי כן בכל ס"מ וכל"ל ותבת כְּשִׁמְךָ טעמה מהפך לגרמה המפסיק, ושעור הפסוק כפירושו הוא, אלהים, כשמך כן תהלתך על קצוי ארץ וימינך מלאה צדק. סִפְּרוּ ל' ספירה ומנין כמו דה"א כ"ח, ב'. וע"ב הפ"א רפויה. לְחֵילָהּ הה"א רפויה עפ"ה.

פַּלְּטוּ־דַל וְאֶבְיוֹן מִיַּד רְשָׁעִים הַצִּילוּ: לֹא יָדְעוּ וְלֹא יָבִינוּ בַּחֲשֵׁכָה יִתְהַלָּכוּ יִמּוֹטוּ כָּל־מוֹסְדֵי אָרֶץ: אֲנִי אָמַרְתִּי אֱלֹהִים אַתֶּם וּבְנֵי עֶלְיוֹן כֻּלְּכֶם: אָכֵן כְּאָדָם תְּמוּתוּן וּכְאַחַד הַשָּׂרִים תִּפֹּלוּ: קוּמָה אֱלֹהִים שָׁפְטָה הָאָרֶץ כִּי־אַתָּה תִנְחַל בְּכָל־הַגּוֹיִם: קדיש יתום

ברביעי בשבת אומרים. הַיּוֹם יוֹם רְבִיעִי בְּשַׁבָּת שֶׁבּוֹ הַלְוִיִּם הָיוּ אוֹמְרִים בְּמִקְדָּשׁ:

אֵל־נְקָמוֹת יְהוָה אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ: הִנָּשֵׂא שֹׁפֵט הָאָרֶץ הָשֵׁב גְּמוּל עַל־גֵּאִים: עַד־מָתַי רְשָׁעִים יְהוָה עַד־מָתַי רְשָׁעִים יַעֲלֹזוּ: יַבִּיעוּ יְדַבְּרוּ עָתָק יִתְאַמְּרוּ כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן: עַמְּךָ יְהוָה יְדַכְּאוּ וְנַחֲלָתְךָ יְעַנּוּ: אַלְמָנָה וְגֵר יַהֲרֹגוּ וִיתוֹמִים יְרַצֵּחוּ: וַיֹּאמְרוּ לֹא יִרְאֶה־יָּהּ וְלֹא־יָבִין אֱלֹהֵי יַעֲקֹב: בִּינוּ בֹּעֲרִים בָּעָם וּכְסִילִים מָתַי תַּשְׂכִּילוּ: הֲנֹטַע אֹזֶן הֲלֹא יִשְׁמָע אִם־יֹצֵר עַיִן הֲלֹא יַבִּיט: הֲיֹסֵר גּוֹיִם הֲלֹא יוֹכִיחַ הַמְלַמֵּד אָדָם דָּעַת: יְהוָה יֹדֵעַ מַחְשְׁבוֹת אָדָם כִּי הֵמָּה הָבֶל: אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר־תְּיַסְּרֶנּוּ יָּהּ וּמִתּוֹרָתְךָ תְלַמְּדֶנּוּ: לְהַשְׁקִיט לוֹ מִימֵי רָע עַד־יִכָּרֶה לָרָשָׁע שָׁחַת: כִּי לֹא־יִטֹּשׁ יְהוָה עַמּוֹ וְנַחֲלָתוֹ לֹא יַעֲזֹב: כִּי־עַד־צֶדֶק יָשׁוּב מִשְׁפָּט וְאַחֲרָיו כָּל־יִשְׁרֵי־לֵב: מִי־יָקוּם לִי עִם־מְרֵעִים מִי־יִתְיַצֵּב לִי עִם־פֹּעֲלֵי אָוֶן: לוּלֵי יְהוָה עֶזְרָתָה לִּי כִּמְעַט שָׁכְנָה דוּמָה נַפְשִׁי: אִם־אָמַרְתִּי מָטָה רַגְלִי חַסְדְּךָ יְהוָה יִסְעָדֵנִי: בְּרֹב שַׂרְעַפַּי בְּקִרְבִּי תַּנְחוּמֶיךָ יְשַׁעַשְׁעוּ נַפְשִׁי: הַיְחָבְרְךָ כִּסֵּא הַוּוֹת יֹצֵר עָמָל עֲלֵי־חֹק: יָגוֹדּוּ עַל־נֶפֶשׁ צַדִּיק וְדָם נָקִי יַרְשִׁיעוּ: וַיְהִי יְהוָה לִי לְמִשְׂגָּב וֵאלֹהַי לְצוּר מַחְסִי: וַיָּשֶׁב עֲלֵיהֶם אֶת־אוֹנָם וּבְרָעָתָם יַצְמִיתֵם יַצְמִיתֵם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ: (ויש מוסיפים עוד פסוק זה:) לְכוּ נְרַנְּנָה לַיהוָה נָרִיעָה לְצוּר יִשְׁעֵנוּ:) קדיש יתום.

בחמישי בשבת אומרים. הַיּוֹם יוֹם חֲמִישִׁי בְּשַׁבָּת שֶׁבּוֹ הַלְוִיִּם הָיוּ אוֹמְרִים בְּמִקְדָּשׁ:

לַמְנַצֵּחַ עַל־הַגִּתִּית לְאָסָף: הַרְנִינוּ לֵאלֹהִים עוּזֵּנוּ הָרִיעוּ לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב: שְׂאוּ־זִמְרָה וּתְנוּ־תֹף כִּנּוֹר נָעִים עִם־נָבֶל: תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר בַּכֶּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ: כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב: עֵדוּת בִּיהוֹסֵף שָׂמוֹ בְּצֵאתוֹ עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם שְׂפַת לֹא־יָדַעְתִּי אֶשְׁמָע: הֲסִירוֹתִי מִסֵּבֶל שִׁכְמוֹ כַּפָּיו מִדּוּד תַּעֲבֹרְנָה: בַּצָּרָה קָרָאתָ וָאֲחַלְּצֶךָּ אֶעֶנְךָ בְּסֵתֶר רַעַם אֶבְחָנְךָ עַל־מֵי מְרִיבָה

יראה־יָּה וכן תיסרנו יָּה, היו״ד בדגש, ונמנין במסורת בתוך י״א מלין דגושין בתר יהו״א כלא מלעל. וטעם יראה־יה דגוש בכללו ע״פ דין דחיק כמו יִרְאֶה־לּוֹ (בראשית כ״ב, ח׳) וּמִשְׁנֶה־כֶּסֶף (מ״ג, ט״ו) יַרְבֶּה־לּוֹ (דברים י״ז, י״ז). הֲנֹטַע מלרע בטעם כמו יֹצֵר עַיִן. וְשֹׁסַע שֶׁסַע (ויקרא י״א, ז׳) וע״פ הכלל אלא יסוג הטעם לאחור בבינוני קל, וראה מכלול דף י״א.

סֶלָה: שְׁמַע עַמִּי וְאָעִידָה בָּךְ יִשְׂרָאֵל אִם־תִּשְׁמַע־לִי: לֹא־יִהְיֶה בְךָ אֵל זָר
וְלֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל נֵכָר: אָנֹכִי יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ הַמַּעַלְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם הַרְחֶב־
פִּיךָ וַאֲמַלְאֵהוּ: וְלֹא־שָׁמַע עַמִּי לְקוֹלִי וְיִשְׂרָאֵל לֹא־אָבָה לִי: וָאֲשַׁלְּחֵהוּ בִּשְׁרִירוּת
לִבָּם יֵלְכוּ בְּמוֹעֲצוֹתֵיהֶם: לוּ עַמִּי שֹׁמֵעַ לִי יִשְׂרָאֵל בִּדְרָכַי יְהַלֵּכוּ: כִּמְעַט
אוֹיְבֵיהֶם אַכְנִיעַ וְעַל־צָרֵיהֶם אָשִׁיב יָדִי: מְשַׂנְאֵי יְהֹוָה יְכַחֲשׁוּ־לוֹ וִיהִי עִתָּם
לְעוֹלָם: וַיַּאֲכִילֵהוּ מֵחֵלֶב חִטָּה וּמִצּוּר דְּבַשׁ אַשְׂבִּיעֶךָ: קדיש יתום.

בששי בשבת אומרים. הַיּוֹם יוֹם שִׁשִּׁי בְּשַׁבָּת שֶׁבּוֹ הַלְוִיִּם הָיוּ אוֹמְרִים בְּמִקְדָּשׁ:

יְהֹוָה מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ, לָבֵשׁ יְהֹוָה עֹז הִתְאַזָּר אַף־תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל־תִּמּוֹט:
נָכוֹן כִּסְאֲךָ מֵאָז, מֵעוֹלָם אָתָּה: נָשְׂאוּ נְהָרוֹת, יְהֹוָה, נָשְׂאוּ נְהָרוֹת קוֹלָם יִשְׂאוּ
נְהָרוֹת דָּכְיָם: מִקֹּלוֹת מַיִם רַבִּים אַדִּירִים מִשְׁבְּרֵי־יָם אַדִּיר בַּמָּרוֹם יְהֹוָה:
עֵדֹתֶיךָ נֶאֶמְנוּ מְאֹד לְבֵיתְךָ נַאֲוָה־קֹּדֶשׁ יְהֹוָה לְאֹרֶךְ יָמִים: קדיש יתום.

נוהגים בהרבה קהלות לומר בכל יום אחר שיר של יום מזמור פ"ג, ונהגו הרבה קהלות שאין לאמרו בימים שאין אומרים תחנון (ועיין בכל בו ס' מ"ב). ובאותן הקהלות שאומרים שיר היחוד לאחר עלינו אומרים מזמור זה אחר שיר היחוד. ובכל מקום א"א אותו בבית אבל.

שִׁיר מִזְמוֹר לְאָסָף: אֱלֹהִים אַל־דֳּמִי־לָךְ אַל־תֶּחֱרַשׁ וְאַל־תִּשְׁקֹט אֵל:
כִּי־הִנֵּה אוֹיְבֶיךָ יֶהֱמָיוּן וּמְשַׂנְאֶיךָ נָשְׂאוּ רֹאשׁ: עַל־עַמְּךָ יַעֲרִימוּ סוֹד וְיִתְיָעֲצוּ
עַל־צְפוּנֶיךָ: אָמְרוּ לְכוּ וְנַכְחִידֵם מִגּוֹי וְלֹא־יִזָּכֵר שֵׁם־יִשְׂרָאֵל עוֹד: כִּי נוֹעֲצוּ
לֵב יַחְדָּו עָלֶיךָ בְּרִית יִכְרֹתוּ: אָהֳלֵי אֱדוֹם וְיִשְׁמְעֵאלִים מוֹאָב וְהַגְרִים: גְּבָל
וְעַמּוֹן וַעֲמָלֵק פְּלֶשֶׁת עִם־יֹשְׁבֵי צוֹר: גַּם־אַשּׁוּר נִלְוָה עִמָּם הָיוּ זְרוֹעַ לִבְנֵי־
לוֹט סֶלָה: עֲשֵׂה־לָהֶם כְּמִדְיָן כְּסִיסְרָא כְיָבִין בְּנַחַל קִישׁוֹן: נִשְׁמְדוּ בְעֵין־דֹּאר
הָיוּ דֹּמֶן לָאֲדָמָה: שִׁיתֵמוֹ נְדִיבֵמוֹ כְּעֹרֵב וְכִזְאֵב וּכְזֶבַח וּכְצַלְמֻנָּע כָּל־נְסִיכֵמוֹ:
אֲשֶׁר אָמְרוּ נִירְשָׁה לָּנוּ אֵת נְאוֹת אֱלֹהִים: אֱלֹהַי שִׁיתֵמוֹ כַגַּלְגַּל כְּקַשׁ לִפְנֵי־
רוּחַ: כְּאֵשׁ תִּבְעַר־יָעַר וּכְלֶהָבָה תְּלַהֵט הָרִים: כֵּן תִּרְדְּפֵם בְּסַעֲרֶךָ וּבְסוּפָתְךָ
תְבַהֲלֵם: מַלֵּא פְנֵיהֶם קָלוֹן וִיבַקְשׁוּ שִׁמְךָ יְהֹוָה: יֵבֹשׁוּ וְיִבָּהֲלוּ עֲדֵי־עַד וְיַחְפְּרוּ
וְיֹאבֵדוּ: וְיֵדְעוּ כִּי־אַתָּה שִׁמְךָ יְהֹוָה לְבַדֶּךָ עֶלְיוֹן עַל־כָּל־הָאָרֶץ: קדיש יתום.

אשביעך נקד רפה על הכ"ף בכ"י וכן גם בדפוסים קדמונים הכ"ף רפויה, והוא הנכון ע"פ הכלל כי עתידי ובינוני הפעיל לא ינחו הכ"ף דגושה באס"ף בלבד כשהם סמוכי לסד"י ה"א, וע"כ ישחיתך (דברים ד', ל"א) נמיתך (ירמיה ל"ח, כ"ה) אוכיחך (תהלים נ', ח') משביעך (מ"א כ"ב, ט"ז) ודומיהם כולם רפויי הכ"ף.

קדיש דרבנן.

אחר אמירת הקדישים על המזמורים נוהגים ללמוד מעט במשנה או במדרש ואגדה ואחר הלמוד אומרים אמר ר"א אמר ר"ח תלמידי חכמים מרבים שלום וכו', או ר' חנניא ב"ע אומר רצה הקב"ה לזכות וכו' ואומרים היתומים והאבלים קדיש דרבנן, והוא ע"פ נוסחא זאת.

וְעַתָּה יִגְדַּל־נָא כֹּחַ אֲדֹנָי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לֵאמֹר: זְכֹר רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה:

יתום. יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא בְּעָלְמָא דִּי־בְרָא כִרְעוּתֵהּ. וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דִּי־כָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב, וְאִמְרוּ אָמֵן.

יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא.

יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדַּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלַּל שְׁמֵהּ דִּי־קֻדְשָׁא. בְּרִיךְ הוּא לְעֵלָּא מִן־כָּל־בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא דִּי־אֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן:

עַל יִשְׂרָאֵל וְעַל רַבָּנָן וְעַל תַּלְמִידֵיהוֹן וְעַל כָּל־תַּלְמִידֵי תַלְמִידֵיהוֹן וְעַל כָּל־מָן דִּי עָסְקִין בְּאוֹרַיְתָא דִּי בְּאַתְרָא הָדֵין וְדִי בְּכָל־אֲתַר וַאֲתַר יְהֵא לְהוֹן (ולכון) שְׁלָמָא רַבָּא חִנָּא וְחִסְדָּא וְרַחֲמִין וְחַיִּין אֲרִיכִין וּמְזוֹנָא רְוִיחָא וּפֻרְקָנָא מִן־קֳדָם אֲבוּהוֹן דִּי בִשְׁמַיָּא, וְאִמְרוּ אָמֵן:

ק'. יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם:

יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּא מִן־שְׁמַיָּא וְחַיִּים עָלֵינוּ וְעַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל, וְאִמְרוּ אָמֵן:

ק'. עֶזְרִי מֵעִם יְיָ עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:

עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא (בְּרַחֲמָיו) יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל, וְאִמְרוּ אָמֵן:

על ישראל, הניחו הרמב"ם, ויש בו כמה שנויי נוסחא בסדורים, וזו שלמעלה אחז בה רוו"ה בסדורו ע"פ סדור ווי"ל, ובספרי תולדות חיים דף קט"ו הבאתי עוד נוסחא אחרת. ועל רבנן, ועל הרבנים שלנו, ולפי האמתית שבדניאל ועזרא היה דינו להיות רַבָּנָנָא, כמו אלהָנָא, אבהתָנָא, מלכָּנָא ורברבָּנָא (תרגום ירמיה מ"ד, י"ג), וקראוהו על דרך ל' סורית, וכן אמרו מָרָן די בשמיא במקום מָרָנָא. מָן תרגום של מִי, ונקודו בקמץ וכמו שנמצא בעקרא כי"י כל מָן שבדניאל ועזרא קמוצים, והוא הנכון בעדות המסרת בתהלים ס"א שאמרה על מַן ימנוהו „לית פתח", הרי ברור כי כל השאר קמוצים. די באתרא הדין, אשר במקום הזה. ותבת הָדֵין מחוברת מן ג' תבות הָא־דֵין כלומר הא זה, וראה תולדות חיים דף קט"ו. יהא להון (ולכון), נבדק שפט בעל ווי"ל כי מלת ולכון אך למותר היא (וכמו שגם בסדורי ספרדיים איננה) להיות הנוסחא אומרה בל' נסתר והכל נכלל. ולא יתכן לפרש כי יאמר ולכון בעבור אותם מן הקהל שאינם יכולים לעסוק בתורה, כי אין זה דרך תפלה שיפנה המתפלל בתפלתו מנסתר לנוכח וגם לנסתר, וע"כ סגרתי המלה. ופֻרְקָנָא פ"א בקמץ חטוף כמו שבארתי בדף 100. מן קדם אבוהון דִי בִשמיא ואמרו אמן, ככה הנכון כמו בנוסח תתקבל צלותהון, וכן הוא ברמב"ם; ואבודרהם גורס מן קדם מרא שמיא וארעא ואמרו אמן, וגם הוא יתכן וכן הוא במחזור רומא וסדורי הספרדים גם בסדור של ר' עזריאל. אך מה שנקלט דפוסים אבוהון דשמיא וארעא וא"א היא נוסחא מורכבת מן שתי הנוסחאות הנאמרות ואיננה נכונה ולא נמצא כך הלשון בשום מקום שנקרא הקב"ה אביהם של שמים וארץ, אבל כך נמצא, משעבדין את לבם לאביהם שֶׁבַּשָּׁמַיִם (ר"ה כ"ט), על מי יש לנו להשען על אבינו שֶׁבַּשָּׁמַיִם (סוטה מ"ט), ובתפלה אבינו שֶׁבַּשָּׁמַיִם עשה עמנו חסד.

נוהגים לומר אחר תפלת שחרית וערבית השיר יגדל.

יִגְדַּל אֱלֹהִים חַי וְיִשְׁתַּבַּח נִמְצָא וְאֵין עֵת אֶל־מְצִיאוּתוֹ:
אֶחָד וְאֵין יָחִיד כְּיִחוּדוֹ נֶעְלָם וְגַם אֵין סוֹף לְאַחְדּוּתוֹ:
אֵין לוֹ דְּמוּת הַגּוּף וְאֵינוֹ גוּף לֹא נַעֲרוֹךְ אֵלָיו קְדֻשָּׁתוֹ:
קַדְמוֹן לְכָל־דָּבָר אֲשֶׁר נִבְרָא רִאשׁוֹן וְאֵין רֵאשִׁית לְרֵאשִׁיתוֹ:
הִנּוֹ אֲדוֹן עוֹלָם לְכָל־נוֹצָר יוֹרֶה גְדֻלָּתוֹ וּמַלְכוּתוֹ:
שֶׁפַע נְבוּאָתוֹ נְתָנוֹ אֶל־ אַנְשֵׁי סְגֻלָּתוֹ וְתִפְאַרְתּוֹ:
לֹא קָם בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה עוֹד נָבִיא וּמַבִּיט אֶת־תְּמוּנָתוֹ:
תּוֹרַת אֱמֶת נָתַן לְעַמּוֹ אֵל עַל־יַד נְבִיאוֹ נֶאֱמַן בֵּיתוֹ:
לֹא יַחֲלִיף הָאֵל וְלֹא יָמִיר דָּתוֹ לְעוֹלָמִים לְזוּלָתוֹ:
צוֹפֶה וְיוֹדֵעַ סְתָרֵינוּ מַבִּיט לְסוֹף דָּבָר בְּקַדְמָתוֹ:
גּוֹמֵל לְאִישׁ חֶסֶד כְּמִפְעָלוֹ נוֹתֵן לְרָשָׁע רָע כְּרִשְׁעָתוֹ:
יִשְׁלַח לְקֵץ יָמִין מְשִׁיחֵנוּ לִפְדּוֹת מְחַכֵּי קֵץ יְשׁוּעָתוֹ:
מֵתִים יְחַיֶּה אֵל בְּרֹב חַסְדּוֹ בָּרוּךְ עֲדֵי־עַד שֵׁם תְּהִלָּתוֹ:

יגדל, שיר יפה אף נעים המביא בחרוזים את שלש עשרה עקרי אמונת בית ישראל אשר העמידן הרמב"ם בפירושו למשנה סנהדרין ראש פרק חלק ונתקבלו בכל תפוצות ישראל. ומשקל השיר הזה הוא ב' תנועות ויתד וב' תנועות בדלת ובסוגר, ולפי מה שמצא רש"ד לוצאטו נ"ע מחברו הוא ר' דניאל בר יהודה דיין (ראה במבוא שלו למחזור בני רומא דף י"ח). וכתב בעל יוסף אומץ סמן ס' נוהגים לומר אחר כל תפלה יגדל בארץ אשכנז, לכן טוב ללמוד פירושו בדקדוק ולאמרו בכיוון עכ"ל. נמצא, הקב"ה הוא הנמצא השלם, כי מציאותו איננה מציאות בזמן, לא כמו הנבראים אשר מציאותם תלויה בזמן, ובבלי זמן אין נמצא, אבל השם ב"ה מציאותו למעלה מן הזמן ובהעדר זמן ג"כ נמצא. ואין יחיד כיחודו, כי כל דבר בעולם אף אם נאמר עליו שהוא אחד, בכל זאת איננו אחד בהחלט בעבור שהוא מורכב מיסודות הרבה ובעבור שנמצא ממינו אחד אחר הדומה לו, לא כן אחדות של השם ב"ה היא אחדות שלמה אחד אמתי שאינו מורכב ואינו נחלק לאחדים רבים ואין דומה לו כלל ואין יחידות בעולם כיחודו. נֶעְלָם העי"ן בשבא והלמ"ד קמוצה, כי שם דבר הוא כמו סוף קהלת. אין לו דמות הגוף, אין בו שום מקרה גופי. ואינו גוף, יש מפרשים, גם אין לדמותו למלאכים שהם שכלים נפרדים ואינם גוף, ולפי פירוש זה יהיה שעור החרוז „אין לו דמות הגוף ואין לו דמות של אינו גוף"; אמנם אין צורך לדוחק זה, והנכון כי ואינו גוף שב גם הוא על השם, ואמר הפייטן אין לו דמות הגוף, כדי לשלול מן השם כל מקרים ומאורעות גופיים, ולמען לא יחשוב אדם אפשר שהשם אינו גוף כגוף בשר ודם אבל הוא גוף יותר בהיר וזכוך ומעולה לכן אמר עוד ואינו גוף, ר"ל אין לו עצמות גוף כלל. לא נערוך, עפ"ה אל מי תדמיון אל ומה דמות תערכו לו (ישעיה מ', י"ח). ראשון ואין ראשית לראשיתו, מליצה זאת לקוחה מחובות הלבבות שער היחוד פרק ו'. נִבְרָא הלמ"ד בקמץ כי שם דבר הוא. יורה גדלתו, בריאת העולם מאין ליש היא מורה על גדולת השם ומלכותו על כל, וע"כ חובתנו לעבוד לו לבדו ולא לזולתו. שפע, ל' שפע ימים (דברים ל"ג, י"ט). אנשי סגלתו, אנשי אומה ישראלית שהיא סגולתו, כמו שכתוב והייתם לי סגלה (שמות י"ט, ה'). ותפארתו, כמו שכתוב לישראל תפארתי (ישעיה מ"ו, י"ג), וראה בכוזרי מאמר א' ס' כ"ה וק"ג. נאמן ביתו, משה רבינו ע"פ הכתוב במדבר י"ב, ז'. והמ"ם פתוחה כי התבה סמוכה. לעולמים, לשון רבים, ר"ל לא בעולם הזה ולא בעולם הבא. לזולתו, לדת אחרת. והנה כפי משפט הלשון היה ראוי לומר לְזוּלָתָהּ שב למלת דתו שהיא ל' נקבה, ומפני שווי החרוזים לחתום כולם על תנועת ו' אמר לזולתו. צופה, רואה. בקדמתו, קודם שנולד. ויש לומר בְּקַדְמָתוֹ המ"ם בקמץ על משקל תשבן לקדמתן (יחזקאל ט"ז, נ"ה). גומל, שעור החרוז, גומל חסד לכל איש כמפעלו ונותן רע לכל רשע כרשעתו. ימין, כמו ימים במ"ם, ותפש המחבר לשון סוף דניאל. ברוך עדי עד, חתם המחבר בשבח השם כמו שפתח בשבחו. ויש לדעת כי בסדורי ספרדים עוד תוספת חרוז וז"ל
אֵלֶּה שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לְעִקָּרִים הֵן הֵם יְסוֹד דַּת אֵל וְתוֹרָתוֹ:

נכון לומר בכל יום ד' זכירות אלו:

לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת־יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ:
זָכוֹר אֶת־יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב. פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־רָאוּ עֵינֶיךָ:
זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם: אֲשֶׁר קָרְךָ בַּדֶּרֶךְ וַיְזַנֵּב בְּךָ כָּל־הַנֶּחֱשָׁלִים אַחֲרֶיךָ וְאַתָּה עָיֵף וְיָגֵעַ וְלֹא יָרֵא אֱלֹהִים: וְהָיָה בְּהָנִיחַ יְיָ אֱלֹהֶיךָ לְךָ מִכָּל־אֹיְבֶיךָ מִסָּבִיב בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יְיָ־אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ תִּמְחֶה אֶת־זֵכֶר עֲמָלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם לֹא תִּשְׁכָּח: זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה יְיָ אֱלֹהֶיךָ לְמִרְיָם בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם:

נכון לומר אלה המזמורים לסיום התפלה בשחרית מנחה וערבית:

מִזְמוֹר לְדָוִד. יְהוָה רֹעִי לֹא אֶחְסָר: בִּנְאוֹת דֶּשֶׁא יַרְבִּיצֵנִי עַל־מֵי מְנֻחוֹת יְנַהֲלֵנִי: נַפְשִׁי יְשׁוֹבֵב יַנְחֵנִי בְמַעְגְּלֵי־צֶדֶק לְמַעַן שְׁמוֹ: גַּם כִּי־אֵלֵךְ בְּגֵיא צַלְמָוֶת לֹא־אִירָא רָע כִּי־אַתָּה עִמָּדִי שִׁבְטְךָ וּמִשְׁעַנְתֶּךָ הֵמָּה יְנַחֲמֻנִי: תַּעֲרֹךְ לְפָנַי שֻׁלְחָן נֶגֶד צֹרְרָי דִּשַּׁנְתָּ בַשֶּׁמֶן רֹאשִׁי כּוֹסִי רְוָיָה: אַךְ טוֹב וָחֶסֶד יִרְדְּפוּנִי כָּל־יְמֵי חַיָּי וְשַׁבְתִּי בְּבֵית יְהוָה לְאֹרֶךְ יָמִים:

לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינֹת מִזְמוֹר שִׁיר: אֱלֹהִים יְחָנֵּנוּ וִיבָרְכֵנוּ יָאֵר פָּנָיו אִתָּנוּ סֶלָה: לָדַעַת בָּאָרֶץ דַּרְכֶּךָ בְּכָל־גּוֹיִם יְשׁוּעָתֶךָ: יוֹדוּךָ עַמִּים׀ אֱלֹהִים יוֹדוּךָ עַמִּים כֻּלָּם: יִשְׂמְחוּ וִירַנְּנוּ לְאֻמִּים כִּי־תִשְׁפֹּט עַמִּים מִישֹׁר וּלְאֻמִּים בָּאָרֶץ תַּנְחֵם סֶלָה: יוֹדוּךָ עַמִּים׀ אֱלֹהִים יוֹדוּךָ עַמִּים כֻּלָּם: אֶרֶץ נָתְנָה יְבוּלָהּ יְבָרְכֵנוּ אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ: יְבָרְכֵנוּ אֱלֹהִים וְיִירְאוּ אוֹתוֹ כָּל־אַפְסֵי־אָרֶץ:

בבקר ובערב אחר כל התפלות יאמר זה:

אבענדס אונד מארגענס אן שלוססע אללער תפלות זאגט מאן דיעזעס:

יְהִי יְיָ אֱלֹהֵינוּ עִמָּנוּ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם־אֲבֹתֵינוּ אַל־יַעַזְבֵנוּ וְאַל־יִטְּשֵׁנוּ: לְהַטּוֹת לְבָבֵנוּ אֵלָיו לָלֶכֶת בְּכָל־דְּרָכָיו וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְחֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו אֲשֶׁר צִוָּה אֶת־אֲבֹתֵינוּ: וְיִהְיוּ דְבָרַי אֵלֶּה אֲשֶׁר הִתְחַנַּנְתִּי לִפְנֵי יְיָ קְרֹבִים אֶל־יְיָ אֱלֹהֵינוּ יוֹמָם וָלָיְלָה לַעֲשׂוֹת מִשְׁפַּט עַבְדּוֹ וּמִשְׁפַּט עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ: לְמַעַן דַּעַת כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד: יְיָ נְחֵנִי בְצִדְקָתֶךָ לְמַעַן שׁוֹרְרָי הַיְשַׁר לְפָנַי דַּרְכֶּךָ: וַאֲנִי בְּתֻמִּי אֵלֵךְ פְּדֵנִי וְחָנֵּנִי. כִּי־יָחִיד וְעָנִי אָנִי: רַגְלִי עָמְדָה בְמִישׁוֹר בְּמַקְהֵלִים אֲבָרֵךְ יְיָ: יְיָ שֹׁמְרִי יְיָ צִלִּי עַל־יַד יְמִינִי: עֶזְרִי מֵעִם יְיָ עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: יְיָ יִשְׁמָר־צֵאתִי וּבוֹאִי

למען תזכר, אמירת זכירות הללו ע"פ כתבי האר"י ז"ל. וזה הפסוק למען תזכר הוא בדברים ט"ז, ג'. זכור את יום, לא בא כן במקרא אבל מורכב משני הפסוקים דברים ד', י'. וט'. זכור את אשר עשה לך סוף פ' כי תצא. זכור את אשר עשה ה', דברים כ"ד, ט'.

מזמור לדוד, מזמור כ"ג. וס"ז. ואמירתן אחר כל ג' תפלות ע"פ האר"י ז"ל (נגיד ומצוה דף ל"ב, ב'. וקצור גודל ס' כ"ד.)

יהי ה' אלהינו, מחובר מפסוקי המקרא. וזה הפסוק והשלשה שלאחריו הם מ"א ח', נ"ז עד ס"א. ה' נחני תהלים ה', ט'. ומובא גם בס' רב עמרם. ואני בתמי, שם כ"ו, י"א. כי יחיד, שם כ"ה, ט"ז.

לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם: הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן־הַשָּׁמַיִם וּבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְאֵת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ:

אֵל הַכָּבוֹד אֶתֵּן לְךָ שִׁיר וְהַלֵּל· וְאֶעֱבָד־לְךָ יוֹם וָלַיִל: בָּרוּךְ יָחִיד וּמְיֻחָד· הָיָה הֹוֶה וְיִהְיֶה: יְיָ אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא· הוּא אֱלֹהִים חַיִּים· מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם לָעַד וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים: בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי יְיָ:

אם בדעתו לעסוק באותו יום במשא ומתן יוסיף לומר אלו פסוקים:

עֶזְרִי מֵעִם יְיָ עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: הַשְׁלֵךְ עַל־יְיָ יְהָבְךָ וְהוּא יְכַלְכְּלֶךָ: שְׁמָר־תָּם וּרְאֵה יָשָׁר כִּי־אַחֲרִית לְאִישׁ שָׁלוֹם: בְּטַח בַּייָ וַעֲשֵׂה טוֹב שְׁכָן אֶרֶץ וּרְעֵה אֱמוּנָה: הִנֵּה אֵל יְשׁוּעָתִי אֶבְטַח וְלֹא אֶפְחָד· כִּי עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ יְיָ וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה: רִבּוֹנוֹ שֶׁל־עוֹלָם· בְּדִבְרֵי קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר הַבּוֹטֵחַ בַּייָ חֶסֶד יְסוֹבְבֶנּוּ· וְכָתוּב וְאַתָּה מְחַיֶּה אֶת־כֻּלָּם· יְיָ אֱלֹהִים אֱמֶת תֵּן בְּרָכָה וְהַצְלָחָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדַי· כִּי בָטַחְתִּי בְךָ שֶׁעַל יָדֵי מַשָּׂא וּמַתָּן וַעֲסָקִים שֶׁלִּי תִּשְׁלַח לִי בְּרָכָה כְּדֵי שֶׁאוּכַל לְפַרְנֵס אֶת־עַצְמִי וּבְנֵי בֵיתִי בְּנַחַת וְלֹא בְצַעַר בְּהֶתֵּר וְלֹא בְאִסּוּר לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם וִיקֻיַּם בִּי מִקְרָא שֶׁכָּתוּב הַשְׁלֵךְ עַל־יְיָ יְהָבְךָ וְהוּא יְכַלְכְּלֶךָ· אָמֵן:

כשיוצא מבה"כ ישב מעט ויאמר:

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת־פָּנֶיךָ:

ואח"כ יעמוד וישתחוה מול ארון הקודש ויאמר פסוקים אלו:

כִּי כָּל־הָעַמִּים יֵלְכוּ אִישׁ בְּשֵׁם אֱלֹהָיו· וַאֲנַחְנוּ נֵלֵךְ בְּשֵׁם־יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד: עֶזְרִי מֵעִם יְיָ עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד:

ואח"כ ילך אל הפתח לאחוריו וישתחוה אל ארון הקודש ויאמר:

יְיָ נְחֵנִי בְצִדְקָתֶךָ לְמַעַן שׁוֹרְרָי הַיְשַׁר לְפָנַי דַּרְכֶּךָ:

ואח"כ כשהולך לו יאמר אלו הפסוקים.

גָּד גְּדוּד יְגוּדֶנּוּ וְהוּא יָגֻד עָקֵב: וַיְהִי דָוִד לְכָל־דְּרָכָו מַשְׂכִּיל וַייָ עִמּוֹ: וְנֹחַ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי יְיָ:

רגלי, שם כ"ו, י"ב. ה' שמרי, שם קכ"א, ו', בהפוך הלשון למדבר בעדו. עזרי, קכ"א, ב'. ה' ישמר, ל' קכ"א, ח'. השקיפה, דברים כ"ו, ט"ו.

אל הכבוד, זה הוא הודאת היחוד של הקב"ה. וָלַיִל, אמר ליל ולא ולילה, כדי להשוות הלשון עם וְהַלֵּל, ונמצא מלת ליל גם במקרא, כמו כי בליל שדד ער (ישעיה ט"ו, א') שומר מה מליל (שם כ"א, י"א).

השלך, תהלים נ"ה כ"ג. שמר תם, שם ל"ז, ל"ז. בטח, ל"ז, ג'. הנה אל, ישעיה י"ב, ב'. הבוטח, תהלים ל"ב, י'. וְכָתוּב בכ"ל בל' עברית. ואתה מחיה, נחמיה ט', ו'. אך צדיקים, תהלים ק"מ, י"ד. כי כל העמים, מיכה ד', ה'. וכצ"ל הנוסחא, וכן מביאה הרמב"ם בסדר התפלות והובאה גם שב"ד. גד גדוד, בראשית מ"ט, י"ט. ויהי דוד, ש"א י"ח, י"ד. ונח, בראשית ו', ח'.

ראוי לאמר בכל יום פרשת עקדה ופרשת המן ועשרת הדברות, ויש שאומרים את אלה קודם תפלתם ויש שאומרים לאחריה. והנוהגים בכל יום בסדר מעמדות נוהגים לומר פרשיות האלה לאחר שסיימו מעמדן וכמו שנרשם שם.

פרשת עקדה (בראשית כ״ב)

וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת־אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו
אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי: וַיֹּאמֶר קַח־נָא אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידְךָ אֲשֶׁר־אָהַבְתָּ אֶת־
יִצְחָק וְלֶךְ־לְךָ אֶל־אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אַחַד הֶהָרִים אֲשֶׁר
אֹמַר אֵלֶיךָ: וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־חֲמֹרוֹ וַיִּקַּח אֶת־שְׁנֵי נְעָרָיו
אִתּוֹ וְאֵת יִצְחָק בְּנוֹ וַיְבַקַּע עֲצֵי עֹלָה וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אָמַר־לוֹ
הָאֱלֹהִים: בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־הַמָּקוֹם מֵרָחֹק:
וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־נְעָרָיו שְׁבוּ־לָכֶם פֹּה עִם־הַחֲמוֹר וַאֲנִי וְהַנַּעַר נֵלְכָה עַד־
כֹּה וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם: וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת־עֲצֵי הָעֹלָה וַיָּשֶׂם עַל־יִצְחָק
בְּנוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ אֶת־הָאֵשׁ וְאֶת־הַמַּאֲכֶלֶת וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו: וַיֹּאמֶר יִצְחָק
אֶל־אַבְרָהָם אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הִנֶּנִּי בְנִי וַיֹּאמֶר הִנֵּה הָאֵשׁ וְהָעֵצִים
וְאַיֵּה הַשֶּׂה לְעֹלָה: וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֱלֹהִים יִרְאֶה־לּוֹ הַשֶּׂה לְעֹלָה בְּנִי וַיֵּלְכוּ
שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו: וַיָּבֹאוּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר־לוֹ הָאֱלֹהִים וַיִּבֶן שָׁם אַבְרָהָם
אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעֲרֹךְ אֶת־הָעֵצִים וַיַּעֲקֹד אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ וַיָּשֶׂם אֹתוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ
מִמַּעַל לָעֵצִים: וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם אֶת־יָדוֹ וַיִּקַּח אֶת־הַמַּאֲכֶלֶת לִשְׁחֹט אֶת־בְּנוֹ:
וַיִּקְרָא אֵלָיו מַלְאַךְ יְהוָה מִן־הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם׀ אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי:
וַיֹּאמֶר אַל־תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל־הַנַּעַר וְאַל־תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי־
יְרֵא אֱלֹהִים אַתָּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידְךָ מִמֶּנִּי: וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת־
עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה־אַיִל אַחַר נֶאֱחַז בַּסְּבַךְ בְּקַרְנָיו וַיֵּלֶךְ אַבְרָהָם וַיִּקַּח אֶת־הָאַיִל
וַיַּעֲלֵהוּ לְעֹלָה תַּחַת בְּנוֹ: וַיִּקְרָא אַבְרָהָם שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא יְהוָה׀ יִרְאֶה
אֲשֶׁר יֵאָמֵר הַיּוֹם בְּהַר יְהוָה יֵרָאֶה: וַיִּקְרָא מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־אַבְרָהָם שֵׁנִית
מִן־הַשָּׁמָיִם: וַיֹּאמֶר בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם־יְהוָה כִּי יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת־הַדָּבָר
הַזֶּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידֶךָ: כִּי־בָרֵךְ אֲבָרֶכְךָ וְהַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת־
זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכַחוֹל אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת הַיָּם וְיִרַשׁ זַרְעֲךָ אֵת שַׁעַר
אֹיְבָיו: וְהִתְבָּרֲכוּ בְזַרְעֲךָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ בְּקֹלִי: וַיָּשָׁב
אַבְרָהָם אֶל־נְעָרָיו וַיָּקֻמוּ וַיֵּלְכוּ יַחְדָּו אֶל־בְּאֵר שָׁבַע וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם
בִּבְאֵר שָׁבַע:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ זָכְרֵנוּ בְּזִכָּרוֹן טוֹב לְפָנֶיךָ וּפָקְדֵנוּ בִּפְקֻדַּת יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים מִשְּׁמֵי
שְׁמֵי קֶדֶם וּזְכָר־לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־הַבְּרִית וְאֶת־הַחֶסֶד וְאֶת־הַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְרָהָם
אָבִינוּ בְּהַר הַמּוֹרִיָּה וְתֵרָאֶה לְפָנֶיךָ עֲקֵדָה שֶׁעָקַד אַבְרָהָם אָבִינוּ אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ עַל גַּב הַמִּזְבֵּחַ

וְכַבֵּשׁ רַחֲמָיו לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם כֵּן יִכְבְּשׁוּ רַחֲמֶיךָ אֶת־כַּעַסְךָ מֵעָלֵינוּ וּמֵעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ. וְיִגֹּלּוּ רַחֲמֶיךָ עַל מִדּוֹתֶיךָ. וְתִתְנַהֵג עִמָּנוּ בְּמִדַּת הַחֶסֶד וְהָרַחֲמִים וּבְטוּבְךָ הַגָּדוֹל יָשׁוּב חֲרוֹן אַפְּךָ מֵעַמְּךָ וּמֵעִירְךָ וּמִנַּחֲלָתֶךָ. וְקַיֶּם־לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מַה שֶּׁהִבְטַחְתָּנוּ עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ וְזָכַרְתִּי אֶת־בְּרִיתִי יַעֲקוֹב וְאַף אֶת־בְּרִיתִי יִצְחָק וְאַף אֶת־בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֶזְכֹּר וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר. וְעָזְרֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ עַל־דְּבַר כְּבוֹד־שְׁמֶךָ לְהַכְנִיעַ אֶת־עָרְפֵּנוּ וְלָכֹף אֶת־יִצְרֵנוּ לְהִשְׁתַּעְבֶּד־לָךְ וְלַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־רְצוֹנְךָ בְּאַהֲבָה וּבְיִרְאָה וּלְעָבְדְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם כָּל־יָמֵינוּ לְעוֹלָם. אָמֵן:

פרשת המן.

שמות ט"ז ד'. וכתב תנן ירחי בשם הירושלמי כל האומר פ' המן בכל יום מובטח לו שאין מזונותיו נחסרין.

וַיֹּאמֶר יְהֹוָה אֶל־מֹשֶׁה הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן־הַשָּׁמָיִם וְיָצָא הָעָם וְלָקְטוּ דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ לְמַעַן אֲנַסֶּנּוּ הֲיֵלֵךְ בְּתוֹרָתִי אִם־לֹא: וְהָיָה בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי וְהֵכִינוּ אֵת אֲשֶׁר־יָבִיאוּ וְהָיָה מִשְׁנֶה עַל אֲשֶׁר־יִלְקְטוּ יוֹם ׀ יוֹם: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֶרֶב וִידַעְתֶּם כִּי יְהֹוָה הוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: וּבֹקֶר וּרְאִיתֶם אֶת־כְּבוֹד יְהֹוָה בְּשָׁמְעוֹ אֶת־תְּלֻנֹּתֵיכֶם עַל־יְהֹוָה וְנַחְנוּ מָה כִּי תַלִּינוּ עָלֵינוּ: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּתֵת יְהֹוָה לָכֶם בָּעֶרֶב בָּשָׂר לֶאֱכֹל וְלֶחֶם בַּבֹּקֶר לִשְׂבֹּעַ בִּשְׁמֹעַ יְהֹוָה אֶת־תְּלֻנֹּתֵיכֶם אֲשֶׁר־אַתֶּם מַלִּינִם עָלָיו וְנַחְנוּ מָה לֹא־עָלֵינוּ תְלֻנֹּתֵיכֶם כִּי עַל־יְהֹוָה: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן אֱמֹר אֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קִרְבוּ לִפְנֵי יְהֹוָה כִּי שָׁמַע אֵת תְּלֻנֹּתֵיכֶם: וַיְהִי כְּדַבֵּר אַהֲרֹן אֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיִּפְנוּ אֶל־הַמִּדְבָּר וְהִנֵּה כְּבוֹד יְהֹוָה נִרְאָה בֶּעָנָן: וַיְדַבֵּר יְהֹוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: שָׁמַעְתִּי אֶת־תְּלוּנֹּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דַּבֵּר אֲלֵהֶם לֵאמֹר בֵּין הָעַרְבַּיִם תֹּאכְלוּ בָשָׂר וּבַבֹּקֶר תִּשְׂבְּעוּ־לָחֶם וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם: וַיְהִי בָעֶרֶב וַתַּעַל הַשְּׂלָו וַתְּכַס אֶת־הַמַּחֲנֶה וּבַבֹּקֶר הָיְתָה שִׁכְבַת הַטַּל סָבִיב לַמַּחֲנֶה: וַתַּעַל שִׁכְבַת הַטָּל וְהִנֵּה עַל פְּנֵי הַמִּדְבָּר דַּק מְחֻסְפָּס דַּק כַּכְּפֹר עַל־הָאָרֶץ: וַיִּרְאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו מָן הוּא כִּי לֹא יָדְעוּ מַה־הוּא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם הוּא הַלֶּחֶם אֲשֶׁר נָתַן יְהֹוָה לָכֶם לְאָכְלָה: זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְהֹוָה לִקְטוּ מִמֶּנּוּ אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ עֹמֶר לַגֻּלְגֹּלֶת מִסְפַּר נַפְשֹׁתֵיכֶם אִישׁ לַאֲשֶׁר בְּאָהֳלוֹ תִּקָּחוּ: וַיַּעֲשׂוּ־כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּלְקְטוּ הַמַּרְבֶּה וְהַמַּמְעִיט: וַיָּמֹדּוּ בָעֹמֶר וְלֹא הֶעְדִּיף הַמַּרְבֶּה וְהַמַּמְעִיט לֹא הֶחְסִיר אִישׁ לְפִי־אָכְלוֹ לָקָטוּ: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם אִישׁ אַל־יוֹתֵר מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר: וְלֹא־שָׁמְעוּ אֶל־מֹשֶׁה וַיּוֹתִרוּ אֲנָשִׁים מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר וַיָּרֻם תּוֹלָעִים וַיִּבְאַשׁ וַיִּקְצֹף עֲלֵהֶם מֹשֶׁה: וַיִּלְקְטוּ אֹתוֹ בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר אִישׁ כְּפִי אָכְלוֹ וְחַם הַשֶּׁמֶשׁ וְנָמָס: וַיְהִי בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לָקְטוּ לֶחֶם מִשְׁנֶה שְׁנֵי הָעֹמֶר לָאֶחָד וַיָּבֹאוּ כָּל־נְשִׂיאֵי הָעֵדָה וַיַּגִּידוּ לְמֹשֶׁה: וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהֹוָה שַׁבָּתוֹן

שַׁבַּת־קֹדֶשׁ לַיהוָֹה מָחָר אֵת אֲשֶׁר־תֹּאפוּ אֵפוּ וְאֵת אֲשֶׁר־תְּבַשְּׁלוּ בַּשֵּׁלוּ וְאֵת כָּל־הָעֹדֵף הַנִּיחוּ לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד־הַבֹּקֶר: וַיַּנִּיחוּ אֹתוֹ עַד־הַבֹּקֶר כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה וְלֹא הִבְאִישׁ וְרִמָּה לֹא־הָיְתָה־בּוֹ: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אִכְלֻהוּ הַיּוֹם כִּי־שַׁבָּת הַיּוֹם לַיהוָֹה הַיּוֹם לֹא תִמְצָאֻהוּ בַּשָּׂדֶה: שֵׁשֶׁת יָמִים תִּלְקְטֻהוּ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לֹא יִהְיֶה־בּוֹ: וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יָצְאוּ מִן־הָעָם לִלְקֹט וְלֹא מָצָאוּ: וַיֹּאמֶר יְהוָֹה אֶל־מֹשֶׁה עַד־אָנָה מֵאַנְתֶּם לִשְׁמֹר מִצְוֹתַי וְתוֹרֹתָי: רְאוּ כִּי־יְהוָֹה נָתַן לָכֶם הַשַּׁבָּת עַל־כֵּן הוּא נֹתֵן לָכֶם בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לֶחֶם יוֹמָיִם שְׁבוּ אִישׁ תַּחְתָּיו אַל־יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי: וַיִּשְׁבְּתוּ הָעָם בַּיּוֹם הַשְּׁבִעִי: וַיִּקְרְאוּ בֵית־יִשְׂרָאֵל אֶת־שְׁמוֹ מָן וְהוּא כְּזֶרַע גַּד לָבָן וְטַעְמוֹ כְּצַפִּיחִת בִּדְבָשׁ: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָֹה מְלֹא הָעֹמֶר מִמֶּנּוּ לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם לְמַעַן יִרְאוּ אֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר הֶאֱכַלְתִּי אֶתְכֶם בַּמִּדְבָּר בְּהוֹצִיאִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן קַח צִנְצֶנֶת אַחַת וְתֶן־שָׁמָּה מְלֹא־הָעֹמֶר מָן וְהַנַּח אֹתוֹ לִפְנֵי יְהוָֹה לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם: כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָֹה אֶל־מֹשֶׁה וַיַּנִּיחֵהוּ אַהֲרֹן לִפְנֵי הָעֵדֻת לְמִשְׁמָרֶת: וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אָכְלוּ אֶת־הַמָּן אַרְבָּעִים שָׁנָה עַד־בֹּאָם אֶל־אֶרֶץ נוֹשָׁבֶת אֶת־הַמָּן אָכְלוּ עַד־בֹּאָם אֶל־קְצֵה אֶרֶץ כְּנָעַן: וְהָעֹמֶר עֲשִׂרִית הָאֵיפָה הוּא:

אָנָּא הָאֵל הַמֵּכִין פַּרְנָסָה לְכָל־בְּרִיָּה וּמַזְמִין מַלְבּוּשׁ לְכָל־נִבְרָא וְשׁוֹלֵחַ לָהֶם מִחְיָה תֵּן־לִי אֶת־מִחְיָתִי וּתְכַלְכְּלֵנִי וּתְפַרְנְסֵנִי אוֹתִי וְאֶת־כָּל אַנְשֵׁי בֵיתִי וְאֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵל פַּרְנָסָה טוֹבָה בְּנַחַת וְלֹא בְצַעַר בְּהֶתֵּר וְלֹא בְאִסּוּר פַּרְנָסָה שֶׁאֵין בָּהּ שׁוּם בּוּשָׁה וּכְלִמָּה פַּרְנָסָה שֶׁלֹּא תַּצְרִיכֵנִי בָהּ לִידֵי מַתְּנַת בָּשָׂר וָדָם כִּי אִם־לְיָדְךָ הַמְּלֵאָה וְהָרְחָבָה פַּרְנָסָה שֶׁאוּכַל לַעֲסוֹק בְּתוֹרָתְךָ הַקְּדוֹשָׁה וְהַטְּהוֹרָה וְהַתְּמִימָה וּלְקַיֵּם אֶת־מִצְוֹתֶיהָ בְּלִי טִרְדָּה וְאֵשֵׁב בְּשָׁלוֹם עַל שֻׁלְחָנִי וּבְכָבוֹד עִם כָּל־בְּנֵי בֵיתִי וְלֹא יְהִי עָלַי שׁוּם עֹל בָּשָׂר וָדָם כִּי אִם עֹל מַלְכוּתְךָ לְעָבְדְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם. וְאֶזְכֶּה לְהַכְנִיס אוֹרְחִים וְלִגְמוֹל חֶסֶד אֶת־כָּל־אָדָם וְלַעֲשׂוֹת צְדָקָה לְהָרְאוּיִם לָהּ וְלֹא אֶכָּשֵׁל בִּבְנֵי אָדָם שֶׁאֵינָם הֲגוּנִים. אָמֵן:

עשרת הדברות·

וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לֵאמֹר: אָנֹכִי יְהוָֹה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים: לֹא־יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־פָּנָי: לֹא־תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל וְכָל־תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתָּחַת וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ: לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם כִּי אָנֹכִי יְהוָֹה אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֹּקֵד עֲוֹן אָבֹת עַל־בָּנִים עַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים לְשֹׂנְאָי: וְעֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים לְאֹהֲבַי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָי: לֹא תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־יְהוָֹה אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא כִּי לֹא יְנַקֶּה יְהוָֹה אֵת אֲשֶׁר־יִשָּׂא אֶת־שְׁמוֹ לַשָּׁוְא: זָכוֹר

אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ: שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל־מְלַאכְתֶּךָ: וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַיהֹוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תַעֲשֶׂה כָל־מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ וּבְהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ: כִּי שֵׁשֶׁת־יָמִים עָשָׂה יְהֹוָה אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ אֶת־הַיָּם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּם וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל־כֵּן בֵּרַךְ יְהֹוָה אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ: כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ לְמַעַן יַאֲרִכוּן יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ: לֹא תִרְצָח לֹא תִנְאָף לֹא תִגְנֹב לֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר: לֹא תַחְמֹד בֵּית רֵעֶךָ לֹא־תַחְמֹד אֵשֶׁת רֵעֶךָ וְעַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ וְשׁוֹרוֹ וַחֲמֹרוֹ וְכֹל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ:

שלשה עשר עקרים.

מי שאומר בכל יום יגדל אחר התפלה או קודם לה אין צריך לומר אלה י"ג עקרים כי יגדל סוד נתיסד ג"כ על י"ג עקרים אלו.

א אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ הוּא בּוֹרֵא וּמַנְהִיג לְכָל־הַבְּרוּאִים וְהוּא לְבַדּוֹ עָשָׂה וְעוֹשֶׂה וְיַעֲשֶׂה לְכָל־הַמַּעֲשִׂים:

ב אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ הוּא יָחִיד וְאֵין יְחִידוּת כָּמוֹהוּ בְּשׁוּם פָּנִים וְהוּא לְבַדּוֹ אֱלֹהֵינוּ הָיָה הֹוֶה וְיִהְיֶה:

ג אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ אֵינוֹ גוּף. וְלֹא יַשִּׂיגוּהוּ מַשִּׂיגֵי הַגּוּף. וְאֵין לוֹ שׁוּם דִּמְיוֹן כְּלָל:

ד אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ הוּא רִאשׁוֹן וְהוּא אַחֲרוֹן:

ה אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ לוֹ לְבַדּוֹ רָאוּי לְהִתְפַּלֵּל וְאֵין רָאוּי לְהִתְפַּלֵּל לְזוּלָתוֹ:

ו אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁכָּל־דִּבְרֵי נְבִיאִים אֱמֶת:

ז אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁנְּבוּאַת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם הָיְתָה אֲמִתִּית. וְשֶׁהוּא הָיָה אָב לַנְּבִיאִים לַקּוֹדְמִים לְפָנָיו וְלַבָּאִים אַחֲרָיו:

ח אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁכָּל־הַתּוֹרָה הַמְּצוּיָה עַתָּה בְיָדֵינוּ הִיא הַנְּתוּנָה לְמֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם:

ט אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁזֹּאת הַתּוֹרָה לֹא תְהִי מֻחְלֶפֶת וְלֹא תְהִי תּוֹרָה אַחֶרֶת מֵאֵת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ:

י אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ יוֹדֵעַ כָּל־מַעֲשֵׂה בְנֵי אָדָם וְכָל־מַחְשְׁבוֹתָם שֶׁנֶּאֱמַר הַיֹּצֵר יַחַד לִבָּם הַמֵּבִין אֶל־כָּל־מַעֲשֵׂיהֶם:

יא אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ גּוֹמֵל טוֹב לְשׁוֹמְרֵי מִצְוֹתָיו וּמַעֲנִישׁ לְעוֹבְרֵי מִצְוֹתָיו:

יב אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה בְּבִיאַת הַמָּשִׁיחַ וְאַף עַל פִּי שֶׁיִּתְמַהְמֵהַּ עִם כָּל־זֶה אֲחַכֶּה־לּוֹ בְּכָל־יוֹם שֶׁיָּבֹא:

יג אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁתִּהְיֶה תְּחִיַּת הַמֵּתִים בְּעֵת שֶׁתַּעֲלֶה רָצוֹן מֵאֵת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ וְיִתְעַלֶּה זִכְרוֹ לָעַד וּלְנֵצַח נְצָחִים:

לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי יְיָ. קִוִּיתִי יְיָ לִישׁוּעָתְךָ. יְיָ לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי:
לְפֻרְקָנָךְ סַבְרֵית יְיָ. סַבְרֵית יְיָ לְפֻרְקָנָךְ. יְיָ לְפֻרְקָנָךְ סַבְרֵית:

תִּתְבָּרַךְ אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים. וְתִשְׁתַּבַּח בְּפִי עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים. כִּי אֵין כָּמוֹךָ שׁוֹכֵן מְעֹנִים. בָּרוּךְ אַתָּה שׁוֹמֵעַ תַּחֲנוּנִים: תִּתְבָּרַךְ בָּרוּךְ בְּכָל־פֶּה. וְתִשְׁתַּבַּח בְּפִי עַם מְצַפֶּה. כִּי אֵין כָּמוֹךָ מוֹחֵץ וְרוֹפֵא. בָּרוּךְ אַתָּה עֲתִידוֹת צוֹפֶה: תִּתְבָּרַךְ גְּדֹל הָעֵצָה וְרַב הָעֲלִילִיּוֹת. וְתִשְׁתַּבַּח בְּפִי כָל־בְּרִיּוֹת. כִּי אֵין כָּמוֹךָ בּוֹחֵן כְּלָיוֹת. בָּרוּךְ אַתָּה הַמְקָרֶה בַמַּיִם עֲלִיּוֹת: תִּתְבָּרַךְ דָּר בַּמְּרוֹמִים. וְתִשְׁתַּבַּח מָלֵא רַחֲמִים. כִּי אֵין כָּמוֹךָ אֲבִי יְתוֹמִים. בָּרוּךְ אַתָּה חֵי הָעוֹלָמִים: תִּתְבָּרַךְ הָאֵל יְיָ. וְתִשְׁתַּבַּח בְּפִי מְעֻנָּי. כִּי אֵין כָּמוֹךָ בָאֱלֹהִים אֲדֹנָי. בָּרוּךְ אַתָּה שׁוֹמֵעַ תַּחֲנוּנָי: תִּתְבָּרַךְ וְאֵין דּוֹמֶה לְּךָ רַב הָעֲלִילוֹת. וְתִשְׁתַּבַּח יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת. כִּי אֵין כָּמוֹךָ עוֹשֶׂה גְדוֹלוֹת. בָּרוּךְ אַתָּה גִּבּוֹר בְּמִפְעָלוֹת: תִּתְבָּרַךְ זוֹכֵר הַבְּרִית וּמַזְכִּיר נִשְׁכָּחוֹת. וְתִשְׁתַּבַּח אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת. כִּי אֵין כָּמוֹךָ דּוֹלֶה מִמַּעֲמַקִּים וּמִשּׁוּחוֹת. בָּרוּךְ אַתָּה מֶלֶךְ מְהֻלָּל בַּתִּשְׁבָּחוֹת: תִּתְבָּרַךְ חֲסִין יָהּ אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים. וְתִשְׁתַּבַּח רוֹכֵב גְּבוֹהִים. כִּי אֵין כָּמוֹךָ עַל כָּל־אֱלֹהִים. בָּרוּךְ אַתָּה אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים: תִּתְבָּרַךְ טָהוֹר בָּהִיר בַּשְּׁחָקִים. וְתִשְׁתַּבַּח בְּפִי עוֹלְלִים וְיוֹנְקִים. כִּי אֵין כָּמוֹךָ גּוֹזֵר וּמֵקִים. בָּרוּךְ אַתָּה עֹשֶׂה מִשְׁפָּט לַעֲשׁוּקִים: תִּתְבָּרַךְ יוֹשֵׁב הַכְּרוּבִים. וְתִשְׁתַּבַּח מוֹנֶה מִסְפָּר לַכּוֹכָבִים. כִּי אֵין כָּמוֹךָ הַמְכַסֶּה שָׁמַיִם בְּעָבִים. בָּרוּךְ אַתָּה נֹתֵן לֶחֶם לָרְעֵבִים: תִּתְבָּרַךְ כֹּנֵס כַּנֵּד מֵי הַיָּם. וְתִשְׁתַּבַּח מוֹשֵׁל בְּגֵאוּת הַיָּם. כִּי אֵין כָּמוֹךָ דּוֹרֵךְ עַל־בָּמֳתֵי יָם. בָּרוּךְ אַתָּה חַי וְקַיָּם: תִּתְבָּרַךְ לוֹבֵשׁ צְדָקוֹת. וְתִשְׁתַּבַּח גּוֹלֶה עֲמוּקוֹת. כִּי אֵין כָּמוֹךָ מַאֲזִין נְאָקוֹת. בָּרוּךְ אַתָּה שׁוֹמֵעַ צְעָקוֹת: תִּתְבָּרַךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה. וְתִשְׁתַּבַּח לְעוֹלָם יִהְיֶה. כִּי אֵין כָּמוֹךָ יוֹדֵעַ מַה שֶּׁיִּהְיֶה. בָּרוּךְ אַתָּה אֲשֶׁר בְּיָדְךָ כָּל־יְצִיר יִחְיֶה: תִּתְבָּרַךְ נֶאְזָר בִּגְבוּרָה. וְתִשְׁתַּבַּח לוֹבֵשׁ עֹז וְתִפְאָרָה. כִּי אֵין כָּמוֹךָ עוֹטֶה אוֹרָה. בָּרוּךְ אַתָּה עֶלְיוֹן וְנוֹרָא: תִּתְבָּרַךְ שַׂגִּיא כֹחַ. וְתִשְׁתַּבַּח נוֹתֵן לַיָּעֵף כֹּחַ. כִּי אֵין כָּמוֹךָ יוֹצֵר הָרִים וּבוֹרֵא רוּחַ. בָּרוּךְ אַתָּה עוֹשֶׂה מִשְׁקָל לָרוּחַ: תִּתְבָּרַךְ

עוֹזֵר לְנִכְשָׁלִים׃ וְתִשְׁתַּבַּח מָעוֹז לַדַּלִּים׃ כִּי אֵין כָּמְוֹךָ סוֹמֵךְ נוֹפְלִים׃ בָּרוּךְ אַתָּה שׁוֹמֵעַ הִלּוּלִים: תִּתְבָּרַךְ פּוֹדֶה מִכָּל־צָרוֹת׃ וְתִשְׁתַּבַּח אֲדוֹן הַגְּבוּרוֹת׃ כִּי אֵין כָּמְוֹךָ עוֹנֶה עֲתִירוֹת׃ בָּרוּךְ אַתָּה קוֹרֵא הַדּוֹרוֹת: תִּתְבָּרַךְ צַדִּיק וְחָסִיד בְּכָל־מַעֲלָה׃ וְתִשְׁתַּבַּח עַל כָּל־בְּרָכָה וּתְהִלָּה׃ כִּי אֵין כָּמְוֹךָ הָאֵל הַנּוֹרָא׃ בָּרוּךְ אַתָּה הַמַּפְלִיא בְּמוֹרָא: תִּתְבָּרַךְ קָדוֹשׁ אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת׃ וְתִשְׁתַּבַּח מַפְלִיא פְלָאוֹת׃ כִּי אֵין כָּמְוֹךָ עוֹשֶׂה נִפְלָאוֹת׃ בָּרוּךְ אַתָּה עוֹשֶׂה נִסִּים וְנִפְלָאוֹת: תִּתְבָּרַךְ רָם שׁוֹכֵן עַד וְקָדוֹשׁ׃ וְתִשְׁתַּבַּח בְּפִי עַם קָדוֹשׁ׃ כִּי אֵין כָּמְוֹךָ נוֹרָא וְקָדוֹשׁ׃ בָּרוּךְ אַתָּה הָאֵל הַקָּדוֹשׁ: תִּתְבָּרַךְ שַׁדַּי בְּמַעַרְכוֹת יִשְׂרָאֵל׃ וְתִשְׁתַּבַּח קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל׃ כִּי אֵין כָּמְוֹךָ אֵל יִשְׂרָאֵל׃ בָּרוּךְ אַתָּה מֶלֶךְ צוּר יִשְׂרָאֵל: תִּתְבָּרַךְ תּוֹכֵן רוּחוֹת וּבוֹרֵא עוֹלָם׃ וְתִשְׁתַּבַּח מִכָּל־עֵין נֶעְלָם׃ כִּי אֵין כָּמְוֹךָ מֶלֶךְ הָעוֹלָם׃ בָּרוּךְ אַתָּה מִן־הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם:

תחנה שיתפלל הבעל על אשתו מיום שיצאה לחדש השביעי של עבורה.

יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁתָּקֵל מֵעַל אִשְׁתִּי (פלונית בת פלונית) אֶת־צַעַר עִבּוּרָהּ וְתוֹסִיף וְתִתֶּן־לָהּ כֹּחַ כָּל־יְמֵי עִבּוּרָהּ שֶׁלֹּא יִתַּשׁ כֹּחָהּ וְלֹא כֹחַ הָעֻבָּר עַל־יְדֵי דָבָר בָּעוֹלָם, וְתַצִּילֶנָּה מִפִּתְקָהּ שֶׁל־חַוָּה, וִיהִי בְּעֵת לִדְתָּהּ כִּי יִמָּלְאוּ יָמֶיהָ לָלֶדֶת לֹא יֵהָפְכוּ עָלֶיהָ צִירֶיהָ וְיֵצֵא הַוָּלָד לְאוֹר הָעוֹלָם בְּרֶגַע קָטָן וְתֵלֵד כְּתַרְנְגֹלֶת בְּקַלּוּת וּבְלִי הֶזֵּק לָהּ וְלֹא לַוָּלָד, וִיהִי שֶׁיִּוָּלֵד בְּשָׁעָה טוֹבָה וּבְמַזָּל טוֹב לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם וְלַבְּרִיאוּת לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְעֹשֶׁר וְכָבוֹד, וּתְמַלֵּא נָא אֶת־מִשְׁאֲלוֹתַי וּמִשְׁאֲלוֹת כָּל־יִשְׂרָאֵל בְּמִדָּה טוֹבָה יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים וְאַל־תְּשִׁיבֵנִי רֵיקָם מִלְּפָנֶיךָ, אָמֵן:

תפלה להתפלל על בניו שיאריכו בטוב ימיהם ויהיה להם לב להבין בתורה.

רִבּוֹן כָּל־הָעוֹלָמִים מֶלֶךְ רַחֲמָן, רַחֵם נָא עַל־בָּנַי (פלוני ופלוני) וְתֵן לָהֶם חַיִּים וּבְרָכָה וְיַאֲרִיכוּ יְמֵיהֶם וּשְׁנוֹתֵיהֶם בְּטוֹב וּבִנְעִימִים, וְיִזְכּוּ לְזֶרַע כָּשֵׁר חַי וְקַיָּם לְאֹרֶךְ יָמִים, וְיִהְיוּ מְמֻלָּאִים בַּתּוֹרָה וּבְחָכְמָה וּבְיִרְאַת שָׁמַיִם, וְיִהְיוּ אֲהוּבִים לְמַעְלָה וְנֶחֱמָדִים לְמַטָּה וְנוֹשְׂאִים חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם, וְתַצִּילֵם מֵעַיִן הָרַע וּמִיֵּצֶר הָרַע וּמִכָּל־מִינֵי פֻּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם, וּנְגַדְּלֵם אֲנִי וְאִשְׁתִּי שֶׁלֹּא יָמוּתוּ לֹא בְחַיַּי וְלֹא בְחַיֵּי אִשְׁתִּי, וְאַל־תְּשִׁיבֵנִי רֵיקָם מִלְּפָנֶיךָ, כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה, אָמֵן:

סדר תפלת מנחה לחול׃

זמן מנחה הוא מתשע שעות ומחצה ולמעלה משעות זמניות (והיינו שמחלקין היום לפי הזמן אל י"ב חלקים שוים בין שהיום ארוך ובין שהוא קצר, וכל חלק ממנו יקרא שעה) עד שעה ורביעית קודם הלילה, ובשעת הדחק מותר להתפלל עד סמוך ללילה. ואם התפלל לאחר ו' שעות ומחצה, יצא. וזה סדר תפלת מנחה בצבור, אומרים פרשת התמיד (דף 47), והש"ץ מתחיל אשרי יושבי (דף 68) והקהל אומרים עמו ומסיימין ואנחנו נברך וגו', הש"ץ אומר ח"ק (ובת"צ מוציאין ס"ת וקורין ג' גברי בפ' ויחל ואומר הש"ץ ח"ק) ומתפללין ש"ע בלחש ואומרים שלום רב במקום שים שלום (חוץ מביום שקורין בתורה שאומרים שים שלום), והש"ץ חוזר התפלה ואומר קדושה נקדש כמו בשחרית אלא שאין אומר או"א ברכנו חוץ מביום שקורין בתורה, ואחר התפלה אומרים תחנון (דף 116), והש"ץ אומר קדיש תתקבל, ואומרין עלינו וק"י. ואם מיד אחר תפלת מנחה מתפללין גם תפלת ערבית, אז אין אומרים עלינו אחר תפלת מנחה. כדרך שמתפלל הצבור מתפלל גם היחיד אלא שאינו אומר קדיש ואינו חוזר התפלה בקול.

אם יש לחוש שתעבור עונת מנחה קודם שיחזיר ש"ץ התפלה, יתחיל הש"ץ להתפלל מיד בקול רם ויתפללו עמו הקהל בלחש מלה במלה ועונין קדושה אחריו ואח"כ גומרין הצבור התפלה בלחש והש"ץ בקול רם ותינוקות עונין אמן. אכן בתענית צבור לא יעשו כן אלא אם כן היום רד מאוד ואז יאמר הש"ץ עננו כדינו והקהל בשומע תפלה.

צו מנחה זאָגט מאַן וידבר .... צו את בני וגו' (זייטע 47), דאַן אשרי וגו' (זייטע 68) ביז ועד עולם הללויה. היערויף בעטעט מאַן שמנה עשרה אונד זאָגט דאַרין שלום רב שטאַטט שים שלום. נאָכהער זאָגט מאַן רחום וחנון (זייטע 116) נעבזט ואנחנו לא נדע (זייטע 119) אונד שליעסט מיט עלינו (זייטע 131). ווירד אַבער גלייך נאַך מנחה אויך מעריב געבעטעט, זאָ זאָגט מאַן קיין עלינו ביז נאַך מעריב.

סדר תפלת ערבית לחול׃

במדינות אשכנז ופולין מתפללין בצבור תפלת ערבית מיד אחר תפלת מנחה מפני הטורח, ומיד אחר קדיש תתקבל מתחילין והוא רחום וכו'. ויש נוהגים להתפלל ערבית בזמנה, דהיינו משעת יציאת ג' כוכבים קטנים, והוא מנהג כשר ובפרט בימי ספירת העומר כדי לקיים מצות הספירה בצבור בזמנה, ואומרים תחלה שיר המעלות והפסוקים וחצי קדיש אחריהם, ואח"כ והוא רחום וכו'.

ווען מאַן מעריב בזמנו בעטעט, זאָגט מאַן פאָלגענדע פסוקים פאָר והוא רחום.

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת הִנֵּה בָּרְכוּ אֶת־יְיָ כָּל־עַבְדֵי יְיָ הָעֹמְדִים בְּבֵית יְיָ בַּלֵּילוֹת׃ שְׂאוּ יְדֵכֶם קֹדֶשׁ וּבָרְכוּ אֶת־יְיָ׃ יְבָרֶכְךָ יְיָ מִצִּיּוֹן עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ׃

יְיָ צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב־לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה׃ ג"פ

יְיָ צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ׃ ג"פ

יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם־קָרְאֵנוּ׃ ג"פ חצי קדיש.

וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל־חֲמָתוֹ׃ יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם־קָרְאֵנוּ׃

שיר המעלות, מזמור קל"ד. ולא נזכר בסדור רב עמרם ולא בהרמב"ם ואבודרהם וכלבו גם בס"י אינו, אך בעל אליה זוטא לא"ח ס' רל"ז כתב בשם שלטי גבורים שנהגו לאמרו משום דאמרינן (בברכות ד' ע"ב) אדם בא מן השדה בערב אם רגיל לקרות קורא ואח"כ קורא ק"ש ומתפלל. והאר"י ז"ל לא היה אומר המזמור רק הפסוקים ה' צבאות עמנו וכו'. ה' צבאות עמנו תהלים מ"ו, ח'. ה' צבאות פ"ד י"ג. ה' הושיעה כ', י'.

והוא רחום, ע"ח, ל"ח. והוא תחלת תפלת ערבית (רמב"ם הלכות תפלה פ' ט'), וטעם אמירתו מביא התניא ס' ט' בשם ר' אלעזר הגדול (הוא הרוקח בס' שי"ט), לפי שבשחרית ובמנחה יש קרבנות תמידין שהן מכפרין, אבל ערבית שאין קרבן לכפר תקנו לומר והוא רחום יכפר. ובשם רש"י מביא, לפי שנהגו המוכים ללקות בין מנחה למעריב ומיד לאחר שלקו מבקשים עליו רחמים וסליחה, ועוד שבכל היום אדם חוטא ולערב צריך לומר והוא רחום.

דער פֿאָרבעטער רופֿט לויט:

ח׳ בָּרְכוּ אֶת־יְיָ הַמְבֹרָךְ:

קו״ח בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בִּדְבָרוֹ מַעֲרִיב עֲרָבִים, בְּחָכְמָה פּוֹתֵחַ שְׁעָרִים, וּבִתְבוּנָה

וואָהרענד דעסען בעטעט דיא געמיינדע לייזע:

ק׳ יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא שְׁמוֹ שֶׁל־מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא רִאשׁוֹן וְהוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדָיו אֵין אֱלֹהִים סֹלּוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת בְּיָהּ שְׁמוֹ וְעִלְזוּ לְפָנָיו וּשְׁמוֹ מְרוֹמָם עַל־כָּל־בְּרָכָה וּתְהִלָּה:

כשמנגן החזן השם יאמר הקהל.

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

כשמנגן החזן המבורך יאמר הקהל.

יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם:

מְשַׁנֶּה עִתִּים, וּמַחֲלִיף אֶת־הַזְּמַנִּים, וּמְסַדֵּר אֶת־הַכּוֹכָבִים בְּמִשְׁמְרוֹתֵיהֶם בָּרָקִיעַ כִּרְצוֹנוֹ. בּוֹרֵא יוֹם וָלָיְלָה, גּוֹלֵל אוֹר מִפְּנֵי חֹשֶׁךְ וְחֹשֶׁךְ מִפְּנֵי אוֹר. וּמַעֲבִיר יוֹם וּמֵבִיא לָיְלָה וּמַבְדִּיל בֵּין יוֹם וּבֵין לָיְלָה, יְיָ צְבָאוֹת שְׁמוֹ. אֵל חַי וְקַיָּם תָּמִיד, יִמְלוֹךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמַּעֲרִיב עֲרָבִים:

אַהֲבַת עוֹלָם בֵּית יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ אָהָבְתָּ, תּוֹרָה וּמִצְוֹת חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים אוֹתָנוּ לִמַּדְתָּ, עַל־כֵּן יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּשָׁכְבֵנוּ וּבְקוּמֵנוּ

אשר בדברו, היא ברכה ראשונה שלפני ק״ש של ערבית (ברכות י״א וי״ב ורש״י בפרושו לתהלים ס״ה, ט׳). עֲרָבִים כן נקוד בכל סדורים וכל כ״י, ובעל וי״כ מטן רע״ז השיג על נקוד זה והגיה עֲרָבִים כל׳ המקרא, אמנם לא חזה באספקלריא מאירה כי כל עֲרָבִים שבמקרא טעמו על זוג של ערב והעד שכתוב בכל מקום בֵּין הערבים ר״ל בין שתי ערבים, אבל ערבים שבתפלתנו זו הרצון בו על רבוי גדול של כמה ערבים ולאו דוקא שנים, ולכן השכילו המנקדים לנקד עֲרָבִים במשקל אלף אֲלָפִים שהוא מורה על רבוי סתם של אלף ואם הרצון דוקא בשתים אלף אז יאמר אַלְפַּיִם וזה ברור. וגם טענת בעל וי״כ שיש לנקד עֲרָבִים כדי להבדיל בינו ובין על ערבים בתוכה תלינו כנורותינו גם היא איננה, כי נמצא כמה וכמה תבות שיש לתבה אחת כמה טעמים ויסמוך המדבר על הבנת השומע. אך על מה שהיה לו להעיר הוא הרבוי ערבים בעצמו, ולמה לא אמרו עֲרָבוֹת וכל׳ המקרא בירמיה ה׳, ו׳, זאבי ערבות, שהוא ל׳ ערב בעדות תרגומו דיבי רמשא וכמו שפרשו גם רד״ק ל׳ ערב וכן גם הרשב״ם בשמות א׳, י״ז, ובעדות חבריו זאבי ערב (חבקוק א׳, ח׳. צפניה ג׳, ג׳). אמנם גם תמיהה זאת איננה אחרי ידענו כי לשון תורה לעצמה ול׳ חכמים לעצמה, ונראה שחז״ל לא רצו להשתמש על ערב ברבוי ערבות, מפני שזאת המלה באה ג״כ להורות על השמים העליונים משכן כסא הכבוד (תהלים ס״ח, ה׳. וחגיגה י״ב, ב׳) וע״כ חששו שיובן המעריב ערבות על מקום העליון ההוא ויצא ממנו חרבה ומרוק, ובעבור זה הכריעו לומר עֲרָבִים שלא לתת יד לטעות. שערים שערי שמים. ובתבונה, הספרדים אומרים בתבונה בלי וי״ו. והאר״י ז״ל היה מחבר התבה למעלה ממנה וכן היה אומר „אשר בדברו מעריב ערבים בחכמה, פותח שערים בתבונה״ (קשר גודל ס׳ כ״ד). עתים, עת לאסוף ועת לקור עת למטר ועת ליובש עת לטובה ועת לרעה, וכמו שכתוב והוא מהשנא עדניא וזמניא (דניאל ב׳, כ״א). הזמנים, מיום ללילה ומלילה ליום. עת המוגבלת נקראת זמן. במשמרותיהם, כל כוכב וכוכב על מכנו הראוי לו בל״א פאזיטען מעניין איש במשמרו (נחמיה ז׳, ג׳) במשמרותיהם במחלקותיהם (דה״ב ל״א, י״ז); ואנודרסס גורם במשמרותם וגם סוא יתכן כמו דה״ב ל״א, ט״ז. בורא, בו מתחיל מאמר חדש וע״כ יש להפסיק בתבת ברצונו, וכן הוא במג״א לא״ח ס׳ רל״ו ויוסיף אומץ ס׳ כ״ט. גולל אור, ברכות י״א ע״ב. והפירוש, היכך בורא יום ולילה? שגולל אור מפני חושך וכו׳, גולל ל׳ הסרה מל׳ וגללו את האבן. ה׳ צבאות שמו, ירמיה ל״א, ל״ה. ומוזכר שם אלל ירח וכוכבים ולכן נתקן בברכת ערבית. אל חי וכו׳ איננו בסדורי ספרד ולאה בטור א״ח ס׳ רל״ו. ובכל בו ס׳ י׳. וקים תמיד, יתכן לחבר מלת תמיד לאל חי וקים, גם יתכן לחברה למטה ולומר תמיד ימלוך עלינו, וכמו שיבואר בהלאה דף 169.

אהבת עולם, היא ברכה שניה ואיננה פותחת בברוך לפי שהיא סמוכה לחברתה. אהבת עולם עש״ה ואהבת עולם אהבתיך (ירמיה ל״א, ג׳). תורה וכו׳ עש״ס דברים ל״ג, ד׳. ו׳, א׳. ונחמיה ט׳, י״ג. וי״ד.

נָשִׂיחַ בְּחֻקֶּיךָ, וְנִשְׂמַח בְּדִבְרֵי תוֹרָתֶךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ לְעוֹלָם וָעֶד,
כִּי הֵם חַיֵּינוּ וְאֹרֶךְ יָמֵינוּ וּבָהֶם נֶהְגֶּה יוֹמָם וָלָיְלָה. וְאַהֲבָתְךָ
אַל־תָּסִיר מִמֶּנּוּ לְעוֹלָמִים: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אוֹהֵב עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

(יחיד אומר אל מלך נאמן.)

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה ׀ אֶחָד:

בלחש בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ וּבְכָל־מְאֹדֶךָ:
וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל־לְבָבֶךָ: וְשִׁנַּנְתָּם
לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ
וּבְקוּמֶךָ: וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל־יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ:
וּכְתַבְתָּם עַל־מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ:

וְהָיָה אִם־שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם
הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְכָל־
נַפְשְׁכֶם: וְנָתַתִּי מְטַר־אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ וְאָסַפְתָּ
דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ: וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ וְאָכַלְתָּ
וְשָׂבָעְתָּ: הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן־יִפְתֶּה לְבַבְכֶם וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם
אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם: וְחָרָה אַף־יְהוָה בָּכֶם וְעָצַר
אֶת־הַשָּׁמַיִם וְלֹא־יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ
וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְהוָה נֹתֵן לָכֶם:
וְשַׂמְתֶּם אֶת־דְּבָרַי אֵלֶּה עַל־לְבַבְכֶם וְעַל־נַפְשְׁכֶם וּקְשַׁרְתֶּם
אֹתָם לְאוֹת עַל־יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם: וְלִמַּדְתֶּם
אֹתָם אֶת־בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ
וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ: וּכְתַבְתָּם עַל־מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ: לְמַעַן
יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה
לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל־הָאָרֶץ:

נשיח בחקיך, כנכר, ועפ״ה תהלים קי״ט, כ״ג. ונשמח בדברי וכו׳ בסדורי ספרד ורומא מולמנת סנוקמא.
תורתך׳ כתי״ו בשנה. ובהם נהגה עפ״ה יהושע א׳, ח׳. אַל־תָּסִיר׳ הספרדים אומרים לא תָסוּר׳

וַיֹּאמֶר יְהֹוָה אֶל־משֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל־כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וְנָתְנוּ עַל־צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת: וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת־כָּל־מִצְוֹת יְהֹוָה וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר־אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת־כָּל־מִצְוֹתָי וִהְיִיתֶם קְדשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: אֲנִי יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם: יש לברך אלהיכם לאמת.

אֱמֶת וֶאֱמוּנָה כָּל־זֹאת, וְקַיָּם עָלֵינוּ כִּי הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאֵין זוּלָתוֹ, וַאֲנַחְנוּ יִשְׂרָאֵל עַמּוֹ, הַפּוֹדֵנוּ מִיַּד מְלָכִים, מַלְכֵּנוּ הַגּוֹאֲלֵנוּ מִכַּף כָּל־הֶעָרִיצִים, הָאֵל הַנִּפְרָע לָנוּ מִצָּרֵינוּ וְהַמְשַׁלֵּם גְּמוּל לְכָל־אֹיְבֵי נַפְשֵׁנוּ, הָעֹשֶׂה גְדֹלוֹת עַד אֵין חֵקֶר וְנִפְלָאוֹת עַד־אֵין מִסְפָּר, הַשָּׂם נַפְשֵׁנוּ בַּחַיִּים וְלֹא־נָתַן לַמּוֹט רַגְלֵנוּ, הַמַּדְרִיכֵנוּ עַל־בָּמוֹת אֹיְבֵינוּ וַיָּרֶם קַרְנֵנוּ עַל כָּל־שֹׂנְאֵינוּ, הָעֹשֶׂה לָנוּ נִסִּים וּנְקָמָה בְּפַרְעֹה אוֹתֹת וּמוֹפְתִים בְּאַדְמַת בְּנֵי חָם, הַמַּכֶּה בְעֶבְרָתוֹ כָּל־בְּכוֹרֵי מִצְרָיִם, וַיּוֹצֵא אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם לְחֵרוּת עוֹלָם: הַמַּעֲבִיר בָּנָיו בֵּין גִּזְרֵי יַם־סוּף, אֶת־רוֹדְפֵיהֶם וְאֶת־שׂוֹנְאֵיהֶם בִּתְהוֹמוֹת טִבַּע: וְרָאוּ בָנָיו גְּבוּרָתוֹ שִׁבְּחוּ וְהוֹדוּ לִשְׁמוֹ וּמַלְכוּתוֹ בְּרָצוֹן קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם. משֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְךָ עָנוּ שִׁירָה בְּשִׂמְחָה רַבָּה וְאָמְרוּ כֻלָּם

אמת ואמונה היא ברכה ראשונה שלאחר ק"ש של ערבית (ברכות דף י"ב), ואינה פותחת בברוך דהוי סמוכה לחברתה דק"ש לא הוי הפסק. כל זאת שקבלנו בק"ש היא אמת ואמונה וע"פ תהלים קי"ט, פ"ו. מיד מלכים, מפרעה מסיחון ועוג ול"א מלכי כנען. העריצים, עזים להרע בל"א געוואלטטהעטיגע כמו עמלק והמן. התואר עריץ בכל מקום להרע. הנפרע לנו, יבואר בברכת מגלה. העושה גדולות פסוק באיוב ט', י'. ובסדורי ספרד ורומא איננו. השם נפשנו תהלים ס"ו, ט'. המדריכנו עש"ה דברים ל"ג, כ"ט. העושה לנו נסים וכו' שעור המאמר „העושה לנו נסים והעושה נקמה בפרעה." אותות ומופתים עש"ה תהלים ק"ה, כ"ז. בעברתו, באפו ובחמתו. גזרי ים סוף עש"ה תהלים קל"ו, י"ג. י"ד. את רודפיהם, בכי"י וְאֶת וכן בסדורי ספרד, וכן נראה מנחמיה ט', י"א. טִבַּע וכן בכי"י ובסדור רפ"ו גם בסדורי ספרד ורומא וכן גורס רד"ק במכלול דף ס"ט. אך בסדור רפ"ה הנוסחא טִבְּעוּ ועליה כיון רא"ב בנמוקו למכלול שם. וְרָאוּ בסדור רפ"ה רָאוּ בניו את גבורתו, ובסדורי ספרד „רָאוּ בָנִים את גבורתו" וכן גם במחזור רומא רק שם וְרָאוּ בשמחה רבה, נוסחא ישנה היא „בגילה ברנה בשמחה רבה" ונראה לחתום בה פיוט מערבית.

מִי־כָמֹכָה בָּאֵלִם יְהוָה מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא׃ מַלְכוּתְךָ רָאוּ בָנֶיךָ בּוֹקֵעַ יָם לִפְנֵי מֹשֶׁה זֶה אֵלִי עָנוּ וְאָמְרוּ יְהוָה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד׃

וְנֶאֱמַר כִּי־פָדָה יְיָ אֶת־יַעֲקֹב וּגְאָלוֹ מִיַּד חָזָק מִמֶּנּוּ׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ גָּאַל יִשְׂרָאֵל׃

הַשְׁכִּיבֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְשָׁלוֹם, וְהַעֲמִידֵנוּ מַלְכֵּנוּ לְחַיִּים, וּפְרוֹשׂ עָלֵינוּ סֻכַּת שְׁלוֹמֶךָ, וְתַקְּנֵנוּ בְּעֵצָה טוֹבָה מִלְּפָנֶיךָ, וְהוֹשִׁיעֵנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ. וְהָגֵן בַּעֲדֵנוּ וְהָסֵר מֵעָלֵינוּ אוֹיֵב דֶּבֶר וְחֶרֶב וְרָעָב וְיָגוֹן, וְהָסֵר שָׂטָן מִלְּפָנֵינוּ וּמֵאַחֲרֵינוּ, וּבְצֵל כְּנָפֶיךָ תַּסְתִּירֵנוּ. כִּי אֵל שׁוֹמְרֵנוּ וּמַצִּילֵנוּ אָתָּה, כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה, וּשְׁמוֹר צֵאתֵנוּ וּבוֹאֵנוּ לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵר עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לָעַד׃

מי כמכה, שמות ט"ו י"א. מלכותך ראו, בכמה כ"י גם בסדור רפ"ה ובסדורי ספרד הנוסחא מלכותך ה' אלהינו ראו, וכן אומרים בק"ק ווירמייזא. אך ברש"י לברכות י"ד, ע"ב כנוסחתנו וכן גם במחזור רומא. ראו בניך, כמו שאמרו חז"ל במכילתא, ראתה שפחה על הים מה שלא ראו הנביאים. והספרדים גורסים „ראו בניך על הים יחד כלם הודו והמליכו ואמרו,” וברב בחיי בפ' בשלח גורס „מלכותך ה' ראו בניך בוקע ים לפני משה זה אלי ענו הודו והמליכו” ונוסחה אחרת ישנה היא „לפני משה זה צור ישענו פצו פה ואמרו” ואומרים כן כשאומרים פיוט מערבית.

ה' ימלך שמות ט"ו, י"ח. כי פדה, ירמיה ל"א, י"א. ובסדור רב עמרם נמצא תחת פסוק זה נוסחא מיוחדת והיא „ויקים לנו ה' אלהינו מלכותו כבודו ותפארתו קדשתו וקדשת שמו הגדול, הוא ה' אלהינו יחוס וירחם עלינו וירויח לנו מהרה מכל צרותינו וימהר לגאלנו גאלה שלמה בקרוב, ברוך אתה ה' גאל ישראל.”

השכיבנו היא ברכה שניה שלאחר ק"ש של ערבית (ברכות דף ד' ע"ב ודף ט'). השכיבנו ה' אלהינו לשלום, וכן נוסח הרמב"ם; וגרסת הספרדים היא „השכיבנו אבינו לשלום.” לְחיים בשוא דוגמת לְשלום, כן בכל הסדורים וכ"י ובכ"ל כמו אם למות אם לְחיים (ש"ב ט"ו, כ"א). ובעל ש"ת נקד לַחיים וטעה ואין לדמות זה אל זכרנו לַחיים כי הוא הכוונה בו על החיים הידועים הנצחיים, מה שאין הוראתו פה. וּפְרוֹשׂ בסי"ן כב"ל ובן הפורש, וכן הוא בסדורי הספרדים, כי בן כל ל' פרישה שהוא ענין התפשטות ושטוח כתוב בסי"ן כמו פרש ענן למסך (תהלים ק"ה, ל"ט) ואשר הן בסמך הם מענין אחר ל' בליעה ושבירה, וראה בבאור לעשוק בדברי תורה דף 37. ותקננו בעצה טובה, לפי שבלילה לב האדם פנוי מעסקי העולם והוא חושב מחשבות על משכבו אנו מבקשים מאת השם ליעצנו עצה טובה ומתוקנת, כי רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום. והושיענו למען שמך, ע"פ תהלים ק"ו, ח'. ובסדור רפ"ז גם בסדור אמשטרדם שנת תע"ת אינן תבות אלה. והגן בעדנו, ע"ש תהלים ג', ד'. והסר מעלינו וכו' בסדורי הספרדים בנוסחא עוד מלוחנת יותר. ובצל כנפיך עש"ה תהלים ל"ו ח'. כי אל שומרנו בסדור רפ"ז כי שומרנו בלי תבת אל, וכן כתב ה"ר פרץ עריוש ועיין יוסף אומץ ס' פ"ט. כי אל מלך חנון ורחום אתה, נחמיה ט', ל"א, ולא ידעתי למה הוסיפו מלך הן פה הן בנוסחת יעלה ויבא שלא כדרך הכתוב. ושמור צאתנו ובואנו עש"ה תהלים קכ"א, ח'. שומר עמו ישראל לעד כמו שכתוב הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל (שם קכ"א, ד'). והספרדים מסיימים בהוספת מלת אמן, והוא ע"פ הרמב"ם הלכות ברכות פ' א' וע"פ ר' חננאל הובא ברשב"א לברכות דף מ"ה ע"ב סמן י'. ואנו לא נהגו כן ועיין שם בתוספות.

בָּרוּךְ יְיָ לְעוֹלָם אָמֵן ׀ וְאָמֵן: בָּרוּךְ יְיָ מִצִּיּוֹן שֹׁכֵן יְרוּשָׁלָיִם הַלְלוּיָהּ: בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עֹשֵׂה נִפְלָאוֹת לְבַדּוֹ: וּבָרוּךְ שֵׁם כְּבוֹדוֹ לְעוֹלָם וְיִמָּלֵא כְבוֹדוֹ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אָמֵן ׀ וְאָמֵן: יְהִי כְבוֹד יְיָ לְעוֹלָם יִשְׂמַח יְיָ בְּמַעֲשָׂיו: יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם: כִּי לֹא־יִטֹּשׁ יְיָ אֶת־עַמּוֹ בַּעֲבוּר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל כִּי הוֹאִיל יְיָ לַעֲשׂוֹת אֶתְכֶם לוֹ לְעָם: וַיַּרְא כָּל־הָעָם וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים: וְהָיָה יְיָ לְמֶלֶךְ עַל־כָּל־הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד: יְהִי חַסְדְּךָ יְיָ עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ לָךְ: הוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ וְקַבְּצֵנוּ וְהַצִּילֵנוּ מִן־הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם קָדְשֶׁךָ לְהִשְׁתַּבֵּחַ בִּתְהִלָּתֶךָ: כָּל־גּוֹיִם

ברוך ה׳ לעולם, פסוקים מלוקטים הם ונתקנו בימי הגאונים, לפי שבימיהם הראשונים היו בתי כנסיות שלהם בשדות והיו יראים להתעכב שם עד אחר תפלת ערבית ותקנו לומר פסוקים אלו שיש בהן י״ח אזכרות (שמות הוי״ה) כנגד י״ח ברכות ואמריכן ברכת יראו עינינו וקדיש, ולא נתבטל מנהג זה והיו פסוקים אלה כגאולה אריכתא ולא נחשבו כהפסקה בין גאולה לתפלה, כן כתבו הרא״ש והמרדכי לרפא מס׳ ברכות והטור בא״ח ס׳ רל״ו וראה תוספות לברכות דף ד׳ ע״ב ולמגלה דף כ״ג. ור׳ יונה מובא בפירוש תלמידיו לסרי״ף ברכות דף ג׳ ע״ב כתב טעם פסוקים אלה, שבתחלה שהיתה תפלת ערבית רשות היו אומרים אלה הפסוקים שיש בהם י״ח אזכרות כנגד י״ח ברכות וחותמין עליהן ואומרים קדיש ויוצאין, ואח״כ אע״פ שקבעוה חובה נשאר הדבר כמו המנהג הראשון ולא הוי הפסקה בין גאולה לתפלה דכיון שמתחלה אדעתא דהכי קבעוה לא מקרי הפסקה. ובענין זה כתב התניא בסמן ע׳ בשם רש״י. גם אבן ירחי פירש כן בראש ספרו המנהיג רק שאמר שיש י״ט אזכרות כנגד י״ט ברכות, והחלוף הזה שהוא מונה גם שם של אדנות בפסוק כל גוים עם האזכרות ושאר המחברים אינם מונים אלא שמות הוי״ה. והסמ״ג בעשין י״ט הביא שתי דעות אלה וכתב ז״ל כתב מורי רבנו יהודה בר יצחק שהפסוקים שלפני יראו עינינו והברכה לא נתקנו בימי חכמי התלמוד אבל לפי שאנו סומכין תפלת ערבית רשות ובתי כנסיות שלהם היו רחוקים מבתיהם ולא היו יכולים לאחר עד אחר תפלת ערבית, תקנו להם אותן הפסוקים שיש בהם י״ח אזכרות כנגד הברכות של י״ח והברכה, ואח״כ כיון שנקבעו שוב לא נסתלקו עכ״ל. והרא״ש בעל המנהגות והרשב״א בתשובה י״ד כתבו כי פסוקים ברוך ה׳ לעולם נתקנו בימי השמד שגזרו שלא להתפלל ועמדו ותקנו אותה ברכה שיש בה י״ח אזכרות כנגד שמונה עשרה ברכות שבתפלה, ואע״פ שבטלה אותה הגזרה נשארה אותה ברכה ביד הדורות. ורש״י בברכות דף ל״א כתב כי סדורים פסוקים האלה בתפלת ערבית בעבור שאין עומדין להתפלל אלא מתוך שמחה של מצוה. והר׳ אברהם בר שושן, מביאו אבודרהם בספרו בשער ג׳, כתב בעבור שבתפלת ערבית אין ש״ץ מחזיר התפלה (לפי שאינה חובה, רמב״ם הלכות ברכות פ׳ ט׳) לפיכך תקנו לאמר השכיבנו תשע עשרה פסוקים וחתימה בסוף כנגד י״ט ברכות שבתפלה. ונמצא במדרש תהלים מזמור ד׳ אין אומר דברים אחר אמת ויציב, והכי מלי באמת ויציב בשחרית, דאמר ר׳ זעירא בר אבא שלש תכפות הן, תכף לסמיכה שחיטה תכף לנטילת ידים ברכה תכף לגאולה תפלה. ברוך ה׳ תהלים פ״ט, נ״ג. ברוך ה׳, קל״ה כ״א. ברוך ה׳ וברוך שם ע״ב, י״ח. וי״ט. יהי כבוד, ק״ד, ל״א. יהי שם, קי״ג, ב׳. כי לא ש״א י״ב, כ״ב. וירא מ״א י״ח, ל״ט. והיה ה׳ זכריה י״ד, ט׳. יהי חסדך, תהלים ל״ג, כ״ב. הושיענו דה״א, ט״ז, ל״ה. וכן עומד זה הפסוק בסדורי רפ״ה ורפ״ז גם בכ׳ כי״י וכן גרסת הרמב״ם בסדר התפלות, ובכ״י אחר מובא הפסוק של תהלים ק״ו מ״ז הושיענו ה׳ אלהינו וכו׳ וכן בכמה סדורים, וטעות, כי ראינו למעלה שנתקנו פסוקים אלה כנגד שמנה עשרה וע״כ בכן י״ח אזכרות, וא״כ ברור שצריך לומר הושיענו אלהי ישענו ונמצאו בזה י״ח אזכרות על נכון וכן העלו בעל מטה משה בס׳ שפ״ו ומג״א לא״ח ס׳ רל״ו. גם הרוקח בסודות התפלה שלו מונה מספר תבות של כל פסוק מפסוקים הללו וכתב שבפסוק זה י״ב תבות במספר י״ב שבטים, וכן הוא בפירוש ר׳ הירץ טריוש ובהדרת קדש. ומלבד כל זאת עוד עדות שלמה לפסוק זה במדרש תהלים מזמור י״ד וז״ל לפי שהתינוקות אומרים שני פעמים ביום אחד שחרית ואחד ערבית הושיענו אלהי ישענו לפיכך שני פעמים מי יתן מציון עכ״ל ומובא גם בילקוט תהלים רמז תרס״ג, וראה מה שכתבתי על הודו לה׳ דף 59. כל גוים. כי, תהלים,

אֲשֶׁר עָשִׂיתָ יָבוֹאוּ וְיִשְׁתַּחֲווּ לְפָנֶיךָ אֲדֹנָי וִיכַבְּדוּ לִשְׁמֶךָ: כִּי גָדוֹל אַתָּה וְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת אַתָּה אֱלֹהִים לְבַדֶּךָ: וַאֲנַחְנוּ עַמְּךָ וְצֹאן מַרְעִיתֶךָ נוֹדֶה לְּךָ לְעוֹלָם לְדוֹר וָדֹר נְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ: בָּרוּךְ יְיָ בַּיּוֹם. בָּרוּךְ יְיָ בַּלָּיְלָה. בָּרוּךְ יְיָ בְּשָׁכְבֵנוּ. בָּרוּךְ יְיָ בְּקוּמֵנוּ: כִּי בְיָדְךָ נַפְשׁוֹת הַחַיִּים וְהַמֵּתִים. אֲשֶׁר בְּיָדוֹ נֶפֶשׁ כָּל חָי וְרוּחַ כָּל־בְּשַׂר אִישׁ: בְּיָדְךָ אַפְקִיד רוּחִי פָּדִיתָה אוֹתִי יְיָ אֵל אֱמֶת: אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם יַחֵד שִׁמְךָ וְקַיֵּם מַלְכוּתְךָ תָּמִיד וּמְלוֹךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד:

יִרְאוּ עֵינֵינוּ וְיִשְׂמַח לִבֵּנוּ וְתָגֵל נַפְשֵׁנוּ בִּישׁוּעָתְךָ בֶּאֱמֶת. בֶּאֱמֹר לְצִיּוֹן מָלַךְ אֱלֹהָיִךְ. יְיָ מֶלֶךְ. יְיָ מָלָךְ. יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: כִּי הַמַּלְכוּת שֶׁלְּךָ הִיא וּלְעוֹלְמֵי עַד תִּמְלוֹךְ בְּכָבוֹד. כִּי אֵין לָנוּ מֶלֶךְ אֶלָּא אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ. הַמֶּלֶךְ בִּכְבוֹדוֹ תָּמִיד יִמְלוֹךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד וְעַל כָּל־מַעֲשָׂיו:

הש"ץ אומר ח"ק. ואין לומר ועתה יגדל שלא להפסיק בין גאולה לתפלה.

ומתפללין ש"ע בלחש כמו במנחה, ואין הש"ץ חוזר התפלה אלא אחר תפלת לחש אומר קדיש תתקבל. ואומרים עלינו, קדיש יתום.

היערויף פאָלגט שמנה עשרה (זייטע 87), חוזר עלינו.

פ"ו, ט', ו'. ואנחנו ע"ע, י"ג. ברוך ה', ד' ברכות אלו כנגד ד' ברכות שבתורה ברלשית ט', כ"ו. י"ד, כ'. כ"ד, כ"ז. שמות י"א, י'. אשר בידו, איוב י"ב, י'. בידך תהלים ל"א, ו'. יַחֵד שמך וְקַיֵּם מלכותך, וכן הוא בסדור רפ"ו ורבה יוסיף אומץ ס' כ"ט.

באמת פירושו תגל נפשנו באמת בישועתך. באמור, כאשר יאמר המבשר לציון מָלַךְ אלהיך, ועל שם הכתוב ישעיה נ"ב, ז'. ה' מלך, כבר מבואר בדף 68. הַמֶּלֶךְ בכבודו וכו' הרמב"ם גורס הַמּוֹלֵךְ, וכן הוא בסדור רב עמרם ובס' הסמ"ג ואבודרהם ובטור ובתשובות הרשב"א ובסדור ספרדיים, וראה מג"א לא"ח ס' רל"ו. ויש לדעת כי כל הנוסחא מן יראו עינינו עד סוף איננה במחזור רומא אלא שם כך החתימה „תהלה נביע לרוכב בערבות לאל המפואר במקהלות קדושים בא"י מלך אל חי לעד וקים לנצח." והיא שמניאה התניא בסמן ט'. המלך בכבודו תמיד ימלך, נחלקו הדייקנים אם לחבר מלת תמיד למעלה ממנו או למטה ממנו. והנה בעל מג"א לא"ח סוף ס' רל"ו כתב בשם בע"ה שיקרא מלת תמיד למטה תמיד ימלוך וכו' גם יעב"ץ כתב ככה, והעדים לכם בשמנה עשרה שאומרים כמו כן ויתרומם שמך מלכנו תמיד לעולם ועד, ובכהמ"ז ובברכת הפטרה יתברך שמך בפי כל חי תמיד לעולם ועד, ולפי זה בכל הלשון תמיד לעולם ועד הוא למחק הענין ר"ל כל משך הזמן בלי הפסקה כלל. ואחרים ומהם בעל יוסיף אומץ ס' כ"ט הורו שלא לחבר מלת תמיד עם ימלוך אלא עם בכבודו, המלך בכבודו תמיד, ר"ל אשר הוא תמיד במלכותו הוא ימלוך גם עלינו לעולם ועד, ובאמת מליצה כזה היא זו וגם לה עדות במה שאומרים בברכה למעלה וקים מלכותך תמיד, ומלוך עלינו לעולם ועד. והנה הספק הזה בעצמו נמצא גם בברכת המעריב ערבים שגם שם יתכן לחבר תמיד עם אל חי וקים, או להפרידו ממנו ולחברו עם ימלוך עלינו, אך ממה שבשם הנוסחא במחזור רומא „ה' לבאות שמו, ושמו אל חי וקים תמיד הוא ימלוך עלינו לעולם ועד" נראה גם שם הנכון לחבר תמיד למעלה ממנו ולהפרידו מן ימלוך.

כשמתפללין מעריב בזמנו אומרים בכל יום ג׳ מזמורים אלו אחר עלינו.

לְדָוִד מִזְמוֹר. לַיהוָֹה הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ תֵּבֵל וְיֹשְׁבֵי בָהּ: כִּי הוּא עַל־יַמִּים יְסָדָהּ וְעַל־נְהָרוֹת יְכוֹנְנֶהָ: מִי־יַעֲלֶה בְהַר יְהוָֹה וּמִי־יָקוּם בִּמְקוֹם קָדְשׁוֹ: נְקִי כַפַּיִם וּבַר לֵבָב אֲשֶׁר לֹא־נָשָׂא לַשָּׁוְא נַפְשִׁי וְלֹא נִשְׁבַּע לְמִרְמָה: יִשָּׂא בְרָכָה מֵאֵת יְהוָֹה וּצְדָקָה מֵאֱלֹהֵי יִשְׁעוֹ: זֶה דּוֹר דֹּרְשָׁו מְבַקְשֵׁי פָנֶיךָ יַעֲקֹב סֶלָה: שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וְהִנָּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבוֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד: מִי זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד יְהוָֹה עִזּוּז וְגִבּוֹר יְהוָֹה גִּבּוֹר מִלְחָמָה: שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד: מִי הוּא זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד יְהוָֹה צְבָאוֹת הוּא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד סֶלָה:

לַמְנַצֵּחַ עַל־הַגִּתִּית מִזְמוֹר לְדָוִד: יְהוָֹה אֲדֹנֵינוּ מָה־אַדִּיר שִׁמְךָ בְּכָל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־תְּנָה הוֹדְךָ עַל־הַשָּׁמָיִם: מִפִּי עוֹלְלִים וְיֹנְקִים יִסַּדְתָּ עֹז לְמַעַן צוֹרְרֶיךָ לְהַשְׁבִּית אוֹיֵב וּמִתְנַקֵּם: כִּי־אֶרְאֶה שָׁמֶיךָ מַעֲשֵׂה אֶצְבְּעֹתֶיךָ יָרֵחַ וְכוֹכָבִים אֲשֶׁר כּוֹנָנְתָּה: מָה־אֱנוֹשׁ כִּי־תִזְכְּרֶנּוּ וּבֶן־אָדָם כִּי תִפְקְדֶנּוּ: וַתְּחַסְּרֵהוּ מְעַט מֵאֱלֹהִים וְכָבוֹד וְהָדָר תְּעַטְּרֵהוּ: תַּמְשִׁילֵהוּ בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ כֹּל שַׁתָּה תַחַת־רַגְלָיו: צֹנֶה וַאֲלָפִים כֻּלָּם וְגַם בַּהֲמוֹת שָׂדָי: צִפּוֹר שָׁמַיִם וּדְגֵי הַיָּם עֹבֵר אָרְחוֹת יַמִּים: יְהוָֹה אֲדֹנֵינוּ מָה־אַדִּיר שִׁמְךָ בְּכָל־הָאָרֶץ:

מִזְמוֹר לְדָוִד. הָבוּ לַיהוָֹה בְּנֵי אֵלִים הָבוּ לַיהוָֹה כָּבוֹד וָעֹז: הָבוּ לַיהוָֹה כְּבוֹד שְׁמוֹ הִשְׁתַּחֲווּ לַיהוָֹה בְּהַדְרַת־קֹדֶשׁ: קוֹל יְהוָֹה עַל־הַמָּיִם אֵל־הַכָּבוֹד הִרְעִים יְהוָֹה עַל־מַיִם רַבִּים: קוֹל־יְהוָֹה בַּכֹּחַ קוֹל יְהוָֹה בֶּהָדָר: קוֹל יְהוָֹה שֹׁבֵר אֲרָזִים וַיְשַׁבֵּר יְהוָֹה אֶת־אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן: וַיַּרְקִידֵם כְּמוֹ־עֵגֶל לְבָנוֹן וְשִׂרְיוֹן כְּמוֹ בֶן־רְאֵמִים: קוֹל־יְהוָֹה חֹצֵב לַהֲבוֹת אֵשׁ: קוֹל יְהוָֹה יָחִיל מִדְבָּר יָחִיל יְהוָֹה מִדְבַּר קָדֵשׁ: קוֹל יְהוָֹה יְחוֹלֵל אַיָּלוֹת וַיֶּחֱשֹׂף יְעָרוֹת וּבְהֵיכָלוֹ כֻּלּוֹ אֹמֵר כָּבוֹד: יְהוָֹה לַמַּבּוּל יָשָׁב וַיֵּשֶׁב יְהוָֹה מֶלֶךְ לְעוֹלָם: יְהוָֹה עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְהוָֹה יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

בימים שאומרים תחנון יש שמוסיפים בכל לילה מזמור אחד, ואומרים בלילה שלאחר יום ראשון.

לְדָוִד אֵלֶיךָ יְהוָֹה נַפְשִׁי אֶשָּׂא: אֱלֹהַי בְּךָ בָטַחְתִּי אַל־אֵבוֹשָׁה אַל־יַעַלְצוּ אוֹיְבַי לִי: גַּם כָּל־קֹוֶיךָ לֹא יֵבֹשׁוּ יֵבֹשׁוּ הַבּוֹגְדִים רֵיקָם: דְּרָכֶיךָ יְהוָֹה הוֹדִיעֵנִי אֹרְחוֹתֶיךָ לַמְּדֵנִי: הַדְרִיכֵנִי בַאֲמִתֶּךָ וְלַמְּדֵנִי כִּי־אַתָּה אֱלֹהֵי יִשְׁעִי אוֹתְךָ קִוִּיתִי כָּל־הַיּוֹם: זְכֹר רַחֲמֶיךָ יְהוָֹה וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה: חַטֹּאות נְעוּרַי וּפְשָׁעַי אַל־תִּזְכֹּר. כְּחַסְדְּךָ זְכָר־לִי־אַתָּה לְמַעַן טוּבְךָ יְהוָֹה: טוֹב וְיָשָׁר יְהוָֹה עַל־כֵּן יוֹרֶה חַטָּאִים בַּדָּרֶךְ: יַדְרֵךְ עֲנָוִים בַּמִּשְׁפָּט וִילַמֵּד עֲנָוִים דַּרְכּוֹ: כָּל־אָרְחוֹת יְהוָֹה חֶסֶד וֶאֱמֶת לְנֹצְרֵי בְרִיתוֹ וְעֵדֹתָיו: לְמַעַן־שִׁמְךָ יְהוָֹה וְסָלַחְתָּ

לַעֲוֺנִי כִּי רַב־הוּא: מִי זֶה הָאִישׁ יְרֵא יְהֹוָה יוֹרֶנּוּ בְּדֶרֶךְ יִבְחָר: נַפְשׁוֹ בְּטוֹב תָּלִין וְזַרְעוֹ יִירַשׁ אָרֶץ: סוֹד יְהֹוָה לִירֵאָיו וּבְרִיתוֹ לְהוֹדִיעָם: עֵינַי תָּמִיד אֶל־יְהֹוָה כִּי־הוּא יוֹצִיא מֵרֶשֶׁת רַגְלָי: פְּנֵה־אֵלַי וְחָנֵּנִי כִּי־יָחִיד וְעָנִי אָנִי: צָרוֹת לְבָבִי הִרְחִיבוּ מִמְּצוּקוֹתַי הוֹצִיאֵנִי: רְאֵה־עָנְיִי וַעֲמָלִי וְשָׂא לְכָל־חַטֹּאותָי: רְאֵה אוֹיְבַי כִּי־רָבּוּ וְשִׂנְאַת חָמָס שְׂנֵאוּנִי: שָׁמְרָה נַפְשִׁי וְהַצִּילֵנִי אַל־אֵבוֹשׁ כִּי־חָסִיתִי בָךְ: תֹּם־וָיֹשֶׁר יִצְּרוּנִי כִּי קִוִּיתִיךָ: פְּדֵה אֱלֹהִים אֶת־יִשְׂרָאֵל מִכֹּל צָרוֹתָיו:

בלילה שלאחר יום ב׳ אומרים מזמור זה.

לְדָוִד מַשְׂכִּיל אַשְׁרֵי נְשׂוּי־פֶּשַׁע כְּסוּי חֲטָאָה: אַשְׁרֵי אָדָם לֹא יַחְשֹׁב יְהֹוָה לוֹ עָוֺן וְאֵין בְּרוּחוֹ רְמִיָּה: כִּי הֶחֱרַשְׁתִּי בָּלוּ עֲצָמָי בְּשַׁאֲגָתִי כָּל־הַיּוֹם: כִּי יוֹמָם וָלַיְלָה תִּכְבַּד עָלַי יָדֶךָ נֶהְפַּךְ לְשַׁדִּי בְּחַרְבֹנֵי קַיִץ סֶלָה: חַטָּאתִי אוֹדִיעֲךָ וַעֲוֺנִי לֹא־כִסִּיתִי אָמַרְתִּי אוֹדֶה עֲלֵי פְשָׁעַי לַיהֹוָה וְאַתָּה נָשָׂאתָ עֲוֺן חַטָּאתִי סֶלָה: עַל־זֹאת יִתְפַּלֵּל כָּל־חָסִיד אֵלֶיךָ לְעֵת מְצֹא רַק לְשֵׁטֶף מַיִם רַבִּים אֵלָיו לֹא יַגִּיעוּ: אַתָּה סֵתֶר לִי מִצַּר תִּצְּרֵנִי רָנֵּי פַלֵּט תְּסוֹבְבֵנִי סֶלָה: אַשְׂכִּילְךָ וְאוֹרְךָ בְּדֶרֶךְ־זוּ תֵלֵךְ אִיעֲצָה עָלֶיךָ עֵינִי: אַל־תִּהְיוּ כְּסוּס כְּפֶרֶד אֵין הָבִין בְּמֶתֶג וָרֶסֶן עֶדְיוֹ לִבְלוֹם בַּל קְרֹב אֵלֶיךָ: רַבִּים מַכְאוֹבִים לָרָשָׁע וְהַבּוֹטֵחַ בַּיהֹוָה חֶסֶד יְסוֹבְבֶנּוּ: שִׂמְחוּ בַיהֹוָה וְגִילוּ צַדִּיקִים וְהַרְנִינוּ כָּל־יִשְׁרֵי־לֵב:

בלילה שלאחר יום ג׳ אומרים מזמור זה.

מִזְמוֹר לְדָוִד לְהַזְכִּיר: יְהֹוָה אַל־בְּקֶצְפְּךָ תוֹכִיחֵנִי וּבַחֲמָתְךָ תְיַסְּרֵנִי: כִּי־חִצֶּיךָ נִחֲתוּ־בִי וַתִּנְחַת עָלַי יָדֶךָ: אֵין־מְתֹם בִּבְשָׂרִי מִפְּנֵי זַעְמֶךָ אֵין־שָׁלוֹם בַּעֲצָמַי מִפְּנֵי חַטָּאתִי: כִּי־עֲוֺנֹתַי עָבְרוּ רֹאשִׁי כְּמַשָּׂא כָבֵד יִכְבְּדוּ מִמֶּנִּי: הִבְאִישׁוּ נָמַקּוּ חַבּוּרֹתָי מִפְּנֵי אִוַּלְתִּי: נַעֲוֵיתִי שַׁחֹתִי עַד־מְאֹד כָּל־הַיּוֹם קֹדֵר הִלָּכְתִּי: כִּי־כְסָלַי מָלְאוּ נִקְלֶה וְאֵין מְתֹם בִּבְשָׂרִי: נְפוּגוֹתִי וְנִדְכֵּיתִי עַד־מְאֹד שָׁאַגְתִּי מִנַּהֲמַת לִבִּי: אֲדֹנָי נֶגְדְּךָ כָל־תַּאֲוָתִי וְאַנְחָתִי מִמְּךָ לֹא־נִסְתָּרָה: לִבִּי סְחַרְחַר עֲזָבַנִי כֹחִי וְאוֹר עֵינַי גַּם־הֵם אֵין אִתִּי: אֹהֲבַי וְרֵעַי מִנֶּגֶד נִגְעִי יַעֲמֹדוּ וּקְרוֹבַי מֵרָחֹק עָמָדוּ: וַיְנַקְשׁוּ מְבַקְשֵׁי נַפְשִׁי וְדֹרְשֵׁי רָעָתִי דִּבְּרוּ הַוּוֹת וּמִרְמוֹת כָּל־הַיּוֹם יֶהְגּוּ: וַאֲנִי כְחֵרֵשׁ לֹא אֶשְׁמָע וּכְאִלֵּם לֹא יִפְתַּח־פִּיו: וָאֱהִי כְּאִישׁ אֲשֶׁר לֹא־שֹׁמֵעַ וְאֵין בְּפִיו תּוֹכָחוֹת: כִּי־לְךָ יְהֹוָה הוֹחָלְתִּי אַתָּה תַעֲנֶה אֲדֹנָי אֱלֹהָי: כִּי־אָמַרְתִּי פֶּן־יִשְׂמְחוּ־לִי בְּמוֹט רַגְלִי עָלַי הִגְדִּילוּ: כִּי אֲנִי לְצֶלַע נָכוֹן וּמַכְאוֹבִי נֶגְדִּי תָמִיד: כִּי־עֲוֺנִי אַגִּיד אֶדְאַג מֵחַטָּאתִי: וְאֹיְבַי חַיִּים עָצֵמוּ וְרַבּוּ שֹׂנְאַי שָׁקֶר: וּמְשַׁלְּמֵי רָעָה תַּחַת טוֹבָה יִשְׂטְנוּנִי תַּחַת רָדְפִי־טוֹב: אַל־תַּעַזְבֵנִי יְהֹוָה אֱלֹהַי אַל־תִּרְחַק מִמֶּנִּי: חוּשָׁה לְעֶזְרָתִי אֲדֹנָי תְּשׁוּעָתִי:

בלילה שלאחר יום ד׳ אומרים מזמור זה.

לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד: בְּבוֹא־אֵלָיו נָתָן הַנָּבִיא כַּאֲשֶׁר־בָּא אֶל־בַּת־שָׁבַע: חָנֵּנִי אֱלֹהִים כְּחַסְדֶּךָ כְּרֹב רַחֲמֶיךָ מְחֵה פְשָׁעָי: הֶרֶב כַּבְּסֵנִי מֵעֲוֹנִי וּמֵחַטָּאתִי טַהֲרֵנִי: כִּי־פְשָׁעַי אֲנִי אֵדָע וְחַטָּאתִי נֶגְדִּי תָמִיד: לְךָ לְבַדְּךָ חָטָאתִי וְהָרַע בְּעֵינֶיךָ עָשִׂיתִי לְמַעַן־תִּצְדַּק בְּדָבְרֶךָ תִּזְכֶּה בְשָׁפְטֶךָ: הֵן־בְּעָווֹן חוֹלָלְתִּי וּבְחֵטְא יֶחֱמַתְנִי אִמִּי: הֵן אֱמֶת חָפַצְתָּ בַטֻּחוֹת וּבְסָתֻם חָכְמָה תוֹדִיעֵנִי: תְּחַטְּאֵנִי בְאֵזוֹב וְאֶטְהָר תְּכַבְּסֵנִי וּמִשֶּׁלֶג אַלְבִּין: תַּשְׁמִיעֵנִי שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה תָּגֵלְנָה עֲצָמוֹת דִּכִּיתָ: הַסְתֵּר פָּנֶיךָ מֵחֲטָאָי וְכָל־עֲוֹנֹתַי מְחֵה: לֵב טָהוֹר בְּרָא־לִי אֱלֹהִים וְרוּחַ נָכוֹן חַדֵּשׁ בְּקִרְבִּי: אַל־תַּשְׁלִיכֵנִי מִלְּפָנֶיךָ וְרוּחַ קָדְשְׁךָ אַל־תִּקַּח מִמֶּנִּי: הָשִׁיבָה לִּי שְׂשׂוֹן יִשְׁעֶךָ וְרוּחַ נְדִיבָה תִסְמְכֵנִי: אֲלַמְּדָה פֹשְׁעִים דְּרָכֶיךָ וְחַטָּאִים אֵלֶיךָ יָשׁוּבוּ: הַצִּילֵנִי מִדָּמִים אֱלֹהִים אֱלֹהֵי תְּשׁוּעָתִי תְּרַנֵּן לְשׁוֹנִי צִדְקָתֶךָ: אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ: כִּי לֹא־תַחְפֹּץ זֶבַח וְאֶתֵּנָה עוֹלָה לֹא תִרְצֶה: זִבְחֵי אֱלֹהִים רוּחַ נִשְׁבָּרָה לֵב־נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה אֱלֹהִים לֹא תִבְזֶה: הֵיטִיבָה בִרְצוֹנְךָ אֶת־צִיּוֹן תִּבְנֶה חוֹמוֹת יְרוּשָׁלָםִ: אָז תַּחְפֹּץ זִבְחֵי־צֶדֶק עוֹלָה וְכָלִיל אָז יַעֲלוּ עַל־מִזְבַּחֲךָ פָרִים:

בלילה שלאחר יום ה׳ אומרים מזמור זה.

תְּפִלָּה לְדָוִד· הַטֵּה יְהֹוָה אָזְנְךָ עֲנֵנִי, כִּי־עָנִי וְאֶבְיוֹן אָנִי: שָׁמְרָה נַפְשִׁי כִּי־חָסִיד אָנִי הוֹשַׁע עַבְדְּךָ אַתָּה אֱלֹהַי הַבּוֹטֵחַ אֵלֶיךָ: חָנֵּנִי אֲדֹנָי כִּי־אֵלֶיךָ אֶקְרָא כָּל־הַיּוֹם: שַׂמֵּחַ נֶפֶשׁ עַבְדֶּךָ כִּי אֵלֶיךָ אֲדֹנָי נַפְשִׁי אֶשָּׂא: כִּי־אַתָּה אֲדֹנָי טוֹב וְסַלָּח וְרַב־חֶסֶד לְכָל־קֹרְאֶיךָ: הַאֲזִינָה יְהֹוָה תְּפִלָּתִי וְהַקְשִׁיבָה בְּקוֹל תַּחֲנוּנוֹתָי: בְּיוֹם צָרָתִי אֶקְרָאֶךָּ כִּי תַעֲנֵנִי: אֵין־כָּמוֹךָ בָאֱלֹהִים אֲדֹנָי וְאֵין כְּמַעֲשֶׂיךָ: כָּל־גּוֹיִם אֲשֶׁר עָשִׂיתָ יָבוֹאוּ וְיִשְׁתַּחֲווּ לְפָנֶיךָ אֲדֹנָי וִיכַבְּדוּ לִשְׁמֶךָ: כִּי־גָדוֹל אַתָּה וְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת אַתָּה אֱלֹהִים לְבַדֶּךָ: הוֹרֵנִי יְהֹוָה דַּרְכֶּךָ אֲהַלֵּךְ בַּאֲמִתֶּךָ יַחֵד לְבָבִי לְיִרְאָה שְׁמֶךָ: אוֹדְךָ אֲדֹנָי אֱלֹהַי בְּכָל־לְבָבִי וַאֲכַבְּדָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם: כִּי־חַסְדְּךָ גָּדוֹל עָלָי וְהִצַּלְתָּ נַפְשִׁי מִשְּׁאוֹל תַּחְתִּיָּה: אֱלֹהִים׀ זֵדִים קָמוּ עָלַי וַעֲדַת עָרִיצִים בִּקְשׁוּ נַפְשִׁי וְלֹא שָׂמוּךָ לְנֶגְדָּם: וְאַתָּה אֲדֹנָי אֵל־רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וֶאֱמֶת: פְּנֵה אֵלַי וְחָנֵּנִי תְּנָה־עֻזְּךָ לְעַבְדֶּךָ וְהוֹשִׁיעָה לְבֶן־אֲמָתֶךָ: עֲשֵׂה־עִמִּי אוֹת לְטוֹבָה וְיִרְאוּ שֹׂנְאַי וְיֵבֹשׁוּ כִּי־אַתָּה יְהֹוָה עֲזַרְתַּנִי וְנִחַמְתָּנִי:

מוטל על האדם לכבד השבת כפי יכלתו במאכל ובמשתה במלבוש ובנר, ויעשה הוא בעצמו להכין צרכי שבת ואפילו יש לו כמה עבדים משרתים, שזהו כבודו וכמו שמצינו בחז"ל שהיו עוסקין בעצמן במלאכה לכבוד שבת אע"פ שהיו להם משמשים.

אין הולכין בע"ש יותר מן ג' פרסאות, והטעם כדי שיוכל להכין צרכי סעודת שבת בעוד היום גדול, וה"מ בישוב, אבל אם לא יוכל להשיג צרכי שבת במקום שהוא שם, מותר לילך אפילו כמה פרסאות עד שיגיע למקום שימצא שם די מחסורו.

אסור לקבוע בע"ש משתה שאינו רגיל בו בחול, מפני כבוד שבת, חוץ מסעודה שזמנה קבוע דהיינו מילה ופדיון הבן. וסעודה שרגיל בה אע"פ שמותר כל היום מצוה להמנע ממנה מט' שעות ולמעלה.

תענית חלום או שאר תענית יחיד שקבל עליו בע"ש טוב שיפרש בשעת קבלת התענית שלא יתענה עד צאת הכוכבים אלא עד שיסיימו הצבור את תפלת ערבית של שבת. אבל תענית בכור חייב להשלים עד צאת הכוכבים.

אין עושין מלאכה בע"ש מן מנחה (קטנה) ולמעלה, והעושה מלאכה אינו רואה בה סימן ברכה, והוא שעושה להשתכר ודרך קבע אבל לצורך שבת עושה כל היום, והוא הדין לכותב ספרים דרך לימודו. מצוה לגלח בע"ש ומסתפרין לכבוד שבת כל היום אפילו מספר ישראל (והאר"י ז"ל היה נזהר שלגלח אחר מנחה). מצוה ליטול לפרנים בע"ש (ולעג האר"י ז"ל על המקפידין שלא ליטלן כסדרן, גם לא מצינו שנהגו שלא ליטול של יד ושל רגל ביום אחד). רחיצה בחמין בע"ש מצוה.

אחר חצות קורין שנים מקרא ואחד תרגום והיינו שקורין כל פסוק ב' פעמים ואח"כ התרגום ויש מאותן הנוהגים לקרות פרשה שלימה מקרא בבת אחת וכן תרגום.

על הבעל מוטל הכנת הנרות והשמן והפתילות, והאשה תדליקם. כשהאשה יולדת, בשבת ראשונה מדליק הבעל את הנרות ומברך, וכן מי שאין לו אשה ידליק בעצמו. וכתב רבינו בחיי ראויה לאשה להתפלל לשם יתברך בשעת הדלקת נר של שבת, שהיא מצוה המוטלת עליה, שיתן לה בנים מאירים בתורה כי תתפלה יותר נשמעת בשעת עשיית המצוה, ובזכות נר שבת שהוא אור תזכה לבנים בעלי תורה שנקראת אור וכן דרשו רז"ל האי מאן דרגיל בשרגא הויין ליה בנים ת"ח. וכשמדליקין אחד האיש ואחד האשה מברכין:

ביי'ם אנצינדען דער שבת-ליכטער זאגט מאן דיעזע ברכה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל־שַׁבָּת:

ונוהגות הנשים להדליק תחלה ולפרוש כפיהן בין הנרות ובין עיניהן ואח"כ מברכות הברכה.

תחנה לנשים לאחר שהדליקו נר שבת.

תחנה פיר דיא הויזפרויא נאך דעם אנצינדען דער שבת-ליכטער.

יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁתְּחוֹנֵן אוֹתִי (וְאֶת־אִישִׁי, וְאֶת־אָבִי, וְאֶת־בָּנַי) וְאֶת־כָּל־קְרוֹבַי וְתִתֶּן־לָנוּ וּלְכָל־יִשְׂרָאֵל חַיִּים טוֹבִים וַאֲרוּכִים וְתִזְכְּרֵנוּ בְּזִכְרוֹן טוֹבָה וּבְרָכָה וְתִפְקְדֵנוּ בִּפְקֻדַּת יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים וּתְבָרְכֵנוּ בְּרָכוֹת גְּדוֹלוֹת וְתַשְׁלִים בָּתֵּינוּ וְתַשְׁכֵּן שְׁכִינָתְךָ בֵּינֵינוּ· וְזַכֵּנִי לְגַדֵּל בָּנִים וּבְנֵי בָנִים חֲכָמִים וּנְבוֹנִים אוֹהֲבֵי יְיָ יִרְאֵי אֱלֹהִים אַנְשֵׁי אֱמֶת זֶרַע קֹדֶשׁ בַּייָ דְּבֵקִים וּמְאִירִים אֶת־הָעוֹלָם בַּתּוֹרָה וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים וּבְכָל־מְלֶאכֶת עֲבוֹדַת הַבּוֹרֵא· אָנָּא שְׁמַע אֶת־תְּחִנָּתִי בָּעֵת הַזֹּאת בִּזְכוּת שָׂרָה וְרִבְקָה וְרָחֵל וְלֵאָה אִמּוֹתֵינוּ, וְהָאֵר נֵרֵנוּ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה לְעוֹלָם וָעֶד וְהָאֵר פָּנֶיךָ וְנִוָּשֵׁעָה, אָמֵן:

להדליק נר של שבת, בעלי ב"ח ווי"ל השמיטו מלת של בעבור כי מובנת כבר ע"י הסמיכות. אמנם בכל הסדורים נמצא של שבת וכן הוא בסדור רב עמרם וברמב"ם הלכות שבת ריש פרק ה' וברוקח ס' ע"ו ובתניא ס' י"ב וטור ס' רס"ד ומט"מ ס' תי"ו, גם ס' המנהיג הלכות שבת ס' י"ז מביא כך הנוסחא בשם רב אחא משבחא, וע"כ אין לשנות. וראה עוד למטה בברכת חנוכה. ועל אודות הברכה ראה בתוספות שבת כ"ה ע"ב והגהות מיימוני ריש פ' ה' בהלכות שבת.

בע״ש מתפללין מנחה כבכל כמו בחול רק שאין אומרין תחנון. אחר תפלת מנחה מקבלים את השבת, וקודם קבלת שבת יש לקרות שיר השירים כולו בפעם אחד ולא פסקי פסקי.

שִׁיר הַשִּׁירִים אֲשֶׁר לִשְׁלֹמֹה: יִשָּׁקֵנִי מִנְּשִׁיקוֹת פִּיהוּ כִּי־טוֹבִים דֹּדֶיךָ מִיָּיִן: לְרֵיחַ שְׁמָנֶיךָ טוֹבִים שֶׁמֶן תּוּרַק שְׁמֶךָ עַל־כֵּן עֲלָמוֹת אֲהֵבוּךָ: מָשְׁכֵנִי אַחֲרֶיךָ נָּרוּצָה הֱבִיאַנִי הַמֶּלֶךְ חֲדָרָיו נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בָּךְ נַזְכִּירָה דֹדֶיךָ מִיַּיִן מֵישָׁרִים אֲהֵבוּךָ: שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנָאוָה בְּנוֹת יְרוּשָׁלָםִ כְּאָהֳלֵי קֵדָר כִּירִיעוֹת שְׁלֹמֹה: אַל־תִּרְאוּנִי שֶׁאֲנִי שְׁחַרְחֹרֶת שֶׁשְּׁזָפַתְנִי הַשָּׁמֶשׁ בְּנֵי אִמִּי נִחֲרוּ־בִי שָׂמֻנִי נֹטֵרָה אֶת־הַכְּרָמִים כַּרְמִי שֶׁלִּי לֹא נָטָרְתִּי: הַגִּידָה לִּי שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי אֵיכָה תִרְעֶה אֵיכָה תַּרְבִּיץ בַּצָּהֳרָיִם שַׁלָּמָה אֶהְיֶה כְּעֹטְיָה עַל עֶדְרֵי חֲבֵרֶיךָ: אִם־לֹא תֵדְעִי לָךְ הַיָּפָה בַּנָּשִׁים צְאִי־לָךְ בְּעִקְבֵי הַצֹּאן וּרְעִי אֶת־גְּדִיֹּתַיִךְ עַל מִשְׁכְּנוֹת הָרֹעִים: לְסֻסָתִי בְּרִכְבֵי פַרְעֹה דִּמִּיתִיךְ רַעְיָתִי: נָאווּ לְחָיַיִךְ בַּתֹּרִים צַוָּארֵךְ בַּחֲרוּזִים: תּוֹרֵי זָהָב נַעֲשֶׂה־לָּךְ עִם נְקֻדּוֹת הַכָּסֶף: עַד שֶׁהַמֶּלֶךְ בִּמְסִבּוֹ נִרְדִּי נָתַן רֵיחוֹ: צְרוֹר הַמֹּר דּוֹדִי לִי בֵּין שָׁדַי יָלִין: אֶשְׁכֹּל הַכֹּפֶר דּוֹדִי לִי בְּכַרְמֵי עֵין גֶּדִי: הִנָּךְ יָפָה רַעְיָתִי הִנָּךְ יָפָה עֵינַיִךְ יוֹנִים: הִנְּךָ יָפֶה דוֹדִי אַף נָעִים אַף־עַרְשֵׂנוּ רַעֲנָנָה: קֹרוֹת בָּתֵּינוּ אֲרָזִים רָהִיטֵנוּ בְּרוֹתִים: אֲנִי חֲבַצֶּלֶת הַשָּׁרוֹן שׁוֹשַׁנַּת הָעֲמָקִים: כְּשׁוֹשַׁנָּה בֵּין הַחוֹחִים כֵּן רַעְיָתִי בֵּין הַבָּנוֹת: כְּתַפּוּחַ בַּעֲצֵי הַיַּעַר כֵּן דּוֹדִי בֵּין הַבָּנִים בְּצִלּוֹ חִמַּדְתִּי וְיָשַׁבְתִּי וּפִרְיוֹ מָתוֹק לְחִכִּי: הֱבִיאַנִי אֶל־בֵּית הַיָּיִן וְדִגְלוֹ עָלַי אַהֲבָה: סַמְּכוּנִי בָּאֲשִׁישׁוֹת רַפְּדוּנִי בַּתַּפּוּחִים כִּי־חוֹלַת אַהֲבָה אָנִי: שְׂמֹאלוֹ תַּחַת לְרֹאשִׁי וִימִינוֹ תְּחַבְּקֵנִי: הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלַםִ בִּצְבָאוֹת אוֹ בְּאַיְלוֹת הַשָּׂדֶה אִם־תָּעִירוּ וְאִם־תְּעוֹרְרוּ אֶת־הָאַהֲבָה עַד שֶׁתֶּחְפָּץ: קוֹל דּוֹדִי הִנֵּה־זֶה בָּא מְדַלֵּג עַל־הֶהָרִים מְקַפֵּץ עַל־הַגְּבָעוֹת: דּוֹמֶה דוֹדִי לִצְבִי אוֹ לְעֹפֶר הָאַיָּלִים הִנֵּה־זֶה עוֹמֵד אַחַר כָּתְלֵנוּ מַשְׁגִּיחַ מִן־הַחַלֹּנוֹת מֵצִיץ מִן־הַחֲרַכִּים: עָנָה דוֹדִי וְאָמַר לִי קוּמִי לָךְ רַעְיָתִי יָפָתִי וּלְכִי־לָךְ: כִּי־הִנֵּה הַסְּתָו עָבָר הַגֶּשֶׁם חָלַף הָלַךְ לוֹ: הַנִּצָּנִים נִרְאוּ בָאָרֶץ עֵת הַזָּמִיר הִגִּיעַ וְקוֹל הַתּוֹר נִשְׁמַע בְּאַרְצֵנוּ: הַתְּאֵנָה חָנְטָה פַגֶּיהָ וְהַגְּפָנִים סְמָדַר נָתְנוּ רֵיחַ קוּמִי לָךְ רַעְיָתִי יָפָתִי וּלְכִי־לָךְ: יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע בְּסֵתֶר הַמַּדְרֵגָה הַרְאִינִי אֶת־מַרְאַיִךְ הַשְׁמִיעִנִי אֶת־קוֹלֵךְ כִּי־קוֹלֵךְ עָרֵב וּמַרְאֵיךְ נָאוֶה: אֶחֱזוּ־לָנוּ שׁוּעָלִים שׁוּעָלִים קְטַנִּים מְחַבְּלִים כְּרָמִים וּכְרָמֵינוּ סְמָדַר: דּוֹדִי לִי וַאֲנִי לוֹ הָרֹעֶה בַּשּׁוֹשַׁנִּים: עַד שֶׁיָּפוּחַ הַיּוֹם וְנָסוּ הַצְּלָלִים סֹב דְּמֵה־לְךָ דוֹדִי לִצְבִי אוֹ לְעֹפֶר הָאַיָּלִים עַל־הָרֵי בָתֶר: עַל־מִשְׁכָּבִי בַּלֵּילוֹת בִּקַּשְׁתִּי אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי בִּקַּשְׁתִּיו וְלֹא מְצָאתִיו: אָקוּמָה

נָּא וַאֲסוֹבְבָה בָעִיר בַּשְּׁוָקִים וּבָרְחֹבוֹת אֲבַקְשָׁה אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי בִּקַּשְׁתִּיו
וְלֹא מְצָאתִיו׃ מְצָאוּנִי הַשֹּׁמְרִים הַסֹּבְבִים בָּעִיר אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי רְאִיתֶם׃
כִּמְעַט שֶׁעָבַרְתִּי מֵהֶם עַד שֶׁמָּצָאתִי אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי אֲחַזְתִּיו וְלֹא אַרְפֶּנּוּ
עַד־שֶׁהֲבֵיאתִיו אֶל־בֵּית אִמִּי וְאֶל־חֶדֶר הוֹרָתִי׃ הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלִַם
בִּצְבָאוֹת אוֹ בְּאַיְלוֹת הַשָּׂדֶה אִם־תָּעִירוּ ׀ וְאִם־תְּעוֹרְרוּ אֶת־הָאַהֲבָה עַד שֶׁתֶּחְפָּץ׃
מִי זֹאת עֹלָה מִן־הַמִּדְבָּר כְּתִימֲרוֹת עָשָׁן מְקֻטֶּרֶת מֹר וּלְבוֹנָה מִכֹּל אַבְקַת
רוֹכֵל׃ הִנֵּה מִטָּתוֹ שֶׁלִּשְׁלֹמֹה שִׁשִּׁים גִּבֹּרִים סָבִיב לָהּ מִגִּבֹּרֵי יִשְׂרָאֵל׃ כֻּלָּם
אֲחֻזֵי חֶרֶב מְלֻמְּדֵי מִלְחָמָה אִישׁ חַרְבּוֹ עַל־יְרֵכוֹ מִפַּחַד בַּלֵּילוֹת׃ אַפִּרְיוֹן עָשָׂה
לוֹ הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מֵעֲצֵי הַלְּבָנוֹן׃ עַמּוּדָיו עָשָׂה כֶסֶף רְפִידָתוֹ זָהָב מֶרְכָּבוֹ
אַרְגָּמָן תּוֹכוֹ רָצוּף אַהֲבָה מִבְּנוֹת יְרוּשָׁלִָם׃ צְאֶינָה וּרְאֶינָה בְּנוֹת צִיּוֹן בַּמֶּלֶךְ
שְׁלֹמֹה בָּעֲטָרָה שֶׁעִטְּרָה־לּוֹ אִמּוֹ בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ וּבְיוֹם שִׂמְחַת לִבּוֹ׃ הִנָּךְ יָפָה
רַעְיָתִי הִנָּךְ יָפָה עֵינַיִךְ יוֹנִים מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ שַׂעְרֵךְ כְּעֵדֶר הָעִזִּים שֶׁגָּלְשׁוּ
מֵהַר גִּלְעָד׃ שִׁנַּיִךְ כְּעֵדֶר הַקְּצוּבוֹת שֶׁעָלוּ מִן־הָרַחְצָה שֶׁכֻּלָּם מַתְאִימוֹת
וְשַׁכֻּלָה אֵין בָּהֶם׃ כְּחוּט הַשָּׁנִי שִׂפְתוֹתַיִךְ וּמִדְבָּרֵיךְ נָאוֶה כְּפֶלַח הָרִמּוֹן
רַקָּתֵךְ מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ׃ כְּמִגְדַּל דָּוִיד צַוָּארֵךְ בָּנוּי לְתַלְפִּיּוֹת אֶלֶף הַמָּגֵן תָּלוּי
עָלָיו כֹּל שִׁלְטֵי הַגִּבֹּרִים׃ שְׁנֵי שָׁדַיִךְ כִּשְׁנֵי עֳפָרִים תְּאוֹמֵי צְבִיָּה הָרוֹעִים
בַּשּׁוֹשַׁנִּים׃ עַד שֶׁיָּפוּחַ הַיּוֹם וְנָסוּ הַצְּלָלִים אֵלֶךְ לִי אֶל־הַר הַמּוֹר וְאֶל־
גִּבְעַת הַלְּבוֹנָה׃ כֻּלָּךְ יָפָה רַעְיָתִי וּמוּם אֵין בָּךְ׃ אִתִּי מִלְּבָנוֹן כַּלָּה
אִתִּי מִלְּבָנוֹן תָּבוֹאִי תָּשׁוּרִי מֵרֹאשׁ אֲמָנָה מֵרֹאשׁ שְׂנִיר וְחֶרְמוֹן מִמְּעֹנוֹת
אֲרָיוֹת מֵהַרְרֵי נְמֵרִים׃ לִבַּבְתִּנִי אֲחֹתִי כַלָּה לִבַּבְתִּינִי בְּאַחַת מֵעֵינַיִךְ בְּאַחַד
עֲנָק מִצַּוְּרֹנָיִךְ׃ מַה־יָּפוּ דֹדַיִךְ אֲחֹתִי כַלָּה מַה־טֹּבוּ דֹדַיִךְ מִיַּיִן וְרֵיחַ שְׁמָנַיִךְ
מִכָּל־בְּשָׂמִים׃ נֹפֶת תִּטֹּפְנָה שִׂפְתוֹתַיִךְ כַּלָּה דְּבַשׁ וְחָלָב תַּחַת לְשׁוֹנֵךְ וְרֵיחַ
שַׂלְמֹתַיִךְ כְּרֵיחַ לְבָנוֹן׃ גַּן ׀ נָעוּל אֲחֹתִי כַלָּה גַּל ׀ נָעוּל מַעְיָן חָתוּם׃ שְׁלָחַיִךְ
פַּרְדֵּס רִמּוֹנִים עִם פְּרִי מְגָדִים כְּפָרִים עִם־נְרָדִים׃ נֵרְדְּ ׀ וְכַרְכֹּם קָנֶה וְקִנָּמוֹן
עִם כָּל־עֲצֵי לְבוֹנָה מֹר וַאֲהָלוֹת עִם כָּל־רָאשֵׁי בְשָׂמִים׃ מַעְיַן גַּנִּים בְּאֵר מַיִם
חַיִּים וְנֹזְלִים מִן־לְבָנוֹן׃ עוּרִי צָפוֹן וּבוֹאִי תֵימָן הָפִיחִי גַנִּי יִזְּלוּ בְשָׂמָיו יָבֹא
דוֹדִי לְגַנּוֹ וְיֹאכַל פְּרִי מְגָדָיו׃ בָּאתִי לְגַנִּי אֲחֹתִי כַלָּה אָרִיתִי מוֹרִי עִם־בְּשָׂמִי
אָכַלְתִּי יַעְרִי עִם־דִּבְשִׁי שָׁתִיתִי יֵינִי עִם־חֲלָבִי אִכְלוּ רֵעִים שְׁתוּ וְשִׁכְרוּ דּוֹדִים׃
אֲנִי יְשֵׁנָה וְלִבִּי עֵר קוֹל ׀ דּוֹדִי דוֹפֵק פִּתְחִי־לִי אֲחֹתִי רַעְיָתִי יוֹנָתִי תַמָּתִי
שֶׁרֹּאשִׁי נִמְלָא־טָל קְוֻצּוֹתַי רְסִיסֵי לָיְלָה׃ פָּשַׁטְתִּי אֶת־כֻּתָּנְתִּי אֵיכָכָה אֶלְבָּשֶׁנָּה
רָחַצְתִּי אֶת־רַגְלַי אֵיכָכָה אֲטַנְּפֵם׃ דּוֹדִי שָׁלַח יָדוֹ מִן־הַחוֹר וּמֵעַי הָמוּ עָלָיו׃

קַמְתִּי אֲנִי לִפְתֹּחַ לְדוֹדִי וְיָדַי נָטְפוּ־מוֹר וְאֶצְבְּעֹתַי מוֹר עֹבֵר עַל כַּפּוֹת הַמַּנְעוּל׃
פָּתַחְתִּי אֲנִי לְדוֹדִי וְדוֹדִי חָמַק עָבָר נַפְשִׁי יָצְאָה בְדַבְּרוֹ בִּקַּשְׁתִּיהוּ וְלֹא
מְצָאתִיהוּ קְרָאתִיו וְלֹא עָנָנִי׃ מְצָאֻנִי הַשֹּׁמְרִים הַסֹּבְבִים בָּעִיר הִכּוּנִי פְצָעוּנִי
נָשְׂאוּ אֶת־רְדִידִי מֵעָלַי שֹׁמְרֵי הַחֹמוֹת׃ הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלִָם אִם־
תִּמְצְאוּ אֶת־דּוֹדִי מַה־תַּגִּידוּ לוֹ שֶׁחוֹלַת אַהֲבָה אָנִי׃ מַה־דּוֹדֵךְ מִדּוֹד הַיָּפָה
בַּנָּשִׁים מַה־דּוֹדֵךְ מִדּוֹד שֶׁכָּכָה הִשְׁבַּעְתָּנוּ׃ דּוֹדִי צַח וְאָדוֹם דָּגוּל מֵרְבָבָה׃
רֹאשׁוֹ כֶּתֶם פָּז קְוֻצּוֹתָיו תַּלְתַּלִּים שְׁחֹרוֹת כָּעוֹרֵב׃ עֵינָיו כְּיוֹנִים עַל־אֲפִיקֵי
מָיִם רֹחֲצוֹת בֶּחָלָב יֹשְׁבוֹת עַל־מִלֵּאת׃ לְחָיָו כַּעֲרוּגַת הַבֹּשֶׂם מִגְדְּלוֹת מֶרְקָחִים
שִׂפְתוֹתָיו שׁוֹשַׁנִּים נֹטְפוֹת מוֹר עֹבֵר׃ יָדָיו גְּלִילֵי זָהָב מְמֻלָּאִים בַּתַּרְשִׁישׁ מֵעָיו
עֶשֶׁת שֵׁן מְעֻלֶּפֶת סַפִּירִים׃ שׁוֹקָיו עַמּוּדֵי שֵׁשׁ מְיֻסָּדִים עַל־אַדְנֵי־פָז מַרְאֵהוּ
כַּלְּבָנוֹן בָּחוּר כָּאֲרָזִים׃ חִכּוֹ מַמְתַקִּים וְכֻלּוֹ מַחֲמַדִּים זֶה דוֹדִי וְזֶה רֵעִי בְּנוֹת
יְרוּשָׁלִָם׃ אָנָה הָלַךְ דּוֹדֵךְ הַיָּפָה בַּנָּשִׁים אָנָה פָּנָה דוֹדֵךְ וּנְבַקְשֶׁנּוּ עִמָּךְ׃
דּוֹדִי יָרַד לְגַנּוֹ לַעֲרוּגוֹת הַבֹּשֶׂם לִרְעוֹת בַּגַּנִּים וְלִלְקֹט שׁוֹשַׁנִּים׃ אֲנִי לְדוֹדִי
וְדוֹדִי לִי הָרֹעֶה בַּשּׁוֹשַׁנִּים׃ יָפָה אַתְּ רַעְיָתִי כְּתִרְצָה נָאוָה כִּירוּשָׁלִָם אֲיֻמָּה
כַּנִּדְגָּלוֹת׃ הָסֵבִּי עֵינַיִךְ מִנֶּגְדִּי שֶׁהֵם הִרְהִיבֻנִי שַׂעְרֵךְ כְּעֵדֶר הָעִזִּים שֶׁגָּלְשׁוּ
מִן־הַגִּלְעָד׃ שִׁנַּיִךְ כְּעֵדֶר הָרְחֵלִים שֶׁעָלוּ מִן־הָרַחְצָה שֶׁכֻּלָּם מַתְאִימוֹת
וְשַׁכֻּלָה אֵין בָּהֶם׃ כְּפֶלַח הָרִמּוֹן רַקָּתֵךְ מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ׃ שִׁשִּׁים הֵמָּה מְלָכוֹת
וּשְׁמֹנִים פִּילַגְשִׁים וַעֲלָמוֹת אֵין מִסְפָּר׃ אַחַת הִיא יוֹנָתִי תַמָּתִי אַחַת הִיא
לְאִמָּהּ בָּרָה הִיא לְיוֹלַדְתָּהּ רָאוּהָ בָנוֹת וַיְאַשְּׁרוּהָ מְלָכוֹת וּפִילַגְשִׁים וַיְהַלְלוּהָ׃
מִי־זֹאת הַנִּשְׁקָפָה כְּמוֹ־שָׁחַר יָפָה כַלְּבָנָה בָּרָה כַּחַמָּה אֲיֻמָּה כַּנִּדְגָּלוֹת׃ אֶל־
גִּנַּת אֱגוֹז יָרַדְתִּי לִרְאוֹת בְּאִבֵּי הַנָּחַל לִרְאוֹת הֲפָרְחָה הַגֶּפֶן הֵנֵצוּ הָרִמֹּנִים׃
לֹא יָדַעְתִּי נַפְשִׁי שָׂמַתְנִי מַרְכְּבוֹת עַמִּי־נָדִיב׃ שׁוּבִי שׁוּבִי הַשּׁוּלַמִּית שׁוּבִי
שׁוּבִי וְנֶחֱזֶה־בָּךְ מַה־תֶּחֱזוּ בַּשּׁוּלַמִּית כִּמְחֹלַת הַמַּחֲנָיִם׃ מַה־יָּפוּ פְעָמַיִךְ
בַּנְּעָלִים בַּת־נָדִיב חַמּוּקֵי יְרֵכַיִךְ כְּמוֹ חֲלָאִים מַעֲשֵׂה יְדֵי אָמָּן׃ שָׁרְרֵךְ אַגַּן
הַסַּהַר אַל־יֶחְסַר הַמָּזֶג בִּטְנֵךְ עֲרֵמַת חִטִּים סוּגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים׃ שְׁנֵי שָׁדַיִךְ כִּשְׁנֵי
עֳפָרִים תָּאֳמֵי צְבִיָּה׃ צַוָּארֵךְ כְּמִגְדַּל הַשֵּׁן עֵינַיִךְ בְּרֵכוֹת בְּחֶשְׁבּוֹן עַל־שַׁעַר
בַּת־רַבִּים אַפֵּךְ כְּמִגְדַּל הַלְּבָנוֹן צוֹפֶה פְּנֵי דַמָּשֶׂק׃ רֹאשֵׁךְ עָלַיִךְ כַּכַּרְמֶל
וְדַלַּת רֹאשֵׁךְ כָּאַרְגָּמָן מֶלֶךְ אָסוּר בָּרְהָטִים׃ מַה־יָּפִית וּמַה־נָּעַמְתְּ אַהֲבָה
בַּתַּעֲנוּגִים׃ זֹאת קוֹמָתֵךְ דָּמְתָה לְתָמָר וְשָׁדַיִךְ לְאַשְׁכֹּלוֹת׃ אָמַרְתִּי אֶעֱלֶה
בְתָמָר אֹחֲזָה בְּסַנְסִנָּיו וְיִהְיוּ־נָא שָׁדַיִךְ כְּאֶשְׁכְּלוֹת הַגֶּפֶן וְרֵיחַ אַפֵּךְ כַּתַּפּוּחִים׃
וְחִכֵּךְ כְּיֵין הַטּוֹב הוֹלֵךְ לְדוֹדִי לְמֵישָׁרִים דּוֹבֵב שִׂפְתֵי יְשֵׁנִים׃ אֲנִי לְדוֹדִי

וְעָלַי תְּשׁוּקָתוֹ: לְכָה דוֹדִי נֵצֵא הַשָּׂדֶה נָלִינָה בַּכְּפָרִים: נַשְׁכִּימָה לַכְּרָמִים נִרְאֶה אִם־פָּרְחָה הַגֶּפֶן פִּתַּח הַסְּמָדַר הֵנֵצוּ הָרִמּוֹנִים שָׁם אֶתֵּן אֶת־דֹּדַי לָךְ: הַדּוּדָאִים נָתְנוּ־רֵיחַ וְעַל־פְּתָחֵינוּ כָּל־מְגָדִים חֲדָשִׁים גַּם־יְשָׁנִים דּוֹדִי צָפַנְתִּי לָךְ: מִי יִתֶּנְךָ כְּאָח לִי יוֹנֵק שְׁדֵי אִמִּי אֶמְצָאֲךָ בַחוּץ אֶשָּׁקְךָ גַּם לֹא־יָבוּזוּ לִי: אֶנְהָגְךָ אֲבִיאֲךָ אֶל־בֵּית אִמִּי תְּלַמְּדֵנִי אַשְׁקְךָ מִיַּיִן הָרֶקַח מֵעֲסִיס רִמֹּנִי: שְׂמֹאלוֹ תַּחַת רֹאשִׁי וִימִינוֹ תְּחַבְּקֵנִי: הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלָםִ מַה־תָּעִירוּ וּמַה־תְּעֹרְרוּ אֶת־הָאַהֲבָה עַד שֶׁתֶּחְפָּץ: מִי זֹאת עֹלָה מִן־הַמִּדְבָּר מִתְרַפֶּקֶת עַל־דּוֹדָהּ תַּחַת הַתַּפּוּחַ עוֹרַרְתִּיךָ שָׁמָּה חִבְּלַתְךָ אִמֶּךָ שָׁמָּה חִבְּלָה יְלָדַתְךָ: שִׂימֵנִי כַחוֹתָם עַל־לִבֶּךָ כַּחוֹתָם עַל־זְרוֹעֶךָ כִּי־עַזָּה כַמָּוֶת אַהֲבָה קָשָׁה כִשְׁאוֹל קִנְאָה רְשָׁפֶיהָ רִשְׁפֵּי אֵשׁ שַׁלְהֶבֶתְיָה: מַיִם רַבִּים לֹא יוּכְלוּ לְכַבּוֹת אֶת־הָאַהֲבָה וּנְהָרוֹת לֹא יִשְׁטְפוּהָ אִם־יִתֵּן אִישׁ אֶת־כָּל־הוֹן בֵּיתוֹ בָּאַהֲבָה בּוֹז יָבוּזוּ לוֹ: אָחוֹת לָנוּ קְטַנָּה וְשָׁדַיִם אֵין לָהּ מַה־נַּעֲשֶׂה לַאֲחֹתֵנוּ בַּיּוֹם שֶׁיְּדֻבַּר־בָּהּ: אִם־חוֹמָה הִיא נִבְנֶה עָלֶיהָ טִירַת כָּסֶף וְאִם־דֶּלֶת הִיא נָצוּר עָלֶיהָ לוּחַ אָרֶז: אֲנִי חוֹמָה וְשָׁדַי כַּמִּגְדָּלוֹת אָז הָיִיתִי בְעֵינָיו כְּמוֹצְאֵת שָׁלוֹם: כֶּרֶם הָיָה לִשְׁלֹמֹה בְּבַעַל הָמוֹן נָתַן אֶת־הַכֶּרֶם לַנֹּטְרִים אִישׁ יָבִא בְּפִרְיוֹ אֶלֶף כָּסֶף: כַּרְמִי שֶׁלִּי לְפָנָי הָאֶלֶף לְךָ שְׁלֹמֹה וּמָאתַיִם לְנֹטְרִים אֶת־פִּרְיוֹ: הַיּוֹשֶׁבֶת בַּגַּנִּים חֲבֵרִים מַקְשִׁיבִים לְקוֹלֵךְ הַשְׁמִיעִנִי: בְּרַח דּוֹדִי וּדְמֵה־לְךָ לִצְבִי אוֹ לְעֹפֶר הָאַיָּלִים עַל הָרֵי בְשָׂמִים:

מי שאין לו פנאי לקרות כל שיר השירים הוא יאמר קודם קבלת שבת ד' פסוקים אלו:

יִשָּׁקֵנִי מִנְּשִׁיקוֹת פִּיהוּ כִּי־טוֹבִים דֹּדֶיךָ מִיָּיִן: עוּרִי צָפוֹן וּבוֹאִי תֵימָן הָפִיחִי גַנִּי יִזְּלוּ בְשָׂמָיו יָבֹא דוֹדִי לְגַנּוֹ וְיֹאכַל פְּרִי מְגָדָיו: קוֹל דּוֹדִי הִנֵּה־זֶה בָּא מְדַלֵּג עַל־הֶהָרִים מְקַפֵּץ עַל־הַגְּבָעוֹת: בָּאתִי לְגַנִּי אֲחֹתִי כַלָּה אָרִיתִי מוֹרִי עִם־בְּשָׂמִי אָכַלְתִּי יַעְרִי עִם־דִּבְשִׁי שָׁתִיתִי יֵינִי עִם־חֲלָבִי אִכְלוּ רֵעִים שְׁתוּ וְשִׁכְרוּ דּוֹדִים:

ויאמר בקשה זו:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁתַּנְחִילֵנוּ שַׁבַּת קָדְשְׁךָ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן וְלֹא תִהְיֶה דְאָגָה וְלֹא צָרָה וְלֹא יָגוֹן בְּיוֹם מְנוּחָתֵנוּ. כִּי אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ כִּלִּיתָ מְלַאכְתְּךָ בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה וּבַשְּׁבִיעִי שָׁבַתָּ וְנַחְתָּ וְקָבַעְתָּ אוֹתוֹ יוֹם מְנוּחָה וְעֹנֶג לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לְדוֹרֹתָם. כֵּן יְיָ אֱלֹהֵינוּ תְּזַכֶּה אוֹתָנוּ וְאֶת־כָּל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לָנוּחַ בִּמְנוּחָה שֶׁאֵין לָהּ קֵץ וְתַכְלִית לָעוֹלָם הַבָּא שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב וְכֻלּוֹ אָרוֹךְ. וּתְבָרְכֵנוּ מִבִּרְכָתֶךָ. אָמֵן:

נאכדעם מאן מנחה געבעטעט, ווערדען צו קבלת שבת פאלגענדע מזמורים פערזווייזע פאם חזן אונד קהל אבגעזונגען.

ח׳ לְכוּ נְרַנְּנָה לַייָ נָרִיעָה לְצוּר יִשְׁעֵנוּ: ק׳ נְקַדְּמָה פָנָיו בְּתוֹדָה
בִּזְמִרוֹת נָרִיעַ לוֹ: ח׳ כִּי אֵל גָּדוֹל יְיָ וּמֶלֶךְ גָּדוֹל עַל־כָּל־אֱלֹהִים:
אֲשֶׁר בְּיָדוֹ מֶחְקְרֵי־אָרֶץ וְתוֹעֲפוֹת הָרִים לוֹ: אֲשֶׁר־לוֹ הַיָּם וְהוּא
עָשָׂהוּ וְיַבֶּשֶׁת יָדָיו יָצָרוּ: בֹּאוּ נִשְׁתַּחֲוֶה וְנִכְרָעָה נִבְרְכָה לִפְנֵי־
יְיָ עֹשֵׂנוּ: כִּי הוּא אֱלֹהֵינוּ וַאֲנַחְנוּ עַם מַרְעִיתוֹ וְצֹאן יָדוֹ· הַיּוֹם
אִם־בְּקֹלוֹ תִשְׁמָעוּ: אַל־תַּקְשׁוּ לְבַבְכֶם כִּמְרִיבָה כְּיוֹם מַסָּה
בַּמִּדְבָּר: אֲשֶׁר נִסּוּנִי אֲבוֹתֵיכֶם· בְּחָנוּנִי גַּם־רָאוּ פָעֳלִי: אַרְבָּעִים
שָׁנָה אָקוּט בְּדוֹר וָאֹמַר עַם תֹּעֵי לֵבָב הֵם וְהֵם לֹא־יָדְעוּ דְרָכָי:
אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי בְאַפִּי אִם־יְבֹאוּן אֶל־מְנוּחָתִי:

שִׁירוּ לַייָ שִׁיר חָדָשׁ שִׁירוּ לַייָ כָּל־הָאָרֶץ: שִׁירוּ לַייָ בָּרְכוּ
שְׁמוֹ בַּשְּׂרוּ מִיּוֹם־לְיוֹם יְשׁוּעָתוֹ: סַפְּרוּ בַגּוֹיִם כְּבוֹדוֹ בְּכָל־הָעַמִּים
נִפְלְאוֹתָיו: כִּי גָדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד נוֹרָא הוּא עַל־כָּל־אֱלֹהִים:
כִּי כָּל־אֱלֹהֵי הָעַמִּים אֱלִילִים· וַייָ שָׁמַיִם עָשָׂה: הוֹד־וְהָדָר לְפָנָיו·
עֹז וְתִפְאֶרֶת בְּמִקְדָּשׁוֹ: הָבוּ לַייָ מִשְׁפְּחוֹת עַמִּים הָבוּ לַייָ כָּבוֹד
וָעֹז: הָבוּ לַייָ כְּבוֹד שְׁמוֹ שְׂאוּ־מִנְחָה וּבֹאוּ לְחַצְרוֹתָיו: הִשְׁתַּחֲווּ
לַייָ בְּהַדְרַת־קֹדֶשׁ חִילוּ מִפָּנָיו כָּל־הָאָרֶץ: אִמְרוּ בַגּוֹיִם יְיָ מָלָךְ
אַף־תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל־תִּמּוֹט· יָדִין עַמִּים בְּמֵישָׁרִים: יִשְׂמְחוּ הַשָּׁמַיִם
וְתָגֵל הָאָרֶץ יִרְעַם הַיָּם וּמְלֹאוֹ: יַעֲלֹז שָׂדַי וְכָל־אֲשֶׁר־בּוֹ· אָז

לכו נרננה, אלו ו' מזמורים עם הפיוט לכה דודי אינם בשום כי"י גם לא בסדורי רפ"ה ורפ"ו, גם לא ידעו הקדמונים דבר מאמירתם בליל שבת אלא לכולם פותחת התפלה עם והוא רחום למנהג ספרדים ועם ברכו כמנהג אשכנזים (וכמו שהוא עוד היום בק"ק וורמז), גם בעל מטה משה שכתב ספרו בשנת שמ"ה לא ידע עדיין מן לכו נרננה ולכה דודי, והראשון המזכירו הוא בעל יוסיף אומץ שכתב ספרו בשנת ש"ל והוא כתב שם בסימן תקפ"א סדר קבלת שבת שנוהגים בו חדשים מקרוב באו הוא מנהג יפה וטוב וכו'. וכתב יעב"ץ וז"ל פותחין באחרונות הללו לכו נרננה וגומרים ו' מזמורים מן צ"ה עד צ"ט, וכ"ט, כנגד ו' ימי החול [אע"פ אין לאמרם בליל שבת שהוא שני של י"ט או סמוך לי"ט, קיצור של"ה בדיני י"ט], ע"פ מהרמ"ק ז"ל עכ"ל. והנה ידענו כי מהרמ"ק, הוא ר' משה קורדובירו, היה גיסו של רבנו ר' שלמה בן משה הלוי אלקבץ שחי בצפת בימי הראשון אחרי מאה השלישית לאלף שלנו וחבר את השיר לכה דודי, וא"כ הרב ותלמיד שניהם ביחד הנהיגו אמירת ו' המזמורים עם לכה דודי ופשט המנהג מעט מעט מארץ ישראל למדינותינו. וכתבו עוד שיש במזמורים אלו ס"ה פסוקים כמספר שם של אדנות. אמנם הספרדים לא יאמרו רק מזמור לדוד הבו לה'. נרננה בנו"ן רפויה ובחטף פתח וכמו שבארתי בדף 66. ותועפות ל' גובה. כמריבה, כמו במריבה, וכן כיום כמו כביום. אקוט, ענין קטטה. אם יבאון, אם הוא ל' שבועה לשלילה כמו אם אתם תבאו אל הארץ (במדבר י"ד, ל'). מנוחתי, ארץ ישראל וירושלים.

ספרו בגוים כבודו, כן הוא, ובדה"א ט"ז, כ"ד כתיב ספרו בגוים את כבודו, ויש להזהר מן הטעות. אלילים, כאן יש להפסיק. שָׂדַי הראב"ע בצחות דף ח', ב' נקד שָׂדָי דל"ת בקמץ על משקל חָכָם· ואין כן

יְרַנְּנוּ כָּל־עֲצֵי־יָעַר׃ לִפְנֵי יְיָ כִּי בָא כִּי בָא לִשְׁפֹּט הָאָרֶץ, יִשְׁפֹּט־תֵּבֵל בְּצֶדֶק וְעַמִּים בֶּאֱמוּנָתוֹ׃

יְיָ מָלָךְ תָּגֵל הָאָרֶץ יִשְׂמְחוּ אִיִּים רַבִּים׃ עָנָן וַעֲרָפֶל סְבִיבָיו צֶדֶק וּמִשְׁפָּט מְכוֹן כִּסְאוֹ׃ אֵשׁ לְפָנָיו תֵּלֵךְ וּתְלַהֵט סָבִיב צָרָיו׃ הֵאִירוּ בְרָקָיו תֵּבֵל רָאֲתָה וַתָּחֵל הָאָרֶץ׃ הָרִים כַּדּוֹנַג נָמַסּוּ מִלִּפְנֵי יְיָ מִלִּפְנֵי אֲדוֹן כָּל־הָאָרֶץ׃ הִגִּידוּ הַשָּׁמַיִם צִדְקוֹ וְרָאוּ כָל־הָעַמִּים כְּבוֹדוֹ׃ יֵבֹשׁוּ כָּל־עֹבְדֵי פֶסֶל הַמִּתְהַלְלִים בָּאֱלִילִים, הִשְׁתַּחֲווּ־לוֹ כָּל־אֱלֹהִים׃ שָׁמְעָה וַתִּשְׂמַח צִיּוֹן וַתָּגֵלְנָה בְּנוֹת יְהוּדָה לְמַעַן מִשְׁפָּטֶיךָ יְיָ׃ כִּי־אַתָּה יְיָ עֶלְיוֹן עַל־כָּל־הָאָרֶץ מְאֹד נַעֲלֵיתָ עַל־כָּל־אֱלֹהִים׃ אֹהֲבֵי יְיָ שִׂנְאוּ רָע, שֹׁמֵר נַפְשׁוֹת חֲסִידָיו מִיַּד רְשָׁעִים יַצִּילֵם׃ אוֹר זָרֻעַ לַצַּדִּיק וּלְיִשְׁרֵי־לֵב שִׂמְחָה׃ שִׂמְחוּ צַדִּיקִים בַּייָ וְהוֹדוּ לְזֵכֶר קָדְשׁוֹ׃

מִזְמוֹר. שִׁירוּ לַייָ שִׁיר חָדָשׁ כִּי־נִפְלָאוֹת עָשָׂה, הוֹשִׁיעָה־לּוֹ יְמִינוֹ וּזְרוֹעַ קָדְשׁוֹ׃ הוֹדִיעַ יְיָ יְשׁוּעָתוֹ לְעֵינֵי הַגּוֹיִם גִּלָּה צִדְקָתוֹ׃ זָכַר חַסְדּוֹ וֶאֱמוּנָתוֹ לְבֵית יִשְׂרָאֵל, רָאוּ כָל־אַפְסֵי־אָרֶץ אֵת יְשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ׃ הָרִיעוּ לַייָ כָּל־הָאָרֶץ פִּצְחוּ וְרַנְּנוּ וְזַמֵּרוּ׃ זַמְּרוּ לַייָ בְּכִנּוֹר בְּכִנּוֹר וְקוֹל זִמְרָה׃ בַּחֲצֹצְרוֹת וְקוֹל שׁוֹפָר הָרִיעוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ יְיָ׃ יִרְעַם הַיָּם וּמְלֹאוֹ תֵּבֵל וְיֹשְׁבֵי בָהּ׃ נְהָרוֹת יִמְחֲאוּ־כָף יַחַד הָרִים יְרַנֵּנוּ׃ לִפְנֵי יְיָ כִּי בָא לִשְׁפֹּט הָאָרֶץ, יִשְׁפֹּט־תֵּבֵל בְּצֶדֶק וְעַמִּים בְּמֵישָׁרִים׃

בספרים שלנו. לפני ה׳, נמשך למעלה, כלומר כל עצי יער ירננו אז לפני ה׳. ישפט־תבל. הפ״א בחולם ומתג וכן בסוף מזמור צ״ח, וככה מצאתי זה בתורת אמת דף ע״ז.

ותחל מלעיל ותי״ו בסגול כן נקד רוו״ה ע״פ כי״י ונכון כי הוא ל׳ רעדה ופחד כמו ניחל מאד (ש״א ל׳, ג׳) מגזרת חול, ודוגמת ויסם ותקם ותבו ותשם ותרם שכולם מלעיל ופ״א הפעל בסגול בבוא עליהם וי״ו המהפך. כדונג, הוא בשעוה. יבשו כל־עבדי יבשו, בטעם מהפך לגרמה המפסיק ומלת כל בדגש, כן בכל ס״מ וכי״ל. אהבי בתרי טעמי ובמגון בטעם השני. שנאו רע כרי״ש בקמץ בכל ס״מ וכי״י ובמשפט העולה ויורד שיש לו כח לשנות הנקוד כמו באתנח שבא״ך ספרים, ואין מקף אחר שנאו כי היתיב של העולה ויורד מעלה מקום המקף, וכשנזכר בתורת אמת דף כ״ג. אור בטעם דחי שבוא במקום פשטא של א״ך ספרים. ולישרי לב שמחה, פירושו, ולישרי לב זרוע שמחה.

פצחו פה וזמרו. ימחאו כף, יכו כף אל כף, ועל דרך משל דבר.

יְיָ מָלָךְ יִרְגְּזוּ עַמִּים יֹשֵׁב כְּרוּבִים תָּנוּט הָאָרֶץ: יְיָ בְּצִיּוֹן גָּדוֹל וְרָם הוּא עַל־כָּל־הָעַמִּים: יוֹדוּ שִׁמְךָ גָּדוֹל וְנוֹרָא, קָדוֹשׁ הוּא: וְעֹז מֶלֶךְ מִשְׁפָּט אָהֵב, אַתָּה כּוֹנַנְתָּ מֵישָׁרִים מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בְּיַעֲקֹב אַתָּה עָשִׂיתָ: רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לַהֲדֹם רַגְלָיו, קָדוֹשׁ הוּא: מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּכֹהֲנָיו וּשְׁמוּאֵל בְּקֹרְאֵי שְׁמוֹ קֹרְאִים אֶל־יְיָ וְהוּא יַעֲנֵם: בְּעַמּוּד עָנָן יְדַבֵּר אֲלֵיהֶם שָׁמְרוּ עֵדֹתָיו וְחֹק נָתַן־לָמוֹ: יְיָ אֱלֹהֵינוּ אַתָּה עֲנִיתָם, אֵל נֹשֵׂא הָיִיתָ לָהֶם וְנֹקֵם עַל־עֲלִילוֹתָם: רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לְהַר קָדְשׁוֹ כִּי קָדוֹשׁ יְיָ אֱלֹהֵינוּ:

מִזְמוֹר לְדָוִד· הָבוּ לַיהוָה בְּנֵי אֵלִים הָבוּ לַיהוָה כָּבוֹד וָעֹז: הָבוּ לַיהוָה כְּבוֹד שְׁמוֹ הִשְׁתַּחֲווּ לַיהוָה בְּהַדְרַת־קֹדֶשׁ: קוֹל יְהוָה עַל־הַמָּיִם, אֵל־הַכָּבוֹד הִרְעִים יְהוָה עַל־מַיִם רַבִּים: קוֹל־יְהוָה בַּכֹּחַ קוֹל יְהוָה בֶּהָדָר: קוֹל יְהוָה שֹׁבֵר אֲרָזִים וַיְשַׁבֵּר יְהוָה אֶת־אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן: וַיַּרְקִידֵם כְּמוֹ־עֵגֶל, לְבָנוֹן וְשִׂרְיֹן כְּמוֹ בֶן־רְאֵמִים: קוֹל־יְהוָה חֹצֵב לַהֲבוֹת אֵשׁ: קוֹל יְהוָה יָחִיל מִדְבָּר יָחִיל יְהוָה מִדְבַּר קָדֵשׁ: קוֹל יְהוָה יְחוֹלֵל אַיָּלוֹת וַיֶּחֱשֹׂף יְעָרוֹת, וּבְהֵיכָלוֹ כֻּלּוֹ אֹמֵר כָּבוֹד: יְהוָה לַמַּבּוּל יָשָׁב וַיֵּשֶׁב יְהוָה מֶלֶךְ לְעוֹלָם: יְהוָה עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן, יְהוָה יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

יש נוהגים לומר תפלת ר׳ נחוניא בן הקנה.

אָנָּא, בְּכֹחַ גְּדֻלַּת יְמִינְךָ תַּתִּיר צְרוּרָה:
קַבֵּל רִנַּת עַמְּךָ שַׂגְּבֵנוּ טַהֲרֵנוּ נוֹרָא:
נָא גִבּוֹר, דּוֹרְשֵׁי יִחוּדְךָ כְּבָבַת שָׁמְרֵם:
בָּרְכֵם טַהֲרֵם רַחֲמֵם, צִדְקָתְךָ תָּמִיד גָּמְלֵם:
חֲסִין קָדוֹשׁ, בְּרֹב טוּבְךָ נַהֵל עֲדָתֶךָ:
יָחִיד גֵּאֶה, לְעַמְּךָ פְּנֵה זוֹכְרֵי קְדֻשָּׁתֶךָ:
שַׁוְעָתֵנוּ קַבֵּל וּשְׁמַע צַעֲקָתֵנוּ יוֹדֵעַ תַּעֲלֻמוֹת:
בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

מֵישָׁרִים במי״ם דגושה כדין אחר מלאפום. קֹרְאִים, הרי״ש בחירק והאל״ף נחה בלי תנועה, עיין רד״ק שרש קרא. אליהם, אל משה ואהרן. נתן, אשר נתן. להם, בשבילם.

אלים, שרים. וירקידם, את הארזים. וְשִׂרְיוֹן הוא הר חרמון (דברים ג׳, ט׳) וכתוב בסי״ן שמאלית ע״פ המסורת, ופירושו, לבנון ושריון ירקידם כמו בן ראמים, ונמשכת תבת וירקידם שבראש פסוק גם לסופו. יחיל, ירעיד. ויחשף, יקלף, מענין מחשוף הלבן (בראשית ל׳). ובהיכלו, פירושו, הכל שבהיכלו אומר כבוד לאל.

הש"ץ מנגן בנעימה. ראשי החרוזים שלמה הלוי.

לְכָה דוֹדִי לִקְרַאת כַּלָּה· פְּנֵי שַׁבָּת נְקַבְּלָה: לכה

שָׁמוֹר וְזָכוֹר בְּדִבּוּר אֶחָד· הִשְׁמִיעָנוּ אֵל הַמְיֻחָד·
יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד· לְשֵׁם וּלְתִפְאֶרֶת וְלִתְהִלָּה: לכה

לִקְרַאת שַׁבָּת לְכוּ וְנֵלְכָה· כִּי הִיא מְקוֹר הַבְּרָכָה·
מֵרֹאשׁ מִקֶּדֶם נְסוּכָה· סוֹף מַעֲשֶׂה בְּמַחֲשָׁבָה תְּחִלָּה: לכה

מִקְדַּשׁ מֶלֶךְ עִיר מְלוּכָה· קוּמִי צְאִי מִתּוֹךְ הַהֲפֵכָה·
רַב לָךְ שֶׁבֶת בְּעֵמֶק הַבָּכָא· וְהוּא יַחֲמוֹל עָלַיִךְ חֶמְלָה: לכה

הִתְנַעֲרִי מֵעָפָר קוּמִי· לִבְשִׁי בִּגְדֵי תִפְאַרְתֵּךְ עַמִּי·
עַל יַד בֶּן יִשַׁי בֵּית הַלַּחְמִי· קָרְבָה אֶל נַפְשִׁי גְּאָלָהּ: לכה

הִתְעוֹרְרִי הִתְעוֹרְרִי· כִּי בָא אוֹרֵךְ קוּמִי אוֹרִי·
עוּרִי עוּרִי שִׁיר דַּבֵּרִי· כְּבוֹד יְיָ עָלַיִךְ נִגְלָה: לכה

לֹא תֵבֹשִׁי וְלֹא תִכָּלְמִי· מַה תִּשְׁתּוֹחֲחִי וּמַה תֶּהֱמִי·
בָּךְ יֶחֱסוּ עֲנִיֵּי עַמִּי· וְנִבְנְתָה עִיר עַל תִּלָּהּ: לכה

וְהָיוּ לִמְשִׁסָּה שֹׁאסָיִךְ· וְרָחֲקוּ כָּל מְבַלְּעָיִךְ·
יָשִׂישׂ עָלַיִךְ אֱלֹהָיִךְ· כִּמְשׂוֹשׂ חָתָן עַל כַּלָּה: לכה

לכה דודי, מחבר פיוט זה הוא המקובל ר' שלמה בן משה הלוי אלקבץ בעל ס' מנות הלוי שחבר בשנת רפ"ט וס' שרש ישי שחבר בשנת ש"ג. ויסד את פיוטו זה על מה דאיתא בשבת דף קי"ט ר' חנינא מעטף וקאי אפניא דמעלי שבתא ואמר בואו ונצא לקראת שבת המלכה, ר' ינאי לביש מאני מעלי שבת ואמר בואי כלה בואי כלה. בדבור אחד השמיענו, ע"פ שבועות כ' ע"ב זכור ושמור בדבור אחד נאמרו, מה שאין יכול הפה לדבר ומה שאין האוזן יכול לשמוע. לשם, לכבוד, כמו דברים כ"ו, י"ט. ומוסב כאן על ושמו אחד, ר"ל שמו אחד והוא לשם ולתפארת ולתהלה. לקראת שבת לכו ונלכה, כבר הבאתי בפירוש למעלה דף 168 כי בימים קדמונים היו להם בהכ"נ בשדה, ועי"כ בצאתם בע"ש מביתם לבהכ"נ היה להם לומר בואו ונצא לקראת שבת, ובארץ ישראל המנהג לצאת לחצר בהכ"נ באמירת לכה דודי, ועל מנהגם יסובבו החרוזים לכה דודי לקראת כלה, לקראת שבת לכו ונלכה. אבל אנחנו שאיננו יוצאים ממקום למקום בקבלת שבת לא יכונו לנו יפה הלשונות האלה (אשר בעבור זאת בעל יוסיף אומץ לא אמר החרוז לכה דודי, ובמקום לקראת שבת לכו ונלכה אמר לבבתיני שבת מלכה), וצריכים אנחנו להבין תבות לכו ונלכה בל' הזמנה, כלומר נתישב בכונתנו לקבל השבת כראוי. נסוכה, עפ"ה משלי ח', כ"ג. והוא מדבר על התורה שנבראה קודם בריאת העולם (פסחים נ"ד ורא"ש ב"ר), ומצות שבת שבה היא שקולה כנגד כל מצותיה כמאמר חז"ל בירושלמי ברכות פרק ראשון ונדרים פרק ג'. התנערי עפ"ה ישעיה נ"ב, ב'. עמי, שעור החרוז, עמי, התנערי מעפר וקומי ולבשי בגדי תפארתך. על יד בן ישי, המשיח, ובקשה הוא זה אל השם. קרבה ל' תהלים ס"ט, י"ט. התעוררי, ישעיה נ"א, י"ז. כי בא, שם ס', א'. עורי ל' שופטים ה', י"ב. כבוד ה', ל' ישעיה ס', א'. לא תבושי, שם נ"ד, ד'. מה תשתוחחי, תהלים מ"ב, י"ב. בך יחסו עפ"ה ישעיה י"ד, ל"ב. ונבנתה, ירמיה ל', י"ח. והיו למשסה עפ"ה ירמיה ל', ט"ז. ורחקו עפ"ה ישעיה מ"ט, י"ט. ישיש,

יָמִין וּשְׂמֹאל תִּפְרוֹצִי · וְאֶת־יְיָ תַּעֲרִיצִי ·
עַל־יַד־אִישׁ בֶּן־פַּרְצִי · וְנִשְׂמְחָה וְנָגִילָה: לכה
בּוֹאִי בְשָׁלוֹם עֲטֶרֶת בַּעְלָהּ · גַּם בְּשִׂמְחָה וּבְצָהֳלָה ·
תּוֹךְ אֱמוּנֵי עַם סְגֻלָּה · בּוֹאִי כַלָּה · בּוֹאִי כַלָּה:
לְכָה דוֹדִי לִקְרַאת כַּלָּה · פְּנֵי שַׁבָּת נְקַבְּלָה:

תה׳ מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת: טוֹב לְהֹדוֹת לַיהוָה וּלְזַמֵּר לְשִׁמְךָ עֶלְיוֹן: לְהַגִּיד בַּבֹּקֶר חַסְדֶּךָ וֶאֱמוּנָתְךָ בַּלֵּילוֹת: עֲלֵי־עָשׂוֹר וַעֲלֵי נָבֶל עֲלֵי הִגָּיוֹן בְּכִנּוֹר: כִּי שִׂמַּחְתַּנִי יְהוָה בְּפָעֳלֶךָ בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ אֲרַנֵּן: מַה־גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ יְהוָה מְאֹד עָמְקוּ מַחְשְׁבֹתֶיךָ: אִישׁ בַּעַר לֹא יֵדָע וּכְסִיל לֹא־יָבִין אֶת־זֹאת: בִּפְרֹחַ רְשָׁעִים כְּמוֹ עֵשֶׂב וַיָּצִיצוּ כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן לְהִשָּׁמְדָם עֲדֵי־עַד: וְאַתָּה מָרוֹם לְעֹלָם יְהוָה: כִּי הִנֵּה אֹיְבֶיךָ יְהוָה כִּי־הִנֵּה אֹיְבֶיךָ יֹאבֵדוּ יִתְפָּרְדוּ כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן: וַתָּרֶם כִּרְאֵים קַרְנִי בַּלֹּתִי בְּשֶׁמֶן רַעֲנָן: וַתַּבֵּט עֵינִי בְּשׁוּרָי בַּקָּמִים עָלַי מְרֵעִים תִּשְׁמַעְנָה אָזְנָי: צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח כְּאֶרֶז בַּלְּבָנוֹן יִשְׂגֶּה: שְׁתוּלִים בְּבֵית יְהוָה בְּחַצְרוֹת אֱלֹהֵינוּ יַפְרִיחוּ: עוֹד יְנוּבוּן בְּשֵׂיבָה דְּשֵׁנִים וְרַעֲנַנִּים יִהְיוּ: לְהַגִּיד כִּי־יָשָׁר יְהוָה צוּרִי וְלֹא־עַוְלָתָה בּוֹ:

יְהוָה מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ לָבֵשׁ יְהוָה עֹז הִתְאַזָּר אַף־תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל־תִּמּוֹט: נָכוֹן כִּסְאֲךָ מֵאָז מֵעוֹלָם אָתָּה: נָשְׂאוּ נְהָרוֹת יְהוָה נָשְׂאוּ נְהָרוֹת קוֹלָם יִשְׂאוּ נְהָרוֹת דָּכְיָם: מִקֹּלוֹת מַיִם רַבִּים אַדִּירִים מִשְׁבְּרֵי־יָם אַדִּיר בַּמָּרוֹם יְהוָה: עֵדֹתֶיךָ נֶאֶמְנוּ מְאֹד לְבֵיתְךָ נַאֲוָה־קֹדֶשׁ יְהוָה לְאֹרֶךְ יָמִים: קדיש יתום.

בשיש אבל עומד בפלר ביה״כ המשוב שבקהל יולא לקראתו ומכניסו לביה״כ קודם שמתחילים ברכו (ויש קהלות קודם שאומרים בואי בשלום) ואומרים לו:

הַמָּקוֹם יְנַחֵם אוֹתְךָ (יְנַחֵם אֶתְכֶם) עִם שְׁאָר אֲבֵלֵי צִיּוֹן וִירוּשָׁלָיִם:

ישעיה ס״ב, ה׳. ימין, שם נ״ד, ג׳. תעריצי, תשבחי כמו ואת אלהי ישראל יעריצו (ישעיה כ״ט, כ״ג). בן פרצי, הוא משיח בן דוד שבא מתולדות פרץ (סוף רות). ונשמחה עש״ה ישעיה כ״ה, ט׳. עטרת בעלה היא השבת שהיא תפארת הקב״ה כמאמר חז״ל מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה (שבת י׳ ע״ב). בַּעְלָהּ בעלה בעלי בעליהו עיין בשנ״א כח. ועוד נראה כאן שלדעת החזן הס״א בסוף רפה, וא״כ אינה לכנוי אבל במקום למ״ד בתחלה ויש לפרש עטרת בעלה כמו עטרת לבעל. גם יש ליקח הס״א לנוספת, בַּעְלָה במקום בעל דוגמת נַחְלָה במקום נחל. או שיש לשברה עם אותן המקומות שנמקרא שנרפה הס״א אף לכנוי כמו עונה (במדבר ט״ו, ל״א) ילה (שם ל״ב מ״ב) כאמה (יחזקאל ט״ז, מ״ד) ודומיהן.

מזמור שיר ליום השבת, אמירת מזמור זה כתוב בספר הדור ס׳ קט״ז שהוא מנהג עשנים קדמוניות.

סדר תפלת ערבית לשבת וי"ט·

מקדימים להתפלל ערבית יותר מימי החול.

דער פארבעטער רופט אויס:

ק' בָּרְכוּ אֶת־יְיָ הַמְבֹרָךְ:

קו"ח בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

וואהרענד דעסען בעטעט דיא געמיינדע לייזע:

ק' יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא שְׁמוֹ שֶׁל־מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא רִאשׁוֹן וְהוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדָיו אֵין אֱלֹהִים סֹלּוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת בְּיָהּ שְׁמוֹ וְעִלְזוּ לְפָנָיו וּשְׁמוֹ מְרוֹמָם עַל־כָּל־בְּרָכָה וּתְהִלָּה:

כשמגן החזן השם יאמר הקהל.

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

כשמגן החזן המבורך יאמר הקהל.

יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בִּדְבָרוֹ מַעֲרִיב עֲרָבִים, בְּחָכְמָה פּוֹתֵחַ שְׁעָרִים, וּבִתְבוּנָה מְשַׁנֶּה עִתִּים, וּמַחֲלִיף אֶת־הַזְּמַנִּים, וּמְסַדֵּר אֶת־הַכּוֹכָבִים בְּמִשְׁמְרוֹתֵיהֶם בָּרָקִיעַ כִּרְצוֹנוֹ· בּוֹרֵא יוֹם וָלָיְלָה, גּוֹלֵל אוֹר מִפְּנֵי חֹשֶׁךְ וְחֹשֶׁךְ מִפְּנֵי אוֹר· וּמַעֲבִיר יוֹם וּמֵבִיא לָיְלָה וּמַבְדִּיל בֵּין יוֹם וּבֵין לָיְלָה, יְיָ צְבָאוֹת שְׁמוֹ· אֵל חַי וְקַיָּם תָּמִיד, יִמְלוֹךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמַּעֲרִיב עֲרָבִים:

אַהֲבַת עוֹלָם בֵּית יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ אָהָבְתָּ, תּוֹרָה וּמִצְוֹת חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים אוֹתָנוּ לִמַּדְתָּ, עַל־כֵּן יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּשָׁכְבֵנוּ וּבְקוּמֵנוּ נָשִׂיחַ בְּחֻקֶּיךָ, וְנִשְׂמַח בְּדִבְרֵי תוֹרָתֶךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ לְעוֹלָם וָעֶד· כִּי הֵם חַיֵּינוּ וְאֹרֶךְ יָמֵינוּ וּבָהֶם נֶהְגֶּה יוֹמָם וָלָיְלָה· וְאַהֲבָתְךָ אַל־תָּסִיר מִמֶּנּוּ לְעוֹלָמִים: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אוֹהֵב עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

ברכו, הספרדים אומרים תחלה והוא רחום, והוא ע"פ סדור רב עמרם, ולא כן מנהג אשכנז, כי הוא בעבור המלקות וע"כ אין ראוי לאמרו, טור א"ח ס' רס"ז. וכן כתב הרוקח ס' מ"ט ואין אומרים והוא רחום יכפר מפני שאין מתפללים תחנונים בשבת, גם הכלבו כתב שאין אומרים והוא רחום לפי שהוא תחנה ואין אומר צרכיו בשבת פן יתעצב בה, ואסור לאדם שיהיה עצב בה, ולכך אין אומרים בתפלה אמצעיות שמא צריך לאמר מהם ויתעצב עכ"ל גם בזוהר פ' תרומה עמוד רל"ט כתוב שאין לומר והוא רחום בע"ש כדי שלא לעורר הדין, וכן במדרש הנעלם לרות (דף פ"ב) שאין לאמרו בעבור שהוא תפלה על הרשעים בגיהנם, וכיון שנכנס שבת מסתלק הדין מן העולם והרשעים בגיהנם יש להם מנוחה (ועיין זה במגלה ג"כ בראיה מהימנא לפינחס עמוד ת"ן). והספרדים שאומרים אותו סומכים על הטעם שכתב עליו ר' אליעזר הגדול הבאתיו למעלה דף 163. אשר בדברו מעריב וכו' במקום נוסחא זו היתה לקדמונים נוסחא אחרת לערבית של שבת בברכת מעריב ערבים ובברכת אמת ואמונה ונזכרה במחזור רומא וכה הנוסחא „בא"י אמ"ה אשר כלה מעשיו ביום השביעי ויקראהו שבת קדש מערב עד ערב [ונתנו] מנוחה לעמו ישראל בקדשתו בורא יום ולילה גולל וכו' ובאמת ואמונה כה הנוסחא על סדר א"ב וכה לשונה, אמת ואמונה בשביעי [אמרת] גזרת דברות הקשבנו ושמענו זכור חמדת טהורים ירושה כתובה היא לראש ארבעה מעת [נתנה] שמח בה לב ישרון עדה פדית צדקה קנית רוממת שבת תמיד בינך ובינינו אות היא לעולם כי ששת ימים עולמך תקנת ובשביעי נחת למען שתניח לעמך ישראל ולכבוד שמך [שבחו וזמרו] ברוך הוא משה ובני ישראל לך ענו שירה בשמחה רבה ואמרו כלם מי כמכה באלים ה' מי כמכה נאדר בקדש נורא תהלות עשה פלא, שומרי שביעי ראו גבורותיך על הים יחד כלם הודו והמליכו ואמרו ה' ימלך לעולם ועד, תחיש ישועה לשומרי ענוגה תפדה צאנך ואל יהיו עוד לבזה ככתוב והושעתי לצאני ולא תהיינה עוד לבז, בא"י גאל ישראל" ונזכרה נוסחא זאת גם' תניא סמן פ' וגם' השנהיג הלכות שבת סמן כ', ורב נטרונאי גאון ורב עמרם גאון בטלוה.

(יחיד אומר אל מלך נאמן.)

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה ׀ אֶחָד׃

בלחש: בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד׃

וְאָהַבְתָּ אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ וּבְכָל־מְאֹדֶךָ׃ וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל־לְבָבֶךָ׃ וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ׃ וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל־יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ׃ וּכְתַבְתָּם עַל־מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ׃

וְהָיָה אִם־שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֺתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם׃ וְנָתַתִּי מְטַר־אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ׃ וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ׃ הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן־יִפְתֶּה לְבַבְכֶם וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם׃ וְחָרָה אַף־יְהוָה בָּכֶם וְעָצַר אֶת־הַשָּׁמַיִם וְלֹא־יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְהוָה נֹתֵן לָכֶם׃ וְשַׂמְתֶּם אֶת־דְּבָרַי אֵלֶּה עַל־לְבַבְכֶם וְעַל־נַפְשְׁכֶם וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל־יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם׃ וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת־בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ׃ וּכְתַבְתָּם עַל־מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ׃ לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל־הָאָרֶץ׃

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל־כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וְנָתְנוּ עַל־צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת׃ וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת־כָּל־מִצְוֺת יְהוָה וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר־אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם׃

לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת־כָּל־מִצְוֹתָי וִהְיִיתֶם קְדשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: אֲנִי יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם: יש לצרף אלהיכם לאמת.

אֱמֶת וֶאֱמוּנָה כָּל־זֹאת. וְקַיָּם עָלֵינוּ כִּי הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאֵין זוּלָתוֹ. וַאֲנַחְנוּ יִשְׂרָאֵל עַמּוֹ. הַפּוֹדֵנוּ מִיַּד מְלָכִים. מַלְכֵּנוּ הַגּוֹאֲלֵנוּ מִכַּף כָּל־הֶעָרִיצִים. הָאֵל הַנִּפְרָע לָנוּ מִצָּרֵינוּ וְהַמְשַׁלֵּם גְּמוּל לְכָל־אֹיְבֵי נַפְשֵׁנוּ. הָעֹשֶׂה גְדֹלוֹת עַד אֵין חֵקֶר וְנִפְלָאוֹת עַד־אֵין מִסְפָּר. הַשָּׂם נַפְשֵׁנוּ בַּחַיִּים וְלֹא־נָתַן לַמּוֹט רַגְלֵנוּ. הַמַּדְרִיכֵנוּ עַל־בָּמוֹת אֹיְבֵינוּ וַיָּרֶם קַרְנֵנוּ עַל כָּל־שׂנְאֵינוּ. הָעֹשֶׂה לָּנוּ נִסִּים וּנְקָמָה בְּפַרְעֹה אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים בְּאַדְמַת בְּנֵי חָם. הַמַּכֶּה בְעֶבְרָתוֹ כָּל־בְּכוֹרֵי מִצְרָיִם. וַיּוֹצֵא אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם לְחֵרוּת עוֹלָם: הַמַּעֲבִיר בָּנָיו בֵּין גִּזְרֵי יַם־סוּף. אֶת־רוֹדְפֵיהֶם וְאֶת־שׂוֹנְאֵיהֶם בִּתְהוֹמוֹת טִבַּע: וְרָאוּ בָנָיו גְּבוּרָתוֹ שִׁבְּחוּ וְהוֹדוּ לִשְׁמוֹ וּמַלְכוּתוֹ בְּרָצוֹן קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם. משֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְךָ עָנוּ שִׁירָה בְּשִׂמְחָה רַבָּה וְאָמְרוּ כֻלָּם

מִי־כָמֹכָה בָּאֵלִם יְהֹוָה מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא: מַלְכוּתְךָ רָאוּ בָנֶיךָ בּוֹקֵעַ יָם לִפְנֵי משֶׁה זֶה אֵלִי עָנוּ וְאָמְרוּ

יְהֹוָה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד:

וְנֶאֱמַר כִּי־פָדָה יְיָ אֶת־יַעֲקֹב וּגְאָלוֹ מִיַּד חָזָק מִמֶּנּוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ. גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

הַשְׁכִּיבֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְשָׁלוֹם. וְהַעֲמִידֵנוּ מַלְכֵּנוּ לְחַיִּים. וּפְרוֹשׂ עָלֵינוּ סֻכַּת שְׁלוֹמֶךָ. וְתַקְּנֵנוּ בְּעֵצָה טוֹבָה מִלְּפָנֶיךָ. וְהוֹשִׁיעֵנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ. וְהָגֵן בַּעֲדֵנוּ וְהָסֵר מֵעָלֵינוּ אוֹיֵב דֶּבֶר וְחֶרֶב וְרָעָב וְיָגוֹן. וְהָסֵר שָׂטָן מִלְּפָנֵינוּ וּמֵאַחֲרֵינוּ. וּבְצֵל כְּנָפֶיךָ תַּסְתִּירֵנוּ.

כִּי אֵל שׁוֹמְרֵנוּ וּמַצִּילֵנוּ אָתָּה, כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה. וּשְׁמוֹר צֵאתֵנוּ וּבוֹאֵנוּ לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם. וּפְרוֹשׂ עָלֵינוּ סֻכַּת שְׁלוֹמֶךָ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַפּוֹרֵשׂ סֻכַּת שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְעַל־יְרוּשָׁלָֽםִ:

לשבת. וְשָׁמְרוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת־הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם: בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הִוא לְעֹלָם כִּי־שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפַשׁ:

לשלש רגלים וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת־מֹעֲדֵי יְהוָה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

לראש השנה תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר בַּכֶּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ:
כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב:

ליום כפור כִּי־בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם
מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי יְהוָה תִּטְהָרוּ:

הש"ץ אומר ח"ק, ואח"כ מתפללים תפלה בלחש.

מעתה ועד עולם ופרוש וכו' ואין חותמים בשבת שומר עמו כמו בחול, מפני שבשבת אין צריכים שמירה כי השבת הוא שומר, כדאיתא במדרש תהלים מזמור שיר ליום השבת, ליום ששבתו המזיקין מן העולם ליום שיש בו עמי בשלום, כן כתב אבן ירחי, והכל בו מבאר יותר וז"ל כוונת שומר עמו ישראל לעד לא נתקן רק בחול שבכל אחד יצא ובא למלאכתו וצריך שימור בדרכיו אשר הוא הולך, ובשבת וי"ט שלא יצא איש ממקומו חותמין ופרוש סכת שלומך וכו' כלומר אשר לא הוצרכנו רק לשמור ביום הקדוש הזה פרוש סוכת שלומך שנוכל לשמרו בשלום ובשלמות עכ"ל ונמצא חתימה זאת בירושלמי פרק ג' דברכות (ומובא בטור א"ח סמן רס"ז וברוקח ס' מ"ט) וז"ל מפני שאין מצות ציצית בלילה לכן מוסיפים שומר עמו ישראל לעד, אמר ר' לוי הדא דתימר בחול, אבל בשבת אומר פורס סוכת שלום עכ"ל אמנם במדרש תהלים מזמור ו' שמובא ג"כ מאמר זה של ירושלמי בא בזה"ל ,,ולפי שאין מצות ציצית בלילה מוסיף פורס סוכת שלום", ואין בו דבר מן שומר עמו ישראל עד שנראה ממנו כי גם בחול חתימת הברכה ופרוס, ובאמת נראה כך גם ממאמר ירושלמי פרק ד' דברכות, בנוי לתלפיות, תל שכל הפיות מתפללים עליה בברכה בק"ש ובתפלה, בברכה בונה ירושלם, בק"ש פורס סוכת שלום; וכן נראה גם מויקרא רבה פרשה ט' גדול השלום שכל הברכות חותמין בשלום בק"ש פורס סוכת שלום. והפך לזה הודיענו אבודרהם כי באישבילייא ובטוליטלא נהגו לחתום גם בשבת שומר עמו ישראל. אך כבר העיד רב שלום גאון (מובא בס' המנהיג וכל בו ותניא) כי בישיבות שבבבל היו חותמים בשבת וי"ט פורס סוכת שלום ונקטינן כמנהגנו וכן הוא בסדור רב עמרם. ודע כי בסדורי הספרדים החתימה ופרוס עלינו וכו' באה מיד אחר ובגן בעדנו, והנוסחא והסר מעלינו וכו' עד מעתה ועד עולם אין להם בשבת וי"ט, וכן היא דעת אבן ירחי וטור, וראה מג"א סוף ס' רס"ז. ופרוש בסי"ן, וכן הפורש וכמבואר למעלה דף 167. והנוסחא הפורש בה"א נראה בסדורי ספרדים וכן גורס אבן ירחי בהלכות שבת סמן ד', וכן באבודרהם ובטור א"ח סמן רס"ז וכן גורס הרשב"א בתשובה י"ד וכן הוא בזוהר פ' בראשית דף ל"ג עמוד קכ"ט ובס' המוסר לר' יהודה כלץ גם בעל צדה לדרך מאמר ד' פרק ה' גורס הפורש בה"א בראש וסי"ן בסוף וכן עיקר. ועל כל עמו ישראל, בסדור רב עמרם גורס ועל כל עדת עמו ישראל.

ושמרו בני, כתב אבודרהם, אומרים בשבת ושמרו, ובשאר מועדים אלה מועדי ה' וגו' (למנהג ספרד) או וידבר משה את מועדי וגו' (למנהג אשכנז), לומר שיפרוס השם סוכת שלומו עלינו אם נשמרהו כראוי. וכן מזכירים רב עמרם ותניא וכל בו אמירת ושמרו בשם רב שלום גאון. — ואין אומרים בשבת ברוך ה' לעולם וכו' לפי שכל עצמו לא נתקן אלא במקום שמנה עשרה ברכות, ובשבת אין אומרים שמנה עשרה על כן גם ברוך ה' לעולם אין אומרים (הרשב"א בתשובה י"ד וכל בו וטור).

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה·

בשבת שובה מוסיפים זכרנו. אין שבת שובה ווירד זכרנו איינגעשאלטעט.

זָכְרֵנוּ לְחַיִּים מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים. וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים.

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם׃

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ·

בזמן שבת בראשית עד פסח (אמן:)

מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגָּשֶׁם׃

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר· מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה·

בשבת שובה מוסיפים מי כמוך. אין שבת שובה ווירד מי כמוך איינגעשאלטעט.

מִי כָמוֹךָ אַב הָרַחֲמִים זוֹכֵר יְצוּרָיו לְחַיִּים בְּרַחֲמִים.

וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים׃

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל־יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל (בשבת שובה: הַמֶּלֶךְ) הַקָּדוֹשׁ׃

אַתָּה קִדַּשְׁתָּ אֶת־יוֹם הַשְּׁבִיעִי לִשְׁמֶךָ· תַּכְלִית מַעֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ· וּבֵרַכְתּוֹ מִכָּל־הַיָּמִים וְקִדַּשְׁתּוֹ מִכָּל־הַזְּמַנִּים, וְכֵן כָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ׃

מלך עוזר ומושיע ומגן, בסדור רב עמרם נוסף עוד „ורצה והנחל לבניהם שבתות למנוחה למען שמך באהבה בא"י מגן אברהם". אבל לא הועלה למנהג לאמרה (אבן ירחי הלכות שבת סמן מ' וטור א"ח ס' רס"ח).

אתה קדשת וכו' התפלה לשבתות וי"ט נקראת תפלת שבע בעבור שאין בה אלא שבע ברכות, אבות וגבורות וקדושת השם וברכה אחת באמצע מעין היום ואח"כ עבודה והודאה ושלום. ואמרו בברכות דף כ"ט שהי שבע דשבתא כנגד מי, אמר ר' חלפתא בר שאול כנגד שבעה קולות שאמר דוד על המים עכ"ל ואבן ירחי מוסיף עוד כנגד ז' אזכרות שבמזמור שיר ליום השבת. והנוסחא הלא היא ברמב"ם סדר התפלות רק שאם גורם עיר אחר וקדשתו מכל הזמנים, כאמור ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו וכו' ודלג ב' פסוקים הראשונים של ויכלו, וכן מביא הרא"ש בשבת קי"ט ע"ב, גם הרוקח מביא נוסחא זו ועיין בטור א"ח סמן רס"ח. ודע כי במחזור רומא לא נמצאה כלל הנוסחא אתה קדשת אלא שם נוסחא מיוחדת וכה לשונה „ומאהבתך ה' אלהינו שאהבת את ישראל עמך ומחמלתך מלכנו שחמלת על בני בריתך נתת לנו ה' אלהינו את יום השביעי הגדול והקדוש הזה לגדלה ולגבורה ולקדשה ולמנוחה ולעבודה ולהוראה

וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל־צְבָאָם: וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר־בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ· רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ· קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ· שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ· וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת· וְהַנְחִילֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ· וְיָנוּחוּ בָהּ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

לאות ולבריה ולתפארת ולתת לנו ברכה ושלום מאתך, או"א רצה במנוחתנו" וכו' והיא הנוספא ע"פ סדור רב עמרם ומזכירה התניא בסמן י"ג וז"ל מנהגנו לומר בתפלת לחש ומאהבתך, כדאיתא בתוספתא דברכות (פרק ג') אמר ר' אלעזר בר צדוק אבא היה מתפלל תפלה קצרה בלילי שבת והיא ומאהבתך ה' אלהינו וכו' עכ"ל גם אבן ירחי בהלכות שבת ס' ה' מביאה וכתב עליה שיתכן יותר מנהג צרפת ופרובנצא לומר אתה קדשת וכו' הכל כנוסחתנו. — ומה שאין אומרים בשבת וי"ט י"ב ברכות אמצעיות של שמנה עשרה כתוב במדרש תנחומא פ' וירא לפי שי"ב ברכות אלה בקשות הן לצרכי האדם לפיכך אין מתפללין אותן בשבת, שאם יהיה לו לאדם חולה בתוך ביתו נזכר ברופא חולי עמו ישראל והוא מיצר, והשבת ניתנה לקדושה ולעונג ולמנוחה ולא לצער, לכך מתפללין ג' ראשונות וג' אחרונות והמנוחה באמצע, וכן הדין בי"ט. לִשְׁמֶךָ המי"ם בסגול בסדורי רפ"ה ורפ"ז וכל"ל כי הפסק אמר בו, ובפירוש כתב אבודרהם שצריך להפסיק מעט בין לשמך ובין תכלית, כדי שלא יהא כמוזר למעלה מ"ו. תכלית, בסוף, ועש"ה ויכלו השמים. ובעל העקדה (שער ד') פירש, יום השביעי הוא תכלית הבריאה (ענדצוועקק) וראה שם. וברכתו עש"ה ויברך אלהים את יום השביעי. וקדשתו, עש"ה ויקדש אותו. ופירשו חז"ל ברכו במן וקדשו במן (ב"ר פ' י"א. וראה תוספות פסחים דף קט"ז). והרמב"ן פירש על דרך הפשוט כי יום השבת מבורך וקדוש כי בזה בזכירה לברך אותו ולהדרו ולזה בשביתה שיהיה לנו קדוש ולא נעשה בו מלאכה. ויכלו, בראשית ב'. ונוסד על פי שבת קי"ט ע"ב אפילו יחיד המתפלל בע"ש צריך לומר ויכלו, דאמר רב המנונא כל המתפלל בע"ש ואומר ויכלו, מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית שנ' ויכלו, אל תקרי וַיְכֻלּוּ אלא וַיְכַלּוּ· אמר רב חסדא אמר מר עוקבא כל המתפלל בע"ש ואומר ויכלו שני מלאכי השרת המלווין לו לאדם מניחין ידיהן על ראשו ואומרים לו וסר עונך וחטאתך תכופר עכ"ל. וַיְכֻלּוּ צריך להטעים הברה ראשונה, והאומר וַיְכֻלּוּ וי לאולתו (יהב"י). אלהים את יום, יזהר להפסיק מעט בין אלהים ובין את.

אלהינו ו"א, הספרדים אומרים קודם או"א גם הנוסחא ישמחו במלכותך, ולא כן מנהג בני אשכנז, גם הרמב"ם אינו מביא נוסחא זו בתפלת ערבית. רצה במנוחתנו, כן בטור א"ח ס' רס"ח וכן מנהג בני אשכנז. ורב עמרם והרמב"ם גורסים רצה נא במנוחתנו, וכן מנהג בני ספרד. קדשנו במצותיך וכו' מוזכר בגמר' פסחים קי"ז, ע"ב. ושמחנו בישועתך, בס' רב עמרם ושמח לבנו בישועתך, ובסדורי ספרדים ושמח נפשנו בישועתך. לְעָבְדְּךָ הדל"ת רפויה כמשפט המקור עֲבֹד בכנויו. וינוחו בה ישראל מקדשי שמך, בשני כ"י גם בסדורי רפ"ה ורפ"ז וישמחו בך ישראל אוהבי שמך, וכן הוא בס' רב עמרם וכן בראה מס' חסידים ס' תתפ"ב וכן כתב בעל תורת חיים על מס' חולין סוף פ' א' ובעל עטרת זקנים לא"ח ס' רס"ח. ובמחזור רומא וישמחו בך כל ישראל מקדשי שמך. ובעל של"ה ויעב"ץ העמידו וינוחו בו ישראל מקדשי שמך, וכן הוא במנהגי ר"י טירנא והוא גרסת אבודרהם, אמנם שבת ל' נקבה (וראה בפירוש הראב"ע במדבר ב"ה, י'. וישעיה נ"ו, ב') וע"כ העקר בָּהּ וכן הוא בסדורי ספרד רק בהוספת כָּל ישראל. מקדש השבת, ואין אומרים מקדש ישראל והשבת, כמו שאומרים מקדש ישראל והזמנים, מקדש ישראל וראשי חדשים, כי השבת קדמה לישראל ומקודשת בפני עצמה מששת ימי בראשית, מה שאין כן במועדים שהם תלויים בישראל וישראל קודם להם וכדאיתא בפסחים קי"ז ע"ב שבת דקביעא וקיימא, בין בכלותא בין בקדושה מקדש השבת, יומא טבא דישראל הוא דקביעי ליה דקעבדי ירחי וקבעי לשני, מקדש ישראל והזמנים. וכן הוא במס' סופרים סוף פ' י"ג.

רְצֵה יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם. וְהָשֵׁב אֶת־הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ. וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן. וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ.

בר"ח ובחה"מ מוסיפים יעלה ויבוא. אין ראש חדש אונד חה"מ זאגט מען יעלה ויבא.

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. יַעֲלֶה וְיָבֹא וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר זִכְרוֹנֵנוּ וּפִקְדוֹנֵנוּ וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ. וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן־דָּוִד עַבְדֶּךָ. וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ. וְזִכְרוֹן כָּל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ. לִפְלֵיטָה וּלְטוֹבָה וּלְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים וּלְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם

לר"ח רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ | לפסח חַג הַמַּצּוֹת | לסכות חַג הַסֻּכּוֹת

הַזֶּה. זָכְרֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה, וּפָקְדֵנוּ בוֹ לִבְרָכָה, וְהוֹשִׁיעֵנוּ בוֹ לְחַיִּים. וּבִדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים חוּס וְחָנֵּנוּ וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ. כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ. כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה:

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד. צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר. נוֹדֶה לְּךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ עַל־חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל־נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל־נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל־יוֹם עִמָּנוּ וְעַל־נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל־עֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם. הַטּוֹב כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא־תַמּוּ חֲסָדֶיךָ מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ:

בחנוכה מוסיפים על הנסים. אן שבת חנוכה ווירד היער על הנסים איינגעשאלטעט (זייטע 100).

וְעַל־כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד:

בשבת שובה אומרים: וּכְתוֹב לְחַיִּים טוֹבִים כָּל־בְּנֵי בְרִיתֶךָ:

וְכֹל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶּלָה וִיהַלְלוּ אֶת־שִׁמְךָ בֶּאֱמֶת הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת:

שָׁלוֹם רָב עַל־יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ תָּשִׂים לְעוֹלָם. כִּי אַתָּה הוּא מֶלֶךְ אָדוֹן לְכָל־הַשָּׁלוֹם. וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ.

בשבת שובה אומרים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם:

בְּסֵפֶר חַיִּים. בְּרָכָה וְשָׁלוֹם וּפַרְנָסָה טוֹבָה נִזָּכֵר וְנִכָּתֵב לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, עוֹשֵׂה הַשָּׁלוֹם:

אֱלֹהַי. נְצֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וּשְׂפָתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה, וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדּוֹם וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה: פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי. וְכֹל הַחוֹשְׁבִים עָלַי רָעָה, מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחְשְׁבוֹתָם. עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ. לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי־פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגוֹאֲלִי: עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ: וְשָׁם נַעֲבָדְךָ בְּיִרְאָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת: וְעָרְבָה לַיְיָ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָיִם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת:

אין החזן מחזיר התפלה אבל אומר ברכה מעין שבע ואומר תחלה ויכלו בקול רם והקהל עונים עמו. ברכה מעין שבע אומרים אותה גם בשבת שאחר י"ט וכן בי"ט שחל להיות בשבת (חוץ מליל ראשון דפסח), ואין מזכירים בה של י"ט. בבית חתנים ואבלים אין אומרים אותה ולא בכל מקום שמתפללים באקראי.

דער חזן ווידערהאָלט ויכלו און דער קהל שפריכט עס מיט.

חו"ק וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל־צְבָאָם: וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר־בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת:

דאַן שפריכט דער חזן פאָלגענדעס:

ח' בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב, הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא, אֵל עֶלְיוֹן, קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:

ויכלו, כתבו התוספות בפסחים דף ק"ו מה שרגילין לומר ויכלו אחר התפלה בקול רם, היינו משום י"ט שחל להיות בשבת שמתפללין אתה בחרתנו ואין אומרין ויכלו בתפלה, תקנו נמי לומר בכל שבתות, שלא לחלוק בין שבת לשבת. וכן כתב אבן ירחי והוסיף שיש לאמרו בקול רם ומעומד לפי שהוא עדות להקב"ה שברא שמים וארץ, ועדות מעומד דכתיב ועמדו שני האנשים עכ"ל והאבודרהם מביא עוד טעם בשם מדרש בזה"ל בויכלו כתוב ג' פעמים אֲשֶׁר ובפסוק ויקחו אליך פרה אדומה כתוב ג' פעמים אשר. לומר כשם שהפרה מכפרת כך האומר ויכלו שלש פעמים מתכפר עכ"ל וכן בהגהות מיימוני בהלכות תפלה פ' ט' אות ד' ובהלכות שבת פ' כ"ט אות ט'. גם הכל בו בס' ל"ה מביא דרוש זה אך בסתם ולא בשם מדרש.

ברוך אתה וכו' ברכה זו נקראת מעין שבע ונתקנה משום סכנת מזיקים, שבתי כנסיות שלהם היו בשדה ותקנו אותה בשביל בני אדם שמאחרים לבוא כדי שיסיימו תפלתם בעוד שש"ץ מאריך בברכה זו כמבואר בפירוש רש"י לשבת דף כ"ד ע"ב. וכיצד היא ברכה זו מעין שבע, מגן אבות כנגד מגן אברהם, מחיה מתים כנגד מחיה מתים, האל הקדוש כנגד האל הקדוש, המניח לעמו כנגד רצה במנוחתנו, לפניו נעבוד כנגד רצה שהוא עבודה, ונודה לשמו כנגד מודים, אדון השלום כנגד שלום רב. ונאה הנוסחא כולה ברמב"ם הלכות תפלה פ' ט' הלכה י'. קונה שמים וארץ, בראשית י"ד, י"ט. ואומרים בכה בעבור שביום השביעי שהושלם

ח' מָגֵן אָבוֹת בִּדְבָרוֹ. מְחַיֵּה מֵתִים בְּמַאֲמָרוֹ. הָאֵל (בשבת שובה הַמֶּלֶךְ) הַקָּדוֹשׁ שֶׁאֵין כָּמוֹהוּ. הַמֵּנִיחַ לְעַמּוֹ בְּיוֹם שַׁבַּת קָדְשׁוֹ. כִּי בָם רָצָה לְהָנִיחַ לָהֶם. לְפָנָיו נַעֲבוֹד בְּיִרְאָה וָפַחַד. וְנוֹדֶה לִשְׁמוֹ בְּכָל־יוֹם תָּמִיד מֵעֵין הַבְּרָכוֹת. אֵל הַהוֹדָאוֹת אֲדוֹן הַשָּׁלוֹם מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וּמְבָרֵךְ שְׁבִיעִי וּמֵנִיחַ בִּקְדֻשָּׁה לְעַם מְדֻשְּׁנֵי עֹנֶג זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

ח' אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ. קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ. שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ. וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת. וְהַנְחִילֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ. וְיָנוּחוּ בָהּ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ. מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת: קדיש תתקבל.

ברוב הקהלות אין אומרים במה מדליקין לא ביום טוב שחל להיות בשבת או בערב שבת גם לא בשבת חול המועד, ובכל מקום אין אומרים אותו ביום כפור שחל להיות בשבת.

בַּמֶּה מַדְלִיקִין וּבַמָּה אֵין מַדְלִיקִין. אֵין מַדְלִיקִין לֹא בְלֶכֶשׁ וְלֹא בְחֹסֶן וְלֹא בְכַלָּךְ וְלֹא בִּפְתִילַת הָאִידָן וְלֹא בִּפְתִילַת הַמִּדְבָּר וְלֹא בִירוֹקָה שֶׁעַל

מלאכתו קנה שמים וארץ. המניח, אשר יתן מנוחה. כי בם, בישראל. להניח להם, לתת להם יום מנוחה ר"ל יום השבת. מעין הברכות, רומז למאמר חז"ל בברכות מ' וסוכה מ"ו, ברוך ה' יום יום, לומר לך בכל יום ויום תן לו מעין ברכותיו, ופירש"י של שבת מעין של שבת של חול מעין של חול של י"ט מעין של י"ט בפאורע עכ"ל ומלת מעין טעמה ממין מענין ומדוגמה ובל"א „גמך דער ארט" וכן מעין שמנה עשרה, מעין כל ברכה וברכה (ברכות כ"ט) מעין עה"כ (שם כ"ז ב') מעין חתימה (פסחים ק"ד), והוא מל' כעין תרשיש כעין הקדש (יחזקאל א') כעין נחשת (דניאל י', ו'), וראה גם בפירוש רד"ק לש"ב ט"ז, י"ב. והמתרגם חייבגו שתרגם כאן קוועלע חאווע ונעגענג טעה טעות גלומה. אל ההודאות אכן ירחי בסדר של סול סמן ז' גורם מעין הברכות וההודאות לאדון השלום וכו' וכן מנהג הספרדים. מדשני ענג מל' ישעיה נ"ח, כ'. ואומרים כן עפ"ה וקראת לשבת ענג לקדוש ה' מכבד (שם נ"ח י"ג). זכר למעשה בראשית, ואין אומרים זכר ליציאת מצרים אע"פ שכתוב גבי שבת וזכרת כי עבד היית במצרים, מפני שעקר מצות שבת הוא לזכרון בריאת העולם ושבת היה קודם יציאת מצרים, אבל בקידוש של שבת מזכירים שניהם, ובקידוש של י"ט אין אומרים אלא זכר ליציאת מצרים בלבד כי כן המועדים לא נצטוו אלא לזכרון יציאת מצרים.

במה מדליקין, הוא פרק ב' של מסכת שבת, ומובא בסדור רב עמרם וז"ל לאחר שמקדשין בכנס"ב אומר פרק אחד ממס' שבת וזה הוא הפרק במה מדליקין וגו' עד סוף פרקא. אמר ר' אלעזר אמר ר' חנינא תלמידי וכו' ואומר קדיש עכ"ל ובתב הכל בו וז"ל אמרו הגאונים ז"ל דתקנו לאמרו כדי להמתין אמאן דלא מצלי משום סכנה דבי שמשי דשכיחי מזיקין, ויש לומר שלכך תקנו אותה כדי להורות פסול השמנים והפתילות ושאר הלכות שבו, ואומרים אותה בכל שבת ושבת לבד שבת הסמוכה לי"ט, לפי שיש בזאת המשנה עשרתם ערבתם, ואין מעשרין בי"ט, ומשום הומלא דשבת תקנו אותה מה שאין כן בי"ט עכ"ל וכן כתב הטור גם אבודרהם והוא הוסיף לומר ומה שלא נהגו לומר דיני המשנה במה טומנין וכירה שהסיקוה, משום טורח הצבור, אי נמי מפני שבר שבת הוא משום שלום בית הולך להוסיף עליו יותר (והוא לקוח ממ' המנהיג לאבן ירחי), ושמעתי שיש מקומות שאומרים פרק זה בין מנחה לערבית ויפר בעיני, כי קריאתו אחר ערבית מה תועיל, אז איכו עת לתקן פתילותיו ונרותיו ולעשות מלאכה, מה שהיה היה, אבל בשקורא אותו בין מנחה לערבית אם שכח מלתקן ילך ויתקן עכ"ל וכן השל"ה בסדורו הקדים במה מדליקין לקבלת שבת ואמר שכן הנכון, וכן כתב יעב"ץ שנכון לאמרו קודם קבלת שבת והמנהג הספרדים. ומעפ"כ האשכנזים שאומרים אותו אחר תפלת ערבית אין מזיחים אותם, והעיד הרב ב"י

פְּנֵי הַמָּיִם, וְלֹא בְזֶפֶת וְלֹא בְשַׁעֲוָה וְלֹא בְשֶׁמֶן קִיק וְלֹא בְשֶׁמֶן שְׂרֵפָה וְלֹא בְאַלְיָה וְלֹא בְחֵלֶב. נַחוּם הַמָּדִי אוֹמֵר מַדְלִיקִין בְּחֵלֶב מְבֻשָּׁל, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים אֶחָד מְבֻשָּׁל וְאֶחָד שֶׁאֵינוֹ מְבֻשָּׁל אֵין מַדְלִיקִין בּוֹ: (ב) אֵין מַדְלִיקִין בְּשֶׁמֶן שְׂרֵפָה בְּיוֹם טוֹב. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר אֵין מַדְלִיקִין בְּעִטְרָן מִפְּנֵי כְּבוֹד הַשַּׁבָּת. וַחֲכָמִים מַתִּירִין בְּכָל־הַשְּׁמָנִים בְּשֶׁמֶן שֻׁמְשְׁמִין בְּשֶׁמֶן אֱגוֹזִים בְּשֶׁמֶן צְנוֹנוֹת בְּשֶׁמֶן דָּגִים בְּשֶׁמֶן פַּקּוּעוֹת בְּעִטְרָן וּבְנֵפְטְ. רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר אֵין מַדְלִיקִין אֶלָּא בְּשֶׁמֶן זַיִת בִּלְבָד: (ג) כָּל־הַיּוֹצֵא מִן הָעֵץ אֵין מַדְלִיקִין בּוֹ

גם' ר"ע שגם מנהג המוסתערבים*) כך הוא, כי למנהגם טעם אמירתו הוא מפני המתאחרים לבוא לבהכ"נ כדי שיוכלו לסיים תפלתם בעוד שהעם אומרים ב"מ וכהכתוב למעלה ולכן אין אומרים אותו בשבת של חה"מ שאין מתאחרים כל כך מפני שאין בו מלאכה, וזה אינו שייך למנהג ספרדים, אבל בי"ט שחל בע"ש אפילו למנהג ספרדים אין לאמרו מפני שלא יכון בו עשרתם ערבתם והאטור למעלה, וזה הטעם כדאי אע"פ שהרב ב"י דחה אותו. אמנם מה שהקהלות (חוץ מן ספד"מ) דוחים אותו גם בי"ט שחל בשבת לזה אין טעם מתקבל אם לא נאמר שנדחה מפני שאז העם עייפים הם ויגעים וממהרים לאכול. — ולבאר את פרק הזה בליג עליו את פירוש ר"ע מברטנורה.

במה מדליקין נר של שבת, במה עושין פתילות ושמנים להדליק. [ובפת זה הטי"ס נקמץ בכ"י והסדור רפ"ז וככ"ל כמשפט מה שבא אחריו אחת מאותיות א"ב.] לא בלכש, כמין למר יש גמרו בין הקליפה לעץ וקרוי לכש (גערערפהוערן). בחוסן, פשתן שאינו מנופץ. בכלך, פסולת של משי (פֿאָקזיידע). בפתילת האידן, כמין למר יש בערבה בין הקליפה לעץ (ווידענפהוערן). בפתילת המדבר, עלי עשב ארוך שגדלין אותם ומדליקין בהן (נעסעלקרויט). בירוקה שעל פני המים, כמין למר שגדל בדופני הספינה ששהתה זמן ארוכה במים (סייפאאחחס). עד כאן פסול פתילות, מכאן ואילך פסול שמנים. ולא בזפת ולא בשעוה, שלא יתן זפת נמס ושעוה נתכת בנר במקום שמן וידליק, אבל לעשות כמין פתילה ארוכה שרגילין לעשות משעוה שרי. לא בשמן קיק, שמן היוצא מגרעינים שבתוך הצמר גפן שקורין קוט"ון (coton בוימוואָללענקערנער), ויש מפרשים קיקיון דיונה, והוא עשב שעלין גדולים ונקרא בערבי א"ל כרו"ע (ricinus וואונדערבוים), והשמן היוצא ממנו עב ביותר. ופתילות שאמרו חכמים אין מדליקין בהם מה טעם, מפני שהאור מסכסכת בהם כלומר שאין האור נכנסת תוך הפתילה אלא סביב מבחוץ, ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהם, לפי שאין נמשכים אחר הפתילה, ומתוך שאין הנר דולק יפה חיישינן שמא יטה השמן על פי הנר ונמצא מבעיר, אי נמי שמא יניח הנר ויצא, ואנן קיימא לן דנר של שבת חובה. ולא בשמן שרפה, שמן של תרומה שנטמא, ואמאי קרי ליה שמן שרפה, הואיל ולשרפה עומד שהרי אסור באכילה, וביו"ט שחל להיות בשבת עסקינן, שכשמדליק הנר מבעוד יום כמלא שורף שמן טמא של תרומה בי"ט, ואנן קיימא לן אין שורפין קדשים בי"ט, דכתיב והנותר ממנו עד בקר באש תשרפו (שמות י"ב, י') ודרשינן קרא הכי, והנותר ממנו עד בקר ראשון, עד בקר שני עמוד ותשרפנו, שאין שורפים הנותר בי"ט, והוא הדין לכל שאר קדשים הטעונים שרפה. [נחום בו"ן בפתח כן נקודו (נחום א', א')]. וחכמים אומרים אחד מבושל ואחד שאינו מבושל אין מדליקין בו, ותנא קמא נמי אומר ולא בחלב, כל חלב במשמע, אלא איכא בין חכמים לתנא קמא, דתד מייתו סבר דשרי להדליק בחלב מבושל בשמעורב בו שמן כל שהוא, וחד אסר אפילו ע"י תערובת שמן, ולא נתברר לחכמי הש"ס מי מהניהם האוסר ומי המתיר, והלכה כחכמים. (ב) אין מדליקין בשמן שרפה בי"ט, טעמא דמתניתין דלעיל קאמר, מה טעם תנן ולא בשמן שרפה? לפי שאין מדליקין בשמן שרפה בי"ט, שאין שורפין קדשים בי"ט. אין מדליקין בעטרן, פסולת של זפת וריחו רע ביותר, ומיהו נמשך אחר הפתילה יותר מן הזפת מפני שהוא רך, הילכך אלמלא מפני כבוד שבת הוי מדליקין בו. שומשמין, כך שמו בערבי, והוא זרע דק מתוק (זייזאַחאַמען) ובארץ ישראל ממנו הרבה. שמן צנונות, שמן היוצא מזרע לנון (ריבאָל). פקועות, דלעת מדברית (קאָלאָקווינטען, ווילדע קורקען, מ"ב ד', ל"ט). ובנפט, מין זפת הוא ולכן וריחו רע (בערגאָל, נאַפֿטאַ). והלכה כחכמים שמדליקין בכל השמנים חוץ מאותן הפסולות שנמנו לעיל במתניתין וחוץ משמן אפרסמון ונפט לבן, שכל אחד משני אלו השמנים הוא עב ושורף וחיישינן שמא יניחנו ויצא, ועוד יש טעם אחר לאסור בשמן אפרסמון, גזרה שמא יסתפק ממנו מפני חשיבותו, וקיימא לן הנותן שמן בנר חייב משום מבעיר והמסתפק ממנו חייב משום מכבה. (ג) כל היוצא מן העץ אין מדליקין בו, לעשות ממנו פתילה, אלא פשתן, דאקרי עץ, כדכתיב ותטמנם בפשתי העץ (יהושע ב', ו'), ואפילו הכי מדליקין בפתילה שעושין ממנו; וקנבוס וצמר גפן לאו יוצאין מן העץ נינהו אלא מיני זרע הן הילכך מדליקין בהן, ופשתן נמי מין

*) מוסתערבים (Mostaraber) כן נקראו אחינו בני ארץ ישראל הנולדים מגזע הקדמונים אשר נשארו שם בארץ, להבדיל מבני ישראל שבאו שמה מאשכנז וארצות אחרות.

אֶלָּא פִשְׁתָּן· וְכָל־הַיּוֹצֵא מִן הָעֵץ אֵינוֹ מְטַמֵּא טֻמְאַת אֹהָלִים אֶלָּא פִשְׁתָּן· פְּתִילַת הַבֶּגֶד שֶׁקִּפְּלָהּ וְלֹא הִבְהֲבָהּ, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר טְמֵאָה הִיא וְאֵין מַדְלִיקִין בָּהּ, רַבִּי עֲקִיבָה אוֹמֵר טְהוֹרָה הִיא, וּמַדְלִיקִין בָּהּ: (ד) לֹא יִקּוֹב אָדָם שְׁפוֹפֶרֶת שֶׁל בֵּיצָה וִימַלְּאֶנָּה שֶׁמֶן וְיִתְּנֶנָּה עַל פִּי הַנֵּר בִּשְׁבִיל שֶׁתְּהֵא מְנַטֶּפֶת וַאֲפִילוּ הִיא שֶׁל חֶרֶס, וְרַבִּי יְהוּדָה מַתִּיר· אֲבָל אִם חִבְּרָהּ הַיּוֹצֵר מִתְּחִלָּה, מֻתָּר מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּלִי אֶחָד· לֹא יְמַלֵּא אָדָם קְעָרָה שֶׁמֶן וְיִתְּנֶנָּה בְּצַד הַנֵּר וְיִתֵּן רֹאשׁ הַפְּתִילָה בְּתוֹכָהּ בִּשְׁבִיל שֶׁתְּהֵא שׁוֹאֶבֶת, וְרַבִּי יְהוּדָה מַתִּיר: (ה) הַמְכַבֶּה אֶת־הַנֵּר מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִתְיָרֵא מִפְּנֵי גוֹיִם מִפְּנֵי לִסְטִים מִפְּנֵי רוּחַ רָעָה אוֹ בִשְׁבִיל הַחוֹלֶה שֶׁיִּישַׁן, פָּטוּר· כְּחָס עַל הַנֵּר כְּחָס עַל

זרע הוא ולא אצטריך לרבויה אלא משום דאקרי עץ. **אינו מטמא טומאת אהלים**, אם עשה ממנו אהל ונטמא תחתיו הוי כשאר בית ואינו טעון הזיה וטבילה, דאהל עצמו אינו מקבל טומאה אלא כלים שתחתיו. [פִּשְׁתָּא פי"א בחירק ותי"ו דגושה והוא כמו פִּשְׁתָּא ומוסב על היוצא ר"ל היוצא מן העץ הוא אינו מתטמא, ומי שקורא פִּשְׁתָּא בשבא טועה וכמו שכתב בתשבי ערך פשת ובעל ש"ת ס' קנ"ה]. **אלא פשתן**, שהאהל עצמו טמא, כדכתיב והזה על האהל (במדבר י"ט, י"ח) וילפינן אהל משכן דכתיב בה ויפרש את האהל על המשכן (שמות מ', י"ט), ולא היה באהל משכן דבר יוצא מן העץ אלא פשתן כדכתיב עשר יריעות שש משזר (שם כ"ו, א'). **שקפלה**, בדרך שגודלין הפתילות. **הבהבה** על השלהבת כדי שתהיה מחורכת ותדליק יפה (אבגעזענגט), ובבגד שיש בו ג' אצבעות על ג' אצבעות מצומצמות עסקינן. **טמאה היא**, דקפולה אינה מבטלה מתורת בגד והיא כאילו אין בה ג' על ג' וכל פחות מג' על ג' טהור מלטמא לא בנגעים ולא בטומאת מת. **ואין מדליקין בה**, בי"ט שחל להיות בע"ש עסקינן דשייך בה איסור מוקצה, ואין מסיקין בשברי כלים שנשברו בו ביום דהוו להו נולד, אבל בכלים מסיקין דהא חזו לטלטול, ודכולי עלמא אית להו צריך המדליק להדליק רוב היוצא מן הפתילה חוץ לנר קודם שיסלק ידיו, הילכך טעמא דר' אליעזר דאמר אין מדליקין בה קסבר קפולה לא בטלה מתורת כלי וכי אדליק בה פורתא כיון דג' על ג' מצומצמות היו הוה לה שבר כלי דפחות מג' על ג' לאו כלי הוא וכי מדליק בידים להשלים רוב היוצא נמצא שמדליק בשבר כלי שנשבר בי"ט, דכי אמרינן מסיקין בכלים דוקא שלא יגע בו אחר שנפחת; ור' עקיבה אומר מדליקין בה קסבר קפולה בטלה מתורת כלי מכי קפלה מעי"ט דאין גודלין פתילה בי"ט ונמצא שאין כאן שבר כלי שנשבר בי"ט הילכך מדליקין בהן, והלכה כר"ע. [עֲקִיבָה בה"א בסוף בסדור רפ"ז גם במחזור רומא כ"י, וכן הנכון, וראה בנחלת שבעה ס' מ"ו ובשם הגדולים חלק א' אות י' סמן י"ט]. (ד') **שפופרת של ביצה**, הקליפה העליונה הקשה שהביצה מונחת בתוכה. **בשביל שתהא מנטפת** טפה טפה לתוך הנר, וטעמא גזירה שמא יסתפק ממנו וכיון שהקלוהו לנר חייב משום מכבה. **ואפילו היא של חרס**, דמאיס, אפילו הכי גזרינן, שכיון שאין הפתילה הדולקת בתוך הכלי שיש בו השמן אתי לאסתפוקי מניה דסבר אין כאן משום מכבה. ור"י מתיר, דלא גזיר דילמא אתי לאסתפוקי מניה, שהרי הוא רואה השמן נוטף על הפתילה שתחתיו. **אם חברה היוצר מתחלה** וכו', והוא הדין אם חברה בעל הבית בסיד או בחרסית מע"ש ליכא למיחש, דמשום אסורא דשבת בדיל מניה. **ויתן ראש הפתילה** שהוא יוצא מן הנר לשאוב השמן ונמשך דרך הפתילה לראש הדולק, ואשמעינן מתניתא פלוגתא דר' יהודה ורבנן בשפופרת של ביצה ובחרס ובקערה, דאי אשמעינן שפופרת של ביצה, בהא קאמרי רבנן דכיון דלא מאיסא אתיא לאסתפוקי מניה, אבל של חרס דמאיס אימא מודו לה לר' יהודה, ואי אשמעינן של חרס, בהא קאמר ר"י, אבל בההיא אימא מודה להו לרבנן, ואי אשמעינן הנהו תרתי, בהא קאמר ר"י מפני שהשפופרת של ביצה והחרס מונחים בתוך אויר הנר למעלה ולא מפסיק מידי בין הנר ובינם וליכא למגזר שמא יסתפק דבדיל מניה, אבל בקערה דמפסקת שהרי אויר הנר מוכחת ויש כאן הפסק וליכא למימר גופיה הוא אימא מודה דנגזור, ואי אשמעינן בההיא, בההיא קאמרי רבנן, אבל בהנך תרתי מודו לר"י, צריכה. והלכה כחכמים. (ה') **מפני עכו"ם**, כגון פרסיים שאין מניחין להדליק אור ביום אידם אלא בבית עכו"ם שלהם. **מפני לסטים**, שלא יראו שיש שם אדם ויבאו עליו. **מפני רוח רעה**, השורה עליו, וכשאינו רואה נוח לו. ורמב"ם פירש רוח רעה מין ממיני החולי הבא לבעלי המרה השחורה (מעלאנכאליע) שלא ינוחו אלא כשישבו בחשך ובהסתרה מבני אדם [וכן מביא הערוך ערך רוח]. **ואם בשביל החולה שיישן** פטור, האי חולה שיש בו סכנה הוא, דאלו מכבה בשביל חולה שאין בו סכנה חייב, לטפי, דסבר האי תנא דמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה, וכן מפני עכו"ם מפני לסטים מפני רוח רעה בכלהו אית בהו סכנה. ובדין הוא דלתני מותר, אלא משום דבעי למתני סיפא חייב תנא רישא פטור. [כְּחָס כאשר הוא אם, הכ"ף בטעם באשר דוגמת כמשיב (בראשית ל"ג, כ"ט) כפורחת (מ', י'),

הַשֶּׁמֶן כְּחָס עַל הַפְּתִילָה, חַיָּב. רַבִּי יוֹסֵי פּוֹטֵר בְּכֻלָּן חוּץ מִן הַפְּתִילָה מִפְּנֵי שֶׁהוּא עוֹשָׂה פֶּחָם: (ו) עַל שָׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת נָשִׁים מֵתוֹת בִּשְׁעַת לֵדָתָן, עַל שֶׁאֵינָן זְהִירוֹת בְּנִדָּה בְּחַלָּה וּבְהַדְלָקַת הַנֵּר: (ז) שְׁלֹשָׁה דְבָרִים צָרִיךְ אָדָם לוֹמַר בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ עֶרֶב שַׁבָּת עִם חֲשֵׁכָה. עִשַּׂרְתֶּם. עֵרַבְתֶּם. הַדְלִיקוּ אֶת־הַנֵּר. סָפֵק חֲשֵׁכָה סָפֵק אֵינָהּ חֲשֵׁכָה, אֵין מְעַשְּׂרִין אֶת־הַוַּדַּאי, וְאֵין מַטְבִּילִין אֶת־הַכֵּלִים, וְאֵין מַדְלִיקִין אֶת־הַנֵּרוֹת, אֲבָל מְעַשְּׂרִין אֶת־הַדְּמַאי, וּמְעָרְבִין וְטוֹמְנִין אֶת־הַחַמִּין:

תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, חַיָּב אָדָם לְמַשְׁמֵשׁ בְּבִגְדוֹ בְּעֶרֶב שַׁבָּת עִם חֲשֵׁכָה שֶׁמָּא יִשְׁכַּח וְיֵצֵא. אָמַר רַב יוֹסֵף הִלְכְתָא רַבְּתָא לְשַׁבְּתָא:

אחר אמירת במה מדליקין קודם אר"א אר"ח הש"ץ יאמר קידוש ואומר הברכה על היין וברכת אשר קדשנו וכו' (ימצאהו למטה דף 197) ואח"כ אומרים אר"א אר"ח וכו'. וכשאין אומרים במה מדליקין מקדש הש"ץ לאחר הקדיש על התפלה. ומקדשין בבהכ"נ בכל לילי שבתות וכל לילי י"ט חוץ מליל א' וב' של פסח וליל י"כ.

והחי"ת קמוצה כמו קם שם מנחי עי"ן וי"ו]. כחס על הפתילה חיב, ואע"ג דאינו צריך לגוף הכבוי אלא לצורך דבר אחר, שלא תדלק הפתילה או שלא יפקע הנר, חייב, דמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה. פוטר בכולם חוץ מן הפתילה, שאין לך כבוי הצריך לגופו אלא כבוי של פחמים וכבוי של כגון פתילה שעושה הכבוי להאחיז האור מהר כשירצה להדליקו. ואין הלכה כר' יוסי. שהוא עושה פחם [פי' עושה את הפתילה כפחם] שהוא מתכוין לעשותה עכשיו בכבוי זה פחם שתהא מהובהבת להאיר יפה. (ו) [בִּשְׁעַת הש"ין בשב"א כי נח אין ספק כי שָׁעָה במשקל שָׁנָה מפעלי למ"ד ה"א וע"כ סמיכותו שְׁעַת כמו שְׁנַת ורבויו שָׁעוֹת שְׁעוֹתָיו כמו שָׁנוֹת שְׁנוֹתָיו]. בשעת לדתן, בשעת סכנה מזומן פורענות. [לֵדָתָן כך נקודו ברוב ס"י וגם בתלמוד בא ביו"ד אחר הלמ"ד וזה לעד שהיו קוראים הלמ"ד בצרי, גם הרד"ק במכלול דף קפ"ט, ב' העיד כי בלֵדָה נהגו לקיים הצרי ולומר לֵדָתוֹ לֵדָתָהּ ובסדור רפ"ז נקוד לִדְתָּן וגם הוא יתכן שאז הוא מקור בכנוי כמו ותקש בלדתה (בראשית ל"ה, ט"ז) ביום השלישי ללדתי (מ"א ג' י"ח). אך מה שבעל וי"כ נתן יתרון לנקוד לִדְתָּן באמרו כי לֵדָתָן יהיה מקור טעה והפוך הוא כי לֵדָת הוא מקור ולֵדָה הוא שם דבר במשקל דֵּעָה וכמו שפירש הראב"ע להושע ט' י"א.] בחלה ובהדלקת הנר, לפי שצרכי הבית כן והיא מצויה בבית תלויין בה. (ז) צריך אדם לומר בתוך ביתו, וצריך למימרינהו בנחותא כי היכי דלקבלו מניה (גטין דף ז'). עם חשיכה, כשהוא סמוך לחשיכה ויש עדיין שהות ביום לעשר ולערב, אבל קודם לחשיכה הרבה לא, דלמא פשעי ואמרי עדיין יש שהות ביום. עשרתם, לסעודת שבת, שאף אכילת ארעי של שבת קובעת למעשר. ערבתם, ערובי תחומים וחצרות, והני תרתי שייך למימרינהו בל' שאלה, דשמא כבר עשו, אבל בנר לא שייך למימר ההדלקתם את הנר, דדבר הנראה לעין הוא אי אדליק אי לא אדליק ולפיכך אומר להם בל' צווי הדליקו את הנר. [עֵרַבְתֶּם עי"ן בצרי בעבור הרי"ש שאינו מקבל דגש כי בבנין פיעל הוא.] ספק חשיכה, מתחלת שקיעת החמה כל זמן שנראה כוכב אחד בלבד ודאי יום, וכל זמן שנראים שני כוכבים בינונים הוא ספק חשיכה וקרוי בין השמשות ונותנים עליו חומרי יום וחומרי לילה, ומשיראו ג' כוכבים בינונים הוא ודאי לילה לכל דבר. [אֵינָהּ חשכה הה"א במפיק, והטעם, שעה שהיא ספק יום או לילה.] אין מעשרין את הודאי, דתקון מעליא הוא, ואע"ג דאינו אסור אלא משום שבות, קסבר האי תנא דגזרו על השבות אף בין השמשות. [הַוַּדַּאי ככה מצאתי בתוספות חיים דף ז' גם למעלה דף 101 שכן סמקר בלי אל"ף קודם ליו"ד, וכן הַדְּמַי]. ואין מטבילין את הכלים, לטהרתן מידי טומאתן, דהוי כמתקן כלי ואית בה נמי שבות. ואין מדליקין את הנרות, כל שכן, דספיקא דאורייתא הוא, וזו ואין צריך לומר זו קתני; ורבותי פירשו ואין מדליקין את הנרות אין אומרים לעכו"ם להדליק. אבל מעשרים את הדמי, ולא דמי למתקן, דרוב עמי הארץ מעשרין הן. ומערבין ערובי חצרות, דהותרה בעלמא הוא, אבל לא ערובי תחומין דיש להם סמך מקראי. וטומנין את החמין, בדבר שאינו מוסיף הבל, דאילו בדבר המוסיף הבל אפילו מבעוד יום אסור. וטעמא דטומנין את החמין בין השמשות בדבר שאינו מוסיף הבל, שלא אסרו להטמין את החמין בשבת עצמו בדבר שאינו מוסיף הבל, אלא גזרה שמא ימצא קדרתו שנצטננה וירתיחנה באור ונמצא מבשל בשבת, ובין השמשות ליכא למגזר בהכי דסתם קדרות בין השמשות רותחות הן וליכא למיחש שמא נצטננה וירתיחנה, הילכך טומנין את החמין בין השמשות אע"פ שאין טומנין בשבת.

תניא אמר ר' ח', ברייתא בשבת דף י"ב, וכתב הכל בו בס' ל"ו הר"מ בר יוסף היה אומר אחר במה מדליקין תניא אמר ר' חנניא חייב וכו'. ואח"כ יאמר א"ר אלעזר אמר ר' חנינא תלמידי חכמים וכו'. למשמש בבגדו, שלא יהא כרוך בו שום דבר פן יוציאנו. הלכתא רבתא, דבר גדול יש כאן להפרישו מאיסור שבת.

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא· תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מַרְבִּים שָׁלוֹם בָּעוֹלָם· שֶׁנֶּאֱמַר וְכָל־בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי יְיָ וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ: אַל תִּקְרָא בָּנָיִךְ אֶלָּא בּוֹנָיִךְ: שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין לָמוֹ מִכְשׁוֹל: יְהִי־שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ שַׁלְוָה בְּאַרְמְנוֹתָיִךְ: לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי אֲדַבְּרָה־נָּא שָׁלוֹם בָּךְ: לְמַעַן בֵּית־יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲבַקְשָׁה טוֹב לָךְ: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם: קדיש יתום.

עלינו, יגדל.

נוהגים לברך את הילדים בלילי שבתות וי"ט אחר התפלה או בכניסה לבית, וגם הבנים הגדולים מקבלים ברכה מאבותיהם. והמברכים (אבי האבות ואבי הבנים) מניחים ב' ידיהם על המתברך ואומרים ישימך וכו'.

דער מנהג איזט, דאן שבת אונד י"ט זייכע קינדער צו זעגנען, וואבייא מאן שפריכט:

צו זוהנען: יְשִׂמְךָ אֱלֹהִים כְּאֶפְרַיִם וְכִמְנַשֶּׁה:

צו טאכטערן: יְשִׂמֵךְ אֱלֹהִים כְּשָׂרָה רִבְקָה רָחֵל וְלֵאָה:

ואומרים ברכת הכהנים יברכך וגו', וכל אחד יכול להוסיף ברכה משלו כפי לחות לשונו.

תחנה זו יאמר בכל ליל שבת אחר תפלתו קודם לכתו מבית הכנסת.

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי עַל כָּל־הַחֲסָדִים אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עִמָּדִי וַאֲשֶׁר אַתָּה עָתִיד לַעֲשׂוֹת עִמִּי וְעִם כָּל־בְּרִיּוֹתֶיךָ: וִיהִי נָא רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ אֲדוֹן הַשָּׁלוֹם אַב הָרַחֲמִים שֶׁתְּבָרְכֵנִי וְתִפְקְדֵנִי לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם· וּתְזַכֵּנִי אוֹתִי (וְאֶת אִשְׁתִּי וְאֶת־זַרְעִי) וְאֶת־כָּל־בְּנֵי בֵיתִי לִמְצוֹא חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאַי· וְאֶזְכֶּה לְקַבֵּל שַׁבָּתוֹת מִתּוֹךְ רֹב שִׂמְחָה וּמִתּוֹךְ עֹשֶׁר וְכָבוֹד וּמִתּוֹךְ מִעוּט עֲוֹנוֹת· וְתַעֲבִיר מִמֶּנִּי וּמִכָּל־בְּנֵי בֵיתִי וּמִכָּל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל כָּל־חֳלִי וּמַדְוֶה וְכָל־דַּלּוּת וַעֲנִיּוּת· וְדַבְּקֵנוּ בְּיֵצֶר הַטּוֹב לְעָבְדְךָ בֶּאֱמֶת וּבְיִרְאָה וּבְאַהֲבָה· אָנָּא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד אֲדוֹן הַשָּׁלוֹם· צַוֵּה לִי מַלְאָכֶיךָ מַלְאֲכֵי הַשָּׁלוֹם מְשָׁרְתֵי עֶלְיוֹן שֶׁיִּפְקְדוּנִי בְּיוֹם קָדְשֵׁנוּ לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם סֶלָה:

מַלְאֲכֵי הַשָּׁלוֹם עֲלֵיכֶם הַשָּׁלוֹם· מַלְאֲכֵי הַשָּׁלוֹם בּוֹאֲכֶם לְשָׁלוֹם· מַלְאֲכֵי הַשָּׁלוֹם בָּרְכוּנִי לְשָׁלוֹם· אָמֵן:

אמר ר' אלעזר, סוף מס' ברכות, וכתוב אֶלְעָזָר בלא יו"ד בכל ס"ת, ונהגו להוסיף אגדה זאת כדי שיוכלו לומר קדיש שאין אומרים קדיש על הלכה אלא על אגדה. וכל בניך, ישעיה נ"ד, י"ג. אל תקרא, פירושו אל תפרש, לא שנקראהו באמת בוניך בחולם כי הוא נגד הקריאה המקובלת ע"י בעלי מסורת, אלא לענין דרוש הזה נפרשהו כך, ובשנחקור היטב נמצא כי חז"ל לא החליפו קריאת התבה כלל בדרושים כאלה אבל בנין התבה בעצמו הוא שדרשוהו, וכן גם פה הוציאו הדרוש מהתבה עצמה בלתי שנוי בנקודה, והוא שידוע כי הרבה שמות משרשי למד"י ה"א דומים לאחרים משרשי עינ"י וי"ו כמו אָב אָח שלמד"י ה"א עָב שָׁב מעינ"י וי"ו, ועל זאת תסוב דרשתם באמרם אל תקרא בניך, ר"ל אל תפרש בָּנַיִךְ מל' בָּנָה שלמד"י ה"א אלא תפרש אותו משרש בִּין ומעינ"י וי"ו ל' בינה ולמוד. ודע כי בשני סדורים כ"י גם בסדורי רפ"ס ורפ"ו לא נמצא זה הלשון „אל תקרא בניך אלא בוניך" לא כאן ולא אחר אין כאלהינו, אבל הילקוט בישעיה על הפסוק שאלו, וכן הוא גם במדרש סוף אסתר ובכ"י מנהג רומא. שלום רב, תהלים קי"ט, קס"ה. יהי שלום, שם קכ"ב, ז'. א'. ע'. ה' עז, שם כ"ט, י'.

כשיבא מבה"כ לביתו יאמר מיד: ווען מאַן אויז דער זינאַגאָגע נאַך הויזע קאָממט, זאַגט מאַן פאָלגענדעס:

שָׁלוֹם עֲלֵיכֶם מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מַלְאֲכֵי עֶלְיוֹן מִמֶּלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: ג"פ

בּוֹאֲכֶם לְשָׁלוֹם מַלְאֲכֵי הַשָּׁלוֹם מַלְאֲכֵי עֶלְיוֹן מִמֶּלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: ג"פ

בָּרְכוּנִי לְשָׁלוֹם מַלְאֲכֵי הַשָּׁלוֹם מַלְאֲכֵי עֶלְיוֹן מִמֶּלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: ג"פ

צֵאתְכֶם לְשָׁלוֹם מַלְאֲכֵי הַשָּׁלוֹם מַלְאֲכֵי עֶלְיוֹן מִמֶּלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: ג"פ

כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה־לָּךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל־דְּרָכֶיךָ:
יְיָ יִשְׁמָר־צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:

ואח"כ יאמר זה: נאַכהער זאַגט מאַן דיעזעס:

אֵשֶׁת חַיִל מִי יִמְצָא וְרָחֹק מִפְּנִינִים מִכְרָהּ: בָּטַח בָּהּ לֵב בַּעְלָהּ וְשָׁלָל לֹא יֶחְסָר: גְּמָלַתְהוּ טוֹב וְלֹא־רָע כֹּל יְמֵי חַיֶּיהָ: דָּרְשָׁה צֶמֶר וּפִשְׁתִּים וַתַּעַשׂ בְּחֵפֶץ כַּפֶּיהָ: הָיְתָה כָּאֳנִיּוֹת סוֹחֵר מִמֶּרְחָק תָּבִיא לַחְמָהּ: וַתָּקָם בְּעוֹד לַיְלָה וַתִּתֵּן טֶרֶף לְבֵיתָהּ וְחֹק לְנַעֲרֹתֶיהָ: זָמְמָה שָׂדֶה וַתִּקָּחֵהוּ מִפְּרִי כַפֶּיהָ נָטְעָה כָּרֶם: חָגְרָה בְעוֹז מָתְנֶיהָ וַתְּאַמֵּץ זְרוֹעֹתֶיהָ: טָעֲמָה כִּי־טוֹב סַחְרָהּ לֹא־יִכְבֶּה בַלַּיְלָה נֵרָהּ: יָדֶיהָ שִׁלְּחָה בַכִּישׁוֹר וְכַפֶּיהָ תָּמְכוּ פָלֶךְ: כַּפָּהּ פָּרְשָׂה לֶעָנִי וְיָדֶיהָ שִׁלְּחָה לָאֶבְיוֹן: לֹא־תִירָא לְבֵיתָהּ מִשָּׁלֶג כִּי כָל־בֵּיתָהּ לָבֻשׁ שָׁנִים: מַרְבַדִּים עָשְׂתָה־לָּהּ שֵׁשׁ וְאַרְגָּמָן לְבוּשָׁהּ: נוֹדָע בַּשְּׁעָרִים בַּעְלָהּ בְּשִׁבְתּוֹ עִם־זִקְנֵי־אָרֶץ: סָדִין עָשְׂתָה וַתִּמְכֹּר וַחֲגוֹר נָתְנָה לַכְּנַעֲנִי: עֹז וְהָדָר לְבוּשָׁהּ וַתִּשְׂחַק לְיוֹם אַחֲרוֹן: פִּיהָ פָּתְחָה בְחָכְמָה וְתוֹרַת־חֶסֶד עַל־לְשׁוֹנָהּ: צוֹפִיָּה הֲלִיכוֹת בֵּיתָהּ וְלֶחֶם עַצְלוּת לֹא תֹאכֵל: קָמוּ בָנֶיהָ וַיְאַשְּׁרוּהָ בַּעְלָהּ וַיְהַלְלָהּ: רַבּוֹת בָּנוֹת עָשׂוּ חָיִל וְאַתְּ עָלִית עַל־כֻּלָּנָה: שֶׁקֶר הַחֵן וְהֶבֶל הַיֹּפִי אִשָּׁה יִרְאַת־יְהוָֹה הִיא תִתְהַלָּל: תְּנוּ־לָהּ מִפְּרִי יָדֶיהָ וִיהַלְלוּהָ בַשְּׁעָרִים מַעֲשֶׂיהָ:

* שלום עליכם, פיוט זה יסדו ע"פ מה שאמרו חז"ל בשבת קי"ט ע"ב שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם בע"ש מבית הכנסת לביתו אחד טוב ואחד רע, וכשבא לביתו ומצא נר דלוק ושלחן ערוך ומטתו מוצעת, מלאך טוב אומר יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך ומלאך רע עונה אמן בעל כרחו, ואם לאו, מלאך רע אומר יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך ומלאך טוב עונה אמן בעל כרחו עכ"ל ובסדורים כ"י ודפוסים קדמונים לא נמצא שלום עליכם ולא אשת חיל וכו' והם כולם הוספות אחרוני אחרונים, וגם יעב"ץ בסדורו התרעם עליהם ובפרט על הפיוט שלום עליכם ועל מה שנמצא בו מִמֶּלֶךְ מ"ה שאין לו הבנה וקשר בענין, וע"כ כדי שלא לשנות המנהג מכל וכל הנהיג הוא לומר שלום עליכם מלאכי השרת מלאכי עליון מֶלֶךְ וכו' ולא מִמֶּלֶךְ ובתקון הזה תבת מלאכי סמוכה היא אל עליון מלך מ"ה והפירוש מלאכים של עליון שהוא מלך מ"ה. ובתקון הזה הדפסתיו, אך יש להזהר מאד שלא להפריד בדבור בין עליון מלך מ"ה, כדי שלא יבוא לידי חרוף ח"ו.

מצות עשה לקדש על היין בכניסת שבת קודש, ומיד כבואו מבהכ"נ לביתו ימהר לקדש ולאכול ולא יתעכב הרבה. ואסור לטעום כלום קודם שיקדש ואפילו מים.

גם הנשים חייבות בקידוש היום ומוציאות את האנשים בשעת הדחק, וקטן אינו מוציא אותם.

צריך שתהי מפה על השלחן תחת הפת ומפה אחרת פרוסה על גביו. ובענין נטילת ידים אם ליטול ידיו אחר הקידוש או קודם לו יש שינוי דעות בפוסקים, וע"כ כל אחד יאחוז במנהגו.

מקדשין על כוס מלא יין שלא יהא פגום. ונוטל את הכוס ביד ימנית ואומר פרשת ויכלו עד הברכה מעומד, כי הוא עדות על הבריאה וכל עדות היא בעמידה. ומתחילין הפרשה עם יום הששי ויכלו וכו', כי נרמז בראשי התבות שם הוי"ה, וכדי שלא להתחיל באמצע הפסוק אומרים מתחלה בלחש ויהי ערב ויהי בקר, ומתחילים בקול יום הששי וכו', אך צריך להפסיק מעט בין יום הששי ובין ויכלו, כדי להכיר שאינם פסוק אחד, שאין רשאין לחבר שני פסוקים ולעשות מהם פסוק אחד.

מסתכל בנרות של שבת באמירת פרש' ויכלו, ובאמירת הברכה יתן עיניו בכוס.

אין מקדשין על יין שריחו רע ולא על יין שטעמו כחומץ ולא על יין שהיה מגולה ולא על יין שיש בו קמחין (קאהמיג) אלא יסננו תחלה.

מקדשין על יין מגתו ועל יין לבן ועל יין מתוק ועל יין צמוקים ועל יין מבושל. והמצוה מן המובחר לברור לקידוש היין הישן והטוב.

מי שאין לו יין יקדש על הפת.

אם לא קידש בליל שבת, יש לו תשלומים למחר כל היום, ויאמר אז כל הקידוש של לילה מלבד פרשת ויכלו.

קודם הקידוש יאמר:

הִנְנִי מוּכָן וּמְזֻמָּן לְקַיֵּם מִצְוַת עֲשֵׂה לְקַדֵּשׁ עַל הַיַּיִן כַּכָּתוּב זָכוֹר וְשָׁמוֹר זָכְרֵהוּ עַל הַיָּיִן:

בלחש וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר בקול יוֹם הַשִּׁשִּׁי: וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל־צְבָאָם: וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר־בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת:

סברי מרנן ורבנן ורבותי

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

קידוש היום, הוא מצות עשה מן התורה (פסחים דף ק"ו וברכות כ' ע"ב. וע"ג ע"ב). ומה שמקדשין בבהכ"נ הוא לאפוקי אורחים ידי חובתן דאכלו ושתו וגנו בבי כנישתא (פסחים ק"א) ועיין שם בדף ק' ע"ב בתוספות ובש"ע א"ח ס' רס"ט. וכתב הכל בו בסמן כ' בענין הקדוש בבהכ"נ הטעם לפי שיש בזה פרסום גדול לשם יתברך וקדוש שמו בשמברכין אותו במקהלות ואין בזה משום ברכה לבטלה, כיון שמסדרים שם הברכות בפני בקיאין ושאינן בקיאין ודומה למה שנהגו להדליק נרות חנוכה בבהכ"נ לפרסום הנס בפני כל העם ולסדר הברכות לפניהם גם שיצאו ידי חובתן הרואין שאין להם בית לברך שם עכ"ל. וכתב רש"ל שראוי לומר במה מדליקין שהוא נגד הנר קודם קידוש היין שהרי נר קודמת, וכן מנהגנו אף שכל אחר המחברים הסכימו לומר במה מדליקין לאחר הקידוש ורואה במט"מ ס' תל"ב ותתק"לא.

סברי, במדרש תנחומא פ' פקודי, שליח צבור כשיש בידו כוס של קידוש או של הבדלה והוא ירא משום הטעות שלא יהא בכוס הוא אומר סברי מרנן, ואומר הקהל לחיי כלומר כי לחיים יהא הכוס עכ"ל וכן כתב המנהיג בהלכות שבת ס' ע"ג. ונקודו סַבְרִי והוא בינוני קל בל' ארמי ובעברית סוברים ונאמר בל' שאלה כמו הַסוברים אתם ר"ל היש דעתכם כך שאברך. ובכ"י מצאתי סברו בוי"ו וכן הגרסה בלקוטי פרדס גם בתניא ס' כ"ג וכ"ד, והוא נראה יותר נכון ונקודו אז סַבְרוּ בל' צווי וכן הוא במחזור רומא, כלומר תנו דעתכם על הברכה שאומר, ונא להשמיע את הקהל שיכוונו לברכה ויענו אמן, וכן כתב התניא. בורא פרי הגפן, ברכות ל"ה. ומברכין על היין ואח"כ על היום, מפני שהיין גורם לקידוש (פסחים קי"ד).

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו. וְרָצָה בָנוּ. וְשַׁבַּת קָדְשׁוֹ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן הִנְחִילָנוּ זִכָּרוֹן לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית. כִּי הוּא יוֹם תְּחִלָּה לְמִקְרָאֵי קֹדֶשׁ זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם. כִּי־בָנוּ בָחַרְתָּ וְאוֹתָנוּ קִדַּשְׁתָּ מִכָּל־הָעַמִּים. וְשַׁבַּת קָדְשְׁךָ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן הִנְחַלְתָּנוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ. מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

וישתה מיושב כמלוא לוגמיו, והמצוה שישתו גם כל המסובין מכוס של ברכה, ואח"כ יברך על לחם משנה.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ. אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם.
הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ:

בליל שבת בוצעין על לחם התחתון אבל ביום שבת ובליל י"ט בוצעין על העליון. וטוב להניח התחתון קרוב אליו יותר מהעליון כאלו שאינו מעביר על המצות. ויאחז הלחם בשתי ידיו בעשר אצבעות ויברך קודם שיפריד הפרוסה מן הפת, ואחר הברכה יבצע הפת במקום שאפה היטב ויאכל, ויתן גם לכל המסובין פרוסה לכל אחד ואחד, ומצוה לבצוע פרוסה גדולה שתספיק לו לכל הסעודה. ויאריך על שלחנו ויתענג בתענוגים כל אחד כפי יכלתו, וילמוד דברי תורה על שלחנו גם יזמר זמירות ותשבחות לכבד בהן את השבת. ואחר גמר סעודתו יאמר מזמור שיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון וגו', ויטול ידיו במים אחרונים. ויברך בה"מ על הכוס כדינו, ומברך על היין בפה"ג ואחריו ברכה מעין שלש כמשפט.

אשר קדשנו, פסחים קי"ז ע"ב. ובסדור רב עמרם וברמב"ם הלכות שבת פ' כ"ט הובאה כל הנוסחא. ומה שאין מתחילים בשבת אשר בחר בנו מכל עם כמו שאומרים בי"ט, לפי שהשבת קדמה לבחירת ישראל, גם ניתנה להם במרה קודם מתן תורה (שבת פ"ז ע"ב וסנהדרין נ"ו ע"ב). באהבה וברצון, בס' רב עמרם ובאבודרהם תבת וברצון איננה. כי הוא יום תחלה, פירוש שהשבת נזכרה בפרשת המועדים קודם לכולם. והנה האר"י ז"ל לא גרס ג' תיבות כי הוא יום וכן אינם בס' רב עמרם ובאבודרהם. והרמב"ן בפירושו בפ' ואתחנן גרס כי יום זה תחלה, ובמחזור רומא הנוסחא כי יום שבת תחלת מקראי, ולזה במעשה רקח על הרמב"ם. זכר ליציאת מצרים, כמו שכתוב וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים (דברים ה', ט"ו) וע"ש בפירוש הרמב"ן. כי בנו בחרת, שנ' ויבחר בכם (דברים ז', ז'). ואותנו קדשת שנ' ולהיותך עם קדוש (שם כ"ו, י"ט). ובספר נגיד ומצוה ובשל"ה דף קל"ט לא מובא כלל „כי בנו בחרת ואותנו קדשת מכל העמים", כדי שיהיו מן ויכלו עד סוף הקידוש ע' תבות (ע"פ זוהר בראשית דף ע'), ואנחנו מפני כך לא נעזוב גרסתנו ואין לנו עסק בנסתרות. קָדְשְׁךָ השי"ן בשב"א כי אין הפסק מאמר פה והוא דוגמת ושבת קדשך להם הודעת במוסף שו"ת ואין לדמותו אל והנחילנו ה' אלהינו באהבה וברצון שבת קָדְשֶׁךָ כי שם הפסק מאמר, והקורא גם כאן בסגול טועה. מקדש השבת, מפורש למעלה דף 188.

המוציא לחם מן הארץ, ברכות דף ל"ה. ול"ח. וב"ר פ' ט"ו. והוא עפ"י תהלים ק"ד, י"ד. ופירוש לחם, מזון, כמו לאכל לחם (בראשית ל"א, כ"ד), שהלחם אינו יוצא מן הארץ אלא התבואה שעושים ממנה לחם, וכן כמלא במן הנני ממטיר לכם לחם מן השמים (שמות ט"ז, ד') ולא הלחם ירד מן השמים אלא המן שהיו עושים ממנו עוגות. לחם מן, צריך לתת ריוח בין שתי התבות שלא תבולע אחת מן ב' המימי"ן הנפגשות זו בזו; וכתבו התוספות בברכות דף ל"ח, ב' בשם הירושלמי אשר גם מזה הטעם אומרים המוציא ולא מוציא כדי שלא לערב האותיות ר"ל שלא תבולע מ"ם של מוציא במי"ם של העולם שלפניו.

נוהגים לזמר בליל שבת זמירות האלה בעוד שיושבים בסעודה קודם שמברכים בהמ"ז.

ע"ס א"ב, וכל חרוז מסיים על לשון הכתוב. ובחרוז הראשון חתום שם המחבר משה.

כָּל־מְקַדֵּשׁ שְׁבִיעִי כָּרָאוּי לוֹ· כָּל־שֹׁמֵר שַׁבָּת כַּדָּת מֵחַלְּלוֹ· שְׂכָרוֹ הַרְבֵּה מְאֹד עַל־פִּי פָעֳלוֹ· אִישׁ עַל־מַחֲנֵהוּ וְאִישׁ עַל־דִּגְלוֹ: אוֹהֲבֵי יְיָ הַמְחַכִּים לְבִנְיַן אֲרִיאֵל· בְּיוֹם הַשַּׁבָּת שִׂישׂוּ כִּמְקַבְּלֵי מַתַּן נַחֲלִיאֵל· גַּם שְׂאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ וְאִמְרוּ לָאֵל· בָּרוּךְ יְיָ אֲשֶׁר נָתַן מְנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל: דּוֹרְשֵׁי יְיָ זֶרַע אַבְרָהָם אֹהֲבוֹ· הַמְאַחֲרִים לָצֵאת מִן הַשַּׁבָּת וּמְמַהֲרִים לָבֹא· וּשְׂמֵחִים לְשָׁמְרוֹ וּלְעָרֵב עֵרוּבוֹ· זֶה הַיּוֹם עָשָׂה יְיָ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ: זִכְרוּ תּוֹרַת משֶׁה בְּמִצְוַת שַׁבָּת גְּרוּסָה· חֲרוּתָה לַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי כְּכַלָּה בֵּין רֵעוֹתֶיהָ מְשֻׁבָּצָה· טְהוֹרִים יִירָשׁוּהָ וִיקַדְּשׁוּהָ בְּמַאֲמַר כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה· וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: יוֹם קָדוֹשׁ הוּא מִבֹּאוֹ וְעַד צֵאתוֹ· כָּל־זֶרַע יַעֲקֹב יְכַבְּדוּהוּ כִּדְבַר הַמֶּלֶךְ וְדָתוֹ· לָנוּחַ בּוֹ וְלִשְׂמוֹחַ בְּתַעֲנוּגִים אָכוֹל וְשָׁתוֹ· כָּל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל יַעֲשׂוּ אֹתוֹ: מְשׁוֹךְ חַסְדְּךָ לְיוֹדְעֶיךָ אֵל קַנּוֹא וְנוֹקֵם· נוֹטְרֵי יוֹם הַשְּׁבִיעִי זָכוֹר וְשָׁמוֹר לְהָקֵם· שַׂמְּחֵם בְּבִנְיַן שָׁלֵם וּבְאוֹר פָּנֶיךָ תַּבְהִיקֵם· יִרְוְיֻן מִדֶּשֶׁן בֵּיתֶךָ וְנַחַל עֲדָנֶיךָ תַשְׁקֵם: עֲזוֹר לַשּׁוֹבְתִים בַּשְּׁבִיעִי בֶּחָרִישׁ וּבַקָּצִיר לְעוֹלָמִים· פּוֹסְעִים בּוֹ פְּסִיעָה קְטַנָּה סוֹעֲדִים בּוֹ לְבָרֵךְ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים· צִדְקָתָם תַּצְהִיר כְּאוֹר שִׁבְעַת הַיָּמִים· יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הָבָה תָמִים:

שביעי, את יום השביעי. כראוי לו, ליום השביעי. כל שמר שבת ל' ישעיה נ"ו, ו'. מחללו, שלא לחללו. על פי פעלו, לפי פעולתו. איש על, במדבר א', נ"ב. לבניו כנ"ל. אריאל, בה"מ הנקרא אריאל לפי שההיכל צר מאחריו ורחב מלפניו ודומה לארי (מדות סוף פרק ד'). נחליאל, היא התורה וכמו שדרשו חז"ל בערובין נ"ד על הפסוק וממתנה נחליאל (במדבר כ"א, י"ט). שאו, תהלים קל"ד, ב'. ברוך ה', מ"א א', נ"ו. המאחרים לצאת וכו' ר"ל מאחרים יציאת השבת וממהרים ביאתו, שמוסיפים מחול על הקדש. ושמחים בוי"ו החבור כנ"ל כי לאות וי"ו צריכים בסדר הא"ב, וגם דבוק הוא אל הקדום. ערובו, ערובי תחומין וחצרות. זה היום, תהלים קי"ח כ"ד. זכרו ל' סוף מלאכי. גרוסה, נלמדת, והפירוש התורה נלמדת מתוך מלות שבת וכמו שאמרו חז"ל מלות שבת היא שקולה כנגד כל מלותיה של תורה (ירושלמי ברכות פרק ראשון ונדרים פרק ג' ודברים רבה פרש' ראה). חרותה, מל' חרות על הלוחות (שמות ל"ב, ט"ז) ר"ל מלות שבת היא חרותה ליום השביעי. רעותיה כנ"ל כמו בתהלים מ"ה ט"ו אשר משם לקוחה הלשון. משבצה, מוכללת. טהורים, ישראל. במאמר כל אשר עשה, באמירת ויכלו, ותבת כל באן רומזת על ל' ויכלו. יום קדוש הוא, השבת. כדבר המלך, הקב"ה מלך מלכי המלכים, ותפש בל' אסתר ד', ג'. כל עדת, שמות י"ב, מ"ז. משך, תהלים ל"ו, י"א. אל קנוא (נחום) א', ב'. ובדרש בב"ר פ' מ"ט, ר' יונתן אמר, בשר ודם קנאה כובשתו, אבל הקב"ה כובש את הקנאה שנ' אל קנוא ונוקם ה'. ועל זה יוסד החרוז, ר"ל תמשוך עלינו חסדך גם אם איננו ראוים לו, כי אתה אל קנוא ודרכך לכבוש את הקנאה. נוטרי יום השביעי, כן הגיה בעל מטה יהודה ונכון. זכור ושמור להקם, המקיימים זכור ושמור. שלם, ירושלים (תהלים ע"ו, ג'). תבהיקם, ל' אור ובהירות, תרגום מנוגה נגדו, מזיו יקרה מבהיקין שמי שמיא (ש"ב כ"ב, י"ג). ירוין תהלים ל"ו, ט'. בחריש עפ"ה שמות ל"ד, כ"א. לעולמים כנ"ל ובהגהת בעל מטה יהודה, ושעור החרוז עזור לעולמים לשובתים בשביעי בחריש ובקציר. סועדים, עושים סעודה. תצהיר, תאיר. הבה תמים כנ"ל סוף פיוט זה וסוף פסוק בש"א י"ד מ"א. וכן כתב בעל מטה יהודה, ומה שנוסף עוד בסדורים ה' אלהי ישראל תשועת עולמים תוספת טועות היא, כי הפייטן סדר פיוטו על ד' דלתות לכל חרוז וסוף כל חרוז הוא פסוק של מקרא.

ראשי החרוזים משה. ומשקלו ח׳ ח׳ תנועות.

מְנוּחָה וְשִׂמְחָה אוֹר לַיְּהוּדִים· יוֹם שַׁבָּתוֹן יוֹם מַחֲמַדִּים· שׁוֹמְרָיו וְזוֹכְרָיו הֵמָּה מְעִידִים· כִּי לְשִׁשָּׁה כֹּל בְּרוּאִים וְעוֹמְדִים: שְׁמֵי שָׁמַיִם אֶרֶץ וְיַמִּים· כָּל־צְבָא מָרוֹם גְּבוֹהִים וְרָמִים· תַּנִּין וְאָדָם וְחַיַּת רְאֵמִים· כִּי בְּיָהּ יְיָ צוּר עוֹלָמִים: הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר לְעַם סְגֻלָּתוֹ· שָׁמוֹר לְקַדְּשׁוֹ מִבּוֹאוֹ עַד צֵאתוֹ· שַׁבַּת קֹדֶשׁ יוֹם חֶמְדָּתוֹ· כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ: בְּמִצְוַת שַׁבָּת אֵל יַחֲלִיצָךְ· קוּם קְרָא אֵלָיו יָחִישׁ לְאַמְּצָךְ· נִשְׁמַת כָּל־חַי וְגַם נַעֲרִיצָךְ· אֱכֹל בְּשִׂמְחָה כִּי כְבָר רָצָךְ: בְּמִשְׁנֶה לֶחֶם וְקִדּוּשׁ רַבָּה· בְּרֹב מַטְעַמִּים וְרוּחַ נְדִיבָה· יִזְכּוּ לְרַב טוּב הַמִּתְעַנְּגִים בָּהּ· בְּבִיאַת גּוֹאֵל לְעוֹלָם הַבָּא:

שם המחבר מנחם חתום בתוכו מתחלת החרוז השני.

מַה־יְּדִידוּת מְנוּחָתֵךְ· אַתְּ שַׁבָּת הַמַּלְכָּה· בְּכֵן נָרוּץ לִקְרָאתֵךְ· בּוֹאִי כַלָּה נְסוּכָה· לְבוּשׁ בִּגְדֵי חֲמוּדוֹת· לְהַדְלִיק נֵר בִּבְרָכָה· וַתֵּכֶל כָּל־הָעֲבוֹדוֹת· לֹא תַעֲשׂוּ מְלָאכָה: לְהִתְעַנֵּג בְּתַעֲנוּגִים· בַּרְבּוּרִים וּשְׂלָו וְדָגִים: מֵעֶרֶב מַזְמִינִים· כָּל־מִינֵי מַטְעַמִּים· מִבְּעוֹד יוֹם מוּכָנִים· תַּרְנְגוֹלִים מְפֻטָּמִים· וְלַעֲרוֹךְ כַּמָּה מִינִים· שְׁתוֹת יֵינוֹת מְבֻשָּׂמִים· וְתַפְנוּקֵי מַעֲדַנִּים· בְּכָל־שָׁלֹשׁ פְּעָמִים· להתענג: נַחֲלַת יַעֲקֹב יִירָשׁ· בְּלִי מְצָרִים נַחֲלָה· וִיכַבְּדוּהוּ עָשִׁיר וָרָשׁ· וְתִזְכּוּ לִגְאֻלָּה· יוֹם שַׁבָּת אִם־תְּכַבֵּדוּ· וִהְיִיתֶם לִי סְגֻלָּה· שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹדוּ· וּבַשְּׁבִיעִי נָגִילָה· להתענג: חֲפָצֶיךָ אֲסוּרִים· וְגַם לַחֲשֹׁב חֶשְׁבּוֹנוֹת· הִרְהוּרִים מֻתָּרִים· וּלְשַׁדֵּךְ הַבָּנוֹת· וְתִינוֹק לְלַמְּדוֹ סֵפֶר· לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינוֹת· וְלַהֲגוֹת בְּאִמְרֵי־שֶׁפֶר· בְּכָל־פִּנּוֹת וּמַחֲנוֹת· להתענג: הִלּוּכָךְ תְּהֵא בְנַחַת· עֹנֶג קְרָא לַשַּׁבָּת· וְהַשֵּׁנָה מְשֻׁבַּחַת· כְּדָת נֶפֶשׁ מְשִׁיבַת· בְּכֵן נַפְשִׁי לְךָ עָרְגָה· וְלָנוּחַ בְּחִבַּת· כַּשּׁוֹשַׁנִּים סוּגָה· בּוֹ יָנוּחוּ בֵּן וּבַת· להתענג: מֵעֵין

יום שבתון, שעור החרוז, יום השבת יום מחמדים הוא למנוחה ולשמחה ולאור ליהודים. כל ברואים ועומדים, תחת כל בכולם, ופירושו הכל היה נברא ועומד בששת ימי בראשית, וכמו שנאמר והולך בחרוז הבא. כי ביה, ישעיה כ״ו, ד׳. כי בו, בראשית ב׳, ג׳. יחליצך, מל׳ רצה והחליצנו. נשמת כל חי, ר״ל תתפלל נשמת כל חי גם קדושת נעריצך בתפלת שבת. אכל בשמחה עפ״ה קהלת ט׳, ז׳. ור״ל לאמר שהתפללת אז תשמח בסעודה. וקדוש רבה, קדוש של יום נקרא כך (פסחים ק״ו).

נסוכה, ל׳ מלכות. ותכל בא ל׳ יחיד על רבים, וכן הרבה בל׳ הפייטנים. ברבורים מ״א ה׳, ג׳ ופירש רד״ק עופות פטומים. ותפנוקי, ל׳ תענוג. בכל שלש פעמים, בכל שלש סעודות. נחלת יעקב, עפ״ה ישעיה נ״ח, י״ד. וכמו שאמרו חז״ל בשבת קי״ח כל המענג את השבת נותנים לו נחלה בלי מצרים. אם תכבדו, כמו שאמרו בשמות רבה סוף פ׳ כ״ה שאם משמרים ישראל את השבת כראוי אפילו יום אחד בן דוד בא ובויקרא רבה פ׳ ג׳ אין ישראל נגאלין אלא בזכות שבת, וכן אמרו בשבת קי״ח, ע״ב. והייתם שמות י״ט, ה׳. חפציך אסורים, יסודו בשבת דף קי״ג חפציך אסורין חפצי שמים מותרין, דבור אסור הרהור מותר. ושם דף ק״נ משדכין על התינוקות ליארס בשבת ועל התינוק ללמדו ספר, משבונות שעברו ושעתידין להיות אסור לחשבן. למנצח בנגינות, ר״ל ספר תהלים. באמרי שפר, בדברי תורה. תהי בנחת ע״פ שבת קי״ג לא יהא הלוכך של שבת כהלוכך של חול. ענג קרא לשבת, עפ״ה ישעיה נ״ח, י״ג. לך ערגה מל׳ כאיל תערג (תהלים מ״ב, ב׳). בחבת, באהבה. ובא בל׳ סמיכות בשביל שווי החרוז. כשושנים סוגה ל׳ שיר ז׳, ג׳. וכאן לקוח

עוֹלָם הַבָּא׃ יוֹם שַׁבָּת מְנוּחָה׃ כָּל־הַמִּתְעַנְּגִים בָּהּ׃ יִזְכּוּ לְרֹב שִׂמְחָה׃ מֵחֶבְלֵי מָשִׁיחַ׃ יֻצָּלוּ לִרְוָחָה׃ פְּדוּתֵנוּ תַצְמִיחַ׃ וְנָס יָגוֹן וַאֲנָחָה: להתענג:

שקלו ט' תנועות בחלק הראשון של כל חרוז, ושני חלקים אמצעים של כל חרוז בעלי ו' תנועות והאחרון בעל ד' תנועות. ונחתם בו מרדכי בר יצחק חזק.

מַה־יָּפִית וּמַה־נָּעַמְתְּ בְּתַעֲנוּגִים׃ אַתְּ שַׁבָּת מְשׂוֹשׂ נוּגִים׃ לָךְ בָּשָׂר וְגַם דָּגִים׃ נְכוֹנִים מִבְּעוֹד יוֹם: מֵעֶרֶב עַד־עֶרֶב לֵב חָדִים׃ בְּבֹא עִתֵּךְ עֵת דּוֹדִים׃ גִּיל וְשָׂשׂוֹן לַיְּהוּדִים׃ לִמְצוֹא פִּדְיוֹם: וְאַתְּ עֹנֶג לְהִתְעַנֵּג בְּמַמְתַּקִּים׃ בְּתַעֲנוּגוֹת בְּנֵי אָדָם׃ וָיַיִן כִּי יִתְאַדָּם׃ וּשְׁאָר מַשְׁקִים: רְאֵה וְקַדֵּשׁ בְּיוֹם קֹדֶשׁ עֲלֵי יַיִן׃ זָכְרֵהוּ וְאִם אַיִן׃ עֲלֵי לֶחֶם בְּצַע בְּעַיִן׃ יָפָה לְקַדְּשׁוֹ: שָׁמְרֵהוּ כְּהִלְכוֹתָיו מֵעֲבוֹדוֹת׃ מֵאָבוֹת וְתוֹלָדוֹת׃ שִׁיר לָאֵל תֵּן לְהוֹדוֹת׃ זָכוֹר לְקַדְּשׁוֹ: כָּל־שֹׁמֵר יוֹם שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ׃ מְחוֹלְלוֹ יִמְחַל מַעֲלוֹ׃ וּבָא גּוֹאֲלוֹ שְׁמוֹ שִׁילֹה׃ יוּבַל שַׁי לוֹ: דָּבָר סִמָּן טוֹב לָךְ בְּמָן וְאוֹת דֶּגֶל׃ סַמְבַּטְיוֹן מִתְגַּלְגֵּל׃ בְּכָל־יוֹם נָח כְּעַם סֶגֶל׃ יִשְׁבְּתוּ וְיִשְׁקְטוּ: הַטּוֹרְחִים וְלֹא נָחִים עֲדֵי שֵׁשִׁי׃ וַתְּשַׁלְּחֵם לַחָפְשִׁי׃ בִּגְדֵי שֵׁשׁ וְגַם מֶשִׁי׃ לְכַבְּדֵךְ יַעֲטוּ: וַיֹּאמְרוּ בֹּאִי כַלָּה מַה־תְּאַחֲרִי׃ הֵן שֻׁלְחָן וְגַם נֵרֵךְ׃ עֲרוּכִים כִּי בָא אוֹרֵךְ׃ קוּמִי אוֹרִי: כְּבוֹד יְיָ עָלַיִךְ כְּאוֹר זָרַח׃ בְּעֵת יָצַר בְּלִי טֹרַח׃ קְצוֹת מַעֲרָב וְגַם מִזְרָח׃ צָפוֹן וְיָמִין: עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים בְּמַאֲמָרוֹ׃ עֲלֵי תֵבֵל שָׂם אוֹרוֹ׃ וְכַחֲטוֹא יְצִיר לְיוֹצְרוֹ׃ בִּקְּשׁוֹ לְהַטְמִין: וְאַתְּ חִלִּית פְּנֵי קוֹנֵךְ וְלֹא נִטְמַן׃ יוֹם אֶחָד לְמוֹצָאָיו׃ אָז נִגְנַז לִירֵאָיו׃ יַיִן עֲסִיסִים

לכתי על השבת שהוא מגודל ומסוגל בטלות כגן של שושנים. מעין עולם הבא, ע"פ ברכות נ"ז, ע"ב, ג' מעין עולם הבא אלו הן שבת וכו'. מחבלי משיח יצלו, ע"פ שבת קי"ח כל המקיים ג' סעודות בשבת ניצול מחבלו של משיח וכו'.

מה יפית ל' שיר ז', ז'. וכתב בְּתענוגים בשב"א בעבור המשקל. משוש נוגים, המשמחת האבלים. לך, בשבילך. חדים, שמחים מענין חדוה. עת דודים, בעבור שנמשלה השבת לכלה השתמש בל' זה ע"פ שיר ד', י'. פדיום מנוחה מעבודת ששת ימי המעשה. בממתקים, דברים מתוקים כמו נחמיה ח', י'. בתענוגות ל' קהלת ב', ח'. ויין ל' משלי כ"ג, ל"א. עלי יין זכרהו, ואם אין, עלי לחם בצע בעין יפה, לקדשו, בן לספר בתבות לענין ההבדלה, וראה באורי לסדר הקינות דף 34. מאבות ותולדות, שלא תעשה שום מלאכה מן אב מלאכה מן תולדתה. שיר לאל תן ר"ל תאמר מזמור שיר ליום השבת טוב להודות וכו' כדי שתזכור לקדשו. מחוללו, יולדו ל' אל מחוללך (דברים ל"ב, י"ח). ימחל מעלו, חטאו, וע"פ שבת קי"ח כל המשמר שבת כהלכתה אפילו עובד ע"א כדור אנוש מוחלין לו שנ' שומר שבת מחללו, אל תקרי מחללו אלא מחול לו. שמו שילה, בסנהדרין דף צ"ח, ע"ב משיח מה שמו, דבי ר' שילא אמרי שילה שמו שנ' עד כי יבא שילה (בראשית מ"ט, י'). ובילקוט ישעיה רמז רפ"א עתידין אומות העולם להביא דורון למלך המשיח, וכן הוא אומר עד כי יבא שילה, קרי בה עד כי יובל שי לו. יובל שי, יובא מנחה. במן, שלא ירד בשבת. ואות דגל, ועוד אות אחרת נראה לעינים כאות של הדגל, ומה היא האות הזאת? סמבטיון מתגלגל בכל יום, הוא נהר המושך ומשליך אבנים בכל יום וביום השבת ינוח (ב"ר פ' י"א). כעם סגל, כאשר עם סגולה הוא ישראל ישבתו וישקטו כן גם הנהר ההוא. ותשלחם ר"ל אתה שבת תשלחם לחפשי. יעטו, ילבשו. כי בא אורך, ישעיה ס', א'. כאור זרח ר"ל יהי כבוד ה' עליך כאותו האור אשר זרח בעת אשר יצר הבורא את כל העולם. עליונים וכו' כל זאת יסודו בחגיגה דף י"ב אור שברא הקב"ה ביום ראשון אדם צופה בו מסוף העולם ועד סופו, כיון שנסתכל הקב"ה בדור המבול ובדור הפלגה וראה שמעשיהם מקולקלים עמד וגנזו מהן, ולמי גנזו, לצדיקים לע"ל. ובב"ר פ' י"ב, ל"ו שעות שמשה אותה האורה, י"ב של ערב שבת וי"ב של ליל שבת וי"ב של שבת, כיון שחטא אדם הראשון בקש לגנזה, חלק כבוד לשבת שנ' ויברך אלהים את יום השביעי, ובמה בירכו באור. יציר אדם הראשון. בקשו, בקש הקב"ה להטמין אותו האור. ואת, השבת. חלית מל' ויחל משה. למוצאיו, למוצאי שבת. יין עסים, יין המשומר לצדיקים

וּמָן: יְהִי לְזִכְרְךָ וּלְשָׁמְרְךָ וְיִנָּצֵל· מִכָּל־רָע וְיִשְׁכֹּן בְּצֵל· עֲצֵי עֵדֶן וְשָׁם אֲצֻל· יְשָׁרִים יִתֵּן: סְעוּדוֹתָיו וְשַׁבְּתוֹתָיו אֲשֶׁר שִׁלֵּשׁ· כְּאִישׁ עָנָו בְּדַת פִּלֵּשׁ· בְּמִקְרָא חַד הַיּוֹם שִׁלֵּשׁ· רָמַז שְׁלָשְׁתָּן: יַעֲלֶה אִם־שָׁלֹשׁ־אֵלֶּה יַעֲשֶׂה לָהּ· מְחַבְּלִים וְגַם צִירִים· יֻצַּל וּבְלִי מְצָרִים· יִירַשׁ נַחֲלָה: בְּרָכוֹת יַעְטֶה מוֹרֶה בְּרֵאשִׁיתְךָ· וְיֵשׁ תִּקְוָה לְאַחֲרִיתְךָ· וְשָׁבוּ בָנִים בְּצֵאתְךָ· לְהַבְדִּיל יִשָּׂאוּ: כּוֹס רְוָיָה לְהַלֵּל יָהּ בְּשִׁיר וָרֹן· בְּקוֹל נָעִים קְרָא בְגָרוֹן· לְלַוֹּתְךָ בְּנִין אַהֲרֹן· בְּשִׁיר יִקְרָאוּ: כְּבוֹד מְלָכִים וְכָל־פְּלָכִים לְלַוּוֹתָם· הַפַּחוֹת וְהַסְּגָנִים· בְּשְׁבָחוֹת וּבִרְנָנִים· בְּכָל־עֵת צֵאתָם: יְצַוּ חַסְדּוֹ קְדוֹשׁ יַעֲקֹב לֵיל וְיוֹמָם· וְאָז לְוִיִּם עַל מְקוֹמָם· יְנַצְּחוּ שִׁיר אֲשֶׁר זָמָם· בְּכָל־מִינֵי זֶמֶר: עֲלֵי עוֹלָה אֲשֶׁר כְּפוּלָה בְּיוֹם שַׁבָּת· בְּאַהֲבַת יוֹם בְּרֹב חִבַּת· עַם נְצוּר כְּאִישׁוֹן בַּת· עַיִן נִשְׁמָר: מִי יְפָאֵר גֹּדֶל פְּאֵר הַמַּלְכָּה· מְנָתָהּ אַפַּיִם· הֲלִיכָתָהּ אַלְפַּיִם· אַמָּה אֲרֻכָּה: חַי זוֹקֵף מָךְ בְּקוֹרְאֵי שִׁמְךָ שְׁמַע עֶלְיוֹן· וְאַל תֶּחֱרַשׁ לְרָשׁ וְאֶבְיוֹן· וְקַבֵּל נִיב וְגַם הֶגְיוֹן· לְבָבוֹ נִשְׁפָּל: מְזוֹן אֲרֻחָה לְיוֹם מְנוּחָה בְּעֵת יֶחְסַר· יוּחַן בְּפַת דַּג וּבָשָׂר· יֵשֵׁב כְּשָׂר בְּלִי מַחְסֹר· לַחְמוֹ נִכְפָּל: יוֹם שְׁבִיעִי כְּמֵרוֹעִי אֲזַי קָשְׁבוּ· בְּרֶדֶת דְּגַן שָׁמַיִם· בְּתֵת לֶחֶם יוֹמָיִם· אִישׁ תַּחְתָּיו שְׁבוּ:

לאשי החרוזים יהונתן חזק

יוֹם שַׁבָּת קֹדֶשׁ הוּא· אַשְׁרֵי הָאִישׁ שֶׁשְּׁמָרֵהוּ· וְעַל הַיַּיִן זְכָרֵהוּ· וְאַל יָשִׂים אֶל־לִבּוֹ· הַכִּיס רֵק וְאֵין בּוֹ· יִשְׂמַח וְיִרְוֶה, וְאִם לֹוֶה, הַצּוּר יִפְרַע אֶת־חוֹבוֹ: הַבָּשָׂר יַיִן וְדָגִים· לֹא־יֶחְסַר בְּתַעֲנוּגִים· וְאִם־שָׁלֹשׁ־אֵלֶּה לְפָנָיו צָגִים· זֶה יִהְיֶה שְׂכָרוֹ· אֲשֶׁר חָפֵץ בִּיקָרוֹ· יוֹסֵף חָצָה, דָּג וּמָצָא· מַרְגָּלִיּוֹת בִּבְשָׂרוֹ: וְאִם שֻׁלְחָן כְּדַת עָרוּךְ· וּמַלְאַךְ אֵל יַעֲנֶה בָּרוּךְ· זֶה יִהְיֶה זְמַן אָרוּךְ· וְאוֹיְבָיו

לע"ל. ומן, ומזון, הוא סעודת לויתן. יהי לזכרך, ר"ל אותו האור יהי שמור לאותם הזוכרים ושומרים את השבת. פלש, גלה בתורה באותו פסוק אשר בא בו תבת היום ג' פעמים הוא בשמות ט"ז, כ"ה. וכמו שדרשוהו בשבת דף קי"ז ע"ב. יעלה מעלה מעלה העושה כן ויקיים ג' סעודות. יעשה לה, לשבת. מחבלים וגם צירים יוצל, ובלי מצרים יירש נחלה, כן לחבר התיבות לענין המכוון, וכן הרבה בפיוט זה. ברכות, ל' תהלים פ"ד, ז'. מורה, הקב"ה, כמו מי כמהו מורה (איוב ל"ו, כ"ב). ויש תקוה, ל' ירמיה ל"א, י"ז. בנים, ישראל. להבדיל, לעשות הבדלה. כוס רויה מל' תהלים כ"ג, ה'. והוא מחובר למעלה ממנו, ר"ל להבדיל ישאו כוס רויה, יקחו כוס מלא יין לעשות עליו הבדלה. בנין אהרן, ר"ל בשירים של אליה הנביא, ואמרו חז"ל פינחס זה אליה (ילקוט ראש פ' פינחס ופרקי ר"א פרק מ"ז) וא"כ הוא בנין אהרן. הפחות והסגנים, שניהם ל' שרים. על מקומם, על הדוכן. ינצחו, יזמרו. זמם, חשב. עלי עולה, הלוים יזמרו שיר על העולה אשר כפולה ביום השבת, שני כבשים למוספים. כאישון בת עין, עש"ה תהלים י"ז, ח'. אפים, כפולה, לחם משנה. ניב, ל' דבור. הגיון לבבו מחשבות לבו השפל. ארוחה, ל' סעודה כמו סוף מלכים. יוחן, השם יחנן אותו. כמרועי אזי קשבו, כאשר שמעו אז מן רועי, הוא משה רבנו שהיה רועה אותם במדבר. לחם יומים, שמות ט"ז, כ"ט.

ואם לוה לכבוד שבת, וע"פ ביצה דף ט"ו, ב' אמר להם הקב"ה לישראל בני לוו עלי וקדשו קדושת היום והאמינו בי ואני פורע. יוסף חצה דג, שכרו יהיה כאשר של יוסף שקנה דג, והמעשה בשבת דף קי"ט יוסף מוקיר שבתא הוה, והביאו פעם אחת בע"ש דג למכור ואמרו להם לכו אצל יוסף מוקיר שבתא דרגיל

יִהְיוּ כְּדַמְּן. וּמַלְאָךְ רַע יַעֲנֶה אָמֵן. בְּעַל כָּרְחוֹ. יְסַפֵּר שִׁבְחוֹ. שְׁמוֹ יַעֲלֶה
כְּטוֹב שָׁמֶן: נָשִׁים נֵרוֹת תַּדְלֵקְנָה. וְחֹק נִדּוֹת תַּחֲזֵקְנָה. וְהַחַלּוֹת תַּסְקֵנָה.
יָגֵן בְּעַדֵן זְכוּתָן. יוֹם בֹּא עֵת לֵדָתָן. וְאִם לֹא עָבְרוּ. וְנִזְהָרוּ. אֲזַי קְרוֹבָה לֵדָתָן:
תְּנוּ שֶׁבַח וְשִׁירָה. לָאֵל אֲשֶׁר שַׁבָּת בָּרָא. וְלָנוּ בוֹ נָתַן תּוֹרָה. קָרָא לְמשֶׁה
מַתָּנָה. בְּבֵית גְּנָזַי הִיא טְמוּנָה. לֵךְ יָאֲתָה. וְקַח אוֹתָהּ. תְּנָה לַעֲדַת מִי מָנָה:
נֶפֶשׁ כִּי נֶאֱנָחָה. בָּא שַׁבָּת בָּא מְנוּחָה. גִּיל וְשָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה. בָּרְכוּ וְקַדְּשׁוּ
בְּמָן. מִלֶּדֶת לְעַם לֹא אַלְמָן. וְהַשַּׁבָּת. נֶפֶשׁ מְשִׁיבַת. בְּפִסַּת בַּר אֲשֶׁר טָמָן:
חֻקּוֹתֶיהָ בְּמָרָה. נִצְטַוּוּ בְּאַזְהָרָה. כַּהֲרָרִים בְּשַׂעֲרָה. תְּלוּיִם הִלְכוֹתֶיהָ.
שׁוֹמְרֵי מִצְוֹתֶיהָ. יִנְחֲלוּ. לְיוֹם שֶׁכֻּלּוֹ. שַׁבָּת בְּצִבְאוֹתֶיהָ: זֶה הָאוֹת אֲשֶׁר שָׂם
אֵל. בֵּינוֹ וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וּבַשְּׁבִיעִי אֲשֶׁר הוֹאֵל. סַמְבַּטְיוֹן הַנָּהָר. שֶׁבְּכָל־
יוֹם רָץ וְנִמְהָר. יוֹכִיחַ. בּוֹ מָנוֹחַ. תָּשִׁיב לְמִין הַנִּמְהָר: קוֹלֵי קוֹלוֹת יֶחְדָּלוּן.
בְּעֵת שִׁירֵי יִגְדָּלוּן. כִּי כַּטַּל הֵם יִזָּלוּן. וְאַל־יַשִּׂיגוּ גְּבוּלִי. בְּאֹרַח שִׁיר נָפַל
חֶבְלִי. הִתְקוֹשְׁשׁוּ. וְאַל־תִּשְׁתַּמְּשׁוּ. בְּנֵזֶר שִׁיר שֶׁפְּרָה־לִי:

נראה כפרוזים חתום יצחק.

יוֹם זֶה לְיִשְׂרָאֵל אוֹרָה וְשִׂמְחָה. שַׁבַּת מְנוּחָה: יום זה
צִוִּיתָ פִּקּוּדִים. בְּמַעֲמַד סִינַי. שַׁבָּת וּמוֹעֲדִים. לִשְׁמוֹר בְּכָל־שָׁנַי.
לַעֲרוֹךְ לְפָנַי. מַשְׂאֵת וַאֲרוּחָה. שַׁבַּת מְנוּחָה: יום זה
חֶמְדַּת הַלְּבָבוֹת. לְאֻמָּה שְׁבוּרָה. לִנְפָשׁוֹת נִכְאָבוֹת. נְשָׁמָה יְתֵרָה.
לְנֶפֶשׁ מְצֵרָה. יָסִיר אֲנָחָה. שַׁבַּת מְנוּחָה: יום זה

לקנות והביאוהו לפניו והוא קנה את הדג וכאשר קרע אותו מצא בו מרגלית ומכר אותה בשלש עשרה עליות של דינרי זהב. יענה אמן, שם בשבת קי"ט ע"ב ב' מלאכים מלווין לו לאדם בע"ש מבהכ"נ לביתו אחד טוב וכו' שהעתקתיו למעלה דף 196. נשים נרות הוא ע"פ משנה בשבת ל"א, ב'. על שלש עברות נשים מתות בשעת לדתן וכו'. תסקנה, תשרפנה. ולנו בו נתן תורה, בשבת נתנה תורה (שבת פ"ו ע"ב). מתנה בבית גנזי, ע"פ שבת י' ע"ב אמר לו הקב"ה למשה מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה ואני מבקש ליתנה לישראל, לך והודיעם. לא אלמן, ירמיה נ"א, ה'. נפש משיבה, היא משיבת נפש. בפסת בר, תהלים ע"ב ט"ז, והטעם פה על המן. במרה נצטוו, כדאיתא בשבת פ"ז ע"ב וסנהדרין נ"ו ע"ב. כהררים בשערה, בחגיגה דף י' הלכות שבת חגיגות ומעילות הרי הם כהררים התלוין בשערה שהן מקרא מועט והלכות מרובות. שכלו שבת, הוא העולם הבא. תשיב למין הנמהר, אם ישאל מין ואפיקורוס איכה נדע שיום השבת הוא יום השביעי תוכל להשיבו בסמבטיון אשר ינוח בו ביום, כדאיתא בב"ר פרשה י"א. הנמהר, ל' פתי כמו ולבב נמהרים (ישעיה ל"ב, ד'). והנוסחא כנ"ל ע"פ מתכונת השיר אשר חלק האחרון שבכל חרוז נחרז עם חלק הפנימי שבו. ובנוסחא אחרת מצאתי „האמנים והנהר". קולי קולות יחדלון, כאן משבח הפייטן את עצמו בשירו ואמר שאל ישתמש אחר בנוסחתו. התקוששו לפניה ב', א'. ופירש שם רד"ק התאספו עומיכם, ונראה שכוונה זו לקחו פה הפייטן ר"ל הזהרו לתפוש באורח שירי לשירכם. בנזר, בכתר.

יום זה, זמר נאה זה נמצא בסדורי הספרדים. משאת, מל' וישא משאת (בראשית מ"ג, ל"ד) ר"ל מנות הסעודה. וארוחה, גם הוא ל' סעודה, כמו בסוף מלכים. חמדת הלבבות, היא השבת. נשמה יתרה, בגמר' ביצה דף ט"ז ותענית דף כ"ז ומס' סופרים פ' י"ז נשמה יתרה נותן הקב"ה באדם ערב שבת ולמוצאי שבת נוטלין אותה הימנו עכ"ל ופירש רש"י נשמה יתרה, רוחב לב למנוחה ולשמחה ולהיות פתוח לרוחה ויאכל וישתה ואין נפשו קצה עליו. וכן כתב הרשב"א בתשובתו (מובאה אבודרהם בסדר מ"ש) נשמה יתרה היא המנוחה והעונג שבנפש מוספת בשבת כאילו היא נשמה יתרה, ובשבתה לימי העמל והענוי כאלו אבדה ממנו.

קִדַּשְׁתָּ בֵּרַכְתָּ, אוֹתוֹ מִכָּל־יָמִים· בְּשֵׁשֶׁת כִּלִּיתָ, מְלֶאכֶת עוֹלָמִים·
בּוֹ מָצְאוּ עֲגוּמִים, הַשְׁקֵט וּבִטְחָה· שַׁבַּת מְנוּחָה: יום זה
לְאִסּוּר מְלָאכָה, צִוִּיתָנוּ נוֹרָא· אֶזְכֶּה הוֹד מְלוּכָה, אִם שַׁבָּת אֶשְׁמְרָה·
אַקְרִיב שַׁי לַמּוֹרָא, מִנְחָה מֶרְקָחָה· שַׁבַּת מְנוּחָה: יום זה
חַדֵּשׁ מִקְדָּשֵׁנוּ, זָכְרָה נֶחֱרֶבֶת· טוּבְךָ מוֹשִׁיעֵנוּ, תְּנָה לַנֶּעֱצֶבֶת·
בְּשַׁבָּת יוֹשֶׁבֶת, בְּזֶמֶר וּשְׁבָחָה· שַׁבַּת מְנוּחָה: יום זה

ראשי החרוזים ישראל.

יָהּ רִבּוֹן עָלַם וְעָלְמַיָּא· אַנְתְּ הוּא מַלְכָּא מֶלֶךְ מַלְכַיָּא:
עוֹבַד גְּבוּרְתֵּךְ וְתִמְהַיָּא· שְׁפִיר קֳדָמָךְ לְהַחֲוָיָה: יה רבון.
שְׁבָחִין אֲסַדֵּר צַפְרָא וְרַמְשָׁא· לָךְ אֱלָהָא קַדִּישָׁא דִּי בְרָא כָּל־נַפְשָׁא·
עִירִין קַדִּישִׁין וּבְנֵי אֱנָשָׁא· חֵיוַת בָּרָא וְעוֹפֵי שְׁמַיָּא: יה רבון.
רַבְרְבִין עוֹבְדָיךְ וְתַקִּיפִין· מָכֵךְ רָמַיָּא זָקֵף כְּפִיפִין·
לוּ יְחֵא גְבַר שְׁנִין אַלְפִין· לָא יֵעוֹל גְּבוּרְתֵּךְ בְּחֻשְׁבְּנַיָּא: יה רבון.
אֱלָהָא דִּי לֵהּ יְקָר וּרְבוּתָא· פְּרֹק יָת־עָנָךְ מִפֻּם אַרְיָוָתָא·
וְאַפֵּק יָת־עַמָּךְ מִגּוֹא גָלוּתָא· עַמָּךְ דִּי בְחַרְתְּ מִכָּל־אֻמַּיָּא: יה רבון.
לְמִקְדְּשָׁךְ תּוּב וּלְקֹדֶשׁ קֻדְשִׁין· אֲתַר דִּי בֵהּ יֶחֱדוּן רוּחִין וְנַפְשִׁין·
וִיזַמְּרוּן שִׁירִין וְרַחֲשִׁין· בִּירוּשְׁלֵם קַרְתָּא דִּי־שֻׁפְרַיָּא: יה רבון.

והראב"ע לבראשית ב', ג' ושמות כ', ח' פירש כי בשבת יתחדש בגוף יתרון כח ובנשמה יתרון השכל. וזה ג"כ כוונת הזוהר (ויקהל דף ר"ב וזוהר חדש דף ע"ו גם תקוני הזוהר תקון כ"א) באמרו כי נפש יתרה היא רוח הקדש ששורה עליו. ומן הטעם הזה מריחים במוצאי שבת בבשמים כדי להשיב הנפש המצטערת על אבוד העונג הזה. והרב אלגאזי בספרו אהבת עולם כתב על ענין נשמה יתרה בשבת, כי בדרך הטבע שנוי וסת תחלת חולי מעים, והאדם שהוא מורגל לעמול בכל ימות השבוע וביום השביעי ישבות וינוח אפשר שיבוא לידי חולי ע"י שנוי זה כי כן הלמוד לעמול יחלה בנוחו, וכן גם ביום השבת יאכל הרבה ממה שיאכל ביומי החול וע"כ כפי הטבע יכול לבוא לחולי, אמנם השם ית' שם בטבע השבת שאע"פ שינוח בו האדם ויאכל וישתה הפך המורגל אצלו בכל זאת לא ירגיש ולא יחלה. וראה עוד בס' נשמת חיים לר' מנשה בן ישראל דף כ"ג. מצרה, שהיא בצער, מענין אשה מצרה (ירמיה מ"ח, מ"א). עגומים, מגזרת עגמה נפשי (איוב ל', כ"ה) ל' דאגה. שי למורא; תהלים ע"ו, י"ב.

יה רבון, זמר נאה זה מחברו המשורר הגדול ר' ישראל בר משה בר לוי נאגארה שהיה רב בעזה בארץ ישראל בחצי השני למאה השלישית לאלף שלנו, ונמצא בקבוץ פיוטיו הנקרא זמירות ישראל, וחתום שם המחבר בראשי חרוזי הזמר הכתוב בל' ארמי ברורה, רק שנפלו בו קצת שבושי נקוד ותקנתים. לְהַחֲוָיָה כצ"ל (דניאל ב', י'). צפרא ורמשא, בבקר ובערב. עירין, מלאכים (דניאל ד', י"ד) חיות ברא, חית השדה (שם ד', ט'). רברבין עובדיך, גדולים מעשיך. עוֹבְדָיךְ הוא ברבים מן עוֹבַד בכנוי הנוכח, והיו"ד תנוח בקמץ ולא נשמע בדבור. מכך וכו' משפיל גאים וזוקף כפופים. יְחֵא כצ"ל והוא עתיד מקוצר מן יֶחֱיֵא· אלפין הפ"א רפויה (דניאל ז', י'). יֵעוֹל עתיד משרש עלל בקל כמו תעל (דניאל ב', מ') והפירוש לא ישיג לגבורתך ולא יוכל לספרה. בְּחֻשְׁבְּנַיָּא כן נקודו במשקל שָׁלְטָנַיָּא (דניאל ז', כ"ז) דִּבְרַיָּא (עזרא ד', ט"ו). יקר, כבוד, ונקוד בקמץ (דניאל ב', ו'. ל"ז). ורבותא, וגדולה. פרק, גאול את צאנך מפי האריות. למקדשך, המי"ם בחירק כמו בעברית ודוגמת משכן, משכב (דניאל ב' ו' כ"ח. עזרא ז' ט"ו). יחדון, ישמחו. והוי"ו בחולם לא בשורק.

זמר לשבת וחנוכה.

חתום בו אני ליב ברבי עוזר.

אֶזְכְּרָה רַחֲמֶיךָ· בְּשִׁירָה וּבְשִׂמְחָה· שֶׁהוֹשַׁעְתָּ עַמֶּךָ· מִצָּרָה לִרְוָחָה:
נִקְמַת נְקָמָתֵנוּ· עַל־יְדֵי כֹּהֲנֶיךָ נֶאֱמָנִים· לְהָפֵר תּוֹרַת אֱלֹהֵינוּ· בִּקְּשׁוּ הַיְּוָנִים:
יָדְךָ הוֹצִיאָנוּ· מִצָּרָה וְצוּקָה· עַל־כֵּן קָבְעוּ לָנוּ· שְׁמֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה:
לְהוֹדוֹת לְהַלֵּל לְשַׁבֵּחַ· גְּבוּרוֹת אֱלֹהֵינוּ· לַחֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ· נִזְכֶּה בְּיָמֵינוּ:
יֶהֶרְנָא חַסְדְּךָ לְנַחֲמֵנִי· בְּרֹב חֲסָדֶיךָ· לֶחֶם חֻקִּי הַטְרִיפֵנִי· בְּכָל־כֹּחִי אֲיַחֲדֶךָ:
בְּכָל־יוֹם אֲבָרְכֶךָ· רַחוּם מוֹשִׁיעֵנוּ· בִּישׁוּעַת עַמֶּךָ· יִרְאוּ עֵינֵינוּ:
עוֹזֵר דַּלִּים אַתָּה אֵל· מַהֵר לְגָאֳלֵנוּ· וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל· בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ:

השיר הזה יש לזמרו סמוך לברכת המזון.

צוּר, מִשֶּׁלּוֹ אָכַלְנוּ· בָּרְכוּ אֱמוּנַי· שָׂבַעְנוּ וְהוֹתַרְנוּ· כִּדְבַר יְיָ:
הַזָּן אֶת־עוֹלָמוֹ· רוֹעֵנוּ אָבִינוּ· אָכַלְנוּ אֶת־לַחְמוֹ· וְיֵינוֹ שָׁתִינוּ·
עַל־כֵּן נוֹדֶה לִשְׁמוֹ· וּנְהַלְּלוֹ בְּפִינוּ· אָמַרְנוּ וְעָנִינוּ· אֵין קָדוֹשׁ כַּיְיָ: צור.
בְּשִׁיר וְקוֹל תּוֹדָה· נְבָרֵךְ אֱלֹהֵינוּ· עַל אֶרֶץ חֶמְדָּה· שֶׁהִנְחִיל לַאֲבוֹתֵינוּ·
מָזוֹן וְצֵידָה· הִשְׂבִּיעַ לְנַפְשֵׁנוּ· חַסְדּוֹ גָּבַר עָלֵינוּ· וֶאֱמֶת יְיָ: צור.
רַחֵם בְּחַסְדֶּךָ· עַל עַמְּךָ צוּרֵנוּ· עַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ· זְבוּל בֵּית תִּפְאַרְתֵּנוּ·
בֶּן־דָּוִד עַבְדֶּךָ· יָבֹא וְיִגְאָלֵנוּ· רוּחַ אַפֵּינוּ· מְשִׁיחַ יְיָ: צור.
יִבָּנֶה הַמִּקְדָּשׁ· עִיר צִיּוֹן תְּמַלֵּא· וְשָׁם נָשִׁיר שִׁיר חָדָשׁ· וּבִרְנָנָה נַעֲלֶה·
הָרַחֲמָן הַנִּקְדָּשׁ· יִתְבָּרַךְ וְיִתְעַלֶּה· עַל כּוֹס יַיִן מָלֵא· כְּבִרְכַּת יְיָ:
צוּר, מִשֶּׁלּוֹ אָכַלְנוּ· בָּרְכוּ אֱמוּנַי· שָׂבַעְנוּ וְהוֹתַרְנוּ· כִּדְבַר יְיָ:

אזכרה רחמיך, הוא זמר נאה ולא בלשונו שאינו צריך לבאור.

צור משלו, השיר הזה נתיסד במרוזיו כנגד ברכת הזן וברכת הארץ וברכת ירושלים, שהם דאוריתא, והחרוז האחרון הוא נגד ברכת הכוס. והנה הזמר הזה אינו מדבר כלל מעניני השבת רק הוא שבח והודאה לאמרו קודם ברכת המזון, ומה שאין אומרים אותו בכל יום, לפי שאין פנאי לזה בימי המעשה, אך בי"ט יש לאמרו כמו בשבת. צור משלו וכו' שעורו, אתם אמוני ברכו את הצור אשר אכלנו משלו. כדבר ה', שצוה לברך ברכת המזון אחר שאכלנו ושבענו. אין קדוש כה' ש"א ב', ב'. נברך אלהינו כצ"ל וכן הגיה בעל מ"י. חסדו גבר, תהלים קי"ז, ב'. רחם וכו' שעורו, צורנו רחם בחסדך על עמך. זבול, בה"מ עש"ה מ"א ח', י"ג. רוח אפינו, איכה ד', כ'. תמלא, מכל טוב ומשפט וצדקה וכמו שכתוב מלא ציון משפט וצדקה (ישעיה ל"ג, ה').

בשחר נכנסים לביה"כ ואומרים כל סדר הברכות ופ' הקרבנות כמו בימות החול אלא שמוסיפים וביום השבת. ומתעטפים בציצית אבל אין מניחים תפלין (כי שבת ויו"ט לאו זמן תפלין הוא). ואח"כ מתחילים ברוך שאמר בנועם קול זמר, ואומרים פסוקי דזמרה ומדלגים מזמור לתודה ומוסיפים למנצח מזמור לדוד ושאר המזמורים המדברים ממעשי בראשית שכלו בשבת וממתן תורה שהיה בו. ואומרים יהי כבוד ואשרי והללויה וכו' עד ישתבח ואז מתחילים כאן נשמת.

אַם שבת מאָרגענז בעטעט מאַן פֿאָן ארון עולם אָן או"וו, נעמליך וביום השבת אויך, לאָזט מזמור לתודה אויס, זאָגט למנצח מזמור לדוד או"וו ביז ישתבח, דאַן פֿאַנגט מאַן היער מיט נשמת אָן.

נִשְׁמַת כָּל־חַי תְּבָרֵךְ אֶת־שִׁמְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ· וְרוּחַ כָּל־בָּשָׂר תְּפָאֵר וּתְרוֹמֵם זִכְרְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד· מִן־הָעוֹלָם וְעַד־הָעוֹלָם אַתָּה אֵל· וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ פּוֹדֶה וּמַצִּיל וּמְפַרְנֵס וּמְרַחֵם בְּכָל־עֵת צָרָה וְצוּקָה· אֵין לָנוּ מֶלֶךְ אֶלָּא אָתָּה: אֱלֹהֵי הָרִאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים· אֱלוֹהַּ כָּל־בְּרִיּוֹת· אֲדוֹן כָּל־תּוֹלָדוֹת· הַמְהֻלָּל בְּרֹב הַתִּשְׁבָּחוֹת· הַמְנַהֵג עוֹלָמוֹ בְּחֶסֶד וּבְרִיּוֹתָיו בְּרַחֲמִים· וַייָ לֹא־יָנוּם וְלֹא־יִישָׁן· הַמְעוֹרֵר יְשֵׁנִים וְהַמֵּקִיץ נִרְדָּמִים· וְהַמֵּשִׂיחַ אִלְּמִים· וְהַמַּתִּיר אֲסוּרִים וְהַסּוֹמֵךְ

נשמת, נתקן בזמן המשנה, כי בן נמצא שהשתמשו באלק ממנו לברכת הגשמים בגמר' ברכות נ"ט, ב' ותענית ו' ע"ב, אבל נראה מזה כי הנוסחא בבר ידועה להם כנוסחא שגורה בפי כל מימים שקדמו, ומוזכר ג"כ בפסחים קי"ח לחתום בו את הגדת ליל פסח, ונקרא שם ברכת השיר בעבור שהיא ברכה גדולה כעין שירה. ומצאתי בפירוש ישן הניב לסדור כי"י מגנת קס"ז והוא כמנהג טריו"ש וז"ל שמעתי מר' יהודה בר יעקב שר' שמעון בן כיפא יסד נשמת עד מי ידמה לך עכ"ל ובפירוש אחר מצאתי בזה"ל שמעון בן כפה וי"א שמעון בן שטח יסד את נשמת ורמז שמו בו למפרע דהיינו ש' שוכן עד מ' מי ידמה ע' עד הנה עזרונו ו' ואילו פינו נ' נשמת עכ"ל. נשמת כל חי עפ"ה כל הנשמה תהלל יה. ורוח כל בשר עפ"ה איוב י"ב, י'. תמיד, שעורו, ורוח כל בשר תפאר ותרומם תמיד זכרך מלכנו. מן העולם, תהלים ק"ו, מ"ח. וטעמו, לנצח ולעולמי עד. ובמדרש תהלים נדרש מן העולם, מן עלמא דהוינא ביה, ועד העולם, עד עלמא דאתן ביה. ומבלעדיך עפ"ה ישעיה מ"ד, ו'. ומ"ה, כ"א. ומפרנס מלה תלמודית, ובל' המקרא הוא מכלכל. והספרדים גורסים ועונה בעקום ומפרנס, וכן הוא בס' רב עמרם. מלך אלא אתה, בסדור ספרדים „מלך עוזר וסומך אלא אתה" וכן בס' רב עמרם. אלהי הראשונים עפ"ה ישעיה מ"א, ד'. בְּרִיּוֹת כן נקודו כאשר באַרתי למעלה דף 58. בְּרֹב התשבחות, בכי"י גם בנוסח הרמב"ם גורס המהלל בתשבחות והספרדים גורסים המהלל בְּכָל התשבחות, אמנם בסדורי רפ"ה ורפ"ז ובל ס"י בְּרֹב התשבחות, והגהת מימוני בסדר תפלה דחה לשון זו מטעם שהקשו בגמר' ברכות נ"ט ותענית ו' רוב ההודאות ולא כל ההודאות? אמנם לדעת כי קושיא זו לא תתכן אלא על הודאת של רוב כמו שהשתמשו בה חז"ל שהם לקחוה להורות על חלק מן חלקים שהוא היותר גדול בהם ובל"א דאַס מייזטע כגון רוב הכוס (פסחים ק"ח) שפירושו החלק היותר הגדול מן היין שבכוס, וכן ראשו ורובו בסכה (סוכה דף ב"ס) ודומיהם. אבל בל' המקרא לא נמצא כך הוראת רוב אלא בכל מקום טעמו מרבית הדבר וגם מסדרי התפלה לקחוהו בהוראה זו ועל"כ גם כאן ברב התשבחות טעמו בריבוי התשבחות ובל"א דיא מענגע, ואין קשה בו, וכבר בפר זאת רוו"ה בסדורו וראה גם למעלה דף 45. הַמְנַהֵג המי"ם רפה בכל ספרים מדויקים ובכ"ל כמו הַמְּסַפֵּר (ויקרא י"ד, י"א). וה' לא ינום עפ"ה תהלים קכ"א, ד'. ובכי"י גם בסדור רפ"ז גם גורס כן וה' הִנֵּה לא ינום. וְהַמֵּקִיץ כן הוא בכל הנוסחאות וכתב המכלול בדף כ"ד אע"פ ששרש קוץ לעולם עומד בהפעיל כמו לא הקיץ הנער (מ"ב ד', ל"א) הָקִיצוּ (ישעיה כ"ו, י"ט) כשתרצה לומר פלוני העיר את פלוני משנתו תאמר הֱקִיצוֹ. ע"כ לכן האומרים בתפלתם המקיץ נרדמים ולא לדקו המופשים עליהם, וכן אמר חכם גדול (הוא ר' משה בן עזרא הסלח) בשמוש הלשון בפיוטו (המתחיל מפני פחד ה' לבאתי מות אימים) הֱקִיצוֹנִי רעיוני ושיגוני נרדמים עכ"ל. נרדמים, מל' תרדמה ומגזרת מה לך נרדם (יונה א', ו'). ובכ"י אחד גם בסדורי רפ"ה ורפ"ז הגירסה רְדוּמִים וכתב הכל בו וז"ל כתב הר' אשר ז"ל המגיה בנשמת כל חי המעורר נרדמים איני יודע למה, כי רדומים יתכן לומר וכן נהגו לומר ונראה לי כי שם בניינו לעיר רודם (תהלים פ"ח כ"ס) פי' ישן מן רדם עכ"ל ואני הקטן אומר שאין לומר רדומים כי בכל המקרא שרש רדם אינו אלא בנפעל ומלת רודם

נוֹפְלִים וְהַזּוֹקֵף כְּפוּפִים· לְךָ לְבַדְּךָ אֲנַחְנוּ מוֹדִים: אִלּוּ פִינוּ מָלֵא שִׁירָה כַּיָּם וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה כַּהֲמוֹן גַּלָּיו וְשִׂפְתוֹתֵינוּ שֶׁבַח כְּמֶרְחֲבֵי רָקִיעַ וְעֵינֵינוּ מְאִירוֹת כַּשֶּׁמֶשׁ וְכַיָּרֵחַ וְיָדֵינוּ פְרוּשׂוֹת כְּנִשְׁרֵי שָׁמָיִם וְרַגְלֵינוּ קַלּוֹת כָּאַיָּלוֹת· אֵין אֲנַחְנוּ מַסְפִּיקִים לְהוֹדוֹת לְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ וּלְבָרֵךְ אֶת־שְׁמֶךָ· עַל־אַחַת מֵאָלֶף אֶלֶף אַלְפֵי אֲלָפִים וְרִבֵּי רְבָבוֹת פְּעָמִים הַטּוֹבוֹת שֶׁעָשִׂיתָ עִם־אֲבוֹתֵינוּ וְעִמָּנוּ: מִמִּצְרַיִם גְּאַלְתָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ· בְּרָעָב זַנְתָּנוּ וּבְשָׂבָע כִּלְכַּלְתָּנוּ· מֵחֶרֶב הִצַּלְתָּנוּ· וּמִדֶּבֶר מִלַּטְתָּנוּ· וּמֵחֳלָיִם רָעִים וְנֶאֱמָנִים דִּלִּיתָנוּ: עַד־הֵנָּה עֲזָרוּנוּ רַחֲמֶיךָ· וְלֹא־עֲזָבוּנוּ חֲסָדֶיךָ· וְאַל־תִּטְּשֵׁנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לָנֶצַח: עַל־כֵּן אֵבָרִים

בתהלים ס"ח הוא ל' רדוי לכל המפרשים והמי"ם לשמוש ולא מן השרש, ואף שלפני גרסה זאת נרדמים במכלול דף כ"ד וגם ברמב"ם אשר נראה מזה שאינה הגהה אלא גרסה ישנה היא. והמשיח הפעיל משרש שיח, ל' דבור. ובסדורי הספרדים הגירסה „מחיה מתים ורופא חולים פוקח עורים וזוקף כפופים המשיח אלמים והמפענח נעלמים ולך לבדך אנחנו מודים" וכו' אִלּוּ מלה זו לא נמצא במקרא רק בקהלת ו', ו'. ואסתר ז', ד'. והיא מורכבת מן אִם־לוּ וע"כ דגש בלמ"ד לחסרון המי"ם. ורב עמרם והרמב"ם גם אבודרהם גם אברבנאל הנה פסח דף ס"א גורסים וְאִלּוּ בוי"ו בראש וכן הוא בסדור ספרדים ובזוהר פ' תרומה דף ק"ב עמוד רע"מ, וגרסה זאת מסכמת להאמור למעלה בראש שבח זה. ודע כי בנוסח לשון זו השתמש ג"כ בעל תנא דבי אליה פרק ל"א. ולשוננו רנה, פירוש ולשוננו מלא רנה, ומלת מלא מוסבת גם עליו, וכן ושפתותינו מלאות שבח. מספיקים מל' בעלאת ספקו (איוב כ' כ"ב) אם יספוק עפר שמרון (מ"א כ', י') ל' די „הינרייכענד זיין" וכל' חז"ל שמוש לשון זה הרבה. על אחת מאלף וכו' גרסאות מתחלפות יש כאן כי הרמב"ם גורס „על אחת מאלף אלפי אלפים ורוב רובי רבבות פעמים הטובות" וכן בסדור רב עמרם וכן גרסת אבודרהם רק שגורס רִבֵּי במקום רובי. ובסדור רפ"ו „על אחת מאלף אלף אלפי אלפים וְרִבֵּי רבבות פעמים הטובות." ובמחזור רומא „על אחת מאלף אלפי אלפים וְרִבֵּי רְבָבוֹת הטובות." ובסדור רפ"ה וכ"י בכנוס זתנו ולפיה פירוש הטובות שעשית עמנו אלף אלפי אלפים ורבי רבבות פעמים אין אנחנו יכולים להודות לך עליהם על אחת מֵאֶלֶף וע"כ מֵאָלֶף האל"ף בקמץ להפסק מאמר, ומלת על אחת מאלף הוא מספר חלקיי ובל"א איין טויזענדסטער טהייל. וְרִבֵּי הוא כמו וְרִבְבֵי ודגשות הבי"ת לחסרון הכפל, והמון עם קורין ורובי בשורק וטעות הוא, כן כתב אבודרהם. וּבְשָׂבָע וכן בסדור רפ"ו, והוא שם דבר כמו שבע גדול (בראשית מ"א, כ"ט) וימלאו אסמיך שבע (משלי ג' י'); וכתב הראב"ע בפירושו לבראשית מ"א, יטעה האומר בתפלת שבת וּבְשׂוֹבַע כלכלתנו בוי"ו, כי שבע שם הפועל והנכון וּבְשָׂבָע כלכלתנו בלא וי"ו עכ"ל ורצונו כי שֹׂבַע הוא שם המקרה בל"א זעטטיגונג ולא יתכן לחבר לו אות בי"ת לומר בְּשֹׂבַע כלכלתנו וע"כ תקן וּבְשָׂבָע והוא פירושו שנתת לנו פרנסה בריוח בל"א מיט איבערפֿלוס. אך לדעת כי בכ"י גורס וּלְשֹׂבַע כלכלתנו והוא הנכון ביותר דוגמת ואכלתם לשובע (ויקרא כ"ה י"ט) ולאה עוד בנוסף ר"ה. וּמֵחֳלָיִם רעים ונאמנים, כן מעקר כמו דברים כ"ח, כ"ט. וכן בסדור רפ"ו. אֵבָרִים כך נקודו בכל ס"י, וכן קראו גם הפייטנים החשובים הקדמונים כמו אבן גבירול באזהרותיו שחרוז במשקל ה' ס' תנועות וכתב „שמנה וארבעים, ומאתים נטועים, כמו מסמרות קבועים, במספר אֵבָרִים", וכמו ר' מאיר בר יצחק בפיוטו תפלה תקח שהוא במשקל ח' ח' תנועות וחרז „קשוב מקראות ומין הסדרים, בענין אֵבָרִים ועבול פדרים", וכן ר' אפרים בר יצחק בפיוטו ה' שומרי שהוא ג"כ במשקל ח' ח' תנועות חרז „רביעי להרגיש עלות אֵבָרִים הלוא מן בבש מזנח לפרים", גם בדברי רז"ל מצאנו כן במקומות הרבה כתוב ביו"ד אחרי האל"ף להורות על הצרי, וא"כ ברור שהיחיד ממנו אֵבֶר והשתמשו בו חז"ל להורות על כתף מחלקי הגוף ובל"א „קערפערטהייל, גליעד", ומקורו בל' ארמי, ונבדל ע"י נקודו מן אֵבֶר שבמקרא אשר טעמו כנף העוף (פֿליגעל). והנה אֵבֶר בא במשקל אֵתָן אֵתָנִים או גם במשקל אֵלֶם

שֶׁפִּלַּגְתָּ בָּנוּ. וְרוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁנָּפַחְתָּ בְּאַפֵּינוּ. וְלָשׁוֹן אֲשֶׁר־שַׂמְתָּ בְּפִינוּ. הֵן הֵם יוֹדוּ וִיבָרְכוּ וִישַׁבְּחוּ וִיפָאֲרוּ וִירוֹמְמוּ וְיַעֲרִיצוּ וְיַקְדִּישׁוּ וְיַמְלִיכוּ אֶת־שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ: כִּי כָל־פֶּה לְךָ יוֹדֶה. וְכָל־לָשׁוֹן לְךָ תִשָּׁבַע. וְכָל־בֶּרֶךְ לְךָ תִכְרַע. וְכָל־קוֹמָה לְפָנֶיךָ תִשְׁתַּחֲוֶה. וְכָל־לְבָבוֹת יִירָאוּךָ. וְכָל־קֶרֶב וּכְלָיוֹת יְזַמְּרוּ לִשְׁמֶךָ. כַּדָּבָר שֶׁכָּתוּב כָּל עַצְמֹתַי תֹּאמַרְנָה יְיָ מִי כָמוֹךָ. מַצִּיל עָנִי מֵחָזָק מִמֶּנּוּ וְעָנִי וְאֶבְיוֹן מִגֹּזְלוֹ: מִי יִדְמֶה־לָּךְ וּמִי יִשְׁוֶה־לָּךְ וּמִי יַעֲרָךְ־לָךְ. הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: נְהַלֶּלְךָ וּנְשַׁבֵּחֲךָ וּנְפָאֶרְךָ וּנְבָרֵךְ אֶת־שֵׁם קָדְשֶׁךָ. כָּאָמוּר לְדָוִד בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת־יְיָ וְכָל־קְרָבַי אֶת־שֵׁם קָדְשׁוֹ:

הָאֵל בְּתַעֲצֻמוֹת עֻזֶּךָ.
הַגָּדוֹל בִּכְבוֹד שְׁמֶךָ.
הַגִּבּוֹר לָנֶצַח וְהַנּוֹרָא בְּנוֹרְאוֹתֶיךָ.
הַמֶּלֶךְ הַיּוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא.

בשבועות מתחיל הש"ץ האל, ובסוכות ושמיני עצרת ושמחת תורה הגדול (ובק"ק אמשטרדם בשמחת תורה האל) ובפסח מתחיל הגבור, כן נוהגין ברוב קהלות אשכנז, אכן ברוב קהלות פולין מתחיל הש"ץ האל בכל ג' רגלים, אבל בכל המקומות בראש השנה ויום כפור מתחיל המלך, ובכל שבתות השנה הש"ץ מנגן שוכן עד תתקדש והקהל עונה ובמקהלות.

אַלְמוּת אַלְפַּיו רק שנקוד הבי"ת בקמץ ברבויו בעבור הרי"ש שאיננה סובלת הדגש. ואין לבאר כי לולא הקריאה המורגלת היה לומר ג"כ שהרבוי מן אֵבֶר ינוקד אֲבָרִים (לא אֵבָרים כאשר המוטעת של בעל ש"ת) ויהיה היו"ד שמלאנו לו כדברי חז"ל אחרי האל"ף לרמוז על חטף הסגול, כי כן רמזו לפעמים ביו"ד אל חטף סגול כמו במה שכתבו אינשי אינש לרמוז על נקוד אֱנָשׁ אֱנָשֵׁי וכמו איימורי הרגלים (סוכה כ"ב, ב') איימורי חטאת (זבחים פ"ט) להקטיר איימוריו (שם כ"ז, ב') שנקודו אֵמוּרֵי אֵמוּרָיו כפלס אֵמוּן אֱמוּנִים. אמנם אחרי כי בכל ס"י האל"ף נכרי, לכן נאחז בו גם אנחנו ולא נזוז ממנו. שפלגת, שחלקת, מגזרת מי פלג לשטף תעלה (איוב ל"ח כ"ה). ורוח ונשמה, כבר הבאתי פירושו בס' תולדות חיים דף קנ"ט. שנפחת באפינו עפ"ה בראשית ב', ז'. הן, ל' הנה כמו הן האדם היה (בראשית ג', כ"ב) ונקוד בצירי ברוב הסדורים והנה הוא דוגמת הֵן הֵנָּה (במדבר ל"א, ט"ז), וגם יתכן לנקד הֶן־הֵם בסגול ומקף ודוגמת הֶן־עם (במדבר כ"ג, ט') הֶן־הוא (איוב מ', י"ט) הֶן־כל (שם י"ג, א') הֶן אלה (שם כ"ו, י"ד) ודומיהם. יודו ויברכו, נוסח של ח' שבחות אלה בא ג"כ בברכה אחרונה של הלל. וכל לשון עפ"ה ישעיה מ"ה, כ"ג. וכל קומה, וכל גבוה. שכתוב בתהלים ל"ה, י'. מי ידמה לך, מזה עד וכתוב רננו צדיקים נוסחת הספרדים משונה מנוסחתנו, והיא כך לשונה „שועת עניים אתה תשמע, צעקת הדל תקשיב ותושיע, וכתוב רננו" וכו' וכן בס' לב עמרם. מי ידמה וכו' עפ"ה תהלים פ"ט, ז'. וישעיה מ', כ"ה. האל הגדול, לקוח מנוסח ברכת מגן אבות. ברכי נפשי תהלים ק"ג, א'. האל, עתה חוזר לבאור השם ב"ה שאמר למעלה האל הגדול הגבור והנורא ומאריך בכל אחד ואחד בשבחו. בתעצומות, בתוקף, ותפש ל' תהלים ס"ח, ל"ו שכתוב שם עוז ותעצומות אצל השם אל. הגדול בכבוד שמך עפ"ה תהלים קל"ח, ה'. הגבור לנצח, לא כגבור בשר ודם שהוא גבור בבחרותו ובזקנותו הוא חלש אבל אתה גבור לעולמי עד. בנוראותיך, ע"י מעשים נוראים שלך אתה נורא. היושב על כסא, עפ"ה ישעיה ו', א'. וכ"ז, ט"ו. וכתב הכל בו וז"ל כתב הר' מאיר, בשבועות מתחיל החזן האל בתעצומות עזך בשביל מתן תורה שהתורה נקראת עוז שנ' ה' עוז לעמו יתן, ובסכות ובשמיני עצרת ובשמחת תורה מתחיל הגדול בכבוד שמך לפי שנאמר יספת לגוי נכבדת (ישעיה כ"ו, ט"ו) ונדרש בפסיקתא על הסכות ושמיני ושמחת תורה, ובפסח מתחיל הגבור לנצח לפי שהקב"ה נראה כגבור על הים, ובר"ה וי"כ מתחיל המלך היושב לפי שהקב"ה יושב בדין עכ"ל וכן כתוב גם בס' תשב"ץ.

שֹׁכֵן עַד. מָרוֹם וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ. וְכָתוּב
רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיְיָ לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה:

בְּפִי יְשָׁרִים תִּתְהַלָּל. וּבְדִבְרֵי צַדִּיקִים תִּתְבָּרַךְ.
וּבִלְשׁוֹן חֲסִידִים תִּתְרוֹמָם. וּבְקֶרֶב קְדוֹשִׁים תִּתְקַדָּשׁ:

וּבְמַקְהֲלוֹת רִבְבוֹת עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה יִתְפָּאַר שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר. שֶׁכֵּן חוֹבַת כָּל־הַיְצוּרִים לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְהוֹדוֹת לְהַלֵּל לְשַׁבֵּחַ לְפָאֵר לְרוֹמֵם לְהַדֵּר לְבָרֵךְ לְעַלֵּה וּלְקַלֵּס עַל כָּל־דִּבְרֵי שִׁירוֹת וְתִשְׁבְּחוֹת דָּוִד בֶּן־יִשַׁי עַבְדְּךָ מְשִׁיחֶךָ:

יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לָעַד מַלְכֵּנוּ הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ. כִּי לְךָ נָאֶה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שִׁיר וּשְׁבָחָה הַלֵּל וְזִמְרָה עֹז וּמֶמְשָׁלָה נֶצַח גְּדֻלָּה וּגְבוּרָה תְּהִלָּה וְתִפְאֶרֶת קְדֻשָּׁה וּמַלְכוּת בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֵל מֶלֶךְ, גָּדוֹל בַּתִּשְׁבָּחוֹת, אֵל הַהוֹדָאוֹת, אֲדוֹן הַנִּפְלָאוֹת, הַבּוֹחֵר בְּשִׁירֵי זִמְרָה, מֶלֶךְ, אֵל, חֵי הָעוֹלָמִים: ח"ק.

שוכן עד הוא דבוק למעלה ממנו, ר"ל המלך היושב רם ונשא שוכן עד, והוא עפ"ה ישעיה נ"ז, ט"ו. ותבת עד פירושה לעולם, ועל"כ יש להזהר שיפסיק בדבור בין עד ובין מרום. וכתוב בתהלים ל"ג, א'. בפי ישרים, גם פה סוד לפסוק רננו צדיקים להראינו יותר ואומר בפי ישרים תתהלל ע"ש לישרים נאוה תהלה, ובדברי צדיקים תתברך ע"ש רננו צדיקים. ובסדורי הספרדים ובשפתי צדיקים. תתרומם בכל מיני זמירות ועפ"ה זמרו לה' חסידיו (תהלים ל', ה'). ובקרב קדושים, בתוך ישראל ועפ"ה ונקדשתי בתוך בני ישראל אני ה' מקדשכם (ויקרא כ"ב, ל"ב) ועפ"ה נערץ בסוד קדושים (תהלים פ"ט, ח'). וכתב הכל בו וז"ל כתב הר' נתן רננו צדיקים וכו' בפי ישרים תתהלל, ובדברי צדיקים תתברך, ובלשון חסידים תתרומם, ובקרב קדושים תתקדש, כך סדרו במחזורים זקנים, אך החדשים עקמו את הסדור ובשביל שראו יצחק חתום בראשי השטות בקשו לחתום רבקה בסוף השטות (כוונתו בזה על הספרדים שאומרים כן כל השנה), אמנם שמעתי כי יש מקומות באשכנז שמסדרין אותו כך ביום הכפור. ונראה לי שמשום המדרש שעל רננו צדיקים שהוא על יצחק נחתם בו עכ"ל ורצונו לומר שנחתם יצחק בראשי השטות בעבור שכן נדרש פסוק רננו צדיקים על יצחק אבינו, ומדרש זה מביאו הכל בו בס' מ' בפירושו לתפלת מנחה של שבת וז"ל יצחק ירנן, מלינו באגדה רננו צדיקים בה' בזמן שהצדיקים רואין הקב"ה מיד אומרים שירה, שכן מלינו ביצחק שנעקד וראה השמים פתוחים מיד אמר שירה עכ"ל ומובא גם בתניא ס' כ'. והאברבנאל בס' זבח פסח דף כ"ד יש לו נוסחא מיוחדת והיא „בפי ישרים תתרומם ובלשון חסידים תתקדש ובדברי צדיקים תתברך ובקרב קדושים תתהלל". ואבן גבירול בסוף כתר מלכות שלו סדרו עוד בנוסחא אחרת.

ובמקהלות, נוסח זה בא בפרקי היכלות. וּבְמַקְהֲלוֹת בכ"ל והוא הסמוך מן מַקְהֵלוֹת (תהלים ס"ח, כ"ז), ור' עזריאל ורו"ה נקדו וּבְמַקְהֵלוֹת השי"ם בחירק בהגררם אחרי נמוק הרא"ב למכלול דף קפ"ה ולא הבינו טעותו אשר משקל הנקבה מִמַּעְלָה למשקל הזכר מַמְעָל. וכן טעה בעל ווי"ל בס' ש"ה שנקד וּבְמַקְהֵלוֹת הה"א בצרי והביא את רד"ק לסעדו, אבל רד"ק לא כתב דבר מנקוד סמיכות הרבוי, והוא בשו"א כמו מוֹעֲצוֹת מוֹסְרוֹת מן מוֹעֵצוֹת מוֹסֵרוֹת ואם נמצא גם בנסמכת וּכְמַשְׂמְרוֹת (קהלת י"ב, א') ודאי שכן הוא גם בסמיכות. ברנה יתפאר, בכי"י ברנה ישתבח ויתפאר. חובת ל' חכמים הוא כמו חובה עלינו בל"א טוּדיגקייט וכן בתפלת מוסף לעשות חובותינו. ולקלס, כל הלשונות של שבח הללו מביאה אותן ג"כ המשנה בפסחים קט"ז, ב' בנוסחת הגדה, וסרה בזה קושית בוו"ס בסדורו גם קושית אבן ירחי בקדיש וכמבואר שם דף 130. על כל דברי שירות, יותר מכל דברי שירות, ר"ל כל דברי שירות דוד אינם מספיקים להודות לשם. ותשבחות הבי"ת בשבא כי סמוך הוא.

דער פֿאָרבעטער רופֿט לויט:

פ׳ בָּרְכוּ אֶת־יְיָ הַמְבֹרָךְ:

קו״ע בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם· יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא חֹשֶׁךְ עֹשֶׂה שָׁלוֹם וּבוֹרֵא אֶת־הַכֹּל:

וואָהרענד רעסטן בעטעט דיא געמיינדע לייזע:

ק׳ יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא שְׁמוֹ שֶׁל־מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא רִאשׁוֹן וְהוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדָיו אֵין אֱלֹהִים סֹלּוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת בְּיָהּ שְׁמוֹ וְעִלְזוּ לְפָנָיו וּשְׁמוֹ מְרוֹמָם עַל־כָּל־בְּרָכָה וּתְהִלָּה:

כשמגן החזן השם יאמר הקהל.

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

כשמגן החזן המבורך יאמר הקהל.

יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם:

כשאומרים יוצר מוסיפים זה: אוֹר עוֹלָם בְּאוֹצַר חַיִּים אוֹרוֹת מֵאֹפֶל אָמַר וַיֶּהִי:

משבת הגדול עד ימי הסליחות מנגנים הכל יודוך. בי״ט כשחל בחול אומרים המאיר לארץ כמסודר למטה בעמוד.
אן י״ט, ווען ער אויף וואָכענטאַג פֿאַללט, ווירד שטאַטט הכל יודוך דאַז אונטענשטעהענדע המאיר לארץ געבעטעט.

הַכֹּל יוֹדוּךָ וְהַכֹּל יְשַׁבְּחוּךָ· וְהַכֹּל יֹאמְרוּ אֵין קָדוֹשׁ כַּיְיָ: הַכֹּל יְרוֹמְמוּךָ סֶּלָה יוֹצֵר הַכֹּל· הָאֵל הַפּוֹתֵחַ בְּכָל־יוֹם דַּלְתוֹת שַׁעֲרֵי מִזְרָח: וּבוֹקֵעַ חַלּוֹנֵי רָקִיעַ· מוֹצִיא חַמָּה מִמְּקוֹמָהּ וּלְבָנָה מִמְּכוֹן שִׁבְתָּהּ: וּמֵאִיר לָעוֹלָם כֻּלּוֹ וּלְיוֹשְׁבָיו· שֶׁבָּרָא בְּמִדַּת רַחֲמִים: הַמֵּאִיר לָאָרֶץ וְלַדָּרִים עָלֶיהָ בְּרַחֲמִים· וּבְטוּבוֹ מְחַדֵּשׁ בְּכָל־יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית: הַמֶּלֶךְ הַמְרוֹמָם לְבַדּוֹ מֵאָז· הַמְשֻׁבָּח וְהַמְפֹאָר וְהַמִּתְנַשֵּׂא מִימוֹת עוֹלָם: אֱלֹהֵי עוֹלָם בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים רַחֵם עָלֵינוּ· אֲדוֹן עֻזֵּנוּ צוּר מִשְׂגַּבֵּנוּ· מָגֵן יִשְׁעֵנוּ מִשְׂגָּב בַּעֲדֵנוּ: אֵין כְּעֶרְכֶּךָ וְאֵין זוּלָתֶךָ· אֶפֶס בִּלְתֶּךָ וּמִי דּוֹמֶה־לָּךְ: אֵין כְּעֶרְכְּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ

הַמֵּאִיר לָאָרֶץ וְלַדָּרִים עָלֶיהָ בְּרַחֲמִים· וּבְטוּבוֹ מְחַדֵּשׁ בְּכָל־יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית: מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ יְיָ· כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ· מָלְאָה הָאָרֶץ

הכל יודוך, בשבת שהוא יום מכובד מכל הימים מאריכים בשבחים בברכת יוצר אור. ירוממוך סלה, תמיד. ובוקע, פותח. לעולם כלו, לכל העולם. ולמ״ד לעולם נקמץ. וליושביו, ליושבי העולם. במדת רחמים, כדאיתא בב״ר סוף פ׳ י״ב ומובא בפירוש רש״י לראש בראשית שהקדים הקב״ה מדת הרחמים ושתפה למדת הדין כדי שיתקיים העולם; ומלילת מדה מפורשת למעלה דף 123. המאיר לארץ, זה החרוז ושנים הבאים אחריו הם ג״כ ביוצר של חול. ובסדורי הספרדים ומחזור רומא יש ג״כ הפסוק מה רבו מעשיך ה׳ כמו בחול, אבל בסדורי אשכנזים לא נמצא לשבת וכן איננו בסדורי רפ״ס ורפ״ו. אך זאת ראיתי בכל בו שכתב בס׳ ל״ז גם בס׳ קכ״ב שמהכל יודוך עד אל אדון יש קי״ג תבות ונראה ממנו שהיה גם בנוסחתו פסוק מה רבו מעשיך וכו׳, ובזה החשבון מכוון עד אחד שהוא מיותר ואפשר שבגרסתו היה חסר תבה אחת. אין כערכך עפ״ה תהלים מ׳, ו׳. והספרדים אומרים אין ערוך לך. ואין זולתך עפ״ה דה״א י״ז, כ׳. אפס בלתך עפ״ה ישעיה מ״ה, י״ד. ומי דומה לך עפ״ה תהלים פ״ט, ז׳. אין כערכך, עתה חוזר לפרש ד׳ הלשונות שהזכיר, ואמר אין כערכך ה׳ אלהינו בעולם הזה, שאין שום דבר בעולם הגופות יש לערוך אליו,

בָּעוֹלָם הַזֶּה· וְאֵין זוּלָתְךָ מַלְכֵּנוּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא: אֶפֶס בִּלְתְּךָ גּוֹאֲלֵנוּ לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ· וְאֵין דּוֹמֶה־לְּךָ מוֹשִׁיעֵנוּ לִתְחִיַּת הַמֵּתִים:

אֵל אָדוֹן עַל כָּל־הַמַּעֲשִׂים· בָּרוּךְ וּמְבֹרָךְ בְּפִי כָּל־נְשָׁמָה: גָּדְלוֹ וְטוּבוֹ מָלֵא עוֹלָם· דַּעַת וּתְבוּנָה סֹבְבִים אוֹתוֹ: הַמִּתְגָּאֶה עַל־חַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ· וְנֶהְדָּר בְּכָבוֹד עַל־הַמֶּרְכָּבָה: זְכוּת וּמִישׁוֹר לִפְנֵי כִסְאוֹ· חֶסֶד וְרַחֲמִים לִפְנֵי כְבוֹדוֹ: טוֹבִים מְאוֹרוֹת שֶׁבָּרָא אֱלֹהֵינוּ· יְצָרָם בְּדַעַת בְּבִינָה וּבְהַשְׂכֵּל: כֹּחַ וּגְבוּרָה נָתַן בָּהֶם· לִהְיוֹת מוֹשְׁלִים בְּקֶרֶב תֵּבֵל: מְלֵאִים זִיו וּמְפִיקִים נֹגַהּ· נָאֶה זִיוָם בְּכָל־הָעוֹלָם: שְׂמֵחִים בְּצֵאתָם

קְנִינֶךָ: הַמֶּלֶךְ הַמְרוֹמָם לְבַדּוֹ מֵאָז· הַמְשֻׁבָּח וְהַמְפֹאָר וְהַמִּתְנַשֵּׂא מִימוֹת עוֹלָם: אֱלֹהֵי עוֹלָם בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים רַחֵם עָלֵינוּ· אֲדוֹן עֻזֵּנוּ צוּר

ואמר ה' אלהינו, לפי שהעולם הזה נברא במדת הרחמים ובמדת הדין כמפורש למעלה. **לחיי העולם הבא**, ר"ל בעולם הנשמות גם שם אין לנו מלך אלא השם ב"ה. **לימות המשיח**, כשיגאלנו משעבוד מלכיות אז יודע לכל כי אפס בלתו. **לתחית המתים**, התשועה הגדולה בתחיית המתים היא מופת שלא נמצא דומה לבוראנו, וכן אומרים בתפלה ומי דומה לך מלך ממית ומחיה. וראה בעקרים מאמר ד' פרק ל"ה.

אל אדון, כתב הכל בו, מיוסד באלפא ביתא, והראשונה עשר תבות נגד עשרת הדברות, והאחרונה י"ב תבות נגד י"ב מזלות, נשארו תשעה אמצעיים שבכל אחד ח' תבות שהן בכללן ע"ב נגד שם המפורש, ויחד הם כ"ב אותיות נגד שם בן כ"ב עכ"ל (וראה עוד מזה בזוהר פ' תרומה דף כ"ט עמוד רכ"ד). ודע כי כל חרוז מתחלק לב' חלקים וכל חלק מתחיל באות מסדר אלפ"א בית"א. ובסדור סעדיה גאון לא נמצא הפיוט אל אדון אבל בא במקומו נוסחא אחרת גם היא ע"פ א"ב תחלתה אל אדיר במעלה מושבו וסופה תהלות עזו נשיר לפניו. **ברוך ומברך**, בשני כי"י גם בסדורי רפ"ה ורפ"ז ובמחזור רומא הגירסא ברוך הוא ומברך, וכן הוא גם בחגיגה דף ג' ע"ב ובמדבר רבה דף רנ"ז. אך בזוהר פרשת תרומה מלת הוא אינה, וכן כתב אבודרהם שאין לומר הוא כדי שיהיו י' תבות בחרוז וכמו שכתב גם הכל בו. **בפי כל נשמה** עפ"ה סוף תהלים. **מלא עולם** עפ"ה ירמיה כ"ג, כ"ד. **דעת ותבונה** עפ"ה משלי ב', ו'. **סובבים אותו**, כתוב בס' נגיד ומצוה דף כ"ו שיש לומר דעת ותבונה סובבים הודו ולא אותו והגהה נכונה היא כידוע למבין. והנה בעל ויי"ה הגיה לומר סובבות אותו בעבור כי דעת ותבונה ל' נקבה הן, ואין צורך להגהתו כמבואר למטה אצל והחיות ישוררו דף 214. **חיות הקדש**, מלאכי מעלה, אפילו עליהם מתגאה וכדאיתא בחגיגה דף י"ג, ב'. **המרכבה**, משמרות המלאכים במעמדם נקרא מרכבה בל' חז"ל (חגיגה ריש פרק ב'). **זכות**, מלה תלמודית וטעמה בעברי טוהר, מענין וזך ישר פעלו (משלי כ"א, ח'), ובלשון הוא עפ"ה צדק ומשפט מכון כסאך (תהלים פ"ט, ט"ו) וזכות היא הצדק שיצדיק האדם בדין לזכותו, ומישור הוא משפט כמו לעשות צדקה ומשפט, לא יעשה משפט (בראשית י"ח, י"ט. וכ"ה). **לפני כבודו**, בכ"י לפני כסא כבודו, והשמיטו תבת כסא כדי שיהיו ח' תבות בחרוז וכמבואר למעלה, והספרדים גורסים מלא כבודו, ואיננו נכון. **טובים מאורות**, אחר ששבח במדות הבורא מדבר עתה על תקון המאורות שהוא מענין הברכה ואמר טובים מאורות עפ"ה וירא אלהים את האור כי טוב. **בדעת בבינה ובהשכל**, מי שפרשו על המאורות שנתן להם דעת ובינה ושכל הוא טועה, אבל הם מדות מוסבות על הבורא ובהם נברא ויצר את הכל כמו שכתוב ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה בדעתו תהומות נבקעו (משלי ג', י"ט). **בהם**, במאורות. **להיות מושלים** עפ"ה ולמשול ביום ובלילה. **זיו**, טעמו הוד וזוהר, כמו הדרי וזיוי (דניאל ד', ל"ג), ונתת מהודך עליו תרגומו מזיוך (במדבר כ"ז, כ'). **ומפיקים**, מוציאים. **נגה**, הארת אור „שטראהל“. **שמחים בצאתם וכו'** הפייטן דבר על המאורות בדרך משל כבעל יצירי חיים ונתן להם שמחה וששון ובדרך הכתוב

וְשָׂשִׂים בְּבוֹאָם. עוֹשִׂים בְּאֵימָה רְצוֹן קוֹנָם: פְּאֵר וְכָבוֹד נוֹתְנִים לִשְׁמוֹ. צָהֳלָה וְרִנָּה לְזֵכֶר מַלְכוּתוֹ: קָרָא לַשֶּׁמֶשׁ וַיִּזְרַח אוֹר. רָאָה וְהִתְקִין צוּרַת הַלְּבָנָה: שֶׁבַח נוֹתְנִים־לוֹ כָּל צְבָא מָרוֹם. תִּפְאֶרֶת וּגְדֻלָּה שְׂרָפִים וְאוֹפַנִּים וְחַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ:

לָאֵל אֲשֶׁר שָׁבַת מִכָּל־הַמַּעֲשִׂים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי הִתְעַלָּה וְיָשַׁב עַל־כִּסֵּא כְבוֹדוֹ. תִּפְאֶרֶת עָטָה לְיוֹם הַמְּנוּחָה עֹנֶג קָרָא לְיוֹם הַשַּׁבָּת: זֶה שֶׁבַח שֶׁלַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שֶׁבּוֹ שָׁבַת אֵל מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ: וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי מְשַׁבֵּחַ וְאוֹמֵר מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת (טוֹב לְהוֹדוֹת לַיְיָ): לְפִיכָךְ יְפָאֲרוּ וִיבָרְכוּ לָאֵל כָּל־יְצוּרָיו. שֶׁבַח יְקָר וּגְדֻלָּה יִתְּנוּ לָאֵל מֶלֶךְ יוֹצֵר כֹּל הַמַּנְחִיל מְנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתוֹ בְּיוֹם שַׁבַּת קֹדֶשׁ: שִׁמְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ יִתְקַדַּשׁ. וְזִכְרְךָ מַלְכֵּנוּ יִתְפָּאַר. בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל־הָאָרֶץ מִתָּחַת: תִּתְבָּרַךְ מוֹשִׁיעֵנוּ עַל־שֶׁבַח מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ. וְעַל־מְאוֹרֵי־אוֹר שֶׁעָשִׂיתָ יְפָאֲרוּךָ סֶּלָה:

מִשְׂגַּבֵּנוּ. מָגֵן יִשְׁעֵנוּ מִשְׂגָּב בַּעֲדֵנוּ: אֵל בָּרוּךְ גְּדוֹל דֵּעָה. הֵכִין וּפָעַל זָהֳרֵי חַמָּה. טוֹב יָצַר כָּבוֹד לִשְׁמוֹ. מְאוֹרוֹת נָתַן סְבִיבוֹת עֻזּוֹ: פִּנּוֹת צְבָאָיו קְדוֹשִׁים רוֹמְמֵי שַׁדַּי. תָּמִיד מְסַפְּרִים כְּבוֹד־אֵל וּקְדֻשָּׁתוֹ: תִּתְבָּרַךְ יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל־שֶׁבַח מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ. וְעַל־מְאוֹרֵי־אוֹר שֶׁעָשִׂיתָ יְפָאֲרוּךָ סֶּלָה:

במזמור י״ט. קוֹנָם וכן בסדורי ספרדים ובמחזור רומא וראה ביוצר של חול דף 78. נותנים המאורות לשמו של בוראם, והכונה כי על ידי מהלכם וסבובם שהוא על סדר נכון ולא ישתנה לעולם יודע לעין כל תפארתו וכבודו של בוראם אשר הוא הוא המסבבם בכחו שאין לו תכלית. צָהֳלָה ל׳ עליזות מגזרת צהלי ורני יושבת ציון (ישעיה י״ב, ו׳), והוא שם דבר כמשקלו רנה ועל כן הה״א בחטף קמץ דוגמת בדמי טָהֳרָה (ויקרא י״ב, ד׳), ויובדל בזה מן צָהֲלָה ושמחה (אסתר ח׳, ט״ו) שהוא בחטף פתח בעבור שהוא פעל דוגמת טָהֲרָה מזובה (ויקרא ט״ו, כ״ח). קרא לשמש, בעת הבריאה, ואמר קרא כי הכל נברא במאמר, וכן פירושו קרא הבורא יהי מאורות, ויהי נברא השמש ואורו זרח. ראה והתקין צורת הלבנה, כאשר ראה הקב״ה שיבאו אומות העולם לטעות אחרי השמש לעבדו אז התקין צורת הלבנה כדי שימנעו מלטעות בראותם כי הם שנים, וכדאיתא בב״ר פרשה ו׳. ואמר צורת הלבנה ולא אור הלבנה כי הלבנה גוף שחור היא ואין לה אורה אלא מה שמקבלת מאור השמש. וכתב הטור שיש אומרים ראה וְהִקְטִין צורת הלבנה ומפרשים אותו על הקטרוג (בחולין ס׳ ע״ב ומובא בפירוש רש״י לבראשית א׳, ט״ז. ועיין גם בדעת זקנים לבעלי התוספות). שבח נותנים לו וכו׳ אחר שזכר שבח הבורא בתחתונים שב להזכיר שבחו על ידי העליונים ואמר שבח נותנים לו כל צבא מרום ר״ל כל מלאכי מעלה ועל״ה הבו לה׳ בני אלים וכו׳ (תהלים כ״ט, א׳), וזה שנקט בל׳ נתינה דוגמת ל׳ הבו וראה למעלה אבל נעימות יתנו (דף 79). והספרדים גורסים שבח יתנו לו, וגרסתנו יותר נכונה כי כן גם למעלה נותנים לשמו. תפארת וגדלה נותנים לו שרפים ואופנים וחיות הקדש, ומלת נותנים לו שבחלק הראשון שבחרוז מוסבים גם לסופו. וכתב אבודרהם יש גורסים שרפים וחיות ואופני הקדש (וכן הוא בס׳ מגיד ומלוה דף כ״ו) והגירסה הראשונה עיקר שכן אנו אומרים ביוצר והאופנים וחיות הקדש עכ״ל.

לאל אשר וכו׳ מקושר הוא למעלה מעתה ר״ל שרפים ואופנים וחיות הקדש נותנים תפארת וגדולה לאל אשר שבת וכו׳ וכתב עליו הטור בא״ח ס׳ רפ״א ונוהגים באשכנז ובצרפת לומר לאל אשר שבת, ורב עמרם

תִּתְבָּרַךְ צוּרֵנוּ מַלְכֵּנוּ וְגוֹאֲלֵנוּ בּוֹרֵא קְדוֹשִׁים׃ יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לָעַד
מַלְכֵּנוּ יוֹצֵר מְשָׁרְתִים וַאֲשֶׁר מְשָׁרְתָיו כֻּלָּם עוֹמְדִים בְּרוּם עוֹלָם
וּמַשְׁמִיעִים בְּיִרְאָה יַחַד בְּקוֹל דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם׃ כֻּלָּם
אֲהוּבִים כֻּלָּם בְּרוּרִים כֻּלָּם גִּבּוֹרִים וְכֻלָּם עֹשִׂים בְּאֵימָה וּבְיִרְאָה רְצוֹן
קוֹנָם וְכֻלָּם פּוֹתְחִים אֶת־פִּיהֶם בִּקְדֻשָּׁה וּבְטָהֳרָה בְּשִׁירָה וּבְזִמְרָה
וּמְבָרְכִים וּמְשַׁבְּחִים וּמְפָאֲרִים וּמַעֲרִיצִים וּמַקְדִּישִׁים וּמַמְלִיכִים
אֶת־שֵׁם הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא קָדוֹשׁ
הוּא׃ וְכֻלָּם מְקַבְּלִים עֲלֵיהֶם עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם זֶה מִזֶּה׃
וְנוֹתְנִים רְשׁוּת זֶה לָזֶה׃ לְהַקְדִּישׁ לְיוֹצְרָם בְּנַחַת רוּחַ בְּשָׂפָה
בְרוּרָה וּבִנְעִימָה קְדֻשָּׁה כֻּלָּם כְּאֶחָד עוֹנִים וְאוֹמְרִים בְּיִרְאָה׃
קָדוֹשׁ׃ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ׃

גם כן כתבו, ובטוליטולה אין אומרים אותו עכ"ל גם אבודרהם כתב יש מקומות שנוהגים לומר לאל אשר שבת, ובעל כלבו לדרך דף קנ"ב מזכירו בשם בטרונאי גאון. אשר שבת מכל המעשים ביום השביעי עש"ה וישבות ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה. ומוכח מזה כי תבות ביום השביעי נמשכות למעלה, ולא כגרסת הספרדים האומרים וביום השביעי נתעלה. הִתְעַלָּה בהתפעל כן הגיה בעל ויי"ל והלך אחריו רוו"ה ונכון הוא, והסדורים שלפניהם נדפס נִתְעַלָּה בנתפעל שהשתמשו בו חז"ל במקום נפעל של מקרא ופירש עליו אבודרהם שהוא מל' מאד נעלית (תהלים צ"ז, ט'). אמנם הִתְעַלָּה יתכן יותר כי הכוונה פה שכביכול היה יורד הקב"ה מלמעלה למטה כדי לברוא עולמו ואחרי שגמר מלאכתו שב ועלה למעונו למעלה והוא כעין ויעל אלהים מעל אברהם (בראשית י"ז, כ"ב) וע"כ הנכון הִתְעַלָּה שטעמו שעלה על ידי עצמו כמו התרומם תבל"א ער ערהאָב זיך. וישב על כסא מל' תהלים מ"ז, ט'. והמלא יסוד כל דברי הפיוט הזה במאמר חז"ל שהובא במדרש הנעלם (דף מ"ז ע"ב דפוס אמשטרדם) וז"ל אמר רב יהודה אמר רב לא ישב הקב"ה על כסא כבודו עד שבא שבת ונתעלה וישב על כסאו, אמר ליה ר' יוסי והא קודם שנברא העולם ישב היה הוה ויהיה, אמר ר' יהודה אי משמע לן דעל כסא כבודו ממש הוא, לא, אלא הכי תנינן עד שלא נברא העולם לא היה מי שיקלס להקב"ה ויכיר אותו כיון שברא עולמו ברא המלאכים וחיות הקדש השמים וכל צבאם וכולם עומדים לשבח ליוצרם ולפארו, ועדיין לא היה פאר ושבח לפניו עד שנכנס שבת ושקטו כולם ופצחו רנה ושבחה העליונים והתחתונים ואז ישב על כסא כבודו כלומר אזי היה מי שיכיר את בוראו וישבח לכבודו, ואמר ר' יהודה אין לך שבח וקלוס לפני הקב"ה כמו שבחו של שבת, העליונים והתחתונים כולם משבחים לו כאחד ואפילו יומו של שבת ממש משבח לו, הה"ד מזמור שיר ליום השבת עכ"ל. תפארת עטה, שנתן תפארת וכבוד ליום השבת על כל ימי השנה. עטה ל' לבישה. ענג קרא עש"ה ישעיה נ"ח, י"ג. זה שבח, אותו הכבוד שעשה הקב"ה ליום השביעי זהו שבחו. ונוסחת מחזור רומא וסדורי הספרדים היא „זה שיר ושבח ליום השביעי,‟ ולפיה נמשכת הלשון למטה, ר"ל מזמור שיר ליום השבת השיר אשר יום השביעי בעצמו היה אומרו הוא השיר והשבח שנאמר גם אנחנו ביום השביעי. שֶׁלְּיוֹם כן תקן רוו"ה ונכון כמו שלשלמה (שיר ג' ז') בשלמי (יונה א' ז') והוא להוראת תוספת התחזקות הקנין; ואין לדמותו אל של־זבחים בפרק איזהו מקומן כי שם ל' משנה הוא, ופה בתפלה יש לאחוז בל' המקרא כי ל' תורה לעצמה ול' חכמים לעצמה. ויום השביעי משבח, יבואר במדרש שהעתקתי בסמוך, ועוד במדרש תהלים מזמור צ"ב וז"ל כיון שראה אדם כחו של שבת בא האדם לומר הימנון (Hymne) לשבת מזמור שיר ליום השבת, אמר לו השבת, לי אתה אומר הימנון? אני ואתה נאמר הימנון להקב"ה שנ' טוב להודות לה' עכ"ל. טוב להודות לה', זה אינו בסדורי כ"י גם לא במחזור רומא ובסדורי ספרדים. לפיכך יפארו, לכן כל היצורים יש להם לפאר ולברך לשם ב"ה. לאל מלך, לאל שהוא מלך ויוצר כל. ועל מאורי אור שעשית, בכ"י גורס ועל מאורות שעשית. יפארוך, מוסב אל מאורי אור, המאורות יפארוך, ובמחזור רומא גם כה הנוסחא „והמאורות אשר יצרת המה יפארוך סלה‟.

כשאומרים אופן יאמר זה.

וְהָאוֹפַנִּים וְחַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ וְהַחַיּוֹת יְשׁוֹרֵרוּ וּכְרוּבִים יְפָאֵרוּ וּשְׂרָפִים יָרֹנּוּ בְּרַעַשׁ גָּדוֹל מִתְנַשְּׂאִים וְאֶרְאֶלִּים יְבָרֵכוּ פְּנֵי כָל־חַיָּה וְאוֹפַן וּכְרוּב לְעֻמַּת שְׂרָפִים לְעֻמָּתָם מְשַׁבְּחִים וְאוֹמְרִים.
בָּרוּךְ כְּבוֹד־יְיָ מִמְּקוֹמוֹ:

לְאֵל בָּרוּךְ נְעִימוֹת יִתֵּנוּ. לְמֶלֶךְ אֵל חַי וְקַיָּם זְמִירוֹת יֹאמֵרוּ וְתִשְׁבָּחוֹת יַשְׁמִיעוּ. כִּי הוּא לְבַדּוֹ פּוֹעֵל גְּבוּרוֹת עֹשֶׂה חֲדָשׁוֹת בַּעַל מִלְחָמוֹת זוֹרֵעַ צְדָקוֹת מַצְמִיחַ יְשׁוּעוֹת בּוֹרֵא רְפוּאוֹת נוֹרָא תְהִלּוֹת אֲדוֹן הַנִּפְלָאוֹת הַמְחַדֵּשׁ בְּטוּבוֹ בְּכָל יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית: כָּאָמוּר לְעֹשֵׂה אוֹרִים גְּדֹלִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: אוֹר חָדָשׁ עַל־צִיּוֹן תָּאִיר וְנִזְכֶּה כֻלָּנוּ מְהֵרָה לְאוֹרוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ יוֹצֵר הַמְּאוֹרוֹת:

אַהֲבָה רַבָּה אֲהַבְתָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ חֶמְלָה גְדוֹלָה וִיתֵרָה חָמַלְתָּ עָלֵינוּ: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ בַּעֲבוּר אֲבוֹתֵינוּ שֶׁבָּטְחוּ בְךָ וַתְּלַמְּדֵם חֻקֵּי חַיִּים (כֵּן) תְּחָנֵּנוּ וּתְלַמְּדֵנוּ: אָבִינוּ הָאָב הָרַחֲמָן הַמְרַחֵם רַחֵם עָלֵינוּ וְתֵן בְּלִבֵּנוּ לְהָבִין וּלְהַשְׂכִּיל לִשְׁמֹעַ לִלְמֹד וּלְלַמֵּד לִשְׁמֹר וְלַעֲשׂוֹת וּלְקַיֵּם אֶת־כָּל־דִּבְרֵי תַלְמוּד תּוֹרָתֶךָ בְּאַהֲבָה: וְהָאֵר עֵינֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ וְדַבֵּק לִבֵּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְיַחֵד לְבָבֵנוּ לְאַהֲבָה וּלְיִרְאָה שְׁמֶךָ וְלֹא נֵבוֹשׁ לְעוֹלָם וָעֶד: כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא בָּטָחְנוּ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בִּישׁוּעָתֶךָ: וַהֲבִיאֵנוּ לְשָׁלוֹם מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ וְתוֹלִיכֵנוּ קוֹמְמִיּוּת לְאַרְצֵנוּ: כִּי אֵל פּוֹעֵל יְשׁוּעוֹת אָתָּה וּבָנוּ בָחַרְתָּ מִכָּל־עַם וְלָשׁוֹן וְקֵרַבְתָּנוּ לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל סֶלָה בֶּאֱמֶת. לְהוֹדוֹת לְךָ וּלְיַחֶדְךָ בְּאַהֲבָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בְּעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה:

והחיות כשאומרים פיוט של אופן אומרים זו הנוסחא שהיא ג"כ כתובה בעין פיוט. ישוררו כן הוא בכל הסדורים. ובעל ווי"ה הגיה לומר תשוררנה כי׳ נקבה להיות מוסבת על החיות, וכן הגיה במוסף ר"ה ובריות בו תפקדנה במקום יפקדו, והנה לא ראה כי גם ביחזקאל ידובר על החיות בל׳ זכר ברוב. ודרך המקרא בהרבה מקומות להעמיד הפעל בכנוי הזכר על הנקבות כמו שופטים ב"א, כ"א. יחזקאל כ"ג, מ"ט. יואל ב׳, כ"ב. עמוס ד׳, א׳. שיר ב׳, ז׳. וס׳, א׳. רות א׳, ח׳. אסתר א׳, כ׳. ודומיהם, וכמו שכתב הראב"ע בפירושו לבראשית ל"א, ל"ט כי משפט הלשון להפריש בין זכרים לנקבות בלשון יחיד, רק בלשון רבים לא ישוהו. ואראלים, הם מלאכים שנקראו כך, והמקרא כן אראלם צעקו (ישעיה ל"ג, ז׳) וע"ש פירוש רד"ק.

(יחיד אומר אל מלך נאמן.)

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה ׀ אֶחָד׃

בלחש בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד׃

וְאָהַבְתָּ אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ וּבְכָל־מְאֹדֶךָ׃ וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל־לְבָבֶךָ׃ וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ׃ וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל־יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ׃ וּכְתַבְתָּם עַל־מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ׃

וְהָיָה אִם־שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם׃ וְנָתַתִּי מְטַר־אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ׃ וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ׃ הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן־יִפְתֶּה לְבַבְכֶם וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם׃ וְחָרָה אַף־יְהוָה בָּכֶם וְעָצַר אֶת־הַשָּׁמַיִם וְלֹא־יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְהוָה נֹתֵן לָכֶם׃ וְשַׂמְתֶּם אֶת־דְּבָרַי אֵלֶּה עַל־לְבַבְכֶם וְעַל־נַפְשְׁכֶם וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל־יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם׃ וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת־בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ׃ וּכְתַבְתָּם עַל־מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ׃ לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל־הָאָרֶץ׃

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל־כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וְנָתְנוּ עַל־צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת׃ וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת־כָּל־מִצְוֹת יְהוָה וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר־אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם׃ לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת־כָּל־מִצְוֹתָי וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים

לֵאלֹהִֽים: אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶֽם: יש לצרף אלהיכם לאמת.

אֱמֶת וְיַצִּיב וְנָכוֹן וְקַיָּם וְיָשָׁר וְנֶאֱמָן וְאָהוּב וְחָבִיב וְנֶחְמָד וְנָעִים וְנוֹרָא וְאַדִּיר וּמְתֻקָּן וּמְקֻבָּל וְטוֹב וְיָפֶה הַדָּבָר הַזֶּה עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד: אֱמֶת אֱלֹהֵי עוֹלָם מַלְכֵּנוּ צוּר יַעֲקֹב מָגֵן יִשְׁעֵנוּ: לְדוֹר וָדוֹר הוּא קַיָּם וּשְׁמוֹ קַיָּם וְכִסְאוֹ נָכוֹן וּמַלְכוּתוֹ וֶאֱמוּנָתוֹ לָעַד קַיָּֽמֶת: וּדְבָרָיו חָיִים וְקַיָּמִים נֶאֱמָנִים וְנֶחֱמָדִים לָעַד וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים עַל אֲבוֹתֵינוּ וְעָלֵינוּ עַל בָּנֵינוּ וְעַל דּוֹרוֹתֵינוּ וְעַל כָּל דּוֹרוֹת זֶרַע יִשְׂרָאֵל עֲבָדֶֽיךָ:

עַל הָרִאשׁוֹנִים וְעַל הָאַחֲרוֹנִים דָּבָר טוֹב וְקַיָּם לְעוֹלָם וָעֶד· אֱמֶת וֶאֱמוּנָה חֹק וְלֹא יַעֲבוֹר: אֱמֶת שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ· מַלְכֵּנוּ מֶלֶךְ אֲבוֹתֵינוּ גּוֹאֲלֵנוּ גּוֹאֵל אֲבוֹתֵינוּ יוֹצְרֵנוּ צוּר יְשׁוּעָתֵנוּ פּוֹדֵנוּ וּמַצִּילֵנוּ מֵעוֹלָם הוּא שְׁמֶךָ· אֵין אֱלֹהִים זוּלָתֶֽךָ:

כשאומרים זולת אומרים באשכנז אמת ויציב זה עד אין אלהים זולתך. אבל בפולין מחליפים רק על הראשונים.

אֱמֶת וְיַצִּיב וְנָכוֹן וְקַיָּם וְיָשָׁר וְנֶאֱמָן וְטוֹב וְיָפֶה הַדָּבָר הַזֶּה עַל אֲבוֹתֵינוּ וְעָלֵינוּ עַל בָּנֵינוּ וְעַל דּוֹרוֹתֵינוּ וְעַל כָּל דּוֹרוֹת זֶרַע יִשְׂרָאֵל עֲבָדֶֽיךָ:

עַל הָרִאשׁוֹנִים וְעַל הָאַחֲרוֹנִים לְעוֹלָם וָעֶד חֹק וְלֹא יַעֲבוֹר· אֱמֶת שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד: אַתָּה הוּא מַלְכֵּנוּ מֶלֶךְ אֲבוֹתֵינוּ אָתָּה· לְמַעַן שְׁמְךָ מַהֵר לְגָאֳלֵנוּ כַּאֲשֶׁר גָּאַלְתָּ אֶת אֲבוֹתֵינוּ: אֱמֶת מֵעוֹלָם שִׁמְךָ הַגָּדוֹל עָלֵינוּ נִקְרָא בְּאַהֲבָה אֵין אֱלֹהִים זוּלָתֶֽךָ:

אמת ויציב, המנהג באשכנז באומרים פיוט קודם עזרת אבותינו שהוא בשם זולת לומר או אמת ויציב וכו' עד אין אלהים זולתך בנוסחה מקוצרה, ובפולין אין מקצרים הנוסחא רק מן על הראשונים ואילך. אמנם בני ספרד יש להם לכל השנה הנוסחה הנהוגה ואין להם נוסחא קצרה כלל. והנה מנהג זה של אמת ויציב המקוצר נזכר בס' חסידים ס' רנ"ח (והעתיקו תלמידו הרוקח בסימן ר' גם מהרי"ל בהלכות ר"ה והלבוש לא"ח ס' תקפ"ד) שם אמר כי בר"ה ויו"כ אין אומרים זולת לפי שצריכים לומר אמת ויציב בהלכתו כדי להזכיר ו' פעמים אמת, ואילו היינו אומרים זולת היו מחסרים פעמים אמת; הרי מבואר שבזמן ר' יהודה החסיד היה כבר המנהג פשוט לומר אמת ויציב קצרה באמירת זולת, אבל הטעם למה זה משנים הנוסחא לא מצאתי. ובסדור תפלות מנהג רומניא (Romanien) באה אמת ויציב הקצרה לכל שבת ושבת. לְגָאֳלֵנוּ האל"ף בקמץ חטוף בעבור עי"ן הפעל שהיא גרונית כמו לְגָאֳלֵךְ (רות ג', י"ג) כְּאָהֳבָם (הושע ט', י') מָאֳסָם (עמוס ב', ד'). כאשר גאלת, בס"א כְּגָאַלְתָּ ואיננו נכון לפי ל' הכתוב, כי לא נמצא כ"ף הדמוי שיחובר אל הפעל אלא במקור ובמעט המקומות גם בבינוני כמו כְּמֵשִׁיב כְּפוֹרַחַת. אבל לא ימצא על פעל עבר ועתיד, ורק הפייטנים הם שהרשו לעצמם לחברו גם לעבר ועתיד ולומר כיצא, כאלה (מעריב ליל א' של פסח) באקטו, כהוכאתם, כהוכאו, כנדו, כנעו (סלוק ב' של פסח) כנודעת (סליחה אל ארך) אדון כתקם (סליחה לער"ה) כנס (יוצר ב' של סכות) כראני (זולת שבת הגדול) ודומיהם, וע"כ כאשר גאלת הוא הנכון לפי אמות הלשון וכמו שהדפיסו רוו"ה ע"פ סדור ויי"ל וכמו שנמצא גם במחזור דפוס האמבורג משנת תל"ו.

עֶזְרַת אֲבוֹתֵינוּ אַתָּה הוּא מֵעוֹלָם, מָגֵן וּמוֹשִׁיעַ לִבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר: *) בְּרוּם עוֹלָם מוֹשָׁבֶךָ, וּמִשְׁפָּטֶיךָ וְצִדְקָתְךָ עַד־אַפְסֵי אָרֶץ: אַשְׁרֵי אִישׁ שֶׁיִּשְׁמַע לְמִצְוֹתֶיךָ וְתוֹרָתְךָ וּדְבָרְךָ יָשִׂים עַל־לִבּוֹ: אֱמֶת אַתָּה הוּא אָדוֹן לְעַמֶּךָ וּמֶלֶךְ גִּבּוֹר לָרִיב רִיבָם: אֱמֶת אַתָּה הוּא רִאשׁוֹן וְאַתָּה הוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ: מִמִּצְרַיִם גְּאַלְתָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ. כָּל־בְּכוֹרֵיהֶם הָרַגְתָּ וּבְכוֹרְךָ גָּאָלְתָּ וְיַם־סוּף בָּקַעְתָּ וְזֵדִים טִבַּעְתָּ וִידִידִים הֶעֱבַרְתָּ וַיְכַסּוּ מַיִם צָרֵיהֶם אֶחָד מֵהֶם לֹא נוֹתָר: עַל־זֹאת שִׁבְּחוּ אֲהוּבִים וְרוֹמְמוּ אֵל וְנָתְנוּ יְדִידִים זְמִירוֹת שִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לַמֶּלֶךְ אֵל חַי וְקַיָּם: רָם וְנִשָּׂא גָּדוֹל וְנוֹרָא מַשְׁפִּיל גֵּאִים וּמַגְבִּיהַּ שְׁפָלִים מוֹצִיא אֲסִירִים וּפוֹדֶה עֲנָוִים וְעוֹזֵר דַּלִּים וְעוֹנֶה לְעַמּוֹ בְּעֵת שַׁוְּעָם אֵלָיו: תְּהִלּוֹת לְאֵל עֶלְיוֹן בָּרוּךְ הוּא וּמְבֹרָךְ. מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְךָ עָנוּ שִׁירָה בְּשִׂמְחָה רַבָּה וְאָמְרוּ כֻלָּם.

מִי־כָמֹכָה בָּאֵלִם יְהוָה מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא: שִׁירָה חֲדָשָׁה שִׁבְּחוּ גְאוּלִים לְשִׁמְךָ עַל־שְׂפַת הַיָּם יַחַד כֻּלָּם הוֹדוּ וְהִמְלִיכוּ וְאָמְרוּ.

יְהוָה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד:

צוּר יִשְׂרָאֵל קוּמָה בְּעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל וּפְדֵה כִנְאֻמֶךָ יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל. (גֹּאֲלֵנוּ יְיָ צְבָאוֹת שְׁמוֹ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל.) בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

---

*) בכ"י ה"ב מתחיל החזן בקול רם ברום עולם וכו', ובשבועות אשרי איש שישמע וכו' ובסוכות אמת אתה הוא ראשון וכו' ובפסח ממצרים גאלתנו וכו' (ס' זכירה).

שישמע למצותיך, במחזור רומא שישמע אל מצותיך, ומסתבר ע"פ דברים י"א, י"ג. וכ"ז. כ"ח, י"ג. ודומיהם, והלשון שמע למצוה נמצא רק פעם אחת בכתובים ט', כ"ט. גואל ומושיע, גם' רב עמרם גם במחזור רומא „גואל עוזר ומושיע".

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה·

בשבת שובה מוסיפים זכרנו. אין שבת שובה ווירד זכרנו איינגעשאלטעט.

זָכְרֵנוּ לַחַיִּים מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים. וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים.

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם:

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ·

פאן שבת בראשית ביז פסח זאגט מאן:

מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם:

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר· מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה·

בשבת שובה מוסיפים מי כמוך. אין שבת שובה ווירד מי כמוך איינגעשאלטעט.

מִי כָמוֹךָ אַב הָרַחֲמִים זוֹכֵר יְצוּרָיו לַחַיִּים בְּרַחֲמִים.

וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל־יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה: בָּ"א יְיָ הָאֵל (בש"ת הַמֶּלֶךְ) הַקָּדוֹשׁ:

קדושה לש"ץ בחזרת התפלה:

נְקַדֵּשׁ אֶת־שִׁמְךָ בָּעוֹלָם כְּשֵׁם שֶׁמַּקְדִּישִׁים אוֹתוֹ בִּשְׁמֵי מָרוֹם כַּכָּתוּב עַל־יַד נְבִיאֶךָ וְקָרָא זֶה אֶל־זֶה וְאָמַר. קו"ח קָדוֹשׁ וְקָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ: ח' אָז בְּקוֹל רַעַשׁ גָּדוֹל אַדִּיר וְחָזָק מַשְׁמִיעִים קוֹל מִתְנַשְּׂאִים לְעֻמַּת שְׂרָפִים לְעֻמָּתָם בָּרוּךְ יֹאמֵרוּ: קו"ח בָּרוּךְ כְּבוֹד־יְיָ מִמְּקוֹמוֹ: ח' מִמְּקוֹמְךָ מַלְכֵּנוּ תוֹפִיעַ וְתִמְלוֹךְ עָלֵינוּ, כִּי מְחַכִּים אֲנַחְנוּ לָךְ: מָתַי תִּמְלֹךְ בְּצִיּוֹן, בְּקָרוֹב בְּיָמֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד תִּשְׁכּוֹן: תִּתְגַּדַּל וְתִתְקַדַּשׁ בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ לְדוֹר וָדוֹר וּלְנֵצַח נְצָחִים: וְעֵינֵינוּ תִרְאֶינָה מַלְכוּתֶךָ כַּדָּבָר הָאָמוּר בְּשִׁירֵי עֻזֶּךָ עַל־יְדֵי דָוִד מְשִׁיחַ צִדְקֶךָ: קו"ח יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

ח' לְדוֹר וָדוֹר נַגִּיד גָּדְלֶךָ וּלְנֵצַח נְצָחִים קְדֻשָּׁתְךָ נַקְדִּישׁ וְשִׁבְחֲךָ אֱלֹהֵינוּ מִפִּינוּ לֹא יָמוּשׁ לְעוֹלָם וָעֶד כִּי אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ אָתָּה. בָּ"א יְיָ הָאֵל (בש"ת הַמֶּלֶךְ) הַקָּדוֹשׁ:

נקדש, קדושת תפלת שחרית לשבת וי"ט כמנהג האשכנזים דומה בתחלתה לקדושה של חול עד מלא כל הארץ כבודו, אך מאז עד סופה מורחבת היא בנוסחתה והוא לכבוד שבת וכדי להבדיל בין שבת לחול. אמנם הספרדים יש להם נוסחה אחת לקדושה של שחרית הן לחול הן לשבת וי"ט. אז בקול רעש ע"פ יחזקאל ג', י"ב. ופירוש אז, אז כשאומרים קדוש באים מלאכי רעש ואומרים לעומתם ברוך, וכתב הרוקח שיש בפסוק זה י"ד תבות כנגד י"ד שמות שבעשרת הדברות. כִּי מְחַכִּים, ב' תבות, כן גם' רב עמרם והרמב"ם וכל"ל, והרבה סדורים נדפס כִּמְחַכִּים וטעות. ועדות ברורה שצ"ל כי מחכים יש לנו ברוקח שכתב מן ממקומך עד לדקך ל"ח תבות כנגד ל"ח תבות אשר בג' הפסוקים ביחזקאל ל"ז, כ"ו. וכ"ז. וכ"ח. אשר על פיהם נתיסדה הנוסחה. הָאָמוּר הה"א בקמץ דוגמת הָאָחוּז (במדבר ל"א, מ"ז), והאומר הֶאָמוּר בסגול טועה כי זה הוא ל' תימה כמו האמור בית יעקב (מיכה ב', ז'), וכמו שהעיר בנר בעל ס' חסידים סמן תת"ה.

יִשְׂמַח מֹשֶׁה בְּמַתְּנַת חֶלְקוֹ כִּי עֶבֶד נֶאֱמָן קָרָאתָ לּוֹ׃ כְּלִיל תִּפְאֶרֶת בְּרֹאשׁוֹ נָתַתָּ׃ בְּעָמְדוֹ לְפָנֶיךָ עַל הַר־סִינָי׃ וּשְׁנֵי לוּחוֹת אֲבָנִים הוֹרִיד בְּיָדוֹ׃ וְכָתוּב בָּהֶם שְׁמִירַת שַׁבָּת׃ וְכֵן כָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ׃ וְשָׁמְרוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת־הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם׃ בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הִוא לְעֹלָם כִּי־שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפַשׁ׃ וְלֹא נְתַתּוֹ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְגוֹיֵי הָאֲרָצוֹת׃ וְלֹא הִנְחַלְתּוֹ מַלְכֵּנוּ לְעוֹבְדֵי פְסִילִים׃ וְגַם בִּמְנוּחָתוֹ לֹא יִשְׁכְּנוּ עֲרֵלִים׃ כִּי לְיִשְׂרָאֵל עַמְּךָ נְתַתּוֹ בְּאַהֲבָה׃ לְזֶרַע יַעֲקֹב אֲשֶׁר בָּם בָּחָרְתָּ׃ עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ׃ וְהַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ חֶמְדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית׃

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ׃ רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ׃ קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ׃ שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ׃ וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת׃ וְהַנְחִילֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ׃ וְיָנוּחוּ בָהּ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת׃

ישמח משה במתנת חלקו, על דרך הפשט לפי שהשבת נתנה ע"י משה ושבת נזכר ל' מתנה שנ' כי ה' נתן לכם השבת (שמות ט"ז כ"ט) לכן אמר ישמח משה במתנת חלקו, ואיתא בשבת י' ע"ב אמר לו הקב"ה למשה מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה ואני מבקש ליתנה לישראל, לך והודיעם עכ"ל ועל דרך המדרש בשמות רבה דף קי"ח ע"ב וירא בסבלותם, ראה משה בסבלות ישראל במצרים שאין להם מנוחה, הלך ואמר לפרעה מי שיש לו עבד אם אינו נח יום אחד בשבוע הוא מת ואלו עבדיך אם אין אתה מניח להם יום אחד בשבוע הם מתים, אמר לו לך ועשה להן כמו שאמרת, הלך משה ותקן להם את יום השבת לנוח, וזה שאמר ישמח משה במתנת חלקו. כי עבד נאמן כמו שכתוב במדבר י"ב, ז'. כליל תפארת, הוא קרון עור פניו (שמות ל"ד, כ"ט). בראשו נתת, כן הנוסחא בכל ס"י גם בסדורי ספרדים וכן ברמב"ם. וכתוב בהם לוחות ל' זכר. וכן כתוב, פירושו שגם בתורה זולת עשרת הדברות שבלוחות נאמרה שמירת שבת, ונמצא מלות שבת י' פעמים בתורה מלבד זכור ושמור של י' הדברות. ושמרו שמות ל"א, ט"ז. ולא נתתו, את יום השבת. לגויי הארצות, כדאיתא בשמות רבה סוף פ' כ"ה ראו כי ה' נתן לכם השבת, לכם ניתנה ולא לאומות העולם, מכאן אמרו (סנהדרין נ"ח, ע"ב) אם יבאו מבני נח וישמרו את השבת לא דיים שאינם מקבלים שכר אלא שחייבים מיתה שנ' ויום ולילה לא ישבותו עכ"ל וראה גם דברים רבה דף רפ"ז, ע"ג. ערלים כן הנוסחא בכל ס"י ובסדורי הספרדים וברמב"ם. ומה שבעל ש"ת גם ווי"ל כתבו במקומה רשעים, הוא טעות גדולה למאד. והא לשון אבן ירחי, ולא נתתו ה' אלהינו לגויי הארצות, שאינם עובדי פסילים, ולא הנחלתו מלכנו לעובדי פסילים, עובדי ע"ז, גם במנוחתו לא ישכנו ערלים, שאינם אלו ואלו אלא גרים שקבלו עליהם ז' מלות בני נח, כי אם לישראל, שקבלו עליהם כל המצוות, ועל כן אין נכון לדלג אותו כלשון שתקנת חכמים היא עכ"ל וראה לו"א ליענ"ץ ס' שי"ב. עם מקדשי שביעי, בקצת נוסחאות מוקדם לו „ישמחו במלכותך שומרי שבת וקוראי ענג" אך זהו מנהג ספרדים וע"פ ס' רב עמרם, ולא במנהגנו. והשביעי רצית בו, כן גורס אבודרהם וכן נכון, ובסדורים ובשביעי ובכר הרגיש בעל ווי"ל בכפל שמוש יחס הבי"ת והוא השמיט תבת בו, אבל הלשון כמו שהכנתיה היא הנכונה. וקדשתו, בכי"י וקדשת אותו. חמדת. כל ל' חֶמְדָּה הדל"ת דגושה. חמדת ימים אותו קראת, קראת וזמנת את השבת להיות הנחמד מכל הימים, ופירוש קראת מענין קראתי בשם (שמות ל"א, ב') כי אחד קראתיו (ישעיה נ"א, ב') בל"א בעסטיממען ערנעננען.

רְצֵה יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם. וְהָשֵׁב אֶת־הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ. וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן, וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ.

בר"ח וחה"מ אומרים יעלה ויבוא.   אַן ראש חדש אונד חה"מ זאגט מאַן יעלה ויבא.

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. יַעֲלֶה וְיָבֹא וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר זִכְרוֹנֵנוּ וּפִקְדוֹנֵנוּ וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ. וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן־דָּוִד עַבְדֶּךָ. וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ. וְזִכְרוֹן כָּל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ. לִפְלֵיטָה וּלְטוֹבָה וּלְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים וּלְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם

לר"ח רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ | לפסח חַג הַמַּצּוֹת | לסכות חַג הַסֻּכּוֹת

הַזֶּה. זָכְרֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה, וּפָקְדֵנוּ בוֹ לִבְרָכָה, וְהוֹשִׁיעֵנוּ בוֹ לְחַיִּים. וּבִדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים חוּס וְחָנֵּנוּ וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ. כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ. כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה:

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד. צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר. נוֹדֶה לְּךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ עַל־חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ

מודים דרבנן.

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי כָל־בָּשָׂר יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עַל שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ כֵּן תְּחַיֵּנוּ וּתְקַיְּמֵנוּ וְתֶאֱסוֹף גָּלֻיּוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ לִשְׁמוֹר חֻקֶּיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ וּלְעָבְדְּךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם עַל שֶׁאֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ. בָּרוּךְ אֵל הַהוֹדָאוֹת:

וְעַל־נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל־נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל־יוֹם עִמָּנוּ וְעַל־נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל־עֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם. הַטּוֹב כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא־תַמּוּ חֲסָדֶיךָ מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ:

בחנוכה מוסיפים על הנסים.   אַן חנוכה ווירד היער על הנסים חיינגעשאַלטעט.

עַל הַנִּסִּים וְעַל הַפֻּרְקָן וְעַל הַגְּבוּרוֹת וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַמִּלְחָמוֹת שֶׁעָשִׂיתָ לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה

בִּימֵי מַתִּתְיָהוּ בֶּן־יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל חַשְׁמוֹנַי וּבָנָיו. כְּשֶׁעָמְדָה מַלְכוּת יָוָן הָרְשָׁעָה עַל־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לְהַשְׁכִּיחָם תּוֹרָתֶךָ וּלְהַעֲבִירָם מֵחֻקֵּי רְצוֹנֶךָ: וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים עָמַדְתָּ לָהֶם בְּעֵת צָרָתָם. רַבְתָּ אֶת־רִיבָם דַּנְתָּ אֶת־דִּינָם נָקַמְתָּ אֶת־נִקְמָתָם מָסַרְתָּ גִבּוֹרִים בְּיַד חַלָּשִׁים וְרַבִּים בְּיַד מְעַטִּים וּטְמֵאִים בְּיַד טְהוֹרִים וּרְשָׁעִים בְּיַד צַדִּיקִים וְזֵדִים בְּיַד עוֹסְקֵי תוֹרָתֶךָ. וּלְךָ עָשִׂיתָ שֵׁם גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ

בְּעוֹלָמֶךָ וּלְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל עָשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה וּפֻרְקָן כְּהַיּוֹם הַזֶּה: וְאַחַר כֵּן בָּאוּ בָנֶיךָ לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וּפִנּוּ אֶת־הֵיכָלֶךָ וְטִהֲרוּ אֶת־מִקְדָּשֶׁךָ וְהִדְלִיקוּ נֵרוֹת בְּחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ וְקָבְעוּ שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה אֵלּוּ לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל:

וְעַל־כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד:

בשבת שובה אומרים: וּכְתוֹב לְחַיִּים טוֹבִים כָּל־בְּנֵי בְרִיתֶךָ:

וְכֹל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶּלָה וִיהַלְלוּ אֶת־שִׁמְךָ בֶּאֱמֶת הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה. בָּא״יְיָ הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת:

לש״ץ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. בָּרְכֵנוּ בַבְּרָכָה הַמְשֻׁלֶּשֶׁת בַּתּוֹרָה הַכְּתוּבָה עַל־יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ הָאֲמוּרָה מִפִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו כֹּהֲנִים עַם קְדוֹשֶׁךָ כָּאָמוּר. יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

שִׂים שָׁלוֹם. טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ. בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פָּנֶיךָ. כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד וּצְדָקָה וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם. וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם:

בש״ת בְּסֵפֶר חַיִּים בְּרָכָה וְשָׁלוֹם וּפַרְנָסָה טוֹבָה נִזָּכֵר וְנִכָּתֵב לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, עוֹשֵׂה הַשָּׁלוֹם:

אֱלֹהַי. נְצוֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וּשְׂפָתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה, וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדּוֹם וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה: פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי. וְכָל הַחוֹשְׁבִים עָלַי רָעָה. מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחֲשַׁבְתָּם. עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ. לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי־פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגֹאֲלִי: עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ: וְשָׁם נַעֲבָדְךָ בְּיִרְאָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת: וְעָרְבָה לַייָ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָםִ כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת:

הש״ץ חוזר התפלה בקול ואומר קדושת נקדש וגומר התפלה ואומר אחריה קדיש תתקבל; אכן בראש חדש וחנוכה וחול המועד אומרים תיכף הלל אחר גמר חזרת התפלה קודם קדיש.

קודם פתיחת הארון אומרים בפולין ובקצת קהלות אשכנז:

אֵין־כָּמוֹךָ בָאֱלֹהִים אֲדֹנָי, וְאֵין כְּמַעֲשֶׂיךָ: מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל־עֹלָמִים וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל־דּוֹר וָדֹר: יְיָ מֶלֶךְ, יְיָ מָלָךְ, יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן, יְיָ יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

אַב הָרַחֲמִים הֵיטִיבָה בִרְצוֹנְךָ אֶת־צִיּוֹן תִּבְנֶה חוֹמוֹת יְרוּשָׁלָיִם:
כִּי בְךָ לְבַד בָּטָחְנוּ מֶלֶךְ אֵל רָם וְנִשָּׂא אֲדוֹן עוֹלָמִים:

פותחים ארון הקודש ומוציאים ס"ת ואומרים:
בײ'ם אויסהעבען דער ס"ת אויז דעם ארון הקודש ווירד פאָלגענדעס געבעטעט:

וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָאָרֹן וַיֹּאמֶר משֶׁה, קוּמָה יְיָ וְיָפֻצוּ אֹיְבֶיךָ וְיָנֻסוּ מְשַׂנְאֶיךָ מִפָּנֶיךָ: כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וּדְבַר־יְיָ מִירוּשָׁלָיִם:
בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתוֹ:

יש אומרים עוד בריך שמה וכו'.

בְּרִיךְ שְׁמֵהּ דְּמָרֵא עָלְמָא בְּרִיךְ כִּתְרָךְ וְאַתְרָךְ· יְהֵא רְעוּתָךְ עִם עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל לְעָלַם· וּפֻרְקַן יְמִינָךְ אַחֲזֵי לְעַמָּךְ בְּבֵית מַקְדְּשָׁךְ וּלְאַמְטוּיֵי לָנָא מִטּוּב נְהוֹרָךְ וּלְקַבֵּל צְלוֹתָנָא בְּרַחֲמִין· יְהֵא רַעֲוָא קֳדָמָךְ דְּתוֹרִיךְ לָן חַיִּין בְּטִיבוּתָא· וְלֶהֱוֵא אֲנָא פְּקִידָא בְּגוֹ צַדִּיקַיָּא לְמִרְחַם עָלַי וּלְמִנְטַר יָתִי וְיַת כָּל־דִּי לִי וְדִי לְעַמָּךְ יִשְׂרָאֵל· אַנְתְּ הוּא זָן לְכֹלָּא וּמְפַרְנֵס לְכֹלָּא· אַנְתְּ הוּא שַׁלִּיט עַל־כֹּלָּא· אַנְתְּ הוּא דְּשַׁלִּיט עַל־מַלְכַיָּא וּמַלְכוּתָא דִּי־לָךְ הִיא· אֲנָא עַבְדָּא דְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא דְּסָגִדְנָא קַמֵּהּ וּמִקַּמָּא דִּיקַר אוֹרַיְתֵהּ בְּכָל־עִדָּן וְעִדָּן· לָא עַל אֱנָשׁ רָחִצְנָא· וְלָא עַל־בַּר־אֱלָהִין סָמִכְנָא· אֶלָּא בֶּאֱלָהָא דִשְׁמַיָּא· דְּהוּא אֱלָהָא קְשׁוֹט· וְאוֹרַיְתֵהּ קְשׁוֹט· וּנְבִיאוֹהִי קְשׁוֹט· וּמַסְגֵּא לְמֶעְבַּד טַבְוָן וּקְשׁוֹט· בֵּהּ אֲנָא רָחִיץ· וְלִשְׁמֵהּ קַדִּישָׁא יַקִּירָא אֲנָא אֵמַר תֻּשְׁבְּחָן· יְהֵא רַעֲוָא קֳדָמָךְ דְּתִפְתַּח לִבִּי בְּאוֹרַיְתָא וְתַשְׁלִים מִשְׁאֲלִין דְּלִבִּי· וְלִבָּא דְכָל־עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל· לְטָב וּלְחַיִּין וְלִשְׁלָם:

אין כמוך, מקור אמירת פסוקים הללו היא במס' סופרים פרק י"ד הלכה ח'. אין כמוך, תהלים פ"ו, ח'. מלכותך קמ"ה, י"ג. ה' מלך, מבואר בדף 68. ה' עז לעמו, שם כ"ט, י"א. היטיבה, שם נ"א, כ'. וכתב בשבלי הלקט אנא מצאתי ר' אברהם הרופא ז"ל הנהיג לומר בכל שבת וי"ט כשמוציאין ב' ס"ת לקרות בהן פסוקים של שבחות אין כמוך באלהים וכו' והיה הדבר נראה טורח הצבור עכ"ל וכן ברוב קהלות אשכנז אין נוהגים לאמרו, רק בשמחת תורה מאריכים בפסוקים של שבח קודם הוצאת ס"ת.

בריך שמה הועתק לסדורים החדשים מתוך הזוהר פ' ויקהל עמוד שס"ט שאמר כה בלשון אמר ר' שמעון כד מפקין ספר תורה בצבורא למקרי ביה מתפתחי תרעי דשמיא דרחמין. ומעוררין את האהבה לעילא ואבעי ליה לבר נש לימא הכי, בריך שמיה דמרא עלמא בריך וכו' עד ולחיין ולשלם. וראה למעלה דף 122.

תפלה לומר בשלש רגלים בשעת הוצאת ס"ת: אַן שלש רגלים ווירד ביי'ם אויזהעבען דער ס"ת פאָלגענדעס געבעטעט:

יְהֹוָה יְהֹוָה אֵל רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וֶאֱמֶת:
נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים נֹשֵׂא עָוֹן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה וְנַקֵּה: ג"פ.

רִבּוֹן הָעוֹלָם מַלֵּא מִשְׁאֲלוֹת לִבִּי לְטוֹבָה וְהָפֵק רְצוֹנִי וְתֵן שְׁאֵלָתִי לִי עַבְדְּךָ פ' בֶּן פלונית אֲמָתֶךָ וְזַכֵּנִי (וְאֶת־אִשְׁתִּי וּבָנַי וּבְנוֹתַי) לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם. וּמַלְּטֵנִי מִיֵּצֶר הָרָע. וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ. וְזַכֵּנוּ כְּדֵי שֶׁתִּשְׁרֶה שְׁכִינָתְךָ עָלֵינוּ. וְהוֹפַע עָלֵינוּ רוּחַ חָכְמָה וּבִינָה וְיִתְקַיֵּם בָּנוּ מִקְרָא שֶׁכָּתוּב וְנָחָה עָלָיו רוּחַ יְיָ רוּחַ חָכְמָה וּבִינָה רוּחַ עֵצָה וּגְבוּרָה רוּחַ דַּעַת וְיִרְאַת יְיָ: וְכֵן יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁאֶזְכֶּה לַעֲשׂוֹת מַעֲשִׂים טוֹבִים בְּעֵינֶיךָ וְלָלֶכֶת בְּדַרְכֵי יְשָׁרִים לְפָנֶיךָ. וְקַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ כְּדֵי שֶׁנִּזְכֶּה לְחַיִּים טוֹבִים וַאֲרוּכִים לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. וְתִשְׁמְרֵנוּ מִמַּעֲשִׂים רָעִים וּמִשָּׁעוֹת רָעוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת לָבֹא לָעוֹלָם. וְהַבּוֹטֵחַ בַּיְיָ חֶסֶד יְסוֹבְבֶנּוּ. אָמֵן:

יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי־פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגֹאֲלִי:

וַאֲנִי תְפִלָּתִי־לְךָ יְיָ עֵת רָצוֹן אֱלֹהִים בְּרָב־חַסְדֶּךָ עֲנֵנִי בֶּאֱמֶת יִשְׁעֶךָ: ג"פ.

תפלה לומר בר"ה ויו"כ בשעת הוצאת ס"ת: אַן ר"ה אונד יו"כ ווירד פאָלגענדעס געבעטעט:

יְהֹוָה יְהֹוָה אֵל רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וֶאֱמֶת:
נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים נֹשֵׂא עָוֹן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה וְנַקֵּה: ג"פ

רִבּוֹן הָעוֹלָם מַלֵּא מִשְׁאֲלוֹתֵינוּ לְטוֹבָה וְהָפֵק רְצוֹנֵנוּ וְתֶן־לָנוּ שְׁאֵלָתֵנוּ וּמְחֹל עַל־כָּל־עֲוֹנוֹתֵינוּ וְעַל־כָּל־עֲוֹנוֹת אַנְשֵׁי בָתֵּינוּ מְחִילָה בְּחֶסֶד מְחִילָה בְּרַחֲמִים וְטַהֲרֵנוּ מֵחֲטָאֵינוּ וּמֵעֲוֹנוֹתֵינוּ וּמִפְּשָׁעֵינוּ. וְזָכְרֵנוּ בְּזִכְרוֹן טוֹב לְפָנֶיךָ וּפָקְדֵנוּ בִּפְקֻדַּת יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים וְזָכְרֵנוּ לְחַיִּים אֲרוּכִים וְטוֹבִים וּלְשָׁלוֹם וּפַרְנָסָה וְכַלְכָּלָה וְתֶן־לָנוּ לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבֶגֶד לִלְבֹּשׁ וְעֹשֶׁר וְכָבוֹד וְאֹרֶךְ יָמִים לַהֲגוֹת בְּתוֹרָתֶךָ וּלְקַיֵּם מִצְוֹתֶיהָ וְשֵׂכֶל וּבִינָה לְהָבִין וּלְהַשְׂכִּיל עִמְקֵי סוֹדוֹתֶיהָ. וּשְׁלַח רְפוּאָה לְכָל־מַכְאוֹבֵינוּ וּתְבָרֵךְ אֶת־כָּל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ וְתִגְזוֹר עָלֵינוּ גְּזֵרוֹת טוֹבוֹת יְשׁוּעוֹת וְנֶחָמוֹת וּתְבַטֵּל מֵעָלֵינוּ כָּל־גְּזֵרוֹת קָשׁוֹת. וְתַטֶּה לֵב הַמַּלְכוּת וְיוֹעֲצֶיהָ וְשָׂרֶיהָ עָלֵינוּ לְטוֹבָה. אָמֵן וְכֵן יְהִי רָצוֹן:

יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי־פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגֹאֲלִי:

וַאֲנִי תְפִלָּתִי־לְךָ יְיָ עֵת רָצוֹן אֱלֹהִים בְּרָב־חַסְדֶּךָ עֲנֵנִי בֶּאֱמֶת יִשְׁעֶךָ: ג"פ.

הפותח ס"ת נוטלו ביד ימין והש"ץ מקבלו בב' ידיו ומחזירו לימין ועומד לפני ההיכל ואומר בקול רם גדלו, ובפולין וקצת קהלות אשכנז אומר הש"ץ שמע ישראל ואחריו הקהל:

[הש"ץ אומר בקול רם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד:

אֶחָד אֱלֹהֵינוּ גָּדוֹל אֲדוֹנֵינוּ קָדוֹשׁ (בר"ה ויו"כ וְנוֹרָא) שְׁמוֹ:]

הש"ץ לוקח ס"ת ואומר. דער חזן עמפפאַנגט דיא ס"ת מיט בײדען אַרמען אונד רופט לויט:

גַּדְּלוּ לַייָ אִתִּי. וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו:

והקהל עונה: דיא געמיינדע אַנטוואָרטעט:

לְךָ יְיָ הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת וְהַנֵּצַח וְהַהוֹד כִּי־כֹל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל לְרֹאשׁ: רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לַהֲדֹם רַגְלָיו קָדוֹשׁ הוּא: רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לְהַר קָדְשׁוֹ כִּי קָדוֹשׁ יְיָ אֱלֹהֵינוּ:

ה' ה' שלש עשרה מדות ורבון העולם לי"ט ור"ה ויו"כ אינם בשום סדור כ"י ולא בדפוסים ישנים אבל הם נעתקות אל הסדורים החדשים מס' שערי ציון שער ג'. שמע ישראל וכו' אחד אלהינו וכו' זה מקורו במס' סופרים פרק י"ד הלכה ח', ט', וי"ג. ואמר שם כי ג' הפסוקים אחד, גדול, קדוש, כנגד ג' אבות וג' קדושות.

והולך הש"ץ ופונה דרך ימינו ועולה עם הס"ת לבימה שקורין שם, וכדרך הליכתו אומרים:

עַל הַכֹּל יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא: שְׁמוֹ שֶׁל־מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: בָּעוֹלָמוֹת שֶׁבָּרָא הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא: כִּרְצוֹנוֹ וְכִרְצוֹן יְרֵאָיו וְכִרְצוֹן כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל: צוּר הָעוֹלָמִים אֲדוֹן כָּל־הַבְּרִיּוֹת אֱלוֹהַּ כָּל־הַנְּפָשׁוֹת: הַיּוֹשֵׁב בְּמֶרְחֲבֵי מָרוֹם הַשּׁוֹכֵן בִּשְׁמֵי שְׁמֵי קֶדֶם: קְדֻשָּׁתוֹ עַל־הַחַיּוֹת וּקְדֻשָּׁתוֹ עַל־כִּסֵּא הַכָּבוֹד: וּבְכֵן יִתְקַדַּשׁ שִׁמְךָ בָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְעֵינֵי כָּל־חָי: וְנֹאמַר לְפָנָיו שִׁיר חָדָשׁ כַּכָּתוּב: שִׁירוּ לֵאלֹהִים זַמְּרוּ שְׁמוֹ סֹלּוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת בְּיָהּ שְׁמוֹ וְעִלְזוּ לְפָנָיו: וְנִרְאֵהוּ עַיִן בְּעַיִן בְּשׁוּבוֹ אֶל־נָוֵהוּ כַּכָּתוּב: כִּי עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ בְּשׁוּב יְיָ צִיּוֹן: וְנֶאֱמַר וְנִגְלָה כְּבוֹד יְיָ וְרָאוּ כָל־בָּשָׂר יַחְדָּו כִּי פִּי יְיָ דִּבֵּר:

אַב הָרַחֲמִים הוּא יְרַחֵם עַם עֲמוּסִים וְיִזְכּוֹר בְּרִית אֵיתָנִים וְיַצִּיל נַפְשׁוֹתֵינוּ מִן־הַשָּׁעוֹת הָרָעוֹת וְיִגְעַר בְּיֵצֶר הָרַע מִן הַנְּשׂוּאִים וְיָחֹן אוֹתָנוּ לִפְלֵיטַת עוֹלָמִים וִימַלֵּא מִשְׁאֲלוֹתֵינוּ בְּמִדָּה טוֹבָה יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים:

כשהגיע הש"ץ על הבימה מניח הס"ת על השולחן ופותח ואומר:

וְיַעֲזוֹר וְיָגֵן וְיוֹשִׁיעַ לְכָל הַחוֹסִים בּוֹ וְנֹאמַר אָמֵן: הַכֹּל הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ וּתְנוּ כָבוֹד לַתּוֹרָה: כֹּהֵן קְרַב יַעֲמֹד (ר"פ ב"פ הכהן). בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתוֹ: תּוֹרַת יְיָ תְּמִימָה מְשִׁיבַת נָפֶשׁ עֵדוּת יְיָ נֶאֱמָנָה מַחְכִּימַת פֶּתִי: פִּקּוּדֵי יְיָ יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי־לֵב מִצְוַת יְיָ בָּרָה מְאִירַת עֵינָיִם: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם: הָאֵל תָּמִים דַּרְכּוֹ אִמְרַת יְיָ צְרוּפָה. מָגֵן הוּא לְכֹל הַחוֹסִים בּוֹ:

קהל וחזן וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּיְיָ אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם:

על הכל, נזכר במס' סופרים פרק י"ד הלכה י"ב. וע"פ נוסחתו שם אומרים אותו הספרדים, ונוסחתנו מורחבת היא. ומה שאין אומרים על הכל גם כשחל כתב הלבוש לפי שהוא קל"ד שהוא משום טורח הצבור שלא לבטלן ממלאכתן. בעולמות כן בכל הספרים, ובעל וי"ל חשב להגיה בעולמים כל' המקרא. אמנם למדנו מן העיון בדברי רז"ל כי הבדילו בין עולמים ובין עולמות, ואמרו עולמים אם הכוונה בו כמו במקרא על הנצחיות ועל קדימת הזמנים בל"א עוויגקייט, פֿאָרצייט, וכן אמרו צדיק חי העולמים (ב"ר פ' א') שלום חי העולמים (ב"ר פ' ס"ו) רבון העולמים (ב"ר פ' ל"ט) ובתפלה אדון עולמים, לפליטת עולמים, לעד ולעולמי עולמים. אבל אם הכוונה להם העולם הנברא בל"א וועלט, אז השתמשו רק בבנוי הנקבה עולמות, כמו ש"י עולמות (סוף עוקצין) בורא עולמות ומחריב עולמות (פרקי ר"א פ' י"ג. וב"ר פ' ג'. ופ' ט') שבע עולמות ברא (פר"א פ' י"ח) שלא תבראו עולמות אחרים (ב"ר פ' י"ט) שהן שני עולמות העה"ז והעה"ב (תנחומא בראשית). וע"כ גם פה בעולמות בבנוי הנקבה טעמו עולמות הבריאה. ולמטה בא צור העולמים שהוא עפ"י ישעיה כ"ו, ד'. ופירשו ראב"ע ורד"ק חוזק הזמנים כולם. כרצונו, יש מפרשים אותו דבוק עם אחרון הקודם, בעולם שברא כרצונו וכרצון יראיו, ועל דרך מאמר חז"ל ב"ר פ' א' ומדרש רות ע"ב ע"ב שנמלך הקב"ה בנשמותיהן של צדיקים וברא את עולמו, אבל קשה אז ל' וכרצון כל בית ישראל, וע"כ העקר כי כרצונו וכו' מוסב למעלה לעל הכל יתגדל, ר"ל יתגדל שמו של הקב"ה כרצונו וכרצון יראיו, שהכל חפצים בכבוד שמו וגם הוא רוצה בשבח שישבחוהו יראיו, וראה למעלה דף 129. על החיות של המרכבה. לפניו, לפני אלהינו. שירו, תהלים ס"ח, ה'. אל נוהו, אל בה"מ. כי עין, ישעיה נ"ב, ח'. ונגלה, שם מ', ה'. והנה בסדורינו סוף על הכל בפסוק זה. אמנם בכ"י כתוב עוד אחריו בלי הפסק ריוח פנוי „תגלה ותראה מלכותו עלינו במהרה ויחון פליטתנו ופליטת עמו ישראל לחן ולחסד ולרחמים ולרצון ואמרו אמן". ואח"כ כתוב אב הרחמים וכו' וכן הוא בסדור רפ"ה ובמחזור שאלוניק.

ויעזור, דבוק הוא עם הקודם, ורק המאמר הוא אב הרחמים וסופו ונאמר אמן, וכן הוא בכ"י וכן נדפס בסדור רפ"ה ובמחזור דפוס שאלוניק בלי הפסק קודם ויעזור, וכן יוצא מלשון הרוקח שכתב הוא ירחם ויזכור ויציל ויגער ויחון וימלא ויעזור ויגן ויושיע ט' לשונות שיצילנו מן ט' גליות.

וקורין לתורה ז׳ גברי ואם רצה להוסיף מוסיף והמפטיר אינו ממנין, ואחר שברך השביעי ברכה אחרונה אומר הש"ץ חצי קדיש ונותן מי שברך לשביעי ואח"כ קורא למפטיר לפחות ג׳ פסוקים מן סוף הפרשה.

אם לא נמצא מי שיודע להפטיר אלא אחד מאותן השבעה שעלו כבר וכבר אמר הש"ץ קדיש אחר קה"ת, זה שרוצה להפטיר אפילו הוא אותו שעלה השביעי צריך לחזור ולקרות ויברך על הקריאה תחלה וסוף, אבל אם עדיין לא אמר הש"ץ קדיש יפטיר מי שעלה לשביעי אם יודע ולא יאמר קדיש עד אחר ההפטרה.

אם טעה הש"ץ וסיים הפרשה עם הששי ואמר קדיש, אין צריך לקרות עוד אחר אלא יקרא עם המפטיר מעט שקרא עם הששי, ויחשב המפטיר למנין הקרואים.

בשבת שיש ב׳ סדרות מחוברות נוהגין לקרות לרביעי מסוף סדרה ראשונה לתחלת סדרה השניה, ומפטירין בהפטרה של סדרה השניה שסיימו, חוץ מן אחרי וקדושים שמפטירין בשל אחרי.

בשבת שהוא ערב ר"ח מפטירין מחר חדש, חוץ מן עניה סוערה של פ׳ ראה שאינה נדחת, אבל בק"ק פפ"ד גם היא נדחת.

כשמוציאין ב׳ ס"ת קורין לעולם ז׳ גברי בסדר השבוע ולאחר שברך השביעי ברכה אחרונה מניחין ס"ת ב׳ אצל הראשון ואומר ח"ק על שניהם, ומגביהין וגוללין ס"ת א׳ ופותחין ס"ת ב׳ ונותנין מי שברך לשביעי וקורין למפטיר בס"ת שני.

בשבת ור"ח קורין למפטיר בס"ת ב׳ וביום השבת ומפטירין השמים כסאי, חוץ מן ר"ח אב בשבת שנוהגין במדינות אלו להפטיר שמעו. ולעולם אין מזכירין ר"ח בברכת הפטרה.

בפרשת שקלים קורין למפטיר בס"ת ב׳ מתחלת פ׳ כי תשא עד סוף פסקא, ובפרשת זכור קורין זכור את אשר עשה שבסוף פ׳ כי תצא, ובפרשת פרה קורין מתחלת פ׳ זאת חקת התורה עד סוף פסקא, ובפרשת החדש קורין בסדר בא מן ויאמר יי אל משה ואל אהרן עד סוף פסקא.

כשמוציאין ג׳ ס"ת כגון בשבת חנוכה שהוא ר"ח קורין בראשון ו׳ בסדר השבוע, ומגביהין וגוללין ס"ת א׳ ופותחין ס"ת ב׳ ונותנין מי שברך לששי וקורין לשביעי בשל ר"ח, ומניחין ס"ת א׳ אצל השני וס"ת ג׳ אצל המקרא ופורסין המעיל על כולם ואומרין ח"ק על שלשתן ולוקחין ס"ת א׳ למקומו, ומגביהין וגוללין ס"ת ב׳, ופותחין ס"ת ג׳ ונותנים מי שברך לשביעי וקורין למפטיר בסדר חנוכה ומפטירין רני ושמחי. וכן הדין אם פגע ר"ח באחד מן ד׳ פרשיות לעולם קורין בשלישי בסדר הפרשה ומפטירין בשל פרשה.

העולה לתורה יעלה בדרך קצרה ממקומו, ואם שתי הדרכים שוות יעלה בימין, ובשעת הלוכו יאמר בלחש משכני אחריך נרוצה הביאני המלך חדריו נגילה ונשמחה בך, וכשבא לבימה יפתח הס"ת לראות הפסוק שצריך להתחיל בו וינשק אותו ע"י ציצית ויאמר בלחש ישקני מנשיקות פיהו כי טובים דודיך מיין, ויאחז הס"ת בשתי ידיו ויאמר בלחש עץ חיים היא למחזיקים בה, ויהפוך פניו לצד ויברך בקול:

פאר ׳ ברכה איבער דיא ס"ת: בָּרְכוּ אֶת־יְיָ הַמְבֹרָךְ:

והעם עונים בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד: וחוזר המברך בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר־בָּנוּ מִכָּל־הָעַמִּים, וְנָתַן־לָנוּ אֶת־תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וכשמתחיל הקורא לקרות בתורה יסיר ידו השמאלית מהס"ת ותשאר יד ימינו לבדה אוחזת בס"ת כל זמן הקריאה, וגם הוא יקרא בלחש עם הקורא מלה במלה. וגם אזני כל העם יהיו אל ס"ת לשמוע הקריאה מפי הקורא ולכוין בה בכל יכלתם באימה וביראה. ולאחר הקריאה ינשק בציצית בפסוק שסיים וגולל את ס"ת ומברך.

נאך ׳ ברכה בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר נָתַן לָנוּ תּוֹרַת אֱמֶת, וְחַיֵּי עוֹלָם נָטַע בְּתוֹכֵנוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה: ואחר שאמר אליו החזן מי שברך יירד בדרך אחרת מזה שעלה.

ברכת הגומל.

ארבעה צריכין להודות, מי שהיה חולה ונתרפא, ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא, ומי שהיה יורד בים ועלה ממנו, ומי שהולך במדבר כשיגיע לישוב; ואחר ברכה אחרונה על קריאתו בתורה יאמר עוד ברכה זו:

ווער פֿאָן איינער קראַנקהייט גענעזען, איינע זעע־ אָדער וויסטענרייזע געמאַכט אָדער זאָנסט איינער לעבענס־געפֿאַהר ענטגאַנגען, שפרעכע נאך דער נאך־ברכה איבער דיא ס"ת נאך פֿאָלגענדע ברכה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַגּוֹמֵל לְחַיָּבִים טוֹבוֹת, שֶׁגְּמָלַנִי כָּל־טוֹב:

והקהל עונים מִי שֶׁגְּמָלְךָ כָּל־טוֹב הוּא יִגְמָלְךָ כָּל־טוֹב סֶלָה:

מי שבנו הגיע להיות בר מצוה דהיינו שהוא בן י"ג שנה ויום אחד
אומר ברכה זו בשעה שקורין לבנו לס"ת או בשעה שמתפלל בנו בצבור:

בָּרוּךְ שֶׁפְּטָרַנִי מֵעָנְשׁוֹ שֶׁלָּזֶה:

קרא ש"ץ וטעה אפילו בדקדוק אות אחת מחזירין אותו, ודוקא בשנוי שמשתנה הענין ע"י זה. אם קרא לאחד רק ב' פסוקים והוא כבר ברך ברכה אחרונה, צריך לחזור ולקרות לו והוא יברך ברכה לפניה ולאחריה, ויקרא שני הפסוקים שקרא תחלה ועוד פסוק אחד עמהם. ואם לא ברך עדיין ברכה אחרונה כי אם גלל הס"ת, אין צריך לברך שנית ברכה לפניה, רק יקרא לו עוד פסוק אחד ויברך ברכה אחרונה. ואם נמצא טעות בס"ת, אם כבר קראו בו ג' פסוקים ואפשר להפסיק, פוסקים שם ומברך ברכה אחרונה ומשלימים מנין הקרואים בס"ת האחר שמוציאים, ואם נמצא טעות בס"ת ואין שם ס"ת אחר ישלים את כל הקרואים בס"ת זו, וכל זה דווקא שנמצא טעות גמורה אבל משום חסרות ויתרות כיודי"ן ווי"ן וכדומה שאין הענין והלשון משתנה, אין להוציא אחרת, ואם נשתנה הלשון אע"פ שאין הענין משתנה כגון כשב וכבש וכן רחבה במקום רחבו וכיוצא בזה הרי זה טעות גמורה וצריך להוציא ס"ת אחר. ואם נמצא טעות בשביעי יגמור כל הסדרה ואחר קראוהו לשביעי יאמר ג"כ המפטיר. אותיות ותבות שנמחקו קצת אם עוד רשומן נכר עד שתינוק דלא חכים ולא טיפש יכול לקרותן אין צריך להוציא ס"ת אחר ואפילו לכתחלה מותר, וכן אם נדבק אות באות ולא נשתנה צורת האות, א"צ להוציא ס"ת אחר.

אלה הם חיובים לקרותם לתורה, החתן בחור (ולא אלמן) בשבת שקודם חתונתו, וכל חתן ביום חתונתו, והחתן בחור בשבת שאחר חתונתו אם היתה החתונה מיום ד' ואילך, והנער בר מצוה, ובעל היולדת בשבת שתשוב ללכת לבהכ"נ, ואבי הילד הנמול, והסנדק, והמוהל, והיאהרצייט (והאבל בשבת שאחר השבעה). נער בר מצוה באותו שבת אם יש לו עירכות הוא קודם לכל החיובים חוץ מהחתן בשבת שלפני חתונתו שהוא כמו כן קודם לשאר החיובים. מי שאשתו יולדת הולכת לבהכ"נ הוא קודם לחתן בשבת שאחר חתונתו. הסנדק דוחה לאבי ילד הנמול, ואבי הילד דוחה למוהל. אם יש עוד מוהל של ילד אחר, יפילו גורל ביניהם. בעל של יולדת בת קודם לאבי הילד הנמול. והיאהרצייט הוא אחרון לכל החיובים חוץ מן אבי ילד הנמול שהוא אחרון ליאהרצייט. ויש עוד מנהגים אחרים, כהלא נהרא ופשטיה.

אחר שהשלימו הקריאה בס"ת מגביהים וגוללים אותו. כשמגביהים הס"ת מניעים נגד הכתב של ס"ת ואומרים:

ביי'ם אויפהעבען דער ספר תורה ווירד פאלגענדעס געזאגט:

וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל־פִּי יְיָ בְּיַד־מֹשֶׁה: עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר: דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם וְכָל־נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם: אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד: יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

לאחר שגמרו בגלילת ס"ת מפטירין בנביאים מענין הפרשה, וקודם קריאת ההפטרה יברך המפטיר ברכה זו:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

ברוך שפטרני, בב"ר פ' ס"ג אמר ר' אלעזר צריך אדם להטפל בבנו עד י"ג שנה, מכאן ואילך צריך שיאמר ברוך שפטרני מעונשו של זה עכ"ל, וראה ש"ע א"ח ס' רכ"ה סעיף ב'. שֶׁפְּטָרַנִי מגזרת כי לא פטר יהוידע הכהן את המחלקות (דה"ב כ"ג, ח') ל' פריקת החובה „ענטלעדיגען" וכן לאשי אבות ללוים בלשכות פטורים (דה"א ט', ל"ג) וחז"ל השתמשו הרבה בלשון זו כגון יכול אני לפטור את כל העולם מן הדין (סוכה מ"ה ע"ב) פטור מק"ש, פטורים מן התפלה (ברכות י"ז ע"ב). ובעל התשבי נקד שֶׁפִּטְּרַנִי בפיעל וטעם כי זהו ל' שלוח חפשי הוא „פריי לאסען", ועיין גטין ס"ה ע"ב. מֵעָנְשׁוֹ העי"ן בקמץ חטוף במשקל חֹדֶשׁ חָדְשׁוֹ עֹשֶׁר עָשְׁרוֹ. שֶׁלָּזֶה בן העקר.

ברוך א"י אמ"ה אשר בחר, ברכות אלה קודם קריאת ההפטרה ואחריה נזכרו במס' סופרים פ' י"ג, הלכה ט' ואילך. והם עם ב' הברכות על קריאת התורה שבע ברכות כנגד ז' הקרואים לתורה בשבת וכמו שסיים שם במס' סופרים וראה תוספות פסחים ק"ד ע"ב. ואבודרהם כתב שתקנו להפטרה תחלה וסוף חמש ברכות לרמוז על חמשה חומשי תורה. בנביאים טובים, שהם טובים לישראל, שמתפללים על ישראל ומוכיחים אותם ומדריכים אותם בדרך הטוב. ורצה בדבריהם, שקולים דבריהם כדברי תורה שנ' ללכת בתורותיו אשר נתן לפנינו ביד עבדיו הנביאים (דניאל ט', י').

לסיום ההפטרה יברך המפטיר ברכות אחרונות הללו.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל־הָעוֹלָמִים צַדִּיק בְּכָל־הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם שֶׁכָּל־דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא־יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן (וְרַחֲמָן) אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל־דְּבָרָיו:

רַחֵם עַל־צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ. עַל־כִּסְאוֹ לֹא־יֵשֶׁב זָר וְלֹא־יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת־כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ שֶׁלֹּא־יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

צור כל העולמים עי' ישעיה כ"ו, ד'. האל הנאמן דברים ז', ט'. שכל דבריו, בסדורי הספרדים „כי כל דבריו", וכן הוא במס' סופרים. נאמן אתה הוא, אין זו ברכה בפני עצמה (וע"כ אין לענות אמן אחר אמת וצדק) אבל מחובר הוא עם הקודם והכל ברכה אחת אשר סיפה בא"י האל הנאמן בכל דבריו. והפסק הנעשה בסדורים בין וצדק לנאמן אתה איננו לסיום ברכה, אלא בעבור המנהג שהיה לפנים בישראל שכשהגיע המפטיר בברכתו לאמת וצדק מיד היו עומדים העם והיו עונים לאמר „נאמן אתה ה' אלהינו ונאמנים דבריך נאמן חי וקים שמך וזכרך תמיד ימלוך עלינו לעולם ועד", ואח"כ היה חוזר המפטיר לענינו ואומר נאמן אתה הוא וכו', כן הוא במס' סופרים פרק י"ג. והגאון יעב"ץ מתמיה ומתמרמר על אשר לא נעשה עוד כמנהג היפה הזה וכתב בסדורו דף שס"ח וז"ל ולא ידעתי מה טעם הקלו בו ובטלוהו, ועל כל פטפוטי דברים חדשים אשר לא שערום אבותינו קדמונינו ז"ל מוסרים נפשם, ומה שתקנו חז"ל עמודי אמונתנו גודרי פרצותינו ומחזיקי בדקי בית תפלתנו אנו משליכים אחרי גוינו עם היותם מנהגים יפים ומשובחים ואין בהם טורח ומשא לאמרם כמו שהוא בפיוטים הארוכים שמפלפלים ומהגים בהם כל שוגים וכו' עכ"ל. ונאמנים דבריך, כמו שכתוב נאמנים כל פקודיו (תהלים קי"א, ז'). לא ישוב ריקם. עי' ישעיה נ"ה, י"א. נאמן ורחמן אתה, בסדורי הספרדים גם בסדור רס"ג איננה מלת ורחמן וכן במס' סופרים איננה. ולעלובת, מל' הנעלבין ואינן עולבין (שבת פ"ח ע"ב) ל' בשת ובזיון וראה במוסף הרא"ב לשרשי רד"ק ערך עלב. והספרדים גורסים ולעגומת וכן הוא ברמב"ם ובס' רב עמרם, אבל גירסתנו היא במס' סופרים. תושיע במהרה בימינו, זו היא הנוסחא הנכונה והקדומה ע"פ מס' סופרים. בבניה, בישראל, שהם בני ציון (ישעיה ס"ו, ח'). ותחימה זו נמצא ג"כ בברכות נשואין; ובנוסחא אחרת מצאתי „מנחם ציון בבניה", ורב עמרם והרמב"ם חותמים בונה ירושלים. במהרה יבוא, המשיח בן דוד. נשבעת לו, לדוד, ועי' תהלים קל"ב, י"א. שלא יכבה נרו, בכ"י אחד שלא תִכְבֶּה נרו. מגן דוד, בפסחים קי"ז ע"ב אמר רבה בר שילא דצלותא מצמיח קרן ישועה, דאפטרתא מגן דוד, ועשיתי לך שם גדול כשם הגדולים (דה"א י"ז, ח') תני רב יוסף זהו שאומרים מגן דוד עכ"ל ובמדרש תהלים מזמור י"ח אמר דוד לפני הקב"ה מפני מה אומרים בתפלה מגן אברהם ולא מגן דוד, אמר לו בחנתיו בעשרה נסיונות, אמר לפניו בחנני ה' ונסני, כיון שנסה אותו בבת שבע ולא עמד בו מיד התפלל דוד שיאמרו מגן דוד בברכת ההפטרה, כי בשם קדשך נשבעת לו שלא יכבה נרו לעולם ועד בא"י מגן דוד, הה"ד ותתן לי מגן ישעך עכ"ל ויש לדעת כי רב עמרם והרמב"ם גורסים כן באמת במקום שמחנו ה' וכו' את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח וקרנו תרום בישועתך בא"י מגן דוד. ובמדרש שמואל פ' כ"ו נמצא, ועשיתי לך שם וכו' מכאן קבעו חכמים אלהי דוד ובונה ירושלם כנגד אלהי אברהם יצחק ויעקב, ובשבת אע"פ שאין העובר לפני התבה מזכירו, המפטיר בנביא מזכירו אלהי דוד מצמיח ישועה לעמו ישראל עכ"ל וראה למעלה בפירוש ולירושלים ואת כסא (דף 96. 97).

בכל שבתות השנה גם בשבת חה"מ פסח אומרים זה.

עַל־הַתּוֹרָה וְעַל־הָעֲבוֹדָה וְעַל־הַנְּבִיאִים וְעַל־יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת· עַל־הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ· יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָל־חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

בשלש רגלים גם בשבת חה"מ סוכות אומרים זה.

עַל־הַתּוֹרָה וְעַל־הָעֲבוֹדָה וְעַל־הַנְּבִיאִים וְעַל־יוֹם השבת הזה ועל יום לפסח חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה | לשבועות חַג הַשָּׁבֻעוֹת הַזֶּה | לסוכות חַג הַסֻּכּוֹת הַזֶּה | לש"ע וש"ת הַשְּׁמִינִי חַג הָעֲצֶרֶת הַזֶּה | שֶׁנָּתַתָּ לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לקדשה ולמנוחה לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת· עַל־הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ· יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָל־חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ השבת יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים:

בר"ה אומרים זה.

עַל־הַתּוֹרָה וְעַל־הָעֲבוֹדָה וְעַל־הַנְּבִיאִים וְעַל־יוֹם השבת הזה ויום הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לקדשה ולמנוחה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת· עַל־הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ· יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָל־חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד· וּדְבָרְךָ אֱמֶת וְקַיָּם לָעַד· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מֶלֶךְ עַל־כָּל־הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ השבת וְיִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַזִּכָּרוֹן:

בי"כ אומרים זה.

עַל־הַתּוֹרָה וְעַל־הָעֲבוֹדָה וְעַל־הַנְּבִיאִים וְעַל־יוֹם השבת הזה ויום הַכִּפֻּרִים הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לקדשה ולמנוחה לִמְחִילָה וְלִסְלִיחָה וּלְכַפָּרָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת· עַל־הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ· יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָל־חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד· וּדְבָרְךָ אֱמֶת וְקַיָּם לָעַד· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מֶלֶךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ לַעֲוֹנוֹתֵינוּ וְלַעֲוֹנוֹת עַמּוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל וּמַעֲבִיר אַשְׁמוֹתֵינוּ בְּכָל־שָׁנָה וְשָׁנָה מֶלֶךְ עַל־כָּל־הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ השבת וְיִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַכִּפֻּרִים:

על התורה וכו' כת' רב עמרם יש במקום נוסחא זו נוסחא מיוחדת וזה"ל „הנח לנו כי אתה אבינו, ותמלוך עלינו מהרה כי אתה מלכנו בא"י מקדש השבת". על הכל וכו', מצאו ג"כ בנכסע"ז.

מלך מוחל וכו' כתב מהרי"ל בשם מהרא"ק אין חותמים מלך מוחל וכו' כי מה ענינה של מחילה אצל ש"ת? וכן כתוב במנהגי רא"ש גם בלבוש ובמג"א ועט"ז לא"ח סי' תרכ"א, אבל בק"ק פפ"ד ובסביבות קהלות נוהגים לסיים מלך מוחל וכו' והסכים עמהם הגאון יעב"ץ.

בשבת לאחר שהפטירו אומרים יקום פרקן, וביו"ט כשחל בחול אין אומרים אותו.
נאָך דער הפטרה זאָגט מאַן פאָלגענדעס:

יְקוּם פֻּרְקָן מִן־שְׁמַיָּא חִנָּא וְחִסְדָּא וְרַחֲמֵי וְחַיֵּי אֲרִיכֵי וּמְזוֹנֵי רְוִיחֵי וְסִיַּעְתָּא דִי־שְׁמַיָּא וּבַרְיוּת גּוּפָא וּנְהוֹרָא מַעַלְיָא· זַרְעָא חַיָּא וְקַיָּמָא זַרְעָא דִּי לָא־יִפְסֻק וְדִי לָא־יִבְטֻל מִפִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא· לְמָרָנָן וְרַבָּנָן חֲבוּרָתָא קַדִּישָׁתָא דִּי בְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וְדִי בְבָבֶל· לְרֵישֵׁי כַלֵּי וּלְרֵישֵׁי גַלְוָתָא וּלְרֵישֵׁי מְתִיבָתָא וּלְדַיָּנֵי דִי־בָבָא· לְכָל־תַּלְמִידֵיהוֹן וּלְכָל־תַּלְמִידֵי תַלְמִידֵיהוֹן וּלְכָל־מָן דִּי עָסְקִין בְּאוֹרַיְתָא· מַלְכָּא דִי־עָלְמָא יְבָרֵךְ יָתְהוֹן יַפִּישׁ חַיֵּיהוֹן וְיַסְגֵּא יוֹמֵיהוֹן וְיִתֵּן אַרְכָה לִשְׁנֵיהוֹן· וְיִתְפָּרְקוּן וְיִשְׁתֵּיזְבוּן מִן כָּל־עָקָא וּמִן כָּל־מַרְעִין בִּישִׁין מָרַן דִּי בִשְׁמַיָּא יְהֵא בְסַעְדְּהוֹן כָּל־זְמַן וְעִדָּן· וְנֵאמַר אָמֵן:

יקום פרקן, ברכה היא שנתיסדה בבבל לברך בה את ראשי גליות וראשי ישיבות והרבנים וכל לומדי תורה, ונתקנה בלשון ארמי כדי שיבינו הכל אף הטף והנשים מה הם אומרים. וכתב הרוקח בס' כ"ג יקום פרקן תקנו בשבת ולא ביו"ט. והנה הספרדים אינם אומרים אותה, ורק חלק ממנו שנתלוהו בתוך ברכה שלהם על הקהל. — פֻּרְקָן כן נקודו בסדור רפ"ז וכן העקר כמבואר למעלה דף 100. חנא וחסדא וכו' בא גם בנוסח על ישראל לקדיש דרבנן. וְסִיַּעְתָּא סמ"ך פתוחה ויו"ד דגושה ופתוחה והעי"ן בשבא נח ותי"ו דגושה, כך נקוד בסדורי רפ"ה ורפ"ז וס"י ובכ"י, כי הוא ל' עזר וישועה בארמית ובטעם זה לא בא כי אם במשקל הכבד ר"ל ביו"ד דגושה הן בשמות הן בפעלים (כמו בתרגום זכריה א', ט"ו. תהלים ל"ג, כ'. ל"ז, מ') וכן נמצא גם לרז"ל כל סיוע שהוא ל' עזר ושעל נכתב בב' יודי"ן להורות בזה על הדגש כדרכם כמו מסייע לה מסייעין לו ודוגמת מחייב מעיין מטייל שכתבום כולן בב' יודי"ן לרמז על הדגש. והנה סִיַּעְתָּא הוא שם דבר במשקל יַבַּבְתָּא (ת"א למדבר ל"א, ו') וכן נמצא נקודו בתרגום תהלים מ"ו, ב' במ"ג משנת רפ"ו רק ששם הסמך בחירק ואין הבדל משמעות בזה כי אז הוא במשקל אִרְכְּתָא· אכן מה שנקד בעל וי"כ סִיַּעְתָּא היו"ד נחה והעי"ן בשבא נע טעה מאד והרס את התבה משמעתה כי סִיָּא ביו"ד נחה על החירק הוא ל' חברה ואגודה כמו בתרגום יהושע ט', ב'. וש"ב ב', כ"ה. וכן גם בת"א בראשית כ"ו, כ"ו וְסִיַּעַת מרחמוהי טעמו ואגודת אוהביו. ובב"ר פ' ל"ד סִיָּעָה של בני אדם, ובברכות י"ז ע"ב סִיַּעְתֵּנוּ כְּסִיעָתוֹ של דוד, ובשבת י"ג, ע"ב חנניה בן חזקיה וְסִיעָתוֹ· ובגטר' ב"ב דף ט"ו ופסחים קי"ז חזקיה וסיעתו, ובסנהדרין כ"ו שבנא וסיעתו, וכולם ל' חברה ואגודה. ובריות וכו' ובריאות הגוף ומאור טוב. ונהורא מעליא, לא נמצא בכ"י אחד. יִפְסֻק יִבְטֻל· בשורק כן נקוד העתיד של בנין קל בארמית כמו יִסְגֻּד (דניאל ג', ו') נִסְגֻּד (ג', י"ח) תִּרְשֻׁם (ו', ט') נִכְתֻּב (עזרא ה', י') ולעולם חסר וי"ו; ויש שגם כן נפתח כמו תִשְׁלַט (דניאל ב', ל"ט) יִשְׁלַט, יִלְבַּשׁ (ה', ז'), אבל בחולם לא נמצא. מפתגמי אוריתא, מדברי התורה. ודי בבבל, בימי תקון הבקשה רוב היהודים היו יושבים בארץ בבל וסביבותיה וראש גליות היה ממונה עליהם ואליו היו שומעים; אך בימינו שישראל מפוזרים הם בכל גלילות האדמה הראוי להוסיף בנוסחא ולומר די בבבל וְדִי בְּכָל אַרְעָת גָּלְוָתָנָא· לרישי כלי, לראשי הדרשנים. כַּלֵּי דרשנים, כמו אנא מרישי כלי דרפרס הוה (חולין מ"ט) רב נחמן בר יצחק ריש כלה הוה (ב"ב דף כ"ב), והדרשה בעצמה נקראת כַּלָּה בל' תלמוד כמו האי דוחקא דהוה בכלה (ברכות ו' ע"א) אגרא דכלה דוחקא (שם ו' ע"ב) וראה יוחסין דף קכ"ד ע"ב גם בערוך ערך הדר וערך כל. אך בכ"י אינו גורס לרישי כלי ושם כך הנוסחא „לרישי מתיבתא ולרישי גָּלֵי ולדיני די בבא". מתיבתא, הישיבות. די בבא, שבשער. יַפִּישׁ כב"ל והוא הפעיל משרש פוש שטעמו פרה בעברית, פרו ורבו תרגומו פושו וסגו, ובדפוסים נקוד יַפִּישׁ וטעות כי הוא נקוד של שרשי פא"י בו"ן, אבל בעי"י וי"ו ההפעיל של ארמית בשב"א תחת אות אית"ן ודוגמת יְקִים (דניאל ב' מ"ד) תְּקִים (ו', ט'). אַרְכָה כף רפויה וה"א בסוף, כן הוא בדניאל ד', כ"ד בס"מ. וְיִשְׁתֵּיזְבוּן וינצלו, והוא עתיד של בנין אשתפעל בארמי שהוא הפעול מן בנין הפועל שפעל (שֵׁיזִב דניאל ו', כ"ח) והשרש יזב. וראה בבאור אבת להשתעבד דף 43. עקא, צרה. מרעין בישין, חליים רעים. מרן, אדוננו, וראה למעלה דף 153. בסעדהון, בעזרתם. ועדן, גם הוא ל' זמן ועת בארמי, וכן כל ל' עת מתורגם עִדָּן ופה הטעם כמו בכל עת ובכל שעה. וְנֵאמַר אמן, בא בנקוד ל' עברי כי בארמי היה נקודו וְנֵימַר כו"ן בכרי, וראה בבאור ואמרו אמן שבקדיש (דף 129).

המתפלל ביחידות אין אומר יקום פרקן זה ולא מי שברך.
ווער לו הויזע בעטעט זאָגט דיעזעז יקום פרקן ניכט.

יְקוּם פֻּרְקָן מִן־שְׁמַיָּא חִנָּא וְחִסְדָּא וְרַחֲמֵי וְחַיֵּי אֲרִיכֵי וּמְזוֹנֵי רְוִיחֵי וְסִיַּעְתָּא דִי־שְׁמַיָּא וּבַרְיוּת גּוּפָא וּנְהוֹרָא מַעַלְיָא. זַרְעָא חַיָּא וְקַיָּמָא זַרְעָא דִּי לָא־יִפְסֻק וְדִי לָא־יִבְטֻל מִפִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא. לְכָל־קְהָלָא קַדִּישָׁא הָדֵין רַבְרְבַיָּא עִם זְעֵירַיָּא טַפְלָא וּנְשַׁיָּא. מַלְכָּא דִי־עָלְמָא יְבָרֵךְ יָתְכוֹן יַפִּישׁ חַיֵּיכוֹן וְיַשְׂגֵּא יוֹמֵיכוֹן וְיִתֵּן אַרְכָה לִשְׁנֵיכוֹן. וְתִתְפָּרְקוּן וְתִשְׁתֵּיזְבוּן מִן כָּל־עָקָא וּמִן כָּל־מַרְעִין בִּישִׁין. מָרָן דִּי בִשְׁמַיָּא יְהֵא בְסַעְדְּכוֹן כָּל־זְמַן וְעִדָּן. וְנֹאמַר אָמֵן:

בהרבה קהלות נוהגים להזכיר נשמות המתים בשבת, אבל אין מזכירין בשיש חתונה או מילה ולא בשבת שמברכין החדש ולא בר"ח ולא בחנוכה ולא בניסן פורים, וכלל הוא בכל שבת שאומרים יוצר ואופן אין מזכירין חוץ משבת תשובה שמזכירין.

ואח"כ מברך החזן מי שברך לקהל ולשררה.

מִי שֶׁבֵּרַךְ אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, הוּא יְבָרֵךְ אֶת־כָּל־הַקָּהָל הַקָּדוֹשׁ הַזֶּה עִם כָּל־קְהִלּוֹת הַקֹּדֶשׁ. הֵם וּנְשֵׁיהֶם וּבְנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם וְכָל אֲשֶׁר לָהֶם. וּמִי שֶׁמְּיַחֲדִים בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת לִתְפִלָּה. וּמִי שֶׁבָּאִים בְּתוֹכָם לְהִתְפַּלֵּל. וּמִי שֶׁנּוֹתְנִים נֵר לַמָּאוֹר וְיַיִן לְקִדּוּשׁ וּלְהַבְדָּלָה וּפַת לָאוֹרְחִים וּצְדָקָה לָעֲנִיִּים [בשבת שלפני תענית ב' וה' וב' מוסיף וְכָל־מִי שֶׁיִּתְעַנֶּה שֵׁנִי וַחֲמִישִׁי וְשֵׁנִי]. וְכָל־מִי שֶׁעוֹסְקִים בְּצָרְכֵי צִבּוּר בֶּאֱמוּנָה. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יְשַׁלֵּם שְׂכָרָם וְיָסִיר מֵהֶם כָּל־מַחֲלָה וְיִרְפָּא לְכָל־גּוּפָם וְיִסְלַח לְכָל־עֲוֹנָם וְיִשְׁלַח בְּרָכָה וְהַצְלָחָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם עִם כָּל־יִשְׂרָאֵל אֲחֵיהֶם. וְנֹאמַר אָמֵן:

יקום פרקן זו היא ברכה לתושבי העיר ובעקר נוסחתה דומה לשקודמת לה רק שהיא בל' נוכח אשר נראה מזה שנתקנה רק לחזן שיברך בה את קהלו. הַדֵּי מבואר למעלה דף 153. ררבריא וכו' הגדולים עם הקטנים טף ונשים.

מי שברך אבותינו, זו היא ברכה לקהל העיר עם כל קהלות ישראל נמצאה גם בסדורי ב"י. וכתב הכל בו, בשבת שחרית נהגו לומר אחר ההפטרה מי שברך לקהל, ויש מקומות שמברכין המלך ואח"כ הקהל (וכן הוא מנהג ספרד) והכל לפי המנהג עכ"ל, ובתניא כתב וז"ל מנהגנו לאחר קריאת ההפטרה להזכיר נשמות של המתים ולברך העוסקים בצרכי צבור, מצאתי בשם הרב ר' בנימן בר אברהם הרופא, לפי שהשבת הוא יום מנוחה דוגמת לעתיד לבוא והוא יום שגם המתים נוחים בו ואינן נידונין, ראוי להזכירם למנוחה ולברכה ולהתפלל עליהן, וכן מנהגנו לברך כל העוסקים בתורה ובצרכי צבור ובצדקה ובגמילות חסדים ואחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין את לבו לשמים עכ"ל. כְּנֵסִיּוֹת הוא הרבוי מן כל כְּנֵסִיָּה שהיא לשם שמים (אבות פרק ד') ומשקל תלמודי הוא, וכן לְקִדּוּשׁ ולהבדלה והצלחה. צִבּוּר משקל זה מצאנו בש"ב י', ח'. אבל לא בהוראתו אשר לו בתלמוד, כי בו ישתמשו בחבה על קבוץ וחברת עם, מערחיין, כמו העוסקים עם הצבור (אבות פרק ב') בצבור בגדולה ושליח צבור בקטנה (ערובין כ"ב ע"ב) אחד יחיד אחד צבור (ר"ה דף ל"ה) ובמשנה ברכות דף ל' אומר במקומו חבר עיר.

ברכה לשררה.

הַנּוֹתֵן תְּשׁוּעָה לַמְּלָכִים וּמֶמְשָׁלָה לַנְּסִיכִים· מַלְכוּתוֹ מַלְכוּת כָּל־עוֹלָמִים· הַפּוֹצֶה אֶת־דָּוִד עַבְדּוֹ מֵחֶרֶב רָעָה· הַנּוֹתֵן בַּיָּם דֶּרֶךְ וּבְמַיִם עַזִּים נְתִיבָה· הוּא יְבָרֵךְ וְיִשְׁמוֹר וְיִנְצוֹר וְיַעֲזוֹר וִירוֹמֵם וִיגַדֵּל וִינַשֵּׂא לְמַעְלָה אֶת אֲדוֹנֵנוּ פלוני יָרוּם הוֹדוֹ: מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים בְּרַחֲמָיו יְחַיֵּהוּ וְיִשְׁמְרֵהוּ וּמִכָּל־צָרָה וְיָגוֹן וָנֶזֶק יַצִּילֵהוּ· וְיַדְבֵּר עַמִּים תַּחַת רַגְלָיו וְיַפִּיל שׂוֹנְאָיו לְפָנָיו וּבְכָל אֲשֶׁר־יִפְנֶה יַצְלִיחַ· מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים בְּרַחֲמָיו יִתֵּן בְּלִבּוֹ וּבְלֵב כָּל־יוֹעֲצָיו וְשָׂרָיו רַחֲמָנוּת לַעֲשׂוֹת טוֹבָה עִמָּנוּ וְעִם כָּל־יִשְׂרָאֵל· בְּיָמָיו וּבְיָמֵינוּ תִּוָּשַׁע יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁכֹּן לָבֶטַח וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל· וְכֵן יְהִי רָצוֹן· וְנֹאמַר אָמֵן:

ואומרים אשרי וכו׳. אבל בשבת שלפני ר״ח מברכים בתחלה את ר״ח ואומרים יהי רצון וכו׳ מי שעשה וכו׳, ימצא בדף הסמוך, ואח״כ אומרים אשרי.

אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סֶּלָה:

אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁיְיָ אֱלֹהָיו:

תְּהִלָּה לְדָוִד· אֲרוֹמִמְךָ אֱלוֹהַי הַמֶּלֶךְ וַאֲבָרְכָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד: בְּכָל־יוֹם אֲבָרְכֶךָּ וַאֲהַלְלָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד: גָּדוֹל יְהוָה וּמְהֻלָּל מְאֹד וְלִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֵקֶר: דּוֹר לְדוֹר יְשַׁבַּח מַעֲשֶׂיךָ וּגְבוּרֹתֶיךָ יַגִּידוּ: הֲדַר כְּבוֹד הוֹדֶךָ וְדִבְרֵי נִפְלְאוֹתֶיךָ אָשִׂיחָה: וֶעֱזוּז נוֹרְאוֹתֶיךָ יֹאמֵרוּ וּגְדוּלָּתְךָ אֲסַפְּרֶנָּה: זֵכֶר רַב־טוּבְךָ יַבִּיעוּ וְצִדְקָתְךָ יְרַנֵּנוּ: חַנּוּן וְרַחוּם יְהוָה אֶרֶךְ אַפַּיִם וּגְדָל־חָסֶד: טוֹב־יְהוָה לַכֹּל וְרַחֲמָיו עַל־כָּל־מַעֲשָׂיו: יוֹדוּךָ יְהוָה כָּל־מַעֲשֶׂיךָ וַחֲסִידֶיךָ יְבָרְכוּכָה: כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ יֹאמֵרוּ וּגְבוּרָתְךָ יְדַבֵּרוּ: לְהוֹדִיעַ לִבְנֵי הָאָדָם גְּבוּרֹתָיו וּכְבוֹד הֲדַר מַלְכוּתוֹ: מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל־עֹלָמִים וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל־דּוֹר וָדֹר: סוֹמֵךְ יְהוָה לְכָל־הַנֹּפְלִים וְזוֹקֵף לְכָל־הַכְּפוּפִים: עֵינֵי כֹל אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּ וְאַתָּה נוֹתֵן לָהֶם אֶת־אָכְלָם בְּעִתּוֹ: פּוֹתֵחַ אֶת־יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל־חַי רָצוֹן: צַדִּיק יְהוָה

· הנותן תשועה, ברכה זו על שלום המלכות נמצא גם בסדורי הספרדים והם אומרים אותה גם בליל י״כ אחר כל נדרי, ומבואר למעלה שבכר הכל בו מזכיר המנהג לברך את המלך אחר קריאת התורה. וכא לשון אבודרהם, אחר שמסיימין בקריאת התורה נהגו לברך את המלך ולהתפלל להשם שיעזרהו ויאמצהו על אויביו, שכן כתוב ודרשו את שלום העיר אשר הגליתי אתכם שמה והתפללו בעדה אל ה׳ כי בשלומה יהיה לכם שלום (ירמיה כ״ט, ז׳) ושלום העיר הוא שיתפללו להשם שיכניע המלך את אויביו, ואמרינן בפרק קמא דע״ז (דף ג׳ ע״ב) אמר רב יהודה אמר שמואל, מאי דכתיב ותעשה אדם כדגי הים כרמש לא מושל בו (חבקוק א׳ י״ד) מה דגים שבים כל הגדול מחברו בולע את חברו, אף בני אדם אלמלא מוראה של מלכות איש את רעהו חיים בלעו, והיינו דתנן רבי חנינא סגן הכהנים אומר הוי מתפלל בשלומה של מלכות וכו׳ (אבות פרק ג׳) עכ״ל וכאס גם במחזור עיניים חלק אמרי בינה פ׳ כ״ה. הנותן תשועה ל׳ תהלים קמ״ד, י׳. לנסיכים, מל׳ נסיכי סיחון (יהושע י״ג, כ״א) ל׳ שר ונגיד. מלכותו, ל׳ תהלים קמ״ה, י״ג. הפוצה שם קמ״ד, י׳. הנותן בים, ישעיה מ״ג, ט״ז. וידבר יכהיג מל׳ תהלים י״ח, מ״ח. רחמנות מושל תלמודי הוא ובעברית רחמים. תושע יהודה, ירמיה י״ג, ו׳. ובא, ישעיה נ״ט כ׳.

בְּכָל־דְּרָכָיו וְחָסִיד בְּכָל־מַעֲשָׂיו: קָרוֹב יְהוָה לְכָל־קֹרְאָיו לְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָאֻהוּ בֶאֱמֶת: רְצוֹן־יְרֵאָיו יַעֲשֶׂה וְאֶת־שַׁוְעָתָם יִשְׁמַע וְיוֹשִׁיעֵם: שׁוֹמֵר יְהוָה אֶת־כָּל־אֹהֲבָיו. וְאֵת כָּל־הָרְשָׁעִים יַשְׁמִיד: תְּהִלַּת יְהוָה יְדַבֶּר פִּי וִיבָרֵךְ כָּל־בָּשָׂר שֵׁם קָדְשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

ואומרים יהללו וכו' ומחזירין ס"ת להיכל.

בשבת שלפני ר"ח מברכים ומכריזים את החדש הבא קודם שאומרים אשרי. ואז אין מזכירים נשמות ואין אומרים אב הרחמים חוץ מימי הספירה. וקודם שמברכים נוהגים לומר תפלה זו:

ווירד ר"ח פערקינדיגט, זאָ זאַגט מאַן צוערסט פאָלגענדעס: יהי רצון:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתְּחַדֵּשׁ עָלֵינוּ אֶת־הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה וְתִתֶּן־לָנוּ חַיִּים אֲרוּכִים חַיִּים שֶׁל־שָׁלוֹם חַיִּים שֶׁל־טוֹבָה חַיִּים שֶׁל־בְּרָכָה חַיִּים שֶׁל־פַּרְנָסָה חַיִּים שֶׁל־חִלּוּץ עֲצָמוֹת חַיִּים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם יִרְאַת חֵטְא חַיִּים שֶׁאֵין בָּהֶם בּוּשָׁה וּכְלִמָּה חַיִּים שֶׁל־עֹשֶׁר וְכָבוֹד חַיִּים שֶׁתְּהִי בָנוּ אַהֲבַת תּוֹרָה וְיִרְאַת שָׁמַיִם חַיִּים שֶׁיִּמָּלְאוּ מִשְׁאֲלוֹת לִבֵּנוּ לְטוֹבָה. אָמֵן סֶלָה:

ואומר הש"ץ מי שעשה וכו'.

חזן. מִי שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ וְגָאַל אוֹתָם מֵעַבְדוּת לְחֵרוּת. הוּא יִגְאַל אוֹתָנוּ בְּקָרוֹב וִיקַבֵּץ נִדָּחֵינוּ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ. חֲבֵרִים כָּל־יִשְׂרָאֵל. וְנֹאמַר אָמֵן:

הש"ץ לוקח ס"ת בידו ומכריז:

רֹאשׁ חֹדֶשׁ פלוני יִהְיֶה בְּיוֹם פלוני עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל לְטוֹבָה:

קו"ח יְחַדְּשֵׁהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָלֵינוּ וְעַל כָּל־עַמּוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל. לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם. לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה. לִישׁוּעָה וּלְנֶחָמָה. וְנֹאמַר אָמֵן: אשרי.

יהי רצון, היא תפלת רב בתר צלותיה (ברכות ט"ז ע"ב) ולקחוה האשכנזים לאמרה קודם ברכת החודש אע"פ הוסיפו בה ברישא הלשון „שתחדש עלינו את החדש הזה לטובה ולברכה" כדי לעשותה מכוונת לענין ר"ח. והספרדים לא כן מנהגם אלא הם אומרים יהי רצון מלפני אבינו וכו' אשר אומרים אותו האשכנזים לאחר קה"ת בשני ובחמישי וכמו שזכרתי למעלה דף 124. חלוץ עצמות, חוק עצמות של' ועצמותיך יחליץ (ישעיה נ"ח י"א). חיים שיש בהם יראת חטא, כן הגרסה בגמרא וכן העתיק של"ה דף רנ"ח וכל"ל, ובדפוסים יראת שמים ויראת חטא וטעות, כי יראת שמים יאמר עוד בסוף.

מי שעשה, תקנו תפלה זו במקום קדוש החדש, שהיו מלפנים הסנהדרין מקדשים אותו והיו אומרים ברכות ושבחות כיוצא ממס' סופרים פרק י"ט הלכה ט', י'. ולזכרון זה מכריזים כל חדש בשבת שלפניו (חוץ מן חדש תשרי) ואומרים תפלה מי שעשה ובסדורי הספרדים היא בנוסחא מורחבת. לששון ולשמחה, צריך עיון, כי בר"ח כן בהכרזתו כן בתפלת מוסף הנוסחא לששון ולשמחה, אבל בי"ט הנוסחא לשמחה ולששון, ולמה השנוי? והטעם ע"פ סנהדרין מ"ב ע"א ברש"י וז"ל ששים ושמחים כדכתיב ישיש כגבור עכ"ל א"כ נתלה במאורות השמים ל' ששון וע"כ בר"ח התלוי במאורות מקדימים ששון לשמחה, אבל בי"ט נאמר ושמחת בחגך וע"כ בי"ט שמחה קודמת לששון, כן פירש לי מורי ר' שמואל עלמאן י"ג.

מי שברך לקהל בי"ט של מתנת יד.

בח' של פסח וב' של שבועות ובשמיני עצרת אחר קריאת התורה קודם שאומרים אשרי מברך הש"ץ לכל אחד ואחד כמי שברך למתנת ידו, ואח"כ אומר לכל הקהל את מי שברך הזה:

מִי שֶׁבֵּרַךְ אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן דָּוִד וּשְׁלֹמֹה, הוּא יְבָרֵךְ אֶת־כָּל־הַקָּהָל הַקָּדוֹשׁ הַזֶּה עִם כָּל־קְהִלּוֹת הַקֹּדֶשׁ וְיוֹשְׁבִים וּסְבִיבוֹת שֶׁל־כָּל־עִיר וָעִיר, הֵם וּנְשֵׁיהֶם וּבְנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם וְכָל אֲשֶׁר לָהֶם, וְכָל־מִי שֶׁיִּתֵּן מִנְדְּבַת לִבּוֹ הֵן אִישׁ הֵן אִשָּׁה לְלוֹמְדֵי תוֹרָה וְלַעֲנִיֵּי יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ· בִּשְׂכַר זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יְזַכֵּהוּ לִרְאוֹת בְּבִנְיָנָהּ וְלִשְׂמוֹחַ בְּתִקּוּנָהּ, וְיִשְׁמְרֵהוּ וְיַצִּילֵהוּ מִכָּל־צָרָה וְצוּקָה וּמִכָּל־נֶגַע וּמַחֲלָה, וִיזַכֵּהוּ לִרְאוֹת בְּבִיאַת מְשִׁיחֵנוּ וּלְהָבִיא נִדְבָתוֹ לְבִנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב, וְיִשְׁלַח בְּרָכָה וְהַצְלָחָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדָיו עִם כָּל־יִשְׂרָאֵל אֶחָיו וְנֹאמַר אָמֵן: אשרי וכו'.

ברוב קהלות פולין אומרים בכל שבת אב הרחמים קודם שמחזירים הספר להיכל, חוץ מימים שאין אומרים בו צו"צ ולא בשבת חתונה ומילה, ולא כשמברכים החדש חוץ מימי הספירה, וכשמברכין חדש אב נוהגין בק"ק פראג לאמרו. וברוב קהלות אשכנז אין אומרים אותו כי אם בשבת שלפני שבועות ובשבת שלפני תשעה באב.

אין דען מייסטען קהלות אשכנז ווירד אַם שבת פאָר שבועות אונד פאָר ט' באב אב הרחמים געזאגט.

אַב הָרַחֲמִים שׁוֹכֵן מְרוֹמִים· בְּרַחֲמָיו הָעֲצוּמִים הוּא יִפְקוֹד בְּרַחֲמִים הַחֲסִידִים וְהַיְשָׁרִים וְהַתְּמִימִים קְהִלּוֹת הַקֹּדֶשׁ שֶׁמָּסְרוּ נַפְשָׁם עַל קְדֻשַּׁת הַשֵּׁם· הַנֶּאֱהָבִים וְהַנְּעִימִים בְּחַיֵּיהֶם וּבְמוֹתָם לֹא נִפְרָדוּ· מִנְּשָׁרִים קַלּוּ מֵאֲרָיוֹת גָּבֵרוּ· לַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנָם וְחֵפֶץ צוּרָם: יִזְכְּרֵם אֱלֹהֵינוּ לְטוֹבָה עִם־שְׁאָר צַדִּיקֵי עוֹלָם· וְיִנְקוֹם נִקְמַת דַּם עֲבָדָיו הַשָּׁפוּךְ: כַּכָּתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים· הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ כִּי דַם־עֲבָדָיו יִקּוֹם· וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ: וְעַל־יְדֵי עֲבָדֶיךָ הַנְּבִיאִים כָּתוּב לֵאמֹר· וְנִקֵּיתִי דָּמָם לֹא־נִקֵּיתִי· וַיְיָ שֹׁכֵן בְּצִיּוֹן: וּבְכִתְבֵי הַקֹּדֶשׁ נֶאֱמַר· לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה אֱלֹהֵיהֶם· יִוָּדַע בַּגּוֹיִם לְעֵינֵינוּ נִקְמַת דַּם־עֲבָדֶיךָ הַשָּׁפוּךְ: וְאוֹמֵר כִּי דֹרֵשׁ דָּמִים אוֹתָם זָכָר לֹא שָׁכַח צַעֲקַת עֲנָוִים: וְאוֹמֵר יָדִין בַּגּוֹיִם מָלֵא גְוִיּוֹת מָחַץ רֹאשׁ עַל־אֶרֶץ רַבָּה מִנַּחַל בַּדֶּרֶךְ יִשְׁתֶּה עַל־כֵּן יָרִים רֹאשׁ:

אב הרחמים אינו בסדורי הספרדים, ותוכן לשונו יורה עליו שנתקן בימים הרעים של גזרות תתנ"ו ותתק"ו. הנאהבים ל' ש"ב א', כ"ג. וינקום נקמת, בסדורים קדמונים „ויקום בימינו לעינינו נקמת" וכו' ונשמטו ב' תבות מפני דרכי השלום. הרנינו, דברים ל"ב, מ"ג. ונקיתי, סוף יואל. למה יאמרו, תהלים ע"ט, י'. כי דורש שם ט', י"ג. ידין, שם ק"י, ו'. וז'.

הש״ץ לוקח את ספר תורה להוליכו מן הבימה ולהכניסו בהיכל, ואומר:
דער חזן טרָאגט דיא ספר תורה נאָך דעם ארון הקודש צוריקק אונד זאָגט:

יְהַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְהוָה כִּי־נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ׃

והקהל עונים:
דיא געמיינדע אנטוואָרטעט:

הוֹדוֹ עַל־אֶרֶץ וְשָׁמָיִם׃ וַיָּרֶם קֶרֶן לְעַמּוֹ תְּהִלָּה לְכָל־
חֲסִידָיו לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַם קְרֹבוֹ הַלְלוּיָהּ׃

בעוד שמוליכים הס״ת למקומו אומרים מזמור זה:

לשבת.

מִזְמוֹר לְדָוִד׃ הָבוּ לַיהוָה בְּנֵי אֵלִים
הָבוּ לַיהוָה כָּבוֹד וָעֹז׃ הָבוּ לַיהוָה
כְּבוֹד שְׁמוֹ הִשְׁתַּחֲווּ לַיהוָה בְּהַדְרַת־
קֹדֶשׁ׃ קוֹל יְהוָה עַל־הַמָּיִם אֵל־הַכָּבוֹד
הִרְעִים יְהוָה עַל־מַיִם רַבִּים׃ קוֹל־
יְהוָה בַּכֹּחַ קוֹל יְהוָה בֶּהָדָר׃ קוֹל יְהוָה
שֹׁבֵר אֲרָזִים וַיְשַׁבֵּר יְהוָה אֶת־אַרְזֵי
הַלְּבָנוֹן׃ וַיַּרְקִידֵם כְּמוֹ־עֵגֶל לְבָנוֹן וְשִׂרְיוֹן
כְּמוֹ בֶן־רְאֵמִים׃ קוֹל־יְהוָה חֹצֵב לַהֲבוֹת
אֵשׁ׃ קוֹל יְהוָה יָחִיל מִדְבָּר יָחִיל
יְהוָה מִדְבַּר קָדֵשׁ׃ קוֹל יְהוָה יְחוֹלֵל
אַיָּלוֹת וַיֶּחֱשֹׂף יְעָרוֹת וּבְהֵיכָלוֹ כֻּלּוֹ אֹמֵר
כָּבוֹד׃ יְהוָה לַמַּבּוּל יָשָׁב וַיֵּשֶׁב יְהוָה
מֶלֶךְ לְעוֹלָם׃ יְהוָה עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְהוָה
יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם׃

ליום טוב בחול.

לְדָוִד מִזְמוֹר׃ לַיהוָה הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ
תֵּבֵל וְיֹשְׁבֵי בָהּ׃ כִּי הוּא עַל־יַמִּים
יְסָדָהּ וְעַל־נְהָרוֹת יְכוֹנְנֶהָ׃ מִי־יַעֲלֶה
בְהַר יְהוָה וּמִי־יָקוּם בִּמְקוֹם קָדְשׁוֹ׃
נְקִי כַפַּיִם וּבַר לֵבָב אֲשֶׁר לֹא־נָשָׂא
לַשָּׁוְא נַפְשִׁי וְלֹא נִשְׁבַּע לְמִרְמָה׃
יִשָּׂא בְרָכָה מֵאֵת יְהוָה וּצְדָקָה מֵאֱלֹהֵי
יִשְׁעוֹ׃ זֶה דּוֹר דֹּרְשָׁו מְבַקְשֵׁי פָנֶיךָ
יַעֲקֹב סֶלָה׃ שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם
וְהִנָּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבוֹא מֶלֶךְ
הַכָּבוֹד׃ מִי זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד׃ יְהוָה עִזּוּז
וְגִבּוֹר יְהוָה גִּבּוֹר מִלְחָמָה׃ שְׂאוּ שְׁעָרִים
רָאשֵׁיכֶם וּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבֹא מֶלֶךְ
הַכָּבוֹד׃ מִי הוּא זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד׃ יְהוָה
צְבָאוֹת הוּא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד סֶלָה׃

בהחזרת הספר לתוך ההיכל אומרים:
ביים הינייןהעבען דער ספר תורה אין דען ארון הקודש זאָגט מאַן:

וּבְנֻחֹה יֹאמַר שׁוּבָה יְהוָה רִבְבוֹת אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל׃ קוּמָה יְהוָה לִמְנוּחָתֶךָ
אַתָּה וַאֲרוֹן עֻזֶּךָ׃ כֹּהֲנֶיךָ יִלְבְּשׁוּ־צֶדֶק וַחֲסִידֶיךָ יְרַנֵּנוּ׃ בַּעֲבוּר דָּוִד עַבְדֶּךָ אַל־
תָּשֵׁב פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ׃ כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי אַל־תַּעֲזֹבוּ׃ עֵץ־חַיִּים
הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר׃ דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם וְכָל־נְתִיבוֹתֶיהָ
שָׁלוֹם׃ הֲשִׁיבֵנוּ יְהוָה אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם׃

תפלת מוסף לשבת·

כל יחיד חייב בתפלת מוסף בין יש צבור בעיר בין לא. זמן תפלת מוסף אחר תפלת שחרית ואין לאחרה יותר משבע ז' שעות, ובדי עבד אם התפלל אותה כל היום, יצא. עבר כל היום ולא התפלל מוסף אין לה תשלומין. מותר לטעום קצת קודם תפלת המוסף אבל סעודה אסורה אלא למאן דחלש לביה.

קודם שעומדים להתפלל מוסף בצבור אומר הש"ץ ח"ק.

וְעַתָּה יִגְדַּל־נָא כֹּחַ אֲדֹנָי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לֵאמֹר: זְכֹר רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה:

שיו יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא בְּעָלְמָא דִּי־בְרָא כִרְעוּתֵהּ· וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְּכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב· וְאִמְרוּ אָמֵן·

יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא·

יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדָּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלָּל שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא· בְּרִיךְ הוּא לְעֵלָּא מִן־כָּל־בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן:

בשבת של חה"מ מתפללים מוסף של י"ט תמצאהו לקמן בסדר המועדים.

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה·

בשבת שובה מוסיפים זכרנו. אַן שבת שובה ווירד זכרנו איינגעשאלטעט.

זָכְרֵנוּ לְחַיִּים מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים. וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים.

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם:

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ·

פֿאָן שבת בראשית ביז פסח זאגט מאן:

מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגָּשֶׁם:

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר· מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה·

בשבת שובה מוסיפים מי כמוך. אַן שבת שובה ווירד מי כמוך איינגעשאלטעט.

מִי כָמוֹךָ אַב הָרַחֲמִים זוֹכֵר יְצוּרָיו לְחַיִּים בְּרַחֲמִים.

וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל־יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה׃

קדושה לש"ץ בחזרת התפלה.

נַעֲרִיצְךָ וְנַקְדִּישְׁךָ כְּסוֹד שִׂיחַ שַׂרְפֵי קֹדֶשׁ הַמַּקְדִּישִׁים שִׁמְךָ בַּקֹּדֶשׁ׃ כַּכָּתוּב עַל־יַד נְבִיאֶךָ, וְקָרָא זֶה אֶל־זֶה וְאָמַר׃

קו"ח קָדוֹשׁ׃ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ׃

ח' כְּבוֹדוֹ מָלֵא עוֹלָם׃ מְשָׁרְתָיו שׁוֹאֲלִים זֶה לָזֶה אַיֵּה מְקוֹם כְּבוֹדוֹ׃ לְעֻמָּתָם בָּרוּךְ יֹאמֵרוּ׃

קו"ח בָּרוּךְ כְּבוֹד־יְיָ מִמְּקוֹמוֹ׃

ח' מִמְּקוֹמוֹ הוּא יִפֶן בְּרַחֲמִים וְיָחֹן עַם הַמְיַחֲדִים שְׁמוֹ עֶרֶב וָבֹקֶר בְּכָל־יוֹם תָּמִיד פַּעֲמַיִם בְּאַהֲבָה שְׁמַע אוֹמְרִים׃

קו"ח שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד׃

נעריצך, קדושת מוסף של שבת וי"ט נקראה בפי הפוסקים קדושה רבה, ר"ל קדושה גדולה, ובזוהר (פ' ויקהל דף כ"ב) שמה קדושה עלאה. ויש בתחלתה חלוף מנהג בין האשכנזים והספרדים, כי אלו מתחילים כתר יתנו לך וכו' והאשכנזים מתחילים נעריצך ונקדישך וכו' ודומה התחלה זו לקדושת שחרית של ספרדים רק שהם מקדימים נקדישך לנעריצך וכן גם נוסח הרמב"ם בתשובתו (עעם זקנים דף 75, וכראה מעשה רקח), אמנם במס' סופרים סוף פ' י"ז גורס נעריצך ונקדישך וראה למעלה דף 78. ויסוד כל הקדושה הזאת הוא בפרקי ר' אליעזר סוף פ' ד' שנים שרפים עומדים אחד מימינו של הקב"ה ואחד משמאלו של הקב"ה, ומעריצים ומקדישים את שמו הגדול זה עונה וזה קורא ואומרים קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלוא כל הארץ כבודו, והחיות עומדות אצל כבודו ואינן יודעות מקום כבודו עונות ואומרות בכל מקום שכבודו שם ברוך כבוד ה' ממקומו, וישראל גוי אחד בארץ שהם מיחדים שמו תמיד בכל יום עונים ואומרים שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, והוא משיב לעמו ישראל אני ה' אלהיכם המציל אתכם מכל צרה עכ"ל. ונמצאו בקדושה זו בתחלתה קודם הזכרת השם כ"א תבות כמו שיש בהאזינו כ"א תבות קודם השם, וכן פירש שם הרב חזקוני וז"ל כי שם ה' אקרא, בתרגום ירושלמי ווי להון לרשיעיא דמדכרין שמיה דקודשא ארום לית אפשר לחד מן מלאכי מרומא למדכר שמא מפרשא עד זמן דאינון אמרין ק' ק' ק' תלת זמנין, ומנהון יליף משה דלא הוה מדכר שמא מפרשא עד זמן דהוה מחנך פומיה בעשרין וחד מלין דאינון תמנין ומשה אתין, פירוש, מן האזינו עד הזכרת השם יש כ"א תבות מן פ"ה אותיות וכו' לפיכך תקנו חכמים עשרים ואחת תבות בקדושה שבכל יום קודם הזכרת השם וכו' ובקדושת יוצר שבת שמונים וחמש אותיות וזהו פרטן נקדישך ונעריצך וכו' וכן במוסף אין לנו להזכיר את השם קודם פ"ה אותיות וזהו סדר הקריאה ופרט הכתיבה כתר יתנו לך המוני מעלה עם עמך קבוצי מטה יחד קדשה לך ישלשו ככתוב וכו' עכ"ל והנה רוו"ה בסדורו שפה ברורה מתמיה על לשון זו של חזקוני כי אם נמנה נעריצך לא נמצא בו כי אם פ"ב אותיות, ורצה הוא ליישב ע"פ לשון חזקוני כ"י שגורס נקדישך ונעריצך כסוד שכל שיח וכו', ואני לא אכחד כי מצאתי גם אנכי בפירוש ישן על קדושה זו שכתב בו וז"ל בקדושה זו שוים ישראל למלאכי השרת כדכתיב כה שכל שיח שרפי קדש עכ"ל אך מה הכנה יש נגרסה כזאת? והאמת כי רוו"ה טעה בהבנת דברי חזקוני, והוא לא כיון כלל על נוסח קדושת מוסף של האשכנזים אלא דעתו היא על קדושת שחרית כמנהג ספרד „נקדישך ונעריצך כנעם שיח סוד שרפי קדש המשלשים לך קדשה וכן כתוב על יד נביאך וקרא" וכו' ובם ימלאו פ"ה אותיות על נכון, והעד שכוונתו כן הוא כי כתב ובקדושת יוצר שבת, והנה לאשכנזים אין נקדישך ונעריצך ליוצר, ועוד שמביא הוא למוסף הנוסח כתר יתנו וגם זו לספרדים, מוכח מכל זאת שדעת חזקוני על קדושת מנהג ספרדים הן ביוצר הן במוסף, ולא קשה דבר בדבריו. ונוסח קדושת מוסף של האשכנזים היא נעריצך ונקדישך כסוד שיח שרפי וכו'

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַקָּדוֹשׁ: (בשבת סוכה הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ.)

פ׳ אֶחָד הוּא אֱלֹהֵינוּ הוּא אָבִינוּ הוּא מַלְכֵּנוּ הוּא מוֹשִׁיעֵנוּ. וְהוּא יַשְׁמִיעֵנוּ בְּרַחֲמָיו שֵׁנִית לְעֵינֵי כָּל־חָי לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים.

ק׳ו׳פ׳ אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם:

בשבת שאומרים בו אופן אומרים בשבתו פיוט אלהיכם (תמצאהו אחר תפלת מוסף).

(בי״ט מוסיפים: אַדִּיר אַדִּירֵנוּ יְיָ אֲדֹנֵינוּ מָה־אַדִּיר שִׁמְךָ בְּכָל־הָאָרֶץ: וְהָיָה יְיָ לְמֶלֶךְ עַל־כָּל־הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד:)

פ׳ וּבְדִבְרֵי קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר.

ק׳ו׳פ׳ יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר. הַלְלוּיָהּ:

פ׳ לְדוֹר וָדוֹר נַגִּיד גָּדְלֶךָ וּלְנֵצַח נְצָחִים קְדֻשָּׁתְךָ נַקְדִּישׁ וְשִׁבְחֲךָ אֱלֹהֵינוּ מִפִּינוּ לֹא יָמוּשׁ לְעוֹלָם וָעֶד כִּי אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַקָּדוֹשׁ: (בשבת סוכה הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ.)

ואין בה תבת שכל, וכן הוא בכל הסדורים. בסוד, מל׳ אל נערץ בסוד קדושים (תהלים פ״ט, ח׳). שיח, ל׳ דבור. כבודו מלא עולם, פירושו, ממלא כל העולם, שהוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו. ממקומו הוא יפן, עיין תוספות ע״ז דף ג׳, ע״ב. פעמים באהבה שמע אומרים, הספרדים גורסים ,,אומרים פעמים באהבה,״ והוא יותר מסתבר. שמע ישראל, כתבו אבן ירחי גם הכל בו בשם בעל האשכול כי אמירת שמע בקדושת מוסף הוא לזכרון על גזרה שנגזרה על ישראל שלא לקרות שמע והצרכו לקרותו בהבלעה בקדושה, וכן כתב רב עמרם בשם שר שלום הגאון, ובעל התניא בס׳ ס״ט גם הרב ב״י בא״ח ס׳ תכ״ג מזכירים המעשה באורך וז״ל מצאתי בתשובת הגאונים (ועיין יוחסין דף קי״ז ע״ב) לפי שבימי רב ספרא גזר יוזגור (Jesdigird) מלך פרס שלא יקראו ק״ש, מה עשו החכמים שבאותו הדור, תקנו להבליעו בין הקדושות, ראש שמע ישראל וסופא אני ה׳ אלהיכם, ולמה תקנו לומר בהבלעה כך, כדי שלא תשתכח קריאת שמע מפי התינוקות, ובקשו רחמים מן השמים ובא תנין בחצי היום ובלע את יוזגור מלך פרס בבית משכבו, ובטלה הגזרה, אמרו החכמים שבאותו הדור לא נבטל שלא לאמרו בקדושה כלל, כדי שיתפרסם הנס לדורות, אלא נקבע אותה בתפלת המוספים ובתפלת נעילה שאין בה ק״ש כלל עכ״ל ואמר הטור בא״ח סמן רפ״ה גם אבן ירחי בהלכות שבת כתב רב שרירא גאון אין אומרים קדושה רבה ופעמים ביום טוב ובשבת אלא במוסף ולא בשחרית ומנחה, וביום הכפורים במוסף ובנעילה, אבל בחול ובתעניות ובר״ח ובחה״מ אין אומרים כלל, גם רב עמרם כתב כך בשם נטרונאי גאון. אחד הוא אלהינו, ואין אחד מלבדו. וכתב אבן ירחי, לולי היו מאריכין באחד ולא היו כופלין היה טוב מאד, דהאומר שמע שמע כאומר מודים מודים, ושמעתי כי רבינו אליה ז״ל היה חוזר ואומר ,,ה׳ אחד,״ ולמבין אין חשש בדבר כי אם כשכופל כל הפסוק עכ״ל ורא׳ מגן אברהם לא״ח ראש ס׳ רפ״ו. לעיני כל חי להיות וכו׳ בסדורי הספרדים הנוסחא לעיני כל חי לאמר הן גאלתי אתכם אחרית כראשית להיות וכו׳ ולה המליצה נכונה יותר בהבנה, ר״ל שיאמר לישראל גאלתי אתכם מגלותכם האחרונה כמו שבגלותם הראשונה אמר גאלתי אתכם (שמות ו׳, ו׳). להיות לכם לאלהים אני ה׳ אלהיכם ר״ל את כל זאת ישמיענו ה׳ שנית כאשר השמיע לישראל בגלות הראשונה (שמות ו׳, ז׳), ולכן אין להפסיק בו, ומה שגם בסוף פ׳ שלח לך כלו פסוק אחד הוא.

אדיר אדירנו, איננו בסדורי הספרדים, וכתב הרוקח שמעתי שאין אומרים אדיר אדירנו כי אם בר״ה ובי״כ בקדושה, אבל במגנצא אומרים אותו כל יום טוב בקול רם בכוונה בניגון יום טוב. ה׳ אדנינו, תהלים ח׳, ב׳. והיה ה׳ זכריה י״ד, ט׳.

אם שבת ראש חדש ווירד שטאטט תכנת שבת דאז נאכשטעהענדע אתה יצרת געבעטעט.
בשבת ראש חדש אומרים אתה יצרת הסדור למטה בעמוד.

תִּכַּנְתָּ שַׁבָּת רָצִיתָ קָרְבְּנוֹתֶיהָ· צִוִּיתָ פֵּרוּשֶׁיהָ עִם סִדּוּרֵי נְסָכֶיהָ· מְעַנְּגֶיהָ לְעוֹלָם כָּבוֹד יִנְחָלוּ· טוֹעֲמֶיהָ חַיִּים זָכוּ· וְגַם הָאוֹהֲבִים דְּבָרֶיהָ גְּדֻלָּה בָּחָרוּ· אָז מִסִּינַי נִצְטַוּוּ עָלֶיהָ· וַתְּצַוֵּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְהַקְרִיב בָּהּ קָרְבַּן מוּסַף שַׁבָּת כָּרָאוּי: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּעֲלֵנוּ בְשִׂמְחָה לְאַרְצֵנוּ וְתִטָּעֵנוּ בִּגְבוּלֵנוּ· וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת־קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ·

תכנת, תפלות המוספים בשבתות ור"ח וי"ט הם כנגד קרבנות המוספים שהיו קרבים בימים אלו, והתפלה במקום קרבן היא (ברכות דף כ"ו). והנה בתפלת מוסף של שבת יש שנוי גדל בין מנהג הספרדים למנהג האשכנזים כי הספרדים אומרים אותה בנוסח זה למשה צוית על הר סיני מצות שבת זכור ושמור, ובו צויתנו ה' אלהינו להקריב בה קרבן מוסף שבת כראוי, יהי רצון מלפניך וכו' וכן היא ברמב"ם. אבל רב עמרם ורבינו סעדיה התחילו תפלה זו ,,תכנת שבת רצית קרבנותיה" וכו' וכמו שכתב אבודרהם בספרו, ונוסחא זו אחזוה האשכנזים והיא הולכת על סדר תשר"ק אף נוסדה בחרוזים שוי הברות כמו קרבנותיה, פירושיה, נסכיה, הכל כענין פיוט, ואמת כתב עליה החזקוני בפירושו לבמדבר כ"ח, ט', יסד הפייט רצית קרבנותיה. גם אבן ירחי כתב וז"ל בצרפת ובפרובינציא נהגו לומר תקנת שבת רצית קרבנותיה צוית פירושיה עם סדורי נסכיה מענגיה לעולם כבוד ינחלו טועמיה חיים זכו וגם האוהבים דבריה גדולה בחרו אז מסיני נצטוו צווי פעליה כראוי יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתעלנו בשמחה לארצנו וכו' וקבלתי הטעם מרבותי בצרפת [התכיא מביא טעם זה בשם רש"י] לפי שעל ידי שמירת השבת יהו נגאלין שנ' אם ישמרו שבתותי והביאותים אל הר קדשי וגו' והאלפ"א בית"א נשמעת על הגאולה, תשר"ק ביום ההוא ישרוק ה', לפע"ס יטפו ההרים עסיס, יטפו כמו יצפו, כטל"ך והיה ה' למלך על כל הארץ, יע"ח יעו שכם אחד לעבדו, זו"ה ויאמרו הנה אלהינו זה, דגב"א יבוא לויתן יברו עליו חברים, מסיני נצטוו צווי פעליה כראוי, מנצפ"ך צופים אמרום, בירושלמי (ובב"ר פ' א') התורה ניתנה ממאמר למאמר מנאמן לנאמן מצדיק לצדיק מפה אל פה מכף אל כף, ותורה ניתנה בשבת עכ"ל. — תכנת, כוננת, ל' תקון כמו ושמים בזרת תכן

אם שבת וראש חודש.

אַתָּה יָצַרְתָּ עוֹלָמְךָ מִקֶּדֶם כִּלִּיתָ מְלַאכְתְּךָ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי· אָהַבְתָּ אוֹתָנוּ וְרָצִיתָ בָּנוּ וְרוֹמַמְתָּנוּ מִכָּל־הַלְּשׁוֹנוֹת וְקִדַּשְׁתָּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְקֵרַבְתָּנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ וְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עָלֵינוּ קָרָאתָ· וַתִּתֶּן־לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה שַׁבָּתוֹת לִמְנוּחָה וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים לְכַפָּרָה· וּלְפִי שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וַאֲבוֹתֵינוּ חָרְבָה עִירֵנוּ וְשָׁמֵם בֵּית מִקְדָּשֵׁנוּ וְגָלָה יְקָרֵנוּ וְנֻטַּל כָּבוֹד מִבֵּית חַיֵּינוּ· וְאֵין אֲנַחְנוּ יְכוֹלִים לַעֲשׂוֹת חוֹבוֹתֵינוּ בְּבֵית בְּחִירָתֶךָ בַּבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו מִפְּנֵי הַיָּד שֶׁנִּשְׁתַּלְּחָה בְּמִקְדָּשֶׁךָ: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּעֲלֵנוּ בְשִׂמְחָה לְאַרְצֵנוּ וְתִטָּעֵנוּ בִּגְבוּלֵנוּ· וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת־

אתה יצרת עולמך מקדם עפ"ה ירמיה י', ט"ז. ויש"ע מ"ה י"א. כלית עפ"ה בראשית ב', ב'. אהבת אותנו וכו' זהו לקוח מתפלת י"ט, ובסדורי כ"י איננה הנוסחא אהבת אותנו אלא זה הנוסחא ,,בחרת בנו מכל האמות ורצית" וגו' וכן גרסת רב עמרם והרמב"ם ובני ספרד. ובתשובת רב נטרונאי גאון מביאה הרוקח בס' ש"ו יש נוסחא מיוחדת למוסף שר"ח ובך מתחלת ,,שבת קדש לעמך נתת יום מנוחה לבחיריו, יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתעלנו לארצנו ותטענו בגבולנו, ושם נעשה" וכו'. ורצית בנו עפ"ה תהלים קמ"ט, ד'. עלינו קראת עפ"ה ירמיה י"ד, ט'. לכפרה, שקרבן ר"ח מכפר על עברות שעברו בחדש העבר, כדאיתא בגמרא דמס' שבועות. ולפי שחטאנו, לשון זה לקוח מתפלת מוסף של י"ט. ובמחזור רומא הנוסחא ,,יום רצון לכפר בעדנו למען בחדל מעושק ידינו, אבל מאשמתנו לפניך ה' אלהינו חרבה עירנו" וכו' והיא ע"פ ס' רב עמרם. ונטל כן ברוב הסדורים והוא עבר בבנין פועל משרש נטל. ובסדור רפ"ז ונטל וגם כוא יתכן ויהיה עבר נפעל מן נטל. מבית חיינו, מבה"ע. יכולים באולם מן סיחיד יכול כמו גדולים מן גדול וגם תואר הוא. בבית בחירתך, עפ"ה דה"ב ז', ט"ז. שנשתלחה

תְּמִידִים כְּסִדְרָם וּמוּסָפִים כְּהִלְכָתָם· וְאֶת־מוּסַף יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ עַל־יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר:
וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל־עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ:

(ישעיה מ', י"ג) שהוא כמו תקן בקו"ף כמו שכתב רד"ק בשרש כשר, וכן נמצא גורס אבן ירחי תקנת בקו"ף, אך בספרינו גם באבודרהם וברוקח ובתכיא וכל בו ועוד הוא בכ"ף וראה במוסף הרא"ש לשרשים ערך תקן. רצית קרבנותיה, שאין כהן שעיר חטאת כדי שלא להזכיר שום חטא ועון (כל בו ורוקח). קרבנותיה, לא נמצא במקרא קבוץ של קרבן אלא בכנוי בסתרים קרבניהם (ויקרא ז' ל"ח) ובסתייע ממנו בעל וי"ל להגיה קרבניה, אמנם במשנה בכל מקום יאמר קרבנות בקבוץ בנקבות (כמו זבחים קי"ב ע"ב) וגם רד"ק במכלול דף קפ"ב ע"ב כתב כי משקל פְּעָלוֹ יתרבה בל' נקבות תרבנות שלתנות וכן כתב גם הבלשני בס' מקנה אברם. פרושיה, אלו העשרונים המפורשים מענינם. סדוריו, ל' סדר. נסכיה, היין לנסך. מענגיה, כמו שאמרו חז"ל בשבת קי"ח כל המענג את השבת נותנים לו נחלה בלי מצרים. טועמיה, מל' טעמו וראו (תהלים ל"ד, ט') ר"ל שיש להם הנאה בשבת ושמחים בה. חיים זכו, ישלחו חיים נצחיים. זָכוּ השרש זכה שעיקרו במקרא ל' נקיות וטהרה השתמשו בו חז"ל ג"כ בטעם הגיע לדבר מה אשר יצפה לו (בל"א ערלאנגען), כמו ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות (ברכות י"ב ב') זוכה ומקבל פני שכינה (שם ס"ד. מנחות מ"ג, ב') זכה מי שזכה (תמיד פרק א') זוכה ורואה בשמחתה (תענית ל', ב') זוכה לדברים הרבה (אבות פ' ו'), ובתפלה, ונזכה כלנו מהרה לאורו, ונזכה ונחיה, ובבנין פיעל הרחמן הוא יְזַכֵּנוּ לימות המשיח. האוהבים דבריה, כן הוא בסדור אמשטרדם שנת אמת וכן הדפיסו רו"ה ויעב"ץ ורי"ס ורזו"ה וכל"ל וכן גורס אבן ירחי. נצטוו הוא בבנין נתפעל שהשתמשו בו בעלי משנה במקום נפעל ונמצא גם במקרא במעט המקומות כמו וְנִכַּפֵּר שהוא כמו נתכפר (דברים כ"א ח') וְנִוַּסְּרוּ (יחזקאל כ"ג, מ"ח) נִשְׁתָּוָה (משלי כ"ז, ט"ו). נצטוו עליה, כן הנוסחא ברוב הסדורים וכן בס' רב עמרם וכן גרס גם בעל התניא ולפיה מחובר הוא למעלה עם וגם האוהבים וכו' ר"ל האוהבים נצטוו עליה, כלומר על השבת. אמנם בסדור אמשטרדם שנת אמ"ת מובא עוד נוסחא אחרת והיא ,,נצטוו צִוּוּיֵי פְּעָלֶיהָ כָּרָאוּי יהי רצון וכו' וזו היא נוסחת אבן ירחי שהבאתי למעלה וכן מביא הר"י בלן בס' המוסר שלו גם הכל בו כתב וז"ל תכנת שבת רצית וכו' הוא מיוסד בתשר"ק ומגלפ"ך בנוסחא דוקרת. מוסף, קרבן ביום הנוסף על קרבן התמיד קראו מוּסָף, ובמשקל מוּסָד מוּסָר והרבוי מוּסָפִים כראוי כמו שהוא הנכון בל"א וויא עז זיך געביהרט, והוא היחיד מן הראיות לתת לה (אסתר ב', ט'). שהעלנו בשמחה לארצנו, מלת בשמחה אינה בסדור בי"י לא במוסף של שבת ולא במוסף של שר"ח גם במחזור רומא איננה וכן רב עמרם והרמב"ם ואבודרהם לא גרסו לה. ושם נעשה וכו' הלשון הזאת שוה היא בכל תפלות המוספים. שכתבת עלינו, בשבילנו, כמו כתבו על היהודים, בשביל היהודים (אסתר ח', ח'). כהלכתם, כמשפטם, ומלה תלמודית הוא. בתוֹרָתֶךָ תי"ו בשבא בסדור רפ"ו וכן עַבְדְּךָ בשבא והוא העקר כי אין בהם הפסק מאמר גדול כל כך להחליף שבא לסגול. וביום

אַתָּה שבת וראש חודש.

קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ תְּמִידִים כְּסִדְרָם וּמוּסָפִים כְּהִלְכָתָם· וְאֶת־מוּסְפֵי יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה וְיוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ עַל־יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר:
וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל־עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ: וּבְרָאשֵׁי

כן הוא בכל הסדורים ישנים וכי"י וכן הוא בס' רב עמרם וברמב"ם ואבודרהם, והנה בעל וי"ל הדפיס במקומו הַשְּׁלוּחָה והלך אחריו רוו"ה בסדורו, ולפי האמת הוראת השלוחה איננה בהוראת שנשתלחה כי זה ל' עבר הוא ושלוחה הוא בינוני (וכמו שהעיר כבר הרב שד"ל בס' בתולת בת יהודה דף ע"ו גם במבוא המחזור אשר לו) וע"כ אין לנו לעזוב נוסחא הקדמונית, ובכר ראינו למעלה כי בנין נתפעל זה שהשתמשו בו החכמים במשנה ובתפלה במקום נפעל [וכמו שאמרו שעיר המשתלח שבת פ"ו ויומא ס"א ע"ב] שנמצא בנין זה גם במקרא וא"כ נכון לדבר בו, וכמו שאומרים ג"כ ונתרחקנו (במוסף י"ט) שנתברכו (בכהמ"ז) מה נשתנה (בהגדת פסח) אשר הביא אותן גם רוו"ה על עמדן. שהעלנו בשמחה, מלת בשמחה אינה בכי"י ובמחזור רומא, גם רב עמרם ורמב"ם ואבודרהם אינם מביאים. ובראשי, במדבר כ"ח, י"א.

יִשְׂמְחוּ בְמַלְכוּתְךָ שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת וְקוֹרְאֵי עֹנֶג עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ· וְהַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ חֶמְדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ· רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ· קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ· שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ· וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת· וְהַנְחִילֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ· וְיָנוּחוּ בָהּ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

השבת במדבר כ"ח, ט'. ישמחו, כתב התניא, מה שאמר ישמחו במלכותך מצאתי בשם הר' אביגדור ז"ל שסמכו על מה שנאמר וביום שמחתכם ובמועדיכם, ואמר מר (בספרי) וביום שמחתכם זה שבת. וקוראי ענג עש"ה ישעיה נ"ח, י"ג. ויש כ"ד תבות בנוסח ישמחו כנגד כ"ד שעות של שבת.

חַזָּן שבת וראש חודש.

חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַייָ פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם: וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם כִּמְדֻבָּר שְׁלשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאָיִל וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ וְיַיִן כְּנִסְכּוֹ וְשָׂעִיר לְכַפֵּר וּשְׁנֵי תְמִידִים כְּהִלְכָתָם:

יִשְׂמְחוּ בְמַלְכוּתְךָ שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת וְקוֹרְאֵי עֹנֶג עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ· וְהַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ חֶמְדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ· רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ וְחַדֵּשׁ עָלֵינוּ (בְּיוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה) אֶת־הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה· לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה· לִישׁוּעָה וּלְנֶחָמָה· לְפַרְנָסָה וּלְכַלְכָּלָה· לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם· לִמְחִילַת חֵטְא וְלִסְלִיחַת עָוֹן (בשנת העבור וּלְכַפָּרַת פָּשַׁע): כִּי בְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בָּחַרְתָּ מִכָּל־הָאֻמּוֹת· וְשַׁבַּת קָדְשְׁךָ לָהֶם הוֹדָעְתָּ וְחֻקֵּי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים לָהֶם קָבָעְתָּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים:

בקצת סדורים הועתק קודם ובראשי הנוסחא „זה קרבן שבת וקרבן ראש חדש נאמר". וכתב התניא בשם רש"י שאין נכון לאמרו וכן כתב אבודרהם גם הרב יעב"ץ, ואף לא נמצא בסדור רפ"ה גם לא בסדורי הספרדים. וחדש עלינו ביום השבת הזה את החדש הזה, בכ"י גם בסדור רפ"ה גם במחזור רומא גם בסדורי הספרדים הנוסחא „וחדש עלינו את החדש הזה" וכן הוא בתניא ס' ל"ד גם ביוסיף אומץ ס' תר"ב וכן נכון. לחיים ולשלום, בכ"י לחיים טובים ולשלום. ולכפרת פשע, זה לא נמצא בכ"י ובסדורים ישנים והוספת אחרונים הוא, כי בנוסחא זו יש י"ב לשונות של בקשות הטובה כנגד י"ב חדשי השנה, לכן הוסיפו עוד בקשה אחת לשנת העבור כנגד החדש הי"ג. וכן כתב המפרש למחזור ויניציא שנת ש"ס וז"ל אני שמעתי לשנת העבור שאומרים ולכפרת פשע וכך נוהגין בורנקבורט עכ"ל וכן כתב בעל יוסיף אומץ ס' תרל"א. ודע כי בסדורי הספרדים נוסף עוד אחר ולסליחת עון הנוסחא „ויהא ראש החדש הזה סוף וקץ לכל צרותינו, תחלה וראש לפדיון נפשנו", והוא ע"פ נוסח הרמב"ם. ובמחזור רומא הנוסחא אחרי לפרנסה ולכלכלה „לסליחת חטא ולמחילת עון לגמילות חסד ולתלמוד תורה כי בישראל עמך בחרת" וכו'. ושבת קדשך להם הודעת וכן הנוסחא בסדור רפ"ו וכל"ל עש"ה נחמיה ט', י"ד. וחקי ראשי חדשים להם קבעת, כדאיתא בשמות רבה דף קל"ב מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל, דבריו זו התורה, חקיו ומשפטיו אלו קדושי החדשים שיש בהם חקים ומשפטים וכו' ועוד שם לא נתתי ראשי חדשים אלא לכם. וישראל וראשי חדשים, ברכות מ"ט.

רְצֵה יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם · וְהָשֵׁב אֶת־הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ· וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן· וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ ·

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד · צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר · נוֹדֶה לְּךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ עַל־חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל־נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל־נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל־יוֹם עִמָּנוּ וְעַל־נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל־עֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם · הַטּוֹב כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא־תַמּוּ חֲסָדֶיךָ מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ:

מודים דרבנן.

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי כָל־בָּשָׂר יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עַל שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ כֵּן תְּחַיֵּנוּ וּתְקַיְּמֵנוּ וְתֶאֱסוֹף גָּלֻיּוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ לִשְׁמוֹר חֻקֶּיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ וּלְעָבְדְּךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם עַל שֶׁאֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ. בָּרוּךְ אֵל הַהוֹדָאוֹת:

בחנוכה מוסיפים על הנסים. אַן שבת חנוכה ווירד היער על הנסים איינגעשאַלטעט.

עַל הַנִּסִּים וְעַל הַפֻּרְקָן וְעַל הַגְּבוּרוֹת וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַמִּלְחָמוֹת שֶׁעָשִׂיתָ לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה

בִּימֵי מַתִּתְיָהוּ בֶּן־יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל חַשְׁמוֹנַי וּבָנָיו · כְּשֶׁעָמְדָה מַלְכוּת יָוָן הָרְשָׁעָה עַל־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לְהַשְׁכִּיחָם תּוֹרָתֶךָ וּלְהַעֲבִירָם מֵחֻקֵּי רְצוֹנֶךָ: וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים עָמַדְתָּ לָהֶם בְּעֵת צָרָתָם· רַבְתָּ אֶת־רִיבָם דַּנְתָּ אֶת־דִּינָם נָקַמְתָּ אֶת־נִקְמָתָם מָסַרְתָּ גִבּוֹרִים בְּיַד חַלָּשִׁים וְרַבִּים בְּיַד מְעַטִּים וּטְמֵאִים בְּיַד טְהוֹרִים וּרְשָׁעִים בְּיַד צַדִּיקִים וְזֵדִים בְּיַד עוֹסְקֵי תוֹרָתֶךָ · וּלְךָ עָשִׂיתָ שֵׁם גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ בְּעוֹלָמֶךָ וּלְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל עָשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה וּפֻרְקָן כְּהַיּוֹם הַזֶּה: וְאַחַר כֵּן בָּאוּ בָנֶיךָ לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וּפִנּוּ אֶת־הֵיכָלֶךָ וְטִהֲרוּ אֶת־מִקְדָּשֶׁךָ וְהִדְלִיקוּ נֵרוֹת בְּחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ וְקָבְעוּ שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה אֵלּוּ לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל:

וְעַל־כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד:

בשבת שובה אומרים: וּכְתוֹב לְחַיִּים טוֹבִים כָּל־בְּנֵי בְרִיתֶךָ:

וְכֹל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶּלָה וִיהַלְלוּ אֶת־שִׁמְךָ בֶּאֱמֶת הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת:

הש"ץ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. בָּרְכֵנוּ בַבְּרָכָה הַמְשֻׁלֶּשֶׁת בַּתּוֹרָה הַכְּתוּבָה עַל־יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ הָאֲמוּרָה מִפִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו כֹּהֲנִים עַם קְדוֹשֶׁךָ כָּאָמוּר. יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

שִׂים שָׁלוֹם, טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ. בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פָּנֶיךָ. כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד וּצְדָקָה וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם. וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם:

בש"ת בְּסֵפֶר חַיִּים בְּרָכָה וְשָׁלוֹם וּפַרְנָסָה טוֹבָה נִזָּכֵר וְנִכָּתֵב לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, עוֹשֵׂה הַשָּׁלוֹם:

אֱלֹהַי. נְצוֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וּשְׂפָתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה, וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדּוֹם וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה: פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי. וְכֹל הַחוֹשְׁבִים עָלַי רָעָה, מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחְשְׁבוֹתָם. עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ. לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי־פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגֹאֲלִי: עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ: וְשָׁם נַעֲבָדְךָ בְּיִרְאָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת: וְעָרְבָה לַייָ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָיִם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת:

הש"ץ חוזר התפלה בקול ואומר קדושת נעריצך וגומר התפלה ואומר אחריה קדיש שלם. ואח"כ אומרים אין כאלהינו.

בשבת שאומרים אופן מוסיפים באשכנז פיוט אלהיכם בקדושת מוסף.

לשבת תשובה. חתום בו שמואל חזק.

אֱלֹהֵיכֶם שׁוֹפֵט צֶדֶק וּבְמִישׁוֹר לְאֻמִּים. מִדַּת הַדִּין יַהֲפוֹךְ לְרַחֲמִים. וִיכַפֵּר זְדוֹנוֹת וּשְׁגָגוֹת עֲוֹנוֹת וַאֲשָׁמִים. אָדוֹן, חֲטָאִים הַצְהֵר וְהַלְבֵּן כְּתָמִים. לְכַפָּרָה מְקַוִּים לֵילוֹת וְיָמִים. חֲזֵה עַמְּךָ מִתְעַנִּים וְצָמִים. זְכוֹר בְּרִית רִאשׁוֹנִים הַיְשָׁרִים וְהַתְּמִימִים. קַיֵּם לִבְנֵיהֶם שְׁבוּעַת קְדוּמִים. וְיִמְלֹךְ מַלְכְּכֶם לְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים: ס׳ וּבְדִבְרֵי קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר:

לשבת חול המועד סוכות. חתום בו יהודה.

אֱלֹהֵיכֶם יָשִׁיב בְּשָׁלֵם סֻכּוֹ וּמְעוֹנָתוֹ. הָקֵם יָקִים דְּבִירוֹ וַחֲדַר מִטָּתוֹ. וָעֶד סֶלָה יַשְׁכֵּן שָׁם הוֹד שְׁכִינָתוֹ. דִּירַת סֻכָּה תִּהְיֶה לְצֵל לְשׁוֹמְרֵי סֻכָּתוֹ. הָעֵת יַעֲמִיד עַל־אֶרֶץ אֲגֻדָּתוֹ. יִמְלֹךְ עַל־כָּל־הָאָרֶץ הַבּוֹנֶה בַשָּׁמַיִם מַעֲלָתוֹ: ובדברי קדשך.

לשבת ראש חודש. חתום בו יהודה חזק.

אֱלֹהֵיכֶם יַזְרִיחַ שִׁמְשׁוֹ. שִׁבְעָתַיִם בִּגְבוּרָתוֹ. הַיָּרֵחַ כְּהִתְחַדְּשׁוֹ כַּשֶּׁמֶשׁ זְרִיחָתוֹ. וְהַחֹדֶשׁ בְּהִתְקַדְּשׁוֹ. לְחַדֵּשׁ כַּפָּרָתוֹ. דָּת הַיּוֹם לְשַׁמְּשׁוֹ. חֲזוּת קְדֻשַּׁת שְׁכִינָתוֹ. מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ: ובדברי קדשך.

לשבת בראשית. חתום בו יהודה חזק.

אֱלֹהֵיכֶם יַשְׂכִּיל עַבְדּוֹ יִכּוֹן כִּסְאוֹ כְּמֵרֵאשִׁית. הָעִיר עַל־תִּלָּהּ יִבָּנֶה וְאַרְמוֹן יָשִׁית. וּמִזְבְּחוֹ יְרַפֵּא וּמְקוֹם נָסוּךְ לְהָשִׁית. דְּרוֹר יִקְרָא לְעִבְרִיָּה הֱיוֹתָהּ חָפְשִׁית. הִנֵּה חָזָק וְעַמּוֹ קָמָיו יָפִיץ חֲרִישִׁית. יִמְלוֹךְ עַל־עַם שׁוֹמֵר שַׁבַּת בְּרֵאשִׁית: ובדברי קדשך.

לשבת חנוכה. חתום בו יהודה חזק.

אֱלֹהֵיכֶם יִשְׁלַח מְשִׁיחוֹ אֵזוֹר צֶדֶק וְהָאֱמוּנָה יַרְבִּיד. הָרָשָׁע יָמִית בְּשֵׁבֶט פִּיו אוֹיֵב יַאֲבִיד. וְעַל הַנִּסִּים הַלֵּל לִגְמוֹר צָעִיר מֵהַעֲבִיד. דֵּעָה

אלהיכם, א׳ פיוטי אלהיכם האלה שנוהגים באשכנז להוסיף בקדושת מוסף בשבתות שאומרים פיוט לאופן, נראה שכולם פייטן אחד חברן, ודומה שהיה ר׳ יהודה החסיד בן שמואל החסיד וחתם פעם שמו פעם שם אביו. ובמחזורים כ״י נמצאו עוד פיוטי אלהיכם מלבד אלה הנהוגים. הצהר, מל׳ צהר תעשה לתבה, ר״ל תטהר מחטאינו. קדומים, הקדמונים.

בשלם, בירושלים ועש״ה תהלים ע״ו, ג׳. דבירו, היכלו. וחדר מטתו, תואר לבית קדשי קדשים, רש״י במ״ב א׳, י״ב. תהיה לצל עש״ה ישעיה ד׳. ו׳. יעמיד על ארץ אגדתו, כשיגביה ישראל עם סגולתו על הארץ, וטעם אגדתו כמו לאגדה אחת (ש״ב ב׳, כ״ה) ול׳ החרוז לקוח מעמוס ט׳, ו׳.

יזריח שמשו וכו׳ עש״ה ישעיה ל׳, כ״ו. דת היום לשמשו, ר״ל שישמש הירח גם ביום כמו שהיה בשבעת ימי בראשית. חזות קדשת, ושזכה לראות שכינתו מדי חדש בחדשו וגו׳ ועש״ה סוף ישעיה. וכן בנוסחא בכל דפוסים קדמונים וכ״י.

ישכיל עבדו, ישראל. העיר על תלה עש״ה ירמיה ל׳, י״ח. ירפא, יחזור להעמידו, ואמר בל׳ ירפא עש״ה מ״א י״ח, ל׳. דרור, שנת גאולה. חרישית, נרות חרישית כמו יונה ד׳, ח׳.

אזור צדק, ישעיה י״א, ה׳. הרשע ימית שם י״א ד׳. צעיר מהעביד, שלא יעבוד עוד הצעיר.

חֲדָשָׁה יְחַדֵּשׁ הַטּוּת אֹזֶן מֵהַכְבִּיד· הֲדַר חֶמְדַּת זְבוּל קֹדֶשׁ יְקוֹמֵם וְיַזְבִּיד·
וְנָשִׁיר מִזְמוֹר שִׁיר חֲנֻכַּת הַבַּיִת לְדָוִד: ובדברי קדשך.

לשבת נחמו. חתום בו יהודה בר שמואל חזק.

אֱלֹהֵיכֶם יוֹסִיף יָדוֹ לְקַבֵּץ נְפוּצוֹתֵיכֶם· הָעֵת יָחִישׁ לֵאמֹר צְאוּ מֵאֲסוּרֵיכֶם· וּמַלְאַךְ בְּרִיתוֹ יִשְׁלַח לְהָשִׁיב לְבַבְכֶם· דַּרְכּוֹ פַּנּוּ וְהָיָה הֶעָקֹב לְמִישׁוֹר וּלְעִירוֹ יְקַבְּצְכֶם· הַשּׁוֹמְרִים שַׁבָּת בְּרִית הִיא בֵּינוֹ וּבֵינֵיכֶם· בָּרְכוּ שְׁמוֹ וְאַל־תִּתְּנוּ דֳמִי לָכֶם· חַי זֵכֶר קָדְשׁוֹ נַחֲמוּ יֹאמַר אֱלֹהֵיכֶם· כִּי אֲנִי הוּא מַלְכְּכֶם וְאֶמְלֹךְ עֲלֵיכֶם: ובדברי קדשך.

לשבת נשואין. חתום בו שמואל חזק.

אֱלֹהֵיכֶם שִׁכְנוֹ שָׁם כֵּס עֵילָמוֹ· מַלְאָכָיו רוּחוֹת רָז לֹא לָמוֹ· וְאַיֵּה מְקוֹם כְּבוֹדוֹ הוֹלָמוֹ· אוֹמְרִים בָּרוּךְ כְּבוֹד־יְיָ מִמְּקוֹמוֹ· לָעֵת יִמְלוֹךְ לְיוֹם קוּמוֹ· חֲוֵה צִיּוֹן גָּנַן בִּמְקוֹמוֹ· זֶה יִרְאוּ וְיֵדְעוּ כָּל־יְקוּמוֹ· קָרוֹא לִירוּשָׁלַיִם כִּסֵּא מְקוֹמוֹ: ובדברי קדשך.

לשבת ברית מילה.

אֱלֹהֵיכֶם אֲנִי זוֹכֵר הַבְּרִית· הִנֵּה אָנֹכִי שׁוֹלֵחַ לִשְׁאֵרִית· אֶת־נִסְתָּר בְּנַחַל כְּרִית וּפִנָּה לְפָנָיו וְזָדוֹן יַכְרִית· לְבַשֵּׂר טוֹב וְשָׁלוֹם בְּאַחֲרִית· יֵדְעוּ זֹאת כָּל־כְּרוּתֵי בְרִית· הָאֹמֵר לְצִיּוֹן מָלַךְ אֱלֹהָיִךְ זְהוֹרִית: ובדברי קדשך.

דת חדשה יחדש, כן הנוסחא בכל ס"י וכ"י, ובכ"י משנת כ"ה הנוסחא דת מורשה יחדש; וכ"ז הענין עמד והגיה דַּעַת חדשה יחדש, כי לוא הלוא תורתנו נצחית היא ואיך נאמר דת חדשה יחדש, אמנם לא כזה עיניו לסלוק של פ' החדש שכבר יסד שם הקליר „לכרתה ארץ חדשה להכתן דת חדשה לכרות ברית חדשה וכו'" ובאמת יסוד מאמר זה במדרש ילקוט ישעיה רמז רכ"ו ואותיות דר' עקיבא אות ז"ן וז"ל עתיד הקב"ה יושב ודורש תורה חדשה שעתיד ליתן ע"י משיח עכ"ל וכן בת"י לישעיה י"ב, ג' ותקבלון אולפן חדת בחדוא מבחירי צדיקיא. ופירוש באלה ההגדות הוא שעתיד לבוא יגלה לנו הקב"ה כל טעמי התורה ומצותיה הנעלמים מאתנו בעת, וכמו שאמר דברים הטמונים מהם בעולם הזה עתידים להיות גלוים לעה"ב (מדרש חקת דף רע"ד), וע"י כן נדמה לנו תורתנו המורשת לנו מהר סיני כאלו היא חדשה, וראה בפירוש רד"ק לירמיה ל"א, ל"א. ובויקרא רבה פ' י"ג בענין לויתן אמר ר' אבין בר כהנא, אמר הקב"ה תורה חדשה מאתי תצא, חדוש תורה מאתי תצא עכ"ל ר"ל חדושים של תורה יצאו אז שלא שמענו עד היום ההוא [אך מה שקשה על מאמר ההוא של ר' אבין הוא שלא נמצא במקרא תורה חדשה מאתי תצא אלא כך כתוב כי תורה מאתי תצא (ישעיה נ"א, ד') וצ"ע]. אמנם בכל זאת הנכון להעמיד פה בפנים דעה במקום דת, וזה בעבור המון עם שאינם מבינים בעומק הענין וכדי שלא יכשלו, ודי במה שכתבנו להסיר התלונות מעל כבוד הפייטן. הדר חמדת זבול קדש, בספרים ישנים הנוסחא אלוף אלילים זבול קדש וגו' וסה"א של חתימת שם המחבר נרשם בטלת הטעות. ויזביד מל' זבדני אלהים אותי זבד טוב (בראשית ל', כ').

יוסיף ידו עפ"ה ישעיה י"א, י"א. צאו, שם מ"ט, ט'. ומלאך בריתו, אליה הנביא (סוף מלאכי). דרכו פנו והיה, בס"י הנוסחא דָּרוֹךְ עקוב למישור וגו' והוא עפ"ה ישעיה מ', ד'. ואל תתנו, שם ס"ב, ז'. נחמו, שם מ', א'.

כם עילמו, ל' נעלם, ר"ל כסאו נעלם גם מן המלאכים, וכמו שנאמר והולך. ובכ"י אחד גורס „כם הדומו". הולמו, ל' הֲלוֹם ר"ל המלאכים אינם יודעים לומר „מקום כסאו הוא הלום". ליום קומו עפ"ה צפניה ג', ח'. חוה ציון, כן בס"י וכ"י ופירושו ל' גבול, עיין רש"י באיוב ח'. י"ז. כל יקומו, כל ברואיו. קרוא לירושלם עפ"ה ירמיה ג', י"ז.

אלהיכם אני זוכר, זה הפיוט נדפס עד כה שלא בשלמותו והחזרתיו על עמדו ע"פ נוסחת כ"י, והנה חתום בו אליה, ונראה שחתם כך המחבר לכבוד אליה מלאך הברית. לשאריה, לשארית ישראל. את נסתר וגו' אליהו הנביא, עפ"ה מ"א י"ז, ג'. האמר לציון, ישעיה נ"ב, ז'. זהרית, תואר לישראל, ול' תפארת מענין והמשכילים יזהירו (דניאל י"ב, ג').

אֵין כֵּאלֹהֵינוּ. אֵין כַּאדוֹנֵינוּ. אֵין כְּמַלְכֵּנוּ. אֵין כְּמוֹשִׁיעֵנוּ: מִי כֵאלֹהֵינוּ. מִי כַאדוֹנֵינוּ. מִי כְמַלְכֵּנוּ. מִי כְמוֹשִׁיעֵנוּ: נוֹדֶה לֵאלֹהֵינוּ. נוֹדֶה לַאדוֹנֵינוּ. נוֹדֶה לְמַלְכֵּנוּ. נוֹדֶה לְמוֹשִׁיעֵנוּ: בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ. בָּרוּךְ אֲדוֹנֵינוּ. בָּרוּךְ מַלְכֵּנוּ. בָּרוּךְ מוֹשִׁיעֵנוּ: אַתָּה הוּא אֱלֹהֵינוּ. אַתָּה הוּא אֲדוֹנֵינוּ. אַתָּה הוּא מַלְכֵּנוּ. אַתָּה הוּא מוֹשִׁיעֵנוּ: אַתָּה הוּא שֶׁהִקְטִירוּ אֲבוֹתֵינוּ לְפָנֶיךָ אֶת־קְטֹרֶת הַסַּמִּים:

פִּטּוּם הַקְּטֹרֶת הַצֳּרִי וְהַצִּפֹּרֶן וְהַחֶלְבְּנָה וְהַלְּבוֹנָה. מִשְׁקַל שִׁבְעִים שִׁבְעִים מָנֶה: מֹר וּקְצִיעָה שִׁבֹּלֶת נֵרְדְּ וְכַרְכֹּם מִשְׁקַל שִׁשָּׁה עָשָׂר שִׁשָּׁה עָשָׂר מָנֶה. הַקֹּשְׁטְ שְׁנֵים עָשָׂר. וְקִלּוּפָה שְׁלֹשָׁה. וְקִנָּמוֹן תִּשְׁעָה. בּוֹרִית כַּרְשִׁינָה תִּשְׁעָה קַבִּין. יֵין קַפְרִיסִין סְאִין תְּלָתָא וְקַבִּין תְּלָתָא. וְאִם אֵין לוֹ יֵין קַפְרִיסִין מֵבִיא חֲמַר חִוַּרְיָן עַתִּיק: מֶלַח

אין כאלהינו, שכן נעים זה מביאו הרמב"ם לאחר תפלת שחרית של חול, וכן גם מנהג הספרדים לאמרו בכל יום, גם הטור בא"ח ס' קל"ג כתבו לסיום שחרית של חול ובהוספת פטום הקטרת, והשיר שהלוים וגו' כולו כהנוסחתנו פה, ומזכיר שם המנהג בשם רב עמרם גאון. ומה שהאשכנזים אין אומרים אותו בחול כתב בעל ד"מ שהוא מפני טרוד מלאכתן. אמנם הכל בו מביא טעם אחר לאמירת אין כאלהינו בשבת וז"ל יש מקומות שנהגו לומר אין כאלהינו אחר תפלת מוסף אחד שבת ואחד י"ט, כדי להשלים מאה ברכות שחייב אדם לברך בכל יום, כי בשבת וי"ט אין אדם מתפלל מ"ח ברכות רק ז' נמצא שילאו מהן ל"ג בין ערבית בין שחרית ומנחה, ומשלימין אותן בז' ברכות של מוסף ושש שבסעודה שלישית וכ' בהויים שיש באין כאלהינו שכל אחת מהן עולה להשלים ברכה אחת, נמצאו נשלמו ל"ג ברכות שהיו חסרות, ואחריו אומר פטום הקטרת והשיר שהלוים היו אומרים, ובמקומות שלא נהגו לאמרו יאמרו ברכות אחרות להשלים מנין מאה ברכות כמו שאמרו רז"ל בפ' התכלת (מנחות מ"ג ע"ב) רב חייא בשבת וי"ט ממלא להו בשמיני מגדי ופירות עכ"ל. גם התניא בסמן א' מביא טעם זה של אין כאלהינו בשם רש"י ומוסיף שעל כן נמצא בראשי החרוזים ד' פעמים אמן וכן ברוך וכן אתה, גם הרוקח בס' ש"ט כתב ככה. אך לדעת אבן ירחי בראש ספרו אין לו לטעם זה שורש וענף. אתה הוא שהקטירו וכו' אין זה עוד מן השיר אלא מוסב למטה ממנו לפטום הקטרת.

פטום הקטרת, ברייתא במסכת כריתות דף ו' ובירושלמי יומא פרק ד', הלכה ה'. פטום, ל' רוקח מרקחת איש אשר ירקח (שמות ל', ל"ג) תרגום ירושלמי גבר דיפטם (בעדות הערוך ואבודרהם). הצרי, הוא נטף שבתורה (בַּלזַאם). והצפרן הוא שחלת (נעגעלכען) ונקרא כך מפני שהוא חלק ועשוי כצפורן של אדם. והחלבנה, גאַלבּאַן, וריחו רע, ועל זה אמרו חז"ל כל תענית שאין בה מפושעי ישראל אינה תענית שהרי חלבנה ריחה רע ומנאה הכתוב עם סממני הקטרת (כריתות ו' ע"ב). והלבונה, ווייהרויך. שבעים שבעים מנה, ר"ל מכל אחד של ד' סממנים אלה ע' מנה הרי נכללן ר"פ מנה. מור, מיררהע. וקציעה, קאַסיאַ וכל' הכתוב קדה (שמות ל', ד'. וראה שם בבאור רמ"ד). שבלת נרד, נאַרדע, ונקרא שבלת נרד מפני שהוא דק כשער שבולת. וכרכם, זאַפראַן. הקשט, קָאסטוס, ובגמר' ברכות דף מ"ג שמו כשרתא. וקלופה, הוא קנה בשם של תורה, קאַנעעלרינדע, לפי פירוש רד"ק. וקנמן, ציממט. והנה כל סממני הקטרת הם י"א מינים, ד' מהן מפורשים בתורה נטף ושחלת וחלבנה ולבונה, והשאר הלכה למשה מסיני הם ומשקל כולן משקל שס"ח מנה, והיה מקטיר הכהן גדול מנה אחת בכל יום פרס שחרית ופרס ערבית, וג' מנים היתרים מהם היה מכניס כה"ג מלוא חפניו ביום הכפורים. בורית, זייפע. כרשינה, שם מקום. קפריסין, יין הבא מן האי ציפערן הנקרא אצל היונים קיפרוס. חמר, יין בל' ארמי. חורין, יש שפירשו שנקרא כך היין ע"ש המדינה חורן המוזכרת ביחזקאל מ"ז, ט"ז וי"ח. אמנם העקר כי חִוָּרִין על' חִיוָּר אשר טעמו לבן בארמית, כל אשר לבן בו ת"א כל די חור בה (בראשית ל', ל"ה), והכרת יין בסוף המנה היא לחזק ענינה ר"ל לבן מאד, וכן נמצא הלשון גם בב"ב דף כ"ז ע"ב, חמר חיוריין עתו, ומביאים התוספות פירוש הר"י חיוריין לבן יותר מדאי. ודומה התבה במשקלה לתבת אֲבָרָיו וראה גם בבאור מלאן בתפלת י"ב. אך בסדורי הספרדים הנוסחא חמר חִיוָּר וכן גורס אבודרהם. עתיק, ישן.

סְדוֹמִית רֹבַע (הקב)· מַעֲלֶה עָשָׁן כָּל־שֶׁהוּא: רַבִּי נָתָן אוֹמֵר אַף כִּפַּת הַיַּרְדֵּן כָּל־שֶׁהוּא· וְאִם נָתַן בָּהּ דְּבַשׁ פְּסָלָהּ· וְאִם חִסַּר אַחַת מִכָּל־סַמָּנֶיהָ חַיָּב מִיתָה: רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן־גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר· הַצֳּרִי אֵינוֹ אֶלָּא שְׂרָף הַנּוֹטֵף מֵעֲצֵי הַקְּטָף: בֹּרִית כַּרְשִׁינָה שֶׁשָּׁפִין בָּהּ אֶת־הַצִּפֹּרֶן כְּדֵי שֶׁתְּהֵא נָאָה: יֵין קַפְרִיסִין שֶׁשּׁוֹרִין בּוֹ אֶת־הַצִּפֹּרֶן כְּדֵי שֶׁתְּהֵא עַזָּה: וַהֲלֹא מֵי רַגְלַיִם יָפִין לָהּ אֶלָּא שֶׁאֵין מַכְנִיסִין מֵי רַגְלַיִם בָּעֲזָרָה מִפְּנֵי הַכָּבוֹד:

הַשִּׁיר שֶׁהַלְוִיִּם הָיוּ אוֹמְרִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ:

בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן הָיוּ אוֹמְרִים· לַיָי הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ תֵּבֵל וְיֹשְׁבֵי בָהּ:

בַּשֵּׁנִי הָיוּ אוֹמְרִים· גָּדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ הַר־קָדְשׁוֹ:

בַּשְּׁלִישִׁי הָיוּ אוֹמְרִים· אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת־אֵל בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט:

בָּרְבִיעִי הָיוּ אוֹמְרִים· אֵל־נְקָמוֹת יְיָ אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ:

בַּחֲמִישִׁי הָיוּ אוֹמְרִים· הַרְנִינוּ לֵאלֹהִים עוּזֵּנוּ הָרִיעוּ לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב:

בַּשִּׁשִּׁי הָיוּ אוֹמְרִים· יְיָ מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ לָבֵשׁ יְיָ עֹז הִתְאַזָּר אַף־תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל־תִּמּוֹט:

בַּשַּׁבָּת הָיוּ אוֹמְרִים· מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת: מִזְמוֹר שִׁיר לֶעָתִיד לָבוֹא· לְיוֹם שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים:

רבע, רביעית הקב. ובהרבה סדורים הנוסחא רבע הקב, אמנם תבת הקב איננה בגמרא ולא בסדור רב עמרם ולא בטור ובאבודרהם גם לא בש"י וכן כתב בעל נגיד ומצוה (דף כ' ע"ב) שאין לאמרה. מעלה עשן, שם עשב ונקרא כך לפי שמתמר העשן ועולה אותו כמקל ואינו מתפזר לכאן ולכאן. כפת הירדן, עשב הגדל על שפת הירדן. פסלה, פסל את הקטרת. השרף, האַרץ, גוממי. הקטף, הוא שם עץ הצרי הנקרא נטף בל' הכתוב על שם שהוא נוטף טפות טפות מן העץ, תרגום נטף קטף. ששפין בה, כדי ליפותו בה. כדי שתהא עזה, שיהא ריחה חזק בהקדש, כן פירש רש"י והוא ע"פ הגרסא שלנו שהיא גם בגמרא. ויש ספרים גם בסדורי הספרדים הנוסחא מפני שהיא עזה, ופירש הכל בו, מפני שאותו יין הבא מקפרים עז וחזק ומחזק ריח הקטרת. יפין לה פירוש לרחצה וליפותה. וכתב הכל בו יש מפרשים מי רגלים, מעין אחד הוא ששמו רגלים, ואי אפשר לומר מי רגלים ממש, חלילה, שלא עלה על לב אדם לשרות בהן סמני הקטרת עכ"ל ולפי זה פירוש מפני הכבוד, מפני שיש לאותו המעין שם של בזיון. ונראה שהמפרש הזה דעתו על המעין ששמו במקרא עין רגל (יהושע ט"ו, ז'. י"ח, ט"ז. ש"ב י"ז, ט"ז. מ"א א', ט') והיה בגבול מזרחית דרומית לירושלים, כי מעין ששמו רגלים לא נמצא עוד בשום מקום.

השיר שהלוים, הוא משנה סוף מס' תמיד, ובר"ה דף ל"א ואבות דר' נתן פרק א' מפורשת. בבית המקדש כן גורס רש"י, והרוקח גורס במקדש וכן אמר מהרי"ל (בהלכות תפלה). ביום הראשון היו אומרים וכו' אלה כולם ראשי פסוקים של מזמורים, הראשון מזמור מ"ח, השני מזמור פ"ב, הג' צ"ד, הה' פ"א, הו' צ"ג, והז' צ"ב. ועיין מה שכתב על זה מגן אברהם לא"ח ס' קל"ב אות ד'. לחיי העולמים, לחיים הבאים שלעתיד לבוא. ובסדור רש"ז גורס לחי עולמים ויפורש בזה על הקב"ה שהוא חי לעולמי עד, וע"פ הגמרא בר"ה דף ל"א וסנהדרין צ"ז, ע"ב שבאלף השביעי לא יהיה כי אם הקב"ה לבדו וכנגדו אומר מזמור שיר ליום השבת ר"ל לאלף השביעי כי יומו של הקב"ה אלף שנים, והר"ע מברטנורא בסוף מס' תמיד גורס לחי העולמים וכן גרסת רש"י (בעדות התניא) ואף הוא יתכן ואף הוא הטעם על הקב"ה. וראה למעלה דף 59 ודף 75.

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא. תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מַרְבִּים שָׁלוֹם בָּעוֹלָם. שֶׁנֶּאֱמַר וְכָל־בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי יְיָ וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ: אַל תִּקְרָא בָּנָיִךְ אֶלָּא בּוֹנָיִךְ: שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין לָמוֹ מִכְשׁוֹל: יְהִי־שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ שַׁלְוָה בְּאַרְמְנוֹתָיִךְ: לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי אֲדַבְּרָה־נָּא שָׁלוֹם בָּךְ: לְמַעַן בֵּית־יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲבַקְשָׁה טוֹב לָךְ: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן, יְיָ יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם: קדיש יתום.

עָלֵינוּ לְשַׁבֵּחַ לַאֲדוֹן הַכֹּל, לָתֵת גְּדֻלָּה לְיוֹצֵר בְּרֵאשִׁית, שֶׁלֹּא עָשָׂנוּ כְּגוֹיֵי הָאֲרָצוֹת, וְלֹא שָׂמָנוּ כְּמִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה, שֶׁלֹּא שָׂם חֶלְקֵנוּ כָּהֶם וְגֹרָלֵנוּ כְּכָל־הֲמוֹנָם. וַאֲנַחְנוּ כּוֹרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים וּמוֹדִים לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא נוֹטֶה שָׁמַיִם וְיֹסֵד אָרֶץ, וּמוֹשַׁב יְקָרוֹ בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל, וּשְׁכִינַת עֻזּוֹ בְּגָבְהֵי מְרוֹמִים: הוּא אֱלֹהֵינוּ, אֵין עוֹד. אֱמֶת מַלְכֵּנוּ, אֶפֶס זוּלָתוֹ. כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתוֹ, וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל־לְבָבֶךָ כִּי יְהֹוָה הוּא הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל־הָאָרֶץ מִתָּחַת אֵין עוֹד:

עַל־כֵּן נְקַוֶּה לְּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִרְאוֹת מְהֵרָה בְּתִפְאֶרֶת עֻזֶּךָ לְהַעֲבִיר גִּלּוּלִים מִן־הָאָרֶץ וְהָאֱלִילִים כָּרוֹת יִכָּרֵתוּן. לְתַקֵּן עוֹלָם בְּמַלְכוּת שַׁדַּי וְכָל־בְּנֵי בָשָׂר יִקְרְאוּ בִשְׁמֶךָ. לְהַפְנוֹת אֵלֶיךָ כָּל־רִשְׁעֵי אָרֶץ. יַכִּירוּ וְיֵדְעוּ כָּל־יוֹשְׁבֵי תֵבֵל כִּי לְךָ תִּכְרַע כָּל־בֶּרֶךְ תִּשָּׁבַע כָּל־לָשׁוֹן: לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ יִכְרְעוּ וְיִפֹּלוּ. וְלִכְבוֹד שִׁמְךָ יְקָר יִתֵּנוּ. וִיקַבְּלוּ כֻלָּם אֶת־עֹל מַלְכוּתֶךָ. וְתִמְלוֹךְ עֲלֵיהֶם, מְהֵרָה לְעוֹלָם וָעֶד. כִּי הַמַּלְכוּת שֶׁלְּךָ הִיא וּלְעוֹלְמֵי עַד תִּמְלוֹךְ בְּכָבוֹד. כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ, יְהֹוָה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: וְנֶאֱמַר וְהָיָה יְיָ לְמֶלֶךְ עַל־כָּל־הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד:

אַל־תִּירָא מִפַּחַד פִּתְאֹם וּמִשֹּׁאַת רְשָׁעִים כִּי תָבֹא: עֻצוּ עֵצָה וְתֻפָר, דַּבְּרוּ דָבָר וְלֹא יָקוּם, כִּי עִמָּנוּ אֵל: וְעַד־זִקְנָה אֲנִי הוּא וְעַד־שֵׂיבָה אֲנִי אֶסְבֹּל, אֲנִי עָשִׂיתִי וַאֲנִי אֶשָּׂא וַאֲנִי אֶסְבֹּל וַאֲמַלֵּט:

שיר היחוד ליום השבת·

כתוב הקבלות ואפילו באותן שאין נוהגים לומר שיר היחוד כל ימות החול, מ"מ בשבת אומרים שיר היחוד לשבת ומנגנים אחריו אנעים זמירות.

אָז בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי נַחְתָּ. יוֹם הַשַּׁבָּת עַל כֵּן בֵּרַכְתָּ:
וְעַל כָּל־פֹּעַל תְּהִלָּה עֲרוּכָה חֲסִידֶיךָ בְּכָל־עֵת יְבָרְכוּכָה:

בָּרוּךְ יְיָ יוֹצֵר כֻּלָּם. אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם:
כִּי מֵעוֹלָם עַל עֲבָדֶיךָ רַב רַחֲמֶיךָ וַחֲסָדֶיךָ:

וּבְמִצְרַיִם הַחִלּוֹתָ לְהוֹדִיעַ, כִּי מְאֹד נַעֲלֵיתָ
עַל כָּל־אֱלֹהִים, בַּעֲשׂוֹת בָּהֶם שְׁפָטִים גְּדֹלִים וּבֵאלֹהֵיהֶם:

בְּבָקְעֲךָ יַם סוּף עַמְּךָ רָאוּ הַיָּד הַגְּדֹלָה וַיִּירָאוּ:
נִהַגְתָּ עַמְּךָ לַעֲשׂוֹת לָךְ שֵׁם תִּפְאֶרֶת לְהַרְאוֹת גָּדְלָךְ:

וְדִבַּרְתָּ עִמָּם מִן־הַשָּׁמַיִם. וְגַם הֶעָבִים נָטְפוּ מָיִם:
יָדַעְתָּ לֶכְתָּם הַמִּדְבָּר· בְּאֶרֶץ צִיָּה אִישׁ לֹא עָבַר:

תִּתָּה לְעַמְּךָ דְּגַן שָׁמַיִם. וְכֶעָפָר שְׁאֵר וּמִצּוּר מָיִם:
תְּגָרֵשׁ גּוֹיִם רַבִּים עַמִּים· יִירְשׁוּ אַרְצָם וַעֲמַל לְאֻמִּים:

בַּעֲבוּר יִשְׁמְרוּ חֻקִּים וְתוֹרוֹת. אִמְרוֹת יְיָ אֲמָרוֹת טְהוֹרוֹת:
וַיִּתְעַדְּנוּ בְּמִרְעֶה שָׁמֵן· וּמֵחַלָּמִישׁ צוּר פַּלְגֵי שָׁמֶן:

בְּנוּחָם בָּנוּ עִיר קָדְשֶׁךָ. וַיְפָאֲרוּ בֵּית מִקְדָּשֶׁךָ:
וַתֹּאמֶר פֹּה אֵשֵׁב לְאֹרֶךְ יָמִים, צִיָּדָהּ בָּרֵךְ אֲבָרֵךְ:

כִּי שָׁם יִזְבְּחוּ זִבְחֵי־צֶדֶק. אַף כֹּהֲנֶיךָ יִלְבְּשׁוּ־צֶדֶק:
וּבֵית הַלֵּוִי נְעִימוֹת יְזַמֵּרוּ· לְךָ יִתְרוֹעֲעוּ אַף יָשִׁירוּ:

ועל כל פועל, על כל מה שפעלת ערוכה לך התהלה. חסידיך וכו' עפ"ה תהלים קמ"ה, י'. אלהים חיים, ירמיה י', י'. להודיע, שיעור המרוז, אתה החלות להודיע במצרים, כי מאד נעלית על כל אלהים, ותבות על כל אלהים שבחרוז הזה מחוברות להקודם ועפ"ה תהלים צ"ז, ט'. והפייטן הפריד במלת נעלית להשוות החרוז. ראו היד הגדולה עפ"ה שמות י"ד, ל"א. שם תפארת, ככ"ל והוא לפ"כ ישעיה ס"ג, י"ד. ודברת עמם, עפ"ה שמות כ', י"ט. וגם העבים נטפו מים, בשעת מתן תורה, ועפ"ה תהלים ס"ח, ט'. ידעת לכתם, דברים ב', ז'. ומזה נדע כי העקר המדבר בס"ת. בארץ ציה, ירמיה ב', ו'. תתה כמו נתת, והפייטן הפיל הנו"ן כדי לשמור קצב שירו שיש בכל חרוז ד' ד' תבות מן ח' הברות. דגן שמים, המן. שאר, מזון, ותפש ל' הפסוק בתהלים ע"ח, כ"ד. וכ"ז. תגרש גוים, תהלים פ'. ט'. יירשו ארצם, תהלים ק"ה, מ"ד. בעבור ישמרו, זה פסוק מ"ה. אמרות ה', שם י"ב, ז'. ויתעדנו עפ"ה נחמיה ט', כ"ה. פלגי שמן, ל' איוב כ"ט, ו'. ומשל הוא כטעם ארץ זבת חלב ודבש. בנוחם בנו וגו' לא אדע למה כתב בנו אצל עיר וכתב ויפארו בבה"מ, הלא לא בנו את העיר והיא היתה בנויה והיה לו לומר בנוחם פארו עיר קדשך ויבנו בית מקדשך. ניפארו ככ"ל. פה אשב, תהלים קל"ב, י"ד. וט"ו. כי שם, דברים ל"ג, י"ט. אף כהניך, תהלים קל"ב, ט'. יתרועעו, ל'

בֵּית יִשְׂרָאֵל וְיִרְאֵי יְיָ. יְכַבְּדוּ וְיוֹדוּ שִׁמְךָ יְיָ:
הַטִּיבוֹת מְאֹד לָרִאשׁוֹנִים. כֵּן תֵּיטִיב גַּם לָאַחֲרוֹנִים:

יְיָ תָּשִׂישׂ נָא עָלֵינוּ. כַּאֲשֶׁר שַׂשְׂתָּ עַל אֲבוֹתֵינוּ:
אוֹתָנוּ לְהַרְבּוֹת וּלְהֵיטִיב. וְנוֹדֶה־לְּךָ לְעוֹלָם כִּי תֵיטִיב:

יְיָ תִּבְנֶה עִירְךָ מְהֵרָה. כִּי עָלֶיהָ שִׁמְךָ נִקְרָא:
וְקֶרֶן דָּוִד תַּצְמִיחַ בָּהּ. וְתִשְׁכּוֹן לְעוֹלָם יְיָ בְּקִרְבָּהּ:

זִבְחֵי צֶדֶק שָׁמָּה נִזְבְּחָה. וְכִימֵי קֶדֶם תֶּעֱרַב מִנְחָה:
וּבָרֵךְ עַמְּךָ בְּאוֹר פָּנֶיךָ. כִּי חֲפֵצִים לַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ:

וּבִרְצוֹנְךָ תַּעֲשֶׂה חֶפְצֵנוּ. הַבֶּט־נָא עַמְּךָ כֻּלָּנוּ:
בְּחַרְתָּנוּ הֱיוֹת לְךָ לְעַם סְגֻלָּה. עַל־עַמְּךָ בִרְכָתֶךָ סֶּלָה:

וְתָמִיד נְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ. וּנְהַלֵּל לְשֵׁם תִּפְאַרְתֶּךָ:
וּמְבָרַכְתְּךָ עַמְּךָ יְבָרֵךְ. כִּי אֶת־כֹּל אֲשֶׁר תְּבָרֵךְ מְבֹרָךְ:

וַאֲנִי בְּעוֹדִי אֲהַלְלָה בוֹרְאִי. וַאֲבָרְכֵהוּ כָּל־יְמֵי צְבָאִי:
יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ לְעוֹלָם. מִן־הָעוֹלָם וְעַד־הָעוֹלָם:

כַּכָּתוּב. בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן־הָעוֹלָם וְעַד־הָעוֹלָם. וַיֹּאמְרוּ כָל־הָעָם אָמֵן וְהַלֵּל לַיָי: עָנֵה דָנִיֵּאל וְאָמַר לֶהֱוֵא שְׁמֵהּ דִּי־אֱלָהָא מְבָרַךְ מִן־עָלְמָא וְעַד־עָלְמָא דִּי חָכְמְתָא וּגְבוּרְתָא דִּי־לֵהּ הִיא: וְנֶאֱמַר. וַיֹּאמְרוּ הַלְוִיִּם יֵשׁוּעַ וְקַדְמִיאֵל בָּנִי חֲשַׁבְנְיָה שֵׁרֵבְיָה הוֹדִיָּה שְׁבַנְיָה פְתַחְיָה קוּמוּ בָּרְכוּ אֶת־יְיָ אֱלֹהֵיכֶם מִן־הָעוֹלָם עַד־הָעוֹלָם וִיבָרְכוּ שֵׁם כְּבוֹדֶךָ וּמְרוֹמַם עַל־כָּל־בְּרָכָה וּתְהִלָּה: וְנֶאֱמַר. בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן־הָעוֹלָם וְעַד־הָעוֹלָם וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן הַלְלוּיָהּ: וְנֶאֱמַר. וַיְבָרֶךְ דָּוִיד אֶת־יְיָ לְעֵינֵי כָּל־הַקָּהָל וַיֹּאמֶר דָּוִיד. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָבִינוּ מֵעוֹלָם וְעַד־עוֹלָם:

רנה, תהלים ס"ה, י"ד. בית ישראל, עפ"ה ישראל בטח בה', בית אהרן בטחו, יראי ה' בטחו (תהלים קט"ו), והפייטן הבדיל בית אהרן לכהנים וללוים, ואמר אף כהניך ילבשו צדק, נגד הכהנים, ובית הלוי נעימות יזמרו נגד הלוים ואח"כ מביא בית ישראל ויראי ה'. ה' תשיש נא וגו' אותנו להרבות וגו' נבנה על לשון דברים כ"ח, ס"ג. ונודה לך וכו' נבנה על ל' תהלים ע"ט, י"ג. כי עליה, דניאל ט', י"ט. וקרן דוד תצמיח, עפ"ה תהלים קל"ב, י"ז. זבחי צדק, עפ"ה דברים ל"ג, י"ט. וכימי קדם, עפ"ה מלאכי ג', ד'. כי חפצים וכו' עפ"ה תהלים מ', ט'. הבט נא, ישעיה ס"ד, ח'. היות לך לעם סגלה, עפ"ה דברים ז', ו'. ובכ"י היות לך לסְגֻלָּה וגם הוא יתכן עפ"ה שמות י"ט, ה'. על עמך, תהלים ג', ט'. נספר, תהלים ע"ט, י"ג. ונהלל, מל' דה"א כ"ט, י"ג. ומברכתך, ש"ב ז', כ"ט. כי את כל, ל' במדבר כ"ב, ו'. ואני בעודי, עפ"ה תהלים קמ"ו, ב'. ואברכהו כן בכ"י ובכל"ל בל' נסתר. כל ימי צבאי, כל זמן חיותי, ונקרא הזמן צבא בעבור שהם ימים הרבה כמו צבא של חיל והוא מל' איוב י"ד, י"ד. יהי שם, תהלים קי"ג, ב'. ככתוב דה"א ט"ז, ל"ו. ענה דניאל, דניאל ב', כ'. ויאמרו הלוים, נחמיה ט', ה'. ויש לדעת כי מן ונאמר ויאמרו הלוים עד סוף אינו בכ"י. ברוך ה', תהלים ק"ו, מ"ח. ויברך דויד דה"א כ"ט, י'.

שיר הכבוד·

בשפותחים הארון הקדש לאנעים זמירות יש לומר ד' פסוקים אלו.

שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וְהִנָּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבוֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד: מִי זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד יְיָ עִזּוּז וְגִבּוֹר יְיָ גִּבּוֹר מִלְחָמָה:
שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד: מִי הוּא זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד יְיָ צְבָאוֹת הוּא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד סֶלָה:

אַנְעִים זְמִירוֹת וְשִׁירִים אֶאֱרוֹג · כִּי אֵלֶיךָ נַפְשִׁי תַעֲרוֹג:
נַפְשִׁי חִמְּדָה בְּצֵל יָדֶךָ · לָדַעַת כָּל־רָז סוֹדֶךָ:
מִדֵּי דַבְּרִי בִּכְבוֹדֶךָ · הוֹמֶה לִבִּי אֶל־דּוֹדֶיךָ:
עַל־כֵּן אֲדַבֵּר בְּךָ נִכְבָּדוֹת · וְשִׁמְךָ אֲכַבֵּד בְּשִׁירֵי יְדִידוֹת:
ע"ס א"ב
אֲסַפְּרָה כְבוֹדְךָ וְלֹא רְאִיתִיךָ · אֲדַמְּךָ אֲכַנְּךָ וְלֹא יְדַעְתִּיךָ:
בְּיַד נְבִיאֶיךָ בְּסוֹד עֲבָדֶיךָ · דִּמִּיתָ הֲדַר כְּבוֹד הוֹדֶךָ:
גְּדֻלָּתְךָ וּגְבוּרָתֶךָ · כִּנּוּ לְתֹקֶף פְּעֻלָּתֶךָ:
דִּמּוּ אוֹתְךָ וְלֹא כְּפִי־יֶשְׁךָ · וַיְשַׁוּוּךָ לְפִי מַעֲשֶׂיךָ:
הִמְשִׁילוּךָ בְּרֹב חֶזְיוֹנוֹת · הִנְּךָ אֶחָד בְּכָל־דִּמְיוֹנוֹת:
וַיֶּחֱזוּ בְךָ זִקְנָה וּבַחֲרוּת · וּשְׂעַר רֹאשְׁךָ בְּשֵׂיבָה וְשַׁחֲרוּת:
זִקְנָה בְּיוֹם דִּין וּבַחֲרוּת בְּיוֹם קְרָב · כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת יָדָיו לוֹ רָב:
חָבַשׁ כּוֹבַע יְשׁוּעָה בְּרֹאשׁוֹ · הוֹשִׁיעָה לּוֹ יְמִינוֹ וּזְרוֹעַ קָדְשׁוֹ:
טַלְלֵי אוֹרוֹת רֹאשׁוֹ נִמְלָא · וּקְוֻצּוֹתָיו רְסִיסֵי לָיְלָה:
יִתְפָּאֵר־בִּי כִּי חָפֵץ־בִּי · וְהוּא יִהְיֶה־לִּי לַעֲטֶרֶת צְבִי:
כֶּתֶם טָהוֹר פָּז דְּמוּת רֹאשׁוֹ · וְחַק עַל־מֵצַח כְּבוֹד שֵׁם קָדְשׁוֹ:
לְחֵן וּלְכָבוֹד צְבִי תִפְאָרָה · אֻמָּתוֹ לוֹ עִטְּרָה עֲטָרָה:

אנעים זמירות, שיר הזה נקרא שיר הכבוד בעבור שמדבר בכבוד הבורא. והנה בסדור יעבץ כ"י שיש בו כל שירי היחוד לא נמצא שיר זה, גם בפירוש יעבץ כ"י על שירי היחוד אין שם פירוש על אנעים זמירות, אשר ע"כ נראה כי מחבר שירי היחוד איננו מחבר של שיר הכבוד אלא הוא חתם שיריו עם יהי שם ה' מבורך, וכמו שיורו גם פסוקי התורה שנסדרו עליו כי שם חתימת השירים, ואנעים זמירות הוא חובר ע"י חכם אחר שהשתמש בו בהשקל והקצב של שירי היחוד. ונמצא בכ"י אחד רשום עליו „שיר הכבוד שיסד רבינו יהודה החסיד מריגנשבורק ז"ל", וכן כתב גם בעל היוחסין בדף קס"ה, וא"כ הנה הלך הבן בעקבות אביו. — אארוג,° ל' אריגה, ר"ל שירים מחרוזים ושקולים יפה. כי אליך, ל' תהלים מ"ב, ב'. נפשי חִמְּדָה כן העיקר והוא עפ"ה בצלו חמדתי (שיר ב', ג') וכן הדפסתי כבר בסדור תפלת ישרים. וברוב סדורים גם באותן של רוו"ה נדפס חָמְדָה בקל וטעות והעד עלת בְּצֵל שלא יתכן לומר אחר חָמְדָה והיה לו לכתוב חָמְדָה צֵל או אֶת צֵל וע"כ הנכון חִמְּדָה בל' הכתוב. רז סודך נסתרות של מחשבתך ועצתך. רז ל' תעלומה בארמית, כמו על רזא דנה (דניאל ב' י"ח), תרגום מרגלים חרש, מאללין ברז (יהושע ב', א'). סודך, ל' עצה ומחשבה, ראטהשלוס, כמו מי עמד בסוד ה' (ירמיה כ"ג, י"ח). הומה, תפלה. דודיך, אהבתך, כמו טובים דודיך מיין (שיר א', ב') אתן את דודי לך (שם ז', י"ג), פריינדשאפט. אספרה מפה ולהלאה הולך השיר ע"ס א"ב, והחרוזים שלפניו הם כדמות הקדמה לו. אכנך, אקרא אותך בכנוי שם, כמו חנון ורחום והדומה. ולא כפי ישך, פירוש אע"פ שדימו אותך, לחזות ולתוקף פעלתיך דמיך אבל אותך בעצמך לא דימו, כי אין לך דמיון כלל. וַיְשַׁוּוּךָ כן נקודו בבנין פיעל. המשילוך ברוב חזיונות, פירוש שהמשילוך פעם כגבור איש מלחמה, ופעם כזקן מלא רחמים וכמו שמבאר והולך, ובכל הדמיונות הללו אתה אחד ובלי שום דמות הגוף. ובחרות ל' בימי בחורותיך (קהלת י"א, ט'). ושחרות, ל' נעורים, כמו הילדות והשחרות (שם י"א, י'), וכן אמר בשיר היחוד ליום ג' לא יחולו זקנה ובחרות עליך גם שיבה ושחרות. וזקנה ביום דין, ככתוב בדניאל ז', ט'. ובחרות ביום קרב, כמו שפירש רש"י לשמות כ', ב'. נגלה כים כגבור מלחמה ונגלה במתן תורה כזקן מלא רחמים .וכו'. ובחגיגה דף י"ד כתוב אחד אומר לבושה כתלג חיור ושער ראשה כעמר נקא, וכתיב קוצותיו תלתלים שחורות כעורב (שיר ה' י"א) כאן בישיבה כאן במלחמה וכו'. רב, ל' ריב ומלחמה, מל' ידיו רב לו (דברים ל"ג, ז'). כובע ישועה, ישעיה נ"ט, י"ז. הושיעה לו, תהלים צ"ח, א'. טללי אורות ע"פ ישעיה כ"ו, י"ט ושיר ה', ב'. והוא יהיה לי, רומז לפסוק בישעיה כ"ח, ה'. צבי, ל' יופי והדר. כתם טהור עפ"ה שיר ה', י"א. וחק ל' חקיקה. אמתו, אומה שלו, היא ישראל. עטרה עטרה,

מַחְלְפוֹת רֹאשׁוֹ כְּבִימֵי בְחֻרוֹת. קְוֻצּוֹתָיו תַּלְתַּלִּים שְׁחוֹרוֹת:
נְוֵה הַצֶּדֶק צְבִי תִפְאַרְתּוֹ. יַעֲלֶה נָּא עַל־רֹאשׁ שִׂמְחָתוֹ:
סְגֻלָּתוֹ תְּהִי בְיָדוֹ עֲטֶרֶת. וּצְנִיף מְלוּכָה צְבִי תִפְאֶרֶת:
עֲמוּסִים נְשָׂאָם עֲטֶרֶת עִנְּדָם. מֵאֲשֶׁר יָקְרוּ בְעֵינָיו כִּבְּדָם:
פְּאֵרוֹ עָלַי וּפְאֵרִי עָלָיו. וְקָרוֹב אֵלַי בְּקָרְאִי אֵלָיו:
צַח וְאָדוֹם לִלְבוּשׁוֹ אָדֹם. פּוּרָה בְדָרְכוֹ בְּבוֹאוֹ מֵאֱדוֹם:
קֶשֶׁר תְּפִלִּין הֶרְאָה לֶעָנָו. תְּמוּנַת יְיָ לְנֶגֶד עֵינָיו:
רוֹצֶה בְעַמּוֹ עֲנָוִים יְפָאֵר. יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת בָּם לְהִתְפָּאֵר:
רֹאשׁ דְּבָרְךָ אֱמֶת קוֹרֵא מֵרֹאשׁ. דּוֹר וָדוֹר עַם דּוֹרֶשְׁךָ דְּרוֹשׁ:
שִׁית הֲמוֹן שִׁירַי נָא עָלֶיךָ. וְרִנָּתִי תִּקְרַב אֵלֶיךָ:
תְּהִלָּתִי תְּהִי לְרֹאשְׁךָ עֲטֶרֶת. וּתְפִלָּתִי תִּכּוֹן קְטֹרֶת:
תִּיקַר שִׁירַת־רָשׁ בְּעֵינֶיךָ. כַּשִּׁיר יוּשַׁר עַל־קָרְבָּנֶיךָ:
בִּרְכָתִי תַעֲלֶה לְרֹאשׁ מַשְׁבִּיר. מְחוֹלֵל וּמוֹלִיד צַדִּיק כַּבִּיר:
וּבְבִרְכָתִי תְנַעֲנַע לִי רֹאשׁ. וְאוֹתָהּ קַח לְךָ כִּבְשָׂמִים רֹאשׁ:
יֶעֱרַב נָא שִׂיחִי עָלֶיךָ. כִּי נַפְשִׁי תַעֲרוֹג אֵלֶיךָ:

לך יי הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ לך יי הממלכה והמתנשא לכל לראש: מי ימלל גבורות יי ישמיע כל תהלתו:

אח״כ אומרים: הַיּוֹם שַׁבַּת קֹדֶשׁ שֶׁבּוֹ הַלְוִיִּם הָיוּ אוֹמְרִים בַּמִּקְדָּשׁ: ואומרים מזמור צ״ב מזמור שיר ליום השבת (תמצאהו למעלה דף 182), ואומרים עליו קדיש יתום.

ויש קהלות כמו בפפד״מ ובמגנצא אומרים ג״כ מזמור לאסף אלהים אל דמי לך וכו׳ (תמצאהו למעלה דף 152), ואחריו קדיש יתום.

והעטרה היא תפלת ישראל, וכמו שאמר למטה תהלתי תהי לראשך עטרת. קווצותיו שיר ה׳, י״א. צבי תפארתו, בדפוס ישן בית תפארתו, ומשתבש. יעלה, בהפעיל והוא לקוח מל׳ תהלים קל״ז, ו׳. סגלתו תהי וכו׳ ע״פ ישעיה ס״ב, ג׳. עמוסים, העמוסים מבטן נשאם על כנפי נשרים ומיוסד על ישעיה מ״ו, ג׳. מאשר יקרו, ע״פ ישעיה מ״ג, ד׳. וקרוב אלי וכו׳ עש״ה דברים ד׳, ז׳. צח ואדום וכו׳ ע״פ שיר ה׳, י״א. וישעיה ס״ג, א׳. ב׳. וג׳. קשר תפלין וגו׳ יסודו בגמרא ברכות דף ז׳ הראה הקב״ה למשה קשר תפלין, והוא משל על התקשרות השגחת הקב״ה ביצוריו אשר בקש משה רבינו מהקב״ה להראות לו דרכיו, וראה בפירוש אבן חביב בספרו עין יעקב ובס׳ כפתור ופרח על האגדות. ותמונת ה׳, עש״ה במדבר י״ב, ח׳. רוצה בעמו, תהלים קמ״ט, ד׳. יושב תהלות עש״ה שם כ״ב, ד׳. ישעיה מ״ט, ג׳. ראש דברך אמת, תהלים קי״ט, ק״ס. קורא מראש, שעורו „קורא דור ודור מראש, דרוש עם דורשך", והוא עש״ה ישעיה מ״א, ד׳. שית, תשית ותשום. תהלתי תהי וכו׳, בחגיגה דף י״ג, ב׳ מלאך סנדלפון קושר כתרים לקונו, ור״ל מתפלתן של צדיקים כמו שכתבו שם התוספות, וכן הוא בהדיא בשמות רבה פ׳ כ״א. ותפלתי, ע״פ תהלים קמ״א, ב׳. ברכתי, מל׳ משלי י״א, כ״ו. משביר, הקב״ה המכלכל כל. מחולל, בורא. כביר, גבור, כמו הן אל כביר (איוב ל״ו, ה׳). תנענע לי ראש, לשון זו לקוחה מגמרא ברכות דף ז׳. ועניינה, תקבל את ברכתי ברצון. כבשמים ראש, כבשמים טובים (שמות ל׳ כ״ג). יערב נא שיחי, עש״ה תהלים ק״ד. ל״ד. כי נפשי תערוג אליך, יסד הפייטן חתימת השיר מעין פתיחתו.

אסור להתענות בשבת עד שש שעות, ולשם תענית אפילו שעה אסור. יהא שולחנו ערוך כמו בסעודת לילה, ומקדשין על היין, ובמקום שאין יין מצוי יוכל לקדש על כל שכר המשקין שהם חמר מדינה, (ואם אין לו שום משקין בוצע מיד על הפת). ולוקח הכוס בידו ואומר ושמרו וכו'.

וְשָׁמְרוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת־הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם׃ בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הִוא לְעֹלָם כִּי־שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְהוָֹה אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפַשׁ׃

זָכוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ׃ שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל־מְלַאכְתֶּךָ׃ וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַיהוָֹה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תַעֲשֶׂה כָל־מְלָאכָה אַתָּה ׀ וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ וּבְהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ׃ כִּי שֵׁשֶׁת־יָמִים עָשָׂה יְהוָֹה אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ אֶת־הַיָּם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּם וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל־כֵּן בֵּרַךְ יְהוָֹה אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ׃

סברי מרנן ורבנן ורבותי

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן׃

ושותה מיושב, ונותן גם למסובין לשתות מכוס של ברכה. ואח"כ מברך על לחם משנה.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ׃

ובוצע על לחם העליון ויאכל, ויתן גם לכל המסובין פרוסה לכל אחד ואחד, ומצוה לבצוע פרוסה גדולה שתספוק לו לכל הסעודה. ואחר שסעד ואחר שלמד דברי תורה על שולחנו ואמר זמירות ותשבחות לכבוד השבת יטול את ידיו במים אחרונים ויאמר מזמור שיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון וכו', ויברך בהמ"ז על היין, ואפילו אין דרכו בכך בחול ביחיד, מ"מ בשבת יברך בהמ"ז על היין כדי להרווח ברכות, ומזה הטעם ירבה גם בפירות ומגדים אחר סילוק השולחן.

קובעין מדרש אחר סעודת שבת, וגדול עונש המבטלו, ובפרט העסוקים כל ימות השבוע במשא ומתן וטרודים בעסקי פרנסה אם בשבת יתעסקו כל היום באכילה ושתיה, תורה מה תהא עליה, ומכיון יידע איש ההמוני טובות תורתו ואמונתו אם לא ילמדם בשבת. ומה יפה היה מנהג הראשונים מזכירו אבן ירחי בהלכות שבת ס' ע"ד שהיו לומדים בשבת אחר תפלת שחרית טרם ילכו מבהכ"נ את שש סדרי משנה פרק אחד בכל שבת בשבת. אבל המתועדים בשבת להתעסק בדברים בטלים ושחוק והתול, אין חלול שבת גדול מזה.

ושמרו, קדוש של סעודת יום השבת נקרא בגמרא פסחים דף ק"ו קידושא רבה, ופירש אבן ירחי שנקרא כך ברכת בורא פרי הגפן לפי שהוא ראשון לכל הברכות דברכת הנהנין, וטעם דחוק הוא, והעקר פירוש של מגיד משנה להרמב"ם הלכות שבת פ' כ"ט כי קדושא רבה הוא שם כנוי מפני שקדוש זה אינו מן התורה וכמו שקורין לעיור סגי נהור. והנה לקדוש הזה לא מובא בגמרא וברמב"ם וכל הראשונים רק הברכה בפה"ג על היין ולא יותר, וגם אבן ירחי כתב בפירוש שמי שאומר יותר שהוא טועה. אבל מה שמוסיפים אנחנו לומר מקודם ושמרו וכו' (שמות ל"א, ט"ז) וזכור את יום השבת וכו' (שם כ', ח') מביאו הכל בו בשם ל"מ וז"ל יש נוהגין לפתוח קודם הקדוש ושמרו בני ישראל את השבת וכו', ואחר הקדוש פותחין בקול רם ואומרים לכבוד שבת מזמורים כגון מזמור לדוד ה' רועי וכו' ולדוד מזמור לה' הארץ ומלואה וכו' ומזמור ברכי נפשי ה' אלהי גדלת מאד וכו' ויש שמתחילין מלמיה חכיר, והכל לפי מנהגם עכ"ל.

כמו בליל שבת כן גם ביום השבת נוהגים לומר זמירות בעוד שיושבים בסעודה קודם שמברכים בהמ״ז.

ראשי החרוזים שמעון בר יצחק.

בָּרוּךְ אֲדֹנָי יוֹם יוֹם, יַעֲמָס־לָנוּ יֶשַׁע וּפִדְיוֹם, וּבִשְׁמוֹ נָגִיל כָּל־הַיּוֹם, וּבִישׁוּעָתוֹ נָרִים רֹאשׁ עֶלְיוֹן, כִּי הוּא מָעוֹז לַדָּל וּמַחְסֶה לָאֶבְיוֹן: שִׁבְטֵי יָהּ לְיִשְׂרָאֵל עֵדוּת, בְּצָרָתָם לוֹ צָר בְּסִבְלוּת וּבְעַבְדוּת, בְּלִבְנַת הַסַּפִּיר הֶרְאָם עֹז יְדִידוּת, וְנִגְלָה לְהַעֲלוֹתָם מֵעֹמֶק בּוֹר וָדוּת, כִּי־עִם יְיָ הַחֶסֶד וְהַרְבֵּה עִמּוֹ פְדוּת: מַה־יָּקָר חַסְדּוֹ בְּצִלּוֹ לְגוֹנְנֵמוֹ. בְּגָלוּת בָּבֶלָה שֻׁלַּח לְמַעַנְמוֹ. לְהוֹרִיד בָּרִיחִים נִמְנָה בֵינֵימוֹ, וַיִּתְּנֵם לְרַחֲמִים לִפְנֵי שׁוֹבֵימוֹ, כִּי לֹא־יִטֹּשׁ יְיָ אֶת־עַמּוֹ בַּעֲבוּר הַגָּדוֹל שְׁמוֹ: עֵילָם שָׁת כִּסְאוֹ לְהַצִּיל יְדִידָיו, לְהַעֲבִיר מִשָּׁם מָאזְנֵי מוֹרְדָיו, מֵעֲבוֹר בַּשֶּׁלַח פָּדָה אֶת־עֲבָדָיו, קֶרֶן לְעַמּוֹ יָרִים תְּהִלָּה לְכָל־חֲסִידָיו, כִּי אִם־הוֹגָה וְרִחַם כְּרֹב חֲסָדָיו: וּצְפִיר הָעִזִּים הִגְדִּיל עֲצוּמָיו, וְגַם חָזוּת אַרְבַּע עָלוּ לִמְרוֹמָיו, וּבְלִבָּם דִּמּוּ לְהַשְׁחִית אֶת־רְחוּמָיו, עַל־יְדֵי כֹהֲנָיו מִגֵּר מִתְקוֹמְמָיו. חַסְדֵי יְיָ כִּי לֹא־תָמְנוּ כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמָיו: נִסְגַּרְתִּי לֶאֱדוֹם בְּיַד רֵעַי מְדָנַי, שֶׁבְּכָל־יוֹם מְמַלְּאִים כְּרֵשָׂם מֵעֲדָנַי, עֶזְרָתוֹ עִמִּי לִסְמֹךְ אֶת־אֲדָנַי, וְלֹא נְטַשְׁתַּנִי כָּל־יְמֵי עִדָּנַי, כִּי לֹא יִזְנַח לְעוֹלָם אֲדֹנָי: בְּבֹאוֹ מֵאֱדוֹם חֲמוּץ בְּגָדִים, זֶבַח לוֹ בְּבָצְרָה וְטֶבַח לוֹ בְּבוֹגְדִים, וְיֵז נִצְחָם מַלְבּוּשָׁיו לְהַאְדִּים, בְּכֹחוֹ הַגָּדוֹל יִבְצֹר רוּחַ נְגִידִים, הָגָה בְּרוּחוֹ הַקָּשָׁה בְּיוֹם קָדִים: רְאוֹתוֹ כִּי כֵן אֲדוֹמִי הָעוֹצֵר, יַחְשָׁב־לוֹ בָּצְרָה תִּקְלוֹט כְּבֶצֶר, וּמַלְאָךְ כְּאָדָם בְּתוֹכָהּ יִנָּצֵר, וּמֵזִיד כַּשּׁוֹגֵג בְּמִקְלָט יֵעָצֵר, אֶהֱבוּ אֶת־יְיָ כָּל־חֲסִידָיו אֱמוּנִים נֹצֵר: יְצַוֶּה צוּר חַסְדּוֹ קְהִלּוֹתָיו לְקַבֵּץ, מֵאַרְבַּע רוּחוֹת עָדָיו לְהִקָּבֵץ, וּבְהַר מְרוֹם הָרִים אוֹתָנוּ לְהַרְבֵּץ. וְאִתָּנוּ יָשׁוּב נִדָּחִים קוֹבֵץ, וְהֵשִׁיב לֹא נֶאֱמַר כִּי־אִם וְשָׁב וְקִבֵּץ:

ברוך ה׳, תהלים ס״ח, כ׳. מעוז לדל, עפ״י ישעיה כ״ה, ד׳. שבטי יה, ל׳ תהלים קכ״ב, ד׳. וראה רש״י במדבר כ״ו, ה׳. בלבנת, ראה רש״י שמות כ״ד, י׳. ודות, גם הוא ל׳ דוד ומל׳ המשנה ר״ה כ״ז ע״ב. כי עם ה׳ תהלים ק״ל, ז׳. לגוננמו, לגונן אותם. למענמו, למענם, מל׳ ישעיה מ״ג, י״ד ועי״ש המדרש בכל מקום שגלו ישראל גלתה שכינה עמהם (מגלה כ״ט). להוריד בריחים, גם הוא ל׳ ישעיה שם ונדרש באיכה רבתא דף פ״א שנבוכדנצר הטעין את ישראל רחיים והורידן בפה לבבל. ויתנם לרחמים, ל׳ תהלים ק״ו, מ״ו. כי לא יטש, ש״א י״ב, כ״ב. מאזני מורדיו, פירושו, כשהיו ישראל בעילם ר״ל תחת ממשלת פרס ומדי הצילם מיד המן המורד והעביר גזרתו מהם, ותפש בלשון מאזני מורדיו, בעבור ששקל י׳ אלפים ככר כסף כדי לאבד ישראל, והשקול במאזנים. מעבור בשלח, מל׳ איוב ל״ג, י״ח. ושלח מעמו חרב וכלי זיין, וכן תרגום בשלח יעברו, בזייני קרבא יעברון (איוב ל״ו, י״ב). קרן לעמו ל׳ תהלים קמ״ח, י״ד. כי אם הוגה, איכה ג׳, ל״ב. וצפיר העזים, מלכות יון (דניאל ח׳, ח׳). את רחומיו, ישראל. ע״י כהניו, בית חשמונאי. חסדי, איכה ג׳, כ״ב. ביד רעי, כמו שכתוב כל רעיה בגדו בה (איכה א׳, ב׳). מדני, מריבי מל׳ ומשלח מדנים (משלי ו׳, י״ט). ממלאים כרשם מל׳ ירמיה כ״א, ל״ד. ארני, יסודי. כי לא, איכה ג׳, ל׳. חמוץ בגדים, הקב״ה ועפ״י ישעיה ס״ג, א׳. וג׳. יבצר רוח תהלים ע״ו, י״ג. הגה, ישעיה כ״ז, ח׳. אדומי העוצר, שר של אדום, וטעם העוצר, המושל מגזרת זה יעצור בעמי (ש״א ט׳, י״ז). ויסוד החרוז במכות דף י״ב ג׳ טעיות עתיד שרו של אדום לטעות טועה שאינה קולטת אלא בצר והוא גולה לבצרה, טועה שאינה קולטת אלא שוגג והוא מזיד היה, טועה שאינה קולטת אלא אדם והוא מלאך הוא. אהבו את ה׳, תהלים ל״א, כ״ד. ובהר מרום הרים, הוא הר ציון ועפ״ה יחזקאל כ׳, מ׳. עדיו, אליו. והשיב לא נאמר, ראה רש״י לדברים ל׳, ג׳.

בָּרוּךְ הוּא אֱלֹהֵינוּ, אֲשֶׁר טוֹב גְּמָלָנוּ, כְּרַחֲמָיו וּכְרֹב חֲסָדָיו הִגְדִּיל לָנוּ, אֵלֶּה וְכָאֵלֶּה יוֹסֵף עִמָּנוּ, לְהַגְדִּיל שְׁמוֹ הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא שֶׁנִּקְרָא עָלֵינוּ: בָּרוּךְ הוּא אֱלֹהֵינוּ שֶׁבְּרָאָנוּ לִכְבוֹדוֹ, לְהַלְּלוֹ וּלְשַׁבְּחוֹ וּלְסַפֵּר הוֹדוֹ, מִכָּל־אֹם גָּבַר עָלֵינוּ חַסְדּוֹ, לָכֵן בְּכָל־לֵב וּבְכָל־נֶפֶשׁ וּבְכָל־מְאוֹד נַמְלִיכוֹ וּנְיַחֲדוֹ: שֶׁהַשָּׁלוֹם שֶׁלּוֹ יָשִׂים עָלֵינוּ בְּרָכָה וְשָׁלוֹם, מִשְּׂמֹאל וּמִיָּמִין עַל יִשְׂרָאֵל שָׁלוֹם, הָרַחֲמָן הוּא יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם, וְיִזְכּוּ לִרְאוֹת בָּנִים וּבְנֵי בָנִים עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת, עַל יִשְׂרָאֵל שָׁלוֹם, יוֹעֵץ אֵל גִּבּוֹר אֲבִי־עַד שַׂר־שָׁלוֹם:

ראשי החרוזים ברוך חזק, ומשקלם ה׳ ס׳ תנועות.

בָּרוּךְ אֵל עֶלְיוֹן, אֲשֶׁר נָתַן מְנוּחָה· לְנַפְשֵׁנוּ פִדְיוֹן, מִשֵּׂאת וַאֲנָחָה·
וְהוּא יִדְרוֹשׁ לְצִיּוֹן, עִיר הַנִּדָּחָה· עַד אָנָה תּוּגְיוֹן, נֶפֶשׁ נֶאֱנָחָה:
הַשּׁוֹמֵר שַׁבָּת, הַבֵּן עִם הַבַּת· לָאֵל יֵרָצוּ, כְּמִנְחָה עַל־מַחֲבַת:
רוֹכֵב בָּעֲרָבוֹת, מֶלֶךְ עוֹלָמִים· אֶת־עַמּוֹ לִשְׁבּוֹת, אִזֵּן בַּנְּעִימִים·
בְּמַאֲכָלוֹת עֲרֵבוֹת, בְּמִינֵי מַטְעַמִּים· בְּמַלְבּוּשֵׁי כָבוֹד, זֶבַח מִשְׁפָּחָה: השומר.
וְאַשְׁרֵי כָל־חוֹכֶה, לְתַשְׁלוּמֵי כֶפֶל· מֵאֵת כֹּל סוֹכֶה, שׁוֹכֵן בָּעֲרָפֶל·
נַחֲלָה לוֹ יִזְכֶּה, בָּהָר וּבַשָּׁפֶל· נַחֲלָה וּמְנוּחָה, כַּשֶּׁמֶשׁ לוֹ זָרְחָה: השומר.
כָּל־שׁוֹמֵר שַׁבָּת, כַּדָּת מֵחַלְּלוֹ· הֵן הַכְשֵׁר חִבַּת, קֹדֶשׁ גּוֹרָלוֹ·
וְאִם יֵצֵא חוֹבַת הַיּוֹם אַשְׁרֵי לוֹ· לְאֵל אָדוֹן מְחוֹלְלוֹ, מִנְחָה הִיא שְׁלוּחָה: השומר.
חֶמְדַּת הַיָּמִים, קְרָאוֹ אֵלִי צוּר· וְאַשְׁרֵי לִתְמִימִים, אִם־יִהְיֶה נָצוּר·
כֶּתֶר הִלּוּמִים, עַל רֹאשָׁם יָצוּר· צוּר הָעוֹלָמִים, רוּחוֹ בָּם נָחָה: השומר.

ברוך הוא אלהינו וכו׳ יבין כל מבין מתוכן לשונו כי משפה ולהלאה הוא פיוט בפני עצמו ונוהגין לאמרו בסוף ברכת המזון, ובדפוסים עד כה נקשר לפיוט הקודם ואינכו נכון. אשר טוב גמלנו, כנגד ברכת הטוב והמטיב. שמו הגדול הגבור וכו׳ לקוח מנוסח אבינו מלכנו. ברוך הוא אלהינו שבראנו לכבודו, לקוח מנוסח ובא לציון. מכל אם, מכל אומה. גבר עלינו חסדו, תהלים קי״ז, ב׳. לכן בכל לב וכו׳ עפ״י דברים ו׳, ה׳. שהשלום שלו, הוא הקב״ה וכדאיתא בשבועות ל״ה, ב׳. הרחמן הוא יברך הוא מענין סוף ברכת המזון. יועץ, ל׳ ישעיה ט׳, ה׳. ור״ל על ישראל יבוא השלום מאת הקב״ה שנקרא יועץ אל גבור וכו׳.

ברוך אל עליון, בראשית י״ד, כ׳. מִשֵּׂאת בשי״ן ימין, ר״ל שנתן פדיון לנפשנו מן השאת ואנחה, והוא מענין היה לנו השאת והשבר (איכה ג׳, מ״ז). עד אנה תוגיון ל׳ איוב י״ט, ב׳. על מחבת, ויקרא ז׳, ט׳. רוכב בערבות, תהלים ס״ח, ה׳. אזן, כמו ואזן וחקר תקן (קהלת י״ב, ט׳). כל חוכה לתשלומי, ר״ל אשרי כל המוכה הוצאות לתענוגי שבת ומחכה להשם והוא ישלם לו כפלים. כל סוכה, הרואה את הכל, סוכה ל׳ ראיה בל׳ ארמית, וכן אמרו חז״ל יסכה זו שרה שסיתה סוכה ברוח הקדש (מגלה י״ד). כל שומר מל׳ ישעיה נ״ו, ב׳. הכשר חבת קדש, תפש בל׳ הגמרא חבת הקדש מכשרתן (חולין ל״ג). הלומים, ל׳ נאה ויאה בל״א פאסענד, והוא מל׳ הגמרא סנהדרין כ״א ע״ב שנקש להולמו ולא הולמתו. יצור מגזרת וצרת הכסף (דברים י״ד, כ״ה). נחה, מל׳ כנוח עליהם הרוח (במדבר י״א, כ״ה),

זָכוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ· קַרְנוֹ כִּי גָבְהָה, נֵזֶר עַל־רֹאשׁוֹ·
עַל־כֵּן יִתֵּן הָאָדָם לְנַפְשׁוֹ· עֹנֶג וְגַם שִׂמְחָה, בָּהֶם לוֹ לְמָשְׁחָה: השומר.
קֹדֶשׁ הִיא לָכֶם, שַׁבַּת הַמַּלְכָּה, אֶל־תּוֹךְ בָּתֵּיכֶם, לְהָנִיחַ בְּרָכָה·
בְּכָל־מוֹשְׁבֹתֵיכֶם, לֹא תַעֲשׂוּ מְלָאכָה· בְּנֵיכֶם וּבְנוֹתֵיכֶם עֶבֶד וְגַם שִׁפְחָה:
הַשֹּׁמֵר שַׁבָּת, הַבֵּן עִם הַבַּת· לָאֵל יֵרָצוּ, כְּמִנְחָה עַל־מַחֲבַת:

ראשי החרוזים ישראל, ומשקלם ח׳ ח׳ תנועות.

יוֹם זֶה מְכֻבָּד מִכָּל־יָמִים, כִּי בוֹ שָׁבַת צוּר עוֹלָמִים:
שֵׁשֶׁת יָמִים עֲשֵׂה מְלַאכְתֶּךָ, וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי לֵאלֹהֶיךָ, שַׁבָּת לֹא
תַעֲשֶׂה בוֹ מְלָאכָה, כִּי כֹל עָשָׂה שֵׁשֶׁת יָמִים: יום זה.
רִאשׁוֹן הוּא לְמִקְרָאֵי קֹדֶשׁ, יוֹם שַׁבָּתוֹן שַׁבַּת קֹדֶשׁ, עַל כֵּן כָּל־
אִישׁ בְּיֵינוֹ יְקַדֵּשׁ, עַל שְׁתֵּי לֶחֶם יִבְצְעוּ תְמִימִים: יום זה.
אֱכֹל מַשְׁמַנִּים שְׁתֵה מַמְתַּקִּים, כִּי אֵל יִתֵּן לְכֹל בּוֹ דְבֵקִים, בֶּגֶד
לִלְבּוֹשׁ לֶחֶם חֻקִּים, בָּשָׂר וְדָגִים וְכָל־מַטְעַמִּים: יום זה.
לֹא תֶחְסַר כֹּל בּוֹ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת־יְיָ אֱלֹהֶיךָ
אֲשֶׁר אָהַבְתָּ, כִּי בֵרַכְךָ מִכָּל־עַמִּים: יום זה.
הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹדוֹ, וְגַם הָאָרֶץ מָלְאָה חַסְדּוֹ, רְאוּ כִּי כָל־
אֵלֶּה עָשְׂתָה יָדוֹ, כִּי הוּא הַצּוּר פָּעֳלוֹ תָמִים: יום זה.

ראשי החרוזים יהודה, ומשקלם ח׳ ח׳ תנועות.

יוֹם שַׁבָּתוֹן אֵין לִשְׁכֹּחַ, זִכְרוֹ כְּרֵיחַ הַנִּיחֹחַ,
יוֹנָה מָצְאָה בוֹ מָנוֹחַ, וְשָׁם יָנוּחוּ יְגִיעֵי כֹחַ:
הַיּוֹם נִכְבָּד לִבְנֵי אֱמוּנִים· זְהִירִים לְשָׁמְרוֹ אָבוֹת וּבָנִים, חָקוּק
בִּשְׁנֵי לֻחוֹת אֲבָנִים, מֵרֹב אוֹנִים וְאַמִּיץ כֹּחַ: יונה.
וּבָאוּ כֻלָּם בִּבְרִית יַחַד, נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע אָמְרוּ כְּאֶחָד,

ר״ל ישרה עליכם רוח קדשו. למשחה, להתגדל בהם וכפירוש רש״י בשמות כ״ט, כ״ט. אל תוך בתיכם וכו׳, עפ״י יחזקאל מ״ד, ל׳.

יום זה מכבד, השיר הזה והבא אחריו נחרזים במשקל ח׳ ח׳ תנועות, אך כי בדפוסים שבשו המשקל, והחזרתיו על מכונו. עשה ששת ימים, כמו בששת ימים. יבצעו, ל׳ פריסת הפת בל׳ חז״ל, כמו בעל הבית בוצע, כדי שיבצע בעין יפה (ברכות מ״ו). אכול משמנים מל׳ נחמיה ח׳, י׳. לכל, לכלם אשר דבקים בו. לא תחסר עפ״ה דברים ח׳, ט׳. השמים תהלים י״ט, ב׳. וגם הארץ, שם ל״ג, ה׳. כל אלה, ישעיה ס״ו, ב׳ הוא הצור, דברים ל״ב, ד׳.

יונה, ישראל עפ״ה יונתי בחגוי הסלע (שיר ב׳, י״ד) ולשון החרוז מל׳ בראשית ח׳, ט׳. ושם, ר״ל בשבת, ותפש ל׳ איוב ג׳, י״ז. מרב אונים, ע״י הקב״ה שהוא רב אונים (ישעיה מ׳, כ״ו) חקוק שמירת שבת על שני לוחות אבנים. ובאו כולם וכו׳ זה החרוז והסמוך לו הובאו תחת לשון המחבר מפני דרך שלום והחרוזים שכתב המחבר היו כך לשונם: „ומתוך ערפל האיר אפלי ועל עב הרים יושב שְׁפָלִי ומגדל צבי ארמה נופל, אך אנכי עלאתי בה. דרוך בבעל אויבים וצרים, גם המעד קרסולי זרים, אז יענו לך שמי בשירים,

וּפָרְתוּ וְעָנוּ יְיָ אֶחָד, בָּרוּךְ נֹתֵן לַיָּעֵף כֹּחַ: יונה.
דִּבֶּר בְּקָדְשׁוֹ אֵל בְּהַר הַמּוֹר, יוֹם הַשְּׁבִיעִי זָכוֹר וְשָׁמוֹר, וְכָל־
פִּקּוּדָיו יַחַד לִגְמוֹר, חַזֵּק מָתְנַיִם אַמֵּץ כֹּחַ: יונה.
הָעָם אֲשֶׁר נָע כַּצֹּאן תָּעָה, יִזְכֹּר לְפָקְדוֹ בְּרִית וּשְׁבוּעָה, לְבַל יַעֲבָר־
בּוֹ מִקְרֵה רָעָה, כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע עַל־מֵי נֹחַ: יונה.

זה מחברו אברהם, (הוא ראב"ע) חתום בראשי החרוזים והם בנוים על משקל שתי תנועות ויתד ושתי תנועות, שתי תנועות ויתד ותנועה.

כִּי אֶשְׁמְרָה שַׁבָּת, אֵל יִשְׁמְרֵנִי. אוֹת הִיא לְעוֹלְמֵי עַד, בֵּינוֹ וּבֵינִי:
אָסוּר מְצֹא חֵפֶץ עֲשׂוֹת דְּרָכִים. גַּם מִלְּדַבֵּר בּוֹ דִּבְרֵי צְרָכִים. דִּבְרֵי
סְחוֹרָה אַף דִּבְרֵי מְלָכִים. אֶהְגֶּה בְּתוֹרַת אֵל, וּתְחַכְּמֵנִי: כי אשמרה.
בּוֹ אֶמְצְאָה תָמִיד נֹפֶשׁ לְנַפְשִׁי. הִנֵּה לְדוֹר רִאשׁוֹן נָתַן קְדוֹשִׁי, מוֹפֵת, בְּתֵת
לֶחֶם מִשְׁנֶה בַּשִּׁשִּׁי. כָּכָה בְּכָל־שִׁשִּׁי יַכְפִּיל מְזוֹנִי: כי אשמרה.
רָשַׁם בְּדַת הָאֵל חֹק אֶל־סְגָנָיו. בּוֹ לַעֲרוֹךְ לֶחֶם פָּנִים לְפָנָיו. גַּם בּוֹ
לְהִתְעַנּוֹת, עַל פִּי נְבוֹנָיו, אָסוּר, לְבַד מִיּוֹם כִּפּוּר עֲוֹנִי: כי אשמרה.
הוּא יוֹם מְכֻבָּד הוּא יוֹם תַּעֲנוּגִים. לֶחֶם וְיַיִן טוֹב, בָּשָׂר וְדָגִים. מִתְאַבְּלִים
בּוֹ הֵם אָחוֹר נְסוֹגִים. כִּי יוֹם שְׂמָחוֹת הוּא וִישַׂמְּחֵנִי: כי אשמרה.
מֵחֵל מְלָאכָה בּוֹ, סוֹפוֹ לְהַכְרִית. עַל כֵּן אֲכַבֵּס בּוֹ לִבִּי כְּבֹרִית. אֶתְפַּלְּלָה
אֶל־אֵל, עַרְבִית וְשַׁחֲרִית. מוּסָף וְגַם מִנְחָה, הוּא יַעֲנֵנִי: כִּי אֶשְׁמְרָה.

ראשי החרוזים שלמה חזק.

שִׁמְרוּ שַׁבְּתוֹתַי, לְמַעַן תִּינְקוּ וּשְׂבַעְתֶּם, מִזִּיז בִּרְכוֹתַי, אֶל הַמְּנוּחָה כִּי בָאתֶם:
וּלְווּ עָלַי בָּנַי, וְעִדְנוּ מַעֲדַנַּי, שַׁבָּת הַיּוֹם לַייָ:
לֶעָמֵל קִרְאוּ דְרוֹר, וְנָתַתִּי אֶת־בִּרְכָתִי, אִשָּׁה אֶל־אֲחוֹתָהּ לִצְרוֹר, לְגַלּוֹת עַל־
יוֹם שִׂמְחָתִי, בִּגְדֵי שֵׁשׁ עִם שָׁנִי, וְהִתְבּוֹנְנוּ מִזְּקֵנַי, שַׁבָּת הַיּוֹם לַייָ:

אל המהלך על כנפי רוח." נותן ליעף כח, ישעיה מ', כ"ט. בהר המור, הר סיני שמשם יצאה הוראה לעולם. יחד לגמור, ללמוד ולעשות. חזק מתנים, נחום ב', ב'. נע, על נע ונד. לבל יעבר בו' כנ"ל. כאשר נשבע כנ"ל ועי"ש ישעיה נ"ד, ט'.

אות היא וכו' עי"ש שמות ל"א, י"ז. מצא חפץ, עי"ש ישעיה נ"ח, י"ג. צרכים ל' צורך. דברי מלכים, דברי מלחמות מלכים וכיוצא בו כמבואר בש"ע א"ח ס' ש"ז. סגניו, הכהנים. בו, ביום השבת. נבוניו, חכמינו ז"ל. הם אחור נסוגים, ר"ל הם עוברים עברה כי אסור להתאבל בשבת בעבור שהוא יום שמחות. מחל, מי שיחלל את השבת ע"י מלאכה, חייב כרת. כבורית ל' נתר ובורית, ר"ל אשמור את לבי נטהרה.

למען תינקו, ל' ישעיה ס"ו, י"א. מזיז בזי"ן בסוף והוא ל' הכתוב שם בישעיה. המנוחה, ירושלים (דברים י"ב, ט'). ולוו עלי, כן אומר הקב"ה לישראל בני לוו עלי וקדשו קדושת היום והאמינו בי ואני פורע (ביצה ט"ו ע"ב). לצרור, ל' קצירה ר"ל שתלבשנה הנשים זו אל זו מלובשות בגדים נאים ותשמחנה בשמחתן, והפייטן תפש כל' הכתוב ויקרא י"ח, י"ח. עם שני, מל' תולעת שני. מזקני, שכן אמרו החכמים שלא יהא

מַהֲרוּ אֶת־הַמָּנֶה׳ לַעֲשׂוֹת אֶת־דְּבַר אֶסְתֵּר׳ וְחִשְׁבוּ עִם־הַקּוֹנֶה לְשַׁלֵּם אֲכָל
וְהוֹתֵר׃ בִּטְחוּ בִי אֱמוּנַי׳ וּשְׁתוּ יֵין מַשְׁמַנַּי׳ שַׁבָּת הַיּוֹם לַייָ:
הִנֵּה יוֹם גְּאֻלָּה׳ יוֹם שַׁבָּת אִם תִּשְׁמֹרוּ׃ וִהְיִיתֶם לִי סְגֻלָּה׳ לִינוּ וְאַחַר תַּעֲבֹרוּ׃
וְאָז תִּחְיוּ לְפָנַי׳ וְתִמָּלְאוּ צְפוּנַי׳ שַׁבָּת הַיּוֹם לַייָ:
חַזֵּק קִרְיָתִי׳ אֵל אֱלֹהִים עֶלְיוֹן׳ וְהָשֵׁב־אֶת נָוָתִי׳ בְּשִׂמְחָה וּבְהִגָּיוֹן׃ יְשׁוֹרְרוּ
שָׁם רְנָנַי׳ לְוִיַּי וְכֹהֲנַי׳ וְאָז תִּתְעַנַּג עַל יְיָ:

חתום בו דונש, ומשקלו יתד ושתי תנועות.

דְּרוֹר יִקְרָא לְבֵן עִם בַּת׳ וְיִנְצָרְכֶם כְּמוֹ בָבַת׳ נְעִים שִׁמְכֶם וְלֹא יֻשְׁבַּת׳ שְׁבוּ נוּחוּ בְּיוֹם שַׁבָּת: דְּרֹשׁ נָוִי וְאוּלָמִי׳ וְאוֹת יֶשַׁע עֲשֵׂה עִמִּי׳ נְטַע שׂוֹרֵק בְּתוֹךְ כַּרְמִי׳ שְׁעֵה שַׁוְעַת בְּנֵי עַמִּי: דְּרוֹךְ פּוּרָה בְּתוֹךְ בָּצְרָה׳ וְגַם בָּבֶל אֲשֶׁר גָּבְרָה׳ נְתוֹץ צָרִים בְּאַף עֶבְרָה׳ שְׁמַע קוֹלִי בְּיוֹם אֶקְרָא: אֱלֹהִים תֵּן בְּמִדְבָּר הָר׳ הֲדַס שִׁטָּה בְּרוֹשׁ תִּדְהָר׳ וְלַמַּזְהִיר וְלַנִּזְהָר׳ שְׁלוֹמִים תֵּן כְּמֵי נָהָר: הֲדוֹךְ רְשָׁעָה בְּאֵשׁ קִנְאָה׳ בְּלוֹם פִּיהָ בְּכָל־פִּנָּה׳ וְנַרְחִיב פֶּה לְמַלְאָנָּה׳ לְשׁוֹנֵנוּ לְךָ רִנָּה: דְּעֵה חָכְמָה לְנַפְשֶׁךָ׳ וְהִיא כֶתֶר לְרֹאשֶׁךָ׳ נְצוֹר מִצְוַת קְדוֹשֶׁךָ׳ שְׁמוֹר שַׁבַּת לְקָדְשֶׁךָ:

חתום בו שמואל.

שַׁבָּת הַיּוֹם לַייָ׳ מְאוֹד צַהֲלוּ בְּרִנּוּנַי׳ וְגַם הַרְבּוּ מַעֲדָנַי׳ אוֹתוֹ
לִשְׁמוֹר כְּמִצְוַת יְיָ: שַׁבָּת הַיּוֹם לַייָ:
מֵעֲבוֹר דֶּרֶךְ וּגְבוּלִים׳ מֵעֲשׂוֹת הַיּוֹם פְּעָלִים׳ לֶאֱכוֹל וְלִשְׁתּוֹת
בְּהִלּוּלִים׳ זֶה הַיּוֹם עָשָׂה יְיָ: שַׁבָּת הַיּוֹם לַייָ:
וְאִם תִּשְׁמְרֶנּוּ׳ יָהּ יִנְצָרְךָ כְּבָבַת׳ אַתָּה וּבִנְךָ וְגַם הַבַּת׳ וְקָרָאתָ עֹנֶג

מלבוש של שבת כמלבוש של חול (שבת דף קי"ג). מהרו ל' אסתר ה', ה'. רק שהפייטן החליף תחת המן לתבת המנה, ומנה, טעמו מטבע כסף מל' ששה עשר מנה, והרצון, אל תחוסו על ההוצאה כדי לעשות סעודה כמו שעשתה אסתר. הקונה, הקב"ה, כי הוא ישלם לכם הוצאותיכם. יום גאלה, בזכות שמירת שבת תבוא הגאולה כמו שאמרו חז"ל בשבת קי"ח ע"ב. לינו, שבתו בשבת. ותמלאו צפוני עפ"ה תהלים י"ז, י"ד. תתענג, ישעיה נ"ח, י"ד.

דרור, בשיר הזה חתום דונש, הוא ר' אדונים דונש בן לברט הלוי מעיר פאז, אחד מן המדקדקים הקדמונים אשר עזכירו רש"י בכמה מקומות בפירושיו. כמו בבת, כבבת עין. נעים שמכם, שם הנעים שלכם לא יפסוק לעולמים אם תנוחו בשבת. נוי, בה"מ. ואולמי, אולם ההיכל. שורק, גפן המובחר, וכנוי לישראל עפ"ה ישעיה ה', ב'. דרך פורה עפ"ה ישעיה ס"ג, א'. ג'. במדבר הר, בהר המדבר, ר"ל בהר ציון שהוא חרב במדבר. הדס וכו' עפ"ה ישעיה מ"א, י"ט. ומיני אילנות הם. ולמזהיר ולנזהר, המזהירים על שלות שבת והנזהרים בהם תתן להם רב שלום. הדוף תגרש. באש קנאה כל"ל כמו צפניה א', י"ח. בלום, ל' סגירה, כמו עדיו לבלום (תהלים ל"ב, ט'). למלאנה למלא פינו ולשוננו רנה לך, והוא עפ"ה תהלים קכ"ו, ב'. דעה חכמה משלי כ"ד, י"ד. קדושך, הקב"ה שהוא קדוש ישראל (ישעיה מ"ט, ז'). לקדשך כל"ל והרצון שמור את השבת שהוא לקדושתך.

פעלים, שלא לעשות שום פעולה. בהלולים, בהלל ובזמרה. זה היום, תהלים קי"ח, כ"ד

לַשַּׁבָּת, אָז תִּתְעַנַּג עַל־יְיָ: שַׁבָּת הַיּוֹם לַיְיָ:
אֱכֹל מַשְׁמַנִּים וּמַעֲדַנִּים, וּמַטְעַמִּים הַרְבֵּה מִינִים, אֱגוֹזֵי פֶרֶךְ
וְרִמּוֹנִים, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת־יְיָ: שַׁבָּת הַיּוֹם לַיְיָ:
לַעֲרוֹךְ בַּשֻּׁלְחָן לֶחֶם חֲמֻדוֹת, לַעֲשׂוֹת הַיּוֹם שָׁלֹשׁ סְעוּדוֹת, הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד
לְבָרֵךְ וּלְהוֹדוֹת, שִׁקְדוּ וְשִׁמְרוּ וַעֲשׂוּ בָנַי. שַׁבָּת הַיּוֹם לַיְיָ:

לאחד המחברים ישראל.

יָהּ רִבּוֹן עָלַם וְעָלְמַיָּא. אַנְתְּ הוּא מַלְכָּא מֶלֶךְ מַלְכַיָּא:
עוֹבַד גְּבוּרְתֵּךְ וְתִמְהַיָּא. שְׁפַר קֳדָמָךְ לְהַחֲוָיָה: יה רבון.
שְׁבָחִין אֲסַדֵּר צַפְרָא וְרַמְשָׁא. לָךְ אֱלָהָא קַדִּישָׁא דִּי בְרָא כָּל־נַפְשָׁא.
עִירִין קַדִּישִׁין וּבְנֵי אֱנָשָׁא. חֵיוַת בָּרָא וְעוֹפֵי שְׁמַיָּא: יה רבון.
רַבְרְבִין עוֹבְדָיךְ וְתַקִּיפִין. מָכֵךְ רָמַיָּא זָקֵף כְּפִיפִין.
לוּ יְחֵא גְבַר שְׁנִין אַלְפִין. לָא יֵעוֹל גְּבוּרְתֵּךְ בְּחֻשְׁבְּנַיָּא: יה רבון.
אֱלָהָא דִּי לֵהּ יְקָר וּרְבוּתָא. פְּרוֹק יַת־עָנָךְ מִפֻּם אַרְיְוָתָא.
וְאַפֵּק יַת־עַמָּךְ מִגּוֹא גָלוּתָא. עַמָּךְ דִּי בְחַרְתְּ מִכָּל־אֻמַּיָּא: יה רבון.
לְמִקְדְּשָׁךְ תּוּב וּלְקֹדֶשׁ קֻדְשִׁין. אֲתַר דִּי בֵהּ יֶחֱדוּן רוּחִין וְנַפְשִׁין.
וִיזַמְּרוּן שִׁירִין וְרַחֲשִׁין. בִּירוּשְׁלֵם קַרְתָּא דִּי־שֻׁפְרַיָּא: יה רבון.

השיר הזה יש לזמרו סמוך לברכת המזון.

צוּר, מִשֶּׁלּוֹ אָכַלְנוּ, בָּרְכוּ אֱמוּנַי. שָׂבַעְנוּ וְהוֹתַרְנוּ, כִּדְבַר יְיָ:
הַזָּן אֶת־עוֹלָמוֹ, רוֹעֵנוּ אָבִינוּ. אָכַלְנוּ אֶת־לַחְמוֹ, וְיֵינוֹ שָׁתִינוּ.
עַל־כֵּן נוֹדֶה לִשְׁמוֹ, וּנְהַלְּלוֹ בְּפִינוּ. אָמַרְנוּ וְעָנִינוּ, אֵין־קָדוֹשׁ כַּיְיָ: צור.
בְּשִׁיר וְקוֹל תּוֹדָה, נְבָרֵךְ אֱלֹהֵינוּ. עַל אֶרֶץ חֶמְדָּה, שֶׁהִנְחִיל לַאֲבוֹתֵינוּ.
מָזוֹן וְצֵידָה, הִשְׂבִּיעַ לְנַפְשֵׁנוּ, חַסְדּוֹ גָּבַר עָלֵינוּ, וֶאֱמֶת יְיָ: צור.
רַחֵם בְּחַסְדֶּךָ, עַל עַמְּךָ צוּרֵנוּ. עַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ, זְבוּל בֵּית תִּפְאַרְתֵּנוּ.
בֶּן־דָּוִד עַבְדֶּךָ, יָבֹא וְיִגְאָלֵנוּ. רוּחַ אַפֵּינוּ, מְשִׁיחַ יְיָ: צור.
יִבָּנֶה הַמִּקְדָּשׁ, עִיר צִיּוֹן תְּמַלֵּא. וְשָׁם נָשִׁיר שִׁיר חָדָשׁ, וּבִרְנָנָה נַעֲלֶה.
הָרַחֲמָן הַנִּקְדָּשׁ, יִתְבָּרַךְ וְיִתְעַלֶּה. עַל־כּוֹס יַיִן מָלֵא, כְּבִרְכַּת יְיָ:
צוּר, מִשֶּׁלּוֹ אָכַלְנוּ, בָּרְכוּ אֱמוּנַי. שָׂבַעְנוּ וְהוֹתַרְנוּ, כִּדְבַר יְיָ:

אגוזי פרך, עי' המשנה ערלה פרק ג'. ופירש שם הברטנורה, פרך שם מקום, ויש מפרשים אגוזי פרך אגוזים שקליפתן רכה ונפרכין. לחם חמודות, לחם טוב ויפה ועי' דניאל י', ג'. שקדו, ל' זריזות (עזרא ח', כ"ט).

למנחה נכנסים לבהכ"נ ואומרים פרשת התמיד (דף 47) ואח"כ מתחיל הש"ץ אשרי וגו׳, והקהל אומרים עמו.

אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סֶּלָה:
אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁיְיָ אֱלֹהָיו:

תְּהִלָּה לְדָוִד. אֲרוֹמִמְךָ אֱלוֹהַי הַמֶּלֶךְ וַאֲבָרְכָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד: בְּכָל־יוֹם אֲבָרְכֶךָּ וַאֲהַלְלָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד: גָּדוֹל יְהוָה וּמְהֻלָּל מְאֹד וְלִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֵקֶר: דּוֹר לְדוֹר יְשַׁבַּח מַעֲשֶׂיךָ וּגְבוּרֹתֶיךָ יַגִּידוּ: הֲדַר כְּבוֹד הוֹדֶךָ וְדִבְרֵי נִפְלְאוֹתֶיךָ אָשִׂיחָה: וֶעֱזוּז נוֹרְאוֹתֶיךָ יֹאמֵרוּ וּגְדוּלָּתְךָ אֲסַפְּרֶנָּה: זֵכֶר רַב־טוּבְךָ יַבִּיעוּ וְצִדְקָתְךָ יְרַנֵּנוּ: חַנּוּן וְרַחוּם יְהוָה אֶרֶךְ אַפַּיִם וּגְדָל־חָסֶד: טוֹב־יְהוָה לַכֹּל וְרַחֲמָיו עַל־כָּל־מַעֲשָׂיו: יוֹדוּךָ יְהוָה כָּל־מַעֲשֶׂיךָ וַחֲסִידֶיךָ יְבָרְכוּכָה: כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ יֹאמֵרוּ וּגְבוּרָתְךָ יְדַבֵּרוּ: לְהוֹדִיעַ לִבְנֵי הָאָדָם גְּבוּרֹתָיו וּכְבוֹד הֲדַר מַלְכוּתוֹ: מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל־עֹלָמִים וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל־דּוֹר וָדֹר: סוֹמֵךְ יְהוָה לְכָל־הַנֹּפְלִים וְזוֹקֵף לְכָל־הַכְּפוּפִים: עֵינֵי כֹל אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּ וְאַתָּה נוֹתֵן לָהֶם אֶת־אָכְלָם בְּעִתּוֹ: פּוֹתֵחַ אֶת־יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל־חַי רָצוֹן: צַדִּיק יְהוָה בְּכָל־דְּרָכָיו וְחָסִיד בְּכָל־מַעֲשָׂיו: קָרוֹב יְהוָה לְכָל־קֹרְאָיו לְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָאֻהוּ בֶאֱמֶת: רְצוֹן־יְרֵאָיו יַעֲשֶׂה וְאֶת־שַׁוְעָתָם יִשְׁמַע וְיוֹשִׁיעֵם: שׁוֹמֵר יְהוָה אֶת־כָּל־אֹהֲבָיו וְאֵת כָּל־הָרְשָׁעִים יַשְׁמִיד: תְּהִלַּת יְהוָה יְדַבֶּר פִּי וִיבָרֵךְ כָּל־בָּשָׂר שֵׁם קָדְשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל וּלְשָׁבֵי פֶשַׁע בְּיַעֲקֹב נְאֻם יְיָ: וַאֲנִי זֹאת בְּרִיתִי אוֹתָם אָמַר יְיָ רוּחִי אֲשֶׁר עָלֶיךָ וּדְבָרַי אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי בְּפִיךָ לֹא יָמוּשׁוּ מִפִּיךָ וּמִפִּי זַרְעֲךָ וּמִפִּי זֶרַע זַרְעֲךָ אָמַר יְיָ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם: וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל: וְקָרָא זֶה אֶל־זֶה וְאָמַר קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ: וּמְקַבְּלִין דֵּן מִן־דֵּן וְאָמְרִין קַדִּישׁ בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא עִלָּאָה בֵּית שְׁכִינְתֵּהּ קַדִּישׁ עַל־אַרְעָא עוֹבַד גְּבוּרְתֵּהּ קַדִּישׁ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יְיָ צְבָאוֹת מַלְיָא

אשרי וכו׳ מבואר בפסוקי דזמרה דף 68. ויש לדעת עוד כי המנהג לחבר פסוקי אשרי עם תהלה לדוד הוא תקון ישן נושן מזמן קדם, כי כן נזכר בגמרא ברכות דף ד׳ ע"ב אמר ר׳ יוחנן מפני מה לא נאמר נו"ן באשרי וכו׳ הרי ברור מלשונו אשר כבר בשנים קדמוניות חברו את אשרי אל תהלה לדוד.

ובא לציון, טעם אמירתו למנחה של שבת וי"ט כתב הכל בו, בעבור שלא אמרו אותו בשחרית מפני טורח הדבור שלא יכבד על הזקנים והעוברות והמניקות אם יאחרו כל כך בבהכ"נ ויבואו עד אחרי אמרם כל הסדר, לכן יאמרוהו במנחה; וכן כתב הרוקח בס׳ שס"ב. ואבן ירחי כתב כי סדר הקדושה שגאולה מדבר ומנחה היא עת רצון שהרי אליהו לא נענה אלא בתפלת מנחה, וזה שנהגו לאמרו במנחת שבת ולא בשאר מנחות, לפי שבזכות השבת יהיו נגאלין ושיהיה עת רצון אע"פ שאכלו ושתו. והאבודרהם כתב שנהגו לאמרו בשבתות וימים טובים במנחה, לפי שהיו דורשים בימים אלו קודם תפלת המנחה ורגילות הוא לדבר בסוף הדרשה בפסוקי גאולה וקדושה וגם עמי הארץ באים לשמוע הדרשה.

כָּל־אַרְעָא זִיו יְקָרֵהּ: וַתִּשָּׂאֵנִי רוּחַ וָאֶשְׁמַע אַחֲרַי קוֹל רַעַשׁ גָּדוֹל בָּרוּךְ כְּבוֹד־יְיָ מִמְּקוֹמוֹ: וּנְטָלַתְנִי רוּחָא וְשִׁמְעֵת בַּתְרַי קָל זִיעַ סַגִּיא דִּי מְשַׁבְּחִין וְאָמְרִין בְּרִיךְ יְקָרָא דַיְיָ מֵאֲתַר בֵּית שְׁכִינְתֵּהּ: יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: יְיָ מַלְכוּתֵהּ (קאם) לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא: יְיָ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל אֲבֹתֵינוּ שָׁמְרָה־זֹּאת לְעוֹלָם לְיֵצֶר מַחְשְׁבוֹת לְבַב עַמֶּךָ וְהָכֵן לְבָבָם אֵלֶיךָ: [יש אומרים שאין לומר פסוק והוא רחום וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל־חֲמָתוֹ:] כִּי־אַתָּה אֲדֹנָי טוֹב וְסַלָּח וְרַב־חֶסֶד לְכָל־קֹרְאֶיךָ: צִדְקָתְךָ צֶדֶק לְעוֹלָם וְתוֹרָתְךָ אֱמֶת: תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ מִימֵי קֶדֶם: בָּרוּךְ אֲדֹנָי יוֹם יוֹם יַעֲמָס־לָנוּ הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ סֶלָה: יְיָ צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב־לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: יְיָ צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: יְיָ הוֹשִׁיעָה. הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם־קָרְאֵנוּ: בָּרוּךְ הוּא אֱלֹהֵינוּ שֶׁבְּרָאָנוּ לִכְבוֹדוֹ וְהִבְדִּילָנוּ מִן־הַתּוֹעִים וְנָתַן לָנוּ תּוֹרַת אֱמֶת וְחַיֵּי עוֹלָם נָטַע בְּתוֹכֵנוּ. הוּא יִפְתַּח לִבֵּנוּ בְּתוֹרָתוֹ וְיָשֵׂם בְּלִבֵּנוּ אַהֲבָתוֹ וְיִרְאָתוֹ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ וּלְעָבְדוֹ בְּלֵבָב שָׁלֵם לְמַעַן לֹא נִיגַע לָרִיק וְלֹא נֵלֵד לַבֶּהָלָה: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁנִּשְׁמוֹר חֻקֶּיךָ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְנִזְכֶּה וְנִחְיֶה וְנִרְאֶה וְנִירַשׁ טוֹבָה וּבְרָכָה לִשְׁנֵי יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ וּלְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא: לְמַעַן יְזַמֶּרְךָ כָבוֹד וְלֹא יִדֹּם. יְיָ אֱלֹהַי לְעוֹלָם אוֹדֶךָּ: בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּייָ וְהָיָה יְיָ מִבְטַחוֹ: בִּטְחוּ בַייָ עֲדֵי־עַד כִּי בְּיָהּ יְיָ צוּר עוֹלָמִים: וְיִבְטְחוּ בְךָ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ כִּי לֹא־עָזַבְתָּ דֹרְשֶׁיךָ יְיָ: יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר: חצי קדיש.

קודם פתיחת אה"ק מנגן הש"ץ ואני תפלתי והקהל עונה אחריו:

וַאֲנִי תְפִלָּתִי־לְךָ יְיָ עֵת רָצוֹן אֱלֹהִים בְּרָב־חַסְדֶּךָ עֲנֵנִי בֶּאֱמֶת יִשְׁעֶךָ:

מוציאין ס"ת וקורין ג' אנשים בראש הסדרה של שבת הבאה, ואין מפטירין, ואין אומרין קדיש אחר קה"ת על הבימה, אלא אחר שהכניסו ס"ת עומד הש"ץ ואומר ח"ק וזה עולה לקריאה שקראו ולתפלה הסמוכה, לפי שלעולם אין עומדין הצבור בתפלה אלא אחר קדיש וסומכין אותו לה כל מה דאפשר. ואחר קדיש עומדין להתפלל.

ואני תפלתי, תהלים ס"ט, י"ד. וטעם אמירתו כתב התניא בשם רש"י (ומובא גם ברוקח ס' נ"ו) לפי שכתוב למעלה מפסוק ישיחו בי יושבי שער ונגינות שותי שכר, אמר דוד לפני הקב"ה רבונו של עולם ביום שמחתם של אומות העולם וביום חגיהם הם שותים ואוכלים ומנגנים בבתי משתאותם כל היום ואינן מזכירין שמך, אבל אני לא כן ביום שהגדלת השמחה לישראל ביום המנוחה ושמחתי לאחר שאני שבע ומעונג ומפונק איני שוכחך אלא כשמגיע זמן התפלה קופץ אני לתפלתי בעת הרצון. והאבודרהם כתב, עוד שמעתי טעם אחר לפי שתפלת מנחה נהגו להתפלל אותה אחר שאכלו ושתו הרבה, ואמרינן (בערובין ס"ד) שתוי יין אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תפלה, ולפיכך שואלין מלפניו שתהיה תפלה זו עת רצון, תדע כי בי"ט אין אומרים אותו מפני שאין נוהגין להתפלל תפלת מנחה עד סמוך לערב בשאר ימות החול עכ"ל. ומביא התניא שמנהג לאמרו ג' פעמים, ואין כן מנהג אשכנז כמוזכר בטור א"ח ס' רצ"ב.

וְעַתָּה יִגְדַּל־נָא כֹּחַ אֲדֹנָי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לֵאמֹר:
זְכֹר רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה:

חזן יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא בְּעָלְמָא דִּי־בְרָא כִרְעוּתֵהּ. וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְּכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב, וְאִמְרוּ אָמֵן.

יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא.

יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדָּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלָּל שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא. בְּרִיךְ הוּא לְעֵלָּא מִן־כָּל־בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן:

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה.

בשבת שובה זָכְרֵנוּ לְחַיִּים מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים. וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים.

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם:

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ.

מכאן שבת בראשית בין פסח וחג אומר:
מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגָּשֶׁם:

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר. מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה.

בשבת שובה מִי כָמוֹךָ אַב הָרַחֲמִים זוֹכֵר יְצוּרָיו לְחַיִּים בְּרַחֲמִים.

וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל־יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל (בשבת שובה הַמֶּלֶךְ) הַקָּדוֹשׁ:

קדושה לש״ץ בחזרת התפלה.

נְקַדֵּשׁ אֶת־שִׁמְךָ בָּעוֹלָם כְּשֵׁם שֶׁמַּקְדִּישִׁים אוֹתוֹ בִּשְׁמֵי מָרוֹם כַּכָּתוּב עַל־יַד נְבִיאֶךָ וְקָרָא זֶה אֶל־זֶה וְאָמַר קהל וחזן קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ: חזן לְעֻמָּתָם בָּרוּךְ יֹאמֵרוּ. קו״ח בָּרוּךְ כְּבוֹד־יְיָ מִמְּקוֹמוֹ: חזן וּבְדִבְרֵי קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר. קו״ח יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

חזן לְדוֹר וָדוֹר נַגִּיד גָּדְלֶךָ וּלְנֵצַח נְצָחִים קְדֻשָּׁתְךָ נַקְדִּישׁ וְשִׁבְחֲךָ אֱלֹהֵינוּ מִפִּינוּ לֹא יָמוּשׁ לְעוֹלָם וָעֶד כִּי אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל (בשבת שובה הַמֶּלֶךְ) הַקָּדוֹשׁ:

אַתָּה אֶחָד וְשִׁמְךָ אֶחָד. וּמִי כְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ. תִּפְאֶרֶת גְּדֻלָּה. וַעֲטֶרֶת יְשׁוּעָה. יוֹם מְנוּחָה וּקְדֻשָּׁה לְעַמְּךָ נָתָתָּ: אַבְרָהָם יָגֵל. יִצְחָק יְרַנֵּן. יַעֲקֹב וּבָנָיו יָנוּחוּ בוֹ: מְנוּחַת אַהֲבָה

אתה אחד, גם לתפלת מנחה לשבת היו שתי נוסחאות לקדמונים כמו שכתב רב עמרם וז"ל אומר אבות וגבורות וקדושת השם, ואומר „הנח לנו ה' אלהינו כי אתה אבינו, ותמלוך עלינו מהרה כי אתה מלכנו, ובעבור שמך הגדול הגבור והנורא שנקרא על ישראל עמך ועל יום השביעי נשבות בו כמצות רצונך, ואל תהי צרה ויגון ביום מנוחתנו מנוחת אהבה ונדבה מנוחת אמת ואמונה. או"א" וכו' ויש שמתפללין „אתה אחד ושמך אחד ומי כעמך" וכו' אבל הראשונה עקר עכ"ל, אמנם כל שאר המחברים אינם מביאים אלא אתה אחד והנוסחה הנ"ל לכו אינם מזכירים כלל ולא הועלה למנהג. וכתב הטור בס' רצ"ב, איתא במדרש שלשה מעידים זה על זה הקב"ה וישראל ושבת, הקב"ה וישראל מעידין על השבת שהוא יום מנוחה, ישראל ושבת מעידין על הקב"ה שהוא אחד, הקב"ה ושבת מעידין על ישראל שהן יחידין באומות, ועל פי זה נתקן אתה אחד (ורמה בתוספות חגיגה דף ג' ע"ב). ומה שתקנו בשבת ג' עניני תפלות, אתה קדשת, ישמח משה, אתה אחד, וכי"ט לא תקנו אלא אחת אתה בחרתנו, מפני שאלו ג' תפלות תקנום כנגד ג' שבתות, אתה קדשת כנגד שבת בראשית כמו שמוכיח מתוכו, ישמח משה כנגד שבת של מתן תורה, דלכולי עלמא בשבת ניתנה תורה, ואתה אחד כנגד שבת של עתיד עכ"ל. וטעם זה של שלש שבתות מביאו אבן ירחי בשם מגלת סתרים, ואבודרהם מזכירו בשם הר' קלונימוס, והוסיף עוד טעם אחר וז"ל יש לומר מפני שהשבת נקראת כלה והקב"ה נקרא חתן תקנו אתה קדשת ע"ש הקדושין שנותן החתן לכלה, ואח"כ ישמח משה ע"ש שמחת החתן בכלה, ואח"כ מוסף ע"ש התוספת שמוסיף החתן על כתובת הכלה או אי נמי ע"ש שמקריבין קרבנות כעין סעודת טלוה, ואח"כ אתה אחד ע"ש שמתיחד החתן עם הכלה. אתה אחד, כמו שכתוב שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. ושמך אחד כמו שכתוב ה' אחד ושמו אחד (זכריה י"ד, ט'). ומי כעמך, פסוק הוא בדה"א י"ז, כ"א. ויש להבר כ ע מ ך י ש ר א ל כמו שהן מחוברות בטעם במקרא, ובזה אין צורך להגהת נגיד ומלוה. והנה מה שסומכים אחדות הבורא ואחדות אומה ישראלית הוא עפ"ה את ה' האמרת היום וה' האמירך היום (דברים כ"ו י"ז), וכמו שדרשוהו חז"ל בברכות דף ו' אמר להם הקב"ה לישראל אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם שנ' שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם שנ' ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. תפארת גדלה, תפארת של גדלה. ועטרת ישועה, ועטרת של ישועה. ואיזו היא התפארת והעטרת? זו יום מנוחה וקדשה אשר נתת לעמך. כן פירוש הפשוט והנכון, ונראה מזה שעקר הנוסחא יום מנוחה כמו שהיא בהרבה סדורים ישנים וכן כתב התניא וז"ל יום מנוחה וקדושה לעמך נתתה כך ראוי לומר שהרי בסוף הלשון הוא אומר ינוחו בו' שכל הלשון של מעלה הוא לשון נקבה, כך מצאתי בשם הר' שלום בר יצחק ז"ל שכך אומרים בגרמניא עכ"ל ורמה עורי זהב לא"ח ס' רצ"ב. נָתָתָּ כולו קמץ כי הוא בהפסק כמו אותו תאמית וְנָתָתָּ (דברים כ', כ') וכן הוא בויי"ל והנכון, אבל לקטן במוסף ר"ח שם הנקוד נָתַתָּ בפתח; ורוו"ה בסדורו הפך השטה וטעה. יום מנוחה וקדשה לעמך נתת, בפרקי ר"א פ' י"ח ובמדרש תהלים מזמור צ"ב, משל למלך אחד שהיה לו כלי חמדה ולא רצה להנחילו אלא לבנו, כך הקב"ה יום שבת מנוחה וקדושה לפניו ולא רצה להנחילו אלא לישראל עכ"ל. אברהם יגל יצחק ירנן יעקב ובניו ינוחו בו, שלש לשונות העתיד שבמאמר זה הן במקום לשון עבר, ותבת בו שבסוף עונה גם על אברהם ויצחק, ופירושו כמו שהיה כתוב „אברהם גָּל בו (ר"ל ביום המנוחה) יצחק רָנַן בו, יעקב ובניו נָחוּ בו". והוא מנהג לשון הקודש כשהיא מדוברת בצורת שיר ומליצה להעמיד לפעמים לשון עתיד בטעם עבר כמו במדבר כ"ג, ז'. תהלים פ', י'. וק"ג, ז'. ק"ז, י"ז. י"ח. י"ט. קל"ט, ט"ז. וגם בדבור הפשוט נמצא ככה לפעמים עתיד תחת עבר כמו שופטים ב', א'. מ"א כ"א, ו'. ועל אודות הזכרת האבות בברכה זו פירש הכל בו וז"ל כתב החכם בעל המלמד כי תקנו ז"ל להזכיר האבות בתפלה זו, שהם הודיעו היחוד תחלה בעולם, וזאת הברכה היא כולה בעניינה מעין היחוד כאמרם אתה אחד וכו', והר' נתן ז"ל כתב לפי שהאבות שמרו שבת נקבעו בה, באברהם כתיב וישמור משמרתי, פירוש שאמר אפילו עירובי תבשילין (יומא כ"ח ע"ב) וכתיב למען אשר יצוה את בניו, זה יצחק, וביעקב כתיב ויחן את פני העיר, נכנס עם דמדומי חמה וקבע תחומין מבעוד יום, הדה אמרה שמר יעקב את השבת, ב"ר (פרשה י"א וע"ט). ובאברהם שהיה אביו של יצחק שייך בה גילה שנאמר גיל יגיל אבי צדיק (משלי כ"ג, כ"ד), יצחק ירנן, מצינו באגדה רננו צדיקים בה' בזמן שהצדיקים רואין הקב"ה מיד אומרים שירה שכן מצינו ביצחק שנעקד וראה השמים פתוחים מיד אמר שירה, יעקב ובניו ינוחו בו שנ' ויחן את פני העיר עכ"ל ואבודרהם פירש אברהם יגל יצחק ירנן יעקב ובניו ינוחו בו, אברהם ויצחק ישמחו כשיעקב ובניו ינוחו בו בשבת ושומרים אותו, ושתף יעקב עם בניו לפי שהם נקראים על שמו כמו שנאמר שמעו זאת בית יעקב הנקראים בשם ישראל (ישעיה מ"ח, א'), ואמר גילה באברהם ורנה ביצחק, לפי שיצחק הוא קרוב לבני יעקב שניתן להם השבת יותר מאברהם ויש לו שמחה יותר ממנו לפיכך נאמר בו רנה שהוא יותר מגילה שנ' אף גילת ורנן (ישעיה ל"ה ב') ועוד כי גילה היא בלב ורנה בפה, אבל יעקב שהוא קרוב יותר מאברהם ויצחק לבניו שניתן להם שבת יש להם עיקר המנוחה עכ"ל. ובתניא פירש יעקב ובניו ינוחו בו, ולא אברהם ובניו ולא יצחק ובניו, שהרי בני ישמעאל ובני קטורה ובני עשו אינם נחים, וזהו שכתוב כי ה' נתן לכם את השבת, לכם ולא לאומות העולם (שמות רבה פ' כ"ה). מנוחת אהבה ונדבה, זה מוסב על האמור למעלה יום מנוחה וקדושה לעמך נתת,

וּנְדָבָה· מְנוּחַת אֱמֶת וֶאֱמוּנָה· מְנוּחַת שָׁלוֹם וְשַׁלְוָה וְהַשְׁקֵט וָבֶטַח· מְנוּחָה שְׁלֵמָה שֶׁאַתָּה רוֹצֶה בָּהּ· יַכִּירוּ בָנֶיךָ וְיֵדְעוּ כִּי מֵאִתְּךָ הִיא מְנוּחָתָם וְעַל־מְנוּחָתָם יַקְדִּישׁוּ אֶת־שְׁמֶךָ:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ· רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ· קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ· שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ· וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת· וְהַנְחִילֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ· וְיָנוּחוּ בָהּ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ· מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

רְצֵה יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם· וְהָשֵׁב אֶת־הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ· וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן· וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ·

בר"ח וחה"מ אומרים יעלה ויבוא. | אם ראש חדש חוזר חה"מ וחגגו אמן יעלה ויבא.

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ· יַעֲלֶה וְיָבֹא וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר זִכְרוֹנֵנוּ וּפִקְדוֹנֵנוּ וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ· וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן־דָּוִד עַבְדֶּךָ· וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ· וְזִכְרוֹן כָּל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ· לִפְלֵיטָה וּלְטוֹבָה וּלְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים וּלְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם

לר"ח רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ | לפסח חַג הַמַּצּוֹת | לסכות חַג הַסֻּכּוֹת

הַזֶּה· זָכְרֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה· וּפָקְדֵנוּ בוֹ לִבְרָכָה· וְהוֹשִׁיעֵנוּ בוֹ לְחַיִּים· וּבִדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים חוּס וְחָנֵּנוּ וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ· כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ· כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה:

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ· הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

ונאמר עתה ענין המנוחה שהיא מנוחה שנדב הקב"ה ליתנה לישראל מאהבתו בם, וע"ש אוהבם נדבה (הושע י"ד, ה'). מנוחת אמת ואמונה, המנוחה ביום השביעי היא מנוחה של אמת, והמן לא ירד ביום השביעי. מנוחת שלום ושלוה והשקט ובטח פי' הכתוב וישב עמי בנוה שלום, השקט ובטח עד עולם (ישעיה ל"ב, י"ז. י"ח) וע"פ המדרש ב"ר סוף פרשה י', ומה נברא בו בעולם לאחר שבת, שאנן ונחת ושלוה והשקט. ודע כי הספרדים אינם גורסים נחת ושלוה. יכירו בניך, פירושו, גם אתה רוצה שיכירו בניך וידעו כי מנוחה זו ביום השבת היא מנוחה שאתה צויתם עליה ואשר על ידה יקדישו את שמך. ועל מנוחתם יקדישו את שמך, זאת החתימה אינה במחזור רומא, אבל במקומה הנוסחא „ולמשה עבדך מסיני אמרת פני ילכו והניחותי לך".

וינוחו בה ישראל מקדשי שמך, ובס"א וישמחו בך ישראל אוהבי שמך, וכמבואר למעלה דף 188. אך מה שכתבו בעל מג"א ובעל אליה זוטא לש"ע א"ח ס' רס"ח בשם שכה"ג שיש לומר בליל שבת וינוחו בה וביום השבת וינוחו בו ובמנחה וינוחו בם הוא דבר תמוה ומתמיה ובנגד כל דרך הלשון.

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד׃ צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר׃ נוֹדֶה לְּךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ עַל־חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל־נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל־נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל־יוֹם עִמָּנוּ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל־עֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם׃ הַטּוֹב כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא־תַמּוּ חֲסָדֶיךָ מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ׃

מודים דרבנן.

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי כָל־בָּשָׂר יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עַל שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ כֵּן תְּחַיֵּנוּ וּתְקַיְּמֵנוּ וְתֶאֱסוֹף גָּלֻיּוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ לִשְׁמוֹר חֻקֶּיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ וּלְעָבְדְּךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם עַל שֶׁאֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ. בָּרוּךְ אֵל הַהוֹדָאוֹת׃

בחנוכה מוסיפים על הנסים. חן זכת חנוכה ווירד היער על הנסים (זייטע 241) חייגעמטעט.

וְעַל־כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד׃

בשבת שובה אומרים: וּכְתוֹב לְחַיִּים טוֹבִים כָּל־בְּנֵי בְרִיתֶךָ׃

וְכֹל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶּלָה וִיהַלְלוּ אֶת־שִׁמְךָ בֶּאֱמֶת הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת׃

באשכנז אומרים זה.

שִׂים שָׁלוֹם, טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ׃ בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פָּנֶיךָ׃ כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד וּצְדָקָה וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם׃

בפולין אומרים זה.

שָׁלוֹם רָב עַל יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ תָּשִׂים לְעוֹלָם׃ כִּי אַתָּה הוּא מֶלֶךְ אָדוֹן לְכָל־הַשָּׁלוֹם׃

וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם׃

בש"ת בְּסֵפֶר חַיִּים בְּרָכָה וְשָׁלוֹם וּפַרְנָסָה טוֹבָה נִזָּכֵר וְנִכָּתֵב לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, עוֹשֵׂה הַשָּׁלוֹם׃

אֱלֹהַי׃ נְצוֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וּשְׂפָתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה, וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדּוֹם וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה׃ פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי׃ וְכֹל הַחוֹשְׁבִים עָלַי רָעָה, מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחֲשַׁבְתָּם׃ עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ׃ לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי׃ יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי־פִי

וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגוֹאֲלִי: עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ: וְשָׁם נַעֲבָדְךָ בְּיִרְאָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת: וְעָרְבָה לַייָ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָיִם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת:

הש"ץ חוזר התפלה ואומר קדושת נקדש של חול, ואינו אומר ברכת כהנים, וגומר התפלה. ואח"כ אומרים צדקתך וכו', ובימים שאין אומרים תחנון בחול, אין אומרים צדקתך, גם לא בבית חתן בז' ימי המשתה ולא בבית האבל.

פאָלגט שבת חוץ חייגען טאָג, װאָן דער װאָן קיין תחנון זאָגט, זאָ װירד צדקתך ניכט געבעטעט.

צִדְקָתְךָ צֶדֶק לְעוֹלָם וְתוֹרָתְךָ אֱמֶת: וְצִדְקָתְךָ אֱלֹהִים עַד־מָרוֹם אֲשֶׁר עָשִׂיתָ גְדֹלוֹת אֱלֹהִים מִי כָמוֹךָ: צִדְקָתְךָ כְּהַרְרֵי־אֵל מִשְׁפָּטֶיךָ תְּהוֹם רַבָּה אָדָם וּבְהֵמָה תוֹשִׁיעַ יְיָ: ק"ת, עלינו.

צדקתך, ג' פסוקים הם הראשון בתהלים קי"ט, קמ"ב. והשני ע"א, י"ט. והשלישי ל"ו, ז'. ובסדורי ספרד באו פסוקים אלה כסדרן בס' תהלים דהיינו צדקתך כהררי אל וכו' וצדקתך אלהים עד מרום וכו' צדקתך צדק וכו', וכתב אבן ירחי כי כן הנכון כדי להגדיל ולהוסיף בשבח הקב"ה, בתחלה צדקתך כדמית שגדלה כהררי אל, ועוד גדלה עד מרום, ולעולם צדקתו ותורתו קיימים ואמתיים, גם הטור אמר שהנכון לאמרם בסדר זה, ואבודרהם כתב שגם כך מסודרים בסדר רב עמרם ורבינו סעדיה, והכל בו נתן סמן לזה הסדר וז"ל נתקנו לומר כן לפי שכתוב וה' אלהים אמת (ירמיה י' י') לצדקתך הראשון מסיים ה' והשני באלהים והשלישי באמת, ולפי שניתנה תורה בשבת תקנו אלו ג' פסוקים, הראשון יש עשרה תבות כנגד עשרת הדברות, והשני מ' אותיות כנגד מ' יום שעמד משה בהר לקבל הלוחות, והשלישי ה' תבות כנגד חמשה חמשי תורה עכ"ל, גם התניא (סמן כ') מוכיח מן הפסיקתא שסדר הפסוקים ע"פ סמן וה' אלהים אמת, וז"ל שם בפסיקתא דשור או כשב דורש שם לצדקתך כהררי אל ומסיים מכאן רמז שאומרים לצדקתך כהררי אל בשבת במנחה, מאי טעמא, דכתיב בהו אמת, וחותמו של הקב"ה אמת, ומנחת שבת חתימת שבוע — הא למדת שצריכין לחתום באמת עכ"ל (וכן גם הסדר בזוהר כדלקמן בסמוך). וטעם למנהג אשכנזים שאומרים הפסוקים שלא כסדרן במקרא כתבתי בשם מחזור ויטרי שהוא כדי שיבא הקדיש על השם. והטעם של אמירת לצדקתך אולקים ג"כ עליו הדעות כי מר שר שלום גאון כתב בי הוא כמו לדוק הדין על שמת משה רבינו בשבת במנחה (גם בזוהר פ' תרומה עמוד רע"ח, תלתא איכון דאסתלקו מעלמא בהאי זמנא, חד משה נביאה וחד יוסף לדיקא וחד דוד מלכא, בגין כך תלת לדוקי דינא הכא וגו' לצדקתך כהררי אל דא יוסף, ולדקתך אלהים עד מרום דא משה, לקתך לדק דא דוד מלכא). אבל התוספות במנחות דף ל' ע"א ומרדכי פרק ע"פ ס' של"ו ואבן ירחי בס' המנהיג הוכיחו מן המדרשים גם מסדר עולם שלא מת משה בשבת אלא בערב שבת, וכתב אבן ירחי כי לצדקתך הוא כמו לדוק הדין על הפושעים שחוזרים לגיהנם במוצאי שבת, וכדאמרינן בב"ר (והובא בשאלתות דר' אחא גאון בפ' בראשית) מלאך הממונה על הרוחות דומה שמו בערב שבת מכריז ואומר לאו פושעים מגיהנם ובואו כדרך שישראל שובתין, ובמוצאי שבת מכריז להם חזרו פושעים לגיהנם שכבר השלימו ישראל את סדריהם שנ' ללמות ולא סדרים כיון דשלמו סדריהם באו למות, וכל זמן שלא התפללו ישראל של תפלות אינם דואגים ואומרים עדיין לא פנה השמש אבל כיון שהתפללו מנחה והוא ערב דואגים על הלילה הבאה שעתידים לחזור לדינם ולפיכך מלדיקים עליהם את הדין במנחה. ואבודרהם מביא עוד טעם אחר וז"ל לפי שאחר המנחה אוכלים סעודה שלישית ואמרינן במס' שבת (דף קי"ח) כל המקיים ג' סעודות בשבת ניצול מג' פורעניות מחבלו של משיח ומלחמת גוג ומגוג ומדינה של גיהנם, ואומרים אלו ג' פסוקים על אלו ג' לדקות שיעשה עמנו, לדקתך כהררי אל כנגד חבלו של משיח שיעקור הרשעה ואמרו רבותינו ז"ל שהרשעה דומה לתהום מה תהום אין לה חקר כך הרשעה אין לה חקר (ויקרא רבה פ' כ"ז), ולדקתך אלהים עד מרום אשר עשית גדולות כנגד מלחמת גוג ומגוג שכתוב בה והתגדלתי והתקדשתי (יחזקאל ל"ח, כ"ג), לדקתך לדק לעולם ותורתך אמת כנגד דינה של גיהנם שאוכלין תחלה למת למה לא עסקת בתורה שנקראת אמת, ודרשו זה מפסוק פוטר מים ראשית מדון (סנהדרין דף ז'). ואומר עוד אבודרהם כתבו הגאונים כל יום שאומרים בו הלל אין אומר במנחה לדקתך, לפי שההלל הוא על השמחה ולדקתך הוא ל' לער שהוא כמו לדוק הדין עכ"ל גם הכל בו הביא כן בשם מסכת סופרים. וזה דבר קשה להלמו וסותר את עלמו הוא, שאם לדקתך בענין לדוק הדין אשר בעבורו נדחה מיום שיש בו הלל, למה זה אומרים אותו בכל בשבת, הלא בשבת אין לדוק הדין, ומי גדול לנו מכל ימים טובים בשבת? אבל האמת יורה דרכו כי לדקתך אינו לדוק הדין, אלא נתקן כנגד התחנון של ימי החול, ובעבור שאין מתחננין בשבת בא לדקתך במקום התחנון, וע"כ בכל שבת אשר אם היה אותו היום חול ולא היו אומרים בו במנחה תחנון, גם אין אומרים באותו שבת לדקתך.

כשבת בראשית מתחילים לומר ברכי נפשי וכו' אחר תפלת מנחה, ואומרים עד שבת הגדול. ובשבת שלאחר פסח מתחילים לומר פרקי אבות.

פֿאָן שבת בראשית ביז שבת הגדול זאָגט מאַן נאָך מנחה פֿאָלגענדע פּזאַלמען:

בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת־יְיָ. יְיָ אֱלֹהַי גָּדַלְתָּ מְּאֹד, הוֹד וְהָדָר לָבָשְׁתָּ: עֹטֶה אוֹר
כַּשַּׂלְמָה נוֹטֶה שָׁמַיִם כַּיְרִיעָה: הַמְקָרֶה בַמַּיִם עֲלִיּוֹתָיו. הַשָּׂם־עָבִים רְכוּבוֹ
הַמְהַלֵּךְ עַל־כַּנְפֵי־רוּחַ: עֹשֶׂה מַלְאָכָיו רוּחוֹת מְשָׁרְתָיו אֵשׁ לֹהֵט: יָסַד אֶרֶץ
עַל־מְכוֹנֶיהָ בַּל־תִּמּוֹט עוֹלָם וָעֶד: תְּהוֹם כַּלְּבוּשׁ כִּסִּיתוֹ. עַל־הָרִים יַעַמְדוּ
מָיִם: מִן־גַּעֲרָתְךָ יְנוּסוּן מִן־קוֹל רַעַמְךָ יֵחָפֵזוּן: יַעֲלוּ הָרִים יֵרְדוּ בְקָעוֹת
אֶל־מְקוֹם זֶה יָסַדְתָּ לָהֶם: גְּבוּל־שַׂמְתָּ בַּל־יַעֲבֹרוּן, בַּל־יְשׁוּבוּן לְכַסּוֹת הָאָרֶץ:
הַמְשַׁלֵּחַ מַעְיָנִים בַּנְּחָלִים בֵּין הָרִים יְהַלֵּכוּן: יַשְׁקוּ כָּל־חַיְתוֹ שָׂדָי יִשְׁבְּרוּ
פְרָאִים צְמָאָם: עֲלֵיהֶם עוֹף־הַשָּׁמַיִם יִשְׁכּוֹן מִבֵּין עֳפָאיִם יִתְּנוּ־קוֹל: מַשְׁקֶה
הָרִים מֵעֲלִיּוֹתָיו. מִפְּרִי מַעֲשֶׂיךָ תִּשְׂבַּע הָאָרֶץ: מַצְמִיחַ חָצִיר לַבְּהֵמָה
וְעֵשֶׂב לַעֲבֹדַת הָאָדָם, לְהוֹצִיא לֶחֶם מִן־הָאָרֶץ: וְיַיִן יְשַׂמַּח לְבַב־אֱנוֹשׁ
לְהַצְהִיל פָּנִים מִשָּׁמֶן, וְלֶחֶם לְבַב־אֱנוֹשׁ יִסְעָד: יִשְׂבְּעוּ עֲצֵי יְיָ אַרְזֵי לְבָנוֹן
אֲשֶׁר נָטָע: אֲשֶׁר־שָׁם צִפֳּרִים יְקַנֵּנוּ חֲסִידָה בְּרוֹשִׁים בֵּיתָהּ: הָרִים הַגְּבֹהִים
לַיְּעֵלִים, סְלָעִים מַחְסֶה לַשְׁפַנִּים: עָשָׂה יָרֵחַ לְמוֹעֲדִים. שֶׁמֶשׁ יָדַע מְבוֹאוֹ:
תָּשֶׁת חֹשֶׁךְ וִיהִי לָיְלָה בּוֹ תִרְמֹשׂ כָּל־חַיְתוֹ־יָעַר: הַכְּפִירִים שֹׁאֲגִים לַטָּרֶף
וּלְבַקֵּשׁ מֵאֵל אָכְלָם: תִּזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ יֵאָסֵפוּן וְאֶל־מְעוֹנֹתָם יִרְבָּצוּן: יֵצֵא אָדָם

ברכי נפשי, כתב אבודרהם, נהגו לומר במוצאי שבת קודם התפלה שירות שבתהלים, ואמר הטעם במדרש משל לכלה ומלכה שמלוין אותה בשירות ותשבחות ושבת מלכה וכלה, כדאמרינן בפ' כל כתבי (שבת קי"ט) בואו ונצא לקראת שבת מלכתא, בואי כלה בואי כלה, ואנו מלוין כך השבת בשירות ותשבחות, ודכותה אמרינן בב"ר ויכל אלהים ביום השביעי, אמר הקב"ה בואו ואמרו שירה פנים חדשות באו לכאן, כלומר נכנסת כלה שבאה מחדש, וסמך לשירות שבתהלים אשאל"ה בל"א רמזו"ה, עד כאן לשונו, הם ראשי תיבות של שירי המעלות, אל ה' בצרתה, אשא עיני, שמחתי, וגו'. ובסדורי הספרדים מוקדמים עוד לפניהם מזמור קי"א, ומזמור קי"ח מן אנא ה' הושיעה נא עד סופו, ומזמור קי"ט. ואחרי שיר המעלות בסדרו עוד מזמור ע"ז. וע"ה. וקמ"ד. וס"ז. ומנהג האשכנזים להקדים לשירי המעלות מזמור ק"ד, ולאמרם אחר תפלת מנחה, והמזמורים קמ"ד וס"ז אותם אומרים סמוך לתפלת מוצאי שבת, וכתב הלבוש בא"ח ס' תרס"ט למנהג בשבת בראשית נוהגין להתחיל לומר ברכי נפשי, והטעם שמתחילין אותו בשבת זה, מפני שכל אותו המזמור מדבר מענין מעשה בראשית לכך מתחילין אותו בשבת של פ' בראשית וקורין אותו בכל שבתות במנחה עד שבת הגדול שאז נוהגין לומר במנחה ההגדה, ומה שקורין הט"ו שירי המעלות עם ברכי נפשי הוא ג"כ מהאי טעמא שהרי אמרן דוד כשכרה השיתין וחזר על ידן התהום לאחוריו ונעשה קיום למעשה בראשית (סוכה דף נ"ג). כַּיְרִיעָה היו"ד רפה. תהום כלבוש כסיתו, אתה כסית את הארץ בתהום כמו בלבוש, וראה נבערה לס' הרקמה דף ר"י. עפאים, ענפי האילנות, והעי"ן בקמץ חטוף והאל"ף נחה והחירק תחת היו"ד. מַשְׁקֶה הקו"ף בסגול בכל ס"ט ואיננו מן ד' מַשְׁקֵה בצרי הנמסרים במסרת בראשית מ', א'. לעבודת האדם, לתועלת האדם. להצהיל פנים משמן, פירושו היין מצהיל את הפנים יותר ממה שהשמן מצהילו. צִפֳּרִים, במסרת כל צִפֳּרִים הפ"א בחטף קמץ, וכל צִפֲּרָיו הפ"א בחטף פתח. לַיְּעֵלִים היו"ד בדגש (מכלול דף מ"ו). לַשְׁפַנִּים הנו"ן דגושה כמו קטנים גמלים (מכלול דף קס"ב) והשי"ן רפה בכל ס"ט ומועמדת בגעיא דוגמת לַמְיַלְּדוֹת, לַמְנַגְּשֵׁי, לַמְּסִלָּה. יאספון החיות. מְעוֹנֹתָם נו"ן בחולם כן בכל

לְפָעֳלוֹ וְלַעֲבֹדָתוֹ עֲדֵי־עָרֶב: מָה־רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ יְיָ. כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ. מָלְאָה הָאָרֶץ קִנְיָנֶךָ: זֶה הַיָּם גָּדוֹל וּרְחַב יָדָיִם. שָׁם רֶמֶשׂ וְאֵין מִסְפָּר חַיּוֹת קְטַנּוֹת עִם־גְּדֹלוֹת: שָׁם אֳנִיּוֹת יְהַלֵּכוּן. לִוְיָתָן זֶה יָצַרְתָּ לְשַׂחֶק־בּוֹ: כֻּלָּם אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּן לָתֵת אָכְלָם בְּעִתּוֹ: תִּתֵּן לָהֶם יִלְקֹטוּן. תִּפְתַּח יָדְךָ יִשְׂבְּעוּן טוֹב: תַּסְתִּיר פָּנֶיךָ יִבָּהֵלוּן. תֹּסֵף רוּחָם יִגְוָעוּן וְאֶל־עֲפָרָם יְשׁוּבוּן: תְּשַׁלַּח רוּחֲךָ יִבָּרֵאוּן. וּתְחַדֵּשׁ פְּנֵי אֲדָמָה: יְהִי כְבוֹד יְיָ לְעוֹלָם. יִשְׂמַח יְיָ בְּמַעֲשָׂיו: הַמַּבִּיט לָאָרֶץ וַתִּרְעָד. יִגַּע בֶּהָרִים וְיֶעֱשָׁנוּ: אָשִׁירָה לַיְיָ בְּחַיָּי. אֲזַמְּרָה לֵאלֹהַי בְּעוֹדִי: יֶעֱרַב עָלָיו שִׂיחִי. אָנֹכִי אֶשְׂמַח בַּיְיָ: יִתַּמּוּ חַטָּאִים מִן־הָאָרֶץ וּרְשָׁעִים עוֹד אֵינָם. בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת־יְיָ. הַלְלוּיָהּ:

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת. אֶל־יְיָ בַּצָּרָתָה לִּי קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי: יְיָ הַצִּילָה נַפְשִׁי מִשְּׂפַת־שֶׁקֶר מִלָּשׁוֹן רְמִיָּה: מַה־יִּתֵּן לְךָ וּמַה־יֹּסִיף לָךְ לָשׁוֹן רְמִיָּה: חִצֵּי גִבּוֹר שְׁנוּנִים עִם גַּחֲלֵי רְתָמִים: אוֹיָה לִי כִּי־גַרְתִּי מֶשֶׁךְ שָׁכַנְתִּי עִם־אָהֳלֵי קֵדָר: רַבַּת שָׁכְנָה־לָּהּ נַפְשִׁי עִם שׂוֹנֵא שָׁלוֹם: אֲנִי שָׁלוֹם וְכִי אֲדַבֵּר. הֵמָּה לַמִּלְחָמָה:

שִׁיר לַמַּעֲלוֹת. אֶשָּׂא עֵינַי אֶל־הֶהָרִים. מֵאַיִן יָבֹא עֶזְרִי: עֶזְרִי מֵעִם יְיָ עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: אַל־יִתֵּן לַמּוֹט רַגְלֶךָ אַל־יָנוּם שֹׁמְרֶךָ: הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: יְיָ שֹׁמְרֶךָ יְיָ צִלְּךָ עַל־יַד יְמִינֶךָ: יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא־יַכֶּכָּה וְיָרֵחַ בַּלָּיְלָה: יְיָ יִשְׁמָרְךָ מִכָּל־רָע יִשְׁמֹר אֶת־נַפְשֶׁךָ: יְיָ יִשְׁמָר־צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד. שָׂמַחְתִּי בְּאֹמְרִים לִי בֵּית יְיָ נֵלֵךְ: עֹמְדוֹת הָיוּ רַגְלֵינוּ בִּשְׁעָרַיִךְ יְרוּשָׁלָםִ: יְרוּשָׁלַםִ הַבְּנוּיָה כְּעִיר שֶׁחֻבְּרָה־לָּהּ יַחְדָּו: שֶׁשָּׁם

מ״מ וכ״י, וכן מוכח ממסרת באיוב ל״ח, מ׳. אך שם נפל טעות הדפוס כי מה שנדפס שם ואל מעונתם ישובון צריך להיות ובמעונתי יוליד והוא בדה״א ד׳, י״ד. יָדַיִם דל״ת בקמץ. לשחק בו, בים. ורבה ס׳ נאמן ס׳ ר״ל. תסף רוחם, כמו תאסוף. המביט לארץ ותרעד, אחרי שזכר המשורר את כל נפלאות העולם בשמים ובירח בארץ ובמים מזכיר ג״כ את מראה הנפלאה של הרעדת האדמה אשר יארע לפעמים וביותר בארצות שוכנות על שפת הים, בל״א ערדבעבען, ומזכיר ג״כ העשנת ההרים מקיאי האש, בל״א פייערשפייענדע בערגע, וזהו שאמר יגע בהרים ויעשנו כי ההרים האלה בטרם יקיאו האש תלך לפניו רעדת האדמה והעשנת ההר. לַיָי הלמ״ד דגוש בדין דחיק בעלילת המתג דוגמת אשירה לה׳ בשירת הים וכמו שכתב שם יהב״י בנקדן. הללוּיָהּ זה סוף בה״א רפויה ע״פ המסרת, אעתיקנה למטה בהלל.

שיר למעלות אשא עיני, זה לבדו כתוב למעלות בלמ״ד, ונמצא בקצת נוסחאות של פירוש רש״י, הפשוט כשהיו הלוים מתחילים לעלות במעלות (שהיו בשער הבית בין עזרת ישראל לעזרת נשים) אמרו שיר זה, ואעפ״י שזה השיר לא נכתב בראשונה, אין מוקדם ומאוחר עכ״ל. וירח בלילה, שעורו, ולא הירח בשלה.

עָלוּ שְׁבָטִים שִׁבְטֵי־יָהּ עֵדוּת לְיִשְׂרָאֵל לְהֹדוֹת לְשֵׁם יְיָ: כִּי שָׁמָּה יָשְׁבוּ כִסְאוֹת לְמִשְׁפָּט כִּסְאוֹת לְבֵית דָּוִד: שַׁאֲלוּ שְׁלוֹם יְרוּשָׁלָםִ. יִשְׁלָיוּ אֹהֲבָיִךְ: יְהִי־שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ שַׁלְוָה בְּאַרְמְנוֹתָיִךְ: לְמַעַן־אַחַי וְרֵעָי אֲדַבְּרָה־נָּא שָׁלוֹם בָּךְ: לְמַעַן בֵּית־יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲבַקְשָׁה טוֹב לָךְ:

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת. אֵלֶיךָ נָשָׂאתִי אֶת־עֵינַי הַיֹּשְׁבִי בַּשָּׁמָיִם: הִנֵּה כְעֵינֵי עֲבָדִים אֶל־יַד אֲדוֹנֵיהֶם כְּעֵינֵי שִׁפְחָה אֶל־יַד גְּבִרְתָּהּ. כֵּן עֵינֵינוּ אֶל־יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַד שֶׁיְּחָנֵּנוּ: חָנֵּנוּ יְיָ חָנֵּנוּ כִּי־רַב שָׂבַעְנוּ בוּז: רַבַּת שָׂבְעָה־לָּהּ נַפְשֵׁנוּ הַלַּעַג הַשַּׁאֲנַנִּים הַבּוּז לִגְאֵיוֹנִים*: *) לגאי יונים קרי.

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד. לוּלֵי יְיָ שֶׁהָיָה לָנוּ יֹאמַר־נָא יִשְׂרָאֵל: לוּלֵי יְיָ שֶׁהָיָה לָנוּ בְּקוּם עָלֵינוּ אָדָם: אֲזַי חַיִּים בְּלָעוּנוּ בַּחֲרוֹת אַפָּם בָּנוּ: אֲזַי הַמַּיִם שְׁטָפוּנוּ נַחְלָה עָבַר עַל־נַפְשֵׁנוּ: אֲזַי עָבַר עַל־נַפְשֵׁנוּ הַמַּיִם הַזֵּידוֹנִים: בָּרוּךְ יְיָ שֶׁלֹּא נְתָנָנוּ טֶרֶף לְשִׁנֵּיהֶם: נַפְשֵׁנוּ כְּצִפּוֹר נִמְלְטָה מִפַּח יוֹקְשִׁים. הַפַּח נִשְׁבָּר וַאֲנַחְנוּ נִמְלָטְנוּ: עֶזְרֵנוּ בְּשֵׁם יְיָ עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת. הַבֹּטְחִים בַּייָ כְּהַר־צִיּוֹן לֹא־יִמּוֹט לְעוֹלָם יֵשֵׁב: יְרוּשָׁלַםִ הָרִים סָבִיב לָהּ. וַייָ סָבִיב לְעַמּוֹ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם: כִּי לֹא יָנוּחַ שֵׁבֶט הָרֶשַׁע עַל גּוֹרַל הַצַּדִּיקִים. לְמַעַן לֹא־יִשְׁלְחוּ הַצַּדִּיקִים בְּעַוְלָתָה יְדֵיהֶם: הֵיטִיבָה יְיָ לַטּוֹבִים וְלִישָׁרִים בְּלִבּוֹתָם: וְהַמַּטִּים עֲקַלְקַלּוֹתָם יוֹלִיכֵם יְיָ אֶת־פֹּעֲלֵי הָאָוֶן. שָׁלוֹם עַל־יִשְׂרָאֵל:

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת. בְּשׁוּב יְיָ אֶת־שִׁיבַת צִיּוֹן הָיִינוּ כְּחֹלְמִים: אָז יִמָּלֵא שְׂחוֹק פִּינוּ וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה. אָז יֹאמְרוּ בַגּוֹיִם הִגְדִּיל יְיָ לַעֲשׂוֹת עִם־אֵלֶּה: הִגְדִּיל יְיָ

עדות לְישראל, כמו לְעדות ישראל, הוא הארון שמונחות בתוכו לוחות העדות.

את עינַי הנו"ן נפתח והוא מן פתחין באתנח דספרא. הישבי, כמו היושב, והיו"ד נוספת כמו שוכני סנה (דברים ל"ג, ט"ז). השאננים, היושבים שקט ושאנן. לגאיונים, נכתיב הוא מלה אחת וקרי ב' מלין לִגְאֵי יוֹנִים והוא חד מן ט"ו מלין דכתיבין חד וקריין תרין כמסרו במ"ג בהס"א כ"ג, י"ב. גם במס' סופרים פ' ז' הלכה ג'. והנה לגאי ל' גאוה, ויונים ל' אונאה ואונס מענין העיר היונה (צפניה ג', א').

נַחְלָה הסי"ת בשבא פשוט והטעם מלעיל כנו"ן וכן נמסר עליו במסרת ב' בטעם בתרי לישני, ואחרו נַחְלָה מצרים (במדבר ל"ד, ו') וגם עליו נמסר ב' מלעיל, ומה שאמר בתרי לישני, ר"ל כי נחלה מצרים הוא כמו לְנחל והה"א במקום למ"ד בתחלה, וזה נחלה עבר הוא כמו גָּחל והה"א נוסף כה"א של לילה, וכן כתב הראב"ע בפירושו. הזידונים, ל' זדון ורשע. נִשְׁבָּר הבי"ת פתוחה בס"ס קדמונים, וכן הוא בעדות המסרת שלא מסרה עליו דבר, ואילו היה קמץ היה לה למסור לית קמץ, וכן גם מתורגם אִתְּבַר בכל ספריו, והנה פעל עבר הוא.

כהר ציון, הם לא ימוטו כהר ציון. גּוֹרל, הרי"ש נפתח. והמטים עקלקלותם, אשר יטו דרכיהם בעקלקלות.

לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ הָיִינוּ שְׂמֵחִים: שׁוּבָה יְיָ אֶת־שְׁבִיתֵנוּ כַּאֲפִיקִים בַּנֶּגֶב: הַזֹּרְעִים בְּדִמְעָה, בְּרִנָּה יִקְצֹרוּ: הָלוֹךְ יֵלֵךְ וּבָכֹה נֹשֵׂא מֶשֶׁךְ־הַזָּרַע. בֹּא־יָבֹא בְרִנָּה נֹשֵׂא אֲלֻמֹּתָיו:

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לִשְׁלֹמֹה. אִם־יְיָ לֹא־יִבְנֶה בַיִת שָׁוְא עָמְלוּ בוֹנָיו בּוֹ. אִם־יְיָ לֹא־יִשְׁמָר־עִיר שָׁוְא שָׁקַד שׁוֹמֵר: שָׁוְא לָכֶם מַשְׁכִּימֵי קוּם מְאַחֲרֵי־שֶׁבֶת אֹכְלֵי לֶחֶם הָעֲצָבִים. כֵּן יִתֵּן לִידִידוֹ שֵׁנָא: הִנֵּה נַחֲלַת יְיָ בָּנִים שָׂכָר פְּרִי הַבָּטֶן: כְּחִצִּים בְּיַד־גִּבּוֹר כֵּן בְּנֵי הַנְּעוּרִים: אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר מִלֵּא אֶת־אַשְׁפָּתוֹ מֵהֶם. לֹא יֵבֹשׁוּ כִּי־יְדַבְּרוּ אֶת־אוֹיְבִים בַּשָּׁעַר:

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת. אַשְׁרֵי כָּל־יְרֵא יְיָ הַהֹלֵךְ בִּדְרָכָיו: יְגִיעַ כַּפֶּיךָ כִּי תֹאכֵל אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ: אֶשְׁתְּךָ כְּגֶפֶן פֹּרִיָּה בְּיַרְכְּתֵי בֵיתֶךָ, בָּנֶיךָ כִּשְׁתִלֵי זֵיתִים סָבִיב לְשֻׁלְחָנֶךָ: הִנֵּה כִי־כֵן יְבֹרַךְ גָּבֶר יְרֵא יְיָ: יְבָרֶכְךָ יְיָ מִצִּיּוֹן. וּרְאֵה בְּטוּב יְרוּשָׁלָיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ: וּרְאֵה־בָנִים לְבָנֶיךָ. שָׁלוֹם עַל־יִשְׂרָאֵל:

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת. רַבַּת צְרָרוּנִי מִנְּעוּרַי יֹאמַר נָא יִשְׂרָאֵל: רַבַּת צְרָרוּנִי מִנְּעוּרָי, גַּם לֹא יָכְלוּ לִי: עַל־גַּבִּי חָרְשׁוּ חֹרְשִׁים הֶאֱרִיכוּ לְמַעֲנִיתָם: יְיָ צַדִּיק, קִצֵּץ עֲבוֹת רְשָׁעִים: יֵבֹשׁוּ וְיִסֹּגוּ אָחוֹר כֹּל שֹׂנְאֵי צִיּוֹן: יִהְיוּ כַּחֲצִיר גַּגּוֹת שֶׁקַּדְמַת שָׁלַף יָבֵשׁ: שֶׁלֹּא מִלֵּא כַפּוֹ קוֹצֵר וְחִצְנוֹ מְעַמֵּר: וְלֹא אָמְרוּ הָעֹבְרִים בִּרְכַּת יְיָ אֲלֵיכֶם, בֵּרַכְנוּ אֶתְכֶם בְּשֵׁם יְיָ:

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת. מִמַּעֲמַקִּים קְרָאתִיךָ יְיָ: אֲדֹנָי שִׁמְעָה בְקוֹלִי, תִּהְיֶינָה אָזְנֶיךָ קַשֻּׁבוֹת לְקוֹל תַּחֲנוּנָי: אִם־עֲוֹנוֹת תִּשְׁמָר־יָהּ, אֲדֹנָי מִי יַעֲמֹד: כִּי־עִמְּךָ הַסְּלִיחָה לְמַעַן תִּוָּרֵא: קִוִּיתִי יְיָ קִוְּתָה נַפְשִׁי וְלִדְבָרוֹ הוֹחָלְתִּי: נַפְשִׁי לַאדֹנָי מִשֹּׁמְרִים לַבֹּקֶר שֹׁמְרִים לַבֹּקֶר: יַחֵל יִשְׂרָאֵל אֶל־יְיָ. כִּי־עִם־יְיָ הַחֶסֶד וְהַרְבֵּה עִמּוֹ פְדוּת: וְהוּא יִפְדֶּה אֶת־יִשְׂרָאֵל מִכֹּל עֲוֹנֹתָיו:

שביתנו, גלותנו, וכתיב בוי"ו וקרי ביו"ד. כאפיקים בנגב, כנהרות מים בארץ יבשה, ודמה הגלות לנגב והישועה לאפיקי מים. משך הזרע, שם הכלי שיש בו הזרע.

העצבים, מגזרת בעצבון תאכלנה. שֵׁנָא באל"ף ע"פ המסרה והוא כמו שֵׁנָה. אשפתו, תיק החצים, קעכער.

בדרכיו, דרכי ה'. אֶשתך האל"ף בסגול ע"פ המסרה.

מנעורַי של פסוק הראשון במזמור הרי"ש בפתח והוא מן פתחין באתנח דספרא. למעניתם, הוא הקו שחורש החורש, פורכע. וכתיב בוי"ו וקרי ביו"ד. מעמר, המלקט העמרים.

כי עם יהו' החסד, בשם הוי"ה ולא כהוו"ה שכתובים ע"פ כ"י שלו בשם אדנות, כי אין זה בכלל קל"ד ודאין הנמסרים במסרה. ולהפך זה הדפים רוו"ה בתהלים שלו במזמור פ"ו, ד'. כי אליך ה' נפשי אשא בשם הוי"ה והוא בשם אדנות בכל הספרים וע"פ המסרה. הַחֶסֶד הה"א בסגול אף כי הוא באתנח ע"פ המסרה.

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד· יְיָ לֹא־גָבַהּ לִבִּי וְלֹא־רַמוּ עֵינַי וְלֹא־הִלַּכְתִּי בִּגְדֹלוֹת וּבְנִפְלָאוֹת מִמֶּנִּי: אִם־לֹא שִׁוִּיתִי וְדוֹמַמְתִּי נַפְשִׁי כְּגָמַל עֲלֵי אִמּוֹ כַּגָּמַל עָלַי נַפְשִׁי: יַחֵל יִשְׂרָאֵל אֶל־יְיָ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת· זְכוֹר־יְיָ לְדָוִד אֵת כָּל־עֻנּוֹתוֹ: אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע לַייָ נָדַר לַאֲבִיר יַעֲקֹב: אִם־אָבֹא בְּאֹהֶל בֵּיתִי אִם־אֶעֱלֶה עַל־עֶרֶשׂ יְצוּעָי: אִם־אֶתֵּן שְׁנַת לְעֵינָי לְעַפְעַפַּי תְּנוּמָה: עַד־אֶמְצָא מָקוֹם לַייָ מִשְׁכָּנוֹת לַאֲבִיר יַעֲקֹב: הִנֵּה שְׁמַעֲנוּהָ בְאֶפְרָתָה מְצָאנוּהָ בִּשְׂדֵי־יָעַר: נָבוֹאָה לְמִשְׁכְּנוֹתָיו נִשְׁתַּחֲוֶה לַהֲדֹם רַגְלָיו: קוּמָה יְיָ לִמְנוּחָתֶךָ אַתָּה וַאֲרוֹן עֻזֶּךָ: כֹּהֲנֶיךָ יִלְבְּשׁוּ־צֶדֶק וַחֲסִידֶיךָ יְרַנֵּנוּ: בַּעֲבוּר דָּוִד עַבְדֶּךָ אַל־תָּשֵׁב פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ: נִשְׁבַּע־יְיָ לְדָוִד, אֱמֶת לֹא־יָשׁוּב מִמֶּנָּה· מִפְּרִי בִטְנְךָ אָשִׁית לְכִסֵּא־לָךְ: אִם־יִשְׁמְרוּ בָנֶיךָ בְּרִיתִי וְעֵדֹתִי זוֹ אֲלַמְּדֵם, גַּם־בְּנֵיהֶם עֲדֵי־עַד יֵשְׁבוּ לְכִסֵּא־לָךְ: כִּי־בָחַר יְיָ בְּצִיּוֹן אִוָּהּ לְמוֹשָׁב לוֹ: זֹאת־מְנוּחָתִי עֲדֵי־עַד, פֹּה אֵשֵׁב כִּי אִוִּתִיהָ: צֵידָהּ בָּרֵךְ אֲבָרֵךְ אֶבְיוֹנֶיהָ אַשְׂבִּיעַ לָחֶם: וְכֹהֲנֶיהָ אַלְבִּישׁ יֶשַׁע וַחֲסִידֶיהָ רַנֵּן יְרַנֵּנוּ: שָׁם אַצְמִיחַ קֶרֶן לְדָוִד עָרַכְתִּי נֵר לִמְשִׁיחִי: אוֹיְבָיו אַלְבִּישׁ בֹּשֶׁת, וְעָלָיו יָצִיץ נִזְרוֹ:

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד· הִנֵּה מַה־טּוֹב וּמַה־נָּעִים שֶׁבֶת אַחִים גַּם־יָחַד: כַּשֶּׁמֶן הַטּוֹב עַל־הָרֹאשׁ יֹרֵד עַל־הַזָּקָן, זְקַן אַהֲרֹן שֶׁיֹּרֵד עַל־פִּי מִדּוֹתָיו: כְּטַל־חֶרְמוֹן שֶׁיֹּרֵד עַל־הַרְרֵי צִיּוֹן· כִּי שָׁם צִוָּה יְיָ אֶת־הַבְּרָכָה, חַיִּים עַד־הָעוֹלָם:

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת· הִנֵּה בָּרְכוּ אֶת־יְיָ כָּל־עַבְדֵי יְיָ הָעֹמְדִים בְּבֵית יְיָ בַּלֵּילוֹת: שְׂאוּ־יְדֵכֶם קֹדֶשׁ וּבָרְכוּ אֶת־יְיָ: יְבָרֶכְךָ יְיָ מִצִּיּוֹן עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:

רמו עיני אף זהו כו"ן בפתח באתנח. כְּגָמַל הראשון כ"ף בשבא, והשני כ"ף בפתח, וכפל הלשון שבפסוק הוא לתפארת המליצה ופירושו, לא אדרוש במופלא ממני אבל שויתי נפשי כן ושתוק וכיונק הנשען על אמו כן אתנהג בנפשי.

ענותו, עמלו וטרחו. שְׁנַת כמו שֵׁנָה וכן נת"ו אף שאיננו סמוך, כמו נַחֲלָת (תהלים ט"ז, ו'), ורד"ק במכלול דף ע"ו ע"ב. וקפ"ט, ב'. כתב הנו"ן בפתח, אבל בספרינו הוא בקמץ וכן העיד הראב"ע בפירושו כאן ובשמות ט"ו, ב' ובקהלת ה', י"א גם בצחות דף ל"ב. וכן כתב ר"ש הנקדן בשער משפט הדגשות. וְעֵדֹתִי בא בחולם במקום שורק. זוּ כמו זאת, ומנהו כהושע ז', ט"ז. אלמדם, אשר אלמדם. צידה, מזונה.

כשמן הטוב, שמן המשחה. מדותיו, בגדיו, מל' מדו בד (ויקרא ו', ג').

יְדֵכֶם חסר יו"ד. קדש, במקום קודש.

מתחילים לומר פרקי אבות בשבת שלאחר פסח אחר תפלת מנחה, ואומרים הפרקים עד י"ז בתמוז, ויש קהלות עד ר"ח אלול, ויש קהלות עד ראש השנה.

מאן שבת נאך פסח ביז י"ז בתמוז (אין אייניגען קהלות ביז ר"ה) זאגט מאן נאך מנחה דיא פרקי אבות.

פרק ראשון.

כָּל־יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ נֵצֶר מַטָּעַי מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר:

א מֹשֶׁה קִבֵּל תּוֹרָה מִסִּינַי, וּמְסָרָהּ לִיהוֹשֻׁעַ וִיהוֹשֻׁעַ לִזְקֵנִים וּזְקֵנִים לִנְבִיאִים וּנְבִיאִים מְסָרוּהָ לְאַנְשֵׁי כְנֶסֶת הַגְּדוֹלָה· הֵם אָמְרוּ שְׁלֹשָׁה דְבָרִים, הֱווּ מְתוּנִים בַּדִּין וְהַעֲמִידוּ תַּלְמִידִים הַרְבֵּה וַעֲשׂוּ סְיָג לַתּוֹרָה: ב שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק הָיָה מִשְּׁיָרֵי כְנֶסֶת הַגְּדוֹלָה· הוּא הָיָה אוֹמֵר, עַל־שְׁלֹשָׁה דְבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל גְּמִילוּת חֲסָדִים: ג אַנְטִיגְנוֹס אִישׁ סוֹכוֹ קִבֵּל מִשִּׁמְעוֹן הַצַּדִּיק· הוּא הָיָה אוֹמֵר, אַל־תִּהְיוּ כַּעֲבָדִים הַמְשַׁמְּשִׁים אֶת־הָרַב עַל־מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס אֶלָּא הֱווּ כַּעֲבָדִים הַמְשַׁמְּשִׁים אֶת־הָרַב שֶׁלֹּא עַל־מְנָת

כל ישראל המנהג ללמוד פרקי אבות במנחה של שבת אחר התפלה מזכירו אבן ירחי בספרו המנהיג (הלכות שבת ס' ס"ג), גם רב עמרם מביאו בסדורו (טור א"ח ס' רצ"ב), גם הכל בו כתב וז"ל מנהג בכל ארץ אשכנז לומר מסכת אבות בקיץ ובחורף, ויש מקומות שאומרין אותן מפסח עד שבועות ולא עוד, ויש מקומות שאומרין אותן משבועות ועד סוכות, ויש מקומות שאומרין אותן משבת וישמע יתרו עד שבת משפטים, וסמן ממתן תורה ועד משנה תורה משה קבל תורה, והכל לפי המנהג, וכל פעם ופעם מתחילין קודם הפרק כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, וכדי להפיס דעת עמי הארץ מתחילין באותו בבא והוא ראשית פרק אחרון של מסכת סנהדרין, ויש מקומות שאומרים שני פרקים בכל שבת ושבת ויש מקומות שאין אומרים רק פרק אחד, והכל לפי המנהג, ואחר הפרקים יאמר החזן קדיש על ישראל ועל רבנן עכ"ל גם רש"י בסוף פירושו לאבות כתב שאומרים קדיש דרבנן. וכבר התמיה בעל אליה זוטא על מה שנוהגין לומר על הפרקים קדיש יתום ולא קדיש על ישראל כהוראת הקדמונים. — כל ישראל, כל שהוא ישראל, שלא יחלל את שמו ישראל (עקדה פ' ס'). שנאמר ישעיה ס', כ"א. לעולם יירשו ארץ, מצאתי עליו בכתבי רוו"ה ז"ל פירוש נחמד ונעים ולא אמנענו מן בני עמי, וז"ל הרב המנוח, לדעת כל המפרשים יהיה אֶרֶץ רמז לא"י כי אחר שישובו מן הגלות ישבו לעולם בארץ ישראל ולא יגלו עוד משנה, וכן פירש רד"ק ואמר עוד כי נצר מטעי ר"ל שיהיו נצר מטעי שירשו כמעשיהם שאני נטעתים וכו' עיין עליו, והפירוש הזה באמת קשה מאד ובלתי מתיישב על הלשון שהיה לו לומר הָארץ בה"א הידיעה שהרי על הארץ המיועדת מדבר, גם ל' נצר מטעי קשה לפרש על ועמך כרתוק כי ידמה שהוא קאי על ארץ הסמוך לו, לכן היותר מסתבר בפירוש הפסוק הזה שהוא קאי אלעתיד וכן כל הפרשה כולה מתחלת ובא לציון גואל עד סופה כולה מדברת בגאולה העתידה ודברים המיועדים לבוא בזמן הגאולה ואחר הגאולה ותחיית המתים ועולם הנשמות וכולם נקראו עולם הבא כפי רז"ל כי כולם עתידים לבוא ולכן על כל אחד מהם נופל לומר עולם הבא כנגד עולם ההוה עכשו, ועולם הנשמות הוא עולם הבא אף אחר תחיית המתים לשטת הרמב"ם, ולכן לדעת המשנה העולם הבא נכאן הוא העולם הנשמות בגן עדן, והביא ראיה מן הכתוב לעולם יירשו ארץ שפירושו ארץ החיים ובעבור שמלת ארץ בלתי מבורר באיזה ארץ מדבר לכן ביאר ואמר נצר מטעי כלומר הארץ הנזכר הוא גן עדן שנאמר בו ל' נטיעה ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם, לכן גן עדן הוא נצר מטעו של יתברך והיא מעשה ידיו להתפאר עכ"ל. לאנשי כנסת הגדולה, חברה של ק"כ זקנים והם במה נביאים שנתחברו כשעלו מן הגולה ועזרא בראשם (מגלה י"ז ע"ב) ונקראו כנסת הגדולה לפי שהחזירו העטרה ליושנה (יומא ס"ט, ע"ב) וראה עוד ברכות ל"ג. ומגלה כ"ה. וב"ב ט"ו. ותנחומא פ' בשלח דף ל"ג ד"ה וכן הוא אומר כי הנוגע בכם, גם למעלה דף 95. הם אמרו, דברים האלה היו רגילים תמיד בפיהם. הֱווּ הוא לווי לרבים כמו הֱיוּ, ובל' יחיד נמצא גם במקרא בוי"ו הֱוֵה (בראשית כ"ז, כ"ט) הֱוֵי (ישעיה ט"ז, ד'). סְיָג גדר, ל' סוגה בשושנים (שיר ז', ג'). (ב) מִשְּׁיָרֵי מהאחרונים שבהם, ר"ל כנסת הגדולה נמשכה והולכה עד שמעון הצדיק והוא היה האחרון שבהם. ועל העבודה, זו תפלה (פר"א פרק י"ז). (ג) אנטיגנוס, כתב רשב"ץ כי הגרסה הקדומה אנטיגנס בנו"ן פתוחה, ובאמת כן מצאתי בב' כ"י, אבל ברוב סדורינו הוא בוי"ו אחרי נו"ן וכן אלעזר בן אנטיגנוס (חולין כ"ה, ב') חנינא בן אנטיגנוס (קדושין ע"ו) וכן הורקנוס, אך הרכינס נמצא בלי וי"ו (יבמות ט"ז) וכן לויטס. שוכו, שם עיר בשבט יהודה (יהושע ט"ו, ל"ה). אל תהיו כעבדים, ע"ז דף י"ט. פְּרָס מתנה ומנחה, נושאי מנחה תרגומו נטלי פרס (ש"ב ח', ב') וכן בברכות דף ל"ד כעבד שמקבל פרס

לְקַבֵּל פְּרָס וִיהִי מוֹרָא שָׁמַיִם עֲלֵיכֶם: ד יוֹסֵי בֶּן־יוֹעֶזֶר אִישׁ צְרֵדָה וְיוֹסֵי בֶּן־יוֹחָנָן אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם קִבְּלוּ מֵהֶם. יוֹסֵי בֶּן־יוֹעֶזֶר אִישׁ צְרֵדָה אוֹמֵר. יְהִי בֵיתְךָ בֵּית וַעַד לַחֲכָמִים וֶהֱוֵה מִתְאַבֵּק בַּעֲפַר רַגְלֵיהֶם וֶהֱוֵה שׁוֹתֶה בַצָּמָא אֶת־דִּבְרֵיהֶם: ה יוֹסֵי בֶּן־יוֹחָנָן אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם אוֹמֵר. יְהִי בֵיתְךָ פָּתוּחַ לִרְוָחָה וְיִהְיוּ עֲנִיִּים בְּנֵי בֵיתֶךָ וְאַל־תַּרְבֶּה שִׂיחָה עִם הָאִשָּׁה. בְּאִשְׁתּוֹ אָמְרוּ קַל וָחֹמֶר בְּאֵשֶׁת חֲבֵרוֹ. מִכָּאן אָמְרוּ חֲכָמִים כָּל־הַמַּרְבֶּה שִׂיחָה עִם הָאִשָּׁה גּוֹרֵם רָעָה לְעַצְמוֹ וּבוֹטֵל מִדִּבְרֵי תוֹרָה וְסוֹפוֹ יוֹרֵשׁ גֵּיהִנֹּם: ו יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־פְּרַחְיָה וְנִתַּי הָאַרְבֵּלִי קִבְּלוּ מֵהֶם. יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־פְּרַחְיָה אוֹמֵר. עֲשֵׂה לְךָ רַב וּקְנֵה לְךָ חָבֵר וֶהֱוֵה דָן אֶת־כָּל־הָאָדָם לְכַף זְכוּת: ז נִתַּי הָאַרְבֵּלִי אוֹמֵר הַרְחֵק מִשָּׁכֵן רָע וְאַל־תִּתְחַבֵּר לָרָשָׁע וְאַל־תִּתְיָאֵשׁ מִן־הַפֻּרְעָנוּת: ח יְהוּדָה בֶּן טַבַּי וְשִׁמְעוֹן בֶּן־שָׁטַח קִבְּלוּ מֵהֶם. יְהוּדָה בֶּן־טַבַּי אוֹמֵר. אַל־תַּעַשׂ עַצְמְךָ כְּעוֹרְכֵי הַדַּיָּנִים וּכְשֶׁיִּהְיוּ בַּעֲלֵי הַדִּין עוֹמְדִים לְפָנֶיךָ יִהְיוּ בְעֵינֶיךָ כִּרְשָׁעִים וּכְשֶׁנִּפְטָרִים מִלְּפָנֶיךָ יִהְיוּ בְעֵינֶיךָ כְּזַכָּאִים כְּשֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם אֶת־הַדִּין: ט שִׁמְעוֹן בֶּן־שָׁטַח אוֹמֵר. הֱוֵה מַרְבֶּה לַחְקוֹר אֶת־הָעֵדִים וֶהֱוֵה זָהִיר בִּדְבָרֶיךָ שֶׁמָּא מִתּוֹכָם יִלְמְדוּ לְשַׁקֵּר: י שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן קִבְּלוּ מֵהֶם. שְׁמַעְיָה אוֹמֵר. אֱהַב אֶת־הַמְּלָאכָה וּשְׂנָא אֶת־הָרַבָּנוּת וְאַל־תִּתְוַדַּע לָרָשׁוּת: יא אַבְטַלְיוֹן אוֹמֵר. חֲכָמִים הִזָּהֲרוּ בְּדִבְרֵיכֶם שֶׁמָּא תָחוּבוּ חוֹבַת גָּלוּת וְתִגְלוּ לִמְקוֹם מַיִם הָרָעִים וְיִשְׁתּוּ הַתַּלְמִידִים הַבָּאִים אַחֲרֵיכֶם וְיָמוּתוּ וְנִמְצָא שֵׁם שָׁמַיִם מִתְחַלֵּל:

מרנו, שקבל פרס מרנו. ובב"ב דף כ"ט כעבד שנוטל פרס מרנו. שלא על מנת לקבל פרס, כ"א על מנת שלא לקבל פרס, וכן גורס הבחיי בחובות הלבבות שער הבטחון פ' ד'. (ד) יוֹסֵי בן יועזר, שמו השלם יוֹסֵף בן יועזר (וכמו שכתוב גם בקצת נוסחאות יוסף ולא יוסי) אלא שנתקצר, וכן יוסי בן יוחנן נתקצר מן יוסף, וכן כל יוסי הוא יוסף, ויוסי בן יועזר הוא היה חסיד שבכהונה (חגיגה י"ח, ע"ב). צרדה, מ"א י"א, כ"ו. ויוסי בן יוחנן, כל התנאים הנזכרים בפרק זה זוג זוג, פלוני ופלוני קבלו מפלוני ופלוני, הראשון מהם נשיא והשני אב בית דין. בית ועד, בית מועד, ר"ל שתשים ביתך מוכן להתקבץ בו החכמים תמיד. והוה מתאבק, משל הוא ופירושו תשב לרגליהם כדי ללמוד מהם, כי היה כך מנהג הקדמונים שהתלמידים היו יושבים לרגלי רבם על הארץ. בצמא, רש"י גורס בצמאה, וכן הוא בסדור רפ"ז. (ה) לרוחה, פתוח לעוברים ושבים. עם האשה, שסופך לבוא לידי ניאוף (נדרים כ'). כל המרבה, משניות הגירסה כל זמן שאדם מרבה. יורש גיהנם, כ"א יורד לגיהנם. (ו) וְנִתַּי, במשניות כתוב ונתאי באלף קודם ליו"ד והוא בעבור שאין נקוד במשניות וכדי לרמז על הנקודה פתח, ואם לא כנקודו אז להוציא האל"ף וכאשר כתבתי פעם ופעמים. ודע כי בכי"י גורס ומתאי בפי"ס וכן גם במשנה הסמוכה. הארבלי, מן ארבל, עיר קרובה לטבריה (הושע י', י"ד. וספר א' של חשמונאים ט', ב'.) עשה לך רב. מלמד. (ח) כעורכי, בפירוש רש"י דפוס ישן מצאתי וז"ל כאורכי כתיב במשנה במקום כעורכי, כדאמר אומנות במקום עוממות (פסחים ע"ה ע"ב) אידיכן במקום עידיכן (רא"ש ע"ז); כעורכי הדיינין, כאדם שאינו דיין ומעריך לבעל דין טענותיו בדי שיזכה בדין, כדאמר התם עשינו עצמנו כעורכי הדיינין (כתובות נ"ב ע"ב) עכ"ל. כזכאים, כ"א כצדיקים. (י) אֱהַב בן נקוד הלוי (הושע ג', א'). הרבנות, הגדולה. לרשות, למלכות, וטעמו אל תתהדר לפני מלך (משלי כ"ה ו'), ונקודו רָשׁוּת הרי"ש בקמץ בכל הסדורים, והוא מגזרת ראש בחסרון האל"ף, וכן האומר אין רְשׁוּת בשמים (ספרי האזינו) הָרְשׁוּת מקברת את בעליה (יומא פ"ו ע"ב) ורִבּוּיו שתי רְשָׁיוֹת (ב"ר סוף דף ג') כמה רְשָׁיוֹת (דברים רבה דף רפ"ט) הרבה רשיות (סנהדרין ל"ז), ונבטל בזה מן רְשׁוּת שהרי"ש בשוא והוראתו רשיון לדבר וכל"א ערלויבניס. ולא כרד"ק בשרש רשה. (יא) חכמים הזהרו וכו' יפורש ע"י אתנא דבי אליה פרק ב'. שבה גורסת „הזהרו בדבריכם שמא תורו דבר אחד שלא מן התורה ותתחייבו עליה מיתה לשמים, ואף תלמידים הבאים

יב הִלֵּל וְשַׁמַּאי קִבְּלוּ מֵהֶם. הִלֵּל אוֹמֵר, הֱוֵה מִתַּלְמִידָיו שֶׁל־אַהֲרֹן אוֹהֵב שָׁלוֹם
וְרוֹדֵף שָׁלוֹם אוֹהֵב אֶת־הַבְּרִיּוֹת וּמְקָרְבָן לַתּוֹרָה: יג הוּא הָיָה אוֹמֵר, נְגַד
שְׁמָא אֲבַד שְׁמֵהּ וְדָלָא מוֹסִיף יָסֵף וְדָלָא יָלֵף קְטָלָא חַיָּב וְדְאִשְׁתַּמַּשׁ
בְּתָגָא חֲלָף: יד הוּא הָיָה אוֹמֵר, אִם אֵין אֲנִי לִי מִי לִי וּכְשֶׁאֲנִי לְעַצְמִי מָה
אֲנִי וְאִם לֹא עַכְשָׁו אֵימָתָי: טו שַׁמַּאי אוֹמֵר, עֲשֵׂה תוֹרָתְךָ קֶבַע אֱמוֹר מְעַט
וַעֲשֵׂה הַרְבֵּה וֶהֱוֵה מְקַבֵּל אֶת־כָּל־הָאָדָם בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת: טז רַבָּן גַּמְלִיאֵל
אוֹמֵר, עֲשֵׂה לְךָ רַב וְהִסְתַּלֵּק מִן הַסָּפֵק וְאַל־תַּרְבֶּה לְעַשֵּׂר אֻמָּדוֹת: יז שִׁמְעוֹן
בְּנוֹ אוֹמֵר, כָּל־יָמַי גָּדַלְתִּי בֵּין הַחֲכָמִים וְלֹא מָצָאתִי לַגּוּף טוֹב מִשְּׁתִיקָה
וְלֹא הַמִּדְרָשׁ עִקָּר אֶלָּא הַמַּעֲשֶׂה וְכָל־הַמַּרְבֶּה דְּבָרִים מֵבִיא חֵטְא: יח רַבָּן

אחריהם יורו שמהם דבר אחד שלא מן התורה ויתחייבו עליו מיתה לשמים וחס ושלום נמצא שם שמים מתחלל עכ"ל אמנם המאמר ונמצא ש"ש מתחלל עדיין צריך באור, ובאורו כי בשימותו אלה החכמים מיתה שלא כדרך הטבע, העולם לא ידעו על מה ימותו וחושבים אותם כצדיקים ואומרים שמשפט עול על גזרת השם וזהו מחללים ש"ש. מים הרעים, לפי דרך הלשון היה לו לומר המים הרעים שניהם בה"א ידיעה או מים רעים שניהם בלי ה"א וכמבואר בדף 59 ודף 79. ורק מעטים לדוגמתו היוצאים מן הכלל כמו פרים הטובות (בראשית מ"א, כ"ו) הרים הגבוהים (תהלים ק"ד, י"ח) ואחרים המובאים במכלול דף מ"ח. (יג) נגד שמא, גם המאמר הזה בל' ארמי וכן בפ' ב' משנה ז', כי הלל היה בבלי (פסחים ס"ו) והיה רגיל בכך לדבר בלשון ארץ מולדתו. נְגַד כן הנוסחא בכל ס"י ונכון ופעל עבר קל הוא משרש נגד בארמי שטעמו משך בעברי והוא פועל עומד כמו אֲבַד, והפירוש, שם אשר נמשך בעולם בכבוד ובגדולה שם כזה קרוב הוא לאבוד מן העולם, גם לפרשו בפעל יוצא ועל דרך מי שהוא רודף אחר הכבוד הכבוד בורח ממנו, אך לפירוש הזה יתכן יותר לנקד אַבֵּד בפיעל. יָסֵף הפעיל משרש סוף בארמית דוגמת דניאל ב', מ"ד. והפירוש מי שאיננו מוסיף בלמודו הוא יאסיף ממנו, וע"ד אם תעזבני יום יומים אעזבך. יָלֵף, בנקוד תנה זו גדול החלוף בסדורים שיש מנקדים יָלַף ויש יָלֵיף ויש יַלִּיף וכל זאת איננו. והעקר יָלֵף והוא בינוני קל משרש ילף המירדף עם שרש אלף והוא כמו לוֹמֵד בעברית, והפירוש מי שאיננו לומד הוא חייב מיתה. וזה שנמצאהו בתלמוד ביו"ד אחרי הלמ"ד יליף לרמז על נקוד הצרי, והנה יָלֵף במשקל יָהֵב (דניאל ב' י"א). ובסדור רפ"ס וכ"י נקד יָלִיף וגם הוא יתכן (אך בלא יו"ד אחר למ"ד) ודוגמת יָכִל (דניאל ג', י"ז), כי כן דרך בינוני קל בארמית להנקד עי"ן הפעל גם בצרי גם בחירק כמו קָטֵל בָּרֵךְ (דניאל ה', י"ט. ו', י"א) בצרי קָטִל דָּרִיךְ (שם ג', כ"ב. ב', י"ט) בחירק, וכולן חסרין יו"ד. בְּתָגָא, בכתר של תורה (מגלה כ"ח, ע"ב. ונדרים ס"ב), בכתר מלכות תרגום ירושלמי ורמי תגא בריש (אסתר א' י"א). ונקוד בסדור רפ"ס תי"ו בקמץ וגימ"ל רפה, וכן נמצא בסנהדרין ק"ה ומנחות כ"ט, ע"ב תאנא בגל"ף אחרי תי"ו ונלמד מזה שקראו התי"ו בקמץ וכ"ל ושרשו תוג ורבויו תָּגִין ובמשקל דָּר דָּרִין אָת אָתִין, וכן הוא גם בל' סורי. חלף, נעקר מן העולם, והוא מל' כל בני חלוף (משלי ל"א, ה'), ונקוד בכל ס"י חֲלָף וא"כ הוא שם דבר במשקל חֲלָק חֲבָל ויש לפרשו, החלוף יבוא עליו, ודבר התגא במאמר קצר, אמנם נראה יותר לנקד חָלֵף בבינוני קל של ארמית. ובאבות דר' נתן פ' י"ב פירש ודאשתמש בתגא, המשתמש בשם המפורש אין לו חלק לעה"ב. (יד) אם אין אני לי, אם לא אקיים מצוה לעצמי, מי יקיימנה בשבילי? וכשאני לעצמי, אם כל מה שאעשה הוא להנאת עצמי ואינני עושה שום טובה לאחרים, מה אני? ואם לא עכשו, כל זמן שאני חי, אימתי? כי אחר המות הוא עת הגמול ולא עת המעשה, וכדרך שאמרו היום לעשותם ולמחר לעה"ב לקבל שכרם (ע"ז דף ג'). (טו) קבע, עיקר עסקך, וראה למעלה דף 101. אמור מעט ועשה הרבה, בנא מליצה דף פ"ז. בסבר, ראיית הפנים ותוארו. נקרא סבר בל' חז"ל ובל' ארמי, את פני לבן ת"א ית סבר אפה (בראשית ל"א, ב') בלשון אשכנז דאָס אויזזעהען, ובנו ממנו גם פעל ואמרו הִסְבִּיר לו פנים (זבחים ק"ב), גם מגזרתו בנחמיה ב', י"ג ואהי שובר בחומות ירושלם. (טז) רבן גמליאל אומר, כן הגרסה בכל ספרים ישנים וכן עיקר. ורבן גמליאל זה הוא גמליאל הזקן בן בנו של הלל, כן כתב רש"י וראה בתוספות י"ט. והסתלק מן הספק, ותעלה את עצמך מן הספק, בל"א ענטהעבע דיך. סלק בל' ארמי ל' עליה והעתקה, ויעתק משם ת"א ואסתלק (בראשית י"ב, ח') ויעל ת"א ואסתלק (שם י"ז כ"ב). אֻמָּדוֹת כן נקודו וכן כתב בעל ווי"ל רק שהוא נקד הוי"ו בחולם וצ"ל בשורק במשקל אֻמָּנוּת, והוראת התיבה כמחשבת עצמו וכטוב בעיניו בל"א נאך גוטדינקען. (יז) גדלתי, בבנין הקל, כמו ויגדל עמו (ש"ב י"ב, ג'). וכל המרבה דברים וכו', מקרא מלא במשלי י', י"ט ברב דברים לא יחדל פשע. (יח) רבן שמעון בן גמליאל, הוא רבן שמעון בן גמליאל דיבנה, נכדו של ר' שמעון הנזכר במשנה הקודמת ואביו של רבי יהודה הנשיא

שִׁמְעוֹן בֶּן־גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר. עַל־שְׁלשָׁה דְבָרִים הָעוֹלָם קַיָּם עַל־הָאֱמֶת וְעַל־הַדִּין וְעַל־הַשָּׁלוֹם שֶׁנֶּאֱמַר אֱמֶת וּמִשְׁפַּט שָׁלוֹם שִׁפְטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם:

רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן־עֲקַשְׁיָא אוֹמֵר. רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְזַכּוֹת אֶת־יִשְׂרָאֵל לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת. שֶׁנֶּאֱמַר יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר: קדיש.

פרק שני.

כָּל־יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. שֶׁנֶּאֱמַר וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ נֵצֶר מַטָּעַי מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר:

א רַבִּי אוֹמֵר. אֵיזוֹ הִיא דֶרֶךְ יְשָׁרָה שֶׁיָּבוֹר לוֹ הָאָדָם כָּל־שֶׁהִיא תִּפְאֶרֶת לְעֹשֶׂהָ וְתִפְאֶרֶת לוֹ מִן הָאָדָם. וֶהֱוֵה זָהִיר בְּמִצְוָה קַלָּה כְּבַחֲמוּרָה שֶׁאֵין אַתָּה יוֹדֵעַ מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל־מִצְוֹת. וֶהֱוֵה מְחַשֵּׁב הֶפְסֵד מִצְוָה כְּנֶגֶד שְׂכָרָהּ וּשְׂכַר עֲבֵרָה כְּנֶגֶד הֶפְסֵדָהּ. הִסְתַּכֵּל בִּשְׁלשָׁה דְבָרִים וְאֵין אַתָּה בָא לִידֵי עֲבֵרָה דַּע מַה־לְּמַעְלָה מִמְּךָ עַיִן רוֹאָה וְאֹזֶן שׁוֹמַעַת וְכָל־מַעֲשֶׂיךָ בַּסֵּפֶר נִכְתָּבִים: ב רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּנוֹ שֶׁל־רַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא אוֹמֵר. יָפֶה תַלְמוּד תּוֹרָה עִם דֶּרֶךְ אֶרֶץ שֶׁיְּגִיעַת שְׁנֵיהֶם מְשַׁכַּחַת עָוֹן וְכָל־תּוֹרָה שֶׁאֵין עִמָּהּ מְלָאכָה סוֹפָהּ בְּטֵלָה וְגוֹרֶרֶת עָוֹן וְכָל־הָעוֹסְקִים עִם־הַצִּבּוּר יִהְיוּ עוֹסְקִים עִמָּהֶם לְשֵׁם שָׁמַיִם שֶׁזְּכוּת אֲבוֹתָם מְסַיַּעְתָּם וְצִדְקָתָם עוֹמֶדֶת לָעַד וְאַתֶּם מַעֲלֶה אֲנִי עֲלֵיכֶם שָׂכָר הַרְבֵּה כְּאִלּוּ עֲשִׂיתֶם: ג הֱווּ זְהִירִים בָּרָשׁוּת שֶׁאֵין מְקָרְבִין לוֹ לָאָדָם אֶלָּא לְצֹרֶךְ עַצְמָם נִרְאִים כְּאוֹהֲבִים בִּשְׁעַת הֲנָאָתָם וְאֵין עוֹמְדִים לוֹ לָאָדָם בִּשְׁעַת דָּחְקוֹ: ד הוּא הָיָה אוֹמֵר. עֲשֵׂה רְצוֹנוֹ כִּרְצוֹנְךָ כְּדֵי שֶׁיַּעֲשֶׂה רְצוֹנְךָ כִּרְצוֹנוֹ בַּטֵּל רְצוֹנְךָ מִפְּנֵי רְצוֹנוֹ כְּדֵי שֶׁיְּבַטֵּל רְצוֹן אֲחֵרִים

אשר בו מתחיל פרק השני. העולם קים, פירושו לאחר שנברא העולם בשביל ג' דברים הנזכרים בראש פרק זה, מתקיים ע"י אלו ג' דברים. שנאמר בזכריה ח', ט"ז. וכתב ר"ש ז"ל במשנה מבריינית אין שם פסוק זה.

רבי חנניא אין משנה הזאת ממסכת אבות אבל היא שנויה בסוף מס' מכות, ולפי שיש בה סיום נאה נהגו לאמרה בסוף כל פרק ופרק. שנאמר ישעיה מ"ב, כ"א.

(א) רבי, הוא רבינו הקדוש (שבת קי"ח, ב') ר' יהודה הנשיא בן ר' שמעון בן ר' גמליאל, ונקרא בחולין כ"א רבי רבה, ר"ל רבי הגדול, ולגודל קדושתו וחכמתו ומעלתו (גטין נ"ט) נקרא במשנה בסתם רבי ר"ל רבי של כל ישראל כי לא נמצא כמהו שהרביץ תורה בישראל. וכבר מבואר למעלה בדף 53 כי הקריאה הנכונה היא בִּי הרי"ש בפתח, ולא בחירק כשטת רשב"ץ ורמ"ב ולא בשורק כשטת רז"ה ולא בשב"א כשטת יעב"ץ. איזו היא דרך ישרה, דומה לו מצאנו בתמיד כ"ח, ע"א. שיבור לו, שיברור לו. והבי"ת בחולם כי שרשו ברר מן הכפולים. תפארת לעושה, נאות לו ונוחין שאר בני האדם ממנו. הֶפְסֵד, בן נקודו כמבואר למעלה דף 51. הפסד מצוה כנגד שכרה, ראה ב"ב דף ע"ח, ב'. (ב) דרך ארץ, מלאכה או סחורה להתפרנס בה. וכל העוסקים, יהיו עוסקים, בס"א וכל העמלים, יהיו עמלים. מעלה אני, קשה שמשנה כאן הלשון למדבר בעדו, ויש שמפרשים הלשון על הקב"ה שאמר כך הקב"ה. ונראה שהם דברי התנא שאמר כך לגבאי פרנסי דורו. כאלו עשיתם גם אותן המצוות אשר נתבטלתם מהן ע"י עסקכם בצרכי צבור. (ד) רצונו, רצון הקב"ה. מפני רצונך: יש ספרים שנוספה כאן משנה זו ,,רבי ראובן בן איצטרובלי אומר, אין אדם נחשד בדבר אלא אם כן עשאו או עשה כיוצא בו או שחשב לעשותו או שראה מתעסקים בו והטה אזנו לשמוע את דבריהם. הוא היה אומר, הדמסיות והמרחצאות ואיסטרטיות

מִפְּנֵי רְצוֹנֶךָ: ה הִלֵּל אוֹמֵר, אַל־תִּפְרוֹשׁ מִן־הַצִּבּוּר וְאַל־תַּאֲמֵן בְּעַצְמְךָ עַד יוֹם מוֹתְךָ וְאַל־תָּדִין אֶת־חֲבֵרְךָ עַד שֶׁתַּגִּיעַ לִמְקוֹמוֹ וְאַל־תֹּאמַר דָּבָר שֶׁאִי אֶפְשַׁר לִשְׁמוֹעַ שֶׁסּוֹפוֹ לְהִשָּׁמַע וְאַל־תֹּאמַר לִכְשֶׁאֶפָּנֶה אֶשְׁנֶה שֶׁמָּא לֹא תִפָּנֶה: ו הוּא הָיָה אוֹמֵר. אֵין בּוּר יְרֵא חֵטְא וְלֹא עַם הָאָרֶץ חָסִיד וְלֹא הַבַּיְשָׁן לָמֵד וְלֹא הַקַּפְּדָן מְלַמֵּד וְלֹא כָל־הַמַּרְבֶּה בִסְחוֹרָה מַחְכִּים וּבְמָקוֹם שֶׁאֵין אֲנָשִׁים הִשְׁתַּדֵּל לִהְיוֹת אִישׁ: ז אַף הוּא רָאָה גֻלְגֹּלֶת אַחַת צָפָה עַל־פְּנֵי הַמָּיִם. אָמַר לָהּ, עַל דְּאַטֵּיפְתְּ אַטְּיפוּךְ וְסוֹף מְטַיְּפָיִךְ יְטוּפוּן: ח הוּא הָיָה אוֹמֵר, מַרְבֶּה בָשָׂר מַרְבֶּה רִמָּה מַרְבֶּה נְכָסִים מַרְבֶּה דְאָגָה מַרְבֶּה נָשִׁים מַרְבֶּה כְשָׁפִים מַרְבֶּה שְׁפָחוֹת מַרְבֶּה זִמָּה מַרְבֶּה עֲבָדִים מַרְבֶּה גָזֵל, מַרְבֶּה תוֹרָה מַרְבֶּה חַיִּים מַרְבֶּה יְשִׁיבָה מַרְבֶּה חָכְמָה מַרְבֶּה עֵצָה מַרְבֶּה תְבוּנָה מַרְבֶּה צְדָקָה מַרְבֶּה שָׁלוֹם קָנָה שֵׁם טוֹב קָנָה לְעַצְמוֹ קָנָה לוֹ דִּבְרֵי תוֹרָה קָנָה לוֹ חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא: ט רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן־זַכַּאי קִבֵּל מֵהִלֵּל וּמִשַּׁמַּאי. הוּא הָיָה אוֹמֵר, אִם לָמַדְתָּ תוֹרָה הַרְבֵּה אַל־תַּחֲזִיק טוֹבָה לְעַצְמְךָ כִּי לְכָךְ נוֹצָרְתָּ: י חֲמִשָּׁה תַלְמִידִים הָיוּ לוֹ לְרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן־זַכַּאי. וְאֵלּוּ הֵן (רַבִּי) אֱלִיעֶזֶר בֶּן־הוֹרְקְנוֹס (רַבִּי) יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־חֲנַנְיָא (רַבִּי) יוֹסֵי הַכֹּהֵן (רַבִּי) שִׁמְעוֹן בֶּן־נְתַנְאֵל (וְרַבִּי) אֶלְעָזָר בֶּן־עֲרָךְ: יא הוּא הָיָה מוֹנֶה שִׁבְחָם. (רַבִּי) אֱלִיעֶזֶר בֶּן־הוֹרְקְנוֹס בּוֹר סוּד שֶׁאֵינוֹ מְאַבֵּד טִפָּה (רַבִּי) יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־חֲנַנְיָא אַשְׁרֵי יוֹלַדְתּוֹ (רַבִּי) יוֹסֵי הַכֹּהֵן חָסִיד (רַבִּי) שִׁמְעוֹן בֶּן־נְתַנְאֵל יְרֵא חֵטְא (וְרַבִּי) אֶלְעָזָר בֶּן־עֲרָךְ כְּמַעְיָן הַמִּתְגַּבֵּר: יב הוּא הָיָה אוֹמֵר, אִם יִהְיוּ כָל־חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל בְּכַף מֹאזְנַיִם וֶאֱלִיעֶזֶר בֶּן־הוֹרְקְנוֹס בְּכַף שְׁנִיָּה מַכְרִיעַ אֶת־כֻּלָּם: אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר מִשְּׁמוֹ. אִם יִהְיוּ כָל־חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל בְּכַף מֹאזְנַיִם וֶאֱלִיעֶזֶר בֶּן־הוֹרְקְנוֹס אַף עִמָּהֶם וְאֶלְעָזָר בֶּן־עֲרָךְ בְּכַף שְׁנִיָּה מַכְרִיעַ אֶת־כֻּלָּם: יג אָמַר לָהֶם, צְאוּ

לשם מלכות זו עושין ואינו לשם שמים. עכ"ל ורש"י מועד קטן דף י"ח, ע"ב. (ה) שאי אפשר לשמוע, שאין להבינו בתחלת העיון בהסמך על דעת השומע שיבינהו עוד. ורש"י גרס שאפשר לשמוע, ופירש, אל תאמר, דבר של תורה שאתה יכול לשמוע עכשיו שתשמע לבסוף, אלא לאלתר הט אזנך ושמע. לכשאפנה, כשאהיה פנוי ובטל ממלאכתי. (ו) בור, ריק מכל דבר כשדה בור, והאדמה לא תשם תרגומו לא תבור (בראשית מ"ז, י"ט), וגרוע הוא מעם הארץ, שאפילו בטיב משא ומתן אינו יודע (לשון רש"י) ובנדה ס"ט ע"ב דברי בורות, ופירש"י דברי שטות. ובמקום שאין וכו' בגמר' ברכות ס"ג, א' מביאו בל' ארמי באתר דלית גבר תמן הוי גבר. (ז) גלגלת אחת צָפָה כן בכי"י וכן עיקר. דְּאַטֵּיפְתְּ אַטְּיפוּךְ כצ"ל כי הוא באפעל שורש טוף בארמי שהוא כמו צוף בעברי, וכן גורס רשב"ץ גם הערוך ערך טף, ופירושו על שהצפת גלגולת של אדם אחר בנהר הציפו אותך, ומי אשר הציפו אותך גם הם סופם שיציפו, ומשל הוא להורות בו כי הכל משלם מדה כנגד מדה. (ח) מרבה דאגה. הערוך בערך דו גרס „מרבה דְּוָו". (ט) כי לכך נוצרת, בכ"י אחד כתוב אחרי משנה זו „שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן" וכו' כל הברייתא של סוכה דף כ"ח עד עיר נשרף. אבל בפירוש שכתוב שם סביב המשניות כתב וז"ל שמונים תלמידים וכו' לא גרסינן לה הכא אלא במס' סוכה פרק הישן. (י) רבי אליעזר, בכ"י גם בגמרא בס"א אין בכל אלה התואר רבי. (יא) בור סוד, באר טוחה בסיד. יְרֵא חטא, כצ"ל כמו וִירֵא מצוה (משלי י"ג י"ג). ודפס אבות דר"נ פ' י"ד ששם מונה תוארי שבח אחרים. (יג) צאו וראו, כן דרך ל' התלמוד, כמו באו וראו

וּרְאוּ אֵיזוֹ הִיא דֶּרֶךְ טוֹבָה שֶׁיִּדְבַּק בָּהּ הָאָדָם. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר עַיִן טוֹבָה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר חָבֵר טוֹב רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר שָׁכֵן טוֹב רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר הָרוֹאֶה אֶת־הַנּוֹלָד רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר לֵב טוֹב: אָמַר לָהֶם רוֹאֶה אֲנִי אֶת־דִּבְרֵי אֶלְעָזָר בֶּן־עֲרָךְ מִדִּבְרֵיכֶם שֶׁבִּכְלַל דְּבָרָיו דִּבְרֵיכֶם: יד אָמַר לָהֶם, צְאוּ וּרְאוּ אֵיזוֹ הִיא דֶּרֶךְ רָעָה שֶׁיִּתְרַחֵק מִמֶּנָּה הָאָדָם. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר עַיִן רָעָה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר חָבֵר רָע רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר שָׁכֵן רָע רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר הַלֹּוֶה וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם. אֶחָד הַלֹּוֶה מִן־הָאָדָם כְּלֹוֶה מִן־הַמָּקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר לֹוֶה רָשָׁע וְלֹא יְשַׁלֵּם וְצַדִּיק חוֹנֵן וְנוֹתֵן. רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר לֵב רָע: אָמַר לָהֶם, רוֹאֶה אֲנִי אֶת־דִּבְרֵי אֶלְעָזָר בֶּן־עֲרָךְ מִדִּבְרֵיכֶם שֶׁבִּכְלַל דְּבָרָיו דִּבְרֵיכֶם:

טו הֵם אָמְרוּ שְׁלשָׁה דְבָרִים. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר. יְהִי כְבוֹד חֲבֵרְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלָּךְ וְאַל־תְּהִי נוֹחַ לִכְעוֹס וְשׁוּב יוֹם אֶחָד לִפְנֵי מִיתָתְךָ וֶהֱוֵה מִתְחַמֵּם כְּנֶגֶד אוּרָן שֶׁל־חֲכָמִים וֶהֱוֵה זָהִיר בְּגַחַלְתָּן שֶׁלֹּא תִכָּוֶה שֶׁנְּשִׁיכָתָן נְשִׁיכַת שׁוּעָל וַעֲקִיצָתָן עֲקִיצַת עַקְרָב וּלְחִישָׁתָן לְחִישַׁת שָׂרָף וְכָל־דִּבְרֵיהֶם כְּגַחֲלֵי אֵשׁ:

טז רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר. עַיִן הָרַע וְיֵצֶר הָרַע וְשִׂנְאַת הַבְּרִיּוֹת מוֹצִיאִים אֶת־הָאָדָם מִן־הָעוֹלָם: יז רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר. יְהִי מָמוֹן חֲבֵרְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלָּךְ וְהַתְקֵן עַצְמְךָ לִלְמוֹד תּוֹרָה שֶׁאֵינָהּ יְרֻשָּׁה־לָּךְ וְכָל־מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמָיִם:

יח רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר. הֱוֵה זָהִיר בִּקְרִיאַת שְׁמַע (וּבִתְפִלָּה) וּכְשֶׁאַתָּה מִתְפַּלֵּל אַל־תַּעַשׂ תְּפִלָּתְךָ קֶבַע אֶלָּא רַחֲמִים וְתַחֲנוּנִים לִפְנֵי הַמָּקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר כִּי־חַנּוּן וְרַחוּם הוּא אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וְנִחָם עַל־הָרָעָה. וְאַל־תְּהִי רָשָׁע בִּפְנֵי עַצְמֶךָ: יט רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר. הֱוֵה שָׁקוּד לִלְמוֹד תּוֹרָה וְדַע מַה־שֶּׁתָּשִׁיב לְאֶפִּיקוּרוֹס וְדַע לִפְנֵי מִי אַתָּה עָמֵל וּמִי הוּא בַּעַל מְלַאכְתְּךָ שֶׁיְּשַׁלֶּם־לָךְ שְׂכַר פְּעֻלָּתֶךָ: כ רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר. הַיּוֹם קָצֵר וְהַמְּלָאכָה מְרֻבָּה וְהַפּוֹעֲלִים

מה עשה עכו"ם אחד באשקלון (קדושין ל"א) לא ולמד מה נקט (סנדס). דרך טובה, ס"א דרך ישרה. (יד) איזו היא דרך רעה, ראה מה שפירש עליו הרשב"ץ. שנאמר, תהלים ל"ז, כ"א. (טו) הם אמרו, כל אחד מהם אמר ג' דברים. ושוב יום אחד, בגמרא שבת דף קנ"ג מבואר יותר. והוה מתחמם וכו', נראה שפלוג ע' דאבות דר' נתן כי מכאן עד סוף המשנה אינו מן המשנה, כך מצאתי לכ"מ די לונזאנו. שרף, אין נחש שארסו קשה. אל תעש תפלתך קבע, מבואר בגמר' ברכות כ"ט ע"ב. שנאמר יואל ב', י"ג. ובמשניות כתוב כי אל חנון ורחום וכו' וטעות. (יט) לאפיקורוס, פי' הפקר, שמבזה את התורה וחושבה כהפקר. ובסנהדרין צ"ט, ע"ב מפרש אפיקורוס, זה המבזה תלמידי חכמים ומגלה פנים בתורה, וראה עוד שם בדף ל"ח, ב'. גם במורה חלק ג' פרק י"ז. (כ) היום, חיי העולם הזה. קָצֵר, לא מצאנו במקרא בנפרד לא ביחיד ולא ברבוי, רק בסמיכות קְצַר אפים (משלי י"ד, י"ז) קִצְרֵי יד (מ"ב י"ט, כ"ו), לכן יתכן לנקד בנפרד קְצַר גם קָצֵר כי ב' משקלים אלה שוים בסמיכות, אמנם נמצא להפייטן יצחק אבן גיאת בפיוטו אלהי אמצא ישועתי (ליוצר י"כ מנהג טריפולי) שאמר „משתי ברשותי מלאכתי מרבה ויומי קָצֵר, חלקי לקח מזמן מֵצַר, ואשלח אותו בית ה' אל היוצר", וכן בפייטן אבן גבירול בפיוטי שבחי ינונך (מנחה י"כ לספרדים) אמר „שוני נפשי לבקש היוצר, היום קָצֵר, ורחוק התָּצֵר", וכן רבי יהודה אלחריזי בתחכמוני אמר בהקדמה „לשוננו קצרה, ומליצתה חסרה" ובשער א' אמר „השפה חסרה, הצרה והקצרה", ונלמד כי הפייטנים האחרונים העלו קריאת הלד"י בצרי, וראה גם תשובות הרשב"ץ חלק א' ס' כ"ב. והמלאכה, מוכת האדם. ובעל הבית, הקב"ה.

עֲצֵלִים וְהַשָּׂכָר הַרְבֵּה וּבַעַל הַבַּיִת דּוֹחֵק: כא הוּא הָיָה אוֹמֵר, לֹא עָלֶיךָ הַמְּלָאכָה לִגְמוֹר וְלֹא־אַתָּה בֶן־חוֹרִין לְהִבָּטֵל מִמֶּנָּה אִם לָמַדְתָּ תּוֹרָה הַרְבֵּה נוֹתְנִים לְךָ שָׂכָר הַרְבֵּה וְנֶאֱמָן הוּא בַּעַל מְלַאכְתְּךָ שֶׁיְּשַׁלֶּם לְךָ שְׂכַר פְּעֻלָּתֶךָ וְדַע שֶׁמַּתַּן שְׂכָרָם שֶׁל־צַדִּיקִים לֶעָתִיד לָבוֹא:

רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן־עֲקַשְׁיָא אוֹמֵר, רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְזַכּוֹת אֶת־יִשְׂרָאֵל לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת. שֶׁנֶּאֱמַר, יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר: קדיש.

פרק שלישי.

כָּל־יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ נֵצֶר מַטָּעַי מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר:

א עֲקַבְיָא בֶּן־מַהֲלַלְאֵל אוֹמֵר הִסְתַּכֵּל בִּשְׁלֹשָׁה דְבָרִים וְאֵין אַתָּה בָא לִידֵי עֲבֵרָה דַּע מֵאַיִן בָּאתָ וּלְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ וְלִפְנֵי מִי אַתָּה עָתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן. מֵאַיִן בָּאתָ מִטִּפָּה סְרוּחָה, וּלְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ לִמְקוֹם עָפָר רִמָּה וְתוֹלֵעָה, וְלִפְנֵי מִי אַתָּה עָתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: ב רַבִּי חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים אוֹמֵר, הֱוֵה מִתְפַּלֵּל בִּשְׁלוֹמָהּ שֶׁל־מַלְכוּת שֶׁאִלְמָלֵא מוֹרָאָהּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ חַיִּים בְּלָעוֹ: ג רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן־תְּרַדְיוֹן אוֹמֵר, שְׁנַיִם שֶׁיּוֹשְׁבִים וְאֵין בֵּינֵיהֶם דִּבְרֵי תוֹרָה הֲרֵי זֶה מוֹשַׁב לֵצִים שֶׁנֶּאֱמַר וּבְמוֹשַׁב לֵצִים לֹא יָשָׁב. אֲבָל שְׁנַיִם שֶׁיּוֹשְׁבִים וְיֵשׁ בֵּינֵיהֶם דִּבְרֵי תוֹרָה שְׁכִינָה שְׁרוּיָה בֵינֵיהֶם שֶׁנֶּאֱמַר אָז נִדְבְּרוּ יִרְאֵי יְיָ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ וַיַּקְשֵׁב יְיָ וַיִּשְׁמָע וַיִּכָּתֵב סֵפֶר זִכָּרוֹן לְפָנָיו לְיִרְאֵי יְיָ וּלְחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ. אֵין לִי אֶלָּא שְׁנַיִם, מִנַּיִן אֲפִילוּ אֶחָד שֶׁיּוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קוֹבֵעַ לוֹ שָׂכָר שֶׁנֶּאֱמַר יֵשֵׁב בָּדָד וְיִדֹּם כִּי נָטַל עָלָיו: ד רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר,

הסתכל בשלשה דברים, בויקרא רבה ראש פרשה י"ח דרש ר' עקיבא ג' הדברים מפסוק אחד וזכור את בוראיך (קהלת י"ב א') בארך, בורך, בוראך ועי"ש ובאבות דר' נתן פ' י"ט גם במס' דרך ארץ ראש פרק ג'. (ב) חנינא סגן הכהנים, כך שמו במשניות וכן מזכירו הרמב"ם בפתיחתו למשנה. סגן כך מנוקד בספרים וכן בתרגום יונתן במ"ב כ"ג ד' וירמיה נ"ב כ"ד כהן המשנה סגן כהניא בנקוד פתח, ובמקרא לא נמצאהו כי אם בל' רבים סגנים (עזרא ט', ב') גם בל' ארמי לא נמצא בכתובים כי אם ברבוי סגנין וסגניא (דניאל ב', מ"ח. וג', ב') לכן אין לעמוד על נקוד בפרדו ויתכן שהוא סגן גם סגן גם סגן, ונסמוך על מציאותו בספרים. הוה מתפלל בשלומה של מלכות, ראה ע"ז דף ג' ע"ב. שאלמלא, כן נקודו הנכון ומלה מורכבת היא מן אלו־מן־לא ושמשו בה הרבה חז"ל בטעם תבת לולא שבמקרא אשר הוראתה אם לא, בל"א ווען ניכט, ובקצת מקומות שמשו בה ג"כ כהוראת אלו ובל"א ווען, כמו אלמלא לא באתי (ברכות ו') אלמלא לא חטאו (שבת פ"ח) אלמלא לא זכו (סנהדרין פ"ג) אלמלא עולות אלמלא יורדות (חולין קכ"ז). והתוספות במגלה כ"ה ואחריהם בעל התשבי רוצים להבדיל ביניהם שבמקומות הכן אשר טעמה כמו אלו יהי לכתוב אלמלי ביו"ד בסוף, אמנם הספרים אינם מסכימים להם. סוף סוף זהו ברור שנקוד הספרים אלמלא או אלמלא מוטעה הוא, והנכון כתבתי, ולשון ארמית לעד שגם הוא אלולא. (ג) חנניא בן תרדיון, כן שמו בכל מקום בתלמוד חנניא לא חנינא, וכן הזכירוהו הרמב"ם בפתיחתו והיוחסין. שנאמר, ראש תהלים. אז נדברו, מלאכי ג', ט"ז. איש אל רעהו, סרי שנים. קובע כן נקודו, כמו זורע זרע יורע ליד זובח תודה, והמנקד קובע עושה אותו מלעפת. ישב בדד איכה ג', כ"ח. ודרש וידום מל' קול דממה דקה ר"ל שמונה יחידי ובלחש. כי נטל עליו את השכר. ובברכות

שְׁלשָׁה שֶׁאָכְלוּ עַל שֻׁלְחָן אֶחָד וְלֹא אָמְרוּ עָלָיו דִּבְרֵי תוֹרָה כְּאִלּוּ אָכְלוּ מִזִּבְחֵי מֵתִים שֶׁנֶּאֱמַר כִּי כָּל־שֻׁלְחָנוֹת מָלְאוּ קִיא צֹאָה בְּלִי מָקוֹם׃ אֲבָל שְׁלשָׁה שֶׁאָכְלוּ עַל שֻׁלְחָן אֶחָד וְאָמְרוּ עָלָיו דִּבְרֵי תוֹרָה כְּאִלּוּ אָכְלוּ מִשֻּׁלְחָנוֹ שֶׁל־מָקוֹם׃ שֶׁנֶּאֱמַר וַיְדַבֵּר אֵלַי זֶה הַשֻּׁלְחָן אֲשֶׁר לִפְנֵי יְיָ׃ ה רַבִּי חֲנִינָא בֶּן חֲכִינַאי אוֹמֵר, הַנֵּעוֹר בַּלַּיְלָה וְהַמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ יְחִידִי וּמְפַנֶּה לִבּוֹ לְבַטָּלָה הֲרֵי זֶה מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ׃ ו רַבִּי נְחוּנְיָא בֶּן־הַקָּנָה אוֹמֵר, כָּל־הַמְקַבֵּל עָלָיו עֹל תּוֹרָה מַעֲבִירִים מִמֶּנּוּ עֹל מַלְכוּת וְעֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ וְכָל־הַפּוֹרֵק מִמֶּנּוּ עֹל תּוֹרָה נוֹתְנִים עָלָיו עֹל מַלְכוּת וְעֹל דֶּרֶךְ אָרֶץ׃ ז רַבִּי חֲלַפְתָּא בֶּן־דּוֹסָא אִישׁ כְּפַר חֲנַנְיָא אוֹמֵר, עֲשָׂרָה שֶׁיּוֹשְׁבִים וְעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה שְׁכִינָה שְׁרוּיָה בֵינֵיהֶם שֶׁנֶּאֱמַר אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת־אֵל׃ וּמִנַּיִן אֲפִילוּ חֲמִשָּׁה שֶׁנֶּאֱמַר וַאֲגֻדָּתוֹ עַל־אֶרֶץ יְסָדָהּ׃ וּמִנַּיִן אֲפִילוּ שְׁלשָׁה שֶׁנֶּאֱמַר בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט׃ וּמִנַּיִן אֲפִילוּ שְׁנַיִם שֶׁנֶּאֱמַר אָז נִדְבְּרוּ יִרְאֵי יְיָ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ וַיַּקְשֵׁב יְיָ וַיִּשְׁמָע׃ וּמִנַּיִן אֲפִילוּ אֶחָד שֶׁנֶּאֱמַר בְּכָל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת־שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ׃ ח רַבִּי אֶלְעָזָר אִישׁ בַּרְתּוֹתָא אוֹמֵר, תֶּן־לוֹ מִשֶּׁלּוֹ שֶׁאַתָּה וְשֶׁלְּךָ שֶׁלּוֹ וְכֵן בְּדָוִד הוּא אוֹמֵר כִּי־מִמְּךָ הַכֹּל וּמִיָּדְךָ נָתַנּוּ לָךְ׃ ט רַבִּי יַעֲקֹב אוֹמֵר, הַמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וְשׁוֹנֶה וּמַפְסִיק מִמִּשְׁנָתוֹ וְאוֹמֵר מַה־נָּאֶה אִילָן זֶה מַה־נָּאֶה נִיר זֶה מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ׃ י רַבִּי דּוֹסְתַּאי בַּר יַנַּאי

דף ו׳ מביא את הפסוק בכל המקום אשר אזכיר וכו׳ (שמות כ׳) וכן הוא למטה במשנה ז׳. (ד) כי כל שלחנות, ישעיה כ״ח, ח׳. בלי מקום, בלי הזכרת שמו של המקום ברוך הוא. וידבר אלי, יחזקאל מ״א, כ״ב. (ה) חֲנִינָא בן חכינאי, בקצת ספרים חֲנַנְיָא בן חכינאי, אך במשניות ובנוסחאות טובות חֲנִינָא שמו, וכן נשנה שמו בב״ר פ׳ ס״א והוא אחד מתלמידי ר׳ עקיבא, גם בויקרא רבה פ׳ כ״א ר׳ חֲנִינָא בן חכינאי ורשב״י הלכו ללמוד תורה אצל ר׳ עקיבא וכו׳ (כן הגירסה בדפוס ויניציא שנת רנ״ו ובכ״י וכמו שנזכר בגוף הספור הזה עוד ב׳ פעמים בשמו ר׳ חנינא) ובכתובות ס״ב ע״ב (בנוסחאות טובות) ר׳ חֲנִינָא בן חכינאי הוא קאזיל לבי רב וכו׳, והוא חנינא אחד מי׳ הרוגי מלכות. (ז) רבי חלפתא בן דוסא איש כפר חנניא, בספרים אחרים ישנים מוקדמות לזו המשנה המשניות ,,ר׳ חנינא בן דוסא אומר כל שיראת חטאו וכו׳ הוא היה אומר כל שמעשיו מרובין וכו׳ ר׳ דוסא בן הרכינס אומר שינה של שחרית וכו׳ ר׳ אליעזר המודעי אומר המחלל את הקדשים וכו׳. עשרה שיושבים וכו׳ ראה מכילתא מסכת בחדש פרשה י״א. אלהים נצב, תהלים פ״ב. ואין עדה פחות מעשרה (מגלה כ״ג ע״ב). ואגדתו, עמוס ט׳ ו׳. והיד נקראת אגודה שיש בה ה׳ אצבעות וראה תוספות לסוכה דף י״ג. בקרב אלהים, תהלים פ״ב. ואלהים פירושו דיינים ואין דיינים פחות משלשה. אז נדברו, מלאכי ג׳ ט״ז. בכל המקום, שמות כ׳, כ״א. (ח) ר׳ אלעזר איש ברתותא, וכן שמו בתענית דף כ״ד. ובס״י הגרסה ר׳ אלעזר בן יהודה איש ברתותא, וכן הוא שמו במכילתא בשלח פ׳ ג׳ גם במס׳ ערלה פרק ראשון ובמס׳ פסחים דף י״ג ע״א. ובבכורות דף כ״ו ע״א ר׳ אלעזר ברבי יהודה איש כפר ברתותא. ובירושלמי חלה ראש פרק ה׳ גם בירושלמי דמאי ראש פרק ה׳, אלעזר בר יהודה איש כפר בירתותא ביו״ד בין בי״ת לרי״ש, ונשמע ממנו שהעיקר לנקד בִּרתותא בי״ת בחירק לא בפתח ונראה שהוא אחד עם העיר בֵּרוֹתָה (יחזקאל מ״ז, ט״ז) או בֵּרוֹתַי (ש״ב ח׳, ח׳). כי ממך דה״א כ״ט, י״ד. (ט) ר׳ יעקב אומר, כן הוא בס״י וכן גורס בעל מדרש שמואל וכתב עליו מצאתי שזה ר׳ יעקב הוא אביו של רבי אליעזר שאמרו עליו משנת רבי אליעזר בן יעקב קב ונקי (יבמות מ״ט, ב׳. וערובין ס״ב, ב׳). ניר, שדה שנחרש (משלי י״ג, כ״ג). מעלה עליו הכתוב, לא הכתוב ממש אלא תרגום הארמי של הכתוב באיוב ל׳, ד׳ שכך לשונו, דשבקין פתגמי אוריתא מן לוח לבהון מטול מלי דעלמא עקרי רותמיא מתוקדין ומתעבדין גומרין למזוניהון (וראה בספרי לקט בבי דף כ״ג). גם יש לומר כי הפסוק הנאמר במשנה הסמוכה נמשך גם על משנה זו והמסדר לא רצה לכפלו וסמך על המבין. ורש״י כתב לא גרסינן מעלה עליו הכתוב, דהא לא כתיב קרא.

מִשֶּׁם רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר. כָּל־הַשּׁוֹכֵחַ דָּבָר אֶחָד מִמִּשְׁנָתוֹ מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ שֶׁנֶּאֱמַר רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־רָאוּ עֵינֶיךָ. יָכוֹל אֲפִילוּ תָּקְפָה עָלָיו מִשְׁנָתוֹ תַּלְמוּד לוֹמַר וּפֶן־יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ, הָא אֵינוֹ מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ עַד־שֶׁיֵּשֵׁב וִיסִירֵם מִלִּבּוֹ: יא רַבִּי חֲנִינָא בֶּן־דּוֹסָא אוֹמֵר. כֹּל שֶׁיִּרְאַת חֶטְאוֹ קוֹדֶמֶת לְחָכְמָתוֹ חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת וְכֹל שֶׁחָכְמָתוֹ קוֹדֶמֶת לְיִרְאַת חֶטְאוֹ אֵין חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת: יב הוּא הָיָה אוֹמֵר. כֹּל שֶׁמַּעֲשָׂיו מְרֻבִּים מֵחָכְמָתוֹ חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת וְכֹל שֶׁחָכְמָתוֹ מְרֻבָּה מִמַּעֲשָׂיו אֵין חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת: יג הוּא הָיָה אוֹמֵר. כֹּל שֶׁרוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימֶנּוּ רוּחַ הַמָּקוֹם נוֹחָה הֵימֶנּוּ וְכֹל שֶׁאֵין רוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימֶנּוּ אֵין רוּחַ הַמָּקוֹם נוֹחָה הֵימֶנּוּ: יד רַבִּי דּוֹסָא בֶּן־הַרְכִּינַס אוֹמֵר. שֵׁנָה שֶׁל־שַׁחֲרִית וְיַיִן שֶׁל־צָהֳרַיִם וְשִׂיחַת הַיְלָדִים וִישִׁיבַת בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת שֶׁל־עַמֵּי הָאָרֶץ מוֹצִיאִים אֶת־הָאָדָם מִן־הָעוֹלָם: טו רַבִּי אֶלְעָזָר הַמּוֹדָעִי אוֹמֵר. הַמְחַלֵּל אֶת־הַקֳּדָשִׁים וְהַמְבַזֶּה אֶת־הַמּוֹעֲדוֹת וְהַמַּלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים וְהַמֵּפֵר בְּרִיתוֹ שֶׁל־אַבְרָהָם אָבִינוּ וְהַמְגַלֶּה פָנִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא כַהֲלָכָה אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא: טז רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר. הֱוֵה קַל לְרֹאשׁ וְנוֹחַ לְתִשְׁחֹרֶת וֶהֱוֵה מְקַבֵּל אֶת־כָּל־הָאָדָם בְּשִׂמְחָה: יז רַבִּי עֲקִיבָה אוֹמֵר. שְׂחוֹק וְקַלּוּת רֹאשׁ מַרְגִּילִים אֶת־הָאָדָם לְעֶרְוָה: מַסֹּרֶת סְיָג לַתּוֹרָה מַעַשְׂרוֹת סְיָג לָעֹשֶׁר נְדָרִים סְיָג לַפְּרִישׁוּת סְיָג לַחָכְמָה שְׁתִיקָה: יח הוּא הָיָה אוֹמֵר. חָבִיב אָדָם שֶׁנִּבְרָא בְּצֶלֶם חִבָּה יְתֵרָה נוֹדַעַת לוֹ שֶׁנִּבְרָא

(י) מִשֶּׁם, שֵׁם בארמית הוא שֵׁם בעברי וכתוב חסר וי"ו (דניאל ד', ה'). רק השמר, דברים ד', ט'. תקפה, שהשכחה באה בעל כרחו מפני שקשה עליו. (יא) כל שיראת חטאו וכו' בשמות רבה דף קמ"ו, ב' מבואר ע"י משל נאה. (יב) כל שמעשיו מרבים, וכו' על דרך לא המדרש עקר אלא המעשה. (יג) כל שרוח הבריות, בתוספתא דברכות פ' ד' הובא מאמר זה בשם ר' יהודה. נוֹחָה מגזרת נוח והוא תואר על משקל טוֹבָה, וכן וְנוֹחַ לתשחרת שבסמוך במשקל טוב. ובפירושו כתב רש"י כל מי שאהוב למטה בידוע שהוא אהוב למעלה. (יד) הרכינס בכ"י אחד הרקינס בקוף. שנה של שחרית, שהיא נעימה מאד (ערוך ערך אסטמה). ושיחת הילדים, שמבטלתנו מלמוד התורה, וראה ערוך ערך שח. (טו) רבי אלעזר המודעי, מבני המודעי היה, כן פירש רש"י בב"ב דף י', ב'. וראה גם בסנהדרין דף צ"ט. את המועדות, עיין פסחים קי"ח ומכות כ"ג. והמלבין, עיין ברכות מ"ג ע"ב, וב"מ נ"ח ע"ב, וסנהדרין ק"ז. תורה ומעשים טובים, כתב הרמ"א יש ספרים שכתוב בהם אע"פ שיש בידו תשובה ומעשים טובים (וכן הוא בסדור רפ"ה), ונראה לי שהוא טעות כי אין לך דבר עומדת בפני התשובה עכ"ל. (טז) לראש, לגדול, ותהיה קל לעבודתו. לתשחרת, נמצא זו הלשון גם במס' דרך ארץ פרק ב', ופירושיו רבים, יש מפרשים לאדם בחור מל' הילדות והשחרות (קהלת י"א, י') ויש מפרשים בהפך ל' זקנה, וכמו שבא בטעם זקנה במדרש איכה דף ס"ג, ב'. וע"ג, ב'. ויש שמפרשים שר העיר, מל' הספרי (פ' דברים פסקא פנו וסעו) הדבק לשחור וישתחוו לך, ויש מפרשים עבודת המלך, פֿראָהנדיענסט, הנקרא בלשון ערבי שוחרא, ויש מפרשים תהי נוח למי שמשחר פניך ומבקש ממך שום בקשה לתת לו משאלות לבו, וראה במדרש שמואל. (יז) ר' עקיבה, בכ"א בסוף בסדור רפ"ז ובמחזור רומא כ"י וכן הנכון. מסורת, המסורת שמסרו לנו החכמים בחסרות ויתרות שבתורה הם גדר וחזוק לתורה שנכתבה, כך פירש הר"ע מברטנורא. והערוך ערך סג גורס מסורות בלשון רבים (וכן הוא במחזור רומא) ופירש, כן סמנים שעשו חכמים לסדר התורה בפיהם. (יח) חבה יתרה נודעת לו שנברא בצלם אלהים, כל זאת איננה בכ"י גם לא בסדור רפ"ז. אך במשניות נמצאת חוץ ממלת אלהים אשר גם במשניות איננה.

בְּצֶלֶם (אֱלֹהִים) שֶׁנֶּאֱמַר כִּי בְּצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת־הָאָדָם: חֲבִיבִים יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרְאוּ בָנִים (לַמָּקוֹם) חִבָּה יְתֵרָה נוֹדַעַת לָהֶם שֶׁנִּקְרְאוּ בָנִים לַמָּקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בָּנִים אַתֶּם לַיְיָ אֱלֹהֵיכֶם: חֲבִיבִים יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּתַּן לָהֶם כְּלִי חֶמְדָּה חִבָּה יְתֵרָה נוֹדַעַת לָהֶם שֶׁנִּתַּן לָהֶם כְּלִי חֶמְדָּה שֶׁבּוֹ נִבְרָא הָעוֹלָם שֶׁנֶּאֱמַר כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי אַל־תַּעֲזֹבוּ: יט הַכֹּל צָפוּי וְהָרְשׁוּת נְתוּנָה וּבְטוֹב הָעוֹלָם נִדּוֹן וְהַכֹּל לְפִי רֹב הַמַּעֲשֶׂה: כ הוּא הָיָה אוֹמֵר. הַכֹּל נָתוּן בָּעֵרָבוֹן וּמְצוּדָה פְּרוּשָׂה עַל־כָּל־הַחַיִּים הֶחָנוּת פְּתוּחָה וְהַחֶנְוָנִי מַקִּיף וְהַפִּנְקָס פָּתוּחַ וְהַיָּד כּוֹתֶבֶת וְכָל הָרוֹצֶה לִלְווֹת יָבֹא וְיִלְוֶה וְהַגַּבָּאִים מַחֲזִירִים תָּדִיר בְּכָל־יוֹם וְנִפְרָעִים מִן־הָאָדָם מִדַּעְתּוֹ וְשֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ וְיֵשׁ לָהֶם עַל מַה שֶׁיִּסְמֹכוּ וְהַדִּין דִּין אֱמֶת וְהַכֹּל מְתֻקָּן לִסְעוּדָה: כא רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן־עֲזַרְיָה אוֹמֵר אִם אֵין תּוֹרָה אֵין דֶּרֶךְ אֶרֶץ אִם אֵין דֶּרֶךְ אֶרֶץ אֵין תּוֹרָה אִם אֵין חָכְמָה אֵין יִרְאָה אִם אֵין יִרְאָה אֵין חָכְמָה אִם אֵין דַּעַת אֵין בִּינָה אִם אֵין בִּינָה אֵין דַּעַת אִם אֵין קֶמַח אֵין תּוֹרָה אִם אֵין תּוֹרָה אֵין קֶמַח: כב הוּא הָיָה אוֹמֵר. כֹּל שֶׁחָכְמָתוֹ מְרֻבָּה מִמַּעֲשָׂיו לְמָה הוּא דוֹמֶה לְאִילָן שֶׁעֲנָפָיו

שנאמר, בראשית ט׳, ו׳. בנים אתם דברים י״ד. כי לקח, משלי ד׳, ב׳. (יט) הכל צפוי, הקב״ה צופה ורואה את הכל. והערוך בערך סעד מפרש משנה זו והסמוכה לה בזה״ל הכל צפוי, ואית דאמרי הכל צפון, מלמד שכל מעשיהם של בני אדם צפונין הן אצל הקב״ה כדכתיב הלא הוא כמוס עמדי חתום באוצרותי. והרשות נתונה, מלמד שניתנה רשות לבני אדם לטוב ולרע כדכתיב ובחרת בחיים, אין אומרים לו לאדם בחור אלא כדבר שיש לו רשות לבחור, שלמא הרשות בידו. ובטוב העולם נידון, מלמד שהקב״ה מפרנס וזן עולמו בטובו אבל לא לפי מעשיהן, מניין אנו למדין, מבריאתו של עולם עד שניתנה התורה כדאמרינן הני כ״ו הודו בהודו בתלים כנגד מי, כנגד כ״ו דורות שהיו עד שנתנה התורה שלא היה להן מעשים טובים וזן אותם בחסדו. הוא היה אומר הכל נתון בערבון, מלמד שהאדם על ידי ערב משכולל, שנ׳ כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך וכתיב והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו, ללמדך ששני מלאכים מהלכין עמו ביום ושני מלאכים אחרים מהלכין עמו בלילה, אותן שמהלכין עמו ביום כותבים בלילה מה שהוא עושה ביום ואותן שמהלכין עמו בלילה כותבין ביום מה שהוא עושה בלילה ובאין ומעידין לפני הקב״ה. ומצודה פרושה על כל החיים, זו מצודתו של מלאך המות שנאמר כי גם לא ידע האדם את עתו, ואומר הנה אלך מרוחק והנה מפניך אברח. החנות פתוחה, זה דרך הטוב והרע שהן נפתחין לפני אדם שנאמר ראה נתתי לפניך היום וגו׳ ועוד אמרו חכמים בא ליטמא פותחין לו בא ליטהר מסייעין אותו. והחנווני מקיף, זה יצר הרע שמקיפו לאדם מעט מעט עד שיטלא ספקו כיון שנתמלא ספקו אבד ובטל מן העולם שנאמר במלאת ספקו יצר לו כל יד עמל תבואנו. הפנקס פתוחה והיד כותבת, זה פינקסו שנכתב כל מה שעשה שם זה שאמר הכתוב גלמי ראו עיניך ועל ספרך כולם יכתבו וגו׳, וכתוב ביד כל אדם יחתום, ואמרו חכמים אע״פ שכל מעשיהם של בני אדם גלויים וידועים לפני הקב״ה נכתבין בן מעשה שבוצר אדם, כולם כתובים לא נאמר אלא יכתבו. והגבאין מחזירין תדיר בכל יום וגו׳ אלו פירות מעשיהן של רשעים שהן עושין בעולם הזה והקב״ה פורע מהן שנאמר אוי לרשע כי גמול ידיו יעשה לו, ויאכלו מפרי דרכם וממועצותיהם ישבעו, ואם תאמר עבירה יש לה קרן ואין לה פירות שנאמר אוי לרשע כי גמול ידיו יעשה לו, כבר פירשנו עבירה שעושה פירות יש לה פירות אבל קרן כולו קיים ליום הדין. ויש להן על מה שיסמכו, אלו טעמים שאמרנו על כל אחת ואחת. והדין דין אמת, כמשמעו. והכל מתוקן לסעודה, זה כינוי של מיתה, מלמד שהכל מתוקן למות שנאמר הכל כאשר לכל מקרה אחד לצדיק ולרשע, ולמה נקראת מיתה סעודה, ללמדך כשנקראין בני אדם לסעודה הכל נכנסין בפתח אחד, אבל כשיושבין אין יושבין אלא כל אחד ואחד לפי כבודו, אף בשעת פטירתו מקרה אחד לצדיק ולרשע, ולענין כבוד כל אחד לפי מעשיו עכ״ל. פְּרוּשָׂה בסי״ן כצ״ל כמבואר למעלה דף 167. וכן גורס הערוך. [הַפִּנְקָס סרייבטאַפֿעל, וכן בשבת ק״ו, ב׳, לוחי פנקס, דפי פנקס, ובשבועות מ״ה, החנווני על פנקסו, ורבויו בכלים פ׳ כ״ד שלש פנקסיות]. (כא) אם אין תורה וכו׳ כל הדברים הכפולים פה זוג זוג לא יתכן האחד להיות שלם בלתי חברו עמו. דרך ארץ, עושר בל״א וויטאליקייט. קמח, פרנסה. (כב) כל שחכמתו, התנא מבאר ע״י משל את דברי ר׳ חנינא בן דוסא שלמעלה במשנה

מְרֻבִּים וְשָׁרָשָׁיו מֻעָטִים וְהָרוּחַ בָּאָה וְעוֹקַרְתּוֹ וְהוֹפַכְתּוֹ עַל פָּנָיו שֶׁנֶּאֱמַר וְהָיָה כְּעַרְעָר בָּעֲרָבָה וְלֹא יִרְאֶה כִּי־יָבוֹא טוֹב וְשָׁכַן חֲרֵרִים בַּמִּדְבָּר אֶרֶץ מְלֵחָה וְלֹא תֵשֵׁב. אֲבָל כֹּל שֶׁמַּעֲשָׂיו מְרֻבִּים מֵחָכְמָתוֹ לְמָה הוּא דוֹמֶה לְאִילָן שֶׁעֲנָפָיו מֻעָטִים וְשָׁרָשָׁיו מְרֻבִּים שֶׁאֲפִילוּ כָּל־הָרוּחוֹת שֶׁבָּעוֹלָם בָּאוֹת וְנוֹשְׁבוֹת בּוֹ אֵין מְזִיזִים אוֹתוֹ מִמְּקוֹמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וְהָיָה כְּעֵץ שָׁתוּל עַל־מַיִם וְעַל־יוּבַל יְשַׁלַּח שָׁרָשָׁיו וְלֹא יִרְאֶה כִּי־יָבֹא חֹם וְהָיָה עָלֵהוּ רַעֲנָן וּבִשְׁנַת בַּצֹּרֶת לֹא יִדְאָג וְלֹא יָמִישׁ מֵעֲשׂוֹת פֶּרִי: כג רַבִּי אֶלְעָזָר (בֶּן) חִסְמָא אוֹמֵר, קִנִּין וּפִתְחֵי נִדָּה הֵן הֵן גּוּפֵי הֲלָכוֹת. תְּקוּפוֹת וְגִמַטְרִיָּאוֹת פַּרְפְּרִיּוֹת לַחָכְמָה:

רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן־עֲקַשְׁיָא אוֹמֵר, רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְזַכּוֹת אֶת־יִשְׂרָאֵל לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת. שֶׁנֶּאֱמַר, יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר: קדיש.

פרק רביעי.

כָּל־יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ נֵצֶר מַטָּעַי מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר:

א בֶּן־זוֹמָא אוֹמֵר, אֵיזֶהוּ חָכָם, הַלּוֹמֵד מִכָּל־אָדָם שֶׁנֶּאֱמַר מִכָּל־מְלַמְּדַי הִשְׂכַּלְתִּי (כִּי עֵדְוֹתֶיךָ שִׂיחָה לִּי): אֵיזֶהוּ גִבּוֹר, הַכּוֹבֵשׁ אֶת־יִצְרוֹ שֶׁנֶּאֱמַר טוֹב אֶרֶךְ אַפַּיִם מִגִּבּוֹר וּמֹשֵׁל בְּרוּחוֹ מִלֹּכֵד עִיר: אֵיזֶהוּ עָשִׁיר, הַשָּׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ שֶׁנֶּאֱמַר יְגִיעַ כַּפֶּיךָ כִּי תֹאכֵל אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ. אַשְׁרֶיךָ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְטוֹב לָךְ לָעוֹלָם הַבָּא: אֵיזֶהוּ מְכֻבָּד, הַמְכַבֵּד אֶת־הַבְּרִיּוֹת שֶׁנֶּאֱמַר כִּי מְכַבְּדַי אֲכַבֵּד וּבֹזַי יֵקָלּוּ: ב בֶּן־עַזַּאי אוֹמֵר, הֱוֵה רָץ לְמִצְוָה קַלָּה וּבוֹרֵחַ מִן־הָעֲבֵרָה,

י"ג. והיה כערער, ירמיה י"ז, ו'. אין מזיזים בא בל' זכר (וכן בתענית דף כ'. ופרקי ר"א פ' י"ט), כי כן רוח ל' זכר ול' נקבה כמו שפירש רש"י לבראשית ל"ב, ח'. אמנם ביומא דף כ"א וסנהדרין דף ק"ו שהשתמשו גם ג"כ בלשון זו הגרסא אין מזיזות. והיה כעץ, ירמיה י"ז, ח'. שתול על מים, כן הוא במשניות דפוס ישן מויניציא ועיין תוספות י"ט. ועל יובל, הוא שמו של נהר הראשי של גן עדן, בכורות כ"ה ע"ב ויקרא רבה סוף פ' כ"ב ובמדבר רבה פ' כ"א ותנחומא פ' פינחס. (כג) ר' אלעזר חסמא, כן הוא בכמה נוסחאות לא בן חסמא, וכן הוא במשנה ס' פרק ג' דתרומות ומשנה ב' פרק ז' דנגעים גם בב"מ דף ל"ב. והנה בחגיגה דף ג' גם במכילתא פ' המן ופ' עמלק גורס אלעזר בן חסמא, אך במדבר רבה דף רכ"ז הגרסא אלעזר חסמא, וכן מזכירו הרמב"ם בפתיחתו למשנה. והטעם למה נקרא כן בשם חסמא מוזכר בויקרא רבה פ' כ"ג דף קל"א ע"ב. קנין, כן קרויים קרבנות העוף על' תן לפור. גופי הלכות, הלכות עצמיות וראשיות, וועזענטליכע פֿאָרשריפֿטען, הויפטרעגעלן, וכן בפרק ה' גופי עברה הויפטזינדען. ופתחי נדה, הלכות נדה. תקופות, חכמת הלוך המזלות, אַסטראָנאָמיע. וגמטריאות, חכמת המדידה והתשבורת, געאמעטריע (יומא דף ט' ותוספות י"ט). פרפריות, כן גרסת הערוך וכן גם בכ"י, אך מה שנקד רוו"ה פַּרְפְּרִיּוֹת וכתב עליו שהוא מלת פעריפֿעריע הידוע בחכמת המדידה ור"ל התקופות וגימטריאות אינם אלא הקיום הסובבים את החכמה והיא הנקודה בתוך העגולה, אף כי פירוש יפה הוא זה בכל זאת יש להסתפק אם הערוך הבין כן התנה ונקדה כן, כי הרד"ק במכלול דף ק"פ, ב' הוא נקד פַּרְפְּרִיּוֹת שהוא הרבוי מן פַּרְפֶּרֶת אשר טעמו בייעסען, נאַשטיס, כמו ברך על הפרפרת שלפני המזון (ברכות מ"ב) ואת פרפרותיו (שבת קמ"ח, ע"ב) ור"ל התקופות וגימטריאות אינם עיקר החכמה רק טפלים לה, וזהו הפירוש המקובל. ובמ"א הנוסחא פַּרְפְּרָאוֹת וגם הוא הרבוי מן פרפרת, וכן גורסים התוספות לפסחים דף קי"ד.

שנאמר, תהלים קי"ט, צ"ט. כי עדותיך שיחה לי, אינו במשניות. איזהו גבור, ראה גם בתמיד ל"ב. טוב ארך משלי ט"ז, ל"ב. יגיע כפיך, תהלים קכ"ח, ב'. כי מכבדי, ש"א ב', ל'. (ב) הוה רץ למצוה

שֶׁמִּצְוָה גוֹרֶרֶת מִצְוָה וַעֲבֵרָה גוֹרֶרֶת עֲבֵרָה שֶׁשְּׂכַר מִצְוָה מִצְוָה וּשְׂכַר עֲבֵרָה עֲבֵרָה: ג הוּא הָיָה אוֹמֵר, אַל־תְּהִי בָז לְכָל־אָדָם וְאַל־תְּהִי מַפְלִיג לְכָל־דָּבָר שֶׁאֵין לְךָ אָדָם שֶׁאֵין לוֹ שָׁעָה וְאֵין לְךָ דָבָר שֶׁאֵין לוֹ מָקוֹם: ד רַבִּי לְוִיטַס אִישׁ יַבְנֶה אוֹמֵר, מְאֹד מְאֹד הֱוֵה שְׁפַל רוּחַ שֶׁתִּקְוַת אֱנוֹשׁ רִמָּה: ה רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן־בְּרוֹקָה אוֹמֵר, כָּל־הַמְחַלֵּל שֵׁם שָׁמַיִם בַּסֵּתֶר נִפְרָעִים מִמֶּנּוּ בַּגָּלוּי אֶחָד בְּשׁוֹגֵג וְאֶחָד בְּמֵזִיד בְּחִלּוּל הַשֵּׁם: ו רַבִּי יִשְׁמָעֵאל (בְּנוֹ) אוֹמֵר, הַלּוֹמֵד עַל־מְנָת לְלַמֵּד מַסְפִּיקִים בְּיָדוֹ לִלְמוֹד וּלְלַמֵּד וְהַלּוֹמֵד עַל־מְנָת לַעֲשׂוֹת מַסְפִּיקִים בְּיָדוֹ לִלְמוֹד וּלְלַמֵּד (לִשְׁמוֹר) וְלַעֲשׂוֹת: ז רַבִּי צָדוֹק אוֹמֵר, אַל־(תִּפְרוֹשׁ מִן־הַצִּבּוּר וְאַל־תַּעַשׂ עַצְמְךָ כְּעוֹרְכֵי הַדַּיָּנִים וְאַל־) תַּעֲשֶׂהָ עֲטָרָה לְהִתְגַּדֵּל־בָּהּ וְלֹא קַרְדֹּם לַחְפָּר־בָּהּ, וְכָךְ הָיָה הִלֵּל אוֹמֵר וְדִאִשְׁתַּמֵּשׁ בְּתָגָא חֲלָף, הָא לָמַדְתָּ כָּל־הַנֶּהֱנֶה מִדִּבְרֵי תוֹרָה נוֹטֵל חַיָּיו מִן־הָעוֹלָם: ח רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, כָּל־הַמְכַבֵּד אֶת־הַתּוֹרָה גּוּפוֹ מְכֻבָּד עַל־הַבְּרִיּוֹת וְכָל־הַמְחַלֵּל אֶת־הַתּוֹרָה גּוּפוֹ מְחֻלָּל עַל־הַבְּרִיּוֹת: ט רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ אוֹמֵר, הַחוֹשֵׂךְ עַצְמוֹ מִן־הַדִּין פּוֹרֵק מִמֶּנּוּ אֵיבָה וְגָזֵל וּשְׁבוּעַת שָׁוְא, וְהַגַּס לִבּוֹ בְּהוֹרָאָה שׁוֹטֶה רָשָׁע וְגַס רוּחַ: י הוּא הָיָה אוֹמֵר, אַל־תְּהִי דָן יְחִידִי שֶׁאֵין דָּן יְחִידִי אֶלָּא אֶחָד וְאַל־תֹּאמַר קַבְּלוּ דַעְתִּי שֶׁהֵם רַשָּׁאִים וְלֹא אָתָּה: יא רַבִּי יוֹנָתָן אוֹמֵר, כָּל־הַמְקַיֵּם

וכו' דומה לזה אמרו בבמדבר רבה פ' י' דף ר"ט, הרחק מחטא הקל שמא יביאך לידי חמור, הוה רץ למצוה קלה שתביאך לחמורה. שמצוה גוררת מצוה, בדברים רבה פ' כי תצא מפורש יותר וז"ל, בן עזאי אומר מצוה גוררת מצוה ועברה גוררת עברה, כיצד? כתיב למעלה כי תצא למלחמה וגו' וראית בשביה וגו' אמר הקב"ה אע"פ שהתרתי אותה לך וגלחה את ראשה ועשתה את צפרניה כדי שלא תמצא חן בעיניך ותשלח אותה, ואם לא עשית כן, מה כתיב אחריו, כי יהיה לאיש בן סורר ומורה, מתוך כך כי יהיה לאיש חטא משפט מות, הוי עברה גוררת עברה. ומצוה גוררת מצוה מניין? תחלה כי יקרא קן צפור, ומתוך כך כי תבנה בית חדש, מתוך כך לא תזרע כרמך כלאים, מתוך כך לא תחרוש בשור ובחמור יחדו, מתוך כך גדילים תעשה לך, הוי מצוה גוררת מצוה. (ג) לכל אדם, לשום אדם. מפליג, מרחיק, ר"ל לא תאמר רחוק הוא שיהיה דבר זה. (ד) ר' לויטס איש יבנה, נזכר גם בפרקי ר"א פ' כ"ג וכ"ב. שתקות אנוש רמה, הרמה מקוה לאדם, וכן תקות רשעים עברה (משלי י"א, כ"ג) העברה מקוה לרשעים. (ה) בסתר, ר"ל שאין י' בני אדם יחד שרואים מעשיו שכל שאין י' בני אדם רואים נקרא בסתר, סנהדרין ע"ד ע"ב. נפרעים ממנו בגלוי, סוטה דף ג'. אחד בשוגג אחד במזיד, כן גורס רש"י וראה בפירוש רשב"ץ. (ו) רבי ישמעאל, גרסאות מתחלפות יש בשם זה, כי בשני כ"י גורס רבי ישמעאל בנו אומר וכן הוא גם במשניות וא"כ הוא ר' ישמעאל בן ר' יוחנן בן ברוקה וכן הוא בהדיא באבות דר"נ פ' כ"ז וכן כתב היוחסין דף ל"ט ע"ב. ובסדורי רפ"ה ורפ"ו גם במחזור שאלוניק ומחזור רומי ר' ישמעאל אומר וכן הגרסה בגמרא ובמדרש שמואל. ובמקצת סדורי הדפוס ר' ישמעאל בר רבי יוסי אומר והוא טעות כי למטה משנה ט' היא שאמרה בר ר' יוסי, אבל משנה זו שלמעלה ממנה לבן יוחנן בן ברוקה היא. על מנת לעשות, כי לא המדרש הוא עיקר אלא המעשה. לשמור, עיין תוספות י"ט. (ז) במשניות גם בכ"י ובסדור רפ"ז ובמחזור רומא הגרסה ר' צדוק אומר אל תעשה עטרה וכו' ואשר סגרתי אינכו שם וראה מדרש שמואל. אל תעשה, את התורה. וי"ס תעשם ר"ל את דברי תורה וכן הוא בנדרים ס"ב. וע"ש. קַרְדֹּם בן נקודו כי בכנוי וברבוי הוא קַרְדֻּמּוֹ (ש"א י"ג כ') קַרְדֻּמּוֹת (תהלים ע"ד ה'). לחפר בה, להיות עודר בה, וכמו שגורס שם בנדרים, ר"ל לא תלמוד תורה כדי להתפרנס על ידה. כל הנהנה, בכ"י ובמחזור שאלוניק כל האוכל הנאות, וכן במדרש שמואל, והערוך ערך אח גורס ,,חלף, הא כל הנאות'' וכן הוא בסדורי רפ"ה ורפ"ז ובמחזור רומא. (ח) וכל המחלל וגו' בבמדבר רבה פ' ח' דף רכ"ה גורס וכל המבזה את התורה גופו מבוזה על הבריות שנאמר כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו: (י) אלא אחד, הקב"ה. שהם רשאים,

אֶת־הַתּוֹרָה מֵעֹנִי סוֹפוֹ לְקַיְּמָהּ מֵעֹשֶׁר וְכָל־הַמְבַטֵּל אֶת־הַתּוֹרָה מֵעֹשֶׁר סוֹפוֹ לְבַטְּלָהּ מֵעֹנִי: יב רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, הֱוֵה מְמַעֵט בְּעֵסֶק וַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וֶהֱוֵה שְׁפַל־רוּחַ בִּפְנֵי כָל־אָדָם וְאִם־בָּטַלְתָּ מִן־הַתּוֹרָה יֶשׁ־לְךָ בְּטֵלִים הַרְבֵּה כְּנֶגְדְּךָ וְאִם־עָמַלְתָּ בַּתּוֹרָה יֶשׁ־לוֹ שָׂכָר הַרְבֵּה לִתֶּן־לָךְ: יג רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן־יַעֲקֹב אוֹמֵר, הָעוֹשֶׂה מִצְוָה אַחַת קוֹנֶה לּוֹ פְּרַקְלִיט אֶחָד וְהָעוֹבֵר עֲבֵרָה אַחַת קוֹנֶה לוֹ קַטֵּגוֹר אֶחָד, תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים כִּתְרִיס בִּפְנֵי הַפֻּרְעָנוּת: יד רַבִּי יוֹחָנָן הַסַּנְדְּלָר אוֹמֵר, כָּל־כְּנֵסִיָּה שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם וְשֶׁאֵינָהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם אֵין סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם: טו רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן־שַׁמּוּעַ אוֹמֵר, יְהִי כְבוֹד תַּלְמִידְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלָּךְ וּכְבוֹד חֲבֵרְךָ כְּמוֹרָא רַבָּךְ וּמוֹרָא רַבָּךְ כְּמוֹרָא שָׁמָיִם: טז רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, הֱוֵה זָהִיר בְּתַלְמוּד שֶׁשִּׁגְגַת תַּלְמוּד עוֹלָה זָדוֹן: יז רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, שְׁלֹשָׁה כְתָרִים הֵן כֶּתֶר תּוֹרָה וְכֶתֶר כְּהֻנָּה וְכֶתֶר מַלְכוּת וְכֶתֶר שֵׁם טוֹב עוֹלֶה עַל גַּבֵּיהֶן: יח רַבִּי נְהוֹרַאי אוֹמֵר, הֱוֵה גוֹלֶה לִמְקוֹם תּוֹרָה וְאַל־תֹּאמַר שֶׁהִיא תָבוֹא אַחֲרֶיךָ שֶׁחֲבֵרֶיךָ יְקַיְּמוּהָ בְיָדֶךָ וְאֶל־בִּינָתְךָ אַל־תִּשָּׁעֵן: יט רַבִּי יַנַּאי אוֹמֵר, אֵין בְּיָדֵינוּ לֹא מִשַּׁלְוַת הָרְשָׁעִים וְאַף לֹא מִיִּסּוּרֵי הַצַּדִּיקִים: כ רַבִּי מַתִּתְיָה בֶּן־חֶרֶשׁ אוֹמֵר, הֱוֵה מַקְדִּים בִּשְׁלוֹם כָּל־אָדָם וֶהֱוֵה זָנָב לָאֲרָיוֹת וְאַל־תְּהִי רֹאשׁ לַשֻּׁעָלִים: כא רַבִּי יַעֲקֹב אוֹמֵר, הָעוֹלָם הַזֶּה דּוֹמֶה לִפְרוֹזְדוֹר בִּפְנֵי הָעוֹלָם הַבָּא הַתְקֵן עַצְמְךָ בִּפְרוֹזְדוֹר כְּדֵי

שניתנה הרשות להם לקבל דעתך או לשררה. מי שניתן לו הרשות לדבר נקרא רַשָּׁי, כמו אתה רשאי לשתוק (ספרי דברים פיסקא לא תכירו פנים) והרבוי ממנו הוא רַשָּׁאִים, וכן נָקִי נְקָאִים· (יב) בעשק, בדרך ארץ ובמשא ומתן. בָּטַלְתָּ בבנין הקל כמו ובטלו הטוחנות (קהלת י"ב, ג') ופעל עומד הוא וכן כתב רשב"ץ. יש לו להקב"ה, ובס"א ואם עמלת בתורה שכר הרבה נֹתֵן לך. (יג) פרקליט, מליץ יושר. מלאך מליץ תרגומו מלאכא פרקליטא (איוב ל"ג, כ"ג) וראה ב"ב דף י'. קטיגור, מגיד שטנה ומלמד חובה, אַנקלאַגער. כתריס, תריס בל' ארמי מגן וצנה, שילד, אנכי מגן לך ת"י מימרי תריס לך (בראשית ט"ו, א') מגן גבורים ת"י תריסי גבריא (ש"ב א' כ"א) ונושא הצנה ת"י ונטל תריסא (ש"א י"ז, ז') וכן בכלים ראש פ' כ"ד שלשה תריסין הם, תריס הכפוף. ונקוד הרי"ש בצרי בסדור רפ"ו וכן נקוד בכל מקום בתרגום וכן הרגל הקריאה והוא במשקל שאר זעיר. (יד) הסנדלר, רצען העושה סנדלים, שוהמאַכער. (טו) חביב עליך כשלך, הערוך ערך בגד גורס „חביב עליך ככבוד חברך", אבל רש"י לשמות י"ז, ט' גורס כבספרינו. (יז), רבי שמעון אומר, שלשה וגו' הוא ר' שמעון בן יוחאי כדאיתא בשמות רבה פ' ל"ד וקהלת רבה דף ק'. וכתר שם טוב עולה על גביהן פירש ר' עובדיה ספורנו, הג' כתרים הם רק כתרים לזוכים בהם כאשר יהיה כתר שם טוב עולה על גביהן ולא באופן אחר. (יח) רבי נהורי, ראה שבת קמ"ז, ע"ב. וביוחסין דף ט', ע"ב ודף ס"ו. (יט) אין בידנו, ר"ל לא נוכל להבין סוד הדבר. וראה תנחומא פ' כי תשא סוף פסקא השולח עירונו. (כ) רבי מתתיה, כן הוא במחזור רומא גם במדרש שמואל. אבל בכי"י ושאר סדורים כתוב מתיא וכן במשניות ובגמרא ברוב המקומות כגון שאל מתיא בן חרש (יומא, פ"ד) מתיא בן חרש מתיר (שם פ"ג) אלעזר בן מתיא (פסחים ע"ט סוטה ל"ד קדושין ל"ב) יוחנן בן מתיא (ב"מ ראש פ' ז') יהושע בן מתיא (עדיות פ' ב') וכן במשנה א' פרק ג' דיומא מתיא בן שמואל כפי נוסח הגמרא, אמנם בנוסח המשניות שם גם בשקלים פ' ה' משנה א' מתתיה. ונראה כי קראו מַתְיָא תי"ו בחירק ודגש להורות על חסרון תי"ו אחרת ונמלאו הוא מַתִּתְיָה כמו במקרא (דה"א כ"ה, כ"א) וראה אבן העזר ס' קכ"ט סעיף כ"ד. וזה מתתיה בן חרש קבע ישיבתו ברומי (יומא נ"ג, ב'. ופ"ו. ומעילה י"ז, ב'), ובמדרש ילקוט פ' ויחי (ס' קס"א) מובא המעשה שהיה לו עם השטן. חֶרֶשׁ כן נקוד שם זה בדה"א ט', ט"ו. לאריות, כנוי הוא לאנשים הגונים וחשובים. לשועלים, כנוי לאנשים ריקים ופוחזים. (כא) לפרוזדור, בית השער.

שֶׁתִּכָּנֵס לִטְרַקְלִין: כב הוּא הָיָה אוֹמֵר, יָפָה שָׁעָה אַחַת בִּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בָּעוֹלָם הַזֶּה מִכָּל־חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא וְיָפָה שָׁעָה אַחַת שֶׁל־קֹרַת רוּחַ בָּעוֹלָם הַבָּא מִכָּל־חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה: כג רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן־אֶלְעָזָר אוֹמֵר, אַל־תְּרַצֶּה אֶת־חֲבֵרְךָ בִּשְׁעַת כַּעְסוֹ וְאַל־תְּנַחֲמֶנּוּ בְּשָׁעָה שֶׁמֵּתוֹ מֻטָּל לְפָנָיו וְאַל־תִּשְׁאַל לוֹ בִּשְׁעַת נִדְרוֹ וְאַל־תִּשְׁתַּדֵּל לִרְאוֹתוֹ בִּשְׁעַת קַלְקָלָתוֹ: כד שְׁמוּאֵל הַקָּטָן אוֹמֵר, בִּנְפֹל אוֹיִבְךָ אַל־תִּשְׂמָח וּבִכָּשְׁלוֹ אַל־יָגֵל לִבֶּךָ. פֶּן־יִרְאֶה יְיָ וְרַע בְּעֵינָיו וְהֵשִׁיב מֵעָלָיו אַפּוֹ: כה אֱלִישָׁע בֶּן־אֲבוּיָה אוֹמֵר, הַלּוֹמֵד יֶלֶד לְמָה הוּא דוֹמֶה לִדְיוֹ כְּתוּבָה עַל־נְיָר חָדָשׁ וְהַלּוֹמֵד זָקֵן לְמָה הוּא דוֹמֶה לִדְיוֹ כְּתוּבָה עַל־נְיָר מָחוּק: כו רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה אִישׁ כְּפַר הַבַּבְלִי אוֹמֵר, הַלּוֹמֵד מִן־הַקְּטַנִּים לְמָה הוּא דוֹמֶה לְאוֹכֵל עֲנָבִים קֵהוֹת וְשׁוֹתֶה יַיִן מִגִּתּוֹ וְהַלּוֹמֵד מִן־הַזְּקֵנִים לְמָה הוּא דוֹמֶה לְאוֹכֵל עֲנָבִים בְּשׁוּלוֹת וְשׁוֹתֶה יַיִן יָשָׁן: כז רַבִּי (מאיר) אוֹמֵר, אַל־תִּסְתַּכֵּל בְּקַנְקַן אֶלָּא בְּמַה שֶׁיֶּשׁ־בּוֹ. יֵשׁ קַנְקַן חָדָשׁ מָלֵא יָשָׁן וְיָשָׁן שֶׁאֲפִילוּ חָדָשׁ אֵין בּוֹ: כח רַבִּי אֶלְעָזָר הַקַּפָּר אוֹמֵר, הַקִּנְאָה וְהַתַּאֲוָה וְהַכָּבוֹד מוֹצִיאִים אֶת־הָאָדָם מִן הָעוֹלָם: כט הוּא הָיָה אוֹמֵר, הַיִּלּוֹדִים לָמוּת וְהַמֵּתִים לְהֵחָיוֹת וְהַחַיִּים לִדּוֹן לֵידַע וּלְהוֹדִיעַ וּלְהִוָּדַע שֶׁהוּא אֵל הוּא הַיּוֹצֵר הוּא הַבּוֹרֵא הוּא הַמֵּבִין הוּא הַדַּיָּן הוּא הָעֵד הוּא בַּעַל דִּין הוּא עָתִיד לָדוּן בָּרוּךְ הוּא שֶׁאֵין לְפָנָיו לֹא עַוְלָה וְלֹא שִׁכְחָה וְלֹא מַשּׂוֹא פָנִים וְלֹא מִקַּח שֹׁחַד וְדַע שֶׁהַכֹּל לְפִי הַחֶשְׁבּוֹן וְאַל־יַבְטִיחֲךָ יִצְרְךָ שֶׁהַשְּׁאוֹל בֵּית מָנוֹס לָךְ

והרד"ק בפירושו לש"א ז', ז' כתב כי יש נוסחאות הוא פרוזדור בסמ"ך. לטרקלין, חדר גדול לשבת שרים, ואולם, ובב"ב דף ל"ח, ע"כ נקרא מדת גדלו. מכל חיי העולם הבא, כי אז ישולם לאדם כפי מעשיו ולא יוכל עוד לתקנם. קֹרַת רוח, של' נתקררה דעתו, (פסחים קי"ח יבמות ס"ג), ר"ל שמחה ועונג רוחני, ומשקלו כמשקל תִּפֶּת יתרים אלא שהקו"ף בחולם בעבור הרי"ש. (כג) אל תרצה, ברכות ז', ע"ב. תְּנַחֲמֶנּוּ כן הוא בכל ס"י וכן גורס גם הערוך. תשתדל, הערוך בערך שדל גורס תשדלה, אבל בערך אל גורס תשתדל בלמ"ד כמו בנוסחתנו. (כד) שמואל הקטן וכו' בכי"י אין כאן מקום משנה זו אלא בפרק ה' אחר משנת יהודה בן תימא. בנפל אויבך, פסוק הוא במשלי כ"ד, י"ז. והיה רגיל שמואל הקטן להוכיח בו את בני אדם. (כה) הלומד ילד וכו' וכן אמר החכם, נקשת הסכמה בימי הנערות כפתוח על האבן ונקשת הסכמה בימי הזקנה כתיו על החול (מבחר הפנינים שער א'). (כו) כפר הבבלי, שם מקום וכן נקרא בעדיות פ' ו' נחוניא בן אליניתן איש כפר הבבלי. קהות, שלא נתבשלו כל צרכן ומקהות את השינים, ובכי"י אחד גורס כֵּהוֹת בכ"ף. יין מגתו, שמטריו עוד מעורבבים בו. (כז) רבי מאיר אומר, בכל ס"י גם במשניות ובגמרא הגרסה רבי אומר. יש קנקן חדש שמלא ישן, ויש ישן שאפילו וכו' כן גרסת סדור רס"ג. ונמשל לאבן חסדאי שאמר דומה למאמר זה בס' בן המלך והנזיר שער ו', לא כל שיבת זקנה לתפארת, לא כל בני עדנה למגערת, כמה נערים נשמרו מרע, כמה זקנים הם במחתרת. (כח) והכבוד, הרדיפה אחר הכבוד, עהרגייץ. (כט) להחיות, כן בכל ס"י, וקשה בלשון לפי הקריאה המורגלת בהפעיל כי המובן מהנה שהמתים הם להחיות את אחרים, וכבר פגע בו בעל תי"ט ונדחק לישבו בדוחק. ורז"ה וריי"ם קמו ותקנו הה"א וכתבו לחיות, אבל אין זאת הדרך להמלט מן הלחץ. ובאמת אין מן הצורך להסיר הה"א מן המלה רק לנקדה בנפעל לְהֵחָיוֹת, דוגמת לְהֵרָאוֹת לְהֵעָשׂוֹת, ועולה בזה הכונה יפה ר"ל המתים יוחזרו לחיים לעתיד לבוא. וטעות ריי"ם שלא מצא שרש חיה בנפעל במקרא טעות הכל היא, כי הרבה תבות במשנה שלא נמצא בנינם במקרא, כגון נגמר (תרומות פ' א') נכנס (שם פ' ח') נידר ונידב (שקלים פ' א') ניקב (ר"ה כ"ז, ב') התקין (ר"ה כ"ט, ב') נפטרו (סוטה מ"ה, ב') נערפה (שם מ"ז) ורבים כהם. לֵידַע, ראה בקידוש לשלש רגלים.

שֶׁעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה נוֹצָר וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה נוֹלָד וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה חַי וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה מֵת וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה עָתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא:

רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן־עֲקַשְׁיָא אוֹמֵר, רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְזַכּוֹת אֶת־יִשְׂרָאֵל לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת. שֶׁנֶּאֱמַר, יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר: קדיש.

פרק חמישי.

כָּל־יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ נֵצֶר מַטָּעַי מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר:

א בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת נִבְרָא הָעוֹלָם. וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר וַהֲלֹא בְּמַאֲמָר אֶחָד יָכוֹל לְהִבָּרְאוֹת אֶלָּא לְהִפָּרַע מִן־הָרְשָׁעִים שֶׁמְּאַבְּדִים אֶת־הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת וְלִתֵּן שָׂכָר טוֹב לַצַּדִּיקִים שֶׁמְּקַיְּמִים אֶת־הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת: ב עֲשָׂרָה דוֹרוֹת מֵאָדָם וְעַד נֹחַ לְהוֹדִיעַ כַּמָּה אֶרֶךְ אַפַּיִם לְפָנָיו שֶׁכָּל־הַדּוֹרוֹת הָיוּ מַכְעִיסִים לְפָנָיו עַד שֶׁהֵבִיא עֲלֵיהֶם אֶת־מֵי הַמַּבּוּל: ג עֲשָׂרָה דוֹרוֹת מִנֹּחַ וְעַד אַבְרָהָם לְהוֹדִיעַ כַּמָּה אֶרֶךְ אַפַּיִם לְפָנָיו שֶׁכָּל־הַדּוֹרוֹת הָיוּ מַכְעִיסִים לְפָנָיו עַד שֶׁבָּא אַבְרָהָם אָבִינוּ וְקִבֵּל עָלָיו שְׂכַר כֻּלָּם: ד עֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת נִתְנַסָּה אַבְרָהָם אָבִינוּ וְעָמַד בְּכֻלָּם לְהוֹדִיעַ כַּמָּה חִבָּתוֹ שֶׁל־אַבְרָהָם אָבִינוּ: ה עֲשָׂרָה נִסִּים נַעֲשׂוּ לַאֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם וַעֲשָׂרָה עַל הַיָּם: ו עֶשֶׂר מַכּוֹת הֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרַיִם וְעֶשֶׂר עַל הַיָּם: ז עֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת נִסּוּ אֲבוֹתֵינוּ אֶת־הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּמִּדְבָּר

אתה נוצר, בתנחומא פ' פקודי גורס שעל כרחך נוצרת ועל כרחך נולדת ועל כרחך אתה חי ועל כרחך אתה עתיד ליתן וכו'. לִתֵּן, כן דרך המשנה לומר במקום לָתֵת, וכמו דנק כדי לִתֵּן כרמא (שבת ע"ח, ב') וכן אמרו לִקַּח במקום לקחת (דמאי פ' ד' משנה ו').

בעשרה מאמרות נברא העולם, בגמרא ר"ה דף ל"ב ומגלה כ"א ע"ב מפרש ט' פעמים כתוב ויאמר אלהים בבריאת העולם, ובראשית גם כן כמאמר חשוב. אמנם בפרקי ר' אליעזר פ' ג' מונה והולך ט' ויאמר אלהים שבמעשה בראשית ולעשירי מונה ויאמר אלהים לא טוב היות האדם לבדו, ושוב כמנים באופן אחר בב"ר רבה פ' י"ז. וראה גם בס' מאמר השכל דף מ"ג, ע"ב. ומה תלמוד לומר, מה לימוד יש לומר בכה, ר"ל מה יש לנו להודיע בזה. ובב"ק דף ק"ד, ב' יֵשׁ תַּלְמוּד קאמר מר. (ב) מכעיסים לפניו, כן הוא בסדור רס"ג וכן גורס בעל מדרש שמואל. (ג) וקבל עליו שכר כלם, השכר שהיה ראוי לכולן אילו היו צדיקים קבל אברהם על עצמו, שנטל חלקו וחלקם (רש"י). (ד) נסיונות, כפרדו נִסָּיוֹן והוא במשקל זִכָּרוֹן זִכְרוֹנוֹת. והי' נסיונות כתב הרמב"ם כי אלה הם א') לך לך מארצך, ב') ויהי רעב בארץ, ג') בהלקח שרה לפרעה, ד') הלחמו בד' מלכים, ה') לקחתו הגר לאשה אחר שנואש מהוליד משרה, ו') המילה, ז') הלקח שרה לאבימלך, ח') גרוש הגר, ט') הרחקת בנו ישמעאל, י') עקדת יצחק. ובפרקי ר"א פ' כ"ו ואילך מנויים באופן אחר, וראה ג"כ מדרש תהלים מזמור י"ח ואבות דר"נ פ' ל"ג ופיוט של יוצר ב' דר"ה. (ה) ועשרה על הים, פירש הרמב"ם א') נבקעות המים, ב') שנעשה להם הים כמין אהל, ג') שארצו נתקשה, ד') שקרקעית הים שדרכו בה המצריים נתלחלח ונעשה חומר וטיט, ה') שנבקעו לישראל דרכים רבים לי"ב שבטים. ו') שנקפאו המים ונתקשו כאבנים, ז') שהמים הנקפאים בקרקע הים לא היו חתיכה אחת אלא חתיכות רבות מסודרות כאבני הבנין, ח') שקפאו המים כספיר וזכוכית עד שראו השבטים אלו את אלו בעברם בהם, ט') שהיו נובעים מהם מים מתוקים והיו שותים אותם, י') שלאחר ששתו מהם די ספוקם לא היו יורדים השאר לארץ אלא היו נקפאים ונעשו ערמות. וראה בילקוט בשלח רמז רל"ג ולסוף חבקוק. (ו) ועשרה על הים, פירש רש"י ע"פ המכילתא שהם י' נפילות שנאמרו, רמה בים, ירה בים, טבעו בים

שֶׁנֶּאֱמַר וַיְנַסּוּ אֹתִי זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי: ח עֲשָׂרָה נִסִּים נַעֲשׂוּ לַאֲבוֹתֵינוּ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ· לֹא הִפִּילָה אִשָּׁה מֵרֵיחַ בְּשַׂר הַקֹּדֶשׁ, וְלֹא הִסְרִיחַ בְּשַׂר הַקֹּדֶשׁ מֵעוֹלָם, וְלֹא נִרְאָה זְבוּב בְּבֵית הַמִּטְבָּחַיִם, וְלֹא אֵרַע קֶרִי לְכֹהֵן גָּדוֹל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְלֹא כִבּוּ הַגְּשָׁמִים אֵשׁ שֶׁל־עֲצֵי הַמַּעֲרָכָה, וְלֹא נִצְּחָה הָרוּחַ אֶת־עַמּוּד הֶעָשָׁן, וְלֹא נִמְצָא פְסוּל בָּעֹמֶר וּבִשְׁתֵּי הַלֶּחֶם וּבְלֶחֶם הַפָּנִים, עוֹמְדִים צְפוּפִים וּמִשְׁתַּחֲוִים רְוָחִים, וְלֹא הִזִּיק נָחָשׁ וְעַקְרָב בִּירוּשָׁלַיִם מֵעוֹלָם, וְלֹא אָמַר אָדָם לַחֲבֵרוֹ צַר לִי הַמָּקוֹם שֶׁאָלִין בִּירוּשָׁלָיִם: ט עֲשָׂרָה דְבָרִים נִבְרְאוּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת וְאֵלּוּ הֵן· פִּי הָאָרֶץ פִּי הַבְּאֵר פִּי הָאָתוֹן הַקֶּשֶׁת וְהַמָּן וְהַמַּטֶּה וְהַשָּׁמִיר הַכְּתָב וְהַמַּכְתֵּב וְהַלֻּחוֹת· וְיֵשׁ אוֹמְרִים אַף הַמַּזִּיקִין וּקְבוּרָתוֹ שֶׁל־מֹשֶׁה וְאֵילוֹ שֶׁל־אַבְרָהָם אָבִינוּ וְיֵשׁ אוֹמְרִים אַף צְבָת בִּצְבָת עֲשׂוּיָה: י שִׁבְעָה דְבָרִים בְּגֹלֶם וְשִׁבְעָה בְּחָכָם· חָכָם אֵינוֹ מְדַבֵּר לִפְנֵי מִי שֶׁגָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה (וּבְמִנְיָן), וְאֵינוֹ נִכְנָס לְתוֹךְ דִּבְרֵי חֲבֵרוֹ, וְאֵינוֹ נִבְהָל לְהָשִׁיב, שׁוֹאֵל כְּעִנְיָן וּמֵשִׁיב כַּהֲלָכָה, וְאוֹמֵר עַל־רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן וְעַל־אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן, וְעַל מַה־שֶּׁלֹּא שָׁמַע אוֹמֵר לֹא שָׁמַעְתִּי, וּמוֹדֶה עַל־הָאֱמֶת, וְחִלּוּפֵיהֶם בְּגֹלֶם: יא שִׁבְעָה מִינֵי פֻרְעָנִיּוֹת בָּאִים לָעוֹלָם עַל־שִׁבְעָה גוּפֵי

סוף, תהומות יכסיומו, ירדו במצולות, תרעץ אויב, תהרוס קמיך, יאכלמו כקש, כסמו ים, צללו כעופרת. (ז) שנאמר במדבר י"ד, כ"ב. עשר פעמים פירש הרמב"ם שהם א') על ים סוף (שמות י"ד, י"א), ב') במרה (שם ט"ו, כ"ד), ג') במדבר סין (ט"ז, ב'), ד') שהותירו מן המן (ט"ז, כ'), ה') שיצאו ללקוט מן בשבת (ט"ז, כ"ז), ו') ברפידים (י"ז, ב'), ז') במעשה העגל, ח') בתבערה (במדבר י"א, א'), ט') בקברות התאוה (שם י"א, ד'), י') במרגלים (י"ד, ב'). וראה אבות דר' נתן פרק ל"ד וגמר' ערכין דף ט"ו ומדרש תהלים מזמור כ"ה. (ח) ולא הסריח, ס"א ולא התליע. המטבחים, מגזרת הכינו לבניו מטבח (ישעי' י"ד, כ"א), בל"א שלאכטהויז. ארע ל' מקרה ופגיעה, וכן נקודו בפיעל. ולא ארע קרי לכ"ג ביה"כ, ר"ל בזמן בה"מ הראשון, כי בבה"מ שני נמצא יוסף בן אילם מציפורי שאירע לו קרי ביה"כ כדאיתא בירושלמי הוריות פ' ג' ובבלי יומא י"ב ע"ב. ולא כבו וגו' ולא נצחה וגו' אלו השנים הדברים אינם במשנה כפי שהביאתה הגמרא ביומא כ"א, וראה תוספות י"ט. את עמוד העשן, שהיה מתמר ועולה. צפופים, נדחקים זה אצל זה, רוחים, שלא היה אחד מהם דוחק את חברו. ובמדרש ב"ר פ' ה' ויקרא רבה סוף פ' י' וקהלת רבה דף פ"ד אמרו חז"ל שהיו ד' אמות ריוח בין כל אחד ואחד ואמה מכל צד, כדי שלא יהא שומע אחד תפלתו של חברו ויטעה. (ט) עשרה דברים וכו' ראה פסחים דף נ"ד שזה נמנים באופן אחר גם בירושלמי לבמדבר כ"ב, ב"מ שזה הגרסה שוב בענין אחר, גם במכילתא פ' בשלח פסוק עד אנה מאנתם שזה שוב הגרסה משונה מגרסאות האחרות. וקשה מכולם כי בפרקי ר' אליעזר פ' ג' אמר שמונה דברים נבראו ביום שני, ואלו הן הבאר והמן והמטה והקשת והכתב והמכתב והכתונות והמזיקין עכ"ל ואח"כ בפרק י"ט מביא הוא בעצמו עשרה דברים נבראו בע"ש וכו' הכל כמו במשנתנו וצ"ע. פי הארץ, במדבר ט"ז, ל"ב. פי הבאר שמות י"ז, ו'. פי האתון במדבר כ"ב, כ"ח. הקשת, בראשית ט' י"ג. והמטה שמות ד', י"ז. והשמיר, שרץ קטן כמין תולעת שהיו מראים אותו על האבנים והן נבקעות מאליהן ובו פתחו אבני האפוד והחשן ובו נבקעו את האבנים בבנין בה"מ כדאיתא בסוטה מ"ח ע"ב וגיטין דף ס"ח וילקוט מלכים רמז קפ"ב. הכתב, צורות האותיות. וְהַמַּכְתֵּב כן גורס רש"י ורבנו אפרים ואברבנאל וכן כתב בסידור ר' מתתיה היצהרי שכן הנקוד בכי"ס בפתח וצירי תחת התי"ו וכן נקוד בש"ת, והוא העט והחרט שנכתב בו חקיקת הלוחות. ונמצא תבה זו ג"כ בגמרא לצורות על העט כמו המקדש והמכתב (קדושין כ"א ע"ב) מכתבא גללא בזע (ע"ז כ"ב ע"ב) וראה רש"י לפסחים נ"ד. המזיקין, השדים. ואילו של אברהם אבינו, בראשית כ"ב, י"ג. ובפרקי ר"א פ' י"ט גורס ואילו של יצחק. צבת, מלקחיים לאַגגע. (י) שבעה דברים, אחר שהשלים סדר מספר העשרה מתחיל בסדר מספר שבעה ואח"כ בסדר ארבעה. בגלם מל' גלמי ראו עיניך (תהלים קל"ט, ט"ז) והוא גוף שלא נגמרה יצירתו, וכן כלים שלא נגמרה מלאכתן קרואים גולמי עץ, והשתמשו בתבה לצורות על אדם חסר בינה, טאָפשו. ובמנין, אינו בכי"י גם הרמב"ם לא גרס לו.

עֲבֵרָה: מִקְצָתָם מְעַשְּׂרִים וּמִקְצָתָם אֵינָם מְעַשְּׂרִים רָעָב שֶׁל־בַּצֹּרֶת בָּא מִקְצָתָם רְעֵבִים וּמִקְצָתָם שְׂבֵעִים: גָּמְרוּ שֶׁלֹּא לְעַשֵּׂר רָעָב שֶׁל־מְהוּמָה וְשֶׁל־בַּצֹּרֶת בָּא: וְשֶׁלֹּא לִטּוֹל אֶת־הַחַלָּה רָעָב שֶׁל־כְּלָיָה בָּא: דֶּבֶר בָּא לָעוֹלָם עַל־מִיתוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא נִמְסְרוּ לְבֵית דִּין וְעַל פֵּרוֹת שְׁבִיעִית: חֶרֶב בָּאָה לָעוֹלָם עַל־עִנּוּי הַדִּין וְעַל־עִוּוּת הַדִּין וְעַל־הַמּוֹרִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא כַהֲלָכָה: חַיָּה רָעָה בָּאָה לָעוֹלָם עַל־שְׁבוּעַת שָׁוְא וְעַל־חִלּוּל הַשֵּׁם: גָּלוּת בָּאָה לָעוֹלָם עַל־עוֹבְדֵי אֱלִילִים וְעַל־גִּלּוּי עֲרָיוֹת וְעַל־שְׁפִיכוּת דָּמִים וְעַל־שְׁמִטַּת הָאָרֶץ: יב בְּאַרְבָּעָה פְרָקִים הַדֶּבֶר מִתְרַבֶּה, בָּרְבִיעִית וּבַשְּׁבִיעִית וּבְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית וּבְמוֹצָאֵי הֶחָג שֶׁבְּכָל־שָׁנָה וְשָׁנָה: בָּרְבִיעִית מִפְּנֵי מַעְשַׂר עָנִי שֶׁבַּשְּׁלִישִׁית, בַּשְּׁבִיעִית מִפְּנֵי מַעְשַׂר עָנִי שֶׁבַּשִּׁשִּׁית, בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית מִפְּנֵי פֵּרוֹת שְׁבִיעִית, בְּמוֹצָאֵי הֶחָג שֶׁבְּכָל־שָׁנָה וְשָׁנָה מִפְּנֵי גֶזֶל מַתְּנוֹת עֲנִיִּים: יג אַרְבַּע מִדּוֹת בָּאָדָם. הָאוֹמֵר שֶׁלִּי שֶׁלִּי וְשֶׁלְּךָ שֶׁלָּךְ זוֹ מִדָּה בֵינוֹנִית וְיֵשׁ אוֹמְרִים זוֹ מִדַּת סְדוֹם, שֶׁלִּי שֶׁלָּךְ וְשֶׁלְּךָ שֶׁלִּי עַם הָאָרֶץ, שֶׁלִּי (שֶׁלָּךְ) וְשֶׁלְּךָ שֶׁלָּךְ חָסִיד, שֶׁלָּךְ (שֶׁלִּי) וְשֶׁלִּי שֶׁלִּי רָשָׁע: יד אַרְבַּע מִדּוֹת בְּדֵעוֹת. נוֹחַ לִכְעוֹס וְנוֹחַ לִרְצוֹת יָצָא הֶפְסֵדוֹ בִּשְׂכָרוֹ, קָשֶׁה לִכְעוֹס וְקָשֶׁה לִרְצוֹת יָצָא שְׂכָרוֹ בְּהֶפְסֵדוֹ, קָשֶׁה לִכְעוֹס וְנוֹחַ לִרְצוֹת חָסִיד, נוֹחַ לִכְעוֹס וְקָשֶׁה לִרְצוֹת רָשָׁע: טו אַרְבַּע מִדּוֹת בְּתַלְמִידִים. מָהִיר לִשְׁמוֹעַ וּמָהִיר לְאַבֵּד יָצָא שְׂכָרוֹ בְּהֶפְסֵדוֹ, קָשֶׁה לִשְׁמוֹעַ וְקָשֶׁה לְאַבֵּד יָצָא הֶפְסֵדוֹ בִּשְׂכָרוֹ, מָהִיר לִשְׁמוֹעַ וְקָשֶׁה לְאַבֵּד זוֹ חֵלֶק טוֹב, קָשֶׁה לִשְׁמוֹעַ וּמָהִיר לְאַבֵּד זוֹ חֵלֶק רָע: טז אַרְבַּע מִדּוֹת בְּנוֹתְנֵי צְדָקָה. הָרוֹצֶה שֶׁיִּתֵּן וְלֹא יִתְּנוּ אֲחֵרִים עֵינוֹ רָעָה בְּשֶׁל־אֲחֵרִים, יִתְּנוּ אֲחֵרִים וְהוּא לֹא יִתֵּן עֵינוֹ רָעָה בְּשֶׁלּוֹ, יִתֵּן וְיִתְּנוּ אֲחֵרִים חָסִיד, לֹא יִתֵּן וְלֹא יִתְּנוּ אֲחֵרִים רָשָׁע: יז אַרְבַּע מִדּוֹת בְּהוֹלְכֵי בֵית הַמִּדְרָשׁ. הוֹלֵךְ וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה שְׂכַר הֲלִיכָה בְּיָדוֹ, עוֹשֶׂה וְאֵינוֹ הוֹלֵךְ שְׂכַר מַעֲשֶׂה בְּיָדוֹ, הוֹלֵךְ וְעוֹשֶׂה חָסִיד, לֹא הוֹלֵךְ וְלֹא עוֹשֶׂה רָשָׁע: יח אַרְבַּע מִדּוֹת בְּיוֹשְׁבִים לִפְנֵי חֲכָמִים. סְפוֹג וּמַשְׁפֵּךְ מְשַׁמֶּרֶת וְנָפָה. סְפוֹג שֶׁהוּא סוֹפֵג אֶת־הַכֹּל, וּמַשְׁפֵּךְ שֶׁמַּכְנִיס בְּזוֹ וּמוֹצִיא

(יא) רעב של בצרת, שהגשמים מועטים ומתוך כך מתיקר השער עד שמקצת בני אדם רעבים. ובשבת דף ל"ב ע"ב בעון בטול תרומות ומעשרות שמים נעצרין וכו'. מהומה, שאוכלים ואינם שבעים (רש"י). ובב"ר פ' מ', בימי אליהו רעב של בצרת היה, בימי אלישע רעב של מהומה היה. של כליה, שהם מתים ברעב. חרב באה, ראה שבת דף קל"ג. ענוי הדין, אם הדיינים לאחר שיודעים הדין מאחרים אותו. עוות הדין, שמקבלים שחד ומעוותים את הדין. גלות באה לעולם, במדבר רבה פרק ז' דף רכ"ה מבואר הטעם. (יב) ברביעית בשנה הרביעית של שמטה. ובשביעית, היא שנת השמטה. החג, חג הסוכות. (יג) שלי שלך ושלך שלך חסיד, בסדור רפ"ז שלי ושלך שלך חסיד, וכן גורס רשב"ץ בשם משניות מדויקות. (יד) לִרְצוֹת בבנין הקל כמו ותרצני (בראשית ל"ג, י') וטעם, להיות רוצה ואוהב את מי שהיה כועס עליו. (טו) לאבד, לשכוח מה ששמע. (יז) ואינו עושה, שאין לומד דבר רק שומע מאחרים. (יח) ספוג, פירוש, יש מהם שהם כספוג בל"א שוואם. ומשפך, טריכטער. משמרת, זייהע. ונפה, שווינגע. וראה אבות דר' נתן פרק מ'.

בְּזוֹ, מְשַׁמֶּרֶת שֶׁמּוֹצִיאָה אֶת־הַיַּיִן וְקוֹלֶטֶת אֶת־הַשְּׁמָרִים. וְנָפָה שֶׁמּוֹצִיאָה אֶת־הַקֶּמַח וְקוֹלֶטֶת אֶת־הַסֹּלֶת: יט כָּל־אַהֲבָה שֶׁהִיא־תְלוּיָה בְדָבָר בָּטֵל דָּבָר בְּטֵלָה אַהֲבָה, וְשֶׁאֵינָהּ תְּלוּיָה בְדָבָר אֵינָהּ בְּטֵלָה לְעוֹלָם. אֵיזוֹ הִיא אַהֲבָה שֶׁהִיא־תְלוּיָה בְדָבָר זוֹ אַהֲבַת אַמְנוֹן וְתָמָר, וְשֶׁאֵינָהּ תְּלוּיָה בְדָבָר זוֹ אַהֲבַת דָּוִד וִיהוֹנָתָן: כ כָּל־מַחֲלֹקֶת שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם וְשֶׁאֵינָהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם אֵין סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם. אֵיזוֹ הִיא מַחֲלֹקֶת שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם זוֹ מַחֲלֹקֶת הִלֵּל וְשַׁמַּי, וְשֶׁאֵינָהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם זוֹ מַחֲלֹקֶת קֹרַח וְכָל־עֲדָתוֹ: כא כָּל־הַמְזַכֶּה אֶת־הָרַבִּים אֵין חֵטְא בָּא עַל־יָדוֹ וְכָל־הַמַּחֲטִיא אֶת־הָרַבִּים אֵין־מַסְפִּיקִים בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה. מֹשֶׁה זָכָה וְזִכָּה אֶת־הָרַבִּים זְכוּת הָרַבִּים תָּלוּי בּוֹ שֶׁנֶּאֱמַר צִדְקַת יְיָ עָשָׂה וּמִשְׁפָּטָיו עִם־יִשְׂרָאֵל יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט חָטָא וְהֶחֱטִיא אֶת־הָרַבִּים חֵטְא הָרַבִּים תָּלוּי בּוֹ שֶׁנֶּאֱמַר עַל־חַטֹּאות יָרָבְעָם אֲשֶׁר חָטָא וַאֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת־יִשְׂרָאֵל: כב כָּל־מִי שֶׁיֶּשׁ־בּוֹ שְׁלֹשָׁה דְבָרִים הַלָּלוּ הוּא מִתַּלְמִידָיו שֶׁל־אַבְרָהָם אָבִינוּ, וּשְׁלֹשָׁה דְבָרִים אֲחֵרִים הוּא מִתַּלְמִידָיו שֶׁל־בִּלְעָם הָרָשָׁע. עַיִן טוֹבָה וְרוּחַ נְמוּכָה וְנֶפֶשׁ שְׁפָלָה מִתַּלְמִידָיו שֶׁל־אַבְרָהָם אָבִינוּ, עַיִן רָעָה וְרוּחַ גְּבוֹהָה וְנֶפֶשׁ רְחָבָה מִתַּלְמִידָיו שֶׁל־בִּלְעָם הָרָשָׁע. מַה בֵּין תַּלְמִידָיו שֶׁל־אַבְרָהָם אָבִינוּ לְתַלְמִידָיו שֶׁל־בִּלְעָם הָרָשָׁע תַּלְמִידָיו שֶׁל־אַבְרָהָם אָבִינוּ אוֹכְלִים בָּעוֹלָם הַזֶּה וְנוֹחֲלִים הָעוֹלָם הַבָּא שֶׁנֶּאֱמַר לְהַנְחִיל אֹהֲבַי יֵשׁ וְאֹצְרֹתֵיהֶם אֲמַלֵּא. תַּלְמִידָיו שֶׁל־בִּלְעָם הָרָשָׁע יוֹרְשִׁים גֵּי־הִנֹּם וְיוֹרְדִים לִבְאֵר שַׁחַת שֶׁנֶּאֱמַר וְאַתָּה אֱלֹהִים תּוֹרִדֵם לִבְאֵר שַׁחַת אַנְשֵׁי דָמִים וּמִרְמָה לֹא־יֶחֱצוּ יְמֵיהֶם וַאֲנִי אֶבְטַח־בָּךְ: כג יְהוּדָה בֶּן־תֵּימָא אוֹמֵר, הֱוֵה עַז

וקולטת את הסלת, פירש רש"י נפה שמוציאה את הקמח שטוחנים בריחים של גרוסות לצורך סולת למנחות, שאותו קמח שנופל מן הנפה נקרא אבק של מנחות וגרוע הוא ופסול אבל מה שנשאר בנפה שנשרה קליפתן מפני שלתתן במים מוזרים וטוחנין אותם עם אותן גריסין של חטים שנשארו בנפה ומוציאין מהן סלת נקיה, והוא דרכו של חכם שמחזיק בעיקר ומניח את הטפל עכ"ל. וראיתי פירוש שפירש השעורים הטחונים שמהנה גסה נקראים סלת בל' ערבי. (יט) אהבת אמנון ותמר, בתנא דבי אליה פ' כ"ט גורס „איזו היא אהבה שהיא תלויה בדבר זו אהבת בלעם ובלק, ושאינה תלויה בדבר כגון אברהם יצחק ויעקב" וע"ש. סוף סוף הגרסה אמנון וְתמר לא תתכן כי תמר לא אהבה את אמנון ויש להגיה אמנון בְּתמר. (כא) אין מספיקים בידו, וכן במס' שמחות פרק א' וסוטה מ"ז, אך ביומא דף פ"ז גורס „כמעט אין מספיקין בידו וכו'. תלוי בו, מפירוש רש"י יוצא שגרס תלויה בו וכן עיקר. צדקת ה', דברים ל"ג, כ"א. על חטאות, מ"א ט"ו. ל'. (כב) הַלָּלוּ, ל' משנה הוא כמו האלה ההם בלשון הכתוב, והוא הרבוי מן הַלָּה שהוא במקום הלז כמו הלה טוען (סנהדרין מ"ב ב') הלה אומר (שבועות מ"ג ב"מ דף ק') הלה מוציא (שם דף קי"ג, ב') הלה מותר (נדרים ע"ג, ע"א) הלה כותב (ע"ז ס"א). והלה עושה (מעשר שני פ' ג' וראה שם תוספת י"ט). שְׁפָלָה הפ"א בקמץ והוא תואר נקבה מן הזכר שָׁפָל כמו ושפלה איננה (ויקרא י"ג, כ"א) ממלכה שפלה (יחזקאל י"ז, י"ד). ונפש רחבה, ראה רש"י במדבר כ"ב י"א. ובנ"א ונפש קצרה, ופירש רש"י כלומר כל מה שעושה לאחרים דומה עליו כשוי ואינו יכול לסבול את בני אדם, בל"א אונפערטרעגליך. להנחיל, משלי ח', כ"א. ונדרש בסוף מס' עוקצין שעתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות כמנין תבת יש. גֵּי־הִנֹּם ב' מלין והנו"ן בחולם בכ"ל כמו במקרא (יהושע ט"ו, ח'). ואתה אלהים, תהלים נ"ה, כ"ד. (כג) יהודה בן תימא, בפסחים דף קי"ב גורס רבי יהודה בן תימא, גם בחגיגה דף י"ד מוזכר בתואר רבי.

כַּנָּמֵר וְקַל כַּנֶּשֶׁר רָץ כַּצְּבִי וְגִבּוֹר כָּאֲרִי לַעֲשׂוֹת רְצוֹן אָבִיךָ שֶׁבַּשָּׁמָיִם: הוּא הָיָה אוֹמֵר, עַז פָּנִים לְגֵיהִנֹּם וּבוֹשׁ פָּנִים לְגַן עֵדֶן: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ: כד הוּא הָיָה אוֹמֵר, בֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים לַמִּקְרָא בֶּן־עֶשֶׂר שָׁנִים לַמִּשְׁנָה בֶּן־שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לַמִּצְוֹת בֶּן־חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה לַתַּלְמוּד בֶּן־שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה לַחֻפָּה בֶּן־עֶשְׂרִים לִרְדּוֹף בֶּן־שְׁלֹשִׁים לַכֹּחַ בֶּן־אַרְבָּעִים לַבִּינָה בֶּן־חֲמִשִּׁים לְעֵצָה בֶּן־שִׁשִּׁים לְזִקְנָה בֶּן־שִׁבְעִים לְשֵׂיבָה בֶּן־שְׁמוֹנִים לִגְבוּרָה בֶּן־תִּשְׁעִים לָשׁוּחַ בֶּן־מֵאָה כְּאִלּוּ מֵת וְעָבַר וּבָטֵל מִן הָעוֹלָם: כה בֶּן־בַּג בַּג אוֹמֵר, הֲפָךְ־בַּהּ וַהֲפָךְ־בַּהּ דְּכֹלָּא בַהּ וּבַהּ תֶּחֱזֵא וְסִיב וּבְלֵה בַהּ וּמִנַּהּ לָא תְזוּעַ שֶׁאֵין לְךָ מִדָּה טוֹבָה הֵימֶנָּה: כו בֶּן־הֵא הֵא אוֹמֵר, לְפוּם צַעֲרָא אַגְרָא:

רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן־עֲקַשְׁיָא אוֹמֵר, רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְזַכּוֹת אֶת־יִשְׂרָאֵל לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת. שֶׁנֶּאֱמַר, יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר: קדיש.

פרק ששי.

כָּל־יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא שֶׁנֶּאֱמַר, וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ נֵצֶר מַטָּעַי מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר:

שָׁנוּ חֲכָמִים בִּלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה בָּרוּךְ שֶׁבָּחַר בָּהֶם וּבְמִשְׁנָתָם: א רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, כָּל־הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה לִשְׁמָהּ זוֹכֶה לִדְבָרִים הַרְבֵּה וְלֹא עוֹד אֶלָּא

עז פנים לגיהנם, עיין מס' כלה. ובוש פנים, כן גורס רשב"ץ וכן במחזור שאלוניק ורומא וכצ"ל והוא תואר במכרו עז פנים, ובל"א איין פערשעמטער. אבל בשת פנים הוא שם המקרה בל"א פערשעמטהייט, כמו מי שאין לו בשת פנים (נדרים כ'). שיבנה בית המקדש, וכן הגרסה בסדורי רפ"ה ורפ"ז, אך במשניות גם בכ"י ובמחזורי שאלוניק ורומא הגרסה שתבנה עירך במהרה וכו'. (כד) הוא היה אומר, בכ"י נמצא פה משנת שמואל הקטן אומר בנפול וכו' העומדת למעלה בפרק ד' סמן כ"ד, ואח"כ בא בן בג בג אומר, ואח"כ בן הא הא, ואח"כ הוא היה אומר בן חמש וכו' ובסדור רפ"ז ובמחזור שאלוניק עומד ג"כ בן בג בג אומר וגו' בן הא הא אומר וגו' קודם משנת הוא היה אומר בן חמש, והנה לגרסה זו בן הא הא הוא שאמר משנת בן חמש שנים. ובסדור רפ"ה ובכ"י אחר הובא פה בן בג בג אומר, בן הא הא, ואח"כ שמואל הקטן אומר בנפול, ואח"כ הוא היה אומר בן חמש וכו' ולפי זה לשמואל הקטן משנת בן חמש, וראה במדרש שמואל. לגמרא, כן נוסח רוב סדורינו, אכן בספרי המשניות הנוספת לתלמוד וכן הוא בסדורי רפ"ה ורפ"ז, והענין אחד רק שזהו לשון הקדש וזהו ל' ארמי, והמובן כאן בשם זה הסברות והטעמים שהיו התנאים האחרונים מדקדקים בדברי הראשונים לפרשם, וראה רש"י בסוכה דף כ"ח ובבא מציעא דף ל"ג. בן שמנה עשרה לחפה, ורמז לו בגימטריא, והו"א אשה בבתוליה יקח. לרדוף, אחר מזונותיו, לאחר שלמד מקרא משנה וגמרא ונשא אשה צריך לחזור אחר פרנסת ביתו. פירוש אחר, שמרדפין אותו מן השמים ומענישין אותו על מעשיו שאין בית דין שלמעלה מענישין פחות מבן כ'. לכח, בבמדבר רבה פ' ו', מבן שלשים וגו' מכאן אמרו בן שלשים לכח. לגבורה, תהלים צ', י'. לשוח, שמהלך שחוח וכפוף (כה) בן בג בג, כן נזכר ברוב המקומות בתלמוד כגון עירובין כ"ז, ע"ב פסחים דף כ"ו בכורות דף י"ב ערכין י"ג, ע"ב ומנחות מ"ט ע"ב. ובאליה זוטא פ' י"ז גרס יוחנן בן בג בג וכן שמו בקדושין דף י', ע"ב. בה, בתורה חזור וחזור ותמצא בה כל מבוקשך, תחזא, תביט. וב"א תהוי. וסיב ובלה בה, ר"ל עד זקנה ושיבה תהגה בה: תזוע, לא תזוז ממנה. בן הא הא עיין תוספות חגיגה דף ט' ע"ב. לפום צערא אגרא, כפי רוב הצער שאתה סובל בלמוד התורה ועשיית המצוות כן יהיה שכרך מרובה.

שנו חכמים, פרק זה אינו מן המשניות של אבות, אלא ברייתא הוא ונקרא ג"כ פרק קנין התורה, וחברוהו אל מס' אבות בעבור שנוהגים לשנות מסכתא זו בין פסח לשבועות פרק אחד בכל שבת ויבוא לשבת הששית פרק זה אשר מאמריו ג"כ דברי מוסר הם ומספרים ממעלת התורה ותלמודה. ותחלת פרק זה הוא

שֶׁכָּל־הָעוֹלָם כֻּלּוֹ כְּדַי הוּא לוֹ, נִקְרָא רֵעַ אָהוּב אוֹהֵב אֶת־הַמָּקוֹם אוֹהֵב אֶת־הַבְּרִיּוֹת וּמַלְבַּשְׁתּוֹ עֲנָוָה וְיִרְאָה וּמַכְשַׁרְתּוֹ לִהְיוֹת צַדִּיק חָסִיד יָשָׁר וְנֶאֱמָן וּמְרַחַקְתּוֹ מִן־הַחֵטְא וּמְקָרַבְתּוֹ לִידֵי זְכוּת וְנֶהֱנִים מִמֶּנּוּ עֵצָה וְתוּשִׁיָּה בִּינָה וּגְבוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר לִי עֵצָה וְתוּשִׁיָּה אֲנִי בִינָה לִי גְבוּרָה, וְנוֹתֶנֶת לוֹ מַלְכוּת וּמֶמְשָׁלָה וְחִקּוּר דִּין וּמְגַלִּים לוֹ רָזֵי תוֹרָה וְנַעֲשֶׂה כְּמַעְיָן שֶׁאֵינוֹ פוֹסֵק וּכְנָהָר שֶׁמִּתְגַּבֵּר וְהוֹלֵךְ וְהֹוֶה צָנוּעַ וְאֶרֶךְ רוּחַ וּמוֹחֵל עַל־עֶלְבּוֹנוֹ וּמְגַדַּלְתּוֹ וּמְרוֹמַמְתּוֹ עַל כָּל־הַמַּעֲשִׂים: ב אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־לֵוִי, בְּכָל־יוֹם וָיוֹם בַּת־קוֹל יוֹצֵאת מֵהַר חוֹרֵב וּמַכְרֶזֶת וְאוֹמֶרֶת אוֹי לָהֶם לַבְּרִיּוֹת מֵעֶלְבּוֹנָהּ שֶׁל־תּוֹרָה, שֶׁכָּל־מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה נִקְרָא נָזוּף שֶׁנֶּאֱמַר נֶזֶם זָהָב בְּאַף חֲזִיר אִשָּׁה יָפָה וְסָרַת טָעַם: וְאוֹמֵר, וְהַלֻּחֹת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הֵמָּה וְהַמִּכְתָּב מִכְתַּב אֱלֹהִים הוּא חָרוּת עַל־הַלֻּחֹת, אַל־תִּקְרָא חָרוּת אֶלָּא חֵרוּת שֶׁאֵין לְךָ בֶּן־חוֹרִין אֶלָּא מִי שֶׁעוֹסֵק בְּתַלְמוּד תּוֹרָה וְכָל־מִי שֶׁעוֹסֵק בְּתַלְמוּד תּוֹרָה הֲרֵי זֶה מִתְעַלֶּה שֶׁנֶּאֱמַר וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל וּמִנַּחֲלִיאֵל בָּמוֹת: ג הַלּוֹמֵד מֵחֲבֵרוֹ פֶּרֶק אֶחָד אוֹ הֲלָכָה אַחַת אוֹ פָסוּק אֶחָד אוֹ דִבּוּר אֶחָד אוֹ אֲפִילוּ אוֹת אַחַת צָרִיךְ לִנְהָג בּוֹ כָּבוֹד, שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְדָוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא לָמַד מֵאֲחִיתֹפֶל אֶלָּא שְׁנֵי דְבָרִים בִּלְבָד קְרָאוֹ רַבּוֹ אַלּוּפוֹ וּמְיֻדָּעוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וְאַתָּה אֱנוֹשׁ כְּעֶרְכִּי אַלּוּפִי וּמְיֻדָּעִי:

רבי מאיר אומר וכו׳ (אמר ע״כ קרא לו בעל מנורת המאור בס׳ כ״ז. רמ״ד. רמ״ה. ורנ״ג פרק ר׳ מאיר) והלשון שני חכמים וכו׳ היא כדמות הקדמה לו לשנה של ברייתא זו ולהודיע בזה כי הברייתות כמעט שוות הן למשנה רק שהמשניות נשנו במדרשו של רבינו הקדוש והברייתות נשנו חוץ למדרשו, וע״כ נקראו ברייתא על׳ חוץ כי מחוץ תרגומו מברא. ובכ״י מתחיל בכך שנו חכמים וכו׳. והנה בתנא דבי אליה זוטא פרק י״ז כמעט נשנה כל פרק זה, וגם מתחיל ר׳ אליעזר אומר כל העוסק וכו׳. ועוד לדעת כי בסדור רב עמרם מביא אחרי זה הפרק של קנין תורה עוד פרק ממס׳ דרך ארץ המתחיל דרכי תלמידי חכמים ענו ושפל רוח וגו׳. כדי הוא לו, ראוי הוא לו. ומלבשתו, התורה מלבשת אותו. ונהנים בני אדם ממנו. לי עצה, משלי ח׳, י״ד. כמעין שאינו פוסק וכנהר שמתגבר והולך, כן הגרסה בכ״י וכן גם בתנא דבי אליה. וְהֹוֶה צנוע, ר״ל העוסק בתורה לשמה הוא יהיה צנוע בכל עת כי הצניעות לו קנין נפשו. וכן נקודו וְהֹוֶה בל׳ בינוני כמו ואתה הֹוֶה להם למלך (נחמיה ו׳, ו׳) ובמשנה ע״ז דף מ״ח, ב׳ וְהֹוֶה להם, וכן קרא יעב״ץ גם בעל ויי״ש ס׳ תל״ב גם רש״ד לוצאטו בדקדוקו דף ש״א. ומה שכתוב בסדורים וֶהֱוֵה או נִהְוֵי ל׳ צווי הוא זה וקשה כי לא יקשר למאמר הדבור. (ב) בכל יום וכו׳, מאמר זה בא ג״כ בתנחומא בפסוק והלוחות מעשה אלהים גם בשמות רבה פ׳ מ״א, ובב׳ מקומות הללו הגרסה נזוף להקב״ה. בת קול, קול שניה, וראה תוספות בסנהדרין דף י״א. ובעל כאמון ס׳ כ״ט פירש, מדתו של קול על׳ אלפים בת יכיל (מ״א ז׳, כ״ו) ר״ל לפי המדה שיכול אוזן השומע לקבל ישמעם הקול קולו, ובאמת פירוש זה מכוון עם מה שכתב רש״י בסוטה דף ל״ג וראה גם ברש״י לאיוב ד׳, ט״ז. מעלבונה, מהעלבון שעולבים את התורה, שהיא עלובה על שאין לה עוסקים. נזוף, מנודה ומגוער, ויגער בו אביו תרגומו ונזף ביה (בראשית ל״ז, י׳). נזם זהב, משלי י״א, כ״ב. ובפירוש רש״י דפוס רפ״ה כתב נזם זהב באף נוטריקון נזוף. וראה עוד במדרש שמואל. והלחות, שמות ל״ב, ט״ז. שאין לך בן חורין, בויקרא רבה פ׳ י״ח גם שמות רבה פ׳ ל״ב, ומ״א ותנחומא פ׳ כי תשא מפורש לענין מה הוא בן חורין, ר׳ יהודה אומר חירות מן המלכיות, ר׳ נחמיה אומר חירות ממלאך המות, ורבנן אומרים חירות מן היסורין. וראה בפרק ג׳ משנה ו׳. וממתנה נחליאל, במדבר כ״א, י״ט. ונדרש בערובין דף נ״ד ונדרים דף נ״ה אם האדם עוסק בתורה בכל כחו נתנה לו במתנה וכיון שנתנה לו במתנה נחלו אל וכיון שנחלו אל עולה לגדולה. (ג) לִנְהָג הה״א בפתח כמו נְהַג ולך (מ״ב ד׳ כ״ד) כן ינהג (ישעיה כ׳ ד׳). מָצִינוּ, דרך בעלי משנה להשתמש לפעמים בפעלי למד״י אל״ף כמנהג למד״י הא, כמו אם רגיל לקרות, קָרִיתִי לפניו (יומא י״ט ע״ב) לא קָרִינוּ (ראש ברכות) במקום לקרא, קָרָאתִי קָרָאנוּ, וכן מצינו במקום מצאנו. קראו רבו, ס״א עשאו רבו, ר״ל עשה לו כבוד כאילו היה רבו, אבל רבו באמת היה עירא היאירי כדאיתא בשיר רבה דף ו׳ ומ״ק דף ט״ז, ע״ב. ואתה אנוש, תהלים נ״ה, י״ד

והלא דברים קל וחמר, ומה דוד מלך ישראל שלא למד מאחיתפל אלא שני דברים בלבד קראו רבו אלופו ומידעו. הלומד מחברו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד או דבור אחד או אפילו אות אחת על־אחת כמה וכמה שצריך לנהג בו כבוד. ואין כבוד אלא תורה שנאמר כבוד חכמים ינחלו, ותמימים ינחלו טוב. ואין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל־תעזבו: (ד) כך היא דרכה של־תורה, פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל אם־אתה עשה כן אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא: (ה) אל־תבקש גדלה לעצמך ואל־תחמד כבוד יותר מלמודך עשה ואל־תתאוה לשלחנם של־מלכים ששלחנך גדול משלחנם וכתרך גדול מכתרם ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעלתך: (ו) גדולה תורה יותר מן־הכהנה ומן־המלכות. שהמלכות נקנית בשלשים מעלות והכהנה בעשרים וארבע, והתורה נקנית בארבעים ושמונה דברים. ואלו הן, בתלמוד בשמיעת האזן, בעריכת שפתים, בבינת הלב בשכול הלב,

ומתורגם ואנת אחיתפל גברא דדמי לי, רב דאליפת לי ומהודע חכמתא לי. אלא שני דברים בלבד, כאחד שמצאו אחיתפל לדוד שהיה יושב ועוסק בתורה יחידי, אמר לו למה אתה עוסק בתורה יחידי והלא כבר נאמר חרב אל הבדים ונואלו (ירמיה נ׳, ל״ו) חרב על ת״ח שיושבין בד בבד ושונין ולא עוד אלא שמטפשים (ברכות ס״ג ע״ב), אמר לו מה אעשה, אמר לו אשר יחדו נמתיק סוד, נעסוק אני ואתה. פעם אחרת מצאו שהיה הולך לבית הכנסת בנחת ([illegible]), אמר לו מה אתה עושה והלא כבר נאמר ברב עם הדרת מלך, אמר לו מה אעשה, אמר לו בבית אלהים נהלך ברגש, ברגשת בני אדם. כן לפי הפירוש המיוחס לרש״י הנדפס סביב לפרקים בסדור רפ״ה וכן הביא מהרש״א לסנהדרין דף ק״ו, ב׳. אך במשניות דפוס ויניציא שנת ש״ו הנוסחא במקום שהיה הולך לבהכ״נ בנחת „שהיה נכנס לבית המדרש בקומה זקופה" וכן הועתק במדרש שמואל. והנה המקור שנשאב ממנו הפירוש הזה הוא במסכת כלה (נדפסה בס׳ חמשה קונטרסים דף ט״ז). אבל בילקוט שמואל רמז קמ״ב מובאים ב׳ הוראות אחרות לאחיתפל האחת שאין לשאת הארון אלא בכתף, והשנית (ומובאה גם בסוכה נ״ג ומכות י״א וירושלמי סנהדרין פ׳ חלק) שמותר לכתוב שם על חרס כדי להניא התהום. אלא תורה, ר״ל אין כבוד נאה לו לאדם אלא על עסקי התורה. ובמדרש שמואל גורס אלא לחכמים. כבוד חכמים וכו׳ מורכב משני פסוקים האחד ראש פסוק משלי ג׳, ל״ה. והשני סוף פסוק משלי כ״ח, י׳. כי לקח טוב, משלי ד׳, ב׳. (ד) כך היא דרכה וכו׳ מובא בתנחומא ראש פ׳ נח ומפרש שם על תורה שבעל פה שהיא צריך לעמל ויגיעה ואינה מתקיימת במי שרודף אחרי תענוגי העולם. ומים במשורה, תפס בל׳ יחזקאל ד׳, י״א. אשריך, תהלים קכ״ח, ב׳. (ה) יותר מלמודך עשה, שיהיו מעשיך מרובים מחכמתך. (ו) בשלשים מעלות, נמנות בסנהדרין פרק ב׳, ואלו הן, מלך לא דן, ולא דנין אותו, לא מעיד, ולא מעידין אותו, לא חולץ, ולא חולצין לאשתו, לא מיבם, ולא מיבמין לאשתו, אין נושאין אלמנתו, מת לו מת אינו יוצא מפתח פלטין שלו, כשמברין אותו כל העם מסובין על הארץ, והוא מיסב על הדרגש, ומוציא למלחמת הרשות, פורץ גדר לעשות לו דרך, ואין ממחין בידו, כל העם בוזזין ונותנין לפניו, נוטל חלק בראש, ירבה לו נשים עד י״ח, ירבה כסף וזהב כדי ליתן אפסניא, ירבה סוסים כדי מרכבתו, כותבים לו ס״ת לשמו, והיא עמו בין במלחמה, בין בישיבה, בין במסיבה, אין רוכבים על סוסו, אין יושבים על כסאו, אין משתמשים בשרבטו, אין רואים אותו כשהוא ערום, ולא כשהוא מסתפר, ולא כשהוא בבית המרחץ. והכהנה בעשרים וארבע, הם כ״ד מתנות כהונה מנויים בב״ק דף ק״י, ע״ב וחולין דף קל״ג, ע״ב ובתנחומא פ׳ במדבר, ואלו הן, י׳ במקדש וד׳ בירושלם וי׳ בגבולין, י׳ במקדש חטאת בהמה, חטאת העוף, אשם ודאי, אשם תלוי, זבחי שלמי צבור, לוג שמן של מצורע, מותר העומר, שתי הלחם, לחם הפנים, שירי מ[illegible]ות; ד׳ בירושלם הבכורה, הביכורים, המורם מן התודה ואיל נזיר, ועורות קדשים; וי׳ בגבולין תרומה, תרומת מעשר, חלה, וראשית הגז, המתנות, פדיון הבן, פדיון פטר חמור, שדה אחוזה, שדה חרמים, וגזל הגר. דברים, ענינים. בתלמוד בשמיעת האזן, הוא דבר אחד, שילמוד לא בלחש, אלא ישמיע לאזניו מה שלומד. בעריכת שפתים, שיחזור למודו פעמים רבות עד שיהי׳ ערוך בפיו ובשפתיו. בשכלות הלב,

בְּאֵימָה, בְּיִרְאָה, בַּעֲנָוָה, בְּשִׂמְחָה, (בטהרה) בְּשִׁמּוּשׁ חֲכָמִים, בְּדִבּוּק חֲבֵרִים, בְּפִלְפּוּל הַתַּלְמִידִים, בְּיִשּׁוּב בְּמִקְרָא וּבְמִשְׁנָה, בְּמִעוּט סְחוֹרָה, בְּמִעוּט דֶּרֶךְ אֶרֶץ, בְּמִעוּט תַּעֲנוּג, בְּמִעוּט שֵׁנָה, בְּמִעוּט שִׂיחָה, בְּמִעוּט שְׂחוֹק, בְּאֶרֶךְ אַפַּיִם, בְּלֵב־טוֹב, בֶּאֱמוּנַת חֲכָמִים, בְּקַבָּלַת הַיִּסּוּרִים, הַמַּכִּיר אֶת־מְקוֹמוֹ, וְהַשָּׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ, וְהָעוֹשֶׂה סְיָג לִדְבָרָיו, וְאֵינוֹ מַחֲזִיק טוֹבָה לְעַצְמוֹ, אָהוּב, אוֹהֵב אֶת־הַמָּקוֹם, אוֹהֵב אֶת־הַבְּרִיּוֹת, אוֹהֵב אֶת־הַצְּדָקוֹת, אוֹהֵב אֶת־הַמֵּישָׁרִים, אוֹהֵב אֶת־הַתּוֹכָחוֹת, וּמִתְרַחֵק מִן־הַכָּבוֹד, וְלֹא־מֵגִיס לִבּוֹ בְּתַלְמוּדוֹ, וְאֵינוֹ שָׂמֵחַ בְּהוֹרָאָה, נוֹשֵׂא בְעֹל עִם־חֲבֵרוֹ, וּמַכְרִיעוֹ לְכַף זְכוּת, וּמַעֲמִידוֹ עַל־הָאֱמֶת, וּמַעֲמִידוֹ עַל־הַשָּׁלוֹם, וּמִתְיַשֵּׁב בְּתַלְמוּדוֹ, שׁוֹאֵל, וּמֵשִׁיב, שׁוֹמֵעַ וּמוֹסִיף, הַלּוֹמֵד עַל־מְנָת לְלַמֵּד, וְהַלּוֹמֵד עַל־מְנָת לַעֲשׂוֹת, הַמַּחְכִּים אֶת־רַבּוֹ, וְהַמְכַוֵּן אֶת־שְׁמוּעָתוֹ, וְהָאוֹמֵר דָּבָר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ · הָא לָמַדְתָּ כָּל־הָאוֹמֵר דָּבָר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ מֵבִיא גְאֻלָּה לָעוֹלָם שֶׁנֶּאֱמַר וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר לַמֶּלֶךְ בְּשֵׁם מָרְדֳּכָי: ז גְּדוֹלָה תוֹרָה שֶׁהִיא נוֹתֶנֶת חַיִּים לְעוֹשֶׂיהָ בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי־חַיִּים הֵם לְמֹצְאֵיהֶם וּלְכָל־בְּשָׂרוֹ מַרְפֵּא: וְאוֹמֵר רִפְאוּת תְּהִי לְשָׁרֶּךָ וְשִׁקּוּי לְעַצְמוֹתֶיךָ: וְאוֹמֵר עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר: וְאוֹמֵר כִּי לִוְיַת חֵן הֵם לְרֹאשֶׁךָ וַעֲנָקִים לְגַרְגְּרֹתֶךָ: וְאוֹמֵר תִּתֵּן לְרֹאשְׁךָ לִוְיַת־חֵן עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת תְּמַגְּנֶךָּ: וְאוֹמֵר כִּי בִי יִרְבּוּ יָמֶיךָ וְיוֹסִיפוּ לְךָ שְׁנוֹת חַיִּים: וְאוֹמֵר אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ בִּשְׂמֹאולָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד: וְאוֹמֵר

כן הגרסה בתלמוד ובמשניות דפוס ישן מויניציא וכב"י גם במדרש שמואל גם בסדור רפ"ז ובמחזור רומא ובמחזור שאלוניקי, אך בסדור רפ"ס גורס בְּשִׂכּוּל הלב וזהו הנכון ביותר, והטעם נהשכל על הדברים. ובסדורים אחרים בכוונת הלב במקום בבינת הלב. בשמחה, בס"א נוסף עוד בטהרה, אבל נגרעה גם בתנא דבי אליה אינהו. בְּדִבּוּק חברים, כן הגרסה בסדור רפ"ז וכ"י וכן הוא בתנא דבי אליה וכן פירש רש"י לומד בחבורה. בישוב במקרא ובמשנה, פירושו שקובע לו ישיבה ללמוד מקרא ומשנה. וג' תבות אלו מעלה אחת הן וכ"ל וּבְמִשְׁנָה וכן יוצא בעליל מתנא דבי אליה. דרך ארץ, כנוי לתשמיש. בארך אפים, שיהי קשה לכעוס. באמונת חכמים, שמאמין את דבריהם. ואינו מחזיק טובה לעצמו, ראה פרק ב' משנה ט'. המכיר את מקומו, מקום חכמתו, ר"ל שיכיר בעצמו עד כמה חכמתו מגעת ולא יהרס להורות בדבר שאיננו יודע. את הצדקות, לעשות צדקה. את התוכחות, כשמוכיחים אותו. ולא מגיס לבו, ראה בפרק ד' משנה ט'. ומתישב בתלמודו כן גרסת התלמוד וכן במחזור שאלוניקי ובמשניות דפוס ישן, ובתנא דבי אליה ומדרש שמואל ומתישב בלמודו, ופירושו שלומד בישוב הדעת ולא במהירות. שואל ומשיב, כן הגרסה בתלמוד ורוב ס"י, ושני דברים הם ר"ל ששואל על מה שלא יידע, ואת מי ששואלו משיבו. ובמדרש שמואל גורס שואל כענין ומשיב כהלכה, וכן במחזור שאלוניקי. שומע ומוסיף, הוא מעלה אחת, ר"ל מוסיף עוד דעת על מה ששמע מרבו שמבין דבר מתוך דבר. המחכים את רבו, שיתדל לשאול ולהקשות לרבו עד שמחמת זה הוא מחכים את רבו. הא למדת, הנה למדת, ר"ל הלא ידעת כבר כי כל האומר דבר וכו'. כל האומר דבר, במגלה דף ט"ו, אמר ר' אלעזר אמר ר' חנינא כל האומר דבר בשם אומרו וכו', ובסוף מס' כלה מובא בשם בן עזאי, ובתנחומא פ' במדבר אמר ר' תנחום הכלכר מקובל אני מר' מיאשא שקבל מן הזקנים הלכה למשה מסיני כל מי שאינו אומר דבר משל תורה בשם אומרו עליו הכתוב אומר אל תגזול דל כי דל הוא, וכל האומר דבר בשם אומרו זוכה שיגאלו ישראל על ידו, ממי אתה למד, מאסתר, ששמעה הדבר ממרדכי, על ידי כן זכתה שנגאלו ישראל על ידה, הוי אם שמעת דבר הוי אומר בשם אומרו. ותאמר אסתר, אסתר ב', כ"ב. (ז) כי חיים, משלי ד', כ"ב. רפאות, שם ג', ח'. עץ חיים, ג', י"ח. כי לוית, א', ט'. ובכ"י מוקדם הפסוק כי לוית לפסוק עץ חיים. תתן לראשך, שם ד', ט'. כי בי ירבו, ט', י"א. ארך ימים, ג',

כִּי אֹרֶךְ יָמִים וּשְׁנוֹת חַיִּים וְשָׁלוֹם יוֹסִיפוּ לָךְ: ח רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן־יְהוּדָה מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן־יוֹחַי אוֹמֵר, הַנּוֹי וְהַכֹּחַ וְהָעֹשֶׁר וְהַכָּבוֹד וְהַחָכְמָה הַזִּקְנָה וְהַשֵּׂיבָה וְהַבָּנִים נָאֶה לַצַּדִּיקִים וְנָאֶה לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת שֵׂיבָה בְּדֶרֶךְ צְדָקָה תִּמָּצֵא: וְאוֹמֵר תִּפְאֶרֶת בַּחוּרִים כֹּחָם וַהֲדַר זְקֵנִים שֵׂיבָה: וְאוֹמֵר עֲטֶרֶת חֲכָמִים עָשְׁרָם: וְאוֹמֵר עֲטֶרֶת זְקֵנִים בְּנֵי בָנִים וְתִפְאֶרֶת בָּנִים אֲבוֹתָם: וְאוֹמֵר וְחָפְרָה הַלְּבָנָה וּבוֹשָׁה הַחַמָּה כִּי־מָלַךְ יְיָ צְבָאוֹת בְּהַר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַםִ וְנֶגֶד זְקֵנָיו כָּבוֹד: רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן־מְנַסְיָא אוֹמֵר, אֵלּוּ שֶׁבַע מִדּוֹת שֶׁמָּנוּ חֲכָמִים לַצַּדִּיקִים כֻּלָּם נִתְקַיְּמוּ בְּרַבִּי וּבְבָנָיו: ט אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בֶּן קִסְמָא, פַּעַם אַחַת הָיִיתִי מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וּפָגַע בִּי אָדָם אֶחָד וְנָתַן־לִי שָׁלוֹם וְהֶחֱזַרְתִּי לוֹ שָׁלוֹם· אָמַר לִי, רַבִּי מֵאֵי־זֶה מָקוֹם אָתָּה, אָמַרְתִּי לוֹ מֵעִיר גְּדוֹלָה שֶׁל־חֲכָמִים וְשֶׁל־סוֹפְרִים אָנִי· אָמַר לִי, רַבִּי רְצוֹנְךָ שֶׁתָּדוּר עִמָּנוּ בִּמְקוֹמֵנוּ וַאֲנִי אֶתֵּן לְךָ אֶלֶף אֲלָפִים דִּינְרֵי זָהָב וַאֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת, אָמַרְתִּי לוֹ אִם אַתָּה נוֹתֵן לִי כָּל־כֶּסֶף וְזָהָב וַאֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת שֶׁבָּעוֹלָם אֵינִי דָר אֶלָּא בִּמְקוֹם תּוֹרָה, וְכֵן כָּתוּב בְּסֵפֶר תְּהִלִּים עַל־יְדֵי דָוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל טוֹב לִי תוֹרַת פִּיךָ מֵאַלְפֵי זָהָב וָכָסֶף· וְלֹא עוֹד שֶׁבִּשְׁעַת פְּטִירָתוֹ שֶׁל־אָדָם אֵין מְלַוִּים לוֹ לְאָדָם לֹא כֶסֶף וְלֹא זָהָב וְלֹא אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת אֶלָּא תוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בִּלְבָד, שֶׁנֶּאֱמַר בְּהִתְהַלֶּכְךָ תַּנְחֶה אֹתָךְ בְּשָׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ וַהֲקִיצוֹתָ הִיא תְשִׂיחֶךָ· בְּהִתְהַלֶּכְךָ תַּנְחֶה אֹתָךְ בָּעוֹלָם הַזֶּה בְּשָׁכְבְּךָ תִּשְׁמוֹר עָלֶיךָ בַּקֶּבֶר וַהֲקִיצוֹתָ הִיא תְשִׂיחֶךָ לָעוֹלָם הַבָּא· וְאוֹמֵר לִי הַכֶּסֶף

ע"ז. כי ארך ימים ושנות, שם ג', ב'. ובכ"י עומד במקום פסוק זה הפסוק דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום. (ח) ר' שמעון בן יהודה משום ר' שמעון בן יוחאי אומר, בכ"י הגרסא אמר רבי יהושע בן לוי משום רבי אלעזר בר רבי שמעון, ובכ"י אחר ר' שמעון בן מנסיא משום ר' שמעון בן יוחאי אומר, ובסדור רפ"ז הגרסא אמר ר' שמעון בן מנסיא משום רבי מאיר. הנוי, כתב רוו"ה ז"ל הנוי שהזכיר תחלה איננו אחד מן השבע מדות אבל הוא שם כלל לכל שבע מדות שמנה אחריו שהם הפרטים הנכנסים בגדר הנוי, והביא ראיה מן הכתובים על השבע מדות, ולא הזכיר פסוק על הנוי לבדו כי הוא שם כלל, וזה שמסיים ג"כ נאה לצדיקים ונאה לעולם בל' יחיד, כי הוא חוזר על הנוי שהזכיר תחלה, וכמה שעור המאמר, הנוי, והיינו הכח והעשר וכו' נאה לצדיקים וכו' עכ"ל ויפה פירש, ודוגמתו נמצא בגמר' שבת דף ע"ז, ב' תנו רבנן חמשה אימות הן אימת חלש על גבור אימת מפגיע על ארי אימת יתוש על הפיל אימת סממית על העקרב אימת סנונית על הנשר אימת כלבית על לויתן, וקשה אמאי חמשה ומונה ששה אבל הפירוש כי אימת חלש על גבור איננו מן המנין אלא הוא מוסב על כולם וכך לפנין חמשה אימות כן אשר בהן אימת חלש על הגבור, והן אימת מפגיע וכו'. עטרת, משלי ט"ז, ל"א. תפארת בחורים, שם כ', כ"ט. עטרת חכמים, שם י"ד, כ"ד. עטרת זקנים, שם י"ז, ו'. ובכ"י מוקדם הפסוק עטרת זקנים לפסוק תפארת בחורים, ואת הפסוק עטרת חכמים עשרם לא מיתא כלל, גם בתלמוד ובכל ס"י לא נזכר פסוק זה. וחפרה ישעיה כ"ד, כ"ג. ברבי, ברבינו הקדוש. (ט) אמר רבי יוסי בן קסמא, בשני כ"י גם בסדורי רפ"ה ורפ"ז ומחזור שאלוניק מוקדם משנת חמשה קנינים קנה לו וכו' למשנת אמר ר' יוסי בן קסמא. ופגע בי, בס"א ומצאני. ושל סופרים, בעלי מקרא. שתדור עמנו במקומנו, להיות לנו לרב ומורה לכבוד ולתפארת. טוב לי, תהלים קי"ט, ע"ב. בהתהלכך משלי ו', כ"ב. בקבר, מן הרמה, כן הוא במדרש תהלים מזמור א' פסוק והיה כעץ שתול. ובב"ר סוף פ' ל"ה גורס בשעת המיתה במקום בקבר, וכן גם בספרי פסוק ובכתם. לי הכסף, חגי ב', ח'.

וְלִי הַזָּהָב נְאֻם יְיָ צְבָאוֹת: י חֲמִשָּׁה קִנְיָנִים קָנָה (לוֹ) הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ וְאֵלּוּ הֵן. תּוֹרָה קִנְיָן אֶחָד שָׁמַיִם וָאָרֶץ קִנְיָן אֶחָד אַבְרָהָם קִנְיָן אֶחָד יִשְׂרָאֵל קִנְיָן אֶחָד בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קִנְיָן אֶחָד: תּוֹרָה מִנַּיִן, דִּכְתִיב יְיָ קָנָנִי רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ קֶדֶם מִפְעָלָיו מֵאָז: שָׁמַיִם וָאָרֶץ מִנַּיִן, דִּכְתִיב כֹּה אָמַר יְיָ הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי אֵי־זֶה בַיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ־לִי וְאֵי־זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי: וְאוֹמֵר מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ יְיָ כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ מָלְאָה הָאָרֶץ קִנְיָנֶךָ: אַבְרָהָם מִנַּיִן, דִּכְתִיב וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמַר בָּרוּךְ אַבְרָם לְאֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: יִשְׂרָאֵל מִנַּיִן, דִּכְתִיב עַד־יַעֲבֹר עַמְּךָ יְיָ עַד־יַעֲבֹר עַם־זוּ קָנִיתָ: וְאוֹמֵר לִקְדוֹשִׁים אֲשֶׁר־בָּאָרֶץ הֵמָּה וְאַדִּירֵי כָּל־חֶפְצִי בָם: בֵּית הַמִּקְדָּשׁ מִנַּיִן, דִּכְתִיב מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ יְיָ מִקְּדָשׁ אֲדֹנָי כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ: וְאוֹמֵר וַיְבִיאֵם אֶל־גְּבוּל קָדְשׁוֹ הַר זֶה קָנְתָה יְמִינוֹ: יא כָּל מַה־שֶּׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ לֹא בְרָאוֹ אֶלָּא לִכְבוֹדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר כֹּל הַנִּקְרָא בִשְׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו אַף עֲשִׂיתִיו: וְאוֹמֵר, יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד:

רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן־עֲקַשְׁיָא אוֹמֵר, רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְזַכּוֹת אֶת־יִשְׂרָאֵל לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת. שֶׁנֶּאֱמַר, יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר: קדיש.

(י) חמשה קנינים וכו' כן גרסת התלמוד וכל ס"י וכן הוא בתנא דבי אליה פרק י"ז. אמנם במכילתא פ' בשלח בפסוק עד יעבור לא נשנו אלא ד' קניינים תורה שמים וארץ ובה"מ וישראל, וכן הוא גם בפסחים פ"ז ע"ב. ובספרי פ' האזינו בפסוק הלה' תגמלו זאת לא נשנו אלא ג' קניינים תורה וישראל ובה"מ. קנינים, דברים חשובים ומעולים בעיני הקב"ה. ה' קנני, משלי ח', כ"ב. כה אמר, ישעיה ס"ו, א'. מה רבו, תהלים ק"ד, כ"ד. ברוך אברם, בראשית י"ד, י"ט. וראה ב"ר פ' מ"ג ובמדבר רבה דף רכ"ו, א' ותנחומא פ' בהר. עד יעבר, שמות ט"ו, ט"ז. לקדושים, תהלים ט"ז, ג'. מכון לשבתך, שמות ט"ו, י"ז. ויביאם, תהלים ע"ח, נ"ד.
(יא) כל מה שברא הקב"ה, לאחר שזכר מעלת ה' קניינים שלמעלה אשר אנה יתרה נודעת להם בא עתה לכלול כל הברואים שכולם נבראו לתכליתם ולשבח ולכבוד בוראם. ומובא ברייתא זו גם ביומא דף ל"ח וירושלמי שקלים פרק ה' הלכה י"א, וי"ב, אך שם עומד במקום הפסוק כל הנקרא בשמי הפסוק כל פעל ה' למענהו (משלי ט"ז, ד'). אמנם בתנא דבי אליה ובסוף אבות דר"נ הגרסה כבספרינו, וראה גם שמות רבה ראש פ' י"ז. כל הנקרא, ישעיה מ"ג, ז'. ה' ימלך שמות ט"ו, י"ח. ובכי"י נוסף עוד תרגום של פסוק זה ה' מלכותה וגו'.

לאחר מנחה יושבים לסעודה שלישית, ואין בה קידוש לפניה, לכתחלה צריך לקבוע על הפת לבצוע על לחם משנה, ואם אין לו לחם משנה יראה על כל פנים לבצוע על ככר לחם שלם, ובדיעבד יוצאים אף במיני תרגימא. גם הנשים חייבות בשלש סעודות.

אין קובעים מדרש בין מנחה למעריב, דהיינו להתחבר וללמוד ברבים, אבל כל אחד יכול ללמוד בביתו ברצונו.

יש נמנעים מלשתות מים בין מנחה למעריב, והוא רק מנהג בעלמא למאן דחש ליה. ספק חשכה אסור לאכול מאומה או אפילו לשתות שום משקה חוץ מן המים. ובכאן שטת הדין הפוכה ממנהג הנ"ל.

במוצאי שבת מאחרים התפלה כדי להוסיף מחול על הקדש, וממתינים עד שיראו ג' כוכבים קטנים רצופים, וביום המעונן עד שיצא הספק מלבו. וקודם שמתחילים והוא רחום נוהגים לומר ב' מזמורים אלה:

נאָכדעם אַם מוצא שבת דיא נאַכט איינגעטרעטען, ווירד דאַס אַבענדגעבעט פערריכטעט; פאָרהער ווערדען פאָלגענדע צווייא פסאַלמען אַבגעזונגען:

לְדָוִד׀ בָּרוּךְ יְהוָה צוּרִי הַמְלַמֵּד יָדַי לַקְרָב אֶצְבְּעוֹתַי לַמִּלְחָמָה׃ חַסְדִּי וּמְצוּדָתִי מִשְׂגַּבִּי וּמְפַלְטִי־לִי מָגִנִּי וּבוֹ חָסִיתִי הָרוֹדֵד עַמִּי תַחְתָּי׃ יְהוָה מָה־אָדָם וַתֵּדָעֵהוּ בֶּן־אֱנוֹשׁ וַתְּחַשְּׁבֵהוּ׃ אָדָם לַהֶבֶל דָּמָה יָמָיו כְּצֵל עוֹבֵר׃ יְהוָה הַט־שָׁמֶיךָ וְתֵרֵד גַּע בֶּהָרִים וְיֶעֱשָׁנוּ׃ בְּרוֹק בָּרָק וּתְפִיצֵם שְׁלַח חִצֶּיךָ וּתְהֻמֵּם׃ שְׁלַח יָדֶיךָ מִמָּרוֹם פְּצֵנִי וְהַצִּילֵנִי מִמַּיִם רַבִּים מִיַּד בְּנֵי נֵכָר׃ אֲשֶׁר־פִּיהֶם דִּבֶּר־שָׁוְא וִימִינָם יְמִין שָׁקֶר׃ אֱלֹהִים שִׁיר חָדָשׁ אָשִׁירָה לָּךְ בְּנֵבֶל עָשׂוֹר אֲזַמְּרָה־לָּךְ׃ הַנּוֹתֵן תְּשׁוּעָה לַמְּלָכִים הַפּוֹצֶה אֶת־דָּוִד עַבְדּוֹ מֵחֶרֶב רָעָה׃ פְּצֵנִי וְהַצִּילֵנִי מִיַּד בְּנֵי־נֵכָר אֲשֶׁר־פִּיהֶם דִּבֶּר־שָׁוְא וִימִינָם יְמִין שָׁקֶר׃ אֲשֶׁר בָּנֵינוּ כִּנְטִעִים מְגֻדָּלִים בִּנְעוּרֵיהֶם בְּנוֹתֵינוּ כְזָוִיֹּת מְחֻטָּבוֹת תַּבְנִית הֵיכָל׃ מְזָוֵינוּ מְלֵאִים מְפִיקִים מִזַּן אֶל־זַן צֹאונֵנוּ מַאֲלִיפוֹת מְרֻבָּבוֹת בְּחוּצוֹתֵינוּ׃ אַלּוּפֵינוּ מְסֻבָּלִים אֵין פֶּרֶץ וְאֵין יוֹצֵאת וְאֵין צְוָחָה בִּרְחֹבֹתֵינוּ׃ אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ אַשְׁרֵי הָעָם שֱׁיְהוָה אֱלֹהָיו׃

לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינֹת מִזְמוֹר שִׁיר׃ אֱלֹהִים יְחָנֵּנוּ וִיבָרְכֵנוּ יָאֵר פָּנָיו אִתָּנוּ סֶלָה׃ לָדַעַת בָּאָרֶץ דַּרְכֶּךָ בְּכָל־גּוֹיִם יְשׁוּעָתֶךָ׃ יוֹדוּךָ עַמִּים׀ אֱלֹהִים יוֹדוּךָ עַמִּים כֻּלָּם׃ יִשְׂמְחוּ וִירַנְּנוּ לְאֻמִּים כִּי־תִשְׁפֹּט עַמִּים מִישֹׁר וּלְאֻמִּים בָּאָרֶץ תַּנְחֵם סֶלָה׃ יוֹדוּךָ עַמִּים׀ אֱלֹהִים יוֹדוּךָ עַמִּים כֻּלָּם׃ אֶרֶץ נָתְנָה יְבוּלָהּ יְבָרְכֵנוּ אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ׃ יְבָרְכֵנוּ אֱלֹהִים וְיִירְאוּ אוֹתוֹ כָּל־אַפְסֵי־אָרֶץ׃

לדוד ברוך ה' וכו', מזמור קמ"ד, למנצח בנגינות וכו', מזמור ס"ז. ובכ"י לא נסדרו, ונאמר ס"י לא נסדר רק למנצח בנגינות, וכן הרמ"ה בא"ח ס' תקנ"ט סעיף ב' לא דבר אלא על למנצח בנגינות. ובכר מפורש למעלה דף 266 כי אלה ב' מזמורים הם סוף השירות ללוית שבת, ונהגו האשכנזים להמתין בהם עד צאת הכוכבים ולאמרם סמוך לוהוא רחום ונראה הטעם שהוא כדי לאחר ע"י כך את תפלת מוצאי שבת שיוסיפו מחול על הקדש. אך יש מקומות באשכנז שאין מנגנים אותם כלל בבהכ"נ. לקְרָב, למלחמה, והקו"ף רפויה. ומפלטי, הלמ"ד רפויה. הרודד המחליש. והוא מלא וי"ו בס"י מדויקים ונמסר עליו לית ומלא. ה' מה אדם, על דרך מה אנוש כי תזכרנו (מזמור ח', ה'). להבל, לדבר שאינו מתקיים, כמו הבל פה. כצל עובר, כצל הפורח. ברוק ברק, השלך ברקים. פצני, ל' הצלה הוא. ממים רבים, כנוי לצרות גדולות. סמן, הראשון שבמזמור פצני והצילני ממים רבים מיד בני נכר, השני שבמזמור פצני והצילני מיד בני נכר. הפוצה, המציל. כזויות, פנות. מחטבות, מל' מחוטב עציך (דברים כ"ט, י') ר"ל מפוסלות ומסודרות יפה. מזוינו, אוצרות בתינו, שפייכער. מזן אל זן, ממין למין, תרגום למינו לזנוהי, ושניהם בפתח, ככתוב במכלול ק"כ ע"א ושרשים שרש זנן. צאוננו, כתיב יתיר וי"ו. מאליפות, משגרות לאלפים ולרבבות. אלופינו, בקרינו מלשון שגר אלפיך (דברים ז', י"ג). מסבלים נטען, וואָהלבעלאַדען. שככה לו, אשר לו בהצלחה הזאת.

לדעת בארץ, שיידעו בארץ את דרכך. עמים אלהים, יש להפסיק בין שניהם, וע"כ פסק ביניהם. תנחם, תנהגם.

הש"ץ מתחיל והוא רחום וממשיך בניגון ואומר ברכו וכו' וגומרים ק"ש וברכותיה כמו בחול ואומרים ברוך יי לעולם אמן ואמן וכו', חצי קדיש, תפלה בלחש ואומרים הבדלה בחונן הדעת, ואם שכחה וסיים הברכה אין צריך לחזור, אבל אסור במלאכה עד שיבדיל, לפיכך אם טעה ולא הבדיל בתפלה ואין לו כוס בלילה ובטוח שאף למחר לא יהיה לו צריך לחזור ולהתפלל, ואם נזכר בגומר תפלה, יש אומרים שיאמרנה בש"ת, אבל בשיש לו כוס לא יאמרנה בש"ת לדברי בעל מג"א. ואחר שהשלימו התפלה בלחש אומר הש"ץ חצי קדיש (ואינו חוזר התפלה) ואומרים ויהי נועם מעומד וכופלים פסוק אחרון, ואתה קדוש וכו', קדיש תתקבל, ויתן לך. ואם חל י"ט בשבוע הבא באחד מששת ימי המעשה אין אומרים ויהי נועם וא"ק אלא אומרים מיד קדיש תתקבל, (ובמוצאי שבת הגדול יש אומרים שלעולם אין לומר ויהי נועם וא"ק), וכן בט' באב כשחל במ"ש אין אומרים ויהי נועם ולא ויתן לך.

חו"ק· וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל־חֲמָתוֹ׃ יְיָ הוֹשִׁיעָה· הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם־קָרְאֵנוּ׃

דער פֿאָרבעטער רופֿט לויט:

ח' בָּרְכוּ אֶת־יְיָ הַמְבֹרָךְ׃

קו"ח בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד׃

וועהרענד דעמען בעטעט דיא געמיינדע לייזע:

ק' יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא שְׁמוֹ שֶׁל־מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא רִאשׁוֹן וְהוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדָיו אֵין אֱלֹהִים סֹלּוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת בְּיָהּ שְׁמוֹ וְעִלְזוּ לְפָנָיו וּשְׁמוֹ מְרוֹמָם עַל־כָּל־בְּרָכָה וּתְהִלָּה׃

כשמנגן החזן השם יאמר הקהל.

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד׃

כשמנגן החזן המבורך יאמר הקהל.

יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בִּדְבָרוֹ מַעֲרִיב עֲרָבִים, בְּחָכְמָה פּוֹתֵחַ שְׁעָרִים, וּבִתְבוּנָה מְשַׁנֶּה עִתִּים, וּמַחֲלִיף אֶת־הַזְּמַנִּים, וּמְסַדֵּר אֶת־הַכּוֹכָבִים בְּמִשְׁמְרוֹתֵיהֶם בָּרָקִיעַ כִּרְצוֹנוֹ· בּוֹרֵא יוֹם וָלָיְלָה, גּוֹלֵל אוֹר מִפְּנֵי חֹשֶׁךְ וְחֹשֶׁךְ מִפְּנֵי אוֹר· וּמַעֲבִיר יוֹם וּמֵבִיא לָיְלָה וּמַבְדִּיל בֵּין יוֹם וּבֵין לָיְלָה, יְיָ צְבָאוֹת שְׁמוֹ· אֵל חַי וְקַיָּם תָּמִיד, יִמְלוֹךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמַּעֲרִיב עֲרָבִים׃

אַהֲבַת עוֹלָם בֵּית יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ אָהָבְתָּ, תּוֹרָה וּמִצְוֹת חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים אוֹתָנוּ לִמַּדְתָּ, עַל־כֵּן יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּשָׁכְבֵנוּ וּבְקוּמֵנוּ נָשִׂיחַ בְּחֻקֶּיךָ· וְנִשְׂמַח בְּדִבְרֵי תוֹרָתֶךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ לְעוֹלָם וָעֶד, כִּי הֵם חַיֵּינוּ וְאֹרֶךְ יָמֵינוּ וּבָהֶם נֶהְגֶּה יוֹמָם וָלָיְלָה· וְאַהֲבָתְךָ אַל־תָּסִיר מִמֶּנּוּ לְעוֹלָמִים׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אוֹהֵב עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל׃

והוא רחום, כשמתחיל הש"ץ והוא רחום נוהג השמש עם לומר „כי אל מלך חנון ורחום אתה", ומנהג טעות הוא, אבל כך יש לומר כשמתחיל הש"ץ והוא רחום „אל רחום ה' אלהינו לא תרפנו ולא תשחיתנו ולא תשכח את ברית אבותינו אשר נשבעת להם, כמו שכתוב כי אל רחום ה' אלהיך לא ירפך ולא ישחיתך ולא ישכח את ברית אבותיך אשר נשבע להם". כן כתב הכל בו ס' כ"ח וכן ביוסף אומץ ס' י"א.

(יחיד אומר אל מלך נאמן.)

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה ׀ אֶחָד׃
בלחש בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד׃

וְאָהַבְתָּ אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ וּבְכָל־מְאֹדֶךָ׃ וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל־לְבָבֶךָ׃ וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ׃ וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל־יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ׃ וּכְתַבְתָּם עַל־מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ׃

וְהָיָה אִם־שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם׃ וְנָתַתִּי מְטַר־אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ׃ וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ׃ הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן־יִפְתֶּה לְבַבְכֶם וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם׃ וְחָרָה אַף־יְהוָה בָּכֶם וְעָצַר אֶת־הַשָּׁמַיִם וְלֹא־יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְהוָה נֹתֵן לָכֶם׃ וְשַׂמְתֶּם אֶת־דְּבָרַי אֵלֶּה עַל־לְבַבְכֶם וְעַל־נַפְשְׁכֶם וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל־יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם׃ וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת־בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ׃ וּכְתַבְתָּם עַל־מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ׃ לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל־הָאָרֶץ׃

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל־כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וְנָתְנוּ עַל־צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת׃ וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת־כָּל־מִצְוֹת יְהוָה וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא תָתֻרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר־אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם׃ לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת־כָּל־מִצְוֹתָי וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים

לֵאלֹהִים: אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: יש לכרך אלהיכם לאמת.

אֱמֶת וֶאֱמוּנָה כָּל־זֹאת, וְקַיָּם עָלֵינוּ כִּי הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאֵין זוּלָתוֹ, וַאֲנַחְנוּ יִשְׂרָאֵל עַמּוֹ. הַפּוֹדֵנוּ מִיַּד מְלָכִים, מַלְכֵּנוּ הַגּוֹאֲלֵנוּ מִכַּף כָּל־הֶעָרִיצִים, הָאֵל הַנִּפְרָע לָנוּ מִצָּרֵינוּ וְהַמְשַׁלֵּם גְּמוּל לְכָל־אֹיְבֵי נַפְשֵׁנוּ. הָעֹשֶׂה גְדֹלוֹת עַד אֵין חֵקֶר וְנִפְלָאוֹת עַד־אֵין מִסְפָּר, הַשָּׂם נַפְשֵׁנוּ בַּחַיִּים וְלֹא־נָתַן לַמּוֹט רַגְלֵנוּ, הַמַּדְרִיכֵנוּ עַל־בָּמוֹת אֹיְבֵינוּ וַיָּרֶם קַרְנֵנוּ עַל כָּל־שׂוֹנְאֵינוּ. הָעֹשֶׂה לָּנוּ נִסִּים וּנְקָמָה בְּפַרְעֹה אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים בְּאַדְמַת בְּנֵי חָם, הַמַּכֶּה בְעֶבְרָתוֹ כָּל־בְּכוֹרֵי מִצְרָיִם, וַיּוֹצֵא אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם לְחֵרוּת עוֹלָם: הַמַּעֲבִיר בָּנָיו בֵּין גִּזְרֵי יַם־סוּף, אֶת־רוֹדְפֵיהֶם וְאֶת־שׂוֹנְאֵיהֶם בִּתְהוֹמוֹת טִבַּע: וְרָאוּ בָנָיו גְּבוּרָתוֹ שִׁבְּחוּ וְהוֹדוּ לִשְׁמוֹ וּמַלְכוּתוֹ בְּרָצוֹן קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם. מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְךָ עָנוּ שִׁירָה בְּשִׂמְחָה רַבָּה וְאָמְרוּ כֻלָּם

מִי־כָמֹכָה בָּאֵלִם יְהוָה מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא: מַלְכוּתְךָ רָאוּ בָנֶיךָ בּוֹקֵעַ יָם לִפְנֵי מֹשֶׁה זֶה אֵלִי עָנוּ וְאָמְרוּ

יְהוָה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד:

וְנֶאֱמַר כִּי־פָדָה יְיָ אֶת־יַעֲקֹב וּגְאָלוֹ מִיַּד חָזָק מִמֶּנּוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

הַשְׁכִּיבֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְשָׁלוֹם, וְהַעֲמִידֵנוּ מַלְכֵּנוּ לְחַיִּים, וּפְרוֹשׂ עָלֵינוּ סֻכַּת שְׁלוֹמֶךָ, וְתַקְּנֵנוּ בְּעֵצָה טוֹבָה מִלְּפָנֶיךָ, וְהוֹשִׁיעֵנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ. וְהָגֵן בַּעֲדֵנוּ וְהָסֵר מֵעָלֵינוּ אוֹיֵב דֶּבֶר וְחֶרֶב וְרָעָב וְיָגוֹן, וְהָסֵר שָׂטָן מִלְּפָנֵינוּ וּמֵאַחֲרֵינוּ. וּבְצֵל כְּנָפֶיךָ תַּסְתִּירֵנוּ. כִּי אֵל שׁוֹמְרֵנוּ וּמַצִּילֵנוּ אָתָּה, כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה, וּשְׁמוֹר צֵאתֵנוּ וּבוֹאֵנוּ לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵר עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לָעַד:

בָּרוּךְ יְיָ לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן: בָּרוּךְ יְיָ מִצִּיּוֹן שֹׁכֵן יְרוּשָׁלָיִם הַלְלוּיָהּ: בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עֹשֵׂה נִפְלָאוֹת לְבַדּוֹ: וּבָרוּךְ שֵׁם כְּבוֹדוֹ לְעוֹלָם וְיִמָּלֵא כְבוֹדוֹ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אָמֵן וְאָמֵן: יְהִי כְבוֹד יְיָ לְעוֹלָם יִשְׂמַח יְיָ בְּמַעֲשָׂיו: יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם: כִּי לֹא־יִטֹּשׁ יְיָ אֶת־עַמּוֹ בַּעֲבוּר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל כִּי הוֹאִיל יְיָ לַעֲשׂוֹת אֶתְכֶם לוֹ לְעָם: וַיַּרְא כָּל־הָעָם וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים: וְהָיָה יְיָ לְמֶלֶךְ עַל־כָּל־הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד: יְהִי חַסְדְּךָ יְיָ עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ לָךְ: הוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ וְקַבְּצֵנוּ וְהַצִּילֵנוּ מִן־הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם קָדְשֶׁךָ לְהִשְׁתַּבֵּחַ בִּתְהִלָּתֶךָ: כָּל־גּוֹיִם אֲשֶׁר עָשִׂיתָ יָבוֹאוּ וְיִשְׁתַּחֲווּ לְפָנֶיךָ אֲדֹנָי וִיכַבְּדוּ לִשְׁמֶךָ: כִּי גָדוֹל אַתָּה וְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת אַתָּה אֱלֹהִים לְבַדֶּךָ: וַאֲנַחְנוּ עַמְּךָ וְצֹאן מַרְעִיתֶךָ נוֹדֶה לְּךָ לְעוֹלָם לְדוֹר וָדֹר נְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ יְיָ בַּיּוֹם. בָּרוּךְ יְיָ בַּלָּיְלָה. בָּרוּךְ יְיָ בְּשָׁכְבֵנוּ. בָּרוּךְ יְיָ בְּקוּמֵנוּ: כִּי בְיָדְךָ נַפְשׁוֹת הַחַיִּים וְהַמֵּתִים. אֲשֶׁר בְּיָדוֹ נֶפֶשׁ כָּל־חָי וְרוּחַ כָּל־בְּשַׂר אִישׁ: בְּיָדְךָ אַפְקִיד רוּחִי פָּדִיתָה אוֹתִי יְיָ אֵל אֱמֶת: אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם יַחֵד שִׁמְךָ וְקַיֵּם מַלְכוּתְךָ תָּמִיד וּמְלוֹךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד:

יִרְאוּ עֵינֵינוּ וְיִשְׂמַח לִבֵּנוּ וְתָגֵל נַפְשֵׁנוּ בִּישׁוּעָתְךָ בֶּאֱמֶת. בֶּאֱמֹר לְצִיּוֹן מָלַךְ אֱלֹהָיִךְ. יְיָ מֶלֶךְ. יְיָ מָלָךְ. יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: כִּי הַמַּלְכוּת שֶׁלְּךָ הִיא וּלְעוֹלְמֵי עַד תִּמְלוֹךְ בְּכָבוֹד. כִּי אֵין לָנוּ מֶלֶךְ אֶלָּא אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ. הַמֶּלֶךְ בִּכְבוֹדוֹ תָּמִיד יִמְלוֹךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד וְעַל כָּל־מַעֲשָׂיו:

הש״ץ אומר ח״ק, ואח״כ מתפללים תפלה בלחש והש״ץ אינו חוזר.

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה·

בעי"ת זָכְרֵנוּ לְחַיִּים מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים. וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים.

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם:

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ·

מִזְּמַן שמיני עצרת עוסף עַד בין פסח וּחג"ט אומְרין:

מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגָּשֶׁם:

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר· מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה·

בעי"ת מִי כָמוֹךָ אַב הָרַחֲמִים זוֹכֵר יְצוּרָיו לְחַיִּים בְּרַחֲמִים.

וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל־יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל (בעי"ת הַמֶּלֶךְ) הַקָּדוֹשׁ:

אַתָּה חוֹנֵן לְאָדָם דַּעַת וּמְלַמֵּד לֶאֱנוֹשׁ בִּינָה· אַתָּה חוֹנַנְתָּנוּ מַדַּע תּוֹרָתֶךָ· וַתְּלַמְּדֵנוּ לַעֲשׂוֹת (בָּהֶם) חֻקֵּי רְצוֹנֶךָ וַתַּבְדֵּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל בֵּין אוֹר לְחֹשֶׁךְ בֵּין יִשְׂרָאֵל

אתה חוננתנו, ברכות דף ל"ג ופסחים דף ק"ד. ויש שנוי נוסחא בין האשכנזים והספרדים, ונוסחת רב עמרם (מביאה אבן ירחי) היא „אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה, אתה הבדלת בין קדש לחול בין אור לחשך בין ישראל לעמים בין יום השביעי לששת ימי המעשה, כשם שהבדלתנו ה' אלהינו מכל עמי הארצות ומכל משפחות האדמה כן תמיינו ותצילנו מכל דבר רע ומכל גזרות קשות וחננו מאתך" וכו' וכמעט כן הוא גם נוסח הרמב"ם. ועל אודות נוסחתנו ראה ט"ז ועט"ז ולבוש לא"ח ס' רצ"ד גם ביוסף אומץ ס' כ'. והנה הפוסקים האלה נראה שגרסו חֲנַנְתָּנוּ במשקל הקל, וכן הוא באמת בסדור רפ"ה גם בסדור יעב"ץ. אמנם בסדור רפ"ז כנוסחא חוֹנַנְתָּנוּ כבסדורינו וכן גם בסדורי הספרדים והוא עבר של משקל מרובע מן עפרה יחוננו (תהלים ק"ב, ט"ו) ומחונן ענוים (משלי י"ד, כ"א) ועל דרך עוֹלַלְתָּ (איכה א' כ"ב), ואחרי כי נמצא גם בנהמ"ז חן וחסד שחוננתנו בכל הסדורים לכן יתרון לנוסחא זו מן הראשונה, ומה שגם בה לשון נופל על הלשון אתה חונן, חוננתנו. מַדַּע תורתך, כן העקר ולא לְמַדַּע, וכן הוא בב"ח לא"ח ס' רצ"ד גם בסדור רפ"ה וכן גם גרסת הספרדים וכן נמצא במקרא ותורתך חנני (תהלים קי"ט, כ"ט) שבא הפעול בימים השנים ולא אמר וּלְתורתך, והנה מי שיאמר אתה חוננתנו לְמדע נשמע מדבריו שבשם חכן אותנו בעבור מדע תורתו דוגמת יחנך לקול זעקך (ישעיה ל', י"ט) והוא כנגד המכוון פה. ובכ"י אחד מצאתי מַדַּע בְּתורתך. לעשות חקי רצונך, כן הוא בסדור ש"ת ובסדור יעב"ץ וכן הוא בהדיא בנוסח ותודיענו (ברכות ל"ג ע"ב). ומה שבס"א לעשות בהם חקי וכו' כבר הרגיש בקשי הלשון הרב ב"ח בס' רצ"ד ודחק לישבו, והאמת כי איננו אלא טעות סופרים. ותבדל בן הנוסחא. בין קדש לחול, ככתוב ויקרא י', י'. בין אור לחשך, בראשית א', ד'. ולמד לְחשך בשב"א דוגמת לחול כי שניהם בלתי מכוררים כאנריסם קדש אור, ודוגמת בין רב למעט (במדבר כ"ו, נ"ו). בין ישראל

לָעַמִּים בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה· אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הָחֵל עָלֵינוּ הַיָּמִים הַבָּאִים לִקְרָאתֵנוּ לְשָׁלוֹם חֲשׂוּכִים מִכָּל־חֵטְא וּמְנֻקִּים מִכָּל־עָוֹן וּמְדֻבָּקִים בְּיִרְאָתֶךָ· וְחָנֵּנוּ מֵאִתְּךָ דֵּעָה בִּינָה וְהַשְׂכֵּל· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ חוֹנֵן הַדָּעַת׃

הֲשִׁיבֵנוּ אָבִינוּ לְתוֹרָתֶךָ וְקָרְבֵנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ וְהַחֲזִירֵנוּ בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָרוֹצֶה בִּתְשׁוּבָה׃

סְלַח־לָנוּ אָבִינוּ כִּי חָטָאנוּ מְחַל־לָנוּ מַלְכֵּנוּ כִּי פָשָׁעְנוּ׳ כִּי מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ אָתָּה· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ חַנּוּן הַמַּרְבֶּה לִסְלוֹחַ׃

רְאֵה בְעָנְיֵנוּ וְרִיבָה רִיבֵנוּ וּגְאָלֵנוּ מְהֵרָה לְמַעַן שְׁמֶךָ כִּי גוֹאֵל חָזָק אָתָּה· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל׃

רְפָאֵנוּ יְיָ וְנֵרָפֵא הוֹשִׁיעֵנוּ וְנִוָּשֵׁעָה כִּי תְהִלָּתֵנוּ אָתָּה· וְהַעֲלֵה רְפוּאָה שְׁלֵמָה לְכָל־מַכּוֹתֵינוּ כִּי אֵל מֶלֶךְ רוֹפֵא נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ רוֹפֵא חוֹלֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל׃

בָּרֵךְ עָלֵינוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־הַשָּׁנָה הַזֹּאת וְאֶת־כָּל־מִינֵי תְבוּאָתָהּ לְטוֹבָה וְתֵן (טַל וּמָטָר לִ)בְרָכָה עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה וְשַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וּבָרֵךְ שְׁנָתֵנוּ כַּשָּׁנִים הַטּוֹבוֹת· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְבָרֵךְ הַשָּׁנִים׃

תְּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל לְחֵרוּתֵנוּ וְשָׂא נֵס לְקַבֵּץ גָּלֻיּוֹתֵינוּ וְקַבְּצֵנוּ יַחַד מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ· בָּ״א יְיָ מְקַבֵּץ נִדְחֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל׃

הָשִׁיבָה שׁוֹפְטֵינוּ כְּבָרִאשׁוֹנָה וְיוֹעֲצֵינוּ כְּבַתְּחִלָּה וְהָסֵר מִמֶּנּוּ יָגוֹן וַאֲנָחָה וּמְלוֹךְ עָלֵינוּ אַתָּה יְיָ לְבַדְּךָ בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים וְצַדְּקֵנוּ בַּמִּשְׁפָּט· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ אוֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט׃

(בעש״ת מסיימים הברכה בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמֶּלֶךְ הַמִּשְׁפָּט׃)

וְלַמַּלְשִׁינִים אַל־תְּהִי תִקְוָה וְכָל־עוֹשֵׂי רִשְׁעָה כְּרֶגַע יֹאבֵדוּ וְכֻלָּם מְהֵרָה יִכָּרֵתוּ וְהַזֵּדִים

הנוסחא הישנה:

לַמַּלְשִׁינִים אַל־תְּהִי תִקְוָה וְכָל־הַמִּינִים כְּרֶגַע יֹאבֵדוּ וְכָל־אוֹיְבֶיךָ מְהֵרָה יִכָּרֵתוּ וְהַזָּדוֹן

לעמים, ויקרא כ׳, כ״ו. בין יום השביעי לששת ימי המעשה, לא נמצא ל׳ הבדלה ביום השבת, אלא מתוך שצריך לומר כך בהבדלה על הכוס כדי לסמוך מעין חתימה סמוך לחתימה (פסחים ק״ד) תקנו לומר ככה גם בתפלה. החל עלינו וכו׳, נמצא בנוסח רבון העולמים אב הרחמים הנזכר בירושלמי ברכות פרק ה׳ סוף הלכה ב׳. חשובים שיהיו אנחנו חשובים מכל חטא. ומנקים, נקיים.

מְהֵרָה תְעַקֵּר וּתְשַׁבֵּר וּתְמַגֵּר וְתַכְנִיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹבֵר אֹיְבִים וּמַכְנִיעַ זֵדִים׃

עַל־הַצַּדִּיקִים וְעַל־הַחֲסִידִים וְעַל־זִקְנֵי עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל וְעַל־פְּלֵיטַת סוֹפְרֵיהֶם וְעַל־גֵּרֵי הַצֶּדֶק וְעָלֵינוּ יֶהֱמוּ רַחֲמֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ, וְתֵן שָׂכָר טוֹב לְכֹל הַבּוֹטְחִים בְּשִׁמְךָ בֶּאֱמֶת, וְשִׂים חֶלְקֵנוּ עִמָּהֶם, וּלְעוֹלָם לֹא נֵבוֹשׁ כִּי־בְךָ בָּטָחְנוּ׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מִשְׁעָן וּמִבְטָח לַצַּדִּיקִים׃

וְלִירוּשָׁלַיִם עִירְךָ בְּרַחֲמִים תָּשׁוּב וְתִשְׁכּוֹן בְּתוֹכָהּ כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ, וּבְנֵה אוֹתָהּ בְּקָרוֹב בְּיָמֵינוּ בִּנְיַן עוֹלָם, וְכִסֵּא דָוִד מְהֵרָה לְתוֹכָהּ תָּכִין׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, בּוֹנֵה יְרוּשָׁלָיִם׃

אֶת־צֶמַח דָּוִד עַבְדְּךָ מְהֵרָה תַצְמִיחַ, וְקַרְנוֹ תָּרוּם בִּישׁוּעָתֶךָ, כִּי לִישׁוּעָתְךָ קִוִּינוּ כָּל־הַיּוֹם׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מַצְמִיחַ קֶרֶן יְשׁוּעָה׃

שְׁמַע קוֹלֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ, חוּס וְרַחֵם עָלֵינוּ, וְקַבֵּל בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן אֶת־תְּפִלָּתֵנוּ, כִּי אֵל שׁוֹמֵעַ תְּפִלּוֹת וְתַחֲנוּנִים אָתָּה׃ וּמִלְּפָנֶיךָ מַלְכֵּנוּ רֵיקָם אַל־תְּשִׁיבֵנוּ׃ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּרַחֲמִים׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה׃

רְצֵה יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם׃ וְהָשֵׁב אֶת הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ, וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן, וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ׃

כר"ח וחה"מ אומרים יעלה ויבא. מן ראש חדש [illegible] חה"מ [illegible] יבא.

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ׃ יַעֲלֶה וְיָבֹא וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר זִכְרוֹנֵנוּ וּפִקְדוֹנֵנוּ וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ׃ וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן־דָּוִד עַבְדֶּךָ׃ וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ׃ וְזִכְרוֹן כָּל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ׃ לִפְלֵיטָה וּלְטוֹבָה וּלְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים וּלְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם

לר"ח רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ | לפסח חַג הַמַּצּוֹת | לסכות חַג הַסֻּכּוֹת

הַזֶּה׃ זָכְרֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה, וּפָקְדֵנוּ בוֹ לִבְרָכָה, וְהוֹשִׁיעֵנוּ בוֹ לְחַיִּים׃ וּבִדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים חוּס וְחָנֵּנוּ וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ׃ כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ׃ כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה׃

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד. צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר. נוֹדֶה לְּךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ עַל־חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל־נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל־נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל־יוֹם עִמָּנוּ וְעַל־נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל־עֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם. הַטּוֹב כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא־תַמּוּ חֲסָדֶיךָ מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ:

בחנוכה מוסיפים על הנסים. אַן חנוכה ווירד היער על הנסים (זייטע 241) איינגעשאַלטעט.

וְעַל־כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד:

בעי"ת וּכְתוֹב לְחַיִּים טוֹבִים כָּל־בְּנֵי בְרִיתֶךָ:

וְכֹל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶּלָה וִיהַלְלוּ אֶת־שִׁמְךָ בֶּאֱמֶת הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת:

שָׁלוֹם רָב עַל־יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ תָּשִׂים לְעוֹלָם. כִּי אַתָּה הוּא מֶלֶךְ אָדוֹן לְכָל־הַשָּׁלוֹם. וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עֵת וּבְכָל שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם:

בעי"ת בְּסֵפֶר חַיִּים בְּרָכָה וְשָׁלוֹם וּפַרְנָסָה טוֹבָה נִזָּכֵר וְנִכָּתֵב לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, עוֹשֵׂה הַשָּׁלוֹם:

אֱלֹהַי. נְצֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וּשְׂפָתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה, וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדֹּם וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה: פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי. וְכָל הַחוֹשְׁבִים עָלַי רָעָה, מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחְשְׁבוֹתָם. עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ. לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי־פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגֹאֲלִי: עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ: וְשָׁם נַעֲבָדְךָ בְּיִרְאָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת: וְעָרְבָה לַייָ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָםִ כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת:

הש"ץ אומר חצי קדיש.

וועֶן חויף חיינען דער קָמֶמענדען וואָכֶע חיין י"ט פָחֶלְט, וויִרד קיין ויהי נעם נָחך ואתה קדוש געזַחגט. חויך מָחן ט' באב זַחגט מָחן קיין ויהי נעם.

וִיהִי נֹעַם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנֵהוּ:

יֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן בְּצֵל שַׁדַּי יִתְלוֹנָן: אֹמַר לַיהוָה מַחְסִי וּמְצוּדָתִי אֱלֹהַי אֶבְטַח־בּוֹ: כִּי הוּא יַצִּילְךָ מִפַּח יָקוּשׁ מִדֶּבֶר הַוּוֹת: בְּאֶבְרָתוֹ יָסֶךְ לָךְ וְתַחַת כְּנָפָיו תֶּחְסֶה צִנָּה וְסֹחֵרָה אֲמִתּוֹ: לֹא־תִירָא מִפַּחַד לָיְלָה מֵחֵץ יָעוּף יוֹמָם: מִדֶּבֶר בָּאֹפֶל יַהֲלֹךְ מִקֶּטֶב יָשׁוּד צָהֳרָיִם: יִפֹּל מִצִּדְּךָ אֶלֶף וּרְבָבָה מִימִינֶךָ. אֵלֶיךָ לֹא יִגָּשׁ: רַק בְּעֵינֶיךָ תַבִּיט וְשִׁלֻּמַת רְשָׁעִים תִּרְאֶה: כִּי־אַתָּה יְהוָה מַחְסִי עֶלְיוֹן שַׂמְתָּ מְעוֹנֶךָ: לֹא־תְאֻנֶּה אֵלֶיךָ רָעָה וְנֶגַע לֹא־יִקְרַב בְּאָהֳלֶךָ: כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה־לָּךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל־דְּרָכֶיךָ: עַל־כַּפַּיִם יִשָּׂאוּנְךָ פֶּן־תִּגֹּף בָּאֶבֶן רַגְלֶךָ: עַל־שַׁחַל וָפֶתֶן תִּדְרֹךְ תִּרְמֹס כְּפִיר וְתַנִּין: כִּי בִי חָשַׁק וַאֲפַלְּטֵהוּ אֲשַׂגְּבֵהוּ כִּי־יָדַע שְׁמִי: יִקְרָאֵנִי וְאֶעֱנֵהוּ עִמּוֹ אָנֹכִי בְצָרָה אֲחַלְּצֵהוּ וַאֲכַבְּדֵהוּ: אֹרֶךְ יָמִים אַשְׂבִּיעֵהוּ וְאַרְאֵהוּ בִּישׁוּעָתִי: ארך ימים וכו'.

ויהי נעם, כתב הטור בא"ח ס' רצ"ד נוהגין לומר ויהי נעם לפי שהוא מזמור של ברכה שבו ברך משה רבינו לישראל בשעה שסיימו מלאכת המשכן, ונוהגין לכפול פסוק ארך ימים אשביעהו שע"י כן נשלם השם היוצא ממנו*) (ובתניא ס' כ"א גם בלקוטי הפרדס מביא הטעם כדי להפריש בין קריאת המזמור לקדושה דסדרא). ואומרים סדר קדושה לפי שהוא זמן חזרת רשעים לגיהנם שבתו בשבת, וע"כ מאריכין בענייני תפלות, כי ממתינין להם עד שיסיימו כנסיה אחרונה של ישראל תפלתם, וע"כ נוהגין בקצת מקומות להאריך הרבה בויהי נעם ובסדר קדושה, וכן כתב רב עמרם זה שנהגו לומר ויהי נעם וקדושה דסדרה בנעימה ובאריכות נועם באפוקי שבתא כדי שישתהו ישראל בהשלמת סדריהן כדי להאריך מנוח לרשעים מלחזור לגיהנם, דבמוצאי שבת נועק הממונה על הרוחות חזרו לגיהנם שכבר השלימו ישראל את סדריהם (וראה למעלה בחבור לדקתך דף 265). ומתחילין בואתה קדוש (ולא בובא לציון גואל) לפי שאין עיקר גאולה בלילה (כמו שנאמר בגאולת מצרים ויהי בעצם היום הזה בעצומו של יום). ונוהגין באשכנז שאין אומרים ויהי נעם כגון שחל י"ט באמצע השבוע אז אין אומרים ג"כ סדר קדושה (והטעם כתב אבודרהם בשם הגאונים לפי שסדר קדושה לא תקנו לומר אלא בעבור שאין דרך לברך לתלמיד שלא יתברך רבו עמו וע"כ כשנדחה זה נדחה גם זה), וכן כתב רב שר שלום (ומביאו ג"כ אבן ירחי) אין אומרים ויהי נעם אלא במוצאי שבת לחול ולא במוצאי י"ט ולא במוצאי שבת לי"ט, שמתחלה לא קבעוה הראשונים אלא במוצאי שבת לחול, אבל במ"ש לי"ט כיון דבעי למימר ומעשה ידינו וליכא, אין אומרים אותו, ואפילו חל י"ט באמצע השבת או כוס כפור דליכא ששת ימי המעשה, אין לומר ויהי נעם במוצאי שבת, כיון דאמרינן ומעשה ידינו תרי זימני בעינן דאיכא שיתא יומי כולי דחולא, וכל היכא דלא אמרין ויהי נעם לא אמרין סדר קדושה (גם התניא כתב כן בשם נטרונאי גאון ורב עמרם גאון, וסמן לדבר ו' יהי נעם. ולדעת הרב יעב"ץ עקר הטעם שאין אומרים ויהי נעם ואתה קדוש במ"ש לי"ט הוא, משום שימי החול שבינתים מוטלים בין שתי קדושות שיש בהן נעלמן כדי להגין ולהציל מן המזיקין, ואם היו אומרים אותו אז נראה כפוגם בכבוד הקדושה הנוספת שיש בשבוע זה באמצעו). ואין נוהגין כן בספרד אלא מתחילין בפסוק ארך ימים אשביעהו וגו' ואתה קדוש וגו' עכ"ל וכתוב במנהגים כ"י (ונמצא גם במהרי"ל הלכות פורים) שמעתי בשם הר' אליעזר למה אין כתוב זי"ן בויהי נועם, לפי שז' שבתות אין אומרים ויהי נועם ולא יותר.

---

*) פירוש דבריו נמצא במט"מ ס' תל"ו גם בלקט הפניס קונטרוס אחרון ס' שע"ו וראה גם במג"א ועט"ז לא"ח ס' רצ"ה ולכל הפירושים המספר לא יכוון יפה. ונראה כוונת הטור כי בהכפלת הפסוק יש בו ב' פעמים שם הוי"ה ונשארו אז מאותיות שם הוי' אשר חשבון קע"ו כנגד מספר שם הוי' במלוי אותיותיו ר"ל, יוד הי וו הי וכו' שהוא ע"ב וכנגד המספר, שם אהי' במלואו שהוא ח"ד.

וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל:

וְקָרָא זֶה אֶל־זֶה וְאָמַר קָדוֹשׁ ׀ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ: וּמְקַבְּלִין דֵּן מִן־דֵּן וְאָמְרִין קַדִּישׁ בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא עִלָּאָה בֵּית שְׁכִינְתֵּהּ, קַדִּישׁ עַל־אַרְעָא עוֹבַד גְּבוּרְתֵּהּ, קַדִּישׁ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יְיָ צְבָאוֹת מַלְיָא כָל־אַרְעָא זִיו יְקָרֵהּ: וַתִּשָּׂאֵנִי רוּחַ וָאֶשְׁמַע אַחֲרַי קוֹל רַעַשׁ גָּדוֹל בָּרוּךְ כְּבוֹד־יְיָ מִמְּקוֹמוֹ: וּנְטָלַתְנִי רוּחָא וְשִׁמְעֵת בַּתְרַי קָל זִיעַ שַׂגִּיא דִּי מְשַׁבְּחִין וְאָמְרִין בְּרִיךְ יְקָרָא דַיְיָ מֵאֲתַר בֵּית שְׁכִינְתֵּהּ: יְיָ ׀ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: יְיָ מַלְכוּתֵהּ (קאם) לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא: יְיָ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל אֲבֹתֵינוּ שָׁמְרָה־זֹּאת לְעוֹלָם לְיֵצֶר מַחְשְׁבוֹת לְבַב עַמֶּךָ וְהָכֵן לְבָבָם אֵלֶיךָ: וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל־חֲמָתוֹ: כִּי־אַתָּה אֲדֹנָי טוֹב וְסַלָּח וְרַב־חֶסֶד לְכָל־קֹרְאֶיךָ: צִדְקָתְךָ צֶדֶק לְעוֹלָם וְתוֹרָתְךָ אֱמֶת: תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ מִימֵי קֶדֶם: בָּרוּךְ אֲדֹנָי יוֹם ׀ יוֹם יַעֲמָס־לָנוּ הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ סֶלָה: יְיָ צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב־לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: יְיָ צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: יְיָ הוֹשִׁיעָה. הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם־קָרְאֵנוּ: בָּרוּךְ הוּא אֱלֹהֵינוּ שֶׁבְּרָאָנוּ לִכְבוֹדוֹ וְהִבְדִּילָנוּ מִן־הַתּוֹעִים וְנָתַן לָנוּ תּוֹרַת אֱמֶת וְחַיֵּי עוֹלָם נָטַע בְּתוֹכֵנוּ. הוּא יִפְתַּח לִבֵּנוּ בְּתוֹרָתוֹ וְיָשֵׂם בְּלִבֵּנוּ אַהֲבָתוֹ וְיִרְאָתוֹ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ וּלְעָבְדוֹ בְּלֵבָב שָׁלֵם לְמַעַן לֹא נִיגַע לָרִיק וְלֹא נֵלֵד לַבֶּהָלָה: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁנִּשְׁמוֹר חֻקֶּיךָ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְנִזְכֶּה וְנִחְיֶה וְנִרְאֶה וְנִירַשׁ טוֹבָה וּבְרָכָה לִשְׁנֵי יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ וּלְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא: לְמַעַן יְזַמֶּרְךָ כָבוֹד וְלֹא יִדֹּם. יְיָ אֱלֹהַי לְעוֹלָם אוֹדֶךָּ: בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּייָ וְהָיָה יְיָ מִבְטַחוֹ: בִּטְחוּ בַייָ עֲדֵי־עַד כִּי בְּיָהּ יְיָ צוּר עוֹלָמִים: וְיִבְטְחוּ בְךָ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ כִּי לֹא־עָזַבְתָּ דֹרְשֶׁיךָ יְיָ: יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

קדיש שלם.

בימי הספירה סופרים כאן את העומר. ובמ״ש חנוכה מדליק הש״ץ בבהכ״נ את נרות חנוכה קודם ויתן לך.

וְיִתֶּן־לְךָ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ וְרֹב דָּגָן וְתִירֹשׁ: יַעַבְדוּךָ עַמִּים וְיִשְׁתַּחֲווּ לְךָ לְאֻמִּים הֱוֵה גְבִיר לְאַחֶיךָ

ויתן לך וכו׳, בסדורי הספרדים איננו, ובמחזור רומא נוסחתו משונה הרבה מנוסחתנו בחסרון ובתוספת פסוקים. וטעם אמירתו לפי שהם פסוקים של ברכה, כדי שיתברכו במעשה ידיהם (טור בס׳ רצ״ה), והתניא בס׳ כ״א כתב וז״ל ומנהג לומר פסוקים של ברכות ונחמות לסמן טוב לפי שהוא תחלת השבוע ופותחין בה״י מלך מהולל בתשבחות, ובשם ר׳ אביגדור מצאתי שאין ראוי לחתום בה בברוך מאחר שלא פתח בה בברוך הלכך הויא לה ברכה לבטלה. ויש אומרים פיוטים וזמירות כדי ללוות את השבת כדרך שמלוין את המלך בכניסתו לעיר וביציאתו עכ״ל. ואכן ירחי בספרו בהלכות שבת ס׳ ע״ה מזכיר בפירוש אמירת ויתן לך וז״ל מנהג כל ישראל לומר במוצאי שבת ויתן לך וכל הפסוקים של ברכות, שיתברכו ישראל

וְיִשְׁתַּחֲווּ לְךָ בְּנֵי אִמֶּךָ אֹרְרֶיךָ אָרוּר וּמְבָרְכֶיךָ בָּרוּךְ: וְאֵל שַׁדַּי יְבָרֵךְ אֹתְךָ וְיַפְרְךָ וְיַרְבֶּךָ וְהָיִיתָ לִקְהַל עַמִּים: וְיִתֶּן־לְךָ אֶת־בִּרְכַּת אַבְרָהָם לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אִתָּךְ לְרִשְׁתְּךָ אֶת־אֶרֶץ מְגֻרֶיךָ אֲשֶׁר־נָתַן אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם: מֵאֵל אָבִיךָ וְיַעְזְרֶךָּ וְאֵת שַׁדַּי וִיבָרְכֶךָּ בִּרְכֹת שָׁמַיִם מֵעָל בִּרְכֹת תְּהוֹם רֹבֶצֶת תָּחַת בִּרְכֹת שָׁדַיִם וָרָחַם: בִּרְכֹת אָבִיךָ גָּבְרוּ עַל־בִּרְכֹת הוֹרַי עַד־תַּאֲוַת גִּבְעֹת עוֹלָם תִּהְיֶיןָ לְרֹאשׁ יוֹסֵף וּלְקָדְקֹד נְזִיר אֶחָיו: וַאֲהֵבְךָ וּבֵרַכְךָ וְהִרְבֶּךָ וּבֵרַךְ פְּרִי־בִטְנְךָ וּפְרִי־אַדְמָתֶךָ דְּגָנְךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ שְׁגַר־אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרֹת צֹאנֶךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ לָתֶת לָךְ: בָּרוּךְ תִּהְיֶה מִכָּל־הָעַמִּים לֹא־יִהְיֶה בְךָ עָקָר וַעֲקָרָה וּבִבְהֶמְתֶּךָ: וְהֵסִיר יְיָ מִמְּךָ כָּל־חֹלִי וְכָל־מַדְוֵי מִצְרַיִם הָרָעִים אֲשֶׁר יָדַעְתָּ לֹא יְשִׂימָם בָּךְ וּנְתָנָם בְּכָל־שֹׂנְאֶיךָ:

אין אשכנז ווירד המלאך ניכט געזאגט. בפולין מוסיפים גם את זה.

הַמַּלְאָךְ הַגֹּאֵל אֹתִי מִכָּל־רָע יְבָרֵךְ אֶת־הַנְּעָרִים וְיִקָּרֵא בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם אֲבֹתַי אַבְרָהָם וְיִצְחָק וְיִדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ: יְיָ אֱלֹהֵיכֶם הִרְבָּה אֶתְכֶם וְהִנְּכֶם הַיּוֹם כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב: יְיָ אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵכֶם יֹסֵף עֲלֵיכֶם כָּכֶם אֶלֶף פְּעָמִים וִיבָרֵךְ אֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם:

בָּרוּךְ אַתָּה בָּעִיר וּבָרוּךְ אַתָּה בַּשָּׂדֶה: בָּרוּךְ אַתָּה בְּבֹאֶךָ וּבָרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתֶךָ: בָּרוּךְ טַנְאֲךָ וּמִשְׁאַרְתֶּךָ: בָּרוּךְ פְּרִי בִטְנְךָ וּפְרִי אַדְמָתֶךָ וּפְרִי בְהֶמְתֶּךָ שְׁגַר אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרוֹת

בשבת הבאה ומעתה ועד עולם, ובפרובנצא אומרים אחריה אין כאלהינו ופטום הקטרת, ונראה הטעם לפי מה דאמר ביומא (דף כ"ו) מעולם לא שנה אדם בה מפני שמעשרת, ובשלמה פרים שפתינו למען נתעשר ונכליא עכ"ל וכן כתב הכל בו בס' מ"א. ואופן סדר הפסוקים של ויתן לך כך הוא, לראשונה יבאו פסוקי ברכה ואח"כ פסוקים של גאולה ואח"כ של ישועה ושל דעת ה' ושל פדיום ושל הפוך צרה ושל שלום. ויתן לך, בראשית כ"ז, כ"ח. וכ"ט. ואל שדי, שם כ"ח, ג'. וד'. מאל אביך, שם מ"ט, כ"ה. וכ"ו. ואהבך, דברים ז', י"ג. י"ד. ט"ו. המלאך, בראשית מ"ח, ט"ז. ויש לדעת כי בני"י וס"י לא ניתן הבדל בין המלאך ושאר הפסוקים אלא בסדר הכל זה על זה עד את עמו בשלום וכן גם מנהג בני פולין לומר את כל הפסוקים האלה בלי פרוד, אך בני אשכנז הניחו מהם חלקים חלקים כדי לקצר ושלא להטריח על הקהל. והנה לפי סדר המקרא היה לו לעמוד פסוק המלאך קודם פסוקי ואהבך וכו' אבל נסמכו פסוקי ואהבך וכו' לפסוקי ברכת יצחק ויעקב בעבור שהם מעניינים מענין ברכת הארץ ורבוי הזרע. ה' אלהיכם, דברים א', י'. י"א. ועניינם דומה לענין פסוק המלאך וע"כ נסמכו לו, כי כאמור שם וידגו לרב אמור כאן והרבה אתכם לרב וכאמור שם יברך את הנערים אמור כאן ויברך אתכם. ברוך אתה, עונה אל סוף פסוק הקודם כאשר דבר לכם ומבאר עתה מה היא הברכה אשר דבר, ברוך אתה וכו', דברים כ"ח, ג'. ו'. ה'. ד'. ונהפכו הפסוקים מסדרם בתורה, כדי להסמיך ענין לענין שאחר שאמר ברוך אתה בעיר אמר ברוך אתה בבואך, כלומר בבואך לעיר ובצאתך לשדה, ואח"כ אמר ברוך טנאך שהכוונה בו על הפרנסה, ואח"כ ברוך פרי בטנך, ועל דרך מה שאמרו יבנה אדם בית ויטע כרם ואח"כ ישא אשה (סוטה מ"ד) כי רק כאשר

צֹאנֶךָ: יְצַו יְיָ אִתְּךָ אֶת־הַבְּרָכָה בַּאֲסָמֶיךָ וּבְכֹל מִשְׁלַח יָדֶךָ
וּבֵרַכְךָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר־יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ: יִפְתַּח יְיָ לְךָ אֶת־
אוֹצָרוֹ הַטּוֹב אֶת־הַשָּׁמַיִם לָתֵת מְטַר־אַרְצְךָ בְּעִתּוֹ וּלְבָרֵךְ אֵת
כָּל־מַעֲשֵׂה יָדֶךָ וְהִלְוִיתָ גּוֹיִם רַבִּים וְאַתָּה לֹא תִלְוֶה: כִּי־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ בֵּרַכְךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לָךְ וְהַעֲבַטְתָּ גּוֹיִם רַבִּים וְאַתָּה לֹא
תַעֲבֹט וּמָשַׁלְתָּ בְּגוֹיִם רַבִּים וּבְךָ לֹא יִמְשֹׁלוּ: אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל
מִי כָמוֹךָ עַם נוֹשַׁע בַּייָ מָגֵן עֶזְרֶךָ וַאֲשֶׁר־חֶרֶב גַּאֲוָתֶךָ וְיִכָּחֲשׁוּ
אֹיְבֶיךָ לָךְ וְאַתָּה עַל־בָּמוֹתֵימוֹ תִדְרֹךְ:

אין אשכנז ווירד מחיתי ניכט געזאגט. בפולין מוסיפים גם את זה.

מָחִיתִי כָעָב פְּשָׁעֶיךָ וְכֶעָנָן חַטֹּאותֶיךָ שׁוּבָה אֵלַי כִּי גְאַלְתִּיךָ: רָנּוּ שָׁמַיִם
כִּי־עָשָׂה יְיָ הָרִיעוּ תַּחְתִּיּוֹת אָרֶץ פִּצְחוּ הָרִים רִנָּה יַעַר וְכָל־עֵץ בּוֹ כִּי־גָאַל
יְיָ יַעֲקֹב וּבְיִשְׂרָאֵל יִתְפָּאָר: גֹּאֲלֵנוּ יְיָ צְבָאוֹת שְׁמוֹ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל:

יִשְׂרָאֵל נוֹשַׁע בַּייָ תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים לֹא־תֵבֹשׁוּ וְלֹא־תִכָּלְמוּ
עַד־עוֹלְמֵי עַד: וַאֲכַלְתֶּם אָכוֹל וְשָׂבוֹעַ וְהִלַּלְתֶּם אֶת־שֵׁם יְיָ
אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־עָשָׂה עִמָּכֶם לְהַפְלִיא וְלֹא־יֵבֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם:
וִידַעְתֶּם כִּי בְקֶרֶב יִשְׂרָאֵל אָנִי וַאֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וְאֵין עוֹד וְלֹא־
יֵבֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם: כִּי־בְשִׂמְחָה תֵצֵאוּ וּבְשָׁלוֹם תּוּבָלוּן הֶהָרִים
וְהַגְּבָעוֹת יִפְצְחוּ לִפְנֵיכֶם רִנָּה וְכָל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה יִמְחֲאוּ־כָף: הִנֵּה
אֵל יְשׁוּעָתִי אֶבְטַח וְלֹא אֶפְחָד, כִּי עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ יְיָ וַיְהִי־לִי
לִישׁוּעָה: וּשְׁאַבְתֶּם־מַיִם בְּשָׂשׂוֹן מִמַּעַיְנֵי הַיְשׁוּעָה: וַאֲמַרְתֶּם
בַּיּוֹם הַהוּא הוֹדוּ לַייָ קִרְאוּ בִשְׁמוֹ הוֹדִיעוּ בָעַמִּים עֲלִילֹתָיו

הפרנסה מלויה ברכת פרי הבטן שלמה היא. כן נראה הטעם הנכון בהפוך פסוקים הללו וראה גם בספר החיים לר"ח בן בצלאל דף י"א, אבל הטעם שהביא רוו"ה בסדורו שההפוך יהיה לסמן שהפסוקים אינם לסגולה · רק מנהג וכדי שלא לבוא לידי ספק ברכה, עומדים לנגדו הפסוקים ואהבך וברכך שלמעלה שהם ג' פסוקים כסדרם בתורה ונסתר טעמו. יצו ה', יפתח, דברים כ"ח, ח'. י"ב. כי ה' שם ט"ו, ו'. ונסמך לפסוק יפתח מפני לשון דומה ללשון כי פסוק יפתח מסיים והלוית גוים רבים ואתה לא תלוה ונופל עליו הלשון והעבטת גוים רבים ואתה לא תעבוט. אשריך, שם ל"ג, כ"ט. ומסיימים בו פסוקי הברכה כמו שסיים בו משה רבינו את ברכתו על ישראל. ומתחילים פסוקי גאולה עם פסוק מחיתי, ישעיה מ"ד, כ"ב. חטאותיך, מלא וי"ו על אל"ף עפ"ה. רנו, שם מ"ד, כ"ג. גואלנו, שם מ"ז, ד'. ישראל נושע, שם מ"ה, י"ז. והוא תחלת פסוקי ישועה. ואכלתם, יואל ב', כ"ו. כ"ז. ונסמכו לפסוק ישראל נושע בעבור שגם בהם ל' לא יבושו כמו שנאמר שם לא תבושו. כי בשמחה ישעיה נ"ה, י"ב. ויקצר עם סוף הפסוק שלפניו, ר"ל לא יבושו עמי לעולם, אלא בשמחה יצאו. והנה בקצת סדורים מוקדם לפסוק זה הפסוק ופדויי ה' ישובון, אכן בכי"י וסדור רפ"ז גם בסדורים של רז"ה ויעב"ץ ור"ז לונדן ורי"ם ורוו"ה אין כאן מקומו אלא למטה קודם הפסוק הפכת מספדי וכן כתב ר' עזריאל בסדורו שגבי ג' פדויות אומרים ופדויי, וכן עקר. הנה אל וכו' ישעיה י"ב, ב'. ג'. ד'. ה'. ו'. והם דברי תודה על הישועה.

הַזְכִּירוּ כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ: זַמְּרוּ יְיָ כִּי גֵאוּת עָשָׂה מוּדַעַת זֹאת בְּכָל־הָאָרֶץ: צַהֲלִי וָרֹנִּי יוֹשֶׁבֶת צִיּוֹן כִּי־גָדוֹל בְּקִרְבֵּךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל: וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הִנֵּה אֱלֹהֵינוּ זֶה קִוִּינוּ לוֹ וְיוֹשִׁיעֵנוּ זֶה יְיָ קִוִּינוּ לוֹ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בִּישׁוּעָתוֹ:

כפולין מוסיפים גם את זה. אין אשכנז ווירד בית יעקב ניכט געזאגט.

בֵּית יַעֲקֹב לְכוּ וְנֵלְכָה בְּאוֹר יְיָ: וְהָיָה אֱמוּנַת עִתֶּיךָ חֹסֶן יְשׁוּעֹת חָכְמַת וָדָעַת יִרְאַת יְיָ הִיא אוֹצָרוֹ: וַיְהִי דָוִד לְכָל־דְּרָכָו מַשְׂכִּיל וַייָ עִמּוֹ: פָּדָה בְשָׁלוֹם נַפְשִׁי מִקְּרָב־לִי כִּי־בְרַבִּים הָיוּ עִמָּדִי: וַיֹּאמֶר הָעָם אֶל־שָׁאוּל הֲיוֹנָתָן יָמוּת אֲשֶׁר עָשָׂה הַיְשׁוּעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל חָלִילָה חַי־יְיָ אִם־יִפֹּל מִשַּׂעֲרַת רֹאשׁוֹ אַרְצָה כִּי־עִם־אֱלֹהִים עָשָׂה הַיּוֹם הַזֶּה וַיִּפְדּוּ הָעָם אֶת־יוֹנָתָן וְלֹא־מֵת: וּפְדוּיֵי יְיָ יְשֻׁבוּן וּבָאוּ צִיּוֹן בְּרִנָּה וְשִׂמְחַת עוֹלָם עַל־רֹאשָׁם שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יַשִּׂיגוּ וְנָסוּ יָגוֹן וַאֲנָחָה: הָפַכְתָּ מִסְפְּדִי לְמָחוֹל לִי פִּתַּחְתָּ שַׂקִּי וַתְּאַזְּרֵנִי שִׂמְחָה: וְלֹא־אָבָה יְיָ אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹעַ אֶל־בִּלְעָם וַיַּהֲפֹךְ יְיָ אֱלֹהֶיךָ לְּךָ אֶת־הַקְּלָלָה לִבְרָכָה כִּי אֲהֵבְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ: אָז תִּשְׂמַח בְּתוּלָה בְּמָחוֹל וּבַחֻרִים וּזְקֵנִים יַחְדָּו וְהָפַכְתִּי אֶבְלָם לְשָׂשׂוֹן וְנִחַמְתִּים וְשִׂמַּחְתִּים מִיגוֹנָם:

בּוֹרֵא נִיב שְׂפָתָיִם. שָׁלוֹם שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב אָמַר יְיָ וּרְפָאתִיו: וְרוּחַ לָבְשָׁה אֶת־עֲמָשַׂי רֹאשׁ הַשָּׁלִישִׁים לְךָ דָוִיד וְעִמְּךָ בֶן־יִשַׁי שָׁלוֹם שָׁלוֹם לְךָ וְשָׁלוֹם לְעֹזְרֶךָ כִּי עֲזָרְךָ אֱלֹהֶיךָ. וַיְקַבְּלֵם דָּוִיד וַיִּתְּנֵם בְּרָאשֵׁי הַגְּדוּד: וַאֲמַרְתֶּם כֹּה לֶחָי. וְאַתָּה שָׁלוֹם וּבֵיתְךָ שָׁלוֹם וְכֹל אֲשֶׁר־לְךָ שָׁלוֹם: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן. יְיָ יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

מודעת, כתיב מידעת ביו"ד, וקרי בוי"ו שרוקה. יושבת, מלא וי"ו, ואינו מן ע' החסרין. ואמר ביום, שם כ"ה, ט'. והו סוף פסוקי ישועה, ובאו עליו ג' פסוקים של דעת ה'. בית יעקב. שם ב', ו'. באור ה', ר"ל בתורתו ובמצותיו, וכת"י באולפן אוריתא דה'. והיה אמונה, שם ל"ג, ו'. ותבת חכמת המי"ם בפתח (מכלול ט"ו, ע"ב). ויהי דוד, ש"א י"ח, י"ד. לכל דרכיו, כמו בכל, דוגמת ישבת לכסא (תהלים ט', ה') כמו בכסא. ותבת דרכו ח"י בכתיב, וקרי דרכיו. משכיל, מצליח, כמו ומלך מלך והשכיל (ירמיה כ"ג, ה'). והנה כסמכו ג' פסוקים אלה לרמוז בראשון על למוד תורה שבכתב, ובשני על תורה שבעל פה, וכמו שכדרש בשבת דף ל"א על ששה סדרי משנה. ובפסוק הג' יורמז השכר שיגיע לעוסק בתורה שיהי משכיל בכל דרכיו וה' עמו. פדה, תהלים כ"ה, י"ט. ויאמר העם ש"א י"ד, מ"ה. ופדויי, ישעיה ל"ה, י'. והן ג' הפדויות שאומרים בהטבת חלום (ברכות כ"ה, ע"ב). הפכת, תהלים ל', י"ב. ולא אבה, דברים כ"ג, ו'. או תשמח, ירמיה ל"א, י"ג. והן ג' הפוכות שאומרים ג"כ בהטבת חלום. בורא ניב, ישעיה כ"ז, י"ט. ותבת ניב היא בכתיב בוי"ו נוב. ורוח, דה"א י"ב, י"ח. עמשי, בסי"ן שמאל. השלישים, הוא בכתיב השלושים בו"יו. ואמרתם ש"א, כ"ה, ו'. וכטעם בטפחא בכ"י ואמרתם ותבת כה במוכח, וכל"ל. והם ג' פסוקי שלום שבאו ג"כ בהטבת חלום. ה' עז, תהלים כ"ט, י'. והנה כמו שאומרים פסוקים הללו בהטבת חלום לסמן טוב שיהפוך השם את החלום לטובה כן אומרים אותם גם לסמן טוב בתחלת ימי השבוע שהם ימי מלאכה ויגיעה ודאגה ולער שיפדה אותנו השם ב"ה מכל לרותינו ויהפוך יגוננו לשמחה ויתן שלומו בינינו.

בפולין מוסיפים גם את זה. אין אשכנז ווירד אמר רבי ניכט געזאגט.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בְּכָל־מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא גְּדֻלָּתוֹ שֶׁל־הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׁם אַתָּה מוֹצֵא עַנְוְתָנוּתוֹ· דָּבָר זֶה כָּתוּב בַּתּוֹרָה וְשָׁנוּי בַּנְּבִיאִים וּמְשֻׁלָּשׁ בַּכְּתוּבִים: כָּתוּב בַּתּוֹרָה, כִּי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבֹּר וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא־יִשָּׂא פָנִים וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד· וּכְתִיב בָּתְרֵהּ, עֹשֶׂה מִשְׁפַּט יָתוֹם וְאַלְמָנָה וְאֹהֵב גֵּר לָתֶת לוֹ לֶחֶם וְשִׂמְלָה: שָׁנוּי בַּנְּבִיאִים דִּי־כְתִיב, כִּי כֹה אָמַר רָם וְנִשָּׂא שֹׁכֵן עַד וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ מָרוֹם וְקָדוֹשׁ אֶשְׁכּוֹן· וּכְתִיב בָּתְרֵהּ, וְאֶת־דַּכָּא וּשְׁפַל־רוּחַ לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפָלִים וּלְהַחֲיוֹת לֵב נִדְכָּאִים: מְשֻׁלָּשׁ בַּכְּתוּבִים דִּי־כְתִיב, שִׁירוּ לֵאלֹהִים זַמְּרוּ שְׁמוֹ סֹלּוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת בְּיָהּ שְׁמוֹ וְעִלְזוּ לְפָנָיו· וּכְתִיב בָּתְרֵהּ, אֲבִי יְתוֹמִים וְדַיַּן אַלְמָנוֹת אֱלֹהִים בִּמְעוֹן קָדְשׁוֹ: יְהִי יְיָ אֱלֹהֵינוּ עִמָּנוּ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם־אֲבֹתֵינוּ אַל־יַעַזְבֵנוּ וְאַל־יִטְּשֵׁנוּ: וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּייָ אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם: כִּי־נִחַם יְיָ צִיּוֹן נִחַם כָּל־חָרְבֹתֶיהָ וַיָּשֶׂם מִדְבָּרָהּ כְּעֵדֶן וְעַרְבָתָהּ כְּגַן־יְיָ שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יִמָּצֵא בָהּ תּוֹדָה וְקוֹל זִמְרָה: יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

הש"ץ מבדיל בבית הכנסת. ואח"כ אומרים שיר המעלות.

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת· אַשְׁרֵי כָּל־יְרֵא יְהֹוָה הַהֹלֵךְ בִּדְרָכָיו: יְגִיעַ כַּפֶּיךָ כִּי תֹאכֵל אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ: אֶשְׁתְּךָ כְּגֶפֶן פֹּרִיָּה בְּיַרְכְּתֵי בֵיתֶךָ, בָּנֶיךָ כִּשְׁתִלֵי זֵיתִים סָבִיב לְשֻׁלְחָנֶךָ: הִנֵּה כִי־כֵן יְבֹרַךְ גָּבֶר יְרֵא יְהֹוָה: יְבָרֶכְךָ יְהֹוָה מִצִּיּוֹן, וּרְאֵה בְּטוּב יְרוּשָׁלָיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ: וּרְאֵה־בָנִים לְבָנֶיךָ· שָׁלוֹם עַל־יִשְׂרָאֵל:

קדיש יתום, עלינו.

במוצאי שבת נוהגים ומתברכים הבנים והתלמידים מאבותיהם ורבותיהם. כשיכנס האדם לביתו במוצאי שבת יתחיל בשירות וזמירות כדי ללוות בכך את השבת, ומזכירים ג"כ אליהו הנביא וביאת המשיח בתחלת השבוע כי כן עת מ"ש מוכנת לביאתו ולכן מבקשים ומתפללים על ביאתו במהרה בימינו.

אמר רבי יוחנן, וכו', אגדה היא במגלה דף ל"א. ואומרים אותה בתחלת ימי השבוע כדי לחזק בה את תוחלתנו בה', שלא נאמר איך נרים פנינו לבקש בקשותינו ממנו הרם והנשא, כי חפץ הוא בתפלת שפל רוח ולב נדכא וימלא משאלותם, ועוד כדי להתעורר שנתנהג על נכון במשא ובמתן בימי המעשה ולא נטה מדרך היושר כי הקב"ה אבי יתומים ודין אלמנות עושה משפט העשוקים. יוחנן, החי"ת והנו"ן שביהן בקמץ (עזרא ח' י"ב ונחמיה י"ב, כ"ב. וכ"ג). גדלתו כן בסדורינו, אמנם בגמרא גורס גבורתו. ענותנותו עי"ן בפתח כן העתק כי נבנה מן ענו׳. כי ה' אלהיכם, דברים י', י"ז, י"ח. כי כה אמר, ישעיה נ"ז, ט"ו. שירו לאלהים, תהלים ס"ח, ה'. ו'.

יהי ה' וכו', אומרים עוד פסוקי בקשה ונחמה כדי לסיים בנחמה. יהי, מ"א ח', נ"ז. ואתם דברים ד', ד'. כי נחם, ישעיה נ"א, ג'. ה' חפץ שם מ"ב, כ"א.

שיר המעלות, מזמור קכ"ח. וטעם אמירתו בתחלת ימי המעשה כמבואר בפירוש יעב"ץ גם בפירוש הרד"ק, שהוא להזהיר את בני האדם בתחלת ימי השבוע שיעסקו באמונה במשא ובמתן ולא יאכל איש את חברו, וזהו שאמר יגיע כפיך, ולא מן הגזל ולא מן הגנבה, ואם אתה עושה כן אשריך בעה"ז וטוב לך לעה"ב.

אע״פ שהבדיל בתפלה וטעה בהבדלה בביה״כ ט״מ חוזר ומבדיל בבית על הכוס.

אסור לעשות מלאכה קודם הבדלה אפילו בוודאי לילה, ואם הבדיל בתפלה מותר אע״פ שעדיין לא הבדיל על הכוס. ואם צריך לעשות מלאכה קודם שיתפלל אומר המבדיל בין קודש לחול בלא ברכה ועושה מלאכה כשהכה, וכבה תעשינה הנשים שאינן מתפללות, אבל בעל נפש לא יעשה שום מלאכה אפילו הדלקת הנר עד אחר סדר קדושה ואח״כ מותר בהדלקת הנר וכל מלאכה קלה שאין בה שיהוי.

אסור לאכול או לשתות שום דבר חוץ מן המים משתחשך עד שיבדיל. ואם טעה ואכל קודם שהבדיל יכול להבדיל אחר כך.

אין מבדילין על הפת, אבל על שכר ושאר משקים חוץ מן המים מבדילין אם הם חמר מדינה. ואם אין לו יין ושום משקה די לו בהבדלה שבתפלה ויאמר המבדיל בלא כוס. יין להבדלה קודם ליין קידוש כי קידוש אפשר בפת. שמן לנר חנוכה קודם ליין של הבדלה.

ימלא הכוס על כל גדותיו עד שישפוך היין על השלחן והוא סמן ברכה, אבל מהכוס עצמו לא ישפוך קודם הברכה או לאחריה קודם השתיה, אלא לאחר ששתה ממנו ישפוך קלת מן הכוס על השלחן ויכבה בו נר ההבדלה.

קודם הבדלה מנגנים פיוט זה. אחר הבדלה זינגט מאן דיעזעז.

אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא אֵלִיָּהוּ הַתִּשְׁבִּי אֵלִיָּהוּ הַגִּלְעָדִי בִּמְהֵרָה יָבֹא אֵלֵינוּ עִם מָשִׁיחַ בֶּן־דָּוִד: אִישׁ אֲשֶׁר קִנֵּא לְשֵׁם הָאֵל· אִישׁ בֻּשַּׂר שָׁלוֹם עַל־יַד יְקוּתִיאֵל· אִישׁ גַּשׁ וַיְכַפֵּר עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: אליהו. אִישׁ דּוֹרוֹת שְׁנֵים־עָשָׂר רָאוּ עֵינָיו· אִישׁ הַנִּקְרָא בַּעַל שֵׂעָר בְּסִמָּנָיו· אִישׁ וְאֵזוֹר עוֹר אָזוּר בְּמָתְנָיו: אליהו. אִישׁ זָעַף עַל עוֹבְדֵי חַמָּנִים· אִישׁ חָשׁ וְנִשְׁבַּע מִהְיוֹת גִּשְׁמֵי מְעוֹנִים· אִישׁ טַל וּמָטָר עָצַר שָׁלֹשׁ שָׁנִים: אליהו. אִישׁ יָצָא לִמְצוֹא לְנַפְשׁוֹ נַחַת· אִישׁ כִּלְכְּלוּהוּ הָעֹרְבִים וְלֹא מֵת לַשָּׁחַת· אִישׁ לְמַעֲנוֹ נִתְבָּרְכוּ כַּד וְצַפַּחַת: אליהו. אִישׁ מוּסָרָיו הִקְשִׁיבוּ כְמֵהִים· אִישׁ נַעֲנָה בָּאֵשׁ מִשְּׁמֵי גְבוֹהִים· אִישׁ סָחוּ אַחֲרָיו יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים: אליהו. אִישׁ עָתִיד לְהִשְׁתַּלֵּחַ מִשְּׁמֵי עֲרָבוֹת· אִישׁ פָּקִיד עַל כָּל־בְּשׂוֹרוֹת טוֹבוֹת· אִישׁ צִיר נֶאֱמָן לְהָשִׁיב לֵב בָּנִים עַל־אָבוֹת: אליהו. אִישׁ קָרָא קַנֹּא קִנֵּאתִי לַייָ בְּתִפְאָרָה· אִישׁ רָכַב עַל־סוּסֵי אֵשׁ בִּסְעָרָה· אִישׁ שֶׁלֹּא טָעַם טַעַם מִיתָה וּקְבוּרָה: אליהו. אִישׁ תִּשְׁבִּי עַל־שְׁמוֹ נִקְרָא·

אליה הנביא, כתב אבן ירחי בהלכות שבת ס׳ ע״א, זה שמשוררין בכל גבול ישראל מאליהו הנביא, לפי שהוא המבשר שיבוא במהרה לפני המשיח כדכתיב הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא (סוף מלאכי), וכבר מובטח להם שאין אליהו בא בערבי שבתות ובערבי ימים טובים מפני הטורח כדאית׳ בעירובין (מ״ג ע״ב), ויבא לכו המבשר במוצאי שבתות, שבזכות השבת הכול יואל ובא לציון גואל עכ״ל וכן אמרו בויקרא רבה פ׳ ג׳ ושמות רבה פ׳ כ״ה גם בשבת קי״ח ע״ב שבזכות שבת ישראל נגאלים. ובמהרי״ל סוף הלכות שבת כתב בשם מהר״ש מה שנוהגין לומר פסוקי דאליהו וזמירות המיוסדים על שמו במ״ש הייכו משום דאיתא בתוספתא במוצאי שבת יושב אליה ז״ל תחת עץ החיים וכותב זכויות של שומרי שבת. והנה זמר הזה ההולך ע״ס א״ב מביאו גם אבודרהם בספרו ופרשו וכתב עליו שהיו משוררים אותו בבהכ״נ ע״י חזן וקהל והתחיל החזן אליהו הנביא וגו׳ והקהל עונה, וחוזר החזן ושר איש אשר קנא לשם וגו׳ והקהל עונה בחרוז הראשון אליהו הנביא, וכן עד תומו. ולהבנת פיוט הזה יש לערוך למולו כל המקראות שנזכר בהם אליה הנביא, והן מ״א מסמן י״ז עד מ״ב סמן ג׳. מלאכי ג׳, כ״ג. וכ״ד. וגם במדבר כ״ה, פסוק י׳ עד י״ד. כי לפי המדרש ילקוט רמז תשע״א פינחס הוא אליהו. אשר קנא לשם האל, עש״ה מ״א י״ט, י׳. יקותיאל, הוא אחד משבעה שמות של משה רבנו מובאים במגלה דף י״ג. ויכפר, במדבר כ״ה, י״ג. דורות שנים עשר, ואלו הן, נחשון שלמון בועז עובד ישי דוד שלמה רחבעם אביה אסא יהושפט יהורם. בעל שער, מ״ב א׳, ח׳. חמנים, אלילים. כמהים, ישראל שהיו כמהים לגשם. סחו, אמרו. ציר, שליח. קנא קנאתי, מ״א י״ט, י׳. על סוסי אש בְּסָעָרה, כך נוקד בדפוס ישן וכל״ל ע״פ מ״ב ב׳, י״א. שלא טעם טעם מיתה וקבורה, פירש אבודרהם שלא מת כמות כל האדם אלא שהעלתהו רוח סערה מן הארץ עד גלגל האש ושם כלה

תַּצְלִיחֵנוּ עַל־יָדוֹ בַּתּוֹרָה· תַּשְׁמִיעֵנוּ מִפִּיו בְּשׂוֹרָה טוֹבָה בִּמְהֵרָה· תּוֹצִיאֵנוּ מֵאֲפֵלָה לְאוֹרָה: אליהו. אִישׁ תִּשְׁבִּי תַּצִּילֵנוּ מִפִּי אֲרָיוֹת· תְּבַשְּׂרֵנוּ בְּשׂוֹרוֹת טוֹבוֹת· תְּשַׂמְּחֵנוּ בָּנִים עַל־אָבוֹת· בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּתוֹת: אליהו. כַּכָּתוּב· הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא לִפְנֵי בּוֹא יוֹם יְיָ הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא· וְהֵשִׁיב לֵב־אָבוֹת עַל־בָּנִים וְלֵב בָּנִים עַל־אֲבוֹתָם: אליהו. אַשְׁרֵי מִי שֶׁרָאָה פָנָיו בַּחֲלוֹם· אַשְׁרֵי מִי שֶׁנָּתַן לוֹ שָׁלוֹם וְהֶחֱזִיר לוֹ שָׁלוֹם· יְיָ יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

סדר הבדלה·

נוטל הכוס מלא יין בימינו ואת הבשמים בשמאלו ועומד ואומר בקול נעים:

מאן נימט דען וויינבעכער אין דיא האַנד אונד שפּריכט:

הִנֵּה אֵל יְשׁוּעָתִי אֶבְטַח וְלֹא אֶפְחָד, כִּי עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ יְיָ וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה: וּשְׁאַבְתֶּם־מַיִם בְּשָׂשׂוֹן מִמַּעַיְנֵי הַיְשׁוּעָה: לַיְיָ הַיְשׁוּעָה· עַל־עַמְּךָ בִרְכָתֶךָ סֶּלָה: יְיָ צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב־לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: לַיְּהוּדִים הָיְתָה אוֹרָה וְשִׂמְחָה וְשָׂשֹׂן וִיקָר: כֵּן תִּהְיֶה לָּנוּ· כּוֹס־יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא וּבְשֵׁם יְיָ אֶקְרָא:

המבדיל והשומעים היוצאים על ידו יתנו עיניהם בכוס בשעת ברכה.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

ויחזיר הכוס לשמאלו או מניחו על השלחן ונוטל ההדס או הבשמים בימינו ומברך:

היערויף שטעללט מאן דען בעכער צוריק, נימט דיא געווירצע אין דיא האַנד אונד שפּריכט בעפאָר מאן דאראן ריעכט:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא מִינֵי בְשָׂמִים:

בשרו ושב כל יסודו אל יסודו והרוח שבה אל האלהים אשר נתנה עכ"ל. **תצליחנו על ידו בתורה**, תשני יתרץ קושיות והויות. **איש תשבי תצילנו** וכו' זה התרוץ אינו באבודרהם. **ככתוב**, בסוף מלאכי.

הנה אל ישועתי, פסוקים אלה שאומרים קודם ברכות הבדלה אינם מוזכרים בפירוש מהקדמונים גם אינם נמצאים בסדורי הספרדים, ורק נוהג הם לסמן טוב וכמו שכתב הרמ"ה לאו"ח ס' רצ"ו. והוא אינו מביא אלא הג' פסוקים הנה אל ישועתי, כוס ישועות, ליהודים היתה אורה, ועיין בלבוש. ומהרי"ל בסוף הלכות שבת מביא גם את הפסוק ושאבתם מים. ואני מצאתי במחזור רומא כ"י על קלף נוסחא עצמית בפסוקים הללו שקודם ההבדלה והיא כך לשונה „כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא. ישא ברכה מאת ה' וצדקה מאלהי ישענו. אנא ה' הושיעה נא אנא ה' הצליחה נא אנא ה' עננו ביום קראנו. הוא ישלח ברכה ורוחה והצלחה בכל מעשי ידינו ונאמר אמן." ב"א"י וכו' ובמחזור רומא הנדפס עוד תוספת קודם לנוסחא הזאת וז"ל „ליהודים היתה ותהיה אורה ושמחה וששון ויקר, בשמחה נועדנו בבית הזה ובכל מקום שנהיה שם יהי אדיר בעזרנו, סמן טוב בביתנו מזל טוב בגורלנו יברכנו יוצרנו יוצר כל בפריה ורביה בעושר ובנכסים וברב כל, בכל ישמחנו אדון מעוזנו ובטובו הגדול ידריכנו. כוס" וכו'. **הנה אל**, ישעיה י"ב, ב' וג'. **לה' הישועה**, תהלים ג', ט'. **ה' צבאות**, שם מ"ו, י"ב. **ליהודים**, אסתר ח', ט"ז. **כוס ישועות**, תהלים קט"ז, י"ג.

בורא פרי הגפן, סדר הברכות להבדלה במוצאי שבת, יין בשמים נר הבדלה, וסמן יבנ"ה (ברכות נ"ב).

בורא מיני בשמים, מה שמברכים על הבשמים במ"ש הוא להשיב הנפש שהיא כואבת מיציאת השבת (טור בס' רצ"ו וזוהר סוף פ' לו), וראה למעלה דף 203 בפירוש נשמה יתרה.

ומריח בבשמים ונותן גם לאחרים להריח. אח"כ כופף אצבעות יד ימינו על האגודל ומקרב ידו לנר ומברך:

דאַן נאָהערט מאַן דיא הענדע דעם ליכטע אונד שפּריכט:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא מְאוֹרֵי הָאֵשׁ:

ומסתכל בצפרניו שהם מובדלות מן העור, וחוזר ונוטל הכוס בימינו ואומר:

היערויף ניממט מאַן דען וויינבעכער וויעדער אין דיא האַנד אונד שפּריכט:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל בֵּין אוֹר לְחֹשֶׁךְ בֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים· בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמַּבְדִּיל בֵּין־קֹדֶשׁ לְחוֹל:

ויושב ושותה הכוס, ומשייר בו מעט יין ושופכו על השולחן ומכבה בו הנר (ויש טובלים באצבעותיהם ביין הנשפך ונוגעים בו עיניהם ואומרים מצות יי ברה מאירת עינים, הכל לסימן טוב). ולאחר הבדלה אומרים פיוט המבדיל וכו' והתחנה רבון העולמים וכו'.

הַמַּבְדִּיל בֵּין־קֹדֶשׁ לְחֹל· חַטֹּאתֵינוּ יִמְחֹל· זַרְעֵנוּ וְכַסְפֵּנוּ יַרְבֶּה כַּחוֹל, וְכַכּוֹכָבִים בַּלָּיְלָה: יוֹם פָּנָה כְּצֵל תֹּמֶר· אֶקְרָא לָאֵל עָלַי גֹּמֵר· (יוֹם אֲשֶׁר) אָמַר שֹׁמֵר· אָתָא בֹקֶר וְגַם־לָיְלָה: צִדְקָתְךָ כְּהַר תָּבוֹר· עַל חֲטָאַי עָבוֹר תַּעֲבוֹר· כְּיוֹם אֶתְמוֹל כִּי יַעֲבֹר· וְאַשְׁמוּרָה בַלָּיְלָה: חָלְפָה עוֹנַת מִנְחָתִי· מִי יִתֵּן מְנוּחָתִי· יָגַעְתִּי בְאַנְחָתִי· אַשְׂחֶה בְכָל־לָיְלָה: קוֹלִי (שִׁמְעָה) בַּל־יֻטַּל· פְּתַח לִי שַׁעַר הַמְנֻטָּל· שֶׁרֹּאשִׁי נִמְלָא־טָל· קְוֻצּוֹתַי רְסִיסֵי לָיְלָה: הֵעָתֵר נוֹרָא וְאָיוֹם· אֲשַׁוֵּעַ תְּנָה פִדְיוֹם· בְּנֶשֶׁף בְּעֶרֶב יוֹם· בְּאִישׁוֹן

בורא מאורי האש, ברכות ראש פרק ח'. ובב"ר פ' י"א, ופ' י"ב, גם בפסחים דף כ"ד כיון ששקעה החמה במ"ש התחיל החשך ממשמש ובא, ונתירא אדם הראשון ואמר שמא אותו שכתוב בו הוא ישופך ראש בא להזדווג לי, מה עשה הקב"ה, זימן לו שני רעפים (אבנים) והקישן זה לזה ויצא מהן אור, וברך עליה בורא מאורי האש, אתיא כשמואל, דאמר שמואל (פסחים נ"ג ע"ב) מפני מה מברכין על האור במוצאי שבת מפני שהיא תחלת ברייתה עכ"ל. ובפרקי דר"א פ' כ' (מובא גם במדרש תהלים מזמור צ"ב) בין השמשות של מ"ש היה אדם יושב ומהרהר בלבו, ואמר אוי לי שמא יבא הנחש שהטעה אותי בע"ש, בשלח לו עמוד של אש, ושמח בלבו ואמר עכשיו אני יודע שהמקום עמי ופשט ידיו לאור האש וברך בורא מאורי האש, וכשהרחיק ידיו מן האש אמר עכשיו אני יודע שנבדל יום הקודש מימות החול שאין לבער אש בשבת, ואמר ברוך המבדיל בין קודש לחול עכ"ל. המבדיל בין, ברכות ל"ג. ופסחים ק"ד.

המבדיל, חתום בראשי חרוזיו יצחק הקטן. ונמצא עוד זמר דומה לו בסדורי הספרדים לסוף נעילה י"כ שגם הוא מחברו יצחק וחרוזו הראשון ג"כ המבדיל בין קדש לחול, אבל החרוזים האחרים משונים, והפיוט ההוא הוא שכתב עליו המרדכי בשם ר"ת שמן אלף רל"ג שיש לאמרו במוצאי י"כ. ונראה כי מחבר אחד יסד שניהם האחד למוצאי שבת והשני למוצאי י"כ. זרענו וכספנו ירבה כחול, בס' ספרדים אין מלת וכספנו, ונראה עיקר עפ"ה בראשית כ"ב, י"ז. כצל תמר, אחז בתבת תמר בעבור שווי החרוז. עלי גומר עפ"ה תהלים נ"ז, ג'. יום אשר אמר שומר, כן הוא בסדורי ספרדים ונכון, ומוסד על ל' ישעיה כ"א, י"ב. כהר תבור, שהוא גבוה מאד, והוא כענין צדקתך כהררי אל. כיום אתמול, ל' תהלים צ', ג'. חלפה, עברה. עונת מנחתי, עת קרבנותי, ר"ל אין לנו עוד מקדש וקרבן. יגעתי, תהלים ו', ז'. קולי שמעה בל יֻטַּל, כן הוא בכ"י גם בס' הספרדים וכל"ל. ופירוש בל יטל, בל יושלך. המנטל, המנועל. שראשי,

לָיְלָה: קְרָאתִיךָ יָהּ הוֹשִׁיעֵנִי· אֹרַח חַיִּים תּוֹדִיעֵנִי· מִדַּלָּה תְבַצְּעֵנִי· מִיּוֹם עַד־לָיְלָה: טַהֵר טִנּוּף מַעֲשַׂי· פֶּן־יֹאמְרוּ מַכְעִיסַי· אַיֵּה אֱלוֹהַּ עֹשָׂי· נֹתֵן זְמִרוֹת בַּלָּיְלָה: נַחְנוּ בְיָדְךָ כַּחֹמֶר· סְלַח־נָא עַל־קַל וָחֹמֶר· יוֹם לְיוֹם יַבִּיעַ אֹמֶר· וְלַיְלָה לְלָיְלָה:

המזמרים עוד זמירות יותר במוצאי שבת יאמרו רבון זה לאחר הזמירות.

רִבּוֹן הָעוֹלָמִים אַב הָרַחֲמִים וְהַסְּלִיחוֹת, בְּסִמָּן טוֹב וּבְמַזָּל טוֹב הָחֵל עָלֵינוּ אֶת־(שֵׁשֶׁת) יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה הַבָּאִים לִקְרָאתֵנוּ לְשָׁלוֹם, חֲשׂוּכִים מִכָּל־חֵטְא וָפֶשַׁע וּמְנֻקִּים מִכָּל־עָוֹן וְאַשְׁמָה וָרֶשַׁע, וּמְדֻבָּקִים בְּתַלְמוּד תּוֹרָה וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים וַחֲנוּנִים דֵּעָה בִּינָה וְהַשְׂכֵּל מֵאִתְּךָ, וְתַשְׁמִיעֵנוּ בָהֶם שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה וְלֹא תַעֲלֶה קִנְאָתֵנוּ עַל־לֵב אָדָם וְלֹא קִנְאַת אָדָם תַּעֲלֶה עַל־לִבֵּנוּ· מַלְכֵּנוּ אֱלֹהֵינוּ הָאָב הָרַחֲמָן, שִׂים בְּרָכָה וּרְוָחָה וְהַצְלָחָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְכָל־הַיּוֹעֵץ עָלֵינוּ וְעַל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל עֵצָה טוֹבָה וּמַחֲשָׁבָה טוֹבָה אַמְּצוֹ וּבָרְכוֹ גַּדְּלוֹ וְקַיְּמוֹ קַיֵּם עֲצָתוֹ, כַּדָּבָר שֶׁנֶּאֱמַר יִתֶּן־לְךָ כִלְבָבֶךָ וְכָל־עֲצָתְךָ יְמַלֵּא· וְנֶאֱמַר וְתִגְזַר־אֹמֶר וְיָקָם־לָךְ וְעַל־דְּרָכֶיךָ נָגַהּ אוֹר: וְכָל־הַיּוֹעֵץ עָלֵינוּ וְעַל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל עֵצָה שֶׁאֵינָהּ טוֹבָה תּוּפַר עֲצָתוֹ, כַּדָּבָר שֶׁנֶּאֱמַר יְיָ הֵפִיר עֲצַת גּוֹיִם הֵנִיא מַחְשְׁבוֹת עַמִּים · וְנֶאֱמַר עֻצוּ עֵצָה וְתֻפָר דַּבְּרוּ

שיר ה', ב'. קראתיך יה, מלת יה אינה בס' ספרדים. ארח חיים ל' תהלים ט"ז, י"א. מדלה, מן דלות ועניות, והוא עפ"ה ישעיה ל"ח, י"ב. איה אלוה, איוב ל"ה, י'. על קל וחמר, פירש בעל מ"י על עברות קלות וחמורות, ודחוק הוא, אבל כוונת הפייטן, אחרי כי אנחנו בידך אלא כחומר ורגב עפר, ע"כ קל וחומר שתסלח לנו כי יצירי עפר אנחנו. וזה ל' קל וחומר בטעמו הנהוג בל' חז"ל. יום ליום, תהלים י"ט, ג'. ולילה ללילה, במקצת ספרים עוד תוספת ג' חרוזים וכן לשונם „אל פודה מכל צר, קראנוך מן המצר, ידך לא תקצר, הנה יום שלא יום ולא לילה. מיכאל שר ישראל, אליהו וגבריאל, בואו נא עם הגואל, קומו בחצי הלילה. יתן לנו שבוע טוב, ורענן וכל טוב, ומה' יבוא הטוב, כל היום וכל הלילה. המבדיל בין קדש וכו'.

רבון העולמים, תפלה זו מקורה בירושלמי ברכות פ' ה' סוף משנה א' ר' ירמיה ור' זעירא בשם ר' חייא בר אשי צריך לומר במ"ש בהבדלה החל עלינו את ששת ימי המעשה הבאים לקראתנו לשלום, ר' אבא מוסיף והשמיענו בהם ששון ושמחה, ר' חזקיה בשם ר' ירמיה והביננו ולמדנו עכ"ל. ואבן ירחי כתב שיש לומר תפלה זו לפני ההבדלה, וכן אבודרהם מביאה קודם ההבדלה, אך בסדור רב עמרם מובאה לאחר ההבדלה וכן ג"כ בטור א"ח ס' רצ"ט אשר מביא כל הנוסחא ומשונה מנוסחתנו בשם רב עמרם גאון, וכן מנהגנו וכן כתב יעב"ץ. רבון העולמים אב הרחמים והסליחות, הספרדים מתחילים אלהינו ואלהי אבותינו, וכן הוא בסדור רב עמרם ובטור. בסמן טוב, באות לטובה, וזה לך האות תרגם ירושלמי ודן לך סימנא (שמות ג' י"ב) ויהיו לאות ת"י ויהון לסימן (במדבר י"ז, ג') ובמלא הפעל ממנו בישעיה כ"ח, כ"ה ושעורה נסמן. ובמזל, ל' הצלחה ועושר בל' חז"ל, בא גד תרגום ירושלמי אתא מזלא טבא (בראשית ל', י"א) הון ביתו תרגומו מזלא דביתה (משלי ו', ל"א). החל, ל' התחלה מגזרת אחל תת פחדך (דברים ב', כ"ה). את ששת ימי, כשהוא שבוע שחל י"ט בתוכו אין אומרים ששת, אלא את ימי (אבודרהם). חשוכים, אשר אנחנו חשוכים. ולא תעלה קנאתנו, כי הקנאה גורמת רעות רבות. האב הרחמן, אינו בס' ספרדים. אמצו, את היועץ. יתן לך, תהלים כ', ה'. ותגזר, איוב כ"ב, כ"ח. ה' הפיר, תהלים ל"ג י'. עצו עצה, ישעיה ח', י'.

דָּבָר וְלֹא יָקוּם כִּי עִמָּנוּ אֵל׃ וּפְתַח לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ אַב הָרַחֲמִים אֲדוֹן הַסְּלִיחוֹת בְּזֶה הַשָּׁבוּעַ וּבְכָל־שָׁבוּעַ. שַׁעֲרֵי אוֹרָה שַׁעֲרֵי אֹרֶךְ יָמִים וְשָׁנִים שַׁעֲרֵי אֲרִיכַת אַפַּיִם. שַׁעֲרֵי בְרָכָה שַׁעֲרֵי בִינָה. שַׁעֲרֵי גִילָה שַׁעֲרֵי גְדֻלָּה שַׁעֲרֵי גְאֻלָּה שַׁעֲרֵי גְבוּרָה. שַׁעֲרֵי דִיצָה שַׁעֲרֵי דֵעָה. שַׁעֲרֵי הוֹד שַׁעֲרֵי הָדָר שַׁעֲרֵי הַצְלָחָה שַׁעֲרֵי הָרְוָחָה. שַׁעֲרֵי וַעַד טוֹב. שַׁעֲרֵי זְרִיזוּת שַׁעֲרֵי זִמְרָה שַׁעֲרֵי זְכִיּוֹת שַׁעֲרֵי זִיו שַׁעֲרֵי זֹהַר תּוֹרָה שַׁעֲרֵי זֹהַר חָכְמָה שַׁעֲרֵי זֹהַר בִּינָה שַׁעֲרֵי זֹהַר דָּעַת. שַׁעֲרֵי חֶדְוָה שַׁעֲרֵי חֶמְלָה שַׁעֲרֵי חֵן וָחֶסֶד שַׁעֲרֵי חַיִּים טוֹבִים שַׁעֲרֵי חָכְמָה. שַׁעֲרֵי טוֹבָה שַׁעֲרֵי טֹהַר. שַׁעֲרֵי יְשׁוּעָה שַׁעֲרֵי יֹשֶׁר. שַׁעֲרֵי כַפָּרָה שַׁעֲרֵי כַלְכָּלָה שַׁעֲרֵי כָבוֹד. שַׁעֲרֵי לִמּוּד. שַׁעֲרֵי מָזוֹן שַׁעֲרֵי מְנוּחוֹת שַׁעֲרֵי מְחִילוֹת שַׁעֲרֵי מַדָּע. שַׁעֲרֵי נֶחָמָה שַׁעֲרֵי נְקִיּוּת. שַׁעֲרֵי סְלִיחָה שַׁעֲרֵי סַיַּעְתָּא דִּי־שְׁמַיָּא. שַׁעֲרֵי עֶזְרָה. שַׁעֲרֵי פְדוּת שַׁעֲרֵי פַרְנָסָה טוֹבָה. שַׁעֲרֵי צְדָקָה שַׁעֲרֵי צָהֳלָה. שַׁעֲרֵי קְדֻשָּׁה שַׁעֲרֵי קוֹמְמִיּוּת. שַׁעֲרֵי רַחֲמִים שַׁעֲרֵי רָצוֹן שַׁעֲרֵי רְפוּאָה שְׁלֵמָה. שַׁעֲרֵי שָׁלוֹם שַׁעֲרֵי שִׂמְחָה שַׁעֲרֵי שְׁמוּעוֹת טוֹבוֹת שַׁעֲרֵי שַׁלְוָה. שַׁעֲרֵי תוֹרָה שַׁעֲרֵי תְפִלָּה שַׁעֲרֵי תְשׁוּבָה שַׁעֲרֵי תְשׁוּעָה כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב וּתְשׁוּעַת צַדִּיקִים מֵיְיָ מָעוּזָּם בְּעֵת צָרָה׃ וַיַּעְזְרֵם יְיָ וַיְפַלְּטֵם יְפַלְּטֵם מֵרְשָׁעִים וְיוֹשִׁיעֵם כִּי חָסוּ בוֹ׃ וְנֶאֱמַר חָשַׂף יְיָ אֶת־זְרוֹעַ קָדְשׁוֹ לְעֵינֵי כָּל־הַגּוֹיִם וְרָאוּ כָּל־אַפְסֵי־אָרֶץ אֵת יְשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ׃ וְנֶאֱמַר קוֹל צֹפַיִךְ נָשְׂאוּ קוֹל יַחְדָּו יְרַנֵּנוּ כִּי עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ בְּשׁוּב יְיָ צִיּוֹן׃ וְקַיֶּם־לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מִקְרָא שֶׁכָּתוּב מַה־נָּאווּ עַל־הֶהָרִים רַגְלֵי מְבַשֵּׂר מַשְׁמִיעַ שָׁלוֹם מְבַשֵּׂר טוֹב מַשְׁמִיעַ יְשׁוּעָה אֹמֵר לְצִיּוֹן מָלַךְ אֱלֹהָיִךְ׃ רִאשׁוֹן לְצִיּוֹן הִנֵּה הִנָּם וְלִירוּשָׁלַיִם מְבַשֵּׂר אֶתֵּן. אָמֵן סֶלָה׃

ופתח לנו, מכאן עד וקים לנו ה' אלהינו מקרא, הכל איננו בסדורי הספרדים וגם בס' רב עמרם ובטור לא נמצא ממנו דבר, ובאמת איננו מגוף תפלה זו אלא נוסף הוא בתוכה מפיוט אחר המתחיל תענו ותעתרו מן השמים שאומרים הספרדים בימים נוראים לסוף כל תפלותיהם. **שערי אורה**, כל שערים האלה נוסדו על סדר א"ב וע"כ כפול לפעמים ענין אחד במלים שונות. **ותשועת צדיקים**, תהלים ל"ז, ל"ט. מ'. **חשף ה'**, ישעיה נ"ב, י'. **קול צפיך**, שם נ"ב, ח'. **מה נאוו**, שם נ"ב, ז'. **ראשון לציון**, שם מ"א, כ"ז.

משקלו ו׳ ו׳ תנועות וראשי החרוזים מתום יעקב מנוי חזק·

בְּמוֹצָאֵי יוֹם מְנוּחָה, הַמְצִיא לְעַמְּךָ רְוָחָה, שְׁלַח תִּשְׁבִּי לְנֶאֱנָחָה· וְנָס יָגוֹן וַאֲנָחָה: יָאֲה הוּא לְךָ צוּרִי, לְקַבֵּץ עַם מְפֻזָּרִי, מִיַּד גּוֹי אַכְזָרִי, אֲשֶׁר כָּרָה לִי שׁוּחָה: עֵת דּוֹדִים תְּעוֹרֵר אֵל, לְמַלֵּט עַם אֲשֶׁר שׁוֹאֵל, רְאוֹת טוּבְךָ בְּבוֹא גוֹאֵל, לְשֶׂה פְזוּרָה נִדָּחָה: קְרָא יֶשַׁע לְעַם נְדָבָה, אֵל דָּגוּל מֵרְבָבָה, יְהִי הַשָּׁבוּעַ הַבָּא, לִישׁוּעָה וְלִרְוָחָה: בַּת צִיּוֹן הַשְּׁכוּלָה, אֲשֶׁר הִיא הַיּוֹם גְּעוּלָה, מְהֵרָה תִּהְיֶה בְּעוּלָה, אֵם הַבָּנִים שְׂמֵחָה: מַעְיָנוֹת אֲזַי יְזוּבוּן, וּפְדוּיֵי יְיָ יְשׁוּבוּן, וּמֵי יֶשַׁע יִשְׁאָבוּן, וְהַצָּרָה נִשְׁכָּחָה: נְחֵה עַמְּךָ כְּאָב רַחֲמָן, יְצַפְצְפוּ עַם לֹא אַלְמָן, דְּבַר יְיָ אֲשֶׁר נֶאֱמָן, בַּהֲקִימְךָ הַבְטָחָה: וִידִידִים פְּלֵטֵי חָרֶץ, נְגִינָתָם יִפְצְחוּ בְּמֶרֶץ, בְּלִי צְוָחָה וּבְלִי פֶרֶץ, וְאֵין יוֹצֵאת וְאֵין צְוָחָה: יְהִי הַחֹדֶשׁ הַזֶּה, כִּנְבוּאַת אֲבִי חוֹזֶה· וְיִשָּׁמַע בְּבַיִת זֶה, קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה: חֲזַק יְמַלֵּא מִשְׁאֲלוֹתֵינוּ, אַמִּיץ יַעֲשֶׂה בַּקָּשָׁתֵנוּ· וְהוּא יִשְׁלַח בְּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, בְּרָכָה וְהַצְלָחָה: בְּמוֹצָאֵי יוֹם גִּילָה, שִׁמְךָ נוֹרָא עֲלִילָה, שְׁלַח תִּשְׁבִּי לְעַם סְגֻלָּה, רֶוַח שָׂשׂוֹן וַהֲנָחָה: קוֹל צָהֳלָה וְרִנָּה, שְׂפָתֵינוּ אָז תְּרַנֵּנָּה, אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא· אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה:

(בסדורים עוד פיוטים מתחילים חדש ששוני וגו׳, אגיל ואשמח וגו׳ ברבות עתים וגו׳ ובאו בהם דברים זרים וקשים, לפ״כ השמטו מן הדפוס ומפני דרכי שלום.)

במשקל ו׳ ו׳ תנועות ומתום בראשי החרוזים אברהם.

אֱלֹהִים יִסְעָדֵנוּ, בְּרָכָה בִּמְאוֹדֵנוּ, וְזֶבֶד טוֹב יִזְבְּדֵנוּ, בְּכָל־מִשְׁלַח יָדֵינוּ: אֱלֹהִים יִסְעָדֵנוּ: בְּיוֹם רִאשׁוֹן לִמְלָאכָה, יְצַו אִתָּנוּ בְּרָכָה, וְיוֹם הַשֵּׁנִי כָּכָה, יַמְתִּיק אֶת־סוֹדֵנוּ: אלהים· רַבָּה צְבָאֵי יִשְׁעִי, בַּשְּׁלִישִׁי וּבָרְבִיעִי, בַּחֲמִישִׁי אַךְ לֹא בְעִי, יִשְׁלַח אֶת־פּוֹדֵנוּ: אלהים· הָכֵן טְבוֹחַ טֶבַח, בְּיוֹם הַשִּׁשִּׁי זֶבַח,

במוצאי יום מנוחה, מחברו יעקב מנוי. והנה כתב בעל אור זרוע בסוף הלכות י״כ כי הפיוט במוצאי יום מנוחה איתקן לאמרו ביה״כ בנהכ״נ בקול רם ובפרגא כתקן עכ״ל ודעתו בזה לא על הפיוט שלפנינו אלא על אותו הפיוט הנמצא במחזור כ״י לנעילה י״כ ומתחיל „במוצאי מנוחה תהלות תאמיץ בבית בנך בכורך ברכה תניח" (ונא ג״כ בדפוס במחזורי ספרד בתוך הסליחות לימים נוראים) וכתוב עליו בזה״ל „אם חל י״כ להיות בשבת יאמר זאת הסליחה". שלח תשבי, אליהו הנביא (מ״א י״ז, א׳). לנאנחה, לאומה ישראלית הנאנחה בגלות. ונס יגון עש״ה ישעיה ל״ה, י׳. ואמר ונס בל׳ יחיד להשוות מספר תנועות הפיוט. יאה הוא לך, ראוי לך. שוחה, בור. למלט, להציל. לשה פזורה, ישראל (ירמיה נ׳, י״ז). נדבה, בישראל כתוב אהבם נדבה (הושע י״ד, ה׳). דגול מרבבה שיר ה׳, י׳. השכולה, אשר נעזבה מבניה. געולה, מאוסה ובזויה. בעולה, ישעיה ס״ב, ד׳. אם, תהלים קי״ג ט׳. ופדויי ה׳ כן הגיה בעל מ״י ובכ״ל עש״ה ישעיה ל״ה, י׳. ישאבון, ל׳ ישעיה י״ב, ג׳. יצפצפו, ידברו, מגזרת כן אצפצף (ישעיה ל״ח, י״ד). בהקימך הבטחה, כאשר תקיים מה שהבטחתנו. פלטי חרץ, הנמלטים מן הגזרות הרעות, חרץ ל׳ גזרה. במרץ, במרוצה. פרץ, ל׳ תהלים קמ״ד, י״ד. אבי חוזה, ירמיה הנביא בנבואתו ירמיה ל״ג, י׳. וי״א. יום גילה, הוא יום השבת. והנחה, מנוחה. אנא ה׳, תהלים קי״ח, כ״ה.

חבר, חלק. ימתיק את סודנו, ישביר עצתנו והוא עש״ה תהלים נ״ה, ט״ו. אך לא בעי, ל׳ חרבה ושממה, ונוסף ע״פ איוב ל׳, כ״ד. הכן טבוח עש״ה בראשית מ״ג, ט״ז. ביום בי״ת בשנ״א בעבור המשקל. ורעננה ל׳ שיר א׳, ט״ז. ולילה, ל׳ תהלים קל״ט, י״א.

קֹדֶשׁ הִלּוּל וְשֶׁבַח. עַל כָּל־מַחְמַדֵּנוּ: אלהים. מַעֲדַנִּים לְנַפְשֵׁנוּ. נִתַּן בְּיוֹם קָדְשֵׁנוּ. וְרַעֲנָנָה עַרְשֵׂנוּ. וְלַיְלָה אוֹר בַּעֲדֵנוּ: אֱלֹהִים יִסְעָדֵנוּ:

ראשי החרוזים נחמן.

אֵלִי חִישׁ גֹּאֲלִי, עַבְדְּךָ יַשְׂכִּילִי, מְבַשֵּׂר טוֹב אֵלִי, אֶת־אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא: נָאווּ עַל הֶהָרִים, שְׁלוּחֵי יוֹצֵר הָרִים, וְרַגְלֵי הַמְבַשְּׂרִים, בֶּאֱמֹר שׁוּבִי שׁוֹבִי: אלי. חָבִי כִּמְעַט רֶגַע, כָּל־מַחֲלָה וְכָל־נֶגַע, אוֹיִבֶיךָ אֶפְגַּע, יוֹם נָקָם בְּלִבִּי: אלי. מַלְכֵּךְ יָבוֹא לָךְ יָפָה אַתְּ כֻּלָּךְ, וְרַעְיָתִי לְמוֹלָךְ. גִּלְעָדִי הַתִּשְׁבִּי: אלי. נֹפֶת תִּטֹּפְנָה, שִׂפְתֵי בְּנֵי יוֹנָה, כִּי בָא עֵת לְחֶנְנָהּ צִיּוֹן נַחֲלַת צְבִי: אלי.

ע"ס א"ב, וסוף כל חרוז לס"כ.

אַדִּיר אָיוֹם וְנוֹרָא, בַּצַּר לִי לְךָ אֶקְרָא, יְיָ לִי לֹא אִירָא: גְּדוֹר פִּרְצַת הֵיכָלִי, דָּגוּל מַהֵר חַכְלִילִי, יְיָ הֱיֵה עֹזֵר לִי: הֵן אַתָּה תִקְוָתִי. וְלִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי. אֲדֹנָי עֹז יְשׁוּעָתִי: זָךְ וְנִשּׂוּא כַּפַּיִם, חֹן פּוֹרְשֵׂי כַפַּיִם, יְיָ אֶרֶךְ אַפָּיִם: טוּבְךָ תָּחִישׁ לְעַמֶּךָ. יְהִי עָלֵינוּ כְּנָאֳמֶךָ, יְיָ עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ: כּוֹנֵן בֵּית מְכוֹנֶךָ, לְהַרְבֵּץ בּוֹ צֹאנֶךָ, יְיָ בְּאוֹר פָּנֶיךָ: מִפַּחַד לְהַצִּילִי, נַהֲלֵנִי לְגוֹרָלִי. אֲדֹנָי שִׁמְעָה בְקוֹלִי: סְעֹד וּסְמֹךְ לְנִמְהָרִים, עֲזָר־נָא אֶת־הַנִּשְׁאָרִים, יְיָ יוֹצֵר הָרִים: פְּדֵה עַמְּךָ מֵעִזִּים, צֹאנְךָ מִיַּד גּוֹזְזִים, יְיָ עֹשֶׂה חֲזִיזִים: קָרֵב קֵץ נֶחָמָה. רַחֵם אִם לֹא רֻחָמָה יְיָ אִישׁ מִלְחָמָה: שְׁכוֹן כְּמֵאָז בְּאָהֳלֵנוּ תָּמִיד אַל מְחוֹלְלֵנוּ, יְיָ מַלְכֵּנוּ הוּא יוֹשִׁיעֵנוּ:

ע"ס א"ב, ובסוף חתום ישי בר מרדכי חזק.

אִישׁ חָסִיד הָיָה. בְּלִי מָזוֹן וּמִחְיָה. בְּבֵיתוֹ עָסַק מִלְּבוּשׁ. וְאֵין בֶּגֶד לִלְבּוֹשׁ. גּוֹנֵן בַּחֲשׁוּבָה אִשָּׁה. וְגַם בְּבָנִים חֲמִשָּׁה: דִּבְּרָה לוֹ הָאִשָּׁה. יוֹתֵר אֵין לְהִתְיָאֲשָׁה. הַמִּבְּלִי לֶחֶם לֶאֱכוֹל. בְּעֵרֹם וּבְחֹסֶר כֹּל, וְתוֹרָה מָצָאתָ כִּי

חיש, תכיף במהרה. **מבשר טוב אלי**, שעור החרוז „אלי חיש מבשר טוב" ותבת חיש שבראש החרוז תסוב גם אל סופו. **נאוו**, עפ"ה ישעיה נ"ב, ז'. **שובי שובי**, ירמיה ל"א, כ"א. **חבי**, ישעיה כ"ו, כ'. **יום נקם**, שם ס"ג, ד'. **מלכך**, זכריה ט', ט'. **יפה את**, שיר ד', ז'. **נפת**, שם ד', י"א. **עת לחננה**, תהלים ק"ב, י"ד.

ה' לי, תהלים קי"ח, ו'. **דגול**, הקב"ה עפ"ה שיר ה', י'. **חכלילי**, משיח, ע"פ תרגום ירושלמי לבראשית מ"ט, י"ב. **היה עזר**, תהלים ל', י"א. **ה' עז**, שם ק"מ, ח'. **ונשוא כפים**, המנושא על השמים. כפים ל' עננים כמו על כפים כסה אור (איוב ל"ו, ל"ב). **פורשי כפים**, הפורשים ידיהם בתפלה. וכן הנוסחא כמו שהגיה בעל מ"י. **ארך אפים**, במדבר י"ד י"ח. **ה' עשה**, ירמיה י"ד, ז'. **להרבץ**, להושיב. **באור פניך**, תהלים פ"ט, ט"ז. **לגורלי**, לארצי. **שמעה בקולי**, תהלים ק"ל, ב'. **יוצר הרים** עמוס ד', י"ג. **מעזים**, מן זדים. **עושה חזיזים**, זכריה י', א'. **לא רחמה** הושע א', ו'. **ה' איש**, שמות ט"ו, ג'. **ה' מלכנו**, ישעיה ל"ג, כ"ב.

איש חסיד, המעשה אשר יסופר בזמר הזה נמצא בספורי מעשיות דרבינו נסים. **מלבוש**, היה עוסק בתורה בביתו כי היה בוש לילך לבית המדרש בעבור שלא היה לו בגד ללבוש. **גונן**, עמונג. **בחשובה אשה**,

יָגַעְתְּ. מַה־נֹּאכַל מֵעַתָּה: זָהִיר כְּבַר נָשׁוּק. הֲלֹא תֵצֵא לַשּׁוּק. חַנּוּן וְרַחוּם בִּמְרוֹמָיו. אוּלַי יִגְמְלֵנוּ בְּרַחֲמָיו. טוֹב לְקַוּוֹת מַחְסֶה. רְצוֹן יְרֵאָיו יַעֲשֶׂה: יָעַצְתְּ בְּדַעַת וּבְחָכְמָה. עֲצָתֵךְ בְּלִי לְהַסְכִּימָה. כְּצֵאתִי לְבֹשֶׁת וְלִכְלִמָּה. מִבְּלִי כְסוּת וְשַׂלְמָה. לְאֵין בְּיָדִי לְפוֹרְטָה. אֲפִילוּ שָׁוֶה פְרוּטָה: מַהֵרָה וְשָׁאֲלָה מִשְּׁכֵנִים. מַלְבּוּשִׁים נָאִים מְתֻקָּנִים. נִלְבַּשׁ וְהַשְׁלֵךְ יְהָבוֹ. עַל יְיָ אֲשֶׁר אֲהֵבוֹ. שָׂחוּ יְלָדָיו בִּפְלוּלָם. אַל־יָשֹׁב דַּךְ נִכְלָם: עָבַר בַּשּׁוּק בְּשִׂבְרָתוֹ. וְהִנֵּה אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא לִקְרָאתוֹ. פָּץ לוֹ הַמְבַשֵּׂר. בֶּאֱמֶת הַיּוֹם תִּתְעַשֵּׁר. צַוֵּנִי בְּכָל־כְּבוֹדֶךָ. כִּי הִנְנִי עַבְדֶּךָ: קְרָא לְמִי בְדַעְתּוֹ. קְנוֹת עֶבֶד אֵין כְּמוֹתוֹ. רָחַשׁ אֵיךְ יְשַׁנֶּה דִינוֹ. עֶבֶד לִמְכֹּר אֶת־אֲדֹנוֹ. שָׁת לוֹ חָכְמָתוֹ בְּקִרְבּוֹ. וְהֶחֱזִיק בּוֹ כְּמוֹ רַבּוֹ: תַּגָּר קְנָאוֹ בַּאֲהָבִים. בִּשְׁמוֹנֶה מֵאוֹת אֶלֶף זְהוּבִים. תְּבָעוֹ מַה מְּלַאכְתֶּךָ. אִם בְּבִנְיָן חָכְמָתֶךָ. תַּכְלִית טְרַקְלִין וּפַלְטְרִין. הֲרֵי אַתָּה בֶּן־חוֹרִין: יוֹם רִאשׁוֹן בְּמִפְעָלִים. פָּעַל עִם פּוֹעֲלִים. שִׁוַּע בַּחֲצִי הַלַּיְלָה. עֲנֵנִי נוֹרָא עֲלִילָה. יָזַמְתִּי וְנִמְכַּרְתִּי לְהַעֲבִידִי. לִכְבוֹדְךָ וְלֹא לִכְבוֹדִי: בּוֹרֵא עוֹלָם בְּקִנְיָן. הַשְׁלֵם זֶה הַבִּנְיָן. רַחֲמֶיךָ יִכְמְרוּ בַּחֲנִינָתִי. כִּי לְטוֹבָה כַּוָּנָתִי. מַלְאֲכֵי רַחֲמִים מִמְּעוֹנָתוֹ. אָז הֵחֵלּוּ לִבְנוֹתוֹ: רַבּוּ בּוֹנֵי הַמְּלוּכָה. וַתִּשְׁלַם כָּל־הַמְּלָאכָה. דָּץ הַסּוֹחֵר בִּרְאוֹתוֹ. כִּי נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ. כְּלוּלַת מִגְדָּלִים נָאִים. לְפִי עִנְיַן הַבַּנָּאִים: יִזָּכֵר לְךָ עַתָּה. אֶתְמוֹל אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ. חָפְשֵׁנִי בְּוַדַּאי וּבְבֵרוּר. כְּנַמְתָּ לְעִנְיַן שִׁחְרוּר. זֶה קִיְּמוֹ בֶּאֱמֶת. וּפָרַע לוֹ אִישׁ הָאֱמֶת:

אָמַר יְיָ לְיַעֲקֹב — אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:

בָּחַר יְיָ בְּיַעֲקֹב. — אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:

גָּאַל יְיָ אֶת־יַעֲקֹב. — אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:

דָּרַךְ כּוֹכָב מִיַּעֲקֹב. — אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:

הַבָּאִים יַשְׁרֵשׁ יַעֲקֹב. — אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:

לאשה תשובה. זהיר כבר נשוק, תהי מזורז כאיש מזויין, נשוק ל' כלי זין מענין נושקי קשת (דה״א י״ב, ב') נשקו בר (תהלים ב'). יעצת וגו' כן השיב האיש לאשתו. בלי להסכימה, לא אוכל להסכים לעצתך בעבור שאין לי כסות ושלמה. לפורטה להחליף, ול' משנה הוא אין פורטין לא מתיבת המוכסין (ב״ק דף קי״ג). יהבו, מל' תהלים נ״ה כ״ג. שחו, אמרו, ל' שיחה. בפלולם, בתפלתם. אל ישוב, תהלים ע״ד, כ״א. בשברתו, בתקותו, מענין שברו על ה' אלקיו (תהלים קמ״ו). פץ, דבר. המבשר, אליה הנביא. טרקלין ופלטרין, בניינים נאים. שוע, התפלל. יזמתי, חשבתי. בקנין, עש״ה קונה שמים וארץ (בראשית י״ד). בחנינתי, בתחנתי. בוני המלוכה. שהיו בונים את בית המלוכה. דץ, שמח. כנמת, כאשר אמרת. שחרור, החירות. ופרע לו איש האמת, התגר שהיה איש אמונה פרע לו שכרו משולש.

אמר ה' פיוט זה כולו מחובר מפסוקי המקרא ונסדר על סדר אלפ״א בית״א וחלק השני של כל חרוז הוא פסוק אל תירא עבדי יעקב (ישעיה מ״ד, ב'). אמר ה', ל' ישעיה כ״ט, כ״ב. בחר ה', עש״ה תהלים קל״ה, ד'. גאל, ישעיה מ״ד, כ״ג. דרך כוכב, במדבר כ״ד, י״ז. הבאים, ישעיה כ״ז, ו'.

וַיֵּרְדְּ מִיַּעֲקֹב. אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
זְכָר־אֵלֶּה לְיַעֲקֹב. אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
חֶדְוַת יְשׁוּעוֹת יַעֲקֹב. אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
טֹבוּ אֹהָלֶיךָ יַעֲקֹב. אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב. אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
כִּי לֹא נַחַשׁ בְּיַעֲקֹב. אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
לֹא־הִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב. אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב. אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
נִשְׁבַּע יְיָ לְיַעֲקֹב. אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
סְלַח־נָא לַעֲוֹן יַעֲקֹב. אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
עַתָּה הָשֵׁב שְׁבוּת יַעֲקֹב. אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
פָּדָה יְיָ אֶת־יַעֲקֹב. אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
צַוֵּה יְשׁוּעוֹת יַעֲקֹב. אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
קוֹל קוֹל יַעֲקֹב. אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
רָנּוּ שִׂמְחָה לְיַעֲקֹב. אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
שָׁב יְיָ אֶת־גְּאוֹן יַעֲקֹב. אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:
תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב. אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב:

אַתָּה סֵתֶר לִי מִצַּר תִּצְּרֵנִי רָנֵּי פַלֵּט תְּסוֹבְבֵנִי סֶלָה: בִּטְחוּ בַיְיָ עֲדֵי־עַד כִּי בְּיָהּ יְיָ צוּר עוֹלָמִים: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן. יְיָ יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

רבון העולמים לעיל דף 313.

וירד, במדבר כ"ד, י"ט. זכר, ישעיה מ"ד, כ"א. חדוח, ל' נחמיה ח', י'. וישעיה כ"ה, ט'. טבו, במדבר כ"ד, ה'. יורו, דברים ל"ג, י'. כי לא, במדבר כ"ג, כ"ג. לא הביט, שם כ"ג, כ"א. מי מנה, שם כ"ג, י'. נשבע, ל' עמוס ח', ז'. סלח, ל' במדבר י"ד, י"ט. עתה, ל' יחזקאל ל"ט, כ"ה. פדה, ירמיה ל"א, י"א. צוה, תהלים מ"ד, ה'. קול, בראשית כ"ז, כ"ב. רנו, ירמיה ל"א, ז'. שב, נחום ב', ג'. תתן, סוף מיכה. אתה סתר, תהלים ל"ב, ז'. בטחו, ישעיה כ"ו ד'. ה' עז, תהלים כ"ט, י"א.

צריך האדם ללוות את השבת בכל דבר כבוד מעין של שבת, ולכן יסדר את שלחנו במוצאי שבת ויהא שלחנו ערוך ממש ואפילו אינו צריך אלא לכזית, וידליק ג"כ נר נוסף לכבוד מוצאי שבת. ונמצא בספרים שיש באדם עצם אחד (ושמו לוז בב"ר פ' י"ח. ובתנחומא ס' כ"א נקרא נסכוי) אשר אינו נהנה משום אכילה כי אם מזו הסעודה של מוצאי שבת. חמין במוצאי שבת מלוגמא (דבר רפואה), פת חמה במוצאי שבת מלוגמא (שבת קי"ט ע"ב).

סדר ערב ראש חדש הוא יום כפור קטן·

במנחה של ערב ראש חדש מתפללים כדרכה, אלא שאין אומרים תחנון. נוהגים רבים להתענות בערב ראש חדש וקוראים אותו יום כפור קטן (ואם חל ר"ח בשבת או ביום א' מתענים ביום ה' שלפניו), ובשעת מנחה הולכים לביה"כ ולובשים טלית ומניחים תפלין, והש"ץ מתחיל תפלה לעני וכו'.*)

מאַן לעגט טלית אונד תפילין אונד נאָך מנחה זאָגט דער חזן פאָלגענדען מזמור אַן:

ח' תְּפִלָּה לְעָנִי כִי־יַעֲטֹף וְלִפְנֵי יְהוָה יִשְׁפֹּךְ שִׂיחוֹ: ק' יְהוָה שִׁמְעָה תְפִלָּתִי וְשַׁוְעָתִי אֵלֶיךָ תָבוֹא: ח' אַל־תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ מִמֶּנִּי בְּיוֹם צַר לִי, הַטֵּה־אֵלַי אָזְנֶךָ בְּיוֹם אֶקְרָא מַהֵר עֲנֵנִי: כִּי־כָלוּ בְעָשָׁן יָמָי וְעַצְמוֹתַי כְּמוֹקֵד נִחָרוּ: הוּכָּה כָעֵשֶׂב וַיִּבַשׁ לִבִּי כִּי־שָׁכַחְתִּי מֵאֲכֹל לַחְמִי: מִקּוֹל אַנְחָתִי דָּבְקָה עַצְמִי לִבְשָׂרִי: דָּמִיתִי לִקְאַת מִדְבָּר הָיִיתִי כְּכוֹס חֳרָבוֹת: שָׁקַדְתִּי וָאֶהְיֶה כְּצִפּוֹר בּוֹדֵד עַל־גָּג: כָּל־הַיּוֹם חֵרְפוּנִי אוֹיְבָי מְהוֹלָלַי בִּי נִשְׁבָּעוּ: כִּי אֵפֶר כַּלֶּחֶם אָכָלְתִּי וְשִׁקֻּוַי בִּבְכִי מָסָכְתִּי: מִפְּנֵי־זַעַמְךָ וְקִצְפֶּךָ כִּי נְשָׂאתַנִי וַתַּשְׁלִיכֵנִי: יָמַי כְּצֵל נָטוּי וַאֲנִי כָּעֵשֶׂב אִיבָשׁ: וְאַתָּה יְהוָה לְעוֹלָם תֵּשֵׁב וְזִכְרְךָ לְדֹר וָדֹר: אַתָּה תָקוּם תְּרַחֵם צִיּוֹן כִּי עֵת לְחֶנְנָהּ כִּי בָא מוֹעֵד: כִּי־רָצוּ עֲבָדֶיךָ אֶת־אֲבָנֶיהָ וְאֶת־עֲפָרָהּ יְחֹנֵנוּ: וְיִירְאוּ גוֹיִם אֶת־שֵׁם יְהוָה, וְכָל־מַלְכֵי הָאָרֶץ אֶת־כְּבוֹדֶךָ: כִּי־בָנָה יְהוָה צִיּוֹן נִרְאָה בִּכְבוֹדוֹ: פָּנָה אֶל־תְּפִלַּת הָעַרְעָר וְלֹא־בָזָה אֶת־תְּפִלָּתָם: תִּכָּתֶב זֹאת לְדוֹר אַחֲרוֹן וְעַם נִבְרָא יְהַלֶּל־יָהּ: כִּי־הִשְׁקִיף מִמְּרוֹם קָדְשׁוֹ, יְהוָה מִשָּׁמַיִם אֶל־אֶרֶץ הִבִּיט: לִשְׁמֹעַ אֶנְקַת אָסִיר לְפַתֵּחַ בְּנֵי תְמוּתָה: לְסַפֵּר בְּצִיּוֹן שֵׁם יְהוָה וּתְהִלָּתוֹ בִּירוּשָׁלָםִ: בְּהִקָּבֵץ עַמִּים יַחְדָּו וּמַמְלָכוֹת לַעֲבֹד אֶת־יְהוָה: עִנָּה בַדֶּרֶךְ כֹּחִי קִצַּר יָמָי: אֹמַר, אֵלִי אַל־תַּעֲלֵנִי בַּחֲצִי יָמָי, בְּדוֹר דּוֹרִים שְׁנוֹתֶיךָ: לְפָנִים הָאָרֶץ יָסַדְתָּ וּמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ שָׁמָיִם: הֵמָּה יֹאבֵדוּ וְאַתָּה תַעֲמֹד, וְכֻלָּם כַּבֶּגֶד יִבְלוּ כַּלְּבוּשׁ תַּחֲלִיפֵם וְיַחֲלֹפוּ: וְאַתָּה הוּא, וּשְׁנוֹתֶיךָ לֹא יִתָּמּוּ: בְּנֵי־עֲבָדֶיךָ יִשְׁכּוֹנוּ וְזַרְעָם לְפָנֶיךָ יִכּוֹן:

---

*) תענית ער"ח הנהיג אותו ר' משה קורדווירו שחי בצפת סביב של"ג וקרא לו יום כפור קטן (פרי חדש הלכות ר"ח ס' תי"ז) ובשם הזה מזכירו ג"כ בעל של"ה דף ק"כ, ע"ב ודף ק"מ. ובדף קע"ט כתב וז"ל ראש חדש מאחר שהוא זמן כפרה ירצה האדם שיעשה תשובה גמורה בלב שלם, דהיינו בער"ח יעשה כמו י"כ, כמו שנוהגים הרבה מחסידי עליון, ויתקן כל המקולקל הן בממון הן בגוף הן בנפש ויתודה בבכי רבה ובחרטה גמורה ויעזוב דרכו הרעה כדי כשיכנס החדש יהיה כבריה חדשה עכ"ל וכן יעב"ץ בסדורו כתב וז"ל חדשים מקרוב נהגו להתענות ער"ח וקורין אותו י"כ קטן והוא ידוע ונתפשט ברבים, וטוב הדבר וביחוד להמון העם המתלכלכים כל היום כדי לשפס מטנופם ולהיות להם זכרון בין עיניהם להשגיח על טהרת נפשם וגופם.

חזן. לאשי חרוזיו יהודה אריה ממודינא, ומשקלו ב׳ תנועות ויתד ובין תנועות.

יוֹם זֶה יְהִי מִשְׁקַל כָּל־חַטֹּאתַי בָּטֵל בְּמִעוּטוֹ, כִּדְמוּת יָרֵחַ הַיּוֹם, לְבַד מִסְפַּר זָכִיּוֹתַי יִרְבֶּה וְיָצִיץ צִיץ וִיהִי פּוֹרֵחַ: יום וַדַּי זָדוֹן לִבִּי אֶצְלִי גָלוּי, חוֹטְאֵי עֲוֹנוֹתַי עִם דּוֹק רִשְׁעִי. דִּינִי אֲנִי אֵדַע בָּאֵשׁ קָלוּי, כִּי רַע וּבִישׁ אָרַגְתִּי אֶל־פִּשְׁעִי. הוֹלֵךְ בְּיוֹם וָיוֹם אַחַר בִּצְעִי. מִבֵּית מְקוֹם סֵפֶר תִּינוֹק בּוֹרֵחַ: יום. אָכֵן בְּחַבְלֵי שָׁוְא עָוֹן מוֹשֵׁךְ אָחוֹר, לָךְ אֵלִי בָּאתִי נִצָּב. רְפָאוּת לְאָדָם מַר בְּחֶשׁ נוֹשֵׁךְ, שׁוֹאֵל וּמִתְחַנֵּן נִכְאָב נֶעֱצָב. יוֹשֵׁב בְּעִנּוּיֵי אֶבֶן מַחְצָב. יַד פֶּה וָעַיִן אֵין לִי טַעַם וָרֵיחַ: יום הֵן רֹאשׁ חֳדָשִׁים לָעָם נָתַתָּ, לִזְמַן לְכַפֵּר עַל כָּל־תּוֹלְדֹתָם. מֵאֵת אֲהוּבִים שׂוֹטֵן הִשְׁבַּתָּ, עַל כֵּן אֲקַדֶּמְךָ בִּתְחִנָּתָם. מִיּוֹם לְפָנָיו בָּא כִּי אָז אִיתָם. אָשׁוּב לְאִישׁ תּוֹשָׁב לֹא עוֹד אוֹרֵחַ: יום וּבְרֹב חֲסָדֶיךָ אַתָּה מַלְכִּי, תָּקוּם תְּרַחֵם צִיּוֹן קָדְשֵׁנוּ. דְּבִירַת מְנוּחָתְךָ שִׂים כָּבוֹד, כִּי בָהּ נַעֲלֶה עוֹלוֹת רֹאשׁ חָדְשֵׁנוּ. נָא אֵל שְׁלַח נוֹשֵׂא הוֹד רֹאשֵׁנוּ. כִּי שָׁם לְבָבֵנוּ שׁוֹאֵף זוֹרֵחַ: יום זה וכו׳.

ואומרים מזמור זה קודם מנחה ולאחר מנחה אומרים מזמור ח׳ למנצח על הגתית, אבל אם עושים י״כ קטן ביום ה׳ תמורת ע״רח מהפכים המזמורים ואומרים קודם מנחה מזמור ח׳ ולאחר מנחה מזמור כ׳. ויש קהלות שאומרים לעולם מזמור ח׳ קודם מנחה ומזמור כ׳ לאחריה.

כ לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד: יַעַנְךָ יְהֹוָה בְּיוֹם צָרָה יְשַׂגֶּבְךָ שֵׁם אֱלֹהֵי יַעֲקֹב: יִשְׁלַח עֶזְרְךָ מִקֹּדֶשׁ וּמִצִּיּוֹן יִסְעָדֶךָּ: יִזְכֹּר כָּל־מִנְחֹתֶךָ וְעוֹלָתְךָ יְדַשְּׁנֶה־סֶלָה: יִתֶּן־לְךָ כִלְבָבֶךָ וְכָל־עֲצָתְךָ יְמַלֵּא: נְרַנְּנָה בִּישׁוּעָתֶךָ וּבְשֵׁם־אֱלֹהֵינוּ נִדְגֹּל יְמַלֵּא יְהֹוָה כָּל־מִשְׁאֲלוֹתֶיךָ: עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי הוֹשִׁיעַ יְהֹוָה מְשִׁיחוֹ יַעֲנֵהוּ מִשְּׁמֵי קָדְשׁוֹ בִּגְבֻרוֹת יֵשַׁע יְמִינוֹ: אֵלֶּה בָרֶכֶב וְאֵלֶּה בַסּוּסִים וַאֲנַחְנוּ בְּשֵׁם־יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ נַזְכִּיר: הֵמָּה כָּרְעוּ וְנָפָלוּ וַאֲנַחְנוּ קַּמְנוּ וַנִּתְעוֹדָד: יְהֹוָה הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם־קָרְאֵנוּ:

ואומרים פ׳ התמיד, אשרי ות״ק (ואם יש עשרה שהתענו בבהכ״נ מוציאים ס״ת וקוראים ויחל ומפטירים דרשו ואומר הש״ץ חצי קדיש) ועומדים להתפלל תפלת מנחה בלחש (ואומרים עננו בשמע קולנו), והש״ץ חוזר התפלה בקול (ואומר עננו בין גואל לרופא), ואח״כ מתחיל הש״ץ:

מאן זאגט אשרי, האלב קדיש, (אונד ווען נאהן זייטע געפאַסטעט האבען, לייענט מאן ויחל אונד זאגט דיא הפטרה דרשו), דאן בעטעט מאן שמנה עשרה, אונד נאכ־דעם דער חזן דאס־זעלבע ווידערהאָלט האט פאַנגט מאן היער אן:

לְכוּ וְנָשׁוּבָה אֶל־יְיָ כִּי הוּא טָרָף וְיִרְפָּאֵנוּ יַךְ וְיַחְבְּשֵׁנוּ: יְחַיֵּנוּ מִיֹּמָיִם, בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יְקִמֵנוּ וְנִחְיֶה לְפָנָיו: כִּי לֹא עַל־צִדְקוֹתֵינוּ אֲנַחְנוּ מַפִּילִים תַּחֲנוּנֵינוּ לְפָנֶיךָ, כִּי עַל־רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים: אֲדֹנָי שְׁמָעָה אֲדֹנָי סְלָחָה אֲדֹנָי הַקְשִׁיבָה וַעֲשֵׂה אַל־תְּאַחַר. לְמַעַנְךָ אֱלֹהַי, כִּי־שִׁמְךָ נִקְרָא עַל־עִירְךָ וְעַל־עַמֶּךָ:

נושא הוד ראשנו, ככ״ל ועש״ה זכריה ו׳, י״ג. וכזה המשקל מכוון וגם במלטנו מחשב רמז פסול, ודי למבין.

חו״ק הֲשִׁיבֵנוּ יְיָ אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה, חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם: ג׳ פעמים

אֵל מֶלֶךְ, יוֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא רַחֲמִים· מִתְנַהֵג בַּחֲסִידוּת מוֹחֵל עֲוֹנוֹת עַמּוֹ· מַעֲבִיר רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן· מַרְבֶּה מְחִילָה לְחַטָּאִים וּסְלִיחָה לְפוֹשְׁעִים· עוֹשֶׂה צְדָקוֹת עִם־כָּל־בָּשָׂר וְרוּחַ· לֹא כְרָעָתָם תִּגְמוֹל לָהֶם: אֵל שֶׁהוֹרֵיתָנוּ לוֹמַר (מִדּוֹת) שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה· וּזְכָר־לָנוּ הַיּוֹם בְּרִית שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה· כְּמוֹ שֶׁהוֹדַעְתָּ לֶעָנָו מִקֶּדֶם· וְכֵן כָּתוּב וַיֵּרֶד יְהוָֹה בֶּעָנָן וַיִּתְיַצֵּב עִמּוֹ שָׁם וַיִּקְרָא בְשֵׁם יְהוָֹה: (וְשָׁם נֶאֱמַר)·

וַיַּעֲבֹר יְהוָֹה ׀ עַל־פָּנָיו וַיִּקְרָא·

יְהוָֹה ׀ יְהוָֹה, אֵל, רַחוּם, וְחַנּוּן, אֶרֶךְ אַפַּיִם, וְרַב־חֶסֶד, וֶאֱמֶת: נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים, נֹשֵׂא עָוֹן, וָפֶשַׁע, וְחַטָּאָה, וְנַקֵּה: וְסָלַחְתָּ לַעֲוֹנֵנוּ וּלְחַטָּאתֵנוּ וּנְחַלְתָּנוּ:

סְלַח־לָנוּ אָבִינוּ כִּי חָטָאנוּ· מְחַל־לָנוּ מַלְכֵּנוּ כִּי פָשָׁעְנוּ:
כִּי־אַתָּה אֲדֹנָי טוֹב וְסַלָּח וְרַב־חֶסֶד לְכָל־קֹרְאֶיךָ:

אָנָּא יְיָ אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם תִּכּוֹן תְּפִלָּתֵנוּ קְטֹרֶת לְפָנֶיךָ: וְהוֹצִיא כָאוֹר צִדְקֵנוּ וּמִשְׁפָּטֵנוּ כַּצָּהֳרָיִם: אֲמָרֵינוּ הַאֲזִינָה ׀ יְיָ, בִּינָה הֲגִיגֵנוּ: בְּקָרְאֵנוּ עֲנֵנוּ אֱלֹהֵי צִדְקֵנוּ:

כְּרַחֵם אָב עַל־בָּנִים תְּרַחֵם יְיָ עָלֵינוּ: לַאדֹנָי אֱלֹהֵינוּ הָרַחֲמִים וְהַסְּלִחוֹת כִּי מָרַדְנוּ בּוֹ: וְסָלַחְתָּ לְעַמְּךָ אֲשֶׁר חָטְאוּ־לָךְ וּלְכָל־פִּשְׁעֵיהֶם אֲשֶׁר פָּשְׁעוּ־בָךְ וּנְתַתָּם לְרַחֲמִים לִפְנֵי שֹׁבֵיהֶם וְרִחֲמוּם: וְאַתָּה תִּשְׁמַע מְמְּקוֹם שִׁבְתְּךָ מִן־הַשָּׁמַיִם וְשָׁמַעְתָּ וְסָלָחְתָּ: סְלַח־נָא לַעֲוֹן הָעָם הַזֶּה כְּגֹדֶל חַסְדֶּךָ וְכַאֲשֶׁר נָשָׂאתָה לָעָם הַזֶּה מִמִּצְרַיִם וְעַד־הֵנָּה· וְשָׁם נֶאֱמַר, וַיֹּאמֶר יְיָ סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶךָ: הַטֵּה אֱלֹהַי ׀ אָזְנְךָ וּשְׁמָע פְּקַח עֵינֶיךָ וּרְאֵה שֹׁמְמֹתֵינוּ וְהָעִיר אֲשֶׁר־נִקְרָא שִׁמְךָ עָלֶיהָ כִּי לֹא עַל־צִדְקֹתֵינוּ אֲנַחְנוּ מַפִּילִים תַּחֲנוּנֵינוּ לְפָנֶיךָ כִּי עַל־רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים: אֲדֹנָי ׀ שְׁמָעָה אֲדֹנָי ׀ סְלָחָה אֲדֹנָי הַקְשִׁיבָה וַעֲשֵׂה אַל־תְּאַחַר· לְמַעַנְךָ אֱלֹהַי כִּי־שִׁמְךָ נִקְרָא עַל־עִירְךָ וְעַל־עַמֶּךָ:

לחזי החלוזים מרדכי בר שבתי ארוך.

סליחה. אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ:

ח׳ מַשְׂאַת כַּפַּי מִנְחַת עֶרֶב רְצֵה־נָא כְּבֹשֶׂר· תִּכּוֹן תְּפִלָּתִי קְטֹרֶת לְפָנֶיךָ בְּתֹם וּבְיֹשֶׁר· בְּקָרְאִי עֲנֵנִי צוּרִי הַיּוֹם וּפְנֵה, ק׳ כַּאֲשֶׁר יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּנְחָה: ח׳ רֵיחַ נִיחֹחַ אִמְרֵי פִּי לְפָנֶיךָ צוּר עוֹלָמִים· חֶלְבִּי וְדָמִי הַנִּמְעָט בְּצוֹמִי תְּמוּר חֲלָבִים וְדָמִים· קַבֵּל הֶגְיוֹן לִבִּי אֲשֶׁר עָרַכְתִּי זֶה כַּמָּה יָמִים· ק׳ כַּחַטָּאת כָּאָשָׁם וְכַמִּנְחָה: ח׳ דְּרָשׁ־נָא בְּיוֹם זֶה דוֹרְשֶׁיךָ וְהִדָּרֵשׁ לָהֶם בְּנִיב שְׂפָתָיִם· שְׁעֵה לְמַעֲמָדָם וְטַהֲרֵם כַּכֶּסֶף מְזֻקָּק שִׁבְעָתָיִם· וּרְצֵה שִׂיחָתָם

כִּשֶׂה אַחַת מִן־הַצֹּאן מִן־הַמָּאתַיִם. ק׳ מִמַּשְׁקֵה יִשְׂרָאֵל לְמִנְחָה: ח׳ כָּלִיל וְעוֹלָה תְּחִנָּתִי תֵּחָשֵׁב וּמַשְׂטִינַי רִיב תָּרִיב. וְהוֹצֵא כָאוֹר צִדְקִי טֶרֶם יָבֹא הַשֶּׁמֶשׁ וְיַעֲרִיב. שָׁפַךְ כַּמַּיִם לִבּוֹ בִּתְפִלָּתוֹ כָּל־אִישׁ ק׳ וְהִקְרִיב הַמַּקְרִיב קָרְבָּנוֹ לַיְיָ מִנְחָה: ח׳ יְשֻׁרוּן עַמְּךָ יָשִׁיר חַסְדְּךָ בְּטוּב לֶקַח. הַטֵּה אֵלָיו אָזְנְךָ וּשְׁמָע וְעֵינֶיךָ פְּקַח. וּרְאֵה כִּי טוֹב מִסְתּוֹפֵף בְּשַׁעֲרֵי רַחֲמֶיךָ. ק׳ וַיִּקַּח מִן־הַבָּא בְיָדוֹ מִנְחָה: ח׳ בְּרֹב רַחֲמֶיךָ אֲמָרַי הַאֲזִינָה יְיָ, הֲגִיגִי בִּינָה. וְאִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֱלֹהֵי קֶדֶם מְעוֹנָה. וְלָקַחְתָּ מִנְחָתִי מִיָּדִי אֲשֶׁר הֳבָאת לָךְ בִּתְחִנָּה. ק׳ וַיְהִי בַּעֲלוֹת הַמִּנְחָה: ח׳ שַׁדַּי לֹא מְצָאנוּךָ שַׂגִּיא כֹחַ לָעֵדָה מִקֶּדֶם קָנִיתָ. אֶחָד הַמַּרְבֶּה וְאֶחָד הַמַּמְעִיט בְּשׁוּבוֹ נַפְשׁוֹ רָצִיתָ. אַךְ יָכֵּן לִבּוֹ לְפָנֶיךָ בְּמִנְחָתוֹ בְּעֵת הַקְרֵב אוֹתָהּ. ק׳ וְזֹאת תּוֹרַת הַמִּנְחָה: ח׳ בִּהְיוֹת מִזְבְּחִי וּמִקְדָּשִׁי עַל מְכוֹנוֹ וּגְבוּלוֹ. הָיוּ מְכַפְּרִים עָלֵינוּ בַּשְּׂעִירִים הָעוֹלִים לְגוֹרָלוֹ. וְעַתָּה בְּאַשְׁמָתֵנוּ לוּ חָפֵץ יְיָ לַהֲמִיתֵנוּ, ק׳ לֹא לָקַח מִיָּדֵנוּ עֹלָה וּמִנְחָה: ח׳ תַּחֲנוּנִים יְדַבֵּר עַמְּךָ יְבַקֵּשׁ סְלִיחָה בְּלֵב מַר. הִנּוֹ מִתְיַצֵּב עַל מָצוֹר וְעוֹמֵד עַל הַמִּשְׁמָר. מְחַלֶּה פָנֶיךָ לְעֵת מִנְחַת עֶרֶב וּמְצַפֶּה כֹפֶר, ק׳ כִּי אָמַר אֲכַפְּרָה פָנָיו בַּמִּנְחָה: ח׳ יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ בְּנֵה וְעָרֶיהָ מִקָּצֶה. אֲסוּרִים רְצוּצִים פַּתַּח וְלַחָפְשִׁי הוֹצֵא. וְעָרְבָה לַיְיָ מִנְחָתָם כִּימֵי עוֹלָם וְתָשׁוּב וְתִרְצֶה. ק׳ עוֹד פְּנוֹת אֶל־הַמִּנְחָה: ח׳ וּנְפוּצוֹת יִשְׂרָאֵל לְקַבֵּץ יָדְךָ שֵׁנִית תּוֹסִיף. כְּרוֹעֶה עֶדְרוֹ תַּרְעֵם בְּנָוֶה טוֹב תְּאַסֵּף. וְיָשַׁב מְצָרֵף וְטִהַר אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּזָּהָב וְכַכָּסֶף. קו״ח וְהָיוּ לַיְיָ מַגִּישֵׁי מִנְחָה: אל מלך יושב וכו׳.

וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ: תִּכּוֹן תְּפִלָּתֵנוּ קְטֹרֶת לְפָנֶיךָ מַשְׂאַת כַּפֵּינוּ מִנְחַת עָרֶב: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִינוּ וְהֶגְיוֹן לִבֵּנוּ לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרֵנוּ וְגֹאֲלֵנוּ: כרחם אב על בנים וכו׳.

סליחה. לחזי החזוים אליעזר ברבי יצחק הלוי.

ח׳ אֱלֹהַי, בְּשַׂר עַמְּךָ מִפַּחְדְּךָ סָמַר. וְתָמִיד עוֹמֵד עַל מִשְׁמָר. וּמְצַפֶּה לְעֵת מִנְחַת עֶרֶב, כִּי אָמַר. ק׳ אֲכַפְּרָה פָנָיו בַּמִּנְחָה: ח׳ לְהַקְשִׁיב לְמַשְׂטִינֵנוּ מָאֵן תְּמָאֵן. סְאוֹנוּ בְּרַעַשׁ אַל־נָא תְּהִי סוֹאֵן. וְאִם עֲוֹנוֹת תִּשְׁמוֹר הֲלֹא רַבּוּ. ק׳ מֵאֵין עוֹד פְּנוֹת אֶל־הַמִּנְחָה: ח׳ יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ אֲשֶׁר בְּךָ מַאֲמִין. אִם בִּשְׂמֹאל דְּחִיתוֹ קָרְבֵהוּ בְּיָמִין. בָּא לְשַׁחֵר פָּנֶיךָ. ק׳ וַיִּקַּח מִן־הַבָּא בְיָדוֹ מִנְחָה: ח׳ עוֹרְכֵי שֶׁוַע מְשַׁלְּמֵי פָרִים שִׂפְתוֹתָם. רְצֵה וְהַשְׁלֵךְ בִּמְצֻלוֹת יָם כָּל־חַטֹּאתָם. יֶעֱרַב לְפָנֶיךָ שִׂיחָתָם וְרִנָּתָם. ק׳ כַּחַטָּאת וְכָעוֹלָה וְכַמִּנְחָה: ח׳ זְכֹר פַּר פְּנִים וְשָׂעִיר פְּנִימִי וְחִיצוֹן. יִהְיוּ־נָא אֲמָרֵינוּ לְפָנֶיךָ לְרָצוֹן. וְתֶעֱרַב

מִנְחָתֵנוּ כְּשֶׂה אַחַת מִן־הַצֹּאן· ק׳ מִן־הַמָּאתַיִם, מִמַּשְׁקֵה יִשְׂרָאֵל לְמִנְחָה: ח׳ רְאֵה כִּי אָזְלַת יָדֵנוּ וְיוֹשְׁבֵי מָרוֹם שָׁחוּ· פַּסּוּ אֱמוּנִים וּבְכֵן לָקְחוּ כְּבַד פֶּה וַעֲרַל שָׂפָה· ק׳ וַיִּשְׁלְחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּיָדוֹ מִנְחָה: ח׳ בָּרֵר נִיב שְׂפָתַיִם כְּשַׁחַר פָּרוּשׂ· עֲנֵנִי וּרְפָא מִזְבַּחֲךָ הֶהָרוּס· חֶלְקַת לְשׁוֹנִי תֶּעֱרַב כַּשֶּׁמֶן, ק׳ לָרִים אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה: ח׳ בֵּית תְּפִלָּתָם מְקוֹם צִקּוּן לַחֲשָׁם· חָשׁוּב כְּבִמְקוֹם אֲשֶׁר יְבַשְּׁלוּ שָׁם הַכֹּהֲנִים אֶת־הַחַטָּאת וְאֶת־הָאָשָׁם· ק׳ וַאֲשֶׁר יֹאפוּ אֶת־הַמִּנְחָה: ח׳ יְצַוֶּה יְיָ חַסְדּוֹ קוֹמְמִיּוּת הֲשִׁיבֵנִי לְנָוִי· לְפָאֵר מְקוֹם מִקְדָּשִׁי לְחַדֵּשׁ הֲדַר זִיוִי· וְיָשַׁב מְצָרֵף וּמְטַהֵר אֶת־בְּנֵי לֵוִי· ק״ח וְהָיוּ לַייָ מַגִּישֵׁי מִנְחָה: א מלך וכו׳.

טוֹב יְיָ לַכֹּל וְרַחֲמָיו עַל־כָּל מַעֲשָׂיו: טוֹב יְיָ לְקֹוָו לְנֶפֶשׁ תִּדְרְשֶׁנּוּ: טוֹב וְיָחִיל וְדוּמָם לִתְשׁוּעַת יְיָ: טוֹב לַחֲסוֹת בַּייָ מִבְּטֹחַ בָּאָדָם: טוֹב לַחֲסוֹת בַּייָ מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים: טוֹב וְיָשָׁר יְיָ עַל כֵּן יוֹרֶה חַטָּאִים בַּדָּרֶךְ: טוֹב יְיָ לְמָעוֹז בְּיוֹם צָרָה וְיֹדֵעַ חֹסֵי בוֹ: כִּי הוּא יָדַע יִצְרֵנוּ זָכוּר כִּי־עָפָר אֲנָחְנוּ: כִּי טוֹב יְיָ לְעוֹלָם חַסְדּוֹ וְעַד דֹּר וָדֹר אֱמוּנָתוֹ: כרחם אב על בנים וכו׳.

פזמון. ראשי חרוזיו בנימן, ומשקלו ו׳ ו׳ תנועות.

חו״ק בַּת עַמִּי לֹא תֶחֱשֶׁה· וְלֹא תִשְׁקוֹט בִּזְעָקָה· וּבִמְקוֹם עוֹלָה וְאִשֶּׁה· תָּבִין תַּחַן חֻקָּה· לַייָ מַגִּישֵׁי מִנְחָה בִּצְדָקָה: נְשִׂיא אֱלֹהִים הַנֶּאֱמָן· רֹאשׁ צוּרִים אֵיתָנַי· הִשְׁכִּים שַׁחַר וְזִמֵּן· עֲמוֹד וַעֲרוֹךְ תַּחֲנוּנַי· בִּמְקוֹם תָּמִיד מְיֻמָּן· לְשַׁחֵר עַל קָרְבָּנַי· וְכִי הֶאֱמִין בַּייָ· וַיַּחְשְׁבֶהָ לּוֹ צְדָקָה: לַיי׳ יְחִידוֹ לְמֵאָה נֶחֱנָן· וְעָקוּד בְּמִזְבַּח אֲבָנָיו· לִפְנוֹת עֶרֶב חָנַן· וְהָאֵל נָשָׂא פָנָיו· לְתָמִיד עֶרֶב מְכוֹנָן· לְהִתְרַצּוֹת פְּנֵי אֲדוֹנָיו· כְּאִישׁ לָקַח מְלֹא חָפְנָיו· קְטֹרֶת סַמִּים דַּקָּה: לַיי׳ מְפַלֵּל יוֹשֵׁב אֹהֶל· הַלָּן בְּמָקוֹם מְשֻׁבָּח· לְרִבּוּי פְּדָרִים יָהֵל· בְּהִתְקָרֵב בְּבֵית זֶבַח· וְאִם אֵין קָרְבָּן לְיָהֵל· תְּמוּרָם אֶעֱרֹךְ שֶׁבַח· וְנִבְחָר לַייָ מִזֶּבַח· עֲשׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה: לַיי׳ נֶאֱלַמְתִּי דוּמִיָּה· מֵאֵין עֲבוֹדַת כֹּהֲנִים· וְאֵיךְ אָשִׁיר בַּשִּׁבְיָה· וְאָסְפוּ לְוִיֵּי אֱמוּנִים· וְעַל כָּל־זֹאת אוֹדֶה יָהּ· כִּי הוּא נַעֲלָה בְדִינִים· לָנוּ בֹּשֶׁת הַפָּנִים· לְךָ אֲדֹנָי הַצְּדָקָה: לַיי׳ הֵלֶךְ קָרְבָּנוֹת פֶּדֶר· תְּפִלָּתִי תֵרָאֶה· בְּזָכְרִי עַל הַסֵּדֶר· עֲבוֹדַת מְשָׁרְתִים בָּאֵי הֵיכָל חֶדֶר בְּחֶדֶר· וְשִׁמְעוּ מְבַשֵּׂר בְּמַרְאֶה· וְזָרְחָה לָכֶם יִרְאֵי שְׁמִי שֶׁמֶשׁ צְדָקָה: לַיי׳

אל מלך יושב.

פדרים יהל ל׳ אור כי יהל (איוב ל״א כ״ו) ויעקב תקן תפלת ערבית כנגד אברים ופדרים שלא נתעכלו (ברכות כ״ו ב׳). קרבן ליהל להאיר, כטעם ולא תאירו מזבחי (מלאכי א׳ י). לך אדני צדקה, כנ״ל ועמ״ה דניאל ט׳, ז׳. וכן הוא במחזור רומא למנחה י״כ אשר משם לוקח הפיוט הזה.

ואח"כ יאמר החזן עשרה רחמנא והקהל עונה בדיל ויעבור.

רַחֲמָנָא אִדְּכַר לָן קְיָמֵהּ דְּאַבְרָהָם רְחִימָא· בְּדִיל וַיֵּעֲבַר:
רַחֲמָנָא אִדְּכַר לָן קְיָמֵהּ דְּיִצְחָק עֲקִידָא· בְּדִיל וַיֵּעֲבַר:
רַחֲמָנָא אִדְּכַר לָן קְיָמֵהּ דְּיַעֲקֹב שְׁלִימָא· בְּדִיל וַיֵּעֲבַר:
רַחֲמָנָא אִדְּכַר לָן זְכוּתֵהּ דְּיוֹסֵף צַדִּיקָא· בְּדִיל וַיֵּעֲבַר:
רַחֲמָנָא אִדְּכַר לָן קְיָמֵהּ דְּמֹשֶׁה נְבִיָּא· בְּדִיל וַיֵּעֲבַר:
רַחֲמָנָא אִדְּכַר לָן קְיָמֵהּ דְּאַהֲרֹן כַּהֲנָא· בְּדִיל וַיֵּעֲבַר:
רַחֲמָנָא אִדְּכַר לָן קַנָּאוּתֵהּ דְּפִינְחָס קַנָּאָה· בְּדִיל וַיֵּעֲבַר:
רַחֲמָנָא אִדְּכַר לָן קְיָמֵהּ דְּדָוִד מְשִׁיחָא· בְּדִיל וַיֵּעֲבַר:
רַחֲמָנָא אִדְּכַר לָן צְלוֹתֵהּ דִּשְׁלֹמֹה מַלְכָּא· בְּדִיל וַיֵּעֲבַר:
רַחֲמָנָא תּוּב מֵרָגְזָךְ וְלָא נֶהְדַּר רֵיקָם מִן קֳדָמָךְ· בְּדִיל וַיֵּעֲבַר:

אל מלך יושב.

ע"ס א"ת ב"ש.

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ· אַל־תַּעַשׂ עִמָּנוּ כָּלָה· תֹּאחֵז יָדְךָ בַּמִּשְׁפָּט· בְּבֹא תוֹכֵחָה נֶגְדֶּךָ· שְׁמֵנוּ מִסִּפְרְךָ אַל־תֶּמַח· גִּשְׁתְּךָ לַחְקוֹר מוּסָר· רַחֲמֶיךָ יְקַדְּמוּ רָגְזֶךָ· דַּלּוּת מַעֲשִׂים בְּשׁוּרֶךָ· קָרֵב צֶדֶק מֵאֵלֶיךָ· הוֹרֵנוּ בְּזַעֲקֵנוּ לָךְ· צַו יְשׁוּעָתֵנוּ בְּמַפְגִּיעַ· וְתָשִׁיב שְׁבוּת אָהֳלֵי תָם· פְּתָחָיו רְאֵה כִּי שָׁמֵמוּ· זְכוֹר נַמְתָּ לֹא תִשָּׁכַח עֵדוּת מִפִּי זַרְעוֹ· חוֹתֵם תְּעוּדָה תַּתִּיר· סוֹדְךָ שִׂים בְּלִמּוּדֶיךָ· טַבּוּר אַגַּן הַסַּהַר· נָא אַל־יֶחְסַר הַמָּזֶג· יָהּ דַּע אֶת אֲשֶׁר יְדָעוּךָ· מַגֵּר אֶת אֲשֶׁר לֹא־יְדָעוּךָ· כִּי תָשִׁיב לְבִצָּרוֹן· לְכוּדִים אֲסִירֵי הַתִּקְוָה:

ודוי הגדול של רבינו נסים ז"ל.

רִבּוֹנוֹ שֶׁל־עוֹלָם· קֹדֶם כָּל־דָּבָר אֵין לִי פֶּה לְהָשִׁיב וְלֹא מֵצַח לְהָרִים רֹאשִׁי· כִּי מִפְּנֵי שֶׁעֲוֹנוֹתַי רַבּוּ מִלִּמְנוֹת וְחַטֹּאתַי עָצְמוּ מִסַּפֵּר· וּכְמַשָּׂא כָבֵד יִכְבְּדוּ מִמֶּנִּי· מִתְוַדֶּה אֲנִי לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי בִּכְפִיפַת רֹאשׁ· בִּכְפִיפַת קוֹמָה· בְּכִנִיעַת חַיִל· בַּחֲלִישׁוּת כֹּחַ· בִּשְׁבִירוּת לֵב· בִּנְמִיכוּת רוּחַ· בְּקִדָּה· בִּכְרִיעָה· בְּהִשְׁתַּחֲוָיָה· בְּאֵימָה· בְּבַעַת· בְּרֶתֶת· בְּזִיעַ· בְּחַלְחוּל· בְּיִרְאָה· וּבְמוֹרָא· אוֹמֵר אֲנִי לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי מִקְצָת מִן־מַעֲשֵׂי הָרָעִים· וּמִדַּרְכֵי הַמְכֹעָרִים· וּמִמַּעַלְלֵי הַמְקֻלְקָלִים· לְאָמְרָם אִי אֶפְשַׁר· לְבָרְרָם אֵין בִּי כֹחַ· לְגַלּוֹתָם לֹא אֶעֱצָר־חָיִל· לְדַבְּרָם לֹא אֵדָעֵם· לְהַגִּידָם אֵינִי כְדַי· לִתְבּוֹעַ עֲלֵיהֶם סְלִיחָה וּמְחִילָה וְכַפָּרָה מָה אֲנִי מֶה חַיַּי· אֲנִי הֶבֶל וָרִיק· אֲנִי רִמָּה וְתוֹלֵעָה· אֲנִי עָפָר וָאֵפֶר· בּוֹשׁ אֲנִי מֵחֲטָאַי· וּמְכֻלָּם אֲנִי מִפְּשָׁעַי· אֵין לִי פִּתְחוֹן פֶּה לְהִתְוַדּוֹת לְפָנֶיךָ· גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשׂוֹא· עָצְמוּ פְשָׁעַי מִסַּפֵּר· בֹּשְׁתִּי וְגַם נִכְלַמְתִּי· כַּגַּנָּב הַנִּמְצָא בַּמַּחְתֶּרֶת:

רִבּוֹנוֹ שֶׁל־עוֹלָם. אִם־עָמַדְתִּי לְפָרֵשׁ אֶת־חֲטָאַי וּלְבָאֲרָם. יִכְלֶה הַזְּמַן וְהֵם לֹא יִכְלוּ. עַל אֵיזֶה מֵהֶם אֶתְבַּע. וְעַל אֵיזֶה מֵהֶם אֲבַקֵּשׁ. וְעַל אֵיזֶה מֵהֶם אֶתְוַדֶּה. עַל הַכְּלָל אוֹ עַל הַפְּרָט. עַל הַנִּסְתָּרוֹת. אוֹ עַל הַנִּגְלוֹת. עַל הָרִאשׁוֹנוֹת. אוֹ עַל הָאַחֲרוֹנוֹת. עַל הַחֲדָשׁוֹת. אוֹ עַל הַיְשָׁנוֹת. עַל הַטְּמוּנוֹת אוֹ עַל הַנּוֹדָעוֹת. עַל הַנִּזְכָּרוֹת אוֹ עַל הַנִּשְׁכָּחוֹת מִמֶּנִּי. יוֹדֵעַ אֲנִי בְעַצְמִי שֶׁאֵין בִּי לֹא תוֹרָה וְלֹא חָכְמָה. לֹא דַעַת וְלֹא תְבוּנָה. לֹא צְדָקָה וְלֹא יְשָׁרוּת וְלֹא גְמִילוּת חֲסָדִים. אֲבָל אֲנִי סָכָל וְלֹא יוֹדֵעַ. בַּעַר וְלֹא מֵבִין. גַּזְלָן וְלֹא נֶאֱמָן. חַיָּב וְלֹא זַכַּאי. רָשָׁע וְלֹא צַדִּיק. רַע וְלֹא טוֹב. וְכָל־מַעֲשִׂים רָעִים עָשִׂיתִי. וְגַם עֲבֵרוֹת רָעוֹת עָשִׂיתִי. וְאִם־אַתָּה דָן אוֹתִי כְּמַעֲשַׂי. אוֹי לִי. וַי לִי. אֲהָהּ עָלַי. אוֹיָה עַל־נַפְשִׁי. וְאִם־תְּבַקֵּשׁ לְנַקּוֹתִי כִּמְטַהֵר וּכִמְצָרֵף כֶּסֶף. לֹא יִשָּׁאֵר מִמֶּנִּי מְאוּמָה. כִּי אֲנִי כְּקַשׁ לִפְנֵי אֵשׁ. וּכְעֵצִים יְבֵשִׁים לִפְנֵי הָאוּר. כֶּסֶף סִיגִים מְצֻפֶּה עַל־חָרֶשׂ. הֶבֶל הֲבָלִים אֵין בּוֹ מַמָּשׁ:

כַּמָּה אֲקַדֵּם אוֹ מַה רְפוּאָה אֲבַקֵּשׁ. כְּבֵן סוֹרֵר וּמוֹרֶה הָיִיתִי. כְּעֶבֶד מוֹרֵד עַל־אֲדוֹנָיו. כְּתַלְמִיד חוֹלֵק עַל־רַבּוֹ. אֶת אֲשֶׁר־טִהַרְתָּ טִמֵּאתִי. וַאֲשֶׁר טִמֵּאתָ טִהַרְתִּי. אֶת אֲשֶׁר־הִתַּרְתָּ אָסַרְתִּי. וַאֲשֶׁר אָסַרְתָּ הִתַּרְתִּי. אֶת אֲשֶׁר אָהַבְתָּ שָׂנֵאתִי. וַאֲשֶׁר שָׂנֵאתָ אָהַבְתִּי. אֶת אֲשֶׁר־הֵקַלְתָּ הֶחֱמַרְתִּי. וַאֲשֶׁר הֶחֱמַרְתָּ הֵקַלְתִּי. אֶת אֲשֶׁר־קֵרַבְתָּ רִחַקְתִּי. וַאֲשֶׁר רִחַקְתָּ קֵרַבְתִּי. אַךְ לֹא לְהַכְעִיסְךָ נִתְכַּוַּנְתִּי. וּבְעַזּוּת מֵצַח בָּאתִי לְבַקֵּשׁ סְלִיחָה מִלְּפָנֶיךָ. שַׂמְתִּי פָּנַי כְּכֶלֶב הָעַזּוּתִי מֵצַח כַּזּוֹנָה וְנִגַּשְׁתִּי לְפָנֶיךָ בְּבשֶׁת פָּנִים. וְכֵן כָּתוּב וּמֵצַח אִשָּׁה זוֹנָה הָיָה לָךְ מֵאַנְתְּ הִכָּלֵם:

רִבּוֹנוֹ שֶׁל־עוֹלָם. לֹא עַל־עַצְמִי בִּלְבַד אֲנִי מִתְפַּלֵּל וּמִתְוַדֶּה כִּי אִם־בַּעֲדִי וּבְעַד קְהָלְךָ הָעוֹמְדִים לְפָנֶיךָ. וְאַף עַל־פִּי שֶׁאֵינִי רָאוּי וְלֹא זַכַּאי לְהִתְוַדּוֹת עַל־עַצְמִי וְכָל־שֶׁכֵּן עַל אֲחֵרִים. אֲבָל כִּי דַרְכְּךָ לְהַאֲרִיךְ אַפֶּךָ וּמִדָּתְךָ לְהַעֲבִיר קִצְפֶּךָ וּמִנְהָגְךָ לְרַחֵם עַל־בְּרִיּוֹתֶיךָ וּבְיוֹתֵר לְשָׁבִים אֵלֶיךָ וּמוֹדִים וְעוֹזְבִים וּמִתְנַחֲמִים עַל פִּשְׁעֵיהֶם וְאֵינָם מְכַסִּים אוֹתָם שֶׁכֵּן כָּתוּב מְכַסֶּה פְשָׁעָיו לֹא יַצְלִיחַ וּמוֹדֶה וְעֹזֵב יְרֻחָם. וּמַצִּיל אֶת־נַפְשׁוֹ מִדִּינָהּ שֶׁל־גֵּיהִנֹּם:

רִבּוֹנוֹ שֶׁל־עוֹלָם. מִנְהַג בֵּית דִּינְךָ הַצֶּדֶק לֹא כְּמִנְהַג בָּתֵּי דִינִין שֶׁל־בְּנֵי אָדָם. כִּי מִדַּת בְּנֵי אָדָם כְּשֶׁהוּא תּוֹבֵעַ אֶת־חֲבֵרוֹ בְּמָמוֹן אֶל־בֵּית דִּין אוֹ אֶל־הַשּׁוֹפֵט אִם־יְכַפֵּר יִנָּצֵל מִן־הַמָּמוֹן וְאִם־יוֹדֶה מִתְחַיֵּב לִתֵּן. וּבֵית דִּינְךָ הַצֶּדֶק לֹא כֵן־הוּא אֶלָּא אִם־יְכַפֵּר אָדָם אוֹי לוֹ וְאוֹי לְנַפְשׁוֹ. וְאִם־מוֹדֶה וְעוֹזֵב אַתָּה מְרַחֲמֵהוּ:

רִבּוֹנוֹ שֶׁל־עוֹלָם. לוּלֵי חֲטָאֵינוּ וּפְשָׁעֵינוּ לֹא הָיִינוּ בוֹשִׁים וְנִכְלָמִים. וְעַל־מָה הָיִינוּ מִתְוַדִּים כִּי אִי אֶפְשַׁר לוֹ לְאָדָם לְבַקֵּשׁ עַל חֵטְא וְהוּא לֹא חָטָא. וְלֹא יוֹדֵעַ עֹז רַחֲמֶיךָ אֶלָּא בְּהַעֲבִירְךָ חַטֹּאת יְרֵאֶיךָ. וְלֹא עַל־עַצְמִי בִּלְבַד אֲנִי מִתְוַדֶּה כִּי אִם־בַּעֲדִי וּבְעַד קְהָלֶךָ: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתִּסְלַח וְתִמְחַל לָנוּ עַל כָּל־עֲוֹנוֹתֵינוּ וּפְשָׁעֵינוּ וּתְכַפֶּר־לָנוּ עַל כָּל־חַטֹּאתֵינוּ:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ

תָּבֹא לְפָנֶיךָ תְּפִלָּתֵנוּ. וְאַל־תִּתְעַלַּם מִתְּחִנָּתֵנוּ שֶׁאֵין אֲנַחְנוּ עַזֵּי פָנִים וּקְשֵׁי עֹרֶף לוֹמַר לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ צַדִּיקִים אֲנַחְנוּ וְלֹא חָטָאנוּ. אֲבָל אֲנַחְנוּ חָטָאנוּ:

אָשַׁמְנוּ. בָּגַדְנוּ. גָּזַלְנוּ. דִּבַּרְנוּ דֹפִי. הֶעֱוִינוּ. וְהִרְשַׁעְנוּ. זַדְנוּ. חָמַסְנוּ. טָפַלְנוּ שֶׁקֶר. יָעַצְנוּ רָע. כִּזַּבְנוּ. לַצְנוּ. מָרַדְנוּ. נִאַצְנוּ. סָרַרְנוּ. עָוִינוּ. פָּשַׁעְנוּ. צָרַרְנוּ. קִשִּׁינוּ עֹרֶף. רָשַׁעְנוּ. שִׁחַתְנוּ. תִּעַבְנוּ. תָּעִינוּ. תִּעְתָּעְנוּ.

סַרְנוּ מִמִּצְוֹתֶיךָ וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ הַטּוֹבִים וְלֹא שָׁוָה לָנוּ: וְאַתָּה צַדִּיק עַל כָּל־הַבָּא עָלֵינוּ. כִּי אֱמֶת עָשִׂיתָ וַאֲנַחְנוּ הִרְשָׁעְנוּ:

אָשַׁמְנוּ מִכָּל־עָם. בֹּשְׁנוּ מִכָּל־דּוֹר. גָּלָה מִמֶּנּוּ מָשׂוֹשׂ. דָּוָה לִבֵּנוּ בַּחֲטָאֵינוּ. הָחְבַּל אִוּוּיֵנוּ. וְנִפְרַע פְּאֵרֵנוּ. זְבוּל בֵּית מִקְדָּשֵׁנוּ חָרַב בַּעֲוֹנֵינוּ. טִירָתֵנוּ הָיְתָה לְשַׁמָּה. יְפִי אַדְמָתֵנוּ לְזָרִים. כֹּחֵנוּ לְנָכְרִים. וַעֲדַיִין לֹא שַׁבְנוּ מִטָּעוּתֵנוּ. וְהֵיךְ נָעִיז פָּנֵינוּ וְנַקְשֶׁה עָרְפֵּנוּ לוֹמַר לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ צַדִּיקִים אֲנַחְנוּ וְלֹא חָטָאנוּ. אֲבָל אֲנַחְנוּ חָטָאנוּ: אשמנו וכו'.

ואתה צדיק וכו'.

לְעֵינֵינוּ עָשְׁקוּ עֲמָלֵנוּ. מְמֻשָּׁךְ וּמוֹרָט מִמֶּנּוּ. נָתְנוּ עֻלָּם עָלֵינוּ. סָבַלְנוּ עַל שִׁכְמֵנוּ. עֲבָדִים מָשְׁלוּ בָנוּ. פּוֹרֵק אֵין מִיָּדָם. צָרוֹת רַבּוֹת סְבָבוּנוּ. קְרָאנוּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ. רִחַקְתָּ מִמֶּנּוּ בַּעֲוֹנֵינוּ. שַׁבְנוּ מֵאַחֲרֶיךָ. תָּעִינוּ כַּצֹּאן וְאָבָדְנוּ: וַעֲדַיִין לֹא שַׁבְנוּ מִטָּעוּתֵנוּ וְהֵיךְ נָעִיז פָּנֵינוּ וְנַקְשֶׁה עָרְפֵּנוּ לוֹמַר לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ צַדִּיקִים אֲנַחְנוּ וְלֹא חָטָאנוּ. אֲבָל אֲנַחְנוּ חָטָאנוּ:

אשמנו וכו'. ואתה צדיק וכו'.

אֵל אֶרֶךְ אַפַּיִם אַתָּה. וּבַעַל הָרַחֲמִים נִקְרֵאתָ. וְדֶרֶךְ תְּשׁוּבָה הוֹרֵיתָ: גְּדֻלַּת רַחֲמֶיךָ וַחֲסָדֶיךָ. תִּזְכֹּר הַיּוֹם וּבְכָל־יוֹם לְזֶרַע יְדִידֶיךָ: תֵּפֶן אֵלֵינוּ בְּרַחֲמִים. כִּי אַתָּה הוּא בַּעַל הָרַחֲמִים: בְּתַחֲנוּן וּבִתְפִלָּה פָּנֶיךָ נְקַדֵּם. כְּהוֹדַעְתָּ

לְעָנָו מִקֶּדֶם: מֵחֲרוֹן אַפְּךָ שׁוּב. כְּמוֹ בְתוֹרָתְךָ כָּתוּב: וּבְצֵל כְּנָפֶיךָ נֶחֱסֶה וְנִתְלוֹנָן. כְּיוֹם וַיֵּרֶד יְיָ בֶּעָנָן: תַּעֲבֹר עַל־פֶּשַׁע וְתִמְחֶה אָשָׁם. כְּיוֹם וַיִּתְיַצֵּב עִמּוֹ שָׁם: תַּאֲזִין שַׁוְעָתֵנוּ וְתַקְשִׁיב מִמֶּנּוּ מַאֲמָר. כְּיוֹם וַיִּקְרָא בְשֵׁם יְיָ. וְשָׁם נֶאֱמַר.

וַיַּעֲבֹר יְהֹוָה ׀ עַל־פָּנָיו וַיִּקְרָא.

יְהֹוָה ׀ יְהֹוָה, אֵל, רַחוּם, וְחַנּוּן, אֶרֶךְ אַפַּיִם, וְרַב־חֶסֶד, וֶאֱמֶת: נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים, נֹשֵׂא עָוֹן, וָפֶשַׁע, וְחַטָּאָה, וְנַקֵּה: וְסָלַחְתָּ לַעֲוֹנֵנוּ וּלְחַטָּאתֵנוּ וּנְחַלְתָּנוּ:

סְלַח־לָנוּ אָבִינוּ כִּי חָטָאנוּ. מְחַל־לָנוּ מַלְכֵּנוּ כִּי פָשָׁעְנוּ:

כִּי־אַתָּה אֲדֹנָי טוֹב וְסַלָּח וְרַב־חֶסֶד לְכָל־קֹרְאֶיךָ:

חָטָאנוּ צוּרֵנוּ. סְלַח־לָנוּ יוֹצְרֵנוּ:

בקצת קהלות אין אומרים זה אלא אומרים אבינו מלכנו וכו' ואח"כ ה' מלך וכו'.

פותחים הארון. פעם א' **שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ ׀ אֶחָד:**

ג' פעמים **בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:**

ז' פעמים **יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים:**

פעם א' יְיָ מֶלֶךְ יְיָ מָלָךְ יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד:

עֲנֵנוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם, עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ פַּחַד יִצְחָק, עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ אֲבִיר יַעֲקֹב, עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ מָגֵן דָּוִד, עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ אֱלֹהֵי הַמֶּרְכָּבָה, עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ הָעוֹנֶה בְּעֵת־רָצוֹן, עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ הָעוֹנֶה בְּעֵת־צָרָה, עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ הָעוֹנֶה בְּעֵת־רַחֲמִים, עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ רַחוּם וְחַנּוּן, עֲנֵנוּ: רַחֲמָנָא עֲנִינָן. רַחֲמָנָא פְּרֵק. רַחֲמָנָא אִתְמְלֵא רַחֲמִין עֲלָן וְעַל כָּל־אֱנָשֵׁי בֵיתָנָא וְעַל כָּל־אַחֲנָא בֵּית יִשְׂרָאֵל וּמֵחֲשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא אַפְּקִינָן בְּדִיל שְׁמָךְ רַבָּא: קדיש שלם.

ואומרים מזמור זה, ואחריו קדיש יתום. עלינו. ואם חל ר"ח בשבת או ביום א' שאז עושים י"כ קטן ביום ה' שלפניו, אומרים תחנון קודם קדיש שלם ואומרים אח"כ מזמור כ' יענך ה' ביום צרה (תמצאהו למעלה דף 320) קדיש יתום. ויש קהלות שמוסיפים לומר אבינו מלכנו קודם המזמור אך בדלוג החרוזים של כתבנו.

לַמְנַצֵּחַ עַל־הַגִּתִּית מִזְמוֹר לְדָוִד: יְהֹוָה אֲדֹנֵינוּ מָה־אַדִּיר שִׁמְךָ בְּכָל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־תְּנָה הוֹדְךָ עַל־הַשָּׁמָיִם: מִפִּי עוֹלְלִים וְיֹנְקִים יִסַּדְתָּ עֹז לְמַעַן צוֹרְרֶיךָ לְהַשְׁבִּית אוֹיֵב וּמִתְנַקֵּם: כִּי־אֶרְאֶה שָׁמֶיךָ מַעֲשֵׂה אֶצְבְּעֹתֶיךָ יָרֵחַ וְכוֹכָבִים אֲשֶׁר כּוֹנָנְתָּה: מָה־אֱנוֹשׁ כִּי־תִזְכְּרֶנּוּ וּבֶן־אָדָם כִּי תִפְקְדֶנּוּ: וַתְּחַסְּרֵהוּ מְּעַט מֵאֱלֹהִים וְכָבוֹד וְהָדָר תְּעַטְּרֵהוּ: תַּמְשִׁילֵהוּ בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ כֹּל שַׁתָּה תַחַת־רַגְלָיו: צֹנֶה וַאֲלָפִים כֻּלָּם וְגַם בַּהֲמוֹת שָׂדָי: צִפּוֹר שָׁמַיִם וּדְגֵי הַיָּם עֹבֵר אָרְחוֹת יַמִּים: יְהֹוָה אֲדֹנֵינוּ מָה־אַדִּיר שִׁמְךָ בְּכָל־הָאָרֶץ: קדיש יתום.

סדר תפלת ראש חדש·

במנחה שלפני ר"ח מתפללים כסדרה אלא שא"א תחנון. ובשבת ער"ח אין אומרים צדקתך.

בערבית של ראש חדש מתפללים כסדרה אלא שמוסיפים יעלה ויבא בעבודה.

בשחרית מתפללים כסדר כל יום אלא שמוסיפים **ובראשי חדשיכם** בסדר הקרבנות, ואומרים יעלה ויבא בעבודה, ואחר חזרת התפלה של ש"ץ קורין הלל בדלוג ומעומד ומברכין עליו תחלה וסוף. והיחיד יחזור אחר שנים שיאמר להם הודו והם יענו אחריו הודו, והצבור צריך לשמוע הודו, ויאמר, ויאמרו מפי הש"ץ דשומע כעונה, ואם לאו לא יצא, או יאמר כל אחד עמו בנחת. הבא לבהכ"נ בשעה שאומר, הצבור הלל אומרו עמהם ואח"כ יתפלל, ואם עומד בפסוקי דזמרה אומרו גם אבל לא יברך ברכת הלל כיון שמברך ברוך שאמר וישתבח. ולכן בימים שגומרים בהם הלל, לא יוכל לאמרו בפסוקי דזמרה. בבית האבל תוך ז' אין קורין וכשחוזרין לבית קורין.

בר"ח וחנוכה ורגלים קורין הלל ולעולם גומרים אותו חוץ מן ר"ח ושש ימים האחרונים של פסח שאומרים אותו בדלוג. ובחה"מ חולצים התפילין קודם הלל.

אַן ר"ח, פסח שבועות, סוכות, שמיני עצרת אונד שמחת תורה וויא אויך אַן חנוכה, ווירד דעז מאָרגענז גלייך נאַך דעם שמונה עשרה דאַז הלל געזונגען.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לִקְרוֹא אֶת־הַהַלֵּל:

הַלְלוּיָהּ· הַלְלוּ עַבְדֵי יְיָ הַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְיָ: יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם: מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ עַד־מְבוֹאוֹ מְהֻלָּל שֵׁם יְיָ:

לקרוא את ההלל, הספרדים אין מברכים בנוסחא זו רק על ההלל של ר"ח אבל בהלל של מועדים אומרים לגמור את ההלל וכנוסח הרמב"ם (הלכות ברכות פ' י"א סמן י"ב והלכות חנכה פ' ג' סמן ה') וכן גם נוסח הכוזרי מאמר ג' סמן ל"ט.) ומנהגנו הוא ע"פ הר"מ מרוטנבורג שנהג לומר בכל פעם לקרוא את ההלל, וראה בטור לא"ח ס' תפ"ז ותרמ"ד, והעקר ההלל בה"א ידיעה בראש וכמו שהוא בסדור רב עמרם והרמב"ם ובא"ח ס' תכ"ב ובכל בו ובס' המנהיג לאבן ירחי ואבודרהם ובסדורי הספרדים גם בסדורים קדמונים של האשכנזים, ומה שבסדורים אחרונים הלל בלי ה"א בראש אינו אלא שבוש המדפיסים וכבר הגיהו בעל וי"ל ורוו"ה ז"ל.

הללויה הללו עבדי, ו' מזמורים כתובים האלה מסמן קי"ג עד קי"ט נקראו שירה בפי חז"ל (פסחים קי"ז, ב'. ערכין דף י', ב'), ושם הנהוג הוא הלל (שיר רבה דף י"ח), וכן קראום גם בעלי המסרת (כגון אספוני ד' בקריאה וס' משברי מות, מים עד נפש, חבלי מות, וחברו דהלילא. וכן עזי וזמרת יה ג' דסמיכי, דוויושע, דישועה, ודהלל), והשם הזה על שם אופן קריאתו בימים קדמונים שהיה מנהגם לקרא פסקות פסקות והיו עונים העם במלת הללויה על כל דבור ודבור שהיה קורא המקרא (כמבואר בסוכה דף ל"ח, ב' וירושלמי שבת פרק ט"ז ומסכת סופרים פרק ע"ז וברמב"ם הלכות חנוכה פרק ג'). ולפי שגם ו' מזמורים האחרונים שבתהלים קראו הלל (שבת קי"ח, ב') ועוד המזמור קל"ו גם הוא שמו הלל (ברכות ד', ע"ב. פסחים קי"ח. ותענית י"ט. ומדרש תהלים), לכן כדי להבדיל מהם את ההלל הזה כנוהו עוד בשם פרעי הלל מצראה (ברכות כ"ו, א') בעבור שיושר על גאולת מצרים ובעבור שאמרו אותו בנה"מ על שחיטת הפסחים אשר הראשון מהם נעשה במצרים (פסחים ס"ד). ואיתא בפסחים דף קי"ז הלל זה מי אמרו, נביאים שביניהן תקנו להם לישראל שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבא עליהן, ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן. ואיתא בגמרא ערכין דף י' אמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יהוצדק שמנה עשר ימים בשנה יחיד גומר בהן את ההלל ואלו הן, שמנת ימי החג ושמנת ימי חנוכה ויום טוב הראשון של פסח ויום טוב הראשון של עצרת; ובגולה עשרים ואחד יום ואלו הן, תשעת ימי החג ושמנת ימי חנוכה ושני ימים הראשונים של פסח ושני ימים טובים של עצרת [ובירושלמי דסוכה מונה גם את ליל יום טוב הראשון של פסח, ובגולה את שתי לילות הראשונות של פסח, וכן הוא גם במס' סופרים פ' כ' הלכה י"ט. ובשאלתות דרב אחאי ס' כ"ו. וראה תוספות פסחים ק"ד ע"ב], מאי שנא בחג דאמרינן כל יומי ומאי שנא בפסח דלא אמרינן כל יומי, דחג חלוקין בקרבנותיהן דפסח אין חלוקין בקרבנותיהן (וראה כל בו ס' כ"ב); שבת דחלוקה בקרבנותיה ליעא, לא אקרי מועד; ראש חדש דאיקרי מועד ליעא, לא איקדש בעשיית מלאכה; ר"ה וי"כ דאיקרו מועד ואיקדשו בעשיית מלאכה ליעא, משום דרבי אבהו דאמר רבי אבהו אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבונו של עולם מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בראש השנה וביום הכפורים, אמר להן אפשר מלך יושב על כסא הדין וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו וישראל אומרים שירה לפני? והא חנוכה דלא הכי ולא הכי וקאמר, משום ניסא; פוריא דאיכא ניסא ליעא, אמר ר' יצחק לפי שאין אומרים שירה על נס שבחוצה לארץ עכ"ל ואיתא בתענית דף כ"ח ע"ב רב איקלע

רָם עַל־כָּל־גּוֹיִם יְיָ, עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ: מִי כַּייָ אֱלֹהֵינוּ הַמַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת: הַמַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ: מְקִימִי מֵעָפָר דָּל מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֶבְיוֹן: לְהוֹשִׁיבִי עִם־נְדִיבִים עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ: מוֹשִׁיבִי עֲקֶרֶת הַבַּיִת אֵם־הַבָּנִים שְׂמֵחָה· הַלְלוּיָהּ:

בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לֹעֵז: הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל מַמְשְׁלוֹתָיו: הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס הַיַּרְדֵּן יִסֹּב לְאָחוֹר: הֶהָרִים רָקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי־צֹאן: מַה־לְּךָ הַיָּם כִּי תָנוּס הַיַּרְדֵּן תִּסֹּב לְאָחוֹר: הֶהָרִים תִּרְקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי־צֹאן: מִלִּפְנֵי אָדוֹן חוּלִי אָרֶץ מִלִּפְנֵי אֱלוֹהַּ יַעֲקֹב: הַהֹפְכִי הַצּוּר אֲגַם־מָיִם חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ־מָיִם:

בר"ח ופסח (חוץ משני ימים הראשונים) מדלגים מן לא לנו עד יי זכרנו.

אם ר"ח, חונר אם פסח פאָמן דריטטען טאָגע אָן, ווירד לא לנו ניכט געבעטעט.

לֹא לָנוּ יְיָ לֹא לָנוּ, כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד עַל־חַסְדְּךָ עַל־אֲמִתֶּךָ: לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה־נָא אֱלֹהֵיהֶם: וֵאלֹהֵינוּ בַשָּׁמָיִם כֹּל אֲשֶׁר־חָפֵץ עָשָׂה: עֲצַבֵּיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם: פֶּה־לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ: אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ אַף לָהֶם וְלֹא יְרִיחוּן: יְדֵיהֶם וְלֹא יְמִישׁוּן רַגְלֵיהֶם וְלֹא יְהַלֵּכוּ לֹא־יֶהְגּוּ בִּגְרוֹנָם: כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר־בֹּטֵחַ בָּהֶם: יִשְׂרָאֵל בְּטַח בַּייָ עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: בֵּית אַהֲרֹן בִּטְחוּ בַייָ עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: יִרְאֵי יְיָ בִּטְחוּ בַייָ עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא:

לדלג אותהו דקא קרו הלילא בריש ירחא סבר לאפסוקינהו, כיון דחזא דקא מדלגי דלוגי אמר שמע מינה מנהג אבותיהם בידיהם עכ"ל וראה בתוספות שם ובתוספות ערכין דף י׳ ותוספות ברכות דף י"ד ובטור א"ח ס׳ תכ"ח. וכתב התכיא סמן ל"ב (והמצא ג"כ בסוף ס׳ לקוטי פרדס) מצאתי בשם הגאונים ז"ל טעיין שאומרים הלל בר"ח, מלינו שרמזו דוד בתהלים הללויה הללו אל בקדשו, י"ב פעמים הללו כנגד י"ב חדשים, ומשמע הללו אל בקדשו על קדוש החדש הללו יה, ולפיכך אנו כופלין כל הנשמה על שנה מעוברת שיש בה י"ג חדשים ועל חדש ב׳ ימים עכ"ל. המגביהי, המשפילי, מקימי, להושיבי, מושיבי, בכל אלה היוד"ין שבסוף נוספות הן לצחות הלשון. המשפילי לראות, הוא דבוק עם פסוק שלפניו, ושעורו כך הוא „מי כה׳ אלהינו, המגביהי לשבת בשמים, המשפילי לראות בארץ". מאשפות. ל׳ יחיד הוא, דוגמת אחות אמות (מכלול דף קפ"א). לועז, המדבר בלשון נכרית שאינה לשון עברי, ומזה במשנה קורין אותה ללועזות בלעז (מגלה ראש פרק ב׳); ואחרים שפירשוהו כמו לעג ל׳ חרוף ובזיון ודוגמת מוליא לעז על בניו (יומא ל׳) לעזה עליהן המדינה (פסחים כ"א). ממשלותיו המי"ם נפתח ע"פ המסרת. אגם מים, כמו לאגם מים. למעינו העי"ן גם היו"ד שניהם בשב"א והוי"ו בחולם והוא נוסף כוי"ו של וחיתו ארץ. לא לנו, לא בשבילנו. על חסדך על אמתך, כן הוא ע"פ המסרת בלי וי"ו, אבל במזמור קל"ח, ב׳ על חסדך ועל אמתך. אף להם, כתב בן אשר במסורותיו, כל לשון אף פתח, בר מן חד קמץ, וחרון אף (דה"ב כ"ח, י"ג) עכ"ל וכן נמסר גם עליו שם „לית קמץ וכל אס"ף דכותיה", וכן הוא בכל ספרינו וכן במכלול דף ר"ו.

יְיָ זְכָרָנוּ יְבָרֵךְ. יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל. יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית אַהֲרֹן: יְבָרֵךְ יִרְאֵי יְיָ הַקְּטַנִּים עִם־הַגְּדֹלִים: יֹסֵף יְיָ עֲלֵיכֶם. עֲלֵיכֶם וְעַל־בְּנֵיכֶם: בְּרוּכִים אַתֶּם לַייָ עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַייָ וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי־אָדָם: לֹא־הַמֵּתִים יְהַלְלוּ־יָהּ. וְלֹא כָּל־יֹרְדֵי דוּמָה: וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם. הַלְלוּיָהּ:

בר"ח ופסח (חוץ משני ימים הראשונים) מדלגים מן אהבתי עד מה אשיב.

אן ר"ח, אונד אן פסח פֿאָן דריטטען טאָגע אָן, ווירד אהבתי ניכט געבעטעט.

אָהַבְתִּי כִּי־יִשְׁמַע יְיָ אֶת־קוֹלִי תַּחֲנוּנָי: כִּי־הִטָּה אָזְנוֹ לִי וּבְיָמַי אֶקְרָא: אֲפָפוּנִי חֶבְלֵי־מָוֶת וּמְצָרֵי שְׁאוֹל מְצָאוּנִי. צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצָא: וּבְשֵׁם־יְיָ אֶקְרָא. אָנָּה יְיָ מַלְּטָה נַפְשִׁי: חַנּוּן יְיָ וְצַדִּיק וֵאלֹהֵינוּ מְרַחֵם: שֹׁמֵר פְּתָאִים יְיָ דַּלֹּתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ: שׁוּבִי נַפְשִׁי לִמְנוּחָיְכִי כִּי יְיָ גָּמַל עָלָיְכִי: כִּי חִלַּצְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת. אֶת־עֵינִי מִן־דִּמְעָה אֶת־רַגְלִי מִדֶּחִי: אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי יְיָ בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים: הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר אֲנִי עָנִיתִי מְאֹד: אֲנִי אָמַרְתִּי בְחָפְזִי כָּל־הָאָדָם כֹּזֵב:

מָה־אָשִׁיב לַייָ כָּל־תַּגְמוּלוֹהִי עָלָי: כּוֹס־יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא וּבְשֵׁם יְיָ אֶקְרָא: נְדָרַי לַייָ אֲשַׁלֵּם נֶגְדָה־נָּא לְכָל־עַמּוֹ: יָקָר בְּעֵינֵי יְיָ הַמָּוְתָה לַחֲסִידָיו: אָנָּה יְיָ כִּי־אֲנִי עַבְדֶּךָ אֲנִי עַבְדְּךָ בֶּן־אֲמָתֶךָ פִּתַּחְתָּ לְמוֹסֵרָי: לְךָ־אֶזְבַּח זֶבַח תּוֹדָה וּבְשֵׁם יְיָ אֶקְרָא: נְדָרַי לַייָ אֲשַׁלֵּם נֶגְדָה־נָּא לְכָל־עַמּוֹ: בְּחַצְרוֹת בֵּית יְיָ בְּתוֹכֵכִי יְרוּשָׁלָיִם. הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּ אֶת־יְיָ כָּל־גּוֹיִם שַׁבְּחוּהוּ כָּל־הָאֻמִּים:
כִּי גָבַר עָלֵינוּ חַסְדּוֹ וֶאֱמֶת־יְיָ לְעוֹלָם. הַלְלוּיָהּ:

זכרנו, ל' זכירה, וראה בפרוש הראב"ע. לא המתים יְהַלְלוּ־יָהּ כן הוא בכל ס"מ, ב' תבות ומקף ביניהן וכב"ל. אָנָּה ה' מלטה, הוא אחד מן ששה דכתיבין בה"א בסוף בל' בקשה ע"פ המסרת, וכן אָנָּה ה' כי אני עבדך שבפסוק ט"ז. פְּתָאִים האל"ף נחה והיו"ד נקראת בחירק. דַּלֹּתִי חסר וי"ו ומלרע, ובמזמור קמ"ב, ז' הוא דַּלּוֹתִי מלא וי"ו ומלעיל. שׁוּבִי גם הוא מלרע ע"פ המסרת. מִן־דִּמְעָה כן הוא. בארצות החיים, בארץ ישראל כן פרשו רש"י ור"דק. ובתנחומא וב"ר פ' ויחי גם באותיות דר"ע אות ט' ארץ שמתיה חיים תחלה. נֶגְדָה־נָּא, כתב רוו"ה ז"ל הדל"ת של נגדה רפה בכל הספרים וכ"י וכן העיד הר"ד אבודרהם (בסדר הגדה) שהדל"ת רפה, לכן אין לפרשו כלל ל' נגד שכולם דגושים כשיש תוספת אות בסופם, אכן הוא שם הפעל מל' הגדה ופירושו להגיד נא לכל עמו, והוא שלום הנדר שנדר להגיד נפלאות הש"י בהודות ובהלל, וכן תרגמו הארמי אתני כען ניסוי לכל עמיה עכ"ל ויפה פירש וידוע כי מלת **נא טעמו** בהרבה מקומות כמו עתה וע"כ יש לתרגם הפסוק „**מיינע געלובדע בעצאהלע איך דעם עוויגען, ערצאהלע נון אללן זיינעם פֿאָלקע**". **המותה**, כמו המות. בתוככי כ"ף ראשונה בצרי והשניה בחירק ומלעיל והוא כמו

הש"ץ מנגן הודו והקהל עונה.

ח' הוֹדוּ לַייָ כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ק' הודו

ח' יֹאמַר־נָא יִשְׂרָאֵל כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ק' הודו

ח' יֹאמְרוּ נָא בֵית־אַהֲרֹן כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ק' הודו

ח' יֹאמְרוּ נָא יִרְאֵי יְיָ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ק' הודו

מִן־הַמֵּצַר קָרָאתִי יָּהּ עָנָנִי בַמֶּרְחַבְיָהּ: יְיָ לִי לֹא אִירָא, מַה־יַּעֲשֶׂה לִי אָדָם: יְיָ לִי בְּעֹזְרָי וַאֲנִי אֶרְאֶה בְשֹׂנְאָי: טוֹב לַחֲסוֹת בַּייָ מִבְּטֹחַ בָּאָדָם: טוֹב לַחֲסוֹת בַּייָ מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים: כָּל־גּוֹיִם סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְיָ כִּי אֲמִילַם: סַבּוּנִי גַם־סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְיָ כִּי אֲמִילַם: סַבּוּנִי כִדְבֹרִים דֹּעֲכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים בְּשֵׁם יְיָ כִּי אֲמִילַם: דַּחֹה דְחִיתַנִי לִנְפֹּל וַייָ עֲזָרָנִי: עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה: קוֹל רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאָהֳלֵי צַדִּיקִים יְמִין יְיָ עֹשָׂה חָיִל: יְמִין יְיָ רוֹמֵמָה יְמִין יְיָ עֹשָׂה חָיִל: לֹא־אָמוּת כִּי־אֶחְיֶה וַאֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי יָהּ: יַסֹּר יִסְּרַנִּי יָּהּ וְלַמָּוֶת לֹא נְתָנָנִי: פִּתְחוּ־לִי שַׁעֲרֵי־צֶדֶק אָבֹא־בָם אוֹדֶה יָהּ: זֶה־הַשַּׁעַר לַייָ צַדִּיקִים יָבֹאוּ בוֹ: אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי וַתְּהִי־לִי לִישׁוּעָה: אודך

בתיבך והיו"ד נוספת. הודו לה'. מנהגנו שהחזן אומר הודו והקהל חוזר לענות הודו, ואומר החזן יאמר נא והקהל עונה הודו, אינכו על דרך קריאת הקדמונים הנזכרת בסוכה דף ל"ח ע"ב, אבל כשתרש ממנה, כמבואר שם בתוספות ד"ה מכאן שמלוה ובפירוש הר"כ ד"ה הוא אומר הודו. ומה שמנהג החזן בהודו ובאנא מנהג ישן הוא זה כיוצא ממדרש ילמדנו המובא בילקוט שיר רמז תקפ"ו וז"ל השמיעני את קולך בהלל, כי קולך ערב בהודו לה', ומראך נאוה באנא ה' הושיעה נא ובאנא ה' הצליחה נא. המצר, שם דבר משרש צרר על משקל, מסב קלע (מ"א ו' כ"ט). קראתי יה, יו"ד של יה דגוש ע"פ המסרת וכן יו"ד של יסרני יה בפסוק י"ח. ענני בטעם רביע מוגרש המפסיק והנו"ן בקמץ בס"ס קדמונים וכן במכלול דף ל'. במרחביה כל"ל ע"פ המסרת האומרת אלין מלין דלא מפקין ה"א, ובזיותיה (יהושע ט"ו, כ"ח) ידידיה (ש"ב י"ב, כ"ה) מאפליה (ירמיה ב', ל"א) היהדיה (דה"א ד', י"ח) בתיה (דה"א ד', י"ח) וענתתיה (דה"א ח', כ"ד) ויערשיה (דה"א ח', כ"ז) הללויה, קדמא (תהלים ק"ד, ל"ה) במרחביה (תהלים קי"ח, ה') כעוטיה (שיר א' י"ז) שלהבתיה (שיר ח', ו') עכ"ל ונשמע ממנה כי במרחביה הוא תבה אחת, וכן גם רב ורבה בפסוקים דף קי"ז לשניהם במרחביה תבה אחת היא בלי מחלקת, וכבר הדפיסה כך רוו"ה ז"ל בסדורו ע"פ מקרא בי"י, וכן עיקר; ואף כי נמצא במדרש הובא בילקוט תהלים רמז תתע"ה שדרש יה של במרחביה על השם, כבר ידענו שבכל מקום אשר המדרש מתנגד למסרת ההלכה כמסרת. אמילם אכריתם, ושלשתן שענינן הלמ"ד בפתח ע"פ המסרת. דחיתני. אמר כן כנגד האויב, אתה האויב דחיתני לנפול, אבל השם עזרני שלא נפלתי. לנפל הפ"א בדגש דוגמת לספד לספר לשכב לשפט לשפך לתפר לתפש, אבל עם בי"ת וכ"ף הם רפויים בנפל כנפל בשכב בכתוב בשפך, ומעטים יוצאים מן הכלל כמו בשכן כוכב· קול רנה. קול ורנה, ולא יסמך קול אל רנה על פי הטעמים. כי אחיה. אבל אחיה. יסרני הנו"ן דגושה. יה יו"ד דגושה. אודך, מכאן עד סוף כופלים כל פסוק, ויסודו במשנה סוכה דף ל"ח מקום שנהגו לכפול יכפול, ופירש רש"י

אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה: אבן

מֵאֵת יְיָ הָיְתָה זֹּאת הִיא נִפְלָאת בְּעֵינֵינוּ: מאת

זֶה־הַיּוֹם עָשָׂה יְיָ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ: זה

החזן מנגן אנא והקהל עונה.	החזן חוזר ומנגן אנא והקהל עונה.
אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא	אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא
אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָא:	אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָא:

בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְיָ בֵּרַכְנוּכֶם מִבֵּית יְיָ: ברוך

אֵל יְיָ וַיָּאֶר לָנוּ אִסְרוּ־חַג בַּעֲבֹתִים עַד קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: אל

אֵלִי אַתָּה וְאוֹדֶךָּ אֱלֹהַי אֲרוֹמְמֶךָּ: אלי

הוֹדוּ לַייָ כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: הודו

יְהַלְלוּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ כָּל־מַעֲשֶׂיךָ. וַחֲסִידֶיךָ צַדִּיקִים עוֹשֵׂי רְצוֹנֶךָ וְכָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה יוֹדוּ וִיבָרְכוּ וִישַׁבְּחוּ וִיפָאֲרוּ וִירוֹמְמוּ וְיַעֲרִיצוּ וְיַקְדִּישׁוּ וְיַמְלִיכוּ אֶת־שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ. כִּי לְךָ טוֹב לְהוֹדוֹת וּלְשִׁמְךָ נָאֶה לְזַמֵּר כִּי מֵעוֹלָם עַד־עוֹלָם אַתָּה אֵל. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ מְהֻלָּל בַּתִּשְׁבָּחוֹת:

בכל יום שיש תפלת מוסף אומר הש"ץ קדיש שלם אחר הלל, לכן בחנוכה (חוץ מר"ח חדש ושבת) אין אומרים כי אם חצי קדיש. בשחל ר"ח חדש בחול מוציאים ספר תורה א' וקוראים ד' אנשים בסדר פינחס בפרשת התמיד, כהן מתחלת וידבר עד עולת תמיד, לוי חוזר אל ואמרת להם וקורא עד רביעית ההין, ישראל עד עולת התמיד ונסכה, רביעי ובראשי חדשיכם עד יעשה ונסכו. חצי קדיש. יהללו, ומחזירים הספר תורה להיכל. אשרי, ובא לציון (ואין אומרים למנצח) חצי קדיש, וחולצים התפילין, ומתפללים מוסף.

ונהגו כן מפני שיש פרשה שכולה כפולה, הודו תחלה וסוף, יאמר נא שלש פעמים, קראתי יה, ענני במרחביה, ה' לי, ה' לי, טוב לחסות, טוב לחסות, סבבוני, סבוני, דחה דחיתני ויהי לי לישועה, קול רנה וישועה, ימין ה', ימין ה', לא אמות, ולמות לא נתנני, פתחו לי שערי, זה השער, אבל מאודך ולמטה אינו כפול וע"כ כופלים את הפסוקים, וראה עוד בפסחים דף קי"ט. נִפְלָאת הלמ"ד קמוצה והאל"ף נעלמת דוגמת וְחַטָּאת (שמות ה', ט"ז) מכלול ק"מ, ע"ב. הַצְלִיחָה מלרע ע"פ המסרת.

יהללוך, מוזכרת בפסחים דף קי"ח ונקראת שם ברכת השיר, ר"ל הברכה על השיר והשיר הוא ההלל כמבואר למעלה, והרמב"ם הלכות חנוכה פרק ג' סמן י' מביא כל הנוסחא אך בשנוי קצת מנוסחתנו. ורב עמרם מביאה בשתי נוסחאות, האחת כנוסחתנו מביאה בסדר של פסח, ונוסחא אחרת בדרך שיר מביא בסדר ר"ח והיא כך תואלה „יהללוך מעשיך ישבחוך עמוסיך יודוך חוסיך כפי גודל נסיך וכתוב כל הנשמה תהלל יה הללויה ברוך אתה ה' מלך מהלל בתשבחות". — יהללוך ה' אלהינו כל מעשיך, כן גרסת הרמב"ם וכן הוא באבודרהם וכן הוא גם בסדור רפ"ה ואחר ס"י וכן כתב יעב"ץ, והוא העקר ועל שם הכתוב יודוך ה' כל מעשיך (תהלים קמ"ה, י'). ובקצת סדורים יהללוך ה' אלהינו על כל מעשיך, ומלת על זו יותרת היא והרוצים לקימה יחסר להם הנושא ליהללוך כי אז לפרש מעשיך לנשוא. יודו ויברכו וכו' נוסח זה של ח' שבחים בא ג"כ בנשמת. כי לך טוב להודות, עפ"ה תהלים נ"ב, ב'. ובסדור ספרדי כ"י הנוסחא „הוד והדר לזכר מלכותך כי לך טוב" וכו' ומזכירה גם אבודרהם. מעולם עד עולם, תהלים צ' ב'.

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה. מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם:

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ.

מִן שמיני עצרת מוסף עַד בי׳ פסח (מִגט אמן):

מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגָּשֶׁם:

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר. מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה. וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

קדושה לש״ץ בחזרת התפלה.

נְקַדֵּשׁ אֶת־שִׁמְךָ בָּעוֹלָם כְּשֵׁם שֶׁמַּקְדִּישִׁים אוֹתוֹ בִּשְׁמֵי מָרוֹם כַּכָּתוּב עַל־יַד נְבִיאֶךָ וְקָרָא זֶה אֶל־זֶה וְאָמַר קו״ח קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ: ח׳ לְעֻמָּתָם בָּרוּךְ יֹאמֵרוּ. קו״ח בָּרוּךְ כְּבוֹד־יְיָ מִמְּקוֹמוֹ: ח׳ וּבְדִבְרֵי קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר. קו״ח יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

ח׳ לְדוֹר וָדוֹר נַגִּיד גָּדְלֶךָ וּלְנֵצַח נְצָחִים קְדֻשָּׁתְךָ נַקְדִּישׁ וְשִׁבְחֲךָ אֱלֹהֵינוּ מִפִּינוּ לֹא יָמוּשׁ לְעוֹלָם וָעֶד כִּי אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַקָּדוֹשׁ:

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל־יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַקָּדוֹשׁ:

רָאשֵׁי חֳדָשִׁים לְעַמְּךָ נָתַתָּ זְמַן כַּפָּרָה לְכָל־תּוֹלְדוֹתָם. בִּהְיוֹתָם מַקְרִיבִים לְפָנֶיךָ זִבְחֵי רָצוֹן וּשְׂעִירֵי חַטָּאת לְכַפֵּר

נָתַתָּ התי״ו בפתח, לא בקמץ, כי אין פה הפסק מאמר גדול כל כך לשנות פתח לקמץ אבל נמשך המאמר עד תולדותם, וביאורו, אתה השם נתת את ראשי חדשים לעמך להיות זמן כפרה לכל תולדותם, וראה למעלה דף 262. תולדותם, תולדות עמך ר״ל לכל זרעם, כן פירושו הפשוט. והכל בו בסמן מ״ג כתב וז״ל פירש החכם בעל המלמד בשם החכם ר׳ יהודה הלוי (ראה כוזרי מאמר ג׳ סימן ה׳) כי כנוי תולדותם שב אל החדשים, ר״ל ר״ח היה בא על כל תולדות (ר״ל מאורעות) ימי החדש ולפיכך קרא ר״ח זמן כפרה, ופירש ג״כ מיד שונא מיד יצר הרע כי הוא הצר הצורר ואורב להחטיא, ור״ל כי שעיר החטאת לזכרון לפני השם כדי להנצל מיד הצר הצורר עכ״ל אמנם הדוחק בפירוש הזה המוסב הכנוי של תולדותם על ראשי חדשים גלוי לעינים. זבחי רצון, שהם מרצים את ישראל לאביהם שבשמים וכמו שכתוב ונרצה לו לכפר עליו (ויקרא א׳, ד׳). לכפר בעדם, כדאיתא בריש מס׳ שבועות שעירי ר״ח מכפרין על הטהור שאכל את הטמא, ושם בגמרא דף ט׳ ע״ב אמר קרא ואותה נתן לכם לשאת את עון העדה לכפר

בַּעֲדָם· זִכָּרוֹן לְכֻלָּם יִהְיוּ· וּתְשׁוּעַת נַפְשָׁם מִיַּד־שׂוֹנֵא: מִזְבֵּחַ חָדָשׁ בְּצִיּוֹן תָּכִין· וְעוֹלַת רֹאשׁ חֹדֶשׁ נַעֲלֶה עָלָיו וּשְׂעִירֵי עִזִּים נַעֲשֶׂה בְרָצוֹן· וּבַעֲבוֹדַת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ נִשְׂמַח כֻּלָּנוּ· וּבְשִׁירֵי דָוִד עַבְדֶּךָ הַנִּשְׁמָעִים בְּעִירֶךָ· הָאֲמוּרִים לִפְנֵי מִזְבְּחֶךָ: אַהֲבַת עוֹלָם תָּבִיא לָהֶם· וּבְרִית אָבוֹת לַבָּנִים תִּזְכּוֹר: וַהֲבִיאֵנוּ לְצִיּוֹן עִירְךָ בְּרִנָּה וְלִירוּשָׁלַיִם בֵּית מִקְדָּשְׁךָ בְּשִׂמְחַת עוֹלָם· וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת־קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ תְּמִידִים כְּסִדְרָם וּמוּסָפִים כְּהִלְכָתָם: וְאֶת־מוּסַף יוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ עַל־יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר:

וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַיְיָ פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם: וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם כִּמְדֻבָּר שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאָיִל וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ וְיַיִן כְּנִסְכּוֹ וְשָׂעִיר לְכַפֵּר וּשְׁנֵי תְמִידִים כְּהִלְכָתָם:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ· חַדֵּשׁ עָלֵינוּ אֶת־הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה· לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה· לִישׁוּעָה וּלְנֶחָמָה· לְפַרְנָסָה וּלְכַלְכָּלָה· לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם· לִמְחִילַת חֵטְא וְלִסְלִיחַת

עליהם (ויקרא י', י"ז) והאי קרא בשעיר דר"ח כתיב וכו'. זכרון לכלם יהיו, הקרבנות מעלים זכרון ישראל לפני הקב"ה לטובה, וכמו שכתוב והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם (במדבר י' י'). והספרדים אומרים זכרון לכלם יִהְיֶה תשועת נפשם. יהיה בל' יחיד ומלת תשועת. בלי וי"ו החבור, והנה יחובר יהיה אל תשועת, ופירושו הזכרון של הקרבנות ההם הוא יהיה לכלם לתשועת נפשם, ועל דרך ונשלמה פרים שפתינו. ובסדורים אחרים זכרון לכלם יְהִי בל' עבר, אמנם נוסחתנו היא נוסחת רב עמרם והרמב"ם וכן ברוקח, וראה ביוסף אומץ ס' תרפ"ט ובש"ת ס' רל"א. מיד שונא, מיד יצר הרע אשר אחד מז' שמותיו הוא שונא (סוכה דף נ"ב ומנורת המאור ס' קל"א). ובשירי דוד, פירושו ובשמחה גם כן בשירי דוד, ותבת בשמחה הקודמת מוסבת גם עליו. הנשמעים בעירך, אז כשתכין מזבח חדש בציון. והספרדים גורסים וְשִׁירֵי דוד עבדך נִשְׁמָע בעירך, וכן הוא בס' רב עמרם וברמב"ם ונוסחא זו ל' בקשה היא ר"ל שירי דוד עבדך האמורים לפני מזבחך נזכה לשמוע אותם בעירך. אהבת עולם וכו' עתה שב המאמר למעלה אל ותשועת נפשם מיד שונא ובו יחובר, והמאמר מזבח חדש עד לפני מזבחך הוא מאמר מוסגר ביניהם (צווישענזאץ); ואם לא נפרש ככה לא יתישב הלשון תביא לָהֶם בל' נסתר עם נעלה נעשה נשמח בל' מדברים בעדם, והיה לנו לומר תביא לָנוּ, וכבר התעורר על זה בעל יוסף אומץ בס' תרפ"ט. אהבת עולם, עפ"ה ירמיה ל"א, ג'. וברית אבות, כמו שכתוב ויקרא כ"ו, מ"ה. והביאנו וכו' הספרדים אומרים „יהי רצון מלפניך ה' אוה"א שתעלנו בשמחה לארצנו ותטענו בגבולנו ושם נעשה לפניך את" וכו' וברמב"ם הנוסחא „אוה"א מפני חטאינו גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו, יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתעלנו לארצנו" וכו' ובמחזור רומא הנוסחא „אז ישישו עמך ועדתך בשעותם קרבנם על גבי מזבחך ובכן יהי רצון וכו' וכן גורס התניא בסימן ל"ד. לציון עירך ברנה עפ"ה ישעיה ל"ה, י'. ושם נעשה וכו' מפה ולהלאה כבר מבואר בתפלת שבת ואתה יצרת.

עָוֹן (בזמן העבור וּלְכַפָּרַת פָּשַׁע)· כִּי־בְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בָּחַרְתָּ מִכָּל־הָאֻמּוֹת· וְחֻקֵּי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים לָהֶם קָבָעְתָּ· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים:

רְצֵה יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם· וְהָשֵׁב אֶת־הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ, וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן, וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ·

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד· צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר· נוֹדֶה לְּךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ עַל־חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל־נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל־נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל־יוֹם עִמָּנוּ וְעַל־נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל־עֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם· הַטּוֹב כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא־תַמּוּ חֲסָדֶיךָ מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ:

מודים דרבנן.

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי כָל־בָּשָׂר יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עַל שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ כֵּן תְּחַיֵּנוּ וּתְקַיְּמֵנוּ וְתֶאֱסוֹף גָּלֻיּוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ לִשְׁמֹר חֻקֶּיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ וּלְעָבְדְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם עַל שֶׁאֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ· בָּרוּךְ אֵל הַהוֹדָאוֹת:

בחנוכה מוסיפים על הנסים. אַן חנוכה ווירד היער על הנסים איינגעשאַלטעט.

עַל הַנִּסִּים וְעַל הַפֻּרְקָן וְעַל הַגְּבוּרוֹת וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַמִּלְחָמוֹת שֶׁעָשִׂיתָ לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה

בִּימֵי מַתִּתְיָהוּ בֶּן־יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל חַשְׁמוֹנַי וּבָנָיו· כְּשֶׁעָמְדָה מַלְכוּת יָוָן הָרְשָׁעָה עַל־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לְהַשְׁכִּיחָם תּוֹרָתֶךָ וּלְהַעֲבִירָם מֵחֻקֵּי רְצוֹנֶךָ: וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים עָמַדְתָּ לָהֶם בְּעֵת צָרָתָם, רַבְתָּ אֶת־רִיבָם דַּנְתָּ אֶת־דִּינָם נָקַמְתָּ אֶת־נִקְמָתָם מָסַרְתָּ גִבּוֹרִים בְּיַד חַלָּשִׁים וְרַבִּים בְּיַד מְעַטִּים וּטְמֵאִים בְּיַד טְהוֹרִים וּרְשָׁעִים בְּיַד צַדִּיקִים וְזֵדִים בְּיַד עוֹסְקֵי תוֹרָתֶךָ· וּלְךָ עָשִׂיתָ שֵׁם גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ בְּעוֹלָמֶךָ וּלְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל עָשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה וּפֻרְקָן כְּהַיּוֹם הַזֶּה: וְאַחַר כֵּן בָּאוּ בָנֶיךָ לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וּפִנּוּ אֶת־הֵיכָלֶךָ וְטִהֲרוּ אֶת־מִקְדָּשֶׁךָ וְהִדְלִיקוּ נֵרוֹת בְּחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ וְקָבְעוּ שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה אֵלּוּ לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל:

וְעַל־כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: וְכֹל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶּלָה וִיהַלְלוּ אֶת־שִׁמְךָ בֶּאֱמֶת הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת:

הש"ץ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. בָּרְכֵנוּ בַבְּרָכָה הַמְשֻׁלֶּשֶׁת בַּתּוֹרָה הַכְּתוּבָה עַל־יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ הָאֲמוּרָה מִפִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו כֹּהֲנִים עַם קְדוֹשֶׁךָ כָּאָמוּר. יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

שִׂים שָׁלוֹם, טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ. בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פָּנֶיךָ. כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד וּצְדָקָה וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם. וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם:

אֱלֹהַי. נְצוֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וּשְׂפָתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה, וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדּוֹם וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה: פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי. וְכֹל הַחוֹשְׁבִים עָלַי רָעָה, מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחְשְׁבוֹתָם. עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ. לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי־פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגֹאֲלִי: עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ: וְשָׁם נַעֲבָדְךָ בְּיִרְאָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת: וְעָרְבָה לַייָ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָיִם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת:

הש"ץ חוזר התפלה בקול ואומר קדושת נקדש וגומר התפלה ואומר אחריה **קדיש שלם**. ואומרים **עלינו**. **שיר של יום. קדיש יתום.**

ראש חדש שחל בשבת, בשחרית מתפללים כמו בשאר שבתות אלא שמוסיפים בסדר **הקרבנות ובראשי חדשיכם**, ואומרים בתפלה יעלה ויבוא בעבודה, ולאחר שחזר הש"ץ התפלה אומרים **הלל בדילוג, קדיש תתקבל**. ומוציאים ב' ס"ת וקורים בראשון ז' בסדר השבוע, ומניח ס"ת השני אצל הראשון ואומר **ח"ק** על שניהן, וקורא למפטיר בס"ת השני בסדר פינחס וביום השבת ובראשי חדשיכם עד סוף פיסקא **ומפטירים השמים כסאי** (ואימתי נדחית הפטרה זו מבואר לעיל בסדר קריאת התורה דף 225). ואחר שהכניסו **הס"ת** אומר הש"ץ ח"ק ומתפללים מוסף של שבת וראש חדש המסודר למעלה אצל סדר מוסף **לשבת**.

אין מברכין על הלבנה עד שזריחתה ניכרת על גבי הקרקע. לפיכך אין מברכין עד שיעברו עליה ג' ימים, ואחר ג' ימים מיד ראויה לברכה, אלא שמצוה מן המובחר לקדש אותה במוצאי שבת כשהוא מבושם ובגדיו נאים. לפיכך אם ליל מוצאי שבת קודם ז' בחדש, ממתינים עד מ"ש, אבל לא יותר, ובימי הגשמים יש לחוש לעבור על עונתה אין להמתין כלל. ועד אימתי מברך עליה? עד ט"ו מיום המולד, ולא ט"ו בכלל. ואין מברכין עליה לא קודם ט' באב ולא קודם י"כ, שאין מקדשין הלבנה אלא מתוך שמחה; ומוצאי י"כ יקדש אותה בבהכ"נ קודם שהבדיל בבית, ומוצאי ט' באב אחר שטעם קצת, ואם חל ט' באב ביום א' יברך עליה אחר הבדלה. וכן אבל בז' ימי אבלו לא יקדש הלבנה כשיש עוד זמן לקדשה אחר כך, אך אם יעבור הזמן יכול לקדש באבלו. אין מקדשין הלבנה לא בשבת ולא בי"ט אם לא בדוחק גדול. כשמקדשין יש להדר אחר מנין עשרה משום ברב עם הדרת מלך, וילבש בגדים נאים ויישר רגליו ויברך מעומד, כי גדולה מצוה זו עד שאמרו עליה כל המברך על החדש בזמנו כאלו מקבל פני השכינה (סנהדרין מ"ב).

יתלה עיניו לראות הירח בתחלת הברכה:

הַלְלוּיָהּ· הַלְלוּ אֶת־יְיָ מִן־הַשָּׁמַיִם הַלְלוּהוּ בַּמְּרוֹמִים: הַלְלוּהוּ כָל־מַלְאָכָיו הַלְלוּהוּ כָּל־צְבָאָו: הַלְלוּהוּ שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ הַלְלוּהוּ כָּל־כּוֹכְבֵי אוֹר: הַלְלוּהוּ שְׁמֵי הַשָּׁמָיִם וְהַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל הַשָּׁמָיִם: יְהַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְיָ כִּי הוּא צִוָּה וְנִבְרָאוּ: וַיַּעֲמִידֵם לָעַד לְעוֹלָם חָק־נָתַן וְלֹא יַעֲבוֹר: כִּי־אֶרְאֶה שָׁמֶיךָ מַעֲשֵׂה אֶצְבְּעֹתֶיךָ יָרֵחַ וְכוֹכָבִים אֲשֶׁר כּוֹנָנְתָּה: מָה־אֱנוֹשׁ כִּי־תִזְכְּרֶנּוּ וּבֶן־אָדָם כִּי תִפְקְדֶנּוּ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם· אֲשֶׁר בְּמַאֲמָרוֹ בָּרָא שְׁחָקִים· וּבְרוּחַ פִּיו כָּל־צְבָאָם· חֹק וּזְמַן נָתַן לָהֶם· שֶׁלֹּא יְשַׁנּוּ אֶת־תַּפְקִידָם: שָׂשִׂים וּשְׂמֵחִים לַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנָם· פּוֹעֵל אֱמֶת שֶׁפְּעֻלָּתוֹ אֱמֶת· וְלַלְּבָנָה אָמַר שֶׁתִּתְחַדֵּשׁ עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת לַעֲמוּסֵי בָטֶן· הָעֲתִידִים לְהִתְחַדֵּשׁ כְּמוֹתָהּ· וּלְפָאֵר לְיוֹצְרָם

אשר במאמרו, נוסח הברכה בסנהדרין דף מ"ב ומס' סופרים פרק כ' ומביאה הרי"ף בסוף פ' ד' דברכות ורב עמרם בסדורו והרמב"ם הלכות ברכות פרק י' וסמ"ג עשין כ"ז ורוקח ס' רכ"ט והטור בא"ח ס' תכ"ה. **אשר במאמרו** ברא וכו' עפ"ה תהלים ל"ג, ו'. והנה ע"פ הכתוב ההוא היה לנו לומר ברא שמים, אבל אומרים ברא **שחקים**. בעבור שנמצא כן ל' שחקים אצל הירח בפסוק כירח יכון עולם, ועד בשחק נאמן סלה (תהלים פ"ט ל"ח). **חק וזמן נתן להם,** עפ"ה תהלים קמ"ח, ו'. **תפקידם,** משמרתם ומנוי שלהם מל' הפקד את הלוים (במדבר א', נ') והוא במשקל תַּכְרִיךְ· תַּלְמִיד· וכן נמצא במדרש קהלת דף פ"ג דור ע"י שאינו עומד בתפקידיו של הקב"ה, והארץ ע"י שהיא עומדת בתפקידיו של הקב"ה. והארץ לעולם עומדת, מעמדת תפקידיה. ובויקרא רבה סוף פ' י"ט, אתה מבקש תפקידך, ויכניה אינו מבקש תפקידו, וכולם ל' משמר ומנוי, בעשטעללונג. **ששים ושמחים,** על דרך הכתוב ישיש כגבור לרוץ ארח (תהלים י"ט, ו') וכן ביוצר שבת שמחים בצאתם וששים בבואם, וראה שם. קוֹנָם, כן הגרסה בגמרא ובר"ש וסמ"ג וטור ורוקח וכן בסדורי רפ"ה ורפ"ז ובכ"י וכן העתיק רבינו שם טוב בפירושו למורה חלק ב', פ' ה'. והוא הנכון כמבואר בתפלת שחרית דף 78. **פועל אמת שפעלתו אמת,** כן נוסח הרי"ף והרא"ש וסמ"ג וטור ואבן ירחי וכן בסדורינו גם בסדורי הספרדים, וחוזר הוא לבורא שהוא פועל אמת וגם פעולתו היא אמת וקיימת וכמו שכתוב ויעמידם לעד לעולם (תהלים קמ"ח, ו'); ובכ"י גורס „פועל אמת שפעלתו צדק ואמת", ובס"א „פועל אמת וּפְעֻלָּתוֹ אמת", והענין אחד; אבל בגמרא ומס' סופרים וס' רב עמרם גם ברוקח הגרסה „פּוֹעֲלֵי אמת שפעלתָן אמת" וברמב"ם הגרסה „פּוֹעֲלֵי אמת ופעלתם צדק", וע"פ גרסה זאת חוזר הוא על צבא השמים שאינם משנים את סדרם, וראה בפירוש ר' יונה על הרי"ף גם במרדכי שם. **וללבנה,** נקרא הירח לבנה, לפי שאורה נראה לבן, כמו שהשמש נקרא חמה ע"ש חמימות אורה. **שתתחדש** בכל ל' יום, וחדושה זה הוא עטרת תפארת לעמוסי בטן, כי ישראל מונין לחדשה, ול' עמוסי בטן הוא עפ"ה ישעיה מ"ו, ג'. **העתידים להתחדש כמותה,** כמו שכתוב תתחדש כנשר נעוריכי (תהלים ק"ג, ה'), ובפרקי ר"א פרק נ"א רבן גמליאל אומר כמו שראשי חדשים מתקדשין ומתחדשין בעולם הזה כך יהיו ישראל מתקדשין ומתחדשין לעתיד לבוא, וראה גם תשובת הרא"ה מובאה בעין יעקב לברכות ס' כ"ט; ודע כי כן

עַל שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַדֵּשׁ חֳדָשִׁים׃

ג"פ בָּרוּךְ יוֹצְרֵךְ׃ בָּרוּךְ עוֹשֵׂךְ׃ בָּרוּךְ קוֹנֵךְ׃ בָּרוּךְ בּוֹרְאֵךְ׃

ומרקד כנגד הלבנה ואומר ג"פ: (ויזהר שלא יכרע בברכיו רק זוקף ברגליו.)

ג"פ כְּשֵׁם שֶׁאֲנִי רוֹקֵד כְּנֶגְדֵּךְ׃ וְאֵינִי יָכוֹל לִנְגֹּעַ בָּךְ׃ כָּךְ לֹא יוּכְלוּ כָּל־אוֹיְבַי לִנְגֹּעַ בִּי לְרָעָה׃

ג"פ תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וָפַחַד בִּגְדֹל זְרוֹעֲךָ יִדְּמוּ כָּאָבֶן׃ כָּאָבֶן יִדְּמוּ זְרוֹעֲךָ בִּגְדֹל וָפַחַד אֵימָתָה עֲלֵיהֶם תִּפֹּל׃

דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל חַי וְקַיָּם׃

ואומר לחברו ג"פ שָׁלוֹם עֲלֵיכֶם׃ וחברו משיב ג"פ עֲלֵיכֶם שָׁלוֹם׃

ג"פ סִימָן טוֹב וּמַזָּל טוֹב יְהִי לָנוּ וּלְכָל־יִשְׂרָאֵל׃ אָמֵן׃

קוֹל דּוֹדִי הִנֵּה־זֶה בָּא׃ מְדַלֵּג עַל־הֶהָרִים׃ מְקַפֵּץ עַל־

הנוסחא בסדור רפ"ז העתידים והיא הברורה והנאה ללשון. **על שם כבוד מלכותו.** כן בגמרא והרא"ש והטור וסמ"ג. וגרסת ארחות חיים וכל בו ואבודרהם „על כבוד מלכותו" בלי תבת שם וכן הוא במס' סופרים ובריו"ף ובס' רב עמרם, ובאמת תבה זו מיותרת, ונוסח הרמב"ם „על כבוד מלכותו ועל כל מה שברא". **מחדש חדשים.** איתא בשמות רבה פ' ט"ו הרואה את הלבנה האיך צריך לברך בזמן שהיו ישראל מקדשין את החדש, יש מן רבנין אמרין ברוך מחדש חדשים, ויש מהן אומרים ברוך מקדש חדשים, ויש מהן אומרין מקדש ישראל וחדשים, שאם אין ישרא' מקדשין אותו אין אותו קדוש כלום עכ"ל. והנקוד הנכון חֳדָשִׁים חטף קמץ בחי"ת שהוא הקבוץ מן חֹדֶשׁ, כי הברכה על עדות החודש נתקנה ולא על שאר דברים המתחדשים, וע"כ טועה האומר חֲדָשִׁים בחטף פתח.

ברוך יוצרך וכו' איננו בגמרא וגם בס' רב עמרם וברמב"ם איננו, אבל הוא ע"פ מס' סופרים פרק כ' ששם איתא וז"ל ואומר ג' פעמים סימן טוב תהוי לכל ישראל, ברוך בוראך ברוך יוצרך ברוך מקדשך, ורוקד ג' רקידות כנגדה ואומר ג' פעמים כשם שאני רוקד כנגדך ואיני נוגע בך כך אם ירקדו אחרים כנגדי לא יגעו בי, תפול עליהם אימתה ופחד, ולמפרע, אמן אמן סלה הללויה, ואומר לחברו ג' פעמים שלום, וילך לביתו בלב טוב עכ"ל ודע כי כן הגרסה במס' סופרים דפוס באזיליא שנת ש"מ גם בדפוס ישן אמשטרדם גם בס' המנהיג הלכות הלל ס' מ"ד, וכן העתיק הרוקח גם הבחיי בפירושו לפ' בוא, והיא הגרסה הקדמונית מיוסדת על מדרש רבה פ' בחקתי דף ר"ז אומר הקב"ה לעולמו, עולמי עולמי אומר לך מי בוראך מי יוצרך? יעקב בוראך יעקב יוצרך ככתוב בוראך יעקב ויוצרך ישראל (ישעיה מ"ג, א') עכ"ל הרי לנו ברור שהעקר הוא ברוך בוראך ברוך יוצרך וכו' והסופרים הבאים החליפו התבות והעמידו אותן כדי להוציא מן ר"ת שם יעקב וכמו שכתב בפירוש בעל הכל בו בסמן מ"ג והטור.

תפל עליהם, שמות ט"ו, ט"ז. ואבודרהם מביא עוד את פסוק הסמוך לו עד **יעבור עמך,** וכן הוא ברוקח ובסדור כ"י.

דוד מלך, איננו בכ"י גם לא בסדורי רפ"ה ורפ"ז, אלא שם סוף נוסח הברכה בפסוק **תפול עליהם,** וכן מסיימה גם אבודרהם בפסוק זה, וא"כ ברור כי כל הנוסף עוד בסדורינו תוספת אחרונים הוא. והנה זה המאמר דוד מלך מזכירו הרמ"א לא"ח ס' תכ"ו סעיף ב' והוא לקוח מגמר' ר"ה דף כ"ה וראה שם רש"י גם בפירוש הבחיי לפ' וישב ל"ח, כ"ט. והנראה פשוט שמזכירים דוד המלך בעבור כי חשבון תקופת הלבנה של כ"ט יום י"ב שעות ותשצ"ג חלקים מקובל מבית דוד הוא וכמו שכתב הכוזרי מאמר ב' סמן ס"ד ומאמר ד' סמן כ"ט. **שלום עליכם,** התניא והטור מביאים בלשון יחיד **שלום עליך.** ולטעם דרישת שלום זו איש לחברו כתב בעל מג"א, כלומר מפני שאמר תפול עליהם אימתה אומר לחברו שלום עליך עכ"ל אך לא יכון יפה טעם זה כי לא אחרי תפול עליהם אומרים שלום אלא אחרי דוד מלך, ולמנהג ספרד אין אומרים שלום עליכם אלא בסוף אחר אמירת הקדיש וכהוראת מס' סופרים, אבל מצאתי לבעל ס' ברכת החדש (דפוס רעדלהיים שנת תקי"ב) שהוא לבטוח איש לחברו שיהיה שלום אצלו כל אותו החדש ולא ידאג שימות, וע"פ מה שאמרו (הביאו בעל אור חדש) מי שקדש הלבנה לא ידאג שימות באותו חודש מאותו יום ואילך.

קול דודי. שיר ב', ח'. וט'. ואמירת פסוקים אלה קבלה היא מר"י החסיד כמו שכתב בעל מט"מ בס' תקמ"א ושל"ה דף ק"מ, ע"ב. וראיתי בפירוש מכלל יופי לתהלים פ"ט, ל"ח שמזכיר המנהג לומר בברכת הלבנה את ג' הפסוקים תהלים פ"ט, ל"ו ול"ז ול"ח. וכן מצאתים בס' ברכת החדש.

הַגְּבָעוֹת: דּוֹמֶה דוֹדִי לִצְבִי אוֹ לְעֹפֶר הָאַיָּלִים· הִנֵּה־זֶה עוֹמֵד אַחַר כָּתְלֵנוּ· מַשְׁגִּיחַ מִן־הַחַלֹּנוֹת מֵצִיץ מִן־הַחֲרַכִּים:

תָּנָא דְבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל· אִלְמָלֵא לֹא זָכוּ יִשְׂרָאֵל אֶלָּא לְהַקְבִּיל פְּנֵי אֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם פַּעַם אַחַת בַּחֹדֶשׁ דַּיָּם: אָמַר אַבַּיֵּי הִלְכָּךְ צָרִיךְ לְמֵימְרָא מְעֻמָּד:

מִי זֹאת עֹלָה מִן־הַמִּדְבָּר מִתְרַפֶּקֶת עַל־דּוֹדָהּ:

וִיהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי לְמַלֹּאות פְּגִימַת הַלְּבָנָה· וְלֹא יִהְיֶה שׁוּם מִעוּט· וִיהִי אוֹר הַלְּבָנָה כְּאוֹר הַחַמָּה וּכְאוֹר שִׁבְעַת יְמֵי בְרֵאשִׁית· כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה קֹדֶם מִעוּטָהּ· שֶׁנֶּאֱמַר אֶת־שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים· וְיִתְקַיֵּם מִקְרָא שֶׁכָּתוּב וּבִקְשׁוּ אֶת־יְיָ אֱלֹהֵיהֶם וְאֵת דָּוִיד מַלְכָּם· אָמֵן:

שִׁיר לַמַּעֲלוֹת· אֶשָּׂא עֵינַי אֶל־הֶהָרִים· מֵאַיִן יָבֹא עֶזְרִי: עֶזְרִי מֵעִם יְיָ עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: אַל־יִתֵּן לַמּוֹט רַגְלֶךָ אַל־יָנוּם שֹׁמְרֶךָ: הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: יְיָ שֹׁמְרֶךָ יְיָ צִלְּךָ עַל־יַד יְמִינֶךָ: יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא־יַכֶּכָּה וְיָרֵחַ בַּלָּיְלָה: יְיָ יִשְׁמָרְךָ מִכָּל־רָע יִשְׁמֹר אֶת־נַפְשֶׁךָ: יְיָ יִשְׁמָר־צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:

הַלְלוּיָהּ· הַלְלוּ־אֵל בְּקָדְשׁוֹ הַלְלוּהוּ בִּרְקִיעַ עֻזּוֹ: הַלְלוּהוּ בִגְבוּרֹתָיו הַלְלוּהוּ כְּרֹב גֻּדְלוֹ: הַלְלוּהוּ בְּתֵקַע שׁוֹפָר הַלְלוּהוּ בְּנֵבֶל וְכִנּוֹר: הַלְלוּהוּ בְתֹף וּמָחוֹל הַלְלוּהוּ בְּמִנִּים וְעוּגָב: הַלְלוּהוּ בְצִלְצְלֵי־שָׁמַע הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי תְרוּעָה: כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ· הַלְלוּיָהּ:

לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינֹת מִזְמוֹר שִׁיר: אֱלֹהִים יְחָנֵּנוּ וִיבָרְכֵנוּ יָאֵר פָּנָיו אִתָּנוּ סֶלָה: לָדַעַת בָּאָרֶץ דַּרְכֶּךָ בְּכָל־גּוֹיִם יְשׁוּעָתֶךָ: יוֹדוּךָ עַמִּים׀ אֱלֹהִים, יוֹדוּךָ עַמִּים כֻּלָּם: יִשְׂמְחוּ וִירַנְּנוּ לְאֻמִּים כִּי־תִשְׁפֹּט עַמִּים מִישֹׁר וּלְאֻמִּים בָּאָרֶץ תַּנְחֵם סֶלָה: יוֹדוּךָ עַמִּים׀ אֱלֹהִים, יוֹדוּךָ עַמִּים כֻּלָּם: אֶרֶץ נָתְנָה יְבוּלָהּ יְבָרְכֵנוּ אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ: יְבָרְכֵנוּ אֱלֹהִים וְיִירְאוּ אוֹתוֹ כָּל־אַפְסֵי־אָרֶץ:

תנא דבי, וכו' גמרא סנהדרין מ"ב. ומביאו השל"ה דף ע"ד לאמרו לסוף הברכה ולומר אחריו קדיש דרבנן, וכן הוא גם מנהג בני ספרד. גם יעב"ץ בסדורו סיים עם מאמר זה נוסח הברכה וכמק אחריו „קדיש דרבנן", אבל הוא הקדים עוד קודם תנא דבי אליה את המאמר מסנהדרין מ"ב „אמר ר' יוחנן כל המברך את החדש בזמנו כאלו מקבל פני שכינה". **מי זאת**, שיר ח', ה'. **פגימת הלבנה**, שנתמעטה על שקטרגה בדאיתא בחולין ס', ע"ב. **ויהי אור הלבנה**, עפ"ה ישעיה ל', כ"ו. **ובקשו** הושע ג', ה'.

שיר למעלות אשא עיני, מזמור קכ"א. **הללויה הללו אל**, מזמור ק"נ. ואמירת ב' המזמורים מביא בעל מג"א בס' תכ"ו בשם השל"ה, אמנם השל"ה בדף ע"ד ודף ק"מ ע"ב לא הזכיר אלא את מזמור ק"נ בלבד והעמידו קודם דוד מלך ישראל. ונראה שהוסיפו גם את מזמור קכ"א בעבור שכתוב בו שמש וירח ושמירת השם שישמרנו מכל דבר רע. **למנצח בנגינות**, מזמור ס"ז ואמירתו ע"פ המקובלים כמו שכתוב בהגהת קצור של"ה סוף דיני קידוש הלבנה.

לוח לדעת קביעת החדשים והמועדים.

חדשי השנה והמועדים אשר בהם.

ניסן, בט"ו בו מתחיל חג הפסח. **אייר**, אין בו יום טוב. ובי"ח בו ל"ג לעומר. **סיון**, בששה בו מתחיל חג השבועות. **תמוז**, בי"ז בו תענית והוא נקרא צום הרביעי (זכריה ח', י"ט). **אב**, בט' בו צום החמישי. בט"ו יום תבר מגל (סוף מס' תענית). **אלול**, אין בו יום טוב. ומתחילים בו ימי הסליחות. **תשרי**, בא' וב' בו ימי ראש השנה. בג' בו צום גדליה. בי' בו יום הכפורים. בט"ו בו מתחיל חג הסכות, ואחריו שמיני עצרת. **חשון**, אין בו יום טוב. **כסלו**, בכ"ה בו מתחילים ח' ימי חנוכה. **טבת**, בי' בו תענית צום העשירי. **שבט**, בט"ו בו ר"ה לאילנות. **אדר**, בי"ג בו תענית אסתר. ובי"ד וט"ו בו ימי הפורים.

לדעת החדשים המלאים לעולם, והחסרים לעולם.

ניסן. סיון. אב. תשרי. שבט. (ואדר ראשון במעוברת) מלאים לעולם, ר"ל של ל' יום.

אייר. המוז. אלול. טבת. אדר (הסמוך לניסן) חסרים לעולם, ר"ל של כ"ט יום.

חשון וכסלו לפעמים שניהם מלאים ואז נקראת השנה **שלמה** ולפעמים שניהם חסרים ואז נקראת השנה **חסרה**, ולפעמים שחשון חסר וכסלו מלא ואז נקראת **כסדרה**, ר"ל שיבואו החדשים כולם על הסדר מלא וחסר מלא וחסר.

לדעת החדשים שלעולם אין להם ר"ח כי אם יום אחד ואותם שלעולם להם ב' ימים.

ניסן. סיון. אב. תשרי. שבט. לעולם ר"ח יום אחד בלבד.

אייר. תמוז. אלול. חשון. אדר. ואדר. לעולם ר"ח ב' ימים.

כסלו וטבת לפעמים ב' ימים ר"ח ולפעמים יום א' בלבד. כיצד? כשחשון וכסלו שניהם מלאים אז יהיו לכסלו ולטבת ב' ימים ר"ח, וכשיהיו חשון וכסלו שניהם חסרים אז אין לכסלו ולטבת כי אם ר"ח יום אחד, וכשיהיו חשון חסר וכסלו מלא אז יהיה לכסלו ר"ח יום א', ולטבת ב' ימים.

לדעת הימים הראויים לקבוע בהם ר"ח ולא בזולתם, וזה יובן מן יום השני של ר"ח שהוא ראשון לחדש ועיקר לחשבון.

ניסן אגהז. **אייר** בגהז. **סיון** אגדו. **תמוז** אגהו. **אב** בדוז. **אלול** אבדו.
תשרי בגהז. **חשון** בדהז. **כסלו** אבגדהו. **טבת** אבגדו. **שבט** בגדהז. **אדר** זבדו.
וכשהשנים מעוברות אדר ראשון בדהז. **אדר שני** זבדו.

סימני השנים הפשוטות והמעוברות.

סימן לפשוטות: **בש"ה. בח"ג. גכ"ה. הש"א. הכ"ז. זש"ג. זח"א.**

סימן למעוברות: **בש"ז. בח"ה. גכ"ז. הש"ג. הח"א. זש"ה. זח"ג.**

פירוש, האות הראשונה רומזת על יום השבוע שבו הוקבע ראש השנה, והאות השניה מורה על השנה אם היא שלמה או חסרה או כסדרה, והאות הג' מורה על יום קביעת ראש חדש ניסן ופסח.

הקביעות ומולדי תשרי לז' שנים רצופות.

שנה:	תרכ"ט	תר"ל	תרל"א	תרל"ב	תרל"ג	תרל"ד	תרל"ה
קביעות:	הכ"ז פשוטה.	בש"ז מעוברת.	בש"ה פשוטה.	זח"ג מעוברת.	הכ"ז פשוטה.	בש"ה פשוטה.	זח"ג מעוברת.
מולד תשרי:	ה' ח' רס"א.	ב', י"ז, כ"ז.	א', י"ד, תרמ"ו.	ה', כ"ג, תמ"ב.	ד', כ', תתרל"א.	ב', ה', תתכ"ז.	ו', י"ד, תרכ"ג.

סימן לראשי חדשים של כל השנה.

ראשי החדשים לעולם הם סדורים על סדר ימי השבוע. כיצד? למשל אם סימן השנה הפשוטה **זש"ג**, הנה ידעת מסימן זה שחשון וכסלו שניהם מלאים ור"ח תשרי ביום שבת, לכן תדע שחשון ביום א' ב', וכסליו ג' ד', וטבת ה' ו', ושבט ז', ואדר א' ב', ניסן ג', אייר ד' ה', סיון ו', תמוז ז' א', אב ב', אלול ג' ד'. וכמוהו אם סימן השנה המעוברת **זח"ג** הרי ידעת שחשון וכסלו שניהם חסרים ושיהיה ר"ה הוא ר"ח תשרי ביום שבת, לכן תדע שחשון ביום א' ב', וכסליו ג', וטבת ד', ושבט ה', אדר ראשון ו' ז', ואדר שני א' ב', ניסן ג', אייר ד' ה', סיון ו', תמוז ז' א', אב ב', אלול ג' ד'. וכן על דרך זה לעולם.

לוח לקביעת המועדים.

לדעת הימים הראוים לקבוע בהם המועדים.

ראש השנה **וסכות** בגהז. כפור בדהז (וכמוהו **תענית אסתר** אלא שאם חל בשבת יוקדם ליום ה'). **חנוכה** אבדהוז. צום י' טבת אגדהו. פורים אגהו. **פסח** אגהז (וכמוהו צום י"ז תמוז וט' באב אלא שאם חלו בשבת נדחו ליום א'). **שבועות והושענא רבא** אבדו.

הרי יצא לנו הסמן לימים שלא יחולו בהם המועדים, כזה:
לא **אדו** ראש השנה וסכות, לא **בדו** פסח,
לא **גהז** שבועות והושענא רבה,
לא **אגו** יום הכפורים, ולא **זבד** פורים.

סימן לקביעת המועדים מימות הפסח.

א"ת פי' ביום א' של פסח יחול לעולם תשעה באב, וסמן: על מצות מרורים.
ב"ש פי' ביום ב' של פסח יחול לעולם חג שבועות. (וביום שיחול שבועות יחול חנוכה של שנה הבאה, אך בתנאי שהשנה שבא בה חנוכה היא כסדרה או חסרה, אבל אם היא שלמה אז לא יחול חנוכה בשבועות שלפניו.)
ג"ר פי' ביום ג' של פסח יחול לעולם ראש השנה.
ד"ק פי' ביום ד' של פסח יחול לעולם קריאת התורה הוא שמחת תורה.
ה"צ פי' ביום ה' של פסח יחול לעולם צום כפור.
ו"פ פי' ביום ו' של פסח חל פורים שעבר.
פל"ג פי' ביום שחל בו פורים יחול לעולם ל"ג לעומר.

סמנים לחבור הפרשיות.

י"ד הפרשיות ויקהל פקודי תזריע מצורע אחרי קדושים בהר בחקותי חקת בלק מטות מסעי נצבים וילך לפעמים יקראו כל אחת בשבתה בפני עצמה ככל שאר פרשיות התורה, ולפעמים שיחוברו ויקראו שתים שתים יחד לשבת. והכלל כי בשנה פשוטה, תזריע ומצורע, אחרי וקדושים, בהר ובחקתי, מטות ומסעי לעולם **מחוברות** יקראו. ובשנה מעוברת, ויקהל פקודי תזריע מצורע אחרי קדושים בהר בחקתי תמיד **נפרדות**. אבל שאר הפרשיות תלוי חבורן או פרודן בקביעות השנה. וזה סמן קריאתן:

בשנה פשוטה,

בקביעה	**בש"ה**	: כל הפרשיות מחוברות.
"	**גכ"ה**	
"	**בח"ג**	: נפרדות חקת, בלק.
"	**זש"ג**	
"	**הכ"ז**	: נפרדות חקת, בלק, נצבים, וילך.
"	**זח"א**	
"	**הש"א**	: נפרדות ויקהל, פקודי, חקת, בלק, נצבים, וילך.

בשנה מעוברת,

בקביעה	**הח"א**	: כל הפרשיות נפרדות.
"	**בש"ז**	: מחוברות מטות ומסעי.
"	**גכ"ז**	
"	**הש"ג**	: מחוברות נצבים וילך.
"	**זח"ג**	: מחוברות מטות ומסעי, נצבים וילך.
"	**בח"ה**	: מחוברות חקת ובלק, מטות ומסעי, נצבים וילך.
"	**זש"ה**	

הראשון לחדשים הוא חדש האביב חדש ניסן, וכחמשה עשר יום לחדש הזה חג הפסח הוא חג המצות ראשון למועדי ה׳.

ראש חדש ניסן אינו חל אלא באחד מימי אגה״ז, וכשחל בשבת אז הוא **פרשת החדש**, ומתפללים כמו בשאר ראש חדש בשבת, אלא שמוציאים ג׳ ס״ת וקורים בס״ת ראשון בסדר היום ו׳ גברי, והשביעי קורא פרשת ראש חדש בס״ת שני, והמפטיר קורא פרשת החדש בס״ת שלישי, וכמבואר בסדר קריאת התורה למעלה דף 225.

כל ימי ניסן אין מתענין ואין מספידין, ואין אומרים תחנון, ולא יהי רצון אחר קריאת התורה בשני ובחמישי, ואין מזכירין נשמות ואין אומרים צדקתך, ואין אומרים צדוק הדין ולא קדיש בבית הקברות.

שבת הסמוך לפסח נקרא **שבת הגדול**. בו בשבת מתחילים לנגן הכל יורד בקול, ומפטירין וערבה ליי (אבל בק״ק פפ״דמ נוהגין להפטיר בשל פרשה חוץ אם חל בערב פסח שאז מפטירין וערבה), ובמנחה פוסקים לומר ברכי נפשי, ויש ק״ק שנהגו לומר בהגדה עבדים היינו וכו׳ עד לכפר על כל עונותינו.

בדיקת החמץ·

אור לי״ד (וכשחל בשבת אור לי״ג) בודקין החמץ לאור הנר מיד אחר תפלת ערבית, ולא יאכל באותה שעה סעודה קבועה קודם שיבדוק.

הבודק קודם שיבדוק מברך ברכה זו.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל בִּעוּר חָמֵץ:

(ויכול להוציא אחרים המכוונים לברכתו) ובודק כל המקומות שברשותו שמכניסים בהם חמץ, ואע״פ שהבית נתכבד. ואחר שגמר בדיקתו יזהר להצניע היטב החמץ שמשייר לאכילתו שלא יצטרך בדיקה שנית, וחמץ שמצא ורוצה לבערו נוהגים לשמרו עד שעת הביעור ולשרפו, וצריך ליזהר שלא יאבד ויהא זקוק לבדוק עוד.

מיד אחר הבדיקה יבטל כל חמץ שברשותו הבלתי ידוע לו שמא נעלם ממנו, ויאמר:

כָּל־חֲמִירָא וַחֲמִיעָא דְּאִכָּא בִרְשׁוּתִי דְּלָא חֲמִתֵּהּ וּדְלָא בִעַרְתֵּהּ לִבְטִיל וְלֶהֱוֵא כְּעַפְרָא דְאַרְעָא:

ערב פסח בבקר השכם מתפללים, ואין אומרים מזמור לתודה ולא אל ארך אפים ולא למנצח.

אוכלין כל הרבע ותולין כל חמש ושורפין בתחלת שש, ועכשו נהגו לשרוף בסוף חמישית, ואחר שרפה מבטלים פעם שנית ואומרים:

כָּל־חֲמִירָא וַחֲמִיעָא דְּאִכָּא בִרְשׁוּתִי דַּחֲמִתֵּהּ וּדְלָא חֲמִתֵּהּ דְּבַעַרְתֵּהּ וּדְלָא בַעַרְתֵּהּ לִבְטִיל וְלֶהֱוֵא כְּעַפְרָא דְאַרְעָא:

הביטול ודאי צריך להיות דוקא קודם שעה ששית לפי שאחר זמן איסורו אינו ברשותו לבטלו. גם כשחל ע״פ בשבת צריך לבער בערב שבת קודם חצות.

על בעור חמץ, פסחים דף ז׳. כל חמירא, שם דף ו׳, ע״ב אמר רב יהודה אמר רב הבודק צריך שיבטל וכו׳ והרי״ף מביא הנוסחא והיא ע״פ שאלתות דר׳ אחאי גאון ס׳ ע״ג שגם כתב ז״ל, כדעייל למבדק מחייב לברוכי בא״י אקב״ו על בעור חמץ, ובתר דבדק לימא הכי כל חמירא דאיכא ברשותי בביתא הדין ולא ידענא ביה ליבטל מרשותי ויהא כעפרא דארעא עכ״ל ודומה לה נתה הנוסחא ג״כ בהלכות גדולות. ובירושלמי פסחים פרק ב׳ נא בל׳ עברי בזה״ל אמר רב, צריך שיאמר „כל חמץ שיש לי בתוך ביתי ואיני יודע בו יבטל״. **חמירא**, תרגום של שאור. **וחמיעא**, תרגום של חמץ (אונקלוס שמות י״ג, ז׳). **חמתה**, ראיתיו, וירא ה׳ תרגום ירושלמי וחמא ה׳. ויש אומרים חֲזִתֵּהּ והענין אחד כי כן תרגום אונקלוס כל ל׳ ראיה בל׳ חזא. **בַּעַרְתֵּהּ** כן הנקוד בל׳ מדבר בעדו עם כנוי הנסתר וכמו שהוכיח כבר בנלדק רוו״ה בסדר הגדה שלו. **לִבְּטִיל** הבי״ת דגושה כנ״ל כמו לִבְּנֵא (עזרא ה׳, ג׳. וי״ג) שהוא דגושה הבי״ת בכי״י וס״מ. וטעמו יהי מבוטל. ולהוא דניאל ב׳ כ״ח.

מנהגן של ישראל שהבכורים מתענין בערב פסח בין בכור מאב בין בכור מאם, ובכורי כהנים ולויים. ויש אומרים שהאב או האם מתענין בשביל בכור קטן, ואין בכל זה מנהג מוחלט אלא רשות הוא ולא חובה, גם גדול הבית אם ירצה להתענות מנהגא הוי, ובלאו הכי אנשי מעשה מתענין בו כדי שיאכלו בלילה מצה לתאבון, והכל כפי מה שהוא אדם. וכשחל ערב פסח בשבת יש אומרים שמקדימין להתענות ביום ה׳, וטוב הדבר לנהוג כן, ויש אומרים הואיל ואידחי אידחי, לכן אין להטילו חובה אחר שבכל עיקר אינו אלא מנהג שספקו להקל (יעב״ץ). הבכורים יכולין לאכול בסעודת מצוה.

מתחלת שעה שביעית ולמעלה אסור לאכול חמץ ד״ת בלאו. ומצה שבלושה במי פירות שאין יוצאין בה ידי חובתן בלילה וקוראין לה מצה עשירה וכן מצה שנתפררה ונתבשלה מותר לאכול אף אחר חצות עד שעה עשירית. אבל מצה שיוצאין בה בלילה אסורים לאכול כל יום י״ד. מתחלת שעה עשירית ולמעלה אסור לכל אדם הבריא לאכול אפילו מצה עשירה, אבל אוכל הוא מעט בשר פירות וירקות ובלבד שלא ימלא כריסו מהן, וכן יין מותר לשתות כשיעור שגורר תאות המאכל, ובלבד שלא ישתכר ממנו באופן שקץ באכילה או שיבוא להשתקע בשינה ויתבטל ממצות הלילה.

לענין מלאכה עד חצות, מקום שנהגו לעשות עושין, שלא לעשות אין עושין, ויש אומרים לדידן מקום שנהגו שלא לעשות הוא, ואינו מנהג פשוט בכל מקום. אפילו במקום שנהגו לעשות עד חצות, מחצות ולמעלה אסור, ואפילו בחנם אסור במלאכה גמורה, אבל הקלה כגון מעט תקון כלים לצורך י״ט ושבת מותר, ואם עושה להשתכר אף היא אסורה, וכל מה שהוא מותר בחה״מ כל שכן שמותר בע״פ. אין מקיזין דם בשום עי״ט.

לאחר חצות נכנסים למרחץ, ונהגו אנשי מעשה הבריאים לטבול בכל עי״ט, ואין מברכים על הטבילה.

אחר תפלת מנחה יעסוק בסדר קרבן פסח שהיה נשחט בי״ד בניסן אחר תמיד של בין הערבים, והא לך סדרו כמו שנוהגים היראים אנשי מעשה:

רִבּוֹן הָעוֹלָם, אַתָּה צִוִּיתָנוּ לְהַקְרִיב קָרְבַּן הַפֶּסַח בְּמוֹעֲדוֹ בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן וְלִהְיוֹת כֹּהֲנִים בַּעֲבוֹדָתָם וּלְוִיִּם בְּדוּכָנָם וְיִשְׂרָאֵל בְּמַעֲמָדָם קוֹרְאִים אֶת־הַהַלֵּל. וְעַתָּה בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ חָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וּבָטֵל קָרְבַּן הַפֶּסַח וְאֵין לָנוּ לֹא כֹהֵן בַּעֲבוֹדָתוֹ וְלֹא לֵוִי בְּדוּכָנוֹ וְלֹא יִשְׂרָאֵל בְּמַעֲמָדוֹ. וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ. לָכֵן יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּהְיֶה שִׂיחַ שִׂפְתוֹתֵינוּ חָשׁוּב לְפָנֶיךָ כְּאִלּוּ הִקְרַבְנוּ אֶת־הַפֶּסַח בְּמוֹעֲדוֹ וְעָמַדְנוּ עַל־מַעֲמָדוֹ וְדִבְּרוּ הַלְוִיִּם בְּשִׁיר וְהַלֵּל לְהוֹדוֹת לַייָ: וְאַתָּה תְּכוֹנֵן מִקְדָּשְׁךָ עַל־מְכוֹנוֹ וְנַעֲלֶה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ אֶת־הַפֶּסַח בְּמוֹעֲדוֹ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ עַל־יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ כָּאָמוּר, דַּבְּרוּ אֶל־כָּל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בֶּעָשֹׂר לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְיִקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֶׂה לְבֵית־אָבֹת שֶׂה לַבָּיִת: וְאִם־יִמְעַט הַבַּיִת מִהְיוֹת מִשֶּׂה וְלָקַח הוּא וּשְׁכֵנוֹ הַקָּרֹב אֶל־בֵּיתוֹ בְּמִכְסַת נְפָשֹׁת אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ תָּכֹסּוּ עַל־הַשֶּׂה: שֶׂה תָמִים זָכָר בֶּן־שָׁנָה יִהְיֶה לָכֶם מִן־הַכְּבָשִׂים וּמִן־הָעִזִּים תִּקָּחוּ: וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְשָׁחֲטוּ אֹתוֹ כֹּל קְהַל עֲדַת־יִשְׂרָאֵל בֵּין הָעַרְבָּיִם: וְלָקְחוּ מִן־הַדָּם וְנָתְנוּ עַל־שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת וְעַל־הַמַּשְׁקוֹף עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר־יֹאכְלוּ אֹתוֹ בָּהֶם: וְאָכְלוּ אֶת־הַבָּשָׂר בַּלַּיְלָה הַזֶּה צְלִי־אֵשׁ וּמַצּוֹת עַל־מְרֹרִים יֹאכְלֻהוּ: אַל־תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא וּבָשֵׁל מְבֻשָּׁל בַּמָּיִם כִּי אִם־צְלִי־אֵשׁ רֹאשׁוֹ עַל־כְּרָעָיו וְעַל־קִרְבּוֹ: וְלֹא־תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר וְהַנֹּתָר מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ: וְכָכָה תֹּאכְלוּ אֹתוֹ מָתְנֵיכֶם חֲגֻרִים נַעֲלֵיכֶם בְּרַגְלֵיכֶם וּמַקֶּלְכֶם בְּיֶדְכֶם וַאֲכַלְתֶּם אֹתוֹ בְּחִפָּזוֹן פֶּסַח הוּא לַיהוָה:

וּבְכֵן כָּךְ הָיְתָה עֲבוֹדַת קָרְבַּן פֶּסַח בְּבֵית אֱלֹהֵינוּ. בְּיוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר בְּנִיסָן אַחַר שְׁחִיטַת תָּמִיד שֶׁל־בֵּין הָעַרְבַּיִם וְאַחַר הֲטָבַת הַנֵּרוֹת הֵבִיאוּ מִן־הַכְּבָשִׂים אוֹ מִן־הָעִזִּים זָכָר תָּמִים בֶּן־שָׁנָה וְשׁוֹחֲטִים אוֹתוֹ בָּעֲזָרָה בְּכָל־מָקוֹם, וְאֵין שׁוֹחֲטִים הַפֶּסַח וְאֵין זוֹרְקִים הַדָּם וְאֵין מַקְטִירִים הַחֵלֶב עַל־הֶחָמֵץ. שָׁחַט הַשּׁוֹחֵט וְקִבֵּל דָּמוֹ הַכֹּהֵן הָרִאשׁוֹן שֶׁבְּרֹאשׁ הַשּׁוּרָה וְנָתַן לַחֲבֵרוֹ וַחֲבֵרוֹ לַחֲבֵרוֹ וְהַכֹּהֵן הַקָּרוֹב אֶל־הַמִּזְבֵּחַ זוֹרְקוֹ זְרִיקָה אַחַת כְּנֶגֶד הַיְסוֹד וְחוֹזֵר הַכְּלִי רֵיקָם לַחֲבֵרוֹ, מְקַבֵּל הַכְּלִי הַמָּלֵא תְּחִלָּה וְאַחַר כֵּן מַחֲזִיר הָרֵיקָם. וְהָיוּ הַכֹּהֲנִים עוֹמְדִים שׁוּרוֹת שׁוּרוֹת וּבִידֵיהֶם בָּזִיכֵי כֶסֶף וּבָזִיכֵי זָהָב וְלֹא הָיוּ לַבָּזִיכִים שׁוּלַיִם שֶׁמָּא יַנִּיחוּם וְיִקְרַשׁ הַדָּם: אַחַר כֵּן תּוֹלִים אֶת־הַפֶּסַח וּמַפְשִׁיטִים אוֹתוֹ כֻּלּוֹ וְקוֹרְעִים אוֹתוֹ וּמְמַחִים אֶת־קְרָבָיו עַד שֶׁיֵּצֵא הַפֶּרֶשׁ, וּמוֹצִיאִים אֶת־הָאֵמוּרִים הַחֵלֶב שֶׁעַל־הַקֶּרֶב וְיוֹתֶרֶת הַכָּבֵד וּשְׁתֵּי הַכְּלָיוֹת וְהַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵיהֶן וְהָאַלְיָה לְעֻמַּת הֶעָצֶה וְנוֹתְנִים אוֹתָם לִכְלִי שָׁרֵת וּמוֹלְחִים אוֹתָם וְאַחַר כֵּן מַקְטִירָם הַכֹּהֵן עַל־גַּב הַמִּזְבֵּחַ כָּל־אֶחָד לְבַדּוֹ: וּבְשָׁלֹשׁ כִּתּוֹת הַפֶּסַח נִשְׁחָט וְאֵין כַּת פְּחוּתָה מִשְּׁלֹשִׁים אִישׁ. נִכְנְסָה כַּת אַחַת נִתְמַלְּאָה הָעֲזָרָה וְנוֹעֲלִים אוֹתָהּ, וּבְעוֹד שֶׁהֵם שׁוֹחֲטִים וּמַקְרִיבִים קוֹרְאִים אֶת־הַהַלֵּל, וְאִם־גָּמְרוּ אוֹתוֹ קֹדֶם שֶׁיַּקְרִיבוּ כֻּלָּם, שׁוֹנִים אוֹתוֹ, וְאִם שָׁנוּ יְשַׁלֵּשׁוּ. וְעַל כָּל־קְרִיאָה וּקְרִיאָה תּוֹקְעִים שָׁלֹשׁ תְּקִיעוֹת תְּקִיעָה תְּרוּעָה תְּקִיעָה. גָּמְרוּ לְהַקְרִיב פּוֹתְחִים הָעֲזָרָה, יוֹצְאָה כַּת רִאשׁוֹנָה וְנִכְנֶסֶת כַּת שְׁנִיָּה וְנוֹעֲלִים הָעֲזָרָה, גָּמְרוּ לְהַקְרִיב פּוֹתְחִים הָעֲזָרָה יוֹצְאָה כַּת שְׁנִיָּה וְנִכְנֶסֶת כַּת שְׁלִישִׁית, וּמַעֲשֶׂה כֻלָּן שָׁוֶה. וְאִם הַפֶּסַח נִמְצָא טְרֵפָה, לֹא־עָלָה לוֹ עַד שֶׁמֵּבִיא אַחֵר: וּכְשֶׁחָל אַרְבָּעָה עָשָׂר לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת שְׁחִיטָתוֹ וּזְרִיקַת דָּמוֹ וּמִחוּי קְרָבָיו וְהֶקְטֵר חֲלָבָיו בִּלְבַד דּוֹחִים אֶת־הַשַּׁבָּת, וְכָל־שְׁאָר עִנְיָנָיו אֵינָם דּוֹחִים אֶת־הַשַּׁבָּת, וְאֵין מוֹלִיכִים אוֹתוֹ לְבֵית בְּשַׁבָּת אֶלָּא הַכַּת הָאַחַת מִתְעַכֶּבֶת עִם־פִּסְחֵיהֶם בְּהַר הַבַּיִת וְהַכַּת הַשְּׁנִיָּה יוֹשֶׁבֶת לָהּ בַּחֵיל וְהַשְּׁלִישִׁית בִּמְקוֹמָהּ עוֹמֶדֶת. חָשְׁכָה, יָצְאוּ וְצָלוּ אֶת־פִּסְחֵיהֶם: וְאַחַר שֶׁיָּצְאוּ כֻּלָּם רוֹחֲצִים אֶת־הָעֲזָרָה וַאֲפִילוּ בְּשַׁבָּת מִפְּנֵי לִכְלוּךְ הַדָּם שֶׁהָיָה בָהּ. וְכֵיצַד הָיְתָה הָרְחִיצָה, אַמַּת הַמַּיִם הָיְתָה עוֹבֶרֶת בָּעֲזָרָה וְהָיָה לָהּ מְקוֹם יְצִיאָתָהּ, וּלְהָדִיחַ אֶת־הָעֲזָרָה סוֹתְמִים מְקוֹם יְצִיאָתָהּ וְהִיא מִתְמַלֵּאת עַל כָּל־גְּדוֹתֶיהָ עַד כִּי־הַמַּיִם צָפִים וְעוֹלִים מִכָּן וּמִכָּן וּמִתְקַבֵּץ אֵלֶיהָ כָּל־דָּם וְכָל־לִכְלוּךְ שֶׁבְּרִצְפַּת הָעֲזָרָה, וְאַחַר כֵּן פּוֹתְחִים מְקוֹם יְצִיאָתָהּ וְהַכֹּל יוֹצֵא עַד שֶׁנִּשְׁאָר הָרִצְפָּה מְנֻקָּה וּמְשֻׁפָּה, וְזֶהוּ כִּבּוּד הַבַּיִת: אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁיְיָ אֱלֹהָיו:

ואח"כ יאמר:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מֶלֶךְ רַחֲמָן טוֹב וּמֵטִיב הִדָּרֶשׁ־לָנוּ שׁוּבָה אֵלֵינוּ בַּהֲמוֹן רַחֲמֶיךָ בִּגְלַל אָבוֹת שֶׁעָשׂוּ רְצוֹנֶךָ בְּנֵה בֵיתְךָ כְּבַתְּחִלָּה וְכוֹנֵן מִקְדָּשְׁךָ עַל־מְכוֹנוֹ וְהַרְאֵנוּ בְּבִנְיָנוֹ וְשַׂמְּחֵנוּ בְּתִקּוּנוֹ וְהָשֵׁב שְׁכִינָתְךָ לְתוֹכוֹ וְהָשֵׁב כֹּהֲנִים לַעֲבוֹדָתָם וּלְוִיִּם לְשִׁירָם וּלְזִמְרָם וְיִשְׂרָאֵל לִנְוֵיהֶם, וְשָׁם נַעֲלֶה וְנֵרָאֶה וְנִשְׁתַּחֲוֶה לְפָנֶיךָ וְנֹאכַל שָׁם מִן־הַזְּבָחִים וּמִן־הַפְּסָחִים אֲשֶׁר יַגִּיעַ דָּמָם עַל־קִיר מִזְבַּחֲךָ לְרָצוֹן: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי־פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ, יְיָ צוּרִי וְגֹאֲלִי, אָמֵן:

ערוב תבשילין.

י"ט שחל בערב שבת לא יבשלו בתחלה לשבת הקדרה בפני עצמה, אבל מבשל כמה קדרות לי"ט ואם הותיר, הותיר לשבת, אכן ע"י עירוב מבשל בתחלה לשבת. עירוב זה עושין אותו בפת ותבשיל, ואם לא עשאו אלא מתבשיל לבד מותר, ושיעורו כזית בין לאחד בין למאה (ויש מצריכים בפת כביצה וכן נוהגים לכתחלה). מצוה על כל אדם לערב, וגדול העיר מערב על כל בני עירו כדי שיסמוך עליו מי ששכח או נאנס או אבד עירובו. המערב לאחרים צריך לזכות להם ע"י אחר, ואחר שהגביה הזוכה חוזר המזכה ונוטלו בידו ומברך:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל־מִצְוַת עֵרוּב:

בְּדֵין עֵרוּבָא יְהֵא שְׁרֵא לָנָא לְמֵפֵא וּלְבַשָּׁלָא וּלְאַטְמָנָא וּלְאַדְלָקָא שְׁרָגָא וּלְמֶעְבַּד כָּל־צָרְכָּנָא מִיּוֹמָא טָבָא לְשַׁבְּתָא לָנוּ וּלְכָל־הַדָּרִים בָּעִיר הַזֹּאת:

ווער קיין לה"ק פערשטעהט, דער מאג אויך אויף דייטש זאגען:

דורך דיעזען ערוב זייא עס אונז ערלויבט, צו באַקקען, צו קאָכען, שפייזע וואַרם צו ערהאַלטען, ליכטער אַנצוצינדען אונד איבערהויפט אַללעס נאָטהיגע פאָן י"ט אויף שבת צו פערריכטען, זאָ וואָהל אונז, אַלז יעדעם, דער איין דיעזעם אָרטע וואָהנט.

נאכל העירוב או אבד קודם שבשל לשבת, יתן קמחו ותבשילו לאחרים שעירבו במתנה והם אופין ומבשלים לו אפילו בביתו, ואם אין שם אחרים שעירבו, מותר לאפות פת אחד ולבשל קדרה אחת ולהדליק נר אחד. אם שכח בי"ט ראשון של גליות שלא עירב יוכל לערב בתנאי ויאמר: אם היום קדש איני צריך לערב, ואם היום חול בעירובא הדין יהא שרא כו' ולמחר אין צריך לומר כלום. לאחר שהכין צרכי שבת יוכל לאכלו מ"מ יניח אותו ללחם משנה בערבית ושחרית, ולמנחה יבצע עליו.

ערוב חצרות.

נוהגין לגבות בע"פ קמח מכל בני העיר ועושים ממנו חלת מצה לערוב חצרות ומבואות, ושיעור החלה צריך שיהא כשיעור ביצים כשהדיורין מן י"ח בני אדם ולמעלה, אבל כשהדיורין פחות מן י"ח די ליקח בשביל כל א' וא' שיעור גרוגרת שהוא שליש ביצה. ולערב בבה"כ קודם ת"ע החשוב שבקהל נוטלה בידו ונותנה ליד אחר לזכות בה ויאמר לו בלשון הזה (ויוכל לומר באיזה לשון שמבין): זכה בעירוב זה לאחינו ב"י הדרים פה עמנו ושיבואו לדור בעיר הזאת, (בחצר הזאת, במבוי זה) שיסמכו עליו לטלטל על ידו מרשות לרשות בשבת וי"ט הבאים: ואחר המזכה ונוטלו מיד הזוכה ומברך ברכה זו:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל־מִצְוַת עֵרוּב:

בְּדֵין עֵרוּבָא יְהֵא שְׁרֵא לָנָא לַאֲפָּקָא וּלְאַעָלָא מִן־הַמְּבוֹאוֹת לַחֲצֵרוֹת וּמִן־הַחֲצֵרוֹת לַמְּבוֹאוֹת וּמִשְּׁתֵּיהֶן לְבָתִּים וּמִבָּתִּים לִשְׁתֵּיהֶן בְּכָל־שַׁבְּתוֹת הַשָּׁנָה (וי"ט) לָנוּ וּלְכָל־הַדָּרִים בָּעִיר הַזֹּאת:

ונוהגין להניח העירוב בבה"כ במקום משומר שלא יאבד ושלא יאכלוהו העכברים.

על מצות ערוב, ביצה דף ט"ז ורמב"ם הלכות י"ט פרק ו'. בדין וכו', הרמב"ם מביא הנוסחא בל' הקדש וכן גם הסמ"ג בלא תעשה ס' ע"ה מביאה בלה"ק וז"ל „בערוב זה יותר לי ולכל בני העיר לאפות ולבשל ולהטמין ולהדליק מיום טוב של מחר לשבת", אך בס' רב עמרם ובתניא ובארחות חיים ובטור א"ח ס' תקכ"ז הנוסח בל' ארמי וכן במהרי"ל, ואין קפידא בו ויכול לאמרו בכל לשון שמבין. בְּדֵין כן הוא בכל ס"י וכצ"ל ע"פ דקדוק ל' ארמי, ומה שבסדורים חדשים בַּהֲדֵין הוא שבוש ואף כשננקדו בְּהָדֵין לא יתכן, כי הָדֵין הוא במקום הָא־דֵּין וטעמו כמו הִנֵּה זֶה כמבואר למעלה דף 153, וכמו שלא נוכל להסמיך בכל"ס לפני הנה לומר בְּהִנֵּה כְּהִנֵּה, כן גם בארמית לא יתכן לומר בְּהָא כְּהָא, וע"כ ברור כי הנוסחא הקדמונית בְּדֵין היא הנכונה וטעמו בְּזֶה. שְׁרֵא שי"ן בשב"א והוא בינוני פעול כמו דניאל ב', כ"ב (אף כי בא שם בטעם אחר) וכמו חֲזֵה (ג', י"ט) בְּנֵה (עזרא ה', י"א), וטעמו בעברית בזה הערוב יהי מותר לנו. לְמֵפֵא כצ"ל דוגמת לְמֵתֵא, לְמֵזֵא (דניאל ג', כ'. י"ט) ושרשו אפה ויחסר פ"א הפעל מהמכתב. וּלְמֶעְבַּד עזרא ד', כ"ב. ו', י"ח. שרגא, הנר, נר לרגלי דברך תרגומו היך שרגא (תהלים קי"ט, ק"ה).

על מצות ערוב, ערובין פ"ה, ע"ב. ורמב"ם הלכות ערובין פרק א'. והנה ערובי תבשילין וערובי חצרות גם ערובי תחומין לשלשתן הברכה שוה היא. בדין וכו' גם זו הנוסחא מביאה הרמב"ם בל' עברי וכן גם הסמ"ג „וז"ל בערוב זה יהא מותר להוציא ולהכניס מן הבתים לחצר ומן החצר לבתים ומבית לבית לכל הדרים בחצר". ובסדור רב עמרם ובש"ע א"ח ס' שס"ו ובמהרי"ל באה בל' ארמית, ויש בה שנויי נוסחא ונוסחתנו שהעמידה רוו"ה בסדורו היא ע"פ ווי"ג. לאפקא, ולהוציא. וּלְאַעָלָא, ולהעלות, והאל"ף בסגול כמו לְהַעָלָה בדניאל ה' ז', רק ששם כתוב בה"א, ואל"ף וה"א בארמית כאחת נחשבו ובאות זו תמורת זו.

בערב י"ט ילבוש מלבושיו הנקיים והמוכבדים כדי לקבל הרגל בשמחה ובששון. והולכים לבהכ"נ ומתפללים מנחה כחול כסדרו ובשבת כסדרו. ומדליקים הנרות לי"ט כמו לשבת ומברכים בא"י אמ"ה אקב"ו להדליק נר של יום טוב, ואין צריך לברך שהחיינו, מיהו אם יברך אין מוחין בו, וטוב להדליק קודם שנכנסים לבהכ"נ, ואם לאו מדליק בלילה כשנכנס לבית.

בערבית מתחילים ברכו וכו' דף 183, ואומרים המעריבים לפי המנהג, ומתפללים תפלת ערבית של י"ט.

תפלת ערבית ושחרית ומנחה.

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה· מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם:

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ·

פֿאָן שמיני עצרת מוסף אָן ביז צום ערשטען טאָג פסח מוסף זאָגט מאָן:

מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם:

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר· מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה· וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל־יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַקָּדוֹשׁ:

קדושה לש"ץ בחזרת התפלה.

ח' נְקַדֵּשׁ אֶת־שִׁמְךָ בָּעוֹלָם כְּשֵׁם שֶׁמַּקְדִּישִׁים אוֹתוֹ בִּשְׁמֵי מָרוֹם כַּכָּתוּב עַל־יַד נְבִיאֶךָ וְקָרָא זֶה אֶל־זֶה וְאָמַר: קו"ח קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ:

בתפלת שחרית.	בתפלת מנחה.
ח' אָז בְּקוֹל רַעַשׁ גָּדוֹל אַדִּיר וְחָזָק מַשְׁמִיעִים קוֹל מִתְנַשְּׂאִים לְעֻמַּת שְׂרָפִים לְעֻמָּתָם בָּרוּךְ יֹאמֵרוּ: קו"ח בָּרוּךְ כְּבוֹד־יְיָ מִמְּקוֹמוֹ: ח' מִמְּקוֹמְךָ מַלְכֵּנוּ תוֹפִיעַ וְתִמְלֹךְ עָלֵינוּ כִּי מְחַכִּים אֲנַחְנוּ לָךְ: מָתַי תִּמְלֹךְ בְּצִיּוֹן, בְּקָרוֹב בְּיָמֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד תִּשְׁכּוֹן: תִּתְגַּדַּל וְתִתְקַדַּשׁ בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ לְדוֹר וָדוֹר וּלְנֵצַח נְצָחִים: וְעֵינֵינוּ תִרְאֶינָה מַלְכוּתֶךָ כַּדָּבָר הָאָמוּר בְּשִׁירֵי עֻזֶּךָ עַל־יְדֵי דָוִד מְשִׁיחַ צִדְקֶךָ:	ח' לְעֻמָּתָם בָּרוּךְ יֹאמֵרוּ: קו"ח בָּרוּךְ כְּבוֹד יְיָ מִמְּקוֹמוֹ: ח' וּבְדִבְרֵי קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר:

קו"ח יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

ח' לְדוֹר וָדוֹר נַגִּיד גָּדְלֶךָ וּלְנֵצַח נְצָחִים קְדֻשָּׁתְךָ נַקְדִּישׁ וְשִׁבְחֲךָ אֱלֹהֵינוּ מִפִּינוּ לֹא יָמוּשׁ לְעוֹלָם וָעֶד כִּי אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַקָּדוֹשׁ:

אַתָּה בְחַרְתָּנוּ מִכָּל־הָעַמִּים· אָהַבְתָּ אוֹתָנוּ· וְרָצִיתָ בָּנוּ· וְרוֹמַמְתָּנוּ מִכָּל־הַלְּשׁוֹנוֹת· וְקִדַּשְׁתָּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ· וְקֵרַבְתָּנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ· וְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עָלֵינוּ קָרָאתָ׃

כשחל י״ט במוצאי שבת מוסיפים ותודיענו. ווען מוצאי שבת ווירד ותודיענו איינגעשאלטעט.

וַתּוֹדִיעֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ וַתְּלַמְּדֵנוּ לַעֲשׂוֹת חֻקֵּי רְצוֹנֶךָ וַתִּתֶּן־לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מִשְׁפָּטִים יְשָׁרִים וְתוֹרוֹת אֱמֶת חֻקִּים וּמִצְוֹת טוֹבִים וַתַּנְחִילֵנוּ זְמַנֵּי שָׂשׂוֹן וּמוֹעֲדֵי קֹדֶשׁ וְחַגֵּי נְדָבָה· וַתּוֹרִישֵׁנוּ קְדֻשַּׁת שַׁבָּת וּכְבוֹד מוֹעֵד וַחֲגִיגַת הָרֶגֶל· וַתַּבְדֵּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל בֵּין אוֹר לְחֹשֶׁךְ בֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה· בֵּין קְדֻשַּׁת שַׁבָּת לִקְדֻשַּׁת יוֹם טוֹב הִבְדַּלְתָּ וְאֶת־יוֹם הַשְּׁבִיעִי מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה קִדַּשְׁתָּ· הִבְדַּלְתָּ וְקִדַּשְׁתָּ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתֶךָ׃

וַתִּתֶּן־לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה שבתות למנוחה וּמוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה חַגִּים וּזְמַנִּים לְשָׂשׂוֹן אֶת־יוֹם השבת הזה ואת יום

אתה בחרתנו, היא ברכה אמצעית משבע ברכות של תפלת המועדים ונקראת **קדושת היום** (ביצה דף י״ז ור״ה ל״ב) בעבור שמזכירים בה מעלת הי״ט וקדושתו שנקדש מימים אחרים ומוזכרת הנוסחא ביומא פ״ז ע״ב. **בחרתנו מכל העמים, אהבת אותנו** עפ״ה דברים י׳, ט״ו. וי״ד, ב׳. **ורצית בנו** עפ״ה תהלים קמ״ט, ד׳. **מכל הלשונות**, ר״ל מכל האומות ללשונותם, כמו כל הגוים והלשונות (ישעיה ס״ו י״ח). **ושמך הגדול וכו׳** עפ״ה ירמיה י״ד, ט׳.

ותודיענו וכו׳, נקראת מרגניתא, ברכות ל״ג ע״ב, ושם כל הנוסחא. **ותודיענו ה׳ אלהינו את משפטי צדקך**, כן נוסח הגמרא שם בברכות, והספרדים אומרים ותודיענו משפטי צדקך, בלי הזכרת השם, והוא ע״פ הרמב״ם הלכות ברכות פרק ב׳ הלכה י״ב. **משפטים ישרים**, בסדור כי״י גם בסדורי הספרדים באהבה משפטים ישרים. **ותורות** כן בס׳ רב עמרם ובאבודרהם ובמחזור רומא כ״י גם בסדור אמשטרדם משנת אמ״ת גם בסדורי הספרדים ובכ״ל כי הוא ע״ש הכתוב בנחמיה ט׳, י״ג. **חקים ומצות טובים**, בסדור רב עמרם נוסף אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. **זמני ששון וכו׳** ג׳ הלשונות כנגד ג׳ דברים שנצטוו ישראל במועד והם ראייה חגיגה ושמחה (חגיגה ו׳ ב׳), ואומרים זמני ששון כנגד השמחה, ומועדי קדש כנגד עולת ראיה, וחגי נדבה כנגד שלמי חגיגה. **הרגל**, פסח שבועות וסוכות כל אחד מן ג׳ חגים האלה יקרא רגל, וכן עולין לרגל (חגיגה ג׳) בעיקר הרגל (שם ז׳) והוא עפ״ה שלש רגלים תחג לי (שמות כ״ג, י״ד), ולוקח השם מל׳ רגל, בעבור כי בחגים האלה יעלה כל זכר למקדש ורובם של העולים יעלו ברגליהם וכמו שפירש הראב״ע בפסוק שם. **ותבדל וכו׳** עד בין קדשת, כולו לא נמצא בכי״י גם לא בסדור רפ״ז ואף בנוסח הגמרא והרמב״ם איננו. **לקדשת יום טוב הבדלת**, כי בי״ט אוכל נפש מותר, ובשבת כל מלאכה אסורה. **הבדלת וקדשת**, שנ׳ והייתם לי קדושים, ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי (ויקרא כ׳, כ״ו).

ותתן לנו וכו׳ נזכר כמו כן בברכות ל״ג, ע״ב. **לשמחה**, כמו שכתוב ושמחת לפני ה׳, ושמחת בחגך (דברים ט״ז, י״א. וי״ד). **חגים**, כמו שנקראו חג המצות חג השבועות חג הסכות. **וזמנים לששון**, הוא כפל לשון של מועדים לשמחה. **את יום חג וכו׳** ואם חל י״ט בשבת כוללים השבת עם הי״ט, כדאיתא בגמר׳ ביצה דף י״ז מתחיל בשל שבת ומסיים בשל שבת ואומר קדושת היום באמצע, ופירש״י מתחיל בשל שבת, ברכה אחת לשניהם, ומתחיל להזכיר של שבת תחלה, ותתן לנו את יום המנוחה הזה ואת יום חג פלוני הזה עכ״ל (וכן גם גרסת הרמב״ם בסדר תפלה שלו, את יום המנוחה הזה ואת וכו׳) וברש״י על הרי״ף הגרסה את יום השבת הזה ואת יום וכו׳ וכך היא נוסחת סדורינו וכן הוא ברוקח ס׳ ש״ב ובכל בו ס׳ כ״ב. אבל הר״ן גם הטור לא״ח ס׳ תפ״ו גורסים את יום המנוח הזה ואת וכו׳ וכן הוא בסדורי ספרד. וכתב עליו בעל נגיד ומצוה דף ס״ב, ב׳, בשבת וי״ט אין לומר יום המנוח הזה כי אם את יום

לשמיני עצרת ולש"ת	לסכות	לשבועות	לפסח
הַשְּׁמִינִי חַג הָעֲצֶרֶת הַזֶּה זְמַן שִׂמְחָתֵנוּ	חַג הַסֻּכּוֹת הַזֶּה· זְמַן שִׂמְחָתֵנוּ	חַג הַשָּׁבֻעוֹת הַזֶּה· זְמַן מַתַּן תּוֹרָתֵנוּ	חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה· זְמַן חֵרוּתֵנוּ

בְּאַהֲבָה מִקְרָא קֹדֶשׁ זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ· יַעֲלֶה וְיָבֹא וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר זִכְרוֹנֵנוּ וּפִקְדוֹנֵנוּ וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ· וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן־דָּוִד עַבְדֶּךָ· וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ· וְזִכְרוֹן כָּל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ· לִפְלֵיטָה לְטוֹבָה וּלְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים וּלְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם

לשמיני עצרת ולשמחת תורה	לסכות	לשבועות	לפסח
הַשְּׁמִינִי חַג הָעֲצֶרֶת	חַג הַסֻּכּוֹת	חַג הַשָּׁבֻעוֹת	חַג הַמַּצּוֹת

הַזֶּה· זָכְרֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה, וּפָקְדֵנוּ בוֹ לִבְרָכָה, וְהוֹשִׁיעֵנוּ בוֹ לְחַיִּים· וּבִדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים חוּס וְחָנֵּנוּ וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ· כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ· כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה:

וְהַשִּׂיאֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־בִּרְכַּת מוֹעֲדֶיךָ לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם לְשִׂמְחָה וּלְשָׂשׂוֹן כַּאֲשֶׁר רָצִיתָ וְאָמַרְתָּ לְבָרְכֵנוּ: לשבת אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ (רצה במנוחתנו) קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ

השבת הזה, והסמן אמר לי מורי (הר"ח ויטאל) ז"ל מכות עם הארץ היה עכ"ל, ואם כשקול הענין במאזני הלשון כמלא ככים דברי הרח"ו ז"ל, כי הוראת תכת פָּנוּי בכל המקרא היא על מקום המנוחה ר"ל מקום אשר נחים עליו ולא יכון לומר כן על השבת, ויפול בזה הטעם שהביא בעל העקדה בשער כ"ה. **זמן שמחתנו**, כי בסכות כתוב בתורה בפרט והיית אך שמח (דברים ט"ז, ט"ו). **השמיני חג העצרת**, כבר הרחיב עליו הדבור רוו"ה ז"ל בבאורו למחזור במעריב שמיני עצרת. **מקרא קדש**, עש"ה ויקרא כ"ג, ב'. **זכר ליציאת מצרים**, כל המועדים כלטוו לזכרון יציאת מצרים; וגם כשהוא שבת ויום טוב אומרים ככה ואין אומרים זכר למעשה בראשית, מפני שגם בשבת מלאכו וזכרת כי עבד היית במצרים (דברים ה', ט"ו).

ביום חג המצות וכו' מה שאומרים גם בלילה יום ר"ח, יום חג וכו' ואין אומרים ליל ר"ח, ליל חג, פירש הרב בחיי בפירושו על ויאמר אלהים יהי אור, כי הלילה הוא בכלל יום ויקרא ג"כ בשם יום.

והשיאנו וכו' נזכר בירושלמי ברכות פרק ט' ומס' סופרים פ' י"ט הלכה ז'. **והשיאנו** עש"ה ישא ברכה מאת ה' (תהלים כ"ד, ה') רק שהוסב הלשון להפעיל לשון והשיאו אותם (ויקרא כ"ב, ט"ז) בל"א בעוֹאֲטֶע חונז, זעגע חויף חונז, בריגגע היבער חונז. **ואמרת לברכנו**, כדברים ט"ז. י"ז. והספרדים מוסיפים לו „כן תברכנו סלה" והוא ע"פ סדור רב עמרם והרמב"ם בסדר התפלות. או"א **רצה במנוחתנו**, כל זאת נסגר ברוב הסדורים שלא לאמרה רק בשבת. אולם בסדור של יעב"ץ לא נסגרו אלא שני המלין **רצה במנוחתנו**, ונמק עליו כי אלהינו ואלהי אבותינו צריך לאמרו לעולם ובסדורים נסגר בטעות. וזה שהדפסתי

בְּתוֹרָתֶךָ. שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ. וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת. וְהַנְחִילֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ באהבה וברצון בְּשִׂמְחָה וּבְשָׂשׂוֹן שבת ומוֹעֲדֵי קָדְשֶׁךָ. וְיִשְׂמְחוּ בְךָ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ. מְקַדֵּשׁ השבת וְיִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים:

רְצֵה יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל ובתפלתם. וְהָשֵׁב אֶת־הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ. וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן. וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ.

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ. הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד. צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר. נוֹדֶה לְּךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ עַל־חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל־נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל־נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל־יוֹם עִמָּנוּ וְעַל־נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל־עֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם. הַטּוֹב כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא־תַמּוּ חֲסָדֶיךָ מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ:

מודים דרבנן.

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי כָל־בָּשָׂר יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עַל שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ כֵּן תְּחַיֵּנוּ וּתְקַיְּמֵנוּ וְתֶאֱסוֹף גָּלֻיּוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ לִשְׁמוֹר חֻקֶּיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ וּלְעָבְדְּךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם עַל שֶׁאֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ. בָּרוּךְ אֵל הַהוֹדָאוֹת:

וְעַל־כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד:

וְכֹל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶּלָה וִיהַלְלוּ אֶת־שִׁמְךָ בֶּאֱמֶת הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ. הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת:

בש״ץ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. בָּרְכֵנוּ בַּבְּרָכָה הַמְשֻׁלֶּשֶׁת בַּתּוֹרָה הַכְּתוּבָה עַל־יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ הָאֲמוּרָה מִפִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו כֹּהֲנִים עַם קְדוֹשֶׁךָ כָּאָמוּר. יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

או״א באותיות קטנות ובלתי כסגרות כדי להעיר על ענין זה. מקדשי שמך, בכי״י ומדורים ישנים אוהבי שמך (ראה בהקדמה קדשת) והגאון יעב״ץ העיד שהנוסח הנכון מקדשי שמך. מקדש ישראל, ביצה דף י״ז. וברכות דף מ״ט. והזמנים, ואין אומרים מקדש ישראל והמועדים כלשון הכתוב, לפי שכל מועדי התורה תלויים בזמנים, כי כן חג הפסח בזמן האביב חג השבועות בזמן הקציר, חג הסכות בזמן האסיף, לכן תקנו ז״ל בתפלה ובקידוש לומר מקדש ישראל והזמנים ולא והמועדים, כך פירש הרב בחיי בפ׳ נח.

בשחרית אומרים זה.

שִׂים שָׁלוֹם, טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ. בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פָּנֶיךָ. כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד וּצְדָקָה וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם.

בערבית ובמנחה אומרים זה.

שָׁלוֹם רָב עַל יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ תָּשִׂים לְעוֹלָם. כִּי אַתָּה הוּא מֶלֶךְ אָדוֹן לְכָל־הַשָּׁלוֹם.

וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם:

אֱלֹהַי. נְצוֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וּשְׂפָתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה, וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדּוֹם וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה: פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי. וְכָל הַחוֹשְׁבִים עָלַי רָעָה, מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחְשְׁבוֹתָם. עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ. לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי־פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגֹאֲלִי: עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ: וְשָׁם נַעֲבָדְךָ בְּיִרְאָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת: וְעָרְבָה לַייָ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָיִם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת:

אחר התפלה בערבית אומר הש"ץ קדיש תתקבל (ואינו חוזר התפלה) ובשבת אומרים תחלה ויכלו ומגן אבות ואו"א, ויש קהלות שא"א מגן אבות, ואין אומרים במה מדליקין ונק"ק פפר"מ אומרים.

בליל ראשון ושני של פסח אין מקדשים בבהכ"נ, אלא כשהוא לילה מקדשים בבית על ההסיבה. וכל עניני ההסיבה הלא הם כתובים על סדר ההגדות הנמצאות ביד כל אדם.

בשחרית נכנסים לבהכ"נ ומסדרים הברכות וסדר התמיד ופסוקי דזמרה כמו בשבת, אלא שאין אומרים הכל יודוך אם לא כשחל י"ט בשבת, ומתפללים תפלת שבע של י"ט בלחש כמו בערבית, והש"ץ חוזר התפלה, וגומרים הלל בברכה לפניו ולאחריו, והש"ץ אומר קדיש תתקבל. ומוציאים ב' ספרי תורה, ואומרים רבון, ועל הכל וכו' וקורין ומפטירין. ביום א' של פסח קוראים בספר תורה א' בפרשת בא מן ויקרא משה לכל זקני ישראל עד על צבאותם, ומתחלק לה' גברי, ובשבת מתחלק לז' גברי, ובס"ת ב' קוראים למפטיר ובחדש הראשון עד סוף פסקה. וביום ב' של פסח קוראים בס"ת א' בפרשת אמור מן וידבר ה' וגו' שור או כשב וגו' עד אל בני ישראל ומתחלק לה' גברי, ובס"ת ב' קוראים למפטיר כדאתמול, ולאחר שהחזירו הס"ת למקומן אומר הש"ץ ח"ק ועומדים להתפלל תפלת מוסף.

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה׃ מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם׃

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ׃

בשמיני עצרת ושמחת תורה מוסיפים: מן שמיני עצרת עד שמחת תורה וחג אמן:

מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגָּשֶׁם׃

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר׃ מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה׃ וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים׃

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל־יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַקָּדוֹשׁ׃

קדושה לש״ץ בחזרת התפלה.

נַעֲרִיצְךָ וְנַקְדִּישְׁךָ כְּסוֹד שִׂיחַ שַׂרְפֵי קֹדֶשׁ הַמַּקְדִּישִׁים שִׁמְךָ בַּקֹּדֶשׁ כַּכָּתוּב עַל־יַד נְבִיאֶךָ וְקָרָא זֶה אֶל־זֶה וְאָמַר׃ קו״ה קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ׃ ח׳ כְּבוֹדוֹ מָלֵא עוֹלָם מְשָׁרְתָיו שׁוֹאֲלִים זֶה לָזֶה אַיֵּה מְקוֹם כְּבוֹדוֹ. לְעֻמָּתָם בָּרוּךְ יֹאמֵרוּ׃ קו״ה בָּרוּךְ כְּבוֹד־יְיָ מִמְּקוֹמוֹ׃ ח׳ מִמְּקוֹמוֹ הוּא יִפֶן בְּרַחֲמִים וְיָחֹן עַם הַמְיַחֲדִים שְׁמוֹ עֶרֶב וָבֹקֶר בְּכָל יוֹם תָּמִיד פַּעֲמַיִם בְּאַהֲבָה שְׁמַע אוֹמְרִים׃ קו״ה שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד׃ ח׳ אֶחָד הוּא אֱלֹהֵינוּ הוּא אָבִינוּ הוּא מַלְכֵּנוּ הוּא מוֹשִׁיעֵנוּ. וְהוּא יַשְׁמִיעֵנוּ בְּרַחֲמָיו שֵׁנִית לְעֵינֵי כָּל־חָי לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים׃ קו״ה אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם׃

אַדִּיר אַדִּירֵנוּ יְיָ אֲדֹנֵינוּ מָה־אַדִּיר שִׁמְךָ בְּכָל־הָאָרֶץ׃ וְהָיָה יְיָ לְמֶלֶךְ עַל־כָּל־הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד׃

ח׳ וּבְדִבְרֵי קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר׃ קו״ה יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ׃

ח׳ לְדוֹר וָדוֹר נַגִּיד גָּדְלֶךָ וּלְנֵצַח נְצָחִים קְדֻשָּׁתְךָ נַקְדִּישׁ וְשִׁבְחֲךָ אֱלֹהֵינוּ מִפִּינוּ לֹא יָמוּשׁ לְעוֹלָם וָעֶד כִּי אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַקָּדוֹשׁ׃

אַתָּה בְחַרְתָּנוּ מִכָּל־הָעַמִּים׃ אָהַבְתָּ אוֹתָנוּ׃ וְרָצִיתָ בָּנוּ׃ וְרוֹמַמְתָּנוּ מִכָּל־הַלְּשׁוֹנוֹת׃ וְקִדַּשְׁתָּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ׃ וְקֵרַבְתָּנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ׃ וְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עָלֵינוּ קָרָאתָ׃

וַתִּתֶּן־לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה שבתות למנוחה וּמוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה חַגִּים וּזְמַנִּים לְשָׂשׂוֹן אֶת־יוֹם השבת הזה ואת יום

לפסח	לשבועות	לסוכות	לשמיני עצרת ולש"ת
חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה· זְמַן חֵרוּתֵֽנוּ	חַג הַשָּׁבֻעוֹת הַזֶּה· זְמַן מַתַּן תּוֹרָתֵֽנוּ	חַג הַסֻּכּוֹת הַזֶּה· זְמַן שִׂמְחָתֵֽנוּ	הַשְּׁמִינִי חַג הָעֲצֶרֶת הַזֶּה זְמַן שִׂמְחָתֵֽנוּ

בְּאַהֲבָה מִקְרָא קֹֽדֶשׁ זֵֽכֶר לִיצִיאַת מִצְרָֽיִם:

וּמִפְּנֵי חֲטָאֵֽינוּ גָּלִֽינוּ מֵאַרְצֵֽנוּ וְנִתְרַחַֽקְנוּ מֵעַל אַדְמָתֵֽנוּ וְאֵין אֲנַֽחְנוּ יְכוֹלִים לַעֲלוֹת וְלֵרָאוֹת וּלְהִשְׁתַּחֲווֹת לְפָנֶֽיךָ וְלַעֲשׂוֹת חוֹבוֹתֵֽינוּ בְּבֵית בְּחִירָתֶֽךָ בַּבַּֽיִת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו מִפְּנֵי הַיָּד שֶׁנִּשְׁתַּלְּחָה בְּמִקְדָּשֶֽׁךָ: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶֽיךָ יְיָ אֱלֹהֵֽינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵֽינוּ מֶֽלֶךְ רַחֲמָן· שֶׁתָּשׁוּב וּתְרַחֵם עָלֵֽינוּ וְעַל־מִקְדָּשְׁךָ בְּרַחֲמֶֽיךָ הָרַבִּים וְתִבְנֵֽהוּ מְהֵרָה וּתְגַדֵּל כְּבוֹדוֹ: אָבִֽינוּ מַלְכֵּֽנוּ· גַּלֵּה כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ עָלֵֽינוּ מְהֵרָה וְהוֹפַע וְהִנָּשֵׂא עָלֵֽינוּ לְעֵינֵי כָּל־חָי וְקָרֵב פְּזוּרֵֽינוּ מִבֵּין הַגּוֹיִם וּנְפוּצוֹתֵֽינוּ כַּנֵּס מִיַּרְכְּתֵי אָֽרֶץ· וַהֲבִיאֵֽנוּ לְצִיּוֹן עִירְךָ בְּרִנָּה וְלִירוּשָׁלַֽיִם בֵּית מִקְדָּשְׁךָ בְּשִׂמְחַת עוֹלָם· וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶֽיךָ אֶת־קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵֽינוּ תְּמִידִים כְּסִדְרָם וּמוּסָפִים כְּהִלְכָתָם: וְאֶת־מוּסַף יוֹם השבת הזה ואת מוסף יום

ומפני חטאינו וכו' זה הוא בתפלת מוסף של כל מועדי השנה, רק שבר"ה וי"כ מחסרים מתוכו את ד' התבות לעלות ולראות ולהשתחוה לפניך, בעבור שאינם זמני ראיה (הרא"ש לסוף ר"ה) ואף למוסף של שבת ושל ר"ח לקחו מאמרים מנוסחא זו, והקדמונים קראוה בשם קילוס כיוצא ממס' סופרים פרק י"ט הלכה ז' רק ששם הלשון משובשת בדפוס וכה תקונה „וכשם שמקלסין יום ראש חדש ואולו של מועד כך מקלסין כל ימים טובים בתפלה של מוסף, והאיך קילוסו, אלהינו ואלהי אבותינו גלה כבוד מלכותך עלינו וכו' ואחריו אנא אלהינו שם נעלה ונביא וכו' והשיאנו לחיים וכו' וחתימתו וגו'. **ומפני,** בכמה כ"י הנוסחא בכל המוספים מִפְּנֵי בלא וי"ו בראש וכן הוא גם בסדור דפוס טרין משנת רפ"ה ובמחזור דפוס שאלוניק גם ברוקח ובטור א"ח ס' תפ"ז ובכל בו ס' כ"ב, וע'. אמנם הרמב"ם בסדר תפלות שלו גורס ומפני וכן הוא בסדור רפ"ז, וכן כתוב בפירוש ישן קדיב לסדור כ"י כמנהג טריו"ש וז"ל ר' בנימין גורס ומפני חטאינו, וקאי אדלעיל אתה בחרתנו ורבית בנו עכ"ל וראה ביוסף אומץ ס' תת"ה. ולספרדים הנוסחא „אלהינו ואלהי אבותינו, מפני חטאינו וכו', והוא ע"פ ס' רב עמרם. **גלינו מארצנו,** כמו שכתוב ביחזקאל ל"ט, כ"ג. **ונתרחקנו,** ראה למעלה דף 239. **לעלות ולראות,** עפ"ה שמות ל"ד, כ"ד. **ולהשתחוות,** עפ"ה ש"א א', ג'. **בבית בחירתך,** בס' רב עמרם נוסף ובנוה הדרך וכן בסדורי ספרד. **שנשתלחה,** כן הנכון כמבואר למעלה דף 239, וכן הוא בכל כ"י וכל ס"י. **גַּלֵּה,** בכל הסדורים גם בכ"י כך נקודו בצווי פיעל משרש גלה, וכתב עליו בעל יוסיף אומץ בס' תת"ה נהגתי לומר גְּלֵה בשו"א ולא גַּלֵּה בפתח דמשמע ח"ו ל' הסרה כמו היום גלותי חרפת מצרים מעליכם (יהושע ה' ט') עכ"ל אבל דקדוקו של מדוקדק והנכון גַּלֵּה וכלשון לעיני הגוים גִּלָּה צדקתו (תהלים צ"ח, ב') ואין נשמע ממנו כלל ל' הסרה כי מל' גַּלּוֹתִי אומרים בצווי גַּל ולא גַּלֵּה. **והופע,** מל' הופיע מהר פארן (דברים ל"ג, ב'). **פזורינו,** מל' שה פזורה ישראל (ירמיה נ', י"ז). **ונפוצותינו,** מל' ישעיה י"א, י"ב. ותהלים קמ"ז ב'. **מירכתי ארץ,** ירמיה ל"א, ח'. **ושם נעשה,** בסדורי הספרדים אנא אלהינו שם נעשה, והוא ע"פ מס' סופרים שהבאתי למעלה.

לשמיני עצרת ולשמחת תורה	לסוכות	לשבועות	לפסח
הַשְּׁמִינִי חַג הָעֲצֶרֶת	חַג הַסֻּכּוֹת	חַג הַשָּׁבֻעוֹת	חַג הַמַּצּוֹת

הַזֶּה׃ נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ עַל־יְדֵי משֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר׃

לשבת. וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ׃ עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל־עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ׃

ביום א׳ וב׳ של פסח.

וּבַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ פֶּסַח לַיהוָה׃ וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה חָג שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת יֵאָכֵל׃ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ׃

מיום ג׳ חה״מ ואילך אומרים לבד והקרבתם.

וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה עֹלָה לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד וְשִׁבְעָה כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם יִהְיוּ לָכֶם׃

לשבועות.

וּבְיוֹם הַבִּכּוּרִים בְּהַקְרִיבְכֶם מִנְחָה חֲדָשָׁה לַיהוָה בְּשָׁבֻעֹתֵיכֶם מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ׃ וְהִקְרַבְתֶּם עוֹלָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם אַיִל אֶחָד שִׁבְעָה כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה׃

ביום א׳ וב׳ של סוכות.

וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ וְחַגֹּתֶם חַג לַיהוָה שִׁבְעַת יָמִים׃ וְהִקְרַבְתֶּם עֹלָה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁלֹשָׁה עָשָׂר אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם יִהְיוּ׃

וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם כִּמְדֻבָּר׃ שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר׃ וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאָיִל׃ וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ וְיַיִן כְּנִסְכּוֹ׃ וְשָׂעִיר לְכַפֵּר׃ וּשְׁנֵי תְמִידִים כְּהִלְכָתָם׃

. **וביום השבת,** במדבר כ״ח, ט׳. **ובחדש הראשון,** שם כ״ח, ט״ז. ומה שבמקצת סדורים מוקדם עוד הנוסחא **זה קרבן** שבת וקרבן היום כאמור, ליתה בכ״י וס״מ וכתב התכלאה בשם רש״י שאין לאמרה גם אבודרהם כתב שליתה אלא תוספת ואין נכון לאמרה וכ״כ יעב״ץ וכן רוו״ה השמיטו. **וביום הבכורים,** במדבר כ״ח כ״ו. **ובחמשה עשר,** שם כ״ט, י״ב. **וביום השני. וביום השלישי** וכו׳ שם כ״ט, י״ז.

אַם ערשטען טאָג חה"מ סכות זאָגט מאַן:

וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנֵים עָשָׂר אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם:

וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם כִּמְדֻבָּר. שְׁלשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר. וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאָיִל. וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ וְיַיִן כְּנִסְכּוֹ. וְשָׂעִיר לְכַפֵּר. וּשְׁנֵי תְמִידִים כְּהִלְכָתָם:

וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי פָּרִים עַשְׁתֵּי־עָשָׂר אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם: ומנחתם וכו׳ א״ו״א וכו׳.

אַם צווייטען טאָג חה"מ סכות זאָגט מאַן:

וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי פָּרִים עַשְׁתֵּי־עָשָׂר אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם:

וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם כִּמְדֻבָּר. שְׁלשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר. וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאָיִל. וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ וְיַיִן כְּנִסְכּוֹ. וְשָׂעִיר לְכַפֵּר. וּשְׁנֵי תְמִידִים כְּהִלְכָתָם:

וּבַיּוֹם הָרְבִיעִי פָּרִים עֲשָׂרָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם: ומנחתם וכו׳ א״ו״א וכו׳.

אַם דריטטען טאָג חה"מ זאָגט מאַן:

וּבַיּוֹם הָרְבִיעִי פָּרִים עֲשָׂרָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם:

וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם כִּמְדֻבָּר. שְׁלשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר. וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאָיִל. וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ וְיַיִן כְּנִסְכּוֹ. וְשָׂעִיר לְכַפֵּר. וּשְׁנֵי תְמִידִים כְּהִלְכָתָם:

וּבַיּוֹם הַחֲמִישִׁי פָּרִים תִּשְׁעָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם: ומנחתם וכו׳ א״ו״א וכו׳.

אַם פֿיערטען טאָג חה"מ זאָגט מאַן:

וּבַיּוֹם הַחֲמִישִׁי פָּרִים תִּשְׁעָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם:

וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם כִּמְדֻבָּר. שְׁלשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר. וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאָיִל. וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ וְיַיִן כְּנִסְכּוֹ. וְשָׂעִיר לְכַפֵּר. וּשְׁנֵי תְמִידִים כְּהִלְכָתָם:

וּבַיּוֹם הַשִּׁשִּׁי פָּרִים שְׁמֹנָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם: ומנחתם וכו׳ א״ו״א וכו׳.

בְּהוֹשַׁעְנָא רַבָּא זָאגְט מַאן:

וּבַיּוֹם הַשִּׁשִּׁי פָּרִים שְׁמֹנָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם:

וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם כִּמְדֻבָּר. שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר. וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאָיִל. וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ וְיַיִן כְּנִסְכּוֹ. וְשָׂעִיר לְכַפֵּר. וּשְׁנֵי תְמִידִים כְּהִלְכָתָם:

וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי פָּרִים שִׁבְעָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם: ומנחתם וכו' א"ו"א וכו'.

בִּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת אוּנְד שִׂמְחַת תּוֹרָה זָאגְט מַאן:

בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ: וְהִקְרַבְתֶּם עֹלָה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָֹה פַּר אֶחָד אַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם:

וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם כִּמְדֻבָּר. שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר. וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאָיִל. וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ וְיַיִן כְּנִסְכּוֹ. וְשָׂעִיר לְכַפֵּר. וּשְׁנֵי תְמִידִים כְּהִלְכָתָם:

אַן שַׁבָּת ווירד הִיעֶער יִשְׂמְחוּ פֶֿר א"ו"א גֶעזָאגְט.

לשבת יִשְׂמְחוּ בְמַלְכוּתְךָ שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת וְקוֹרְאֵי עֹנֶג. עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ. וְהַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ חֶמְדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מֶלֶךְ רַחֲמָן רַחֵם עָלֵינוּ טוֹב וּמֵטִיב הִדָּרֶשׁ־לָנוּ. שׁוּבָה אֵלֵינוּ בַּהֲמוֹן רַחֲמֶיךָ בִּגְלַל אָבוֹת שֶׁעָשׂוּ רְצוֹנֶךָ. בְּנֵה בֵיתְךָ כְּבַתְּחִלָּה וְכוֹנֵן מִקְדָּשְׁךָ עַל־מְכוֹנוֹ וְהַרְאֵנוּ בְּבִנְיָנוֹ וְשַׂמְּחֵנוּ בְּתִקּוּנוֹ וְהָשֵׁב כֹּהֲנִים לַעֲבוֹדָתָם וּלְוִיִּם לְשִׁירָם וּלְזִמְרָם וְהָשֵׁב יִשְׂרָאֵל לִנְוֵיהֶם. וְשָׁם נַעֲלֶה וְנֵרָאֶה וְנִשְׁתַּחֲוֶה לְפָנֶיךָ בְּשָׁלֹשׁ פַּעֲמֵי רְגָלֵינוּ. כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ.

טוב ומטיב עפ"י תהלים קי"ט, ס"ח. הדרש, מל' נדרשתי ללא שאלו (ישעיה ס"ה א'). שובה אלינו כן הגיה בעל ווי"ל ונכון הוא עפ"י שובו אלי ואשובה אליכם (מלאכי ג' ז'). בהמון, ברבוי, וכמבואר למעלה דף 95. בגלל, בעבור זכות אבות. בתקונו, לשון חכמים הוא מגזרת מי יוכל לתקן, ותקן משלים (קהלת ז', י"ג. י"ב, ט'). והשב כהנים, בסדורי ספרד מוקדם עוד „והשב שכינתך לתוכו." ולזמרם בוי"ו החבור ברא"ש כן הוא בסדורי רפ"ה ורפ"ו ובסדור יעב"ץ גם בכל סדורים ומחזורים ישנים, וכן בסדורי הספרדים וברעיא מהימנא לזוהר פ' בהר דף כ"ג עמוד י"ד, ואין ספק שכן עיקר. לנויהם, לבתי מושבותיהם, והוא עפ"י ירמיה כ"ג, ג'. ול' רבים הוא, ואילו היה חסר יו"ד היה ל' יחיד כמו יחזקאל ל"ד, י"ד. בשלש פעמי רגלינו עפ"י שמות כ"ג, י"ז. וי"ד. ונלמד ממנו כי מה שבקצת סדורים נקוד בִּשְׁלוֹשׁ שטעות הוא, וכן כתב אבודרהם. פעמי רגלינו, הפירוש הנהוג כי פעמי מל' הכפל „וויעדערהאָלונג, מאָל" וכמו שבא בפסוק עליו שלש פעמים בשנה. אמנם לפי האמת פעמי רגלינו מענין פעמי מרכבותיו (שופטים ה' כ"ח) פעמי דלים (ישעיה כ"ו,

שָׁלוֹשׁ פְּעָמִים׀ בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָל־זְכוּרְךָ אֶת־פְּנֵי׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר בְּחַג הַמַּצּוֹת וּבְחַג הַשָּׁבֻעוֹת וּבְחַג הַסֻּכּוֹת וְלֹא יֵרָאֶה אֶת־פְּנֵי יְהוָה רֵיקָם׃ אִישׁ כְּמַתְּנַת יָדוֹ כְּבִרְכַּת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן־לָךְ׃

וְהַשִּׂיאֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־בִּרְכַּת מוֹעֲדֶיךָ לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם לְשִׂמְחָה וּלְשָׂשׂוֹן כַּאֲשֶׁר רָצִיתָ וְאָמַרְתָּ לְבָרְכֵנוּ׃ לשבת אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ (רצה במנוחתנו) קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ׃ שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ׃ וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת׃ וְהַנְחִילֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ באהבה וברצון בְּשִׂמְחָה וּבְשָׂשׂוֹן שבת ומוֹעֲדֵי קָדְשֶׁךָ׃ וְיִשְׂמְחוּ בְךָ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ׳ מְקַדֵּשׁ השבת וְיִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים׃

רְצֵה יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם׃ וְהָשֵׁב אֶת הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ׃ וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן׃ וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ׃

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ׳ הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן׃

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד׃ צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר׃ נוֹדֶה לְךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ עַל־חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל־נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל־נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל־יוֹם עִמָּנוּ וְעַל־נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל־עֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם׃ הַטּוֹב כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא־תַמּוּ חֲסָדֶיךָ מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ׃

מודים דרבנן.

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי כָל־בָּשָׂר יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עַל שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ כֵּן תְּחַיֵּנוּ וּתְקַיְּמֵנוּ וְתֶאֱסוֹף גָּלֻיּוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ לִשְׁמוֹר חֻקֶּיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ וּלְעָבְדְּךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם עַל שֶׁאֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ׃ בָּרוּךְ אֵל הַהוֹדָאוֹת׃

ו׳) ל׳ דריסה וצעדה, כי כן נמצא לרז״ל שקראו לשלשת החגים פסח שבועות וסכות ביחד בשם פעמי רגלים בל״א וואללפאהרטספעסטע, וזה נלמד משיר רבה דף ל״ד שאמרו שם בפסוק מה יפו פעמיך, אינו מדבר אלא בפעמי רגלים וכו׳ מעשה באחד ששכח לנעול דלתי ביתו ועלה לפעמי רגלים, וכו׳ מעשה באחד ששכח ולא הכניס תרנגולותיו ועלה לפעמי רגלים, ושם דף י״ב ע״ב ישראל באים בהלוכן כשהן עולין לפעמי רגלים, ובירושלמי ברכות פרק ט׳ אלקנה היה מדריך את ישראל לפעמי רגלים. דְּגָלֵינוּ כן נאמר מן דְּגָלִים דוגמת דְּרָכֵינוּ מְלָכֵינוּ מן דְּרָכִים מְלָכִים. אבל מן רְגָלִים יאמר רַגְלֵינוּ. **שלוש פעמים**, דברים ט״ז, ט״ז.

ועל כלם יתברך ויתרומם שמך מלכנו תמיד לעולם ועד: וכל החיים יודוך סלה ויהללו את־שמך באמת האל ישועתנו ועזרתנו סלה. ברוך אתה יי, הטוב שמך ולך נאה להודות:

ש״ץ אלהינו ואלהי אבותינו. ברכנו בברכה המשלשת בתורה הכתובה על־ידי משה עבדך האמורה מפי אהרן ובניו כהנים עם קדושך כאמור. יברכך יי וישמרך: יאר יי פניו אליך ויחנך: ישא יי פניו אליך וישם לך שלום:

שים שלום, טובה וברכה חן וחסד ורחמים עלינו ועל כל־ישראל עמך. ברכנו אבינו כלנו כאחד באור פניך. כי באור פניך נתת לנו יי אלהינו תורת חיים ואהבת חסד וצדקה וברכה ורחמים וחיים ושלום. וטוב בעיניך לברך את־עמך ישראל בכל־עת ובכל־שעה בשלומך. ברוך אתה יי, המברך את־עמו ישראל בשלום:

אלהי. נצר לשוני מרע ושפתי מדבר מרמה, ולמקללי נפשי תדום ונפשי כעפר לכל תהיה: פתח לבי בתורתך ובמצותיך תרדוף נפשי. וכל החושבים עלי רעה, מהרה הפר עצתם וקלקל מחשבותם. עשה למען שמך עשה למען ימינך עשה למען קדשתך עשה למען תורתך. למען יחלצון ידידיך הושיעה ימינך ועגני: יהיו לרצון אמרי־פי והגיון לבי לפניך יי צורי וגאלי: עשה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו ועל כל־ישראל ואמרו אמן:

יהי רצון לפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך: ושם נעבדך ביראה כימי עולם וכשנים קדמניות: וערבה ליי מנחת יהודה וירושלם כימי עולם וכשנים קדמניות:

הש״ץ חוזר התפלה בקול ואומר קדושת נעריצך, ואדיר אדירנו, ואומר או״א ברכנו בברכה, והכהנים עולים לדוכן, וגומר התפלה ואומר קדיש תתקבל, אין כאלהינו, ק״י, עלינו, שיר היחוד, שיר של יום, ומזמור לפי המנהג, ומנהג רוב אשכנז לומר ביום א׳ של פסח מזמור ק״ה, ביום ב׳ מזמור קל״ו, ביום ג׳ מזמור ע״ח, ביום ד׳ מזמור ק״ו, ביום ה׳ מזמור ק״ז, ביום ו׳ מזמור קל״ה, בשביעי מזמור קי״ד, בשמיני מזמור ס״ו.

סדר נשיאת כפים·

אין נשיאת כפים בפחות מעשרה והכהנים מן המנין. אפילו מתפללין בבית שאין שם ספר תורה נושאין כפיהם. נתפשט המנהג במדינותינו שאין הכהנים נושאים כפיהם אלא בימים טובים שהם ימי שמחה כדי שיברכו בעין יפה ולב טוב כי צריך שיברך המברך בשמחה, ומטעם זה האבל אינו נושא את כפיו, וצריך האבל לצאת מבית הכנסת כשהכהנים רוחצים ידיהם לעלות לדוכן, שלא יהא בבהכ"נ כשהש"ץ קורא כהנים ולא יעבור על ג' עשה. אמנם מה שנוהגים קצת אשכנזים שאין נושאים כפים בי"ט שחל בשבת, הוא מנהג גרוע, ואדרבה יש בו קדושה כפולה ונפש יתרה וודאי מוכן הוא יותר לברכה, וכבר ערערו על מנהג זה גדולי עולם ובטלוהו (יעב"ץ). כהן שעומד בתפלה והחזן מגיע לרצה פוסק ועולה, ואם יש שם כהנים אחרים אינו פוסק. לא יעלו הכהנים לדוכן במנעלים. אע"פ שנטל ידיו שחרית חוזר ונוטל ידיו קודם שיעלו לדוכן. והלוי יצוק מים על ידיו, ואם אין לוי בבהכ"נ ישפכו הבכורים המים על ידיו, ואם אין בכור בבהכ"נ ולא לוי ישפוך הכהן עצמו על ידיו ולא ישראל. כשמתחיל הש"ץ רצה יעקרו הכהנים שבבית הכנסת רגליהם לעלות לדוכן. ועומדים הכהנים עם פניהם כלפי ההיכל עד שיתחיל הש"ץ כהנים בקול רם ואז מחזירים פניהם כלפי העם ולא יחזירו פניהם בין בתחלה בין בסוף אלא דרך ימין ומברכים. ומגביהים ידיהם כנגד כתפיהם ופושטים ידיהם באופן שיהא תוך כפיהם נגד הקרקע וגב ידיהם נגד השמים, וחולקים אצבעותיהם, ומכוונים לעשות ה' אוירים בין שני אצבעות לשני אצבעות אויר אחד ובין אצבע לגודל ובין גודל לגודל לקיים מציץ מן החרכים. אין לכהנים לנגן אלא ניגון אחד מתחלה ועד סוף, כדי שלא יבואו לידי טירוף דעת. בשעה שהכהנים מברכים את העם לא יביטו ולא יסיחו דעתם אלא יהא פניהם כלפי מטה כמו שעומדים בתפלה. אלו התבות שהכהנים הופכים פניהם לדרום ולצפון: יברכך. וישמרך. אליך. ויחנך. אליך. לך. שלום. וצריך הכהן לכון במלת יברכך שהאל יתברך שמו ישפיע חכמה על ישראל. ובמלת וישמרך יכוין שהאל ית"ש יתן בנים לישראל. ובמלת יאר יכוין שהאל ית"ש יוסיף חיים לישראל. ובמלת ויחנך יכוין שהאל ית"ש יברך את ישראל בנשיאת חן. ובמלת ישא ה' פניו אליך יכוין שהאל ית"ש יברך את ישראל בעושר וממשלה. ובמלת וישם לך שלום יכוין שהאל ית"ש יברך את ישראל בברכת שלום כמשמעו. וכל אדם יכוין לברכת כהנים ויהיו פניו כלפי הכהנים אבל לא יסתכל בהם. והנוהגים לומר פסוקים מעין כל מלה ומלה של ברכה יהיו נזהרים לאמרם דוקא בשעה שהש"ץ מנגן אבל לא כשהכהנים מנגנים (ויותר טוב שלא לאמרם כלל). והש"ץ מקריא את הכהנים מלה במלה עד שסיימו פסוק ראשון ואז הקהל עונין אמן, וכן מקריא פסוק שני והקהל עונין אמן, וכן פסוק שלישי:

כשהכהנים עולים לדוכן בתפלת מוסף אז כשמגיע הש"ץ לותחזינה אומרים הש"ץ והקהל:

וְתֶעֱרַב עָלֶיךָ עֲתִירָתֵנוּ כְּעוֹלָה וּכְקָרְבָּן· אָנָּא רַחוּם בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים הָשֵׁב שְׁכִינָתְךָ לְצִיּוֹן וְסֵדֶר הָעֲבוֹדָה לִירוּשָׁלָיִם· וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים· וְשָׁם נַעֲבָדְךָ בְּיִרְאָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת:

הש"ץ מסיים בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שֶׁאוֹתְךָ לְבַדְּךָ בְּיִרְאָה נַעֲבוֹד: מוֹדִים וגו'.

והכהנים אומרים בלחש תפלה זו ומאריכים בה עד שיסיים הש"ץ ולך נאה להודות, כדי שיענה הקהל אמן על שניהם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתְּהֵי הַבְּרָכָה הַזֹּאת שֶׁצִּוִּיתָנוּ לְבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּרָכָה שְׁלֵמָה וְלֹא־יִהְיֶה בָּהּ מִכְשׁוֹל וְעָוֹן מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם:

ואומר הש"ץ בלחש.

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, בָּרְכֵנוּ בַבְּרָכָה הַמְשֻׁלֶּשֶׁת בַּתּוֹרָה הַכְּתוּבָה עַל־יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ הָאֲמוּרָה מִפִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו הש"ץ בקול כֹּהֲנִים עַם קְדוֹשֶׁךָ כָּאָמוּר:

ותערב עליך, כן העמיד רוו"ה את הנוסחא עפ"ה יערב עליו שיחי (תהלים ק"ד ל"ד) וכן העתק כמו שכתב הראב"ע בנחות דף מ"ג. אנא רחום, מבואר בשמנה עשרה בדף 98. ושם נעבדך, עפ"ה תהלים ב', י"א. כימי עולם, ל' מלאכי ג', ד'. שאותך לבדך, מבואר ג"כ בדף 98. יהי רצון לפניך, סוטה

והכהנים מברכים בקול:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בִּקְדֻשָּׁתוֹ שֶׁל־אַהֲרֹן, וְצִוָּנוּ לְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה:

הש"ץ מקריא. הקהל אומר.

יְבָרֶכְךָ יְבָרֶכְךָ יְיָ מִצִּיּוֹן עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:

יְיָ יְיָ אֲדֹנֵינוּ מָה־אַדִּיר שִׁמְךָ בְּכָל־הָאָרֶץ:

וְיִשְׁמְרֶךָ שָׁמְרֵנִי אֵל כִּי חָסִיתִי בָךְ: כשהכהנים מנגנים וישמרך אומרים זה.

רִבּוֹנוֹ שֶׁל־עוֹלָם אֲנִי שֶׁלָּךְ וַחֲלוֹמוֹתַי שֶׁלָּךְ חֲלוֹם חָלַמְתִּי וְאֵינִי יוֹדֵעַ מַה הוּא. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁיִּהְיוּ כָל־חֲלוֹמוֹתַי עָלַי וְעַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל לְטוֹבָה בֵּין שֶׁחָלַמְתִּי עַל־עַצְמִי וּבֵין שֶׁחָלַמְתִּי עַל־אֲחֵרִים וּבֵין שֶׁחָלְמוּ אֲחֵרִים עָלָי. אִם טוֹבִים הֵם חַזְּקֵם וְאַמְּצֵם וְיִתְקַיְּמוּ בִי וּבָהֶם כַּחֲלוֹמוֹת יוֹסֵף הַצַּדִּיק. וְאִם צְרִיכִים רְפוּאָה רְפָאֵם כְּחִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה מֵחָלְיוֹ וּכְמִרְיָם הַנְּבִיאָה מִצָּרַעְתָּהּ וּכְנַעֲמָן מִצָּרַעְתּוֹ וּכְמֵי מָרָה עַל־יְדֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ וּכְמֵי יְרִיחוֹ עַל־יְדֵי אֱלִישָׁע. וּכְשֵׁם שֶׁהָפַכְתָּ אֶת־קִלְלַת בִּלְעָם הָרָשָׁע מִקְּלָלָה לִבְרָכָה כֵּן תַּהֲפֹךְ כָּל־חֲלוֹמוֹתַי עָלַי וְעַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל לְטוֹבָה וְתִשְׁמְרֵנִי וּתְחָנֵּנִי וְתִרְצֵנִי: אָמֵן.

יָאֵר אֱלֹהִים יְחָנֵּנוּ וִיבָרְכֵנוּ יָאֵר פָּנָיו אִתָּנוּ סֶלָה:

יְיָ יְיָ יְיָ אֵל רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וֶאֱמֶת:

פָּנָיו פְּנֵה־אֵלַי וְחָנֵּנִי כִּי־יָחִיד וְעָנִי אָנִי:

אֵלֶיךָ אֵלֶיךָ יְיָ נַפְשִׁי אֶשָּׂא:

וִיחֻנֶּךָּ הִנֵּה כְעֵינֵי עֲבָדִים אֶל־יַד אֲדוֹנֵיהֶם כְּעֵינֵי שִׁפְחָה אֶל־יַד גְּבִרְתָּהּ כֵּן עֵינֵינוּ אֶל־יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַד שֶׁיְּחָנֵּנוּ: רב"ש"ע.

דף ל"ט ובמדבר רבה דף רמ"ד, ע"ב. אשר קדשנו, שם בסוטה ובמדבר רבה. יברכך ה' מציון, תהלים קל"ד, ג'. והנה הפסוקים האלה אשר רובם באו בספרי פ' נשא לדרוש ברכת כהנים מיוסד הכל בו בס' קכ"ה וכתב עליהם ז"ל כשמתחילין הכהנים לברך הצבור כורעין על ברכיהן ומגליעין פסוקים אלה פסוק אחד על כל מלה ומלה כשהכהנים מנגנים בה עכ"ל גם אבודרהם מזכיר את המנהג הזה וכתב ז"ל כשמברכין הכהנים את העם יש אנשים שאומרים פסוקים מעין כל מלה ומלה של ברכה, ואין ראוי לאמרם עכ"ל וראה בתוספות סוטה דף מ' ד"ה כל האומרן בגבולין ובפסקי הרא"ש למגלה פרק ג' סימן כ"ג, גם בא"ח ס' קכ"ח סעיף כ"ו עם באר היטב. ה' אדנינו, תהלים ח' י'. שמרני, ט"ז א'. והכל בו מביא הפסוק של תהלים י"ז ח'. רבונו של עולם וכו' בברכות דף כ"ה ע"ב האי מאן דחזי חלמא ולא ידע מאי חזא ליקום קמי כהני בעדנא דפרסי ידייהו ולימא הכי רבש"ע אני שלך וכו' אמנם בבמדבר רבה פ' י"א דף רמ"ד ושיר רבה דף כ"א אמרו וז"ל אפילו אדם רואה בחלומו כאלו חרב מונחת בירכו מה יעשה, ישכים לבית הכנסת ויעמוד לפני הכהנים וישמע בברכת כהנים, ויענה אחריהם אמן ואין דבר רע מזיקו עכ"ל. אלהים יחננו, תהלים ס"ז, ב'. ה' ה', שמות ל"ד, ו'. פנה אלי, תהלים כ"ה, ט"ז. והכל בו מביא הפסוק של תהלים ק"ב, י"ח. אליך ה', שם כ"ה, א'. ובכל בו הפסוק של מזמור קכ"ג, א'. הנה כעיני,

יִשָּׂא • יִשָּׂא בְרָכָה מֵאֵת יְיָ וּצְדָקָה מֵאֱלֹהֵי יִשְׁעוֹ׃ (וּמְצָא־חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם׃)

יְיָ יְיָ חָנֵּנוּ לְךָ קִוִּינוּ הֱיֵה זְרֹעָם לַבְּקָרִים אַף־יְשׁוּעָתֵנוּ בְּעֵת צָרָה׃

פָּנָיו אַל־תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ מִמֶּנִּי בְּיוֹם צַר לִי הַטֵּה־אֵלַי אָזְנֶךָ בְּיוֹם אֶקְרָא מַהֵר עֲנֵנִי׃

אֵלֶיךָ אֵלֶיךָ נָשָׂאתִי אֶת־עֵינַי הַיֹּשְׁבִי בַּשָּׁמָיִם׃

וְיָשֵׂם וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם׃

לְךָ לְךָ יְיָ הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת וְהַנֵּצַח וְהַהוֹד כִּי־כֹל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל׀ לְרֹאשׁ׃

שָׁלוֹם שָׁלוֹם׀ שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב אָמַר יְיָ וּרְפָאתִיו׃

כשערי ציון כתוב שיש לומר אחר שלום תפלה זו:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁתַּעֲשֶׂה לְמַעַן קְדֻשַּׁת חֲסָדֶיךָ וְגֹדֶל רַחֲמֶיךָ הַפְּשׁוּטִים וּלְמַעַן טָהֳרַת שִׁמְךָ הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא בֶּן־עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם אוֹתִיּוֹת הַיּוֹצֵא מִפְּסוּקִים שֶׁל־בִּרְכַּת כֹּהֲנִים הָאֲמוּרָה מִפִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו עַם קְדוֹשֶׁךָ שֶׁתִּהְיֶה קָרוֹב לִי בְּקָרְאִי לָךְ וְתִשְׁמַע תְּפִלָּתִי וְאֶנְקָתִי תָּמִיד כְּשֵׁם שֶׁשָּׁמַעְתָּ אֶנְקַת יַעֲקֹב תְּמִימֶךָ הַנִּקְרָא אִישׁ תָּם׃ וְתִתֶּן־לִי וּלְכָל־נַפְשׁוֹת בֵּיתִי מְזוֹנוֹתֵינוּ וּפַרְנָסָתֵנוּ בְּרֶוַח וְלֹא בְצִמְצוּם בְּהֶתֵּר וְלֹא בְאִסּוּר בְּנַחַת וְלֹא בְצַעַר מִתַּחַת יָדְךָ הָרְחָבָה כְּשֵׁם שֶׁנָּתַתָּ פִּסַּת לֶחֶם לֶאֱכוֹל וּבֶגֶד לִלְבּוֹשׁ לְיַעֲקֹב אָבִינוּ הַנִּקְרָא אִישׁ תָּם׃ וְתִתְּנֵנוּ לְאַהֲבָה וּלְחֵן וּלְחֶסֶד בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ׃ וְיִהְיוּ דְבָרַי נִשְׁמָעִים לַעֲבוֹדָתֶךָ׃ כְּשֵׁם שֶׁנָּתַתָּ אֶת־יוֹסֵף צַדִּיקֶךָ בְּשָׁעָה שֶׁהִלְבִּישׁוֹ אָבִיו כְּתֹנֶת פַּסִּים לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאָיו׃ וְתַעֲשֶׂה עִמִּי נִפְלָאוֹת וְנִסִּים וּלְטוֹבָה אוֹת׃ וְתַצְלִיחֵנִי בִּדְרָכַי וְתֵן בְּלִבִּי בִּינָה לְהָבִין וּלְהַשְׂכִּיל וּלְקַיֵּם אֶת־כָּל־דִּבְרֵי תַלְמוּד תּוֹרָתֶךָ וְסוֹדוֹתֶיךָ׃ וְתַצִּילֵנִי מִשְּׁגִיאוֹת וּתְטַהֵר רַעְיוֹנַי וְלִבִּי לַעֲבוֹדָתֶךָ׃ וְתַאֲרִיךְ יָמַי (וִימֵי אִשְׁתִּי, וּבָנַי, וּבְנוֹתַי) (וִימֵי אָבִי וְאִמִּי) בְּטוֹב וּבִנְעִימוֹת בְּרֹב עֹז וְשָׁלוֹם׃ אָמֵן סֶלָה׃

ויכוין לסיים עם הכהנים כדי שיענה אָמֵן על שלום.

קכ"ג, ב'. ישא ברכה, כ"ד, ה'. ומצא חן, משלי ג', ד'. ובכל בו וכן בכמה סדורים זה הפסוק ליתנו, וכן נראה הנכון ונראה שנעתק הפסוק לכאן ע"י שהיתה כך הלשון שגורה בפי הסופרים מתוך נוסח במרום ילמדו של ברכת המזון. אמנם בספרי ס' נמצא כאן פסוק הזה על דרוש של ויחנך. ה' חננו, ישעיה ל"ג ב'.

אחר שסיימו הכהנים את ברכתם יאמר הקהל:

נאלדעם דיא פריעסטער דען זעגען בעענדיגט, ספריכט דיא געמיינדע:

אַדִּיר בַּמָּרוֹם שׁוֹכֵן בִּגְבוּרָה· אַתָּה שָׁלוֹם וְשִׁמְךָ שָׁלוֹם· יְהִי רָצוֹן שֶׁתָּשִׂים עָלֵינוּ וְעַל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל חַיִּים וּבְרָכָה לְמִשְׁמֶרֶת שָׁלוֹם:

ואומר הש"ץ **שים שלום** וכו' וגומר כל התפלה.

והכהנים מחזירים פניהם כלפי ההיכל ואומרים:

רִבּוֹן הָעוֹלָם, עָשִׂינוּ מַה שֶּׁגָּזַרְתָּ עָלֵינוּ אַף אַתָּה עֲשֵׂה עִמָּנוּ כַּאֲשֶׁר הִבְטַחְתָּנוּ· הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן־הַשָּׁמַיִם וּבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְאֵת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ:

אין הכהנים רשאים לעקור רגליהם לירד מן הדוכן עד שסיימו הצבור לענות אמן אחר ברכת שים שלום. ויזהרו הכהנים בנעילת מנעליהם שלא יגעו בם בידיהם, ואם נגעו יחזרו ליטול ידיהם.

בי"ט מאחרין לבוא לבית הכנסת וממהרים לצאת משום שמחת יום טוב, לכן יש לגעור בחזנים המאריכים בתפלה יותר מחכות היום.

חייב אדם לקדש על היין קדושא רבה בסעודת שחרית של יום טוב כמו בשבת, ובמקום **ושמרו** וכו' יאמר הפסוק **וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל**, ויברך על היין וישתה, ויברך המוציא ויבצע על שתי ככרות. ומצוה לאכול בשר ולשתות יין ולהרבות בכבוד יום טוב ושמחתו יותר משבת, והמנהג להוסיף בו לפחות תבשיל אחד יתר על של שבת.

מצות עשה מן התורה להיות האדם שמח וטוב לב בי"ט הוא ואשתו ובניו וכל הנלוים אליו. כיצד משמחן, הקטנים נותן להם קליות ואגוזים והנשים קונה להן בגדים ותכשיטים כפי ממונו. וחייב להאכיל גם לגר ליתום ולאלמנה עם שאר עניים האומללים, שאין שום שמחה של מצוה לפני הקב"ה גדולה מזו, אמר הקב"ה אם אתה משמח ד' שלי, אני משמח ד' שלך (מדרש תנחומא סוף פ' ראה). אבל מי שנועל דלתי ביתו ואוכל ושותה הוא ואשתו ובניו, ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש, אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כרסו, ועליהם נאמר זבחיהם כלחם אונים להם כל אוכליו יטמאו, כי לחמם לנפשם, ושמחה כזו קלון להם. אדם אוכל ושותה ויהי שמח ברגל, אך לא ימשוך ביין את בשרו שלא לבוא לידי שכרות ושחוק וקלות ראש, כי השכרות והשחוק וקלות ראש אינכו שמחה אלא שכלות והוללות רעה, ולא נצטוינו על הוללת וסכלות אלא על שמחה שיש בה עבודת היוצר.

למנחה בי"ט נכנסים לבית הכנסת ואומרים פרשת התמיד, **אשרי**, **ובא לציון גואל**, והש"ץ אומר **חצי קדיש** (ובשבת מוסיפים **ואני תפלתי** וקורים בתורה ומחזירים ספר תורה להיכל ואומר הש"ץ **חצי קדיש**) ומתפללים תפלת מנחה של י"ט בלחש (למעלה דף 346), והש"ץ חוזר התפלה ואומר קדושת **נקדש** וגומר התפלה ואומר **קדיש תתקבל**. **עלינו**.

אסור להכין שום דבר מי"ט ראשון לשני של גליות דכחול הוא לגבי ראשון, לכן שוהין עם **תפלת ערבית** של ליל ב' עד הלילה; אפילו יין לקידוש אין מביאים קודם הלילה.

סדר **תפלת ערבית** של יום טוב שני שוה הוא אל י"ט ראשון, אלא שבליל שני של פסח כבר פסקו מלומר **משיב הרוח**, ומתחילים בו **ספירת העומר**.

אל תסתר, תהלים ק"ב, ג'. **אליך נשאתי**, שם קכ"ג, א'. ובכל בו מובא הפסוק של מזמור כ"ה, א'. **ושמו**, במדבר ו', כ"ז. ובכל בו הפסוק של ישעיה מ"ב, י"ב. **לך ה' הגדלה**, דה"א כ"ט, י"א. **שלום שלום**, ישעיה נ"ז, י"ט. **אדיר במרום**, ברכות דף נ"ה, ב'. וגם הוא מעקרו למי שראה חלום. **רבון העולם עשינו**, סוטה דף ל"ט ובמדבר רבה דף רמ"ד, ב'. והפסוק **השקיפה** כדרש גם הוא שם על הכהנים בדף רמ"ג, וראה **גם** בספרי סוף פ' כי תבוא וסוף מעשר שני.

מצות עשה מן התורה לספור כל אחד בפני עצמו מ"ט יום מיום הבאת העומר, ומתחילים בלילה לפי שנאמר תמימות, ונשים פטורות ממצוה זו. מצוה למנות ימים ושבועות בכניסת הלילה, והמדקדקים אינם סופרים עד שהוא ודאי לילה. אם שכח ולא ספר בתחלת הלילה הולך וסופר כל הלילה. שכח ולא ספר כל הלילה יספור ביום בלא ברכה, ואם שכח ולא ספר גם ביום, יספור בשאר הלילות בלא ברכה. אבל אם שכח למנות שבועות בלבד לא הפסיד שאר הימים, וכן אם ספר אפילו ביום או שהוא מסופק אם דלג יום אחד יספור בשאר הימים בברכה.

בשיש קידוש בלבד, סופרים אחר הקידוש בבית הכנסת, בשיש הבדלה סופרים קודם הבדלה (קודם ויתן לך), וכשיש קידוש והבדלה סופרים קודם קידוש, והרב בעל טורי זהב כתב דבלילה שבין ז' לח' של פסח יש לספור לעולם קודם קידוש, וכן מנהג ק"ק פפד"מ.

צריך לספור מעומד (ואם מנה מיושב יצא). וקודם שיספור מברך ואומר:

מאַן פֿאַנגט אַן דאָס עומר צו צעהלען פֿאָם צווייטען אָבענד פסח ביז צום אָבענד פֿאָן ערב שבועות. דיא ברכה אונד דאָס צעהלען מוס מאַן שטעהענד פֿערריכטען. דיא רעכטע צייט דאָס עומר צו צעהלען איזט אָבענדז, ווען דיא שטערנע אַנפֿאַנגען זיך צו צייגען. האַטטע מאַן אָבענדז דאַראַן פֿערגעסען זאָ קאַן מאַן נאָך דיא גאַנצע נאַכט הינדורך מיט דער ברכה צעהלען; האַט מאַן זאָלכעז אויך וועהרענד דער נאַכט פֿערגעסען, זאָ צעהלע מאַן אַם טאַגע, יעדאָך אָהנע ברכה. האַט מאַן אַבער אויך אַם טאַגע ניכט געצעהלט, זאָ דאַרף מאַן ביי'ם ווייטער צעהלען אַן אַללען פֿאָלגענדען אָבענדען דיא ברכה ניכט מעהר שפּרעכען. אַן שבת אונד שביעי של פסח צעהלט מאַן אין דער שוהלע נאַך, אונד אַן אחרון של פסח פֿאָר קידוש, אַן מוצאי שבת פֿאָר ויתן לך אונד אַן מוצאי י"ט פֿאָר הבדלה.

הִנְנִי מְקַיֵּם מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל־סְפִירַת הָעֹמֶר כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת מִיּוֹם הֲבִיאֲכֶם אֶת־עֹמֶר הַתְּנוּפָה שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת תְּמִימוֹת תִּהְיֶינָה עַד מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת הַשְּׁבִיעִית תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל־סְפִירַת הָעֹמֶר:

הַיּוֹם יוֹם אֶחָד לָעֹמֶר:

על ספירת העומר, ענייני המצוה הלא הם סדורים בגמר' מנחות דף ס"ה ע"ב ואילך וברי"ף סוף פסחים ורמב"ם הלכות תמידין ומוספין סוף פרק ז'. וכתוב בס' ארחות חיים וככל בו בסמן כ"ה וז"ל, קודם שיספור מברך בא"י אמ"ה אקב"ו על ספירת העומר, ואומר היום יום אחד לעומר, וכן ביום שני אומר היום שני ימים לעומר וכן בשלישי אומר היום ג' ימים, ועל הסדר הזה מונה עד שמגיע לז' ימים ואומר היום שבעה ימים לעומר שהם שבוע אחד, וכהגיעו לח' ימים אומר היום ח' ימים לעומר שהם שבוע אחד ויום אחד, וכן בכל לילה ולילה עד כ' ימים מונה הימים והשבועות כמו שאמרו ז"ל מצוה לממני יומי ולממני שבועי. ואין מברכין זמן בספירת העומר לפי שאין מברכין זמן אלא על דבר המתחדש לו שיש לו הנאה ושמחה, ובזה אין לו שום הנאה אבל יש בו לער שמזכירין חורבן הבית שאין אנו יכולין להביא העומר עכ"ל, וכן כתבו הר"נ בסוף פסחים והרשב"א בתשובה קכ"ו. והתניא בסמן כ' כתב בשם החבר ר' בנימן בר אברהם הרופא שלא נהגו לברך שהחיינו, לפי שזמן הספירה תלוי בקביעת הפסח כמו שכתוב וספרתם לכם ממחרת השבת, ולכך נראה שאין מברכין עליו זמן ודי לו בברכת הזמן של יום טוב עצמו עכ"ל וכתב עוד שם מצוה לממני יומי ומצוה לממני שבועי, וזו היא ברכת העמר, בא"י אמ"ה אקב"ו על ספירת העומר שהיום לעומר יום אחד, וכן שני ימים, ומוסיף והולך עד שבעה ואומר היום לעומר שבעת ימים שהם שבוע אחד, ומשבוע אחד ואילך מונה היום לעומר שמנה ימים שהם שבוע אחד ויום אחד, ושני ימים, ושלשה ימים, עד ארבעה עשר יום, שאומר היום לעומר ארבעה עשר יום שהם שני שבועות, וכן מוסיף והולך מונה הימים והשבועות עד שבעה שבועות, ואחר כך אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתשוב עבודת בית המקדש למקומה במהרה בימינו עכ"ל וכן הוא במחזור רומא. גם הר"ן לסוף פסחים כתב החמירו על עצמם לומר בכל יום, היום כך וכך לעומר שהם כך וכך שבועות וימים כך וכך עכ"ל. ומכל האמור למדנו שהעקר לומר לעומר בלמ"ד שהיא הנוסחא הקדמונית וכגרסת הלבוש והשל"ה דף קמ"ג (ולא בעומר כבמנהגים ובט"ז) ועוד למדנו שהראוי לומר מז' ימים ואילך „היום **שבעה** ימים לעומר **שהם שבוע אחד**", וכן בכולם יש לסמוך תבת לעומר ל הימים ולא כמו שנוהגים המון עם שאומרים תבת לעומר באחרונה, וכן סדר הגאון יעב"ץ בסדורו וכתב שכן הוא המוסכם מכל הדווקנים וכן ע"פ האר"י ז"ל. ורוו"ה בלכתו כבואו בעקבות יעב"ץ הדפיס ככה גם הוא במהדורא קמא של סדורו שפה ברורה, גם הגאון ר' משה טוביה זצ"ל הוכיח שכן העיקר בתשובתו שהריצה לקראת רוו"ה (והיא תחת ידי ואביאנה בהקדמה אי"ה), וכן בסדר גם בסדר ברכות שנדפס בויניציא בשנת תק"מ, וכן הוא בסדורי הספרדים.

ואח"כ אומרים:

הָרַחֲמָן יַחֲזִיר עֲבוֹדַת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ לִמְקוֹמָהּ: יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ: וְשָׁם נַעֲבָדְךָ בְּיִרְאָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת:

לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינֹת מִזְמוֹר שִׁיר: אֱלֹהִים יְחָנֵּנוּ וִיבָרְכֵנוּ יָאֵר פָּנָיו אִתָּנוּ סֶלָה: לָדַעַת בָּאָרֶץ דַּרְכֶּךָ בְּכָל־גּוֹיִם יְשׁוּעָתֶךָ: יוֹדוּךָ עַמִּים׀ אֱלֹהִים, יוֹדוּךָ עַמִּים כֻּלָּם: יִשְׂמְחוּ וִירַנְּנוּ לְאֻמִּים כִּי־תִשְׁפֹּט עַמִּים מִישֹׁר וּלְאֻמִּים בָּאָרֶץ תַּנְחֵם סֶלָה: יוֹדוּךָ עַמִּים׀ אֱלֹהִים, יוֹדוּךָ עַמִּים כֻּלָּם: אֶרֶץ נָתְנָה יְבוּלָהּ יְבָרְכֵנוּ אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ: יְבָרְכֵנוּ אֱלֹהִים וְיִירְאוּ אוֹתוֹ כָּל־אַפְסֵי־אָרֶץ:

אָנָּא, בְּכֹחַ גְּדֻלַּת יְמִינְךָ תַּתִּיר צְרוּרָה. קַבֵּל רִנַּת עַמְּךָ שַׂגְּבֵנוּ טַהֲרֵנוּ נוֹרָא. נָא גִבּוֹר, דּוֹרְשֵׁי יִחוּדְךָ כְּבָבַת שָׁמְרֵם. בָּרְכֵם טַהֲרֵם רַחֲמֵם צִדְקָתְךָ תָּמִיד גָּמְלֵם. חֲסִין קָדוֹשׁ, בְּרֹב טוּבְךָ נַהֵל עֲדָתֶךָ. יָחִיד גֵּאֶה, לְעַמְּךָ פְּנֵה זוֹכְרֵי קְדֻשָּׁתֶךָ. שַׁוְעָתֵנוּ קַבֵּל וּשְׁמַע צַעֲקָתֵנוּ יוֹדֵעַ תַּעֲלֻמוֹת:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, אַתָּה צִוִּיתָנוּ עַל־יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדְּךָ לִסְפּוֹר סְפִירַת הָעֹמֶר, כְּדֵי לְטַהֲרֵנוּ מִטֻּמְאוֹתֵינוּ. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת מִיּוֹם הֲבִיאֲכֶם אֶת־עֹמֶר הַתְּנוּפָה שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת תְּמִימוֹת תִּהְיֶינָה עַד מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת הַשְּׁבִיעִית תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם. כְּדֵי שֶׁיִּטָּהֲרוּ נַפְשׁוֹת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל מִזֻּהֲמָתָם. בְּכֵן יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁבִּזְכוּת הַסְּפִירָה שֶׁסָּפַרְתִּי יְתֻקַּן כָּל־מַה שֶּׁפָּגַמְתִּי וְאֶטַּהֵר וְאֶתְקַדֵּשׁ בִּקְדֻשָּׁה שֶׁל־מַעְלָה. אָמֵן סֶלָה:

ובערבית ליל י"ז ניסן שהוא מוצאי י"ט אחר התפלה מברכים על ספירה ואומרים:

הַיּוֹם שְׁנֵי יָמִים לָעֹמֶר: הָרַחֲמָן וכו' לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינֹת וכו'.

וכן בכל לילה ולילה סופרים אחד יותר עד ליל ערב שבועות.

סדר תפלת שחרית ותפלת מנחה של יום טוב שני של פסח שוה לראשון, אלא שאם הוא ערב שבת מקבלין שבת אחרי תפלת מנחה, וברוב קהלות מדלגים החזן התנערי מעפר.

בערבית מוצאי י"ט לחה"מ מתחילים והוא רחום וכו' ומתפללים שמנה עשרה ומוסיפים אתה חוננתנו באתה חונן ויעלה ויבוא ברצה, והש"ץ אומר קדיש שלם, ומברכים וסופרים שני ימים לעומר, ואח"כ מבדיל הש"ץ על הכוס בפה"ג והמבדיל, ואין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים, ואומרים עלינו, ונפטרים לשלום, וכל אחד מבדיל בביתו להוציא בני ביתו. ואם היום ערב שבת אז מתפללים ערבית כבכל ע"ש רק שמוסיפים יעלה ויבוא בתפלה, ואין אומרים במה מדליקין.

הרחמן יחזיר, מביאו אבודרהם. למנצח בנגינות, אמירת זה המזמור לאחר הספירה מזכיר גם בעל העקדה בשער ס"ז פרק ד'. וע"ש ועיין ג"כ בחק יעקב לא"ח ס' תפ"ט.

סדר חול המועד של פסח·

כל ימי חול המועד של פסח משפט אחד להם, רק בקריאת התורה הם חלוקים. ומתפללים בהם כסדר שמתפללים בחול רק שאין אומרים מזמור לתודה. בתפלת שמונה עשרה אומרים יעלה ויבוא בעבודה, והש"ץ חוזר התפלה, וחולצין התפילין קודם הלל, (ויש שאין חולצין אלא קודם קריאת פ' מוסף בספר תורה שני), וקורין הלל בדלוג, קדיש שלם, ומוציאין ב' ספרי תורה וקורין בס"ת הראשון ג' גברי, וגוללין ספר תורה זה, ופותחין ספר תורה השני וקורין לרביעי בפרשת פנחס והקרבתם עד סוף פסקא כל מלאכת עבודה לא תעשו, ומניחין ספר תורה ראשון אצלו ואומרים חצי קדיש על שניהם ואחרי כן גוללין ספר תורה השני ואומרים יהללו ומחזירין ס"ת להיכל. ואומרים אשרי ובא לציון, חצי קדיש, ומתפללים תפלת מוסף של יום טוב ופסוקי והקרבתם, והש"ץ חוזר התפלה ואומר קדושת נקדש וגומר הסדר כדרכו בחול. שיר היחוד ומזמור כל מקום לפי מנהגו.

וזה חלוף הקריאה לימי חול המועד של פסח.

ביום א' דחה"מ (י"ז ניסן) קורין בס"ת א' בס' בא אל פרעה פ' קדש לי כל בכור.

ביום ב' דחה"מ (י"ח ניסן) קורין בס"ת א' בס' משפטים פ' אם כסף תלוה.

ביום ג' דחה"מ (י"ט ניסן) קורין בס"ת א' בס' כי תשא פ' פסל לך. ואם הוא שבת מתחילין ראה אתה אומר.

ביום ד' דחה"מ (כ' ניסן) קורין בס"ת א' בס' בהעלותך וידבר ה' אל משה במדבר סיני.

ואם חל יום א' דחה"מ בשבת קורין של שבת חה"מ בסדר כי תשא פ' ויאמר ה' אל משה ראה אתה אומר אלי. וביום שני של חה"מ קורין של יום ראשון בסדר בא פ' קדש. וביום שלישי קורין של יום שני בסדר משפטים אם כסף תלוה. וביום הרביעי קורין של יום רביעי בסדר בהעלותך פ' וידבר ה' אל משה במדבר סיני.

בערבית ליום ב' דחה"מ (י"ח ניסן) סופרים שלשה ימים, ובערבית ליום ג' (י"ט ניסן) סופרים ארבעה ימים, ובערבית ליום ד' (כ' ניסן) סופרים חמשה ימים.

בשבת חה"מ של פסח מתפללים כבכל שבת אלא שמוסיפים יעלה ויבוא בתפלת שחרית, ואחר שחזר הש"ץ התפלה קורין הלל בדלוג והש"ץ אומר ק"ת, ואומרים שיר השירים, ק"י. ומוציאין ב' ס"ת וקורין בראשון ז' גברי בסדר כי תשא פ' ראה אתה אומר אלי, והמפטיר קורא בס"ת שני פ' והקרבתם. ומתפללים מוסף של י"ט עם פסוק והקרבתם, והש"ץ חוזר התפלה, ק"ת. אין כאלהינו, עלינו, שיר היחוד, ומזמור.

בערבית ליום ז' דפסח (כ"א ניסן) מתפללים של י"ט, (ואם הוא שבת מוסיפים ושמרו, ומזכירים של שבת בתפלה, ואומרים ויכלו ומגן אבות) ומקדשין על היין ואין אומרים זמן, וסופרים ששה ימים.

סדר תפלת יום שביעי של פסח שוה לתפלת י"ט ראשון שלו, רק שקורין ההלל בדלוג, (ואם הוא שבת אומרים אחריו שיר השירים,) וקורין בתורה בספר ראשון פ' בשלח מראשה עד כי אני ה' רופאך, ומתחלק לה' גברי (ובשבת לז' גברי), וגוללין ופותחין ספר שני וקורין למפטיר בפ' פינחס והקרבתם כמו בחול המועד. ובתפלת מוסף אומרין ג"כ פסוקי והקרבתם כבחה"מ.

בערבית ליום ח' דפסח (כ"ב ניסן) מתפללים ומקדשין כדאתמול (ואם הוא שבת אומרים ויכלו, מגן אבות), וסופרים שבעה ימים לעומר שהם שבוע אחד. (ויש קהלות שנוהגים לספור לעולם קודם קידוש).

ביום אחרון של פסח מתפללים כביום השביעי (ואם הוא שבת אומרים שיר השירים אחרי הלל). וקורין בתורה בפ' ראה מן כל הבכור עד סוף סדרה ומתחלק לה' גברי, ואם הוא שבת מתחילין מן עשר תעשר ומתחלק לז' גברי, ולמפטיר קורין כדאתמול. ולאחר שסיים המפטיר את ההפטרה הש"ץ או החזן שבקהל יברך לכל זוכר שבכית הכנסת בעבור שיתן מתנת ידו לכבוד הרגל. וכן עושין בכל י"ט שקורין בו כל הבכור.

במו"ט אחרון מתפללים ערבית של חול ואומרים אתה חוננתנו באתה חונן, ואחר תפלת לחש אומר הש"ץ ק"ת וסופרים שמנה ימים לעומר שהם שבוע אחד ויום אחד, ואח"כ מבדיל הש"ץ על הכוס בפה"ג והמבדיל ואין מברכים לא על הנר ולא על הבשמים, חוץ אם חל במוצאי שבת, שאז מתפללים ועושים הכל כמו במוצאי שבת.

יום של אחר פסח (כ"ג ניסן) וכן יום שלאחר כל אחד משלש רגלים נקרא אסרו חג, ואין אומרים בו תחנון ולא למנצח.

סדר חג השבועות·

הרגל השני הוא חג הקציר הוא חג השבועות ביום חמשים לספירת העומר, והוא לעולם בששה בסיון לפי סדר קביעתנו בגלות ואינו חל כי אם באחד מימי אבד"ו, ונוהגים קודם י"ט לשטוח עשבים זכר למתן תורה בהר ירוק, גם נוהגים להעמיד ענפי אילנות לפי שבו נידונין פירות האילן כדי שיתפללו עליהן, ומרבים במיני פרחים המריחים לשמחת הי"ט הזה. ואם חל שבועות ביום א' צריך לעשות כל זאת קודם כניסת השבת.

סדר תפלת ערבית של שבועות הוא כמו בי"ט של פסח אלא שאומרים חג השבועות הזה זמן מתן תורתנו (ואם הוא מוצאי שבת מוסיפים ותודיענו) ואחר התפלה מקדשין כנהב"כ ואומרים זמן (ובמ"ש מוסיפים בקידוש נר והבדלה), ואומרים עלינו, יגדל.

נתפשט המנהג ע"פ האר"י ז"ל להיות נעורים בליל ראשון של שבועות לעסוק בתורה, ואמנם הנעורים יזהרו שלא יתעסקו בדברים בטלים ואצ"ל בשחוק וקלות ראש, ומי שאינו בטוח בעצמו שלא יטרד בתפלתו למחר ע"י מניעת השינה מוטב שיישן קצת כדי שלא יפסיד שכרו בהפסדו.

בשחרית נכנסים לבה"כ ומסדרים הברכות ופסוקי דזמרה כמו בשבת רק שאומרים המאיר לארץ במקום הכל יודוך, ומתפללים תפלת הרגלים, ואחר חזרת התפלה גומרים את ההלל, והש"ץ אומר קדיש תתקבל, ומוציאין ב' ס"ת (ואומרים הרבון המסודר לעיל בסדר קה"ת לשבת) וקורין בס"ת הראשון ה' גברי בפ' יתרו מן בחדש השלישי עד סוף הסדר (וכבר נהגו בכל הקהלות לקרוא פיוט אקדמות אחר פסוק הראשון, ובכמה קהלות אומרים פיוט ארכין קודם הדברות) ולמפטיר קורין בפ' פינחס וביום הבכורים, ומפטירין ביחזקאל ויהי בשלשים שנה וכו' ואומרים אשרי וכו' ומחזירין הס"ת להיכל, והש"ץ אומר ח"ק ועומדים להתפלל תפלת מוסף, והש"ץ חוזר התפלה ואומר קדושת נעריצך ואדיר וכו' והכהנים עולין לדוכן, וגומרים הסדר.

למנחה אומרים אשרי ובל"ג ח"ק, ומתפללים כמו בערבית, והש"ץ חוזר התפלה, קדיש תתקבל, עלינו.

בי"ט שני לערבית מתפללים כמו בראשון, (ואם הוא שבת מוסיפים ושמרו, ומזכירים של שבת בתפלה ואחר התפלה אומרים ויכלו ומגן אבות. ק"ת. ואין אומרים במה מדליקין). ומקדשין ואומרים זמן.

בשחרית מתפללים כדאתמול, ונוהגים לומר מגלת רות קודם קה"ת, ומוציאין ב' ס"ת וקורין בסדר ראה ומתחילין פ' עשר תעשר כשחל בשבת, אבל בחול מתחילין כל הבכור עד סוף הסדרה, וקורין למפטיר וביום הבכורים כדאתמול, ומפטירין בחבקוק תפלה לחבקוק וכו' (בשבת אומרים יקום פורקן) ונותנים מתנת יד, וגומרים כל סדר תפלת מוסף כדאתמול.

למנחה מתפללים כדאתמול אלא שאם חל בשבת מוסיפים ואני תפלתי וקורין בתורה בפ' נשא.

לערבית במוצאי י"ט מתחילים והוא רחום וכו' ומתפללים של חול ואומרים אתה חוננתנו, ואחר התפלה אומר הש"ץ ק"ת ואין אומרים לא ויהי נועם וא"ק ולא ויתן לך, ומבדילין על הכוס בפה"ג והמבדיל, אבל לא על הנר ולא על הבשמים, אכן במוצאי שבת מתפללים ומבדילין הכל כמו בשאר מ"ש.

ח' סיון הוא אסרו חג, ואין אומרים בו תחנון ולא למנצח.

סדר חג הסכות·

הרגל השלישי הוא חג הסכות הוא חג האסיף בחמשה עשר יום לחדש השביעי הוא ירח האיתנים הוא חדש תשרי, ואינו חל אלא באחד מימי בגה"ז.

בערבית מתפללים כבכל ליל י"ט. ואומרים בתפלה ובקידוש חג הסכות הזה זמן שמחתנו. לא יאכל בלילה הראשון עד שהוא ודאי לילה, ואפילו קידוש צריך להיות בלילה, ומקדשין ואוכלין בסוכה.

בליל ראשון של סוכות כשנכנסים לסוכה נוהגים לומר תפלה זו:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁתַּשְׁרֶה שְׁכִינָתְךָ בֵּינֵינוּ וְתִפְרוֹשׂ עָלֵינוּ סֻכַּת שְׁלוֹמֶךָ בִּזְכוּת מִצְוַת סֻכָּה שֶׁאֲנַחְנוּ מְקַיְּמִים לְיַחֵד שִׁמְךָ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּיִרְאָה וּבְאַהֲבָה, וְתַקִּיף אוֹתָנוּ מִזִּיו כְּבוֹדְךָ הַקָּדוֹשׁ וְהַטָּהוֹר נָטוּי עַל־רָאשֵׁינוּ מִלְמַעְלָה כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ וּמִשָּׁם יַשְׁפַּע שֶׁפַע הַחַיִּים לְעַבְדְּךָ פב"פ אֲמָתֶךָ· וּבִזְכוּת צֵאתִי מִבֵּיתִי הַחוּצָה וְדֶרֶךְ מִצְוֹתֶיךָ אָרוּצָה יֵחָשֶׁב־לִי בָּזֹאת כְּאִלּוּ הִרְחַקְתִּי נְדוֹד, וְהֶרֶב כַּבְּסֵנִי מֵעֲוֹנִי וּמֵחַטָּאתִי טַהֲרֵנִי, תְּחַיֵּנִי אֲדֹנָי תַּשְׁפִּיעַ לִי רֹב בְּרָכוֹת וְלָרְעֵבִים גַּם־צְמֵאִים תֵּן לַחְמָם וּמֵימָם נֶאֱמָנִים· וְתִתֶּן־לִי זְכוּת לָשֶׁבֶת וְלַחֲסוֹת בְּסֵתֶר צֵל כְּנָפֶיךָ בְּעֵת פְּטִירָתִי מִן־הָעוֹלָם וְלַחֲסוֹת מִזֶּרֶם מִמָּטָר כִּי תַמְטִיר עַל־רְשָׁעִים פַּחִים· וּתְהִי חֲשׁוּבָה מִצְוַת סֻכָּה זוֹ שֶׁאֲנִי מְקַיֵּם כְּאִלּוּ קִיַּמְתִּיהָ בְּכָל־פְּרָטֶיהָ וְדִקְדּוּקֶיהָ וְתַנָאֶיהָ וּבְכָל־מִצְוֹת הַתְּלוּיִם בָּהּ, וְתֵיטִיב לָנוּ הַחֲתִימָה וּתְזַכֵּנוּ לֵישֵׁב יָמִים רַבִּים עַל־הָאֲדָמָה אַדְמַת קֹדֶשׁ בַּעֲבוֹדָתֶךָ וּבְיִרְאָתֶךָ· בָּרוּךְ יְיָ לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן:

מקדשין כנה״כ, וכבית על הגולחן. (וכגבת אומרים בתחלה יום הששי ויכלו וכו׳.)

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר־בָּנוּ מִכָּל־עָם וְרוֹמְמָנוּ מִכָּל־לָשׁוֹן וְקִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו· וַתִּתֶּן־לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה שבתות למנוחה וּמוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה חַגִּים וּזְמַנִּים לְשָׂשׂוֹן אֶת־יוֹם השבת הזה ואת יום

לפסח	לשבועות	לסוכות	לשמיני עצרת ולש״ת
חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה· זְמַן חֵרוּתֵנוּ	חַג הַשָּׁבֻעוֹת הַזֶּה· זְמַן מַתַּן תּוֹרָתֵנוּ	חַג הַסֻּכּוֹת הַזֶּה· זְמַן שִׂמְחָתֵנוּ	הַשְּׁמִינִי חַג הָעֲצֶרֶת הַזֶּה. זְמַן שִׂמְחָתֵנוּ

באהבה מִקְרָא קֹדֶשׁ זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם: כִּי בָנוּ בָחַרְתָּ וְאוֹתָנוּ קִדַּשְׁתָּ מִכָּל־הָעַמִּים ושבת וּמוֹעֲדֵי קָדְשֶׁךָ באהבה וברצון בְּשִׂמְחָה וּבְשָׂשׂוֹן הִנְחַלְתָּנוּ· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ השבת וְיִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים:

במוצאי שבת מוסיפים נר והבדלה. אַם מוצאי שבת זַאגט אַמַן הויך דיעזעז.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא מְאוֹרֵי הָאֵשׁ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל בֵּין אוֹר לְחֹשֶׁךְ בֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה· בֵּין קְדֻשַּׁת שַׁבָּת לִקְדֻשַּׁת יוֹם טוֹב הִבְדַּלְתָּ וְאֶת־יוֹם הַשְּׁבִיעִי מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה קִדַּשְׁתָּ· הִבְדַּלְתָּ וְקִדַּשְׁתָּ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתֶךָ· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְקֹדֶשׁ:

כשמקדשין בסוכה מברכים כאן לישב בסוכה. אין דער סוכה ווירד נאך דיעזע ברכה אַחר שהחיינו געזאגט.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה:

בכל לילי י״ט אומרים שהחיינו חוץ מן ליל ז׳ וח׳ של פסח.
דיא ערזטע אונד צווייטע נאכט פסח, שבועות, סוכות אונד שמיני עצרת זאגט מאן שהחיינו.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

בורא פרי הגפן, בפסחים דף ק״ה לילי שבת ולילי י״ט יש בהן קדושא על הכוס. והנוסחא בס׳ רב עמרם סדר של פסח וברמב״ם הלכות שבת פרק כ״ט ורואה גם בקידוש ליל שבת. אשר בחר בנו מכל עם, לקוח מנוסח אתה בחרתנו בשנוי הלשון לפי הענין. וברמב״ם מוסיף עוד לפני ותתן לנו „בחר בנו ויגדלנו לכה בנו ויפארנו״ וכתב עליו אבודרהם שאינו ממטבע הברכה. מקדש ישראל והזמנים, פסחים ק״ז, ע״ב. בורא מאורי האש, כשחל י״ט במ״ש אומרים הברכות בסמן יקנה״ז, יין קידוש, נר, הבדלה, זמן, (פסחים ק״ג) ובח׳ של פסח שאין בו שהחיינו הסמן יקנ״ה. ורואה בתניא ס׳ מ״ז. בין קדש לקדש, בין קדושת שבת לקדושת י״ט. ונמצא בארחות חיים בשם בעל העטור שהאומר בנוסחא זו הבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך אינו אלא טועה. לישב בסכה, סוכה דף מ״ו. לֵישֵׁב הוא משקל ל׳ המשנה שבא בה מקור פעלי פא״י יו״ד כדרך פא״י א״ף כגון מפני שיכול לֵילֵךְ במקום לָלֶכֶת (ערובין כ״ז) יכול לֵירֵד במקום לָרֶדֶת (ברכות כ״ח, ב׳) העומדת לֵילֵד במקום ללדת (ב״ק ל״ג ע״ב) לֵידַע במקום לָדַעַת (אבות סוף פרק ד׳) וכן בנוסח ברכה זו לֵישֵׁב במקום לָשֶׁבֶת, וככר נמצא דומים לו גם במקרא כמו לִישׁוֹן (קהלת ה׳, י״א) בִּיסוֹד (ישעיה כ״ז, י״א) לֵרוּא (ש״א י״ח, כ״ט) וע״כ אין לשנות. שהחינו, פסחים ז׳ ב׳. סוכה מ״ו. וגרסת שאלתות דר׳ אחאי (ס׳ קע״א) היא אשר החיינו, וגרסת תוספתא ברכות פ״ו היא ברוך שהגיענו לזמן הזה.

בשחרית יום ראשון של סוכות נכנסים לבהכ"נ ומסדרים הברכות ופסוקי דזמרה וק"ש כמו בשבת רק שאומרים **המאיר לארץ** אם לא כשחל בשבת, ומתפללים תפלת הרגלים, והש"ץ חוזר התפלה. ואח"כ לוקחים את הלולב ביד כדי לברך עליו ולנענעו ולגמור עליו את ההלל.

דיני נטילת לולב. זמן מצות נטילת לולב הוא ביום ולא בלילה, וכל היום כשר לנטילת לולב, ועקר מצותה בשעת ההלל, וזמנה הוא משתנץ החמה. ואם נטלו משעלה עמוד השחר, יצא.

אסור לאכול קודם שיטול לולב. ואם אכל בשוגג, יטלנו אח"כ.

לוקח הלולב בידו הימנית והאתרוג בשמאלו. וצריך ליקח הלולב וכן כל מיניו ראשיהם למעלה, וגם כשמנענע צריך שיהיו לעולם למעלה כדרך גדילתן ולא יהפוך ראשן, והאתרוג צ"ל עוקצו למטה שזהו דרך גדילתו. ואין להפריד האתרוג מהלולב בשעת נטילתו אלא צ"ל ב' הידים סמוכות זו לזו ובלי חציצה.

יכוין לקיים מצות עשה שכתוב בתורה ולקחתם לכם ביום הראשון וכו' (ויהי רצון שבסדורים השמיטו יעב"ץ וכתב בשם אביו שאין לאמרו). ויקח תחלה האתרוג בשמאלו מהופך העוקץ למעלה ופטמו למטה ואח"כ יקח הלולב בימינו ושדרו של לולב יהי למול פניו, ויברך מעומד בא"י וכו' על נטילת לולב, וביום הראשון מברך גם שהחיינו, ואחר הברכה יהפך האתרוג פטמו למעלה ומנענע מעומד לכל רוח ולמעלה ולמטה. ואופן הנענועים, שיהי עומד ופניו למזרח ויעשה ג' הולכות וג' הבאות לכל רוח דהיינו שמוליך ידו עם הלולב מכנגדו ולהלאה לצד מזרח ג' פעמים ומביאו אצלו ויכשכש בעלין בכל הולכה וכל הבאה, ואח"כ יטה ראש הלולב לצד דרום ויעשה שם גם כן ג"פ הולכה והבאה, אבל לא יהפוך פניו להצד שמנענע לנגדו אלא לעולם יעמוד ופניו למזרח בכל הנענועים ורק ראש הלולב יטה לצד שמנענע, וכן בנענעו לצד מערב יהי פניו למזרח וירים ראש הלולב על כתפו מלאחוריו ומוליך ומביא. וסדר הרוחות, מזרח, דרום, מערב, צפון, מעלה, מטה.

גם באמירת ההלל הש"ץ והקהל מנענעים כן בהודו, ובאנא, ובהודו שבסוף, ג' הולכות והבאות לכל רוח, והש"ץ מנענע גם ביאמר נא וכו', ומחלקים שם הנענועים לפי התבות, דהיינו בהודו וכן ביאמרו נא ירא' וכו' יש ו' תבות (חוץ מהשם שלא יננענע בו) ויננענע בכל תבה לרוח אחת, וכן ביאמר נא יננענע בכל תבה לרוח אחת, וכן ביאמר נא בית וכו' שהן ז' תבות יחלק התבות לו' נענועים ויחבר יאמרו־נא לנענוע אחד, ובאנא ה' הושיעה נא שהן ג' תבות (חוץ מהשם שלא יננענע בו) מנענע בכל תבה לב' רוחות, (ויש המחלקים הנענועים באופן אחר, ראה בס' דברי קהלת לרז"ג דף שכ"א). ומנענעים בהודו בכל פעם שאומרים אותו, אבל באנא ה' הצליחה נא אין מנענעים, ולמנהג פולין גם אין מנענעים בפסוקי יאמרו נא בית, יאמרו נא יראי.

בדיעבד אין הנענועים מעכבים. אבל ד' מינים מעכבים זה את זה שאם חסר לו אחד מהם לא יברך על השאר. ולא יוסיף עליהם מין אחר. ולא יקח יותר מלולב אחד ואתרוג אחד, אבל בהדס וערבה רשאי להוסיף כמה שירצה, והמדקדקים אינם מוסיפים על ג' הדסים וב' ערבות.

בשבת אין נוטלין הלולב אפילו הוא יום ראשון, ואסור בטלטול אם לא לצורך גופו ומקומו.

אין אדם יוצא ידי חובתו בי"ט ראשון בלולב של חברו עד שיתננו לו במתנה, ובמתנה על מנת להחזיר דיו.

מקבלת האשה את הלולב מיד בנה או מיד בעלה ומחזירתו למים בי"ט, ואם צריך להוסיף מים מוספת, אבל לא תחליף המים בי"ט. ובחה"מ מצוה להחליף המים כדי שישאר הלולב לח והדור.

אע"פ שכבר פשט המנהג שהקהל קונים אתרוג בשותפות כדי לצאת בו ידי חובתו מי שאין לו, מ"מ כל יחיד ישתדל ויהא זריז לקנות לו לולב ואתרוג לעצמו כדי שיוכל לקיים המצוה כתקנה.

יש נוהגים לומר תפלה זו קודם נטילת לולב.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי בִּפְרִי עֵץ הָדָר וְכַפּוֹת תְּמָרִים וַעֲנַף עֵץ עָבוֹת וְעַרְבֵי נַחַל אוֹתִיּוֹת שִׁמְךָ הַמְיֻחָד תְּקָרֵב אֶחָד אֶל־אֶחָד וְהָיוּ לַאֲחָדִים בְּיָדִי. וְלֵידַע אֵיךְ שִׁמְךָ נִקְרָא עָלַי וְיִירְאוּ מִגֶּשֶׁת אֵלָי. וּבְנַעֲנוּעִי אוֹתָם תַּשְׁפִּיעַ שֶׁפַע בְּרָכוֹת מִדַּעַת עֶלְיוֹן לִנְוֵה אַפִּרְיוֹן לִמְכוֹן בֵּית אֱלֹהֵינוּ. וִיהֵא חָשׁוּב לְפָנֶיךָ מִצְוַת אַרְבָּעָה מִינִים כְּאִלּוּ קִיַּמְתִּיהָ בְּכָל־פְּרָטֶיהָ וְשָׁרָשֶׁיהָ וְתַרְיַ"ג מִצְוֹת הַתְּלוּיִם בָּהּ. כִּי כַוָּנָתִי לְיַחֲדָא שְׁמָא דְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׁכִינְתֵּהּ בִּדְחִילוּ וּרְחִימוּ לְיַחֵד שֵׁם י"ה בו"ה בְּיִחוּדָא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל־יִשְׂרָאֵל אָמֵן. בָּרוּךְ יְיָ לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן:

יהי רצון, הועתק לסדורים חדשים מס' שערי ציון וסגנון לשונו מיוסד על דברים נפלאים יסודם בסודות הקבלה מובאים בס' הכפש. החכמה לר' משה בר שם טוב מליאון ס' כ"ה, אע"ב אמירתו אינכה שוה למי שלא בא בחדרי חן פנימה וכן גם יעב"ץ השמיטו מסדורו ואני אך מפני ערעור המורגלים בו הנחתיו כמו שהוא ובלי הניף עליו יד ההגהה אף כי צריך לה.

לוקח האתרוג והלולב בידו ומברך מעומד: מאן נימט דאס אתרוג אונד דאס לולב אין דיא האנד אונד ספריכט:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל־נְטִילַת לוּלָב:

ביום ראשון מברך גם שהחיינו (ואם חל יום ראשון בשבת שאין נוטלים את הלולב, מברך שהחיינו ביום שני.)
אין ערשטען טאג ווירד אויך שהחיינו געזאגט, אויסער אבער דער
ערשטע טאג איז שבת, זא ווירד אין צווייטען טאג שהחיינו געזאגט.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

ומנענעים לכל רוח, ואח"כ גומרים את ההלל מעומד בברכה תחלה וסוף ומנענעים בהודו ובאנא, ובהודו השני, וכשגמרו את ההלל אומר הש"ץ ק"ת, ומוציאין ב' ס"ת (ואומרים הרבון המסודר אצל קה"ת לשבת) וקורין ה' גברי (ובשבת ז' גברי) בסדר אמור בפ' שור או כשב עד וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל וקורין למפטיר בס"ת שני בפ' פינחס ובחמשה עשר יום לחדש השביעי וכו', ומפטירין בזכרי' סי' י"ד הנה יום בא לה' וכו', ואומרים (בשבת יקום פורקן) אשרי, יהללו, ומחזירין הס"ת להיכל, והש"ץ אומר ח"ק ומתפללים תפלת מוסף ואחר שחזר הש"ץ התפלה מוציאין ס"ת אחד ומניחין על הבימה (ואם הוא שבת אין מוציאין ס"ת אבל פותחין ארון הקודש) ואומרים הושענא וכו' עם הלולב בידם (ובשבת בלא לולב) ומקיפים את הבימה פעם אחת ומחזירין ס"ת להיכל (ובשבת אין מקיפים), ואומר הש"ץ ק"ת, ואומרים אין כאלהינו, עלינו, ושיר של יום.

למנחה אומרים אשרי ובא לציון, ח"ק, (ובשבת מוסיפים ואני תפלתי וקורין וזאת הברכה) ומתפללים והש"ץ חוזר, ק"ת, עלינו. לערבית מתפללים ומקדשין בכל סדר דאתמול.

לשחרית יום שני מתפללים כדאתמול, ואין אומרים זמן בנטילת לולב, אם לא כשחל יום ראשון בשבת, וגומרים את ההלל וקורין בתורה כדאתמול ומפטירין במ"א סי' ח' ויקהלו אל המלך שלמה וגו' וגומרים כל סדר שחרית ומוסף כדאתמול. תפלת מנחה כדאתמול.

לערבית במוצאי י"ט לחה"מ אומרים והוא רחום וכו' ומתפללים ש"ע של חול ואומרים אתה חוננתנו באתה חונן ויעלה ויבוא בעבודה, קדיש שלם, ומבדילין על הכוס, אבל אין מברכין על הנר ולא על הבשמים, עלינו. ואם היום ערב שבת אז מתפללים ערבית כבכל ערב שבת ואומרים יעלה ויבוא בתפלה ואומרים ויכלו ומגן אבות, ואין אומרים במה מדליקין.

בחולו של מועד שחרית מתפללים כבכל שאר ימות החול, (חוץ מן הושענא רבא שבהרבה קהלות נוהגים לומר בו מזמורים של שבת), ומתפללים שמנה עשרה ואומרים יעלה ויבוא בעבודה והש"ץ חוזר התפלה, וחולצין התפילין, ונוטלין הלולב, וגומרים את ההלל, ומנענעים בהודו ובאנא. ואומר הש"ץ קדיש שלם, ומוציאין ס"ת אחד, (ואין אומרים על הכל חוץ מן הושענא רבא לפי מנהג ק"ק) וקורין בו ד' גברי בקרבנות החג בפ' פנחס. ביום א' דחה"מ כהן וביום השני, לוי וביום השלישי, ישראל וביום הרביעי, רביעי חוזר וביום השני וביום השלישי. ביום ב' דחה"מ כהן וביום השלישי, לוי וביום הרביעי, ישראל וביום החמישי, רביעי וביום השלישי וביום הרביעי. ביום ג' דחה"מ כהן וביום הרביעי, לוי וביום החמישי, ישראל וביום הששי, רביעי וביום הרביעי וביום החמישי. ביום ד' דחה"מ כהן וביום החמישי, לוי וביום הששי, ישראל וביום השביעי, רביעי וביום החמישי וביום הששי. ביום ה' דחה"מ הוא הושענא רבא, כהן וביום החמישי, לוי וביום הששי, ישראל וביום השביעי, רביעי וביום הששי וביום השביעי. ואחר הקריאה ח"ק, וגוללין את ס"ת ואומרים יהללו ומחזירין הס"ת להיכל. אשרי, ובא לציון, ח"ק, ומתפללים מוסף של י"ט ואומרים פ' קרבנות ספיקא דיומא שהיו קורין לרביעי, והש"ץ חוזר התפלה ואומר קדושת נקדש (ובה"ר נעריצך לפי מנהג ק"ק), ומוציאין ס"ת אחד (ובה"ר ז' ס"ת) ומניחין על הבימה ולוקחים את הלולב ביד ואומרים הושענא של יומו לפי המנהג, ומקיפין הבימה פעם אחת (ובה"ר ז' פעמים), ומחזירין ס"ת להיכל. קדיש שלם, עלינו, (ובה"ר נוהגים לנגן קדיש בנגון ר"ה וי"כ, ובהרבה קהלות אומרים ג"כ אין כאלהינו).

בשבת חול המועד נוהגים לומר מגלת קהלת קודם הוצאת ס"ת ואח"כ ק"י. ומוציאין ב' ס"ת וקורין בראשון ז' גברי בפ' כי תשא מן ויאמר משה אל ה' ראה אתה אומר אלי עד לא תבשל גדי בחלב אמו, ולמפטיר קורין בס"ת שני לפי סדר היום, ומפטירין ביחזקאל סי' ל"ח והיה ביום ההוא ביום בא גוג וכו'. ומתפללים מוסף של י"ט ואומרים ההושענא של שבת וגומרים הסדר כנהוג.

למנחה מתפללים כסדר שבת אלא שאומרים יעלה ויבוא בעבודה.

לערבית מתפללים ומבדילים כבכל מוצאי שבת אלא שאין אומרים ויהי נועם ואתה קדוש.

על נטילת לולב, סוכה דף מ"ו, ופסחים דף ז' ע"ב. ול' נטילה טעמה הגבהה והרמה מל' וינטלם וינשאם (ישעיה ס"ג, ט') כי כן המצוה לנענע בלולב לצד מעלה וכדאיתא בסוכה ל"ז ע"ב. ולא תקנו לברך על לקיחת לולב, שהלקיחה היא הקנייה במשמע (אבן ירחי), וראה תשובות רשב"א ס' קכ"ו

כל ז׳ ימים של חג הסוכות לאחר שגמר הש״ץ תפלת מוסף מוציאין ס״ת ומעלין אותו על הבימה ונוטל כל אחד לולב ואתרוג בידו, ומתחיל הש״ץ ואומר הושע נא כל המקום לפי המנהג. מקיפין הבימה עם לולביהן ומנענעין קלת בכסכום עלין אבל לא בהולכה והבאה. פונין דרך ימין והופכין פניהם למערב והולכין דרך לפון ומסבבין, וכשמגיעין לפני התיבה מסיימין פיוט ההושענא ומכניסים ס״ת להיכל. וכדרך הזה עושים כל ימי החג חוץ משבת שאין מקיפים ואין מוציאים ס״ת אלא פותחים ארון הקודש ואומרים הושענא.

הוֹשַׁע נָא:

לְמַעַנְךָ אֱלֹהֵינוּ, הוֹשַׁע נָא: לְמַעַנְךָ בּוֹרְאֵנוּ, הוֹשַׁע נָא:
לְמַעַנְךָ גּוֹאֲלֵנוּ, הוֹשַׁע נָא: לְמַעַנְךָ דּוֹרְשֵׁנוּ, הוֹשַׁע נָא:

ליום א׳ של סכות,
כשחל ביום ב׳ או ג׳ או ה׳ דשבוע.
אם שבת ווירד דאָז חוכטענסטעהענדע אום נצורה גענאָמען.
ע״ס א״ב.

לְמַעַן אֲמִתָּךְ· לְמַעַן בְּרִיתָךְ· לְמַעַן גָּדְלָךְ (וְתִפְאַרְתָּךְ)· לְמַעַן דָּתָךְ· לְמַעַן הוֹדָךְ· לְמַעַן וִעוּדָךְ· לְמַעַן זִכְרָךְ· לְמַעַן חַסְדָּךְ· לְמַעַן טוּבָךְ· לְמַעַן יִחוּדָךְ· לְמַעַן כְּבוֹדָךְ· לְמַעַן לִמּוּדָךְ· לְמַעַן מַלְכוּתָךְ· לְמַעַן נִצְחָךְ· לְמַעַן סוֹדָךְ· לְמַעַן עֻזָּךְ· לְמַעַן פְּאֵרָךְ· לְמַעַן צִדְקָתָךְ· לְמַעַן קְדֻשָּׁתָךְ· לְמַעַן רַחֲמֶיךָ (הָרַבִּים)· לְמַעַן שְׁכִינָתָךְ· הוֹשַׁע נָא· לְמַעַן תְּהִלָּתָךְ· הוֹשַׁע נָא:

ליום ב׳ של סכות,
כשחל ביום ג׳ או ד׳ או ו׳ דשבוע.
אם זאָננטאַג ווירד דאָז כעבענסטעהענדע למען אמתך גענאָמען.
ע״ס א״ב.

אֶבֶן שְׁתִיָּה· בֵּית הַבְּחִירָה· גֹּרֶן אָרְנָן· דְּבִיר הַמֻּצְנָע· הַר הַמּוֹרִיָּה· וְהַר יֵרָאֶה· זְבוּל תִּפְאַרְתֶּךָ· חָנָה דָוִד· טוֹב הַלְּבָנוֹן· יְפֵה נוֹף מְשׂוֹשׂ כָּל הָאָרֶץ· כְּלִילַת יֹפִי· לִינַת הַצֶּדֶק· מָכוֹן לְשִׁבְתֶּךָ· נָוֶה שַׁאֲנָן· סֻכַּת שָׁלֵם· עֲלִיַּת שְׁבָטִים· פִּנַּת יִקְרַת· צִיּוֹן הַמְצֻיֶּנֶת· קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים· רָצוּף אַהֲבָה· שְׁכִינַת כְּבוֹדֶךָ· הוֹשַׁע נָא· תֵּל תַּלְפִּיּוֹת· הוֹשַׁע נָא:

אֲנִי וָהוֹ הוֹשִׁיעָה נָּא:

הושע נא, ב׳ תבות, כן הוא בסדור רש״ז וכב״י וכל״ל.
למען אמתך וכו׳, אבן שתיה וכו׳, נבואר להלן בדף 373.
אני וגו׳, כן אמר ר״י בהקפת המזבח (סוכה מ״ה). ונקד יעב״ץ בשם אביו וָהו הוי״ו בחולם.

ע״ס א״ב.
אם שבת זאַגט מאַן פאָלגענדעז.

אוֹם נְצוּרָה כְּבָבַת· בּוֹנֶנֶת בְּדָת נֶפֶשׁ מְשִׁיבַת· גּוֹמֶרֶת הִלְכוֹת שַׁבָּת· דּוֹרֶשֶׁת מַשְׂאַת שַׁבָּת· הַקּוֹבַעַת אַלְפַּיִם תְּחוּם שַׁבָּת· וּמְשִׁיבַת רֶגֶל מִשַּׁבָּת· זָכוֹר וְשָׁמוֹר מְקַיֶּמֶת בַּשַּׁבָּת· חָשָׁה לְמַהֵר בִּיאַת שַׁבָּת· טוֹרַחַת כֹּל מִשִּׁשָּׁה לַשַּׁבָּת· יוֹשֶׁבֶת וּמַמְתֶּנֶת עַד כְּלוֹת שַׁבָּת· כָּבוֹד וָעֹנֶג קוֹרְאָה לַשַּׁבָּת· לְבוּשׁ וּכְסוּת מַחֲלֶפֶת בַּשַּׁבָּת· מַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה מְכִינָה לַשַּׁבָּת· נְעַם מְגָדִים מְנַעֶמֶת לַשַּׁבָּת· סְעוּדוֹת שָׁלֹשׁ מְקַיֶּמֶת בַּשַּׁבָּת· עַל שְׁתֵּי כִכָּרוֹת בּוֹצַעַת בַּשַּׁבָּת· פּוֹרֶטֶת אַרְבַּע רְשֻׁיּוֹת בַּשַּׁבָּת· צִוּוּי הַדְלָקַת נֵר מַדְלֶקֶת בַּשַּׁבָּת· קִדּוּשׁ הַיּוֹם

אום, האומה. כבבת, כבבת עין וכדכתיב זכריה ב׳, י״ב. נפש משיבת, עפ״ה תהלים י״ט, ח׳. גומרת, לומדת. משאת שבת, ר״ל שדורשין מן המקרא שאסור בשבת לישא חפץ ד׳ אמות ברשות הרבים. ומשיבת רגל, עפ״ה ישעיה נ״ח, י״ג. חשה מל׳ חושה לעזרתי ור״ל שמוסיפים מחול על הקדש. טורחת כל מששה, ר״ל כל טרחתם בששת ימי המעשה היא כדי לכבד את השבת כראוי וכדאמרינן בבילה דף ט״ז מכא בהמה נאה אמר זו לכבוד שבת. נעם מגדים, פירות חשובים. ארבע רשויות, רשות היחיד ורשות הרבים וכרמלית

ע"ס א"ב, ובסופו חתום שמואל.

כְּהוֹשַׁעְתָּ אֵלִים בְּלוּד עִמָּךְ· בְּצֵאתְךָ לְיֵשַׁע עַמָּךְ· כֵּן הוֹשַׁע נָא:

כְּהוֹשַׁעְתָּ גּוֹי וֵאלֹהִים· דְּרוּשִׁים לְיֵשַׁע אֱלֹהִים· כֵּן הוֹשַׁע נָא:

כְּהוֹשַׁעְתָּ הֲמוֹן צְבָאוֹת· וְעִמָּם מַלְאֲכֵי צְבָאוֹת· כֵּן הוֹשַׁע נָא:

כְּהוֹשַׁעְתָּ זַכִּים מִבֵּית עֲבָדִים· חַנּוּן בְּיָדָם מַעֲבִידִים· כֵּן הוֹשַׁע נָא:

כְּהוֹשַׁעְתָּ טְבוּעִים בְּצוּל גְּזָרִים· יְקָרְךָ עִמָּם מַעֲבִירִים· כֵּן הוֹשַׁע נָא:

כְּהוֹשַׁעְתָּ כַּנָּה מְשׁוֹרֶרֶת וַיּוֹשַׁע· לְגוֹחָה מְצֻיֶּנֶת וַיִּוָּשַׁע· כֵּן הוֹשַׁע נָא:

כְּהוֹשַׁעְתָּ מַאֲמַר וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם· נָקוּב וְהוּצֵאתִי אִתְּכֶם· כֵּן הוֹשַׁע נָא:

כְּהוֹשַׁעְתָּ סוֹבְבֵי מִזְבֵּחַ· עוֹמְסֵי עֲרָבָה לְהַקִּיף מִזְבֵּחַ· כֵּן הוֹשַׁע נָא:

כְּהוֹשַׁעְתָּ פִּלְאֵי אָרוֹן כְּהֻפְשַׁע· צִעֵר פְּלֶשֶׁת בַּחֲרוֹן אַף וְנוֹשַׁע· כֵּן הוֹשַׁע נָא:

כְּהוֹשַׁעְתָּ קְהִלּוֹת בָּבֶלָה שִׁלַּחְתָּ· רַחוּם לְמַעֲנָם שֻׁלַּחְתָּ· כֵּן הוֹשַׁע נָא:

אלים, ישראל, עי"ה ישעיה ס"א, ג'. בלוד, במצרים. עמך, כאלו כביכול היה נגאל עמהם, ועל דרך מה שאמרו חז"ל במגלה כ"ט חביבין ישראל לפני הקב"ה שבכל מקום שגלו שכינה עמהם וכו'. גוי ואלהים, עי"ה ש"ב ז', כ"ג. כנה, ישראל, עי"ה תהלים פ', ט"ז. לגוחה מצוינת ויושע, בשביל גוחה, היינו הקב"ה המוליא, כתוב ומלוין ויושע כדי שנוכל לקרוא ונוֹשַׁע כאלו כביכול עלמו נגאל עמהן, כדאית' בילקוט זכריה רמז תקע"ז. גוחה, מוליאה, מל' כי אתה גוחי מבטן (תהלים כ"ב, י'). נקוב, מפורש. והוּצֵאתִי מאשר לא נזכר שם פועלו לרמז על יליאת כביכול עלמו וכמבואר. עומסי, טוענים. פלאי ארון וכו', רומז על לקיחת הארון ע"י פלשתים ויד ה' היתה בם להכותם (ש"א סי' ה'). בבלה שלחת וכו', עי"ה ישעיה מ"ג י"ד, וע"ש מגלת שי.

לשבת.

מְקַדֶּשֶׁת בַּשַּׁבָּת· רֶנֶן שֶׁבַע מְפַלֶּלֶת בַּשַּׁבָּת· שִׁבְעָה בְּדַת קוֹרְאָה בַּשַּׁבָּת·
תַּנְחִילֶנָּה יוֹם שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת· הוֹשַׁע נָא: אֲנִי וָהוֹ הוֹשִׁיעָה נָּא:

ע"ס א"ב ובסוף חתום מנחם ברבי מכיר חזק לעד אמן.

כְּהוֹ' אָדָם יְצִיר כַּפֶּיךָ לְגוֹנְנָה· בַּשַּׁבָּת קֹדֶשׁ הִמְצֵאתוֹ כֹּפֶר וַחֲנִינָה· כֵּן הוֹשַׁע נָא:

כְּהוֹשַׁעְתָּ גּוֹי מְצֻיָּן מְקַוִּים חֹפֶשׁ· דֵּעָה כִּוְּנוּ לָבוֹר שְׁבִיעִי לְנֹפֶשׁ· כֵּן הוֹשַׁע נָא:

כְּהוֹשַׁעְתָּ הָעָם נִהַגְתָּ כַּצֹּאן לְהַנְחוֹת· וְחֹק שַׂמְתָּ בְּמָרָה עַל מֵי מְנוּחוֹת· כ"ה:

כְּהוֹשַׁעְתָּ זְבוּדֶיךָ בְּמִדְבַּר סִין בַּמַּחֲנֶה· חָכְמוּ וְלָקְטוּ בַּשִּׁשִּׁי לֶחֶם מִשְׁנֶה· כ"ה:

כְּהוֹשַׁעְתָּ טְפוּלֶיךָ הוֹרוּ הֲכָנָה בְּמַדָּעָם· יָשַׁר כֹּחָם וְהוֹדָה לָמוֹ רוֹעָם· כ"ה:

כְּהוֹשַׁעְתָּ כָּלְכְּלוּ בְּעֹנֶג מִן הַמִּשְׁמָר· לֹא הָפַךְ עֵינוֹ וְרֵיחוֹ לֹא נָמָר· כֵּן הוֹשַׁע נָא:

ומקום פטור המפורשים במסכת שבת. רנן שבע, תפלת שבת היא של שבע ברכות. שבעה בדת, בשבת קוראין ז' לתורה. תנחילנה, תנחיל את אומה ישראלית לעתיד לבוא את יום שכולו שבת.

כהושעת אדם, אדה"ר יליר כפיו של הקב"ה. לגוננה, ל' הגנה והצלה, בשבת קדש וכו', כמדרש תהלים צ"ב יום השבת נעשה סניגור לאדה"ר ובשבילו ניצול מדינה של גיהנם. גוי מצוין, ישראל שהיו מצוינים במצרים כמאמרם ז"ל ויהי שם לגוי גדול מלמד שהיו מצוינים שם, והיו מקוים לצאת חפשי. דעה כונו, כשאמר להם פרעה שיבחרו להם יום א' למנוחה נתכוונו כולם לדעה אחת לברור להם יום השבת למנוחה ולכופש כדאית' בשמות רבה דף קי"ח, ב'. וחק, זה שבת שנלטוו עליו במרה (סנהדרין נ"ו, ב'). זבודיך, ישראל עמך וחלקך, ל' זבדני אלהים אותי זבד טוב. במדבר סין, שם ירד להם המן. טפוליך, ישראל הנטפלים והדבקים בך. הורו הכנה במדעם, בדעתם ובשכלם הורו הכנה מע"ש לשבת כאשר מלאו ביום הששי לחם יומים ובאו והגידו למשה והשיב להם הוא אשר דבר ה' שבתון שבת וגו', כלומר הדבר אשר דברתם הוא אשר דבר ה' והיכן דבר? והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו. רועם, משה רבינו רועה ישראל הודה להם ואמר להם ישר כוחכם. מן המשומר, מן המן שהיה מצומר מששת ימי בראשית והוא אחד מי' דברים שנבראו בע"ש בין השמשות. עינו, מראיתו. לא נמר, לא הפיג טעמו וריחו

כהושעת שבות שבטי יעקב· תשוב ותשיב שבות אהלי יעקב· והושיעה נא:
(נפראג י״ה) כהושעת שומרי מצוות ·וחוכי ישועות· אל למושעות· והושיעה נא:)

אני והו הושיעה נא:

הושיעה את־עמך וברך את־נחלתך ורעם ונשאם עד־העולם: ויהיו דברי אלה אשר התחננתי לפני יי קרבים אל־יי אלהינו יומם ולילה לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר־יום ביומו: למען דעת כל־עמי הארץ כי יי הוא האלהים· אין עוד: קדיש שלם, אין כאלהינו, עלינו.

לשבת.

כהושעת משפטי משאות שבת גמרו· נחו ושבתו רשיות ותחומים שמרו· כ״ה:
כהושעת סיני השמעו בדבור רביעי· ענין זכור ושמור לקדש שביעי· כ״ה:
כהושעת פקדו יריחו שבע להקיף· צרו עד רדתה בשבת לתקיף· כן הושע נא:
כהושעת קהלת ועמו בבית עולמים· רצוך בחגגם שבעה ושבעה ימים· כ״ה:
כהושעת שבים עולי גולה לפדיום· תורתך בקראם בחג יום יום· כן הושע נא:
כהושעת משמחיך בבנין שני המחדש· נוטלים לולב כל־שבעה במקדש· כ״ה:
כהושעת חבוט ערבה שבת מדחים· מרביות מוצא ליסוד מזבח מניחים· כ״ה:
כהו׳ ברכות ארכות וגבוהות מעלסים· בפטירתם יפי לך מזבח מקלסים· כ״ה:
כהושעת מודים ומיחלים ולא משנים· כלנו אנו ליה ועינינו שונים· כן הושע נא:
כהושעת יקב מחצבך סובבים ברננה· רוננים אני והו הושיעה נא· כן הושע נא:
כהושעת חיל זריזים משרתים במנוחה· קרבן שבת כפול עולה ומנחה· כ״ה:
כהושעת לוייך על דוכנם להרבת· אומרים מזמור שיר ליום השבת· כן הושע נא:
כהו׳ נחומיך במצותיך תמיד ישתעשעון· ורצם והחליצם בשובה ונחת יושעון· כ״ה:

כהושעת שבות מ״ז״ו מ״ז״ו ויח חבען.

משפטי וכו׳, ישראל גמרו במדבר כל הלכות שבת בענין משא וטלטול ושביתה ורשויות ותחומין. פקדו יריחו וכו׳, ככתוב בס׳ יהושע ס׳ ו׳ וכתוב שם ויהי ביום השביעי וגו׳ והוא שבת כמבואר בפי׳ רש״י. קהלת, שלמה כשחינך את בית המקדש שבעה ימים ושבעה ימים ככתוב במ״א ח׳, כ״ה. שבים עולי גולה וכו׳, בנחמי׳ סי׳ ח׳, י״ח ויקרא בספר תורת האלהים יום ביום וגו׳. משמחיך וכו׳, כדתנן במקדש היו נוטלין לולב כל שבעה. חבוט ערבה וכו׳, כשהיו מקדשין ע״פ ראיה ואיקלע שביעי של ערבה בשבת היו חובטין הערבה אפילו בשבת כדאית׳ בסוכה דף מ״ג. מורבות, נטיעות. מוצא וכו׳, שם דף מ״ה במשנה מצות ערבה כיצד? מקום היה למטה מירושלים ונקרא מוצא ויורדין לשם ומלקטין משם מורביות של ערבה ובאין וזוקפין אותן בצדי מזבח וכו׳. ברכות ארוכות וכו׳, שם בגמרא ערבות רכות וארוכות וגבוהות י״א אמה כדי שיהיו גוחות ע״ג מזבח אמה ואמרו שם בשעת פטירתו מה היו אומרין? יופי לך מזבח וכו׳. מעלסים, ל׳ שמחה. מודים ומיחלים וכו׳, שם דף כ״ג היו שונין ואומרין אנו ליה משתחוים ועינינו ליה מיחלות. יקב מחצבך. כינוי למזבח עפ״ה ישעי׳ ה׳, ב׳. ואמרו בסוכה דף מ״ה בכל יום היו מקיפים את המזבח פעם אחת ואומרין אנא ה׳ הושיעה נא ר״י אומר אני והו הושיעה נא. חיל זריזים, הכהנים זריזים הם. כפול עולה ומנחה, בכתוב וביום השבת שני כבשים ושני עשרונים סולת מנחה על עולת התמיד. להרבת להרבה. נחומיך, כמו בנחומיך, ר״ל כמו שנחמת בנחומיך את ישראל העוסקים תמיד במצותיך. ישתעשעון, ישמחו בשעשוע. והחליצם, והוציאם מן הגלות. בשובה וכו׳, ככתוב בשובה ונחת תושעון (ישעיה ל׳ ט״ו).

ליום ג׳ של סכות. (ובשבת אום נצורה) ע״ס א״ב.

אֶעֱרוֹךְ שׁוּעִי · בְּבֵית שַׁוְעִי · גִּלִּיתִי בַצּוֹם פִּשְׁעִי · דְּרַשְׁתִּיךָ בּוֹ לְהוֹשִׁיעִי · הַקְשִׁיבָה לְקוֹל שַׁוְעִי · וְקוּמָה וְהוֹשִׁיעִי · זְכוֹר וְרַחֵם מוֹשִׁיעִי · חַי כֵּן תְּשַׁעַשְׁעִי · טוֹב בְּאֶנֶק שְׁעִי · יָחִישׁ מוֹשִׁיעִי · כַּלֵּה מַרְשִׁיעִי · לְבַל עוֹד תַּרְשִׁיעִי · מַהֵר אֱלֹהֵי יִשְׁעִי · נֶצַח לְהוֹשִׁיעִי · שָׂא נָא עֲוֹן רִשְׁעִי · עֲבוֹר עַל פִּשְׁעִי · פְּנֵה נָא לְהוֹשִׁיעִי · צוּר צַדִּיק מוֹשִׁיעִי · קַבֵּל נָא שַׁוְעִי · רוֹמֵם קֶרֶן יִשְׁעִי · שַׁדַּי מוֹשִׁיעִי · הוֹשַׁע נָא · תּוֹפִיעַ וְתוֹשִׁיעִי · הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ אֵלִים ח״ז וויח חבנו.

ליום ד׳ של סכות, וי״א אל למושעות. (אם חל ביום א׳ אומרים אערוך שועי ואם חל ביום ג׳ אומרים אבן שתיה.)

ע״ס א״ב. אֹם אֲנִי חוֹמָה · בָּרָה כַּחַמָּה · גּוֹלָה וְסוּרָה · דָּמְתָה לְתָמָר · הַהֲרוּגָה עָלֶיךָ · וְנֶחֱשֶׁבֶת כְּצֹאן טִבְחָה · זְרוּיָה בֵּין מַכְעִיסֶיהָ · חֲבוּקָה וּדְבוּקָה בָךְ · טוֹעֶנֶת עֻלָּךְ · יְחִידָה לְיַחֲדָךְ · כְּבוּשָׁה בַגּוֹלָה · לוֹמֶדֶת יִרְאָתָךְ · מְרוּטַת לֶחִי · נְתוּנָה לְמַכִּים · סוֹבֶלֶת סִבְלָךְ · עֲנִיָּה סוֹעֲרָה · פְּדוּיַת טוֹבִיָּה · צֹאן קָדָשִׁים · קְהִלּוֹת יַעֲקֹב · רְשׁוּמִים בִּשְׁמֶךָ · שׁוֹאֲגִים הוֹשַׁע נָא · תְּמוּכִים עָלֶיךָ · הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ אֵלִים ח״ז וויח חבנו.

ליום ה׳ של סכות. (ובשבת אום נצורה.) ע״ס א״ב.

אֵל לְמוֹשָׁעוֹת · בְּאַרְבַּע שְׁבוּעוֹת · גָּשִׁים בְּשַׁוְעוֹת · דּוֹפְקֵי עֶרֶךְ שׁוּעוֹת · הוֹגֵי שַׁעֲשֻׁעוֹת · וְחִידוֹתָם מִשְׁתַּעַשְׁעוֹת · זַעֲקִים לְהַשְׁעוֹת · חַכֵּי יְשׁוּעוֹת · טְפוּלִים בְּךָ שְׁעוֹת · יוֹדְעֵי בִּין שָׁעוֹת · כּוֹרְעֶיךָ בְּשַׁוְעוֹת · לְהָבִין שְׁמוּעוֹת · מִפִּיךָ נִשְׁמָעוֹת · נוֹתֵן תְּשׁוּעוֹת · סְפוּרוֹת מַשְׁמָעוֹת · עֵדוּת מַשְׁמִיעוֹת · פּוֹעֵל יְשׁוּעוֹת · צַדִּיק נוֹשָׁעוֹת · קִרְיַת תְּשׁוּעוֹת · רֶגֶשׁ תְּשׁוּאוֹת · שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת · הוֹשַׁע נָא · תָּחִישׁ לִתְשׁוּעוֹת · הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ אֵלִים ח״ז וויח חבנו.

ליום ו׳ של סכות. (ובשבת אום נצורה.) ע״ס א״ב.

אָדוֹן הַמּוֹשִׁיעַ · בִּלְתְּךָ אֵין לְהוֹשִׁיעַ · גִּבּוֹר וּמוֹשִׁיעַ · דַּלּוֹתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ · הָאֵל הַמּוֹשִׁיעַ · וּמַצִּיל וּמוֹשִׁיעַ · זוֹעֲקֶיךָ תּוֹשִׁיעַ · חוֹכֶיךָ הוֹשִׁיעַ · טְלָאֶיךָ תַּשְׂבִּיעַ · יְבוּל לְהַשְׁפִּיעַ · כָּל שִׂיחַ תַּדְשֵׁא וְתוֹשִׁיעַ · לְגֵיא בַּל תַּרְשִׁיעַ · מְגָדִים תַּמְתִּיק וְתוֹשִׁיעַ · נְשִׂיאִים לְהַסִּיעַ · שְׂעִירִים לְהָנִיעַ · עֲנָנִים מִלְּהַמְנִיעַ · פּוֹתֵחַ יָד וּמַשְׂבִּיעַ · צְמֵאֶיךָ תַּשְׂבִּיעַ · קוֹרְאֶיךָ תּוֹשִׁיעַ · רַב לְהוֹשִׁיעַ · שׁוֹחֲרֶיךָ הוֹשִׁיעַ · הוֹשַׁע נָא · תְּמִימֶיךָ תּוֹשִׁיעַ · הוֹשַׁע נָא: כְּהוֹשַׁעְתָּ אֵלִים ח״ז וויח חבנו.

אערוך **שועי**, תפלתי. בצום, ביום כפור. באנק **שעי**, לתפלתי פנה, ל׳ וישע ה׳. **מרשיעי**, יצה״ר.

אום אני חומה, כנוי לישראל ועש״ה שיר ח׳, י׳. וכן כל חבריו שבענין. טוביה, אחד למשה רבינו.

אל למושעות, אחר לאל יתברך ומוסב על הושע נא. **בארבע שבועות**, שבשבעת לגאלנו; וי״מ כד׳ השבועות של חדש תשרי גשים לפניך בשועותיהם, ולפי זה יש לומר בארבעה ל׳ זכר. **דופקי ערך שועות**, ר״ל באים עדיך בסדר תפלותיהם. **שעשועות**, דברי תורה המשמחים. **וחידותם**, כ״כ בכ״י. **להשעות**, להפנות פניך אליהם. **שעות**, שעה עליהם. יודעי בין **שעות**, יודעי בינה לעתים. **רגש תשואות**, של מלחמת גוג שיהיה בשלש שעות כלומר בג׳ עתות כדאי׳ בילקוט זכריה רמז תקע״ט.

דלותי, תהלים קט״ז, ו׳. זועקיך, הזועקים אליך. חוכיך, המחכים לך. טלאיך, ישראל. **להשפיע**, בכ״י מלהפשיע. כל **שיח**, כל שיח השדה. מגדים, פירות. נשיאים, עננים. **שעירים**, המטר הדק.

סדר הושענות להושענא רבא·

ביום שביעי של סוכות הוא הושענא רבא לוקחים עוד ערבה יתרה להושענא מלבד ערבה שבלולב, ומתירין כריכות העליונות מן הלולב, ואחר תפלת מוסף מעלין ז' ס"ת על הבימה ומקיפין את הבימה שבע פעמים זכר לשבע ההקפות שהיו מקיפים את המזבח ביום הזה. ואחר כל אחת מן ז' ההקפות מכניסין ס"ת אחד להיכל.

הוֹשַׁע נָא:

לְמַעַנְךָ אֱלֹהֵינוּ, הוֹשַׁע נָא: לְמַעַנְךָ בּוֹרְאֵנוּ, הוֹשַׁע נָא:

לְמַעַנְךָ גּוֹאֲלֵנוּ, הוֹשַׁע נָא: לְמַעַנְךָ דּוֹרְשֵׁנוּ, הוֹשַׁע נָא:

ע"ס א"ב

לְמַעַן אֲמִתָּךְ· לְמַעַן בְּרִיתָךְ· לְמַעַן גָּדְלָךְ (וְתִפְאַרְתָּךְ)· לְמַעַן דָּתָךְ· לְמַעַן הוֹדָךְ· לְמַעַן וְעוּדָךְ· לְמַעַן זִכְרָךְ· לְמַעַן חַסְדָּךְ· לְמַעַן טוּבָךְ· לְמַעַן יִחוּדָךְ· לְמַעַן כְּבוֹדָךְ· לְמַעַן לִמּוּדָךְ· לְמַעַן מַלְכוּתָךְ· לְמַעַן נִצְחָךְ· לְמַעַן סוֹדָךְ· לְמַעַן עֻזָּךְ· לְמַעַן פְּאֵרָךְ· לְמַעַן צִדְקָתָךְ· לְמַעַן קְדֻשָּׁתָךְ· לְמַעַן רַחֲמֶיךָ (הָרַבִּים)· לְמַעַן שְׁכִינָתָךְ· הוֹשַׁע נָא· לְמַעַן תְּהִלָּתָךְ· הוֹשַׁע נָא:

ע"ס א"ב. לאחר הקפה ראשונה אומרים עוֹלָם חֶסֶד יִבָּנֶה:

אֶבֶן שְׁתִיָּה· בֵּית הַבְּחִירָה· גֹּרֶן אָרְנָן· דְּבִיר הַמֻּצְנָע· הַר הַמּוֹרִיָּה· וְהַר יֵרָאֶה· זְבוּל תִּפְאַרְתֶּךָ· חָנָה דָוִד· טוֹב הַלְּבָנוֹן· יְפֵה נוֹף מְשׂוֹשׂ כָּל־הָאָרֶץ· כְּלִילַת יֹפִי· לִינַת הַצֶּדֶק· מָכוֹן לְשִׁבְתֶּךָ· נָוֶה שַׁאֲנָן· סֻכַּת שָׁלֵם· עֲלִיַּת שְׁבָטִים· פִּנַּת יִקְרַת· צִיּוֹן הַמְצֻיֶּנֶת· קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים· רָצוּף אַהֲבָה· שְׁכִינַת כְּבוֹדֶךָ· הוֹשַׁע נָא· תֵּל תַּלְפִּיּוֹת· הוֹשַׁע נָא:

לאחר הקפה שניה אומרים לְךָ זְרוֹעַ עִם־גְּבוּרָה תָּעֹז יָדְךָ תָּרוּם יְמִינֶךָ:

אֹם אֲנִי חוֹמָה וגו' תמצא לעיל דף 372.

לאחר הקפה שלישית אומרים תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם:

אָדוֹן הַמּוֹשִׁיעַ וגו' תמצא לעיל דף 372.

ע"ס א"ב. לאחר הקפה רביעית אומרים נְעִמוֹת בִּימִינְךָ נֶצַח:

אָדָם וּבְהֵמָה· בָּשָׂר וְרוּחַ וּנְשָׁמָה· גִּיד וְעֶצֶם וְקָרְמָה· דְּמוּת וְצֶלֶם וְרִקְמָה· הוֹד לַהֶבֶל דָּמָה· וְנִמְשַׁל כַּבְּהֵמוֹת נִדְמָה· זִיו וְתֹאַר וְקוֹמָה· חִדּוּשׁ פְּנֵי אֲדָמָה· טִיעַת עֲצֵי נְשַׁמָּה· יְקָבִים וְקָמָה· כְּרָמִים וְשִׁקְמָה· לְתֵבֵל הַמְסֻיָּמָה· מִטְרוֹת עֹז לְסַמְּמָה· נְשִׁיָּה לְקַיְּמָה· שִׂיחִים לְקוֹמְמָה· עֲדָנִים

למען אמתך, כן בכל כ"י וד"י הכ' בשבא וקמץ לפניה, וככה בריתך גדלך דתך וכו' וכן מנהג הפייטנים בהרבה מקומות כשהדבור לנוכח הזכר, ויש להם סמך במקרא ככתוב במכלול דף כ"ט, ב', ומצאנו כמה פיוטים שנתברר מתוכם שמייסדם כיון לזאת לנקד הך' בשבא דוקא עם קמץ לפניה, כמו בפיוטים שנוסדו על מקלב השיר ביתדות ותנועות; אכן במלות לך בך אתך עמך אותך איננו נכון להשתמש בהם לנוכח הזכר אם לא בהפסק ענין, כדי שלא יתערב לשון זכר עם ל' נקבה. למען אמתך, מוסב על הושע נא, וכן כלם. ובכ"י מצאתי כן תבת הושע נא אחר כל פסקא למען אמתך הושע נא, למען בריתך הושע נא, וכן כולם. ותפארתך, איננו בכ"י. דתך, תורה שלך. ועודך, הוא בה"כ. יחודך, שמך המיוחד.
אבן שתיה, כנוי לבה"מ, וכן כל חבריו שבענין כנויים ותארים לבית המקדש ולירושלים. גרן ארנן· כצ"ל בב' קמצין, כמו בד"ה א' כ"א י"ח. חנה דוד, ישעי' כ"ט, א'. פנת יקרת, שם כ"ח, ט"ז.
אדם ובהמה, מוסב על הושע נא. וקרמה, כן בכ"י והוא ל' וקרמתי עליכם עור (יחזקאל ל"ז ו') ובדברי רז"ל קרום. ורקמה, ל' רקמתי בתחתיות ארץ (תהלים קל"ט) ל' יצירה וצורה. טיעת, כטיעת. נשמה, הארץ השממה. נשיה, ארץ. שיחים, עלים. לגשמה, לזרמה, ל' גשם וזרם מים.

לְעָצְמָה· פְּרָחִים לְהַעֲצִימָה· צְמָחִים לְגָשְׁמָה· קָרִים לְזָרְמָה· רְבִיבִים לְשַׁלְמָה· שְׁתִיָּה לְרוֹמְמָה· הוֹשַׁע נָא· תְּלוּיָה עַל בְּלִימָה· הוֹשַׁע נָא:

לאחר הקפה חמישית אומרים יְיָ אֲדֹנֵינוּ מָה־אַדִּיר שִׁמְךָ בְּכָל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־תְּנָה הוֹדְךָ עַל־הַשָּׁמָיִם:

יג"ס א"ב. אֲדָמָה מֵאֶרֶר· בְּהֵמָה מִמְּשַׁכֶּלֶת· גֹּרֶן מִגָּזָם· דָּגָן מִדַּלֶּקֶת· הוֹן מִמְּאֵרָה· וְאֹכֶל מִמְּהוּמָה· זַיִת מִנֶּשֶׁל· חִטָּה מֵחָגָב· טֶרֶף מִגּוֹבַי· יֶקֶב מִיֶּלֶק· כֶּרֶם מִתּוֹלַעַת· לֶקֶשׁ מֵאַרְבֶּה· מֶגֶד מִצְּלָצַל· נֶפֶשׁ מִבֶּהָלָה· שׂוֹבַע מִסָּלְעָם· עֲדָרִים מִדַּלּוּת· פֵּרוֹת מִשִּׁדָּפוֹן· צֹאן מִצְּמִיתוּת· קָצִיר מִקְּלָלָה· רוֹב מֵרָזוֹן· שִׁבֹּלֶת מִצִּנָּמוֹן· הוֹשַׁע נָא· תְּבוּאָה מֵחָסִיל· הוֹשַׁע נָא:

לאחר הקפה ששית אומרים צַדִּיק יְיָ בְּכָל־דְּרָכָיו וְחָסִיד בְּכָל־מַעֲשָׂיו:

יג"ס א"ב. לְמַעַן אֵיתָן הַנִּזְרָק בְּלַהַב אֵשׁ: לְמַעַן בֵּן הַנֶּעֱקַד עַל עֵצִים וָאֵשׁ: לְמַעַן גִּבּוֹר הַנֶּאֱבַק עִם שַׂר אֵשׁ: לְמַעַן דְּגָלִים הִנְחִיתָ בְּעָנָן וְאוֹר אֵשׁ: לְמַעַן הֹעֲלָה לַמָּרוֹם וְנִתְעַלָּה כְּמַלְאֲכֵי אֵשׁ: לְמַעַן וְהוּא לְךָ כְּסֶגֶן בְּאֶרְאֶלֵּי אֵשׁ: לְמַעַן זֶבֶד דִּבְּרוֹת הַנְּתוּנוֹת מֵאֵשׁ: לְמַעַן חִפּוּי יְרִיעוֹת וַעֲנַן אֵשׁ: לְמַעַן טֶכֶס הַר יָרַדְתָּ עָלָיו בָּאֵשׁ: לְמַעַן יְדִידוּת אֲשֶׁר אָהַבְתָּ מִשְּׁמֵי אֵשׁ: לְמַעַן כָּמַהּ עַד שָׁקְעָה הָאֵשׁ: לְמַעַן לָקַח מַחְתַּת אֵשׁ וְהֵסִיר חֲרוֹן אֵשׁ: לְמַעַן מְקַנֵּא קִנְאָה גְדוֹלָה בָּאֵשׁ: לְמַעַן נָף יָדוֹ וַיֵּרְדוּ אַבְנֵי אֵשׁ: לְמַעַן שָׂם טְלֵה חָלָב כְּלִיל אֵשׁ: לְמַעַן עָמַד בַּגֹּרֶן וְנִתְרַצָּה בָּאֵשׁ: לְמַעַן פִּלֵּל בָּעֲזָרָה וַיֵּרְדָה הָאֵשׁ: לְמַעַן צִיר עָלָה וְנִתְעַלָּה בְּרֶכֶב וְסוּסֵי אֵשׁ: לְמַעַן קְדוֹשִׁים מֻשְׁלָכִים בָּאֵשׁ: לְמַעַן רִבּוֹ רִבְוָן חָז וְנַהֲרֵי אֵשׁ: לְמַעַן שְׁמָמוֹת עִירְךָ הַשְּׂרוּפָה בָאֵשׁ· הוֹשַׁע נָא: לְמַעַן תּוֹלְדוֹת אַלּוּפֵי יְהוּדָה תָּשִׂים כְּכִיּוֹר אֵשׁ· הוֹשַׁע נָא:

לאחר הקפה שביעית אומרים: לְךָ יְיָ הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת וְהַנֵּצַח וְהַהוֹד כִּי־כֹל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל ׀ לְרֹאשׁ: וְהָיָה יְיָ לְמֶלֶךְ עַל־כָּל־הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד: וּבְתוֹרָתְךָ כָּתוּב לֵאמֹר, שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ ׀ אֶחָד: בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

אדמה מארר, שלא תבוא מארה באדמה, לשון ארורה האדמה בעבורך. מגזם, גזם וחגב וגובי וילק וארבה וצלצל וסלעם וחסיל כולם שמות למיני הארבה. מדלקת, מחממה השורפת הדגן. זית מנשל, ל׳ כי ישל זיתך (דברים כ״ח מ׳). מִגּוֹבָי כצ״ל, ל׳ יוצר גובי (עמוס ז׳ א׳ ונחום ג׳ י״ז.) לקש, ל׳ צמח פרי, ראה רש״י לאיוב כ״ד ו׳. מצמיתות, ל׳ השחתה, מל׳ וברעתם יצמיתם. רוב, צמח, ל׳ צמיחה מתורגם בלשון רביא, או שטעמו מיני קטניות, כמו כל מיני קטניות אין בהם משום רסוק איברים לבר מן רוביא (חולין כ״ב א׳).

למען איתן, אברהם אבינו הנקרא איתן האזרחי. בן הנעקד, יצחק. הנאבק, יעקב. נחית בענן ואור אש, כן בכל מדויקים ועקר עש״ה תהלים ע״ח י״ד. ובכ״י הנחית ל׳ הפעיל וגם זה נכון כל׳ הכתוב וינחם. הועלה למרום, משה רבינו. והוא לך כסגן, אהרן הכהן. זבד מתנה. חפוי יריעות, המשכן המחופה ביריעות וענן אש. טכס הר, תקון הר סיני. ידידות, בית המקדש, עש״ה תהלים פ״ד. כמה וכו׳, משה רבינו שהתפלל עד ששקעה האש. לקח מחתת אש, אהרן. מקנא, פינחס. באש, בחרון אף. נף ידו, יהושע שהניף ידו בתפלה ורומז אל הכתוב ביהושע י׳ י״א. שם טלה חלב, שמואל (ש״א ו׳ ט׳). עמד בגרן, דוד (סוף שמואל). פלל בעזרה, שלמה (דה״ב ז׳). ציר עלה, אליה (מ״ב ב׳ י״א). קדושים, חנניה מישאל ועזריה. רבוא רבון חז, זה דניאל (דניאל ז׳ י׳). שְׁמָמוֹת כצ״ל בחירק; וכ״א שמשות עירך אשר תבנה באש; ויש מוסיפים א׳ למען תבנה ותהיה לה חומת אש. תולדות אלופי וכו׳, עש״ה זכריה י״ב ו׳.

ע"ס א"ב, ובסופו חתום שמואל.

כְּהוֹשַׁעְתָּ אֵלִים בְּלוּד עִמָּךְ · בְּצֵאתְךָ לְיֵשַׁע עַמָּךְ · כֵּן הוֹשַׁע נָא:
כְּהוֹשַׁעְתָּ גּוֹי וֵאלֹהִים · דְּרוּשִׁים לְיֵשַׁע אֱלֹהִים · כֵּן הוֹשַׁע נָא:
כְּהוֹשַׁעְתָּ הֲמוֹן צְבָאוֹת · וְעִמָּם מַלְאֲכֵי צְבָאוֹת · כֵּן הוֹשַׁע נָא:
כְּהוֹשַׁעְתָּ זַכִּים מִבֵּית עֲבָדִים · חַנּוּן בְּיָדָם מַעֲבִידִים · כֵּן הוֹשַׁע נָא:
כְּהוֹשַׁעְתָּ טְבוּעִים בְּצוּל גְּזָרִים · יְקָרְךָ עִמָּם מַעֲבִירִים · כֵּן הוֹשַׁע נָא:
כְּהוֹשַׁעְתָּ כַּנָּה מְשׁוֹרֶרֶת וַיּוֹשַׁע · לְגוֹחָהּ מְצֻיֶּנֶת וַיִּוָּשַׁע · כֵּן הוֹשַׁע נָא:
כְּהוֹשַׁעְתָּ מַאֲמַר וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם · נָקוּב וְהוּצֵאתִי אִתְּכֶם · כֵּן הוֹשַׁע נָא:
כְּהוֹשַׁעְתָּ סוֹבְבֵי מִזְבֵּחַ · עוֹמְסֵי עֲרָבָה לְהַקִּיף מִזְבֵּחַ · כֵּן הוֹשַׁע נָא:
כְּהוֹשַׁעְתָּ פִּלְאֵי אָרוֹן כְּהֻפְשַׁע · צִעֵר פְּלֶשֶׁת בַּחֲרוֹן אַף וְנוֹשַׁע · כֵּן הוֹשַׁע נָא:
כְּהוֹשַׁעְתָּ קְהִלּוֹת בָּבֶלָה שִׁלַּחְתָּ · רַחוּם לְמַעֲנָם שֻׁלַּחְתָּ · כֵּן הוֹשַׁע נָא:
כְּהוֹשַׁעְתָּ שְׁבוּת שִׁבְטֵי יַעֲקֹב · תָּשׁוּב וְתָשִׁיב שְׁבוּת אָהֳלֵי יַעֲקֹב · וְהוֹשִׁיעָה נָּא:
(כפראג א"ס כְּהוֹשַׁעְתָּ שׁוֹמְרֵי מִצְוֹת · וְחוֹכֵי יְשׁוּעוֹת · אֵל לְמוֹשָׁעוֹת · וְהוֹשִׁיעָה נָּא:)

אֲנִי וָהוֹ הוֹשִׁיעָה נָּא:

בק"ק פראג ובק"ק קראקויא אין אומרים תתננו אלא מתחילים מיד אנא הושיעה נא.

ע"ס תשר"ק, ואח"כ חתום אלעזר (הקליר) חזק.

תִּתְּנֵנוּ לְשֵׁם וְלִתְהִלָּה · תְּשִׁיבֵנוּ אֶל־הַחֶבֶל וְאֶל־הַנַּחֲלָה · תְּרוֹמְמֵנוּ לְמַעְלָה לְמָעְלָה · תְּקוֹמְמֵנוּ לְכֶרֶם סְגֻלָּה · תַּצִּיבֵנוּ כְּעֵץ עַל פַּלְגֵי מַיִם שְׁתוּלָה · תִּפְדֵּנוּ מִכָּל־נֶגַע וּמַחֲלָה · תְּעַטְּרֵנוּ בְּאַהֲבָה כְלוּלָה · תְּשַׂמְּחֵנוּ בְּבֵית הַתְּפִלָּה · תְּנַהֲלֵנוּ עַל מֵי מְנוּחוֹת סֶלָה · תְּמַלְּאֵנוּ חָכְמָה וְשִׂכְלָה · תַּלְבִּישֵׁנוּ עֹז וּגְדֻלָּה · תַּכְתִּירֵנוּ בְּכֶתֶר כְּלוּלָה · תְּיַשְּׁרֵנוּ בְּאֹרַח סְלוּלָה · תִּטָּעֵנוּ בְּיֹשֶׁר מְסִלָּה · תְּחָנֵּנוּ בְּרַחֲמִים וּבְחֶמְלָה · תַּזְכִּירֵנוּ בְּמִי זֹאת עֹלָה · תּוֹשִׁיעֵנוּ בְּיָדְךָ הַגְּדוֹלָה · תְּהַדְּרֵנוּ בְּזִיו הֲמוּלָּה · תַּדְבִּיקֵנוּ כְּאֵזוֹר חֲתוּלָּה · תַּגִּיעֵנוּ לְקֵץ הַגְּאֻלָּה · תְּבִיאֵנוּ לְבֵיתְךָ בְּרִנָּה וְצָהֳלָה · תְּאַדְּרֵנוּ בְּיֶשַׁע וְגִילָה · תְּאַמְּצֵנוּ בְּרֶוַח וְהַצָּלָה · תְּלַבְּבֵנוּ בְּבִנְיַן עִירְךָ כְּבַתְּחִלָּה · תַּעֲלֵנוּ עַל כָּל־אֹם לִתְהִלָּה · תַּזְכִּירֵנוּ בְּשָׂשׂוֹן וְגִילָה · תַּרְבִּיצֵנוּ בְּמִרְעֶה שָׁמֵן לְהַצְהִילָה · הוֹשַׁע נָא · תְּחַזְּקֵנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה · הוֹשַׁע נָא:

אָנָּא הוֹשִׁיעָה נָּא:

ע"ס א"ב.

אָנָּא אֱזוֹן חִין תְּאֵבֵי יִשְׁעָךְ · בְּעַרְבֵי נַחַל לְשַׁעְשְׁעָךְ · וְהוֹשִׁיעָה נָּא:
אָנָּא גְּאוֹל כַּנַּת נִטְעָךְ · דּוּמָה בְּטַאטְאָךְ · וְהוֹשִׁיעָה נָּא:

תשיבנו, כן נכי"י ועקר. בכתר כלולה, כ"א כחתן וכלה. במי זאת, שיר ח', ה'.

אזון, האזינה. חין, תחנה. לשעשעך, לשמחך. כנת נטעך, ישראל עפ"ה תהלים פ', ט"ז. דומה, שם אומה, ישעיה כ"א י"א. בטאטאך, ל' ישעיה י"ד כ"ג. לברית טבעך, לברית מילה הטבוע וחתום

*) אָנָּא הַבֵּט לִבְרִית טִבְעָךְ· וּמַחֲשַׁכֵּי אֶרֶץ בְּהַטְבִּיעָךְ· וְהוֹשִׁיעָה נָּא:
אָנָּא זְכָר־לָנוּ אָב יְדָעָךְ· חַסְדְּךָ לָמוֹ בְּהוֹדִיעָךְ· וְהוֹשִׁיעָה נָּא:
אָנָּא טְהוֹרֵי לֵב בְּהַפְלִיאָךְ· יוֹדֵעַ כִּי הוּא פִּלְאָךְ· וְהוֹשִׁיעָה נָּא:
אָנָּא כַּבִּיר כֹּחַ תְּגַלֶּה־לָנוּ יִשְׁעָךְ· לַאֲבוֹתֵינוּ כְּהִשָּׁבְעָךְ· וְהוֹשִׁיעָה נָּא:
אָנָּא מַלֵּא מִשְׁאֲלוֹת עַם מְשַׁוְּעָךְ· נֶעֱקַד כְּמוֹ בְּהַר מוֹר שַׁוְעָךְ· וְהוֹשִׁיעָה נָּא:
אָנָּא שַׂגֵּב אֶשְׁלֵי נִטְעָךְ· עֲרִיצִים כְּהַכְנִיעָךְ· וְהוֹשִׁיעָה נָּא:
אָנָּא פְּתַח לָנוּ אוֹצְרוֹת רִבְעָךְ· צִיָּה מֵהֶם בְּהַרְבִּיעָךְ· וְהוֹשִׁיעָה נָּא:
אָנָּא קוֹרְאֶיךָ אֶרֶץ בְּרוֹעֲעָךְ· רְעֵם בְּטוּב מִרְעָךְ· וְהוֹשִׁיעָה נָּא:
אָנָּא שְׁעָרֶיךָ תַּעַל מִמְּשׁוֹאָךְ· תֵּל תַּלְפִּיּוֹת בְּהַשִּׂיאָךְ· וְהוֹשִׁיעָה נָּא:

אָנָּא אֵל נָא הוֹשַׁע נָא וְהוֹשִׁיעָה נָּא:

ע״פ תשר״ק.

אֵל נָא תָּעִינוּ כְּשֶׂה אוֹבֵד· שְׁמֵנוּ מִסִּפְרְךָ אַל תְּאַבֵּד· הוֹשַׁע נָא וְהוֹשִׁיעָה נָּא:
אֵל נָא רְעֵה אֶת־צֹאן הַהֲרֵגָה· קְצוּפָה וְעָלֶיךָ הֲרוּגָה· הוֹשַׁע נָא וְהוֹשִׁיעָה נָּא:
אֵל נָא צֹאנְךָ צֹאן מַרְעִיתֶךָ· פְּעֻלָּתְךָ וְרַעְיָתֶךָ· הוֹשַׁע נָא וְהוֹשִׁיעָה נָּא:
אֵל נָא עֲנִיֵּי הַצֹּאן· שִׂיחָם עֲנֵה בְּעֵת רָצוֹן· הוֹשַׁע נָא וְהוֹשִׁיעָה נָּא:
אֵל נָא נוֹשְׂאִים לְךָ עַיִן· מִתְקוֹמְמֶיךָ יִהְיוּ כְאָיִן· הוֹשַׁע נָא וְהוֹשִׁיעָה נָּא:
אֵל נָא לִמְנַסְּכֵי לְךָ מַיִם· כְּמִמַּעַיְנֵי הַיְשׁוּעָה יִשְׁאֲבוּן מַיִם· הוֹשַׁע נָא וְהוֹשִׁיעָה נָּא:
אֵל נָא יַעֲלוּ לְצִיּוֹן מוֹשִׁיעִים· טְפוּלִים בְּךָ וּבְשִׁמְךָ נוֹשָׁעִים· הוֹשַׁע נָא וְהוֹשִׁיעָה נָּא:
אֵל נָא חֲמוֹץ בְּגָדִים· זְעוֹם לְנַעֵר כָּל־בּוֹגְדִים· הוֹשַׁע נָא וְהוֹשִׁיעָה נָּא:
אֵל נָא וְזָכוֹר תִּזְכּוֹר· הַנְּכוּרִים בְּלֶתֶךְ וָכוֹר· הוֹשַׁע נָא וְהוֹשִׁיעָה נָּא:
אֵל נָא דוֹרְשֶׁיךָ בְּעַנְפֵי עֲרָבוֹת· גַּעְיָם שְׁעֵה מֵעֲרָבוֹת· הוֹשַׁע נָא וְהוֹשִׁיעָה נָּא:
אֵל נָא בָּרֵךְ בְּעִטּוּר שָׁנָה· אֲמָרֵי בִּפְלוּלֵי שְׁעֵה נָא· הוֹשַׁע נָא וְהוֹשִׁיעָה נָּא:

---

*) כשיש ברית מילה מוסיף כאן החזן ואומר: זְכוֹר בְּרִית אַבְרָהָם וַעֲקֵדַת יִצְחָק וְהָשֵׁב שְׁבוּת אָהֳלֵי יַעֲקֹב וְהוֹשִׁיעֵנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ: אוֹת בְּרִית בֵּינוֹ וּבֵינְךָ אָבִינוּ· לְמִי הַחֲתֻמַת הַכֶּר נָא כִּי אִם בִּבְשָׂרֵנוּ· כָּרַתָּ בְרִית תּוֹחַלְתֵּנוּ· זְכֹר וְאַל תָּפֵר בְּרִיתְךָ אִתָּנוּ וְשׁוּב בְּרַחֲמִים עַל שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל וְהוֹשִׁיעֵנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ: רַחֲמֶיךָ זְכֹר לְחַלְבִּין כַּשֶּׁלֶג אָדֹם· הַבֵּט לִבְרִית בָּנֶיךָ נָא תְּקַדֵּם· קוֹל יַעֲקֹב אִישׁ תָּם הַקְּדָם· זְכֹר עֲדָתְךָ קָנִיתָ קֶּדֶם וְהָשֵׁב שְׁבוּת אָהֳלֵי יַעֲקֹב וְהוֹשִׁיעֵנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ: טַפֵּי אוֹהַבְךָ עַד בֵּינְךָ וּבֵין יְדִידֶיךָ· נָא הַדָּם לְאוֹת לְמִשְׁמֶרֶת לַעֲבָדֶיךָ· חָנֵּן דּוֹרֵשׁ דָּמִים נִשְׁפָּךְ דַּם חֲסִידֶיךָ· זְכֹר רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ וְשׁוּב בְּרַחֲמִים עַל שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל וְהוֹשִׁיעֵנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ: דּוֹרֵשׁ דָּמִים דּוֹן דִּינֵנוּ· הָשֵׁב שְׁבוּתֵנוּ מֵחִיק מְעַנֵּינוּ· חִנָּם נִמְכַּרְנוּ וְלֹא בְכֶסֶף פְּדֵנוּ· וְקוֹף מִקְדָּשְׁךָ הַשָּׁמֵם לְעֵינֵינוּ וְהָשֵׁב שְׁבוּת אָהֳלֵי יַעֲקֹב וְהוֹשִׁיעֵנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ:

כנשבענו. אב ידעך, אברהם. נעקד וכו׳, ר״ל נעקד כהר מור כמו שועך. אשלי נטעך, אילנות נטע שלך ר״ל ישראל (ישעיה ס׳ כ״א). רבעך, גשמך. ציה, אדמה. ברועעך, בהתחברך עמהם, ל׳ איש רעים להתרועע (משלי י״ח, כ״ד). תעל, תעלה. ממשואך, ל׳ חורבן כמו שואה ומשואה (איוב ל׳ ג׳). בהשיאך, בסי״ן ל׳ נשיאות והתרוממות. ובס״א גרס בהופיעך. קצופה, תיבה זו איננה בכ״י. שיחם, תפלתם. כממעיני וכו׳ עפ״ה ישעיה י״ב, ג׳. הנכורים בלתך וכור, אמר לישראל עפ״ה ואכרה לי בחמשה עשר כסף וחומר שעורים ולתך שעורים (הושע ג׳ ב׳) וכור וחומר אחד הוא, ולדעת הפייטן ואכרה מגזרת נכר בראיית דגשות הכ׳ ובכ״י הנכורים ועקר. געים, שועתם. ובכ״י געיותם. מערבות, משמים. אמרי בפלולי שעה נא, כן בכ״י ומסתבר; ובס״א אמרי רצה בפלולי ביום הושענא.

אָנָּא אֵל נָא הוֹשַׁע נָא וְהוֹשִׁיעָה נָּא אָבִינוּ אָתָּה:

ע״ס תשר״ק כדלת, וע״ס א״ב בסוגר.

לְמַעַן תָּמִים בְּדוֹרוֹתָיו· הַנִּמְלָט בְּרֹב צִדְקוֹתָיו· מֻצָּל מִשֶּׁטֶף בְּבוֹא מַבּוּל מַיִם· לְאֹם אֲנִי חוֹמָה· הוֹשַׁע נָא וְהוֹשִׁיעָה נָּא אָבִינוּ אָתָּה:

לְמַעַן שָׁלֵם בְּכָל־מַעֲשִׂים· הַמְנֻסֶּה בַּעֲשָׂרָה נִסִּים· כְּשֶׁר מַלְאָכִים נָם יֻקַּח נָא מְעַט מַיִם· לְבָרָה כַּחַמָּה· הוֹשַׁע נָא וְהוֹשִׁיעָה נָּא אָבִינוּ אָתָּה:

לְמַעַן רַךְ וְיָחִיד נֶחְנַט לְמֵאָה· זָעַק אַיֵּה הַשֶּׂה לְעֹלָה· בִּשְּׂרוּהוּ עֲבָדָיו מָצָאנוּ מַיִם· לְגוֹלָה וְסוּרָה· הוֹשַׁע נָא וְהוֹשִׁיעָה נָּא אָבִינוּ אָתָּה:

לְמַעַן קִדֵּם שְׂאֵת בְּרָכָה· הַנִּשְׂטָם וּלְשִׁמְךָ חִכָּה· מְיַחֵם בְּמַקְלוֹת בְּשִׁקְתוֹת הַמָּיִם· לְדָמְתָה לְתָמָר· הוֹשַׁע נָא וְהוֹשִׁיעָה נָּא אָבִינוּ אָתָּה:

לְמַעַן צֶדֶק הֱיוֹת לְךָ לְכֹהֵן· כְּחָתָן פְּאֵר יְכַהֵן· מְנֻסֶּה בְּמַסָּה בְּמֵי מְרִיבַת מַיִם· לְהָהָר הַטּוֹב· הוֹשַׁע נָא וְהוֹשִׁיעָה נָּא אָבִינוּ אָתָּה:

לְמַעַן פֹּאַר הֱיוֹת גְּבִיר לְאֶחָיו· יְהוּדָה אֲשֶׁר גָּבַר בְּאֶחָיו· מִסְפַּר רֹבַע מִדָּלְיָו יִזַּל מַיִם· לוֹא לָנוּ כִּי אִם לְמַעַנְךָ· הוֹשַׁע נָא וְהוֹשִׁיעָה נָּא אָבִינוּ אָתָּה:

לְמַעַן עָנָו מִכֹּל וְנֶאֱמָן· אֲשֶׁר בְּצִדְקוֹ כִּלְכֵּל הַמָּן· מָשׁוּךְ לְגוֹאֵל וּמָשׁוּי מִמַּיִם· לְזֹאת הַנִּשְׁקָפָה· הוֹשַׁע נָא וְהוֹשִׁיעָה נָּא אָבִינוּ אָתָּה:

לְמַעַן שַׂמְתּוֹ כְּמַלְאֲכֵי מְרוֹמִים· הַלּוֹבֵשׁ אוּרִים וְתֻמִּים· מְצֻוֶּה לָבֹא בַּמִּקְדָּשׁ בְּקִדּוּשׁ יָדַיִם וְרַגְלַיִם וּרְחִיצַת מַיִם· לְהִלַּת אַהֲבָה· הוֹשַׁע נָא וְהוֹשִׁיעָה נָּא אָבִינוּ אָתָּה:

לְמַעַן נְבִיאָה מְחוֹלַת מַחֲנַיִם· לְכַמְהֵי לֵב הוּשָׂמָה עֵינַיִם· לְרַגְלָהּ רָצָה עֲלוֹת וְרֶדֶת בְּאֵר מַיִם· לְטוֹבוּ אֹהָלָיו· הוֹשַׁע נָא וְהוֹשִׁיעָה נָּא אָבִינוּ אָתָּה:

לְמַעַן מְשָׁרֵת לֹא מָשׁ מֵאֹהֶל· וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ עָלָיו אָהֵל· בְּעָבְרוֹ בַיַּרְדֵּן נִכְרְתוּ הַמָּיִם· לְיָפָה וּבָרָה· הוֹשַׁע נָא וְהוֹשִׁיעָה נָּא אָבִינוּ אָתָּה:

לְמַעַן לָמַד רְאוֹת לְטוֹבָה אוֹת· זָעַק אַיֵּה נִפְלָאוֹת· מִצָּה טַל מִגִּזָּה מְלֹא הַסֵּפֶל מַיִם· לְכַלַּת לְבָנוֹן· הוֹשַׁע נָא וְהוֹשִׁיעָה נָּא אָבִינוּ אָתָּה:

למען תמים וכו׳, נח. **לאום אני חומה**, אמר לישראל בשיר השירים, וכן **לברה כחמה**, **לדמתה לתמר** ותבריאם שבפיוט. **שלם**, אברהם. **כשר**. כאשר ראה, ל׳ אשורנו. **רך ויחיד** יצחק. **נחנט למאה**, כן בכ״י וד״י וכן עקר; וטעם נחנט נולד, מל׳ חנטה פגיה (שיר ב׳, י״ג). **בשרוהו עבדיו וכו׳**, בראשית כ״ו ל״ב. **לגולה וסורה**, אמר לישראל, עפ״ה ישעיה מ״ט כ״א. **קדם שאת ברכה**. יעקב. **הנשטם**, בראשית כ״ז מ״א. **מיחם** את המקלות (שם ל׳, מ״א). **צדק היות לך לכהן**, שבט לוי. **כחתן פאר יכהן**, בבגדי כהונה. **מנוסה במסה** דברים ל״ג ח׳. **לההר הטוב**, זו ירושלים. **פואר**, יהודה אשר נתפאר להיות גביר ונגיד לאחיו ככתוב בדה״א ה׳ ב׳. **לוא לנו**, כב״ל מלא ו׳, דוגמת כי לוא אוכל לקום (בראשית ל״א ל״ה) כי לאות ו׳ אנו צריכים כאן בסדר א״ב. **ענו**, משה רבנו. **שמתו כמלאכי מרומים**, אהרן הכהן, ומה שאמר כמלאכי מרומים, הוא עפ״ה מלאכי ב׳, ז׳. **מצוה לבוא וכו׳** בכ״י מלוה לבוא במקדש ברחיצת מים. **נביאה**, מרים הנביאה. **לרגלה**, בשבילה ובזכותה. **משרת**. יהושע. **למד וכו׳**, גדעון ככתוב בשופטים ו׳.

לְמַעַן כְּלוּלֵי עֲשׂוֹת מִלְחַמְתֶּךָ · אֲשֶׁר בְּיָדָם תַּתָּה יְשׁוּעָתֶךָ · צְרוּפֵי מִגּוֹי בְּלָקְקָם
בְּיָדָם מַיִם · לְלֹא בָגְדוּ בָךְ · הוֹשַׁע נָא וְהוֹשִׁיעָה נָּא אָבִינוּ אָתָּה:
לְמַעַן יָחִיד צוֹרְרִים דָּשׁ · אֲשֶׁר מֵרֶחֶם לְנָזִיר הֻקְדָּשׁ · מִמַּכְתֵּשׁ לֶחִי הִבְקַעְתָּ לוֹ
מַיִם · לְמַעַן שֵׁם קָדְשֶׁךָ · הוֹשַׁע נָא וְהוֹשִׁיעָה נָּא אָבִינוּ אָתָּה:
לְמַעַן טוֹב הָלֵךְ וְגָדֵל · מֵעַקְשׁוּת לֵב עֵדָה חִדֵּל · בְּשׁוּב עַם מֵחֵטְא צָו שְׁאָב
מַיִם · לְנָאוָה כִּירוּשָׁלָיִם · הוֹשַׁע נָא וְהוֹשִׁיעָה נָּא אָבִינוּ אָתָּה:
לְמַעַן חַיָּךְ מְכַרְכֵּר בְּשִׁיר · הַמְלַמֵּד תּוֹרָה בְּכָל־כְּלֵי שִׁיר · מְנַסֵּךְ לְפָנֶיךָ כְּתָאַב
שְׁתוֹת מַיִם · לְשָׂמוּ בְךָ סִבְרָם · הוֹשַׁע נָא וְהוֹשִׁיעָה נָּא אָבִינוּ אָתָּה:
לְמַעַן זָךְ עָלָה בַּסְּעָרָה · הַמְקַנֵּא וּמֵשִׁיב עֶבְרָה · לִפְלוּלוֹ יָרְדָה אֵשׁ וְלָחֲכָה
עָפָר וּמַיִם · לְעֵינֶיהָ בְּרֵכוֹת · הוֹשַׁע נָא וְהוֹשִׁיעָה נָּא אָבִינוּ אָתָּה:
לְמַעַן וְשֵׁרֵת בֶּאֱמֶת לְרַבּוֹ · פִּי שְׁנַיִם בְּרוּחוֹ נֶאֱצַל בּוֹ · בְּקַחְתּוֹ מְנַגֵּן נִתְמַלְּאוּ
גֵּבִים מָיִם · לְפָצוּ מִי כָמֹכָה · הוֹשַׁע נָא וְהוֹשִׁיעָה נָּא אָבִינוּ אָתָּה:
לְמַעַן הִדֵּר עֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ · הַמַּכְרִיז תְּשׁוּבָה לְצֹאנֶךָ · אָז בְּבוֹא מְחָרֵף סָתַם
עֵינוֹת מַיִם · לְצִיּוֹן מִכְלַל יֹפִי · הוֹשַׁע נָא וְהוֹשִׁיעָה נָּא אָבִינוּ אָתָּה:
לְמַעַן דְּרָשׁוּךָ בְּתוֹךְ הַגּוֹלָה · וְסוֹדְךָ לָמוֹ נִגְלָה · בְּלִי לְהִתְגָּאֵל דָּרְשׁוּ זֵרְעוֹנִים
וּמַיִם · לְקוֹרְאֶיךָ בַּצָּר · הוֹשַׁע נָא וְהוֹשִׁיעָה נָּא אָבִינוּ אָתָּה:
לְמַעַן גָּמַר חָכְמָה וּבִינָה · סוֹפֵר מָהִיר מְפַלֵּשׁ אֲמָנָה מְחַכְּמֵנוּ אֲמָרִים הַמְּשׁוּלִים
בְּרַהֲבֵי מַיִם · לְרַבָּתִי עָם · הוֹשַׁע נָא וְהוֹשִׁיעָה נָּא אָבִינוּ אָתָּה:
לְמַעַן בָּאֵי לְךָ הַיּוֹם בְּכָל־לֵב · שׁוֹפְכִים לְךָ שִׂיחַ בְּלֹא לֵב וָלֵב · שׁוֹאֲלִים מִמְּךָ
עֹז מִטְרוֹת מַיִם · לְשׁוֹרְרוּ בַיָּם · הוֹשַׁע נָא וְהוֹשִׁיעָה נָּא אָבִינוּ אָתָּה:
לְמַעַן אוֹמְרֵי יִגְדַּל שְׁמֶךָ · וְהֵם נַחֲלָתְךָ וְעַמֶּךָ · צְמֵאִים לְיֶשְׁעֲךָ כְּאֶרֶץ עֲיֵפָה
לַמָּיִם · לְתַרְתָּ לָמוֹ מְנוּחָה · הוֹשַׁע נָא וְהוֹשִׁיעָה נָּא אָבִינוּ אָתָּה:

חזן הוֹשַׁע נָא אֵל נָא · אָנָּא הוֹשִׁיעָה נָּא: קהל חוזר.

הוֹשַׁע נָא, סְלַח נָא · וְהַצְלִיחָה נָא, וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֵל מָעֻזֵּנוּ:

ע"פ א"ב. היער לעגט מאן לולב אונד אתרוג אב אונד נימט דיא הושענא אין דיא האנד.

תַּעֲנֶה אֱמוּנִים שׁוֹפְכִים לְךָ לֵב כַּמַּיִם · וְהוֹשִׁיעָה נָּא:
לְמַעַן בָּא בָאֵשׁ וּבַמַּיִם · וְהַצְלִיחָה נָא:

כלולי וכו', שלא מחו המלקקים ככתוב שם. יחיד וכו', שמשון. טוב הלך וכו', שמואל הנביא (ש"א ב', כ"ו). שאב מים, ש"א ז', ו'. חיך מכרכר וכו', כן גרס בכ"י ונכון, כי תרגומו של לשחק לחייכא, והוא תאר לדוד שהיה משחק ומכרכר לפני הארון ככתוב דוד מרקד ומשחק (דה"א ט"ו כ"ט) וכתוב תמורתו דוד מפזז ומכרכר (ש"ב ו' ט"ז). מנסך לפניך, כן בכ"י ועיקר ע"פ ש"ב כ"ג, ט"ו. וט"ז. זך עלה וכו', זה אליה. ושרת באמת וכו', זה אלישע ככתוב במ"ב ג'. ההדר וכו', זה חזקיה ככתוב במ"ב י"ט. מחרף, סנחריב, דה"ב ל"ב, ד'. דרשוך וכו', אלו דניאל חנניה מישאל ועזריה ככתוב בדניאל א'. גמר חכמה וכו', זה עזרא. בלא לב ולב, ר"ל שאין לבם חלוק.
בא באש ובמים, אברהם אבינו שהושלך לכבשן האש ובמעשה העקדה בא במים עד צוארו,

גָּזַר וְגַם יֻקַּח נָא מְעַט מַיִם· וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֵל מָעֻזֵּנוּ:

תַּעֲנֶה דְּגָלִים גָּזוּ גִּזְרֵי מַיִם· וְהוֹשִׁיעָה נָּא:

לְמַעַן הַנֶּעֱקַד בְּשַׁעַר הַשָּׁמַיִם· וְהַצְלִיחָה נָא:

וְשָׁב וְחָפַר בְּאֵרוֹת מַיִם· וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֵל מָעֻזֵּנוּ:

תַּעֲנֶה זַכִּים חוֹנִים עֲלֵי מַיִם· וְהוֹשִׁיעָה נָּא:

לְמַעַן חָלָק מְפַצֵּל מַקְלוֹת בְּשִׁקְתוֹת הַמַּיִם· וְהַצְלִיחָה נָא:

טָעַן וְגָל אֶבֶן מִבְּאֵר מַיִם· וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֵל מָעֻזֵּנוּ:

תַּעֲנֶה יְדִידִים נוֹחֲלֵי דָת מְשׁוּלַת מַיִם· וְהוֹשִׁיעָה נָּא:

לְמַעַן כָּרוּ בְּמִשְׁעֲנוֹתָם מַיִם· וְהַצְלִיחָה נָא:

לְהָכִין לָמוֹ וּלְצֶאֱצָאֵימוֹ מַיִם· וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֵל מָעֻזֵּנוּ:

תַּעֲנֶה מִתְחַנְּנִים כְּבִישִׁימוֹן עֲלֵי מַיִם· וְהוֹשִׁיעָה נָּא:

לְמַעַן נֶאֱמַן בַּיִת מַסְפִּיק לָעָם מָיִם· וְהַצְלִיחָה נָא:

סֶלַע הָךְ וַיָּזוּבוּ מַיִם· וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֵל מָעֻזֵּנוּ:

תַּעֲנֶה עוֹנִים עֲלֵי בְּאֵר מַיִם· וְהוֹשִׁיעָה נָּא:

לְמַעַן פָּקַד בְּמֵי מְרִיבַת מַיִם· וְהַצְלִיחָה נָא:

צְמֵאִים לְהַשְׁקוֹת מַיִם· וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֵל מָעֻזֵּנוּ:

תַּעֲנֶה קְדוֹשִׁים מְנַסְּכִים לְךָ מַיִם· וְהוֹשִׁיעָה נָּא:

לְמַעַן רֹאשׁ מְשׁוֹרְרִים כְּתָאֵב שְׁתוֹת מַיִם· וְהַצְלִיחָה נָא:

שָׁב וְנָסַךְ לְךָ מַיִם· וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֵל מָעֻזֵּנוּ:

תַּעֲנֶה שׁוֹאֲלִים בְּרִבּוּעַ אֶשְׁלֵי מַיִם· וְהוֹשִׁיעָה נָּא:

לְמַעַן תֵּל תַּלְפִּיּוֹת בֵּית מוֹצָא מַיִם· וְהַצְלִיחָה נָא:

תִּפְתַּח אֶרֶץ וְתַרְעִיף שָׁמַיִם· וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֵל מָעֻזֵּנוּ:

קו"פ

רַחֵם נָא קְהַל עֲדַת יְשֻׁרוּן· סְלַח וּמְחַל עֲוֹנָם· וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ:

ע"פ א"ב.

אָז כְּעֵינֵי עֲבָדִים אֶל יַד אֲדוֹנִים· בָּאנוּ לְפָנֶיךָ נִדּוֹנִים· וְהוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ:

גֵּאָה אֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים· נִתְגָּרוּ בָנוּ מְדָנִים· דָּשׁוּנוּ וּבְעָלוּנוּ זוּלָתְךָ אֲדֹנִים· וה' א"י:

הֵן גַּשְׁנוּ הַיּוֹם בְּתַחֲנוּן, עָדֶיךָ רַחוּם וְחַנּוּן· וְסִפַּרְנוּ נִפְלְאוֹתֶיךָ בְּשִׁנּוּן· וה' א"י:

זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ, נָא אַל תִּיבָשׁ· חַשְׁרַת מַיִם כְּאַבָּה תֶּחְבָּשׁ· וה' א"י:

כמפורש בקבלה. דגלים, דגלי ישראל, גזו, עברו. הנעקד, יצחק. חלק, יעקב (בראשית כ"ז, י"א). כרו וכו', כמבואר בפ' חקת כ"א י"ח. תענה מתחננים וכו', שיעורו, תענה לישראל המתחננים עלי מים כמו שהתחננו בישימון ר"ל במדבר. נאמן בית, מרע"ה. סלע הך, שמות י"ז ז'. פקד וכו', במבואר בפ' חקת כ' ח'. ראש משוררים, דוד. כתאב וכו', ש"ב כ"ג, ט"ו וט"ז. שואלים וכו', ישראל השואלים ודורשים תוקף בארבעה למיני מים והיינו ד' מינים של לולב. תל תלפיות, בהמ"ק.

ובעלונו זולתך, ל' ישעיה כ"ו, י"ג. בשנון, ל' ושננתם לבניך. כאבה׳ כן בכ"י וטעמו כאהבה

טְעֻנוּ בִשְׁמֹנָה, בְּיַד שִׁבְעָה וּשְׁמוֹנָה. יָשָׁר צַדִּיק אֵל אֱמוּנָה. וה׳ א״י:
כָּרַתָּ בְרִית לָאָרֶץ, עַד כָּל־יְמֵי הָאָרֶץ. לְבִלְתִּי פְּרָץ־בָּהּ פָּרֶץ. וה׳ א״י:
מִתְחַנְּנִים עֲלֵי מַיִם, כַּעֲרָבִים עַל יִבְלֵי מָיִם. נָא זְכָר־לָמוֹ נִסּוּךְ הַמַּיִם. וה׳ א״י:
שִׂיחִים בְּדֶרֶךְ מַטָּעָתָם, עוֹמְסִים בְּשַׁוְעָתָם. עֲנֵם בְּקוֹל פְּגִיעָתָם. וה׳ א״י:
פֹּעַל יְשׁוּעוֹת. פְּנֵה לִפְלוּלָם שְׁעוֹת. צַדְּקֵם אֵל לְמוֹשָׁעוֹת. וה׳ א״י:
קוֹל רִגְשָׁם תִּשְׁעָה. תִּפְתַּח אֶרֶץ וְיִפְרוּ יֶשַׁע. רַב לְהוֹשִׁיעַ וְלֹא חָפֵץ רֶשַׁע. וה׳ א״י:
שַׁעֲרֵי שָׁמַיִם פְּתַח, וְאוֹצָרְךָ הַטּוֹב לָנוּ תִפְתַּח. תּוֹשִׁיעֵנוּ וְרִיב אַל תִּמְתַּח. וה׳ א״י:

ח׳ **קוֹל מְבַשֵּׂר מְבַשֵּׂר וְאוֹמֵר:** והקהל חוזר.

יג״ס א״ב.

אֹמֶן יֶשְׁעֲךָ בָּא. קוֹל דּוֹדִי הִנֵּה־זֶה בָּא. מְבַשֵּׂר וְאוֹמֵר: קול.
בָּא בְּרִבְבוֹת כִּתִּים. לַעֲמוֹד עַל־הַר הַזֵּיתִים. מְבַשֵּׂר וְאוֹמֵר: קול.
גִּשְׁתּוֹ בְּשׁוֹפָר לִתְקַע. תַּחְתָּיו הַר יִבָּקַע. מְבַשֵּׂר וְאוֹמֵר: קול.
דָּפַק וְהֵצִיץ וְזָרַח. וּמָשׁ חֲצִי הָהָר מִמִּזְרָח. מְבַשֵּׂר וְאוֹמֵר: קול.
הֵקִים מִלּוּל נְאֻמוֹ. וּבָא הוּא וְכָל־קְדוֹשִׁים עִמּוֹ. מְבַשֵּׂר וְאוֹמֵר: קול.
וּלְכָל־בָּאֵי הָעוֹלָם. בַּת קוֹל יִשָּׁמַע בָּעוֹלָם. מְבַשֵּׂר וְאוֹמֵר: קול.
זֶרַע עֲמוּסֵי רַחְמוֹ. נוֹלְדוּ כְּיֶלֶד מִמְּעֵי אִמּוֹ. מְבַשֵּׂר וְאוֹמֵר: קול.
חָלָה וְיָלְדָה מִי זֹאת. מִי־שָׁמַע כָּזֹאת. מְבַשֵּׂר וְאוֹמֵר: קול.
טָהוֹר פָּעַל כָּל־אֵלֶּה. מִי רָאָה כָּאֵלֶּה. מְבַשֵּׂר וְאוֹמֵר: קול.
יֶשַׁע וּזְמַן הוּחַד. הֲיוּחַל אֶרֶץ בְּיוֹם אֶחָד. מְבַשֵּׂר וְאוֹמֵר: קול.
כַּבִּיר רוּם וָתַחַת. אִם־יִוָּלֵד גּוֹי פַּעַם אֶחָת. מְבַשֵּׂר וְאוֹמֵר: קול.
לְעֵת יִגְאַל עַמּוֹ נָאוֹר. וְהָיָה לְעֵת־עֶרֶב יִהְיֶה־אוֹר. מְבַשֵּׂר וְאוֹמֵר: קול.
מוֹשִׁיעִים יַעֲלוּ בְּהַר צִיּוֹן. כִּי־חָלָה גַּם־יָלְדָה צִיּוֹן. מְבַשֵּׂר וְאוֹמֵר: קול.
נִשְׁמַע בְּכָל־גְּבוּלֵךְ. הַרְחִיבִי מְקוֹם אָהֳלֵךְ. מְבַשֵּׂר וְאוֹמֵר: קול.
שִׂימִי עַד דַּמֶּשֶׂק מִשְׁכְּנוֹתַיִךְ. קַבְּלִי בָנַיִךְ וּבְנוֹתַיִךְ. מְבַשֵּׂר וְאוֹמֵר: קול.

ולאחוזה של ארץ ישראל תחנה, וה׳ תחנה לבקשת מוסב על עצרת. **טענו בשמנה**, כנגד אותנו בארץ שמנה. **שבעה ושמונה**, מיכה ה׳ ד׳. **שיחים**, ד׳ מינים.

קול מבשר וכו׳, עפ״י ישעיה נ״ב ז׳; והפייטן קבץ פה עניני הנבואות המבשרות תשועת ושיבת ישראל לעתיד, ויאמר כי יבוא קול מבשר אשר יבשר ויאמר אומן ישעך וכו׳. **אמן**, כך, כן הוא בכל כ״י וד״י. ודע כי במחזור רומא נמצא פיוט זה יותר בשלמות וגם אחרי חרוזי א״ב עוד י״ח חרוזים וחתום בהם אלעזר בירבי קליר חזק. **קול דודי**, שיר ב׳, ח׳. **כתים**, כתות של מלאכים. **לעמוד** וכו׳, עפ״י בזכריה י״ד, ד׳. **והציץ**, כ״א והאיר. **וכל קדושים**, עפ״י זכריה י״ד ה׳. **בת קול**, קול מן השמים. **חלה וילדה מי זאת**, ישראל המתוארה מי זאת עפ״י שיר ג׳, ו׳. ו׳, י׳. היא חלה וילדה, ועפ״י ישעיה ס״ו, ח׳. **מי שמע**. **מי ראה**. **היוחל**. **אם יולד**, שם. **לעת יגאל עמו**, כ״א לעת יגלה לעמו. **והיה לעת**, זכריה י״ד, ז׳. **מושיעים יעלו**, עפ״י עובדיה כ״א. **כי חלה**, ישעיה ס״ו ח׳. **הרחיבי**, שם נ״ד, ב׳. **שימי עד דמשק**,

עִלְזִי חֲבַצֶּלֶת הַשָּׁרוֹן· כִּי קָמוּ יְשֵׁנֵי חֶבְרוֹן· מְבַשֵּׂר וְאוֹמֵר· קול.
פְּנוּ־אֵלַי וְהִוָּשְׁעוּ· הַיּוֹם אִם־בְּקוֹלִי תִשְׁמָעוּ· מְבַשֵּׂר וְאוֹמֵר: קול.
צֶמַח אִישׁ צֶמַח שְׁמוֹ· הוּא דָוִד בְּעַצְמוֹ· מְבַשֵּׂר וְאוֹמֵר: קול.
קוּמוּ כְּפוּשֵׁי עָפָר· הָקִיצוּ וְרַנְּנוּ שֹׁכְנֵי עָפָר· מְבַשֵּׂר וְאוֹמֵר: קול.
רַבָּתִי עָם בְּהַמְלִיכוֹ· מַגְדִּיל יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ· מְבַשֵּׂר וְאוֹמֵר: קול.
שֵׁם רְשָׁעִים לְהַאֲבִיד· עֹשֶׂה חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד· מְבַשֵּׂר וְאוֹמֵר: קול.
תְּנָה יְשׁוּעוֹת לְעַם עוֹלָם· לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד עוֹלָם· מְבַשֵּׂר וְאוֹמֵר:

חזן ג"פ. קוֹל מְבַשֵּׂר מְבַשֵּׂר וְאוֹמֵר: והקהל חוזר ג"פ.

ה׳ הוֹשִׁיעָה אֶת־עַמֶּךָ וּבָרֵךְ אֶת־נַחֲלָתֶךָ וּרְעֵם וְנַשְּׂאֵם עַד־הָעוֹלָם: וְיִהְיוּ דְבָרַי אֵלֶּה אֲשֶׁר הִתְחַנַּנְתִּי לִפְנֵי יְיָ קְרֹבִים אֶל־יְיָ אֱלֹהֵינוּ יוֹמָם וָלָיְלָה לַעֲשׂוֹת מִשְׁפַּט עַבְדּוֹ וּמִשְׁפַּט עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ: לְמַעַן דַּעַת כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים· אֵין עוֹד:

וחובטין את הערבה על הקרקע פעמים או שלש.

קדיש שלם, עלינו. ובהרבה קהלות אומרים אין כאלהינו.

ויש אומרים אחר שגמרו כל הושענות מזמור כ"ט מזמור לדוד הבו לה', שיש בו ז' קולות כנגד ז' ההקפות.

תפלה לאמרה אחר חבוט הערבה.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ הַבּוֹחֵר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וּבְמִנְהֲגֵיהֶם הַטּוֹבִים שֶׁתְּקַבֵּל בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן אֶת־תְּפִלּוֹתֵינוּ וְהַקָּפוֹתֵינוּ וְתִזְכָּר־לָנוּ זְכוּת שִׁבְעַת תְּמִימֶיךָ וְתָסִיר מְחִיצַת הַבַּרְזֶל הַמַּפְסֶקֶת בֵּינֵינוּ וּבֵינֶךָ וְתַאֲזִין שַׁוְעָתֵנוּ וְתֵטִיב לָנוּ הַחֲתִימָה תֹּלֶה אֶרֶץ עַל בְּלִימָה וּתְחָתְמֵנוּ בְּסֵפֶר חַיִּים טוֹבִים· וּתְהִי חֲשׁוּבָה לְפָנֶיךָ מַחֲשַׁבְתֵּנוּ בַּחֲבִיטַת הָעֲרָבָה כְּאִלּוּ כִּוַּנּוּ בָהּ בְּכָל־הַכַּוָּנוֹת כְּתִקּוּנָן וְתַשְׁפִּיעַ לָנוּ אוֹר הַחַיִּים וְאוֹצָרְךָ הַטּוֹב תִּפְתַּח לְהַשְׂבִּיעַ מַיִם נֶפֶשׁ שׁוֹקֵקָה וִיקֻיַּם בָּנוּ מִקְרָא שֶׁכָּתוּב יִפְתַּח יְיָ לְךָ אֶת־אוֹצָרוֹ הַטּוֹב אֶת־הַשָּׁמַיִם לָתֵת מְטַר־אַרְצְךָ בְּעִתּוֹ וּלְבָרֵךְ אֵת כָּל־מַעֲשֵׂה יָדֶךָ· אָמֵן:

עש"ה זכריה ט', א'. וראה שם פירוש רש"י. **חבצלת השרון**, ישראל עש"ה שיר ב', א'. **ישני חברון**, האבות. **פנו אלי**, ישעיה מ"ה, כ"ב. ובכ"א לשון החרוז הזה „פדוייך עוד לא אקשית, כן המלך המשיח". **צמח שמו**, זכריה ו', י"ב. **כפושי עפר**, הכפופים וקבורים בעפר. **הקיצו וכו'**, כבנואת ישעיה כ"ו, י"ט, יחיו מתיך נבלתי יקומון, הקיצו ורננו שוכני עפר וגו'. **רבתי עם**, החשובה בעמים. **מגדיל ישועות מלכו**, תהלים י"ח, נ"א.

סדר שמיני עצרת ושמחת תורה·

שמיני עצרת (כ"ב תשרי) הוא רגל בפני עצמו. ואם חל ביום ה' צריך לעשות **ערוב תבשילין**.

בערבית לשמיני עצרת מתפללים כמו בכל י"ט אלא שאומרים בתפלה **את יום השמיני חג העצרת הזה**, וכן בקידוש, ואומרים שהחיינו בליל ראשון ושני. ובשחל בשבת מוסיפים **ושמרו** ומזכירים של שבת בתפלה ואומרים **ויכלו** מגן אבות, ויש קהלות אומרים ג"כ במה מדליקין. וסדר **הקידוש** מסודר למעלה בדף 366.

בשחרית של שמיני עצרת מתפללים על סדר י"ט, וגומרים את ההלל. (ובשחל בשבת אומרים **קהלת** קודם הוצאת ס"ת). ומוציאין ב' ס"ת וקורין בראשון ה' גברי בסדר ראה בפ' **כל הבכור** (ובשבת מתחילין מן **עשר תעשר** ומתחלק לז' גברי), ובס"ת שני קורין למפטיר בפ' פינחס **ביום השמיני עצרת תהיה** וגו' ומפטירין במ"א ס' ח' **ויהי ככלות שלמה להתפלל** וכו', (ואומרים בשבת **יקום פרקן**) ונותנים **מתנת יד**, ואומרים **אשרי**, **יהללו** ומכניסין ס"ת להיכל. ואומר הש"ץ **חצי קריש** ומכריז **משיב הרוח ומוריד הגשם**, ועומדים להתפלל **תפלת מוסף** ומתחילין לומר בה **משיב הרוח**, והש"ץ חוזר התפלה, והכהנים עולין לדוכן, וגומר הש"ץ התפלה, **קדיש שלם**. **אין כאלהינו**, **עלינו**, **שיר היחוד**, **ומזמור** לפי המנהג.

בענין ישיבת הסוכה בשמיני עצרת כתב הגאון יעב"ץ: בחוצה לארץ אוכלין בסוכה לילו ויומו ואין מברכין על ישיבתה, והמנהגים חלוקים; אבל הותיקין יושבין בה בלילה וביום, רק שאין ישינים בה בלילה, אבל כל סעודה שיש להם לאכול אוכלין בה, עכ"ל.

תפלה לומר כשיוצאים מן הסוכה. **אם ש"ע ווען מען** אויז דער סוכה גייעהט, **זאגט מען**:

יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ כְּשֵׁם שֶׁקִּיַּמְתִּי וְיָשַׁבְתִּי בְּסֻכָּה זוֹ כֵּן אֶזְכֶּה (לַשָּׁנָה הַבָּאָה) לֵישֵׁב בְּסֻכַּת עוֹר שֶׁל־לִוְיָתָן:

במנחה ש"ע אומרים פ' התמיד, **אשרי ובא לציון גואל**, **ח"ק** (ובשבת מוסיפים **ואני תפלתי**, וקורין ג' גברי בפ' **וזאת הברכה**, ואומר הש"ץ **ח"ק**) ומתפללים תפלת י"ט ואומרים בה **משיב הרוח**, והש"ץ חוזר התפלה. **קדיש שלם**. **עלינו**.

בערבית לשמחת תורה מתפללים בכל סדר ערבית שמיני עצרת, רק שאומרים בתפלה **משיב הרוח** (ובשחל במוצאי שבת מוסיפים **ותודיענו**). ומקדשין ואומרים שהחיינו (ובמ"ש מוסיפים נר והבדלה). ונוהגים בקהלות מנהג פולין להוציא כל ס"ת שבהיכל ולהקיף עמהם את הבימה בשירה וברנה, וגוללין ג' ס"ת ומעמידין הראשון על פ' **וזאת הברכה** וס"ת שני על פ' **בראשית** וס"ת שלישי על פ' **קרבנות** שבפינחס ומחזירין ס"ת להיכל ופונים לבתיהם לשלום.

בשחרית מתפללים בכל סדר שחרית דאתמול, ואומרים **משיב הרוח** והש"ץ חוזר התפלה (ובהרבה קהלות הכהנים עולין לדוכן), וגומרים את ההלל ואח"כ **קדיש שלם**, וקודם הוצאת ס"ת אומרים **אתה הראת** וכו' בכל הכתוב במחזורים, ומוציאין כל ס"ת שבהיכל ומסבבים עמהם את הבימה בשירה ובשמחה ואח"כ עולין עמהן על הבימה ומנגנים על הכל וכו' ומחזירין הס"ת אל ההיכל מלבד שלשה שמניחים על הבימה לקרות בהם, וקורין בס"ת ראשון מתחלת סדר **וזאת הברכה**, ומרבין בקרואים כדי שיזכו כל הקהל בקריאת התורה ביום סיומה, וע"כ כופלים ומשלשים בקריאת הסדר עד **מעונה אלהי קדם** כדי להספיק לכולם, ולבסוף נוהגים לקרות את כל הנערים יחד ומשלימים להם הקריאה עד **מעונה אלהי קדם**, ואח"כ אומרים **רשות לחתן תורה** וקורין לחתן תורה **מענה אלהי קדם** וכו' עד סוף הסדר, ואומרים **חזק** ומגביהים ס"ת ראשון ופותחים ס"ת שני ואומרים **רשות לחתן בראשית** וקורין לו פ' **בראשית** עד **ברא אלהים לעשות**. ומגביהים ס"ת שני ופותחים ס"ת שלישי וקורין למפטיר בפ' פינחס כדאתמול, ומפטירין ביהושע א' **ויהי אחרי מות משה** וגו', ואומרים **אשרי** וכו' ומעמידים ג' ס"ת על השלחן ואומרים עליהם **תשבחות לשמחת תורה**. ואומר הש"ץ **יהללו** ומכניסין ס"ת להיכל. **ח"ק**, ועומדים להתפלל **תפלת מוסף** ומשלימים כל הסדר כדאתמול.

למנחה מתפללים כדאתמול.

לערבית במוצאי י"ט לחול מתחילים **והוא רחום** וכו' ואומרים **אתה חוננתנו** בתפלה, ואחר התפלה ק"ת, ומבדילין על הכוס בפה"ג והמבדיל, ואין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים. ואם הוא מוצאי י"ט לשבת אז מתפללים כמו בכל שאר ערבי שבתות.

כ"ד תשרי הוא **אסרו חג** ואין אומרים בו **תחנון** ולא **למנצח**. אכן בק"ק פפ"דמ נוהגים שלא לומר **תחנון** עד אחר ר"ח חשון.

בשבת שאחר החג קורין סדר **בראשית**, ומברכין החדש, ובמנחה מתחילין לומר **ברכי נפשי**.

יהי רצון, מוזכר בכל בו ס' ע"א ובהגהת מנהגי ר"א טירנא. **בסכת עור של לויתן**, בב"ב דף ע"ה עתיד הקב"ה לעשות סוכה לצדיקים מעורו של לויתן, ומבואר במדרש הנעלם בזוהר פ' **תולדות** עמוד שב"א שענין מאמרי חז"ל מן סעודת לויתן וסכת לויתן ויין המשומר בענביו לע"ל כולו משל הוא לרמוז בו על אוצר ועונג הנפש לעה"ב (וראה בכפתור ופרח דף ק"ז) וכמו שכתב גם הרמב"ם בהלכות **תשובה פרק ח'**.

באחד בתשרי **ראש השנה**, ולא יחול לעולם כי אם באחד מימי בגה"ז. **בערב ר"ה** הגדולים מתענים ואין משלימים, והאוכלים קודם עלות השחר יזהרו שלא ישכבו עד אור היום. באשמורת ערב ר"ה באמירת הסליחות נופלים על פניהם לתחנון, אבל בתפלת שחרית אין אומרים תחנון, ואין אומרים למנצח (ובמגנצא אומרים אותו), אבל אומרים אל ארך אפים כשחל ביום ב'. ואין אומרים עננו ואין קורין ויחל. ואין תוקעין בער"ה. מכבסין ומסתפרין בער"ה כמו בשאר עי"ט, ויש שטובלים ג"כ לפרישות ואין צריך ברכה. ולובשין לבנים ובגדי י"ט. באחד בתשרי ראש השנה לשנים ולשמיטין וליובלות לנטיעה ולירקות, בו ביום נברא אדה"ר ובדון בו ויצא זכאי, בו ביום נולדו האבות, בו נפקדו האמהות, בו יצא יוסף מבית האסורים, בו בטלה עבודה מאבותינו במצרים. חלוק ר"ה משאר ימים טובים, שאם שכח להניח עירוב תבשילין ונזכר בראשון, אינו יכול להניחו ולהתנות כמו בשאר י"ט, לפי ששני הימים של ר"ה קדושה אחת הם וכיום אחד נחשבים ואינם משום ספק.

בערבית ר"ה נכנסים לבהכ"נ (בשבת מקבלין שבת) ומתחילים ברכו ומסדרים ק"ש בברכותיו ואומרים **תקעו בחדש** וגו' (ובשבת גם ושמרו) והש"ץ אומר ח"ק, ועומדים להתפלל תפלה ר"ה.

תפלת ערבית ושחרית ומנחה.

העומדים להתפלל בכריעה וכפיפת הראש צריכים לזקוף בסוף הברכות.

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבֹּר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה·

זָכְרֵנוּ לַחַיִּים· מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים· וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים· לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים· מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם׃

זכרנו. מי כמוך. וכתוב. בספר חיים, לא נזכרו בגמרא, אלא הגאונים תקנום כמו שכתב הרא"ש בסוף פרק ראשון דברכות והטור בא"ח ס' תקפ"ב. גם הרמב"ם בהלכות תפלה סוף פרק ב' ובסדר תפלות בנוסח ברכות אמצעיות כתב שתוספות הללו תלויות במנהג המקומות, ומביא הוא שם הוספת הבקשה למודים בנוסח זכור רחמיך וכו' ובעל הלכות גדולות מזכירה בנוסח זכור רחמיך וכבוש כעסך, והתניא בס' ע"ג ופ"א מביא הנוסח זכור רחמיך וכתוב לחיים, ומתוך שלשתם נלמד שהנוסח הקדמון היה „זכור רחמיך וכבוש כעסך וכתוב לחיים טובים כל בני בריתך" וכן כמצאנה נאמת בסדור רב עמרם ובמחזור רומא אך מורחבת עוד יותר ומחולקת לב' חלקים ובאמצען ועל כולם וכה שם הלשון „זכור רחמיך וכבוש את כעסך וכלה דבר וחרב ורעב ומשחית ומגפה (ויצר הרע ושנאת חנם ועבודה זרה וחלול השם) וכל מחלה (וכל תקלה וכל קטטה וכל גזרה רעה) מעלינו ומעל כל בני בריתך, על כלם יתברך וכו' וכל החיים וכו' וכתוב לחיים טובים כל בני בריתך" בא"י הטוב וכו' והאחרונים קצרו את הנוסחה והשמיטו ראשיתה והעמידוה על ה' תבות כנגד ה' חומשי תורה. והנה ד' בקשות אלה מעקרם ליום ר"ה נתקנו אשר הוא יום הזכרון, וע"כ בכולם הל' זכירה (ובאמת כן שמם זכרונות במס' סופרים פ' י"ט הלכה ח'), ובר"ה ספרי החיים וספרי מתים פתוחים לפני הקב"ה (ערכין דף י') וע"כ באר בעתן מבקשים על החיים. ומוסיפים זכרנו בברכת אבות בעבור כי בזכרנו הל' למענך וע"כ סומכים אותו אל למען שמו באהבה כדי להסמיך לשון אל לשון, ומי כמוך מוסיפים בברכת גבורות כי גם בה הלשון מי כמוך, וכן אומרים זכור רחמיך וכתוב בברכת מודים סמוך אל כי לא כלו רחמיך והמרחם, ובספר אשר בו השלום מוסיפים בשים שלום, ובכה בכולם הלשון נופל על הלשון. לחיים כתב הטור בא"ח ס' תקפ"ב הר' מאיר מרוטנבורק היה אומר לחיים בשוא ולא לחיים בפתח, כי לחיים משמע לא חיים כדאית' בנדרים (דף י' ע"ב) לחולין כמו לא חולין עכ"ל, וכתוב עליו שם ר' אברהם מפראג בהגהה וז"ל ותמיהני, כי דברי אלהים חיים הם כל הכתוב לחיים בירושלם בפתח בישעיה בסמן ד', ג'. גם על ראייתו יש לפקפק הרבה, גם נראה לומר לחיים בפתח לידיעה כמו מלך חפץ בחיים, וכתבנו בספר החיים. ולדעת מהר"ם היה מקל ותומר אסור לקרוא לאל העונה אותי ביום צרתי (בראשית ל"ה, ג') עכ"ל גם יעב"ץ כתב וז"ל לחיים, מודע בודאי וכן בחיים, שבל כוונת בקשתנו היום על החיים הידועים המוחלטים בשם חיים הם חיי העה"ב כענין הכתוב לחיים בירושלם עכ"ל. מלך חפץ בחיים, עפ"ה יחזקאל י"ח, כ"ג. ול"ב. ול"ג, י"א. והספרדים אומרים **אל מלך חפץ** וכו' והוא ע"פ סדור רב עמרם. אלהים חיים, המפרש אלהים של חיים טועה שא"כ

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ׃ מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר׃ מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה׃

מִי כָמוֹךָ אַב הָרַחֲמִים׃ זוֹכֵר יְצוּרָיו לַחַיִּים בְּרַחֲמִים׃ וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְחַיֵּה הַמֵּתִים׃

קדושה לש"ץ בחזרת התפלה.

ח׳ נְקַדֵּשׁ אֶת־שִׁמְךָ בָּעוֹלָם כְּשֵׁם שֶׁמַּקְדִּישִׁים אוֹתוֹ בִּשְׁמֵי מָרוֹם כַּכָּתוּב עַל־יַד נְבִיאֶךָ וְקָרָא זֶה אֶל־זֶה וְאָמַר׃ קו"ח קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ׃

בתפלת שחרית.

ח׳ אָז בְּקוֹל רַעַשׁ גָּדוֹל אַדִּיר וְחָזָק מַשְׁמִיעִים קוֹל מִתְנַשְּׂאִים לְעֻמַּת שְׂרָפִים לְעֻמָּתָם בָּרוּךְ יֹאמֵרוּ׃ קו"ח בָּרוּךְ כְּבוֹד־יְיָ מִמְּקוֹמוֹ׃ ח׳ מִמְּקוֹמְךָ מַלְכֵּנוּ תוֹפִיעַ וְתִמְלֹךְ עָלֵינוּ כִּי מְחַכִּים אֲנַחְנוּ לָךְ׃ מָתַי תִּמְלֹךְ בְּצִיּוֹן, בְּקָרוֹב בְּיָמֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד תִּשְׁכּוֹן׃ תִּתְגַּדַּל וְתִתְקַדַּשׁ בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ לְדוֹר וָדוֹר וּלְנֵצַח נְצָחִים׃ וְעֵינֵינוּ תִרְאֶינָה מַלְכוּתֶךָ כַּדָּבָר הָאָמוּר בְּשִׁירֵי עֻזֶּךָ עַל־יְדֵי דָוִד מְשִׁיחַ צִדְקֶךָ׃

בתפלת מנחה.

ח׳ לְעֻמָּתָם בָּרוּךְ יֹאמֵרוּ׃ קו"ח בָּרוּךְ כְּבוֹד יְיָ מִמְּקוֹמוֹ׃ ח׳ וּבְדִבְרֵי קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר׃

קו"ח יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ׃

ח׳ לְדוֹר וָדוֹר נַגִּיד גָּדְלֶךָ וּלְנֵצַח נְצָחִים קְדֻשָּׁתְךָ נַקְדִּישׁ וְשִׁבְחֲךָ אֱלֹהֵינוּ מִפִּינוּ לֹא יָמוּשׁ לְעוֹלָם וָעֶד כִּי אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ אָתָּה׃

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל־יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה׃

וּבְכֵן תֵּן פַּחְדְּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל־מַעֲשֶׂיךָ וְאֵימָתְךָ עַל כָּל־מַה־שֶּׁבָּרָאתָ, וְיִירָאוּךָ כָּל־הַמַּעֲשִׂים וְיִשְׁתַּחֲווּ לְפָנֶיךָ כָּל־הַבְּרוּאִים,

היה לו לומר אלהי חיים, אבל חיים הוא תואר אל אלהים ובל"א ‚‚לעבענדער גאָטט'' וכמו קול אלהים חיים (דברים ה', כ"ו) דברי אלהים חיים (ירמיה כ"ג ל"ו) וטעמו כמו אֵל חַי (יהושע ג' י') אלא בעבור כי אלהים ל' רבים בא ג"כ חיים בל' רבים ודוגמת אלהים קדושים (יהושע כ"ד, י"ט). ודע כי הספרדים מוסיפים עוד ואומרים אלהים חיים אל חי, וגם זה ע"פ ס' רב עמרם, אך רק כפל לשון הוא וכבר כתב הטור שרק י"א תבות בנוסחה כנגד י"א תבות שבפסוק כל פשעיו אשר עשה, ובפסוק החפץ אחפץ (יחזקאל י"ח, כ"ב. וכ"ג), וכן הוא בס' נגיד ומצוה.

אב הרחמים כן נוסחתנו וכן הוא ברמב"ם, וכן גרסת אבן ירחי והתניא. והנה אַב הוא נסמך כמו אֲבִי דוגמת אב המון (בראשית י"ז, ד'. ה'). ונוסח הספרדים אב הרחמן ע"פ ס' רב עמרם, ובנוסחא זו צ"ל הָאָב הרחמן כמבואר בדף 59. ובעל ס' נגיד ומצוה מקיים שתי הנוסחאות וכתב שבתפלת המוספים ובנעילה גם במנחה של שבת יש לומר אב הרחמים, ובשאר תפלות האב הרחמן. לחיים ברחמים, ובסדור רב עמרם כהפוך הוא ברחמים לחיים, וכן אומרים הספרדים. והנה במטבע זו ח' תבות כנגד ויזכור כי בשר המה (תהלים ע"ח, ל"ט) וכנגד כרחם אב על בנים (שם ק"ג, י"ג) שיש בהן ח' תבות.

ובכן תן פחדך וכו' כתב הרמב"ם בר"ה ובי"כ מנהג פשוט הוא להוסיף בברכה שלישית ובכן תן פחדך וכו' וגם מביא כל הנוסחה. וכבר כתוב במס' סופרים פרק י"ט כשם שחתימתה של ר"ה ויה"כ משונה משאר ימים טובים כך תפלתן משונה. ובטעם ההוספה הזאת כתב הכל בו וז"ל ובכן שאומרים בקדושת השם ענינם כנגד מלכיות זכרונות ושופרות, שהראשון שהוא ובכן תן פחדך וכו' ענינו שממליכין אותו על הכל ויעשו כלם אגודה אחת לעשות רצונו, והשני שהוא ובכן תן כבוד לעמך הוא לבקש מלפניו זכרון לטוב, והשלישי שהוא ובכן צדיקים יראו וישמחו הוא מענין שופרות, כי כל הרשעה כעשן תכלה ותעביר ממשלת זדון מן הארץ זה נוטה למה שמצינו (בספרי פסוק וביום שמחתכם) וכמה בשופר של חירות, ומה שגומרין

וְיֵעָשׂוּ כֻלָּם אֲגֻדָּה אַחַת לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם· כְּמוֹ שֶׁיָּדַעְנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁהַשָּׁלְטָן לְפָנֶיךָ עֹז בְּיָדְךָ וּגְבוּרָה בִּימִינֶךָ וְשִׁמְךָ נוֹרָא עַל כָּל־מַה־שֶּׁבָּרָאתָ׃

כה ותמלוך אתה ה' לבדך וכו' הוא לומר מעין חתימה סמוך לחתימה שחותם בה המלך הקדוש עכ"ל וכן פירש גם אבודרהם. והכוזרי במאמר ב' ס' מ"ד פירש סדר של ג' ובכן כנגד ג' המדרגות שבבני האדם, הא' כנגד כל האדם והשני כנגד ישראל שהם סגולת האדם, והשלישי כנגד הנביאים והחסידים שהם סגולת הסגולה. וכתב הטור ובכן תן פחדך יש בו ע"ד תבות וכן יש מן מלוך על כל העולם עד בכל מאלה כנגד ע"ד תבות שיש מן כה אמר ה' צבאות עוד אשר יבאו עמים וגו' עד ולחלות את פני ה' (זכריה ח', כ'); ותקנו לומר ובכן ל' המקרא ובכן אבוא אל המלך (אסתר ד', ט"ז), לפי שהוא עתה יום הדין ואני באין לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה. בכן עולה ע"ב רמז לשם של ע"ב, ושם של ד' מתגלגל בצירופו ע"ב עכ"ל והתניא כתב יש מפרשים ובכן שם הוא שהאותיות שלו עולות למנין אני והו, ולמנין אנא ה'. ואני והו מפורש בס' יצירה עכ"ל אך אבודרהם כתב שפירוש זה לא יתישב שהרי מזכיר אחרי ובכן ה' אלהינו, ועוד כי לא מצאנו שהשם נקרא בכן בשום מקום עכ"ל. ויש לדעת כי הספרדים מקדימים עוד לפני ובכן תן פחדך „לדור ודור המליכו לאל כי הוא לבדו מרום וקדוש ובכן יתקדש (ובכ"י יתגדל) שמך ה' אלהינו על ישראל עמך", ותוספות זאת איננה ברמב"ם אלא ראשה לדור ודור לקוחה היא מנוסח רב עמרם שגורס כן בכל ש"ע במקום אתה קדוש של נוסחתנו וסופה ובכן יתקדש לקוחה היא מפיוט כי מקדישיך שאומרים אחרי קדושת מוסף. על כל מעשיך, על כל מעשה בראשית שנאמר בו לשון עשיה. על כל מה שבראת, על כל מה שנאמר בו לשון בריאה, והם שמים וארץ תנינים ואדם. וישתחוו לפניך עש"ה תהלים פ"ו ד'. אגדה אחת, אגור אחד כמו ש"ב ב', כ"ה. ונקוד אַחַת בפתח בכל ס"י וכן כתב מהרי"ל, והנה בעל ש"ת הגיה אֶחָת והבאים אחריו הלכו בעקבותיו, אבל האמת גרסת מהרי"ל כי בכל המקרא נקוד אַחַת בפתח ורק באתנח וס"פ וסגולתא הוא אֶחָת בעבור ההפסק והעדים נאמנים ושפה אַחַת (בראשית י"א, ו') שפה אֶחָת (שם י"א, א') פעם אַחַת (יהושע ו', י"ד) פעם אֶחָת (שם ו', י"א) אחת אל אֶחָת (שמות ל"ו, י'). ואל יטעון הטוען שימצא שנה אֶחָת (דברים כ"ד, ה') בעיר אֶחָת (ש"ב י"ב, א'. עמוס ד', ז') קורה אֶחָת (מ"ב ו', ב') אמה אֶחָת (יחזקאל מ', י"ב) לדלת אֶחָת (שם מ"א, כ"ד) והם בזקף ונדון כמוהם גם אגדה אֶחָת בעבור שגם בו מקום לזקף, כי התשובה לזאת, שיש לו לטעם זקף שני מיני הפסקות אחת הפסקה קטנה ואחרת הפסקה גדולה ממנה שהיא קרובה להפסקת האתנח, וההפסקה הגדולה היא שתשנה הנקוד מפתח לקמץ כמו האתנח וכאשר יידע כל מבין בבא הטעמים, והנה כל שנמצא במקרא אֶחָת בזקף הוא ממין הזקף בבא הפסק גדול, ולא כן פה בנוסחתנו שאין בתבת אחת הפסקה גדולה כל כך עד שישתנה מפניה הנקוד, וע"כ הנכון אַחַת. כְּמוֹ כן בכל המדויקים בוי"ו וכצ"ל. שֶׁהַשָּׁלְטָן, הממשלה. ונמצא בתבה הזאת חלוף נקוד בסדורים, כי בסדור רפ"ה ובמחזור שאלוניק משנת שי"ד גם במחזור ויניציא משנת ש"ם נדפס שֶׁהַשִּׁלְטוֹן וכן הוא בכמה כ"י גם בסדורי הספרדים ובאבודרהם וכן גורס גם מהרש"ם, אבל מהרי"ל אמר שֶׁהַשָּׁלְטָן, וכן הורה הלבוש וכתב שזהו פירושו הממשלה, אבל שהשלטון בחירק יהיה פירושו שם תואר כאלו אמר שהמושל לפניך ואין זה כוונת המאמר, והסכימו עמו בעל מ"מ וע"ז ומג"א ויעב"ץ, וכן נקוד בכ"י אחד גם בסדור רפ"ז וכן נקד ג"ב ר"ז הענא בסדורו. אך קם בעל וי"ל ושב להדפיס שהשלטון בחירק בהסמכו על הכתוב ואין שלטון ביום המות (קהלת ח', ח') ורוו"ה בדרכו להלוך בעקבותיו הדפיס ככה גם הוא. אכן בעיון היטב בדבר יש לנו לנענע ראש למהרי"ל שהורה אותנו הגרסה האמתית, כי כן באמת תבת שלטון הבאה ד' פעמים במקרא יש לה בג' מקומות הוראת שם תואר בלתי ספק והן בדניאל ג', ב'. וג'. וקהלת ח', ד'. ובמקום הד' בקהלת ח', ח' ואין שלטון ביום המות גם שם אין מניעה להבינה כך כשם תואר ולפרש ואין מי שהוא שלטון ביום המות, וגם הדעת נוטה לכך, כי כבר ידענו שהרבה תבות בקהלת לא נמצא דוגמתן כי אם בארמית (כמוש הרד"ק בשרשים שרש זמן) והנה שלטון טעמו מושל בארמית וכן בתלמוד ובמדרשים כמו על מנת שאדבר עליך לשלטון (קדושין דף ס"ג) כיון שבא השלטון התחיל לחבטו במקל (מדרש קהלת דף ק"ג) לאחד שהיה לו דין לפני השלטון (ב"ר פ' ס"ג), וע"כ הדין נותן שגם בפסוק ואין שלטון ביום המות אינו יוצא מהבנתו הנהוגה הזאת. ואף כשנניח שבמקום ההוא שלטון שם המקרה הוא, בכל זאת אין לנו להגות בו בעבור שלשון משתמע לתרי אפי הוא ואין לנו להשתמש בתפלתנו בלשון מסופק וקשה אלא בלשון צחה וברורה וביותר בר"ה וי"כ אשר צריכים לדקדק באומר שפתינו בכל יכלתנו. וע"כ בצדק אמר מהרי"ל שֶׁהַשָּׁלְטָן ולא שהשלטון אשר בקל יטעה בו השומע ויבינהו בטעם מושל ושליט ויהי נראה ח"ו כעושה שתי רשויות. וכן גם בסליחה המתחלת אלקים אין בלתך יש לומר ולעד שָׁלְטָן מלכותך ובסוף יוצר ב' של ר"ה מלך שָׁלְטָנָךְ לעד. והעד הנאמן כי חז"ל לקחו תבת שלטון לתואר אבל לשם דבר אמרו שָׁלְטָן כמצאהו בב"ר סוף פ' פ"ה כל מלך ושלטון שלא היה לו שִׁלְטָן בארץ הוא אומר איני שוה כלום. והטוען אשר יטעון הלא התפלה נתקנה בל' עברי ושָׁלְטָן לא נמצאהו אלא בארמית, נשיבנו כי יתכן אשר שָׁלְטָן גם הוא משקל עברי ונפלם אָבְנָן דָּרְבָן קָרְבָּן, ואף כשמשקלו ארמית אין נמנעים מלאמרו אחרי שנאמר גם בעל הנסים פֻּרְקָן ובברכת ק"ש וְיַצִּיב, ועוד דומים אחרים, והן משקל ארמית. עז בידך וכו' עש"ה תהלים פ"ט, י"ד.

וּבְכֵן תֵּן כָּבוֹד יְיָ לְעַמֶּךָ תְּהִלָּה לִירֵאֶיךָ וְתִקְוָה לְדוֹרְשֶׁיךָ וּפִתְחוֹן פֶּה לַמְיַחֲלִים לָךְ שִׂמְחָה לְאַרְצֶךָ וְשָׂשׂוֹן לְעִירֶךָ וּצְמִיחַת קֶרֶן לְדָוִד עַבְדֶּךָ וַעֲרִיכַת נֵר לְבֶן־יִשַׁי מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ:

וּבְכֵן צַדִּיקִים יִרְאוּ וְיִשְׂמָחוּ וִישָׁרִים יַעֲלֹזוּ וַחֲסִידִים בְּרִנָּה יָגִילוּ וְעוֹלָתָה תִּקְפָּץ־פִּיהָ. וְכָל־הָרִשְׁעָה כֻּלָּהּ כְּעָשָׁן תִּכְלֶה כִּי תַעֲבִיר מֶמְשֶׁלֶת זָדוֹן מִן־הָאָרֶץ:

וְתִמְלוֹךְ אַתָּה יְיָ לְבַדֶּךָ עַל כָּל־מַעֲשֶׂיךָ בְּהַר צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ וּבִירוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ. כַּכָּתוּב בְּדִבְרֵי קָדְשֶׁךָ יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

קָדוֹשׁ אַתָּה וְנוֹרָא שְׁמֶךָ וְאֵין אֱלוֹהַּ מִבַּלְעָדֶיךָ. כַּכָּתוּב

ובכן תן כבוד, בנוסחא זו יש כ"ח תבות כמו שיש כ"ח תבות מן פסוק הנה ימים באים עד ה' צדקנו (ירמיה כ"ג, ה'). ותקוה לדורשיך, במחזור רומא „ותקוה טובה לדורשיך", וכן הדפיסו יעב"ץ. ובעל ווי"ב ע"פ ס' נגיד ומצוה שכתב שיש לומר ככה כדי לפרש היטב שאלתו ותפלתו, אך אין כן בסדורי מנהג אשכנז. ופתחון פה, יחזקאל כ"ט, כ"א ובל"א פרייע רעדע, פרייאוטה. וצמיחת קרן עפ"ה שם ותהלים קל"ב י"ז. וירמיה ל"ג, ט"ו. ובכן צדיקים, בהרבה סדורים ואז צדיקים וכגרסת הרמב"ם והרוקח, אמנם אכן יראי וכל בו ואבודרהם גורסים ובכן, וכן הוא בסדור רב עמרם וכן כתב בעל נגיד ומצוה. יראו וישמחו, ל' איוב כ"ב, י"ט. ועולתה, ל' עול ואון ותרמית רוכלאזיגקייט, והטעם שלא יהיו עוד רשעים עושי עול לימות המשיח והוא ל' איוב ה', ט"ז. ובתהלים ק"ז, מ"ב כתוב עולה, והענין אחד. וכל הרשעה, בס' רב עמרם וְהָרִשְׁעָה, וכן אומרים הספרדים, ובסדור רפ"ה וקלת ס"א הגרסא כִּי כָל הרשעה, וכתב הלבוש שהעקר לומר וְכָל הרשעה ולא כי כל, בעבור שהוא מחובר עם הקודם והכל מאמר אחד המספר איך יהיה אז בזמן המשיח. הָרִשְׁעָה, מעשה הרשעות ושם מקרה הוא (באזהייט) כמו מלאכי ג', י"ט. כֻּלָּהּ כְּעָשָׁן תכלה, בסדורי הספרדים כְּעָשָׁן תכלה וגם נראה כן עפ"ה תהלים ל"ז, כ'. ובעל ש"ת בדה מלבו נוסחא חדשה כֻּלָּהּ בְּעָשָׁן תכלה, אך בכל הסדורים נקוד כֻּלָּהּ, וברובם וגם בכ"י כְּעָשָׁן בכ"ף ומהרי"ל כתב בהדיא שהנכון כְּעָשָׁן בכ"ף, וכן גם במהרש"א לאגדת יומא דף ס"ט ע"ב. ואם כן איכו עפ"ה שבתהלים ל"ז, כ', אלא הלשון עפ"ה בישעיה כ"ט, י"ט. וכ', שגם הנבואה על שמחת וגילת הצדיקים בכלות העריצים והלצים, ומסדר התפלה הוא הסב הלשון כדי שלא לדבר כליון על הרשעים בעצמם אלא על הרשעות ואם הרשעות תכלה גם הרשעים יכלו וכשטת ברוריה בברכות דף י'. תִּכְלֶה הלמ"ד בסגול בכל הסדורים וכמשפט עתידי למד"י ה"א כמו תַּעֲשֶׂה (ויקרא י"ג, ז') תִּפְנֶה (שם כ', ו') תֵּרָאֶה (כ', י"ז) תִּרְפֶּה (דברים ז', כ"ג); ומה שנמצא כד הקמח לא תִכְלָה (מ"א י"ז, י"ד) בקמץ הוא יוצא מן הכלל וכמו שהעיר עליו רד"ק בפירושו ובמכלול דף קל"ד, ואין למדים מן הזרים אלא הולכים בדרך הכלל והוא בסגול תִּכְלֶה דוגמת ושבט עברתו יִכְלֶה (משלי כ"ב, ח') וכן וַתֵּכֶל כל עבודת (שמות ל"ט, ל"ב) הוא המקובל מן תִּכְלֶה ולא מן תִּכְלָה, וע"כ לא יפה עשה רוו"ה בסדורו להדפיסו בקמץ, וראה המבואר למעלה על וידידים העברת דף 85. ממשלת זדון, מבואר בברכת למלשינים, ומה שבקצת סדורים „החוטאים בזדון" תקון שלא לצורך הוא. ותמלוך אתה ה' לבדך על וגו' הספרדים אומרים ע"פ ס' רב עמרם ותמלוך אתה הוא ה' אלהינו מהרה על וגו' והוא דרך תפלה, שיהי כן רצון השם למלוך מהרה. ונוסחתנו ספור הדבר היא ומחוברת למעלה ממנה, ר"ל שאז כי תעביר ממשלת של הזדון אז תמלוך לבדך, וראה בלבוש ס' תקפ"ב. ימלך, תהלים קמ"ו י'. קדוש אתה ונורא שמך, מוזכר בספרי פ' וזאת הברכה, אך לשמנה עשרה של חול, גם בפר"א סוף פ' ל"ה נמצא „והאל הקדוש נקדש בצדקה בא"י האל הקדוש", ונלמד מזה כי היו להם להקדמונים בברכה שלישית של שמנה עשרה נוסחאות שונות. ואין אלוה מבלעדיך, עפ"ה ישעיה מ"ד, ו'. ככתוב, בהרבה סדורים וכ"י

וַיִּגְבַּה יְיָ צְבָאוֹת בַּמִּשְׁפָּט וְהָאֵל הַקָּדוֹשׁ נִקְדַּשׁ בִּצְדָקָה׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ׃

אַתָּה בְחַרְתָּנוּ מִכָּל־הָעַמִּים׃ אָהַבְתָּ אוֹתָנוּ׃ וְרָצִיתָ בָּנוּ׃ וְרוֹמַמְתָּנוּ מִכָּל־הַלְּשׁוֹנוֹת׃ וְקִדַּשְׁתָּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ׃ וְקֵרַבְתָּנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ׃ וְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עָלֵינוּ קָרָאתָ׃

כשחל י"ט במוצאי שבת מוסיפים ותודיענו. אם מוצאי שבת ווירד ותודיענו איינגעשאַלטעט.

וַתּוֹדִיעֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ וַתְּלַמְּדֵנוּ לַעֲשׂוֹת חֻקֵּי רְצוֹנֶךָ וַתִּתֶּן־לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מִשְׁפָּטִים יְשָׁרִים וְתוֹרוֹת אֱמֶת חֻקִּים וּמִצְוֹת טוֹבִים וַתַּנְחִילֵנוּ זְמַנֵּי שָׂשׂוֹן וּמוֹעֲדֵי קֹדֶשׁ וְחַגֵּי נְדָבָה׃ וַתּוֹרִישֵׁנוּ קְדֻשַּׁת שַׁבָּת וּכְבוֹד מוֹעֵד וַחֲגִיגַת הָרֶגֶל׃ וַתַּבְדֵּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל בֵּין אוֹר לְחֹשֶׁךְ בֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה׃ בֵּין קְדֻשַּׁת שַׁבָּת לִקְדֻשַּׁת יוֹם טוֹב הִבְדַּלְתָּ וְאֶת־יוֹם הַשְּׁבִיעִי מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה קִדַּשְׁתָּ׃ הִבְדַּלְתָּ וְקִדַּשְׁתָּ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתֶךָ׃

וַתִּתֶּן־לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה אֶת־יוֹם השבת הזה ואת יום הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה׃ יוֹם זכרון תְּרוּעָה באהבה מִקְרָא קֹדֶשׁ זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם׃

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ׃ יַעֲלֶה וְיָבֹא וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר זִכְרוֹנֵנוּ וּפִקְדוֹנֵנוּ וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ׃ וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד עַבְדֶּךָ׃ וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ׃ וְזִכְרוֹן כָּל־עַמְּךָ בֵּית

הגרסה וַיִּגְבַּהּ, אבל גם בסדורי ספרדים ככתוב וכן בס' רב עמרם ורמב"ם. ויגבה, ישעיה ה', ט"ז. נִקְדָּשׁ הדל"ת פתוחה במקרא ויניציא דפוס רפ"א ובאזיליא דפוס רל"ו וס"מ אחרים וכן במקרא כ"י והוא הנכון, כי וְנִקְדָּשׁ בכבדי בשמות כ"ט, מ"ג הוא בקמץ ונמסר עליו בכ"י „לית קמץ", וא"כ זה של ישעיה הוא נִקְדַּשׁ בפתח, גם במכלול דף ס"א לא נזכר בכלל הקמוצים שלא בהפסק רק ונקדש בכבודי, אבל נקדש בצדקה לא הזכיר. המלך הקדוש, ברכות י"ב, ע"ב. ואומרים ככה בעי"ת, לפי שבימים הללו מראה הקב"ה מלכותו לשפוט את העולם, ופירוש שניהם, שהם קריאה לשם (vocativi) אתה המלך, אתה הקדוש, דוגמת אלהי הַמֶּלֶךְ (תהלים קמ"ה), הָאֵל ישועתנו.

וחגיגת הרגל, אע"פ שאין ענין לנוסחא הזאת לר"ה, כי ר"ה איננו מזמני הרגל, מ"מ אין משנים סדר תקון התפלה דוגמת שאומרים ג"כ בהבדלת י"ט שחל באמצע השבוע בין יום השביעי לששת ימי המעשה (חולין כ"ו, ב'. וט"ז סימן תקצ"ט); וכתב הגאון רב שר שלום (הביאו הערוך בשרש רגש) שאומרים כן גם ותתן לנו מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון, אף שאין נוהגים כך.

יום תרועה, ובשבת יום זכרון תרועה, כמו שמפורש בפסקתא דר"ה, כתוב אחד אומר יום תרועה (במדבר כ"ט, א') וכתוב אחד אומר זכרון תרועה (ויקרא כ"ג, כ"ד), הא כיצד, כאן בחול כאן בשבת. ובמסכת סופרים פרק י"ט הלכה א' אם חל ר"ה להיות בשבת איננו אומר יום תרועה אלא זכרון תרועה, לפי שאין תקיעת שופר דוחה את השבת בגבולין משום גזירה.

יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ· לִפְלֵיטָה וּלְטוֹבָה וּלְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים וּלְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה· זָכְרֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה, וּפָקְדֵנוּ בוֹ לִבְרָכָה, וְהוֹשִׁיעֵנוּ בוֹ לְחַיִּים· וּבִדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים חוּס וְחָנֵּנוּ וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ· כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ· כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ· מְלוֹךְ עַל כָּל־הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בִּכְבוֹדֶךָ וְהִנָּשֵׂא עַל כָּל־הָאָרֶץ בִּיקָרֶךָ וְהוֹפַע בַּהֲדַר גְּאוֹן עֻזֶּךָ עַל כָּל־יוֹשְׁבֵי תֵבֵל אַרְצֶךָ· וְיֵדַע כָּל־פָּעוּל כִּי אַתָּה פְעַלְתּוֹ וְיָבִין כָּל־יָצוּר כִּי אַתָּה יְצַרְתּוֹ וְיֹאמַר כֹּל אֲשֶׁר נְשָׁמָה בְאַפּוֹ יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מֶלֶךְ וּמַלְכוּתוֹ בַּכֹּל מָשָׁלָה:
לשבת אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ (רצה במנוחתנו) קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ· שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ. (לשבת והנחילנו יי אלהינו באהבה וברצון שבת קדשך וינוחו בה ישראל מקדשי שמך·) וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת· כִּי אַתָּה אֱלֹהִים אֱמֶת וּדְבָרְךָ אֱמֶת וְקַיָּם לָעַד· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ עַל כָּל־הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ השבת וְיִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַזִּכָּרוֹן:

מלוך על כל העולם כלו, כן נרוג סדורינו והוא גרסת הרמב"ם והרוקח והטור והתניא ואבודרהם. ובסדור רפ"ז חסר מלת כל וכן בסדור שערי תפלה, גם הלבוש כתב שאין צריך לומר כל בעבור שאמר אח"כ כלו. אמנם אין לנו אלא גרסת הקדמונים וביותר שהם כנגד העמידו מספר תבות תפלה זו על מ"ד תבות וכמו שהעתקתי למעלה ברא"ש וככן תן פחדך, ועוד שנמצא כפל לשון זו של כל גם במקרא כמו במדבר ע"ז, ג'. ישעיה י"ד, י"ח. ירמיה ל', ע"ז. יחזקאל י"א, ע"ו. וכ', מ'. והוא לחזק הענין בכתוב במכלול דף ס"ז. כל פָּעוּל, כל יָצוּר, כן הוא בסדורי ספרדים, וכן בסדור ווי"ל, שניהם בינוני פעולים, וכבר השיג הראב"ע בצחות שער השמות (דף ל"ע) על האומרים יְצִיר בשב"א כי טועים הם, וצריך לומר יָצוּר בקמץ, וכמו יָצוּר נאמר גם פָּעוּל שניהם במשקל שוה, וכן גרסת הרמב"ם וכן כתב יעב"ץ. וְיֹאמַר, בכמה כ"י וְיֹאמְרוּ בל' רבים וכן גורם הכל בו, אמנם ברמב"ם וטור ואבודרהם כנוסחתנו. וטהר לבנו, בשאר תפלות שבת וי"ט מוקדם וטהר לבנו לוהנחילנו ה' וכו', אבל בר"ה וי"כ מקדימים והנחילנו וכו' לוטהר לבנו, והטעם כדי לסמוך בר"ה הלשונות של אמת זו על זו, וביה"כ אומרים אחרי וטהר לבנו כי אתה סלחן וכו' שהסליחה היא אשר על ידה יטהר לבנו. כי אתה אלהים אמת, לא נמצא בכ"י גם אבודרהם אינו מביאו גם בס' רב עמרם איננו, אבל בטור ישנו. ויש להפסיק בין אלהים לאמת לא לבד שלא יבולעו האותיות אלא גם בעבור שפירושו אתה אלהים אתה הוא אמת „דוח, גאָטט, ביזט וואהרהייט!" וכמו שגם בירמיה י', י' מוטעם אלהים בפשטא המפסיק, ואין להבינו „אתה הוא אלהים של אמת" שא"כ היה לו לומר אלהֵי אמת כמו דה"ב ט"ו, ג'. ודברך אמת, בנ' כ"י גם בסדור רפ"ה גם בסדורי הספרדים הנוסחא ודברך מַלְכֵּנוּ אמת, וכן גורס אבן ירחי, אבל גרסת רב עמרם והרמב"ם והטור והתניא והכל בו ואבודרהם היא כנוסחתנו וכן בסדור רפ"ז. וכתב אבודרהם הטעם שתקנו לומר בחתימה ודברך אמת וקים לעד בתפלה ובקדוש היום, מפני שאומר במדרש תהלים לעולם ה' דברך נצב בשמים לדור ודור אמונתך, וכתיב בתריה למשפטיך עמדו היום (מזמור קי"ט), אמר דוד לפני הקב"ה דברך שהבטחת לאדם הראשון לדון ולזכות ביום זה בכיו, ולכך תקנו לומר שיקיים דברו (והתניא מביא זה הפירוש בשם רש"י). והכל בו מביא עוד טעם אחר, לפי שאומרים למעלה מזה מלוך על כל העולם וכו' לזה אומרים ודברך אמת וכו' פירוש, אתה הבטחתנו בכמה מקומות בענין הגאולה שתהיה לך לבדך המלוכה ולכך אנו מבקשים שתאמת דברך כי דברך אמת וקים לעד.

רצה יי אלהינו בעמך ישראל ובתפלתם. והשב את העבודה לדביר ביתך. ואשי ישראל ותפלתם באהבה תקבל ברצון. ותהי לרצון תמיד עבודת ישראל עמך.

ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים. ברוך אתה יי, המחזיר שכינתו לציון:

מודים אנחנו לך שאתה הוא יי אלהינו ואלהי אבותינו לעולם ועד. צור חיינו מגן ישענו אתה הוא לדור ודור. נודה לך ונספר תהלתך על־חיינו המסורים בידך ועל־נשמותינו הפקודות לך ועל־נסיך שבכל־יום עמנו ועל־נפלאותיך וטובותיך שבכל־עת ערב ובקר וצהרים. הטוב כי לא־כלו רחמיך והמרחם כי לא־תמו חסדיך מעולם קוינו לך:

מודים דרבנן.

מודים אנחנו לך שאתה הוא יי אלהינו ואלהי אבותינו אלהי כל־בשר יוצרנו יוצר בראשית ברכות והודאות לשמך הגדול והקדוש על שהחייתנו וקימתנו כן תחינו ותקימנו ותאסוף גליותינו לחצרות קדשך לשמר חקיך ולעשות רצונך ולעבדך בלבב שלם על שאנחנו מודים לך. ברוך אל ההודאות:

ועל־כלם יתברך ויתרומם שמך מלכנו תמיד לעולם ועד:

וכתוב לחיים טובים כל־בני בריתך:

וכל החיים יודוך סלה ויהללו את־שמך באמת האל ישועתנו ועזרתנו סלה. ברוך אתה יי, הטוב שמך ולך נאה להודות:

אלהינו ואלהי אבותינו. ברכנו בברכה המשלשת בתורה הכתובה על־ידי משה עבדך האמורה מפי אהרן ובניו כהנים עם קדושך כאמור. יברכך יי וישמרך: יאר יי פניו אליך ויחנך: ישא יי פניו אליך וישם לך שלום:

וכתוב לחיים טובים כל בני בריתך, כן גרסת הטור וכן מביא שם בשם הר"מ מרוטנבורג גם אבן ירחי גורס וכתוב לחיים טובים וכן בס' נגיד ומצוה וכן בכ"י גם בסדורי הספרדים, אבל בהגהת מנהגי רא"ש מביא בשם הרוקח שלא יהיו בו רק ה' תבות, ומהר"יל גם מהר"ש היו מחברים תבת טובים (וכן הוא בסדור רפ"ז) ויהיו ה' תבות כנגד תבות הכתוב מחני נא מספרך אשר כתבת (שמות ל"ב, ל"ב) אמנם חבור הכוונה לפסוק ההוא עם וכתוב קשה להולמו, ורק סומכים הם זה לזה. ואחרים אומרים כי ה' תבות כנגד ה' חומשי תורה וכנגד ה' דורות מיצחק עד משה. ובסדורים אחרים מחברים תבת כל וכן מנהג ק"ק ווירמשא. והנכון שלא לדלג כלל מן הנוסחא מפאת כוונות שאין להן יסוד אלא בסוד וכמו שהעיר על זאת הלבוש בסמן תקפ"ב.

כשחרית אומרים זה.

שִׂים שָׁלוֹם, טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ· בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פָּנֶיךָ· כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד וּצְדָקָה וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם·

בערבית ובמנחה אומרים זה.

שָׁלוֹם רָב עַל־יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ תָּשִׂים לְעוֹלָם· כִּי אַתָּה הוּא מֶלֶךְ אָדוֹן לְכָל־הַשָּׁלוֹם·

וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ· בְּסֵפֶר חַיִּים בְּרָכָה וְשָׁלוֹם וּפַרְנָסָה טוֹבָה נִזָּכֵר וְנִכָּתֵב לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, עוֹשֵׂה הַשָּׁלוֹם:

אֱלֹהַי· נְצֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וּשְׂפָתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה, וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדּוֹם וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה: פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי· וְכָל הַחוֹשְׁבִים עָלַי רָעָה, מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחְשְׁבוֹתָם· עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ· לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי־פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגוֹאֲלִי: עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ: וְשָׁם נַעֲבָדְךָ בְּיִרְאָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת: וְעָרְבָה לַייָ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָיִם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת:

אין הש"ץ חוזר התפלה בערבית, אלא אומר קדיש תתקבל אחר שהשלימו הקהל את תפלתם (ובשבת אומרים תחלה ויכלו מגן אבות ואומרים בו המלך הקדוש וחותמים בשל שבת לבד, וברוב הקהלות אין אומרים במה מדליקין אכן בק"ק פפ"ד אומרים אותו). והש"ץ מקדש בבהכ"נ ואומר שהחיינו. עלינו, יגדל, ומברכים זה לזה לשנה טובה ונפטרים לבתיהם לשלום.

בספר חיים, בסדורי ספרדים מורחבת הנוסחא. עושה השלום החתימה הזאת איננה לבני ספרד אלא חותמים הם בכל השנה המברך את עמו ישראל בשלום, ועליהם סמך בעל של"ה בסדורו להשיג על חתימת האשכנזים ולומר עליה טעות. אך בחנם השיג, כי גם חתימת עושה השלום לר"ה. וי"כ ישן נושן היא וכבר נזכרה בפיוט אהללך בקול רם, גם הרוקח מביאה, ולפי האמת היא היא החתימה העקרית בעדות כל המובא בבאור שים שלום למעלה דף 103. וראה מהרי"ל הלכות ר"ה ומטה משה ס' תשכ"ח. ונקוד עֹשֵׂה נכרי כמשפט כל עוֹשֵׂה הסמוך, כמו עוֹשֵׂה המלאכה (דה"א כ"ג, כ"ד. נחמיה ב', ט"ז. ו"א, י"ב).

קודם שיוצאים מבה"כ בלילה הראשון נוהגים לומר איש לחברו:

ליחיד **לְשָׁנָה טוֹבָה תִּכָּתֵב:** ולרבים **לְשָׁנָה טוֹבָה תִּכָּתֵבוּ:**

לנקבה **לְשָׁנָה טוֹבָה תִּכָּתֵבִי:** ולרבות **לְשָׁנָה טוֹבָה תִּכָּתַבְנָה:**

סדר קדוש לראש השנה.

מקדשין בבה"כ, ובבית על השולחן ואומרים זמן בשני הלילות. (ובשבת אומרים בתחלה יום הששי ויכלו וכו'.)

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר־בָּנוּ מִכָּל־עָם וְרוֹמְמָנוּ מִכָּל־לָשׁוֹן וְקִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו. וַתִּתֶּן־לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה אֶת־יוֹם השבת הזה ואת יוֹם הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה יוֹם זכרון תְּרוּעָה באהבה מִקְרָא קֹדֶשׁ זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם: כִּי בָנוּ בָחַרְתָּ וְאוֹתָנוּ קִדַּשְׁתָּ מִכָּל־הָעַמִּים. וּדְבָרְךָ אֱמֶת וְקַיָּם לָעַד. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מֶלֶךְ עַל כָּל־הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ השבת ויִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַזִּכָּרוֹן:

במוצאי שבת מוסיפים נר והבדלה. אין מוצאי שבת זאגט מאן אויך דיעזעס.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא מְאוֹרֵי הָאֵשׁ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל בֵּין אוֹר לְחֹשֶׁךְ בֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה. בֵּין קְדֻשַּׁת שַׁבָּת לִקְדֻשַּׁת יוֹם טוֹב הִבְדַּלְתָּ וְאֶת־יוֹם הַשְּׁבִיעִי מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה קִדַּשְׁתָּ. הִבְדַּלְתָּ וְקִדַּשְׁתָּ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתֶךָ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְקֹדֶשׁ:

ואומרים שהחיינו בשני הלילות. מאן זאגט ביידע נאכטע שהחיינו.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

ובוצעין על לחם משנה ומברכין המוציא ואוכלין פרוסת הבציעה. ואח"כ לוקחים תפוח מתוק וטובלים אותו בדבש ומברכים:

נאך דעם מוציא איסט מאן איין שטיקכען פאן איינעם זיסען אפפעל איין האניג איינגעטונקט נאכדעם מאן פאלגענדע ברכה געשפראכען:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ:

ואוכלים אותו ואח"כ אומרים. דאן זאגט מאן פאלגענדעז:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתְּחַדֵּשׁ עָלֵינוּ שָׁנָה טוֹבָה וּמְתוּקָה:

מצוה לאכול ולשתות ולשמוח ביום הקדוש הזה כמו בשאר י"ט ומועדי ה' וביותר כי הוא הראש והראשון שבשנה, ואמרו רז"ל סימנא מילתא הוא (הוריות י"ב) ע"כ יש לאכול מאכלים טובים ומתוקים ויחזק הסימן לטוב ע"י דיבור פה שעושה רושם בלי ספק, וכמו שאמרו רז"ל אכל החלומות שהולכין אחר הפה (ברכות נ"ה). וכללו של דבר שיאכל משמנים וישתה ממתקים וכמו שמצאנו בנחמי' (ח' י') שאמר לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדנינו, ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם. ויבטח בה' ית' שיזמן לו פרנסתו בכבוד.

סדר אבינו מלכנו·

בשחרית ר״ה משכימים לבהכ״נ ומסדרים הברכות ופ׳ הקרבנות (ואין אומרים וברוך שאמר) ואומרים פסוקי דזמרה עם ברכותיהם וקורין ק״ש בברכותיה ויזהרו לגמרן עם הנץ החמה כראוי ושלא לאחר זמן התפלה. ומתפללים תפלת שבע בלחש כמו בערבית והש״ץ חוזר התפלה, וכבר נהגו להוסיף בה פיוטים כל מקום לפי מנהגו, והכהנים עולים לדוכן והש״ץ גומר התפלה ואומרים אבינו מלכנו, ובשבת אין אומרים אותו.

פותחים הארון. אַן שבת ווירד אבינו מלכנו ניכט געזאָגט.

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ חָטָאנוּ לְפָנֶיךָ:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ אֶלָּא אָתָּה:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה עִמָּנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ חַדֵּשׁ עָלֵינוּ שָׁנָה טוֹבָה:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ בַּטֵּל מֵעָלֵינוּ כָּל־גְּזֵרוֹת קָשׁוֹת:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ בַּטֵּל מַחְשְׁבוֹת שׂוֹנְאֵינוּ:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הָפֵר עֲצַת אוֹיְבֵינוּ:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ כַּלֵּה כָּל־צַר וּמַשְׂטִין מֵעָלֵינוּ:

(* אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ סְתוֹם פִּיּוֹת מַשְׂטִינֵינוּ וּמְקַטְרְגֵינוּ:)

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ כַּלֵּה דֶּבֶר וְחֶרֶב וְרָעָב וּשְׁבִי וּמַשְׁחִית מִבְּנֵי בְרִיתֶךָ:

**) אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ מְנַע מַגֵּפָה מִנַּחֲלָתֶךָ:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ שְׁלַח רְפוּאָה שְׁלֵמָה לְחוֹלֵי עַמֶּךָ:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הַחֲזִירֵנוּ בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ סְלַח וּמְחַל לְכָל־עֲוֹנוֹתֵינוּ:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ מְחֵה וְהַעֲבֵר פְּשָׁעֵינוּ מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ קְרַע רוֹעַ גְּזַר דִּינֵנוּ:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ מְחֹק בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים כָּל־שִׁטְרֵי חוֹבוֹתֵינוּ:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ זְכוֹר כִּי עָפָר אֲנָחְנוּ:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ זָכְרֵנוּ בְּזִכְרוֹן טוֹב לְפָנֶיךָ:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ כָּתְבֵנוּ בְּסֵפֶר חַיִּים טוֹבִים: אין נעילה ווירד שטאַטט כתבנו אימּער חָתְמֵנוּ געזאָגט.

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ כָּתְבֵנוּ בְּסֵפֶר זְכֻיּוֹת:

---

*) נאָך מנהג פולין ווערדען אויך דיא קליינער געדרוקטען א״מ געזאָגט.

**) נאָך מנהג פולין ווערדען דיא א״מ פאָן היער אַן ביז א״מ תהי השעה אין פאָלגענדער אָרדנונג געזאָגט: א״מ מנע ... סלח ומחל ... מחה והעבר ... מחק ברחמיך .. החזירנו ... שלח רפואה ... קרע ... זכרנו ... כתבנו בס׳ חיים ... כתבנו בס׳ גאולה ... כתבנו בס׳ פרנסה ... כתבנו בס׳ זכיות ... כתבנו בס׳ סליחה ... הצמח ... הרם ... הרם ... מלא ידינו .. מלא אסמינו .. שמע ... קבל ... פתח .. נא אל ... זכור כי עפר ... תהי השעה ... ח״ו ס״ו.

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ כָּתְבֵנוּ בְּסֵפֶר פַּרְנָסָה וְכַלְכָּלָה:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ כָּתְבֵנוּ בְּסֵפֶר גְּאֻלָּה וִישׁוּעָה:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ כָּתְבֵנוּ בְּסֵפֶר סְלִיחָה וּמְחִילָה:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הַצְמַח לָנוּ יְשׁוּעָה בְּקָרוֹב:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הָרֵם קֶרֶן יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הָרֵם קֶרֶן מְשִׁיחֶךָ:

(אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ מַלֵּא יָדֵינוּ מִבִּרְכוֹתֶיךָ:

(אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ מַלֵּא אֲסָמֵינוּ שָׂבָע:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ שְׁמַע קוֹלֵנוּ חוּס וְרַחֵם עָלֵינוּ:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ קַבֵּל בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן אֶת־תְּפִלָּתֵנוּ:

(אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ פְּתַח שַׁעֲרֵי שָׁמַיִם לִתְפִלָּתֵנוּ:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ נָא אַל־תְּשִׁיבֵנוּ רֵיקָם מִלְּפָנֶיךָ:

(אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ תְּהֵא הַשָּׁעָה הַזֹּאת שְׁעַת רַחֲמִים וְעֵת רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ:

(אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ חֲמוֹל עָלֵינוּ וְעַל־עוֹלָלֵינוּ וְטַפֵּנוּ:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַן הֲרוּגִים עַל־שֵׁם קָדְשֶׁךָ:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַן טְבוּחִים עַל־יִחוּדֶךָ:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַן בָּאֵי בָאֵשׁ וּבַמַּיִם עַל־קִדּוּשׁ שְׁמֶךָ:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ נְקוֹם (לְעֵינֵינוּ) נִקְמַת דַּם־עֲבָדֶיךָ הַשָּׁפוּךְ:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַנְךָ אִם־לֹא לְמַעֲנֵנוּ:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַנְךָ וְהוֹשִׁיעֵנוּ:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַן רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַן שִׁמְךָ הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא שֶׁנִּקְרָא עָלֵינוּ:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ חָנֵּנוּ וַעֲנֵנוּ כִּי אֵין בָּנוּ מַעֲשִׂים עֲשֵׂה עִמָּנוּ צְדָקָה וָחֶסֶד וְהוֹשִׁיעֵנוּ:

ואח"כ אומר הש"ץ קדיש שלם, ומוציאין ב' ס"ת (ובשעת פתיחת ארון הקודש אומרים י"ג מדות ורבון המסודר למעלה אצל קה"ת לשבת דף 223) וקורין בס"ת הראשון בפ' וירא מן וה' פקד את שרה עד ימים רבים, ומתחלק לחמשה גברי (ואם הוא שבת מתחלק לשבעה גברי), ובס"ת השני קורין למפטיר בפ' פינחס ובחדש השביעי עד אשה לה', ומפטירין בראש ספר שמואל ויהי איש אחד עד וירם קרן משיחו. ואחר ההפטרה תוקעין בשופר (ובשבת אין תוקעין אלא אומרים יקום פרקן), ואח"כ אומרים אשרי, יהללו וגו' ומחזירין ס"ת להיכל. אם יש מילה בר"ה מלין קודם תקיעת שופר, ובשבת מלין אחר אשרי.

סדר תקיעות׃

חייב כל אדם מישראל לשמוע קול שופר בר"ה, וחייב לשמוע כל השלשים קולות. סדר הקולות הוא, ג׳ פעמים תקיעה שברים תרועה תקיעה, וג׳ פעמים תקיעה שברים תקיעה, וג׳ פעמים תקיעה תרועה תקיעה, ורמזי תבות ג׳ הסדרים תשר"ת תש"ת תר"ת, סך כולם שלשים קולות, וסמן לדבר יום תרועה יהיה לכם, יהי"ה בגימטר׳ שלשים. קול התקיעה הוא קול פשוט בלתי מופסק כמוך בתחלתו וגבוה בסופו, והשברים הוא קול משובר מג׳ תקיעות קטנות רצופות במשך אחד, והתרועה קולה מחובר לפחות מתשע קולות עבות וקטנות מאד סמוכות זו אחר זו בנשימה אחת עד שדומה קול התרועה לקול הרעש. יש אומרים כי שברים ותרועה של סדר תשר"ת צריך לעשות שתיהן יחדו בנשימה אחת, וי"א שאינו צריך וכן המנהג במדינותינו, אך אין להפסיק כל כך בין שברים לתרועה. התקיעה האחרונה של סדר תר"ת יאריך בה הרבה לסמן סיום הקולות, וזהו שנקראה תקיעה גדולה. תקיעת שופר צריכה כוונת השומע וכוונת המשמיע, לפיכך התוקע והשומע כל אחד צריך לכוין לקיים מצות עשה של תקיעת שופר ויוציא בשפתיו ויאמר **הרי אני מוכן לקיים המצוה שצונו בוראנו לתקוע בשופר** (השומע יאמר **לשמוע קול שופר**) **היום הזה כמו שכתוב בתורה יום תרועה יהיה לכם**, ויכוין עוד התוקע להוציא את כל מי ששומע תקיעתו. התוקע צריך לעמוד, וכן כל העם צריכים לעמוד בשעת התקיעה. והמנהג שהתוקע בבהכ"נ יעמוד על הבימה שקורין שם בתורה. ויזהר שלא ישען על שום דבר בעת תקעו. וטוב שיאחז השופר בצד ימינו של פיו, ואם אי אפשר לו בכך מותר לו לשומו בשמאל. ויהפוך פה השופר של צד הכפוף למעלה. יכסה השופר בשעת הברכה וכן בין כל סדר וסדר מהתקיעות. אחד התוקע ואחד השומע לא ישיחו בין הברכה עד סוף התקיעות שבסדר תפלת מוסף, מיהו דברים מענין התקיעות והתפלות לא נחשבו הפסק. צריך שאיש אחר יקריא לפני התוקע מלה במלה כל סדר התקיעות ואפילו תקיעה הראשונה, כדי שלא יטעה התוקע. ולא יתחיל לתקוע עד שהקריא לו המקריא. ואחר שסיים התוקע סדר תשר"ת יקרא המקריא שב, וישב התוקע מעט, וכן אחר סדר תש"ת ואחר סדר תר"ת, וזהו שנקראו תקיעות האלה תקיעות דמיושב, ואותן התקיעות שתוקעין בתוך תפלת מוסף נקראו תקיעות דמעומד. התחיל אחד לתקוע ולא יוכל להשלים, או שברך הברכה ולא יוכל לתקוע כלל, ישלים אחר ממקום שפסק הראשון ואין צריך לברך עוד הפעם ואפילו ב׳ או ג׳ זה אחר זה די להם בברכה שברך הראשון, ובלבד שהתוקעים הבאים היו בבהכ"נ בשעת ברכת הראשון. אבן אם לא שמעו את ברכת הראשון צריכים לברך עוד הפעם בפני עצמם ולא בקול רם.

התוקע קודם שיתקע מברך בנגון ובקול רם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לִשְׁמֽוֹעַ קוֹל שׁוֹפָר׃

ביום הראשון מברך גם שהחיינו, ואם יום ראשון בשבת שאין תוקעים, מברך שהחיינו ביום שני.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה׃

ויקרא המקריא את התקיעות אחת לאחת והתוקע יתקע.

תקיעה שברים תרועה תקיעה
תקיעה שברים תרועה תקיעה
תקיעה שברים תרועה תקיעה שב׃

תקיעה שברים תקיעה
תקיעה שברים תקיעה
תקיעה שברים תקיעה שב׃

תקיעה תרועה תקיעה
תקיעה תרועה תקיעה
תקיעה תרועה תקיעה גדולה׃ שב׃

אחר התקיעות אומרים **אשרי העם יודעי תרועה יי באור פניך יהלכון**: ואומרים **אשרי**, **יהללו** וגו׳, ומכניסין ס"ת להיכל והש"ץ אומר **ח"ק** ועומדים להתפלל **תפלת מוסף**.

לשמוע קול שופר, הרמב"ם הלכות שופר פרק ג׳ הלכה י׳. וזה לשון אבודרהם, כתב רבינו האי הלכה רווחת בישראל לברך **לשמוע קול שופר**, ולא תזוז מינה, וכן כתב בה"ג והכי איתא בירושלמי (בהרא"ש למס׳ ר"ה דף ל"ג ע"ב גורס בקול שופר, אבל המרדכי לפסחים סמן תשס"א גורס **קול שופר** וכן הוא בארחות חיים ובכל בו) ואין לומר בקול שופר בבי"ת, שהבי"ת איננה נופלת אלא על ל׳ קבלה כמו שנאמר והיה אם שמוע תשמעו בקולי ומתרגמינן אם קבלא תקבלון (שמות י"ט, ה׳) עכ"ל והכתוב לעד כי העקר קול ולא בקול כי כן נמצא תשמעה קול שופר (ירמיה ד׳, כ"א) וראה בפירוש הראב"ע לשמות ג׳, י"ח. ואומרים **לשמוע קול שופר** ואין אומרים **לתקוע בשופר** (כמו שגורס שאלתות דר׳ אחאי ס׳ קע"א) ולא **על תקיעת שופר** (כמו שמביא הרא"ש בשם רבינו תם), בעבור שעקר המצוה בשמיעה (המנהיג וטור).

ביחיד לא יתפלל אדם תפלת מוסף עד אחר שלש שעות על היום.

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה·

זָכְרֵנוּ לְחַיִּים· מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים· וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים· לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים· מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם:

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ· מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר· מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה·

מִי כָמוֹךָ אַב הָרַחֲמִים· זוֹכֵר יְצוּרָיו לַחַיִּים בְּרַחֲמִים· וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה:

וּבְכֵן תֵּן פַּחְדְּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל־מַעֲשֶׂיךָ וְאֵימָתְךָ עַל כָּל־מַה־שֶּׁבָּרָאתָ, וְיִירָאוּךָ כָּל־הַמַּעֲשִׂים וְיִשְׁתַּחֲווּ לְפָנֶיךָ כָּל־הַבְּרוּאִים, וְיֵעָשׂוּ כֻלָּם אֲגֻדָּה אַחַת לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם· כְּמוֹ שֶׁיָּדַעְנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁהַשִּׁלְטָן לְפָנֶיךָ עֹז בְּיָדְךָ וּגְבוּרָה בִּימִינֶךָ וְשִׁמְךָ נוֹרָא עַל כָּל־מַה־שֶּׁבָּרָאתָ:

וּבְכֵן תֵּן כָּבוֹד יְיָ לְעַמֶּךָ תְּהִלָּה לִירֵאֶיךָ וְתִקְוָה לְדוֹרְשֶׁיךָ וּפִתְחוֹן פֶּה לַמְיַחֲלִים לָךְ שִׂמְחָה לְאַרְצֶךָ וְשָׂשׂוֹן לְעִירֶךָ וּצְמִיחַת קֶרֶן לְדָוִד עַבְדֶּךָ וַעֲרִיכַת נֵר לְבֶן־יִשַׁי מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ:

וּבְכֵן צַדִּיקִים יִרְאוּ וְיִשְׂמָחוּ וִישָׁרִים יַעֲלֹזוּ וַחֲסִידִים בְּרִנָּה יָגִילוּ וְעוֹלָתָה תִּקְפָּץ־פִּיהָ· וְכָל־הָרִשְׁעָה כֻּלָּהּ כְּעָשָׁן תִּכְלֶה כִּי תַעֲבִיר מֶמְשֶׁלֶת זָדוֹן מִן־הָאָרֶץ:

וְתִמְלוֹךְ אַתָּה יְיָ לְבַדֶּךָ עַל כָּל־מַעֲשֶׂיךָ בְּהַר צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ וּבִירוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ· כַּכָּתוּב בְּדִבְרֵי קָדְשֶׁךָ יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

קָדוֹשׁ אַתָּה וְנוֹרָא שְׁמֶךָ וְאֵין אֱלוֹהַּ מִבַּלְעָדֶיךָ· כַּכָּתוּב וַיִּגְבַּהּ יְיָ צְבָאוֹת בַּמִּשְׁפָּט וְהָאֵל הַקָּדוֹשׁ נִקְדַּשׁ בִּצְדָקָה· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ:

אַתָּה בְחַרְתָּנוּ מִכָּל־הָעַמִּים· אָהַבְתָּ אוֹתָנוּ· וְרָצִיתָ בָּנוּ· וְרוֹמַמְתָּנוּ מִכָּל־הַלְּשׁוֹנוֹת· וְקִדַּשְׁתָּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ· וְקֵרַבְתָּנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ· וְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עָלֵינוּ קָרָאתָ:

וַתִּתֶּן־לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה אֶת־יוֹם השבת הזה ואת יום הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה· יוֹם זכרון תְּרוּעָה באהבה מִקְרָא קֹדֶשׁ זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם:

וּמִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ גָּלִינוּ מֵאַרְצֵנוּ וְנִתְרַחַקְנוּ מֵעַל אַדְמָתֵנוּ וְאֵין אֲנַחְנוּ יְכוֹלִים לַעֲשׂוֹת חוֹבוֹתֵינוּ בְּבֵית בְּחִירָתֶךָ בַּבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו מִפְּנֵי הַיָּד שֶׁנִּשְׁתַּלְּחָה בְּמִקְדָּשֶׁךָ: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מֶלֶךְ רַחֲמָן שֶׁתָּשׁוּב וּתְרַחֵם עָלֵינוּ וְעַל־מִקְדָּשְׁךָ בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים וְתִבְנֵהוּ מְהֵרָה וּתְגַדֵּל כְּבוֹדוֹ: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ גַּלֵּה כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ עָלֵינוּ מְהֵרָה וְהוֹפַע וְהִנָּשֵׂא עָלֵינוּ לְעֵינֵי כָּל־חָי וְקָרֵב פְּזוּרֵינוּ מִבֵּין הַגּוֹיִם וּנְפוּצוֹתֵינוּ כַּנֵּס מִיַּרְכְּתֵי אָרֶץ· וַהֲבִיאֵנוּ לְצִיּוֹן עִירְךָ בְּרִנָּה וְלִירוּשָׁלַיִם בֵּית מִקְדָּשְׁךָ בְּשִׂמְחַת עוֹלָם· וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת־קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ תְּמִידִים כְּסִדְרָם

וּמוּסָפִים כְּהִלְכָתָם: וְאֶת־מוּסְפֵי יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה וְיוֹם הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה· נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ עַל־יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר:

לשבת וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל־עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ:

וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם: וַעֲשִׂיתֶם עֹלָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיְיָ פַּר בֶּן־בָּקָר אֶחָד אַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם: וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם כִּמְדֻבָּר שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאָיִל וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ וְיַיִן כְּנִסְכּוֹ וּשְׁנֵי שְׂעִירִים לְכַפֵּר· וּשְׁנֵי תְמִידִים כְּהִלְכָתָם: מִלְּבַד עֹלַת הַחֹדֶשׁ וּמִנְחָתָהּ וְעֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכֵּיהֶם כְּמִשְׁפָּטָם לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיְיָ:

בק"ק פפ"דמ ובכותיה אומרים.
וְשָׂעִיר לְכַפֵּר· מִלְּבַד עֹלַת הַחֹדֶשׁ וּמִנְחָתָהּ וְשָׂעִיר לְחַטָּאת וְנִסְכֵּיהֶם כְּמִשְׁפָּטָם וּשְׁנֵי תְמִידִים כְּהִלְכָתָם:

לשבת יִשְׂמְחוּ בְמַלְכוּתְךָ שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת וְקוֹרְאֵי עֹנֶג עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ· וְהַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ חֶמְדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

עָלֵינוּ לְשַׁבֵּחַ לַאֲדוֹן הַכֹּל, לָתֵת גְּדֻלָּה לְיוֹצֵר בְּרֵאשִׁית, שֶׁלֹּא עָשָׂנוּ כְּגוֹיֵי הָאֲרָצוֹת, וְלֹא שָׂמָנוּ כְּמִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה, שֶׁלֹּא שָׂם

ואת מוספי יום, אומרים מוספי בל' רבים כדי לכלול גם מוסף ראש חדש (א"ח ס' תקצ"א). **ובחדש השביעי,** במדבר כ"ט, א'. וכתוב בהגהת מנהגי רא"ע וז"ל מצאתי בספר ישן, בשבת אומר במקום ובחדש השביעי פסוק אחר האמור בפ' אמור דבר אל בני ישראל לאמר בחדש השביעי באחד לחדש וכו' עד אשה לה' (ויקרא כ"ג, כ"ד וכ"ה) ואומר ונאמר ועשיתם עולה לריח ניחוח וכו' עד תמימים כמו שכתוב בפ' פינחס, ומסתברא כך לפי שיש בפסוק שבאמור זכרון תרועה ולא יום תרועה עכ"ל **ושני שעירים לכפר** וכו' נוסחאות מתחלפות יש כאן בסדורים, והנוסחא ויין כנסכו ושעיר לכפר, מלבד עולת החדש ומנחתה ושעיר וכו' שאומרים בק"ק פפד"מ היא נוסחת הרוקח ומהרי"ל וראה ג"כ ביוסף אומץ ס' תתקע"א.

עלינו לשבח, מוסף של ר"ה יש לה ט' ברכות, משונה מכל שאר מוספי השנה שאין להם אלא ז' ברכות, והוא בעבור שמוסיפים במוסף ר"ה שלש הוספות אשר שמן מלכיות זכרונות ושופרות, ונכללה הראשונה שהיא מלכיות בתוך הברכה הרביעית של קדושת היום, והזכרונות והשופרות הן כל אחת ברכה בפני עצמה וכדאיתא בר"ה דף ל"ב. ושלש ההוספות האלה שמותן על שם תוכנן כי בראשונה מודים אנחנו שהקב"ה הוא בורא את הכל ומלכותו על הכל, ובשניה מודה שהוא יזכור את כל מעשי בני אדם וישלם להם כמפעלם, והשלישית היא מדברת מקול השופר אשר נשמע לראשונה במתן תורה וישמע לאחרונה בקבוץ

חֶלְקֵנוּ כָּהֶם וְגוֹרָלֵנוּ כְּכָל־הֲמוֹנָם· וַאֲנַחְנוּ כּוֹרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים וּמוֹדִים לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא נוֹטֶה שָׁמַיִם וְיֹסֵד אָרֶץ· וּמוֹשַׁב יְקָרוֹ בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וּשְׁכִינַת עֻזּוֹ בְּגָבְהֵי מְרוֹמִים׃ הוּא אֱלֹהֵינוּ אֵין עוֹד· אֱמֶת מַלְכֵּנוּ, אֶפֶס זוּלָתוֹ· כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתוֹ וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל־לְבָבֶךָ כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל־הָאָרֶץ מִתָּחַת· אֵין עוֹד׃

עַל־כֵּן נְקַוֶּה לְּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִרְאוֹת מְהֵרָה בְּתִפְאֶרֶת עֻזֶּךָ לְהַעֲבִיר גִּלּוּלִים מִן־הָאָרֶץ וְהָאֱלִילִים כָּרוֹת יִכָּרֵתוּן· לְתַקֵּן עוֹלָם בְּמַלְכוּת שַׁדַּי וְכָל־בְּנֵי בָשָׂר יִקְרְאוּ בִשְׁמֶךָ· לְהַפְנוֹת אֵלֶיךָ כָּל־רִשְׁעֵי אָרֶץ· יַכִּירוּ וְיֵדְעוּ כָּל־יוֹשְׁבֵי תֵבֵל כִּי לְךָ תִּכְרַע כָּל־בֶּרֶךְ תִּשָּׁבַע כָּל־לָשׁוֹן׃ לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ יִכְרְעוּ וְיִפֹּלוּ· וְלִכְבוֹד שִׁמְךָ יְקָר יִתֵּנוּ· וִיקַבְּלוּ כֻלָּם אֶת־עֹל מַלְכוּתֶךָ· וְתִמְלוֹךְ עֲלֵיהֶם מְהֵרָה לְעוֹלָם וָעֶד· כִּי הַמַּלְכוּת שֶׁלְּךָ הִיא וּלְעוֹלְמֵי עַד תִּמְלוֹךְ בְּכָבוֹד׃ כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ, יְהוָה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד׃ וְנֶאֱמַר, לֹא־הִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב וְלֹא־רָאָה עָמָל בְּיִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהָיו עִמּוֹ וּתְרוּעַת מֶלֶךְ בּוֹ׃ וְנֶאֱמַר, וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ

גליות (וראה ג"כ בס' עקרים מאמר א' פרק ד'). ואמרו בספרי בפסוק וביום שמחתכם, אני ה' אלהיכם למה נאמר, לפי שהוא אומר דבר אל בני ישראל לאמר בחדש השביעי (ויקרא כ"ג, כ"ד. ודרשו ממנו זכרונות ושופרות בר"ה דף ל"ב) אבל מלכיות לא שמענו, תלמוד לומר ה' אלהיו עמו ותרועת מלך בו (במדבר כ"ג, כ"א) זה שופרות ומלכיות; ר' נתן אומר אינו צריך, שהרי כבר נאמר ותקעתם בחצוצרות הרי שופרות, והיו לכם לזכרון הרי זכרונות, אני ה' אלהיכם זה מלכיות, אם כן מה ראו חכמים לומר מלכיות תחלה ואח"כ זכרונות ושופרות, אלא, המליכהו עליך תחלה ואח"כ בקש מלפניו רחמים כדי שיזכור לך, ובמה, בשופר של חירות ואין שופר אלא חירות שנ' והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול עכ"ל ונקרא סדר זה של תפלת מלכיות זכרונות ושופרות בפי חז"ל בשם כלל תקיעתא דבי רב (ירושלמי ר"ה פרק א' הלכה ה', וירושלמי ע"ז פרק א' הלכה ב', ויקרא רבה פ' כ"ט, ותנחומא פרש' האזינו) בעבור כי נתיסד ונקבע בנוסחתו בבית מדרשו של רב, והשם תקיעתא ע"ש שתוקעים אחר כל סדר. ואופן תקונם הוא שמתחיל כל סדר משלש הסדרים בנוסח תפלה נאה לענינו, ואחר התפלה יבאו עשרה פסוקים, ג' מתורה ג' מתהלים וג' מנביאים ושוב אחד מתורה, אשר נמצא בכל אחד מהפסוקים הלשון מלך לסדר של מלכיות והל' זכר לזכרונות ול' שופר לשופרות, ואח"כ נשלם כל סדר בבקשה ובחתימת ברכה. ואמרו בר"ה דף ל"ב כי י' פסוקים הללו כנגד מה שנמצא במזמור ק"נ י' פעמים הללו הללוהו, וכנגד י' הדברות וי' מאמרות שבהן נברא העולם. ומה שמקדימים בתפלות האלה פסוקי תהלים לפסוקי נביאים להפך מסדר המקרא שהוא תורה נביאים וכתובים, הוא מפני שדוד קדם לנביאים, ועוד שהקדמת ספרי נביאים לכתובים הוא רק לענין קדושתן שאמורה קדושת נביאים מהכתובים לפי שהנביאים נאמרו בנבואה והכתובים ברוח הקדש, אבל לענין קדימת הזמן הכתובים היו קודם. וכן איתא במס' סופרים פ' י"ח הלכה ג' בכל מקדימין דברי קדושה (ר"ל כתובים) לדברי קבלה (ר"ל נביאים). ואמרו בברכות דף כ"ט הני תשע (ברכות במוסף) דר"ה כנגד מי, אמר רבי יצחק דמן קרטיגנין (קַרְטַגְנָא) כנגד תשעה אזכרות שאמרה חנה בתפלתה (ש"א ב', א') דאמר מר (בר"ה דף י' ע"ב) בר"ה נפקדה שרה רחל וחנה עכ"ל. — עלינו לשבח הוא תחלת סדר של מלכיות, ובאורו ראה למעלה דף 131. ככתוב בתורתך ה' ימלך, פה תחלת י' הפסוקים למלכיות. לא הביט, במדבר כ"ג, כ"א, וכבר העתקתי בסמוך מאמר הספרי שדורש פסוק זה על מלכיות גם על שופרות וזהו מפאת תבת תרועה וראה בגמר' ר"ה ל"ב ע"ב וברא"ש שם. ויהי בישרון, דברים ל"ג, ה'.

בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עָם יַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל: וּבְדִבְרֵי קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר, כִּי לַייָ הַמְּלוּכָה וּמשֵׁל בַּגּוֹיִם: וְנֶאֱמַר, יְיָ מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ, לָבֵשׁ יְיָ עֹז הִתְאַזָּר אַף־תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל־תִּמּוֹט: וְנֶאֱמַר, שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וְהִנָּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבוֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד: מִי זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד· יְיָ עִזּוּז וְגִבּוֹר יְיָ גִּבּוֹר מִלְחָמָה: שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד: מִי הוּא זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד· יְיָ צְבָאוֹת הוּא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד סֶלָה: וְעַל־יְדֵי עֲבָדֶיךָ הַנְּבִיאִים כָּתוּב לֵאמֹר, כֹּה אָמַר יְיָ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וְגֹאֲלוֹ יְיָ צְבָאוֹת אֲנִי רִאשׁוֹן וַאֲנִי אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדַי אֵין אֱלֹהִים: וְנֶאֱמַר, וְעָלוּ מוֹשִׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת־הַר עֵשָׂו וְהָיְתָה לַייָ הַמְּלוּכָה: וְנֶאֱמַר, וְהָיָה יְיָ לְמֶלֶךְ עַל־כָּל־הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד: וּבְתוֹרָתְךָ כָּתוּב לֵאמֹר, שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ׀ אֶחָד:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ· מְלוֹךְ עַל כָּל־הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בִּכְבוֹדֶךָ וְהִנָּשֵׂא עַל כָּל־הָאָרֶץ בִּיקָרֶךָ וְהוֹפַע בַּהֲדַר גְּאוֹן עֻזֶּךָ עַל כָּל־יוֹשְׁבֵי תֵבֵל אַרְצֶךָ· וְיֵדַע כָּל־פָּעוּל כִּי אַתָּה פְעַלְתּוֹ וְיָבִין כָּל־יָצוּר כִּי אַתָּה יְצַרְתּוֹ וְיֹאמַר כֹּל אֲשֶׁר נְשָׁמָה בְאַפּוֹ יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מֶלֶךְ וּמַלְכוּתוֹ בַּכֹּל מָשָׁלָה: (לשבת אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ (רצה במנוחתנו) קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ· שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ, (לשבת והנחילנו יי אלהינו באהבה וברצון שבת קדשך וינוחו בה ישראל מקדשי שמך·) וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת· כִּי אַתָּה אֱלֹהִים אֱמֶת וּדְבָרְךָ אֱמֶת וְקַיָּם לָעַד· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מֶלֶךְ עַל כָּל־הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ (השבת ו)יִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַזִּכָּרוֹן:

ובדברי קדשך כתוב לאמר, מה שאין אומרים ועל ידי עבדיך הקדושים כתוב, כמו שאומרים בפסוקי הנביאים ועל ידי עבדיך הנביאים, הטעם כי פסוקי הנביאים נאמרו בשליחות הנביאים לאמרם לישראל, אבל של כתובים לא נאמרו בשליחות אלא נכתבו ברוח הקדש לכן אומרים בהם ובדברי קדשך כתוב. כי לה', תהלים כ"ב, כ"ט. ותבת ומשל ח"ו ע"פ המסרת הגדולה. ה' מלך, שם צ"ג, א'. שאו שערים, כ"ד, ז'. כה אמר ה' מלך, ישעיה מ"ד, ו'. ועלו מושעים, סוף עובדיה. והיה ה', זכריה י"ד, ט'. שמע, דברים ו', ד'. והנה במלכיות אומרים פסוק העשירי של תורה מיד אחרי שאר הפסוקים, ולא כן בזכרונות ושופרות, שם אומרים פסוק העשירי בתוך בקשת אלהינו ואלהי אבותינו סמוך לחתימת הברכה, והטעם שאין עושים כן במלכיות, מפני שמלכיות אין לה חתימת ברכה בפני עצמה אלא נכללה בתוך קדושת היום והחתימה היא מקדושת היום, ולכך הוצרכנו לומר פסוק האחרון של תורה מיד אחרי שאר הפסוקים ולחתום בו את סדר מלכיות.

אתה זוכר מעשה עולם ופוקד כל־יצורי קדם· לפניך נגלו כל־תעלמות והמון נסתרות שמבראשית· כי אין שכחה לפני כסא כבודך· ואין נסתר מנגד עיניך: אתה זוכר את־כל־המפעל· וגם כל־היצור לא נכחד ממך· הכל גלוי וידוע לפניך יי אלהינו· צופה ומביט עד־סוף כל־הדורות· כי תביא חק זכרון להפקד כל־רוח ונפש· להזכר מעשים רבים והמון בריות לאין תכלית· מראשית כזאת הודעת· ומלפנים אותה גלית· זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון· כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב: ועל המדינות בו יאמר איזו לחרב· ואיזו לשלום· איזו לרעב· ואיזו לשבע· ובריות בו יפקדו· להזכירם לחיים ולמות: מי לא נפקד כהיום הזה· כי זכר כל־היצור לפניך בא· מעשה איש ופקדתו·

כל תעלומות עפ"ה תהלים מ"ד, כ"ב. והמון נסתרות, רבוי הנסתרות, מל' המון גוים (בראשית י"ז, ד') המון הגשם (מ"א י"ח, מ"א). שמבראשית, מיום בריאת העולם ועד עתה, וראה בדף 58. כי אין שכחה, כן בכל ס"י גם בכ"י גם בסדורי הספרדים וכן גורס אבודרהם וכן הוא ברוקח ורק בסדור שערי תפלה חסרה מלת כי וכבר הגיה בעל ווי"ל וכתב כי אין שכחה כנוסח הישן, וכן הוא בסדורי ר"ע ושל"ה ויעב"ץ, וע"כ אין לשנות. שִׁכְחָה הכ"ף רפויה על משקל שִׂמְחָה שִׁבְיָה בַּקָּשָׁה גִּבְעָה, וכן כולם מזה המשקל עי"ן הפעל רפה, ובסדור רפ"ז נדפס בהדיא שִׁכְחָה ברפי על הכ"ף. ונמצא לשון נוסחא זו גם במדרש תהלים סוף מזמור קל"ז. את כל המפעל, כל מה שבראת. המפעל, מענין קדם מפעליו מאז (משלי ח', כ"ב). היָצור היו"ד בקמץ כמבואר בדף 388. נִכְחָד החי"ת בקמץ כי הלשון הזה בכל אשר חבריו העומדים בל' הזה, אבל נִכְחַד בפתח יהיה ל' עבר כמו תהלים קל"ט, ט"ו. חק זִכָּרוֹן כן נוסחת סדורי האשכנזים, והנה חק הוא סמוך אל זכרון ופירושו החק והמשפט של הזכרון, ומוסב פה המאמר למעלה ממנו, ר"ל אתה זוכר מעשה עולם וכו' כאשר תביאם למשפט הזכרון ביום הזכרון, ונוסחת הספרדים היא חק וְזִכָּרוֹן. לאין תכלית, שלא נוכל אנחנו לעמוד על מספרם. כזאת, שתביא כל בני עולם לזכרון ולמשפט זאת הודעת כבר בתחלת העולם לאדם הראשון, והוא ע"פ מאמר חז"ל (אעתיקנו בסמוך) שאדם הראשון עמד לדין לפני הקב"ה ביום ר"ה ויצא זכאי והבטיחו הקב"ה שכך בניו יבואו לדין ביום הזה ויצאו זכאים. זה היום, יום ר"ה. תחלת מעשיך, בתשרי נברא העולם לדעת ר' אליעזר בגמר ר"ה דף י' ע"ב. ושם בדף כ"ז אמר ר' שמואל בר יצחק כמאן מצלינן האידנא זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון, כמאן, כר' אליעזר דאמר בתשרי נברא העולם. זכרון, זה היום הוא זכרון ליום דין הראשון, וע"פ מאמר חז"ל בירושלמי ר"ה פרק א' ויקרא רבה פ' כ"ט ופסיקתא רבתי מובא בילקוט פ' פינחס רמז תשפ"ב וז"ל ובחדש השביעי באחד לחדש הה"ד לעולם ה' דברך נצב בשמים, תני בשם ר' אליעזר בכ"ה באלול נברא העולם, ואתיא דרב כההיא דתני ר' אליעזר, דתנינא בתקיעתא דרב „זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון כי חק לישראל הוא וגו' ועל המדינות בו יאמר איזו לחרב ואיזו לשלום איזו לרעב ואיזו לשובע ובריות בו יפקדו להזכירם לחיים ולמות", נמצאת אתה אומר בראש השנה נברא אדם הראשון, בשעה ראשונה עלה במחשבה, בשניה נתיעץ עם מלאכי השרת, בשלישית כנס עפרו, בד' גבלו, בה' רקמו, בו' עשאו גולם, בז' נפח בו נשמה, בח' הכניסו לגן, בט' נצטוה, בי' עבר על צווי, בי"א נידון, בי"ב יצא בדימוס מלפני הקב"ה. אמר הקב"ה לאדם, זה סימן לבניך כשם שעמדת לפני בדין היום הזה ויצאת בדימוס, כך עתידין בניך לעמוד לפני בדין ביום הזה ויוצאין מלפני בדימוס, אימתי בחדש השביעי באחד לחדש עכ"ל. כי חק, תהלים פ"א, ה'. אֵי־זוֹ ב' תבות ומקף ביניהן, כן העקר דוגמת אי־זה בית (ישעיה ס"ו א'), וכן הם ב' תבות בסדורי הספרדים. לַשֹּׂבַע כן הוא בכל הסדורים הישנים וכן במאמר המדרש שהעתקתי בסמוך וכן בס' כד הקמח אות ר"ה, וכן בברכות דף כ"ה רעב ושובע, וראה דף 207 בבאור בשבע כלכלתנו. ועקר נקודו הוא הלמ"ד בפתח ושי"ן דגושה בלשון מגורר כחבריו וכן הוא בכ"י גם בסדורי רפ"ה ורפ"ז. כהיום הזה ר"ל היום הזה וכיוצא בו בכל שנה ושנה. ופקדתו, דינו הראוי לו, מל' ופקדתי בשבט פשעם (תהלים פ"ט ג') ומה תעשו ליום פקודה

וַעֲלִילוֹת מִצְעֲדֵי גָבֶר׃ מַחְשְׁבוֹת אָדָם וְתַחְבּוּלוֹתָיו וְיִצְרֵי מַעַלְלֵי אִישׁ׃ אַשְׁרֵי אִישׁ שֶׁלֹּא יִשְׁכָּחֶךָּ׃ וּבֶן־אָדָם יִתְאַמֶּץ־בָּךְ׃ כִּי דוֹרְשֶׁיךָ לְעוֹלָם לֹא יִכָּשֵׁלוּ׃ וְלֹא יִכָּלְמוּ לָנֶצַח כָּל־הַחוֹסִים בָּךְ׃ כִּי זֵכֶר כָּל־הַמַּעֲשִׂים לְפָנֶיךָ בָּא וְאַתָּה דוֹרֵשׁ מַעֲשֵׂה כֻלָּם׃ וְגַם אֶת־נֹחַ בְּאַהֲבָה זָכַרְתָּ׃ וַתִּפְקְדֵהוּ בִּדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים בַּהֲבִיאֲךָ אֶת־מֵי הַמַּבּוּל לְשַׁחֵת כָּל־בָּשָׂר מִפְּנֵי רֹעַ מַעַלְלֵיהֶם׃ עַל־כֵּן זִכְרוֹנוֹ בָּא לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְהַרְבּוֹת זַרְעוֹ כְּעַפְרוֹת תֵּבֵל, וְצֶאֱצָאָיו כְּחוֹל הַיָּם׃ כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ׃ וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־נֹחַ וְאֵת כָּל־הַחַיָּה וְאֶת־כָּל־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתֵּבָה וַיַּעֲבֵר אֱלֹהִים רוּחַ עַל־הָאָרֶץ וַיָּשֹׁכּוּ הַמָּיִם׃ וְנֶאֱמַר, וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת־נַאֲקָתָם וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־בְּרִיתוֹ אֶת־אַבְרָהָם אֶת־יִצְחָק וְאֶת־יַעֲקֹב׃ וְנֶאֱמַר, וְזָכַרְתִּי אֶת־בְּרִיתִי יַעֲקוֹב וְאַף אֶת־בְּרִיתִי יִצְחָק וְאַף אֶת־בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֶזְכֹּר וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר׃ וּבְדִבְרֵי קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר, זֵכֶר עָשָׂה לְנִפְלְאֹתָיו חַנּוּן וְרַחוּם יְיָ׃ וְנֶאֱמַר, טֶרֶף נָתַן לִירֵאָיו יִזְכֹּר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ׃ וְנֶאֱמַר וַיִּזְכֹּר לָהֶם בְּרִיתוֹ וַיִּנָּחֵם כְּרֹב חֲסָדָיו׃ וְעַל־יְדֵי עֲבָדֶיךָ הַנְּבִיאִים כָּתוּב לֵאמֹר, הָלֹךְ וְקָרָאתָ בְאָזְנֵי יְרוּשָׁלַיִם לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְיָ זָכַרְתִּי

(ישעיה י', ג'). והנה מאמר זה „מעשה איש ופקודתו, ועלילות מצעדי גבר, מחשבות אדם ותחבולותיו, ויצרי מעללי איש" מקביל בו סופו לראשו שנקרא פאראללעליזמוס, ובמאמרים ועלילות מצעדי גבר, ויצרי מעללי איש יש בהם שני סמוכים על נושא אחד ושעורם ועלילות גבר ומצעדי גבר, ויצרי איש ומעללי איש, דוגמת ושפוני טמוני חול (דברים ל"ג, י"ט) מספר מפקד העם (ש"ב כ"ד, ט') חכמי יועצי פרעה (ישעיה י"ט, י"א) תופשי דורכי קשת (ירמיה מ"ו, ט') נושקי רומי קשת (תהלים ע"ח, ט') הדר כבוד הודך (תהלים קמ"ה) נהרי נחלי דבש (איוב כ', י"ז). ועלילות, מעשים, ל' ונוקם על עלילותם (תהלים צ"ט, ח'). ותחבולותיו, ל' עצות כמו ונבון תחבולות יקנה (משלי א', ה'). ויצרי, בל' רבים ר"ל יצר טוב ויצר רע. ובן אדם, מלת אשרי נמשכת גם אליו ושעורו ואשרי בן אדם. יתאמץ בך, שידבק בך בכל כחו. בדבר ישועה ורחמים, שאמרת אליו להצילו בתיבה. להרבות זרעו, כמו שאמר ואתם פרו ורבו שרצו בארץ (בראשית ט' ז'). וצאצאיו, הרצון בזה כאלו הצדיקים הם אברהם וזרעו, ולאברהם היתה ההבטחה הזאת להרבות זרעו כעפר הארץ וכחול הים (בראשית י"ג, ט"ז. וכ"ב, י"ז), ותפש כאן בלשון ישעיה מ"ח, י"ט. ויזכר בראשית ח', א'. וישמע שמות ב', כ"ד. וזכרתי את בריתי, ויקרא כ"ו מ"ב. ובסדורי הספרדים הועמד תחת פסוק זה הפסוק וגם אני שמעתי את נאקת (שמות ו', ה'), ואין לתמוה על זה השנוי, כי מה שקדמונינו ז"ל העמידו לנו נוסח ג' סדרים האלה במטבע קבוע וכאמור למעלה, זהו דוקא בנוסח התפלות שבהן, אבל י' הפסוקים הנאמרים בתוכם לא ברורים ויחודים לקבע, והרשו להמתפלל לבחור לו הפסוקים כפי רצונו רק שיהיו כפי הכלל אשר נתנו להם בגמר' ר"ה ל"ב. ובזה גם יובאר לנו מה שנמצא שיאמר הש"ץ לפיוט ביום שני פסוקים אחרים ממה שאמרו הקהל בתפלת לחש, וראה מהרי"ל סוף הלכות ר"ה. זכר עשה, תהלים קי"א, ד'. טרף, שם פסוק ה'. ויזכר להם, שם ק"ו, מ"ה. הלך וקראת, ירמיה

לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ אַהֲבַת כְּלוּלֹתָיִךְ לֶכְתֵּךְ אַחֲרַי בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה: וְנֶאֱמַר. וְזָכַרְתִּי אֲנִי אֶת־בְּרִיתִי אוֹתָךְ בִּימֵי נְעוּרָיִךְ וַהֲקִימוֹתִי לָךְ בְּרִית עוֹלָם: וְנֶאֱמַר. הֲבֵן יַקִּיר לִי אֶפְרַיִם אִם יֶלֶד שַׁעֲשׁוּעִים כִּי־מִדֵּי דַבְּרִי בּוֹ זָכֹר אֶזְכְּרֶנּוּ עוֹד עַל־כֵּן הָמוּ מֵעַי לוֹ רַחֵם אֲרַחֲמֶנּוּ נְאֻם־יְיָ:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. זָכְרֵנוּ בְּזִכָּרוֹן טוֹב לְפָנֶיךָ וּפָקְדֵנוּ בִּפְקֻדַּת יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים מִשְּׁמֵי שְׁמֵי קֶדֶם וּזְכָר־לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־הַבְּרִית וְאֶת הַחֶסֶד וְאֶת־הַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְרָהָם אָבִינוּ בְּהַר הַמּוֹרִיָּה וְתֵרָאֶה לְפָנֶיךָ עֲקֵדָה שֶׁעָקַד אַבְרָהָם אָבִינוּ אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ עַל גַּב הַמִּזְבֵּחַ וְכָבַשׁ רַחֲמָיו לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם. כֵּן יִכְבְּשׁוּ רַחֲמֶיךָ אֶת־כַּעַסְךָ מֵעָלֵינוּ וּבְטוּבְךָ הַגָּדוֹל יָשׁוּב חֲרוֹן אַפְּךָ מֵעַמְּךָ וּמֵעִירְךָ וּמִנַּחֲלָתֶךָ. וְקַיֶּם־לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־הַדָּבָר שֶׁהִבְטַחְתָּנוּ בְּתוֹרָתֶךָ עַל־יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר: וְזָכַרְתִּי לָהֶם בְּרִית רִאשֹׁנִים אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם לִהְיוֹת לָהֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה: כִּי זוֹכֵר כָּל־הַנִּשְׁכָּחוֹת אַתָּה הוּא מֵעוֹלָם וְאֵין שִׁכְחָה לִפְנֵי כִסֵּא כְבוֹדֶךָ. וַעֲקֵדַת יִצְחָק לְזַרְעוֹ (של יעקב) הַיּוֹם בְּרַחֲמִים תִּזְכּוֹר. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ. זוֹכֵר הַבְּרִית:

ב׳, ב׳. וזכרתי אני, יחזקאל ט״ז, ס׳. ומה שממוצע פסוק זה של יחזקאל בין שני הפסוקים של ירמיה הוא כדי לסמוך זכירת ברית ימי נעורים לזכירת ברית חסד נעורים. הבן יקיר, ירמיה ל״א, כ׳.

זכרנו בזכרון טוב וכו׳ עש״ה תהלים ק״ו, ד׳. בְּזִכָּרוֹן כן נקוד בכל ס״י וכ״י, וראה למעלה דף 110. משמי שמי קדם, מל׳ תהלים ס״ח, ל״ד. את הברית, כמו שכתוב ביום ההוא כרת ה׳ את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת (בראשית ט״ו, י״ח). ואת החסד, שנתינת הארץ לאברהם היתה בחסד הקב״ה והוא שכתוב חסד לאברהם (סוף מיכה), אבל ביעקב כתוב אמת ליעקב, כי נתינת הארץ ליעקב היא באמת שכבר כרת ברית עם אברהם זקנו לתת לו. בהר המוריה, בראשית כ״ב, ט״ז. כן יכבשו רחמיך את כעסך, לשון זו באה בנוסחת תפלת ישמעאל כהן גדול (ברכות דף ז׳) והספרדים מוסיפים עוד ויגולו רחמיך על מדותיך, וכל זאת מנוסחה היא. וזכרתי להם, ויקרא כ״ו, מ״ה. כי זוכר כל הנשכחות וכו׳ אומרים זה עתה פעם אחרת כדי להסמיך מעין החתימה סמוך לחתימה. לזרעו היום ברחמים תזכור, כן נוסח ב׳ כ״י וכן בסדורי ר״ע ורז״ה ורי״ס גם בס׳ אמשטרדם משנת אמ״ת וכן כתב יעב״ץ. וגרסת הספרדים היום לזרעו תזכור. ובס׳ רפ״ה ורפ״ז הנוסח לזרעו ישראל היום ברחמים תזכור, ויש סדורים לזרעו של יעקב היום וכו׳ וכן מנהג פפד״מ (יוסיף אומץ ס׳ תתקע״ב), אמנם מסדור רב עמרם ומהרמב״ם נראה כי התבות ישראל או של יעקב אינן אלא תוספת אחרונים, גם בס׳ נגיד ומצוה כתב שאין לומר אלא ועקדת יצחק לזרעו היום תזכור. וראה א״ח סמן תקנ״א.

אַתָּה נִגְלֵיתָ בַּעֲנַן כְּבוֹדְךָ עַל עַם קָדְשְׁךָ לְדַבֵּר עִמָּם. מִן הַשָּׁמַיִם הִשְׁמַעְתָּם קוֹלֶךָ וְנִגְלֵיתָ עֲלֵיהֶם בְּעַרְפַלֵּי טֹהַר· גַּם כָּל־הָעוֹלָם כֻּלּוֹ חָל מִפָּנֶיךָ וּבְרִיּוֹת בְּרֵאשִׁית חָרְדוּ מִמֶּךָּ, בְּהִגָּלוֹתְךָ מַלְכֵּנוּ עַל־הַר סִינַי לְלַמֵּד לְעַמְּךָ תּוֹרָה וּמִצְווֹת· וַתַּשְׁמִיעֵם אֶת־הוֹד קוֹלֶךָ וְדִבְּרוֹת קָדְשְׁךָ מִלַּהֲבוֹת אֵשׁ. בְּקֹלוֹת וּבְרָקִים עֲלֵיהֶם נִגְלֵיתָ וּבְקוֹל שֹׁפָר עֲלֵיהֶם הוֹפָעְתָּ: כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ· וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיֹת הַבֹּקֶר וַיְהִי קֹלֹת וּבְרָקִים וְעָנָן כָּבֵד עַל־הָהָר וְקֹל שֹׁפָר חָזָק מְאֹד וַיֶּחֱרַד כָּל־הָעָם אֲשֶׁר בַּמַּחֲנֶה: וְנֶאֱמַר· וַיְהִי קוֹל הַשֹּׁפָר הוֹלֵךְ וְחָזֵק מְאֹד מֹשֶׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל: וְנֶאֱמַר· וְכָל־הָעָם רֹאִים אֶת־הַקּוֹלֹת וְאֶת־הַלַּפִּידִם וְאֵת קוֹל הַשֹּׁפָר וְאֶת־הָהָר עָשֵׁן וַיַּרְא הָעָם וַיָּנֻעוּ וַיַּעַמְדוּ מֵרָחֹק: וּבְדִבְרֵי קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר· עָלָה אֱלֹהִים בִּתְרוּעָה יְיָ בְּקוֹל שׁוֹפָר: וְנֶאֱמַר· בַּחֲצֹצְרוֹת וְקוֹל שׁוֹפָר הָרִיעוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ יְיָ: וְנֶאֱמַר· תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר בַּכֵּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ: כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב: וְנֶאֱמַר· הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֵל בְּקָדְשׁוֹ הַלְלוּהוּ בִּרְקִיעַ עֻזּוֹ: הַלְלוּהוּ בִגְבוּרֹתָיו הַלְלוּהוּ כְּרֹב גֻּדְלוֹ: הַלְלוּהוּ בְּתֵקַע שׁוֹפָר הַלְלוּהוּ בְּנֵבֶל וְכִנּוֹר: הַלְלוּהוּ בְתֹף וּמָחוֹל הַלְלוּהוּ בְּמִנִּים וְעוּגָב: הַלְלוּהוּ בְצִלְצְלֵי־שָׁמַע

בענן כבודך, שמות י"ט, ט'. וע"ז. לדבר עִמָּם וכן ברמב"ם. ונוסח הספרדים לדבר עִמָּהֶם, וב' הלשונות יתכנו, כמו שנמצא מדבר עמם (בראשית כ"ט, ט') ודבר עמהם (נחמיה ט', י"ג) אלך עמם (ויקרא כ"ו, מ"א) תלך עמהם (במדבר כ"ב, י"ב). מן השמים השמעתם קולך, עש"ה דברים ד', ל"ו. בערפלי טהר, כמו שכתוב מתוך האש הענן והערפל (דברים ה', י"ט), ונקוד בְּעַרְפַלֵּי הפ"א פתוחה והלמ"ד דגושה כמו שהוכיח רוו"ה בביאורו למחזור. גם כָּל־העולם כֻּלּוֹ חל, ככה הנוסחא בכל סדורים ישנים וכן גורס אבודרהם וכן הוא בסדור רב עמרם, וראה למעלה דף 388. חל מפניך, מגזרת ורגזו וחלו מפניך (דברים ב', כ"ה); והמאמר ע"פ מה שאמרו חז"ל זבחים קט"ז, כשנתנה תורה לישראל קולו הולך מסוף העולם ועד סופו וכל אומות העולם אחזתן רעדה בהיכליהן, ובפרקי ר' אליעזר פ' מ"א בשיצא קול הקב"ה במתן תורה השמים והארץ רעשו ממנו והימים והנהרות ברחו ההרים והגבעות נתמוטטו וכל האילנות כרעו. ודִבְּרוֹת קדשך כן נקד בעל ויי"כ כי הוא עש"ה ישא מדברותיך (דברים ל"ג, ג') כמו שכתב אבודרהם, וראה מכלול דף קע"ט בשקל פִּעְלָה, ומה שנקד בס"א וְדִבְּרוֹת בחירק לא נמצא משקל זה בעברית. הופעת, תפש בלשון זו עש"ה הופיע מהר פארן (דברים ל"ג, ב'). ויהי ביום שמות י"ט, ט"ז. ויהי קול, שם י"ט, י"ט. הולך וחזק, זה הוא הזי"ן בגדי. וכל העם שם כ', ט"ו. עלה אלהים, תהלים מ"ז, ו'. בחצוצרות, צ"ח, ו'. תקעו, שם פ"א, ד'. הללויה הללו אל, מזמור ק"ן, ואע"פ שנסדרו כבר ג' פסוקי כתובים מוסיפים עוד מזמור זה בעבור שהוא הוא אשר מצאו בו חז"ל הרמז לי' הפסוקים, כמבואר למעלה בתחלת עלינו לשבח.

הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי תְרוּעָה: כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ הַלְלוּיָהּ: וְעַל יְדֵי עֲבָדֶיךָ הַנְּבִיאִים כָּתוּב לֵאמֹר. כָּל־יֹשְׁבֵי תֵבֵל וְשֹׁכְנֵי אָרֶץ כִּנְשֹׂא־נֵס הָרִים תִּרְאוּ וְכִתְקֹעַ שׁוֹפָר תִּשְׁמָעוּ: וְנֶאֱמַר. וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל וּבָאוּ הָאֹבְדִים בְּאֶרֶץ אַשּׁוּר וְהַנִּדָּחִים בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְהִשְׁתַּחֲווּ לַייָ בְּהַר הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלָיִם: וְנֶאֱמַר. וַייָ עֲלֵיהֶם יֵרָאֶה וְיָצָא כַבָּרָק חִצּוֹ וַאדֹנָי יֱהוִֹה בַּשּׁוֹפָר יִתְקָע וְהָלַךְ בְּסַעֲרוֹת תֵּימָן: יְיָ צְבָאוֹת יָגֵן עֲלֵיהֶם: כֵּן תָּגֵן עַל־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בִּשְׁלוֹמֶךָ:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. תְּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל לְחֵרוּתֵנוּ וְשָׂא נֵס לְקַבֵּץ גָּלֻיּוֹתֵינוּ וְקָרֵב פְּזוּרֵינוּ מִבֵּין הַגּוֹיִם וּנְפוּצוֹתֵינוּ כַּנֵּס מִיַּרְכְּתֵי אָרֶץ וַהֲבִיאֵנוּ לְצִיּוֹן עִירְךָ בְּרִנָּה וְלִירוּשָׁלַיִם בֵּית מִקְדָּשְׁךָ בְּשִׂמְחַת עוֹלָם. וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ (אֶת־קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ) כְּמִצְוָה עָלֵינוּ בְּתוֹרָתְךָ עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר: וּבְיוֹם שִׂמְחַתְכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁכֶם וּתְקַעְתֶּם בַּחֲצֹצְרֹת עַל עֹלֹתֵיכֶם וְעַל זִבְחֵי שַׁלְמֵיכֶם וְהָיוּ לָכֶם לְזִכָּרוֹן

כל ישבי, ישעיה י״ח, ג׳. **והיה ביום**, שם כ״ז, י״ג. **וה׳ עליהם** זכריה ט׳, י״ד. **ה׳ צבאות יגן עליהם**, כך תחלת הפסוק הסמוך להקודם, ומוסיפים גם אותו בעבור לשונו שהיא נאה להשתמש בה לבקשת רחמים על כל ישראל. ובסדורי ספרדים הנוסחא ה׳ צבאות יגן עליהם, ה׳ צבאות יגן עליכם, ה׳ צבאות יגן עלינו.

תקע בשופר וכו׳ לקוח מנוסח ברכה עשירית של שמנה עשרה ושם מבואר. **וקרב פזורינו וכו׳** זה לקוח מנוסח של ומפני חטאינו. אך בסדורי הספרדים כל הלשון מן וקרב פזורינו עד וביום שמחתכם נמלא, ושם כך הנוסחא: וקיים לנו ה׳ אלהינו את הדבר שהבטחתנו בתורתך על ידי משה עבדך כאמור, וביום וכו׳, ובאמת יש לפקפק על נוסחתנו במה שאומרים ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו, ומה ענין כאן לדבר מן הקרבנות והם כבר הזכרנו בברכה רביעית, אבל כאן ענינינו לדבר מן התקיעות וכמו שגם הפסוק הבא במלות התקיעות מדבר, ומצאתי בסדור דפוס טרין משנת רפ״ה הנוסחא „**ושם נעשה לפניך כמצוה עלינו**״ וכו׳ וג׳ תבות את קרבנות חובותינו אינן נמצאות שם, וגרסה הזאת נכונה היא וכה אין קושיה, כי אז פירוש נעשה, נעשה מלות התקיעה ר״ל נתקע בחצוצרות. ואין לומר שזו הנוסחא רק במקרה נזדמנה בסדור ההוא ע״י הפלת התבות בטעות המדפיס, כי גם בסדור כ״י גם במחזור דפוס שאלוניק משנת שי״ד גם במחזור דפוס ויניציא משנת ש״ס כך הנוסחא כולה כמו בסדור ההוא. ועוד שנדפס שם בגליון, „או״א תקע בשופר עד אני ה׳ אלהיכם ס״א תבות, וכן על הר גבה עלי לך עד עלות יכהל (ישעיה מ׳, ט׳) מ״ג תבות, והיה ביום ההוא יתקע (שם כ״ז, י״ג) י״ח תבות, הרי ס״א עכ״ל. **כְּמִצְוָה** עלינו, כן נקוד בסדור הנזכר משנת רפ״ה וכן כתב בעל ווי״ל גם רוו״ה מצא כך בכ״י, והוא הנכון ובטעם עלינו מצוות (נחמיה י׳, ל״ג); ומה שברוב סדורים נקוד כְּמִצְוַת עלינו טעות הוא ולא יתכן כלל בלשון, שאז היה לו לומר כְּמִצְוֹת אנחנו, אבל כְּמִצְוָה עלינו יהי טעמו אשר אחת מצווה בשבילנו, וע״כ אינו אלא טעות. **וביום שמחתכם**, במדבר י׳ י׳. ובעבור שמפסוק זה דרשו בספרי ובר״ה ל״ב מלכיות וזכרונות ושופרות

לפני אלהיכם אני יהוה אלהיכם: כי אתה שומע קול שופר ומאזין תרועה ואין דומה לך. ברוך אתה יי, שומע קול תרועת עמו ישראל ברחמים:

רצה יי אלהינו בעמך ישראל ובתפלתם. והשב את העבודה לדביר ביתך, ואשי ישראל ותפלתם באהבה תקבל ברצון, ותהי לרצון תמיד עבודת ישראל עמך.

ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים. ברוך אתה יי, המחזיר שכינתו לציון:

מודים אנחנו לך שאתה הוא יי אלהינו ואלהי אבותינו לעולם ועד. צור חיינו מגן ישענו אתה הוא לדור ודור. נודה לך ונספר תהלתך על חיינו המסורים בידך ועל נשמותינו הפקודות לך ועל נסיך שבכל יום עמנו ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת ערב ובקר וצהרים. הטוב כי לא כלו רחמיך והמרחם כי לא תמו חסדיך מעולם קוינו לך:

מודים דרבנן.

מודים אנחנו לך שאתה הוא יי אלהינו ואלהי אבותינו אלהי כל בשר יוצרנו יוצר בראשית ברכות והודאות לשמך הגדול והקדוש על שהחייתנו וקימתנו כן תחינו ותקימנו ותאסוף גליותינו לחצרות קדשך לשמור חקיך ולעשות רצונך ולעבדך בלבב שלם על שאנחנו מודים לך. ברוך אל ההודאות:

ועל כלם יתברך ויתרומם שמך מלכנו תמיד לעולם ועד:

וכתוב לחיים טובים כל בני בריתך:

וכל החיים יודוך סלה ויהללו את שמך באמת האל ישועתנו ועזרתנו סלה. ברוך אתה יי, הטוב שמך ולך נאה להודות:

לכן אומרים אותו בסוף אלה הסדרים, וראה בהרא"ש לר"ה דף ל"ב. שומע קול תרועת עמו ישראל ברחמים, וכן בס' רב עמרם גם ברוקח, והספרדים אומרים שומע קול תרועת עמו ישראל היום ברחמים, וכגרסת הטור. אמנם הרמב"ם ובתכלאל חתימת הברכה, „בא"י שומע תרועה” וכן היא במחזור רומא. ונמצא בכ"י אחד עוד נוסחא מיוחדת לר"ה בשבת וכך שם הלשון: ובשבת יאמר זה, כי אתה זוכר קול שופר ומאזין זכרון תרועה ואין דומה לך בא"י זוכר תרועה לעמו ישראל ברחמים.

ש״ץ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. בָּרְכֵנוּ בַּבְּרָכָה הַמְשֻׁלֶּשֶׁת בַּתּוֹרָה הַכְּתוּבָה עַל־יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ הָאֲמוּרָה מִפִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו כֹּהֲנִים עַם קְדוֹשֶׁךָ כָּאָמוּר. יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

שִׂים שָׁלוֹם, טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ. בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פָּנֶיךָ. כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד וּצְדָקָה וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם. וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ. בְּסֵפֶר חַיִּים בְּרָכָה וְשָׁלוֹם וּפַרְנָסָה טוֹבָה נִזָּכֵר וְנִכָּתֵב לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ. עוֹשֵׂה הַשָּׁלוֹם:

אֱלֹהַי. נְצֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וּשְׂפָתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה, וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדֹּם וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה: פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי. וְכָל הַחוֹשְׁבִים עָלַי רָעָה, מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחְשְׁבוֹתָם. עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ. לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי־פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגֹאֲלִי: עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ: וְשָׁם נַעֲבָדְךָ בְּיִרְאָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת: וְעָרְבָה לַייָ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָםִ כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת:

הש״ץ חוזר התפלה, ואומרים פיוטים כל מקום ומקום כפי מנהגו, ותוקעין על סדר הברכות כל מדינה ומדינה כפי מנהגה, (ויחיד אינו תוקע על סדר ברכות מעומד, שאינו רשאי להפסיק **תפלתו**). ולאחר שגמר הש״ץ תפלת מוסף אומר קדיש **שלם**, ואומרים אין כאלהינו, עלינו, ומסיימים הסדר כבשאר י״ט, וחוזרין לתקוע שלשים קולות, ואח״כ נפטרים לבתיהם לשלום. ואין ממהרים לאכול כמו בשאר י״ט, אלא ממשיכים בתפלה עד קרוב לחצות היום.

בסעודת שחרית של ר״ה פותחים בקידוש כמו בשאר י״ט וידבר משה את מועדי וכו׳ ואוכלים ושותים ושמחים בה׳ מעוזנו.

למנחה של ר"ה נכנסים לביה"כ ואומרים פ' התמיד, **אשרי, ובא לציון, ח"ק,** (ובשבת מוסיפים **ואני תפלתי** ומוציאין ס"ת וקורין ג' גברי בפ' האזינו, ומחזירין ס"ת להיכל ואומר הש"ץ ח"ק) ומתפללים תפלת ר"ה בלחש כמו בערבית, והש"ץ חוזר התפלה ואומרים אבינו מלכנו (ובשבת אין אומרים אותו ולא צו"ץ), **ק"ת, עלינו.**

ביום א' של ר"ה (ואם חל בשבת ביום ב') אחר מנחה קודם שקיעת החמה הולכים על שפת נהר שיש בו דגים או על באר מים חיים ואומרים:

נאך מנחה פאר זאננענאונטערגאנג געהט מאן אן איינען באך, וואו פֿישע זיינד, אדער אן איינע לע־ בענדיגע קוועללע אונד זאגט:

מִי־אֵל כָּמוֹךָ, נֹשֵׂא עָוֹן, וְעֹבֵר עַל־פֶּשַׁע, לִשְׁאֵרִית נַחֲלָתוֹ, לֹא־הֶחֱזִיק לָעַד אַפּוֹ, כִּי־חָפֵץ חֶסֶד הוּא: יָשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ, יִכְבֹּשׁ עֲוֹנֹתֵינוּ, וְתַשְׁלִיךְ בִּמְצֻלוֹת יָם כָּל־חַטֹּאתָם: (וְכָל־חַטֹּאת עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל תַּשְׁלִיךְ בִּמְקוֹם אֲשֶׁר לֹא־יִזָּכְרוּ וְלֹא־יִפָּקְדוּ וְלֹא־יַעֲלוּ עַל־לֵב לְעוֹלָם:) תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב, חֶסֶד לְאַבְרָהָם, אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ, מִימֵי קֶדֶם:

בערבית ליל שני של ר"ה מתפללים כמו בליל ראשון (ואם חל במ"ש אומרים ותודיענו) ומקדשין בבהכ"נ וגם בבית ואומרים שהחיינו, ומהדרין אחר פרי חדש או בגד חדש לסמוך עליו ברכת שהחיינו, ואם אינו מוצא מ"מ מברך שהחיינו.

בשחרית יום שני מתפללים כמו בראשון וקורין בפ' וירא **ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה** עד סוף הסדר, ולמפטיר קורין כאתמול ומפטירין בירמי' ל"א **כה אמר ה' מצא חן,** ותוקעין כאתמול, ואם חל יום ראשון בשבת אומרים שהחיינו על השופר ביום שני, ובק"ק אומרים אותו לעולם. ומתפללים סדר מוסף הכל כדאתמול.

במוצאי ר"ה ערבית מתפללים ומבדילים בתפלה ועל הכוס כבכל מי"ט. ואם הוא שבת מתפללים כבשאר שבתות, ואומרים במגן אבות **המלך הקדוש.**

בכל עשרת ימי תשובה אומרים **המלך הקדוש, המלך המשפט, זכרנו, מי כמוך, וכתוב, ובספר** בכל התפלות, ואחר תפלת **שחרית** ומנחה אומרים **אבינו מלכנו,** מלבד ע"ש במנחה ושבת ועי"כ שאין אומרים אותו.

צום גדליה הנקרא צום השביעי הוא לעולם בג' בתשרי (ואם הוא שבת נדחה ליום א'). בתפלת **שחרית** בחזרת התפלה אומר הש"ץ **עננו** ברכה בפני עצמה בין גואל לרופא, ואחר התפלה אומרים **א"מ, ותחנון** ושומר ישראל, ואל ארך אפים, ומוציאין ס"ת וקורין ויחל ואין מפטירין, ואומרים ח"ק על הס"ת בבימה, ומכניסין ס"ת להיכל ואומרים **אשרי, למנצח,** ובל"ג וגומרים הסדר כבכל יום חול. ובתפלת **מנחה** אחר ח"ק על אשרי מוציאין ס"ת וקורין ויחל ואין אומרים קדיש על פ"ת, ומפטירין **דרשו,** ומחזירין ס"ת להיכל, ואומרים ח"ק לפני העמוד ועומדים להתפלל בלחש, והקהל אומרים **עננו** בשמע קולנו, והש"ץ בחזרת התפלה אומר **עננו** ברכה בפני עצמה ואומר **או"א ברכנו.** ואחר התפלה אומרים **א"מ** וגו'.

שבת שובה, כך שמה על שם שמפטירין בה שובה ישראל. **בערבית** מתפללים כבכל ליל שבת, ואומרים בתפלה **זכרנו, מי כמוך** וכו' וגם במגן אבות אומרים **המלך הקדוש. בשחרית** מתפללים כסדר שבת, וקורין פ' **וילך** או **האזינו,** והיינו אם חל יום א' דר"ה ביום ב' או ג' קורין וילך, ואם חל ביום ה' או ז' קורין האזינו, ולעולם מפטירין בסוף הושע **שובה ישראל** עד סוף הנביא ומדלגים ליואל סי' ב' פסוק ט"ו **תקעו שופר בציון** עד סוף הסמן **ולא יבושו עמי לעולם** כדי להשלים כ"א פסוקים, והחשוב שבקהל מפטיר. **במנחה** מתפללים כבכל שבת, אלא שאין אומרים **צדקתך** ולא **פרקים** ולא **ברכי נפשי.**

מי אל כמוך, סדר תשליך לא נזכר דבר ממנו לא בגמרא ולא בספרי הגאונים והפוסקים הראשונים אלא מנהג הוא שהזכירו מהרי"ל בהלכות ר"ה ושל"ה דף רי"ד ע"ב והלבוש לא"ח ס' תקצ"ו וכתב עליו טעמו שהוא זכר לעקדה משום דאיתא במדרש (תנחומא פ' וירא) כשהלך אברהם אבינו לעקוד את יצחק בנו הוליכו השטן בנהר עד שבא עד צוארו במים ואמר אברהם הושיעה ה' כי באו מים עד נפש וניצול, ורגילין לילך במקום שרואין שם דגים לזכר שאנו משולים כדגים חיים הללו שנאחזים במצודה כך אנו נאחזים במצודת המות והדין (קהלת ט' י"ב) ומתוך כך נהרהר יותר בתשובה עכ"ל. והמנהג הזה נתפשט נתהוה בנראה מס' נגיד ומצוה דף ס"ח, וכבר כתב עליו בעל יוסף אומץ בס' תתקע"ה כי מנהגי אבותינו **תורה.** והפסוקים שאומרים הם ג' האחרונים מס' מיכה.

ערב יום כפור·

בערב י"כ בהשכמה לסליחות אין אומרים הודוי כי אם פעם אחת ואין אומרים תחנון גם לא אל רחום שמך וכו', אם לא כשחל ערב י"כ בערב שבת. ובתפלת שחרית מנהג הרבה קהלות שלא לומר מזמור לתודה, ואין אומרים תחנון ולא למנצח ולא מזמור לאסף, ומנהג הרבה קהלות שלא לומר אבינו מלכנו אלא אם כן שחל בע"ש.

סדר הכפרות לערב יום כפור·

פשט המנהג לקחת בעי"כ לכפרה תרנגול לזכר ותרנגולת לנקבה (ולמעוברת תרנגול ותרנגולת), ובוחרין בלבנים אך לא יהדרו אחריהם. אם אין לו תרנגול לוקח מאחר בעלי חיים ממה שאיננו ראוי לקרבן. לא מלא מבעלי חיים יקח עלין עם זרע או כטע ומחזירו סביב לראשו, כי האדם עץ השדה ומשתתף עמו בכפש הלוקחת.

לוקח הכפרה בידו הימנית ואומר נפש תחת נפש וקורא אלה הפסוקים:

מאן ניממט דיא כפרה אין דיא רעכטע האנד אונד זאגט פאָלגענדע פסוקים:

בְּנֵי אָדָם יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת אֲסִירֵי עֳנִי וּבַרְזֶל: יוֹצִיאֵם מֵחֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת וּמוֹסְרוֹתֵיהֶם יְנַתֵּק: אֱוִלִים מִדֶּרֶךְ פִּשְׁעָם וּמֵעֲוֹנֹתֵיהֶם יִתְעַנּוּ: כָּל־אֹכֶל תְּתַעֵב נַפְשָׁם וַיַּגִּיעוּ עַד־שַׁעֲרֵי מָוֶת: וַיִּזְעֲקוּ אֶל־יְיָ בַּצַּר לָהֶם מִמְּצֻקוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם: יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וְיִרְפָּאֵם וִימַלֵּט מִשְּׁחִיתוֹתָם: יוֹדוּ לַייָ חַסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: אִם־יֵשׁ עָלָיו מַלְאָךְ מֵלִיץ אֶחָד מִנִּי־אָלֶף לְהַגִּיד לְאָדָם יָשְׁרוֹ: וַיְחֻנֶּנּוּ וַיֹּאמֶר פְּדָעֵהוּ מֵרֶדֶת שַׁחַת מָצָאתִי כֹפֶר:

ויקח הכפרה בידו השמאלית וידו הימנית יניח על ראשה ויסבבנה סביב לראשו ואומר:

ווער זיך געבענט דיא כפרה אומשלאָגט, זאגט:

זֶה חֲלִיפָתִי זֶה תְּמוּרָתִי זֶה כַּפָּרָתִי, זֶה הַתַּרְנְגוֹל יֵלֵךְ לְמִיתָה וַאֲנִי אֶכָּנֵס וְאֵלֵךְ לְחַיִּים טוֹבִים אֲרוּכִים וּלְשָׁלוֹם:

וחוזר וקורא בני אדם וגו' ויסבב ויאמר זה חליפתי וגו' וכך עושה ג' פעמים, ואח"כ שוחטה מיד סמוך לסמיכה.

דיעזעז בני אדם א"ז"ו זה חליפתי א"ז"ו ווירד זאָ נאָך גווייאָן וויעדערהאָלט.

ואחר שעשה כך לעצמו הולך ויעשה כענין זה גם לבני ביתו אם אינם יכולים לעשות בעצמן, ואם יודעים לקרות יאמרו הם הפסוקים.

המסבב לעצמו ולאחר עמו יאמר: ווער זיך אונד איינעם אנדערן צוגלייך דיא כפרה אומשלאָגט, זאגט:

זֶה חֲלִיפָתֵנוּ זֶה תְּמוּרָתֵנוּ זֶה כַּפָּרָתֵנוּ, זֶה הַתַּרְנְגוֹל יֵלֵךְ לְמִיתָה וַאֲנַחְנוּ נִכָּנֵס וְנֵלֵךְ לְחַיִּים טוֹבִים אֲרוּכִים וּלְשָׁלוֹם:

המסבב ליחיד אומר: ווער דיא כפרה איינער אנדערן מאַנספערזאָן אומשלאָגט, זאגט:

זֶה חֲלִיפָתְךָ זֶה תְּמוּרָתְךָ זֶה כַּפָּרָתְךָ, זֶה הַתַּרְנְגוֹל יֵלֵךְ לְמִיתָה וְאַתָּה תִּכָּנֵס וְתֵלֵךְ לְחַיִּים טוֹבִים אֲרוּכִים וּלְשָׁלוֹם:

המסבב לרבים זכרים בתרנגול אחד: ווער דיא כפרה מעהרערען מאַנספערזאָנען צוגלייך אומשלאָגט, זאגט:

זֶה חֲלִיפַתְכֶם זֶה תְּמוּרַתְכֶם זֶה כַּפָּרַתְכֶם, זֶה הַתַּרְנְגוֹל יֵלֵךְ לְמִיתָה וְאַתֶּם תִּכָּנְסוּ וְתֵלְכוּ לְחַיִּים טוֹבִים אֲרוּכִים וּלְשָׁלוֹם:

המסבב לנקבה: ווער דיא כפרה איינער פרויענספערזאָן אומשלאָגט, זאגט:

זֹאת חֲלִיפָתֵךְ זֹאת תְּמוּרָתֵךְ זֹאת כַּפָּרָתֵךְ, זֹאת הַתַּרְנְגֹלֶת תֵּלֵךְ לְמִיתָה וְאַתְּ תִּכָּנְסִי וְתֵלְכִי לְחַיִּים טוֹבִים אֲרוּכִים וּלְשָׁלוֹם:

המסבב לנקבות בכפרה אחת יאמר: ווער זיך מעהרערען ווייבספערזאָנען צוגלייך אויסזאָגט, זאָגט:

זֹאת חֲלִיפַתְכֶן זֹאת תְּמוּרַתְכֶן זֹאת כַּפָּרַתְכֶן, זֹאת הַתַּרְנְגֹלֶת תֵּלֵךְ לְמִיתָה וְאַתֶּן תִּכָּנֵסְנָה וְתֵלַכְנָה לְחַיִּים טוֹבִים אֲרוּכִים וּלְשָׁלוֹם:

המסבב לרבים בכפרות רבות, וכן למעוברת, יאמר:
ווער מעהרערע כפרות צוגלייך מעהרערען פערזאָנען אָדער איינער שוואַנגערען פרויא אויסזאָגט, זאָגט:

אֵלּוּ חֲלִיפוֹתֵיכֶם אֵלּוּ תְּמוּרוֹתֵיכֶם אֵלּוּ כַּפָּרוֹתֵיכֶם, אֵלּוּ הַתַּרְנְגוֹלִים יֵלְכוּ לְמִיתָה וְאַתֶּם תִּכָּנְסוּ וְתֵלְכוּ לְחַיִּים טוֹבִים אֲרוּכִים וּלְשָׁלוֹם:

ונוהגים לפדות הכפרות בממון ולתת הממון לעניים וכן הטוב והראוי.

מצוה לאכול ולהרבות בסעודה בערב י"כ, ואסור להתענות בו אפילו תענית חלום.

עבירות שבין אדם לחברו אין י"כ מכפר עד שירצה את חברו, ואפילו לא הקניטו אלא בדברים צריך לפייסו; לא נתפייס בפעם אחת צריך לפייסו עד ג"פ, ויקח עמו ג' אנשים בכל פעם, ויותר מזה אינו זקוק לו, רק יאמר בפני עשרה שבקש ממנו מחילה, אבל אם היה רבו צריך לבקש עד שיתפייס. והמוחל לא יהיה אכזרי. אם מת האיש אשר חטא לו, מביא עשרה בני אדם ומעמידם על קברו ואומר חטאתי לאלהי ישראל ולפלוני שחבלתי בו.

הבריאים טובלים בעי"כ ואין מברכים על טבילה זו, והאלוש עושה ט' קבין בשפיכה בפעם אחת ואם שופך מן ב' כלים צריך להתחיל השני עד שלא יפסוק הראשון. מי שמת לו מת בין ר"ה לי"כ מותר לרחוץ ולטבול בעי"כ סמוך ללילה.

סדר תפלת מנחה לעי"כ.

בערב י"כ מקדימים להתפלל מנחה, והיחיד מתפלל שמנה עשרה עד **עושה השלום** ואח"כ מתחיל וידוי **או"א תבא לפניך** וכו' (דף 414) וגומר כל סדר הוידוי וסדר **על חטא** עד סופו, אבל הש"ץ בחזרת התפלה אינו מתודה. ואין אומרים **אבינו מלכנו** ולא תחנון במנחה.

לאחר מנחה אוכלים ומפסיקים מבעוד יום, שצריך להוסיף מחול על הקדש.

נוהגים להדליק נר לי"כ ומברכים **אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של יום הכפורים**. ויש מקומות שאין מברכים כי אם כשחל י"כ בשבת ואז מברכים **להדליק נר של שבת ושל י"כ**. ומדליקים נרות בבהכ"נ. ונוהגים לעשות נר לכל אחד, ונר נשמה לאב ואם שמתו. יש להציע השולחנות והמטות ולכבד הבית לי"כ כמו לשבת. ויש ללבוש בגדים נקיים ולבנים, ונוהגים ללבוש גם בגד מתים העליון.

דברים האסורים בי"כ.

יום הכפורים אילו כיומו לכל דבר, וכל מה שאסור בשבת אסור בי"כ, ונוסף עליו שאסור בחמשה דברים הללו, אכילה ושתיה, רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל, ותשמיש המטה. ויש לנהוג באשתו דין נדה שלא ליגע בה ושלא להרבות עמה בדברים. התינוקות אסורים ג"כ בנעילת הסנדל, אבל בשאר ג' דברים מותרין. ירדו גשמים ורוצה לילך מביתו לבהכ"נ או להפך והוא אסטניס מותר לו לנעול מנעליו עד שמגיע למקומו, ויש מחמירין. בשחרית י"כ כשניעור משנתו נוטל ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו ומברך על נטילת ידים. ואסור לרחוץ פיו ואפילו רחיצת עינים אסור. והכהנים כשעולין לדוכן כך יטלו ידם כמו כן, וי"א עד הפרק.

בן ט' שנים או בן יו"ד שנים והוא בריא מחנכין אותו להתענות לשעות, ולפי כח הבן מוסיפין לענות אותו לשעות, והוא הדין לקטנה הבריאה, וכן מחנכין בענין רחיצה וסיכה. בן י"א וכן בת י"א מתענין ומשלימין מדברי סופרים, ויש אומרים שאין צריכין להשלים ויש לסמוך עליהם בחושים. אבל בת י"ב ויום אחד ובן י"ג ויום אחד הרי הם כגדולים לכל המצות ומתענין ומשלימין. וכל שהוא פחות מבן תשעה אין מענין אותו ואפילו רוצה להחמיר על עצמו מוחין בידו.

סדר ליל יום כפור.

בערבית בכניסת יום הכפורים נכנסים לבהכ"נ בעוד היום גדול, מחמת התרת נדרים שצריך להיות ביום חול, ומתעטפים בטלית ונוהגים לברך עליו, ומעמידים ב' חשובי קהל אחד מימין הש"ץ וא' משמאלו ואומרים לו **בישיבה של מעלה** וכו' ונוהגים לומר זה ג' פעמים, והש"ץ אומר **כל נדרי** ג"פ והקהל אומרים עמו בלחש, ואח"כ אומר הש"ץ פסוק ונסלח, ואומר שהחיינו בלא כוס, ויפה הדבר לברך כן גם כל אחד לעצמו, ומתחילים ברכו וכו' וקורין ק"ש בברכותיה ואומרים **בשכמל"ו** בקול רם, ואומרים ופרוש (ובשבת גם ושמרו) **כי ביום הזה וגו'**, ואומר הש"ץ ח"ק ועומדים להתפלל תפלת שבע של יום הכפורים.

לערבית ושחרית ומנחה׃

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה׃

זָכְרֵנוּ לְחַיִּים׃ מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים׃ וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים׃ לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים׃ מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם׃

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ׃ מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים׃ וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר׃ מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה׃

מִי כָמוֹךָ אַב הָרַחֲמִים׃ זוֹכֵר יְצוּרָיו לַחַיִּים בְּרַחֲמִים׃ וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים׃

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה׃

וּבְכֵן תֵּן פַּחְדְּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל־מַעֲשֶׂיךָ וְאֵימָתְךָ עַל כָּל־מַה־שֶּׁבָּרָאתָ, וְיִירָאוּךָ כָּל־הַמַּעֲשִׂים וְיִשְׁתַּחֲווּ לְפָנֶיךָ כָּל־הַבְּרוּאִים, וְיֵעָשׂוּ כֻלָּם אֲגֻדָּה אַחַת לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם׃ כְּמוֹ שֶׁיָּדַעְנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁהַשָּׁלְטָן לְפָנֶיךָ עֹז בְּיָדְךָ וּגְבוּרָה בִּימִינֶךָ וְשִׁמְךָ נוֹרָא עַל כָּל־מַה־שֶּׁבָּרָאתָ׃

וּבְכֵן תֵּן כָּבוֹד יְיָ לְעַמֶּךָ תְּהִלָּה לִירֵאֶיךָ וְתִקְוָה לְדוֹרְשֶׁיךָ וּפִתְחוֹן פֶּה לַמְיַחֲלִים לָךְ שִׂמְחָה לְאַרְצֶךָ וְשָׂשׂוֹן לְעִירֶךָ וּצְמִיחַת קֶרֶן לְדָוִד עַבְדֶּךָ וַעֲרִיכַת נֵר לְבֶן־יִשַׁי מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ׃

וּבְכֵן צַדִּיקִים יִרְאוּ וְיִשְׂמָחוּ וִישָׁרִים יַעֲלֹזוּ וַחֲסִידִים בְּרִנָּה יָגִילוּ וְעוֹלָתָה תִּקְפָּץ־פִּיהָ· וְכָל־הָרִשְׁעָה כֻּלָּהּ כְּעָשָׁן תִּכְלֶה כִּי תַעֲבִיר מֶמְשֶׁלֶת זָדוֹן מִן־הָאָרֶץ:

וְתִמְלוֹךְ אַתָּה יְיָ לְבַדֶּךָ עַל כָּל־מַעֲשֶׂיךָ בְּהַר צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ וּבִירוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ· כַּכָּתוּב בְּדִבְרֵי קָדְשֶׁךָ יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

קָדוֹשׁ אַתָּה וְנוֹרָא שְׁמֶךָ וְאֵין אֱלוֹהַּ מִבַּלְעָדֶיךָ· כַּכָּתוּב וַיִּגְבַּהּ יְיָ צְבָאוֹת בַּמִּשְׁפָּט וְהָאֵל הַקָּדוֹשׁ נִקְדַּשׁ בִּצְדָקָה· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ:

אַתָּה בְחַרְתָּנוּ מִכָּל־הָעַמִּים· אָהַבְתָּ אוֹתָנוּ· וְרָצִיתָ בָּנוּ· וְרוֹמַמְתָּנוּ מִכָּל־הַלְּשׁוֹנוֹת· וְקִדַּשְׁתָּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ· וְקֵרַבְתָּנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ· וְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עָלֵינוּ קָרָאתָ:

וַתִּתֶּן־לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה אֶת־יוֹם השבת הזה לקדושה ולמנוחה ואת יוֹם הַכִּפֻּרִים הַזֶּה לִמְחִילָה וְלִסְלִיחָה וּלְכַפָּרָה וְלִמְחָל־בּוֹ אֶת־כָּל־עֲוֹנוֹתֵינוּ באהבה מִקְרָא קֹדֶשׁ זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ· יַעֲלֶה וְיָבֹא וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר זִכְרוֹנֵנוּ וּפִקְדוֹנֵנוּ וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ· וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד עַבְדֶּךָ· וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ· וְזִכְרוֹן כָּל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ· לִפְלֵיטָה וּלְטוֹבָה וּלְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים וּלְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים הַזֶּה· זָכְרֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה, וּפָקְדֵנוּ בוֹ לִבְרָכָה, וְהוֹשִׁיעֵנוּ בוֹ לְחַיִּים· וּבִדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים חוּס וְחָנֵּנוּ וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ· כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ· כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה:

הַכִּפֻּרִים, ככל המקרא כא כן יום הכִּפֻּרִים בל׳ רבים והפ״א בשורק וחסר וי״ו, למחילה וסליחה, תענית ל׳, ע״ב. ותכחותא כי תשא פ׳ פסל לך. ולמחל־בו, חי״ת בקמץ חטוף בעבור הקמתו למלה מלעיל, ולולי כן היה למחל בחולם, ודוגמת לגאל־לי מן לגאול (רות ד׳, ו׳), וכן הוא הכלל בפעלים הנחים בפתח בעתיד ולווי, כי בכל זאת המקור שלהם ברוב נקוד בחולם כמו לרחוץ, לשחוט, לרחוק, לשחוק, ללחוס, לרכוב, לשחוב, לסחוב, לנחול ודומיהם. מקרא קדש זכר ליציאת מצרים, בהרבה סדורים ישנים לא נסדרו ב׳ התבות מקרא קדש, וטעות הוא כמו שהעיר הלבוש לא״ח ס׳ תרי״ט.

או״א יעלה ויבוא, הספרדים אומרים תחלה או״א מחל לעונותינו עד לפני ה׳ תטהרו, ואח״כ יעלה ויבוא ואח״כ אומרים מלוך על כל העולם כמו בר״ה. ונוסחתנו להקדים יעלה ויבוא למחל לעונותינו וכן בסדר ברמב״ם, והנוסחא מלוך על כל העולם אין אומרים כלל וגם בס׳ רב עמרם איננה. כמבואר בטור א״ח ס׳ תרי״ט.

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. מְחַל לַעֲוֹנוֹתֵינוּ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה
וּבְיוֹם הַכִּפֻּרִים הַזֶּה. מְחֵה וְהַעֲבֵר פְּשָׁעֵינוּ (וְחַטֹּאתֵינוּ) מִנֶּגֶד
עֵינֶיךָ. כָּאָמוּר אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מֹחֶה פְשָׁעֶיךָ לְמַעֲנִי וְחַטֹּאתֶיךָ
לֹא אֶזְכֹּר: וְנֶאֱמַר. מָחִיתִי כָעָב פְּשָׁעֶיךָ וְכֶעָנָן חַטֹּאותֶיךָ. שׁוּבָה
אֵלַי כִּי גְאַלְתִּיךָ: וְנֶאֱמַר. כִּי־בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר
אֶתְכֶם. מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי יְיָ תִּטְהָרוּ: לשבת אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ
(רצה במנוחתנו) קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ. שַׂבְּעֵנוּ
מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ. (והנחילנו יי אלהינו באהבה וברצון שבת
קדשך וינוחו בה ישראל מקדשי שמך.) וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת.
כִּי אַתָּה סָלְחָן לְיִשְׂרָאֵל וּמָחֳלָן לְשִׁבְטֵי יְשֻׁרוּן בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר.

מחל לעונותינו, תפלה זו היא אחת מן ח' ברכות שהתפלל הכהן הגדול ביו"כ לאחר קריאתו בתורה כמו שפירש רש"י ביומא ס"ח ע"ב. ואמרו בספרי פ' האזינו, אל מחוללך, אל שמוחל לך על כל עונותיך. **והעבר פשעינו**, עפ"ה ועובר על פשע (מיכה ז', י"ח). **וחטאתינו**, כב' כ"י גם בסדורי רפ"ה ורפ"ז ואחר ס"י גם בסדורי ספרד איננו וכן איננו בס' רב עמרם, וכבר אמרו בעלי המנין כי מן מחל עד **תטהרו** מ"ג תבות כנגד מספר תבות פסוקי ויקרא ט"ז, ל'. ול"ד. ובמדבר ט"ו, כ"ו. והוא רק מכוון בחסרון תבת ותטאתינו. **אנכי אנכי**, ישעיה מ"ג, כ"ה. **מחיתי**, שם מ"ד, כ"ב. ובפסוק זה מלת **חטאותיך** מלא בוי"ו אחרי אלף ע"פ המסרת. **כי ביום** ויקרא ט"ז, ל'. **כי אתה סלחן** וכו' תמורת נוסחא זו יש בכ"י גם בסדורי רפ"ה ורפ"ז הגרסה „כי אתה אלהים אמת ודברך מלכנו אמת וקים לעד, בא"י" וכו' וכן הוא גם בסדורי הספרדים, וברמב"ם מובא כי אתה סלחן וכו' לסיום לאחר פסוק כי ביום הזה יכפר, והנוסחא ודברך אמת וקים לעד מובא לסיום של מלוך על כל העולם. אמנם להאשכנזים שאין אומרים מלוך על כל העולם גם הסיום כי אתה אלהים אמת ודברך וכו' לא יתכן, ולהם הנכון כי אתה סלחן וכו', ובכ"י אחד גורס כי אתה סלחן לישראל מן העולם ומחלן וכו' ורואה בלבוש א"ח ס' תרי"ע. סָלְחָן וּמָחֳלָן, לא נמצאו במשקל זה במקרא אבל נבנו על דרך ל' ארמית כמו אַחֲוָן (דניאל ב', י"א), וע"כ הסמ"ך והמי"ם בקמץ חטוף, והשתמשו חז"ל במשקל הזה על מי שתכונת הפעולה נמצאה בו תמיד בלי הפסק, וזהו ההבדל בין סָלְחָן וּמָחֳלָן ובין סוֹלֵחַ וּמוֹחֵל, כי סולח ומוחל נאמר על מי שמחל וסלח אפילו פעם אחת אע"פ שהוא אכזר בטבעו מ"מ על פעולת מחילתו הזאת יאמר עליו שהוא סולח ומוחל, אבל סלחן ומחלן לא יקרא כי אם מי שהסליחה והמחילה נמצאה בו בקבע והוא תמיד סולח ומוחל, והוא הקב"ה. ונמצא כן לרז"ל הרבה דוגמאות שנבנו על ההבדל הזה, כגון מי שידאג על דבר מה הוא מַקְפִּיד עליו (שבת קי"ד. מקואות סוף פ' ט') אך מי שיראה מיחוש בכל דבר ודבר הוא נקרא קַפְּדָן (אבות פ' ב'. שבת ל' ע"ב), וכן מי שיבוש לעשות מה הוא בוש פנים (אבות פ' ה') אבל מי שתכונת נפשו מלאה כולה מן הבושת הוא נקרא בַּיְשָׁן (שם פ' ב'. יבמות ע"ט), וכן הרואה דבר הוא חוֹזֶה, אך מי שזאת אומנתו לראות בכוכבי מה הוא נקרא חַזָּן (עיין רש"י למכות כ"ב, ב'), וכן מי שילך כל ימיו במדת הענוה הוא נקרא עַנְוְתָן (ב"ר פ' ל"ג. שבת ל', ב'. ב"מ דף פ"ה. סנהדרין פ"ח, ב'), ומי שכל חכמתו לדרוש דרושים בתורה הוא דַרְשָׁן (סוטה מ"ט) ומי שירגז כל ימיו הוא רַגְזָן (קדושין מ"א) או רַתְחָן (פסחים קי"ג), ומי ששטוף בגזל וחמס הוא גַזְלָן או חַטְפָן (סנהדרין כ"ה, ב'. ב"ק דף ס"ב. וקט"ז, ב'), והרגיל לעבור על המצות יקרא עַבַרְיָן (עיין ב"ק לי"ד ס' רכ"ח), והממאן יותר מדאי הוא סַרְבָן (ברכות ל"ד), וכן המתרגם אפילו פסוק אחד יפול עליו שם מְתַרְגֵּם על שם פעולתו, אבל מְתֻרְגְּמָן לא יקרא אלא מי שעסקו בכך לתרגם תמיד והוא מלאכתו (מגלה כ"ה, ב'), ועל דרך זה לומד ולמדן, שוקד ושקדן, דורש ודרשן, פופר ובפרן, רוצח ורצחן, עצל ועצלן, בטל ובטלן, מקבל וקבלן ודומיהן, וכן נמצא גם בשמוש לשון המקרא שתוספת נו"ן בסוף השם הוא לחזק ולהגדיל הענין כמו עצב ועצבון וכזה יובן מאמר חז"ל בב"ר פ' כ"ז קשה היא הפרנסה כפלים כלידה, בלידה כתיב בעצב תלדי בנים ובפרנסה כתיב בעצבון תאכלנה, וכזה יובן גם דרשתם בסוטה דף י' בלעם חגר ברגלו אחת היה שנ' וילך שפי, שמשון חגר בשתי רגליו היה שנ' שפיפון עלי אורח, וימצא כן המעיין ברוב השמות כי תוספת הנו"ן בסופן היא להגדיל ההבנה כמו גאון ישימון עליון לגאון רעבון שברון שבתון ודומיהם, וכבר העירו על ענין זה בעל מעשה אפוד בפ' ט' ובעל

וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מֶלֶךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ לַעֲוֹנוֹתֵינוּ וְלַעֲוֹנוֹת עַמּוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וּמַעֲבִיר אַשְׁמוֹתֵינוּ בְּכָל־שָׁנָה וְשָׁנָה׃ מֶלֶךְ עַל כָּל־הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַכִּפֻּרִים׃

רְצֵה יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם׃ וְהָשֵׁב אֶת־הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ, וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן, וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ׃

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן׃

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד׃ צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר׃ נוֹדֶה לְּךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ עַל־חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל־נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל־נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל־יוֹם עִמָּנוּ וְעַל־נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל־עֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם׃ הַטּוֹב כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא־תַמּוּ חֲסָדֶיךָ מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ׃

מודים דרבנן.

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי כָל־בָּשָׂר יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עַל שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ כֵּן תְּחַיֵּנוּ וּתְקַיְּמֵנוּ וְתֶאֱסוֹף גָּלֻיּוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ לִשְׁמוֹר חֻקֶּיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ וּלְעָבְדְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם עַל שֶׁאֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ. בָּרוּךְ אֵל הַהוֹדָאוֹת׃

וְעַל־כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד׃

וּכְתוֹב לְחַיִּים טוֹבִים כָּל־בְּנֵי בְרִיתֶךָ׃

וְכֹל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶּלָה וִיהַלְלוּ אֶת־שִׁמְךָ בֶּאֱמֶת הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת׃

מקנה אברס בשער ד׳ במיני אמות התוארים, וראה למעלה דף 59 ודף 245. ומבלעדיך אין לנו מלך מוחל וסולח, בא״י וכו׳ כן הנוסחא בסדורי ר׳ עזריאל ורז״ה ורי״ס. ובקצת סדורים נוסף עוד אלא אתה, וכבר כתב אבודרהם בשם רבנו סעדיה המוסיף אלא אתה אחר שאמר ומבלעדיך טועה הוא. מלך מוחל וסולח וכו׳ מוזכר במס׳ סופרים פ׳ י״ט הלכה ח׳.

בשחרית ובמנחה אומרים זה.

שִׂים שָׁלוֹם. טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ· בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פָּנֶיךָ· כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד וּצְדָקָה וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם·

בערבית אומרים זה.

שָׁלוֹם רָב עַל יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ תָּשִׂים לְעוֹלָם· כִּי אַתָּה הוּא מֶלֶךְ אָדוֹן לְכָל־הַשָּׁלוֹם·

וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ· בְּסֵפֶר חַיִּים בְּרָכָה וְשָׁלוֹם וּפַרְנָסָה טוֹבָה נִזָּכֵר וְנִכָּתֵב לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ. עוֹשֵׂה הַשָּׁלוֹם:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ·

תָּבוֹא לְפָנֶיךָ תְּפִלָּתֵנוּ. וְאַל־תִּתְעַלַּם מִתְּחִנָּתֵנוּ· שֶׁאֵין אֲנַחְנוּ עַזֵּי פָנִים וּקְשֵׁי עֹרֶף לוֹמַר לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ צַדִּיקִים אֲנַחְנוּ וְלֹא חָטָאנוּ· אֲבָל אֲנַחְנוּ חָטָאנוּ:

או"א תבוא לפניך, פה מתחיל סדר הודוי של יה"כ, ואמרו ביומא דף פ"ז ע"ב אור יום הכפורים מתפלל שבע ומתודה בשחרית מתפלל שבע ומתודה במוסף מתפלל שבע ומתודה במנחה מתפלל שבע ומתודה בנעילה מתפלל שבע ומתודה עכ"ל ועוד שם, והיכן אומר הוידוי, יחיד אחר תפלתו ושליח צבור אומרה באמצע (ר"ל בתוך ברכה האמצעית) עכ"ל. והנה הודוי כמו שהוא בסדורינו מורכב הוא מכמה בקשות חז"ל שנתחברו להיות לאחד וכאשר יבואר להלאה. **תבוא לפניך תפלתנו** עפ"ה תהלים פ"ח, ג'. **ואל תתעלם מתחנתנו** עפ"ה תהלים נ"ה, ב'. **שאין אנחנו עזי פנים וכו'**, אין בנו עזות פנים כל כך לומר לפניך שאנחנו צדיקים, ואין אנחנו עם קשה עורף לומר לפניך שלא חטאנו נגדך, אך מודים אנחנו לפניך כי חטאנו. לוֹמַר, כן בכל סדורינו וכל כ"י גם בסדורי הספרדים, והוא משקל המשנה במקום לֵאמֹר של ל' המקרא וכחלוף אותיות יהו"א, כמו צריך אדם לומר (שבת ל"ד) לומר לך (ר"ה כ"ט) לומר לו (ב"מ ק"ה) חייב לומר (עדיות פרק א'), וזו היא דרך בעלי המשנה לבנות ככה ברוב הפעלים לשון המקור באופן שיהי שוה ללשון העתיד, וע"כ אמרו לִקַּח לִגַּח לִגַּף לִתֵּן כדי להשוות הלשון אל ל' יִגַּח אֶקַּח יִגֹּף אֶתֵּן וכן לִירַד לִישַׁב כדי להשוותו עם אֵרֵד אֵשֵׁב וכן אמרו לוֹמַר כדי להשוות הלשון אל אֹמַר, ויהי כן המשקל הזה מזמן המשנה והלאה הנהוג והשגור בפי כל המחברים, והמשקל לֵאמֹר היה להם לזות. ודע עוד כי ברמב"ם הגרסא **שֶׁנֹּאמַר** ואף היא תתכן, ובמחזור רומא גורס בדבר הזה שנאמר, וכן בסדור רב עמרם. **אבל**, יש מפרשים כמו אבל חרדה גדולה (דניאל י', ז') אבל עוד העם זובחים (דה"ב ל"ג, י"ז) ר"ל אלא חטאנו, ויש מפרשים כמו אבל שרה אשתך (בראשית י"ז, י"ט) אבל אשמים אנחנו (שם מ"ב, כ"א) ר"ל באמת חטאנו. **אבל אנחנו חטאנו** מוזכר בגמרא סוף יומא וז"ל אמר בר המדורי הוה קאימנא קמיה דשמואל והוה יתיב, וכי מטא שליחא דצבורא ואמר אבל אנחנו חטאנו, קם מיקם, אמר שמע מינה עיקר וידוי האי הוא עכ"ל והנה למדנו כי הנוסח או"א תבוא לפניך וכו' עד אבל אנחנו חטאנו ישן נושן הוא וקבוע כבר לפני בעלי הגמרא. ואמרו במדרש פ' חוקת ויבא העם אל משה ויאמרו חטאנו, כיון שאמרו חטאנו מיד נתרצה להם, ועוד שם בפ' בלק ויאמר בלעם אל מלאך ה' חטאתי, כל מי שחטא ואמר חטאתי אין רשות למלאך ליגע בו.

אָשַׁמְנוּ. בָּגַדְנוּ. גָּזַלְנוּ. דִּבַּרְנוּ דֹפִי. הֶעֱוִינוּ. וְהִרְשַׁעְנוּ. זַדְנוּ. חָמַסְנוּ. טָפַלְנוּ שֶׁקֶר. יָעַצְנוּ רָע. כִּזַּבְנוּ. לַצְנוּ. מָרַדְנוּ. נִאַצְנוּ. סָרַרְנוּ. עָוִינוּ. פָּשַׁעְנוּ. צָרַרְנוּ. קִשִּׁינוּ עֹרֶף. רָשַׁעְנוּ. שִׁחַתְנוּ. תִּעַבְנוּ. תָּעִינוּ. תִּעְתָּעְנוּ.

סַרְנוּ מִמִּצְוֹתֶיךָ וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ הַטּוֹבִים וְלֹא שָׁוָה לָנוּ: וְאַתָּה צַדִּיק עַל כָּל הַבָּא עָלֵינוּ. כִּי אֱמֶת עָשִׂיתָ. וַאֲנַחְנוּ הִרְשָׁעְנוּ:

מַה נֹּאמַר לְפָנֶיךָ יוֹשֵׁב מָרוֹם. וּמַה נְּסַפֵּר לְפָנֶיךָ שׁוֹכֵן שְׁחָקִים. הֲלֹא כָּל הַנִּסְתָּרוֹת וְהַנִּגְלוֹת אַתָּה יוֹדֵעַ:

אשמנו בגדנו וכו׳ נתקן על סדר א״ב, ובאו בו דברים כפולים ומשולשים בלשון ואחד בענינם, כמו העוינו עוינו, הרשענו רשענו פשענו, והוא למען שמור סדר הא״ב. והנה כתב של״ה בדף רנ״ג ע״ב וז״ל לענין האמור עיקר הוידוי אבל אנחנו חטאנו טועים העולם וסוברים שרצו בו אלו ג׳ תבות, ואינו כן אלא רצו בו כל הנוסח של אשמנו כי אבל הוא התחלת הענין אבל אנחנו חטאנו אשמנו בגדנו גזלנו וכו׳ עכ״ל ויהיה לשפוט מדבריו כי גם הנוסח אשמנו בגדנו וכו׳ היה קבוע כבר לבעלי גמרא, אמנם נמצא בס׳ ארחות חיים סדר י״כ ס׳ ל׳ וז״ל כתב אחד מן המפרשים מקובל אני מפי גדולים שהודוי הנכון והנראה יותר בין ליחיד בין לצבור בין לש״ץ הוא הודוי המקובל המסודר בסדר זה „אבל חטאנו אנחנו ואבותינו ועוינו ופשענו וסרנו ממצותיך וממשפטיך הטובים ולא שוה לנו” וכו׳ ודי לנו בכך אין לנו להוסיף על אלו וכך היה מתודה כה״ג בסדר עבודה ולא היה מזכיר בגידה וגזלה וגנבה וחמס וטפול שקר וכו׳ ולזה נוטה דעת בעל העתים שכתב בחבורו ז״ל אצטריכינן לפרושי האי דנהיג עלמא למימר אבל חטאנו ועל חטא שחטאנו כולהו באלפא ביתא ולא דייקי בין זדונות לשגגות ומשנין סדר הודוי ועוד שפורטין החטאים ואין נזקקין לכך, הלכך לא דייקי בהנהו אל״ף בי״ת, ושמעינן דנהיגי רבוותא דווקני דלא אמרי טפי מהכי ארבע אבל חטאנו אנחנו ואבותינו ועוינו ופשענו וסרנו ממצותיך וגו׳ עכ״ל ומאלה הדברים ברור לנו כי בנוסח הקדמון של הודוי לא היה בו סדר א״ב של אשמנו בגדנו, והוא נתוסף לו אח״כ בזמן הגאונים. וכתב רמ״ע מפאנו במאמרו חקור דין חלק א׳ פרק ג׳ לפי שהחוטא מאבד את העולם שנברא באותיות התורה לפיכך נתקן הודוי באלפא ביתא, והוא טעם פנימי. **בגדנו** בבוראנו. **גזלנו**, זה את זה. ובמחזור כ״י אחד נוסף עוד גנבנו, ומכתר מלכות לאבן גבירול נראה שהיה גורס געלנו במקום גזלנו. **דפי**, דבר גנאי וזלזול כמו בבן אמך תתן דפי (תהלים נ׳, כ׳) הגדות של דופי (סנהדרין צ״ט, ב׳), ובמחזור ישן גורס **דברנו דופי ולשון הרע**. **העוינו והרשענו**, תהלים ק״ו, ו׳. **זדנו**, מל׳ ולא יזידון עוד (דברים י״ז י״ג). **חמסנו**, במחזור כ״י נוסף עוד **חמדנו, חללנו שבת וימים טובים**. **טפלנו שקר**, אבדנו ודבקנו שקר על שקר, מל׳ תהלים קי״ט, ס״ט, ואיוב י״ג, ד׳. **יָעצנו** רע איש על עמיתו. ונקודו היו״ד בקמץ, ומה שנקבלת סדורים יִעצנו בחירק טעות כי לא נמצא פעל יעץ בפיעל. **כזבנו**, מל׳ ובלשונם יכזבו לו (תהלים ע״ח, ל״ו); ובמחזור כ״י נוסף עוד **כחשנו**. **לצנו**, מענין ובמושב לצים. **נאצנו** מל׳ נאצו את קדוש ישראל (ישעיה א׳, ד׳); ובמחזור כ״י נוסף עוד **נאפנו, נשבענו לשוא ולשקר**. **סררנו**, מל׳ כי כפרה סוררה סרר ישראל (הושע ד׳, ט״ז). **עוינו**, דניאל ט׳, ה׳. **צררנו**, מל׳ וצררו אתכם (במדבר ל״ג, נ״ה). **קשינו ערף**, הנכון היה הקשינו ערף ככל ל׳ הקשות ערף שלא בא במקרא אלא בהפעיל כמו וערפכם לא תקשו (דברים י׳, ט״ז) הקשו את ערפם (ירמיה י״ט, ט״ו), אך למען שמור סדר של א״ב נאמר קשינו בפיעל. **רשענו**, מ״א ח׳, מ״ז. **שחתנו**, מל׳ כי שחת עמך (שמות ל״ב, ז׳), ובמחזור כ״י גורס **שחתנו דרכינו**. **תעבנו** מל׳ המתעבים משפט (מיכה ג׳, ט׳). **תעינו** את עצמנו. **תעתענו** את אחרים, והוא מל׳ והייתי בעיניו כמתעתע (בראשית כ״ז, י״ב). **סרנו**, בכ״י וְסרנו. **ולא שוה לנו**, לא עלתה בידינו הצלחה ותועלת באותו מרד שמרדנו, ובלשון חטאתי וישר העויתי ולא שוה לי (איוב ל״ג, כ״ז); ויש מפרשים מענין ולמלך אין שוה להניחם (אסתר ג׳, ח׳) כלומר חשבנו ערך מצותיך לכלום. **ואתה צדיק** וכו׳ פסוק הוא בנחמיה ט׳, ל״ג. ואיתא בפסיקתא רבתי פ׳ רני ושמחי, אמר להם הקב״ה למלאכי השרת בואו ואודיע אתכם צדקתן של בני, שאני שנתתים בעולם כמה צרות ויסורין הבאתי עליהן בכל דור ודור ובכל שעה ולא בעטו בי אלא קוראים את עצמן רשעים וקוראים אותי צדיק בפני רשעם והן אומרים בלשון הזה אבל אנחנו חטאנו העוינו והרשענו וסרנו ממצותיך וממשפטיך הטובים ולא שוה לנו ואתה צדיק על כל הבא עלינו ואנחנו הרשענו עכ״ל.

מה נאמר לפניך, מה נוכל לומר לפני כסא כבודך להצטדק על מעשינו, ובלשון עזרא (ט׳, י׳) ועתה מה נאמר אלהינו אחרי זאת כי עזבנו מצותיך. **כל הנסתרות** מבני אדם **והנגלות** לבני אדם את כלם אתה יודע.

אַתָּה יוֹדֵעַ רָזֵי עוֹלָם, וְתַעֲלוּמוֹת סִתְרֵי כָּל־חָי: אַתָּה חוֹפֵשׂ כָּל־חַדְרֵי בָטֶן וּבוֹחֵן כְּלָיוֹת וָלֵב: אֵין (כָּל־) דָּבָר נֶעְלָם מִמֶּךָּ, וְאֵין נִסְתָּר מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ:

וּבְכֵן יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתִּסְלַח לָנוּ עַל כָּל־חַטֹּאתֵינוּ, וְתִמְחַל־לָנוּ עַל כָּל־עֲוֹנוֹתֵינוּ, וּתְכַפֶּר לָנוּ עַל כָּל־פְּשָׁעֵינוּ:

אתה יודע רזי וכו' זאת הנוסחא תקנה רב, כדאיתא בסוף יומא יחיד מתודה אחר תפלתו וש"ץ באמצע. מאי אמר, אמר רב **אתה יודע רזי עולם**, ושמואל אמר **ממעמקי הלב**, [באלפסי גורס **אתה יודע בעמקו של לב**, והרא"ש גורס אתה מבין תעלומות לב], ולוי אמר **ובתורתך כתוב לאמר**, ר' יוחנן אמר **רבון העולמים**, ר' יהודה אמר **כי עונותינו רבו מלמנות וחטאתינו עצמו מספר**, רב המנונא אמר **אלהי עד שלא נוצרתי** וכו' עכ"ל, והנה רבים סברו שאלה הנוסחאות השונות שיהיו נוסחאות של ודוי שהתפללו חז"ל כל אחד לפי שטתו, אמנם אחרי העיון היטב פירוש כזה לא יתכן, כי מיד בסמוך נמצא בגמרא שעיקר הודוי הוא **אבל אנחנו חטאנו** ושמואל קם ממושבו כשהגיע הש"ץ לאמרו, ואם יהיה הפירוש כסברה הנזכרה מדוע לא צוה שמואל לומר הוידוי כנוסחתו, ועוד מה שאמר לוי ובתורתך כתוב לאמר כי ביום הזה יכפר וכו' באמת אין בו לשון של ודוי כלל, אבל הנכון בדבר כי הנוסחא או"א תבוא לפניך וכו' עד אבל אנחנו חטאנו ואחריה סרנו ממצותיך עד ואנחנו הרשענו היא היא עצמות הודוי והיא השגורה והנהוגה בפי כל מימים קדמונים, ובאו חז"ל להוסיף עוד עליה בקשות כל אחד כפי שמצא נאה לסיום הענין, והוסיף רב לומר אתה יודע רזי עולם, **ושמואל** הוסיף אתה מבין תעלומות לב, וכן כולם, וקמו אח"כ מיסדי נוסחת סדר התפלה וברו מבקשות ההן לשתלן כל אחת במקומה שמצאו ראוי לה לפי המשך ענין הלשון. וברו בבקשת רב להיותה סיום הודוי, וסמוך לה העמידו בקשת שמואל אתה מבין תעלומות לב, וכן מביאה המרדכי ליומא ובשם רב עמרם (ונראה כי היא היא ההנהגה שנמצא במחזור י"כ אחרי אתה יודע רזי עולם רק שרוב הקהלות קצרוה ואין אומרים ממנה אלא החרוז האחרון שמך מעולם עובר על פשע), ואת בקשת רב המנונא אלהי עד שלא נוצרתי אותה העמידו לחתימה בסוף על חטא. ויש לדעת כי הנוסחא זו של אתה יודע רזי שתולה היא רובה ככולה בתפלת יונה כפי שהובאה בילקוט יונה רמז תק"נ. **רזי עולם**, סתרי העולם, ומל' ארמי הוא כמו וגלא רזין, די יכלת למגלא רזא דנה (דניאל ב' מ"ז), וכן תרגום מרגלים חרש מאללין ברז (יהושע ב' א'). **חופש**, חוקר. **ובוחן כליות ולב**, ירמיה י"א, כ'. וי"ז, י'. **אין כל דבר נעלם** וכו' כן הנוסחא בכל כ"י ודפוסים ישנים וכן גרסת הרמב"ם ואבודרהם וכן הוא ברעיא מהימנא לזוהר פ' משפטים דף כ"ב עמוד ר"ו, גם הרוקח כתב שיש באתה יודע רזי עולם כ"ה תבות כמו שיש בשני הפסוקים אם יסתר איש (ירמיה כ"ג, כ"ד) בכל מקום עיני ה' (משלי ט"ו, ג'). ופירוש אין כל דבר, אין שום דבר ובל"א אירגענד איינע זאכע, וכבר כתב הרא"ג בנמוקו לבראשית שרש כל גם בספרו התשבי שתיבת כל משמשת במקום מאומה כשיסמוך לה מלת אין או לא, כמו לא תעשה כל מלאכה (שמות כ') ולא ידעו כל דבר (ש"ב ט"ו, י"א) לא יפלא ממך כל דבר (ירמיה ל"ב י"ז) ואין כל חדש (קהלת א', ט') וראה פירוש חזקוני לדברים ד', ט"ו.

ובכן יהי רצון וכו', מתחלפים הסדורים בסדר לשונו, ונוסחתנו היא במחזורי דפוס שאלוניק שנת ש"ט ודפוס ויניציא ש"ם ופראג שע"ג. ובשני כ"י גם בסדור רפ"ה בא מחילה בעונות וסליחה בפשעים וכפרה בחטאים, וכן כתב השל"ה בדף רכ"ח בשם הרמ"א, גם בויקרא רבה פ' ג' כך הסדר וז"ל **אמר רב ביבי בר אביי כיצד אדם צריך להתודות עי"כ**, צריך לומר מודה אני כל רע שעשיתי לפניך, בדרך רע הייתי **עומד**, וכל מה שעשיתי עוד לא אעשה כמהו, יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתמחל לי על כל עונותי **ותסלח לי על כל פשעי** ותכפר לי על כל חטאתי עכ"ל. ובכ"י אחר וסדור רפ"ו בא מחילה בחטאים וסליחה **בעונות** וכפרה בפשעים, וכך הסדר בירושלמי. כפי שהעתיק בעל ראשית חכמה סוף שער התשובה וז"ל **כיצד יתודה**, אומר רבון העולמים הרע בעיניך עשיתי ובשרירות לבי הלכתי ותוכחתך לא שמעתי, יהי רצון מלפניך ה' או"א שתכפר לי על כל פשעי ותסלח לי על כל עונותי ותמחל לי על כל חטאתי עכ"ל, ובאמת **כן אומרים** גם במוסף ר"ח למחילת חטא ולסליחת עון ולכפרת פשע. ור' אייזק טירנא כתב כפרה בחטאים וסליחה בעונות ומחילה בפשעים, והלכו אחריו בעל הלבוש ומג"א לא"ח ס' תר"ז. והספרדים אומרים מחילה בחטאים וכפרה בעונות וסליחה בפשעים והוא כפי הרמב"ם. והנה כל אלה החלופים יש להם **על מה שיסמכו**.

ותמחל, אחרי כי העתיד והצווי דרך אחד להם ברוב בענין נקוד עי"ן פעל שלהם **אם בחולם אם בפתח**, כמו יִשְׁמֹר שְׁמֹר בחולם יִגְאַל גְּאַל בפתח, ואחרי כי בכל הסדורים נקוד מְחַל לנו בפתח גם **ראוי לומר כן** ותמחל לנו בפתח, והוא ברור.

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּאֹנֶס וּבְרָצוֹן:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּאִמּוּץ הַלֵּב:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּבְלִי דָעַת:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּבִטּוּי שְׂפָתָיִם:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּגָלוּי וּבַסָּתֶר:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּגִלּוּי עֲרָיוֹת:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּדִבּוּר פֶּה:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּדַעַת וּבְמִרְמָה:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּהַרְהוֹר הַלֵּב:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּהוֹנָאַת רֵעַ:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּוִדּוּי פֶּה:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּוְעִידַת זְנוּת:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּזָדוֹן וּבִשְׁגָגָה:

על חטא, סדר של על חטא נוסף עוד לודוי בזמן הגאונים ומוזכר בשאלתות דרב אחאי גאון סימן קס"ז, אך לא היה בתחלה ארוך בנוסחתו כהיום הזה גם לא בסדר א"ב, וכמו שכתב בעל שבלי הלקט ה"ל עיקר וידוי על חטא הוא בסימן אר"ש זמ"ג, אונס רצון שגגה זדון סתר גלוי [וכן הוא בסדור רב עמרם בתוספת ביודעים בלא יודעים] אבל האריכו בו וסדרוהו בא"ב בי"ת עכ"ל ומצאתיו במחזור כ"י כסדר שכ"ז חרוזים ע"פ א"ב ובזה"ל „ע"ח ש"ל באונס. וע"ח ש"ל בבלי דעת. בגלוי. בדעת ובמרמה. בהרהור הלב. בודוי פה. בזדון. בחוזק יד. בטומאת שפתים. ביודעים. בכחש ובכזב. בלשון הרע. במראית העין. בנשך ובמרבית. בשיח שפתותינו. בעינים רמות. בפתחון פה. בלעדי רגלים. בקפילת יד. ברצון. בשגגה. בתמהון לבב. על חטאים שאנו חייבים עליהם אשם. ע"ח שח"ע אשם ודאי ואשם תלוי. ע"ח שח"ע קרבן עולה ויורד. ע"ח שח"ע מיתה וכרת בידי שמים. ע"ח שח"ע מלקות ארבעים וארבע מיתות בית דין סקילה" וגו'. גם הרמב"ם לא הביא אלא א"ב פשוט הזה רק שבאות יו"ד הוסיף עוד „ביצר הרע". וכן עודנו היום בסדורי הספרדים בקצת שנוי לשון. אולם האשכנזים הרחיבו הסדר ועשאוהו בא"ב כפול, והשנויים בנוסחאות הרבה בספרים גם לא השוו הסדר עד שבסדור זה מוקדם בבלי דעת לבטוי שפתים ובסדור אחר בטוי שפתים קודם לבבלי דעת וכן בכולם, גם עריכת א"ב כפול הזה הביאה שיטלאו דברים כפולים ומוכפלים כגון בבטוי שפתים בדבור פה בשיח שפתותינו ושלשתם ענין אחד. עוד לדעת כי זה הסדר של על חטא ועל חטאים קראוהו **ודוי רבה**, והודוי של אשמנו בגדנו שמו ודוי זוטא (ס' המנהיג הלכות ר"ה וי"כ סימן כ"ג וכ"ז). **בְּאֹנֶס** שאנסוהו לעבור על אחת מן המצות ואם לאו יהרגוהו, שיעבור ואל יהרג, חוץ מן ע"ז וגלוי עריות ושפיכות דמים שיהרג ואל יעבור. **וברצון**, שחטא ברצונו בלי שום אונס. וצ"ל בְּאֹנֶס מלעיל והנו"ן בסגול כי שם דבר הוא במשקל קֹדֶשׁ אֹהֶל, ואין לדמותו עם והשתיה כדת אין אֹנֵס (אסתר א', ח') שאם הוא בינוני. **באמוץ הלב**, מל' לא תאמץ את לבבך (דברים ט"ו, ז'). ובכ"י אחד תגבורתו באכילה ובשתיה. **בבטוי שפתים**, מל' כי תשבע לבטא בשפתים (ויקרא ה', ד') ופירושו דבור בלי כוונה מיושבת (איבעראייַלטעס וואָרט) שידבר כדי מה או יבטיח דבר מה אשר בסוף יתחרט עליו, וככל ל' בטא שבמקרא שטעמו על דבור בהתרגשות הנפש בלי סדור המחשבה, וכבר אמרו חז"ל כל הנודר ראוי לדקרו בחרב (נדרים כ"ב). **בדעת ובמרמה**, במרמה של דעת ר"ל שרמה את רעהו בכוונה, והוי"ו של ובמרמה יש לפרש כמו וי"ו של אשר לו ובילקוט (ש"א י"ז, מ') ברמה ובעירו (ש"א כ"ח, ג') ובל"א נֶעמליך, וסדר של א"ב הכריח את המחבר לסדר ככה התבות. **בהרהור הלב**, במחשבות הלב וכמו שאחז"ל הרהורי עבירה קשין מעבירה (יומא כ"ט, ע"א), והה"א צ"ל נפתח כמו שנמצא בדניאל ד', ב'. **בהונאת רע**, מל' ולא תונו איש את עמיתו (ויקרא כ"ה, י"ז), ובכ"י בהונאת ולאה דף 45. **בודוי פה** שהתודה רק בשפתיו ולבו בל עמו. **בועידה**, ל' זמון בל"א צוזאמענקונפט,

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּזִלְזוּל הוֹרִים וּמוֹרִים:

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּחֹזֶק יָד:

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּחִלּוּל הַשֵּׁם:

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּטִפְשׁוּת פֶּה:

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּטֻמְאַת שְׂפָתָיִם:

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּיֵצֶר הָרָע:

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּיוֹדְעִים וּבְלֹא יוֹדְעִים:

(וְעַל כֻּלָּם אֱלוֹהַּ סְלִיחוֹת סְלַח־לָנוּ מְחַל־לָנוּ כַּפֶּר־לָנוּ:)

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּכַפַּת שֹׁחַד:

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּכַחַשׁ וּבְכָזָב:

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּלְשׁוֹן הָרָע:

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּלָצוֹן:

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּמַשָּׂא וּבְמַתָּן:

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה:

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּנֶשֶׁךְ וּבְמַרְבִּית:

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּנְטִיַּת גָּרוֹן:

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּשִׂקּוּר עָיִן:

וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּשִׂיחַ שִׂפְתוֹתֵינוּ:

מענין ונועדו אליך (במדבר י' ד') ומשקל תלמודי הוא כרוב הלשונות בסדר הזה. **בזלזול**, ל' גנאי ובזיון מענין כל מכבדיה הזילוה (איכה א', ח'). **הורים**, האב והאם. **ומורים**, המלמדים. **בחוזק יד**, שהתחזק על חברו להרע לו. **בטפשות פה**, ל' אולת וכסילות, כי אויל עמי בנים סכלים המה תרגומו ארי אטפשו עמי, בנין טפשין אינון (ירמיה ד' כ"ב), ר"ל שדבר דברים של הבל ושגעון. **בטמאת שפתים**, שטמא את פיו בדברי נבלה וערוה. **ביצר הרע**, שמגרה בעצמו את יצר הרע עליו. **ביודעים**, אבודרהם פירש כמו שנאמר או הודע אליו חטאתו, ובלא יודעים כמו שנאמר והוא לא ידע ואשם עכ"ל, ויותר נראה לפרש **ביודעים** שעשה עבירה בפני רבים ויודעים ממנה, ובלא יודעים שעבר בסתר ולא ידע ממנה איש. **ועל כלם וכו'** גם בחרוז זה מתחלפים הסדורים שיש מהם אשר חסרים בו התבות אלוה סליחות, ויש מהם אשר חסר גם ועל כלם ואין שם הנוסחא אלא „סלח לנו מחל לנו כפר לנו," וגם בהעמדת החרוז שונים הספרים כי ניהם שבא החרוז ד' פעמים וכמו שנדפס למעלה, ובס"א לא בא כי אם ג' פעמים ואחרי עונות מלא לא נמצא ויש ספרים ששם עומד ולא בא כאן אחרי ובלא יודעים, ועוד ס"א שלא בא קודם ארבע מיתות בית דין, וברמב"ם לא נמצא חרוז זה כלל ואף בסדורי ספרדים איננו. **בכפת שחד**, לקיחת שחד בכף יד, והלשון נגזר מן נוער כפיו מתמוך בשחד (ישעיה ל"ג, ט"ו), ובנין התבה הוא זר מאד כי לא נמצא בהבנה זו כפה אשר סמיכותו כפת לא במקרא ולא בתלמוד, והמסדר עשה מהרבוי כפות היחיד כפה בל' נקבה ובמשקל שפה שפות, ועוד שהעמידו בטעם שם הפעל דוגמת ולמסע את המחנות (במדבר י', ב'). **במשא ובמתן**, כך כנוהו למסחר ולרכולה. ובס"א תחתיו הנוסחא במראית העין. וס"א גורסים כאן במשא ובמתן, ובמקום במאכל ובמשתה גורסים במראית העין. **בנשך ובמרבית**, ויקרא כ"ה, ל"ז. וב"מ דף ס', ע"ב. **בנטית גרון**, **בשקור עין**, שניהם ענין גאוה ומל' ותלכנה נטויות גרון ומשקרות עינים (ישעיה ג', ט"ז), וע"כ העקר **בשקור** בסי"ן; ויש ספרים שבמקום בנטית גרון הנוסחא בנבול פה. **בשיח**, בדבור, מל' ישיחו בי (תהלים ס"ט, י"ג).

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּעֵינַיִם רָמוֹת:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּעַזּוּת מֶצַח:
(וְעַל כֻּלָּם אֱלוֹהַּ סְלִיחוֹת סְלַח־לָנוּ מְחַל־לָנוּ כַּפֶּר־לָנוּ:)
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּפְרִיקַת עֹל:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּפְלִילוּת:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּצְדִיַּת רֵעַ:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּצָרוּת עָיִן:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּקַלּוּת רֹאשׁ:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּקַשְׁיוּת עֹרֶף:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּרִיצַת רַגְלַיִם לְהָרַע:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּרְכִילוּת:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּשְׁבוּעַת שָׁוְא:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּשִׂנְאַת חִנָּם:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּתְשׂוּמֶת יָד:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּתִמְהוֹן לֵבָב:
(וְעַל כֻּלָּם אֱלוֹהַּ סְלִיחוֹת סְלַח־לָנוּ מְחַל־לָנוּ כַּפֶּר־לָנוּ:)
וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם עוֹלָה:
וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם חַטָּאת:
וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם קָרְבַּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד:

בעינים רמות משלי ו׳, י״ז. **בפריקת על**, מל׳ ופרקת עלו (בראשית כ״ז מ׳) שהשליך מעליו עול מלכות שמים ר״ל שכפר בהקב״ה, וכמו שפירש רש״י ביומא פ״ה ע״ב. **בפלילות**, בחריצות הדין והמשפט, מל׳ ונתן בפלילים (שמות כ״א כ״ב), ובכ״י אחד במקומו בפתחון פה. **בצדית רע**, ל׳ השליך עליו בצדיה (במדבר ל״ה, כ׳). **בצרות עין** הוי״ו בשורק כחבריו בפלילות בקלות בקשיות, ובגמ׳ ערכין דף ט״ז על ז׳ דברים נגעים באים על לשון הרע וכו׳ ועל צרות העין, ופירש רש״י שצרה עינו באחרים ואינו מהנה שכניו בכליו על ידי שאלה וכן פירש גם בסוטה מ״ז ע״ב (בל״א איפגונט). **בקלות ראש**, שינהג על הנקלה בעשיית המצות, לייכטזין, והוא ל׳ משנה כמו לא ינהגו׳ קלות ראש בנדרים (נדרים כ׳) שלא יקל ראשו (שם י״ג ע״ב) לא יקל אדם את ראשו (ברכות כ״ד); והאומרים קלות ראש על מי שהולך פרוע בראשו טועים הם כי זה נקרא גלוי הראש כיון רב הונא לא מסגי ד׳ אמות בגילוי הראש (קדושין לא). **בריצת רגלים להרע**, כן נקודו הרי״ש בפתח כי הוא שם הפעולה כמו להרע או להיטיב (ויקרא ה׳, ד׳) והוא לא ישתנה לקמץ בהפסק. **ברכילות**, מל׳ לא תלך רכיל בעמיך (ויקרא י״ט, ט״ז). **בשנאת חנם**, מל׳ שונאי חנם (תהלים ל״ה, י״ט) והיא קנאת איש מרעהו, וביומא דף ט׳ ע״ב מקדש שני שהיו עוסקין בתורה ומצות וגמילות חסדים מפני מה חרב, מפני שנאת חנם שהיתה ביניהם. **בתשומת יד**, כמו שנאמר וכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד (ויקרא ה׳ כ״א). **בתמהון לבב** דברים כ״ח, כ״ז. ר״ל שהיה נבוך ומטורף בדעתו וחטא.

ועל חטאים וכו׳ סדרן של ועל חטאים איננו שוה בסדורים, ויש ספרים בך סדרן חטאת, אשם, עולה, קרבן עולה ויורד, מיתה בידי שמים, כרת, מלקות ארבעים, מכת מרדות, ארבע מיתות ב״ד. ובהגהת מנהגי ר״א טירנא ומובא במט״מ ס׳ תתמ״א ובמג״א לס׳ תר״ז כסדרו כמו שנדפס למעלה וכן מנהג קהלות הרבה. ובק״ק פפד״מ ומגנצא אומרים בסדר אחר והוא הנדפס למטה בעמוד. **קרבן עולה ויורד**, שמביאו האדם כפי אשר

*) בק"ק פפד"מ ומנהגא אומרים כסדר הכתוב למטה בעמוד.

וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם אָשָׁם וַדַּי וְתָלוּי:

וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם מַכַּת מַרְדּוּת:

וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם מַלְקוּת אַרְבָּעִים:

וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם מִיתָה בִּידֵי שָׁמָיִם:

וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם כָּרֵת וַעֲרִירוּת:

(וְעַל כֻּלָּם אֱלוֹהַּ סְלִיחוֹת סְלַח־לָנוּ מְחַל־לָנוּ כַּפֶּר־לָנוּ:)

וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם אַרְבַּע מִיתוֹת בֵּית דִּין סְקִילָה· שְׂרֵפָה· הֶרֶג· וְחֶנֶק· עַל מִצְוַת עֲשֵׂה וְעַל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה· בֵּין שֶׁיֶּשׁ־בָּהּ קוּם עֲשֵׂה, וּבֵין שֶׁאֵין בָּהּ קוּם עֲשֵׂה·

תשיג ידו שאם אין ביכלתו להביא כבש מביא שתי תורים ואם גם אלה אין בידו מביא עשירית האפה וכמפורש בויקרא סימן ה' וע"כ הקרבן עולה לעשיר ויורד לעני, וראה כריתות דף י' ע"ב. וַדַּי כן העקר כמבואר בדף 194. והפירוש קרבן אשם על עברה שידועה לו. ותלוי. על עברה אשר ספק לו שעבר (ויקרא ה', י"ז) וראה יומא פ"ה, ע"ב. מכת מרדות, מדברי סופרים, ומכת מרדות האמורה בכל מקום כפי מראה עיני הדיין וכפי צורך השעה, כן פירש ברטנורה לנזיר פ' ד'. ורש"י בחולין קמ"א ע"ב פירש מכת מרדות, לידוי בתוכחת שלא ירגיל בזה, ואין לה קצבה אלא עד שיקבל עליו עכ"ל, וכן בשבת דף מ' ע"ב מכת מרדות ופירש רש"י לדוי, וכן בברכות דף ז' טובה מרדות אחת בלבו של אדם מכמה מלקיות ופירש רש"י ל' רדוי והכנעה, גם בש"א כ', ל' בן נעות המַּרְדּוּת פירש רש"י ראויה לרדות וליסר, ובתנחומא ראש פ' שמות כל המונע בנו מן המרדות, וא"כ שרשו רדה והדל"ת דגושה ובשקל פַּעְּוּת. מלקות ארבעים, דברים כ"ה, ג'. מיתה בידי שמים, כגון זר שאכל תרומה שכתוב עליו ומתו בו (ויקרא כ"ב, ט'); ובכי"י הנוסחא מיתה בידי אדם. כָּרֵת, שעבר עברה שנאמר בה ונכרתה הנפש ההיא. ובכל ס"י נקודו הרי"ש בצרי וכן הנכון כי כן נמצא בדברי חז"ל שאמרו ברבוים כריתות בוי"ו אחרי הרי"ש ונדענו ממנו שהיחיד בצרי ובמשקל חָצֵר חֲצֵרוֹת. ועררירות, כן הוא בסדור דפוס אמשטרדם שנת אמ"ת וכן העקר והוא שם דבר (קינדערלאָסיגקייט) דוגמת מרירות, פלילות, ובס"א ועריריי ולא יתכן כי זה שם תואר קינדערלאָס, בראשית ט"ו, ב'. אך לדעת כי בסדור רב עמרם גם בכל ספרים ישנים וכ"י לא נמצא לא עריריי ולא עריריות וא"כ איננו אלא תוספת אחרונים. ובכי"י ההוא שהזכרתי אשר במקום מיתה בידי שמים גורס מיתה בידי אדם, עומד כאן כרת בידי שמים. ארבע מיתות, סנהדרין פרק ז'. וחנק, כתב אבודרהם יש שקורין החי"ת בקמץ ויש שקורין אותה בסגול והוא הנכון שהוא על משקל הֶרֶג וכן שמעתי שהיה קורא הרא"ש עכ"ל. על מִצְוַת עשה ועל מִצְוַת לא תעשה, כן בכל כ"י וכן במחזור ויניציא דפוס ש"ם וכן במחזור רומא גם בסדורי הספרדים ובאבודרהם, גם רוו"ה כתב כך רק שהוא נקד מצוֹת בחולם, אמנם הלשון בין שיש בָּהּ שאחריו יורה בברור שצ"ל מִצְוַת בל' יחיד. בין שיש בה קום עשה הוא חוזר על מצות עשה, ובין שאין בה קום עשה חוזר על מצות לא תעשה, כך פירש אבודרהם, ואיננו יוצאים בו. והאמת כי מצות עשה גם לא תעשה יתכן עליהם יש בה קום עשה ואין בה

---

*) אין פפד"מ אונד מעהרערן קהלות ווירד נאך דיעזער אָרדנונג געבעטעט.

וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם אָשָׁם:

וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם אָשָׁם תָּלוּי:

וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם כָּרֵת (ובמקצת מוסיפים וַעֲרִירוּת):

וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם מִיתָה בִּידֵי שָׁמָיִם:

וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם מַלְקוּת אַרְבָּעִים:

וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם מַכַּת מַרְדּוּת: ועל כלם וכו'.

אֶת־הַגְּלוּיִם לָנוּ וְאֶת־שֶׁאֵינָם גְּלוּיִם לָנוּ: אֶת־הַגְּלוּיִם לָנוּ כְּבָר אֲמַרְנוּם לְפָנֶיךָ וְהוֹדִינוּ לְךָ עֲלֵיהֶם· וְאֶת־שֶׁאֵינָם גְּלוּיִם לָנוּ לְפָנֶיךָ הֵם גְּלוּיִם וִידוּעִים· כַּדָּבָר שֶׁנֶּאֱמַר· הַנִּסְתָּרֹת לַיְיָ אֱלֹהֵינוּ· וְהַנִּגְלֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד־עוֹלָם· לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת: כִּי אַתָּה סָלְחָן לְיִשְׂרָאֵל וּמָחֳלָן לְשִׁבְטֵי יְשֻׁרוּן בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר· וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ:

אֱלֹהַי· עַד שֶׁלֹּא נוֹצַרְתִּי אֵינִי כְדַי· וְעַכְשָׁו שֶׁנּוֹצַרְתִּי כְּאִלּוּ לֹא נוֹצַרְתִּי· עָפָר אֲנִי בְּחַיָּי· קַל וָחֹמֶר בְּמִיתָתִי· הֲרֵי אֲנִי לְפָנֶיךָ כִּכְלִי מָלֵא בוּשָׁה וּכְלִמָּה· יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁלֹּא אֶחֱטָא עוֹד· וּמַה־שֶּׁחָטָאתִי לְפָנֶיךָ מָרֵק בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים· אֲבָל לֹא עַל־יְדֵי יִסּוּרִים וָחֳלָיִם רָעִים:

קום עשה, כגון מצות תפלין יש בה קום עשה, והיא עשה גמורה, וכן מצות סוכה ולולב ודומיהם, אבל מצות עשיית מעקה אין בה קום עשה שאם אין לו בית אינו מחויב בה, לכן אינה כי אם עשה בעלמא, וכן מצות ציצית ודומיהן אין בה קום עשה. ובמצות לא תעשה כל לא תעשה שהעובר עליה לא יוכל לתקנה ע"י מעשה אחר היא לא תעשה שאין בה קום עשה כגון שלא לעשות מלאכה בשבת ושלא לאכול חמץ בפסח ודומיהם שהן לא תעשה גמורות. אבל לא תעשה שלא לקחת קן לפור האם עם האפרוחים היא לא תעשה בעלמא, כי אם עבר ולקח יש בה קום עשה שישלח את האם ופטור, וראה מכות דף ט"ו, ב'. עוד יש לפרש בדרך אחר, בין שיש בה קום עשה ובין שאין וכו׳ ר"ל שיש במצות עשה הלווי קום עשה דבר מה, או שאין בה לווי הזה, כגון במצות עשה של אכילת מצה יש בה הלווי קום ואכול את המצה, ובמצות עשה לשבות ביום השבת אין בה לווי קום עשה, וכן גם במצות לא תעשה כגון שלא להחיות מכשפה יש בה הלווי קום ועשה והרוג אותה, ובמצות לא תעשה שלא לאכול גיד הנשה אין בה קום עשה. והנה מי שלא אכל מצה או מי שהחיה מכשפה חטא במה שלא קיים את הלווי קום עשה והיא עברה בלתי מעשה ובל"א חוגּ-טערואסונגזזינדע, ולהפך מי שלא שבת בשבת או אכל גיד הנשה חטא במה שעשה דבר שהיה מצווה עליו שלא לעשותו והיא עברה עם מעשה בל"א בעגעהונגזזינדע. והנה לב׳ פירושים האלה אשר הווחר יבחר ביניהם בא המאמר בין שיש בה קום עשה ובין וכו׳ לפרט את מיני החטאים ואיננו למותר. את הגלוים לנו, חוזר למעלה ועל חטאים שנראה המאמר וע"כ בא בל׳ זכר; והנוסחא הגלוים בה"א בסדור רפ"ה ומחזור וויניציא ושאלוניק גם בש"ת וויי"ל וכן גרסת הרמב"ם והוא הנכון בדקדוק הלשון. כבר אמרנום לפניך, בסדר הודוי של אשמנו ועל חטא ועל חטאים. ובכ"י אחד הנוסח כבר אמרנום לפניך ה׳ אלהינו. הנסתרת, דברים כ"ט, כ"ח. כי אתה סלחן, מבואר למעלה בתפלה. מלך מוחל וסולח, וכן גרסת הרמב"ם, וראה למעלה בתפלה. וכתב אבן ירחי בס׳ המנהיג, כי בסדורים ישנים יש עוד כאן חתימת ברכה בא"י האל הסלחן (וכן מצאתיו בקצת כ"י גם בסדור רפ"ה) וטועה הוא בדעתו לאמרה אבל מביא הוראת רבינו סעדיה שכתב שכל מי שחותם בוידוי טועה הוא וכן מנהג כל ישראל שלא לחתום עכ"ל וכן הורה גם רב עמרם מובא בהרא"ש לסוף יומא סמן כ"ה, גם אבודרהם כתב שהחותם כאן בא"י המלך הסלחן הוא טועה שאם כן הוו להו שמנה ברכות בתפלה ואנן שבע תנן בלבד, וכן כתב הגהות מימוניות לנוסח הודוי אות א׳.

אלהי עד שלא, היא הבקשה שהתפלל רבא בכל יום אחר תפלתו (ברכות דף י"ז) ורב המנונא זוטא לאחר הודוי ביה"כ (יומא פ"ז ע"ב). עד שלא נוצרתי איני כדי, קודם שנולדתי לא הייתי חשוב ושוה להיות נולד. כדי בכ"ל כמו אסתר ג׳ י"ח. וראה למעלה דף 101. ועכשו, ועתה, ומלה תלמודית היא. כאלו לא נוצרתי, כי מה אני ומה חשיבותי. קל וחמר, גם זה ל׳ תלמוד, ובמיקרא אף כי במקומה (בל"א חוגּ וויח פיעל מעהר). הרי, טעמו בל׳ חז"ל כמו הנה. הֲרֵי אֲנִי ב׳ תבות, כן הגרסה בגמרא וברי"ף והרמב"ם ואבודרהם וכן בכל הסדורים וכן העתיק גם הר"ש אלעמי בספרו אגרת מוסר וכן הנכון בלשון, ולא ידעתי מה קרה לו לרוו"ה שחבר שתי התבות לאחת ועשה מהן הֲרֵינִי. שלא אחטא עוד, על דרך בא לטהר מסייעין אותו (יומא ל"ח ע"ב). מרק ל׳ טהרה וזכוך מענין ומרק ושטף במים (ויקרא ו׳, כ"א), וברכות דף ה׳ וביומא דף פ"ו וייסורין ממרקין, ומיתה ממרקת. וחלים רעים, איננו בכ"י אחד גם לא בסדור הספרדים גם רב עמרם והרמב"ם לא גרסו לו וכן באמת בגמרא יומא דף פ"ז ע"ב לא נמצא, אמנם בגמרא ברכות דף י"ז מסיים וחליים רעים, וכן גם מצאתיו בשני מחזורי כ"י וכן בסדורינו.

אֱלֹהַי· נְצוֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וּשְׂפָתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה· וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדּוֹם וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה: פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי· וְכָל הַחוֹשְׁבִים עָלַי רָעָה· מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחְשְׁבוֹתָם· עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ· לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי־פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגוֹאֲלִי: עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ: וְשָׁם נַעֲבָדְךָ בְּיִרְאָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת: וְעָרְבָה לַייָ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָיִם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת:

אין הש"ץ חוזר התפלה בערבית, אלא לאחר שהשלימו הקהל את תפלתם מתחילים בסליחות ותחנונים ווידוי כל מקום ומקום לפי מנהגו (ואם חל י"כ בשבת אומרים בתחלה ויכלו וברכת מגן אבות כמו בשאר שבתות רק שאומרים בה במקום האל הקדוש המלך הקדוש וחותם בה הש"ץ מקדש השבת בלבד ואינו מזכיר של י"כ, ואח"כ מתחילים בסליחות) ומסיימים באמירת אבינו מלכנו (חוץ משבת שאין אומרים אותו, ואין אומרים במה מדליקין), קדיש תתקבל. עלינו. יגדל. ונוהגים לנגן גם ארון עולם וכו' ולומר כל שירי היחוד ושיר הכבוד, ויש שגומרים כל ספר תהלים. ויש נעורים כל הלילה ומרנים בשירות ותשבחות כמו כתר מלכות וכדומה, וטוב הדבר למי שכחו יפה ומובטח בעצמו שלא יטרד למחר בתפלתו ולא יזיק לו בתעניתו, שאם לא כן יצא שכרו בהפסדו. והחזנים לא יעורו כל הלילה, כי מפסידים את קולם וכוונת תפלתם כשאינם ישנים.

בשחרית י"כ משכימים לבהכ"נ לקרות ק"ש בזמנה, ומסדרים הברכות ופ' הקרבנות ופסוקי דזמרה ונשמת כמו בשאר י"ט, וברוב הקהלות אומרים והאופנים, ויש קהלות אומרים והחיות, וקורין ק"ש בברכותיה ואומרים בשכמל"ו בקול רם, ומתפללים תפלת י"כ בלחש כמו בערבית רק שאומרים שים שלום וכו', והש"ץ חוזר התפלה בקול ואומר בה קדושה של מוסף, וכן בכל תפלות היום אומר קדושה של מוסף, ומאריכים בקרובות ובסליחות כל מקום ומקום לפי מנהגו. וטוב שלא להאריך בתפלת שחרית כדי להתפלל מוסף בעונתו קודם שעה שביעית דהיינו קודם חצות היום, ואם האריך הש"ץ יותר מדאי יש לדלג בסליחות. וקובע הש"ץ הוידוי בתוך התפלה והצבור צריכים לומר הוידוי עמו בעמידה. וברוב הקהלות הכהנים עולין לדוכן גם בשחרית ובק"ק ספר"ם ובנותיה אומרים והערב, ויש קהלות שאין עולין לדוכן בשחרית, ואחר שסיים הש"ץ התפלה פותחים הארון ואומרים אבינו מלכנו (חוץ מבשבת שאין אומרים אותו) ואומר הש"ץ קדיש תתקבל בנגון. ומוציאין ב' ס"ת (ובשעת פתיחת ארון הקדש אומרים י"ג מדות ורבון המסודר למעלה אצל קה"ת לשבת דף 223), וקורין בס"ת הראשון ששה גברי (ובשבת ז' גברי) מראש פ' אחרי מות עד סוף הפסקא, ומניחין ס"ת השני אצל הראשון ואומר הש"ץ ח"ק על שניהם, ומגביהין וגוללין ס"ת הראשון ופותחין ס"ת השני וקורין למפטיר בפ' פינחס ובעשור לחדש וגו' עד ומנחתה ונסכיהם, ומפטירין בישעי' כמן נ"ז פסוק י"ד ואמר סולו סולו עד כי פי ה' דבר, והמפטיר מברך ברכה ראשונה וברכות אחרונות ואומר על התורה וכו' כנוסח המסודר למעלה בסדר קה"ת לשבת דף 228. (ואומרים בשבת יקום פרקן) ומזכירין נשמות ואומרים אב הרחמים לפי המנהג. (ואם יש מילה מלין קודם אשרי, ואם אין יכולים להביא התינוק לבהכ"נ וצריכים לצאת מבהכ"נ כדי למולו בביתו אז אין מלין עד אחר חזרת ס"ת למקומו, והנכון שלא לברך על הכוס, ובמקום שנהגו לברך המנהג עוקר הלכה ואם היולדת צריכה לאכול מלין אצלה ותשתה היא מן הכוס), ואומרים אשרי, יהללו וגו' ומחזירין ס"ת להיכל, והש"ץ אומר חצי קדיש, ועומדים להתפלל תפלת מוסף של י"כ.

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה·

זָכְרֵנוּ לְחַיִּים· מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים· וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים· לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים· מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם:

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ· מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר· מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה·

מִי כָמוֹךָ אַב הָרַחֲמִים· זוֹכֵר יְצוּרָיו לַחַיִּים בְּרַחֲמִים· וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה:

וּבְכֵן תֵּן פַּחְדְּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל־מַעֲשֶׂיךָ וְאֵימָתְךָ עַל כָּל־מַה־שֶּׁבָּרָאתָ, וְיִירָאוּךָ כָּל־הַמַּעֲשִׂים וְיִשְׁתַּחֲווּ לְפָנֶיךָ כָּל־הַבְּרוּאִים, וְיֵעָשׂוּ כֻלָּם אֲגֻדָּה אַחַת לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם· כְּמוֹ שֶׁיָּדַעְנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁהַשָּׁלְטָן לְפָנֶיךָ עֹז בְּיָדְךָ וּגְבוּרָה בִּימִינֶךָ וְשִׁמְךָ נוֹרָא עַל כָּל־מַה־שֶּׁבָּרָאתָ:

וּבְכֵן תֵּן כָּבוֹד יְיָ לְעַמֶּךָ תְּהִלָּה לִירֵאֶיךָ וְתִקְוָה לְדוֹרְשֶׁיךָ וּפִתְחוֹן פֶּה לַמְיַחֲלִים לָךְ שִׂמְחָה לְאַרְצֶךָ וְשָׂשׂוֹן לְעִירֶךָ וּצְמִיחַת קֶרֶן לְדָוִד עַבְדֶּךָ וַעֲרִיכַת נֵר לְבֶן־יִשַׁי מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ:

וּבְכֵן צַדִּיקִים יִרְאוּ וְיִשְׂמָחוּ וִישָׁרִים יַעֲלֹזוּ וַחֲסִידִים בְּרִנָּה יָגִילוּ וְעוֹלָתָה תִּקְפָּץ־פִּיהָ· וְכָל־הָרִשְׁעָה כֻּלָּהּ כְּעָשָׁן תִּכְלֶה כִּי תַעֲבִיר מֶמְשֶׁלֶת זָדוֹן מִן־הָאָרֶץ:

וְתִמְלוֹךְ אַתָּה יְיָ לְבַדֶּךָ עַל כָּל־מַעֲשֶׂיךָ בְּהַר צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ וּבִירוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ· כַּכָּתוּב בְּדִבְרֵי קָדְשֶׁךָ יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

קָדוֹשׁ אַתָּה וְנוֹרָא שְׁמֶךָ וְאֵין אֱלוֹהַּ מִבַּלְעָדֶיךָ· כַּכָּתוּב וַיִּגְבַּהּ יְיָ צְבָאוֹת בַּמִּשְׁפָּט וְהָאֵל הַקָּדוֹשׁ נִקְדַּשׁ בִּצְדָקָה· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ:

אַתָּה בְחַרְתָּנוּ מִכָּל־הָעַמִּים· אָהַבְתָּ אוֹתָנוּ· וְרָצִיתָ בָּנוּ· וְרוֹמַמְתָּנוּ מִכָּל־הַלְּשׁוֹנוֹת· וְקִדַּשְׁתָּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ· וְקֵרַבְתָּנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ· וְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עָלֵינוּ קָרָאתָ:

וַתִּתֶּן־לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה אֶת־יוֹם השבת הזה לקדושה ולמנוחה ואת יום הַכִּפֻּרִים הַזֶּה לִמְחִילָה וְלִסְלִיחָה וּלְכַפָּרָה וְלִמְחָל־בּוֹ אֶת־כָּל־עֲוֹנוֹתֵינוּ באהבה מִקְרָא קֹדֶשׁ זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם:

וּמִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ גָּלִינוּ מֵאַרְצֵנוּ וְנִתְרַחַקְנוּ מֵעַל אַדְמָתֵנוּ וְאֵין אֲנַחְנוּ יְכוֹלִים לַעֲשׂוֹת חוֹבוֹתֵינוּ בְּבֵית בְּחִירָתֶךָ בַּבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו מִפְּנֵי הַיָּד שֶׁנִּשְׁתַּלְּחָה בְּמִקְדָּשֶׁךָ: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מֶלֶךְ רַחֲמָן שֶׁתָּשׁוּב וּתְרַחֵם עָלֵינוּ וְעַל־מִקְדָּשְׁךָ בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים וְתִבְנֵהוּ מְהֵרָה וּתְגַדֵּל כְּבוֹדוֹ: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ גַּלֵּה כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ עָלֵינוּ מְהֵרָה וְהוֹפַע וְהִנָּשֵׂא עָלֵינוּ לְעֵינֵי כָּל־חָי וְקָרֵב פְּזוּרֵינוּ מִבֵּין הַגּוֹיִם וּנְפוּצוֹתֵינוּ כַּנֵּס מִיַּרְכְּתֵי אָרֶץ· וַהֲבִיאֵנוּ לְצִיּוֹן עִירְךָ בְּרִנָּה וְלִירוּשָׁלַיִם בֵּית מִקְדָּשְׁךָ בְּשִׂמְחַת עוֹלָם· וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת־קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ תְּמִידִים כְּסִדְרָם

וּמוּסָפִים כְּהִלְכָתָם: וְאֶת־מוּסַף יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה וְאֶת מוּסַף יוֹם הַכִּפֻּרִים הַזֶּה נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ עַל־יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר:

לשבת. וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל־עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ:

וּבֶעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם כָּל־מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ: וְהִקְרַבְתֶּם עֹלָה לַיְיָ רֵיחַ נִיחֹחַ פַּר בֶּן־בָּקָר אֶחָד אַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם יִהְיוּ לָכֶם: וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם כִּמְדֻבָּר שְׁלשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאָיִל וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ וְיַיִן כְּנִסְכּוֹ וּשְׁנֵי שְׂעִירִים לְכַפֵּר· (נ״א וְשָׂעִיר לְכַפֵּר מִלְּבַד חַטַּאת הַכִּפּוּרִים) וּשְׁנֵי תְמִידִים כְּהִלְכָתָם:

לשבת יִשְׂמְחוּ בְמַלְכוּתְךָ שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת וְקוֹרְאֵי עֹנֶג עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ· וְהַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ חֶמְדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ· מְחַל לַעֲוֹנוֹתֵינוּ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה וּבְיוֹם הַכִּפֻּרִים הַזֶּה· מְחֵה וְהַעֲבֵר פְּשָׁעֵינוּ (וְחַטֹּאתֵינוּ) מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ· כָּאָמוּר, אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מֹחֶה פְשָׁעֶיךָ לְמַעֲנִי וְחַטֹּאתֶיךָ לֹא אֶזְכֹּר: וְנֶאֱמַר, מָחִיתִי כָעָב פְּשָׁעֶיךָ וְכֶעָנָן חַטֹּאותֶיךָ, שׁוּבָה אֵלַי כִּי גְאַלְתִּיךָ: וְנֶאֱמַר, כִּי־בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם, מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי יְיָ תִּטְהָרוּ: לשבת אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ (רצה במנוחתנו) קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ, שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ, (והנחילנו יי אלהינו באהבה וברצון שבת

ובעשור, במדבר כ״ט, ז׳. ושני שעירים לכפר ושני תמידים כהלכתם, הנוסחאות מתחלפות, ובנ״א ושעיר לכפר ושני תמידים כהלכתם, ובנ״א ושעיר לכפר מלבד חטאת הכפורים ועולת התמיד ומנחתה ונסכיהם כמשפטם אשה לה׳, ובנ״א ושעיר לכפר מלבד חטאת הכפרים ושני תמידים כהלכתם, והיא גרסת מהרי״ל.

קָדְשֶׁךָ וְיָנוּחוּ בָהּ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ) וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת׃ כִּי אַתָּה סָלְחָן לְיִשְׂרָאֵל וּמָחֳלָן לְשִׁבְטֵי יְשֻׁרוּן בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר, וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מֶלֶךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ לַעֲוֹנוֹתֵינוּ וְלַעֲוֹנוֹת עַמּוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וּמַעֲבִיר אַשְׁמוֹתֵינוּ בְּכָל־שָׁנָה וְשָׁנָה׃ מֶלֶךְ עַל כָּל־הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ (השבת ו)יִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַכִּפֻּרִים׃

רְצֵה יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם׃ וְהָשֵׁב אֶת הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ, וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן, וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ׃

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן׃

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד׃ צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר׃ נוֹדֶה לְּךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ עַל־חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל־נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל־נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל־יוֹם עִמָּנוּ וְעַל־נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל־עֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם׃ הַטּוֹב כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא־תַמּוּ חֲסָדֶיךָ מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ׃

מודים דרבנן.

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי כָל־בָּשָׂר יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עַל שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ כֵּן תְּחַיֵּנוּ וּתְקַיְּמֵנוּ וְתֶאֱסוֹף גָּלֻיּוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ לִשְׁמֹר חֻקֶּיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ וּלְעָבְדְּךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם עַל שֶׁאֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ. בָּרוּךְ אֵל הַהוֹדָאוֹת׃

וְעַל־כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד׃

וּכְתוֹב לְחַיִּים טוֹבִים כָּל־בְּנֵי בְרִיתֶךָ׃

וְכֹל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶּלָה וִיהַלְלוּ אֶת־שִׁמְךָ בֶּאֱמֶת הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת׃

שִׂים שָׁלוֹם, טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ. בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פָּנֶיךָ. כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד וּצְדָקָה וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם. וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ. בְּסֵפֶר חַיִּים בְּרָכָה וְשָׁלוֹם וּפַרְנָסָה טוֹבָה נִזָּכֵר וְנִכָּתֵב לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, עוֹשֵׂה הַשָּׁלוֹם:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ.

תָּבוֹא לְפָנֶיךָ תְּפִלָּתֵנוּ, וְאַל־תִּתְעַלַּם מִתְּחִנָּתֵנוּ. שֶׁאֵין אֲנַחְנוּ עַזֵּי פָנִים וּקְשֵׁי עֹרֶף לוֹמַר לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ צַדִּיקִים אֲנַחְנוּ וְלֹא חָטָאנוּ. אֲבָל אֲנַחְנוּ חָטָאנוּ:

אָשַׁמְנוּ. בָּגַדְנוּ. גָּזַלְנוּ. דִּבַּרְנוּ דֹפִי. הֶעֱוִינוּ. וְהִרְשַׁעְנוּ. זַדְנוּ. חָמַסְנוּ. טָפַלְנוּ שֶׁקֶר. יָעַצְנוּ רָע. כִּזַּבְנוּ. לַצְנוּ. מָרַדְנוּ. נִאַצְנוּ. סָרַרְנוּ. עָוִינוּ. פָּשַׁעְנוּ. צָרַרְנוּ. קִשִּׁינוּ עֹרֶף. רָשַׁעְנוּ. שִׁחַתְנוּ. תִּעַבְנוּ. תָּעִינוּ. תִּעְתָּעְנוּ.

סַרְנוּ מִמִּצְוֹתֶיךָ וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ הַטּוֹבִים וְלֹא שָׁוָה לָנוּ: וְאַתָּה צַדִּיק עַל כָּל־הַבָּא עָלֵינוּ. כִּי אֱמֶת עָשִׂיתָ, וַאֲנַחְנוּ הִרְשָׁעְנוּ:

מַה נֹּאמַר לְפָנֶיךָ יוֹשֵׁב מָרוֹם, וּמַה נְּסַפֵּר לְפָנֶיךָ שׁוֹכֵן שְׁחָקִים. הֲלֹא כָּל־הַנִּסְתָּרוֹת וְהַנִּגְלוֹת אַתָּה יוֹדֵעַ:

אַתָּה יוֹדֵעַ רָזֵי עוֹלָם, וְתַעֲלוּמוֹת סִתְרֵי כָל־חָי: אַתָּה חוֹפֵשׂ כָּל־חַדְרֵי בָטֶן וּבוֹחֵן כְּלָיוֹת וָלֵב: אֵין (כָּל־) דָּבָר נֶעְלָם מִמֶּךָּ, וְאֵין נִסְתָּר מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ:

וּבְכֵן יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. שֶׁתִּסְלַח לָנוּ עַל כָּל־חַטֹּאתֵינוּ, וְתִמְחַל־לָנוּ עַל כָּל־עֲוֹנוֹתֵינוּ, וּתְכַפֶּר לָנוּ עַל כָּל־פְּשָׁעֵינוּ:

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּאֹנֶס וּבְרָצוֹן:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּאִמּוּץ הַלֵּב:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּבְלִי דָעַת:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּבִטּוּי שְׂפָתָיִם:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּגָלוּי וּבַסָּתֶר:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּגִלּוּי עֲרָיוֹת:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּדִבּוּר פֶּה:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּדַעַת וּבְמִרְמָה:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּהַרְהוֹר הַלֵּב:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּהוֹנָאַת רֵעַ:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּוִדּוּי פֶּה:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּוְעִידַת זְנוּת:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּזָדוֹן וּבִשְׁגָגָה:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּזִלְזוּל הוֹרִים וּמוֹרִים:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּחֹזֶק יָד:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּחִלּוּל הַשֵּׁם:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּטִפְשׁוּת פֶּה:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּטֻמְאַת שְׂפָתָיִם:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּיֵצֶר הָרָע:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּיוֹדְעִים וּבְלֹא יוֹדְעִים:
(וְעַל כֻּלָּם אֱלוֹהַּ סְלִיחוֹת סְלַח־לָנוּ מְחַל־לָנוּ כַּפֶּר־לָנוּ:)
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּכַפַּת שֹׁחַד:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּכַחַשׁ וּבְכָזָב:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּלְשׁוֹן הָרָע:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּלָצוֹן:

עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּמַשָּׂא וּבְמַתָּן:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּנֶשֶׁךְ וּבְמַרְבִּית:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּנְטִיַּת גָּרוֹן:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּשִׂקּוּר עָיִן:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּשִׂיחַ שִׂפְתוֹתֵינוּ:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּעֵינַיִם רָמוֹת:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּעַזּוּת מֶצַח:
(וְעַל כֻּלָּם אֱלוֹהַּ סְלִיחוֹת סְלַח־לָנוּ מְחַל־לָנוּ כַּפֶּר־לָנוּ:)
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּפְרִיקַת עֹל:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּפְלִילוּת:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּצְדִיַּת רֵעַ:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּצָרוּת עָיִן:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּקַלּוּת רֹאשׁ:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּקַשְׁיוּת עֹרֶף:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּרִיצַת רַגְלַיִם לְהָרַע:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּרְכִילוּת:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּשְׁבוּעַת שָׁוְא:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּשִׂנְאַת חִנָּם:
עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בִּתְשׂוּמֶת יָד:
וְעַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּתִמְהוֹן לֵבָב:
(וְעַל כֻּלָּם אֱלוֹהַּ סְלִיחוֹת סְלַח־לָנוּ מְחַל־לָנוּ כַּפֶּר־לָנוּ:)
וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם עוֹלָה:
וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם חַטָּאת:
וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם קָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד:

*) בק"ק פפד"מ ומגנצא אומרים כסדר הכתוב למטה בעמוד.

וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם אָשָׁם וַדַּי וְתָלוּי:
וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם מַכַּת מַרְדּוּת:
וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם מַלְקוּת אַרְבָּעִים:
וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם מִיתָה בִּידֵי שָׁמָיִם:
וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם כָּרֵת וַעֲרִירוּת:

(וְעַל כֻּלָּם אֱלוֹהַּ סְלִיחוֹת סְלַח־לָנוּ מְחַל־לָנוּ כַּפֶּר־לָנוּ:)

וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם אַרְבַּע מִיתוֹת בֵּית דִּין סְקִילָה· שְׂרֵפָה· הֶרֶג· וְחֶנֶק· עַל מִצְוַת עֲשֵׂה וְעַל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה· בֵּין שֶׁיֶּשׁ־בָּהּ קוּם עֲשֵׂה, וּבֵין שֶׁאֵין בָּהּ קוּם עֲשֵׂה· אֶת־הַגְּלוּיִם לָנוּ וְאֶת־שֶׁאֵינָם גְּלוּיִם לָנוּ: אֶת־הַגְּלוּיִם לָנוּ כְּבָר אֲמַרְנוּם לְפָנֶיךָ וְהוֹדִינוּ לְךָ עֲלֵיהֶם· וְאֶת־שֶׁאֵינָם גְּלוּיִם לָנוּ לְפָנֶיךָ הֵם גְּלוּיִם וִידוּעִים· כַּדָּבָר שֶׁנֶּאֱמַר, הַנִּסְתָּרֹת לַיְיָ אֱלֹהֵינוּ, וְהַנִּגְלֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד־עוֹלָם· לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת: כִּי אַתָּה סָלְחָן לְיִשְׂרָאֵל וּמָחֳלָן לְשִׁבְטֵי יְשֻׁרוּן בְּכָל דּוֹר וָדוֹר, וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ:

אֱלֹהַי· עַד שֶׁלֹּא נוֹצַרְתִּי אֵינִי כְדַי, וְעַכְשָׁו שֶׁנּוֹצַרְתִּי כְּאִלּוּ לֹא נוֹצַרְתִּי· עָפָר אֲנִי בְּחַיָּי, קַל וָחֹמֶר בְּמִיתָתִי· הֲרֵי אֲנִי לְפָנֶיךָ כִּכְלִי מָלֵא בוּשָׁה וּכְלִמָּה· יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁלֹּא אֶחֱטָא עוֹד, וּמַה־שֶּׁחָטָאתִי לְפָנֶיךָ מָרֵק בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים· אֲבָל לֹא עַל־יְדֵי יִסּוּרִים וָחֳלָיִם רָעִים:

---

*) אין פפד"מ אונד מעהרערן קהלות ווירד נאָך דיעזער אָרדנונג געבעטעט.

וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם אָשָׁם:
וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם אָשָׁם תָּלוּי:
וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם כָּרֵת:
וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם מִיתָה בִּידֵי שָׁמָיִם:
וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם מַלְקוּת אַרְבָּעִים:
וְעַל חֲטָאִים שֶׁאָנוּ חַיָּבִים עֲלֵיהֶם מַכַּת מַרְדּוּת: ועל כלם וכו'.

אֱלֹהַי· נְצֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וּשְׂפָתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה, וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדֹּם וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה: פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי· וְכֹל הַחוֹשְׁבִים עָלַי רָעָה, מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחְשְׁבוֹתָם· עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ· לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי־פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגֹאֲלִי: עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ: וְשָׁם נַעֲבָדְךָ בְּיִרְאָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת: וְעָרְבָה לַיְיָ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָיִם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת:

הש"ץ חוזר התפלה בקול, ומוסיפים בה פיוטים כל מקום כמנהגו, ומוסיף הש"ץ לומר עלינו לשבח ובקשת אוחילה לאל בפתיחת ארון הקדש, ואומרים סדר העבודה שהיה כה"ג עושה בי"כ והודוי שהיה מתודה בי"כ, ואחר סדר העבודה מתחילים לומר סליחות וקובע הש"ץ הודוי ועל חטא וגו' בתוך ברכה אמצעית והצבור אומרים הודוי עמו בעמידה כמו בתפלת שחרית. ומתחיל הש"ץ רצה ואומרים ותערב והכהנים עולין לדוכן, ומסיים הש"ץ את התפלה ואומר קדיש תתקבל בנגון. ואין אומרים אין כאלהינו.

סדר מנחה ליום כפור·

לפי סדר שאר ימות השנה היה הראוי להתחיל מנחה באמירת אשרי, ובא לציון. ואין כן המנהג, אלא מניחים אותם שלאומרם עד אחר מנחה כדי להפסיק בהם בין מנחה לנעילה, ופותחים מנחה בהוצאת ס"ת (ואין אומרין ואני תפלתי אפילו כשחל בשבת) ואומרים ויהי בנסוע, גדלו, אב הרחמים, תגלה ותראה וכו' וקורין ג' גברי בפ' אחרי מות בפ' עריות (כדי להזהיר לעם שצריכים לפרוש מהן וכל מי שנכשל בהן שיזכור ויתודה), וקורין לכהן מן וידבר ה' אל משה וכו' כמעשה ארץ עד וחי בהם אני ה', לוי עד את שם אלהיך אני ה', ישראל והוא המפטיר עד סוף הסדרה, ואין אומרים קדיש על הקריאה, ומגביהין וגוללין ס"ת, ומפטירין בס' יונה מתחלתו עד סופו (שיש בו גודל כח התשובה), ויש קהלות מסיימים בפסוקי מיכה מי אל כמוך עד מימי קדם, והמפטיר מברך לפני הפטרה ולאחריה ונוהגין שלא לומר על התורה (והגאון יעב"ץ קורא תגר על מנהג זה), ומכניסין ס"ת להיכל ואומרים יהללו ומזמור ובנחה, והש"ץ אומר חצי קדיש. ועומדים להתפלל תפלת י"כ בלחש כמו בשחרית, ואומרים שים שלום, והש"ץ חוזר התפלה, ואומרים בה פיוטים וסליחות כל מקום לפי מנהגו, ואם היום קצר יש לדלג בסליחות כדי להתחיל נעילה בזמנה, וטוב לומר מעט סליחות בכונת מהרבה במרוצה. ואומר הש"ץ הודוי בתוך ברכה אמצעית כמו בשחרית והצבור אומרים עמו בעמידה. ואין נשיאת כפים במנחה, אבל אומר הש"ץ אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה וכו', ומסיים את התפלה ואומר קדיש שלם. ואין אומרים אבינו מלכנו (וקצת קהלות אומרים), ואין אומרים צדקתך אפילו כשחל בשבת.

סדר נעילה ליום כפור·

זמן תפלת נעילה הוא סמוך לשקיעת החמה כשהיא בראש האילנות, ויש להזהר שלא לאחרה להתפלל בלילה אלא סמוך לשקיעת החמה בענין שיסיימו אותה עם צאת הכוכבים, כי תפלה זו היא כנגד נעילת שערי היכל שבמקדש שהיתה ביום אחר הדלקת נרות של בין הערבים וקודם צאת הכוכבים שאין שום עבודה בקודש אלא ביום, והנה אם מתפללים אותה שלא בזמנה נראה כדובר שקרים לפני השם שהרי מזכירים בתפלה זו כמה פעמים בעת נעילת השער והשערים כבר ננעלו, ועוד מפני שבנעילה יש נשיאות כפים ואין נשיאות כפים אלא ביום, ולפיכך יזהרו החזנים שלא להאריך כדי שיוכלו להתפלל תפלת נעילה בזמנה, שהיא עיקר כל תפלות היום, שהכל הולך אחר החיתום, ומטעם זה גם פותחים הארון הקדש בכל תפלת נעילה. וזה סדרה, מתחילים ואומרים אשרי, ובא לציון גואל, ואח"כ אומר הש"ץ חצי קדיש, ועומדים להתפלל שבע (ואם חל בשבת מזכירים בה של שבת, אבל באתה הבדלת שלאחר הודוי אינו מזכיר של שבת, מלבד הש"ץ בחזרת התפלה שמזכירו גם שם) ואומרים וחתמנו במקום וכתבנו, ובמקום וכתוב אומרים וחתום ובמקום ונכתב אומרים ונחתם, ואומרים הודוי עד אתה יודע ואז אומרים אתה נותן יד וכו' וכמסודר בסמוך.

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה·

זָכְרֵנוּ לְחַיִּים· מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים· וְחָתְמֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים· לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים· מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם:

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ· מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר· מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה·

מִי כָמוֹךָ אַב הָרַחֲמִים· זוֹכֵר יְצוּרָיו לַחַיִּים בְּרַחֲמִים· וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה:

וּבְכֵן תֵּן פַּחְדְּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל־מַעֲשֶׂיךָ וְאֵימָתְךָ עַל כָּל מַה־שֶּׁבָּרָאתָ· וְיִירָאוּךָ כָּל־הַמַּעֲשִׂים וְיִשְׁתַּחֲווּ לְפָנֶיךָ כָּל־הַבְּרוּאִים· וְיֵעָשׂוּ כֻלָּם אֲגֻדָּה אַחַת לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם· כְּמוֹ שֶׁיָּדַעְנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁהַשִּׁלְטָן לְפָנֶיךָ עֹז בְּיָדְךָ וּגְבוּרָה בִּימִינֶךָ וְשִׁמְךָ נוֹרָא עַל כָּל־מַה־שֶּׁבָּרָאתָ:

וּבְכֵן תֵּן כָּבוֹד יְיָ לְעַמֶּךָ תְּהִלָּה לִירֵאֶיךָ וְתִקְוָה לְדוֹרְשֶׁיךָ וּפִתְחוֹן פֶּה לַמְיַחֲלִים לָךְ שִׂמְחָה לְאַרְצֶךָ וְשָׂשׂוֹן לְעִירֶךָ וּצְמִיחַת קֶרֶן לְדָוִד עַבְדֶּךָ וַעֲרִיכַת נֵר לְבֶן־יִשַׁי מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ:

וחתמנו בספר החיים, וכן אומרים בנעילה בכל הנקצות ל׳ חתימה במקום ל׳ כתיבה.

וּבְכֵן צַדִּיקִים יִרְאוּ וְיִשְׂמָחוּ וִישָׁרִים יַעֲלֹזוּ וַחֲסִידִים בְּרִנָּה יָגִילוּ וְעוֹלָתָה תִּקְפָּץ־פִּיהָ. וְכָל־הָרִשְׁעָה כֻּלָּהּ כְּעָשָׁן תִּכְלֶה כִּי תַעֲבִיר מֶמְשֶׁלֶת זָדוֹן מִן־הָאָרֶץ:

וְתִמְלוֹךְ אַתָּה יְיָ לְבַדֶּךָ עַל כָּל־מַעֲשֶׂיךָ בְּהַר צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ וּבִירוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ. כַּכָּתוּב בְּדִבְרֵי קָדְשֶׁךָ יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

קָדוֹשׁ אַתָּה וְנוֹרָא שְׁמֶךָ וְאֵין אֱלוֹהַּ מִבַּלְעָדֶיךָ. כַּכָּתוּב וַיִּגְבַּהּ יְיָ צְבָאוֹת בַּמִּשְׁפָּט וְהָאֵל הַקָּדוֹשׁ נִקְדַּשׁ בִּצְדָקָה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ:

אַתָּה בְחַרְתָּנוּ מִכָּל־הָעַמִּים. אָהַבְתָּ אוֹתָנוּ. וְרָצִיתָ בָּנוּ. וְרוֹמַמְתָּנוּ מִכָּל־הַלְּשׁוֹנוֹת. וְקִדַּשְׁתָּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ. וְקֵרַבְתָּנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ. וְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עָלֵינוּ קָרָאתָ:

וַתִּתֶּן־לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה אֶת־יוֹם השבת הזה לקדושה ולמנוחה ואת יום הַכִּפֻּרִים הַזֶּה לִמְחִילָה וְלִסְלִיחָה וּלְכַפָּרָה וְלִמְחָל־בּוֹ אֶת־כָּל־עֲוֹנוֹתֵינוּ באהבה מִקְרָא קֹדֶשׁ זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. יַעֲלֶה וְיָבֹא וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר זִכְרוֹנֵנוּ וּפִקְדוֹנֵנוּ וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ. וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד עַבְדֶּךָ. וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ. וְזִכְרוֹן כָּל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ. לִפְלֵיטָה וּלְטוֹבָה וּלְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים וּלְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים הַזֶּה. זָכְרֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה, וּפָקְדֵנוּ בוֹ לִבְרָכָה, וְהוֹשִׁיעֵנוּ בוֹ לְחַיִּים. וּבִדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים חוּס וְחָנֵּנוּ וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ. כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ. כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. מְחַל לַעֲוֹנוֹתֵינוּ בְּיוֹם השבת הזה וביום הַכִּפֻּרִים הַזֶּה. מְחֵה וְהַעֲבֵר פְּשָׁעֵינוּ (וְחַטֹּאתֵינוּ) מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ. כָּאָמוּר, אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מֹחֶה פְשָׁעֶיךָ לְמַעֲנִי וְחַטֹּאתֶיךָ

לֹא אֶזְכֹּר: וְנֶאֱמַר, מָחִיתִי כָעָב פְּשָׁעֶיךָ וְכֶעָנָן חַטֹּאותֶיךָ, שׁוּבָה אֵלַי כִּי גְאַלְתִּיךָ: וְנֶאֱמַר, כִּי־בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם, מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי יְיָ תִּטְהָרוּ: לשבת אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ (רצה במנוחתנו) קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ, שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ, (והנחילנו יי אלהינו באהבה וברצון שבת קדשך וינוחו בה ישראל מקדשי שמך.) וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת. כִּי אַתָּה סָלְחָן לְיִשְׂרָאֵל וּמָחֳלָן לְשִׁבְטֵי יְשֻׁרוּן בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר, וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מֶלֶךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ לַעֲוֹנוֹתֵינוּ וְלַעֲוֹנוֹת עַמּוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וּמַעֲבִיר אַשְׁמוֹתֵינוּ בְּכָל־שָׁנָה וְשָׁנָה. מֶלֶךְ עַל כָּל־הָאָרֶץ מְקַדֵּשׁ השבת וְיִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַכִּפֻּרִים:

רְצֵה יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם. וְהָשֵׁב אֶת הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ, וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן, וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ.

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד. צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר. נוֹדֶה לְּךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ עַל־חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ

מודים דרבנן.

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי כָל־בָּשָׂר יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עַל שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ כֵּן תְּחַיֵּנוּ וּתְקַיְּמֵנוּ וְתֶאֱסוֹף גָּלֻיּוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ לִשְׁמוֹר חֻקֶּיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ וּלְעָבְדְּךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם עַל שֶׁאֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ. בָּרוּךְ אֵל הַהוֹדָאוֹת:

וְעַל־נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל־נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל־יוֹם עִמָּנוּ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל־עֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם. הַטּוֹב כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא־תַמּוּ חֲסָדֶיךָ מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ: וְעַל־כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: וַחֲתוֹם לְחַיִּים טוֹבִים כָּל־בְּנֵי בְרִיתֶךָ:

וְכֹל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶּלָה וִיהַלְלוּ אֶת־שִׁמְךָ בֶּאֱמֶת הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת׃

לש״ץ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ׃ בָּרְכֵנוּ בַבְּרָכָה הַמְשֻׁלֶּשֶׁת בַּתּוֹרָה הַכְּתוּבָה עַל־יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ הָאֲמוּרָה מִפִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו כֹּהֲנִים עַם קְדוֹשֶׁךָ כָּאָמוּר׃ יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ׃ יָאֵר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ׃ יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם׃

שִׂים שָׁלוֹם, טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ׃ בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פָּנֶיךָ׃ כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד וּצְדָקָה וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם׃ וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ׃ בְּסֵפֶר חַיִּים בְּרָכָה וְשָׁלוֹם וּפַרְנָסָה טוֹבָה נִזָּכֵר וְנֵחָתֵם לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ עוֹשֵׂה הַשָּׁלוֹם׃

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ׃

תָּבוֹא לְפָנֶיךָ תְּפִלָּתֵנוּ, וְאַל־תִּתְעַלַּם מִתְּחִנָּתֵנוּ׃ שֶׁאֵין אֲנַחְנוּ עַזֵּי פָנִים וּקְשֵׁי עֹרֶף לוֹמַר לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ צַדִּיקִים אֲנַחְנוּ וְלֹא חָטָאנוּ׃ אֲבָל אֲנַחְנוּ חָטָאנוּ׃

אָשַׁמְנוּ׃ בָּגַדְנוּ׃ גָּזַלְנוּ׃ דִּבַּרְנוּ דֹפִי׃ הֶעֱוִינוּ׃ וְהִרְשַׁעְנוּ׃ זַדְנוּ׃ חָמַסְנוּ׃ טָפַלְנוּ שֶׁקֶר׃ יָעַצְנוּ רָע׃ כִּזַּבְנוּ׃ לַצְנוּ׃ מָרַדְנוּ׃ נִאַצְנוּ׃ סָרַרְנוּ׃ עָוִינוּ׃ פָּשַׁעְנוּ׃ צָרַרְנוּ׃ קִשִּׁינוּ עֹרֶף׃ רָשַׁעְנוּ׃ שִׁחַתְנוּ׃ תִּעַבְנוּ׃ תָּעִינוּ׃ תִּעְתָּעְנוּ׃

סַרְנוּ מִמִּצְוֹתֶיךָ וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ הַטּוֹבִים וְלֹא שָׁוָה לָנוּ׃ וְאַתָּה צַדִּיק עַל כָּל־הַבָּא עָלֵינוּ׃ כִּי אֱמֶת עָשִׂיתָ, וַאֲנַחְנוּ הִרְשָׁעְנוּ׃

מַה נֹּאמַר לְפָנֶיךָ יוֹשֵׁב מָרוֹם, וּמַה נְּסַפֵּר לְפָנֶיךָ שׁוֹכֵן שְׁחָקִים׃ הֲלֹא כָּל־הַנִּסְתָּרוֹת וְהַנִּגְלוֹת אַתָּה יוֹדֵעַ׃

וגחסם, הכ״ון בגרי בעבור החי״ת דוגמת יחלק יחקר יחשב ורעיהם.

אתה נותן יד לפושעים וימינך פשוטה לקבל שבים. ותלמדנו יי אלהינו להתודות לפניך על כל־עונותינו למען נחדל מעשק ידינו ותקבלנו בתשובה שלמה לפניך כאשים וכניחוחים. למען דבריך אשר אמרת: אין קץ לאשי חובותינו ואין מספר לניחחי אשמותינו. ואתה יודע שאחריתנו רמה ותולעה לפיכך הרבית סליחתנו. מה אנחנו מה חיינו מה חסדנו מה־צדקנו (מה ישענו) מה כחנו מה גבורתנו מה נאמר לפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו הלא כל־הגבורים כאין לפניך ואנשי השם כלא היו וחכמים כבלי מדע ונבונים

אתה נותן, ביומא פ"ז ע"ב בנעילה מתפלל שבע ומתודה, עולה בר רב נחית קמיה דרבא פתח אתה בחרתנו וסיים במה אנו מה חיינו ושבחה עכ"ל, וז"ל אבן ירחי, כתב רב עמרם בנעילה פותח באשרי וסדר קדושה וקדיש, ועומדין לתפלת הלחש ומתודה לאחר תפלתו וכשיגיע לאתה יודע רזי עולם יאמר אתה נותן יד לפושעים, מה אנו מה חיינו. ובמקום זכרנו לחיים אומר חתמנו לחיים וחתמנו בספר החיים, ובהודאה וחתום לחיים, ובשים שלום ובספר החיים נזכר ונחתם לפניך. וש"ץ אומר אתה נותן באמצע התפלה במקום שאומר אתה יודע ומסיים כי אתה סלחן וחותם ביום הכפורים אבל יחיד אסור לו לחתום בברכה בודוי עכ"ל וכן מנהג האשכנזים, אבל הספרדים אין להם כל תחלת הנוסחא מן אתה נותן יד עד הרבית סליחתנו, אלא פותחים מיד עם מה אנו מה חיינו. ונוסחת הרמב"ם היא מה נאמר לפניך יושב מרום וכו' כי עונותינו רבו מלמנות וחטאתינו עצמו מספר, מה אנו מה חיינו וכו' והנה הוא התחיל לשון התפלה בנוסח של ר' יהודה (יומא פ"ז ע"ב). אתה נותן יד, תושיע להם ידך לקבלם בתשובה. וימינך פשוטה, מל' כי פשטו פלשתים (ש"א כ"ג כ"ז) ר"ל פרושה היא ורחבה [וכמו שאמת הנוסחא במחזור רומא וימינך פרושה] בל"א חויגעבריטעט, ובפרקי ר"א פ' מ"ג ר' עקיבא אומר גדולה התשובה, וימין הקב"ה פשוטה לקבל שבים בכל יום. ותלמדנו ה' אלהינו להתודות, כמו שכתוב והתודו את חטאתם אשר עשו (במדבר ה' ז') וכתוב מכסה פשעיו לא יצליח ומודה ועוזב ירחם (משלי כ"ח, י"ג); ובכי"י גורס ותלמדנו להתודות, בלי תבות ה' אלהינו, וכן הוא בס' רב עמרם. למען נחדל, למען נמנע את עצמנו מעושק, ר"ל שנתרחק ג"כ באמת מהחטא שהתודינו עליו ונגמור בלבנו שלא לעשותו עוד ואז תשובתנו שלמה היא ואתה תקבלנו; ככה לפי נוסח הספרים הגורסים למען נחדל מעשק ידינו ותקבלנו וכו', אמנם בכי"י גם בסדור רפ"ז ובסדור קראקא משנת שנ"ב ומחזור ויניציא משנת ש"ם ומחזור פראג משנת שע"ג גם בסדור אמשטרדם משנת תמ"ת הנוסחא למען תקבלנו בתשובה וכו' וכן הוא במחזור רומא ובס' רב עמרם. כאשים, כקרבנות עולה הנשרפים כלם באש לריח ניחוח לה'. וכניחוחים, הוא כפרד הרבוי מן וישימו שם ריח ניחוחיהם (יחזקאל כ', כ"ח) והוא המיוחד שבא כן והשאר כולם בל' יחיד. למען דבריך, כמו הנה שמוע מזבח טוב (ש"א ט"ו, כ"ב) זבחי אלהים רוח נשברה (תהלים נ"א, י"ט) ונשלמה פרים שפתינו (הושע י"ד, ג') ואחרים. ותבת למען טעמה פה לסבת הענין ודוגמת למען דוד אביך (מ"א י"א, י"ב) ובל"א חוגן וויללען, וועגען, ולא כן למען נחדל שלמעלה ממנו הוא בא לתכלית הענין ודוגמת למען תדע (שמות ט', כ"ב) ובל"א דאמיט. אין קץ לאשי וכו' ר"ל אילו נתחייבנו להקריב קרבנות לפי ערך חובותינו ואשמותינו לא יהיה להם קץ ומספר. ואתה יודע, הוי"ו בטעם אבל, בל"א אבער דאך וויסט, דוגמת וי"ו של והמן כזרע גד (במדבר י"א, ז') וה' שמים עשה (תהלים צ"ו, ה') ודומיהם, ונוסף עפ"ה ויזכור כי בשר המה (תהלים ע"ח, ל"ט) אף כי אנוש רמה ובן אדם תולעה (איוב כ"ה, ו'). הרבית סליחתנו, הורית דרכים רבים לסליחתנו מלבד הקרבנות. מה אנחנו מה חיינו וכו' זאת הנוסחא שתקנה שמואל לנעילה (יומא פ"ז ע"ב), ומסדרי התפלה העמידו בקשה זו ג"כ בברכת השחר לכל יום רק ששם הביאו לפתיחתה את נוסח בקשת הודוי של ר' יוחנן רבון העולמים לא על צדקתינו וכו' (יומא שם). מה ישענו, הבאתיו במסגרות, כי בכמה כ"י וס"י גם בסדורי ספרד ובמחזור רומא לא נמצא, וכן איננו בנוסח הרמב"ם אלא הוא גורס כאן „מה צדקנו מה מעשינו מה נאמר" וכו' ובסדור רפ"ה גם במחזור שאלוניק הנוסחא „מה צדקנו מה ימינו מה שנותינו מה כוחנו מה גבורתנו מה נאמר" וכו'. מה נאמר, כן בכל סדורינו, והתימה על רוו"ה שהעמיד כאן ומה נאמר בוי"ו בראש, ובברכות השחר הדפיס מה נאמר

כִּבְלִי הַשְׂכֵּל כִּי רֹב מַעֲשֵׂיהֶם תֹּהוּ וִימֵי חַיֵּיהֶם הֶבֶל לְפָנֶיךָ וּמוֹתַר הָאָדָם מִן־הַבְּהֵמָה אָיִן כִּי הַכֹּל הָבֶל:

אַתָּה הִבְדַּלְתָּ אֱנוֹשׁ מֵרֹאשׁ וַתַּכִּירֵהוּ לַעֲמוֹד לְפָנֶיךָ: כִּי מִי יֹאמַר לְךָ מַה תִּפְעָל וְאִם־יִצְדַּק מַה־יִּתֶּן־לָךְ: וַתִּתֶּן־לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה אֶת־יוֹם (הש"ץ בחזרת התפלה מוסיף בשבת הַשַּׁבָּת הַזֶּה וְאֶת יוֹם) צוֹם הַכִּפֻּרִים הַזֶּה קֵץ וּמְחִילָה וּסְלִיחָה עַל כָּל־עֲוֹנוֹתֵינוּ לְמַעַן נֶחְדַּל מֵעֹשֶׁק יָדֵינוּ וְנָשׁוּב אֵלֶיךָ לַעֲשׂוֹת חֻקֵּי רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם: וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים רַחֵם עָלֵינוּ כִּי לֹא תַחְפֹּץ בְּהַשְׁחָתַת עוֹלָם. שֶׁנֶּאֱמַר. דִּרְשׁוּ יְיָ בְּהִמָּצְאוֹ קְרָאֻהוּ בִּהְיוֹתוֹ קָרוֹב: וְנֶאֱמַר. יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ וְאִישׁ אָוֶן מַחְשְׁבֹתָיו וְיָשֹׁב אֶל־יְיָ וִירַחֲמֵהוּ וְאֶל־אֱלֹהֵינוּ כִּי־יַרְבֶּה לִסְלוֹחַ: וְאַתָּה אֱלוֹהַּ סְלִיחוֹת חַנּוּן וְרַחוּם אֶרֶךְ־אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וּמַרְבֶּה לְהֵטִיב וְרוֹצֶה אַתָּה בִּתְשׁוּבַת רְשָׁעִים וְאֵין אַתָּה חָפֵץ בְּמִיתָתָם. שֶׁנֶּאֱמַר. אֱמֹר אֲלֵיהֶם חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה אִם־אֶחְפֹּץ בְּמוֹת הָרָשָׁע כִּי אִם־בְּשׁוּב רָשָׁע מִדַּרְכּוֹ וְחָיָה. שׁוּבוּ שׁוּבוּ מִדַּרְכֵיכֶם הָרָעִים וְלָמָּה תָמוּתוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל: וְנֶאֱמַר. הֶחָפֹץ אֶחְפֹּץ מוֹת רָשָׁע נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה. הֲלוֹא בְּשׁוּבוֹ

על נכון. **כי רב מעשיהם תהו וימי חייהם**, בסדורי ספרד מעשינו חיינו בכנוי מדברים בעדם, והוא ע"פ נוסח רב עמרם ורמב"ם. וגרסת מהרי"ל היא כי כל מעשיהם, וכן הוא בסדור רפ"ה וכמה כי"י, גם רב עמרם והרמב"ם ואבודרהם גורסים כי כל, וראה למעלה דף 45 ודף 206. **ומותר האדם וכו'** ר"ל מלד המדות והגשמות של האדם אין בו יתרון מן הבהמה כי הכל בא מן העפר ושב אל העפר (כלשון ס' שי"ג).

אתה הבדלת אנוש, פירש אבודרהם, בעבור שחטא אדה"ר כטרד מג"ע, **ותכירהו לעמוד לפניך**, בעבור שנתחרט לא גרשו מכל וכל אלא השכינו מקדם לג"ע לעמוד לפניו, ואמר ותכירהו, כלומר הכרת אותו ולא התנכרתו אע"פ שחטא והיה בידך לעשות לו רע עכ"ל וגודל הדוחק בפירוש הזה נראה לעינים, אמנם הפשוט והברור מלאתי בפירוש כדפס על גליון מחזור ישן וז"ל **אתה הבדלת אנוש מראש ותכירהו לעמוד לפניך**, פי' הבדלת אותו לעבודתך והיכרת אותו לדבר זה שיעמוד וישרתך ויתקיים לפניך ע"י תשובה ולדקה, וכל זה עשית בחסד לטובת האדם עכ"ל ובזה עולה ג"כ יפה חבור הלשון עם מה שקדם לה, ר"ל אע"פ שהאדם הבל הוא וחלדו כאין נגדך בכל זאת כודה לך כי הבדלת אותו מראשית היצירה מכל שאר הברואים בתתך לו נשמה משכלת ויעדתו לעשות מלותיך, והנה הלשון בעניננו על דרך ל' הכתוב מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו, ותחסרהו מעט אלהים וכו' (תהלים ח' ה'). **מה תפעל**, בכי"י **מה תעשה** וכן גורס הרמב"ם בסדר התפלות ונראה עפ"ה קהלת ח', ד'. אמנם במורה חלק ג' פ' י"ג גרסתו כבספרינו. **ואם יצדק**, ל' איוב ל"ה, ז'. ובמחזור רומא גורס במקום ואם יצדק הפסוק "ומה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו" (איכה ג', ל"ט). **את יום הכפורים**, בקצת סדורים את יום צום הכפרים ואף בכי"י אחד מלאתי כך, אבל בסדור רפ"ה ורפ"ז ושאר ס"י איננו גם רב עמרם והרמב"ם לא גרסו לו. **בהשחתת עולם**, איבך חפן באבוד העולם רק שישובו מחטאתם. **שנאמר**, בכ"י אחד כדבר שנאמר, וכן במחזור דפוס פראג שנת שע"ג. **דרשו ה'**, ישעיה נ"ה, ו'. **יעזב רשע**, שם נ"ה, ז'. **ואתה אלוה סליחות** גם הוא פסוק בנחמיה ט', י"ז. לכן טעות הוא מה שנדפס בסדורים חסד ואמת, וכבר כתב אבודרהם המוסיף ואמת טועה הוא כי איננו כתוב בפסוק עכ"ל וכן איננו בכ"י גם בנוסח הרמב"ם לא נמלא. **בתשובת רשעים**, כן הנוסחא וכן בסדור רפ"ז. **אמר אליהם**, יחזקאל ל"ג, י"א. **החפץ אחפץ**, שם י"ח, כ"ג. ובזה הפסוק כתוב

מִדְּרָכָיו וְחָיָה: וְנֶאֱמַר, כִּי לֹא אֶחְפֹּץ בְּמוֹת הַמֵּת נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה· וְהָשִׁיבוּ וִחְיוּ: כִּי אַתָּה סָלְחָן לְיִשְׂרָאֵל וּמָחֳלָן לְשִׁבְטֵי יְשֻׁרוּן בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר, וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ:

אֱלֹהַי· עַד שֶׁלֹּא נוֹצַרְתִּי אֵינִי כְדַאי, וְעַכְשָׁו שֶׁנּוֹצַרְתִּי כְּאִלּוּ לֹא נוֹצַרְתִּי· עָפָר אֲנִי בְּחַיַּי, קַל וָחֹמֶר בְּמִיתָתִי· הֲרֵי אֲנִי לְפָנֶיךָ כִּכְלִי מָלֵא בוּשָׁה וּכְלִמָּה· יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁלֹּא אֶחֱטָא עוֹד, וּמַה־שֶּׁחָטָאתִי לְפָנֶיךָ מָרֵק בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים· אֲבָל לֹא עַל־יְדֵי יִסּוּרִים וָחֳלָיִם רָעִים:

אֱלֹהַי· נְצֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וּשְׂפָתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה, וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדֹּם וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה: פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי· וְכָל הַחוֹשְׁבִים עָלַי רָעָה מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחְשְׁבוֹתָם· עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ· לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי־פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגֹאֲלִי: עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ: וְשָׁם נַעֲבָדְךָ בְּיִרְאָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת: וְעָרְבָה לַייָ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָיִם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת:

הש"ץ חוזר התפלה ואומר קדושת מוסף וקובע הודוי בתוך התפלה ובשבת מזכיר בה של שבת, ואומרים **ותערב** והכהנים נושאים כפיהם, ואחר התפלה אומרים אבינו מלכנו אפילו בשבת, ואומרים בה **חתמנו** במקום **כתבנו** ואח"כ אומר הש"ץ קדיש תתקבל, ואומרים **שמע ישראל** פעם אחת, **בשכמל"ו** ג"פ, **ה' הוא האלהים** ז"פ (ובק"ק פפ"ד אומרים תחלה **ה' הוא האלהים** ז"פ, ואח"כ **שמע ישראל** פעם אחת, ואח"כ בלחש **בשכמל"ו** פעם אחת), ותוקעין תקיעה אחת ואפילו חל בשבת, וצריך להוסיף מחול על הקדש אבל אין להאריך יותר מכשעור מפני החולשים ונשים מעוברות ומניקות. ומתפללים **תפלת ערבית** כסדר מי"ט ומתחילין והוא רחום וכו' ואומרים **אתה חוננתנו** בחונן הדעת, ואחר התפלה **קדיש תתקבל**, **עלינו**, (ובמו"ש אומרים גם ויתן לך), ומבדילין **על הכוס** בפה"ג והמבדיל, ומברכים גם על הנר **בורא מאורי האש**, אבל לא על הבשמים אם לא במו"ש (ובעל יוסף אומץ כתב שאפילו במו"ש אין מברכין על הבשמים לכן הקהלות חלוקות במנהגיהם). אין מברכין כי אם על האור ששבת מבע"י, או שהודלק בהתר כגון לחולה, ועל הנר שהודלק מהם או מנרות בהכ"נ. ונפטרים לבתיהם ופוקדים איש את רעהו לשלום כדרך שאומרים בכניסת י"ע, ואוכלים ושותים ושמחים. והמדקדקים מתחילים מיד בעשיית הסוכה לקיים ילכו מחיל אל חיל. ונוהגין לקדש הלבנה במוצאי י"כ.

למחרת י"כ משכימים לבה"כ ואין אומרים תחנון ולא למנצח.

בשבת שבין י"כ לסכות קורין האזינו ומפטירין **וידבר דוד**, ואין מזכירין נשמות ואין אומרים **צדקתך** במנחה. ובמו"ש אין אומרים ויהי נועם וא"ק. ואין מתענין בין י"כ לסוכות.

מות רשע, והרבה שוגים לומר במות הרשע כמו בפסוק הקודם. **כי לא אחפץ**, שם י"ח, ל"ב. **במות המת**, הרשע נקרא מת על שם סופו, וכן יומת המת (דברים י"ז, ו') בל"א דער טאָדטווירדיגע; ולהפך הצדיקים אף במיתתן קרויין חיים (ברכות דף י"ח). **כי אתה סלחן לישראל**, בכי"י גורס כאן „כי אתה סלחן לישראל מן העולם”, והוא כגרסת הרמב"ם בסוף נוסח הודוי. אמנם הרמב"ם הוא אינו חותם תפלת נעילה בנוסח כי אתה סלחן, אלא כך סיומו „השיבנו ונקבלנו ומחול לנו וסלחת כגודל חסדך, יהיו לרצון אמרי פי” וכו'.

חנוכה לא יחול ביום ג'. וגרסינן במס' שבת דף כ"א ב' מאי חנוכה, ת"ר בכ"ה בכסלו יומי חנוכה תמניא אינון דלא למספד בהון ודלא להתענה, שכשנכנסו יונים להיכל טמאו כל השמנים, וכשגברה יד בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה חתום בחותמו של כהן גדול ולא היה בו אלא כדי להדליק יום אחד ונעשה בו נס והדליקו ממנו ח' ימים, לשנה האחרת קבעום י"ט בהלל ובהודאה עכ"ל.

הדלקת נרות חנוכה·

בלילה הראשון מדליק נר אחד, מכאן ואילך מוסיף נר אחד בכל לילה עד שבלילה ח' יהיו ח' נרות, ונוהגים שכל אחד מבני הבית מדליק והולך ומוסיף, וצריך להדליק כל אחד במקום מיוחד שיהא ניכר לכל אחד כמה נרות מדליק, ואין להדליק בעיגול ולא אחד נכנס ואחד יוצא אלא בשורה שוה. מצוה להניח נר חנוכה על פתח הבית הסמוך לר"ה מבחוץ. היה דר בעליה מניחו בחלון הסמוך לר"ה, ובשעת הסכנה מניחו על שולחנו ודיו. מניחו למעלה מג' טפחים ולמטה מעשרה טפחים. וצריך נר אחר להשתמש לאורו.

זמן הדלקה הוא משתשקע החמה ויאותו לאור הנר. שכחוהו נאנס ולא הדליק עם שקיעת החמה מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק שהוא כמו חצי שעה, וצריך לתת בה שמן כשיעור זה; עבר זמן זה ולא הדליק, מדליק והולך כל הלילה (וספק ברכה להקל); עבר הלילה ילא הדליק אין לו תשלומין, וידליק בשאר הלילות כשאר בני אדם. בערב שבת מדליק נר חנוכה תחלה ואח"כ נר של שבת; וכן במוצאי שבת מדליקין ואח"כ מבדילין. מי שאין ידו משגת לקנות נר חנוכה ונר של שבת, נר של שבת קודם, (אבל יין לקידוש ולהבדלה נדחה מפני נר חנוכה).

קודם ההדלקה מברכים.

פאר דעם אנצינדען דער חנוכה־ליכטער זאגט מאן פאלגענדע ברכות:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁלַּחֲנֻכָּה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בִּזְּמַן הַזֶּה:

בליל ראשון מברכים גם שהחיינו, וכן מי שנאנס ולא הדליק בליל א' מברך זמן כשמדליק.

אן ערשטען אבענד זאגט מאן אויך שהחיינו.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

להדליק נר, שעשה נסים, שהחיינו, בשבת דף כ"ג ומס' סופרים פרק כ' הלכה ו'. ורמב"ם הלכות מגלה וחנוכה פרק ג' הלכה ד' וסמ"ג בסופו וטור א"ח ס' תרע"ד. וכתב התניא בסימן ל"ה כמצא במטבע ברכות שטבע רבינו יוסף ז"ל ברכת חנוכה שטיבעה להדליק טעות סופר הוא ואע"פ שבכל הספרים כתוב בהן להדליק, חדא דסגיא להדליק ע"י שליח, ועוד אי דווקא הוא להדליק מפני מה לא השיב רב פפיא לרב פפא כשאמר לו התם היכי נימא למול לשחוט לא סגיא דלאו איהו מהיל דלאו איהו שחיט (פסחים דף ז' ע"ב), אמאי שתיק ליה, איבעי ליה למימר נהי דלא סגי דלאו איהו מהיל ושחיט לימא למול ולשחוט דהא נר חנוכה סגי ליה ע"י שליח ומברכינן עלה להדליק, אלא טעות סופר הוא הטבוע בספרים, ומפורש בירושלמי בפ' לולב הגזול כיצד מברכים על נר חנוכה, בא"י אמ"ה אקב"ו על מצות הדלקת נר של חנוכה עכ"ל. שלחנכה תבה אחת, והוא כמו אשר לחנוכה כלומר מיועד לחנוכה ולא לזולת דבר אחר, כן כתב הרש"ל מביאו השל"ה בדף רמ"ט ע"ב וז"ל להדליק נר שלחנכה, תבה אחת, ולא של חנכה, קבלתי וטעם יפה נראה דבשלמא נר של שבת שהוא נר לצורך שלום בית ולעצמו רק שמלות שבת עליו נקרא של שבת, אבל הכא הנר אינו כשאר נרות ואינו עשוי להאיר לעצמו אלא לפרסומי נסא דחנוכה, משום הכי מברכין נר שלחנכה כלומר שאינו עשוי אלא לחנוכה ולא לזולתו עכ"ל. אמנם בסמ"ק ס' רפ"ב גם בבית יוסף א"ח ס' תרע"ו גורס להדליק נר חנכה בלתי מלת של, וגם לזו סמך בשל"ה דף רנ"ט. בזמן הבי"ת בפתח והזי"ן דגושה וכן לזמן הלמ"ד בפתח בכ"ל להורות על הידיעה כי כן בזה בה"א הידיעה, וידענו כי כל שתי תבות אשר השניה היא תואר לראשונה באים שווים בענין ה"א הידיעה וכמו שנמצא תמיד ביום הזה, בימים ההם, בעת הזאת ולא נמצא ביום הזה בעת הזאת, ומה שכתב בעל מט"מ בס' תתק"פ להליץ בעד בזמן בחירק, במח"כ טעה והחליף שמות סמוכות בנפרדות.

בליל ראשון יתחיל להדליק בנר היותר ימיני, מכאן ואילך מתחיל להדליק בנר הנוסף בכל לילה ובונה משמאל לימין. ואחר שהדליק נר ראשון אומר זה. וואהרענד מאן דיא ליכטער אנ־צינדעט, זאגט מאן פאלגענדעס:

הַנֵּרוֹת הַלָּלוּ אֲנַחְנוּ מַדְלִיקִים עַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַנִּסִּים וְעַל הַנִּפְלָאוֹת שֶׁעָשִׂיתָ לַאֲבוֹתֵינוּ עַל־יְדֵי כֹּהֲנֶיךָ הַקְּדוֹשִׁים וְכָל־שְׁמֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה הַנֵּרוֹת הַלָּלוּ קֹדֶשׁ וְאֵין לָנוּ רְשׁוּת לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם אֶלָּא לִרְאוֹתָם בִּלְבָד כְּדֵי לְהוֹדוֹת לִשְׁמְךָ עַל־נִפְלְאוֹתֶיךָ וְעַל־נִסֶּיךָ וְעַל־יְשׁוּעָתֶךָ׃

אחר הדלקה נוהגים לזמר פיוט זה.

מָעוֹז צוּר יְשׁוּעָתִי, לְךָ נָאֶה לְשַׁבֵּחַ· תִּכּוֹן בֵּית תְּפִלָּתִי, וְשָׁם תּוֹדָה נְזַבֵּחַ, לְעֵת
תָּכִין מַטְבֵּחַ, מִצָּר הַמְנַבֵּחַ, אָז אֶגְמוֹר, בְּשִׁיר מִזְמוֹר, חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ׃
רָעוֹת שָׂבְעָה נַפְשִׁי, בְּיָגוֹן כֹּחִי כָּלָה· חַיַּי מֵרְרוּ בְקֹשִׁי, בְּשִׁעְבּוּד מַלְכוּת עֶגְלָה·
וּבְיָדוֹ הַגְּדוֹלָה, הוֹצִיא אֶת־הַסְּגֻלָּה, חֵיל פַּרְעֹה, וְכָל־זַרְעוֹ, יָרְדוּ כְּאֶבֶן מְצוּלָה׃
דְּבִיר קָדְשׁוֹ הֱבִיאַנִי, וְגַם שָׁם לֹא שָׁקַטְתִּי· וּבָא נוֹגֵשׂ וְהִגְלַנִי, כִּי זָרִים עָבַדְתִּי·
וְיֵין רַעַל מָסַכְתִּי· כִּמְעַט שֶׁעָבַרְתִּי, קֵץ בָּבֶל, זְרֻבָּבֶל, לְקֵץ שִׁבְעִים נוֹשַׁעְתִּי׃
כְּרוֹת קוֹמַת בְּרוֹשׁ בִּקֵּשׁ, אֲגָגִי בֶּן־הַמְּדָתָא· וְנִהְיָתָה לוֹ לְמוֹקֵשׁ, וְגַאֲוָתוֹ נִשְׁבָּתָה·
רֹאשׁ יְמִינִי נִשֵּׂאתָ, וְאוֹיֵב שְׁמוֹ מָחִיתָ, רֹב בָּנָיו, וְקִנְיָנָיו, עַל הָעֵץ תָּלִיתָ׃
יְוָנִים נִקְבְּצוּ עָלַי, אֲזַי בִּימֵי חַשְׁמַנִּים· וּפָרְצוּ חוֹמוֹת מִגְדָּלַי, וְטִמְּאוּ כָּל־הַשְּׁמָנִים·
וּמִנּוֹתַר קַנְקַנִּים, נַעֲשָׂה נֵס לְשׁוֹשַׁנִּים, בְּנֵי בִינָה, יְמֵי שְׁמֹנָה, קָבְעוּ שִׁיר וּרְנָנִים׃

הנרות הללו, במס' סופרים פרק כ' הלכה ו' מובא כל הנוסחא. ומזכירה גם הרא"ש פרק ב' דשבת גם הטור בא"ח ס' תרע"ד והגהות מימוני הלכות חנוכה פרק ג' אות ב'. ויש חלופי גרסאות בספרים וכ"י, והנוסחא שלמעלה היא נוסחת אבודרהם וכמעט שוה היא לנוסחת מט"מ בס' תתקפ"א.

מעוז צור, זמר זה הוא בעל שש תנועות ושם המחבר מרדכי חתום בראש החרוזים. מעוז צור, עש"ה היה לי לצור מעוז וכו' להושיעני (תהלים ל"א ג'). תכין מטבח, מל' ישעיה י"ד, כ"א. מצר המנבח, מאויב המגדף כלפי מעלה, והוא מל' לא יוכלו לנבח (ישעיה נ"ו, י') והושאל פה על הגדוף. רעות שבעה, כמו ברעות עש"ה תהלים פ"ח, ד'. והפייטן הפיל הבי"ת כדי למלוא רי"ש של חתימת שמו. כחי כָלָה כנ"ל נקודו נקל והוא עש"ה כלו ביגון חיי (תהלים ל"א י"א) ור"ל כלה כחי ביגון. ובמחזור דפוס שאלוניק גורס יָגוֹן כחי כָּלָה וגם זה יתכן שאז פירושו היגון הוא כילה את כחי, אבל בְּיגון כחי כָלָה הוא טעות. בקשי, בעבודה קשה, והעקר לנקד בְּקֹשִׁי על משקל כל ראש לָחֳלִי (ישעי' א', ה') ראה שְׁנִי (איכה ג') ותבוא כן התבה מלרע כחברתה נַפְשִׁי שבחרוז. מלכות עגלה, כן נקראו המצריים עש"ה עגלה יפיפיה (ירמיה מ"ו, כ'). ובידו הגדלה, ואשר בידו הגדלה, הוא הקב"ה. גם לנקד ובידו הגדוֹלָה בחולם, וכן גורס בעל מטה יהודה. מצולה, כמו בִּמְצוּלָה, ובעבור משקל השיר חסר הבי"ת. ובא נוגש, נבוכדנצר. ויין רעל, עש"ה השקיתנו יין תרעלה (תהלים ס', ה') וכנוי הוא לצרות הרבות. מסכתי, מל' ביין מסכתי (משלי ט', ה') והשתמש בו בענין שתיתי. כמעט שעברתי, ל' שיר ג', ד'. ופירושו, כמעט שעברתי מהרלי לגלות בבל והגיע קץ של מלכות בבל ואני נושעתי ע"י זרובבל. כרות קומת ברוש, כן כתב בעל מטה יהודה ובכ"ל ור"ל לכרות קומתו של עץ ברוש בקש המן בן המדתא, וברוש הוא תואר למרדכי ע"פ מגלה דף י' ע"ב. ימיני, מרדכי איש הימיני (אסתר ב' ה'). ואויב שמו מחית, ושם אויב מחית. וקניניו, ר"ל רוב בניו שהיו כל קניניו והתפאר בהם למאד. יונים, מלך אנטיוכס. חשמנים, חשמונאים. ובנה הפייטן את שם העצם על ל' תהלים ס"ח, ל"ב בעבור שווי החרוז. ופרצו חומות מגדלי, כדאיתא במדות פרק ב', י"ג פרצות פרצו מלכי יון בהיכל. ומנותר קנקנים, בפך אחד שהיה עוד מונח בחותמו של כה"ג, כדאיתא בשבת כ"א ע"ב. לשושנים, תואר לישראל עש"ה שיר ב', ב'. בני בינה, חכמי הדור. שיר, הלל. ורננים, ואמר תשבחות. והנה בקצת סדורים חדשים עוד תוספת חרוז וזה תוארה „חשוף זרוע קדשך, וקרב קץ הישועה, ונקום נקמת עבדיך, מיד מלכות הרשעה, כי ארכה השעה, ואין קץ לימי הרעה, דחה אדמון בצל צלמון, והקם רועים שבעה". אך אין חרוז זה בשום סדור ישן גם אינו מן המחבר אלא הוספת אחרון הוא כנראה מקור של"ה הלכות חנוכה.

והקמנו עליו שבעה רועים (מיכה ה' ד

1 וַיְהִי בִּימֵי אַנְטְיוֹכַס מֶלֶךְ יָוָן מֶלֶךְ גָּדוֹל וְחָזָק הָיָה וְתַקִּיף בְּמֶמְשַׁלְתּוֹ
2 וְכָל־הַמְּלָכִים יִשְׁמְעוּ לוֹ׃ וְהוּא כָבַשׁ מְדִינוֹת רַבּוֹת וּמְלָכִים חֲזָקִים וְהֶחֱרִיב
3 טִירוֹתָם וְהֵיכְלֵיהֶם שָׂרַף בָּאֵשׁ וְאַנְשֵׁיהֶם בְּבֵית הָאֲסוּרִים אָסָר׃ מִימֵי
4 אֲלֶכְּסַנְדְּרוֹס הַמֶּלֶךְ לֹא קָם מֶלֶךְ כָּמֹהוּ בְּכָל־עֵבֶר הַנָּהָר׃ וְהוּא בָנָה מְדִינָה
גְּדוֹלָה עַל־חוֹף הַיָּם לִהְיוֹת לוֹ לְבֵית מַלְכוּת וַיִּקְרָא־לָהּ מְדִינַת אַנְטְיוֹכְיָא
5 עַל־שְׁמוֹ׃ וְגַם בַּגְרִיס מִשְׁנֵהוּ בָּנָה מְדִינָה אַחֶרֶת לְנֶגְדָּהּ וַיִּקְרָא־לָהּ בַּגְרִיס
6 עַל־שְׁמוֹ וְכֵן שְׁמוֹתָן עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים
לְמָלְכוֹ הִיא שְׁנַת מָאתַיִם וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנִים לְבִנְיַן בֵּית הָאֱלֹהִים שָׂם פָּנָיו
7 לַעֲלוֹת לִירוּשָׁלָיִם׃ וַיַּעַן וַיֹּאמֶר לְשָׂרָיו הֲלֹא יְדַעְתֶּם כִּי יֵשׁ עַם הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר
8 בִּירוּשָׁלַיִם בֵּינֵינוּ׃ לֵאלֹהֵינוּ אֵינָם מַקְרִיבִים וְדָתֵינוּ אֵינָם עוֹשִׂים וְדָתֵי הַמֶּלֶךְ
9 עוֹזְבִים, לַעֲשׂוֹת דָּתָם׃ וְגַם הֵם מְיַחֲלִים לְיוֹם שִׁבְרוֹן הַמְּלָכִים וְהַשִּׁלְטוֹנִים
וְאוֹמְרִים מָתַי יִמְלֹךְ עָלֵינוּ מַלְכֵּנוּ וְנִשְׁלוֹט בַּיָּם וּבַיַּבָּשָׁה וְכָל־הָעוֹלָם יִנָּתֵן
10 11 בְּיָדֵנוּ׃ אֵין כָּבוֹד לַמַּלְכוּת לְהָנִיחַ אֵלֶּה עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ עַתָּה בּוֹאוּ וְנַעֲלֶה
עֲלֵיהֶם וּנְבַטֵּל מֵהֶם אֶת־הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת לָהֶם שַׁבָּת רֹאשׁ־חֹדֶשׁ
12 וּמִילָה׃ וַיִּיטַב הַדָּבָר בְּעֵינֵי שָׂרָיו וּבְעֵינֵי כָל־חֵילוֹ׃ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה קָם אַנְטְיוֹכַס
הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלַח אֶת־נִיקָנוֹר מִשְׁנֵהוּ בְּחַיִל גָּדוֹל וְעַם רָב וַיָּבֹא לְעִיר יְהוּדָה
13 לִירוּשָׁלָיִם׃ וַיַּהֲרוֹג בָּהּ הֶרֶג רָב וַיִּבֶן בָּמָה בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר
אָמַר אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲבָדָיו הַנְּבִיאִים שָׁם אֲשַׁכֵּן שְׁכִינָתִי לְעוֹלָם בַּמָּקוֹם
14 הַהוּא שָׁחֲטוּ אֶת־הַחֲזִיר וַיָּבִיאוּ אֶת־דָּמוֹ לַעֲזָרַת הַקֹּדֶשׁ׃ וּבִהְיוֹת זֶה כַּאֲשֶׁר
שָׁמַע יוֹחָנָן בֶּן־מַתִּתְיָה כֹּהֵן גָּדוֹל כִּי זֶה הַמַּעֲשֶׂה נַעֲשָׂה נִמְלָא קֶצֶף וְחֵמָה
15 וְזִיו פָּנָיו נִשְׁתַּנָּה וַיִּוָּעַץ בְּלִבּוֹ מַה־שֶּׁיּוּכַל לַעֲשׂוֹת עַל־זֶה׃ וְאָז יוֹחָנָן בֶּן־
מַתִּתְיָה עָשָׂה לוֹ חֶרֶב שְׁתֵּי זְרָתוֹת אָרְכָּהּ וְזֶרֶת אַחַת רָחְבָּהּ תַּחַת בְּגָדָיו
16 עֲטוּפָה׃ וַיָּבוֹא לִירוּשָׁלַיִם וַיַּעֲמֹד בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ וַיִּקְרָא לַשּׁוֹעֲרִים וַיֹּאמֶר לָהֶם
17 אֲנִי יוֹחָנָן בֶּן־מַתִּתְיָה בָּאתִי לָבוֹא לִפְנֵי נִיקָנוֹר׃ וְאָז בָּאוּ הַשּׁוֹעֲרִים וְהַשּׁוֹמְרִים
וַיֹּאמְרוּ לוֹ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל שֶׁל־הַיְּהוּדִים עוֹמֵד בַּפֶּתַח וַיַּעַן נִיקָנוֹר וַיֹּאמֶר לָהֶם

*) המגלה היקרה הזאת הנמצאה במחזור יון דפוס שאלוניק (ונעתקה משם לסדר תפלת הספרדים דפוס וויען שנת תק"פ) היא אחת מפליטת הספרים של סופרינו הקדמונים, והיא כתובה בעקר לשונה בל' ארמית ברורה ואח"כ נעתקה מלשון זו לל' עברית וכן באה בדפוס אך לשונה הארמית היתה טמונה במסתרים עד כי בשנת תרי"א קם החכם פיליפאווסקי והדפיסה בשתי לשונותיה ארמית ועברית ע"פ כ"י שמצא באוצר ספרי לונדון הבירה, ויפה העיר עליה שהיא קדומה בזמן לספרי המקבאים הנמצאים באפוקריפא. ויש לדעת כי נעשתה למגלה הזאת גם העתקה אשכנזית ונדפסה בויניציא בשנת ש"ת, והיא הגיעה לידי הה' בער פרענק מפרעשבורג, ולא ידע מאומה מגוף לשונה העברית ואף לא מלשונה הארמית אשר על כן חשב להועיל להעתיק את העתקה האשכנזית ההיא ללשון הקדש ולהביאה לדפוס בשנת תקס"ו. אמנם טרח לְהבל, ואילו היה יודע את המגלה בעצם לשונה העקרית לא היה עושה מעשהו המזויף.

18 בּוֹא יָבוֹא: וְאָז יוֹחָנָן הוּבָא לִפְנֵי נִיקָנוֹר וַיַּעַן נִיקָנוֹר וַיֹּאמֶר לְיוֹחָנָן אַתָּה
הוּא אֶחָד מִן־הַמּוֹרְדִים אֲשֶׁר מָרְדוּ בַמֶּלֶךְ וְאֵינָם רוֹצִים בִּשְׁלוֹם מַלְכוּתוֹ:
19 וַיַּעַן יוֹחָנָן לִפְנֵי נִיקָנוֹר וַיֹּאמַר אֲדוֹנִי אֲנִי הִוא עַתָּה בָאתִי לְפָנֶיךָ אֲשֶׁר
20 תִּרְצֶה אֶעֱשֶׂה: וַיַּעַן נִיקָנוֹר וַיֹּאמֶר לְיוֹחָנָן אִם כִּרְצוֹנִי אַתָּה עוֹשֶׂה קַח חֲזִיר
וּשְׁחָטֵהוּ עַל־הַבָּמָה וְתִלְבַּשׁ בִּגְדֵי מַלְכוּת וְתִרְכַּב עַל־סוּס הַמֶּלֶךְ וּכְאַחַד
21 מֵאוֹהֲבֵי הַמֶּלֶךְ תִּהְיֶה: וְכַאֲשֶׁר שָׁמַע יוֹחָנָן הֱשִׁיבוֹ דָבָר אֲדוֹנִי אֲנִי יָרֵא
22 מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל פֶּן־יִשְׁמְעוּ כִּי עָשִׂיתִי כֵן וְיִסְקְלוּנִי בָּאֲבָנִים: עַתָּה יֵצֵא כָל־
23 אִישׁ מִלְּפָנֶיךָ פֶּן יוֹדִיעוּם אָז נִיקָנוֹר הוֹצִיא מִלְּפָנָיו כָּל־אִישׁ: בָּעֵת הַהִיא
נָשָׂא יוֹחָנָן בֶּן־מַתִּתְיָה עֵינָיו לַשָּׁמַיִם וְתִקֵּן תְּפִלָּתוֹ לִפְנֵי אֱלֹהָיו וַיֹּאמַר אֱלֹהַי
וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב אַל־תִּתְּנֵנִי נָא בְּיַד הֶעָרֵל הַזֶּה כִּי אִם
24 יַהַרְגֵנִי יֵלֵךְ וְיִשְׁתַּבַּח בְּבֵית דָּגוֹן אֱלֹהָיו וְיֹאמַר אֱלֹהַי נְתָנוֹ בְּיָדִי: בְּאוֹתָהּ
שָׁעָה פָּסַע עָלָיו שָׁלֹשׁ פְּסִיעוֹת וַיִּתְקַע הַחֶרֶב בְּלִבּוֹ וַיַּשְׁלֵךְ אוֹתוֹ חָלָל בַּעֲזָרַת
25 הַקֹּדֶשׁ: לִפְנֵי אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם עָנָה יוֹחָנָן וְאָמַר אֱלֹהַי לֹא תָשִׂים עָלַי חֵטְא
כִּי הֲרַגְתִּיו בַּקֹּדֶשׁ עַתָּה כֵּן תִּתֵּן אֶת־כָּל־הָעַמִּים אֲשֶׁר בָּאוּ עִמּוֹ לְהָצֵר
26 לִיהוּדָה וְלִירוּשָׁלָיִם: אָז יָצָא יוֹחָנָן בֶּן־מַתִּתְיָה בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּלָּחֶם בָּעַמִּים
27 וַיַּהֲרֹג בָּהֶם הֶרֶג רָב: מִסְפַּר הַהֲרוּגִים אֲשֶׁר הָרַג בַּיּוֹם הַהוּא שְׁבַע מֵאוֹת
28 וּשְׁנַיִם (וְשִׁבְעִים) אֶלֶף אֲשֶׁר הָיוּ הוֹרְגִים אֵלֶּה לָאֵלֶּה: בְּשׁוּבוֹ בָּנָה עַמּוּד עַל־
29 שְׁמוֹ וַיִּקְרָא־לוֹ מַכַּבִּי מֵמִית הַחֲזָקִים: וַיְהִי כַּאֲשֶׁר שָׁמַע אַנְטִיוֹכַס
הַמֶּלֶךְ כִּי נֶהֱרַג נִיקָנוֹר מִשְׁנֵהוּ צַר לוֹ מְאֹד וַיִּשְׁלַח לְהָבִיא לוֹ בַּגְרִיס הָרָשָׁע
30 הַמַּטְעֶה אֶת־עַמּוֹ: וַיַּעַן אַנְטִיוֹכַס וַיֹּאמֶר לְבַגְרִיס הֲלֹא יָדַעְתָּ אִם־לֹא שָׁמַעְתָּ
31 אֲשֶׁר־עָשׂוּ לִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָרְגוּ חֲיָלַי וַיָּבֹזּוּ מַחֲנוֹתַי וְשָׂרַי: עַתָּה עַל מָמוֹנֵיכֶם
אַתֶּם בּוֹטְחִים אוֹ בָתֵּיכֶם לָכֶם הֵם. בֹּאוּ וְנַעֲלֶה עֲלֵיהֶם וּנְבַטֵּל מֵהֶם הַבְּרִית
32 אֲשֶׁר כָּרַת לָהֶם אֱלֹהֵיהֶם שַׁבָּת רֹאשׁ־חֹדֶשׁ וּמִילָה: אָז בַּגְרִיס הָרָשָׁע וְכָל־
מַחֲנוֹתָיו בָּאוּ לִירוּשָׁלַיִם וַיַּהֲרֹג בָּהֶם הֶרֶג רַב וַיִּגְזֹר בָּהּ גְּזֵרָה גְמוּרָה עַל־שַׁבָּת
33 רֹאשׁ־חֹדֶשׁ וּמִילָה: בִּהְיוֹת זֶה כַּאֲשֶׁר הָיָה דְּבַר הַמֶּלֶךְ נֶחְפְּזוּ מָצְאוּ אִישׁ
34 אֲשֶׁר־מָל בְּנוֹ וַיָּבִיאוּ הָאִישׁ וְאִשְׁתּוֹ וַיִּתְלוּ אוֹתָם כְּנֶגֶד הַיֶּלֶד: וְגַם אִשָּׁה
אֲשֶׁר יָלְדָה בֵּן אַחֲרֵי־מוֹת בַּעְלָהּ וַתָּמָל אוֹתוֹ לִשְׁמוֹנָה יָמִים וַתַּעַל עַל־חוֹמַת
35 יְרוּשָׁלַיִם וּבְנָהּ מָהוּל בְּיָדָהּ: וַתַּעַן וַתֹּאמַר לְךָ אוֹמְרִים בַּגְרִיס הָרָשָׁע אַתֶּם
חוֹשְׁבִים לְבַטֵּל מֵאִתָּנוּ הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּנוּ בְּרִית אֲבוֹתֵינוּ לֹא־נִבָּטֵל
36 מִמֶּנּוּ שַׁבָּת רֹאשׁ חֹדֶשׁ וּמִילָה מִבְּנֵי בָנֵינוּ לֹא יוּסַר: וַתִּפֹּל בְּנָהּ לָאָרֶץ
וַתִּפּוֹל אַחֲרָיו וַיָּמוּתוּ שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד וְרַבִּים מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָיוּ עוֹשִׂים

37 כֵּן בַּיָּמִים הָהֵם וְלֹא שִׁנּוּ בְּרִית אֲבוֹתָם: בַּזְּמַן הַהוּא אָמְרוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
אֵלֶּה לְאֵלֶּה בֹּאוּ וְנֵלֵךְ וְנִשְׁבּוֹת בַּמְּעָרָה פֶּן נְחַלֵּל אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת וַיַּלְשִׁינוּ
38 אוֹתָם לִפְנֵי בַגְרִיס: אָז בַּגְרִיס הָרָשָׁע שָׁלַח אֲנָשִׁים חֲלוּצִים וַיָּבֹאוּ וַיֵּשְׁבוּ עַל־
פִּי הַמְּעָרָה וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם, יְהוּדִים צְאוּ אֵלֵינוּ אִכְלוּ מִלַּחְמֵנוּ וּשְׁתוּ מִיֵּינֵנוּ
39 וּמַעֲשֵׂינוּ תִּהְיוּ עוֹשִׂים: וַיַּעֲנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה לְאֵלֶּה זוֹכְרִים אֲנַחְנוּ
אֲשֶׁר צִוָּנוּ יְיָ עַל־הַר סִינַי שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל־מְלַאכְתֶּךָ וּבַיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבּוֹת עַתָּה טוֹב לָנוּ אֲשֶׁר נָמוּת בַּמְּעָרָה מֵאֲשֶׁר נְחַלֵּל אֶת־יוֹם
40 הַשַּׁבָּת: בִּהְיוֹת זֶה כַּאֲשֶׁר לֹא־יָצְאוּ אֲלֵיהֶם הַיְּהוּדִים וַיָּבִיאוּ עֵצִים וַיִּשְׂרְפוּ
41 עַל־פִּי הַמְּעָרָה וַיָּמוּתוּ כְּאֶלֶף אִישׁ וְאִשָּׁה: אַחֲרֵי כֵן יָצְאוּ חֲמִשָּׁה בְנֵי־מַתִּתְיָה
יוֹחָנָן וְאַרְבָּעָה אֶחָיו וַיִּלָּחֲמוּ בָּעַמִּים וַיַּהַרְגוּ בָהֶם הֶרֶג רַב וַיְגָרְשׁוּם לְאִיֵּי הַיָּם
42 כִּי בָטְחוּ בֵּאלֹהֵי הַשָּׁמָיִם: אָז בַּגְרִיס הָרָשָׁע נִכְנַס בִּסְפִינָה אַחַת
43 וַיָּנָס אֶל־אַנְטִיוֹכַס הַמֶּלֶךְ וְעִמּוֹ אֲנָשִׁים פְּלִיטֵי חָרֶב: וַיַּעַן בַּגְרִיס וַיֹּאמֶר
לְאַנְטִיוֹכַס הַמֶּלֶךְ אַתָּה הַמֶּלֶךְ שַׂמְתָּ צִוּוּי לְבַטֵּל מִן־הַיְּהוּדִים שַׁבָּת רֹאשׁ־
44 חֹדֶשׁ וּמִילָה מִרְמָה גְדוֹלָה וּמֶרֶד בְּתוֹכָהּ: אֲשֶׁר אִם־יֵלְכוּ כָל־הָעַמִּים
וְהָאֻמּוֹת וְהַלְּשׁוֹנוֹת לֹא יוּכְלוּ לַחֲמִשָּׁה בְּנֵי מַתִּתְיָהוּ מֵאֲרָיוֹת הֵם חֲזָקִים
45 וּמִנְּשָׁרִים הֵם קַלִּים וּמִדֻּבִּים הֵם מְמַהֲרִים: עַתָּה הַמֶּלֶךְ עֲצָתִי תִּיטַב
עָלֶיךָ וְלֹא תִלָּחֵם בַּאֲנָשִׁים מְעַט כִּי אִם־תִּלָּחֵם בָּהֶם וְתֵבוֹשׁ בְּעֵינֵי כָל־
46 הַמְּלָכִים: לָכֵן כְּתוֹב וּשְׁלַח סְפָרִים בְּכָל־מְדִינוֹת מַלְכוּתֶךָ וְיָבֹאוּ שָׂרֵי
הַחֲיָלוֹת וְלֹא־יִשָּׁאֵר מֵהֶם אֶחָד וְגַם פִּילִים מְלֻבָּשִׁים שִׁרְיוֹנִים יִהְיוּ עִמָּהֶם:
47 וַיִּיטַב הַדָּבָר בְּעֵינֵי אַנְטִיוֹכַס הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלַח סְפָרִים לְכָל־מְדִינוֹת מַלְכוּתוֹ
וַיָּבֹאוּ שָׂרֵי כָל־הָעַמִּים וְהַמַּמְלָכוֹת וְגַם פִּילִים מְלֻבָּשִׁים שִׁרְיוֹנִים עִמָּהֶם
48 בָּאוּ: שֵׁנִית קָם בַּגְרִיס הָרָשָׁע וַיָּבֹא לִירוּשָׁלַיִם בָּקַע הַחוֹמָה וַיְנַתֵּק הַמָּבוֹא
וַיְשַׁבֵּר בַּמִּקְדָּשׁ שְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה פְּרָצוֹת[1]) וְגַם מִן־הָאֲבָנִים שִׁבֵּר עַד־אֲשֶׁר הָיוּ
כֶּעָפָר וַיַּחֲשֹׁב בְּלִבּוֹ וַיֹּאמֶר הַפַּעַם הַזֹּאת לֹא יוּכְלוּ לִי כִּי רַב חֵילִי וְעֹז יָדִי.
49 וֵאלֹהֵי הַשָּׁמַיִם לֹא חָשַׁב כֵּן: וְכִשְׁמוֹעַ חֲמִשָּׁה בְּנֵי מַתִּתְיָה קָמוּ וַיָּבֹאוּ לַמִּצְפֶּה
50 גִלְעָד אֲשֶׁר הָיָה־שָּׁם פְּלֵיטָה לְבֵית יִשְׂרָאֵל בִּימֵי שְׁמוּאֵל הַנָּבִיא: צוֹם גָּזְרוּ
51 וַיֵּשְׁבוּ עַל־הָאֵפֶר לְבַקֵּשׁ רַחֲמִים מִלִּפְנֵי אֱלֹהֵי הַשָּׁמָיִם: אָז נָפַל בְּלִבָּם עֵצָה
טוֹבָה יְהוּדָה הַבְּכוֹר שִׁמְעוֹן הַשֵּׁנִי הַשְּׁלִישִׁי יוֹחָנָן הָרְבִיעִי יוֹנָתָן הַחֲמִישִׁי
52 אֶלְעָזָר: וַיְבָרֵךְ אוֹתָם אֲבִיהֶם וְכֵן אָמַר יְהוּדָה בְּנִי אֲדַמֶּה אוֹתְךָ[2]) לִיהוּדָה

[1]) וזה שאמרו במדות פרק ב׳, י״ג פרצות היו בו בסורג שפרצום מלכי יון, חזרו וגדרום וגזרו כנגדם י״ג השתחויות.
[2]) בדפוסים שלפני הלשון אודה ממך וכו׳ והוא בלי הבנה ואינו אלא טעות מעתיק, כי בנוסחא הארמית הלשון אודמיכך כיהודה וכו׳ אודמיכך כשמעון וכו׳ והוא לשון דמיון וע״כ ברור שהעתק בעברי כמו שהגהתי.

53 בֶּן־יַעֲקֹב אֲשֶׁר־הָיָה נִמְשָׁל לְאַרְיֵה: שִׁמְעוֹן בְּנִי אֲדַמֶּה אוֹתְךָ לְשִׁמְעוֹן בֶּן־
54 יַעֲקֹב אֲשֶׁר הָרַג יוֹשְׁבֵי שְׁכֶם: יוֹחָנָן בְּנִי אֲדַמֶּה אוֹתְךָ לְאַבְנֵר בֶּן־נֵר שַׂר
צְבָא יִשְׂרָאֵל יוֹנָתָן בְּנִי אֲדַמֶּה אוֹתְךָ לְיוֹנָתָן בֶּן־שָׁאוּל אֲשֶׁר הָרַג עַם
55 פְּלִשְׁתִּים: אֶלְעָזָר בְּנִי אֲדַמֶּה אוֹתְךָ לְפִינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר אֲשֶׁר קִנֵּא לֵאלֹהָיו
56 וְהִצִּיל אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: עַל־זֶה יָצְאוּ חֲמִשָּׁה בְנֵי־מַתִּתְיָה בַּיּוֹם הַזֶּה וַיִּלָּחֲמוּ
57 בָּעַמִּים וַיַּהַרְגוּ בָהֶם הֶרֶג רָב וַיֵּהָרֵג מֵהֶם יְהוּדָה: בְּאוֹתָהּ שָׁעָה כַּאֲשֶׁר
58 רָאוּ בְּנֵי מַתִּתְיָה כִּי נֶהֱרַג יְהוּדָה שָׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־אֲבִיהֶם: וַיֹּאמֶר לָהֶם לָמָּה
59 שַׁבְתֶּם וַיַּעֲנוּ וַיֹּאמְרוּ עַל־אֲשֶׁר נֶהֱרַג אָחִינוּ אֲשֶׁר־הָיָה חָשׁוּב כְּכֻלָּנוּ: וַיַּעַן
מַתִּתְיָה אֲבִיהֶם וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אֲנִי אֵצֵא עִמָּכֶם וְאֶלָּחֵם בָּעַמִּים פֶּן־יֹאבְדוּ
60 בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאַתֶּם נִבְהַלְתֶּם עַל־אֲחִיכֶם: וַיֵּצֵא מַתִּתְיָה בַּיּוֹם הַהוּא עִם־בָּנָיו
61 וַיִּלָּחֲמוּ בָּעַמִּים: וֵאלֹהֵי הַשָּׁמַיִם נָתַן כָּל־גִּבּוֹרֵי הָעַמִּים בְּיָדָם וַיַּהַרְגוּ בָהֶם
הֶרֶג רַב כָּל־אֲחוּזֵי חֶרֶב וְכָל־מוֹשְׁכֵי קֶשֶׁת שָׂרֵי הַחַיִל וְהַסְּגָנִים לֹא־נוֹתַר
62 בָּהֶם שָׂרִיד וַיָּנוּסוּ שְׁאָר הָעַמִּים לִמְדִינוֹת הַיָּם: וְאֶלְעָזָר הָיָה מִתְעַשֵּׂק
לְהָמִית הַפִּילִים וַיִּטְבַּע בְּפֶרֶשׁ הַפִּילִים וְכַאֲשֶׁר שָׁבוּ בִּקְּשׁוּהוּ בֵּין הַחַיִּים וּבֵין
63 הַמֵּתִים וְלֹא מְצָאוּהוּ וְאַחַר כֵּן מְצָאוּהוּ אֲשֶׁר טָבַע בְּפֶרֶשׁ הַפִּילִים: וַיִּשְׂמְחוּ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי־נִתְּנוּ בִידֵיהֶם שׂוֹנְאֵיהֶם מֵהֶם שָׂרְפוּ בָאֵשׁ וּמֵהֶם דָּקְרוּ בַחֶרֶב
64 וּמֵהֶם תָּלוּ עַל־הָעֵץ: וּבַגְרִיס הָרָשָׁע הַמַּטְעֶה אֶת־עַמּוֹ שָׂרְפוּ אוֹתוֹ בֵּית
65 יִשְׂרָאֵל בָּאֵשׁ: וְאָז אַנְטִיוֹכַס הַמֶּלֶךְ כַּאֲשֶׁר שָׁמַע אֲשֶׁר נֶהֶרְגוּ בַּגְרִיס הָרָשָׁע
וְכָל־שָׂרֵי הַחַיִל אֲשֶׁר עִמּוֹ נִכְנַס בִּסְפִינָה וַיָּנָס לִמְדִינוֹת הַיָּם וַיְהִי כָּל־מָקוֹם אֲשֶׁר
66 הָיָה בָא שָׁמָּה מוֹרְדִים בּוֹ וְקוֹרְאִים אוֹתוֹ הַבּוֹרֵחַ: אַחֲרֵי כֵן בָּאוּ בְּנֵי
חַשְׁמוֹנַי לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ וַיִּבְנוּ הַשְּׁעָרִים הַנִּשְׁבָּרִים וַיִּסְגְּרוּ הַפְּרָצוֹת וַיְטַהֲרוּ
67 אֶת־הָעֲזָרָה מִן הַהֲרוּגִים וּמִן הַטֻּמְאוֹת: וַיְבַקְשׁוּ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ לְהַדְלִיק
הַמְּנוֹרָה וְלֹא מָצְאוּ כִּי־אִם צְלוֹחִית אַחַת אֲשֶׁר הָיְתָה חֲתוּמָה בְּטַבַּעַת הַכֹּהֵן
68 הַגָּדוֹל וַיֵּדְעוּ כִּי הָיְתָה טָהוֹר וְהָיָה בָהּ כְּשִׁעוּר הַדְלָקַת יוֹם־אֶחָד: וֵאלֹהֵי
הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר שִׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם נָתַן בְּרָכָה וְהִדְלִיקוּ מִמֶּנָּה שְׁמֹנָה יָמִים[1]:
69 עַל־כֵּן קִיְּמוּ בְּנֵי חַשְׁמוֹנַי קִיּוּם וְחִזְּקוּ אִסָּר וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עִמָּהֶם כְּאֶחָד
לַעֲשׂוֹת שְׁמֹנָה יָמִים הָאֵלֶּה יְמֵי מִשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה כִּימֵי מוֹעֲדִים הַכְּתוּבִים
בַּתּוֹרָה וּלְהַדְלִיק בָּהֶם נֵרוֹת לְהוֹדִיעַ אֲשֶׁר עָשָׂה לָהֶם אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם נִצּוּחִים:
70 וּבָהֶם אֵין לִסְפּוֹד וְלֹא לִגְזוֹר צוֹם וְתַעֲנִית זוּלָתִי אֲשֶׁר מְקַבֵּל עָלָיו מִלְּפָנֵי
71 זֶה וְיִתְפַּלֵּל לִפְנֵי אֱלֹהָיו: אַךְ חַשְׁמוֹנַי וּבָנָיו וַאֲחֵיהֶם לֹא־גָזְרוּ בָהֶם לְבַטֵּל

[1]) מעשה הנס הזה יסופר גם בגמרא שבת דף כ"א, ב' על פי מגלת תענית פרק ט'.

72 עֲבוֹדַת מְלָאכָה· וּמִן־הָעֵת הַהִיא לֹא־הָיָה שֵׁם לְמַלְכוּת יָוָן: וַיְקַבְּלוּ הַמַּלְכוּת
בְּנֵי חַשְׁמוֹנַי וּבְנֵי בְנֵיהֶם מֵהָעֵת הַזֹּאת עַד־חָרְבַּן בֵּית הָאֱלֹהִים מָאתַיִם וְשֵׁשׁ
73 שָׁנִים: עַל־כֵּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵהַיּוֹם הַהוּא בְּכָל־גָּלוּתָם שׁוֹמְרִים הַיָּמִים הָאֵלֶּה
וַיִּקְרְאוּ לָהֶם יְמֵי מִשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה מֵחֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים לְחֹדֶשׁ כִּסְלֵו שְׁמֹנָה
74 יָמִים: מִן־הָעֵת הַהִיא וְעַד־הָעוֹלָם לֹא יָסוּרוּ מֵהֶם אֲשֶׁר הָיוּ בְּבֵית מִקְדָּשָׁם
הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם וַחֲכָמֵיהֶם אֲשֶׁר קִיְּמוּ עֲלֵיהֶם וְעַל־בְּנֵי בְנֵיהֶם עַד־עוֹלָם:

נשלמה המגלה היונית ופסוקיה שבעים וארבעה.

סדר התפלות בחנוכה.

במנחה בערב חנוכה אין אומרים תחנון, והש"ץ מדליק בין מנחה לערבית.

בערבית ושחרית ומנחה כל שמונת ימי חנוכה אומרים על הנסים בהודאה קודם ועל כולם (גם בברכת המזון אומרים אותו קודם ועל הכל), ואם לא אמר אין מחזירין אותו; אבל אם נזכר באותה ברכה כל זמן שלא הזכיר את השם (אפילו נזכר בין אתה לשם) חוזר.

כל ח' ימים גומרים את ההלל בברכה תחלה וסוף ואומרים אחריו חצי קדיש לפי שאין בו מוסף (חוץ מן ר"ח ושבת שאומרים אחריו קדיש תתקבל). ואין אומרים תחנון ולא אל ארך אפים ולא למנצח.

כל ח' ימים קורין בתורה בסדר נשא בקרבנות הנשיאים, שלשה בכל יום, ומתחילין ויהי ביום כלת משה (ויש מתחילין בברכת כהנים) וקורין לכהן עד לפני המשכן, לוי עד לחנכת המזבח, ישראל עד בן עמינדב (ויש קורין לכהן עד ביום הראשון, לוי עד מלאה קטורת, ישראל גומר עד בן עמינדב), ואומרים ח"ק, יהללו, ומכניסין ס"ת להיכל, ואומרים אשרי, ובל"ג. ק"ת, עלינו. (ויש קהלות אומרים מזמור ל' מזמור שיר חנוכת הבית, ואין אומרים מזמור לאסף, ובר"ח אומרים מזמור של ר"ח קודם של חנוכה).

בשבת חנוכה מוציאין ב' ס"ת וקורין בראשון ז' גברי בפ' השבוע ואומרים ח"ק, ובשני קורין למפטיר בסדר חנוכה, ומפטירין רני ושמחי, ואין מזכירין נשמות. ואין אומרים צדקתך במנחה. ואם יחולו בו ב' שבתות מפטירין בשבת שניה בנרות דשלמה.

ביום ב' של חנוכה קורין לכהן ביום השני עד קטרת, לוי מסיים הפרשה, ישראל ביום השלישי, וגומרים הסדר כדאתמול. וכן בכל יום קורין בסדר היום כנ"ל.

ביום ו' שהוא ר"ח אומרים אחר ההלל קדיש שלם ומוציאין ב' ס"ת וקורין בראשון בפ' התמיד כהן עד רביעית ההין, לוי עד ונסכה, שלישי פ' ר"ח כולה, רביעי בס"ת שני ביום הששי, ואחריו קדיש, ואומרים יהללו ומכניסין ס"ת להיכל, אשרי ובל"ג, ח"ק ומתפללים מוסף של ר"ח ואומרים על הנסים בהודאה, והש"ץ חוזר התפלה וגומר הסדר.

בשבת ר"ח וחנוכה מוציאין ג' ס"ת, וסדר הקריאה כתובה למעלה בסדר קה"ת לשבת דף 225.

ביום ז' אם גם הוא ר"ח מתפללין וקורין בתורה כדאתמול ובס"ת ב' קורין לרביעי ביום השביעי, ואם אינו ר"ח מנהגו כשאר ימי חנוכה.

ביום ח' קורין לכהן ביום השמיני עד מלאה קטרת, לוי עד בן פדהצור, ישראל ביום התשיעי עד וידבר אליו סוף הסדרה (כן מנהג פפ"מ ובנותיה, אך בפולין וקצת קהלות אשכנז מוסיפים עוד פ' ראשונה של בהעלתך עד כן עשה את המנרה). ואם יום ח' בשבת קורין למפטיר ביום השמיני עד סוף הסדרה (ובקצת קהלות עד כן עשה את המנרה).

סדר ארבע פרשיות וסימני ההפסקות·

פרשת שקלים. לעולם בשבת שקודם ר"ח אדר או בר"ח עצמו אם חל בשבת.

פרשת זכור לעולם בשבת שקודם פורים, אלא שלפעמים יש הפסקה בשבת שלפניו ולפעמים בשבת שלאחריו וכמבואר בסמוך.

פרשת פרה ופרשת החדש לעולם תכופים וסמוכים הם ואין ביניהם הפסקה. וסימן ההפסקות זט"ו. ב"ו. ד"ד. ובי"ו. ופירושן, אם חל ר"ח אדר (ר"ל יום שני של ר"ח שהוא ראשון לחדש) בשבת אז מפסיקין ביום ט"ו לחדש, ואם חל ר"ח ביום ב' של השבוע מפסיקין ביום ו' לחדש, ואם חל ביום ד' מפסיקין ביום ד' לחדש, ואם חל ביום ו' אז עושין ב' הפסקות האחת ביום ב' לחדש והשניה ביום י"ו לחדש. וסדר הקריאה לארבע פרשיות כתוב למעלה בסדר קה"ת לשבת דף 225.

סדר פורים·

בארבעה עשר יום לחדש אדר הסמוך לניסן עושים פורים, ולא יחול כי אם באחד מימי אגה"ו.

היום שקודם פורים הוא י"ג בחדש אדר הוא **תענית אסתר**, ואם חל פורים בא' בשבת מקדימים להתענות ביום ה'. ומתפללים תפלת שחרית ככל תענית צבור, דהיינו שמוסיפים **עננו** בתפלה היחיד בשמע קולנו והש"ץ בחזרת התפלה בין גואל לרופא, וקורין פ' ויחל.

למנחה בתענית אסתר נכנסים לבהכ"נ וקורין ויחל ומפטירין **דרשו**, והיחיד אומר **עננו** בשמע קולנו והש"ץ בחזרת התפלה בין גואל לרופא, ואין אומרים תחנון במנחה (ואם חל בשבת אין אומרים צדקתך). ונותנים ג' מחציות מטבע שלם של אותו המקום למחצית השקל ומחלקים אותן לעניים ואין רשאין לשנותן לדבר אחר, אבל העני עושה בהם מה שירצה. ומנהגנו לתת מחצית השקל לבד ומעות פורים לבד. ועומדים להתפלל ערבית אפילו עוד היום גדול, ואומרים על הנסים ובימי מרדכי וכו' בהודאה קודם ועל כולם, ואחר התפלה אומר הש"ץ קדיש תתקבל, ופושטין מגלת אסתר כאגרת, והקורא מברך עליה ג' ברכות אלו (ויש מקומות שמברכים הג' ברכות גם ביום, ויש שביום אין מברכים שהחיינו).

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל־מִקְרָא מְגִלָּה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

וקורא המגלה, ולאחר שסיים לקרות כורך המגלה כולה ומברכים ברכה זו:

נאך דעם פארלעזען דער מגלה זאגט מאן פאלגענדעס:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, (הָאֵל) הָרָב אֶת־רִיבֵנוּ וְהַדָּן אֶת־דִּינֵנוּ וְהַנּוֹקֵם אֶת־נִקְמָתֵנוּ

על מקרא מגלה, **שעשה** נסים, שהחיינו, וסמנם מנ"ח, במגלה כ"א ע"ב.

הרב את ריבנו וכו' הנוסחא כולה במגלה כ"א, ע"ב. ובאה גם במס' סופרים פרק י"ד הלכה ה' בקלת שנוי. וכתב הכל בו בסמן מ"ה, טעם ה' הלשונות של הודאה בברכה זו כנגד ה' תשועות שעשה לנו מעמלק, הרב את ריבנו ע"י יהושע, והדן את דיננו ע"י גדעון, והנוקם את נקמתנו על יד שאול, והנפרע לנו מצרינו ע"י דוד, והמשלם גמול לכל אויבי נפשנו ע"י מרדכי ואסתר עכ"ל. **הרב את ריבנו** עש"ה ירמיה כ"א, ל"ו, והנה גרסת הגמרא היא **האל** הרב וכו' וכן היא גם ברמב"ם הלכות מגלה פ"א הלכה ג' ובסמ"ג עשין ד' של מצות סופרים ובסמ"ק ס' קמ"ה ובכי"י. אמנם הרי"ף גם הרא"ש לא גרסו **האל**, וכן איננו בנוסחא מס' סופרים, וכן כתב אבן ירחי בס' המנהיג בהלכות מגלה ס' י"ט גם המרדכי למגלה ראש פרק ד' וז"ל כתב רב נתן גאון שכך נהגי במתיבתא בא"י אמ"ה הרב את ריבנו, ולא אמרינן האל דהא אמרי כבר ה' אלהינו עכ"ל והן הם דברי רב עמרם בסדורו, גם הכל בו כתב ככה בשם הר"ז גם אבודרהם בשם רב נחמן וסדור רבינו סעדיה, וכן הוא בטור, וכן נהג מהרי"ל, וכן הנוסחא בסדורי רפ"ה ורפ"ז ושאר ס"י גם בסדורי הספרדים. **והדן** את דיננו כמו שכתוב יעשה ה' דין עני (תהלים ק"מ, י"ג). **והנוקם** את נקמתנו עש"ה ירמיה כ"א, ל"ו. והנפרע שרש פרע עיקר טעמו בל' חז"ל שילום החוב בל"א „בעלאהנען" כמו פרעתיך בתוך זמנו, שיפרע בזמנו (ב"ב דף ה') שטר פרוע (סוכה כ"ט. כתובות י"ט, ב') שהיא פרועה (שם פ"ז) אבי פורע לבניך (ב"ר פ' מ"ח), והשם דבר ממנו פרעון „בעלאהנונג" (ב"מ ט"ז, ב'), ובנפעל טעמו תביעת החוב וגביאתו מן החייב בל"א „ייד בעלאהנט אהבען." כמו לא תפרע אלא בשבועה, נפרעת מן הלקוחות (כתובות פ"ז) נפרעין מן האדם (אבות פרק ג'); והשתמשו ג"כ בנפעל זו להורות על העונש שמביאו הקב"ה על החוטא לתשלום עונותיו (כי האדם הוא החייב לעשות רצון בוראו ואם לא עשה הנה הוא יתבע ממנו את החוב), והשם דבר בהוראה זו הוא פרענות, כמו לא נפרעת עמני (ברכות י"ט) נפרע הקב"ה ממנו (סנהדרין כ"ד) להפרע מן הרשעים (אבות פ' ה') נפרעים ממנו בגלוי (שם פ' ד') כשם שנפרעין מן הרשעים כך נפרעין מן הצדיקים (תענית י"א) אין הקב"ה נפרע מן האדם

וְהַנִּפְרָע לָנוּ מִצָּרֵינוּ וְהַמְשַׁלֵּם גְּמוּל לְכָל־אוֹיְבֵי נַפְשֵׁנוּ:

נוסחא אחרת.
וְהַמְשַׁלֵּם גְּמוּל לְכָל־אוֹיְבֵי נַפְשֵׁנוּ וְהַנִּפְרָע לָנוּ מִצָּרֵינוּ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַנִּפְרָע לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל מִכָּל־צָרֵיהֶם הָאֵל הַמּוֹשִׁיעַ:

אן שחרית ווירד אשר הניא ניכט געזאגט אונד שושנת אנגעפאנגען.

אֲשֶׁר הֵנִיא עֲצַת גּוֹיִם וַיָּפֶר מַחְשְׁבוֹת עֲרוּמִים: בְּקוּם עָלֵינוּ אָדָם רָשָׁע נֵצֶר זָדוֹן מִזֶּרַע עֲמָלֵק: גָּאָה בְעָשְׁרוֹ וְכָרָה לוֹ בּוֹר וּגְדֻלָּתוֹ יָקְשָׁה לוֹ לָכֶד: דִּמָּה בְנַפְשׁוֹ לִלְכּוֹד וְנִלְכָּד בִּקֵּשׁ לְהַשְׁמִיד וְנִשְׁמַד מְהֵרָה: הָמָן הוֹדִיעַ אֵיבַת אֲבוֹתָיו וְעוֹרֵר שִׂנְאַת אַחִים לַבָּנִים: וְלֹא זָכַר רַחֲמֵי שָׁאוּל כִּי־בְחֶמְלָתוֹ עַל־אֲגָג נוֹלַד אוֹיֵב: זָמַם רָשָׁע לְהַכְרִית צַדִּיק וְנִלְכַּד טָמֵא

עד שתתמלא סאתו (סוטה ט') אין הקב"ה נפרע מאומה תחלה עד שיפרע מגרה שלמעלה (שמואל רבה פ' י"א) שבעה מיני פרעניות (אבות פ' ה'); וגם המתרגמים הארמיים השתמשו בנפעל שרש זה להוראת העונש והנקמה כמו נקם נקמת בני ישראל, אתפרע פרענות (במדבר ל"א, ב') ודם עבדיו יקום, יתפרע (דברים ל"ב, מ"ג). וכן גם והנפרע לנו מצרינו, פירושו התובע מן הצרים את כל מה שצררו אותנו, ר"ל המעניש את צרינו, ועונש לנו בשבילנו. והמשלם גמול לכל אויבי נפשנו, ר"ל מדה כנגד מדה. והנה ברוב הסדורים של דפוס הועמד מאמר זה קודם למאמר והנפרע לנו מצרינו, ונראה שעשו כך ע"פ מה שכתב ר' אייזק טירנא במנהגיו וז"ל ואומר הדן את דיננו והנוקם וכו' והמשלם וכו' והנפרע וכו' כן נראה לי סמוך לחתימה מעין חתימה ואף על גב דברוב ספרים כתוב איפכא עכ"ל והעתיק דבריו בעל דרכי משה בס' תרצ"ג וז"ל כתוב במנהגים שלנו (הם מנהגי ר"א טירנא) שיש לומר והנפרע באחרונה כדי שתהיה מעין חתימה סמוך עכ"ל אמנם בגמרא ובר"ף ורמב"ם ורא"ש ובטור ובסמ"ג ובסמ"ק גם בס' כל בו וארחות חיים ואבודרהם בכולם הנוסחא „והנפרע לנו מצרינו והמשלם גמול לכל אויבי נפשנו, בא"י" וכו' וכן הוא בכל סדורי כ"י שראיתי וכן סדר יעב"ץ בסדורו גם בס' לוח ארש וכן הוא גם בתקון המגלה לר' מאיר קארניק. ועדות נאמנה שכך הנכון היא תמיהת בעל משמרת המועדות הביאה אבודרהם וז"ל יש לשאול למה חתם בא"י הנפרע לעמו, ולא חתם במשלם גמול שהרי יותר הוא סמוך לחתימה וקיימא לן שצריך לומר מעין חתימה סמוך לחתימה, ויש לומר כי רצה לחתום בלשון שהוא כולל יותר שלשון נפרע הוא ל' נקמה מל' בפרוע פרעות בישראל ועוד כי הלשון הזה מורה יותר שהפרעון שנפרע מן הצרים הוא לטוב עמו ישראל עכ"ל הרי מוכח שעקר הנוסחא כמו שהחזרתיה על עמדה, וכן יורה גם פירוש הכל בו שהעתקתי למעלה, וכן נסדר גם בברכה אחרונה לק"ש של ערבית הנפרע לנו מצרינו והמשלם גמול לכל אויבי נפשנו. וברור כי ר"א טירנא לא ראה דברים אלה של משמרת המועדות שאילו ראם לא היה מהפך. **בא"י הנפרע לעמו ישראל**, וכן בס' רב עמרם ובר"ף והרא"ש וכל בו ואבודרהם, ונוסח הרמב"ם הנפרע לישראל והוא כגרסת הגמרא. ובמקצת ספרים „האל הנפרע" ואיננו נכון מטעם הכתוב בראש הברכה, גם בכל ס"ע איננו. **האל המושיע**, עש"ה אל צדיק ומושיע (ישעיה מ"ה, כ"א), וכתב הכל בו, אף על גב דאמר אין חותמין בשתים, הני שתים שייכי אהדדי ואין תשועה אלא בשתים וצריכין אנו להוסיף שבח והודאה לאל על שתיהן, אחת שנפרע לנו מן האויבים והאחרת גדולה מזו שהושיענו מידם ולא נפקד ממנו איש דכתיב ואיש לא עמד בפניהם, וזהו פלא ונס גדול בלי ספק אין כמהו שלא פגע אדם בהם עכ"ל.

אשר הניא, הוא אחד מן הפיוטים קדמוני הקדמונים והולך על סדר א"ב וסופו ותקותם בכל דור ודור. ומזכירו הגהות מימונית בהלכות מגלה פרק א' אות וי"ו, גם התניא בסמן מ' כתב וז"ל מצאתי בשם רש"י ז"ל יש מקומות שאומרים אחר הברכה פיוט כגון אשר הניא, ואומרים ברוך מרדכי ברוכה אסתר, ארור המן ארורה זרש וכו' וכל זה אינה חובה אלא מנהג טוב הוא עכ"ל. אשר הניא, אשר ביטל, מל' תהלים ל"ג, י'. ויפר, ל' איוב ה', י"ב. בקום עלינו, ל' תהלים קכ"ד, ב'. ונדרש במגלה דף י"א על המן. נצר זדון, ענף של זדון. וכרה לו בור, מל' תהלים ז', ט"ז. וגדלתו יקשה לו לכד, גדלתו יקשה לו מוקש שנלכד בו, והוא מל' ירמיה כ', כ"ד. ועורר שנאת אחים, שנאת עשו ליעקב שהם אחים עורר אותה על הבנים ר"ל על היהודים. ולא זכר המן את רחמי שאול שריחם על זקנו, כי בחמלתו של שאול שחמל על אגג ולא הרגו אותו כמו שכתוב ויחמול שאול והעם על אגג (ש"א ט"ו, ט'), ומתוך חמלה זו אין ספק שגם נשארו עוד אחרים בחיים. נולד אויב, המן. זמם רשע, מל' תהלים ל"ז, י"ב. צדיק,

בידי טהור: חסד גבר על־שגגת אב ורשע הוסיף חטא על חטאיו: טמן בלבו מחשבות ערומיו ויתמכר לעשות רעה: ידו שלח בקדושי אל כספו נתן להכרית זכרם: כראות מרדכי כי־יצא קצף ודתי המן נתנו בשושן· לבש שק וקשר מספד וגזר צום וישב על־האפר: מי זה יעמוד לכפר שגגה ולמחול חטאת עון אבותינו: נץ פרח מלולב הן הדסה עמדה לעורר ישנים: סריסיה הבהילו להמן להשקותו יין חמת תנינים: עמד בעשרו ונפל ברשעו עשה לו עץ ונתלה עליו: פיהם פתחו כל־יושבי תבל כי פור המן נהפך לפורנו: צדיק נחלץ מיד רשע אויב נתן תחת נפשו: קימו עליהם לעשות פורים ולשמוח בכל־שנה ושנה: ראית את־תפלת מרדכי ואסתר· המן ובניו על־העץ תלית:

אחרגעגנ ווירד נאך האל המושיע היער אנגעהאנגען.

שושנת יעקב צהלה ושמחה בראותם יחד תכלת מרדכי: תשועתם היית לנצח ותקותם בכל־דור ודור ·׃· להודיע שכל־קויך לא יבשו ולא־יכלמו לנצח כל־החוסים בך: ארור המן אשר בקש לאבדי· ברוך מרדכי היהודי· ארורה זרש אשת מפחידי· ברוכה אסתר מגנה בעדי· וגם חרבונה זכור לטוב:

ואח"כ אומרים ואתה קדוש וכו', קדיש שלם בלא תתקבל (וכמ"ש אומרים ויהי נועם, וא"ק, קדיש, ויתן לך, ומבדילין) עלינו.

את מרדכי, ונהפוך הדבר ונלכד המן הטמא בידי מרדכי הטהור. חסד של מרדכי שגמל את אסתר גבר על כל מה ששגג שאול אביהם, אבל המן הרשע הנה הוסיף חטא על חטאת אבותיו. ויתמכר, וכן בסדור רפ"ז, ול' משנה הוא מל' התמכר לעשות הרע (מ"א כ"א כ"ה); ובס"א ויתגבר. להכרית זכרם, בכ"י לאבד זכרם. נץ פרח, מל' עלתה נצה (בראשית מ', י'), ואמר כן על שם הדסה היא אסתר. לעורר ישנים, לעורר זכות אבות אברהם יצחק ויעקב. חמת תנינים, ל' דברים ל"ב, ל"ג. נהפך לפורנו, כמו שכתוב באסתר ט', כ"ד. וכ"ו. נחלץ, ניצול, כמו משלי י"א, ח'. שושנת יעקב, עפ"ה כשושנה בין החוחים (שיר ב', ב'), וכן למנצח על ששנים (תהלים ס"ט) פירש רש"י על ישראל. ותפש כאן הפייטן בלשון זו כדי לרמוז בה ג"כ על העיר שושן שצהלה ושמחה בראותם את מרדכי לבוש בתכלת וחור (אסתר ח', ט"ו). להודיע וכו' חרוז זה איננו בכי"י, אמנם הגהות מימונית מזכירו וכן הוא בכ"י אחר. ארור המן, מקורו בירושלמי מגלה סוף פרק ג' וב"ר ראש פ' מ"ט ומס' סופרים פ' י"ד הלכה ו', וראש מדרש שמואל. ומצא גם בגמר' בבלי מגלה דף ז', ע"ב וראה שם בהרא"ש ותוספות. ונוסחתנו כולה מביאה הגהות מימוני להלכות מגלה פרק א' אות וי"ו. אשת מפחידי, אשת המן, שהיה מפחיד אותי. מגנה בעדי, כן העמיד רוו"ה ז"ל ונכון, והוא בינוני נקבה של הפעיל מל' יגן ה' בעד יושב ירושלם (זכריה י"ב, ח').

בשחרית פורים נכנסים לבהכ"נ בהשכמה ומתפללים כסדר של חול ואומרים בתפלה **על הנסים** בהודאה קודם ועל כולם, ואחר שחזר הש"ץ התפלה אומר חצי קריש, ואין אומרים תחנון ולא אל ארך אפים, ומוציאין ס"ת וקורין ג' אנשי' בפ' **ויבא עמלק** שבסוף סדר בשלח (ויש כופלין פסוק אחרון לפי שאין בפרשה כי אם ט' פסוקים) ואחר הקריאה **ח"ק**, **יהללו**, ומחזירין ס"ת להיכל, וקורין מגלת אסתר בברכותיה תחלה וסוף, ומדלגין **אשר הניא** ואומרים **שושנת יעקב** וכו' (אבן במקומות שאין אומרים פיוטים בתפלה אומרים אשר הניא גם ביום), **אשרי** **ובא לציון**, **קדיש תתקבל**, **עלינו**, ושיר של יום (ויש קהלות שאומרים מזמור כ"ב **למנצח על אילת השחר**). ואם יש מילה בבהכ"נ מלין קודם קריאת המגלה, ובק"ק פפ"ד מלין אחר קריאת המגלה.

מצוה לשמוח בפורים ולעשות סעודה בבשר ויין כל אחד כפי אשר תשיג ידו, ונוהגים לעשותה אחר חצות היום, ורוב הסעודה צריכה להיות ביום, ואם עשאה כולה בלילה לא יצא. ומכל מקום גם בלילה הן שלפני פורים הן של אחריו ישמח וירבה בסעודה קצת. וכשחל פורים בערב שבת יעשה סעודתו בשחרית מפני כבוד שבת; ומי שרוצה לעשותה תמיד בשחרית הרשות בידו. וטוב שיעסוק מעט בתורה קודם שיתחיל הסעודה וסמך לדבר ליהודים היתה אורה ושמחה, ואורה זו תורה. ויש נוהגים לזמר את זמר זה בסעודת פורים:

אֲגָגִי קָם לְאַבֵּד יְדִידִים, וְאֶת־מָרְדְּכַי מִזֶּרַע הַיְּהוּדִים.

כְּפָרִים עִם־נְרָדִים שְׁתוּ וְשִׁכְרוּ דוֹדִים:

בְּרוֹשׁ וַהֲדַס, חֶבְלָם בַּנְּעִימִים, הָיוּת מִסְתּוֹר לִמְפֻזָּר בָּעַמִּים. כפרים עם וכו':

רוֹאָה בְּשֶׁאָה חֵן בְּעֵינָיו, עַל־כֵּן נִתְלוּ הָמָן וּבָנָיו. כפרים עם וכו':

הֶן־כָּל־אֵלֶּה יִפְעַל מֹדֵד מַיִם בְּשָׁעַל. כפרים עם וכו':

מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה קִיְּמוּ פוּרִים כְּדָת וְכַהֲלָכָה. כפרים עם וכו':

חייב כל אחד בפורים לשלוח לרעהו לפחות שתי מנות ממיני מאכל או משתה או מיני מרקחת, וכל המרבה לשלוח לריעים הרי זה משובח. ואם אין לו מה לוותר מחליף עם חברו זה שולח לזה סעודתו וזה שולח לזה סעודתו. גם האבל מחויב לשלוח מנות אפילו תוך ז', ואחרים אין שולחים לו כל י"ב חדש, ואם אין בעיר אלא הוא עם האבל חייב לשלוח לאבל כדי לקיים משלוח מנות ולא ישלח לו תפנוקים ולא כל דבר של שמחה. וחייב כל אחד לתת מתנות לעניים ויתן לפחות ב' מתנות לב' עניים, ויש לשלוח המתנות וכן המנות ביום ולא בלילה. ומוטב להרבות במתנות אביונים מלהרבות בסעודה, שאין שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמוח לב עניים ויתומים ואלמנות, שהמשמח לב האמללים דומה לשכינה.

למנחה בפורים אומרים **על הנסים** בתפלה, אבל לא לערבית ע"ו שהוא שושן פורים.

גם בשושן פורים נוהגין שמחה ואין אומרים תחנון ולא למנצח.

בשנת העבור עושים **פורים קטן** בחדש אדר ראשון בארבעה עשר ובחמשה עשר בו ונוהגים גם בהם קצת שמחה ואין אומרים בהם תחנון ולא למנצח ולא אל ארך אפים. אבן סדר **הפרשיות ופורים גדול** עושים לעולם באדר שני הסמוך לניסן.

אגגי וכו', ראשי חרוזי הזמר אברהם. אגגי, המן. ידידים, ישראל. כפרים, ל' שיר ד', י"ג. ופה טעמו על יינות מבושמים וטובים. שתו, שם ה', א'. ברוש והדס, תוארים למרדכי ואסתר (מגלה דף י', ע"ב). רואה, אחשורוש שראה את אסתר וע"פ אסתר ה', ב'. הן כל, ל' איוב ל"ג, כ"ט. מדד ל' ישעיה מ', י"ב. ושם כתוב בשעלו מן הנפרד שעל, אך במלא ג"כ שעלים (מ"א כ' י') והוא כפרדו שעל ומשקל זה תפס הפייטן.

סדר תשעה באב.

תשעה באב לא יחול לעולם כ"א באחד מימי אגה"ז, אלא שאם חל בשבת נדחה ליום א'.

בשבת שלפני ט' באב או בשבת ט' באב קורין פ' דברים, ומפטירין **חזון ישעי'** (אשר ע"כ שם השבת **שבת חזון**), והגדול שבצבור עולה למפטיר, אע"פ שכבר עלה בשלישי או בששי.

בערב ט' באב נוהגים לאכול בחצות היום או קודם מנחה סעודה קבועה ולהרבות בה קצת **מאכלים**, אבל סעודה המפסקת שאין דעתו לאכול עוד אחריה אוכלים אחר חצות. ונוהגים בסעודה המפסקת לישב על גבי קרקע כאבל, אבל אין צריך לחלוץ מנעלים עד הלילה, גם מותר לחזור ולישב על הספסל אחר סעודה מפסקת אם עדיין יום, וצריך ליזהר שלא ישבו שלשה יחד על שולחן אחד שלא יתחייבו בכוס לזימון; אלא ישב כל אחד לבדו, אפילו בחדר אחד, ויברך כל אחד לעצמו. אין נפילת אפים במנחה, ובשבת אין אומרים צדקתך, ונהגו במדינות אלו שאין אומרים גם פרקי אבות. אם חל ט' באב בשבת או באחד בשבת אוכל בשר ושותה יין בסעודה מפסקת ומעלה על שולחנו אפילו **כסעודת** שלמה **בעת מלכותו**, אלא שצריך להפסיק מבעוד יום, ולא ירבה בה שמחה. אע"פ שאכל סעודה מפסקת מותר לחזור ולאכול, אלא א"כ קבל עליו בפירוש שלא לאכול עוד היום. ובין השמשות אסור באכילה ובכל דבר האסור בט' באב, **לכן** באחד צריך להחליץ מנעלים קודם שהולכים לבהכ"נ, אבל בשבת אין חולצין אלא לאחר ברכו, מפני כבוד שבת.

בערבית לט' באב הולכים לבהכ"נ ומסירין הפרוכת ואין מדליקין רק נר אחד לפני התיבה ועוד נר אחד שאם יכבה ידליקוהו ממנו, ומתפללים בקול דממה ודרך בכי כאבלים, ואין אומרים נחם ולא עננו, ואם חל במוצאי שבת אומרים הבדלה באתה חונן הדעת. ואחר תפלת לחש אומר ש"ץ קדיש שלם בלא **תתקבל** (ויש קהלו' קדיש **תתקבל**, ויש קהלו' חצי קדיש), ויושב לארץ וקורא **מגלת איכה** בלא ברכה, ובכל איכה מגביה קולו יותר בבכי ויללה, וכשמגיע לפסוק **השיבנו** אומרים אותו הקהל בקול רם ואח"כ מסיים החזן וחוזרים הם לאמרו פעם שנית וכן הש"ץ אחריהם, ואח"כ אומרים פיוטי הקינות וכשמשלימם יקום הש"ץ ויעמוד לפני העמוד ואומרים **ואתה קדוש**, קדיש **שלם** בלי **תתקבל**, עלינו. וכשחל במוצאי שבת אין אומרים ויהי נועם ולא ויתן לך, והש"ץ אחר שסיים תפלת לחש ואמר קדיש פושט ידיו לאור הנר ומברך **בורא מאורי האש**, וכן היחיד, אבל אין מברכים על הבשמים, גם נוהגים שלא לברך הבנים, ואז במוצאי ט' באב מבדילין על הכוס בפה"ג והמבדיל, אבל אין מברכים לא על הנר ולא על הבשמים. אבל תוך שבעה ימי אבלתו מותר לו לילך לבהכ"נ לשמוע הקינות.

בשחרית ט' באב משכימין לבהכ"נ ומסדרים הברכות ופרשיות הקרבנות כסדרן בכל יום, רק שמתפללים הכל בקול דממה כדרך האבלים. ואין מתעטפים בטלית גדול ואין מניחים תפילין (לכן גם ברכת **עוטר ישראל בתפארה** אין לאמרה בשחרית כי אם במנחה, ויש מן המדקדקים שגם אין אומרים ברכת **שעשה לי כל צרכי**) וקורין ק"ש בברכותיה ועומדים להתפלל תפלת שמנה עשרה בלחש ואין אומרים עננו ולא **נחם**, והש"ץ חוזר התפלה ואומר עננו בין גואל לרופא ברכה בפני עצמה, (ומן הדין ראוי לומר גם נחם **בשחרית** אלא שברוב הקהלות נהגו להמתין מלאמרו עד תפלת מנחה, ויש קהלות שגם עננו אינו **אומר בשחרית**) ואינו אומר ברכת כהנים, ומנהג רוב הקהלות להוסיף פיוטי קרובות בין ברכות י"ח, ובסיום התפלה אומר הש"ץ ח"ק, ואין אומרים תחנון, ואומרים אל ארך אפים (וברוב פולין אין אומרים) ומוציאין ס"ת וקורין בו ג' אנשי' בסדר ואתחנן בפ' כי תוליד בנים, כהן עד ובכל נפשך, לוי עד מלבדו, ישראל והוא המפטיר עד סוף פסקא, ואין אומרים מי שברך לעולים לתורה, ואחר סיום הקריאה אומר הש"ץ חצי קדיש (ומשונה קדיש זה שאומר אותו אחר שקרא השלישי המפטיר מפני שהוא ממנין הקרואים ואי אפשר להפסיק **ביניהם**), וגוללין ס"ת ומפטירין **אסף אסיפם** בניגון בכי ומברכים לאחריה ג' ברכות עד מגן דוד, ומחזירין ס"ת להיכל, ויושבים על הארץ ואומרים הקינות, ובשעת הקינות אסור לספר ולצאת חוץ לבהכ"נ כדי שלא יפסיק **לבו מן** האבלות, ואותמים הקינות בפסוקי נחמה כמו בערבית, ואח"כ אומרים **אשרי** (ואין אומרים למנצח) ובל"צ, ומדלגים את פסוק **ואני זאת בריתי** ומתחילים **ואתה קדוש** וגו' ואומרים **קדיש שלם** בלא **תתקבל**, ואח"כ **קוראים** בישעי' ל"ד קרבו גוים וכו' עד ונסו יגון ואנחה, ואומרים עלינו, ואין אומרים שירים ומזמורים. כשיש מילה מלין אחר גמר הקינות לאחר שכבר אמרו פסוקי נחמה, ואבי הבן ומוהל וסנדק מותרים ללבוש **בגדי שבת**.

למנחה בט' באב מתעטפים בטלית ומניחים תפילין ומברכים עליהם (ואז יש לומר ג"כ **ברכת עוטר ישראל** שהיו מדלגים בשחרית) גם משלימים מה שחסרו לומר בשחרית מן תהלים שירים ומזמורים, **ואומרים** פ' התמיד, **אשרי**, **ח"ק**, ומוציאין ס"ת וקורין פ' ויחל לאותן ג' שעלו לתורה בשחר כדי **ליתן להם מי שברך**, וגוללין ס"ת ומפטירין דרשו ומברכין לאחריה כמו בשחר, ומכניסין ס"ת, והש"ץ אומר **ח"ק** ועומדים להתפלל י"ח בלחש ואומרים **נחם** בבונה ירושלים, ועננו בשמע קולנו, ואומרים רבון של **תענית באלהי נצור**, והש"ץ חוזר התפלה ואומר עננו ברכה בפני עצמה בין גואל לרופא, ואומר **נחם** בבונה ירושלים, **ואומר או"א ברכנו**, ואחר התפלה אומר קדיש **תתקבל**. ואין אומרים תחנון. ואומרים עלינו, ונפטרין לבתיהם. **ועדיין כל** דיני ט' באב נוהגים עד הלילה.

למוצאי ט' באב מתפללים ערבית כדרכה. ואם חל ט' באב ביום אחד בשבת מבדילין **על הכוס** במוצאי ט' באב בפה"ג והמבדיל, אבל לא על הנר ולא על הבשמים. ומקדשין הלבנה **במוצאי ט' באב**.

בשבת שאחר ט' באב קורין לעולם סדר **ואתחנן**, ומפטירין בישעי' סמן מ' **נחמו נחמו עמי** וגו', ועל שם זה נקרא **שבת נחמו**. ומשבת זו ואילך מפטירין בכל שבת הפטרה אחת של נחמתא עד שבת **שלפני ר"ה**.

סדר פרשיות

למנחה בשבת ולשני וחמישי לתעניות ולחה"מ וחנוכה ופורים.

בשבת במנחה מוציאים ס"ת וקוראים ג' אנשים בסדר של שבת הבאה, וכן **בשני וחמישי.** ובתענית צבור שחרית ומנחה קורין ג' גברי בפ' ויחל, חוץ מן ט' באב שחרית שקורין כי תוליד בנים. ובחנוכה קורין ג' בפ' חנוכה בסדר נשא. ובר"ח בחול קורין ד' גברי בסדר פינחס מן וידבר של פ' התמיד עד סוף פ' ר"ח. ובחה"מ בחול קורין ד' גברי בענינו של המועד. וכל אלה אין פוחתין מהן ואין מוסיפין עליהן.

בראשית

בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ: וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ כהן א
וָבֹהוּ וְחֹשֶׁךְ עַל־פְּנֵי תְהוֹם וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל־פְּנֵי הַמָּיִם: וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים יְהִי־אוֹר וַיְהִי־אוֹר: וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־הָאוֹר כִּי־טוֹב וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין
הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ: וַיִּקְרָא אֱלֹהִים ׀ לָאוֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לָיְלָה וַיְהִי־עֶרֶב
וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם אֶחָד: לוי. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמָּיִם וִיהִי
מַבְדִּיל בֵּין מַיִם לָמָיִם: וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־הָרָקִיעַ וַיַּבְדֵּל בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר
מִתַּחַת לָרָקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל לָרָקִיעַ וַיְהִי־כֵן: וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָרָקִיעַ
שָׁמָיִם וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם שֵׁנִי: ישראל. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִקָּווּ הַמַּיִם
מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל־מָקוֹם אֶחָד וְתֵרָאֶה הַיַּבָּשָׁה וַיְהִי־כֵן: וַיִּקְרָא אֱלֹהִים ׀
לַיַּבָּשָׁה אֶרֶץ וּלְמִקְוֵה הַמַּיִם קָרָא יַמִּים וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים
תַּדְשֵׁא הָאָרֶץ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זֶרַע עֵץ פְּרִי עֹשֶׂה פְּרִי לְמִינוֹ אֲשֶׁר זַרְעוֹ
בוֹ עַל־הָאָרֶץ וַיְהִי־כֵן: וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זֶרַע לְמִינֵהוּ וְעֵץ
עֹשֶׂה־פְּרִי אֲשֶׁר זַרְעוֹ־בוֹ לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב: וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־
בֹקֶר יוֹם שְׁלִישִׁי:

נח אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדֹרֹתָיו אֶת־הָאֱלֹהִים
הִתְהַלֶּךְ־נֹחַ: וַיּוֹלֶד נֹחַ שְׁלֹשָׁה בָנִים אֶת־שֵׁם אֶת־חָם וְאֶת־יָפֶת: וַתִּשָּׁחֵת
הָאָרֶץ לִפְנֵי הָאֱלֹהִים וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ חָמָס: וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־הָאָרֶץ וְהִנֵּה
נִשְׁחָתָה כִּי־הִשְׁחִית כָּל־בָּשָׂר אֶת־דַּרְכּוֹ עַל־הָאָרֶץ: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְנֹחַ
קֵץ כָּל־בָּשָׂר בָּא לְפָנַי כִּי־מָלְאָה הָאָרֶץ חָמָס מִפְּנֵיהֶם וְהִנְנִי מַשְׁחִיתָם
אֶת־הָאָרֶץ: עֲשֵׂה לְךָ תֵּבַת עֲצֵי־גֹפֶר קִנִּים תַּעֲשֶׂה אֶת־הַתֵּבָה וְכָפַרְתָּ אֹתָהּ
מִבַּיִת וּמִחוּץ בַּכֹּפֶר: וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה אֹתָהּ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אַמָּה אֹרֶךְ הַתֵּבָה
חֲמִשִּׁים אַמָּה רָחְבָּהּ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה קוֹמָתָהּ: צֹהַר ׀ תַּעֲשֶׂה לַתֵּבָה וְאֶל־
אַמָּה תְּכַלֶּנָּה מִלְמַעְלָה וּפֶתַח הַתֵּבָה בְּצִדָּהּ תָּשִׂים תַּחְתִּיִּם שְׁנִיִּם וּשְׁלִשִׁים
תַּעֲשֶׂהָ: לוי. וַאֲנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת־הַמַּבּוּל מַיִם עַל־הָאָרֶץ לְשַׁחֵת כָּל־
בָּשָׂר אֲשֶׁר־בּוֹ רוּחַ חַיִּים מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם כֹּל אֲשֶׁר־בָּאָרֶץ יִגְוָע: וַהֲקִמֹתִי
אֶת־בְּרִיתִי אִתָּךְ וּבָאתָ אֶל־הַתֵּבָה אַתָּה וּבָנֶיךָ וְאִשְׁתְּךָ וּנְשֵׁי־בָנֶיךָ אִתָּךְ:
וּמִכָּל־הָחַי מִכָּל־בָּשָׂר שְׁנַיִם מִכֹּל תָּבִיא אֶל־הַתֵּבָה לְהַחֲיֹת אִתָּךְ זָכָר וּנְקֵבָה

יהיו׃ ישראל. מהעוף למינהו ומן־הבהמה למינה מכל רמש האדמה
למינהו שנים מכל יבאו אליך להחיות׃ ואתה קח־לך מכל־מאכל אשר
יאכל ואספת אליך והיה לך ולהם לאכלה׃ ויעש נח ככל אשר צוה
אתו אלהים כן עשה׃

לך לך ויאמר יהוה אל־אברם לך־לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל
הארץ אשר אראך׃ ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך והיה ברכה׃
ואברכה מברכיך ומקללך אאר ונברכו בך כל משפחת האדמה׃ לוי.
וילך אברם כאשר דבר אליו יהוה וילך אתו לוט ואברם בן־חמש שנים
ושבעים שנה בצאתו מחרן׃ ויקח אברם את־שרי אשתו ואת־לוט בן־אחיו
ואת־כל־רכושם אשר רכשו ואת־הנפש אשר־עשו בחרן ויצאו ללכת
ארצה כנען ויבאו ארצה כנען׃ ויעבר אברם בארץ עד מקום שכם עד
אלון מורה והכנעני אז בארץ׃ וירא יהוה אל־אברם ויאמר לזרעך אתן
את־הארץ הזאת ויבן שם מזבח ליהוה הנראה אליו׃ ויעתק משם ההרה
מקדם לבית־אל ויט אהלה בית־אל מים והעי מקדם ויבן־שם מזבח ליהוה
ויקרא בשם יהוה׃ ויסע אברם הלוך ונסוע הנגבה׃ ישראל. ויהי רעב
בארץ וירד אברם מצרימה לגור שם כי־כבד הרעב בארץ׃ ויהי כאשר
הקריב לבוא מצרימה ויאמר אל־שרי אשתו הנה־נא ידעתי כי אשה יפת־
מראה את׃ והיה כי־יראו אתך המצרים ואמרו אשתו זאת והרגו אתי ואתך
יחיו׃ אמרי־נא אחתי את למען ייטב־לי בעבורך וחיתה נפשי בגללך׃

וירא וירא אליו יהוה באלני ממרא והוא ישב פתח־האהל כחם היום׃ וישא
עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו וירא וירץ לקראתם מפתח
האהל וישתחו ארצה׃ ויאמר אדני אם־נא מצאתי חן בעיניך אל־נא תעבר
מעל עבדך׃ יקח־נא מעט־מים ורחצו רגליכם והשענו תחת העץ׃ ואקחה
פת־לחם וסעדו לבכם אחר תעברו כי־על־כן עברתם על־עבדכם ויאמרו כן
תעשה כאשר דברת׃ לוי. וימהר אברהם האהלה אל־שרה ויאמר
מהרי שלש סאים קמח סלת לושי ועשי עגות׃ ואל־הבקר רץ אברהם ויקח
בן־בקר רך וטוב ויתן אל־הנער וימהר לעשות אתו׃ ויקח חמאה וחלב ובן־
הבקר אשר עשה ויתן לפניהם והוא עמד עליהם תחת העץ ויאכלו׃ ישראל. נקוד
ויאמרו אליו איה שרה אשתך ויאמר הנה באהל׃ ויאמר שוב אשוב אליך על
כעת חיה והנה־בן לשרה אשתך ושרה שמעת פתח האהל והוא אחריו׃ איו
ואברהם ושרה זקנים באים בימים חדל להיות לשרה ארח כנשים׃ ותצחק

שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ לֵאמֹר אַחֲרֵי בְלֹתִי הָיְתָה־לִּי עֶדְנָה וַאדֹנִי זָקֵן׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־אַבְרָהָם לָמָּה זֶּה צָחֲקָה שָׂרָה לֵאמֹר הַאַף אֻמְנָם אֵלֵד וַאֲנִי זָקַנְתִּי׃
הֲיִפָּלֵא מֵיְהוָה דָּבָר לַמּוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וּלְשָׂרָה בֵן׃

חיי שרה

וַיִּהְיוּ חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשֶׁבַע שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה׃
וַתָּמָת שָׂרָה בְּקִרְיַת אַרְבַּע הִוא חֶבְרוֹן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֹא אַבְרָהָם לִסְפֹּד
לְשָׂרָה וְלִבְכֹּתָהּ׃ וַיָּקָם אַבְרָהָם מֵעַל פְּנֵי מֵתוֹ וַיְדַבֵּר אֶל־בְּנֵי־חֵת לֵאמֹר׃ גֵּר
וְתוֹשָׁב אָנֹכִי עִמָּכֶם תְּנוּ לִי אֲחֻזַּת־קֶבֶר עִמָּכֶם וְאֶקְבְּרָה מֵתִי מִלְּפָנָי׃ וַיַּעֲנוּ
בְנֵי־חֵת אֶת־אַבְרָהָם לֵאמֹר לוֹ׃ שְׁמָעֵנוּ ׀ אֲדֹנִי נְשִׂיא אֱלֹהִים אַתָּה בְּתוֹכֵנוּ
בְּמִבְחַר קְבָרֵינוּ קְבֹר אֶת־מֵתֶךָ אִישׁ מִמֶּנּוּ אֶת־קִבְרוֹ לֹא־יִכְלֶה מִמְּךָ מִקְּבֹר
מֵתֶךָ׃ וַיָּקָם אַבְרָהָם וַיִּשְׁתַּחוּ לְעַם־הָאָרֶץ לִבְנֵי־חֵת׃ לוי. וַיְדַבֵּר אִתָּם
לֵאמֹר אִם־יֵשׁ אֶת־נַפְשְׁכֶם לִקְבֹּר אֶת־מֵתִי מִלְּפָנַי שְׁמָעוּנִי וּפִגְעוּ־לִי בְּעֶפְרוֹן
בֶּן־צֹחַר׃ וְיִתֶּן־לִי אֶת־מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר־לוֹ אֲשֶׁר בִּקְצֵה שָׂדֵהוּ בְּכֶסֶף
מָלֵא יִתְּנֶנָּה לִּי בְּתוֹכְכֶם לַאֲחֻזַּת־קָבֶר׃ וְעֶפְרוֹן יֹשֵׁב בְּתוֹךְ בְּנֵי־חֵת וַיַּעַן עֶפְרוֹן
הַחִתִּי אֶת־אַבְרָהָם בְּאָזְנֵי בְנֵי־חֵת לְכֹל בָּאֵי שַׁעַר־עִירוֹ לֵאמֹר׃ לֹא־אֲדֹנִי
שְׁמָעֵנִי הַשָּׂדֶה נָתַתִּי לָךְ וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר־בּוֹ לְךָ נְתַתִּיהָ לְעֵינֵי בְנֵי־עַמִּי נְתַתִּיהָ
לָּךְ קְבֹר מֵתֶךָ׃ וַיִּשְׁתַּחוּ אַבְרָהָם לִפְנֵי עַם־הָאָרֶץ׃ ישראל. וַיְדַבֵּר אֶל־
עֶפְרוֹן בְּאָזְנֵי עַם־הָאָרֶץ לֵאמֹר אַךְ אִם־אַתָּה לוּ שְׁמָעֵנִי נָתַתִּי כֶּסֶף הַשָּׂדֶה
קַח מִמֶּנִּי וְאֶקְבְּרָה אֶת־מֵתִי שָׁמָּה׃ וַיַּעַן עֶפְרוֹן אֶת־אַבְרָהָם לֵאמֹר לוֹ׃ אֲדֹנִי
שְׁמָעֵנִי אֶרֶץ אַרְבַּע מֵאֹת שֶׁקֶל־כֶּסֶף בֵּינִי וּבֵינְךָ מַה־הִוא וְאֶת־מֵתְךָ קְבֹר׃
וַיִּשְׁמַע אַבְרָהָם אֶל־עֶפְרוֹן וַיִּשְׁקֹל אַבְרָהָם לְעֶפְרֹן אֶת־הַכֶּסֶף אֲשֶׁר דִּבֶּר
בְּאָזְנֵי בְנֵי־חֵת אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף עֹבֵר לַסֹּחֵר׃

תולדת

וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן־אַבְרָהָם אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת־יִצְחָק׃ וַיְהִי יִצְחָק
בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּקַחְתּוֹ אֶת־רִבְקָה בַּת־בְּתוּאֵל הָאֲרַמִּי מִפַּדַּן אֲרָם אֲחוֹת
לָבָן הָאֲרַמִּי לוֹ לְאִשָּׁה׃ וַיֶּעְתַּר יִצְחָק לַיהוָה לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ כִּי עֲקָרָה הִוא
וַיֵּעָתֶר לוֹ יְהוָה וַתַּהַר רִבְקָה אִשְׁתּוֹ׃ וַיִּתְרֹצֲצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ וַתֹּאמֶר אִם־כֵּן
לָמָּה זֶּה אָנֹכִי וַתֵּלֶךְ לִדְרֹשׁ אֶת־יְהוָה׃ לוי. וַיֹּאמֶר יְהוָה לָהּ שְׁנֵי גיים
בְּבִטְנֵךְ וּשְׁנֵי לְאֻמִּים מִמֵּעַיִךְ יִפָּרֵדוּ וּלְאֹם מִלְאֹם יֶאֱמָץ וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר׃
וַיִּמְלְאוּ יָמֶיהָ לָלֶדֶת וְהִנֵּה תוֹמִם בְּבִטְנָהּ׃ וַיֵּצֵא הָרִאשׁוֹן אַדְמוֹנִי כֻּלּוֹ כְּאַדֶּרֶת
שֵׂעָר וַיִּקְרְאוּ שְׁמוֹ עֵשָׂו׃ וְאַחֲרֵי־כֵן יָצָא אָחִיו וְיָדוֹ אֹחֶזֶת בַּעֲקֵב עֵשָׂו וַיִּקְרָא
שְׁמוֹ יַעֲקֹב וְיִצְחָק בֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה בְּלֶדֶת אֹתָם׃ ישראל. וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים
וַיְהִי עֵשָׂו אִישׁ יֹדֵעַ צַיִד אִישׁ שָׂדֶה וְיַעֲקֹב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֹהָלִים׃ וַיֶּאֱהַב

יצחק את־עשו כי־ציד בפיו ורבקה אהבת את־יעקב: ויזד יעקב נזיד ויבא
עשו מן־השדה והוא עיף: ויאמר עשו אל־יעקב הלעיטני נא מן־האדם
האדם הזה כי עיף אנכי על־כן קרא־שמו אדום: ויאמר יעקב מכרה
כיום את־בכרתך לי: ויאמר עשו הנה אנכי הולך למות ולמה־זה לי
בכרה: ויאמר יעקב השבעה לי כיום וישבע לו וימכר את־בכרתו ליעקב:
ויעקב נתן לעשו לחם ונזיד עדשים ויאכל וישת ויקם וילך ויבז עשו את
הבכרה: ויהי רעב בארץ מלבד הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם וילך
יצחק אל־אבימלך מלך־פלשתים גררה: וירא אליו יהוה ויאמר אל־תרד
מצרימה שכן בארץ אשר אמר אליך: גור בארץ הזאת ואהיה עמך
ואברכך כי־לך ולזרעך אתן את־כל־הארצת האל והקמתי את־השבעה
אשר נשבעתי לאברהם אביך: והרביתי את־זרעך ככוכבי השמים ונתתי
לזרעך את כל־הארצת האל והתברכו בזרעך כל גויי הארץ: עקב אשר
שמע אברהם בקלי וישמר משמרתי מצותי חקותי ותורתי:

ויצא ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה: ויפגע במקום וילן שם כי־בא
השמש ויקח מאבני המקום וישם מראשתיו וישכב במקום ההוא: ויחלם
והנה סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי אלהים עלים
וירדים בו: לוי. והנה יהוה נצב עליו ויאמר אני יהוה אלהי אברהם
אביך ואלהי יצחק הארץ אשר אתה שכב עליה לך אתננה ולזרעך: והיה
זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה וצפנה ונגבה ונברכו בך כל־
משפחת האדמה ובזרעך: והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר־תלך
והשבתיך אל־האדמה הזאת כי לא אעזבך עד אשר אם־עשיתי את
אשר־דברתי לך: וייקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש יהוה במקום הזה
ואנכי לא ידעתי: ויירא ויאמר מה־נורא המקום הזה אין זה כי אם־בית
אלהים וזה שער השמים: ישראל. וישכם יעקב בבקר ויקח את־האבן
אשר־שם מראשתיו וישם אתה מצבה ויצק שמן על־ראשה: ויקרא את־
שם־המקום ההוא בית־אל ואולם לוז שם־העיר לראשנה: וידר יעקב נדר
לאמר אם־יהיה אלהים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך ונתן
לי לחם לאכל ובגד ללבש: ושבתי בשלום אל־בית אבי והיה יהוה לי
לאלהים: והאבן הזאת אשר־שמתי מצבה יהיה בית אלהים וכל
אשר תתן־לי עשר אעשרנו לך:

וישלח וישלח יעקב מלאכים לפניו אל־עשו אחיו ארצה שעיר שדה אדום:

וַיְצַו אֹתָם לֵאמֹר כֹּה תֹאמְרוּן לַאדֹנִי לְעֵשָׂו כֹּה אָמַר עַבְדְּךָ יַעֲקֹב עִם־לָבָן
גַּרְתִּי וָאֵחַר עַד־עָתָּה׃ וַיְהִי־לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר צֹאן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה וָאֶשְׁלְחָה לְהַגִּיד
לַאדֹנִי לִמְצֹא־חֵן בְּעֵינֶיךָ׃ לוי. וַיָּשֻׁבוּ הַמַּלְאָכִים אֶל־יַעֲקֹב לֵאמֹר בָּאנוּ
אֶל־אָחִיךָ אֶל־עֵשָׂו וְגַם הֹלֵךְ לִקְרָאתְךָ וְאַרְבַּע־מֵאוֹת אִישׁ עִמּוֹ׃ וַיִּירָא יַעֲקֹב
מְאֹד וַיֵּצֶר לוֹ וַיַּחַץ אֶת־הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ וְאֶת־הַצֹּאן וְאֶת־הַבָּקָר וְהַגְּמַלִּים לִשְׁנֵי
מַחֲנוֹת׃ וַיֹּאמֶר אִם־יָבוֹא עֵשָׂו אֶל־הַמַּחֲנֶה הָאַחַת וְהִכָּהוּ וְהָיָה הַמַּחֲנֶה
הַנִּשְׁאָר לִפְלֵיטָה׃ ישראל. וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֱלֹהֵי אָבִי אַבְרָהָם וֵאלֹהֵי אָבִי
יִצְחָק יְהוָה הָאֹמֵר אֵלַי שׁוּב לְאַרְצְךָ וּלְמוֹלַדְתְּךָ וְאֵיטִיבָה עִמָּךְ׃ קָטֹנְתִּי מִכֹּל
הַחֲסָדִים וּמִכָּל־הָאֱמֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת־עַבְדֶּךָ כִּי בְמַקְלִי עָבַרְתִּי אֶת־הַיַּרְדֵּן
הַזֶּה וְעַתָּה הָיִיתִי לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת׃ הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד אָחִי מִיַּד עֵשָׂו כִּי־יָרֵא אָנֹכִי
אֹתוֹ פֶּן־יָבוֹא וְהִכַּנִי אֵם עַל־בָּנִים׃ וְאַתָּה אָמַרְתָּ הֵיטֵב אֵיטִיב עִמָּךְ וְשַׂמְתִּי
אֶת־זַרְעֲךָ כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא־יִסָּפֵר מֵרֹב׃

וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃ אֵלֶּה ׀ תֹּלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף לז
בֶּן־שְׁבַע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיָה רֹעֶה אֶת־אֶחָיו בַּצֹּאן וְהוּא נַעַר אֶת־בְּנֵי בִלְהָה
וְאֶת־בְּנֵי זִלְפָּה נְשֵׁי אָבִיו וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת־דִּבָּתָם רָעָה אֶל־אֲבִיהֶם׃ וְיִשְׂרָאֵל
אָהַב אֶת־יוֹסֵף מִכָּל־בָּנָיו כִּי־בֶן־זְקֻנִים הוּא לוֹ וְעָשָׂה לוֹ כְּתֹנֶת פַּסִּים׃ לוי.
וַיִּרְאוּ אֶחָיו כִּי־אֹתוֹ אָהַב אֲבִיהֶם מִכָּל־אֶחָיו וַיִּשְׂנְאוּ אֹתוֹ וְלֹא יָכְלוּ דַּבְּרוֹ
לְשָׁלֹם׃ וַיַּחֲלֹם יוֹסֵף חֲלוֹם וַיַּגֵּד לְאֶחָיו וַיּוֹסִפוּ עוֹד שְׂנֹא אֹתוֹ׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם
שִׁמְעוּ־נָא הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלָמְתִּי׃ וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ מְאַלְּמִים אֲלֻמִּים בְּתוֹךְ
הַשָּׂדֶה וְהִנֵּה קָמָה אֲלֻמָּתִי וְגַם־נִצָּבָה וְהִנֵּה תְסֻבֶּינָה אֲלֻמֹּתֵיכֶם וַתִּשְׁתַּחֲוֶיןָ
לַאֲלֻמָּתִי׃ ישראל. וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֶחָיו הֲמָלֹךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ אִם־מָשׁוֹל תִּמְשֹׁל
בָּנוּ וַיּוֹסִפוּ עוֹד שְׂנֹא אֹתוֹ עַל־חֲלֹמֹתָיו וְעַל־דְּבָרָיו׃ וַיַּחֲלֹם עוֹד חֲלוֹם אַחֵר
וַיְסַפֵּר אֹתוֹ לְאֶחָיו וַיֹּאמֶר הִנֵּה חָלַמְתִּי חֲלוֹם עוֹד וְהִנֵּה הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְאַחַד
עָשָׂר כּוֹכָבִים מִשְׁתַּחֲוִים לִי׃ וַיְסַפֵּר אֶל־אָבִיו וְאֶל־אֶחָיו וַיִּגְעַר־בּוֹ אָבִיו וַיֹּאמֶר
לוֹ מָה הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלָמְתָּ הֲבוֹא נָבוֹא אֲנִי וְאִמְּךָ וְאַחֶיךָ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְךָ
אָרְצָה׃ וַיְקַנְאוּ־בוֹ אֶחָיו וְאָבִיו שָׁמַר אֶת־הַדָּבָר׃

וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים וּפַרְעֹה חֹלֵם וְהִנֵּה עֹמֵד עַל־הַיְאֹר׃ וְהִנֵּה מִן־ מא
הַיְאֹר עֹלֹת שֶׁבַע פָּרוֹת יְפוֹת מַרְאֶה וּבְרִיאֹת בָּשָׂר וַתִּרְעֶינָה בָּאָחוּ׃ וְהִנֵּה
שֶׁבַע פָּרוֹת אֲחֵרוֹת עֹלוֹת אַחֲרֵיהֶן מִן־הַיְאֹר רָעוֹת מַרְאֶה וְדַקּוֹת בָּשָׂר
וַתַּעֲמֹדְנָה אֵצֶל הַפָּרוֹת עַל־שְׂפַת הַיְאֹר׃ וַתֹּאכַלְנָה הַפָּרוֹת רָעוֹת הַמַּרְאֶה
וְדַקֹּת הַבָּשָׂר אֵת שֶׁבַע הַפָּרוֹת יְפֹת הַמַּרְאֶה וְהַבְּרִיאֹת וַיִּיקַץ פַּרְעֹה׃ לוי.

ויישן ויחלם שנית והנה שבע שבלים עלות בקנה אחד בריאות וטבות: והנה שבע שבלים דקות ושדופת קדים צמחות אחריהן: ותבלענה השבלים הדקות את שבע השבלים הבריאות והמלאות וייקץ פרעה והנה חלום: ישראל ויהי בבקר ותפעם רוחו וישלח ויקרא את־כל־חרטמי מצרים ואת־כל־חכמיה ויספר פרעה להם את־חלמו ואין־פותר אותם לפרעה: וידבר שר המשקים את־פרעה לאמר את־חטאי אני מזכיר היום: פרעה קצף על־עבדיו ויתן אתי במשמר בית שר הטבחים אתי ואת שר האפים: ונחלמה חלום בלילה אחד אני והוא איש כפתרון חלמו חלמנו: ושם אתנו נער עברי עבד לשר הטבחים ונספר־לו ויפתר־לנו את־חלמתינו איש כחלמו פתר: ויהי כאשר פתר־לנו כן היה אתי השיב על־כני ואתו תלה: וישלח פרעה ויקרא את־יוסף ויריצהו מן־הבור ויגלח ויחלף שמלתיו ויבא אל־פרעה:

ויגש ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדני ידבר־נא עבדך דבר באזני אדני ואל־יחר אפך בעבדך כי כמוך כפרעה: אדני שאל את־עבדיו לאמר היש־לכם אב או־אח: ונאמר אל־אדני יש־לנו אב זקן וילד זקנים קטן ואחיו מת ויותר הוא לבדו לאמו ואביו אהבו: לוי ותאמר אל־עבדיך הורדהו אלי ואשימה עיני עליו: ונאמר אל־אדני לא־יוכל הנער לעזב את־אביו ועזב את־אביו ומת: ותאמר אל־עבדיך אם־לא ירד אחיכם הקטן אתכם לא תספון לראות פני: ויהי כי עלינו אל־עבדך אבי ונגד־לו את דברי אדני: ישראל ויאמר אבינו שבו שברו־לנו מעט־אכל: ונאמר לא נוכל לרדת אם־יש אחינו הקטן אתנו וירדנו כי־לא נוכל לראות פני האיש ואחינו הקטן איננו אתנו: ויאמר עבדך אבי אלינו אתם ידעתם כי שנים ילדה־לי אשתי: ויצא האחד מאתי ואמר אך טרף טרף ולא ראיתיו עד־הנה: ולקחתם גם־את־זה מעם פני וקרהו אסון והורדתם את־שיבתי ברעה שאלה: ועתה כבאי אל־עבדך אבי והנער איננו אתנו ונפשו קשורה בנפשו:

ויחי ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה ויהי ימי־יעקב שני חייו שבע שנים וארבעים ומאת שנה: ויקרבו ימי־ישראל למות ויקרא לבנו ליוסף ויאמר לו אם־נא מצאתי חן בעיניך שים־נא ידך תחת ירכי ועשית עמדי חסד ואמת אל־נא תקברני במצרים: ושכבתי עם־אבתי ונשאתני ממצרים וקברתני בקברתם ויאמר אנכי אעשה כדברך: ויאמר השבעה

לִי וַיִּשָּׁבַע לוֹ וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל עַל־רֹאשׁ הַמִּטָּה׃ לוי· וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף הִנֵּה אָבִיךָ חֹלֶה וַיִּקַּח אֶת־שְׁנֵי בָנָיו עִמּוֹ אֶת־מְנַשֶּׁה וְאֶת־אֶפְרָיִם׃ וַיַּגֵּד לְיַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הִנֵּה בִּנְךָ יוֹסֵף בָּא אֵלֶיךָ וַיִּתְחַזֵּק יִשְׂרָאֵל וַיֵּשֶׁב עַל־הַמִּטָּה׃ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־יוֹסֵף אֵל שַׁדַּי נִרְאָה־אֵלַי בְּלוּז בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיְבָרֶךְ אֹתִי׃ ישראל· וַיֹּאמֶר אֵלַי הִנְנִי מַפְרְךָ וְהִרְבִּיתִךָ וּנְתַתִּיךָ לִקְהַל עַמִּים וְנָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֲחֻזַּת עוֹלָם׃ וְעַתָּה שְׁנֵי־בָנֶיךָ הַנּוֹלָדִים לְךָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד־בֹּאִי אֵלֶיךָ מִצְרַיְמָה לִי־הֵם אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה כִּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יִהְיוּ־לִי׃ וּמוֹלַדְתְּךָ אֲשֶׁר־הוֹלַדְתָּ אַחֲרֵיהֶם לְךָ יִהְיוּ עַל שֵׁם אֲחֵיהֶם יִקָּרְאוּ בְּנַחֲלָתָם׃ וַאֲנִי בְּבֹאִי מִפַּדָּן מֵתָה עָלַי רָחֵל בְּאֶרֶץ כְּנַעַן בַּדֶּרֶךְ בְּעוֹד כִּבְרַת־אֶרֶץ לָבֹא אֶפְרָתָה וָאֶקְבְּרֶהָ שָּׁם בְּדֶרֶךְ אֶפְרָת הִוא בֵּית לָחֶם׃ וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־בְּנֵי יוֹסֵף וַיֹּאמֶר מִי־אֵלֶּה׃ וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אָבִיו בָּנַי הֵם אֲשֶׁר־נָתַן־לִי אֱלֹהִים בָּזֶה וַיֹּאמַר קָחֶם־נָא אֵלַי וַאֲבָרְכֵם׃

שמות

וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרָיְמָה אֵת יַעֲקֹב אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ׃ רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן לֵוִי וִיהוּדָה׃ יִשָּׂשכָר זְבוּלֻן וּבִנְיָמִן׃ דָּן וְנַפְתָּלִי גָּד וְאָשֵׁר׃ וַיְהִי כָּל־נֶפֶשׁ יֹצְאֵי יֶרֶךְ־יַעֲקֹב שִׁבְעִים נָפֶשׁ וְיוֹסֵף הָיָה בְמִצְרָיִם׃ וַיָּמָת יוֹסֵף וְכָל־אֶחָיו וְכֹל הַדּוֹר הַהוּא׃ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעַצְמוּ בִּמְאֹד מְאֹד וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ אֹתָם׃ לוי· וַיָּקָם מֶלֶךְ־חָדָשׁ עַל־מִצְרָיִם אֲשֶׁר לֹא־יָדַע אֶת־יוֹסֵף׃ וַיֹּאמֶר אֶל־עַמּוֹ הִנֵּה עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעָצוּם מִמֶּנּוּ׃ הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ פֶּן־יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי־תִקְרֶאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסַף גַּם־הוּא עַל־שֹׂנְאֵינוּ וְנִלְחַם־בָּנוּ וְעָלָה מִן־הָאָרֶץ׃ וַיָּשִׂימוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים לְמַעַן עַנֹּתוֹ בְּסִבְלֹתָם וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכְּנוֹת לְפַרְעֹה אֶת־פִּתֹם וְאֶת־רַעַמְסֵס׃ וְכַאֲשֶׁר יְעַנּוּ אֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ וַיָּקֻצוּ מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ישראל· וַיַּעֲבִדוּ מִצְרַיִם אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ׃ וַיְמָרְרוּ אֶת־חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים וּבְכָל־עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה אֵת כָּל־עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר־עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרֶךְ׃ וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַמְיַלְּדֹת הָעִבְרִיֹּת אֲשֶׁר שֵׁם הָאַחַת שִׁפְרָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית פּוּעָה׃ וַיֹּאמֶר בְּיַלֶּדְכֶן אֶת־הָעִבְרִיּוֹת וּרְאִיתֶן עַל־הָאָבְנָיִם אִם־בֵּן הוּא וַהֲמִתֶּן אֹתוֹ וְאִם־בַּת הִוא וָחָיָה׃ וַתִּירֶאןָ הַמְיַלְּדֹת אֶת־הָאֱלֹהִים וְלֹא עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵיהֶן מֶלֶךְ מִצְרָיִם וַתְּחַיֶּיןָ אֶת־הַיְלָדִים׃

וארא

וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יְהוָה׃ וָאֵרָא אֶל־אַבְרָהָם אֶל־יִצְחָק וְאֶל־יַעֲקֹב בְּאֵל שַׁדָּי וּשְׁמִי יְהוָה לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם׃ וְגַם הֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתָּם לָתֵת לָהֶם אֶת־אֶרֶץ כְּנָעַן אֵת אֶרֶץ מְגֻרֵיהֶם אֲשֶׁר־גָּרוּ בָהּ׃

וְגַם ׀ אֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת־נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מִצְרַיִם מַעֲבִדִים אֹתָם וָאֶזְכֹּר
אֶת־בְּרִיתִי׃ לוי. לָכֵן אֱמֹר לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְהֹוָה וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם
מִתַּחַת סִבְלֹת מִצְרַיִם וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעֲבֹדָתָם וְגָאַלְתִּי אֶתְכֶם בִּזְרוֹעַ נְטוּיָה
וּבִשְׁפָטִים גְּדֹלִים׃ וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וִידַעְתֶּם
כִּי אֲנִי יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלוֹת מִצְרָיִם׃ וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם
אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי לָתֵת אֹתָהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב וְנָתַתִּי
אֹתָהּ לָכֶם מוֹרָשָׁה אֲנִי יְהֹוָה׃ וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה כֵּן אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא שָׁמְעוּ
אֶל־מֹשֶׁה מִקֹּצֶר רוּחַ וּמֵעֲבֹדָה קָשָׁה׃ ישראל. וַיְדַבֵּר יְהֹוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵּאמֹר׃ בֹּא דַבֵּר אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם וִישַׁלַּח אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצוֹ׃
וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהֹוָה לֵאמֹר הֵן בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא־שָׁמְעוּ אֵלַי וְאֵיךְ יִשְׁמָעֵנִי
פַרְעֹה וַאֲנִי עֲרַל שְׂפָתָיִם׃ וַיְדַבֵּר יְהֹוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן וַיְצַוֵּם אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְאֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם לְהוֹצִיא אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃
בא וַיֹּאמֶר יְהֹוָה אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־פַּרְעֹה כִּי־אֲנִי הִכְבַּדְתִּי אֶת־לִבּוֹ וְאֶת־
לֵב עֲבָדָיו לְמַעַן שִׁתִי אֹתֹתַי אֵלֶּה בְּקִרְבּוֹ׃ וּלְמַעַן תְּסַפֵּר בְּאָזְנֵי בִנְךָ וּבֶן
בִּנְךָ אֵת אֲשֶׁר הִתְעַלַּלְתִּי בְּמִצְרַיִם וְאֶת־אֹתֹתַי אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי בָם וִידַעְתֶּם כִּי
אֲנִי יְהֹוָה׃ וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־פַּרְעֹה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהֹוָה אֱלֹהֵי
הָעִבְרִים עַד־מָתַי מֵאַנְתָּ לֵעָנֹת מִפָּנָי שַׁלַּח עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי׃ לוי. כִּי אִם־
מָאֵן אַתָּה לְשַׁלֵּחַ אֶת־עַמִּי הִנְנִי מֵבִיא מָחָר אַרְבֶּה בִּגְבֻלֶךָ׃ וְכִסָּה אֶת־עֵין
הָאָרֶץ וְלֹא יוּכַל לִרְאֹת אֶת־הָאָרֶץ וְאָכַל ׀ אֶת־יֶתֶר הַפְּלֵטָה הַנִּשְׁאֶרֶת לָכֶם
מִן־הַבָּרָד וְאָכַל אֶת־כָּל־הָעֵץ הַצֹּמֵחַ לָכֶם מִן־הַשָּׂדֶה׃ וּמָלְאוּ בָתֶּיךָ וּבָתֵּי כָל־
עֲבָדֶיךָ וּבָתֵּי כָל־מִצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא־רָאוּ אֲבֹתֶיךָ וַאֲבוֹת אֲבֹתֶיךָ מִיּוֹם הֱיוֹתָם
עַל־הָאֲדָמָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה וַיִּפֶן וַיֵּצֵא מֵעִם פַּרְעֹה׃ ישראל. וַיֹּאמְרוּ
עַבְדֵי פַרְעֹה אֵלָיו עַד־מָתַי יִהְיֶה זֶה לָנוּ לְמוֹקֵשׁ שַׁלַּח אֶת־הָאֲנָשִׁים וְיַעַבְדוּ
אֶת־יְהֹוָה אֱלֹהֵיהֶם הֲטֶרֶם תֵּדַע כִּי אָבְדָה מִצְרָיִם׃ וַיּוּשַׁב אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־
אַהֲרֹן אֶל־פַּרְעֹה וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם לְכוּ עִבְדוּ אֶת־יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם מִי וָמִי
הַהֹלְכִים׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בִּנְעָרֵינוּ וּבִזְקֵנֵינוּ נֵלֵךְ בְּבָנֵינוּ וּבִבְנוֹתֵנוּ בְּצֹאנֵנוּ
וּבִבְקָרֵנוּ נֵלֵךְ כִּי חַג־יְהֹוָה לָנוּ׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יְהִי כֵן יְהֹוָה עִמָּכֶם כַּאֲשֶׁר
אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם וְאֶת־טַפְּכֶם רְאוּ כִּי רָעָה נֶגֶד פְּנֵיכֶם׃ לֹא כֵן לְכוּ־נָא הַגְּבָרִים
וְעִבְדוּ אֶת־יְהֹוָה כִּי אֹתָהּ אַתֶּם מְבַקְשִׁים וַיְגָרֶשׁ אֹתָם מֵאֵת פְּנֵי פַרְעֹה׃
בשלח וַיְהִי בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה אֶת־הָעָם וְלֹא־נָחָם אֱלֹהִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים כִּי
קָרוֹב הוּא כִּי ׀ אָמַר אֱלֹהִים פֶּן־יִנָּחֵם הָעָם בִּרְאֹתָם מִלְחָמָה וְשָׁבוּ מִצְרָיְמָה׃

וַיַּסֵּב אֱלֹהִים ׀ אֶת־הָעָם דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר יַם־סוּף וַחֲמֻשִׁים עָלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־עַצְמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ כִּי הַשְׁבֵּעַ הִשְׁבִּיעַ אֶת־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פָּקֹד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהַעֲלִיתֶם אֶת־עַצְמֹתַי מִזֶּה
אִתְּכֶם׃ וַיִּסְעוּ מִסֻּכֹּת וַיַּחֲנוּ בְאֵתָם בִּקְצֵה הַמִּדְבָּר׃ וַיהוָה הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם
יוֹמָם בְּעַמּוּד עָנָן לַנְחֹתָם הַדֶּרֶךְ וְלַיְלָה בְּעַמּוּד אֵשׁ לְהָאִיר לָהֶם לָלֶכֶת יוֹמָם
וָלָיְלָה׃ לֹא־יָמִישׁ עַמּוּד הֶעָנָן יוֹמָם וְעַמּוּד הָאֵשׁ לָיְלָה לִפְנֵי הָעָם׃ לוי·
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיָשֻׁבוּ וְיַחֲנוּ לִפְנֵי פִּי
הַחִירֹת בֵּין מִגְדֹּל וּבֵין הַיָּם לִפְנֵי בַּעַל צְפֹן נִכְחוֹ תַחֲנוּ עַל־הַיָּם׃ וְאָמַר
פַּרְעֹה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל נְבֻכִים הֵם בָּאָרֶץ סָגַר עֲלֵיהֶם הַמִּדְבָּר׃ וְחִזַּקְתִּי אֶת־
לֵב־פַּרְעֹה וְרָדַף אַחֲרֵיהֶם וְאִכָּבְדָה בְּפַרְעֹה וּבְכָל־חֵילוֹ וְיָדְעוּ מִצְרַיִם כִּי־
אֲנִי יְהוָה וַיַּעֲשׂוּ־כֵן׃ ישראל· וַיֻּגַּד לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם כִּי בָרַח הָעָם וַיֵּהָפֵךְ
לְבַב פַּרְעֹה וַעֲבָדָיו אֶל־הָעָם וַיֹּאמְרוּ מַה־זֹּאת עָשִׂינוּ כִּי־שִׁלַּחְנוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל
מֵעָבְדֵנוּ׃ וַיֶּאְסֹר אֶת־רִכְבּוֹ וְאֶת־עַמּוֹ לָקַח עִמּוֹ׃ וַיִּקַּח שֵׁשׁ־מֵאוֹת רֶכֶב בָּחוּר
וְכֹל רֶכֶב מִצְרָיִם וְשָׁלִשִׁם עַל־כֻּלּוֹ׃ וַיְחַזֵּק יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם
וַיִּרְדֹּף אַחֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יֹצְאִים בְּיָד רָמָה׃
יח וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ כֹהֵן מִדְיָן חֹתֵן מֹשֶׁה אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה
וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ כִּי־הוֹצִיא יְהוָה אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם׃ וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה
אֶת־צִפֹּרָה אֵשֶׁת מֹשֶׁה אַחַר שִׁלּוּחֶיהָ׃ וְאֵת שְׁנֵי בָנֶיהָ אֲשֶׁר שֵׁם הָאֶחָד
גֵּרְשֹׁם כִּי אָמַר גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נָכְרִיָּה׃ וְשֵׁם הָאֶחָד אֱלִיעֶזֶר כִּי־אֱלֹהֵי אָבִי
בְּעֶזְרִי וַיַּצִּלֵנִי מֵחֶרֶב פַּרְעֹה׃ לוי· וַיָּבֹא יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ
אֶל־מֹשֶׁה אֶל־הַמִּדְבָּר אֲשֶׁר־הוּא חֹנֶה שָׁם הַר הָאֱלֹהִים׃ וַיֹּאמֶר אֶל־מֹשֶׁה
אֲנִי חֹתֶנְךָ יִתְרוֹ בָּא אֵלֶיךָ וְאִשְׁתְּךָ וּשְׁנֵי בָנֶיהָ עִמָּהּ׃ וַיֵּצֵא מֹשֶׁה לִקְרַאת
חֹתְנוֹ וַיִּשְׁתַּחוּ וַיִּשַּׁק־לוֹ וַיִּשְׁאֲלוּ אִישׁ־לְרֵעֵהוּ לְשָׁלוֹם וַיָּבֹאוּ הָאֹהֱלָה׃ וַיְסַפֵּר
מֹשֶׁה לְחֹתְנוֹ אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְפַרְעֹה וּלְמִצְרַיִם עַל אוֹדֹת יִשְׂרָאֵל
אֵת כָּל־הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מְצָאָתַם בַּדֶּרֶךְ וַיַּצִּלֵם יְהוָה׃ ישראל· וַיִּחַדְּ יִתְרוֹ
עַל כָּל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הִצִּילוֹ מִיַּד מִצְרָיִם׃ וַיֹּאמֶר
יִתְרוֹ בָּרוּךְ יְהוָה אֲשֶׁר הִצִּיל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד פַּרְעֹה אֲשֶׁר הִצִּיל
אֶת־הָעָם מִתַּחַת יַד־מִצְרָיִם׃ עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי־גָדוֹל יְהוָה מִכָּל־הָאֱלֹהִים כִּי
בַדָּבָר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם׃ וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה עֹלָה וּזְבָחִים לֵאלֹהִים וַיָּבֹא
אַהֲרֹן וְכֹל ׀ זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל לֶאֱכָל־לֶחֶם עִם־חֹתֵן מֹשֶׁה לִפְנֵי הָאֱלֹהִים׃
וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם׃ כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי שֵׁשׁ משפטים

שְׁנִים יַעֲבֹד וּבַשְּׁבִעִת יֵצֵא לַחָפְשִׁי חִנָּם׃ אִם־בְּגַפּוֹ יָבֹא בְּגַפּוֹ יֵצֵא אִם־בַּעַל
אִשָּׁה הוּא וְיָצְאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ׃ אִם־אֲדֹנָיו יִתֶּן־לוֹ אִשָּׁה וְיָלְדָה־לוֹ בָנִים אוֹ
בָנוֹת הָאִשָּׁה וִילָדֶיהָ תִּהְיֶה לַאדֹנֶיהָ וְהוּא יֵצֵא בְגַפּוֹ׃ וְאִם־אָמֹר יֹאמַר הָעֶבֶד
אָהַבְתִּי אֶת־אֲדֹנִי אֶת־אִשְׁתִּי וְאֶת־בָּנָי לֹא אֵצֵא חָפְשִׁי׃ וְהִגִּישׁוֹ אֲדֹנָיו אֶל־
הָאֱלֹהִים וְהִגִּישׁוֹ אֶל־הַדֶּלֶת אוֹ אֶל־הַמְּזוּזָה וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת־אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ
וַעֲבָדוֹ לְעֹלָם׃ לוי· וְכִי־יִמְכֹּר אִישׁ אֶת־בִּתּוֹ לְאָמָה לֹא תֵצֵא כְּצֵאת
הָעֲבָדִים׃ אִם־רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ אֲשֶׁר־לֹא* יְעָדָהּ וְהֶפְדָּהּ לְעַם נָכְרִי לֹא־ לו
יִמְשֹׁל לְמָכְרָהּ בְּבִגְדוֹ־בָהּ׃ וְאִם־לִבְנוֹ יִיעָדֶנָּה כְּמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת יַעֲשֶׂה־לָּהּ׃
אִם־אַחֶרֶת יִקַּח־לוֹ שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעֹנָתָהּ לֹא יִגְרָע׃ וְאִם־שְׁלָשׁ־אֵלֶּה לֹא
יַעֲשֶׂה לָהּ וְיָצְאָה חִנָּם אֵין כָּסֶף׃ ישראל· מַכֵּה אִישׁ וָמֵת מוֹת יוּמָת׃
וַאֲשֶׁר לֹא צָדָה וְהָאֱלֹהִים אִנָּה לְיָדוֹ וְשַׂמְתִּי לְךָ מָקוֹם אֲשֶׁר יָנוּס שָׁמָּה׃
וְכִי־יָזִד אִישׁ עַל־רֵעֵהוּ לְהָרְגוֹ בְעָרְמָה מֵעִם מִזְבְּחִי תִּקָּחֶנּוּ לָמוּת׃ וּמַכֵּה
אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת׃ וְגֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ וְנִמְצָא בְיָדוֹ מוֹת יוּמָת׃ וּמְקַלֵּל
אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת׃ וְכִי־יְרִיבֻן אֲנָשִׁים וְהִכָּה־אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ בְּאֶבֶן אוֹ
בְאֶגְרֹף וְלֹא יָמוּת וְנָפַל לְמִשְׁכָּב׃ אִם־יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ בַּחוּץ עַל־מִשְׁעַנְתּוֹ וְנִקָּה
הַמַּכֶּה רַק שִׁבְתּוֹ יִתֵּן וְרַפֹּא יְרַפֵּא׃

תרומה
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ־לִי תְּרוּמָה
מֵאֵת כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ תִּקְחוּ אֶת־תְּרוּמָתִי׃ וְזֹאת הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר
תִּקְחוּ מֵאִתָּם זָהָב וָכֶסֶף וּנְחֹשֶׁת׃ וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ וְעִזִּים׃
וְעֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים וְעֹרֹת תְּחָשִׁים וַעֲצֵי שִׁטִּים׃ לוי· שֶׁמֶן לַמָּאֹר
בְּשָׂמִים לְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְלִקְטֹרֶת הַסַּמִּים׃ אַבְנֵי־שֹׁהַם וְאַבְנֵי מִלֻּאִים לָאֵפֹד
וְלַחֹשֶׁן׃ וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם׃ כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנִי מַרְאֶה אוֹתְךָ אֵת
תַּבְנִית הַמִּשְׁכָּן וְאֵת תַּבְנִית כָּל־כֵּלָיו וְכֵן תַּעֲשׂוּ׃ ישראל· וְעָשׂוּ אֲרוֹן עֲצֵי
שִׁטִּים אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי רָחְבּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי קֹמָתוֹ׃ וְצִפִּיתָ אֹתוֹ
זָהָב טָהוֹר מִבַּיִת וּמִחוּץ תְּצַפֶּנּוּ וְעָשִׂיתָ עָלָיו זֵר זָהָב סָבִיב׃ וְיָצַקְתָּ לּוֹ אַרְבַּע
טַבְּעֹת זָהָב וְנָתַתָּה עַל אַרְבַּע פַּעֲמֹתָיו וּשְׁתֵּי טַבָּעֹת עַל־צַלְעוֹ הָאֶחָת וּשְׁתֵּ
טַבָּעֹת עַל־צַלְעוֹ הַשֵּׁנִית׃ וְעָשִׂיתָ בַדֵּי עֲצֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב׃ וְהֵבֵאתָ
אֶת־הַבַּדִּים בַּטַּבָּעֹת עַל צַלְעֹת הָאָרֹן לָשֵׂאת אֶת־הָאָרֹן בָּהֶם׃ בְּטַבְּעֹת הָאָרֹן
יִהְיוּ הַבַּדִּים לֹא יָסֻרוּ מִמֶּנּוּ׃ וְנָתַתָּ אֶל־הָאָרֹן אֵת הָעֵדֻת אֲשֶׁר אֶתֵּן אֵלֶיךָ׃

תצוה
וְאַתָּה תְּצַוֶּה ׀ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ כָּתִית לַמָּאוֹר
לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד׃ בְּאֹהֶל מוֹעֵד מִחוּץ לַפָּרֹכֶת אֲשֶׁר עַל־הָעֵדֻת יַעֲרֹךְ אֹתוֹ

אַהֲרֹן וּבָנָיו מֵעֶרֶב עַד־בֹּקֶר לִפְנֵי יְהוָה חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
וְאַתָּה הַקְרֵב אֵלֶיךָ אֶת־אַהֲרֹן אָחִיךָ וְאֶת־בָּנָיו אִתּוֹ מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לְכַהֲנוֹ־לִי אַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר בְּנֵי אַהֲרֹן׃ וְעָשִׂיתָ בִגְדֵי־קֹדֶשׁ
לְאַהֲרֹן אָחִיךָ לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת׃ וְאַתָּה תְּדַבֵּר אֶל־כָּל־חַכְמֵי־לֵב אֲשֶׁר
מִלֵּאתִיו רוּחַ חָכְמָה וְעָשׂוּ אֶת־בִּגְדֵי אַהֲרֹן לְקַדְּשׁוֹ לְכַהֲנוֹ־לִי׃ וְאֵלֶּה הַבְּגָדִים
אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ חֹשֶׁן וְאֵפוֹד וּמְעִיל וּכְתֹנֶת תַּשְׁבֵּץ מִצְנֶפֶת וְאַבְנֵט וְעָשׂוּ בִגְדֵי־
קֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן אָחִיךָ וּלְבָנָיו לְכַהֲנוֹ־לִי׃ וְהֵם יִקְחוּ אֶת־הַזָּהָב וְאֶת־הַתְּכֵלֶת
וְאֶת־הָאַרְגָּמָן וְאֶת־תּוֹלַעַת הַשָּׁנִי וְאֶת־הַשֵּׁשׁ׃ לוי. וְעָשׂוּ אֶת־הָאֵפֹד
זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן תּוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב׃ שְׁתֵּי כְתֵפֹת
חֹבְרֹת יִהְיֶה־לּוֹ אֶל־שְׁנֵי קְצוֹתָיו וְחֻבָּר׃ וְחֵשֶׁב אֲפֻדָּתוֹ אֲשֶׁר עָלָיו כְּמַעֲשֵׂהוּ
מִמֶּנּוּ יִהְיֶה זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר׃ וְלָקַחְתָּ אֶת־שְׁתֵּי
אַבְנֵי־שֹׁהַם וּפִתַּחְתָּ עֲלֵיהֶם שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ישראל. שִׁשָּׁה מִשְּׁמֹתָם
עַל הָאֶבֶן הָאֶחָת וְאֶת־שְׁמוֹת הַשִּׁשָּׁה הַנּוֹתָרִים עַל־הָאֶבֶן הַשֵּׁנִית כְּתוֹלְדֹתָם׃
מַעֲשֵׂה חָרַשׁ אֶבֶן פִּתּוּחֵי חֹתָם תְּפַתַּח אֶת־שְׁתֵּי הָאֲבָנִים עַל־שְׁמֹת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל מֻסַבֹּת מִשְׁבְּצוֹת זָהָב תַּעֲשֶׂה אֹתָם׃ וְשַׂמְתָּ אֶת־שְׁתֵּי הָאֲבָנִים עַל
כִּתְפֹת הָאֵפֹד אַבְנֵי זִכָּרֹן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָשָׂא אַהֲרֹן אֶת־שְׁמוֹתָם לִפְנֵי יְהוָה
עַל־שְׁתֵּי כְתֵפָיו לְזִכָּרֹן׃

כי תשא
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ כִּי תִשָּׂא אֶת־רֹאשׁ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לִפְקֻדֵיהֶם
וְנָתְנוּ אִישׁ כֹּפֶר נַפְשׁוֹ לַיהוָה בִּפְקֹד אֹתָם וְלֹא־יִהְיֶה בָהֶם נֶגֶף בִּפְקֹד
אֹתָם׃ זֶה יִתְּנוּ כָּל־הָעֹבֵר עַל־הַפְּקֻדִים מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים
גֵּרָה הַשֶּׁקֶל מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל תְּרוּמָה לַיהוָה׃ לוי. כֹּל הָעֹבֵר עַל־הַפְּקֻדִים
מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמָעְלָה יִתֵּן תְּרוּמַת יְהוָה׃ הֶעָשִׁיר לֹא־יַרְבֶּה וְהַדַּל לֹא
יַמְעִיט מִמַּחֲצִית הַשָּׁקֶל לָתֵת אֶת־תְּרוּמַת יְהוָה לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם׃
וְלָקַחְתָּ אֶת־כֶּסֶף הַכִּפֻּרִים מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתַתָּ אֹתוֹ עַל־עֲבֹדַת אֹהֶל
מוֹעֵד וְהָיָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְזִכָּרוֹן לִפְנֵי יְהוָה לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם׃ ישראל.
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וְכַנּוֹ נְחֹשֶׁת לְרָחְצָה
וְנָתַתָּ אֹתוֹ בֵּין־אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ שָׁמָּה מָיִם׃ וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו
מִמֶּנּוּ אֶת־יְדֵיהֶם וְאֶת־רַגְלֵיהֶם׃ בְּבֹאָם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד יִרְחֲצוּ־מַיִם וְלֹא
יָמֻתוּ אוֹ בְגִשְׁתָּם אֶל־הַמִּזְבֵּחַ לְשָׁרֵת לְהַקְטִיר אִשֶּׁה לַיהוָה׃ וְרָחֲצוּ יְדֵיהֶם
וְרַגְלֵיהֶם וְלֹא יָמֻתוּ וְהָיְתָה לָהֶם חָק־עוֹלָם לוֹ וּלְזַרְעוֹ לְדֹרֹתָם׃

ויקהל
וַיַּקְהֵל מֹשֶׁה אֶת־כָּל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֵלֶּה הַדְּבָרִים

אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לַעֲשֹׂת אֹתָם׃ שֵׁשֶׁת יָמִים תֵּעָשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִהְיֶה לָכֶם קֹדֶשׁ שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן לַיהוָה כָּל־הָעֹשֶׂה בוֹ מְלָאכָה יוּמָת׃ לֹא־תְבַעֲרוּ אֵשׁ בְּכֹל מֹשְׁבֹתֵיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת׃ [לוי] וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר׃ קְחוּ מֵאִתְּכֶם תְּרוּמָה לַיהוָה כֹּל נְדִיב לִבּוֹ יְבִיאֶהָ אֵת תְּרוּמַת יְהוָה זָהָב וָכֶסֶף וּנְחֹשֶׁת׃ וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ וְעִזִּים׃ וְעֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים וְעֹרֹת תְּחָשִׁים וַעֲצֵי שִׁטִּים׃ וְשֶׁמֶן לַמָּאוֹר וּבְשָׂמִים לְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְלִקְטֹרֶת הַסַּמִּים׃ וְאַבְנֵי־שֹׁהַם וְאַבְנֵי מִלֻּאִים לָאֵפוֹד וְלַחֹשֶׁן׃ וְכָל־חֲכַם־לֵב בָּכֶם יָבֹאוּ וְיַעֲשׂוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה׃ [ישראל] אֶת־הַמִּשְׁכָּן אֶת־אָהֳלוֹ וְאֶת־מִכְסֵהוּ אֶת־קְרָסָיו וְאֶת־קְרָשָׁיו אֶת־בְּרִיחָו (בריחיו ק׳) אֶת־עַמֻּדָיו וְאֶת־אֲדָנָיו׃ אֶת־הָאָרֹן וְאֶת־בַּדָּיו אֶת־הַכַּפֹּרֶת וְאֵת פָּרֹכֶת הַמָּסָךְ׃ אֶת־הַשֻּׁלְחָן וְאֶת־בַּדָּיו וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֵת לֶחֶם הַפָּנִים׃ וְאֶת־מְנֹרַת הַמָּאוֹר וְאֶת־כֵּלֶיהָ וְאֶת־נֵרֹתֶיהָ וְאֵת שֶׁמֶן הַמָּאוֹר׃ וְאֶת־מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת וְאֶת־בַּדָּיו וְאֵת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֵת קְטֹרֶת הַסַּמִּים וְאֶת־מָסַךְ הַפֶּתַח לְפֶתַח הַמִּשְׁכָּן׃ אֵת מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־מִכְבַּר הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר־לוֹ אֶת־בַּדָּיו וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו אֶת־הַכִּיֹּר וְאֶת־כַּנּוֹ׃ אֵת קַלְעֵי הֶחָצֵר אֶת־עַמֻּדָיו וְאֶת־אֲדָנֶיהָ וְאֵת מָסַךְ שַׁעַר הֶחָצֵר׃ אֶת־יִתְדֹת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־יִתְדֹת הֶחָצֵר וְאֶת־מֵיתְרֵיהֶם׃ אֶת־בִּגְדֵי הַשְּׂרָד לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ אֶת־בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֶת־בִּגְדֵי בָנָיו לְכַהֵן׃ וַיֵּצְאוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִלִּפְנֵי מֹשֶׁה׃

אֵלֶּה פְקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן מִשְׁכַּן הָעֵדֻת אֲשֶׁר פֻּקַּד עַל־פִּי מֹשֶׁה עֲבֹדַת הַלְוִיִּם בְּיַד אִיתָמָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן׃ וּבְצַלְאֵל בֶּן־אוּרִי בֶן־חוּר לְמַטֵּה יְהוּדָה עָשָׂה אֵת כָּל־אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ וְאִתּוֹ אָהֳלִיאָב בֶּן־אֲחִיסָמָךְ לְמַטֵּה־דָן חָרָשׁ וְחֹשֵׁב וְרֹקֵם בַּתְּכֵלֶת וּבָאַרְגָּמָן וּבְתוֹלַעַת הַשָּׁנִי וּבַשֵּׁשׁ׃ [לוי] כָּל־הַזָּהָב הֶעָשׂוּי לַמְּלָאכָה בְּכֹל מְלֶאכֶת הַקֹּדֶשׁ וַיְהִי זְהַב הַתְּנוּפָה תֵּשַׁע וְעֶשְׂרִים כִּכָּר וּשְׁבַע מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ׃ וְכֶסֶף פְּקוּדֵי הָעֵדָה מְאַת כִּכָּר וְאֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת וַחֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ׃ בֶּקַע לַגֻּלְגֹּלֶת מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ לְכֹל הָעֹבֵר עַל־הַפְּקֻדִים מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה לְשֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים׃ וַיְהִי מְאַת כִּכַּר הַכֶּסֶף לָצֶקֶת אֵת אַדְנֵי הַקֹּדֶשׁ וְאֵת אַדְנֵי הַפָּרֹכֶת מְאַת אֲדָנִים לִמְאַת הַכִּכָּר כִּכָּר לָאָדֶן׃ [ישראל] וְאֶת־הָאֶלֶף וּשְׁבַע הַמֵּאוֹת וַחֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים עָשָׂה וָוִים לָעַמּוּדִים וְצִפָּה רָאשֵׁיהֶם וְחִשַּׁק אֹתָם׃

וּנְחֹשֶׁת הַתְּנוּפָה שִׁבְעִים כִּכָּר וְאַלְפַּיִם וְאַרְבַּע־מֵאוֹת שָׁקֶל׃ וַיַּעַשׂ בָּהּ אֶת־
אַדְנֵי פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְאֵת מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת וְאֶת־מִכְבַּר הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר־לוֹ וְאֵת
כָּל־כְּלֵי הַמִּזְבֵּחַ׃ וְאֶת־אַדְנֵי הֶחָצֵר סָבִיב וְאֶת־אַדְנֵי שַׁעַר הֶחָצֵר וְאֵת כָּל־
יִתְדֹת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־כָּל־יִתְדֹת הֶחָצֵר סָבִיב׃ וּמִן־הַתְּכֵלֶת וְהָאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת
הַשָּׁנִי עָשׂוּ בִגְדֵי־שְׂרָד לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ וַיַּעֲשׂוּ אֶת־בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃
א וַיִּקְרָא אֶל־מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר יְהוָה אֵלָיו מֵאֹהֶל מוֹעֵד לֵאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי ויקרא, א
יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אָדָם כִּי־יַקְרִיב מִכֶּם קָרְבָּן לַיהוָה מִן־הַבְּהֵמָה מִן־
הַבָּקָר וּמִן־הַצֹּאן תַּקְרִיבוּ אֶת־קָרְבַּנְכֶם׃ אִם־עֹלָה קָרְבָּנוֹ מִן־הַבָּקָר זָכָר תָּמִים
יַקְרִיבֶנּוּ אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד יַקְרִיב אֹתוֹ לִרְצֹנוֹ לִפְנֵי יְהוָה׃ וְסָמַךְ יָדוֹ עַל
רֹאשׁ הָעֹלָה וְנִרְצָה לוֹ לְכַפֵּר עָלָיו׃ לוי· וְשָׁחַט אֶת־בֶּן הַבָּקָר לִפְנֵי יְהוָה
וְהִקְרִיבוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת־הַדָּם וְזָרְקוּ אֶת־הַדָּם עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב
אֲשֶׁר־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ וְהִפְשִׁיט אֶת־הָעֹלָה וְנִתַּח אֹתָהּ לִנְתָחֶיהָ׃ וְנָתְנוּ
בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אֵשׁ עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְעָרְכוּ עֵצִים עַל־הָאֵשׁ׃ וְעָרְכוּ בְּנֵי אַהֲרֹן
הַכֹּהֲנִים אֵת הַנְּתָחִים אֶת־הָרֹאשׁ וְאֶת־הַפָּדֶר עַל־הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל־הָאֵשׁ
אֲשֶׁר עַל־הַמִּזְבֵּחַ׃ וְקִרְבּוֹ וּכְרָעָיו יִרְחַץ בַּמָּיִם וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת־הַכֹּל
הַמִּזְבֵּחָה עֹלָה אִשֵּׁה רֵיחַ־נִיחוֹחַ לַיהוָה׃ ישראל· וְאִם־מִן־הַצֹּאן קָרְבָּנוֹ
מִן־הַכְּשָׂבִים אוֹ מִן־הָעִזִּים לְעֹלָה זָכָר תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ׃ וְשָׁחַט אֹתוֹ עַל יֶרֶךְ
הַמִּזְבֵּחַ צָפֹנָה לִפְנֵי יְהוָה וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת־דָּמוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ
סָבִיב׃ וְנִתַּח אֹתוֹ לִנְתָחָיו וְאֶת־רֹאשׁוֹ וְאֶת־פִּדְרוֹ וְעָרַךְ הַכֹּהֵן אֹתָם עַל־
הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל־הַמִּזְבֵּחַ׃ וְהַקֶּרֶב וְהַכְּרָעַיִם יִרְחַץ בַּמָּיִם
וְהִקְרִיב הַכֹּהֵן אֶת־הַכֹּל וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה עֹלָה הוּא אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה׃
ו וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ צַו אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו לֵאמֹר זֹאת תּוֹרַת ויקרא, ו
הָעֹלָה הִוא הָעֹלָה עַל מוֹקְדָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ כָּל־הַלַּיְלָה עַד־הַבֹּקֶר וְאֵשׁ
הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ׃ וְלָבַשׁ הַכֹּהֵן מִדּוֹ בַד וּמִכְנְסֵי־בַד יִלְבַּשׁ עַל־בְּשָׂרוֹ וְהֵרִים
אֶת־הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת־הָעֹלָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְשָׂמוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ׃
לוי· וּפָשַׁט אֶת־בְּגָדָיו וְלָבַשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְהוֹצִיא אֶת־הַדֶּשֶׁן אֶל־מִחוּץ
לַמַּחֲנֶה אֶל־מָקוֹם טָהוֹר׃ וְהָאֵשׁ עַל־הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד־בּוֹ לֹא תִכְבֶּה וּבִעֵר עָלֶיהָ
הַכֹּהֵן עֵצִים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר וְעָרַךְ עָלֶיהָ הָעֹלָה וְהִקְטִיר עָלֶיהָ חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים׃
אֵשׁ תָּמִיד תּוּקַד עַל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא תִכְבֶּה׃ ישראל· וְזֹאת תּוֹרַת הַמִּנְחָה
הַקְרֵב אֹתָהּ בְּנֵי־אַהֲרֹן לִפְנֵי יְהוָה אֶל־פְּנֵי הַמִּזְבֵּחַ׃ וְהֵרִים מִמֶּנּוּ בְּקֻמְצוֹ

מִסָּלְתָּהּ הַמִּנְחָה וּמִשַּׁמְנָהּ וְאֵת כָּל־הַלְּבֹנָה אֲשֶׁר עַל־הַמִּנְחָה וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַ
רֵיחַ נִיחֹחַ אַזְכָּרָתָהּ לַיהוָה: וְהַנּוֹתֶרֶת מִמֶּנָּה יֹאכְלוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מַצּוֹת תֵּאָכֵל
בְּמָקוֹם קָדֹשׁ בַּחֲצַר אֹהֶל־מוֹעֵד יֹאכְלוּהָ: לֹא תֵאָפֶה חָמֵץ חֶלְקָם נָתַתִּי
אֹתָהּ מֵאִשָּׁי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא כַּחַטָּאת וְכָאָשָׁם: כָּל־זָכָר בִּבְנֵי אַהֲרֹן
יֹאכְלֶנָּה חָק־עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם מֵאִשֵּׁי יְהוָה כֹּל אֲשֶׁר־יִגַּע בָּהֶם יִקְדָּשׁ:

שמיני וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי קָרָא מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וּלְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיֹּאמֶר
אֶל־אַהֲרֹן קַח־לְךָ עֵגֶל בֶּן־בָּקָר לְחַטָּאת וְאַיִל לְעֹלָה תְּמִימִם וְהַקְרֵב לִפְנֵי
יְהוָה: וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר קְחוּ שְׂעִיר־עִזִּים לְחַטָּאת וְעֵגֶל וָכֶבֶשׂ
בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם לְעֹלָה: וְשׁוֹר וָאַיִל לִשְׁלָמִים לִזְבֹּחַ לִפְנֵי יְהוָה וּמִנְחָה
בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן כִּי הַיּוֹם יְהוָה נִרְאָה אֲלֵיכֶם: וַיִּקְחוּ אֵת אֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה אֶל
פְּנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּקְרְבוּ כָּל־הָעֵדָה וַיַּעַמְדוּ לִפְנֵי יְהוָה: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה זֶה
הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה תַּעֲשׂוּ וְיֵרָא אֲלֵיכֶם כְּבוֹד יְהוָה: לוי· וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן קְרַב אֶל־הַמִּזְבֵּחַ וַעֲשֵׂה אֶת־חַטָּאתְךָ וְאֶת־עֹלָתֶךָ וְכַפֵּר בַּעַדְךָ
וּבְעַד הָעָם וַעֲשֵׂה אֶת־קָרְבַּן הָעָם וְכַפֵּר בַּעֲדָם כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה: וַיִּקְרַב
אַהֲרֹן אֶל־הַמִּזְבֵּחַ וַיִּשְׁחַט אֶת־עֵגֶל הַחַטָּאת אֲשֶׁר־לוֹ: וַיַּקְרִבוּ בְּנֵי אַהֲרֹן
אֶת־הַדָּם אֵלָיו וַיִּטְבֹּל אֶצְבָּעוֹ בַּדָּם וַיִּתֵּן עַל־קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־הַדָּם יָצַק
אֶל־יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ: וְאֶת־הַחֵלֶב וְאֶת־הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת מִן־הַכָּבֵד מִן־הַחַטָּאת
הִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: ישראל· וְאֶת־הַבָּשָׂר
וְאֶת־הָעוֹר שָׂרַף בָּאֵשׁ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה: וַיִּשְׁחַט אֶת־הָעֹלָה וַיַּמְצִאוּ בְּנֵי אַהֲרֹן
אֵלָיו אֶת־הַדָּם וַיִּזְרְקֵהוּ עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב: וְאֶת־הָעֹלָה הִמְצִיאוּ אֵלָיו לִנְתָחֶיהָ
וְאֶת־הָרֹאשׁ וַיַּקְטֵר עַל־הַמִּזְבֵּחַ: וַיִּרְחַץ אֶת־הַקֶּרֶב וְאֶת־הַכְּרָעָיִם וַיַּקְטֵר עַל־
הָעֹלָה הַמִּזְבֵּחָה: וַיַּקְרֵב אֵת קָרְבַּן הָעָם וַיִּקַּח אֶת־שְׂעִיר הַחַטָּאת אֲשֶׁר
לָעָם וַיִּשְׁחָטֵהוּ וַיְחַטְּאֵהוּ כָּרִאשׁוֹן: וַיַּקְרֵב אֶת־הָעֹלָה וַיַּעֲשֶׂהָ כַּמִּשְׁפָּט:

תזריע וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִשָּׁה כִּי
תַזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר וְטָמְאָה שִׁבְעַת יָמִים כִּימֵי נִדַּת דְּוֺתָהּ תִּטְמָא: וּבַיּוֹם
הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל בְּשַׂר עָרְלָתוֹ: וּשְׁלֹשִׁים יוֹם וּשְׁלֹשֶׁת יָמִים תֵּשֵׁב בִּדְמֵי טָהֳרָה
בְּכָל־קֹדֶשׁ לֹא־תִגָּע וְאֶל־הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֹא עַד־מְלֹאת יְמֵי טָהֳרָהּ: לוי·
וְאִם־נְקֵבָה תֵלֵד וְטָמְאָה שְׁבֻעַיִם כְּנִדָּתָהּ וְשִׁשִּׁים יוֹם וְשֵׁשֶׁת יָמִים תֵּשֵׁב
עַל־דְּמֵי טָהֳרָה: וּבִמְלֹאת יְמֵי טָהֳרָהּ לְבֵן אוֹ לְבַת תָּבִיא כֶּבֶשׂ בֶּן־שְׁנָתוֹ
לְעֹלָה וּבֶן־יוֹנָה אוֹ־תֹר לְחַטָּאת אֶל־פֶּתַח אֹהֶל־מוֹעֵד אֶל־הַכֹּהֵן: וְהִקְרִיבוֹ
לִפְנֵי יְהוָה וְכִפֶּר עָלֶיהָ וְטָהֲרָה מִמְּקֹר דָּמֶיהָ זֹאת תּוֹרַת הַיֹּלֶדֶת לַזָּכָר אוֹ

לַנְּקֵבָה: וְאִם־לֹא תִמְצָא יָדָהּ דֵּי שֶׂה וְלָקְחָה שְׁתֵּי־תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה
אֶחָד לְעֹלָה וְאֶחָד לְחַטָּאת וְכִפֶּר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן וְטָהֵרָה: ישראל וַיְדַבֵּר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר: אָדָם כִּי־יִהְיֶה בְעוֹר־בְּשָׂרוֹ שְׂאֵת אוֹ־סַפַּחַת
אוֹ בַהֶרֶת וְהָיָה בְעוֹר־בְּשָׂרוֹ לְנֶגַע צָרָעַת וְהוּבָא אֶל־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אוֹ אֶל־אַחַד
מִבָּנָיו הַכֹּהֲנִים: וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּגַע בְּעוֹר־הַבָּשָׂר וְשֵׂעָר בַּנֶּגַע הָפַךְ ׀ לָבָן
וּמַרְאֵה הַנֶּגַע עָמֹק מֵעוֹר בְּשָׂרוֹ נֶגַע צָרַעַת הוּא וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן וְטִמֵּא אֹתוֹ:
וְאִם־בַּהֶרֶת לְבָנָה הִוא בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ וְעָמֹק אֵין־מַרְאֶהָ מִן־הָעוֹר וּשְׂעָרָה לֹא־
הָפַךְ לָבָן וְהִסְגִּיר הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּגַע שִׁבְעַת יָמִים: וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן בַּיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי וְהִנֵּה הַנֶּגַע עָמַד בְּעֵינָיו לֹא־פָשָׂה הַנֶּגַע בָּעוֹר וְהִסְגִּירוֹ הַכֹּהֵן
שִׁבְעַת יָמִים שֵׁנִית:

מצרע

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע בְּיוֹם טָהֳרָתוֹ
וְהוּבָא אֶל־הַכֹּהֵן: וְיָצָא הַכֹּהֵן אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה נִרְפָּא
נֶגַע־הַצָּרַעַת מִן־הַצָּרוּעַ: וְצִוָּה הַכֹּהֵן וְלָקַח לַמִּטַּהֵר שְׁתֵּי־צִפֳּרִים חַיּוֹת
טְהֹרוֹת וְעֵץ אֶרֶז וּשְׁנִי תוֹלַעַת וְאֵזֹב: וְצִוָּה הַכֹּהֵן וְשָׁחַט אֶת־הַצִּפּוֹר הָאֶחָת
אֶל־כְּלִי־חֶרֶשׂ עַל־מַיִם חַיִּים: לוי אֶת־הַצִּפֹּר הַחַיָּה יִקַּח אֹתָהּ וְאֶת־עֵץ
הָאֶרֶז וְאֶת־שְׁנִי הַתּוֹלַעַת וְאֶת־הָאֵזֹב וְטָבַל אוֹתָם וְאֵת ׀ הַצִּפֹּר הַחַיָּה בְּדַם
הַצִּפֹּר הַשְּׁחֻטָה עַל הַמַּיִם הַחַיִּים: וְהִזָּה עַל הַמִּטַּהֵר מִן־הַצָּרַעַת שֶׁבַע
פְּעָמִים וְטִהֲרוֹ וְשִׁלַּח אֶת־הַצִּפֹּר הַחַיָּה עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה: וְכִבֶּס הַמִּטַּהֵר אֶת־
בְּגָדָיו וְגִלַּח אֶת־כָּל־שְׂעָרוֹ וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָהֵר וְאַחַר יָבוֹא אֶל־הַמַּחֲנֶה וְיָשַׁב
מִחוּץ לְאָהֳלוֹ שִׁבְעַת יָמִים: וְהָיָה בַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יְגַלַּח אֶת־כָּל־שְׂעָרוֹ אֶת־
רֹאשׁוֹ וְאֶת־זְקָנוֹ וְאֵת גַּבֹּת עֵינָיו וְאֶת־כָּל־שְׂעָרוֹ יְגַלֵּחַ וְכִבֶּס אֶת־בְּגָדָיו וְרָחַץ
אֶת־בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְטָהֵר: ישראל וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִקַּח שְׁנֵי־כְבָשִׂים
תְּמִימִם וְכַבְשָׂה אַחַת בַּת־שְׁנָתָהּ תְּמִימָה וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה
בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְלֹג אֶחָד שָׁמֶן: וְהֶעֱמִיד הַכֹּהֵן הַמְטַהֵר אֵת הָאִישׁ הַמִּטַּהֵר
וְאֹתָם לִפְנֵי יְהוָה פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: וְלָקַח הַכֹּהֵן אֶת־הַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד וְהִקְרִיב
אֹתוֹ לְאָשָׁם וְאֶת־לֹג הַשָּׁמֶן וְהֵנִיף אֹתָם תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה:

אחרי מות

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְּנֵי אַהֲרֹן בְּקָרְבָתָם לִפְנֵי־יְהוָה
וַיָּמֻתוּ: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן אָחִיךָ וְאַל־יָבֹא בְכָל־עֵת אֶל־
הַקֹּדֶשׁ מִבֵּית לַפָּרֹכֶת אֶל־פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל־הָאָרֹן וְלֹא יָמוּת כִּי בֶּעָנָן
אֵרָאֶה עַל־הַכַּפֹּרֶת: בְּזֹאת יָבֹא אַהֲרֹן אֶל־הַקֹּדֶשׁ בְּפַר בֶּן־בָּקָר לְחַטָּאת וְאַיִל
לְעֹלָה: כְּתֹנֶת־בַּד קֹדֶשׁ יִלְבָּשׁ וּמִכְנְסֵי־בַד יִהְיוּ עַל־בְּשָׂרוֹ וּבְאַבְנֵט בַּד יַחְגֹּר

וּבְמִצְנֶפֶת בַּד יִצְנֹף בִּגְדֵי־קֹדֶשׁ הֵם וְרָחַץ בַּמַּיִם אֶת־בְּשָׂרוֹ וּלְבֵשָׁם׃ וּמֵאֵת עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִקַּח שְׁנֵי־שְׂעִירֵי עִזִּים לְחַטָּאת וְאַיִל אֶחָד לְעֹלָה׃ וְהִקְרִיב אַהֲרֹן אֶת־פַּר הַחַטָּאת אֲשֶׁר־לוֹ וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ׃ לוי. וְלָקַח אֶת־שְׁנֵי הַשְּׂעִירִם וְהֶעֱמִיד אֹתָם לִפְנֵי יְהוָה פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ וְנָתַן אַהֲרֹן עַל־שְׁנֵי הַשְּׂעִירִם גֹּרָלוֹת גּוֹרָל אֶחָד לַיהוָה וְגוֹרָל אֶחָד לַעֲזָאזֵל׃ וְהִקְרִיב אַהֲרֹן אֶת־הַשָּׂעִיר אֲשֶׁר עָלָה עָלָיו הַגּוֹרָל לַיהוָה וְעָשָׂהוּ חַטָּאת׃ וְהַשָּׂעִיר אֲשֶׁר עָלָה עָלָיו הַגּוֹרָל לַעֲזָאזֵל יָעֳמַד־חַי לִפְנֵי יְהוָה לְכַפֵּר עָלָיו לְשַׁלַּח אֹתוֹ לַעֲזָאזֵל הַמִּדְבָּרָה׃ וְהִקְרִיב אַהֲרֹן אֶת־פַּר הַחַטָּאת אֲשֶׁר־לוֹ וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ וְשָׁחַט אֶת־פַּר הַחַטָּאת אֲשֶׁר־לוֹ׃ ישראל. וְלָקַח מְלֹא־הַמַּחְתָּה גַּחֲלֵי־אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ מִלִּפְנֵי יְהוָה וּמְלֹא חָפְנָיו קְטֹרֶת סַמִּים דַּקָּה וְהֵבִיא מִבֵּית לַפָּרֹכֶת׃ וְנָתַן אֶת־הַקְּטֹרֶת עַל־הָאֵשׁ לִפְנֵי יְהוָה וְכִסָּה ׀ עֲנַן הַקְּטֹרֶת אֶת־הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל־הָעֵדוּת וְלֹא יָמוּת׃ וְלָקַח מִדַּם הַפָּר וְהִזָּה בְאֶצְבָּעוֹ עַל־פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת קֵדְמָה וְלִפְנֵי הַכַּפֹּרֶת יַזֶּה שֶׁבַע־פְּעָמִים מִן־הַדָּם בְּאֶצְבָּעוֹ׃ וְשָׁחַט אֶת־שְׂעִיר הַחַטָּאת אֲשֶׁר לָעָם וְהֵבִיא אֶת־דָּמוֹ אֶל־מִבֵּית לַפָּרֹכֶת וְעָשָׂה אֶת־דָּמוֹ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְדַם הַפָּר וְהִזָּה אֹתוֹ עַל־הַכַּפֹּרֶת וְלִפְנֵי הַכַּפֹּרֶת׃ וְכִפֶּר עַל־הַקֹּדֶשׁ מִטֻּמְאֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִפִּשְׁעֵיהֶם לְכָל־חַטֹּאתָם וְכֵן יַעֲשֶׂה לְאֹהֶל מוֹעֵד הַשֹּׁכֵן אִתָּם בְּתוֹךְ טֻמְאֹתָם׃ וְכָל־אָדָם לֹא־יִהְיֶה ׀ בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּבֹאוֹ לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ עַד־צֵאתוֹ וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ וּבְעַד כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל׃

קדשים וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם קְדֹשִׁים תִּהְיוּ כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ וְאֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ אַל־תִּפְנוּ אֶל־הָאֱלִילִם וֵאלֹהֵי מַסֵּכָה לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ לוי. וְכִי תִזְבְּחוּ זֶבַח שְׁלָמִים לַיהוָה לִרְצֹנְכֶם תִּזְבָּחֻהוּ׃ בְּיוֹם זִבְחֲכֶם יֵאָכֵל וּמִמָּחֳרָת וְהַנּוֹתָר עַד־יוֹם הַשְּׁלִישִׁי בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף׃ וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי פִּגּוּל הוּא לֹא יֵרָצֶה׃ וְאֹכְלָיו עֲוֺנוֹ יִשָּׂא כִּי־אֶת־קֹדֶשׁ יְהוָה חִלֵּל וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ׃ וּבְקֻצְרְכֶם אֶת־קְצִיר אַרְצְכֶם לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ לִקְצֹר וְלֶקֶט קְצִירְךָ לֹא תְלַקֵּט׃ וְכַרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל וּפֶרֶט כַּרְמְךָ לֹא תְלַקֵּט לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ ישראל. לֹא תִּגְנֹבוּ וְלֹא־תְכַחֲשׁוּ וְלֹא־תְשַׁקְּרוּ אִישׁ בַּעֲמִיתוֹ׃ וְלֹא־תִשָּׁבְעוּ בִשְׁמִי לַשָּׁקֶר וְחִלַּלְתָּ אֶת־שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה׃ לֹא־תַעֲשֹׁק אֶת־רֵעֲךָ וְלֹא תִגְזֹל לֹא־תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר אִתְּךָ עַד־בֹּקֶר׃ לֹא־תְקַלֵּל חֵרֵשׁ וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל וְיָרֵאתָ מֵּאֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה׃

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לְנֶפֶשׁ כא א
לֹא־יִטַּמָּא בְּעַמָּיו׃ כִּי אִם־לִשְׁאֵרוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו לְאִמּוֹ וּלְאָבִיו וְלִבְנוֹ וּלְבִתּוֹ
וּלְאָחִיו׃ וְלַאֲחֹתוֹ הַבְּתוּלָה הַקְּרוֹבָה אֵלָיו אֲשֶׁר לֹא־הָיְתָה לְאִישׁ לָהּ יִטַּמָּא׃
יקרחו לֹא יִטַּמָּא בַּעַל בְּעַמָּיו לְהֵחַלּוֹ׃ לֹא־יִקְרְחָה* קָרְחָה בְּרֹאשָׁם וּפְאַת זְקָנָם לֹא ה
יְגַלֵּחוּ וּבִבְשָׂרָם לֹא יִשְׂרְטוּ שָׂרָטֶת׃ קְדֹשִׁים יִהְיוּ לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא יְחַלְּלוּ שֵׁם
אֱלֹהֵיהֶם כִּי אֶת־אִשֵּׁי יְהוָה לֶחֶם אֱלֹהֵיהֶם הֵם מַקְרִיבִם וְהָיוּ קֹדֶשׁ׃ לוי.
אִשָּׁה זֹנָה וַחֲלָלָה לֹא יִקָּחוּ וְאִשָּׁה גְּרוּשָׁה מֵאִישָׁהּ לֹא יִקָּחוּ כִּי־קָדֹשׁ הוּא
לֵאלֹהָיו׃ וְקִדַּשְׁתּוֹ כִּי־אֶת־לֶחֶם אֱלֹהֶיךָ הוּא מַקְרִיב קָדֹשׁ יִהְיֶה־לָּךְ כִּי קָדוֹשׁ
אֲנִי יְהוָה מְקַדִּשְׁכֶם׃ וּבַת אִישׁ כֹּהֵן כִּי תֵחֵל לִזְנוֹת אֶת־אָבִיהָ הִיא מְחַלֶּלֶת
בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף׃ וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל מֵאֶחָיו אֲשֶׁר־יוּצַק עַל־רֹאשׁוֹ ׀ שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה
וּמִלֵּא אֶת־יָדוֹ לִלְבֹּשׁ אֶת־הַבְּגָדִים אֶת־רֹאשׁוֹ לֹא יִפְרָע וּבְגָדָיו לֹא יִפְרֹם׃
וְעַל כָּל־נַפְשֹׁת מֵת לֹא יָבֹא לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא יִטַּמָּא׃ וּמִן־הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא
וְלֹא יְחַלֵּל אֵת מִקְדַּשׁ אֱלֹהָיו כִּי נֵזֶר שֶׁמֶן מִשְׁחַת אֱלֹהָיו עָלָיו אֲנִי יְהוָה׃ ישראל.
וְהוּא אִשָּׁה בִבְתוּלֶיהָ יִקָּח׃ אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה וַחֲלָלָה זֹנָה אֶת־אֵלֶּה לֹא יִקָּח כִּי
אִם־בְּתוּלָה מֵעַמָּיו יִקַּח אִשָּׁה׃ וְלֹא־יְחַלֵּל זַרְעוֹ בְּעַמָּיו כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשׁוֹ׃

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי לֵאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ כה א
אֲלֵהֶם כִּי תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת לַיהוָה׃
שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךָ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמֹר כַּרְמֶךָ וְאָסַפְתָּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ׃ לוי.
וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ שַׁבָּת לַיהוָה שָׂדְךָ לֹא תִזְרָע
וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמֹר׃ אֵת סְפִיחַ קְצִירְךָ לֹא תִקְצוֹר וְאֶת־עִנְּבֵי נְזִירֶךָ לֹא תִבְצֹר
שְׁנַת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ׃ וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאָכְלָה לְךָ וּלְעַבְדְּךָ
וְלַאֲמָתֶךָ וְלִשְׂכִירְךָ וּלְתוֹשָׁבְךָ הַגָּרִים עִמָּךְ׃ וְלִבְהֶמְתְּךָ וְלַחַיָּה אֲשֶׁר בְּאַרְצֶךָ
תִּהְיֶה כָל־תְּבוּאָתָהּ לֶאֱכֹל׃ ישראל. וְסָפַרְתָּ לְךָ שֶׁבַע שַׁבְּתֹת שָׁנִים שֶׁבַע
שָׁנִים שֶׁבַע פְּעָמִים וְהָיוּ לְךָ יְמֵי שֶׁבַע שַׁבְּתֹת הַשָּׁנִים תֵּשַׁע וְאַרְבָּעִים שָׁנָה׃
וְהַעֲבַרְתָּ שׁוֹפַר תְּרוּעָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִעִי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים תַּעֲבִירוּ
שׁוֹפָר בְּכָל־אַרְצְכֶם׃ וְקִדַּשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וּקְרָאתֶם דְּרוֹר
בָּאָרֶץ לְכָל־יֹשְׁבֶיהָ יוֹבֵל הִוא תִּהְיֶה לָכֶם וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל־אֲחֻזָּתוֹ וְאִישׁ
אֶל־מִשְׁפַּחְתּוֹ תָּשֻׁבוּ׃ יוֹבֵל הִוא שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּהְיֶה לָכֶם לֹא
תִזְרָעוּ וְלֹא תִקְצְרוּ אֶת־סְפִיחֶיהָ וְלֹא תִבְצְרוּ אֶת־נְזִרֶיהָ׃ כִּי יוֹבֵל הִוא
קֹדֶשׁ תִּהְיֶה לָכֶם מִן־הַשָּׂדֶה תֹּאכְלוּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ׃ בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת
תָּשֻׁבוּ אִישׁ אֶל־אֲחֻזָּתוֹ׃

בחקתי
אִם־בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ וְאֶת־מִצְוֺתַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם׃ וְנָתַתִּי גִשְׁמֵיכֶם
בְּעִתָּם וְנָתְנָה הָאָרֶץ יְבוּלָהּ וְעֵץ הַשָּׂדֶה יִתֵּן פִּרְיוֹ׃ וְהִשִּׂיג לָכֶם דַּיִשׁ אֶת־
בָּצִיר וּבָצִיר יַשִּׂיג אֶת־זָרַע וַאֲכַלְתֶּם לַחְמְכֶם לָשֹׂבַע וִישַׁבְתֶּם לָבֶטַח
בְּאַרְצְכֶם׃ לוי· וְנָתַתִּי שָׁלוֹם בָּאָרֶץ וּשְׁכַבְתֶּם וְאֵין מַחֲרִיד וְהִשְׁבַּתִּי
חַיָּה רָעָה מִן־הָאָרֶץ וְחֶרֶב לֹא־תַעֲבֹר בְּאַרְצְכֶם׃ וּרְדַפְתֶּם אֶת־אֹיְבֵיכֶם וְנָפְלוּ
לִפְנֵיכֶם לֶחָרֶב׃ וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמִשָּׁה מֵאָה וּמֵאָה מִכֶּם רְבָבָה יִרְדֹּפוּ וְנָפְלוּ
אֹיְבֵיכֶם לִפְנֵיכֶם לֶחָרֶב׃ וּפָנִיתִי אֲלֵיכֶם וְהִפְרֵיתִי אֶתְכֶם וְהִרְבֵּיתִי אֶתְכֶם
וַהֲקִימֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם׃ ישראל· וַאֲכַלְתֶּם יָשָׁן נוֹשָׁן וְיָשָׁן מִפְּנֵי
חָדָשׁ תּוֹצִיאוּ׃ וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם וְלֹא־תִגְעַל נַפְשִׁי אֶתְכֶם׃ וְהִתְהַלַּכְתִּי
בְּתוֹכְכֶם וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי לְעָם׃ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִהְיֹת לָהֶם עֲבָדִים וָאֶשְׁבֹּר מֹטֹת
עֻלְּכֶם וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת׃

במדבר
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי
בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר׃ שְׂאוּ אֶת־רֹאשׁ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת כָּל־זָכָר לְגֻלְגְּלֹתָם׃ מִבֶּן
עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כָּל־יֹצֵא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל תִּפְקְדוּ אֹתָם לְצִבְאֹתָם אַתָּה
וְאַהֲרֹן׃ וְאִתְּכֶם יִהְיוּ אִישׁ אִישׁ לַמַּטֶּה אִישׁ רֹאשׁ לְבֵית־אֲבֹתָיו הוּא׃ לוי·
וְאֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יַעַמְדוּ אִתְּכֶם לִרְאוּבֵן אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר׃
לְשִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־צוּרִישַׁדָּי׃ לִיהוּדָה נַחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב׃ לְיִשָּׂשכָר נְתַנְאֵל
בֶּן־צוּעָר׃ לִזְבוּלֻן אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן׃ לִבְנֵי יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד
לִמְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהצוּר׃ לְבִנְיָמִן אֲבִידָן בֶּן־גִּדְעֹנִי׃ לְדָן אֲחִיעֶזֶר בֶּן־
עַמִּישַׁדָּי׃ לְאָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בֶּן־עָכְרָן׃ לְגָד אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל׃ לְנַפְתָּלִי אֲחִירַע
בֶּן־עֵינָן׃ אֵלֶּה קְרִיאֵי* הָעֵדָה נְשִׂיאֵי מַטּוֹת אֲבוֹתָם רָאשֵׁי אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל *קרואי ק'
הֵם׃ ישרא· וַיִּקַּח מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֵת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר נִקְּבוּ בְּשֵׁמוֹת׃
וְאֵת כָּל־הָעֵדָה הִקְהִילוּ בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי וַיִּתְיַלְדוּ עַל־מִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית
אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה לְגֻלְגְּלֹתָם׃ כַּאֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וַיִּפְקְדֵם בְּמִדְבַּר סִינָי׃

נשא
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ נָשֹׂא אֶת־רֹאשׁ בְּנֵי גֵרְשׁוֹן גַּם־הֵם לְבֵית
אֲבֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם׃ מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה עַד בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּפְקֹד
אוֹתָם כָּל־הַבָּא לִצְבֹא צָבָא לַעֲבֹד עֲבֹדָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃ זֹאת עֲבֹדַת מִשְׁפְּחֹת
הַגֵּרְשֻׁנִּי לַעֲבֹד וּלְמַשָּׂא׃ לוי· וְנָשְׂאוּ אֶת־יְרִיעֹת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד

מִכְסֵהוּ וּמִכְסֵה הַתַּחַשׁ אֲשֶׁר־עָלָיו מִלְמָעְלָה וְאֶת־מָסַךְ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃
וְאֵת קַלְעֵי הֶחָצֵר וְאֶת־מָסַךְ ׀ פֶּתַח ׀ שַׁעַר הֶחָצֵר אֲשֶׁר עַל־הַמִּשְׁכָּן וְעַל־הַמִּזְבֵּחַ
סָבִיב וְאֵת מֵיתְרֵיהֶם וְאֶת־כָּל־כְּלֵי עֲבֹדָתָם וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה לָהֶם וְעָבָדוּ׃
עַל־פִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו תִּהְיֶה כָּל־עֲבֹדַת בְּנֵי הַגֵּרְשֻׁנִּי לְכָל־מַשָּׂאָם וּלְכֹל עֲבֹדָתָם
וּפְקַדְתֶּם עֲלֵהֶם בְּמִשְׁמֶרֶת אֵת כָּל־מַשָּׂאָם׃ זֹאת עֲבֹדַת מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי הַגֵּרְשֻׁנִּי
בְּאֹהֶל מוֹעֵד וּמִשְׁמַרְתָּם בְּיַד אִיתָמָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן׃ ישראל בְּנֵי
מְרָרִי לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית־אֲבֹתָם תִּפְקֹד אֹתָם׃ מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד
בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּפְקְדֵם כָּל־הַבָּא לַצָּבָא לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד׃
וְזֹאת מִשְׁמֶרֶת מַשָּׂאָם לְכָל־עֲבֹדָתָם בְּאֹהֶל מוֹעֵד קַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן וּבְרִיחָיו
וְעַמּוּדָיו וַאֲדָנָיו׃ וְעַמּוּדֵי הֶחָצֵר סָבִיב וְאַדְנֵיהֶם וִיתֵדֹתָם וּמֵיתְרֵיהֶם לְכָל־
כְּלֵיהֶם וּלְכֹל עֲבֹדָתָם וּבְשֵׁמֹת תִּפְקְדוּ אֶת־כְּלֵי מִשְׁמֶרֶת מַשָּׂאָם׃ זֹאת עֲבֹדַת
מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי מְרָרִי לְכָל־עֲבֹדָתָם בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּיַד אִיתָמָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן׃

בהעלתך וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּהַעֲלֹתְךָ
אֶת־הַנֵּרֹת אֶל־מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה יָאִירוּ שִׁבְעַת הַנֵּרוֹת׃ וַיַּעַשׂ כֵּן אַהֲרֹן אֶל־
מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה הֶעֱלָה נֵרֹתֶיהָ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ וְזֶה מַעֲשֵׂה
הַמְּנֹרָה מִקְשָׁה זָהָב עַד־יְרֵכָהּ עַד־פִּרְחָהּ מִקְשָׁה הִוא כַּמַּרְאֶה אֲשֶׁר הֶרְאָה
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן עָשָׂה אֶת־הַמְּנֹרָה׃ לוי וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵּאמֹר׃ קַח אֶת־הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְטִהַרְתָּ אֹתָם׃ וְכֹה־תַעֲשֶׂה לָהֶם
לְטַהֲרָם הַזֵּה עֲלֵיהֶם מֵי חַטָּאת וְהֶעֱבִירוּ תַעַר עַל־כָּל־בְּשָׂרָם וְכִבְּסוּ בִגְדֵיהֶם
וְהִטֶּהָרוּ׃ וְלָקְחוּ פַּר בֶּן־בָּקָר וּמִנְחָתוֹ סֹלֶת בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן וּפַר־שֵׁנִי בֶן־בָּקָר
תִּקַּח לְחַטָּאת׃ וְהִקְרַבְתָּ אֶת־הַלְוִיִּם לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְהִקְהַלְתָּ אֶת־כָּל־עֲדַת
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ישראל וְהִקְרַבְתָּ אֶת־הַלְוִיִּם לִפְנֵי יְהוָה וְסָמְכוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
אֶת־יְדֵיהֶם עַל־הַלְוִיִּם׃ וְהֵנִיף אַהֲרֹן אֶת־הַלְוִיִּם תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה מֵאֵת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת יְהוָה׃ וְהַלְוִיִּם יִסְמְכוּ אֶת־יְדֵיהֶם עַל רֹאשׁ
הַפָּרִים וַעֲשֵׂה אֶת־הָאֶחָד חַטָּאת וְאֶת־הָאֶחָד עֹלָה לַיהוָה לְכַפֵּר עַל־הַלְוִיִּם׃
וְהַעֲמַדְתָּ אֶת־הַלְוִיִּם לִפְנֵי אַהֲרֹן וְלִפְנֵי בָנָיו וְהֵנַפְתָּ אֹתָם תְּנוּפָה לַיהוָה׃
וְהִבְדַּלְתָּ אֶת־הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ לִי הַלְוִיִּם׃

שלח לך וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ שְׁלַח־לְךָ אֲנָשִׁים וְיָתֻרוּ אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן
אֲשֶׁר־אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ אֶחָד אִישׁ אֶחָד לְמַטֵּה אֲבֹתָיו תִּשְׁלָחוּ כֹּל
נָשִׂיא בָהֶם׃ וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה מִמִּדְבַּר פָּארָן עַל־פִּי יְהוָה כֻּלָּם אֲנָשִׁים
רָאשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל הֵמָּה׃ לוי וְאֵלֶּה שְׁמוֹתָם לְמַטֵּה רְאוּבֵן שַׁמּוּעַ בֶּן־

זַכּוּר׃ לְמַטֵּה שִׁמְעוֹן שָׁפָט בֶּן־חוֹרִי׃ לְמַטֵּה יְהוּדָה כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה׃ לְמַטֵּה
יִשָּׂשכָר יִגְאָל בֶּן־יוֹסֵף׃ לְמַטֵּה אֶפְרָיִם הוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן׃ לְמַטֵּה בִנְיָמִן פַּלְטִי
בֶּן־רָפוּא׃ לְמַטֵּה זְבוּלֻן גַּדִּיאֵל בֶּן־סוֹדִי׃ לְמַטֵּה יוֹסֵף לְמַטֵּה מְנַשֶּׁה גַּדִּי בֶּן־
סוּסִי׃ לְמַטֵּה דָן עַמִּיאֵל בֶּן־גְּמַלִּי׃ לְמַטֵּה אָשֵׁר סְתוּר בֶּן־מִיכָאֵל׃ לְמַטֵּה
נַפְתָּלִי נַחְבִּי בֶּן־וָפְסִי׃ לְמַטֵּה גָד גְּאוּאֵל בֶּן־מָכִי׃ אֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים
אֲשֶׁר־שָׁלַח מֹשֶׁה לָתוּר אֶת־הָאָרֶץ וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן יְהוֹשֻׁעַ׃ ישרא׳
וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה לָתוּר אֶת־אֶרֶץ כְּנָעַן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם עֲלוּ זֶה בַּנֶּגֶב וַעֲלִיתֶם
אֶת־הָהָר׃ וּרְאִיתֶם אֶת־הָאָרֶץ מַה־הִוא וְאֶת־הָעָם הַיֹּשֵׁב עָלֶיהָ הֶחָזָק הוּא
הֲרָפֶה הַמְעַט הוּא אִם־רָב׃ וּמָה הָאָרֶץ אֲשֶׁר־הוּא יֹשֵׁב בָּהּ הֲטוֹבָה הִוא
אִם־רָעָה וּמָה הֶעָרִים אֲשֶׁר־הוּא יוֹשֵׁב בָּהֵנָּה הַבְּמַחֲנִים אִם בְּמִבְצָרִים׃ וּמָה
הָאָרֶץ הַשְּׁמֵנָה הִוא אִם־רָזָה הֲיֵשׁ־בָּהּ עֵץ אִם־אַיִן וְהִתְחַזַּקְתֶּם וּלְקַחְתֶּם
מִפְּרִי הָאָרֶץ וְהַיָּמִים יְמֵי בִּכּוּרֵי עֲנָבִים׃

קרח וַיִּקַּח קֹרַח בֶּן־יִצְהָר בֶּן־קְהָת בֶּן־לֵוִי וְדָתָן וַאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיאָב וְאוֹן בֶּן־
פֶּלֶת בְּנֵי רְאוּבֵן׃ וַיָּקֻמוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וַאֲנָשִׁים מִבְּנֵי־יִשְׂרָאֵל חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם
נְשִׂיאֵי עֵדָה קְרִאֵי מוֹעֵד אַנְשֵׁי־שֵׁם׃ וַיִּקָּהֲלוּ עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ
אֲלֵהֶם רַב־לָכֶם כִּי כָל־הָעֵדָה כֻּלָּם קְדֹשִׁים וּבְתוֹכָם יְהוָה וּמַדּוּעַ תִּתְנַשְּׂאוּ
עַל־קְהַל יְהוָה׃ לוי וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּפֹּל עַל־פָּנָיו׃ וַיְדַבֵּר אֶל־קֹרַח וְאֶל־
כָּל־עֲדָתוֹ לֵאמֹר בֹּקֶר וְיֹדַע יְהוָה אֶת־אֲשֶׁר־לוֹ וְאֶת־הַקָּדוֹשׁ וְהִקְרִיב אֵלָיו
וְאֵת אֲשֶׁר יִבְחַר־בּוֹ יַקְרִיב אֵלָיו׃ זֹאת עֲשׂוּ קְחוּ־לָכֶם מַחְתּוֹת קֹרַח וְכָל־
עֲדָתוֹ׃ וּתְנוּ־בָהֵן ׀ אֵשׁ וְשִׂימוּ עֲלֵיהֶן ׀ קְטֹרֶת לִפְנֵי יְהוָה מָחָר וְהָיָה הָאִישׁ
אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה הוּא הַקָּדוֹשׁ רַב־לָכֶם בְּנֵי לֵוִי׃ ישראל וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה
אֶל־קֹרַח שִׁמְעוּ־נָא בְּנֵי לֵוִי׃ הַמְעַט מִכֶּם כִּי־הִבְדִּיל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֶתְכֶם
מֵעֲדַת יִשְׂרָאֵל לְהַקְרִיב אֶתְכֶם אֵלָיו לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת מִשְׁכַּן יְהוָה וְלַעֲמֹד
לִפְנֵי הָעֵדָה לְשָׁרְתָם׃ וַיַּקְרֵב אֹתְךָ וְאֶת־כָּל־אַחֶיךָ בְנֵי־לֵוִי אִתָּךְ וּבִקַּשְׁתֶּם
גַּם־כְּהֻנָּה׃ לָכֵן אַתָּה וְכָל־עֲדָתְךָ הַנֹּעָדִים עַל־יְהוָה וְאַהֲרֹן מַה־הוּא כִּי
תַלּוֹנוּ עָלָיו׃ וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה לִקְרֹא לְדָתָן וְלַאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיאָב וַיֹּאמְרוּ לֹא תלינו
נַעֲלֶה׃ הַמְעַט כִּי הֶעֱלִיתָנוּ מֵאֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ לַהֲמִיתֵנוּ בַּמִּדְבָּר כִּי־
תִשְׂתָּרֵר עָלֵינוּ גַּם־הִשְׂתָּרֵר׃

חקת וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃ זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־צִוָּה
יְהוָה לֵאמֹר דַּבֵּר ׀ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָרָה אֲדֻמָּה תְּמִימָה אֲשֶׁר
אֵין־בָּהּ מוּם אֲשֶׁר לֹא־עָלָה עָלֶיהָ עֹל׃ וּנְתַתֶּם אֹתָהּ אֶל־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן

וְהוֹצִיא אֹתָהּ אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְשָׁחַט אֹתָהּ לְפָנָיו׃ וְלָקַח אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן
מִדָּמָהּ בְּאֶצְבָּעוֹ וְהִזָּה אֶל־נֹכַח פְּנֵי אֹהֶל־מוֹעֵד מִדָּמָהּ שֶׁבַע פְּעָמִים׃ וְשָׂרַף
אֶת־הַפָּרָה לְעֵינָיו אֶת־עֹרָהּ וְאֶת־בְּשָׂרָהּ וְאֶת־דָּמָהּ עַל־פִּרְשָׁהּ יִשְׂרֹף׃ וְלָקַח
הַכֹּהֵן עֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנִי תוֹלָעַת וְהִשְׁלִיךְ אֶל־תּוֹךְ שְׂרֵפַת הַפָּרָה׃ לוי
וְכִבֶּס בְּגָדָיו הַכֹּהֵן וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְאַחַר יָבֹא אֶל־הַמַּחֲנֶה וְטָמֵא הַכֹּהֵן
עַד־הָעָרֶב׃ וְהַשֹּׂרֵף אֹתָהּ יְכַבֵּס בְּגָדָיו בַּמַּיִם וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמָּיִם וְטָמֵא עַד־
הָעָרֶב׃ וְאָסַף ׀ אִישׁ טָהוֹר אֵת אֵפֶר הַפָּרָה וְהִנִּיחַ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה בְּמָקוֹם
טָהוֹר וְהָיְתָה לַעֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁמֶרֶת לְמֵי נִדָּה חַטָּאת הִוא׃ ישראל
וְכִבֶּס הָאֹסֵף אֶת־אֵפֶר הַפָּרָה אֶת־בְּגָדָיו וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב וְהָיְתָה לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם לְחֻקַּת עוֹלָם׃ הַנֹּגֵעַ בְּמֵת לְכָל־נֶפֶשׁ אָדָם וְטָמֵא
שִׁבְעַת יָמִים׃ הוּא יִתְחַטָּא־בוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִטְהָר וְאִם־
לֹא יִתְחַטָּא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי לֹא יִטְהָר׃ כָּל־הַנֹּגֵעַ בְּמֵת בְּנֶפֶשׁ
הָאָדָם אֲשֶׁר־יָמוּת וְלֹא יִתְחַטָּא אֶת־מִשְׁכַּן יְהוָה טִמֵּא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא
מִיִּשְׂרָאֵל כִּי מֵי נִדָּה לֹא־זֹרַק עָלָיו טָמֵא יִהְיֶה עוֹד טֻמְאָתוֹ בוֹ׃ זֹאת
הַתּוֹרָה אָדָם כִּי־יָמוּת בְּאֹהֶל כָּל־הַבָּא אֶל־הָאֹהֶל וְכָל־אֲשֶׁר בָּאֹהֶל יִטְמָא
שִׁבְעַת יָמִים׃ וְכֹל כְּלִי פָתוּחַ אֲשֶׁר אֵין־צָמִיד פָּתִיל עָלָיו טָמֵא הוּא׃
וְכֹל אֲשֶׁר־יִגַּע עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה בַּחֲלַל־חֶרֶב אוֹ בְמֵת אוֹ־בְעֶצֶם אָדָם אוֹ
בְקָבֶר יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים׃ וְלָקְחוּ לַטָּמֵא מֵעֲפַר שְׂרֵפַת הַחַטָּאת וְנָתַן עָלָיו
מַיִם חַיִּים אֶל־כֶּלִי׃

וַיַּרְא בָּלָק בֶּן־צִפּוֹר אֵת כָּל־אֲשֶׁר־עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לָאֱמֹרִי׃ וַיָּגָר מוֹאָב
מִפְּנֵי הָעָם מְאֹד כִּי רַב־הוּא וַיָּקָץ מוֹאָב מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמֶר מוֹאָב
אֶל־זִקְנֵי מִדְיָן עַתָּה יְלַחֲכוּ הַקָּהָל אֶת־כָּל־סְבִיבֹתֵינוּ כִּלְחֹךְ הַשּׁוֹר אֵת יֶרֶק
הַשָּׂדֶה וּבָלָק בֶּן־צִפּוֹר מֶלֶךְ לְמוֹאָב בָּעֵת הַהִוא׃ לוי וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים
אֶל־בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר פְּתוֹרָה אֲשֶׁר עַל־הַנָּהָר אֶרֶץ בְּנֵי־עַמּוֹ לִקְרֹא־לוֹ לֵאמֹר
הִנֵּה עַם יָצָא מִמִּצְרַיִם הִנֵּה כִסָּה אֶת־עֵין הָאָרֶץ וְהוּא יֹשֵׁב מִמֻּלִי׃ וְעַתָּה
לְכָה־נָּא אָרָה־לִּי אֶת־הָעָם הַזֶּה כִּי־עָצוּם הוּא מִמֶּנִּי אוּלַי אוּכַל נַכֶּה־בּוֹ
וַאֲגָרְשֶׁנּוּ מִן־הָאָרֶץ כִּי יָדַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר־תְּבָרֵךְ מְבֹרָךְ וַאֲשֶׁר תָּאֹר יוּאָר׃
וַיֵּלְכוּ זִקְנֵי מוֹאָב וְזִקְנֵי מִדְיָן וּקְסָמִים בְּיָדָם וַיָּבֹאוּ אֶל־בִּלְעָם וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו
דִּבְרֵי בָלָק׃ ישראל וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לִינוּ פֹה הַלַּיְלָה וַהֲשִׁבֹתִי אֶתְכֶם
דָּבָר כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר יְהוָה אֵלָי וַיֵּשְׁבוּ שָׂרֵי־מוֹאָב עִם־בִּלְעָם׃ וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל־
בִּלְעָם וַיֹּאמֶר מִי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה עִמָּךְ׃ וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־הָאֱלֹהִים בָּלָק בֶּן־

צפר מלך מואב שלח אלי: הנה העם היצא ממצרים ויכס את עין הארץ
עתה לכה קבה לי אתו אולי אוכל להלחם בו וגרשתיו: ויאמר אלהים
אל בלעם לא תלך עמהם לא תאר את העם כי ברוך הוא:

פנחס

וידבר יהוה אל משה לאמר: פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב (י' זעירא. י' קטיעה.)
את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בתוכם ולא כליתי את בני
ישראל בקנאתי: לכן אמר הנני נתן לו את בריתי שלום: לוי והיתה
לו ולזרעו אחריו ברית כהנת עולם תחת אשר קנא לאלהיו ויכפר על בני
ישראל: ושם איש ישראל המכה אשר הכה את המדינית זמרי בן סלוא
נשיא בית אב לשמעני: ושם האשה המכה המדינית כזבי בת צור ראש
אמות בית אב במדין הוא: ישראל וידבר יהוה אל משה לאמר: צרור
את המדינים והכיתם אותם: כי צררים הם לכם בנכליהם אשר נכלו
לכם על דבר פעור ועל דבר כזבי בת נשיא מדין אחתם המכה ביום
המגפה על דבר פעור: ויהי אחרי המגפה* ויאמר יהוה אל משה ואל (פסקא באמצע פסוק)
אלעזר בן אהרן הכהן לאמר: שאו את ראש כל עדת בני ישראל מבן
עשרים שנה ומעלה לבית אבתם כל יצא צבא בישראל: וידבר משה
ואלעזר הכהן אתם בערבת מואב על ירדן ירחו לאמר: מבן עשרים שנה
ומעלה כאשר צוה יהוה את משה ובני ישראל היצאים מארץ מצרים:

מטות

וידבר משה אל ראשי המטות לבני ישראל לאמר זה הדבר אשר
צוה יהוה: איש כי ידר נדר ליהוה או השבע שבעה לאסר אסר על
נפשו לא יחל דברו ככל היצא מפיו יעשה: ואשה כי תדר נדר ליהוה
ואסרה אסר בבית אביה בנעריה: ושמע אביה את נדרה ואסרה אשר
אסרה על נפשה והחריש לה אביה וקמו כל נדריה וכל אסר אשר אסרה
על נפשה יקום: ואם הניא אביה אתה ביום שמעו כל נדריה ואסריה אשר
אסרה על נפשה לא יקום ויהוה יסלח לה כי הניא אביה אתה: ואם היו
תהיה לאיש ונדריה עליה או מבטא שפתיה אשר אסרה על נפשה: ושמע
אישה ביום שמעו והחריש לה וקמו נדריה ואסרה אשר אסרה על נפשה
יקמו: ואם ביום שמע אישה יניא אותה והפר את נדרה אשר עליה ואת
מבטא שפתיה אשר אסרה על נפשה ויהוה יסלח לה: לוי ונדר
אלמנה וגרושה כל אשר אסרה על נפשה יקום עליה: ואם בית אישה
נדרה או אסרה אסר על נפשה בשבעה: ושמע אישה והחרש לה לא
הניא אתה וקמו כל נדריה וכל אסר אשר אסרה על נפשה יקום: ואם

הָפֵר יָפֵר אֹתָם׀ אִישָׁהּ בְּיוֹם שָׁמְעוֹ כָּל־מוֹצָא שְׂפָתֶיהָ לִנְדָרֶיהָ וּלְאִסַּר
נַפְשָׁהּ לֹא יָקוּם אִישָׁהּ הֲפֵרָם וַיהוָה יִסְלַח־לָהּ׃ ישראל. כָּל־נֵדֶר וְכָל־
שְׁבֻעַת אִסָּר לְעַנֹּת נָפֶשׁ אִישָׁהּ יְקִימֶנּוּ וְאִישָׁהּ יְפֵרֶנּוּ׃ וְאִם־הַחֲרֵשׁ יַחֲרִישׁ לָהּ
אִישָׁהּ מִיּוֹם אֶל־יוֹם וְהֵקִים אֶת־כָּל־נְדָרֶיהָ אוֹ אֶת־כָּל־אֱסָרֶיהָ אֲשֶׁר עָלֶיהָ
הֵקִים אֹתָם כִּי־הֶחֱרִשׁ לָהּ בְּיוֹם שָׁמְעוֹ׃ וְאִם־הָפֵר יָפֵר אֹתָם אַחֲרֵי שָׁמְעוֹ
וְנָשָׂא אֶת־עֲוֹנָהּ׃ אֵלֶּה הַחֻקִּים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ
בֵּין־אָב לְבִתּוֹ בִּנְעֻרֶיהָ בֵּית אָבִיהָ׃

אֵלֶּה מַסְעֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָצְאוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְצִבְאֹתָם בְּיַד־מֹשֶׁה
וְאַהֲרֹן׃ וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת־מוֹצָאֵיהֶם לְמַסְעֵיהֶם עַל־פִּי יְהוָה וְאֵלֶּה מַסְעֵיהֶם
לְמוֹצָאֵיהֶם׃ וַיִּסְעוּ מֵרַעְמְסֵס בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ
הָרִאשׁוֹן מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח יָצְאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּיָד רָמָה לְעֵינֵי כָּל־מִצְרָיִם׃ לוי.
וּמִצְרַיִם מְקַבְּרִים אֵת אֲשֶׁר הִכָּה יְהוָה בָּהֶם כָּל־בְּכוֹר וּבֵאלֹהֵיהֶם עָשָׂה
יְהוָה שְׁפָטִים׃ וַיִּסְעוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵרַעְמְסֵס וַיַּחֲנוּ בְּסֻכֹּת׃ וַיִּסְעוּ מִסֻּכֹּת וַיַּחֲנוּ
בְאֵתָם אֲשֶׁר בִּקְצֵה הַמִּדְבָּר׃ ישראל. וַיִּסְעוּ מֵאֵתָם וַיָּשָׁב עַל־פִּי הַחִירֹת
אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי בַּעַל צְפוֹן וַיַּחֲנוּ לִפְנֵי מִגְדֹּל׃ וַיִּסְעוּ מִפְּנֵי הַחִירֹת וַיַּעַבְרוּ
בְתוֹךְ־הַיָּם הַמִּדְבָּרָה וַיֵּלְכוּ דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בְּמִדְבַּר אֵתָם וַיַּחֲנוּ בְּמָרָה׃
וַיִּסְעוּ מִמָּרָה וַיָּבֹאוּ אֵילִמָה וּבְאֵילִם שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה עֵינֹת מַיִם וְשִׁבְעִים
תְּמָרִים וַיַּחֲנוּ־שָׁם׃ וַיִּסְעוּ מֵאֵילִם וַיַּחֲנוּ עַל־יַם־סוּף׃

דברים
אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בַּמִּדְבָּר
בָּעֲרָבָה מוֹל סוּף בֵּין־פָּארָן וּבֵין־תֹּפֶל וְלָבָן וַחֲצֵרֹת וְדִי זָהָב׃ אַחַד עָשָׂר יוֹם
מֵחֹרֵב דֶּרֶךְ הַר־שֵׂעִיר עַד קָדֵשׁ בַּרְנֵעַ׃ וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה בְּעַשְׁתֵּי־עָשָׂר
חֹדֶשׁ בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ
אֲלֵהֶם׃ לוי. אַחֲרֵי הַכֹּתוֹ אֵת סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן
וְאֵת עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן אֲשֶׁר־יוֹשֵׁב בְּעַשְׁתָּרֹת בְּאֶדְרֶעִי׃ בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בְּאֶרֶץ
מוֹאָב הוֹאִיל מֹשֶׁה בֵּאֵר אֶת־הַתּוֹרָה הַזֹּאת לֵאמֹר׃ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ דִּבֶּר אֵלֵינוּ
בְּחֹרֵב לֵאמֹר רַב־לָכֶם שֶׁבֶת בָּהָר הַזֶּה׃ פְּנוּ׀ וּסְעוּ לָכֶם וּבֹאוּ הַר הָאֱמֹרִי
וְאֶל־כָּל־שְׁכֵנָיו בָּעֲרָבָה בָהָר וּבַשְּׁפֵלָה וּבַנֶּגֶב וּבְחוֹף הַיָּם אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי
וְהַלְּבָנוֹן עַד־הַנָּהָר הַגָּדֹל נְהַר־פְּרָת׃ ישראל. רְאֵה נָתַתִּי לִפְנֵיכֶם אֶת־
הָאָרֶץ בֹּאוּ וּרְשׁוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵיכֶם לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק
וּלְיַעֲקֹב לָתֵת לָהֶם וּלְזַרְעָם אַחֲרֵיהֶם׃ וָאֹמַר אֲלֵכֶם בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר לֹא־
אוּכַל לְבַדִּי שְׂאֵת אֶתְכֶם׃ יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הִרְבָּה אֶתְכֶם וְהִנְּכֶם הַיּוֹם

כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב: יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵכֶם יֹסֵף עֲלֵיכֶם כָּכֶם אֶלֶף פְּעָמִים וִיבָרֵךְ אֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם:

וָאֶתְחַנַּן אֶל־יְהוָה בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר: אֲדֹנָי יֱהוִה אַתָּה הַחִלּוֹתָ לְהַרְאוֹת ואתחנן
אֶת־עַבְדְּךָ אֶת־גָּדְלְךָ וְאֶת־יָדְךָ הַחֲזָקָה אֲשֶׁר מִי־אֵל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה כְמַעֲשֶׂיךָ וְכִגְבוּרֹתֶךָ: אֶעְבְּרָה־נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְּבָנֹן: לוי· וַיִּתְעַבֵּר יְהוָה בִּי לְמַעַנְכֶם וְלֹא שָׁמַע אֵלָי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי רַב־לָךְ אַל־תּוֹסֶף דַּבֵּר אֵלַי עוֹד בַּדָּבָר הַזֶּה: עֲלֵה ׀ רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וְשָׂא עֵינֶיךָ יָמָּה וְצָפֹנָה וְתֵימָנָה וּמִזְרָחָה וּרְאֵה בְעֵינֶיךָ כִּי־לֹא תַעֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה: וְצַו אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וְחַזְּקֵהוּ וְאַמְּצֵהוּ כִּי־הוּא יַעֲבֹר לִפְנֵי הָעָם הַזֶּה וְהוּא יַנְחִיל אוֹתָם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּרְאֶה: וַנֵּשֶׁב בַּגָּיְא מוּל בֵּית פְּעוֹר: וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל שְׁמַע אֶל־הַחֻקִּים וְאֶל־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְלַמֵּד אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת לְמַעַן תִּחְיוּ וּבָאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נֹתֵן לָכֶם: לֹא תֹסִפוּ עַל־הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם וְלֹא תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ לִשְׁמֹר אֶת־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם: עֵינֵיכֶם הָרֹאוֹת אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה בְּבַעַל פְּעוֹר כִּי כָל־הָאִישׁ אֲשֶׁר הָלַךְ אַחֲרֵי בַעַל־פְּעוֹר הִשְׁמִידוֹ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ: וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם: ישראל· רְאֵה ׀ לִמַּדְתִּי אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים כַּאֲשֶׁר צִוַּנִי יְהוָה אֱלֹהָי לַעֲשׂוֹת כֵּן בְּקֶרֶב הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם בָּאִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: וּשְׁמַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם כִּי הִוא חָכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֵת כָּל־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ רַק עַם־חָכָם וְנָבוֹן הַגּוֹי הַגָּדוֹל הַזֶּה: כִּי מִי־גוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר־לוֹ אֱלֹהִים קְרֹבִים אֵלָיו כַּיהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּכָל־קָרְאֵנוּ אֵלָיו: וּמִי גּוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר־לוֹ חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים צַדִּיקִם כְּכֹל הַתּוֹרָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם:

וְהָיָה ׀ עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן אֵת הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה וּשְׁמַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם עקב
וְשָׁמַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְךָ אֶת־הַבְּרִית וְאֶת־הַחֶסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ: וַאֲהֵבְךָ וּבֵרַכְךָ וְהִרְבֶּךָ וּבֵרַךְ פְּרִי־בִטְנְךָ וּפְרִי־אַדְמָתֶךָ דְּגָנְךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ שְׁגַר־אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרֹת צֹאנֶךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ לָתֶת לָךְ: בָּרוּךְ תִּהְיֶה מִכָּל־הָעַמִּים לֹא־יִהְיֶה בְךָ עָקָר וַעֲקָרָה וּבִבְהֶמְתֶּךָ: וְהֵסִיר יְהוָה מִמְּךָ כָּל־חֹלִי וְכָל־מַדְוֵי מִצְרַיִם הָרָעִים אֲשֶׁר יָדַעְתָּ לֹא יְשִׂימָם בָּךְ וּנְתָנָם בְּכָל־שֹׂנְאֶיךָ: וְאָכַלְתָּ אֶת־כָּל־הָעַמִּים אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ לֹא־תָחוֹס עֵינְךָ עֲלֵיהֶם וְלֹא תַעֲבֹד אֶת־אֱלֹהֵיהֶם כִּי־מוֹקֵשׁ הוּא לָךְ: כִּי תֹאמַר בִּלְבָבְךָ

רַבִּים הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִמֶּנִּי אֵיכָה אוּכַל לְהוֹרִישָׁם׃ לֹא תִירָא מֵהֶם זָכֹר תִּזְכֹּר
אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפַרְעֹה וּלְכָל־מִצְרָיִם׃ הַמַּסֹּת הַגְּדֹלֹת אֲשֶׁר
רָאוּ עֵינֶיךָ וְהָאֹתֹת וְהַמֹּפְתִים וְהַיָּד הַחֲזָקָה וְהַזְּרֹעַ הַנְּטוּיָה אֲשֶׁר הוֹצִאֲךָ
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כֵּן־יַעֲשֶׂה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְכָל־הָעַמִּים אֲשֶׁר־אַתָּה יָרֵא מִפְּנֵיהֶם׃
וְגַם אֶת־הַצִּרְעָה יְשַׁלַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּם עַד־אֲבֹד הַנִּשְׁאָרִים וְהַנִּסְתָּרִים
מִפָּנֶיךָ׃ לֹא תַעֲרֹץ מִפְּנֵיהֶם כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבֶּךָ אֵל גָּדוֹל וְנוֹרָא׃ לוי·
וְנָשַׁל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־הַגּוֹיִם הָאֵל מִפָּנֶיךָ מְעַט מְעָט לֹא תוּכַל כַּלֹּתָם מַהֵר
פֶּן־תִּרְבֶּה עָלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה׃ וּנְתָנָם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהָמָם מְהוּמָה
גְדֹלָה עַד הִשָּׁמְדָם׃ וְנָתַן מַלְכֵיהֶם בְּיָדֶךָ וְהַאֲבַדְתָּ אֶת־שְׁמָם מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם
לֹא־יִתְיַצֵּב אִישׁ בְּפָנֶיךָ עַד הִשְׁמִדְךָ אֹתָם׃ פְּסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ
לֹא־תַחְמֹד כֶּסֶף וְזָהָב עֲלֵיהֶם וְלָקַחְתָּ לָךְ פֶּן תִּוָּקֵשׁ בּוֹ כִּי תוֹעֲבַת יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ הוּא׃ וְלֹא־תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל־בֵּיתֶךָ וְהָיִיתָ חֵרֶם כָּמֹהוּ שַׁקֵּץ ׀ תְּשַׁקְּצֶנּוּ
וְתַעֵב ׀ תְּתַעֲבֶנּוּ כִּי־חֵרֶם הוּא׃ כָּל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם תִּשְׁמְרוּן
לַעֲשׂוֹת לְמַעַן תִּחְיוּן וּרְבִיתֶם וּבָאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע יְהוָה
לַאֲבֹתֵיכֶם׃ וְזָכַרְתָּ אֶת־כָּל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הוֹלִיכֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ זֶה אַרְבָּעִים
שָׁנָה בַּמִּדְבָּר לְמַעַן עַנֹּתְךָ לְנַסֹּתְךָ לָדַעַת אֶת־אֲשֶׁר בִּלְבָבְךָ הֲתִשְׁמֹר מִצְוֺתָו*
אִם־לֹא׃ וַיְעַנְּךָ וַיַּרְעִבֶךָ וַיַּאֲכִלְךָ אֶת־הַמָּן אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתָּ וְלֹא יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ
לְמַעַן הוֹדִיעֲךָ כִּי לֹא עַל־הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם כִּי עַל־כָּל־מוֹצָא פִי־יְהוָה
יִחְיֶה הָאָדָם׃ ישראל· שִׂמְלָתְךָ לֹא בָלְתָה מֵעָלֶיךָ וְרַגְלְךָ לֹא בָצֵקָה זֶה
אַרְבָּעִים שָׁנָה׃ וְיָדַעְתָּ עִם־לְבָבֶךָ כִּי כַּאֲשֶׁר יְיַסֵּר אִישׁ אֶת־בְּנוֹ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
מְיַסְּרֶךָּ׃ וְשָׁמַרְתָּ אֶת־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו וּלְיִרְאָה אֹתוֹ׃ כִּי
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מְבִיאֲךָ אֶל־אֶרֶץ טוֹבָה אֶרֶץ נַחֲלֵי מָיִם עֲיָנֹת וּתְהֹמֹת יֹצְאִים
בַּבִּקְעָה וּבָהָר׃ אֶרֶץ חִטָּה וּשְׂעֹרָה וְגֶפֶן וּתְאֵנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ־זֵית שֶׁמֶן וּדְבָשׁ׃
אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְמִסְכֵּנֻת תֹּאכַל־בָּהּ לֶחֶם לֹא־תֶחְסַר כֹּל בָּהּ אֶרֶץ אֲשֶׁר
אֲבָנֶיהָ בַרְזֶל וּמֵהֲרָרֶיהָ תַּחְצֹב נְחֹשֶׁת׃ וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ עַל־הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן־לָךְ׃

רְאֵה אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה׃ אֶת־הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ
אֶל־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם׃ וְהַקְּלָלָה אִם־לֹא
תִשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְסַרְתֶּם מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם
הַיּוֹם לָלֶכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא־יְדַעְתֶּם׃ וְהָיָה כִּי יְבִיאֲךָ יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ וְנָתַתָּה אֶת־הַבְּרָכָה עַל־

הר גרזים ואת־הקללה על־הר עיבל: הלא־המה בעבר הירדן אחרי דרך
מבוא השמש בארץ הכנעני הישב בערבה מול הגלגל אצל אלוני מרה:
כי אתם עברים את־הירדן לבא לרשת את־הארץ אשר־יהוה אלהיכם
נתן לכם וירשתם אתה וישבתם־בה: לוי. ושמרתם לעשות את כל־
החקים ואת־המשפטים אשר אנכי נתן לפניכם היום: אלה החקים
והמשפטים אשר תשמרון לעשות בארץ אשר נתן יהוה אלהי אבתיך
לך לרשתה כל־הימים אשר־אתם חיים על־האדמה: אבד תאבדון את־כל־
המקמות אשר עבדו־שם הגוים אשר אתם ירשים אתם את־אלהיהם על־
ההרים הרמים ועל־הגבעות ותחת כל־עץ רענן: ונתצתם את־מזבחתם
ושברתם את־מצבתם ואשריהם תשרפון באש ופסילי אלהיהם תגדעון
ואבדתם את־שמם מן־המקום ההוא: לא־תעשון כן ליהוה אלהיכם: כי
אם־אל־המקום אשר־יבחר יהוה אלהיכם מכל־שבטיכם לשום את־שמו
שם לשכנו תדרשו ובאת שמה: ישראל. והבאתם שמה עלתיכם
וזבחיכם ואת מעשרתיכם ואת תרומת ידכם ונדריכם ונדבתיכם ובכרת
בקרכם וצאנכם: ואכלתם־שם לפני יהוה אלהיכם ושמחתם בכל משלח
ידכם אתם ובתיכם אשר ברכך יהוה אלהיך: לא תעשון ככל אשר אנחנו
עשים פה היום איש כל־הישר בעיניו: כי לא־באתם עד־עתה אל־המנוחה
ואל־הנחלה אשר־יהוה אלהיך נתן לך: ועברתם את־הירדן וישבתם בארץ
אשר־יהוה אלהיכם מנחיל אתכם והניח לכם מכל־איביכם מסביב
וישבתם־בטח:

שפטים

שפטים ושטרים תתן־לך בכל־שעריך אשר יהוה אלהיך נתן לך
לשבטיך ושפטו את־העם משפט־צדק: לא־תטה משפט לא תכיר פנים
ולא־תקח שחד כי השחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקם: צדק
צדק תרדף למען תחיה וירשת את־הארץ אשר־יהוה אלהיך נתן לך: לוי.
לא־תטע לך אשרה כל־עץ אצל מזבח יהוה אלהיך אשר תעשה־לך:
ולא־תקים לך מצבה אשר שנא יהוה אלהיך: לא־תזבח ליהוה אלהיך שור
ושה אשר יהיה בו מום כל דבר רע כי תועבת יהוה אלהיך הוא: כי־
ימצא בקרבך באחד שעריך אשר־יהוה אלהיך נתן לך איש או־אשה
אשר יעשה את־הרע בעיני יהוה־אלהיך לעבר בריתו: וילך ויעבד אלהים
אחרים וישתחו להם ולשמש או לירח או לכל־צבא השמים אשר לא־
צויתי: והגד־לך ושמעת ודרשת היטב והנה אמת נכון הדבר נעשתה

הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל: וְהוֹצֵאתָ אֶת־הָאִישׁ הַהוּא אוֹ אֶת־הָאִשָּׁה הַהִוא אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת־הַדָּבָר הָרָע הַזֶּה אֶל־שְׁעָרֶיךָ אֶת־הָאִישׁ אוֹ אֶת־הָאִשָּׁה וּסְקַלְתָּם בָּאֲבָנִים וָמֵתוּ: עַל־פִּי ׀ שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה עֵדִים יוּמַת הַמֵּת לֹא יוּמַת עַל־פִּי עֵד אֶחָד: יַד הָעֵדִים תִּהְיֶה־בּוֹ בָרִאשֹׁנָה לַהֲמִיתוֹ וְיַד כָּל־הָעָם בָּאַחֲרֹנָה וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ: כִּי יִפָּלֵא מִמְּךָ דָבָר לַמִּשְׁפָּט בֵּין־דָּם ׀ לְדָם בֵּין־דִּין לְדִין וּבֵין נֶגַע לָנֶגַע דִּבְרֵי רִיבֹת בִּשְׁעָרֶיךָ וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ: וּבָאתָ אֶל־הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל־הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם וְדָרַשְׁתָּ וְהִגִּידוּ לְךָ אֵת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט: וְעָשִׂיתָ עַל־פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ מִן־הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה וְשָׁמַרְתָּ לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יוֹרוּךָ: ישראל. עַל־פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ וְעַל־הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר־יֹאמְרוּ לְךָ תַּעֲשֶׂה לֹא תָסוּר מִן־הַדָּבָר אֲשֶׁר־יַגִּידוּ לְךָ יָמִין וּשְׂמֹאל: וְהָאִישׁ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה בְזָדוֹן לְבִלְתִּי שְׁמֹעַ אֶל־הַכֹּהֵן הָעֹמֵד לְשָׁרֶת שָׁם אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אוֹ אֶל־הַשֹּׁפֵט וּמֵת הָאִישׁ הַהוּא וּבִעַרְתָּ הָרָע מִיִּשְׂרָאֵל: וְכָל־הָעָם יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ וְלֹא יְזִידוּן עוֹד:

כִּי־תֵצֵא לַמִּלְחָמָה עַל־אֹיְבֶיךָ וּנְתָנוֹ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּיָדֶךָ וְשָׁבִיתָ שִׁבְיוֹ: וְרָאִיתָ בַּשִּׁבְיָה אֵשֶׁת יְפַת־תֹּאַר וְחָשַׁקְתָּ בָהּ וְלָקַחְתָּ לְךָ לְאִשָּׁה: וַהֲבֵאתָהּ אֶל־תּוֹךְ בֵּיתֶךָ וְגִלְּחָה אֶת־רֹאשָׁהּ וְעָשְׂתָה אֶת־צִפָּרְנֶיהָ: וְהֵסִירָה אֶת־שִׂמְלַת שִׁבְיָהּ מֵעָלֶיהָ וְיָשְׁבָה בְּבֵיתֶךָ וּבָכְתָה אֶת־אָבִיהָ וְאֶת־אִמָּהּ יֶרַח יָמִים וְאַחַר כֵּן תָּבוֹא אֵלֶיהָ וּבְעַלְתָּהּ וְהָיְתָה לְךָ לְאִשָּׁה: וְהָיָה אִם־לֹא חָפַצְתָּ בָּהּ וְשִׁלַּחְתָּהּ לְנַפְשָׁהּ וּמָכֹר לֹא־תִמְכְּרֶנָּה בַּכָּסֶף לֹא־תִתְעַמֵּר בָּהּ תַּחַת אֲשֶׁר עִנִּיתָהּ: לוי. כִּי־תִהְיֶיןָ לְאִישׁ שְׁתֵּי נָשִׁים הָאַחַת אֲהוּבָה וְהָאַחַת שְׂנוּאָה וְיָלְדוּ־לוֹ בָנִים הָאֲהוּבָה וְהַשְּׂנוּאָה וְהָיָה הַבֵּן הַבְּכֹר לַשְּׂנִיאָה: וְהָיָה בְּיוֹם הַנְחִילוֹ אֶת־בָּנָיו אֵת אֲשֶׁר־יִהְיֶה לוֹ לֹא יוּכַל לְבַכֵּר אֶת־בֶּן־הָאֲהוּבָה עַל־פְּנֵי בֶן־הַשְּׂנוּאָה הַבְּכֹר: כִּי אֶת־הַבְּכֹר בֶּן־הַשְּׂנוּאָה יַכִּיר לָתֶת לוֹ פִּי שְׁנַיִם בְּכֹל אֲשֶׁר־יִמָּצֵא לוֹ כִּי־הוּא רֵאשִׁית אֹנוֹ לוֹ מִשְׁפַּט הַבְּכֹרָה: ישראל. כִּי־יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקוֹל אָבִיו וּבְקוֹל אִמּוֹ וְיִסְּרוּ אֹתוֹ וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיהֶם: וְתָפְשׂוּ בוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ וְהוֹצִיאוּ אֹתוֹ אֶל־זִקְנֵי עִירוֹ וְאֶל־שַׁעַר מְקֹמוֹ: וְאָמְרוּ אֶל־זִקְנֵי עִירוֹ בְּנֵנוּ זֶה סוֹרֵר וּמֹרֶה אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקֹלֵנוּ זוֹלֵל וְסֹבֵא: וּרְגָמֻהוּ כָּל־אַנְשֵׁי עִירוֹ בָאֲבָנִים וָמֵת וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ וְכָל־יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ:

וְהָיָה כִּי־תָבוֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה וִירִשְׁתָּהּ

וְיָשַׁבְתָּ בָּהּ: וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית ׀ כָּל־פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תָּבִיא מֵאַרְצְךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ וְשַׂמְתָּ בַטֶּנֶא וְהָלַכְתָּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם: וּבָאתָ אֶל־הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם וְאָמַרְתָּ אֵלָיו הִגַּדְתִּי הַיּוֹם לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי־בָאתִי אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵינוּ לָתֶת לָנוּ: לוי. וְלָקַח הַכֹּהֵן הַטֶּנֶא מִיָּדֶךָ וְהִנִּיחוֹ לִפְנֵי מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה וַיָּגָר שָׁם בִּמְתֵי מְעָט וַיְהִי־שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל עָצוּם וָרָב: וַיָּרֵעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים וַיְעַנּוּנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה: וַנִּצְעַק אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת־קֹלֵנוּ וַיַּרְא אֶת־עָנְיֵנוּ וְאֶת־עֲמָלֵנוּ וְאֶת־לַחֲצֵנוּ: וַיּוֹצִאֵנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה וּבְמֹרָא גָּדֹל וּבְאֹתוֹת וּבְמֹפְתִים: וַיְבִאֵנוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּתֶּן־לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ: וְעַתָּה הִנֵּה הֵבֵאתִי אֶת־רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־נָתַתָּה לִּי יְהוָה וְהִנַּחְתּוֹ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: וְשָׂמַחְתָּ בְכָל־הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּלְבֵיתֶךָ אַתָּה וְהַלֵּוִי וְהַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבֶּךָ: ישראל. כִּי תְכַלֶּה לַעְשֵׂר אֶת־כָּל־מַעְשַׂר תְּבוּאָתְךָ בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁת שְׁנַת הַמַּעֲשֵׂר וְנָתַתָּה לַלֵּוִי לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה וְאָכְלוּ בִשְׁעָרֶיךָ וְשָׂבֵעוּ: וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן־הַבַּיִת וְגַם נְתַתִּיו לַלֵּוִי וְלַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה כְּכָל־מִצְוָתְךָ אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי לֹא־עָבַרְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ וְלֹא שָׁכָחְתִּי: לֹא־אָכַלְתִּי בְאֹנִי מִמֶּנּוּ וְלֹא־בִעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטָמֵא וְלֹא־נָתַתִּי מִמֶּנּוּ לְמֵת שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהָי עָשִׂיתִי כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי: הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן־הַשָּׁמַיִם וּבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְאֵת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ: ס

אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם כֻּלְּכֶם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם זִקְנֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם כֹּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל: טַפְּכֶם נְשֵׁיכֶם וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּקֶרֶב מַחֲנֶיךָ מֵחֹטֵב עֵצֶיךָ עַד שֹׁאֵב מֵימֶיךָ: לְעָבְרְךָ בִּבְרִית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּבְאָלָתוֹ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כֹּרֵת עִמְּךָ הַיּוֹם: לוי. לְמַעַן הָקִים־אֹתְךָ הַיּוֹם ׀ לוֹ לְעָם וְהוּא יִהְיֶה־לְּךָ לֵאלֹהִים כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לָךְ וְכַאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב: וְלֹא אִתְּכֶם לְבַדְּכֶם אָנֹכִי כֹּרֵת אֶת־הַבְּרִית הַזֹּאת וְאֶת־הָאָלָה הַזֹּאת: כִּי אֶת־אֲשֶׁר יֶשְׁנוֹ פֹּה עִמָּנוּ עֹמֵד הַיּוֹם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֵת אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ פֹּה עִמָּנוּ הַיּוֹם: ישראל. כִּי־אַתֶּם יְדַעְתֶּם אֵת אֲשֶׁר־יָשַׁבְנוּ בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְאֵת אֲשֶׁר־עָבַרְנוּ בְּקֶרֶב הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עֲבַרְתֶּם:

וַתִּרְאוּ אֶת־שִׁקּוּצֵיהֶם וְאֵת גִּלֻּלֵיהֶם עֵץ וָאֶבֶן כֶּסֶף וְזָהָב אֲשֶׁר עִמָּהֶם׃ פֶּן
יֵשׁ בָּכֶם אִישׁ אוֹ־אִשָּׁה אוֹ מִשְׁפָּחָה אוֹ־שֵׁבֶט אֲשֶׁר לְבָבוֹ פֹנֶה הַיּוֹם מֵעִם יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ לָלֶכֶת לַעֲבֹד אֶת־אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם הָהֵם פֶּן־יֵשׁ בָּכֶם שֹׁרֶשׁ פֹּרֶה רֹאשׁ
וְלַעֲנָה׃ וְהָיָה בְּשָׁמְעוֹ אֶת־דִּבְרֵי הָאָלָה הַזֹּאת וְהִתְבָּרֵךְ בִּלְבָבוֹ לֵאמֹר שָׁלוֹם
יִהְיֶה־לִּי כִּי בִּשְׁרִרוּת לִבִּי אֵלֵךְ לְמַעַן סְפוֹת הָרָוָה אֶת־הַצְּמֵאָה׃ לֹא־יֹאבֶה
יְהוָה סְלֹחַ לוֹ כִּי אָז יֶעְשַׁן אַף־יְהוָה וְקִנְאָתוֹ בָּאִישׁ הַהוּא וְרָבְצָה בּוֹ כָּל־
הָאָלָה הַכְּתוּבָה בַּסֵּפֶר הַזֶּה וּמָחָה יְהוָה אֶת־שְׁמוֹ מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם׃ וְהִבְדִּילוֹ
יְהוָה לְרָעָה מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אָלוֹת הַבְּרִית הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה
הַזֶּה׃ וְאָמַר הַדּוֹר הָאַחֲרוֹן בְּנֵיכֶם אֲשֶׁר יָקוּמוּ מֵאַחֲרֵיכֶם וְהַנָּכְרִי אֲשֶׁר יָבֹא
מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה וְרָאוּ אֶת־מַכּוֹת הָאָרֶץ הַהִוא וְאֶת־תַּחֲלֻאֶיהָ אֲשֶׁר־חִלָּה יְהוָה
בָּהּ׃ גָּפְרִית וָמֶלַח שְׂרֵפָה כָל־אַרְצָהּ לֹא תִזָּרַע וְלֹא תַצְמִחַ וְלֹא־יַעֲלֶה בָהּ כָּל־
עֵשֶׂב כְּמַהְפֵּכַת סְדֹם וַעֲמֹרָה אַדְמָה וּצְבֹיִּים* אֲשֶׁר הָפַךְ יְהוָה בְּאַפּוֹ וּבַחֲמָתוֹ׃
וְאָמְרוּ כָּל־הַגּוֹיִם עַל־מֶה עָשָׂה יְהוָה כָּכָה לָאָרֶץ הַזֹּאת מֶה חֳרִי הָאַף הַגָּדוֹל
הַזֶּה׃ וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת־בְּרִית יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתָם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּם
בְּהוֹצִיאוֹ אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַיֵּלְכוּ וַיַּעַבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ לָהֶם
אֱלֹהִים אֲשֶׁר לֹא־יְדָעוּם וְלֹא חָלַק לָהֶם׃ וַיִּחַר־אַף יְהוָה בָּאָרֶץ הַהִוא לְהָבִיא
עָלֶיהָ אֶת־כָּל־הַקְּלָלָה הַכְּתוּבָה בַּסֵּפֶר הַזֶּה׃ וַיִּתְּשֵׁם יְהוָה מֵעַל אַדְמָתָם
בְּאַף וּבְחֵמָה וּבְקֶצֶף גָּדוֹל וַיַּשְׁלִכֵם אֶל־אֶרֶץ אַחֶרֶת כַּיּוֹם הַזֶּה׃ הַנִּסְתָּרֹת
לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ וְהַנִּגְלֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד־עוֹלָם לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי
הַתּוֹרָה הַזֹּאת׃

וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם
בֶּן־מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם לֹא־אוּכַל עוֹד לָצֵאת וְלָבוֹא וַיהוָה אָמַר
אֵלַי לֹא תַעֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה׃ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא ׀ עֹבֵר לְפָנֶיךָ הוּא־יַשְׁמִיד
אֶת־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלְּפָנֶיךָ וִירִשְׁתָּם יְהוֹשֻׁעַ הוּא עֹבֵר לְפָנֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר
יְהוָה׃ לוי וְעָשָׂה יְהוָה לָהֶם כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְסִיחוֹן וּלְעוֹג מַלְכֵי הָאֱמֹרִי
וּלְאַרְצָם אֲשֶׁר הִשְׁמִיד אֹתָם׃ וּנְתָנָם יְהוָה לִפְנֵיכֶם וַעֲשִׂיתֶם לָהֶם כְּכָל־
הַמִּצְוָה אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶתְכֶם׃ חִזְקוּ וְאִמְצוּ אַל־תִּירְאוּ וְאַל־תַּעַרְצוּ מִפְּנֵיהֶם
כִּי ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא הַהֹלֵךְ עִמָּךְ לֹא יַרְפְּךָ וְלֹא יַעַזְבֶךָּ׃ ישראל. וַיִּקְרָא
מֹשֶׁה לִיהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמֶר אֵלָיו לְעֵינֵי כָל־יִשְׂרָאֵל חֲזַק וֶאֱמָץ כִּי אַתָּה תָּבוֹא אֶת־
הָעָם הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתָם לָתֵת לָהֶם וְאַתָּה תַּנְחִילֶנָּה
אוֹתָם׃ וַיהוָה הוּא ׀ הַהֹלֵךְ לְפָנֶיךָ הוּא יִהְיֶה עִמָּךְ לֹא יַרְפְּךָ וְלֹא יַעַזְבֶךָּ לֹא

תִירָא וְלֹא תֵחָת: וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת־הַתּוֹרָה הַזֹּאת וַיִּתְּנָהּ אֶל־הַכֹּהֲנִים בְּנֵי
לֵוִי הַנֹּשְׂאִים אֶת־אֲרוֹן בְּרִית יְהוָה וְאֶל־כָּל־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיְצַו מֹשֶׁה אוֹתָם
לֵאמֹר מִקֵּץ׀ שֶׁבַע שָׁנִים בְּמֹעֵד שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה בְּחַג הַסֻּכּוֹת: בְּבוֹא כָל־
יִשְׂרָאֵל לֵרָאוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר תִּקְרָא אֶת־הַתּוֹרָה
הַזֹּאת נֶגֶד כָּל־יִשְׂרָאֵל בְּאָזְנֵיהֶם: * הַקְהֵל אֶת־הָעָם הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים וְהַטַּף
וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ לְמַעַן יִשְׁמְעוּ וּלְמַעַן יִלְמְדוּ וְיָרְאוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
וְשָׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת: וּבְנֵיהֶם אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ יִשְׁמְעוּ
וְלָמְדוּ לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר אַתֶּם חַיִּים עַל־הָאֲדָמָה
אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ:

נ״ג פסוקים בלה

האזינו

הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וַאֲדַבֵּרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אִמְרֵי־פִי: יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי
תִּזַּל כַּטַּל אִמְרָתִי כִּשְׂעִירִם עֲלֵי־דֶשֶׁא וְכִרְבִיבִים עֲלֵי־עֵשֶׂב: כִּי שֵׁם יְהוָה
אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ: לוי. הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ כִּי כָל־דְּרָכָיו מִשְׁפָּט
אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא: שִׁחֵת לוֹ לֹא בָּנָיו מוּמָם דּוֹר עִקֵּשׁ
וּפְתַלְתֹּל: הַ* לַיהוָה תִּגְמְלוּ־זֹאת עַם נָבָל וְלֹא חָכָם הֲלוֹא־הוּא אָבִיךָ
קָנֶךָ הוּא עָשְׂךָ וַיְכֹנְנֶךָ: ישראל. זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם בִּינוּ שְׁנוֹת דֹּר־וָדֹר
שְׁאַל אָבִיךָ וְיַגֵּדְךָ זְקֵנֶיךָ וְיֹאמְרוּ לָךְ: בְּהַנְחֵל עֶלְיוֹן גּוֹיִם בְּהַפְרִידוֹ בְּנֵי אָדָם
יַצֵּב גְּבֻלֹת עַמִּים לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: כִּי חֵלֶק יְהוָה עַמּוֹ יַעֲקֹב חֶבֶל
נַחֲלָתוֹ: יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר וּבְתֹהוּ יְלֵל יְשִׁמֹן יְסֹבְבֶנְהוּ יְבוֹנְנֵהוּ יִצְּרֶנְהוּ
כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ: כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ עַל־גּוֹזָלָיו יְרַחֵף יִפְרֹשׂ כְּנָפָיו יִקָּחֵהוּ יִשָּׂאֵהוּ
עַל־אֶבְרָתוֹ: יְהוָה בָּדָד יַנְחֶנּוּ וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֵכָר:

ה׳ לדתי, והיא מלה לעצמה.

וזאת הברכה

וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי
מוֹתוֹ: וַיֹּאמַר יְהוָה מִסִּינַי בָּא וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן וְאָתָה
מֵרִבְבֹת קֹדֶשׁ מִימִינוֹ אֵשְׁדָּת לָמוֹ: אַף חֹבֵב עַמִּים כָּל־קְדֹשָׁיו בְּיָדֶךָ וְהֵם
תֻּכּוּ לְרַגְלֶךָ יִשָּׂא מִדַּבְּרֹתֶיךָ: תּוֹרָה צִוָּה־לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב:
וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עָם יַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל: יְחִי רְאוּבֵן וְאַל־
יָמֹת וִיהִי מְתָיו מִסְפָּר: וְזֹאת לִיהוּדָה וַיֹּאמַר שְׁמַע יְהוָה קוֹל יְהוּדָה וְאֶל־
עַמּוֹ תְּבִיאֶנּוּ יָדָיו רָב לוֹ וְעֵזֶר מִצָּרָיו תִּהְיֶה: לוי. וּלְלֵוִי אָמַר תֻּמֶּיךָ
וְאוּרֶיךָ לְאִישׁ חֲסִידֶךָ אֲשֶׁר נִסִּיתוֹ בְּמַסָּה תְּרִיבֵהוּ עַל־מֵי מְרִיבָה: הָאֹמֵר
לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא רְאִיתִיו וְאֶת־אֶחָיו לֹא הִכִּיר וְאֶת־בָּנָו* לֹא יָדָע כִּי שָׁמְרוּ
אִמְרָתֶךָ וּבְרִיתְךָ יִנְצֹרוּ: יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב וְתוֹרָתְךָ לְיִשְׂרָאֵל יָשִׂימוּ קְטוֹרָה
בְּאַפֶּךָ וְכָלִיל עַל־מִזְבְּחֶךָ: בָּרֵךְ יְהוָה חֵילוֹ וּפֹעַל יָדָיו תִּרְצֶה מְחַץ מָתְנַיִם

אשדת, כמו דת וקרי תרין מלין.

ב׳ [illegible]

קָמָיו וּמְשַׂנְאָיו מִן־יְקוּמוּן׃ לְבִנְיָמִן אָמַר יְדִיד יְהוָה יִשְׁכֹּן לָבֶטַח עָלָיו חֹפֵף עָלָיו כָּל־הַיּוֹם וּבֵין כְּתֵפָיו שָׁכֵן׃ ישראל. וּלְיוֹסֵף אָמַר מְבֹרֶכֶת יְהוָה אַרְצוֹ מִמֶּגֶד שָׁמַיִם מִטָּל וּמִתְּהוֹם רֹבֶצֶת תָּחַת׃ וּמִמֶּגֶד תְּבוּאֹת שָׁמֶשׁ וּמִמֶּגֶד גֶּרֶשׁ יְרָחִים׃ וּמֵרֹאשׁ הַרְרֵי־קֶדֶם וּמִמֶּגֶד גִּבְעוֹת עוֹלָם׃ וּמִמֶּגֶד אֶרֶץ וּמְלֹאָהּ וּרְצוֹן שֹׁכְנִי סְנֶה תָּבוֹאתָה לְרֹאשׁ יוֹסֵף וּלְקָדְקֹד נְזִיר אֶחָיו׃ בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ וְקַרְנֵי רְאֵם קַרְנָיו בָּהֶם עַמִּים יְנַגַּח יַחְדָּו אַפְסֵי־אָרֶץ וְהֵם רִבְבוֹת אֶפְרַיִם וְהֵם אַלְפֵי מְנַשֶּׁה׃

סדר הקריאה לחנוכה.

ביום א׳ של חנוכה קורין בסדר נשא מן ויהי ביום כלות משה וגו׳, וי״א מתחילין לקרות מן פרשת כהנים.

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם׃ יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ׃ יָאֵר יְהוָה ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ׃ יִשָּׂא יְהוָה ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם׃ וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם׃

וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה לְהָקִים אֶת־הַמִּשְׁכָּן וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וַיִּמְשָׁחֵם וַיְקַדֵּשׁ אֹתָם׃ וַיַּקְרִיבוּ נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל רָאשֵׁי בֵּית אֲבֹתָם הֵם נְשִׂיאֵי הַמַּטֹּת הֵם הָעֹמְדִים עַל־הַפְּקֻדִים׃ וַיָּבִיאוּ אֶת־קָרְבָּנָם לִפְנֵי יְהוָה שֵׁשׁ־עֶגְלֹת צָב וּשְׁנֵי־עָשָׂר בָּקָר עֲגָלָה עַל־שְׁנֵי הַנְּשִׂאִים וְשׁוֹר לְאֶחָד וַיַּקְרִיבוּ אוֹתָם לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן׃ לוי. וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ קַח מֵאִתָּם וְהָיוּ לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד וְנָתַתָּה אוֹתָם אֶל־הַלְוִיִּם אִישׁ כְּפִי עֲבֹדָתוֹ׃ וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הָעֲגָלֹת וְאֶת־הַבָּקָר וַיִּתֵּן אוֹתָם אֶל־הַלְוִיִּם׃ אֵת ׀ שְׁתֵּי הָעֲגָלוֹת וְאֵת אַרְבַּעַת הַבָּקָר נָתַן לִבְנֵי גֵרְשׁוֹן כְּפִי עֲבֹדָתָם׃ וְאֵת ׀ אַרְבַּע הָעֲגָלֹת וְאֵת שְׁמֹנַת הַבָּקָר נָתַן לִבְנֵי מְרָרִי כְּפִי עֲבֹדָתָם בְּיַד אִיתָמָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן׃ וְלִבְנֵי קְהָת לֹא נָתָן כִּי־עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ עֲלֵהֶם בַּכָּתֵף יִשָּׂאוּ׃ וַיַּקְרִיבוּ הַנְּשִׂאִים אֵת חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ בְּיוֹם הִמָּשַׁח אֹתוֹ וַיַּקְרִיבוּ הַנְּשִׂיאִם אֶת־קָרְבָּנָם לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נָשִׂיא אֶחָד לַיּוֹם נָשִׂיא אֶחָד לַיּוֹם יַקְרִיבוּ אֶת־קָרְבָּנָם לַחֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ׃ ישראל. וַיְהִי הַמַּקְרִיב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן אֶת־קָרְבָּנוֹ נַחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב לְמַטֵּה יְהוּדָה׃ וְקָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־

כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל
בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה: כַּף
אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת: פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־
אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה: שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת: וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים
בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתּוּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה
זֶה קָרְבַּן נַחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב:

ביום ב׳ קוראים לכהן ביום השני עד מלאה קטרת, ללוי עד נתנאל בן צוער, לישראל ביום השלישי עד סוף פסקא; ח״ק. ביום ג׳ קוראים לכהן ביום השלישי עד מלאה קטרת, ללוי עד אליאב בן חלן, לישראל ביום הרביעי עד סוף פסקא. וכן בכל יום קוראים לכהן בסדר היום עד מלאה קטרת וללוי עד סוף פסקא, ולישראל ביום שלאחריו עד סוף פסקא. ואחריו ח״ק.

בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי הִקְרִיב נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר נְשִׂיא יִשָּׂשכָר: הִקְרִב אֶת־קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־
כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש
שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה: כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת:
פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו לעלה: שעיר עזים אחד לחטאת:
ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה
זֶה קָרְבַּן נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר:

בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי נָשִׂיא לִבְנֵי זְבוּלֻן אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן: קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־
כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש
שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה: כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת:
פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו לעלה: שעיר עזים אחד לחטאת:
ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה
זֶה קָרְבַּן אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן:

בַּיּוֹם הָרְבִיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי רְאוּבֵן אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר: קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־
כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש
שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה: כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת:
פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו לעלה: שעיר עזים אחד לחטאת:
ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה
זֶה קָרְבַּן אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר:

בַּיּוֹם הַחֲמִישִׁי נָשִׂיא לִבְנֵי שִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־צוּרִישַׁדָּי: קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־
כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש
שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה: כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת:
פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו לעלה: שעיר עזים אחד לחטאת:
ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה
זֶה קָרְבַּן שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־צוּרִישַׁדָּי:

בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי נָשִׂיא לִבְנֵי גָד אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל׃ קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־
כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש
שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה׃ כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת׃
פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו לעלה׃ שעיר עזים אחד לחטאת׃
ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה
זֶה קָרְבַּן אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל׃

ביום הששי של חנוכה הוא לעולם ר"ח ואומרים קדיש תתקבל אחר ההלל, ומוציאים ב' ס"ת בראשון קוראים פ' התמיד (במדבר כ"ח), כהן עד רביעת ההין, לוי עד ונסכה, ישראל פ' ר"ח כולה, רביעי קוראים בס"ת שני ביום הששי, ואחריו חצי קדיש.

ביום ז' של חנוכה קוראים ביום השביעי וביום השמיני. ואם הוא ר"ח קוראים בס"ת א' כדאתמול, ולרביעי קוראים בס"ת ב' ביום השביעי, ואחריו ח"ק

בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי אֶפְרָיִם אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד׃ קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־
כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש
שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה׃ כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת׃
פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו לעלה׃ שעיר עזים אחד לחטאת׃
ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה
זֶה קָרְבַּן אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד׃

ביום ח' דחנוכה קוראים לכהן ביום השמיני עד מלאה קטרת, ללוי עד בן פדהצור, לישראל ביום התשיעי עד סוף הסדרה ואומרים אחריו ח"ק. ויש שקורין לכהן עד בן עמישדי, ללוי עד בן עינן, ולישראל עד סוף הסדרה. ויש מוסיפים עוד מראש פ' בהעלתך עד עשה את המנרה.

בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי נָשִׂיא לִבְנֵי מְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהצוּר׃ קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־
כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש
שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה׃ כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת׃
פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו לעלה׃ שעיר עזים אחד לחטאת׃
ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה
זֶה קָרְבַּן גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהצוּר׃

בַּיּוֹם הַתְּשִׁיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי בִנְיָמִן אֲבִידָן בֶּן־גִּדְעֹנִי׃ קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־
כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש
שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה׃ כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת׃
פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו לעלה׃ שעיר עזים אחד לחטאת׃
ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה
זֶה קָרְבַּן אֲבִידָן בֶּן־גִּדְעֹנִי׃

בַּיּוֹם הָעֲשִׂירִי נָשִׂיא לִבְנֵי דָן אֲחִיעֶזֶר בֶּן־עַמִּישַׁדָּי׃ קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־
כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש
שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה׃ כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת׃
פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו לעלה׃ שעיר עזים אחד לחטאת׃
ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה
זֶה קָרְבַּן אֲחִיעֶזֶר בֶּן־עַמִּישַׁדָּי׃

בְּיוֹם֙ עַשְׁתֵּ֣י עָשָׂ֣ר י֔וֹם נָשִׂ֖יא לִבְנֵ֣י אָשֵׁ֑ר פַּגְעִיאֵ֖ל בֶּן־עָכְרָֽן׃ קָרְבָּנ֞וֹ קַֽעֲרַת־
כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה: כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת: פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו לעלה: שעיר עזים אחד לחטאת: ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה

זֶ֛ה קָרְבַּ֥ן פַּגְעִיאֵ֖ל בֶּן־עָכְרָֽן׃

בְּיוֹם֙ שְׁנֵ֣ים עָשָׂ֣ר י֔וֹם נָשִׂ֖יא לִבְנֵ֣י נַפְתָּלִ֑י אֲחִירַ֖ע בֶּן־עֵינָֽן׃ קָרְבָּנ֞וֹ קַֽעֲרַת־
כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה: כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת: פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו לעלה: שעיר עזים לחטאת: ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה

זֶ֛ה קָרְבַּ֥ן אֲחִירַ֖ע בֶּן־עֵינָֽן׃

זֹ֣את ׀ חֲנֻכַּ֣ת הַמִּזְבֵּ֗חַ בְּיוֹם֙ הִמָּשַׁ֣ח אֹת֔וֹ מֵאֵ֖ת נְשִׂיאֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל קַעֲרֹ֨ת כֶּ֜סֶף שְׁתֵּ֣ים עֶשְׂרֵ֗ה מִֽזְרְקֵי־כֶ֙סֶף֙ שְׁנֵ֣ים עָשָׂ֔ר כַּפּ֥וֹת זָהָ֖ב שְׁתֵּ֥ים עֶשְׂרֵֽה׃ שְׁלֹשִׁ֣ים וּמֵאָ֗ה הַקְּעָרָ֤ה הָֽאַחַת֙ כֶּ֔סֶף וְשִׁבְעִ֖ים הַמִּזְרָ֣ק הָאֶחָ֑ד כֹּ֚ל כֶּ֣סֶף הַכֵּלִ֔ים אַלְפַּ֥יִם וְאַרְבַּע־מֵא֖וֹת בְּשֶׁ֥קֶל הַקֹּֽדֶשׁ׃ כַּפּ֨וֹת זָהָ֤ב שְֽׁתֵּים־עֶשְׂרֵה֙ מְלֵאֹ֣ת קְטֹ֔רֶת עֲשָׂרָ֧ה עֲשָׂרָ֛ה הַכַּ֖ף בְּשֶׁ֣קֶל הַקֹּ֑דֶשׁ כָּל־זְהַ֥ב הַכַּפּ֖וֹת עֶשְׂרִ֥ים וּמֵאָֽה׃ כָּל־הַבָּקָ֨ר לָעֹלָ֜ה שְׁנֵ֧ים עָשָׂ֣ר פָּרִ֗ים אֵילִ֤ם שְׁנֵים־עָשָׂר֙ כְּבָשִׂ֧ים בְּנֵי־שָׁנָ֛ה שְׁנֵ֥ים עָשָׂ֖ר וּמִנְחָתָ֑ם וּשְׂעִירֵ֥י עִזִּ֛ים שְׁנֵ֥ים עָשָׂ֖ר לְחַטָּֽאת׃ וְכֹ֞ל בְּקַ֣ר ׀ זֶ֣בַח הַשְּׁלָמִ֗ים עֶשְׂרִ֣ים וְאַרְבָּעָה֮ פָּרִים֒ אֵילִ֤ם שִׁשִּׁים֙ עַתֻּדִ֣ים שִׁשִּׁ֔ים כְּבָשִׂ֥ים בְּנֵי־שָׁנָ֖ה שִׁשִּׁ֑ים זֹ֚את חֲנֻכַּ֣ת הַמִּזְבֵּ֔חַ אַחֲרֵ֖י הִמָּשַׁ֥ח אֹתֽוֹ׃ וּבְבֹ֨א מֹשֶׁ֜ה אֶל־אֹ֣הֶל מוֹעֵד֮ לְדַבֵּ֣ר אִתּוֹ֒ וַיִּשְׁמַ֨ע אֶת־הַקּ֜וֹל מִדַּבֵּ֣ר אֵלָ֗יו מֵעַ֤ל הַכַּפֹּ֙רֶת֙ אֲשֶׁר֙ עַל־אֲרֹ֣ן הָֽעֵדֻ֔ת מִבֵּ֖ין שְׁנֵ֣י הַכְּרֻבִ֑ים וַיְדַבֵּ֖ר אֵלָֽיו׃ כאן מסיימים בפפד"מ וכנותיה.

יש קהלות מוסיפים עוד זה מפ' בהעלתך.

וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵּאמֹֽר׃ דַּבֵּר֙ אֶֽל־אַהֲרֹ֔ן וְאָמַרְתָּ֖ אֵלָ֑יו בְּהַעֲלֹֽתְךָ֙ אֶת־הַנֵּרֹ֔ת אֶל־מוּל֙ פְּנֵ֣י הַמְּנוֹרָ֔ה יָאִ֖ירוּ שִׁבְעַ֥ת הַנֵּרֽוֹת׃ וַיַּ֤עַשׂ כֵּן֙ אַהֲרֹ֔ן אֶל־מוּל֙ פְּנֵ֣י הַמְּנוֹרָ֔ה הֶעֱלָ֖ה נֵרֹתֶ֑יהָ כַּאֲשֶׁ֛ר צִוָּ֥ה יְהוָ֖ה אֶת־מֹשֶֽׁה׃ וְזֶ֨ה מַעֲשֵׂ֤ה הַמְּנֹרָה֙ מִקְשָׁ֣ה זָהָ֔ב עַד־יְרֵכָ֥הּ עַד־פִּרְחָ֖הּ מִקְשָׁ֣ה הִ֑וא כַּמַּרְאֶ֗ה אֲשֶׁ֨ר הֶרְאָ֤ה יְהוָה֙ אֶת־מֹשֶׁ֔ה כֵּ֥ן עָשָׂ֖ה אֶת־הַמְּנֹרָֽה׃

סדר הקריאה לפורים.

בפורים קורין ג׳ אנשים בסוף סדר בשלח.

וַיָּבֹא עֲמָלֵק וַיִּלָּחֶם עִם־יִשְׂרָאֵל בִּרְפִידִם׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ בְּחַר־לָנוּ אֲנָשִׁים וְצֵא הִלָּחֵם בַּעֲמָלֵק מָחָר אָנֹכִי נִצָּב עַל־רֹאשׁ הַגִּבְעָה וּמַטֵּה הָאֱלֹהִים בְּיָדִי׃ וַיַּעַשׂ יְהוֹשֻׁעַ כַּאֲשֶׁר אָמַר־לוֹ מֹשֶׁה לְהִלָּחֵם בַּעֲמָלֵק וּמֹשֶׁה אַהֲרֹן וְחוּר עָלוּ רֹאשׁ הַגִּבְעָה׃ לוי. וְהָיָה כַּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ וְגָבַר יִשְׂרָאֵל וְכַאֲשֶׁר יָנִיחַ יָדוֹ וְגָבַר עֲמָלֵק׃ וִידֵי מֹשֶׁה כְּבֵדִים וַיִּקְחוּ־אֶבֶן וַיָּשִׂימוּ תַחְתָּיו וַיֵּשֶׁב עָלֶיהָ וְאַהֲרֹן וְחוּר תָּמְכוּ בְיָדָיו מִזֶּה אֶחָד וּמִזֶּה אֶחָד וַיְהִי יָדָיו אֱמוּנָה עַד־בֹּא הַשָּׁמֶשׁ׃ וַיַּחֲלֹשׁ יְהוֹשֻׁעַ אֶת־עֲמָלֵק וְאֶת־עַמּוֹ לְפִי־חָרֶב׃ ישראל. וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כְּתֹב זֹאת זִכָּרוֹן בַּסֵּפֶר וְשִׂים בְּאָזְנֵי יְהוֹשֻׁעַ כִּי־מָחֹה אֶמְחֶה אֶת־זֵכֶר עֲמָלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם׃ וַיִּבֶן מֹשֶׁה מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יְהוָה ׀ נִסִּי׃ וַיֹּאמֶר כִּי־יָד עַל־כֵּס יָהּ מִלְחָמָה לַיהוָה בַּעֲמָלֵק מִדֹּר דֹּר׃ ויש כופלים פסוק אחרון.

סדר הקריאה לחה״מ של פסח.

ליום ראשון דחול המועד (י״ז ניסן). מוציאין ב׳ ס״ת וקורין בס״ת א׳ בסדר בא פ׳ קדש לי ומתחלק לג׳ גברי. (ואם הוא שבת קורין בסדר כי תשא פ׳ ראה אתה אמר אלי תמצא לקמן ליום ג׳ דחול המועד.)

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ קַדֶּשׁ־לִי כָל־בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל־רֶחֶם בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה לִי הוּא׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם זָכוֹר אֶת־הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יְצָאתֶם מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים כִּי בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיא יְהוָה אֶתְכֶם מִזֶּה וְלֹא יֵאָכֵל חָמֵץ׃ הַיּוֹם אַתֶּם יֹצְאִים בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב׃ לוי. וְהָיָה כִי־יְבִיאֲךָ יְהוָה אֶל־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ לָתֶת לָךְ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ וְעָבַדְתָּ אֶת־הָעֲבֹדָה הַזֹּאת בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה׃ שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מַצֹּת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי חַג לַיהוָה׃ מַצּוֹת יֵאָכֵל אֵת שִׁבְעַת הַיָּמִים וְלֹא־יֵרָאֶה לְךָ חָמֵץ וְלֹא־יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר בְּכָל־גְּבֻלֶךָ׃ וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְהוָה לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם׃ וְהָיָה לְךָ לְאוֹת עַל־יָדְךָ וּלְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת יְהוָה בְּפִיךָ כִּי בְּיָד חֲזָקָה הוֹצִאֲךָ יְהוָה מִמִּצְרָיִם׃ וְשָׁמַרְתָּ אֶת־הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֲדָהּ מִיָּמִים יָמִימָה׃ ישראל. וְהָיָה כִּי־יְבִאֲךָ יְהוָה אֶל־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְךָ וְלַאֲבֹתֶיךָ וּנְתָנָהּ לָךְ׃ וְהַעֲבַרְתָּ כָל־פֶּטֶר־רֶחֶם לַיהוָה וְכָל־פֶּטֶר ׀ שֶׁגֶר בְּהֵמָה אֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ הַזְּכָרִים לַיהוָה׃ וְכָל־פֶּטֶר חֲמֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה וְאִם־לֹא תִפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ וְכֹל בְּכוֹר אָדָם בְּבָנֶיךָ תִּפְדֶּה׃ וְהָיָה כִּי־יִשְׁאָלְךָ בִנְךָ מָחָר לֵאמֹר

מה־זאת ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו יהוה ממצרים מבית עבדים: ויהי כי־הקשה פרעה לשלחנו ויהרג יהוה כל־בכור בארץ מצרים מבכר אדם ועד־בכור בהמה על־כן אני זבח ליהוה כל־פטר רחם הזכרים וכל־בכור בני אפדה: והיה לאות על־ידכה ולטוטפת בין עיניך כי בחזק יד הוציאנו יהוה ממצרים:

בס״ת שני קוראים בכל יום לרביעי והקרבתם בסדר פינחס.

והקרבתם אשה עלה ליהוה פרים בני־בקר שנים ואיל אחד ושבעה כבשים בני שנה תמימם יהיו לכם: ומנחתם סלת בלולה בשמן שלשה עשרנים לפר ושני עשרנים לאיל תעשו: עשרון עשרון תעשה לכבש האחד לשבעת הכבשים: ושעיר חטאת אחד לכפר עליכם: מלבד עלת הבקר אשר לעלת התמיד תעשו את־אלה: כאלה תעשו ליום שבעת ימים לחם אשה ריח־ניחח ליהוה על־עולת התמיד יעשה ונסכו: וביום השביעי מקרא־קדש יהיה לכם כל־מלאכת עבדה לא תעשו: חצי קדיש.

ליום שני דחה״מ (י״ח ניסן). קורין בס״ת א׳ בסדר משפטים פ׳ אם כסף תלוה. (ואם יום ג׳ דחה״מ בראשון בשבת קורין פ׳ קדש לי של יום ראשון.)

אם־כסף תלוה את־עמי את־העני עמך לא־תהיה לו כנשה לא־תשימון עליו נשך: אם־חבל תחבל שלמת רעך עד־בא השמש תשיבנו לו: כי הוא כסותה לבדה הוא שמלתו לערו במה ישכב והיה כי־יצעק אלי ושמעתי כי־חנון אני: לוי. אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאר: מלאתך ודמעך לא תאחר בכור בניך תתן־לי: כן־תעשה לשרך לצאנך שבעת ימים יהיה עם־אמו ביום השמיני תתנו־לי: ואנשי־קדש תהיון לי ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לכלב תשלכון אתו: לא תשא שמע שוא אל־תשת ידך עם־רשע להית עד חמס: לא־תהיה אחרי־רבים לרעת ולא־תענה על־רב לנטת אחרי רבים להטת: ודל לא תהדר בריבו: כי תפגע שור איבך או חמרו תעה השב תשיבנו לו: כי־תראה חמור שנאך רבץ תחת משאו וחדלת מעזב לו עזב תעזב עמו: ישראל. לא תטה משפט אבינך בריבו: מדבר־שקר תרחק ונקי וצדיק אל־תהרג כי לא־אצדיק רשע: ושחד לא תקח כי השחד יעור פקחים ויסלף דברי צדיקים: וגר לא תלחץ ואתם ידעתם את־נפש הגר כי־גרים הייתם בארץ מצרים: ושש שנים תזרע את־ארצך ואספת את־תבואתה: והשביעת תשמטנה

(בספרי׳ פ׳)

וּנְטַשְׁתָּהּ וְאָכְלוּ אֶבְיֹנֵי עַמֶּךָ וְיִתְרָם תֹּאכַל חַיַּת הַשָּׂדֶה כֵּן־תַּעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ
לְזֵיתֶךָ׃ שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂיךָ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת לְמַעַן יָנוּחַ
שׁוֹרְךָ וַחֲמֹרֶךָ וְיִנָּפֵשׁ בֶּן־אֲמָתְךָ וְהַגֵּר׃ וּבְכֹל אֲשֶׁר־אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם תִּשָּׁמֵרוּ
וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ לֹא יִשָּׁמַע עַל־פִּיךָ׃ שָׁלֹשׁ רְגָלִים תָּחֹג לִי
בַּשָּׁנָה׃ אֶת־חַג הַמַּצּוֹת תִּשְׁמֹר שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ
לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב כִּי־בוֹ יָצָאתָ מִמִּצְרָיִם וְלֹא־יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם׃ וְחַג הַקָּצִיר
בִּכּוּרֵי מַעֲשֶׂיךָ אֲשֶׁר תִּזְרַע בַּשָּׂדֶה וְחַג הָאָסִף בְּצֵאת הַשָּׁנָה בְּאָסְפְּךָ אֶת־
מַעֲשֶׂיךָ מִן־הַשָּׂדֶה׃ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל־זְכוּרְךָ אֶל־פְּנֵי הָאָדֹן ׀
יְהוָה׃ לֹא־תִזְבַּח עַל־חָמֵץ דַּם־זִבְחִי וְלֹא־יָלִין חֵלֶב־חַגִּי עַד־בֹּקֶר׃ רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי
אַדְמָתְךָ תָּבִיא בֵּית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ׃

בס"ת ב' קוראים והקרבתם כפרשת פינחס כמו ביום א' דחה"מ.

ביום ג' דחה"מ (י"ט ניסן) אם הוא שבת מתחילים לקרות בפ' כי תשא מן ויאמר משה אל ה' ראה אתה אמר אלי וגו' ומתחלק לשבעה גברי, ואם הוא ברביעי או בחמישי בשבת מתחילים לקמן ויאמר ה' אל משה פסל לך וגו' ומתחלק לשלשה גברי. ואם הוא בשני בשבת קורין פ' אם כסף תלוה של יום ב'.

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה רְאֵה אַתָּה אֹמֵר אֵלַי הַעַל אֶת־הָעָם הַזֶּה וְאַתָּה
לֹא הוֹדַעְתַּנִי אֵת אֲשֶׁר־תִּשְׁלַח עִמִּי וְאַתָּה אָמַרְתָּ יְדַעְתִּיךָ בְשֵׁם וְגַם־מָצָאתָ
חֵן בְּעֵינָי׃ וְעַתָּה אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ הוֹדִעֵנִי נָא אֶת־דְּרָכֶךָ וְאֵדָעֲךָ
לְמַעַן אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֶיךָ וּרְאֵה כִּי עַמְּךָ הַגּוֹי הַזֶּה׃ וַיֹּאמַר פָּנַי יֵלֵכוּ וַהֲנִחֹתִי
לָךְ׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו אִם־אֵין פָּנֶיךָ הֹלְכִים אַל־תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה׃ וּבַמֶּה ׀ יִוָּדַע אֵפוֹא
כִּי־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲנִי וְעַמֶּךָ הֲלוֹא בְּלֶכְתְּךָ עִמָּנוּ וְנִפְלֵינוּ אֲנִי וְעַמְּךָ
מִכָּל־הָעָם אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ שני וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה גַּם
אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֶעֱשֶׂה כִּי־מָצָאתָ חֵן בְּעֵינַי וָאֵדָעֲךָ בְּשֵׁם׃
וַיֹּאמַר הַרְאֵנִי נָא אֶת־כְּבֹדֶךָ׃ וַיֹּאמֶר אֲנִי אַעֲבִיר כָּל־טוּבִי עַל־פָּנֶיךָ וְקָרָאתִי
בְשֵׁם יְהוָה לְפָנֶיךָ וְחַנֹּתִי אֶת־אֲשֶׁר אָחֹן וְרִחַמְתִּי אֶת־אֲשֶׁר אֲרַחֵם׃ ג.
וַיֹּאמֶר לֹא תוּכַל לִרְאֹת אֶת־פָּנָי כִּי לֹא־יִרְאַנִי הָאָדָם וָחָי׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה הִנֵּה
מָקוֹם אִתִּי וְנִצַּבְתָּ עַל־הַצּוּר׃ וְהָיָה בַּעֲבֹר כְּבֹדִי וְשַׂמְתִּיךָ בְּנִקְרַת הַצּוּר
וְשַׂכֹּתִי כַפִּי עָלֶיךָ עַד־עָבְרִי׃ וַהֲסִרֹתִי אֶת־כַּפִּי וְרָאִיתָ אֶת־אֲחֹרָי וּפָנַי
לֹא יֵרָאוּ׃ ד. בחול מתחילים כאן.

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה פְּסָל־לְךָ שְׁנֵי־לֻחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וְכָתַבְתִּי
עַל־הַלֻּחֹת אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל־הַלֻּחֹת הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ׃ וֶהְיֵה
נָכוֹן לַבֹּקֶר וְעָלִיתָ בַבֹּקֶר אֶל־הַר סִינַי וְנִצַּבְתָּ לִי שָׁם עַל־רֹאשׁ הָהָר׃ וְאִישׁ

לא־יעלה עמך וגם־איש אל־ירא בכל־ההר גם־הצאן והבקר אל־ירעו אל־
מול ההר ההוא: (בשבת ה.) ויפסל שני־לחת אבנים כראשנים וישכם
משה בבקר ויעל אל־הר סיני כאשר צוה יהוה אתו ויקח בידו שני לחת
אבנים: וירד יהוה בענן ויתיצב עמו שם ויקרא בשם יהוה: ויעבר יהוה
על־פניו ויקרא יהוה יהוה אל רחום וחנון ארך אפים ורב־חסד ואמת:
ר' דכתי נצר חסד לאלפים נשא עון ופשע וחטאה ונקה לא ינקה פקד עון
אבות על־בנים ועל־בני בנים על־שלשים ועל־רבעים: וימהר משה ויקד
ארצה וישתחו: ויאמר אם־נא מצאתי חן בעיניך אדני ילך־נא אדני
בקרבנו כי עם־קשה־ערף הוא וסלחת לעוננו ולחטאתנו ונחלתנו: ויאמר
הנה אנכי כרת ברית נגד כל־עמך אעשה נפלאת אשר לא־נבראו בכל־
הארץ ובכל־הגוים וראה כל־העם אשר־אתה בקרבו את־מעשה יהוה כי־
נורא הוא אשר אני עשה עמך: לוי. (בשבת ו.) שמר־לך את אשר אנכי
מצוך היום הנני גרש מפניך את־האמרי והכנעני והחתי והפרזי והחוי
והיבוסי: השמר לך פן־תכרת ברית ליושב הארץ אשר אתה בא עליה
פן־יהיה למוקש בקרבך: כי את־מזבחתם תתצון ואת־מצבתם תשברון
ר' תתי ואת־אשריו תכרתון: כי לא תשתחוה לאל אחר כי יהוה קנא שמו
אל קנא הוא: פן־תכרת ברית ליושב הארץ וזנו אחרי אלהיהם וזבחו
לאלהיהם וקרא לך ואכלת מזבחו: ולקחת מבנתיו לבניך וזנו בנתיו אחרי
אלהיהן והזנו את־בניך אחרי אלהיהן: אלהי מסכה לא תעשה־לך:
ישראל. (בשבת ז.) את־חג המצות תשמר שבעת ימים תאכל מצות אשר
צויתך למועד חדש האביב כי בחדש האביב יצאת ממצרים: כל־פטר
רחם לי וכל־מקנך תזכר פטר שור ושה: ופטר חמור תפדה בשה ואם־
לא תפדה וערפתו כל בכור בניך תפדה ולא־יראו פני ריקם: ששת ימים
תעבד וביום השביעי תשבת בחריש ובקציר תשבת: וחג שבעת תעשה
לך בכורי קציר חטים וחג האסיף תקופת השנה: שלש פעמים בשנה
יראה כל־זכורך את־פני האדן יהוה אלהי ישראל: כי־אוריש גוים מפניך
והרחבתי את־גבלך ולא־יחמד איש את־ארצך בעלתך לראות את־פני יהוה
אלהיך שלש פעמים בשנה: לא־תשחט על־חמץ דם־זבחי ולא־ילין לבקר
זבח חג הפסח: ראשית בכורי אדמתך תביא בית יהוה אלהיך לא־תבשל
גדי בחלב אמו:

בש"ת ב' קוראים והקרבתם בספר פינחס כמו ביום ה' דחה"מ.

ביום ד' דחה"מ (כ' ניסן) קורין בס"ת א' בסדר בהעלתך פ' וידבר ה' אל משה במדבר סיני.

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְמִדְבַּר־סִינַי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן לֵאמֹר: וְיַעֲשׂוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַפָּסַח בְּמוֹעֲדוֹ: בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר־יוֹם בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה בֵּין הָעֲרְבַּיִם תַּעֲשׂוּ אֹתוֹ בְּמֹעֲדוֹ כְּכָל־חֻקֹּתָיו וּכְכָל־מִשְׁפָּטָיו תַּעֲשׂוּ אֹתוֹ: וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשֹׂת הַפָּסַח: וַיַּעֲשׂוּ אֶת־הַפֶּסַח בָּרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בֵּין הָעַרְבַּיִם בְּמִדְבַּר סִינָי כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: לוי. וַיְהִי אֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ טְמֵאִים לְנֶפֶשׁ אָדָם וְלֹא־יָכְלוּ לַעֲשֹׂת־הַפֶּסַח בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּקְרְבוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וְלִפְנֵי אַהֲרֹן בַּיּוֹם הַהוּא: וַיֹּאמְרוּ הָאֲנָשִׁים הָהֵמָּה אֵלָיו אֲנַחְנוּ טְמֵאִים לְנֶפֶשׁ אָדָם לָמָּה נִגָּרַע לְבִלְתִּי הַקְרִב אֶת־קָרְבַּן יְהוָה בְּמֹעֲדוֹ בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מֹשֶׁה עִמְדוּ וְאֶשְׁמְעָה מַה־יְצַוֶּה יְהוָה לָכֶם: ישראל. וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִישׁ אִישׁ כִּי־יִהְיֶה־טָמֵא ׀ לָנֶפֶשׁ אוֹ בְדֶרֶךְ רְחֹקָה* לָכֶם אוֹ לְדֹרֹתֵיכֶם וְעָשָׂה פֶסַח לַיהוָה: בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם בֵּין הָעַרְבַּיִם יַעֲשׂוּ אֹתוֹ עַל־מַצּוֹת וּמְרֹרִים יֹאכְלֻהוּ: לֹא־יַשְׁאִירוּ מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר וְעֶצֶם לֹא יִשְׁבְּרוּ־בוֹ כְּכָל־חֻקַּת הַפֶּסַח יַעֲשׂוּ אֹתוֹ: וְהָאִישׁ אֲשֶׁר־הוּא טָהוֹר וּבְדֶרֶךְ לֹא־הָיָה וְחָדַל לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ כִּי ׀ קָרְבַּן יְהוָה לֹא הִקְרִיב בְּמֹעֲדוֹ חֶטְאוֹ יִשָּׂא הָאִישׁ הַהוּא: וְכִי־יָגוּר אִתְּכֶם גֵּר וְעָשָׂה פֶסַח לַיהוָה כְּחֻקַּת הַפֶּסַח וּכְמִשְׁפָּטוֹ כֵּן יַעֲשֶׂה חֻקָּה אַחַת יִהְיֶה לָכֶם וְלַגֵּר וּלְאֶזְרַח הָאָרֶץ:

*נקוד על ה'

בס"ת ב' קוראים והקרבתם בסדר פינחס כמו ביום א' דחה"מ.

סֵדֶר הַקְּרִיאָה לחה"מ שֶׁל סוּכּוֹת.

בחה"מ של סוכות מוציאין ס"ת אחד וקוראים בו ד' אנשים בקרבנות החג בסדר פינחס. ביום הראשון דחה"מ קוראים לכהן ביום השני, ללוי ביום השלישי, לישראל ביום הרביעי, לרביעי חוזרים למעלה וקוראים ביום השני וביום השלישי שהם ספיקא דיומא, וכן כל חה"מ קוראים לרביעי ספיקא דיומא. ואחריו ח"ק.

וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנֵים עָשָׂר אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם: וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט: וּשְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד חַטָּאת מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכֵּיהֶם:

וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי פָּרִים עַשְׁתֵּי־עָשָׂר אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם: וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט: וּשְׂעִיר חַטָּאת אֶחָד מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ:

וּבַיּוֹם הָרְבִיעִי פָּרִים עֲשָׂרָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם׃ מִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט׃ וּשְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד חַטָּאת מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד מִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ׃

וּבַיּוֹם הַחֲמִישִׁי פָּרִים תִּשְׁעָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם׃ וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט׃ וּשְׂעִיר חַטָּאת אֶחָד מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ׃

וּבַיּוֹם הַשִּׁשִּׁי פָּרִים שְׁמֹנָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם׃ וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט׃ וּשְׂעִיר חַטָּאת אֶחָד מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד מִנְחָתָהּ וּנְסָכֶיהָ׃

וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי פָּרִים שִׁבְעָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם׃ וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּהֶם לַפָּרִים לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כְּמִשְׁפָּטָם׃ וּשְׂעִיר חַטָּאת אֶחָד מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד מִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ׃

בהושענא רבא קוראים לכהן וביום החמישי, ללוי וביום הששי, לישראל ראשון וביום השביעי, ולישראל שני וביום הששי וביום השביעי.

סדר הקריאה לתשעה באב.

בתשעה באב שחרית קוראים ג' אנשים בסדר ואתחנן פ' כי תוליד, והשלישי הוא מפטיר.

כִּי־תוֹלִיד בָּנִים וּבְנֵי בָנִים וְנוֹשַׁנְתֶּם בָּאָרֶץ וְהִשְׁחַתֶּם וַעֲשִׂיתֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כֹּל וַעֲשִׂיתֶם הָרַע בְּעֵינֵי־יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ לְהַכְעִיסוֹ׃ הַעִידֹתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ כִּי־אָבֹד תֹּאבֵדוּן מַהֵר מֵעַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא־תַאֲרִיכֻן יָמִים עָלֶיהָ כִּי הִשָּׁמֵד תִּשָּׁמֵדוּן׃ וְהֵפִיץ יְהֹוָה אֶתְכֶם בָּעַמִּים וְנִשְׁאַרְתֶּם מְתֵי מִסְפָּר בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר יְנַהֵג יְהֹוָה אֶתְכֶם שָׁמָּה׃ וַעֲבַדְתֶּם־שָׁם אֱלֹהִים מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם עֵץ וָאֶבֶן אֲשֶׁר לֹא־יִרְאוּן וְלֹא יִשְׁמְעוּן וְלֹא יֹאכְלוּן וְלֹא יְרִיחֻן׃ וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם אֶת־יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ וּמָצָאתָ כִּי תִדְרְשֶׁנּוּ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ׃ לוי: בַּצַּר לְךָ וּמְצָאוּךָ כֹּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים וְשַׁבְתָּ עַד־יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקֹלוֹ׃ כִּי אֵל רַחוּם יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא יַרְפְּךָ וְלֹא יַשְׁחִיתֶךָ וְלֹא יִשְׁכַּח אֶת־בְּרִית אֲבֹתֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָהֶם׃ כִּי שְׁאַל־נָא לְיָמִים רִאשֹׁנִים אֲשֶׁר־הָיוּ לְפָנֶיךָ לְמִן־הַיּוֹם

אשר ברא אלהים ׀ אדם על־הארץ ולמקצה השמים ועד־קצה השמים
הנהיה כדבר הגדול הזה או הנשמע כמהו: השמע עם קול אלהים מדבר
מתוך־האש כאשר־שמעת אתה ויחי: או ׀ הנסה אלהים לבוא לקחת לו
גוי מקרב גוי במסת באתת ובמופתים ובמלחמה וביד חזקה ובזרוע נטויה
ובמוראים גדלים ככל אשר־עשה לכם יהוה אלהיכם במצרים לעיניך:
אתה הראת לדעת כי יהוה הוא האלהים אין עוד מלבדו: ישראל. מן
השמים השמיעך את־קלו ליסרך ועל־הארץ הראך את־אשו הגדולה ודבריו
שמעת מתוך האש: ותחת כי אהב את־אבתיך ויבחר בזרעו אחריו ויוצאך
בפניו בכחו הגדל ממצרים: להוריש גוים גדלים ועצמים ממך מפניך
להביאך לתת־לך את־ארצם נחלה כיום הזה: וידעת היום והשבת אל־
לבבך כי יהוה הוא האלהים בשמים ממעל ועל־הארץ מתחת אין עוד:
ושמרת את־חקיו ואת־מצותיו אשר אנכי מצוך היום אשר ייטב לך ולבניך
אחריך ולמען תאריך ימים על־האדמה אשר יהוה אלהיך נתן לך כל־הימים:

חצי קדיש.

הפטרה לתשעה באב.

ירמיה סמן ח'.

אסף אסיפם נאם־יהוה אין ענבים בגפן ואין תאנים בתאנה והעלה
נבל ואתן להם יעברום: על־מה אנחנו ישבים האספו ונבוא אל־ערי
המבצר ונדמה־שם כי יהוה אלהינו הדמנו וישקנו מי־ראש כי חטאנו
ליהוה: קוה לשלום ואין טוב לעת מרפה והנה בעתה: מדן נשמע נחרת
סוסיו מקול מצהלות אביריו רעשה כל־הארץ ויבואו ויאכלו ארץ ומלואה
עיר וישבי בה: כי הנני משלח בכם נחשים צפענים אשר אין־להם לחש
ונשכו אתכם נאם־יהוה: מבליגיתי עלי יגון עלי לבי דוי: הנה־קול שועת
בת־עמי מארץ מרחקים היהוה אין בציון אם־מלכה אין בה מדוע הכעסוני
בפסליהם בהבלי נכר: עבר קציר כלה קיץ ואנחנו לוא נושענו: על־שבר
בת־עמי השברתי קדרתי שמה החזקתני: הצרי אין בגלעד אם־רפא אין
שם כי מדוע לא עלתה ארכת בת־עמי: מי־יתן ראשי מים ועיני מקור
דמעה ואבכה יומם ולילה את חללי בת־עמי: מי־יתנני במדבר מלון ארחים
ואעזבה את־עמי ואלכה מאתם כי כלם מנאפים עצרת בגדים: וידרכו
את־לשונם קשתם שקר ולא לאמונה גברו בארץ כי מרעה אל־רעה ׀ יצאו

וְאֹתִי לֹא־יָדְעוּ נְאֻם־יְהוָה: אִישׁ מֵרֵעֵהוּ הִשָּׁמֵרוּ וְעַל־כָּל־אָח אַל־תִּבְטָחוּ כִּי
כָל־אָח עָקוֹב יַעְקֹב וְכָל־רֵעַ רָכִיל יַהֲלֹךְ: וְאִישׁ בְּרֵעֵהוּ יְהָתֵלּוּ וֶאֱמֶת לֹא
יְדַבֵּרוּ לִמְּדוּ לְשׁוֹנָם דַּבֶּר־שֶׁקֶר הַעֲוֵה נִלְאוּ: שִׁבְתְּךָ בְּתוֹךְ מִרְמָה בְּמִרְמָה
מֵאֲנוּ דַעַת־אוֹתִי נְאֻם־יְהוָה: לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הִנְנִי צוֹרְפָם
וּבְחַנְתִּים כִּי־אֵיךְ אֶעֱשֶׂה מִפְּנֵי בַּת־עַמִּי: חֵץ שׁוֹחֵט לְשׁוֹנָם מִרְמָה דִבֵּר שחוט ק
בְּפִיו שָׁלוֹם אֶת־רֵעֵהוּ יְדַבֵּר וּבְקִרְבּוֹ יָשִׂים אָרְבּוֹ: הַעַל־אֵלֶּה לֹא־אֶפְקָד־בָּם
נְאֻם־יְהוָה אִם בְּגוֹי אֲשֶׁר־כָּזֶה לֹא תִתְנַקֵּם נַפְשִׁי: עַל־הֶהָרִים אֶשָּׂא בְכִי
וָנֶהִי וְעַל־נְאוֹת מִדְבָּר קִינָה כִּי נִצְּתוּ מִבְּלִי־אִישׁ עֹבֵר וְלֹא שָׁמְעוּ קוֹל מִקְנֶה
מֵעוֹף הַשָּׁמַיִם וְעַד־בְּהֵמָה נָדְדוּ הָלָכוּ: וְנָתַתִּי אֶת־יְרוּשָׁלִַם לְגַלִּים מְעוֹן תַּנִּים
וְאֶת־עָרֵי יְהוּדָה אֶתֵּן שְׁמָמָה מִבְּלִי יוֹשֵׁב: מִי־הָאִישׁ הֶחָכָם וְיָבֵן אֶת־זֹאת
וַאֲשֶׁר דִּבֶּר פִּי־יְהוָה אֵלָיו וְיַגִּדָהּ עַל־מָה אָבְדָה הָאָרֶץ נִצְּתָה כַמִּדְבָּר מִבְּלִי
עֹבֵר: וַיֹּאמֶר יְהוָה עַל־עָזְבָם אֶת־תּוֹרָתִי אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵיהֶם וְלֹא־שָׁמְעוּ
בְקוֹלִי וְלֹא־הָלְכוּ בָהּ: וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי שְׁרִרוּת לִבָּם וְאַחֲרֵי הַבְּעָלִים אֲשֶׁר לִמְּדוּם
אֲבוֹתָם: לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מַאֲכִילָם אֶת־הָעָם
הַזֶּה לַעֲנָה וְהִשְׁקִיתִים מֵי־רֹאשׁ: וַהֲפִיצוֹתִים בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ הֵמָּה
וַאֲבוֹתָם וְשִׁלַּחְתִּי אַחֲרֵיהֶם אֶת־הַחֶרֶב עַד כַּלּוֹתִי אוֹתָם: כֹּה אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת הִתְבּוֹנְנוּ וְקִרְאוּ לַמְקוֹנְנוֹת וּתְבוֹאֶינָה וְאֶל־הַחֲכָמוֹת שִׁלְחוּ וְתָבוֹאנָה:
וּתְמַהֵרְנָה וְתִשֶּׂנָה עָלֵינוּ נֶהִי וְתֵרַדְנָה עֵינֵינוּ דִּמְעָה וְעַפְעַפֵּינוּ יִזְּלוּ־מָיִם: כִּי
קוֹל נְהִי נִשְׁמַע מִצִּיּוֹן אֵיךְ שֻׁדָּדְנוּ בֹּשְׁנוּ מְאֹד כִּי־עָזַבְנוּ אָרֶץ כִּי הִשְׁלִיכוּ
מִשְׁכְּנוֹתֵינוּ: כִּי־שְׁמַעְנָה נָשִׁים דְּבַר־יְהוָה וְתִקַּח אָזְנְכֶם דְּבַר־פִּיו וְלַמֵּדְנָה
בְנוֹתֵיכֶם נֶהִי וְאִשָּׁה רְעוּתָהּ קִינָה: כִּי־עָלָה מָוֶת בְּחַלּוֹנֵינוּ בָּא בְּאַרְמְנוֹתֵינוּ
לְהַכְרִית עוֹלָל מִחוּץ בַּחוּרִים מֵרְחֹבוֹת: דַּבֵּר כֹּה נְאֻם־יְהוָה וְנָפְלָה נִבְלַת
הָאָדָם כְּדֹמֶן עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה וּכְעָמִיר מֵאַחֲרֵי הַקֹּצֵר וְאֵין מְאַסֵּף: כֹּה ׀ אָמַר
יְהוָה אַל־יִתְהַלֵּל חָכָם בְּחָכְמָתוֹ וְאַל־יִתְהַלֵּל הַגִּבּוֹר בִּגְבוּרָתוֹ אַל־יִתְהַלֵּל
עָשִׁיר בְּעָשְׁרוֹ: כִּי אִם־בְּזֹאת יִתְהַלֵּל הַמִּתְהַלֵּל הַשְׂכֵּל וְיָדֹעַ אוֹתִי כִּי אֲנִי
יְהוָה עֹשֶׂה חֶסֶד מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בָּאָרֶץ כִּי־בְאֵלֶּה חָפַצְתִּי נְאֻם־יְהוָה:

בתענית צבור קוראים ג' אנשים בסדר כי תשא וקוראים לכהן מן ויחל משה עד כי״ך ככתו לעשות לעמו, ומדלגים עד פ' פסל לך וקוראים ללוי ויאמר ה' אל משה פסל לך עד ההר ההוא, ולישראל בחוה מפטיר קוראים ויפסל שני לחת עד עשה עמך.

ויחל משה את־פני יהוה אלהיו ויאמר למה יהוה יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים בכח גדול וביד חזקה: למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם להרג אתם בהרים ולכלתם מעל פני האדמה שוב מחרון אפך והנחם על־הרעה לעמך: זכר לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם בך ותדבר אלהם ארבה את־זרעכם ככוכבי השמים וכל־הארץ הזאת אשר אמרתי אתן לזרעכם ונחלו לעלם: וינחם יהוה על־הרעה אשר דבר לעשות לעמו: לוי· ויאמר יהוה אל־משה פסל־לך שני־לחת אבנים כראשנים וכתבתי על־הלחת את־הדברים אשר היו על־הלחת הראשנים אשר שברת: והיה נכון לבקר ועלית בבקר אל־הר סיני ונצבת לי שם על־ראש ההר: ואיש לא־יעלה עמך וגם־איש אל־ירא בכל־ההר גם־הצאן והבקר אל־ירעו אל־מול ההר ההוא: ישראל· ויפסל שני־לחת אבנים כראשנים וישכם משה בבקר ויעל אל־הר סיני כאשר צוה יהוה אתו ויקח בידו שני לחת אבנים: וירד יהוה בענן ויתיצב עמו שם ויקרא בשם יהוה: ויעבר יהוה ׀ על־פניו ויקרא יהוה ׀ יהוה אל רחום וחנון ארך אפים ורב־חסד ואמת: נצר חסד לאלפים נשא עון ופשע וחטאה ונקה לא ינקה פקד ׀ עון אבות על־בנים ועל־בני בנים על־שלשים ועל־רבעים: וימהר משה ויקד ארצה וישתחו: ויאמר אם־נא מצאתי חן בעיניך אדני ילך־נא אדני בקרבנו כי עם־קשה־ערף הוא וסלחת לעוננו ולחטאתנו ונחלתנו: ויאמר הנה אנכי כרת ברית נגד כל־עמך אעשה נפלאת אשר לא־נבראו בכל־הארץ ובכל־הגוים וראה כל־העם אשר־אתה בקרבו את־מעשה יהוה כי־נורא הוא אשר אני עשה עמך:

הפטרה לתענית צבור·

בישעיה סמן נ״ה.

דרשו יהוה בהמצאו קראהו בהיותו קרוב: יעזב רשע דרכו ואיש און מחשבתיו וישב אל־יהוה וירחמהו ואל־אלהינו כי־ירבה לסלוח: כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי נאם יהוה: כי־גבהו שמים מארץ כן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבתי ממחשבתיכם: כי כאשר ירד הגשם והשלג מן־השמים ושמה לא ישוב כי אם־הרוה את־הארץ והולידה והצמיחה ונתן זרע לזרע ולחם לאכל: כן יהיה דברי אשר יצא מפי לא

יָשׁוּב אֵלַי רֵיקָם כִּי אִם־עָשָׂה אֶת־אֲשֶׁר חָפַצְתִּי וְהִצְלִיחַ אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּיו: כִּי
בְשִׂמְחָה תֵצֵאוּ וּבְשָׁלוֹם תּוּבָלוּן הֶהָרִים וְהַגְּבָעוֹת יִפְצְחוּ לִפְנֵיכֶם רִנָּה וְכָל־
עֲצֵי הַשָּׂדֶה יִמְחֲאוּ־כָף: תַּחַת הַנַּעֲצוּץ יַעֲלֶה בְרוֹשׁ *תַּחַת הַסִּרְפַּד יַעֲלֶה (פסקא פ)
הֲדַס וְהָיָה לַיהוָה לְשֵׁם לְאוֹת עוֹלָם לֹא יִכָּרֵת: כֹּה אָמַר יְהוָה שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט
וַעֲשׂוּ צְדָקָה כִּי־קְרוֹבָה יְשׁוּעָתִי לָבוֹא וְצִדְקָתִי לְהִגָּלוֹת: אַשְׁרֵי אֱנוֹשׁ יַעֲשֶׂה
זֹּאת וּבֶן־אָדָם יַחֲזִיק בָּהּ שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ וְשֹׁמֵר יָדוֹ מֵעֲשׂוֹת כָּל־רָע: וְאַל־
יֹאמַר בֶּן־הַנֵּכָר הַנִּלְוָה אֶל־יְהוָה לֵאמֹר הַבְדֵּל יַבְדִּילַנִי יְהוָה מֵעַל עַמּוֹ וְאַל־
יֹאמַר הַסָּרִיס הֵן אֲנִי עֵץ יָבֵשׁ: כִּי־כֹה ׀ אָמַר יְהוָה לַסָּרִיסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ
אֶת־שַׁבְּתוֹתַי וּבָחֲרוּ בַּאֲשֶׁר חָפָצְתִּי וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי: וְנָתַתִּי לָהֶם בְּבֵיתִי
וּבְחוֹמֹתַי יָד וָשֵׁם טוֹב מִבָּנִים וּמִבָּנוֹת שֵׁם עוֹלָם אֶתֶּן־לוֹ אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת:
וּבְנֵי הַנֵּכָר הַנִּלְוִים עַל־יְהוָה לְשָׁרְתוֹ וּלְאַהֲבָה אֶת־שֵׁם יְהוָה לִהְיוֹת לוֹ
לַעֲבָדִים כָּל־שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי: וַהֲבִיאוֹתִים אֶל־הַר קָדְשִׁי
וְשִׂמַּחְתִּים בְּבֵית תְּפִלָּתִי עוֹלֹתֵיהֶם וְזִבְחֵיהֶם לְרָצוֹן עַל־מִזְבְּחִי כִּי בֵיתִי
בֵּית־תְּפִלָּה יִקָּרֵא לְכָל־הָעַמִּים: נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה מְקַבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד
אֲקַבֵּץ עָלָיו לְנִקְבָּצָיו:

פסוקי התורה

שאומרים הנערים אצל ילד זכר קודם שיקראו לו את שמו החול (חול קרייש).

בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ: וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ
וְכָל־צְבָאָם: הַמַּלְאָךְ הַגֹּאֵל אֹתִי מִכָּל־רָע יְבָרֵךְ אֶת־הַנְּעָרִים וְיִקָּרֵא בָהֶם
שְׁמִי וְשֵׁם אֲבֹתַי אַבְרָהָם וְיִצְחָק וְיִדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ: וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרָיְמָה אֵת יַעֲקֹב אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ: וַיִּקְרָא אֶל־מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר
יְיָ אֵלָיו מֵאֹהֶל מוֹעֵד לֵאמֹר: וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל־מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי בְּאֹהֶל מוֹעֵד
בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר: אֵלֶּה
הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בַּמִּדְבָּר בָּעֲרָבָה מוֹל
סוּף בֵּין־פָּארָן וּבֵין־תֹּפֶל וְלָבָן וַחֲצֵרֹת וְדִי זָהָב: וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ
מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ: וּלְכֹל הַיָּד הַחֲזָקָה וּלְכֹל
הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָּל־יִשְׂרָאֵל:

מנהג כשר ויפה לקרוא בכל יום סדר מעמדות, מעמד כל יום ביומו.

מעמד ליום ראשון·

תורה

בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ: וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ וָבֹהוּ וְחֹשֶׁךְ עַל־פְּנֵי תְהוֹם וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל־פְּנֵי הַמָּיִם: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי־אוֹר וַיְהִי־אוֹר: וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־הָאוֹר כִּי־טוֹב וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ: וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָאוֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לָיְלָה וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם אֶחָד:

נביאים (ישעיה מ״ב)

כֹּה אָמַר הָאֵל יְיָ בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם וְנוֹטֵיהֶם רֹקַע הָאָרֶץ וְצֶאֱצָאֶיהָ נֹתֵן נְשָׁמָה לָעָם עָלֶיהָ וְרוּחַ לַהֹלְכִים בָּהּ: אֲנִי יְיָ קְרָאתִיךָ בְצֶדֶק וְאַחְזֵק בְּיָדֶךָ וְאֶצָּרְךָ וְאֶתֶּנְךָ לִבְרִית עָם לְאוֹר גּוֹיִם: לִפְקֹחַ עֵינַיִם עִוְרוֹת לְהוֹצִיא מִמַּסְגֵּר אַסִּיר מִבֵּית כֶּלֶא יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ: אֲנִי יְיָ הוּא שְׁמִי וּכְבוֹדִי לְאַחֵר לֹא־אֶתֵּן וּתְהִלָּתִי לַפְּסִילִים: הָרִאשֹׁנוֹת הִנֵּה בָאוּ וַחֲדָשׁוֹת אֲנִי מַגִּיד בְּטֶרֶם תִּצְמַחְנָה אַשְׁמִיעַ אֶתְכֶם:

כתובים (תהלים כ״ד)

לְדָוִד מִזְמוֹר לַייָ הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ תֵּבֵל וְיֹשְׁבֵי בָהּ: כִּי הוּא עַל־יַמִּים יְסָדָהּ וְעַל־נְהָרוֹת יְכוֹנְנֶהָ: מִי־יַעֲלֶה בְהַר יְיָ וּמִי־יָקוּם בִּמְקוֹם קָדְשׁוֹ: נְקִי כַפַּיִם וּבַר לֵבָב אֲשֶׁר לֹא־נָשָׂא לַשָּׁוְא נַפְשִׁי וְלֹא נִשְׁבַּע לְמִרְמָה: יִשָּׂא בְרָכָה מֵאֵת יְיָ וּצְדָקָה מֵאֱלֹהֵי יִשְׁעוֹ: זֶה דּוֹר דֹּרְשָׁו מְבַקְשֵׁי פָנֶיךָ יַעֲקֹב סֶלָה: שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וְהִנָּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבוֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד: מִי זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד יְיָ עִזּוּז וְגִבּוֹר יְיָ גִּבּוֹר מִלְחָמָה: שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד: מִי הוּא זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד יְיָ צְבָאוֹת הוּא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד סֶלָה:

סדר המעמדות בעיקר ענייניו הובא כבר בסדור רב עמרם, ויסודתו ע״פ האמור במשנה תענית ראש פרק ד׳ התקינו נביאים הראשונים כ״ד משמרות ועל כל משמר ומשמר היה מעמד בירושלים של כהנים של לוים ושל ישראלים, הגיע זמן המשמר לעלות כהנים ולוים עולים לירושלים, וישראל שבאותו משמר מתכנסים לעריהם וקוראים במעשה בראשית, ביום הראשון בראשית ויהי רקיע בשני יהי רקיע ויקוו המים וכו׳ ועוד שם בגמרא דף כ״ז ע״ב (גם מגלה ל״א ע״ב) אמר רב אסי אלמלא מעמדות לא נתקיימו שמים וארץ שנ׳ ויאמר אדני ה׳ במה אדע כי אירשנה, אמר אברהם רבונו של עולם שמא ישראל חוטאין לפניך אתה עושה להם כדור המבול וכדור הפלגה, אמר לאו, אמר לפניו רבש״ע הודיענו במה אירשנה, אמר לו קחה לי עגלה משלשת וגו׳, אמר לפניו רבש״ע תינח בזמן שבה״מ קיים בזמן שאין בה״מ קיים מה תהא עליהם, אמר לו כבר תקנתי להם סדר קרבנות בזמן שקוראין בהן לפני מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני ואני מוחל להם על כל עונותיהם עכ״ל ואמרו עוד בסוף מנחות כל העוסק בתורת חטאת כאלו הקריב חטאת וכל העוסק בתורת אשם כאלו הקריב אשם עכ״ל ובקדושין דף ל׳ אמרו לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בגמרא עכ״ל. וע״פ כל הדברים האלה נתקן סדר המעמדות, ואחרונים עוד הוסיפו בו גם מאמרי משניות ואגדות ויזכה בן כל אדם ללמוד תורה שבכתב ותורה שבעל פה סמוך לתפלתו. וכתב רב עמרם שזה המנהג הנכון לנהג היחידים, אבל בצבור אין נוהגים כן שלא להטריח על הקהל ושלא יתבטלו ממלאכתם.

תורה (דברים ל"ב)

הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וַאֲדַבֵּרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אִמְרֵי־פִי׃ יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי תִּזַּל כַּטַּל אִמְרָתִי כִּשְׂעִירִם עֲלֵי־דֶשֶׁא וְכִרְבִיבִים עֲלֵי־עֵשֶׂב׃ כִּי שֵׁם יְיָ אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ׃ הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ כִּי כָל־דְּרָכָיו מִשְׁפָּט אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא׃ שִׁחֵת לוֹ לֹא בָּנָיו מוּמָם דּוֹר עִקֵּשׁ וּפְתַלְתֹּל׃ הַ לְיהוָה תִּגְמְלוּ זֹאת עַם נָבָל וְלֹא חָכָם הֲלוֹא־הוּא אָבִיךָ קָּנֶךָ הוּא עָשְׂךָ וַיְכֹנְנֶךָ׃

משנה (פרק ראשון ממסכת תמיד)

בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת הַכֹּהֲנִים שׁוֹמְרִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, בְּבֵית אַבְטִינָס וּבְבֵית הַנִּיצוֹץ וּבְבֵית הַמּוֹקֵד. בֵּית אַבְטִינָס וּבֵית הַנִּיצוֹץ הָיוּ עֲלִיּוֹת, וְהָרוֹבִים שׁוֹמְרִים שָׁם. בֵּית הַמּוֹקֵד כִּפָּה וּבַיִת גָּדוֹל הָיָה מֻקָּף רוֹבְדִים שֶׁל־אֶבֶן. וְזִקְנֵי בֵית אָב הָיוּ יְשֵׁנִים שָׁם וּמַפְתְּחוֹת הָעֲזָרָה בְּיָדָם, וּפִרְחֵי כְהֻנָּה אִישׁ כִּסְתוֹ בָּאָרֶץ. לֹא הָיוּ יְשֵׁנִים בְּבִגְדֵי קֹדֶשׁ, אֶלָּא פוֹשְׁטִים וּמְקַפְּלִים וּמַנִּיחִים אוֹתָם תַּחַת רָאשֵׁיהֶם, וּמִתְכַּסִּים בִּכְסוּת עַצְמָם. אֵרַע קֶרִי לְאֶחָד מֵהֶם יוֹצֵא וְהוֹלֵךְ לוֹ בַּמְּסִבָּה הַהוֹלֶכֶת תַּחַת הַבִּירָה וְהַנֵּרוֹת דּוֹלְקוֹת מִכָּן וּמִכָּן עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לְבֵית הַטְּבִילָה. וּמְדוּרָה הָיְתָה שָׁם וּבֵית כִּסֵּא שֶׁל־כָּבוֹד, וְזֶה הָיָה כְבוֹדוֹ, מְצָאוֹ נָעוּל בְּיָדוּעַ שֶׁיֵּשׁ־שָׁם אָדָם. פָּתוּחַ בְּיָדוּעַ שֶׁאֵין שָׁם אָדָם. יָרַד וְטָבַל עָלָה וְנִסְתַּפֵּג וְנִתְחַמֵּם כְּנֶגֶד הַמְּדוּרָה. בָּא וְיָשַׁב לוֹ אֵצֶל אֶחָיו הַכֹּהֲנִים עַד שֶׁהַשְּׁעָרִים נִפְתָּחִים וְיוֹצֵא וְהוֹלֵךְ לוֹ: מִי שֶׁהוּא רוֹצֶה לִתְרוֹם אֶת־הַמִּזְבֵּחַ מַשְׁכִּים וְטוֹבֵל עַד שֶׁלֹּא יָבֹא הַמְמֻנֶּה: וְכִי בְּאֵיזוֹ שָׁעָה הַמְמֻנֶּה בָא. לֹא כָל־הָעִתִּים שָׁווֹת. פְּעָמִים שֶׁהוּא בָא מִקְּרִיאַת הַגֶּבֶר אוֹ סָמוּךְ לוֹ מִלְּפָנָיו אוֹ מִלְּאַחֲרָיו: הַמְמֻנֶּה בָא וְדוֹפֵק עֲלֵיהֶם וְהֵם פּוֹתְחִים לוֹ. אָמַר לָהֶם מִי שֶׁטָּבַל יָבֹא וְיָפִיס. הֵפִיסוּ זָכָה מִי שֶׁזָּכָה: נָטַל אֶת־הַמַּפְתֵּחַ. וּפָתַח אֶת־הַפִּשְׁפָּשׁ וְנִכְנַס מִבֵּית הַמּוֹקֵד לָעֲזָרָה. וְנִכְנְסוּ הַכֹּהֲנִים אַחֲרָיו וּשְׁתֵּי אֲבוּקוֹת שֶׁל־אוּר בְּיָדָם. וְנֶחְלְקוּ לִשְׁתֵּי כִתּוֹת. אֵלּוּ מְהַלְּכִים בָּאַכְסַדְרָא דֶּרֶךְ הַמִּזְרָח. וְאֵלּוּ מְהַלְּכִים בָּאַכְסַדְרָא דֶּרֶךְ הַמַּעֲרָב. וְהָיוּ בוֹדְקִים וְהוֹלְכִים עַד שֶׁמַּגִּיעִים לִמְקוֹם עוֹשֵׂי חֲבִתִּים. הִגִּיעוּ, אֵלּוּ וָאֵלּוּ אָמְרוּ שָׁלוֹם הַכֹּל שָׁלוֹם. הֶעֱמִידוּ אֶת־עוֹשֵׂי חֲבִתִּים לַעֲשׂוֹת חֲבִתִּים: מִי שֶׁזָּכָה לִתְרוֹם אֶת־הַמִּזְבֵּחַ הוּא יִתְרוֹם אֶת־הַמִּזְבֵּחַ. וְהֵם אוֹמְרִים לוֹ, הֱוֵה זָהִיר שֶׁלֹּא תִגַּע בַּכְּלִי עַד שֶׁתְּקַדֵּשׁ יָדֶיךָ וְרַגְלֶיךָ מִן הַכִּיּוֹר וַהֲרֵי הַמַּחְתָּה נְתוּנָה בְּמִקְצֹעַ בֵּין הַכֶּבֶשׁ לַמִּזְבֵּחַ בְּמַעֲרָבוֹ שֶׁל־כֶּבֶשׁ. אֵין אָדָם נִכְנַס עִמּוֹ, וְלֹא נֵר בְּיָדוֹ, אֶלָּא מְהַלֵּךְ לְאוֹר הַמַּעֲרָכָה. לֹא הָיוּ רוֹאִים אוֹתוֹ וְלֹא שׁוֹמְעִים אֶת־קוֹלוֹ

עַד שֶׁשּׁוֹמְעִים קוֹל הָעֵץ שֶׁעָשָׂה בֶּן־קָטִין מוּכְנִי לַכִּיּוֹר: וְהֵם אוֹמְרִים הִגִּיעַ עֵת קִדּוּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו מִן הַכִּיּוֹר. נָטַל מַחְתַּת הַכֶּסֶף וְעָלָה לְרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ, וּפִנָּה אֶת־הַגֶּחָלִים הֵילָךְ וְהֵילָךְ, וְחָתָה מִן הַמְאֻכָּלוֹת הַפְּנִימִיּוֹת וְיָרַד. הִגִּיעַ לָרִצְפָּה הָפַךְ פָּנָיו לַצָּפוֹן הָלַךְ לְמִזְרָחוֹ שֶׁל־כֶּבֶשׁ כְּעֶשֶׂר אַמּוֹת: צָבַר אֶת־הַגֶּחָלִים עַל גַּב הָרִצְפָּה רָחוֹק מִן הַכֶּבֶשׁ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים. מָקוֹם שֶׁנּוֹתְנִים מֻרְאַת הָעוֹף וְדִשּׁוּן מִזְבֵּחַ הַפְּנִימִי וְהַמְּנוֹרָה:

זרעים (ברכות דף כ"ח)

רַבִּי נְחוּנְיָא בֶּן־הַקָּנָה הָיָה מִתְפַּלֵּל בִּכְנִיסָתוֹ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ וּבִיצִיאָתוֹ תְּפִלָּה קְצָרָה: אָמְרוּ לוֹ מַה מָּקוֹם לִתְפִלָּה זוֹ. אָמַר לָהֶם, בִּכְנִיסָתִי אֲנִי מִתְפַּלֵּל שֶׁלֹּא תֶאֱרַע תַּקָּלָה עַל־יָדִי, וּבִיצִיאָתִי אֲנִי נוֹתֵן הוֹדָאָה עַל־חֶלְקִי:

גמרא (ברכות דף ג')

תַּנְיָא אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, פַּעַם אַחַת הָיִיתִי מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ. וְנִכְנַסְתִּי לְחֻרְבָּה אַחַת מֵחָרְבוֹת יְרוּשָׁלַיִם לְהִתְפַּלֵּל. וּבָא אֵלִיָּהוּ זָכוּר לַטּוֹב וְשָׁמַר לִי עַל הַפֶּתַח (וְהִמְתִּין לִי) עַד שֶׁסִּיַּמְתִּי תְפִלָּתִי. לְאַחַר שֶׁסִּיַּמְתִּי תְּפִלָּתִי אָמַר לִי, שָׁלוֹם עָלֶיךָ רַבִּי. אָמַרְתִּי לוֹ, שָׁלוֹם עָלֶיךָ רַבִּי וּמוֹרִי. אָמַר לִי, בְּנִי מִפְּנֵי מָה נִכְנַסְתָּ לְחֻרְבָּה זוֹ. אָמַרְתִּי לוֹ לְהִתְפַּלֵּל. אָמַר לִי, הָיָה לְךָ לְהִתְפַּלֵּל בַּדֶּרֶךְ. אָמַרְתִּי לוֹ, מִתְיָרֵא הָיִיתִי שֶׁמָּא יַפְסִיקוּנִי עוֹבְרֵי דְרָכִים. אָמַר לִי הָיָה לְךָ לְהִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה קְצָרָה: בְּאוֹתָהּ שָׁעָה לָמַדְתִּי מִמֶּנּוּ שְׁלֹשָׁה דְבָרִים. לָמַדְתִּי שֶׁאֵין נִכְנָסִים לְחֻרְבָּה, וְלָמַדְתִּי שֶׁמִּתְפַּלְּלִים בַּדֶּרֶךְ, וְלָמַדְתִּי שֶׁהַמִּתְפַּלֵּל בַּדֶּרֶךְ מִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה קְצָרָה: אָמַר לִי בְּנִי מַה קּוֹל שָׁמַעְתָּ בְּחֻרְבָּה זוֹ. אָמַרְתִּי לוֹ שָׁמַעְתִּי בַּת קוֹל שֶׁמְּנַהֶמֶת כְּיוֹנָה וְאוֹמֶרֶת, אוֹי לִי שֶׁהֶחֱרַבְתִּי אֶת־בֵּיתִי וְשָׂרַפְתִּי אֶת־הֵיכָלִי וְהִגְלֵיתִי אֶת־בָּנַי לְבֵין הָאֻמּוֹת. וְאָמַר לִי, בְּנִי חַיֶּיךָ וְחַיֵּי רֹאשְׁךָ, לֹא שָׁעָה זוֹ בִּלְבַד אוֹמֶרֶת כָּךְ, אֶלָּא בְּכָל־יוֹם וָיוֹם שָׁלֹשׁ פְּעָמִים אוֹמֶרֶת כָּךְ. וְלֹא זוֹ בִּלְבָד, אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁיִּשְׂרָאֵל נִכְנָסִים לְבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּלְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת וְעוֹנִים יְהֵא שְׁמֵהּ הַגָּדוֹל מְבֹרָךְ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְנַעֲנֵעַ רֹאשׁוֹ וְאוֹמֵר, אַשְׁרֵי הַמֶּלֶךְ שֶׁמְּקַלְּסִים אוֹתוֹ בְּבֵיתוֹ כָּךְ. מַה לּוֹ לְאָב שֶׁהִגְלָה אֶת־בָּנָיו לְבֵין הָאֻמּוֹת, וְאוֹי לָהֶם לַבָּנִים שֶׁגָּלוּ מֵעַל שֻׁלְחַן אֲבִיהֶם:

משנה (ראש השנה דף כ"ט)

וְהָיָה כַּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ וְגָבַר יִשְׂרָאֵל וְכַאֲשֶׁר יָנִיחַ יָדוֹ וְגָבַר עֲמָלֵק: וְכִי יָדָיו שֶׁל־מֹשֶׁה עוֹשׂוֹת מִלְחָמָה אוֹ שׁוֹבְרוֹת מִלְחָמָה. אֶלָּא לוֹמַר לְךָ, כָּל־זְמַן שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מִסְתַּכְּלִים כְּלַפֵּי מַעְלָה. וּמְשַׁעְבְּדִין אֶת־לִבָּם

לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם הָיוּ מִתְגַּבְּרִים, וְאִם לָאו הָיוּ נוֹפְלִים. כַּיּוֹצֵא בַּדָּבָר, אַתָּה אוֹמֵר וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל־מֹשֶׁה עֲשֵׂה לְךָ שָׂרָף וְשִׂים אֹתוֹ עַל נֵס וְהָיָה כָּל־הַנָּשׁוּךְ וְרָאָה אֹתוֹ וָחָי. וְכִי נָחָשׁ מֵמִית אוֹ נָחָשׁ מְחַיֶּה. אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל מִסְתַּכְּלִים כְּלַפֵּי מַעְלָה וּמְשַׁעְבְּדִים אֶת־לִבָּם לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם הָיוּ מִתְרַפְּאִים, וְאִם לָאו, הָיוּ נִמּוֹקִים:

גמרא (מגילה דף כ״ח)

תַּנְיָא, שָׁאֲלוּ תַּלְמִידָיו אֶת־רַבִּי נְחוּנְיָא בֶּן־הַקָּנָה בַּמֶּה הֶאֱרַכְתָּ יָמִים. אָמַר לָהֶם מִיָּמַי לֹא נִתְכַּבַּדְתִּי בִּקְלוֹן חֲבֵרִי וְלֹא עָלְתָה עַל מִטָּתִי קִלְלַת חֲבֵרִי, וַותְּרָן בְּמָמוֹנִי הָיִיתִי:

קדושין (בסופו)

רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, לְעוֹלָם יְלַמֵּד אָדָם אֶת־בְּנוֹ אֻמָּנוּת נְקִיָּה וְקַלָּה וִיבַקֵּשׁ רַחֲמִים לְמִי שֶׁהָעֹשֶׁר וְהַנְּכָסִים שֶׁלּוֹ. שֶׁאֵין עֲנִיּוּת מִן הָאֻמָּנוּת וְלֹא עֲשִׁירוּת מִן הָאֻמָּנוּת אֶלָּא מִמִּי שֶׁהָעֹשֶׁר שֶׁלּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב נְאֻם יְיָ צְבָאוֹת: רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן־אֶלְעָזָר אוֹמֵר רָאִיתָ מִיָּמֶיךָ חַיָּה וָעוֹף שֶׁיֵּשׁ לָהֶם אֻמָּנוּת. וְהֵם מִתְפַּרְנְסִים שֶׁלֹּא בְצַעַר. וַהֲלֹא לֹא נִבְרְאוּ אֶלָּא לְשַׁמְּשֵׁנִי. וַאֲנִי נִבְרֵאתִי לְשַׁמֵּשׁ אֶת־קוֹנִי אֵינוֹ דִין שֶׁאֶתְפַּרְנֵס שֶׁלֹּא בְצַעַר. אֶלָּא שֶׁהֲרֵעֹתִי אֶת־מַעֲשַׂי וְקִפַּחְתִּי אֶת־פַּרְנָסָתִי. שֶׁנֶּאֱמַר עֲוֹנוֹתֵיכֶם הִטּוּ אֵלֶּה וְחַטֹּאתֵיכֶם מָנְעוּ הַטּוֹב מִכֶּם: תַּנְיָא רַבִּי נְהוֹרַאי אוֹמֵר, מַנִּיחַ אֲנִי כָּל־אֻמָּנוּת שֶׁבָּעוֹלָם וְאֵינִי מְלַמֵּד אֶת־בָּנַי אֶלָּא תּוֹרָה. שֶׁכָּל־אֻמָּנוּת שֶׁבָּעוֹלָם אֵין עוֹמְדוֹת לוֹ לָאָדָם אֶלָּא בִּימֵי יַלְדוּתוֹ. אֲבָל בִּימֵי זִקְנָתוֹ הֲרֵי הוּא מֻטָּל בָּרָעָב. אֲבָל תּוֹרָה אֵינָהּ כֵּן. עוֹמֶדֶת לוֹ לָאָדָם בְּעֵת יַלְדוּתוֹ וְנוֹתֶנֶת לוֹ אַחֲרִית וְתִקְוָה בְּעֵת זִקְנָתוֹ. בְּעֵת יַלְדוּתוֹ מַה הוּא אוֹמֵר וְקוֵֹי יְיָ יַחֲלִיפוּ כֹחַ יַעֲלוּ אֵבֶר כַּנְּשָׁרִים יָרוּצוּ וְלֹא יִיגָעוּ יֵלְכוּ וְלֹא יִיעָפוּ. בְּזִקְנָתוֹ מַה הוּא אוֹמֵר. עוֹד יְנוּבוּן בְּשֵׂיבָה דְּשֵׁנִים וְרַעֲנַנִּים יִהְיוּ:

משנה (סנהדרין דף צ׳)

כָּל־יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. שֶׁנֶּאֱמַר וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ נֵצֶר מַטָּעַי מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר:

גמרא (מציעא דף ל״ג)

תָּנוּ רַבָּנָן הָעוֹסְקִים בַּמִּקְרָא, מִדָּה וְאֵינָהּ מִדָּה. בַּמִּשְׁנָה מִדָּה וְנוֹטְלִים עָלֶיהָ שָׂכָר. גְּמָרָא אֵין לְךָ מִדָּה גְּדוֹלָה מִזּוֹ. וּלְעוֹלָם הֱוֵה רָץ לַמִּשְׁנָה יוֹתֵר מִן גְּמָרָא:

משנה (סוף חולין)

לֹא יִטּוֹל אָדָם אֵם עַל הַבָּנִים, אֲפִילּוּ לְטַהֵר אֶת־הַמְּצֹרָע. וּמָה אִם

מִצְוָה קַלָּה שֶׁהִיא כְּאִיסָּר אָמְרָה תוֹרָה לְמַעַן יִיטַב לָךְ וְהַאֲרַכְתָּ יָמִים. קַל וָחֹמֶר עַל מִצְוֹת חֲמוּרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה:

גמרא (סוף חולין)

תַּנְיָא, רַבִּי יַעֲקֹב אוֹמֵר אֵין לְךָ כָּל מִצְוָה וּמִצְוָה שֶׁבַּתּוֹרָה שֶׁמַּתַּן שְׂכָרָהּ בְּצִדָּהּ שֶׁאֵין תְּחִיַּת הַמֵּתִים תְּלוּיָה בָהּ. בְּכִבּוּד אָב וָאֵם כְּתִיב לְמַעַן יַאֲרִיכֻן יָמֶיךָ וּלְמַעַן יִיטַב לָךְ וּבְשִׁלּוּחַ הַקֵּן נַמִּי כְּתִיב לְמַעַן יִיטַב לָךְ וְהַאֲרַכְתָּ יָמִים. הֲרֵי שֶׁאָמַר לוֹ אָבִיו עֲלֵה לַבִּירָה וְהָבֵא לִי גוֹזָלוֹת, וְעָלָה וְשִׁלַּח אֶת־הָאֵם וְלָקַח אֶת־הַבָּנִים וּבִרְדִתּוֹ נָפַל וּמֵת, הֵיכָן אֲרִיכוּת יָמָיו שֶׁל־זֶה וְהֵיכָן טוֹבָתוֹ שֶׁל־זֶה. אֶלָּא לְמַעַן יַאֲרִיכֻן יָמֶיךָ לָעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ אָרוֹךְ. וּלְמַעַן יִיטַב לָךְ לָעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב:

משנה (ידים פרק ג')

כָּל־כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ מְטַמְּאִים אֶת־הַיָּדַיִם. שִׁיר הַשִּׁירִים וְקֹהֶלֶת מְטַמְּאִים אֶת־הַיָּדַיִם. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר שִׁיר הַשִּׁירִים מְטַמֵּא אֶת־הַיָּדַיִם וְקֹהֶלֶת מַחֲלֹקֶת. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר קֹהֶלֶת אֵינוֹ מְטַמֵּא אֶת־הַיָּדַיִם, וְשִׁיר הַשִּׁירִים מַחֲלֹקֶת. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר קֹהֶלֶת מִקֻּלֵּי בֵית שַׁמַּאי וּמֵחֻמְרֵי בֵית הִלֵּל: אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן־עַזַּאי מְקֻבָּל אֲנִי מִפִּי שִׁבְעִים וּשְׁנַיִם זָקֵן בַּיּוֹם שֶׁהוֹשִׁיבוּ אֶת־רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן־עֲזַרְיָה בִּישִׁיבָה, שֶׁשִּׁיר הַשִּׁירִים וְקֹהֶלֶת מְטַמְּאִים אֶת־הַיָּדַיִם. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָה חַס וְשָׁלוֹם לֹא נֶחֱלַק אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל עַל שִׁיר הַשִּׁירִים שֶׁלֹּא תְטַמֵּא אֶת־הַיָּדַיִם שֶׁאֵין כָּל־הָעוֹלָם כֻּלּוֹ כְּדַי כַּיּוֹם שֶׁנִּתַּן בּוֹ שִׁיר הַשִּׁירִים לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁכָּל־הַכְּתוּבִים קֹדֶשׁ וְשִׁיר הַשִּׁירִים קֹדֶשׁ קָדָשִׁים. וְאִם נֶחְלְקוּ, לֹא נֶחְלְקוּ אֶלָּא עַל קֹהֶלֶת. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן־יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־חָמִיו שֶׁל־רַבִּי עֲקִיבָה, כְּדִבְרֵי בֶן־עַזַּאי כֵּן נֶחְלְקוּ וְכֵן גָּמְרוּ:

גמרא (נדה דף ל')

דָּרַשׁ רַבִּי שִׂמְלַאי, לְמָה הַוָּלָד דּוֹמֶה בִּמְעֵי אִמּוֹ, לְפִנְקָס מְקֻפָּל, וּמֻנַּח שְׁתֵּי יָדָיו עַל שְׁתֵּי צְדָעָיו, שְׁתֵּי אַצִּילָיו עַל שְׁתֵּי אַרְכֻּבּוֹתָיו, וּשְׁתֵּי עֲקֵבָיו עַל שְׁתֵּי עַגְבוֹתָיו, וְרֹאשׁוֹ מֻנָּח לוֹ בֵּין בִּרְכָּיו, וּפִיו סָתוּם, וְטַבּוּרוֹ פָּתוּחַ, וְאוֹכֵל מִמַּה שֶׁאִמּוֹ אוֹכֶלֶת וְשׁוֹתֶה מִמַּה שֶׁאִמּוֹ שׁוֹתָה, וְאֵינוֹ מוֹצִיא רְעִי, שֶׁמָּא יַהֲרוֹג אֶת־אִמּוֹ. וְכֵיוָן שֶׁיָּצָא לַאֲוִיר הָעוֹלָם נִפְתַּח הַסָּתוּם וְנִסְתַּם הַפָּתוּחַ, שֶׁאִלְמָלֵא כֵן, אֵינוֹ יָכוֹל לִחְיוֹת אֲפִילוּ שָׁעָה אֶחָת. וְנֵר דָּלוּק לוֹ עַל רֹאשׁוֹ וְצוֹפֶה וּמַבִּיט מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר בְּהִלּוֹ נֵרוֹ עֲלֵי רֹאשִׁי לְאוֹרוֹ אֵלֶךְ חֹשֶׁךְ. וְאַל תִּתְמַהּ, שֶׁהֲרֵי אָדָם יָשֵׁן כָּאן וְרוֹאֶה חֲלוֹם בְּאַסְפַּמְיָא. וְאֵין לְךָ יָמִים שֶׁאָדָם שָׁרוּי בְּטוֹבָה יוֹתֵר מֵאוֹתָן הַיָּמִים, שֶׁנֶּאֱמַר מִי יִתְּנֵנִי כְיַרְחֵי

קֶדֶם כִּימֵי אֱלוֹהַּ יִשְׁמְרֵנִי. וְאֵיזֶה הֵן הַיָּמִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם יְרָחִים וְאֵין בָּהֶם שָׁנִים, הֱוֵה אוֹמֵר אֵלּוּ יַרְחֵי לֵדָה. וּמְלַמְּדִים אוֹתוֹ כָּל־הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ. שֶׁנֶּאֱמַר וַיֹּרֵנִי וַיֹּאמֶר לִי יִתְמָךְ־דְּבָרַי לִבֶּךָ שְׁמֹר מִצְוֹתַי וֶחְיֵה. וְאוֹמֵר בְּסוֹד אֱלוֹהַּ עֲלֵי אָהֳלִי. מַאי וְאוֹמֵר, וְכִי תֵימָא נָבִיא הוּא דְּקָאָמַר, תָּא שְׁמַע בְּסוֹד אֱלוֹהַּ עֲלֵי אָהֳלִי: וְכֵיוָן שֶׁיָּצָא לַאֲוִיר הָעוֹלָם בָּא מַלְאָךְ וְסָטְרוֹ עַל פִּיו וּמְשַׁכְּחוֹ כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ. וְאֵינוֹ יוֹצֵא מִשָּׁם עַד שֶׁמַּשְׁבִּיעִים אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי לִי תִּכְרַע כָּל־בֶּרֶךְ תִּשָּׁבַע כָּל־לָשׁוֹן. כִּי לִי תִכְרַע כָּל בֶּרֶךְ זֶה יוֹם הַמִּיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר לְפָנָיו יִכְרְעוּ כָּל־יוֹרְדֵי עָפָר. תִּשָּׁבַע כָּל־לָשׁוֹן זֶה יוֹם הַלֵּדָה, שֶׁנֶּאֱמַר נְקִי כַפַּיִם וּבַר לֵבָב אֲשֶׁר לֹא נָשָׂא לַשָּׁוְא נַפְשִׁי וְלֹא נִשְׁבַּע לְמִרְמָה. וּמַה הִיא הַשְּׁבוּעָה שֶׁמַּשְׁבִּיעִים אוֹתוֹ, אוֹמְרִים לוֹ תְּהִי צַדִּיק וְאַל תְּהִי רָשָׁע, וַאֲפִילוּ כָּל־הָעוֹלָם כֻּלּוֹ אוֹמְרִים לְךָ צַדִּיק אַתָּה, הֱיֵה בְעֵינֶיךָ כְּרָשָׁע. וֶהֱוֵה יוֹדֵעַ שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא טָהוֹר וּמְשָׁרְתָיו טְהוֹרִים וּנְשָׁמָה שֶׁנָּתַן בְּךָ טְהוֹרָה. אִם אַתָּה מְשַׁמְּרָהּ בְּטָהֳרָה מוּטָב, וְאִם לָאו הֲרֵי הוּא נוֹטְלָהּ מִמְּךָ:

וּבכל יום ויום אחר כל מעמד ומעמד יאמר פרשת עקדה ופ׳ המן ועשרת הדברות (נדפסו למעלה דף 157). ואח״כ יתחיל פה.

(במדבר כ״ה)

וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: פִּינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן הֵשִׁיב אֶת־חֲמָתִי מֵעַל בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּקַנְאוֹ אֶת־קִנְאָתִי בְּתוֹכָם וְלֹא־כִלִּיתִי אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאָתִי: לָכֵן אֱמֹר הִנְנִי נֹתֵן לוֹ אֶת־בְּרִיתִי שָׁלוֹם:

אֵין־קָדוֹשׁ כַּייָ כִּי־אֵין בִּלְתֶּךָ וְאֵין צוּר כֵּאלֹהֵינוּ: כִּי מִי אֱלוֹהַּ מִבַּלְעֲדֵי יְיָ וּמִי צוּר זוּלָתִי אֱלֹהֵינוּ: אֵין כֵּאלֹהֵינוּ אֵין כַּאדוֹנֵנוּ אֵין כְּמַלְכֵּנוּ אֵין כְּמוֹשִׁיעֵנוּ: מִי כֵאלֹהֵינוּ מִי כַאדוֹנֵנוּ מִי כְמַלְכֵּנוּ מִי כְמוֹשִׁיעֵנוּ: נוֹדֶה לֵאלֹהֵינוּ נוֹדֶה לַאדוֹנֵנוּ נוֹדֶה לְמַלְכֵּנוּ נוֹדֶה לְמוֹשִׁיעֵנוּ: בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ בָּרוּךְ אֲדוֹנֵנוּ בָּרוּךְ מַלְכֵּנוּ בָּרוּךְ מוֹשִׁיעֵנוּ: אַתָּה הוּא אֱלֹהֵינוּ אַתָּה הוּא אֲדוֹנֵנוּ אַתָּה הוּא מַלְכֵּנוּ אַתָּה הוּא מוֹשִׁיעֵנוּ: אַתָּה תוֹשִׁיעֵנוּ אַתָּה תָקוּם תְּרַחֵם צִיּוֹן כִּי עֵת לְחֶנְנָהּ כִּי בָא מוֹעֵד:

רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קַיָּם הָיָה אָדָם חוֹטֵא מֵבִיא קָרְבָּן וְאַתָּה מְכַפֵּר לוֹ. וְעַכְשָׁו בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ אֵין לָנוּ מִקְדָּשׁ וְלֹא מִזְבֵּחַ וְלֹא קָרְבָּן וְלֹא כֹהֵן שֶׁיְּכַפֵּר בַּעֲדֵנוּ, אֶלָּא זִכְרוֹן דְּבָרִים תְּהִי כַפָּרָתֵנוּ וּנְשַׁלְּמָה שִׂיחַ שִׂפְתוֹתֵינוּ תַּחַת קָרְבְּנוֹתֵינוּ:

אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁהִקְטִירוּ אֲבוֹתֵינוּ לְפָנֶיךָ אֶת־קְטֹרֶת הַסַּמִּים בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם כַּאֲשֶׁר צִוִּיתָ אוֹתָם עַל־יְדֵי מֹשֶׁה נְבִיאֶךָ כַּכָּתוּב

בְּתוֹרָתֶךָ. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל־מֹשֶׁה קַח־לְךָ סַמִּים נָטָף וּשְׁחֵלֶת וְחֶלְבְּנָה סַמִּים וּלְבֹנָה זַכָּה בַּד בְּבַד יִהְיֶה: וְעָשִׂיתָ אֹתָהּ קְטֹרֶת רֹקַח מַעֲשֵׂה רוֹקֵחַ מְמֻלָּח טָהוֹר קֹדֶשׁ: וְשָׁחַקְתָּ מִמֶּנָּה הָדֵק וְנָתַתָּה מִמֶּנָּה לִפְנֵי הָעֵדֻת בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר אִוָּעֵד לְךָ שָׁמָּה קֹדֶשׁ קָדָשִׁים תִּהְיֶה לָכֶם: וְנֶאֱמַר וְהִקְטִיר עָלָיו אַהֲרֹן קְטֹרֶת סַמִּים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר בְּהֵיטִיבוֹ אֶת־הַנֵּרֹת יַקְטִירֶנָּה: וּבְהַעֲלֹת אַהֲרֹן אֶת־הַנֵּרֹת בֵּין הָעַרְבַּיִם יַקְטִירֶנָּה קְטֹרֶת תָּמִיד לִפְנֵי יְיָ לְדֹרֹתֵיכֶם:

(כריתות דף ו')

תָּנוּ רַבָּנָן, קְטֹרֶת הָיְתָה נַעֲשָׂה שְׁלשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וּשְׁמוֹנָה מָנֶה. שְׁלשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וַחֲמִשָּׁה כְּמִנְיַן יְמוֹת הַחַמָּה, וּשְׁלשָׁה שֶׁהָיָה מוֹסִיף כֹּהֵן גָּדוֹל בְּעֶרֶב יוֹם הַכִּפֻּרִים וּמַחֲזִירָם לְמַכְתֶּשֶׁת וְנוֹטֵל מִמֶּנָּה מְלֹא חָפְנָיו כְּדֵי לְקַיֵּם מִצְוַת דַּקָּה מִן הַדַּקָּה. וְאַחַד עָשָׂר סַמָּנִים הָיוּ בָהּ וְאֵלּוּ הֵן, הַצֳּרִי וְהַצִּפֹּרֶן וְהַחֶלְבְּנָה וְהַלְּבוֹנָה מִשְׁקַל שִׁבְעִים שִׁבְעִים מָנֶה, מֹר וּקְצִיעָה שִׁבֹּלֶת נֵרְדְּ וְכַרְכֹּם מִשְׁקַל שִׁשָּׁה עָשָׂר שִׁשָּׁה עָשָׂר מָנֶה, הַקֹּשְׁטְ שְׁנֵים עָשָׂר, וְקִלּוּפָה שְׁלשָׁה, וְקִנָּמוֹן תִּשְׁעָה, בּוֹרִית כַּרְשִׁינָה תִּשְׁעָה קַבִּין, יֵין קַפְרִיסִין סְאִין תְּלָתָא וְקַבִּין תְּלָתָא, וְאִם לֹא מָצָא יֵין קַפְרִיסִין מֵבִיא חֲמַר חִוַּרְיָן עַתִּיק. מֶלַח סְדוֹמִית רֹבַע, מַעֲלֶה עָשָׁן כָּל־שֶׁהוּא, רַבִּי נָתָן אוֹמֵר אַף כִּפַּת הַיַּרְדֵּן כָּל־שֶׁהוּא. אִם נָתַן בָּהּ דְּבַשׁ פְּסָלָהּ, וְאִם חִסַּר אַחַת מִכָּל־סַמָּנֶיהָ חַיָּב מִיתָה:
רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן־גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, הַצֳּרִי אֵינוֹ אֶלָּא שְׂרָף הַנּוֹטֵף מֵעֲצֵי הַקְּטָף. בּוֹרִית כַּרְשִׁינָה שֶׁשָּׁפִין בָּהּ אֶת־הַצִּפֹּרֶן כְּדֵי שֶׁתְּהֵא נָאָה, יֵין קַפְרִיסִין שֶׁשּׁוֹרִין בּוֹ אֶת־הַצִּפֹּרֶן כְּדֵי שֶׁתְּהֵא עַזָּה. וַהֲלֹא מֵי רַגְלַיִם יָפִין לָהּ, אֶלָּא שֶׁאֵין מַכְנִיסִין מֵי רַגְלַיִם בָּעֲזָרָה מִפְּנֵי הַכָּבוֹד:

תַּנְיָא, רַבִּי נָתָן אוֹמֵר כְּשֶׁהוּא שׁוֹחֵק אוֹמֵר הָדֵק הֵיטֵב הֵיטֵב הָדֵק, מִפְּנֵי שֶׁהַקּוֹל יָפֶה לַבְּשָׂמִים. פִּטְּמָהּ לַחֲצָאִין כְּשֵׁרָה. לִשְׁלִישׁ וְלִרְבִיעַ לֹא שָׁמָעְנוּ: אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, זֶה הַכְּלָל, אִם כְּמִדָּתָהּ כְּשֵׁרָה לַחֲצָאִין, וְאִם חִסַּר אַחַת מִכָּל־סַמָּנֶיהָ חַיָּב מִיתָה:

תָּנֵי בַּר קַפָּרָא, אַחַת לְשִׁשִּׁים אוֹ לְשִׁבְעִים שָׁנָה הָיְתָה בָאָה שֶׁל־שִׁירַיִם לַחֲצָאִין. וְעוֹד תָּנֵי בַּר קַפָּרָא אִלּוּ הָיָה נוֹתֵן בָּהּ קוֹרְטוֹב שֶׁל־דְּבַשׁ אֵין אָדָם יָכוֹל לַעֲמוֹד מִפְּנֵי רֵיחָהּ, וְלָמָּה אֵין מְעָרְבִין בָּהּ דְּבַשׁ, מִפְּנֵי שֶׁהַתּוֹרָה אָמְרָה כִּי כָל־שְׂאֹר וְכָל־דְּבַשׁ לֹא תַקְטִירוּ מִמֶּנּוּ אִשֶּׁה לַייָ:

כשיש ח״ו מגפה בעיר מוסיפים בקשה זו.

רִבּוֹן הָעוֹלָמִים גָּלוּי לִפְנֵי כִסֵּא כְבוֹדֶךָ אֲשֶׁר מִדַּת הַדִּין מְתוּחָה עָלֵינוּ בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ. וּבָאנוּ לְחַלּוֹת אֶת־פָּנֶיךָ שֶׁתַּעֲצוֹר הַמַּגֵּפָה וְהַמַּשְׁחִית מֵעָלֵינוּ וְלֹא תִתֵּן הַמַּשְׁחִית לָבֹא אֶל־בָּתֵּינוּ וְרַחֵם

עלינו ועל טפנו ועל עוללינו ועל כל־ישראל עמך וקבל ברחמים וברצון את־תפלתנו כמו שנאמר תכון תפלתי קטרת לפניך משאת כפי מנחת ערב. וכמו שקבלת קטרת הסמים שהקטיר לפניך אהרן הכהן כאשר החל הנגף בעם שנאמר ויעמד בין המתים ובין החיים ותעצר המגפה. וכמו שנאמר בפינחס ויעמד פינחס ויפלל ותעצר המגפה. וכן בדוד ויבן שם דוד מזבח ליהוה ויעל עלות ושלמים ויעתר יי לארץ ותעצר המגפה מעל ישראל: כי אתה אבינו ולך תלויות עינינו. רפאנו יי ונרפא הושיענו ונושעה כי תהלתנו אתה. שכן כתוב בתורתך והסיר יי ממך כל־חלי וכל־מדוי מצרים הרעים אשר ידעת לא ישימם בך ונתנם בכל־שנאיך: ליי הישועה על עמך ברכתך סלה: יי צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה: יי צבאות אשרי אדם בוטח בך: יי הושיעה המלך יעננו ביום קראנו:

(סוף מנחות)

כתיב ובכל־מקום מקטר מגש לשמי. בכל־מקום סלקא דעתך, אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן אלו תלמידי חכמים העוסקים בתורה בכל־מקום, מעלה אני עליהם כאלו מקטירים ומגישים לשמי:

(יומא דף כ"ב)

תניא מי שזכה בתרומת הדשן יזכה בסדור מערכה ובשני גזרי עצים:

(יומא דף ל"ג)

אביי הוה מסדר מערכה משמא דגמרא ואליבא דאבא שאול. מערכה גדולה קודמת למערכה שניה של־קטרת, ומערכה שניה של־קטרת קודמת לסדור שני גזרי עצים, וסדור שני גזרי עצים קודם לדשון מזבח הפנימי, ודשון מזבח הפנימי קודם להטבת חמש נרות, והטבת חמש נרות קודמת לדם התמיד, ודם התמיד קודם להטבת שתי נרות, והטבת שתי נרות קודמת לקטרת. וקטרת קודמת לאברים, ואברים קודמים למנחה, ומנחה קודמת לחבתים, וחבתים קודמים לנסכים, ונסכים קודמים למוספים, ומוספים קודמים לבזיכים, ובזיכים קודמים לתמיד של־בין הערבים, שנאמר וערך עליה העלה והקטיר עליה חלבי השלמים, עליה השלם כל־הקרבנות כלן:

(פסחים דף נ"ט)

תנו רבנן, אין לך דבר שקודם לתמיד של־שחר אלא קטרת בלבד, שנאמר בבקר בבקר. ואין לך דבר שמתעכב אחר התמיד של־בין הערבים אלא קטרת ונרות ופסח ומחסר כפורים בערב פסח שטובל שנית ואוכל את־פסחו לערב. רבי ישמעאל בנו של־רבי יוחנן בן־ברוקה אומר אף מחסר כפורים בשאר ימות השנה שטובל ואוכל בקדשים לערב:

תנו רבנן, תמיד של־בין הערבים קודם לנרות: ונרות קודמות לקטרת. שנאמר והקטיר עליו אהרן קטרת סמים בבקר בבקר בהיטיבו את־הנרת

יַקְטִירֶֽנָּה׃ וּבְהַעֲלֹת אַהֲרֹן אֶת־הַנֵּרֹת בֵּין הָעַרְבַּיִם יַקְטִירֶֽנָּה קְטֹרֶת תָּמִיד
לִפְנֵי יְיָ לְדֹרֹתֵיכֶם׃

(שמות כ״ט)

וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה עַל־הַמִּזְבֵּחַ כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שְׁנַיִם לַיּוֹם תָּמִיד׃ אֶת־
הַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם׃ וְעִשָּׂרֹן
סֹלֶת בָּלוּל בְּשֶׁמֶן כָּתִית רֶבַע הַהִין וְנֵסֶךְ רְבִיעִת הַהִין יָיִן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד׃
וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם כְּמִנְחַת הַבֹּקֶר וּכְנִסְכָּהּ תַּעֲשֶׂה־לָּהּ
לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיְיָ׃ עֹלַת תָּמִיד לְדֹרֹתֵיכֶם פֶּתַח אֹהֶל־מוֹעֵד לִפְנֵי יְיָ אֲשֶׁר
אִוָּעֵד לָכֶם שָׁמָּה לְדַבֵּר אֵלֶיךָ שָׁם׃ וְנֹעַדְתִּי שָׁמָּה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִקְדַּשׁ
בִּכְבֹדִי׃ וְקִדַּשְׁתִּי אֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו אֲקַדֵּשׁ
לְכַהֵן לִי׃ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים׃ וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי
יְיָ אֱלֹהֵיהֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְשָׁכְנִי בְתוֹכָם אֲנִי יְיָ
אֱלֹהֵיהֶם׃

(ויקרא א׳)

וְאִם־מִן־הַצֹּאן קָרְבָּנוֹ מִן־הַכְּשָׂבִים אוֹ מִן־הָעִזִּים לְעֹלָה זָכָר תָּמִים
יַקְרִיבֶנּוּ׃ וְשָׁחַט אֹתוֹ עַל יֶרֶךְ הַמִּזְבֵּחַ צָפֹנָה לִפְנֵי יְיָ וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים
אֶת־דָּמוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃ וְנִתַּח אֹתוֹ לִנְתָחָיו וְאֶת־רֹאשׁוֹ וְאֶת־פִּדְרוֹ וְעָרַךְ
הַכֹּהֵן אֹתָם עַל־הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל־הַמִּזְבֵּחַ׃ וְהַקֶּרֶב וְהַכְּרָעַיִם יִרְחַץ בַּמָּיִם
וְהִקְרִיב הַכֹּהֵן אֶת־הַכֹּל וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה עֹלָה הוּא אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיְיָ׃

(ויקרא ו׳)

וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ צַו אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו לֵאמֹר זֹאת תּוֹרַת
הָעֹלָה הִוא הָעֹלָה עַל מוֹקְדָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ כָּל־הַלַּיְלָה עַד־הַבֹּקֶר וְאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ
תּוּקַד בּוֹ׃ וְלָבַשׁ הַכֹּהֵן מִדּוֹ בַד וּמִכְנְסֵי־בַד יִלְבַּשׁ עַל־בְּשָׂרוֹ וְהֵרִים אֶת־
הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת־הָעֹלָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְשָׂמוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ׃ וּפָשַׁט
אֶת־בְּגָדָיו וְלָבַשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְהוֹצִיא אֶת־הַדֶּשֶׁן אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה אֶל־
מָקוֹם טָהוֹר׃ וְהָאֵשׁ עַל־הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד־בּוֹ לֹא תִכְבֶּה וּבִעֵר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן עֵצִים
בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר וְעָרַךְ עָלֶיהָ הָעֹלָה וְהִקְטִיר עָלֶיהָ חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים׃ אֵשׁ תָּמִיד
תּוּקַד עַל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא תִכְבֶּה׃

וְזֹאת תּוֹרַת הַמִּנְחָה הַקְרֵב אֹתָהּ בְּנֵי־אַהֲרֹן לִפְנֵי יְיָ אֶל־פְּנֵי הַמִּזְבֵּחַ׃
וְהֵרִים מִמֶּנּוּ בְּקֻמְצוֹ מִסֹּלֶת הַמִּנְחָה וּמִשַּׁמְנָהּ וְאֵת כָּל־הַלְּבֹנָה אֲשֶׁר עַל
הַמִּנְחָה וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַ רֵיחַ נִיחֹחַ אַזְכָּרָתָהּ לַיְיָ׃ וְהַנּוֹתֶרֶת מִמֶּנָּה יֹאכְלוּ
אַהֲרֹן וּבָנָיו מַצּוֹת תֵּאָכֵל בְּמָקוֹם קָדֹשׁ בַּחֲצַר אֹהֶל־מוֹעֵד יֹאכְלוּהָ׃ לֹא

תֵאָפֶה חָמֵץ חֶלְקָם נָתַתִּי אֹתָהּ מֵאִשָּׁי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא כַּחַטָּאת וְכָאָשָׁם׃ כָּל־זָכָר בִּבְנֵי אַהֲרֹן יֹאכְלֶנָּה חָק־עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם מֵאִשֵּׁי יְיָ כֹּל אֲשֶׁר־יִגַּע בָּהֶם יִקְדָּשׁ׃

וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ זֶה קָרְבַּן אַהֲרֹן וּבָנָיו אֲשֶׁר־יַקְרִיבוּ לַייָ בְּיוֹם הִמָּשַׁח אֹתוֹ עֲשִׂירִת הָאֵפָה סֹלֶת מִנְחָה תָּמִיד מַחֲצִיתָהּ בַּבֹּקֶר וּמַחֲצִיתָהּ בָּעָרֶב׃ עַל־מַחֲבַת בַּשֶּׁמֶן תֵּעָשֶׂה מֻרְבֶּכֶת תְּבִיאֶנָּה תֻּפִינֵי מִנְחַת פִּתִּים תַּקְרִיב רֵיחַ־נִיחֹחַ לַייָ׃ וְהַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ תַּחְתָּיו מִבָּנָיו יַעֲשֶׂה אֹתָהּ חָק־עוֹלָם לַייָ כָּלִיל תָּקְטָר׃ וְכָל־מִנְחַת כֹּהֵן כָּלִיל תִּהְיֶה לֹא תֵאָכֵל׃

וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר זֹאת תּוֹרַת הַחַטָּאת בִּמְקוֹם אֲשֶׁר תִּשָּׁחֵט הָעֹלָה תִּשָּׁחֵט הַחַטָּאת לִפְנֵי יְיָ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא׃ הַכֹּהֵן הַמְחַטֵּא אֹתָהּ יֹאכְלֶנָּה בְּמָקוֹם קָדֹשׁ תֵּאָכֵל בַּחֲצַר אֹהֶל מוֹעֵד׃ כֹּל אֲשֶׁר־יִגַּע בִּבְשָׂרָהּ יִקְדָּשׁ וַאֲשֶׁר יִזֶּה מִדָּמָהּ עַל־הַבֶּגֶד אֲשֶׁר יִזֶּה עָלֶיהָ תְּכַבֵּס בְּמָקוֹם קָדֹשׁ׃ וּכְלִי־חֶרֶשׂ אֲשֶׁר תְּבֻשַּׁל־בּוֹ יִשָּׁבֵר וְאִם בִּכְלִי נְחֹשֶׁת בֻּשָּׁלָה וּמֹרַק וְשֻׁטַּף בַּמָּיִם׃ כָּל־זָכָר בַּכֹּהֲנִים יֹאכַל אֹתָהּ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא׃ וְכָל־חַטָּאת אֲשֶׁר יוּבָא מִדָּמָהּ אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ לֹא תֵאָכֵל בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף׃

וְזֹאת תּוֹרַת הָאָשָׁם קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא׃ בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁחֲטוּ אֶת הָעֹלָה יִשְׁחֲטוּ אֶת־הָאָשָׁם וְאֶת־דָּמוֹ יִזְרֹק עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃ וְאֵת כָּל־חֶלְבּוֹ יַקְרִיב מִמֶּנּוּ אֵת הָאַלְיָה וְאֶת־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב׃ וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵיהֶן אֲשֶׁר עַל־הַכְּסָלִים וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת עַל הַכָּבֵד עַל הַכְּלָיֹת יְסִירֶנָּה׃ וְהִקְטִיר אֹתָם הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה אִשֶּׁה לַייָ אָשָׁם הוּא׃ כָּל זָכָר בַּכֹּהֲנִים יֹאכְלֶנּוּ בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ יֵאָכֵל קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא׃ כַּחַטָּאת כָּאָשָׁם תּוֹרָה אַחַת לָהֶם הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יְכַפֶּר־בּוֹ לוֹ יִהְיֶה׃ וְהַכֹּהֵן הַמַּקְרִיב אֶת־עֹלַת אִישׁ עוֹר הָעֹלָה אֲשֶׁר הִקְרִיב לַכֹּהֵן לוֹ יִהְיֶה׃ וְכָל־מִנְחָה אֲשֶׁר תֵּאָפֶה בַּתַּנּוּר וְכָל־נַעֲשָׂה בַמַּרְחֶשֶׁת וְעַל־מַחֲבַת לַכֹּהֵן הַמַּקְרִיב אֹתָהּ לוֹ תִהְיֶה׃ וְכָל־מִנְחָה בְלוּלָה־בַשֶּׁמֶן וַחֲרֵבָה לְכָל־בְּנֵי אַהֲרֹן תִּהְיֶה אִישׁ כְּאָחִיו׃

וְזֹאת תּוֹרַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר יַקְרִיב לַיהוָֹה׃ אִם עַל־תּוֹדָה יַקְרִיבֶנּוּ וְהִקְרִיב עַל־זֶבַח הַתּוֹדָה חַלּוֹת מַצּוֹת בְּלוּלֹת בַּשֶּׁמֶן וּרְקִיקֵי מַצּוֹת מְשֻׁחִים בַּשָּׁמֶן וְסֹלֶת מֻרְבֶּכֶת חַלֹּת בְּלוּלֹת בַּשָּׁמֶן׃ עַל־חַלֹּת לֶחֶם חָמֵץ יַקְרִיב קָרְבָּנוֹ עַל־זֶבַח תּוֹדַת שְׁלָמָיו׃ וְהִקְרִיב מִמֶּנּוּ אֶחָד מִכָּל־קָרְבָּן תְּרוּמָה לַיהוָֹה לַכֹּהֵן

הַזֹּרֵק אֶת־דַּם הַשְּׁלָמִים לוֹ יִהְיֶה׃ וּבְשַׂר זֶבַח תּוֹדַת שְׁלָמָיו בְּיוֹם קׇרְבָּנוֹ יֵאָכֵל לֹא־יַנִּיחַ מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר׃ וְאִם־נֶדֶר אוֹ נְדָבָה זֶבַח קׇרְבָּנוֹ בְּיוֹם הַקְרִיבוֹ אֶת־זִבְחוֹ יֵאָכֵל וּמִמׇּחֳרָת וְהַנּוֹתָר מִמֶּנּוּ יֵאָכֵל׃

(במדבר ט״ו א׳)

וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תָבֹאוּ אֶל־אֶרֶץ מוֹשְׁבֹתֵיכֶם אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם׃ וַעֲשִׂיתֶם אִשֶּׁה לַייָ עֹלָה אוֹ־זֶבַח לְפַלֵּא־נֶדֶר אוֹ בִנְדָבָה אוֹ בְּמֹעֲדֵיכֶם לַעֲשׂוֹת רֵיחַ נִיחֹחַ לַייָ מִן־הַבָּקָר אוֹ מִן־הַצֹּאן׃ וְהִקְרִיב הַמַּקְרִיב קׇרְבָּנוֹ לַייָ מִנְחָה סֹלֶת עִשָּׂרוֹן בָּלוּל בִּרְבִעִית הַהִין שָׁמֶן׃ וְיַיִן לַנֶּסֶךְ רְבִיעִית הַהִין תַּעֲשֶׂה עַל־הָעֹלָה אוֹ לַזָּבַח לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד׃ אוֹ לָאַיִל תַּעֲשֶׂה מִנְחָה סֹלֶת שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן שְׁלִשִׁית הַהִין׃ וְיַיִן לַנֶּסֶךְ שְׁלִשִׁית הַהִין תַּקְרִיב רֵיחַ־נִיחֹחַ לַייָ׃ וְכִי־תַעֲשֶׂה בֶן־בָּקָר עֹלָה אוֹ־זָבַח לְפַלֵּא־נֶדֶר אוֹ־שְׁלָמִים לַייָ׃ וְהִקְרִיב עַל־בֶּן־הַבָּקָר מִנְחָה סֹלֶת שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים בָּלוּל בַּשֶּׁמֶן חֲצִי הַהִין׃ וְיַיִן תַּקְרִיב לַנֶּסֶךְ חֲצִי הַהִין אִשֵּׁה רֵיחַ־נִיחֹחַ לַייָ׃ כָּכָה יֵעָשֶׂה לַשּׁוֹר הָאֶחָד אוֹ לָאַיִל הָאֶחָד אוֹ־לַשֶּׂה בַכְּבָשִׂים אוֹ בָעִזִּים׃ כַּמִּסְפָּר אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ כָּכָה תַּעֲשׂוּ לָאֶחָד כְּמִסְפָּרָם׃ כׇּל־הָאֶזְרָח יַעֲשֶׂה־כָּכָה אֶת־אֵלֶּה לְהַקְרִיב אִשֵּׁה רֵיחַ־נִיחֹחַ לַייָ׃ וְכִי־יָגוּר אִתְּכֶם גֵּר אוֹ אֲשֶׁר־בְּתוֹכְכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם וְעָשָׂה אִשֵּׁה רֵיחַ־נִיחֹחַ לַייָ כַּאֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ כֵּן יַעֲשֶׂה׃ הַקָּהָל חֻקָּה אַחַת לָכֶם וְלַגֵּר הַגָּר חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם כָּכֶם כַּגֵּר יִהְיֶה לִפְנֵי יְיָ׃ תּוֹרָה אַחַת וּמִשְׁפָּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם וְלַגֵּר הַגָּר אִתְּכֶם׃

(מלאכי ג׳)

וְעָרְבָה לַייָ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָםִ· כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת׃

כׇּל־אֵלֶּה בִּהְיוֹת הַהֵיכָל עַל יְסוֹדוֹ וּמִזְבֵּחַ עַל מְכוֹנוֹ וְהָיִינוּ מְלֵאִים כׇּל־טוּב׃ וְעַכְשָׁו חָרֵב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וּבָטְלָה עֲבוֹדָה וְאֵין לָנוּ בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ לא אִשִּׁים וְלא אָשָׁם, לא בַדִּים וְלא בְלוּלָה, לא גַחֲלֵי־אֵשׁ וְלא גוֹרָלוֹת, לא דְבִיר וְלא דַקָּה, לא הֵיכָל וְלא הַזָּיָה, לא וַעַד וְלא וִדּוּי, לא זֶבַח וְלא זְרִיקָה, לא חַטָּאת וְלא חֲלָבִים, לא טַהֲרָה וְלא טְבִילָה, לא יְרוּשָׁלַיִם וְלא יַעַר הַלְּבָנוֹן, לא כַפֹּרֶת וְלא כְרוּבִים, לא לְבוֹנָה וְלא לֶחֶם הַפָּנִים, לא מִזְבֵּחַ וְלא מִנְחָה, לא נְתָחִים וְלא נְסָכִים, לא סֹלֶת וְלא סַמִּים, לא עֵרֶךְ וְלא עוֹלָה, לא פָרֹכֶת וְלא פַר חַטָּאת, לא צִיּוֹן וְלא צִיץ נֵזֶר הַקֹּדֶשׁ· לא קִדָּה וְלא קִנָּמוֹן, לא רֹקַח וְלא רֵיחַ נִיחֹחַ, לא שַׁי וְלא שְׁלָמִים, לא תוֹדָה וְלא תְמִידִים׃ כִּי בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ

וַעֲוֹנוֹת אֲבוֹתֵינוּ חָרַב נָוֵנוּ וְשָׁמֵם מִקְדָּשֵׁנוּ וְנִטַּל כָּבוֹד מִבֵּית חַיֵּינוּ מָקוֹם שֶׁהִלְלוּךָ בּוֹ אֲבוֹתֵינוּ. וְאֵין אֲנַחְנוּ יְכוֹלִים לְהַקְרִיב קָרְבָּן וְאֵין לָנוּ כֹּהֵן שֶׁיְּכַפֵּר בַּעֲדֵנוּ. אֶלָּא שִׂיחַ שִׂפְתוֹתֵינוּ תַּחַת קָרְבְּנוֹתֵינוּ וּתְפִלָּתֵנוּ תַּחַת כַּפָּרָתֵנוּ:

ביום שאין אומרים תחנון אין אומרים זה:

וּבְכֵן יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתִּסְלַח לָנוּ עַל כָּל־חַטֹּאתֵינוּ וְתִמְחַל לָנוּ עַל כָּל־פְּשָׁעֵינוּ וְתִבְנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וּתְכַפֵּר לָנוּ עַל כָּל־עֲוֹנוֹתֵינוּ וּזְדוֹנוֹתֵינוּ שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בֵּין בְּאֹנֶס בֵּין בְּרָצוֹן בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד בֵּין בְּדִבּוּר בֵּין בְּמַחֲשָׁבָה, הַכֹּל תַּעֲבִיר וְתִסְלַח אֲשֶׁר נוֹאַלְנוּ וַאֲשֶׁר חָטָאנוּ:

פסוקים משלש תיבות.

וּמִשְׁמָע וְדוּמָה וּמַשָּׂא: וַיֵּשֶׁב יִצְחָק בִּגְרָר: וְהָרָעָב כָּבֵד בָּאָרֶץ: וּבְנֵי דָן חֻשִׁים: לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי יְיָ: יִשָּׂשכָר זְבוּלֻן וּבִנְיָמִן: מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה: וְעָשִׂיתָ מִשְׁבְּצֹת זָהָב: וּלְצָרַעַת הַבֶּגֶד וְלַבָּיִת: וְלַשְׂאֵת וְלַסַּפַּחַת וְלַבֶּהָרֶת: יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ: וַיְהִי אַחֲרֵי הַמַּגֵּפָה: וּבְנֵי פַלּוּא אֱלִיאָב: בָּרוּךְ טַנְאֲךָ וּמִשְׁאַרְתֶּךָ:*) וְהַחוּט הַמְשֻׁלָּשׁ לֹא בִמְהֵרָה יִנָּתֵק: יְיָ צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: יְיָ צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: יְיָ הוֹשִׁיעָה, הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן, יְיָ יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגֹאֲלִי:

י״א פסוקים שתחלתם נו״ן וסופם נו״ן.

נֶגַע צָרַעַת כִּי תִהְיֶה בְּאָדָם וְהוּבָא אֶל־הַכֹּהֵן: נַחְנוּ נַעֲבֹר חֲלוּצִים לִפְנֵי יְיָ אֶרֶץ כְּנָעַן וְאִתָּנוּ אֲחֻזַּת נַחֲלָתֵנוּ מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן: נָבִיא מִקִּרְבְּךָ מֵאַחֶיךָ כָּמֹנִי יָקִים לְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן: נָהָר פְּלָגָיו יְשַׂמְּחוּ עִיר אֱלֹהִים קְדֹשׁ מִשְׁכְּנֵי עֶלְיוֹן: נָחִיתָ כַצֹּאן עַמֶּךָ בְּיַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן: נֶגֶד אֲבוֹתָם עָשָׂה פֶלֶא בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׂדֵה צֹעַן: נַפְתִּי מִשְׁכָּבִי מֹר אֲהָלִים וְקִנָּמוֹן: נֵר יְיָ נִשְׁמַת אָדָם חֹפֵשׂ כָּל־חַדְרֵי בָטֶן: נֹפֶת תִּטֹּפְנָה שִׂפְתוֹתַיִךְ כַּלָּה דְּבַשׁ וְחָלָב תַּחַת לְשׁוֹנֵךְ וְרֵיחַ שַׂלְמֹתַיִךְ כְּרֵיחַ לְבָנוֹן: נֻדוּ מִתּוֹךְ בָּבֶל וּמֵאֶרֶץ כַּשְׂדִּים צֵאוּ וִהְיוּ כְּעַתּוּדִים לִפְנֵי צֹאן: נֹשְׁקֵי קֶשֶׁת מַיְמִינִים וּמַשְׂמִאלִים בָּאֲבָנִים וּבַחִצִּים בַּקָּשֶׁת מֵאֲחֵי שָׁאוּל מִבִּנְיָמִן:

---

*) א״ה, המסרת מביאה י״ד פסוקין בתורה מן ג׳ ג׳ מלין, ומכתה בתוכם ארור טנאך ומשארתך (דברים כ״ח, י״ז), ומסדר המעמדות השמיט פסוק זה בעבור ל׳ הקללה ושם במקומו ויהי אחרי המגפה (במדבר כ״ו, א׳) אף כי הוא בחמת איננו מן ג׳ מלין ע״פ המסרת להיותו דבוק עם ויאמר ה׳ אל משה מ״מ בעבור שיש פיסקא אחריו תפש בו למלאות מנין הי״ד.

עשרה פסוקים מהרמב"ן ז"ל.

בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ: וּלְכֹל הַיָּד הַחֲזָקָה וּלְכֹל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָּל־יִשְׂרָאֵל: וְיַעֲקֹב הָלַךְ לְדַרְכּוֹ וַיִּפְגְּעוּ בוֹ מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב כַּאֲשֶׁר רָאָם מַחֲנֵה אֱלֹהִים זֶה וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא מַחֲנָיִם: הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וַאֲדַבֵּרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אִמְרֵי פִי: יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי תִּזַּל כַּטַּל אִמְרָתִי כִּשְׂעִירִם עֲלֵי דֶשֶׁא וְכִרְבִיבִים עֲלֵי עֵשֶׂב: וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָאָרֹן וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קוּמָה יְיָ וְיָפֻצוּ אֹיְבֶיךָ וְיָנֻסוּ מְשַׂנְאֶיךָ מִפָּנֶיךָ: וּבְנֻחֹה יֹאמַר שׁוּבָה יְיָ רִבְבוֹת אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל: וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם חֲמִשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת: כָּל־הַפְּקֻדִים לְמַחֲנֵה אֶפְרַיִם מְאַת אֶלֶף וּשְׁמֹנַת אֲלָפִים וּמֵאָה לְצִבְאֹתָם וּשְׁלִשִׁים יִסָּעוּ:

שלשה פסוקים מהר"ר יהודה החסיד ז"ל.

אַתָּה סֵתֶר לִי מִצַּר תִּצְּרֵנִי רָנֵּי פַלֵּט תְּסוֹבְבֵנִי סֶלָה: בִּטְחוּ בַיְיָ עֲדֵי עַד כִּי בְּיָהּ יְיָ צוּר עוֹלָמִים: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

כִּי תַעֲבֹר בַּמַּיִם אִתְּךָ אָנִי וּבַנְּהָרוֹת לֹא יִשְׁטְפוּךָ כִּי תֵלֵךְ בְּמוֹ אֵשׁ לֹא תִכָּוֶה וְלֶהָבָה לֹא תִבְעַר בָּךְ: כִּי עַם בְּצִיּוֹן יֵשֵׁב בִּירוּשָׁלָיִם בָּכוֹ לֹא תִבְכֶּה חָנוֹן יָחְנְךָ לְקוֹל זַעֲקֶךָ כְּשָׁמְעָתוֹ עָנָךְ: כִּי אֲנִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעֶךָ נָתַתִּי כָפְרְךָ מִצְרַיִם כּוּשׁ וּסְבָא תַּחְתֶּיךָ: כִּי אֲנִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ מַחֲזִיק יְמִינֶךָ הָאֹמֵר לְךָ אַל תִּירָא אֲנִי עֲזַרְתִּיךָ: כִּי לֹא שְׁאוֹל תּוֹדֶךָּ מָוֶת יְהַלְלֶךָּ לֹא יְשַׂבְּרוּ יוֹרְדֵי בוֹר אֶל־אֲמִתֶּךָ: כִּי אֶצָּק־מַיִם עַל צָמֵא וְנוֹזְלִים עַל יַבָּשָׁה אֶצֹּק רוּחִי עַל זַרְעֶךָ וּבִרְכָתִי עַל צֶאֱצָאֶיךָ: כִּי אַתָּה אָבִינוּ כִּי אַבְרָהָם לֹא יְדָעָנוּ וְיִשְׂרָאֵל לֹא יַכִּירָנוּ אַתָּה יְיָ אָבִינוּ גֹּאֲלֵנוּ מֵעוֹלָם שְׁמֶךָ:

יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

(תהלים קכ"א)

שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֶשָּׂא עֵינַי אֶל־הֶהָרִים מֵאַיִן יָבֹא עֶזְרִי: עֶזְרִי מֵעִם יְיָ עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: אַל־יִתֵּן לַמּוֹט רַגְלֶךָ אַל־יָנוּם שֹׁמְרֶךָ: הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: יְיָ שֹׁמְרֶךָ יְיָ צִלְּךָ עַל־יַד יְמִינֶךָ: יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא יַכֶּכָּה וְיָרֵחַ בַּלָּיְלָה: יְיָ יִשְׁמָרְךָ מִכָּל־רָע יִשְׁמֹר אֶת־נַפְשֶׁךָ: יְיָ יִשְׁמָר־צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:

(עבודה זרה דף י"ט)

אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם בַּר חֲנִילַי, לְעוֹלָם יְשַׁלֵּשׁ אָדָם שְׁנוֹתָיו שְׁלִישׁ בְּמִקְרָא שְׁלִישׁ בְּמִשְׁנָה שְׁלִישׁ בְּתַלְמוּד: אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־לֵוִי, דָּבָר זֶה כָּתוּב בַּתּוֹרָה וְשָׁנוּי בַּנְּבִיאִים וּמְשֻׁלָּשׁ בַּכְּתוּבִים כָּל־הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה נְכָסָיו מַצְלִיחִים לוֹ. כָּתוּב בַּתּוֹרָה, דִּי־כְתִיב וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת וַעֲשִׂיתֶם אוֹתָם לְמַעַן תַּשְׂכִּילוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן: שָׁנוּי בַּנְּבִיאִים דִּי־כְתִיב לֹא יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה לְמַעַן תִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל־הַכָּתוּב בּוֹ כִּי אָז תַּצְלִיחַ אֶת־דְּרָכֶךָ וְאָז תַּשְׂכִּיל: מְשֻׁלָּשׁ בַּכְּתוּבִים דִּי־כְתִיב כִּי אִם בְּתוֹרַת יְיָ חֶפְצוֹ וּבְתוֹרָתוֹ יֶהְגֶּה יוֹמָם וָלָיְלָה: וְהָיָה כְּעֵץ שָׁתוּל עַל פַּלְגֵי מָיִם אֲשֶׁר פִּרְיוֹ יִתֵּן בְּעִתּוֹ וְעָלֵהוּ לֹא יִבּוֹל וְכֹל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יַצְלִיחַ:

(סוף נדה)

תָּנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ, כָּל־הַשּׁוֹנֶה הֲלָכוֹת בְּכָל־יוֹם מֻבְטָח לוֹ שֶׁהוּא בֶּן הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר הֲלִיכוֹת עוֹלָם לוֹ אַל־תִּקְרָא הֲלִיכוֹת אֶלָּא הֲלָכוֹת:

(סוף ברכות)

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מַרְבִּים שָׁלוֹם בָּעוֹלָם. שֶׁנֶּאֱמַר וְכָל־בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי יְיָ וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ, אַל תִּקְרָא בָּנָיִךְ אֶלָּא בּוֹנָיִךְ: שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין לָמוֹ מִכְשׁוֹל: יְהִי־שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ שַׁלְוָה בְּאַרְמְנוֹתָיִךְ: לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי אֲדַבְּרָה־נָּא שָׁלוֹם בָּךְ: לְמַעַן בֵּית יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲבַקְשָׁה טוֹב לָךְ: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן, יְיָ יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

בקשה ליום ראשון. וביום שאין אומרים תחנון אין לאמרה.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב לָחוּס עָלַי בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים וְלַהֲשִׁיבֵנִי בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ: לִתְחִנָּתִי תַּקְשִׁיב אָזְנֶךָ, וְתִפְתַּח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ, וְתִטַּע בְּרַעְיוֹנַי יִרְאָתֶךָ. וְתִגְזוֹר גְּזֵרוֹת טוֹבוֹת עָלַי וְעַל כָּל־בְּנֵי בֵיתִי, וּתְבַטֵּל כָּל־גְּזֵרוֹת קָשׁוֹת וְרָעוֹת מֵעָלַי וּמֵעַל כָּל־בְּנֵי בֵיתִי: לִידֵי נִסָּיוֹן נָא אַל־תְּבִיאֵנִי, וּמִכָּל־פְּגָעִים רָעִים הַצִּילֵנִי, וְעַד יַעֲבוֹר הַוּוֹת בְּצִלְּךָ תַּסְתִּירֵנִי. וֶהֱיֵה עִם פִּי וְהֶגְיוֹנִי, וּשְׁמוֹר דְּרָכַי מֵחֲטוֹא בִלְשׁוֹנִי. זָכְרֵנִי בִּרְצוֹן עַמֶּךָ, פָּקְדֵנִי בִּישׁוּעָתֶךָ, לִרְאוֹת בְּטוֹבַת בְּחִירֶיךָ, לְהִתְהַלֵּל עִם נַחֲלָתֶךָ, לִשְׂמוֹחַ בְּשִׂמְחַת בִּנְיַן עִירְךָ וּבְתִקּוּן הֵיכַל קָדְשֶׁךָ, וְזַכֵּנִי לְשַׁחֵר אֶת־פָּנֶיךָ שָׁם בִּדְבִיר בֵּיתֶךָ: אֲדֹנָי שְׁמָעָה אֲדֹנָי סְלָחָה אֲדֹנָי הַקְשִׁיבָה וַעֲשֵׂה אַל תְּאַחַר, לְמַעַנְךָ אֱלֹהַי, כִּי שִׁמְךָ נִקְרָא עַל עִירְךָ וְעַל עַמֶּךָ: יְיָ שִׁמְעָה בְקוֹלִי תִּהְיֶינָה אָזְנֶיךָ קַשֻּׁבוֹת לְקוֹל תַּחֲנוּנָי: וַאֲנִי תְפִלָּתִי לְךָ יְיָ עֵת רָצוֹן, אֱלֹהִים בְּרָב־חַסְדֶּךָ עֲנֵנִי בֶּאֱמֶת יִשְׁעֶךָ: עֲנֵנִי

יְיָ עֲנֵנִי בָּעֵת וּבָעוֹנָה הַזֹּאת, וְרַחֵם עָלַי וְעַל כָּל־נַפְשׁוֹת בֵּיתִי, וּתְיַחֵד לְבָבִי לְאַהֲבָה וּלְיִרְאָה אֶת־שְׁמֶךָ, וּתְבַשְּׂרֵנִי בְּשׂוֹרוֹת טוֹבוֹת מִמְּעוֹנֶךָ, וְתִרְפָּאֵנִי רְפוּאָה שְׁלֵמָה רְפוּאַת הַנֶּפֶשׁ וּרְפוּאַת הַגּוּף. וְחָנֵּנִי דֵּעָה בִּינָה וְהַשְׂכֵּל לָדַעַת אֶת־שְׁמֶךָ: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגֹאֲלִי, כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה. בָּרוּךְ אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

כקשת אחרת מעין יצירת היום.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית אֲשֶׁר הִמְצֵאתָ אֶת־עוֹלָמְךָ כִּרְצוֹנְךָ כַּיּוֹם הַזֶּה, וְנִתְיַחֲדְתָּ בְּעוֹלָמֶךָ, וְתָלִיתָ בּוֹ עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים בְּמַאֲמָרֶךָ, וְאֵין שֵׁנִי עִמְּךָ וְאֵין מִלְּבַדֶּךָ, וְגִלִּיתָ רָזֵי עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים לִבְרוּאֶיךָ. כֵּן בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים תְּיַחֵד לְבָבֵנוּ וּלְבַב עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לְאַהֲבָה וּלְיִרְאָה אֶת־שְׁמֶךָ, וְהָאֵר עֵינֵינוּ בִּמְאוֹר תּוֹרָתֶךָ, כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה אוֹר. וְזַכֵּנוּ לָאוֹר בְּאוֹרְךָ הַצָּפוּן לַצַּדִּיקִים לֶעָתִיד לָבוֹא: מֵחָכְמָתְךָ חַכְּמֵנוּ, וּמִבִּינָתְךָ הֲבִינֵנוּ, וְסוֹד שְׁמוֹתֶיךָ הוֹדִיעֵנוּ. וְהוֹד תּוֹרָתְךָ הַרְאֵנוּ, וּבִקְדֻשָּׁתְךָ קַדְּשֵׁנוּ, וּבְצֵל כְּנָפֶיךָ תַּסְתִּירֵנוּ, וּמִטּוּבְךָ תַּשְׂבִּיעֵנוּ, וּמִזִּיו כְּבוֹדְךָ תִּתֵּן עָלֵינוּ. וּפְנֵי מְשִׁיחֶךָ הַרְאֵנוּ, וּבְטוּב לֵבָב שַׂמְּחֵנוּ, שֶׁנּוּכַל לְעָבְדְךָ בֶּאֱמֶת אֲנַחְנוּ וְכָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה. בָּרוּךְ אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

מעמד ליום שני.

תורה

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמָּיִם וִיהִי מַבְדִּיל בֵּין מַיִם לָמָיִם: וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־הָרָקִיעַ וַיַּבְדֵּל בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת לָרָקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל לָרָקִיעַ וַיְהִי־כֵן: וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָרָקִיעַ שָׁמָיִם וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם שֵׁנִי:

נביאים (ישעיה מ"ב)

שִׁירוּ לַייָ שִׁיר חָדָשׁ תְּהִלָּתוֹ מִקְצֵה הָאָרֶץ יוֹרְדֵי הַיָּם וּמְלֹאוֹ אִיִּים וְיֹשְׁבֵיהֶם: יִשְׂאוּ מִדְבָּר וְעָרָיו חֲצֵרִים תֵּשֵׁב קֵדָר יָרֹנּוּ יֹשְׁבֵי סֶלַע מֵרֹאשׁ הָרִים יִצְוָחוּ: יָשִׂימוּ לַייָ כָּבוֹד וּתְהִלָּתוֹ בָּאִיִּים יַגִּידוּ: יְיָ כַּגִּבּוֹר יֵצֵא כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת יָעִיר קִנְאָה יָרִיעַ אַף יַצְרִיחַ עַל אֹיְבָיו יִתְגַּבָּר: הֶחֱשֵׁיתִי מֵעוֹלָם אַחֲרִישׁ אֶתְאַפָּק כַּיּוֹלֵדָה אֶפְעֶה אֶשֹּׁם וְאֶשְׁאַף יָחַד: אַחֲרִיב הָרִים וּגְבָעוֹת וְכָל־עֶשְׂבָּם אוֹבִישׁ וְשַׂמְתִּי נְהָרוֹת לָאִיִּים וַאֲגַמִּים אוֹבִישׁ: וְהוֹלַכְתִּי עִוְרִים בְּדֶרֶךְ

לֹא יָדְעוּ בִּנְתִיבוֹת לֹא יָדְעוּ אַדְרִיכֵם אָשִׂים מַחְשָׁךְ לִפְנֵיהֶם לָאוֹר וּמַעֲקַשִּׁים לְמִישׁוֹר אֵלֶּה הַדְּבָרִים עֲשִׂיתִם וְלֹא עֲזַבְתִּים:

כתובים (תהלים מ״ח)

שִׁיר מִזְמוֹר לִבְנֵי־קֹרַח: גָּדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ הַר־קָדְשׁוֹ: יְפֵה נוֹף מְשׂוֹשׂ כָּל־הָאָרֶץ הַר־צִיּוֹן יַרְכְּתֵי צָפוֹן קִרְיַת מֶלֶךְ רָב: אֱלֹהִים בְּאַרְמְנוֹתֶיהָ נוֹדַע לְמִשְׂגָּב: כִּי־הִנֵּה הַמְּלָכִים נוֹעֲדוּ עָבְרוּ יַחְדָּו: הֵמָּה רָאוּ כֵּן תָּמָהוּ נִבְהֲלוּ נֶחְפָּזוּ: רְעָדָה אֲחָזָתַם שָׁם חִיל כַּיּוֹלֵדָה: בְּרוּחַ קָדִים תְּשַׁבֵּר אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ: כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן רָאִינוּ בְּעִיר יְיָ־צְבָאוֹת בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהִים יְכוֹנְנֶהָ עַד־עוֹלָם סֶלָה: דִּמִּינוּ אֱלֹהִים חַסְדֶּךָ בְּקֶרֶב הֵיכָלֶךָ: כְּשִׁמְךָ אֱלֹהִים כֵּן תְּהִלָּתְךָ עַל־קַצְוֵי־אֶרֶץ צֶדֶק מָלְאָה יְמִינֶךָ: יִשְׂמַח הַר־צִיּוֹן תָּגֵלְנָה בְּנוֹת יְהוּדָה לְמַעַן מִשְׁפָּטֶיךָ: סֹבּוּ צִיּוֹן וְהַקִּיפוּהָ סִפְרוּ מִגְדָּלֶיהָ: שִׁיתוּ לִבְּכֶם לְחֵילָה פַּסְּגוּ אַרְמְנוֹתֶיהָ לְמַעַן תְּסַפְּרוּ לְדוֹר אַחֲרוֹן: כִּי זֶה אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ עוֹלָם וָעֶד הוּא יְנַהֲגֵנוּ עַל־מוּת:

תורה (דברים ל״ב)

זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם בִּינוּ שְׁנוֹת דֹּר־וָדֹר שְׁאַל אָבִיךָ וְיַגֵּדְךָ זְקֵנֶיךָ וְיֹאמְרוּ לָךְ: בְּהַנְחֵל עֶלְיוֹן גּוֹיִם בְּהַפְרִידוֹ בְּנֵי אָדָם יַצֵּב גְּבֻלֹת עַמִּים לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: כִּי חֵלֶק יְיָ עַמּוֹ יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ: יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר וּבְתֹהוּ יְלֵל יְשִׁמֹן יְסֹבְבֶנְהוּ יְבוֹנְנֵהוּ יִצְּרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ: כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ עַל־גּוֹזָלָיו יְרַחֵף יִפְרֹשׂ כְּנָפָיו יִקָּחֵהוּ יִשָּׂאֵהוּ עַל־אֶבְרָתוֹ: יְיָ בָּדָד יַנְחֶנּוּ וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֵכָר:

משנה (מסכת תמיד פרק שני)

רָאוּהוּ אֶחָיו שֶׁיָּרַד וְהֵם רָצוּ וּבָאוּ. מִהֲרוּ וְקִדְּשׁוּ יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם מִן הַכִּיּוֹר. נָטְלוּ אֶת־הַמַּגְרֵפוֹת וְאֶת־הַצִּנּוֹרוֹת וְעָלוּ לְרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ. הָאֵבָרִים וְהַפְּדָרִים שֶׁלֹּא נִתְאַכְּלוּ מִבָּעֶרֶב סוֹנְקִים אוֹתָם לְצִדְדֵי הַמִּזְבֵּחַ, וְאִם אֵין הַצְּדָדִים מַחֲזִיקִים סוֹדְרִים אוֹתָם בַּסּוֹבֵב עַל הַכֶּבֶשׁ: הֵחֵלּוּ מַעֲלִים בָּאֵפֶר עַל גַּבֵּי הַתַּפּוּחַ, וְתַפּוּחַ הָיָה בְּאֶמְצַע הַמִּזְבֵּחַ, פְּעָמִים עָלָיו כִּשְׁלשׁ מֵאוֹת כּוֹר. וּבָרְגָלִים לֹא הָיוּ מְדַשְּׁנִים אוֹתוֹ מִפְּנֵי שֶׁהוּא נוֹי לַמִּזְבֵּחַ. מִיָּמָיו לֹא נִתְעַצֵּל הַכֹּהֵן מִלְּהוֹצִיא אֶת־הַדֶּשֶׁן: הֵחֵלּוּ מַעֲלִים בִּגְזִירִים לְסַדֵּר אֶת־הַמַּעֲרָכָה. וְכִי כָּל־הָעֵצִים כְּשֵׁרִים לַמַּעֲרָכָה. הֵן, כָּל־הָעֵצִים כְּשֵׁרִים לַמַּעֲרָכָה חוּץ מִשֶּׁל זַיִת וְשֶׁל־גֶּפֶן, אֲבָל בְּאֵלּוּ הָיוּ רְגִילִים, בְּמֻרְבִּיּוֹת שֶׁל־תְּאֵנָה וְשֶׁל־אֱגוֹז וְשֶׁל־עֵץ שֶׁמֶן: סִדֵּר הַמַּעֲרָכָה גְּדוֹלָה מִזְרָחָה וַחֲזִיתָהּ מִזְרָחָה וְרָאשֵׁי הַגְּזִירִים הַפְּנִימִים הָיוּ נוֹגְעִים בַּתַּפּוּחַ. וְרֶוַח הָיָה בֵּין הַגְּזִירִים שֶׁהָיוּ מַצִּיתִים אֶת־הָאֲלִיתָא מִשָּׁם: בֵּרְרוּ מִשָּׁם עֲצֵי תְאֵנָה יָפִים לְסַדֵּר הַמַּעֲרָכָה שְׁנִיָּה לִקְטֹרֶת מִכְּנֶגֶד

קֶרֶן מַעֲרָבִית דְּרוֹמִית מָשׁוּךְ מִן הַקֶּרֶן כְּלַפֵּי צָפוֹן אַרְבַּע אַמּוֹת· בְּעֹמֶד חָמֵשׁ סְאִין גֶּחָלִים, וּבְשַׁבָּת בְּעֹמֶד שְׁמֹנָה סְאִין גֶּחָלִים, שֶׁשָּׁם הָיוּ נוֹתְנִים שְׁנֵי בְזִיכֵי לְבוֹנָה שֶׁל־לֶחֶם הַפָּנִים· הָאֵבָרִים וְהַפְּדָרִים שֶׁלֹּא נִתְאַכְּלוּ מִבָּעֶרֶב מַחֲזִירִים אוֹתָם לַמַּעֲרָכָה· הִצִּיתוּ שְׁתֵּי הַמַּעֲרָכוֹת בָּאֵשׁ וְיָרְדוּ וּבָאוּ לָהֶם לְלִשְׁכַּת הַגָּזִית:

(ברכות דף נ״ד)

חַיָּב אָדָם לְבָרֵךְ עַל הָרָעָה כְּשֵׁם שֶׁמְּבָרֵךְ עַל הַטּוֹבָה, שֶׁנֶּאֱמַר וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ וּבְכָל־מְאֹדֶךָ· בְּכָל־לְבָבְךָ בִּשְׁנֵי יְצָרֶיךָ בְּיֵצֶר הַטּוֹב וּבְיֵצֶר הָרָע, וּבְכָל־נַפְשְׁךָ אֲפִילוּ נוֹטֵל אֶת־נַפְשֶׁךָ, וּבְכָל־מְאֹדֶךָ בְּכָל־מָמוֹנֶךָ· דָּבָר אַחֵר, וּבְכָל־מְאֹדֶךָ בְּכָל־מִדָּה וּמִדָּה שֶׁהוּא מוֹדֵד לְךָ הֱוֵה מוֹדֶה לוֹ:

גמרא (ברכות ס״א)

תָּנוּ רַבָּנָן, פַּעַם אַחַת גָּזְרָה מַלְכוּת שֶׁלֹּא יַעַסְקוּ יִשְׂרָאֵל בַּתּוֹרָה, בָּא פַּפּוּס בֶּן־יְהוּדָה וּמְצָאוֹ לְרַבִּי עֲקִיבָה שֶׁהָיָה מַקְהִיל קְהִלּוֹת בָּרַבִּים וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה· אָמַר לוֹ, עֲקִיבָה אִי אַתָּה מִתְיָרֵא מִפְּנֵי אֻמָּה זוֹ· אָמַר לוֹ, אֶמְשׁוֹל לְךָ מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְשׁוּעָל שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ עַל שְׂפַת הַנָּהָר וְרָאָה דָּגִים שֶׁהָיוּ רָצִים לְכָאן וּלְכָאן, אָמַר לָהֶם מִפְּנֵי מָה אַתֶּם רָצִים· אָמְרוּ לוֹ, מִפְּנֵי הָרְשָׁתוֹת שֶׁמְּבִיאִים עָלֵינוּ בְּנֵי אָדָם· אָמַר לָהֶם, רְצוֹנְכֶם שֶׁתַּעֲלוּ לַיַּבָּשָׁה וְנָדוּר אֲנִי וְאַתֶּם כְּשֵׁם שֶׁדָּרוּ אֲבוֹתַי עִם אֲבוֹתֵיכֶם· אָמְרוּ לוֹ, אַתָּה הוּא שֶׁאוֹמְרִים עָלֶיךָ פִּקֵּחַ שֶׁבַּחַיּוֹת, לֹא פִּקֵּחַ אַתָּה אֶלָּא טִפֵּשׁ אַתָּה· וּמָה בִּמְקוֹם חִיּוּתֵנוּ אָנוּ מִתְיָרְאִים, בִּמְקוֹם מִיתָתֵנוּ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה: אַף אֲנַחְנוּ עַכְשָׁו שֶׁאָנוּ עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה שֶׁכָּתוּב בָּהּ כִּי הִיא חַיֶּיךָ וְאֹרֶךְ יָמֶיךָ כָּךְ אָנוּ מִתְיָרְאִים, אִם אֲנַחְנוּ הוֹלְכִים וּמְבַטְּלִים מִמֶּנָּה, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה: לֹא הָיוּ יָמִים מֻעָטִים עַד שֶׁתְּפָשׂוּ לְרַבִּי עֲקִיבָה וַחֲבָשׁוּהוּ בְּבֵית הָאֲסוּרִים וְתָפְשׂוּ לְפַפּוּס בֶּן־יְהוּדָה וַחֲבָשׁוּהוּ אֶצְלוֹ· אָמַר לוֹ, פַּפּוּס מִי הֱבִיאֲךָ לְכָאן· אָמַר לוֹ, אַשְׁרֶיךָ רַבִּי עֲקִיבָה שֶׁנִּתְפַּשְׂתָּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה וְאוֹי לוֹ לְפַפּוּס שֶׁנִּתְפַּשׂ עַל דְּבָרִים בְּטֵלִים: אָמְרוּ, בְּשָׁעָה שֶׁהוֹצִיאוּ לְרַבִּי עֲקִיבָה לַהֲרִיגָה זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע הָיָה, וְהָיוּ סוֹרְקִים אֶת־בְּשָׂרוֹ בְּמַסְרְקוֹת שֶׁל בַּרְזֶל, וְהָיָה מְקַבֵּל עָלָיו עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם בְּאַהֲבָה· אָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו, רַבֵּנוּ עַד כָּאן· אָמַר לָהֶם כָּל־יָמַי הָיִיתִי מִצְטַעֵר עַל פָּסוּק זֶה וּבְכָל־נַפְשְׁךָ אֲפִילוּ הוּא נוֹטֵל אֶת־נַפְשֶׁךָ, אָמַרְתִּי מָתַי יָבֹא לְיָדִי וַאֲקַיְּמֶנּוּ, וְעַכְשָׁו שֶׁבָּא לְיָדִי לֹא אֲקַיְּמֶנּוּ· הָיָה מַאֲרִיךְ

בְּאֶחָד עַד שֶׁיָּצְתָה נִשְׁמָתוֹ בְּאֶחָד· יָצְתָה בַּת־קוֹל וְאָמְרָה, אַשְׁרֶיךָ רַבִּי עֲקִיבָה שֶׁיָּצְתָה נִשְׁמָתְךָ בְּאֶחָד· אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא· רִבּוֹנוֹ שֶׁל־עוֹלָם זוֹ תּוֹרָה וְזוֹ שְׂכָרָהּ, מִמְתִים יָדְךָ יְיָ מִמְתִים מֵחֶלֶד· אָמַר לָהֶם חֶלְקָם בַּחַיִּים· יָצְתָה בַּת־קוֹל וְאָמְרָה, אַשְׁרֶיךָ רַבִּי עֲקִיבָה שֶׁאַתָּה מְזֻמָּן לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא:

משנה (יומא דף מ"א)

בָּא לוֹ אֵצֶל פָּרוֹ שְׁנִיָּה וְסוֹמֵךְ שְׁתֵּי יָדָיו עָלָיו וּמִתְוַדֶּה· וְכָךְ הָיָה אוֹמֵר, אָנָּא הַשֵּׁם, עָוִיתִי פָּשַׁעְתִּי חָטָאתִי לְפָנֶיךָ אֲנִי וּבֵיתִי וּבְנֵי אַהֲרֹן עַם קְדוֹשֶׁךָ· אָנָּא הַשֵּׁם, כַּפֶּר־נָא לַעֲוֹנוֹת וְלַפְּשָׁעִים וְלַחֲטָאִים שֶׁעָוִיתִי וְשֶׁפָּשַׁעְתִּי וְשֶׁחָטָאתִי לְפָנֶיךָ אֲנִי וּבֵיתִי וּבְנֵי אַהֲרֹן עַם קְדוֹשֶׁךָ, כַּכָּתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי יְיָ תִּטְהָרוּ: וְהֵם עוֹנִים אַחֲרָיו· בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

גמרא (סוכה דף מ"ט)

תָּנוּ רַבָּנָן, בִּשְׁלֹשָׁה דְבָרִים גְּדוֹלָה גְּמִילוּת חֲסָדִים יוֹתֵר מִן הַצְּדָקָה· צְדָקָה בְּמָמוֹנוֹ, גְּמִילוּת חֲסָדִים בֵּין בְּגוּפוֹ בֵּין בְּמָמוֹנוֹ· צְדָקָה לַעֲנִיִּים, גְּמִילוּת חֲסָדִים בֵּין לַעֲנִיִּים בֵּין לַעֲשִׁירִים· צְדָקָה לַחַיִּים, גְּמִילוּת חֲסָדִים בֵּין לַחַיִּים בֵּין לַמֵּתִים:

משנה (קדושין סוף פרק א')

כָּל־הָעוֹשֶׂה מִצְוָה אַחַת מְטִיבִים לוֹ וּמַאֲרִיכִים לוֹ יָמָיו וְנוֹחֵל אֶת־הָאָרֶץ, וְכָל־שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה מִצְוָה אַחַת אֵין מְטִיבִים לוֹ וְאֵין מַאֲרִיכִים לוֹ יָמָיו וְאֵינוֹ נוֹחֵל אֶת־הָאָרֶץ: כָּל־שֶׁיֶּשְׁנוֹ בְּמִקְרָא וּבְמִשְׁנָה וּבְדֶרֶךְ אֶרֶץ לֹא בִמְהֵרָה הוּא חוֹטֵא, שֶׁנֶּאֱמַר וְהַחוּט הַמְשֻׁלָּשׁ לֹא בִמְהֵרָה יִנָּתֵק· וְכָל־שֶׁאֵינוֹ לֹא בְמִקְרָא וְלֹא בְמִשְׁנָה וְלֹא בְדֶרֶךְ אֶרֶץ אֵינוֹ מִן הַיִּשּׁוּב:

גמרא (כתובות דף ה')

תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, מִפְּנֵי מָה אֹזֶן כֻּלָּהּ קָשָׁה וְאַלְיָה שֶׁלָּהּ רַכָּה, מִפְּנֵי שֶׁאִם יִשְׁמַע אָדָם דָּבָר שֶׁאֵינוֹ הָגוּן יָכֹף אַלְיָה לְתוֹכָהּ:

תָּנוּ רַבָּנָן, אַל־יַשְׁמִיעַ אָדָם לְאָזְנָיו דְּבָרִים בְּטֵלִים מִפְּנֵי שֶׁהָאֹזֶן נִכְוֵית תְּחִלָּה לָאֵבָרִים:

משנה (סוף מכות)

רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר רַבִּי אוֹמֵר, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר רַק חֲזַק לְבִלְתִּי אֲכֹל הַדָּם כִּי הַדָּם הוּא הַנָּפֶשׁ, וְאוֹמֵר לֹא תֹאכְלֶנּוּ לְמַעַן יִיטַב לְךָ וּלְבָנֶיךָ אַחֲרֶיךָ כִּי תַעֲשֶׂה הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְיָ· וּמָה אִם הַדָּם שֶׁנַּפְשׁוֹ שֶׁל־אָדָם קָצָה מִמֶּנּוּ הַפּוֹרֵשׁ

מִמֶּנּוּ מְקַבֵּל שָׂכָר. גָּזֵל וַעֲרָיוֹת שֶׁנַּפְשׁוֹ שֶׁל־אָדָם מִתְאַוָּה לָהֶם וּמְחַמְּדָתָן, הַפּוֹרֵשׁ מֵהֶם עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁיִּזְכֶּה לוֹ וּלְדוֹרוֹתָיו וּלְדוֹרוֹת דּוֹרוֹתָיו עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת:

גמרא (בבא בתרא דף י׳)

תַּנְיָא רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, גְּדוֹלָה צְדָקָה שֶׁמְּקָרֶבֶת אֶת־הַגְּאֻלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר כֹּה אָמַר יְיָ שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה כִּי קְרוֹבָה יְשׁוּעָתִי לָבוֹא וְצִדְקָתִי לְהִגָּלוֹת: הוּא הָיָה אוֹמֵר*), עֲשָׂרָה דְּבָרִים קָשִׁים נִבְרְאוּ בָּעוֹלָם. הַר קָשֶׁה בַּרְזֶל מְחַתְּכוֹ, בַּרְזֶל קָשֶׁה אֵשׁ מְפַעְפְּעוֹ, אֵשׁ קָשֶׁה מַיִם מְכַבִּים אוֹתוֹ, מַיִם קָשִׁים עָבִים סוֹבְלִים אוֹתָם, עָבִים קָשִׁים רוּחַ מְפַזְּרָתָם, רוּחַ קָשָׁה גּוּף סוֹבְלָהּ, גּוּף קָשֶׁה פַּחַד שׁוֹבְרוֹ, פַּחַד קָשֶׁה יַיִן מְפִיגוֹ, יַיִן קָשֶׁה שֵׁנָה מְפַכַּחְתּוֹ, וּמִיתָה קָשָׁה מִכֻּלָּם, וּצְדָקָה מַצֶּלֶת מִן הַמִּיתָה שֶׁנֶּאֱמַר וּצְדָקָה תַּצִּיל מִמָּוֶת:

משנה (סוף מנחות)

נֶאֱמַר בְּעוֹלַת הַבְּהֵמָה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחוֹחַ וּבְעוֹלַת הָעוֹף אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ וּבַמִּנְחָה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ. לְלַמֵּד שֶׁאֶחָד הַמַּרְבֶּה וְאֶחָד הַמַּמְעִיט וּבִלְבָד שֶׁיְּכַוֵּן אָדָם אֶת־דַּעְתּוֹ לַשָּׁמָיִם:

גמרא (שם)

תַּנְיָא אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן־עַזַּי, בּוֹא וּרְאֵה מַה כְּתִיב בְּפָרָשַׁת קָרְבָּנוֹת, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בָּהֶן לֹא אֵל וְלֹא אֱלֹהִים אֶלָּא לַיְיָ שֶׁלֹּא לִתֵּן פִּתְחוֹן פֶּה לְבַעַל הַדִּין לַחֲלוֹק:

אָמַר רַבִּי יִצְחָק, מַאי דִּכְתִיב זֹאת תּוֹרַת הַחַטָּאת, וְזֹאת תּוֹרַת הָאָשָׁם. כָּל־הָעוֹסֵק בְּתוֹרַת חַטָּאת כְּאִלּוּ הִקְרִיב חַטָּאת וְכָל־הָעוֹסֵק בְּתוֹרַת אָשָׁם כְּאִלּוּ הִקְרִיב אָשָׁם:

משנה (אהלות סוף פרק א׳)

הָאֵבָרִים אֵין לָהֶם שִׁעוּר. אֲפִילוּ פָּחוֹת מִכַּזַּיִת מִן הַמֵּת וּפָחוֹת מִכַּזַּיִת מִן הַנְּבֵלָה וּפָחוֹת מִכְּעַדָשָׁה מִן הַשֶּׁרֶץ מְטַמְּאִים טֻמְאָתָם: מָאתַיִם וְאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה אֵבָרִים בָּאָדָם. שְׁלֹשִׁים בְּפִסַּת הָרֶגֶל שִׁשָּׁה בְּכָל־אֶצְבַּע, עֲשָׂרָה בַּקֻּרְסָל, שְׁנַיִם בַּשּׁוֹק, חֲמִשָּׁה בָּאַרְכֻּבָּה, אֶחָד בַּיָּרֵךְ, שְׁלֹשָׁה בַּקָּטְלִית, וְאַחַד עָשָׂר צְלָעוֹת, שְׁלֹשִׁים בְּפִסַּת הַיָּד שִׁשָּׁה בְּכָל־אֶצְבַּע, שְׁנַיִם בַּקָּנֶה, וּשְׁנַיִם בַּמַּרְפֵּק, אֶחָד בַּזְּרוֹעַ, וְאַרְבָּעָה בַּכָּתֵף, מֵאָה וְאֶחָד מִזֶּה וּמֵאָה וְאֶחָד מִזֶּה. וּשְׁמוֹנָה עָשָׂר חוּלְיוֹת שֶׁבַּשִּׁדְרָה. תִּשְׁעָה בָּרֹאשׁ, וּשְׁמוֹנָה בַּצַּוָּאר, שִׁשָּׁה בְּמַפְתֵּחַ שֶׁל־לֵב, וַחֲמִשָּׁה בִּנְקָבָיו. כָּל־אֶחָד וְאֶחָד מְטַמֵּא בְּמַגָּע

---

*) בקהלת רבה דף ק״ד ע״ב מביא י״ד דברים, וע״ש.

וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל, אֵימָתַי, בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ עֲלֵיהֶם בָּשָׂר כָּרָאוּי. וְאִם אֵין עֲלֵיהֶם בָּשָׂר כָּרָאוּי מְטַמְּאִים בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וְאֵינָם מְטַמְּאִים בָּאֹהֶל:

גמרא (נדה דף מ״ה)

רֵישׁ לָקִישׁ מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן־מְנַסְיָא אוֹמֵר, וַיִּבֶן יְיָ אֱלֹהִים אֶת־הַצֵּלָע אֲשֶׁר לָקַח מִן הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיְבִאֶהָ אֶל־הָאָדָם, מְלַמֵּד שֶׁקִּלְּעָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְחַוָּה וֶהֱבִיאָהּ אֵצֶל אָדָם הָרִאשׁוֹן. שֶׁכֵּן בִּכְרַכֵּי הַיָּם קוֹרִין לְקִלְעָתָא בְּנְיָתָא:

ואומר פרשת עקדה ופרשת המן ועשרת הדברות ופ׳ קטורת וגומר, כמו שהוא מסודר במעמד יום ראשון (דף 500 והלאה) עד הבקשה ליום ראשון, ובמקומה יאמר בקשה זו.

(בקשה ליום שני.)

ובשאין אומרים תחנון אין לאמרה:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי, שֶׁתְּכַפֵּר לִי עַל כָּל־פְּשָׁעַי וְתִמְחַל לִי עַל כָּל־עֲוֹנוֹתַי. כִּי רַבּוּ מְשׁוּבוֹתַי. לְךָ חָטָאתִי עָוִיתִי וּפָשַׁעְתִּי מָרַדְתִּי וְקִשִּׁיתִי עָרְפִּי. סַרְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ הַטּוֹבִים וְלֹא שָׁוָה לִי: אָנָּא יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי קַבְּלֵנִי בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ, וַעֲשֵׂה לְמַעַנְךָ אִם לֹא לְמַעֲנִי וּרְצֵה תְשׁוּבָתִי, וְנַקֵּנִי מִשְּׁגִיאוֹת וּמִנִּסְתָּרוֹת. וְאֶהְיֶה מִן הַשָּׁבִים אֵלֶיךָ בְּכָל־לִבָּם אֲשֶׁר חַטָּאתָם לֹא תִזְכּוֹר עוֹד: וִיהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי, שֶׁתַּצִּילֵנִי מִיֵּצֶר הָרָע, וּמִכָּל־צָרָה וְצוּקָה, וּתְכוֹנֵן מַעֲשֵׂה יָדַי, וּתְרַפֵּא אֶת־מַכּוֹתַי וְאֶת־מַכְאוֹבַי, וְלֹא יִשָּׁמַע בְּכִי וּזְעָקָה בְּבֵיתִי וְלֹא שׁוֹד וָשֶׁבֶר בִּגְבוּלִי, וְאֶהְיֶה מִן יְרֵאֶיךָ וּמְעוֹשֵׂי רְצוֹנֶךָ, וְתַשְׂכִּילֵנִי שֵׂכֶל טוֹב מִלְּפָנֶיךָ, לְמַעַן אַשְׂכִּיל בְּכֹל אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה וּבְכֹל אֲשֶׁר אֶפְנֶה שָׁם עַד הַיּוֹם אֲשֶׁר תַּאַסְפֵנִי אֵלֶיךָ וְתוֹצִיאֵנִי מִשָּׁלוֹם אֶל־שָׁלוֹם. וְאֶמְצָא חֵן וָחֶסֶד בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאָי: אֲדֹנָי שְׁמָעָה אֲדֹנָי סְלָחָה אֲדֹנָי הַקְשִׁיבָה וַעֲשֵׂה אַל תְּאַחַר לְמַעַנְךָ אֱלֹהַי כִּי שִׁמְךָ נִקְרָא עַל עִירְךָ וְעַל עַמֶּךָ: יְיָ שִׁמְעָה בְקוֹלִי תִּהְיֶינָה אָזְנֶיךָ קַשֻּׁבוֹת לְקוֹל תַּחֲנוּנָי וּשְׁמַע תְּפִלָּתִי כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה. בָּרוּךְ אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

בקשה אחרת מענין יצירת היום.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי, אֲדוֹן הַכֹּל וְשַׁלִּיט בְּעוֹלָמְךָ אֲשֶׁר הִבְדַּלְתָּ לְכִסְאֲךָ הָעֶלְיוֹנִים בַּיּוֹם הַזֶּה. כֵּן בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים תַּבְדִּילֵנוּ מִכָּל־חֵטְא וְעָוֹן וְאַשְׁמָה וָרֶשַׁע וְתַבְדִּילֵנוּ מִן הַתּוֹעִים. וְתִתֶּן־לָנוּ מַהְלְכִים בֵּין הָעוֹמְדִים לְפָנֶיךָ וְתַצִּילֵנוּ מִדִּינָהּ שֶׁל־גֵּיהִנֹּם. וּבְרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים תַּצִּילֵנוּ

וְאֶת־כָּל־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל מִשְּׁטִיפַת מָיִם. *) וְהוֹלְכֵי יַמִּים וְעוֹבְרֵי נְהָרוֹת תַּצִּילֵם מִמִּכְשׁוֹל שֶׁל־יָם וּמִשִּׁבֹּלֶת מָיִם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב כִּי תַעֲבוֹר בַּמַּיִם אִתְּךָ אָנִי וּבַנְּהָרוֹת לֹא יִשְׁטְפוּךָ כִּי תֵלֵךְ בְּמוֹ אֵשׁ לֹא תִכָּוֶה וְלֶהָבָה לֹא תִבְעַר בָּךְ. וְתַצִּילֵנִי וְאֶת־כָּל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל מִכָּל־פֶּגַע רָע וּמִכָּל־הֶזֵּק בֵּין בַּיָּם וּבֵין בַּיַּבָּשָׁה. וַאֲנִי וְכָל־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בִּכְלַל הָרַחֲמִים, כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה. בָּרוּךְ אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

מעמד ליום שלישי.

תורה

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִקָּווּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל־מָקוֹם אֶחָד וְתֵרָאֶה הַיַּבָּשָׁה וַיְהִי־כֵן: וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לַיַּבָּשָׁה אֶרֶץ וּלְמִקְוֵה הַמַּיִם קָרָא יַמִּים וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תַּדְשֵׁא הָאָרֶץ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זֶרַע עֵץ פְּרִי עֹשֶׂה פְּרִי לְמִינוֹ אֲשֶׁר זַרְעוֹ־בוֹ עַל־הָאָרֶץ וַיְהִי־כֵן: וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זֶרַע לְמִינֵהוּ וְעֵץ עֹשֶׂה־פְּרִי אֲשֶׁר זַרְעוֹ־בוֹ לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב: וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם שְׁלִישִׁי:

נביאים (יואל ב׳)

וַיְקַנֵּא יְיָ לְאַרְצוֹ וַיַּחְמֹל עַל־עַמּוֹ: וַיַּעַן יְיָ וַיֹּאמֶר לְעַמּוֹ הִנְנִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֶת־הַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר וּשְׂבַעְתֶּם אֹתוֹ וְלֹא־אֶתֵּן אֶתְכֶם עוֹד חֶרְפָּה בַּגּוֹיִם: וְאֶת־הַצְּפוֹנִי אַרְחִיק מֵעֲלֵיכֶם וְהִדַּחְתִּיו אֶל־אֶרֶץ צִיָּה וּשְׁמָמָה אֶת־פָּנָיו אֶל־הַיָּם הַקַּדְמֹנִי וְסֹפוֹ אֶל־הַיָּם הָאַחֲרוֹן וְעָלָה בָאְשׁוֹ וְתַעַל צַחֲנָתוֹ כִּי הִגְדִּיל לַעֲשׂוֹת: אַל־תִּירְאִי אֲדָמָה גִּילִי וּשְׂמָחִי כִּי־הִגְדִּיל יְיָ לַעֲשׂוֹת: אַל־תִּירְאוּ בַּהֲמוֹת שָׂדַי כִּי דָשְׁאוּ נְאוֹת מִדְבָּר כִּי־עֵץ נָשָׂא פִרְיוֹ תְּאֵנָה וָגֶפֶן נָתְנוּ חֵילָם: וּבְנֵי צִיּוֹן גִּילוּ וְשִׂמְחוּ בַּייָ אֱלֹהֵיכֶם כִּי־נָתַן לָכֶם אֶת־הַמּוֹרֶה לִצְדָקָה וַיּוֹרֶד לָכֶם גֶּשֶׁם מוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ בָּרִאשׁוֹן: וּמָלְאוּ הַגֳּרָנוֹת בָּר וְהֵשִׁיקוּ הַיְקָבִים תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר: וְשִׁלַּמְתִּי לָכֶם אֶת־הַשָּׁנִים אֲשֶׁר אָכַל הָאַרְבֶּה הַיֶּלֶק וְהֶחָסִיל וְהַגָּזָם חֵילִי הַגָּדוֹל אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּי בָּכֶם: וַאֲכַלְתֶּם אָכוֹל וְשָׂבוֹעַ וְהִלַּלְתֶּם אֶת־שֵׁם יְיָ אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־עָשָׂה עִמָּכֶם לְהַפְלִיא וְלֹא־יֵבֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם: וִידַעְתֶּם כִּי בְקֶרֶב יִשְׂרָאֵל אָנִי וַאֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וְאֵין עוֹד וְלֹא־יֵבֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם:

---

*) מה שמזכיר הולכי ימים בבקשה זו, והולכי מדברות בבקשת יום שלישי ואסכרה ביום ד׳ ויולדות ביום ה׳, יסודו בתענית כ״ז ע״ב, אנשי מעמד מתכנסין בבהכ״נ ויושבין ד׳ תעניות, בשני בשבת בשלישי ברביעי ובחמישי, בשני על יורדי הים בשלישי על הולכי מדברות ברביעי על אסכרה שלא תפול על התינוקות בחמישי על עוברות ומיניקות עכ״ל והנה בקשות הללו לקוחות מס׳ שערי ציון אך באו שם בלשון פגומה למאד והחזרתין על עמדן לפי תוכן ומרוצת המליצה.

כתובים (תהלים פ״ב)

מִזְמוֹר לְאָסָף אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט: עַד־מָתַי תִּשְׁפְּטוּ־עָוֶל וּפְנֵי רְשָׁעִים תִּשְׂאוּ־סֶלָה: שִׁפְטוּ־דַל וְיָתוֹם עָנִי וָרָשׁ הַצְדִּיקוּ: פַּלְּטוּ־דַל וְאֶבְיוֹן מִיַּד רְשָׁעִים הַצִּילוּ: לֹא יָדְעוּ וְלֹא יָבִינוּ בַּחֲשֵׁכָה יִתְהַלָּכוּ יִמּוֹטוּ כָּל־מוֹסְדֵי אָרֶץ: אֲנִי אָמַרְתִּי אֱלֹהִים אַתֶּם וּבְנֵי עֶלְיוֹן כֻּלְּכֶם: אָכֵן כְּאָדָם תְּמוּתוּן וּכְאַחַד הַשָּׂרִים תִּפֹּלוּ: קוּמָה אֱלֹהִים שָׁפְטָה הָאָרֶץ כִּי אַתָּה תִנְחַל בְּכָל־הַגּוֹיִם:

תורה (דברים ל״ב)

יַרְכִּבֵהוּ עַל־בָּמֳתֵי אָרֶץ וַיֹּאכַל תְּנוּבֹת שָׂדָי וַיֵּנִקֵהוּ דְבַשׁ מִסֶּלַע וְשֶׁמֶן מֵחַלְמִישׁ צוּר: חֶמְאַת בָּקָר וַחֲלֵב צֹאן עִם־חֵלֶב כָּרִים וְאֵילִים בְּנֵי־בָשָׁן וְעַתּוּדִים עִם־חֵלֶב כִּלְיוֹת חִטָּה וְדַם־עֵנָב תִּשְׁתֶּה־חָמֶר: וַיִּשְׁמַן יְשֻׁרוּן וַיִּבְעָט שָׁמַנְתָּ עָבִיתָ כָּשִׂיתָ וַיִּטֹּשׁ אֱלוֹהַּ עָשָׂהוּ וַיְנַבֵּל צוּר יְשֻׁעָתוֹ: יַקְנִאֻהוּ בְּזָרִים בְּתוֹעֵבֹת יַכְעִיסֻהוּ: יִזְבְּחוּ לַשֵּׁדִים לֹא אֱלֹהַּ אֱלֹהִים לֹא יְדָעוּם חֲדָשִׁים מִקָּרֹב בָּאוּ לֹא שְׂעָרוּם אֲבֹתֵיכֶם: צוּר יְלָדְךָ תֶּשִׁי וַתִּשְׁכַּח אֵל מְחֹלְלֶךָ:

משנה (מסכת תמיד פרק שלישי)

אָמַר לָהֶם הַמְמֻנֶּה, בּוֹאוּ וְהָפִיסוּ מִי שׁוֹחֵט מִי זוֹרֵק מִי מְדַשֵּׁן מִזְבֵּחַ הַפְּנִימִי מִי מְדַשֵּׁן אֶת־הַמְּנוֹרָה מִי מַעֲלֶה אֵבָרִים לַכֶּבֶשׁ. הָרֹאשׁ. וְהָרֶגֶל. שְׁתֵּי הַיָּדַיִם. הָעֹקֶץ וְהָרֶגֶל. הֶחָזֶה וְהַגֵּרָה. וּשְׁתֵּי הַדְּפָנוֹת. הַקְּרָבַיִם. וְהַסֹּלֶת. וְהַחֲבִתִּים. וְהַיַּיִן. הֵפִיסוּ, זָכָה מִי שֶׁזָּכָה: אָמַר לָהֶם הַמְמֻנֶּה, צְאוּ וּרְאוּ אִם הִגִּיעַ זְמַן הַשְּׁחִיטָה. אִם הִגִּיעַ הָרוֹאֶה אוֹמֵר בַּרְקַאי. מַתִּתְיָא בֶּן שְׁמוּאֵל אוֹמֵר, הֵאִיר פְּנֵי כָל־הַמִּזְרָח עַד שֶׁהוּא בְחֶבְרוֹן. וְהוּא אוֹמֵר הֵן: אָמַר לָהֶם, צְאוּ וְהָבִיאוּ לִי טָלֶה מִלִּשְׁכַּת הַטְּלָאִים, וַהֲרֵי לִשְׁכַּת הַטְּלָאִים הָיְתָה בְּמִקְצוֹעַ צְפוֹנִית מַעֲרָבִית. וְאַרְבַּע לְשָׁכוֹת הָיוּ שָׁם, אַחַת לִשְׁכַּת הַטְּלָאִים וְאַחַת לִשְׁכַּת הַחוֹתָמוֹת וְאַחַת לִשְׁכַּת בֵּית הַמּוֹקֵד וְאַחַת לְשְׁכָּה שֶׁהָיוּ עוֹשִׂים בָּהּ לֶחֶם הַפָּנִים: נִכְנְסוּ לְלִשְׁכַּת הַכֵּלִים וְהוֹצִיאוּ מִשָּׁם תִּשְׁעִים וּשְׁלֹשָׁה כְּלֵי כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב. הִשְׁקוּ אֶת־הַתָּמִיד בְּכוֹס שֶׁל־זָהָב, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְבֻקָּר מִבָּעֶרֶב מְבַקְּרִים אוֹתוֹ לְאוֹר הָאֲבוּקוֹת: מִי שֶׁזָּכָה בְתָמִיד מְשָׁכוֹ וְהוֹלֵךְ לְבֵית הַמִּטְבָּחַיִם. וּמִי שֶׁזָּכָה בְאֵבָרִים הוֹלְכִים אַחֲרָיו. בֵּית הַמִּטְבָּחַיִם הָיָה לִצְפוֹנוֹ שֶׁל־מִזְבֵּחַ וְעָלָיו שְׁמוֹנָה עַמּוּדֵי נַנָּסִין וּרְבָעִים שֶׁל־אֶרֶז עַל גַּבֵּיהֶם. וְאֻנְקְלָיוֹת שֶׁל־בַּרְזֶל הָיוּ קְבוּעִים בָּהֶם. וּשְׁלֹשָׁה סְדָרִים הָיוּ לְכָל־אֶחָד וְאֶחָד. שֶׁבָּהֶן תּוֹלִין. וּמַפְשִׁיטִין עַל שֻׁלְחָנוֹת שֶׁל־שַׁיִשׁ שֶׁבֵּין הָעַמּוּדִים: מִי שֶׁזָּכָה בְּדִשּׁוּן מִזְבֵּחַ הַפְּנִימִי וְהַמְּנוֹרָה הָיוּ מַקְדִּימִים. וְאַרְבָּעָה

כֵּלִים בְּיָדָם, הַטֶּנִי וְהַכּוּז וּשְׁנֵי מַפְתְּחוֹת. הַטֶּנִי דוֹמֶה לְתַרְקַב גָּדוֹל שֶׁל־זָהָב מַחֲזִיק קַבַּיִם וָחֵצִי. וְהַכּוּז דוֹמֶה לְקִיתוֹן גָּדוֹל שֶׁל־זָהָב. וּשְׁנֵי מַפְתְּחוֹת הָיוּ אֶחָד יוֹרֵד לְאַמַּת הַשֶּׁחִי וְאֶחָד פּוֹתֵחַ כֵּיוָן: בָּא לוֹ לְפִשְׁפֵּשׁ הַצְּפוֹנִי וּשְׁנֵי פִשְׁפָּשִׁין הָיוּ לוֹ לַשַּׁעַר הַגָּדוֹל אֶחָד בַּצָּפוֹן וְאֶחָד בַּדָּרוֹם. שֶׁבַּדָּרוֹם לֹא נִכְנַס בּוֹ אָדָם מֵעוֹלָם, וְעָלָיו הוּא מְפֹרָשׁ עַל יְדֵי יְחֶזְקֵאל וַיֹּאמֶר אֵלַי יְיָ הַשַּׁעַר הַזֶּה סָגוּר יִהְיֶה לֹא יִפָּתֵחַ וְאִישׁ לֹא יָבֹא בוֹ כִּי יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בָּא בוֹ וְהָיָה סָגוּר. נָטַל אֶת־הַמַּפְתֵּחַ וּפָתַח אֶת־הַפִּשְׁפֵּשׁ, נִכְנַס לְתָא וּמִן הַתָּא אֶל־הַהֵיכָל עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לַשַּׁעַר הַגָּדוֹל. הִגִּיעַ לַשַּׁעַר הַגָּדוֹל הֶעֱבִיר אֶת־הַנֶּגֶר וְאֶת־הַפּוֹתְחוֹת וּפְתָחוֹ. לֹא הָיָה שׁוֹחֵט הַשּׁוֹחֵט עַד שֶׁשּׁוֹמֵעַ קוֹל שַׁעַר הַגָּדוֹל שֶׁנִּפְתָּח: מִירִיחוֹ הָיוּ שׁוֹמְעִים קוֹל שַׁעַר הַגָּדוֹל שֶׁנִּפְתָּח, מִירִיחוֹ הָיוּ שׁוֹמְעִים קוֹל הַמַּגְרֵפָה, מִירִיחוֹ הָיוּ שׁוֹמְעִים קוֹל הָעֵץ שֶׁעָשָׂה בֶּן־קָטִין מוּכְנִי לַכִּיּוֹר, מִירִיחוֹ הָיוּ שׁוֹמְעִים קוֹל גְּבִינִי כָּרוֹז, מִירִיחוֹ הָיוּ שׁוֹמְעִים קוֹל הֶחָלִיל, מִירִיחוֹ הָיוּ שׁוֹמְעִים קוֹל הַצִּלְצָל, מִירִיחוֹ הָיוּ שׁוֹמְעִים קוֹל הַשִּׁיר, מִירִיחוֹ הָיוּ שׁוֹמְעִים קוֹל הַשּׁוֹפָר. וְיֵשׁ אוֹמְרִים אַף קוֹל שֶׁל־כֹּהֵן גָּדוֹל בְּשָׁעָה שֶׁהוּא מַזְכִּיר אֶת־הַשֵּׁם בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים. מִירִיחוֹ הָיוּ מְרִיחִים רֵיחַ פִּטּוּם הַקְּטֹרֶת. אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר (נ"א ר' יוסי) בֶּן־דִּגְלַי, עִזִּים הָיוּ לְבֵית אַבָּא בְּהַר מִכְוָר וְהָיוּ מִתְעַטְּשׁוֹת מֵרֵיחַ פִּטּוּם הַקְּטֹרֶת: מִי שֶׁזָּכָה בְּדִשּׁוּן מִזְבֵּחַ הַפְּנִימִי נִכְנַס וְנָטַל אֶת־הַטֶּנִי וְהִנִּיחוֹ לְפָנָיו וְהָיָה חוֹפֵן וְנוֹתֵן לְתוֹכוֹ. וּבָאַחֲרוֹנָה כִּבֵּד אֶת־הַשְּׁאָר לְתוֹכוֹ וְהִנִּיחוֹ וְיָצָא: מִי שֶׁזָּכָה בְּדִשּׁוּן הַמְּנוֹרָה נִכְנַס וּמָצָא שְׁתֵּי נֵרוֹת מִזְרָחִיּוֹת דּוֹלְקִים, מְדַשֵּׁן אֶת־הַשְּׁאָר וּמַנִּיחַ אֶת־אֵלּוּ דוֹלְקִים בִּמְקוֹמָם. מְצָאָם שֶׁכָּבוּ, מְדַשְּׁנָם וּמַדְלִיקָם מִן הַדּוֹלְקִים וְאַחַר כָּךְ מְדַשֵּׁן אֶת־הַשְּׁאָר. וְאֶבֶן הָיְתָה לִפְנֵי הַמְּנוֹרָה וּבָהּ שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת שֶׁעָלֶיהָ הַכֹּהֵן עוֹמֵד וּמֵטִיב אֶת־הַנֵּרוֹת. וְהִנִּיחַ אֶת־הַכּוּז עַל מַעֲלָה שְׁנִיָּה וְיָצָא:

(סוף ברכות)

כָּל־חוֹתְמֵי בְרָכוֹת שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ הָיוּ אוֹמְרִים עַד הָעוֹלָם. מִשֶּׁקִּלְקְלוּ הַמִּינִים וְאָמְרוּ אֵין עוֹלָם אֶלָּא אֶחָד, הִתְקִינוּ שֶׁיְּהוּ אוֹמְרִים מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם: וְהִתְקִינוּ שֶׁיְּהֵא אָדָם שׁוֹאֵל אֶת־שְׁלוֹם חֲבֵרוֹ בַּשֵּׁם שֶׁנֶּאֱמַר וְהִנֵּה בֹעַז בָּא מִבֵּית לֶחֶם וַיֹּאמֶר לַקּוֹצְרִים יְיָ עִמָּכֶם וַיֹּאמְרוּ לוֹ יְבָרֶכְךָ יְיָ. וְאוֹמֵר יְיָ עִמְּךָ גִּבּוֹר הֶחָיִל. וְאוֹמֵר וְאַל תָּבוּז כִּי זָקְנָה אִמֶּךָ. וְאוֹמֵר עֵת לַעֲשׂוֹת לַייָ הֵפֵרוּ תּוֹרָתֶךָ. רַבִּי נָתָן אוֹמֵר הֵפֵרוּ תוֹרָתֶךָ מִשּׁוּם עֵת לַעֲשׂוֹת לַייָ:

גמרא (ברכות דף ס"ג)

תַּנְיָא הִלֵּל הַזָּקֵן אוֹמֵר, בִּשְׁעַת הַמְכַנְּסִין פַּזֵּר בִּשְׁעַת הַמְפַזְּרִין כַּנֵּס. אִם רָאִיתָ דוֹר שֶׁהַתּוֹרָה חֲבִיבָה עָלָיו, פַּזֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר יֵשׁ מְפַזֵּר וְנוֹסָף עוֹד, וְאִם רָאִיתָ דוֹר שֶׁאֵין הַתּוֹרָה חֲבִיבָה עָלָיו, כַּנֵּס, שֶׁנֶּאֱמַר עֵת לַעֲשׂוֹת לַיְיָ הֵפֵרוּ תּוֹרָתֶךָ:

משנה (יומא פרק ו')

בָּא לוֹ אֵצֶל שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ וְסָמַךְ שְׁתֵּי יָדָיו עָלָיו וּמִתְוַדֶּה. וְכָךְ הָיָה אוֹמֵר אָנָּא הַשֵּׁם חָטְאוּ עָווּ פָּשְׁעוּ לְפָנֶיךָ עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל. אָנָּא בַשֵּׁם כַּפֶּר־נָא לַחֲטָאִים וְלַעֲוֹנוֹת וְלַפְּשָׁעִים שֶׁחָטְאוּ וְשֶׁעָווּ וְשֶׁפָּשְׁעוּ לְפָנֶיךָ עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כַּכָּתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי יְיָ תִּטְהָרוּ: וְהַכֹּהֲנִים וְהָעָם הָעוֹמְדִים בָּעֲזָרָה כְּשֶׁהָיוּ שׁוֹמְעִים שֵׁם הַמְפֹרָשׁ שֶׁהוּא יוֹצֵא מִפִּי כֹהֵן גָּדוֹל, הָיוּ כּוֹרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים וְנוֹפְלִים עַל פְּנֵיהֶם וְאוֹמְרִים בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

גמרא (סוף מגלה)

תָּנוּ רַבָּנָן, מֹשֶׁה תִּקֵּן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיִּהְיוּ שׁוֹאֲלִין וְדוֹרְשִׁין בְּעִנְיָנוֹ שֶׁל־יוֹם, הִלְכוֹת פֶּסַח בַּפֶּסַח הִלְכוֹת עֲצֶרֶת בָּעֲצֶרֶת הִלְכוֹת חַג בֶּחָג:

משנה (יבמות סוף פרק ו')

הָאִישׁ מְצֻוֶּה עַל פְּרִיָּה וּרְבִיָּה אֲבָל לֹא הָאִשָּׁה. רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן־בְּרוֹקָה אוֹמֵר עַל שְׁנֵיהֶם הוּא אוֹמֵר וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם פְּרוּ וּרְבוּ:

גמרא (שם דף ס"ג)

תָּנוּ רַבָּנָן, וּבְנֻחֹה יֹאמַר שׁוּבָה יְיָ רִבְבוֹת אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל, מְלַמֵּד שֶׁאֵין הַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה עַל פָּחוֹת מִשְּׁנֵי אֲלָפִים וּשְׁתֵּי רְבָבוֹת מִיִּשְׂרָאֵל: הֲרֵי שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל שְׁנֵי אֲלָפִים וּשְׁתֵּי רְבָבוֹת חָסֵר אֶחָד וְזֶה לֹא עָסַק בִּפְרִיָּה וּרְבִיָּה נִמְצָא שֶׁזֶּה גוֹרֵם לַשְּׁכִינָה שֶׁתִּסְתַּלֵּק מִיִּשְׂרָאֵל. אַבָּא חָנָן אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, חַיָּב מִיתָה שֶׁנֶּאֱמַר וּבָנִים לֹא הָיוּ לָהֶם, הָא אִם הָיוּ לָהֶם בָּנִים לֹא מֵתוּ. אֲחֵרִים אוֹמְרִים, גוֹרֵם לַשְּׁכִינָה שֶׁתִּסְתַּלֵּק מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁנֶּאֱמַר לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ, בִּזְמַן שֶׁזַּרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ שְׁכִינָה שׁוֹרָה עֲלֵיכֶם. אֵין זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ, עַל מִי שׁוֹרָה עַל הָעֵצִים וְעַל הָאֲבָנִים:

משנה (סוף מכות)

רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן עֲקַשְׁיָא אוֹמֵר, רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְזַכּוֹת אֶת־יִשְׂרָאֵל לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

גמרא (בתרא דף י"א)

תניא, אמרו עליו על בנימין הצדיק שהיה ממנה על קפה של צדקה, פעם אחת באת אשה לפניו בשני בצרת אמרה לו רבי פרנסני, אמר לה העבדה שאין בקפה של צדקה כלום. אמרה לו, רבי אם אין אתה מפרנסני הרי אשה ושבעה בניה מתים, עמד ופרנסה משלו: לימים חלה בנימין הצדיק ונטה למות. אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של־עולם אתה אמרת כל־המקים נפש אחת מישראל כאלו קים עולם מלא, ובנימין הצדיק שהחיה אשה ושבעה בניה ימות בשנים מעטות הללו. מיד קרעו לו גזר דינו. תנא, הוסיפו לו עשרים ושתים שנה על שנותיו:

משנה (סוף קנים)

רבי שמעון בן־עקשיא אומר, זקני עם הארץ כל־זמן שמזקינים דעתם מטרפת עליהם, שנאמר מסיר שפה לנאמנים וטעם זקנים יקח. אבל זקני תורה אינם כן, אלא כל־זמן שמזקינים דעתם מתישבת עליהם, שנאמר בישישים חכמה וארך ימים תבונה:

גמרא (חולין דף פ"ט)

אמר רבי אלעזר, אין העולם מתקים אלא בשביל מי שבולם את־עצמו בשעת מריבה, שנאמר תלה ארץ על בלימה:

משנה (נגעים סוף פרק שני)

כל־הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו, רבי מאיר אומר אף לא נגעי קרוביו: כל־הנדרים אדם מתיר חוץ מנדרי עצמו, רבי יהודה אומר אף לא נדרי אשתו שבינה לבין אחרים: כל־הבכורות אדם רואה חוץ מבכורות עצמו:

גמרא (נדה דף ל"א)

תנו רבנן, שלשה חדשים הראשונים הולד דר במדור התחתון. אמצעים הולד דר במדור האמצעי. אחרונים הולד דר במדור העליון. וכיון שהגיע זמנו לצאת מתהפך ויורד, וזהו חבלי אשה:

ואומר פרשת עקדה ופרשת המן ועשרת הדברות ופ' הקטורת וגומר, כמו שהוא מסודר במעמד יום ראשון (דף 500 והלאה) עד הבקשה, ואז יאמר בקשה זו.

(בקשה ליום שלישי.)

יהי רצון מלפניך יי אלהי ואלהי אבותי. לטהר מחשבות לבבי ולכונן מענה לשוני. והיה עם פי בעת הטיפי ועם לבי בעת מחשבי ועם ידי בעת מעבדי. ואל־אומר לפניך דבר שאינו הגון ושלא כרצונך. ועזרני על דבר כבוד שמך: רבון העולמים, גלוי וידוע לפניך אשר רצוני

לַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ, אֶלָּא שֶׁהַשְּׂאוֹר שֶׁבָּעִסָּה מְעַכֵּב: וִיהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי, שֶׁתַּכְנִיעַ וְתָסִיר יֵצֶר הָרָע מִמֶּנִּי וְתַרְחִיקֵהוּ מִמָּאתַיִם וְאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה אֵבָרַי, וְאַל יְבַטְּלֵנִי מִדְּרָכֶיךָ הַטּוֹבִים: וְתֵן בְּלִבִּי יֵצֶר הַטּוֹב לִשְׁמוֹר חֻקֶּיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ וּלְעָבְדְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם: אָנָּא שִׁמְעָה תְפִלָּתִי יְיָ וְשַׁוְעָתִי הַאֲזִינָה אֶל־דִּמְעָתִי אַל־תֶּחֱרַשׁ כִּי גֵר אָנֹכִי עִמָּךְ תּוֹשָׁב כְּכָל־אֲבוֹתָי: וַאֲנִי תְפִלָּתִי לְךָ יְיָ עֵת רָצוֹן אֱלֹהִים בְּרָב חַסְדֶּךָ עֲנֵנִי בֶּאֱמֶת יִשְׁעֶךָ: כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה. בָּרוּךְ אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

בקשה אחרת מענין יצירת היום.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. מֶלֶךְ רַחֲמָן, עוֹרֵךְ שֻׁלְחָן לִבְרִיּוֹתָיו. אֲשֶׁר גִּלִּיתָ אֶרֶץ בַּיּוֹם הַזֶּה וּמִלֵּאתָ פְּנֵי תֵבֵל תְּנוּבָה לָתֵת חַיִּים לָעָם עָלֶיהָ וּמָזוֹן לַהוֹלְכִים בָּהּ. שֶׁתַּמְצִיא בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים מְזוֹנוֹתֵינוּ לָנוּ וּלְכָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְתַזְמִין פַּרְנָסָתֵנוּ שְׁלֵמָה וְעַל דֶּרֶךְ הַכָּבוֹד, כְּדֵי שֶׁנּוּכַל לְעָבְדְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם. וְתַצִּיל כָּל־הוֹלְכֵי דְרָכִים וּמִדְבָּרוֹת מֵחַיּוֹת רָעוֹת וּמִכָּל־פְּגָעִים רָעִים וּמִכָּל־שָׂטָן וּמִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב בַּדֶּרֶךְ. כַּכָּתוּב כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה לָּךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל־דְּרָכֶיךָ: עַל כַּפַּיִם יִשָּׂאוּנְךָ פֶּן־תִּגֹּף בָּאֶבֶן רַגְלֶךָ: וַאֲנַחְנוּ וְכָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בִּכְלַל הָרַחֲמִים. כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה. בָּרוּךְ אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

מעמד ליום רביעי.

תורה

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי מְאֹרֹת בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלָּיְלָה וְהָיוּ לְאֹתֹת וּלְמוֹעֲדִים וּלְיָמִים וְשָׁנִים: וְהָיוּ לִמְאוֹרֹת בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהָאִיר עַל־הָאָרֶץ וַיְהִי־כֵן: וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים אֶת־הַמָּאוֹר הַגָּדֹל לְמֶמְשֶׁלֶת הַיּוֹם וְאֶת־הַמָּאוֹר הַקָּטֹן לְמֶמְשֶׁלֶת הַלַּיְלָה וְאֵת הַכּוֹכָבִים: וַיִּתֵּן אֹתָם אֱלֹהִים בִּרְקִיעַ הַשָּׁמָיִם לְהָאִיר עַל־הָאָרֶץ: וְלִמְשֹׁל בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה וּלְהַבְדִּיל בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב: וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם רְבִיעִי:

נביאים (ירמיה ל"א)

כֹּה אָמַר יְיָ נֹתֵן שֶׁמֶשׁ לְאוֹר יוֹמָם חֻקֹּת יָרֵחַ וְכוֹכָבִים לְאוֹר לָיְלָה רֹגַע הַיָּם וַיֶּהֱמוּ גַלָּיו יְיָ צְבָאוֹת שְׁמוֹ: אִם־יָמֻשׁוּ הַחֻקִּים הָאֵלֶּה מִלְּפָנַי נְאֻם־

יְיָ גַּם זֶרַע יִשְׂרָאֵל יִשְׁבְּתוּ מִהְיוֹת גּוֹי לְפָנַי כָּל־הַיָּמִים: כֹּה אָמַר יְיָ אִם־
יִמַּדּוּ שָׁמַיִם מִלְמַעְלָה וְיֵחָקְרוּ מוֹסְדֵי־אֶרֶץ לְמָטָּה גַּם־אֲנִי אֶמְאַס בְּכָל־זֶרַע
יִשְׂרָאֵל עַל־כָּל־אֲשֶׁר עָשׂוּ נְאֻם־יְיָ: הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְיָ וְנִבְנְתָה הָעִיר
לַייָ מִמִּגְדַּל חֲנַנְאֵל עַד־שַׁעַר הַפִּנָּה: וְיָצָא עוֹד קַו הַמִּדָּה נֶגְדּוֹ עַל גִּבְעַת גָּרֵב
וְנָסַב גֹּעָתָה: וְכָל־הָעֵמֶק הַפְּגָרִים וְהַדֶּשֶׁן וְכָל־הַשְּׁדֵמוֹת עַד־נַחַל קִדְרוֹן עַד־
פִּנַּת שַׁעַר הַסּוּסִים מִזְרָחָה קֹדֶשׁ לַייָ לֹא־יִנָּתֵשׁ וְלֹא־יֵהָרֵס עוֹד לְעוֹלָם:

כתובים (תהלים צ״ד)

אֵל־נְקָמוֹת יְיָ אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ: הִנָּשֵׂא שֹׁפֵט הָאָרֶץ הָשֵׁב גְּמוּל עַל־
גֵּאִים: עַד־מָתַי רְשָׁעִים יְיָ עַד־מָתַי רְשָׁעִים יַעֲלֹזוּ: יַבִּיעוּ יְדַבְּרוּ עָתָק
יִתְאַמְּרוּ כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן: עַמְּךָ יְיָ יְדַכְּאוּ וְנַחֲלָתְךָ יְעַנּוּ: אַלְמָנָה וְגֵר יַהֲרֹגוּ
וִיתוֹמִים יְרַצֵּחוּ: וַיֹּאמְרוּ לֹא יִרְאֶה־יָּהּ וְלֹא־יָבִין אֱלֹהֵי יַעֲקֹב: בִּינוּ בֹּעֲרִים
בָּעָם וּכְסִילִים מָתַי תַּשְׂכִּילוּ: הֲנֹטַע אֹזֶן הֲלֹא יִשְׁמָע אִם־יֹצֵר עַיִן הֲלֹא
יַבִּיט: הֲיֹסֵר גּוֹיִם הֲלֹא יוֹכִיחַ הַמְלַמֵּד אָדָם דָּעַת: יְיָ יֹדֵעַ מַחְשְׁבוֹת אָדָם
כִּי הֵמָּה הָבֶל: אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר־תְּיַסְּרֶנּוּ יָּהּ וּמִתּוֹרָתְךָ תְלַמְּדֶנּוּ: לְהַשְׁקִיט
לוֹ מִימֵי רָע עַד־יִכָּרֶה לָרָשָׁע שָׁחַת: כִּי לֹא־יִטֹּשׁ יְיָ עַמּוֹ וְנַחֲלָתוֹ לֹא יַעֲזֹב:
כִּי־עַד־צֶדֶק יָשׁוּב מִשְׁפָּט וְאַחֲרָיו כָּל־יִשְׁרֵי־לֵב: מִי־יָקוּם לִי עִם־מְרֵעִים מִי־
יִתְיַצֵּב לִי עִם־פֹּעֲלֵי אָוֶן: לוּלֵי יְיָ עֶזְרָתָה לִּי כִּמְעַט שָׁכְנָה דוּמָה נַפְשִׁי:
אִם־אָמַרְתִּי מָטָה רַגְלִי חַסְדְּךָ יְיָ יִסְעָדֵנִי: בְּרֹב שַׂרְעַפַּי בְּקִרְבִּי תַּנְחוּמֶיךָ
יְשַׁעַשְׁעוּ נַפְשִׁי: הַיְחָבְרְךָ כִּסֵּא הַוּוֹת יֹצֵר עָמָל עֲלֵי־חֹק: יָגוֹדּוּ עַל־נֶפֶשׁ צַדִּיק
וְדָם נָקִי יַרְשִׁיעוּ: וַיְהִי יְיָ לִי לְמִשְׂגָּב וֵאלֹהַי לְצוּר מַחְסִי: וַיָּשֶׁב עֲלֵיהֶם אֶת־
אוֹנָם וּבְרָעָתָם יַצְמִיתֵם יַצְמִיתֵם יְיָ אֱלֹהֵינוּ:

תורה (דברים ל״ב)

וַיַּרְא יְיָ וַיִּנְאָץ מִכַּעַס בָּנָיו וּבְנֹתָיו: וַיֹּאמֶר אַסְתִּירָה פָנַי מֵהֶם אֶרְאֶה
מָה אַחֲרִיתָם כִּי דוֹר תַּהְפֻּכֹת הֵמָּה בָּנִים לֹא־אֵמֻן בָּם: הֵם קִנְאוּנִי בְלֹא־
אֵל כִּעֲסוּנִי בְּהַבְלֵיהֶם וַאֲנִי אַקְנִיאֵם בְּלֹא־עָם בְּגוֹי נָבָל אַכְעִיסֵם: כִּי־אֵשׁ
קָדְחָה בְאַפִּי וַתִּיקַד עַד־שְׁאוֹל תַּחְתִּית וַתֹּאכַל אֶרֶץ וִיבֻלָהּ וַתְּלַהֵט מוֹסְדֵי
הָרִים: אַסְפֶּה עָלֵימוֹ רָעוֹת חִצַּי אֲכַלֶּה־בָּם: מְזֵי רָעָב וּלְחֻמֵי רֶשֶׁף וְקֶטֶב
מְרִירִי וְשֶׁן־בְּהֵמֹת אֲשַׁלַּח־בָּם עִם־חֲמַת זֹחֲלֵי עָפָר: מִחוּץ תְּשַׁכֶּל־חֶרֶב
וּמֵחֲדָרִים אֵימָה גַּם־בָּחוּר גַּם־בְּתוּלָה יוֹנֵק עִם־אִישׁ שֵׂיבָה: אָמַרְתִּי
אַפְאֵיהֶם אַשְׁבִּיתָה מֵאֱנוֹשׁ זִכְרָם: לוּלֵי כַּעַס אוֹיֵב אָגוּר פֶּן־יְנַכְּרוּ צָרֵימוֹ פֶּן־
יֹאמְרוּ יָדֵנוּ רָמָה וְלֹא יְיָ פָּעַל כָּל־זֹאת: כִּי־גוֹי אֹבַד עֵצוֹת הֵמָּה וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה:

משנה (מסכת תמיד פרק רביעי)

לֹא הָיוּ כוֹפְתִים אֶת־הַטָּלֶה אֶלָּא הָיוּ מְעַקְּדִים אוֹתוֹ· מִי שֶׁזָּכוּ בְאֵבָרִים אוֹחֲזִים בּוֹ: וְכָךְ הָיְתָה עֲקֵדָתוֹ, רֹאשׁוֹ לַדָּרוֹם וּפָנָיו לַמַּעֲרָב· וְהַשּׁוֹחֵט עוֹמֵד בַּמִּזְרָח וּפָנָיו לַמַּעֲרָב· שֶׁל־שַׁחַר הָיָה נִשְׁחָט עַל קֶרֶן צְפוֹנִית מַעֲרָבִית עַל טַבַּעַת שְׁנִיָּה· שֶׁל־בֵּין הָעַרְבַּיִם הָיָה נִשְׁחָט עַל קֶרֶן מִזְרָחִית צְפוֹנִית עַל טַבַּעַת שְׁנִיָּה: שָׁחַט הַשּׁוֹחֵט וְקִבֵּל הַמְקַבֵּל· בָּא לוֹ לְקֶרֶן מִזְרָחִית צְפוֹנִית וְנוֹתֵן מִזְרָחָה צָפוֹנָה, מַעֲרָבִית דְּרוֹמִית וְנוֹתֵן מַעֲרָבָה דְרוֹמָה· שְׁיָרֵי הַדָּם הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל יְסוֹד דְּרוֹמִי: לֹא הָיָה שׁוֹבֵר בּוֹ אֶת־הָרֶגֶל אֶלָּא נוֹקְבוֹ מִתּוֹךְ עַרְכֻּבּוֹ וְתוֹלֶה בּוֹ· הָיָה מַפְשִׁיט וְיוֹרֵד עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לֶחָזֶה· הִגִּיעַ לֶחָזֶה חָתַךְ אֶת־הָרֹאשׁ וּנְתָנוֹ לְמִי שֶׁזָּכָה בוֹ· חָתַךְ אֶת־הַכְּרָעַיִם וּנְתָנָם לְמִי שֶׁזָּכָה בָהֶם· מֵרַק אֶת־הַהֶפְשֵׁט· קָרַע אֶת־הַלֵּב וְהוֹצִיא אֶת־דָּמוֹ· חָתַךְ אֶת־הַיָּדַיִם וּנְתָנָם לְמִי שֶׁזָּכָה בָהֶם· עָלָה לָרֶגֶל הַיְמָנִית חֲתָכָהּ וּנְתָנָהּ לְמִי שֶׁזָּכָה בָהּ, וּשְׁתֵּי בֵיצִים עִמָּהּ· קְרָעוֹ וְנִמְצָא כֻלּוֹ גָּלוּי לְפָנָיו· נָטַל אֶת־הַפֶּדֶר וּנְתָנוֹ עַל בֵּית שְׁחִיטַת הָרֹאשׁ מִלְמַעְלָה· נָטַל אֶת־הַקְּרָבַיִם וּנְתָנָם לְמִי שֶׁזָּכָה בָהֶם לַהֲדִיחָם· וְהַכֶּרֶס מְדִיחִים אוֹתָהּ בְּבֵית הַמְדִיחִים כָּל־צָרְכָּהּ, וְהַקְּרָבַיִם מְדִיחִים אוֹתָם שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בִּמְעוּטָה עַל שֻׁלְחָנוֹת שֶׁל שַׁיִשׁ שֶׁבֵּין הָעַמּוּדִים: נָטַל אֶת־הַסַּכִּין וְהִפְרִישׁ אֶת־הָרֵאָה מִן הַכָּבֵד וְאֶצְבַּע הַכָּבֵד מִן הַכָּבֵד וְלֹא הָיָה מְזִיזָהּ מִמְּקוֹמָהּ· נָקַב אֶת־הֶחָזֶה וּנְתָנוֹ לְמִי שֶׁזָּכָה בוֹ· עָלָה לַדּוֹפֶן הַיְמָנִית הָיָה חוֹתֵךְ וְיוֹרֵד עַל הַשִּׁדְרָה, וְלֹא הָיָה נוֹגֵעַ בַּשִּׁדְרָה, עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לְבֵין שְׁתֵּי צְלָעוֹת רַכּוֹת· חֲתָכָהּ וּנְתָנָהּ לְמִי שֶׁזָּכָה בָהּ· וְהַכָּבֵד תָּלוּי בָהּ· בָּא לוֹ לַגֵּרָה· וְהִנִּיחַ בָּהּ שְׁתֵּי צְלָעוֹת מִכָּאן וּשְׁתֵּי צְלָעוֹת מִכָּאן חֲתָכָהּ וּנְתָנָהּ לְמִי שֶׁזָּכָה בָהּ· וְהַקָּנֶה וְהַלֵּב וְהָרֵאָה תְּלוּיִם בָּהּ: בָּא לוֹ לַדּוֹפֶן הַשְּׂמָאלִית וְהִנִּיחַ בָּהּ שְׁתֵּי צְלָעוֹת רַכּוֹת מִלְמַעְלָן וּשְׁתֵּי צְלָעוֹת רַכּוֹת מִלְּמַטָּן וְכָךְ הָיָה מַנִּיחַ בַּחֲבֶרְתָּהּ· נִמְצָא מַנִּיחַ בִּשְׁתֵּיהֶן שְׁתַּיִם שְׁתַּיִם מִלְמַעְלָן וּשְׁתַּיִם שְׁתַּיִם מִלְּמַטָּן· חֲתָכָהּ וּנְתָנָהּ לְמִי שֶׁזָּכָה בָהּ, וְהַשִּׁדְרָה עִמָּהּ וְהַטְּחוֹל תָּלוּי בָהּ· וְהִיא הָיְתָה גְדוֹלָה· אֶלָּא שֶׁל־יָמִין קוֹרִין גְּדוֹלָה מִפְּנֵי שֶׁהַכָּבֵד תָּלוּי בָהּ· בָּא לוֹ לָעֹקֶץ חוֹתְכוֹ וְנוֹתְנוֹ לְמִי שֶׁזָּכָה בוֹ, וְהָאַלְיָה וְאֶצְבַּע הַכָּבֵד וּשְׁתֵּי הַכְּלָיוֹת עִמּוֹ· נָטַל הָרֶגֶל הַשְּׂמָאלִית וּנְתָנָהּ לְמִי שֶׁזָּכָה בָהּ: נִמְצְאוּ כֻלָּם עוֹמְדִים בְּשׁוּרָה וְהָאֵבָרִים בְּיָדָם· הָרִאשׁוֹן בָּרֹאשׁ וּבָרֶגֶל הָרֹאשׁ בִּימִינוֹ וְחָטְמוֹ כְּלַפֵּי זְרוֹעוֹ, וְקַרְנָיו בֵּין אֶצְבְּעוֹתָיו, וּבֵית שְׁחִיטָתוֹ מִלְמַעְלָן וְהַפֶּדֶר נָתוּן עָלֶיהָ, הָרֶגֶל שֶׁל־יָמִין בִּשְׂמֹאלוֹ וּבֵית עוֹרוֹ לַחוּץ· הַשֵּׁנִי בִּשְׁתֵּי יָדַיִם, שֶׁל־יָמִין בִּימִינוֹ וְשֶׁל־שְׂמֹאל בִּשְׂמֹאלוֹ וּבֵית עוֹרוֹ לַחוּץ· הַשְּׁלִישִׁי בָּעֹקֶץ

וּבָרֶגֶל, הָעֹקֶץ בִּימִינוֹ וְהָאַלְיָה מְדַלְדֶּלֶת בֵּין שְׁתֵּי אֶצְבְּעוֹתָיו, וְאֶצְבַּע הַכָּבֵד וּשְׁתֵּי הַכְּלָיוֹת עִמּוֹ. וְהָרֶגֶל שֶׁל־שְׂמֹאל בִּשְׂמֹאלוֹ וּבֵית עוֹרוֹ לַחוּץ. הָרְבִיעִי בֶּחָזֶה וּבַגֵּרָה. הֶחָזֶה בִּימִינוֹ וְהַגֵּרָה בִּשְׂמֹאלוֹ וְצַלְעוֹתָיו בֵּין שְׁתֵּי אֶצְבְּעוֹתָיו. הַחֲמִישִׁי בִּשְׁתֵּי דְפָנוֹת, שֶׁל־יָמִין בִּימִינוֹ וְשֶׁל־שְׂמֹאל בִּשְׂמֹאלוֹ וּבֵית עוֹרָן לַחוּץ. הַשִּׁשִּׁי בַּקְּרָבַיִם הַנְּתוּנִים בְּבָזָךְ, וּכְרָעַיִם עַל גַּבֵּיהֶם מִלְמַעְלָה. הַשְּׁבִיעִי בַּסֹּלֶת. הַשְּׁמִינִי בַּחֲבִתִּים. הַתְּשִׁיעִי בַּיָּיִן. הָלְכוּ וּנְתָנוּם מֵחֲצִי הַכֶּבֶשׁ וּלְמַטָּה בְּמַעֲרָבוֹ, וּמְלָחוּם. וְיָרְדוּ וּבָאוּ לָהֶם לְלִשְׁכַּת הַגָּזִית לִקְרוֹת אֶת־שְׁמַע:

פאה (סוף פרק שמיני)

מִי שֶׁיֶּשׁ־לוֹ חֲמִשִּׁים זוּז וְהוּא נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בָּהֶם הֲרֵי זֶה לֹא יִטּוֹל: וְכָל־מִי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לִטּוֹל וְנוֹטֵל, אֵינוֹ נִפְטָר מִן־הָעוֹלָם עַד שֶׁיִּצְטָרֵךְ לַבְּרִיּוֹת. וְכָל־מִי שֶׁהוּא צָרִיךְ לִטּוֹל וְאֵינוֹ נוֹטֵל, אֵינוֹ מֵת מִן הַזִּקְנָה עַד שֶׁיְּפַרְנֵס אֲחֵרִים מִשֶּׁלּוֹ, וְעָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּיָי וְהָיָה יְיָ מִבְטַחוֹ:

גמרא (ברכות דף כ"ח)

תָּנוּ רַבָּנָן, כְּשֶׁחָלָה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר נִכְנְסוּ תַלְמִידָיו לְבַקְּרוֹ. אָמְרוּ לוֹ, רַבֵּינוּ, לַמְּדֵנוּ אָרְחוֹת חַיִּים וְנִזְכֶּה בָהֶן לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. אָמַר לָהֶם הִזָּהֲרוּ בִּכְבוֹד חַבְרֵיכֶם וּמִנְעוּ בְנֵיכֶם מִן הַהִגָּיוֹן וְהוֹשִׁיבוּם בֵּין בִּרְכֵּי תַלְמִידֵי חֲכָמִים וּכְשֶׁאַתֶּם מִתְפַּלְּלִים דְּעוּ לִפְנֵי מִי אַתֶּם עוֹמְדִים. שֶׁבִּשְׁבִיל כָּךְ תִּזְכּוּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא: וּכְשֶׁחָלָה רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן־זַכַּאי נִכְנְסוּ תַלְמִידָיו לְבַקְּרוֹ. כֵּיוָן שֶׁרָאָה אוֹתָם הִתְחִיל לִבְכּוֹת. אָמְרוּ לוֹ תַלְמִידָיו, רַבֵּינוּ נֵר יִשְׂרָאֵל עַמּוּד הַיְמָנִי פַּטִּישׁ הֶחָזָק מִפְּנֵי מָה אַתָּה בוֹכֶה. אָמַר לָהֶם אִלּוּ הָיוּ מוֹלִיכִים אוֹתִי לִפְנֵי מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁהַיּוֹם כָּאן וּמָחָר בַּקֶּבֶר, שֶׁאִם כּוֹעֵס עָלַי אֵין כַּעְסוֹ כַּעַס עוֹלָם, וְאִם אוֹסְרֵנִי אֵין אִסּוּרוֹ אִסּוּר עוֹלָם, וְאִם מְמִיתֵנִי אֵין מִיתָתִי מִיתַת עוֹלָם. וַאֲנִי יָכוֹל לְפַיְּסוֹ בִּדְבָרִים וּלְשַׁחֲדוֹ בְּמָמוֹן. וְאַף עַל פִּי כֵן הָיִיתִי בוֹכֶה. קַל וָחֹמֶר עַכְשָׁו שֶׁמּוֹלִיכִים אוֹתִי לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא חַי וְקַיָּם לָעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים. שֶׁאִם כּוֹעֵס עָלַי כַּעְסוֹ כַּעַס עוֹלָם, וְאִם אוֹסְרֵנִי אִסּוּרוֹ אִסּוּר עוֹלָם, וְאִם מְמִיתֵנִי מִיתָתִי מִיתַת עוֹלָם, וְאֵינִי יָכוֹל לְפַיְּסוֹ בִּדְבָרִים וּלְשַׁחֲדוֹ בְּמָמוֹן. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ לְפָנַי שְׁנֵי דְרָכִים אֶחָד לְגֵיהִנֹּם וְאֶחָד לְגַן־עֵדֶן וְאֵינִי יוֹדֵעַ בְּאֵיזֶה דֶּרֶךְ מוֹלִיכִים אוֹתִי. וְלֹא אֶבְכֶּה: אָמְרוּ לוֹ, רַבֵּינוּ בָּרְכֵנוּ. אָמַר לָהֶם, יְהִי

רָצוֹן שֶׁיְּהֵא מוֹרָא שָׁמַיִם עֲלֵיכֶם כְּמוֹרָא בָּשָׂר וָדָם: אָמְרוּ־לוֹ תַּלְמִידָיו. עַד כַּאן. אָמַר לָהֶם וּלְוַי. תֵּדְעוּ כְּשֶׁאָדָם עוֹבֵר עֲבֵרָה אוֹמֵר שֶׁלֹּא יִרְאֵנִי אָדָם:

משנה (סוף יומא)

הָאוֹמֵר אֶחֱטָא וְאָשׁוּב אֶחֱטָא וְאָשׁוּב. אֵין מַסְפִּיקִים בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה. אֶחֱטָא וְיוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר. אֵין יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר: עֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם, יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר. עֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ. אֵין יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר עַד שֶׁיְּרַצֶּה אֶת־חֲבֵרוֹ: אֶת־זוֹ דָּרַשׁ רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה, מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי יְיָ תִּטְהָרוּ. עֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר. עֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ אֵין יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר עַד שֶׁיְּרַצֶּה אֶת־חֲבֵרוֹ:

גמרא (מגלה דף כ״ח)

שָׁאַל רַבִּי עֲקִיבָה אֶת־רַבִּי נְחוּנְיָא הַגָּדוֹל אָמַר לוֹ בַּמֶּה הֶאֱרַכְתָּ יָמִים. אֲתוֹ גַּוְזֵי וְקָא־מָחוּ לֵהּ. סְלֵק יָתֵב אַרֵישָׁא דְדִקְלָא אָמַר לוֹ, רַבִּי אִם נֶאֱמַר כֶּבֶשׂ לָמָּה נֶאֱמַר אֶחָד. אָמַר לָהֶם צוּרְבָא מֵרַבָּנָן הוּא שְׁבְקוּהִי. אָמַר לוֹ אֶחָד מְיֻחָד שֶׁבְּעֶדְרוֹ. אָמַר לוֹ מִיָּמַי לֹא קִבַּלְתִּי מַתָּנוֹת וְלֹא עָמַדְתִּי עַל מִדּוֹתַי וַוַתְּרָן בְּמָמוֹנִי הָיִיתִי: לֹא קִבַּלְתִּי מַתָּנוֹת, כִּי הָא דְרַבִּי אֶלְעָזָר כִּי הֲווֹ מְשַׁדְּרֵי לֵהּ מַתָּנוֹת מִבֵּי נְשִׂיאָה לָא הֲוָה שָׁקֵל, כִּי הֲווֹ מְזַמְּנֵי לֵהּ לָא הֲוָה אָזֵל, אָמַר לְהוֹ לָא נִיחָא לְכוֹ דְּאֶחְיֶה דִּכְתִיב וְשׂוֹנֵא מַתָּנֹת יִחְיֶה: רַבִּי זֵירָא כִּי הֲווֹ מְשַׁדְּרֵי לֵהּ מִבֵּי נְשִׂיאָה לָא הֲוָה שָׁקֵל, כִּי הֲווֹ מְזַמְּנֵי לֵהּ אָזֵל אָמַר אִתְיַקּוּרֵי דְּמִתְיַקְּרֵי בִי: וְלֹא עָמַדְתִּי עַל מִדּוֹתַי, דְּאָמַר רָבָא כָּל הַמַּעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו מַעֲבִירִין מִמֶּנּוּ כָּל־פְּשָׁעָיו. שֶׁנֶּאֱמַר נֹשֵׂא עָוֹן וְעֹבֵר עַל פֶּשַׁע, לְמִי נוֹשֵׂא עָוֹן, לְמִי שֶׁעוֹבֵר עַל פֶּשַׁע: וַוַתְּרָן בְּמָמוֹנִי הָיִיתִי, דְּאָמַר מַר, אִיּוֹב וַוַתְּרָן בְּמָמוֹנֵהּ הֲוָה שֶׁהָיָה מַנִּיחַ פְּרוּטָה לְחֶנְוָנִי מִמָּמוֹנֵהּ:

משנה (סוף כתובות)

הַכֹּל מַעֲלִים לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְאֵין הַכֹּל מוֹצִיאִים:

גמרא (שם דף ק״י)

תָּנוּ רַבָּנָן, לְעוֹלָם יָדוּר אָדָם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וַאֲפִילוּ בְּעִיר שֶׁרֻבָּהּ נָכְרִים, וְאַל יָדוּר בְּחוּצָה לָאָרֶץ וַאֲפִילוּ בְּעִיר שֶׁרֻבָּהּ יִשְׂרָאֵל. שֶׁכָּל הַדָּר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל דּוֹמֶה כְּמִי שֶׁיֶּשׁ־לוֹ אֱלוֹהַּ, וְכָל הַדָּר בְּחוּצָה לָאָרֶץ דּוֹמֶה כְּמִי שֶׁאֵין לוֹ אֱלוֹהַּ, שֶׁנֶּאֱמַר לָתֵת לָכֶם אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים. וְכִי כָל שֶׁאֵינוֹ דָר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֵין לוֹ אֱלוֹהַּ, אֶלָּא לוֹמַר לָךְ כָּל הַדָּר בְּחוּצָה

לָאָרֶץ כְּאִלּוּ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה. וְכֵן בְּדָוִד הוּא אוֹמֵר כִּי גֵרְשׁוּנִי הַיּוֹם מֵהִסְתַּפֵּחַ בְּנַחֲלַת יְיָ לֵאמֹר לֵךְ עֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים, וְכִי מִי אָמַר לוֹ לְדָוִד לֵךְ עֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים. אֶלָּא לוֹמַר לְךָ כָּל הַדָּר בְּחוּצָה לָאָרֶץ כְּאִלּוּ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה:

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל הַדָּר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שָׁרוּי בְּלֹא עָוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר וּבַל־יֹאמַר שָׁכֵן חָלִיתִי הָעָם הַיֹּשֵׁב בָּהּ נְשֻׂא עָוֹן:

משנה (סוף עדיות)

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, מְקֻבָּל אֲנִי מֵרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן־זַכַּאי שֶׁשָּׁמַע מֵרַבּוֹ וְרַבּוֹ מֵרַבּוֹ הֲלָכָה לְמשֶׁה מִסִּינַי, שֶׁאֵין אֵלִיָּהוּ בָא לְטַמֵּא וּלְטַהֵר לְרַחֵק וּלְקָרֵב אֶלָּא לְרַחֵק הַמְקֹרָבִים בִּזְרוֹעַ וּלְקָרֵב הַמְרֻחָקִים בִּזְרוֹעַ. מִשְׁפַּחַת בֵּית צְרִיפָה הָיְתָה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, וְרִחֲקוּהָ בֶּן־צִיּוֹן בִּזְרוֹעַ. וְעוֹד אַחֶרֶת הָיְתָה שָׁם, וְקֵרְבוּהָ בְּנֵי־צִיּוֹן בִּזְרוֹעַ. כְּגוֹן אֵלּוּ אֵלִיָּהוּ בָא לְטַמֵּא וּלְטַהֵר לְרַחֵק וּלְקָרֵב. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר לְקָרֵב אֲבָל לֹא לְרַחֵק. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר לְהַשְׁווֹת אֶת־הַמַּחֲלֹקֶת. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים לֹא לְרַחֵק וְלֹא לְקָרֵב אֶלָּא לַעֲשׂוֹת שָׁלוֹם בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא לִפְנֵי בּוֹא יוֹם יְיָ הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא וְהֵשִׁיב לֵב אָבוֹת עַל בָּנִים וְלֵב בָּנִים עַל אֲבוֹתָם:

(סוף עוקצין)

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן־חֲלַפְתָּא, לֹא מָצָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּלִי מַחֲזִיק בְּרָכָה לְיִשְׂרָאֵל אֶלָּא הַשָּׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר, יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

(סוף תמיד)

בָּאוּ וְעָמְדוּ אֵצֶל בֶּן־אַרְזָא אֶחָד מִימִינוֹ וְאֶחָד מִשְּׂמֹאלוֹ. שָׁחָה לְנַסֵּךְ, וְהֵנִיף הַסְּגָן בַּסּוּדָרִים וְהִקִּישׁ בֶּן־אַרְזָא בַּצִּלְצָל וְדִבְּרוּ הַלְוִיִּם בַּשִּׁיר. הִגִּיעוּ לְפֶרֶק תָּקְעוּ, וְהִשְׁתַּחֲווּ הָעָם. עַל כָּל־פֶּרֶק תְּקִיעָה וְעַל כָּל־תְּקִיעָה הִשְׁתַּחֲוָיָה. זֶה הוּא סֵדֶר הַתָּמִיד לַעֲבוֹדַת בֵּית אֱלֹהֵינוּ יְהִי רָצוֹן שֶׁיִּבָּנֶה בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ אָמֵן:

גמרא (מנחות דף מ״ג)

תָּנוּ רַבָּנָן, חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל שֶׁסִּבְּבָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּמִצְוֹת. תְּפִלִּין בְּרָאשֵׁיהֶן, וּתְפִלִּין בִּזְרוֹעוֹתֵיהֶן, וְצִיצִת בְּבִגְדֵיהֶן, וּמְזוּזָה בְּפִתְחֵיהֶן, וַעֲלֵיהֶן אָמַר דָּוִד שֶׁבַע בַּיּוֹם הִלַּלְתִּיךָ עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ. וּבְשָׁעָה שֶׁנִּכְנַס דָּוִד לְבֵית הַמֶּרְחָץ וְרָאָה אֶת־עַצְמוֹ עוֹמֵד עָרֹם אָמַר אוֹי לִי שֶׁאֲנִי עוֹמֵד עָרֹם בְּלֹא מִצְוָה, וְכֵיוָן שֶׁנִּזְכַּר בְּמִילָה שֶׁבִּבְשָׂרוֹ נִתְיַשְּׁבָה דַעְתּוֹ. לְאַחַר שֶׁיָּצָא אָמַר עָלֶיהָ שִׁירָה, שֶׁנֶּאֱמַר לַמְנַצֵּחַ עַל הַשְּׁמִינִית מִזְמוֹר לְדָוִד, עַל מִילָה

שֶׁנִּתְּנָה בַּשְּׁמִינִי: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן־יַעֲקֹב אוֹמֵר, כָּל שֶׁיֵּשׁ־לוֹ תְּפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ וּתְפִלִּין בִּזְרוֹעוֹ וְצִיצִית בְּבִגְדוֹ וּמְזוּזָה בְּפִתְחוֹ, הַכֹּל בְּחִזּוּק שֶׁלֹּא יֶחֱטָא, שֶׁנֶּאֱמַר וְהַחוּט הַמְשֻׁלָּשׁ לֹא בִמְהֵרָה יִנָּתֵק, וְאוֹמֵר חֹנֶה מַלְאַךְ יְיָ סָבִיב לִירֵאָיו וַיְחַלְּצֵם:

משנה (פרה פרק ג׳)

לֹא מָצְאוּ מִשֶּׁבַע, עוֹשִׂים מִשֵּׁשׁ מֵחָמֵשׁ מֵאַרְבַּע מִשָּׁלֹשׁ מִשְּׁתַּיִם וּמֵאַחַת. וּמִי עֲשָׂאָן. הָרִאשׁוֹנָה עָשָׂה מֹשֶׁה, וְהַשְּׁנִיָּה עָשָׂה עֶזְרָא, וְחָמֵשׁ מֵעֶזְרָא וְאֵילָךְ, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים שֶׁבַע מֵעֶזְרָא וְאֵילָךְ. וּמִי עֲשָׂאָן. שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק וְיוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל עָשׂוּ שְׁתַּיִם שְׁתַּיִם, אֶלְיְהוֹעֵינַי בֶּן הַקּוֹף וַחֲנַמְאֵל הַמִּצְרִי וְיִשְׁמָעֵאל בֶּן־פִּאָבִי עָשׂוּ אַחַת אֶחָת:

גמרא (נדה דף ל״א)

דָּרַשׁ רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, מַאי דִּכְתִיב אוֹדְךָ עַל כִּי נוֹרָאוֹת נִפְלֵיתִי נִפְלָאִים מַעֲשֶׂיךָ וְנַפְשִׁי יֹדַעַת מְאֹד, בֹּא וּרְאֵה שֶׁלֹּא כְמִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדַּת בָּשָׂר וָדָם. מִדַּת בָּשָׂר וָדָם אָדָם נוֹתֵן זְרָעוֹנִים בַּעֲרוּגָה כָּל־אֶחָד וְאֶחָד עוֹלֶה בְּמִינוֹ, וְאִלּוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא צָר אֶת־הָעֻבָּר בִּמְעֵי אִשָּׁה וְכֻלָּן עוֹלִין לְמִין אֶחָד: דָּבָר אַחֵר, צַבָּע נוֹתֵן סַמָּנִין לְיוֹרָה וְכֻלָּן עוֹלִין לְצֶבַע אֶחָד. וְאִלּוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא צָר אֶת־הָעֻבָּר בִּמְעֵי אִשָּׁה כָּל־אֶחָד וְאֶחָד עוֹלֶה לְמִינוֹ:

ואומר פרשת עקידה ופרשת המן וי׳ הדברות ופ׳ הקטורת וגומר כמו שהוא מסודר במעמד יום ראשון (דף 500 והלאה) עד הבקשה, ואז יאמר בקשה זו.

(בקשה ליום רביעי.)

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי, שֶׁתָּשִׂים חֶלְקִי עִם יוֹשְׁבֵי בֵּית הַמִּדְרָשׁ וְלֹא תָשִׂים חֶלְקִי מִיּוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת. וְתַצִּילֵנִי כָּל־יְמֵי מִלֶּכֶת בַּעֲצַת רְשָׁעִים וּמִשֶּׁבֶת בְּמוֹשַׁב לֵצִים. וְתֵן לִבִּי נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה לִפְנֵי כָל־בְּנֵי אָדָם. וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדּוֹם. וְשָׁמְרָה לְפִי מַחְסוֹם שֶׁלֹּא אֶחֱטָא בִלְשׁוֹנִי וְלֹא אָשִׁיב חוֹרְפַי דָבָר: וְאַתָּה צוּרִי הֱיֵה מָגֵן בַּעֲדִי שֶׁלֹּא תוּכַל בְּרִיָּה לְהַזִּיקֵנִי: וְיַחֵד לְבָבִי לְאַהֲבָה וּלְיִרְאָה אֶת־שְׁמֶךָ עַד אֲשֶׁר יִהְיוּ דְרָכַי מְתֻקָּנִים נֶגֶד פָּנֶיךָ, וּנְחֵנִי בְּאֹרַח מִישׁוֹר, וְגַל עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ: דֶּרֶךְ שֶׁקֶר הָסֵר מִמֶּנִּי, וְהַעֲבֵר עֵינַי מֵרְאוֹת שָׁוְא, וְכֹף אֶת־יִצְרִי לְהִשְׁתַּעְבֶּד־לָךְ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ כָּל־יְמֵי חַיַּי. וְיִהְיֶה עִם לִבִּי לַעֲשׂוֹת חֻקֶּיךָ, כִּי עִמְּךָ תּוֹצְאוֹת חַיִּים, וּבְיָדְךָ רוּחִי וְנִשְׁמָתִי לְהַטּוֹת לְבָבִי לִרְצוֹנֶךָ: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי, שֶׁיִּכְבְּשׁוּ רַחֲמֶיךָ אֶת־כַּעַסְךָ מֵעָלֵינוּ, וְיִגֹּלּוּ רַחֲמֶיךָ עַל

מִדּוֹתֶיךָ, וְתִתְנַהֵג עִמִּי בְּמִדַּת חֶסֶד וּבְמִדַּת רַחֲמִים, וְחוּסָה נָא עָלַי וְזַכֵּנִי לִרְאוֹת בְּאוֹר הַחַיִּים וְלִלְמוֹד וּלְלַמֵּד וְלִשְׁמוֹר וְלַעֲשׂוֹת וּלְקַיֵּם אֶת־כָּל־חֻקֵּי רְצוֹנֶךָ וּלְהִדָּבֵק עִם־יִרְאֵי שְׁמֶךָ. וְקַבֶּל־נָא תְּחִנָּתִי וַעֲשֵׂה בַקָּשָׁתִי וּמְחֵה וְהַעֲבֵר פְּשָׁעַי מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ, כָּאָמוּר אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מֹחֶה פְשָׁעֶיךָ לְמַעֲנִי וְחַטֹּאתֶיךָ לֹא אֶזְכֹּר. חָנֵּנִי וּשְׁמַע תְּפִלָּתִי כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה. בָּרוּךְ אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

בקשה אחרת משנין יכולת היום.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, יוֹצֵר הַכֹּל, אֶחָד יָחִיד וּמְיֻחָד בְּפִי כֹל, תּוֹלֶה עוֹלָמוֹ בִּזְרוֹעוֹ כְּאֶשְׁכּוֹל, חָפֵץ וְיָכוֹל, שֶׁתַּצִּיל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל מִשְּׁכוֹל. וְאַסְכָּרָה שֶׁתָּלִיתָ בְּיוֹם זֶה תִּשְׁמוֹר מִמֶּנָּה תִּינוֹקוֹת שֶׁל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא תִפּוֹל עֲלֵיהֶם. וּתְגַדְּלֵם לְתוֹרָתֶךָ, וְתָגֵן עֲלֵיהֶם בְּרַחֲמֶיךָ. כַּכָּתוּב וְחַנֹּתִי אֶת־אֲשֶׁר אָחֹן וְרִחַמְתִּי אֶת־אֲשֶׁר אֲרַחֵם, כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה, בָּרוּךְ אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

מעמד ליום חמישי.

תורה

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם שֶׁרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה וְעוֹף יְעוֹפֵף עַל־הָאָרֶץ עַל־פְּנֵי רְקִיעַ הַשָּׁמָיִם: וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת־הַתַּנִּינִם הַגְּדֹלִים וְאֵת כָּל־נֶפֶשׁ הַחַיָּה הָרֹמֶשֶׂת אֲשֶׁר שָׁרְצוּ הַמַּיִם לְמִינֵהֶם וְאֵת כָּל־עוֹף כָּנָף לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב: וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים לֵאמֹר פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת־הַמַּיִם בַּיַּמִּים וְהָעוֹף יִרֶב בָּאָרֶץ: וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם חֲמִישִׁי:

נביאים (יחזקאל ל״ד)

וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית שָׁלוֹם וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה־רָעָה מִן־הָאָרֶץ וְיָשְׁבוּ בַמִּדְבָּר לָבֶטַח וְיָשְׁנוּ בַּיְּעָרִים: וְנָתַתִּי אוֹתָם וּסְבִיבוֹת גִּבְעָתִי בְּרָכָה וְהוֹרַדְתִּי הַגֶּשֶׁם בְּעִתּוֹ גִּשְׁמֵי בְרָכָה יִהְיוּ: וְנָתַן עֵץ הַשָּׂדֶה אֶת־פִּרְיוֹ וְהָאָרֶץ תִּתֵּן יְבוּלָהּ וְהָיוּ עַל־אַדְמָתָם לָבֶטַח וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְיָ בְּשִׁבְרִי אֶת־מֹטוֹת עֻלָּם וְהִצַּלְתִּים מִיַּד הָעֹבְדִים בָּהֶם: וְלֹא־יִהְיוּ עוֹד בַּז לַגּוֹיִם וְחַיַּת הָאָרֶץ לֹא תֹאכְלֵם וְיָשְׁבוּ לָבֶטַח וְאֵין מַחֲרִיד: וַהֲקִמֹתִי לָהֶם מַטָּע לְשֵׁם וְלֹא־יִהְיוּ עוֹד אֲסֻפֵי רָעָב בָּאָרֶץ וְלֹא־יִשְׂאוּ עוֹד כְּלִמַּת הַגּוֹיִם: וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיהֶם אִתָּם וְהֵמָּה עַמִּי בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנָי אֱלֹהִים: וְאַתֵּן צֹאנִי צֹאן מַרְעִיתִי אָדָם אַתֶּם אֲנִי אֱלֹהֵיכֶם נְאֻם אֲדֹנָי אֱלֹהִים:

כתובים (תהלים פ״א)

לַמְנַצֵּחַ עַל־הַגִּתִּית לְאָסָף׃ הַרְנִינוּ לֵאלֹהִים עוּזֵּנוּ הָרִיעוּ לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב׃ שְׂאוּ־זִמְרָה וּתְנוּ־תֹף כִּנּוֹר נָעִים עִם־נָבֶל׃ תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר בַּכֶּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ׃ כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב׃ עֵדוּת בִּיהוֹסֵף שָׂמוֹ בְּצֵאתוֹ עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם שְׂפַת לֹא־יָדַעְתִּי אֶשְׁמָע׃ הֲסִירוֹתִי מִסֵּבֶל שִׁכְמוֹ כַּפָּיו מִדּוּד תַּעֲבֹרְנָה׃ בַּצָּרָה קָרָאתָ וָאֲחַלְּצֶךָּ אֶעֶנְךָ בְּסֵתֶר רַעַם אֶבְחָנְךָ עַל־מֵי מְרִיבָה סֶלָה׃ שְׁמַע עַמִּי וְאָעִידָה בָּךְ יִשְׂרָאֵל אִם־תִּשְׁמַע־לִי׃ לֹא־יִהְיֶה בְךָ אֵל זָר וְלֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל נֵכָר׃ אָנֹכִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ הַמַּעַלְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם הַרְחֶב־פִּיךָ וַאֲמַלְאֵהוּ׃ וְלֹא־שָׁמַע עַמִּי לְקוֹלִי וְיִשְׂרָאֵל לֹא־אָבָה לִי׃ וָאֲשַׁלְּחֵהוּ בִּשְׁרִירוּת לִבָּם יֵלְכוּ בְּמוֹעֲצוֹתֵיהֶם׃ לוּ עַמִּי שֹׁמֵעַ לִי יִשְׂרָאֵל בִּדְרָכַי יְהַלֵּכוּ׃ כִּמְעַט אוֹיְבֵיהֶם אַכְנִיעַ וְעַל־צָרֵיהֶם אָשִׁיב יָדִי׃ מְשַׂנְאֵי יְיָ יְכַחֲשׁוּ־לוֹ וִיהִי עִתָּם לְעוֹלָם׃ וַיַּאֲכִילֵהוּ מֵחֵלֶב חִטָּה וּמִצּוּר דְּבַשׁ אַשְׂבִּיעֶךָ׃

תורה (דברים ל״ב)

לוּ חָכְמוּ יַשְׂכִּילוּ זֹאת יָבִינוּ לְאַחֲרִיתָם׃ אֵיכָה יִרְדֹּף אֶחָד אֶלֶף וּשְׁנַיִם יָנִיסוּ רְבָבָה אִם־לֹא כִּי־צוּרָם מְכָרָם וַיְיָ הִסְגִּירָם׃ כִּי לֹא כְצוּרֵנוּ צוּרָם וְאֹיְבֵינוּ פְּלִילִים׃ כִּי־מִגֶּפֶן סְדֹם גַּפְנָם וּמִשַּׁדְמֹת עֲמֹרָה עֲנָבֵמוֹ עִנְּבֵי־רוֹשׁ אַשְׁכְּלֹת מְרֹרֹת לָמוֹ׃ חֲמַת תַּנִּינִם יֵינָם וְרֹאשׁ פְּתָנִים אַכְזָר׃ הֲלֹא הוּא כָּמֻס עִמָּדִי חָתוּם בְּאוֹצְרֹתָי׃ לִי נָקָם וְשִׁלֵּם לְעֵת תָּמוּט רַגְלָם כִּי קָרוֹב יוֹם אֵידָם וְחָשׁ עֲתִדֹת לָמוֹ׃

משנה (מסכת תמיד פרק חמישי)

אָמַר לָהֶם הַמְמֻנֶּה, בָּרְכוּ בְּרָכָה אֶחָת, וְהֵם בֵּרְכוּ. קָרְאוּ עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים, שְׁמַע, וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ, וַיֹּאמֶר. בֵּרְכוּ אֶת־הָעָם שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת, אֱמֶת וְיַצִּיב, וַעֲבוֹדָה, וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים. וּבְשַׁבָּת מוֹסִיפִים בְּרָכָה אַחַת לַמִּשְׁמָר הַיּוֹצֵא׃ אָמַר לָהֶם, חֲדָשִׁים לִקְטֹרֶת בֹּאוּ וְהָפִיסוּ. הֵפִיסוּ זָכָה מִי שֶׁזָּכָה. אָמַר לָהֶם חֲדָשִׁים עִם יְשָׁנִים בֹּאוּ וְהָפִיסוּ, מִי מַעֲלֶה אֵבָרִים מִן הַכֶּבֶשׁ לַמִּזְבֵּחַ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן־יַעֲקֹב אוֹמֵר הַמַּעֲלֶה אֵבָרִים לַכֶּבֶשׁ הוּא מַעֲלֶה אוֹתָם עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ׃ מְסָרוּם לַחַזָּנִים הָיוּ מַפְשִׁיטִים אוֹתָם אֶת־בִּגְדֵיהֶם וְלֹא הָיוּ מַנִּיחִים עֲלֵיהֶם אֶלָּא מִכְנְסַיִם בִּלְבָד. וְחַלּוֹנוֹת הָיוּ שָׁם וְכָתוּב עֲלֵיהֶם תַּשְׁמִישֵׁי הַכֵּלִים׃ מִי שֶׁזָּכָה בַקְּטֹרֶת הָיָה נוֹטֵל אֶת־הַכַּף, וְהַכַּף דּוֹמֶה לְתַרְקַב גָּדוֹל שֶׁל־זָהָב מַחֲזִיק שְׁלֹשָׁה קַבִּין, וְהַבָּזָךְ הָיָה בְתוֹכוֹ מָלֵא וְגָדוּשׁ קְטֹרֶת, וְכִסּוּי הָיָה לוֹ וּכְמִין מְטֻלֶּלֶת הָיְתָה עָלָיו מִלְּמַעְלָן׃ מִי שֶׁזָּכָה בַּמַּחְתָּה נָטַל מַחְתַּת הַכֶּסֶף וְעָלָה לְרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ וּפִנָּה אֶת־הַגֶּחָלִים הֵילָךְ

וְהִילֵךְ וְחָתָה. יָרַד וְעֵרָן לְתוֹךְ שֶׁל־זָהָב, נִתְפַּזֵּר מִמֶּנּוּ כְּקַב גֶּחָלִים וְהָיָה מְכַבְּדָן לָאַמָּה, וּבְשַׁבָּת הָיָה כּוֹפֶה עֲלֵיהֶן פְּסַכְתֵּר. וּפְסַכְתֵּר הָיְתָה כְלִי גָדוֹל מַחֲזֶקֶת לֶתֶךְ וּשְׁתֵּי שַׁרְשְׁרוֹת הָיוּ בָהּ, אַחַת שֶׁהוּא מוֹשֵׁךְ בָּהּ וְיוֹרֵד וְאַחַת שֶׁהוּא אוֹחֵז בָּהּ מִלְמַעְלָן בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא תִתְגַּלְגֵּל. וּשְׁלשָׁה דְבָרִים הָיְתָה מְשַׁמֶּשֶׁת כּוֹפִים אוֹתָהּ עַל גַּבֵּי גֶחָלִים, וְעַל הַשֶּׁרֶץ בְּשַׁבָּת, וּמוֹרִידִים בָּהּ אֶת־הַדֶּשֶׁן מֵעַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ: הִגִּיעוּ בֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ, נָטַל אֶחָד אֶת־הַמַּגְרֵפָה וְזָרְקָהּ בֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ. אֵין אָדָם שׁוֹמֵעַ קוֹל חֲבֵרוֹ בִּירוּשָׁלַיִם מִקּוֹל הַמַּגְרֵפָה. וּשְׁלשָׁה דְבָרִים הָיְתָה מְשַׁמֶּשֶׁת, כֹּהֵן שֶׁשּׁוֹמֵעַ אֶת־קוֹלָהּ יוֹדֵעַ שֶׁאֶחָיו הַכֹּהֲנִים נִכְנָסִים לְהִשְׁתַּחֲווֹת וְהוּא רָץ וּבָא, וּבֶן לֵוִי שֶׁהוּא שׁוֹמֵעַ אֶת־קוֹלָהּ יוֹדֵעַ שֶׁאֶחָיו הַלְוִיִּם נִכְנָסִים לְדַבֵּר בַּשִּׁיר וְהוּא רָץ וּבָא, וְרֹאשׁ הַמַּעֲמָד הָיָה מַעֲמִיד אֶת־הַטְּמֵאִים בְּשַׁעַר הַמִּזְרָח:

פאה (סוף פרק ח')

כָּל־מִי שֶׁאֵינוֹ לֹא חִגֵּר וְלֹא סוּמָא וְלֹא פִסֵּחַ וְעוֹשֶׂה עַצְמוֹ כְּאֶחָד מֵהֶם אֵינוֹ מֵת מִן הַזִּקְנָה עַד שֶׁנַּעֲשֶׂה כְּאֶחָד מֵהֶם. שֶׁנֶּאֱמַר וְדֹרֵשׁ רָעָה תְבוֹאֶנּוּ: וְכָל־דַּיָּן שֶׁלּוֹקֵחַ שֹׁחַד וּמַטֶּה אֶת־הַדִּין, אֵינוֹ מֵת מִן הַזִּקְנָה עַד שֶׁעֵינָיו כֵּהוֹת. שֶׁנֶּאֱמַר וְשֹׁחַד לֹא תִקָּח כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר פִּקְחִים וִיסַלֵּף דִּבְרֵי צַדִּיקִים:

גמרא (ברכות דף ל"ב)

תָּנוּ רַבָּנָן, מַעֲשֶׂה בְּחָסִיד אֶחָד שֶׁהָיָה מִתְפַּלֵּל בַּדֶּרֶךְ, וּבָא הֶגְמוֹן אֶחָד וְנָתַן לוֹ שָׁלוֹם, וְלֹא הֶחֱזִיר לוֹ שָׁלוֹם. הִמְתִּין לוֹ עַד שֶׁסִּיֵּם תְּפִלָּתוֹ. לְאַחַר שֶׁסִּיֵּם תְּפִלָּתוֹ אָמַר לוֹ רֵיקָא וַהֲלֹא כָּתוּב בְּתוֹרַתְכֶם רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד וּכְתִיב וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשֹׁתֵיכֶם, כְּשֶׁנָּתַתִּי לְךָ שָׁלוֹם לָמָּה לֹא הֶחֱזַרְתָּ לִי שָׁלוֹם, אִם הָיִיתִי חוֹתֵךְ רֹאשְׁךָ בְּסַיִף מִי הָיָה תוֹבֵעַ אֶת־דָּמְךָ מִיָּדִי. אָמַר לוֹ הַמְתֵּן עַד שֶׁאֲפַיֶּסְךָ בִּדְבָרִים אָמַר לוֹ, אִלּוּ הָיִיתָ עוֹמֵד לִפְנֵי מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם וּבָא חֲבֵרְךָ וְנָתַן לְךָ שָׁלוֹם הָיִיתָ מַחֲזִיר לוֹ שָׁלוֹם. אָמַר לוֹ לָאו. וְאִם הָיִיתָ מַחֲזִיר לוֹ מַה הָיוּ עוֹשִׂים לְךָ. אָמַר לוֹ הָיוּ חוֹתְכִים אֶת־רֹאשִׁי בְּסַיִף. אָמַר לוֹ וַהֲלֹא דְבָרִים קַל וָחֹמֶר וּמָה אַתָּה שֶׁהָיִיתָ עוֹמֵד לִפְנֵי מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁהַיּוֹם כָּאן וּמָחָר בַּקֶּבֶר, כָּךְ. אֲנִי שֶׁהָיִיתִי עוֹמֵד לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא חַי וְקַיָּם לָעַד וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. מִיָּד נִתְפַּיֵּס אוֹתוֹ הֶגְמוֹן, וְנִפְטַר אוֹתוֹ חָסִיד לְבֵיתוֹ לְשָׁלוֹם:

משנה (שקלים פרק ג׳)

אֵין הַתּוֹרֵם נִכְנָס לֹא בְּפַרְגּוֹד חָפוּת וְלֹא בְּמִנְעָל וְלֹא בְּסַנְדָּל וְלֹא בִתְפִלָּה וְלֹא בְקָמִיעַ׃ שֶׁמָּא יַעֲנִי וְיֹאמְרוּ מֵעֲוֹן הַלִּשְׁכָּה הֶעֱנִי. אוֹ שֶׁמָּא יַעֲשִׁיר וְיֹאמְרוּ מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה הֶעֱשִׁיר׃ לְפִי שֶׁאָדָם צָרִיךְ לָצֵאת יְדֵי הַבְּרִיּוֹת כְּדֶרֶךְ שֶׁצָּרִיךְ לָצֵאת יְדֵי הַמָּקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר וִהְיִיתֶם נְקִיִּם מֵיְיָ וּמִיִּשְׂרָאֵל׃ וְאוֹמֵר וּמְצָא חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם:

גמרא (שבת דף ל״ב)

תָּנוּ רַבָּנָן, מִי שֶׁחָלָה וְנָטָה לָמוּת אוֹמְרִים לוֹ הִתְוַדֵּה, שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ כָּל הַמּוּמָתִין מִתְוַדִּין: אָדָם יוֹצֵא לַשּׁוּק יְהִי דוֹמֶה בְעֵינָיו כְּמִי שֶׁנִּמְסַר לְסַרְדְּיוֹט, חָשׁ בְּרֹאשׁוֹ יְהִי דוֹמֶה בְעֵינָיו כְּמִי שֶׁנְּתָנוּהוּ בְקוֹלָר, עָלָה לְמִטָּה וְנָפַל לְמִשְׁכָּב יְהִי דוֹמֶה בְעֵינָיו כְּמִי שֶׁהֶעֱלוּהוּ לַגַּרְדּוֹם לִדּוֹן׃ אִם יֶשׁ־לוֹ פְּרַקְלִיטִין גְּדוֹלִים נִצּוֹל, וְאִם לָאו אֵינוֹ נִצּוֹל׃ וְאֵלּוּ הֵן פְּרַקְלִיטִין שֶׁל־אָדָם תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים׃ וַאֲפִילוּ תְּשַׁע מֵאוֹת וְתִשְׁעִים וְתִשְׁעָה מְלַמְּדִים עָלָיו חוֹבָה, וְאֶחָד מְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת, נִצּוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר אִם יֵשׁ עָלָיו מַלְאָךְ מֵלִיץ אֶחָד מִנִּי אָלֶף לְהַגִּיד לְאָדָם יָשְׁרוֹ: וַיְחֻנֶּנּוּ וַיֹּאמֶר פְּדָעֵהוּ מֵרֶדֶת שַׁחַת מָצָאתִי כֹפֶר: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל־רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, אֲפִילוּ תְּשַׁע מֵאוֹת וְתִשְׁעִים וְתִשְׁעָה בְּאוֹתוֹ מַלְאָךְ לְחוֹבָה וְאֶחָד לִזְכוּת, נִצּוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר מַלְאָךְ מֵלִיץ אֶחָד מִנִּי אָלֶף:

משנה (סוטה פרק ח׳)

אַל־יֵרַךְ לְבַבְכֶם אַל־תִּירְאוּ וְאַל־תַּחְפְּזוּ וְאַל־תַּעַרְצוּ מִפְּנֵיהֶם: כִּי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם הַהֹלֵךְ עִמָּכֶם לְהִלָּחֵם לָכֶם עִם־אֹיְבֵיכֶם לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם: אַל־יֵרַךְ לְבַבְכֶם, מִפְּנֵי צַהֲלַת סוּסִים וְצִחְצוּחַ חֲרָבוֹת׃ אַל־תִּירְאוּ, מִפְּנֵי הַגָּפַת הַתְּרִיסִים וְשִׁפְעַת הַקַּלְגַּסִּים׃ וְאַל־תַּחְפְּזוּ מִפְּנֵי קוֹל הַקְּרָנוֹת׃ וְאַל־תַּעַרְצוּ, מִפְּנֵי קוֹל הַצְּוָחוֹת׃ כִּי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם הַהֹלֵךְ עִמָּכֶם, הֵם בָּאִים בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל בָּשָׂר וָדָם, וְאַתֶּם בָּאִים בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל־מָקוֹם׃ פְּלִשְׁתִּים בָּאוּ בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל גָּלְיָת, מַה הָיָה סוֹפוֹ, לְסוֹף נָפַל בַּחֶרֶב וְנָפְלוּ עִמּוֹ׃ בְּנֵי עַמּוֹן בָּאוּ בְּנִצְחוֹנוֹ שֶׁל־שׁוֹבָךְ, מַה הָיָה סוֹפוֹ, לְסוֹף נָפַל בַּחֶרֶב וְנָפְלוּ עִמּוֹ׃ וְאַתֶּם אִי אַתֶּם כֵּן, כִּי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם הַהֹלֵךְ עִמָּכֶם לְהִלָּחֵם לָכֶם עִם־אֹיְבֵיכֶם לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם, זֶה מַחֲנֵה הָאָרוֹן:

גמרא (סוטה דף מ״ד)

תָּנוּ רַבָּנָן, אֲשֶׁר בָּנָה אֲשֶׁר נָטַע אֲשֶׁר אֵרַשׂ, לִמְּדָה תוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ שֶׁיִּבְנֶה אָדָם בַּיִת וְיִטַּע כֶּרֶם וְאַחַר כָּךְ יִשָּׂא אִשָּׁה׃ וְאַף שְׁלֹמֹה אָמַר

בְּחָכְמָתוֹ. הָכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה לָךְ אַחַר וּבָנִיתָ בֵיתֶךָ· הָכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ זֶה בַיִת, וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה לָךְ זֶה כֶרֶם, אַחַר וּבָנִיתָ בֵיתֶךָ זוֹ אִשָּׁה: דָּבָר אַחֵר הָכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ זֶה מִקְרָא, וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה לָךְ זֶה מִשְׁנָה, אַחַר וּבָנִיתָ בֵיתֶךָ· זֶה תַּלְמוּד: דָּבָר אַחֵר הָכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ זֶה מִקְרָא וּמִשְׁנָה, וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה לָךְ זֶה תַּלְמוּד, אַחַר וּבָנִיתָ בֵיתֶךָ אֵלּוּ מַעֲשִׂים טוֹבִים: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל־רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, הָכֵן בַּחוּץ מְלַאכְתֶּךָ זֶה מִקְרָא וּמִשְׁנָה וְתַלְמוּד, וְעַתְּדָהּ בַּשָּׂדֶה לָךְ אֵלּוּ מַעֲשִׂים טוֹבִים, אַחַר וּבָנִיתָ בֵיתֶךָ, דְּרוֹשׁ וְקַבֵּל שָׂכָר:

משנה (אבות פרק שני)

רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר, הַיּוֹם קָצֵר וְהַמְּלָאכָה מְרֻבָּה וְהַפּוֹעֲלִים עֲצֵלִים וְהַשָּׂכָר הַרְבֵּה וּבַעַל הַבַּיִת דּוֹחֵק: הוּא הָיָה אוֹמֵר, לֹא עָלֶיךָ הַמְּלָאכָה לִגְמוֹר וְלֹא אַתָּה בֶן־חוֹרִין לְהִבָּטֵל מִמֶּנָּה, אִם לָמַדְתָּ תּוֹרָה הַרְבֵּה נוֹתְנִים לְךָ שָׂכָר הַרְבֵּה, וְנֶאֱמָן הוּא בַּעַל מְלַאכְתְּךָ שֶׁיְּשַׁלֶּם לְךָ שְׂכַר פְּעֻלָּתֶךָ, וְדַע שֶׁמַּתַּן שְׂכָרָם שֶׁל־צַדִּיקִים לֶעָתִיד לָבוֹא:

גמרא (סנהדרין דף צ"ב)

תָּנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ, צַדִּיקִים שֶׁעָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַחֲיוֹתָם אֵינָם חוֹזְרִים לַעֲפָרָם, שֶׁנֶּאֱמַר וְהָיָה הַנִּשְׁאָר בְּצִיּוֹן וְהַנּוֹתָר בִּירוּשָׁלַםִ קָדוֹשׁ יֵאָמֶר לוֹ כָּל־הַכָּתוּב לַחַיִּים בִּירוּשָׁלָםִ· מַה קָּדוֹשׁ לְעוֹלָם קַיָּם, אַף הֵם לְעוֹלָם קַיָּמִים: וְאִם תֹּאמַר אוֹתָן אֶלֶף שָׁנִים שֶׁעָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְחַדֵּשׁ בָּהֶם אֶת־עוֹלָמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר וְנִשְׂגַּב יְיָ לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא, צַדִּיקִים מַה הֵם עוֹשִׂים· הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה לָהֶם כְּנָפַיִם כַּנְּשָׁרִים וְשָׁטִים עַל פְּנֵי הַמָּיִם, שֶׁנֶּאֱמַר עַל כֵּן לֹא נִירָא בְּהָמִיר אָרֶץ וּבְמוֹט הָרִים בְּלֵב יַמִּים· וְשֶׁמָּא תֹאמַר יֵשׁ לָהֶם צַעַר, תַּלְמוּד לוֹמַר וְקוֹיֵ יְיָ יַחֲלִיפוּ כֹחַ יַעֲלוּ אֵבֶר כַּנְּשָׁרִים יָרוּצוּ וְלֹא יִיגָעוּ יֵלְכוּ וְלֹא יִיעָפוּ:

משנה (ערכין פרק ג')

בָּאוֹנֵס וּמְפַתֶּה לְהָקֵל וּלְהַחֲמִיר· כֵּיצַד, אֶחָד שֶׁאָנַס וּפִתָּה אֶת־הַגְּדוֹלָה שֶׁבִּכְהֻנָּה וְאֶת־הַקְּטַנָּה שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל· נוֹתֵן חֲמִשִּׁים סְלָעִים· וְהַבֹּשֶׁת וְהַפְּגָם הַכֹּל לְפִי הַמְבַיֵּשׁ וְהַמִּתְבַּיֵּשׁ: בְּמוֹצִיא שֵׁם רָע לְהָקֵל וּלְהַחֲמִיר· כֵּיצַד, אֶחָד שֶׁהוֹצִיא שֵׁם רָע עַל גְּדוֹלָה שֶׁבִּכְהֻנָּה· וְעַל קְטַנָּה שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל· נוֹתֵן מֵאָה סְלָעִים· נִמְצָא הָאוֹמֵר בְּפִיו חָמוּר מִן הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה· שֶׁכֵּן מָצִינוּ שֶׁלֹּא

נֶחְתַּם גְּזַר דִּין עַל אֲבוֹתֵינוּ בַּמִּדְבָּר אֶלָּא עַל לְשׁוֹן הָרָע, שֶׁנֶּאֱמַר וַיְנַסּוּ אֹתִי זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי:

גמרא (ערכין דף ט"ז)

תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, עַל מַה הַקְּטֹרֶת מְכַפֶּרֶת, עַל לְשׁוֹן הָרָע. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יָבֹא דָּבָר שֶׁבַּחֲשַׁאי וִיכַפֵּר עַל דָּבָר שֶׁבַּחֲשַׁאי:

משנה (ידים פרק ראשון)

מֵי רְבִיעִית נוֹתְנִים לַיָּדַיִם לְאֶחָד, אַף לִשְׁנַיִם. מֵחֲצִית לוֹג, לִשְׁלֹשָׁה אוֹ לְאַרְבָּעָה. מִלּוֹג, לַחֲמִשָּׁה וְלַעֲשָׂרָה וּלְמֵאָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִפְחוֹת לָאַחֲרוֹן שֶׁבָּהֶם מֵרְבִיעִית. מוֹסִיפִים עַל הַשְּׁנִיִּים וְאֵין מוֹסִיפִים עַל הָרִאשׁוֹנִים:

גמרא (נדה דף ס"א)

תָּנוּ רַבָּנָן, בֶּגֶד שֶׁאָבַד בּוֹ כִּלְאַיִם הֲרֵי זֶה לֹא יִמְכְּרֶנּוּ לְגוֹי וְלֹא יַעֲשֶׂה מִמֶּנּוּ מַרְדַּעַת לַחֲמוֹר. אֲבָל עוֹשֶׂה מִמֶּנּוּ תַּכְרִיכִין לְמֵת. דִּכְתִיב בַּמֵּתִים חָפְשִׁי, כֵּיוָן שֶׁאָדָם מֵת נַעֲשָׂה חָפְשִׁי מִן הַמִּצְוֹת:

ואומר פרשת עקדה ופרשת המן ועשרת הדברות ופרשת הקטורת וגומר כמסודר במעמד יום ראשון (דף 500 והלאה) עד הבקשה ואז יאמר:

בקשה ליום חמישי.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי, שֶׁתִּתְנַהֵג עִמִּי בְּמִדַּת הַחֶסֶד וְהָרַחֲמִים כָּל־יְמֵי חֶלְדִּי. וְעַד זִקְנָה וְשֵׂיבָה אַל־תַּעַזְבֵנִי. וְתִתֵּן חֶלְקִי עִם יְרֵאֶיךָ וְיוֹדְעֵי שְׁמֶךָ הָעוֹשִׂים רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם. עִמָּהֶם יְהִי חֶלְקִי וְכוֹסִי. וְאַתָּה תּוֹמִיךְ גּוֹרָלִי: אָנָּא יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי. אַל־תֵּפֶן אֶל־רִשְׁעִי וְאֶל חַטָּאתִי וְלַמַּעֲשִׂים הָרָעִים שֶׁעָשִׂיתִי. וַעֲשֵׂה עִמִּי צְדָקָה לְמַעַן שְׁמֶךָ וּלְמַעַן בְּרִיתְךָ עִם אַבְרָהָם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ וְרַחֵם עָלַי כִּי רַחוּם אָתָּה. וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לִי מִי שֶׁיְּרַחֲמֵנִי וְיִרְאֶה בְעָנְיִי. כִּי אַתָּה יְיָ אֱלֹהָי: יְיָ שִׁמְעָה תְפִלָּתִי וְשַׁוְעָתִי אֵלֶיךָ תָבֹא. וְהַאֲזִינָה אֶל־תַּחֲנוּנַי. וּבֶאֱמוּנָתְךָ עֲנֵנִי. כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

בקשה אחרת מענין יצירת היום.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, מֵכִין תֵּבֵל בְּכֹחֲךָ וּמְקַיֵּם עוֹלָם בְּתוֹרָתֶךָ, אֲשֶׁר בָּרָאתָ בְּרִיּוֹת חַיִּים בַּתַּחְתּוֹנִים בַּיּוֹם הַזֶּה לְהַרְאוֹת תִּפְאֶרֶת גְּדֻלָּתֶךָ וְנָתַתָּ בָהֶם כֹּחַ לִפְרוֹת וְלִרְבּוֹת וּלְהַפְלִיא לַעֲשׂוֹת אִישׁ אִישׁ עַל עֲבוֹדָתוֹ. אָנָּא יְיָ אֱלֹהַי בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים רַחֵם עַל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ לְבַל

תַּפִּיל אִשָּׁה מִפְּרִי בִטְנָהּ, וְאַל־הַמֵּינִיקוֹת תַּשְׁפִּיעַ שֶׁלֹּא יֶחְסַר חָלָב מִדַּדֵּיהֶן. לְמַעַן יִגְדְּלוּ בְנֵיהֶן לַעֲבוֹדָתֶךָ כַּכָּתוּב מִפִּי עוֹלְלִים וְיוֹנְקִים יִסַּדְתָּ עֹז. וְנִזְכֶּה כֻלָּנוּ לִרְאוֹת בְּנֶחָמַת צִיּוֹן וּלְהִתְעַנֵּג בִּכְבוֹדָהּ, כַּכָּתוּב לְמַעַן תִּינְקוּ וּשְׂבַעְתֶּם מִשֹּׁד תַּנְחֻמֶיהָ לְמַעַן תָּמֹצּוּ וְהִתְעַנַּגְתֶּם מִזִּיז כְּבוֹדָהּ. כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה, בָּרוּךְ אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

מעמד ליום ששי.

תורה

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה לְמִינָהּ בְּהֵמָה וָרֶמֶשׂ וְחַיְתוֹ־אֶרֶץ לְמִינָהּ וַיְהִי־כֵן: וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־חַיַּת הָאָרֶץ לְמִינָהּ וְאֶת־הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ וְאֵת כָּל־רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ וְיִרְדּוּ בִדְגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל־הָאָרֶץ וּבְכָל־הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ: וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם: וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ וְכִבְשֻׁהָ וּרְדוּ בִּדְגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל־חַיָּה הָרֹמֶשֶׂת עַל־הָאָרֶץ: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הִנֵּה נָתַתִּי לָכֶם אֶת־כָּל־עֵשֶׂב זֹרֵעַ זֶרַע אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ וְאֶת־כָּל־הָעֵץ אֲשֶׁר־בּוֹ פְרִי־עֵץ זֹרֵעַ זָרַע לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה: וּלְכָל־חַיַּת הָאָרֶץ וּלְכָל־עוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכֹל רוֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־בּוֹ נֶפֶשׁ חַיָּה אֶת־כָּל־יֶרֶק עֵשֶׂב לְאָכְלָה וַיְהִי־כֵן: וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה־טוֹב מְאֹד וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם הַשִּׁשִּׁי:

נביאים (ישעיה מה)

כֹּה־אָמַר יְיָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וְיֹצְרוֹ הָאֹתִיּוֹת שְׁאָלוּנִי עַל־בָּנַי וְעַל־פֹּעַל יָדַי תְּצַוֻּנִי: אָנֹכִי עָשִׂיתִי אֶרֶץ וְאָדָם עָלֶיהָ בָרָאתִי אֲנִי יָדַי נָטוּ שָׁמַיִם וְכָל־צְבָאָם צִוֵּיתִי: אָנֹכִי הַעִירֹתִהוּ בְצֶדֶק וְכָל־דְּרָכָיו אֲיַשֵּׁר הוּא־יִבְנֶה עִירִי וְגָלוּתִי יְשַׁלֵּחַ לֹא בִמְחִיר וְלֹא בְשֹׁחַד אָמַר יְיָ צְבָאוֹת: כֹּה אָמַר יְיָ יְגִיעַ מִצְרַיִם וּסְחַר־כּוּשׁ וּסְבָאִים אַנְשֵׁי מִדָּה עָלַיִךְ יַעֲבֹרוּ וְלָךְ יִהְיוּ אַחֲרַיִךְ יֵלֵכוּ בַּזִּקִּים יַעֲבֹרוּ וְאֵלַיִךְ יִשְׁתַּחֲווּ אֵלַיִךְ יִתְפַּלָּלוּ אַךְ בָּךְ אֵל וְאֵין עוֹד אֶפֶס אֱלֹהִים: אָכֵן אַתָּה אֵל מִסְתַּתֵּר אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעַ: בּוֹשׁוּ וְגַם־נִכְלְמוּ כֻּלָּם יַחְדָּו הָלְכוּ בַכְּלִמָּה חָרָשֵׁי צִירִים: יִשְׂרָאֵל נוֹשַׁע בַּייָ תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים לֹא־תֵבֹשׁוּ וְלֹא־תִכָּלְמוּ עַד־עוֹלְמֵי עַד:

כתובים (תהלים צ"ג)

יְיָ מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ לָבֵשׁ יְיָ עֹז הִתְאַזָּר אַף־תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל־תִּמּוֹט: נָכוֹן כִּסְאֲךָ מֵאָז מֵעוֹלָם אָתָּה: נָשְׂאוּ נְהָרוֹת יְיָ נָשְׂאוּ נְהָרוֹת קוֹלָם יִשְׂאוּ נְהָרוֹת דָּכְיָם: מִקֹּלוֹת מַיִם רַבִּים אַדִּירִים מִשְׁבְּרֵי־יָם אַדִּיר בַּמָּרוֹם יְיָ: עֵדֹתֶיךָ נֶאֶמְנוּ מְאֹד לְבֵיתְךָ נַאֲוָה־קֹּדֶשׁ יְיָ לְאֹרֶךְ יָמִים:

תורה (דברים ל"ב)

כִּי־יָדִין יְיָ עַמּוֹ וְעַל־עֲבָדָיו יִתְנֶחָם כִּי יִרְאֶה כִּי־אָזְלַת יָד וְאֶפֶס עָצוּר וְעָזוּב: וְאָמַר אֵי אֱלֹהֵימוֹ צוּר חָסָיוּ בוֹ: אֲשֶׁר חֵלֶב זְבָחֵימוֹ יֹאכֵלוּ יִשְׁתּוּ יֵין נְסִיכָם יָקוּמוּ וְיַעְזְרֻכֶם יְהִי עֲלֵיכֶם סִתְרָה: רְאוּ עַתָּה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדִי אֲנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה מָחַצְתִּי וַאֲנִי אֶרְפָּא וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל: כִּי־אֶשָּׂא אֶל־שָׁמַיִם יָדִי וְאָמַרְתִּי חַי אָנֹכִי לְעֹלָם: אִם־שַׁנּוֹתִי בְּרַק חַרְבִּי וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי אָשִׁיב נָקָם לְצָרָי וְלִמְשַׂנְאַי אֲשַׁלֵּם: אַשְׁכִּיר חִצַּי מִדָּם וְחַרְבִּי תֹּאכַל בָּשָׂר מִדַּם חָלָל וְשִׁבְיָה מֵרֹאשׁ פַּרְעוֹת אוֹיֵב: הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ כִּי דַם־עֲבָדָיו יִקּוֹם וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ:

משנה (מסכת תמיד פרק ו')

הֵחֵלּוּ עוֹלִים בְּמַעֲלוֹת הָאוּלָם. מִי שֶׁזָּכוּ בְדִשּׁוּן מִזְבֵּחַ הַפְּנִימִי וְהַמְּנוֹרָה הָיוּ מַקְדִּימִים לִפְנֵיהֶם. מִי שֶׁזָּכָה בְּדִשּׁוּן מִזְבֵּחַ הַפְּנִימִי נִכְנַס וְנָטַל אֶת־הַטֶּנִי וְהִשְׁתַּחֲוָה וְיָצָא. מִי שֶׁזָּכָה בְּדִשּׁוּן הַמְּנוֹרָה נִכְנַס וּמָצָא שְׁנֵי נֵרוֹת מִזְרָחִיִּים דּוֹלְקִים. מְדַשֵּׁן אֶת־הַמִּזְרָחִי וּמַנִּיחַ אֶת־הַמַּעֲרָבִי דּוֹלֵק, שֶׁמִּמֶּנּוּ הָיָה מַדְלִיק אֶת־הַמְּנוֹרָה בֵּין הָעַרְבָּיִם. מְצָאוֹ שֶׁכָּבָה מְדַשְּׁנוֹ וּמַדְלִיקוֹ מִמִּזְבַּח הָעוֹלָה. נָטַל אֶת־הַכּוּז מִמַּעֲלָה שְׁנִיָּה וְהִשְׁתַּחֲוָה וְיָצָא: מִי שֶׁזָּכָה בְמַחְתָּה צָבַר אֶת־הַגֶּחָלִים עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ וְרִדְּדָן בְּשׁוּלֵי הַמַּחְתָּה וְהִשְׁתַּחֲוָה וְיָצָא: מִי שֶׁזָּכָה בַקְּטֹרֶת הָיָה נוֹטֵל הַבָּזָךְ מִתּוֹךְ הַכַּף וְנוֹתְנוֹ לְאוֹהֲבוֹ אוֹ לִקְרוֹבוֹ. נִתְפַּזֵּר מִמֶּנּוּ לְתוֹכוֹ, נוֹתְנוֹ לוֹ בְּחָפְנָיו. וּמְלַמְּדִים אוֹתוֹ הֱוֵה זָהִיר שֶׁמָּא תַתְחִיל לְפָנֶיךָ שֶׁלֹּא תִכָּוֶה. הִתְחִיל מְרַדֵּד וְיוֹצֵא. לֹא הָיָה הַמַּקְטִיר מַקְטִיר עַד שֶׁהַמְמֻנֶּה אוֹמֵר לוֹ הַקְטֵר. אִם הָיָה כֹהֵן גָּדוֹל, הַמְמֻנֶּה אוֹמֵר אִישִׁי כֹּהֵן גָּדוֹל הַקְטֵר. פָּרְשׁוּ הָעָם וְהִקְטִיר וְהִשְׁתַּחֲוָה וְיָצָא:

מעשר שני (פרק חמישי)

הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן־הַשָּׁמַיִם, עָשִׂינוּ מַה שֶּׁגָּזַרְתָּ עָלֵינוּ. אַף אַתָּה עֲשֵׂה מַה שֶּׁהִבְטַחְתָּנוּ. הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן־הַשָּׁמַיִם וּבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ אֶת־יִשְׂרָאֵל בְּבָנִים וּבָנוֹת. וְאֵת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ בְּטַל וּבְמָטָר וּבְוַלָּדוֹת בְּהֵמָה. כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ, כְּדֵי שֶׁתִּתֵּן טַעַם בַּפֵּרוֹת:

גמרא (ברכות דף נ"ח)

בֶּן־זוֹמָא רָאָה אוֹכְלוֹסָא עַל גַּב מַעֲלָה בְּהַר הַבַּיִת אָמַר בָּרוּךְ חֲכַם הָרָזִים וּבָרוּךְ שֶׁבָּרָא כָּל־אֵלּוּ לְשַׁמְּשֵׁנִי: הוּא הָיָה אוֹמֵר כַּמָּה יְגִיעוֹת יָגַע אָדָם הָרִאשׁוֹן עַד שֶׁמָּצָא פַּת לֶאֱכוֹל, חָרַשׁ וְזָרַע וְקָצַר וְעָמַר וְדָשׁ וְזָרָה וּבֵרַר וְטָחַן וְהִרְקִיד וְלָשׁ וְאָפָה וְאַחַר כָּךְ אָכַל· וַאֲנִי מַשְׁכִּים וּמוֹצֵא כָּל־אֵלּוּ מְתֻקָּנִים לְפָנָי· וְכַמָּה יְגִיעוֹת יָגַע אָדָם הָרִאשׁוֹן עַד שֶׁמָּצָא בֶּגֶד לִלְבּוֹשׁ, גָּזַז וְלִבֵּן וְנִפֵּץ וְטָוָה וְאָרַג וְצָבַע וְתָפַר וְאַחַר כָּךְ לָבַשׁ, וַאֲנִי מַשְׁכִּים וּמוֹצֵא כָּל־אֵלּוּ מְתֻקָּנִים לְפָנָי:

משנה (תענית פרק ב')

לֹא נֶאֱמַר בְּאַנְשֵׁי נִינְוֵה וַיַּרְא הָאֱלֹהִים אֶת־שַׂקָּם וְאֶת־תַּעֲנִיתָם, אֶלָּא וַיַּרְא הָאֱלֹהִים אֶת־מַעֲשֵׂיהֶם כִּי־שָׁבוּ מִדַּרְכָּם הָרָעָה· וּבַקַּבָּלָה הוּא אוֹמֵר וְקִרְעוּ לְבַבְכֶם וְאַל־בִּגְדֵיכֶם וְשׁוּבוּ אֶל־יְיָ אֱלֹהֵיכֶם:

גמרא (שבת דף קי"ח)

אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, מִיָּמַי לֹא עָבַרְתִּי עַל דִּבְרֵי חֲבֵרַי, יוֹדֵעַ אֲנִי בְעַצְמִי שֶׁאֵינִי כֹהֵן וְאִם אוֹמְרִים לִי חֲבֵרַי עֲלֵה לְדוּכָן אֲנִי עוֹלֶה: וְאָמַר רַבִּי יוֹסֵי, מִיָּמַי לֹא־אָמַרְתִּי דָבָר וְחָזַרְתִּי לַאֲחוֹרַי:

(נדרים דף ל"ב)

תַּנְיָא, רַבִּי אוֹמֵר גְּדוֹלָה מִילָה שֶׁאֵין לְךָ מִי שֶׁנִּתְעַסֵּק בְּמִצְוֹת כְּאַבְרָהָם אָבִינוּ וְלֹא נִקְרָא תָמִים אֶלָּא עַל שֵׁם הַמִּילָה, שֶׁנֶּאֱמַר הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי וֶהְיֵה תָמִים: וְאֶתְּנָה בְרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ: דָּבָר אַחֵר, גְּדוֹלָה מִילָה שֶׁשְּׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל־הַמִּצְוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי עַל־פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כָּרַתִּי אִתְּךָ בְּרִית וְאֶת־יִשְׂרָאֵל: דָּבָר אַחֵר, גְּדוֹלָה מִילָה שֶׁאִלְמָלֵא מִילָה לֹא נִתְקַיְּמוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וָלָיְלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שָׂמְתִּי:

משנה (סנהדרין דף ל"ז)

לְפִיכָךְ נִבְרָא אָדָם יְחִידִי, לְלַמֶּדְךָ שֶׁכָּל־הַמְאַבֵּד נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ אִבֵּד עוֹלָם מָלֵא, וְכָל־הַמְקַיֵּם נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ קִיֵּם עוֹלָם מָלֵא· וּמִפְּנֵי שְׁלוֹם הַבְּרִיּוֹת שֶׁלֹּא יֹאמַר אָדָם לַחֲבֵרוֹ אַבָּא גָּדוֹל מֵאָבִיךָ· וְשֶׁלֹּא יְהוּ הַמִּינִים אוֹמְרִים הַרְבֵּה רָשֻׁיּוֹת בַּשָּׁמַיִם· וּלְהַגִּיד גְּדֻלָּתוֹ שֶׁל־הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא· שֶׁאָדָם טוֹבֵעַ כַּמָּה מַטְבְּעוֹת בְּחוֹתָם אֶחָד כֻּלָּם דּוֹמִים זֶה לָזֶה, וּמֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא טוֹבֵעַ כָּל־אָדָם בְּחוֹתָמוֹ שֶׁל־אָדָם הָרִאשׁוֹן וְאֵין אֶחָד מֵהֶם דּוֹמֶה לַחֲבֵרוֹ:

גמרא (סנהדרין ל"ח)

תָּנוּ רַבָּנָן, אָדָם נִבְרָא בְּעֶרֶב שַׁבָּת וּמִפְּנֵי מָה, שֶׁלֹּא יִהְיוּ הַמִּינִים אוֹמְרִים שֻׁתָּף הָיָה לוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית. דָּבָר אַחֵר, שֶׁאִם תָּזוּחַ דַּעְתּוֹ עָלָיו אוֹמְרִים לוֹ יַתּוּשׁ קְדָמְךָ בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית. דָּבָר אַחֵר, כְּדֵי שֶׁיִּכָּנֵס לְמִצְוָה מִיָּד. דָּבָר אַחֵר, כְּדֵי שֶׁיִּכָּנֵס לִסְעוּדָה מִיָּד:

משנה (סוף מדות)

לִשְׁכַּת הַגָּזִית שָׁם הָיְתָה סַנְהֶדְרֵי גְדוֹלָה שֶׁל־יִשְׂרָאֵל יוֹשֶׁבֶת. וְדָנָה אֶת־הַכְּהֻנָּה: וְכֹהֵן שֶׁנִּמְצָא בוֹ פְסוּל לוֹבֵשׁ שְׁחוֹרִים וּמִתְעַטֵּף שְׁחוֹרִים וְיוֹצֵא וְהוֹלֵךְ לוֹ. וְשֶׁלֹּא נִמְצָא בוֹ פְסוּל לוֹבֵשׁ לְבָנִים וּמִתְעַטֵּף לְבָנִים נִכְנָס וּמְשַׁמֵּשׁ עִם אֶחָיו הַכֹּהֲנִים. וְיוֹם טוֹב הָיוּ עוֹשִׂים שֶׁלֹּא נִמְצָא פְסוּל בְּזַרְעוֹ שֶׁל־אַהֲרֹן: וּבָרוּךְ הוּא שֶׁבָּחַר בְּאַהֲרֹן וּבְבָנָיו לַעֲמוֹד לְשָׁרֵת לִפְנֵי יְיָ בְּבֵית קָדְשֵׁי קָדָשִׁים:

גמרא (מנחות דף מ"ד)

תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי נָתָן, אֵין לְךָ מִצְוָה קַלָּה שֶׁכְּתוּבָה בַּתּוֹרָה שֶׁאֵין מַתַּן שְׂכָרָהּ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלָעוֹלָם הַבָּא, אֲבָל אֵינִי יוֹדֵעַ כַּמָּה. צֵא וּלְמַד מִמִּצְוַת צִיצִת: מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד שֶׁהָיָה זָהִיר בְּמִצְוַת צִיצִת. שָׁמַע שֶׁיֵּשׁ זוֹנָה בִּכְרַכֵּי הַיָּם שֶׁנּוֹטֶלֶת אַרְבַּע מֵאוֹת זְהוּבִים בִּשְׂכָרָהּ, שִׁגֵּר לָהּ אַרְבַּע מֵאוֹת זְהוּבִים וְקָבְעָה לוֹ זְמַן. כְּשֶׁהִגִּיעַ זְמַנּוֹ בָּא וְיָשַׁב עַל הַפֶּתַח. נִכְנְסָה שִׁפְחָתָהּ וְאָמְרָה לָהּ אוֹתוֹ אָדָם שֶׁשִּׁגֵּר לָךְ אַרְבַּע מֵאוֹת זְהוּבִים בָּא וְיָשַׁב עַל הַפֶּתַח. אָמְרָה לָהּ יִכָּנֵס. נִכְנַס. הִצִּיעָה לוֹ שֶׁבַע מִטּוֹת שֵׁשׁ שֶׁל־כֶּסֶף וְעֶלְיוֹנָה שֶׁל־זָהָב וּבֵין כָּל־אַחַת וְאַחַת סֻלָּם שֶׁל־כֶּסֶף וְעֶלְיוֹנָה שֶׁל־זָהָב. עָלְתָה וְיָשְׁבָה עַל־גַּבֵּי עֶלְיוֹנָה כְּשֶׁהִיא עֲרֻמָּה, וְאַף הוּא עָלָה לֵישֵׁב עָרֹם כְּנֶגְדָּהּ. בָּאוּ אַרְבַּע צִיצִיּוֹתָיו וְטָפְחוּ לוֹ עַל־פָּנָיו, נִשְׁמַט וְיָשַׁב לוֹ עַל־גַּבֵּי קַרְקַע, אַף הִיא נִשְׁמְטָה וְיָשְׁבָה עַל־גַּבֵּי קַרְקַע. אָמְרָה לוֹ גַּפָּה שֶׁל־רוֹמִי שֶׁאֵינִי מַנַּחְתִּיךָ עַד שֶׁתֹּאמַר לִי מַה מּוּם רָאִיתָ בִּי. אָמַר לָהּ הָעֲבוֹדָה שֶׁלֹּא רָאִיתִי אִשָּׁה יָפָה כְּמוֹתֵךְ, אֶלָּא מִצְוָה אַחַת צִוָּנוּ אֱלֹהֵינוּ וְצִיצִת שְׁמָהּ וְכָתוּב בָּהּ אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם שְׁתֵּי פְעָמִים אֲנִי הוּא שֶׁעָתִיד לִפָּרַע וַאֲנִי הוּא שֶׁעָתִיד לְשַׁלֵּם שָׂכָר, וְעַכְשָׁיו נִדְמוּ עָלַי כְּאַרְבָּעָה עֵדִים. אָמְרָה אֵינִי מַנַּחְתִּיךָ עַד שֶׁתֹּאמַר לִי מַה שִּׁמְךָ וּמַה שֵּׁם עִירְךָ וּמַה שֵּׁם רַבְּךָ וּמַה שֵּׁם מִדְרָשְׁךָ שֶׁאַתָּה לָמֵד בּוֹ תּוֹרָה. כָּתַב וְנָתַן בְּיָדָהּ. עָמְדָה וְחִלְּקָה כָּל־נְכָסֶיהָ. שְׁלִישׁ לַמַּלְכוּת וּשְׁלִישׁ לַעֲנִיִּים וּשְׁלִישׁ נָטְלָה בְּיָדָהּ חוּץ מֵאוֹתָן מַצָּעוֹת וּבָאת לְבֵית מִדְרָשׁוֹ שֶׁל־רַבִּי חִיָּא (נ"א ר' מאיר), אָמְרָה לוֹ רַבִּי צַוֵּה עָלַי וְיַעֲשׂוּנִי גִּיֹּרֶת. אָמַר לָהּ

כִּתִּי שֶׁמָּא עֵינֶיךָ נָתַתָּ בְּאֶחָד מִן הַתַּלְמִידִים· הוֹצִיאָה כְּתָב מִיָּדָהּ וּנְתָנָהּ לוֹ· אָמַר לָהּ לְכִי זְכִי בְּמִקָּחֵךְ· אוֹתָן מִצְוֹת שֶׁהִצִּיעָה לוֹ בְּאִסּוּר הִצִּיעָה לוֹ בְּהֶתֵּר· זֶה מַתַּן שְׂכָרוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְלָעוֹלָם הַבָּא אֵינִי יוֹדֵעַ כַּמָּה:

משנה (ידים פרק ראשון)

הַמַּיִם שֶׁנִּפְסְלוּ מִשְּׁתִיַּת הַבְּהֵמָה, בְּכֵלִים פְּסוּלִים וּבְקַרְקָעוֹת כְּשֵׁרִים· נָפַל לְתוֹכָן דְּיוֹ קוֹמוֹס וְקַנְקַנְתּוֹם וְנִשְׁתַּנּוּ מַרְאֵיהֶן, פְּסוּלִים· עָשָׂה בָהֶן מְלָאכָה אוֹ שֶׁשָּׁרָה בָהֶן פִּתּוֹ, פְּסוּלִים· שִׁמְעוֹן הַתֵּימָנִי אוֹמֵר, אֲפִילוּ נִתְכַּוֵּן לִשְׁרוֹת בָּזֶה וְנָפַל לַשֵּׁנִי כְּשֵׁרִים:

גמרא (נדה דף ל"א)

דָּרַשׁ רַבִּי חֲנִינָא בַּר פָּפָּא, מַאי דִּכְתִיב עֹשֶׂה גְדֹלוֹת עַד־אֵין חֵקֶר וְנִפְלָאוֹת עַד־אֵין מִסְפָּר, בֹּא וּרְאֵה שֶׁלֹּא כְּמִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדַּת בָּשָׂר וָדָם· מִדַּת בָּשָׂר וָדָם, נוֹתֵן חֵפֶץ בְּחֵמֶת צְרוּרָה וּפִיהָ לְמַעְלָה סָפֵק מִשְׁתַּמֵּר סָפֵק אֵינוֹ מִשְׁתַּמֵּר· וְאִלּוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא צָר אֶת־הָעֻבָּר בִּמְעֵי אִשָּׁה פְּתוּחָה וּפִיהָ לְמַטָּה וּמִשְׁתַּמֵּר: דָּבָר אַחֵר, אָדָם נוֹתֵן חֲפָצָיו בְּכַף מֹאזְנַיִם כָּל־זְמַן שֶׁמַּכְבִּיד יוֹרֵד לְמַטָּה· וְאִלּוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּל־זְמַן שֶׁמַּכְבִּיד הַוָּלָד עוֹלֶה לְמַעְלָה:

ואומר פרשת עקדה ופרשת המן ועשרת הדברות ופ' קטורת וגומר כמו שהוא מסודר במעמד יום ראשון (דף 500 והלאה) עד הבקשה ליום ראשון, ובמקומה יאמר בקשה זו.

בקשה ליום ששי.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי· שֶׁתִּתֶּן־לִי לֵב טוֹב וְחֵלֶק טוֹב וְחָבֵר טוֹב· וְאַל־תְּהִי אַחֲרִיתִי וְתִקְוָתִי לְמַפַּח נָפֶשׁ· וְאַל־תַּצְרִיכֵנִי לִידֵי מַתְּנַת בָּשָׂר וָדָם שֶׁמַּתְּנָתָם מְעוּטָה וְחֶרְפָּתָם מְרֻבָּה, אֶלָּא לְיָדְךָ הַמְּלֵאָה וְהָרְחָבָה וְהַפְּתוּחָה· וְתֵן חֶלְקִי בְּתוֹרָתְךָ עִם עוֹשֵׂי רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם: מַהֵר עֲנֵנִי וּפְדֵנִי מִכָּל־גְּזֵרוֹת קָשׁוֹת וְרָעוֹת· וְהוֹשִׁיעֵנִי בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים, כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה· בָּרוּךְ אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

בקשה אחרת מענין יצירת היום.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ· כַּאֲשֶׁר בְּרָאתָנוּ לִכְבוֹדְךָ כֵּן בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים תְּתַקְּנֵנוּ לַעֲבוֹדָתְךָ אוֹתָנוּ וְכָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וּתְיַחֵד לְבָבֵנוּ לְעָבְדְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם וְתַחֲזִירֵנוּ בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ· וּתְמַלֵּא בָנוּ מַחְשַׁבְתְּךָ בִּיצִירַת הָאָדָם שֶׁיָּצַרְתָּ בַּיּוֹם הַזֶּה לַעֲמוֹד לְפָנֶיךָ לְשָׁרְתֶךָ וּלְבָרֵךְ בִּשְׁמֶךָ: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁתְּיַשְּׁרֵנוּ לְפָנֶיךָ וּתְקָרֵב שְׁנַת גְּאֻלָּתֵנוּ·

וְתִבָּנֶה עִירְךָ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. וְתִכּוֹנֵן בֵּית קָדְשֵׁנוּ וְתִפְאַרְתֵּנוּ. וְתַשְׁרֶה שְׁכִינָתְךָ בֵּינֵינוּ. וְנִזְכֶּה אֲנַחְנוּ וְכָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לֵאוֹר בְּאוֹר פָּנֶיךָ. כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ חַיִּים לָנוּ. וּתְבַשְּׂרֵנוּ כִּי רְצִיתָנוּ. כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל פֶּה. בָּרוּךְ אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

מעמד ליום השבת.

תורה

וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל־צְבָאָם: וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר־בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת:

(שמות ל"א)

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: וְאַתָּה דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אַךְ אֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ כִּי אוֹת הִוא בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם לָדַעַת כִּי אֲנִי יְיָ מְקַדִּשְׁכֶם: וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַשַּׁבָּת כִּי קֹדֶשׁ הִוא לָכֶם מְחַלְלֶיהָ מוֹת יוּמָת כִּי כָּל־הָעֹשֶׂה בָהּ מְלָאכָה וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמֶּיהָ: שֵׁשֶׁת יָמִים יֵעָשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן קֹדֶשׁ לַייָ כָּל־הָעֹשֶׂה מְלָאכָה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת מוֹת יוּמָת: וְשָׁמְרוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת־הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם: בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הִוא לְעֹלָם כִּי־שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְיָ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפַשׁ:

(שמות ל"ה)

וַיַּקְהֵל מֹשֶׁה אֶת־כָּל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־צִוָּה יְיָ לַעֲשֹׂת אֹתָם: שֵׁשֶׁת יָמִים תֵּעָשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִהְיֶה לָכֶם קֹדֶשׁ שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן לַייָ כָּל־הָעֹשֶׂה בוֹ מְלָאכָה יוּמָת: לֹא־תְבַעֲרוּ אֵשׁ בְּכֹל מֹשְׁבֹתֵיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת:

(במדבר כ"ח)

וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל־עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ:

(ויקרא כ"ד)

וְלָקַחְתָּ סֹלֶת וְאָפִיתָ אֹתָהּ שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה חַלּוֹת שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים יִהְיֶה הַחַלָּה הָאֶחָת: וְשַׂמְתָּ אוֹתָם שְׁתַּיִם מַעֲרָכוֹת שֵׁשׁ הַמַּעֲרָכֶת עַל־הַשֻּׁלְחָן

הַטָּהֹר לִפְנֵי יְיָ: וְנָתַתָּ עַל־הַמַּעֲרֶכֶת לְבֹנָה זַכָּה וְהָיְתָה לַלֶּחֶם לְאַזְכָּרָה אִשֶּׁה לַייָ: בְּיוֹם הַשַּׁבָּת בְּיוֹם הַשַּׁבָּת יַעַרְכֶנּוּ לִפְנֵי יְיָ תָּמִיד מֵאֵת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם: וְהָיְתָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וַאֲכָלֻהוּ בְּמָקוֹם קָדֹשׁ כִּי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא לוֹ מֵאִשֵּׁי יְיָ חָק־עוֹלָם:

נביאים (ישעיה נ״ו)

כֹּה אָמַר יְיָ שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה כִּי־קְרוֹבָה יְשׁוּעָתִי לָבוֹא וְצִדְקָתִי לְהִגָּלוֹת: אַשְׁרֵי אֱנוֹשׁ יַעֲשֶׂה־זֹּאת וּבֶן־אָדָם יַחֲזִיק בָּהּ שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ וְשֹׁמֵר יָדוֹ מֵעֲשׂוֹת כָּל־רָע: וְאַל־יֹאמַר בֶּן־הַנֵּכָר הַנִּלְוָה אֶל־יְיָ לֵאמֹר הַבְדֵּל יַבְדִּילַנִי יְיָ מֵעַל עַמּוֹ וְאַל־יֹאמַר הַסָּרִיס הֵן אֲנִי עֵץ יָבֵשׁ: כִּי־כֹה אָמַר יְיָ לַסָּרִיסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת־שַׁבְּתוֹתַי וּבָחֲרוּ בַּאֲשֶׁר חָפָצְתִּי וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי: וְנָתַתִּי לָהֶם בְּבֵיתִי וּבְחוֹמֹתַי יָד וָשֵׁם טוֹב מִבָּנִים וּמִבָּנוֹת שֵׁם עוֹלָם אֶתֶּן־לוֹ אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת: וּבְנֵי הַנֵּכָר הַנִּלְוִים עַל־יְיָ לְשָׁרְתוֹ וּלְאַהֲבָה אֶת־שֵׁם יְיָ לִהְיוֹת לוֹ לַעֲבָדִים כָּל־שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי: וַהֲבִיאוֹתִים אֶל־הַר קָדְשִׁי וְשִׂמַּחְתִּים בְּבֵית תְּפִלָּתִי עוֹלֹתֵיהֶם וְזִבְחֵיהֶם לְרָצוֹן עַל־מִזְבְּחִי כִּי בֵיתִי בֵּית־תְּפִלָּה יִקָּרֵא לְכָל־הָעַמִּים: נְאֻם אֲדֹנָי אֱלֹהִים מְקַבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד אֲקַבֵּץ עָלָיו לְנִקְבָּצָיו:

(ישעיה נ״ח)

אָז תִּקְרָא וַייָ יַעֲנֶה תְּשַׁוַּע וְיֹאמַר הִנֵּנִי אִם־תָּסִיר מִתּוֹכְךָ מוֹטָה שְׁלַח אֶצְבַּע וְדַבֶּר־אָוֶן: וְתָפֵק לָרָעֵב נַפְשֶׁךָ וְנֶפֶשׁ נַעֲנָה תַּשְׂבִּיעַ וְזָרַח בַּחֹשֶׁךְ אוֹרֶךָ וַאֲפֵלָתְךָ כַּצָּהֳרָיִם: וְנָחֲךָ יְיָ תָּמִיד וְהִשְׂבִּיעַ בְּצַחְצָחוֹת נַפְשֶׁךָ וְעַצְמֹתֶיךָ יַחֲלִיץ וְהָיִיתָ כְּגַן רָוֶה וּכְמוֹצָא מַיִם אֲשֶׁר לֹא־יְכַזְּבוּ מֵימָיו: וּבָנוּ מִמְּךָ חָרְבוֹת עוֹלָם מוֹסְדֵי דוֹר־וָדוֹר תְּקוֹמֵם וְקֹרָא לְךָ גֹּדֵר פֶּרֶץ מְשֹׁבֵב נְתִיבוֹת לָשָׁבֶת: אִם־תָּשִׁיב מִשַּׁבָּת רַגְלֶךָ עֲשׂוֹת חֲפָצֶךָ בְּיוֹם קָדְשִׁי וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג לִקְדוֹשׁ יְיָ מְכֻבָּד וְכִבַּדְתּוֹ מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ מִמְּצוֹא חֶפְצְךָ וְדַבֵּר דָּבָר: אָז תִּתְעַנַּג עַל־יְיָ וְהִרְכַּבְתִּיךָ עַל־בָּמֳתֵי אָרֶץ וְהַאֲכַלְתִּיךָ נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִיךָ כִּי פִּי יְיָ דִּבֵּר:

(ירמיה י״ז)

כֹּה אָמַר יְיָ הִשָּׁמְרוּ בְּנַפְשׁוֹתֵיכֶם וְאַל־תִּשְׂאוּ מַשָּׂא בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וַהֲבֵאתֶם בְּשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלָםִ: וְלֹא־תוֹצִיאוּ מַשָּׂא מִבָּתֵּיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וְכָל־מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ וְקִדַּשְׁתֶּם אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם: וְלֹא שָׁמְעוּ וְלֹא הִטּוּ אֶת־אָזְנָם וַיַּקְשׁוּ אֶת־עָרְפָּם לְבִלְתִּי שְׁמוֹעַ וּלְבִלְתִּי

קַחַת מוּסָר׃ וְהָיָה אִם־שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּן אֵלַי נְאֻם־יְיָ לְבִלְתִּי הָבִיא מַשָּׂא בְּשַׁעֲרֵי הָעִיר הַזֹּאת בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וּלְקַדֵּשׁ אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת־בּוֹ כָּל־מְלָאכָה׃ וּבָאוּ בְשַׁעֲרֵי הָעִיר הַזֹּאת מְלָכִים וְשָׂרִים יֹשְׁבִים עַל־כִּסֵּא דָוִד רֹכְבִים בָּרֶכֶב וּבַסּוּסִים הֵמָּה וְשָׂרֵיהֶם אִישׁ יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלָםִ וְיָשְׁבָה הָעִיר הַזֹּאת לְעוֹלָם׃ וּבָאוּ מֵעָרֵי־יְהוּדָה וּמִסְּבִיבוֹת יְרוּשָׁלַםִ וּמֵאֶרֶץ בִּנְיָמִן וּמִן־הַשְּׁפֵלָה וּמִן־הָהָר וּמִן־הַנֶּגֶב מְבִאִים עֹלָה וְזֶבַח וּמִנְחָה וּלְבוֹנָה וּמְבִאֵי תוֹדָה בֵּית יְיָ׃

כתובים (תהלים צ"ב)

מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת׃ טוֹב לְהֹדוֹת לַייָ וּלְזַמֵּר לְשִׁמְךָ עֶלְיוֹן׃ לְהַגִּיד בַּבֹּקֶר חַסְדֶּךָ וֶאֱמוּנָתְךָ בַּלֵּילוֹת׃ עֲלֵי־עָשׂוֹר וַעֲלֵי־נָבֶל עֲלֵי הִגָּיוֹן בְּכִנּוֹר׃ כִּי שִׂמַּחְתַּנִי יְיָ בְּפָעֳלֶךָ בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ אֲרַנֵּן׃ מַה־גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ יְיָ מְאֹד עָמְקוּ מַחְשְׁבֹתֶיךָ׃ אִישׁ בַּעַר לֹא יֵדָע וּכְסִיל לֹא־יָבִין אֶת־זֹאת׃ בִּפְרֹחַ רְשָׁעִים כְּמוֹ־עֵשֶׂב וַיָּצִיצוּ כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן לְהִשָּׁמְדָם עֲדֵי־עַד׃ וְאַתָּה מָרוֹם לְעֹלָם יְיָ׃ כִּי הִנֵּה אֹיְבֶיךָ יְיָ כִּי־הִנֵּה אֹיְבֶיךָ יֹאבֵדוּ יִתְפָּרְדוּ כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן׃ וַתָּרֶם כִּרְאֵים קַרְנִי בַּלֹּתִי בְּשֶׁמֶן רַעֲנָן׃ וַתַּבֵּט עֵינִי בְּשׁוּרָי בַּקָּמִים עָלַי מְרֵעִים תִּשְׁמַעְנָה אָזְנָי׃ צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח כְּאֶרֶז בַּלְּבָנוֹן יִשְׂגֶּה׃ שְׁתוּלִים בְּבֵית יְיָ בְּחַצְרוֹת אֱלֹהֵינוּ יַפְרִיחוּ׃ עוֹד יְנוּבוּן בְּשֵׂיבָה דְּשֵׁנִים וְרַעֲנַנִּים יִהְיוּ׃ לְהַגִּיד כִּי־יָשָׁר יְיָ צוּרִי וְלֹא־עַוְלָתָה בּוֹ׃

(נחמיה י"ג)

וַיְהִי כַּאֲשֶׁר צָלֲלוּ שַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַםִ לִפְנֵי הַשַּׁבָּת וָאֹמְרָה וַיִּסָּגְרוּ הַדְּלָתוֹת וָאֹמְרָה אֲשֶׁר לֹא יִפְתָּחוּם עַד אַחַר הַשַּׁבָּת וּמִנְּעָרַי הֶעֱמַדְתִּי עַל־הַשְּׁעָרִים לֹא־יָבוֹא מַשָּׂא בְּיוֹם הַשַּׁבָּת׃ וַיָּלִינוּ הָרֹכְלִים וּמֹכְרֵי כָל־מִמְכָּר מִחוּץ לִירוּשָׁלָםִ פַּעַם וּשְׁתָּיִם׃ וָאָעִידָה בָהֶם וָאֹמְרָה אֲלֵהֶם מַדּוּעַ אַתֶּם לֵנִים נֶגֶד הַחוֹמָה אִם־תִּשְׁנוּ יָד אֶשְׁלַח בָּכֶם מִן־הָעֵת הַהִיא לֹא בָאוּ בַּשַּׁבָּת׃ וָאֹמְרָה לַלְוִיִּם אֲשֶׁר יִהְיוּ מִטַּהֲרִים וּבָאִים שֹׁמְרִים הַשְּׁעָרִים לְקַדֵּשׁ אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת גַּם־זֹאת זָכְרָה־לִּי אֱלֹהַי וְחוּסָה עָלַי כְּרֹב חַסְדֶּךָ׃

תורה (דברים ה')

שָׁמוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ׃ שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל־מְלַאכְתֶּךָ׃ וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַייָ אֱלֹהֶיךָ לֹא־תַעֲשֶׂה כָל־מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ וְשׁוֹרְךָ וַחֲמֹרְךָ וְכָל־בְּהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ כָּמוֹךָ׃ וְזָכַרְתָּ כִּי־עֶבֶד הָיִיתָ

בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֹּצִאֲךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה עַל־כֵּן צִוְּךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת:

משנה (מסכת תמיד פרק שביעי)

בִּזְמַן שֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל נִכְנָס לְהִשְׁתַּחֲווֹת שְׁלֹשָׁה אוֹחֲזִים בּוֹ. אֶחָד בִּימִינוֹ וְאֶחָד בִּשְׂמֹאלוֹ וְאֶחָד בָּאֲבָנִים טוֹבוֹת. וְכֵיוָן שֶׁשָּׁמַע הַמְמֻנֶּה אֶת־קוֹל רַגְלָיו שֶׁל־כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁהוּא יוֹצֵא, הִגְבִּיהַּ לוֹ אֶת־הַפָּרֹכֶת. נִכְנַס וְהִשְׁתַּחֲוָה וְיָצָא. וְנִכְנְסוּ אֶחָיו הַכֹּהֲנִים וְהִשְׁתַּחֲווּ וְיָצְאוּ. בָּאוּ וְעָמְדוּ עַל־מַעֲלוֹת הָאוּלָם. עָמְדוּ הָרִאשׁוֹנִים לִדְרוֹם אֲחֵיהֶם הַכֹּהֲנִים וַחֲמִשָּׁה כֵלִים בְּיָדָם. הַטֶּנִי בְּיַד אֶחָד, וְהַכּוּז בְּיַד אֶחָד, וְהַמַּחְתָּה בְּיַד אֶחָד, וְהַבָּזָךְ בְּיַד אֶחָד, וְכַף וְכִסּוּיָהּ בְּיַד אֶחָד. וּבֵרְכוּ אֶת־הָעָם בְּרָכָה אֶחָת. אֶלָּא שֶׁבַּמְּדִינָה אוֹמְרִים אוֹתָהּ שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת, וּבַמִּקְדָּשׁ בְּרָכָה אֶחָת. בַּמִּקְדָּשׁ הָיוּ אוֹמְרִים אֶת־הַשֵּׁם כִּכְתָבוֹ, וּבַמְּדִינָה בְּכִנּוּיוֹ. בַּמְּדִינָה הַכֹּהֲנִים נוֹשְׂאִים אֶת־יְדֵיהֶם כְּנֶגֶד כִּתְפוֹתֵיהֶם, וּבַמִּקְדָּשׁ עַל גַּבֵּי רָאשֵׁיהֶם, חוּץ מִכֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁאֵינוֹ מַגְבִּיהַּ אֶת־יָדָיו לְמַעְלָה מִן־הַצִּיץ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר אַף כֹּהֵן גָּדוֹל מַגְבִּיהַּ אֶת־יָדָיו לְמַעְלָה מִן־הַצִּיץ שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּשָּׂא אַהֲרֹן אֶת־יָדָיו אֶל־הָעָם וַיְבָרְכֵם: בִּזְמַן שֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל רוֹצֶה לְהַקְטִיר הָיָה עוֹלֶה בַּכֶּבֶשׁ וְהַסְּגָן בִּימִינוֹ. הִגִּיעַ לְמַחֲצִית הַכֶּבֶשׁ אָחַז הַסְּגָן בִּימִינוֹ וְהֶעֱלָהוּ. הוֹשִׁיט לוֹ הָרִאשׁוֹן הָרֹאשׁ וְהָרֶגֶל וְסָמַךְ עֲלֵיהֶם וּזְרָקָם. הוֹשִׁיט הַשֵּׁנִי לָרִאשׁוֹן שְׁתֵּי הַיָּדַיִם וּנְתָנָן לְכֹהֵן גָּדוֹל וְסָמַךְ עֲלֵיהֶן וּזְרָקָן. נִשְׁמַט הַשֵּׁנִי וְהָלַךְ לוֹ. וְכָךְ הָיוּ מוֹשִׁיטִים לוֹ שְׁאָר כָּל־הָאֵבָרִים וְהוּא סוֹמֵךְ עֲלֵיהֶם וּזְרָקָם, וּבִזְמַן שֶׁהוּא רוֹצֶה הוּא סוֹמֵךְ וַאֲחֵרִים זוֹרְקִים. בָּא לוֹ לְהַקִּיף אֶת־הַמִּזְבֵּחַ. מֵהֵיכָן הוּא מַתְחִיל. מִקֶּרֶן דְּרוֹמִית מִזְרָחִית, מִזְרָחִית צְפוֹנִית, צְפוֹנִית מַעֲרָבִית, מַעֲרָבִית דְּרוֹמִית. נָתְנוּ־לוֹ יַיִן לְנַסֵּךְ. הַסְּגָן עוֹמֵד עַל־הַקֶּרֶן וְהַסּוּדָרִים בְּיָדוֹ. וּשְׁנֵי כֹהֲנִים עוֹמְדִים עַל שֻׁלְחַן הַחֲלָבִים וּשְׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת בְּיָדָם, תָּקְעוּ וְהֵרִיעוּ וְתָקְעוּ. בָּאוּ וְעָמְדוּ אֵצֶל בֶּן־אַרְזָא, אֶחָד מִימִינוֹ וְאֶחָד מִשְּׂמֹאלוֹ. שָׁחָה לְנַסֵּךְ, וְהֵנִיף הַסְּגָן בַּסּוּדָרִים וְהִקִּישׁ בֶּן־אַרְזָא בַּצִּלְצָל וְדִבְּרוּ הַלְוִיִּם בַּשִּׁיר. הִגִּיעוּ לְפֶרֶק תָּקְעוּ, וְהִשְׁתַּחֲווּ הָעָם. עַל כָּל־פֶּרֶק תְּקִיעָה, וְעַל כָּל־תְּקִיעָה הִשְׁתַּחֲוָיָה. זֶה הוּא סֵדֶר הַתָּמִיד לַעֲבוֹדַת בֵּית אֱלֹהֵינוּ. יְהִי רָצוֹן שֶׁיִּבָּנֶה בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ אָמֵן:

(פאה פרק א׳)

אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁאֵין לָהֶם שִׁעוּר, הַפֵּאָה וְהַבִּכּוּרִים וְהָרֵאָיוֹן וּגְמִילוּת חֲסָדִים וְתַלְמוּד תּוֹרָה: אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁאָדָם אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה

וְהַקֶּרֶן קַיֶּמֶת לוֹ לָעוֹלָם הַבָּא, כִּבּוּד אָב וָאֵם וּגְמִילוּת חֲסָדִים וַהֲבָאַת שָׁלוֹם בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, וְתַלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כֻּלָּם:

גמרא (ברכות דף י״ז)

מַרְגְּלָא בְּפוּמֵּהּ דְּרַבִּי מֵאִיר, גְּמוֹר בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ לָדַעַת אֶת־דְּרָכַי וְלִשְׁקוֹד עַל־דַּלְתֵי תוֹרָתִי, נְצוֹר תּוֹרָתִי בְּלִבֶּךָ וְנֶגֶד עֵינֶיךָ תִּהְיֶה יִרְאָתִי, שְׁמוֹר פִּיךָ מִכָּל־חֵטְא, וְטַהֵר וְקַדֵּשׁ עַצְמְךָ מִכָּל־אַשְׁמָה וְעָוֹן, וַאֲנִי אֶהְיֶה עִמְּךָ בְּכָל־מָקוֹם:

משנה (סוף יומא)

אָמַר רַבִּי עֲקִיבָה, אַשְׁרֵיכֶם יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מִי אַתֶּם מִטַּהֲרִים וּמִי מְטַהֵר אֶתְכֶם, אֲבִיכֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם. שֶׁנֶּאֱמַר וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים וּטְהַרְתֶּם, מִכֹּל טֻמְאוֹתֵיכֶם וּמִכָּל־גִּלּוּלֵיכֶם אֲטַהֵר אֶתְכֶם: וְאוֹמֵר מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל יְיָ. מַה הַמִּקְוֶה מְטַהֵר אֶת־הַטְּמֵאִים אַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְטַהֵר אֶת־יִשְׂרָאֵל:

גמרא (ביצה דף ט״ז)

תַּנְיָא, אָמְרוּ עָלָיו עַל שַׁמַּאי הַזָּקֵן כָּל־יָמָיו הָיָה אוֹכֵל לִכְבוֹד שַׁבָּת. כֵּיצַד, מָצָא בְהֵמָה נָאָה אוֹמֵר זוֹ לַשַּׁבָּת. מָצָא אַחֶרֶת נָאָה הֵימֶנָּה מַנִּיחַ אֶת־הַשְּׁנִיָּה וְאָכַל אֶת־הָרִאשׁוֹנָה: אֲבָל הִלֵּל הַזָּקֵן מִדָּה אַחֶרֶת הָיְתָה לוֹ, שֶׁכָּל־מַעֲשָׂיו הָיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם שֶׁאָמַר בָּרוּךְ אֲדֹנָי יוֹם יוֹם:

(שבת דף קי״ח)

תָּנוּ רַבָּנָן, כַּמָּה סְעוּדוֹת חַיָּב אָדָם לֶאֱכוֹל בַּשַּׁבָּת, שָׁלֹשׁ. רַבִּי חִדְקָא אוֹמֵר אַרְבַּע. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן וּשְׁנֵיהֶם מִקְרָא אֶחָד דָּרְשׁוּ, וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אִכְלֻהוּ הַיּוֹם כִּי שַׁבָּת הַיּוֹם לַיְיָ הַיּוֹם לֹא תִמְצָאֻהוּ בַּשָּׂדֶה. רַבִּי חִדְקָא סָבַר הָנֵי תְּלָתָא הַיּוֹם לְבַר מִדְּאוֹרְתָּא, וְרַבָּנָן סָבְרֵי בַּהֲדֵהּ דְּאוֹרְתָּא: אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן־פַּזִּי אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־לֵוִי מִשּׁוּם בַּר קַפָּרָא, כָּל־הַמְקַיֵּם שָׁלֹשׁ סְעוּדוֹת בַּשַּׁבָּת נִצּוֹל מִשָּׁלֹשׁ פֻּרְעָנִיּוֹת, מֵחֶבְלוֹ שֶׁל־מָשִׁיחַ וּמִדִּינָהּ שֶׁל־גֵּיהִנֹּם וּמִמִּלְחֶמֶת גּוֹג וּמָגוֹג. מֵחֶבְלוֹ שֶׁל־מָשִׁיחַ, כְּתִיב הָכָא יוֹם וּכְתִיב הָתָם הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא לִפְנֵי בּוֹא יוֹם יְיָ הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא. מִדִּינָהּ שֶׁל־גֵּיהִנֹּם, כְּתִיב הָכָא יוֹם וּכְתִיב הָתָם יוֹם עֶבְרָה הַיּוֹם הַהוּא. מִמִּלְחֶמֶת גּוֹג וּמָגוֹג, כְּתִיב הָכָא יוֹם וּכְתִיב הָתָם בַּיּוֹם בֹּא גוֹג עַל אַדְמַת יִשְׂרָאֵל: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסֵי (בן זמרא), כָּל־הַמְעַנֵּג אֶת־הַשַּׁבָּת נוֹתְנִים לוֹ נַחֲלָה בְּלִי מְצָרִים שֶׁנֶּאֱמַר אָז תִּתְעַנַּג עַל יְיָ וְהִרְכַּבְתִּיךָ עַל בָּמֳתֵי אָרֶץ וְהַאֲכַלְתִּיךָ נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִיךָ. לֹא כְאַבְרָהָם שֶׁכָּתוּב בּוֹ קוּם הִתְהַלֵּךְ

בָּאָרֶץ לְאָרְכָּהּ וּלְרָחְבָּהּ, וְלֹא כְּיִצְחָק שֶׁכָּתוּב בּוֹ כִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת כָּל הָאֲרָצֹת הָאֵל, אֶלָּא כְּיַעֲקֹב שֶׁכָּתוּב בּוֹ וּפָרַצְתָּ יָמָּה וָקֵדְמָה וְצָפֹנָה וָנֶגְבָּה: רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אוֹמֵר, נִצּוֹל מִשִּׁעְבּוּד מַלְכֻיּוֹת. כְּתִיב הָכָא וְהִרְכַּבְתִּיךָ עַל בָּמֳתֵי אָרֶץ. וּכְתִיב הָתָם וְאַתָּה עַל בָּמוֹתֵימוֹ תִדְרֹךְ: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, כָּל־הַמְעַנֵּג אֶת־הַשַּׁבָּת נוֹתְנִים לוֹ מִשְׁאֲלוֹת לִבּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר וְהִתְעַנַּג עַל יְיָ וְיִתֶּן־לְךָ מִשְׁאֲלֹת לִבֶּךָ. עֹנֶג זֶה אֵינִי יוֹדֵעַ מַהוּ, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג הֱוֵה אוֹמֵר זֶה עֹנֶג שַׁבָּת:

(שבת דף י׳)

אָמַר רָבָא בַּר מְחַסְיָא אָמַר רַב חָמָא בַּר גּוּרְיָא אָמַר רַב, הַנּוֹתֵן מַתָּנָה לַחֲבֵרוֹ צָרִיךְ לְהוֹדִיעוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לָדַעַת כִּי אֲנִי יְיָ מְקַדִּשְׁכֶם. תַּנְיָא נַמִּי הָכָא, לָדַעַת כִּי אֲנִי יְיָ מְקַדִּשְׁכֶם, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמשֶׁה, מַתָּנָה טוֹבָה יֶשׁ־לִי בְּבֵית גְּנָזַי וְשַׁבָּת שְׁמָהּ וַאֲנִי מְבַקֵּשׁ לִתְּנָהּ לְיִשְׂרָאֵל לֵךְ וְהוֹדִיעֵם, מִכַּאן אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן־גַּמְלִיאֵל, הַנּוֹתֵן פַּת לְתִינוֹק צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ לְאִמּוֹ:

(שם דף י״ב)

תָּנוּ רַבָּנָן, הַנִּכְנָס לְבַקֵּר אֶת־הַחוֹלֶה בְּשַׁבָּת אוֹמֵר, שַׁבָּת הִיא מִלִּזְעוֹק וּרְפוּאָה קְרוֹבָה לָבֹא. וְרַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, יְכוֹלָה הִיא שֶׁתְּרַחֵם. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, הַמָּקוֹם יְרַחֵם עָלֶיךָ וְעַל חוֹלֵי יִשְׂרָאֵל. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, הַמָּקוֹם יְרַחֵם עָלֶיךָ בְּתוֹךְ חוֹלֵי יִשְׂרָאֵל. שֶׁבְנָא אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם בִּכְנִיסָתוֹ אוֹמֵר, שָׁלוֹם, וּבִיצִיאָתוֹ אוֹמֵר, שַׁבָּת הִיא מִלִּזְעוֹק וּרְפוּאָה קְרוֹבָה לָבֹא וְרַחֲמָיו מְרֻבִּים וְשִׁבְתוּ בְּשָׁלוֹם:

משנה (נדרים סוף פרק ג׳)

רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן־עֲזַרְיָה אוֹמֵר, מְאוּסָה הִיא הָעָרְלָה שֶׁנִּתְגַּנּוּ בָהּ הָרְשָׁעִים, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי כָל־הַגּוֹיִם עֲרֵלִים: רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, גְּדוֹלָה מִילָה שֶׁנִּכְרְתוּ עָלֶיהָ שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה בְּרִיתוֹת: רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, גְּדוֹלָה מִילָה שֶׁדּוֹחָה אֶת־הַשַּׁבָּת הַחֲמוּרָה: רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־קָרְחָה אוֹמֵר, גְּדוֹלָה מִילָה שֶׁלֹּא נִתְלָה לוֹ לְמשֶׁה הַצַּדִּיק עָלֶיהָ מְלֹא שָׁעָה:

גמרא (סוטה דף כ״א)

יֵשׁ זְכוּת תּוֹלָה שָׁלֹשׁ שָׁנִים. זְכוּת דְּמָאי, אִילֵימָא זְכוּת דְּתוֹרָה, הָא אֵינָהּ מְצֻוָּה וְעוֹשָׂה הִיא. אֶלָּא זְכוּת דְּמִצְוָה, זְכוּת דְּמִצְוָה מִי מַגְנָה כֻּלֵּי הַאי. וְהָא תַנְיָא, אֶת־זוֹ דָּרַשׁ רַבִּי מְנַחֵם בַּר רַבִּי יוֹסֵי כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר. תָּלָה הַכָּתוּב אֶת־הַמִּצְוָה בְּנֵר וְאֶת־הַתּוֹרָה בְּאוֹר. אֶת־הַמִּצְוָה בְּנֵר לוֹמַר לָךְ, מַה נֵּר אֵינָהּ מְגִנָּה אֶלָּא לְפִי שָׁעָה אַף מִצְוָה אֵינָהּ מְגִנָּה אֶלָּא

לְפִי שָׁעָה. וְאֶת־הַתּוֹרָה בְּאוֹר לוֹמַר לָךְ, מָה אוֹר מֵגֵן לְעוֹלָם אַף תּוֹרָה מְגִנָּה לְעוֹלָם. וְאוֹמֵר בְּהִתְהַלֶּכְךָ תַּנְחֶה אֹתָךְ בְּשָׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ וַהֲקִיצוֹתָ הִיא תְשִׂיחֶךָ. בְּהִתְהַלֶּכְךָ תַּנְחֶה אוֹתְךָ זֶה הָעוֹלָם הַזֶּה, בְּשָׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ זוֹ מִיתָה, וַהֲקִיצוֹתָ הִיא תְשִׂיחֶךָ לֶעָתִיד לָבוֹא: מָשָׁל לְאָדָם שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ בְּאִישׁוֹן לַיְלָה וַאֲפֵלָה וּמִתְיָרֵא מִן הַקּוֹצִים וּמִן הַפְּחָתִים וּמִן הַבַּרְקָנִים וּמֵחַיָּה רָעָה וּמִלִּסְטִים וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּאֵיזֶה דֶּרֶךְ מְהַלֵּךְ. נִזְדַּמְּנָה לוֹ אֲבוּקָה שֶׁל־אוֹר נִצּוֹל מִן הַקּוֹצִים וּמִן הַפְּחָתִים וּמִן הַבַּרְקָנִים, וַעֲדַיִן מִתְיָרֵא מֵחַיָּה רָעָה וּמִלִּסְטִים וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּאֵיזֶה דֶּרֶךְ מְהַלֵּךְ. כֵּיוָן שֶׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר נִצּוֹל מֵחַיָּה רָעָה וּמִלִּסְטִים וַעֲדַיִן אֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּאֵיזֶה דֶּרֶךְ מְהַלֵּךְ. הִגִּיעַ לְפָרָשַׁת דְּרָכִים נִצּוֹל מִכֻּלָּם: דָּבָר אַחֵר, עֲבֵרָה מְכַבָּה מִצְוָה וְאֵין עֲבֵרָה מְכַבָּה תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר מַיִם רַבִּים לֹא יוּכְלוּ לְכַבּוֹת אֶת־הָאַהֲבָה וּנְהָרוֹת לֹא יִשְׁטְפוּהָ אִם יִתֵּן אִישׁ אֶת־כָּל־הוֹן בֵּיתוֹ בָּאַהֲבָה בּוֹז יָבוּזוּ לוֹ: אָמַר רַב יוֹסֵף, מִצְוָה בְּעִדָּנָא דְּעָסֵק בַּהּ מַגְנָא וּמַצְּלָא, בְּעִדָּנָא דְּלָא עָסֵק בַּהּ אַגּוֹנֵי מַגְנָא אַצּוֹלֵי לָא מַצְּלָא. תּוֹרָה בֵּין בְּעִדָּנָא דְּעָסֵק בַּהּ בֵּין בְּעִדָּנָא דְּלָא עָסֵק בַּהּ מַגְנָא וּמַצְּלָא:

משנה (אבות פרק שני)

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, יְהִי מָמוֹן חֲבֵרְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלָּךְ, וְהַתְקֵן עַצְמְךָ לִלְמוֹד תּוֹרָה שֶׁאֵינָהּ יְרֻשָּׁה לָךְ, וְכָל־מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמָיִם:

גמרא (סנהדרין דף ק׳)

תַּנְיָא, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, בְּמִדָּה שֶׁאָדָם מוֹדֵד מוֹדְדִין לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר בְּסַאסְּאָה בְּשַׁלְחָהּ תְּרִיבֶנָּה. אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוּדָה וְכִי אֶפְשָׁר לוֹמַר כֵּן, אָדָם נוֹתֵן מְלֹא עָמְסוֹ לֶעָנִי בָּעוֹלָם הַזֶּה וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹתֵן לוֹ מְלֹא עָמְסוֹ לָעוֹלָם הַבָּא, וְהָא כְתִיב וְשָׁמַיִם בַּזֶּרֶת תִּכֵּן. אָמַר לוֹ וְאַתָּה אִי אַתָּה אוֹמֵר כֵּן, אֵיזוֹ הִיא מִדָּה מְרֻבָּה, מִדַּת טוֹבָה מְרֻבָּה אוֹ מִדַּת פֻּרְעָנוּת מְרֻבָּה הֱוֵי אוֹמֵר מִדַּת טוֹבָה מְרֻבָּה מִמִּדַּת פֻּרְעָנוּת. בְּמִדַּת טוֹבָה הוּא אוֹמֵר וַיְצַו שְׁחָקִים מִמָּעַל וְדַלְתֵי שָׁמַיִם פָּתָח וַיַּמְטֵר עֲלֵיהֶם מָן לֶאֱכֹל וּדְגַן שָׁמַיִם נָתַן לָמוֹ. וּבְמִדַּת פֻּרְעָנוּת הוּא אוֹמֵר וַאֲרֻבֹּת הַשָּׁמַיִם נִפְתָּחוּ. וְאוֹמֵר וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל־בָּשָׂר. וַהֲלֹא אָדָם מוֹשִׁיט אֶצְבָּעוֹ בָּאוּר בָּעוֹלָם הַזֶּה מִיַּד נִכְוֶה. אֶלָּא כְּשֵׁם שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹתֵן כֹּחַ בָּרְשָׁעִים כְּדֵי לְקַבֵּל פֻּרְעֲנוּתָם, כָּךְ נוֹתֵן כֹּחַ בַּצַּדִּיקִים לְקַבֵּל טוֹבָתָם:

משנה (תמיד פרק ז׳)

הַשִּׁיר שֶׁהַלְוִיִּם הָיוּ אוֹמְרִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ. בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן הָיוּ אוֹמְרִים, לַייָ הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ תֵּבֵל וְיֹשְׁבֵי בָהּ: בַּשֵּׁנִי הָיוּ אוֹמְרִים, גָּדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ הַר־קָדְשׁוֹ: בַּשְּׁלִישִׁי הָיוּ אוֹמְרִים, אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט: בָּרְבִיעִי הָיוּ אוֹמְרִים, אֵל־נְקָמוֹת יְיָ אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ: בַּחֲמִישִׁי הָיוּ אוֹמְרִים, הַרְנִינוּ לֵאלֹהִים עוּזֵּנוּ הָרִיעוּ לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב: בַּשִּׁשִּׁי הָיוּ אוֹמְרִים, יְיָ מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ לָבֵשׁ יְיָ עֹז הִתְאַזָּר אַף־תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל־תִּמּוֹט: בַּשַּׁבָּת הָיוּ אוֹמְרִים, מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת. מִזְמוֹר שִׁיר לֶעָתִיד לָבוֹא לְיוֹם שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים:

גמרא (מנחות דף מ״ג)

תַּנְיָא, הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, חַיָּב אָדָם לְבָרֵךְ מֵאָה בְרָכוֹת בְּכָל־יוֹם שֶׁנֶּאֱמַר וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה יְיָ אֱלֹהֶיךָ שׁוֹאֵל מֵעִמָּךְ כִּי אִם לְיִרְאָה (אַל־תִּקְרָא מָה אֶלָּא מֵאָה): רַבִּי חִיָּא בְּרֵהּ דְּרַב אַוְיָא בְּשַׁבְּתָא וּבְיוֹמֵי טָבֵי טָרַח וּמְמַלֵּי לְהוּ בְּאִסְפַּרְמָקֵי וּמִגְדֵי:

משנה (סוף שביעית)

כַּוֶּרֶת דְּבוֹרִים, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר הֲרֵי הִיא כְקַרְקַע וְכוֹתְבִים עָלֶיהָ פְּרוֹזְבּוֹל וְאֵינָהּ מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה בִמְקוֹמָהּ, וְהָרוֹדֶה מִמֶּנָּה בַּשַּׁבָּת חַיָּב חַטָּאת. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים אֵינָהּ כְּקַרְקַע וְאֵין כּוֹתְבִים עָלֶיהָ פְּרוֹזְבּוֹל וּמְקַבֶּלֶת טֻמְאָה בִמְקוֹמָהּ וְהָרוֹדֶה מִמֶּנָּה בַּשַּׁבָּת פָּטוּר:

גמרא (נדה דף ל״א)

תָּנוּ רַבָּנָן, שְׁלֹשָׁה שֻׁתָּפִין יֵשׁ בָּאָדָם, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָבִיו וְאִמּוֹ: אָבִיו מַזְרִיעַ הַלֹּבֶן שֶׁמִּמֶּנּוּ עֲצָמוֹת וְגִידִין וְצִפָּרְנַיִם וּמֹחַ שֶׁבָּרֹאשׁ וְלֹבֶן שֶׁבָּעַיִן. אִמּוֹ מַזְרַעַת אֹדֶם שֶׁמִּמֶּנּוּ עוֹר וּבָשָׂר וָדָם וּשְׂעָרוֹת וְשָׁחוֹר שֶׁבָּעַיִן. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹתֵן בּוֹ רוּחַ וּנְשָׁמָה וּקְלַסְתֵּר פָּנִים וּרְאִיַּת הָעַיִן וּשְׁמִיעַת הָאֹזֶן וְדִבּוּר פֶּה וְהִלּוּךְ רַגְלַיִם וְדֵעָה וּבִינָה וְהַשְׂכֵּל: וְכֵיוָן שֶׁמַּגִּיעַ זְמַנּוֹ לְהִפָּטֵר מִן הָעוֹלָם, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹטֵל חֶלְקוֹ. וְחֵלֶק אָבִיו וְאִמּוֹ מַנִּיחַ לִפְנֵיהֶם:

משנה (סוף עוקצין)

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־לֵוִי, עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַנְחִיל לְכָל־צַדִּיק וְצַדִּיק שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַעֲשָׂרָה עוֹלָמוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר לְהַנְחִיל אֹהֲבַי יֵשׁ וְאֹצְרֹתֵיהֶם אֲמַלֵּא:

בקשה ליום השבת.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב. שֶׁתַּקְשִׁיב לִתְפִלָּתִי וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאַי, וְתַסְפִּיק עַל יָדִי לַעֲשׂוֹת מִצְוֹת וּצְדָקוֹת בְּיִשְׂרָאֵל וְלִלְמוֹד וּלְלַמֵּד אֶת־תּוֹרָתְךָ הַטְּהוֹרָה וְהַקְּדוֹשָׁה, וּתְחַבְּרֵנִי עִם יְרֵאֶיךָ וְעוֹשֵׂי רְצוֹנֶךָ וּתְיַחֵד לְבָבִי לְאַהֲבָה וּלְיִרְאָה אֶת־שְׁמֶךָ. וְתִגְזוֹר עָלַי גְּזֵרוֹת טוֹבוֹת וְתִשְׁמְרֵנִי מִכָּל־רָע, כִּי אַתָּה מִשְׁעַנְתִּי. שְׁמוֹר צֵאתִי וּבֹאִי לִהְיוֹת גּוֹרָלִי עִם הַצַּדִּיקִים בְּחַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא: מִמְּעוֹנְךָ עֲנֵנִי חָנֵּנִי וַהֲקִימֵנִי. וְקָרְבֵנִי לְדָתֶךָ, וְהָאִירָה עֵינַי בְּדַרְכֵי תוֹרָתֶךָ, וְשִׂימֵנִי לִבְרָכָה וְלִתְהִלָּה, וְתֶן־לִי חֵן וָחֶסֶד שֶׁתְּהִי רוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימֶנִּי. וּתְהִי שְׁאֵרִיתִי לִפְלֵיטָה וְהֵיטִיבָה לִי בְּכָל דְּרָכַי, כַּכָּתוּב יְיָ סַלְעִי וּמְצוּדָתִי וּמְפַלְטִי אֵלִי צוּרִי אֶחֱסֶה בּוֹ מָגִנִּי וְקֶרֶן יִשְׁעִי מִשְׂגַּבִּי: יְיָ עֻזִּי וּמָגִנִּי בּוֹ בָטַח לִבִּי וְנֶעֱזָרְתִּי וַיַּעֲלֹז לִבִּי וּמִשִּׁירִי אֲהוֹדֶנּוּ: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגֹאֲלִי. אָמֵן:

בקשה אחרת מענין ילידת היום.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. שֶׁתַּנְחִילֵנוּ שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן וְלֹא־תִהְיֶה דְאָגָה וְלֹא צָרָה וְלֹא יָגוֹן בְּיוֹם מְנוּחָתֵנוּ. כִּי אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ כִּלִּיתָ מְלַאכְתְּךָ בְּשֵׁשֶׁת יָמִים וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַתָּ וְנַחְתָּ וּבֵרַכְתּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ וְקָבַעְתָּ אוֹתוֹ יוֹם מְנוּחָה וְעֹנֶג לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם. כֵּן יְיָ אֱלֹהֵינוּ תְּזַכֶּה אוֹתָנוּ וְאֶת־כָּל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לָנוּחַ בִּמְנוּחָה שֶׁאֵין לָהּ קֵץ וְתַכְלִית לָעוֹלָם הַבָּא שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב וְכֻלּוֹ אָרֹךְ וְכֻלּוֹ שַׁבָּת. וְתַזְמִין לָנוּ וּלְכָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל פַּרְנָסָתֵנוּ כָּל־שֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה בְּנַחַת וְלֹא בְצַעַר וּתְמַלֵּא יָדֵינוּ מִבִּרְכוֹתֶיךָ וּמֵעֹשֶׁר מַתְּנַת יָדֶךָ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לָנוּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד לְעַנֵּג שַׁבְּתוֹתֶיךָ בִּבְגָדִים יְקָרִים וּבְמַאֲכָלִים עֲרֵבִים וּבְמַשְׁקִים מְתוּקִים לְכַבֵּד בָּהֶם יוֹם שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ מִשְּׁאָר הַיָּמִים. כַּכָּתוּב אִם־תָּשִׁיב מִשַּׁבָּת רַגְלֶךָ עֲשׂוֹת חֲפָצֶךָ בְּיוֹם קָדְשִׁי וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג לִקְדוֹשׁ יְיָ מְכֻבָּד וְכִבַּדְתּוֹ מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ מִמְּצוֹא חֶפְצְךָ וְדַבֵּר דָּבָר: אָז תִּתְעַנַּג עַל־יְיָ וְהִרְכַּבְתִּיךָ עַל־בָּמֳתֵי אָרֶץ וְהַאֲכַלְתִּיךָ נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִיךָ כִּי פִּי יְיָ דִּבֵּר: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגוֹאֲלִי. אָמֵן:

רבים נוהגים לומר פרק שירה בכל יום.

שָׁמַיִם מָה הֵם אוֹמְרִים, הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹד אֵל וּמַעֲשֵׂה יָדָיו מַגִּיד הָרָקִיעַ:

אֶרֶץ מָה הִיא אוֹמֶרֶת, לַיְיָ הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ תֵּבֵל וְיֹשְׁבֵי בָהּ: מִכְּנַף הָאָרֶץ זְמִרֹת שָׁמַעְנוּ צְבִי לַצַּדִּיק וָאֹמַר רָזִי־לִי רָזִי־לִי אוֹי לִי בֹּגְדִים בָּגָדוּ וּבֶגֶד בּוֹגְדִים בָּגָדוּ: [1]

יוֹם מָה הוּא אוֹמֵר, יוֹם לְיוֹם יַבִּיעַ אֹמֶר וְלַיְלָה לְּלַיְלָה יְחַוֶּה דָּעַת:

לַיְלָה מָה הוּא אוֹמֵר, לְהַגִּיד בַּבֹּקֶר חַסְדֶּךָ וֶאֱמוּנָתְךָ בַּלֵּילוֹת:

שֶׁמֶשׁ מָה הוּא אוֹמֵר, שֶׁמֶשׁ יָרֵחַ עָמַד זְבֻלָה לְאוֹר חִצֶּיךָ יְהַלֵּכוּ לְנֹגַהּ בְּרַק חֲנִיתֶךָ: קוּמִי אוֹרִי כִּי בָא אוֹרֵךְ וּכְבוֹד יְיָ עָלַיִךְ זָרָח:

יָרֵחַ מָה הוּא אוֹמֵר, עָשָׂה יָרֵחַ לְמוֹעֲדִים שֶׁמֶשׁ יָדַע מְבוֹאוֹ:

כּוֹכָבִים מָה הֵם אוֹמְרִים, וְהַמַּשְׂכִּלִים יַזְהִרוּ כְּזֹהַר הָרָקִיעַ וּמַצְדִּיקֵי הָרַבִּים כַּכּוֹכָבִים לְעוֹלָם וָעֶד: אַתָּה הוּא יְיָ לְבַדֶּךָ אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת־הַשָּׁמַיִם שְׁמֵי הַשָּׁמַיִם וְכָל־צְבָאָם הָאָרֶץ וְכָל־אֲשֶׁר עָלֶיהָ הַיַּמִּים וְכָל־אֲשֶׁר בָּהֶם וְאַתָּה מְחַיֶּה אֶת־כֻּלָּם וּצְבָא הַשָּׁמַיִם לְךָ מִשְׁתַּחֲוִים:

עַנְנֵי כָבוֹד מָה הֵם אוֹמְרִים, אַף בְּרִי יַטְרִיחַ עָב יָפִיץ עֲנַן אוֹרוֹ:

עֲנָנִים מָה הֵם אוֹמְרִים, לְקוֹל תִּתּוֹ הֲמוֹן מַיִם בַּשָּׁמַיִם וַיַּעֲלֶה נְשִׂאִים מִקְצֵה הָאָרֶץ בְּרָקִים לַמָּטָר עָשָׂה וַיּוֹצֵא רוּחַ מֵאֹצְרוֹתָיו:

עָבִים מָה הֵם אוֹמְרִים, יָשֶׁת חֹשֶׁךְ סִתְרוֹ סְבִיבוֹתָיו סֻכָּתוֹ חֶשְׁכַת מַיִם עָבֵי שְׁחָקִים:

בְּרָקִים מָה הֵם אוֹמְרִים, הֵאִירוּ בְרָקָיו תֵּבֵל רָאֲתָה וַתָּחֵל הָאָרֶץ:

---

[1]) ראה סנהדרין צ"ד.

פרק שירה אשר כמאה לו נוסחאות שונות ומשונות בסדורים מסודר פה ע"פ ספרים קדמונים וע"פ סדר של הר' משה רפאל מנווארהרדק משנת תנ"ב. והנה ר' משה תקן המתקוממים על מחבר שירי הייחוד, והשגתי על השגתו למעלה דף 139, הוא התלונן גם על פרק שירה וכתב ז"ל „יש ספרים שזייפו המינים להטעות את העולם כמו פרק שירה וכתוב בסופו כל מי שהוגה בו תמיד זוכה לכך וכך ופלוני ופלוני ערבים עכ"ל, ואף כי קצת אמת יש בתלונתו, כי המאמרים תניא ר' אליעזר הגדול אומר כל העוסק בפרק שירה בעה"ז זוכה לאמרו לעה"ב וכו' אמר רבי העוסק בפרק שירה בכל יום מעיד אני עליו שהוא בן עה"ב וכו' ר' ישעי' תלמידו של ר' חנינא בן דוסא התענה פ"ה תעניות וכו' הכתובים בסדורים למעלה מפרק שירה לשבח בהם את פרק זה ולהעלותו, באמת לא נמצא אותם בשום מקום בתלמוד ובמדרשים, ואשר ע"כ השמטתי המאמרים כאלה. אך בכל זאת פרק שירה בעצמו איננו להטעות העולם ואין בו דבר מינות כלל, אבל הכוונה בו להודיע שלמות הבריאה ושכל הנבראים מגדול שבגדולים ועד קטן שבקטנים יש לכל אחד תכליתו ומדתו המיוחדת עד שאם היה להם פה לדבר היו משבחים ומהללים את בוראם על זאת, ועוד כדי שיתעורר האדם על כל מדה ומדה שיש לכל הנברא וילמוד מהן גם הוא לעבודת בוראו וכמו שאמרו חז"ל בערובין דף ק', ב' אלמלא לא ניתנה תורה היינו למדין צניעות מחתול וגזל מנמלה ועריות מיונה ודרך ארץ מתרנגול. וראה עוד בהריטב"א לע"ז דף י"ז, ובס' עקרים מאמר ג' פ' א'.

רוּחַ מָה הוּא אוֹמֵר, עֹשֵׂה אֶרֶץ בְּכֹחוֹ מֵכִין תֵּבֵל בְּחָכְמָתוֹ וּבִתְבוּנָתוֹ נָטָה שָׁמָיִם: אֹמַר לַצָּפוֹן תֵּנִי וּלְתֵימָן אַל תִּכְלָאִי הָבִיאִי בָנַי מֵרָחוֹק וּבְנוֹתַי מִקְצֵה הָאָרֶץ:

טַל מָה הוּא אוֹמֵר, אֶהְיֶה כַטַּל לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח כַּשּׁוֹשַׁנָּה וְיַךְ שָׁרָשָׁיו כַּלְּבָנוֹן:

גִּשְׁמִים מָה הֵם אוֹמְרִים, גֶּשֶׁם נְדָבוֹת תָּנִיף אֱלֹהִים נַחֲלָתְךָ וְנִלְאָה אַתָּה כוֹנַנְתָּהּ:

מַיִם מָה הֵם אוֹמְרִים, לְקוֹל תִּתּוֹ הֲמוֹן מַיִם בַּשָּׁמַיִם וַיַּעַל נְשִׂאִים מִקְצֵה אָרֶץ:

מַעְיָנוֹת מָה הֵם אוֹמְרִים, וְשָׁרִים כְּחֹלְלִים כָּל מַעְיָנַי בָּךְ:

נְהָרוֹת מָה הֵם אוֹמְרִים, נְהָרוֹת יִמְחֲאוּ־כָף יַחַד הָרִים יְרַנֵּנוּ:

יַמִּים מָה הֵם אוֹמְרִים, מִקֹּלוֹת מַיִם רַבִּים אַדִּירִים מִשְׁבְּרֵי־יָם אַדִּיר בַּמָּרוֹם יְיָ:

לִוְיָתָן מָה הוּא אוֹמֵר, הוֹדוּ לַייָ כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

תַּנִּינִים מָה הֵם אוֹמְרִים, הַלְלוּ אֶת־יְיָ מִן הָאָרֶץ תַּנִּינִים וְכָל־תְּהֹמוֹת:

דָּגִים מָה הֵם אוֹמְרִים, קוֹל יְיָ עַל־הַמָּיִם אֵל הַכָּבוֹד הִרְעִים יְיָ עַל מַיִם רַבִּים:

גַּן עֵדֶן מָה הוּא אוֹמֵר, עוּרִי צָפוֹן וּבוֹאִי תֵימָן הָפִיחִי גַנִּי יִזְּלוּ בְשָׂמָיו יָבֹא דוֹדִי לְגַנּוֹ וְיֹאכַל פְּרִי מְגָדָיו:

גֵּיהִנֹּם מָה הוּא אוֹמֵר, כִּי הִשְׂבִּיעַ נֶפֶשׁ שֹׁקֵקָה וְנֶפֶשׁ רְעֵבָה מִלֵּא טוֹב:

מִדְבָּר מָה הוּא אוֹמֵר, יְשֻׂשׂוּם מִדְבָּר וְצִיָּה וְתָגֵל עֲרָבָה וְתִפְרַח כַּחֲבַצָּלֶת:

שָׂדוֹת מָה הֵם אוֹמְרִים, יְיָ בְּחָכְמָה יָסַד אֶרֶץ כּוֹנֵן שָׁמַיִם בִּתְבוּנָה:

שיר לירקות ועצים.

יְרָקוֹת שֶׁבַּשָּׂדֶה מָה הֵם אוֹמְרִים, תְּלָמֶיהָ רַוֵּה נַחֵת גְּדוּדֶהָ בִּרְבִיבִים תְּמֹגְגֶנָּה צִמְחָהּ תְּבָרֵךְ:

שִׁבֹּלֶת חִטִּים מָה הִיא אוֹמֶרֶת, שִׁיר הַמַּעֲלוֹת מִמַּעֲמַקִּים קְרָאתִיךָ יְיָ:

שִׁבֹּלֶת שְׂעוֹרִים מָה הִיא אוֹמֶרֶת, תְּפִלָּה לְעָנִי כִי יַעֲטֹף וְלִפְנֵי יְיָ יִשְׁפֹּךְ שִׂיחוֹ:

שִׁבֹּלֶת שְׁאָר דָּגָן מָה הִיא אוֹמֶרֶת, לָבְשׁוּ כָרִים הַצֹּאן וַעֲמָקִים יַעַטְפוּ בָר יִתְרוֹעֲעוּ אַף יָשִׁירוּ: [1]

עֲצֵי הַשָּׂדֶה מָה הֵם אוֹמְרִים, אָז יְרַנְּנוּ עֲצֵי הַיָּעַר מִלִּפְנֵי יְיָ כִּי בָא לִשְׁפּוֹט אֶת־הָאָרֶץ: [2]

---

[1]) רא׳ה ר״ה דף ח׳.

[2]) רא׳ה חגיגה דף י״ד, ב׳ כנוסח שהעתיק בעל עין יעקב.

גֶּפֶן מָה הוּא אוֹמֵר, כֹּה אָמַר יְיָ כַּאֲשֶׁר יִמָּצֵא הַתִּירוֹשׁ בָּאֶשְׁכּוֹל וְאָמַר אַל תַּשְׁחִיתֵהוּ כִּי בְרָכָה בּוֹ כֵּן אֶעֱשֶׂה לְמַעַן עֲבָדַי לְבִלְתִּי הַשְׁחִית הַכֹּל:

תְּאֵנָה מָה הִיא אוֹמֶרֶת, נֹצֵר תְּאֵנָה יֹאכַל פִּרְיָהּ וְשֹׁמֵר אֲדֹנָיו יְכֻבָּד:

רִמּוֹן מָה הוּא אוֹמֵר, כְּפֶלַח הָרִמּוֹן רַקָּתֵךְ מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ:

תָּמָר מָה הוּא אוֹמֵר, צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח כְּאֶרֶז בַּלְּבָנוֹן יִשְׂגֶּה:

תַּפּוּחַ מָה הוּא אוֹמֵר, כְּתַפּוּחַ בַּעֲצֵי הַיַּעַר כֵּן דּוֹדִי בֵּין הַבָּנִים בְּצִלּוֹ חִמַּדְתִּי וְיָשַׁבְתִּי וּפִרְיוֹ מָתוֹק לְחִכִּי:

שיר לשרצים.

שְׁרָצִים מָה הֵם אוֹמְרִים, יְהִי כְבוֹד יְיָ לְעוֹלָם יִשְׂמַח יְיָ בְּמַעֲשָׂיו:

אִילִים שֶׁבַּשְּׁרָצִים מָה הֵם אוֹמְרִים, יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל בְּעֹשָׂיו בְּנֵי צִיּוֹן יָגִילוּ בְמַלְכָּם:

צְפַרְדֵּעַ מָה הִיא אוֹמֶרֶת, בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

נָחָשׁ מָה הוּא אוֹמֵר, סוֹמֵךְ יְיָ לְכָל־הַנֹּפְלִים וְזוֹקֵף לְכָל־הַכְּפוּפִים:

עַקְרָב מָה הוּא אוֹמֵר, טוֹב יְיָ לַכֹּל וְרַחֲמָיו עַל כָּל־מַעֲשָׂיו:

חֻלְדָּה מָה הִיא אוֹמֶרֶת, כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ הַלְלוּיָהּ:

חָתוּל מָה הוּא אוֹמֵר, אִם תַּגְבִּיהַּ כַּנֶּשֶׁר וְאִם בֵּין כּוֹכָבִים שִׂים קִנֶּךָ מִשָּׁם אוֹרִידְךָ נְאֻם יְיָ:

עַכְבָּר מָה הוּא אוֹמֵר, אֲרוֹמִמְךָ יְיָ כִּי דִלִּיתָנִי וְלֹא שִׂמַּחְתָּ אֹיְבַי לִי:

חֹמֶט מָה הוּא אוֹמֵר, כְּמוֹ שַׁבְּלוּל תֶּמֶס יַהֲלֹךְ נֵפֶל אֵשֶׁת בַּל־חָזוּ שָׁמֶשׁ:

זְבוּב מָה הוּא אוֹמֵר בְּשָׁעָה שֶׁאֵין יִשְׂרָאֵל עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה, קוֹל אֹמֵר קְרָא וְאָמַר מָה אֶקְרָא כָּל־הַבָּשָׂר חָצִיר וְכָל־חַסְדּוֹ כְּצִיץ הַשָּׂדֶה: יָבֵשׁ חָצִיר נָבֵל צִיץ וּדְבַר אֱלֹהֵינוּ יָקוּם לְעוֹלָם: בּוֹרֵא נִיב שְׂפָתָיִם שָׁלוֹם שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב אָמַר יְיָ וּרְפָאתִיו:

שְׂמָמִית מָה הִיא אוֹמֶרֶת, הַלְלוּהוּ בְצִלְצְלֵי שָׁמַע הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי תְרוּעָה:

נְמָלָה מָה הִיא אוֹמֶרֶת, נֹתֵן לֶחֶם לְכָל־בָּשָׂר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

חָסִיל מָה הוּא אוֹמֵר, יְיָ אֱלֹהַי אַתָּה אֲרוֹמִמְךָ אוֹדֶה שִׁמְךָ כִּי עָשִׂיתָ פֶּלֶא עֵצוֹת מֵרָחוֹק אֱמוּנָה אֹמֶן:

צִפֹּרֶת כְּרָמִים[1] מָה הִיא אוֹמֶרֶת, שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֶשָּׂא עֵינַי אֶל־הֶהָרִים מֵאַיִן יָבֹא עֶזְרִי:

---

[1]) מין חגבה, שבת דף צ', ע"ב. וחולין דף ס"ה.

שיר לעופות.

תַּרְנְגוֹל מָה הוּא אוֹמֵר. בְּשָׁעָה שֶׁבָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵצֶל הַצַּדִּיקִים בְּגַן עֵדֶן זוֹלְפִים כָּל־אִילָנֵי גַן־עֵדֶן בְּשָׂמִים וּמְרַנְּנִים וּמְשַׁבְּחִים. וְאָז גַּם־הוּא מִתְעוֹרֵר וּמְשַׁבֵּחַ וְאוֹמֵר בְּקוֹל רִאשׁוֹן, שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וְהִנָּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבוֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד: מִי זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד יְהֹוָה עִזּוּז וְגִבּוֹר יְהֹוָה גִּבּוֹר מִלְחָמָה:

בְּקוֹל שֵׁנִי אוֹמֵר. שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד: מִי הוּא זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד יְיָ צְבָאוֹת הוּא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד סֶלָה:

בְּקוֹל שְׁלִישִׁי אוֹמֵר. עִמְדוּ צַדִּיקִים וְעִסְקוּ בַּתּוֹרָה שֶׁיִּהְיֶה שְׂכַרְכֶם כָּפוּל לָעוֹלָם הַבָּא:

בְּקוֹל רְבִיעִי אוֹמֵר. לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי יְיָ:

בְּקוֹל חֲמִישִׁי אוֹמֵר. עַד מָתַי עָצֵל תִּשְׁכָּב מָתַי תָּקוּם מִשְּׁנָתֶךָ:

בְּקוֹל שִׁשִּׁי אוֹמֵר. אַל תֶּאֱהַב שֵׁנָה פֶּן תִּוָּרֵשׁ פְּקַח עֵינֶיךָ שְׂבַע לָחֶם:

בְּקוֹל שְׁבִיעִי אוֹמֵר. עֵת לַעֲשׂוֹת לַיְיָ הֵפֵרוּ תּוֹרָתֶךָ:

תַּרְנְגֹלֶת[1] מָה הִיא אוֹמֶרֶת. נֹתֵן לֶחֶם לְכָל־בָּשָׂר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

יוֹנָה מָה הִיא אוֹמֶרֶת. יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע בְּסֵתֶר הַמַּדְרֵגָה הַרְאִינִי אֶת־מַרְאַיִךְ הַשְׁמִיעִינִי אֶת־קוֹלֵךְ כִּי קוֹלֵךְ עָרֵב וּמַרְאֵיךְ נָאוֶה: וְאוֹמֶרֶת. כְּסוּס עָגוּר כֵּן אֲצַפְצֵף אֶהְגֶּה כַּיּוֹנָה דַּלּוּ עֵינַי לַמָּרוֹם אֲדֹנָי עָשְׁקָה לִּי עָרְבֵנִי:

אַוָּז הַבַּיִת מָה הוּא אוֹמֵר. שִׁירוּ לוֹ זַמְּרוּ לוֹ שִׂיחוּ בְּכָל־נִפְלְאוֹתָיו:

אַוָּז הַבָּר מָה הוּא אוֹמֵר. כְּשֶׁרוֹאֶה יִשְׂרָאֵל עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה אוֹמֵר. קוֹל קוֹרֵא בַּמִּדְבָּר פַּנּוּ דֶּרֶךְ יְיָ יַשְּׁרוּ בָּעֲרָבָה מְסִלָּה לֵאלֹהֵינוּ: וְעַל מְצִיאוּת מְזוֹנוֹתָיו אוֹמֵר. בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּיְיָ וְהָיָה יְיָ מִבְטַחוֹ:

נֶשֶׁר מָה הוּא אוֹמֵר. וְאַתָּה יְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הָקִיצָה לִפְקֹד כָּל־הַגּוֹיִם אַל־תָּחֹן כָּל־בֹּגְדֵי אָוֶן סֶלָה:

חֲסִידָה מָה הִיא אוֹמֶרֶת. דַּבְּרוּ עַל־לֵב יְרוּשָׁלַיִם וְקִרְאוּ אֵלֶיהָ כִּי מָלְאָה צְבָאָהּ כִּי נִרְצָה עֲוֹנָהּ כִּי לָקְחָה מִיַּד יְיָ כִּפְלַיִם בְּכָל־חַטֹּאתֶיהָ:

---

[1]) לדעת יעב"ץ אין כאן הכוונה על הנקבה של תרנגול הביתי כי לא מצינו כאן שפרט בשום מין הנקבות כי הן בכלל הזכרים אלא היא תרנגולתא דאגמא הנזכרה בחולין ס"ב, ע"ב ונדה דף נ' והמין קרוי כך כמו שכתבו שם התוספות.

רָחָמָה מָה הִיא אוֹמֶרֶת, אֶשְׁרְקָה לָהֶם וַאֲקַבְּצֵם כִּי פְדִיתִים וְרָבוּ כְּמוֹ רָבוּ[1]:

עוֹרֵב מָה הוּא אוֹמֵר, מִי יָכִין לָעֹרֵב צֵידוֹ כִּי יְלָדָיו אֶל־אֵל יְשַׁוֵּעוּ יִתְעוּ לִבְלִי אֹכֶל: נוֹתֵן לִבְהֵמָה לַחְמָהּ לִבְנֵי עֹרֵב אֲשֶׁר יִקְרָאוּ:

זַרְזִיר[2] מָה הוּא אוֹמֵר, וְנוֹדַע בַּגּוֹיִם זַרְעָם וְצֶאֱצָאֵיהֶם בְּתוֹךְ הָעַמִּים כָּל־רֹאֵיהֶם יַכִּירוּם כִּי הֵם זֶרַע בֵּרַךְ יְיָ:

עֲגוּר[3] מָה הוּא אוֹמֵר, הוֹדוּ לַייָ בְּכִנּוֹר בְּנֵבֶל עָשׂוֹר זַמְּרוּ לוֹ:

סְנוּנִית[4] מָה הִיא אוֹמֶרֶת, לְמַעַן יְזַמֶּרְךָ כָבוֹד וְלֹא יִדֹּם יְיָ אֱלֹהַי לְעוֹלָם אוֹדֶךָּ:

צִפּוֹר[5] מָה הִיא אוֹמֶרֶת, גַּם צִפּוֹר מָצְאָה בַיִת וּדְרוֹר קֵן לָהּ אֲשֶׁר שָׁתָה אֶפְרֹחֶיהָ אֶת־מִזְבְּחוֹתֶיךָ יְיָ צְבָאוֹת מַלְכִּי וֵאלֹהָי:

צִיָּה[6] מָה הִיא אוֹמֶרֶת, אוֹר זָרֻעַ לַצַּדִּיק וּלְיִשְׁרֵי לֵב שִׂמְחָה:

צָפִי[7] מָה הוּא אוֹמֵר, בִּטְחוּ בַייָ עֲדֵי עַד כִּי בְּיָהּ יְיָ צוּר עוֹלָמִים:

טָסִית[8] מָה הִיא אוֹמֶרֶת, עֶזְרִי מֵעִם יְיָ עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:

פַּרְגִּיּוֹת[9] מָה הֵן אוֹמְרוֹת, יוֹדוּךָ יְיָ כָּל־מַלְכֵי אָרֶץ כִּי שָׁמְעוּ אִמְרֵי פִיךָ:

שיר לבהמות וחיות.

בְּהֵמָה דַקָּה טְהוֹרָה מָה הִיא אוֹמֶרֶת, מִי כָמֹכָה בָּאֵלִם יְיָ מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא:

בְּהֵמָה גַסָּה טְהוֹרָה מָה הִיא אוֹמֶרֶת, הַרְנִינוּ לֵאלֹהִים עוּזֵּנוּ הָרִיעוּ לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב:

בְּהֵמָה דַקָּה טְמֵאָה מָה הִיא אוֹמֶרֶת, הֵיטִיבָה יְיָ לַטּוֹבִים וְלִישָׁרִים בְּלִבּוֹתָם:

בְּהֵמָה גַסָּה טְמֵאָה מָה הִיא אוֹמֶרֶת, יְגִיעַ כַּפֶּיךָ כִּי תֹאכֵל אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ:

---

1) ראה חולין דף ס"ג.
2) מין עורב, חולין ס"ב. וס"ה. בל"א שטאר.
3) עוף המצפצף בלשון בני אדם כשמלמדים אותו, בל"א פאפאגיי.
4) בל"א שוואלבע, רש"י בחולין ס"ב.
5) מין עוף קטן כמו, בל"א שפערלינג.
6) עוף שוכן במקום חרבה.
7) מל' וצפיה לראות (חבקוק ב') ר"ל עוף האורב למצוא טרפו.
8) עוף שעף במהירות מל' יטוש עלי אוכל (איוב ט', כ"ו), וכן ויזל העיט תרגם ירושלמי וכד נחת טייסא (בראשית ט"ו י"א).
9) צפרים קטנים, בגמ' מגילה דף כ"ד, ע"ב. בל"א הונגאריגע פאגעל, קיבאייו, וכן אפרוחים בל' סורית פרוגא.

שׁוֹר מָה הוּא אוֹמֵר, אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַייָ וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר אָשִׁירָה לַייָ כִּי גָאֹה גָּאָה סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם:

צְבִי מָה הוּא אוֹמֵר, וַאֲנִי אָשִׁיר עֻזֶּךָ וַאֲרַנֵּן לַבֹּקֶר חַסְדֶּךָ כִּי הָיִיתָ מִשְׂגָּב לִי וּמָנוֹס בְּיוֹם צַר לִי:

סוּס מָה הוּא אוֹמֵר, הִנֵּה כְעֵינֵי עֲבָדִים אֶל־יַד אֲדוֹנֵיהֶם כְּעֵינֵי שִׁפְחָה אֶל־יַד גְּבִרְתָּהּ כֵּן עֵינֵינוּ אֶל־יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַד שֶׁיְּחָנֵּנוּ:

חֲמוֹר מָה הוּא אוֹמֵר, לְךָ יְיָ הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת וְהַנֵּצַח וְהַהוֹד כִּי כֹל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל לְרֹאשׁ:

פֶּרֶד מָה הוּא אוֹמֵר, יוֹדוּךָ יְיָ כָּל־מַלְכֵי אָרֶץ כִּי שָׁמְעוּ אִמְרֵי פִיךָ:

גָּמָל מָה הוּא אוֹמֵר, יְיָ מִמָּרוֹם יִשְׁאַג וּמִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ יִתֵּן קוֹלוֹ שָׁאֹג יִשְׁאַג עַל נָוֵהוּ הֵידָד כְּדֹרְכִים יַעֲנֶה אֶל כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ:

חַיּוֹת שֶׁבַּשָּׂדֶה מָה הֵם אוֹמְרִים, טוֹב אַתָּה וּמֵטִיב לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ:

פִּיל מָה הוּא אוֹמֵר, מַה גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ יְיָ מְאֹד עָמְקוּ מַחְשְׁבֹתֶיךָ:

אַרְיֵה מָה הוּא אוֹמֵר, יְיָ כַּגִּבּוֹר יֵצֵא כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת יָעִיר קִנְאָה יָרִיעַ אַף יַצְרִיחַ עַל אֹיְבָיו יִתְגַּבָּר:

דֹּב מָה הוּא אוֹמֵר, יִשְׂאוּ מִדְבָּר וְעָרָיו חֲצֵרִים תֵּשֵׁב קֵדָר יָרֹנּוּ יֹשְׁבֵי סֶלַע מֵרֹאשׁ הָרִים יִצְוָחוּ:

זְאֵב מָה הוּא אוֹמֵר, עַל כָּל־דְּבַר פֶּשַׁע עַל שׁוֹר עַל חֲמוֹר עַל שֶׂה עַל שַׂלְמָה עַל כָּל־אֲבֵדָה אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי הוּא זֶה עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר שְׁנֵיהֶם אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ:

שׁוּעָל מָה הוּא אוֹמֵר, הוֹי בֹּנֶה בֵיתוֹ בְּלֹא צֶדֶק וַעֲלִיּוֹתָיו בְּלֹא מִשְׁפָּט בְּרֵעֵהוּ יַעֲבֹד חִנָּם וּפֹעֲלוֹ לֹא יִתֶּן־לוֹ:

זַרְזִיר[1] מָה הוּא אוֹמֵר, רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּייָ לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה:

כְּלָבִים מָה הֵם אוֹמְרִים, בֹּאוּ נִשְׁתַּחֲוֶה וְנִכְרָעָה נִבְרְכָה לִפְנֵי יְיָ עֹשֵׂנוּ:

ויאמר אח"כ אלו הפסוקים:

בָּרוּךְ יְיָ לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן: בָּרוּךְ יְיָ מִצִּיּוֹן שֹׁכֵן יְרוּשָׁלָיִם הַלְלוּיָהּ: בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עֹשֵׂה נִפְלָאוֹת לְבַדּוֹ: וּבָרוּךְ שֵׁם כְּבוֹדוֹ לְעוֹלָם וְיִמָּלֵא כְבוֹדוֹ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אָמֵן וְאָמֵן:

[1]) הוא זרזיר מתנים (משלי ל׳, ל״א) מין חיה קלה ברגליה.

קודם הסעודה נוטלין ידיהם כדין ובשעת הנגוב מברכין על נטילת ידים. ואוחז הלחם בשתי ידיו בי׳ אצבעות ומברך המוציא, ובוצע הפת במקום שנאפה היטב, והמסובין יכוונו לשמוע הברכה ויענו אמן, ואסור להפסיק בין ברכה לבציעה ולא בין בציעה לאכילה. הגדול שבמסובין בוצע, ואם בעל הבית עמהם הוא בוצע; ואתן ביום אתוכתו בוצע הוא אע״פ שיש גדול ממנו בסעודה. והבוצע אחר שאכל פרוסתו יתן גם לכל המסובין פרוסה לפני כל אחד ואחד. ויזהר שיהא שלחנו נקי ומכוסה במפה יפה בכל עת שיושב לאכול, כי השלחן דומה למזבח, ומשום הכי מלוה ג״כ להביא על השלחן מלח משום שנאמר על כל קרבנך תקריב מלח, ונוהגין לטבול פרוסת המוציא במלח. ואחר אכילת פרוסת המוציא יתפלל על הבריאות ויאמר:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁתְּהֵי אֲכִילָתִי זֹאת לְהַבְרוֹת אֶת־גּוּפִי וְאֶהְיֶה בָּרִיא וְאוּלָם לַעֲבוֹדָתֶךָ, וּתְצַו אֶת־הַבְּרָכָה בְּמַאֲכָלַי וּבְמַשְׁקַי וְתָסֵר כָּל־מַחֲלָה מִקִּרְבִּי כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וּבֵרַךְ אֶת־לַחְמְךָ וְאֶת־מֵימֶיךָ וַהֲסִרֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ: אָמֵן: ויש שאומרים עוד מזמור כ״ג ה׳ רועי לא אחסר וכו׳.

ברכת היין שלפני המזון קודם ברכת המוציא פוטר את היין שבתוך המזון, ואם לא שתה לפני המזון ובא לו יין בתוך המזון מברך עליו בורא פרי הגפן ואינו פוטר את שלאחר המזון. וכל אחד ואחד מברך לעצמו. כל מה ששותה תוך הסעודה די לו בברכה אחת אח״כ היא כמלך, ויין פוטר כל מיני משקין. כל מה ששותה בתוך המזון אינו צריך ברכה אחרונה כי ברכת המזון פוטרתו. ובשעתו יזכור תמיד שהוא אוכל ושותה לא למלאות כרסו ולא להנאת גופו רק כדי שיהיה חזק ובריא לקיים מצות אלהיו, וע״כ יתרחק מכל המותרות אפילו הם ערבים ומתוקים לחיך ומזיקים לו לאחר זמן, וזהו בכלל לדיק אוכל לשובע נפשו ובכלל ונשמרתם מאד לנפשותיכם. ויזהר ליתן מעל שלחנו לעניים כי בזה נותן חלק לגבוה מעל שלחנו הדומה למזבח. ומה מזבח, אנשי מעמד היו לומדים שם בתורה אף כאן צריך לדבר דברי תורה על שלחנו כל אחד כפי השגת לבו אם מעט אם הרבה, וכבר אמרו במשנה שלשה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה וכו׳ ומפני כך תקנו לומר קודם בהמ״ז מזמור של תהלים ויוצא בזה מי שלא יוכל ללמוד כלל.

אחר הסעודה ביום חול אומרים מזמור זה קודם ברכת המזון:

עַל־נַהֲרוֹת בָּבֶל שָׁם יָשַׁבְנוּ גַּם־בָּכִינוּ בְּזָכְרֵנוּ אֶת־צִיּוֹן: עַל־עֲרָבִים בְּתוֹכָהּ תָּלִינוּ כִּנֹּרוֹתֵינוּ: כִּי שָׁם שְׁאֵלוּנוּ שׁוֹבֵינוּ דִּבְרֵי־שִׁיר וְתוֹלָלֵינוּ שִׂמְחָה שִׁירוּ לָנוּ מִשִּׁיר צִיּוֹן: אֵיךְ נָשִׁיר אֶת־שִׁיר יְיָ עַל אַדְמַת נֵכָר: אִם־אֶשְׁכָּחֵךְ יְרוּשָׁלָםִ תִּשְׁכַּח יְמִינִי: תִּדְבַּק לְשׁוֹנִי לְחִכִּי אִם־לֹא אֶזְכְּרֵכִי אִם־לֹא אַעֲלֶה אֶת־יְרוּשָׁלַםִ עַל רֹאשׁ שִׂמְחָתִי: זְכֹר יְיָ לִבְנֵי אֱדוֹם אֵת יוֹם יְרוּשָׁלָםִ הָאֹמְרִים עָרוּ ׀ עָרוּ עַד הַיְסוֹד בָּהּ: בַּת־בָּבֶל הַשְּׁדוּדָה אַשְׁרֵי שֶׁיְשַׁלֶּם־לָךְ אֶת־גְּמוּלֵךְ שֶׁגָּמַלְתְּ לָנוּ: אַשְׁרֵי שֶׁיֹּאחֵז וְנִפֵּץ אֶת־עֹלָלַיִךְ אֶל־הַסָּלַע: וי״א ג״כ שיר של יום.

בשבת ויום טוב וימים שאין אומרים בהם תחנון אומרים במקום על נהרות בבל את מזמור זה:

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת· בְּשׁוּב יְיָ אֶת־שִׁיבַת צִיּוֹן הָיִינוּ כְּחֹלְמִים: אָז יִמָּלֵא שְׂחוֹק פִּינוּ וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה אָז יֹאמְרוּ בַגּוֹיִם הִגְדִּיל יְיָ לַעֲשׂוֹת עִם־אֵלֶּה: הִגְדִּיל יְיָ לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ הָיִינוּ שְׂמֵחִים: שׁוּבָה יְיָ אֶת־שְׁבִיתֵנוּ כַּאֲפִיקִים בַּנֶּגֶב: הַזֹּרְעִים בְּדִמְעָה בְּרִנָּה יִקְצֹרוּ: הָלוֹךְ יֵלֵךְ וּבָכֹה נֹשֵׂא מֶשֶׁךְ־הַזָּרַע בֹּא־יָבֹא בְרִנָּה נֹשֵׂא אֲלֻמֹּתָיו:

כשמברך בהמ״ז על הכוס נוטל את הכוס בימינו קודם שיברך ויאמר כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא וּבְשֵׁם יְיָ אֶקְרָא· ואומר הנני מוכן ומזומן לקיים המצוה שצונו בוראנו לברך על המזון, כמו שכתוב ואכלת ושבעת וברכת את ה׳ אלהיך. ויברך בהמ״ז, וכשיברך צריך להגביה הכוס מעל השלחן טפח, וצריך לאחוז הכוס על כף יד ימינו כדי שיהיו ראשי אצבעותיו זקופות למעלה ולא יאחזנו באצבעות סביב הכוס. והיינו דווקא כשמברכין בזימון ג׳, אבל אם מברך ביחיד יעמיד את הכוס על השלחן לפניו. וחייב כל אחד מהמסובין לומר בלחש עם המברך כל מלה רק יקדימו לסיים הברכה קודם המברך כדי שיענו אמן על כל ברכה וברכה.

סדר הזמון׃

שלשה שאכלו כאחת חייבים בזמון. וכיצד מזמנים? המזמן אומר הב לן ונברך! או בל"א רבותי וויר וואָלען בענטשען!

והם עונים יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם:

והמזמן אומר ברשות ... נְבָרֵךְ (בעשרה מוסיף אֱלֹהֵינוּ) שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ: והמסובים עונים בָּרוּךְ (בעשרה מוסיפים אֱלֹהֵינוּ) שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ*): וחוזר המזמן ואומר בָּרוּךְ (אֱלֹהֵינוּ) שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ:

בבית האבל אומר: ברשות ... נְבָרֵךְ מְנַחֵם אֲבֵלִים שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ: ועונים: בָּרוּךְ מְנַחֵם אֲבֵלִים שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ*): והמזמן חוזר ואומר: בָּרוּךְ מְנַחֵם אֲבֵלִים שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ:

בָּרוּךְ הוּא וּבָרוּךְ שְׁמוֹ:

יחיד מתחיל. ווער פיר זיך אליין בעטעט, פאַנגט היער אַן.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַזָּן אֶת־הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בְּטוּבוֹ בְּחֵן בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים הוּא נֹתֵן לֶחֶם לְכָל־בָּשָׂר, כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: וּבְטוּבוֹ הַגָּדוֹל תָּמִיד לֹא־חָסַר לָנוּ וְאַל־יֶחְסַר

*) גם העומדים שם ואינם מן המסובים גם הם יענו ויאמרו בָּרוּךְ וּמְבֹרָךְ שְׁמוֹ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד:

הב לן ונברך, סדר הזמון לברכת המזון מביאה המשנה ברכות דף מ"ה שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן, ר"ל לעורר ולהתראות זה את זה ולהתועד יחד לברכה, ושם דף מ"ט כיצד מזמנין, בשלשה אומר נברך וכו'. והלשון הב לן ונברך היא כעין קריאה למסובין שיכינו לברכה שיאמר תנו לנו את הכוס שנקח ונברך, והוא לקוח מגמר' פסחים ק"ג ע"ב. וראה מג"א ס' קצ"ב. יהי שם, תהלים קי"ג, ב'. נברך שאכלנו, ואם עשרה הם אומר נברך אלהינו שאכלנו, וכו', ברכות דף מ"ט ב'. ודף כ'. וטור א"ח ס' קצ"ב. וכתבו שם התוספות והרא"ש נברך אלהינו גרסינן ולא גרסינן נברך לאלהינו בלמ"ד, דדוקא גבי שיר והודאה כתוב בלמ"ד כמו שירו לה' הודו לה' גדלו לה', אבל גבי ברכה לא מצינו זה הלשון [מלבד ב' מקומות ראה ס' הרקמה דף י"ג] וכן מפרש בסדר רב עמרם עב"ל וכן כתוב בלקוטי הפרדס: ואיתא בב"ר פ' מ"ג ומ"ט וסוף פ' כ"ד (ומובא גם בגמר' סוטה דף י') וז"ל אברהם היה מקבל את העוברים ואת השבים, משהיו אוכלים ושותים אמר להם ברכו, אמרו לו מה נאמר, אמר להם „ברוך אל עולם שאכלנו משלו" וכו' וזהו יסוד ברכת הזמון. ברוך ומברך, ברכות מ"ה, ע"ב. ברוך הוא וברוך שמו, מביאו הטור בס' קצ"ב וסמ"ג עשין כ"ז גם הרוקח ס' רפ"ג, וגרסת אבודרהם היא „ברוך הוא וברוך זכרו לעולמי עד", והוא דבוק עם הקודם וסוף ברכת הזמון הוא, וע"כ המברך ביחידות לא יאמרנו (של"ה דף פ"ב, ב'. ויוסיף אומן ס' תשע"א.)

הזן את העולם, בהמ"ז מצות עשה מן התורה, והיא של שלש ברכות, הראשונה שמה ברכת הזן, והשניה ברכת הארץ, והשלישית בונה ירושלים, ואחר חרבן עיר ביתר הוספו החכמים עוד ברכה רביעית והיא הטוב והמטיב (ברכות מ"ח, ב'); ואמרו בגמרא (שם) משה תקן לישראל ברכת הזן בשעה שירד להם מן, יהושע תקן להם ברכת הארץ כיון שנכנסו לארץ, דוד ושלמה תקנו בונה ירושלם, דוד תקן על ישראל עמך ועל ירושלים עירך, ושלמה תקן על הבית הגדול והקדוש הזה עב"ל ובתנחומא וברכות פ' מסעי, עד שלא נכנסו ישראל לארץ היו מברכין ברכה אחת, הזן את הכל, משנכנסו לארץ היו מברכין על הארץ ועל המזון, משחרבה ירושלים הוסיפו בונה ירושלים, משנהרגו הרוגי ביתר הוסיפו הטוב והמטיב, הטוב שלא הסריחו, והמטיב שניתנו לקבורה עב"ל והרצון בזה שתקנו עקר הענינים שיש להזכירם בברכת המזון, אך לא הוטבעו בנוסחא קבועה והיא נשתנה כפי שנוי הזמנים, וחכמי התלמוד הם שהעמידו הנוסחאות וערכון בסדרן לדורות, ובכל זאת עוד הגרסאות משתלפות מאד ואין נוסח הספרדים שוה לנוסח האשכנזים ושתיהן שונות מנוסח רב עמרם והיא משונה מנוסח הרמב"ם ונוסח מנהג שיציגילי וקוגין שוב משונה מכל אחד נוסחאות ורק חתימות הברכות היא שוה בכולן, וראה בכסף משנה להלכות ברכות ריש פרק ב'. הזן את העולם כלו, כמו שאמרו חז"ל בגמר' ע"ז דף ג', ע"ב, יושב הקב"ה וזן את כל העולם כלו מקרני ראמים עד ביצי כנים, ובברכות דף י' הקב"ה זן את כל העולם כלו. נתן לחם וכו' פסוק הוא בתהלים קל"ו, כ"ה. וע"כ אין לומר כי לעולם חסדו עמנו, כי אינכו בפסוק ועוד כי חסדי ה' על כל חי (טור א"ח קפ"ז). לא חסר

לָנוּ מָזוֹן לְעוֹלָם וָעֶד: בַּעֲבוּר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל כִּי הוּא זָן וּמְפַרְנֵס לַכֹּל וּמֵטִיב לַכֹּל וּמֵכִין מָזוֹן לְכָל־בְּרִיּוֹתָיו אֲשֶׁר בָּרָא. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַזָּן אֶת־הַכֹּל:

נוֹדֶה לְּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל שֶׁהִנְחַלְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה וּרְחָבָה וְעַל שֶׁהוֹצֵאתָנוּ (יְיָ אֱלֹהֵינוּ) מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּפְדִיתָנוּ מִבֵּית עֲבָדִים וְעַל בְּרִיתְךָ שֶׁחָתַמְתָּ בִּבְשָׂרֵנוּ וְעַל תּוֹרָתְךָ שֶׁלִּמַּדְתָּנוּ וְעַל חֻקֶּיךָ שֶׁהוֹדַעְתָּנוּ וְעַל חַיִּים חֵן וָחֶסֶד שֶׁחוֹנַנְתָּנוּ וְעַל אֲכִילַת מָזוֹן שָׁאַתָּה זָן וּמְפַרְנֵס אוֹתָנוּ תָּמִיד בְּכָל־יוֹם וּבְכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה:

בחנוכה ופורים מוסיפים כאן על הנסים. אין חנוכה און פורים ווירד על הנסים איינגעשאַלטעט.

ואם שכח לומר על הנסים ונזכר בתוך ועל הכל קודם שסיים הברכה אפילו נזכר בין אתה ובין ה' אומר שם על הנסים עד סוף וחוזר ומתחיל ועל הכל וגו', אבל אם כבר אמר השם אין מחזירין אותו, וכשמגיע אל הרחמן הוא יזכנו יאמר הנוסחא הכתובה שם.

לנו ועל יחסר לנו מזון, יש המנקדים חִסֵּר יְחַסֵּר בבנין פיעל (מרדכי לסוף ברכות) וא"כ מוסבת הלשון על הקב"ה ר"ל הקב"ה בטובו הגדול לא חיסר לנו מזון ולא יחסר אותו לנו. אמנם הנקוד המורגל הוא חָסַר יֶחְסַר בבנין הקל וכן גם בסדורי הספרדים וכן גרסת אבודרהם וכן נקד השל"ה דף פ"ג, וכן הנכון כי כן בל' המקרא ולא יֶחְסַר לחמו (ישעיה נ"א י"ד), ומוסב הפעל על מזון ר"ל המזון לא חסר לנו ולא יחסר לנו בטובו הגדול של השם ב"ה, וכל"א „עז האָט אונז דיא שפייזע ניכט געפעהלט אונד ווירד אונז ניכט פעהלען"; ויש אומרים חָסֵר בצרי בהסמכם על הפסוק בנחמיה ט', כ"א, אבל טעות ולאייתם היא לנגדם עומדת כי כלכלתם במדבר לא חסרו המיוחן בו שישראל בעצמים לא היה נמצא להם חסרון (בל"א זיא האַטטען קיינען מאַנגעל) וכן לא חסר לנו בצרי לא יהיה משמעתו שהמזון לא נמנע ממנו אלא מובנו יהיה שבשבילנו לא ימצא במזון בעצמו חסרון מה, והוא כנגד כוונת המאמר וע"כ העקר חָסֵר בפתח. כי הוא זן, כן בס"מ, וכן גורס אבודרהם, וכן במט"מ ס' שע"ו ושל"ה דף פ"ג וכן בסדורי ספרדים, וכן גורס גם מרדכי סוף ברכות ופירש, זן באכילה ומפרנס בשאר צרכים. מזון, כל מין מאכל המספיק למחיה יקרא מזון.

נודה לך, זו היא ברכה שניה ונקראת ברכת הארץ ע"ש ההודאה על נתינת ארץ ישראל, ואמרו בגמר' ברכות מ"ח, ע"ב. ומ"ט. שצריך לומר בה ארץ חמדה טובה ורחבה ולהזכיר בה ברית ותורה וצריך להתחילה בל' הודאה ולסיימה בל' הודאה. והנה רש"י שם בגמר' גורס נודך ה' אלהינו וגו' וכן גורס גם אבן ירחי בהלכות סעודה ס' י"ז גם הר"מ מרוטנבורג (טור א"ח קפ"ז), אבל רב עמרם והרמב"ם גורסים נודה לך וכן הוא ברוקח גם בחזוקוני דברים ח', י', גם בזוהר פ' תרומה עמוד רל"ח, וכן נוהגים ואין קושי בכלל בלשון והוא במליצת להודות לך על משפטי צדקך (תהלים קי"ט, ס"ב). שהנחלת, רבים טועים ואומרים שהנחלתנו. ארץ חמדה, ל' ירמיה ג', י"ט. ומפורש בשמות רבה פ' ל"ב שנקראת ארץ חמדה, מפני שהקב"ה נתן בתוכה, ומפני שחמדו לה המלכים, ומפני שחמדו לה אבות העולם. טובה ורחבה, שמות ג', ח'. ועל שהוצאתנו, עפ"ה שמות כ', ב'. והרמב"ם גורס ועל שהוצאתנו מארץ מצרים, בלי הזכרת השם, וכן הוא בס' רב עמרם ובטור ובמרדכי ואבודרהם וסדורי הספרדים וכן כתב בעל ויי"ל. וכזה הנוסחא גם בתפלה קבלה לזכירת יציאת מצרים בלילה (ברכות י"ד, ע"ב). ופדיתנו, ע"פ דברים ז', ח'. ועל בריתך ברית מילה. וכתב בעל המלמד שמוקדם ברית לתורה לפי שהברית קודם לתורה קדימת זמן וקדימת סבה שהרי הוא סבת קיום התורה. ועל תורתך שלמדתנו, בירושלמי ברכות פרק א' ר' סימון בשם ריב"ל אמר, לא הזכיר תורה בארץ מחזירין אותו, מה טעם, ויתן להם ארצות גוים (תהלים ק"ה, מ"ד), מפני מה, בעבור ישמרו חקיו ותורותיו (שם) עכ"ל ורואה עליו פירוש בעל עין יעקב. חֻקֶּיךָ ביו"ד אחרי קו"ף כ"כל כי ל' רבים הוא, והנה בסדורי רז"ה ורי"ס גם בשל ר"ווה נדפס חֻקְּךָ בלי יו"ד וטעות והעד ואת שבת קדשך הודעת להם ומצוות וחקים ותורה (נחמיה ט', י"ד) אשר על פי פסוק זה הוסד הנוסחא, ועוד לעדות גרסת הספרדים שהיא ועל חקי רצונך. בכל יום ובכל עת ובכל שעה, פירושו שמפרנס אותנו לא לבד בכל יום אלא גם בכל עת ולא לבד בכל עת אלא גם בכל שעה; יום גדול מעת ועת גדולה משעה,

וְעַל הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל־חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: כַּכָּתוּב. וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת־יְיָ אֱלֹהֶיךָ עַל־הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ. עַל־הָאָרֶץ וְעַל־הַמָּזוֹן:

רַחֵם יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל־יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ וְעַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ וְעַל מַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ וְעַל־הַבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו: אֱלֹהֵינוּ אָבִינוּ רְעֵנוּ זוּנֵנוּ. פַּרְנְסֵנוּ וְכַלְכְּלֵנוּ וְהַרְוִיחֵנוּ וְהַרְוַח־לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מְהֵרָה מִכָּל־צָרוֹתֵינוּ: וְנָא אַל־תַּצְרִיכֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לֹא לִידֵי מַתְּנַת בָּשָׂר וָדָם וְלֹא לִידֵי הַלְוָאָתָם. כִּי אִם לְיָדְךָ הַמְּלֵאָה הַפְּתוּחָה הַקְּדוֹשָׁה וְהָרְחָבָה שֶׁלֹּא נֵבוֹשׁ וְלֹא נִכָּלֵם לְעוֹלָם וָעֶד:

כי כאן הוראת עת על חלק אחד מג' חלקי היום ערב ובקר וצהרים, בל"א טאגעצייט, והוראת שעה היא בל' חז"ל על חלק אחד מכ"ד חלקים של יום שלם, ויאמר ג"כ בהרבה מקומות על המשך זמן קטן וקצר למאד כמו אין לך אדם שאין לו שעה, יפה שעה אחת בתשובה (אבות פ' ד') ובמקום רגע בל' הכתוב, וכן רגע אחד תרגומו שעה חדא (שמות ל"ג, ה') כי רגע באפו תרגומו מטול דשעתא רוגזה (תהלים ל"א ו',) וראה גם במט"מ ס' שכ"א. בְּפִי כָל־חַי כ"ף כל ל"ל רפה בחק יהו"א דוגמת בפי בלעם (במדבר כ"ג, ה') בפי כסילים (משלי כ"ו, ז'), וכבר מבואר למעלה דף 37 כי הסמיכות פי' תשמש גם על יחיד גם על רבים וכמו שכתב הראב"ע בפירושו לבראשית מ"ה, י"ב. ככתוב דברים ח', י'. על הארץ ועל המזון, על הארץ המוציאה את המזון (ברכות מ"ט).

רחם היא ברכה שלישית שנקראת בונה ירושלים ע"ש חתימתה, ואמרו בברכות מ"ט שצריך להזכיר בה מלכות בית דוד, וכתב עליו אבן ירחי מצאתי במדרש שבימי ירבעם בן נבט מאסו ישראל בג' דברים במלכות בית דוד ובבנין הבית ובמלכות שמים, שנאמר ראה ביתך דוד (מ"א י"ב ט"ז) זה שמאסו להם מלכות בית דוד ובנין הבית, איש לאהליך ישראל (דה"ב י', ט"ז) אל תקרי לאהליך אלא לאלהיך שמאסו להם מלכות שמים, ואינן נגאלין עד שיבקשו שלשתן שנ' ובקשו את ה' אלהיהם ואת דויד מלכם ופחדו אל ה' ואל טובו באחרית הימים (הושע ג' ח'), על כן צריך לומר בבונה ירושלים שלשתן בין בחול בין בשבת עכ"ל. והנה הספרדים אומרים רחם ה' אלהינו עלינו ועל ישראל וכו' וכן גורס בעל התניא גם אבודרהם, אמנם נוסחתנו רחם ה' אלהינו על ישראל וכו' ואין אומרים עלינו, והוא כגרסת הגמרא ברכות מ"ט וכן גורס גם רש"י וכן הנוסחא לרמב"ם ולאבן ירחי ולמרדכי ולטור. אלהינו אבינו, וכן גורס אבן ירחי. רְעֵנוּ רְעֵה אותנו, מל' רעה עמך בשבטך (מיכה ז', י"ד), וכן גרסת אבן ירחי בהלכות שבת ס' מ"ה ומ"ו וכן כתבו האחרונים, ראה מט"מ ס' שכ"ד ומג"א ס' קפ"ח אות ג'. והספרדים אומרים רוֹעֵנוּ ואף הוא יתכן שאז שם תואר הוא ועש"ה ה' רועי לא אחסר (תהלים כ"ג, א') רועה ישראל (פ', ב') ומוסב אל השם כמו אלהינו אבינו, וכמו שאומרים גם בברכה רביעית רוענו רועה ישראל. זוּנֵנוּ, בכ"ל ל' צווי משרש זון מענין מזון כמו שׁוּבֵנוּ (תהלים פ"ד, ה') משרש שוב, וכמו שפירש הראב"ע לקהלת ה', א'. ונזכרת הנוסחא בירושלמי שבת פ' ט"ו וויקרא רבה פ' ל"ד אסור לאדם לתבוע צרכיו בשבת, ר' זעירא בעא קמיה דר' חייא בר אבא אלין דאמרין רוענו זוננו פרנסנו בשבת מהו, אמר ליה טופס ברכות כך הוא עכ"ל. והרויחנו, תן לנו המזונות בשפע ויתרון, ול' חכמים הוא. והרוח לנו, מענין רוח והצלה יעמוד ליהודים (אסתר ד' י"ד). לא לידי מתנת בשר ודם, כי מתנתם מעוטה וחרפתם מרובה. הלואתם, שם דבר מל' אם כסף תלוה (שמות כ"ב, כ"ד) בל"א דארלייהען. והוא משקל כהוג הרבה בל' משנה, כמו הבדלה הבערה הגבהה הדלקה הזכרה הסכמה הפסקה הפרשה הצלחה הקטרה התראה ודומיהם, ובמקרא לא נמצא כי אם בחסרי נו"ן, כמו רוח והַצָּלָה (אסתר ד' י"ד) הַכָּרַת פניהם (ישעי ג', ט') מן הַכָּרָה. שלא נבוש ולא נכלם עש"ה ישעיה מ"ה, י"ז. ואמר שלא נבוש נגד ההלואה, ולא נכלם נגד המתנה, כי כלימה היא גדולה מן הבושה, והספרדים מבארים שלא נבוש בעולם הזה ולא נכלם לעולם הבא, אך לא ידעתי איך יחובר כאן העולם הבא עם הפרנסה.

בשבת אומרים רצה, ודין שכחתו תמצא בסוף ברכת המזון. חזן שבת :מגט אמן רצה.

רצה והחליצנו יי אלהינו במצותיך ובמצות יום השביעי השבת הגדול והקדוש הזה, כי יום זה גדול וקדוש הוא לפניך לשבת־בו ולנוח בו באהבה כמצות רצונך: ברצונך הניח לנו יי אלהינו שלא תהי צרה ויגון ואנחה ביום מנוחתנו· והראנו יי אלהינו בנחמת ציון עירך ובבנין ירושלים עיר קדשך· כי אתה הוא בעל הישועות ובעל הנחמות:

בראש חדש ויום טוב אומרים יעלה ויבא. חזן ראש חדש אומר יום טוב :מגט אמן יעלה ויבא.

אלהינו ואלהי אבותינו· יעלה ויבא ויגיע ויראה וירצה וישמע ויפקד ויזכר זכרוננו ופקדוננו וזכרון אבותינו· וזכרון משיח בן־דוד עבדך· וזכרון ירושלים עיר קדשך· וזכרון כל־עמך בית ישראל לפניך· לפליטה ולטובה ולחן ולחסד ולרחמים ולחיים ולשלום ביום

לשבועות	לפסח	לשמיני עצרת ושמחת תורה	לסכות	לראש השנה	לראש חודש
חג השבעות	חג המצות	השמיני חג העצרת	חג הסכות	הזכרון	ראש החדש

הזה· זכרנו יי אלהינו בו לטובה, ופקדנו בו לברכה, והושיענו בו לחיים· ובדבר ישועה ורחמים חוס וחננו ורחם עלינו והושיענו· כי אליך עינינו· כי אל (מלך) חנון ורחום אתה:

רצה וכו', בגמ' ברכות דף מ"ח ע"ב בשבת מתחיל בנחמה וסיים בנחמה ואומר קדושת היום באמצע עכ"ל ופירש עליו הרי"ף שבשבת יש לשנות ברכה שלישית ולומר במקום רחם ה' אלהינו נחמנו ה' אלהינו וכו' וכן גם לסיימה מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים, ונוסחא זו לשבת הביאה אבן ירחי וכל בו ואבודרהם בזה"ל „נחמנו ה' אלהינו בציון עירך ושמחנו בבנין בית בחירתך ומלכות בית דוד משיחך מהרה תחזירנה למקומה ורצה והחליצנו וכו' כי אתה הוא בעל הנחמות בא"י מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים", אבל רש"י כתב שאין לשנות בשבת עיקר הנוסחא רק שיכלול רצה והחליצנו שהיא קדושת היום באמצע הברכה, ועל פיו נוהגים וראה תוספות והרא"ש לברכות מ"ח ע"ב ובמ"ג ענין כ"ז. ואיתא בפסחים דף ק"ה לילי שבת ולילי י"ט יש בהן קדושה על הכוס ויש בהן הזכרה בברכת המזון, שבת וי"ט (ר"ל הימים) אין בהן קדושה על הכוס ויש בהן הזכרה בברכת המזון, ופירש רש"י הזכרה בבהמ"ז, של שבת רצה והחליצנו, ושי"ט יעלה ויבא עכ"ל. והנה נוסחת רצה והחליצנו נזכרת בירושלמי דשבת גם ויקרא רבה פ' ל"ד דף ר"ו, וזה"ל, ועצמותיך יחליץ, אמר ר' אליעזר בן יעקב מה הלשון הזה, ישמיע יזיין ישזיב וניח, ישמיע כמה דאת אמר וחלצה נעלו מעל רגלו, יזיין כד"א חלוצים תעברו, ישזיב כד"א חלצני ה' מאדם רע, יניח ועצמותיך יחליץ, מכאן קבעו חכמים לומר רצה והחליצנו בשבת עכ"ל. ונמצא לשון זו של החליצנו גם במשנה ערוכין דף ל"ט ופירש שם רש"י החליצנו זרזנו. כמצות רצונך הנו"ן בסגול כי פה הפסק מאמר הוא הניח לנו, לווי הפעיל משורש נוח, מל' הניחו לעיף (ישעיה כ"ח, י"ב) ר"ל תן לנו מנוחה. ובסדור ר"ע נדפס הנח לנו, גם בעל מטה יהודה כתב שבמקצת נוסחאות הנח ואין הפרש בין הנח להניח רק שהנח שרשו נוח והניח שרשו נוח עכ"ל ובאמת כן ברמב"ם הלכות ברכות פרק ב' הגרסה הנח, אבל הנכון לומר הניח שטעמו נתינת המנוחה בל"א רוהע פערשאפפען, ולא הנח שטעמו הנחת דבר במנוחתו בל"א אין רוהע לאססען, וכמו שאומרים גם בנוסח מגן אבות המניח לעמו להניח להם, מניח בקדשה, בלי מחלוקת ואף ברמב"ם כך הגרסה שם בהלכות תפלה פרק ט'. וראה למעלה דף 56, תהי כן בווי"ב ונכון וכן גם באבודרהם. בנחמת בל' יחיד כן העיקר וכן בסדורי הספרדים. בעל הישועות. כמו שנאמר אני ה' מושיעך (ישעיה מ"ט כ"ו). ובעל הנחמות כמו שנאמר אנכי הוא מנחמכם (שם נ"א, י"ב).

כי אל חנון ורחום אתה, כן כתב אבודרהם בשם הראב"ד שיש לומר בנוסח יעלה ויבוא של בהמ"ז ולא כי אל מלך חנון וכו' וכן כתב של"ה דף פ"ב ע"ב גם יוסף אומץ ס' תשפ"ג, וכן סדר בעל אור חדש, ובאמת כך לשון הכתוב נחמיה ט', ל"א.

וּבְנֵה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, בּוֹנֵה בְרַחֲמָיו יְרוּשָׁלָיִם. אָמֵן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, (הָאֵל) אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ אַדִּירֵנוּ בּוֹרְאֵנוּ גֹּאֲלֵנוּ יוֹצְרֵנוּ קְדוֹשֵׁנוּ קְדוֹשׁ יַעֲקֹב רוֹעֵנוּ רוֹעֵה יִשְׂרָאֵל הַמֶּלֶךְ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב לַכֹּל שֶׁבְּכָל־יוֹם וָיוֹם הוּא הֵטִיב הוּא מֵטִיב הוּא יֵטִיב לָנוּ: הוּא גְמָלָנוּ הוּא

בבית האבל יאמרו זה:

נַחֵם יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־אֲבֵלֵי יְרוּשָׁלַיִם וְאֶת־הָאֲבֵלִים הַמִּתְאַבְּלִים בָּאֵבֶל הַזֶּה, נַחֲמֵם מֵאֶבְלָם וְשַׂמְּחֵם מִיגוֹנָם, כָּאָמוּר כְּאִישׁ אֲשֶׁר אִמּוֹ תְּנַחֲמֶנּוּ כֵּן אָנֹכִי אֲנַחֶמְכֶם וּבִירוּשָׁלַיִם תְּנֻחָמוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְנַחֵם צִיּוֹן בְּבִנְיַן יְרוּשָׁלָיִם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הָאֵל אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ, בּוֹרְאֵנוּ גֹּאֲלֵנוּ, קְדוֹשֵׁנוּ קְדוֹשׁ יַעֲקֹב, הַמֶּלֶךְ הַחַי, הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב, אֵל אֱמֶת, דַּיַּן אֱמֶת, שׁוֹפֵט צֶדֶק, (וְלוֹקֵחַ נְפָשׁוֹת בְּמִשְׁפָּט). וְשַׁלִּיט בְּעוֹלָמוֹ לַעֲשׂוֹת בּוֹ כִּרְצוֹנוֹ, כִּי כָל־דְּרָכָיו מִשְׁפָּט,

ירושלים עיר הקדש, ישעיה כ"ב, א'. נחמיה י"א, א'. בּוֹנֵה הכו"ן בסגול ככל ל' בונה שנמקרא שהוא בסגול חוץ מן אחד שהוא בצרי ע"פ המסרת בּוֹנֵה ירושלם ה' (תהלים קמ"ז), והנה אם היינו חותמים בונה ירושלים אמן וכגרסת הגמרא, אז היה הנכון בּוֹנֵה בצרי, עכשו שנוהגים לומר בונה ברחמיו אין עוד מקום לצרי וצריך לקרות בסגול. ומה שחותמים בונה ברחמיו הטעם כדי לחתום בל' רחמים כמו שפותחים הברכה בל' רחמים וראה במט"מ ס' שב"ה ועטרת זקנים סמן קפ"ח אות א'. ירושָׁלָם, הלמ"ד בקמץ כמשפטו בהפסק, כי מלת אמן בלתי נחשבת דוגמת בתוככי ירושלם הללויה (תהלים קט"ז). אמן, אומרים אמן אחר הברכה (ברכות מ"ה ע"ב) כדי להבדיל בין ג' ברכות ראשונות שהן מן התורה לברכה הרביעית שהיא מדרבנן.

נחם ה' וכו' שמוסיפים בבית האבל בשבעת ימי אבלו בברכה שלישית מובא בס' רב עמרם ובתניא ס' פ"ח ובכל בו ס' קט"ו ואבודרהם הלכות ברכות וש"ע י"ד ס' שע"ט. ולשון הנוסחא לקוחה מנוסח נחם לט' באב. כאיש אשר, ישעיה ס"ו, י"ג. מנחם ציון בבנין ירושלים, הנוסחאות מתחלפות בחתימת הברכה, וגרסתנו היא בי"ד ס' שע"ט.

האל אבינו וכו', ברכה זו שמה הטוב ומטיב, ואיננה מדאוריתא אלא מדרבנן (ברכות מ"ו) ונתקנה כנגד הרוגי ביתר, כמו שאמרו חז"ל בגמרא ברכות מ"ח ע"ב וסוף תענית, ומבואר יותר בירושלמי תענית פרק ד' גם באיכה רבה דף ע"א וז"ל כרם גדול היה לו לאדריאנוס י"ח מיל על י"ח מיל כמן טבריא לציפורה, והקיפו גדר מהרוגי ביתר ולא גזר עליהם שיקברו, עד שעמד מלך אחר וגזר עליהם וקברום, רבי הונא אמר ביום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה נקבעה הטוב והמטיב, הטוב שלא הסריחו, והמטיב שניתנו לקבורה עכ"ל ואמרו בברכות דף מ"ט שצריך להזכיר בברכה זו ג' מלכיות (מלך העולם, מלכנו, המלך הטוב), אחת לצורך הברכה, ואחת בשביל רחם ה' ואחת בשביל נודה לך אשר חסר בהם הזכרת מלכות שמים. ותקנו עוד להזכיר בה ג' הטבות וג' גמולות (הטיב מטיב יטיב, גמלנו גומלנו יגמלנו) והוא ע"פ המדרש כמו שכתב הרא"ש בברכות פרק ז' סוף סמן כ"ב וז"ל אמרינן במדרש דצריך לומר בה שלוש טובות ושלש גמולות, ואפילו הכי איכא חותמת בברוך דחשיבא מטבע קצרה דמעיקרא לא תקנו אלא הטוב והמטיב, ולבסוף הוסיפו בה דברים הללו עכ"ל. האל אבינו, וכן נוסח הרמב"ם והטור וכן גם גרסת הספרדים, אמנם אבודרהם כתב אין לומר האל דהא אמרינן אלהינו וכן כתב רב עמרם בברכה שלאחר המגלה עכ"ל וראה שם, ובאמת נראה כן גם מגרסת רש"י בברכות מ"ט ואף התניא בסמן כ"ז גורס ב"א י"א מ"ה אבינו מלכנו אדירנו וכו' וראה ע"ז סוף סמן קפ"ע. יוצרנו, איננו בנוסח הספרדים, גם רש"י ורמב"ם ומרדכי לא גרסו לו, וכן איננו בנוסח ברכה לאבל. קדוש יעקב, עפ"ה ישעיה כ"ט, כ"ג. רועה ישראל, תהלים פ', ב'. הטוב והמטיב, עפ"ה תהלים קי"ט, ס"ח. שבכל יום ויום, כן העתיד הנוסחא הט"ז בסמן קפ"ע. ושל"ה דף פ"ב כתב שיש לומר בְּכָל־יוֹם ויום ולא שבכל, וגרסה זאת באמת יותר נכונה במליצת הלשון. הוא הטיב הוא מטיב הוא יטיב לנו, הוא גמלנו הוא גומלנו הוא יגמלנו, כך סדרן הלבוש, וכן כתב הטור בשם אביו הרא"ש, תחלה הלשון בעבר ואח"כ בהוה ואח"כ בעתיד. והספרדים אומרים,, הוא מטיב לנו הוא היטיב לנו, הוא גומלנו הוא גמלנו הוא

גּוֹמְלֵנוּ הוּא יִגְמְלֵנוּ לָעַד לְחֵן
וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים וּלְרֶוַח
הַצָּלָה וְהַצְלָחָה בְּרָכָה וִישׁוּעָה
נֶחָמָה פַּרְנָסָה וְכַלְכָּלָה
וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם וְכָל־
טוֹב. וּמִכָּל־טוֹב אַל־יְחַסְּרֵנוּ:

וַאֲנַחְנוּ עַמּוֹ וַעֲבָדָיו. וְעַל־הַכֹּל אֲנַחְנוּ
חַיָּבִים לְהוֹדוֹת לוֹ וּלְבָרְכוֹ. גֹּדֵר פִּרְצוֹת
יִשְׂרָאֵל הוּא יִגְדֹּר אֶת־הַפִּרְצָה הַזֹּאת מֵעָלֵינוּ
(אם אחר מברך יוסיף וּמֵעַל הָאָבֵל הַזֶּה) לְחַיִּים
וּלְשָׁלוֹם. הוּא יִגְמְלֵנוּ לָעַד חֵן וָחֶסֶד
וְרַחֲמִים וְכָל־טוֹב. וּמִכָּל־טוֹב אַל־יְחַסְּרֵנוּ:

הָרַחֲמָן. הוּא יִמְלוֹךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד:
הָרַחֲמָן. הוּא יִתְבָּרַךְ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ:
הָרַחֲמָן. הוּא יִשְׁתַּבַּח לְדוֹר דּוֹרִים וְיִתְפָּאַר בָּנוּ לָנֶצַח נְצָחִים
וְיִתְהַדַּר בָּנוּ לָעַד וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים: הָרַחֲמָן. הוּא יְפַרְנְסֵנוּ

יגמלנו" תחלה בלשון הוה ואח"כ בל' עבר ואח"כ לעתיד, וכן כתב אבן ירחי בשם מנהג צרפת ועל דרך הלשון ה' מֶלֶךְ ה' מָלָךְ ה' ימלוך. חן וחסד וכו', ע"ו לשונות של טובה כנגד ע"ו סעודות שאוכלים בשבוע, וסמן לדבר ואנחנו כנגדך י"ה (אור חדש). לעד חן וָחסד וְרחמים וָרוח וכו' כן הנוסחא בסדורי הספרדים וכן גרסת אבודרהם וכן הוא בס' רב עמרם וברמב"ם וכל"ל ע"פ תהלוך ל' עברית אשר הפעל גמל תמיד לאחריו יתם הכנוא של דבר הנגמל, כמו כי רעה גמלוך (בראשית כ') גמלתהו טוב (משלי ל"א), אבל לומר גמל פלוני את פלוני לדבר מה הוא כנגד חק המליצה, וע"כ טעות מה שנמצא בסדורים לחן לחסד ולרחמים ולרוח, ובאה ע"י שגרת הלשון שהיתה כך שגורה בפי הסופרים מתוך נוסחת יעלה ויבוא, וכבר העירותי עליה בס' תוצאות חיים דף קכ"ג. גם יעב"ץ כבר פגע בקושי הלשון ודחק ליישבה כי עד ולרוח יחובר למעלה אל יגמלנו, ומן הצלה יקשר למטה אל אל יחסרנו, אבל לא כתישבו בזה הלמדי"ן הנותרות. ואם נדחק להליץ בעד הנוסחא השגורה הזאת יותר טוב לומר עליה כי המאמר הנשוא לפעולת הגמול הוא מן הצלה והצלחה וכו' עד וכל טוב, ר"ל הקב"ה יגמלנו לעד הצלה והצלחה ברכה וכו', והנאמר לחן ולחסד ולרחמים ולרוח הוא בא לבאר את אופן הגמול ר"ל הגמול של הצלה והצלחה וכו' אשר יגמלנו הקב"ה הגמול הזה יהיה לחן ולחסד ולרחמים ולרוח. וכל טוב, מוסב עוד למעלה ר"ל הוא יגמלנו חן וחסד וכו' וכל טוב. ויש לדעת כי נקוד התבה בשורק בסדורי הספרדים וכן נקד גם אבודרהם ובעל אור חדש דף ל"ג וכן בסדור ר"ע. אבל בעל ש"ת נקד וכל טוב ומכל טוב שניהם בחולם וכן גם רוו"ה בסדורו, והוא הנכון, כי הלשון הוא יגמלנו לעד חן וחסד וכו' וכל טוב הוא כלשון גמלתהו טוב (משלי ל"א, י"ב) והלשון ומכל טוב אל יחסרנו הוא כלשון לא יחסרו כל טוב (תהלים ל"ד, י"א) ושניהם טוב בחולם.

המלך החי וכו' נוסחא זו שאומרים בבית האבל מקורה בברכות מ"ו, ע"ב. ומס' שמחות פרק י"ד. ולאה ברמב"ם הלכות ברכות פרק ב' ובטור א"ח ס' קפ"ט. ובלבו ס' כ"ה, ופ' קע"ו. המלך החי, עפ"ה אלהים חיים ומלך עולם (ירמיה י', י'). אל אמת, תהלים ל"א, ו'. ולוקח נפשות במשפט, בשאלתות דרב אחאי גאון ס' ע"ו אינכו גם הרי"ף ורמב"ם וסמ"ג לא גרסו לו, וכבר דברתי עליו בס' תוצאות חיים דף קכ"ב. כי כל דרכיו משפט, דברים ל ב, ד'. גודר פרצות ישראל, מל' גודר פרץ (ישעיה נ"ח, י"ב), והנוסחא כך היא בהגהת ש"ע י"ד ס' שע"ט.

הרחמן וכו'. סוף ברכת הטוב והמטיב הוא ומכל טוב אל יחסרנו, והבקשות של הרחמן וכו' הוספות הן לברכת המזון, וחלופם בנוסחתן ובמספרן גדול מאד במנהגים החלוקים, כי כן בסדורי הספרדים נמצאות י"ז בקשות מתחילות הרחמן והאשכנזים יש להם ע' הרחמן, והרמב"ם לא הביא אלא ג', ואבודרהם לא דבר דבר מנוסחתן רק אמר עליהן בכלל וז"ל ואומר הרחמן כל אחד ואחד כרצונו וכרצון שאלתו, ואינו חשוב הפסקה בין בהמ"ז לבפה"ג, שהרי תקנו לאורח לברך לבעל הבית (ברכות דף מ"ו) וגדולה מזאת מצינו בברכת מילה שאומר אלהינו ואלהי אבותינו וכו' אחר שברך בפה"ג ומפסיק בין ברכה לשתייה עכ"ל, ודבריו הן ממש דברי הטור א"ח ס' קפ"ט, וכן כתב גם הכל בו שיוכל להאריך כרצונו בבקשות אלה, הרי לנו ברור כי בהמ"ז מעקרו נתיסדה עד ומכל טוב אל יחסרנו, והבקשות של הרחמן ולהלאה נתוספו אח"כ, ומדברי הכל בו בסמן ל"ע נראה שכבר בימי הגאונים הוסיפו מן הרחמן כאלה,

בְּכָבוֹד: הָרַחֲמָן. הוּא יִשְׁבּוֹר עֻלֵּנוּ מֵעַל צַוָּארֵנוּ וְהוּא יוֹלִיכֵנוּ קוֹמְמִיּוּת לְאַרְצֵנוּ: הָרַחֲמָן. הוּא יִשְׁלַח בְּרָכָה מְרֻבָּה בַּבַּיִת הַזֶּה. וְעַל שֻׁלְחָן זֶה שֶׁאָכַלְנוּ עָלָיו: הָרַחֲמָן. הוּא יִשְׁלַח לָנוּ אֶת־אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא זָכוּר לַטּוֹב וִיבַשֶּׂר־לָנוּ בְּשׂוֹרוֹת טוֹבוֹת יְשׁוּעוֹת וְנֶחָמוֹת:

*) הָרַחֲמָן. הוּא יְבָרֵךְ אֶת־(אָבִי) מוֹרִי בַּעַל הַבַּיִת הַזֶּה. וְאֶת־(אִמִּי) מוֹרָתִי בַּעֲלַת הַבַּיִת הַזֶּה. אוֹתָם וְאֶת־בֵּיתָם וְאֶת־זַרְעָם וְאֶת כָּל־אֲשֶׁר לָהֶם. אוֹתָנוּ וְאֶת כָּל־אֲשֶׁר לָנוּ. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּרְכוּ אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב בַּכֹּל מִכֹּל כֹּל. כֵּן יְבָרֵךְ אוֹתָנוּ כֻּלָּנוּ יַחַד בִּבְרָכָה שְׁלֵמָה. וְנֹאמַר אָמֵן:

בַּמָּרוֹם יְלַמְּדוּ עֲלֵיהֶם וְעָלֵינוּ זְכוּת שֶׁתְּהֵא לְמִשְׁמֶרֶת שָׁלוֹם. וְנִשָּׂא בְרָכָה מֵאֵת יְיָ וּצְדָקָה מֵאֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ. וְנִמְצָא־חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם:

---

*) הרחמן זה יאמר כל אחד כפי ענינו כגון מי שמברך על שלחן אחרים לא יאמר אָבִי וְאִמִּי ובעל הבית המברך יאמר **הָרַחֲמָן הוּא יְבָרֵךְ אוֹתִי וְאֶת אִשְׁתִּי (וְאֶת זַרְעִי) וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לִי כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּרְכוּ** וכו'. והמברך על שלחן עצמו ואין לו אשה ובנים יאמר **יְבָרֵךְ אוֹתִי וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לִי כְּמוֹ** וכו'.

כי אמר שם בשם תשובות הגאונים שעונים אמן אחרי הרחמן. עֻלֵּנוּ, עול גלות, והוא עפ"ה ויקרא כ"ו, י"ג. והוא יוליכנו וכו' לקוח מל' נוסחת אהבה רבה. אֵלִיָּהוּ הנביא, כן הנכון כי הלשון עפ"ה מלאכי ג', כ"ג. ושם אליה כתיב בלי ויו בסוף. ויבשר לנו עפ"ה ישעיה נ"ב, ז'. והיה הנכון ע"פ לשון הכתוב ויבשר אותנו ולא לנו. ובמקצת ספרים במקום ויבשר לנו וכו' הנוסחא „ויברך אותנו כל אחד ואחד ממנו בשמו". בְּשׂוֹרוֹת, הרבוי מן בְּשׂוֹרָה (ש"ב ד' י') ובפלס חגורה חֲגוֹרוֹת. אָבִי מוֹרִי, כן כתב בעל אור חדש, שהוא ל' עברי ואין לומר אַבָּא מָארִי שהוא ל' תרגום ועיין שם. כמו שֶׁנִּתְבָּרְכוּ אבותינו, כן הנוסחא בכל בו סמן כ"ה ובארחות חיים דף ל"ו וכן כתב בעל מע"מ ס' של"ו וראה למעלה דף 239. בַּכֹּל מִכֹּל כֹּל, הוא מל' הגמרא ב"ב דף י"ז שזה לא שלט בהן מלאך המות אברהם יצחק ויעקב משה אהרן ומרים, אברהם יצחק ויעקב דכתיב בהו בכל מכל כל וכו', ומבואר יותר בב"ר פ' מ"ג וז"ל ויתן לו מעשר מכל, ר' יודא בר סימון אומר מכח אותה ברכה אכלו ג' יתירות גדולות בעולם אברהם יצחק ויעקב, באברהם כתיב וה' ברך את אברהם בכל, ביצחק כתיב ואוכל מכל, ביעקב כתיב כי חנני אלהים וכי יש לי כל עכ"ל וכוונת המאמר שלא חסרו שום טובה שבעולם. ודע כי כן נוסח הכל בו וארחות חיים והרש"ל, ומע"מ, וכן בסדורי הספרדים וכל ספרים טובים וכן מוזכר בזוהר פ' עקב עמוד תקכ"ג, ומה שנמצא במקצת סדורים הנוסחא כמו שנתברכו אבותינו אברהם בכל יצחק מכל יעקב כל כן יברך וכו' טעות זאת ולשון עלגים. ונאמר אמן, כן נוסחת הכל בו וארחות חיים וכן הורה מג"א בסמן קפ"ט, נגד סברת המרדכי סוף ברכות ופוסקים אחרים מביאם מע"מ בס' של"ח.

במרום, בקצת נוסחאות מִמָּרוֹם וכן בכל בו ס' כ"ה, ובנראה משם היה עקר הנוסחא להיות עוד מן הברכה לבעל הבית וכך לשונה „ממרום ילמדו עליו זכות שתהא משומרת לשלום, ישא ברכה מאת ה' וצדקה מאלהי ישעו וימצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם", והסבו אח"כ הלשון לברכה לכל המסובין. יְלַמְּדוּ בבנין פיעל בכל ס"י וכ"כ כמו בסנהדרין מ' המלמד חובה מלמד זכות, ובחולין כ"ב אלו ג' שרי נכרים שמלמדים זכות על ישראל, וכן פה הפירוש, המלאכים המליצים טוב ילמדו עלינו זכות. שתהי, הזכות תהי לנו למשמרת שלום, ובעל מטה יהודה פירשו בטעות ושכח כי זכות ל' נקבה היא. ונשא ברכה ל' תהלים כ"ד, ה'. ויש להזהר בקריאת מֵאֵת להכיר היטב את האל"ף שלא יבוא לידי חרוף. וכתוב בהגהות מהרי"ל הלכות ר"ה שבשביל זה יש שאין אומרים כלל הנוסחא במרום, ויש שאומרים מֵעִם ה', אמנם. הנכון שלא לשנות ל' הכתוב רק ידקדק בדבורו שלא יבליע האותיות (מע"מ ס' של"ט). ונמצא חן, ל' משלי ג', ד.

בשבת הָרַחֲמָן, הוּא יַנְחִילֵנוּ יוֹם שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים:

בראש חדש הָרַחֲמָן, הוּא יְחַדֵּשׁ עָלֵינוּ אֶת־הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה:

ביום טוב הָרַחֲמָן, הוּא יַנְחִילֵנוּ יוֹם שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב:

בראש השנה הָרַחֲמָן, הוּא יְחַדֵּשׁ עָלֵינוּ אֶת־הַשָּׁנָה הַזֹּאת לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה:

בחה"מ דסכות הָרַחֲמָן, הוּא יָקִים לָנוּ אֶת־סֻכַּת דָּוִיד הַנֹּפָלֶת:

*) הָרַחֲמָן, הוּא יְזַכֵּנוּ לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ וּלְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. מַגְדִּיל (בר"ח ובשבת ובי"ט אומרים מִגְדּוֹל) יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ וְעֹשֶׂה חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ

---

*) אם שכח לומר על הנסים אומר כאן בנוסח זו:

הָרַחֲמָן, הוּא יַעֲשֶׂה־לָּנוּ נִסִּים וְנִפְלָאוֹת כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה. בִּימֵי וכו'.

אם שכח לומר רצה בשבת וכבר התחיל ברכת הטוב, אם הוא בסעודה ראשונה ושניה צריך לחזור לראש, ובסעודה שלישית אינו צריך; אבל אם נזכר קודם שהתחיל ברכת הטוב אומר גם נוסחא זו:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר נָתַן שַׁבָּתוֹת לִמְנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה לְאוֹת וְלִבְרִית (ואם הוא ר"ח ושכח גם יעלה ויבא מוסיף וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים לְזִכָּרוֹן). בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת (ובר"ח מסיים וְיִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים):

אם שכח לומר יעלה ויבא בראש חדש ונזכר אחר שהתחיל ברכת הטוב אינו צריך לחזור, אבל אם נזכר קודם שפתח ברכת הטוב אומר גם נוסחא זו:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר נָתַן רָאשֵׁי חֳדָשִׁים לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לְזִכָּרוֹן:

אם שכח לומר יעלה ויבא בי"ט (אבל לא בחה"מ) וכבר התחיל ברכת הטוב חוזר לראש, אבל אם נזכר קודם שהתחיל ברכת הטוב אומר גם נוסחא זו:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר נָתַן יָמִים טוֹבִים לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה, אֶת־יוֹם חַג (פלוני) הַזֶּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים:

ואם חל י"ט בשבת ושכח רצה ויעלה ויבא כולל של שבת וי"ט ביחד ואומר:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר נָתַן שַׁבָּתוֹת לִמְנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה לְאוֹת וְלִבְרִית וְיָמִים טוֹבִים לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה. אֶת־יוֹם חַג פלוני הַזֶּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים:

אם שכח יעלה ויבא בר"ה וכבר התחיל ברכת הטוב אינו חוזר, ואם עוד לא התחיל הטוב אומר נוסחא זו:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר נָתַן יָמִים טוֹבִים לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל אֶת־יוֹם הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה:

ובשחל ר"ה בשבת ושכח רצה ויעלה ויבא אומר:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר נָתַן שַׁבָּתוֹת לִמְנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה לְאוֹת וְלִבְרִית וְיָמִים טוֹבִים לְיִשְׂרָאֵל, אֶת־יוֹם הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַזִּכָּרוֹן:

יום שכלו שבת, מבואר למעלה דף 246, והנכון פה לומר יום, ולא ליום כמו שהוא בהרבה סדורים, כי הפעל הנחיל יקושר אחריו דבר הנחלה ביחס הישר. **יקים לנו את סכת**, ע"פ הכתוב עמוס ט' י"א, וע"כ הנכון דויד מלא יו"ד. ויש שעוד מוסיפים „ובל תהי עוד מושפלה" והוא לקוח מקרובות הקליר ליום ב' דסכות. **הוא יזכנו וכו'** זה הרחמן מביאו גם הרמב"ם, והספרדים אומרים אותו בלשון מורחבת. **לימות המשיח**, שיבוא במהרה בימינו. **ולחיי העולם הבא**, לעתיד. ומה שחותמים את בהמ"ז בפסוק כתב הרוקח בס' של"ז לפי שכתוב צידה ברך אברך אביוניה אשביע לחם, וכתיב אחריו שם אצמיח קרן לדוד ערכתי נר למשיחי. **מגדיל ישועות** פסוק בתהלים י"ח, נ"א. ובר"ח ושבת וי"ט אומרים תחתיו מִגְדּוֹל ישועות שהוא פסוק בש"ב כ"ב, נ"א. והטעם הפשוט על חלוף הלשון בשבת וי"ט כבר כתבתי בס' תולדות חיים דף קכ"ד שהוא כי מסדרי התפלה אשר מצאו פה ב' פסוקים דומים לא רצו לתת יתרון לאחד על חברו וע"כ בחרו בשניהם ונתנו

לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד־עוֹלָם: עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל· וְאִמְרוּ אָמֵן:

יְראוּ אֶת־יְיָ קְדשָׁיו כִּי אֵין מַחְסוֹר לִירֵאָיו: כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעֵבוּ, וְדֹרְשֵׁי יְיָ לֹא־יַחְסְרוּ כָל־טוֹב: הוֹדוּ לַייָ כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: פּוֹתֵחַ אֶת־יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל־חַי רָצוֹן: בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּייָ וְהָיָה יְיָ מִבְטַחוֹ:

נַעַר הָיִיתִי גַּם זָקַנְתִּי וְלֹא רָאִיתִי צַדִּיק נֶעֱזָב וְזַרְעוֹ מְבַקֶּשׁ לָחֶם:

יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

ברכת המזון בקצרה·

השפחות והנשים שמלאכתן מרובה ואינן יכולות לברך בהמ"ז בכוונה מוטב שיברכו אותה בקול ובכוונה, וזה נוסחה:

קנעכטע אונד מאַגדע אָדער זאָנסט לייטע דיא ניכט צייט האַבען דאָ פֿאָללשטאַנדיגע טישגעבעט מיט געהעריגער אנדאַכט צו פֿערריכטען, מאָגען דאַפֿיר דאָ היער אַבגעקירצטע ספרעכען:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַזָּן אֶת־הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בְּטוּבוֹ בְּחֵן בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים הוּא נֹתֵן לֶחֶם לְכָל־בָּשָׂר, כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: וּבְטוּבוֹ הַגָּדוֹל תָּמִיד לֹא־חָסַר לָנוּ וְאַל־יֶחְסַר לָנוּ מָזוֹן לְעוֹלָם וָעֶד: בַּעֲבוּר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל כִּי הוּא זָן וּמְפַרְנֵס לַכֹּל וּמֵטִיב לַכֹּל וּמֵכִין מָזוֹן לְכָל־בְּרִיּוֹתָיו אֲשֶׁר בָּרָא· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַזָּן אֶת־הַכֹּל: נוֹדֶה לְּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל שֶׁהִנְחַלְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה וּרְחָבָה וְנָתַתָּ לָנוּ בְּרִית וְתוֹרָה וְחַיִּים וּמָזוֹן· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמָּזוֹן: רַחֵם יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ וְעַל מַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ וְתַגְדִּיל מְהֵרָה כְּבוֹד הַבַּיִת וְתְנַחֲמֵנוּ בְּכִפְלַיִם· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, בּוֹנֵה בְרַחֲמָיו יְרוּשָׁלָיִם, אָמֵן: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַמֶּלֶךְ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב לָנוּ הוּא הֵטִיב הוּא מֵטִיב הוּא יֵיטִיב לָנוּ הוּא גְמָלָנוּ הוּא גוֹמְלֵנוּ הוּא יִגְמְלֵנוּ לָעַד חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים וִיזַכֵּנוּ לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ: עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל· וְאִמְרוּ אָמֵן:

לזה מקומו לימי החול ולזה מקומו לימי שבת וי"ט, והלשון מגדיל המסכמת ביותר למליצת הנוסחא קנעוה לתדיר, והלשון מגדול לאינו תדיר. עושה שלום, כרמב"ם גם בסדורי ספרדים אינוו, אלא ברמב"ם הסיום הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו, וסיום הספרדים ה' עוז לעמו יתן וכו'. אמנם אבודרהם מזכיר עושה שלום במרומיו וכן הוא גם בזוהר תרומה דף ע"ה סוף עמוד רל"ח. ואם כן טו סיום בהמ"ז והחתימה בשלום ע"פ מה שכתוב ונתתי גשמיכם בעתם וכו' וכתוב אחריו ונתתי שלום בארץ, ונדרש בת"כ ומובא בפירוש רש"י שמא תאמרו הרי מאכל הרי משתה אם אין שלום אין כלום ת"ל אחר כל זאת ונתתי שלום בארץ, מכאן שהשלום שקול כנגד הכל. ויש להעיר עוד כי היחיד המברך בהמ"ז לא יאמר ואמרו אמן אלא אמן בלבד, מטעם שכתבתי למעלה בדף 105.

יראו את ה'. כפירים, תהלים ל"ד, י', וי"א. והמנהג לומר פסוקים אלה בלחש והטעם שאם יש עני במסובין שלא יתבייש כשאומרים כפירים רשו וכו', ועוד בעבור שכבר אתמו בעושה שלום לכן אומרים אלה פסוקים בלחש להודיע שאינם עוד ממטבע בהמ"ז. הודו לה', תהלים קי"ח, א'. פותח, שם קמ"ה, ט"ז. ברוך הגבר, ירמיה י"ז ז'. נער הייתי, תהלים ל"ז, כ"ה. ואף זה הפסוק הרבה אומרים אותו וכן הוא גם בסדורי הספרדים גם בסדור של יעב"ץ. ה' עז, שם כ"ט, י'.

ברכת המזון לסעודת נשואין·

המברך בהמ"ז על סעודת נשואין מוזגים לו ב' כוסות, ויקח המברך הכוס הא' בידו ויאמר בקול ובנעימה.

דְּוַי הָסֵר וְגַם חָרוֹן· וְאָז אִלֵּם בְּשִׁיר יָרֹן·
נְחֵנוּ מַעְגְּלֵי צֶדֶק· שְׁעֵה בִּרְכַּת בְּנֵי צִיּוֹן (ישרון):

בִּרְשׁוּת מָרָנָן וְרַבָּנָן וְרַבּוֹתַי· נְבָרֵךְ אֱלֹהֵינוּ שֶׁהַשִּׂמְחָה בִּמְעוֹנוֹ· וְשֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ: ועונים בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ שֶׁהַשִּׂמְחָה בִּמְעוֹנוֹ· וְשֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ: וחוזר המברך ואומר בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ שֶׁהַשִּׂמְחָה בִּמְעוֹנוֹ· וְשֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ: בָּרוּךְ הוּא וּבָרוּךְ שְׁמוֹ: וגו' ומברך בהמ"ז עד סופו.

וכשסיים יניח הכוס הראשון מידו, ויקח הכוס הב' ומוסיף לברך אלה הברכות:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהַכֹּל בָּרָא לִכְבוֹדוֹ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, יוֹצֵר הָאָדָם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר יָצַר אֶת־הָאָדָם בְּצַלְמוֹ, בְּצֶלֶם דְּמוּת תַּבְנִיתוֹ, וְהִתְקִין לוֹ מִמֶּנּוּ בִּנְיַן עֲדֵי עַד· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, יוֹצֵר הָאָדָם:

דוי הסר, פיוט קטן חתום בו דונש הוא דונש בן לברט מחבר של שיר דרור יקרא שאומרים בזמירות של יום השבת, ובשיר ההוא כן כחרוז גם הזמר הזה במשקל יתד וב' תנועות רק שצריך תקון בשתי תבות שקלקלו בם סופרים ומדפיסים. דוי, ל' צער כמו מדוה ומענין כל היום דוה, ולבי דוי (איכה א', י"ג. כ"ב) אלם בשיר ירון עש"ה ישעיה ל"ה, ו'. נחנו מעגלי צדק עש"ה תהלים כ"ג, ג'. וצ"ל מעגלי בלתי בי"ת בראש בעבור המשקל וכן הוא בסדר ברכות דפוס ויניציא, והסופרים בראותם הפסוק בתהלים כ"ג חשבו לתקן ולכתוב במעגלי ושגו. שעה, פנה, מל' ואל מנחתו לא שעה (בראשית ד' ה'). ברכת בני אהרן, כן הגיה בעל ש"ת מסגרה, וישר דבר, כי באמת כן הנוסחה בכ"י גם בסדר ברכות דפוס ויניציא, והנה מחבר השיר כיון בלשון הזה על עצמו כי הוא היה לוי, והסופרים אח"כ שינו וכתבו תחת בני אהרן בני ישרון כדי לעשות הלשון מכוונת יפה לכל איש ישראל ואף לאינו מזרע אהרן, אך השחיתו בתקונם את משקל השיר. וע"כ אם נחליף לשון המחבר נאמר שעה ברכת בני ציון וזה המשקל על מכונו, ויעמוד בני ציון ע"ד העברה במקום בני ישראל וכמו בני ציון יגילו במלכם (תהלים קמ"ט), והנה פירוש החרוז, תפן נא אל ברכת המזון שמברכים בני ישראל. שהשמחה במעונו, כתובות דף ח', וכתב אבן ירחי ז"ל קבלתי מרבותי בצרפת שלכך נהגו לומר שהשמחה במעונו ולא בזבולו או במכונו או בלשון אחר, לפי ששנינו בחגיגה פ' אין דורשין (דף י"ב, ב') שבעה רקיעין הן, וילון רקיע שמים מעון מכון זבול ערבות, מעון שבו מלאכי השרת אומרים שירה, הוי אומר שהשמחה במעונו עכ"ל. וראה עוד בס' עקרים מאמר ג' פרק ע"ו.

שהכל ברא, ברכות אלו שמן ברכת חתנים ונקראו גם שבע ברכות ע"ש מספרן בצרוף ברכת היין, ואיתא בראש מס' כלה מניין לברכת חתנים מן התורה, שנאמר ויברכו את רבקה. והנוסחה כולה במס' כתובות דף ח' ומובאה ברמב"ם הלכות ברכות פרק ב' והלכות אישות פרק י' ובסמ"ג עשין מ"ח. **שהכל ברא לכבודו** עש"ה ישעיה מ"ג, ז'. והודאה היא על בריאת העולם בכלל.

יוצר האדם עש"ה בראשית ב', ז'. והודאה היא על יצירת האדם בפרט.

אשר יצר את האדם, זו היא הודאה על יצירת הזווג של זכר ונקבה ושלמות מין האנושי בנשמתו ושכלו. **בצלמו,** כמו שכתוב בראשית א' כ"ו. **בצלם דמות תבניתו,** פירושו, דמות תבניתו של אדם גם היא בצלם אלהים נבראת, והכוונה על יצירת חוה שבנה אותה הקב"ה בדמות אדם הראשון וגם היא בצלם אלהים, כן נראה הנכון בפירוש מאמר זה אשר נתקשו בו רבים. ורב סעדיה גורס ובצלם דמות תבניתו, וראה בתשובות הרי"א להר' שאול הכהן דף י"ב גם בהליכות קדם דף מ"ב. **והתקין לו לאדם. ממנו,** מגופו ר"ל מצלעותיו. **בנין עדי עד,** את חוה, וקורא אותה בנין עש"ה ויבן ה'

שׂוֹשׂ תָּשִׂישׂ וְתָגֵל הָעֲקָרָה, בְּקִבּוּץ בָּנֶיהָ לְתוֹכָהּ בְּשִׂמְחָה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמֵּחַ תְּשַׂמַּח רֵעִים הָאֲהוּבִים, כְּשַׂמֵּחֲךָ יְצִירְךָ בְּגַן עֵדֶן מִקֶּדֶם. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ חָתָן וְכַלָּה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּרָא שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה חָתָן וְכַלָּה, גִּילָה רִנָּה דִּיצָה וְחֶדְוָה, אַהֲבָה וְאַחֲוָה וְשָׁלוֹם וְרֵעוּת. מְהֵרָה יְיָ אֱלֹהֵינוּ יִשָּׁמַע בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבְחֻצוֹת יְרוּשָׁלָיִם קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה קוֹל חָתָן וְקוֹל כַּלָּה, קוֹל מִצְהֲלוֹת חֲתָנִים מֵחֻפָּתָם וּנְעָרִים מִמִּשְׁתֵּה נְגִינָתָם. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ הֶחָתָן עִם הַכַּלָּה:

וחוזר ונוטל הכוס הראשון ויברך **בורא פרי הגפן** וישתה מב׳ הכוסות ויתן לחתן ולכלה ולכל המסובין.

אלהים את הבלע (בראשית ב׳ כ״ב), ופירוש עדי עד, כוהג לדורות, והטעם שע״י שניהם מתקיים מין **האדם**. והרי״א בתשובותיו לשאול הכהן גורס „בנין עֲדֵי עדי עד״, ולא מצאתי בן בספר זולתו.

שוש תשיש, ברכה זו נתקנה כנגד שמחת ירושלים העתידה שנמשלה לשמחת **זווג חתן** וכלה ככתוב ומשוש חתן על כלה ישיש עליך אלהיך (ישעיה ס״ב, ה׳). והקדימו ברכה זו לברכת **זווג חתונה**, לפי שחייבים להעלות את ירושלים על ראש שמחתנו וכמו שכתוב **תדבק** לשוני לחכי **אם לא אזכרכי** וכו׳ (תהלים קל״ז). וב׳ ברכות אלו סמוכות הן לברכה שלישית וע״כ אינן פותחות בברוך. **העקרה, ירושלים** עש״ה רני עקרה (ישעיה כ״ד, א׳).

הרעים האהובים, הם החתן והכלה שנתקשרו יחד באהבתם להיות ריעים זה לזה. **ונוסח הגמרא** הוא **רעים האהובים**, הראשון בלי ה״א, ובעל ויי״ב תקן הָרֵעִים כדי להשוות המתואר לתואר ונכון, **ואף** כי כמצא יום הששי (בראשית א׳ ל״א) פרות הטובות (מ״א, כ״ו) בור הגדול (ש״א י״ט, כ״ב) **ואחרים אשר** המתואר בלתי ידיעה, הם נדונים ליוצאים מן הכלל. והספרדים אומרים רעים **אהובים** שניהם בלי **ה״א**, וכן בסדור רב עמרם ובאבודרהם, וגם זה יתכן. ובשאלתות דרב אחאי גאון סמן י״ו וברמב״ם **הלכות ברכות** פ׳ ב׳ גורס רעים ואהובים. **כשמחך יצירך**, כמו ששמחת את אדם הראשון בהביאך את חוה לפניו. **משמח** חתן וכלה, **ואין** חותמים משמח החתן עם הכלה כמו בברכה האחרונה, והטעם מפני **כי ברכת שמח** תשמח היא דרך בקשה לבקש רחמים על חתן וכלה שיהיו שמחים בהצלחה כל ימיהם לפיכך **חותמים משמח** חתן וכלה, ר״ל את שניהם, ואם היו חותמים החתן עם הכלה לא היה במשמע **אלא שמחה לחתן בלבד** שישמח בכלה ולא לכלה שתשמח בחתן. אבל הברכה האחרונה שהיא שבח והודאה להקב״ה **שברא חתונת** דיבוק איש באשה ע״י שמחה וחדוה בה חותמים משמח החתן עם הכלה, שהוא לשון **שמחת איש באשתו**.

אשר ברא ששון וכו׳ היא ברכה כוללת כל ענינים הקודמים **בריאת השמחה וילירת. הזווג וזכרון** ירושלים. **דיצה**, גם הוא ל׳ ששון ושמחה בל׳ חז״ל ומגזרת ולפניו תדוץ דאבה (**איוב מ״א, י״ד**) וכן שישו אתה משוש תרגומו דוצו עמה דיץ (ישעיה ס״ו י׳) אגילה בישועתך תרגומו אדוץ בפורקנך (**תהלים** ט׳ ע״ו). **ורעות**, התחברות, מענין למען אחי ורעי אדברה נא שלום (תהלים קכ״ב, ח׳). **והנה נוסחתנו** היא גרסת הגמרא והרי״ף והרמב״ם וסמ״ג. אבל הספרדים גורסים, „**אשר ברא ששון ושמחה חתן וכלה** אהבה אחוה גילה דיצה שלום ורעות״, ומחסרים ב׳ התבות רנה וחדוה, וכן חסרים ב׳ **תבות אלה גם בס׳** הנהיר מובא בזוהר בראשית דף ל״ה גם בזוהר תרומה דף ע״ה עמוד ב׳ גם בזוהר חדש מדרש **רות דף פ״ע**, והוא כדי שיהיו כאן י׳ לשונות כנגד י׳ מאמרות שבהן נברא העולם. **בערי יהודה**, ל׳ ירמיה ל״ג, י׳. **וי״א**. **מצהלות**, עליזות, מל׳ צהלי ורני (ישעיה י״ב, ו׳). **ונערים**, פירושו, וקול מצהלות נערים. **והספרדים גם פה** נוסחתם משונה מגרסת הגמרא, שהם אומרים „קול מצהלות חפות חתנים ממשתה ונערים **מנגינתם**״, **משמח** הֶחָתן עם הכלה, כן העקר הֶחָתן בה״א ידיעה כחברו הכלה, וכן גורס אבן ירחי **בהלכות פסח**

ברכת אירוסין.

המברך לוקח כוס של יין בידו ומברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל הָעֲרָיוֹת. וְאָסַר לָנוּ אֶת־הָאֲרוּסוֹת וְהִתִּיר לָנוּ אֶת־הַנְּשׂוּאוֹת לָנוּ עַל־יְדֵי חֻפָּה וְקִדּוּשִׁין. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל עַל־יְדֵי חֻפָּה וְקִדּוּשִׁין:

ושותה החתן והכלה. ואחרי כן החתן מקדש לו את הכלה בטבעת קידושין ואומר:

הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּטַבַּעַת זוֹ כְּדַת משֶׁה וְיִשְׂרָאֵל:

וקורים הכתובה. ואחרי כן מברכים על כוס שני בורא פרי הגפן ואומרים ו' הברכות שהכל ברא לכבודו וגו' הסדורים למעלה בנהמ"ז לנשואין (דף 563).

כ' קי"א והתכלא בס' כ"א וכן הוא בסדר ברכות דפוס ויניליא וכן הוא במחזור רומא. ויש לדעת כי במחזור רומא כמלא קודם חתימת ברכה זו שד תוספת כעין פיוט וע"ס א"ב וז"ל: **אשא תפלה, בעד חתן וכלה,** גְנִנם רב עלילה, דָּרְשָׁם לשם ולתהלה, העץ פרי לגדלה, והגפן תת חילה, **ויחים סביבות לשתלה, חניטים** עלי שור גָּמְלָה, טכוסי כבוד תורה וגדולה, ימין ושמאל לפרוץ באחוזת נחלה, **כח חצי גבור אשפתם** תְּמַלֵּא, לא ייגעו לריק ולא יילדו לבהלה, מַטּוֹת עוז ושבטי ממשלה, **נאותי מחמד לרוסם** בהלולים לסגלה, שריגי ענף פרוח תפרח בגילה, צמחי קמוחם רבבות לכפלה, **שוש תשיש בה'** עליהם חזק גם הוא ישיש כמשוש חתן על כלה, ככתוב כי יבעל בחור וגו', **ונאמר והיה כעץ שתול** על מים וגו', ונאמר והיה כעץ שתול על פלגי וגו' **ונאמר** שיר **המעלות אשרי כל ירא** וכו' (כל המזמור), ונאמר כי **תשיתהו** ברכות וגו' ונאמר יהי מקורך ברוך וגו' **בא"י משמח החתן עם הכלה.**

בא"י וכו', ברכת אירוסין הלא היא כסדרה בגמר' כתובות דף ז', ע"ב. ומביאה הרמב"ם בהלכות אישות פרק ג'. **וצונו על העריות** כן נוסח הגמרא, ופירש אבודרהם ר"ל צונו על הרחקת העריות או צונו לפרוש מן **העריות**, ודומה לו ועשיתם לכם פסל תמונת כל אשר צוך ה' אלהיך (דברים ד' כ"ג) כלומר צוך שלא לעשות. ומצאתי בתשובת שאלה להרמב"ם שהוא גורס והבדילנו מן **העריות** עכ"ל, ובאמת כן גם גרסת הרמב"ם בהלכות אישות פ' י' וכתב עליה בעל מגיד משנה שהיא כן הנכונה. הָעֲרָיוֹת, הקבוץ מן עֶרְיָה בשת (מיכה א', י"א) בפלס חֶרְפָּה חֲרָפוֹת. **ואסר לנו את הארוסות**, פירש רש"י מדרבנן הוא שגזרו על הייחוד של פנויה ואף ארוסה לא התירו עד שתיכנס לחופה ובברכה עכ"ל ואע"פ שאיסור זה מדרבנן נוכל לברך עליו וכמו שמברכים על נר חנוכה ומקרא מגלה. **הנשואות לנו**, כן הגיה רבנו **תם**, ור"ל שהיו הנשואות לנו ע"י חופה. **על ידי חפה וקרושין**, פירוש ע"י ברכת חופה שהיא גומרת את הקדושין. ובעל העטור בחלק א' שער ה' כתב שמסתבר לומר על ידי חפה וְקִדּוּשִׁין בבי"ת וטעות וְקִדּוּשִׁין כתהוה ע"י דמיון הברת אות וי"ו ואות בי"ת *). וכן בש"ע אה"ע ס' ל"ד בְּקִדּוּשִׁין בבי"ת, גם בס' חפת חתנים (ליוורנא שנת תקכ"ז) הדפיסו כן. אמנם בעל נחלת שבעה (דף ל"ג, א') יישב הגרסה וְקִדּוּשִׁין בוי"ו. ועוד לדעת כי בשאלתות דרב אחאי גאון סמן י"ו הנוסחא על ידי קרושין וחפה. **וקדושין**, משקל תלמודי הוא וענינו ל' הזמנה והכנה, ומל' וקדשתם היום, .ויקדש את העם (שמות י"ט, י'. וי"ד) התקדשו למחר (במדבר י"א, י"ח) ודומיהם המתורגמים בל' הזמנה. **מקדש עמו ישראל** וכו' תבת עמו איננה בגמרא ולא בשאלתות דרב אחאי ולא בס' רב עמרם, והרמב"ם חותם בלבד מקדש ישראל, וכן בש"ע אה"ע ס' ל"ד. ונוסחתנו מובאה בהגהת מייטוני, וראה עוד על אודות הברכה בהרא"ש לכתובות דף ז' גם באבודרהם.

הרי את מקדשת לי, קדושין דף ה', ע"ב.

---

*) סלוף אותיות דומה לזה ראה למעלה דף 288.

על היין מברך לפניו
ביי'ם געניסע דעז ווייגעז.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

על תבשיל מן ה' מיני דגן
חיבער קוכען, קאנפעקט אד"גל.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא מִינֵי מְזוֹנוֹת:

ברכה אחרונה·

דער זעגענשפרוך נאך דערען גענוס.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, עַל

על היין מברכין לאחריו. נאך וויין.	על פירות משבעת ארץ ישראל. נאך טרויבען, פייגען, אליווען, דאטטעלן אונד גראנאטאפפעלן.	על מעשה קדרה מה' מיני דגן. נאך מעהלשפייזען.	כשאכל מן ה' מיני דגן וגם שתה יין. ווען מאן באקקווערק געגעססען אונד צוגלייך וויין געטרונקען.
הַגֶּפֶן וְעַל פְּרִי הַגֶּפֶן	הָעֵץ וְעַל פְּרִי הָעֵץ	הַמִּחְיָה וְעַל הַכַּלְכָּלָה	הַמִּחְיָה וְעַל הַכַּלְכָּלָה עַל הַגֶּפֶן וְעַל פְּרִי הַגֶּפֶן

וְעַל תְּנוּבַת הַשָּׂדֶה וְעַל אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה וּרְחָבָה שֶׁרָצִיתָ וְהִנְחַלְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ לֶאֱכוֹל מִפִּרְיָהּ וְלִשְׂבּוֹעַ מִטּוּבָהּ· רַחֵם יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ וְעַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ וְעַל מִזְבְּחֶךָ וְעַל הֵיכָלֶךָ וּבְנֵה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְהַעֲלֵנוּ לְתוֹכָהּ וְשַׂמְּחֵנוּ בְּבִנְיָנָהּ, וְנֹאכַל מִפִּרְיָהּ וְנִשְׂבַּע מִטּוּבָהּ וּנְבָרֶכְךָ עָלֶיהָ בִּקְדֻשָּׁה וּבְטָהֳרָה:

בשבת וּרְצֵה וְהַחֲלִיצֵנוּ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה:

בר"ח וְזָכְרֵנוּ לְטוֹבָה בְּיוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה:

בי"ט וְשַׂמְּחֵנוּ בְּיוֹם חַג (פלוני) הַזֶּה:

בר"ה וְזָכְרֵנוּ לְטוֹבָה בְּיוֹם הַזִּכָּרוֹן הַזֶּה:

כִּי־אַתָּה יְיָ טוֹב וּמֵטִיב לַכֹּל, וְנוֹדֶה לְּךָ עַל־הָאָרֶץ

וְעַל פְּרִי הַגָּפֶן· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, עַל הָאָרֶץ וְעַל פְּרִי הַגָּפֶן:	וְעַל הַפֵּרוֹת· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, עַל הָאָרֶץ וְעַל הַפֵּרוֹת:	וְעַל הַמִּחְיָה· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמִּחְיָה:	וְעַל הַמִּחְיָה וְעַל פְּרִי הַגָּפֶן· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמִּחְיָה וְעַל פְּרִי הַגָּפֶן:

בורא פרי הגפן, משנה ברכות דף ל"ה. בורא מיני מזונות, שם דף ל"ו, כ'. על הגפן ועל וכו' ברכה זו שמה מעין שלש, כי נכלל בה מעין ג' הברכות של בהמ"ז, כיצד, על המחיה ועל הכלכלה הוא מעין ברכת הזן, ועל ארץ חמדה הוא מעין ברכת הארץ, רחם ה' אלהינו הוא מעין ברכת בונה ירושלם, ואע"פ שיש בה ג"כ כי אתה ה' טוב ומטיב כנגד ברכת הטוב והמטיב, לא קראוה אלא מעין שלש ולא מעין ארבע, בעבור שברכה רביעית של בהמ"ז רק מדרבנן היא. ויש אומרים כי אתה ה' טוב ומטיב לכל הוא לא נתקן מעקרו רק לברכת היין שהיא על הגפן ועל פרי הגפן ונתקן כנגד הטוב והמטיב שאומרים על שנוי היין (ברכות נ"ט, ב'), ,,אלא שנהגו לומר נוסחה זו גם על ה' מיני דגן והפירות. והברכה מובאה בברכות דף מ"ד, וסדרה הרמב"ם בהלכות ברכות סוף פרק ג', ויש בה מעט חלופי נוסחאות בסדורים. ועל תנובת השדה, לשון יחזקאל ל"ו, ל'. והרמב"ם אינו גורס לו וגם ברוקח איננו, והשל"ה

שתה יין ואכל מפירות הארץ מברך:

על־הגפן ועל־פרי הגפן ועל־העץ ועל־פרי העץ וחותם **על־הארץ ועל־הגפן ועל־הפרות. ברוך אתה יי, על־הארץ ועל־הגפן ועל־הפרות:**

אכל מן ה׳ מיני דגן וגם מפירות הארץ מברך:

על־המחיה ועל־הכלכלה ועל־העץ ועל־פרי העץ וחותם **על־הארץ ועל־המחיה ועל־הפרות. ברוך אתה יי, על־הארץ ועל־המחיה ועל־הפרות:**

אכל מן ה׳ מיני דגן וגם מפירות הארץ ושתה יין כולל שלשתם יחד בברכה ואומר:

על־המחיה ועל־הכלכלה על־הגפן ועל־פרי הגפן על־העץ ועל־פרי העץ וחותם **על־הארץ ועל־המחיה ועל־הגפן ועל־הפרות. ברוך אתה יי, על־הארץ ועל־המחיה ועל־הגפן ועל־הפרות:**

על שתיית מים ועל שכר: איבער וואסער אדער אנדערע געטראנקע (אויסער וויין):

ברוך אתה יי, אלהינו מלך העולם, שהכל נהיה בדברו:

על פרי העץ: ביי׳ם געניסען פון בוימפריכטען:

ברוך אתה יי, אלהינו מלך העולם, בורא פרי העץ:

על פרי הארץ: ביי׳ם געניסען פון ערדפריכטען:

ברוך אתה יי, אלהינו מלך העולם, בורא פרי האדמה:

ואחרי שתיית מים או אכילת פרי מברך: נאך דעם געניסען איבער דיעזער:

ברוך אתה יי, אלהינו מלך העולם, בורא נפשות רבות וחסרונן על כל־מה־שבראת להחיות (בהם) נפש כל־חי, ברוך חי העולמים:

דף ל״ה ע״ב איתו מניא ועל תנובת השדה כי אם על ה׳ מיני דגן וכן הוא בכל בו, וראה טור א״ח ס׳ ר״ח. **והנחלת לאבותינו**, אבודרהם גורס והנחלת את אבותינו, וכן ברמב״ם. **לאכול מפריה ולשבוע מטובה**, איננו בהרמב״ם ולא בשל״ה גם הספרדים אין אומרים אותו גם בסדור יעב״ץ איננו, אמנם הגמרא מביאו, וכן גורסים רב עמרם והרא״ש והטור והרוקח וכל בו ואבודרהם. ונמצא מלילת לשון זו גם בסוטה דף י״ד. **ושמחנו בבנינה**, וכן בהרמב״ם. והשל״ה גורס **ושמחנו בה** והוא כגרסת הגמרא. **ונאכל מפריה ונשבע מטובה**, איננו בגמרא ולא בס׳ רב עמרם ולא ברמב״ם גם הספרדים אין אומרים אותו, אבל הטור מביאו בשם בעל הלכות גדולות, וכן בשל״ה. **ונברכך עליה בקדשה ובטהרה**, גם זה איננו בגמרא ובס׳ רב עמרם, אבל הרמב״ם מביאו. **וזכרנו לטובה ביום ראש החדש הזה**, כן הנוסחא וכמו שהיא בטור ובשל״ה וכן הוא בסדור של ר׳ עזריאל גם של ר׳ זלמן לונדן. **כי אתה ה׳ טוב ומטיב לכל** וכן בס׳ רב עמרם, וגרסת אבודרהם היא „כי אל טוב ומטיב אתה", וכן היא בכל בו וכן בכפתור ופרח פרק י׳. **על הארץ ועל הפרות**, ר״ל על הארץ המוציאה את הפירות, ברכות דף מ״ד ומ״ט. ואם אכל פירות ארץ ישראל בין בא״י בין בח״ל חותם **על הארץ ועל פרותיה**.

שהכל נהיה בדברו, משנה ברכות דף מ׳, ע״ב. נהיה היו״ד בסגול והוא בינוני נפעל משרש היה, וכן כל ברכות הנהנין אמורות בל׳ בינוני כמו בורא, המוציא, הנותן, עושה, כי מודים אנחנו על שהקב״ה פועל תמיד יבכל עת הטובות לנו והשגחתו תמיד על טבע הבריאה שלא תסור מקו מנהגה אשר לוה אותה להלוך בה, וזהו ג״כ שנאמר בתפלה המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית. **בורא פרי העץ**, משנה ברכות ל״ה. **בורא פרי האדמה**, שם. **בורא נפשות** וכו׳ מקורה בברכות דף ל״ז. ומ״ד. אך לא באה שם הנוסחא בשלמותה והתוספות מביאים אותה בזה״ל „בא״י אמ״ה בורא נפשות רבות וחסרונם ועל כל מה שברא להחיות בהם נפש כל חי ברוך חי העולמים", ופירשו וחסרונם כמו לחם ומים שאי אפשר בלא הם, **ועל כל מה שברא**, כלומר על כל מה שבעולם שגם אם לא נבראו יכולים העולם לחיות בלא הם, שלא נבראם כי אם לתענוג כמו תפוחים וכיוצא בהם עכ״ל אמנם גדול הדוחק בפירוש הזה, ונראה הנכון כי מן ברוך עד וחסרונן הוא מן הקריאה אל השם כלומר ברוך אתה ה׳ אשר אתה הוא בורא נפשות רבות וחסרונן, ואח״כ יאמר על מה יהיה ברוך, על כל מה שברא וגו׳ על זאת הוא ברוך. ובזה מלילת הלשון מיושבת ואין בה קושי כלל. **וחסרונן** בנו״ן כן הוא במשנה ברכות מ״ד ובגמרא (ברכות ל״ז וערובין י״ד, ב׳) ובאבודרהם וכן כתב בעל אור חדש וכל״ל כי נמשך על נפשות שהוא ל׳ נקבה. ופירושו שברא כל מה שחסר לנפשות לחיותם, ר״ל לרכי ספוקן וכל״א **ואיהרען בעדירפניו**. **שבראת** כן הנוסחא בערובין דף י״ד, ע״ב גם במכילתא בשלח פ׳ ה׳ וכן הורה בעל מג״א סימן ר״ז. ובברכות דף ל״ז הנוסחא **שברא** בל׳ נסתר, וכן גורס רש״י שם ראש

על ריח עשב: איבער וואהלריעכענדע קרייטער:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא עִשְׂבוֹת בְּשָׂמִים:

על ריח פרי: איבער וואהלריעכענדע פריכטע:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַנּוֹתֵן רֵיחַ טוֹב בַּפֵּרוֹת:

על ריח בשמים: איבער געווירצע:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא מִינֵי בְשָׂמִים:

על ריח עץ בושם: איבער וואהלריעכענדעז האלץ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא עֲצֵי בְשָׂמִים:

על שמן אפרסמון: איבער וואהלריעכענדעז אהל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא שֶׁמֶן עָרֵב:

הרואה ברקים, וכוכבים המעופפים, ומדבריות, והרים רמים, וכן הרואה החמה בראשית שכת מחזור הגדול בתקופת ניסן בבוקר יום ד', מברך:

ביי'ם אנבליקע דעז בליטצעז, שטערנ־שיעסענז, וועטטערלייכטענז, האה[illegible] בירגע, גראססער וויסטען, שפריכט מאן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, עוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

דף מ"ה, וכן באבודרהם. והנה הטור בסימן ר"ז מביא בתחלה הנוסחא שברא ואח"כ מביא הנוסחא שבראת ולא הבריא, אמנם בעל נגיד ומצוה דף מ' כתב בפירוש צריך שתאמר על כל מה שבראת ולא על כל מה שברא, ובאמת הנוסחא הזאת היותר מתישבת בלשון, וכן היא בכל בו ס' כ"ד גם בש"ע ס' ר"ז, וכן היא בסדורי רז"ה ויעב"ץ ורי"ס. להחיות בהם, בסדור ספרדים לא נמצאה תבת בהם, ומסתבר. ברוך חי העולמים, חתימה זו איננה בגמרא שלנו, אבל היא ע"פ גמרא ירושלמי ברכות פרק ו' משנה לאשונה ששם נוסח הברכה כך הוא „אשר ברא נפשות רבות להחיות בהן נפש כל חי ברוך אתה ה' חי העולמים" ובשאלתות דרב אחאי גאון פ' יתרו סמן כ"א הנוסחא „בורא נפשות רבות וחסרונן על כל מה שברא ברוך חי העולמים" והרמב"ם בפירושו למשנה ברכות מ"ד גורס „בורא נפשות רבות וחסרונן על כל מה שברא, ברוך אל חי העולמים". גם בספרו פאר הדור ס' ק"א (והוא ס' כ"ח בתשובותיו דפוס חדש) כתב שאין חתימה לברכה זו, ר"ל שאין אומרים בסופה ברוך אתה ה', וכן כתב גם רשב"א תשובה קמ"ע. חי העולמים, חי בצרי כן נקוד הסמיכות מן השם התואר חי [לא מן חיים כמו שכתב בטעות ה"ר ארקוולטי מובא בתוספות י"ט סוף מס' תמיד גם בעל ווי"כ ס' קל"א, כי מן חיים שהוא שם המקרה, נופל על עצם החיות ובל"א דאז לעבען, יאמר בסמיכות חיי], וראשו חיה מנחי למ"ד ה"א ונפלם די שהוא בסמיכות די (ויקרא ה' ז'. ישעיה מ', ט"ז), וכן הוא במקרא בדניאל י"ב, ז' וישבע בְּחֵי העולם והוא תואר סמוך ותרגומו „בייא דעם לעבענדיגען דער וועלט" או „בייא דעם לעבענדיגען דער עוויגקייט" כפי שיובן תבת העולם על הנצחיות או על העולם הנברא, ואם היה נקוד בחַיֵּי העולם היה נשמע ממנו בחיי אשר הוא העולם בל"א ביי'ם לעבענדיגען, דיא וועלט והיה זה הפוך גדול בהבנה, אף כאן האומר חַיֵּי העולמים נשמע מדבריו החי והעולמים ויהיה הריסות המשמעות, וע"כ הפרש גדול בין חֵי בצרי וחַיֵּי בפתח וצ"ל חֵי העולמים ופירושו ה' אשר הוא חי של העולמים. אבל כאשר נאמר עולמים או עולם בלי ה"א ידיעה אז יפה יתכן ג"כ לנקד חַי עולמים חַי עולם בפתח שאז משמעתו כמו חַי לְעולמים חי לְעולם וכן נמצא בפיוט האדרת והאמונה לְחַי עולמים בכל חרוז וחרוז, וזהו שכתב אבודרהם בשם בעל המלמד וז"ל ומה טוב לומר חֵי העולמים כל' הכתוב וישבע בְּחֵי העולם, לרמוז על העולמות כי הוא חייהם וקיומם, ואם נפסק לומר שהוא חי וקים בשני עולמות העולם הזה והעולם הבא, טוב הוא עכ"ל, ורצונו אם תהי כוונתך שהוא חי לעולמי עד אז תוכל לנקד חַי אך צריך שתאמר אז חי עולמים, והוא ברור וראה עוד בס' אור חדש דף ל"ז, ב', גם בס' הרכסים לבקעה לבראשית ג', כ"ב. בורא עשבות בשמים, ברכות מ"ג, ע"ב. ושם גורס עשבי, אך במקרא רבוי של עשב הוא עשבות (משלי כ"ז, כ"ה) ול' המקרא מעולה שהוא המבורר לנו ונקוד עשבי איננו מבורר (ובש"ז לא"ח ס' רע"ז אות י"ב יש טעות). הנותן ריח, ברכות מ"ג, ב'. בורא מיני, שם מ"ג, ע"א. בורא עצי, שם. בורא שמן, שם. עושה מעשה בראשית, ברכות נ"ד. ונ"ט. וכן גרסת הרא"ש והטור א"ח ס' רכ"ז וסמ"ק ס'

על רעם וסערה ורעש: בייא דאָננער, שטורמוועטטער אָדער ערדבעבען:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁכֹּחוֹ וּגְבוּרָתוֹ מָלֵא עוֹלָם:

הרואה את הקשת בעננים: ביי'ם אַנבליקקע דעס רעגענבאָגענס:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, זוֹכֵר הַבְּרִית וְנֶאֱמָן בִּבְרִיתוֹ וְקַיָּם בְּמַאֲמָרוֹ:

הרואה אילנות בעת פריחת נצנם בחדש ניסן מברך ברכה הראשונה: ביי'ם ערזטען אַנבליקקע בליהענדער ביימע איס מאָנאַטע ניסן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁלֹּא חִסַּר בְּעוֹלָמוֹ דָּבָר וּבָרָא בוֹ בְּרִיּוֹת טוֹבוֹת וְאִילָנוֹת טוֹבִים לְהַנּוֹת בָּהֶם בְּנֵי אָדָם:

הרואה אילנות טובות ובריות נאות מברך: ביי'ם ערבליקקען פֿאָרצִיגליכער געוואַכזע אָדער אויזגעצייכנעט שאָנער געשאָפּפֿע:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁכָּכָה לוֹ בְּעוֹלָמוֹ:

הרואה אדם משונה: ביי'ם ערבליקקען אייניגער אונגעוועהנליכער ריעזען:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, מְשַׁנֶּה הַבְּרִיּוֹת:

בנה או קנה בית או כלים ומלבושים מברך: ביי'ם אַנקויף אייגענע הייזער, אָדער נייען קליידער א. ד. גל., זאָוויא ביי'ם גענוס אייגער יעדען נייען שפּייזע שפּריכט מאַן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

הלובש מלבוש חדש: ביי'ם אַנציעהען אייגעס נייען קליידעס שפּריכט מאַן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, מַלְבִּישׁ עֲרֻמִּים:

על שמועות טובות לו ולאחרים: ביי'ם עמפּפֿאַנג אייגער גליקקליכען באָטשאַפֿט:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב:

על שמועות רעות וכן הקורע על מתו או הרואה בתי כנסיות בחרבנן: ביי'ם עמפּפֿאַנג אייגער שלעכטען נאַכריכט:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, דַּיַּן הָאֱמֶת:

הרואה את חברו שנתרפא מחליו מברך: ביי'ם וויעדערזעהען זייגעס פֿריינדעס דער פֿאָן אייגער שווערען קראַנקהייט גענעזען שפּריכט מאַן:

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא מַלְכָּא דְּעָלְמָא דִּי יְהָבָךְ לָן וְלָא יְהָבָךְ לְעַפְרָא:

קמ"ח. אך הרי"ף והרמב"ם ואבודרהם גורסים עושה בראשית, ובאור הלשון ראה למעלה דף 58. שכחו וגבורתו, ברכות נ"ד. זוכר הברית, שם דף נ"ט וראה בתוספות שם ובהגהות מימוני הלכות ברכות פ' י' אות נ' ויוסיף אומן ס' שע"ז. זוכר הברית, כמו שכתוב וזכרתי את בריתי (בראשית ט', ט"ו). ונאמן בבריתו, שלא יעברנו אף כשרבו הרשעים. וקים במאמרו, פירושו אפילו לא היה הברית מאחר שהשביע ולא יהיה עוד מבול ברוך הוא שיקיים מאמרו. שלא חסר בעולמו, ברכות מ"ג, ב' ור"ה דף י"א. ואילנות טובים, אילן ל' זכר הוא אף כי יתרנה ברבוי נקבה, כמו אבות לוחות ודומיהם, וע"כ צ"ל טובים וכן הוא בסמ"ק ס' קמ"ח. לִהַנּוֹת בהם כן בווי"ל ונכון, והוא מקור פיעל משרש הנה דוגמת לְהַנּוֹת (שופטים י"א, מ') מן תנה, ור"ל השם הוא מהנה באילנות הטובים את בני אדם, ומלה תלמודית היא וטעמה ל' תועלת, והועיל לא יועילו תרגומו והנאה לא יהנון (ירמיה כ"ג, ל"ב). ובסמ"ג עשין כ"ז ובסמ"ק ס' קמ"ח ואורחות חיים הלכות ברכות ס' מ"ה הנוסחא לְהַנּוֹת מֵהֶם ואף היא תתכן ואז פירושו בני אדם יהיו נהנים מן האילנות. שככה לו, ברכות נ"ח, ב', ותנחומא פ' פינחס. משנה הבריות, שם. שהחינו, ברכות נ"ד. וראה למעלה דף 366. מלביש, ברכות דף ס' וראה שם בהרא"ש ס' ע"ו. הטוב והמטיב, ברכות נ"ד. דין האמת, שם ופסחים נ'. והנוסחא דאמת בה"א ברא"ש במשנה וגמרא וכל הפוסקים ולכן צ"ל דַּיַּן היו"ד בפתח כי המלה סמוכה. בריך רחמנא,

הרואה את חברו החביב לו אחר י"ב חדשים:
ווער זיינען געליעבטען פריינד נאך איינעם יאהרע ווידער ערבליקקט, ספריכט:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, מְחַיֵּה מֵתִים:

הרואה בתי כנסיות שבתישבו מחרבנן יאמר:
ווען מאן ווידערערשטאנדענע גאטטעזהייזער זיעהט:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, מַצִּיב גְּבוּל אַלְמָנָה:

הרואה חכם בחכמת התורה:
זיעהט מאן איינען ווייזען אין דער תורה, זא ספריכט מאן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁחָלַק מֵחָכְמָתוֹ לִירֵאָיו:

הרואה חכם בחכמת העולם:
זיעהט מאן איינען אויסגעצייכנעטען וועלטווייזען, זא ספריכט מאן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁנָּתַן מֵחָכְמָתוֹ לְבָשָׂר וָדָם:

הרואה מלך ואייליו:
זיעהט מאן איינען רעגיערענדען אויסגעבען פאן זיינען גראסען, זא ספריכט מאן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁנָּתַן מִכְּבוֹדוֹ לְבָשָׂר וָדָם:

הרואה מקום שנו נעשה לו נס מברך:
ביי'ם ווידערזעהען איינעס ארטעס, וואָ מאן איינער גראסען געפאהר ענטגאנגען איזט, ספריכט מאן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁעָשָׂה לִי נֵס בַּמָּקוֹם הַזֶּה:

ואם הוא מקום שנעשה נס לאבותינו, אומר שעשה נס לאבותינו במקום הזה. ואם נעשה שם נס לאבותיו, אומר לאבותי, ואם לרבו אומר לרבי.

הרואה ים אוקינוס:
זא מאן דאס וועלטמעער זיעהט:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁעָשָׂה אֶת־הַיָּם הַגָּדוֹל:

הקובע מזוזה מברך:
ביי'ם אנשלאגען דער מזוזה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לִקְבּוֹעַ מְזוּזָה:

העושה מעקה לגגו או כותל וגדר סביב לבורו להסיר המכשול יברך:
ווען מאן איינע איינפאססונג אום דען ברוננען אדער איין געלאנדער אום דאס פלאטטע דאך מאכט:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לַעֲשׂוֹת מַעֲקֶה:

הפודה כרם רבעי מברך:
ווער זיינען ווייכבערג אים פיערטען יאהרע אויזלאסט:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל־פִּדְיוֹן כֶּרֶם רְבָעִי:

ברכות נ"ח, ב', וראה בהרא"ש שם. גם בלבוש ס' רי"ט. **מחיה מתים**, שם נ"ח, ב'. **מציב גבול**, שם. והוא עפ"ה משלי ט"ו, כ"ה. **שחלק מחכמתו, שנתן מחכמתו, שנתן מכבודו**, ברכות דף נ"ח. וראה מאמר ר' יוחנן במגלה ט"ז. **שעשה לי נס**, ברכות נ"ד. **שעשה את הים הגדול**, שם, וכן גרסת הרי"ף ורמב"ם ורא"ש וסמ"ג וסמ"ק ורוקח וארחות חיים וכל בו ואבודרהם וכן הוא בסדורי הספרדים וכן בסדור ברכות דפוס ויניציא וכן הורה בעל מג"א בס' רכ"ח. **לקבוע מזוזה**, ירושלמי ברכות פ' ט' ושאלתות דר' אחאי גאון ס' קמ"ה ורמב"ם הלכות תפלין פ' ה' הלכה ז' וסמ"ג עשין כ"ג וכ"ז. **לעשות מעקה**, כן גורס אבודרהם וכן הוא ברמב"ם הלכות ברכות פ' י"א ובסמ"ג עשין כ"ז. ונוסחת שאלתות דר' אחאי ס' קמ"ה היא על המעקה. **כרם רְבָעִי**, כן הדפיס רוו"ה וכנ"ל, ולא רביעי כמו שבא באבודרהם, וטעמו כרם בן ד' שנים וכמו שמאחרת המשנה בראש מס' פרה, וכן בברכות דף ל"ה ופאה פ' ז' ומעשר שני פ' ה' וספרי פ' נשא כרם רְבָעִי, נטע רְבָעִי, כולן בלא יו"ד אחרי בי"ת הרי שקראו הבי"ת

עסה מקמח של ה' מיני דגן הבלושה במים ובלילתה עבה לאפות ממנה פת ויש בה לפחות השעור של מ"ג ביצים וחומש ביצה צריך להפריש ממנה חלה ולברך על הפרשתה. והמצוה הזאת היא על האשה, ואם אין לו אשה המצוה על האיש, וכן כשאשתו יולדת או חולה יקיים הוא את המצוה ולא יעשנה ע"י אשה אחרת. והחלה המופרשת צריך לשרפה. וזאת הברכה:

ווען מאַן איינען ברויטטייג פֿאָן אָהנ= גענאָהר דרייא פֿפֿונד מעהל מיט וואַסער אַנגעקנעטעט, זאָ האַט מאַן איין שטיקכען דאַפֿאָן אַבצוברעכען (חַלָּה) אונד דאַבייא פֿאָלגענדע ברכה צו זאָגען:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַפְרִישׁ חַלָּה מִן־הָעִסָּה:

כלים של זכוכית או של מתכת כשיטבילם יברך:

ווען מאַן מעטאַללענע אָדער גלאָזערנע געפֿעסע טובֿל איזט שפּריכט מאַן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל־טְבִילַת כֶּלִי (ואם הם רבים יאמר כֵּלִים):

האשה הטובלת טבילת מצוה, וכן הגר שנתגייר וטובל, צריך לברך:

ווען מאַן איין געזעצליך פֿאָרגעשריעבענעס רייניגונגסבאַד נימט, שפּריכט מאַן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל־הַטְּבִילָה:

ערוב תחומין.

מי שיש לו לילך לדבר מצוה חוץ לתחום בשבת או בי"ט יערב בערב שבת או בעי"ט ערובי תחומין. וכיצד יעשה, יקח מזון לשתי סעודות ויניחהו בתוך האלפים אמה מחוץ לעירו ויקבע שם שביתתו ויאמר הברכה, ואז אע"פ שחזר ולן בביתו יחשב לו כאילו שבת במקום שהניח שם שתי הסעודות, ומותר לו למחר להתרחק ממקום שהניח שם הערוב עוד אלפים אמה. ויקח לערוב דבר מזון שלא יוצאת במהרה כגון בצל ושום. ואם הוא מערב לאחרים יאמר בדין ערובא יהא שרא לפלוני או לבני מקום פלוני וכו' וצריך להודיעם, שאין מערבין לו לאדם אלא לדעתו. וקודם שיניח הערוב מברך:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל־מִצְוַת עֵרוּב:

בְּדֵין עֵרוּבָא יְהֵא שְׁרֵא לָנָא לְמֵאזַל מֵאַתְרָא הָדֵין תְּרֵין אַלְפִין אַמִּין:

בקמץ, ואע"פ שלא כמלא במקרא שְׁלִשִׁי רִבֵּעִי, כסמוך על קבלת בעלי המסורה שהם קבלו הקריאה הנכונה מאבותיהם בעלי הלשון האמתיים. וראה שרשי רד"ק ערך ימן גם בבאור הנבת המקרא לרוו"ה בבראשית ט"ו, ט'. ומצאתי בסמ"ק ס' רמ"ח וז"ל לכרם רבעי כיצד יעשה, ילקט מד' רוחות הכרם ומעות בידו ועומד באמצע הכרם ואומר בא"י אמ"ה אקב"ו על פדיום הכרם, (וכן הנוסח בשאלתות דר' אחאי גאון ס' ק' ובה"ג הלכות ערלה), ואומר בזמן שבית המקדש קיים היו פירות רבעי להקדש ועכשו יהי רצון שיהיו המעות האלו להקדש והפירות חולין, ומעות שוחקם או שורפם. נעתק מסדר ברכות דרב סעדיה עכ"ל, וראה בס' כל בו ס' כ"ב. **להפריש חלה מן העסה,** חלוקי דעות בנוסח הברכה שיש מן הפוסקים אומרים להפריש **תרומה,** ויש אומרים להפריש **חלה,** ויש אומרים להפריש **תרומה חלה,** והר"ש בפירושו לחלה ב', ג' גורס **להפריש חלה מן העסה,** וכן העמיד יעב"ץ בסדורו וכתב עליה שכן הוא הנוסח הנכון, ועל פיהו הדפיס גם לוו"ה. והנה מוצא הנוסחא הוא הפסוק ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה (במדבר ט"ו, כ'), ובל' המשנה יאמר ל' עסה במקום ל' עריסה ול' הפרשה במקום ל' הרמה, כמו המפריש חלתו, העסה עצמה חייבת בחלה (חלה ב', ה') כיצד מפרישין חלה (פסחים מ"ו), וע"כ הנוסח להפריש חלה מן העסה הוא בל' הכתוב להרים חלה מן העריסה. ותבת חַלָּה שרשה חלל ובמשקל פַּלָּה מן כלל שַׂפָּה מן שפם, ופירש הריב"ס בפירושו הכתב והקבלה שהוא מל' אשר נטע כרם ולא חללו (דברים כ', ו') ונקרא כך החלק המופרש מן העסה **חלה** ע"ש שעושה את העסה חולין, כי קודם הפרשת החלה היתה העסה אסורה באכילה והחלה מוציאה אותה מאסורה להיות חולין. והנה אין הוראת חלה במקום הזה כאשר חלה שבמקרא אשר טעמן עוגה, וזהו שכמלא לאונקלוס שתרגם כל חלה שבמקרא גריצתא ורק בפסוק ראשית עריסותיכם הניח שם חַלָּה כמו בכתוב ולא תרגמו. **על טבילת כלי,** י"ד ס' ק"כ. **על הטבילה,** ברכות נ"א פסחים דף ז' ע"ב.

בדין ערובא וכו' כן מצאו בעל ויי"ל בל' ארמי וכנוסחאות אחר ערובים שגם הם בל' ארמי, וכן מצאו גם אבודרהם בל' ארמי. וברמב"ם הלכות ערובין סוף פ' ו' ובארחות חיים ובכל בו ובטור א"ח ס' תי"ד בא בל' עברי, וכן סדרו יעב"ץ. ודקדוק הלשון מבואר למעלה דף 345.

סדר קריאת שמע על המטה.

יש שאומרים תחנה וודוי קודם שיקראו ק"ש על המטה.
אייניגע שפרעכען פאר קריאת שמע ערשט פאלגענדע תחנה אונד ודוי.

רבונו של־עולם, הרי אני מוחל לכל־מי שהכעיס והקניט אותי או שחטא כנגדי בין בגופי בין בממוני בין בכבודי בין בכל אשר לי בין באנס בין ברצון בין שוגג בין מזיד בין במחשבה בין בדבור בין במעשה, ולא יענש אדם בגללי: יהי רצון מלפניך יי אלהי ואלהי אבותי שלא אחטא עוד ולא אעשה הרע בעיניך, ומה שחטאתי לפניך מרק ברחמיך הרבים אבל לא על־ידי יסורים וחלים רעים: יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך, יי צורי וגאלי. אמן:

הרי אני מוסר נפשי ורוחי ונשמתי על־קדשת השם יתברך, ברוך הוא וברוך שמו:

רבונו של־עולם, הנני באתי להפיל תחנתי לפניך ולבקש רחמים מלפני כסא כבודך, אשר אם־יבא עת פקדתי לטול את־נשמתי שלא ישלוט בי יצר הרע להעבירני על אחת מכל־מצותיך הן מצות עשה הן מצות לא תעשה אבל תהי־בי כח שתצא נשמתי בקדשה ובטהרה ותבא אל נשמות צדיקי וחסידי ישראל ואל־נשמות אברהם יצחק ויעקב אל־מקום חפצי. ותמיד יהי־לי בר לבב עד יום מותי להאמין בשמך הגדול עד לרגע האחרון של־חיי שאתה אמת ומשה עבדך אמת ותורתו אמת ואתה יחיד ומיחד ואין יחידות כמוך בשום פנים, היה הוה ויהיה, יי מלך יי מלך יי ימלך לעלם ועד, כי אין־כמוך באלהים ואין בלתך בשמים ממעל ועל הארץ מתחת, אין עוד. ברוך הוא וברוך שמו לעד. ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד:

ויתודה ויאמר אשמנו וכו' ויכוין להתודות על החטאים הידועים לו בתחנה ובקשה כפי כחו.

אלהינו ואלהי אבותינו. תבוא לפניך תפלתנו, ואל־תתעלם מתחנתנו. שאין אנחנו עזי פנים וקשי ערף לומר לפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו צדיקים אנחנו ולא חטאנו. אבל אנחנו חטאנו:

אשמנו. בגדנו. גזלנו. דברנו דפי. העוינו. והרשענו. זדנו. חמסנו. טפלנו שקר. יעצנו רע. כזבנו. לצנו. מרדנו. נאצנו. סררנו. עוינו. פשענו. צררנו. קשינו ערף. רשענו. שחתנו. תעבנו. תעינו. תעתענו. סרנו ממצותיך וממשפטיך הטובים ולא שוה לנו: ואתה צדיק על כל־הבא עלינו. כי אמת עשית, ואנחנו הרשענו: מה נאמר לפניך יושב מרום, ומה נספר לפניך שוכן שחקים. הלא כל־הנסתרות והנגלות אתה יודע: אתה יודע רזי עולם, ותעלומות סתרי כל־חי: אתה חופש כל־חדרי בטן ובוחן כליות ולב: אין כל־דבר נעלם ממך, ואין נסתר מנגד עיניך: ובכן יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו. שתסלח לנו על כל־חטאתינו. ותמחל לנו על כל־עונותינו ותכפר לנו על כל־פשעינו:

הנכנס לישן יברך המפיל ויקרא ק"ש.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. הַמַּפִּיל חֶבְלֵי שֵׁנָה עַל־עֵינַי וּתְנוּמָה עַל־עַפְעַפָּי׃ וִיהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי. שֶׁתַּשְׁכִּיבֵנִי לְשָׁלוֹם וְתַעֲמִידֵנִי לְשָׁלוֹם. וְאַל יְבַהֲלוּנִי רַעְיוֹנַי וַחֲלוֹמוֹת רָעִים וְהַרְהוֹרִים רָעִים. וּתְהִי מִטָּתִי שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ. וְהָאֵר עֵינַי פֶּן־אִישַׁן הַמָּוֶת. כִּי אַתָּה הַמֵּאִיר לְאִישׁוֹן בַּת־עָיִן׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ. הַמֵּאִיר לָעוֹלָם כֻּלּוֹ בִּכְבוֹדוֹ׃

אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן.

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה ׀ אֶחָד׃

בלחש בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד׃

וְאָהַבְתָּ אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ וּבְכָל־מְאֹדֶךָ׃ וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל־לְבָבֶךָ׃ וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ׃ וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל־יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ׃ וּכְתַבְתָּם עַל־מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ׃

ויש מוסיפים גם פ' והיה ופ' ציצית.

המפיל חבלי, מציאה הגמרא ברכות דף ס' ע"ב, והנוסחא שם ארוכה מנוסחתנו, גם בסדור רב עמרם גם ברמב"ם הלכות תפלה ריש פרק ז' הנוסחא משונה, וכן בסמ"ג עשין כ"ז ובסמ"ק ס' קמ"ח, ורוקח ס' שמ"ה, וארחות חיים דין ק"ש. והנוסחא שלנו היא כמעט ע"פ נוסחת הרא"ש ברכות פרק ט' ס' כ"ג, והטור א"ח ס' רל"ט. וראה גם מג"א שם, ובמעשה רקח להלכות תפלה פ' ז'. **חבלי שנה**, יש מפרשים מענין חבלי בוץ (אסתר א', ו'.) ר"ל כי ע"י מיתרים העינים סגורות וקשורות בשינה, ובלע"ז דיא באנדען דעס שלאפעס, וי"מ ל' חלק כמו חבלי מנשה (יהושע י"ז, ה') ולכ' הפירושים היה דינו להנקד חֲבָלֵי בפתח ואינו כן בשום סידור, גם אין טעם לפירושים הללו, והעקר שהוא מל' חבלי יולדה (הושע י"ג, י"ג) כי הער יותר מדאי יאחזוהו צירים וחבלים עד שיישן, כי השינה הוטבעה בכל בעלי חיים לצורך גדול והטבע יכריחם אליה. על עיני וכו' מבואר למעלה דף 42. **יבהלוני רעיוני**, מל' דניאל ד', ט"ז. **והרהורים**, מחשבות, והה"א בפתח כמו דניאל ד', ב'. **ותהי מטתי שלמה לפניך**, שלא יהא פסול בזרעי, ועיין רש"י לבראשית מ"ז, ל"א. **והאר עיני פן אישן המות**, ל' תהלים י"ג, ד'. **לאישון בת עין**, ל' תהלים י"ז, ח'. ותרגם שם הארמי גלגול די במליעות עינא.

שמע, בברכות דף ד' ע"ב אמר ר' יהושע בן לוי, אע"פ שקרא אדם ק"ש בבהכ"נ מצוה לקרותו על מטתו, אמר ר' יוסי מאי קרא, רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה, ואמר רב נחמן, אם תלמיד חכם הוא אין צריך, אמר אביי אף ת"ח מיבעי ליה למימר חד פסוקא דרחמי כגון בידך אפקיד רוחי עכ"ל ושם דף ס' ע"ב הנכנס לישן על מטתו אומר משמע ישראל עד והיה אם שמוע עכ"ל וראה שם בהרא"ש. ובמדרש תהלים מזמור ד' הקורא שמע בבהכ"נ שחרית יוצא ידי חובתו, ערבית לא יצא אא"כ חוזר בביתו על מטתו, מה טעם, כדי להבריח את המזיקין. ואיתא במדרש ויכלו (העתיקו הרוקח), כשבא אחד מישראל לישן, ואינו ישן עד שממליך להקב"ה, לא ישכב עד יאכל טרף שאומר ה' אלהינו ה' אחד, והמלאכים שומעין שהזכיר שמו של הקב"ה וחומלים עליו ומלאכים אחריו ברוך שם כבוד מלכותו ובורחין, והוא נסמך בזה, ופוקד נפשו בידו ואומר אחר שמע בידך אפקיד, והשומרים בלילה מוסרין אותו לשומרי היום, שנ' נפשי לה' משומרים לבקר שומרים לבקר עכ"ל ונמצא ג"כ בתנחומא פ' בלק. וכתב אבודרהם, יש אנשים שקורין ק"ש שלפני מטתם מברכין בא"י אמ"ה אקב"ו לקבל עלינו עול מלכות שמים ולהמליכו בלבב שלם, וטעות הוא בידם מפני שק"ש שאומרים בבהכ"נ עיקר וזו אינה אלא רשות עכ"ל וראה בתוספת לריש ברכות ולחולין דף ק"ה.

וִיהִי נֹעַם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנֵהוּ׃

יֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן בְּצֵל שַׁדַּי יִתְלוֹנָן׃ אֹמַר לַייָ מַחְסִי וּמְצוּדָתִי אֱלֹהַי אֶבְטַח־בּוֹ׃ כִּי הוּא יַצִּילְךָ מִפַּח יָקוּשׁ מִדֶּבֶר הַוּוֹת׃ בְּאֶבְרָתוֹ יָסֶךְ לָךְ וְתַחַת כְּנָפָיו תֶּחְסֶה צִנָּה וְסֹחֵרָה אֲמִתּוֹ׃ לֹא־תִירָא מִפַּחַד לָיְלָה מֵחֵץ יָעוּף יוֹמָם׃ מִדֶּבֶר בָּאֹפֶל יַהֲלֹךְ מִקֶּטֶב יָשׁוּד צָהֳרָיִם׃ יִפֹּל מִצִּדְּךָ אֶלֶף וּרְבָבָה מִימִינֶךָ אֵלֶיךָ לֹא יִגָּשׁ׃ רַק בְּעֵינֶיךָ תַבִּיט וְשִׁלֻּמַת רְשָׁעִים תִּרְאֶה׃ כִּי אַתָּה יְיָ מַחְסִי עֶלְיוֹן שַׂמְתָּ מְעוֹנֶךָ׃ לֹא־תְאֻנֶּה אֵלֶיךָ רָעָה וְנֶגַע לֹא־יִקְרַב בְּאָהֳלֶךָ׃ כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה־לָּךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל־דְּרָכֶיךָ׃ עַל־כַּפַּיִם יִשָּׂאוּנְךָ פֶּן־תִּגֹּף בָּאֶבֶן רַגְלֶךָ׃ עַל־שַׁחַל וָפֶתֶן תִּדְרֹךְ תִּרְמֹס כְּפִיר וְתַנִּין׃ כִּי בִי חָשַׁק וַאֲפַלְּטֵהוּ אֲשַׂגְּבֵהוּ כִּי־יָדַע שְׁמִי׃ יִקְרָאֵנִי וְאֶעֱנֵהוּ עִמּוֹ אָנֹכִי בְצָרָה אֲחַלְּצֵהוּ וַאֲכַבְּדֵהוּ׃ אֹרֶךְ יָמִים אַשְׂבִּיעֵהוּ וְאַרְאֵהוּ בִּישׁוּעָתִי׃ ארך ימים וכו'.

יְיָ מָה־רַבּוּ צָרָי רַבִּים קָמִים עָלָי׃ רַבִּים אֹמְרִים לְנַפְשִׁי אֵין יְשׁוּעָתָה לּוֹ בֵאלֹהִים סֶלָה׃ וְאַתָּה יְיָ מָגֵן בַּעֲדִי כְּבוֹדִי וּמֵרִים רֹאשִׁי׃ קוֹלִי אֶל־יְיָ אֶקְרָא וַיַּעֲנֵנִי מֵהַר קָדְשׁוֹ סֶלָה׃ אֲנִי שָׁכַבְתִּי וָאִישָׁנָה הֱקִיצוֹתִי כִּי יְיָ יִסְמְכֵנִי׃ לֹא־אִירָא מֵרִבְבוֹת עָם אֲשֶׁר סָבִיב שָׁתוּ עָלָי׃ קוּמָה יְיָ הוֹשִׁיעֵנִי אֱלֹהַי כִּי־הִכִּיתָ אֶת־כָּל־אֹיְבַי לֶחִי שִׁנֵּי רְשָׁעִים שִׁבַּרְתָּ׃ לַייָ הַיְשׁוּעָה עַל־עַמְּךָ בִרְכָתֶךָ סֶּלָה׃

הַשְׁכִּיבֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְשָׁלוֹם, וְהַעֲמִידֵנוּ מַלְכֵּנוּ לְחַיִּים, וּפְרוֹשׂ עָלֵינוּ סֻכַּת שְׁלוֹמֶךָ, וְתַקְּנֵנוּ בְּעֵצָה טוֹבָה מִלְּפָנֶיךָ, וְהוֹשִׁיעֵנוּ

ויהי נעם, יושב בסתר וכו', הוא שיר של פגעים ונתקן לאמרו ע"פ שבועות דף ט"ו, ע"ב ר' יהושע בן לוי אמר להו להכי קראי ואגני.

ה' מה רבו, גם הוא משיר של פגעים כאמור בפירוש בירושלמי שבת פרק ו' איזהו שיר של פגעים, ה' מה רבו צרי וכל המזמור יושב בסתר עליון עד כי אתה ה' מחסי עליון שמת מעונך.

השכיבנו, ברוך ה' ביום וכו' נמצא בטור ס' רל"ט, גם באבודרהם ובארחות חיים. ואומרים אותם בלא חתימת ברכה בעבור כי אמירתם אינה אלא לשמירה בעלמא (מט"מ ס' שכ"ג).

לְמַעַן שְׁמֶךָ. וְהָגֵן בַּעֲדֵנוּ וְהָסֵר מֵעָלֵינוּ אוֹיֵב דֶּבֶר וְחֶרֶב וְרָעָב וְיָגוֹן. וְהָסֵר שָׂטָן מִלְּפָנֵינוּ וּמֵאַחֲרֵינוּ. וּבְצֵל כְּנָפֶיךָ תַּסְתִּירֵנוּ. כִּי אֵל שׁוֹמְרֵנוּ וּמַצִּילֵנוּ אָתָּה. כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה. וּשְׁמוֹר צֵאתֵנוּ וּבוֹאֵנוּ לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם.

בָּרוּךְ יְיָ בַּיּוֹם. בָּרוּךְ יְיָ בַּלָּיְלָה. בָּרוּךְ יְיָ בְּשָׁכְבֵנוּ. בָּרוּךְ יְיָ בְּקוּמֵנוּ: כִּי בְיָדְךָ נַפְשׁוֹת הַחַיִּים וְהַמֵּתִים. אֲשֶׁר בְּיָדוֹ נֶפֶשׁ כָּל־חָי וְרוּחַ כָּל־בְּשַׂר אִישׁ: בְּיָדְךָ אַפְקִיד רוּחִי פָּדִיתָה אוֹתִי יְיָ אֵל אֱמֶת: אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם יַחֵד שִׁמְךָ וְקַיֵּם מַלְכוּתְךָ תָּמִיד וּמְלוֹךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד: יִרְאוּ עֵינֵינוּ וְיִשְׂמַח לִבֵּנוּ וְתָגֵל נַפְשֵׁנוּ בִּישׁוּעָתְךָ בֶּאֱמֶת. בֶּאֱמֹר לְצִיּוֹן מָלַךְ אֱלֹהָיִךְ. יְיָ מֶלֶךְ. יְיָ מָלָךְ. יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: כִּי הַמַּלְכוּת שֶׁלְּךָ הִיא וּלְעוֹלְמֵי עַד תִּמְלוֹךְ בְּכָבוֹד. כִּי אֵין לָנוּ מֶלֶךְ אֶלָּא אָתָּה:

הַמַּלְאָךְ הַגֹּאֵל אֹתִי מִכָּל־רָע יְבָרֵךְ אֶת־הַנְּעָרִים וְיִקָּרֵא בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם אֲבֹתַי אַבְרָהָם וְיִצְחָק. וְיִדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ: וַיֹּאמֶר אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל יְיָ אֱלֹהֶיךָ וְהַיָּשָׁר בְּעֵינָיו תַּעֲשֶׂה וְהַאֲזַנְתָּ לְמִצְוֺתָיו וְשָׁמַרְתָּ כָּל־חֻקָּיו כָּל־הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי בְמִצְרַיִם לֹא־אָשִׂים עָלֶיךָ כִּי אֲנִי יְיָ רֹפְאֶךָ: וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל־הַשָּׂטָן יִגְעַר יְיָ בְּךָ הַשָּׂטָן וְיִגְעַר יְיָ בְּךָ הַבֹּחֵר בִּירוּשָׁלָיִם הֲלוֹא זֶה אוּד מֻצָּל מֵאֵשׁ: הִנֵּה מִטָּתוֹ שֶׁלִּשְׁלֹמֹה שִׁשִּׁים גִּבֹּרִים סָבִיב לָהּ מִגִּבֹּרֵי יִשְׂרָאֵל: כֻּלָּם אֲחֻזֵי חֶרֶב מְלֻמְּדֵי מִלְחָמָה. אִישׁ חַרְבּוֹ עַל־יְרֵכוֹ מִפַּחַד בַּלֵּילוֹת: יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

המלאך וכו' הם פסוקי דרחמי נוספו ע"פ מאמר אביי ברכות דף ד' ע"ב שהעתקתי למעלה, ומזכירם הכל בו ס' כ"ט וז"ל ואומר פסוקי דרחמי כגון ברוך ה' ביום וכגון ויאמר ה' אל השטן וכו' ה' ישמרך מכל רע וכו' בידך אפקיד רוחי וכו' וברכת כהנים (והוא לקוח מסדור רב עמרם), ויש אומרים ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך וכו' הנה מטתו שלשלמה וכו' מימיני אל וכו' ומאריך בפסוקי דרחמי כאשר ירצה עכ"ל וכן מביאם גם אבודרהם ומוסיף עוד הפסוק אם תשכב לא תפחד. המלאך, בראשית מ"ח, ט"ז. ויאמר אם, שמות ט"ו, כ"ו. ויאמר ה' אל השטן, זכריה ג', ב'. הנה מטתו, שיר ג', ז'. וח'. יברכך, במדבר ו', כ"ד. וסמיכת ב' פסוקים אלה ע"פ תנחומא פ' נשא הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים, אלו ששים אותיות שבברכת כהנים, כלם אחוזי חרב, שכל אחד ואחד שמו של

הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: ג״פ

לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי יְיָ: לִישׁוּעָתְךָ יְיָ קִוִּיתִי: קִוִּיתִי יְיָ לִישׁוּעָתְךָ:
קִוִּיתִי לִישׁוּעָתְךָ יְיָ: יְיָ לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי: יְיָ קִוִּיתִי לִישׁוּעָתְךָ:

בְּשֵׁם יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל· מִימִינִי מִיכָאֵל· וּמִשְּׂמֹאלִי גַּבְרִיאֵל· וּמִלְּפָנַי אוּרִיאֵל· וּמֵאֲחוֹרַי רְפָאֵל· וְעַל רֹאשִׁי שְׁכִינַת אֵל: ג״פ

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת· אַשְׁרֵי כָּל־יְרֵא יְיָ הַהֹלֵךְ בִּדְרָכָיו: יְגִיעַ כַּפֶּיךָ כִּי תֹאכֵל אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ: אֶשְׁתְּךָ כְּגֶפֶן פֹּרִיָּה בְּיַרְכְּתֵי בֵיתֶךָ בָּנֶיךָ כִּשְׁתִלֵי זֵיתִים סָבִיב לְשֻׁלְחָנֶךָ: הִנֵּה כִי־כֵן יְבֹרַךְ גָּבֶר יְרֵא יְיָ: יְבָרֶכְךָ יְיָ מִצִּיּוֹן וּרְאֵה בְּטוּב יְרוּשָׁלָיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ: וּרְאֵה בָנִים לְבָנֶיךָ שָׁלוֹם עַל־יִשְׂרָאֵל:

רִגְזוּ וְאַל־תֶּחֱטָאוּ· אִמְרוּ בִלְבַבְכֶם עַל־מִשְׁכַּבְכֶם וְדֹמּוּ סֶלָה: ג״פ

אֲדוֹן עוֹלָם אֲשֶׁר מָלַךְ בְּטֶרֶם כָּל־יְצִיר נִבְרָא:
לְעֵת נַעֲשָׂה בְחֶפְצוֹ כֹּל אֲזַי מֶלֶךְ שְׁמוֹ נִקְרָא:
וְאַחֲרֵי כִּכְלוֹת הַכֹּל לְבַדּוֹ יִמְלוֹךְ נוֹרָא:
וְהוּא הָיָה וְהוּא הֹוֶה וְהוּא יִהְיֶה בְּתִפְאָרָה:
וְהוּא אֶחָד וְאֵין שֵׁנִי לְהַמְשִׁיל לוֹ לְהַחְבִּירָה:
בְּלִי רֵאשִׁית בְּלִי תַכְלִית וְלוֹ הָעֹז וְהַמִּשְׂרָה:
וְהוּא אֵלִי וְחַי גֹּאֲלִי וְצוּר חֶבְלִי בְּעֵת צָרָה:
וְהוּא נִסִּי וּמָנוֹס לִי מְנָת כּוֹסִי בְּיוֹם אֶקְרָא:
בְּיָדוֹ אַפְקִיד רוּחִי בְּעֵת אִישַׁן וְאָעִירָה:
וְעִם־רוּחִי גְּוִיָּתִי יְיָ לִי וְלֹא אִירָא:

הקב״ה נזכר בו וכו׳. הנה לא ינום תהלים קכ״א, ד׳. ור״ל אף כי עת השינה היא שעת הסכנה הנה הוא שומר ישראל לא ינום ולא יישן וע״כ לא נירא ולא נפחד כי הוא ישמרנו מכל רע ועין השגחתו תמיד עלינו. וראה גם בס׳ שבט יהודה דף ל״ט (דפוס חדש). לישועתך, בראשית מ״ט, י״ח. ויש לאמרו בשנה פנים ע״פ של״ה דף קכ״ג, ב׳. ומט״מ סמן שכ״ט והלאה וכן הוא בסדור יעב״ץ גם בסדר ברכות דפוס ויניציא. בשם ה׳, מזכירו הכל בו ס׳ כ״ט, ויסוד הזכרה זו בבמדבר רבה פ׳ ב׳ דף רי״א כשם שברא הקב״ה ד׳ רוחות וכנגדן ד׳ דגלים אף כך סיבב לכסאו ד׳ מלאכים מיכאל גבריאל אוריאל רפאל, מיכאל בימינו וכו׳ ובפרקי דר״א פ׳ ד׳ ארבע כתות של מלאכי השרת מקלסין לפני הקב״ה, מחנה ראשונה של מיכאל מימינו, מחנה ב׳ של גבריאל משמאלו, מחנה ג׳ של אוריאל מלפניו, מחנה ד׳ של רפאל מלאחריו ושכינתו של הקב״ה באמצע וכו׳ עכ״ל וראה גם בתרגום איוב כ״ה, ב׳. אוּריאל, הוי״ו בשורק כנקודו במקרא (דה״א ו׳, ט׳. ט״ו, ה׳. דה״ב י״ג, ב׳.) רגזו, תהלים ד׳, ה׳. אדון עולם אומרים פיוט זה באחרונה בעבור סיומו בידו אפקיד רוחי וכו׳, וראה מה שכתבתי על אודותיו בראש תפלת השחר.

יש מוסיפים עוד לומר ד' מזמורים ראשונים של תהלים.

אייניגע שפּרעכען אויך פֿאָלגענדע פֿיער קאַפּיטעלן פֿון תהלים, א. ב. ג. ד.

אַשְׁרֵי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הָלַךְ בַּעֲצַת רְשָׁעִים וּבְדֶרֶךְ חַטָּאִים לֹא עָמָד וּבְמוֹשַׁב לֵצִים לֹא יָשָׁב: כִּי אִם־בְּתוֹרַת יְיָ חֶפְצוֹ וּבְתוֹרָתוֹ יֶהְגֶּה יוֹמָם וָלָיְלָה: וְהָיָה כְּעֵץ שָׁתוּל עַל־פַּלְגֵי מָיִם אֲשֶׁר פִּרְיוֹ יִתֵּן בְּעִתּוֹ וְעָלֵהוּ לֹא יִבּוֹל וְכֹל אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה יַצְלִיחַ: לֹא־כֵן הָרְשָׁעִים כִּי אִם־כַּמֹּץ אֲשֶׁר־תִּדְּפֶנּוּ רוּחַ: עַל־כֵּן לֹא־יָקֻמוּ רְשָׁעִים בַּמִּשְׁפָּט וְחַטָּאִים בַּעֲדַת צַדִּיקִים: כִּי־יוֹדֵעַ יְיָ דֶּרֶךְ צַדִּיקִים וְדֶרֶךְ רְשָׁעִים תֹּאבֵד:

לָמָּה רָגְשׁוּ גוֹיִם וּלְאֻמִּים יֶהְגּוּ־רִיק: יִתְיַצְּבוּ מַלְכֵי־אֶרֶץ וְרוֹזְנִים נוֹסְדוּ־יָחַד עַל־יְיָ וְעַל־מְשִׁיחוֹ: נְנַתְּקָה אֶת־מוֹסְרוֹתֵימוֹ וְנַשְׁלִיכָה מִמֶּנּוּ עֲבֹתֵימוֹ: יוֹשֵׁב בַּשָּׁמַיִם יִשְׂחָק אֲדֹנָי יִלְעַג־לָמוֹ: אָז יְדַבֵּר אֵלֵימוֹ בְאַפּוֹ וּבַחֲרוֹנוֹ יְבַהֲלֵמוֹ: וַאֲנִי נָסַכְתִּי מַלְכִּי עַל־צִיּוֹן הַר־קָדְשִׁי: אֲסַפְּרָה אֶל־חֹק· יְיָ אָמַר אֵלַי בְּנִי אַתָּה אֲנִי הַיּוֹם יְלִדְתִּיךָ: שְׁאַל מִמֶּנִּי וְאֶתְּנָה גוֹיִם נַחֲלָתֶךָ וַאֲחֻזָּתְךָ אַפְסֵי־אָרֶץ: תְּרֹעֵם בְּשֵׁבֶט בַּרְזֶל כִּכְלִי יוֹצֵר תְּנַפְּצֵם: וְעַתָּה מְלָכִים הַשְׂכִּילוּ הִוָּסְרוּ שֹׁפְטֵי אָרֶץ: עִבְדוּ אֶת־יְיָ בְּיִרְאָה וְגִילוּ בִּרְעָדָה: נַשְּׁקוּ־בַר פֶּן־יֶאֱנַף וְתֹאבְדוּ דֶרֶךְ כִּי־יִבְעַר כִּמְעַט אַפּוֹ אַשְׁרֵי כָּל־חוֹסֵי בוֹ:

מִזְמוֹר לְדָוִד בְּבָרְחוֹ מִפְּנֵי אַבְשָׁלוֹם בְּנוֹ: יְיָ מָה־רַבּוּ צָרָי רַבִּים קָמִים עָלָי: רַבִּים אֹמְרִים לְנַפְשִׁי אֵין יְשׁוּעָתָה לּוֹ בֵאלֹהִים סֶלָה: וְאַתָּה יְיָ מָגֵן בַּעֲדִי כְּבוֹדִי וּמֵרִים רֹאשִׁי: קוֹלִי אֶל־יְיָ אֶקְרָא וַיַּעֲנֵנִי מֵהַר קָדְשׁוֹ סֶלָה: אֲנִי שָׁכַבְתִּי וָאִישָׁנָה הֱקִיצוֹתִי כִּי יְיָ יִסְמְכֵנִי: לֹא־אִירָא מֵרִבְבוֹת עָם אֲשֶׁר סָבִיב שָׁתוּ עָלָי: קוּמָה יְיָ הוֹשִׁיעֵנִי אֱלֹהַי כִּי־הִכִּיתָ אֶת־כָּל־אֹיְבַי לֶחִי שִׁנֵּי רְשָׁעִים שִׁבַּרְתָּ: לַיְיָ הַיְשׁוּעָה עַל־עַמְּךָ בִרְכָתֶךָ סֶּלָה:

לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינוֹת מִזְמוֹר לְדָוִד: בְּקָרְאִי עֲנֵנִי אֱלֹהֵי צִדְקִי בַּצָּר הִרְחַבְתָּ לִּי חָנֵּנִי וּשְׁמַע תְּפִלָּתִי: בְּנֵי־אִישׁ עַד־מֶה כְבוֹדִי לִכְלִמָּה תֶּאֱהָבוּן רִיק תְּבַקְשׁוּ כָזָב סֶלָה: וּדְעוּ כִּי־הִפְלָה יְיָ חָסִיד לוֹ יְיָ יִשְׁמַע בְּקָרְאִי אֵלָיו: רִגְזוּ וְאַל־תֶּחֱטָאוּ אִמְרוּ בִלְבַבְכֶם עַל־מִשְׁכַּבְכֶם וְדֹמּוּ סֶלָה: זִבְחוּ זִבְחֵי־צֶדֶק וּבִטְחוּ אֶל־יְיָ: רַבִּים אֹמְרִים מִי־יַרְאֵנוּ טוֹב· נְסָה־עָלֵינוּ אוֹר פָּנֶיךָ יְיָ: נָתַתָּה שִׂמְחָה בְלִבִּי מֵעֵת דְּגָנָם וְתִירוֹשָׁם רָבּוּ: בְּשָׁלוֹם יַחְדָּו אֶשְׁכְּבָה וְאִישָׁן כִּי־אַתָּה יְיָ לְבָדָד לָבֶטַח תּוֹשִׁיבֵנִי:

שִׁוִּיתִי יְיָ לְנֶגְדִּי תָמִיד כִּי מִימִינִי בַּל־אֶמּוֹט:

שָׁמְרֵנִי אֵל כִּי־חָסִיתִי בָךְ:

ויניח ידו על מזוזת הפתח ויאמר:
איערויף געהע אחָן נור טהירע לעגע דיא האַנד אויף דיא מזוזה אונד ספרעכע:

יְיָ שֹׁמְרִי, יְיָ צִלִּי, עַל־יַד יְמִינִי: יְיָ יִשְׁמָר־צֵאתִי וּבוֹאִי לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם: שַׁדַּי יִשְׁמְרֵנִי מִיֵּצֶר הָרַע: שַׁדַּי יִשְׁמְרֵנִי מִכָּל־חֳלָיִים רָעִים וּמֵחֲלוֹמוֹת רָעִים וּמִמִּקְרֵה לַיְלָה:

בְּכָל־דְּרָכֶיךָ דָעֵהוּ וְהוּא יְיַשֵּׁר אֹרְחֹתֶיךָ: ג"פ.

אַתָּה תָקוּם תְּרַחֵם צִיּוֹן כִּי־עֵת לְחֶנְנָהּ כִּי־בָא מוֹעֵד: בְּיָדְךָ אַפְקִיד רוּחִי פָּדִיתָה אוֹתִי יְיָ אֵל אֱמֶת: אִם־תִּשְׁכַּב לֹא תִפְחָד וְשָׁכַבְתָּ וְעָרְבָה שְׁנָתֶךָ: שָׁמְרֵנִי כְּאִישׁוֹן בַּת־עָיִן בְּצֵל כְּנָפֶיךָ תַּסְתִּירֵנִי: כְּטוֹב אָלִין אָקִיץ בְּרַחֲמִים:

אַתָּה סֵתֶר לִי מִצַּר תִּצְּרֵנִי, רָנֵּי פַלֵּט תְּסוֹבְבֵנִי סֶלָה:

סֶלָה תְּסוֹבְבֵנִי פַלֵּט רָנֵּי תִּצְּרֵנִי מִצַּר לִי סֵתֶר אַתָּה: ג"פ.

תּוֹדִיעֵנִי אֹרַח חַיִּים שֹׂבַע שְׂמָחוֹת אֶת־פָּנֶיךָ נְעִמוֹת בִּימִינְךָ נֶצַח:

יְיָ צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב־לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: ג"פ.

יְיָ צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: ג"פ.

יְיָ הוֹשִׁיעָה· הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם־קָרְאֵנוּ: ג"פ.

ואח"כ מחבר שלשתם יחד ואומר אותם ג' פעמים.

סדר הטבת חלום·

הרואה חלום ונפשו עגומה עליו ייטיבנו בפני שלשה האוהבים אותו (ברכות נ"ה, ב'), וההטבה תהיה בשחרית ויזכור החלום במחשבתו בשעת ההטבה. והא לך הסדר.

החולם יאמר בפני אוהביו ז' פעמים: חֶלְמָא טָבָא חֲזָאִי:

ועונים אוהביו ז' פעמים: חֶלְמָא טָבָא חֲזֵיתָ· רַחֲמָנָא לְשַׁוְיֵהּ לְטָב· שַׁבַע זִמְנִין לִגְזוֹר עֲלֵהּ מִן־שְׁמַיָּא דִּי־לֶהֱוֵא טָבָא· וְיֶהֱוֵא טָבָא· טָבָא הוּא וְטָבָא לֶהֱוֵא:

ויאמר החולם: הָפַכְתָּ מִסְפְּדִי לְמָחוֹל לִי פִּתַּחְתָּ שַׂקִּי וַתְּאַזְּרֵנִי שִׂמְחָה:

ועונים אוהביו: אָז תִּשְׂמַח בְּתוּלָה בְּמָחוֹל וּבַחֻרִים וּזְקֵנִים יַחְדָּו וְהָפַכְתִּי אֶבְלָם לְשָׂשׂוֹן וְנִחַמְתִּים וְשִׂמַּחְתִּים מִיגוֹנָם: וְלֹא־אָבָה יְיָ אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹעַ אֶל בִּלְעָם וַיַּהֲפֹךְ יְיָ אֱלֹהֶיךָ לְּךָ אֶת־הַקְּלָלָה לִבְרָכָה כִּי אֲהֵבְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ:

ויאמר החולם: פָּדָה בְשָׁלוֹם נַפְשִׁי מִקְּרָב־לִי כִּי־בְרַבִּים הָיוּ עִמָּדִי:

חלמא טבא, כל סדרו בברכות דף נ"ה, ע"ב. ומובא בטור ס' ר"כ וכל בו סמן ל'. **הפכת**, תהלים ל', י"ב. **אז תשמח**, ירמיה ל"א, י"ג. **ולא אבה**, דברים כ"ג, ו'. **פרה בשלום**, תהלים נ"ה, י"ט.

ועונים הכהנים: וּפְדוּיֵי יְיָ יְשֻׁבוּן וּבָאוּ צִיּוֹן בְּרִנָּה וְשִׂמְחַת עוֹלָם עַל־רֹאשָׁם שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יַשִּׂיגוּ וְנָסוּ יָגוֹן וַאֲנָחָה: וַיֹּאמֶר הָעָם אֶל־שָׁאוּל הֲיוֹנָתָן יָמוּת אֲשֶׁר עָשָׂה הַיְשׁוּעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל חָלִילָה חַי־יְיָ אִם־יִפֹּל מִשַּׂעֲרַת רֹאשׁוֹ אַרְצָה כִּי־עִם־אֱלֹהִים עָשָׂה הַיּוֹם הַזֶּה וַיִּפְדּוּ הָעָם אֶת־יוֹנָתָן וְלֹא־מֵת:

ויאמר החולם: בּוֹרֵא נִיב שְׂפָתָיִם שָׁלוֹם ׀ שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב אָמַר יְיָ וּרְפָאתִיו:

ועונים הכהנים: וְרוּחַ לָבְשָׁה אֶת־עֲמָשַׂי רֹאשׁ הַשָּׁלִישִׁים לְךָ דָוִיד וְעִמְּךָ בֶן־יִשַׁי שָׁלוֹם ׀ שָׁלוֹם לְךָ וְשָׁלוֹם לְעֹזְרֶךָ כִּי עֲזָרְךָ אֱלֹהֶיךָ וַיְקַבְּלֵם דָּוִיד וַיִּתְּנֵם בְּרָאשֵׁי הַגְּדוּד: וַאֲמַרְתֶּם כֹּה לֶחָי וְאַתָּה שָׁלוֹם וּבֵיתְךָ שָׁלוֹם וְכֹל אֲשֶׁר־לְךָ שָׁלוֹם: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן. יְיָ ׀ יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

ויאמר החולם ג׳ פעמים: יְיָ שָׁמַעְתִּי שִׁמְעֲךָ יָרֵאתִי.

ועונים הכהנים: יְיָ פָּעָלְךָ בְּקֶרֶב שָׁנִים חַיֵּיהוּ בְּקֶרֶב שָׁנִים תּוֹדִיעַ בְּרֹגֶז רַחֵם תִּזְכּוֹר:

ויאמר החולם ג׳ פעמים: אֶשָּׂא עֵינַי אֶל־הֶהָרִים מֵאַיִן יָבֹא עֶזְרִי: עֶזְרִי מֵעִם יְיָ עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:

ועונים הכהנים: אַל־יִתֵּן לַמּוֹט רַגְלֶךָ אַל־יָנוּם שֹׁמְרֶךָ: הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: יְיָ שֹׁמְרֶךָ יְיָ צִלְּךָ עַל־יַד יְמִינֶךָ: יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא־יַכֶּכָּה וְיָרֵחַ בַּלָּיְלָה: יְיָ יִשְׁמָרְךָ מִכָּל־רָע יִשְׁמֹר אֶת־נַפְשֶׁךָ: יְיָ יִשְׁמָר־צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:

ויאמר החולם: וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

ועונים הכהנים: יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְיָ ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְיָ ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

ויאמר החולם ג׳ פעמים: תּוֹדִיעֵנִי אֹרַח חַיִּים.

ועונים הכהנים: שֹׂבַע שְׂמָחוֹת אֶת־פָּנֶיךָ נְעִמוֹת בִּימִינְךָ נֶצַח: ואח״כ יאמרו לו:

לֵךְ אֱכֹל בְּשִׂמְחָה לַחְמֶךָ וּשְׁתֵה בְלֶב־טוֹב יֵינֶךָ כִּי כְבָר רָצָה הָאֱלֹהִים אֶת־מַעֲשֶׂיךָ:

ויתן החולם דבר מה לצדקה, והכהנים אומרים לו: תְּשׁוּבָה וּתְפִלָּה וּצְדָקָה מַעֲבִירִים אֶת־רֹעַ הַגְּזֵרָה. וְשָׁלוֹם עָלֶיךָ וְעָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל, אָמֵן:

ופדויי, ישעיה ל״ה, י׳. ויאמר העם ש״א י״ד מ״ה. בורא ניב ישעיה נ״ז, י״ט. ורוח דה״א י״ב, י״ח. ואמרתם ש״א כ״ה, ו׳. ה׳ עז תהלים כ״ט, י׳. ה׳ שמעתי, חבקוק ג׳, ב׳. אשא עיני, מזמור קכ״א. וידבר, במדבר ו׳, כ״ב. תודיעני, תהלים ט״ז, י״א. לך אכול קהלת ט׳, ז׳. אלא שמקדימים תבת לחמך לתבת בשמחה ע״פ הר״מ מובא בכל בו. ובעל ש״ת סדר לך בשמחה אכול לחמך, והתימה על יעב״ץ שהלך אחריו, כי הוא שלא כדעת הפוסקים. תשובה, לקוח מפיוט ונתנה תוקף, והוא ע״פ ירושלמי תענית פרק ב׳ ותנחומא פ׳ נח וב״ר פ׳ מ״ד וקהלת רבה דף כ״ו.

סדר תפלת הדרך·

מי שיש לו לצאת לדרך יתפלל תפלת הדרך. ומחויב לאמרה אפילו אינו רוצה ללכת כי אם פרסה אחת (הוא כשעור מהלך שעה ורביעית). ואם שכח לאמרה קודם צאתו יאמרנה כל זמן שהוא בדרך ובלבד שלא הגיע סמוך לעיר שרוצה ללון בה, ומשם ואילך יאמר אותה בלא חתימת ברוך, וכן אם דרכו אינה גדולה כשעור פרסה ואינה מקום סכנה לא יחתום תפלתו בברוך, אבל במקום סכנה יש לחתום בברוך אפילו בפחות מפרסה. ואם אפשר לו יתפללנה מעומד. כל המתפלל קודם צאתו לדרך הקב"ה עושה לו חפציו, וטוב לתת צדקה לפני צאתו שנ׳ צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו. אין צריך לומר תפלת הדרך אלא פעם אחת בכל יום שהולך, וזו הנוסחא.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַנְחֵנוּ אֶל־מְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם· (וְתַחֲזִירֵנוּ לְבֵיתֵנוּ לְשָׁלוֹם·) וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־מִינֵי פֻּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת לָבוֹא לָעוֹלָם· וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ· וְתִתְּנֵנוּ לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ· וְתִשְׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנֵינוּ· כִּי אֵל שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה וְתַחֲנוּן אָתָּה· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

ואומר ג"פ וְיַעֲקֹב הָלַךְ לְדַרְכּוֹ וַיִּפְגְּעוּ־בוֹ מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב כַּאֲשֶׁר רָאָם מַחֲנֵה אֱלֹהִים זֶה וַיִּקְרָא שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא מַחֲנָיִם:

ואומר ג"פ וַיִּסָּעוּ וַיְהִי חִתַּת אֱלֹהִים עַל־הֶעָרִים
אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיהֶם וְלֹא רָדְפוּ אַחֲרֵי בְּנֵי יַעֲקֹב:

ואומר ג"פ הַמַּלְאָךְ הַגֹּאֵל אֹתִי מִכָּל־רָע יְבָרֵךְ אֶת־הַנְּעָרִים וְיִקָּרֵא בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם אֲבֹתַי אַבְרָהָם וְיִצְחָק וְיִדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ:

לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי יְיָ: קִוִּיתִי יְיָ לִישׁוּעָתְךָ: יְיָ לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי:

ג"פ הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ לְפָנֶיךָ לִשְׁמָרְךָ
בַּדָּרֶךְ וְלַהֲבִיאֲךָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הֲכִנֹתִי:

ואומר ג"פ יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ
וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

ואומר וִיהִי נֹעַם וכו׳ יֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן וכו׳ כל המזמור.

יהי רצון, באה בברכות דף כ"ט, ע"ב. וברי"ף והרא"ש שם וסמ"ג עשין י"ט ובס׳ היראה לר׳ יונה הנוסחא בקלת שנוי, ובאריכות יותר באה בסוף מס׳ דרך ארץ רבה. ותנחנו אל מחוז חפצנו, כן גורס אבודרהם ונכון והוא עפ"ה תהלים ק"ז, ל׳. ותחזירנו לביתנו לשלום, כן ע"פ גרסת הרי"ף והרא"ש ור׳ יונה וכן באבודרהם. והנה מי שיוצא ללכת אל מקום אשר אין דעתו לחזור משם לא יאמר לשון הזאת וע"כ הכנתיה במסגרת. כי אל שומע תפלה ותחנון אתה, כן בסדורינו, ע"פ ס׳ שערי ציון, אמנם ר׳ יונה בס׳ היראה גורס „כי אתה שומע תפלה", והטור א"ח ס׳ ק"י גורס „כי אתה שומע תפלת עמך ישראל ברחמים", ואבודרהם גורס „כי אתה שומע תפלת כל פה". ויעקב הלך וכו׳ הם פסוקי דראשי שהנהיגו להוסיף עוד וראה במגן אבות לרשב"ץ דף כ"ט, ב׳. ובס׳ צדה לדרך וגם בשל"ה דף קע"ז. ויעקב בראשית ל"ב, ב׳. ויסעו, שם ל"ה, ה׳. המלאך, שם מ"ח, ט"ז. לישועתך, מ"ט, י"ח. הנה אנכי, שמות כ"ג, כ׳. יברכך במדבר ו׳, כ"ד. יושב בסתר, מזמור צ"א, והוא שיר של פגעים ואמור בו כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך.

ואומר אַתָּה סֵתֶר לִי מִצַּר תִּצְּרֵנִי, רָנֵּי פַלֵּט תְּסוֹבְבֵנִי סֶלָה: בִּטְחוּ בַיְיָ עֲדֵי־עַד כִּי בְּיָהּ יְיָ צוּר עוֹלָמִים: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן, יְיָ יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם: יְיָ צְבָאוֹת עִמָּנוּ, מִשְׂגָּב־לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: יְיָ צְבָאוֹת, אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: יְיָ הוֹשִׁיעָה, הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ:

שִׁיר לַמַּעֲלוֹת. אֶשָּׂא עֵינַי אֶל־הֶהָרִים מֵאַיִן יָבֹא עֶזְרִי: עֶזְרִי מֵעִם יְיָ עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: אַל־יִתֵּן לַמּוֹט רַגְלֶךָ אַל־יָנוּם שֹׁמְרֶךָ: הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: יְיָ שֹׁמְרֶךָ יְיָ צִלְּךָ עַל־יַד יְמִינֶךָ: יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא־יַכֶּכָּה וְיָרֵחַ בַּלָּיְלָה: יְיָ יִשְׁמָרְךָ מִכָּל־רָע יִשְׁמֹר אֶת־נַפְשֶׁךָ: יְיָ יִשְׁמָר־צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:

מִגְדַּל־עֹז שֵׁם יְיָ בּוֹ יָרוּץ צַדִּיק וְנִשְׂגָּב: בְּשֵׁם יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִימִינִי מִיכָאֵל וּמִשְּׂמֹאלִי גַּבְרִיאֵל וּמִלְּפָנַי אוּרִיאֵל וּמֵאֲחוֹרַי רְפָאֵל וְעַל רֹאשִׁי שְׁכִינַת אֵל:

וכלאתו מפתח העיר יאמר:

בֵּית יַעֲקֹב לְכוּ וְנֵלְכָה בְּאוֹר יְיָ: כִּי כָּל־הָעַמִּים יֵלְכוּ אִישׁ בְּשֵׁם אֱלֹהָיו וַאֲנַחְנוּ נֵלֵךְ בְּשֵׁם־יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד: וילך לדרכו לשלום.

הנכנס לכרך קודם שיכנס יאמר:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁתַּכְנִיסֵנִי לַכְּרַךְ הַזֶּה לְשָׁלוֹם:

נכנס בשלום יאמר מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁהִכְנַסְתַּנִי לַכְּרַךְ הַזֶּה לְשָׁלוֹם:

בקש לצאת יאמר יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁתּוֹצִיאֵנִי מִן־הַכְּרַךְ הַזֶּה לְשָׁלוֹם:

יצא בשלום יאמר מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁהוֹצֵאתַנִי מִן־הַכְּרַךְ הַזֶּה לְשָׁלוֹם. וּכְמוֹ שֶׁהוֹצֵאתַנִי לְשָׁלוֹם כֵּן תּוֹלִיכֵנִי לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנִי לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנִי לְשָׁלוֹם וְתַצִּילֵנִי מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב בַּדֶּרֶךְ:

אתה סתר תהלים ל"ב, ז' ורואה בקצר גודל להרב חיד"א סוף ס' כ"ד. **בטחו**, ישעיה כ"ו, ד'. **ה' עז**, תלים כ"ט, י'. **ה' צבאות**, שם מ"ו, ח'. פ"ד, י"ג. וכ', י'. וטעם אמירת פסוקים אלה כתב אבן ירחי שהוא ע"פ ירושלמי ברכות פרק ה', ר' חזקיה בשם ר' יעקב בר אחא בשם ר' אסי בשם ר' יוחנן אמר, לעולם אל יהא פסוק זה זז מפיך ה' צבאות עמנו משגב וגו' ר' יסא ברבי בון בשם ר' אבהו בשם ר' יוחנן אמר, וחבריה ה' צבאות אשרי אדם וגו'. **שיר למעלות**, מזמור קכ"א. **מגדל עז** משלי י"ח, י'. **בשם ה'** מבואר למעלה דף 576 ומביאו אבודרהם לומר אותו בשם שמירה כי שיוצא בלילה. ובסדור רב עמרם נמצא נוסחא מיוחדת וז"ל כשיוצא אדם בלילה בלא שעה (זור אונגעוואהנליכען שטונדע) אומר, **מימיני אל, ומשמאלי עוזיאל, ומלפני נמואל, ומאחורי שעשועאל, שכינת אל על ראשי. הצילני ה' מפגע רע ומשטן רע** עכ"ל, ובספרים אחרים נמצאו עוד נוסחאות משולבות בשמות מלאכים כגון **יוהך ישמרני יוהך יצילני יוהך יעזרני** וכדומה, וכבר כתב ר"י החסיד בס' חסידים ס' ר"ה שאין לומר השבעות מלאכים כאלה אלא יתפלל לפני הקב"ה בכל צרכיו. **בית יעקב** ישעיה ב', ו'. **כי כל העמים** מיכה ד', ה'.
יהי רצון, ברכות דף ס'.

סדר ברית מילה·

מצות עשה לאב למול את בנו ביום ח' ללדתו, וגדולה מצוה זו עד שאמרו עליה במס' שבת (קל"ז, ב') אלמלא דם ברית לא נתקיימו שמים וארץ, וע"כ כשמביאים התינוק לבהכ"נ או לחדר שמלין אותו שם חייבים כל הקהל לקום מפניו וגם בשעה שעוסקים במצות הברית יעמדו וכמו שכ'· ויעמד כל העם בברית, וכבואו יאמרו כלם בקול רם:

בָּרוּךְ הַבָּא:

ויאמר האב בשמחה:

הִנְנִי מוּכָן וּמְזֻמָּן לְקַיֵּם מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁצִּוָּנוּ הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ לָמוּל אֶת־בְּנִי כַּכָּתוּב בַּתּוֹרָה וּבֶן־שְׁמֹנַת יָמִים יִמּוֹל לָכֶם כָּל־זָכָר לְדֹרֹתֵיכֶם:

אח"כ יקח המוהל את התינוק מן מביאהו וישים אותו על הכסא אשר הכין לאליה ויאמר:

זֶה הַכִּסֵּא שֶׁל־אֵלִיָּהוּ זָכוּר לַטּוֹב!

לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי יְיָ: שִׂבַּרְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְיָ· וּמִצְוֹתֶיךָ עָשִׂיתִי: אֵלִיָּהוּ מַלְאַךְ הַבְּרִית הִנֵּה שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ· עֲמוֹד עַל־יְמִינִי וְסָמְכֵנִי: שִׂבַּרְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְיָ: שָׂשׂ אָנֹכִי עַל־אִמְרָתֶךָ, כְּמוֹצֵא שָׁלָל רָב: שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין לָמוֹ מִכְשׁוֹל: אַשְׁרֵי תִּבְחַר וּתְקָרֵב יִשְׁכֹּן חֲצֵרֶיךָ·

והקהל עונים: נִשְׂבְּעָה בְּטוּב בֵּיתֶךָ קְדֹשׁ הֵיכָלֶךָ:

ויקח המוהל את התינוק מכסא של אליה ויניחנו על ברכי הסנדק, ויברך:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל־הַמִּילָה:

ותופס את הערלה בין אצבעותיו וימהר לחתוך הערלה. ומיד כשגמר המוהל את החתוך יברך אבי הבן את ברכה זו (ואם נפטר אבי הבן יאמרה הסנדק):

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַכְנִיסוֹ בִּבְרִיתוֹ שֶׁל־אַבְרָהָם אָבִינוּ:

והעומדים יענו: כְּשֵׁם שֶׁנִּכְנַס לַבְּרִית, כֵּן יִכָּנֵס לַתּוֹרָה וּלְחֻפָּה וּלְמַעֲשִׂים טוֹבִים:

וימהר המוהל לעשות הפריעה כראוי. ויטול אח"כ את הכוס בידו ויברך:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדֵּשׁ יְדִיד מִבֶּטֶן, וְחֹק בִּשְׁאֵרוֹ שָׂם, וְצֶאֱצָאָיו חָתַם בְּאוֹת בְּרִית קֹדֶשׁ· עַל־כֵּן בִּשְׂכַר זֹאת אֵל חַי

ברוך הבא, מנהג קריאה זו לנגד הילד מזכירים אבן ירחי והתניא גם אבודרהם וכתב הטעם כלומר הנימול לשמנה ימים כמנין הבא. זה הכסא, בפרקי דר"א סוף פ' כ"ט, עמד אליהו וברח מארץ ישראל וכמלט, נגלה עליו הקב"ה ואמר לו מה לך פה אליהו, אמר לו קנא קנאתי, אמר לו הקב"ה לעולם אתה מקנא, קנאת בשטים על גלוי עריות שנ' פינחס בן אלעזר וכאן אתה מקנא, חייך שאין ישראל עושין ברית מילה עד שאתה רואה בעיניך, מכאן התקינו חכמים שיהיו עושים מושב כבוד למלאך הברית שנ' ומלאך הברית אשר אתם חפצים הנה בא עכ"ל. לישועתך, בראשית מ"ט, י"ח. שברתי תהלים קי"ט, קס"ו. שש אנכי שם קי"ט, קס"ב. ונדרש בשבת דף ק"ל על המילה. שלום רב, שם קי"ט, קס"ה. אשרי תבחר שם ס"ה, ה'. ואמירתו ע"פ הזוהר פ' לך לך דף ס"ד, וראה ט"ז לי"ד ס' רס"ה אות י"ב. על המילה. להכניסו וכו'. כשם כשנכנס וכו'. אשר קדש וכו'. שבת דף קל"ז, ע"ב. ותוספתא ברכות פ' ו'. אשר קדש ידיד מבטן, ידיד זה יצחק על שם אהבתו והיה מקודש מבטן שקודם שנולד נתקדש אברהם במילה, כן לפי רש"י בשבת קל"ז, ב'. אבל התוספות שם ובמנחות דף כ"ג, ב' פירשו ידיד על אברהם. והערוך פירש בשם רב שרירא ידיד על יעקב אבינו. וחק, חוק של מילה. בשארו, בבשרו, וצאצאיו, בניו. חתם חתם אותם הקב"ה. באות ברית קדש, הוא המילה שכתוב בה והיה לאות ברית (בראשית י"ז, י"א) ונקראת ברית קדש עש"ה ובשר קדש יעברו מעליך (ירמיה י"א, ט"ו) אשר נדרש על המילה במנחות נ"ג, ע"ב. בשכר זאת, בשכר המילה. אל חי

צ"ד

חלקנו צורנו צוה להציל ידידות שארנו משחת למען בריתו אשר שם בבשרנו. ברוך אתה יי, כורת הברית:

*) אלהינו ואלהי אבותינו, קים את־הילד הזה לאביו ולאמו (כשהאב הוא המוהל יאמר קים את־בני הילד הזה לי ולאמו) ויקרא שמו בישראל פלוני בר פלוני.

ישמח האב ביוצא חלציו ותגל אמו בפרי בטנה.	כשהאב הוא המוהל יאמר: אשמח ביוצא חלצי ותגל וגו'
	כשנפטרה האם יאמר: ותגל אמו בגן עדן בפרי בטנה

ככתוב. ישמח־אביך ואמך ותגל יולדתך: ונאמר ואעבר עליך ואראך מתבוססת בדמיך. ואמר לך בדמיך חיי: ואמר לך בדמיך חיי: (ונותן באצבעו מהיין בפי התינוק.) ונאמר זכר לעולם בריתו דבר צוה לאלף דור: אשר כרת את־אברהם ושבועתו לישחק: ויעמידה ליעקב לחק לישראל ברית עולם: ונאמר וימל אברהם את־יצחק בנו בן־שמנת ימים כאשר צוה אתו אלהים: הודו ליי כי־טוב, כי לעולם חסדו: הודו ליי כי־טוב, כי לעולם חסדו: פלוני זה הקטן גדול יהיה, כשם שנכנס לברית כן יכנס לתורה ולחפה ולמעשים טובים. אמן:

ויתן לסנדק לשתות וגם לנערים העומדים שם, גם יתן מעט מן היין בפי תינוק הנמול, וישלח גם ליולדת שתטעום גם היא מכוס של ברכה:

*) ליתום שאבו אומרים נוסחא זאת: אלהינו ואלהי אבותינו קים את־הילד הזה לאמו ולקרוביו ולכל משפחתו ויקרא שמו פלוני כשם אביו. אתה יי אלהינו אלהי כל־בשר אבי יתומים תהיה לו לאב יהוא יהיה לך לבן, יתהי כניסתו לברית כפרה לאמו ולכל־קרוביו. תתענג נפש האב בגן עדן ביוצא חלציו והאם בעולם הזה תגל בפרי בטנה, ויתקים בו מקרא שכתוב ואעבר עליך ואראך וגו'

ואם הילד אין לו אב ואם יאמר המוהל ברכה זו במקום אלהינו ואלהי אבותינו:

תשתלח אסותא דחיי ורחמי מן־קדם מרא שמיא לאסאה ית־רביא הדין ויתקרי שמה פלוני ויתסא כמה די אתסי מיא די מרה על־ידי משה בסן ברא וכמיא דיריחו על־ידי אלישע, כן יתסא בעגלא ובזמן קריב, כאמור ואעבר עליך ואראך וגו'

חלקנו צורנו, אומרים אלו הכנויים עפ"ה לבי ובשרי ירננו אל אל חי (תלים פ"ד, ג') כלה שארי ולבבי צור לבבי וחלקי אלהים לעולם (שם ע"ג, כ"ו) שסמוכים אלה הכנויים אצל בשר ושאר, ומילה עבודת הבשר היא. ובה"ג הנוסחא „אל חי יהא חלקנו להציל ידידות" וכו'. צוה כן נקודו בצווי ול' בקשה הוא (ב"ך בי"ד ס' רס"ה אות ה'). ידידות שארנו, זרע ישראל האהוב להקב"ה, ול' ידידות כמו נתתי את ידידות נפשי (ירמיה י"ב, ז'). וכן נוסח הגמרא והרי"ף והרא"ש ורב עמרם ורמב"ם בהלכות מילה פ' ג'. אך אבן ירחי גורס „להציל זרע קדש ידידות שארנו משחה" וכן נוסח הספרדים. ובכי"י אחד עלאתי להציל שארית נפשנו משחת. ורמב"ם בשו"ת פאר הדור ס' קל"ד (בתשובותיו דפוס חדש ס' קל"ב) מביא נוסחא אחרת והיא „על כן בשכר זאת אל חי חלקנו לעד צורנו צוה כבוית לקדושים להציל ידידות שארנו משחת" ומפרש שם בשכר זאת המצוה הוא אל חי חלקנו לעד, כמו שכתוב אצל המילה והקימותי את בריתי ביני וביניך להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך (בראשית י"ז, ז') ואח"כ בואים מאת השם ואומרים אתה צורנו צוה להציל ידידות שארנו משחת כאשר צוית לקדושים, והלשון ידידות הרצון בה על הנפש שהיא חביבה מן הכל. כורת הברית, עפ"ה נחמיה ט', ח'.

קים את הילד וכו' מביאו אבן ירחי בס' המנהיג והטור י"ד ס' רס"ה וכל בו ס' ע"ג ותניא ס' כ"ד ואבודרהם והוא מביא עוד בשם רב עמרם ורבינו סעדיה נוסחא ארמית המתחלת תתחלא אסותא דחיי ורחמי לומר על תינוק יתום. ישמח אביך, משלי כ"ג, כ"ה. ואעבר, יחזקאל ט"ז, ו'. זכר לעולם תהלים ק"ה, ח'. ט'. י'. וימל בראשית כ"א, ד'. הודו לה', תהלים קי"ח, א. וכתב אבן ירחי מנהג כל ישראל לאמרו משום דאמרינן בהמינקת (סוטה י"ב ע"א) ותרא אותו כי טוב הוא, שנולד מהול, וזהו הודו לה' כי טוב כי כבר זכה למילה וראוי להכניסו למצוות עכ"ל.

סדר פדיון הבן׃

ישראל שנולד לו בן זכר והוא בכור לאמו, אע״פ שאינו בכור לאביו, חייב לפדותו. וכהן ולוי פטור מפדיון בנו, וכן אם האם היא כהנת או לויה פטור מפדיון בנו. הבא אחר הנפל שיצא לאשו חי או אחר בן תשעה חדשים שיצא ראשו ומת אין צריך פדיון. אין הבכור ראוי לפדיון עד שעברו עליו שלשים יום, וביום שלשים ואחד יפדנו מיד שלא ישהה המצוה, ואם חל יום ל״א להיות בשבת או בי״ט ימתין עד יום שלאחריו. והמנהג לעשות סעודה בפדיון והיא סעודת מצוה, ואחר ברכת המוציא פודין. וכיצד פודין? האב יקח חמשה סלעים (הם ג׳ ברבאנ־טער טהאלער למנהג פפד״מ או ה׳ טהאלער פרייסען או ה׳ זילבער־רובעל רוסלאנד כפי תקנת ר״א ווילנא ז״ל) וישימם לפני הכהן, או ישים לפניו כל דבר השוה ה׳ סלעים, חוץ מקרקעות ועבדים ושטרות ואם פדהו בהם אינו פדוי. אחר זה יקח את בנו ויתן אותו לכהן ויאמר:

עס איזט פפליכט דעס פאטערס, דען פאן זיינער פרוי ערזטגעבארנען זאהן אויזצולעזען, נאכדעם דיעזער 31 טאגע אלט איזט. איזט אבער דער פאטער איין כהן אדער לוי אדער איזט דיא מוטטער איינע כהנת אדער לויה, זא בעדארף איהר קינד קיינער אויזלעזונג. דיא אויזלעזונג געשיעהט וויא פאלגט: דער פאטער לעגט 3 בראבאנטער טהא־לער אלז לאזעגעלד דעם כהן פאר; דאן איבעררייכט ער זיין זאהן דעם כהן אינדעם ער שפריכט:

אִשְׁתִּי יָלְדָה לִי בֵּן זָכָר זֶה פֶּטֶר רֶחֶם:

וישאל אותו הכהן: דער כהן פראגט הירויף דען פאטער:

אֵי־זֶה תִּרְצֶה יוֹתֵר, בִּנְךָ בְּכוֹרְךָ זֶה, אוֹ חֲמִשָּׁה סְלָעִים שֶׁנִּתְחַיַּבְתָּ בִּפְדְיוֹנוֹ?

ויקח האב את כסף הפדיון בידו ויענה: דער פאטער נימט דאס לאזעגעלד אין דיא האנד אונד אנטווארטעט:

אֶת־בְּנִי בְּכוֹרִי אֲנִי רוֹצֶה יוֹתֵר, וְהֵא לְךָ חֲמִשָּׁה סְלָעִים בִּפְדְיוֹנוֹ:

ויאמר האב את הברכה: דאן שפריכט דער פאטער פאלגענדע ברכות:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל־פִּדְיוֹן הַבֵּן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לִזְמַן הַזֶּה:

ויתן לכהן את הכסף ויקח את בנו. והכהן יאמר: אלזדאן גיבט ער דעם כהן דאס געלד, אונד נימט זיין קינד. דער כהן שפריכט:

בִּנְךָ פָּדוּי, בִּנְךָ פָּדוּי, בִּנְךָ פָּדוּי:

איזה תרצה וכו׳ שאלה זו ותשובתה מביאה כן אבודרהם בל׳ הקדש, והרמ״א בי״ד ס׳ ש״ה מביאן בל׳ ארמי, ואין קפידא כי יוכן לאמרה בכל לשון שמבין.

על פדיון הבן, שהחינו, בגמרא סוף פסחים. והנה הרא״ש בפ׳ ראשון דקדושין סמן מ״א גם הרשב״א בתשובותיו סמן ר׳ וסמן תשכ״ט מביאים עוד בשם הגאונים נוסח ברכה ארוכה שיברכנה הכהן, ומזכירים אותה גם הכל בו ואבודרהם ובעל כפתר ופרח סוף פ׳ ע״ז וזו נוסחתה ,,ב״א י״א מ״ה אשר קדש עובר במעי אמו ולארבעים יום חלק את אבריו מאתים וארבעים ושמנה אברים ואחר כך נפח בו נשמה ככתוב ויפח באפיו נשמת חיים, עור ובשר הלבישו ובעצמות וגידים סככו ככתוב עור ובשר תלבישני ובעצמות וגידים תסוככני, וצוה לו מאכל ומשתה דבש וחלב להתענג בו, וזמן לו שני מלאכים לשמרו בתוך מעי אמו וצוה לו שמירה במעי אמו ככתוב חיים וחסד עשית עמדי ופקדתך שמרה רוחי, אמו אומרת זה בני בכורי שבו פתח הקדוש ברוך דלתי בטני אביו אומר זה בני בכורי הוא ואני מוזהר לפדותו שנאמר וכל בכור אדם בבניך תפדה, יהי רצון מלפניך ה׳ אלהינו שכשם שזכית את אביו לפדותו כן תזכהו להכניסו לתורה ולחפה ולמעשים טובים, בא״י מקדש בכורי ישראל לפדיונם״. ומתמיה הרא״ש על ברכה זו וכתב שאין לאמרה, וכן גם מנהג מדינותינו רק הנוסחא

יש נוהגים שהכהן נוטל הכסף ומוליכו בידו על ראש הבן ואומר:

זֶה תַּחַת זֶה, זֶה חִלּוּף זֶה, זֶה מָחוּל עַל־זֶה. יֵצֵא זֶה לַכֹּהֵן. וְנִכְנַס זֶה הַבֵּן לְחַיִּים לַתּוֹרָה וּלְיִרְאַת שָׁמָיִם: יְהִי רָצוֹן שֶׁכְּשֵׁם שֶׁנִּכְנַס לַפִּדְיוֹן כֵּן יִכָּנֵס לַתּוֹרָה וּלְחֻפָּה וּלְמַעֲשִׂים טוֹבִים:

ונותן הכהן את ידו על ראש הבן ומברכו:

יְשִׂמְךָ אֱלֹהִים כְּאֶפְרַיִם וְכִמְנַשֶּׁה: יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם: יְיָ שֹׁמְרֶךָ יְיָ צִלְּךָ עַל־יַד יְמִינֶךָ: כִּי־אֹרֶךְ יָמִים וּשְׁנוֹת חַיִּים וְשָׁלוֹם יוֹסִיפוּ לָךְ: יְיָ יִשְׁמָרְךָ מִכָּל־רָע יִשְׁמֹר אֶת־נַפְשֶׁךָ. אָמֵן:

ואח"כ אוכלים ושותים ושמחים, והסעודה היא סעודת מצוה.

לאחר שקבל הכהן החמשה סלעים אם רוצה להחזירם לאבי הבן, הרשות בידו; אבל צריך שיגמור האב בלבו בשעה שיתנם, שיתנם במתנה גמורה ולא יהי בדעתו שיחזירם לו הכהן.

מת הבן בתוך שלשים ואפילו ביום שלשים, אין אביו חייב בפדיונו, ואם מת לאחר שלשים חייב האב לפדותו ולברך על הפדיון אבל לא יברך שהחיינו.

בן פטר רחם שלא פדאו אביו או שמת אביו קודם ל', מחויב הבן לפדות את עצמו כשיגדל, ואז הוא בעצמו יברך בא"י אמ"ה אקב"ו על פדיון הבכור, וגם שהחינו; ונוהגים ע"פ מהרי"ל לתלות בצוארו טס כסף כתוב עליו בן בכור, למען לא ישכח לפדות את עצמו.

בכור שעברו לו שלשים יום ועדיין לא יוכלו למולו מחמת דבר מעכב המילה, אין לאחר בשביל זה פדיונו, אלא לפדותו בזמנו, כי מילה ופדיון כל אחת מצוה בפני עצמה היא ואין זו תלויה בזו.

זה תחת זה וכו', יברכך ה' וכו' שמזכיר עוד הרשב"א וכל בו ואבודרהם נוהגים שיאמר אותם הכהן על הבן הפדוי; ובעל התניא בס' ל"ז מביא נוסחא אחרת מתחלת „זה הבן בכור הוא והקב"ה כתב לפדותו שנאמר ופדויו מבן חדש תפדה בערכך כסף חמשת שקלים בשקל הקדש עשרים גרה הוא, כשהיית במעי אמך היית ברשות אביך שבשמים וברשות אביך ואמך ועכשו אתה ברשותי שאני כהן, ואביך ואמך מבקשים לפדותך שאתה בכור מקודש, שכן כתוב וידבר ה' אל משה לאמר קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא, והרי הסלעים הללו יכנסו תחתיך לפדיונך" וכו', והיא נתקבלה בסדורי הספרדים.

ישמך אלהים, בראשית מ"ח, כ'. יברכך, במדבר ו', כ"ד. ה' שומרך, תהלים קכ"א, ה'. כי ארך, משלי ג', ב'. ה' ישמרך, תהלים קכ"א, ז'.

מי שבא לבית עלמין ולא היה שם תוך שלשים יום יאמר ברכה זו כשבאו שמה קרוב ד' אמות לקברים.

ווער אין 30 טאָגען ניכט אויף דעם בית חיים וואַר זאָגט ביי'ם היינטריטט דיעזע ברכה.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר־יָצַר אֶתְכֶם בַּדִּין, וְזָן וְכִלְכֵּל אֶתְכֶם בַּדִּין, וְהֵמִית אֶתְכֶם בַּדִּין, וְיוֹדֵעַ מִסְפַּר כֻּלְּכֶם (בַּדִּין), וְעָתִיד לְהַחֲזִיר וּלְהַחֲיוֹתְכֶם בַּדִּין: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ· מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר· מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה· וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים:

ויש שאין אומרים אתה גבור עד לאחר הקבורה.

כשבאו עם המת לבית הקברות אומרים צדוק הדין, ובכל ימים שאין אומרים תחנון אין אומרים אותו, ע"כ גם בט' באב אין אומרים אותו. וכן בערב שבת וערב י"ט אחר חצות אין אומרים אותו. ויש שגם אין אומרים אותו בקבורת ילד שלא היה עדיין בן שנה. והאבל מתחיל והקהל אומרים עמו:

זאָבאַלד מאַן מיט דעם מת אויף דאַז בית חיים געקאָממען, זאָגט מאַן הצור תמים. אַן אַללען טאָגען אַבער וואָ קיין תחנון געזאָגט-ווירד, ווירד עז ניכט געשפּראָכען.

הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ כִּי כָל־דְּרָכָיו מִשְׁפָּט, אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל, צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא:

הַצּוּר תָּמִים בְּכָל־פֹּעַל, מִי־יֹאמַר לוֹ מַה־תִּפְעַל, הַשַּׁלִּיט בְּמַטָּה וּבְמַעַל, מֵמִית וּמְחַיֶּה, מוֹרִיד שְׁאוֹל וַיָּעַל:

הַצּוּר תָּמִים בְּכָל־מַעֲשֶׂה, מִי יֹאמַר־לוֹ מַה־תַּעֲשֶׂה, הָאוֹמֵר וְעֹשֶׂה, חֶסֶד חִנָּם לָנוּ תַעֲשֶׂה, וּבִזְכוּת הַנֶּעֱקַד כְּשֶׂה, הַקְשִׁיבָה וַעֲשֵׂה:

בָּרוּךְ **אתה**, ראה בס' תולאות חיים דף ס"ח. **אשר יצר אתכם**, ברכה זו הלא היא במס' ברכות דף נ"ח ע"ב. והזכירוה הרי"ף שם, והרא"ש, ורב עמרם בסדורו, והסמ"ג עשין כ"ז, והרמב"ם הלכות ברכות פרק י', וסמ"ק ס' קמ"ח, וטור א"ח ס' רכ"ד, ורוקח ס' שמ"ג, והכל בו סמן פ"ז, ואבודרהם הלכות ברכות שער ח', אלא שאינם מסכימים בסדר הלשון וכל אחד יש לו תופס מיוחד אע"כ גם הסדורים אינם שוים בנוסחתה, וראה גם ביוסיף אומץ סמן תמ"ח. ויסוד הברכה הוא מאמר המשנה באבות סוף פ' ד' על כרחך אתה נוצר ועל כרחך אתה נולד ועל כרחך אתה חי ועל כרחך אתה מת ועל כרחך אתה עתיד לתן דין וחשבון וכו'. **ויודע מספר כלכם בדין**, כן באבודרהם אך קשה חבור מלת בדין למאמר זה, ובאמת בתוספתא דברכות פרק ו' וברי"ף אשר משם לוקחה נוסחה זאת לא נמצאה שם מלת **בדין** וכן גם הכל בו לא גרס לה גם בסדר ברכות דפוס ויניציא חסר מלת בדין.

הצור תמים. וכו' תפלה זו שרוב לשונה היא ע"פ פסוקי המקרא שמה **צדוק הדין**, כי מצדיקים בה את דינו של הקב"ה, וכבר נזכר מנוסחתה בגמרא ע"ז דף י"ח וספרי פ' האזינו ובמדבר רבה פ' א' דף רכ"ו. וסדר תפלה זו גם היא משונה כפי המנהגים השונים וראה בס' תולאות חיים מדף ס"ב והלאה. **הצור תמים**; דברים ל"ב, ד'. ובמעל, ובמעלה. ממית ומחיה ש"א ב', ו'. **מי יאמר לו מה תעשה**, קהלת ח', ד'. **האומר ועושה**, בכי"י הגוזר ועושה. **הנעקד כשה**, יצחק אבינו. **הקשיבה**, דניאל ט', י"ט.

צַדִּיק בְּכָל־דְּרָכָיו הַצּוּר תָּמִים, אֶרֶךְ אַפַּיִם וּמָלֵא רַחֲמִים, חֲמָל־נָא וְחוּס־נָא עַל־אָבוֹת וּבָנִים, כִּי לְךָ אָדוֹן הַסְּלִיחוֹת וְהָרַחֲמִים:

צַדִּיק אַתָּה יְיָ לְהָמִית וּלְהַחֲיוֹת, אֲשֶׁר בְּיָדְךָ פִּקְדוֹן כָּל־רוּחוֹת, חָלִילָה לְּךָ זִכְרוֹנֵנוּ לִמְחוֹת, וְיִהְיוּ־נָא עֵינֶיךָ בְּרַחֲמִים עָלֵינוּ פְקוּחוֹת, כִּי לְךָ אָדוֹן הָרַחֲמִים וְהַסְּלִיחוֹת:

אָדָם אִם בֶּן־שָׁנָה יִהְיֶה, אוֹ אֶלֶף שָׁנִים יִחְיֶה, מַה־יִּתְרוֹן לוֹ, כְּלֹא הָיָה יִהְיֶה. בָּרוּךְ דַּיַּן הָאֱמֶת, מֵמִית וּמְחַיֶּה:

בָּרוּךְ הוּא. כִּי אֱמֶת דִּינוֹ, וּמְשׁוֹטֵט הַכֹּל בְּעֵינוֹ, וּמְשַׁלֵּם לְאָדָם חֶשְׁבּוֹנוֹ וְדִינוֹ, וְהַכֹּל לִשְׁמוֹ הוֹדָיָה יִתֵּנוּ (נ"א וְכָל אֲשֶׁר נְשָׁמָה בוֹ, הוֹדָאָה יִתְּנוּ לַדָּר בִּמְעוֹנוֹ):

יָדַעְנוּ יְיָ כִּי צֶדֶק מִשְׁפָּטֶךָ, תִּצְדַּק בְּדָבְרֶךָ, וְתִזְכֶּה בְּשָׁפְטֶךָ, וְאֵין לְהַרְהֵר אַחַר מִדַּת שָׁפְטֶךָ. צַדִּיק אַתָּה יְיָ וְיָשָׁר מִשְׁפָּטֶיךָ:

דַּיַּן אֱמֶת, שׁוֹפֵט צֶדֶק וֶאֱמֶת, בָּרוּךְ דַּיַּן הָאֱמֶת, שֶׁכָּל־מִשְׁפָּטָיו צֶדֶק וֶאֱמֶת:

נֶפֶשׁ כָּל־חַי בְּיָדֶךָ, צֶדֶק מָלְאָה יְמִינְךָ וְיָדֶךָ, רַחֵם עַל־פְּלֵיטַת צֹאן יָדֶךָ, וְתֹאמַר לַמַּלְאָךְ הֶרֶף יָדֶךָ:

גְּדֹל הָעֵצָה וְרַב הָעֲלִילִיָּה, אֲשֶׁר־עֵינֶיךָ פְּקֻחוֹת עַל־כָּל־דַּרְכֵי בְּנֵי אָדָם, לָתֵת לְאִישׁ כִּדְרָכָיו וְכִפְרִי מַעֲלָלָיו:

לְהַגִּיד כִּי־יָשָׁר יְיָ, צוּרִי וְלֹא־עַוְלָתָה בּוֹ:

יְיָ נָתַן, וַיְיָ לָקָח, יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ:

וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית, וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ, וְלֹא יָעִיר כָּל־חֲמָתוֹ:

בידך פקדון כל רוחות, עפ"י תהלים ל"א, ו'. וקו"ף פקדון רפה בעבור הסמיכות, דוגמת וכליון עינים (דברים כ"ח, ס"ה) מן כליון (ישעיה י', כ"ב) ובתמהון לבב (דברים כ"ח, כ"ח) מן תמהון (זכריה י"ב, ד'). ומשוטט הכל בעינו, עפ"י זכריה ד', י'. ודה"ב ט"ז, ט'. והכל לשמו הודיה יתנו, במקום לשון זו יש בנוסחאות אחרות „וכל אשר נשמה בו הודאה יתנו לדר במעונו" והוא יתכן יותר לשווי החרוז. תצדק בדברך, ל' תהלים נ"א, ו'. צדיק אתה, שם קי"ט, קל"ז. וע"כ משפטיך בלא יו"ד. נפש כל חי בידך, עפ"י איוב י"ב, י'. צדק מלאה, תהלים מ"ח, י"א. ותאמר למלאך, עפ"י ש"ב כ"ד, ט"ז. גדול העצה, ירמיה ל"ב, י"ט. להגיד כי, תהלים צ"ב, ט"ז. ה' נתן, איוב א' כ"א. ותי"ו נתן בפתח בכל ס"י, ומה שבמקצת דפוסים אחרונים נדפס נָתָן ונמוך עליו „קמץ בו"ק" אינו אלא טעות, ואותו שכולו קמוץ הוא ביחזקאל י"ח, ט"ז בעדות מס"ק ומכלול דף ה', וראה תולדות חיים דף ס"ד. והוא רחום, שם ע"ח ל"ח.

אחר קבורת המת מרחיקים ד׳ אמות מבית הקברות והיתומים אומרים קדיש זה, והקהל אומרים עמהם עד ויקרה. ובימים שאין אומרים תחנון אין אומרים אותו.

נאך דער בעערדיגונג ענטפערנט מאן זיך פיער עללען וויט פאן דעם גראבע און אונד עס זאגען דיא יתומים פאלגענדען קדיש. אן טאגען וואו מאן קיין תחנון זאגט, ווירד עס ניכט געשפראכען.

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא בְּעָלְמָא דִּי הוּא עָתִיד לְאִתְחַדָּתָא וּלְאַחֲיָאָה מֵתַיָּא וּלְאַסָּקָא יָתְהוֹן לְחַיֵּי עָלְמָא וּלְמִבְנֵא קַרְתָּא דִּי־יְרוּשְׁלֵם וּלְשַׁכְלָלָא הֵיכְלֵהּ בְּגַוַּהּ וּלְמֶעֱקַר פָּלְחָנָא נֻכְרָאָה מִן אַרְעָא וְלַאֲתָבָא פָּלְחָנָא דִּי־שְׁמַיָּא לְאַתְרֵהּ וְיַמְלִיךְ קֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּמַלְכוּתֵהּ וִיקָרֵהּ בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְּכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב, וְאִמְרוּ אָמֵן׃

יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא·

יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדַּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלַּל שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא· בְּרִיךְ הוּא לְעֵלָּא מִן־כָּל־בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן׃ ק׳ יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם׃

יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּא מִן־שְׁמַיָּא וְחַיִּים עָלֵינוּ וְעַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל, וְאִמְרוּ אָמֵן׃

ק׳ עֶזְרִי מֵעִם יְיָ עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ׃

עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא בְּרַחֲמָיו יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל, וְאִמְרוּ אָמֵן׃

אח״כ תולשין עשבים וזורקין לאחוריהם ואומרים ויציצו. וכשאין אומרים תחנון אין תולשין עשבים.

בייא וועגגעהען פאן בית חיים רייסט מאן גראז אויס, ווירפט עס הינטער זיך אונד זאגט:

וְיָצִיצוּ מֵעִיר כְּעֵשֶׂב הָאָרֶץ׃ (הייניגע זאגען) זָכוּר כִּי־עָפָר אֲנָחְנוּ׃)

אחרי שילאו מבית הקברות ירחצו ידיהם ויאמרו:

דאן וואשט מאן זיך דיא הענדע אונד זאגט:

בִּלַּע הַמָּוֶת לָנֶצַח וּמָחָה אֲדֹנָי יֱהֹוִה דִּמְעָה מֵעַל כָּל־פָּנִים וְחֶרְפַּת עַמּוֹ יָסִיר מֵעַל כָּל־הָאָרֶץ כִּי יְיָ דִּבֵּר׃ ויושבים ג׳ פעמים ואומרים ויהי נועם וכו׳.

ומלוה לנחם אבלים ולדבר על לבם דברי נחומים. וכשיפטר מן האבל יאמר:

בייא וועגגעהען פאן אבל, דען מאן צו טרעסטען געקאממען איזט, שפריכט מאן:

הַמָּקוֹם יְנַחֵם אוֹתְךָ (ולרבים אֶתְכֶם) בְּתוֹךְ שְׁאָר אֲבֵלֵי צִיּוֹן וִירוּשָׁלָיִם׃

יתגדל, נוסח קדיש זה מביאו הרמב״ם לאמרו אחר הלמוד במדרש ובאגדה וכן הוא גם לפי מס׳ סופרים סוף פ׳ י״ט, אמנם המנהג שאין לאמרו אלא אחר קבורת המת, והספרדי׳ אומרי׳ אותו גם בט״ב. **בעלמא די הוא עתיד לאתחדתא**, כן בסדורי אשכנז וכן גרסת הלבוש בי״ד ס׳ שע״ו. ובס׳ רב עמרם גורס **בעלמא דהוא עתיד לחדתא**. והרמב״ם גורס **דעתיד לחדתא עלמא**, וכן מנהג הספרדים; וההבדל כי לנוסחאות האחרונות הפעל בפיעל לחדתא ומוסב על הקב״ה שהוא עתיד יחדש את העולם, ולנוסח שלנו הפעל בהתפעל ומוסב על העולם, שעתיד יתחדש העולם. **ולאחיאה**, ולהחיות וכל״ל במקור הפעיל של ארמית וכן גרסת ר׳ עמרם ואבודרה׳ והלבוש. **ולאסקא יתהון**, ולהעלות אותם, וכן הוא בכי״י ועיקר. **קרתא**, העיר. **ולשכללא** כן בכי״י וכן בס׳ רב עמר׳ ורמב״ם ואבודרה׳ ובלבוש ובסדורי הספרדי׳ וכל״ל המקור כמו בעזרא ה׳, ג׳. ט׳. **בגוה**, בתוכה, ר״ל בעיר ירושלים. ובכי״י אין מלת בגוה גם בלבוש אינכה, גם הספרדים אין אומרים אותה אך הם אומרים ולשכללא היכלא, וכן הוא בס׳ רב עמרם, והרמב״ם גורס ולשכללא היכלא קדישא. **פלחנא נכראה**, עבודה זרה וכמו שכתוב ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ (זכריה י״ג, ב׳). **ולאתבא**, ולהשיב. **לאתרה** למקומו. והספרדים אומרים „להדרה וזיוה ויקרה״. **ויציצו**, תהלים ע״ב, ט״ז. **זכור כי**, שם ל״ג, י״ד. **בלע המות לנצח**, כן דבר ה׳ ע״י נביאו ישעיה (כ״ה, ח׳) וכהבטחתו כן יעשה במהרה בימינו אמן.

הסליחות
לתענית שני וחמישי ושני·

נוהגים להתענות ביום ב׳ וה׳ וב׳ אחרי סוכות ואחרי פסח ולומר סליחות כחזרת שמנה עשרה. וכתב מהרי״ל שמתענים במרחשון ב׳ ה׳ ב׳ בסוף החודש קודם ר״ח כסלו, ובאייר בתחלת החדש קודם ל״ג בעומר. וכן מנהג אשכנז לקבוע תעניות הללו שיהא שני האחרון במרחשון קודם ר״ח כסלו, ושני האחרון באייר קודם ל״ג בעומר. ובמדינות פולין המנהג להתענות במרחשון ב׳ ה׳ ב׳ הראשונים שלאחר שבת ראשונה שבחודש.

סליחות לתענית שני·

הש״ץ חוזר שמנה עשרה עד מחל לנו מלכנו כי פשענו, ואח״כ מתחילים כאן.

דער חזן ווידערהאָלט דאַז שמנה עשרה ביז מחל לנו מלכנו כי פשענו, דאַן ווירד היער איט סלח לנו אַנגעפאַנגען.

סְלַח־לָֽנוּ אָבִֽינוּ כִּי בְּרֹב אִוַּלְתֵּֽנוּ שָׁגִֽינוּ· מְחַל־לָֽנוּ מַלְכֵּֽנוּ כִּי רַבּוּ עֲוֹנֵֽינוּ: אֵל אֶֽרֶךְ אַפַּֽיִם אָֽתָּה· וּבַֽעַל הָֽרַחֲמִים נִקְרֵֽאתָ· וְדֶֽרֶךְ תְּשׁוּבָה הוֹרֵֽיתָ: גְּדֻלַּת רַחֲמֶֽיךָ וַחֲסָדֶֽיךָ· תִּזְכּוֹר הַיּוֹם וּבְכָל־יוֹם לְזֶֽרַע יְדִידֶֽיךָ: תֵּֽפֶן אֵלֵֽינוּ בְּרַחֲמִים· כִּי אַתָּה הוּא בַּֽעַל הָֽרַחֲמִים: בְּתַחֲנוּן וּבִתְפִלָּה פָּנֶֽיךָ נְקַדֵּם· כְּהוֹדַֽעְתָּ לֶֽעָנָו מִקֶּֽדֶם: מֵחֲרוֹן אַפְּךָ שׁוּב· כְּמוֹ בְתוֹרָֽתְךָ כָּתוּב: וּבְצֵל כְּנָפֶֽיךָ נֶחְסֶה וְנִתְלוֹנָן· כְּיוֹם וַיֵּֽרֶד יְיָ בֶּעָנָן: ייו תַּעֲבוֹר עַל־פֶּֽשַׁע וְתִמְחֶה אָשָׁם· כְּיוֹם וַיִּתְיַצֵּב עִמּוֹ שָׁם· תַּאֲזִין שַׁוְעָתֵֽנוּ וְתַקְשִׁיב מִמֶּֽנּוּ מַאֲמָר· כְּיוֹם וַיִּקְרָא בְשֵׁם יְיָ· וְשָׁם נֶאֱמַר

המנהג להתענות ב׳ ה׳ ב׳ אחר סוכות ופסח, והטעם בעבור כי ימי המועד הם ימי משתה ושמחה יש לחוש שמא מתוך השמחה היתרה באו לידי עברה ומתענים לכפר עליהם, וסמך לזה בכתוב ויהי כי הקיפו ימי המשתה וגו׳ והעלה עולות מספר כלם כי אמר איוב אולי חטאו בני (איוב א׳ ה׳). ובשבועות שאינו אלא ב׳ ימים אין לחוש לעברה, גם בחנוכה אין לחוש כי אז בני אדם אינם פנויים ממלאכתם (תוספות קדושין פ״א וטור א״ח ס׳ תכ״א). ועוד טעם אחר, שבשביל שאחר סוכות ופסח האויר משתנה וגופו של אדם נחלש בעבור כי לא הורגל עדיין באותו אויר, ע״כ מתענים ומתפללים שיחזק הקב״ה את גופנו (מטה משה ס׳ תשמ״ז). ועוד טעם אחר בס׳ חסידים (ס׳ רכ״ו ומביאו גם המרדכי לתענית ס׳ תתק״ע) כי אלו התעניות בשביל הגשמים הן ומתענים במרחשון בעבור יורה שיורה על הזרעים לברכה, ובאייר שלא תלקה התבואה בשדפון ובירקון. ומה שמתענים בב׳ וה׳ דוקא הטעם בעבור שהם ימי רצון, כי בשעלה משה לקבל לוחות אחרונות עלה ביום ה׳ וירד ביום ב׳ (טור א״ח ס׳ קל״ד). ונמצא במדרש ב״ר פ׳ ע״ו והיה המחנה הנשאר לפליטה, אמר ר׳ הושעי׳, אע״פ שנשאר לפליטה מתפללים היו עלינו בשני ובחמישי. ובסוף מגלת תענית, עוד גזרו רבותינו שיהו מתענין בב׳ ובה׳ מפני ג׳ דברים על חרבן הבית ועל התורה שנשרפת ועל חלול השם, ולעתיד לבוא עתיד הקב״ה להפכם לששון ולשמחה.

לזרע ידידך, לזרע אברהם, שנקרא ידיד, וכמו שדרשו חז״ל מה לידידי בביתי (ירמיה י״א, ט״ו) על אברהם אבינו (מנחות נ״ג ע״ב). כהודעת, כמו שהודעת, וראה למעלה דף 216. וכן באמת בשני כ״י הנוסחא כְּמוֹ שהודעת, ובאשר היא גם באל מלך יושב. לענו, למשה רבינו, אשר הודיע לו הקב״ה סדר התפלה שיתפללו ישראל וימצאו מחילה מאת הקב״ה ובלאית׳ בגמר׳ ר״ה דף י״ז, ב׳. כמו בתורתך כתוב, שמות ל״ב, י״ב. ותקשיב מִמֶּנּוּ כן בכ״י ונכון. ויקרא, שמות ל״ד, ה׳. ו׳. ז׳. ט׳.

וַיַּעֲבֹר יְהוָה ׀ עַל־פָּנָיו וַיִּקְרָא·

יְיָ ׀ יְיָ אֵל רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וֶאֱמֶת: נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים נֹשֵׂא עָוֹן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה וְנַקֵּה· וְסָלַחְתָּ לַעֲוֹנֵנוּ וּלְחַטָּאתֵנוּ וּנְחַלְתָּנוּ:

סְלַח־לָנוּ אָבִינוּ כִּי חָטָאנוּ· מְחַל־לָנוּ מַלְכֵּנוּ כִּי פָשָׁעְנוּ: כִּי־אַתָּה יְיָ טוֹב וְסַלָּח וְרַב־חֶסֶד לְכָל־קֹרְאֶיךָ:

הוֹשִׁיעָה יְיָ כִּי־גָמַר חָסִיד כִּי־פַסּוּ אֱמוּנִים מִבְּנֵי אָדָם: לוּלֵי יְיָ שֶׁהָיָה לָנוּ בְּקוּם עָלֵינוּ אָדָם: אֲזַי חַיִּים בְּלָעוּנוּ בַּחֲרוֹת אַפָּם בָּנוּ:

כְּרַחֵם אָב עַל־בָּנִים תְּרַחֵם יְיָ עָלֵינוּ: לַייָ הַיְשׁוּעָה עַל־עַמְּךָ בִרְכָתֶךָ סֶּלָה: יְיָ צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב־לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: יְיָ צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם־קָרְאֵנוּ: סְלַח־נָא לַעֲוֹן הָעָם הַזֶּה כְּגֹדֶל חַסְדֶּךָ וְכַאֲשֶׁר נָשָׂאתָה לָעָם הַזֶּה מִמִּצְרַיִם וְעַד־הֵנָּה: וְשָׁם נֶאֱמַר· וַיֹּאמֶר יְיָ סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶךָ: הַטֵּה אֱלֹהַי ׀ אָזְנְךָ וּשְׁמָע· פְּקַח עֵינֶיךָ וּרְאֵה שֹׁמְמֹתֵינוּ· וְהָעִיר אֲשֶׁר־נִקְרָא שִׁמְךָ עָלֶיהָ· כִּי לֹא עַל־צִדְקֹתֵינוּ אֲנַחְנוּ מַפִּילִים תַּחֲנוּנֵינוּ לְפָנֶיךָ כִּי עַל־רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים: אֲדֹנָי ׀ שְׁמָעָה אֲדֹנָי ׀ סְלָחָה אֲדֹנָי הַקְשִׁיבָה וַעֲשֵׂה אַל־תְּאַחַר· לְמַעַנְךָ אֱלֹהַי· כִּי־שִׁמְךָ נִקְרָא עַל־עִירְךָ וְעַל־עַמֶּךָ:

לחשי החרוזים יצחק הקטן ברבי מאיר חזק ואמץ. וכוכו קלת חרוזים מפני דרכי שלום.

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ.

יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ תְּחִנָּה עוֹרְכִים· שֶׁהֵם מְצֵרִים וּלְהִוָּשַׁע צְרִיכִים· צָרֵיהֶם עֲלֵיהֶם עֹל מַאֲרִיכִים· כָּל־זֹאת הִגִּיעָתַם וְשִׁמְךָ מְבָרְכִים: חָלִי וּמַכְאוֹב לְהִכָּתֵב לֹא נִמְסַר· עֲלוּבִים מִנֹּעַר וְחִתָּתָם מֵהֶם לֹא הוּסַר· קָדוֹשׁ בְּיָדְךָ לְפַתֵּחַ מוֹסֵר· כֶּאֱמוּנָתְךָ הַנְּקִיָּה וְלֹא כֶאֱמוּנַת בָּשָׂר: הַלּוֹבֵשׁ צְדָקָה וְלוֹ כִּמְעִיל עֲטוּיָה· וּמְמַכָּה עַצְמָהּ מְתַקֵּן רְטִיָּה· קוֹמֵם עֲדָתְךָ מִמַּפַּלְתָּהּ הַמְּטוּיָה· בְּכֹחֲךָ הַגָּדֹל וּבִזְרֹעֲךָ הַנְּטוּיָה: טוֹעִים הָאוֹמְרִים נַחֲלָתְךָ לְחַבֵּל·

הושיעה ה', תהלים י"ב, ב'. לולי ה', קכ"ד, ב'. ג'. כרחם אב, ל' תהלים ק"ג, י"ג. לה' הישועה, שם ג', ט'. ה' צבאות, שם מ"ו, ח'. פ"ד, י"ג. כ', י'. סלח נא, במדבר י"ד, י"ט. וכו'. הטה אלהי, דניאל ט', י"ח. י"ט.

שהם מצרים, שצר להם, מל' אשה מצרה (ירמיה מ"ח, י"ח). כל זאת הגיעתם וכו', עד"ש כל זאת באתנו ולא שכחנוך ולא שקרנו בבריתך (תהלים מ"ד, י"ח). להכתב לא נמסר, כלומר החלי והמכאוב הם גדולים כל כך עד כי לא יוכלו לכתוב אותם כולם על ספר. וחיתם מהם וכו' כן נבי"י, ופירושו עלובים הם מנעורותם וכל ימי חייהם לא הוסר העלבון והבזיון מהם. כאמנותך, ר"ל כמדתך. עטויה, ל' לבישה כמו עוטה אור כשלמה (תהלים ק"ד, ב'). רטיה, מזור ותחבושת בל' משנה כמו מחזירין רטיה (עירובין ק"ב, ע"ב) המתרת רטיה (שבת ע"ה, ב'). בכחך הגדול, דברים ט', כ"ט. טועים האומרים, בכ"ל. לחבל,

כְּבוֹדְךָ לְהָמִיר וּבַהֶבֶל לְהִתְהַבֵּל. נְטוֹת מִדְּרָכֶיךָ וְתֹהוּ לְקַבֵּל. וְיִרְאָתְךָ הַקְּדוֹשָׁה לִנְטוֹשׁ וּלְנַבֵּל: בְּאַהֲבָתְךָ וּבְחֶמְלָתְךָ מְנַשֵּׂא וּמְנַטֵּל. עֲצָתָם תְּסַכֵּל וּמַחְשְׁבֹתָם תְּבַטֵּל. רוּחַ תִּגְרוֹת מִבֵּינֵיהֶם הַטֵּל. וּמַלְאָךְ אַכְזָרִי דְּחֵה וְטַלְטֵל: בַּעֲבוּר כְּבוֹד שִׁמְךָ וְשֵׁם קָדְשְׁךָ הַמְהֻלָּל. נוֹרָאוֹת הַפְלֵא לְבַל בַּגּוֹיִם יִתְחַלָּל. יוֹעֲצֵי רָעָה תּוֹלִיךְ שׁוֹלָל. וּבָהֶם תְּעוֹלֵל כַּאֲשֶׁר בִּי נִתְעוֹלָל: מֵקִים מֵעָפָר דָּל וְאֶבְיוֹן מֵאַשְׁפָּה. כְּנֶסְתְּךָ אַל־תִּתֵּן לְכָלָה וּלְחֶרְפָּה. אִם בְּפִקּוּדֶיךָ מִתְעַצֶּלֶת וּמִרְפָּה. עַל כָּל־פְּשָׁעֶיהָ אַהֲבָתְךָ תְּהִי מְחַפָּה: יְתֵרָה חִבָּתָם לְפָנֶיךָ אֲדוֹנֵי הָאֲדוֹנִים. בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ קְרוּאִים לְךָ בָּנִים. רַחֲמֶיךָ יְקַדְּמוּנוּ אֱלֹהֵי עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים. טֶרֶם יִשְׁטְפוּנוּ הַמַּיִם הַזֵּידוֹנִים: חזן חֲפֵצֵי קָרְבָּנְךָ עַל כָּל־הַבָּאוֹת. הָחִישָׁה לָּנוּ יְשׁוּעוֹת הַנִּבָּאוֹת. קָדוֹשׁ עֲשֵׂה עִמָּהֶם לְטוֹבָה אוֹת. חָזָק וְאַמִּיץ גּוֹאֲלָם יְיָ צְבָאוֹת:

אֵל מֶלֶךְ. יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רַחֲמִים. מִתְנַהֵג בַּחֲסִידוּת מוֹחֵל עֲוֹנוֹת עַמּוֹ. מַעֲבִיר רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן. מַרְבֶּה מְחִילָה לְחַטָּאִים וּסְלִיחָה לְפוֹשְׁעִים. עוֹשֶׂה צְדָקוֹת עִם־כָּל־בָּשָׂר וָרוּחַ. לֹא כְרָעָתָם תִּגְמוֹל לָהֶם: אֵל שֶׁהוֹרֵיתָנוּ לוֹמַר (מִדּוֹת) שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה. זְכָר־לָנוּ הַיּוֹם בְּרִית שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה. כְּמוֹ שֶׁהוֹדַעְתָּ לֶעָנָו מִקֶּדֶם. וְכֵן כָּתוּב. וַיֵּרֶד יְיָ בֶּעָנָן וַיִּתְיַצֵּב עִמּוֹ שָׁם וַיִּקְרָא בְשֵׁם יְיָ. (וְשָׁם נֶאֱמַר)

וַיַּעֲבֹר יְיָ ׀ עַל־פָּנָיו וַיִּקְרָא

יְיָ ׀ יְיָ אֵל רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וֶאֱמֶת: נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים נֹשֵׂא עָוֹן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה וְנַקֵּה: וְסָלַחְתָּ לַעֲוֹנֵנוּ וּלְחַטָּאתֵנוּ וּנְחַלְתָּנוּ:

סְלַח־לָנוּ אָבִינוּ כִּי חָטָאנוּ. מְחַל־לָנוּ מַלְכֵּנוּ כִּי פָשָׁעְנוּ:

כִּי־אַתָּה אֲדֹנָי טוֹב וְסַלָּח וְרַב־חֶסֶד לְכָל־קֹרְאֶיךָ:

להשאית. **מנשא ומנטל**, עפ"י ישעיה ס"ג, ט'. **תגרות**, מריבה, מל' חז"ל אתי תיגרא בניתיה (ב"מ כ"ט), וכן יגרה מדון תרגומו מגרי תגרא (משלי ט"ו, י"ח). **יועצי רעה**, עפ"י איוב י"ב, י"ז. **מקים מעפר**, תהלים קי"ג, ז'. **כנסתך**, עדתך. **מחפה**, מכסה, ול' משלי י', י"ב. **יתרה חבתם**, ע"פ משנה אבות ג', י"ח. **בין כך ובין כך**, כלומר הן אם עושים רצונך הן אם עוברים אותו מ"מ בניך הם. **המים הזידונים**, תהלים קכ"ד, ה'. וכנוי לצרות הגדולות. **חפצי קרבתך**, בכל הצרות הבאות עליהם בכל אלה קרבתך יחפצו.

יושב על כסא רחמים, ל' גמרא ע"ז דף ג', ע"ב. **מתנהג**, בתקוני זהר חדש דף פ"ג גורס ומתנהג. **מוחל עונות עמו**, כוזרי מאמר ב' ס' מ"ג גורס מוחל לעונות עמו ישראל. **מעביר ראשון ראשון**, ל' גמרא ר"ה דף י"ז. **לחטאים**, הלמ"ד בשב"א והי"ת בפתח וטי"ת דגושה והוא הרבוי מן חטא שהוא שם תואר לעושה חטא, כמו רעים וחטאים (בראשית י"ג, י"ג) אנשים חטאים (במדבר ל"ב, י"ד); ובסדור יעבץ מצאתי לחוטאים. **תגמול להם**, כן הוא בכי"י ומדויק, ועיקר. ובסדורי ספרד הנוסחא „לא כרעתם להם גומל, וגם הוא נכון. **אל שהוריתנו**, כן בכי"י וכל"ל, וגם בסדורי ספרד הנוסחא הוריתנו, וכן הוא בסדור רב עמרם. ומה שבסדורי אשכנז שבדפוס הורית לנו לא טוב הוא בתהלוכי הלשון. **וכן כתוב**, כך הנוסחא בכל ס"י וכ"י גם בסדור רב עמרם וכל"ל. **ושם נאמר ויעבר וכו'** כן בכל כי"י שראיתי גם בסדורי ספרדים וכן הנכון ובזה עולה הפירוש יפה, ר"ל בפסוק וירד ה' שם נאמר ויעבר ה' וגו'. **כי אתה**, תהלים פ"ו, ה'.

נִשָּׂא לְבָבֵנוּ אֶל־כַּפָּיִם אֶל־אֵל בַּשָּׁמָיִם: תָּבוֹא לְפָנֶיךָ אֶנְקַת אָסִיר כְּגֹדֶל זְרוֹעֲךָ הוֹתֵר בְּנֵי תְמוּתָה: לַאדֹנָי אֱלֹהֵינוּ הָרַחֲמִים וְהַסְּלִחוֹת כִּי מָרַדְנוּ בּוֹ:

כרחם אב וכו׳ עד על עירך ועל עמך (דף 590).

ע"ס א"ב, וכל בתיו בעלי ד׳ אבנים.

אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל גָּדוֹל נוֹדַעְתָּ׃ אַתָּה יְיָ אָבִינוּ אָתָּה: בְּכָל־קָרְאֵנוּ אֵלֶיךָ קָרַבְנוּ׃ רָם וְנִשָּׂא אַתָּה בְּקִרְבֵּנוּ: גְּמַלְתָּנוּ טוֹבוֹת גַּם בְּחוֹבֵינוּ׃ לֹא בְצִדְקוֹתֵינוּ וּבְיֹשֶׁר לְבָבֵנוּ: דּוֹדֵנוּ גַּם כִּי זָנַחְנוּ׃ גְּאָלֵנוּ כִּי עֲבָדִים אֲנָחְנוּ: הִנְנוּ בַּעֲוֹנֵינוּ עַד דַּכָּא׃ וַתִּקְצַר נֶפֶשׁ לְךָ מְחַכָּה: וְאַיֵּה חֲסָדֶיךָ הָרִאשׁוֹנִים עִמָּנוּ׃ מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם נֶאֱמָנוּ: זַעַף נִשָּׂא וְתַשׁ כֹּחֵנוּ׃ יְיָ אַל־בְּאַפְּךָ תוֹכִיחֵנוּ: חַלְחָלוֹת רַבּוֹת כִּלּוּ בְשָׂרֵנוּ׃ נָא אַל־בַּחֲמָתְךָ תְיַסְּרֵנוּ: טֹרַח הַצָּרוֹת אֵין לְהִסָּפֵר׃ אַיֵּה שֹׁקֵל אַיֵּה סֹפֵר: יָדַעְנוּ צוּרֵנוּ כִּי פָשַׁעְנוּ׃ אֱמֶת עָשִׂיתָ וַאֲנַחְנוּ הִרְשָׁעְנוּ: כְּעַם יוֹפֵר וְחָרוֹן יָחְדָּל׃ כִּי קָטֹן יַעֲקֹב וָדָל: לַחַץ יוֹסֵר וְעֹל יְחֻבָּל׃ כִּי כָשַׁל כֹּחַ הַסַּבָּל: מְנַת מִדָּתֵנוּ לֹא תִגְבֶּה׃ כִּי נִשְׁאַרְנוּ מְעַט מֵהַרְבֵּה: נִחַם עַל הָרָעָה לְאֻמָּתֶךָ׃ מַטֵּה כְּלַפֵּי חֶסֶד אָמְנוּתֶךָ: סְלַח אִם־עֲוֹנֵינוּ עָנוּ בָנוּ׃ עֲזָרֵנוּ כִּי עָלֶיךָ נִשְׁעָנוּ: עָרְפֵּנוּ כֹּף לְךָ לְהִשְׁתַּעְבֵּד׃ לְאַהֲבָה וּלְיִרְאָה אוֹתְךָ וּלְכַבֵּד: פּוֹקְדֶיךָ קִדְּשׁוּ צוֹם לִקְבּוֹעַ׃ וְדַעְתָּם קְצָרָה צָרְכָּם לִתְבּוֹעַ: צִקּוּן לַחֲשָׁם לְפָנֶיךָ תָבוֹא׃ לְחַתֵּל לְאִישׁ נִגְעוֹ וּמַכְאוֹבוֹ: קוֹל יַעֲקֹב נוֹהֵם מִתְּהוֹמוֹתֶיךָ׃ תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם מְכוֹן שִׁבְתֶּךָ: רוֹדֶה רוֹדֵף בְּאַף תְּכַלֶּה׃ שְׁנַת שִׁלּוּמִים לְרִיב צִיּוֹן תְּגַלֶּה: שַׂרְתָּ וְרָדִיתָ מִנֹּעַר קְנוּתֵנוּ׃ אַל תַּשְׁלִיכֵנוּ לְעֵת זִקְנָתֵנוּ: תְּעִינוּ לִשְׂמֹאל יְמִינְךָ תְּקָרְבֵנוּ׃ כִּכְלוֹת כֹּחֵנוּ

נשא לבבנו, איכה ג׳, מ"א. **תבוא לפניך**, תהלים ע"ט, י"א. **לאדני**, דניאל ט׳, ט׳.

אלהים בישראל גדול נודעת, עש"ה תהלים ע"ו, ב׳. **דודנו**, הקב"ה, עש"ה שיר ה׳, י׳. **עד דכא**, באנו בעונותינו עד דכא ושפלות רוח. **ותקצר נפש**, ישראל המחכה לך כפשה קצרה. **זעף**, זעם וקצף נשא עלינו. **ותש כחנו**, כחלש כחנו, מל׳ מתשת כחו של אדם (סנהדרין כ"ו, ב׳) תשש כחו (שם ל"ו. מנחות כ"ט, ב׳. תמורה ט"ז) מתישים כח של מעלה (ספרי האזינו ל"ב, י"א.) **ה׳ אל באפך**, תהלים ו׳, ב׳. **נא אל באפך**, שם. **איה שוקל**, ישעיה ל"ג, י"א. **אמת עשית**, נחמיה ט׳, ל"ג. **כי קטן יעקב**, עש"ה עמוס ז׳, ה׳. **לחץ יוסר ועול יחבל** כן נכי"י, ופירוש יחבל, ישובר. **כי כשל**, נחמיה ד׳, י׳. **לא תגבה**, אל תתבע ממנו כמדת חטאינו. תגבה, מל׳ גביאת החוב, הגבאין מחזירין תדיר (אבות פ׳ ג׳), וכן ועבשו אותו מתורגם ויגבון מניה (דברים כ"ב, י"ט). **כי נשארנו**, ירמיה מ"ב, ב׳. **לאימתך**, תואר לישראל עש"ה שיר ו׳, ד׳. **אמנותך**, דרכך כן היא להטות המאזנים לנגד החסד שתהי החסד גוברת, וע"פ גמרא ר"ה דף י"ז ורב חסד מטה כלפי חסד. **לאהבה וליראה אותך ולכבד**, כן נכי"י. **פוקדיך**, הזוכרים את שמך. **קדשו צום**, ל׳ זמון כמו יואל ב׳, ט"ו. **ודעתם קצרה**, ל׳ גמרא ברכות כ"ט, ב׳. ור"ל אינם יודעים מה טוב להם ומה ינקשו, לכן תבוא לפניך תפלתם ואתה תדע לתת לכל איש כדרכו. **צקון לחשם**, שפיכת לבם בתפלתם, ול׳ ישעיה כ"ו, ט"ז. **להתל**, לחבוש מעבין והחתל לא חתלת (יחזקאל ט"ז, ד׳). **תשמע**, מ"א ח׳, מ"ג. **שנת שלומים**, ישעיה ל"ד, ח׳. **שרת**, מל׳ אשורנו ולא קרוב (במדבר כ"ג ט׳). **ורדת** כמו ירדת, ופירושו השגחת עלינו וירדת לקנות אותנו לך לעם בנעורינו ועש"ה כי נער ישראל ואוהבהו (הושע י"א, א׳). **ובכי"י** היה כתוב מתחלה שַׁרְתָּ וְאָהַבְתָּ ובא המגיה ותיקן שרת ורדת. **אל תשליכנו**, מל׳ תהלים ע"א, ט׳. **ככלות כחנו**, שם.

אַל תַּעַזְבֵנוּ: יי׳ תַּבִּיט וְתָצִיץ וְתַשְׁגִּיחַ לִרְחוּמֶיךָ. תִּתְאַזֵּר בַּחֲנִינוּתֶךָ תִּתְלַבֵּשׁ בְּצִדְקוֹתֶיךָ. תִּתְכַּסֶּה בְּרַחֲמֶיךָ וְתִתְעַטֵּף בַּחֲסִידוּתֶךָ. וְתָבֹא לְפָנֶיךָ מִדַּת טוּבְךָ וַעֲנְוְתָנוּתֶךָ: אל מלך יושב וכו׳.

פזמון. חתום בו שמואל כהן יחיה.

מַלְאֲכֵי רַחֲמִים מְשָׁרְתֵי עֶלְיוֹן. חַלּוּ נָא פְּנֵי אֵל בְּמֵיטַב הִגָּיוֹן. אוּלַי יָחוּס עַם עָנִי וְאֶבְיוֹן. אוּלַי יְרַחֵם: אוּלַי יְרַחֵם שְׁאֵרִית יוֹסֵף. שְׁפָלִים וּנְבְזִים שְׁפוּחֵי שֶׁסֶף. שְׁבוּיֵי חִנָּם מְכוּרִים בְּלֹא כֶסֶף. שׁוֹאֲגִים בִּתְפִלָּה וּמְבַקְשִׁים רִשָּׁיוֹן: אוּלַי יָחוּס עַם עָנִי וְאֶבְיוֹן. אוּלַי יְרַחֵם: אוּלַי יְרַחֵם מְעֻנֵּי כֶבֶל. מְלֻמְּדֵי מַכּוֹת בְּעִנּוּי סֵבֶל. מְנוֹד רֹאשׁ נְתוּנִים לְיוֹשְׁבֵי תֵבֵל. מָשָׁל בַּגּוֹיִם לַעַג וּבִזָּיוֹן: אוּלַי יָחוּס עַם עָנִי וְאֶבְיוֹן. אוּלַי יְרַחֵם: אוּלַי יְרַחֵם וְיֵרֶא בָּעֳנִי עַמּוֹ. וְיַקְשִׁיב וְיִשְׁמַע הַצָּגִים לְעֻמּוֹ. וְעוּדִים בְּלַחַשׁ מוּסָר לָמוֹ. וְעֵינֵיהֶם תּוֹלִים לִמְצוֹא רִצָּיוֹן: אוּלַי יָחוּס עַם עָנִי וְאֶבְיוֹן. אוּלַי יְרַחֵם: אוּלַי יְרַחֵם אוֹמְרֵי סְלַח נָא. אוֹמְצֵי שִׁבְחוֹ בְּכָל־עֵת וּבְכָל־עוֹנָה. אֲגוּדִים בַּצָּרָה לִשְׁפּוֹךְ תְּחִנָּה. אֶת־פְּנֵי הָאֱלֹהִים שׁוֹפְכִים לֵב דִּוָּיוֹן: אוּלַי יָחוּס עַם עָנִי וְאֶבְיוֹן. אוּלַי יְרַחֵם: אוּלַי יְרַחֵם לָקְתָה בְּכִפְלַיִם. לוּקָה וּמִשְׁתַּלֶּמֶת בַּעֲוֹן שׁוּלַיִם. לְעוּטָה בְּפִי אֲרָיוֹת וּבְפִי שְׁחָלַיִם. לֹא שָׁכְחָה בְּכָל־זֹאת מִכְתַּב עֹז חֶבְיוֹן: אוּלַי יָחוּס עַם עָנִי וְאֶבְיוֹן. אוּלַי יְרַחֵם: אוּלַי

ותציץ כן בכי״י ועיקר והוא ל׳ מציץ מן החרכים משגיח (שיר ב׳, ט׳), ובס״א ותצף וגם הוא ל׳ ראיה כמו יצף ה׳ ביני וביניך (בראשית ל״א, מ״ט). תתאזר בחנינותך וכו׳ הוא לשון הגמרא ברכות דף ע״ז, ב׳.

במיטב הגיון, בדבור היותר טוב, כי אמרנו בבדי פה ובבדי לשון. שְׁפוּחֵי שסף, כן בכי״י שְׁפוּחֵי ובס״ן שמאל והוא מל׳ ושפח ה׳ קדקוד (ישעיה ג׳, י״ז), ושסף מל׳ וישסף שמואל (ש״א ט״ו, ל״ג), ור״ל ערומים ופרועים וקרועים. ובס״א פשוחי והוא הוא ל׳ שסוף כי וישסף שמואל מתורגם ופשח, וכן במשנה אילן שנפשח (שביעית ד׳, ו) ר״ל שנבקע, ובאיכה ג׳, י״א ויפשחני. ומבקשים רשיון, רשות, ר״ל רשות לצאת משעבוד וגלות. וכן הנוסחא בכי״י וכל ס״י. מעני כבל, מל׳ ענו בכבל רגלו (תהלים ק״ה, י״ח). סבל, משא עול הגלות. מנוד ראש, כל יושבי תבל יניעו ראשם עלינו ועש״ה תהלים מ״ד, ט״ו. לעג ובזיון, ס״א בקלס ובזיון. הצגים לעמו, ישמע תפלת ישראל העומדים ומתפללים לפניו, ועד״ה שויתי ה׳ לנגדי תמיד. ותבא לעמו כמו לעומתו. ועודים בלחש, מתועדים ומקובצים בבתי כנסיות להתפלל תפלתם בלחש, ואחז בל׳ הכתוב בצר פקדוך צקון לחש מוסרך למו (ישעיה כ״ו, ט״ז). למצוא רצון, מצפים ישראל למצוא רצון לפניך. אומרי סלח נא, שצועקים תמיד סלח נא לעונינו ולחטאתינו. אומצי שבחו, מחזיקים שבח של הקב״ה. ונקוד שִׁבְחוֹ בכי״י וכן עקר כמבואר למעלה דף 90. עונה, גם הוא ל׳ עת בל׳ משנה, ובגמרא ע״ז דף ע״ה מפרש כמה עונה אמר ר׳ יוחנן או יום או לילה. אגודים בצרה, נעשים באגודה אחת בקבלת הצרה ומתקבצים יחד לשפוך תחנה ואין אחד מהם פורש עצמו מן הצבור. לב דויון, לשון הכותב והדוי בצרה מל׳ רבות אנחותי ולבי דוי (איכה א׳, כ״ב); וכן הנוסחא בכי״י וס״י. ויש גורסים דביון בס״א והוא ל׳ שפיכה ר״ל לב השופך, מענין בל האבלות דואבות כסף (ויקרא רבה דף ר״ז) וכן זב מבשרו זוהו תרגומו דאיב מבשרה דובה (ויקרא ט״ו, א׳). לקחה בכפלים, עש״ה כי לקחה מיד ה׳ כפלים (ישעיה מ׳ ב׳). לוקה, מוכה. בעון שולים, עש״ה טמאתה בשוליה (איכה א׳, ט׳), ר״ל לוקתה ונענשה בעבור כי טמאת עונותיה ניכרה בשולי בגדיה. לעוטה, בלועה, מל׳ הלעיטני נא (בראשית כ״ה, ל׳). בפי אריות ובפי שחלים, כן בכי״י וכנון, ושחלים הוא הרבוי מן שחל ופתן תדרוך (תהלים צ״א, י״ג), ובכוי הוא לאויבים הטורפים. ונקוד שְׁחָלִים כמו מן נַעַר נְעָלִים, פַּעַם פְּעָמִים. ובכי״י נקוד שְׁחָלִים וגם הוא יתכן כמו פַּרְתְּמִים (דניאל א׳, ג׳). מכתב עוז חביון, לא שכחה את התורה, ועש״ה ושם חביון עוזו (חבקוק ג׳ ד׳)

יְרַחֵם כְּבוּשֵׁי פָנִים. הַשּׁוֹמְעִים חֶרְפָּתָם וְלֹא מְשִׁיבִים וְעוֹנִים. נֶצַח מְקַוִּים לְיִשְׁעוֹ וְנִשְׁעָנִים. כִּי לֹא כָלוּ רַחֲמָיו בְּכִלָּיוֹן: אוּלַי יָחוֹס עַם עָנִי וְאֶבְיוֹן. אוּלַי יְרַחֵם:
אוּלַי יְרַחֵם יְחַלֵּץ עָנִי בְּעָנְיוֹ. חֲבוּשׁוֹ יַתִּיר מֵאֶרֶץ שִׁבְיוֹ. יַגְהֶה מְזוֹרוֹ וְיַחֲבֹשׁ חֳלָיוֹ. צַעֲקָתוֹ יִשְׁמַע וְיָחִישׁ יוֹם פִּדְיוֹן. אוּלַי יָחוֹס עַם עָנִי וְאֶבְיוֹן. אוּלַי יְרַחֵם:

אל מלך יושב וכו' עד לכל קוראיך.

זְכֹר רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה: זָכְרֵנוּ יְיָ בִּרְצוֹן עַמֶּךָ פָּקְדֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ: זְכֹר עֲדָתְךָ קָנִיתָ קֶּדֶם גָּאַלְתָּ שֵׁבֶט נַחֲלָתֶךָ הַר צִיּוֹן זֶה שָׁכַנְתָּ בּוֹ: זְכֹר יְיָ חִבַּת יְרוּשָׁלָיִם אַהֲבַת צִיּוֹן אַל־תִּשְׁכַּח לָנֶצַח: אַתָּה תָקוּם תְּרַחֵם צִיּוֹן כִּי־עֵת לְחֶנְנָהּ כִּי־בָא מוֹעֵד: זְכֹר יְיָ לִבְנֵי אֱדוֹם אֵת יוֹם יְרוּשָׁלָיִם הָאֹמְרִים עָרוּ עָרוּ עַד הַיְסוֹד בָּהּ: זְכֹר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בָּךְ וַתְּדַבֵּר אֲלֵהֶם אַרְבֶּה אֶת־זַרְעֲכֶם כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמָיִם. וְכָל־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֶתֵּן לְזַרְעֲכֶם וְנָחֲלוּ לְעֹלָם: זְכֹר לַעֲבָדֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב. אַל־תֵּפֶן אֶל־קְשִׁי הָעָם הַזֶּה וְאֶל־רִשְׁעוֹ וְאֶל־חַטָּאתוֹ:

בשיש מילה באחד מן הימים שאומרים סליחות אומרים כאן פזמון זה קודם זכר לנו ברית אבות.

ווען איינע ברית מילה איזט, ווירד היער דיעזער פזמון איינגעשאַלטעט.

משקלו ג' ג' תנועות, וגם מחברו יצחק חתום בחרוז הראשון.

יָהּ אָיוֹם, זְכוֹר הַיּוֹם, בְּרִית שִׁבְעַת תְּמִימֶיךָ, צִיר אֶזְרָח, אֲשֶׁר אָרַח, חֻקַּת דָּת נֶאֱמָנֶךָ. קָדוֹשׁ יַעֲקֹב. חִישׁ לִנְקוֹב, שְׁמוֹתֵינוּ בְּרַחֲמֶיךָ. זָכְרֵנוּ יְיָ בִּרְצוֹן עַמֶּךָ: בְּרִית נִפְקַד, אֲשֶׁר נֶעֱקַד, לְהַעֲלוֹת לְפָנֶיךָ. כְּשֶׂה נֶאְסַר, וְגַם נִמְסַר, עֲשׂוֹת הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ. רְצֵה זַרְעוֹ, וְחוֹן גִּזְעוֹ, בְּעֵת בּוֹאָם בְּדִינֶךָ. וְאִם חוֹבָם, עֲנֵה בָם, עֲשֵׂה נָא לְמַעַן שְׁמֶךָ: זָכְרֵנוּ יְיָ בִּרְצוֹן עַמֶּךָ: לִמּוּדְךָ, וְגַם הוֹדְךָ, יִשְׂרָאֵל לְךָ מִקְרָא. אֲשֶׁר חָלַם, וְחָז סֻלָּם, בַּמָּרוֹם לוֹ הוֹרָה. אֵל אֶחָד, הֲלֹא

וראה גם בפירוש רש"י ורד"ק. **כבושי פנים**, שכובשים פניהם בקרקע מפני הבושה, ול' חכמים הוא (סנהדרין י"ט, ע"ב). **השומעים חרפתם ולא משיבים ועונים**, תפש בל' הגמרא שבת פ"ח ע"ב. **נצח מקוים לישעו ונשענים**, כן בכי"י ונכון, ור"ל תמיד מקוים לישועתו ונשענים עליו. **כי לא כלו רחמיו**, איכה ג', כ"ב. ומה שאמר בכליון, ר"ל לעולמים לא יכלו רחמיו ממנו, ואף אם זכות אבות תמה, ע"מ רחמיו מרובים ולא כלו. **יחלץ**, יוציא ויציל את העני, מל' למען יחלצון ידידיך (תהלים ס', ז'). **חבושו**, אסורו, מל' אין החבוש מתיר את עצמו מבית האסורים (ברכות דף ה', ע"ב). **יגהה מזורו**, ירפא מכתו, ול' הושע ה', י"ג. **ויחבוש**, מל' ולא חבשה (ישעיה א', ו'). **ויחיש**, יביא חיש מהרה יום פדיוננו מן הגלות. ובמ"א עת פריון.

זכור רחמיך, תהלים כ"ה, ו'. **זכרנו ה'**, שם ק"ו, ד'. **זכר עדתך**, ע"ד, ב'. **זכר ה' חבת**, אין זה פסוק במקרא. **אתה תקום**, תהלים ק"ב, י"ד. **זכר ה' לבני**, שם קל"ז, ז'. **זכר לאברהם**, שמות ל"ב, י"ג. **זכר לעבדיך**, דברים ט', כ"ז.

שבעת תמימיך, אברהם יצחק יעקב משה אהרן דוד ואליה, וכמבאר והולך בחרוזי פיוטו. **אורח**, אברהם אבינו ועש"ה מ"א ב', י"א אשר נדרש על אברהם אבינו. **ארח**, הלך. **נפקד**, יצחק אבינו. **למודך**,

פָּחַד, וַיֹּאמַר מַה נּוֹרָא· זְכוֹר צִדְקוֹ, וְאֶת־נַאֲקוֹ, לִשְׁאֵרִית נִשְׁאָרָה· אֲשֶׁר נִשְּׂאָה, וְגַם נִלְאָה, זֶה כַּמֶּה אֵימֶיךָ: זָכְרֵנוּ יְיָ בִּרְצוֹן עַמֶּךָ: שְׁנֵי אַחִים, אֶזְרָחִים, מְשֻׁלָּחִים לַשְּׁבִיָּה· קִדַּשְׁתָּם, וְשִׁלַּחְתָּם, לְשַׁר עֶגְלָה יְפֵה־פִיָּה· אִישׁ עָנָו, בַּעֲנָוָיו, הוֹרִיד דָּת פְּלִילִיָּה· וְהַנִּרְצָה, אֲשֶׁר מָצָא, רְצוֹנְךָ רַב עֲלִילִיָּה· בְּרִיתָם זְכוֹר, וְאַל תַּעֲבוֹר, עַם נְשׂוּאֵי רְחוּמֶיךָ: זָכְרֵנוּ יְיָ בִּרְצוֹן עַמֶּךָ: זְכוֹר סֶגֶן, אֲשֶׁר נִגֵּן· עֲלֵי כִנּוֹר וְגַם נֶבֶל· בְּשִׁירוֹתָיו, וּזְמִירוֹתָיו, יְהוֹדוּן לְךָ בְּכָל־תֵּבֵל· לְךָ נִמְשַׁח, וְנֶגְדְּךָ שָׂח, נָשׂוֹא לְךָ עֹל וְגַם סֵבֶל· פְּדֵה נִכְאָה, מִקְרָאָה, לְךָ נַחֲלָה וְגַם חֶבֶל· לְהוֹשִׁיעָהּ, לְהַרְגִּיעָהּ, צֵא נָא מִמְּקוֹמֶךָ: זָכְרֵנוּ יְיָ בִּרְצוֹן עַמֶּךָ: בְּרִית נָבִיא, שְׁמוֹ תִשְׁבִּי, הוֹאֶל־נָא וְזָכְרָה אֵל· לְהַמְצִיא פְּדוּת, מֵעַבְדוּת, לְהוֹצִיא עַם בְּךָ שׁוֹאֵל· דַּל שַׂמַּח, וְחִישׁ צֶמַח, מוֹשִׁיעַ וְגַם גּוֹאֵל· וְזָר תַּשְׁמִיד, וְגַם תַּעֲמִיד, הַמַּלְאָךְ מִיכָאֵל· וְנִפְלָאוֹת, לְמַשּׁוּאוֹת, הָרִימָה פְעָמֶיךָ· זָכְרֵנוּ יְיָ בִּרְצוֹן עַמֶּךָ: זכר לנו ברית אבות וכו'.

אם הילדים הקטנים נחלו בתחלואים כל מכן אז מוסיפים כאן סליחה זו קודם זכר לנו ברית אבות:	ביים הייפיגען קראנקהייטסצוסטאנדע דער קינ־ דער ווירד היער דיעזע סליחה געזאגט:

ע"ס א"ב.

אֵל נָא רְפָא נָא תַּחֲלוּאֵי פּוֹרִיָּה· בּוֹשָׁה וְחָפְרָה וְאֻמְלַל פִּרְיָהּ· גְּאָלֶנָּה מִשַּׁחַת וּמִמַּכָּה טְרִיָּה· עֲנֵנוּ כְּשֶׁעָנִיתָ לְאַבְרָהָם אָבִינוּ בְּהַר הַמּוֹרִיָּה: דְּגָלֵי עָם פְּדוּיֵי בִּזְרוֹעַ חָשׂוּף· הַצֵּל מֵאֶנֶף וְאַל־יִהְיוּ לְשִׁסּוּף· וְתַעֲנֶה קְרִיאָתֵנוּ וּלְמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ תִּכְסֹף· עֲנֵנוּ כְּשֶׁעָנִיתָ לַאֲבוֹתֵינוּ עַל יַם סוּף: זְכוּת צוּר חֻצַּבְנוּ הַיּוֹם לָנוּ תְּגַל· חֲשָׂכֵנוּ מֵאֶנֶף וּנְחֵנוּ בְּיֹשֶׁר מַעְגָּל· טַהֵר טֻמְאָתֵנוּ וְלִמְאוֹר תּוֹרָתְךָ עֵינֵינוּ תְּגַל· עֲנֵנוּ כְּשֶׁעָנִיתָ לִיהוֹשֻׁעַ בַּגִּלְגָּל: יָהּ רְאֵה דֶּשֶׁן עָקוּד וְהַצְמַח תְּרוּפָה· כַּלֵּה שׁוֹד וָשֶׁבֶר סַעַר וְסוּפָה· לַמְּדֵנוּ וְחַכְּמֵנוּ אִמְרָתְךָ הַצְּרוּפָה· עֲנֵנוּ כְּשֶׁעָנִיתָ לִשְׁמוּאֵל בַּמִּצְפָּה: מְתֻמָּם מֵרֶחֶם שָׁרָשָׁיו נָא אַל־

יעקב אבינו, שלמד תורה באהלי שם ועבר. ואת נאקו, ואת תפלתו. וכש"א וגם חוקו. אשר נשאה, עש"ה כאתי אימיך (תהלים פ"ח, ט"ז). שני אחים, משה ואהרן. משלחים לשביה, לבני ישראל השבוים במצרים. עגלה יפהפיה, תואר למצרים עש"ה ירמיה מ"ו, כ'. איש ענו, משה (במדבר י"ב, ג'). והנרצה, אהרן הכהן, עש"ה ופעל ידיו תרצה (דברים ל"ג, י"א). סגן, דוד המלך. סגן ל' שר כמו פחות וסגנים (יחזקאל כ"ג, ו'). נביא, אליה הנביא התשבי (מ"א י"ז, א'). דל שמח, שמח את ישראל הדל. צמח, משיח (ירמיה כ"ג, ה'. ול"ג, ט"ו. וזכריה ו', י"ב). המלאך מיכאל, להליץ טובה בעד ישראל, כי מיכאל הוא סניגור על ישראל כדאיתא ביומא דף ע"ז. למשואות הרימה פעמיך, פירוש, הרימה פעמיך לעשות נפלאות לנחלתך שהיא לשאיה ולשמה, ועש"ה תהלים ע"ד, ג'. וראה שם בפירוש הראב"ע. וזכרנו ה', עש"ה שם ק"ו, ד'.

פוריה, ישראל שנמשל לגפן פוריה (תהלים פ', ט', ט"ו. ישעיה ל"ב, י"ב). וממכה טריה, ישעיה א', ו'. חשוף, גלויה, מל' ישעיה נ"ב, י'. לשסוף, לכריתה, כמו וישסף שמואל את אגג (ש"א ט"ו ל"ג). ולמעשה ידיך תכסוף, איוב י"ד, ט"ו. צור חוצבנו כן נבי"י וכל"ל ועש"ה ישעיה נ"א, א' הביטו אל צור חצבתם, והוא אברהם אבינו. תגל, תגלה לנו הזכות. מאנף, מאף וקצף. עינינו תגל, בסדור ליתא עינינו גל ומסתבר ע"פ תהלים קי"ט, י"ח. עקוד, יצחק אבינו. תרופה, רפואה כמו ועלהו לתרופה (יחזקאל מ"ז, י"ב). וסופה, רוח הרעה (עמוס א' י"ד). מתמם מרחם, יעקב אבינו איש תם שנולד מהול

תַּקְמֵל. נֵקַנּוּ מִכֶּתֶם וָשֶׁמֶץ וְלֹא נֵאָמֵל. סְעָדֵנוּ וְנִוָּשֵׁעָה וְאָרְחוֹת חַסְדֶּךָ נִגְמֵל. עֲנֵנוּ כְּשֶׁעָנִיתָ לְאֵלִיָּהוּ בְּהַר הַכַּרְמֶל: עוֹדְדֵנוּ בְּצֶדֶק מָשׁוּי מִמַּיִם וְכַפֵּר זָדוֹן וּמְשׁוּגָה. פְּדֵנוּ מִמְּהוּמַת מָוֶת וְאָחוֹר כָּל נְסוֹגָה. צַוֵּה יְשׁוּעָתֵנוּ וּבַעֲוֹנוֹתֵינוּ לֹא נִתְמוֹגֵגָה. עֲנֵנוּ כְּשֶׁעָנִיתָ לְיוֹנָה בִּמְעֵי הַדָּגָה: קְדֻשַּׁת אִישׁ חֲסִידֶךָ זְכוֹר לְיִפַּת נְעָלִים. רַחֲמֶיךָ תְּעוֹרֵר כִּי לָקִינוּ בְּכִפְלָיִם. שׁוּבֵנוּ לְיִרְאָתְךָ וְלֹא נֶחְשַׂף שׁוּלָיִם. תַּעֲנֵנוּ כְּשֶׁעָנִיתָ לְדָוִד וּשְׁלֹמֹה בְנוֹ בִּירוּשָׁלָיִם: תַּעֲנֶה לְקוֹרְאֶיךָ וְהַסְכֵּת מִמְּעוֹנִים. תִּשְׁמַע שַׁוְעַת צוֹעֲקִים שְׁמַע אֶל־אֶבְיוֹנִים. תְּרַחֵם עַל בָּנֶיךָ כְּרַחֵם אָב עַל־בָּנִים. עֲנֵנוּ כְּשֶׁעָנִיתָ לְמָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר וְחַסְתָּ עַל אָבוֹת וּבָנִים:

זְכָר־לָנוּ בְּרִית אָבוֹת כַּאֲשֶׁר אָמַרְתָּ. וְזָכַרְתִּי אֶת־בְּרִיתִי יַעֲקוֹב וְאַף אֶת־בְּרִיתִי יִצְחָק וְאַף אֶת־בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֶזְכֹּר וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר:*)

(ב"ר פ' ס"ג ומדרש תהלים מזמור ט'). אל תקמל, אל תכרית, מגזרת קנה וסוף קמלו (ישעיה י"ט, ו'). ושמץ, וזמלה. נאמל, מל' אמלל אני (תהלים ו', ג') היהודים האמללים (נחמיה ד', ב'). נגמל, יגמל עלינו לפי ארחות חסדך. עודדנו, הקימנו, מל' יתום ואלמנה יעודד (תהלים קמ"ו, ט'). בצדק, בזכות. משוי ממים, הוא משה רבינו. ומשוגה, ושגגה, כמו אתי תלין משוגתי (איוב י"ט ד'). נתמוגגה, ל' המסה, כמו נפשם ברעה תתמוגג (תהלים ק"ז, כ"ו). איש חסידך, אהרן הכהן (דברים ל"ג, ח'). ליפת נעלים, תואר לישראל ע"פ שיר ז', ב'. ובס"א ליפת פעמים וגם הוא יתכן, אבל גרסה הראשונה נכונה יותר בשווי החרוז. לקינו בכפלים, ככתוב כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה (ישעיה מ', א'). ולא נחשף שולים, ולא נהיה לבזיון ועפ"ה ירמיה י"ג, כ"ו.
וזכרתי את בריתי, ויקרא כ"ו, מ"ב.

---

*) בשיש ברית מילה מוסיפים כאן זכור ברית אברהם וכו'.

פתוח בו אלעזר הקטן חזק הלוי.

זְכוֹר בְּרִית אַבְרָהָם וַעֲקֵדַת יִצְחָק וְהָשֵׁב שְׁבוּת אָהֳלֵי יַעֲקֹב וְהוֹשִׁיעֵנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ: אוֹת בְּרִית בֵּינוֹ וּבֵינְךָ אָבִינוּ. לְמִי הַחֹתֶמֶת הַכֶּר־נָא כִּי אִם בִּבְשָׂרֵנוּ. עַם אוֹהַבְךָ כָּרַתָּ בְּרִית תּוֹחַלְתֵּנוּ. זְכֹר אַל־תָּפֵר בְּרִיתְךָ אִתָּנוּ. וְשׁוּב בְּרַחֲמִים עַל שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל וְהוֹשִׁיעֵנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ: רַחֲמֶיךָ זְכֹר לְהַלְבִּין כַּשֶּׁלֶג אָדֹם. הַבֵּט לִבְרִית בָּנֶיךָ נָא תִפְדֵּם. קוֹל יַעֲקֹב אִישׁ תָּם הַקְדֵּם. זְכֹר עֲדָתְךָ קָנִיתָ קֶּדֶם וְהָשֵׁב שְׁבוּת אָהֳלֵי יַעֲקֹב וְהוֹשִׁיעֵנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ: טַפֵּי אוֹהַבְךָ עַד בֵּינְךָ וּבֵין יְדִידֶיךָ. נָא הַדָּם לְאוֹת לְמִשְׁמֶרֶת לַעֲבָדֶיךָ. חָזֵק הַדּוֹרֵשׁ דָּמִים נִשְׁפַּךְ דַּם חֲסִידֶיךָ. זְכֹר רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ וְשׁוּב בְּרַחֲמִים עַל שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל וְהוֹשִׁיעֵנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ: הִנֵּה דַּם הַבְּרִית לְאוֹת לְמִשְׁמֶרֶת. לְטוֹטָפוֹת לְזִכָּרוֹן לְאֹם נִפְזֶרֶת. לְיַעֲקֹב לְחֹק וּלְיִשְׂרָאֵל לְמַזְכֶּרֶת. וִיהִי לָהֶם לְשֵׁם וּלְתִפְאֶרֶת. וְהָשֵׁב שְׁבוּת אָהֳלֵי יַעֲקֹב וְהוֹשִׁיעֵנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ: פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־הַבְּרִית הַזְּהֻרָה. נָא זְכֹר בְּרִית אֲשֶׁר כָּרַתָּ. בְּלִקִיחַת סֵפֶר לֶעָנָו הִתְנֵיתָ. בִּדְמֵי אֲגֻנּוֹת בְּרִית מָסַרְתָּ. וְשׁוּב בְּרַחֲמִים עַל שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל וְהוֹשִׁיעֵנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ: הוֹרֵשׁ דָּמִים הוֹן דִּינֵנוּ. הָשֵׁב שְׁבוּתֵנוּ מֵחֵיק מְעַנֵּינוּ. חִנָּם נִמְכַּרְנוּ וְלֹא בְכֶסֶף פְּדֵנוּ. זְקוֹף מִקְדָּשְׁךָ הַשָּׁמֵם לְעֵינֵינוּ. וְהָשֵׁב שְׁבוּת אָהֳלֵי יַעֲקֹב וְהוֹשִׁיעֵנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ: זכר לנו ברית ראשונים וכו'.

אות ברית, המילה שהיא אות (בראשית י"ז, י"א) וכרתו עליה שלש עשרה בריתות (נדרים ל"א, ע"ב) למי החותמת, תמר בל' בראשית ל"ח כ"ה. עם אוהבך, אברהם אבינו. תוחלתנו, אתה ה' שאתה תוחלתנו. זכר אל תפר, ירמיה י"ד, כ"א. אודם, החטא והל' ישעיה א', י"ח. זכור עדתך, תהלים ע"ד, ב'. טפי אוהבך, טפי דם מילה. זכר רחמיך, תהלים כ"ה ו'. בלקיחת ספר וכו', ככתוב בשמות כ"ד, ו' ז'. ח'. חנם נמכרנו, עפ"ה ישעיה נ"ב, ג'.

זְכָר־לָנוּ בְּרִית רִאשׁוֹנִים כַּאֲשֶׁר אָמַרְתָּ. וְזָכַרְתִּי לָהֶם בְּרִית רִאשֹׁנִים אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי־אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם לִהְיוֹת לָהֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְיָ: עֲשֵׂה עִמָּנוּ כְּמוֹ שֶׁהִבְטַחְתָּנוּ. וְאַף־גַּם־זֹאת בִּהְיוֹתָם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם לֹא־מְאַסְתִּים וְלֹא־גְעַלְתִּים לְכַלֹּתָם לְהָפֵר בְּרִיתִי אִתָּם כִּי אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיהֶם: הָשֵׁב שְׁבוּתֵנוּ וְרַחֲמֵנוּ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב. וְשָׁב יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֶת־שְׁבוּתְךָ וְרִחֲמֶךָ. וְשָׁב וְקִבֶּצְךָ מִכָּל־הָעַמִּים אֲשֶׁר הֱפִיצְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה: קַבֵּץ נִדָּחֵינוּ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב. אִם יִהְיֶה נִדַּחֲךָ בִּקְצֵה הַשָּׁמָיִם מִשָּׁם יְקַבֶּצְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ וּמִשָּׁם יִקָּחֶךָ: מְחֵה פְשָׁעֵינוּ כָּעָב וְכֶעָנָן כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב. מָחִיתִי כָעָב פְּשָׁעֶיךָ וְכֶעָנָן חַטֹּאותֶיךָ שׁוּבָה אֵלַי כִּי גְאַלְתִּיךָ: מְחֵה פְשָׁעֵינוּ לְמַעַנְךָ כַּאֲשֶׁר אָמַרְתָּ. אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מֹחֶה פְשָׁעֶיךָ לְמַעֲנִי וְחַטֹּאתֶיךָ לֹא אֶזְכֹּר: הַלְבֵּן חֲטָאֵינוּ כַּשֶּׁלֶג וְכַצֶּמֶר כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב. לְכוּ נָא וְנִוָּכְחָה יֹאמַר יְיָ אִם יִהְיוּ חֲטָאֵיכֶם כַּשָּׁנִים כַּשֶּׁלֶג יַלְבִּינוּ. אִם יַאְדִּימוּ כַתּוֹלָע כַּצֶּמֶר יִהְיוּ: זְרוֹק עָלֵינוּ מַיִם טְהוֹרִים וְטַהֲרֵנוּ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב. וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים וּטְהַרְתֶּם. מִכֹּל טֻמְאוֹתֵיכֶם וּמִכָּל־גִּלּוּלֵיכֶם אֲטַהֵר אֶתְכֶם: רַחֵם עָלֵינוּ וְאַל תַּשְׁחִיתֵנוּ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב. כִּי אֵל רַחוּם יְיָ אֱלֹהֶיךָ לֹא יַרְפְּךָ וְלֹא יַשְׁחִיתֶךָ וְלֹא יִשְׁכַּח אֶת־בְּרִית אֲבֹתֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָהֶם: מוֹל אֶת־לְבָבֵנוּ לְאַהֲבָה אֶת־שְׁמֶךָ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב. וּמָל יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֶת־לְבָבְךָ וְאֶת־לְבַב זַרְעֶךָ לְאַהֲבָה אֶת־יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ לְמַעַן חַיֶּיךָ: הִמָּצֵא לָנוּ בְּבַקָּשָׁתֵנוּ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב. וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם אֶת־יְיָ אֱלֹהֶיךָ וּמָצָאתָ כִּי תִדְרְשֶׁנּוּ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ: הֲבִיאֵנוּ אֶל־הַר קָדְשֶׁךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בְּבֵית תְּפִלָּתֶךָ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב. וַהֲבִיאוֹתִים אֶל־הַר קָדְשִׁי וְשִׂמַּחְתִּים בְּבֵית תְּפִלָּתִי עוֹלֹתֵיהֶם וְזִבְחֵיהֶם לְרָצוֹן עַל־מִזְבְּחִי כִּי בֵיתִי בֵּית־תְּפִלָּה יִקָּרֵא לְכָל־הָעַמִּים:

שְׁמַע קוֹלֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ חוּס וְרַחֵם עָלֵינוּ וְקַבֵּל בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן אֶת־תְּפִלָּתֵנוּ: הֲשִׁיבֵנוּ יְיָ אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם: אֲמָרֵינוּ הַאֲזִינָה יְיָ, בִּינָה הֲגִיגֵנוּ: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִינוּ וְהֶגְיוֹן לִבֵּנוּ לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרֵנוּ וְגוֹאֲלֵנוּ: אַל־תַּשְׁלִיכֵנוּ מִלְּפָנֶיךָ וְרוּחַ קָדְשְׁךָ אַל־תִּקַּח מִמֶּנּוּ: אַל־תַּשְׁלִיכֵנוּ לְעֵת זִקְנָה כִּכְלוֹת כֹּחֵנוּ אַל־תַּעַזְבֵנוּ: אַל־תַּעַזְבֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ אַל־תִּרְחַק מִמֶּנּוּ: עֲשֵׂה עִמָּנוּ אוֹת לְטוֹבָה, וְיִרְאוּ שׂוֹנְאֵינוּ וְיֵבֹשׁוּ כִּי־אַתָּה יְיָ עֲזַרְתָּנוּ וְנִחַמְתָּנוּ: כִּי לְךָ יְיָ הוֹחָלְנוּ אַתָּה תַעֲנֶה אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ:

וזכרתי להם, ויקרא כ"ו, מ"ה. ואף גם זאת, שם כ"ו, מ"ד. ושב ה', דברים ל', ג'. אם יהיה, שם ל', ד'. מחיתי כעב, ישעיה מ"ד, כ"ב. אנכי, שם מ"ג, כ"ה. לכו נא, שם א', י"ח. וזרקתי, יחזקאל ל"ו, כ"ה. כי אל רחום, דברים ד', ל"א. ומל ה' אלהיך, שם ל', ו'. ובקשתם משם, שם ד', כ"ט. והביאותים, ישעיה נ"ו, ז'. השיבנו ה', סוף איכה. אמרינו, תהלים ה', ב'. יהיו לרצון שם י"ט, ט"ו. אל תשליכנו מלפניך, שם נ"א י"ג. אל תשליכנו לעת, שם ע"א, ט'. אל תעזבנו, ל"ח, כ"ב. עשה עמנו, שם פ"ו, י"ז. כי לך ה', שם ל"ח, ט"ז.

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ.

תָּבוֹא לְפָנֶיךָ תְּפִלָּתֵנוּ. וְאַל־תִּתְעַלַּם מִתְּחִנָּתֵנוּ. שֶׁאֵין אֲנַחְנוּ עַזֵּי פָנִים וּקְשֵׁי עֹרֶף לוֹמַר לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ צַדִּיקִים אֲנַחְנוּ וְלֹא חָטָאנוּ. אֲבָל אֲנַחְנוּ חָטָאנוּ:

אָשַׁמְנוּ. בָּגַדְנוּ. גָּזַלְנוּ. דִּבַּרְנוּ דֹפִי. הֶעֱוִינוּ. וְהִרְשַׁעְנוּ. זַדְנוּ. חָמַסְנוּ. טָפַלְנוּ שֶׁקֶר. יָעַצְנוּ רָע. כִּזַּבְנוּ. לַצְנוּ. מָרַדְנוּ. נִאַצְנוּ. סָרַרְנוּ. עָוִינוּ. פָּשַׁעְנוּ. צָרַרְנוּ. קִשִּׁינוּ עֹרֶף. רָשַׁעְנוּ. שִׁחַתְנוּ. תִּעַבְנוּ. תָּעִינוּ. תִּעְתָּעְנוּ.

סַרְנוּ מִמִּצְוֹתֶיךָ וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ הַטּוֹבִים וְלֹא שָׁוָה לָנוּ: וְאַתָּה צַדִּיק עַל כָּל־הַבָּא עָלֵינוּ. כִּי אֱמֶת עָשִׂיתָ, וַאֲנַחְנוּ הִרְשָׁעְנוּ:

הִרְשַׁעְנוּ וּפָשַׁעְנוּ. לָכֵן לֹא נוֹשָׁעְנוּ. וְתֵן בְּלִבֵּנוּ לַעֲזוֹב דֶּרֶךְ רֶשַׁע. וְחִישׁ לָנוּ יֶשַׁע. כַּכָּתוּב עַל־יַד נְבִיאֶךָ, יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ וְאִישׁ אָוֶן מַחְשְׁבֹתָיו וְיָשֹׁב אֶל־יְיָ וִירַחֲמֵהוּ וְאֶל־אֱלֹהֵינוּ כִּי יַרְבֶּה לִסְלוֹחַ:

מְשִׁיחַ צִדְקֶךָ אָמַר לְפָנֶיךָ, שְׁגִיאוֹת מִי יָבִין מִנִּסְתָּרוֹת נַקֵּנִי: נַקֵּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מִכָּל־פְּשָׁעֵינוּ וְטַהֲרֵנוּ מִכָּל־טֻמְאוֹתֵינוּ וּזְרוֹק עָלֵינוּ מַיִם טְהוֹרִים וְטַהֲרֵנוּ. כַּכָּתוּב עַל־יַד נְבִיאֶךָ וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים וּטְהַרְתֶּם, מִכֹּל טֻמְאוֹתֵיכֶם וּמִכָּל־גִּלּוּלֵיכֶם אֲטַהֵר אֶתְכֶם: עַמְּךָ וְנַחֲלָתְךָ. רְעֵבֵי טוּבְךָ. צְמֵאֵי חַסְדֶּךָ. תְּאֵבֵי יִשְׁעֶךָ. יַכִּירוּ וְיֵדְעוּ כִּי לַאדֹנָי אֱלֹהֵינוּ הָרַחֲמִים וְהַסְּלִחוֹת:

ה׳ וְאַל־יְעַכֵּב חֵטְא וְעָוֹן אֶת־תְּפִלָּתֵנוּ. מְחַל וּסְלַח לְכָל־חַטֹּאתֵינוּ, כִּי אֵל טוֹב וְסַלָּח אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, חַנּוּן הַמַּרְבֶּה לִסְלוֹחַ:

ראה בענינו וכו׳, עננו, רפאנו וכו׳ וגומר שמנה עשרה. ואחר שמנה עשרה נוהגים לומר אל רחום שמך.

אֵל, רַחוּם שְׁמֶךָ: אֵל, חַנּוּן שְׁמֶךָ: בָּנוּ נִקְרָא שְׁמֶךָ: יְיָ, עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ: עֲשֵׂה לְמַעַן אֲמִתֶּךָ: עֲשֵׂה לְמַעַן בְּרִיתֶךָ: עֲשֵׂה לְמַעַן גָּדְלְךָ וְתִפְאַרְתֶּךָ: עֲשֵׂה לְמַעַן דָּתֶךָ: עֲשֵׂה לְמַעַן הוֹדֶךָ: עֲשֵׂה לְמַעַן וִעוּדֶךָ: עֲשֵׂה לְמַעַן זִכְרֶךָ:

יעזוב רשע, ישעיה נ״ה, ז׳. משיח צדקך, דוד המלך. שגיאות, תהלים י״ט, י״ג. וזרקתי, יחזקאל ל״ו, כ״ה. רעבי טובך, הרעבים לטובך כרעב ללחם והצמאים לחסדך כצמא למים. תאבי ישעך, עיין תהלים קי״ט, קע״ד. כי אל טוב וסלח, ראה למעלה דף 91.

ועודך, ל׳ יעוד וזמן, ר״ל מה שיעדת והבטחת לנו. ויש מפרשים מל׳ ונועדתי לך שם ר״ל כנ״ש.

עֲשֵׂה לְמַעַן חַסְדֶּךָ: עֲשֵׂה לְמַעַן טוּבֶךָ: עֲשֵׂה לְמַעַן יִחוּדֶךָ: עֲשֵׂה לְמַעַן כְּבוֹדֶךָ: עֲשֵׂה לְמַעַן לִמּוּדֶךָ: עֲשֵׂה לְמַעַן מַלְכוּתֶךָ: עֲשֵׂה לְמַעַן נִצְחֶךָ: עֲשֵׂה לְמַעַן סוֹדֶךָ: עֲשֵׂה לְמַעַן עֻזֶּךָ: עֲשֵׂה לְמַעַן פְּאֵרֶךָ: עֲשֵׂה לְמַעַן צִדְקָתֶךָ: עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ: עֲשֵׂה לְמַעַן רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים: עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁכִינָתֶךָ: עֲשֵׂה לְמַעַן תְּהִלָּתֶךָ: עֲשֵׂה לְמַעַן אוֹהֲבֶיךָ שׁוֹכְנֵי עָפָר: עֲשֵׂה לְמַעַן אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב: עֲשֵׂה לְמַעַן משֶׁה וְאַהֲרֹן: עֲשֵׂה לְמַעַן דָּוִד וּשְׁלֹמֹה: עֲשֵׂה לְמַעַן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ: עֲשֵׂה לְמַעַן צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ: עֲשֵׂה לְמַעַן שִׁמְמוֹת הֵיכָלֶךָ: עֲשֵׂה לְמַעַן הֲרִיסוּת מִזְבְּחֶךָ: עֲשֵׂה לְמַעַן דַּם עֲבָדֶיךָ הַשָּׁפוּךְ: עֲשֵׂה לְמַעַן הֲרוּגִים עַל שֵׁם קָדְשֶׁךָ: עֲשֵׂה לְמַעַן טְבוּחִים עַל יִחוּדֶךָ: עֲשֵׂה לְמַעַן בָּאֵי בָאֵשׁ וּבַמַּיִם עַל קִדּוּשׁ שְׁמֶךָ: עֲשֵׂה לְמַעַן תִּינוֹקוֹת שֶׁל־בֵּית רַבָּן: עֲשֵׂה לְמַעַן יוֹנְקֵי שָׁדַיִם שֶׁלֹּא חָטְאוּ: עֲשֵׂה לְמַעַן גְּמוּלֵי חָלָב שֶׁלֹּא פָשְׁעוּ: עֲשֵׂה לְמַעַן יְתוֹמִים וְאַלְמָנוֹת: עֲשֵׂה לְמַעַנְךָ אִם לֹא לְמַעֲנֵנוּ: עֲשֵׂה לְמַעַנְךָ וְהוֹשִׁיעֵנוּ:

עֲנֵנוּ יְיָ עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ אֱלֹהֵינוּ עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ אָבִינוּ עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ בּוֹרְאֵנוּ עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ גּוֹאֲלֵנוּ עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ דּוֹרְשֵׁנוּ עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ הָאֵל הַנֶּאֱמָן עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ וָתִיק וְחָסִיד עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ זַךְ וְיָשָׁר עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ חַי וְקַיָּם עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ טוֹב וּמֵטִיב עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ יוֹדֵעַ יֵצֶר עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ כּוֹבֵשׁ כְּעָסִים עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ לוֹבֵשׁ צְדָקוֹת עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ נוֹרָא וְנִשְׂגָּב עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ סוֹלֵחַ וּמוֹחֵל עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ עוֹנֶה בְּעֵת־רָצוֹן עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ פּוֹדֶה וּמַצִּיל עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ צַדִּיק וְיָשָׁר עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ קָרוֹב לְקוֹרְאָיו עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ רַחוּם וְחַנּוּן עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ שׁוֹמֵעַ אֶל־אֶבְיוֹנִים עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ תּוֹמֵךְ תְּמִימִים עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ פַּחַד יִצְחָק עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ אֲבִיר יַעֲקֹב עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ מִשְׂגַּב אִמָּהוֹת עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ עֶזְרַת הַשְּׁבָטִים עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ קָשֶׁה לִכְעוֹס עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ רַךְ לִרְצוֹת עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ עוֹנֶה בְּעֵת־צָרָה עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ אֲבִי יְתוֹמִים עֲנֵנוּ: עֲנֵנוּ דַּיַּן אַלְמָנוֹת עֲנֵנוּ:

זכרך, מל' זכר רב טובך יביעו (תהלים קמ"ה). **למודך**, תורתך. **נצחך**, שמך הקיים לנצח נצחים. **סודך**, עצתך. **למען הרוגים, טבוחים, באי באש**, חרוזים אלה באים גם בתפלת אבינו מלכנו. **עשה למענך והושיענו**, עש"ה תהלים ק"ו, ח'.

עננו ה' עננו, מובא כבר במדרש ב"ר פ' כ"ח. גם התרגום ירושלמי למגלת אסתר ד', ט"ז מזכירו. **ותיק**, שלם ותמים, מל' ותיקין היו גומרין (ברכות ט', ב') ותיקין היו משלימין (ר"ה ל"ב). **יודע יצר** של כל יצוריו. **כובש כעסים**, שהוא ארך אפים. **לובש צדקות**, עש"ה ישעיה נ"ט, י"ז. **העונה בעת רצון**, עש"ה תהלים ס"ט, י"ד. **פחד יצחק**, בראשית ל"א מ"ב. **אביר יעקב**, שם מ"ט, כ"ד. **קשה לכעוס**, שאינו כועס במהרה. **רך לרצות**, כן בכי"י ועקר. **אבי יתומים, דין אלמנות**, תהלים ס"ח, ו'.

מִי שֶׁעָנָה לְאַבְרָהָם אָבִינוּ בְּהַר הַמּוֹרִיָּה, הוּא יַעֲנֵנוּ:
מִי שֶׁעָנָה לְיִצְחָק בְּנוֹ כְּשֶׁנֶּעֱקַד עַל־גַּב הַמִּזְבֵּחַ, הוּא יַעֲנֵנוּ:
מִי שֶׁעָנָה לְיַעֲקֹב בְּבֵית־אֵל, הוּא יַעֲנֵנוּ:
מִי שֶׁעָנָה לְיוֹסֵף בְּבֵית הָאֲסוּרִים, הוּא יַעֲנֵנוּ:
מִי שֶׁעָנָה לַאֲבוֹתֵינוּ עַל יַם־סוּף, הוּא יַעֲנֵנוּ:
מִי שֶׁעָנָה לְמֹשֶׁה בְּחוֹרֵב, הוּא יַעֲנֵנוּ:
מִי שֶׁעָנָה לְאַהֲרֹן בַּמַּחְתָּה, הוּא יַעֲנֵנוּ:
מִי שֶׁעָנָה לְפִינְחָס בְּקוּמוֹ מִתּוֹךְ הָעֵדָה, הוּא יַעֲנֵנוּ:
מִי שֶׁעָנָה לִיהוֹשֻׁעַ בַּגִּלְגָּל, הוּא יַעֲנֵנוּ:
מִי שֶׁעָנָה לִשְׁמוּאֵל בַּמִּצְפָּה, הוּא יַעֲנֵנוּ:
מִי שֶׁעָנָה לְדָוִד וּשְׁלֹמֹה בְנוֹ בִּירוּשָׁלָיִם, הוּא יַעֲנֵנוּ:
מִי שֶׁעָנָה לְאֵלִיָּהוּ בְּהַר הַכַּרְמֶל, הוּא יַעֲנֵנוּ:
מִי שֶׁעָנָה לֶאֱלִישָׁע בִּירִיחוֹ, הוּא יַעֲנֵנוּ:
מִי שֶׁעָנָה לְיוֹנָה בִּמְעֵי הַדָּגָה, הוּא יַעֲנֵנוּ:
מִי שֶׁעָנָה לְחִזְקִיָּהוּ בְּחָלְיוֹ, הוּא יַעֲנֵנוּ:
מִי שֶׁעָנָה לַחֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה בְּתוֹךְ כִּבְשַׁן הָאֵשׁ, הוּא יַעֲנֵנוּ:
מִי שֶׁעָנָה לְדָנִיֵּאל בְּגֹב הָאֲרָיוֹת, הוּא יַעֲנֵנוּ:
מִי שֶׁעָנָה לְמָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה, הוּא יַעֲנֵנוּ:
מִי שֶׁעָנָה לְעֶזְרָא בַּגּוֹלָה, הוּא יַעֲנֵנוּ:
מִי שֶׁעָנָה לְכָל־הַצַּדִּיקִים וְהַחֲסִידִים וְהַתְּמִימִים וְהַיְשָׁרִים, הוּא יַעֲנֵנוּ:

רַחֲמָנָא דְּי־עָנֵה לַעֲנִיֵּי. עֲנֵינָא. רַחֲמָנָא דְּי־עָנֵה לְמַכִּיכֵי רוּחָא. עֲנֵינָא. רַחֲמָנָא דְּי־עָנֵי לִתְבִירֵי לִבָּא. עֲנֵינָא: רַחֲמָנָא עֲנֵינָא. רַחֲמָנָא חוּס. רַחֲמָנָא פְּרֻק. רַחֲמָנָא שֵׁיזִב. רַחֲמָנָא רַחֵם עֲלָן הַשְׁתָּא בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב:

אבינו מלכנו וכו'.

מי שענה, יסוד הפיוט הזה הוא במשנה תענית פרק ב'. ליעקב בביתאל, בראשית ל"ה, ג'. למשה בחורב, שמות י"ז. לאהרן במחתה, במדבר י"ז. לפינחס בקומו, שם. ליהושע בגלגל, יהושע ז'. לשמואל במצפה, ש"א ז'. לדוד ושלמה, ש"ב ז'. ומ"א, ט'. בהר הכרמל, מ"א י"ח. לאלישע ביריחו, מ"ב ב'. במעי הדגה, יונה ב'. לחזקיה בחליו, ישעיה ל"ח. בתוך כבשן האש, דניאל ג'. לדניאל, שם ו'. לעזרא בגולה, עזרא ט'.

רחמנא די ענה לעניי, זה הוא רק חלק קטן מפיוט ארוך כמלא בכ"י וזה תחלתו „רחמנא דעני לעניי עניכן, דעני לתבירי לבא עניכן, דעני למכיכי רוחא עניכן, דעני לשפלי דעתא עניכן, דעני לבזיזי ולמטלטלי עניכן, דעני ליתמי ולארמלתי עניכן, דעני לקלירי על ערסיהון עניכן, דעני לאיילתא בטורא עניכן, דעני ליעלתא בעדן מולדיהון עניכן, דעני לחייתא על מתבריהון עניכן וכו'. שיזב בכ"ל היו"ד קודם לזי"ן כי עקר שרשו הוא יזב וכמבואר למעלה דף 229. השתא וכו' עתה במהרה ובזמן קרוב.

הש"ץ חוזר התפלה עד מחל לנו מלכנו כי פשענו, ואח"כ מתחילים סלח לנו, אל ארך אפים וכו׳ (דף 589) עד ורב חסד לכל קוראיך, ואח"כ אומרים פסוקים אלו.

ווען מאן זאגט סלח לנו א״ז״וו (זעהע זייטע 589) ביז ורב חסד לכל קוראיך אונד פֿאָלגט דאַן היער אַן:

הַאֲזִינָה יְיָ תְּפִלָּתֵנוּ וְהַקְשִׁיבָה בְּקוֹל תַּחֲנוּנוֹתֵינוּ: הַקְשִׁיבָה לְקוֹל שַׁוְעֵנוּ מַלְכֵּנוּ וֵאלֹהֵינוּ כִּי אֵלֶיךָ נִתְפַּלָּל: שְׁמַע יְיָ וְחָנֵּנוּ יְיָ הֱיֵה עֹזֵר לָנוּ:

כְּרַחֵם אָב עַל־בָּנִים תְּרַחֵם יְיָ עָלֵינוּ: לַייָ הַיְשׁוּעָה עַל־עַמְּךָ בִרְכָתֶךָ סֶּלָה: יְיָ צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב־לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: יְיָ צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בּוֹטֵחַ בָּךְ: יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם־קָרְאֵנוּ: סְלַח־נָא לַעֲוֹן הָעָם הַזֶּה כְּגֹדֶל חַסְדֶּךָ וְכַאֲשֶׁר נָשָׂאתָה לָעָם הַזֶּה מִמִּצְרַיִם וְעַד־הֵנָּה: וְשָׁם נֶאֱמַר· וַיֹּאמֶר יְיָ סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶךָ: הַטֵּה אֱלֹהַי אָזְנְךָ וּשְׁמָע, פְּקַח עֵינֶיךָ וּרְאֵה שֹׁמְמֹתֵינוּ וְהָעִיר אֲשֶׁר־נִקְרָא שִׁמְךָ עָלֶיהָ· כִּי לֹא עַל צִדְקֹתֵינוּ אֲנַחְנוּ מַפִּילִים תַּחֲנוּנֵינוּ לְפָנֶיךָ כִּי עַל־רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים: אֲדֹנָי שְׁמָעָה אֲדֹנָי סְלָחָה אֲדֹנָי הַקְשִׁיבָה וַעֲשֵׂה אַל־תְּאַחַר· לְמַעַנְךָ אֱלֹהַי כִּי־שִׁמְךָ נִקְרָא עַל־עִירְךָ וְעַל־עַמֶּךָ:

ע"ס תשר"ק וחתום בסוף מאיר הצעיר חזק בתורה ובמעשים טובים.

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ.

*)תַּעֲנִית צִבּוּר קָבְעוּ תְּבוֹעַ צְרָכִים· שׁוּב עָדֶיךָ חַפֵּשׂ חֲקוֹר דְּרָכִים· רַךְ לִרְצוֹת בְּשָׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה עֲרָכִים· קָשֶׁה לִכְעוֹס תֵּת לְאַפַּיִם אֲרֻכִּים: צְדָדֶיךָ מְקֻשָּׁטִים עֲדָיִם בְּלִי תַפְשִׁיט· פְּאֵר הָרַחֲמִים וְהַסְּלִיחוֹת הוֹד תַּכְשִׁיט· עֲטֶרֶת

האזינה ה׳, תהלים פ"ו, ו׳. הקשיבה, שם ה׳, ג׳. שמע ה׳, ל׳, י"א.
קבעו בני ישראל. תבוע, לדרוש ולבקש לרכיהם, תבוע ל׳ דריכה בתלמוד ובתרגום כמו עלבון אמו תבע (שבת כ"ה, ב׳) עלבון עבדוי לדיקיא הוא תבע (ת"י דברים ל"ב, מ"ג). שוב עדיך, ולשוב אליך ולחפש ולחקור דרכינו, ועפ"ה איכה ג׳ מ׳. רך לרצות, אתה הוא רך לרצות בהזכירנו לפניך י"ג מדותיך. ערכים, מדות. תת לאפים ארכים, שתאריך אפיך. צדדיך מקשטים, ר"ל הקב"ה מקושט ומפואר במדות הרחמים

*) בקצת קהלות אומרים את בליתה זו.

ע"ס תשר"ק כפול ובסוף חתום שלמה הקטן.

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ.

תָּבוֹא לְפָנֶיךָ שַׁוְעַת חִנּוּן· תְּהִי נָא אָזְנְךָ קַשֶּׁבֶת תַּחֲנוּן· שִׁמְעָה צֶדֶק הַקְשִׁיבָה רִנּוּן· שַׂר מְיַשְּׁרִים וּמַעֲלִים מִרְנוּן: רֹאשׁ לְהָרִים נִכְלַמְנוּ בָּשְׁנוּ· רֵיחַ נִרְדֵּנוּ כִּי הִבְאַשְׁנוּ· קִלְקַלְנוּ יְשָׁרִים וְתוֹרוֹת שֶׁבִּקַּשְׁנוּ· קַרְקַע פָּנֵינוּ כְּבֶן כִּבְשָׁנוּ: צַר וּמָצוֹק מִכָּל־צַד· צֹאן נִדָּחָה מֵאֵין מְצַד· פָּנָה לְיָמִין וַיִּגְזֹר מֵעָצַד· פַּחַד מִשְּׂמֹאל וְצַיָּד הַצָּד: עֵינֶיךָ רוֹאוֹת תִּהְיֶינָה פְקוּחוֹת· עָנִי וְעִנּוּי צָרוֹת הַמְּתוּחוֹת· סֻפַּד לְרִנָּה וּלְרִצּוּי

חנון, תחנה. הקשיבה רנון, רננת המתפללים. ומעלים מרנון, מעלים אזנו משמוע דבה רעה וקטרוג. רנון השני שבחרוז זה הוא מל׳ מרננין אחריו בל׳ גמרא, וכן ודבת עם תרגומו ורננת עמא (יחזקאל ל"ו, ג׳). ריח נרדנו, ל׳ שיר א׳ י"ב. קרקע פנינו בבן כבשנו, ל׳ גמרא הוא להורות על הבושה כמו כבשו פניהם בקרקע (סנהדרין י"ט, ב׳). מצד, מבלר ומלודה (דה"א י"א, ז׳). מעצד, גרזן (ישעיה מ"ד, י"ב). ולרצוי, ולרצון.

בְּלִילַת קִלּוּס וּפִלּוּל תַּקְשִׁיט · סֵדֶר הַחַיִּים וּפַרְנָסָה לַיְצוּרִים תּוּשִׁיט: נִסְתְּמָה הַבִּירָה וְנִתְרוֹקַן טֹהַר הַשֻּׁלְחָן · מְזוֹן מַזִּיחַ סֶתֶר מֵעֲבוֹדַת פָּלְחָן · לִשְׁפִיכוּת הַנֶּפֶשׁ חֲשׁוֹב כְּבַשִּׁית זָלְחָן · כִּמְעַטֵּר וּמַשְׂבִּיעַ גּוֹאֵל רוֹפֵא וְסָלְחָן: יָאוּת לְךָ יַעַן מִמְּנָחָתְךָ נִשְׁנֶסֶת · טוּב רוּחֲךָ הֱיוֹת נִזּוֹנֶת וּמִתְפַּרְנֶסֶת · חֲלֵף לְךָ נִשְׁאֶלֶת קוֹבֶלֶת וּמִתְנוֹסֶסֶת · זְכֹר הַאֲגוּתֶיהָ לְפָנֶיךָ מְשַׂחַת וּמְכַנֶּסֶת: וְאֵלֶיךָ הִיא נְשׁוּיָה וּבְךָ חֲסָיָה · הַוּוֹתֶיהָ הַעֲבֵר מִי כָמוֹךָ חֲסִין יָהּ · הֶרֶךְ אֲמָנוּתְךָ בְּחֶלְקְךָ לִלְגִיוֹנְךָ

והחסד, ומתפלל הפייטן שלא יפסיק מעליו את עדי ותפארת המדות האלה. **קלוס ופלול,** תהלה ותפלה. **תקשיט,** קשוט עצמך. קשט ל׳ הדור ויפוי בתלמוד כמו קשט עצמך ואחר כך קשט אחרים (סנהדרין י״ט), ר״ל תהלותינו ותפלותינו יהיו לך לתפארת, וראה גם בתוספות חגיגה י״ג, ב׳. קלוס, ל׳ שבח כמו במלכים יתקלס (חבקוק א׳, י׳) לעלה ולקלס (משנה פסחים קט״ז, ב׳). ופלול מל׳ ויעמד פינחס ויפלל (תהלים ק״ו, ל׳). תושיט, מל׳ ויושט המלך (אסתר ה׳, ב׳). **נסתמה הבירה,** נחרבה ירושלים וכה״מ. **ונתרוקן,** נעשה ריק. **טהר השלחן,** השלחן הטהור שבבה״מ. **מזון מזיח,** כנוי למזבח שהביא פרנסה לעולם והיה מסיר ומכפר העונות. מזין מל׳ מזון, ומזיח מענין ולא יזח החשן (שמות כ״ח כ״ח). **סתר,** נהרס, מענין וביתא דנה סתרה (עזרא ה׳, י״ב) ומזבחותיהם תתצו ת״י אגוריהון תסתרון (דברים ז׳, ה׳). **פלחן,** גם הוא ל׳ עבודה בארמית, ור״ל מלעבוד עליו עבודה. **לשפיכות הנפש,** כנוי לתפלה. **כבשית זלחן,** כנסכים שהיו יורדים לשיתין של מזבח (סוכה מ״ט ומעילה י״א). **זלחן,** ל׳ נזילה בארמית, כמו כחלא מן אתרא די מזלחא (תרגום איוב כ״ח, ד׳). **כמעטר ומשביע,** ר״ל חשוב תפלתנו כאלו מעטרים אנחנו ומשביעים את המזבח ואת השלחן בקרבנות. **יאות לך וכו׳,** ראוי לך לקבל תפלת ישראל כי קבלה גם את תורתך. **ממנחתך,** ל׳ מתנה, והכוונה על מתנת התורה. **נשנסת,** נאזרה ונחגרה בתורה מל׳ וישנס אליהו (מ״א י״ח, מ״ו). **טוב רוחך,** ברוחך הטובה. **חלף,** וכו׳ אחרי כי שואלת ממך ומתחננה אליך ובוטחת בך. **קובלת,** צועקת מתוך צרתה, מל׳ קובלים אנו עליכם (ידים פ׳ ד׳) אם צעק יצעק אלי שמע אשמע צעקתו תרגומו אם מקבל יקבול קדמי קבלא אקבל קבילתיה (שמות כ״ב, כ״ב) ותעל שועתם תרגומו וסלקת קבילתהון (שם ב׳, כ״ג). **ומתנוססת,** נסה אליך, מל׳ תהלים ס׳, ו׳. **משחת,** אומרת, ל׳ אשיחה ואהמה (תהלים נ״ה, י״ח). **נשויה,** נושאת עיניה אליך. **הוותיה,** צרותיה, מל׳ עד יעבור הוות (תהלים נ״ז, ב׳). **חסין,** תקיף (תהלים פ״ט ט׳). **אמנותך,** מתתך כן היא לחלק לברואיך מזונותיהם וע״כ גמול חסדך גם על ישראל שהם נכלמים ונחשבים בזוים. **ללגיונך,** לעמך.

תוֹכָחוֹת · סַבּוֹת וְהָפוֹךְ בִּדְרָכֶיךָ הַנְּכוֹחוֹת: נִתַּנּוּ בַּעֲוֹנֵינוּ לַשְּׁבִי וּלְבִזָּה · נַחְנוּ מַלְכֵּנוּ כְּהָיִינוּ לְבוּזָה · מְרוֹם נִכְבָּדוֹת וְאַהֲבָה עַזָּה · מִגַּרְתָּ לָאָרֶץ לְשַׁמָּה וּלְעִיזָה: לֹא חִלִּינוּ פָּנֶיךָ לְהַקְדִּים תְּחִנָּה · לְהַשְׂכִּיל בַּאֲמִתְּךָ מַעֲלוֹת צַחֲנָה · כָּלִינוּ כִסְדוֹם בִּשְׁפַל קוֹל הַטַּחֲנָה · כִּמְעַט רֶגַע לוּלֵי תְחִנָּה: יֶתֶר הַפְּלֵטָה לְהַשְׁאִיר חַסְתָּ · יָחֵד וְגָדֵר תַּתָּה וְכִנַּסְתָּהּ · טִלְטַלְנוּ כְּנֶגֶד שָׁלֹשׁ מָאַסְתָּ · טִירַת כֶּסֶף בְּגִלְלֵנוּ דָמַסְתָּ: חֲבַל חֲבָלֵנוּ מִמַּעַל לְמַעוֹל · חִבַּלְנוּ מֵעַל עַל · זְכוֹר צִוִּיתָ בְּלִי לִגְעוֹל · זְרוּיִים לְקַצֵּץ וּבָם לִבְעוֹל: וְאַתָּה אַחֲרֵי כָּל הַבָּא · וַדַּאי תַּצְדִּיק וְלָנוּ הַדִּבָּה · הַיּוֹם כְּמֵאָז בְּלִי סִבָּה · הִנְנוּ לְפָנֶיךָ בְּאַשְׁמָה רַבָּה: דַּלַּת עַם לְקֶלֶס וְחֵרוּף · דְּחוּפִים סְחוּפִים נְתוּנִים לִטְרוּף · גָּלוּת

מגרת לארץ, ל׳ תהלים פ״ט, מ״ה. **ולעיזה,** ללעג ולקלס מל׳ מוציא לעז בל׳ חז״ל (יומא ל׳). **מעלות צחנה,** ל׳ יואל ב׳, כ׳. **בשפל קול הטחנה,** ל׳ קהלת י״ב, ד׳. ומשל הוא על בטול תלמוד תורה, כדאית׳ במדרש קהלת דף קע״ו ומובא בפירוש רש״י. **כמעט רגע,** ל׳ עזרא ט׳, ח׳. **יתד וגדר** תתה וכנסתה. כל״ל הה״א במפיק בשניהם, ומוסב על הפליטה, ר״ל הפליטה נתת אותה וכנסת אותה למקום מיוחד ומגודר. **שלש מאסת,** ג׳ עברות המאוסים בעיני ה׳, ע״ז וגלוי עריות ושפיכות דמים כדאית׳ ביומא דף ט׳, ע״ב. **טירת כסף,** בה״מ. ואחז בל׳ שיר ח׳, ט׳. חִבַּלְנוּ ל׳ חבל ורצועה. **בלי לגעול,** שהבטחת לא מאסתים ולא געלתים (ויקרא כ״ו, מ״ד). **ובם לבעול,** להיות להם לבעלם, ול׳ ירמיה ג׳, י״ד. **בלי סבה,** בלי תשובה. **סחופים,** מענין נסחף אביריך (ירמיה מ״ו, ט״ו). **לטרוף,** מענין טרוף טרף יוסף (בראשית ל״ז, ל״ג).

״ד בנין חדש זה נבנה ונוצר מהתיבה הארמית (בראשית ~~[illegible]~~ מ׳ י׳) וְהָא אִינּוּן
סִיסִין, שהוא תרגום של „וְהִנָּם זֹעֲפִים. וראִיתִי תמתי, שהיא קיבלת במובן לקובלת
קודמת. וכלל זה נקוט בידך: אם לא תמצא מנוח באֵם העִבְרִיָה, כלום תתעכב,
אֱלָהִין זיל בִּבְהִילוּ אֶל אחותה הָאֲרַמִּיָה

אָפְסָנְיָא· גְּמוֹל חֶסֶד לָעֲלוּבָה הַלֵּזוּ אַכְסַנְיָא: בְּקִיאִים וּמְיֻשָּׁבִים לִרְצוֹתְךָ
בִּדְבָרִים עֲרֵבִים· אָפְסוּ פַּסּוּ בְּכֹחָם קַטֵּגוֹר מְעַרְבְּבִים· מְאַהֲבֵי לְאָבִי
שֶׁבַּשָּׁמַיִם זְרִיזִים מְעֻרְבָּבִים· יְרֵאָיו נִדְבְּרֵי דָתוֹ שַׁחַר וַעֲרָבִים: הִקְדַּשְׁנוּ צוֹם
עוֹלָלִים וְזִקְנֵי אֲסֻפּוֹת· יָשַׁרְנוּ רִנָּה וּתְפִלָּה שָׁקַדְנוּ סִפּוֹת· חָשַׁךְ לְמַטָּה מְעוֹן
וּשְׁלוֹמֵנוּ תְשֻׁפּוֹת· זְקוֹף דַּל מֵעָפָר וְאֶבְיוֹן מֵאַשְׁפּוֹת: ח׳ בְּתוֹר הַמַּעֲלָה וּבְמִדּוֹת
הֲגוּנוֹת תְּרוּמוֹת· עֲרַבְתֵּנוּ שִׂים טוֹב יוֹשֵׁב מְרוֹמוֹת· וּבְמִקְוֵה טֹהַר תָּדִיחַ
קַלּוֹת וְרָמוֹת· מְצוֹא תְפִלָּתֵנוּ חֶסֶד לְאַדֶּרֶךְ רוֹמֵמוֹת:

אֵל מֶלֶךְ· יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רַחֲמִים· מִתְנַהֵג בַּחֲסִידוּת מוֹחֵל עֲוֹנוֹת עַמּוֹ·
מַעֲבִיר רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן· מַרְבֶּה מְחִילָה לְחַטָּאִים וּסְלִיחָה לְפוֹשְׁעִים· עוֹשֶׂה
צְדָקוֹת עִם כָּל בָּשָׂר וְרוּחַ· לֹא כְרָעָתָם תִּגְמוֹל לָהֶם: אֵל הוֹרֵיתָנוּ לוֹמַר (מִדּוֹת)
שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה· וּזְכָר לָנוּ הַיּוֹם בְּרִית שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה· כְּמוֹ שֶׁהוֹדַעְתָּ לֶעָנָו מִקֶּדֶם·
וְכֵן כָּתוּב. וַיֵּרֶד יְיָ בֶּעָנָן וַיִּתְיַצֵּב עִמּוֹ שָׁם וַיִּקְרָא בְשֵׁם יְיָ. (וְשָׁם נֶאֱמַר)

וַיַּעֲבֹר יְיָ ׀ עַל־פָּנָיו וַיִּקְרָא

יְיָ ׀ יְיָ אֵל רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וֶאֱמֶת: נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים
נֹשֵׂא עָוֹן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה וְנַקֵּה: וְסָלַחְתָּ לַעֲוֹנֵנוּ וּלְחַטָּאתֵנוּ וּנְחַלְתָּנוּ:
סְלַח־לָנוּ אָבִינוּ כִּי חָטָאנוּ· מְחַל־לָנוּ מַלְכֵּנוּ כִּי פָשָׁעְנוּ:
כִּי־אַתָּה אֲדֹנָי טוֹב וְסַלָּח וְרַב־חֶסֶד לְכָל־קֹרְאֶיךָ:

אפסניא, שכר הניתן לחיל הכנה, כמו כדי ליתן אפסניא (סנהדרין כ״ח, ב׳). **אכסניא**, אורח בל׳ גמרא. **בקיאים**, הנבונים, ול׳ תלמוד הוא כמו בקי בברכות (ברכות ל״ח, ב׳) בקי בהלכה (ערוכין מ״ט, ב׳) על פי בקיאים (יומא פ״ב), והכוונה פה על הצדיקים אשר בכח תפלתם הערבה יכלו לערבב ולשתק את כל המשטינים עלינו. **מאהבי**, המביאים אהבה ביני לבין אבי שבשמים. **זריזים**, ר״ל שהיו זריזים וחרדים לזאת. **מערבבים**, נבוכים ונבהלים הם ואינם יכולים עוד להתפלל בעדי. **יראיו נדברי**, עפ״ה מלאכי ג׳ ט״ז. **וזקני אספות**, זקני הקהלה. **ישרנו**, סדרנו. **שקדנו ספות**, כמו לשקוד על דלתותי (משלי ח׳, ל״ד), וספות הוא ל׳ משקוף ואסקופה, ור״ל שוקדים אנחנו על אסקופות בית תפלה. **חשוך למטה מעון**, עפ״ה עזרא ט׳, י״ג. **תשפות**, תשים. **זקוף דל מעפר**, מל׳ תהלים קי״ג, ז׳. **בתור המעלה**, בשורה עליונה של החשובים ויקרים במעלות ובמדות. **הגונות**, ישרות ול׳ חכמים הוא כמו בני אדם שהוגנין (ב״ר פ׳ מ״א) ת״ח הגון (תענית ז׳). תור ל׳ שורה וסדר כמו דה״א י״ז, י״ז. **תרומות**, גבוהות ומעולות. **ערבתנו**, חלקנו, מל׳ ערוב עבדך לטוב (תהלים קי״ט, קכ״ב). **תדיח**, תרחץ ותטהר. **קלות ורמות**, עברות קלות וחמורות. **לאדרך רוממות**, להללך בשבחות. רוממות שם דבר הוא כמו רוממות אל (תהלים קמ״ט, ו׳).

וְשֶׁעָבוּר בְּנִסָּיוֹן וְצֵרוּף· גַּלְגֵּל בְּחֶסֶד לִסְלִיחָה וְתֵרוּף: בְּרַחֲמֶיךָ עוֹד בְּרֹב עִתִּים·
בְּךָ נִוָּשַׁע קַיָּם וְהוֹשַׁעְתִּים· אֵלֶּה מֵרָחוֹק יָבֹאוּ כִתִּים· אֵלֶּה מִצָּפוֹן וּמִצִּים וְכִתִּים:
שֶׁלְּךָ הֵם עֲבָדֶיךָ וְעַמֶּךָ· לַבֵּב כִּימֵי קֶדֶם נְעִימֶיךָ· מָשְׁכֵנוּ אַחֲרֶיךָ שִׂימֵנוּ כְּרִשְׁמֶךָ·
הַכֹּל חֲפֵצִים לְיִרְאָה אֶת־שְׁמֶךָ: חזן הַקָּטֹן לָאֶלֶף גַּדֵּל רְחוּמֵנוּ· וְהַצָּעִיר לְגוֹי לְהַעֲצִים
בְּתַחְמוּמֵנוּ· יַחַד כְּכָל־צִדְקוֹתֶיךָ לְרַחֲמֵנוּ· יָשֹׁב אַפְּךָ וּתְנַחֲמֵנוּ: אל מלך יושב וכו׳.

וצרוף, מענין ויטב מצרף (מלאכי ג׳, ג׳). **ותרוף**, ותרופה. **קים והושעתים** (הושע א׳, ז׳). **אלה מרחוק**, ל׳ ישעיה מ״ט, י״ב. **לבב**, ל׳ אהבה וחבה. **משכנו**, שיר א׳, ד׳. **כרשמך**, כמו שרשמת וכתבת. **הקטן לאלף**, ישעיה ס׳, כ״ב. **רחומנו**, תואר להקב״ה מל׳ ארחמך ה׳ (תהלים י״ח, ב׳). **ישב אפך ותנחמנו**, כן בכי״י ועקר ע״פ ישעיה י״ב, א׳.

הוֹשִׁיעָה יְיָ כִּי־גָמַר חָסִיד כִּי פַסּוּ אֱמוּנִים מִבְּנֵי אָדָם: כִּי אָדָם אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה־טּוֹב וְלֹא יֶחֱטָא: הוֹשַׁע יְיָ אֶת־עַמְּךָ אֵת שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל: יִשְׂרָאֵל נוֹשַׁע בַּייָ תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים: כרחם אב וכו' עד ועל עמך.

ע"ס א"ב. אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ:

אַנְשֵׁי אֱמוּנָה אָבָדוּ. בָּאִים בְּכֹחַ מַעֲשֵׂיהֶם: גִּבּוֹרִים לַעֲמוֹד בַּפֶּרֶץ. דּוֹחִים אֶת־הַגְּזֵרוֹת: הָיוּ לָנוּ לְחוֹמָה. וּלְמַחֲסֶה בְּיוֹם זָעַם: זוֹעֲכִים אַף בְּלַחֲשָׁם. חֵמָה עוֹצְרִים בְּשַׁוְעָם: טֶרֶם קְרָאוּךָ עֲנִיתָם. יוֹדְעִים לַעֲתוֹר וּלְרַצּוֹתֶךָ: כְּאָב רִחַמְתָּ לְמַעֲנָם. לֹא הֱשִׁיבוֹתָ פְּנֵיהֶם רֵיקָם: מֵרֹב עֲוֹנֵינוּ אֲבַדְנוּם. נֶאֶסְפוּ מִמֶּנּוּ בַּחֲטָאֵינוּ: סָעוּ הֵמָּה לִמְנוּחוֹת. עָזְבוּ אוֹתָנוּ לַאֲנָחוֹת: פַּסּוּ גּוֹדְרֵי גָדֵר. צָמְתוּ מְשִׁיבֵי חֵמָה: קָמִים בַּפֶּרֶץ אָיִן. רְאוּיִם לְרַצּוֹתְךָ (בְּעֶתֶר) אָפָסוּ: ס' שׁוֹטַטְנוּ בְּאַרְבַּע פִּנּוֹת. תְּרוּפָה לֹא מָצָאנוּ: שַׁבְנוּ אֵלֶיךָ בְּבֹשֶׁת פָּנֵינוּ. לְשַׁחֶרְךָ אֵל בְּעֵת צָרוֹתֵינוּ: אל מלך יושב וכו' עד לכל קוראיך.

פזמון. לאמי החרוזים שפטיה.

יִשְׂרָאֵל נוֹשַׁע בַּייָ תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים. גַּם הַיּוֹם יִוָּשְׁעוּ מִפִּיךָ שׁוֹכֵן מְרוֹמִים. כִּי אַתָּה רַב סְלִיחוֹת וּבַעַל הָרַחֲמִים: שְׁעָרֶיךָ הֵם דּוֹפְקִים כַּעֲנִיִּים וְדַלִּים. צָקוּן לַחֲשָׁם קָשׁוּב יָהּ שׁוֹכֵן מְעֻלִּים: פְּחוּדִים הֵם מִכָּל־צָרוֹת מִמְּחָרְפֵיהֶם וּמִלּוֹחֲצֵיהֶם. נָא אַל־תַּעַזְבֵם יְיָ אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם: טוּבוֹתֶיךָ יְקַדְּמוּ לָהֶם בְּיוֹם תּוֹכֵחָה. וּמִתּוֹךְ צָרָה הַמְצִיאֵם פְּדוּת וּרְוָחָה: יִוָּשְׁעוּ לְעֵין כֹּל וְאַל־יִמְשְׁלוּ בָם רְשָׁעִים. כַּלֵּה שִׁעְבּוּד מַלְכֻיּוֹת וְיַעֲלוּ לְצִיּוֹן מוֹשִׁיעִים: הַקְשִׁיבָה אָדוֹן לְקוֹל שַׁוְעָתָם. וְלִמְכוֹן שִׁבְתְּךָ הַשָּׁמַיִם תַּעֲלֶה תְּפִלָּתָם. כִּי אַתָּה רַב סְלִיחוֹת וּבַעַל הָרַחֲמִים: ישרא' נושע עד הרחמים.

אל מלך יושב וכו' עד לכל קוראיך דף 603. ואח"כ אומרים זכור רחמיך וכו' (דף 594) עד סופו.

הושיעה, תהלים י"ב, י"ב. כי אדם, קהלת ז', כ'. הושע ה', ירמיה ל"א, ז'. **ישרא' נושע**, ישעיה מ"ה, י"ז.

אנשי אמונה. בכ"י רשום על הסליחה הזאת רהוטה ובאה גם לכל תענית ותענית, והוא עדות על יקרת הסליחה הזאת אשר היא אחת מהיותר יפות בלשון, ועניינה להתאונן על אבדן הצדיקים המגינים על הדור והמתפללים עליו בעת צרה. **לעמוד בפרץ**, ביחזקאל כ"ב, ל', ואבקש מהם איש גדר גדר ועומד בפרץ לפני בעד הארץ לבלתי שחתה ולא מצאתי. **זועכים**, מל' ימי נזעכו (איוב י"ז, א') והוא כמו דועכים ל' כבוי. **בלחשם**, בתפלת לחש. **בשועם**, בתפלה בקול. **טרם קראוך**, עפ"ה ישעיה ס"ה, כ"ד. **יודעים לעתור** מל' ויעתר יצחק (בראשית כ"ה, כ"א). וכן הנוסחא בכ"י. **ולרצותך** כן בכ"י. **אֲבַדְנוּם** כן נקודו. **סעו**, כמו נסעו. **היה למנוחות**, אחז בל' גמרא מ"ק דף כ"ה בכו לאבלים ולא לאבדה שהיא למנוחה ואנו לאנחה. **צמתו**, ל' כריתה וכליה מענין בעת יזרבו נצמתו (איוב ו', י"ז). **קמים בפרץ**, כן בכ"י וכנון. **ראויים לרצותך אפסו**, כן בסדור יעבץ גם בסדורי ספרד, ובס"א ראוים לרצותך בְּעֶתֶר והוא ל' עתירה ותפלה. **שוטטנו**, פזרנו. **בעת צרותינו**, בכ"י נוסף עוד החרוז „**שועתנו תעלה לשמי מרומים, אל מלך יושב על כסא רחמים**".

ישראל נושע בה', ישעיה מ"ה, י"ז. **מפיך**, ע"י מאמר פיך. **צקון לחשם**, שפיכת תפלתם שזופכים בלחש לפניך, והוא מל' ישעיה כ"ו, ט"ז. **קשוב**, הקשיבה והאזינה. **מעולים**, כנוי לשמים העליונים. **פחודים**, ל' פחד. **הַמְצִיאֵם פדות ורוחה**, כן בכ"י גם בסדור ליטא. **ויעלו לציון**, עפ"ה סוף עובדיה.

הש"ץ חוזר התפלה עד מחל לנו מלכנו כי פשענו, ואח"כ מתחילים סלח לנו, אל ארך אפים וכו׳ (דף 589) עד ורב חסד לכל קוראיך, ואח"כ אומרים פסוקים אלו:

מאן זאגט סלח לנו א"ג"וו (אבען זייטע 589) ביז ורב חסד לכל קוראיך אוגר פאלגט דאן היער אן:

אַל־תִּקְצֹף יְיָ עַד־מְאֹד וְאַל־לָעַד תִּזְכֹּר עָוֹן הֵן הַבֶּט־נָא עַמְּךָ כֻלָּנוּ: הַעַל־אֵלֶּה תִתְאַפַּק יְיָ תֶּחֱשֶׁה וּתְעַנֵּנוּ עַד־מְאֹד: שׁוּבָה יְיָ עַד־מָתָי וְהִנָּחֵם עַל־עֲבָדֶיךָ:

כְּרַחֵם אָב עַל־בָּנִים תְּרַחֵם יְיָ עָלֵינוּ: לַייָ הַיְשׁוּעָה עַל־עַמְּךָ בִרְכָתֶךָ סֶּלָה: יְיָ צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב־לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: יְיָ צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם־קָרְאֵנוּ: סְלַח־נָא לַעֲוֹן הָעָם הַזֶּה כְּגֹדֶל חַסְדֶּךָ וְכַאֲשֶׁר נָשָׂאתָה לָעָם הַזֶּה מִמִּצְרַיִם וְעַד־הֵנָּה: וְשָׁם נֶאֱמַר· וַיֹּאמֶר יְיָ סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶךָ: הַטֵּה אֱלֹהַי ׀ אָזְנְךָ וּשְׁמָע· פְּקַח עֵינֶיךָ וּרְאֵה שֹׁמְמֹתֵינוּ· וְהָעִיר אֲשֶׁר־נִקְרָא שִׁמְךָ עָלֶיהָ· כִּי לֹא עַל־צִדְקֹתֵינוּ אֲנַחְנוּ מַפִּילִים תַּחֲנוּנֵינוּ לְפָנֶיךָ כִּי עַל־רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים: אֲדֹנָי ׀ שְׁמָעָה אֲדֹנָי ׀ סְלָחָה אֲדֹנָי הַקְשִׁיבָה וַעֲשֵׂה אַל־תְּאַחַר· לְמַעַנְךָ אֱלֹהַי· כִּי־שִׁמְךָ נִקְרָא עַל־עִירְךָ וְעַל־עַמֶּךָ:

ע"פ א"ב כפול ובסוף חתום אמתי.

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ.

אֲפָפוּנוּ מַיִם עַד־נֶפֶשׁ· בָּאנוּ בְּעִמְקֵי מְצוּלָה· גַּלֵּי יָם עָבְרוּ עָלֵינוּ· דָּכְיוֹת תְּהוֹם כִּסָּתְנוּ: הוּרַדְנוּ נֶהְפַּךְ לְמַשְׁחִית· וְעוֹד לֹא־עָצַרְנוּ כֹחַ· זָלְעָפְנוּ עַל חַטֹּאתֵינוּ· חֻלְחַלְנוּ עַל־רֹב פְּשָׁעֵינוּ: טֻכַּסְנוּ עֵצָה מַה לַּעֲשׂוֹת· יוֹעֵץ בְּקִרְבֵּנוּ אָיִן· כֻּנַּנּוּ בְּלֵב מַחֲשָׁבוֹת· לְמֵרָחוֹק שְׂאֵת דֵּעָה: מְסֹרֶת בְּיָדֵינוּ מֵאֲבוֹתֵינוּ· נְאָקָה תְּשׁוּבָה וּצְדָקָה· סוֹתְרוֹת רֹעַ גְּזֵרוֹת· עוֹד מַעֲנוֹת עָם: פָּצְנוּ בְּהַסְכָּמָה אַחַת· צוֹם שֵׁנִי וַחֲמִישִׁי וְשֵׁנִי· קָדוֹשׁ אוּלַי יַשְׁקִיף· רַחֲמָיו לְקַדֵּם לְרֹגֶז: שַׁדַּי עָשִׂינוּ אֶת־שֶׁלָּנוּ· תַּקִּיף עֲשֵׂה אֶת־שֶׁלָּךְ· אַל־תֵּשֶׁב עִמָּנוּ בַּדִּין· מִדֶּבֶר וּמֵחֶרֶב וּמֵרָעָב מַלְּטֵנוּ: ת׳ תֵּיקַר נַפְשֵׁנוּ בְּעֵינֶיךָ· יָהּ סְלַח לָנוּ· מְחַל לָנוּ· כַּפֶּר לָנוּ· כְּיוֹם רְדָתְךָ בֶּעָנָן:

אל תקצף, ישעיה ס"ד, ח׳. **העל אלה**, שם ס"ד, י"א. **שובה ה׳**, תהלים צ׳, י"ג.

אפפונו, סליחה זו מיוחדת לתענית שני וחמישי ושני ונמצאה גם בסדור מנהג ליטא גם בסדור מנהג ווירמש. **אפפונו מים**, יונה ב׳, ו׳. **גלי ים**, גם הוא מל׳ יונה ב׳, ד׳. **דכיות**, מל׳ ישאו נהרות דכים (תהלים צ"ג, ג׳). **הורדנו נהפך למשחית**, עפ"ה דניאל י׳, ח׳. **זלעפנו** מל׳ זלעפות רעב (איכה ה׳, י׳). **חלחלנו**, ל׳ פחד ובהלה, מל׳ חלחלה. **טכסנו**, ערכנו. טכס ל׳ סדר וערך בארמית. **למרחוק**, עפ"ה איוב ל"ו, ג׳. ור"ל אחרי כי לא מלאנו יועץ בקרבנו נשאנו את דעתנו למרחוק אל מה שאמרו קדמונינו. **מסרת בידינו מאבותינו**, אחז בל׳ גמרא סוטה ל"ד, ע"ב. **מאבותינו**, שכן אמרו בירושלמי תענית פרק ב׳ וב"ר פ׳ מ"ד וקהלת רבה דף כ"ו ותנחומא פ׳ נח כי שלשה דברים מבטלים גזרות רעות ואלה הם תפלה וצדקה ותשובה, ושלשתן נאמרו בפסוק אחד ויכנעו עמי אשר נקרא שמי עליהם ויתפללו ויבקשו פני וישובו מדרכיהם הרעים, ויתפללו זו תפלה, ויבקשו פני הרי צדקה כד"א אני בצדק אחזה פניך, וישובו מדרכיהם הרעים זו תשובה, ואח"כ ואסלח לחטאתם וארפא את ארצם (דה"ב ז׳, י"ד) עכ"ל. **נאקה**, זו תפלה. **סותרות**, מבטלות, מל׳ ביתה דנה סתרה (עזרא ה׳ י"ב). **עוד מענות עם**, שלא יענו עוד הגזרות את העם. **פצנו**, אמרנו לעשות כן, מל׳ פציתי פה (שופטים י"א, ל"ה). **בהסכמה אחת**, בדעה אחת, ל׳ הסכים הקב"ה על ידו (שבת פ"ז). **תיקר נפשנו בעיניך**, עפ"ה מ"ב א׳, י"ד. **כיום רדתך בענן**, שמות ל"ד, ה׳.

אֵל מֶלֶךְ· יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רַחֲמִים· מִתְנַהֵג בַּחֲסִידוּת מוֹחֵל עֲוֹנוֹת עַמּוֹ· מַעֲבִיר רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן· מַרְבֶּה מְחִילָה לְחַטָּאִים וּסְלִיחָה לְפוֹשְׁעִים· עוֹשֶׂה צְדָקוֹת עִם־כָּל־בָּשָׂר וָרוּחַ· לֹא כְרָעָתָם תִּגְמוֹל לָהֶם: אֵל שֶׁהוֹרֵיתָנוּ לוֹמַר (מִדּוֹת) שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה· זְכָר־לָנוּ הַיּוֹם בְּרִית שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה· כְּמוֹ שֶׁהוֹדַעְתָּ לֶעָנָו מִקֶּדֶם· וְכֵן כָּתוּב, וַיֵּרֶד יְיָ בֶּעָנָן וַיִּתְיַצֵּב עִמּוֹ שָׁם וַיִּקְרָא בְשֵׁם יְיָ: (וְשָׁם נֶאֱמַר)

וַיַּעֲבֹר יְיָ ׀ עַל־פָּנָיו וַיִּקְרָא

יְיָ ׀ יְיָ אֵל רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וֶאֱמֶת: נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים נֹשֵׂא עָוֹן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה וְנַקֵּה: וְסָלַחְתָּ לַעֲוֹנֵנוּ וּלְחַטָּאתֵנוּ וּנְחַלְתָּנוּ:

סְלַח־לָנוּ אָבִינוּ כִּי חָטָאנוּ· מְחַל־לָנוּ מַלְכֵּנוּ כִּי פָשָׁעְנוּ:

כִּי־אַתָּה אֲדֹנָי טוֹב וְסַלָּח וְרַב־חֶסֶד לְכָל־קֹרְאֶיךָ:

הַאֲזִינָה יְיָ תְּפִלָּתֵנוּ וְהַקְשִׁיבָה בְּקוֹל תַּחֲנוּנוֹתֵינוּ: שְׁמַע יְיָ קוֹלֵנוּ נִקְרָא וְחָנֵּנוּ וַעֲנֵנוּ: שִׁמְעָה יְיָ צֶדֶק הַקְשִׁיבָה רִנָּתֵנוּ הַאֲזִינָה תְּפִלָּתֵנוּ בְּלֹא שִׂפְתֵי מִרְמָה: כרחם אב על בנים וגו׳ עד ועל עמך.

ע״ס א״ב כפול וכל הבתים של ד׳ ד׳ אבנים.

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ.

אֱזוֹן תַּחַן וְהַסְכֵּת עֲתִירָה· אַף הָפֵר וְשַׁכֵּךְ עֶבְרָה· בָּאֵי לְחַלּוֹתְךָ בְּנֶפֶשׁ מָרָה· בְּשִׁמְךָ הַגָּדוֹל יִמְצְאוּ עֶזְרָה: גַּעְיַת נֶאֱנָחִים עֲנוֹתָם חֲזֵה· גְּחִינַת קוֹמָתָם לֹא תִבְזֶה· דְּרוֹשׁ עֶלְבּוֹנָם מִצַּר בּוֹזֶה· דּוֹרֵךְ גַּת וְנִצְחָם יַזֶּה: הֲלֹא אַתָּה הָיִיתָ וְהִנְּךָ· הָיֹה תִהְיֶה בַּהֲדַר גְּאוֹנֶךָ· וְנַמְתָּ יִכּוֹן זֶרַע אֱמוּנֶיךָ· וְהִנָּם כָּלִים מִתִּגְרַת חֲרוֹנֶךָ: זַעַמוּ בְּעִוּוּיָם וּמִמַּאֲוַיָּם נִסָּחוּ· זֹרוּ בָּאֲפָסִים וְלֹא נָחוּ· חֻבְּלָה רוּחָם וְלֶעָפָר שָׁחוּ· חָרְשׁוּ חֹרְשִׁים וּמַעֲנִית הִמְתִּיחוּ: טָבְעוּ בַבֹּץ וְאֵין פּוֹצֶה· טוֹרְפֵיהֶם שָׁלוּ מִקָּצֶה לְקָצֶה· יוֹם יוֹם לוֹחֲמָם מְנַצֶּה· יַד פּוֹרְשִׁים מִלַּחַץ לֵיצֵא: כָּלוּ חַיֵּיהֶם בְּיָגוֹן וַאֲנָחָה· כָּשַׁל רַבָּה וְעָרְבָה שִׂמְחָה· לְיֶשַׁע חוֹכִים וְהִנֵּה צְוָחָה· לְבַטּוּם קָמִים וְכָרוּ שׁוּחָה: מַעֲרִימִים סוֹד מִמְּךָ לְהַדִּיחָם· מַכְבִּידִים עֹל לְהַכְשִׁיל כֹּחָם· נֹאֲקִים אֵלֶיךָ בְּהִתְעַטֵּף רוּחָם· נַחַת לִמְצוֹא

האזינה, תהלים פ״ו, ו׳. שמע, שם כ״ז, ז׳. שמעה ה׳, שם י״ז, א׳.

אזון תחן, האזין לתחנה. לחלותך, לחלות את פניך. געית, צעקת. גחינת, כפיפת, מגזרת גחון. מצר בוזה, מצורר המבזה אותנו. ונצחם, דמם, כמו ישעיה ס״ג, ג׳. ונמת, אמרת. מתגרת, ממשפט וריב, כמו תהלים ל״ט, י״א. זעמו בעווים, זעמת עליהם בעבור עונם. וממאוים נסחו, מבית מקדשם אשר הוא כל תאותם נתרחקו ממנו. זרו באפסים, נזרו ונשלכו בכל אפסי ארץ. חרשו, עפ״י תהלים קכ״ט, ג׳. המתיחו, האריכו. בבץ, ל׳ ירמיה ל״ח, כ״ב. וטעמו רפש וטיט. פוצה, מציל. שלו, ל׳ שלוה. מנצה, מריב עמהם. כושל, המכשלה. לבטום, הכשילום, מל׳ הושע ד׳, י״ד. נואקים, צועקים. בהתעטף רוחם,

מִכְּבֶד טָרְחָם: שִׂיחַ צוֹעֲקִים בְּמַעֲמָד צָפוּף. סְלִיחָה מְבַקְשִׁים בְּקָדְקֹד כָּפוּף.
עוֹשְׁקֵיהֶם יְקַנְּאוּם וּנְתָנוּם לְשִׁסּוּף. עִוְעִים יִמְסְכוּ וְיִהְיוּ לִסְפּוּף: פְּדֵה דְּבֵקֶיךָ
מֵחֶרֶץ וְכִלּוּי. פַּלְּטֵם מִצּוֹרֵר וּתְנֵם לְעִלּוּי. צַוֵּה יְשׁוּעוֹת מְשַׁחֲרֶיךָ בְּחִלּוּי. צוּר
עוֹלָמִים הוֹשִׁיעֵנוּ בְּגָלוּי: קַנּוֹא וְנוֹקֵם קַנֵּא לִשְׁמֶךָ. קַצֵּץ סַמְלוֹנִים מִצַּוַּאר
עַמֶּךָ. רְאֵה עֲמָלֵנוּ וְשׁוּב מִזַּעְמֶךָ. רִיבָה רִיבֵנוּ לְמַעַן חַסְדֶּךָ: חוֹן שְׁכִינָתְךָ
הָשֵׁב לְחֵיק אַרְמוֹנַי. שַׁאֲנָן הוֹשֵׁב לְוִיַּי וְכֹהֲנַי. תַּטֶּה אָזְנְךָ לְקוֹל תַּחֲנוּנַי.
תְּרַצֵּנִי בְּקָרְאִי יְיָ | יְיָ: אל מלך יושב וכו'.

פזמון. שהמ"ח אמתי חתום בראשי החרוזים.

יְיָ, יְיָ, אֵל, רַחוּם, וְחַנּוּן, אֶרֶךְ־אַפַּיִם, וְרַב חֶסֶד, וֶאֱמֶת. נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים, נֹשֵׂא עָוֹן, וָפֶשַׁע, וְחַטָּאָה, וְנַקֵּה. וְסָלַחְתָּ לַעֲוֹנֵנוּ וּלְחַטָּאתֵנוּ וּנְחַלְתָּנוּ: אֶזְכְּרָה אֱלֹהִים וְאֶהֱמָיָה. בִּרְאוֹתִי כָּל־עִיר עַל־תִּלָּהּ בְּנוּיָה. וְעִיר הָאֱלֹהִים מֻשְׁפֶּלֶת עַד שְׁאוֹל תַּחְתִּיָּה. וּבְכָל־זֹאת אָנוּ לְיָהּ וְעֵינֵינוּ לְיָהּ: מִדַּת הָרַחֲמִים עָלֵינוּ הִתְגַּלְגְּלִי. וְלִפְנֵי קוֹנֵךְ תְּחִנָּתֵנוּ הַפִּילִי. וּבְעַד עַמֵּךְ רַחֲמִים שַׁאֲלִי. כִּי כָל־לֵבָב דַּוָּי וְכָל־רֹאשׁ לָחֳלִי: תָּמַכְתִּי יְתֵדוֹתַי בִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה תֵּבוֹת. וּבְשַׁעֲרֵי דְמָעוֹת כִּי לֹא נִשְׁלָבוֹת. לָכֵן שָׁפַכְתִּי שִׂיחַ פְּנֵי בוֹחֵן לִבּוֹת. בָּטוּחַ אֲנִי בְּאֵלֶּה וּבִזְכוּת שְׁלֹשֶׁת אָבוֹת: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, שׁוֹמֵעַ קוֹל בְּכִיּוֹת. שֶׁתָּשִׂים דִּמְעָתֵנוּ בְּנֹאדְךָ לִהְיוֹת. וְתַצִּילֵנוּ מִכָּל־גְּזֵרוֹת אַכְזָרִיּוֹת. כִּי לְךָ לְבַד עֵינֵינוּ תְלוּיוֹת. וְסָלַחְתָּ לַעֲוֹנֵנוּ וּלְחַטָּאתֵנוּ וּנְחַלְתָּנוּ: יי יי וכו'.

אל מלך יושב וכו' עד לכל קוראיך דף 606. ואח"כ אומרים זכור רחמיך וכו' (דף 594) עד סופו.

מל' תהלים קמ"ב, ד'. שיח, ל' תפלה. צועקים, כן בכי"י וככון. ובס"א צגים והוא ל' עמידה, מל' אציגה נא עמך (בראשית ל"ג, ט"ו) ולפיהו יש לפרש שיח כמו לשיח. צפוף, צר ודחוק, מל' המשנה עומדים צפופים (אבות פ' ה'). לשסוף, לכריתה, מל' וישסף שמואל את אגג (ש"א ט"ו, ל"ג). עועים ימסכו, ע"פ ישעיה י"ט, י"ד. ועועים ל' ערבוב וטרוף דעת. לספוף, לכליון, מל' סוף. מחרץ, ל' כריתה, מענין כלה ונחרצה (ישעיה י', כ"ג). בחלוי, בתפלה, מגזרת ויחל משה. צור עולמים הושיענו בגלוי, בס"א צדקם בדינך מסתר וגלוי, ושתי הנוסחאות שנויי אחרונים הן ששנו נוסחת המחבר מפני דרכי שלום. קנוא ונוקם, נחום א', ב'. סמלונים, רצועות של עול, כמו בשבת נ"ט בעול הלך אחר סמלוניו. למען חסדך, ובס"א למען שמך, וגם זה שנוי אחרונים, וכן שונה גם החרוז האחרון מפני השלום. לחיק ארמוני, לתוך בה"מ. בקראי ה' ה', בקראי את שלש עשרה מדות.

אזכרה, ל' תהלים ע"ז, ד'. אנו ליה, ל' המשנה בסוכה כ"ה, ב'. מדת הרחמים, ראה למעלה דף 123. ולפני קונך, למדת הרחמים מדבר. תחנתנו, כן הנוסחא במחזור שאלוניק גם בסדור מנהג ליטא ואחר ס"י וכן העקר. כי כל לבב, ישעיה א', ה'. תמכתי יתדותי, סומך אני את עצמי כבעל יתד במקום נאמן על שלש עשרה מדות שאינן חוזרות ריקם. נשלבות, נסגרות, וכדאית' בברכות דף ל"ב, ב', שערי דמעות לא ננעלו. בְּכִיּוֹת, במקרא לא נמצא אלא בְּכִי בל' זכר על משקל שְׁבִי, לכן ספק אם לנקד שם הנקבה בִּכְיָה ע"מ שִׁבְיָה (דברים כ"א, י"א) והרבוי בִּכְיוֹת, או אם הוא בְּכִיָּה ע"מ שְׁבִיָּה (ישעיה נ"ב, ב') והרבוי בְּכִיּוֹת, ומשווי החרוז פה נראה כי הפייטן כיון אל נקוד בְּכִיּוֹת וכן גם הרגל הקריאה. דמעתנו בנאדך, עפ"ה תהלים נ"ו, ט'.

הש״ץ אומר התפלה עד מחל לנו מלכנו כי פשענו, ואח״כ מתחילים סלח לנו, **אל ארך אפים וכו׳** (דף 589) עד ורב חסד לכל קוראיך, ואח״כ אומרים פסוקים אלו.

מאַן זאָגט סלח לנו א״ז״וו (זעהען זייטע 589) ביז ורב חסד לכל קוראיך אונד פֿאָלגט דאַן היער אָן:

כִּי־עִם־יְיָ הַחֶסֶד וְהַרְבֵּה עִמּוֹ פְדוּת: פְּדֵה־אֱלֹהִים אֶת־יִשְׂרָאֵל מִכֹּל צָרוֹתָיו: וְהוּא יִפְדֶּה אֶת־יִשְׂרָאֵל מִכֹּל עֲוֹנוֹתָיו: פּוֹדֶה יְיָ נֶפֶשׁ עֲבָדָיו וְלֹא וְלֹא יֶאְשְׁמוּ כָּל־הַחֹסִים בּוֹ:

כְּרַחֵם אָב עַל־בָּנִים תְּרַחֵם יְיָ עָלֵינוּ: לַייָ הַיְשׁוּעָה עַל־עַמְּךָ בִרְכָתֶךָ סֶּלָה: יְיָ צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב־לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: יְיָ צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם־קָרְאֵנוּ: סְלַח־נָא לַעֲוֹן הָעָם הַזֶּה כְּגֹדֶל חַסְדֶּךָ וְכַאֲשֶׁר נָשָׂאתָה לָעָם הַזֶּה מִמִּצְרַיִם וְעַד־הֵנָּה: וְשָׁם נֶאֱמַר· וַיֹּאמֶר יְיָ סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶךָ: הַטֵּה אֱלֹהַי ׀ אָזְנְךָ וּשְׁמָע· פְּקַח עֵינֶיךָ וּרְאֵה שֹׁמְמֹתֵינוּ· וְהָעִיר אֲשֶׁר־נִקְרָא שִׁמְךָ עָלֶיהָ· כִּי לֹא עַל־צִדְקֹתֵינוּ אֲנַחְנוּ מַפִּילִים תַּחֲנוּנֵינוּ לְפָנֶיךָ כִּי עַל־רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים: אֲדֹנָי ׀ שְׁמָעָה אֲדֹנָי ׀ סְלָחָה אֲדֹנָי הַקְשִׁיבָה וַעֲשֵׂה אַל־תְּאַחַר· לְמַעַנְךָ אֱלֹהַי· כִּי־שִׁמְךָ נִקְרָא עַל־עִירְךָ וְעַל־עַמֶּךָ:

ע״פ א״ב, ובסוף חתום יוסף. וכל סיומי החרוזים על לשון הכתוב.

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ.

אֶזְכְּרָה מָצוֹק אֲשֶׁר קְרָאַנִי· בְּשָׁלֹשׁ מַכּוֹת בַּחֹדֶשׁ זֶה הִכַּנִי· גִּדְּעַנִי הֱנִיאַנִי הִכְאַנִי· אַךְ־עַתָּה הֶלְאָנִי: הִדְעִכַנִי בִּשְׁמוֹנָה בוֹ שְׂמָאלִית וִימָנִית· הֲלֹא שְׁלָשְׁתָּן קָבַעְתִּי תַעֲנִית· וּמֶלֶךְ יָוָן אֲנָסַנִי לִכְתּוֹב דָּת יְוָנִית· עַל־גַּבִּי חָרְשׁוּ חֹרְשִׁים הֶאֱרִיכוּ מַעֲנִית: וְעָמַמְתִּי בְּתִשְׁעָה בוֹ בִּכְלִמָּה וָחֵפֶר· חָשַׂךְ מֵעָלַי מְעִיל הוֹד וָצֶפֶר· טָרֹף טֹרַף בּוֹ הַנֹּתֵן אִמְרֵי שָׁפֶר· הוּא עֶזְרָא

כי עם ה׳, תהלים ק״ל, ז׳. פדה אלהים, שם כ״ה, כ״ב. והוא יפדה, שם ק״ל, ח׳. פדה ה׳, שם ל״ד, כ״ג.

אשר קראני, אשר מלאני, מל׳ מקרה, כמו פחד קראני (איוב ד׳ י״ד). **בשלש מכות,** בכ״י גורס בארבע מכות וכן גם בסדור מנהג ליטא, וכ׳ הגרסאות יתכנו וכמבואר להלאה. **הניאני,** בטלני מל׳ ואם הניא אביה (במדבר ל׳, ו׳). ובכ״י **הניעני** בעי״ן והוא ל׳ ויניעם במדבר (שם ל״ב, י״ג). **הכאני,** לשרש מל׳ הכאות לב (יחזקאל י״ג, כ״ב). **אך עתה הלאני,** איוב ט״ז, ז׳. **דעכני,** החשיכני, מל׳ ידעך נרו (משלי כ׳, כ׳). **בשמנה בו,** ע״פ מגלת תענית פרק האחרון, בח׳ בטבת נכתבה התורה יונית בימי תלמי המלך והחושך בא לעולם שלשת ימים, ובמס׳ סופרים פ׳ א׳ ה׳ זקנים שכתבו לתלמי המלך את התורה יונית והיה היום קשה לישראל כיום שנעשה העגל, שלא היתה התורה יכולה להתרגם כל צרכה. **שמאלית וימנית,** ר״ל מכל צד. או שכיון הפייטן על התורה שנאמר בה אורך ימים בימינה בשמאלה עשר וכבוד. **שלשתן קבעתי תענית,** ג׳ ימים ההם שהיה חשך בא לעולם. וכן גם בסליחה אחרת לי׳ בטבת המתחלת **אז בעזבי מקרא** דת מעט אל עת כמלאת החרוז **טעיתי אחרי גלולים וכל תבנית, יהירים הריקו עלי חרב וחנית, כלתה רוחי כהיום בנכתבה דת יונית, לכן וימש חשך שלשת ימים וגזרתים תענית.** וכתב בעל שבלת הלקט שר״ל שמרוב פחד היהודים עשו תעניות ותפלות והושחרו פניהם וכמו שעשו בימי המן עכ״ל ויפה אמר כי באמת תלמי מלך היון אשר צוה להעתיק לו את התורה יונית היטיב ליהודים כידוע. **אנסני,** כן נוקד בכ״י גם בסדור ליטא, וכה״א אִנְּסַנִי בפיעל, והראשון יותר נכון כי כן אין אונס (אסתר א׳) בבנין קל. **על גבי,** תהלים קכ״ט, ג׳. **ועמתי בתשעה בו.** בכל בו סמן ס״ג, בתשעה בטבת מת עזרא הכהן ונחמיה בן חכליה. **וצפר,** ל׳ תפארת מענין ולצפירת תפארה (ישעיה כ״ח, ה׳). והשתמש בלשון **מעיל הוד וצפר,** לרמוז על עזרא הכהן שכתוב בו קרעתי את בגדי ומעילי (עזרא ט׳, ג׳. ה׳). **הנתן אמרי שפר,** בראשית מ״ט, כ״א.

הסופר: יום עשירי צוה בדבורי החוזה. כתב לך בספר המחזה. לזכרון לעם נמס ונבזה. את עצם היום הזה: מנין סדר חדשים בעשרה בו העיר. נהי ויליל במו פי אפעיר. סדר פרעניות בתוך לבבי יבעיר. בבא אלי הפליט לאמר הכתה העיר: על אלה על פני אבק זריתי. פצתי על ארבעתן לו חין בלבבי יריתי. צרות על אלה קבר לי כריתי. צדיק הוא יי כי פיהו מריתי: קראתי שמך מתנחם על רעתי. ראה עניי ושמע קול פגיעתי. שמע תחנתי חיש נא ישועתי. אל תעלם אזנך לרוחתי לשועתי: חזן ירח טבת מאוד לקיתי בו. ונשתנו עלי סדרי נתיבו. סררתי פשעתי יגלה לי טובו. האומר לים עד פה תבוא:

אל מלך. יושב על כסא רחמים. מתנהג בחסידות מוחל עונות עמו. מעביר ראשון ראשון. מרבה מחילה לחטאים וסליחה לפושעים. עושה צדקות עם כל בשר ורוח. לא כרעתם תגמול להם: אל שהוריתנו לומר (מדות) שלש עשרה. זכר לנו היום ברית שלש עשרה. כמו שהודעת לענו מקדם: וכן כתוב. וירד יי בענן ויתיצב עמו שם ויקרא בשם יי. (ושם נאמר)

ויעבר יי על פניו ויקרא

יי יי אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת: נצר חסד לאלפים נשא עון ופשע וחטאה ונקה: וסלחת לעוננו ולחטאתנו ונחלתנו:

סלח לנו אבינו כי חטאנו. מחל לנו מלכנו כי פשענו:

כי אתה אדני טוב וסלח ורב חסד לכל קראיך:

אלהים באו גוים בנחלתך טמאו את היכל קדשך שמו את ירושלים לעיים: אלהים זדים קמו עלינו ועדת עריצים בקשו נפשנו ולא שמוך לנגדם:

כרחם אב וכו' עד ועל עמך, לעיל דף 608.

בן בווי החוזה, הנביא יחזקאל (א', ג'). כתב לך וכו', יחזקאל כ"ד, א', ב'. נמס, נמוג, מל' המסו את לבבנו (דברים א' כ"ח). מנין סדר חדשים בעשרה, כשמונה הצרות כסדרם לפי סדר החדשים ר"ל מניסן, אז בחדש טבת בעשרה בו העיר יחזקאל הנביא נהי וקינה על הצרה שנאמרה לו בנבואה שתבוא לישראל בי' בטבת וכיון אל יחזקאל כ"ד, א'. נהי, קינה ובכי, ונמשך אל הקודם לו, ר"ל הנביא העיר נהי. ויליל במו פי וכו', זה נמשך למטה, ר"ל איליל ואקונן כפי בוכרי סדר פרעניות, וכיון בזה אל פסוק יחזקאל ל"ג, כ"א. שכתוב שם אשר בחמשה לחדש טבת בא הפליט אל יחזקאל. וזה שאמר סדר פרעניות ויסודו בגמרא ר"ה דף י"ח, ב' ותוספתא סוטה שגם פלוגתא אם צום העשירי (זכריה ח', י"ט) טעמו על י' בטבת או על ה' בטבת וראה גם רד"ק ליחזקאל כ"ד, כ"ד. אפעיר, ל' פתיחה כמו פי פערתי (תהלים קי"ט, קל"א). אבק זריתי, רמז לאבלות וכענין ויזרקו עפר על ראשיהם (איוב ב' י"ב). ארבעתן, ארבע הצרות המנויות בסליחה הזאת, האחת כתיבת התורה ליונית והב' מיתת עזרא הסופר והג' סמיכת מלך בבל על העיר והד' בקיעת העיר שהגיד הפליט ליחזקאל. והנה לפי זה נראה עיקר גרסת כי"י שגורס גם בראש הסליחה בארבע מכות בחדש זה הכני. וגרסת ספרינו שהיא בשלש מכות יש לומר עליה כי שמועת בקיעת העיר ששמע הנביא לא נחשבה לה בתוך הצרות להיות שמועה זו רק צרה ליחזקאל ולא לכל ישראל. צדיק הוא, איכה א', י"ח. מתנחם, מתחרט. פגיעתי, תפלתי. אל תעלם, איכה ג', נ"ו. סדרי נתיבו, סדר מדותיו. יְגַלֶּה לִי טובו, כן במחזור אמשטרדם משנת תמ"ת וכן בכי"י והוא העקר, ור"ל אף כי פשעתי הנני מתנחם על רעתי וע"כ השם ית' יגלה לי טובו. האומר לים וכו', עפ"י איוב ל"ח, י"א. אלהים באו, תהלים ע"ט, א'. אלהים זדים קמו עלינו, שם פ"ו, י"ד.

ראשי החרוזים אברהם בר מנחם חזק.

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ.

אֶבֶן הָרֹאשָׁה· לְעִיִּים וְלַחֲרִישָׁה· וְנוֹחֲלֵי מוֹרָשָׁה· מְנוֹד רֹאשׁ בַּלְאֻמִּים: בְּקִרְבִּי לֵב נִכְאָב· נִדְוֶה וְנִדְאָב· נִשְׁאַרְנוּ כְּאֵין אָב· וְהָיִינוּ כִּיתוֹמִים: רַכָּה וַעֲנֻגָּה· שׁוֹשַׁנִּים סוּגָה· עַתָּה הִיא נוּגָה· מְסוּרָה בְּיַד קָמִים: הָיְתָה כְּאַלְמָנָה· קִרְיָה נֶאֱמָנָה· וְזֶרַע מִי מָנָה· נִמְכְּרוּ בְּלֹא דָמִים: מְעֻנָּגָה וְרַכָּה· צָלְחָה לַמְּלוּכָה· וּמַעֲנִיתָהּ אָרְכָה· זֶה כַּמָּה שָׁנִים וְיָמִים: בֵּית יַעֲקֹב לְבִזָּה· לְלַעַג וּלְעִיזָה· וְהָעִיר הָעַלִּיזָה· לְמַטָּעֵי כְרָמִים: רְוּוּיָה תַרְעֵלָה· בְּיַד בְּנֵי עַוְלָה· הָרְצוּיָה כְּעוֹלָה· וְכִקְטֹרֶת הַסַּמִּים: מָאֲסָה לִזְנוֹחַ· תּוֹרַת אֲבִי־זָנוֹחַ· וְלֹא מָצְאָה מָנוֹחַ· לֵילוֹת וְיָמִים: נוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן· מִמְּךָ יְהִי צִבְיוֹן· לְהָשִׁיב לְרִיב צִיּוֹן· שְׁנַת שִׁלּוּמִים: חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם· מְעוֹנָה אֱלֹהֵי קֶדֶם· וְלַבֵּן כְּצֶמֶר אֹדֶם· וְכַשֶּׁלֶג כִּתְמִים: יי חַזְּקֵנוּ בְּיִרְאָתֶךָ· וּבְקִיּוּם תּוֹרָתֶךָ· וּפָקְדֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ· מֶלֶךְ מָלֵא רַחֲמִים: אל מלך יושב וכו׳ עד לכל קראיך.

פזמון. ראשי החרוזים אברהם יצחק אפרים.

אֲבוֹתַי כִּי בָטְחוּ, בְּשֵׁם אֱלֹהֵי צוּרִי· גָּדְלוּ וְהִצְלִיחוּ, וְגַם עָשׂוּ פֶרִי· וּמֵעֵת הֻדָּחוּ, וְהָלְכוּ עִמּוֹ קֶרִי· הָיוּ הָלוֹךְ וְחָסוֹר, עַד הַחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי: בָּעֲשִׂירִי לַחֹדֶשׁ, סָמַךְ מֶלֶךְ בָּבֶל, אֶל־עִיר הַקֹּדֶשׁ, וְנִקְרַב רַב הַחוֹבֵל· נִתַּתִּי הֵדֶשׁ, וְעֻנֵּיתִי בַּכֶּבֶל· וְהָיָה מִדֵּי חֹדֶשׁ, לְאֵבֶל כִּנּוֹרִי: אבותי וכו׳. רֵאשִׁית בִּכּוּרָה, לְרֵאשִׁית הַחֵרֶם· שֵׁם אֲחֵרִים הִזְכִּירָה, וְהֶעָוֹן גּוֹרֵם· פְּנֵי אֵל לֹא הִכִּירָה, וְשָׁטְפָה בְּזֶרֶם· צָרָה כְּמַבְכִּירָה, כָּעֵת בַּמָּרוֹם תַּמְרִיא: אבותי וכו׳.

אבן הראשה, בה״מ, ועפ״י זכריה ד׳, ז׳. לעיים, לחורבה. מורשה, התורה שהיא מורשה לקהלת יעקב. מנוד ראש, תהלים מ״ד, ט״ו. כאין אב וכו׳ ל׳ איכה ה׳, ג׳. שושנים סוגה, ישראל המגודרים במצוות כערוגת שושנים ועפ״י שיר ז׳, ג׳. נוגה, ל׳ יגון משרש יגה (איכה א׳, ד׳). היתה כאלמנה, איכה א׳. קריה נאמנה, ישעיה א׳, כ״א. וזרע מי מנה, זרע ישראל (במדבר כ״ג, י׳). בלא דמים, בלא כסף. מענגה ורכה, תואר לבבל ע״פ ישעיה מ״ז, א׳. ומעניתה, שחרשה על גבנו ארכה. גם לפרש מענגה ורכה, ישראל שהיתה אומה ענוגה ורכה ונכבדה ולאחה למלוכה בימים שעברו, אך עתה ארכה המענית אשר חרשו עליה האויבים. ולעיזה, לשחוק וקלס מלשון הוציא לעז בל׳ חז״ל. העליזה, ירושלים (ישעיה כ״ב, ב׳). רוויה תרעלה, שגעה מכוס התרעלה. הרצויה, ישראל שהיתה רצויה לפני הקב״ה כעולה וכקטרת סמים. אבי זנוח הוא אחד מי שמות של משה המנויים במגלה דף י״ג וויקרא רבה פ׳ א׳. צביון, רצון בל׳ ארמי. להשיב וכו׳ עפ״י ישעיה ל״ד, ח׳. חדש, סוף איכה. מעונה, דברים ל״ג, כ״ז. אודם, החטא, וע״פ ישעיה א׳, י״ח.

אבותי, הפזמון הזה נמצאו לו מהדורות שונות בסדורים וכ״י ובכולן יתום בחרוזים אברהם יצחק אפרים, ונראה כי הוא ר׳ אפרים בר יצחק בר אברהם מרעגנשבורג, ולכבד את הוריו חתם שם זקנו ושם אביו קודם לשמו, וכן נמצא דרך מחבר זה לעשות מהדורות שונות לפיוטיו וכמו שחבר גם סליחתו אהל שכן אם רקן בשתי נוסחאות שונות. ומעת הדחו, מל׳ ונדחת (דברים ד׳ י״ט). והלכו עמו קרי, ל׳ ויקרא כ״ו, כ״א. היו הלוך וחסור, ל׳ בראשית ח׳, ה׳. לחדש טבת. סמך וכו׳, יחזקאל כ״ד, ב׳. רב החובל, ל׳ יונה א׳, ו׳. ופה טעמו המשחית הגדול, מענין לא אחבול (איוב ל״ד, ל״א), והכוונה על נבוזראדן רב טבחים (מ״ב כ״ה, ח׳). נתתי הדש, האויב שמני כעפר לדוש. בכבל, מל׳ ענו בכבל רגלו (תהלים ק״ה, י״ח). ראשית בכורה, ישראל עפ״י הושע ט׳, י׳. החרם, ר״ל להריגה וכריתה מענין החרם תחרים אותם (דברים ז׳, ב׳). אחרים, אלהים אחרים, שעבדה ע״ז. בזרם, מים כבירים. כמבכירה, כיולדת לראשונה, ירמיה ד׳, ל״א. במרום תמריא, שנעלית לשמים, ול׳ איוב

הָאֱלֹהִים הֵבִיא, יוֹם רָעָה וּמָצוֹר. צִוָּה צָרַי סְבִיבַי, עוֹלָלַי לְבַצּוֹר. יוֹם הֻרַךְ לְבָבִי, וְאֵין כֹּחַ לַעֲצוֹר. וְדִבֶּר אֶל־נָבִיא. מְשׁוֹל אֶל־בֵּית הַמֶּרִי: אבותי וכו'. מִיּוֹשְׁבֵי שַׁעַר, הֶעֱבִיר אַדֶּרֶת. חֲמָתוֹ כְּאֵשׁ בָּעַר, וְהֵרִים עֲטֶרֶת. וּמִלְּבָנוֹן יַעַר, הִשְׁלִיךְ תִּפְאֶרֶת. וְרוּחַ סוֹעָה וָסַעַר. תְּסַמֵּר שַׂעֲרַת בְּשָׂרִי: אבותי וכו'. יְפֵיפִית נִמְשַׁלְתְּ, וְעַתָּה קְדוֹרַנִּית. בְּעָוֹן כִּי כָשַׁלְתְּ, וְלָבֵךְ אֲחוֹרַנִּית. וְנָבוֹךְ וְנֶחֱשַׁלְתְּ, רִאשׁוֹנָה וְשֵׁנִית. וְהַחְתֵּל לֹא חֻתָּלְתְּ. מְעַט צֳרִי: אבותי וכו'. צַדִּיק הַצּוּר תָּם, נְשׂוֹא עָוֹן נִלְאָה. מִכְּרוּב לְמִפְתָּן, לְפִנַּת גַּג דָּאָה. מְעוֹן הַנִּכְתָּם, וְצַעֲקָתָם בָּאָה. רַבָּה רָעָתָם. כְּעֵץ עֹשֶׂה פֶּרִי: אבותי וכו'. חוֹזֵק כָּל־קָמַי, תּוֹכֵן הָעֲלִילוֹת. כִּי מָלְאוּ יָמַי, בְּרוֹעַ מִפְעָלוֹת. וּמְבֹשֶׁת עֲלוּמַי, שָׁכַחְתִּי גְמוּלוֹת. נוֹתֵן לַחְמִי וּמֵימַי. פִּשְׁתִּי וְצַמְרִי: אבותי וכו'. קָמַי פִּיהֶם פָּעֲרוּ, וְנַחֲלָתִי בִּלְּעוּ. מְאֹד עָלַי גָּבְרוּ, וְדָמִי שָׁתוּ וְלָעוּ. נָכְרִים עָלַי צָרוּ, וְאֶת־אַחַי הֵרֵעוּ. הָאֹמְרִים עָרוּ עָרוּ. בְּנֵי שֵׂעִיר הַחֹרִי: אבותי. אָמְרוּ לְכוּ נְכַלֵּם, וְנַשְׁבִּיתָה זִכְרָם. אֵל קַנּוֹא גְּמֻלֵם, יִשְׂאוּ אֶת־שִׁבְרָם. כְּמַעֲשֵׂיהֶם שַׁלֵּם, וְיֵבֹשׁוּ מִשִּׁבְרָם. כְּאִישׁ חֲלוֹם חוֹלֵם. שְׁלֹשָׁה סַלֵּי חֹרִי: אבותי וכו'. פְּצָעַי לֹא רֻכְּכָה, וְחַבּוּרוֹת הֶצַח. וְעֵינַי הַכֵּהָה, צוֹפָה לְדוֹדִי צַח. הַעוֹד לֹא שָׁכְכָה, חֲמָתוֹ לָנֶצַח. עַל־מֶה עָשָׂה כָּכָה. וּמֶה חֳרִי: אבותי וכו'. רַחוּם זֶה אֵלִי, אַל־לָעַד תִּזְנַח. אָרְכוּ יְמֵי אֶבְלִי, וְעוֹד לִבִּי נֶאֱנָח. שׁוּבָה אֶל לְאָהֳלִי, מְקוֹמְךָ אַל־תַּנַּח. שַׁלֵּם יְמֵי אֶבְלִי. כִּי תָבֹא עַל־שְׂכָרִי: אבותי וכו'. יְיָ מְנָת חֶלְקִי, חוּשָׁה לִּי לְעֶזְרָה. וּפִתַּחְתָּ שַׂקִּי, שִׂמְחָה לִּי לְאַזְּרָה. וְתַגִּיהַּ אֶת־חָשְׁכִּי, בְּאוֹרְךָ לְהָאִירָה. אֶת־נֶשֶׁף חִשְׁקִי. כִּי אַתָּה נֵירִי: אבותי וכו'. מִיָּגוֹן וַאֲנָחָה, פְּדֵה אֵל אֶת־נַפְשִׁי, עֲשֵׂה לְעַמְּךָ הֲנָחָה, מַלְכִּי וּקְדוֹשִׁי. תַּהֲפוֹךְ לִרְוָחָה, אֶת־צוֹם הַחֲמִישִׁי. לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה, צוֹם הָרְבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי: אבותי וכו'. אל מלך יושב וכו' עד לכל קוראיך.

ואח"כ אומרים זכור רחמיך וכו' (דף 594) עד סופו.

ל"ט, י"א. **צוה צרי** עפ"ה איכה א', י"ז. **לבצור**, ל' קציצה, ומל' אם בוצרים באו לך לא ישאירו עוללות (ירמיה מ"ט, ט'). **ודבר אל נביא** יחזקאל (כ"ד, ג'). **מיושבי שער**, הם השופטים והזקנים. **חמתו כאש**, כאמור באיכה ב', ד' שפך כאש חמתו. **ומלבנון יער**, כנוי לבהמ"ק עפ"ה בית יער הלבנון (מ"א ז', ב'. י', י"ז) וכדרש על בהמ"ק בגמר' יומא דף ל"ט, ב'. **ורוח סועה**, רוח תולה אילנות (תהלים נ"ה, ט'). **תסמר**, איוב ד', ט"ו. **קדורנית**, ל' שחור וחשך. **ונבוך ונחשלת**, מל' ויזנב בך כל הנחשלים אחריך (דברים כ"ה, י"ח). **ראשונה ושנית**, בגלות בבל וגלות אדום. **והחתל**, ל' יחזקאל ט"ז, ד'. ור"ל אף רפואה קטנה לא נרפאת. **נלאה**, מל' נלאיתי נשוא (ישעיה א', י"ד). **מכרוב למפתן** וכו', יסודו בגמרא ר"ה דף ל"א, עשר מסעות נסעה השכינה (בהסתלקה מבהמ"ק), מכפרת לכרוב ומכרוב למפתן וממפתן לחצר ומחצר למזבח וממזבח לגג וכו'. **תוכן העלילות**, חוקר כל המעשים. **נותן לחמי** וכו', תפס מל' הושע ב', ז'. **האומרים ערו ערו**, תהלים קל"ז, ז'. **בני שעיר**, בראשית ל"ו, כ'. **כאיש חלום חולם**, שר האופים שנתלה (בראשית מ', ט"ז). **לא רככה**, מל' ישעיה א', ו'. **צופה**, עיני צופה אל הקב"ה הנקרא דוד וכא בשיר ה', י'. **על מה עשה**, דברים כ"ט, כ"ג. **מקומך**, ל' קהלת י', ד' ופה הכוונה על בהמ"ק. **כי תבוא**, בראשית ל', ל"ג. **ה' מנת**, תהלים ט"ז, ה'. **ופתחת** וכו', ל' תהלים ל', י"ב. **ותגיה** וכו' עפ"ה ש"ב כ"ב, כ"ט. **את נשף חשקי**, ל' ישעיה כ"א, ד'. **צום החמישי**, ט' באב. **צום הרביעי**, י"ז בתמוז.

הש"ץ אומר התפלה עד מחל לנו מלכנו כי פשענו, ואח"כ מתחילים סלח לנו, אל ארך אפים וכו' (דף 589) עד ורב חסד לכל קוראיך, ואח"כ אומרים פסוקים אלו.

און זאָגט סלח לנו א"ז"וו (זעהען זייטע 589) ביז ורב חסד לכל קוראיך אונד פֿאָלגט דאַן היער אָן:

קַוֵּה קִוִּינוּ יְיָ וַיֵּט אֵלֵינוּ וַיִּשְׁמַע שַׁוְעָתֵנוּ: אַף אֹרַח מִשְׁפָּטֶיךָ יְיָ קִוִּינוּךָ לְשִׁמְךָ וּלְזִכְרְךָ תַּאֲוַת־נָפֶשׁ:

כְּרַחֵם אָב עַל־בָּנִים תְּרַחֵם יְיָ עָלֵינוּ: לַייָ הַיְשׁוּעָה עַל־עַמְּךָ בִרְכָתֶךָ סֶּלָה: יְיָ צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב־לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: יְיָ צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בּוֹטֵחַ בָּךְ: יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם־קָרְאֵנוּ: סְלַח־נָא לַעֲוֹן הָעָם הַזֶּה כְּגֹדֶל חַסְדֶּךָ וְכַאֲשֶׁר נָשָׂאתָה לָעָם הַזֶּה מִמִּצְרַיִם וְעַד־הֵנָּה: וְשָׁם נֶאֱמַר· וַיֹּאמֶר יְיָ סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶךָ: הַטֵּה אֱלֹהַי׀ אָזְנְךָ וּשְׁמָע· פְּקַח עֵינֶיךָ וּרְאֵה שֹׁמְמֹתֵינוּ· וְהָעִיר אֲשֶׁר־נִקְרָא שִׁמְךָ עָלֶיהָ· כִּי לֹא עַל־צִדְקֹתֵינוּ אֲנַחְנוּ מַפִּילִים תַּחֲנוּנֵינוּ לְפָנֶיךָ כִּי עַל־רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים: אֲדֹנָי׀ שְׁמָעָה אֲדֹנָי׀ סְלָחָה אֲדֹנָי הַקְשִׁיבָה וַעֲשֵׂה אַל־תְּאַחַר· לְמַעַנְךָ אֱלֹהַי· כִּי־שִׁמְךָ נִקְרָא עַל־עִירְךָ וְעַל־עַמֶּךָ:

ע"ס א"ב ואחריו חתום מנחם ברבי מכיר יחיה אמן ואמן.

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ.

אָדָם בְּקוּם עָלֵינוּ חֵיל אֲחָזָתְנוּ לִרְעוֹד· בְּהִסְתַּפְּחוֹ לְמַלְכוּת חָנֵף כִּמְעַט כָּשַׁלְנוּ לְמוֹעֵד· גָּמְרוּ לְמָכְרֵנוּ כְּתֵל וְחָרִיץ בְּלִי מִסְעוֹד· אָמְרוּ לְכוּ וְנַכְחִידֵם מִגּוֹי וְלֹא יִזָּכֵר שֵׁם יִשְׂרָאֵל עוֹד: דַּלּוּ עֵינַי לַמָּרוֹם קְרָאתִיךָ אוֹיְבַי לָקֹב· הַכְרֵת שֵׁם וּשְׁאָר וּמְחֵה שֵׁם לִרְקוֹב· וְצַר צוֹרְרַי בְּנִבְלֵיהֶם אֲשֶׁר נִבְּלוּ לַעֲקוֹב· וַיֹּאמְרוּ לֹא יִרְאֶה יָּהּ וְלֹא יָבִין אֱלֹהֵי יַעֲקֹב: זְרוּיִים עִנָּה וַיַּגֶּה וְלֹא מִלֵּב לְכַלּוֹתָם· חָבוּ לְפָנִים וְרִדָּם בַּהֲסָרַת טַבַּעַת לְחַלּוֹתָם· טוֹב דְּבָרוֹ הֵקִים לְעֵינֵי הַגּוֹיִם לַעֲלוֹתָם· בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם לֹא מְאַסְתִּים וְלֹא גְעַלְתִּים לְכַלֹּתָם: יָדַע רֶמֶז הַקּוֹרוֹת לְעַם מֵעָפָר וּמֵהֲדַס· כָּתַב הַסֵּתֶר אַסְתִּיר וּמָר

קוה קוינו, תהלים מ', ב. אף ארח ישעיה כ"ו, ח'.

אדם בקום, ל' תהלים קכ"ד. וכדרש במגלה י"א על המן. בהסתפחו, בהתחברו מל' מהסתפח בנחלת ה' (ש"א כ"ו, י"ט), וכן הוא בכ"י וכל ס"י. חנף, אחשורש, שהיה חנף שהרג את אשתו מפני אוהבו ופעם אחרת הרג את אוהבו מפני אשתו (מדרש אסתר דף קי"ז). למכרנו כתל וחריץ, במגלה י"ד כמשלו אחשורוש והמן לב' בני אדם לאחד היה לו תל בתוך שדהו ולשני היה לו חריץ בתוך שדהו בעל חריץ אמר מי יתן לי תל זה בדמים בעל התל אמר מי יתן לי חריץ זה בדמים לימים נזדווגו זה אצל זה אמר לו בעל החריץ לבעל התל מכור לי תילך ואמר לו טול אותו בחנם. אמרו לכו, תהלים פ"ג, ה'. ויאמרו לא, שם צ"ד, ז'. זרויים ענה השם, ול' איכה ג', ל"ג. חבו לפנים, נתחייבו רק למראית העין ועי"פ מגלה דף י"ב מפני מה נתחייבו ישראל שבאותו הדור כליה, מפני שהשתחוו לצלם (בימי נבוכדנצר), הם לא עשו אלא לפנים אף הקב"ה לא עשה עמהם אלא לפנים. ורדם, ורדה אותם. לחלותם כן בכ"י, ול' ענוי וצער. בארץ אויביהם, ויקרא כ"ו, י"ד. ידע הודיע רמז לכל המאורעות הללו במוקדם. לעם מעפר, נמשל לעפר הארץ (בראשית י"ג, ט"ז. במדבר כ"ג, י'). ומהדס, שנמשל להדס כדאית' במגלה דף י"ג הצדיקים נקראו הדסים וכן הוא אומר והוא עומד בין ההדסים (זכריה א', ח'). כתב הסתר, בחולין קל"ט, ב', המן מן התורה מניין, המן העץ (בראשית ג', י"א), אסתר מן התורה

דְּרוֹר מִפַּרְדֵּס· לְשַׁבּוֹת הָמָן מִמַּחֲרֶת הֵמָן הָעֵץ קֻנְדָּס· תַּחַת הַנַּעֲצוּץ יַעֲלֶה בְרוֹשׁ וְתַחַת הַסִּרְפַּד יַעֲלֶה הֲדַס: מַקְשִׁיב דְּבַר שֶׁקֶר כָּתַב שִׂטְנָה וָעֶצֶב· נִתְעַטֵּף בְּבִגְדֵי שְׂרָד כְּטָעָה בְּמִנְיַן קֵצֶב· סָרַר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּשִׁנִּים כְּלֵי בֵית הַמִּתְעַצֵּב· וַיָּבוֹא גַם הַשָּׂטָן בְּתוֹכָם לְהִתְיַצֵּב: עִם הַנִּמְצָאִים בְּשׁוּשָׁן בְּאָכְלָם מִזֶּבַח עוֹבְרָם· פָּעַר פִּיו לְהַשְׂטִינָם וּלְהַסְגִּירָם בְּיַד נוֹתֵן מִכְרָם· צוּר הִסְכִּים לִכְתּוֹב אִגֶּרֶת לְאַבֵּד שִׁבְרָם· אָמַרְתִּי אַפְאֵיהֶם אַשְׁבִּיתָה מֵאֱנוֹשׁ זִכְרָם: קְדוֹשִׁים מַלְאֲכֵי שָׁלוֹם מַר יִבְכָּיוּן בִּצְעָקָה· רַחוּם הַבֵּט לַבְּרִית וְאַל־תָּפֵר לְהַרְחִיקָה· שָׁמְעָה מוֹרָשָׁה וַתִּלְבַּשׁ בִּגְדֵי אַלְמְנוּת וּמוּעָקָה· וַתָּשֶׂם יָדָהּ עַל רֹאשָׁהּ וַתֵּלֶךְ הָלוֹךְ וְזָעָקָה: תִּשְׁבִּי שָׂם אֵזוֹר שַׂק בְּמָתְנָיו תִּתְחַבֶּשֶׁת· מַהֵר וְהוֹדִיעַ יְשֵׁנֵי מַכְפֵּל אָבוֹת שְׁלֹשֶׁת· נָחַן לָרוֹעֶה מַה לְּךָ נִרְדָּם לְהִתְעַשֶּׁת· קוּם קְרָא אֶל־אֱלֹהֶיךָ אוּלַי יִתְעַשֵּׁת: חוֹתַם טִיט אֲשֶׁר נַעֲשָׂה לְבִלְשָׁן סֹפֵר· מְנִינְוֵה לָמְדוּ לְאַחַר גְּזֵרָה כַּעַס לְהָפֵר· בֶּן־קִישׁ הִקִּישׁ דַּלְתוֹת בֵּית הַסֵּפֶר· וַיְכַס שַׂק וַיֵּשֶׁב עַל הָאֵפֶר: רִבֵּץ תִּינוֹקוֹת לְפָנָיו יָמִים שְׁלֹשָׁה צְמֵאִים וּמְכֻפָּנִים· בְּקוֹל קוֹל יַעֲקֹב לַחֲלוֹשׁ יְדֵי עַז פָּנִים· יָדָיו אֱמוּנָה לְאֵל הַצִּילֵנִי נָא מֵעַלְבוֹנִים· פֶּן־יָבוֹא וְהִכַּנִי אֵם עַל־בָּנִים: מַה אֵלֶּה וּמַה אֵלֶּה בְּנֵי אֵיתָנַי וְרַבָּנַי· כֻּלָּם צָעֲקוּ וַתַּעַל שַׁוְעָתָם אֶל־יְיָ· יָהּ לְקוֹל רִנּוּן כְּבוֹא שָׁאַל לְפָנַי· וּמֶה קוֹל הַצֹּאן הַזֶּה בְּאָזְנָי: רוֹעֶה הֱשִׁיבוּ הֵם קְטַנֵּי קֹדֶשׁ זֶרַע· יָהּ הַצֵּל לְקוּחִים לַמָּוֶת מֵאוֹיֵב הָרַע· חַנּוּן נִכְמְרוּ רַחֲמָיו וַיְבַקֵּשׁ לִבְכּוֹת הַמְּאֹרָע· וַיְהִי כִּקְרוֹא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶת־הַסֵּפֶר וַיִּקְרַע: יְהִירִים הוֹקִיעַ בְּלֵב הָאֶרֶז

מניין, ואנכי הסתר אסתיר (דברים ל"א י"ח), מרדכי מן התורה מניין, דכתיב מר דרור ומתרגמינן מירא דכיא (שמות ל', כ"ג). ובמגלה דף י' תחת הנעצוץ יעלה ברוש וכו' (ישעיה נ"ה, י"ג) הנעצוץ המן הרשע, ברוש זה מרדכי שנקרא ראש לכל הבשמים שנ' ואתה קח לך בשמים ראש מר דרור ומתרגמינן מירי דכי, הסרפד ושתי הרשעה, הדס זו אסתר הצדקת שנקראת הדסה. מפרדס, מל' פרדס. קנדס, עץ אחד פשחהו (ערובין ל"ד, ב') וי"ל שנתלה. מקשיב דבר שקר, אחשורש. כתב שטנה (עזרא ד', ו'. ומגלה י"א). בבגדי שרד, בבגדי כהונה, ויסודו במגלה י"א, ע"ב כיון דחזי דמלו שבעין ולא איפרקו אמר השתא ודאי תו לא מיפרקי, אפיק מאני דבי מקדשא ואשתמש בהו, בא שטן ורקד ביניהן. ובמדרש אסתר ראש פ' ב', בגדי כהונה הראה להן. ויבוא גם, איוב ב'. פער פיו השטן, ויסודו במדרש אסתר דף קכ"ז, י"ח אלף וה' מאות הלכו לבית המשתה של אחשורוש ואכלו ושתו ונשתכרו ונתקלקלו, מיד עמד השטן והלשין עליהם לפני הקב"ה וכו'. אמרתי, דברים ל"ב, כ"ו. מלאכי שלום, ישעיה ל"ג, ז'. מורשה, התורה. ומועקה, צער ואבל (תהלים ס"ו, י"א). ותשם, ש"ב י"ג, י"ט. תשבי, אליה הנביא. תתחבשת, ל' חגורה, מענין סוף חבוש לראשי (יונה ב', ו'). לרועה, למשה רבינו. להתעשת, מענין שמנו עשתו (ירמיה ה', כ"ח) ר"ל מה תישן בכחת ובמנוחה. קום, יונה א', ו'. חותם טיט, הגזרה שגזר הקב"ה על ישראל היתה חתומה רק בחותם של טיט, ואחר שהתפללו אליו בצרתם קרע את הגזרה, וע"פ מדרש אסתר דף קכ"ט. לבלשן, למרדכי (נחמי ז', ז'). בן קיש, מרדכי. הקיש, דפק. וע"פ מגלה דף י"ב, ב' בן קיש שהקיש על שערי רחמים ונפתחו לו. ומכפנים, ל' רעב כמו בחסר ובכפן (איוב ל', ג'), וכן בארמית כפן ל' רעב. ויכס שק, יונה ג', ו'. פן יבוא, בראשית ל"ב, י"ב. לפני, לפנים מהיכלו. ומה קול, ש"א ט"ו, י"ד. ויהי כקרוא, ל' מ"ב ה', ו'. יהירים הוקיע בלב הארז למטה ואביהם למעלה, כן נוסח סדור ליטא ונכון, גם בכי"י גורס כך רק שבמקום הארז גורס האלה' אבל נוסחה הראשונה עקר וכמבואר בסמוך. והנה פירוש יהירים הגאים ר"ל את המן ובניו תלה אותם על עץ הארז, את הבנים מלמטה ולמעלה מהם את אביהם, ומה שאמר בלב הארז הוא ע"פ תרגום ירושלמי לאסתר ז', ט'. אמר ארזא זקופו יתיה להמן רשיעא ולעסרא בנוי עלוי על זקיפא די אתקין לנפשיה.

לְמַטָּה וַאֲבִיהֶם לְמַעְלָה· אִישׁ בִּשְׁלֹשׁ אַמּוֹת וְהָרְבִיעִית אֲוִיר מְגֻלָּה· מִשְׁנֶה נָקָם חָזָה וְשָׂמַח וְשָׁח תְּהִלָּה· אוֹתִי הֵשִׁיב עַל כַּנִּי וְאוֹתוֹ תָּלָה: י׳ וַתִּכְתֹּב אֶסְתֵּר תֹּקֶף לִקְרוֹת כְּבְהַלֵּל מְהוֹדִים· מִלְמַעְלָה קִיְּמוּ מַה שֶּׁקִּבְּלוּ מִלְמַטָּה דוֹדִים· גַּם יְנוֹסֵס לְפַרְסֵם כְּאָז פִּלְאוֹ מַסְהִידִים· בְּעֵת הַזֹּאת רֶוַח וְהַצָּלָה יַעֲמוֹד לַיְּהוּדִים:

אֵל מֶלֶךְ· יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רַחֲמִים· מִתְנַהֵג בַּחֲסִידוּת מוֹחֵל עֲוֹנוֹת עַמּוֹ· מַעֲבִיר רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן· מַרְבֶּה מְחִילָה לְחַטָּאִים וּסְלִיחָה לְפוֹשְׁעִים· עוֹשֶׂה צְדָקוֹת עִם־כָּל־בָּשָׂר וָרוּחַ· לֹא כְרָעָתָם תִּגְמוֹל לָהֶם: אֵל שֶׁהוֹרֵיתָנוּ לוֹמַר (מִדּוֹת) שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה· זְכָר־לָנוּ הַיּוֹם בְּרִית שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה· כְּמוֹ שֶׁהוֹדַעְתָּ לֶעָנָו מִקֶּדֶם· וְכֵן כָּתוּב, וַיֵּרֶד יְיָ בֶּעָנָן וַיִּתְיַצֵּב עִמּוֹ שָׁם וַיִּקְרָא בְשֵׁם יְיָ: (וְשָׁם נֶאֱמַר)

וַיַּעֲבֹר יְיָ עַל־פָּנָיו וַיִּקְרָא

יְיָ יְיָ אֵל רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וֶאֱמֶת: נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים נֹשֵׂא עָוֹן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה וְנַקֵּה: וְסָלַחְתָּ לַעֲוֹנֵנוּ וּלְחַטָּאתֵנוּ וּנְחַלְתָּנוּ:

סְלַח־לָנוּ אָבִינוּ כִּי חָטָאנוּ· מְחַל־לָנוּ מַלְכֵּנוּ כִּי פָשָׁעְנוּ:
כִּי־אַתָּה אֲדֹנָי טוֹב וְסַלָּח וְרַב־חֶסֶד לְכָל־קֹרְאֶיךָ:

כִּי־עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה־אוֹר: בְּקָרְאִי עֲנֵנִי אֱלֹהֵי צִדְקִי בַּצָּר הִרְחַבְתָּ לִּי חָנֵּנִי וּשְׁמַע תְּפִלָּתִי: וְעַתָּה יִגְדַּל־נָא כֹּחַ אֲדֹנָי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לֵאמֹר: כרחם אב וכו׳ עד ועל עמך לעיל דף 612.

ע״ס א״ב ואחריו חתום שמעון בר יצחק חזק ואמץ.

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ.

אַתָּה הָאֵל עוֹשֵׂה פְלָאוֹת· בָּעַמִּים הוֹדַעְתָּ עֹז נוֹרָאוֹת· גָּאַלְתָּ בִּזְרוֹעַ עַמְּךָ מִתְּלָאוֹת· דִּכִּיתָ צָרֵיהֶם בְּמוֹתֵי תַחֲלוּאוֹת: הָאוֹיֵב בְּקוּמוֹ לְעוֹרֵר מְדָנִים· וְדִמָּה לְהַכְרִית פִּרְחֵי שׁוֹשַׁנִּים· זָמַם לִשְׁקוֹל עַל גִּנְזֵי אֲדוֹנִים· חֲלִיפֵי מֵאַת כִּכְּרֵי אֲדָנִים: טְלָאֶיךָ הִזְהַרְתָּ שִׁקְלֵיהֶם לְהַקְדִּים· יָדַעְתָּ הָעֲתִידוֹת

איש בשלש אמות, כל אחד מהכתלים היה תלוי על ג׳ אמות ובין כל אחד ואחד היתה ריוח אמה אחת, וכן יסופר בתרגום ירושלמי לאסתר ט׳, י״ד. ומובא גם בתוספות לחגיגה דף י״א. משנה, מרדכי (אסתר י׳, ג׳). ושח תהלה, גם זה ע״פ תרגום ירושלמי שם. אותי השיב, בראשית מ״א, י״ג. מהודים, וכן בכ״י, ודוגמתו יהודה לתפלה (נחמיה י״א, י״ז), ור״ל קריאת המגלה היא כאלו מודים אנחנו בהלל וע״פ מגלה י״ד קריאתה זו הלילא. גם ינוסס ל׳ תהלים ס׳, ו׳. לפרסם, לגלות לעין כל. בעת הזאת אסתר ד׳, י״ד.
כי עמך מקור, תהלים ל״ו, י׳. בקראי, שם ד׳, ב׳. ועתה יגדל, במדבר י״ד, י״ז.
גאלת בזרוע, תהלים ע״ז, ט״ז. האויב, המן הרשע. פרחי שושנים, כנוי לבני ישראל. ובס״א פרחי עדנים. על גנזי, בכ״י וכל״ל ע״פ אסתר ד׳, ז׳. אדנים, אדני המשכן (שמות ל״ח, כ״ז). טלאיך הזהרת, יסודו במגלה י״ג, ע״ב גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל לפיכך

וְדָרַשְׁתָּ נִשְׁקָדִים· כְּבוּי לְהַמְצִיא לְלַהַב יוֹקְדִים· לְקוּחִים לַמָּוֶת לְהֵחָי נִפְקָדִים: מַסֵּכָה זָרָה בְּעָבְדָם לְפָנִים· נִמְסְרוּ לְהַתֵּז קְנוֹקְנוֹת וּגְפָנִים· סְבָבוּם מוֹקְשִׁים בְּכָל־דְּפָנִים· עֵינֵיהֶם לְךָ תּוֹלִים וּבְסִתְרְךָ נִצְפָּנִים: פּוּר נֶהְפַּךְ בְּאוֹיְבִים לִשְׁלוֹט· צְלוּב הוּכַן אֲגָגִי לִקְלוֹט· קוֹלֵעַ וּבוֹלֵעַ פְּנֵי הַלּוֹט הַלּוֹט· רִיבֵי עָם בְּאַשְׁמַנִּים לַעֲלוֹט: שָׁלוֹם וֶאֱמֶת נִכְתַּב לְכָל־צַד· תֹּקֶף יֶשַׁע סֶלַע וּמְצָד· שׁוֹדֵד הֻשַּׁד וּבְרִשְׁתּוֹ הוּצַד· מְלַשְׁנִי נִסְחַף נִצְמַת וְנִרְצַד: עָשׂוּ שְׂמָחוֹת וְלַדּוֹרוֹת קְבָעוּם· וּמִקְרָאוֹת שִׁלְּשׁוּם וְלֹא רִבְּעוּם· נִסְכְּמוּ מִמַּעַל וְעִמָּם טְבָעוּם· בַּסֵּפֶר נֶחֱקַק עַל־מָה קְבָעוּם: רָמָה יָדְךָ לִסְלוֹחַ לַפּוֹשְׁעִים· יְהוּדִי וַהֲדַסָּה הֵקַמְתָּ מוֹשִׁיעִים· צִדְקָתָם עוֹמֶדֶת לָעַד לְשַׁעֲשׁוּעִים· חֵקֶר כְּבוֹדָם לְהִזָּכֵר לְנוֹשָׁעִים: קַנֵּא לְשִׁמְךָ נוֹרָא וְנִקְדָּשׁ· חֲזֵה כַּרְמְךָ נֶהֱרַס וְנִדָּשׁ· זְרוּיֵינוּ קַבֵּץ וְשִׁיר לְךָ יְחֻדָּשׁ· קַיְּמֵם וְהַחֲיֵם בְּבִנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ: ח׳ וְכַעֲשׂוֹתְךָ נִסִּים בְּאוֹתָן הַיָּמִים· אִתָּנוּ הַפְלֵא תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים· מְצוֹא לְפָנֶיךָ כֹּפֶר וְתַנְחוּמִים· אֵל מֶלֶךְ יוֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא רַחֲמִים:

אל מלך יושב וכו׳ עד לכל קוראיך.

פזמון. ע״ס תשר״ק ובסוף חתום משלם.

בִּמְתֵי מִסְפָּר חִלִּינוּ פָנֶיךָ· לִישׁוּעַת נְכֵאִים אַל־תַּעְלֵם אָזְנֶךָ· הַקְשֵׁב תְּחִנָּתָם מִשְּׁמֵי מְעוֹנֶךָ· כְּבִימֵי מֹר וַהֲדַס הוֹשַׁעְתָּ בָּנֶיךָ: תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל אַתָּה יוֹשֵׁב· שַׁוְעָתָם תַּאֲזִין וְרִנָּתָם תַּקְשֵׁב· רְפָאוֹת לְמַחַץ תַּקְדֵּם וּתְחַשֵּׁב· קוֹנַיִךְ לְהֵיטִיב וְגֵוִיהֶם לְיַשֵּׁב: צָר וְאוֹיֵב הִלְטִישׁ עֵינָיו· פִּיהוּ פָּעַר לִשְׁאוֹף עֲנָו· עֶשֶׁת בְּשָׁלוֹ לְהַשְׁמִיד קְהַל הֲמוֹנָיו· סֶגֶל לְאַבֵּד חָרַת בְּנִשְׁתְּוָנָיו: נוֹקֵם

הקדים שקליהן לשקליו. נשקדים, ל׳ שקידות. כבוי, מל׳ ולא תכבה את נר (ש״ב כ״א, י״ז). לקוחים למות ישראל שנגזר עליהם מיתה, והוא ל׳ משלי כ״ד, י״א. מסכה זרה, צ״ז שעבדו בימי נבוכדנצר. לפנים, רק למראית העין, וכמבואר בסליחה הקודמת. להתז, להכרית. קנוקנות, ענפים שלא הנצילו עוד כל לרכן, וכנוי הוא לבנים הקטנים, ר״ל נער וזקן. צלוב, העץ שתולין בו. לקלוט, ליקח. קולע, ל׳ זריקה כמו הנני קולע את יושבי הארץ (ירמיה י׳ י״ח). פני הלוט, ל׳ ישעיה כ״ה, ז׳. ריבי עם, גוררי ישראל. שלום ואמת, אסתר ט׳, ל׳. ונרצד, ל׳ תרקדון (תהלים ס״ח י״ז). ומקראות שלשום, ישודו במגלה דף ז׳, הלא כתבתי לך שלישים (משלי כ״ב, כ׳) שלישים ולא רבעים ופירש רש״י בג׳ מקומות יש לנו להזכיר מלחמת עמלק בס׳ ואלה שמות (י״ז, י״ח) ובמשנה תורה (כ״ה, י״ז) ובס׳ שמואל (א׳ סימן ט״ו). **ועמם טבעים** כן בכי״י גם בסדור ליעת ועיקר, ור״ל שלמעלה הסכימו עם ישראל וקבעו עימהם את ימי הפורים, ויסודו זה במגלה דף ז׳ קיימו וקבלו, קיימו למעלה מה שקבלו למטה. בספר, במגלת אסתר. לפושעים, לישראל שחטאו במה שהשתחוו לצלם נבוכדנצר וכמבואר למעלה. יהודי, מרדכי.

במתי מספר, ר״ל אנשים מעט מספר אנחנו. נכאים, נשברי לב. מור והדס, מרדכי ואסתר. תאזין, תקשב, תקדם, ותחשב, כן בכי״י ונכון. תהלות ישרא׳ וכו׳, עפ״ה תהלים כ״ב ד׳. רפאות למחץ, רפואה למכה וכמו שאמרו חז״ל במגלה י״ג, ב׳ אין הקב״ה מכה את ישראל אלא אם כן בורא להם רפואה תחלה. מחץ, מכה כמו ומחץ מכתו ירפא (ישעיה ל׳, כ״ו) מחץ מתנים (דברים ל״ג י״א). קנוייך, כמו לקונייך. הלטיש עיניו, הבליק עיניו לנגד מרדכי, מל׳ איוב ט״ז, ט׳. פער, פתח. לשאוף, לבלוע. עשת, יעץ וחשב, מל׳ אבדו עשתונותיו (תהלים קמ״ו, ד׳). סגל, סגולה ר״ל את ישראל. בנשתוניו, באגרותיו, מל׳ וכתב הנשתון (עזרא ד׳, ז׳). נוקם

לְצָרִים וְנוֹטֵר לְאוֹיְבִים. מִדַּת מִדָּתָם כְּזָדוּ לַאֲהוּבִים. לוֹחֵם וְנִינָיו נִתְלוּ צְלוּבִים. כִּבְחַרְזַת דָּגִים חָרְזוּ תְּחוּבִים: יוֹם אֲשֶׁר שִׁבְּרוּ צוֹרְרִים. טִבְחָה לָשִׁית בְּעַם נְצוּרִים. חָלְפָה הַדָּת וְנָפְלוּ פְּגָרִים. זִלְעֲפוּ זַעֲמוּ מוּבָסִים מְגֻרִים: וּבְכֵן יִתְעַלֶּה שִׁמְךָ וְיִתְנַשֵּׂא. הוֹדְךָ שְׁמֵי שָׁמַיִם כִּסָּה. דַּכִּים כְּרוֹמְמְךָ נְתוּנִים לִמְשִׁסָּה. גַּיְא וַאֲפָסֶיהָ תְּהִלָּתְךָ מְכַסָּה: בִּינָה הֲגִיגֵנוּ וּרְאֵה בַּצַּר. הֲשִׁיבֵנוּ לִמְנוּחָתְךָ כִּי יָדְךָ לֹא תִקְצַר. אָדוֹן קְרָאנוּךָ מִן הַמֵּצַר. אָנָּא הוֹצִיאֵנוּ לָרְוָיָה וְחַלְּצֵנוּ מִצָּר: מְאֹד תַּרְבֶּה לָנוּ מְחִילָה. שְׁמַע תְּפִלָּה וְהַעֲבֵר תִּפְלָה. לוֹחֲצֵינוּ הַמְעֵד וּמַלְּאֵם חַלְחָלָה. מִמֶּנּוּ רַחֲמֶיךָ לָעַד לֹא תִכְלָא: (כִּבִימֵי מוֹר וַהֲדַס הוֹשַׁעְתָּ בָנֶיךָ:) במתי מספר וכו׳.

אֵל מֶלֶךְ. יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רַחֲמִים. מִתְנַהֵג בַּחֲסִידוּת מוֹחֵל עֲוֹנוֹת עַמּוֹ. מַעֲבִיר רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן. מַרְבֶּה מְחִילָה לְחַטָּאִים וּסְלִיחָה לְפוֹשְׁעִים. עוֹשֶׂה צְדָקוֹת עִם־כָּל־בָּשָׂר וָרוּחַ. לֹא כְרָעָתָם תִּגְמוֹל לָהֶם: אֵל שֶׁהוֹרֵיתָנוּ לוֹמַר (מִדּוֹת) שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה. זְכָר־לָנוּ הַיּוֹם בְּרִית שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה. כְּמוֹ שֶׁהוֹדַעְתָּ לֶעָנָו מִקֶּדֶם. וְכֵן כָּתוּב. וַיֵּרֶד יְיָ בֶּעָנָן וַיִּתְיַצֵּב עִמּוֹ שָׁם וַיִּקְרָא בְשֵׁם יְיָ: (וְשָׁם נֶאֱמַר)

וַיַּעֲבֹר יְיָ ׀ עַל־פָּנָיו וַיִּקְרָא

יְיָ ׀ יְיָ אֵל רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וֶאֱמֶת: נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים נֹשֵׂא עָוֺן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה וְנַקֵּה: וְסָלַחְתָּ לַעֲוֹנֵנוּ וּלְחַטָּאתֵנוּ וּנְחַלְתָּנוּ:

סְלַח־לָנוּ אָבִינוּ כִּי חָטָאנוּ. מְחַל־לָנוּ מַלְכֵּנוּ כִּי פָשָׁעְנוּ:
כִּי־אַתָּה אֲדֹנָי טוֹב וְסַלָּח וְרַב־חֶסֶד לְכָל־קֹרְאֶיךָ:

ואח״כ אומרים זכור רחמיך וכו׳ (דף 594) עד סופו.

לצרים וכו׳, עפ״ה נחום א׳ ב׳. מדדת מדתם, שלמת להם מדה כנגד מדה. לוחם ונינין, המן ובניו. לוחם ל׳ מלחמה. צלובים, נס הוא ל׳ תלייה בל׳ חז״ל. כבחרזת דגים, נתלו זה על זה כדגים המחרוזים במחרוזת. תחובים, ל׳ קביעה ודבוק בל׳ חז״ל. בעם נצורים, אשר הם תחת שמירת הקב״ה. זלעפו, מל׳ ורוח זלעפות (תהלים י״א ו׳) ר״ל נשרפו ונתיבשו על העץ מחום השמש. זעמו, מל׳ זעם וקצף. מובסים, נדרכים מל׳ יבוס צרינו (תהלים ס׳ י״ד). מגרים, מושלכים. הודך וכו׳, עפ״ה חבקוק ג׳ ג׳. כרוממך, כאשר רוממת את הדכים שהיו נתונים לשלל ובזה. גיא, הארץ. גיא הוא אחד מעשרה שמות של הארץ (מדרש משלי פ׳ ח׳). ואפסיה, וקצויה. הוציאנו לרויה ל׳ תהלים ס״ו, י״ב. וכן נוסח כי״י וסדור ליטא. וכמ״ש הוציאנו למרחב, והוא ל׳ תהלים י״ח, כ׳. תִּפְלָה״ דבר גרוע וכמאמ כמו בכניאי שמרון ראיתי תפלה (ירמיה כ״ג, י״ג). המעד, הכשילם מל׳ ומתניהם תמיד המעד (תהלים ס״ט, כ״ד). חלחלה, יראה ופחד.

הש"ץ חוזר התפלה עד מחל לנו מלכנו כי פשענו, ואח"כ מתחילים סלח לנו, אל ארך אפים וכו' (דף 589) עד ורב חסד לכל קוראיך, ואח"כ אומרים פסוקים אלו:

אמן זאגט סלח לנו א"ז"ו (זעהען זייטע 589) ביז ורב חסד לכל קוראיך חונד זאגט דאן היער מן:

וְאַל־תִּתְּנוּ דֳמִי לוֹ עַד־יְכוֹנֵן וְעַד־יָשִׂים אֶת־יְרוּשָׁלַיִם תְּהִלָּה בָּאָרֶץ: כִּי־עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה־אוֹר: אֱלֹהֵינוּ בֹּשְׁנוּ בְּמַעֲשֵׂינוּ וְנִכְלַמְנוּ בַּעֲוֹנֵינוּ:

כְּרַחֵם אָב עַל־בָּנִים תְּרַחֵם יְיָ עָלֵינוּ: לַייָ הַיְשׁוּעָה עַל־עַמְּךָ בִרְכָתֶךָ סֶּלָה: יְיָ צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב־לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: יְיָ צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם־קָרְאֵנוּ: סְלַח־נָא לַעֲוֹן הָעָם הַזֶּה כְּגֹדֶל חַסְדֶּךָ וְכַאֲשֶׁר נָשָׂאתָה לָעָם הַזֶּה מִמִּצְרַיִם וְעַד־הֵנָּה: וְשָׁם נֶאֱמַר· וַיֹּאמֶר יְיָ סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶךָ: הַטֵּה אֱלֹהַי׀ אָזְנְךָ וּשֲׁמָע· פְּקַח עֵינֶיךָ וּרְאֵה שֹׁמְמֹתֵינוּ· וְהָעִיר אֲשֶׁר־נִקְרָא שִׁמְךָ עָלֶיהָ· כִּי לֹא עַל־צִדְקֹתֵינוּ אֲנַחְנוּ מַפִּילִים תַּחֲנוּנֵינוּ לְפָנֶיךָ כִּי עַל־רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים: אֲדֹנָי׀ שְׁמָעָה אֲדֹנָי׀ סְלָחָה אֲדֹנָי הַקְשִׁיבָה וַעֲשֵׂה אַל־תְּאַחַר· לְמַעַנְךָ אֱלֹהַי· כִּי־שִׁמְךָ נִקְרָא עַל־עִירְךָ וְעַל־עַמֶּךָ:

ע"ס א"ב. אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ.

אָתָאנוּ לְךָ יוֹצֵר רוּחוֹת· בְּרֹב עֲוֹנֵינוּ כָּבְדוּ אֲנָחוֹת· גְּזֵרוֹת עָצְמוּ וּצְרִיחוֹת· כִּי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז נִשְׁתַּבְּרוּ הַלּוּחוֹת: גָּלִינוּ מִבֵּית הַבְּחִירָה· וְחָשַׁךְ בַּעֲדֵנוּ אוֹרָה· דִּינֵנוּ נֶחְתַּם וְנִגְזְרָה גְזֵרָה· כִּי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז נִשְׂרְפָה הַתּוֹרָה: הָרְסוּ אוֹיְבֵינוּ הַהֵיכָל· וּבָרְחָה שְׁכִינָה מְזֻוִּית הֵיכָל· וְנִמְסַרְנוּ בְּיַד זֵדִים לְמַאֲכָל· כִּי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז הָעֳמַד צֶלֶם בְּהֵיכָל: זֹרִינוּ מֵעִיר אֶל־עִיר· וְנִלְכַּד מִמֶּנּוּ רַב וְצָעִיר· חָרְבָה עִירֵנוּ וְאֵשׁ בָּהּ הִבְעִיר· כִּי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז הָבְקְעָה הָעִיר: טָפַשׁ בְּמִקְדָּשֵׁנוּ צַר הַמַּשְׁמִיד· וְנָטַל מֵחָתָן וְכַלָּה אֶצְעָדָה וְצָמִיד· יַעַן כְּעַסְנוּךָ נִתַּנּוּ לְהַשְׁמִיד· כִּי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז בָּטַל הַתָּמִיד: כָּלָה מִמֶּנּוּ כָּל־הוֹד וָשֶׁבַח· חַרְבּוֹ שָׁלַף אוֹיֵב עָלֵינוּ לָאֶבַח· לִהְיוֹת עוֹלָלִים וְיוֹנְקִים מוּבָנִים לַטֶּבַח· כִּי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז בָּטְלוּ עוֹלָה וָזָבַח: מָרַדְנוּ לְשׁוֹכֵן מְעוֹנוֹת· לָכֵן נִתְפַּזַּרְנוּ בְּכָל־פִּנּוֹת· נֶהְפַּךְ מְחוֹלֵנוּ לְאֵבֶל וְקִינוֹת· כִּי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז בָּטְלוּ קָרְבָּנוֹת: סָרַרְנוּ לְפָנֶיךָ מֵרִיב לְשׁוֹנוֹת· לָכֵן לָמְדָה לְשׁוֹנֵנוּ לוֹמַר קִינוֹת· עֲוֹנֵינוּ רַבּוּ מִלְּהִמָּנוֹת· כִּי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז גָּרְמוּ לָנוּ עֲוֹנוֹת: פֹּזַּרְנוּ בְּלִי מְצוֹא

ואל תתנו דמי, ישעיה ס"ב, ז'. כי עמך מקור, תהלים ל"ו, י'. אלהינו בשנו, עפ"י עזרא ט' ו'.

אתאנו לך, בסליחה הזאת ובסמוכה לה הולך ומונה הפייטן החמשה דברים שארעו לאבותינו בי"ז תמוז כדאיתא במס' תענית דף כ"ו. וצריחות, ולעקות, מל' אף יצריח (ישעיה מ"ב, י"ג). למאכל, פ"א להתאכל. העמד צלם, בספרי כ"י הנוסחא העמיד אפוסטמוס צלם בהיכל. טפש· נהג מנהג טפשות. וכן נקודו בכל סדורינו, וגם בכ"י היה נקוד כן מתחלה ובא המגיה ונקד טִפֵּשׁ· כלה ממנו, בכ"י נקד כָּלָה וא"כ מוסב על האויב. לאבח, ל' הריגה מל' אבחת חרב (יחזקאל כ"א, כ'). מריב לשונות, מתוך

רְוָחָה. לָכֵן רָבְתָה בָּנוּ אֲנָחָה. צוּר רְאֵה נַפְשֵׁנוּ כִּי שָׁחָה. וְשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז הֲפָךְ־לָנוּ לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה: קְשִׁינוּ עֹרֶף וְרָבְתָה בָּנוּ אָסוֹן. לָכֵן נִתַּנּוּ לִמְשִׁסָּה וְרִפְשׂוֹן. רְאֵה יְיָ וְחַלְּצֵנוּ מֵאָסוֹן. וְשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז הֲפָךְ לָנוּ לְשִׂמְחָה וּלְשָׂשׂוֹן: ת׳שְׁעֵה אֵלֵינוּ שׁוֹכֵן רוּמָה. וְקַבֵּץ נְפוּצוֹתֵינוּ מִקַּצְוֹת אֲדָמָה. תֹּאמַר לְצִיּוֹן קוּמָה וְנָקוּמָה. וְשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז הֲפָךְ־לָנוּ לְיוֹם יְשׁוּעָה וְנֶחָמָה:

אֵל מֶלֶךְ. יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רַחֲמִים. מִתְנַהֵג בַּחֲסִידוּת מוֹחֵל עֲוֹנוֹת עַמּוֹ. מַעֲבִיר רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן. מַרְבֶּה מְחִילָה לְחַטָּאִים וּסְלִיחָה לְפוֹשְׁעִים. עוֹשֶׂה צְדָקוֹת עִם־כָּל־בָּשָׂר וָרוּחַ. לֹא כְרָעָתָם תִּגְמוֹל לָהֶם: אֵל הוֹרֵיתָנוּ לוֹמַר (מִדּוֹת) שְׁלשׁ עֶשְׂרֵה. זְכָר־לָנוּ הַיּוֹם בְּרִית שְׁלשׁ עֶשְׂרֵה. כְּמוֹ שֶׁהוֹדַעְתָּ לֶעָנָו מִקֶּדֶם. וְכֵן כָּתוּב. וַיֵּרֶד יְיָ בֶּעָנָן וַיִּתְיַצֵּב עִמּוֹ שָׁם וַיִּקְרָא בְשֵׁם יְיָ: (וְשָׁם נֶאֱמַר)

וַיַּעֲבֹר יְהוָה ׀ עַל־פָּנָיו וַיִּקְרָא

יְיָ ׀ יְיָ אֵל רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וֶאֱמֶת: נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים נֹשֵׂא עָוֹן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה וְנַקֵּה: וְסָלַחְתָּ לַעֲוֹנֵנוּ וּלְחַטָּאתֵנוּ וּנְחַלְתָּנוּ:

סְלַח־לָנוּ אָבִינוּ כִּי חָטָאנוּ. מְחַל־לָנוּ מַלְכֵּנוּ כִּי פָשָׁעְנוּ: כִּי־אַתָּה יְיָ טוֹב וְסַלָּח וְרַב־חֶסֶד לְכָל־קֹרְאֶיךָ:

אֱלֹהִים אַל־דֳּמִי־לָךְ אַל־תֶּחֱרַשׁ וְאַל־תִּשְׁקֹט אֵל: כִּי־הִנֵּה אוֹיְבֶיךָ יֶהֱמָיוּן וּמְשַׂנְאֶיךָ נָשְׂאוּ רֹאשׁ: אֵל־נְקָמוֹת יְיָ אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ: כרחם אב וכו׳.

ע״ס א״ב ובסוף מתוס חיים עד סלה.

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ.

אֲמָרֵר בִּבְכִי מִפְּנֵי יָד שְׁלוּחָה בְּעִי. בְּבַאֲצִי בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ בִּבְגָדַי וְקָבְעִי. גָּז וּבָרַח וְנָסַע עֶשֶׂר וְעָלָה לַשְּׁבִיעִי. דִּמַּנִי הֶצִּיקָנִי הִשִּׂיקָנִי בַּחֹדֶשׁ הָרְבִיעִי: הֵבִיא מוֹעֵד בִּמְלֹאתוֹ לִשְׁבּוֹר בַּחוּרֵי גִמּוּז. וְרִבָּה בוֹ פְּעָמַיִם בְּמִסְמוּס

ריב לזונות, שדברנו לשון הרע. בלי להמנות, בלי מספר, מל׳ מנין כמו קהלת א׳, ט״ו. אסון, כנוי לחטאים. ורפשון, בסי״ן ל׳ מרמס רגל, מל׳ כרגליכם תרפשון (יחזקאל ל״ד, י״ח). מאסון, ממקרה רע. תאמר לציון קומה ונקומה, כן בכ״י. ובס״א הנוסחא תוסיף ידיך שנית לקנות איומה.

אלהים אל דמי לך, תהלים פ״ג, ב׳. וג׳. אל נקמות, שם צ״ד, א׳.

אמרר בבכי, ל׳ ישעיה כ״ב, ד׳. שלוחה בעי, ברוגז, מל׳ איוב ל׳, כ״ד. ומתרגם שם הארמי בעי ברתחא. בתוך ביתו של הקב״ה הוא בה״מ. בבגדי וקבעי, במעלי ועשקי. וקבעי מל׳ אתם קובעים אותי (מלאכי ג׳, ח׳). גז, מל׳ כי גז חיש ונעופה (תהלים צ׳, י׳). ונסע עשר, ע״פ ר״ה דף ל״א עשר מסעות נסעה השכינה, מכפרת לכרוב ומכרוב למפתן וממפתן לחצר ומחצר למזבח וממזבח לגג ומגג לחומה ומחומה לעיר ומעיר להר הזיתים ומהר הזיתים למדבר, וממדבר עלתה וישבה במקומה שנ׳ אלך ואשובה אל מקומי עכ״ל וזה שאמר ועלה לשביעי ר״ל עלתה השכינה לשמים השביעי. דמני, ל׳ כליה כמו דמיתי אמך (הושע ד׳, ה׳). השיקני, בסי״ן, ל׳ הבערת אש, כמו אף ישיק ואפה לחם (ישעיה מ״ד, ט״ו) ואש נשקה ביעקב (תהלים ע״ח, כ״א), ובל׳ משנה בירה שהסיקוה (שבת פרק ג׳) ולא יסיק בו תנור וכירים (פסחים כ״א). גמוז, ל׳ פרח כמו גמוזיות של הקדש (פסחים כ״ה, ב׳) ור״ל בחורים חמודים. במסמוס ומזמוז שניהם עניני חולי,

וּמִזְמוּז. זְבוּלוֹ כְּשֶׁר שֶׁאֲנָנוֹת מְבַכּוֹת אֶת־הַתַּמּוּז. חִיְּבַנִי וְאִיְּבַנִי אֲזַי בְּיֶרַח תַּמּוּז: טָמְנוּ פַּחִים חֲמִשָּׁה בְּמִקְרֶה תְלָאוֹת מְשֻׁלָּחוֹת. יָכְלוּ לִי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בּוֹ בַּאֲלִיחוֹת. כִּי נוֹקַשְׁתִּי כְּכַלָּה עֲלוּבָה בְּחֻפַּת שַׁלְוָה וְהַצְלָחוֹת. לְרוֹעִי לֹא הִמְתַּנְתִּי שֵׁשׁ וְנִשְׁתַּבְּרוּ הַלֻּחוֹת: מְדוּ עָדִיתִי חֲלִי כֶּתֶם וְאֶצְעָדָה וְצָמִיד. נִגָּרוֹת בְּיוֹם אַפּוֹ כְּשִׁחַתִּי דְּרָכַי לְהַשְׁמִיד. סֵדֶר עֲבוֹדָתוֹ וְקֵין מִזְבְּחוֹ קִצַּצְתִּי לְהַעֲמִיד. עַל־כֵּן מִלִּשְׁכַּת הַטְּלָאִים בֻּטַּל הַתָּמִיד: פּוּר הִתְפּוֹרְרָה וְנִתְפַּזְּרָה סֹעֲרָה עֲנִיָּה. צִי נִמְשְׁלָה מִבְּלִי חוֹבֵל וְנִטְרְפָה כָּאֳנִיָּה. קַחְתָּהּ בְּחַטָּאתָהּ בְּרֹאשָׁהּ וּבְכֶפֶל תַּאֲנִיָּה וַאֲנִיָּה. רִיבוּהָ צָרֶיהָ כְּהַיּוֹם וְהָבְקְעָה הָעִיר בַּשְּׁנִיָּה: שְׁלֻחָה כִּצְבִי מֻדָּח מֵאֵין דּוֹרֵשׁ לְהַסְתִּירָה. שְׁנָנוּ לְשׁוֹנָם וּנְתָנוּהָ כְּשֶׂה צְמֻרָה וַחֲלָבָהּ לְהַתִּירָה. תִּצְעַק עַל כְּלִי חֶמְדָּה שֶׁבּוֹ נִבְחָרָה. תַּחְמוֹד עֵינֶיהָ נִצַּל כְּשָׂרַף אַפּוֹסְטְמוֹס הַתּוֹרָה: חֵרֵף עֲשׁוּקִים וּרְצוּצִים בַּעֲבוּר הַרְעִימָם סָכָל. יְרוּדִים בּוֹהֶיהָ לֶאֱכֹל וּבְהַסְתֵּר פָּנִים מִלְּהִסְתַּכֵּל. יָד הִשְׁלִים מִכְּנַף שִׁקּוּצִים נֶאֱכָל. עֵת צָרָה כְּהִתְכַּנֵּס וְהָעֳמַד צֶלֶם בְּהֵיכָל: דְּוּוִים סְגוּפִים בָּנִים הָיוּ מִקֶּדֶם רִאשׁוֹנִים. סְמוּכוֹת צָרוֹתֵיהֶם זוֹ לְזוֹ כַּמֶּה שָׁנִים. לוּקִים כַּאֲשֶׁר

מסמוס ל' כפיפה ומזמוז ל' כדנוד ורעדה והוא מל' חולין דף מ"ה, ב' כתמסמס תבול כתמוזמז כבר, מסמסה כל שאינו יכול לעמוד. **זבולו כשר,** כאשר ראה נשים יושבות בבית מקדשו ועושות לאליל שמו תמוז, ככתוב ביחזקאל ח', י"ד. **ואיבני,** ל' אויב, היה כאויב לי. **פחים חמשה,** חמשה דברים שארעו את אבותינו י"ז בתמוז. **במקרה תלאות,** כן בכי"י וכצ"ל, ר"ל החמשה דברים נשתלחו עלי עם מקרה כמה תלאות. **באליחות,** מל' יחדו נאלחו (תהלים י"ד, ד'). **כי נוקשתי** וכו' נוקשתי בפח האויב דוקא בי"ז תמוז בעבור כי בי"ז תמוז לא המתנתי על רועי משה רבינו ועשיתי העגל. **ככלה עלובה,** אחז בל' הגמרא שבת פ"ח, ע"ב עלובה כלה מזנה מתוך חפתה, הנאמר גם על מעשה עגל. **לא המתנתי שש,** ע"פ הגמרא שם דף פ"ט וירא העם כי בושש משה, אל תקרא בושש אלא באו שש וכו'. **מדו,** ל' מדו בד (ויקרא ו', ג'). **עדיתי,** לבשתי, מל' עדה נא גאון (איוב מ' י'). חלי תכשיט כמו חלי כתם (משלי כ"ה, י"ב), ורומז בזה על שני כתרים שנכתרו כל אחד מישראל בנתן תורה כדאיתא בשבת פ"ח. **נגרות,** נוטלו ממנו הכתרים האלה, ומל' איוב כ', כ"ח. **דרכי להשמיד,** כאשר העויתי את דרכי, והל' להשמיד ע"פ ל' גמרא שבת פ"ז התורה כולה כאן וישראל משומדים, האמורה גם על מעשה עגל. **וקיץ מזבחו,** כן נקוד בכי"י וכוון כי סמוך הוא. וקיץ המזבח, הם הקרבנות שהיו מקריבין על המזבח אם לא היו עליו תמידין ונדרים ונדבות (שקלים פרק ד' וכתובות דף ק"ו, ב'). **מלשכת הטלאים,** לשכה בבהמ"ק שהיו שם הטלאים לקרבן תמיד (מס' תמיד פ' ג'). **פור התפוררה,** נתרעעה, כמו ישעיה כ"ד, י"ט. **סערה עניה,** שם נ"ד, י"א. **צי,** ספינה כמו ישעיה ל"ג, כ"א. וכן הוא בכי"י. **מבלי חובל,** בלי מנהיג הספינה. **קחתה,** לקחת אותה, ר"ל אחזת אותה בראשה והשלכתה לפני האויבים. **תאניה ואניה,** איכה ב', ה'. **בשניה,** בזמן בית שני הבקעה העיר בי"ז בתמוז, וראה תענית דף כ"ח, ע"ב. ותוספות לר"ה דף י"ח, ע"ב. **כצבי מדח,** ישעיה י"ג, י"ד. **שננו לשונם,** האויבים. **צמרה** וַחֲלָבָהּ להתירה כן נקוד בכי"י ועיקר, כי הוא מל' חכמים התר גזה וחלב (רש"י דברים י"ב, ט"ו), ומן חָלָב יאמר חֲלָבִי חֲלָבְךָ חֲלָבָהּ. נִצַּל, נוטל וגזל מל' וינצלו את מצרים (שמות י"ב, ל"ו). **חרף** האויב הסכל. **בעבור הרעימם,** כדי לכעוס, מל' ש"א א', ו'. **ירודים,** ישראל אשר ירדו מטה מטה. **בוהיה לאכל,** רומז על דברים ל"א י"ז. וי"ח. **יד השלים** וכו', עש"ה דניאל ט', כ"ז. הנדרש בתענית כ"ח, ע"ב על הצלם אשר הועמד בהיכל. ואמר יד השלים, כי אחז בל' הגמרא שם ועל כנף שקוצים משומם אמר רבא תרי הוו ונפל חד על חברה ותבריה לה לידיה ואשתכח דהוה כתיב אתה צבית לחרובי ביתא ידך אשלימת ליה. **נאכל,** בכי"י נעכל בעי"ן והענין אחד כמו אברים ופדרים שלא נתעכלו, עכולי עולה, עכולי קטרת (יומא מ"ה). **צרה כהתכנס,** ישעיה כ"ח, כ'. ונדרש על צלם שנכנס להיכל. **דווים סגופים,** נעצבים ונענים. דווים מל' דוה לבנו. סגופים, תרגום ענוי סגוף (איוב ל"ו, ח'), וכן בספרי לדברים א', כ"ז אי לכם דווים אי לכם סגופים, וראה גם ברש"י לצפניה ב', ח'. **סמוכות צרותיהם** וכו' **כאשר תעשינה הדבורים** וכו' יסודו בגמל' חגיגה דף ה' והיה כי תמצאן אותו רעות רבות וצרות, מאי

תַּעֲשֶׂינָה הַדְּבוֹרִים וְהָעַקְרַבִּים שׁוֹנִים· הוֹגִים אָבַד שִׂבְרָם וּבָטַל סִכּוּיָם בְּאִישׁוֹנִים: יי אֵל קַנּוֹא בְּהִתְאַפֵּק בְּמַקְנִיאֶיךָ דְּשֵׁנִים רְטוּבִים· מְחַכִּים תָּקִים עוֹמְדִים לְעוֹלָמִים כִּנְטִיעִים מְחֻטָּבִים בָּאֲהָבִים· הָאֱמֶת וְהַשָּׁלוֹם בְּצוֹמוֹת חֲטוּבִים· נֵצַח הֱיוֹתָם לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה וּלְמוֹעֲדִים טוֹבִים: **אל מלך יושב וכו'.**

פזמון. ראשי החרוזים **שלמה** (גבירול), ושקול במשקל שלש שלש תנועות.

שְׁעֵה נֶאֱסָר, אֲשֶׁר נִמְסַר, בְּיַד בָּבֶל וְגַם שֵׂעִיר· לְךָ יֶהֱמֶה, זֶה כַּמֶּה, וְיִתְחַנֵּן כְּבֵן צָעִיר· יוֹם גָּבַר הָאוֹיֵב וַתִּבָּקַע הָעִיר: לְזֹאת אִכַּף, וְאֶסְפֹּק כַּף, בְּיוֹם חָמֵשׁ פִּזְּרוּנִי· וְעַל רֶגֶל הָעֵגֶל, הַלֻּחוֹת יְצָאוּנִי· וְגַם הִשְׁמִיד, הַתָּמִיד, וּבַסּוּגַר הֱבִיאַנִי· וְהוּשַׂם אֱלִיל, בְּהֵיכַל כָּלִיל, וּמֵעֲצָתוֹ כְּלָאַנִי· וְהַמִּנְחָה, הֻנָּחָה, וְדָתְךָ צָר בָּאֵשׁ הִבְעִיר: יוֹם גָּבַר הָאוֹיֵב. וַתִּבָּקַע הָעִיר: מְאֹד אֶתְחַל, וְאֶתְחַלְחַל, בְּיוֹם שַׁדַּי דְּחָפַנִי· מְאוֹר חָשַׁךְ, בְּצוּל שֵׁשַׁךְ, כְּמוֹ כַדּוּר צְנָפַנִי· וְהַשְּׁפִיפוֹן, מִצָּפוֹן, כְּשִׁבֹּלֶת שְׁטָפָנִי· וְהַצַּיָּד, שָׁלַח יָד, הַצָּפִיר וְהַשָּׂעִיר: יוֹם גָּבַר הָאוֹיֵב. וַתִּבָּקַע הָעִיר: הוֹד לִבִּי, וּמִשְׂגַּבִּי, הֲלָעַד אַפְּךָ יֶעְשָׁן· (הֲלֹא תִרְאֶה, עַם נִלְאֶה, אֲשֶׁר הָשְׁחַר כְּמוֹ כִבְשָׁן·) גְּדוֹר פִּרְצִי, בְּבֶן־פַּרְצִי, וּמֵחֵדֶק לְקוֹט שׁוֹשָׁן· בְּנֵה בֵּית זְבוּל, וְהָשֵׁב גְּבוּל, הַכַּרְמֶל וְהַבָּשָׁן· וְעַיִן פְּקַח, וְנָקָם קַח, מֵאֵצֶר וּמִדִּישָׁן· שְׁפוֹט אִלֵּם, וְאָז יְשַׁלֵּם, הַמַּבְעֶה וְהַמַּבְעִיר: יוֹם גָּבַר הָאוֹיֵב· וַתִּבָּקַע הָעִיר: שעה נאסר וכו'. **אל מלך יושב וכו'.**

ואח"כ אומרים **זכור רחמיך** וכו' (דף 594) עד סופו.

רעות ולרות רעות שנעשות לרות זו לזו כגון זבורא ועקרבא, ופירש רש"י דאמרינן במס' ע"ז (דף כ"ח ב') חמימי לעקרבא וקרירי לזבורא ואלופא סכנתא, הילכך היכא דכתיה זיבורא ועקרבא נעשות לרות זו לזו דלית ליה תקנתא לא בקרירי דקשה לעקרב ולא בחמימי דקשה לזיבורא עכ"ל. **אבד סברם**, אחז בל' גמרא יומא ע"ב, ופירש שם רש"י סכוים, מה שאנו סוכין וצופין להן. **הוגים**, אומרים. **באישונים**, בחשכת לילה. **רטובים** מל' רטוב הוא לפני שמש (איוב כ"ד, ח'). **כנטיעים מחטבים**, מל' תהלים קמ"ד, י"ב.

שעה נאסר, זה הפזמון לא בסדורי הספרדים בשנויי נוסחה. **שעה נאסר**, תשעה ותפנה אל אנקת האסיר. **זה כמה**, זה כמה ימים. **כבן צעיר**, כילד קטן, אשר תחנתו נשמעת יותר משל גדול. **אכף**, אלך בכפיפת ראש. **חמש פזרוני**, כן הנוסחא בכ"י וכצ"ל בעדות שווי החרוז, ור"ל ה' גזרות שנגזרו ביום זה הם פזרו אותי. ובסדורי ספרד הנוסחא קראוני. **ועל רגל**, בשביל מעשה העגל. **יצאוני**, יצאו ממני. **השמיד**, ביטל האויב. **ובסוגר הביאני** כן בכ"י גם במחזור שאלוניק וויניציא. **ומעצתו כלאני**, מנעני ודחני השם מעלתו ר"ל מישועתו. **הנחה**, פסקה. **אתחל**, ל' חולי מל' להתחלות (ש"ב י"ג, ב'). **ואתחלחל**, ואפחד מל' ותתחלחל המלכה (אסתר ד'). **בצול ששך**, נבקעת בבל, ראה רש"י בירמיה כ"ה, כ"ו. וכ"א, מ"א. **כמו כרור צנפני**, ל' ישעיה כ"ב, י"ח. וראה שם ברש"י. **והשפיפון**, שם נחש וכנוי לנבוכדנצר עפ"ה ירמיה ח', י"ז. **כשבלת**, כשטף מים. **והציד**, מלכות אדום עפ"ה בראשית כ"ה, כ"ז. **והצפיר והשעיר**, מלכות יון (דניאל ח', כ"א). **הלא תראה**, זה החרוז איננו בכ"י. **בבן פרצי**, ע"י המשיח בן דוד מתולדות פרץ (סוף רות). **ומחדק**, מתוך הקוצים. **שושן**, ישראל עפ"ה שיר ב', ב'. **בית זבול**, בה"מ (מ"א ח', י"ג). **והשב גבול הכרמל והבשן**, כן בכ"י גם בסדור ליטא ובדפוס אמשטרדם וכן הנכון. ור"ל השב גבולות של הכרמל והבשן, ותואר הוא לארץ ישראל עפ"ה ירמיה נ', י"ט. **מאצר ומדישן**, כנוי לאדום עפ"ה בראשית ל"ו, כ"א. **שפוט אלם**, תדין משפט ישראל שהם כאלמים לא יוכלו לדבר. **המבעה והמבעיר**, כנוי לאויבים הגורמים נזקין, ותפש בל' המשנה ריש ב"ק.

יוצרות וזולתות וקרובות לשבתות·

יוצר לשבת וראש חדש·

ע"פ א"ב מרובע ושם המחבר מאיר חתום אחר אות ב' גם בסוף.

אַיֶּלֶת הַשַּׁחַר· אוֹרָה בְּהִצְחַר· אֲרוֹמֵם בְּמִשְׁחַר· אָמָּן מֻבְחָר: בְּרֵאשִׁית קִנְיָנוֹ· בִּינוֹתִי בְנָיָנוֹ· בָּאֵר מֵעִנְיָנוֹ· בַּחֲבוּרַת מִנְיָנוֹ: מֵאֲמָרַי יִרְצֶה וְשִׁבְחַי חֲלֵף זְבָחַי· קָדוֹשׁ: גְּבוּרוֹת שַׁדַּי, גָּאוּ מִדַּי, גָּדְלָתוֹ וַדַּי, גְּמוֹר בִּכְדֵי· דֶּרֶךְ שָׁם, דּוֹרְשָׁם מְבֻשָּׂם, דֵּעָה שָׂם, דּוּמִיָּה וּמַחְסָם: הָאָמָּן מִדַּעְתּוֹ· הַכֹּל בְּעִתּוֹ, הִשְׂכִּיל בְּדָתוֹ· הִסְכִּימָה חֶמְדָּתוֹ: וְטֶרֶם קְנָאוֹ, וְעוֹלָם מְנָאוֹ, וְעַד תְּנָאוֹ, וּבְחֶסֶד בְּנָאוֹ: זִקֵּק מַטְלֶת, זִהֵר טַלִּית, וְזֵה אִצְטְלִית, זִכְרוֹ מְנַטֶּלֶת: חִשֵּׁר לָבָן· חִבֵּר מַלְבֵּן· חָמוּשׁ מִתְלַבֵּן· חָבוּי לַבֵּן: טִפָּה הִגְלִיד· טְפוּחִים הִפְלִיד, טֵרֵק וְהִקְלִיד, טוֹעֵן וּמוֹלִיד: יַעֲרִיץ בְּסוֹדָם· יָחִיד יְסָדָם· יְקֻדוּ בְּסִידָם, יוֹצֵק יְסוֹדָם: כַּבִּירִים הִבְזִיק· כְּנֹסָם כְּבַזִּיק· כְּהֶחֱזִיק וְהֶעֱזִיק· כְּאָזִיק מֵהַזִּיק:

אילת השחר, ל' תהלים כ"ב. ונקרא כך עמוד השחר ע"ש שאורו מתפצל לכאן ולכאן כקרני האיל המתפצלות לכאן ולכאן (יומא כ"ט), ובירושלמי ריש ברכות אילת השחר כמין תרתי קרני דנהורא סלקין ממדנחא ומנהרין לעלמא. ובמדרש סוף אסתר ר' חייא רבה ור' שמעון בן חלפתא הוו מהלכין בהדא בקעתא דארבל וחזון את אילת השחר שנבקעה את האורה. **בהצחר**, בזרוח ובהאיר, מל' וצמר צחר (יחזקאל כ"ז, י"ח). **במשחר**, בשחרית. **אמן מבחר**, הוא הקב"ה. **מנינו**, במנין עשרה. **גאו מדי**, גדלו לאין חקר. **גמור בכדי**, הוא לדבק עם תרוץ הבא, ור"ל גבורות השם הן גדולות ועמוקות כל כך עד כי דורשם המבושם הודיע ואמר כי הדרך הנאה היא לחשות ולדום. **גמור**, ל' למוד ודרישה, כמו זיל גמור (שבת ל"א) ושננתם לבניך ת"י ותגמרנון לבניך (דברים ו', ז'), **ודורשם מבשם** הוא דוד המלך שאמר לך דומיה תהלה (תהלים ס"ה, ב'), וכן תרגום ונעים זמירות ישראל ותקין למטני בחיך מבושם (ש"ב כ"ג, א'). **בדתו**, כתיען בתורתו, וכמו שדרשו חז"ל בראש בראשית רבה היה הקב"ה מביט בתורה ובורא את העולם. **ועד תנאו**, תנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית. **ובחסד בנאו**, עש"ה תהלים פ"ט, ג'. **זקק מטלית**, ברא את השמים הבהירים והזכים. זקק מל' מזקק שבעתים (תהלים י"ב, ז'), ומטלית היא מכסה בל' חז"ל. **זוה אצטלית**, נתן זיו לשמים הפרושים כשמלה. אצטלית, היא שמלה בל' ארמי. **מנטלת**, השמים מנשאים זכרו וכבודו של הקב"ה וככתוב השמים מספרים כבוד אל (תהלים י"ט, ב'). **חשר**, קשר, מל' חשרת מים (ש"ב כ"ב, י"ב) וראה שם בפירוש רד"ק. **לבן**, השלג. **מלבן**, כנוי לאדמה. **חמוש מתלבן**, האור הכתוב ה' פעמים בפ' בראשית גנזו לצדיקים לעתיד לבוא. וראה רש"י לבראשית א', ג'. **הגליד**, הקפיא, וקרח בלילה ת"א וגלידא (בראשית ל"א, מ'). **טפוחים**, שמים עש"ה וימיני טפחה שמים (ישעיה מ"ח, י"ג). **הפליד**, מל' לפידים, ור"ל עשאם כלפידי אש וברקים. **טרק**, הסגיר, מל' טרוקי גלי (ברכות כ"ח) דטרקיה לגליה (סנהדרין ק"ג). **והקליד**, מל' וכלהו אקלידי (שם ק"י) אקלידא דמטרא, אקלידא דתחיית המתים (שם קי"ג), שטעמו מפתח, ור"ל סגר כמו במפתח. **טוען ומוליד**, כנוי לגשמים. **בסודם**, הם המלאכים. **יקדו בסידם**, הכוונה על גיהנם, אשר ישורפו בו הרשעים כשרפת סיד. **יוצק יסודם**, הגיהנם הולך והובן בתחתיה. **כבירים**, המים האדירים. **הבזיק**, ל' פזור מל' בוזקין מלח (ערובין ק"ד), ר"ל חלק את המים. **כבזיק**, כבנוד. **והעזיק**, ל' גדר, כמו ויעזקהו (ישעיה ה', ב'), ר"ל עשה גדר סביב למים. **כאזיק**, כמו

לְבֻשָׁה פִּרְסֵם· לְבַלֵּב וּבִסֵּם· לַעֲרוּגַת הַבֹּשֶׂם· לִירֵאָיו אִשֵּׁם: מְאוֹרֵי פַּנָּס. מִשְׁטָרָם הָגְנָס, מֵצַר נִכְנָס, מְאוֹרוֹ נִקְנָס: נִקְרָא בְּנִמּוּסוֹ· נִלְוָה בְּדִמּוּסוֹ· נִתְכַּפֵּר בְּאַכְלָסוֹ, נָאֶה לְקִלּוּסוֹ: סֹבֵב בְּהַקָּפָתוֹ, סֵדֶר תְּקוּפָתוֹ, סַהַר תְּכִיפָתוֹ· סֶתֶר כִּפָּתוֹ: עָשׂוּי לְמוֹעֲדִים· עֲרָכָיו מְיוּעָדִים· עִבּוּרוֹ מוֹעֲדִים· עֵדָה וְעֵדִים: פּוֹעֵל מַפְלִיא· פֶּלֶג מָלֵא· פֶּרֶץ לְהַעֲלֵה· פּוֹרֵחַ וְנִשְׁלֶה: צָהַל נוֹגִים· צָפַן לְהִתְעַנְּגִים· צִיְּדוֹ בְּקִנּוּגִים· צִלְצֵל בַּחִנּוּגִים: קַיָּם לָעַד· קִנְיָנוֹ יָעַד· קֹדֶם וָעַד· קוֹרְאָיו לְמִסְעַד: רַבַּת עֹשֶׁר· רֶמֶשׂ וְהַכְשֵׁר· רְצוּי הַתְּשֵׁר, רֵאשִׁית אֹשֶׁר: שָׂר מִמְּדוּרוֹ· שִׁכְלֵל הֲדָרוֹ· שֻׁלְחָן בְּסִדּוּרוֹ· שִׁבְחוֹ בְּהִדּוּרוֹ: תֵּרְוַד עָפָר· תִּקּוּן כֹּפֶר· תָּרַם וְשִׁפֵּר, תָּאֳמוֹ בַּשֶּׁפֶר: מְצֻוֶּה כְּהֶפְרִים· מוֹרַד מֵעֲרִים· מִזְרְחֵי הֶחָרִים· מָנוֹחַ כְּהִתְרִים: אֹרַח מוּסָר· אוֹהֲבָיו מָסַר· אַרְבָּעִים אָסַר· אַחַת חָסֵר: יִתְרָה מַעֲלָה· יְפִי פְּעֻלָּה· יָחִיד עִלָּה· יִתְרוֹמֵם בְּמַעֲלָה: רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ· רָצוּף לְקֹדֶשׁ· רֶגֶן יִתְחַדֵּשׁ· רָם יִתְקַדֵּשׁ: מַאֲמָרֵי יִרְצֶה וְשִׁבְחֵי חֵלֶף זִבְחִי· קָדוֹשׁ: הכל יודוך וכו'.

בכבל, ל' אסור בזיקים (ירמיה מ' א'). מהזיק, שלא להזיק לעולם. פרסם, ענין גלוי בל' חכמים. **לבלב**, הוליא פרחים. ובסם, ל' בושם. **לערוגת הבשם**, כנוי לגן עדן. פנס, כלי שנותנים בו הנר בל"א לאטערנע, וטעם מאורי פנס על שמש וירח. **משטרם הגנס**, סדר משמרתם בתקון שוה לשניהם. הגנס, מל' גנוסיא שהוא ל' משפחה. מצר נכנס, הירח נכנס במלר ובתחום השמש, וע"כ נקנס ונענש במאורו שנתמעט אורו. נקרא בנמוסו, מעתה נקרא הירח מאור הקטן. בנמוסו, בתורתו וחקו. בדמוסו, באילו, הם הכוכבים, וכל זה יסודו בב"ר פ' ו' ומובא גם בחולין ס' ע"ב את שני המאורות הגדולים, מאחר שהוא קורא אותן גדולים הוא חוזר ופוגם אותם את המאור הגדול לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה, אתמהא? אלא על ידי שנכנס בתחומו של חברו. משל למלך שהיו לו שני אפוטרופוסים אחד שולט בעיר ואחד שולט במדינה, אמר המלך הואיל ומיעט עצמו זה להיות שולט בעיר גוזר אני עליו בשעה שהוא יוצא תהא כל אכלוסיה יוצאה עמו ובשעה שיהא נכנס תהא בולי ודימוס נכנסה עמו. אמר הקב"ה הואיל הלבנה היתה מיעטה עצמה להיות שולטת בלילה גוזר אני עליה בשעה שהיא יוצאת שיהו הכוכבים יוצאין עמה וכו'. סבב בהקפתו, הקב"ה נתן לשמש סבובו להקף בתקופותיו בסדרן, והסהר, הוא הירח הוא הולך תמיד תכף אחר השמש וכפתו נסתרה ר"ל לא נראתה בארץ. עשוי הירח. עבורו, ר"ל לדעת מולד הלבנה מתועדים עדת סנהדרין לבדוק את העדים וכדאיתא בר"ה פ' ב'. עת מולד הלבנה נקראת עבור הלבנה (ר"ה דף כ"ה). פלג מלא, הכוונה על הים. פרץ, שרצים שישרצו ויפרצו לרוב. פורח, עוף. ונשלה, דגים הנשולים מן הים. צהל, להצהיל פני הנוגים לפן הקב"ה את לויתן להתענג בו הצדיקים לע"ל. בקנוגים, ל' ציד, יתגר. בחנוגים, ל' מחול בארמית, ובמחולות ת"א ובחנגין (שמות ט"ו, כ'), והכוונה על האגדה שעתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים מלויתן ומעורו יעשה להם סוכה, (ב"ב דף ע"ה ומדרש ויקרא רבה פ' י"ג). קים לעד, הקב"ה. קנינו, עולמו. ועד, זימן. למסעד, לסעודה. רבת עשר, עפ"ה רבת תעשרנה (תהלים ס"ה, י') כלומר שהעשיר הארץ הרבה וברא בו הכל בתקונו קודם שברא את האדם. רצוי, ל' רצון. התשר, מל' תשורה. אשר, תקון ויישר. תרוד, כף בל' משנה, ואספעו, ור"ל שנטל כף של עפר ועשה ממנו את האדם, ונקט בל' תרוד ע"פ פר"א פ' י"ד כל הגופות נוגעין בעפר הארץ עד שאינו משתייר מן הגוף אלא כמלא תרווד רקב. תקון כפר, שתקן את האדם ממקום כפרתו מעפר המזבח המתוקן לכפרה (ב"ר פ' י"ד). תרם, תרמו מן הארץ כחלה מן העסה. תאמו בשפר, גם תאומתו של אדם היא חוה היתה יפה כמוהו. כהפרים, ל' פרוצה, כלומר שעבר על מלות השם. מורד, הורד מלהיות עוד שומר גן עדן. ערים הוא עובד הגן, גארטנער, ובגמרא בא לרוב בא"ף אריס אמנם הערוך גרס גם הוא ערים בעי"ן. מזרחי החרים, בעוד השמש זרחה במזרח הגין עליו השבת. החרים, מל' חרס שהוא השמש (שופטים י"ד, י"ח ואיוב ט', ז'). מנוח, השבת יום מנוחה. כהתרים, מל' כתרים כפני הפורענות וע"פ פרקי ר"א פ' י"ט בא יום השבת ונעשה סניגור לאדה"ר וכו' ובזכות יום השבת ניצול מדינה של גיהנם. **ארח מוסר**, דרכי התורה מסר השם לאוהביו. ארבעים אסר, ואסר להם בשבת ל"ט מלאכות. רצוף, מחובר.

אופן. ע"פ א"ב ומשקלו ג' ג' תנועות, וחתום בו אברהם.

אביר הגביר. אשר העביר. עלי ארץ מלכדתו: בידו און. ובל־גאון. מעדה הוא בעז שבטו: גדל־כח. פקח קח. משוטט כל במבטו: דברו רץ. בהוד נערץ. בסוד קדושים מצבתו: הלא ערוך. בפי ברוך כבוד מלך במרכבתו. מדי חדש בחדשו. ומדי שבת בשבתו: ומי יורה. דרוש אחרי הרכב והמחנה: זכור נלהט. אשר רהט. דרוש חשמל והוא מקנא: חשוק ושתוק. אכול מתוק. כדיך ולא תענה: טעון מלול. בלי חלול. במרכבת המשנה: יברך אל. ויד לאל. בכל־מקמות ממשלתו: מדי חדש. כבוד אלהים. ברום גבוהים. שבילי אש במעלותיו: לבדו דר. בעז נאדר. ערפל שת למרגלותיו: מאד מקרין. מקום עירין. וקדישין במעגלותיו: נהר נחל. אש יזחל. ושם הדריך מסלותיו: שאו זמרה. לאל נורא. בכס ממלכת שבתו: מדי חדש. עלי כסא. הוא מנשא. פני אריה למול כון. פני השור. בהוד מישור. כמו בכתב הנשתון: צפיר יהלום. עשות שלום. באש ומים אשר ערכן: קדושים הם. לאלפיהם. ישמשו רבו רבבן: רשות אין. לכל־עין. ראות רמיו די־כרסון: שמו מעלה. והוא פלא. שער ראשו מאד לבן: תהלות כל. יתנו בקול. ורמתה תשובתו. מדי חדש בחדשו. ומדי שבת בשבתו: והחיות וכו'.

זולת. ע"פ א"ב ובסוף חתום מאיר ברב יצחק חזק בתורה ובמעשים טבים.

אמונתך אמתי רבה בסוד קדושים מתקדש. בהציבך ציון ישע בעמוד השחר המתחדש. גאולים יאמירוך ויאמרו מדי שבת וחדש. עדתיך נאמנו מאד לביתך נאוה־קדש: דרך פרי תאר תת כנר למאור. הלוך השמשות המאורות כבו גבול לתאור. וסמוך לבקר אערך ואצפה

אביר הגביר, אביר של יעקב אבינו ועש"ה בראשית מ"ט, כ"ד. וכ"ו, כ"ט. מלכדתו, רשתו ללכוד בה את עוברי לנוכו. מעדה, ל' הסרה כמו מעדה בגד (משלי כ"ה, כ'), ר"ל מסיר כל גאון בעוז שבטו. במבטו, בראייתו. מדי חדש, ישעיה ס"ו, כ"ג. הרכב והמחנה, מעשה מרכבה. מקנא, החשמל קנא עליו. וכוונת הפייטן על בן עזאי וההוא ינוקא שדרשו בחשמל ומתו (חגיגה י"ג וי"ד). טעון מלולי, ל' טענות ותשובות, ר"ל אם תדבר במעשה מרכבה אזי תזהר שלא תביא לידי חלול השם. מקרין, מל' קרן עור פניו (שמות ל"ד, כ"ט). עירין וקדישין, שמות מלאכים (דניאל ד', י"ד). נחל, ל' נחלי אש, הוא נהר די נור (שם ז', י'). למול כוון, פני אריה מכוון למול פני השור. בכתב הנשתון, כמו שכתוב במקרא (יחזקאל א', י'). צפיר. מוכתר. יהלם, שם אבן טובה. באש ומים, יש מן המלאכים של אש ויש מהם של מים והקב"ה עושה שלום ביניהם כדאיתא בדברים רבה דף רל"ו, ורמזה בתרגום איוב כ"ה, ב'. ישמשו רבו רבבן, דניאל ז', י'. רמיו די כרסון, שם ז', ט'. מאר לבן, עש"ה שם. ורמתה תשובתו, ל' ש"א ז', י"ז. וטעמו פה תרום ותשוב בפינו תהלת השם בכל חדש ובכל שבת.

מתקדש, בכ"א להתקדש. יאמירוך, מל' את ה' האמרת היום (דברים כ"ו י"ז). ויאמרו מדי, בס"א תבת ויאמרו איננה. עדתיך, תהלים צ"ג, ה'. דרך פרי תאר וגו', ר"ל דרך וענין ישראל שהוא פרי תואר הוא במשל למאורות, כי כמו שהמאורות אחרי כי כבו שוב האירו בבקר, כן גם ישראל יקוה שיבוא אחרי

לְךָ נָאוֹר· כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה־אוֹר: וְהַר מְקוֹם כְּבוֹדְךָ יֵרָאֶה לִבְחִירֶיךָ כְּפָעֳלָם· חַלּוֹנוֹת מַקְטִינוֹת וּמַרְחִיבוֹת כָּזֶה וְכָזֶה לְעֵלָּם· טַעַם חִכֵּךְ יֶאֱמַן צַר וָאוֹר לְהִתְעַלָּם· כִּי יְיָ יִהְיֶה לָּךְ לְאוֹר עוֹלָם: יוֹף מִכְלַל דְּבִירְךָ יֵשֵׁב יַסֵּד שְׁתִיּוֹת· כֵּס וְשֵׁם הַשָּׁלֵם מֵהִשְׁתַּמֵּשׁ בִּשְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת· לַעֲבָדֶיךָ שֵׁם חָדָשׁ כָּחֳדָשִׁים וַחֲדָשָׁה אוֹתִיּוֹת· רָנּוּ שָׁמַיִם כִּי־עָשָׂה יְיָ הָרִיעוּ תַּחְתִּיּוֹת: מֵרֹאשׁ אֲמָנָה וְלִפְנִים גָּלְיוֹת מְשִׁיבֶים בְּהֶשְׁחֵל· נְקֵבָה תְּסוֹבֵב גֶּבֶר פֶּרֶק שִׁיר נַחַל· סוֹד נָהוּג עֲלָמוֹת כַּעֲלָמוֹת תּוֹפֵפוֹת אַחַר חֵיל· עִיר עָז־לָנוּ יְשׁוּעָה יָשִׁית חוֹמוֹת וָחֵל: פֹּה פְּקִידָה בְּחִנָּם הֶעֱרָה בְּרִית יְשָׁנֵינוּ· צֶמַח צַדִּיק קֶרֶב שָׁנִים תְּחַדֵּשׁ שָׁנֵינוּ· תַּהֲלוֹךְ מוֹרָא כְּמֶלֶךְ וְאָרִים נְטַיֵּל שְׁנֵינוּ· אָז יִמָּלֵא רִנָּה וּשְׂחֹק פִּינוּ וּלְשׁוֹנֵנוּ: בְּרְבִיצַת פּוּךְ וְסַפִּיר חֻקָּה חוּק עֶזְרָתִי· בְּרוֹשׁ תִּדְהָר וּתְאַשּׁוּר רְהִיטֵי בְּרוֹתִי חֲזָרְתִי· וּבְמַעַן שִׁיר מְטִיבִים כְּאָז בַּיָּם גְּזָרְתִי· הַחֲזֵק מָגֵן וְצִנָּה וְקוּמָה בְּעֶזְרָתִי: עזרת

יוצר לשבת בראשית·

ע"ס א"ב מרובע, וחתום בו שלמה הקטן.

אֵל נִשָּׂא· אֲרַנֵּן בְּהִתְעַלְּסָה· אֹמֶץ עָשָׂה· אַגִּיד בִּכְנֵסָה: בְּסוֹד בָּרָה· בְּיֹשֶׁר אֶתְחַבְּרָה· בְּרֵאשִׁית בָּרָא· בָּאֵר וּלְדַבְּרָה: שְׁיִתּוּ־לֵב לַעֲבוֹד· מֶלֶךְ

ליל גלותם שקר של הגאולה. כי עמך, תהלים ל"ו, י'. יראה לבחיריך, נכ"א **יראה ליראיך**. **מקטינות ומרחיבות**, חלונות שקופות אטומות של הבה"מ. כזה וכזה, ר"ל של בה"מ ראשון וגם בה"מ שני. **לעלם**, ל' עלוי והגדלה. טעם חוזך, כנואת ישעיה הנביא. צר ואור, לבנה וחמה, עיין רש"י בישעיה ה', ל'. **כי ה' יהיה לך** כצ"ל ופסוק הוא בישעיה ס', כ'. **שתיות**, היסודות, מל' כי השתות (תהלים י"א, ג'). **כס ושם השלם**, ע"פ המדרש מובא ברש"י לשמות י"ז, ט"ז נשבע הקב"ה שאין שמו שלם ואין כסאו שלם עד שימחה זכר עמלק כלו. שם חדש, עפ"ה וקורא לך שם חדש (ישעיה ס"ב, ב'). **כחדשים וחדשה אותיות**, עפ"ה שם ס"ו, כ"ב. רנו **שמים**, שם מ"ד, כ"ג. **מראש אמנה**, שם הר בלפון ארץ ישראל, ועיין רש"י בשיר ד', ח'. **בהשחל**, ל' המשכה והולאה בארמית, תרגום משיתיהו שחלתה (שמות ב', י'); ובכ"י אחד גורס כהשחל· נקבה תסובב גבר, ל' ירמיה ל"א, כ"ב. ופה ענינו שהנקבות סובבות האנשים ויחדו ישוררו **פרק** שיר כחילות. נחל, מל' אל הנחילות (תהלים ה'). **פרק שיר נחל**, בכ"י אחד גורס דשיר· וכן גם בכ"י אחר הגיה כך המגיה, ולפי זאת הגרסא יש לפרש נחל מל' אתה החלות. **בעלמות תופפות**, ל' **תהלים** ס"ח, כ"ו. ועיין שם רש"י. עיר עז לנו, ישעיה כ"ו, א'. בחנם, במצרים (ישעיה ל', ד'). **וארים**, **עונד** עבודת הגנים נקראו אריס בל' חז"ל. **נטיל**, נהלך, כמו אני ואתה ובן ישי נטייל בגן **עדן** (סנהדרין ק"ב) וחוג שמים יתהלך תרגומו יטייל (איוב כ"ב, י"ד) אשר דרכו תרגומו די טיילו (שם כ"ב, ט"ו). **אז ימלא**, תהלים קכ"ו, ב'. והפייטן הפך הלשון בעבור חתימת שמו. **ברביצת פוך**, עפ"ה ישעיה כ"ד, י"א. **חקה**, תיישר ותשוה, מל' מישר על המחקה (מ"א ו', ל"ה). **עזרתי**, הנה הסמיכות מן עֶזְרָה שהוא אחר בה"ע לא כמלא במקרא, ולפי הדקדוק היה לנקד עֶזְרַת עֶזְרָתִי דוגמת עֶגְלָה עֶגְלָתִי וכן נוטה גם **דעת בעל** תוספות י"ט במדות פ' ב'. אמנם הקריאה המורגלת היא עֶזְרַת וכן נוקד גם בכ"י, ונבדל בזה מן **עֶזְרַת** שהוא ל' עזר וישועה, ואין לשנות אחרי שיש לו חברים במקרא כנראה במכלול שקל **פִּעְלָה** וראה גם למעלה דף 39. **ברוש**, ל' ישעיה מ"א, י"ט. **רהיטי ברותי**, מל' רהיטנו ברותים (שיר א', י"ז). **ובמען**, ובמענה. **החזק מגן**, תהלים ל"ה, ב'.

בכנסה, בקהל. **בסוד ברה**, פירוש, אתחבר ביושר לסוד הברה לבאר ולדבר על **בראשית ברא**, ר"ל על מעשה בראשית. ונ"ל בָּרָה בה"א וכן הוא בכ"י והוא כנוי לישראל עפ"ה יפה כלבנה **ברה כחמה** (שיר

הכבוד· קדוש: גדל־פלל· גבורותיו נמלל· גיה וליל· גדלו נסלל: דרוש כיצר· די מעצר· דל ינצר· דעה מהתקצר: האל בחשבו· העולם ליישבו· התיעץ במחשבו· המשחקת במושבו: ובה נשוה· ודעתה השוה· והסכימה במחשבה· ולבראת השיבה: וממו הרהר· זרוז מהר· זמן מוהר· זבולי טהר: חלד האריך· חור הזריך· חין המריך· חלף מעריך: טלול הקריש· טיעתו השריש· טמונים להגריש· טרוד ולהפריש: יצר פוצחים· יהודו מנצחים· ימן קדוחים· יסר נדחים: כנס באגדו· כבירי מדודו· כהזידם נגדו· כבשם בפחדו: לראשי הנשי· לח הדשיא· להרבות ולהפשיא· למזריע ולמדשיא: מעשים זמנם· מאמר ימנם· מאורות המונם· מרוחו מנם: נעלץ צועד· נאמן עד· נוטרים מועד· נתקפים מהמעד: סלק מחבואים· שחים ודאים· סמן לנבראים· סור מטמאים: ערוך בחר· עיניו כשחר· עתיד לסחר· עמוסי משחר: פועל בחכמה· פקד אדמה· פלוט ביחומה· פראים ובהמה: צאלים יסכוהו· צפה לערכהו· צדו לנכסהו· צנועים לכוסהו: קדוש מארצו· קצע קרוצו· קוממיות הפריצו· קשטו ממערצו: רק כשחת· רוחו נפחת· רשת שחת· רדת לתחת: שלם פעלו· שבת בזבולו· שביעי עלו· שמור מהללו: תנוי שפר· תמור שפר·

ו׳, י׳). וטעם בסוד כמו בסודם אל תבוא נפשי ר״ל בחברות. גיה, יום, מענין יגיה חשכי (תהלים י״ח, כ״ט). נסלל, נרומם. די מעצר, הנא לדרוש בילירת מעשה בראשית יהי עוצר ברוחו וישמור פיו ולשונו. דל ינצר, ל׳ נצרה על דל שפתי (תהלים קמ״א, ג׳). התיעץ במחשבו, בתורה, כדאיתא בראש ב״ר. זרוז מהר, מהר לעשות בזריזות את זממו ומחשבתו. זבולי טהר, השמים. האריך, ארץ היא ארקא בל׳ ארמית ובנה עמנה פעל. ובכ״י אחד הנוסחא להאריך· חור, לובן ובאות האור. חין המריך, אולי הגיהנם הטריך ואתא לתשלום הרשעים. חלף מעריך, חלף מעשי המעריך ר״ל הרשע הבורח ממלות בוראו. טלול, סוכת השמים, סוכה תרגומו מטללתא. הקריש, הקפיא והחזיק, וראה רש״י בראשית א׳, ו׳. טרוד, ל׳ גרושין. פוצחים, מלאכים. קדוחים, אש הגיהנם מל׳ אש קדחה באפי (דברים ל״ב, כ״ב). כהזידם נגדו, יסודו במדרש כונן, אמר הקב״ה למים התפלגו לב׳ חלאים ותעלו חצייכם למעלה וחצייכם למטה, וזדו ועלו כולם למעלה וגו׳, הושיט אצבע קטנה וקרעם לב׳ חלקים וכפלו חציים למטה בעל כרחם. הנשי, אחד משמות האדמה (ויקרא רבה פ׳ כ״ט). ולהפשיא, גם הוא ל׳ רבוי בל׳ ארמית, פרו ורבו תרגומו פושו וסגו. נעלץ צועד, הוא השמש. נאמן עד, הוא הירח. מחבואים, מעמקי הים הטמונים. שחים, הדגים. ודואים, העופות, מל׳ כאשר ידאה הנשר. וצ״ל ודואים וכן נקוד בכ״י וכתב עליו שם הנקדן בגליון וז״ל כל הקורא ודאים תועה מדרך השכל כי ישקלנו על דרך שבים קמים באים שהם מחטופי העי״ן, וזה איננו תולדתם ולא קורבם ולא יסתפח בנחלתם, כי דואים על שקל רואים בונים קונים כי הוא מן ידא שהוא כמו גיבו גיאו שהם מחטופי הלמ״ד ומהם אומר בונים קונים כן מן ידא דואים· אך שידא נשתנתה היו״ד בלרי בעבור האלף אכן על שקליהם הוא וממשפחתם, ועוד הראיה מן כאשר ידאה הנשר שהוא כמו אם יראה איש וכאשר מן יראה נומר אל ירא איש כן מן ידאה ידא על כנפי רוח ומן יראה יאמר רואים וע״כ כמו כן מן ידאה דואים וברור הוא עכ״ל. סמן, עשה להם סמנים. עיניו כשחר, הוא לויתן (איוב מ״א, י׳). לסחר, למעודה. שנה ואכלה ת״א אסתחר ואכול (בראשית כ״ו, י״ט). משחר, מני בטן וכל׳ תהלים ק״י, ג׳. פלוט, להוליא. ביחומה, בהרונה, מל׳ יחם הלאן (בראשית ל׳, מ״א). צאלים יסכוהו, הוא הבהמות הנקרא ג״כ שור הבר. ותפס בל׳ איוב מ׳, כ״ב אשר ידובר שם מבהמות הזה. צפה לערכהו, גם בכ״י כן הגרסה בפנים, אך בגליונו כתב המגיה צפו׳ לנכסהו, לשחטו. לכוסהו, לאכלו, מלשון הכוסס מן החטה (ברכות ל״ז) לכוס חיים (נדרים כ״ג, ע״ב). קצע, מל׳ הבית יקליע (ויקרא י״ד, מ״א) ל׳ חתוך. קרוצו, מל׳ מחמר קרלתי (איוב ל״ג, ו׳). קשטו ממערצו, ר״ל נתן לו טעלה עליונה. נפחת, נמעט. תנוי, מל׳ שם יתנו (שופטים ה׳ י״א). תמור, תחת.

תת כפר· תאב עפר: שמרו להנחילו· לעם נחילו· מן בהשחילו· השמיעו התחילו: התענג להתנאות· קלוט יציאות· טוען משאות· נוח מללאות: שיתו־לב לעבוד· מלך הכבוד· קדוש: הכל יודוך.

אופן. חתום בו שלמה בר מרון.

שאלו שחקים ושיחו לאדמה· לכם יספרו כבוד זרוע רמה· מותח דק והלד ותולה על בלימה· הגוף טפח ונפח בו הנשמה· אשר בידו נפש כל חי ורוח· יוצר הרים ובורא רוח: לבדו היה בטרם יומים· ועד לא עשה חוג שמים· ובאין מעינות נכבדי מים· בשום חשך על פני תהום ורוח: אשר בידו. מקום ממשלתו מעלה הציבו· ובדמות אבן ספיר חצבו· ורוח וענן ואש שם סביבו· נאור השם עבים רכובו· המהלך על כנפי רוח: אשר בידו. הכין ברום מלאכי רוח· וחיה נושאת אופן ברוח· אל־כל־אשר יפנה שמה הרוח· ושבים ורצים וטשים ברוח· להקדיש ליוצרם בנחת רוח: אשר בידו וכו'. והחיות.

זולת. ע"ס א"ב ובסוף חתום שלמה הקטן יגדל בתורה חזק ואמץ סלה.

אחשבה לדעת עמל ודברים יגעים· למה כאבי נצח אנוש ממרגועים· ברית באים יסורים ונגעים נוגעים· ורשות רופאים נתנה לפגעים פוגעים: גזו וגם גנזו מבשלי הסמנים· סרו אף הוסרו סרחו האמנים· דרכי כנסתרדה אֵרד אצל ממנים· מחזרת שואלת מצוא תשובת מונים: השאננים בטח ובעמל אנוש אינמו· ועם אדם לא ינגעו אונימו· ובריאים כמריאים יצא מחלב עינמו· יביעו ידברו רע ומר ענינימו: זאת העצה ומצחה לא בישן· לב לה לדעת רק חדת לשן· התול סם היושם ונגע ידשן· זה כמה שנים ישן נושן: טעותי אחריהם חיתם לא פוסקת· כפחם לגחלים ועצים לאש נסקת· יריעותיך שכבי בשכונה לא נזקת· וספרי רפואתך מה תיגעי עושקת: כללי יפיך במכה לא שולטת· בחן אם

כפר, שנת המחבר כמבואר למעלה דף 622. עפר· כנוי להקב"ה עפ"ה איוב כ', ט'. נחילו, נחלתו. בהשחילו, בהוליכו. קלוט, מכנס ועצור לך מלאכת חוץ לתחום.

מותח דוק וחלד, שמים וארץ. על בלימה ל' איוב כ"ו, ז'. הגוף טפח, תקן גוף של אדה"ר. אשר בידו, איוב י"ב, י'. יוצר הרים עמוס ד', י"ג. בטרם יומים, בטרם התחלת הזמנים. חוג שמים, רקיע השמים ול' איוב כ"ב, י"ד. ובאין מעינות, משלי ח', כ"ד. ובדמות אבן ספיר, ע"פ יחזקאל א', כ"ו. נאור, הקב"ה. השם, תהלים ק"ד, ג'. וחיה נושאת אופן, ע"פ יחזקאל א', כ'. וטשים, ועפים מל' כנשר יטוש (איוב ט', כ"ו).

אחשבה לדעת, עפ"ה תהלים ע"ג, ט"ז. למה כאבי, עפ"ה ירמיה ט"ו, י"ח. סרחו, מלשון נסרחה חכמתם (ירמיה מ"ט, ז'). מונים, לשון ולא תונו איש את עמיתו. ובעמל, תהלים ע"ג, ה'. ז'. זאת העיזה וכו', כן ידברו האויבים המונים אותו. חדת לשן, מחדדת לשונה. טעותי, חושבים להטעות אותי אחריהם.

תבקשי השלוה מחלטת: לבת לבי אף כי קולטת. קרבתך לי טוב חולטת פולטת: מה לי ולכם מחן הדגל. אף הטנפת פגל ולא התגלגל. נעים וטוב מה מתוק מתרגל. מצוי לרצוי אב לבן יפרגל: ספירת החשבונות אף לפי כלתה. וארכת בת עמי לא עלתה. ענין חכה לו מצבת גלתה. תאות נפש חבת דוד לא חלתה: פתגם זה תרתי בלבי המצע. המכות אשר הכיתי רב המרצע. צור מדות שונות טרם הקציע. תקן מטלת מקציע ואספלנית הציע: קשר קמיע ממחה ולחישות מעלות. דברו בדוק ומהימן כמה מעלות. רופא אמן לו נתכנו עלילות. אשר בידו נרתק רב תעלות: שקצתי חיי משקצת מרב בשת. טעונה כלמות ורק מני דבשת. תבוע אשית עד יבשת תחבשת. אחר המכה צדקה לך תלבשת: שפוט לטרוף טרף עיניו תצפינה. לא לשחת בריותיו דרכיו תרפינה. מתוך דין לרחם מדותיו תסכינה. הוא יכאיב ויחבש ימחץ וידיו תרפינה: המפליא לעשות עם בריא ואמל. קרובים רחמיו ולא כחציר קמל. טריה לרטיה יגלגל בו באזמל. נס בתוך נס ינוסס חומל: יצוריו חיבים להודות חסד גומל. גלי ים יורדים ונכנסים לנמל. דרך תועים יישר יער וכרמל. לבוטים ירפא ומתיר חבוש ועמל: בין ושמר־אלה עם נבון וחכם. תר בנף מכאובכם ובכשר משכבם. ויינחם לבטח וים כסה פורכם. רגלם המדברה וארבעים ספק צרכם: חזקו ויאמץ לבבכם מיחלים לו הוים. סלו לרכב בערבות מכלכל יהבים. הודו לזכר קדשו מוחץ רהבים. בעל זאת רצו ושבחו אהובים: עזרת וכו'.

השלוה מחלטת, עד כה דברי האויבים. **קולטת**, מקבלת, ל' קולטת כאחת (מכות ע'). **חולטת**, ל' מהירות מענין ויחלטו (מ"א כ', ל"ג). **מחן הדגל**, לאנות בדגלכם. **יפרגל**, ייסר, מל' חז"ל ניה לך לוקה בפרגול (ויקרא רבה פ' ל"ב) שטעמו לרצועה ללקות. **חבת דוד**, אהבת הקב"ה. **לא חלתה** בכ"י וכצ"ל. **מטלת**, בגד לחבוש המכה. **קמיע** מְמֻחֶה כן נקוד, ופירושו קמיע של רופא מומחה, ומלת קמיע סמוכה אל מומחה וע"כ הקו"ף בשב"א, ודקדק הפייטן אחר ל' המשנה שבת ס' ולא בקמיע בזמן שאינו מן המומחה. **ולחישות**, לחש לרפואה. **מהימן**, נאמן. **נרתק**, כדן בל' ארמי כנוי הכנסת כלים לנרתק שלהן (יומא כ"ד) מוציא חמה מנרתקה (נדרים ח', ע"ב). **תעלות**, רפואות. **מני דבשת**, יותר ממה שיוכל לטעון הגמל. דבשת הוא גב הגמל (ישעיה ל', ו'). **תבוע**, בקשה. **ואמל**, חלש. **טריה לרטיה יגלגל**, פירוש, בו באזמל עצמו יגלגל טריה לרטיה והוא נס בתוך נס, ויסודו בשמות רבה סוף פ' בשלח אמר הקב"ה אין מדתי כמדת בשר ודם שהוא מכה באיזמל ומרפא ברטיה, אבל אני במה שאני מכה בו אני מרפא לכך נאמר ומכך אשר הכית בו את היאור קח בידך עכ"ל. ובמגלה י"ג, ב' אין הקב"ה מכה את ישראל אלא אם כן ברא להם רפואה תחלה. **יצוריו חיבים להודות** וכו', ע"פ ברכות דף נ"ד ארבעה צריכים להודות יורדי הים וכו'. **לנמל** בלשון אשכנז הַפֶּען. **לבוטים**, המעונים בתחלואים מלשון ואויל שפתים ילבט (משלי י', ח'). **חבוש**, אסור. **פורכם**, מצריים אשר עבדו בהם בפרך. **מיחלים לו הוים** בכ"י וכצ"ל ותבת הוים רבוי מן בכנוי יחיד הֹוֶה ר"ל היות תמיד מיחלים לו. **יהבים**, מלשון השלך על ה' יהבך (תהלים נ"ה כ"ג). **רצו**, לשון ריקוד ושמחה.

ראשי החרוזים שמואל.

שננו לשונם. בני אונם. ואת־אונם. לא השבת: זה כמה, עליהם מערבות מאז רכבת: וביד טבח. כשה לטבח. בלי רוח. בן עזבת: ונלוה חם. גם על גחם. והוא כי נלחם, ואתה לא רבת: אחרי אהב, כרשפי להב. כי ואוהב. צור כתבת: יה רם וגאה. הקריבה אלם רחוק אליו אמרת. ובכן קח־נא את־בנך את־יחידך אשר אהבת: מלכות אומר. כיין חמר. מר לי מר. וארעל: ובגב אשא. סבלות משא. נשיאי משא. בן־ישמעאל: זה חומס. וזה רומס. וזה מואס, וזה גועל: חשב יעלם. כי עד עולם. אהיה נכלם. ודל אל גועל: וכאיש יעבוד. חנם עבוד. יום יום עד אבוד. כחו פועל: על כן תמנע. פה לא ימנע. מנד ונע. קרא לו מועל: יה העירה. ונס הגבירה. כיום סיסרא. בימי יעל: וקחה גוי מיד הארמי. קרב כאשר מיום קרבת: ובכן קח נא: ויטור ושפו. והדר וצפו. צפו צפה. וסבבוני: וירש ירוש, נסוכה מראש, והשקוני ראש. ויענוני: ובן עלוה. עמם נלוה. בני קדר. וילחמוני: זה בי יכפור. וזה לי יחפור בור וכצפור צוד צדוני: פעמי נעים. ואור לי נעים. לי מרשיעים. זו שדוני: אלה בשגיון. עין רעיון. ואלה בהגיון שוא קנאוני: ובפחזותם. ובחזותם. ובעליזותם. יכעיסוני: יה כם ריבה. ויד הרחיבה. כי מראש כצר הרחבת: ובכן קח נא: אלוף נחת. ומנחת. מאין נחת. כארי פורק: ומבשם אתם. יך עם געתם. יאמר געתם קץ ואין פורק: זה מורט. וזה שורט.

בני אונם, בני שעיר אשר אחד מבניו אונם שמו (בראשית ל"ו, כ"ו), והשתמש הפייטן בשמות אונם, גחם, טבח, חם, אומר, וכו' לכנות בהם אויבי ישראל כי כל אלה הם שמות מתולדות ישמעאל ושעיר ועשו שהיו שונאי ישראל. ואת אונם, ל' און ותרמית. וביד טבח, בראשית כ"ב, כ"ד. חם, אומות שיצאו מזרע חם. על גחם, שם כ"ב, כ"ד. ואוהב צור כתבת, רומז על הפסוק ואוהב את יעקב (מלאכי א', ב'). אלם רחוק ל' תהלים נ"ו, א'. וכנוי הוא לישראל הנדודים בגלות. קח נא, בראשית כ"ב, ב'. אומר, מלכות עשו (בראשית ל"ו, י"א). כיין חמר, כיין חזק המשכר. וארעל, ל' כוס התרעלה (ישעיה נ"א, י"ז). ובגב, ובגבי. משא בן ישמעאל, בראשית כ"ה, י"ד. יעלם, בראשית ל"ו, י"ד. ודל אל גועל, חשב האויב כי אתה אלי געלתני ומאסתני אותי הדל. תמנע, אחד מאלופי עשו (בראשית ל"ו, מ'). קרוא לו מועל, מועל כן קוראים האויבים את ישראל הנע ונד, והוא מל' ומעלה מעל. העירה, הקיצה. כיום סיסרא, שופטים ד'. גוי, ישראל עמך שנקרא גוי קדוש. ויטור ושפו והדר וצפו, בראשית כ"ה, ט"ו. ל"ו, כ"ג. ול"ט. וט"ו. צפו צפה, ל' ראיה, ר"ל מעמידים צופים סביבותינו להרע לנו. וירש ירוש, ל' גרוש. נסוכה מראש, כנוי לישראל. ובן עלוה, בראשית ל"ו, מ'. יכפור, התנכר לי, ל' כופר בעיקר. וכצפור, ל' איכה ג', נ"ב. פעמי נעים, ל' נע ונד. ואור לי נעים, אור התורה הנעים לי. לי מרשיעים, האויבים רוצים להדיחני מן התורה, ומקיפים אותי בדברי הסתה, וזה שאמר זו שדוני ואחז בל' תהלים י"ז, ט'. בשגיון, מל' משוגע ושגגה. עין רעיון, ברעיוני שוא והבל, בכל אלה רוצים להדיחני מאמונתי. ובכ"י גורס אלה בשגיון עון גליון. ובפחזותם, ל' ריקות כמו בשקריהם ובפחזותם (ירמיה כ"ג, ל"ב). ובחזותם, ל' מחזה, ר"ל במחזה שוא שלהם. ובעליזותם, בשמחתם, ר"ל שאומרים הלא תראו אותנו יושבים שמחים ושלוים. נחת ומנחת, בראשית ל"ו, י"ז. וכ"ג. מאין נחת, ל' מנוחה, לא ינוחו ולא יחדלו לפרוק ולטרוף אותנו כארי. ומבשם, בראשית כ"ה, י"ג. יך, מכה אותנו. עם געתם, שם ל"ו, ט"ז. געתם קץ, הקץ שקוו ישראל לגאולתם הגיע אבל אין מציל אותם. מורט, נושר שערות מל' כי ימרט ראשו (ויקרא י"ג, מ'). שורט, פוצע חבורות מל'

וְזֶה פּוֹרֵט· וְשֵׁן חוֹרֵק: וְזֶה יוֹרֶה חֵין· לְבָבִי מוֹחֵין· וְזֶה לוֹחֵין· וְאֶבֶן זוֹרֵק: וּבְנֵי זִמְרָן· יוֹעֲצִים בְּחוֹבְרָן· וְיִתְרָן וּכְרָן· זֶה לָזֶה שׁוֹרֵק: הֵקִילוּ מַשְׂאֵת, כָּבֵד וּשְׂאֵת· וַיְעַקְּרוּ אֶת־מַטַּע שׂוֹרֵק: וּבְפִיהֶם כִּי בְּאִישׁוֹן חָשְׁכִּי· יִהְיֶה דַרְכִּי· וּבִטְחוֹנִי רֵק: אָן נוֹרָאוֹת· יַד הַקְּנָאוֹת· וּלְשֵׁם וּלְאוֹת· יָם הֶחֱרַבְתָּ: ובכן קח נא: לָמָּה תִישָׁן· וּבְנֵי דִישָׁן· וְנִינֵי יָקְשָׁן· רְדוּ רָדֹה: נַפְשִׁי נָקְטָה· מֵעֹל וּמוֹטָה· כִּי בִי נָטָה· אֶל־אֵל יָדוֹ: בֶּאֱמוֹר אוֹיְבִי· אַךְ אֲנִי נָבִיא· וְרוּחַ אֵל בִּי· וּדְבַר סוֹדוֹ: וּבֶן־הָאָמָה· קָם עַל בָּמָה· וּבְיַד רָמָה· הֵבִיא עֵדוֹ: וְיָהּ אֵל מְקַנֵּא· בַּאֲשֶׁר שָׂנֵא· כִּי שָׁם יַעֲנֶה· עָלָיו אֵידוֹ: לָאוֹ יִלְאוּ· מֵתִים כִּי יִגְעוּ· וְעֵינָיו יִרְאוּ· עֲדֵי כִידוֹ: וּבוֹשָׁה עָדָה· הִיא לֹא עֵדָה· עַל רִיק כַּדָּהּ· מִלֵּב בָּדוֹ: וְאֶת־הָאַהֲבָה· עוֹרְרָה כִּי בָא· מוֹעֵד וְצָבָא· אֲשֶׁר קָצַבְתָּ: וּבְכֵן קַח־נָא אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידְךָ אֲשֶׁר אָהַבְתָּ: וקרבתנו.

יוצר לשבת ראשונה של חנוכה·

ע"ס א"ב כפול תשעה, וחתום בו יוסף בר שלמה.

אוֹדְךָ כִּי אָנַפְתָּ בִּי וַתָּשֹׁב· אָזְנְךָ הִטִּיתָ שַׁוְעִי לִקְשׁוֹב· אוֹיְבַתִי כְּקַשׁ בְּעַלְעֶלֶת לִנְשׁוֹב: אָבִינָה וְאֶזְכְּרָה יְמֵי קֶדֶם· אֲשֶׁר קְרָאוּנִי כְּנִכְתָּם אֹדֶם· אוֹתוֹתָם אַגִּידָה וְלֹא אֵרָדֵם: אֲשִׂיחָה צָרוֹת וְנִקְמַת אַנְטִיוֹכַס· אָבַח חֲסִידַי וּמְשִׁיחַי נָכַס· אֱוִילֵי עַמִּי כְּהִקְרִיצוּנִי לְהַרְכַּס: יַעַן וְעַד סוּסֵי פְּלָדוֹת· בְּמוֹ רוֹכְבִים שְׁנוּסֵי לַפִּידוֹת· מוֹפֵת הַרְאוֹת בְּתוֹךְ עִיר נִכְבָּדוֹת· קָדוֹשׁ:

בָּאוּ אֶבֶן פָּרִיצִים לְלַשֵּׁן· בָּחֲרִי אַף הַמֶּלֶךְ לְעַשֵּׁן· בְּעַד לְהַבְרִית שְׁרוּצֵי גֹשֶׁן: בָּעֲרָה חֲמָתוֹ וַיֵּתֵא בְּפֶתַע· כִּלָּה בְשָׂרִי וְחַיָּתִי שָׁתַע· בַּיְעָרִים הֲבֵאתִי

וזרע לנפש (ויקרא י"ט, כ"ח). פורט, עורף מל' ופרט כרמך (ויקרא י"ט, י'). ובני זמרן, בראשית כ"ה, ב'. בחוברן, בהתחברותם יחד. ויתרן וכרן, שם ל"ו, כ"ו. שורק, קורא, מל' ושרק לו (ישעיה ה', כ"ו). הקילו משאת, מל' משא דבר ה' (מלאכי א') ר"ל המשא אשר נבאו הנביאים על האויבים לפורענותם הקלו אותו ובזוהו. מטע שורק, ישראל עש"ה ירמיה ב', כ"א. ובני דישן וניני יקשן בראשית ל"ו, כ"ו. וכ"ה, ג'. נקטה, קצתי בחיי, ל' איוב י', א'. נטה אל אל ידו, עש"ה איוב ט"ו, כ"ה. ובן האמה, ישמעאל (בראשית כ"א, י"ג). לאו ילאו, ל' חולשה ורפיון. מתים כי יגעו, כי יגיע הקץ של תחיית המתים. כידו, שברו (איוב כ"א, כ'). עדה, כנוי לאדום ע"ש אמו (בראשית ל"ו, ב'). לא עדה, לא תעיד עוד. על ריק כדה, על שהריקה את כדה, ר"ל אמונה ריקה. וצבא, זמן.

אודך, ענייני פיוט זה יבוארו ע"י יוסיפון ספר רביעי, ומגלת אנטיוכס, ומגלת יהודית, גם ספרי המקבאים ספר א' פרק א' וספר ב' פרק ו' וז'. כקש בעלעלת כצ"ל וכן בכ"י, ועלעלת הוא רוח סערה בל' ארמית וכן תרגום סער מתגורר עלעול מתכנש (ירמיה ל', כ"ג), רוח סערה, רוח עלעולא (תהלים קמ"ח, ח'), ופירוש החרוז, כשבת את אויבי כאשר ישוף רוח סער את הקש. קראוני, ארעוני. כנכתם אודם, ר"ל כאשר חטאתי. אותיותם אגידה, כן בכ"י ועיקר. ארדם, אתעצל. אבח, הרג. נכם, שחט. כהקריצוני מל' אכלו קרציהון (דניאל ג', ח') ל' מלשינות. להרכס מל' מרכסי איש (תהלים ל"א, כ"א); גם לפרשו מל' אירכס כתובתה (כתובות כ"ז) ל' אבדה. שנוסי, מל' וישנס מתניו (מ"א י"ח, מ"ו). עיר נכבדות, ירושלים עש"ה תהלים פ"ז, ג'. שתע מל' אל תשתע (ישעיה

כבהמות להתע: בכלותו להשמיד עם ולרפוס· באר לשר צבאו פילפוס·
ברית להעבירי ופסלו לתפוש: גזר מי בחזיר יפגל· גם מושך ערלה לעגל·
גויתו להשאיר והממאן מלסגל: גאלו בפת־בגו ובאליל חיה· גברו בתמם
שת לשאיה· גדע וכלה נוצרי תושיה: גבירות שתים בניהן מלו· גלל כן
בשדיהן נתלו· גורים ואמותם ממגדל הפילו: דמו לטנף בזבחיהם אלעזר·
דתו שמר ועז נאזר· דח ויבז דברי האכזר: דבב דאבתי על נפשך· דרוש
אדרוש מבשר קדשך· דם כמו האמנתי ואנטשך: דלף כן־תשעים שנה
אנכי· דחול אלהי במרמה תמליכי· דרכיך כלה ונחתים מלהפכי: הלזה
יאחז צדיק דרכו· הבחור יוסיף אמץ ברכו· הישיש כשורו נהרג בערכו:
העל אלה לא תפקוד· הצפיר והשעיר בחרונך ליקוד· הראש והרגל הזקן
והקדקד: הבט וזכור את־כל־התלאה· ההשיגה עדת צלעה ונהלאה·
הלעולמים תזנח לרבת חלאה: ואביעה עוד מקרה שבעה· ותיקים אחים
תמימי דעה· וקלם באש בשוא נתעה: ועל לא אכלו מזבחו· וידבקו בעשה
תבל בכחו· ושספם נבל באכזריות רוחו: ומחבת נחשת באור רתח·
ויפשח הראשון נתח נתח· ועור ראשו חשף בתותח: זמם להרוג ששת
אחיו· זד יהיר בעברת טוחיו· זבחם ככבש אלוף בחוחיו: זמם אפתה
השביעי קטנם· זהב אעשירך אליו נם· ומנתיך לי למשנה קונם: זה
העלם הטוב לבחר· זעק הרגני נא למה תאחר· זנחתי להשתחות לאל
אחר: חם ויחר מושל רשע· חזק מכותיו בלי פשע· חסן הילד ולסובלם
שעשע: חזתה הורתם משפטי בניה· חמטה נפשה על ניניה· חלפה
ותשב רוחה לקונה: חמשי אם גבר לעבור· חסידים אלו והריגתם זכור·
חנן כרויי בלתך וכר: טפש עוד מדון מגרה· טפטופי אשר לא ימרה·
טמוסי יוני החי יקרא: טבס זוכר שמו יהודי· טבוח וקרוץ כמו גדי· טריה

מ"א, י') ות"י לא תתגר, ל' שבירה. והפייטן הגריש התי"ו כתבה וע"מ תשבע בבנין קל, אע"פ שאין כן לדעת המדקדקים. להתע, ל' תועה. מושך ערלה לעגל כן הנוסחא בד"י ובכ"י ופירושו, למשוך את הערלה על גבי העטרה כדי לעגלה ולא תהי נראת. ובאחר ספרים הגרסה מלעגלי והיא לפרשה, למשוך ערלה שלא תהא עגולת העטרה נראית. מלסגל, מל' סגולה. גורים, בנים. דח, דחה. דבב, דיבר, מלשון דובב שפתי ישנים (שיר ז', י'). דלף, מענין דלף טורד (משלי כ"ז, ט"ו), והטעם השיב בדמעות. דחול, לשון יראה בארמית. תמליכי, תיעצכי, מלשון מלכי ישפר עלך (דניאל ד', כ"ד) וכל' חז"ל המלך בגבורה. הצפיר והשעיר, מלכות יון ע"פ דניאל ח' כ"א. וקלם, ושרפם. באור, באש. ויפשח, בקע וטרף, מל' דרכי סורר ויפשחני (איכה ג', י"א). וכן וישסף שמואל תרגומו ופשח (שמואל א' ט"ו, ל"ג). חשף, קלף עורו מעל ראשו. בתותח, הוא כלי זין (איוב מ"א כ"א). טוחיו, מחשבותיו, מלשון חכמת בטוחות (תהלים כ"א, ו'). בחוחיו, לשון חחים (איוב מ', כ"ו). נם, אמר. קונם, ל' נדר ושבועה בדברי חז"ל (נדרים י'). חם, נתחמם בחרון אפו. חסן, נתחזק, מלשון וחסון הוא כאלונים (עמוס ב', ט'). שעשע, שמח. חזתה הורתם, ראתה אמם. חמטה, לשון כריעה בארמית, וברכים כורעות תרגומו וארכוביא דחמטן (איוב ד', ד'). חלפה, ס"א חלתה. ניניה, ילדיה.

וּבִקֹּרֶת לְהַכְבִּיד בְּשָׁלְדֵי: טֹהַר טְבִילוֹת מִקְוֶה מֵהֶם הֶחֱדִיל. טָשׁוּ קְדוֹשִׁים מְנַשְּׁיהֶם לְהַבְדִּיל. טָרְחָם סַקֹּרֶת נֵס לְהַגְדִּיל: יָחִיד וְנִשָּׂא שׁוֹכֵן שָׁמַיִם. יִמֵּן לְכֻלָּם מִקְוָאוֹת מַיִם. יַעַן חֲסִידָיו מְיַחֲדָיו פַּעֲמַיִם: יָסַף יָדוֹ לְתָעֵב הָמוֹן. יְדִידוּת בַּיִת לָאִישׁ כִּזְמוֹן. יִשְׁכְּבֶנָּה אָז תְּחִלָּה הַהֶגְמוֹן: יָחַד זֹאת נִתְקְעָה לְגֹדֶשׁ. יְרָחִים אַרְבָּעִים וְאַרְבָּעָה חֹדֶשׁ. יְהוּדָה הִסִּיעָה כֹּהֵן הַקֹּדֶשׁ: כְּנִתְמַלֵּא סֶפֶק וְשַׁדַּי חָנַן. כְּנֵס חַשְׁמַנַּי לְבַת יוֹחָנָן. כְּנִסּוּם לְחֻפָּה בְּמִשְׁתֶּה לְהִתְרוֹנָן: כָּל־עֶדְיָהּ פָּחֲחָה הַכַּלָּה. כּוֹס מְזֻגָּה לִקְרוּאֵי הַלּוּלָה. כָּבְשׁוּ פְנֵיהֶם מֵהַבִּיט צִלָּהּ: כָּבֵד שֶׁצֶף הָאָח לְעֻמָּהּ. כַּבִּירִים קְרוּאִים פֹּה לְהַנְעִימָה. כְּנֶגְדָּם אֵיךְ עָמַדְתְּ כִּקְדֵשָׁה עֲרֻמָּה: לָמוֹ הֵשִׁיבָה נָוַת יְפֵה־פִיָּה. לִי אֵיךְ תְּיַסְּרוּנִי בִּרְמִיָּה. לְעָרֵל וְטָמֵא תַּשְׁגִּילוּנִי הַלַּיְלָה עֶרְיָה: לָבְשָׁה רוּחַ אָז יְהוּדָה. לִבּוֹ מְלָאוֹ גְבוּרָה עֲנוּדָה. לָחַשׁ וַיְקַנֵּא קִנְאָה כְבֵדָה: לָקַט הֲדַס וּמִינֵי בְשָׂמִים. לְהָכִין כְּמוֹ בְגִיל וְהֲנוּמִים. לְהִתְעַת עַוָּל כְּחֻקּוֹ מַשְׁלִימִים: מֵרָחוֹק בְּשִׂקְפָּם מְזַמְּרִים וּמְחַנְּגִים. מִלֵּל אֵלֶּה הַשָּׂרִים הַמַּנְהִיגִים. מֵעַתָּה יִכָּנְסוּ בִּנְמוּסֵי עֲרוּגִים: מְשָׁרְתָיו וּמַחֲנֵהוּ חוּצָה הֵנִיס. מַתִּתְיָהוּ וְאֶחָיו פְּנִימָה הִכְנִיס. מַכַּבֵּי יְהוּדָה גְּבוּרָה הִשְׁנִיס: מְאֹסֶת כָּל־עֵץ הִדְקִיר הַמְזֻנֶּה. מֵעַכּוֹ לִנְמֵרִים רָדַף הַמַּחֲנֶה. מְחָצָם וְכֻלָּם וַיַּגֵּד לֶאֱלִיפַרְנֵי: נָסַע וַיֶּאֱסֹף הֲמוֹנוֹ לְהַקְמִיל. נָח קָרוֹב מִצִּיּוֹן מִיל. נָע לְבָבִי כְּיַעַר וְכַרְמֶל: נָדְבוּ הָעָם לָשׁוּב לִמְחוֹלְלָם. נֶאֱנָחִים בְּצוֹם וּבְכִי כֻּלָּם. נֶחֱמָדִים מִפָּז הָגוּ בִּפְלִפּוּלָם: נִבָּא לַמֶּלֶךְ הֶגְמוֹנוֹ אֲכִיוֹר. נָדִיב יוֹעֵץ דַּכָּם וְאַפִּיפְיוֹר. נָצְרוּ חֻקָּם וַיְצִיתוּךְ כַּכִּיּוֹר: שׁוֹטֵן כְּהֶאֱזִין עָלָיו הִגְעִיר. שָׂח לְהוֹקִיעוֹ כְּבוֹדוֹ לְהַבְעִיר. סָמוּךְ מְבוֹא שַׁעַר הָעִיר: סָחַף מָחָר הַקִּרְיָה כְּאַגְחִיל. סַיָּפַי בְּרֹאשׁ זֶה אַתְחִיל. סַנֵּגְרוֹן מְשַׂנְאַי תְּמוּר הִשְׁחִיל: סִבַּבְתָּנִי

כרויי בלחך וכור, עש"ה הושע ג', ב'. טפש, ר"ל הוסיף עוד עפשות הרשע ההוא שהיה מגרה מדון בישראל. טפטופי, דבורי. טמוסי, מנהגים. חחי יקרא, כל החי יקרא בטמוסי יוני, ר"ל כל אדם יעשה כחוקי היונים. טכס, ל' תקון „פֿערארדנען". וקרוץ, ל' כריתה. ובקרת, מלקות, כמו ויקרא י"ט, כ'. בשלדי, בגוף מל' שלדו קיימת (מ"ק כ"ה). טשו, כלומר פרשו. סקרת, ראית. ההגמון, שר וגדול בל' חז"ל, ועקרו מל' יונית, ועוד היום נקרא כך ראש של קהֶנְהקען „העטטמאן". לגדש, בחזוקו. יהודה הסיעה פירוש על כי יהודה כהן הקדש הסיע אותה היתד ועקר אותה. כנתמלא ספק, כאשר עון הרשע היה שלם ונתמלא סאתו, והוא מל' איוב כ' כ"ב. חנן, היה מרחם על ישראל. פחחה הכלה, הפשיטה מעליה כל עדייה. ערום ויחף ת"י פחית ויחף (ישעיה כ', ג'). הלולה, חתונה בל' חז"ל כמו אגרא דבי הלולי מלי (ברכות ו' ע"ב). צלה, תואר יפיה. שצף, כעס מל' בשצף קצף (ישעיה כ"ד, ח'). לעמה, לעומתה. כבירים, גדולים ונכבדים. נות יפהפיה, הנוה והיפה. לבשה רוח, הרוח לבשה את יהודה. ענודה, קשורה. לחש, נתיעץ. והנומים, שמחות חתונה מל' ילאת בהינומא (כתובות ע"ו, ע"ב). בשקפם, בראותם. ס"א בספקם, והוא ל' ויספוק את כפיו (במדבר כ"ד, י') ר"ל היו סופקים כפים ברקודם. ומחננים, רוקדים וחוללים, בתפים ובמחולות ת"א בתפין ובחנגין (שמות ט"ו, כ'). בנמוסי ל' חוק ומנהג. מואסת כל עץ, חרוז זה מביאו רש"י בפירוש יחזקאל כ"א, י"ח. מעכו לנמרים, שמות מקומות. לאליפרני, שהיה שר צבא למלך יונים. להקמיל, להכרית. כיער וכרמל, מל' יער כרמלו (מ"ב י"ט, כ"ג). למחוללם, ליוצרם, מל' ותשכח אל מחוללך (דברים ל"ב י"ח). דכם, מנהיג בל"א תערלָהג. **ואפיפיור**, כומר. **הגעיר**, געור בו. להבעיר, ל' ביעור וניחום. **באגחיל**, כשאשרפנה ואעשנה גחלים. **סיפי**, חרבי. **סנגרון**, מליץ. **תמור השחיל**, בעבור שהוליא דברים טובים על שונאי להליץ בעדם. **השחיל**, הוליא,

בַּלַּיְלָה הִיא יְהוּדִית · סוֹדָהּ בָּרוּךְ וְטַעֲמָהּ עֲדִית · סוֹחֲרָה לְעַמָּהּ וּלְיָוָן לַפִּידִית:
עִיר וְיֹשְׁבֶיהָ בְּכֹשֶׁר בַּחֲזוֹתָהּ · עָלְצָה וַתֵּלֶךְ עִמָּהּ שִׁפְחָתָהּ · עַל יְיָ הִשְׁלִיכָה
יְהָבָתָהּ: עָמְדָה בְּרֹאשׁ מַחֲנוֹת הָאוֹיֵב · עֲלִיצוֹתָיו לְהָפֵג וַחֲיָלָיו לְדַיֵּב · עַל
רֹאשׁוֹ גְּמוּלוֹ לְהָיֵב: עֲדִי יָפְיָהּ הִגִּידוּ לַמֶּלֶךְ · עַלְמָה שֶׁאֵין כָּמוֹהָ בַּפֶּלֶךְ ·
עָרְבָה עָלָיו וְלַהֲבִיאָהּ הִלֵּךְ: פֶּן מָה דַּרְכֵּךְ הַשְׁמִיעִינִי · פָּצְתָה מִמִּשְׁפַּחַת
נְבִיאִים אָנִי · פּוֹתְרִים עָלֶיךָ מַלְכִּי וּקְצִינִי: פֶּתַע פִּתְאוֹם בְּבֹא מָחָר · פְּגוּזֶיךָ
יִתְצוּ הָעִיר כְּפֶחָר · פָּסַעְתִּי לְבַשֶּׂרְךָ לְבַל תְּאַחַר: פּוֹרָה בְּדַרְכְּךָ כְּמוֹ חֲמָתֶךָ ·
פְּקֹד וּזְכֹר אֶת־אֲמָתֶךָ · פִּרְחֵי מִשְׁפַּחְתִּי יְשָׁרְתוּךָ בְּבֵיתֶךָ: צִפְצֵף כָּל־שְׁאֵלָתֵךְ
אֲמַלֵּא · צִבְיוֹנִי אִם תַּעֲשִׂי, מִלְּכַלֵּה צֶאֱצָאַי בֵּית אָבִיךְ אֲעַלֶּה: צָרְחָה לוֹ אֵינֶנִּי
טְהוֹרָה · צַו לְהַעֲבִיר קוֹל וּגְזֵרָה · צָרוּ מֵהַגִּיעַ בָּעַלְמָה הַמִּטַּהֲרָה: צָהַל כְּסוּס
מְיֻזָּן וְכִרְכֵּר · צְבָאָיו בְּמִשְׁתֵּה שְׁמָנִים הִשְׁכָּר · צַוָּארוֹ לָצוּד שָׁתָה וַיִּשְׁכָּר:
קִפְּחַתּוֹ אָז שְׁנַת תַּרְדֵּמָה · קָרְאוּ לוֹ הַנַּעֲרָה לְפָגְמָהּ · קָדְקֳדוֹ הִשְׁכִּיב וְכִישֵׁן
נִרְדָּמָה: קוּמוּ חִישׁ וּפְנוּ לְדַרְכְּכֶם · קְלוּ רֶגֶל מֵעַל מַלְכְּכֶם · קִדְּמוּ וַיָּרֻצוּ לְאָהֳלֵי
סֻכָּם: קְרוּאָה יִרְאַת יְיָ וּמַשְׂכֶּלֶת · קִצְּצָה גֻלְגָּלְתּוֹ כְּרֹאשׁ שִׁבֹּלֶת · קְחָתוֹ
וֶהֱבִיאַתּוֹ לְהֵטִיב תּוֹחֶלֶת: רָאוּהוּ וְלֹא הֶאֱמִינוּ לָהּ · רָצוּ לָאִישׁ אֲשֶׁר בְּקִצְפּוֹ
תָּלָה · רָחַשׁ הוּא רֹאשׁוֹ בְּאֵלָה: רְמַשׁ הַהוּא גָּדְלוּ שְׂמָחוֹת · רָחֲקוּ וַיָּנֻסוּ יָגוֹן
וַאֲנָחוֹת · רוֹדֵף וּמִתְנַקֵּם כְּהֶרֶף לְהִמָּחוֹת: רָקְדוּ וְחָדוּ כָּל־הַלַּיְלָה · רְנָנֵן
הִנְעִימוּ לְנוֹרָא עֲלִילָה · רְחָפָם וּפְקָדָם בְּפָסוֹחַ וְחֶמְלָה: שַׁחַר כְּהִקָּרִין וְהַבֹּקֶר
אוֹר · שָׁאֲגוּ בְּקוֹל חָזָק וְנָאוֹר · שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ לְבָאוֹר: שׁוֹדְדִים כְּשָׁמְעָם
הֲמֻלַּת הֶהָמוֹן · שָׁקְדוּ לְהָקִיץ הַמֶּלֶךְ וְלִכְמוֹן · שְׁזָפוּהוּ מֵת מֻשְׁכָּב בְּאַרְמוֹן:
שְׁאוֹנָם נִכְנַע וַתִּבְרַח רוּחָם · שָׁחֲחוּ וְחָגְרוּ בְּפַחַד אֶבְחָם · שׁוֹבֵיהֶם רְדָפוּם
וְהִכּוּם לְפַלְּחָם: תָּמוּם וַהֲרָגוּם תִּלֵּי תִלִּים · תּוֹדוֹת וְהַלֵּל סִיְּגוּ סְגוּלִים · תָּקֵף

משיתהו ת"א שחלתה (שמות ב', י'). עדית, כאה וטובה וחשובה, מל' לגבות לנזקין מן העדית (ב"ק דף ו'). סוחרה, מגנה כמו צנה וסוחרה (תהלים צ"א, ד'). לפידית, מל' לפיד אש. להפג, לבטל, מל' ויפג לבו (בראשית מ"ה כ"ו) נימיגין טעמן (ביצה י"ד). לדיב, מל' דאבון נפש. בפלך, במדינה. פצתה, אמרה. פותרים, שמעתי שהיו פותרים ומתנבאים עליך כי מחר תפול ירושלים בידך. פגוזיך, ומחי קבלו ת"י ופגוזי (יחזקאל כ"ו, ט') בל"א װײַערברעכער. כפחר, כחרס. פורה בדרכך, אחז ל' ישעיה ס"ג, ג'. פרחי, נערים בל' חז"ל, כמו פרחי כהונה (יומא י"ט, ב'). צביוני, רצוני. מלכלה, לא אכלה את כלאאי ביתך אבל אגדל אותם. צרחה בס"א צוחה, ושניהם ל' צעקה כמו טר צורח (צפניה א' י"ד) הריס יצוחו (ישעיה מ"ב י"א). צו, צוה. צורו, השמרו לכם, והוא לווי משרש נצר. כסוס מיזן, מל' ירמיה ה', ח'. וכרכר, ורקד, כמו ודוד מכרכר (ש"ב ו', י"ד). קפחתו, גברה עליו. להטיב תוחלת, להטיב תוחלתן של ישראל שהיו מצפים לתשועה. רחש הוא ראשו באלה, פירוש, בשבע בשבועת האלה שזה הוא ראשו של אליפורני. רמש, לילה בל' ארמית. רחפם, מל' ועל גוזליו ירחף. כהקרין, כהאיר. והבקר אור, הגיע זמן ק"ש של שחרית. שקדו, מהרו. ולכמון, ולסתור. שזפוהו, ראוהו. בארמון, בפלטין שלו. אבחם, חרבם. לפלחם, ענין בקיעה ושבירה, כמו יפלח חץ כבדו (משלי ז' כ"ג). תמום, הכום עד תומם. סִיְּגוּ סגולים כן בכ"י והוא ל' סייג וגדר, או שהוא מל' וכי שיג לו (מ"א י"ח, כ"ז) ל' דבור ועסק. תממו, ל' תמים, כלומר לגמור הלל שלם. ובס"א תחמו, והוא ל' תחום וגבול

הֵנֵּם קָבְעוּ מַשְׂכִּילִים: תִּמְּמוּ הַלֵּל לִגְמוֹר שְׁמוֹנָה. תִּכֵּן נֵרוֹת לְהַעֲלוֹת בְּרִנָּנָה. תָּמִיד בְּכָל־שָׁנָה וְשָׁנָה: תֹּאֲמוּ הַיּוֹם שַׁבָּת (וְרֹאשׁ חֹדֶשׁ) וַחֲנֻכָּה. תִּפְאַר מְעַנְיָנָם מֶעֱנְגָה וְרַבָּה. תְּעִידְךָ נֶצַח כִּי לְךָ הַמְּלוּכָה: יְחִידֶיךָ וִידִידֶיךָ סֶלָה פְקָדוּךָ. כָּל נִדְמֵית שֶׁגְּבוּךָ לְבַדּוּךָ. מִשְּׁבִי הַדְּרִירִים וְהַכֹּל יוֹדוּךָ. קָדוֹשׁ: הכל יודוך.

ע"ס א"ב.

אופן.

כְּבוֹדוֹ אוֹר יַזְרִיחַ. בְּמִקְדַּשׁ קֹדֶשׁ. גִּיהַּ נֵרוֹת נֶחֱזֶה. דּוֹלְקִים בַּקֹּדֶשׁ. הָשֵׁב כֹּהֲנִים לְמַחְלְקוֹתָם. וִישָׁרְתוּךָ בַּקֹּדֶשׁ. זְרוּיֶיךָ יְקַבְּצוּ חֲזוֹרוֹת. חֲנֻכַּת מִקְדַּשׁ קֹדֶשׁ. טֶכֶס מִצְוַת נֵרוֹת שִׁבְעָה. יַעַרְכוּ בַּקֹּדֶשׁ. כֹּהֲנִים קְדוֹשִׁים. לְבוּשֵׁי בִּגְדֵי קֹדֶשׁ. מְנוֹרַת זָהָב כֻּלָּהּ. נֵרוֹתֶיהָ שִׁבְעָה בַּקֹּדֶשׁ. שְׂרָד מְכֻרְבָּלִים. עֵת תָּשִׁיב בַּקֹּדֶשׁ. פְּאֵר מִגְבָּעוֹת. צִיץ נֵזֶר הַקֹּדֶשׁ. קָרֵב לִתְבוּאַת. רֵאשִׁית קֹדֶשׁ. שׁוּבָה בְּרַחֲמִים לְעִיר הַקֹּדֶשׁ. תִּתְפָּאַר וְתִתְקַדַּשׁ בְּפִי שַׂרְפֵי קֹדֶשׁ:

והחיות ישוררו וכו'.

מאורה. על משקל ג' ג' תנועות, וחתום שלמה בראש החרוזים.

שְׁנֵי זֵיתִים. נִכְרָתִים. בְּגַן נָעוּל יַצְהִירוּ: לְרֹאשׁ קְהָתִים. וְאֶפְרָתִים. שְׁתֵּי עֲטָרוֹת יַכְתִּירוּ: וְעַל מְנוֹרָה. הַטְּהוֹרָה. כְּמוֹ נֵרוֹת יַזְהִירוּ. הֵן בְּמַחֲנֶה אֶל־מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה יָאִירוּ: לְבֶן־אֶפְרָת. צִיץ נִכְרָת. אֲשֶׁר הָיָה כְּצִיץ נוֹבֵל: לְבֶן הַמְּשַׁח. אֲשֶׁר הוּשַׁח. כְּמוֹ אֳנִיָּה בְּלִי חוֹבֵל: זְכוֹר מַרְאֶה. אֲשֶׁר רָאָה. זְכַרְיָהוּ בְּעִיר בָּבֶל: כְּמוֹ זְכַרְתָּם. וְהוֹשַׁעְתָּם. אֲזַי עַל יַד זְרֻבָּבֶל: זְכוֹר זַרְעָם.

שקבעו לו ח' ימים. תכן נרות, מספר הנרות. תאמו, נתחברו, ל' תאומים. תפואר, אתה הקב"ה תפואר מעניינה של שבת וחנוכה ע"י ישראל שמאמיר בהם הרבה נך והענגה (דברים כ"ח, כ"ו). תעידך, ישראל מעידה נך. פקדוך בצרתם, כמו שנאמר בצר פקדוך (ישעיה כ"ו, ט"ז). כל נדמיה, אין דומה לך. שגבוך, רוממוך. לבדוך, מל' לבד, ר"ל יהללוך שאתה לבדך ואין זולתך. הדרירים, ל' דרור וחפשי.

כבודו, הפייטן מתפלל שיזריח השם ב"ה את כבודו ויגלה את שכינתו בבה"מ, ואז נשוב לראות אור ז' נרות המנורה. גיה, ל' נוגה. חנכת מקדש קדש, בד"י חנת מקדש אינכה. טכס, תקון וסדר. נרות שבעה, תנת שבעה אינכה בד"י. שרד מכרבלים, מלובשים בגדי כהונה. מכרבלים ל' עטיפה ולבישה כמו דה"א ט"ו, כ"ז. לתבואת ראשית קדש, עפ"ה ירמיה ב', ג'.

שני זיתים, רומז על הכהונה אשר לזרע אהרן ממשפחת קהת, ועל המלכות אשר לזרע דוד שהוא מבית לחם הנקרא גם אפרת, וכמו שמפרש והולך בפיוטו, ומוסד על הפסוקים ושנים זיתים עליה, ואלה שני בני יצהר (זכרי' ד', ג'. י"ד) כמו שנדרש במדבר רבה פ' י"ד דף רס"ב וכמו שפירש גם רש"י בפסוק ההוא. בגן נעול, כנוי לישראל עפ"ה שיר ד'. יצהירו, ישובו לפרוח ולהציץ ולעשות פרי זיתים אשר יכותש מהם שמן זית, והוא מל' ותירשך ויצהרך (דברים ז' י"ג) בין שורותם יצהירו (איוב כ"ד, י"א). שתי עטרות, כתר כהונה וכתר מלכות. ועל מנורה הטהורה, זו כנסת ישראל אשר האירה העולם באמונתה כמנורה. ובפסיקתא ועשית מנורת זהב טהור, זו כנסת ישראל, ירכה זה הנשיא, וקנה זה אב בית דין, גביעיה אלו החכמים, וכפתוריה אלו התלמידים וכו'. יזהירו, יאירו, מל' והמשכילים יזהירו כזהר הרקיע (דניאל י"ב, ג'). הן במחנה ישראל. אל מול וכו' במדבר ח', ב'. ציץ, כתר, מל' ציץ נזר הקדש. כציץ נובל, כפרח יבש וכמוש. לבן המשח וכו' בכ"י אחד גורס „אשר הומשח וגם הושח כאניה בלי חובל". לבן המשח, הכמשח בשמן הקדש והם הכהנים. הושח, מל' שחה לעפר נפשנו (תהלים מ"ד, כ"ו). כמו אניה, כספינה בלי מנהיג. אשר ראה זכריהו, נבואתו על הגאולה (זכריה סמן ד'). אזי על יד זרובבל, זכור זרעם

לְהוֹשִׁיעָם· וְגַם תִּקְרָא שְׁנַת יוֹבֵל: וְשִׂים אוֹתָם· מְקוֹם אֲבוֹתָם· הֱיוֹת
מוֹשְׁלִים בְּכָל־תֵּבֵל: וּמֵעַל יַד· אִישׁ צַיָּד· טַבְּעֹתָם יָסִירוּ: הן במחנה. מַמְלָכָה·
מְמֻשָּׁכָה· לְעִיר צִיּוֹן תְּשִׁיבֶנָּה: וּבַת כְּבוּדָּה· בְּרֹב עֲבֻדָּה· לְבֵית אִמָּהּ
תְּבִיאֶנָּה: וְהַגְּבִירָה· וְהַצְּפִירָה· בְּרֹאשׁ דָּוִד תְּשִׂימֶנָּה: וּמִצְנֶפֶת· מְעֻלֶּפֶת·
בְּרֹאשׁ אַהֲרֹן תְּקִימֶנָּה: וְהַתָּמִיד· אֲזַי תַּעֲמִיד· וְהַמִּנְחָה תְּרִימֶנָּה: וְהַמֶּרְקַח·
אֲשֶׁר לָקַח· וְלֹא רְאִיתִיו עַד־הֵנָּה: וְהַנֵּרוֹת· בַּמְּנוֹרוֹת· בְּנֵי אַהֲרֹן יַבְעִירוּ:
הן במחנה. הַנִּכְאָה· וְהַצְּמֵאָה· אֲשֶׁר תָּמִיד לָךְ תְּיַלִּיל: סְמוֹךְ יָדָהּ· בְּבֵן
דּוֹדָהּ· הַנִּקְרָא שְׁמוֹ חַכְלִיל: וְתַכְנִיסֵם· לְגַן בֹּשֶׂם· וְחֻפָּתָם בְּהוֹד תַּכְלִיל:
וְתוֹלִיכֵם· וְתַמְלִיכֵם· בְּהַר צִיּוֹן וְהַגָּלִיל: וְחֹק יָשָׁר· אֲזַי יוּשַׁר· עֲלֵי נֶבֶל
וְגַם חָלִיל: וְעַם אוֹהֲבֵי שִׁמְךָ וְעוֹזְבֵי חֲזוֹן שֶׁקֶר וְשָׁוְא וֶאֱלִיל: וְאֹם פְּרוּכִים·
יִהְיוּ בְּרוּכִים· כָּל־רוֹאֵיהֶם יַכִּירוּ: הֵן בַּמַּחֲנֶה· אֶל־מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה
יָאִירוּ: אור חדש.

זולת. ע"ס א"ב, ובסוף חתום שלמה הקטן בירבי יהודה חזק.

אֵין צוּר חֶלֶף· תַּבְנִית כֹּל גּוֹלֵף· לְכוֹשֵׁל חִיּוּל חוֹלֵף· לְמַכְשֵׁל חַיַּת
שׁוֹלֵף: בַּעַר שָׁקַד לְסַלֵּף· עַם דָּת אִלֵּף· מְעַט פִּרְחֵי תֶלֶף· גֶּבֶר מֵרֹב אָלֶף:
גְּמָצֵי שִׁיחוֹת כָּר· שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה כִּרְכָּר· רְאוֹת בְּרֵכוֹת סָקַר· בְּעִנּוּי נֶפֶשׁ
נָקַר: דִּבֵּר שֵׁם יָקָר· כָּל־מַזְכִּיר יְדֻקָּר· וְאָז לְרֹב הֶפְקֵר· מְרוֹד כְּפוּר בְּעָקָר:
הֶעֱרִים סוֹד בְּלִיַּעַל· לְהוֹגֵי חֵן יַעַל· מְסוֹךְ סַף רַעַל· חַיָּיו הַמֵּרֵר וְהַרְעַל:

להושיעם, כל זה איננו בכ"י אחד אלא שם הנוסחא „כמו זכרתם והושעתם וגם תקרא שנת יובל". כמו זכרתם לקץ שבעים שנה של גלות בבל. זרובבל, שהיה משבט יהודה מזרע המלכות. איש ציד, עשו. ממשכה בגלות. ובת כבודה, ישראל. ברב עֲבֻדָּה ברוב קנינים, מל' ועבדה רבה (בראשית כ"ו, י"ד). והגבירה, ל' כח והיא המלכות. והצפירה, העטרת, כמו ולצפירת תפארה (ישעיה כ"ח, ה'). בראש דוד תשימנה, בכ"י אחד גורס כהן תקימנה, ובחרוז הבא תשימנה. מעלפת, מעוטפת. והמרקח, שמן המשחה. ולא ראיתיו, בראשית מ"ד, כ"ח. יבעירו, ידליקו. תיליל, תתפלל באנחות. בבן דודה, הוא המשיח. חכליל, דוד, ע"ש הכתוב ב"א ע"ז, י"ב. ותכניסם, כן בשני כ"י ועיקר. לגן בושם, כנוי לארץ ישראל. תכליל, תפאר, מלשון כליל יפי. והגליל, בשני כ"י וְהַר גָּלִילִי והיותא טוב שהוא שם חלק ארץ ישראל הנקרא גַּאֲוָיְתָא. וחק ישר, כמו שתיקן דוד עבודת משוררי בית המקדש כיושר כן יושר אז לעתיד לבוא. עלי נבל, בכ"י אחד „עלי כנור". ועם אוהבי שמך ועוזבי חזון שקר ושוא ואליל, חרוז זה איננו בכ"י אחד, ובכ"י אחד גורס „וְעַם עוזבי שמך ואוהבי שקר שוא ואליל". ואום, בכ"י אחד ועם. פרוכים, לחוצים ודחוקים, מלשון עבדו בהם בפרך (שמות א', י"ד). כל רואיהם יכירו כי הם זרע ברך ה' (ישעיה ס"א, ט').

אין צור, פירושו, אין צור תחת מי שגולף כל תבנית, ולכן הנקוד כֹּל בחולם ור"ל תבנית של כֹּל, וגולף בבלי לשון פּוֹעֵל והוא לשון חקיקה בארמית. לכושל חיול חולף, ע"ה ונכשלים אזרו חיל (שמואל א' ב', ד'), ואמר חולף ע"ה וקוי ה' יחליפו כח (ישעיה מ', ל"א) וחיול הוא כח. לְמַכְשִׁלֵי הגורס בשלון לזולתו, והכוונה פה על אנטיוכס. חית שולף, חולץ כפשו וחיתו. מעט פרחי תלף, מעט פרחי כוהני בית המקדש, שהם חשמונאי ובניו. תלף, בית המקדש וע"ה בנוי לתלפיות (שיר ד', ד') הנדרש על בית המקדש. גְּמָצֵי בורות כמו חופר גומץ (קהלת י', ח'). שלש עשרה כרכר, י"ג פרצות פרצו יונים בהיכל (מדות פרק ב'). נקר, עיור את עיניו. לרוב הפקר, תיס הפקירו עצמם וכפרו במצוות הבורא להלוך בהבלי היונים. חן יעל, כנוי לתורה ע"ה משלי ה', י"ט. מסוך סף רעל, למזוג להם כוס התרעלה. והרעל, לשון כוס התרעלה (ישעיה נ"א, י"ז).

וְעוֹד הוֹסִיף מַעַל· לְאֵל מוֹדֵד שַׁעַל· בִּטֵּל עוֹד מֵהַעַל· קָרְבַּן תָּמִיד מוֹעַל: זֶרַע קֹדֶשׁ הֶחֱרִץ· חָכְמוּ קַלֵּי מֶרֶץ· גָּזוֹר אֶצְבַּע קֶרֶץ· כּוֹתֵב כְּתֹבֶת פֶּרֶץ: חִבּוּל טֻמְאַת שֶׁרֶץ· גַּן נָעוּל הַשֶּׁרֶץ· שָׁתוּק אִסּוּף הַפֶּרֶץ· זִמָּה סַפֵּק אָרֶץ: טָשׁוּ חַרְגּוּלֵי יֶלֶק· זְמוֹרֵי הַבֶּקֶק וְהַבֶּלֶק· כְּבֵין עַל צִפּוֹר הוֹלֵק· גּוֹזָלֵי בַּתֵּר וְהַמֹּלֶק: יָקְדוּ כְּהַבְהָבֵי עֶלֶק· הִרְהֵר רִיב וְחֵלֶק· עֲקוֹר מַתַּן חֵלֶק· חַג וּמְנוֹרָה דּוֹלֵק: כְּנוּיִים שְׁפַנֵּי סֶלַע· הוּמְרוּ לְתַנִּינֵי בֶלַע· לְבָאֵי שֵׁן וּמְתַלַּע· תְּבוּאַת קֹדֶשׁ יָלַע: לְאֵיד הֵכִינוּ צֶלַע· נָטוּשׁ מְדָנֵי גָּלַע· בְּשַׂר קֹדֶשׁ קָלַע· מֵעַם מָשׁוּל תּוֹלָע: מִדַּת חָמָס גָּמָלוּ· כֵּן גְּמוּל הַגְּמָלוּ· כְּסוּף יְאוֹר קָמֵלוּ· כְּרֹאשׁ שִׁבֹּלֶת נִמָּלוּ: נִטְיוֹן רָעוֹת נִכְלוּ· בַּל יוּכְלוּ שֶׁכְּלוּ· כְּקַשׁ יָבֵשׁ אֻכְּלוּ· כָּלוּ בֶעָשָׁן כָּלוּ: סוֹד שֵׁם לְחַלֵּל· תְּמוּר רָשָׁע מִתְהוֹלֵל· יוֹמָם הָפַךְ לְלֵיל· כְּבֵן יִגָּמֵר הַלֵּל: עֹז בְּכֵן יִתְמַלֵּל· מִפִּי יוֹנֵק וְעוֹלֵל· לְמַשְׁבִּית צַר וּמִתְעוֹלֵל· כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל: פִּלְּגוּ לְשִׁבְעָה חֲלוּצִים· וְקָבְעוּ שְׁמוֹנָה מְלִיצִים· נֶגֶד שְׁקוּדַת נִצִּים· וּתְקוּפַת שְׁנַת קֵצִים: צָעֲרוּ כְּעַקְרַבֵּי עֲקָצִים· וְצֹעֲרוּ כִּנְמָלֵי שְׁקָצִים· לְהַטּוּ כַּעֲצֵי קְצָצִים· הֹעֲכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים: קְהָלִים נוֹסְדוּ מְדָנַי· כִּשְׁנַיִם עָשָׂר עִדָּנַי· רָב רִיבָם יְיָ· עַל חוֹשְׁבֵי אָבְדָנִי: שְׁפוֹט כֵּן דִּינַי· אֵין עוֹד זוּלָתְךָ אֲדֹנָי· תְּאַבֵּד כֵּן זֵידוֹנַי· כָּל־אוֹיְבֶיךָ יְיָ: שְׁמוֹר לְפִי מִלִּים· הַט הַקְשֵׁב קוֹבְלִים· טָרוּד נֹף בְּהוּלִים· יָחִיל רוֹזְנֵי בְעָלִים: יְצִיאַת יוֹם הִלּוּלִים· וְקָרַע דִּין הוֹלְלִים· חֲזוֹת קָרוֹא כִּמְהַלְלִים· מִי כָמֹכָה בָּאֵלִם: עורת וכו'.

מודד שעל, עש"ה ישעיה מ', י"ב. **מהעל**, מהעלות. **החרץ** להחרימם ולהכריתם. **קלי מרץ**, היונים. **פרץ**, כנוי לישראל עש"ה והיה ביתך כבית פרץ (סוף רות). **שתוק אסוף**, על' המשנה קדושין ראש פרק ד', והכוונה פה שרצו היונים להרבות זמה וזנות בארץ. **חרגולי ילק**, שם מין ארבה ויקרא י"א, כ"ב. יואל א', ד'. ופה הוא כנוי ליונים. **הבקק והבלק**, ענין כליון מלשון נחום ב', י"א. **והמלק**, מלשון ומלק את ראשו (ויקרא א', ט"ו). **כהבהבי עלק**, כאש הגיהנם ועש"ה לעלוקה שתי בנות (משלי ל' טו) ע"ש פירוש רש"י גם בערובין דף י"ט בד"ה והא איכא תפתה. **יחלק**, מחלוקת. **עקור מתן חלק**, לעקור חג הסכות ושמיני עצרת אשר היו מרדים בו כרות לשמחת בית השואבה, ואחז בל' מתן חלק עש"ה תן חלק לשבעה וגם לשמונה (קהלת י"א) הנדרש בערובין דף מ' על חג הסכות. **כנוים שפני סלע**, ר"ל אותם המכונים שפני סלע הומרו וכו' ורומז ליונים שנקראו שפנים בתנחומא סוף פ' שמיני. **לבאי**, אריות. **ילע**, ל' בליעה (משלי כ', כ"ה). **לאיד הכינו** על' איוב י"ח, י"ב. **גלע**, ל' גלוי (משלי י"ז, י"ד). **בשר קדש**, רמז למילה עש"ה ירמיה י"א, ט"ו. **קלע**, העביר. **משול תולע**, ישעיה מ"א, י"ד. **גמלו** היונים לישראל. **קמלו**, נכרתו. **נטיון**, עש"ה כי נטו עליך רעה וכו' (תהלים כ"א י"ב). **כלו בעשן**, תהלים ל"ז, כ'. **פלגו**, החשמונאים יחלקו לז' מחנות. **שמנה**, ח' ימי חנוכה. **מליצים**, כנוי לחשמונים. **שקודת נצים**, המנורה היו בה ז' קנים וכנגדם ז' המחנות. ותג הסכות בתקופת השנה הוא ח' ימים וכנגדם ח' ימי חנוכה. ואמר שקודת כלים על' משקדים כפתוריה ופרחיה (שמות כ"ה, ל"ד) וכן הוא פרח. **צערו** היונים הביאו לצער ולצרה על ישראל. **וצערו** הובא עליהם לצער. **דעכו**, נשרפו. ול' פסוק בתהלים קי"ח, י"ב. **מדני**, אויבי שאספו עוד הפעם בחדש שנים עשר, ככתוב בס' המקבאים ספר ב' פרק י"ד וט"ו גם במגלת תענית פרק י"ב. **זידוני** כל"ל כמו המים הזידונים. **לפי מלים**, שמור המלים של פי. **הט** אזנך. **קובלים**, הצועקים אליך, והוא על' קובלני בל' חז"ל. **רוזני בעלים**, אדוני הבעל, ר"ל עובדי ע"ז. **יציאת יום הלולים**, יציאת מצרים. **מי כמכה באלם**, כן הללו ושבחו החשמונאים בגברם על אויביהם, וגם היה כתוב פסוק זה על דגליהם.

ע"ס א"ב כפול וכל חרוז מסיים בל' הכתוב ובסוף חתום מנחם ברבי מכיר חיה חזק.

אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי· וְחִיִּיתָנִי וְלֹא כִלִּיתָנִי· אוֹיְבַי לֹא שִׂמַּחְתָּ לִי· מִשְּׁאוֹל הֶעֱלִיתָנִי· אֲרוֹמִמְךָ יְיָ כִּי דִלִּיתָנִי: בַּנְתָּ מֵרָחוֹק לָחֹק חֹק דָּבָר מְכֻוָּן· בְּטֶרֶם תְּבוֹאֶנָה חֲדָשׁוֹת הוֹדַעְתָּ אֱמֶת כֵּן· וְעוֹרַרְתִּי בָנַיִךְ צִיּוֹן עַל בָּנַיִךְ יָוָן: גְּאַלְתַּנִי מֵרֹאשׁ מֵחֹמֶר וְלִבְנַת פִּיבֶסֶת וָאָוֶן· גַּם כֵּן מִיָּוֵן מְצוּלָה פּוֹעֲלֵי אָוֶן· מִבּוֹר שָׁאוֹן מִטִּיט הַיָּוֵן: מְנוֹרָה חַג וְחֹק וָשֵׁם מָנְעוּ לִשְׁמוֹר· נְתַתָּנִי חֵלֶק שִׁבְעָה וּשְׁמוֹנָה הַלֵּל לִגְמוֹר· לַמְנַצֵּחַ עַל הַשְּׁמִינִית מִזְמוֹר· קָדוֹשׁ:

דִּבַּרְתָּ מַלְכוּת שְׁלִישִׁית חָלַם חֲמוּדוֹת בְּפֵרוּשִׁים· דְּמוּת נָמֵר וְלוֹ אַרְבַּע כְּנָפַיִם לְהַרְשִׁים· וּמִשָּׁם יִפָּרֵד וְהָיָה לְאַרְבָּעָה רָאשִׁים: הֶרְאָה שֵׁנִית צָפִיר גָּדַל וְעָצַם לְהִתְאַיְּמָה· הַקֶּרֶן הַגְּדוֹלָה נִשְׁבְּרָה וְאַרְבַּע תַּחְתֶּיהָ לְהִתְקַיְּמָה· צָפוֹנָה וָנֶגְבָּה וָקֵדְמָה וָיָמָּה: וְזֶה הַחִלָּם לַעֲשׂוֹת בְּמִשׁוֹל בַּעֲלֵי מָדָנִי· וַיְצַוּוּ חָקוֹק בְּקֶרֶן הַשּׁוֹר וּבִבְרִיחַ אַפַּדְנִי· אֵין לָכֶם חֵלֶק בַּיְיָ: זָד מֶלֶךְ עַז פָּנִים מִשִּׁישַׁק וְשֵׁשַׁךְ· זֵהֵר לְמִשְׁנֵהוּ גְּזֵרוֹתָיו עַל עַמִּי מָשַׁךְ· וַיְכַס אֶת־עֵין כָּל הָאָרֶץ וַתֶּחְשַׁךְ: חָשַׁב לְהָפֵר חֹדֶשׁ וְשַׁבָּת וְדָתֵי דִינָי· חֹק וַיַּעֲבֵר קוֹל גַּם בְּמִכְתָּב רָשַׁם מוֹקְדָנַי· וְאָמַר הָס כִּי לֹא לְהַזְכִּיר בְּשֵׁם יְיָ: טַכְסִיסֵי חֻפָּה וּבְרִית נֶעַד יַהַרְגֵהוּ קוֹסְטֵנֶר· טְהוֹרִים נוֹסְדוּ בְּהִתְאַסֵּף עִם בְּשִׁנּוּס לְהִסְתַּגֵּר· קוֹל רֵחַיִם וְאוֹר נֵר: יָעֲצוּ לְבַטֵּל טְבִילוֹת עִם בָּזוֹז וּמְשִׁסָּה· יָזְמוּ לַעֲשׂוֹת

אודך, עש"ה תהלים קי"ח, כ"א. ארוממך, שם ל', ב'. בנת מרחוק וכו', מזמן רחוק כבר חקקת וכתבת התלדות טרם בואנה בנבואת זכריה (ט', י"ג) שכינא ועוררתי בניך ציון וכו' והוא כלפון החשמונאים על היונים. פיבסת ואון, מצרים עש"ה יחזקאל ל', י"ז. מיון מצולה, זה בבל. מבור שאון, תהלים מ' ג'. ורומז למלכות יון. מנורה, הדלקת הנרות במנורה. חג, ימי החגים. וחק, כגון מילה ושבת ושאר דברים שהם חק לישראל. ושם, הזכרת שם שמים. נתתני, כנגד מה שהיונים חשבו למנוע ממני אתה נתת לי חלק שבעה ושמנה, והוא עש"ה קהלת י"א, ב' הנדרש על השבת והמילה ושבעת ימי פסח ושמנת ימי סכות. למנצח, תהלים י"ב. דברת וכו', על אודות מלכות יון שהיא המלכות השלישית כבר אלם דניאל אים חמודות במחזה ואלו אחרי כנמר (דניאל ז', ו'). ומשם, בראשית ב', י'. צפיר, גם זה בדניאל ח', ח'. ויצוו חקוק בקרן השור וגו', ע"פ ב"ר פ' ב' ופ' מ"ד חשכה זו יון שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזרותיה שהיתה אומרת לישראל כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלהי ישראל עכ"ל ואיתא גם בתנחומא סוף תזריע ושמות רבה פ' ט"ו, גם במגלת תענית סוף פרק ב' כתוב וז"ל בימי מלכות יון היו מביאים עטרות של וורד ותולין אותן על פתחי ע"ז שלהם ועל פתחי החנויות ועל פתחי החצרות ושרין בשיר לע"ז וכותבין על מצחו של שור ועל מצחו של חמור שאין לבעליהן חלק באלהי ישראל וכו' וכשגברה יד בני חשמונאי בטלוהו ויום שבטלוהו עשאוהו יום טוב. עז פנים, מלך אנטיוכס. משישק, מלך מצרים (מ"א י"א, מ'). וששך, בבל (ירמיה כ"ה, כ"ו. נ"א, מ"א). ויכס, שמות י', ט"ו. חשב להפר וכו' בכ"י אחד החרוז זה כה לשונו „חודש ושבת חשב להפר תוצא ואשם, חק ויעבר קול גם במכתב רשם, ואמר הם כי לא להזכיר בשם". ואמר הם, עמוס ו', י'. קוסטנר, הוא המענים ומייסר את המחויבים (Quaestor ריכטער). בשנום להסתנר, בחגור עוז מתניהם, מל' וישנס מתניו (מ"א י"ח, מ"ו). להסתגר, ל' האשה המוגרת בסינר (שבת ל"ב, ב') שהוא ל' אזור וחגורה. קול רחים, ירמיה כ"ה, י'. ובכ"י אחד חרוז זה בזו הלשון: „טכסיסי חפה וברית כועד יהרגהו קוסטינר, טהורים נוסדו לְהתאסף בִּבְרוֹר חַל וּבְצֵעַר. קול רחים ואור נר", וע"פ הנוסחא הזאת נראה להגיה בירושלמי כתובות פרק א' משנה ה' בגמרא „קול מיגרס בענר (לא בעיר) משתה שם, אור הנר בברור חיל שבוע הבן שבוע הבן" וכמלא מאמר זה גם בבבלי סנהדרין ל"ב ב' רק שבמקום שבירושלמי בעיר יש בבבלי בורני, וכן גם במגלת תענית פ' ו', ולמדנו מזה שהעתק בענר בירושלמי והוא בורני בבבלי. ובס' התניא בענייני ברית מילה מובא גם שם חרוז דומה לזה בשם הקליר וז"ל „כמו שיסד הקליר בי"ח של חנוכה „באור הנר בברור חיל אום ברית מגננת" ונראה שזה הקרובות של הקליר

נְבָלָה אֲרוּשָׂה בְּטֶרֶם תִּנָּשֵׂא· לִשְׁכַּב אֶת־בַּת יַעֲקֹב וְכֵן לֹא יֵעָשֶׂה: כִּנֵּס
אֶלְעָזָר חַנָּה בַּת סְגָנִים וְחוֹרִים· כִּנֵּס אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם לְמִשְׁתֶּה שְׁמָנִים
מְבָחָרִים· כִּי כֵן יַעֲשׂוּ הַבַּחוּרִים: לְעֵינֵי הַקְּרוּאִים יַעֲלַת חֵן רֹאשָׁהּ פָּרֻעָה·
לְיֵינָהּ מָסְכָה בְּדִמְעָה עַל אוֹדוֹת הָרָעָה· וּכְתֹנֶת הַפַּסִּים אֲשֶׁר עָלֶיהָ קָרָעָה:
מִלֵּל יְהוּדָה אָחִיהָ חַנָּה לָמֶה תִבְכִּי· מַה לָּךְ אֵפוֹא כְּשִׁכֹּרָה תִּשְׁתּוֹחֲחִי
וְתִשְׁתַּפְּכִי· וַתֹּאמֶר לֹא אֲדֹנִי אִשָּׁה קְשַׁת רוּחַ אָנֹכִי: נָבָל פֶּן־יִתְעוֹלֶל־בִּי
בְּיוֹם חֻפָּתִי· נִמְצֵאתִי מְחַלֶּלֶת אֶת־אָבִי וּמוֹצֵאת לִשְׂרֵפָתִי· וַאֲנִי אָנָה אוֹלִיךְ
אֶת־חֶרְפָּתִי: שִׂיחַ מָרַת נֶפֶשׁ בִּבְכִי וּבְתַחֲנוּנִים וּבִזְעָקָה· שָׂם אָחִיהָ לְלִבּוֹ
וַיֶּחֱרַד חֲרָדָה מוּעָקָה· וַיַּכֵּר יְהוּדָה וַיֹּאמֶר צָדְקָה: עֵצָה הָבוּ לָכֶם בְּקִנְאַת
עוֹשֶׂה נוֹרָאִים· עִמְדוּ הַשָּׂרִים מִשְׁחוּ מָגֵן חֵטְא יְרֵאִים· וַיֶּחֶרְדוּ וַיָּקֻמוּ כָּל־
הַקְּרוּאִים: פָּצוּ חֲזַק וְנִתְחַזֵּק בְּעַד עַמֵּנוּ וּמִשְׁפְּחוֹתֵינוּ· פֶּן־תִּתְחַלֵּלְנָה בְּנוֹתֵינוּ
וְיִתְעָרְבוּ בָנוּ מַשְׁחִיתֵינוּ· וַיֹּאמְרוּ הַכְזוֹנָה יַעֲשֶׂה אֶת־אֲחוֹתֵנוּ: צָבְאוּ פֶּתַח
אַרְמוֹן הֶגְמוֹן מְעֻדָּן וְכִלַּי· צָהַל לִקְרָאתָם וְאָמַר בּוֹאוּ לִבְרָכָה אֵלַי· וַיִּקְרָא
הוֹצִיאוּ כָל־אִישׁ מֵעָלָי: קִפֵּץ יְהוּדָה וְאֶחָיו בְּמִרְמָה כְּבָאִים לַחֲתוּנוֹ· קָרַב
וְלָקַח אֲשֵׁרָה הָעוֹמֶדֶת לְפָנָיו לְשִׂטְנוֹ· וַיִּתְקָעֶהָ בְּבִטְנוֹ: רֹאשׁוֹ כָּרַת אֶלְעָזָר
וַיַּשְׁלֵךְ חוּצָה לִנְדוֹף· רָאוּ עֲבָדָיו כִּי מֵת אֲדוֹנֵיהֶם וַיָּנֻסוּ לַהֲדוֹף· וַיִּקַּח אֶת־
אֶחָיו עִמּוֹ וַיִּרְדֹּף: שְׁדָדוּם וַיַּכּוּם וַיַּכְּתוּם וּמַחֲנֵיהֶם הֶחֱרִידוּ וְהִרְגִּיזוּ· שָׁלְטוּ
הַיְּהוּדִים בְּשׂנְאֵיהֶם אֲשֶׁר־אוֹתָם בָּזוּ· בָּאוּ עַל־הַחֲלָלִים וַיָּבֹזּוּ: תָּקַף הַמֶּלֶךְ
וְרָכַב פִּילוֹ הַטּוֹב וְהַמֻּבְחוֹר· תְּשׁוּעַת חֵין יָרָה בְּשִׁרְירוֹ וַיִּקֹּב חוֹר· וַיִּפֹּל רֹכְבוֹ
אָחוֹר: מֻכֶּה וְנִשְׁבַּר עֲצָמוֹת בָּרַח וַיֵּצֵא יָצֹא· מִהֲרוּ עֲבָדָיו וּלְאַפַּרְכֵי יָם

לחנוכה אשר מזכירו הגהות מיימוני הלכות חנוכה פרק ד' סמן א', ולא נמצא אתנו. לשכב, בראשית ל"ד, ז'. כנס אלעזר, כל ענין זה יסודו במגלת תענית פרק ו'. כי כן, שופטים י"ד, י'. וכתנת, שמואל ב', י"ג, י"ט. ותאמר לא, ש"א א', ט"ו. פן יתעולל בי, בכ"י פן יתעלל בי. ומוצאת לשרפתי, כדין עונש בת כהן שזינתה. ואני אנה, ש"ב י"ג, י"ג. ויכר, בראשית ל"ח, כ"ו. עמדו השרים וכו' עפ"י ישעיה כ"א, ה'. ויחרדו, מ"א א', מ"ט. ויאמרו, בראשית ל"ד, ל"א. צבאו, התאספו. הגמון, שלטון. וכלי, רשאי וחורש רע, כמו ולכילי לא יאמר שוע (ישעיה ל"ב, ה'). צהל, נשא קול בהלה. ויקרא, בראשית מ"ה, כ"ב. ובכ"י אחד בה נוסח אחרת זה „לבאו פתח ארמון הגמון מיועדן בנעליו, צהל ויביאם פנימה ויאמר הם לחייליו, ויצאו מעליו כל העומדים עליו". קרב ולקח אשרה, בכ"י אחד גורס „קרב ולקח תמונת סמל העומדת לפניו". ויתקעה, שופטים ג', כ"א. ויקח את, בראשית ל"א, כ"ג. באו על, שם ל"ד, כ"ז. תקף המלך, המלך אנטיוכס אחרי שמעו מה נעשה למשנהו ולשר צבאו התחזק מאד. ירה, השם יתברך. בשרירו של פיל אשר רכב עליו המלך, וביוסיפון ס' ב' פרק כ' יסופר המעשה בזה"ל, וימלא אנטיוכס חמה ויחרף ויגדף וכו' וילך עם חילו חיל גדול מאד ועמו פילים רבים יודעי מלחמה ומחנה כבד מאד, ויהי בלכת ויעבור הרכב ממול פיל ויצעק הפיל וירגזו הסוסים וידלגו ויקפצו ויהפכו את הרכב ויפול אנטיוכס מעליו ותשברנה כל עצמותיו וכו'. ויפול, בראשית מ"ט, י"ז. ולאפרכי ים, ולמדינות הים.

הֱנִיסוּהוּ רָצוֹא · וַיָּשָׁב בְּבֹשֶׁת פָּנִים לְאַרְצוֹ: נִלְחָמִים בְּאַנְטוֹכְיָא עִיר גְּדוֹלָה
בְּעַם זְהוּהִים · נָצְחוּ בָנִים יוֹצְאֵי צָבָא כְּשָׂרוּ כְּמֵהִים · וַיִּשְׁמְעוּ אֶת־קוֹל יְיָ
אֱלֹהִים: חוֹלוֹת יוֹשֶׁבֶת יַחַד תְּקוּעָה לְהַצְעִיר וּלְהַסְעִיר · חָרְבָה עֶקְרוֹן תֵּעָקֵר
קֵסְרִי בַּת שֵׂעִיר · עַל כֵּן קָרָא שֵׁם הָעִיר · מֵאָז כְּבָשׁוּהָ קְצִינֵי בְּשֵׁם יְיָ נִסִּי ·
מְסִבַּת שֵׁם נִקְרֵאת אֲחִידַת מִגְדַּל נָשִׂיא · וְהָיָה כְּאַלֻּף בִּיהוּדָה וְעֶקְרוֹן כִּיבוּסִי:
בְּהִלָּכֵד כֵּן צֹר וְצִידוֹן וְעָרֵי דִירָתָם · בְּרַבִּים יוֹשְׁבִים לִפְנֵי יְיָ יִלְמְדוּ תוֹרָתָם ·
בְּחַצְרֵיהֶם וּבְטִירֹתָם: רוֹזְנִים עָשׂוּ בְשׂנְאֵיהֶם כִּרְצוֹנָם כְּמִשְׁפַּט אֲדוֹנִים ·
רָדוּ בְשׂנְאֵיהֶם וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ מְדִינִים וּמְדָנִים · וּבְנֵי יָוָן אֱלִישָׁה וְתַרְשִׁישׁ
כִּתִּים וְדֹדָנִים: בַּעֲבוּר נִמְכְּרוּ לְיוָנִים שָׁנִים מֵאָה וּשְׁמוֹנִים · בְּרַצֵּי כֶסֶף
לְהִתְרַפֵּס יֶאֱתָיוּ הַשְׁמַנִּים לְהַשְׁמוֹנִים · נָתְנוּ לְאוֹצַר הַמְּלָאכָה זָהָב דַּרְכְּמוֹנִים:
יְדִידוֹת מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ הַמְבֻכָּר · יָשְׁבוּ מֵאָה וְשָׁלשׁ וְלָמוֹ שָׁלְחוּ
כָּר · מִנְחָה יָשִׁיבוּ מַלְכֵי שְׁבָא וּסְבָא אֶשְׁכָּר: מְחֻמָּשִׁים חָלְצוּ חֲמֻשִׁים עַד

וישב, דברי הימים ב' ל"ב, כ"א. **נלחמים באנטוכיא**, ר"ל בזמן אחר היו נלחמים בעיר אנטוכיא ואח"כ היו נלחמים בעקרון וקסרי. **זהוהים**, גסי רוח, מל' זהוהי הלב (סוטה מ"ז ב'). **וישמעו**, בראשית ג', ח'. ובכ"י אחד חרוז זה כה לשונו. „כגידת דריכת קשת בחזון המאושר, כטית יד בעורף אזי הוקם בעכשור, הנה כתובה על ספר הישר", ורומז בו לברכת יעקב ידך בעורף אויבך. **חולות יושבת וכו'** חרוז זה והבא אחריו יבוארו במגלה דף ו' ושם איתא שהיו קורין אותה **אחידת מגדל שיר**, **ובמגלת תענית** פרק ג' קרא אותה מגדל צור. אמנם מזה שכתב הפייטן מגדל **נשיא** למדנו ממנו שהיה לפניו הנוסחא בגמרא מגדל שׂר ובעבור שווי החרוז הפכו אל תבת **נשיא** הדומה לו במשמעת. **ובני יון**, בראשית י', ג'. **ברצי כסף**, תהלים ס"ח, ל"א. ל"ב. **נתנו**, עזרא ב', ס"ט. **ישבו מאה ושלש**, **בסוף** מגלת אנטיוכס כתוב ויקבלו המלכות בני חשמונאי ובני בניהם מהעת הזאת עד חרבן בית האלהים מאתים ושש שנים עכ"ל ואמרו ר"ו שנים כוונתו על מלכות חשמונאים בצרוף **מלכות הורדוס** והם ר"ו שנה, כי מלכות הורדוס כמשכה ג"כ ק"ג שנים. **מנחה**, תהלים ע"ב, י'. **מחמשים חלצו** חֲמֻשִׁים. שין של חמֻשים רפה וטעמו מזויינים ואלולי חומש כמו וחמשים עלו (שמות י"ג, י"ח) **וטעם** מְחֻמָּשִׁים חמשת בניו של מתתיה כולם היו אלולי חומש. ויש לדעת כי במקום חרוז זה עד סוף הפיוט **יש בכ"י** אחד הנוסחא כולה משונה וכה שם תואר: „פתי בית שאוו ואנשי בקעתה וחילה מצירים בין המצרים בגבולי ערב תחלה, שבני הרעים הנוגעים בנחלה. ככבדו יד גדיבי עלי יון ובלחתם, כבשו ויכניעום לעשות בהם משפט כתום, ויירשום וישבו תחתם. יוקשים ישבו מצודת ציון אינה להעיר, ישרים גרשום משם ויבשלו גדול וצעיר, וינתקו מן העיר. רודים לבוא לפנים הר הבית כגברו [.... כאן חסר עד ...] שברו, ועלה הפורץ לפניהם פרצו ויעברו. ידידים גדרו שלש עשרה פרצותיו למלאת, למען תזקו בדקיו אדשו למספרם השתחואות, להשתחות למלך ה' צבאות. ברחשונה תקנו אזכרה אף בשׁפְרֵי גִלְיוֹנִי ומוכים שונים ליוחנן **מוחן** קמיו בכליון, והוא כהן לאל עליון. בבית הצדק כבאו בה פריצים מחללים, וגם נקרא בְּלִישֵל **ניקנור ראש** לחוללים, והאיש קשה ורוע מעללים. חוטר גאוה בפי עֲרוֹת יְסוֹד וּשׁוּלַיִם· **זאת שפתי תפול בידי אדמסנה** בְּבִגְלַיִם· יכופף ידו הר בת ציון גבעת ירושלם. קצצו בהונות ידיו ורגליו והתיזו קדקדו, **בשערי העיר עשו בו** נקמה כמעבדו, תלו על העץ על אשר שלח ידו. מוסך סיטות וגדרות כאן סוּרֵג ומחילה, **לרים אשר באו** בעזרה בחזקה ובלאילה, ויהי כהוציאם אותם החוצה. וכל אבני המזבח אשר שִׁקְצוּם יונים, **בלשכת מזרחית** לפונית גִּזִּים כבונים, ולקחו אבנים אחרות והביאו אל תחת האבנים. ובאו מהללים ושוררים **לשיר ולהודות** ולשבח, את משרתי עליון להקריב וְלִזְבֹּחַ, את קרבנם לחנכת המזבח. מערכת עלים ערכו **והאש אין שם**, **וצוררינו** כְּלִילֵי תמידים ושכו אִשִּׁים· וצורריהם אמרו לא נאשם. בשם העונה באש קראו **זריזים נחוכים, באבני** המזבח הוציא האש ושלהבת העלים, ותאכל את העולה ואת העלים. עומדים שם ראו מופת ותמהו **להשתוממה**, על פניהם נפלו וירונו השם לרוממה, בעלות הלהב על המזבח שמימה. **שרי יהודה כרדפם אחרי הגדוד** להבהילה, מחנים ויָגְבּוּם עד אנטיוכיא בנוה שתולה, היא העיר הגדולה. **עלאים הלוכאים כנאו את עם** סְבָלִי וכאשר כהן צדק גברה ידו ותוכל, קול שאון מעיר קול מהיכל. **יכאו אלולים פתמישי עד חג שלֵוִי** מלכא המלך שבו בעשרים וחמשה לכסלו, וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב. **וישראל אחרי אשר אויביו הריש**

חַג שָׁלֵו׃ מִצְּבָא הַמִּלְחָמָה שָׁבוּ בְּעֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה לְכִסְלֵו׃ וַיֵּלְכוּ לְאָהֳלֵיהֶם שְׂמֵחִים וְטוֹבֵי לֵב׃ כָּל־אַבְנֵי הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר שִׁקְּצוּ יְוָנִים׃ כִּנְסוּם וּגְנָזוּם בְּמִזְרָחִית צְפוֹנִית לְשִׁכַּת תְּוָנִים׃ וַיִּקְחוּ אֲבָנִים אֲחֵרוֹת וְהֵבִיאוּ אֶל־תַּחַת הָאֲבָנִים׃ יַחַד לְוִיִּם נֶאֶסְפוּ לְשׁוֹרֵר וּלְהוֹדוֹת וּלְשַׁבֵּחַ׃ יְשָׁרִים מְשָׁרְתֵי קֹדֶשׁ יָבוֹאוּ לְהַקְרִיב וְלִזְבֹּחַ׃ אֶת־קָרְבָּנָם לַחֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ׃ רְצוּי הַגָּדוֹל מֵאֶחָיו מוֹחֵץ קָמָיו בְּכִלָּיוֹן׃ רְצֵה בְּפֹעַל מְלָאוּ יָדָיו כְּדָת גִּלָּיוֹן׃ לֶחֶם וָיַיִן וְהוּא כֹהֵן לְאֵל עֶלְיוֹן׃ חֵיל פָּרִיצִים בְּבֹא לְחַלֵּל בֵּית הַיַּעַר׃ חֵל סוֹרֵג הָיָה גָבְהוֹ עֲשָׂרָה בְּמִשְׁעַר׃ פָּרְצוּ וַיַּעַבְרוּ שָׁעַר׃ יְדִידִים בְּחִזְקוּ שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה בִּדְקָן בְּגֹדֶשׁ׃ יַעַן כֵּן תִּקְּנוּ לְמִסְפָּרָם הִשְׁתַּחֲוָיוֹת לְחַדֵּשׁ׃ וְהִשְׁתַּחֲווּ לַיְיָ בְּהַר הַקֹּדֶשׁ׃ הָאוֹיֵב בְּחֵילוֹ אַחֲרֵי אֲשֶׁר מָחָה נִמְחָה׃ הָרָצִים יָצְאוּ לְבַשֵּׂר בִּגְבוּלִים יְשׁוּעָה צָמְחָה׃ לַהֲבִיאָם לִירוּשָׁלַיִם לַעֲשׂוֹת חֲנֻכָּה וְשִׂמְחָה׃ חִנְּכוּ וְכִבְּדוּ הֵיכָל לְהַעֲלוֹת נֵר בְּאֹמֶן׃ חִפְּשׂוּ וּמָצְאוּ בְשִׁיתִין פַּךְ שַׁיִשׁ בְּטָמֶן׃ כִּי אִם אָסוּךְ שָׁמֶן׃ וְהָרוּ מָצָא בְּנֵס לְיָמִים שְׁמוֹנָה לְשִׁקְדָנֵי׃ קָבְעוּ לָכֵן הַיָּמִים הָאֵלֶּה לְדוֹרוֹת עִדָּנֵי׃ וּלְהַזְכִּיר וּלְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לַיְיָ׃ מְכַהֲנֶיךָ לָבְשׁוּ צֶדֶק בְּהַצִּיתְךָ שָׁמִיר וָשַׁיִת׃ נִצַּחְתָּ חֲסִידֶיךָ וְרִנְּנוּ בְּהַדְלִיקָם שֶׁמֶן זַיִת׃ מִזְמוֹר שִׁיר חֲנֻכַּת הַבַּיִת קָדוֹשׁ׃

הכל יודוך וכו׳.

ומחה, חצו רצים לבשר בגבולים ישועה צמחה, להביאם לירושלים לעשות חנכה בשמחה. יען כי באו זרים ונתקו הכלונות, עוד טמאו כל קודש ולכורות ומנורות, גם הסירו דלתות האולם וכבו את הנרות. לכן הביאו שבעה שפודי ברזל להעמיד עליהם צפים חפים בבדיל וקבעים להעמידה, כמאור להעלות נר תמיד. אמולים כי פגלו שקמים בלבב השמן, נמצא בשיתים פך שיש חותם בשמן, כי אם אסוך שמן וכילא לשמונת ימים ויהי לנס להמוני. לכן מזה והלאה נהגם לדורות עדני, ולהזכיר ולהודות לה׳. כמכו באור ה׳ ויאר לנו כנועם, להיות עושים הימים האלה כחק טעם, קימו וקבלו היהודים עליהם ועל זרעם. מכהניך לבשו צדק בהציתך שמיר ושית, נצחת חסידיך ורננו בהדליקם שמן זית, מזמור שיר חנכת הבית, קדוש. ע״כ ולפי הנוסחא הזאת חתום בפיוט „מנחם ברבי מכיר יגדל בתורה חזק במצות ובמעשים טובים ויחיה אמן סלה מנחם״. ונראה כי המחבר עשה מפיוטו שתים מהדורות ואחד הסופרים קבץ מהדורה אחת וקבץ מהדורה האחרת, אך בכ״י משנת ס״ו גם הנוסחא כבספרינו שבדפוס. כל אבני המזבח אשר שקצו וגו׳, כדאיתא במס׳ מדות פרק א׳ לשכת מזרחית צפונית בה גנזו בני חשמונאי את אבני המזבח ששקצום מלכי יון, וככה יסופר גם בספר ראשון של מקבאים פרק ד׳. ולקחו, ויקרא י״ד, מ״ב. את קרבנם, במדבר ז׳, י״א. רצוי וכו׳ עפ״ה דברים ל״ג, י״א. כ״ד. והטעם על יהודה מקבאי. כדת גליון, כתורה הנגלה ר״ל כמצוה הכתוב בשמות כ״ט. לחם ויין, בראשית י״ד, י״ח. וכיון פה בל׳ לחם ויין על הקרבנות, לחם, ע״ש קרבני לחמי, ויין, יין הנסכים. בית היער, ב״ה שנקרא בית יער הלבנון (מ״א ז׳, ב׳. ויומא ל״ט, ע״ב). חיל סורג, יבואר ע״י מס׳ מדות פרק ב׳. במשער, ענין שיעור ואומד. פרצו, מיכה ב׳, י״ג. ידידים, כהני בית חשמונאי. בדקו, ענ׳ לחזק את בדק הבית (מ״ב כ״ב, ה׳). בגדש, בתקף ויתרון. ענ׳ כל מדות שבמקדש היו נגדשות (מנחות צ׳). והשתחוו, ישעיה, כ״ז, י״ג. להביאם, נחמיה י״ב, כ״ז. חִנְּכוּ וְכִבְּדוּ וכן בכ״י בפיעל ועיקר אך שם גורס „חִנְּכוּ וְכִבְּדוּ היכל יי׳ וּלְהַעֲלוֹת נרות בְּאֹמֶן״. והפירוש, וְכִבְּדוּ מל׳ מכבדין את הבית (ברכות פ׳ ח׳ משנה א׳) ר״ל טיהרו את ההיכל וחינכו אותו בהעלות נר. באמן, ל׳ קיום כמו מימיו נאמנים (ישעיה ל״ג, ט״ז), ר״ל נר תמיד שלא היתה נפסקת בכל השנה. חפשו, כמסופר במס׳ שבת דף כ״א, ב׳. בשיתין, מקום החלול שתחת המזבח שהיו יורדים לשם היין והמים של קרבנות הנסכים (סוכה מ״ט). בטמן, כטמון וצפון. כי אם אסוך, מ״ב ד׳, ב׳. לשקדני, ל׳ תמידות. לדורות עדני, לדורות שבכל הזמנים. עדני, ל׳ זמן ועדן (דניאל ז׳, י״ב). ולהזכיר, דה״א ט״ז, ד׳. שמיר ושית, מיני קוצים (ישעיה ט׳, י״ז), וכנוי הוא לאויבים. נצחת חסידיך, נתת הנצחון לחסידיך. מזמור שיר, תהלים ל׳.

אופן. לר׳ שי החרוזים אברהם.

אָמְצוֹ בְּתוֹפֵף· בִּשְׁתַּיִם יְעוֹפֵף· רֹאשׁוֹ כוֹפֵף· וְתָאֳרוֹ חוֹפֵף· אוֹמֵר
בָּרוּךְ כְּבוֹדוֹ מִמְּקוֹמוֹ: בְּחַיּוֹת כִּסֵּא· נִשָּׂא מְנֻשֵּׂא· וְהוּא נֹשֵׂא· מַשְּׂאוֹת
כִּסֵּא· יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ: רוֹחֵשׁ חַשְׁמַל· אֲשֶׁר חָשׁ וָמָל·
שִׁבְחוֹ לְמָל· וּמֵעֲצוּמוֹ יְאֻמָּל· אוֹמֵר בָּרוּךְ כְּבוֹדוֹ מִמְּקוֹמוֹ: הֲמוֹן גְּדוּדִים·
סְבִיבָיו מִתְגּוֹדְדִים· תְּהִלָּתוֹ מַגִּידִים· וּקְדֻשָּׁתוֹ מְיַחֲדִים· יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא
כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ: מַחֲנוֹת צָבָא· לְיוֹשֵׁב מֶרְכָּבָה· מְשׁוֹרְרִים בְּאַהֲבָה·
שִׁירָה עֲרֵבָה· אוֹמֵר בָּרוּךְ כְּבוֹדוֹ מִמְּקוֹמוֹ: והחיות ישוררו וכו׳.

מאורה. לשבת שניה של חנוכה גם לפ׳ בהעלתך.

ע״ס א״ב ובמשקל ג׳ ג׳ תנועות, וחתום בו אפרים ברבי יצחק.

אֲשֶׁר יָצַר· אוֹר וָצַר· וְנֵר עוֹרְכִים לְךָ לְפָנָי: בְּנֵי יִצְהָר· לְךָ צֹהַר·
הֲלֹא מִמְּךָ מְאוֹר עֵינָי: גְּבוּל שֶׁמֶשׁ· לְךָ יְשַׁמֵּשׁ· וּמַה יָּפוּ לְךָ שְׁמָנָי:
דְּבָרְךָ אוֹר· וּמַה מָּאוֹר· אֲשֶׁר עָרְכוּ לְךָ כֹּהֲנָי: הֲלֹא תְּהַלֵּךְ· בְּנֵי מֶלֶךְ·

אמצו, כחו וגבורתו של הקב״ה. **בתופף**, כשמגיד ומעריץ המלאך את אמצו של הקב״ה. ואמר על שיר של מלאכים בתופף שהוא מל׳ תוף כמו עלמות תופפות (תהלים ס״ח, כ״ו) ע״ש שמריעים המלאכים בכנפיהם כהרעשת התוף. ויש מפרשים אמצו בתופף, אמצו וחזקו של המלאך הוא בכנפיו, ואינו נראה. **בשתים יעופף**, עפ״ה ישעיה ו׳, ב׳. **ראשו כופף**, מפני יראה ופחד. **ותארו חופף**, מכסה את פניו. **אומר ברוך כבודו ממקומו**, ע״פ פרקי ר״א פ׳ ד׳, שניס שרפים עומדים אחד מימינו של הקב״ה ואחד משמאלו של הקב״ה ומעריצים ומקדישים את שמו הגדול זה עונה וזה קורא ואומרים קדוש קדוש קדוש ה׳ צבאות מלוא כל הארץ כבודו, והחיות עומדות אצל כבודו ואינן יודעות מקום כבודו, עונות ואומרות, בכל מקום שכבודו שם ברוך כבוד ה׳ ממקומו. **כסא נשא מנושא**, כסא של הקב״ה שהוא רם ונשא נראה כאילו החיות נושאות אותו, ובאמת הוא הקב״ה הוא נושא את החיות עם הכסא, וכמו שאמר גם הקליר בפיוטו לקדושת מוסף ר״ה כראות נושאות והם נשואות עם כסא, וראה בפירוש הרב בחיי לשמות כ״ה, י׳. **רוחש**, מספר, מענין רחש לבי (תהלים מ״ה, ב׳). **חשמל**, יחזקאל א׳ ד׳. וכ״ז. וח׳, ב׳. **חש ומל**, יסודו בחגיגה י״ג מאי חשמל אמר רב יהודה חיות אש ממללות, במתניתא תנא עתים חשות עתים ממללות, בשעה שהדבור יוצא מפי הקב״ה חשות (ר״ל שותקות) ובשעה שאין הדבור יוצא מפי הקב״ה ממללות. **למל**, למלל ולספר שבחו של הקב״ה. **ומעצומו יאמל**, מתעלומות עוז הקב״ה יואמל החשמל, והוא ל׳ חולשה, מגזרת אמלל אני (תהלים ו׳, ג׳) מה אמולה לבתך (יחזקאל ט״ז, ל׳). **גדודים**, מחנות של מלאכים. **מתגודדים**, מתאספים. **צבא**, לבא המלאכים. **מרכבה**, בעבור כי ד׳ חיות נושאות כסא השם קראו אותו חז״ל מרכבה, כמו תא ואגמרך במעשה מרכבה (חגיגה י״ג), ומטעם זה נקרא גם סמן א׳ של ס׳ יחזקאל מרכבה, וכמו שאמרו אין מפטירין במרכבה (מגלה כ״ה) אין דורשין במרכבה ביחיד (חגיגה י״א ע״ב), וכן גם בתהלים ס״ח, י״ח רכב אלהים רבותים אלפי שנאן.

אור וצר, שמש וירח ועפ״ה לר ואור חשך בעריפיה (ישעיה ה׳, ל׳) ונקרא הירח לר בעבור שנתמעט אורו, ואור היא החמה. **לפני**, לפנים מן ההיכל. **בני יצהר**, הכהנים המשוחים בשמן המשחה, ואומר בני יצהר עפ״ה זכריה ד׳, י״ד. והמפרש בני יצהר על יצהר בן קהת טועה, כי הם היו לוים ולא כהנים. **צהר**, אור ונר מענין צהר תעשה לתבה. ר״ל הכהנים מדליקים נר לפניך. **הלא ממך מאור עיני** וכו׳ כל זאת יסודו בבמדבר רבה פ׳ ט״ו, אמרו ישראל לפני הקב״ה רבש״ע לנו אתה אומר שנאיר לפניך אתה הוא אורו של עולם והאורה דרה אצלך דכתיב ונהורא עמה שרי, ואתה אומר אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות? אמר להם הקב״ה, לא שאני צריך לכם, אלא שתאירו לי כדרך שהארתי לכם, למה, לעלות אתכם בפני האומות שיהיו אומרים ראו האיך ישראל מאירים

בְּעַמּוּד הָאֵשׁ לְפָנָי׃ וּמִי יָאִיר· לְךָ מֵאִיר· וְאַתָּה נֵרִי יְיָ׃ זְבוּל מִקְדָּשׁ· אֲשֶׁר
יְחֻדַּשׁ· וּמִמֶּנּוּ אוֹר יְקָרוֹת׃ חֲזוּת אֶשְׁנָב· וְחַלּוֹנָיו· שְׁקֻפִים פְּנֵי הַמְּאוֹרוֹת׃
טְהַר טֹהַר· וְהַזֹּהַר· לְךָ בַּחֲשֵׁכָה אוֹרוֹת׃ יְקַר חַסְדְּךָ· לְאִישׁ חֲסִידְךָ·
בְּלָאוֹתָיו לְךָ מְאִירוֹת׃ בְּאַהֲבָתְךָ· וְחִבָּתְךָ· תְּצַוֶּה לַעֲרוֹךְ נֵרוֹת׃ לְךָ אָיוֹם·
בְּאִישׁוֹן יוֹם· שֶׁמֶשׁ וּמָגֵן יְיָ׃ וּמִי יָאִיר· לְךָ מֵאִיר· וְאַתָּה נֵרִי יְיָ׃ מְלוֹן שַׁדַּי· בֵּין
שָׁדַי· וְהָיָה לְעֵד נֵר מַעֲרָב׃ נַוַת בַּיִת· כְּאוֹר זַיִת· לְנֵר אֱלֹהִים מֶלֶךְ רָב׃
סְפוֹת חֵלֶק· בְּנֵר דּוֹלֵק· וְלֹא יִכְבֶּה כְּכָל־חֲבֵרָיו׃ עֲרִיכָתוֹ· כְּמִדָּתוֹ· חֲצִי רֹבַע
בִּמְשׂוּרָיו׃ פְּנוֹת עֶרֶב· הֲלֹא יְקָרֵב· לְהַדְלִיק בּוֹ בְּכָל־עֲבָרָיו׃ צְבָאוֹתָיו·

למי שהוא מאיר לכל העולם. משל למה הדבר דומה, לפקח וסומא שהיו מהלכין בדרך, אמר הפקח לסומא בוא ואני סומכך והיה הסומא מהלך, כיון שנכנסו לבית אמר הפקח לסומא צא והדליק לי את הנר הזה והאיר לי, אמר לו הסומא בטובתך כשהייתי בדרך אתה היית מסמכני עד שנכנסנו לתוך הבית אתה היית מלווה אותי, ועכשו אתה אומר הדלק לי את הנר הזה והאיר לי, אמר לו הפיקח שלא תהא מחזיק לי טובה שהייתי מלווך בדרך לכך אמרתי לך האיר לי. כך הפיקח זה הקב"ה שנ' עיני ה' המה משוטטים בכל הארץ, והסומא אלו ישראל שנ' נגששה כעורים קיר וכאין עינים נגששה כשלנו בצהרים כנשף, והיה הקב"ה מנהיגן ומאיר להם שנ' וה' הולך לפניהם יומם בעמוד ענן לנחותם הדרך ולילה בעמוד אש, כיון שעמד המשכן קרא הקב"ה למשה ואמר לו תאירו לי שנ' בהעלותך את הנרות, בשביל להעלות אתכם. וּבויקרא רבה פ' ל"א, אמר הקב"ה הגלגל הזה של חמה אחד משמשי הוא ובשעה שיוצאה לעולם אין כל בריה יכולה ליזון עיניו ממנה, ולאורך אני צריך, אלא ה' חפץ למען צדקו. ובשמות רבה פ' ל"ו, אמר הקב"ה למשה ויקחו אליך שמן זית זך לא שאני צריך להם אלא שתאירו לי כשם שהארתי לכם כדי להעלות אתכם בפני כל האומות. ובמנחות פ"ו ע"ב אם תאמר לאורה אני צריך, והלא כל ארבעים שנה שהלכו ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורי, אלא עדות הוא לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל. **תהלך**, תוליך את בני מלך ר"ל את ישראל. **זבול מקדש**, בה"מ נקרא זבול (מ"א ח', י"ג). **אשר יחדש**, במהרה בימינו. **אור יקרות**, אור צח ובהיר, כמו זכריה י"ד, ו'. ויסודו בויקרא רבה פ' ל"א, אמר ר' ברכיה בשם ר"י ממקום בה"מ משם אורה יוצא לעולם, הה"ד והנה כבוד אלהי ישראל בא מדרך הקדים וקולו כקול מים רבים והארץ האירה מכבודו, ואין **כבודו** אלא בה"מ כמה דאת אמר כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו. **חזות אשנב**, מראה החלון. **אשנב** טעמו חלון כמו בעד אשנבי נשקפתי (משלי ז', ו'). **וחלוניו שקופים**, עפ"ה ויעש לבית חלוני שקופים אטומים (מ"א ו', ד') ופירש רש"י, רבותינו פירשו (במנחות פ"ו ע"ב) שקופים לשון ראייה ופתיחה והשקפה, פתוחים מבחוץ ואטומים מבפנים, קצרים מבפנים, שלא כדרך חלונות אחרות העשויות למאור, להראות שאינו צריך לאורה עכ"ל. וּבויקרא רבה פ' ל"א, מלך שיבנה לו טרקלין עושה חלונותיו מקטינות מבחוץ ומרחיבות מבפנים כדי להכנס אורה לתוכו, אבל חלונות של בה"מ לא היו כן אלא מקטינות מבפנים ומרחיבות מבחוץ כדי להוציא אורה גדולה. **טהר טהר והזהר**, כנוי להקב"ה הזך מכל הזכים. טהר, ל' זך ובהיר כמו וכעצם השמים לטהר (שמות כ"ד, י'). **לך בחשכה אורות**, עפ"ה תהלים קל"ט, י"ב. **לאיש חסידך**, לאהרן הכהן (דברים ל"ג, ח'). **בלאותיו**, פתילותיו שהיו עושים מבגדים הבלויים של הכהנים, כדאיתא בסוכה נ"א מבלאי מכנסי הכהנים ומהמייניהן מהן היו מפקיעין ובהן היו מדליקין. **איום**, הנורא. **שמש ומגן**, תהלים פ"ד, י"ב. **בין שדי**, בין שני בדי הארון ועפ"ה שיר א', י"ג. וכמו שאמרו חז"ל בשבת פ"ח, ב', ובמנחות כ"ח, ב', שני בדי הארון היו דוחקין ובולטין בפרכת ודומין כמין שני דדי אשה. **נר מערב**, נר המערבי שבמנורה שלא כבה הוא לעדות שהשכינה שורה על ישראל וכדאיתא במנחות פ"ו, ב' מאי עדותה אמר רבא זה נר מערבי שנותנין בה שמן כנגד חברותיה וממנה היה מדליק ובה היה מסיים. ובתנחומא פ' תצוה, אמר ר' חנינא סגן הכהנים, אני הייתי משמש בבה"מ ומעשה נסים היה במנורה, משהיו מדליקין אותה בראש השנה לא היתה מתכבה עד שנה אחרת. פעם אחת לא עשו הזתים שמן, התחילו הכהנים לבכות, ואמר ר' חנינא סגן הכהנים, אני הייתי בבה"מ ומצאתי מנורה דליקה יותר ממה שהיתה דליקה כל ימות השנה. **נות בית** ל' תהלים ס"ח, י"ג. והכוונה כאן על משרתי בית המקדש. **מלך רב**, הקב"ה (תהלים מ"ח, ג'). **ספות**, לשון עולותיכם ספו על זבחיכם (ירמיה ז', כ"א) לספות עוד (במדבר ל"ב, י"ד), שהיו נותנים חלק השמן של נר מערבי כמו חלק שאר הנרות ולא יותר. **חצי רובע** של הקב, הוא חצי לוג שהיא מדת השמן לכל נר ונר, כי הקב ד' לוגין. **במשוריו**, במשקל ובמשורה. **יקרב**, הכהן. **להדליק בו**, מן הנר המערבי הזה היה מדליק שאר הנרות. **בכל עבריו**, בכל צדדיו ועפ"ה והאיר על עבר פניה (שמות כ"ה, ל"ז). **צבאותיו**, אתם ישראל צבאות

וְנִפְלְאוֹתָיו· לְכוּ וְנֵלְכָה בְּאוֹר יְיָ: וּמִי יָאִיר· לְךָ מֵאִיר· וְאַתָּה נֵרִי יְיָ: קָנֶה מִקְשָׁה· פְּנֵי שִׁשָּׁה· לְמוּל פּוֹנֶה לְמַעֲרָבוֹ: רִאשׁוֹן הוּא בְּאוֹרֵהוּ· וְאַחֲרוֹן הוּא בְּהֵיטִיבוֹ: שְׁבִיעִי עֵד· בְּבֵית מוֹעֵד· לְיִשְׂרָאֵל עַם קְרוֹבוֹ: תְּחִלָּה לַכֹּל· וְלֹא יָכוֹל· מְאוֹר נֹגַהּ בְּשַׁלְהֲבוֹ: אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ· לְפִי עֶרְכּוֹ· לְהַעֲלוֹת נֵר כְּלֶהָבוֹ: פְּלָאוֹתָיו· וְעֵדוֹתָיו· לְבֵן נִבְחַר לוֹ בְּטוּבוֹ: רְצוֹן שׁוֹכֵן· כְּבֶן־סוֹכֵן· אֲשֶׁר אָבִיו לֹא עֲצָבוֹ: יְדִיד מְשַׁעֲשַׁע· בְּךָ נוֹשַׁע· כְּיוֹנֵק וְאָבִיו אֲהֵבוֹ: מְשׁוֹךְ אֵלָיו· חַסְדְּךָ עָלָיו· בְּאוֹר פָּנֶיךָ יְיָ: וּמִי יָאִיר· לְךָ מֵאִיר· וְאַתָּה נֵרִי יְיָ: בְּנֵה אֲרִיאֵל· וְחִישׁ גּוֹאֵל· שְׁלַח אֵלַי מִמְּךָ פְּדוּת: רְצֵה, וְהַיְצֵא לְעַמְּךָ פְּצֵה· פְּדֵהוּ מִן יְדֵי עַבְדוּת: רְבוֹת חַסְדּוֹ· לְבֵן יְדִידוֹ· לְנַהֲגֵהוּ מִכְּבֵדוּת: יְחַלְּצֵהוּ· וִיפַצֵּהוּ· יְרִיצֵהוּ מִבּוֹר וָדוּת: יְצוּ אוֹרוֹ· לְבֵן בְּכוֹרוֹ· חֲבוּשׁ מְזוֹרוֹ· בְּכָל־מַרְדּוּת: חֲסָדִים גְּמוֹל· כְּמוֹ מִתְּמוֹל· בְּמִשְׁכְּנוֹתֶיךָ יְדִידוֹת: קְנֵי מְנוֹרָה· אֲשֶׁר לְאוֹרָה· עוֹד תִּהְיֶה לִי לְעֵדוּת: אֲנִי מְקֻדָּשׁ· לְאוֹר חָדָשׁ· וְעָלַי יִזְרַח יְיָ: וּמִי יָאִיר· לְךָ מֵאִיר· וְאַתָּה נֵרִי יְיָ: אור חדש וכו׳.

זולת. ע״ס א״ב וכל בתיו בעלי ג׳ חבנים וסופי חרוזים על לה״כ. ובסוף חתום מנחם ברבי מכיר חזק.

אֵין מוֹשִׁיעַ וְגוֹאֵל זוּלָתְךָ אֱלֹהִים אֵל· הִפְלִיא פְּלָאוֹת הָאֵל· עַל אוֹדוֹת יִשְׂרָאֵל: בְּרֹב עֲלִילוֹתָיו אֶשְׁעֶה· עוֹלֵל בְּיָוֵן הָרִשְׁעָה· וְאֶל־שַׁוְעָתִי שָׁעָה· וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה: גּוֹי נָבָל וְכִילַיִם· נִשְׂתָּרְגוּ בְּכֶפֶל כִּפְלַיִם· שָׁפָן וּצְעִירַת רַגְלַיִם· צָבְאוּ עַל יְרוּשָׁלַיִם: דָּמוּ לִטְרֹף בְּנְהִימָה· שְׁלוּחַ שֵׁן בִּמְהוּמָה·

של השם ית׳ לכו ונלכה באור ה׳ שהוא נר המנורה. לכו ונלכה, ישעיה ב׳, ה׳. **פני ששה**, שהם קני המנורה היו פונים למול נר המערבי. **שביעי**, הוא הנר המערבי. **בבית מועד**, בבה״מ. **עם קרובו** (תהלים קמ״ח, י״ד). **ולא יכול**, לא כלה שמנו ואורו. **אשר ברכו**, השם ית׳ נתן בו ברכה. **רצון שוכן**, רצון הקב״ה השוכן בבה״מ הוא על ישראל כמו על בן סוכן, כלומר על בן חביב המעונג והמשועשע. סוכן מל׳ ותהי לו סוכנת (מ״א א׳, ב׳). **אשר אביו לא עצבו**, מל׳ מ״א א׳, ו׳. **חסדך עליו**, ס״א נסה עליו והוא עפ״ה תהלים ד׳, ז׳. **אריאל**, ירושלים, עפ״ה ישעיה כ״ט, א׳. ובסוף מס׳ מדות נקרא ההיכל אריאל על שם שדומה לארי, מה ארי צר מאחוריו ורחב מלפניו אף ההיכל צר מאחוריו ורחב מלפניו. **וחיש**, הנא במהרה. **פצה**, הלל. **לנהגהו מכבדות**, להוציאהו מן הגלות הכבדה. **ויפצהו**, ויצילהו. **ודות**, גם הוא ל׳ בור ובאר כמו התוקע לתוך הבור או לתוך הדות (ר״ה כ״ז ע״ב). ואמר כל׳ **יריצהו מבור** עפ״ה ויריצוהו מן הבור (בראשית מ״א, י״ד). **לבן בכורו**, עפ״ה שמות ד׳, כ״ב. **מזורו**, היא המכה לפי שיזורו אותה מזור. **מרדות**, מל׳ מכת מרדות, ר״ל הפגעים הרבים אשר הכוהו האויבים. **במשכנותיך ידידות**, ל׳ תהלים פ״ד, ב׳. ור״ל גמול אותנו חסד כאשר גמלת לנו כבר בזמן שבה״מ היה קיים, ואז כשתבנה הבית עוד תהיה לי נר מערבי לעדות שהשכינה שרויה בישראל. **מקודש**, מזומן. **ועלי יזרח ה׳**, עפ״ה ישעיה ס׳, א׳.

על אודות ישראל, שמות י״ח, ח׳. **אשעה**, אתעסק בהם ואדבר מהם, כמו ואשעה בחקיך תמיד (תהלים קי״ט, קי״ז). **עולל**, אשר פעל. **שעה**, פנה. **ויהי לי**, שמות ט״ו, ב׳. **וכילים**, ל׳ ולכילי לא יאמר (ישעיה ל״ב, ה׳) ר״ל אנשי מרמה. **נשתרגו**, נתחברו לנגדי. **שפן**, כנוי למלכות מדי. **וצעירת רגלים**, ר״ל הארנבת והוא כנוי למלכי יון ע״פ מדרש ויקרא רבה סוף פ׳ שמיני. **צבאו**, זכריה י״ד, י״ב. **דמו**, נתיעצו וחשבו, כמו אותי דמו להרוג (שופטים כ׳, ה׳). **בנהימה**, בשאגת קול גדול. **שלוח שן**, לטרוף אותנו בשיניהם כמו שעושים חיות רעות, מל׳ ושן בהמות אשלח בם (דברים ל״ב, כ״ד).

וְלָהֶם סִמָּנֵי בְהֵמָה· מַעֲלֵה גֵרָה הֵמָּה: הֶעֱמִידוּ יָוָן וְתַרְשִׁישִׁים· עַקְרַבִּים
בְּשׁוּךְ יְשִׁישִׁים· וְשָׁרְצוּ וּפָרְצוּ אֲשִׁישִׁים· כָּל־נֶפֶשׁ שִׁשִּׁים: וְהֵצוּ דִּבְרֵי
רִיבוֹת· אָצוּ פְּתוֹחַ חֲרָבוֹת· וְהִמְצִיאוּ צָרוֹת רַבּוֹת· וְחָשְׁכוּ הָרֹאוֹת בָּאֲרֻבּוֹת:
זָדוּ אַנְשֵׁי מִרְמָה· וְעָרְפוּ טְמֵאָה בְּהֵמָה· וְהֵבִיאוּ אֶת־דָּמָהּ· אֶל־הַקֹּדֶשׁ
פְּנִימָה: חָשְׁבוּ לְהָנִיא תוֹרָתִי· וּלְטַמְּאוֹת אֶת־טָהֳרָתִי· נָתְנוּ גֹעַל בְּבָרוּתִי·
הֵפֵרוּ אֶת־בְּרִיתִי: טָפַשׁ מוֹשֵׁל מוֹקְדוֹן· בְּזָדוֹן הֶחֱזִיק כִּידוֹן· וְאָמַר מִי אָדוֹן·
וַיְהִי אִישׁ מָדוֹן: יָשַׁךְ כְּשַׁךְ שְׁפִיפוֹן· חַבְלוֹ טָמַן לִסְפּוֹן· נוֹפֵף יָדוֹ לֶאֱפוֹן·
הַר צִיּוֹן יַרְכְּתֵי צָפוֹן: כְּלוּלֵי לַחֵם הָעִיר· לְאַבֵּד רַב וְצָעִיר· לְבַלַּע פִּיהוּ הִפְעִיר·
וַיָּסֹבּוּ אֶת־הָעִיר: לָצוּ חָלְצוּ לְרָפְסָהּ· אָמְרוּ יְשׁוּעָתָהּ אָפְסָה· בַּעֲלֶה וְנִבְקִיעֶנָּה
לְרָמְסָהּ· לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ לְתָפְשָׂהּ: מוֹנִים חוֹשְׁבִים לְהַעֲלִילוֹ· נוֹסְדוּ יַחַד
לְמוּלוֹ· הִתְכִּינוּ עֲלִילוֹת מַעֲלָלוֹ· הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ: נֵעֲצוּ לֵב לְמַלְּלָה·
בְּגֹדֶל עֵצָה וּפְלִילָה· לְנָאֵץ שְׁמוֹ וּלְחַלְּלָה· הִשְׁחִיתוּ הִתְעִיבוּ עֲלִילָה: שָׂפָה
אַחַת מְזִמָּתָם· לִרְכּוֹב פִּילִים כִּבְהֶמְתָּם· וְלָסוּךְ בְּדַם זָהֳמָתָם· וְזִרְמַת
סוּסִים זִרְמָתָם: עָרוֹב וְחַיָּה לְשַׁבְּרֵנוּ· וְכוֹכָבִים וּמַלְאָךְ לְיַסְּרֵנוּ· וְלֹא יְגָרֶה
לְצַעֲרֵנוּ· כִּי לֹא יְרָאֵנוּ: פּוֹעֵל אוֹתוֹת וּמַסּוֹת· שָׂחַק עֲלֵיהֶם לְנַסּוֹת· אֵיךְ
נִכְלֵיהֶם לְהַמְסוֹת· כֹּל אֲשֶׁר יָזְמוּ לַעֲשׂוֹת: צָאוּי הֶרֶשׁ וְאוֹפֶן· מִנְּגוֹעַ שָׂרָף

מעלה גרה, דברים י"ד, ז'. ויסוד החרוז גם הוא בויקרא רבה פ' שמיני שנדרשו שם הבהמות הטמאות על אומות צוררי ישראל ונדרש ואת החזיר זו פרס, מה חזיר בשעה שהוא רובץ מוציא טלפיו ואומר ראו שאני טהור, כך מלכות פרס מתגאה ורומסת וגוזלת ונראית כאילו מצעת בימה וכו', את הגמל זו בבל, כי מעלת גרה הוא שמקלסת להקב"ה וכו', ואת השפן זו מדי, כי מעלת גרה הוא שמקלסת להקב"ה וכו', ואת הארנבת זו יון, כי מעלת גרה הוא שמקלסת להקב"ה וכו'. **ותרשישים**, אחד מבני יון תרשיש שמו (בראשית י', ד'). **ישישים**, זקנים. ובס"א כְּשׁוֹךְ נחשים. **אשישים**, החזקים מל' והתאוששו (ישעיה מ"ו, ח'). **כל נפש** בראשית מ"ו, כ"ו. ואחרוז זה כמו כן ע"פ המדרש שם בויקרא רבה, המוליכך במדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב, נחש זה בבל, שרף זה מדי, עקרב זה יון, מה עקרב זה מטלת ששים ששים כך היתה מלכות יון מעמדת ששים ששים. **אצו**, מהרו ודחקו. **פתח חרבות**, עפ"ה חרב פתחו רשעים (תהלים ל"ז, י"ד). **וחשבו**, קהלת י"ב, ז'. **בהמה טמאה**, אנטיוכס מלך יון שחט חזיר על מזבח בה"מ כמו שיסופר בספרי המקבאים. **אל הקדש פנימה**, ויקרא י', י"ח. **להניא**, להפר. **געול בברותי**, האכילוני מאכלים מגועלים ומשוקצים. **הפרו את בריתי**, ל' ירמיה ל"א, ל"ב. והכוונה פה שהאויבים הפרו ממני את ברית מילה, וכשיסופר גם הוא בספרי המקבאים ובמגלת אנטיוכס. **מושל מוקדון**, הוא אנטיוכס. **ויהי איש**, ש"ב כ"א, כ'. **כשך**, כמו ישור כשך יקושים (ירמיה ה', כ"ה) והוא ל' כושך לדעת רש"י. **חבלו טמן לספון**, טמון בסתר את רשתו ללכוד, מל' טמון בארץ חבלו (איוב י"ח, י'). **לספון**, ל' סתר. **לאפון**, לפנות את עצמו. **הר ציון**, תהלים מ"ח, ג'. **כלולי לחם העיר**, הכינו אתו כל טכסיסי מלחמתו. ובס"א כלו לרום הָעִיר. **הפעיר**, פתח. **ויסבו**, יהושע ו', י"ד. **לצו**, ל' לכנות. **לרפסה**, לרמוס ירושלים. **ונבקיענה**, נשברנה, כמו ישעיה ז', ו'. **להלחם**, דברים כ', י"ח. **מונים**, האויבים. **להעלילו**, להתעולל עלילות לנגד הקב"ה. **למולו**, למול הקב"ה. **התכינו**, חשבו והרהרו אחרי מעשי השם. **הבה**, שמות א', י'. **למללה**, לדבר כנגד השם ית' שהוא גדול עצה ופלילה. **ופלילה** הוא ל' משפט. **השחיתו**, תהלים י"ד. **מזמתם**, מחשבתם ועצתם. **לרכוב פילים**, כל תקפו של חיל אנטיוכס היה בפילים שהביא אתו. **וזרמת** יחזקאל כ"ג, כ'. **ערוב וכו'**, כן אמרו האויבים אם ישלח השם ערוב וחיות או כוכבים ומלאכים להלחם אתנו לא יוכל לנו. **ולא יגרה לצערנו**, לא יוכל להתגרות בנו ולא יוכל לצער אותנו. **כי לא**, הושע י', י"ג. **פועל אותות**, הקב"ה. **להמסות**, להפר את נכליהם

וְאוֹפָן. חַיָּתָם לָשׁוֹד וּלְכָפָן. וַיָּשֶׁב עֲלֵיהֶם אוֹפָן: קִשְׁרָם הִתִּיר לִפְרוֹם.
לְגָמְלָם הֶעֱרִים עָרוֹם. כְּפוֹת שָׂרֵיהֶם בְּמִגְרוֹם. צְבָא הַמָּרוֹם בַּמָּרוֹם:
רְעָצָם בְּמַחְבֵּט אִשּׁוֹ. וּפְקָדָם נַפְשׁוֹ בְנַפְשׁוֹ. כָּל־אֶחָד לְהַאֲשִׁישׁוֹ. וַיַּכּוּ אִישׁ
אִישׁוֹ: שׁוֹדְדֵי עָם בְּקָרְבָּם. בִּכְלֵי מַשְׁחִית קְרָבָם. חִצָּם שָׁם בְּקִרְבָּם.
חַרְבָּם תָּבוֹא בְלִבָּם: תְּלָשָׁם נְטָשָׁם כְּעוֹלֵלוֹת. נְטָפָם קְטָפָם כִּמְלִילוֹת.
צוֹפֶה צְפוּנוֹת וַעֲלִילוֹת. וְלֹא נִתְכְּנוּ עֲלִלוֹת: מוֹתַר נִסָּיו לְסַפֵּר. אַיֵּה שׁוֹקֵל
וְסוֹפֵר. חֲקוּקִים בִּמְגִלַּת סֵפֶר. הַנּוֹתֵן אִמְרֵי שָׁפֶר: מוֹפְתֵי בַּת מְרָרִי. לְמַטֵּה
רְאוּבֵן הַבְּכוֹרִי. יְחוּסָה לְשַׁבְּחָה כָּאֲרִי. יְהוּדִית בַּת בְּאֵרִי: בְּרוּכָה בְּמַעֲנֶה רַךְ.
כְּיָעֵל בְּכָל־מַעֲרָךְ. בְּיָדָהּ צוֹרֵר נִפְרַךְ. מִנָּשִׁים בָּאֹהֶל תְּבֹרָךְ: מְכַבֵּי רוּחַ
תָּמְהוּ. חֲזוֹתָם יֶשַׁע כָּמְהוּ. קְדוֹשֵׁנוּ אֵין כָּמוֹהוּ. עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא:

עזרת אבותינו וכו'.

ומחשבותם, מל' ואם השמש ונמס (שמות ט"ז, כ"א). **כל אשר**, בראשית י"א, ו'. **צאוי**, ל' יציאה, כלומר רוכבי הרכש עם רוכבי העגלות כולם כשו מפני ישראל. מנגוע, שהיו אומרים שלא יוכל ליגע בהם לא מלאך ולא כוכב ועתה היו לבוס. **שרף ואופן**, שמות מלאכים. **חיתם**, חייהם. **לשוד ולכפן**, ל' איוב ה', כ"ב. **וישב**, משלי כ', כ"ו. **לפרום**, ל' קריעה כמו ובגדיו יהיו פרומים (ויקרא י"ג, מ"ה). **לגמלם**, לשלם להם. **שריהם**, שריהם של מעלה. **במגרום**, ל' השלה מל' וכסאו לארץ מגרתה (תהלים פ"ט, מ"ה) וע"פ המדרש אין הקב"ה נפרע מאומה תחלה עד שיפרע משרה של מעלה (שמואל רבה פ' י"א). **צבא המרום**, ישעיה כ"ד, כ"א. **רעצם**, מל' תרעץ אויב (שמות ט"ו, ו'). **במחבט**, בשבט. **ופקדם**, לזה על שרים של מעלה אשר יכה כל שר את אישו של מטה, ואם לא יעשה כן יהי נפשו תחת נפשו. **להאשישו**, שיתאושש ויתגבר. **ויכו**, מ"א כ', כ'. **חרבם**, תהלים ל"ז, ט"ו. ובמדרש, קשת גבורים חתים וכו' אמר ר' יצחק בר נחמן, אלו שרים רבוא אלף גייסות שבאו עם קסלגס הרשע לעשות מלחמה, באותה שעה פתח קסלגס ואמר לישראל שוטים שבעולם, יש לכם י"ב איש שעושין מלחמה עם חיל שאין לו שיעור שמא תאמרו אלהיכם מוציא עלינו כוכבים ממסלותם כדרך שעשה עם סיסרא, או שמא תאמרו מבול יביא עלינו כבר נשבע שאינו מביא מבול לעולם, ואם תאמרו גבריאל ישלוט בנו וישרוף אותנו כדרך שעשה לחיל סנחריב, הרי אנו סכין אותנו ואת מרכבותינו בדם חזיר ובשכבת זרע ואין מלאכים נוגעים בנו, ואם תאמרו נחשים ודובים מגרה בנו כדרך שגירה בכותים, הרי אנו רוכבים על הפילים שאין מתלתעות של חיות נוגעות בהם. באותה שעה ישראל נשאו עיניהם למעלה ואמרו רבש"ע גלוי וידוע לפניך שלא עמדנו אלא בשמך הגדול שלא יתבזה בגוים והללו אומרים שכל מלחמה שתעשה נתחכמה לו, אם אין אתה עושה לנו נסים ותשליכנו בידם עכשו יאמרו שוב אין לו עצה אחרת, וכתיב בך גדול העצה ורב העליליה. אמר להם הקב"ה, בני חייכם שמחשבותי גדולי' ממחשבותם ובדבר שחשבו להכותכם בו אני מכה אותם. באותה שעה לקח הקב"ה שרים של אומות העולם וחיילותיהם וכפת אותם ולצע אותם בטרש של אש ואמר להם כל אחד ואחד מכם יהרוג את שלו, ואם יכום אחד מהם נפשכם תחת נפשו, כד"א יפקוד ה' על צבא המרום במרום וכו'. מיד ירדו לארץ וכל אחד שהיה נותן חץ בקשת לזרוק על ישראל היה המלאך בא ומחזירו לחץ ותוחב אותו ללבו שנ' קשת גבורים חתים וכיון ששלף איש חרבו להכות את ישראל היה המלאך מחזירו ויושיב לו ללבו שנ' חרבם תבוא בלבם, והיו בית חשמונאי רואים את כל הנסים שהיה עושה להם הקב"ה ואמרו ה' ילחם לכם וכו'. ועל מדרש זה דברי הפיוט בנויים. **תלשם** נטשם, שניהם ל' עקירה. נטפם, ליקט אחריהם, מענין איזוהי עוללת כל שאין לה כתף ולא נטף (פאה פ' ז'). צופה צפונות בעלילות, הקב"ה הרואה את הנסתרות והנגלות. כעלילות מל' בעליל לארץ (תהלים י"ב, ז') בין שנראה בעליל (ראש השנה כ"א, ע"ב). ולא נתכנו, ש"א ב', ג'. **איה שוקל**, ל' ישעיה ל"ג, י"ח. הנותן, בראשית מ"ט, כ"א. והכוונה כאן על ספר דברי הימים של יוסף הכהן הנקרא **יוסיפוס**, המספר כל עניני מלחמת המקבאים עם אנטיוכס. בת מררי, היא יהודית בת מררי אשר מעשה כח שלה יסופר במגלת יהודית. יהודית בת בארי, בראשית כ"ו, ל"ד. ברוכה יהודית. **כיעל**. אשת חבר הקיני (שופטים ה', כ"ד). בכל מערך, בכל ענין. נפרך, נשבר, שחתכה את ראשו. **ישע כמהו**, הישועה אשר היו ישראל כמהים ומחכים לה. עזרם, תהלים קט"ו.

גאולה לפרשת בשלח

ואומרים אותה גם בשבת שיש ברית מילה.

גאולה. חתום בו יהודה הלוי.

יום ליבשה· נהפכו מצולים· שירה חדשה· שבחו גאולים: הטבעת בתרמית· רגלי ענמית· ופעמי שולמית· יפו בנעלים· שירה חדשה· שבחו גאולים: וכל־רואי ישורון· בבית הודי ישררון· אין כאל ישרון· ואויבינו פלילים· שירה חדשה· שבחו גאולים: דגלי כן תרים· על הנשארים· ותלקט נפזרים· כמלקט שבלים· שירה חדשה· שבחו גאולים: הבאים עמך· בברית חתמך· ומבטן לשמך· המה נמולים· שירה חדשה· שבחו גאולים: הראה אותותם· לכל־רואי אותם· ועל־כנפי כסותם· יעשו גדילים· שירה חדשה· שבחו גאולים: למי זאת נרשמת· הכר־נא דבר אמת· למי החתמת· ולמי הפתילים· שירה חדשה· שבחו גאולים: ושוב שנית לקדשה· ואל־תוסיף לגרשה· והעלה אור שמשה· ונסו הצללים· שירה חדשה· שבחו גאולים: ידידים רוממוך· בשירה קדמוך· מי כמכה יי באלם: שירה חדשה שבחו גאולים:

בגלל אבות תושיע בנים, ותביא גאלה
לבני בניהם· ברוך אתה יי, גאל ישראל:

מאורה לפרשת יתרו·

מאורה· לפ' יתרו ובכל פעם שקוראים אנכי.

במשקל תנועה ויתד וב' תנועות ויתד ותנועה, וחתום בראשי החרוזים יהודה (הלוי).

אמרות האל טהורות, מפנינים הם יקרות, בלבבות הם צרורות בנפשות הם קשורות: ייגעו כל־הדברים, מדלוק אחר שבחיו· מה לבך

יום ליבשה וכו', כלומר היום שהעביר הקב"ה את ישראל בתוך הים וישם את הים לחרבה ונהפכו ונבקעו כל מצולות הים כלומר היום שבחו ישראל הגאולים ושרו לו שירה חדשה. בתרמית, בני הים הבוגד. ונקרא ל' תרמית עש"ה וברוח אפיך נערמו מים ותרגם אונקלוס חכימו מיא (שמות ט"ו, ח') ובמדרש ילקוט שמות רמז רמ"ח וברוח אפיך נערמו מים, במדה שמדדו המצריים בה מדדת להם, הם אמרו הבה נתחכמה לו, אף אתה נתת ערמומית במים והיו המים נלחמים בהם בכל מיני פורעניות. רגלי ענמית, בן בנ"י, ובס"א רגלי בת ענמית, וענמיים הוא תולדי למצרים עש"ה בראשית י', י"ג. שולמית, היא ישראל עש"ה שובי שובי השולמית (שיר ז', א'). יפו בנעלים, הלכו מהלך יפה בים ביבשה, ונקרא ל' שיר ז', ב' מה יפו פעמייך בנעלים. בבית הודי, בבית תפלתי. אין כאל ישרון, דברים ל"ג, כ"ו. ול"ב, ל"א. ותלקט, ישראל הנפוצים בין האומות תלקט אותם כמלקט שבלים המפוזרות אחת הנה ואחת הנה. הראה אותותם, אות התפלין. גדילים, ציצית (דברים כ"ב, י"ב). למי זאת נרשמת, למי זאת היא ישראל שכתוב עליה מי זאת עולה מן המדבר (שיר ג', ו'. ח', ה'). החתמת, ברית מילה. והפתילים פתלת ציצית, הן למי כל אלה, זאת תראה לכל האומות. ואתו בל' בראשית ל"ח, כ"ה. לקדשה, מענין קידושין ונשוין. הצללים, כל הגלות (שיר ד', ו').

אמרות האל, זה הפיוט מיוסד כאורח שיר ושקול על תנועה ויתד ושתי תנועות ויתד ותנועה, וידוע כי מחברו הוא הפייטן המפואר ר' יהודה בר שמואל הלוי הספרדי. אמרות האל, עש"ה תהלים י"ב, ז'. מפנינים הם יקרות, עש"ה משלי ג', ט"ו. צרורות, קשורות ומושמות, מל' צרורות בשמלותם (שמות י"ב, ל"ד). בנפשות הם קשורות, הוא כפל ענין במלין שונות. ייגעו כל הדברים, כל בעלי דברים ייגעו וייעפו מרדוף אחר שבח השם ית' כי לא יוכלו לגמור שבחיו. מדלוק, ל' רדיפה כמו כי דלקת אחרי

יָמִים סְפוּרִים, אַחֲרֵי נֶצַח נְצָחָיו· כַּשְּׁחָקִים מֵעֲפָרִים, גָּבְהוּ מֶנּוּ אֳרָחָיו: מַה
לָּדֵעוֹת הַחֲסֵרוֹת· וּתְבוּנוֹת הַקְּצָרוֹת, לֶאֱחוֹז דַּרְכֵי גְבוּרוֹת, הַגְּבוֹהוֹת הַבְּצוּרוֹת:
הֵם לְפָנָיו כָּל־מְדַבֵּר בּוֹ וְאָבַד רַעְיוֹנוֹ· אַךְ בְּמִפְעָלָיו יְחַבֵּר קוֹל וְיַרְחִיב אֶת־
גְּרוֹנוֹ· וּבְדִבְרֵי שִׁיר יְגַבֵּר פִּיו וְיַאֲרִיךְ אֶת־לְשׁוֹנוֹ: הַלְּשׁוֹנוֹת מַאֲמִירוֹת·
מַעֲרִיצוֹת מַעֲטִירוֹת· הַנְּשָׁמוֹת מַאֲדִירוֹת· בֵּין לְהָבִין וּלְהוֹרוֹת: וּבַמֶּה אִכַּף
אֲקַדֵּם, וַאֲדַבֵּר לַייָ· בֵּית אֱלֹהִים שָׁם אֲדַדֵּם, בַּעֲגָלִים קָרְבָּנַי· מִשְּׁאוֹל יֹאמַר
וְאֶפְדֵּם· אֶהְיֶה כְּאָב לְבָנַי: הֵן אֲרָצוֹת כֹּל לְזָרוֹת· מִבְּלִי הַקְרִיב טְהוֹרוֹת·
תִּבְנֶה רֵאשִׁית עֲיָרוֹת· תַּחְפּוֹץ שַׁי בָּעֲזָרוֹת: דָּלְלוּ חָכְמוּ וְחָרְבוּ· מִלְּבַב
כַּלְכֹּל וְדַרְדַּע· כֹּל אֲשֶׁר יָזְמוּ וְחָשְׁבוּ, לֹא כְּמוֹ חָשַׁב וְיָדַע· מַעֲשָׂיו עָצְמוּ
וְרָבוּ, מֵחֲקוֹר חָכְמָה וּמַדָּע: נִפְלְאוֹתָיו לֹא סְפוּרוֹת, יוֹם לְיוֹם רָבוֹת וּפָרוֹת·
וּתְנוּ תָמִיד זְמִירוֹת לוֹ וְלֹא יָדְעוּ סְפוּרוֹת: הֵא לְךָ עֵדִים בְּרוּרִים, מִלְאוּ כָּל־
הַר וָגֶבַע· כִּי בְּכָל צוּרוֹת יְצוּרִים, יֶשׁ־לְאֵל חוֹתָם וָטֶבַע· זָהֳרֵי כָּל־הַמְּאוֹרִים,
זָהֳרֵי שֶׁבַע לְשֶׁבַע: כַּאֲשֶׁר שֶׁבַע מְאוֹרוֹת· כֵּן לְשֶׁבַע הַמְּנוֹרוֹת· שָׂם לְעֵינַיִם
מְאִירוֹת· לַחֲזוֹת אֶת־הַמְּאוֹרוֹת:

אור חדש וכו'.

(בראשית ל"א, ל"ו). **ימים ספורים**, בן אדם אשר ימיו ספורים הם ומעטים איך יעיז פניו להשיג שבח השם ית' אשר הוא קים לעד ולנצח נצחים. **מעפרים**, מן האדמה, ר"ל כגבוה השמים מן הארץ כן **גבהו דרכי** השם מן האדם אשר הוא חסר דעה וקצר בינה. **ארחיו**, דרכיו. **הם לפניו וכו'**, ישתוק לדבר בגבהות ועצמות הבורא כי אם יעשה כן רק יאבד את מחשבותיו, אך לדבר ממעשי השם ומגבורותיו זה מותר לבן אדם ועל זה יוכל לחבר שבחות ושירים ולהרחיב בהם לשונו. **מאמירות**, מגדילות, מל' את ה' האמרת (דברים כ"ו, י"ז). **מעריצות**, מרוממות, מל' ואת אלהי ישראל יעריצו (ישעיה כ"ט, כ"ג). **מעטירות**, מל' עטרה וכתר. **בין להבין**, להבין בינה. **ובמה אכף וכו'**, עש"ה מיכה ו', ו'. **בית אלהים שם אֲדַדֵּם בעגלים קרבני**, כצ"ל ופירושו, בזמן שעוד בית אלהים בה"מ היה קיים הייתי מביא שם את העגלים לקרבנות, והקב"ה היה מכפר ופודה מעונש, אבל עתה אין לי במה לקדם את השם ית'. ואחז הפייטן בל' תהלים מ"ב, ה' אדדם עד בית אלהים וכל' משנה שבת קכ"ח, ע"ב מדדין עגלים, וחבר שניהן יחד בחרוזו. וברוב דפוסים בית אלהים אֲדַדֵּם ונשתבש המשקל. **יאמר ואפדם**, ואפדם משאול כן יאמר השם, ומל' הושע י"ג, י"ד. **לזרות**, זרות הן כל הארצות מלהקריב שם קרבנות. **ראשית עירות**, ירושלים. **שי בעזרות**, תרצה בה ובקרבנות שיוקרבו אז בחצר בה"מ. **דללו**, ל' ישעיה י"ט, ו'. ור"ל כל מה שיתחכמו החכמים הוא כאין לפני השם. **בלבל ודרדע**, שמות ב' חכמים מפוארים בימי שלמה המלך (מ"א ה' י"א), ואחז"ל פירשו בלבל על יוסף ודרדע על דור המדבר (במדבר רבה פ' י"ט). **לא כמו חשב וידע**, כל מה שחשבו וידעו הם השם ית' לא חשב וידע כן. **לא ספורות**, אין מספר לנפלאותיו. **זמירות לו**, להקב"ה. **ולא ידעו ספורות**, עש"ה תהלים ע"א, ט"ו. ופירושו, תמיד תתנו זמירות להקב"ה, אף כי כל הזמירות לא יוכלו לספר כל נפלאותיו. **וטבע**, גם הוא ל' חותם כל' חז"ל, כמו אדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד כולן דומין זה לזה וממ"ה הקב"ה טבע כל אדם בחותמו של אדם הראשון ואין אחד מהן דומה לחברו (סנהדרין ל"ז). **זהרי שבע לשבע**, זוהר זיו של שבע כוכבי לכת כנגד זוהר זיו של שבעה המלאכים שנבראו מתחלה לשרת לפנים מן הפרגוד (פר"א פ' ד'). או שהכוונה על אור של ז' ימי בראשית שנגנז לעתיד לבוא. **כאשר שבע מאורות כן לשבע וכו'**, ר"ל אור של שבע המאורות ואור של שבע נרות המנורה הקב"ה שם אותם ושמרם שיאירו לעתיד לבוא לעיני הראוים לראותם.

יוצר לפרשת שקלים·

ע"ס א"ב.

אֵל מִתְנַשֵּׂא לְכֹל־לְרֹאשׁ· בָּחַר בְּאֹם דַּלַּת רֹאשׁ· כְּבִכּוּרָה בִּתְאֵנָה בְּרֹאשׁ: בִּיטָּהּ וְאוֹתָהּ דָּרוֹשׁ· מִכָּל־אֹם לִפְרוֹשׁ· לְנַשְּׂאָהּ עַל כָּל־רֹאשׁ: גּוֹעֲלָהּ תָּשִׁית לִמְנוֹד רֹאשׁ· וְהִיא תָּרִים רֹאשׁ· בְּכִסֵּא כָבוֹד מֵרֹאשׁ: כְּבוֹדִי וּמֵרִים רֹאשִׁי· עַתָּה יַעֲבוֹר בְּרֹאשִׁי· וְיִדְרְשִׁי וִיבַקְשִׁי· קָדוֹשׁ:

דִּבֵּר בְּזֶה סֵפֶר· וְקִיֵּם בְּאִמְרֵי שֶׁפֶר· לִמְשׁוּלֵי עָפָר וָאֵפֶר· הֱיוֹתָם נוֹתְנִים כֹּפֶר· בְּלִי דֹּפִי וָחֵפֶר· בְּעַד עֲוֹנָם לְכַפֵּר: וְצִדְקָתָם תִּכְתּוֹב בַּסֵּפֶר· בְּזִכְרוֹן הַסֵּפֶר· לִמְנוֹתָם עִם נָם אָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר: זֶה אֵלִי נָם לַאֲבִי חוֹזֶה· וְהֶרְאָהוּ כְּמִין מַטְבֵּעַ אֵשׁ בְּמַחֲזֶה· וְגַם הַכֹּל יִתְּנוּ כָּזֶה: חֲסָדִים יוֹשַׁת בָּזֶה· וְאֶחָד מֵהֶם אַל יִתְבַּזֶּה· וְצוֹרְרָם יֵרָזֶה: טוֹבוֹת יוּטָבוּ עַל זֶה· וּשְׁכִינָה יִזְכּוּ לֶחֱזֶה· וְגוֹי לְגוֹיִם רַבִּים יַזֶּה: יָחִיד שׁוֹכֵן רוֹמָה· הִתְנָה בַּתּוֹרָה תְּמִימָה· לְיוֹנָה שֶׁהִיא תַמָּה· כָּל־הָעֹבֵר בְּיָמָּה· יִשְׁקְלוּ שֶׁקֶל בְּלִי מְהוּמָה· מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל תְּרוּמָה: לְטוֹבָתָם בְּלִי לַעֲלָמָה· וְתִהְיֶה לָּהּ כְּחוֹמָה· תֹּלֶה אֶרֶץ עַל בְּלִימָה: מִבֶּן־עֶשְׂרִים שָׁנָה· יִתְנַדְּבוּ בַּחֲנִינָה· פְּנֵי שׁוֹכֵן מְעוֹנָה: נְשִׂיאִים וְדַכִּים בְּמַשְׁעֵנָה· כֻּלָּם יִשְׁווּ בִנְתִינָה· בְּלִי עוֹד לְהִתְמַתְּנָה: סֶלָה יַסְכִּית תְּחִנָּה· בְּכָל־עֵת וּבְכָל־עוֹנָה· וְיִתְקַיְּמוּ בִּרְנָנָה: עַל נַפְשׁוֹתֵיהֶם יְכַפֵּרוּ· וְחַטֹּאתֵיהֶם יוּפָרוּ· וּבְחֵלֶק טוֹב יִסָּפֵרוּ: פְּאֵרָם הַכֹּל יְסַפֵּרוּ· וְשֶׁבַח יְתַנּוּ וְיִגְמָרוּ· וְהוֹדָיָה לְצוּר יְשׁוֹרֵרוּ: צָרֵיהֶם יְמַעֲטוּ וְיֶחְסָרוּ· וְעַל צַוְּארֵיהֶם יִגָּבֵרוּ·

אל מתנשא לכל לראש, עפ"ה דה"א כ"ט, י"א. **באום דלת ראש**, בכ"י אחד בְּדַלַּת ראש, והענין אחד, ופירושו באומה ישראל שהיא דלת מספר. **דלת**, מל' דלות, וראש ל' כי תשא את ראש, וכן אמרו גם הפייטן בשחרית י"כ בפיוט אמרו לאלהים בחרוז י"ט, ועל"כ יש לתרגמו „דער חייגע מן נאהן חראש נאטיאן זיך ערוואהלטע". **כבכורה בתאנה בראש**, עפ"ה הכתוב הושע ט', י'. **ביטה**, הביטה. **לפרוש**, להבדיל ועפ"ה ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי (ויקרא כ', כ"ו). **גועלה**, המבזים את ישראל. **למנוד ראש**, לשמה ולשנינה, כמו תהלים מ"ד, ט"ו. **והיא**, כנסת ישראל. **בכסא כבוד**, בנה"מ ועפ"ה ירמיה י"ז, י"ב. **כבודי ומרים ראשי**, תהלים ג', ד'. **יעבור בראשי**, לגאלני.

בזה ספר, בספר התורה. וי"מ בזה ספר, בספר ואלה שמות, וקים באמרי שפר, במגלת אסתר. **למשולי עפר ואפר**, לישראל עפ"ה בראשית כ"ח, י"ד. במדבר כ"ג, י'. **בלי דפי וחפר**, בלתי גנאי וחרפה. **דפי** כמו בבן אמך תתן דפי (תהלים נ', כ'), ותפר מל' ופניהם אל יחפרו (ל"ד, ו'). **תכתוב בספר**, בספר הזכרון. **עם נם**, עם אשר אמר אנכי עפר ואפר (בראשית י"ח, כ"ז). **נם לאבי חוזה**, אמר למשה רבנו שהיה אב לנביאים וחוזים. **והראהו כמין מטבע אש**, עפ"מ תנחומא פ' כי תשא, זה יתנו, אמר ר' מאיר כמין מטבע של אש הוציא הקב"ה מתחת כסא הכבוד והראהו למשה ואמר לו זה יתנו, כזה יתנו עכ"ל, ודאה גם נקרובות פ' החדש בפיסקא אני כל חוזה אל בו. **ירזה**, יהיה כחוש. **לחזה**, לחזות. **וגוי לגוים רבים יזה**, גוי ישראל יזה לגוים רבים, והוא עפ"ה ישעיה נ"ב, ט"ו. **התנה**, עשה תנאי. **ליונה**, ישראל עפ"ה שיר ו', ט'. **כל העובר בימה**, בירושלמי שקלים פ' א' הלכה ו', כל העובר על הפקודים, ר' יהודה ור' נחמיה, חד אמר כל דעבר על פקודה יתן, וחד אמר כל דעבר על ימא יתן. **בלי מהומה**, בלי ערעור ועכוב. **בלי לעלמה**, שלא תהי נעלמה מהם טובתם. **תולה ארץ**, איוב כ"ו, ז'. **שוכן מעונה**, שוכן השמים. אחד מז' שמות של שמים הוא מעון (חגיגה י"ב, ב'). **נשיאים**, עשירים. **ודכים במשענה**, העניים הנשענים על אחרים. **בלי עוד להתמתנה**, בלי להמתין עוד. **סלה**, תמיד וכמבואר למעלה דף 81. **יסכית**, ישמע. **יספרו**, כן בכ"י ונכון, ר"ל יהיו ספורים ונמנים ומיועדים להיות להם חלק טוב. **פארם הכל יספרו**, פירושו, הכל יספרו איך פאר והכתיר הקדוש ברוך הוא את ישראל שמחל להם עון גדול כדבר מועט של מתנת השקל. **יתנו**, יגידו, כמו יתנו צדקות ה' (שופטים ה', י"א). **ויגמרו**,

וּבְשֶׁבַע שְׂמָחוֹת יְחֻבָּרוּ: קְהָלָם לְהִתְחַזֵּק בִּתְעוּדָה· בְּלִי עוֹד לְמָעֳדָה·
בְּהַקְרִיבָם זֶה לַעֲבוֹדָה: רָם עִמָּם הוּעֲדָה· בְּאַהֲבָה וּבְחֶמְדָּה· בִּישִׁיבָה
וּבַעֲמִידָה: שְׂמֵחִים בַּחַיִּים הַתְּמִידָה· בְּכָל כְּלוּל חֶמְדָּה· לַגֵּר בְּלִי לְעָבְדָה:
תָּמִיד תִּהְיֶה לְזִכָּרוֹן· לַחֲבַצֶּלֶת הַשָּׁרוֹן· בְּכִפּוּר וְיִתְרוֹן· לִפְנֵי מָרוֹם קָדוֹשׁ:

הכל יודוך וכו'.

אופן. כְּבוֹדוֹ יִתְרוֹמֵם וְיִתְנַשֵּׂא· בְּגוֹי אֲשֶׁר לְפָנָיו מַתְמִידִים וְהוּא לָהֶם מַחֲסֶה·
וְעַל פִּשְׁעֵיהֶם אַהֲבָה מְכַסֶּה· וְהַכֹּל יְרוֹמְמוּהוּ כְּסוֹבְבִים כִּסֵּא: והחיות.

זולת. ע"ס א"ב.

אַתָּה אָהַבְתָּ עַמֶּךָ· בַּעֲבוּרָם רַדְתָּ מִמְּרוֹמֶךָ· גָּזַרְתָּ לָהֶם יָמֶךָ· דְּבַקְתֶּם
בְּאַהֵב לִשְׁמֶךָ· הֵם נַחֲלָתְךָ וְעַמֶּךָ· וּמַתְמִידִים לְרוֹמְמֶךָ· זְכוֹר בְּרִית נְאָמֶךָ·
חֲמוֹל וְקָרֵב לָהֶם יוֹמֶךָ: טוֹב נֶמֶת לְאַדִּירִים· יִשְׁקְלוּ כֶּסֶף כִּפֻּרִים· כֹּפֶר
עָוֹן מְכַפְּרִים· לָעַד יִהְיוּ מִשְׁמָרִים: מִנְיַן מָעוֹת עֶשְׂרִים· נְתִינַת עֲנִיִּים
וַעֲשִׁירִים· סְמִיכַת כָּל־הַנִּסְפָּרִים· עוֹלְצִים בְּכָל־עֲבָרִים: פְּקֻדֵיהֶם וּשְׁמוֹתָם·
צְבָאָם וְרִבְבוֹתָם· קוֹמֵם בְּמַחֲנוֹתָם· רָם הַשּׁוֹכֵן אִתָּם· שִׁבְטֵי שְׁאֵרִיתָם·
תְּהִי תִקְוָה לְאַחֲרִיתָם· תִּתֵּן לְבִרְכָתָם· כִּקְרִיעַת יַם סוּף וּכְמַכַּת בְּכוֹרִים
שׂוֹנְאֵיהֶם לְהַכּוֹתָם: עזרת.

קרובות. הש"ץ חוזר התפלה עד מלך עוזר ומושיע ומגן, ואח"כ מתחיל כאן.

יזון. מִסּוֹד חֲכָמִים וּנְבוֹנִים. וּמִלֶּמֶד דַּעַת מְבִינִים. אֶפְתְּחָה פִּי
בְּשִׁיר וּרְנָנִים. לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל פְּנֵי שׁוֹכֵן מְעוֹנִים:

ע"ס א"ב.

קסל. אָז מֵאָז זַמּוֹתָ בְּכָל־פֹּעַל· בְּמִסְפָּר בְּמִשְׁקָל כֹּל לְךָ לְהַעַל· גַּדְתָּ בְּבֵן
לְמָשׁוּי מִמֵּי שַׁעַל· דַּעַת מִפְקַד יְפִי פַּעֲמֵי נָעַל: הַעַל הֵמִירוּ כְּבוֹד רֵעַ

יכתירו, לבושי מכלול תרגום יונתן לבושי גמר (יחזקאל כ"ג י"ב) רוכלין במכלולים ת"י תגרך בגמר (שם כ"ז, כ"ד). בתעודה, בתורה שנקראת תעודה (ישעיה ח', ט"ז). למעדה, להכשל ולנוע ולמוט, שלשון ולא מעדו קרסלי (תהלים י"ח, ל"ז). בהקריבם זה, מחצית השקל. רם, קריאה להקדוש ברוך הוא. בישיבה ובעמידה, ר"ל בכל אופני עניניהם. כלול, ל' כלל. לחבצלת השרון, ישראל עה"כ שיר ב', א'. בכפור ויתרון, ביתרון הכפרה.

רדת, ירדת. דבקתם באהב לשמך, שנ' הדבקתי אלי את כל בית ישראל (ירמיה י"ג, י"א). הם נחלתך ועמך, דברים ט' כ"ט. וקרב להם יומך, יום הגאולה. טוב נמת לאדירים, אתה הקדוש ברוך הוא הטוב והמטיב אתה דברת לישראל שנקראו אדירים. מעות עשרים, עשרים גרה ת"א עשרין מעין (שמות ל', י"ג) והנה גרה שם העברי ומעה שם הארמי, ולמטה בסלוק טביא הפייטן כל חלקי השקל לפי שמותיהן וערכיהן. סמיכת, נתינת מחצית השקל תהי סמיכה ועזר לישראל. תקוה לאחריתם, ע"ש הכתוב ירמיה כ"ט, י"א.

מסוד חכמים, זה הוא רשות אשר מבקש אותה החזן המסדר הקרובות, ואומר שסדר קרובות זה שמסדר לא מדעת עצמו מסדרו אלא ע"פ הסוד שיסדו החכמים ז"ל.

אז מאז, אז בטרם שבראת את העולם. זמות, חשבת. להעל, להעלות. גדת, הגדת. למשוי ממי שעל, למשה רבנו שהיה משוי מן המים. והל' ממי שעל עה"כ מי מדד בשעלו מים (ישעיה מ' י"ב). דעת, לדעת. יפי פעמי נעל, ישראל עה"כ שיר ז', ב'. כבוד רע, כבוד השם ית' שנאמר בו זה דודי וזה רעי

בְּבַעַל. וְזֶה לְלֹא זֶה פָּצְחוּ בְּמַעַל. זָנְחוּ בַּחֲרוֹן אַף לְנֶגֶף וָגַעַל. חַל בַּעֲדָם חָבֵר וְהַצֳּרִי תַעַל: טֹרַח מַשָּׂאָם הֻגַּד לוֹ שְׂאֵת. יְשָׁרִים לְהָלִיץ תְּלוּי רֹאשׁ לָשֵׂאת. יו׳כְּפָרִים פָּץ תֵּת לְאֻמִּים מַשְׂאֵת. לְנַטְּלָם לְנַשְּׂאָם בְּכִי תִשָּׂא אֶת:

רֹאשִׁי עַל כָּל־רֹאשׁ נִשֵּׂאתָ. גּוֹי עַל גַּפֵּי מְרֹמֵי קֶרֶת הִתְנַשֵּׂאתָ. יוין אַהֲבָה עַל כָּל־פֶּשַׁע כִּסִּיתָ. בְּגִין צֵל יְמִינְךָ לְגוֹנְנִי הִתְנַשֵּׂאתָ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן אַבְרָהָם:

אתה גבור וכו׳ עד להחיות מתים.

מַעְתִּיק פְּלוּסִים צָר וּבוֹרֵא רוּחַ. מְמַדֵּד וּמְשַׁקֵּל גֶּזֶל עִם רוּחַ. נֶגֶף לְבַל יַזִּיק לְנִדְכְּאֵי רוּחַ. נוֹבַבְתָּם תֵּת פִּדְיוֹן לְכָל־רוּחַ: שָׂרִיג זֵד שְׂעִיר טֶרֶם עָמַד. סָקַרְתָּ כִּי לְמוֹקֵשׁ וְלִצְנִין יַעֲמַד. עַצְתָּ זֶה לָזֶה שְׁמַע בְּמַעֲמָד. עִתּוּד שְׁקָלִים מֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ לְלַמֵּד: פָּרָשָׁה זֹאת לַהֲגוֹת בְּקֵץ זֶה. פְּלָסֶיהָ לְהַקְדִּים לְפַלֵּס צָר וּבוֹזֶה. יו׳צוּרַת מַטְבֵּעַ כְּחָזוּ אֲבִי חוֹזֶה. צִוָּה צוּר לְצִיר כֵּן תֵּת מַתָּן זֶה:

שְׁמוֹ מְשֻׁתָּף בְּעַם לוֹ עֲמוּתִים. וְעָלָיו כָּל־הַיּוֹם הֵם מוּמָתִים. יו׳יָעִיר

(שיר ה׳, ט״ז). בבעל, בשגל. וזה ללא זה פצחו, שאמרו זה אלהיך (נחמיה ט׳, י״ח) לעגל שהיה לא זה ר״ל לא דבר. זנחו, כעזבו. בחרון אף של הקב״ה. וגעל, בזיון, מל׳ ולא געלתים (ויקרא כ״ו, מ״ד). חל, התפלל, מל׳ ויחל משה. חבר, אחד משמותיו של משה רבנו, ע״פ מגלה דף י״ג. והצרי תעל, שניהם ל׳ רפואה, כמו עלי גלעד וקחי צרי, הרבית רפואות תעלה אין לך (ירמיה מ״ו, י״א), והטעם, משה רבנו בתפלתו הביא צרי ורפואה למחלתם. שאת, שיסבול את עונם וישאם. ישראל להליץ תלוי ראש לשאת, פירוש, יהיה להם למליץ יושר כדי שישא להם הקב״ה את עונם ועשה אשר. הוא תליית ראש, כי עונש ע״ז מצאנו שהוא התלייה כמו בעון פעור והוקע אותם (סוף פ׳ בלק). ומלת לשאת מענין נושא עון. פץ, אמר הקב״ה. בכי תשא את, פרשת שקלים בשמות ל׳ י״ב.

גוי על גפי מרומי קרת התנשאת, כן הוא בכ״י ועיקר עפ״ה משלי ט׳, ג׳. אהבה על כל פשע כסית, עפ״ה משלי י׳, י״ב. בגין, בשביל ובעבור בל׳ חז״ל, והכוונה בעבור האבות היושבים בצל ימינך התנשאת לגונן בעדי ולהצילני מן הרעה.

מעתיק פלוסים, מעתיק הרים, ויקראו פלוסים ע״ש ושקל בפלס הרים (ישעיה מ׳ י״ב) שהם שקולים ומאוזנים. צר, יוצר. גזל, מים. נובבתם, דוברת להם, מל׳ ניב שפתים (ישעיה נ״ז, י״ט). לכל רוח, לכל כשר. שריג זד שעיר, זה המין שיצא מעמלק בנו של עשו היושב בהר שעיר. סקרת, ראית, כמו כלן נסקרין בסקירה אחת (ראש השנה דף י״ח) וכן עין שזפתו תרגומו עינא סקרתיה (איוב כ׳, ט׳). ולצנין, לקוץ מכאיב. עצת, יעצת. זה לזה שמע במעמד, ר״ל צוית מצות השקלים במעמד כל קהל ישראל. ובס״א עצת בכן לזה שמע במעמד. עתוד, ל׳ הכנה. בקץ, בזמן. פלסיה, שקלי ישראל. לפלס צר ובוזה, לשקלי כסף המן הרשע, וע״פ מגלה י״ג, ע״ב גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל לפיכך הקדים שקליהן לשקליו. לציר, לשליח, הוא משה.

שמו משתף, גם בקרובות ב׳ של ככות בפיוט אתחן בנקיון אמר הקליר „שמך משתף בשמנו״, וכן אמר הפייטן בסליחה המתחלת אל באפך שאומרים בני אשכנז בער״ה „תגדיל שמך המשתף בשמנו״, גם בנעילה יום כפור יסד הפייטן „יה שמך בנו יערב״, והוא ע״פ המדרש במדבר רבה פ׳ כ׳ כיון שראה בלעם האיך משמרים ישראל המצוות הקלות אמר מי יוכל לקלל את אלה שעושים מצותיו ושמו משותף בהן שנ׳ ה׳ אלהיו עמו עכ״ל, ובמדרש תנחומא פ׳ קדושים, ישראל נקראו בשמו של הקב״ה כל שם חביב שהיה להקדוש ברוך הוא בהם קרא את ישראל וכו׳, ובמדבר רבה פ׳ ה׳ למען שמי אאריך אפי אלו ישראל שיחד הקדוש ברוך הוא שמו עליהם ושיתף שמו בשמם, ישר־אל עכ״ל, וראה גם פירוש רש״י במדבר כ״ו, ה׳. עמותים, מחוברים ומדובקים, מענין איש בעמיתו (ויקרא י״ט, י״א). הם מומתים, עש״ה

ויחשוף זרוע ויד ממתים· בזיל נטפי לקש להחיות מתים: ברוך אתה יי מחיה המתים:

קצובה היא זאת לשועים וקלים· קצינים ורשים יחד בה שקולים· קצין לבל יעז מול מקהלים· קרא לומר הוני פדעני מעקולים: רב עם אשר לא יספר· רב עם צעיר מעשרים להספר· ראוים לענש ונזהר בסדר להתפר· רשע וכל־פשע לכפר ולהפר: שעורים בזה שעור במפקד להגבר· שתילמו לנשיאת ראש אותם לחבר: ת׳ שקלי כסף כפורים כפרם להדבר· שמורים לזכרון תת כל־העבר:

תמדו מאז כל־עדת קדושים· תרום כשלשה פרקים תרומת קדשים·
ת׳ תכונה לבדק הבית וכל־אשים· תת ביד הכהנים כסף הקדשים:

תתן באון פיד טיט רפשנו· תביט בדכינו ועוד בל־תכפישנו·
ת׳ תקרא דרור כמאז בו להחפישנו· תת המון לאמים תחת נפשנו:

תזכור להעלות נשואי רחם מדכים· תמוכים נזורים בהוד טוב עדים:
ת׳ תקף עז אדרוך על ים· תזכור לעם מספרם כחול הים:

ימלך יי לעולם אלהיך ציון לדר ודר הללויה:
ואתה קדוש יושב תהלות ישראל אל נא:

מי יוכל לשער כל־הפקודים· אשר בחבל ובחלש לא נפקדים· ברית כרותה למו מאז בפקודים· לבל יחסר המזג מחמש פקודים· ואם כתרן וכנם ישרדו מפקדים· לא ימעטו מששים רבוא מנקדים· ואם לנגף

תהלים מ"ד, כ"ג. **ויד ממתים**, עפ"י שם י"ז, י"ד. **בזיל**, בטיפות, מל' כמו כד נוזלים. **לקש**, ל' מלקוש.

לשועים וקלים, לעשירים ועניים. לשועים ל' לא נכר שוע לפני דל (איוב ל"ד, י"ט). **הוני פדעני** בעי"ן בכ"ל עפ"י איוב ל"ג, כ"ד. **מעקולים**, ממכשול. **אשר לא יספר**, הושע ב', א'. **ונזהר** ל' מזהירין, הוו זהירין, בלשון משכנו ותרגומו. **להתפר**, להתחבר בסדר הכותבים מחלית השקל, מענין ויתפרו עלה תאנה (בראשית ג', ז'). **במפקד להגבר**, הובטח להם שיגברו ויגדלו וגם בניהם יחוברו עוד עמם להנשא ראשם בנתינת השקל. **להדבר**, להביא להם כפרה.

תמדו, מלשון תמיד. **תרום בשלשה פרקים**, מבואר בפיוט להפסקה שניה.

באון, בעמל. **פיד**, ל' שבר כמו איוב ל', כ"ד. **תכפישנו**, מל' הכפישני באפר (איכה ג', ט"ז). **תת המון לאומים**, עפ"י ישעיה מ"ג, ד'.

נשואי רחם, ישראל עפ"י ישעיה מ"ו, ג'. **נזורים**, ל' נזר וכתר. **תקף עז**, ר"ל שירה עפואדה. **אדרוך**, שבחוך, מל' באדרי בכת.

ימלך ה', תהלים קמ"ו, י'. **ואתה קדוש**, שם כ"ב, ד'.

בחבל, במדה. **ובחלש**, בגורל מל' חולש על גוים (ישעיה י"ד, י"ב). ובילקוט שמות רמז רס"ה, ארבע שמות נקראו לגורל, חלש פור גורל חבל. **בפקודים**, בתורה. **לבל יחסר המזג**, ל' שיר ז', ג'. וזה הטעם, אל יחסרו ישראל ממספרם שנמנו במדבר. **מחמש פקודים**, ספר רביעי של תורה נקרא כך על שם תחלתו מענין הפקודים כידוע. **ואם כתרן וכנם**, ע"ש הכתוב ישעיה ל', י"ז. **מנקדים** מכוונים, מלשון נקודה, ר"ל נקודת המנין של ששים רבוא לא תמעט אלא תמיד במספר מכוון כמלאת.

וָאֱנֶף בְּאַף מְפֻקָּדִים· כֶּסֶף תֵּת כֹּפֶר הֵם מְפֻקָּדִים· וּבְכָל־עֶרֶב נִשְׁמָתָם בְּיָדְךָ מַפְקִידִים· וּבְכָל־רִגְעֵי בֹקֶר נִבְחָנִים וְנִפְקָדִים· וְלִי מַה יָּקְרוּ עָלַי הַפְּקוּדִים· אֵלֶּה הַפְּקֻדִים וְהַמִּתְפַּקְּדִים: שְׁמוֹר פְּקוּדִים· וְנִפְקָדִים וְשׁוֹקְדִים· הֱיוֹת מְשַׁקְּדִים· וּלְךָ קוֹדִים·

חַי וְקַיָּם נוֹרָא וּמָרוֹם וְקָדוֹשׁ:

ראשי חרוזיו אלעזר בירבי קליר.

אוֹמֶן בְּשָׁמְעוֹ כִּי תִשָּׂא אֶת־רֹאשׁ· חָל וַיֵּחַת אֵיךְ אוֹתָם דְּרוֹשׁ: לְעָם אֲשֶׁר לֹא יִמַּד וְלֹא יִסָּפֵר· אֵיכָכָה אֲסַפְּרֵם וְלֹא נִתְּנוּ לְהִסָּפֵר: עִקָּרָם כְּנֶאֱמַר לוֹ הַבֶּט וּסְפֹר· שָׁב וַיּוֹשֵׁב אִם תּוּכַל לִסְפֹּר: זַרְעָם כְּחוֹל יַמִּים וְכוֹכְבִים סְפוּרִים· וַאֲנִי אֵיךְ אֲסַפְּרֵם וְלָעַד פָּרִים: רָם חִוָּה לוֹ אוֹת מִסְפָּרָם· אֵיךְ לִמְנוֹתָם וְלַעֲמוֹד עַל סִפְרָם: בְּקוּר רָאשֵׁי שְׁמוֹתָם לְחֶשְׁבּוֹן תַּעֲלֶה· וּמִדַּת מִנְיָנָם בְּיָדְךָ אָז תַּעֲלֶה: יָקָר שְׁלִישִׁי בְּתוֹכָם לֹא הָפְקַד· כִּי לִגְיוֹן מֶלֶךְ לְבַדּוֹ נִפְקָד: רָשׁוּם מִבֶּטֶן לְהִפָּקֵד בְּמִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ· וּצְבָאוֹ וּפְקֻדָיו נִמְנִים מִבֶּן־חֹדֶשׁ: בְּשָׁמְעוֹ אָמַר וְנָתְנוּ אִישׁ כֹּפֶר· פָּץ בַּמָּה יִתְרַצֶּה אֶשְׁכֹּל הַכֹּפֶר: יְצִיר מַה יִתֵּן פִּדְיוֹן נַפְשׁוֹ· וְיִמְצָא חֲנִינָה פְּנֵי שָׂם נַפְשׁוֹ: קָדוֹשׁ כְּחָפֵץ לְהַצְדִּיק עַם זֶה· כְּמִין מַטְבֵּעַ אֵשׁ הֶרְאָהוּ בְּמַחֲזֶה: לְמָדוֹ זֶה יִתְּנוּ וְלֹא יִתְמַהְמְהוּ· וְלַכֹּל יִתְּנוּ אֵת אֲשֶׁר נָתְנוּ: יָהּ לֹא מְצָאנוּךָ שַׂגִּיא כֹחַ· כַּאֲשֶׁר נִקֵּיתָ חֵטְא גִּבּוֹרֵי כֹחַ: רַחוּם כְּרַחֲמְתָּ נְשׂוּאֶיךָ בְּכֶסֶף כִּפּוּרִים· כֵּן שְׁעֵה שְׂפָתֵינוּ בְּשִׁלּוּם פָּרִים:

ובכל רגעי וכו' עש"ה איוב ז', י"ח. שמור, אתה הקב"ה תשמור נא. ושוקדים, המשתדלים לעשות רצונך. היות משקדים, אשר אתה תשקוד עליהם ותנצרם. קודים, משתחוים.

אומן בשמעו, כמבואר בילקוט ראש כי תשא, אמר הקב"ה למשה, לך מנה את ישראל, אמר משה לפני הקב"ה, כתיב והיה זרעך כעפר הארץ וכתיב והיה מספר בני ישראל כחול הים ואתה אומר לך מנה את ישראל, איני יכול לעמוד על מניינם, אמר לו הקב"ה לא כשם שאתה סבור אלא אם בקשת לעמוד על מניינם של ישראל טול ראשי אותיות של שבטים ואתה עומד על מניינם, רי"ש מראובן מאתים אלף, נו"ן מנפתלי חמשים אלף, שי"ן משמעון שלש מאות אלף, יו"ד מיהודה יו"ד מיששכר יו"ד מיוסף שלשים אלף, זי"ן של זבולן שבעת אלפים, דל"ת של דן ארבעת אלפים, גימ"ל של גד שלשת אלפים, בי"ת של בנימן אלפיים. אל"ף של אשר אלף אחד, הרי ת"ק אלף וצ"ז אלף, ואותן שלשת אלפים שנשתיירו הן שנהרגו על העגל עכ"ל ועל מדרש זה יסוד הפיוט. אומן, משה רבנו, עש"ה במדבר י"א, י"ב. חל, ל' חלחלה. עקרם, שרשם, זה אברהם אבינו. הבט, בראשית ט"ו, ה'. שב ויושב, חזר הקב"ה והשיב לו לאברהם. פרים, ל' פרו ורבו. רם, הקב"ה. חוה, הגיד. בקור, ל' דרישה וחקירה. יקר שלישי, השבט היקר השלישי, הוא שבט לוי. לגיון, כנא, ועניינו. רשום מבטן להפקד, ע"פ תנחומא פ' במדבר ובמדבר רבה פ' ג', פקוד את בני לוי מבן חדש, למוד הוא השבט הזה להיות הקב"ה מונה אותו בכל מקום עד שהם קטנים, למוד הוא השבט הזה להיות הקב"ה מונה אותו עד שהן במעי אמן, וראה גם רש"י במדבר ג', ט"ו. פץ, פצה פיו ואמר. אשכל הכפר, כנוי להקב"ה ע"פ שיר א', י"ד ובמדרש בשבת פ"ח ע"ב מי שהכל שלו מכפר לי. כמין מטבע אש, כמבואר למעלה דף 647. ולא יתמהנו, לא יאחרו. ולכל יתנו, יספרו לכל העולם. לא מצאנוך שגיא כח, לא מצאנוך שהכבדת עלינו רוב כוחך לשום עלינו נתינת הון רב לכפרת חטאתינו. גבורי כח, כנוי לישראל המושלים ביצרם. שעה שפתינו, תשעה ותפנה אל תפלת שפתינו אשר נשלמה בה פרים של הקרבנות.

ח׳ אֵל נָא· לְעוֹלָם תֻּעֲרָץ· וּלְעוֹלָם תֻּקְדָּשׁ· וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים· תִּמְלוֹךְ וְתִתְנַשֵּׂא· הָאֵל מֶלֶךְ· נוֹרָא מָרוֹם וְקָדוֹשׁ· כִּי אַתָּה הוּא מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים· מַלְכוּתוֹ נֶצַח· נוֹרְאוֹתָיו שִׂיחוּ· סַפְּרוּ עֻזּוֹ· פָּאֲרוּהוּ צְבָאָיו· קַדְּשׁוּהוּ רוֹמְמוּהוּ· רֹן שִׁיר וָשֶׁבַח· תֹּקֶף תְּהִלּוֹת תִּפְאַרְתּוֹ:

חו״ק עַד אֶשָּׂא רֹאשׁ· כְּמוֹ מֵרֹאשׁ· לְהַקְדִּישׁ לְקָדוֹשׁ:

חו״ק עַד בְּמֹאזְנֵי צֶדֶק· יַכְרִיעֵנִי לְצֶדֶק· נוֹרָא וְקָדוֹשׁ:

אֵלֶּה אֶזְכְּרָה אֵת אֲשֶׁר נַעֲשָׂה· בִּהְיוֹתִי בֶטַח וְשָׁקֵט בְּנָכוֹן וְנִשָּׂא· גֹּעַלְתִּי בְּעֵבֶר וּשְׁקָלַי אֵיךְ אֶשָּׂא: דֵּי שְׁקָלַי עַד לֹא שָׁקַלְתִּי· הִנֵּם לְמַס עוֹבֵד הַיּוֹם שִׁקַּלְתִּי· וּבְחֵטְא עִוּוּל שֶׁקֶל לְרֶשַׁע נִשְׁקַלְתִּי: זוּזַי לְלֹא תָתִי לְשָׁכְנִי בְגִילָה· חָבְתִּי לְתַשְׁלוּם דַּרְכְּמוֹן לְעוֹלֵי גוֹלָה· טָבְעוּ גַּם הֵם וְהֶעֱרַמְתִּי מְגֻלָּה: יֹשֶׁר שָׁלֹשׁ קֻפּוֹת מְשֻׁלָּשׁוֹת סְאִים· כְּנוּסוֹת לְמִקַּח שַׁי מְרִיאִים וְשֵׂיִים· לְקָחוּ וְאֵין עוֹד בִּצְעִי נוֹשְׂאִים: מִדַּת שׁוֹפָרוֹת תִּקְלִין חַדְתִּין וְעַתִּיקִין· נְדָבוֹת אֲשֶׁר בָּם הָיוּ מְעַתְּקִין· סָרוּ כַּמָּה מָנֵי וְהַדְּבָרִים עַתִּיקִין: עֹצֶם הָמוֹן חוֹגֵג וְשׁוֹטֵף כַּנָּהָר· פֵּזַר וְנוֹתַרְתִּי כַּתֹּרֶן בְּרֹאשׁ הָהָר· צֶדֶק מְלוֹנִי שֻׁעֲרַר כְּתֵל הָר: קַן צִפּוֹר קְרָא לִמְרוֹם הָרִים· רֹאשׁ נְשׂוּאֶיךָ כְּמֵאָז בּוֹ לְהָרִים· שִׁבְעָה וּשְׁמֹנָה עֲלֵיהֶם לְרֹאשׁ תָּרִים:

אל נא לעולם תערץ וכו׳, זה הוא כעין קדושת נעריצך ונקדישך וגו׳, כי מפני שמאריכים בקרובות ולא באים עוד לומר הקדושה לכן אומרים כאן אל נא לעולם וגו׳ במקומה, וע״כ יש לעמוד כשיאמר החזן אל נא. פָּאֲרוּהוּ בכ״י הפ״א בקמץ בל׳ צווי.

עד אשא, הוא דבוק עם סוף פיוט הקדוש, ר״ל שעה תפלתנו בשלום פרים עד שתגאלנו ותשוב לרומם את ראשנו כמו מקדם ונוכל להקדישך ע״י הקרבנות, ועד כי תבריענו לזכות במאזני צדק, ועל דרך ורב חסד מטה כלפי חסד.

בנכון ונשא, בה״מ עפ״י ישעיה ב׳, ב׳. **גועלתי בעבר**, ר״ל נפזרתי בגלות בכל עברי הארץ. ויש מפרשים, נתעבתי בעברות שעברתי. **די שקלי**, שיעור שקלי בעבור שלא שקלתי אותם כראוי בהיותי בארצי בעבור זאת צריך אני היום לפרוע שקלים למס. **עוול שקל**, שעשיתי עול במדה ובמשקל. **זוזי**, מטבעות השקל. **לשכני בגילה**, כאשר שכנתי וישבתי בשמחה. **לעולי גולה**, ראה עזרא ב׳, ס״ח. וס״ט. **טבעו גם הם**, גם הדרכמונים כלו ותמו, שנחרב בית שני. וְהֶעֱרַמְתִּי כן נקד המגיה בכ״י וכל״ל. ופירושו, נשארתי עירום ועריה ומגולה. **ישר שלש קפות**, שקלים פרק ג׳ משנה ב׳. ויומא דף ס״ב. ומגלה דף כ״ט ע״ב. וראה לקמן בפיוט הפסקה ראשונה. **למקח שי מריאים ושיים**, לקחת ולקנות מהם קרבנות פרים וכבשים. **בצעי**, אינם מכפרים עוד על עון בצע ישראל. **מדת שופרות** וכו׳, שקלים פרק ו׳ משנה ה׳ ויומא נ״ה ע״ב. **מעתקין**, מל׳ הון עתק (משלי ח׳, י״ח). **סרו כמה מני**, כמה שנים עברו שסרו ממני ובטלו השופרות ונדבותם. **והדברים עתיקין**, פירוש, דבר ידוע הוא זה שאין לי עוד דברים הללו, ואחז הפייטן בל׳ דה״א ד׳, כ״ב. **עצם המון חוגג**, לשון זו העתיק רש״י בפירושו לתהלים מ״ב, ה׳. **פֵּזַר** בכ״י הוגה פֻּזַּרְתִּי. **כתרן**, כנס (ישעיה ל׳ י״ז). **צדק מלוני**, בה״מ. **שערר**, חרב, ל׳ שמה ושערורה (ירמיה ה׳, ל׳). **קן צפור קרא**, קרא את ישראל שנמשל לצפור נודד לשוב לקנו. **למרום הרים**, לבה״מ. **שבעה ושמנה** וכו׳ רומז על מיכה ה׳, ד׳ והקמנו עליו שבעה רועים ושמנה נסיכי אדם. ונמנו בסוכה נ״ב, ב׳, ואלה הן שבעה רועים, דוד באמצע, אדם שת מתושלח בימינו, אברהם יעקב ומשה משמאלו, ושמנה נסיכי אדם הן ישי ושאול ושמואל עמוס צפניה חזקיה משיח ואליה. ועיין גם בתרגום שני של אסתר א׳, ב׳ שמביא עוד ז׳ חסידי עולם וז׳ אבות העולם.

סלוק.

ת׳וּבְכֵן לְךָ תַעֲלֶה קְדֻשָּׁה כִּי אַתָּה קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וּמוֹשִׁיעַ:

אָז רָאִיתָ וְסִפַּרְתָּ וַהֲכִינוֹתָ וְחָקַרְתָּ· וּמָדַדְתָּ וְשָׁקַלְתָּ וְכַלְתָּ וְאָמַרְתָּ וְצָבַרְתָּ· וּפָקַדְתָּ וְחָשַׁבְתָּ וְסִכַּמְתָּ וּמָנִיתָ וְסָפַרְתָּ· וְקָצַבְתָּ וְחָרַצְתָּ וְגָזַרְתָּ וְטִפַּחְתָּ וְשִׁעַרְתָּ· וְהִבַּטְתָּ וַהֲבִנוֹתָ וְהִשְׂכַּלְתָּ וְשַׁרְתָּ וְסָקַרְתָּ· וְכָתַבְתָּ וְחָרַטְתָּ וְחָקַקְתָּ וְצִיַּנְתָּ וְחָרַתָּ· וְלִמַּדְתָּ וְהוֹדַעְתָּ וְחִוִּיתָ וְהוֹרֵיתָ וְגָזַרְתָּ· וְצִוִּיתָ וְקָרָאתָ וְעָנִיתָ וְדִבַּרְתָּ וְאָמַרְתָּ· כָּל־מִנְיָן וּמִפְקָד וְחֶשְׁבּוֹן וּמִסְפָּרָיו· כָּל־מִשְׁקָל וָפֶלֶס וְכִים וְגִזּוּרָיו· כָּל־כַּיִל לַח וְיָבֵשׁ וּמְשׂוּרָיו· כָּל־קַו וָקֶצֶב וּמֶדֶד וְשִׁעוּרָיו: הֵיךְ לְדַקְדֵּק חֶשְׁבּוֹן לְכָל־דָּבָר· לְבַל יְגֻלַּם חֶשְׁבּוֹן וְיִשְׁטֹף וְיַעֲבֹר: מַתְחִיל בִּמְדִידָה מֵחֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה· עַד שֶׁהוּא מְכַלֶּה בְּאֶצְבַּע הַקְּטַנָּה: דֶּרֶךְ יוֹם הוּא בְּעֶשֶׂר פַּרְסָה· וְאַרְבַּעַת מִיל הִיא כָּל־פַּרְסָה: וּמִדַּת הַמִּיל שִׁבְעָה וּמֶחֱצָה רִיס· וּבִשְׁלֹשִׁים קָנִים הוּא קֶצֶב הָרִיס: וְשִׁעוּר הַקָּנֶה שֵׁשׁ אַמּוֹת וָזֶרֶת· וְכָל־אַמָּה מוֹדֶדֶת שְׁלִישׁ בַּזֶּרֶת· וְהַזֶּרֶת מוֹתַחַת עַד שְׁנַיִם כַּסִּיט· וְאַרְבַּע אֶצְבָּעוֹת הוּא הַטֶּפַח וְהַסִּיט: וּכְמוֹ נִתְּנָה מִדָּה לִמְדִידַת הָאָרֶץ· כֵּן נִתַּן כַּיִל לְתוֹלְדוֹת הָאָרֶץ: מַתְחִיל מִמֵּאָה וְשִׁשִּׁים וָשֵׁשׁ שָׁנָה· עַד שֶׁהוּא מְכַלֶּה בִּשְׁתּוֹת אֶצְבַּע קְטַנָּה: זֶה הַיָּם הַגָּדוֹל בִּשְׁלִישׁ יוֹשֵׁב· בְּמֵאָה וְשִׁשִּׁים וָשֵׁשׁ וָעוֹד מִתְחַשֵּׁב· וְעָמְקוֹ בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לְמֶתַח סוּף· וְסוּף בְּשִׁבְעִים וּשְׁנַיִם לְעֵגֶל גִּיחוֹן· וְגִיחוֹן מַכְפִּיל שִׁשִּׁים בְּמִדַּת פְּרָת· וְהַפְּרָת תָּקְפּוֹ כְּנֶגֶד שְׁנֵי הַנְּהָרוֹת· וּשְׁנֵי הַנְּהָרוֹת מַעֲדִיפִים בְּאֹרֶךְ הַיַּרְדֵּן· וְהַיַּרְדֵּן מַרְחִיב חֲמִשָּׁה

אז ראית וְסִפַּרְתָּ כן נקוד בד״י וכצ״ל כי הוא עפ״ה איוב כ״ח, כ״ז אז ראה וַיְסַפְּרָהּ הכינה וגם חקרה, ורואה שם בפירוש רש״י. **וכלת** ל׳ מדה, כמו וכל בשליש עפר הארץ (ישעיה מ׳, י״ב). **ואמרת**, ל׳ שיעור ואומד הדעת. **וסכמת**, ל׳ תשבון ותוכן, ותוכן לבנים ת״א וסכום (שמות ה׳, י״ח). **וקצבת**, ערכת, מל׳ מדה אחת וקצב אחד (מ״א ו׳, כ״ה). **וחרצת**, ל׳ בירור כמו מ״א כ׳, מ׳. **ושרת וסקרת**, שניהם ל׳ ראיה. **וחרת**, מל׳ חרות על הלוחות (שמות ל״ב ט״ז). **וכים**, ר״ל אבני המשקל אשר נתונים בכים. **וגזוריו**, חלקי המשקל. **כיל**, מדה. **יגלם**, שלא יהי׳ כגולם. **וישטף ויעבר**, מל׳ ובא בוא ושטף ועבר (דניאל י״א, י׳), ור״ל שלא יחסר המדה וגם לא יעדיף. **מתחיל במדידה**, בס׳ אליס נחלק הנקרא גבורות ה׳ כתב וז״ל אלה הם מדות חכמי ישראל, **אצבע** הוא רוחב הגו״ל ר״ל האצבע הגדול שביד, **טפח** הוא שעור ד׳ אצבעות ברוחבם, **זרת** הוא כמו שני טפחים, **אמה** כמותה היא שלש זרתות ר״ל ששה טפחים, **קנה** שעורו שש אמות וזרת, **ריס** ארכו שלשים קנים, **מיל** מדתו שבעה ומחצה ריס, **פרסה** שעורו ד׳ מלין, **דרך יום** הוא מהלך אדם בינוני ר״ל עשר פרסאות עכ״ל. **מחמש מאות שנה**, במדרש כונן פ׳ מדת העולם, תנו רבנן ישובו של עולם מהלך ת״ק שנה, שליש ים שליש מדבר שליש ישוב, וכמה שלישו קס״ו שנה ח׳ חדשים. **הוא קצב הריס**, עיין פירוש רש״י ליומא דף כ׳ ז, ע״א גם בערוך ערך רום. **עד שנים בסיט**, סיט הוא טפח, מחוגע, עיין ערוך ערך סט ותוספת ערובין כ״א, א׳ בד״ה אחד משלשה. **זה הים הגדול בשליש יושב**, מדתו כשעור ישוב העולם שהוא שליש אשר הוא קס״ו שנה וח׳ חדשים, וזה שאמר במאה וששים ושש ועוד, ר״ל ועוד ח׳ חדשים. ואמנו דומה לו מביאים התוספות לחגיגה י״ב מתוך יוצר שיסד הר׳ בנימין וז״ל „זה הים שליש עולמו במאה וששים ושש ועוד סיימו״. **בשבעים ושנים לעוגל גיחון**, בכ״י גורס **בעשרים ושנים לעוגל גיחון**. **והפרת תקפו כנגד שני הנהרות**, פישון וחדקל. ועיין תוספות בכורות נ״ה, נ׳.

כְּיָם הַזְּבוּל · וְיָם הַזְּבוּל מֵאָה וַחֲמִשִּׁים מִקְוָאוֹת · וּמִדַּת הַמִּקְוָה כִּשְׁנֵי חֳמָרִים כְּיָבֵשׁ · וְשִׁעוּר כָּל־חֹמֶר כִּשְׁנֵי לְתָכִים · וְכָל־לֶתֶךְ יָכִיל חָמֵשׁ אֵיפוֹת · וְכָל־אֵיפָה עוֹשָׂה עֲשָׂרָה עֳמָרִים · וְכָל־עֹמֶר שִׁבְעַת רֶבַע וּכְלָה · וְהַכְּלָה אֶחָד מִמֵּאָה וָעוֹד כִּסְאָה · וּסְאַת יָבֵשׁ חֲסֵרָה שְׁלִישׁ בַּלַּח · וּסְאַת הַלַּח אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה בַּבַּת · וְכָל־בַּת מַחֲזֶקֶת שִׁשָּׁה בַּהִין · וְהַהִין כֻּלּוֹ שְׁנֵים עָשָׂר לֹג וָעוֹד · הַלֹּג מִתְחַלֵּק לְאַרְבַּעַת רְבָעִים · וְרֶבַע מוּכָן לִרְבוֹעַ כּוֹס יְשׁוּעוֹת · וְהַכּוֹס סוֹבֵב אֶצְבָּעַיִם עַל אֶצְבָּעַיִם · וְעַל גֹּבַהּ חָסֵר שְׁתוּת מֵאֶצְבָּעַיִם: וּכְמוֹ נִתַּן כַּיִל לְתוֹלְדוֹת הָאָרֶץ · כֵּן נִתַּן קֵץ לִימֵי הָאָרֶץ: מַתְחִיל לִמְנוֹת מִשֵּׁשֶׁת אַלְפֵי אֶרֶץ · עַד שֶׁהוּא מְכַלֶּה בְּרִגְעֵי אָרֶץ: כִּי הָעוֹלָם כֻּלּוֹ שֵׁשֶׁת אֲלָפִים · עוֹשִׂים חֲמִשָּׁה וּשְׁתֵּי יָדַיִם מַחֲזוֹרוֹת · וּמִנְיַן הַמַּחֲזוֹר בְּעֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם יוֹבְלוֹת · וּשְׁנַת הַיּוֹבֵל שֶׁבַע שַׁבְּתוֹת שָׁנִים · וְשַׁבְּתוֹת הַשָּׁנִים בְּעֶשְׂרִים וּשְׁמֹנֶה תְּקוּפוֹת · וִימוֹת הַתְּקוּפָה תִּשְׁעִים וְאֶחָד יוֹם וּשְׁלִישׁ · וְעוֹנוֹת הַיּוֹם חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְשִׁבְעִים וָשֵׁשׁ · וְרִגְעֵי הָעוֹנָה כְּעוֹנוֹת כָּל־הַיּוֹם · וְהַמְדַקְדֵּק מְחַלֵּק הָרֶגַע לְכַמָּה רְגָעִים: וּכְמוֹ נִתַּן חֶשְׁבּוֹן עַל כֹּל · כֵּן נִתַּן מִשְׁקָל וָפֶלֶס לַכֹּל · מַתְחִיל מִכִּכָּר עַד פְּרוּטָה קְטַנָּה: כִּכָּר הַגָּדוֹל כְּגֹדֶל שְׁנֵי מָנֶה · וְהַמָּנֶה עוֹלֶה עַד שִׁשִּׁים שֶׁקֶל · וְהַשֶּׁקֶל מִתְחַשֵּׁב בְּעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ סֶלַע · וְהַסֶּלַע חֶצְיוֹ בֶּקַע וּרְבִיעַ זוּז · וְהַזּוּז מִתְחַלֵּק לְפֶלֶג וְחָמְשׁוֹ מָעָה · נִמְצָא הַזּוּז חֲמֵשׁ מָעוֹת כֶּסֶף · וְהַמָּעָה שְׁתֵּי פוּנְדְּיוֹנוֹת בְּאִסָּר דָּת · וְהָאִסָּר עוֹלֶה עַד שְׁמֹנֶה

כים הזבול, כים שעשה שלמה המלך (מ"א ז', כ"ג). **חמר**, הוא כור, וחצי כור הוא לתך, וראה ביחזקאל סמן מ"ה. **וכל עומר**, עיין ערוך ערך ככר וערך קב. **וההין כלו שנים עשר לוג ועוד**, ראה מנחות פ"ט, א'. **לרבוע כוס ישועות**, לארבעה כוסות בליל פסח שמספרים עליהם ישועות השם ית', ועיין תוספות פסחים ק"ט, א' בד"ה רביעית של תורה. **מששת אלפי ערץ**, ששת אלפים שנה הוי עלמא (סנהדרין צ"ז). **שבע שבתות שנים**, שבע פעמים שבע שנים. **בעשרים ושמנה תקופות**, כי בכל שנה ד' תקופות. **ועונות היום חמש מאות ושבעים ושש**, הוא ע"פ התוספתא ריש מס' ברכות, עונה אחת מן כ"ד לשעה, והעת אחת מן כ"ד לעונה, ורגע אחת מן כ"ד בעת עכ"ל ולפי זה עונות היום הן תקע"ו [ומה שאמרו במס' ע"ז דף ד' ע"ב וברכות דף ז' ע"א ומדרש איכה דף ע"ד בפסוק לשק לכם, וכמה רגע אחת מחמש רבוא וכו' כבר הגיהו ר"ת בס' הישר ס' תל"ג של"ל אחד מרבוא ושלשת אלפים ושמנה מאות ושמונים וארבע]. אמנם התוספתא הנזכרת מתנגדת למס' ע"ז דף ע"ה ע"א כמה הוה עונה אמר ר' יוחנן או יום או לילה, ונמצא כי העונה היא י"ב שעות וע"ש, ומצינו לרז"ל בהרבה מקומות שיקראו **שעה** לחלק אחד מן כ"ד חלקי היום והלילה בחלקם היום בצרוף הלילה לכ"ד חלקים ונתנו ליום י"ב שעות, אכן אמרו במדרש תהלים מזמור י"ז כי שלשת ימים הם עושים **שלשים ושש שעות**, ונראה מזה שהיתה להם עוד חלוקה אחרת אשר לפיה היום והלילה יחד אינם עושים אלא י"ב שעית, וכן מנהג הבבליים לחלק היום והלילה יחד לי"ב שעות ועוד היום קוראים אנחנו לחלק י"ב מן כ"ד שעות היום **שעה בבלית**. ועיין שו"ת תשב"ץ חלק א' סמן ק"ג וחלק ג' ס' רע"ז גם בספרו יבין שמועה במאמר חמץ שלו דף כ"ג, ע"ב. **עד פרוטה קטנה**, פרוטה היא הקטנה מכל מיני מטבעות, עיין קדושין דף י"ב, א'. **והמעה שתי פונדיונות וכו'**, כדי להבין דברי הפייטן יובא פה ערך המטבעות כמו שהיו נהוגות בזמן בית שני לפי שטת הערוך בערך ככר וערך קב ע"פ התוספתא דבבא בתרא, והן אלה: פרוטה, איסר, פונדיון, מעה, דינר [ונקרא גם זוז], שקל [ונקרא גם סלע], מנה [ונקרא גם ליטרא], ככר. והנה ח' פרוטות הם איסר

פְּרוּטוֹת· נִמְצָא הַבֶּקַע כְּאַרְבַּע מֵאוֹת פְּרוּטוֹת· וְהֵם בִּכְתָב חֲרוּטוֹת· וּבְפֶה
מְפֹרָטוֹת: וְעַד מְקוֹם שֶׁאֱנוֹשׁ יָכוֹל לִמְנוֹת· נִמְסַר לוֹ לִמְדּוֹד וְגַם לִמְנוֹת:
לְפִי כֹחוֹ וּלְפִי מִעוּט חֵילוֹ· הֻקְצַב לוֹ מִעוּט הוֹן שִׁקְלוֹ: וּלְפִי שִׂכְלוֹ כֵּן יְהִי
הִלּוּלוֹ· גָּדוֹל אֲדוֹנֵינוּ וְרַב כֹּחַ חֵילוֹ· עַל כֵּן אוֹחִיל לוֹ: כִּי מִדָּתוֹ וְשִׁקְלוֹ לְפִי
גָדְלוֹ· כָּל־אוֹצְרוֹת שֶׁלֶג וְרוּחַ פִּלֵּס בְּמִשְׁקָלוֹ· וּמִי בְּרֵאשִׁית מָדַד בְּשָׁעֳלוֹ·
וּשְׁמֵי רוֹם תִּכֵּן זַרְתוֹ מִלֵּא· וְכָל־הַרְרֵי קֶדֶם בְּאֶצְבָּעוֹ שְׁקָלוֹ· וּגְבָעוֹת עוֹלָם
תָּמַךְ בְּהוֹד אֲגֻדָּלוֹ· גַּיְא וְכָל־עֲפָרָהּ בְּצִדָּה הֱכִילוֹ· לְחוֹלֵל תַּנִּין מִימֶנֶת
הֵכִין לוֹ: נִמְצֵאת כָּל־מִדַּת יְצִירַת עוֹלָמוֹ· כִּמְלוֹא פִסַּת יָד הִיא רְשׁוּמוֹ·
וּבְקָמִיעַ בְּיַד גִּבּוֹר בִּזְרוֹעַ חוֹתָמוֹ· וְאֵין לִקְצוֹב רַב מֶחְקְרֵי תַּעֲצוּמוֹ· אֲשֶׁר
מָדַד וְקָצַב וְשִׁעֵר בִּמְרוֹמוֹ· עַל כָּל־מִדַּת כִּסְאוֹ וַהֲדוֹמוֹ: מִדַּת בַּת מֶלֶךְ בַּכֹּל
מְעֻלָּה· בְּאֹרֶךְ בְּרֹחַב בְּעֹמֶק בְּגֹבַהּ מִתְעַלָּה· כִּי יֵשׁ קֵץ לְכָל־תִּכְלָה· וְאִמְרָהּ
רְחָבָה לָעַד לֹא כָלָה: מִדַּת עוֹלָם כִּמְלֹא פִּסַּת יָד· וּמִדָּתָהּ נְתוּנָה בְּיָמִין
וּזְרוֹעַ וָיָד: מִדַּת עוֹלָם כְּמוּרֶת וְעַד אֲגֻדָּל· וּמִדָּתָהּ בְּקַו אֲשֶׁר מְאֹד גָּדָל:
מִדַּת עוֹלָם נִמְדֶּדֶת בְּשָׁלִישׁ אַמָּה· וּמִדָּתָהּ עוֹלָה וְנוֹסֶבֶת כְּאַלְפַּיִם אַמָּה·
כְּמַרְאֵה הַמִּדָּה אֲשֶׁר צִיר רָאָה· מְגִלָּה עֶשְׂרִים עַל עֶשֶׂר אַמָּה· עָפָה
אַרְבָּעִים עַל עֶשְׂרִים וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת אַמָּה*)· וְכָל־הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בְּשָׁלִישׁ אַמָּה:
נִמְצֵאת דָּת בְּמִדּוֹתֶיהָ רְחָבָה וַאֲרֻכָּה· אַלְפַּיִם וְאַרְבַּע מֵאוֹת בָּעוֹלָם מַאֲרִיכָה:
וְהִיא נוֹתֶנֶת לָעוֹלָם מַרְפֵּא וַאֲרוּכָה· וּבִימִינָהּ קוֹצֶבֶת כָּל־יְמֵי אַרְכָּה·

---

*) נ״א עָפָה אַרְבָּעִים עַל עֶשְׂרִים אַמָּה. אַרְבָּעִים מֵעֶשְׂרִים שְׁמֹנֶה מֵאוֹת אַמָּה.

אחד, ב׳ איסרין הם פונדיון אחד, ב׳ פונדיונות הן מעה אחת, ו׳ מעות הן דינר אחד, ד׳ דינרין הם שקל אחד הנקרא גם סלע, כ״ה שקלים הם מנה או ליטרא אחת (litra, mina) וששים מנה הן ככר אחד. אך ככר של קודש היה כפול בערכו עד שאפי׳ שקל של קודש היה ערכו כשקל שלם של חולין. והנה הפייטן שאמר **ככר הגדול** כוונתו ג״כ על ככר של הקדש אך הוא הבדיל הסלע מן השקל וע״כ אינו מסכים עם דעת הערוך רק מן הסלע ולמטה ומן הסלע ולמעלה חילק ערכן של מטבעות באופן אחר ואמר כי השקל יש בו כ״ה סלעים ובמנה פ׳ שקלים ובככר ב׳ מנה, וכל זה חשב כך בעבור כי עשה בין סלע ובין שקל ב׳ מינים נפרדים, והערוך עשה מהן רק מטבע אחת בשני שמות וכמו שהוא באמת הנכון ע״פ התרגום שתרגם שקל סלע וא״כ סלע הוא שם ארמית של שקל. **ורביע זוז**, ר״ל רביע של סלע הוא זוז. **באסר דת**, פירוש גם נאסר כן הדת, ר״ל כמו שהמעה ב׳ פונדיונות כן הפונדיון ב׳ אסרין. **כארבע מאות**, ר״ל קרוב לארבע מאות ולאו דוקא כי בקע הוא שפ״ד פרוטות. **גדול אדונינו**, תהלים קמ״ז, ה׳. **מדד בשעלו וכו׳**, עש״ה ישעיה מ׳, י״ב. **גיא וכל עפרה**, עיין תוספות ערובין כ״א, א׳. ויומא י״ט, ב׳. ומנחות ל״ה, ב׳. **לחולל תנין**, להכות את פרעה. **מדת בת מלך**, ר״ל מדת התורה הנקראת בתו של הקב״ה היא מעולה על הכל והיא ארוכה מני ארץ ורחבה מני ים (איוב י״א, ט׳) וכמו שאמר דוד לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד (תהלים קי״ט). **ונוסבת**, מקיפה. **ציר ראה**, זכריה הנביא (זכריה ה׳, ב׳). **מגלה עשרים על עשר**, יבואר בערובין כ״א, א׳ ותוספות שם. **במדותיה רחבה וארכה**, בכ״י גורס כְּמִדּוֹתֶיהָ רְחָבָה וַאֲרֻכָּה· ועיין תוספות שם בערובין. **ובימינה קוצבת כל ימי ארכה**, עש״ה אורך ימים בימינה בשמאלה עשר וכבוד (משלי ג׳, ט״ז).

וּבִשְׂמֹאלָהּ שׁוֹקֶלֶת עֹשֶׁר וְכָבוֹד וּבְרָכָה: וְהִיא הוֹדִיעָה אֶת־כָּל־חֶבְיוֹן סְתוּרוֹת· וְהִיא קָצְבָה כָּל־מִדּוֹת סְפוּרוֹת· וְהִיא פָּתְחָה אֶת־כָּל־סְגוּרוֹת· וְהִיא שָׁקְלָה וְאָצְרָה אֶת־כָּל־אוֹצָרוֹת: וְהִיא חָקְרָה הֲמוֹן מִפְקַד תַּחְתּוֹנִים· וְהִיא נָתְנָה מִסְפַּר גְּדוּדֵי עֶלְיוֹנִים· וְהִיא שִׁעֲרָה קוֹמַת אַלְפֵי שִׁנְאַנִּים· אֲשֶׁר זֶה מִזֶּה בְּקוֹמָתָם מְשֻׁנִּים: יֵשׁ כְּמִדַּת הַיָּם הַגָּדוֹל קוֹמָתָם· וְיֵשׁ כַּחֲלָלוֹ שֶׁל־עוֹלָם הֲקָמָתָם· וְיֵשׁ כִּמְלֹא כָל־עוֹלָם תְּקוֹמָתָם: יֵשׁ לִשְׁתֵּי טִישׁוֹת טָשִׁים עוֹלָם· וְיֵשׁ לְטִישָׁה אַחַת עָפִים עוֹלָם· וְכָל־אֶחָד וְאֶחָד בְּמַחֲנֵהוּ נֶעְלָם· וּבִמְחִיצָתוֹ צָג וְחָשׁ וְדוֹמָם וְנֶאֱלָם· עַד יִתֵּן רְשׁוּת מֶלֶךְ עוֹלָם· וְחָשִׁים עַד יַמְלִיכוּהוּ עַם עוֹלָם· וְאָז יִפְצְחוּ לְפָאֵר אֱלֹהֵי עוֹלָם: וּמִשֶּׁהֵם מְפָאֲרִים עוֹד לֹא שׁוֹנִים· כִּי בִנְהַר דִּי־נוּר שָׁחִים וְנִתָּנִים· וְעוֹד מִנּוּ נֶחֱצָבִים וּמִתְחַדְּשִׁים כָּרִאשׁוֹנִים· שֶׁבַח וְהַלֵּל וָרֹן לָאֵל מְשַׁנְּנִים· וְכַפֵּי קֶשֶׁת עִם כְּנַף רְנָנִים· זֶמֶר וָשִׁיר וָעֹז וְרֶנֶן מְרַנְּנִים· וּשְׂרָפִים הַמְּעֻלִּים עַל כָּל־שִׁנְאַנִּים· שֵׁשׁ שֵׁשׁ כְּנָפַיִם בְּגֵוָיִם חֲנוּנִים· מִמַּעַל לְיוֹשֵׁב עֲרָבוֹת בַּכֵּם נְתוּנִים· וּלְיוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא בְחִילָה מְנַגְּנִים· מְצוֹא חֵן בְּנִגּוּנָם מִתְחַנְּנִים· וְקֹדֶם לְכָל־צְבָא מַעַל עוֹנִים· וְשִׁלּוּשׁ קְדֻשָּׁה לְרָם וְנִשָּׂא נוֹתְנִים· כּוֹרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים הֲמוֹנִים הֲמוֹנִים· לְנַעֲרָץ בְּסוֹד הֲמוֹן גְּדוּדֵי עֶלְיוֹנִים· וְנִקְדָּשׁ בְּאַלְפֵי רִבְבוֹת תַּחְתּוֹנִים:

חז׳ ככתוב על יד נביאך וקרא זה אל זה ואמר: קו״ח קדוש קדוש קדוש יי צבאות מלא כל הארץ כבודו: חז׳ אז בקול רעש גדול אדיר וחזק משמיעים קול מתנשאים לעמת שרפים לעמתם ברוך יאמרו: קו״ח ברוך כבוד יי ממקומו: חז׳ ממקומך מלכנו תופיע ותמלוך עלינו, כי מחכים אנחנו לך: מתי תמלך בציון, בקרוב בימינו לעולם ועד תשכון: תתגדל ותתקדש בתוך ירושלים עירך לדר ודר ולנצח נצחים: ועינינו תראינה מלכותך כדבר האמור בשירי עזך על ידי דוד משיח צדקך: קו״ח ימלך יי לעולם אלהיך ציון לדר ודר הללויה:
חז׳ לדר ודר נגיד גדלך ולנצח נצחים קדשתך נקדיש ושבחך אלהינו מפינו לא ימוש לעולם ועד כי אל מלך גדול וקדוש אתה: ברוך אתה יי האל הקדוש:

ישמח משה וכו׳.

שנאנים, מלאכי השרת מל׳ רכב אלהים רבותים אלפי שנאן (תהלים ס״ח, י״ח). יש כמדת הים, ע״פ חולין כ״ח ע״ב, כתיב ביה במלאך וגויתו כתרשיש וגמירי דתרשיש תרי אלפי פרסי הוו. כמלוא כל העולם, כחללו של עולם עם עובי הרקיע, כדאיתא בחגיגה י״ג ע״ב, מלאך אחד שהוא עומד בארץ וראשו מגיע אצל החיות וכו׳. ויש לשתי טישות, ע״פ ברכות סוף דף ד׳, מיכאל באחת גבריאל בשתים אליהו בארבע וכו׳. וחשים, שותקים. עם עולם, ישראל. וע״פ ב״ר פ׳ ס״ה בשעה שישראל אומרים שמע ישראל המלאכים שותקים, ואח״כ מרפינה כנפיהם ואומרים ברוך כבוד ה׳ ממקומו וכו׳. ובחולין צ״א ע״ב אין מלאכי השרת אומרים שירה למעלה עד שיאמרו ישראל למטה, שנ׳ ברן יחד כוכבי בקר, והדר ויריעו כל בני אלהים. ומשהם מפארים וכו׳, ע״פ ב״ר פ׳ ע״ח וחגיגה דף י״ד כל יומא ויומא נבראין מלאכי השרת מנהר דינור ואמרי שירה ובטלי, שנאמר חדשים לבקרים רבה אמונתך. שש שש כנפים, ישעיה ו׳, ב׳. בגוים, בגופם. ממעל ליושב ערבות בכם נתונים, שנאמר שרפים עומדים ממעל לו (שם). בחילה, בפחד. לנערץ בסוד, תהלים פ״ט, ח׳.

הש"ץ חוזר התפלה עד מלך עוזר ומושיע ומגן, ואומרים:

אֶשְׁכֹּל אִוּוּי תַּאֲוַת כָּל־נֶפֶשׁ· בְּצִלּוֹ חִמַּדְתִּי שֶׁבֶת מְצֹא נֹפֶשׁ· בִּקַּשְׁתִּיו וְלֹא מְצָאתִיו וּפִצִּיתִי בְּטֶפֶשׁ· חָמַק עָבַר מִלְּהַדְרִיר לִי חֹפֶשׁ· גָּזַלְתִּי שִׁקְלֵי מַתַּת כֹּפֶר נֶפֶשׁ· טָבַעְתִּי בְּמֵי צוּל בְּטִיט וָרֶפֶשׁ: ת׳ אוֹר פָּנֶיךָ עָלֵינוּ אָדוֹן נְסָה· וְשֶׁקֶל אֶשָּׂא בְּבֵית נָכוֹן וְנִשָּׂא· וּבְצֶדֶק הֶגֶה עֶרֶךְ כִּי תִשָּׂא· גּוֹנְנֵנוּ בְּמָגֵן אֵל רָם וְנִשָּׂא: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם:

אתה גבור לעולם וכו׳ עד להחיות מתים.

הַכֹּפֶר דְּעוּ דִּרְשׁוּ מֵעַל סֵפֶר· כְּמוֹ הוּא חָרוּת בְּאִמְרֵי שֶׁפֶר· הִתְשִׁירוּ בוֹ פְּנֵי נִדְמָה לְעֹפֶר· וְיִזָּכוֹר לָהֶם זְכוּת עָפָר וָאֵפֶר· וְלֹא יִהְיֶה בָכֶם נֶגֶף וְחֵפֶר· בְּתִתְּכֶם מַתָּן זֶה לְשֵׁם כֹּפֶר: ת׳ אוֹר פָּנֶיךָ עָלֵינוּ אָדוֹן נְסָה· וְשֶׁקֶל אֶשָּׂא בְּבֵית נָכוֹן וְנִשָּׂא· וּבְצֶדֶק הֶגֶה עֶרֶךְ כִּי תִשָּׂא· הַחֲיֵנוּ בְּגֶשֶׁם אֵל רָם וְנִשָּׂא: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים: נעריצך וכו׳ עד וקדוש אתה.

דּוֹדִי זְכָר־לִי שִׁקְלֵי עֶפְרוֹן· אֲשֶׁר שָׁקַל אָב בְּמַכְפֵּל חֶבְרוֹן· חֵקֶר שִׁקְלֵי יְבוּס מַשְׁבִּיתֵי חָרוֹן· זָכְרָה־לִּי עוֹד לְדוֹר אַחֲרוֹן· טַעַם חִין אֲשֶׁר אֶקְרָא בְּגָרוֹן· שְׁעֵה מִנִּי אֵל בְּשׁוּבִי לְבִצָּרוֹן: ת׳ אוֹר פָּנֶיךָ עָלֵינוּ אָדוֹן נְסָה· וְשֶׁקֶל אֶשָּׂא בְּבֵית נָכוֹן וְנִשָּׂא· וּבְצֶדֶק הֶגֶה עֶרֶךְ כִּי תִשָּׂא· וְנַקְדִּישְׁךָ קָדוֹשׁ אֵל רָם וְנִשָּׂא: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַקָּדוֹשׁ: תכנת שבת עד מקדשי שמך. וכר"ח אתה יצרת עד קבעת.

לִי יִשָּׂא עַל אֶבְרַת נֶשֶׁר· כִּי יַגִּיד מֵלִין עָלַי שִׂיחַ יֹשֶׁר· כֹּפֶר מִשֶּׁלּוֹ אֶתֶּן־לוֹ תֶּשֶׁר· כִּי מִלְּפָנָיו הוֹן וְכָבוֹד וָעֹשֶׁר· לְהַצְדִּיק אֱנוֹשׁ וּלְהַמְצִיא לוֹ כֹּשֶׁר· שָׁת לוֹ פִּדְיוֹן לִמְצוֹא אֹשֶׁר: ת׳ אוֹר פָּנֶיךָ עָלֵינוּ אָדוֹן נְסָה· וְשֶׁקֶל

אשכול, תואר לאל יתברך עפ"ה שיר א׳ י"ד אשכול הכופר דודי לי וכו׳ אשר על פסוק ההוא נבנה הפיוט הזה בראשי חרוזיו, ואמרו חז"ל בשבת פ"ח, ב׳ אשכול הכפר וגו׳ מי שהכל שלו מכפר לי על עון גדי, ולפי זאת יש לתרגמו „דער אומפֿאַססענדע". **מלהדריר**, ל׳ דרור שהוא ל׳ חרות, וכן **חפש** ל׳ חרות מל׳ חפשי. **אור פניך** עפ"ה תהלים ד׳, ז׳. **ובצדק הגה**, יתכן לפרש תבת ובצדק מוסבת למעלה, ר"ל כדי שאשא השקל בצדק ובמשפט לפי ההגה של ערך כי תשא דהיינו לפי המצוה הבאה עליו בפרשת כי תשא. **ערך** הוא סדר מל׳ ערכתי משפט (איוב י"ג י"ח). גם יש לפרש ובצדק הגה בזכות קריאת פרשת כי תשא, כי כן השתמשו הפייטנים בתבת בצדק במקום בזכות כמו בקרובות אלהים בלעדך לשבת הגדול, ובצדק כפקד לתשע ותשעים, וכן בסוף קרובות לב׳ דסוכות, קיחת ב׳ ערבות בצדק ג׳ אבות, וכן בסוף פיוט הגשם, בצדק בם נלאו ארבעה כדי מים, וכן בפיוט אזא דעי למוסף י"כ, בצדקו עתה לרועי, גם בפיוט נעילה, גוננו בצדק יושב כחום היום.

התשירו, מל׳ תשורה (ש"א ט׳, ז׳) והשריש הפייטן תי"ו של תשורה ובנה פעל ממנו אף כי היא תי"ו המשקל כמו תי"ו תקומה [ועשה דוגמת מה שבנו בעלי המשנה מן תחלה פעל התחיל], ושוב בנה מן פעלו התשירו הזה עוד שם דבר ואמר תְּשַׁר לקמן בחרוז לי ישא. **וחפר**, מל׳ וחפרה הלבנה (ישעיה כ"ד כ"ג) ופניהם אל יחפרו (תהלים ל"ד), ר"ל בושה וכלמה. **לשם כפר**, להיות כפרה.

חקר שקלי יבוס, ארונה היבוסי (ש"ב כ"ד, י"ח). **שעה**, קבל מעמי את שירי חן הללו. **לבצרון**, לירושלים (זכריה ט׳, י"ב).

שיח ישר, שיחה הישרה ר"ל הקריאה של פ׳ השקלים היא תהי לי למליץ בעדי.

אֶשָּׂא בְּבַיִת נָכוֹן וְנִשָּׂא· וּבְצֶדֶק הֶגֶה עֶרְךָ כִּי תִשָּׂא· עַנְנֵנוּ בְּנֶפֶשׁ אֵל רָם וְנִשָּׂא: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת (וְיִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים:)

רצה עד בשובך לציון ברחמים.

בְּכַרְמֵי מְלוֹן בֵּין שְׁנֵי שָׁדַי· אַרְבַּע מֵאוֹת וָעֶשֶׂר הֲלִינוֹתִי שַׁדַּי· נָח בְּשִׁכְנָם וְנָם יֵשׁ דַּי· וּבְכֵס וַהֲדוֹם לֹא נָם שֶׁדַּי· סָע וָעָף בְּבֶצַע שִׁקְלֵי חֲשָׁדַי· וְנָשְׂאוּ אֶת־רְדִידִי מֵעָלַי שׁוֹדְדַי: ח׳ אוֹר פָּנֶיךָ עָלֵינוּ אָדוֹן נְסָה· וְשֶׁקֶל אֶשָּׂא בְּבַיִת נָכוֹן וְנִשָּׂא· וּבְצֶדֶק הֶגֶה עֶרְךָ כִּי תִשָּׂא· רְצֵנוּ כְּשַׁי אֵל רָם וְנִשָּׂא: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן: מודים וגו׳ עד האל ישועתנו ועזרתנו סלה:

עֵין עֹצֶם הֲמוֹן מִסְפַּר עֲפָרִים· מִי מָנָה וּפָקַד בְּחֶלֶשׁ וּפוּרִים· פְּקָדָם פּוֹקֵד בְּחִמּוּשׁ סְפָרִים· וְגַם עוֹד חָמֵשׁ בְּכָל־הַסְּפָרִים· צָחוֹת נִיב שְׂפָתֵינוּ יְשַׁלֵּם פָּרִים· כִּי אֶפֶס כֶּסֶף שִׁקְלֵי כִפֻּרִים: ח׳ אוֹר פָּנֶיךָ עָלֵינוּ אָדוֹן נְסָה· וְשֶׁקֶל אֶשָּׂא בְּבַיִת נָכוֹן וְנִשָּׂא· וּבְצֶדֶק הֶגֶה עֶרְךָ כִּי תִשָּׂא· וְתֵיטִיב לָנוּ בְּטוּבְךָ אֵל רָם וְנִשָּׂא: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת:

אלהינו ואלהי אבותינו וגו׳ עד בכל עת ובכל שעה בשלומך:

גְּדִי קָשׁוּר יָדַיִם בְּרָכוֹת לִשָּׂא· בְּאָהַב עוֹד גְּדָיו שְׁכִינָה נִתְעַלְּסָה· רְעֵה גְדִיּוֹתָיו עַל אֶבֶן מַעֲמָסָה· צֹאנוֹ עַל שֶׁכֶם וְחֹצֶן נֶעֱמָסָה· שְׁחוֹחַ בְּנֵי מְעַנֶּיהָ בְּאַף מְעַשָּׂה· תִּלְבֹּשֶׁת הוֹד עֲדִי עֲדָיִים טְכוּסָה: ח׳ אוֹר פָּנֶיךָ עָלֵינוּ אָדוֹן נְסָה· וְשֶׁקֶל אֶשָּׂא בְּבַיִת נָכוֹן וְנִשָּׂא· וּבְצֶדֶק הֶגֶה עֶרְךָ כִּי תִשָּׂא· בָּרְכֵנוּ בַשָּׁלוֹם אֵל רָם וְנִשָּׂא: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם:

בכרמי מלון, בבה"מ. בין שני שדי, בין שני בדי הארון שם השרה הקב"ה שכינתו ת"י שנה, כי בית הראשון עמד ת"י שנה כידוע. הלינותי, נתתי מלון לשכינה בבה"מ שבניתי. סע ועף, נסע משם והסתלק שכינתו. ונשאו את רדידי, ל׳ שיר ה׳, ז׳.

עין עצם, מראית תוקף מספר ישראל שנמשלו לעפר. בחלש ובפורים, שניהם ל׳ גורל. בחלש מל׳ חולש על גוים (ישעיה י"ד, י"ב. וגמרא שבת קמ"ט, ב׳) וראה למעלה דף 650. בחמוש ספרים, בחמשה ספרי תורה. וגם עוד חמש בכל הספרים, גם בשאר ספרי כ"ך יסופר שנמנו עוד ה׳ פעמים, ר"ל ב׳ פעמים על ידי שאול (ש"א י"א, ח׳. וט"ו, ד׳) פעם אחד ע"י דוד (ש"ב כ"ד, ט׳) ופעם אחת כשנמנו עולי הגולה ע"י עזרא (עזרא ב׳) ועוד פעם אחת ימנו לעתיד לבוא לפי הכתוב עוד תעבורנה הצאן ע"י מונה (ירמי׳ ל"ג, י"ג), כן לפי תנחומא מובא בילקוט שמות רמז שפ"ו גם בילקוט שמואל רמז ק"כ.

גדי קשור ידים, רומז על יעקב שהיו נקשרים על ידיו עורות גדיי עזים בלקחו את הברכה. באהב עוד גדיו וכו׳ שעור החרוז אכתנו נתעלסה אכתנו גדיו של יעקב עוד באהב השכינה, ופירושו, הברכה שבאה יעקב מאביו היא הסבה שעוד אכתנו אשר אכתנו גדיו ר"ל זרעו נתעלסה באהבת הקב"ה, ונקט הפייטן בלשון גדיו גדיותיו כדי להפיל הלשון על לשון גדי. ובכמה ספרים נדפס עור גדיו ברי"ש ובטעות. רעה גדיותיו, עפ"ה שיר א׳, ח׳. אבן מעמסה, ירושלים (זכריה י"ב, ג׳). וחצן, זרוע, ול׳ ישעיה מ"ט, כ"ב. שחוח, ל׳ ישעיה ס׳, י"ד. מעשה, ל׳ כבישה כמו ושם עשו (יחזקאל כ"ג, ג׳) ועסותם רשעים (מלאכי ג׳, כ"א). טכוסה, מתוקנה וקשוטה.

ע"ס א"ב, ובסוף חתום מנחם ברבי מכיר הצעיר.

אוֹר זָרוּעַ זוֹרֵחַ כְּבוֹדוֹ· אָצַר וְנָצַר לַאֲשֶׁר עֲבָדוֹ· אֲהֵבוֹ זֶבֶד טוֹב זְבָדוֹ: בָּן בְּיֹשְׁבֵי נְטָעִים וּגְדֵרָה מֵרֵאשִׁית· בְּטֶרֶם יָרָה פִּנָּה וּבָרָא שִׁית· מְצוּקֵי אֶרֶץ עֲלֵיהֶם תֵּבֵל הֵשִׁית: גִּלָּה סוֹדוֹ לִישָׁרָיו וְלִירֵאָיו· לָחֹג מוֹעֲדָיו קְרֹא מִקְרָאָיו· בָּרוּךְ שֶׁחָלַק מֵחָכְמָתוֹ לִירֵאָיו: מֵנִיחַ מְבָרְכָיו בְּיוֹם קָדְשׁוֹ· מְכַבֵּד יְרֻשַּׁת עַם קָדְשׁוֹ· שְׁמֹר שַׁבַּתּוֹ וּמוֹרָא מִקְדָּשׁוֹ· קָדוֹשׁ:

דַּעַת לִמֵּד חָבֵר אֶת־הָעָם· אִזֵּן וְתִקֵּן לִקְרוֹא בְּכָל־פַּעַם· וְלִשְׁאוֹל וְלִדְרוֹשׁ בְּעִנְיָן טָעַם: הוֹסִיפוּ לֶקַח שֶׁבֶת תַּחְכְּמוֹנִים· וְהִתְקִינוּ לְהַקְדִּים שְׁלֹשִׁים נִמְנִים· לִהְיוֹת שׁוֹאֲלִים בְּהִלְכוֹת זְמַנִּים: וּבַשַּׁבָּת יוֹצְאִים שְׁלוּחִים בֶּעָרִים· עַל נִיסָן וְעַל תִּשְׁרֵי יְהוּ נוֹעָדִים· שֶׁבָּהֶם מְתַקְּנִים אֶת־הַמּוֹעֲדִים: זִכָּרוֹן סֵפֶר נִדְבָּרִים לְהִכָּתֵב וּלְהֵחָתֵם· הַאֻמְנָם אִתָּם לְשַׁתֵּק חוֹלֵק וּלְסַתֵּם· מוֹעֲדֵי יְיָ אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם אַתֶּם: חָכְמוּ לִקְבּוֹעַ רִאשׁוֹן וּלְיַסְּדוֹ· בְּאֵיזֶהוּ לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח בְּמוֹעֲדוֹ· זָכָר לַדָּבָר הוּא לְבַדּוֹ וְלֹא בַּדוֹ: טֹרֵד וְגֹעֵר שָׂטָן בְּאֵיתָן הָאָצַל· בַּעֲבוּר אַדּוּ וְיַגִּיעוּ בְּגַהַז אֶל־אָצַל· סֶמֶךְ לַמִּקְרָא הֲלֹא זֶה אוּד מֻצָּל: יָסְפוּ לְהַצִּיב צִיּוּנִים לָשׂוּם תַּמְרוּרִים· לֵיל הַלֵּל וְיֵלֵל בְּשָׁוֶה נִגְרָרִים· יַעֲשׂוּ אֹתוֹ עַל מַצּוֹת וּמְרֹרִים: כּוֹנְנוּ יוֹם חִנּוּךְ וְיוֹם בִּכּוּר לְתָאוֹר· כְּסִדְרָן וַחֲסֵרִין וְלֹא שְׁלֵמִין לְבָאוֹר· כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר: לְאַרְבַּעַת זְמַנִּים צֵרַף הֶצֵּף מִלְּסוֹר· אַ"תְּ בַּ"שׁ גַּ"ר דַּ"ק הַ"ץ זֶה לָזֶה אָסוּר· מִפְּנֵי כִּפּוּר וַעֲרָבָה חֹק זֶה מָסוּר: מַשְׂכִּילִים בְּשִׁמּוּר חֹדֶשׁ הָאָבִיב רִאשׁוֹנָה· וְחַג הָאָסִיף תְּקוּפַת הַשָּׁנָה כְּחֻקָּה

אצר ונצר, ראה רש"י בראשית א', ד'. בן ביושבי נטעים, יסודו בב"ר פרשה ח' ר' יהושע דסכנין בשם ר' שמואל אמר בנפשותן של צדיקים נמלך, הה"ד המה היוצרים ויושבי נטעים וגדרה עם המלך במלאכתו ישבו שם (דה"א ד' כ"ג) עכ"ל וכן במדרש רות דף מ"ב ב' המה היוצרים אלו נפשותיהן של צדיקים שבהם נמלך הקב"ה לבראות את עולמו, יושבי נטעים ע"ש ויטע ה' אלהים, וגדרה ע"ש שנאמר שמתי חול גבול לים, עם המלך במלאכתו עם ממ"ה הקב"ה, ישבו שם כשמתן של צדיקים שבהם נמלך וברא את עולמו עכ"ל. שמור שבתו עפ"ה את שבתתי תשמרו ומקדשי תיראו (ויקרא י"ט, ל'). חבר, משה רבנו, ע"פ מגלה דף י"ג. שבת תחכמונים, כנוי לסנהדרין. להקדים שלשים, פסחים דף ו'. ובשבת יוצאים שלוחים, ראש השנה דף כ"א. מועדי ה' אשר תקראו אתם אתם, ע"פ ראש השנה דף כ"ד א' ראש בית דין אומר מקודש וכל העם עונין אחריו מקודש מקודש, מנא לן, אמר רב פפא אמר קרא אשר תקראו אתם, קרי ביה אַתֶּם. טורד ונוער שטן באיתן האצל, ר"ל בחדש איתן הוא חדש תשרי אשר הוגבה והוגדל כטרד השטן, וע"פ מדרש ידוע שהשטן רוצה להשטין על ישראל ויגער בו הקב"ה ויטרידנו. ולפי הפשוט יש לפרש שטן מל' שנה ור"ל הימים אשר הם לשנה לחדש תשרי דהיינו שלא יוכל לקבוע בהם חדש זה הם נטרדים ונפרשים. ויגיעו בגהז אל אצל ר"ל ימים בגה"ז שבשבוע יכול לבוא בהם חג הגבוה הוא ראש השנה, ונקט הפייטן ל' זכריה י"ד, ה' כי יגיע גיא הרים אל אצל, ופירש שם רש"י אצל ל' גובה. ציונים, סמנים. יעשו אתו על וכו' במדבר ט', י"א, וסמך הוא ליום ראשון של פסח ולתשעה באב שיחולו על יום שוה בשבוע, וראה גם פתיחתא איכה רבתי דף כ"ג ד"ה ר' אבין פתח השביעני במרורים. כונו יום חנוך ויום בכור לתאור, בשני כ"י כונו יום בכור ויום חנוך לתאור, וכן נראה נכון, כי יום ראשון של חנוכה יחול ביום שחל בו יום ראשון של שבועות העבר. כסדרן וחסרין וכו', ר"ל חנוכה לא יחול ביום שחל בו שבועות אלא אם השנה היא כסדרה דהיינו שחדש מרחשון יש לו כ"ט יום ולחדש כסליו ל' יום או כשהשנה חסרה דהיינו שיש לחשון וכסליו כ"ט יום לשניהם, אבל כשהשנה שלמה שיש ל' יום לחשון וגם לכסלו אז לא יחול חנכה כמו שבועות. א"ת ב"ש וכו', נמצא פרושו למעלה דף 341.

יְשָׁנָה· מֵרֵשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה: נִמְסַר בְּיָדָם לְמַלְּאוֹת וּלְחַסֵּר
פְּעָמִים· לִקְבּוֹעַ וְלִדְחוֹת וְלִפְשׁוֹט וּלְעַבֵּר מְטַעֲמִים· כִּי הִיא חָכְמַתְכֶם
וּבִינַתְכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים: סֵדֶר יְסוֹד עוֹלָם לְבָרְרָהּ וּלְלַבְּנָהּ· מוֹנִים אֱמוּנִים
יוֹדְעֵי לָעִתִּים בִּינָה· תְּקוּפוֹת מִנִּיסָן לַחַמָּה וְשָׁנִים מִתִּשְׁרֵי לַלְּבָנָה: עֶרֶךְ
פָּרָשִׁיּוֹת הוֹרוּ יְשִׁישֵׁי עִקָּרִים· שְׁתַּיִם לִפְנֵי מְגִלָּה וּשְׁתַּיִם לְאַחֲרֶיהָ קוֹרִים·
לַעֲלוֹת זְכִירָתָן כַּעֲשִׂיָּתָן לְעַם יְקָרִים: פּוֹתְחִים שַׁבָּת רִאשׁוֹנָה בִּשְׁקָלִים·
וּבַשְּׁנִיָּה זָכוֹר מְחִיַּת מְקַלְקְלִים· לְהַקְדִּים וּלְהַכְרִיעַ בֶּקַע לְמֵאָה זוּזִים קַלִּים:
צִוּוּי פָּרָה בַּשְּׁלִישִׁית לְהִתְרַגֵּל· וּבָרְבִיעִית הַחֹדֶשׁ לְהִתְחַבֵּר עִם סֶגֶל· בְּזֵרוּז
קְדֻשָּׁה וְטָהֳרָה לָרֶגֶל: קָבוּעַ אֲדָר הַסָּמוּךְ לְנִיסָן· זִכְרוֹ סִמָּן מְזֻמָּן וּמְחֻסָּן·
לִסְמוֹךְ גְּאֻלָּה לִגְאֻלָּה בְּמִצְוֹת יִתְחַסֵּן: רָאוּי לָבֹא בַּשַּׁבָּת רֹאשׁ מִנְיָנוֹ·
(וְקוֹרִים בְּיוֹמוֹ) וּבִשְׁמוֹנָה בוֹ בְּפָרָשַׁת עִנְיָנוֹ· וּמַפְסִיקִים אַחַר מְגִלָּה זֶהוּ סִמָּנוֹ:
שֵׁנִי חָל בּוֹ מַקְדִּימִים לְשֶׁעָבַר· וּמַפְסִיקִים לַשַּׁבָּת הַבָּאָה וְסִמָּן בּוֹ יְדֻבָּר·
וְהַשָּׁלֹשׁ בְּשָׁלֹשׁ רְצוּפוֹת עִנְיָנָן יְחֻבָּר: תָּר לָבֹא בָּרְבִיעִי מַקְדִּימִים· וּמַפְסִיקִים
לַשַּׁבָּת הַבָּאָה מָסֹרֶת דַּי מְסַיְּמִים· וְהַשָּׁלֹשׁ מְשֻׁלָּבוֹת זוֹ אַחַר זוֹ מַשְׁלִימִים:
מִדֵּי בוֹא בַּשִּׁשִּׁי שְׁתֵּי הַפְסָקוֹת יִהְיוּ· לְמָחָר וּלְאַחַר פּוּרִים בְּצִיּוּן וּבִיּוּ·
וְהַשְּׁנִיּוֹת לְבַד כְּמִשְׁפָּטָן לְחַבֵּר יִבָּעֲיוּ: נְדִיבִים מַשְׁמִיעִים עַל הַשְּׁקָלִים
מֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ· חֲדָשִׁים וְגַם יְשָׁנִים לִתְרוֹם רִאשׁוֹן בְּהִתְחַדֵּשׁ· מִצְוָה לְהָבִיא
קָרְבָּן מִתְּרוּמָה חֲדָשָׁה בַּקֹּדֶשׁ: בְּרִית עוֹלָם לְעַמּוֹ יִשְׁמְרֶנָּה וְיַגְבִּירֶנָּה· בְּעִתָּהּ
יָחִישׁ כָּל־מוֹטָה יְנַתֵּק וִישַׁבְּרֶנָּה· יֵיטִיב צִיּוֹן וְיַחֲזִיר שָׁלֵם בְּרִנָּה: מָתַי
לְהִתְרָאוֹת פָּנִים בַּקֹּדֶשׁ יַקְהִילוּ· כִּימֵי עוֹלָם מִנְחָתָם יוֹבִילוּ וְיִנְהָלוּ· רָנּוּ
שִׂמְחָה לְיַעֲקֹב וְצַהֲלוּ: הִנֵּה צוֹפוֹת עֵינַי לְמוֹעֲדֵי עֲדָנַי· יָמִים עַל יָמִים
אֲחַבֶּה כְּסוֹד סוֹדָנַי· רָנּוּ שָׁמַיִם כִּי עָשָׂה יְיָ: מַנְחִיל חֶמְדַּת יוֹם מִיָּמִים·
בְּרִית שָׂם בֵּינוֹ לִבְדוּלֵי מֵעַמִּים· מִי כָמוֹךָ יָרוֹא חֵי הָעוֹלָמִים· קָדוֹשׁ: הַכֹּל יוֹדוּךָ וכו׳.

מְטַעֲמִים. מטעמים המפורשים בסנהדרין י״א, על ג׳ דברים מעברין את השנה על האביב ועל פירות האילן ועל התקופה, ועוד מטעמים אחרים המובאים שם בגמרא. מחית מקלקלים, כן בכ״י וד״י. בקע למאה זוזים קלים, יסודו במגלה י״ג, ב׳, גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל לפיכך הקדים שקליהן לשקליו עכ״ל והנה המן נתן י׳ אלפים ככר כסף לגנזי המלך ושקלי ישראל לא היו אלא מאה ככרים כאמור בפ׳ פקודי ל״ח, כ״ה, וא״כ הכריע שקל אחד של ישראל למאה שקלים של המן, כי ק׳ ככרים הם ט״ו רבוא שקלים (150000) וי׳ אלפים ככרים הם ט״ו מאות רבואות שקלים (15000000), וזהו כוונת הלשון בקע למאה זוזים קלים, ר״ל שקל אחד של ישראל הכריע למאה של המן, אם כתשוב השקל לזוזים קלים, כי שקל הקדש כפול היה כמבואר למעלה בסלוק פ׳ שקלים, וראה גם תוספות מגלה דף ט״ז. קבוע אדר, כן נקודו בשני כ״י וכן בד״י וכל״ל, והוא שם דבר. זט״ו סמנו וכו׳, גם זה פרשו למעלה דף 445. תר לבוא ברביעי, תר על׳ תור אסתר (אסתר ב׳, י״ב) ר״ל כשיגיע תור החדש לבוא ברביעי בשבוע. יבעיו, ר״ל יתפללו. כסוד סודני, תלמידי חכמים שלי, כמו סודני לא דמגניא כאפיה (נדה י״ב). חי העולמים, חי בצרי כי הוא סמוך אל העולמים. אך בשני כ״י וד״י הנוסחא חי עולמים, חי בפתח ומלת עולמים בלי ה״א נראה וגם זה יתכן.

חתום כלאֵי החרוזים מנחם ברבי מכיר ארבעה פעמים.

אופן.

מַלְאֲכֵי צְבָאוֹת בְּעֶלְצוֹן, מַחַן שִׁנְאַן גְּדוּדֶיךָ· מְאוֹרֵי זִיקוֹת חֶלְצוֹן, מַרְאֵה בָזָק כִּידוֹדֶיךָ· נְגִידֵי פָנִים וְחִיצוֹן, נִצּוּחַ עוֹ יְדִידֶיךָ· נוֹעֲדִים לְשַׁעַר קִיצוֹן, נֹעַם שִׁיר סוֹדֶךָ· וַאֲנִי תְפִלָּתִי־לְךָ יְיָ עֵת רָצוֹן, אֱלֹהִים בְּרָב־חַסְדֶּךָ: חָלִים וְזָעִים כֻּלָּם, חֲרֵדִים מִבְּלִי עָקוֹב· חִילִים מְזִיעִים בְּחִילָם, חֲלוּצִים חוֹשִׁים מִלַּעֲקוֹב· מַחֲשִׁים וּמְמַלְּלִים בְּקוֹלָם, מַבְקִיעִים רְקִיעִים לָקוֹב· מַזְכִּירִים תָּם בְּסִלְסוּלָם, מְבָרְכִים בִּשְׁמוֹ לִנְקוֹב· וַאֲנִי אַגִּיד לְעֹלָם, אֲזַמְּרָה לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב: בָּרוּךְ זִכְרְךָ אֲמִתִּי, בָּרוּךְ דִּבְרְךָ וְחוֹתָמֶךָ· רִבְבוֹת הֲמוֹנֵי וְכִתֵּי, רָצוֹא וָשׁוֹב בְּטַעְמֶךָ· בִּגְבוּרָה וְלֹא בַּשְׁתִּי, בָּאִים לְהַקְדִּישׁ שְׁמֶךָ· יַחַד כָּל־עִתִּי, יְצַפּוּר יָרִיעַ לְרוֹמְמֶךָ· וַאֲנִי אֵלֶיךָ יְיָ שִׁוַּעְתִּי, וּבַבֹּקֶר תְּפִלָּתִי תְקַדְּמֶךָּ: מְרַצִּים כְּדוֹרוֹן מֵבִיא, מְרַנְּנִים מְחַנְּנִים בְּקוֹלָם· מְכַסִּים פָּנִים לְהַחְבִּיא, מִפַּחְדְּךָ מִסְתַּתֵּר וְנֶעְלָם· כְּמוֹ חָזָה נָבִיא, כְּבוֹד גַּלְגַּלִּים וְאֶרְאֶלָּם· כְּרוּב נֶשֶׁר וְלָבִיא, כְּבֶן־אָדָם לְמוּלָם· וַאֲנִי בְּתֻמִּי תָּמַכְתָּ בִּי, וַתַּצִּיבֵנִי לְפָנֶיךָ לְעוֹלָם: יִדּוֹדוּן בְּנֵי עֲלִיָּתִי, יְחַדּוּ חֵיל מְשָׁרְתֶיךָ· יִדְּמוּ לְמוֹ תְהִלָּתִי, יְהַלְלוּ אֱלֵי קְדֻשָּׁתֶךָ· רוֹעֲשִׁים אָז לְעֻמָּתִי, רַחֲמִים דְּרוֹשׁ וְהֶמְלָתֶךָ, רִוּוּי רִבּוּי רִנָּתִי, רָצוֹן הֱיוֹת לִקְרָאתֶךָ· וַאֲנִי בְּחַסְדְּךָ בָטַחְתִּי, יָגֵל לִבִּי בִּישׁוּעָתֶךָ: והחיות ישוררו וכו׳.

ע״ם א״ב ובסוף חתום מנחם ברבי מכיר חזק ואמץ אמן סלה. וכל חרוזיו בעלי ג׳ אבנים, והסוגר על ל׳ הכתוב.

זולת.

אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּ· אָרְחִי וְרִבְעִי זֵרִיתָ· בִּלַּעְתִּי כִּמְעַט בְּצָרָתָהּ· לוּלֵי יְיָ עֶזְרָתָה: גְּאַלְתַּנִי מֵרֹאשׁ מִמִּסְתּוֹלְלִי· גָּדַעְתָּ שֵׁבֶט מִשְׁתּוֹלְלִי· דִּכִּיתָ תַּנִּין מְהַתְּלִי· הָיִיתָ עֶזְרָתָה לִי: הַצִּיר הִגְבַּרְתּוֹ כְּאַרְיֵה· הוֹדַעְתּוֹ עַתָּה אֶהְיֶה·

בעלצון, בשמחה, מל׳ עלץ לבי (ש״א ב׳, א׳). מחן, מחנה. שנאן, מלאכי אלפי שנאן (תהלים ס״ח, י״ח). מאורי זיקות, ישעיה נ׳, י״א. חלצון, ל׳ לבוש מיעבין מחלצות (זכרי׳ ג׳, ד׳). בזק, ברק. כידודיך, כלומר אש, כמו כידודי אש (איוב מ״א, י״א). נגידי פנים וחיצון, המלאכים הפנימיים והחיצונים. קיצון, בשער הקיצונה מתאספים. ואני תפלתי, תהלים ס״ט, י״ד. מבלי עקוב, מבלי עכוב. מזיעים, ל׳ זיעה. מחשים וממללים, ע״פ חגיגה י״ג עתים חשות עתים ממללות. לקוב, כאילו עושים נקב ברקיע בקולם. תם, יעקב אבינו. בסלסולם, בשבחם. ואני אגיד, תהלים ע״ה, י׳. המוני וכתי, המונים וכתות. בטעמך, בטעותך. כל עתי, כל אחד ואחד בעתו. יצפור, השכים בבקר, מל׳ צפרא בארמית, ובמקרא ויצפור מהר גלעד (שופטים ז׳, ג׳). ואני אליך תהלים פ״ח, י״ד. כדורון, כמנחה, געשענק. להחביא, להסתיר וע״ד בשתים יכסה פניו (ישעיה ו׳, ב׳). מסתתר ונעלם, הוא תואר להשם. נביא, יחזקאל. ואני בתמי, תהלים מ״א, י״ג. ידדון, ל׳ נדידה כמו תהלים ס״ח, י״ג. ידמו, ישתקו. ואני בחסדך, תהלים י״ג, ו׳.

אחור, עפ״ה תהלים קל״ט, ה׳. ד׳. לולי ה׳, שם כ״ד, י״ז. ממסתוללי, מפרעה (שמות ט׳, י״ז). משתוללי, ל׳ שגעון. מהתלי, המלעג עלי, מל׳ אל יוסף פרעה התל (שם ח׳, כ״ה). היית עזרתה, תהלים ס״ג, ח׳. הציר, השליח, זה משה רבינו. עתה אהיה, ע״פ גמרא ברכות דף ט׳, ע״ב ומובא ברש״י לשמות

וּבְשִׁעְבּוּד מַלְכֻיּוֹת אֶהְיֶה· וְעֵזֶר מִצָּרָיו תִּהְיֶה: זוּלָתְךָ בְּעָלוּנִי אֲדֹנָי· זֵדִים עוֹדְדוּנִי מֵעֲדָנַי· חֲזִיר כִּרְסֵם מַעֲדַנַּי· עֶזְרִי מֵעִם יְיָ: טוֹב לְכָל־יְצוּרֶיךָ· טוֹב וּמֵטִיב לְמַאֲמִירֶיךָ· יַעֲרֹף טוּבְךָ כְּאָמְרֶךָ· כִּי־בִי בְעֶזְרֶךָ: כּוֹרַתִּי בְרִיתְךָ בְּגֶזֶר· כְּאֵזוֹר לְמָתְנַיִם אוֹזֵר· לְךָ הִדְבַּקְתָּם מִלְּהִנָּזֵר· הִנֵּה אֱלֹהִים עֹזֵר: מְרִימֵי עֹל לְיַסְּרָם· מוֹשְׁכֵי בַּחֲבָלִים לְאָסְרָם· נִרְתָּקִים בַּעֲבֹתוֹת שְׁזוּרָם· בִּטְחוּ בַיְיָ עֶזְרָם: סוֹקֵר בְּעֵינוֹ לִיצִירוֹ· סַב כִּצְבִי בַּחֲזוֹרוֹ· עֵר וְיָשֵׁן מְנַצְּרוֹ· שֶׁאֵל יַעֲקֹב בְּעֶזְרוֹ: פּוֹנֶה לַדָּל לִרְאוֹתוֹ· פֶּלֶל בַּהֲכִינוֹ לִקְרָאתוֹ· צַעֲקָתוֹ יִשְׁמַע בְּקָרְיָאתוֹ· מֶלֶךְ עוֹזֵר אוֹתוֹ: קָמִים כְּאֵפֶר פִּזֵּר· קְדוֹשִׁים הָעֱנַד בְּנֵזֶר· רִבְּדָם בִּשְׁלוֹשׁ זֵר· יְיָ הֱיֵה עֹזֵר: שׁוֹקְקָה נַפְשִׁי תוֹהַי· שׁוֹאֲלִים בְּחַסְדְּךָ מִשְׁתָּהַי· תְּפַן לְפַנּוֹת מְבַלְהַי· עָזְרֵנִי יְיָ אֱלֹהָי: מְרוּדִים בְּעוּטֵי בָעֵט· נַחֲרַת סוּסִים וְשַׁעַט· מְתַלְּעוֹת כְּפִירִים וְלַעַט· יֵעָזְרוּ עֵזֶר מְעָט: בְּרִיתְךָ עֲדִינָה כְּחַשָּׁה· בַּקָּשָׁה קָשָׁה כִּנְחֻשָׁה· יְקוֹד לֶהָבָה הַכְחִישָׁה· אֱיָלוּתִי לְעֶזְרָתִי חוּשָׁה: מַהֵר יֶשְׁעֲךָ תְּבַשְּׂרֵנִי· כֶּתֶם הַתֵּם מְבַסְּרֵנִי· יְרוּשָׁלַיִם נְוֵךְ הַחֲזִירֵנִי· תְּהִי יָדְךָ לְעָזְרֵנִי: חֶזְיוֹן צוֹפֶיךָ שִׁחַרְתִּיךָ· קְרָאתִיךָ בְּשֵׁם בְּחַרְתִּיךָ· וּבִימִינִי תְּמַכְתִּיךָ אֲזַרְתִּיךָ· אִמַּצְתִּיךָ אַף־עֲזַרְתִּיךָ: אֱמוּנַת בְּרִית הַנִּכְרָתָה· שַׂגֵּב בְּעֻזְּךָ כְּנֶחְרָתָה· לְהָשִׁיב מִבָּשָׁן וּמְפֻרָתָה· הָבָה לָנוּ עֶזְרָתָה:

עורת וכו'.

ג', י"ד. **ועזר**, דברים ל"ג, ז'. **זולתך**, עפ"ה ישעיה כ"ו, י"ג. **עודוני**, שבבוני לשללוני מן עדיי, כמו רשעים עודוני (תהלים קי"ט, ס"א). **כרסם**, ל' תהלים פ', י"ד, וכדרש בויקרא רבה פ' י"ג על אדום. **עזרי**, תהלים קכ"א, ב'. **כי בי**, הושע י"ג, ט'. **בגזר**, בברית מילה. **כאזור למתנים וכו'** עפ"ה ירמיה י"ג, י"א. **מלהנזר**, שלא לפרוש מהם. **הנה**, תהלים כ"ד, ו'. **מרימי על**, עפ"ה הושע י"א, ד'. ופירושו כאן ישראל שהרים הקב"ה את עולם מהם עכשו מיוסרים הם ואשר משכם בעבותות האהבה עכשו נאסרים. **נרתקים**, נקשרים כמו רותקו בזקים (נחום ג', י'). **שזורם**, כפול ומכופל, מל' משזר. **בטחו**, תהלים קט"ו. **סוקר**, צופה. **ליצירו**, לישראל (ישעיה מ"ג, כ"א. מ"ד, ב'. וכ"א). **סב כצבי**, עפ"ה שיר ב', י"ז. **בחורו**, דרך בני כשבורח הופך פניו תמיד כנגד רודפו אף הקב"ה אע"פ שסלק שכינתו מישראל שב לשמוע תפלתם. **שאל יעקב**, תהלים קמ"ו, ה'. **פלל**, תפלה. **מלך עזר**, מ"א כ', ט"ז. **הענד**, ל' קשירה, כמו ענדם על גרגרותיך (משלי ו', כ"א). **רבדם**, ל' הידור ותכשיט מענין רביד הזהב (בראשית מ"א, מ"ב) רבדתי ערשי (משלי ז', ט"ז). **בשלוש זר**, כתר תורה כתר כהונה וכתר מלכות. **ה' היה עזר**, תהלים ל', י"א. **תוהי**, התוהים ומתמיהים על אורך גלותם. **משתהי**, השוהים בגלות. וי"מ כמו משתאה בא"לף ול' תמיה כמו והאיש משתאה (בראשית כ"ד, כ"א). **לפנות**, להרחיק. **עזרני**, תהלים ק"ט, כ"ו. **בעוטי בעט**, מבוזים כבזיון, מל' למה תבעטו בזבחי (ש"א ב', כ"ט). **ושעט**, דריסת רגל הסוס. **מתלעות כפירים ולעט**, משוברים ע"י שיני אריות, לעט, מל' הלעיטני נא (בראשית כ"ה, ל'). **יעזרו**, דניאל י"א, ל"ד. **עדינה**, כנוי לבבל עפ"ה ישעיה מ"ז, י'. בַּקָּשָׁה כן בכי"י ונכון, ופירושו את עדינה אשר היא קשה כנחושה נקש ונקום מעונה את הרעה שעשתה לישראל. **הכחישה**, תכחיש אותה ותבערנה ביקוד להבות אש. **אילותי**, תהלים כ"ב, כ'. **כתם**, של החטא. **מבסרני**, החטא אשר עשני מבוזה ונמאס. דבר ה' בזה תרגומו פתגמא דה' בסר (במדבר ט"ו, ל"א). **תהי**, תהלים קי"ט, קע"ג. **שחרתיך**, אבקשך לקיים חזיון צופיך שנבאו בשמך **קראתיך בשם וכו'**, כישעיה מ"ג, א'. ז'. וי'. **שגב**, ענין חוזק ורוממות. **כנחרתה**, ככתוב, מל' חרות על הלוחות (שמות ל"ב, ט"ז). **הבה**, תהלים ס', י"ג.

יוצר לפרשת זכור·

ע"ס א"ב אלא שברוא כל חרוז יקדים לו תבת זכור.

זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה· וַיְהִי לְבַז וְלִמְשִׁסָּה· וְגִזְעוֹ יֵעָקֵר בִּבְעִיסָה· בִּיטָה אֵל וְחֶטְאוֹ אַל־תִּשָּׂא· כִּי קְהָלְךָ עִשָּׂה· בְּכָל־צָרָה וּדְרִיסָה· גַּם בְּךָ לֹא חָסָה· וּבְעַזּוּת הַדְּלִיל עֲמוּסָה· בְּתוֹךְ אֶבֶן מַעֲמָסָה: אַתָּה זוֹכֵר נִשְׁכָּחִים· זְכוֹר אִם לְךָ מְשַׁבְּחִים· וּקְדֻשָּׁה לְךָ מַפְצִיחִים· קָדוֹשׁ:

זָכוֹר דִּבֵּר עָתָק בְּכָל־עֶרְךָ· עַל חַמּוּקֵי יְרֵךְ· לִדְרוּרֵי מַפֶּרֶךְ· הִקְדִּים וַיֵּצֵא בַּדֶּרֶךְ· לְזַנֵּב כָּל־בֶּרֶךְ· לָדוּשׁ בְּגֵאוּת וּלְהַדְרֵךְ· וּכְבוֹדְךָ צָץ מֵחֶרֶךְ· בְּכָל־רֹחַב וָאֹרֶךְ· וְעַמְּךָ בְּטוּבְךָ לְהַאֲרֵךְ: זָכוֹר זְמוֹרָה שֶׁהִשְׁלִיךְ לְמַעְלָה· וַאֲהוּבֶיךָ אָץ לְחַלְלָה· עֲשׂוֹתָם כִּמְעֵי מַפָּלָה· חֵיק לְשִׁיתָם כָּלָה· אוֹתָם לְהַפִּילָה· בְּהַכְנָעָה וּבְהַשְׁפָּלָה· טוֹב שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה· הִפַּלְתּוֹ בַּבֶּהָלָה· וְאַחֲרִיתוֹ לְקַלְקָלָה: זָכוֹר יָהִיר רָשָׁע· כִּי לִמְאוֹד פָּשַׁע· וְהֵצִיק בֵּן מְשַׁעֲשַׁע· כָּבֵד חֵטְא וָרֶשַׁע· וְאָזְנָיו הַכְבֵּד וְעֵינָיו הָשַׁע· וּלְיִרְאָתְךָ לֹא שָׁע· לְמַעַנְךָ צַדִּיק וְנוֹשָׁע· חִישׁ לְנוֹשָׁעִים יֶשַׁע· עֹבֵר עַל פֶּשַׁע: זָכוֹר מִלּוּלוֹ לְמוּלְךָ· וּמָאַס בְּפָעָלְךָ· לְבְחוּרֵי קְהָלְךָ· נָא זְכוֹר יוֹם זְבוּלְךָ· וִישַׁלֵּם לוֹ מִשֶּׁלָּךְ· גְּמוּל רַע מְחִילָךְ· סְעָרֵהוּ בְּשֶׁצֶף עֶלְךָ· וְכָל־פֶּה יְהַלְלָךְ· עַל פֶּלֶא מִפְעָלָךְ: זָכוֹר עַמְּךָ וְנַחֲלָתְךָ· אֲשֶׁר הֵם אַהֲבָתְךָ· וּמְקַוִּים לִישׁוּעָתְךָ· פְּנֵה בִּתְהִלָּתְךָ· וְרַחֵם עַל עֲדָתְךָ· הַהוֹגִים בְּשַׁעֲשׁוּעַ דָּתְךָ· צַהֲלֵם בְּיִרְאָתְךָ· וְתַטְּעֵם בְּקִרְיָתְךָ· וְשָׁם תְּצַמְּצֵם שְׁכִינָתֶךָ: זָכוֹר קִרְיַת חָנָה· וַעֲדַת מִי מָנָה· הַמְפֻזֶּרֶת בְּכָל־פִּנָּה· רוֹמְמָהּ בַּתְּחִנָּה· כִּי גָעָה עוֹנָה· וְעֵת לְחֶנְנָהּ· שַׁכֵּחַ יֵשׁ עֲדִינָה· מִכָּל־צַד וּמִכָּל־פִּנָּה· וְהַמַּלְכוּת לְבְעָלֶיהָ הָשֶׁב־נָא: תִּפְקוֹד עַתָּה בְּרַחֲמִים· וְתוֹפִיעַ מִמְּרוֹמִים· לְהוֹשִׁיעַ מְעוּטֵי עַמִּים· קָדוֹשׁ: הכל יודוך וכו'.

אופן.

כְּבוֹדוֹ יִתְרוֹמַם בְּפִי כָּל־הַנְּשָׁמָה· וְיַשְׁמִיעַ לְמַקְדִּישָׁיו הַמַּקְדִּישִׁים שְׁמוֹ בִּנְעִימָה· וְיִתְפָּאֵר לְהִתְרוֹמְמָה· בְּמַעְלָה וּבְמַטָּה שׁוֹכֵן רוּמָה: והחיות.

לבז ולמשסה, עפ"ה מ"ב כ"א י"ד. ופירוש ויהי כדי שיהיה. הדליל, השפיל והחלים, מל' דללו וחרבו (ישעיה י"ט, ו'). עמוסה, ישראל העמוסים מני בטן. אבן מעמסה, כנוי לירושלים ע"פ זכריה י"ב, ג'. חמוקי ירך, ישראל עפ"ה שיר ז', ב'. לזנב כל ברך, כל שנפלו על הברכים מעיפות וכדכתיב ויזנב בך כל הנחשלים (דברים כ"ה, י"ח). להארך, לרפאתו, מל' וארוכתך מהרה תצמח (ישעיה נ"ח, ח'). זכור זמורה שהשליך וכו', ראה במדבר רבה פ' י"ג דף רנ"א, ואיכה רבתי בפסוק תשיב להם דף ע"ז, גם עלוק ערך זמר הרביעי. כמעי מפלה, ל' ישעיה י"ז, א'. והציק, הליר לישראל שנקרא ילד שעשועים (ירמיה ל"א, כ'). ואזניו הכבד, ישעיה ו', י'. פנה בתהלתך, פירושו פנה בישראל שהם תהלתך וסגולתך. ובסדור יען מצאתי פנה בתחלתך, בחי"ת, ואף הוא על ישראל ידובר שהוא תחלת ורא שית תבואת ה'. קרית חנה, ירושלים (ישעיה כ"ט, א'). מי מנה, במדבר כ"ג, י'. כי געה וכו' עפ"ה כי עת לחננה כי בא מועד (תהלים ק"ב, י"ד).

זולת. ע"ס א"ב.

אַתָּה מָלֵא רַחֲמִים· בְּרַחֲמֶיךָ שַׂמַּח עֲגוּמִים· גְּאָלֵם כִּי הֵם יְתוֹמִים· דָּתְךָ בְּהִגָּיוֹן נוֹאֲמִים· הֵם מַבְדִּלִים מֵעַמִּים· וְאוֹתְךָ בְּהַתְמֵד מְרוֹמְמִים· זְכוֹר שְׁלֹשֶׁת קְדוּמִים· חֲפוֹף בְּבָנוּי כְּמוֹ רָמִים: טוֹב זְכוֹר יְדִידֶיךָ· יַחַד שַׂמְּחֵם כְּרֹב חֲסָדֶיךָ· כִּי הֵם עֲבָדֶיךָ· לְמוֹדִים לְעָבְדֶךָ· מַהֵרָה קוֹמֵם נְגִידֶיךָ· נַהֲלֵם בְּחֹזֶק יָדֶךָ· סָמְכֵם בְּשֵׁם יִחוּדֶךָ· עֲנָדֵם כִּמְאֹדֶךָ: פְּדֵה תְּפֻדֶּה מַזְכִּירֶיךָ· צוֹעֲקִים בְּכָל־לֵב לְשַׁחֲרֶךָ· קַיֵּם עָלֵימוֹ דְּבָרֶיךָ· רַבְּצֵם בְּבֵית בְּחִירֶךָ· שׁוֹבְבֵם לַחֲדָרֶיךָ· שַׁכְּנֵם בְּעִירֶךָ· תִּשְׁתַּבַּח בַּהֲדָרֶךָ· תְּפַדֵּם כְּבִקְרִיעַת פֶּלֶג עֲדָרֶיךָ: עזרת וכו'.

קרובות. הש"ץ חוזר התפלה עד מלך עוזר ומושיע ומגן, ואח"כ מתחיל כאן.

יוצ. מִסּוֹד חֲכָמִים וּנְבוֹנִים. וּמִלֶּמֶד דַּעַת מְבִינִים. אֶפְתְּחָה פִּי בְּשִׁיר וּרְנָנִים. לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל פְּנֵי שׁוֹכֵן מְעוֹנִים:

ע"ס א"ב.

קסל. אַזְכִּיר סֶלָה זִכְרוֹן מַעֲשִׂים· בַּיָּמִים הָאֵלֶּה נִזְכָּרִים וְנַעֲשִׂים· גָּחוֹן גָּח מִבֵּין עֲכָסִים· דֵּרָאוֹנוֹ לְהַזְכִּיר לְרֶקֶב כְּעָשִׁים: הַחוֹחַ הֵנֵץ מִגַּלְגַּל וְהַרְדַּר· וּמִדּוֹר לְדוֹר גִּלְגֵּל וְהִרְדַּר· זֻכַּר עֲוֹן אֲבוֹתָיו הָקְדַּר· חַטַּאת אִמּוֹ בְּלִי לְהֵעָדֵר: טָרַף אַף וַיַּשְׁחֵת רַחַם· יְחוּמָתוֹ מִקְּלוֹט בְּהֵרָיוֹן יָחַם· כְּהִפָּקֵד לְשָׁלִישׁוֹ חֵטְא נִחַם· לְבַט לְהִלָּחֵם בְּלוֹחֲמֵי לָחֶם: מַהֲלַךְ אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסָה· נָע וָנָד מִכְמֹרֶת לְפָרְשָׂה· סָע מִשֵּׂעִיר וְהִכְמִין פְּרוּסָה· עָיֵף וְיָגֵעַ מְבוּשָׁיו לְסָרְסָה: פֹּעַל שְׁטִימַת בְּכוֹרָה לַעֲכוֹר· צְמִיתוּת צֹאן קָדָשִׁים לִמְכּוֹר· קָלוֹנוֹ הֶחֱרַט בְּעֵט לִזְכּוֹר· רֵאשִׁית גּוֹיִם לְגַלַּע בְּזָכוֹר: שַׁדַּי זָכַר לַיְלָה חֹלֶק· שֹׁרֶשׁ וְעָנָף בְּחַלַקְלַק לְהַחֲלֵק· ח' תְּמוּר כִּי חֲשָׁלָיו הַמְּלֵק· תָּבַע לְהִזָּכֵר מַעַשׂ עֲמָלֵק:

עגומים, הנעלבים. שלשת קדומים, ג' האבות. בבנוי כמו רמים, עפ"ה ויבן כמו רמים מקדשו (תהלים ע"ח, ס"ט), ומלת חפוף מל' חופף עליו כל היום (דברים ל"ג, י"ב), ר"ל תשכון בבהמ"ק, אף כי לא יאתה לדקדוק הלשון לומר חֲפוֹף מן חוֹפֵף· מהרה קומם, עפ"ה והקמנו עליו שבעה רועים (מיכה ה' ד'). נגידיך, ל' לשון אותי נגיד (ש"ב ו', כ"א). ענדם, עטרם. פלג, ל' פלגי מים ר"ל מי ים סוף.

גחון גח, בב"ר פ' ע"ז ושם הנהר השני גיחון, זו מדי שהעמידה את המן שנף ועיסה את ישראל כנחש עפ"ה על גחונך תלך עכ"ל ופירש שם רש"י המן הרשע שהיה מזרע עמלק שף עמה כנחש שנתחבר עם אחשורוש לפורענותן של ישראל, ונחש נקרא גיחון ע"ש על גחונך תלך, ועל זה יסד הפייט גחון גח מבין עכסים עכ"ל. דראונו, חרפתו, כמו והיו דראון לכל בשר (סוף ישעיה). מגלגל ודרדר, שניהם מין קוצים, כמו וכגלגל לפני סופה (ישעיה י"ז, י"ג). זכור עון אבותיו וגו' טרף אף וישחת וגו' כל זה ע"פ מדרש חז"ל בילקוט סוף פ' כי תצא ע"ש. לשלישו חֵטְא נִחַם בכ"י וד"י וכל"ל ופירושו חטא של עשו שהתנחם במיתת יצחק אביו הופקד לשלישו ר"ל לעמלק וכו כפקד חטא זה כי הוא לְבַט במלחמה שנלחם עם ישראל לוחמי מלחמתה של תורה. לְבַט ל' מכה כמו ילבט (הושע ד', י"ד) שטעמו יִלָּקֵחַ· ארבע מאות פרסה, ע"פ המדרש ילקוט בשלח סוף רמז רס"ג. והכמין, טמן. לגלע, לגלות, מל' ולפני התגלע (משלי י"ז, י"ד). לילה חולק, אברהם אבינו עפ"ה בראשית י"ד, ט"ו. חשליו המלק, מל' הנחשלים אחריך, והוא כמו נחלשים ל' חולשות. המלק, מל' ומלק את ראשו (ויקרא א', ט"ו).

לאחרונה יסעו שבם שלט · כי הענן מטם פלט · ח׳ לעת ימחה ולא ימלט · יגונן עם גנון ומפלט: ברוך אתה יי׳ מגן אברהם: אתה גבור וכו׳ עד להחיות מתים.

ע״ם תשר״ק.

תמימים בעודם בסין רפודים · שבוץ עדי עדיים אפודים · רצו שלול מתן לפידים · קפצו ידים רפות ברפידים: צורר אסף כל־אספסוף · פושע כביבות מחנם אסוף · עלות פעמימו ממצולות סוף · סבר לקמלם כקנה וסוף: נדד ויעף שלש פעמים · מחזר בניני חמשה עממים · לץ הבה ופתי העמים · כלל להתיחס נדיבי עמים: יהר לץ והעמיד מסלה · טכוס בחורי בזמה סלה · חמוקי ירכי בם לפסלה · זרע להרקיע ולהתעיב סגלה: וישטם שטימת ישישו המחבא · החל לבא מראש במחבא · דגר שנירת בחרב להובה · גש בשלישי בעליל בחובה: בששלו ששכי באם מושלים · בפרק עמד מסור נשולים · ח׳ אמרו לכו ונכחיד נכשלים · אז כמאז זנב כל־הנחשלים:

ק׳ שונאיך הם ילבשו בשת · כמו בצלעי שמחו ביבשת · ח׳ בעטתך עטרת עדיי תלבשת · להגשים תחי לצלעת תחבשת · ברוך אתה יי׳ מחיה המתים:

ע״ם א״ת ב״ש, ובסוף חתום יהודה.

אצילי מרעי נגד שעיר · תולדות אלה בני שעיר · בקשם אצו אשי להבעיר · שאונם חרשו כשדה עיר: גוי גדול שלא זכרת · רשיונותיו למה אז זכרת · דגלים בלא הון מכרת · קדושים בזונה ובין המכרת: הזכר לערים נוה נארו · צרים אשר חומות ערערו · ועד היסוד ערו ערו · פימו דברו בגאות ופערו: זה אין לפניך שכחה · עברתם שמרה נצח מלשכחה · חלף לא ידעו עשות נכוחה · ספרם חתום ליום תוכחה · טעם חק כבדת מוכח · נזכר כי לא תשכח: ח׳ יום בוא עמם להתוכח · מכן צוית לעמך לא תשכח:

כי הענן מטם פלט, ע״פ ילקוט סוף כי תצא. קפצו ידים רפות ברפידים, יסודו בדרש חז״ל ילקוט רמז רס״ג אין רפידים אלא רפיון ידים, לפי שרפו ידיהם מדברי תורה לכך בא השונא עליהם. סבר לקמלם, חשב להכריתם, מל׳ קנה וסוף קמלו (ישעיה י״ט, ו׳). ופתי העמים, כפה אותו הקב״ה, מל׳ גמלים עמומות (פסחים כ״ו). כלל להתיחס, פירושו, אשר היה מוכלל ביחוסו להיות ראשית גוים. כלל, ל׳ כליל ותפארת. טכוס, מערכה. סלה, השפיל. דגר, קנן חילו, מל׳ ודגרה בצלה (ישעיה ל״ד, ט״ו). ששכי, כנבוכדנאצר מלך בבל הנקרא ששך (ירמיה כ״ה, כ״ו). באם מושלים, בישראל. נשולים, מל׳ כי ישל זיתך (דברים כ״ח, מ׳). שמחו ביבשת, במדבר. עטרת עדיי תלבשת, כן בד״י. ובס״א עשרת עדיי תלבשת, ומפרשים על עשרה לבושים שנתלבש בהם הקב״ה ונמנים בילקוט ישעיה רמז שס״ו וילקוט תהלים רמז תתמ״ז וראה בבחור רוו״ה לראש יוצר א׳ של ר״ה. לצולעת, לישראל עש״ה מיכה ד׳, ז׳.

אצילי מרעי, אלופי עמלק שהרעו לי. רשיונותיו, אשר ישה ברעהו ת״א די ירשא בחבריה (דברים ט״ו, ב׳) ר״ל משאתיו שמשא לך, ואתה שמרת אותן עד עתה, וכיון לדרוש חז״ל על וביום פקדי ופקדתי. קדושים בזונה, עש״ה יואל ג׳, ג׳. הזכר לערים; לשונאים, כמו ויהי עריך (ש״א כ״ח, ט״ז). עברתם

יָקֹשׁ לֵץ לְחָרֵף צְבָאוֹת· הַחֲתוּמֵי בְּרִית בְּצָבָא וָאוֹת· וְהָפְקַד מִדָּה
בְּמִדָּה לְתוֹצָאוֹת· י׳ דַּעַת כִּי לְעֵת הַמְּצִיאוֹת· הוּא יִפְקֹד בְּשֵׁם יְיָ צְבָאוֹת:

יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל אֵל נָא:

בְּלָשׁוֹן אֲשֶׁר הִזְכַּרְתָּ לְזוֹכְרֶיךָ זָכוֹר· בּוֹ בְּלָשׁוֹן הִזְכִּירוּךָ נָא אַתָּה זְכוֹר· וְאִם הֵמָּה כְּאָדָם עָבְרוּ בְּרִית מִלִּזְכּוֹר· אַתָּה אֵל וְלֹא אִישׁ לָמָּה לֹא תִזְכּוֹר: בְּזֹאת יָדַעְתִּי כִּי יֶשׁ־לְךָ לִזְכּוֹר· אֲבָל תָּשׁוֹחַ עָלַי נַפְשִׁי עַד זָכוֹר תִּזְכּוֹר· מַה כֹּחִי כִּי אֲיַחֵל לְקֵץ זָכוֹר· וּמַה קִּצִּי כִּי אַאֲרִיךְ נַפְשִׁי עַד שֶׁתִּזְכּוֹר: אִם לֹא לְמַעֲנִי תִּזְכּוֹר· לְמַעַנְךָ וּלְמַעַן יְרוּשָׁלַיִם זְכוֹר· חֹק כִּי לֹא תִשָּׁכַח עֵדוּת זָכוֹר· וְאָמַר אִם אֶשְׁכָּחֵךְ עַתָּה לָהּ זְכוֹר· וְתִפְקֹד וְתִזְכּוֹר· כְּאָב צָר לַעֲכוֹר· פִּיהוּ לִסְכּוֹר· לְנוֹעַ כַּשִּׁכּוֹר· וְעוֹד בַּל תִּמְכּוֹר· נְקוּבֵי בֵּן בְּכוֹר: ח׳ נְכוּרֵי בְלֶהָךְ וָכַר· וּפְאֵרְךָ אֶזְכּוֹר· וְאַרְצְךָ לִזְכּוֹר· בְּפָרָשַׁת זָכוֹר·

חַי וְקַיָּם נוֹרָא וּמָרוֹם וְקָדוֹשׁ:

חתום בראשי החרוזים אלעזר בירבי קליר.

אָץ קוֹצֵץ בֶּן־קוֹצֵץ· קְצוּצֵי לְקַצֵּץ· בְּדִבּוּר מְפוֹצֵץ· רְצוּצֵי לְרַצֵּץ: לֵץ בְּבוֹא לְלוֹצֵץ· פְּלַץ וְנִתְלוֹצֵץ· כְּעָץ מְחַצְּצִים לְחַצֵּץ· כְּנֵץ עַל צִפּוֹר לְנַצֵּץ: עָב בָּקַע מֵרֹאשׁ· יְחִידִים מִנּוֹ גְרוּשׁ· חָל וַיֵּלֶךְ וַיִּפְרוֹשׁ· וַיֵּשֶׁב עַל גַּבֵּי חֲרוּשׁ: זְמַן וְהַנְּקַב לְרֹאשׁ· רֵאשִׁית גּוֹיִם לָרַע לִדְרוֹשׁ· הֱיוֹת לְכָל־בּוֹגְדִים רֹאשׁ· וְצִפְעוֹ תְלוֹת בְּמִבְחַר בְּרוֹשׁ: רָץ וְהִקְרָה בַּדֶּרֶךְ· עֲיֵפֵי טָרְחוּת דֶּרֶךְ· וּפָץ לֹא זוֹ הַדֶּרֶךְ· תָּעוּ בַּמִּדְבָּר בִּישִׁימוֹן דֶּרֶךְ: בְּנָחָשׁ עֲלֵי דֶרֶךְ· שָׁלַח יָד בְּחַמּוּקֵי יְרֵךְ· וְעַל כָּל־רֹאשׁ דֶּרֶךְ· זִנֵּב כָּל־עוֹבְרֵי דֶרֶךְ: יָעֵף וְעָף וְחָשׁ· וּמֵחוּר פֶּתֶן רָחַשׁ· וְנוֹדַע כִּי הוּחָשׁ· מִשֹּׁרֶשׁ נָחָשׁ: רָגַשׁ וְלָחַשׁ· וְעֵת לְדָתוֹ נִחֵשׁ·

שמרה, ע״פ עמוס א׳, י״א. יקש לץ וכו׳ בראשי בתי חרוז זה חתום יהודה, וכתב ר״ז מרגלית בהקדמת מחזור קרבן אהרן בשם הראב״ן כ״י שהיה אח לר׳ אלעזר הקליר ושמו יהודה והקליר מאהבתו את אחיו זכר אותו בתוך פיוטיו. בזאת ידעתי כי וכו׳ חרוז זה מביאו רש״י בפירוש איכה ג׳ בפסוק זכור תזכור. מה כחי, איוב ו׳, י״א. וְאָמַר אם אשכחך, כצ״ל וְאָמַר שם דבר, ר״ל האמירה אם אשכחך וגו׳ זכור לה עתה. נכורי בלהך וכר, ע״פ הושע ג׳, ב׳. וכן חרז גם בהושענא אל נא תעינו, דף 376, וראה שם. אץ, מיהר. קוצץ בן קוצץ, במכילתא פ׳ יתרו סוף פ׳ א׳, רשע בן רשע קוצץ בן קוצץ, ובילקוט אסתר רמז תתרנ״ט יתלה קוצץ בן קוצץ על הקוץ, ופירושו חוח בן חוח מל׳ קוץ ודרדר. קצוצי, תואר לישראל שהם מהולים, או שהוא רומז למי שנקצץ ונפלט מן הענן. מפוצץ, מל׳ יפוצץ סלע (ירמיה כ״ג, כ״ט). פלץ, מל׳ ותכסני פלצות (תהלים נ״ה, ו׳). כעץ, כאשר יעץ. מחצצים, כמו שופטים ה׳, י״א. לחצץ, ל׳ חצי ר״ל לחלק ולהפריש אותם. לנצץ, הוא הפעל מל׳ נץ ר״ל לדרוס כנץ. והנקב לראש, מל׳ פורה ראש ולענה. וצפעו, זה המן שנמשל לצפע וכחש. במבחר ברוש, כתלה בארז כמבואר למעלה דף 620. והקרה, מל׳ אשר קרך בדרך (דברים כ״ה, י״ח). בנחש עלי דרך, שבט דן הנמשל לנחש בברכת יעקב אבינו, ושבט זה זנב עמלק כדאיתא במדרש ילקוט סוף כי תצא. רחש, ישרצו המים שרץ

וּבִכְשָׁפָיו הִכְחִשׁ· וּבְחַלָּשׁ נֶחֱלַשׁ וְלֹא חָשׁ: בִּכְשָׁפָיו הִלֵּלוֹ· וּבִקְסָמָיו חִלְּלוֹ· יוֹם הֶעֱמִיד וְזִלְּלוֹ· שֶׁמֶשׁ הִדְמִים וְזִלְזְלוֹ: יָגַע וְלֹא הוּנַח לוֹ· וְלַחֲרָפוֹת נְחָלוֹ· עַד בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ הִזְחִילוֹ· לְהִמָּחוֹת הוּא וְכָל־חֵילוֹ: קָט וְשֵׁן חָרַק· וְנֶאָצוֹת שָׁרַק· וְמוֹרָה בְּאַפּוֹ הֵרִיק· וְחַרְבּוֹ הִבְרִיק: לַמִּילָה פֵּרַק· וּכְלַפֵּי מַעְלָה זָרַק· וּלְשֵׁם שֶׁמֶן תּוּרַק· בְּעַזּוּת יָרוֹק יָרַק: יָהּ אִשְׁכֹּל הַכֹּפֶר· צָו אֶל־מְשׁוֹל עֹפֶר· זִכְרוֹן מִשְׁלֵי אֵפֶר· כְּתֹב זֹאת זִכָּרוֹן בַּסֵּפֶר: רָשַׁם בְּזֶה סֵפֶר· בַּתּוֹרָה וּבַנְּבִיאִים וּבַכְּתוּבִים לְהֵחָפֵר· לְהִמָּחוֹת מִסֵּפֶר· וְלֹא יִכָּתֵב עִם כָּל־הַכָּתוּב לַחַיִּים בַּסֵּפֶר:

ח׳ אֵל נָא· לְעוֹלָם תֻּעֲרָץ· וּלְעוֹלָם תֻּקְדָּשׁ· וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים· תִּמְלוֹךְ וְתִתְנַשֵּׂא· הָאֵל מֶלֶךְ· נוֹרָא מָרוֹם וְקָדוֹשׁ· כִּי אַתָּה הוּא מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים· מַלְכוּתוֹ נֶצַח· נוֹרְאוֹתָיו שִׂיחוּ· סַפְּרוּ עֻזּוֹ· פָּאֲרוּהוּ צְבָאָיו· קַדְּשׁוּהוּ רוֹמְמוּהוּ· רֹן שִׁיר וָשֶׁבַח· תֹּקֶף תְּהִלּוֹת תִּפְאַרְתּוֹ:

ח׳ וּבְכֵן זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק:

חו״ק וּמַח שְׁמוֹ וְזִכְרוֹ· וְנִמַּח זִכּוּרוֹ· מִלְּהַזְכִּירוֹ· בְּזִכְרוֹן קָדוֹשׁ:

חו״ק יַעַן אֲשֶׁר לֹא זָכַר· וְנֶחֱשַׁב כַּנֵּכָר· מִלְּהִזָּכֵר· בְּזִכְרוֹן קָדוֹשׁ:

ע״ס אב״ג בג״ד גר״ה.

זָכוֹר אִישׁ אֲשֶׁר הִגְוִיעַ אָב לְלֹא עִתּוֹ· בִּרְצוֹחַ וְגָנוֹב וְנָאוֹף בְּעִתּוֹ· גָּרַע חָמֵשׁ שָׁנִים מִמְּחִיָּתוֹ: זָכוֹר בּוֹזֶה עַל גְּמִילוּת חֶסֶד· גּוֹעֵל אָח עֵשׂ לְזִקְנוֹ חֶסֶד· דּוֹמֶה לַמָּס מֵרֵעֵהוּ חָסֵד: זָכוֹר גִּלָּה עֶרְוַת מְצוּאַת שָׂדֶה· דָּם שָׁפַךְ בְּבוֹאוֹ מִן הַשָּׂדֶה· הָפַךְ לֵב אָב שָׂח בַּשָּׂדֶה: זָכוֹר דָּחוּי בְּאֹזֶן הָעֲרֵלָה·

ת״א ירחשון מיא רחש. **ובחלש** כחלש, ע״פ הפסיקתא מובא בילקוט רמז רס״ה ד׳ שמות נקראו לגורל חלש פור גורל חבל ובכולן לקו בני עשו, בחלש לקה עמלק וכו׳. **ולא חש**, לא נשאר לו חוש וכח. **בכשפיו הללו וכו׳** בתנחומא פ׳ בשלח, היו מחשבין את השעות באסטרולוגין, מה עשה משה, העמיד גלגל חמה ולבנה ועירבב שעותיהן עכ״ל ואיתא גם בפר״א פרק מ״ב. **הזחילו**, הורידו והפילו לכרוע על האדמה, מל׳ זוחלי עפר. **קט**, קץ מל׳ אקוט בדור (תהלים צ״ה, י׳). **פרק**, מל׳ פרקו נזמי הזהב (שמות ל״ב, ב׳) ר״ל שחתך המילות של הנימולים. **ולשם**, שמו של הקב״ה אשר הוא כשמן תורק אותו כלפי מעלה וגדף. **אל משול עופר**, אל משה רבנו ועש״ה שיר ז׳, ד׳, הנדרש על משה ואהרן. **זכרון משלי אפר**, זכר של עמלק יהי דומה לאפר, והוא מל׳ איוב י״ג, י״ב. **כתב זאת**, שמות י״ז, י״ד. **בתורה**, מחיית עמלק (שמות י״ז, י״ד ודברים כ״ה י״ז), **ובנביאים**, פקדתי את אשר עשה עמלק (ש״א ט״ו) **ובכתובים**, תליית המן (מגלת אסתר), וע״פ מגלה דף ז׳, כתב זאת זכרון בספר, כתב זאת מה שכתב כאן ובמשנה תורה, זכרון מה שכתוב בנביאים, בספר מה שכתוב במגלה. **להחפר**, שיהי לחרפה. **עם כל הכתוב לחיים**, ל׳ ישעיה ד׳, ג׳. **מלהזכירו בזכרון קדוש**, יש להזהר מאד לחבר תבת נזכרון עם תבת קדוש בנשימה אחת ובמרוצה זו לזו, כי מי שמאריך בתבת זכרון ומפרידה מן קדוש הרי זה מחרף כלפי מעלה.

זכור איש אשר, התוספות לר״ה דף ג׳ ע״א קוראים לפיוט זה פזמון. **הגויע אב**, כמאמר חז״ל (ילקוט סוף פ׳ כי תצא) שאברהם מת ה׳ שנה לפני זמנו כדי שלא יראה בן בנו יוצא לתרבות רעה. **ממחיתו**, מחיים שלו, כמו מחיה מעט (עזרא ט׳, ח׳) ופירש שם רש״י חיים מועטים. **למס מרעהו חסד**, ל׳ איוב ו׳, י״ד. **זכור גלה ערות וכו׳** ע״פ מדרש חז״ל בשמות רבה פ׳ א׳ גם ילקוט תולדות סוף רמז ק״י, ה׳ עברות עבר אותו רשע באותו יום וגו׳. **אב שח בשדה**, יצחק עש״ה ויצא יצחק לשוח בשדה

הַבּוֹזֶה בְכוֹרָה בְּכוֹס הַתַּרְעֵלָה· וּפָרַק מֶנּוּ עֹל וּמָשַׁךְ לוֹ עָרְלָה: זָכוֹר הַפַּכְפַּךְ דֶּרֶךְ אִישׁ וָזָר· וְהִכְהָה מְאוֹר אָב בְּעֶשֶׁן עֲבוֹדַת זָר· זָמַם בְּלֵב הֱיוֹת לְאָח לְאַכְזָר: זָכוֹר וְנִתְעוֹלֵל לְהֵרָבַע כְּאִשָּׁה· וְדוֹן לִבּוֹ הִשִּׁיאוֹ בְּאִשָּׁה· חִתּוּ גִבּוֹרָיו לִהְיוֹת כְּלֵב אִשָּׁה: זָכוֹר זֶרַע מְרֵעִים נִתְעַב וְנֶאֱלָח· חָלַק לְהַשְׁחִית וְלוֹמַר הֶאָח· טָמְנוּ גֵּאִים פַּח לְחַבֵּל אָח: זָכוֹר חָנַט מֶנּוּ עֲמָלֵקִי· טָשׁ כַּיֶּלֶק לְאַבֵּד חֶלְקִי· יָרַע כַּבִּירִים לְעֵין כֹּל לְלוֹקְקִי: זָכוֹר טָפַשׁ מֵהָעֲרִימָה· יָרַד וְכִתֵּת עַמִּי עַד חָרְמָה· כְּמוֹ כֵן חַיָּב לְהַחֲרִימָה: זָכוֹר יֹשֵׁב הַנֶּגֶב בְּלִי עֹל כַּעֲרָד· כְּסוּת וְלָשׁוֹן שִׁנָּה הֱיוֹת מֶלֶךְ עֲרָד· לִשְׁבּוֹת שְׁבִי מָרַד וְחָרַד: זָכוֹר כְּסִיל שׁוֹנֶה בְּאִוַּלְתּוֹ· לְתַעֲרוּבַת מִדְיָן בַּעֲלוֹתוֹ· מִהֵר יְרֻבֶּשֶׁת וְגִלָּה נַבְלוּתוֹ: זָכוֹר לְקַעֲקַע בִּצָּתוֹ מִשֹּׁרֶשׁ· מִלַּעֲזָב־לוֹ עָנָף וְגַם שֹׁרֶשׁ· בֶּעֱנַשׁ קִישִׁי כִּי הִשְׁאִיר לוֹ שֹׁרֶשׁ: זָכוֹר מַעֲשֵׂה אֲגַג מַעֲדַנּוֹת· נָשִׁים כְּשִׁכְּלָה חַרְבּוֹ לְעַנּוֹת· סֵרַס שְׁאֵרוֹ לְשִׁסּוּף יַעֲנוֹת: זָכוֹר נָגִיד לְחָמְלוֹ הִסְכִּים· סָר מִמְּלוּכָה מִבֵּין נְסִיכִים· עוֹלֵל הַנּוֹתָר עָמַד לְשַׂכִּים: זָכוֹר סָבַב צִקְלַג וָנֶגֶב· עֲמָלֵק יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב· פִּגְּרוֹ טוֹב רֹאִי מִנֶּשֶׁף בָּעֶגֶב: זָכוֹר עָרִיץ בָּעַמּוֹנִים נֶחְבָּא· פֶּרֶץ כַּרְמֵי עֵין גֶּדִי כְּהוֹבָא· צִרְבוּ אִישׁ בְּאָחִיו בְּחֶרֶב לְהוֹבָה: זָכוֹר פְּלֵטִים אֲשֶׁר בְּאַף הִסְעִיר· צְבָאַי בְּלֶכְתָּם אֶל־הַר שֵׂעִיר· קִנֵּא לִנְקוֹם עֲיָרוֹת שֵׂעִיר: זָכוֹר צָג כְּפֶרֶק לְהַסְגִּיר שְׂרִידַי· קָם בְּרֹאשׁ דְּרָכִים לִסְעוֹד אֶת־רוֹדַי· רָדַף וּמָסַר

(בראשית כ"ה, ס"ג). **ומשך לו ערלה**, בפרקי ר"א פ' כ"ט עשו מאס במילה כשם שמאס את הבכורה, ובס' אליה רבא פרק כ"ד זרעו של עשו כל זמן שיצחק קיים קיימו ברית מילה, כיון שמת יצחק בטלו ברית מילה. **הפכפך** ל' משלי כ"א, ח'. **ונתעולל**, כנוי למשכב זכור. **השיאו באשה**, הסית אותו לעשות מעשים מקולקלים ומכוערים. **חלק להשחית**, ל' חלק לבם (הושע י', ב'); ויש נוקדים חָלָק וא"כ מוסב על יעקב ע"ה ואנכי איש חלק ויהיה פירושו להשחית את יעקב. **טש כילק**, ענף בארבה. **ירע כבירים**, איוב ל"ד, כ"ד. **טפש מהערימה**, נבער מחכמה. **עד חרמה**, במדבר י"ד, מ"ה. **יושב הנגב**, ע"ש עמלק יושב בארץ הנגב (במדבר י"ג, כ"ט). **בלי עול בערד**, בר"ה השנה דף ג' וישמע הכנעני מלך ערד יושב הנגב, מה שמועה שמע, שמע שמת אהרן וגו' תאנא הוא סיחון הוא ערד הוא כנען ולמה קרא שמו ערד שהיה בלי עול כערד עכ"ל. **כסות ולשון שינה**, ע"פ מדרש ילקוט חקת רמז תשס"ג לבוש כנעני לבש ולמד שיחת כנענים והיה מדבר בלשונם שלא יכירו אותו ישראל. **כסיל שונה באולתו**, ל' משלי כ"ו י"א. **לתערובת מדין**, שנתערב עם מדין ללחוץ ישראל (שופטים ו', ג'. ל"ג). **מהר ירבשת**, הוא גדעון (שמואל ב' י"א, כ"א). **וגלה נבלותו**, ע"ש הושע ב', י"ב. **קישי**, שאול. **זכור מעשה אגג** וגו' **סרס שארו** וגו', ע"ש וילך אגג מעדנות וכו' וישסף שמואל את אגג (שמואל א' ט"ו, ל"ג) ואמרו בפסיקתא רבה דף ע"ז התחיל מחתך בבשרו חתיכות ומאכיל לנעמיות, ר"י אומר הביא ד' קונדסין ומתחו עליהם, ר"י אומר סירסו, לפי שהיה נוטל את המילות וזורקן כלפי מעלה, על דא נפרע ממנו, סה"ד ויאמר שמואל כאשר שכלה נשים חרבך כן תשכל מנשים אמך, וישסף, מלמד שחתכו ד' חתיכות עכ"ל, וכל הענינים האלה תרגן הפייטן יחד. **נגיד**, שאול. **עולל הנותר**, כמו עולל ויונק (איכה ב', י"א) והכוונה על המן. **פגרו**, השחית אותו דוד, ונקט לשון זו ע"ש מלת פגריו שבאה שם בענין ההוא בש"א סמן ל'. **מנשף בעגב**, דוד בא עליו בנשף כשהיה מתעלס באהבים וככתוב שם אוכלים שותים וחוגגים. עגב, מל' ותעגב על מאהביה (יחזקאל כ"ג ה'). **עריץ בעמונים**, ראה בפירוש המיוחס לרש"י בדה"ב כ', א'. **קנא לנקום**, פירוש, האדומים קנאו קנאת אחיהם שהיו מקדם למס עובד **לישראל**.

בְּיָדָם פְּרוּדֵי רְפוּדָי: זָכוּר קָפַץ לְשַׁעַר הַשָּׁמַיִם· רָעַשׁ וְשָׁאַג מִי לִי בַּשָּׁמַיִם· שָׁלַט וַיִּגְדַּל עַד לַשָּׁמָיִם: זָכוּר רָד אֶל־חָנֵף לְהַחֲנִיף מַמְלֶכֶת· שִׁמְשֵׁי אֲשֶׁר שִׁמְּשׁוּ מְאַמֶּשֶׁת וְהוֹלֶכֶת· תַּמָּה הִלְשִׁין לְרַפּוֹתָהּ מִמְּלָאכֶת: זָכוּר שָׁקַל אֲלָפִים עֲשָׂרָה· שְׁתִילִים מֵאָה הֶחֱנִיט לְשִׁבְרָה· שְׁעֵר מֵהֶם עֲשָׂרָה לִשְׂרָרָה: זָכוּר תָּבַע לְהָפֵר חֻמָּשִׁים· תְּמִימָה קָצַב לְכַלּוֹת חֲמִשִּׁים· תַּכְלִית שִׁבְעִים נִתְלָה עַל חֲמִשִּׁים:

ח׳ וּבְכֵן לְךָ תַעֲלֶה קְדֻשָּׁה כִּי אַתָּה קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וּמוֹשִׁיעַ:

סלוק.

אֱלֹהִים אַל־דֳּמִי לָךְ· כְּקוֹל מַיִם רַבִּים נִשְׁמַע קוֹלָךְ· מַשְׁמִיעַ וּמְצַוֶּה לְעַמְּךָ בְּקִנְיַן פָּעֳלָךְ· זָכוּר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לָךְ· אֲשֶׁר קָרְךָ וַיְּחַשֵּׁילָךְ· וְהָיָה בְּהָנִיחַ יְיָ אֱלֹהֶיךָ לָךְ· תִּמְחֶה זִכְרוֹ מִכָּל־גְּבוּלָךְ· וְהֵם יָשִׁיבוּ וְיֹאמְרוּ לָךְ· וּמִשֶּׁלָּךְ עוֹד יִתְּנוּ לָךְ· אָנָּא הָקֵם אֶת־דְּבַר מִלּוּלָךְ· עַד שֶׁאַתָּה מְצַוֵּנוּ הִזָּכֵר־לָךְ· אַתָּה זְכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשׂוּ לָךְ· זְכוֹר יְיָ אֶת־יוֹם זְבוּלָךְ· הַמִּתְגָּאִים וְנוֹאֲמִים פֹּה מַה לָּךְ· הַשּׁוֹלְחִים זְמוֹרוֹת בְּאַף לְחַלְּלָךְ· זְכוֹר כִּסֵּא כְבוֹד גָּדְלָךְ· אֲשֶׁר מִגְּרוּ וְנִאֲצוּ לְמוּלָךְ· וְשִׁלְּחוּ בָּאֵשׁ הֵיכָלָךְ· וַיָּשִׂימוּ כָּל־גְּבוּלָךְ· וְשִׁדְּדוּ וְנִתְּקוּ יְרִיעוֹת אָהֳלָךְ· אֲשֶׁר צִוִּיתָה לֹא יָבֹאוּ בְּקָהָל לָךְ· אָמְרוּ לְכוּ וְנַכְחִידֵם מִגּוֹי בִּגְלָלָךְ· וְלֹא יִזָּכֵר שֵׁם הִלּוּלָךְ· עָלֶיךָ יַעֲזֹב חֵלְךָ· וְיוֹתֵר מֵאֲשֶׁר עָשׂוּ לָנוּ עָשׂוּ לָךְ: אִתָּנוּ בַּמִּדְבָּר נִלְחָמוּ· וְאִתְּךָ בַּיִּשּׁוּב נִתְלַחֲמוּ· אִתָּנוּ חוּץ לַמַּחֲנֶה הָמוּ· וְאִתְּךָ בְּקֶרֶב הַמַּחֲנֶה נָהָמוּ· אִתָּנוּ פְּלֵטֵי עָנָן זָמָמוּ·

פרודי רפודי, הנפרדים מן המחנה. רפודי מל׳ ירפד חרוץ (איוב מ״א כ״ב). לשער השמים, הוא בה״מ. להחניף ממלכת, על׳ ולא תחניפו את הארץ (במדבר ל״ה, ל״ג), והטעם להאביד ממלכת ישראל. שמשי, עורא ד׳, ח׳ ופירש שם רש״י שמשי הוא בנו של המן, ולמד זה ממגלה דף ט״ז ומדרש אסתר דף קי״ז. שתילים מאה החניט, ע״פ מדרש רבה וילקוט על פסוק אם יוליד איש מאה (קהלת ו׳, ג׳) זה המן, כי נהבל נא בלא נר ובלא מרחץ וכו׳, והאגדות חלוקות על בני המן, כי גם במדרש תהלים מזמור כ״ב אמר מאה בנים היו לו להמן, אך לפי גמרא מגלה ט״ו, ב׳ היו לו שלשים בנים, וי״א תשעים, וי״א מאתים ושמונה. מאמשת, מל׳ אמש שואה ומשואה (איוב ל׳, ג׳) וימש חשך (שמות י׳, כ״א). תמימה קצב, שנה תמימה שהה המן להשמיד כי בניסן כתב האגרות ובאדר להשמיד. חֻמָּשִׁים, ה׳ חומשי תורה. חֲמֻשִׁים, ישראל עש״ה וחמושים עלו בני ישראל (שמות י״ג י״ח); ויש מפרשים ע״ש שנזכרו ה׳ פעמים בפסוק אחד (במדבר ח׳, י״ט). תכלית שבעים, בבמדבר רבה פ׳ י״ד (דף רמ״א, ב׳) אמר ר׳ פינחס שני אויבים לא נאררו עד שהשלים עליהם ע׳ פסוקים הנחש והמן הרשע, הנחש וכו׳ המן, מאחר הדברים האלה גדל המלך עד ויתלו את המן שבעים פסוקים לתכלית שבעים נתלה על חמשים עכ״ל והנה לשון הקליר ולשון המדרש ממש חנה בתנה [ונראה לי כי הלשון לתכלית שבעים נתלה על חמשים שבמדרש איננו מן המדרש מעיקרו אלא כי הכניסו סופר אחד ע״פ פיוט זה של הקליר]; אמנם יש לפרש עוד תכלית שבעים וגו׳ בתכלית שבעים יום, כי מן י״ג ניסן שכתב המן האגרות עד כ״ג סיון שביטלן מרדכי הם ע׳ יום. וראיתי עוד למפרש שפירש בתכלית שבעים שנה של גלות בבל אשר בזמן ההוא אירע נס פורים.

ומצוה לעמך בקנין פעלך, ר״ל בתורה שהיא אחת מן ה׳ קניינים שקנה לו הקב״ה. זכור ה׳ את יום זבולך, ראה פירוש חזקוני בסוף בשלח. אמרו לכו, מזמור פ״ג אשר כולו מחרבן הבית מדבר. בגללך, פירוש בעבורך ה׳ אמרו כן כדי שלא יזכר עוד שמך המהולל. עליך יעזב חלך, ע״פ תהלים י׳, י״ד

ואתך כפרת ענן גממו· אתנו לחשולי עב דמו· ואתך עלות על במתי עב
דממו· אתנו חוץ ממחיצה קמו· ואתך לפני ולפנים קדמו· אתנו ברחוק
מקום אשמו· ואתך בקרב מקומך שממו· אתנו חוץ מישיבתנו דמו·
ואתך במכון שבתך דמו· אתנו אות ברית משאר הרימו· ואתך עשרת
אבירי ברית החרימו· אתנו ברום ידי ענו החרמו· ואתך תלות יד למולך
הרימו· אתנו נתיעצו וסוד הערימו· ואתך כרובי סודך לחרפות הגרימו:
ואתה יי לעלם תשב· והוא נגדך במטה יושב· תפוש מדבר וכל־הישוב·
אני ואפסי עוד בלב מתחשב· אם לא עתה תקום ותקשב· בשלש עשרה
קימות נקמות לחשב· בפחד ופחת ופח לפקד על היושב· ואם אין כגר
תחשב: וכל־המונה וסופר וחושב· קץ הפלאות להבין ולחשב· נשתה
גבורתו ממחשב· ולא ימצא מענה להשב· ויחשה דומיה מהקשב· ובאמונה
בסליו יישב· וזאת על לבו ישב· ויאמר עד ישקיף ויירא ויקשב: ונחשבתי
כעד זומם· כל־היום מדמם· ונפשי נבהלה מאד ומשתומם· ואת יי עד
מתי רואה ודומם· זכור בית מקדשך השמם· כל־עובר עליו משתומם·
מתי תתנשא ותתרומם· ודבר אמר פיך קומם· בשלש עתות עמלק להמם·
בשלש מיתות זכרם להדמם· בשלשת ימי אפלה נגהם להעמם· בשבעה
ימי עברה להרשימם· בעשרת מיני שמד להאשימם: וכמו מעשרה

עליך יעזב חלכה ופירש רש"י מל' חיל וא"כ הכרת כה היא לכנוי וכן לקחו הפייטן, אך רד"ק וסיעתו פירש הכ"ף מן השרש ופירשו עני ומדוכא. גממו ל' כריתה, כמו אילן שנגמם (שביעית א' משנה ח') בית שמאי אומרים יגמום (שם ד' משנה ד'), והכוונה על טיטוס שגידר את הפרוכת (ב"ר פ' י' וגטין נ"ו, ב'), וזהו שאמר כפרת ענן, ר"ל ענן הכפרת הוא הפרכת שהיתה סוככת לכפרת כענן. **ואותך עלות**, ל' ישעיה י"ד, י"ד. עשרת אבירי ברית, י' הרוגי מלכות. ברום ידי ענו, הוחרמו כשהרים משה רבנו את ידיו (שמות י"ז, י"א), וכן הנוסח בד"י וכ"י. ואותך כרובי סודך וגו' יסודו בפתיחת איכה רבה, נכנסו עמונים ומואבים לבית קדשי קדשים ומצאו שם שני כרובים נטלו אותן וכו', גם בקינה תמתר לאלם לערבית ט' באב חרז הפייטן עם עמוני ומואבי והוציאו הכרובים. ומדרש זה קשה כי בבית שני לא היו עוד כרובים וגם בחרבן בית ראשון לא היו עוד שם כיוצא מגמרא יומא נ"א ובמדבר רבה פ' ט"ו. וא"כ איך נטלום האויבים? ובעל יפה ענף מתרץ ע"פ רש"י ליחזקאל כ"ה, ח' ולגמרא יומא נ"ד, ב' שלא היו הכרובים שעל הכפרת אלא צורת הכרובים אשר צר שלמה על קיר ההיכל, אמנם מדברי הפייטן נראה כעליל שכוונתו על כרובי הכפרת באמרו כרובי סודך וכן נראה גם ממדרש שאמר בהדיא שנכנסו לבית קדשי קדשים וע"כ צ"ע. אך לדעת כי בכ"י אחד כאן הגירסה כְּרוּבֵי סודך. **ואתה ה'**, תהלים ק"ב, י"ג. בשלש עשרה קימות נקמות לחשב, כן הנוסח בד"י, ופירושו כי י"ג פעמים בא ל' קימה אצל השם אשר יפולל לו להכרית מכחישי התורה והן אלה, במדבר י', ל"ה. ירמיה ב', כ"ז. תהלים ג', ה'. ז', ז'. וט' כ'. וי', י"ב. ופ"ז, י"ג. ול"ה, ב'. ומ"ד, כ"ז. וע"ד, כ"ב. ופ"ב, ח'. וק"ב, י"ד. וקל"ב, ה'. בפחד ופחת ופח, ישעיה כ"ד, י"ז. ונחשבתי כעד זומם, ר"ל האומות אומרים שאנחנו עדים זוממים בהיות שמחכים אנחנו לביאת המשיח והם אומרים שלא יבוא. ונפשי נבהלה, תהלים ו' ד'. בשלוש עתות, יסודו על הפסוק ישעיה ל"ג, י' אשר נמצא בו ג' פעמים תבת עתה· **בשלוש מיתות**, חרב ודבר ורעב. ובכ"י אחד נוסף קודם החרוז בשלוש מיתות עוד הלשון בשלש עשרה קימות אותם להחריסם, ופירוש קימות, נקמות. בשבעה ימי עברה, בצפניה א', ע"ו בפסוק יום עברה וגו' עד יום שופר ותרועה נמצא בו תבת יום ז' פעמים. בעשרת מיני השמד, הבאים בפ' קרבו גוים (ישעיה ל"ד). **מעשרה**

דְּבָרִים עִקְּבוֹ עִם מְעָנוֹת· וּמִשְּׂבַע מִצְוֹת הַמְּיֻשָּׁנוֹת· כֵּן בְּעֹשֶׁר וָשֹׂבַע יְשַׁכְּרוּ לַעֲנוֹת· וּבַת־קוֹל תֵּצֵא מִמְּעוֹנוֹת· וּתְפוֹצֵץ בְּכָל־הַמַּחֲנוֹת· זִכְרוֹן דְּבָרִים לְהַגִּיד וְלַעֲנוֹת· אַל־תִּזְכְּרוּ רִאשֹׁנוֹת· בִּינוּ נָא יְשׁוּעוֹת אַחֲרוֹנוֹת· וְהַזְכִּירוּ זֵכֶר רְנָנוֹת· עֲמָלֵק אֲשֶׁר בָּא וְעִוֵּת מַחֲנוֹת· וְהֵקַר אֶתְכֶם בִּפְנֵי בָנוֹת· וַיֵּצֵא לוֹ שֵׁם בְּכָל־הַמְּדִינוֹת· רְאוּ עַתָּה זֹאת לְתַנּוֹת· אֵיךְ נִמְחָה כְּחֶתֶף בְּכָל־פִּנּוֹת· וּצְבָא הַמָּרוֹם אֲשֶׁר בִּמְעוֹנוֹת· אֲשֶׁר הָסְמַךְ עֲלֵיהֶם בְּמִשְׁעָנוֹת· יִפְקֹד עֲלֵיהֶם אֶת־הָעֲוֹנוֹת· לְרֹב יָמִים לְהִמָּנוֹת· לַחֲשׁוֹב לָהֶם חִשְׁבּוֹנוֹת· לְהַפִּילָם לְתָפְתָּ הָרִאשׁוֹנוֹת· וַהֲמוֹן לְאֻמִּים וְכָל־הַלְּשׁוֹנוֹת· עַל עוֹזֵר וְעָזוּר יִשְׂאוּ קִינוֹת· וְכָשַׁל עוֹזֵר וְנָפַל עָזֻר מְקוֹנְנוֹת: וְיֵדַע כָּל־פָּעַל כִּי לֹא שָׁכַחְתָּ· וְיָבִין כָּל־יָצוּר כִּי שְׁמָם שִׁבַּחְתָּ· וְשֵׂעִיר וְשָׂרָיו אָז וִכַּחְתָּ· וַעֲמָלֵק וְטִפְסְרָיו הוֹכַחְתָּ· וְאַתֶּם בְּמִשְׁפָּט נִתְוַכַּחְתָּ: וְיִזְכְּרוּ עַם אֲשֶׁר זָכַרְתָּ· כִּי לְטוֹבָה אֹתָם הִזְכַּרְתָּ· וּבְזִכְרוֹן טוֹב אֹתָם נִזְכַּרְתָּ: ח׳ וְהַמַּזְכִּירִים אֶת־יְיָ· יֹאמְרוּ תָמִיד יִגְדַּל יְיָ· וְיֹאמְרוּ גְּאוּלֵי יְיָ· כֵּן יֹאבְדוּ כָל־אוֹיְבֶיךָ יְיָ· וְהָעֹמְדִים בְּבֵית יְיָ· וְהַבֹּטְחִים בַּיְיָ· וְהַשְּׁתוּלִים בְּבֵית יְיָ· יֶחֱזוּ בְּנֹעַם יְיָ· וְיַגִּידוּ כִּי אֵין קָדוֹשׁ כַּיְיָ: כִּי אֵל רַחוּם יְיָ· אַשְׁרֵי כָּל־יְרֵא יְיָ· טוֹב לְהֹדוֹת לַייָ· טוֹב לַחֲסוֹת בַּייָ· רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּייָ· קוֹל אֹמְרִים הוֹדוּ אֶת־יְיָ· כִּי הֵם זֶרַע בֵּרַךְ יְיָ· זֶה הַיּוֹם עָשָׂה יְיָ· כִּי אֵל גָּדוֹל יְיָ· בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְיָ· שׂוֹשׂ אָשִׂישׂ בַּייָ: ע״כ. וְאִם כָּל־הַמּוֹעֲדִים יִהְיוּ בְטֵלִים· יְמֵי הַפּוּרִים לֹא נִבְטָלִים· וְזִכְרָם לֹא יָסוּף מִנְּטָלִים· וְיִזָּכְרוּ לָעַד גְּאוּלִים· לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחַת גִּילִים· מִמִּפְעֲלוֹת אֱלֹהִים מְגַלִּים· וֶעֱזוּז נוֹרְאוֹתָיו מַגְדִּילִים· וְשָׁרִים כְּחֹלְלִים· בַּעֲשֶׂרֶת מִינֵי עָשׂוֹר מְסַלְסְלִים·

דברים, מעשרת הדברות. **מענות**, מלענות להם, ר״ל מלשמור אותם. **ומשבע מצוות** של בני נח. **כן בעשר ושבע**, פירש ר׳ מנחם בר חלבו, בפסוק כי כוס ביד ה׳ (תהלים ע״ה, ט׳) יש בו י״ז תבות. **ובת קול**, מבואר למעלה דף 290. **ממעונות**, מן השמים. **אל תזכרו ראשונות**, ישעיה מ״ג, י״ח. ונדרש בברכות י״ג על שעבוד הגלות. **והקר אתכם**, ל׳ קור וצנה, ויסודו על מה שאמרו חז״ל (ילקוט כי תצא) אשר קרך בדרך, רבנן אמרי הקירן לפני אומות העולם, משל לאמבטי רותחת שלא היתה בריה יכולה לירד לתוכה ובא בן בליעל אחד וקפץ לתוכה אף על פי שנכווה הקירה בפני אחרים, כך כיון שיצאו ישראל ממצרים נפלה אימתן על כל אומות העולם, שנ׳ אז נבהלו אלופי אדום וגו׳ תפול עליהם אימתה וגו׳, וכיון שבא עמלק ונזדווג להם אף על פי שנטל את שלו מתחת ידיהם הקירן בפני אומות העולם עכ״ל. **כחתף**, פתאום, כמו שפירש רש״י במשלי כ״ג, כ״ח. **וצבא המרום**, עפ״ה ישעיה כ״ד, כ״א. **לרב ימים להמנות**, ראה רש״י בישעיה כ״ד, כ״ב. **וכשל עוזר**, ישעיה ל״ו, ג׳. **והמזכירים וכו׳**, הם כולם פסוקי תנ״ך בישעיה ס״ב, ו׳. ותהלים ט׳, י״ז. וק״ז, ב׳. ושופטים ה׳, ל״א. ותהלים קל״ד, א׳. וקכ״ה, א׳. וכ״ב, י״ד. ושמואל א׳ ב׳, ב׳. ודברים ד׳, ל״א. ותהלים קכ״ח א׳. וכ״ב, ב׳. וקי״ח, ח׳. ול״ג, א׳. וירמיה ל״ג, י״א. וישעיה ס״א, ט׳. ותהלים קי״ח, כ״ד. וכ״ה, ג׳. וקי״ח, כ״ו. וישעיה ס״א, י׳. **ואם כל המועדים**, וכו׳ כדאיתא במדרש משלי בפסוק טבחה טבחה מסכה (ט׳, ב׳), וראה הרשב״א תשובה כ״ג. מִנְּטָלִים, מישראל, והוא ע״ש הכתוב וינטלם וינשאם (ישעיה ס״ג, ט׳). **מפעלות אלהים מגלים**, הכוונה, שקוראים בימים אלה את המגלה אשר בתוך בה מפעלות ה׳, שגאל את עמו ע״י נפלאות מיד המן הרשע. **ושרים כחוללים**, תהלים פ״ז, ז׳. **בעשרת מיני עשור**, בילקוט תהלים רמז תרל״ג, כנור של מקדש היה של שבע מינין, ושל ימות המשיח שמונה, ושל עתיד לבוא עשר שנ׳ עלי עשור.

בְּכִנּוֹרוֹת וּבִנְבָלִים· בַּעֲשֶׂרֶת מִינֵי הַלֵּל מְהַלְּלִים· בַּעֲשֶׂרֶת לְשׁוֹנוֹת שִׂמְחָה צָהֲלִים· וְשַׂרְפֵי הַקֹּדֶשׁ הַמְּעֻלִּים· כְּתַלְמִיד לָרַב יִהְיוּ לָמוֹ שׁוֹאֲלִים· מַה פָּעַל אֵל אֵלִים: כִּי אֵלֶּה יָהוּ מִבִּפְנִים· וְאֵלֶּה מִלִּפְנֵיהֶם מְפַנִּים· וְאֵלֶּה חוּצָה לָמוֹ פוֹנִים· וְאֵלֶּה לִפְנַי וְלִפְנִים· בְּצֵל שַׁדַּי מִתְלוֹנְנִים· וּבַחֲמִשָּׁה קוֹלוֹת הַצְּפוּנִים· קוֹל רִנָּה וִישׁוּעָה מַצְפִּינִים· בְּאָהֳלֵי צַדִּיקִים צְפוּנִים· חֲחוֹגִים בִּיקָרָה מִפְּנִינִים· וְקִדְּמוּ שָׂרִים אַחַר נֹגְנִים· לָדַעַת אֵיךְ הֵם מְנַגְּנִים· בְּגַאֲוַת אֲפִיקֵי מָגִנִּים· בְּצִלָּם הֱיוֹת גְּנוּנִים· וּבְאֶבְרָתָם מִתְגּוֹנְנִים· וְעַל חוֹמֹתָם מִתְמַנִּים· לְשׁוֹעֲרִים וּלְשׁוֹמְרִים מְמֻנִּים· כָּל־הַיּוֹם וְכָל־הַלַּיְלָה מְזֻמָּנִים· לְהַזְכִּיר קְדֻשַּׁת נוֹצֵר אֱמוּנִים· לְהַעֲרִיץ זְכִירַת גּוֹי שֹׁמֵר אֱמֻנִים· וּבְשֵׁם יִשְׂרָאֵל מִתְכַּנִּים· וּבְשִׁלּוּשׁ קְדֻשָּׁה לְקָדוֹשׁ מִתְכַּוְּנִים· שְׁתַּיִם בְּרֹאשׁ בָּנִים מַשְׁכִּינִים· וְאַחַת בְּרֹאשׁ מַלְכָּם מַתְקִינִים· וּבִשְׁלָשְׁתָּם הֵם נְכוֹנִים· כִּסֵּא שָׁלֵם וְשֵׁם שָׁלֵם בָּם מְכִינִים· וּבְשִׁלּוּשׁ קְדֻשָּׁה עֲנוֹת כְּאָז מוּכָנִים· קָרוֹא זֶה אֶל־זֶה מְכֻוָּנִים· וּבְכִנּוּי שֵׁם קָדוֹשׁ קוֹרְאִים וּמְכַנִּים:

חזן: ככתוב על יד נביאך וקרא זה אל זה ואמר: קו"ח: קדוש קדוש קדוש יי צבאות מלא כל הארץ כבודו: חזן: אז בקול רעש גדול אדיר וחזק משמיעים קול מתנשאים לעמת שרפים לעמתם ברוך יאמרו: קו"ח: ברוך כבוד יי ממקומו: חזן: ממקומך מלכנו תופיע ותמלוך עלינו, כי מחכים אנחנו לך: מתי תמלך בציון, בקרוב בימינו לעולם ועד תשכון: תתגדל ותתקדש בתוך ירושלים עירך לדר ודר ולנצח נצחים: ועינינו תראינה מלכותך כדבר האמור בשירי עזך על ידי דוד משיח צדקך: קו"ח: ימלך יי לעולם אלהיך ציון לדר ודר הללויה:

חזן: לדר ודר נגיד גדלך ולנצח נצחים קדשתך נקדיש ושבחך אלהינו מפינו לא ימוש לעולם ועד כי אל מלך גדול וקדוש אתה: ברוך אתה יי האל הקדוש:

ישמח משה וכו׳.

בעשרת מיני הלל, שיר שבח הלל זמרה נגינה רנון תרועה גידול רומם ברכה. ויש מפרשים על י׳ מאמרות של שבח שנאמר בהן ס׳ תהלים בכלות בנגון במשכיל במזמור בשיר באשרי בתהלה בתפלה בהודאה בהללויה (פסחים קי"ז). **בעשרת לשונות שמחה**, גילה רנה דיצה חדוה שמחה ששון עלז עלס עלץ צהל. **כתלמיד לרב יהיו למו שואלים**, יסודו בבמדבר רבה פרשה כ׳ כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל, ישראל יושבין לפני הקב"ה כתלמיד לפני רבו לעתיד לבוא ושואלין ממנו כל פרשה ופרשה למה נכתבה, ומלאכי השרת רואין אותן ושואלין אותן מה הורה להן הקב"ה לפי שאינן יכולין ליכנס במחיצתן עכ"ל והדברים רבה דף רפ"ו אמר ר׳ אבא לעתיד לבוא מחיצתן של צדיקים להיות לפנים ממלאכי השרת, והם שואלים להם מה הלכות חדש הקב"ה היום עכ"ל. **ובחמשה קולות** בפסוק ירמיה ל"ג, י"א בא מלת קול ה׳ פעמים, ואמר **הצפונות** ר"ל צפונות הן הקולות אלו עד הגאולה ואז ישמח בהן הקב"ה את עמו. **ביקרה מפנינים**, בתורה. **וקדמו שרים** הם ישראל הקודמים בשירם ואח"כ יבאו המלאכים לשבח כמו כן להקב"ה, כדאיתא בשמות רבה פרשה כ"ג דף ק"מ. וראה גם למעלה דף 656. **בגאות אפיקי מגנים וכו׳**, יאספו המלאכים להתגונן ברוממות חוזק ישראל. **ועל חומותם וגו׳** ע"פ ישעיה ס"ב, ו׳, ודרשוהו חז"ל על המלאכים. **שתים בראש בנים**, ע"פ ויקרא רבה פ׳ כ"ד משל לבני מדינה שעשו ג׳ עטרות למלך וכו׳ כך בכל יום ויום העליונים מכתירים להקב"ה ג׳ קדושות, מה הקב"ה עושה, נותן בראשו אחת, ושתים בראשן של ישראל וכו׳ עכ"ל.

משקלו ד' ד' תנועות, ובראשי החרוזים חתום שמואל.

שִׁיר אֵל נֶעְלָם· לְיוֹם אוֹת עוֹלָם· וְהָיָה שֵׁם לַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל רֹאשׁ: יְהַלְלוּ יַחְדָּו· יוֹם יוֹם מְעִידָיו· כִּי בִלְעָדָיו· אֵין מִי לִדְרוֹשׁ: עֶזְרִי מִשְּׁמֵי מְרוֹמַי· כַּמֶּה הָיָה בִּימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ: בְּקוּם רַע חוֹרֵשׁ· גָּרֵשׁ יְגָרֵשׁ· פּוֹרֶה שֹׁרֶשׁ· לַעֲנָה וָרוֹשׁ: נֵצֶר רֵאשִׁית· גּוֹי אֲשֶׁר הֵשִׁית· רוּחַ חֲרִישִׁית· לַעֲקוֹר וְלִשְׁרוֹשׁ: אוֹרִי וְיִשְׁעִי· אֹמֶץ זְרוֹעִי· יָאִיר לְעָבְרָה· שֶׁמֶשׁ זָרְחָה: יְרוֹמְמוּ יְדִידִים· כִּי לַיְּהוּדִים· הָיְתָה אוֹרָה· שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה: מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל בְּעֵת צָרָה· הִלְבִּישׁ גְּבוּרָה· בֶּן אֶפְרָתִי: לִנְקוֹם נְקַם אֵל· בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל· בֶּלֶץ הַמְגָאֵל· אִישׁ חֶרְפָּתִי: בָּא זְדוֹן קָלוֹן· עַד קֵץ מָלוֹן· פְּלֵיטֵי וִילוֹן· לִכְרוֹת בְּרִיתִי: זִכְרוֹ לְהַכְרִית· שְׁמוֹ עַד אַחֲרִית· מִצְוַת עִבְרִית· הָיְתָה אִתִּי: וְאֶתְמוֹגֵג· מֵאֲשֶׁר שָׁגַג· חָמוֹל עַל אֲגַג· רֹאשׁ מַלְכוּתִי: לוּלֵי אוֹר לִי· יְיָ חֵילִי· מִצַּר עֶזְרָה· הִמְצִיא רְוָחָה: יְרוֹמְמוּ יְדִידִים. כִּי לַיְּהוּדִים. הָיְתָה אוֹרָה. שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה: וַיּוֹצֵא רַעֲנָן פֶּרַח רַע· הָמָן הָרַע· בֶּן הַמְּדָתָא: זָמַם בְּאַפּוֹ· לְהַכְבִּיד אַכְפּוֹ· עַד אֵין רָפוֹא· לְהָשִׁית בַּתָּה: כִּי הוּקַם עַל כֹּל מִמַּעַל· כּוֹס הַרַעַל· כְּדֵי לִשְׁתוֹתָהּ: נִקְלָה בְּנִכְבָּד· בְּמָרְדְּכַי לְבַד· בּוֹ וַתִּכְבַּד· בְּפִי כְסִיל מְחִתָּה: אֱלֹהֵי מַחְסִי· הֲפָכָהּ לְשׁוֹסִי· בְּלִי תֵת לַחֲסִידָיו הַמּוּתָה: הֵאִיר דַּרְכִּי· אַחֲרֵי מַלְכִּי· בְּבֹא לוֹ צָרָה· לְצַר וַאֲנָחָה: יְרוֹמְמוּ יְדִידִים. כִּי לַיְּהוּדִים. הָיְתָה אוֹרָה. שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה: אֱלֹהֵי צוּרִי· שַׂמְתִּי שִׂבְרִי בוֹ כִּי בְעֶזְרִי· קַשְׁתּוֹ דוֹרֵךְ: הֵשִׁיב פֶּשַׁע· גְּמוּל יַד רֶשַׁע· צַדִּיק וְנוֹשָׁע· קָרוֹא לוֹ אַבְרֵךְ: פְּרִי מַעֲשָׂהוּ· לְהַאֲכִילֵהוּ· לְהַשְׂבִּיעֵהוּ· יָמִים אֹרֶךְ: זֶה לִי כַּמֶּה· לְבָבִי הוֹמֶה· שְׁנֵי מְגוּרַי מֵעֲבוֹדַת פָּרֶךְ: זֶרַע לְהַחֲיוֹת· אֲבוּדוֹת שֵׂיוֹת· אֲבַקֵּשׁ לִהְיוֹת· בְּמוֹת דוֹרֵךְ: וּבְאוֹרְךָ אוֹר· נִרְאֶה בָאוֹר· וְכַנֵּס פְּזוּרָה· הַנִּדָּחָה: יְרוֹמְמוּ יְדִידִים. כִּי לַיְּהוּדִים. הָיְתָה אוֹרָה. שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה: אור חדש וכו'.

שיר אל נעלם, נשורר שיר לאל נעלם ביום הזה שהוא אות עולם. **והיה שם**, השיר הזה יהי לשם ולתפארת להמתנשא לכל לראש. **מעידיו**, ישראל. **מרומי**, כמו מרומים. **רע חורש**, המן החושב רע לגרש את ישראל. **פורה שרש**, ל' דברים כ"ט, י"ז. **נצר ראשית**, ישראל, עפ"ה ירמיה ב', ג'. **רוח חרישית**, רוח עזה (יונה ד', ח'), וטעמו פה על מחשבת המן שחשב לעקור ולאבד את ישראל. **יאיר לעברה**, השם האיר אורו לעדת ישראל העבורה. לְעָבְרָה שם דבר על משקל חֲשֵׁכָה (מיכה ג' ו') מל' עכרתם אותי (בראשית ל"ד, ל'). **כי ליהודים**, ל' אסתר ח', ט"ז. **מקוה ישראל**, ירמיה י"ד, ח'. **בן אפרתי**, יהושע שבא משבט אפרים (במדבר י"ג, ח'). **בלץ המגאל**, בעמלק. **עד קץ מלון**, עד אחרית מחנה ישראל. **פליטי וילון**, כל מי שהענן פולטו לבד אותם עמלק. וילון, ל' יריעה, כי הענן היה כמו יריעה סביב המחנה. **לכרות בריתי**, עמלק היה חותך מילותיהן וזורקן כלפי מעלה. **מצות עברית**, מצוה לישראל היא להכרית זכר עמלק. **ואתמוגג**, מל' נמוגו כל יושבי כנען (שמות ט"ו). **ראש מלכותי**, הוא שאול אשר חמל על אגג מלך עמלק (ש"א ט"ו, ט'). **ויוצא רענן**, אגג הוציא מענפיו פרח רע, כי המן מזרע אגג. **אכפו**, ידו הכבדה, מל' איוב ל"ג, ז'. **בתה**, לשממה וכליון (ישעיה ה', ו'). **כי הוקם המן על כל השרים**, כדי שישתה אח"כ כוס התרעלה. **נקלה**, המן. **בנכבד**, במרדכי. ושעור החרוז, נקלה בו בנכבד במרדכי לבד, ותכבד מחתה בפי כסיל. **הפכה**, הקב"ה הפך המחתה והביאה על המן שוסי וחומסי. **אחרי מלכי**, אחרי שאול שנכשל האיר השם את דרכי ע"י מרדכי. **לצר**, להמן. **קשתו דורך**, להלחם מלחמתי. **צדיק ונושע**, זה מרדכי. **אברך**, שנ' ויקראו לפניו ככה יעשה וגו' (אסתר ו', י"א). **להשביעהו**, ל' תהלים צ"א, ט"ז. **שיות**, כבשים. **אבקש**, אתפלל. **ובאורך**, תהלים ל"ו, י'. **וכנס**, קבץ.

הש"ץ חוזר התפלה וכשמגיע אל מלך עוזר ומושיע ומגן אומרים קרובות ויאהב.

ע"ס א"ב מחומש אלא שהקדים לכל אות תיבה אחת מפסוק ויאהב המלך וגו'. ובראש סיומי החרוזים חתום שם המחבר אלעזר בירבי קליר חזק אלא שהקדים להם תיבה אחת מפסוק ומרדכי יצא מלפני וגו'.

וַיֶּאֱהַב אוֹמֵן יְתוֹמַת הֶגֶן· אֲמָנָה שִׁבְעִים וְחָמֵשׁ בַּעֲדָהּ לְהָגֵן· אָז מֵאָז כְּחָז יוֹדֵעַ נַגֵּן· אַרְיֵה בֶּן־זְאֵב לְיֶשַׁע הוֹגֵן· אָץ לְהַזְכִּיר אוֹתוֹ מְנַגֵּן· **וּמָרְדְּכַי** אָמֵץ בְּאֶלֶף הַמָּגֵן: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן אַבְרָהָם:

אתה גבור וכו' עד להחיות מתים.

הַמֶּלֶךְ בְּכֵס יָהּ חַק לְזֶרַע כֹּה יִהְיֶה· בַּקָּמִים כָּל־נֶשֶׁם לֹא תְחַיֶּה· בֶּן־בְּכוֹרַת חַל דְּבַר אֶהְיֶה· בְּקוֹץ אֲשֶׁר נִכְמַר וַיְחַיֶּה· בְּבֵן צִפְעוֹ צָץ לְצִדִּים שֶׁיִּהְיֶה· **יָצָא** לְמָרְרוֹ מוֹר בִּגְשָׁמִים מְחַיֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

נקדש וכו' עד וקדוש אתה.

אֶת־אֶסְתֵּר גַּל מַמְסְתִּיר לְגוֹאֵל· גּוֹי כְּנוֹאֵשׁ מִלְּהִגָּאֵל· גּוֹזֵר אִם אֵין לָאִישׁ גּוֹאֵל· גָּלַף מִיִּשְׁפֵה תַּבְנִית הַגּוֹאֵל· גָּשׁ כְּאָח לְצָרָה לְצַחְצֵחַ

ויאהב אומן, מרדכי (אסתר ב', ז'). **יתומת הגן**, אסתר שהיתה יתומה הגונה וכשרה. **אמנה וכו'**, האמונה שהאמין אברהם אבינו שה' בלכתו מארצו והוא היה אז בן ע"ה שנה (בראשית י"ב, ד') אותה אמונה הגינה על אסתר להגיע למלכות כשהיתה בת ע"ה שנה. הדסה בגימט' ע"ד, וי"ב חדשים היתה בחצר בית הנשים הרי ע"ה, וכדאיתא בב"ר פ' ל"ט ותרגום אסתר ב' ז'. **כחז**, כאשר ראה. **יודע נגן**, דוד המלך. **אריה בן זאב**, כנוי למרדכי, שהיה אביו מבנימן זאב יטרף (בראשית מ"ט, כ"ז) ואמו מיהודה גור אריה (שם מ"ט, ט'). **אץ**, מהר. ור"ל כשבקש אבישי להרוג את שמעי לא הניחו דוד (ש"ב י"ט, כ"ג), לפי שחזה ברוח הקדש שעתיד לצאת ממנו מרדכי שהיה הגון להושיע את ישראל, וכל זה יסודו בגמרא מגלה דף י"ב, ב'. **אמץ**, נתאמץ ונתחזק בתורת ה' שהיא מגינה לכל העוסקים בה. **אלף**, מל' ואאלפך חכמה (איוב ל"ג, ל"ג). ויש מפרשים באלף המגן על אלף איש מבנימן שהביא שמעי אתו כשירד לקראת דוד לבקש על נפשו (ש"ב י"ט, י"ח). ויש מפרשים על בנין בית המקדש שני ועש"ה שיר ד', ד' הנדרש על בה"מ.

המלך, הקב"ה. **בכס יה**, שמות י"ז, ט"ז. **כה יהיה**, ישראל, עש"ה בראשית ט"ו, ה'. **בקמים**, בעמלק השונא. **נשם**, נשמה. **בן בכורת**, שאול המלך (שמואל א' ט', א'). **חל**, חלל את דבר ה'. **בקוץ**, הוא אגג אשר נכמרו עליו רחמי שאול והחייה אותו. **צפעו**, זרעו של אגג הבין בין וחשב להיות לצדים ולצנינים לישראל. צפעו, מל' הצאצאים והצפיעות (ישעיה כ"ב, כ"ד), או שהוא מל' משרש נחש יצא צפע (שם י"ד, כ"ט), והכוונה על המן מזרע אגג. **למררו מר**, מרדכי שנקרא מר דרור (לפי מגלה דף י' ע"ב) יצא למרר את המן, ובעזרת ה' שהוא בגשמים מחיה את בריותיו.

גל, גילה והוציא את אסתר מבית שאול שהיה מסתיר את דבר המלוכה (שמואל א' י', ט"ז) ויסודו במגלה י"ג, ב' בשכר צניעות שהיתה בו בשאול זכה ויצאת ממנו אסתר. **כנואש**, כאשר נתייאשו ישראל מן הגאולה. **גוזר**, הקב"ה שגזר בתורתו שאם אין גואל לאיש הנמכר לעבד ויצא בשנת היובל. **גלף**, ל' פיתוח, תרגום ופתחת ותגלוף (שמות כ"ח, ט'). **מישפה**, פירושו, חקק להוציא את מרדכי הגואל משבט בנימן אשר אבנו באבני החושן היתה ישפה, ויסודו במדרש אסתר דף קפ"ה רחל תפשה פלך שתיקה, בנימן בנה תפש בשתיקה, תדע שאבנו שהיתה בחושן היתה ישפה לומר יודע היה במכירת יוסף ושותק, ישפה יש פה ושותק, שאול בן בנה ואת דבר המלוכה לא הגיד, אסתר אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה. **גש**, נגש מרדכי. **לצחצח**, לטהר. **הגואל**, הוא מל' לשם מגואל (מלאכי א', ז')

הַגּוֹאֵל. מִלִּפְנֵי עִיר וְקַדִּישׁ לְהַקְדִּישׁ אָאֵל. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַקָּדוֹשׁ:

אתה חונן וכו׳ עד בינה והשכל.

מִכָּל־דּוֹרוֹ פָּן לְהִתְבּוֹנֵן. דַּעַת מֵאֵי־זֶה חֵטְא צָג צָר שׁוֹנֵן. דִּבְרַת אָב כְּזָכַר אוֹנֵן. דַּלְתֵי צוּר כְּנֵסָה דָּפַק וְחִנֵּן. דְּגָלִים לְשַׁלֵּשׁ תָּעַן וּלְחַנֵּן. הַמֶּלֶךְ זְעָקָם בֵּן דֵּעָה חוֹנֵן: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, חוֹנֵן הַדָּעַת:

השיבנו וכו׳ עד בתשובה שלמה לפניך.

הַנָּשִׁים הַהֲגוּנוֹת לָכֵם יְשִׁיבָה. הִכְאָרוּ וּסְעָרָה בָּם נָשָׁבָה. הֲדַסָּה זֹאת כָּגַע לָהּ תּוֹר וּמַחֲשָׁבָה. הִלְּלָה לְכָל־רוֹאֶיהָ וְעֵזֶר לוֹ שִׁוָּה. הֵדֵר יְמִינִי לְשׁוֹבֵב שׁוֹבֵבָה. בִּלְבוּשׁ רְצוּת רוֹצֶה תְּשׁוּבָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָרוֹצֶה בִּתְשׁוּבָה:

סלח עד וסולח אתה.

וַתִּשָּׂא וַתָּבֹא בֵּאלֹהַּ. וְלֹא יָדְעָה כִּי זֹאת עָשְׂתָה יַד אֱלוֹהַּ. וַיִּבְעַר חָנֵף בְּכָל־גְּבוּל לִשְׁלוֹחַ. וּבְהַגִּיעַ תּוֹר בִּנְיָן לִצְלוֹחַ. וּבַת אֲבִיחַיִל לָבְשָׁה צָלוֹחַ. מַלְכוּת בָּהּ רַבָּה מַרְבָּה לִסְלוֹחַ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, חַנּוּן הַמַּרְבֶּה לִסְלוֹחַ:

ראה בענינו עד גואל חזק אתה.

חֵן זְבָדָהּ מֵהַרְרֵי אֵל. זְכוּתָהּ עִמְּעָם כְּיַד בֶּן־אֲבִיאֵל. זֹאת בְּבוֹאָהּ הֲלוֹם נָשְׂאָה עַיִן לָאֵל. זָכְרָה־נָּא לִי צִדְקַת הַרְרֵי אֵל. זֶה הֱכִינָהּ לְאוֹת לְתִקּוּן אֲרִיאֵל. תִּכְלֶת יָדָהּ עֲשׂוֹת לִגְאוּלֵי אֵל: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל:

רפאנו וכו׳ עד ורחמן אתה.

וְחֶסֶד חִסְּדָהּ חָסִיד הַמְחוּלָלִי. חוּר וְכַרְפַּס וְכֶתֶם וַחֲלִי. חִילָה רוֹץ

הרלון על עון ישראל שנהנו מסעודת אחשורוש. עיר וקדיש, שמות מלאכים. **אאל**, אתחיל, מל׳ הנה נא הואלתי (בראשית י״ח כ״ז) והכוונה קודם שיקדישו המלאכים את הקב״ה אתחיל אנכי לומר הקדושה. וע״פ מאמר חז״ל שאין מלאכי השרת אומרים שירה למעלה עד שיאמרו ישראל למטה (חולין צ״א, ב׳).

פן, פנה מרדכי להתבונן ולדעת החטא אשר בסבתו עמד המן הצר להיות שונן לשונו כנגד ישראל. **דברת אב**, ענין שאול שהחיה את אגג. **אונן**, התאבל. **דלתי צור כנסה**, דלתי בית הכנסת שמתפללים שם לצור ישראל. ויותר נראה שצ״ל **ציר** מל׳ הדלת תסוב על צירה (משלי כ״ו, י״ד) ור״ל דפק על צירי בהכ״נ. **דגלים לשלש**, צוה לדגלי ישראל לצום ג׳ ימים רצופים ולהתחנן אל הקב״ה. **תען**, ל׳ תענית. **המלך**, הקב״ה.

הכארו, נתנוולו, מל׳ לבנו כאור (ב״ק דף ק׳, ב׳) והוא כמו ל׳ כעור בחלוף אהח״ע. **כגע**, ובהגיע תור אסתר (אסתר ב׳, ט״ו). **ועזר לו שוה**, המלך אחשורוש שוה אותה להיות לעזר לו. **ימיני**, מרדכי. **לשובב שובבה**, להשיב ישראל שהיו שובבים בחטאם. **בלבוש רצות**, בלבוש שק לרצות את רוצה בתשובה.

באלוה, בעזר אהים. **כי זאת עשתה וכו׳**, ל׳ איוב י״ב, ט׳. **ויבער**, מל׳ יבערו ויכסלו (ירמיה י׳, ח׳), ר״ל כסיל היה אחשורש במה שצוה שיביאו אליו כל נערה בתולה, כי כל מאן דהוה ליה ברתא איטמרא מניה (מגלה י״ב ע״ב). **חנף**, אחשורש (מדרש אסתר דף קי״ז). **בנין**, בנין בה״מ. **צלוח**, הצלחת המלכות.

זבדה, נותן לה למתנה, ל׳ זבדני אלהים (בראשית ל׳, כ׳). **מהררי אל**, מן העליונים. **עמעם**, נתאבד החן והיופי עם הזכות שהיתה לה ביד מרדכי. עמעם, מל׳ ... **בן אביאל**, מרדכי שהיה מזרע קיש בן אביאל (ש״א ט׳, א׳). **צדקת הררי אל**, זכות האבות. **זה**, הקב״ה עש״ה זה אלי ואנוהו (שמות ט״ו, ב׳). **לאות**, שאלה ממנה בן שיבנה בה״מ והוא דריוש. **אריאל**, בה״מ. **תכלת וכו׳**, ידה עשתה את הפרוכת לבה״מ. וי״מ תכלת ל׳ תכלית, ר״ל דריוש כלה וגמר את בנין הבית שהתחיל כורש לבנותו כבר.

וחסד, הקב״ה שהוא חסיד בכל מעשיו ומחולל כל הוא קשט את אסתר בחסד, וע״פ מגלה י״ג אסתר ירקרוקת היתה וחוט של חסד משוך עליה. **וכתם וחלי**, מיני תכשיט (משלי כ״ה, י״ב). **חילה**,

רֹאשׁ פֶּתֶן מְנַחֲלִי. חָרוֹן בּוֹ לְשַׁלֵּחַ עוֹד מַלְאָכְלִי. חִלַּת פְּנֵי אֱלֹהִים יְיָ חֵילִי. וְחוּר רַב חִתֻּלֵי רוֹפֵא חָלְיִי: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ רוֹפֵא חוֹלֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

ברך עלינו וכו' עד כשנים הטובות.

לְפָנָיו טָבַע הוֹד אַבְרֵךְ. טָבוּעַ הָיָה וּמוּכָן לְהַאֲרֵךְ. טְמָנָהּ וְסִתְּרָהּ מִפְּרוּעַ יָרֵךְ. טָמֵא כְּהֻגְרַל נִפְנָה לְהַבְרֵךְ. טוֹב פָּץ לָהּ קוּמִי אוֹרִי כִּי בָא אוֹרֵךְ. וַעֲטֶרֶת בִּשְׁנַת טוֹבָתְךָ בְּגֶשֶׁם אֲבָרֵךְ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְבָרֵךְ הַשָּׁנִים:

תקע בשופר וכו' עד כנפות הארץ.

מִכָּל־יוֹדְעֵי דָּת שְׂפָתֵי מַרְבֵּץ. יָקַר יְמִינִי בְּדָת יָמִין רוֹבֵץ. יְפִי עֲדִי עֲדָיִים מַשְׁבֵּץ. יָצָא מְלֻבָּשׁ עַל יַד קוֹבֵץ. יָרַשׁ מַתַּן שְׁאֵלוֹת יַעְבֵּץ. זָהָב יִמֵּן לֶאֱסוֹף נִדָּחִים מְקַבֵּץ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַבֵּץ נִדְחֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

השיבה וכו' עד וצדקנו במשפט.

הַבְּתוּלוֹת בְּהִקָּבֵץ שֵׁנִית בְּמֵאֲהֵב. כְּבוּדָּה בַת־מֶלֶךְ הִשְׁלִיכָה יָהֵב. כִּי צַדִּיק יְיָ צְדָקוֹת אָהֵב. כָּמַס דֹּב רִשְׁפֵּי לַהַב מַלְהִיב לְלַהֵב. כָּרָה שׁוּחַ לָעַד לְחוּמוֹ לְהַבְהֵב. גְּדוֹלָה קָפַץ בְּדִין מִשְׁפָּט אָהֵב: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ אוֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט: למלשינים וכו' עד במהרה בימינו.

הקב"ה נתן לו חיל וכח לרוצץ ראש פתן, ר"ל את המן. מנחלי, המנחיל עלי נחלים. ויש גורסים מגחלי, ומפרשים שלא ישרפני בגחלי רתמיו. עוד מלאכלי, שלא יאכלני עוד. חלת, התפללה, מל' ויחל משה. וחור, ע' חרות. חתלי ע' חבישת המכה כמו לשום חתול לחבשה (יחזקאל ל' כ"א).

לפניו, ימים רבים לפני מרדכי. טבע, חקק הקב"ה ושם הוד על יוסף הנקרא אברך עש"ה בראשית מ"א, מ"ג. טבוע, ר"ל זה ההוד של יוסף היה מושם ושמור ומוכן גם למרדכי כדי שתעלה בזה תרופה לישראל. להארך, להעלות ארוכה ורפואה. ובמדרש אסתר דף קפ"ו בניה של רחל נסן שוה וגדולתן שוה וכו' ביוסף כתיב ויקראו לפניו אברך, ובמרדכי ויקרא לפניו ככה יעשה לאיש וכו'. טמנה, מרדכי טמן והסתיר את אסתר ד' שנים, כדאיתא במדרש ילקוט ובתרגום ירושלמי לאסתר ב', ח'. מפרוע ירך, ע' גלוי, שלא רצתה לגלות ירכה להכנס לערל וטמא. כהגרל, כאשר נפל גורלה להכנס לאחשורוש. להברך, ע' הרכיב זרע, מענין המבריך את הגפן (כלאים פ' ז'). קומי אורי, ע' ישעיה ס', א'. ועטרת, תפארת ישראל. בשנת טובתך, ר"ל בימי מלכותך, ותפש בל' תהלים ס"ה, י"ב. בגשם, בגשמי ברכה והצלחה.

שפתי מרבץ, מל' רובץ בין המשפתים (בראשית מ"ט, י"ד) אשר נדרש על בני יששכר יודעי בינה לעתים. יקר כן במדויקים בפיעל, ופירושו הוקיר הקב"ה את מרדכי הימיני יותר מכל יודעי ולומדי תורה, בעבור שהיה רובץ תמיד ועוסק בדת שנתנה מימין הקב"ה ועש"ה מימינו אש דת למו (דברים ל"ג, ב'). משבץ, ע' משבצות זהב (שמות כ"ח, י"א). על יד קובץ, ע' משלי י"ג, י"א. והכוונה פה על מרדכי שהיה קובץ כל התורה בידו. שאלות יעבץ, הוא עתניאל בן קנז ששאל מאת השם לברכו בתורה ולהרבות את גבולו בתלמידים (תמורה דף ט"ז). ימן, הקב"ה שהוא מקבץ נדחים זמן והכין זהב רב למרדכי לאסוף. ימן ע' הזמנה מענין וימן ה' (יונה ב', א') אף כי אינו מגזרתו.

במאהב, כאשר אחשורוש באהבתו את אסתר לוה להקבץ שנית בתולות כדי שתגיד לו את עמה ואת מולדתה. כבודה בת מלך, אסתר, וע' תהלים מ"ה, י"ד. השליכה יהב, בטחה בה' ולא הגיד את עמה, וע' תהלים נ"ה, כ"ג. ויסוד החרוז במגלה י"ג עביד משתיא ולא גליא ליה דלא כרגא ולא גליא ליה וכו'. כי צדיק, תהלים י"א, ז'. כמס, הקב"ה הכניס והטמין בלב אחשורוש שהיה פרסי ונמשל לדוב (דניאל ז', ה') את רשפי להב האהבה כדי ללהב ולשרוף את המן שהיה מלהיב ומבעיר איבה על ישראל. כרה המן שוח לישראל. לעד לחומו להבהב, בשרו נשרף לכלא. לחומו, בשרו כמו צפניה א' י"ז. להבהב, ע' שרפה כמו זבחי הבהבי (הושע ח' י"ג) ובמשנה שקפלה ולא הבהבה. גדולה קפץ, הקב"ה שהוא משפט אהב סגר הדין במדת הרחמים הגדולה. קפץ ע' סגירה מגזרת ולא תקפוץ את ידך (דברים ט"ו, ז').

וַיָּשֶׂם לַיְלָה וּתְנוּמָה הִמְנִיעַ· לֵיל אֲשֶׁר תַּנִּין וְיָרֵב הֵנִיעַ· לַדּוֹרוֹת אוֹתוֹ הִצְנִיעַ· לִהְיוֹת לְפִלְאוֹ צָנוּעַ· לָכֵד זֵד יָהִיר וּבְאַשְׁמוּרוֹ הִכְנִיעַ· וְתַכְרִיךְ יְחוּמָיו שַׁח זֵדִים מַכְנִיעַ:

ע״פ א״ב.

אֶזְרָח בָּט חוּץ· בְּכֶסֶל גָּהוּץ· בִּנְתִיב נָחוּץ· סָכַת צֵאת חוּץ: בַּמָּה אֵדַע· פְּתוּל יָדַע· וּפְלוּלוֹ נוֹדַע· בְּיָדֹעַ תֵּדַע: גְּמוּלָיו חִבֵּל· בְּעֹל הַמְּסַבֵּל· וְעִנּוּ בְּסֵבֶל· קוֹדֵי נִסְבָּל: דָּלָיו בְּלוּד דְּאוֹת· אַרְבַּע מֵאוֹת· בְּלִבְנַת יָוֵן לְאוֹת· עַד יוּחַשׁ אוֹת: הָרִים צַח דִּלֵּג· וּגְבָעוֹת בִּלֵּג· וַעֲנָם מִלֵּג· בְּצַלְמוֹן מַשְׁלֵג: וְתַנִּין כְּזָמַם· בּוֹ בַּיָּם זֻמַּם· בְּגִיחוֹ עֻמַּם· בְּאֶצְבַּע הֻמַּם: זָרוּ לוֹעֲזִים· מֵצַח מְעִזִּים· וְקָפְאוּ בְּעַזִּים· כְּנֵבֶל רְעוּזִים: חֵיל צְבָא פַּרְעֹה· בְּסַאסְּאָה פָּרְעוֹ· וּבָט בְּנָס וּקְרָעוֹ· מוּל אָב וְזַרְעוֹ: טְבוּעִים אָז כְּשָׁרוּ· תוֹפֵפוֹת בְּכֵן שָׁרוּ· וּפָז בַּסּוּף אָשָׁרוּ· וְאֶל־שׁוּר נוֹשָׁרוּ: יָקְשׁוּ אֲמָרִים· שׁוּב לְגֵיא חֲמוֹרִים· וּמֵחֲשׁוּבִים מוֹרִים· נִתְמְרוּ לְמָרִים: כִּשֵּׁר צִיר תַּחַן· לוּט בְּאוֹשֵׁי צַחַן· לְהַמְתִּיק מַר לְמַחַן· לְבַל לָקוּט בְּבֹחַן: לָווּ לְאֵילִם· וְאַף לַהַט הָאֱלִים· וְנִקְּבוּ

לילה, ליל פסח היה. **תנין**, פרעה. **וירב**, סנחריב (הושע ה׳, י״ג). **הניע**, השליך, מל׳ ויניעם במדבר (במדבר ל״ב, י״ג). **אותו** הלילה. **לפלאו**, לנפלאות שיעשה לע״ל באותו לילה. **זד יהיר**, המן. **ותכריך יחומיו**, פי׳ חבור וקבוץ בניו שח והשפיל אותם הקב״ה המכניע זדים. **תכריך**, ל׳ אגודה. **יחומיו** מל׳ יחמתני אמי (תהלים נ״א. ז׳).

אזרח, אברהם אבינו הנקרא איתן האזרחי. **בט**, הביט. **בכסל גהוץ**, בכוכבים הטהורים. **כסל**, מל׳ עושה כימה וכסיל (עמוס ה׳, ח׳). **גהוץ**, טהור, מענין גיהוץ בל׳ חז״ל. **נחוץ**, ענין מהירות כמו ש״א כ״א, ט׳. **סכת**, שמע. ור״ל אברהם אבינו הביט בכוכבים לראות במזלו ואמר לו השם צא מאצטגנינות שלך וכמו שדרשו חז״ל בשבת קנ״ו על פסוק ויוצא אותו החוצה. **במה ארע**, בראשית ט״ו, ח׳. **פתול**, מל׳ עקש ופתלתול. **ופלולו**, משפטו נודע לו. **גמוליו**, בניו. **חבל**, השחית אותם פרעה. **בסבל**, בסבלות מצרים. **קודי נסבל**, תואר למצריים המשתחוים לאלילים. **קודי**, מל׳ ויקדו. **נסבל**, ע״ז אשר על כתף יסבלוהו (ישעיה מ״ו, ז׳). **דליו**, בניו באו למצרים. **לוד**, כנוי למצרים (בראשית י׳ י״ג). **דאות**, ל׳ פריחה, כמו ידאה הנשר. **לאות**, הלמ״ד מן השורש מגזרת וילאו מצרים, ר״ל שהיו ישראל יגעים ונלאים בעבודת לבנים וטיט היון ד׳ מאות שנה. **עד יוחש אות**, עד הזמן שמהר הקב״ה והחיש להם אות הגאולה. **צח**, הקב״ה עש״ה שיר ה׳, י׳. **דלג**, את הקץ. **בלג**, חזק את ישראל מל׳ המבליג (עמוס ה׳, ט׳). **וענם**, מצרים (בראשית י׳, י״ג). **מלג**, הרתיח ברותחין מל׳ מולגין את הראש (ביצה ל״ד). **בצלמון משלג**, זה הקב״ה שכתוב בו תשלג בצלמון (תהלים ס״ח, ט״ו). **ותנין**, פרעה במה שחשב לאבד את ישראל במים באותו דבר עצמו נגמל לו ונטבע בים. **בגיחו**, במלחמתו, ונלחם בנו ת״א ויגיחון בנא קרב (שמות א׳, י׳). **אֻמַּם**, הוחשך. **באצבע**, אצבע אלהים. **זרו לועזים**, נתנכרו מצרים שנקראו עם לועז (תהלים קי״ד). **זרו**, כמו זורו רשעים (שם נ״ח, ד׳). **וקפאו**, נטבעו במים עזים. תרגום ויצף הברזל וקפא (מ״ב ו׳, ו׳). **כנבל**, כנאד הזה שהוא פקוק וצף על פני המים. **רעוזים** כמו רעולים, דוגמת עלז ועלץ. **בסאסאה פרעו**, שלם לו הקב״ה מדה כנגד מדה. **ובט**, הביט הקב״ה. **בנס**, בים עש״ה הים ראה וינוס. **מול אב וזרעו**, מפני יעקב ובניו. **כשרו**, כאשר ראו ישראל את מצריים טבועים בים. **תופפות**, עש״ה תהלים ס״ח, כ״ו. **ופז**, זהב טוב. **אשרו**, נתעשרו בבזת הים. ובס״א עשרו בעי״ן. **ואל שור נושרו**, הלכו במישור אל מדבר שור. **יקשו**, הקשו לדבר קשות לשוב לארץ מצרים אשר בשר חמורים בשרם (יחזקאל כ״ג, כ׳). **מורים**, מל׳ מור ואהלות (שיר ד׳ י״ד). **נתמרו**, נהפכו, מל׳ תמורה, והשרש התי״ו כמו שעשו חז״ל במלת מתרימין, מתחילין. ובס״א גורס ומחשובים מורים וכו׳ ופירושו מאשר בתחלה היו ישראל חשובים כמור הומרו להיות מרים. **ציר**, משה רבינו שהיה ציר נאמן הכשיר וערך תחנה בעד ישראל. **תחן**, תחנה. **לוט**, כדי ללוט ולכסות פרצופם, מל׳ וילט פניו (מ״א י״ט י״ג). **באושי צחן**, כמו ועלה באשו ותעל צחנתו (יואל ב׳ כ׳), וכנוי לחטא. **למחן**, למחנה ישראל. או שהיא מל׳ חנינה ור״ל למתוק. **לבל לקוט**, שלא יקוץ בם הקב״ה בנסיון הזה. **לקוט** מל׳ אקוט בדור (תהלים צ״ה, י׳). **לוו**, נתלוו ע״י ענני כבוד. **ואף**, ואהרן אף של להט החרב נשתתק מהם. **האלים**, ל׳ אלם או חרש. **ונקבו**

אֵלִים· בְּצֶדֶק בְּנֵי אֵלִים: מִהֲרוּ לְאָלוּשׁ· וְכָל־בָּצֵק מִלּוּשׁ· וְרָגְנוּ בְּפִלּוּשׁ· עֲדֵי דֹק חָלוּשׁ: נִסּוּ פְּעָמַיִם· בְּתִקּוּן יוֹמַיִם· בְּדְגַן שָׁמַיִם· וּבְצִיַּת מָיִם: סָעוּ לִרְפִידִים· בְּרִפְיוֹן לַפִּידִים· וְעוֹדָם שָׁם רְפוּדִים· חָלוּ בְּצַר קְפוּדִים: עַד הִנָּם בְּהָם· אָץ לְהַאֲלִיהָם· וּבְסוּף הֶאֱחָם· וּפֹה בְּחֶשֶׁף נִלְחָם: פָּסַע פַּרְסָאוֹת· אַרְבַּע מֵאוֹת· לְזַנֵּב צְבָאוֹת· נְצֵי צְבָאוֹת: צָג בְּמִלְחָמוֹת· רֵאשִׁית עֲלָמוֹת· וּפָן בְּמַהֲלָמוֹת· וְהוּשַׁת לִכְלִמּוֹת: קִצֵּץ אֲשָׁלִים· בְּחֵיק נֶחֱשָׁלִים· וְקִלֵּס מוֹשְׁלִים· בְּחֵטְא נְשׁוּלִים: רָדַף שְׁלָשָׁה· וּבָשְׁתוּ שְׁלָשָׁה· וַעֲדָתוֹ חֲלָשָׁה· בְּיַד אֹזֶן חֲלוּשָׁה: חזן שַׁדַּי חַק בְּכֵם· קִרְבוּ לְרַכֵּם· זִכְרוּ לְכַרְכֵּם· מֵהָדוֹם וּמִכֵּם: תָּחוּר עִם אֵיבָה· בְּמָשׁוֹל הָדָה· וְשָׁמְרָה לוֹ אֵיבָה· בְּבוּז וּבְגַאֲוָה:

ע"ס תשר"ק.

תְּמִימִים כָּרְשׁוּ אֶרֶץ· וְהִקְצִינוּ שַׂר בְּעֶרֶץ· פָּקַד לָרוּץ בְּמֶרֶץ· לְכַלּוֹתוֹ בְּחָרֶץ: שַׁדַּי שׁוֹכֵן עַד· צִוּ לְלוֹעֵט עַד· אַחֲרָיו לִצְעֹד· לְטַאטְאוֹ עֲדֵי עַד: רַחַן עִמְעֵם· וְאַכְזָר רָעֵם· וּמֵאָז זָעַם· מִמְּלוֹךְ עֲלֵי עָם: קָצִין מְכֻמָּר· נִין צוּף כָּמַר· וַיְשַׁסֵּף וַיְשַׁמֵּר· וּלְאַרְבָּעָה זָמַר: צֶפַע מִנּוּ חָשׁ· מִשֹּׁרֶשׁ נָחָשׁ· בְּגִיחוֹ כִּחֵשׁ· לָחוּץ עִם נִחָשׁ: פִּיו שָׁלַח בְּרָע· כְּלִילַת יֹפִי לִגְרָע· בְּבָבַת עַיִן

אלים, נקראו גבורים וגדולים, מל' אילי מואב (שמות ט"ו, ט"ו). בצדק בני אלים, בזכות האבות. לאלוש, במדבר ל"ב, י"ג. מלוש, כל הבצק שהוציאו ממצרים כלה ולא היה להם עוד מה ללוש. בפלוש, בפרהסיא ובגלוי, מל' מבוי מפולש (ערובין ו'). עדי דוק חלוש, עד השמים נתחלשו. דוק, כנוי לשמים עפ"י ישעיה מ', כ"ב. נסו, הקב"ה נסה אותם ולא עמדו בנסיון. בתקון יומים, בתקון המן לב' ימים שאמר הקב"ה אל תאכלו והם אכלו, אל תותירו והם הותירו. ובצית מים, שאמרו מה נשתה. ובצית, ל' יובש. סעו, נסעו. ברפיון לפידים, שנרפו ידיהם מן התורה שניתנה בקולות ולפידים. רפודים, רבוצים ותוכים. חלו, נחלשו. בצר, ע"י הצורר עמלק. קפודים, ל' כשילה וכריתה, מל' קפדתי כאורג חיי (ישעיה ל"ח, י"ב). עד הנם בהם, בעודם במצרים. אץ להאליהם, מהר עמלק להתעיבם, מל' יחדו נאלחו (תהלים י"ד, ג'). ובסוף, בים סוף. האחם, קרא עליהם האח האח, כי חשב שיפלו ביד מצרים. ובנה הפייטן פעל ממלת האח. ופה, ברפידים. בחשף, בגלוי, מל' מחשוף הלבן (בראשית ל', ל"ז). צג, נצב. ראשית עלמות, עמלק עפ"ה במדבר כ"ד, כ'. ופן, פנה לנוס. במהלמות, במכות שהוכה ע"י יהושע. אשלים הרבוי מן אֶשֶׁל בפלס עֶבֶר ,עֲבָרִים· והכוונה על זרע אברהם שנ' בו ויטע אשל. בחיק, בתוך. וקלס, חרף ולעג בישראל הנקראים מושלים. נשולים, שנע דן שפלטם הענן ונפלו ביד עמלק. נשולים מל' כי ישל זיתך (דברים כ"ח, מ'). שלשה, א' במצרים וא' בים וא' ברפידים וכמובא למעלה. שלשה, מחיית עמלק כתובה ג' פעמים בשמות י"ז, י"ד. דברים כ"ה, י"ז. וש"א ט"ו, ב'. אזן חלושה, כנוי ליהושע ועפ"ה שמות ל"ב י"ז. וי"א. בכם, שמות י"ז, ט'. קרבו לרכם, לחבר למלחמה כנגד עמלק. לרכם מל' וירכסו את החשן (שמות כ"ח, כ"ח). לכרכם, להשמיד, בל' גמרא בעי לכרכושי בקי (שבת ע"ז, ב'). מהדום ומכם, ר"ל מלמטה ומלמעלה. תחור, תחרות. במשול, בשעלק שהיה למשל ולשנינה. בבוז ובגאוה, בשביל בזיון וצרה שעשה בגאותו לישראל.

כרשו, כאשר ירשו. והקצינו, והמליכו את שאול לקצין ולשר עליהם. בערץ, ל' עריצים. במרץ, במרוצה. בחרץ, ל' כלה ונחרצה (ישעי י', כ"ג). ללועט עד, הוא שאול משבט בנימן שנאמר עליו בבקר יאכל עד (בראשית מ"ט, כ"ז). אחריו, אחרי עמלק. רחן עמעם, קבץ חיילו. רחן לפי ענינו ל' חיל, ולא ידעתי מקורו. ועמעם ל' חבור וקבוץ מל' עם כמו למעלה זכותה עמעם. ואכזר רעם, רחם על אגג. רעם כמו רחם בחלוף אהח"ע. זעם, כמאס שאול. קצין מוכמר, אגג שנכמרו רחמי שאול עליו. נין צוף, שמואל הנביא (ש"א א', א'). כמר, הביא מכמורת ורשת על אגג. וישמר, מל' שמיר ושית. זמר, ל' כריתה שענין וכרמך לא תזמור (ויקרא כ"ה, ד') ויסודו במדרש העמידו על ארבעה קונדיסין ומתחו עליהן. צפע, המן. בגיחו, בלאתו מרחם אמו. לחוץ עם נחש, הלך לקראת נחשים בהפילו גורלות מיום ליום ללחוץ עם ה'.

הֵרַע· גְּמוּל אָב לִפְרֹעַ: עָן בְּתַרְמִית תַּעַר· לְהַשְׂגִּיא אִישׁ בַּעַר· וְרִפָּא יְדֵי נַעַר· מִמְּלֶאכֶת יַעַר: שִׂטְנָה חָרַת· לְעַרְעַר יְקָרַת· וַיָּעַר עֲרַת· מִגֶּזַע בְּכוֹרַת: נִשָּׂא כְּדֹב וּזְאֵב· וְנִסָּה בְּבֶן־זְאֵב· וּבוֹ נֶעֱבַר כְּאֵב· כְּעוֹרֵב וְכִזְאֵב: מַסֵּכָה נַעֲשָׂה· לְעָבְדוֹ כֹּל עִשָּׂה· וְכָאֵפֶר עֻשָּׂה· בְּיַד מַאֲמַר עֹשָׂה: לַעֲנָה וָרוֹשׁ· נוֹעַץ לִפְרוֹשׁ· לִסְמוֹךְ לִבְרוֹשׁ· בְּשֵׁם אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ: כִּחֵשׁ סִלּוּפִים· וְהִתְעָה אַלּוּפִים· לְהַכְחִיד עֲלוּפִים· בְּפֶלֶס אֲלָפִים: יִקָּרְאוּ סוֹפְרִים· וְנִכְתְּבוּ סְפָרִים· וְשֻׁלְּחוּ צִירִים· כִּדְבַר הַמֶּלֶךְ מְהִירִים: טָשִׂים בַּהֲלִיכָה· לְעֵין כָּל־מַמְלָכָה· וְהַדָּת נִמְלָכָה· וְהָעִיר שׁוּשַׁן נָבוֹכָה: חֲלוֹם יְהוּדִי חָלַם· וְהֵבִין כִּסְלָם· מַדּוּעַ קָרַע לְהַכְשִׁילָם· וְנִפְרַע לָמוֹ גְּמוּלָם: זָעַק בְּמַר נֶפֶשׁ· בָּאֵפֶר לְהִתְכַּפֵּשׁ· בְּצוֹם וּבְטִיט וָרֶפֶשׁ· יָשַׁב בַּעֲצַת טִפֵּשׁ: וּמַתְלִיל שְׁפָלוֹת· בְּחָזוֹ עֲבוֹדוֹת כְּפוּלוֹת· הִקְשִׁיב תְּפִלּוֹת· וְהִגִּיהַּ אֲפֵלוֹת: הִסְכִּית שַׁוְעָה· מֵאֲמוּלַת שִׁבְעָה· וְאָז אֶל שָׁעָה· וְאִיֵּל יְשׁוּעָה: דְּפִי בֶּן־קִישׁ· הֵבִין נִין קִישׁ· וְתַחַן הִלְקִישׁ· עַד לַדֹּק הִקִּישׁ: גַּל לְאַיֶּלֶת אַהַב· לָבוֹא אֶל־רַהַב· לְהַדְעִיךְ יְקוֹד לַהַב· מִגְּזֵי רַהַב: בְּבִינָה עָשְׂתָה· בְּגוֹחָהּ חָסְתָה· שְׁלוֹשׁ צוֹם פָּצְתָה· וְצָר פֶּלֶץ כִּסָּתָה: חזן אֶרְחָה שׂוֹנֵא· כְּדַת אֶל עוֹנֶה· בְּלִי מְצוֹא מַעֲנֶה· מַה יַּעֲנֶה:

גמול אב לפרע, לפרוע ממרדכי על ששסף שמואל את אגג אביו. **עין**, יען. **בתרמית תער**, בתרמית לשונו המלוטשה כתער, ועי"ה לשונך כתער מלוטש עושה רמיה (תהלים נ"ב, ד'). **להשגיא**, להתעות, מל' משגה עור (דברים כ"ז, י"ח). **איש בער**, את אחשורוש. **נער**, ישראל עי"ה הושע י"א, א'. **יער**, בית מקדש יער הלבנון. **חרת**, חקק. **לערער יקרת**, להכרית ישראל. **ויער ערת**, הוציא הקב"ה חוטר מגזע שאול והוא מרדכי. ויער ערת, ל' גידול וצמיחה מל' ומתערה כאזרח (תהלים ל"ז, ל"ה) ערות על יאור (ישעיה י"ט, ז'). **נשא**, התנשא המן. **ונסה**, נעצב, והנם זועפים תרגום אונקלס והא אינון נסיסין (בראשית מ', ו'). **בבן זאב**, מרדכי. **ובו**, בהמן. **כעורב וכזאב**, מלכי מדין (שופטים ז', כ"ה. תהלים פ"ג, י"ב). **מסכה נעשה**, המן עשה את עצמו ע"ז כדאיתא בפרקי ר"א פ' נ' ובמדרש אסתר. **עשה**, הבריא את הכל לעבדו. עשה מל' ועסותם רשעים (מלאכי ג', כ"א). **מאמר עשה**, אסתר עי"ה אסתר ב', כ'. **לענה ורוש**, ר"ל גזרות קשות. **לפרוש**, לגזור ולאחרון, כמו לפרוש להם (ויקרא כ"ד, י"ב). **לסמוך**, לתלות. **לברוש**, את מרדכי הנקרא ברוש. **כחש סלופים**, דבר דברי כחש ועול. **סלופים**, מל' וסלף בוגדים (משלי י"א, ג'). **עלופים**, ישראל שהם כמוגי רוח, מל' בניך עלפו (ישעיה נ"א, כ'). **בפלס**, במשקל **עשרת אלפים** ככרי כסף שאמר לשקול אל גנזי המלך. **צירים**, שלוחים. **נמלכה**, נועצה ונגמרה, מל' מלכי ישפר (דניאל ד', כ"ד). **יהודי חלם**, מרדכי היהודי חלם חלום מעלת המן, והחלום מובא במדרש אסתר ד', ז'. **כסלם**, בטחון המן וחבריו שבטחו בכסילותם. **להתכפש**, מל' הכפישני באפר (איכה ג' ט"ז). **בעצת**, בעבור עצת. **טפש**, כסיל. **ומתליל**, הקדוש ברוך הוא המגביה שפלים. מתליל, ל' גבוה ותלול (יחזקאל י"ז, כ"ב). **הסכית**, שמע. **מאמולת**, המיוסרה כמה פעמים. אמולת, מל' מה אמולה לבתך (יחזקאל ט"ז, ל'). **ואיל**, חיזק. **דפי**, סריון שאול. **נין קיש**, מרדכי. **ותחן**, תחנה. **הלקיש**, הרבה כגשם מלקוש. **לדוק**, שמים. **הקיש**, דפק בתפלתו. **גל**, גילה. **לאילת אהב**, אסתר. **רהב**, אחשורוש. **להדעיך**, לכבות את כעסו. **מגזי רהב**, מישראל שעברו וגזו הים. שר של ים רהב שמו (בבא בתרא ע"ה, ב'). **כגוחה**, כבוראה, כמו כי אתה גוחי מבטן (תהלים כ"ב, י'). **וצר**, את המן. **פלץ**, חיל ורעדה כמו וכסתה אותם פלצות (יחזקאל ז', י"ח). **ארחה**, זכתה את המן לסעודתו, מל' וארוחתו ארוחת תמיד (סוף מלכים). **עונה בעת צרה**, ר"ל כמו שכתוב במשלי כ"ה, כ"א. **בלי מצוא**, לא מצא המן מענה מה יענה לפני המלך.

ראשי החרוזים אלעזר בירבי קליר.

אוֹתוֹ מְבַהֶלֶת· חֲתוֹת לוֹ גַחֶלֶת· בְּמָנוֹת תּוֹחֶלֶת· מְנוֹ מַתְחֶלֶת: לְאוֹנְדָיו הִבְאִיר· אֵת אֲשֶׁר הִתְאִיר· וְלַעֲב בֶּן־יָאִיר· מְחוּגוֹ הַבְּאִיר: עֶבְרָה נִמְלָא· וְצָרָה הֻמְלָא· וּבוֹרְכָיו כַּשִּׂמְלָה· זִמּוּהוּ מִלָּה: זָם וְהֵכִין עֵץ· תְּקוֹעַ הָג דָּת עֵץ· תַּרְעֵלוֹת כְּהוּעֵץ· וּתְשׁוּעָה בְּרֹב יוֹעֵץ: רַק כְּנֶחְשַׁב כְּמֶר· וְהוּשַׁב לוֹ כִּימֵּר· וְאֶל־מֵנִיף עֹמֶר· שָׁב וְחִנֵּן אֹמֶר: בֶּן־שִׁמְעִי בִּשֵּׂר· וְרֻכַּב לוֹ אָסַר· כִּי הִכְרִיעַ אִסָּר· מֵהוֹן מְעֻשָּׂר: יַחַד בְּהַל שֵׁנִית· לְסַעַד תַּכְנִית· וְעָלְתָה תַּעֲנִית· וַתְּקַצֵּץ חֲנִית: רַעַל מֹר הִמְרִירוֹ· וְחַרְבוֹן הֶאֱרִירוֹ· וַהֲדַס הֶעֱרִירוֹ· וְלַשַּׁחַת גְּרָרוֹ: בְּרוֹשׁ נֵעֹר· בַּעֲצוּץ נִנְעַר· וְכָל־מְתָיו עִרְעַר· וּפָן לְשַׁוְעַ עַרְעָר: יְחוּמִים מֵאָה· אֲשֶׁר יֶחֱמָה טְמֵאָה· סֵעֲרוּ לְקִמְעָה· סְפוֹת רָוָה וּצְמֵאָה: קוֹעוּ וְנִשְׁחָתוּ· וְעִם יוֹלְדָיו נֶאֱחָתוּ· וּבְאָע חַד נוֹחָתוּ· וְכָל־מְצֵרִים חַתּוּ: לְרָם נִגְּנוּ זוּ· כַּאֲשֶׁר חָזוּ· וְעָלְצוּ וְעָלְזוּ· וּבוֹ לֹא בָזוּ: יַעַן בְּמִיר סְפָרִים· דָּצוּ עֳפָרִים· בְּפִלְכֵי כְפָרִים· בִּמְשׂוֹשׂ פּוּרִים: חזן רֶנֶן וּגְאֻלָּה· רֶוַח וְהַצָּלָה· רִנְּנָה סְגֻלָּה· בִּקְרִיאַת מְגִלָּה:

אותו, את המן. במנות, במתנות. תוחלת, אסתר המיחלה לה'. מנו מתחלת, שהמן היתה מתחלת לתת לו מנות הסעודה קודם לאחשורוש כדי לקנא בו המלך, כדאיתא במדרש אסתר. לאונדיו, לאוהביו באר וספר את אשר גדלו המלך. התאיר, מל' תואר פניו. ולעב, מל' ויהיו מלעיבים (דה"ב ל"ו, ט"ז), ר"ל גם ספר להם מה שאירע לו עם מרדכי שהלעיג בו. מחוגו הבאיר, שמאס מרדכי בע"ז של המן. מחוגו, כנוי לע"ז עפ"ה ישעיה מ"ד, י"ג. הבאיר, ל' בעור ומאוס בדברי רז"ל בחלוף אהח"ע. ובורכיו כשמלה, אותם שכרעו וברכו ברכיהם לפניו כמו לפני ע"ז שהיה מלויין בשמלתו. זמוהו מלה, יעצוהו לתלות את מרדכי. תרגום של זמה, עצת חטאין. זם, זמם. תקוע, לקבוע ולתלות עליו את מרדכי ההוגה בדת עץ חיים. ותשועה ברב יועץ, זה הקב"ה, ופסוק הוא במשלי י"א, י"ד. רק, המן. כמר, מל' והשבית את הכמרים (מ"ב כ"ג, ה') ר"ל שעשה את עצמו ע"ז. כימר, כאשר התאמר בלבבו לעשות למרדכי, מל' תתימרו (ישעיה ס"א, ו'). מניף עמר, זה מרדכי שלמד לתלמידיו הלכות קמיצת העומר כאשר בא המן עם הלבוש והסוס, כדאיתא במדרש אסתר. וחנן, בקש בתחנה ממרדכי לרכוב על הסוס. הכריע אסר, שעור העומר שעסק בו מרדכי שהוא רק כאשר הכריע עשרת אלפים ככר כסף של המן. בהל שנית, לבוא אל משתה אסתר. לסעד, לסעודה המתוקנת. תכנית, ל' תקון. חנית של הרשע. רעל מור, מרדכי הנקרא מור המריר להמן כוס של תרעלה. וחרבון, הוא חרבונה. האריור, קללו. והדס, אסתר. העריר, עשתה אותו ערירי, שנתלה עם בניו. ברוש, מרדכי. נער, התחדש ופרח כנער. נעצוץ, המן. ננער, נטרד מן העולם, כמו ויגערו רשעים (איוב ל"ח, י"ג). ערער, הקדוש ברוך הוא איבד את כל אנשי עצתו, מל' ערער תתערער (ירמיה כ"א, כ"ח). ופן, ופנה הקב"ה אל תפלת ישראל, ועפ"ה תהלים ק"ב, י"ח. יחומים, בנים, מל' יחמתני אמי (תהלים כ"א). מאה, ע"פ מדרש קהלת דף כ"ט אם יוליד איש מאה, זה המן, וראה למעלה דף 669. טמאה, זרש. סערו, כאבדו, מל' יסער מגרן (הושע י"ג, ג') לקמעה, מעט בל' חז"ל כמו טוחן הרבה ומוציא קמעה (גיטין ס"ז, ע"א), ר"ל בזמן מועט. ספות, על שהוסיפו זדונות ושגגות, וע"פ תרגום אונקלוס דברים כ"ט, י"ח. קועו, נתלו, על והוקע אותם (במדבר כ"ה, ד'). נאחתו, ל' אחות, נתאחדו ונתחברו עם אביהם. ובאע חד, בעץ אחד נשברו ונשחתו. נוחתו, ל' מחתה מעניין יחת אפרים (ישעיה ז', ח'). ומה שאמר ובאע חד יסודו בפר"א פ' נ' אליה ז"ל נדמה כחרבונא אחד מסריסי המלך ואמר לו יש עץ בביתו של המן מבית קדשי קדשים גבוה נ' אמה, מיד צוה המלך לתלותו עליו לקיים מה שנאמר ינתסח אע מן ביתה (עזרא ו', י"א). מצרים, צוררי ישראל. לרם, להקב"ה. זו, ישראל שנקראו עם זו (שמות ט"ו, י"ג. ע"ו. ישעיה מ"ג, כ"א). ובז לא בזו, בבזה לא שלחו את ידם. במיר ספרים, שהומרו ונחלפו אגרות המן. עפרים, ישראל עפ"ה שיר ד', ה'. בפלכי כפרים, בכל פלך וכפר.

ע"ס א"ב.

אֲסַפְּרָה אֶל־חֹק. פְּלָאוֹת לָחוֹק. אֶשָּׂא דֵעִי לְמֵרָחוֹק. בְּבוֹא צָר לִרְחוֹק: בְּקוּם עָלַי צֶפַע. מִשֹּׁרֶשׁ אֶפַע. הוֹן פִּלֵּס בְּשֶׁפַע. וְהוֹקַע בְּעֵץ מְשֻׁפָּע: גָּשׁ וְהִפִּיל פּוּר. מִיּוֹם לְיוֹם סָפוּר. וַיֵּצֵא חָפוּר. בְּהַבִּיעוֹ סִפּוּר: דָּרַשׁ יְמֵי שָׁבוּעַ. לָשׁוּט יוֹם קָבוּעַ. בְּאֵי־זֶה חֹדֶשׁ טָבוּעַ. קוֹב סֵפֶר רָבוּעַ: הֵן יוֹם רִאשׁוֹן. הֵנִיב לַחֲשׁוֹן. וּמִי זֶה בָּא לִלְשׁוֹן. נְצוּרֵי כְּאִישׁוֹן: וְגִיא וָדֹק כִּי נִבְרָאוּ. וְעַל שְׁמָם נִקְרָאוּ. וְאִם יִמַּדּוּ וְיֵחָקְרוּ. אָז אֵלֶּה יֵעָקְרוּ: זָע יוֹם שֵׁנִי. לְהַצְדִּיק שְׂפַת שָׁנִי. וְאִלֵּם מְלָשְׁנִי. מִלְּהַלְשִׁינִי: חַי כִּי הִרְקִיעַ. וְהִבְדִּיל רָקִיעַ. וּמִי זֶה בָּא לְהַשְׁקִיעַ. זֹהַר הָרָקִיעַ: טָשׁ יוֹם שְׁלִישִׁי. וְהֵטִיל חֶלְשִׁי. בְּמָעוֹז פִּלְשִׁי. וְחִילִי וְשִׁלְּשִׁי: יֹשֶׁר עֵץ וְדָגָן. כִּי נִטְּעוּ בַּגָּן. וְאִם כְּדִבְרֵי נִרְגָּן. לָמָּה נִבְרֵאתָ גָּן: כְּהִפִּיל מְרֵעִי. פּוּר עֲלֵי רְבִיעִי. מוּל פְּנֵי רוֹעִי. אִמְּצָה זְרוֹעִי: לִמְזָלוֹת דִּמָּם. בְּכוֹר שׁוֹר בִּשְׁמָם. וְצָר מַה זָּמַם. לְאַבְּדָם וּלְהָמָם: מִהֵר חֲמִישִׁי. בְּפוּרוֹ לְהַמְשִׁי. וְהִגִּיהַּ אִמְשִׁי. כְּהֶעֱרִיב שִׁמְשִׁי: נוֹצָה זִיז וָנֶשֶׁר. כִּי עָפְפוּ בְּיֹשֶׁר. מִי יוּבִיל תֶּשֶׁר. אִם עָפוּ נְשׂוּאֵי נֶשֶׁר: סִבֵּר לְרוֹשְׁשִׁי. צָר בְּפוּר שִׁשִּׁי. וְעָלָה וְאִשְׁשִׁי. בְּהִצְהִיר עֲשָׁשִׁי: עֵרֶךְ בְּהֵמוֹת. מוּכָן לְנֶחָמוֹת. שָׁאַג בְּעַדִּי הוֹמוֹת. וְשֻׁכַּךְ חֵמוֹת: פֵּאֵר שִׁיר שַׁבָּת. חַל פְּנֵי מְשִׁיבַת. וְאִם זוּ

לחק, לכתוב על ספר. **אשא**, איוב ל"ו ג'. **לרחוק**, ללחוץ את ישראל. **צפע ואפע**, שניהם שמות מיני נחשים רעים (ישעיה י"ד, כ"ט. ול', ו'). **פלס בשפע**, הרבה לשקול כסף. **והוקע**, נתלה. **בעץ משפע**, בעץ חד כי לפי מדרש אסתר נתלה על עץ של קוץ. **גש והפיל פור**, כל הענין הזה יסודו במדרש אסתר דף קפ"ו ובתרגום שני לאסתר ג' ז'. **חפור**, נכלם. **בהביעו ספור**, כשהגיד לו הגורל על כל יום זכותו של ישראל. **לשוט**, לשוטט ולמצוא. **טבוע**, גם הוא ל' קביעה בל' חז"ל. **קב ספר רבוע**, לקלל ישראל אשר נאמר עליו ומספר את רובע ישראל (במדבר כ"ג, י'). **ספר** ל' מספר כמו הספר אשר ספרם (דה"ב ב', ט"ז). ובס"א לקעקע דגלי רבוע. **הניב לחשון**, הוציא הדבור. **הניב** מל' כי ינוב (תהלים ס"ב, י"א) ניב שפתים (ישעיה נ"ז, י"ט). **לחשון**, מל' אין להם לחש (ירמיה ח', י"ז) עלי יתלחשו (תהלים מ"א, ח'). **ללשון**, להלשין. **וגיא ודק**, ארץ ושמים. **ועל שמם נקראו**, כמו שדרשו חז"ל, בראשית, בשביל ישראל שנקרא ראשית. **ואם ימדו**, ירמיה ל"א, ל"ז. **זע**, התנועע וקם. **שפת שני**, ישראל עש"ה שיר ד', ג'. **ואלם**, השתיק. **חי**, הקב"ה. **זהר הרקיע**, ישראל עש"ה דניאל י"ב, ג'. **והטיל חלשי**, השליך גורלי. **חלש**, גורל בל' משנה כמו מטילין חלשין (שבת קמ"ח ב') ובישעיה י"ד, י"ב חולש על גוים. **פלשי**, ל' גלוי ופרסום, ר"ל גלה את מעשי הטובים. **וחילי**, אמלכי. **ושלשי**, שעני כחוט המשולש אשר לא במהרה ינתק. **עץ**, עץ החיים. **ודגן**, עץ הדעת, וכמאן דאמר חטה היתה (סנהדרין ע', ב'). **בגן**, בגן עדן. **נרגן**, המן המריב. **מרעי**, הצורר לי. **דמם** דמה אותם. **בכור שור**, יוסף עש"ה דברים ל"ג, י"ז. ואמר והנה השמש והירח וכו'. **מהר** המן ביום חמישי. **להמשי**, להוציא, מל' מן המים משיתיהו. **והגיה אמשי**, האיר חשכי, מל' אמש שואה (איוב ל', ג'). **נוצה**, שם כלל לעופות. **זיז**, בתהלים נ', י"א זיז שדי והוא העוף היותר גדול ע"פ ויקרא רבה פ' כ"ב. **תשר**, תשורה ומנחה מקרבן עופות. **עפו**, ל' תולשה כמו כרדס ויעף (שופטים ד' כ"א) מעוף צוקה (ישעיה ח', כ"ב). **נשואי נשר**, עש"ה שמות י"ט, ד'. **לרוששי**, לעשותי רש ועני. **ועלה** יום הששי. **ואששי**, חזקני מל' והתאששו (ישעיה מ"ו, ח'). **בהצהיר עששי**, בהאיר נרי. **בהצהיר**, מל' צוהר תעשה לתבה. **עששי**, מל' עששית שהיתה דולקת (ברכות דף כ"ג) הוא הכלי שמשימים בו הנר. **בהמות**, בהמות בהררי אלף (תהלים נ', י') שהיא החיה היותר גדולה (ויקרא רבה פ' י"ג, וכ"ג). **לנחמות**, לנחם הצדיקים. **הומות**, קולות וצעקות. **פאר שיר שבת**, השבת שהוא לפאר ולשיר, ועש"ה שיר ליום השבת (תהלים צ"ב). **חל פני משיבת**, חילה את פני התורה שהיא משיבת נפש (שם י"ט, ח'). **זו**, ישראל עם זו.

תְּשֻׁבַּת· מִי כִּי יֻשְׁבַּת: צָפָה עֲלֵי חֳדָשִׁים· וְהֵטִיל חֲלָשִׁים· וּמַזָּלוֹת הָרָשִׁים· לְהַכְחִיד קְדוֹשִׁים: קִדֵּם וְעָלָה· רֹאשׁ חֳדָשִׁים לְמָעְלָה· טְלֵה חָלָב הֶעֱלָה· פָּסוֹחַ בְּמִי זֹאת עֹלָה: רָץ שֵׁנִי כְּאָמָן· וּבְיָדוֹ זְכוּת מָן· וְרָץ אֶל־שׁוֹר מְזֻמָּן· וַיִּתְלוּ אֶת־הָמָן: סיון שְׁלִישִׁי שָׁמַר· מַתַּן דָּת בְּמִשְׁמָר· וְכִתְאוֹמֵי תָמָר· הֲדַס וּמֹר תֻּמָּר: תַּמּוּז חָן לַשָּׁמַיִם· בְּלִי קוּם צָרָה פַּעֲמָיִם· וְסַרְטָן גָּדֵל בַּמַּיִם· הֵעִיר צֶדֶק מָשׁוּי מִמָּיִם:

ראשי החרוזים אלעזר בירבי קליר.

אָמַל וְרָבַךְ· חֲמִישִׁי כְּהִנָּבֵךְ· דַּי כִּי סוּבַךְ· אַרְיֵה מִסֻּבָּךְ: לְעַשּׂוּר בְּהֵמָה· שִׁשִּׁי הָמָה· וּמִבְּתוּלָה הוֹמָה· שִׁכֵּךְ חֵמָה: עָלְצוּ עֲלוֹת בַּסֶּגֶל· רֵעַ וְכִפּוּר וָרֶגֶל· וְנוֹסַף מְנוֹחַ רֶגֶל· לִמְרַבְּעֵי דֶגֶל: זְכוּת סָר מֵרַע· בְּמֹאזְנֵי צֶדֶק הָכְרַע· וְהֻזְכַּר לְהִפָּרַע· מֵהָמָן הָרָע: רָאָה בְּיֶרַח בּוּל· כִּי בוֹ רָד מַבּוּל· וְלֹא יָדַע כִּי קֵץ וְבוּל· בְּאִבּוֹ סָבוּל: בּוֹ תָּר לִקְרָב· לְעוֹרֵר בְּיוֹם קְרָב· וְיוֹשֵׁב עַל עַקְרָב· עֲקָצוֹ כְּעַקְרָב: יְסוּד הֵיכַל קֹדֶשׁ· חִנּוּךְ מְנוֹרַת קֹדֶשׁ· תְּשִׁיעִי הַחֹדֶשׁ· הֻזְכַּר לְאַנְשֵׁי קֹדֶשׁ: רָע פֵּרַשׂ רִשְׁתּוֹ· וְנִהְיְתָה לְבָשְׁתּוֹ· כִּי בְאֵיתָן קַשְׁתּוֹ· נִשְׁבְּרָה קַשְׁיוּתוֹ: בַּחֹדֶשׁ אֲשֶׁר בֵּל סָמַךְ· תָּר הֱיוֹת מְסֻמָּךְ· וּבְשֵׁבֶט

חשבת, תבוטל. צפה, כאשר ראה המן שלא נפל לו גורל בימים השליך הגורל על החדשים. חלשים, גורלות. ראש חדשים, ניסן. טלה חלב, מזל ניסן הוא טלה, ואמר טלה חלב לרמוז על שמואל שהעלה טלה חלב (שמואל א' ז', ט') והוא שסף את אגג. פסוח, המזל העלה את קרבן פסח לזכות ישראל הנקרא מי זאת עולה (שיר ח', ה'). שני, אייר החדש השני. מן, שניתן להם בחדש השני. ורץ אל שור, מזל אייר שור והוא ג"כ הזכיר זכות אברהם שרץ אל הבקר לעשות סעודה למלאכים. שלישי, סיון שמר לישראל זכות מתן תורה. וכתאומי תמר, מזל תאומים של סיון רומז על משה ואהרן הנקראים תאומי צביה כדאיתא במדרש רבה על שיר ד', ה'. ומלת תמר עש"ה צדיק כתמר יפרח. הדס ומור, אסתר ומרדכי. תמר, עלו למעלה, מענין כתימרות עשן (שיר ג', ו'). חן, התחנן. בלי קום צרה פעמים, שבכל אירע בו צרה שהובקעה העיר לכן לא תשוב להיות בו צרה שנית. וסרטן, מזל תמוז. משוי ממים, משה רבינו.

אמל, אומלל המן. ורבך, נמס לבו, מל' מורבכת תביאנה (ויקרא ו', י"ד). כהנבך, כאשר נעשה נבוך ע"י חודש החמישי שאמר די לצרה שאירע בו ע"י נבוכדנצר שעלה על ירושלים כאריה מסבכו (ירמיה ד', ז'). סובך ל' סבכוך מענין נאחז בסבך (בראשית כ"ב, י"ג). ששי, באחד באלול ר"ה למעשר בהמה (משנה ראש ר"ה). המה, התאוה מל' ומעי המו עליו (שיר ה' ד'). ומבתולה הומה, שבתולת ישראל שהיתה הומיה ונאנחה. וס"א ומבתולה חומה בחי"ת וגם הוא כנוי לישראל עש"ה שיר ח', י'. וסמך לגרסה זו במדרש אסתר שמזכיר ג"כ חומה לאלול, עלה באלול זכות השלמת החומה של ירושלים שבו נשלמה וכו'. בסגל, באחד המסוגל והנבחר הוא חדש תשרי. רע, ר"ה יום תרועה. וכפור, יוה"כ. ורגל, סוכות. מנוח רגל, הוא שמיני עצרת. סר מרע, איוב (איוב א' א'), וכמאן דאמר איוב מעולי הגולה היה (ב"ב דף ט"ו). במאזני צדק הכרע, כמו שאמר ישקלני במאזני צדק (איוב ל"א, ו'), ותשרי מזלו מאזנים. והוזכר זכות איוב. בול, מרחשון. קץ ובול, השלמת בנין בה"מ (מ"א ו', ל"ח). באבו, הוא כנוי לחדש חשון וע"פ תרגום יונתן שתרגם בירח בול בירח מיסף אבביא. סבול, ל' נשיאה כמו ויט שכמו לסבול (בראשית מ"ט, ט"ו). תר, חשב. לעורר איבה. ביום קרב, ביום מלחמה. ויושב על עקרב, זכות יחזקאל הנביא שנאמר לו ואל עקרבים אתה יושב (יחזקאל ב', ו'), ועקרב הוא מזל חשון. יסוד היכל קדש, חגי ב', י"ח. חנוך מנורת קדש, ע"י החשמונאים. רע, המן. באיתן קשתו, בזכות יוסף (בראשית מ"ט, כ"ד) נשברה קשיות מחשבת המן. אשר בל סמך, אשר סמך בו נבוכדנצר על ירושלים, הוא חדש טבת (מ"ב כ"ה, א'. יחזקאל כ"ד, ב'). ונקרא נבוכדנצר בל ע"ש אלילו שעבד.

הָרֶשַׁע תָּמַךְ · וּבְעֵץ חֲמִשִּׁים נִסְמָךְ: יָשֵׁר עוֹרוֹת גְּדָיִים · וְזִילַת מֵי דְלָיִים · יָדְעוּ פְּלָאִים · בְּיֶרַח דּוּדָאִים: קוֹץ וְדַרְדַּר · יָזַם לְפוּר אֲדָר · בִּגְבוּלוֹ הוּא דָר · כִּי לֹא נִמְצָא בוֹ הָדָר: לֶאֱחוֹז לַנִּדְגִּים · קָרָא לְדַיָּגִים · וּבְסִיר דּוּגִים · נִבְלַע כְּדָגִים: יוֹם לְיוֹם יַבִּיעַ אֹמֶר · דְּרוֹשׁ קַל וָחֹמֶר · וּבִקְצִירַת הָעֹמֶר · חִלּוּ לְיוֹצֵר חֹמֶר: י׳ רָאשֵׁי קָמוֹתָיו לִקְצוֹר · וְאַשְׁכְּלוֹתָיו לִבְצוֹר · יוֹמוֹ לָעַד לַעֲצוֹר · מִיּוֹם לְיוֹם לִנְצוֹר: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹבֵר אוֹיְבִים וּמַכְנִיעַ זֵדִים:

על הצדיקים וכו׳ עד כי בך בטחנו.

כֶּתֶר מְלוּכָה מֵאָז הָיָה מֻבְטָח · מֵאֵלָיו הָיָה לְהִנָּתֵן לְבַת הַבֶּטַח · מַלְכוּת כְּשֵׁרוּהָ מֵרְאָם הוּטַח · מִזִּיו הוֹד כֶּם אֲשֶׁר הֻבְטַח · מֵרֹאשׁ עַד עָקֵב לִבָּהּ בָּטַח · בּוּץ לְהַאֲמִירָהּ בְּמָעוֹז וּמִבְטָח: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מִשְׁעָן וּמִבְטָח לַצַּדִּיקִים:

ולירושלים וכו׳ עד לתוכה תכין.

מַלְכוּת נֶחְפָּזָה כְּחָזוּ רְבִיד · נָבָל נָתוּן עַל יְדִיד מִיַּד מַעֲבִיד · נִשְּׂאוֹ מֵעַל כֹּל וְטָרְחוֹ הִכְבִּיד · נִינָיו כִּתְרוֹ לְהַאֲבִיד · נְשׂוּאֵי רַחַם זֶבֶד טוֹב הִזְבִּיד · וְאַרְגְּמָנוֹ יִמְנָם לְכוֹנֵן עִיר דָּוִד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, בּוֹנֵה יְרוּשָׁלָיִם:

את צמח ושמע קולנו וכו׳ עד ברחמים.

בְּרֹאשָׁהּ סִיֵּם זֵר אֲשֶׁר הִפְלָא · סוּגַת שׁוֹשָׁן עֲלוֹת מִשִּׁפְלָה · שִׁיחַת

נסמך, כזקף ותלה. **עורות גדיים**, יעקב אבינו ע״ש הכתוב בראשית כ״ז, ט״ז. **וזילת מי דלים**, משה רבינו עה״ש דלה דלה לנו (שמות ב׳ י״ט). גדי הוא מזל טבת ודלי הוא מזל שבט. **ידעו**, שתי מזלות אלה הודיעו לו להמן פלאות. **בירח דודאים**, שבט, שבו ראש השנה לאילנות. **קוץ ודרדר**, המן. **יזם**, חשב. **לנדגים**, המשלים לדגים (בראשית מ״ח, ט״ז). **לדיגים**, לבעלי מצודה ורשת (ירמיה ט״ז, ט״ז). **ובסיר דוגים**, מל׳ עמוס ד׳, ב׳. ויסוד החרוז במדרש אסתר, אמר המן כשם שהדגים בולעין כך אני בולע אותן, אמר לו הקב״ה, רשע דגים פעמים נבלעין ופעמים בולעין, ועכשו אותו האיש נבלע מן הבולעין. **יביע אומר**, כל יום ויום היה מליץ על ישראל והיה דורש המצוות הקלות והחמורות שהם מקיימים. **ובקצירת העמר**, יום ט״ו בניסן היה יום ג׳ לתעניתם. **ליוצר חומר**, להקדוש ברוך הוא. **ראשי קמותיו**, של המן, הם בניו. **לקצור**, לכרות. **יומו לעד לעצור**, כמו שכתוב וימי הפורים האלה לא יעברו וכו׳ (אסתר ט׳ כ״ח).

מאליו היה, מאת הקב״ה. **לבת הבטח**, לאסתר. **כשרוה**, כאשר ראו את אסתר. **הוטח**, נחשך, מל׳ טח מראות (ישעיה מ״ד, י״ח). **מזיו הוד כם**, מהוד וזיו יפיה של אסתר שניתן לה מכסא של מעלה. **עד עקב**, כלומר עד סוף. **בוץ להאמירה**, נתנשאה ונתרוממה בבגדי שש שהם בגדי מלכות. **להאמירה**, ל׳ את ה׳ האמרת (דברים כ״ו, י״ז). **במעוז**, בעזר מעוז ומבטח של הצדיקים.

מלכות נחפזה, שאר האומות. **רביד נבל**, כאשר ראו שניתן רביד הזהב של המן הנבל על צוארו של מרדכי. **מיד מעביד**, זה אחשורוש שהיה מעביד את ישראל בצרות הגזרות. **נשאו מעל כל**, אסתר ג׳ א׳. **וטרחו הכביד**, שהטריח את כל העם להשתחות לפני המן. **ניניו כתרו להאביד**, וכל גדולתו היתה להאבידו עם בניו כמו שמאבידים גלל של רעי. **כתרו**, מל׳ כאן במתרות (חולין ל״ח) ויסודו במדרש אסתר קב״ה ע״ב אם יעלה לשמים שיאו לרומה, ורואו לעב יגיע לעננה, כגללו לנצח יאבד, מה גללים הללו מזוהמין כך הוא מזוהם. **נשואי רחם**, ישראל (ישעיה מ״ו, ג׳). **הזביד זבד טוב**, שנתן למרדכי עושר המן. **ימנם**, זימן להם.

בראשה סים זר, הושם הכתר המפלא בראש אסתר. **סוגת שושן**, ישרא׳ עה״ש סוגה בשושנים (שיר ז׳, ג׳).

רְדוּמִים עֲלוֹת מִמַּכְפֵּלָה· שְׂעִיר וּשְׂרִידָיו לְשַׁחַת הִפִּילָה· סְגוּרֵי כֶּלֶא הֵפֶן מֵאֲפֵלָה· וְהֵעִיר רֹן כְּפָלָה לְשׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

רצה וכו' עד לציון ברחמים.

וַיַּמְלִיכֶהָ עֲזוֹר לְאֹם מוֹרָאָה· עֲצוּרָה הָיְתָה לָכֵן מֵעֵת נִבְרָאָה· עֲמִיתָהּ הִפְגִּיעַ בַּעֲדָהּ קְרִיאָה· עַד עֵת בֹּא דְבָרוֹ אֲשֶׁר רָאָה· עֱנוּתָם לַחוֹזִים שַׁדַּי הֶרְאָה· שׁוֹשַׁן חוֹחִים לְעָבְדוֹ בְּיִרְאָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

מודים, על הנסים, ועל כלם וכו' עד סלה.

תַּחַת פִּלְפּוּל יְגִיעַ לֶקַח טוֹב· פְּעֻלַּת צַדִּיק פְּעָלָם לַטּוֹב· פְּאֵר אֹמֶר אֲשֶׁר הוּא טוֹב· פּוּר הָפַךְ לְמִשְׁתֶּה וְיוֹם טוֹב· פְּדוּת תָּחִישׁ לְהָדָר הַטּוֹב· צָהֳלָה וְזִמְרָה לְהוֹדוֹת לְאֵל טוֹב: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת:

אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה, שים שלום וכו' עד בשלומך.

וַשְׁתִּי צֹאֲנָה לַמַּעֲרָכוֹת· קְצִינוּת כְּהַכְתָּרָה מִמְּלָכוֹת· רַגְלֵי אַיֶּלֶת כְּמוֹת דּוֹרְכוֹת· שִׁבְעִים יְמֵי צַר עֲלוֹת לָהּ אֲרוּכוֹת· תָּקְפָּה עַם דּוֹד לְעֵינֶיהָ בְרֵכוֹת· וְשִׂמְחָה קוֹל נִשְׁמַע מֵחֲרַכּוֹת· וְדוֹבֵר שָׁלוֹם מִמְּעוֹן הַבְּרָכוֹת: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם:

חצי קדיש.

רדומים, האבות הישנים במערת המכפלה תפלתם בעד ישראל עלתה לשמים. **סגורי כלא**, האסורים בבתי כלאים והכוונה על כ"ב אלף תינוקות שהיה המן אוסר אותם בשלשלאות כדי להרגם למחר וכדאיתא במדרש לאסתר ה', י"ג. **הפן**, הפנה והוציא אותם.

וימליכה הקב"ה את אסתר כדי לעזור על ידה לישראל שנקרא אום **מוראה** עפ"י צפניה ג' א', בעבור שנמאס בין האומות. **עצורה היתה לכן**, היתה אסתר מעותדת למלכות. **עמיתה**, מרדכי התפלל בעדה. **אשר ראה**, בחלומו שחלם כדאיתא במדרש. **ענותם** מל' ולא שקץ ענות עני (תהלים כ"ב, כ"ה). **לחוזים** לנביאים, כמו שכתוב ומצאוהו רעות רבות וכו' (דברים ל"א, י"ז). **שושן חוחים**, ישראל עפ"י שיר ב', ב'.

תחת פלפול, שהיו מעלים אפר על ראשם ויגעו בתורה הנקראת לקח טוב. וע"פ **תרגום** שני לאסתר ד', א' אפיקו ית ארונא לתרעי שושן ואפיקו עלוי ספרא דאורייתא כד מעטף ומפלפל בקטמא והוין קריין ביה בצר לך ומצאוך וכו'. **צדיק**, מרדכי. **פאר אמר**, האמירה המפוארה של **תפלת** מרדכי. **להדר הטוב**, בה"מ.

צאנה למערכות, הולכה לפני מערכות המשפט ונמדד לה מדה כנגד מדה, כי היא היתה מביאה בנות ישראל ערומות לעשות בהן מלאכה בשבת, כך היא הובאה ערומה אל הדין (מגלה י"ב, ב'). **צואנה** כמו **סואנה** בסמ"ך כבנין פֻּעַל מגזרת סאון מל' כל סאון סואן ברעש (ישעיה ט' ד') שפירשוהו חז"ל ל' מדה במדה בסוטה דף ח'. ושמור סדר הא"ב הכריח את הפייטן לכתוב **צואנה** בחלוף ס"צ ודוגמת ספן צפן, עלס עלץ, חמס חמץ. **קצינות**, שררות של ושתי. **כהכתרה**, כאשר נפסקה ממנה, ל' כתר לי זעיר (איוב ל"ו, ב') שפירשו הפסק לי דבריך. וי"מ כנגד מה שהיתה מתחלה מוכתרה בקצינות יותר משאר מלכות כן היתה עתה נמאסה. **אילת**, תואר לאסתר. **שבעים** וכו', בין אגרות אחשורוש הראשונות לאחרונות היו ע' יום ואסתר העלתה ארוכה ותרופה לע' ימים הללו. **תקפה**, תוקף ואמצה. **עם דוד**, מרדכי. **לעיניה ברכות**, תואר לישראל עפ"י שיר ז', ו'. **מן החרכות**, מן השמים. **ודובר שלום**, קול משמיע שלום.

יוצר להפסקה שניה·

ע"ס א"ב וכל סופי חרוזים על לה"כ. וההמ"ח משה בן חבוב חתום באמלע ובסוף.

אֶת־פְּנֵי מֶלֶךְ אֶתְיַצְּבָה בְּוַעַד מַקְהֵלוֹת· וֶעֱזוּז נוֹרְאוֹתָיו לְסַפֵּר בְּמַעַרְכֵי תְהִלּוֹת· אֱלֹהִים עַד־מָרוֹם אֲשֶׁר־עָשִׂיתָ גְדֹלוֹת: אָז בְּטֶרֶם נִמְתְּחוּ וְאַבְנֵי פִנֹּתֶיךָ יִסַּדְתָּ· כֵּס יְשִׁיבָתְךָ עָלָה בְּמַחֲשֶׁבֶת חָשַׁבְתָּ· נָכוֹן כִּסְאֲךָ מֵאָז מֵעוֹלָם אָתָּה: בָּנִים חֲבִיבִים בְּחִבָּה יְתֵרָה וְנוֹדַעַת· עָלוּ בְּמַחֲשָׁבָה לְהַשְׂכִּילָם עֵצָה מוֹדַעַת· אֱמוּנַת עִתֶּיךָ חֹסֶן יְשׁוּעֹת חָכְמַת וָדָעַת: מַשְׁמִיעַ שָׁלוֹם הִשְׁמִיעַ הִכּוֹנוּ דַרְכֵיכֶם· בְּנֵי חֲסוּ בְצִלִּי וְזַכּוּ בְּמִקְחֲכֶם· כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם· קָדוֹשׁ: גְּמִילוּת חֶסֶד תָּמִיד אַבִּיעָה וְאַזְכִּירָה· אֱלֹהַי זְבָדַנִי בְּלֶקַח טוֹב לְהִתְפָּאֲרָה· חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה: מַרְפֵּא וְשִׁקּוּי עֶצֶם לְמַחֲזִיקֶיהֶם וּמַיְמִינֵיהֶם· חַיֵּי נֶצַח הִנְחִיל יֵשׁ לְמֹצְאֵיהֶם· יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם: דְּבָרָיו נֶחֱמָדִים מִפָּז וּמִדְּבַשׁ מְתוּקִים· לִוְיַת חֵן וַעֲטֶרֶת לְגָרוֹן מַעֲנִיקִים· אֲשֶׁר לוֹ חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים צַדִּיקִם: הוֹרוּנוּ יְשִׁישַׁי לֶכֶת נְתִיבוֹ· זוֹ הַדֶּרֶךְ לְכוּ בָהּ עַם קְרוֹבוֹ· הַשַּׁעַר לַיְיָ צַדִּיקִים יָבֹאוּ בוֹ: וְהִתְבּוֹנְנוּ קְבוֹעַ שָׁנִים וּלְתַקְּנָם בְּמֶרֶץ· אֱלֹהֵיכֶם הַמַּשְׂכִּילְכֶם לְחַסֵּר וּלְעַבֵּר בְּתֶרֶץ· רְאֵה נָתַתִּי לִפְנֵיכֶם אֶת־הָאָרֶץ: הִתְחַזְּקוּ וְהִזָּהֲרוּ בְּמִנְהַג אֲבֹתֵיכֶם בִּידֵיכֶם· לִדְחוֹת וְלִקְבֹּעַ בְּמַסֹּרֶת מְסוּרָה לָכֶם· הַדְּבֵקִים בַּיְיָ אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם: זַהֲרוּ לִדְחוֹת פֶּסַח מִבְּדוּ וּמֵאֲדוּ רֹאשׁ הַשָּׁנָה· לִקְבּוֹעַ פֶּסַח בְּאַגְהוּ וּבְכַגְהוּ כֶּסֶה לְתַקְּנָה· כִּכְתָבָם וְכִזְמַנָּם בְּכָל־שָׁנָה וְשָׁנָה: יָמִים יָצְרוּ וְהִבְחָרוּ זִכְּרוּ סִמָּנֵיהֶם· אֲדָר הַסָּמוּךְ לְנִיסָן קְבוֹעַ בָּהֶם· לְקַיֵּם אֶת־יְמֵי הַפֻּרִים הָאֵלֶּה בִּזְמַנֵּיהֶם: הַכְמֵי לֵבָב חָכְמוּ קְבוֹעַ וּלְתַקְּנָה· אַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת תָּמִיד לִקְרוֹת בִּרְנָנָה· לְעִתִּים מְזֻמָּנִים שָׁנָה בְשָׁנָה: טְהוֹרִים בְּאֶחָד בַּאֲדָר מַשְׁמִיעִים עַל הַשְּׁקָלִים בְּרִנָּה·

את פני מלך, תוכן ענין פיוט זה הוא כולו כענין פיוט של הפסקה הראשונה וע"כ אין מן הצורך להאריך כאן במה שכבר מבואר שם. **את פני מלך**, לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה. **במערכי תהלות**, בתהלות כערכות וסדורות. **אלהים עד מרום**, תהלים ע"א, י"ט. **נמתחו**, השמים. **ואבני פנותיך**, עומדי ארץ, ועש"ה איוב ל"ח, ו'. **נכון**, תהלים צ"ג, ב'. ויסודו בפסחים נ"ד ופרקי דר"א פ' ג' (גם נראה ב"ר), שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם תורה ותשובה וג"ע וגיהנם וכסא הכבוד וב"המ ושמו של משיח. **בנים חביבים**, ישראל, ותפס ל' המשנה אבות פרק ג', חביבים ישראל שנקראו בנים למקום חבה יתרה נודעת להם וכו'. **עצה מודעת**, היא התורה עש"ה משלי כ"ב, כ'. **אמונת**, ישעיה ל"ג, ו'. ונדרש על תורה שבעל פה בשבת דף ל"א. **משמיע שלום**, הקב"ה. **הכונו דרכיכם**, על' הכון לקראת אלהיך (עמוס ד', י"ב). **במקחכם** בתורה. **כי לקח**, משלי ד', ב'. **חפץ**, ישעיה מ"ב, כ"א. **מרפא ושקוי** וכו', עש"ה משלי ג', ח'. ע"ז. י"ח. ד', כ"ב. ח', כ"א. **הנחיל יש**, ע"פ המשנה סוף עוקלין אמר ר' יהושע בן לוי עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות, שנ' להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא. **יעשה**, ויקרא י"ח, ה'. **נחמדים**, תהלים י"ט, י"א. **לוית חן**, משלי א', ט'. **אשר לו חקים**, דברים י"ד, ח'. **ישישי**, זקני. **השער**, תהלים קי"ח, כ' **במרץ**, בזריזות. **בתרץ**, ביושר ובצדק, דברי צדיקים ת"א פתגמין תריצין (שמות כ"ג, ח'). **ראה**, דברים א', ח'. **והזהרו במנהג אבותיכם**, בגמרא ביצה דף ד', ב' השתא דידעינן בקביעא דירחא מאי טעמא עבדינן תרי יומי, משום דשלחו מתם הזהרו במנהג אבותיכם בידיכם וכו'. **הדבקים**, שם ד', ד'. **זהרו**, הזהרו. **כסה**, ראש השנה, ככתבם, אסתר ט', כ"ז. **והבחרו**, להיות בהם ראש חדש אדר. **לקים**, שם ט', ל"א. **לעתים**, נחמיה י', ל"ה.

בְּנִיסָן לְהָבִיא קָרְבָּן מִתְּרוּמָה חֲדָשָׁה כְּתִקּוּנָהּ. רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה: מַתְכִּיפִים אַחֲרֶיהָ מְחִיַּת שׂוֹטֵן לְהַשְׁמִיעָהּ. שְׁקָלֵינוּ לְהַקְדִּים גְּאוֹן קָמֵינוּ לְהַכְנִיעָהּ. אָמַר עִם־הַסֵּפֶר יָשׁוּב מַחֲשַׁבְתּוֹ הָרָעָה: יַשְׁמִיעוּ בַּשְּׁלִישִׁי עַל טָהֳרַת הָרֶגֶל בִּקְרִיאָתָם. לְהִזָּהֵר בְּהַזָּיוֹת וּבִטְבִילוֹת טָהֳרָתָם. וְהִזַּרְתֶּם אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִטֻּמְאָתָם: כְּבוֹד הָרֶגֶל לְהַשְׁמִיעַ לִדְרוֹשׁ וְלִשְׁאוֹל. הִלְכוֹת חֻקּוֹתָיו בְּשִׂמְחָה וּמָחוֹל. וְאֶת־עַמִּי יוֹרוּ בֵּין קֹדֶשׁ לְחֹל: בָּרְבִיעִית עִנְיַן הַחֹדֶשׁ לְבָאֵר כַּצָּהֳרָיִם. נִסֵּי נִפְלְאוֹתָיו לְהַגִּיד אֲתוּיֵ נַהֲרָיִם. תִּזְכֹּר אֶת־יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: לָמְדוּ פְּעָמִים לְהַקְדִּים וּפְעָמִים לְהַפְסִיק קְרִיאָתָם. זֶהוּ בּוֹ דַּר וּבְיוֹ נְתִיבָתָם. חֲכָמִים יַגִּידוּ וְלֹא כִחֲדוּ מֵאֲבוֹתָם: מִדֵּי חָל אֲדָר בְּכָשֵׁר מִצְוָה. קוֹרְאִים פָּרָשַׁת שְׁקָלִים בְּשַׁבַּתּוֹ בְּאַחֲוָה. אֶת־סֵפֶר תּוֹרַת מֹשֶׁה אֲשֶׁר צִוָּה: בִּשְׁמֹנָה בוֹ פָּרָשַׁת זָכוֹר לְהַשְׁמִיעָהּ וּלְהַזְכִּירָהּ. לְהַשְׁמִיעֵנוּ שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה גִּילָה וְאוֹרָה. וְאָזְנֵי כָל־הָעָם אֶל־סֵפֶר הַתּוֹרָה: נִמְנִים וּמַפְסִיקִים בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ מִקְרָאֵיהֶם. וּפָרָה וְהַחֹדֶשׁ בִּשְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת יְצָרְפוּ קוֹרְאֵיהֶם. חֹבְרֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחוֹתָהּ כַּנְפֵיהֶם: סְפִירָתוֹ כְּהִקָּבַע בַּשֵּׁנִי מִפִּי רָאשֵׁי. נַקְדִּים קְרִיאָתֵנוּ לְפָנָיו וְלֹא נֶחֱשֶׁה. בַּיּוֹם הַהוּא נִקְרָא בְּסֵפֶר מֹשֶׁה: בְּשִׁשָּׁה בוֹ מַפְסִיקִים פָּרָשַׁת זְכִירוּתֵיהֶם. לִסְמוֹךְ גְּאֻלָּה לִגְאֻלָּה יְמֵי מַחֲמַדֵּיהֶם. אֲשֶׁר נָחוּ בָהֶם הַיְּהוּדִים מֵאֹיְבֵיהֶם: עָבַר יוֹם פּוּר קוֹרְאִים כָּל־אַחַת בְּשַׁבַּתָּהּ. פָּרָה וְהַחֹדֶשׁ אַחַת אַחַת בִּקְרִיאָתָהּ. חֹבְרֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ: פּוּרוֹ בִּנְפֹל לְקָבְעוֹ בָּרְבִיעִי בְּחָכְמָה וְהַשְׂכֵּל. קְרִיאַת שְׁקָלֵינוּ בּוֹ נַקְדִּים בְּרוּחַ נְדִיבָה וָשֵׂכֶל. בְּתוֹרַת הָאֱלֹהִים מְפֹרָשׁ וְשׂוֹם שֶׂכֶל: בְּאַרְבָּעָה בוֹ מַפְסִיקִים מְחִיַּת שׂוֹטְנֵיהֶם. לְצָרֵף יַחַד גְּאֻלָּתָם וּלְהַשְׁמִיעָם נִסֵּי אֱלֹהֵיהֶם. הַתּוֹרָה הַזֹּאת נֶגֶד כָּל־יִשְׂרָאֵל בְּאָזְנֵיהֶם: צֵרוּף פָּרָה וְהַחֹדֶשׁ הַשְׁמִיעוּ בִּקְרִיאַתְכֶם. טָהֳרַת הָרֶגֶל וְחֶדְוַת יְיָ הִיא מָעֻזְּכֶם. וּבְנֵי צִיּוֹן גִּילוּ וְשִׂמְחוּ בַּייָ אֱלֹהֵיכֶם: קְבוּעוֹ כְּחָל בַּשִּׁשִּׁי מִפִּי חֲכָמִים נִרְמָזוֹת. לְהַקְדִּים קְרִיאַת שְׁקָלִים בְּחֶדְוָה וּבַעֲלִיזוֹת.

ראשון, שמות י"ב, ב'. מתכיפים, ל' תכף ומיד, ר"ל תכף אחר פ' שקלים תבוא פ' זכור. **שוטן,** עמלק. שקלינו להקדים גאון קמינו, ע"פ מגלה דף י"ג, ב', אמר ריש לקיש גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל לפיכך הקדים שקליהן לשקליו והיינו דתנן באחד באדר משמיעין על השקלים. וראה למעלה דף 660. אמר, אסתר ט', כ"ה. **והזרתם,** ויקרא ט"ו, ל"א. ואת עמי, יחזקאל מ"ד, כ"ג. אתוי נהרים, ישראל, שעברו את הים ואת הירדן. **תזכור,** דברים ט"ז, ג'. חכמים, איוב ט"ו, י"ח. בכשר מצוה, ר"ל בשבת. באחוה, ר"ל פ' שקלים ופ' ראש חדש יחד כשני אחים. את ספר, נחמיה ח', א'. ואזני, שם ח', ג'. נמנים, עומדים במנין וקהל עם, ול' משנה הוא כמו נמנו וגמרו (ידים פרק ד'). חוברות, יחזקאל א', ט'. מפני ראשי, מפי ראשי סנהדרין. **ולא** נחשה, לא נשתוק. ביום ההוא, נחמיה י"ג, א'. אשר נחו, אסתר ט', כ"ב. פור, פורים. **חוברות,** שמות כ"ו, ג'. פורו, אם יפול גורלו של אדר להיות ברביעי בשבוע. בתורת, נחמיה ח', ח'. **התורה** הזאת, דברים ל"א, י"א. לצרף, צרוף, ל' סמיכה וחבור בל' תלמוד. **ובני ציון,** יואל ב', כ"ג.

שָׁמוֹר תִּשְׁמְרוּן אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת: שְׁתֵּי הַפְסָקוֹת קָבְעוּ נְבוֹנִים וּתְמִימִים· אַחַת בְּשֵׁנִי בוֹ וְאַחַת בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר מַתְאִימִים· כִּי הִיא חָכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים: רֵעִים סִבְּבוּ לְטָהֳרַת הָרֶגֶל לְקָרְבֵהוּ· וְעִנְיַן הַחֹדֶשׁ בְּיוֹם קִדּוּשׁוֹ לְזָכְרֵהוּ· וְקִדֵּשׁ אֶת־רֹאשׁוֹ בַּיּוֹם הַהוּא: שִׁוִּינוּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ תָּמִיד לְנֶגְדֵּנוּ· עֲבוֹדָתְךָ לַעֲבֹד בְּמִבְטָא שְׂפָתֵינוּ וְהֶגְיוֹנֵנוּ· אֲמָרֵינוּ הַאֲזִינָה יְיָ בִּינָה הֲגִיגֵנוּ: צָמְאָה נַפְשֵׁנוּ לְהִסְתּוֹפֵף בְּכָתְלֵי בֵיתֶךָ· חֳדָשֶׁיךָ לְקַדֵּשׁ בְּוַעַד זְקֵנֶיךָ וּמְשָׁרְתֶיךָ· יְיָ צְבָאוֹת מַה יְדִידוֹת מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ: תְּמִימֶיךָ לְבוּשִׁים בַּעֲדִי עֲדָיִים נְגֹהִים· מְקַבְּלִים עֵדוּת הַחֹדֶשׁ דּוֹמִים כְּמַלְאָכִים תְּמֵהִים· מָתַי אָבוֹא וְאֵרָאֶה פְּנֵי אֱלֹהִים: מִשְׂגַּב שֵׁם הַגָּדוֹל· צִדְקָתוֹ כְּהַרְרֵי אֵל· חֶסֶד זְכִירַת קְדוֹשָׁיו אֹמֶץ לְיִשְׁרֵי אֵל· שׁוּבָה יְיָ רִבְבוֹת אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל· קָדוֹשׁ:

הכל יודוך וכו'.

ראשי החרוזים שלום. והוא מיוסד ע"מ ג' ג' תנועות.

אופן.

שִׁמְךָ לָעַד· בְּפִי מוֹעֵד· וְאֶקּוֹד לְךָ אַפָּיִם: וְגַם אֶדְרוֹשׁ· לְךָ אֶפְרוֹשׂ· הֲגוּת שִׁירֵי מְצִלְתָּיִם: וְרֹאשׁ אַחֲרִית· וְהִיא הַבְּרִית· כְּרוּתָה לִשְׂפָתָיִם: הֲגוּת חַסְדְּךָ· וְרֹב הוֹדְךָ· תְּצִלֶּינָה אָזְנָיִם: וְאָכֵן כֹּל· בְּפִי הַכֹּל· מְקֻדָּשׁ הוּא בְּמַחֲנָיִם: יְהַלְלוּ יָהּ· בְּהַבְטָיָה· וּבוֹרֵא נִיב שְׂפָתָיִם: לְבֵית מַעֲלוֹת· בְּהֵיכָלוֹת· וְגַלְגַּלֵּי כְרוּב חָנָה: וְהָאוֹפָן· לְצַד נֶאֱפָן· וְהַחַיּוֹת רְבָעֶינָה: וְהֵן נִרְאוֹת כְּמוֹ נוֹשְׂאוֹת· מְקוֹם כִּסֵּא וְתַחְתֶּנָה: וְהָאָמְנָם· הֲלֹא יֶשְׁנָם· בְּכֹחוֹ רַב וְתִרְעֶינָה: קְצוֹת תֵּבֵל· וְהוּא סוֹבֵל· וּבִזְרוֹעוֹ תְּעוֹפֶינָה: וְעֵת צוֹפַי· בְּצִפְצוּפַי· אֲזַי יִשְׂאוּ לְךָ רִנָּה: וְאָז יַעֲנוּ· וְיָרֹנּוּ· בְּכַנְפֵיהֶן תְּרַפֶּינָה: חֲמִשִּׁים הֵם· בְּגַבֵּיהֶם· וְהַשִּׁשָּׁה וּמָאתָיִם· יְהַלְלוּ יָהּ· בְּהַבְטָיָה· וּבוֹרֵא נִיב שְׂפָתָיִם: וְהוּא

שמור, דברים י"א כ"ב. **כי היא חכמתכם**, שם ד', ו'. ונדרש בשבת דף ע"ה על מצות חשוב תקופות ומזלות. **רעים**, הם החכמים אשר סבבו וסדרו כך עניני ההפסקות כדי לקרב פ' פרה שתהיה סמוכה לפסח ושתבוא פ' החדש סמוך לחדש ניסן. **וקדש**, במדבר ו', י"א. **שוינוך**, עפ"י תהלים ט"ז, ח'. **אמרינו**, שם ה', ב'. **להסתופף**, לגור, כמו תהלים פ"ד, י"א. **מה ידידות**, שם פ"ד, ב'. **נגוהים**, נאים ובהירים. **תמוהים**, נפלאים. **מתי**, תהלים מ"ב, ג'. **שובה ה'**, במדבר י', ל"ו.

מועד, מזומן. ור"ל שבח זה הוא מזומן ומוכן תמיד בפי אשר שמך לעד ולנצח נצחים. **אפרוש**, ל' מפורש ומבורר. **הגות** ל' דבור. **מצלתים**, שם כלי שיר. **וראש אחרית**, ראש דברי ואחרית דברי להגות בחסדך. **תצלינה אזנים** מרוב הרמת קול בדברי תהלתך. **ואכן**, ל' אמת וקיום הדבר. ור"ל אמת הוא אשר הקב"ה מקודש בכל מקום ובפי כל ברואיו. **בהבטיה**, בדבור פה. **לבית מעלות**, הם השמים. **נאפן**, מתגלגל. **והאמנם**, ר"ל נראה כמו שהחיות יהיו נושאות את הכסא, אבל באמת הם נשואות ע"י כחו של הקב"ה וראה למעלה דף 640. **ותרעינה**, דרך משל כאילו הם רועות על ידיו. **קצות**, שעורו, והוא סובל קצות תבל. **תעופינה** החיות. **ועת צופי**, בעת שאנו צופים בתפלתנו אל השם ית'. **בצפצופי**, ל' צפצוף קול, ר"ל בתפלותי. **אזי ישאו**, המלאכים, ועפ"י ב"ר פ' ס"ה, בעמדם תרפינה כנפיהן (יחזקאל א' כ"ד) מהו בעמדם, בא עם דם, בשעה שישראל אומרים שמע ישראל המלאכים שותקין ואח"כ תרפינה כנפיהן, ומה הן אומרין, ברוך כבוד ה' ממקומו וברוך שם כבוד מלכותו. ובחולין צ"א ע"ב, אין מלאכי השרת אומרים שירה למעלה עד שיאמרו ישראל למטה שנ' ברן יחד כוכבי בקר, והדר ויריעו כל בני אלהים. **חמשים הם** וכו', ארבע החיות יש להן רנ"ו כנפיים, ס"ד כנפיים לכל חיה, וכמבואר בתרגום יונת

נוֹשֵׂא· לְכָל־מַעֲשֵׂי· יְמֵי רֵאשִׁית אֲשֶׁר בָּרָא: וְהוּא גוֹמֵר· לְכָל־אוֹמֵר·
מְעוֹנוֹ שָׁם בְּתוֹךְ סִתְרָה: וּבַעֲרָפֶל· מְקוֹם אֹפֶל· הֲלֹא יַכְפִּיל לְהָאִירָה:
וּבִסְבִיבוֹ· בְּתוֹךְ רְכוּבוֹ· יְקָר נֹגַהּ לְהַצְהִירָה: יְגוּרֵהוּ· בְּמַחֲנֵהוּ· מְכוֹן צֶדֶק
לְהִתְאַזְּרָה: וְהִרְקִיעַ· וְהִבְקִיעַ· פֶּלֶג מֵיוֹת לְהִשָּׁבְרָה: וּמַחֲצִיתָם· בְּדָבְקָתָם·
יַאְדִּרוּ שֵׁם בְּתִפְאָרָה: וּבִמְרוֹמוֹ· מִמְּקוֹמוֹ· בְּקוֹל יַעֲנוּ בְּנֵי זִמְרָה: יְהִי
בָּרוּךְ· בְּשִׁיר עָרוּךְ· לְשׁוֹכֵן בָּרְמָתָיִם: יְהַלְלוּ יָהּ· בְּהַבְטָחָה· וּבוֹרֵא נִיב שְׂפָתָיִם:
מִי יִדְמֶה לָּךְ וּבַמֶּה נְקַדֵּם אֶת־פְּנֵי אֵימְתָן: וּמִבְּלִי כֹל· וְאֵין אֶשְׁכֹּל·
בְּרֹאשׁ נוֹפֵי זְמוֹרָתָן: וְנִפְזַרְתִּי· וְנוֹתַרְתִּי· כְּמוֹ תֹרֶן בְּהַר אֵיתָן: וְאֵין קָרְבָּן·
וְהַקָּרְבָן· מְאֹד גָּבַר לְהַכְרִיתָן: וְרַק לָהּ זֹאת· בַּעֲלִיזוּת· וְהִיא בָאָה לְתוֹחַלְתָּן:
אֲשֶׁר דָּרְשׁוּ· וְסוֹד פֵּרְשׁוּ· הֱיוֹת קוֹרְאִין בְּתוֹרָתָן: וְסוֹד שֶׁקֶל· מְחֵה עֲקֶל·
וְגַם פָּרָה לְטָהֳרָתָן: וְאַחֲרוֹנָה· בְּחָדְשָׁנָה· סְמוּכָה לִגְאֻלָּתָן: הַאִם פַּסּוּ· וְגַם
אָפְסוּ· לְנִיחוֹחִים בְּתִמְרָתָן: וְשִׁית סִפּוּר· מְקוֹם כִּפּוּר· וְתֵרָצֶה בְּרִנָּתָן:
וְתִנְפִּישֵׁם· וְתַחְפִּישֵׁם· וְהֵיטִיבָה לְאַחֲרִיתָן: אֱזַי אֶקּוֹד· בְּעֵת אֶפְקוֹד· וְאֶכְרַע
לְךָ בִּרְכַּיִם: יְהַלְלוּ יָהּ· בְּהַבְטָחָה· וּבוֹרֵא נִיב שְׂפָתָיִם: והחיות ישוררו · וכו'.

זולת. ע"ס א"ב ושם המחבר משה חזק חתום בסוף.

יְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת אַתָּה הַחִלּוֹתָ· הַרְאוֹת כֹּחֲךָ וַחֲסָדֶיךָ לְעַם זוּ יָצַרְתָּ·
בְּיָמִין יֶשַׁע וּגְבוּרָה בְּעֻזְּךָ נִתְאַזָּרְתָּ· הוֹשַׁעְתָּנוּ מִצָּרֵינוּ וּמְשַׂנְאֵינוּ הֱבִישׁוֹתָ:
גָּאַלְתָּ בִּזְרוֹעַ עַמֶּךָ וְלוֹחֲצֵיהֶם דִּכִּיתָ· שְׂפָתֶיךָ בָּרוּר מִלֵּלוּ בְּחָזוֹן דִּבַּרְתָּ·
דַּרְכְּךָ הַטּוֹב לֹא נָפַל כְּמֵאָז הִבְטַחְתָּ· וְהֵם עַמְּךָ וְנַחֲלָתְךָ אֲשֶׁר פָּדִיתָ:
הֲבֵאתָנוּ בַמְּצוּדָה נְתוּנִים בְּיַד אוֹיְבִי· וַיְגָרֵם בְּחָצָץ שִׁנַּי לְהַעֲבִיר כָּל־טוּבִי·

ליחזקאל א', ו', ובפירוש רש"י שם, וז"ל רש"י כפי גרסת כ"י וארבעה פנים לאחת, כל חיה וחיה מרובעת היא פנים אחת מזרח מערב צפון ודרום, ובכל רוח יש בה ארבעה פנים ממש, וארבע כנפים לאחת להם, לכל אחד מארבעה פנים שברוח זו יש לו ארבע כנפים לאחת, נמצאת אתה אומר כל חיה יש לה י"ו פנים וס"ד כנפים, והוא שת"י מאתן ותמנין ושית גפין עכ"ל. להצהירה, על' צוהר תעשה לתבה (בראשית ו', ט"ז). יגורהו, האור יגור עם הקדוש ברוך הוא. פלג מיות, הבקיע המים לשני חלקים חלים למעלה וחלים למטה. יאדרו המים שם של הקב"ה, וע"פ ב"ר פ' ה' המים היו אומרים אלו לאלו נלך ונעשה קילוסין להקב"ה הה"ד נשאו נהרות ה' נשאו נהרות קולם. בני זמרה, המלאכים. לשוכן ברמתים, במרומים. ובכ"י גורס על ארץ ושמים. אימתן, האיום והנורא, והוא ל' ארמי כמו דחילה ואימתני (דניאל ז', ז'). ומבלי כל, אין לי שום מנחה לקדם בו את פני השם ית' כי לא נשאר אף אשכול אחד בזמורת גפן ישראל. ונותרתי כמו תרן, עפ"ה ישעיה ל', י"ז. והקָרְבָן בן נקוד בכ"י ונכון והוא הבינוני קָרֵב עם הכנוי, ופירושו אין לי קרבן ואין לי כהן המקריב את הקרבנות. מאד גבר האויב. ורק לה זאת בעליזות, פירושו, רק זאת היא לה לכנסת ישראל לשמחה ולתוחלתה כי תוכל לקרוא בתורה, וכמו שדרשו ופרשו לה חכמיה סוד הזה. וסוד שקל, פרשת שקלים. מחה עקל, פ' זכור. בחדשנה, פ' החדש. בתמרתן, ענן ריח ניחוח של הקרבנות. ושית ספור, שים ספור הדברים במקום כפור הקרבנות. ותנפישם, מל' נפש, ר"ל תחיה אותם מחדש. ותחפישם, ל' חפשי.

ה' אלהים וכו', מל' דברים ג', כ"ד. לעם זו יצרת, ישעיה מ"ג, כ"א. הושעתנו, תהלים מ"ד, ח'. גאלת בזרוע, שם ע"ז, ט"ז. בחזון דברת, תהלים פ"ט, כ'. עמך, דברים ט', כ"ו. ויגרם, איכה ג', ט"ז.

וּמִדֵּי יוֹם בְּיוֹם מְהָרְסַי וּמַחֲרִיבַי· וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁבְּ מִמֶּנּוּ שֶׁבִי: זֶרַע מְרֵעִים וְעַם לֹא בִינוֹת· עָרוּ יְסוֹדוֹתַיִךְ וְהָרְסוּ כָל־פִּנּוֹת· חָרְשׁוּ וְעָקְרוּ נְוִיּוֹתַיִךְ וְנִבְעוּ מַצְפּוּנוֹת· גַּם כֶּסֶף וְזָהָב וּסְגֻלַּת מְלָכִים וְהַמְּדִינוֹת: טִבְעֲךָ יָצָא בָעוֹלָם לְהַכְחִיד כָּל־צוֹרְרֶיךָ· שֶׁאוֹן קָמֶיךָ תְּהוֹמֵם לְנַעֵר כָּל־צָרֶיךָ· יוֹם כְּשׂוֹרָה וּשְׁנַת גְּאוּלִים גַּלֵּה לִבְחִירֶיךָ· שַׁלָּמָה אֶהְיֶה כְּעֹטְיָה עַל עֶדְרֵי חֲבֵרֶיךָ: כַּבִּיר פְּדֵה יַקִּירְךָ מִיַּד מַעֲבִידוֹ· זֶה כַּמָּה שָׁנִים לוֹחֲצוֹ וּמַרְעִידוֹ· לוֹ תְּשׁוּבָה נָשִׁיב כִּי יִרְאוּ עֵינָיו כִּידוֹ· הֵן הֶרְאָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־כְּבוֹדוֹ: מְכוּר הַבַּרְזֶל יְדִידֶיךָ הַחִישָׁה לְנַחֲמָם· רָנֵּי פַלֵּט תְּסוֹבֵב לְנַהֲלָם וּלְרַחֲמָם· נְשֵׁיהֶם בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם לְשַׂמְּחָם וּלְרוֹמְמָם· מַלְכוּתָם הָקֵם וְגַדֵּל אֶת־שְׁמָם: שֶׂבֶר תּוֹחַלְתֵּנוּ הַרְאֵנוּ אֶת־פָּנֶיךָ נְעִימוֹת· צִיּוֹן הֵיטִיבָה בִרְצוֹנְךָ וְעָרִים נְשַׁמּוֹת· עֲבָדֶיךָ רָצוּ אֲבָנֶיהָ וּמְפִיקִים לְךָ רוֹמֵמוֹת· תְּחָלֵק הָאָרֶץ בְּנַחֲלָה בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת: פְּדֵה וְהַצֵּל לְקוּחֶיךָ וְיָרְנוּ פְלָאֶיךָ· יִפְּלוּ וְלֹא יָקוּמוּ בּוֹגְדֶיךָ וּמְקַנְאֶיךָ· צַמְּתֵם וְהַצְמִיתֵם וְרַבֵּה עֲלֵיהֶם צְבָאֶיךָ· כִּי הִנֵּה אוֹיְבֶיךָ יֶהֱמָיוּן וּמְשַׂנְאֶיךָ: קַנָּא אֵל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל קוּמָה וְהָחֵל רָשׁ· אוֹיְבֶיךָ דִּירָתְךָ הֶחֱרִיבוּ וּמְעוֹנְךָ נֶחֱרָשׁ· רֵעֶיךָ יִירְשׁוּ נַחֲלָתְךָ יַחַד עִיר וּמִגְרָשׁ· הוֹרִישׁ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מִפָּנֵינוּ אוֹתוֹ נִירָשׁ: שִׁמְךָ יְקֻדַּשׁ בְּעוֹלָמְךָ מוֹשִׁיעַ וְגוֹאֵל· מְפֹרָשׁ שֵׁם הַנִּכְבָּד צִדְקָתְךָ כְּהַרְרֵי אֵל· חֹסֶן זְכִירַת קְדֻשָּׁתְךָ יַזְכִּירוּ יִשְׁרֵי אֵל· חַי יְיָ הַמּוֹשִׁיעַ אֶת־יִשְׂרָאֵל:

עזרת אבותינו וכו'.

וילחם, במדבר כ"א, א'. **נויותיך**, ל' נוי גם ל' נוה, והוא בית המקדש. **ונבעו**, נחפשו ונבדקו ע"י האויבים כל האוצרות הצפונות, והוא מל' עובדיה ו'. **גם כסף**, קהלת ב', ח'. **טבעך**, גדולת שמך וגבורותיו יצאו בעולם. טבעך, בל' תלמוד שמועת השם (רש"י), כמו עדיין שאול קיים ולא יצא טבעך בעולם (מגלה י"ד, ע"ב). **לנער**, כמו וינער ה' את מצרים (שמות י"ד, כ"ז). **שלמה אהיה**, שיר א', ז'. **יקירך**, ישראל, עש"ה ירמיה ל"א, כ'. **כידו**, שברו (איוב כ"א, כ'). **הן הראנו**, דברים ה', כ"א. **רני פלט**, רננת הצלה (תהלים ל"ב, ז'). **שֶׂבֶר** בסי"ן, ל' תקוה כמו שברו על ה' (תהלים קמ"ו ה'). **ציון היטיבה**, ל' תהלים נ"א, כ'. **עבדיך**, שם ק"ב, ט"ו. **ומפיקים**, ומוציאים. **תחלק הארץ**, במדבר כ"ו, נ"ג. **לקוחיך**, ישראל עש"ה שמות ו', ז'. **צמתם והצמיתם**, ל' כריתה. **כי הנה**, תהלים פ"ג, ג'. **רש**, לגרש. **רעיך**, ישראל. **הוריש**, שופטים י"א, כ"ד. **חוסן**, ל' חוזק וגדולה. **חי ה'**, ש"א י"ד, ל"ט.

יוצר לפרשת פרה.

ע"ס א"ב.

אֹם אֲשֶׁר בְּךָ דְבוּקָה. חֲפֵצָה וּרְצוּיָה לְצַדְקָה. לְהַנְחִילָהּ מִדְּבַשׁ מְתוּקָה: בְּאוֹר אֲרֻכָּה וַעֲמֻקָּה. בָּהֶם בְּאַהַב לְחָשְׁקָה. כְּרָבִיד לְצַוָּאר לְחַבְּקָה: גַּם הִיא בִּמְאֹד מְחֻזָּקָה. בְּתֹקֶף וּכְתָנֵי נֶחֱקָקָה. מֵעַמּוֹ בְּלִי לְסַלְּקָהּ: אַשְׁרֵי מִי זֹאת. בְּהִתְחַזְּקָם בְּתוֹרָה זֹאת. בְּפִתְחֵי מְזוּזוֹת קָדוֹשׁ:

דָּרַשׁ בְּעַד נִמְרָה. וְגַם לְהָבִיא פָרָה. בַּעֲדָם עֲבוּר לְכַפָּרָה: הֲלֹא כְּחָטְאוּ בְּבֶן־פָּרָה. חָרָה עֲלֵיהֶם גְּזֵרָה. וְהִנָּם בַּאֲמִירָה סוֹרֵרָה: וְזֶה הַמְקַבֵּל עֲתִירָה. חָשַׂךְ מֵהֶם עֶבְרָה. וְכָל־צוּקָה וְצָרָה: זִכְרוֹן פָּרָה אֲדֻמָּה. בְּפִי יוֹנָה תַמָּה. לָעַד בְּלִי לְעַלְמָה: חֶסֶד דָּת תְּמִימָה. יָעֲטוּ בָהּ לְהִתְרוֹמְמָה. לִפְנֵי יוֹצֵר נְשָׁמָה: טוֹעֲמֶיהָ בְּטוּב נְעִימָה. בְּלִי הֱיוֹת לְשַׁמָּה. בְּהוֹשִׁיבְךָ הָאָרֶץ הַנְּשַׁמָּה: זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה. עֲרוּכָה בַכֹּל וּשְׁמוּרָה. בָּהּ לְהַקְדִּישׁ לְנוֹרָא. קָדוֹשׁ:

יְקָרָה וְהַרְבָּה תְמִימָה. וּמִכָּל־מוּם שְׁלֵמָה. וּבִנְקִיּוּת וּבְטָהֳרָה מְסֻיָּמָה: כְּתָב חָקוּק רְשׁוּמָה. לְשַׂמֵּחַ נֶפֶשׁ עֲגוּמָה. לְמַעְלָה לְזָקוּף וּלְרוֹמְמָה: לְטַהֵר חֵטְא וְאַשְׁמָה. וְלִמְחוֹל עָוֹן וְזִעוּמָה. עוֹד בְּלִי לְהַאֲשִׁימָה: מְטַהֶרֶת גּוֹי אֶחָד. לְרַצּוֹת לְשֵׁם הַמְיֻחָד. אֲשֶׁר בְּכָל־פֶּה מִתְיַחֵד: נַפְשָׁם תֶּחֱשַׂךְ מִפַּחַד. וְהֶגְיוֹנָם בַּל יִתְכַּחֵד. בְּהִתְפַּלְּלָם בְּלֵב אֶחָד: שׂוֹנְאֵיהֶם יוֹדְשׁוּ כְּאֶחָד. בְּפַחַת וָפַח וָפַחַד. בְּעָבְדָם לְצוּר שְׁכֶם אֶחָד: עַל־יַד כֹּהֵן נְתִינָתָהּ. לִכְבוֹדוֹ מַתְּנָתָהּ. דִּקְדֵּק בְּכָל־פִּנָּתָהּ: פְּעֻלָּתָהּ וְהַקְרָבָתָהּ. הוּא יַקְרִיב אוֹתָהּ. וְהוּא יוֹצִיא אוֹתָהּ: צוֹפִים הַכֹּל בְּטוֹבָתָהּ. וּמְתַנִּים אֶת־בִּרְכָתָהּ. כָּל־קְהַל רַעְיָתָהּ: קְדוֹשָׁה וְלֹא פְסוּלָה. בְּלִי מוּם וְעַוְלָה. כְּקָרְבַּן כָּלִיל וְעוֹלָה: רָם אוֹתָהּ עִלָּה. בְּחֵפֶץ וְלֹא בִגְעִילָה. קְהָלוֹ בָּהּ לְהוֹעִילָה: שׁוֹמְרֶיהָ יִנָּצְרוּ מֵחַלְחָלָה. וּמִכָּל־נֶגַע וּמַחֲלָה. בְּשׁוֹרְרָם שִׁיר וּתְהִלָּה: תִּתֵּן בְּכֻלָּם בְּרוּרִים. אֲשֶׁר שִׁמְךָ מַזְכִּירִים. וּזְרוֹק עֲלֵימוֹ מַיִם טְהוֹרִים. קָדוֹשׁ: הכל יודוך.

אופן. כְּבוֹדוֹ יִתְרוֹמַם וְיִתְהַדָּר. וְהוּא בָּעֲרָבוֹת דָּר. עֲטוּי הוֹד וְהָדָר. וְהַכֹּל יְגַדְּלוּהוּ בְּתָמִיד וּבְתָדָר: והחיות.

מדבש מתוקה, התורה עש"ה תהלים י"ט, י"א. בתקף וכתני, שנ' והיה אם שמוע תשמע, והיה אם לא תשמע (דברים כ"ח). בלי לסלקה, לא תעבור התורה מישראל. סלק ל' העתקה והסרה, ואנכי הסתר אסתיר ת"א סלקא אסלק (דברים ל"א, י"ח). מי זאת, ישראל עש"ה שיר ג', ו'. וזה, הקב"ה עש"ה שמות ט"ו, ב'. יונה תמה, ישראל עש"ה שיר ו', ט'. לעלמה, להסתיר. מסוימה, מסומנה ומצוינה. עגומה, עגונה מל' עגמה נפשי (איוב ל' כ"ה). בעבדם, בעבודת ישראל. שכם אחד, בלב אחד. לכבודו, ר"ל זה היה כבודו של כהן גדול שהכל נעשה על ידו. בכל פנתה, בכל צדדי מצוות פעולתה. ומתנים, ומדברים. ברורים, אשר בררת לך. רם אותה עלה, אלהי העליון רם את הפרה; עלה כמו עלת כל העלות הוא הקב"ה. בגעילה, מל' ולא געלתים (ויקרא כ"ו, מ"ד). ברורים, ראה בדף 78. ובתדר, גם הוא ל' תמיד בארמית.

זולת. ע"פ א"ב.

אַשְׁרֵי כָּל־חוֹסֵי בָךְ. כְּאַהַב יֶאֱהָבֶךָ. גּוֹי אֲשֶׁר אֲהֵבְךָ. דִּבַּקְתָּם בָּךְ. הֲלֹא אַתָּה תָּרִיב רִיבָךְ. וּתְיַסֵּר אֶת־נְוֵךְ. זְכוֹר בְּנֶךָ וְאוֹהֲבֶךָ. חֲתוּמֵי עַל לִבָּךְ: טַהֲרֵם מִכָּל־טֻמְאוֹתָם. יָהּ כַּפֵּר אַשְׁמָתָם. כֹּשֶׁר תְּהִי אַחֲרִיתָם. לָעַד יְתַקַּיֵּם שְׁמוֹתָם. מַהֵר עַתָּה תְּשׁוּעָתָם. נָאוֹר כִּי אַתָּה תִקְוָתָם. שַׂמְּחֵם בְּשֹׂבַע שִׂמְחָתָם. עֻזְּךָ תְּפָאֵר אוֹתָם: פְּנֵה אוֹתָם לְצַדְּקָם. צִמְחֵי צֶמַח לְחַבְּקָם. קָדוֹשׁ מִכָּל־עָוֹן נַקֵּם. רָם בְּטוּב חַזְּקֵם. שָׁמְרֵם וּבְצִלְּךָ דַּבְּקֵם. שַׁכְּנֵם וְכָאֱזוֹר תַּדְבִּיקֵם. תֹּאמַר בְּדָתְךָ לְהַמְתִּיקֵם. כִּקְרִיעַת יַם סוּף וּכְמַכַּת בְּכוֹרִים שׂוֹנְאֵיהֶם לְהַבְקִיקֵם: עזרת וכו'.

קרובות. הש"ץ חוזר התפלה עד מלך עוזר ומושיע ומגן, ואח"כ מתחיל כאן.

מִסּוֹד חֲכָמִים וּנְבוֹנִים. וּמִלֶּמֶד דַּעַת מְבִינִים. אֶפְתְּחָה פִּי בְּשִׁיר וּרְנָנִים. לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל פְּנֵי שׁוֹכֵן מְעוֹנִים:

ע"פ א"ב.

אֲצוּלַת אָמֶן בְּצֵרוּף זְקוּקָה. בְּנִבְכֶיהָ זֹאת בֶּלֶט פְּקוּקָה. גְּלוּמָה עֲלוּמָה וּנְקוּקָה. דְּבוּרָה עַל אָפְנָהּ חֲקוּקָה. הַמְּסֻקָּלָה וְהַמְעֻזָּקָה. וְדָשׁוּנָה דָּשׁוּן לְמִשְׁמָר חֻקָּה. זָר שִׁבְעָתַיִם מְזֻקָּקָה. חֹק טָהוֹר מְטַמֵּא מְחֻזָּקָה. טְבוּעָה בְלֹא רְחוּקָה וְהִיא רְחוּקָה. יְחוּסָה אֲטוּרָה וּדְחוּקָה. יי' כְּתֶמֶת הַמּוּקָה בָּהּ מְחוּקָה. לְטָהֳרַת חֲשׁוּקָה. נֶחְקְקָה זֹאת חֻקָּה:

מְקוֹמָהּ יִגָּלֶה. מֵעֲמָקֶיהָ יִדָּלֶה. יי' לְעֵת יְגַלֶּה. גְּנוּזָיו יַעֲלֶה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן אַבְרָהָם: אתה גבור וכו' עד להחיות מתים.

מִמָּרָה חֻקָּה גָּזַר. מִגַּבְנוּן אִמְרָה נִגְזַר. נֶאֱמָן לְאָזְנָהּ נִתְאַזָּר. נֵצַח עֲדֵי כֵן בְּנִזְרָהּ נָזָר. סְלוּל צְפוּנֶיהָ חֲלָץ אָזַר. שֶׁקֶר בְּאָבִיהָ וְנֶחְשַׁב לְמוּזָר. עָרַךְ בָּהּ חֹק לָעָם מְפֻזָּר. עָבוּר מִלְּפַתֵּל עִקֵּשׁ כְּמִין וָזָר. פֵּאֵר בִּקְוֶיהָ בְּאֶגֶד מְשֻׁזָּר. פְּעֻלָּתָהּ בְּסֶגֶן בַּעֲדֵי מָשְׁזָר. יי' צְפוּנָה לְטָהֳרַת עַם אֵל עָזַר. צִוָּה צוּר לְצִיר צוּר צְרוּרָה לְאֶלְעָזָר:

חתומי על לבך, עש"ה שיר ח', ו'. כשר, ענין יושר וכנון. נאור, הקב"ה. צמחי צמח, זה המשיח, עש"ה זכריה ו', י"ב. להבקיקם, מל' ויבוקקו את ארצה (ירמיה כ"א, ב') בוקה ומבוקה (נחום ב' י"א) ל' אבוד והשחתה.

אצולת אמן, כנוי לתורה עש"ה ואהיה אצלו אמון (משלי ח', ל'). בנבכיה, בעמקיה. זאת, זאת חקת התורה של פרה אדומה. בלט פקוקה גלומה עלומה ונקוקה, כולן ל' הסתר והעלמה. פקוקה, מל' המשנה פקק החלון, פוקקין (שבת קכ"ה ב'), גלומה מל' ויגלום (מ"ב ב', כ'), ונקוקה מל' ובנקיקי הסלעים (ישעיה ז', י"ט). דבורה על אופן, עש"ה דבר דבור על אפניו (משלי כ"ה, י"א). המסקלה והמעוזקה, עש"ה ישעיה ה' ב'. טבועה בלא רחוקה, חקוקה המלוה בתורה אשר כאמר עליה ולא רחוקה היא (דברים ל' י"א). יחוסה, פירוש, מיוחסת היא בתלי תלים של הלכות. אטורה, סגורה כמו ואל תאטר עלי (תהלים ס"ט, ט"ז). כתמת המוקה בה מחוקה כן לנקד ופירושו, הכתם של ישראל הנקראת חמוקה עש"ה שיר ז' ב' הוא נמחק ונמחה באפר הפרה. מגבנון, מהר סיני ועש"ה תהלים ס"ח, ט"ז. נאמן, משה רבנו. חלץ אזר, אזר חלציו. שקר באביה, ראה בעניניה. למוזר, כמו מוזר הייתי (תהלים ס"ט, ט'). ערך הקב"ה. עבור מלפתל, ראה פירוש רש"י פ' חוקת י"ט, ב', באגד משזר, שלא תהיינה בה שתי שערות שחורות או לבנות אגודות בגומה אחת. פעלתה בסגן, היתה נעשית ע"י אלעזר שהיה סגן הכהנים. צור צרורה, ר"ל קשור כל מעשיה וחוקותיה ומסור אותם לאלעזר.

עוֹלָם וּמְלוֹאוֹ שֶׁלָּךְ · חָפַצְתָּ לְהַצְדִּיק קְהָלָךְ · וְעַל כֵּן אוֹחִיל לָךְ · לְהַגְשִׁים תְּחִי אֲטוּמֵי פְּעָלָךְ : בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

קִפְאוֹן חֹק אֶלְפַּת הַיְקָר · לוּטָה בְּאוֹר יָקָר · חֲשׂוּף לְעַם מִיָּקָר · לַעֲמֹד עַל עִקָּר: רְעֵבִים לְפַעְנֵחַ דָּתֶיהָ · פְּעֻנַח מִדּוֹתֶיהָ · צְמֵאִים גְּמוֹת חִדּוֹתֶיהָ · גִּלָּה לָהֶם עֵדוֹתֶיהָ: שֶׁמֶץ דְּגָלִים טָהֵר · מְצָרֵף וּמְטַהֵר · הֶרֶב לְכַבְּסֵם תְּמַהֵר · מְעֻוָּיִם אוֹתָם לְטַהֵר: תִּקָּרֵא כֹהֵן · בְּחַטְּאֵךְ בְּאֵזוֹב מִתְכַּהֵן · טְהוֹרִים זָרוֹק כִּמְכַהֵן · תְּמוּר דַּם מִקַּח אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן:

יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל, אֵל נָא:

אָמַרְתִּי אֶחְכָּמָה וְהִיא רְחוֹקָה · שָׂח אִיתִיאֵל עֲדֵי זֹאת חֻקָּה · בְּלֹא נִפְלֵאת הִיא וְלֹא רְחֹקָה · זֹאת פְּלִיאָה הִיא וּמֻרְחָקָה · מִלְּפָנֶיהָ מִשְׁפָּט וְחֻקָּה · וּמֵאַחֲרֶיהָ תּוֹרָה וְחֻקָּה · בַּחֲרוּת חֲקוּקָה · וּבְלוּחַ לֵב מְחֻקָּה · מִדַּק תְּלוּלָה וּמִשְּׁאוֹל עֲמֻקָּה · וּמִדָּיְרֵי אַרְקָא · מְסִלָּתָהּ חֲמוּקָה: בְּכֵן אֵין לַעֲמֹד בְּסוֹדָהּ · וְאֵין לְהַגִּיעַ יְסוֹדָהּ · וְאֵין לַחֲקוֹר חֻקָּהּ · וְאֵין לְהַחֲלִישׁ חֶלְקָהּ · וְאֵין לֵידַע עֶרְכָּהּ · וְאֵין לְהָבִין דַּרְכָּהּ · אֱלֹהִים הֵבִין דַּרְכָּהּ ·

חַי וְקַיָּם נוֹרָא וּמָרוֹם וְקָדוֹשׁ:

לאבי מרומו אלעזר בירבי קליר.

אֲצוּרָה וּמְפֹרָשָׁה · עֲצוּרָה וְלֹא מְפֹרָשָׁה · זֹאת חֻקַּת הַפָּרָשָׁה · בְּכָל־שָׁנָה מִתְפָּרָשָׁה: לְבַעֲלֵי אֲסֻפּוֹת · חִדּוֹתֶיהָ חֲשׂוּפוֹת · וְכָל־צְרוּרוֹת כְּסוּפוֹת · דִּקְדּוּקֶיהָ סְפוֹת: עֲרוּכָה וּשְׁמוּרָה · קְצוּבָה וּגְמוּרָה · דְּרוּשָׁה וַאֲמוּרָה · בְּקַלָּה וַחֲמוּרָה: זִיְּנָהּ לְעָנָו · בִּפְנִינֵי מְעוֹנָיו · וְהִגִּיהַּ עֵינָיו · בְּפוּץ מַעְיָנָיו: רָעַד כְּהִסְכִּית טַעַם תְּחִלַּת מִשְׁנָתָהּ · פָּרָה בַּת שְׁתַּיִם עֶגְלָה בַּת שְׁנָתָהּ: בְּצַר צִיר תְּחַן כְּקָשַׁב שְׁמוּעָתָהּ · נָא מְנִי יִפְרֶה מוֹרֶה הֲלָכָה לִשְׁעָתָהּ: יִדְעוּ בָהּ הֲלִיכוֹת · וְשִׁנּוּן הֲלָכוֹת · אֵלֶּה הַנֶּעֱרָכוֹת · וְאֵלֶּה הַמִּתְהַלְּכוֹת: רְאִיתָהּ אֵיךְ לַחֲזוֹת · דָּמָה אֵיךְ לְהַזּוֹת · בְּאוֹרָהּ מִלְּהַבְזוֹת · לְחַוּוֹת לְמִי זֹאת: בְּדִבּוּר אָמַר

אטומי, הסגורים בקבר. אלפת היקר, מל' שגר אלפיך, ר"ל פרה היקרה. לפענח, לגלות, מל' צפנת פענח אשר תרגומו די מטמרן גלין לה (בראשית מ"א מ"ה). גמות, לטעום, מל' הגמיאיני נא (בראשית כ"ד, י"ז). תִּקָּרֵא כהן, כן נקוד בכ"י וד"י ועיקר, ופירושו תהיה אתה בעצמך לנו לכהן וגו'. איתיאל, שלמה המלך ע"פ משלי ל', א'. להחליש, ל' גורל. לבעלי אספות, לתלמידי חכמים, ול' קהלת י"ב, י"א. חשופות, גלויות. צרורות, כנוי לנשמות, עש"ה ש"א כ"ה כ"ט. כסופות, מתאוות. ספות, מענין ספות הרוה (דברים כ"ט, י"ח). בפוץ מעיניו, מל' יפוצו מעינותיך (משלי ה', ט"ז). רעד כהסכית, ענין זה יבואר ע"י תנחומא ורבות וילקוט פ' חוקת ומדרש קהלת דף ק"ה, ג' בסוף פסוק מי כהחכם. פרה בת שתים, כך תחלת משנת מס' פרה. בצר ציר תחן, משה רבינו הציר הנאמן בצר והתחזק בתחנה וגו' כמבואר שם ברבות. למי זאת,

אֱלֹהַכֹּהֲנִים שְׂנָא עֹז פָּנָיו· שָׁב וַיַּעֲרֹךְ־זֹאת לְפָנָיו· וְהֵאִיר עֵינָיו: יַעַן כְּנֶאֱמַר לוֹ וְלָקְחוּ לַטָּמֵא· פִּלְצוּת בְּעִתְּתוֹ וְשָׂח מִי יִתֵּן טָהוֹר מִטָּמֵא: קֹשֶׁט אִמְרֵי פָרָה· כָּל־טָהוֹר מְטַמְּאָה· וְאֵיךְ הִיא תַעֲבִיר רוּחַ הַטֻּמְאָה: לוֹ הִגִּיד אֵל חֻקָּה חָקַקְתִּי· וּמַה תִּיגַע לֵידַע· עֲמֻקָּה מִשְּׁאוֹל מַה תֵּדָע: יָבֹא אֵפֶר פָּרָה· לְהַלְבִּין טִנּוּף בֶּן־פָּרָה· הֱיוֹת כַּפָּרָה· לְסָרְרָה כְּפָרָה: רֶמֶז בְּוְיִקְחוּ אֵלֶיךָ· הֱיוֹת פָּרָתוֹ מְתֻמֶּדֶת· שֶׁכָּל־הַפָּרוֹת כָּלוֹת· וְשֶׁלְּךָ לָעַד עוֹמֶדֶת:

ח׳ אֵל נָא· לְעוֹלָם תֻּעֲרָץ· וּלְעוֹלָם תֻּקְדָּשׁ· וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים· תִּמְלוֹךְ וְתִתְנַשֵּׂא· הָאֵל מֶלֶךְ· נוֹרָא מָרוֹם וְקָדוֹשׁ· כִּי אַתָּה הוּא מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים· מַלְכוּתוֹ נֶצַח· נוֹרְאוֹתָיו שִׂיחוּ· סַפְּרוּ עֻזּוֹ· פָּאֲרוּהוּ צְבָאָיו· קַדְּשׁוּהוּ רוֹמְמוּהוּ· רֹן שִׁיר וָשֶׁבַח· תֹּקֶף תְּהִלּוֹת תִּפְאַרְתּוֹ:

יו״ק לְטַהֵר טְמֵאִים· לְטַמֵּא טְהוֹרִים· בְּאֹמֶר קָדוֹשׁ:

אִמְרָה סְנוּנָה וּצְרוּפָה· בְּדוּלָה בְּדָתָהּ מֵעֲרוּפָה· גְּדֵלָה כְּרַעֲנָן לִתְרוּפָה: דְּרוּשָׁה בְּזִקּוּק שִׁבְעָה מִשִּׁבְעָה· הַזָּיוֹת טְבִילוֹת וְכִבּוּסִים שִׁבְעָה· וּפָרוֹת וְכֹהֲנִים טְהוֹרִים וּטְמֵאִים שִׁבְעָה: זִקְנֵי גָזִית תְּמִימִים מִמּוּם· חֲבוּאֶיהָ יְבַקְּרוּ לְבַל הֱיוֹת בָּהּ מוּם· טְהוֹרָה תִהְיֶה לְאַדְמוּת כְּמִמּוּם: יַעֲשֶׂה מֵהוֹן כֹּהֵן כֶּבֶשׁ פָּרָה· כִּפָּה מוּל אֹטֶם בְּהוֹד תִּפְאָרָה· לְהוֹצִיא בָהּ תְּמִימָה חֵטְא תַּמֳּרָה מְפִירָה: מְסַעֲדָיו אִתּוֹ יָצְאוּ לְהַר הַמִּשְׁחָה· נָחַן טְבוּל שֵׁנִית עֲבוּר כּוֹרֵהּ שׁוּחָה· סִדֵּר מַעֲרֶכֶת וְלֹא שָׁהָה: עָמַד מִקֶּדֶם וּפָנָיו לְמַעֲרָב· פָּרָה שָׁחַט וְדָם לֹא עֵרַב· צָת בָּהּ חֲרָיוֹת וּמוֹקְדָהּ הֵרַב: קָם מוּל שַׁעַר אִיתוֹן וְדָם שֶׁבַע יַזֶּה· רַעֲנַן אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנִי יֶחֱזֶה· שְׁמַע לַכֹּל עֵץ אֶרֶז זֶה וְאֵזוֹב זֶה: תִּרְגֵּל וְחִלְּקָהּ לִשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים· כָּל־מִשְׁמָרוֹת הָיוּ מֶנָּה מְחַלְּקִים· תְּבוּנָה לְמִשְׁמֶרֶת עַד נְקוּקִים יָקִים:

לישראל (שיר ג׳, ו׳). שנא עז פניו, בתל״ף עפ״ה קהלת ח׳, א׳. ויערך זאת, פי׳ ויערך פרשת זאת חקת התורה לפניו כמבואר שם במדרש. סנונה, צלולה כדבר שמסננים אותו במסננת. מערופה, מעגלה ערופה. בזקוק שבעה משבעה, יסודו ברכות פ׳ חקת, אמרות ה׳ אמרות טהורות מזקק שבעתים, ר׳ חנן פותי פתר קרא בפ׳ פרה שיש בה משבעה שבעה, שבע פרות שבע שרפות שבע הזיות שבעה כבוסים שבעה טמאים שבעה טהורים שבעה כהנים, ואם יאמר לך אדם חסר הן, אמור לו משה ואהרן בכלל עכ״ל, אך מדרש זה קשה כי כהן באמת נמצא בפרשה ה׳ פעמים ובצרוף משה ואהרן הם ז׳ כדבריו אבל פרה לא נמצא בפרשה רק ה׳ פעמים וכן שאר הדברים אין הענין ז׳ מכוון בהם אע״כ צריך עיון, אמנם ז׳ הפרות יש לפרשן על ז׳ פרות אדומות שהיו בעשות הראשונה עשה משה והשניה עשה עזרא וחמש מעזרא ואילך כדאיתא במס׳ פרה פ׳ ג׳ משנה ה׳. חבואיה, ל׳ מסתרים. יעשה מהון כהן, ע״פ פרק ג׳ דמס׳ פרה משנה ו׳. מסעדיו אתו יצאו, ע״פ המשנה שם. עבור כורה שותה, מפני הצדוקים כדאיתא שם במשנה ז׳. סדר מערכת ולא שהה כן בכ״י וכל״ל ל׳ שהיה ועכוב. צת, הצית. חריות, זמורות של דקל, וכו׳ עקיבא שם במשנה ט׳ אף כי אין הלכה כמותו. הרב, הגדיל. שער איתון (יחזקאל מ׳ ט״ו), הוא שער המזרחי של בה״מ וראה רד״ק לש״ב י״א, ו׳. שמע לכל עץ ארז זה וכו׳ ע״פ משנה י׳ שם במס׳ פרה. תרגל, הלך. נקוקים, המתים השוכבים בנקיקי הקברים.

אין פיוטן קהלות ווירד דאז פאלגענדע ניכט געזאגט, זאנדערן גלייך ובכן לך תעלה אנגעפאנגען.

יוי״ז זֹאת הַקָּשָׁה מְאֹד בְּעֵינֵיהֶם. אֵיךְ לְטַהֵר בֵּית מְעוֹנֵיהֶם. טָהוֹר וְקָדוֹשׁ הָאִיר עֵינֵיהֶם. קָדוֹשׁ:

ראשי חרוזיו אלעזר בירבי קיליר.

אֲצִילֵי עַם עוֹלֵי גוֹלָה. כְּחָשׁ בּוֹא קֵץ גְּאֻלָּה. עָלוּ בְּנוֹת בַּיִת בְּגִילָה: לְחַגַּי זְכַרְיָה וּמַלְאָכִי נִגְלָה. וְלָהֶם אֵל בְּמַחֲזֶה גִּלָּה. קֵץ זְמַן פָּרָה וְעֶגְלָה: עָרוּךְ מוּל גֹּרֶן עֶגְלָה. זֹאת עֲשׂוֹת כְּחֹק מְגִלָּה. לְטַהֵר טֻמְאַת סוּרָה וְגוֹלָה: זָמְמוּ בְּנוֹת כָּתֵּי חֲצֵרִים. עַל צְחִיחַ סֶלַע מְבֻצָּרִים. מִפְּנֵי טֻמְאַת תְּהוֹם מְאֻצָּרִים: רָגְלוּ בָם מְלֵאוֹת עֻבָּרִים. בְּתוֹכָם נוֹלָדִים וְשָׁם בָּרִים. עַד יִגְדְּלוּ בְּכֹחַ כַּגִּבּוֹרִים: בְּעֵת יַפְרִיחוּ כְּבַעֲלֵי דְבָרִים. יַגִּישׁוּ לָמוֹ אֵיתָנֵי שְׁוָרִים. מַדְפִּינִים לְהַחֲזִיק יְלָדִים גִּבּוֹרִים: יַרְכִּיבוּ עַל גַּבָּם דְּלָתוֹת. כְּאִישׁ עַל הֶגְלוּ בְּאֹתֹת. עַל דֶּרֶךְ שִׁלּוֹחַ לֶאֱתוֹת: רֶגֶל מִלְּהוֹצִיא חוּץ מִדְּלָתוֹת. בְּלִי לְהַאֲהִל בְּטֻמְאַת מִיתוֹת. דִּקְדּוּק טְהָרוֹת שָׁמוּר כְּדָתוֹת: בְּיָדָם כּוֹסוֹת אֶבֶן לְמַלֹּאת. מַיִם קְדוֹשִׁים בָּם לִדְלוֹת. מֵי נִדָּה לְקַצֵּם לְהַעֲלוֹת: יַעֲלוּ מִשָּׁם לְבֵית עֲזָרָה. זַכִּים מִשְּׁגִיאוֹת הַדְּהוֹר זָרָה. לְהוֹצִיא דֶּשֶׁן הַשָּׁמוּר לַעֲזָרָה: קַנְקַן הֶחָבוּי שָׁם בַּחֲפִירָה. מָלֵא מֵאָז אֵפֶר פָּרָה. לְתֵשַׁע מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים לְתִפְאָרָה: יָבִיאוּ אַיִל מִקְרָן כְּמַטָּרָה. בְּרֹאשׁוֹ חֶבֶל וְשׁוֹט טְהוֹרָה. לְטָהֳרַת זֹאת כְּרָמִים נְטוּרָה: לָקְחוּ מֵעָפָר אֲשֶׁר בַּכֶּלִי. וְטִהֲרוּ וְקִדְּשׁוּ הוֹד הֵיכָלִי. מִפִּי רָעַת יֵין חַכְלִילִי: יָרִיעוּ כְּחַ נִצּוּחַ נְחִילִי. רָחֲצוּ וְהִזַּכּוּ כָּל־קְהָלִי. וְחִתְּלוּ חֹבֵשׁ עֶצֶב מַחֲלִי: רֶגֶל מָהִיר עוֹד לְאֵילִי. וּפָרָה שְׁנִיָּה עָשׂ וְחִילִי. וְנִקְדַּשׁ יְהוָֹה אֲדֹנָי חֵילִי:

סלוק.

ח׳ וּבְכֵן לְךָ תַעֲלֶה קְדֻשָּׁה כִּי אַתָּה קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וּמוֹשִׁיעַ:

אֵין לְשׁוֹחֵחַ עֹצֶם נִפְלְאוֹתֶיךָ. אֵין לְהַגִּיד חֵקֶר דָּתוֹתֶיךָ. אֵין לְהָבִין תֹּקֶף מִפְעֲלוֹתֶיךָ. אֵין לְפַעֲנֵחַ עֹמֶק פְּלָאוֹתֶיךָ. אֵין לַעֲמוֹד עַל סֵפֶן מִדּוֹתֶיךָ. אֵין לַחֲקוֹר חֵקֶר חִידוֹתֶיךָ. אֵין לְהַשְׁמִיעַ כָּל־תְּהִלוֹתֶיךָ. אֵין לְגַלּוֹת סוֹד עֵדוֹתֶיךָ: הַמְפֹרָשׁוֹת סְתוּמוֹת. הַגְּלוּיוֹת עֲלוּמוֹת. הַמְבֹאָרוֹת חֲתוּמוֹת. הַמְשֻׁנָּנוֹת עֲצוּמוֹת. הַחֲקוּקוֹת רְשׁוּמוֹת. הַחֲסֵרוֹת מְיֻתָּרוֹת. הָאֲסוּרוֹת מֻתָּרוֹת. הַשְּׁחוֹרוֹת צְחוֹרוֹת. הַחֲשׁוּפוֹת אֲטוּרוֹת. הַפְּרוּטוֹת אֲצוּרוֹת. הַכְּלוּלוֹת עֲצוּרוֹת. הַקַּלּוֹת חֲמוּרוֹת. מוֹצִיא מְזַלּוֹת יְקָרוֹת. מַתִּיר מֵאֲסוּרוֹת מֻתָּרוֹת. נוֹתֵן מִטְמֵאוֹת טְהוֹרוֹת: מִן הַחֵלֶב. שֻׁמַּן הַלֵּב: וּמִן הַדָּם. טְחוֹל וְכָבֵד הַדָּם: וּמִכָּשֵׁר בֶּחָלָב. כַּחַל הֶחָלָב: מִכִּלְאֵי בְגָדִים. תְּכֵלֶת בְּסָדִין:

אצילי עם, פיוט זה יבואר כולו ע״פ פרק ג׳ דפרה. בנות, לבנות את בה״מ. גרן עגלה, כנוי לסנהדרין. סורה וגולה, ישעיה מ״ט, כ״א. רגלו בם, הביאו שמה נשים מעוברות. מדפינים, השורים היו דפנות עץ על גביהם לישב עליהם הילדים. על דרך שלוח, הוא מעין אחת לפני ירושלים ונקראת גם שֶׁלַח (נחמיה ג׳, ט״ו) ונקראת ג״כ גיחון ע״פ תרגום והורדתם אותו אל גיחון, ותחתון יתה לשלוחא (מ״א א׳, ל״ג). מי נדה לקצם, בכ״י „בְּמֵי נדה קלס״. לתשע מאות וששים, מילואת טלרים עד שונס מגלות נבל עברו תתק״ס שנה. יביאו איל וכו׳, ראה פירוש חזקוני במדבר י״ט, כ״א. במטרה, שהיה נשמר לכך. ושוט, מקל. לטהרת זאת, בכ״י גורס לְסַפֵּר זאת. כרמים נוטרה, ישראל עפ״ה שיר א׳, ו׳. יין חכלילי, כנוי לתורה. נצות נחילי, ל׳ למנצח אל הנחילות, ר״ל תקעו והריעו בחלילים ובכנורות. רגל מהיר, הוא עזרא סופר מהיר.

אין להבין תקף מפעלותיך, בכ״י אחד נוסף עוד „אין להרהר אחר מדותיך״. החסרות מיותרות, כמה פרשיות בתורה שנראה כאלו חסר בהן דבר, ובאמת הן מלאות הלכות תלי תלים. מוציא מְזַלּוֹת יקרות, עפ״ה תוציא יקר מזולל (ירמיה ט״ו, י״ט). שומן הלב, חולין דף ק״ט, ב׳ וראה בתוספות שם בד״ה כחל דם טחול. טחול וכבד הדם, בכ״י לא גרס תבת וכבד, ואף התוספות בחולין ק״ט, ב׳ לא

מֵאֵשֶׁת אָח· יִבּוּם הָאָח: מֵאֵשֶׁת אִישׁ· יְפַת תֹּאַר לָאִישׁ: מִטְּמֵאַת נִדַּת
אִשָּׁה· טְהֹרַת בְּתוּלֵי אִשָּׁה: מֵהֶתֵּר אִסּוּר· וּמֵאִסּוּר הֶתֵּר· מִטָּמֵא טָהוֹר·
וּמִטָּהוֹר טָמֵא: בַּהֶרֶת מִמֹּעַט תִּטַּמֵּא· פָּרְחָה בְכֻלּוֹ עוֹד בַּל־תִּטַּמֵּא: הַמֵּת
בַּבַּיִת אֵינוֹ טָמֵא· יָצָא מִמֶּנּוּ אוֹתוֹ מְטַמֵּא: שְׂעִיר יוֹם כִּפּוּר מְכַפֵּר עַל כָּל־
טָמֵא· וְכָל־מַעֲשִׂיקָיו בְּגָדִים מְטַמֵּא: פָּרָה אֲדֻמָּה עוֹשֶׂיהָ מְטַמְּאָה· וְהִיא
עֲשׂוּיָה לְטַהֵר כָּל־טְמֵאָה: וְאֶפְרָהּ נַעֲשֶׂה אָב הַטֻּמְאָה· וְהִיא מְטַהֶרֶת אֲבִי
אֲבוֹת הַטֻּמְאָה: בְּכֵן אֵין לְהָבִין סוֹד תּוֹרָתֶךָ· וְלֹא זִקּוּק אִמְרָתֶךָ· וְלֹא צֵרוּף
גְּזֵרָתֶךָ: בְּכֵן אֵין לְהָמִיר וְלֹא לְהִתְמִיר· אֵין לְהַרְהֵר וְלֹא לְחַרְחֵר: אֵין לֵידַע
וְלֹא לְיַדֵּעַ· עֲמֻקָּה מִשְּׁאוֹל מַה תֵּדָע· נָעוּ מַעְגְּלֹתֶיהָ לֹא תֵדָע: זוּ בַּאֲמִירָה
וְזוּ בִגְזֵרָה· זוּ בַּאֲסִיפָה וְזוּ בַּחֲשִׂיפָה· זוּ בִנְשִׁיקָה וְזוּ בִתְשׁוּקָה· זוּ בִכְבִישָׁה
וְזוּ בְהַפְרָשָׁה· זוּ בִדְרִישָׁה וְזוּ בַּחֲרִישָׁה: וְכָל־אִמְרָה הֶחָקוּק בָּהּ חֻקָּה·
אֵין לְהַרְהֵר וְלוֹמַר עַל־מֶה נֶחֱקָקָה· שֶׁכָּךְ נִתְּנָה בִנְשִׁיקָה: וְכֻלָּם נְכֹחִים
לַמֵּבִין· וְכָל־הַמַּשְׂכִּיל יָבִין· חוּץ מִטַּעֲמֵי פָּרָה שֶׁאֵין לְהָבִין· וְכָל־חֲכַם לֵב
יֶדַּל מִבִּין· חֲפָצֶיהָ אֵין לְהָבִין: וּבִשְׁמוֹת תְּעוּדָה הִיא נְקוּבָה· לְכָל־קָרְבַּן שֵׂי
לֹא שָׁוָה· שֶׁהֵם זְכָרִים וְהִיא נְקֵבָה· לְטַהֵר שִׁמְצַת עֵגֶל תּוֹעֵבָה: הֵם הֵמִירוּ
כָּבוֹד בְּבֶקֶר פָּרָה· וְסָרְרוּ בוֹ כְפָרָה· תָּבֹא אִמּוֹ אֲשֶׁר הִיא פָרָה· וְתִהְיֶה לָעָם
כַּפָּרָה: הֵם הֶאְדִּימוּ בוֹ פָּנִים· וְאָדְמוּ עֶצֶם מִפְּנִינִים· תָּבֹא אִמּוֹ אֲשֶׁר הִיא
אֲדֻמַּת פָּנִים· וּבָהּ צַח וְאָדוֹם יִשָּׂא פָנִים: הֵם חֲרָטוּהוּ הֱיוֹת צָג כִּתָמִים·
וּבוֹ חֻיְּבוּ מִהְיוֹת תְּמִימִים· תָּבֹא אִמּוֹ תְּמִימַת תְּמִימִים· וּבָהּ יְטַהֵר תַּמָּה
הַצּוּר תָּמִים: הֵם שָׁחֲחוּ לְפֶסֶל כָּל־מוּם· וְנֶעֶנְשׁוּ בוֹ הֱיוֹת בַּעֲלֵי מוּם· תָּבֹא
אִמּוֹ אֲשֶׁר אֵין בָּהּ מוּם· לְהָדִיחַ דְּמֵי יָפָה וְאֵין בָּהּ מוּם: הֵם זָמְמוּ בְעֵגֶל
לִמְעוֹל· וַיִּזְבְּחוּ לוֹ וַיִּפְרְקוּ עֹל· תָּבֹא אִמּוֹ אֲשֶׁר לֹא עָלָה עָלֶיהָ עֹל· וְתִנָּתֵן
עַל שִׁכְמָם כְּעֹל: הֵם נִקְהֲלוּ עֲבוּרוֹ אֶל־כֹּהֵן· וְאָנַף בְּהַשְׁמֵד אִישׁ מְכַהֵן·
תָּבֹא אִמּוֹ וְתִנָּתֵן לַכֹּהֵן· וִיכֻפַּר בָּהּ עֲוֹן כֹּהֵן: וּכְמוֹ בָאֵשׁ נִשְׂרַף· כֵּן בָּאֵשׁ

גרסו לה. **בהרת ממועט וכו'**, ע"פ תנחומא פ' חוקת בפיסקא תמן תנינן בהרת כגריס. **המת בבית וכו'**, ר"ל העובר במעי אמו שהוא ביתו של עובר אע"פ שמת מ"מ אמו שהיא בית העובר אינה טמאה כל עוד שהמת בלוע, אבל אם יצא העובר מן הבית ר"ל ממעי אמו אפילו הוא חי מ"מ מטמא הבית. וכתב בעל פסיקתא זוטרתא בפ' תזריע וז"ל וטמאה שבעת ימים, היא טמאה ואין הילד טמא וזהו שאמר ר' אלעזר הקליר המת בבית טהור יצא מן הבית הוא טהור והבית טמא עכ"ל. **זו בנשיקה**, ראה תוספות ע"ז דף ל"ה. **ידל מבין**, יחלש מלהבין, מל' ידל כבוד (ישעיה י"ז, ד'). **ובשמות תעודה**, פירוש, ה' שמות יש לה לפרה כמו שהתעודה היא התורה יש לה ה' שמות, וה' שמות של פרה הן עגלה פרה אלף שור בקר, וה' שמות של תורה בראשית שמות ויקרא וכו', וכן אמר גם בפיוט אז על כל חיתו יער ליום ב' של פסח. **כבוד**, כבוד הקב"ה. **האדימו בו פנים**, שעבדו לעגל וירקדו לו עד שהאדימו פניהם בחריצותם. **צח ואדום**, הקב"ה (שיר ה', י'). **היות צג כתמים**, להיות עומד לפניהם במקום משה התמים. **היות בעלי מום**, כדאיתא בפסיקתא כשעשו ישראל אותו מעשה נעשו כלם זבים ומצורעים שנ' וירא משה את העם כי פרוע הוא וכתיב במצורע וראשו יהיה פרוע. **איש מכהן**, אהרן (דברים ט', כ'). **נשרף** העגל.

תְּשָׂרֵף: וּכְמוֹ טָחַן וְהֵדַק עַד עָפָר· כֵּן תָּדֵק וְתֵעָשֶׂה עָפָר: וּכְמוֹ הֻשְׁלַךְ עֲפָרוֹ אֶל־הַמַּיִם· כֵּן יֻשְׁלַךְ אֶפְרָהּ אֶל־הַמָּיִם: וּכְמוֹ נָפְלוּ בוֹ שְׁלֹשֶׁת אַלְפֵי יָשָׁר· כֵּן יִפְּלוּ בָהּ שְׁלֹשֶׁת מִינֵי כָשֵׁר: וּכְמוֹ טִנֵּף עַם טָהוֹר· כֵּן תְּטַמֵּא בְּמַגָּע כָּל־טָהוֹר: וּכְמוֹ טִהֵר עַם בּוֹ נִטְמָא· כֵּן תְּטַהֵר אִישׁ אֲשֶׁר נִטְמָא: וּכְמוֹ פּוּר פִּשְׁעוֹ לְכָל־דּוֹר שָׁמוּר לְחַטָּאת· כֵּן תְּהִי לְמִשְׁמֶרֶת לְמֵי חַטָּאת: לְהַדִּיחַ דָּמִים· לְכַבֵּס כְּתָמִים· לְנַקּוֹת טִנּוּפִים· לְהַרְחִיץ צוֹאִים· לְהַלְבִּין חֲטָאִים· לְטַהֵר טְמֵאִים· לְקַדֵּשׁ קְדוֹשִׁים· לְהַצְדִּיק עֲמוּסִים· בְּעֵץ אֶרֶז· לַעֲנוּפִים כְּאֶרֶז· בְּאֵזוֹב· לְנִדְכָּאִים כָּאֵזוֹב· בַּשָּׁנִי· לְשִׂפְתוֹתֶיהָ כַּשָּׁנִי· כְּתוֹלַעַת· לְאַל תִּירְאִי תּוֹלַעַת· לְבַל יִתְגָּאֶה מִתְגָּאֶה כְּאֶרֶז· שֶׁאִם לֹא יָמַךְ כְּאֵזוֹב וְיֵחָשֵׁב כְּתוֹלַעַת· לֹא יִטְהַר בְּאֵזוֹב וּבִשְׁנִי תוֹלָעַת· וְאִם לֹא יִשְׁפּוֹךְ לֵב כַּמַּיִם· לֹא יִטְהַר בִּזְרִיקַת מָיִם: וּמַה יִּתְגָּאֶה חָצִיר יָבֵשׁ· נֹכַח אֵשׁ אוֹכְלָה אֵשׁ· וּמַה יָּעֹז צִיץ גֵּאֶה· נֹכַח אֵל גָּאֹה גָּאָה· וְהוּא רוֹכֵב שְׁחָקִים בְּגַאֲוָה· גֵּאֶה עַל גֵּאִים· מִתְנַשֵּׂא עַל נְשֻׂאִים· וּמִתְגָּאֶה כְּאֶרֶז עַל מִתְגָּאִים· וְעָנָו כְּאֵזוֹב עַל נִדְכָּאִים· וְצָר בְּעוֹלָמוֹ חֲמִשָּׁה מִינֵי גֵאִים· שׁוֹר בַּבְּהֵמָה· אַרְיֵה בַּחַיָּה· נֶשֶׁר בַּמְעוֹפְפִים· אֶרֶז בָּעֵצִים· וְאָדָם בְּכֻלָּם· וּמֶלֶךְ מִתְגָּאֶה עַל כֻּלָּם· לָבֵשׁ גֵּאוּת מִכֻּלָּם· חֲקָקָם בְּכֵס שְׁבִיבֵי אֵשׁ· אַרְבָּעָה בְּכֵס מַעְלָה· וְאֶחָד בְּכֵס מַטָּה: כִּי כֵס מַעְלָה מְכֻוָּן כְּנֶגֶד כֵּס מַטָּה· וְכָל אֲשֶׁר יֵשׁ בְּמַעְלָה יֵשׁ בְּמַטָּה· כִּסֵּא מוּל כִּסֵּא· הֵיכָל מוּל הֵיכָל· מִקְדָּשׁ מוּל מִקְדָּשׁ· זְבוּל מוּל זְבוּל· מִזְבֵּחַ מוּל מִזְבֵּחַ· בָּנִים מוּל בָּנִים· מַלְאָכִים מוּל מַלְאָכִים· מְשָׁרְתִים מוּל מְשָׁרְתִים· עֲבָדִים מוּל עֲבָדִים· צְבָאוֹת מוּל צְבָאוֹת· כְּרוּבִים מוּל כְּרוּבִים· אֲלָפִים מוּל אֲלָפִים· רְבָבוֹת מוּל רְבָבוֹת· קְדוֹשִׁים מוּל קְדוֹשִׁים· מַחֲנוֹת מוּל מַחֲנוֹת· מַעֲרִיצִים מוּל מַעֲרִיצִים· מַקְדִּישִׁים מוּל מַקְדִּישִׁים· וּקְדֻשָּׁה לְקָדוֹשׁ מְשַׁלְּשִׁים: ככתוב על יד נביאך וקרא זה אל זה וכו'.

שלשת מיני כשר, ר"ל עץ ארז ואזוב ושני תולעת. **וכמו טהר עם**, פירוש שאפר העגל היה מטהר את העם וע"פ פרקי ר"א פרק מ"ה שמשה היה משקה את ישראל מן מי אפר העגל וכל מי שהיה נושק את העגל בכל לבו היו שפתיו נעשות של זהב ושבט לוי היו הורגים אותו והנה ע"י זה היה העם מטוהר מפושעיו, ונראה שזה גם דעת חז"ל בע"ז דף מ"ד לא נתכוון אלא לבודקן כסוטות. ודע כי בכ"י גורס „וכמו טהר עם טהור בו נטמא, כן תטהר איש אשר יטמא". **פור פשעו לכל דור**, ע"פ סנהדרין ק"ב, אין לך כל פורענות ופורענות שבאה לעולם שאין בה אחד מכ"ד בהכרע ליטרא של עגל הראשון. **לענופים**, המגביהים את עצמם כענפי הארז. **לשפתותיה כשני**, עש"ה שיר ד', ג'. **לאל תיראי תולעת**, עש"ה ישעיה מ"א, י"ד. **חמשה מיני גאים**, חגיגה דף י"ג ע"ב ושמות רבה פ' כ"ג ומדרש חזית דף כ"ב ויש להגיה שם ע"פ הקליר כאן. **ומלך**, הקב"ה. **ארבעה בכס מעלה**, יחזקאל א', י'. **ואחד בכס מטה**, ר"ל הארז, כי בה"מ נבנה מעצי ארזים. **וכל אשר יש במעלה**, כל זאת ע"פ שמות רבה פ' ל"ג ודף קנ"א.

ע"ס א"ב.

אות זה החדש· אצת מכל לקדש· ובו ישע לחדש: בוחריך תובעים
אותך לקדש· ואתה אותם מקדש· אל נערץ בקדש: גאלתם עתה תחדש·
ושונאיך פתאם להדש· וכל־פה ירומם ויקדש: החדש הזה לכם· בכל־
מושבתיכם· נחלה בכל־קהלכם· קדוש:

דרשתו מכל־חדשים· והנחלתו לקדושים· היות בו מקדשים: הזמנתו
לשלישים· לאפרתים מגלשים· למנות בו עד שלשים: ובו תפיל קדשים·
ותחמול על צאן קדשים· בבית קדש הקדשים: זכרון שבועת ברוכים·
הנחלת למברכים· להושיעם מיד מפריכים: חונן דלים ודכים· חמלת על
נמוכים· אשר אחריך משוכים: טוב טעם מאריכים· ולפניך לב שופכים·
בראש ירח ממליכים: יקבצו עתה מקהלים· כיפי תאר מכלולים· ושם
תשמע פלולים: כבוד שמך מעלים· בשיר ובתחן מתפללים· בחשבון
ראש רגלים: לפניך יהו מסגלים· כל־גזעי דגלים· משוררים ומהללים:
מה גדלו מעשים· לעשה נפלאות ונסים· לבנים אהובים ועמוסים: נצלו
מיד פתרוסים· אשר אותם מעשים· והעמתו היות ששים: שונאיהם בים
דורסים· וכנת ראשימו רופסים· כי בגוחם היו חוסים: עולצי בשמחות
ישישו ברב הצלחות· ויתמלטו מכל־אנחות: פודה אלהי הרוחות· המעלה
בכל־שבחות· יטה אזן לשיחות: צורריהם יפיל בשוחות· ונפשותם תהיינה
שחות· בכל־רע מוכחות: קדוש יקבץ עדרים· ויזכור ברית אבירים· אשר
לפניו היו ברורים: רצה בנים מבחרים· בכל־צד ועברים· לפניו היות
משמרים: שקד עליהם בליל שמרים· וקטל למענם בכורים· והוציאם
בפדות מדררים: תפן באני ישנה· ותצילנה מעדינה· בראשון לחדשי
השנה· קדוש: הכל יודוך.

אופן.

כבודו משבחים בכל־העולם· והוא מעין כל נעלם· ובאי בפתחי
אולם· והכל ירוממוהו באופנים לעולם: והחיות.

זה החדש, חדש ניסן. לאפרתים מוגלשים, מצאתי בקונטריס ישן שפירש על שגלשו מהר גלעד (שיר ד', א') וז"ל שגלשו, שנראו מהר גלעד אותם מנהיגי העדרים מכל העזים שמשם הם מביאים עזים חשובים ומבוררים מכל, והפייטן ר' אלעזר הקליר מוכיח שיסד אפרתים מוגלשים שביאורו מבוררים עכ"ל, וא"כ יש לתרגמו דיא געעהרטען אונד ערלעזען. עד שלושים, ניסן תמיד מלא הוא של שלשים יום. מפריכים, המצריים שהעבידו בישראל בפרך. מסגלים, חניכים. פתרוסים, מצריים. מעשים, עינו אותם. והעמתו, נתחברו. בגוחם, ביוצרם. היו חוסים ישראל. אבירים, האבות. והוציאם, הוציא את ישראל לדרור ולחרות. באני ישינה, כנוי לישראל עש"ה שיר ה', ב'.

זולת. ע״ס א״ב.

אֵל עֹשֵׂה נִפְלָאוֹת· בַּעֲבוּרָם עָשִׂיתָ נוֹרָאוֹת· גִּלִּיתָ בְּרִבְבֵי צְבָאוֹת· דְּגָלֶימוֹ לְהוֹצִיא מִתְּלָאוֹת· הֵם כַּנְּשָׁרִים נְשׂוּאוֹת· וּמִשְׁאֲרוֹתָם נְשׂוּאוֹת· זֶבֶד טוֹב מְלֵאוֹת· חֶסֶד בְּעֵינֵיהֶם רוֹאוֹת: טוֹב בָּנִים כֻּלָּלָם· יוֹדֵעַ פְּרִי מַעֲלָלָם· כָּל־הַדֶּרֶךְ נִהֲלָם· לִפְנֵי כֹל הִתְלִילָם· מִלֵּא כָּל־מִשְׁאֲלָם· נוֹאֲמֵי רָעָתָם הִפִּילָם· שָׂבַע מִן הֶאֱכִילָם· עַל כָּל־אוֹם עִלָּם: פָּצוּ פֶה בְּשִׁירָה· צָדְקוּ לְאָיוֹם וְנוֹרָא· קוֹל תּוֹדָה וְזִמְרָה· רַנְּנוּ לְשׁוֹרְרָה· שֵׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא· שִׁבְחוֹ לְהָעִיר בְּמוֹרָא· תָּקְפוּ כֻּלָּם לְהִתְאַזְּרָה· תְּנוּת קְרִיעַת יַם סוּף וּמַכַּת בְּכוֹרִים לְהַגְבִּירָה: עזרת אבותינו וכו׳.

קרובות. הש״ץ חוזר התפלה עד מלך עוזר ומושיע ומגן, ור״ח כ״כ מתחיל כאן.

יוו. מִסּוֹד חֲכָמִים וּנְבוֹנִים. וּמִלֶּמֶד דַּעַת מְבִינִים. אֶפְתְּחָה פִּי בְּשִׁיר וּרְנָנִים. לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל פְּנֵי שׁוֹכֵן מְעוֹנִים:

אֲתַיַּת עֵת דּוֹדִים כְּנִגְעָה· בְּאַחַת וָעֶשֶׂר פּוּט נְגָעָה· גִּישַׁת צִקּוּן מַכְפֵּל כְּפִגְעָה· דִּלֵּג פַּעַם וְזֹאת רָגְעָה: הִשְׁגִּיחַ עֹפֶר מֵהֶרֶךְ אֲרֻבּוֹת· וְהֶחֱל אֶרֶךְ בְּתֶבֶם תַּעֲרוּבוֹת· זְמַן קָפַץ עֲשׂוֹת רַבּוֹת· חֲדָשִׁים וְגַם יְשָׁנִים לְהַרְבּוֹת: טָשׁ וַיֵּרֶא וְעִדֵּן שְׁנָה· יָקַץ כְּיָשֵׁן וָעֵר כְּמִשְּׁנָה· י׳כָּסֵף וְדָפַק בְּפִתְחֵי יְשֵׁנָה· לְחַפְּשָׂה בָּרִאשׁוֹן לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה:

לִי עוֹד תִּגְנוֹן· בְּפָסוֹחַ וְגָנוֹן· י׳בְּגוֹנֶנְךָ לְבָנוֹן· בְּמָגִנַּת יִנּוֹן: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם: אתה גבור עד להחיות מתים.

מְרִימֵי עַל עֶגְלָה לְהַלְאוֹת· מִכְּאֵב הַגָּתָה לְהַרְאוֹת אוֹת· נַאֲקָה הֶחִישָׁה קֵץ הַפְּלָאוֹת· נֶחְצוּ לְמָאתַיִם (וָעֶשֶׂר) אַרְבַּע מֵאוֹת: שֶׂה הַמְסֻבָּךְ לְעֵקֶד צוּר· סִיִּם זִכְרוֹ בְּפֶקֶד נָצוּר· עֲמוּסִים כְּאֶתְיוּ לְעֵת בְּצוּר· עֲדֵימוֹ לְשַׁי יְהִי עָצוּר: פֶּלֶא עֲשׂוֹת נֶגֶד אָבוֹת· פָּץ מִבְּעָשֹׂר לְאָסְרוֹ בַּעֲבוֹת· י׳צְלִיחַת יַרְדֵּן בּוֹ לְהִתְאַוּוֹת· צְפִיַּת שֶׂה לְבֵית אָבוֹת:

טוב, הקב״ה. התלילים, הגביהם. שבחו להעיר במורא, בכ״י גורס שבחו הָאִידָה· תנות קריעת וכו׳, בכ״י גורס תנות קריעה ומכה להגבירה.

כנגעה, כאשר הגיעה. באחת ועשר, בי׳ מכות ואחת מהן היא מכות בכורות חשובה כנגד כולן. פוט, מצרים, כי פוט אח מצרים (בראשית י׳, ו׳). צקון מכפל, תפלת האבות ישני מערת מכפלה. דלג פעם, דלג בגימל כן הוא בכל כ״י וד״י, והפירוש, כמנין פע״ם שהוא ק״ל שנה דלג הקב״ה על הגזרה של ד׳ מאות שנה והחסירם על ר״י שנה. ונקט בל׳ דלג עש״ה מדלג על ההרים (שיר ב׳, ח׳) וכתרגומו. עופר, הקב״ה עש״ה שיר ב׳, ט׳. ארך, ארוכה ורפואה. בתבם תערובות, מל׳ מתבוססת בדמיך (יחזקאל ט״ז, ו׳) אשר דרשו חז״ל על תערובות דם פסח ומילה אשר בזכותם נגאלו. והנה כמו שנאמר מן בלל תֶּבֶל עמו, כן נכנה מן בסס תֶּבֶס· לבנון, בה״מ. ינון, המשיח. עגלה, ישראל (הושע י׳, י״א). מכאב הגתה, ל׳ הגה, ר״ל נכתב שהיה להם דברת למשה להראות אות ולהוציאם. נחצו, נמהרו ונתקצרו. סים, הוגס. בצור, צרה. לשי יהי עצור, ר״ל שאחנו קרבן שה קודם לאתם ממצרים. צליחת ירדן בקיעת הירדן שהיתה גם

לְךָ עוֹד נַקְשִׁיבָה. מִמַּעַיְנֵי הַיְשׁוּעָה נִשְׁאָבָה. ח׳ שָׂשׂוֹן יִשְׁעֲךָ הָשִׁיבָה. וּבִתְחִיַּת גֶּשֶׁם נֶחְשָׁבָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

קִיחַת עוֹלַת עֶקֶד. הִיא נִצְּבָה בְּפֶקֶד. תְּוִיכַת בִּתְרֵי שֶׁקֶד. רִשְׁפֵּי לוּד לְיֵקֶד: רְחַשׁ יְשֵׁנִים כְּעֶרֶב. דַּם תְּבוּסָה כְּעֹרֶב. קֵץ חָשׁ וְקָרֵב. לְעוֹרֵר בְּתַגְּרַן קְרָב: שֵׁמַע מַכַּת פְּסָחִים. אֲשֶׁר כָּסוּ פְּסוּחִים. הִיא צִמְּתָה כִּסְלוּחִים. לְהַצִּיתָם כְּקוֹצִים כְּסוּחִים: תְּרָפִים כְּדֵי לְמַעֵט. מְנוּיֵי מְתֵי מְעַט. ח׳ תֹּקֶף הֲדַרַת מֶלֶךְ מִלְּהַמְעַט. הָרֶשֶׁם לְהִמָּנוֹת בּוֹאָם יִמְעַט:

הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם לִשְׁמוֹר. בְּקֶבֶם אֲסוּפֵי הַר מוֹר.
ח׳ וְאַתֶּם אֵל יִגְמוֹר. שְׁלֹשֶׁת אוֹתוֹת בּוֹ לִשְׁמוֹר:

דָּרַשׁ זֶה חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ. לְאוֹת וּלְמוֹפֵת קִדְּשׁוֹ.
ח׳ יְדִידֵי עַם קְדוֹשׁוֹ. הוֹשִׁיעָה לוֹ יְמִינוֹ וּזְרוֹעַ קָדְשׁוֹ:

הֲדוֹם אֲשֶׁר מֻגַּר וְהוּדַשׁ. כְּהַיּוֹם הַזֶּה יְחַדֵּשׁ בְּגֶדֶשׁ.
ח׳ וְנוֹבִיל שַׁי בְּקֹדֶשׁ. בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ:

יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:
וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל אֵל נָא:

רַבּוֹת עָשִׂיתָ וְחָשַׁבְתָּ וְסִפַּרְתָּ. מִמִּפְעָלוֹתֶיךָ פָּעוֹל בְּסַהַר סָפַרְתָּ. לְאוֹתוֹת וּלְמוֹעֲדִים חֶבְלוֹ שִׁפַּרְתָּ. לִתְקוּפוֹת וּמַחֲזוֹרוֹת קִצּוֹ צָפַרְתָּ. לַאֲלָפִים וְאַרְבַּע מֵאוֹת וְאַרְבָּעִים וּשְׁמֹנָה זְמַנּוֹ בֵּאַרְתָּ. וּבְתֵשַׁע מֵאוֹת עִבּוּרִים עָדָיו עִבַּרְתָּ. וְהַיּוֹם הוֹרֵיתָ לָעָם אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ. לָכֵן עַל כָּל־חֹדֶשׁ חָדְשׁוֹ הִגְבַּרְתָּ. סִפְּרוּ בְּקֵרַתָּ. קִצְּבוֹ חֲקַרְתָּ. גִּזְלוֹ הֵקַרְתָּ. פִּלְאוֹ סָקַרְתָּ. מוֹעֲדוֹ יִקַּרְתָּ. וּבוֹ יֻקַּרְתָּ וְנִתְיַקַּרְתָּ.

חַי וְקַיָּם נוֹרָא וּמָרוֹם וְקָדוֹשׁ:

היא ביו״ד בניסן (יהושע ד׳ י״ט). קיחת עלית עקד, עקדת יצחק. תויכת בתרי שקר, בברית בין הבתרים אשר נתך שם אברהם את הבתרים בתוך. לוד, מצרים וכן כסלוחים (בראשית י׳, י״ג). כסו פסוחים, ל׳ תכסו על השה (שמות י״ב, ד׳). תרפים, אלילי מצרים שהם עבדו את השה. בואם ימעט, שמות י״ב, ד׳. אסופי הר מור, הר המוריה, וכנוי לבה״מ אשר ישבו שם סנהדרין הגדול. שלשת אותות, כמאמר חז״ל בסנהדרין י״א, על ג׳ דברים מעברין את השנה, על האביב ועל פירות האילן ועל התקופה. הדום אשר מֻגַּר והוּדַשׁ. כהיום הזה וכו׳ כן היא הגרסה הנכונה. בגדש, בשלמותו.

בסהר, בלבנה. צפרת, פארת. לאלפים וארבע מאות וארבעים ושמנה, היא שנת יציאת מצרים. ובתשע מאות עבורים, כשתחשוב המחזורים על ב׳ אלפים ותמ״ח שנה תמצא קכ״ח מחזורים וע״ז שנה ובהם ע׳ מאות ואחת עבורים, קכ״ח מחזורים הם 896 עבורים, ועוד ע״ז שנה יש בהן ה׳ עבורים, והפייטן שכתב תשע מאות נקט סך עגול. גזלו הקרת, גשמי המלקוש בניסן.

ראשי החרוזים אלעזר בירבי קליר.

אבי כל־חוזה. חל בו במחזה. כנאמר לו חזה. תבנית החדש הזה: להבין קצב מולדתו. מתחלתו. וארך מלאתו. עד תכליתו: עמתו להראהו. ולא הכיר מראהו. עד באצבע הראהו. אז בן וראהו: זהר לשעות שש. תארו להתאשש. פחות משש. כל־עין יעשש: רואיו לבקר. עדיו לחקר. מאמיריו ליקר. ממיריו לעקר: במדד לו שער. עביו איך לשער. עד שטיפת שער. יקבלו ישבי שער: ידעו תבונה. לחוות לאם נכונה. להורות לידעי בינה. ערך לבנה: רגלים לישב. זמנים לחשב. בעבור איך לישב. וסוד מה להקשב: בפניו צגו אילי קדש. להעיד עדות חדש. ואל נתעטף בקדש. במקדישי חדש: יה בדקם לעינו. ועדותם דקדק במענו. והכל צוחו במעונו. מקדש החדש בזמנו: קץ מולדו חל להקצות. ביום רביעי בחצות. ועד שלשים מרוצות. לא נכר בחוצות: לאה ציר ופחד. ותר מעת לעת ספור אחד. וצור פץ לו ויחד. מערב עד ערב מנות אחד: ילדות חרם וסהר בו ביום חשבון מצו. ובתחלת בריאתם בחלון אחד נמצאו. רעים כנתן למו מסרת אמצו. לחשב לעבר ולקדש ספורות כמצאו:

ית' אל נא. לעולם תערץ. ולעולם תקדש. ולעולמי עולמים. תמלוך ותתנשא. האל מלך. נורא מרום וקדוש. כי אתה הוא מלך מלכי המלכים. מלכותו נצח. נוראותיו שיחו. ספרו עזו. פארוהו צבאיו. קדשוהו רוממוהו. רן שיר ושבח. תקף תהלות תפארתו:

חוז"ק ראשון הוא לכם. לפסח עליכם. להתקדש בתוככם. קדוש:

חוז"ק לכם הוא ראשון. נצורי כאישון. להעריץ לאל אחרון וראשון. קדוש:

ע"ס א"ב.

אדון מקדם תכנו ראש. בינו לא גל בספר תולדות ראש. גלהו תחלה לכם לדרוש: דרש להשוות בו גיה ואישון. הפלא מכל־עם ולשון.

אבי כל חוזה, משה רבינו. חל בו, חלה את פני הש"י להורותו דרכי מולדי הלבנה, ויסודו במכילתא פ' החדש הזה, ר' עקיבא אומר זה אחד מג' דברים שנתקשה משה כהן והראהו הקב"ה למשה כולן באצבע וכשמות רבה סוף פ' ט"ו זה אחד מד' דברים שהראה הקב"ה למשה באצבע לפי שהיה מתקשה בהן וגו' ע"ש, ואמנם במנחות כ"ט איתא כשיטת המכילתא תנא דבי ר' ישמעאל שלש דברים היו קשין לו למשה עד שהראה לו הקב"ה באצבע ואלו הן מנורה וראש חדש ושרצים וכו' וראה התוספות שם גם בחולין מ"ב ד"ה זאת החיה. לשעות שש, אחר המולד. להתאשש, להתחזק. יעשש, ל' חשך כמו עששה מכעס עיני (תהלים ו', ח'). אילי קדש, המלאכים. קץ מולדו, של אותו חדש ניסן של יציאת מצרים. להקצות, ל' קצה ותכלית. ותר, חשב בלבו אם לא יהיה למנות מן חצות של יום ד' שבו היה מולד הלבנה עד חצות יום ה' יום אחד. מרוצות, שעות. ויחד מל' ויחד יתרו, ר"ל היה משה נחדה כאשר אמר לו הלוך מערב עד ערב וכו'. מצו, כלו חשבונם, ר"ל מולד החמה ומולד הלבנה היו שניהם בשוה כמעט אחד. בחלון אחד, במזל אחד במזל שבתי. רעים, ישראל. וי"מ על משה ואהרן. כאישון, כאישון בת עין. תכנו, תכן את חדש ניסן. ביני, הבנתו. בספר תולדות ראש, בספר בראשית. גיה ואישון, יום

וְלֹא הָמְסַר לְאָדָם הָרִאשׁוֹן: זְמַן עֶדְנָה בּוֹ בְּשָׂרָה· חָנוּט לְקִצּוֹ עָקוּד לְמוֹסֵרָה· טַפֶּיהָ בְּכֵן בּוֹ בִּשְּׂרוֹ בְשׂוֹרָה: יֶרַח אֲשֶׁר לֹא פֻעֲנַח לָרִאשׁוֹנִים· כָּמוּס לִצְפּוֹן חֲדָשִׁים וְגַם יְשָׁנִים· לְרֹאשׁ הֻשַּׂם לְאַרְבָּעָה רָאשֵׁי שָׁנִים: מוֹעֲדִים מְזֻמָּנִין לְנִדְגָּלִים· נוֹעֲדִים בּוֹ עֵינֵימוֹ צִירֵי רוֹגְלִים· סָפוּר הוּא לִמְלָכִים וְלִרְגָלִים: עִבּוּר מְעַבְּרִים לְשָׁמְרוֹ בְּמוֹעֲדוֹ· פֶּרַח וְאָבִיב תְּקוּפָה בָם לְעֲדוֹ· צִיּוּן שְׁלָשְׁתָּם יִצָּרְפוּ לְסַעֲדוֹ: קֹדֶשׁ בְּרֹאשׁוֹ וּשְׁלִישׁוֹ וְחֶצְיוֹ וְרֻבּוֹ לִשְׁמֹר· לְקַדֵּשׁ לָקַחַת לָחֹג לִקְצוֹר יִגְמוֹר· רָשַׁם בְּכָל־דּוֹר שָׁמוּר הוּא לְרֹכֵב עַל חֲמוֹר: שְׁמִירַת שְׁלִישׁוֹ בַּיַּרְדֵּן עָמָדָה· שַׁלְהֶבֶת חֶצְיוֹ שְׁאוֹן פּוּל הִשְׁמִידָה· תְּשׁוּעַת קְצִירוֹ יְמִינִי הֶעֱמִידָה:

ה׳ וּבְכֵן לְךָ תַעֲלֶה קְדֻשָּׁה כִּי אַתָּה קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וּמוֹשִׁיעַ:

סלוק.

הוּא נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן· וְנֶאֱמָנוֹ נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן· וּמוֹעֲדוֹ נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן· וְאִוּוּיוֹ נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן· וְנוֹחֲלָיו נִקְרְאוּ רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן· וְאֹיְבָם נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן· וְאוֹהֲבָם נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן· וְגֹאֲלָם נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן: הִנֵּה הָעֵת יָבֹא בְּרֹאשׁ וְרִאשׁוֹן· בְּקֵץ אֲשֶׁר הוּא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן· לַעֲבוֹר בְּרֹאשׁ וְרִאשׁוֹן· לְכוֹנֵן נָכוֹן בְּרֹאשׁ וְרִאשׁוֹן· וְאִתּוֹ נוֹצַר בְּרוּחַ רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן· לְהַעֲקֵעַ שְׂרִידֵי אַדְמַת רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן· לְעוֹרֵר צוּרִים הַחֲצוּבִים מֵרֹאשׁ וְרִאשׁוֹן· לִפְעוֹל חֲדָשׁוֹת בְּרֹאשׁ וְרִאשׁוֹן· לִרְצוֹת חִדּוּשׁ תְּשׁוּרַת רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן· לְהוֹבִיל בּוֹ שַׁי לְרֹאשׁ וְרִאשׁוֹן: וְעוֹד בַּל־יִזָּכְרוּ רִאשׁוֹנִים· כִּי יְחֻדְּשׁוּ חֲדָשִׁים וְגַם יְשָׁנִים· פְּלָאִים מִפְּלָאִים מְשֻׁנִּים· וְיָקִיצוּ כָּל־יְשֵׁנִים·

ולילה. **ולא המסר לאדה"ר**, פי' סוד התקופה אשר לפיהו יצא ניסן בעת שיום ולילה שוים לא נמסר לאדה"ר, אבל סוד העבור ודאי שנמסר לו, כך פירש רבנו משלם. **בשרה**, נתבשרה שרה. **לצפון חדשים וגם ישנים**, לעשות בו נסים חדשים וגם ישנים. **לנדגלים**, לישראל, עש"ה איומה כנדגלות (שיר ו', י'). **עינימו**, עיני העדה הם הסנהדרין. **צירי רוגלים**, לבדוק את השלוחים היוצאים לראות מולד הלבנה. **למלכים ולרגלים** (ראש ר"ה). **קדש בראשו**, ר"ח. **ושלישו**, בעשור לחדש שלקחו את שה לפסח. **וחציו**, מתחיל חג הפסח. **ורבו**, הבאת העומר בט"ז בו ושמירת שאר ימי החג. **לקדש**, הוא הפירוש של הקודם לו. **לרוכב על חמור**, למשיח (זכריה ט', ט'). **בירדן עמדה**, שנבקע להם הירדן בי' ניסן (יהושע ד', י"ט). **שאון פול**, לגיוני סנחריב שהוכו בט"ו ניסן ע"פ הקבלה. **ימיני**, מרדכי אשר על ידו נתלה המן בט"ז ניסן.

הוא נקרא ראש וכו' כולו מבואר בילקוט פ' תולדות פסוק ויצא הראשון אדמוני בזכות ראשון אני נגלה לכם ראשון וכו' ובשמות רבה פ' ט"ו ראשון הוא לכם, כביכול הקב"ה נקרא ראשון וכו'. **ונחליו נקראו ראש וראשון ואויבם נקרא ראש וראשון**, כל זה איננו בכ"י. **לעבור בראש וראשון** עש"ה ויעבר מלכם לפניהם וה' בראשם (מיכה ב', י"ג). **נכון**, עה"מ (ישעיה ב' ב'). **ואתו נוצר ברוח ראש וראשון** פי' עם הקב"ה יצא משיח אשר נולד בראשית בריאת העולם כדאיתא במדרש ורוח אלהים מרחפת, זה רוחו של משיח. **צורים**, האבות. **לרצוה חדוש** וכו', שב' בראשון באחד לחדש תקח וכו' (יחזקאל מ"ה,

מְהַלְלִים וּמְשׁוֹרְרִים שִׁירִים מְשִׁירִים מְשַׁנְּנִים: וְלֹא יֹאמְרוּ עוֹד חַי יְיָ אֲשֶׁר הֶעֱלָה בְּנָבִיא׃ כִּי אִם חַי יְיָ אֲשֶׁר הֶעֱלָה וַאֲשֶׁר הֵבִיא׃ וְאָז אֵל יִשָּׂאֵג כְּלָבִיא׃ לַעֲרוֹךְ קְרָבַי׃ חֲדָשׁוֹת לְהָבִיא׃ בְּיַד אִישׁ נָבִיא׃ מִשֵּׁבֶט לֵוִי׃ לְהָשִׁיב לְבָבַי׃ לְחַדֵּשׁ קְרָבַי: וַיַּצְמִיחַ צֶמַח נָקוּב שִׁבְעָה׃ וְאִתּוֹ יִהוּ רוֹעִים שִׁבְעָה׃ וִיחַדְּשׁוּ לְאֹם דְּבָרִים שִׁבְעָה׃ וְיִתְכַּסֶּה מֵהֶם שֶׁבָעִים שִׁבְעָה: וְיָשׁוּב וְיִגָּלֶה לְעַם קְדוֹשִׁים׃ אֲשֶׁר עִמּוֹ יִהוּ מְקֻדָּשִׁים׃ וְלֹא לְעֶדְרֵי צֹאן קָדָשִׁים׃ עַד קֵץ שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים׃ עַד בּוֹ רִאשׁוֹן לְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים׃ וְאָז יֵרָאֶה לַעֲדַת קְדוֹשִׁים׃ הַנִּשְׁאָרִים מֵעַל קֳדָשִׁים׃ וְיֵרָאֶה לָמוֹ אוֹתוֹת חֲדָשִׁים׃ לְחַדֵּשׁ שָׁמַיִם הַחֲדָשִׁים׃ לִמְשׁוֹחַ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים׃ לִפְתּוֹחַ דֶּלֶת לִקְדוֹשִׁים׃ בְּשַׁבָּתוֹת וּבֶחֳדָשִׁים: וְאָז יְצַוֶּה חִדּוּשׁ עֲבוֹדַת חֹדֶשׁ׃ מַה לְהַעֲלוֹת בְּרֹאשׁ כָּל־חֹדֶשׁ׃ וַעֲבוֹדַת רִאשׁוֹן כָּל־חֹדֶשׁ׃ הִיא תַקְדִּים תְּחִלָּה לְכָל־חֹדֶשׁ׃ כִּי כְמוֹ הָיָה רֹאשׁ לְכָל־חֹדֶשׁ׃ כֵּן יִהְיֶה רֹאשׁ לְכָל־חֹדֶשׁ: וְתֵעָשֶׂה בּוֹ חֲדָשָׁה׃ לִבְרֹאת אֶרֶץ חֲדָשָׁה׃ לְהִנָּתֵן דָּת חֲדָשָׁה׃ לִכְרוֹת בְּרִית חֲדָשָׁה׃ לְהִבָּרְאוֹת בְּרִיאָה חֲדָשָׁה׃ לְהִתְחַדֵּשׁ רוּחַ חֲדָשָׁה׃ לְהוֹבִיל בּוֹ שַׁי מִנְחָה חֲדָשָׁה: וְחַמָּה וּלְבָנָה תִּתְחַדָּשׁ׃ וְאוֹרָם שִׁבְעָתַיִם יְחֻדָּשׁ׃ שְׁתַּיִם בְּשָׁנָה יִתְחַדָּשׁ׃ וִיצַמְצֵם שְׁכִינָתוֹ בְּתוֹךְ שַׁעַר הֶחָדָשׁ׃ וְיִקָּרֵא לוֹ שֵׁם חָדָשׁ׃ כְּשֵׁם הָעִיר מִיּוֹם הַמִּקְדָּשׁ׃ וְיִתֵּן לָעָם לֵב חָדָשׁ׃ לְשׁוֹרֵר בְּפִיהֶם שִׁיר חָדָשׁ׃ שִׁיר מְפֹאָר וּמְחֻדָּשׁ׃ עַל כָּל־שִׁיר מְהֻלָּל וּמְקֻדָּשׁ: כִּי שִׁירֵי אֶרְאֶלִּים׃ אֲשֶׁר שִׁיר וְתִשְׁבָּחוֹת מְהַלְלִים׃ לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא חָלִים: וְנִצּוּחַ אֵלִים׃ אֲשֶׁר קוֹל הֲמֻלָּה צוֹהֲלִים׃ לִפְנֵי שִׁיר

י"ח). ולא יאמרו עוד חי ה׳, ל׳ ירמיה כ"ג, ז׳. לערוך קרבי, ל׳ מלחמה, כמו המלמד ידי לקרב (תהלים קמ"ד). איש נביא, אליה הנביא והוא משבט לוי, כמו שאמרו חז"ל פינחס הוא אליה (ילקוט ראש פ׳ פינחס). לחדש קרבי, ל׳ קרב ובני מעים. ויצמיח צמח נקוב שבעה, המשיח יש לו ז׳ שמות, ינון, נמח, פלא, יועץ, אל גבור, אבי עד, שר שלום, כדאיתא בס׳ מעשה תורה. רועים שבעה, אדם שת מתושלח אברהם יעקב משה ודוד, כדאיתא במס׳ סוכה נ"ב, ב׳. וראה למעלה דף 652. דברים שבעה, ארון ואש של מעלה ושכינה ורוח הקדש ואורים ותמים ומנורה ושמן המשחה. ככה לפי התאחד מאמרי במדבר רבה פ׳ ט"ו ומדרש חזית דף ל"ח וגמרא בבלי יומא כ"א, ב׳ וירושלמי תענית פרק ב׳ הלכה א׳ ושקלים פרק ו׳ משנה א׳. ויתכסה מהם שבועים שבעה, ראה רש"י בסוף דניאל. ולא לעדרי צאן וכו׳, ר"ל לקדושי עם יתגלה בראש חדש תשרי, אבל לשאר העם לא יתגלה עד כי עברו עוד ו׳ חדשים דהיינו בראש חדש ניסן. הנשארים מעול קדשים, כ"א „אשר מארלם נגרשים". להנתן דת חדשה ראה באורו למעלה דף 244. לכרות ברית חדשה, ע"פ הושע ב׳, כ׳. שבעתים יחדש, ע"פ ישעיה ל׳, כ"ו. כשם העיר מיום המקדש, פירוש, שם השער יהיה כשם העיר מיום ההוא, שם מקודש, ר"ל שמם יהיה „ה׳ שמה" כמפורש בסוף יחזקאל. לב חדש, יחזקאל ל"ו, כ"ו. על כל שיר מהלל ומקדש, גם על שיר המלאכים, וע"פ מדרש תהלים מזמור ל"ג המלאכים מרננין וכן הוא אומר הללוהו כל מלאכיו, ואע"פ שהכל מרננין לפניו, רנון של צדיקים ושל ישרים נאה מן הכל שנ׳ וכו׳. אראלים, עתה מזכיר י׳ שמות של כתות המלאכים והם, אראלים אלים גלגלים כרובים אופנים גדודים עירין קדישין שנאנים שרפים. והנה גם הרמב"ם בפ׳ ב׳ מהלכות יסודי התורה ובמאמר היחוד שלו מונה י׳ שמות למלאכים אך אינן מסכימות עם שמות הקליר. חלים, מתחילים. ונצוח אלים, ראה תרגום תהלים כ"ט, א׳. קול המלה, יחזקאל א׳, כ"ד.

זֶה לֹא מְמַלְלִים: וְרֶכֶב גַּלְגַּלִּים. אֲשֶׁר אִם־הִרְשׁוּ כָּל־גוֹלְלִים. לִפְנֵי שִׁיר
זֶה לֹא כוֹלְלִים: וְאֵימַת כְּרוּבִים. אֲשֶׁר הֵם צָגִים כְּמוֹ רוֹבִים. לִפְנֵי שִׁיר
זֶה לֹא מַרְבִּים: וְהַדְרַת אוֹפַנִּים. אֲשֶׁר הֵם מְרֻבְּעֵי פָנִים. לִפְנֵי שִׁיר זֶה
לֹא סוֹפְנִים: וַהֲמוֹן גְּדוּדִים. אֲשֶׁר הֵם הוֹד אֵל מַגִּידִים. לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא
נֶאֱגָדִים: וְסוֹד עִירִין. אֲשֶׁר כְּעֵין קָלָל בּוֹעֲרִים. לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא מְפָאֲרִים:
וְרֶגֶשׁ קַדִּישִׁין. אֲשֶׁר לַבְּקָרִים מִתְחַדְּשִׁים. לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא מַקְדִּישִׁים:
וְנַהַם שִׁנְאַנִּים. אֲשֶׁר טַעְמָם לֹא מְשַׁנִּים. לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא מְשַׁנְּנִים: וּפַחַד
שְׂרָפִים. אֲשֶׁר בְּרֶגַע כֹּל שׂוֹרְפִים. לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא רוֹפְפִים: כִּי כָּל־מַחֲנוֹת
מְשָׁרְתִים קְדוֹשִׁים. מְשָׁרְתָיו יְהוּ מַקְדִּישִׁים. וְגַם הֲמוֹן צְבָא מַלְאָכִים.
מַנְעִימָיו יְהוּ מַמְלִיכִים: וּמְרוּצוֹת חֵיל זִקִּים. כֹּחָם יְהוּ מְחַזְּקִים. וְזִיו מְשַׁלַּח
בְּרָקִים. פְּנֵיהֶם יְהוּ מַבְרִיקִים. וְחוּצָה לָמוֹ הוֹוִים. מִתְעַלְּסִים בְּאֳהָבִים: וְעַד
מְחִיצָתָם לֹא בָאִים. בְּאִשָּׁם נִלְהָבִים. וּבְגַחֲלָתָם נִכְוִים. וּבִפְאֵרָם הֵם
נֶאֱלָמִים: וְעֵת כִּי יַתְחִילוּ יָחִישׁוּ. וְעֵת כִּי יַתְכִּילוּ יָחִילוּ. וְעֵת כִּי יִגְמְרוּ
יַעֲרִיצוּ. וְעֵת כִּי יֶחֱשׁוּ יַקְדִּישׁוּ. וְעֵת כִּי יִשְׁתְּקוּ יְשַׁלְּשׁוּ קְדֻשָּׁה מְשֻׁלֶּשֶׁת:

חזן. ככתוב על יד נביאך וקרא זה אל זה ואמר: קו"ה קדוש קדוש קדוש יי צבאות מלא כל הארץ כבודו: חזן. אז בקול רעש גדול אדיר וחזק משמיעים קול מתנשאים לעמת שרפים לעמתם ברוך יאמרו: קו"ה. ברוך כבוד יי ממקומו: חזן. ממקומך מלכנו תופיע ותמלוך עלינו, כי מחכים אנחנו לך: מתי תמלך בציון, בקרוב בימינו לעולם ועד תשכון: תתגדל ותתקדש בתוך ירושלים עירך לדר ודר ולנצח נצחים: ועינינו תראינה מלכותך כדבר האמור בשירי עזך על ידי דוד משיח צדקך: קו"ה. ימלך יי לעולם אלהיך ציון לדר ודר הללויה:

חזן. לדר ודר נגיד גדלך ולנצח נצחים קדשתך נקדיש ושבחך אלהינו מפינו לא ימוש לעולם ועד כי אל מלך גדול וקדוש אתה: ברוך אתה יי האל הקדוש:

ישמח משה וכו'.

ורכב, הרעשה וכן באיכה רבתי דף ס"ג קול תרבוכות היום (לפי גרסת הערוך) שפירושו קול המולת החמה. ובס"א ורגז. **אם הִרְשׁוּ**, אם יותן להם רשות. **כל גוללים**, כל גלגלים. **כוללים**, משלימים. או שהוא ל' כליל ותפארת. **רובים**, נערים. **לא סופנים**, ל' חשיבות וכבוד, מל' והייתי ספון בפניו (שמות רבה דף קל"ז) מאן חשיב מאן ספין (מ"ק דף כ"ח) יש תורה ואינו סופנה (ירושלמי סנהדרין פ' י"א הלכ' א') דיוטגמא ישנה שאין אדם סופנה (ספרי ואתחנן פסוק והיו הדברים האלה). **קלל**, נחשת קלל (דניאל י', ו'). **לבקרים מתחדשים**, כנ"ל פ' ע"א ואיכה רבה דף ע"ו גם בחגיגה דף י"ד בכל יום ויום בורא הקב"ה כת של מלאכים חדשים ואומרים שירה חדשה והולכים להם שנ' חדשים לבקרים רבה אמונתך. **טעמם**, שירתם. **משרתיו**, ישראל. **זקים**, מלאכי אש, מל' היורה זקים (משלי כ"ו, י"ח). **הוים**, הרבוי מן ביכוני הוֶה. **ועד מחיצתם לא באים**, מבואר למעלה דף 672. **כי יתחילו** ישראל לומר שירה, **יחישו** המלאכים. **יחישו**, כמו יֶחֱשׁוּ ל' שתיקה, וכן יחילו כמו יָחִלּוּ ל' התחלה, ובעבור שווי החרוז שנה את משקלם. **יתכילו** מל' תכלה וקץ, ר"ל כשיגמרו ישראל אז יתחילו המלאכים לשורר. וראה למעלה דף 656.

הש"ץ חוזר התפלה עד מלך עוזר ומושיע ומגן, ואומרים:

ע"פ א"ב כפול, אלא שבאות ברא"ש כל שבקא תיבה אחת מפסוק ראשון לציון וגו' (ישעיה מ"א, כ"ז).

רִאשׁוֹן אִמַּצְתָּ לְפֶרַח שׁוֹשַׁנִּים· אָמוּץ לְעוֹרֵר מֵרֶדֶם יְשֵׁנִים· בְּזָכְרְךָ בְּרִית רִאשֹׁנִים· בִּצְפוּן חֲדָשִׁים גַּם יְשָׁנִים· גָּלוּתוֹ בְּדָת שְׁנוּנִים· גָּזַר רֹאשׁ לְאַרְבָּעָה רָאשֵׁי שָׁנִים: ה׳אַרְבָּעָה רָאשֵׁי שָׁנִים בְּמַחֲזֶה· בֵּאַרְתָּ זֶה מֻזֶּה לַחוֹזֶה· כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן עוֹד נֶחֱזֶה· גּוֹנְנֵנוּ בְּמָגֵן בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן אַבְרָהָם:

אתה גבור וגו' עד להחיות מתים.

לְצִיּוֹן דְּרוֹר תָּשִׁית בּוֹ קְפוֹת· דְּבַר אוֹר יְקָרוֹת לְקַפּוֹת· הַחֹדֶשׁ אֲשֶׁר יְשׁוּעוֹת בּוֹ מַקִּיפוֹת· הַחוֹסִים בּוֹ מַתְקִיפוֹת· וּמִנּוּ מַתְחִילוֹת וְתוֹקְפוֹת· וַעַד רֹאשׁ לְאַרְבַּע תְּקוּפוֹת: ה׳אַרְבַּע תְּקוּפוֹת בַּשָּׁנָה· תְּחַדֵּשׁ אוֹרָם כְּבָרִאשׁוֹנָה· כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן עוֹד חִישׁ נָא· הַחֲיֵנוּ בְּגֶשֶׁם בָּרִאשׁוֹן לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

נעריצך וגו' עד וקדוש אתה.

הִנֵּה זֶה בָּא לִפְרָקִים· זָמוּן לִגְאוֹל רְצוּצֵי אֲרָקִים· חֹדֶשׁ אֲשֶׁר רְבִיבִים בּוֹ מְרִיקִים· חַשְׁרַת מַיִם לְמַלְּאֹת רֵיקִים· טִיעוֹת לְרַוּוֹת וִירָקִים· טְלָאִים בּוֹ לְהָקִים בְּאַרְבָּעָה פְּרָקִים: ה׳אַרְבָּעָה פְּרָקִים כְּבַמַּחֲזֶה· בֵּאַרְתָּ זֶה מֻזֶּה לַחוֹזֶה· כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן עוֹד נֶחֱזֶה· וְנַקְדִּישְׁךָ קָדוֹשׁ בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַקָּדוֹשׁ:

תכנת שבת עד מקדשי שמך. ובר"ח אתה יצרת עד קבעת.

הִנָּם יָמִים הַמְבֹרָכִים· יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ בְּאִבָּם פּוֹרְכִים· כֹּחַ תֵּת בָּאֲבִיבִים רַכִּים· כַּרְמֶל לְהַקְלִיא אָבִיב פְּרוּכִים· לְשַׁנֵּן מִפְעֲלוֹת מֵצִיץ מֵחֲרַכִּים· לְפָנָיו קוֹרְאִים עִנְיַן אַרְבָּעָה עֲרָכִים· ה׳אַרְבָּעָה עֲרָכִים אֲשַׁנְּנָה· סִפּוּר מַסּוֹת פִּרְחֵי שׁוֹשַׁנָּה· כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן עוֹד חִישׁ נָא· עַנְגֵנוּ בְּנֶפֶשׁ בָּרִאשׁוֹן לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת (בר"ח וְיִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים):

רצה וגו' עד בשובך לציון ברחמים.

לעורר מרדם, תחיית המתים בניסן תהיה. בצפון, ר"ל שאז תצפון ותטמון עונות חדשים וישנים. גלותו, גלות והודעת את החדש הניסן הזה. שנונים, מל' ושננתם לבניך. זה מוה, ר"ל הקב"ה הנקרא זה (שמות ט"ו, ב') באר הענין למשה בתורה שכתוב בה ומזה ומזה הם כתובים (שמות ל"ב, ט"ו). קפות, להביא, מל' אין מקיפין שתי חביות (ביצה ל"ב, ב'). אור יקרות, זכריה י"ד, ו'. הנה זה, המשיח. לפרקים, לזמנו. רצוצי ארקים, הרצוצים בארצות. וכן גרסת כ"י וד"י. רביבים, גשמים. ריקים, הבורות. טיעות, נטיעות. טלאים, ישראל. בארבעה פרקים, רומז על המשנה ר"ה דף ט"ז בארבעה פרקים העולם נדון, בפסח וכו'. פורכים, מל' נפרכת בצפורן והטעם על בשול הפירות. להקליא, ליבש, מל' וקלי וכרמל (ויקרא כ"ג, י"ד). ארבעה ערכים, ד' פרשיות. מסות, מתנות, מל' מסת נדבת ידך (דברים ט"ז, י').

וְלִירוּשָׁלַיִם מוֹפֵת הוּחַק בּוֹ כַּסּוֹת. מַעְיַן כָּל־חַי לְהִתְכַּסּוֹת. נְקָמוֹת אֲשֶׁר בְּלֵב מְכֻסּוֹת. נִתְכְּנוּ בְּמוֹעֵד זֶה הֱיוֹת מְטֻכּוּסוֹת. שֶׂה לְבֵית אָבֹת מְנוֹת בְּמִכְסֹת. סַבּוֹת עָלָיו עָסִיס אַרְבָּעָה כוֹסוֹת: י״א אַרְבָּעָה כוֹסוֹת כְּבְמַחֲזֶה. בֵּאַרְתָּ זֶה מֻזֶּה לַחוֹזֶה. כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן עוֹד נֶחֱזֶה. רְצֵנוּ כְּשֵׁי בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

מודים עד האל ישועתנו ועזרתנו סלה.

מְבַשֵּׂר עַם זְכִיּוֹת. עֲצוּרִים לְהַעֲלוֹת מִצּוּל דָּכְיוֹת. פְּדוּיִם חַוֵּה בְּמַשְׂכִּיּוֹת. פְּצוֹחַ שִׁירִים תְּמוּר בְּכִיּוֹת. צְבָאוֹת כָּל־חֶמְדַּת שְׂכִיּוֹת. צֵאת לַמֶּרְחָב מִלַּחַץ אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת: י״א אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת נֵרָאֶה נָא. בְּמִדּוֹתְךָ פְּעֻלָּתָם כְּבָרִאשׁוֹנָה. כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן עוֹד חִישׁ נָא. וְתֵיטִיב לָנוּ בְּטוּבְךָ בָּרִאשׁוֹן לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת:

אלהינו ואלהי אבותינו וגו׳ על בכל עת ובכל שעה בשלומך.

אֶתֵּן קוֹל בְּשׁוֹרְרוּ רָאשִׁים. קָרוֹא בְגָרוֹן בְּגֵי הַחֲרָשִׁים. רָאשֵׁי תַנִּינִים אֲשֶׁר עַל־גַּבֵּי חֹרְשִׁים. רְאוֹתָם בְּזֶה חֹדֶשׁ מְגֹרָשִׁים. שִׁיר חָדָשׁ וְהֶגֶה מִדְּרָשִׁים. תְּרַנֵּנָּה שִׂפְתֵי בְּשׂוּרֵי אַרְבָּעָה חָרָשִׁים: י״א אַרְבָּעָה חָרָשִׁים כְּבְמַחֲזֶה. בֵּאַרְתָּ זֶה מֻזֶּה לַחוֹזֶה. כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן עוֹד נֶחֱזֶה. בָּרְכֵנוּ בַשָּׁלוֹם בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם:

כסות, לפונות. טכוסות, מתוקנות. במכסות, שמות י״ב, ד׳. סבות, מל׳ הכינה, מסובין. **עסים,** יין מתוק. **ארבעה כוסות,** ד׳ כוסות של ישועה עתיד הקב״ה להשקות את ישראל כדאיתא בב״ר פ׳ פ״ח וראה שם. **מבשר,** המשיח. **במשכיות,** בנבואות. דְּכִיּוֹת, ממה שחרז פה הפייטן דכיות עם במשכיות שכיות נראה מזה כי כיון אל הנקוד דְּכִיּוֹת שהוא הרבוי מן דְּכִיָּה על משקל שְׁבִיָּה (ישעיה נ״ב, ב׳), וכן נקד גם הפייטן אמתי בר שפטיה בסליחתו ה׳ ה׳ אל רחום (למעלה דף 607 וראה שם). **חמדת שכיות,** ישעיה ב׳ ט״ז. **צאת למרחב,** בספרים יש כאן נוסחאות קשות לאמרן והנכון העמדתי. **ראשים,** ראשי העם בקריעת ים סוף. **בגי החרשים,** נחמיה י״א, ל״ה. והכוונה על ארץ ישראל. ואחז בל׳ חרשים עש״ה החרש והמסגר דהיינו הסנהדרין בבית המקדש. **ראשי תנינים,** כנוי לאויבים. **ארבעה חרשים,** זכריה ב׳, ג׳. ואמרו בסוכה נ״ב מאן נינהו ארבעה חרשים, משיח בן דוד, ומשיח בן יוסף, ואליהו, וכהן צדק עכ״ל וכן הוא גם בתאנא דבי אליה פ׳ י״ח. ובבמדבר רבה דף רכ״ו מונה את אליהו ומשיח בן יוסף ומשיח בן דוד ומשוח מלחמה. אמנם במדרש חזית דף י״ז מונה אליהו ומלך המשיח ומלכי צדק ומשוח מלחמה.

*) בהרבה קהלות אומרים ליוצר אתי מלבנון כלה, הכתוב למטה בעמוד.

ע"ס א"ב לר' יוסף בר שמואל טוב עלם, וכל החרוזים מסיימים על ל' הכתוב.

אאמיר מסתתר במעון חביון· אערכה פלאותיו זו לזו בהגיון· אזמרה שם יי עליון: באור פלאיו אטיף במען· בעשותו נוראות לרווי לען· בארץ מצרים שדה צען: גאה הראה נוראותיו· ולעתיד כן יראה מפעלותיו· זכר עשה לנפלאותיו: יזם והראה גבורות מעזו· סדר פלאיו זו לעמת זו· בימינו ובזרוע עזו· קדוש: דלה בראשון זרוע מחצבת· נטות יריעותיו בעלה במחשבת· וימתחם כאהל לשבת: הדורים בצאתם מעם מסכסך· מחסה מעליהם לא נחשך· פרש ענן למסך: ולעתיד בהשמע קול התור· קנות פזוריו מפלשת וכפתור· בסכה יסוכבם למחסה ולמסתור: זך בשני חצה מצולותיו· חצים בתהום וחצים במעלותיו· המקרה במים עליותיו: חמשים בעלותם ביום קרב· בקע ים ויעבירם בעזו חרב· ויגער בים־סוף

אאמיר, ל' שבח מענין את ה' האמרת (דברים כ"ו י"ז). אזמרה, תהלים ז', י"ח. אטיף, אספר מל' ולא תטיף (עמוס ז' ט"ז). במען, במענה לשון. לרווי לען, השתוי כוס לענה שהוא ישראל. והוא מל' איכה ג' ט"ו. בארץ מצרים, תהלים ע"ח, י"ב. זכר עשה, שם קי"א, ד'. יזם, חשב. בימינו, ישעיה ס"ב, ח'. דלה, הגביה. מחצבת, ל' יצירה כטעם הביטו אל צור חצבתם (ישעיה נ"א, א'). יריעותיו, השמים. וימתחם, ישעיה מ', כ"ב. הדורים, ישראל הנהדרים. מסכסך, מבולבל, מל' וסכסכתי מצרים (ישעיה י"ט, ב'). פרש ענן, תהלים ק"ה, ל"ט. קול התור, קול הגואל, וע"פ שיר ב', י"ב המתורגם קל רוחא דקודשא דפורקנא. בסכה יסוכבם, עפ"ה ישעיה ד', ו'. זך, הקב"ה. המקרה, תהלים ק"ד, ג'. חמושים, חלוצים (שמות י"ג י"ח). ביום קרב, ביום שהקריבו המצריים להלחם עמהם. חרב, נחרבה. ויגער, תהלים ק"ו,

---

ע"ס א"ב, ואחר אות ב' ובסופו חתום בנימן בן זרח חזק.

*) אתי מלבנון כלה מראש אמנה תשורי· בטהר עדיי לובש התכהני והתפארי· בשם רקוח התבשמי מר ולבונה התקטרי· כי בא עת והגיעה שעה אשר למלך תשורי: י' בין שדי ילין אשכל הכפר· מצפצפת נואמת כלה באמרי שפר· בני מכון זבולו רוחשים בלי חפר· חק זכר קדשתו נעריץ ונספר· במעלה יתקדש ובמטה יסתלסל תמיד ליל וצפר· קדוש:

גן נעול קראני דודי· חמק עבר ושמרים נשאו רדידי· דלפה עיני וגרסה בזכר עניי ומרודי· דדוי אהבת חשק תאות דודי: הן בלא לב ולב ונפש חפצה· חתן מתנדב וכלה רוצה· ועל מה זה מתאחר דיץ העליצה· שלוחים הריצו לזה ולזו במרוצה: זכר בה ברית ושבועת אלה· אשר

אתי מלבנון כלה, ע"פ שיר ד', ח'. וכנסת ישראל היא שנקראת כלה כדאיתא במדרש שיר דף כ"ו, ב' גם דברים רבה סוף ואתחנן, בעשרה מקומות נקראו ישראל כלה, ו' בשיר השירים וד' בנביאים וכו'. בין שדי, שיר א', י"ג. רוחשים, אומרים. יסתלסל, יתעלה, מענין סלו לרוכב (תהלים ס"ח, ה'). גן נעול, שיר ד', י"ב. חמק, שם ה', ו'. ז'. וגרסה, נשתברה כמו תהלים קי"ט, כ'. דדוי, שנדדה ממני אהבת השם. בלא לב ולב, ר"ל בלב תמים. דיץ, שמחה. שלוחים, משה ואהרן. ודימה הפייטן את

וַיֶּחֱרַב: וְלֶעָתִיד טְרוּפִים בִּהְיוֹתָם פְּדוּיִים · בְּאֶסֹף נִדְּחֵימוֹ מִכָּל־אִיִּים · בַּיּוֹם הַהוּא יֵצְאוּ מַיִם חַיִּים: יָהּ בַּשְּׁלִישִׁי הִטְרִיחַ בְּרִי · הִדְשִׁיא דְשָׁאִים וְהִפְרִיא · עֵץ פְּרִי עֹשֶׂה פְּרִי: כְּמֵהִים בְּבוֹא עִתָּם עֵת דּוֹדִים · הֵצִיץ לְבוֹנָה וּפְרִי מְגָדִים · כְּפָרִים עִם־נְרָדִים: וְלֶעָתִיד לְהִגָּאֵל כֹּל יוּכָל · בְּצֵאת נַחַל מִמִּפְתַּן הֵיכָל · יַעֲלֶה עַל־שְׂפָתוֹ מִזֶּה וּמִזֶּה כָּל־עֵץ־מַאֲכָל: מָרוֹם בָּרְבִיעִי הִזְרִיחַ מוֹשְׁלִים · לְאוֹר יוֹם וְלַיְלָה בְּרוּם זְבוּלִים · אֶת־שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים: נָאוֹר דְּמוּתָם לְעַם זוּ הִתְאִיר · וַיַּנְחֵם יוֹמָם בֶּעָנָן מַבְעִיר · וְלַיְלָה בְּעַמּוּד אֵשׁ לְהָאִיר: וְלֶעָתִיד סְגֻלִּים בְּהִגָּאֵל כִּימֵי עוֹלָם · קוּמִי אוֹרִי יַשְׁמִיעֵם גֹּאֲלָם · וְהָיָה לָךְ יְיָ לְאוֹר עוֹלָם: עֶלְיוֹן בַּחֲמִישִׁי הִשְׁרִיץ בְּמֶרֶץ · דְּגַת הַיָּם מַשְׁרִיצֵי שֶׁרֶץ · וְעוֹף יְעוֹפֵף עַל־הָאָרֶץ: פְּדוּיִים עֵת הִתְאַוּוּ בְּמַאֲוַיִּים · וַיִּתֵּן שֶׁאֱלָתָם אֵל חַי וְקַיָּם · וַיָּגָז שַׂלְוִים מִן־הַיָּם: וְלֶעָתִיד צֵאת הַנַּחַל יִפְרוֹן · בִּדְגַת הַיָּם יִפְרוֹץ בְּמֵרוֹץ ·

ע'. טרופים, ישראל הנטרפים והנלאים בגלות. ביום ההוא, זכריה י"ד, ח'. הטריח ברי, מל' אף ברי יטריח עב (איוב ל"ז י"א) ופירש רש"י שם ובתענית דף ז' ע"ב כי המלאך הממונה על עננים אף ברי שמו. וכן אומר גם הקליר בראש פיוטו לתפלת הגשם „אף ברי אותת שם שר מטר". והפריא, ל' פרי. עץ פרי, בראשית א'. כמהים, המתאים לישועה. עת דודים, עת האהבה ר"ל עת הגאולה. הציץ, הביא ניצים ופרחים. ופרי מגדים וכו', שיר ד', י"ג. כל יוכל, ע"י הקב"ה אשר הוא כל יוכל. בצאת נחל, עפ"ה יחזקאל מ"ז, א'. יעלה, שם מ"ז, י"ב. מרום, הקב"ה. ברום זבולים, ברום השמים. את שני, בראשית א'. נאור, הקב"ה. דמותם כדמות אור שמש וירח התקין הקב"ה גם לישראל אור להאיר להם את הדרך. לעם זו, כנוי לישראל עפ"ה שמות ט"ו, י"ג. ע"ז. ישעיה מ"ג, כ"א. התאיר, ל' תואר. וינחם וכו', שמות י"ג כ"א. סגלים, ישראל עם סגלה. קומי אורי, ישעיה ס', א'. והיה לך, שם ס', י"ט. במרץ במהירות. ועוף, בראשית א'. עת התאוו, כמסופר במדבר י"א. ויגז, שם י"א, ל"א. במרוץ, דגים הרבים במהירות.

בִּשְׁעַת אֵרוּשֶׂיהָ כָּרַתִּי לִמְהֻלָּלָה · חֶפְצִי וּרְצוֹנִי לְקַיֵּם בַּבֶּהָלָה · הֵשִׁיב חָתָן לִשְׁלוּחֵי כַלָּה: טָעֲנָה סְגֻלָּה אַף הִיא יֹשֶׁר אֲמָרִים · נְכוֹנָה אֲנִי וּמְקַיֶּמֶת בָּהֵן הֵן הַדְּבָרִים · יִגְמוֹל רַק עִמִּי חֶסֶד וְיִזְכֹּר אַהֲבַת נְעוּרִים · וִימַהֵר לִפְדוּתִי מִבֵּין חֲמוּרִים: בְּצִירֵי מַרְפֵּא וּשְׁלוּחֵי אֱמוּנִים · נִתְמַצְּעוּ תְּאוֹמִים בְּזִוּוּג חֲתָנִים · לְדַבֵּר עַל לֵב כַּלָּה דְּבָרִים הֲגוּנִים · וּלְהַבְעִיר לֵב חָתָן בְּקִנְאַת מְגִנִּים: מְלוּכָה בְּהִתְבַּשְּׂרָה כַּלָּה בְּתַמְרוּקֶיהָ מְאֹד הִשְׁבִּיחָה · רִמּוֹנֶיהָ הֵנֵצוּ וּסְמָדָרֶיהָ פִּתֵּחָה · נָכֹנוּ שָׁדֶיהָ וּשְׂעָרָהּ צִמֵּחָה · וַתִּתְנַוֶּה לַכֶּתֶר וְלַמַּלְכוּת הִצְלִיחָה: סוּא מַפְרִיכָה בִּרְאוֹתָהּ תְּמֵהָה בְעֵינֶיהָ · הֲלֹא זֹאת הַנִּמְבְּזָה וְהַנִּקְלָה הֵשִׁיבָה לִסְגָנֶיהָ · עַל זֹאת שָׁלְחָה וְקָרְאָה לְאִצְטַגְנִינֶיהָ · עָלֶיהָ

כנסת ישראל לכלה הממתנת לחפה, ואת השם ב"ה לחתן ואת משה ואהרן לשדכנים וכדרך שכמלא בשיר השירים. טענה, ל' טענת דברים. סגלה, כנסת ישראל עם סגלה. מבין חמורים, מן המצריים. נתמצעו תאומים, משה ואהרן, ראה רש"י לשיר ד', ה'. רמוניה הנצו, עפ"ה שיר ז', י"ג. נכנו שדיה, עפ"ה יחזקאל ט"ז, ז'. סוא, מצרים עפ"ה מ"ב י"ז, ד'. לאצטגניניה, לחוזי כוכבים שהיו יועצי פרעה. עליה

וְהָיָה כָל־נֶפֶשׁ חַיָּה אֲשֶׁר יִשְׁרֹץ: קָדוֹשׁ בַּשִּׁשִּׁי הִשְׁלִים בִּתְרֶץ. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תּוֹצֵא הָאָרֶץ. בְּהֵמָה וָרֶמֶשׂ וְחַיְתוֹ אֶרֶץ: רָקַם יְצִיר בְּעֹז נָאֳמוֹ. וְהִבְדִּילוֹ מִכָּל־בְּרוּאֵי עוֹלָמוֹ. וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם בְּצַלְמוֹ: שַׁדַּי כֵּן מִשִּׁבְעִים עֲמָמִים. חָשַׁק וְהִבְדִּיל מְעַטֵּי עַמִּים. כְּנָם וָאַבְדִּל אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים: תַּקִּיף כְּחָשׁ תְּנוּפַת יְמָנִית. קָנוֹת פְּזוּרָיו מִמַּאֲרִיכֵי מַעֲנִית. כֵּן יוֹסִיף אֲדֹנָי יָדוֹ שֵׁנִית: תְּמִימֵי לֵב הַמְיַחֲלִים לְגָדְלוֹ. בְּרִנָּה יְנַהֲלֵם לִמְעוֹן הֵיכָלוֹ. שָׁם יַעַבְדוּהוּ כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל כֻּלֹּה: תָּרוּם יָד מְפַלְּאָה. לְשַׂמֵּחַ אֹם נַהֲלָאָה. בִּירוּשָׁלַיִם לַשָּׁנָה הַבָּאָה: קוּמָה יְיָ וְחַדֵּשׁ גְּבוּרוֹת מִפְעָלֶיהָ. הַמִּזְרַחַת נְגוֹהוֹת וְרַבּוּ תְעָלֶיהָ. הַמֵּאִיר לָאָרֶץ וְלַדָּרִים עָלֶיהָ. קָדוֹשׁ:

הכל יודוך וכו'.

והיה כל, יחזקאל מ"ז, ט'. בתרץ, ביוצר. דברי צדיקים תרגום אונקלוס פתגמי תריצין (שמות כ"ג, ח'). ויאמר, בראשית א'. רקם, יוצר, מל' רקמתי בתחתיות ארץ (תהלים קל"ט, ט"ו). יציר, האדם נקרא בפרט יציר של הקב"ה על כי הוא ראש לכל היצורים וכולם נבראו בעבורו, וכן נאמר גם בברכת נשואין כשמחך יצירך בגן עדן מקדם. בעז נאמו, בגבורת מאמרו. ויברא, בראשית א'. מעטי עמים, ישראל עפ"י לא מרבכם מכל העמים חשק ה' בכם ויבחר בכם כי אתם המעט מכל העמים (דברים ז', ז'). ואבדיל, ויקרא כ', כ"ו. תקיף, הקב"ה החזק והגבור. כחש, כאשר מיהר להניף יד ימינו על מצרים. ממאריכי מענית, ממצריים שעבדו אותם. והוא מל' תהלים קכ"ט, ג'. כן יוסיף, עפ"י ישעיה י"א, י"א. שם יעבדוהו, עפ"י יחזקאל כ', מ'. נהלאה, כמו והנהלאה לגוי עצום (מיכה ד', ז') ותרגם יונתן ומנדריא. מפעליה, מפעלותיך בירושלים. נגוהות, ל' נוגה. תעליה, תרופותיה, כמו רפואות תעלה (ירמיה ל', י"ג).

חוֹשֶׁבֶת וְחוֹרֶקֶת שִׁנֶּיהָ: פְּרִיץ חַיּוֹת נוֹהֵם וְלִבּוֹ מַכְבֵּד. כִּלָּה לְעַנּוֹת בְּקֹשִׁי לְשַׁעְבֵּד. צַעֲרָהּ בְּפֶרֶךְ וּבְעֹל כָּבֵד. אוּלַי תִּתְגַּנֶּה וְתִהְיֶה כִּכְלִי אֹבֵד: קָרָא עָלָיו מוֹעֵד בַּחוּרָיו לִשְׁבֹּר. צְפַרְדֵּעַ חֲנָמַל וְכִנִּים חֳמָרִים חֳמָרִים לִצְבּוֹר. רֶשֶׁף וְדֶבֶר וּבָרָד לְפָנָיו לַעֲבוֹר. וְרֵאשִׁית כָּל־אוֹנִים בְּאָהֳלֵי חָם לִקְבּוֹר: שִׁלְּחָה פְּרוּכָה בְּעַל כֹּרַח מִסְתּוֹלֵל. וַתֵּצֶאןָ כָל־הַנָּשִׁים אַחֲרֶיהָ בְּתֹף לְחוֹלֵל. תְּנוֹת לָאֵל זֶמֶר וְהוֹדָיוֹת וָשֶׁבַח וְהַלֵּל. שֶׁבָּבָה אוֹתוֹת בַּדִּים מֵפֵר וְקֹסְמִים יְהוֹלֵל: י״ה בֵּין שָׁדַי יָלִין אֶשְׁכֹּל הַכֹּפֶר. מְצַפְצֶפֶת נוֹאֶמֶת כַּלָּה בְּאִמְרֵי שֶׁפֶר. בְּנֵי מָכוֹן זְבוּלוֹ רַחֲשִׁים בְּלִי הֶפֶר. חֹק זֵכֶר קְדֻשָּׁתוֹ בַּעֲרִיץ וּנְסַפֵּר. בְּמַעְלָה יִתְקַדֵּשׁ וּבְמַטָּה יִסְתַּלְסַל תָּמִיד לֵיל וָצֶפֶר. קָדוֹשׁ:

הכל יודוך וכו'.

חושבת, ר"ל ליעץ עצות להרע לישראל. פריץ חיות, פרעה. קרא עליו מועד, ל' איכה א', ט"ו. ופירוש מועד, מועד הפורענות. וראשית כל אונים, ל' תהלים ע"ח, נ"א. בעל כרה מסתולל, פרעה שהיה מסתולל בישראל היה צריך לשלחם בעל כרחו. ותצאן, ל' שמות ט"ו, כ'. תנות, מל' יתנו צדקות (שופטים ה', י"א). אותות בדים, פסוק בישעיה מ"ד, כ"ה.

אופן. ראשי החרוזים בנימן (בר זרח בעל שם).

בְּלוּלֵי אֵשׁ וּמֵימוֹת· גִּבּוֹרֵי עִיר מְרוֹמוֹת· נִצָּבִים כְּחוֹמוֹת· כְּרֻתָּתִים וְאֵימוֹת· מַרְבִּים תַּעֲצוּמוֹת· לָאֵל יוֹסֵד הֲדוֹמוֹת· וַאֲנִי אֹם מֵאֻמּוֹת· בְּחֵיךְ וְגָרוֹן רוֹמְמוֹת: נוֹהֵם מִיכָאֵל· וְגוֹעֶה גַּבְרִיאֵל· זוֹעֵק אוּרִיאֵל· וְגוֹעֵשׁ רְפָאֵל· וּמְהַדֵּר הַדַרְנִיאֵל· הוֹד לְיָהּ אַכְתְּרִיאֵל· וַאֲנִי כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל· מְעִידָה כִּי אֵין כָּאֵל: יְרוּצְצוּ כִּבְרָקִים· חֵיל זְוָעוֹת וְזִקִּים· לַפִּידִים הוֹלְקִים· וּכְבָזָק בּוֹזְקִים· תִּשְׁבָּחוֹת מְפִיקִים· וְשִׁעוּר רֹן מְדַקְדְּקִים· וַאֲנִי שׁוֹשַׁנַּת הָעֲמָקִים· עֲשׁוּקָה בְּמִצְוֹת וְחֻקִּים: מֵאָה וְאַלְפֵי רְבָבוֹת· מַרְכָּבוֹת אֵשׁ וְשַׁלְהָבוֹת· מַקִּיפוֹת וְסוֹבְבוֹת· עִלּוּי כֵּס עֲרָבוֹת· שָׁלֹשׁ קְדֻשּׁוֹת דּוֹבְבוֹת· וְקוֹל דְּמָמָה מַקְשִׁיבוֹת· וַאֲנִי בַּת שְׁלֹשֶׁת אָבוֹת· תָּמִיד תְּפִלּוֹתַי עֲרֵבוֹת: נַהֲרֵי אֵימָה וְחִילָה· וְעֵת חַיּוֹת מַגְדִּילָה· וְעַל אַרְבַּעְתָּן מִלְמַעְלָה· חַיָּה חֲמִישִׁית גְּדוֹלָה· לְסַלְסֵל הִיא מַתְחִילָה· וְאַחֲרֶיהָ פַּמַּלְיָא כֻלָּה· וַאֲנִי בְּבֵית הַתְּפִלָּה· תַּבְעָנָה שְׂפָתַי תְּהִלָּה:

והחיות ישוררו וכו'.

זולת. ע"כ א"ב ובסוף חתום יוסף בן שמואל.

אָז כְּאֵרַשְׂתְּ בְּתוּלָה בְּמֹהַר וְקִדּוּשִׁים· בְּאֶרֶץ פַּתְרוֹס הָגְרָרָה בֵּין קְדֵשִׁים· בְּהַגִּיעַ זְמַן חֻפָּה בָּרִאשׁוֹן לְחֳדָשִׁים· בַּעֲדָהּ שָׁתָה שַׁדְּכָנִים יְשָׁרִים וּקְדוֹשִׁים: גֹּשׁוּ אִי כַפְתּוֹר כְּהִפָּקְדוּ יְדִידִים· גַּם הִרְצוּ דְּבָרִים לְמִסְתּוֹלֵל וּגְדוּדִים· דְּעוּ כִּי עַלְמָה בְּבָתֵּיכֶם שׁוֹדְדִים· דְּרוּשָׁה לְנִשּׂוּאִין וְעַתָּה עֵת דּוֹדִים: הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ כְּמוֹ קְדֵשָׁה בְּחֻתָּנָה· הַרְבֵּה סִבְלוֹנוֹת שִׁגֵּר לָהּ

בלולי אש ומימות, הם המלאכים, וכן בתרגום ירושלמי לאיוב כ"ה, ב', מיכאל מן ימינא והוא דאשא וגבריאל משמאלא והוא דמיא ובריתא קדישתא מתכין אשתא ומיא. ואמרו בתנחומא פ' ויגש איתא, המשל ופחד עמו המשל זה מיכאל ופחד זה גבריאל, מיכאל מן המים וגבריאל מן האש והן עומדין לפני השכינה ואינן מזיקין זה את זה, הוי אומר עושה שלום במרומיו. וכן בשיר רבה דף כ"ב גם במדבר רבה דף רמ"ח ודברים רבה דף רכ"ו מיכאל כולו שלג וגבריאל כולו אש ולא זה מכבה זה ולא זה מזיק זה, וכן גם באופן לשבת חתן המתחיל כבודו אפד להכנא תרז הפייטן „המשל ופחד עמו עושה במרומיו שלום מיכאל שלג וגבריאל אש במערכת שלום". וראה בפי' מתנות כהונה ב"ר פ' י"ב דף ע"ו. **נוהם**, שואג. **וגועה**, גם הוא ל' שאגה. **הדרניאל**, שם מלאך נזכר בפסיקתא רבתי פ' כ'. **אכתריאל**, איננו שם מלאך אלא הוא כנוי להקב"ה בברכות דף ז'. ובפי' הנוסחא הודו ליה אכתריאל ומשתבח. **זוקים** ניצוצי אש כמו משלי כ"ו, י"ח. **וכבזק**, ברק כמו יחזקאל א' י"ד. ובפי' הנוסחא והחיות בזוקים. **שושנת העמקים**, עפ"ה שיר ב' א'. **מאה ואלפי רבבות**, כן בפי' ונכון. **שלש קדשות**, בפי' „עלוי כס ערבות אחו לאל מרבית שלוש קדשות" וכו'. **ועת חיות מגדילה**, בפרקי ר"א פרק ד' גם בחגיגה י"ג, ע"ב, מן זיעת פני החיות נהר יוצא ויוצא לפניו שנ' נהר די נור נגד ונפק קדמוהי (דניאל ז', י). **חיה חמישית**, היא החיה אשר שמה ישראל ועומדת באמצע הרקיע ואומרת בקול רם ברכו את ה' המבורך וכל גדודי מעלה עונין אחריה וכו' כדאיתא בסוף מדרש כונן. **לסלסל**, לרומם. **פמליא כלה**, כל מחנות המלאכים. פמליא, אגודת משפחה, פאמיליע, כמו בחגיגה י"ג, ב' פמליא של מעלה, ובסנהדרין צ"ט, ב' בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה.

בתולה, ישראל במצרים מדמה הפייטן לבתולה, ומשה ואהרן לשני שדכנים אשר באו לארשה להקב"ה שיהיה לבעלה. **פתרוס**, מצרים. **הגררה**, נמשכה ונטלטלה, מל' כל הכלים אין נגררין, גורר אדם מטה (ביצה כ"ג, ע"ב), אם לא יסחבום תרגומו אם לא יגררון (ירמיה מ"ט, כ'). **שתה**, שמה. **שדכנים**, משה ואהרן. **אי כפתור**, כנוי למצרים, כי כפתורים הם ממצרים (בראשית י', י"ד). **הרצו דברים**, סדרו וערכו דבריהם, ול' חכמים הוא כמו ר' יהושע הרצה דברים לפני ר' יוחנן בן זכאי (חגיגה י"ד ע"ב). **למסתולל**, פרעה (שמות ט' י"ז). **וגרודים**, עבדי פרעה. **עת דדים**, יחזקאל ט"ז, ח'. **שגר**, שלח.

במתנה. ונשבע לה להכניסה כשתעמד באיתנה. ומאז ועד עתה לדודה המתינה: זדון לבכם השיאכם המלכה לכבוש. ומנה להעביר ולעכבה עד בוש. חושו נא והחלצו מכתה לחבוש. חתן פן יעבור נקם יעט ללבוש: טף אויל והשיב דברי מרמה. טובת חן שאמרתם מצאתיה ערומה. ירודה עד עפר פרועה פרומה. ידיה אסורות אבל חכמה בערמה: כנסתיה בהיכלי כעין פרתמים ופחה. כלכלתיה ברעבון פן נפשה נפחה. לעת חזותי כי גדלה משפחה. לקחתיה בעד כספי היות לי לשפחה: מה יקחך לבך תואנים כהשיבך. מות קראתכם כבלות כל תנובך. נצלתם בחכמתה ופיך ענה בך. נדרת ברצונך להורישה כל טובך: ספר מתנה הפרע לה בנחיצה. סב היצא כלה מארצך חוצה. עמלה תשלם אם תשמע לעצה. עד לא תתחבל בכלה ונחרצה: פשפשתי בבית גנזי פנקסים וספרים. פן אמצא החתן שאתם מספרים. צבא היש לו ועירים וכפרים. צפיתי ואין שעו לכם עפרים: קצפת בנבלות פה וקלונך נתגלה. קדושנו רב חילו ומפאר בעגלה. ריב כהתגלע נודע למי הסגלה. רדתיך לסוף בעצמך להשתחוות לרגלה: שרש נחש בשמעו מאמר פרושם. שב והתעבר וצוה חוצה לגרשם. תכבד העבודה עלי כלה כהרשם. תאומים ספרו מעשה להולך בראשם: ירד והתאיר חנית מסע ושריה. וישלח חציו להפוך עיר וקריה. סבבום עשרה עדים במכה טריה. פצו צאי כלה ענפה ופריה: במחול משחקים אז יצתה אהובה. נוהגת לרקמות עם כספה וזהבה. שודדים בחזותם בערה בם להבה. מהרו לרדוף כי שבתה מדהבה: ויגער בים סוף וידרכו בנעלם. אויבים הטביע והמציאם כפי פעלם. לכן שוררו ידידים למלך נעלם. עוזר אבותינו אתה הוא מעולם:

עזרת אבותינו וכו'.

זדון לבכם השיאכם, ל' עובדיה ג'. **טף**, דבר. **אויל**, פרעה. **מה יקחך וגו'**, כן אמרו משה ואהרן. **תואנים** דברי התכללות, מל' כי תאנה הוא מבקש (שופטים י"ד, ד'). **קראתכם**, מל' מקרה, ר"ל הלא הייתם מתים ברעב שני הרעב אם לא היה מכלכל אתכם יוסף בחכמתו. **הפרע לה**, ישולם לה ע"פ ספר מתנה שכתבת לה. **בנחיצה**, מהר, מל' דבר המלך נחוץ (שמואל א' כ"א, ט'). **פשפשתי**, בדקתי ותפשתי. והוא מאמר פרעה. **פנקסים**, לוחות. **פן אמצא וכו'**, ענין זה יסודו בשמות רבה פ' ה'. **עפרים**, עש"ה שני שדיך כשני עפרים (שיר ד' ה') הנדרש על משה ואהרן. **קצפת וכו'**, הם דברי משה ואהרן אל פרעה. **בעגלה**, בכל סביבות עולמו. **בעגלה**, ל' עגול וסביב, קרייס. **כהתגלע**, אם יתחיל לריב עמך, ומל' משלי י"ז, י"ד. **הסגלה**, ישראל. **שרש נחש**, פרעה. **תאומים**, משה ואהרן. **להולך בראשם**, הוא הקב"ה. **והתאיר**, מל' תואר ר"ל לבש כלי מלחמה עד שנראה כאיש מלחמה. **חנית**, ל' איוב מ"א, י"ח. **פצו**, אז פתחו המצריים את פיהם לאמר לאו. **ענפה**, מל' יחזקאל י"ט, י'. **לרקמות**, בגדים נאים. **שודדים**, המצריים. **כי שבתה מדהבה**, אחז בל' ישעיה י"ד, ד'. וטעמה פה על ישראל שטעונה בזהב רב ונחה על הים. זהב בל' ארמי דהב וממנו מדהבה. **ויגער הקב"ה בים סוף**, וידרכו ישראל **בנעלם** בתוך הים בחרבה.

קרובות. הש״ץ חוזר התפלה עד מלך עוזר ומושיע ומגן, ואח״כ מתחיל כאן.

יוו. מִסּוֹד חֲכָמִים וּנְבוֹנִים. וּמִלֶּמֶד דַּעַת מְבִינִים. אֶפְתְּחָה פִּי בְּשִׁיר וּרְנָנִים. לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל פְּנֵי שׁוֹכֵן מְעוֹנִים:

ע״ס א״ב. ואח״כ חתום יוסף בר שמואל.

קהל. אֱלֹהִים בְּצַעַדְךָ הַכּוֹת פַּתְרוֹס. בִּתַּקְתָּ חֵילָם מִבְצָרֵיהֶם לַהֲרוֹס. גָּאַלְתָּ עַמְּךָ בְּנֵבֶל קַתְרוֹס. דְּרַרְתָּם וְהִבְרַרְתָּם כְּסֹלֶת לָרוֹס: הִגַּרְתָּ לַגַּי הֲמוֹן פִּיבֶסֶת. וְנִקְּתָה לָאָרֶץ בְּמִרְיָהּ נֶחְבֶּסֶת. וְנוּחָה זָרְחָה בְּדָם מִתְבּוֹסֶסֶת. חָלְצָה וְנִגְהֲצָה בְּרַחִיצָה וְתִכְבֹּסֶת: טֶרֶם מְרוֹר מִמְּעַנִּים יֻשְׁבַּת. יְשׁוּעָה צָמְחָה לִנְצוּרֵי כְבָבַת. ח׳ כִּתַּרְתָּ כְּלִיל לְנֶפֶשׁ מְשִׁיבַת. לְשֶׁעָבַר קִדַּמְתָּ מַתַּן שַׁבָּת:

סֶלָה אֲרוֹמִמְךָ מוֹשִׁיעַ וְשַׁלִּיט. מוֹצִיאִי לְחָפְשִׁי מִבֵּית מַעֲלִיט. ח׳ סִכּוֹתָה לְרֹאשִׁי לְהַשְׁאִיר פָּלִיט. גָּנוֹן וְהַצִּיל פָּסוֹחַ וְהִמְלִיט: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן אַבְרָהָם:

אתה גבור וכו׳ עד להחיות מתים.

מִמַּסְגֵּר אַסִּיר בְּצֵאת לְחָפְשׁ. נִתְנוֹסֵס נֵס בִּטְבִיעַת רֶפֶשׁ. שַׂגַּבְתָּם חֹק מַרְגֵּעַ וָנֹפֶשׁ. עָרוּךְ תְּחִלָּה לִמְשִׁיבַת נָפֶשׁ: פֵּרוּשׁוֹ וְטַעְמוֹ צִוִּיתָהּ בְּמָרָה. צַחְצוּחַ דָּתוֹ לְהָבִין וּלְגָמְרָה. קְבִיעַת קְדֻשָּׁתוֹ בִּזְכִירָה וּשְׁמִירָה. רֹן לְהָפִיק בְּתוֹדָה וְזִמְרָה: שְׁפָטִים גְּדוֹלִים עָשִׂיתָ בְּצֹעַן. שִׁפַּרְתָּ אֹהֶל בַּל יִצְעָן. ח׳ תְּעוּבִים פַּסּוּ בְּאַף לְהַכְנִיעָן. תְּקֵפָה חֲרָדָה עֲמָלֵק וּכְנַעַן:

לִבְּךָ וְעֵינֶיךָ לְהֵיכָלְךָ תְּשׁוֹבֵב. דֶּשֶׁן וְשֶׁמֶן לְעַמְּךָ יְנוֹבֵב. ח׳ תְּכוֹנֵן אוּלָמְךָ מִזְבֵּחַ וְסוֹבֵב. לְהַגִּישִׁים תְּחִי יְשֵׁנִים דּוֹבֵב: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

יִשְׁעִי וּכְבוֹדִי מִשְׂגַּבִּי וּמְנוּסִי. וְנִצָּב לָרִיב עַל אוֹנְסִי. סוֹכְכִי בְּאֶבְרָתוֹ יְיָ נִסִּי. פּוֹרֵעַ וְגוֹבֶה דִין קְנָסִי: בְּהִלּוֹ נֵרוֹ עֲלֵי רֹאשִׁי. רֹכֵב עַל עָב קַל מֵעִנּוּי לְגָרְשִׁי: שַׁחַת מִבֶּצֶר מַחֲלִישִׁי וְחוֹרְשִׁי. מְלוֹן קִצּוֹ נָחֵנִי דוֹרְשִׁי: וּמִמַּעְיַן קָדְשׁוֹ חָבַשׁ כְּאֵבִי. אָרוֹן מִמַּעַיְנֵי הַיְשׁוּעָה הִשְׁאִיבִי. ח׳ לִמְּדַנִי לָנוּחַ בַּשַּׁבָּת מֵהֲדִיאִיבִי. לְהַאֲכִילִי נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִי:

יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל, אֵל נָא:

בתקת, דקרת ע״ל ובתקוך בחרבותם (יחזקאל ט״ז, מ׳). הגרת לגי, השלכת לארץ, ומל׳ מיכה א׳, ו׳. ונקתה, ל׳ שממה כמו ישעיה ג׳, כ״ו. נחבסת, ל׳ מכה כמו גלגלת שנחבסה (חולין כ״ב). ונוחה, ישראל. בדם מתבוססת, עפ״ה יחזקאל ט״ז, ו׳. חלצה, נתחזקה, מל׳ ועצמותיך יחליץ (ישעיה נ״ח, י״א). ונגהצה, ל׳ גיהוץ. כתרת כליל, ר״ל השבת אשר ניתן להם כתר במצרים וע״פ המדרש העתקתיו למעלה דף 219. חק מרגוע ונופש, חק השבת שניתן להם במרה. שפררת, ל׳ שפר ויפי. אהל בל יצען, אהל ישראל ועפ״ה ישעיה ל״ג, כ׳. תעובים, המצריים. בהלו, איוב כ״ט, ג׳. רכב על עב קל, ע״ש הכתוב ישעיה י״ט, א׳. מלון קצו, ירושלים (מלכים ב׳ י״ט כ״ג). השאיבי, מל׳ ישעיה י״ב, ג׳.

כֶּרֶם חֶמֶד נֶטַע שַׁעֲשׁוּעִים· בְּלוּסָה וּמְכֻסְכֶּסֶת שְׁנֵי רְשָׁעִים· וְנִגְלֵית לְחַלְּצָהּ מִבֵּין פּוֹשְׁעִים· בְּחֵיל אֲלָפִים רְבָבוֹת תִּשְׁעִים· וּבְצֶדֶק נִפְקַד לְתֶשַׁע וְתִשְׁעִים· הָעֲמָסָה מַשָּׂא פְּרָדִים תִּשְׁעִים· פְּנִית לְפָנֶיהָ מְלָכִים וְשׁוֹעִים· שִׁלְּחָה קְצִירֶיהָ וְעָלוּ מוֹשִׁיעִים· וּלְחֶלְקָהּ נָטְלָה שִׁבְעָה מִשִּׁבְעִים· שֶׁעִשּׂוּר נְכָסִים לְבָנוֹת קְבוּעִים· וּבִישִׁימוֹן דֶּרֶךְ הָלְכוּ אַרְבָּעִים· מַעֲדַנֵּי מֶלֶךְ אוֹכְלִים וְשִׂבְעִים· קְדֻשָּׁתוֹ מְתַנִּים וְרֶנֶן מַבִּיעִים·

חַי וְקַיָּם נוֹרָא וּמָרוֹם וְקָדוֹשׁ:

יחזק החרוזים יוסף בר שמואל חזק.

יָרַדְתָּ לְהַצִּיל עַמֶּךָ· לְהוֹדִיעָם אֹרַח נָעֳמֶךָ· לְמַשּׂאוֹת תָּרִים פְּעָמֶיךָ· לְהַכְנִיעַ רוֹדִים בְּזַעְמֶךָ: וּכְהִתָּם הֲמוֹן שׁוֹדְדִים· כָּלוּ שָׂרִים וּגְדוּדִים· וְהִגִּיעָה עֵת הוֹדִים· צָמְחָה יְשׁוּעָה לִידִידִים: סוֹד כְּיָצָא בְּהַנְוָיָה· צֵאת עֲגוּמִים לִרְוָיָה· נָחֲצוּ צִירִים לִשְׁבִיָּה· שְׁנֵי תָאֳמֵי צְבִיָּה: פְּרוֹס כֵּרָה שֶׁל מֶלֶךְ· אֶרְעוּהוּ לְשַׂר פֶּלֶךְ· כָּל הַבָּא לַמֶּלֶךְ· אֶשְׁכָּר לְפָנָיו מְהַלֵּךְ: בְּשַׁעַר בַּת כַּסְלוּחַ· נִצָּבִים מַלְאֲכֵי שָׁלוּחַ· נִסְתַּכְּלוּ קֹטְפֵי מַלּוּחַ· בְּאֵין קֹמֶץ וְקִלּוּחַ: רַהַב לֵבָב גִּנָּה· לִלְגְיוֹנָיו קַפֵּץ וּמִנָּה· יִכָּנֵס הַבָּא בְּמִנְחָה· וְאֵלֶּה לְבַד בָּאַחֲרוֹנָה: שָׁאַל פֶּתֶן חֵרֵשׁ· מִי נִדְרָשׁ וְהַדּוֹרֵשׁ· הֱשִׁיבוּהוּ הָפֵךְ מְשֹׁרֶשׁ· כַּלֵּה גָּרֵשׁ יְגָרֵשׁ: מָרַד זֵד בְּעִקּוּלוֹ· מַה לִּי וּלְקוֹלוֹ· וְלֹא הִרְצָנִי בְּשִׁקְלוֹ· כְּנִשְׁעָן עַל מַקְלוֹ: וְאָז צָפָה בָּאֱלִילִים· הֵיֵשׁ יָדָיו גְּלִילִים· צָגוּ עָלָיו בִּפְלִילִים· אֵין פָּנוֹת בַּחֲלָלִים: אֱוִיל מוּכָן לַעֲבָרוֹת· מַה לַּכֹּהֵן בִּקְבָרוֹת· הֲלֹא בְּתֶכֶל

כרם חמד וכו׳, כנוי לישראל עפ״ה ישעיה ה׳, ז׳. בלוסה, מל׳ ובולס שקמים (עמוס ז׳, י״ד). ומכסכסת, נטרפה ונאכלת, מל׳ כמו פלפלא כס וזנגבילא, הכוסס את החטה (ברכות ל״ו, ב׳. ול״ז). אלפים רבבות תשעים, לא ידעתי מקורו. ובצדק, בזכות אברהם אבינו (בראשית י״ז, א׳). פנית, כיערת, כמו תהלים פ׳, י׳. שלחה קציריה, עפ״ה שם פ׳ י״ב. נטלה שבעה משבעים, כשל ישראל משבעים אומות את חלק של שבע אומות שהם כנעני חתי אמורי פרזי חוי יבוסי וגרגשי, וראה רש״י לדברים ל״ב, ח׳. שעשור נכסים לבנות קבועים, דין בהלכות נחלה שיתפרנסו הבנות בעישור נכסים וע״פ כתובות דף ס״ח, והשתמש בו הפייטן על ישראל שנקראו ג״כ בת, שמעי בת וראי, כבודה בת מלך (תהלים מ״ה, י״א. י״ד) בת נדיב (שיר ז׳, ב׳).

למשאות עפ״ה תהלים ע״ד, ג׳. בהנויה, ל׳ נאה. נחצו, מהרו. צירים, משה ואהרן שנדמו אל תאמי צביה (שיר ז׳, ד׳). פרוס וכו׳, ארעו לשר המכין מזונות לסעודת המלך, בל״א קאך. כל הבא למלך, כן אמר השר ההוא למשה ואהרן, כי כל אשר יבוא אל המלך צריך שיביא מנחה אתו לכבד בה את המלך. וכל הענין הזה ע״פ שמות רבה פ׳ ה׳. כסלוח, מצרים (בראשית י׳, י״ד). קוטפי מלוח, מל׳ איוב ל׳, ד׳. והושאל פה על עבדי פרעה שהיו מקבלים את המנות המובאות לפרעה והביטו על משה ואהרן בעבור שלא בידם מתנה כלל. קמץ, מנחת דבר הנקמץ ביד כמו עוגות וכדומה. וקלוח, ל׳ נזילה ר״ל מנחת דבר הנוזל כמו יין וכדומה. ואלה, משה ואהרן הם יכנסו לאחרונה. צגו עליו, משה ואהרן עמדו לנגדו לדיין עמו ואמרו לא תפנה לחללים ופגרים מתים ר״ל לע״ז אתה אויל אשר מוכן אתה להענש בעברת השם. מה לכהן בקברות, ר״ל כמו שאי אפשר שימצא כהן בבית הקברות כן אי אפשר שימצא שמו של הקב״ה בלוח של ע״ז שלך. בתכל, בתכלית, ר״ל בעצותו מה שנגמר עליך.

הַדִּבְּרוֹת. נוֹדַע בַּעַל גְּבוּרוֹת: לוֹבֵשׁ צֶדֶק נֶאְזָר. לְהָשִׁיב גְּמוּל לְאַכְזָר. הָפַךְ דֶּרֶךְ אִישׁ וָזָר. עֲמָלוֹ בְּרֹאשׁוֹ חָזָר: חֲנָמַל בָּרָד וּרְשָׁפִים. וְלָעַף בַּעֲלֵי כְשָׁפִים. קָרְסוּ כָּרְעוּ כְּשׁוּפִים. עֲפַר אֶרֶץ שׁוֹאֲפִים:

ת׳ אֵל נָא. לְעוֹלָם תֻּעֲרָץ. וּלְעוֹלָם תֻּקְדָּשׁ. וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים. תִּמְלוֹךְ וְתִתְנַשֵּׂא. הָאֵל מֶלֶךְ. נוֹרָא מָרוֹם וְקָדוֹשׁ. כִּי אַתָּה הוּא מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים. מַלְכוּתוֹ נֶצַח. נוֹרְאוֹתָיו שִׂיחוּ. סַפְּרוּ עֻזּוֹ. פָּאֲרוּהוּ צְבָאָיו. קַדְּשׁוּהוּ רוֹמְמוּהוּ. רֹן שִׁיר וָשֶׁבַח. תֹּקֶף תְּהִלּוֹת תִּפְאַרְתּוֹ:

נראה: חתום יוסף ואח"כ ע"פ א"ב ובסוף חתום טוב עלם.

חז"ק יוֹצְאֵי חִפָּזוֹן. סִפְּקָם מָזוֹן. לִשְׂבֹּעַ וְלֹא לְרָזוֹן. קָדוֹשׁ:

אֱמָנָה גְדוֹלָה הָיְתָה בָעָם. בְּלִי לְהִתְלוֹנֵן זֹאת הַפַּעַם. גּוֹעָה לֵאמֹר מַה נִּטְעַם: דֶּרֶךְ שְׁלֹשָׁה נֵלֵךְ בַּמִּדְבָּר. הִגִּיד מֵאָז מַנְהִיג וְדַבָּר. וְלֹא כִחֵד מֵהֶם דָּבָר: זְרִיזִים חָשׁוּ לְהַקְדִּישׁ קְרוּאָיו. חָסוּ בְּמַטְרִיף כָּל־בְּרוּאָיו. טוֹב אֵין מַחְסוֹר לִירֵאָיו: יָחִיד שְׁמָרָהּ לְמִדָּה שְׂרוּעָה. כְּלוּלֹתַיִךְ אֶזְכּוֹר חֶסֶד לְפָרְעָה. לֶכְתֵּךְ אַחֲרַי בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה: מְקוֹם צִפְעוֹנִים נָחָשׁ שָׂרָף וְעַקְרָב. נָסְעוּ קְדוֹשִׁים לְשֶׁמֶשׁ וְשָׁרָב. שָׂב וְעוֹלֵל וּמִקְנֶה רָב: עֲדָרִים הִשְׂכִּילוּ מַדָּע לְהַחְכִּימָם. פַּסַּת מִשְׁאָרוֹת נָשְׂאוּ בְּהַשְׁכִּימָם. צְרוּרוֹת בְּשִׂמְלֹתָם עַל שִׁכְמָם: קִטּוּף הָעִסָּה בַּחֲרָדָה קְמוּצָה. רְצוּפָה בְּרָאשֵׁיהֶם שֶׁלֹּא חֻמָּצָה. שֶׁמֶשׁ שְׁזָפַתָּה וַאֲכָלוּהָ מַצָּה: תְּפִינֵי שִׁשִּׁים וְאַחַת בְּמִשְׁטָר. טָעֲמוּ וְאָרְחוּ בְּשִׁיעוּר הַמְנֻטָּר. עַד לֶחֶם מִשָּׁמַיִם הֻמְטָר: יוצאי חפזון וכו׳.

ע"ס א"ב. וּבְכֵן וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה:

אָז רֹב נִסִּים הִפְלֵאתָ בַּלַּיְלָה:

בְּרֹאשׁ אַשְׁמוּרוֹת זֶה הַלַּיְלָה:

הפך דרך, עפ"י משלי כ"א, ח׳. ולעף, שרף. קרסו, הוכנעו (ישעיה מ"ו, ב׳). כשופים. השי"ן לשמוש, ופירושו כתותים ודכוכים, ואכות אותו טחון ת"א ושחית יתה (דברים ט׳ כ"א). עפר ארץ שואפים, ל׳ עמוס ב׳, ז׳.

ספקם, נתן להם די ספוקם וצרכם. גועה, מלת בלי מוסבת גם אליו, בלי גועה, שלא צעקה לאמר.

ודבר גם הוא ל׳ מנהיג בארמית, כמו דבר אחד לדור ואין שני דברים לדור (סנהדרין ח׳). למדה שרועה, למדה גדולה ויתרה. מל׳ אז שרוע (ויקרא כ"א, י"ח). כלולותיך אזכור וכו׳, ל׳ ירמיה ב׳, ב׳. קטוף העסה, מל׳ הגמרא את שבצק בו מקטפין בו (פסחים ל"ו). קמוצה, ל׳ וקמץ משם (ויקרא ב׳, ב׳). ששים ואחת, ס"א סעודות אכלו מן הבצק שהוציאו ממצרים מן ט"ו ניסן עד ט"ז אייר, וראה רש"י לשמות ט"ז, א׳.

ובכן ויהי בחצי הלילה, בחצי ליל ט"ו ניסן (שמות י"ב, כ"ט). והנה כל הדברים הנזכרים בפיוט זה כלם אירעו בליל ט"ו בניסן, קצת מהם נכתבים במקרא בפירוש, וקצת מהן ע"פ הקבלה וקצת מהן בגזרה שוה. ואיתא בשמות רבה סוף פ׳ י"ח מה ראה לומר ליל שמורים, שבו עשה גדולות לצדיקים כשם שעשה לישראל במצרים, ובו הציל לחזקיה ובו הציל לדניאל מגוב האריות ובו משיח ואליהו מתגדלין שנ׳ אמר שומר אתא בקר וגם לילה עכ"ל ובבמדבר רבה פ׳ כ׳ כל הנסים שנעשו לישראל ופרע להם מן הרשעים בלילה היה וכו׳. בראש אשמורות, הלילה נחלק לג׳ אשמורות או משמרות, הראשונה נקראה ראש אשמורות (איכה ב׳ י"ט) והשניה אשמורת התיכונה (שופטים ז׳,

גֵּר צֶדֶק נִצַּחְתּוֹ כְּנֶחֱלַק לוֹ לָיְלָה:

וַיְהִי בַּחֲצִי הַלָּיְלָה:

דַּנְתָּ מֶלֶךְ גְּרָר בַּחֲלוֹם הַלָּיְלָה:

הִפְחַדְתָּ אֲרַמִּי בְּאֶמֶשׁ לָיְלָה:

וַיִּשְׂרָאֵל יָשַׁר לָאֵל וַיּוּכַל לוֹ לָיְלָה:

וַיְהִי בַּחֲצִי הַלָּיְלָה:

זֶרַע בְּכוֹרֵי פַּתְרוֹס מָחַצְתָּ בַּחֲצִי הַלָּיְלָה:

חֵילָם לֹא מָצְאוּ בְּקוּמָם בַּלָּיְלָה:

טִיסַת נְגִיד חֲרֹשֶׁת סִלִּיתָ בְּכוֹכְבֵי לָיְלָה:

וַיְהִי בַּחֲצִי הַלָּיְלָה:

יָעַץ מְחָרֵף לְנוֹפֵף אִוּוּי הוֹבַשְׁתָּ פְּגָרָיו בַּלָּיְלָה:

כָּרַע בֵּל וּמַצָּבוֹ בְּאִישׁוֹן לָיְלָה:

לְאִישׁ חֲמוּדוֹת נִגְלָה רָז חֲזוֹת לָיְלָה:

וַיְהִי בַּחֲצִי הַלָּיְלָה:

מִשְׁתַּכֵּר בִּכְלֵי קֹדֶשׁ נֶהֱרַג בּוֹ בַּלָּיְלָה:

נוֹשַׁע מִבּוֹר אֲרָיוֹת פּוֹתֵר בִּעֲתוּתֵי לָיְלָה:

י"ט) והשלישית אשמורת הבקר (שמות י"ד, כ"ד). ובברכות דף ג' שלש משמרות הוי הלילה וכו'. **גר צדק**, אברהם אבינו. **נצחתו**, שהיה מנצח את ד' המלכים בחלוק הלילה שנ' ויחלק עליהם לילה (בראשית י"ד, ט"ו) ואיתא בבראשית רבה פ' מ"ג ר' בנימן אמר הלילה נחלקה מאליו, ורבנן אמרי יוצרו חלקו, אמר הקב"ה אביהם פעל עמי בחצי הלילה אף אני פועל עם בניו בחצי הלילה, ואימתי, במצרים. וראה גם פירוש רש"י על הפסוק. **מלך גרר**, אבימלך (שם כ', ו'). **ארמי**, לבן (שם ל"א, כ"ט). **באמש**, מל' אמש שואה ומשואה (איוב ל', ג'). **וישראל**, יעקב אבינו. **ישר לאל**, נלחם עם מלאך (בראשית ל"ב, כ"ה), והלשון עפ"י הושע י"ב, ה'. **פתרוס**, מצרים עפ"י בראשית י' י"ד. **מחצת**, הרגת. **חילם**, כוחם. **טיסת**, ל' התעופפות בכנפים מל' יעוט עלי אוכל (איוב ט', כ"ו), ועפ"כ הנכון טיסת בסי"ן. ומלינו שנקראו אנשי המלחמה כנף בעבור שהם ככנפים למלך ככתוב והיו מטות כנפיו (ישעיה ח', ח') לכן הושאל כאן ל' טיסה על חיל של נגיד חרשת והוא סיסרא שר לבא של יבין והוא ישב בחרושת (שופטים ד', ב'. ט"ז). **סלית**, כבשת מל' סלה כל אבירי (איכה א', ט"ו). **בכוכבי לילה**, שופטים ה', כ'. **מחרף**, סנחריב (מ"ב סמן י"ח. י"ט, ט"ז. כ"ב). **לנופף** את ידו על **אווי** הוא ירושלים ובה"מ, ומל' ישעיה י', ל"ב. ותהלים קל"ב, י"ג. **הובשת פגריו**, מ"ב י"ט, ל"ה. **הובשת** ל' חרפה כמו הובשת היום את פני כל עבדיך (ש"ב י"ט, ו'), גם הוא ל' יבש כמו הובשת נהרות איתן (תהלים ע"ד, ט"ו) ר"ל מתו בדבר ונתייבשו כעץ. **כרע בל ומצבו**, בל הוא אליל של בבל (ישעיה מ"ו, א'), ומצבו הוא בסיסו שהיה עומד עליו, ונשתברו שניהם בלילה. והמעשה הזה של שבירת אליל בבל לא נמצא בפירוש במקרא אבל יסופר בספרי אפוקריפא בחלק אשר שמו הבל בבבל והתנין בבבל, ונזכר גם בבראשית רבה פ' ס"ח וז"ל היה לו תנין אחד לנבוכדנצר והיה בולע כל מה שהיו משליכין לפניו, אמר נבוכדנצר לדניאל כמה כחו גדול שבולע כל מה שמשליכין לפניו, אמר לו דניאל תן לי רשות ואני מתישו, נתן לו רשות, מה עשה נטל תבן והטמין לתוכו מסמרים והשליך לפניו ונקבו מסמרים את בני מעיו הה"ד ופקדתי על בל בבבל והוצאתי את בלעו מפיו (ירמיה נ"א, מ"ד) עכ"ל גם במדרש שיר דף ל"ו איתא שהפילה הרוח את בל צלם של בבל. **לאיש חמודות**, לדניאל (דניאל י', י"א). **נגלה רז**, של חלום נבוכדנצר (שם ב', י"ט). **משתכר**, בלשאצר (שם ה', ב'. ל'). **בעתותי** כמו בְּעִתּוֹת [וכן גם בכי"י בְּעִתּוֹת] ר"ל בחצי הלילה אשר הוא חולק העתות, ובעתות הללו נושע הפותר דניאל מבור האריות (שם סמן ו'). וראיתי יש מפרשים בעתותי מל' בעתה ר"ל פותר

שִׂנְאָה נָטַר אֲגָגִי וְכָתַב סְפָרִים בַּלַּיְלָה:

וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה:

עוֹרַרְתָּ נִצְחֲךָ עָלָיו בְּנֶדֶד שְׁנַת לַיְלָה:

פּוּרָה תִדְרוֹךְ לְשׁוֹמֵר מַה מִּלַּיְלָה:

צָרַח כַּשּׁוֹמֵר וְשָׂח אָתָא בֹקֶר וְגַם לַיְלָה:

וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה:

קָרֵב יוֹם אֲשֶׁר הוּא לֹא יוֹם וְלֹא לַיְלָה:

רָם הוֹדַע כִּי לְךָ יוֹם אַף לְךָ לַיְלָה:

שׁוֹמְרִים הַפְקֵד לְעִירְךָ כָּל־הַיּוֹם וְכָל־הַלַּיְלָה:

תָּאִיר כְּאוֹר יוֹם חֶשְׁכַּת לַיְלָה:

וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה:

וּבְכֵן כָּל־מַחְמֶצֶת לֹא תֹאכֵלוּ:

ע"ם א"ב. ובסוף חתום יוסף הקטן בר שמואל חזק.

סדר· אָבֹא בְחַיִל לְהִתְיַצְּבָה· בְּמַעֲמַד פְּנֵי תֵבָה· גַּשְׁתִּי לְרוֹמֵם וּלְשַׂגְּבָה· מֵרְשׁוּת דָּגוּל מֵרְבָבָה: הִלּוּל קוֹנִי אַקְשִׁיבָה· וּבְחֵקֶר דָּתוֹ אֶתְיַשְּׁבָה· זֹאת לָדַעַת אֲחַשְּׁבָה· מִטַּעַם חַכְמֵי יְשִׁיבָה: טוֹעֵן עוֹלָם אַמְלִיכָה· יְהָבִי עָלָיו אַשְׁלִיכָה· כְּרֹשׁ לְפָנָיו אֶתְהַלְּכָה· לִפְתּוֹחַ בִּדְבַר הֲלָכָה: מִלַּת פִּי גְּרוּשָׁה· נוֹצֵר חֶסֶד אַקְדִּישָׁה· סַלְסֵל בְּדָת חֲדָשָׁה· מֵרְשׁוּת עֵדָה הַקְּדוֹשָׁה: פְּנֵי יְשָׁרִים דוֹבֵר· צַחְצוּחַ אֲמָרִים אֲגַבֵּר· קִדַּמְתִּי לָטוּל בְּסֵבֶר· רְשׁוּת מֵרַב וְחָבֵר: שַׁדַּי חֵילִי תְּאַמֵּץ· תַּעֲדִיף קֹט וְקֹמֶץ· לְבָאֵר בְּלִי שֶׁמֶץ· הִלְכוֹת בִּעוּר חָמֵץ:

החלומות המבעיתין ומבהילין האנשים בלילה, ופירוש זה טעות הוא כי אם היה כך היה לו לכתוב בְּעִתּוֹתֵי לילה, ועוד מלבד זה יהיה לפי פירוש כזה העקר חסר כי בכל החרוזים כאן מלת לילה סובבת על ליל פסח דוקא, וע"כ הנכון כמו שפרשתי וכי"ת בעתותי הוא כי"ת השמוש, והעד הנאמן הוא החרוז דומה לו בפיוט ואמרתם זבח פסח ליום ב' של פסח מסגלת סוגרה בְּעִתּוֹתֵי פסח והוא ודאי ל' עת. ודקדוק בעתותי דומה לדקדוק ובפתותי לחם (יחזקאל י"ג, י"ט) שהוא כמו וּבְפִתּוֹת כן בְּעִתּוֹתֵי כמו בְּעִתּוֹת· אגגי, המן. בנדד שנת לילה, שנדדה השינה מן אחשורוש (אסתר ו', א'). ואיתא בילקוט אסתר רמז תתרנ"ח ארבע פעמים כתיב בלילה ההוא וארבעתם היו בליל פסח, שתים ביד בניה של רחל ושתים ביד בניה של לאה, מכת בכורות ומפלת סנחריב ביד בניה של לאה, ומפלת גדעון והמן ביד בניה של רחל. בסנחריב כתיב ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור, הלין רבשקה על החומה ושמע שהיו קוראים את ההלל ואמר לסנחריב חזור לאחוריך כי נסים יעשו להם בזו הלילה, והוא היה מבזה על הדברים דכתיב ינופף ידו הר בת ציון. דבר אחר זה לילה של סיסרא דכתיב הכוכבים ממסלותם. לשומר מה מלילה, ע"פ ישעיה כ"א, י"א. י"ב. צרח כשומר, בכ"י אחד „כרח שומר". קרב יום וגו', הוא יום הגאולה העתידה ועש"ה זכריה י"ד, ז'. רם, קריאה אל הקב"ה, אתה הקב"ה תודיע. כי לך יום, תהלים ע"ד, ט"ז. שומרים הפקד, ישעיה ס"ב, ו'. חשכת לילה, כנוי לגלות.

כל מחמצת, שמות י"ב, כ'. אבוא בחיל, בפיוט זה מביא כל הלכות פסח מבדיקת חמץ והגעלת כלים וסדר הסיבה וכדומה והכל בקוצר לשון, ובטרם שמתחיל לסדרן נוטל רשות. דגול מרבבה, הקב"ה עש"ה שיר ה', י'. אמליכה, ל' עצה, ר"ל אשאל עצה ממנו. גרושה, מלאה. קט וקומץ, המעט כקומץ יד תגדילנו.

אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת לְכָל־בָּשָׂר. חֹק לְעַמּוֹ מָסַר. וְהִזְהִירָם בִּכְתָב מוּסָר.
לִבְדּוֹק חָמֵץ אוֹר לְאַרְבָּעָה עָשָׂר: בְּשָׁעָה שֶׁאֵין בְּנֵי אָדָם מְצוּיִים בְּשׁוּקָא.
אוֹר הַנֵּר יָפֶה לִבְדִיקָה. אֵין בּוֹדְקִים לֹא לְאוֹר הַחַמָּה וְלֹא לְאוֹר הַלְּבָנָה וְלֹא
לְאוֹר הָאֲבוּקָה. וְצָרִיךְ לְבָרֵךְ עַל בִּעוּר חָמֵץ כַּחֻקָּה: גָּמַר מְנַטְּרֵהּ עַד
דְּבַתְרָא. וּמִיַּד צָרִיךְ לְבַטֵּל הַשְּׂאֹר בַּאֲמִירָה. וְלֵימָא הָכִי כָּל־חֲמִירָא דְּאִכָּא
בְּהָדָא דִירָא. דְּלָא חֲמִתֵּהּ וּדְלָא בַעַרְתֵּהּ לִבְטִיל וְלֶהֱוֵא כְּעַפְרָא: דְּרָאִי
מִשְׁתַּכַּח לְאַחַר אוֹתָהּ שָׁעָה. אֵינוֹ חַיָּב בְּבַל־יֵרָאֶה וּבְבַל־יִמָּצֵא לְפָשְׁעָה.
וְהָרוֹצֶה אַחַר בְּדִיקָתוֹ לֶאֱכוֹל חָמֵץ וְלִשְׂבְּעָה. מַה שֶּׁמְּשַׁיֵּר יַנִּיחֶנּוּ בְּצִנְעָה:
הֵיכָא דְּבָדַק בְּחוֹרֵי בֵיתָא. וְהִנִּיחַ אַרְבַּע אוֹ חָמֵשׁ רִפְתָּא. וְאַשְׁכַּח דַּחֲדָא
מִנַּיְהוּ פַּחֲתָא. לִבְדּוֹק מֵרֵישָׁא שֶׁמָּא חֻלְדָּה לְקָחַתָּהּ: וְכֵן תְּנוּ רַבָּנָן בְּפִרְקִין.
דְּחוֹרֵי בֵיתָא וּנְקִיקִין. עִלָּאֵי וְתַתָּאֵי אֵינָן נִבְדָּקִין. וְאֶמְצָעִים זְקוּקִין: זְהֵרוּ
גַּג הַיָּצִיעַ וְגַג מִגְדָּלִין. וְרֶפֶת בָּקָר וּמַתְבֵּן וְלוּלִין. וְאוֹצְרוֹת יַיִן וְשֶׁמֶן הַנְּעוּלִין.
לִבְדּוֹק חָמֵץ בְּלִי עוֹלִין: חוֹר שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ. זֶה וָזֶה בּוֹדֵק עַד שֶׁמַּגִּיעַ
וּמְבַטֵּל שְׂאֹרוֹ. וְכֵן בֵּין יְהוּדִי וַאֲרַמִּי חַיָּב לְבַעֲרוֹ. פְּלִימוֹ מֵקֵל שֶׁמָּא יֹאמַר
הַגּוֹי כְּשָׁפוֹ וַחֲבָרוֹ: טְעָנוּ הַמַּפְרִישׁ וְהַיּוֹצֵא בְּשַׁיָּרָא. דַּעְתּוֹ קֹדֶם פֶּסַח לַחֲזָרָה.
תּוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם בָּעֵי לְבָעֵר חֲמִירָא. לִפְנֵי שְׁלֹשִׁים יוֹם אֵין זָקוּק לְבַעֲרָה: יִשְׂרָאֵל
דְּחָמֵץ אִתְפְּקִיד לֵהּ. וְלֵיתֵהּ לְמָרֵהּ לְמִשְׁקְלֵהּ. נָטְרֵהּ עַד אַרְבַּע דְּחָזֵי לְאָכְלֵהּ.
שָׁלִים אַרְבַּע וְלָא אֲתָא לְגוֹיִם מְזַבֵּן לֵהּ: כְּשֶׁנָּפְלָה מַפֹּלֶת עַל חָמֵץ בְּעַרְבֵי
פְסָחִים. וְכֶלֶב אֵין יָכוֹל לְחַפֵּשׂ אַחֲרָיו בְּטוּחִים. הֲרֵי הוּא כִּמְבֹעָר לְרֵעִים פִּקְחִים.
וְכַמָּה חֲפִישַׁת הַכֶּלֶב שְׁלֹשָׁה טְפָחִים: לִמְדוּ בֵּי מִלְחֵי וּבֵי קִירֵי נְקוּבִים.
וּבֵי תְּמָרִים וְצִיבִים. לִבְדּוֹק אוֹתָם חַיָּבִים. וְחָצֵר פְּטוּרָה מִפְּנֵי הָעוֹרְבִים:
מוֹצֵא חָמֵץ בְּפֶסַח בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ. כּוֹפֶה עָלָיו כְּלִי בְּלִי רְאוּתוֹ. וְאִם שֶׁל־הֶקְדֵּשׁ
הוּא אֵין צָרִיךְ לְכַסּוֹתוֹ. לְפִי שֶׁבְּדֵלִין מֵאוֹתוֹ: נָפֵי וּפְטִילֵי וְיוֹרָה. דְּאִשְׁתַּמֵּשׁ
בְּהוּ חַמִּין חֲמִירָא. צָרִיךְ לְגַעֲלִנְהוּ וְיַנִּיחַ בְּגוֹ רַבָּא זְעִירָא. וּלְרַבָּא לֶעֱבַד
גַּדַנְפָּא וּלְרַתְחֵהּ בְּנוּרָא: סַכִּינֵי דְּאִשְׁתַּמֵּשׁ בְּהוּ חֲמִירָא לַאֲרוּחִין. אִם אֶפְשַׁר
לַעֲשׂוֹתָן חֲדָשִׁים הֵם מְשֻׁבָּחִין. וְאִי לָא מַגְעִילָן בְּרוֹתְחִין וּבִכְלִי רִאשׁוֹן הֵם
מֻצְחָצָחִין. וְעֵץ פָּרוּר מַגְעִילִין בְּרוֹתְחִין: עִנְדוּ אַגָּנֵי וְקַצִּיעֵי דְּקוּנְיָא וּפַחְרָא.

גמר, לבדוק. פלימו, שם חכם (פסחים ח', ב'). וחברו, ל' וחובר חבר (דברים י"ח, י"א). דעתו קודם פסח לחזרה, הוא כשיעור אביי פסחים ו'. למרה, בעל החמץ. בטוחים, אם בטוחים שאין יכול הכלב לחפש אחריו. בי מלחי, אוצרות מלח. ובי קירי, אוצרות שעוה. וציבים, מיני בשמים (פסחים ח'). ופטילי, כלי לתת בו גריגרות וכדומה כמו בכלים פ' ט"ז משנה ה', קתרבע. גדנפא, שפה לפיו, רחבי. סכיני, פסחים ל', ע"ב. לארוחין, בסעודה, ל' ארוחת תמיד (סוף מלכים). ענדו, הורו החכמים. וקציעי דקוניא, כלים שעשים,

אף על גב דמפליט להו שפיר לאשתמושי בהו אסירא. ואף על גב דרויחן ואבא למימר דשליט בהו אוירא. אפילו הכי קימא אסורא: פחר קדרות אין צריך לפלחא. אבל משהי לה עד בתר פסחא. וקערות מתרות כי שקיל מדודא עליהו לאנחא. ובורמי דגללא שרין בהדחה: צעי דמשהי בהו חמירא בשאר יומי. כבית שאור שחמוצו קשה דמי. ואי אקרי אותיבה ולא אשתהי עמה. לאשתמושי בהו שפיר דמי: קטוף ביין ושמן עבידין. מלמילש בהו לילי קמאי קפדין. ואמהן דלא טבילין ועבדין. דלא למילש בהו הוא הדין: רקיקי מצות עושין זכר לעגון. ולישמן צריך לשמרן מחמוץ כהגון. וחרש שוטה וקטן אין לשין דילמא ישגון. אף על גב דאפה ישראל בר דעה לא יגהגון: שנו שאין לשין בבת אחת למעלה מחמשת רבעים קמח וכן לחלה. והן ביצים כמנין חלה והעמר מוכח לה. והאשה לא תלוש אלא במים שלנו הלילה: תמימים שנו במשנה המהללה. מי תשמישו של נחתום ישפכו מפני שמחמיצין סלה. ואמרינן שדי להו במקום מודרן דלא ליתי בהו לידי תקלה: תמו הלכות בעור והגעלה: יין כי יתאדם. למצוה הוא מקדם. לצאת בו חובת ידי אדם. אם אין קונדיטון ומבשל נגדם: וארבעה כוסות הללו צריך שיהא כדי רביעית בלי יקילו. אחד אנשים ואחד נשים אלו כאלו. ומחלקין לתינוקות קליות ואגוזים כדי שישאלו: סחו שהנשים צריכות לאמצה. בכל מלי דפסחא בלי שמצה. אף על גב דמצות עשה שהזמן גרמם בם לא נמצא. שכל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה: פרשו בשפה נדיבה. מצה ויין צריך הסבה. מרור אין בו כן חובה. ומבעי לה לכסכוסי טובא: הסבת ימין הסבה אינה. ולא עוד אלא שמא יקדים קנה לושט ויבוא לידי סכנה. פרקדן לא מן חשבנא. ואשה אינה צריכה ואם חשובה היא נדונה: קמי אב מסב הבן בדיצה. תלמיד בפני רבו אינו ראוי לפרצה. אבל בשוליא דנגרי צריך להסב במרוצה. והשמש שאכל כזית מצה כשהוא מסב יצא: טענו לחטוף מצה בלילי פסחים. כדי שלא יישנו הפרחים. וחיבים ברגל להיות שמחים. במקדש בבשר ותשתא ביין רקוחים: נשים חיבות לשמוח ולהרנין. בבבל בבגדי צבעונין. בארץ

גלחיירט (פסחים ל׳, ע״ב). פחר קדרות, ראה תוספות ע״ז דף ע״ד, ב׳. לפלחא, לשבר. ובורמי דגללא, כלים העשויים של טיט, וראה רי״ף פרק ב׳ דפסחים משנה חמץ של נכרי. צעי, ספלים, טאַלע. לעגון, לשעבוד. וחרש שוטה וקטן, ראה שו״ת רשב״א ס׳ ב״ו ותקל״ג. כמנין חלה, מ״ג ביצים. במשנה המהללה, פסחים מ׳ ע״ב. סחו, אמרו חז״ל. בשוליא דנגרא, תלמיד של נגר, לעהרלינג (פסחים ק״ח). טענו, הורו חז״ל. ביין רקיחים,

יִשְׂרָאֵל בְּבִגְדֵי פִשְׁתָּן הַמְלֻבָּנִין· וְהָאֲנָשִׁים בְּיַיִן מִתְעַדְּנִים: בְּעֶרֶב הַפֶּסַח סָמוּךְ לְמִנְחַת רִאשׁוֹן· לֹא יֹאכַל אָדָם עַד הָאִישׁוֹן· וּבְבוֹאוֹ מִבֵּית רַחֲשׁוֹן· מוֹזְגִים לוֹ כּוֹס רִאשׁוֹן: רִאשׁוֹן מְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן· וְאַחַר כָּךְ קִדּוּשׁ וּזְמָן וְאֵינוֹ אוֹמֵר נֵס עֲדַיִן· שֶׁצָּרִיךְ לְאָמְרוֹ בָּאַגָּדָה וְרָאוּי לְכָפְלוֹ אַיִן· וְשָׁתֵי וּמָשֵׁי יְדֵיהּ וּמְבָרֵךְ עַל נְטִילַת יָדַיִם: שָׁקֵל גַּרְגִּירָא אוֹ כַּרְפְּסָא אוֹ כְּסִבַּרְתָּא אוֹ חַסָּא· וְיִטְבֹּל בַּחֲרֹסֶת וִיבָרֵךְ בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה· וְכַד אָכֵל יְחֶצֶּה אַחַת מִשָּׁלֹשׁ מַצּוֹת וְאֵין בְּרָכָה עִמָּהּ· מֶחֱצָה בַּקְּעָרָה וּמֶחֱצָה בְּשֻׁלְחָן לְהָשִׂימָהּ: מוֹשֵׁךְ מֵהַקְּעָרָה שְׁנֵי תַבְשִׁילֵי· דְּאִנּוּן בִּשְׂרָא וְכוּרָא צְלִילֵי· אִי נַמִּי גַּרְמָא וּבִשְׁלֵי· וּמַגְבִּיהַּ קְעָרָה וְלֵימָא הָא לַחְמָא עַנְיָא כֻּלֵּהּ: וּמוֹזְגִים לוֹ כּוֹס שֵׁנִי מֵאַרְבַּעַת הָאֵל· וְכַן הַבֵּן מֵאָבִיו שׁוֹאֵל· מַה נִּשְׁתַּנָּה מִלֵּילוֹת זֶה לֵיל· וְגוֹמֵר הָאַגָּדָה עַד גָּאַל יִשְׂרָאֵל: אַחַר דְּשָׁתֵי מָשֵׁי יְדֵהּ· וּמְבָרֵךְ עַל נְטִילַת יָדַיִם לְחוֹדֵהּ· וְשָׁרֵי הַמּוֹצִיא עַל הַשְּׁלֵמָה דְּעִלָּוֵי תַּרְתֵּי דִּידֵהּ· וְלָא אָכֵל מִנֵּהּ אַכַּתִּי מִדֵּי: לוֹקֵחַ פְּרוּסָה וּמְבָרֵךְ לֶאֱכוֹל מַצָּה בְּמֶלֶל· וּבַהֲדֵי דְּהַהִיא דְּהַמּוֹצִיא אוֹכֵל וְכוֹלֵל· וּמְבָרֵךְ בַּחֲזֶרֶת לֶאֱכוֹל מָרוֹר וְטוֹבֵל וּבוֹלֵל· וְהָדַר אָכֵל מַצָּה וּמָרוֹר בְּלֹא בְרָכָה וְכוֹרְכָן בְּבַת אַחַת כְּהִלֵּל: חָלֵף לְכַמָּה בָּתֵּי וְעָבֵד כִּי הַאי גַּוְנָא עַד הָכָא· וְאַחַר כָּךְ עוֹשִׂים סְעוּדָתָן כָּל־צָרְכָּהּ· וְכַזַּיִת מַצָּה בָּאַחֲרוֹנָה צְרִיכִין לְכָרְכָהּ· וְנוֹטְלִין וְלֹא מְבָרְכִין שֶׁמַּיִם אַחֲרוֹנִים חוֹבָה וְאֵין טְעוּנִים בְּרָכָה: זוֹכֵר בַּשְּׁלִישִׁי בִּרְכַּת מְזוֹנוֹ· וְלִשְׁאָר הַבָּתִּים תְּחִלָּה וְטוֹעֵם הַכּוֹס עַד מִשֶּׁלּוֹ אֵינוֹ· וּבָרְבִיעִי הַלֵּל מְצָרֵי לְתַנּוֹ· בַּל יִטְעוֹם כְּלוּם בְּאִישׁוֹנוֹ: קְמָעָא לִשְׁתּוֹת מַיִם יְכַנֵּס· אִם חוֹלֶה הוּא אוֹ אִסְטְנֵס· וּבָעֵי לְמִשְׁתֵּי חַמְרָא מִשּׁוּם אֹנֶס· לוֹמַר בַּחֲמִישִׁי הַלֵּל הַגָּדוֹל יִשְׁתַּנֵּס:

חֲסַל סִדּוּר פֶּסַח כְּהִלְכָתוֹ· כְּכָל־מִשְׁפָּטוֹ וְחֻקָּתוֹ· כַּאֲשֶׁר זָכִינוּ לְסַדֵּר אוֹתוֹ· כֵּן נִזְכֶּה לַעֲשׂוֹתוֹ: זָךְ שׁוֹכֵן מְעוֹנָה· קוֹמֵם קְהַל מִי מָנָה· בְּקָרוֹב נַהֵל נִטְעֵי כַנָּה· פְּדוּיִם לְצִיּוֹן בְּרִנָּה:

פסחים דף ק"ט. **למנחת ראשון**, ר"ל מנחה גדולה, שהוא מחצי שעות ולמעלה. **עד האישון**, עד הלילה. **מבית רחשון**, מבית תפלה, מל' רחש לבי (תהלים מ"ה, ב'). **נס**, נסי מצרים. **גרגירא**, זענף. **כרפסא**, פעטערזיליע. **כסברתא**, קאריאנדער. **חסא**, לאטטיך. **בחרסת**, לאטווערג. **וכורא צלילי**, דג צלוי. **מארבעת האל**, מד' כוסות האלה. **אכתי**, עדיין. **במלל**, ר"ל בקול. **כהלל**, פסחים קט"ו. **וטועם הכוס עד משלו אינו**, ר"ל אינו טועם הכוס של ברכת המזון באחר בתים עד כי יבוא אל שולחנו ומברך ואז טועם הכוס. **לתנו**, כמו לתנות ר"ל לגמור. **קמעא**, מעט. **אסטנס**, שוואכליך. **ובעי למשתי**, התוספות בפסחים קי"ז ע"ב גורסים ואי בעי משתיא. **הלל הגדול**, הוא מזמור קל"ו. **ישתנס**, יזדרז, ל' וישנס מתניו (מ"א, י"ח, מ"ו). **חסל**, נגמר. חסל ל' סוף וגמר בארמית, כמו ב"ר סוף פ' ע"ו אתא למחסל, ובשיר רבה דף ג' זמנין מחסל ליה וזמנין דלא מחסל ליה, ובתרגום ירושלמי בראשית כ', י"ט חסלת בישא. **מי מנה**, ישראל (במדבר כ"ג, י'). **נטעי כנה**, עפ"ה תהלים פ', ט"ז.

ח' ובכן לך תעלה קדשה כי אתה קדוש ישראל ומושיע:

סלוק. אין ערוך אליך להגיד ולדבר. חקר פלאי נסך להבין ולספר. מה יקר חסדך מכין מצעדי גבר. מאד עמקו מחשבותיך נותן תעצמות ועז להתגבר. ובני אדם בצלך יחסיון ארך האבר. הרבית הגוי והגדלת שמחה לבני עבר. במשול רשע על עם דל לישועתך שובר. ונתאזרת בחנינותיך מפזר ומפרד לכנס ולחבר. ועוררת אהבת ישני חברון שוכני קבר. ודנת דיני קנסות וחבלות על חוברי חבר. והכנעתם בדם וצפרדעים וכנים וערוב ודבר. ושברת ראש תנין על ריב לא לו מתעבר. כי לפני כשלון גבה וגאון לפני שבר. ומה יעז ציץ השדה וימיו כצל עובר. לגבה מעל גבה מפרק הרים ומשבר. והוא בעל נקמות אלהי המשפט מישרים דובר. ומצמיח ישע לקויו ועמים תחתיהם ידבר: ועלינו הפליא חסדיו ונשא נס. ונקם נקמתנו מכל־בעלי אנס. והכניע בזעם וצרה בחורי און וחנס. ומלוש בצק עד חמצתו דנם באונים להקנס. ואזור חלציו חזק ואמץ להשתנס. בקע ים ויעבירם וכנד נוזלים כנס. ובארץ לא זרועה אותם כלכל ופרנס. לכן לנו להודות על כל־נס ונס: למה פסח מן הצאן. שפסח וחמל על קרואי צאן. וכרועה מקבץ טלאים משבם וגאלם מבעלי לצון: ולמה לקיחתו קדם לשחיטתו ימים ארבעה. ונתן למולים, ולערלים נפסל בהיא השעה. כדי שיהיו בידם מצות מצויות להשתעשעה. שכבר בא עת הדים וזמן שבועה. והיו מתבוססים בשני דמים שתצמיח ישועה: ולמה נתינת דמו על המשקוף ושתי המזוזות. שהן שלש מזבחות במקום רואים אותם לחזות. זכר שלש מזבחות שלאב המון נרמזות. שבדן ובית־אל ואלון מורה בחרוזות: ולמה אכילת חמץ לשש שעות. זכר לחפזון שבינה להעביר גזרות רעות. מדלג על־ההרים מקפץ על־הגבעות: ולמה אכילת מצה לחם עני. שלא הספיק בצק להחמיץ עד שגאלם מעני: ולמה במרור שתחלתו רך וסופו קשה. שנמררו תחלה בפה רך ולבסוף בעל קשה:

ארך האבר, ל' יחזקאל י"ז, ג'. וכאן הוא תואר להקב"ה. שוכני קבר, ע"פ שמות רבה סוף פ' א' אף על פי שעשו תשובה לא יצאו משם אלמלא זכות אבות. ראש תנין, תואר לפרעה. כי לפני כשלון, ל' משלי ט"ז, י"ח. און וחנס, כנוי למצרים, כי און וחנס ערי מצרים הם (ישעיה ל', ד'. יחזקאל ל', י"ז). ומלוש בצק עד חמצתו, ר"ל בזמן קצר מאד, ול' הושע ז', ד' וראה שם ת"י. באונים, בבכורים, מל' ראשית אונים (תהלים ע"ח, נ"א). להקנס, לענוש. קרואי צאן, יחזקאל ל"ד. בשני דמים, דם פסח ודם מילה, וראה רש"י ביחזקאל ט"ז, ו'. שלש מזבחות של אב המון נרמזות, בב"ר סוף פ' ל"ט, ג' מזבחות בנה אברהם אבינו אחד לבשורת ארץ ישראל ואחד לקניינה ואחד שלא יפלו בניו עכ"ל ופירושו אחד לבשורת א"י כמו שכתוב לזרעך אתן את הארץ הזאת ויבן שם מזבח (בראשית י"ב, ז') ואחד לקניינה כמו שכתוב קום התהלך בארץ וכו' ויבן שם מזבח (י"ג, י"ח) ואחד שלא יפלו בניו ויעתק משם ההרה מקדם לבית־אל ויט אהלה בית־אל מים והעי מקדם ויבן שם מזבח (י"ב, ח'). אך מה שכתב הפייטן שבדן, לא ידעתי איפה בנה מזבח בדן ונראה כי הוא טעות מעתיקים וצריך להיות שבחברון. מדלג, שיר ב', ח'. שתחלתו רך וכו',

וְלָמָּה טִבּוּלוֹ בַּחֲרֹסֶת. זֵכֶר לְטִיט שֶׁאִשָּׁה וּבַעְלָהּ דּוֹרֶסֶת: וְלָמָּה תַּבְלִין בְּתוֹכוֹ מְגֻבָּלִים כְּמוֹ מַלְבֵּן. זֵכֶר לְנִפּוּץ עַם לְקֹשֵׁשׁ קַשׁ לַתֶּבֶן: וְלָמָּה שְׁנֵי מִינֵי בָשָׂר בְּצַד עוּגָה. אֶחָד זֵכֶר לְפֶסַח וְאֶחָד זֵכֶר לַחֲגִיגָה: וְלָמָּה מַגְבִּיהִים קְעָרָה קֹדֶם זְמַנָּהּ. כְּדֵי שֶׁיִּרְאֶה תִינוֹק וְיִשְׁאַל מַה נִּשְׁתַּנָּה: וְלָמָּה שְׁאָר יְרָקוֹת בָּאִים תְּחִלָּה. לִפְטוֹר חֲזֶרֶת שֶׁל־מִצְוָה בְּרָכָה רְאוּיָה לָהּ. וְשֶׁאֵין לוֹמַר שְׁתֵּי בְרָכוֹת כְּאַחַת שְׁתִיָּה אוֹ אֲכִילָה. וְאִי אֶפְשָׁר לֶאֱכוֹל וְלִשְׁתּוֹת כְּאַחַת כְּשֶׁכְּבָר כְּרֵסוֹ מְלֵאָה. וְכֵן בִּשְׁתֵּי מַצּוֹת פּוֹטְרִין חַלָּה מֵחַלָּה. עַל כִּי אֵין לְשַׁנּוֹת בִּשְׁתֵּי בְרָכוֹת. מְבָרֵךְ עַל זוֹ וְעַל זוֹ וְאֵינוֹ אוֹכֵל עַד שֶׁיִּגְמוֹר שְׁתֵּי בְרָכוֹת: וְלָמָּה אַרְבָּעָה כוֹסוֹת מִצְוָתָן בְּזֶה הַלַּיְלָה. זֵכֶר לְאַרְבַּע גְּאֻלּוֹת שֶׁנִּתְבַּשְּׂרוּ בָהֶם עַם סְגֻלָּה. יְצִיאָה וְהַצָּלָה לְקִיחָה וּגְאֻלָּה. וּלְהוֹדוֹת בָּהֶם וְלִתֵּן כָּם תְּהִלָּה. לְחוֹבֵט אַרְבָּעָה כוֹסוֹת שֶׁל יְפֵה־פִיָּה עֶגְלָה. וּכְדֵי לְשַׁבֵּר אֻמּוֹת עֲמָמוֹת מְשֻׁקָּצוֹת בִּגְעִילָה. בְּאַרְבָּעָה כוֹסוֹת הַכְּתוּבִים בָּם שֶׁהֵן כּוֹס הַתַּרְעֵלָה. וּכְנֶגְדָּם לְהַשְׁקוֹתֵנוּ אַרְבָּעָה כוֹסוֹת שֶׁל־חֶמְלָה: וְלָמָּה מְסֻבִּין בְּמִטָּה כְּבֵדָה וּכְלוּלָה. זֵכֶר לְחֵרוּת וְרִבּוּץ עַנְגֵי כָבוֹד בַּתְּחִלָּה. שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ בְּנֵי מְלָכִים לִנְהֹג כָּבוֹד וּלְסַלְסְלָה. שֶׁעִטְּרָנוּ קְדוֹשׁ יַעֲקֹב עֲטֶרֶת מְלוּכָה וּתְהִלָּה. וּבֵרֵר לְהוֹדִיעַ עַם מַרְעִיתוֹ לִהְיוֹת לוֹ לְעַם נַחֲלָה. כִּי לֵאלֹהִים מָגִנֵּי אֶרֶץ מְאֹד נַעֲלָה: נַעֲלָה בִּקְדֻשָּׁתוֹ מָרוֹם וְקָדוֹשׁ. כִּי אֱלֹהִים קְדוֹשִׁים הוּא בְּכָל־מִינֵי קְדֻשָּׁה. דְּרָכוֹ בִקְדֻשָּׁה. וְהִלּוּכוֹ בִקְדֻשָּׁה. דִּבּוּרוֹ בִקְדֻשָּׁה. יְשִׁיבָתוֹ בִקְדֻשָּׁה. חֲשִׂיפַת זְרוֹעוֹ בִקְדֻשָּׁה. נָאֶה וְאַדִּיר בִּקְדֻשָּׁה. הוּא קָדוֹשׁ וְעַמּוֹ קָדוֹשׁ וְכָל־מְשָׁרְתָיו קְדוֹשִׁים. אֵין כִּקְדֻשָּׁתוֹ. וְאֵין דּוֹמֶה לוֹ. מְקֻדָּשׁ בִּקְרוֹבָיו וְנוֹרָא עַל כָּל־סְבִיבָיו. וְנַעֲרָץ בְּסוֹד קְדוֹשִׁים. נִשְׂגָּב בְּרִבְבוֹת אֶרְאֶלִּים. אֵילֵי קֹדֶשׁ. מְשׁוֹרְרִים וּמְהַלְלִים בְּשִׁיר קֹדֶשׁ. עִירִין וְקַדִּישִׁין. רוֹעֲשִׁים וּמַרְעִישִׁים. בְּקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים. עִתִּים חָשִׁים וְעִתִּים מְמַלְּלִים. וְלַבְּקָרִים מִתְחַדְּשִׁים. מַקִּיפִים כֵּס הַמֶּרְכָּבָה וּקְדֻשַּׁת הַשֵּׁם מְפָרְשִׁים. וְשִׁלּוּשׁ קְדֻשָּׁה לְקָדוֹשׁ וְנוֹרָא מַקְדִּישִׁים: ככתוב על יד נביאך וקרא זה אל זה וכו'.

פסחים ל"ט. מלבן, טיט למלבן. ולמה שאר ירקות, על חרוז זה טענו התוספות לפסחים קט"ו. **יציאה וכו'**, והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי (שמות ו', ו'. ז'). **לחובט וכו'**, שהפיר ד' הגזרות שגזר פרעה והם עבודת פרך והשלכת הזכרים ליאור ושחיטת הילדים לרחוץ פרעה בדמם ומניעת התבן מהעם (מתנות כהונה לשמות רבה פ' ו'). **יפהיפה עגלה**, תואר למצרים (ירמיה מ"ו, כ'). **שהן כוס התרעלה**, ואלה הם כוסות התרעלה, בירמיה כ"ה, ט"ו. כ"א, ז'. תהלי' י"א ו'. וע"ה, ט'. **ארבעה כוסות של חמלה**, הם בתהלים ט"ז, ה'. כ"ג, ה'. ושנים בקט"ז, י"ג. כי שם כוס ישועות בל' רבים ומעוט רבים שנים, וכל זאת ע"פ מדרש תהלים מזמור ע"ה וילקוט תהלים רמז תתי"ג. **כי לאלהים**, תהלים מ"ז, י'. **אראלים, אילים, עירין וקדישין**, כלם שמות כתות של מלאכים. **עתים חשים ועתים ממללים**, ע"פ חגיגה י"ג, ע"ב. **ולבקרים מתחדשים**, גם הוא ע"פ חגיגה דף י"ד כל יומא ויומא נבראין מלאכי השרת מנהר די נור ואמרי שירה ובטלי, שנ' חדשים לבקרים רבה אמונתך (איכה ג' כ"ג).

יוצר לשבת ראשונה אחר פסח.

ע"פ א"ב אחר תיבת ר"פ השירה וכל חרוז מסיים בלה"כ בד' תיבות, וחתום בו מאיר ברבי יצחק.

ויושע, אור ישראל אימתו מיד כובשים. מכור הברזל שממטה מארונים קשים. כצפור נמלטה מפח יוקשים: בעבור זאת ראתה עלוף כובשה. אמנה מהקטין ותורי זהב חבושה. ותרא איבתי ותכסה בושה: וירא ישראל, גדלת גלילים מאתים וחמשים נמנים. יקר רוח הקדש הלבשו בחזיונים. גוי צדיק שמר אמנים: מראש אמנה ירש יש נחלתו. ברביוני צאצאיו התמו קדוש מעלתו. ויאמינו בדבריו ישירו תהלתו. קדוש:

אז ישיר, דגמת תחי ועל השמינית הודות. ראויות לנאה ומשבח מדותיו חמודות. במשל פי אביעה חידות: הדור גאני וגאיתיו שבח נערך. במתגאים נתגאה ועתיד שרם נהדף. והאלהים יבקש את נרדף: עזי וזמרת יה האמרתיו מלכות ותפארת מרבה. יקרתיו והכרתיו בסוד קדושים רבה. דודי צח ואדום דגול מרבבה: מדת שבח שויתיו במצותיו נויתיו. אירשני כבת מלכים נוהו לויתיו. ולא ארפנו עד שהביאתיו. קדוש:

יי' זין עטה כגאה גיותן נגדו. לא שצריך כתוב תשובתו בצדו. כי נשגב שמו לבדו: חברת ישראל גרמה ענין הדמויות. והשם מוכיח מלהרהר בשתי רשיות. משומי עם עולם ואתיות: טכסיסי גבורותיו נצח במדות באות. במלחמה באות מזין ומספיק אפסניאות. שם שם יי צבאות: מי ימלל גבורות אל שדי. אין העולם ומלואו לאלהותו כדי. ברכה עד בלי די. קדוש:

כצפור, תהלים קכ"ד, ז'. **עלוף כובשה**, כפילת מצרים שהיו כובשים את ישראל. **אמנה מהקטין**, ולא היו עוד ישראל מקטני אמונה. **חבושה**, מלובשה בתורי זהב ועש"ה שיר א', י"א. ר"ל היו טעונים זהב וכסף מביזת ים סוף. **ותרא**, מיכה ז', י'. **גדלת גלילים**, גדולת ידו של הקב"ה ועש"ה ידיו גלילי זהב (שיר ה', י"ד). **מאתים וחמשים נמנים**, כמנין המכות שלקו המצריים וכמו שאמור בהגדת ליל פסח. **גוי צדיק**, ישעיה כ"ו, ב'. **מראש אמנה**, אברהם אבינו שהוא ראש המאמינים והובטח לו ירושת הארץ, ואיתא בתנחומא בשכר אמנה ירש אברהם אבינו העולם הזה והעולם הבא שנ' והאמין בה', וזהו שאמר **יש נחלתו** ר"ל ש"י עולמות. **ברביוני**, ל' רבוי, ר"ל כל צאצאיו אשר מתמיים באות קדושתו, והכוונה על ברית המילה. **ויאמינו**, תהלים ק"ו, י"ב. **אז ישיר דגמת תחי**, בסנהדרין צ"א ע"ב. שר לא נאמר אלא ישיר מכאן לתחיית המתים מן התורה. **ועל השמינית הודות**, בילקוט רמז רמ"א לנ"ה באו, אל"ף אחד זי"ן שבעה הרי שמנה, אמר משה בזכות המילה שניתנה לשמנה נקרע הים, אז נקלס. **במשל**, תהלים ע"ח, ב'. **הדור גאני וגאיתיו וכו'**, ע"פ תנחומא פ' בשלח, כי גאה גאה, גיאני וגיאתיו, גיאני במצרים אף אני גאיתיו במצרים, גאני על הים אף אני גאיתיו על הים, ועתיד להתגאות וכו' מתגאה הוא על כל המתגאים וכו'. **שרם**, שר של האומות. **והאלהים**, קהלת ג', ט"ו. **האמרתיו**, אף בכ"י כתוב כן, אך בגליון נמוק עליו **האמירני**. **דודי**, שיר ה', י'. **נוהו לויתיו**, מל' ילוה אישי אלי (בראשית כ"ט, ל"ד) ר"ל אתחבר עמו, וע"פ המכילתא שדרש ואנוהו כמו ואלוהו. **ולא ארפנו**, שיר ג', ו'. **זין**, כלי מלחמה. **גיותן**, פרעה. **לא שצריך** הקב"ה לכלי מלחמה שהרי כתוב **תשובתו בצדו**, ה' שמו, שבשמו הנשגב לבדו הכניע ועשה את האויב. **כי נשגב**, תהלים קמ"ח, י"ג. **גרמה**, סבבה. **ענין הדמויות**, שנגלה הקב"ה בים כגבור איש מלחמה ובסיני כזקן מלא רחמים. **והשם מוכיח**, שאמר ה' שמו, אנכי ה' אלהיך, וראה פירוש רש"י לשמות ט"ו, ג'. וכ', ב'. **משומי**, ישעיה מ"ד, ז'. **טכסיסי**, דרכי. **במלחמה באות מזין וכו'**, כן מדת הקב"ה שבא במדת הדין להלחם כנגד אויביו ובכל זאת מזין ומפרנס ברואיו במדת רחמיו, וכמו שנאמר לגוזר ים סוף לגזרים וכתיב בתרה נותן לחם לכל בשר, וכדאיתא במכילתא. **אפסניאות**, הוצאות לצרכי חיל הצבא, כמו כדי לתן אפסניא (סנהדרין כ"ח, ב'). **שם**, ש"ב ו' ב'. **ברכה**, מלאכי ג' י'.

מַרְכְּבוֹת, יוֹקֵשׁ מוּטוֹת וּמִשְׁתַּמְּטוֹת מִלַּהַב מֵרוּץ, סְגָנִיּוֹת עִרְבֵּב בְּשַׁרְבֵּב טְעוּנוֹת לָרוּץ· וְהוֹן אָדָם יָקָר חָרוּץ: תְּהוֹמוֹת, כִּסּוּ כְּנִכְנְסוּ טָרַקְתָּ כַּוֵּי גַלֶּיךָ· יָרִיתָ חֵץ בְּנֵץ הֶחֱזַרְתָּ גַלְגַּלֶּיךָ· צִנּוֹרֶיךָ כָּל־מִשְׁבָּרֶיךָ וְגַלֶּיךָ: יְמִינְךָ, לְבָאֵי עוֹלָם פְּשׁוּטָה בְּחַסְדֵי אוֹפַנֶּיךָ· אַרְכָּה תֵּת עֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ צְפוּנֶיךָ· יְמִינְךָ וּזְרוֹעֲךָ וְאוֹר פָּנֶיךָ: לִבְשִׁי עֹז זְרוֹעַ מְחוֹלֶלֶת תַּנִּין כְּקֶצַח· הָאוֹיֵב תְּרַעֵץ וְתִתְעַטֵּר אַדִּיר בְּפֶצַח· הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת וְהַנֵּצַח· לְקָדוֹשׁ:

וּבְרֹב גְּאוֹנְךָ, מְשַׂנְאֶיךָ תַּהֲרֹס מוּל בָּנֶיךָ מִתְגַּבְּרִים· כְּאִלּוּ לְנֶגְדְּךָ כִּבְיָכוֹל לְעֶזְרָתָם מִתְחַבְּרִים בָּאוּ לְעֶזְרַת יְיָ בַּגִּבּוֹרִים: נִמְשְׁלוּ כָּאֲרָזִים כְּחַיּוֹת יַעַר עוֹלִים· יֶהֶרְסוּ בְּבָא מֵהֲבָנוֹת כְּקַשׁ בְּעַלְעוֹלִים· יְדֵי חֶרֶב מְנָת שֻׁעָלִים: וּבְרוּחַ, סוּף הִרְתִּיחַ מְעֻלָּפִים עַרְמוּמִית נִלְקָחָה· וְלַעֲדַת קְדוֹשִׁים לְרֵיחָנֵי בְשָׂמִים נִפְקָחָה· מְצוּלָה יָם יָשִׂים כַּמֶּרְקָחָה: לְבָּיִם כְּלֵב הָאֶבֶן עָשָׂה· מְלַבֵּב תּוֹכֵן לֵב בִּגְאֻלָּתָם יִתְנַשָּׂא· רָנּוּ שָׁמַיִם כִּי עָשָׂה· קָדוֹשׁ:

אָמַר אוֹיֵב, עוֹמֵד אַחֲרֵי פַלָּטִין נֶאָצוֹת לְהַרְבּוֹת· בֶּן־הַמֶּלֶךְ לִתְפּוֹשׂ לַהֲמִיתוֹ בְּקָרְבוֹת· הִנֵּה יַבִּיעוּן בְּפִיהֶם חֲרָבוֹת: פִּיו לְכָדוֹ בִּשְׂפָתָיו כְּסִיל וְנֶאֱלָם· עָשְׁרוֹ וּכְבוֹדוֹ לְהוֹרִישׁ עַמְּךָ כֻּלָּם· וְרוּחֲךָ הַטּוֹבָה נָתַתָּ לְהַשְׂכִּילָם: נָשַׁפְתָּ, צוֹרֵר בְּגָאוֹן וְחָרוֹן מִימִינָיו לְנַקְשָׁה· מֵחָמֵשׁ חָמֵשׁ בְּסַאסְּאָה בְּשַׁלְּחָהּ

מרכבות יוקש. מרכבות האויב שהיה מכין רשת לישראל, ל׳ מפח יוקשים (תהלים קכ״ד, ז׳). **ומשתמטות,** נשמטו ונתקלקלו. **מלהב מרוץ,** מחוזק האש. **סגניות,** סמני דגלים של מצריים. מל׳ סגנון שטעמו אות וסמן (signum). **בשרבב טעונות,** שהיו נמשכות המרכבות לרוץ מהר, מל׳ אשתרבובי אשתרבוב (ביצה י״א). **והון אדם,** משלי י״ב, כ״ז. וכל זאת ע״פ תנחומא פ׳ בשלח ושיר רבה דף י׳, ויהם, הממס וערבבן נטל סגניות שלהן ולא היו יודעין מה הן עושין, ויסר את אופן מרכבותיו, מחמת אש של מעלה נשרפו גלגליו של מטה והיו מוטות ומרכבות רצות ונכנסות בים בעל כרחן, שהיו של כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות כדי שיטלו ישראל את הבזה עכ״ל. **טרקת כוי גליך,** סגרת ארובות שערי מימיך, מל׳ גברא דטרקיה לגליה (סנהדרין ק״ג). **כוי,** ל׳ חלון וארובה. **בנץ,** שם עוף דורס, וכנוי למצריים, ויסודו במדרש שיר דף י״ז, ב׳, בשעה שיצאו ישראל ממצרים למה היו דומין, ליונה שברחה מפני הנץ ונכנסה לנקיק הסלע ומצאה שם נחש מקנן ולא היתה יכולה להכנס, תחזור לאחורה לא תהי יכולה שהנץ עומד בחוץ, מה עשתה היונה התחילה צווחת ומטפחת באגפיה כדי שישמע לה בעל השובך ויבוא ויצילה, כך היו ישראל דומים על הים וכו׳. **החזר גלגליך,** אף גלגלי השמים נלחמו במצריים. **צנוריך,** תהלים מ״ב, ח׳. **בחסדי אופניך,** בכל אופני ודרכי חסדך. **ארכה,** אריכת זמן לתשובה, ול׳ ארמי הוא כמו וארכה בחיין (דניאל ז׳, י״ב). **צפוניך,** כדי שיזכו לרב טוב הצפון. **ימינך,** תהלים מ״ד, ד׳. **לבשי עז וכו׳,** ל׳ ישעיה נ״א, ט׳. **כקצח,** מין זרעונים (ישעיה כ״ח, כ״ז). **בפצח,** ל׳ פצחו ורננו (תהלים צ״ח, ד׳). **הגדלה,** דה״א כ״ט, י״א. **כאלו לנגדך וכו׳,** במכילתא תהרוס קמיך, תהרוס קמינו אין כתיב אלא קמיך, שכל מי שקם על ישראל כאילו קם על הקב״ה, וראה ברש״י לשמות ט״ו, ז׳. במדבר ל״א, ג׳. ושופטים ה׳, כ״ג. **בבא,** לעתיד לבוא. **בעלעולים,** ברוח סערה, וראה למעלה דף 629. **ידי חרב,** תהלים ס״ג, י״א. **מעלפים,** על המצריים שנתלשו בים, מל׳ ויתעלף (יונה ד׳ ח׳). **ערמומית נלקחה,** ערמתם ודעתם נלקחה מהם שלא היו יודעים מה לעשות. **ולעדת קדושים,** לישראל נפתח הים לכל מיני בשמים. וע״פ המכילתא, המצריים היו מעולפים מריח הים שנ׳ ירתיח כסיר מצולה, וישראל נעשה להם הים לכל מיני בשמים שנ׳ ים ישים כמרקחה (איוב מ״א, כ״ג). **מלבב תוכן לב,** הקב״ה. **רנו,** ישעיה מ״ד, כ״ג. **אויב,** פרעה. **פלטין,** היכל המלך. **הנה יביעון,** תהלים נ״ט, ח׳. **ורוחך,** נחמיה ט׳, כ׳. **מימיניו,** יועציו. **מחמש חמש,** ע״פ המכילתא חמשה דברים היה פרעה עומד ומנאץ, ארדוף, אשיג, אחלק שלל, תמלאמו נפשי, אריק חרבי תורישמו ידי, וכנגדן השיבה אותו רוח הקדש ואומרת נשפת ברוחך וכו׳. **בסאסאה,** במדה כנגד מדה, ול׳ ישעיה

לַעֲקֻשָּׁה· תְּרִיבֶנָּה הָגָה בְּרוּחוֹ הַקָּשָׁה: מֶלֶךְ אַדִּיר לְאַדִּירָיו נִגְלָה מְסֻיָּם· יָרָה אַדִּירִים רָמָה בְּצוּל דָּכְיָם· רַבִּים אַדִּירִים מִשְׁבְּרֵי יָם· קָדוֹשׁ:

מִי כָמֹכָה, קְרוּבֶיךָ קִלְּסוּךָ רְחֻקֶיךָ כָּפְרוּ בְּהֶבְלָם· וְלֶעָתִיד בְּרִאוּתְךָ בְּעֶלְבּוֹן בָּנֶיךָ מֵהִתְעַלָּם· אֱלֹהִים יוֹדוּךָ עַמִּים כֻּלָּם: רַב מְחוֹלֵל כֹּל בְּמִדּוֹת נוֹרָאוֹת· רַבּוֹת עָשִׂיתָ לְאָבוֹת וְלַבָּנִים לְמַלְּאוֹת· מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אַרְאֶנּוּ נִפְלָאוֹת: נָטִיתָ, שְׁבִיל דִּין מִשָּׁמַיִם אֶרֶץ יָרְאָה· פְּרוֹעַ לְחַיָּבִים שְׂכַר שִׂיחָה נָאָה· קַצְוֵי אֶרֶץ צֶדֶק מָלְאָה: מְגַעֶרֶת אֱלֹהֵי יַעֲקֹב חַיִל וֶעֱזוּז· רֶכֶב וָסוּס נִרְדָּם אֻגְּדָם מִלָּזוּז· מֶלֶךְ הַכָּבוֹד יְיָ עִזּוּז· קָדוֹשׁ:

נָחִיתָ, תָּמַכְתָּ עוֹלָמְךָ בְּחֶסֶד וָעֹז מְלֻוֶּה· עַל הָעֲבוֹדָה מָתַי יִתְבַּסֵּס בְּשָׁוֶה· עֵינֶיךָ תִּרְאֶינָה יְרוּשָׁלַיִם נָוֶה: שָׁמְעוּ, מְלָכִים הַגְבָּהַת קֶרֶן עַמְּךָ וְנִרְעָמִים· וּבְרוֹמֶמְךָ קַרְנוֹת צַדִּיקִים לָעַד נְעֻמִים· יְיָ מָלָךְ יִרְגְּזוּ עַמִּים: אָז, אֱדוֹם רָפְתָה אֲחָזַתָּהּ בֶּהָל וְחִתִּית· כְּתִית כְּנִשְׁבֶּרֶת כָּתִית הַשִּׁירָה עִתִּית· לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר עַל־הַגִּתִּית: מִפְּנֵי אֲנִינוּת לוֹטִי וְלָטוּי נִמְעַד· יֹאחֲזֵמוֹ רָעַד וְנָמַסּוּ, עִמָּנוּ כְּנִתְוַעַד· רָם וְנִשָּׂא שֹׁכֵן עַד· קָדוֹשׁ:

תִּפֹּל, יִרְאָה וָפַחַד כֹּחַ צָרִים לְהַעֲדִיר· בְּרִנָּה חֲסִידִים שִׁבְחָךְ לְהַסְדִּיר· יְיָ אֲדֹנֵינוּ מָה אַדִּיר: תְּבִאֵמוֹ וְתִטָּעֵמוֹ, מִפְּאַת יָם וָקֵדְמָה כְּשׁוּרוֹת כְּרָמִים· וְלֹא יִנָּטְשׁוּ עוֹד מַהֵר נַחֲלַת מְרוֹמִים· לָךְ מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ עוֹלָמִים: חִבַּת יְדִידוּת זְכוֹר יְדִיד לִידִידֶיךָ· קוֹל מֵהֵיכָל יְקַטְרֵג מַחֲרִיבָיו מוֹרְדֶיךָ· מִקְּדָשׁ אֲדֹנָי כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ: מֵאַחַת יְסוֹד עוֹלָם נִקְבַּע בְּמֶרֶץ· רוֹמֵם מִקְדָּשׁ בְּתֹסֶפֶת שֵׁנִית לְתָרֵץ· מֶלֶךְ עַל כָּל־הָאָרֶץ· קָדוֹשׁ:

כ"ו, ח'. מסוים, ניכר באותותיו, מל' וסיימו אותן (ב"ר פ' א') שתהיו מסוימין (דברים רבה פ' ז') ל' סימן. רבים אדירים, תהלים כ"ג, ד'. ויסוד החרוז במכתות כ"ג יבוא אדיר ויפרע לאדירים מאדירים באדירים וכו'. כפרו בהבלם, ע"פ המכילתא לא ישראל בלבד אמרו שירה אלא אף אומות העולם כיון ששמעו שאבד פרעה כפרו כולן באלהיהן שלהן ואמרו מי כמכה וגו' אתה מוצא שעתידין אומות העולם לכפור באלהיהן שלהן וכו'. אלהים, תהלים ס"ז, ד'. רב מחולל כל, ל' משלי כ"ו, י'. ופה הוא תואר להקב"ה בורא הכל. מארץ, מיכה ז', ט"ו. שביל דין, אורח הדין. משמים, תהלי' ע"ו ט'. שכר שיחה נאה, בשכר שאמרו המצריים ה' הצדיק ניתן להם מקום קבורה, כדאיתא במכילתא ומובא ברש"י לשמות ט"ו, י"ב. קצוי ארץ, תהלים מ"ח, י"א. מגערת וכו', עש"ה תהלים ע"ו, ז'. אגדם מלזוז, נקשרו יחדו סוס ורכב ורוכבם ולא יכלו לזוז זה מזה כדי שיבלע הים כולם יחד. מלך הכבוד, שם כ"ד, ח'. תמכת וכו', יסודו בפסיקתא הובא בילקוט רמז רנ"א תנינן על ג' דברים העולם עומד על התורה וכו' רב הונא בשם ר' אחא אומר עוברי הים פירשו אותן, נחית בחסדך זו גמילות חסדים נהלת בעוז זו תורה, ועדיין היה העולם מתמוטט, ואימתי נתבסס כשבאו אל נוה קדשך. נתבסס, ל' סמיכה, כמו תרגומו בסיסה (שמות ל', י"ח). עיניך, ישעיה ל"ג, כ'. ה' מלך, תהלים צ"ט. בהל, בהלה. וחתית, מחתה ופחד. כתית, שברים. כתית, ל' רכילה ושתיקה. עתית, ל' עת, בזה עת לשורר שירה. למנצח, תהלים ח'. אנינות, אבלות. לוטי, עמון ומואב בני לוט. ולטוי, הוא כנען עש"ה ארור כנען, ותרגומו ליט כנען. ונמסו, בני לוט וכנען נמסו כאשר נתועד עמנו רם ונשא. להעדיר, להסיר כחם. ה' אדנינו, תהלים ח'. לך מכון, מ"א ח', י"ג. ידידות, אהבת הקב"ה לבה"מ שנ' נו מה ידידות משכנותיך (תהלים פ"ד). ידיד, הקב"ה עש"ה ישעיה ה', א'. קול מהיכל, שם ס"ו, ו'. מקדש, שמות ט"ו. מאחת, יסודו במכילתא, חביב בה"מ לפני הקב"ה, שכשברא את עולמו לא בראו אלא בידו אחת שנ' אף ידי יסדה ארץ (ישעיה מ"ח י"ג) וכשברא בה"מ כביכול בשתי ידיו שנ' מקדש ה' כוננו ידיך, ואימתי תבנהו בשתי ידיך, כשתמלוך לבדך לעולם ועד. במרץ, במרוצה. לתרץ, לתקן.

יְיָ יִמְלֹךְ, בְּהֵיכָלְךָ פָּשְׁטָה בְּיָדַיִם תִּתַּפֵּשׂ· בִּמְלֹא גְוִיּוֹת שָׁם תֵּשֵׁב וְתַחְפֹּשׂ· אַבִּירִים בְּעֶגְלֵי עַמִּים מִתְרַפֵּס: אָז מַלְכוּת שָׁמַיִם בִּכְבוּדָהּ תּוּעַד· יִצְדְּקוּ וְיִתְהַלְלוּ בָּךְ מְיַחֲלֶיךָ לָעַד· יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: רוֹמֵם בְּמַלְכוּתְךָ זֶרַע אַבְרָהָם נֶאֱמָנֶךָ· בְּנֵי יִצְחָק יְחוּדֶךָ וְיַעֲקֹב מַאֲמִינֶךָ· וְכַנָּה אֲשֶׁר נָטְעָה יְמִינֶךָ: מְפָרֵשׁ יִחוּד רָז שִׁמְךָ לְבָאוֹר· הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב יִתְיַחֵד אַדִּיר וְנָאוֹר· חַיִּים בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה־אוֹר· קָדוֹשׁ: הכל יודוך וכו'.

ברוב הקהלות אומרים אופן זה, ויש קהלות אומרים אראלים העומד למטה.

ע"ס א"ב עד אות פ', ובמשקל ג' ג' תנועות.

אופן. אַרְגּוּגֵי עֹז, בְּקוֹל מָעוֹז· לְנֶעְרָץ בִּצְבָא הַמְּלָה· בּוֹטִים רֹן, בְּחֵיךְ וְגָרוֹן· לְךָ יְיָ הַגְּדֻלָּה: גְּזוּרֵי אֵשׁ, אֲזוּרֵי אֵשׁ· עֲטוּיֵי עֹז וּתְהִלָּה: דְּמִיּוֹנָם, וְחֶזְיוֹנָם· כְּזֹהַר סוֹבְבֵי חִילָה: הֲגוּת בְּאֵימָה, וּבִנְעִימָה· בְּקוֹל עָרֵב וְקוֹל מִלָּה: וְיַעֲנִידוּן, וְיָעִידוּן· וְיַגִּידוּן אֲמִתֶּךָ· אֵין־קָדוֹשׁ כַּיְיָ כִּי־אֵין בִּלְתֶּךָ: זָהֳרֵי גֵו,

מלך, מל' זכריה י"ד, ט'. בידים תתפש, ל' משלי ל', י"ח. ונדרש על מלכות אדום שהחריבו היכל של מלך מלכי המלכים. במלא גויות, ל' תהלים ק"י, ו'. ונדרש במדרש שטולל הקב"ה פורפירון שלו בדם כל נפש ונפש מהרוגי ישראל ובשיגיע יום הדין ויושב בבימה לדון לובש אותו פורפירון וכו'. ותתפש בדין את עון אבירים אשר רופסים על עגלי עמים. אבירים, כנוי לאויבים, ועגלי עמים כנוי לישראל, ול' תהלים ס"ח, ל"א. תועד, תתכונן. יצדקו, ל' ישעיה מ"ה, כ"ה. ה' ימלך, שמות ט"ו. וכנה, תהלים פ', ט"ז. מפרש וכו', סוד שם המפורש שהוא שם המיוחד להקב"ה יבואר לנו אז באר היטב. חיים, תהלים ל"ו, י'.

בצבא המלה, בכנת המלאכים המשבחים בקול גדול ככתוב ביחזקאל א', כ"ד. בוטים, אומרים של' מבטא שפתים. גזורי, חצובים. עטויי עז, כן בכי"י ונכון. וחזיונם, מראיהם. סובבי חילה, הם החיות הסובבות את כסא הכבוד. חילה, ל' יראה. ובכי"י הנוסחא כזהר כוכבי לילה. ויענידון, ל' קשירה כמו ענדם על גרגרותיך (משלי ו', כ"א). אין קדוש כה', ש"א ב', ב'. זהרי גו, אשר כל גופם זוהר. גו, גוף

בפיהם ובברונא והנוהגים מנהגם אומרים אופן זה.

ע"ס א"ב, ובמשקל ג' ג' תנועות, וחתום בו יוסף.

אופן. אֶרְאֶלִּים, וְחַשְׁמַלִּים, יִתְּנוּ שִׁיר לְשֵׁם הָאֵל: בְּטוּב הֶגְיוֹן, לְצוּר עֶלְיוֹן, הַפּוֹדֶה וְהַגּוֹאֵל: וְכֵן יַחַד, גּוֹי אֶחָד, בְּרֹב שֶׁבַח וּבְרֹב הַלֵּל: יַקְדִּישׁוּן, וִישַׁלֵּשׁוּן, קְדֻשָּׁתְךָ בְּיוֹם וָלֵיל: וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל: גְּדוּדֵי רוּם, יַכְתִּירוּם, לְךָ זֶמֶר וְתִפְאָרָה: דְּמוּת פְּנֵיהֶם, וּמַרְאֵיהֶם, כְּמַרְאֵה אֵשׁ בּוֹעֲרָה: הֲמוֹן קוֹלָם, בְּסִלְסוּלָם, לְךָ נֶאְזָר בִּגְבוּרָה: וְשִׁיר פּוֹצְחִים, וּלְךָ שׂוֹחֲחִים, וְאוֹמְרִים כִּי אֵין כָּאֵל: וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל: זָהֳרֵי אוֹר, כְּעֵין מָאוֹר, פְּנֵי נֶשֶׁר לְאַרְבַּעְתָּם: חֲצוּבֵי אֵשׁ, יְצוּקֵי אֵשׁ, וְסוּסֵי אֵשׁ מַרְכְּבוֹתָם: שִׁמְךָ יְבָרֵכוּן, בְּעֵת יֵלֵכוּן, לֹא יִסַּבּוּ בְּלֶכְתָּם: סוֹד מְבַקְשִׁים, בְּעֵת רוֹחֲשִׁים, אַיֵּה מְקוֹם כְּבוֹד הָאֵל: וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל: טְכוּסֵי הוֹד, לְךָ סָהוֹד יְסַהֲדוּן אַתָּה צוּרָם: יְהוֹדוּךָ, וְיוֹדוּךָ, בְּמַהֲלָלָם וְטוּב שִׁירָם:

אראלים וחשמלים, שמות של כתות מלאכים. גוי אחד, ישראל. ואתה קדוש, תהלים כ"ב, ד'. יכתירו, ל' כתר. שוחחים, מל' במעשה ידיך אשוחח (תהלים קמ"ג, ה'). פני נשר, ע"פ יחזקאל א', י'. יצוקי, מל' יצוקים ביצוקתו (מ"א ז', כ"ד). לא יסבו, יחזקאל א', י"ב. רוחשים, ל' רחש לבי (תהלים מ"ה, ב'). טכוסי, לבושי.

מחוץ וגו׳ יקודי להבי רשפים: חקוקי הוד, בלב ומאד· תהלתך מטיפים:
טוטפי שיר, לו להשיר· בשחרים ובנשפים: ירהטון, ילהטון· לכן נקראו
שרפים: כופפים ראש, בחיל לדרוש· ראות הודו לא זוקפים: לכל יליזון, ולא
יחזון· כבודך בלכתך· אין קדוש כיי כי אין בלתך: מלאכים, נערכים· להודות
לך נצבים: נאזרים, ונגזרים· מנחל נהצבים: סלסולם, וצלצולם· ענות שירות
נקצבים: ענודי חן, ולוית חן· שמחים ולא נעצבים: פאר פוצחים, ומנצחים·
סביב מכון לשבתך: אין קדוש כיי כי אין בלתך: והחיות ישוררו וכו׳.

כמו ושבט לגו חסר לב (משלי י׳ י״ג). מחוץ וגו׳, מבחוץ ומבפנים של גופם הכל שורף הוא. וזה וגו ל׳ תוך כמו מן גו יגרשו (איוב ל׳, ה׳). רשפים, רשפי אש. חקוקי הוד, רשומים ומוכתרים בהוד. בלב ומאד, בכל לבבם ובכל מאודם. מטיפים, מזכירים. טוטפי שיר, כתרים של שירים. טוטפי ל׳ פאר ונזר, כמו ולא בטוטפת (שבת כ״ז). בשחרים ובנשפים, בבקר ובערב. בחיל, באימה. לא זוקפים, אינם זוקפים את ראשם אלא כופפים אותו שלא יראו הוד השכינה. לכל יליזון, שלא יסורו ממקומם, מל׳ אל ילוזו מעיניך (משלי ג׳ כ״א). מנחל, מנהר של אש הוא נהר די נור (חגיגה י״ד). סלסולם וצלצולם, שניהם ל׳ הרמת קול. נקצבים, שיש זמן קצוב להם לומר שירה. ומנצחים, מל׳ למנצח.

כגבריאל, קדוש האל, וסנדלפון טפסרם: פאר קושר, בתם וישר, עם
השר מיכאל: ואתה קדוש יושב תהלות ישראל: לך יחד, גוי אחד, תהלתך
יעריצון: מחנותם, ארבעתם, למול כסאך יתחצצון: נוראים, ונשאים, כעין
קלל יתנוצצון: זה יעריץ, וזה ימריץ, וזה יהלל וזה יסלסל: ואתה קדוש יושב
תהלות ישראל: סגלתך, ונחלתך, לך תמיד ישוררו: עבדיך, מעידיך, כבוד
זכרך יזמרו: והשרפים בשש עפים, ברום ערץ יפארו: בקול הדר, לצור
נאדר, אשר אילות יחולל: ואתה קדוש יושב תהלות ישראל: פתוכי אש, ששים
בשש כנפים ברום זבולך: צהלתם, ורנתם, עורכים תדיר למולך: ועם
נושע, שב פשע, יקדישו כבוד גדלך: אדון הכל, כל יכול, גבורתך מי
ימלל: ואתה קדוש יושב תהלות ישראל: קדושים כתרשישים, קרואים מלאכי
האל: רן רוחשים, בעת רוגשים, ואומרים יה אכתריאל: ועם נדבות, בני
אבות, קוראי שמע ישראל: רצה ניבם, מחל חובם, מעביר יום ומביא
ליל: ואתה קדוש יושב תהלות ישראל: שנאנים, ואופנים, סובבים כם מרכבתך:
תהלתך, והלתך, מעריצים תפארתך: וגוי קדוש, לך שלש· ישלשון את־
קדשתך: המוניך, ובניך, נצבים כדל שואל: ואתה קדוש יושב תהלות ישראל:

והחיות ישוררו וכו׳.

כגבריאל קדוש האל, ככתוב עליו ואשמעה אחד קדוש מדבר (דניאל ח׳, י״ג). וסנדלפון, מלאך הקושר כתר להקב״ה מתפלתן של ישראל (חגיג׳ י״ג, ב׳). השר מיכאל (דניאל י״ב, א׳). יתחצצון, ל׳ ברק מענין חצציך יתהלכון (תהלי׳ ע״ז, י״ח). כעין קלל, ע״פ יחזקאל א׳, ז׳. ימריץ, מל׳ נמרצו אמרי יושר (איוב ו׳, כ״ה). אילות יחולל, תהלי׳ כ״ט, ט׳. פתוכי אש, בלולי אש, בלולות בשמן ת״י פתיכין במשח (שמות כ״ט). תדיר, תמיד. שב פשע, עפ״ה ישעיה נ״ט, כ׳. כתרשישים, יחזקאל א׳, ט״ז. י׳, ט׳. דניאל י׳, ו׳. אכתריאל, שם משמות הקב״ה (ברכות דף ז׳). ועם נדבות, ישראל עפ״ה תהלים ק״י, ג׳. ניבם, דבורם. שנאנים, מלאכים אלפי שנאן (תהלים ס״ח י״ח). והלתך, וזהרך, מל׳ בהלו נרו (איוב כ״ט, ג׳).

אהבה. ראשי החרוזים יוסף אחר אלהי ועמי.

אֱלֹהַי. יְמֵי שְׁנוֹתַי כָּלוּ בְּאֶרֶץ גָּלוּתִי. כָּלֻא וְלֹא אֵצֵא מִצַּר לְרְוָחָתִי. עָזוּב וְלֹא עָזוּר וְאֵין בִּי עֶזְרָתִי. גּוֹלֶה וְאֵין גּוֹלֶה סוֹד קֵץ תְּשׁוּעָתִי. מִתְנוֹדֵד בְּלִי מְעוֹדֵד מְאַסֵּף חֶרְפָּתִי. דִּבַּת עָם אֶשְׁמַע וּמוּסַר כְּלִמָּתִי. בֶּאֱמֹר לִי אַיֵּה אֵפוֹא תִקְוָתִי. אָכֵן כָּל־הַיּוֹם זֹאת הִיא שִׂיחָתִי. חֶלְקִי וְצוּר לְבָבִי וְתוֹרָתִי מְנָתִי. אֲיַחֵל וְלֹא אֵחַל דְּבָרוֹ עַד הֱיוֹתִי. אֲצַפֶּה וְלֹא אַרְפֶּה וְלָאֵל צִפִּיתִי. אָמַר לַיְיָ מַחְסִי וּמְצוּדָתִי אֱלֹהָי: עַמִּי. וְנַחֲלָתִי שַׂמְתִּי בְּיַד עוֹבְרֵי רְצוֹנִי. בְּפֶשַׁע יַעֲקֹב זֹאת אָמַר צוּר קוֹנִי. לִי צַר וַתִּקְצַר רוּחִי לְעַם עֳנְיִי. קִלְלָנִי מֵרָאשֵׁי וּמִזְּרוֹעֵי קַלַּנִי. וְאָנִיעַ בְּרֹאשִׁי אוֹי לִי מְעוֹנִי. וְאֶנָּקְמָה מֵאוֹיְבַי וְאַחֲרִיתָם בְּיַד יְמִינִי. אָפִיר עֲצַת גּוֹיִם וּמַחְשְׁבוֹתָם אָנִיא. יָזְמוּ וְהֶעֱרִימוּ עֵצָה וְלֹא מִנִּי. נֹטַע אֹזֶן הֲלֹא קוֹל שָׁמְעָה אָזְנִי. יֹצֵר עַיִן הֵן כֹּל רָאֲתָה עֵינִי. רָאֹה רָאִיתִי אֶת־עֳנִי עַמִּי: אֱלֹהַי. סְבָרִי בְּךָ שַׁתִּי, וּמָתַי מִתְאַוַּת נַפְשִׁי וְאֵין דּוֹרְשִׁי, וּבִלְבָבִי מִכְוַת אֵשׁ עַל הַר קָדְשִׁי שֶׁשָּׁמֵם, וּנְוַת בַּיִת קֵץ אֵין לָהּ אֻמְלָלָה דָוַת, לִי זָרִים אוֹמְרִים בְּגֹדֶל וּבְגַאֲוַת רוּחַ, עַל רוּחַ תִּבְטְחִי וַתּוֹתְרִי בַּשְּׁבִי כִּצְבִי מֻדָּח, וּמַה תִּקְוַת עַם נַעֲנָה, אֶעֱנֶה עַל דְּבַר אֱמֶת וְעַנְוַת צֶדֶק וְעַל עִקַּר דָּת וְכָל־יְקָר שָׁוַת, אַל תַּרְבּוּ תְדַבְּרוּ אֵלַי בְּנֵי נַעֲוַת, סוּרוּ מִמֶּנִּי מְרֵעִים וְאֶצְּרָה מִצְוֹת אֱלֹהָי: עַמִּי, פָּנִיתִי עָנִיתִי אֶל־תְּפִלַּת הָעַרְעָר, נְאֻם יְיָ לְיִשְׂרָאֵל אֲהַבְתִּי נַעַר, וְעַד זִקְנָה אֲנִי הוּא אִם מִזְּכוּת נֹעַר, אֵדַע כִּי יִכָּבֵד וְאָבִין כִּי יִצְעַר, עֵינַי בְּכָל־עוֹיְנָיו וּמְשַׂטְנָיו אֶגְעַר, לְהַר שֵׂעִיר אַסְעִיר וְעַרְעֵר יִתְעַרְעַר. לֹא לְךָ חֲזִיר יַעַר, כְּבוֹד בֵּית הַיַּעַר, צֵא אִישׁ הַדָּמִים מְעַמִּים נִבְעָר, לַחֲרָפוֹת עוֹלָם לְחֵמָה וּלְצַעַר, אַל־תָּבוֹא בְשַׁעַר עַמִּי:

וקרבתנו לשמך הגדול וכו'.

כלוא, אסור. גולה, ל' גלות. ואין גולה, ואין מי שיגלה לי סוד הקץ. מתנודד, ל' והתנודדה כמלונה (ישעיה כ"ד, כ'). מעודד, מקומם, כמו מעודד ענוים ה' (תהלים קמ"ז, ו'). באמר לי, עפ"ה באמר אלי כל היום איה אלהיך (שם מ"ב, ד'). חלקי, ל' תהלים ע"ג, כ"ו. מנתי, חלקי. אמר לה', תהלים כ"ח, ב'. לי צר, עפ"ה בכל צרתם לו צר (ישעיה ס"ג, ט'). קלני מראשי וכו', ל' המשנה סנהדרין דף מ"ו בשעה שאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת קלני מראשי קלני מזרועי וכו' ופירשוהו בגמרא ל' קלות וא"כ הקו"ף צ"ל פתוחה והלמ"ד דגושה. מעוני, ל' מדור ודירה כמו על עמו ועל מעונו (דה"ב ל"ו, ט"ו), ור"ל שהשכינה מקוננת כביכול ואומרת אוי לי שהחרבתי את ביתי, וע"פ גמרא ברכות דף ג'. אפיר וכו', עפ"ה תהלים ל"ג, י'. ולא מני, אין העצה ממני, ומל' ישעיה ל', א'. ראה ראיתי, שמות ג', ז'. אלהי סברי וכו', הם דברי כנסת ישראל. ונות בית, ישראל עפ"ה תהלים ס"ח, י"ג. דות, מל' כל היום דוה (איכה א', י"ג). אענה, ואני אענה על דברי הזרים כי בטחוני הוא על דבר אמת של התורה. וכל יקר שות, התורה שהיא שוה יותר מכל אבנים יקרות. סורו ממני, תהלים קי"ט, קט"ו. עמי וכו', כן דבר השם ית'. פניתי עניתי אל תפלת הערער, עפ"ה תהלים ק"ב, י"ח. לישראל אהבתי נער, עפ"ה הושע י"א, א'. נוער, ריק. כי יכבד. כי יכובד ישראל. כי יצער, כי יבוזה. עויניו, שונאיו, מל' שאול עוין את דוד (שמואל א' י"ח, ט'). אסעיר, מל' רוח סערה. וערער יתערער, ישחית היסודות, כמו ירמיה נ"א, נ"ח. חזיר יער, כנוי לאויבים עפ"ה תהלים פ' י"ד. בית היער, בה"מ. נבער, ל' איש בער. אל תבוא, עובדיה י"ג.

זולת. ע"ס א"ב ובסוף חתום יצחק ברבי שלום חזק.

אֵין כָּמוֹךָ בָּאִלְּמִים· דּוֹמֵם וְשׁוֹתֵק לְמַעֲגִימִים· צָרֵינוּ רַבִּים קָמִים: בְּהִוָּסְדָם יַחַד לְגַדְּפֵנוּ· אַיֵּה מַלְכְּכֶם חֵרְפוּנוּ· לֹא שְׁכַחֲנוּ וְלֹא שִׁקַּרְנוּ· אַל־דֳּמִי לָךְ: גְּרוּשִׁים מִן גֵּו גָּאוּ· וְעַמְּךָ בְּפֶרֶךְ דִּכְּאוּ· מְשַׂנְאֶיךָ רֹאשׁ נָשְׂאוּ: דּוֹרְשֵׁי אוֹבוֹת וֶאֱלִילִים· יֹאמְרוּ אֹיְבֵינוּ פְּלִילִים· מָה הַיְּהוּדִים הָאֲמֵלָלִים· אַל־דֳּמִי לָךְ: הָבוּ לָכֶם עֵצָה· פֶּן־תִּהְיוּ לִשְׁמָצָה· הֵן לְרִיב וּמַצָּה: וְאִם תִּהְיוּ כָּמוֹנוּ· וְאֶל־מוֹרָאֵנוּ תִּפְנוּ· לְעַם אֶחָד וְהָיִינוּ· אַל־דֳּמִי לָךְ: זָעֲקוּ לוּקִים וַיַּעֲנוּ· לֹא נָשׁוּב וְלֹא נַעַבְדֶנּוּ· יְיָ הוּא מַלְכֵּנוּ: חַי וְקַיָּם גֹּאֲלֵנוּ· אוֹתוֹ נַעֲבוֹד וְנֶחְטְבֶנּוּ· בְּעֵת צָרָה יְשׁוּעָתֵנוּ· אַל־דֳּמִי לָךְ: טְבוֹחַ יְלָדִים הֻכִּינוּ· בִּרְכַּת הַזֶּבַח כִּוְּנוּ· שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד וּנְיַחֲדֶנּוּ· וְעַל קִדּוּשׁ שְׁמוֹ הֹרַגְנוּ· לִנְפֹּל בַּחֶרֶב נָשֵׁינוּ וְטַפֵּנוּ· אַל־דֳּמִי לָךְ: כֹּהֲנִים לִזְבֹּחַ עוֹלָתָם· עָקְדוּ יְלָדִים וְאִמּוֹתָם· וְשָׂרְפוּ בָּאֵשׁ אֶת־עוֹרֹתָם: לִזְרוֹק דְּמֵי אֲחָיוֹת וְאַחִים· וּלְקַטֵּר אֵמוּרֵי נִיחוֹחִים· אֶת־הָרֹאשׁ וְאֶת־הַנְּתָחִים· אַל־דֳּמִי לָךְ: מַעֲרָכָה גְּדוּשָׁה שְׁזוּפָה· בְּכִירָה לֹא קְטוּמָה וּגְרוּפָה· וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל יִבְכּוּ אֶת־הַשְּׂרֵפָה: נוֹפְלִים לְרִשְׁפֵּי שַׁלְהֶבֶתְיָה· נוֹעָדִים לִמְחִיצַת בְּנֵי עֲלִיָּה· חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה· אַל־דֳּמִי לָךְ: סְחִי שָׂמוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה· וְתַלְמוּד רַבִּינָא וְרַב אַשֵׁי· הַעַל־אֵלֶּה תִתְאַפַּק וְתֶחֱשֶׁה: עַמּוּדִים וּגְוִילִים לַאֲבָחוֹת· וְאוֹתִיּוֹת קְדוֹשׁוֹת פּוֹרְחוֹת· מִכְתַּב אֱלֹהִים חָרוּת עַל הַלֻּחוֹת· אַל־דֳּמִי לָךְ: פָּסַע אוֹיֵב בְּזַיִן· וְאִבַּד טוּבִי וְשָׂם לְאַיִן· וַיַּהֲרֹג כֹּל מַחְמַדֵּי־עָיִן: צִיּוּן לִפְרָט וָאַרְשֶׁת· צָרָה אֶל־אֲחוֹתָהּ נִגֶּשֶׁת· הֻכִּינוּ לְפַעֲמֵי רֶשֶׁת· אַל־דֳּמִי לָךְ: קֵץ קָדוֹשׁ נַחְשׁוֹן· נָגַע צַר בָּאִישׁוֹן· בְּעֶשְׂרִים לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן: רֻטְּשׁוּ דּוֹרְשֵׁי חֲמוּרוֹת· וְקַלּוֹת

באלמים, ע"פ גטין נ"ו, ב', מי כמכה באלים ה', מי כמוך באלמים, שאתה שומע נאוצו וגדופו של רשע ושותק. **למעגימים**, למכאיבים, מל' עגמה נפשי (איוב ל', כ"ה). **אל דמי לך**, תהלים פ"ג, ב'. **מן גו**, מל' איוב ל', ה'. ר"ל האויבים הגרושים מתוך מחיצתך. **מה היהודים**, נחמיה ג' ל"ד. **הבו לכם וכו'**, כך אומרים האויבים אלינו. **הן לריב**, ל' ישעיה נ"ח ד'. **ואם תהיו**, ל' בראשית ל"ד, ט"ו. ט"ז. **לוקים**, ישראל המוכים. **ונחטבנו**, ונאהב אותו, את ה' האמרת ת"א חטבתא (דברים כ"ו, י"ז). **כונו**, הנהרגים אמרו ברכת השחיטה בכוונה, ר"ל שקדשו את השם. **לנפל**, ל' במדבר י"ד, ג'. **ושרפו**, ויקרא ט"ז, כ"ז. **את הראש**, שם א', ח'. **מערכה גדושה שזופה**, הספרים הנשרפים היו מערכה מלאה ובכורה. **שזופה**, ל' שרפה, מענין ששזפתני השמש (שיר א', ו'). **לא קטומה וגרופה**, אשר לא ניטל ממנה הדשן, ומל' המשנה עד שיגרוף או עד שיתן את האפר (שבת ל"ו, ע"ב). **וכל בית**, ויקרא י', ו'. **שלהבתיה**, שלהבת גדולה (שיר ח', ו'). **נועדים**, מיועדים הקדושים הללו לבוא אצל צדיקי מעלה בג"ע. **חנניה מישאל ועזריה**, שקדשו כמו כן את השם כשהושלכו לכבשן האש (דניאל ג'). **סחי**, כמו סחי ומאוס (איכה ג', מ"ה). שמו האויבים. **העל אלה**, ישעיה ס"ד, י"א. **עמודים**, עמודי ס"ת. **וגוילים**, היריעות של ס"ת, מל' על הקלף ועל הגויל (שבת ע"ט, ב'). **לאבחות**, לחרב, ר"ל שחתכו אותן האויבים בחרבותם. **מכתב**, שמות ל"ב, ט"ז. **בזין**, בכלי מלחמה. **ויהרג**, איכה ב', ד'. **וארשת**, בגמטריא תתק"ז. היא שנת ד' אלפים ותתק"ז אשר אז היתה הצרה הגדולה ההיא על ישראל. **צרה אל אחותה נגשה**, ר"ל כמעט שעברה הצרה שסבלו ישראל בשנת תתנ"ו ונגשה לה צרה זו מחדש. **הכינו**, ל' תהלים נ"ז, ז'. **קץ קדוש נחשון**, עתה מבאר באיזה חדש ובכמה בחדש היתה הצרה, ואמר בקץ החדש שקידש הנשיא נחשון את המקדש בקרבנו, ור"ל בסוף חדש ניסן (שמות מ', י"ז. במדבר ז', י"ב). **באישון**, בבבת עין, והוא ישראל עפ"ה זכריה ב', י"ב. **דורשי חמורות וקלות וכו'**, ר"ל החכמים ולומדי התורה.

וְשָׁווֹת גְּזֵרוֹת· הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים וְהַתּוֹרוֹת· אַל־דָּמִי לָךְ: שַׁדַּי קַנָּא לְתוֹרָתֶךָ· לְבַשׁ נִקְמָתְךָ וְקִנְאָתֶךָ· וְעוֹרְרָה אֶת־גְּבוּרָתֶךָ: תִּגְעַר בְּאוֹיְבִים וְקָמִים· יִתְרַפְּקוּ בְּאַהַב לְאֻמִּים· כָּל־רַבִּים עַמִּים· אַל־דָּמִי לָךְ: יְמִינְךָ רַהַב מְחֹצֶבֶת· מְחוֹלֶלֶת תַּנִּין בְּמַקֶּבֶת· זֹאת עֲדִינָה הַיּוֹשֶׁבֶת: צַח וְאָדוֹם דּוֹדִי· אֵלִי גּוֹאֲלִי וּפוֹדִי· זְכֹר־עָנְיִי וּמְרוּדִי· אַל־דָּמִי לָךְ: קְנֵה שֵׁנִית שְׂרִידֵנוּ· בְּרַבִּים נְסִיךְ תַּרְאֵנוּ· שָׁלוֹם תִּשְׁפֹּת לָנוּ: חֲמוֹל זְרוּיֶיךָ קְדוֹשֵׁנוּ· וְרוּחַ נְדִיבָה תִּסְמְכֵנוּ· קוּמָה עֶזְרָתָה לָּנוּ וּפְדֵנוּ· אַל־דָּמִי לָךְ: עזרת אבותינו וכו'.

גאולה. ראשי החרוזים שלמה.

שְׁבִיָּה עֲנִיָּה· בְּאֶרֶץ נָכְרִיָּה· לְקוּחָה לְאָמָה· לְאָמָה מִצְרִיָּה· מִיּוֹם עֲזַבְתָּהּ· לָךְ הִיא צוֹפִיָּה· הָשֵׁב שְׁבוּתָהּ רַב הָעֲלִילִיָּה· וְאֵם עֲשִׂירִיָּה· תְּהִי שְׁלִישִׁיָּה· וְחִישׁ קַל מְהֵרָה וּבַשְּׂרָהּ בְּאֵלִיָּה: רָנִּי בַּת־צִיּוֹן הִנֵּה מְשִׁיחֵנוּ· לָמָּה לָנֶצַח תִּשְׁכָּחֵנוּ· יְיָ חָנֵּנוּ לְךָ קִוִּינוּ· יְיָ מַלְכֵּנוּ הוּא יוֹשִׁיעֵנוּ: לְכָל תִּכְלָה יֵשׁ קֵץ וְאֵין קֵץ לְפִרְצִי· כָּלוּ שְׁנוֹתַי וְאֵין מְתוֹם לְמַחֲצִי· שָׁכַנְתִּי בְּגָלוּת טְבוּעָה בְּבִצִּי· וְאֵין תּוֹפֵשׂ מָשׁוֹט אֳנִיָּה לְהוֹצִיא· עַד אָנָה יְיָ תַּאֲרִיךְ קִצִּי· מָתַי קוֹל הַתּוֹר יִשָּׁמַע בְּאַרְצִי· שִׁמְךָ עָלֵינוּ נִקְרָא אַל־תַּנִּיחֵנוּ: למה לנצח וכו'. מְחוּצִים לְחוֹצִים סוֹבְלֵי מַעֲמָס· בְּזוּזִים גְּזוּזִים נְתוּנִים לְמִרְמָס· עַד אָנָה יְהוָֹה אֶזְעַק חָמָס· וּלְבָבִי בְּקִרְבִּי הַמֵּס יִמַּס· זֶה כַּמָּה שָׁנִים עוֹבְדִים לָמַס· יִשְׁמְעֵאל כְּאַרְיֵה וּפָרַס כְּתַחְמָס· זֶה יְנִיחֵנוּ וְזֶה יִקָּחֵנוּ: למה לנצח וכו'. הַקּוֹלֵךְ זֶה הַקּוֹל גּוֹלַת אֲרִיאֵל· עִמְדִי וְצַהֲלִי בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל· לָעֵת הָרָשׁוּם בְּסֵפֶר דָּנִיֵּאל· וּבָעֵת הַהִיא יַעֲמֹד מִיכָאֵל· וְיִקְרָא עַל הָהָר וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל· אָמֵן וְאָמֵן כֵּן יַעֲשֶׂה יְיָ הָאֵל· כִּימוֹת עִנִּיתָנוּ כֵּן תְּשַׂמְּחֵנוּ: למה לנצח וכו'.

בִּגְלַל אָבוֹת תּוֹשִׁיעַ בָּנִים וְתָבִיא גְאֻלָּה לִבְנֵי בְנֵיהֶם. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

יתרפקו, ידבקו באהבה זה לזה, ל' מתרפקת על דודה (שיר ח', ה'). רהב, מצרים (ישעיה נ"א, ט'). במקבת, בפטיש. זאת עדינה, בבל (שם מ"ז, ח'). צח ואדום, שיר ה', י'. זכר, איכה ג', י"ט. שלום, ישעיה כ"ו, י"ב. קדושנו, אתה קדוש ישראל. ורוח נדיבה, ל' תהלים נ"א, י"ד. קומה, שם מ"ד, כ"ז.

לאמה מצריה, לישמעאל (בראשית ט"ז, ג'). צופיה, מצפה ומחכה לך. עשיריה, ישראל עש"ה (ישעיה ו', י"ג). שלישיה, לראש, מל' ושלישים על כלו (שמות י"ד, ז'). וחיש, תמהר. ובשרה, תודיע לה בשורות טובות ע"י אליה הנביא. רני, צפניה ג', י"ד. למה, איכה ה', כ'. ה' חננו, ישעיה ל"ג, ב'. ה' מלכנו, שם ל"ג, כ"ב. לפרצי, לשברי. ואין מתום למחצי, לא ירפאו מכותי. בבצי, ל' רפש וטיט, כמו הטבעו בבץ רגלך (ירמיה ל"ח, כ"ב). קול התור, קול הגואל, עש"ה שיר ב', י"ב ותרגומו קל רוח דקודשא דפורקנא. ובפסיקתא פ' ט"ו קול התור נשמע בארצנו, קול תייר טב נשמע בארצנו, זה מלך המשיח. שמך, ירמיה י"ד, ט'. מחוצים לחוצים, מוכים ודחוקים. מעמס, משא. בזוזים, ל' בזה וגזל. גזוזים, ל' לגזוז את צאנו (בראשית ל"א י"ט). אזעק חמס, מל' חבקוק א', ב'. המס ימס, כפוג וכמוג. כתחמס, שם עוף טמא, ונקט בל' תחמס שהוא ל' חמס. הקולך, השם ית' אומר כך. גולת אריאל, ישראל שגלה מארצו. אריאל, כנוי לירושלם עש"ה ישעיה כ"ט, א'. הרשום, הכתוב. בספר דניאל (י"ב, י"ב). ובעת ההיא, שם י"ב, א'. ובא לציון גואל, ישעיה נ"ט, כ'. כימות ל' תהלים צ', ט"ו.

ע"ס א"ב כפול וסופי החרוזים על ל' הכתוב, וחתום בו יוסף בר שמואל.

ארנן חסדך לבקר· אמיץ כליות חוקר· בכל־קצוי ארץ משוטט
וסוקר· בדבורו מפרק סלעים ועוקר· גבורותיו אשנן בלי שפת שקר·
גבהי דק מתח ורקע תבל להתיקר· עשה גדלות עד־אין חקר: יוקר
ספסירו ברקים· שכן מושבו ארקים· לימים שם חקים· גאותו ועזו
בשחקים· קדוש: דגול אל נעלם· דברו נצב לעולם· הוא אלהים חיים
ומלך עולם· הכין ופעל יסודי עולם· ואמץ וחזק בריחם ומנעולם·
והקריש מצוקים בתקון מפעלם· וחסד יי מעולם ועד־עולם: זמן משרתיו
במרומים· זהר נגה בהדומים· חשכה וגם אורה יחדו מתאמים· חלקם
למשמרותם וגזרה מקימים· טף אפל לאשמנים ונגוהות לימים· טוב
הצפין לישרים הולכי תמים· החשך יכסה־ארץ וערפל לאמים: ימים
הקוה כלם· יבשה להראות השכילם· כון בשעלו מדת משקלם· כנס
חצים למעלה וחצים שקע במעקולם· למאד בכו תחתונים ליה כי קלם·
לרן תחלה התנה תמורת קלקולם· נשאו נהרות יי נשאו נהרות קולם:
מלך רב מנה· מארץ דשאים להזמינה· נצנים ודשאים הצמיח ממנה·
נשאו קל וחמר נם בתנוב למינה· סמל בריה צאת בערבוביא לאו כל־
הימנה· שורק משמר בענביו צר מהם להטמינה· כי־ישר דבר־יי וכל־
מעשהו באמונה: ערך מאורי מופתו· עששיות זוהרות בעפתו· פער
האחד לרגל ברעו בשפתו· פעלו הושב בראשו ולא רעננה כפתו· צאת

משוטט וסוקר, חוקר ורואה. **מפרק סלעים**, מל' מ"א י"ט, י"א. **אשנן**, ל' דבור. **דק מתח**, כנוה שמים ורקע אדמה, ועש"ה ישעיה מ', כ"ב. ומ"ב ה'. **עשה גדלות**, איוב ט', י'. **יוקר ספסירו**, כבוד חרבו הם הברקים ועש"ה דברים ל"ב, מ"א. ספסיר הוא חרב בל' חז"ל כמו שקל ספסירא למקטליה (ב"ב כ"א, ב') אפותיא דספסירא שכיבן (סנהדרין ז'). **ארקים**, בארץ. **גאותו**, תהלים ס"ח, ל"ה. **הוא אלהים חיים**, ירמיה י', י'. **והקריש מצוקים**, מצוקי השמים בקרשו ונתחזקו ביום שני כדאיתא בב"ר סוף פ' ד' ומובא בפירוש רש"י בראשית א', ו'. **וחסד ה'**, תהלים ק"ג, י"ז. **משרתיו**, המלאכים. **זהר נגה**, ברא האור. **בהדומים**, בארץ עש"ה והארץ הדום רגלי (ישעיה ס"ו, א'). **טף** ל' דבור, ר"ל שצוה לאפל ולחשך להיות שמושו בלילה ולאור להיות שמושו ביום. **טוב**, האור שנקרא טוב אותו צפן לצדיקים לע"ל וע"פ המדרש בב"ר פ' י"ב וחגיגה י"ב ומובא בפירוש רש"י בראשית א', ד'. **החשך**, ישעיה ס', ב'. **כון בשעלו**, שנ' מי מדד בשעלו מים (ישעיה מ', י"ב). **במעקולם**, בעמקי הים המעוקמים. **כי קלם**, על שהקל בהם הקב"ה והורידם וע"פ המדרש המובא למעלה דף 625. ובב"ר פ' ה', אמר ר' ברכיה לא פרשו המים התחתונים מן העליונים אלא בבכיה, הה"ד מבכי נהרות חבש. **לרון תחלה**, ע"פ ב"ר שם, מתחלת בריאתו של עולם לא היה קילוס של הקב"ה עולה אלא מן המים, הה"ד מקולות מים רבים וכו'. **מלך רב**, הקב"ה. **מנה**, זימן וצוה. **להזמינה**, להוציא. **נם בתנוב**, אמר הקב"ה בעץ פרי למינו, ויסודו בחולין דף ס' נשאו דשאים קל וחומר בעצמן, אם רצונו של הקב"ה בערבוביא למה אמר למינהו באילנות. **סמל בריה**, צורת שום בריה. **לאו כל הימנה**, ל' תלמוד, כלומר, אינה ראוי לדשאים לצאת בערבוביא. **משמר בענביו**, הוא היין המשומר בענביו מששת ימי בראשית לצדיקים לע"ל כידוע מן המדרשים. **צר**, יצר. **להטמינה**, לגנוז לצדיקים. **כי ישר**, תהלים ל"ג, ד'. **עששיות זוהרות בעפתו**, הנרות המאירות בחשך. עששיות, שם הכלי שנותנים בו הנר, לאטערנע, כמו עששית שהיתה דולקת (ברכות כ"ג). **בעפתו**, מל' ארץ עפתה (איוב י' כ"ב). **פער**, פתח את שפתיו. **האחד**, הלבנה. **לרגל ברע**, להלשין על חברו. ור"ל שקטרגה הלבנה על החמה, וע"פ חולין דף ס' ומובא ברש"י בראשית א', ט"ו. **ולא רעננה כפתו**, ל' איוב ט"ו, ל"ב. והכוונה

כְּמִין שׁוֹפָר נִגְזַר בּוֹ לְהַרְפּוֹתוֹ· צַדִּיקִים נִקְרָאִים בּוֹ וְגַם כְּחֲבֵרוֹ לְיַפּוֹתוֹ·
וְהוּא כְּחָתָן יֹצֵא מֵחֻפָּתוֹ: קִנִּין וְדָגִים וַאֲנָקָה· קֶרֶץ וְהִשְׁרִיץ עֲלֵי אַרְקָה·
רֶמֶשׂ וּבְהֵמָה גַּסָּה וְדַקָּה· רוֹבֵץ בְּהַרְרֵי אֶלֶף הִטְרִיפוֹ חֻקָּה· שָׁת נָחָשׁ
בָּרִחַ בִּמְצֻלָה עֲמוּקָה· שָׁמוּר עַד יִפְקְדֶנּוּ מְדַבֵּר בִּצְדָקָה· בְּחַרְבּוֹ הַקָּשָׁה
וְהַגְּדוֹלָה וְהַחֲזָקָה: תְּמוּנָה גִּבֵּל מְשֻׁבָּחָה· תַּבְנִית אֱנוֹשׁ בִּטְפִיחָה· יְצָרוֹ
בְּכַפּוֹ הֱיוֹת דַּרְכּוֹ צְלֵחָה· וְהִמְשִׁיל יָדוֹ בְּכָל מַעֲרָבָה וּמִזְרָחָה· סָח לֹא־טוֹב
הֱיוֹתוֹ לְבַדּוֹ בִּמְנוּחָה· פֵּרַשׁ לוֹ מִצַּלְעוֹ גֶּפֶן פּוֹרֵחָה· לְזֹאת יִקָּרֵא אִשָּׁה כִּי
מֵאִישׁ לֻקָּחָה: בְּשִׁשָּׁה שִׁכְלֵל כָּל הַמְּנֻזָּר· רָם אֵין אִתּוֹ אֵל זָר· שֵׁם קָדְשׁוֹ
יְבָרֵךְ שֶׁבּוֹ נֶאֱזָר· מְאוּמָה מִדְּבָרוֹ אָחוֹר לֹא חָזָר· וְיוֹם מְנוּחָה הִנְחִיל לְעַם
מְפֻזָּר· אֲשֶׁר בּוֹ בִּצַּע אִמְרָתוֹ שֶׁגָּזַר· לָבֵשׁ יְיָ עֹז הִתְאַזָּר: יוקר ספסירו וכו'.

הכל יודוך וכו'.

אופן זה אומרים בפיהם ובברונא. ראשי חרוזיו יעקב.

יָחִיד עָרֵץ· יָסַד אֶרֶץ· בְּרֹב חָכְמָה וְתוּשִׁיָּה: עַנְוָתוֹ· וּגְדֻלָּתוֹ·
מְפֻרְסֶמֶת וּגְלוּיָה: נוֹרְאוֹתָיו· וְנִפְלְאוֹתָיו· יְהוֹדוּן דָּרֵי נְשִׁיָּה: מַלְאָכִים·
נֶעֱרָכִים· לְהַקְדִּישׁוֹ בְּרוּם עֲלִיָּה: יְיָ אֱלֹהֵי צְבָאוֹת מִי־כָמוֹךָ חֲסִין יָהּ:

עֶלְיוֹנִים· וְתַחְתּוֹנִים· שְׁמוֹ לָעַד יְזַמֵּרוּ: וְאוֹפַנִּים· בִּרְנָנִים· כְּבוֹד
זִכְרוֹ יְפָאֵרוּ: וְאֵי מְעוֹנוֹ· וְחֶבְיוֹנוֹ· בְּחִיל זֶה לָזֶה יְדַבֵּרוּ: וּבִנְעִימוּת·
וּבִתְמִימוּת· תְּהִלָּתוֹ יְסַפֵּרוּ: וְאֵין בָּהֶם· וּבֵינֵיהֶם· לְשׁוֹן שֶׁקֶר וּרְמִיָּה:

יְיָ אֱלֹהֵי צְבָאוֹת מִי־כָמוֹךָ חֲסִין יָהּ:

קְדוֹשִׁים· רֹן רוֹחֲשִׁים· עִם כְּרוּבִים וּשְׂרָפִים: וְהֵם עוֹמְדִים· וּמְסַלְּדִים·
וְכִסֵּא אֵל מַקִּיפִים: בְּמַרְכָּבוֹת· לְרִבְבוֹת· לְמֵאוֹת וְלַאֲלָפִים: וְרַגְלֵיהֶם·

שנתמעטה בחורה ואין לה עוד כפה שלמה אלא צורתה דומה לצורת שופר. להרפותו, להחלישו. ויש גורסים לְחֶרְפָּתוֹ. ויש גורסים לְרַפּוֹתוֹ ומחברים אותו למטה, לרפאותו צדיקים נקראים בו, ור"ל כדי לפייסו אמר לו הקב"ה ליראי צדיקים יקראו על שמך יעקב הקטן שמואל הקטן דוד הקטן וכדאית' שם בחולין ס', ב'. וגם כחברו ליפותו, בימות המשיח שוב יהיה אור הלבנה כאור החמה (ישעיה ל', כ"ו). והוא כחתן, תהלים י"ט, ו'. קנין, ל' קן ר"ל עופות הדרים בקן. ואנקה, כנוי לשרצים. קרץ, חתך. ארקה, ארץ. רובץ בהררי אלף, הוא השור הבר הנקרא גם בהמות ואיתא בויקרא רבה פ' כ"ב ובפרקי ר"א פ' י"א ובפסיקתא פ' ט"ז שהוא רובץ על אלף הרים ואלף הרים מגדלין לו מאכל וראה איוב מ', ט"ו ותהלים נ', י' עם פירוש רש"י. נחש בריח, זה לויתן, עש"ה ישעיה כ"ז, א'. ואיתא בויקרא רבה פ' י"ג ובב"ב דף ע"ה שעתיד הקב"ה יעשה סעודה לצדיקים מבשרו של לויתן. תמונה, תמונת האדם. גבל, ל' לישת העסה. בטפיחה, ל' כל זמן שמטפיחין (ברכות כ"ה) היה בה משקה טופח (כלים פ' ח'), בעפייכטען, ויסודו בב"ר רבא פ' י"ד אדם הראשון היה גמר חלתו של עולם, אמר ר' יוסי בן קצרתה, כאשה הזאת שהיא מקשקשת עיסתה במים ומגבהת חלתה מבינתים, כך בתחלה ואד יעלה מן הארץ ואח"כ וייצר ה' אלהים את האדם, וראה גם רש"י בראשית ב', ו'. סח, אמר הקב"ה. לא טוב, בראשית ב'. י"ח. לזאת, שם ב', כ"ג. שכלל, גמר וסיים, ויכלו השמים ת"א ואשתכללו. כל המנזר, את כל העולם היפה. המנזר ל' נזר וכתר. נאזר, מוכתר ומאדר בשמו הקדוש. בצע, ל' השלמה כמו איכה ב', י"ז. לבש ה', תהלים צ"ג.

יחיד ערץ, הנערץ לבדו. דרי נשיה, הדרים בארץ, כמו וצדקתך בארץ נשיה (תהלים פ"ח, י"ג), ובויקרא רבה פ' כ"ט נשיה אחת מז' שמות של אדמה. נערכים במערכות ומחנות. ה' אלהי צבאות, תהלים פ"ט, ט'. בחיל, ביראה ובאימה. רון, רנה. ומסלדים, ויראים מל' ואסלדה (איוב ו', י'). ורגליהם

בִּכְנְפֵיהֶם׃ מַסְתִּירִים וּבָם עָפִים: יַקְדִּישׁוּן וִישַׁלְּשׁוּן׃ קְדֻשַּׁת רַב עֲלִילִיָּה:
יְיָ אֱלֹהֵי צְבָאוֹת מִי־כָמוֹךָ חֲסִין יָהּ:

בְּעֵת לֶכְתָּם׃ לְאַרְבַּעְתָּם׃ וְאוֹפַנֵּיהֶם אֶצְלָם: וּבְעָמְדָם׃ בְּמַעֲמָדָם׃ יְקוּמוּן הֵמָּה לְמוּלָם: וְשָׁם יְרִימוּן׃ וְיַעֲצִימוּן׃ אֲדוֹנֵיהֶם בְּרוּם עוֹלָם: בִּקְדֻשָּׁה׃ מְשֻׁלָּשָׁה׃ כְּבוֹד הָאֵל מְלֹא עוֹלָם: קָדוֹשׁ יַעֲנוּ׃ קָדוֹשׁ יִשְׁנוּ׃ קָדוֹשׁ יְשַׁלְּשׁוּ שְׁלִישִׁיָּה: יְיָ אֱלֹהֵי צְבָאוֹת מִי־כָמוֹךָ חֲסִין יָהּ: והחיות וכו׳.

מאורה. חתום בו כפול שמואל כהן.

אֵימָתִי׃ שִׂמְחִי וְעִלְזִי כִּי בָא עֵת הַדֶּרֶךְ׃ קָרוֹב יוֹם יִשְׁעֵךְ וּפְעֻלַּת שְׂכָרֵךְ׃ הִנֵּה מַלְכֵּךְ יָבוֹא אֶל־שְׁעָרֵךְ׃ הִתְפַּתְּחִי צִיּוֹן מוֹסְרֵי צַוָּארֵךְ׃ קוּמִי אוֹרִי כִּי־בָא אוֹרֵךְ׃ אֵימָתִי: אֱיָלוּתִי׃ שִׂמְחָתִי עָרְבָה וְגָלָה מְקוֹם מִקְדָּשִׁי׃ שָׁבַת מְשׂוֹשׂ חַגֵּי שַׁבְּתִי וְחָדְשִׁי׃ וְסָתַם רַחֲשִׁי וּפַס קָרְבַּן אִשִּׁי׃ אוֹיֵב דְּלָקַנִי וַיָּקָם בִּי כַחֲשִׁי׃ רָאִיתָ וְדוֹמַמְתָּ מַלְכִּי וּקְדוֹשִׁי׃ וַתִּזְנַח מִשָּׁלוֹם נַפְשִׁי׃ אֱיָלוּתִי: אֵימָתִי׃ מַזָּרוֹת וְשַׁמָּשִׁים וְכָל־שִׁטְרֵי מִזְרָח׃ עֲבוּרֵךְ קָבַעְתִּי עוֹלָם בְּלִי נִקְרָח׃ אִם לֹא בְרִיתִי כָּתוּב הוּא וְנֶאֱרָח׃ הֶחֱשֵׁיתִי מֵעוֹלָם לָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר סָרַח׃ עֵת בָּא אֶתּוּי נַהֲרַיִם אֲשֶׁר זָרַח מִמִּזְרָח׃ הָעָלֶט בְּאֹפֶל וּבֶעָשׂוֹר נִטְרָח׃ וּכְבוֹד יְיָ עָלַיִךְ זָרַח׃ אֵימָתִי: אֱיָלוּתִי׃ מִן־הַמֵּצַר קְרָאתִיךָ בְּשִׁנּוּנַי׃ דִּלַּגְתָּ קֵץ וְהוֹשַׁעְתָּ הֲמוֹנַי׃ אַף כִּי עָמְדָה לִי זְכוּת אֵתָנַי׃ וְעַתָּה נְטַשְׁתָּנִי

בכנפיהם מסתירים, שנאמר ובשתים יכסה רגליו (ישעיה ו׳, ב׳). ובם עפים, שנ׳ ובשתים יעופף (שם). לארבעתם, ארבע החיות. יקומון המה, האופנים, וכמו שנאמר ובלכת החיות ילכו האופנים אצלם, בלכתם ילכו ובעמדם יעמדו (יחזקאל א׳, י״ט. כ״א). ירימון, ירוממו. ויעצימון, משבחים תעצומות עוז של הקב״ה. כבוד האל מלוא עולם, עפ״ה במדבר י״ד כ״א. ישעיה ו׳, ג׳.

אימתי, הפיוט היפה הזה הוא טענת דברים בין הקב״ה ובין כנסת ישראל והחרוזים המתחילים בתבת אימתי הם מאמר הקב״ה לישראל לנחמם מיגונם, והחרוזים המתחילים אילותי הם מאמר ישראל להקב״ה לצעוק אליו על מר גלותם. אימתי, תואר לישראל עפ״ה שיר ו׳, ד׳. קרוב יום ישעך, עפ״ה ישעיה ס״ב, י״א. הנה מלכך יבוא, זכריה ט׳, ט׳. התפתחי, ישעיה נ״ב, ב׳. קומי אורי, שם ס׳, א׳. אילותי, כחי, ותואר להקב״ה, עפ״ה תהלים כ״ב, כ׳. שמחתי ערבה, מל׳ ישעיה כ״ד, י״א. שבת משוש, עפ״ה הושע ב׳, י״ג. רחשי, תפלתי, מל׳ רחש לבי (תהלים מ״ה, ב׳). ופס, חדל. דלקני, רדפני. ויקם בי כחשי, איוב ט״ז, ח׳. ל׳ כחישות בשר. ותזנח, איכה ג׳, י״ז. מזרות, מזלות (איוב ל״ח, ל״ב). ושמשים, כוכבים המשמשים. וכל שטרי מזרח, כל אחד כוכבים הזורחים ומושלים בעולם. שטרי ל׳ ממשלה מענין משטרו בארץ (שם ל״ח, ל״ג). עבורך קבעתי, ע״פ המדרש, בראשית בשביל ישראל שנקראו ראשית וכו׳. נקרח, נקרש ונתחזק. אם לא בריתי וכו׳, ע״פ נדרים ל״ב אלמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ שנ׳ אם לא בריתי יומם ולילה וכו׳. ונארח, ל׳ אורח והנהגה, ר״ל התורה אם לא היתה כתובה ונתנהגה בישראל. החשיתי מעולם, ל׳ ישעיה מ״ב, י״ד. ור״ל עזבתי את העולם בעבור אדם הראשון אשר חטא. עת בא, עד העת אשר בא אברהם אבינו מארם נהרים. אשר זרח ממזרח, עפ״ה ישעיה מ״א, י״ב. העלט באופל, גם הוא תואר לאברהם אבינו שנכרת אתו ברית בין הבתרים וכתוב שם והנה אימה חשכה גדולה נופלת עליו, ועלטה היה (בראשית ט״ו, י״ב. י״ז). ובעשור נטרח, הטריח אותו השם במצות מילה, ואיתא בפרקי ר״א פ׳ י״ט שביום הכפורים נמול אברהם. ולפי שהיה אברהם זקן והיה לו צער במילתו, לכך יסד ל׳ נטרח. גם לפרש ובעשור נטרח, נתנסה בעשרה נסיונות. וכבוד ה׳, ישעיה ס׳, א׳. בשנוני, ל׳ דבור. דלגת קץ, דלגת מד׳ מאות שנה של גלות מצרים ק״ל שנה ולא היו שם רק רד״ו שנה. אף כי עמדה לי זכות איתני, זכות האבות שנקראו איתנים, וכדאית׳ בשמות רבה דף ק״ט, ע״כ שלא נגאלו ישראל אלא בזכות

וכלו חשבוני. אפסו עתותי וגם עברו זמני. וכצאן לטבח נתתי ביד מעני.
העל־אלה תתאפק יי. אילותי: אימתי. ועוד איך אניחך תחת יד מוני. כי
עליך השתתו והטבעו אדני. פעלתי למענך רב טוב מצפוני. שמאל
בגלותך אחזתיך בימיני ידעתיך בצר לצמצם שם שכיני. בספר תנחומיך
העידותי נאמני. יום נקם בלבי באה שנת פדיוני. ועליך יזרח יי. אימתי:
אילותי. אמנם ידעתי כי חסדך גבר. אכן הייתי בוזה בכל־מעבר. ואל־מי
אשוה ואוכל להתחבר. אם לקנוי ונרצע דינם נגדע ונשבר. כלו כמה
שמטים ועלי לא נשבר. הודיעני קצי מתי אתגבר. קום ועשה כי עליך
הדבר. אילותי: אימתי. לבשי עזך וצהלי פאר רקמה אחבשך. מהר
אשמיעך שובי שובי לנפשך. מהרה קל יבא מבשר טוב לחפשך. משמיע
שלום תשועת קדושך. גואלך כי חזק מלון בית מקדשך. השתחוי
לבוראך בשבתך וחדשך. לא יבוא עוד שמשך. אימתי: אילותי. לעזרתי
חושה וגלה קץ פדעי. עזרה בצרות נמצאת רועי. הנה העת יאתה לך
להושיעי. אויבי חרפני שובי לתעתועי. כריתות שלוחך עוד בל תושעי.
להם אשיב תשובת מדעי. ואני ביי אצפה אוחילה לאלהי ישעי. אילותי:
אימתי. כמוס יום בשרה צריך להרעילם. כנבואות כהני בחמה להובילם.
הן שבועה לנגדי על ידך לשכלם. העת כי תבוא אשיב להם גמולם.
נדחיך אקבץ אוסיף שנית לגאלם. נר משיחי יאיר עמוסי להנחילם.
והיה לך יי לאור עולם. אימתי: אור חדש וכו'.

אבות. וכלו חשבוני, כדאיתא בסנהדרין צ"ז ע"ב כלו כל הקצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה ובמעשים טובים. העל אלה תתאפק ה', ישעיה ס"ד, י"א. יד מוני, יד המונים אותך. השתתו, ל' יסוד. אדני, יסודות הארץ הוטבעו בשביל ישראל. רב טוב מצפוני, עפ"י תהלים ל"א, כ'. ידעתיך בצר, על דרך עמו אנכי בצרה (תהלים צ"א ט"ו) וכדרש בתנחומא סוף פ' אחרי מות אמר ר' אבהו כל צרה שבאה לישראל היא של הקב"ה שנ' עמו אנכי בצרה. לצמצם שם שכיני, כדאיתא במגלה כ"ט ע"א ובוא וראה כמה חביבין ישראל לפני הקב"ה שבכל מקום שגלו שכינה עמהם וכו'. בספר תנחומיך, ספר ישעיה נקרא ספר התנחומים ע"ש נחמו נחמו עמי וכו' ושאר הנחמות הכתובים בו. יום נקם, ישעיה ס"ג, ד'. ועליך יזרח ה', שם ס', ב'. בכל מעבר, בכל עברי וקצוי הארץ. אם לקנוי, לעבד עברי הקנוי לשש שנים ויצא בשביעית. ונרצע, או לעבד שנרצע אזנו ויצא ביובל. נגדע ונשבר, ר"ל אף עבודת העבדים יש לה דין קצוב שיש קץ וסוף לשעבודם ובהגיע קצם נגדע ונשבר עול שעבודם. קום ועשה, עזרא י', ד'. לבשי עזך, ישעיה נ"ב, א'. פאר רקמה אחבשך, מל' יחזקאל ט"ז, י'. מבשר טוב, מבשר הגאולה (ישעיה נ"ב, ז'). לחפשך, לגאול אותך, מל' חפשי. בשבתך וחדשך, עפ"י ישעיה ס"ו, כ"ג. לא יבוא עוד שמשך, שם ס', כ'. לעזרתי חושה, תהלים ל"ח, כ"ג. פדעי, גאולתי, מל' פדעהו מרדת שחת (איוב ל"ג, כ"ד) שהוא כמו פדהו. שובי לתעתועי, כן אומר לי האויב המחרף, לשוב ולקבל אמונתו של תעות. כריתות שלוחך וכו', כן אומר האויב, אחרי שכתב לך השם ית' ספר כריתות ושלח אותך שוב לא תושעי עוד לעולם. תשובת מדעי, תשובה אשר אדע אותה כי היא האמת. ומה היא התשובה, ואני בה' וכו' (מיכה ז', ז'). כמוס, גנוז, כמו הלא הוא כמוס עמדי (דברים ל"ב, ל"ד). להרעילם, להשקות את צורריך ולהומם, מל' כוס התרעלה (ישעי' נ"א י"ז). כהני, ירמיה ויחזקאל שהיו כהנים. העת, עת הגאולה. אשיב להם גמולם, עפ"י איכה ג', ס"ד. נדחיך אקבץ, עפ"י צפניה ג', י"ט. אוסיף שנית לגאלם, עפ"י ישעיה י"א, י"א. עמוסי, ישראל העמוסים מני בטן (ישעיה מ"ו, ג'). והיה לך, ישעיה ס', י"ט.

ע"ס א"ב, וכל בתיו בעלי ג' ג' אבנים. ובסוף חתום שמעון בר יצחק.

אֶל־אֵל חַי אֲרַנֵּן. בְּלֵב וּבָשָׂר אֶתְחַנֵּן. שַׁדַּי דֵּעָה חוֹנֵן: בְּעָמָל יְגוֹנִי הַבֵּט. כִּי כְּקֶצַח אֶחָבֵט. הָסֵר מֵעָלַי שֵׁבֶט. אַל־דֳּמִי לָךְ: גָּבְרָה עָלַי גָּלוּת. בְּחֹסֶר כֹּל וְדַלּוּת. בִּרְאוֹתִי כְּרֻם זֻלּוּת: דִּכְּאוּנִי עֶרֶב וָבֹקֶר. וְכָרְךָ מִפִּי לְעַקֵּר. בְּהֵיכָלְךָ בְּלִי לְבַקֵּר. אַל דֳּמִי לָךְ: הוֹגוּנִי מוֹנַי בְּתַלְאָה. וְטִנְּפוּנִי בְּרָכַּת חֶלְאָה. וְאָמְרוּ הִנֵּה מַתְּלָאָה: וּמַה לָּכֶם לְהֵעָלֵב. בַּחֲדוּדֵי תַעַר גַּלָּב. נִשְׁכַּחְתֶּם כְּמֵת מִלֵּב. אַל דֳּמִי לָךְ: זָנַחְתִּי עֲדָנֵי תַעֲנוּגִים. מִשְׁתֵּיהֶם וּפַת־בָּגָם. וְכָל־מוֹעֲדֵי חַגִּים: חַי עָלֶיךָ הֹרַגְנוּ. וְכִכְלִי רִיק הֻצַּגְנוּ. נֶפֶשׁ עָלֶיךָ עֹרַגְנוּ. אַל דֳּמִי לָךְ: טָמְנוּ פַּח וּמוֹקֵשׁ. יָשׁוּר כְּשַׁךְ יוֹקֵשׁ. עֲבוּר מִמְּךָ לְהַעֲקֵשׁ: יְעוֹלֲלוּ עֲלִילוֹת רֶשַׁע. בְּלִי עָוֹן וָפֶשַׁע. מִמְּךָ נוֹחִיל יֶשַׁע. אַל דֳּמִי לָךְ: כָּל־שִׂמְחָה עָרְבָה. אֱלֵי גִיל בְּלִי לְקָרְבָה. רָעָתֵנוּ כִּי רָבָּה: לָמָּה תַבִּיט בּוֹגְדֶיךָ. תַּחֲרִישׁ כְּבַלְּעָם יְדִידֶיךָ. בְּהִתְאַפֵּק הֲמוֹן חֲסָדֶיךָ. אַל דֳּמִי לָךְ: מְעַט הֵיכָלִי שָׁמֵם. בָּדָד יָשַׁבְתִּי וְדוֹמֵם. כָּל־הַיּוֹם מִשְׁתּוֹמֵם: נִטְּלוּ זְבָחִים וְעוֹלוֹת. וּבָטֵל עֹנֶג הֵיכָלוֹת. וַעֲטָרוֹת חֲתָנִים וְכַלּוֹת: אַל דֳּמִי לָךְ: סוֹד סַנְהֶדְרֵי עַרְעָר. זְקֵנִים שָׁבְתוּ מִשַּׁעַר. מִבֵּית לְבָנוֹן יָעַר: עֹנֶג נֶהְפַּךְ לָעֶגֶן. וּבָטְלוּ שִׁירֵי נַגֵּן. מִבֵּית מִשְׁתָּאוֹת מְנַגֵּן. אַל דֳּמִי לָךְ: פְּקֹד גֶּפֶן כַּנָּתֶךָ. גּוֹרַל וְחֶבֶל מְנָתֶךָ. כֶּרֶם חֶמֶד גַּנָּתֶךָ: צוּר לְיִשְׁעֲךָ תְּמַהֲרֶנָּה. גִּיהַּ אוֹרְךָ תְּנַהֲרֶנָּה. לַיְלָה וָיוֹם תִּנְצְרֶנָּה. אַל דֳּמִי לָךְ: קִרְיַת מְשׂוֹשְׂךָ בְּנֵה. גְּעַר חַיַּת קָנֶה. שְׁנִית עַמְּךָ תִּקְנֶה: רַבֵּה כַּחוֹל צְבָאֶיהָ. וְקַיֵּם חֲזוֹן נְבִיאֶיהָ. חֻפַּת כָּבוֹד בְּמִקְרָאֶיהָ. אַל דֳּמִי לָךְ: שִׁית פְּאֵרָהּ כְּחָתָן. לְהוֹשִׁיבָהּ בִּנְוֵה אֵיתָן. בְּרִבּוּי מֹהַר וּמַתָּן: תָּשִׁיב מְלוּכָה לִבְעָלֶיהָ. צִלְּךָ תִּפְרוֹשׂ עָלֶיהָ. וְכַכַּלָּה תַּעְדֶּה כֵלֶיהָ. אַל דֳּמִי לָךְ: שְׁלַח מֵעִמְּךָ פְּדוּת. וְנָשִׁיר שִׁיר יְדִידוּת. כְּאָז בְּצֵאתִי מֵעַבְדוּת: בַּיָּם רַעְיָתְךָ בִּגְזוּת. יָצְאָה חָפְשִׁי בַּעֲלִיזוּת. קָדוֹשׁ שַׁבְּחָה עַל־זֹאת. אַל־דֳּמִי לָךְ:

עזרת אבותינו וכו'.

אל אל חי ארנן, עפ"ה תהלים פ"ד, ג'. כקצח אחבט, עפ"ה ישעיה כ"ח, כ"ז. כרום זלות, ל' תהלים י"ב, ט'. ופירש רד"ק כשיתרוממו הרשעים. בהיכלך, עפ"ה תהלים כ"ז, ד'. ברכת חלאה, ל' יחזקאל כ"ד, י"ב. וכנוי כאן לע"ז. מתלאה, ל' מלאכי א', י"ג. ומה לכם וכו' כך אומרים האויבים המונים את ישראל, למה תיראו אתם לעשות כמעשנו, עשו גם אתם כחוקותינו והעבירו תער על זקנכם תחת המספריים וכדומה, ואם לא תעשו כן אזי תהיו נשכחים ממנו כמת. ופת בגם, כמו מפת בג המלך ומיין משתיו (דניאל א' ה'). וככלי ריק, מל' ירמיה כ"א, ל"ד. ישור כשך, עפ"ה שם ה', כ"ו. למה תביט, ל' חבקוק א', י"ג. ובָטֵל עֹנֶג היכלות, כן נשני כ"י וכצ"ל. ועטרות חתנים וכלות, ע"פ סוטה מ"ט בפולמוס של אספסיינוס גזרו על עטרות חתנים, בפולמוס של טיטוס גזרו על עטרות כלות. ערער, נחרב. זקנים, איכה ה', י"ד. לבנון יער, כה"מ. לעגן, יגון. פקוד גפן, עפ"ה תהלים פ', ט"ו. תמהרנה, את נטיעת ישראל תמהר ותביא אותה אל ישעך. גיה, זיו. תנהרנה, הוא ג"כ ל' אור. גער, תהלים ס"ח, ל"א. חפת כבוד, עפ"ה ישעיה ד', ה'. וככלה, שם ס"א, י'. בגזות, בעברם את הים, מל' נגוזו ועבר (נחום א', י"ב). בעליזות, בשמחה כל' יעלזו חסידים (תהלים קמ"ט).

גאולה. בראשי החרוזים חתום שלמה (גבירול) חזק.

שְׁנוֹתֵינוּ סָפוּ בְּדַלּוּת וּבְקַלּוּת· לָאוֹר נְקַוֶּה וְהִנֵּה בוּז וְשִׁפְלוּת· מָשְׁלוּ בָנוּ עֲבָדִים וַאֲנַחְנוּ בְגָלוּת· הוֹשִׁיעָה יְיָ כִּי בְךָ אֱיָלוּת· לְמַעַן שִׁמְךָ יְיָ עֲשֵׂה לְטוֹבָה אוֹת· יְיָ עַד־מָתַי קֵץ הַפְּלָאוֹת: לְקָחוּנִי זֵדִים לְנַחֲלַת אֲחֻזָּה· אָזְלַת יָדִי וְיָדָם עַזָּה· הָיִיתִי לְבִזָּה לְשַׁמָּה וּלְמִזָּה· נֶאֱלַמְתִּי כְּרָחֵל לִפְנֵי גוֹזְזָהּ· עַד־יַשְׁקִיף וְיֵרֶא יְיָ צְבָאוֹת· יְיָ עַד־מָתַי קֵץ הַפְּלָאוֹת: מֹשֵׁל בִּי שֵׁשַׁךְ עַד אֲשֶׁר קָרַס· לְבַדְּנִי שְׂעִיר וְיָוָן וּפָרָס· הֱפִיצוּנִי בְּעֵילָם מֶשֶׁךְ וְתִירָס· וְגַם עוֹד יִשְׁמָעֵאל הָרַס וְגָרַס· הֲרֵי שִׁשִּׁים וְאַחַת וְאַרְבַּע מֵאוֹת· יְיָ עַד־מָתַי קֵץ הַפְּלָאוֹת: הֵן כָּל־אֵלֶּה אִם מָשְׁלוּ בִי· מִמְּךָ אֱלֹהַי לֹא נוֹאַשׁ לִבִּי· יַעַן כִּי אַתָּה אֱלֹהֵי אָבִי· תָּשׁוּב תְּרַחֵם וְתִרְפָּא כְּאֵבִי· שַׁבְּחוּנִי יְשׁוּעוֹת צָרוֹת הַבָּאוֹת· יְיָ עַד־מָתַי קֵץ הַפְּלָאוֹת: חֶשְׁבּוֹן קֵץ רִאשׁוֹן לְאַב הֲמוֹן נִבְתָּר· זְמַן קֵץ שֵׁנִי לְיִרְמְיָה נִפְתָּר· קֵץ הַשְּׁלִישִׁי לְדָנִיֵּאל נֶעְטָר· וְקֵץ הָרְבִיעִי מִכָּל־עַיִן נִסְתָּר· יְשׁוֹטֵט כָּל־דּוֹרֵשׁ וַיַּחְסֹם כָּל־תָּר· וְנֶעְלַם הֶחָזוֹן וְנֶעְדְּרוּ הַמַּרְאוֹת· יְיָ עַד־מָתַי קֵץ הַפְּלָאוֹת:

בִּגְלַל אָבוֹת תּוֹשִׁיעַ בָּנִים. וְתָבִיא גְאֻלָּה
לִבְנֵי בְנֵיהֶם· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

ספו, ל׳ סוף כמו ספו תמו מן בלהות (תהלים ע״ג, י״ט). ובקלות, ל׳ כי קלות (נחום א׳, י״ד). בוז, בזיון. משלו בנו עבדים, ל׳ איכה ה׳, ח׳. קץ הפלאות, קץ הגאולה הסתום ונפלא ממנו, ול׳ דניאל י״ב, ו׳. אזלת ידי, כחי לוקח ממני, כמו כי אזלת יד (דברים ל״ב, ל״ו). לשמה ולמזה, הן שמות בני עשו (בראשית ל״ו, י״ג). נאלמתי כרחל, ל׳ ישעיה נ״ג, ז׳, ובכ״י גורס נאלמתי כרחל בְּפַחְתָּהּ לְגֹזְזֶיהָ· עד ישקיף וירא, איכה ג׳, נ׳. ששך, בבל (ירמיה כ״ה, כ״ו. נ״א, מ״א). קרס, הכניעני תחתיו. קרס ל׳ כריעה כמו קורס נבו (ישעיה מ״ו, א׳), ונקוד בכ״י קֵרֵס בפיעל ונכון. בעילם, שם מדינה (ישעיה כ״א ב׳. דניאל ח׳ ב׳). משך ותירס, שמות גוים (בראשית י׳, ב׳). וגרס, ל׳ שבירה וכתיתה. ששים ואחת וארבע מאות, בימי הפייטן עמדה כבר מלכות ישמעאל כל כך שנים, ותחלת מלכות ישמעאל היתה בשנת ד׳ אלפים ג׳ מאות וכ״ד, וא״כ חי הפייטן בשנת ד׳ אלפים תתפ״ו, אע״כ נראה שהוא ר׳ שלמה אבן גבירול בעל כתר מלכות שחי בזמן ההוא. אם משלו בי, אע״פ שמשלו בי. לא נואש לבי, לא נתיאשתי מישועתך, כמו ונואש ממני שאול (ש״א כ״ז, א׳). שבחוני ישועות, ר״ל בשובך לרחם עלי אז ע״י הישועות אשכח כל הצרות הבאות עלי. אמנם בכ״י הנוסחא שְׁכָחוּנִי ישועות, וצרות באות, ולפיה אינו מחובר עם לשון הקודם אלא חוזר לקונן על הצרות. קץ ראשון, קץ שעבוד מצרים. לאב המון נבתר, נגלה לאברהם אבינו (בראשית ט״ו, י״ג). נבתר, ל׳ בתר, שהיה מובתר בהבטחה ההיא. קץ שני, קץ גלות בבל. לירמיה נפתר (ירמיה כ״ה, י״א. וי״ב. כ״ט, י׳). קץ השלישי, קץ שעבוד מלך אנטיוכס. לדניאל נעטר, מוכתר בו דניאל ונגלה לו, ככתוב בדניאל סמן ח׳ (וראה שם בפירוש הראב״ע). נעטר, ל׳ עטרה. וקץ הרביעי, קץ גלות האחרון. ובכ״י הנוסחא משונה וכה לשונה „זמן קץ שני לירמיה נפתר, קץ השלישי מעין כל נסתר ישוטט כל דורש״ וכו׳. ישוטט, יחפש לחקור הקץ ועש״ה ישוטטו רבים (דניאל י״ב, ד׳). ויחסום כל תר, יסתום כל חוקר. ויחסום, ל׳ סגירה וסתימה כמו לא תחסום שור (דברים כ״ה, ד׳). תר, ל׳ חקירה כמו לדרוש ולתור (קהלת א׳ י״ג) תרתי בלבי (שם ב׳ ג׳). ונעדרו, נסתרות ונתומות, מל׳ איש לא נעדר (ישעיה מ׳, כ״ו).

ע״ס א״ב כפול וחתום בו שלמה הקטן חזק.

אֹמֶץ דָּר חֲזָקִים· אֲבָאֵר לְפִי סִפּוּקִים· בְּתוֹךְ קְהַל וַעֲד שׁוֹמְרֵי חֻקִּים· בְּחִיל וָזִיעַ אַבִּיעָה מַעֲשָׂיו הַחֲקוּקִים· גְּבוֹהִים הָרָקִיעַ וְנָטָם וּמַרְאָם תָּמִיד נִרְתָּקִים· גַּם יָדוֹ יָסְדָה יְסוֹדוֹת אֲרָקִים· דִּלֵּק וְזָרַח אוֹרָה לַיְשָׁרִים וְלַצַּדִּיקִים: שֶׁפֶר אֹמֶר יְבִטָּא· לָעֶלְיוֹנִים כַּדַּק נָטָה· מֵכִין תֵּבֵל בְּחָכְמָה מַטָּה· הָאוֹר כַּשַּׂלְמָה עָטָה· קָדוֹשׁ:

הַמַּיִם עוֹלָם מְלֻמָּחוֹת· הֵכִין רָקִיעַ מְתוּחוֹת· וּבְתָוֶךְ שָׂמָהוּ חֲצָיִם בְּמֵי רוּם לְהַשְׁחוֹת· וְחֶצְיָם בַּיָּם הֱיוֹתָם מִלְּתָחוֹת· וְרָגְנוּ וְנִשְׁבַּע לָמוֹ לְקַבֵּל מֵהֶם שְׁבָחוֹת· וּמִן נַעֲשִׂים רוּחוֹת· בְּלֶכְתָּם בְּמִשְׁלָחוֹת· זֶרֶם מַיִם מִתְחַלְּפִים בְּשָׁרְתָם לֵאלֹהֵי הָרוּחוֹת· חָשַׁשׁ וְקָדַח עָרַךְ לְמַכְעִיסָיו בְּמִפְלָחוֹת: שִׁכֵּן בָּם אַכְזָר· לְיַסֵּר עוֹבְדֵי זָר· מְיַחֲלָיו שָׁאוּל לְהַחֲזָר· הֱיוֹתָם חֶלְקוֹ גָּזַר קָדוֹשׁ:

טוֹב כִּרְאוֹת נִסִּים· טְבוּעוֹת אֶדֶן מְכַסִּים· יְשׁוּם בְּגַעַר בְּמַעֲמַקִּים וְגִלְגְּלָם בְּמִכְנָסִים· יָהֲרוּ עוֹלָם לְהַצִּיפָה וּגְבוּלָם חוֹל הֵשִׂים· כְּלַל פְּנֵי הָאָרֶץ אִילָנוֹת וּפַרְדֵּסִים· כְּגַן גַּן בְּעֵדֶן וּמַאֲכָל עֲסִיסִים· לְהַנְחִיל אוֹהֲבָיו יֵשׁ לִבְנֵי אָב עֲמוּסִים: שְׁאוֹנוֹ בְּחוֹל נִגְדָּרִים· לְנֶאֱמָן עֵדוּתוֹ מְאַדְּרִים· מִשְׁבְּרֵי יָם מְהַדְּרִים· הַמַּשְׁבִּיחַ שְׁאוֹן אַדִּירִים· קָדוֹשׁ:

מְאוֹרוֹת וְכוֹכְבֵי רְנָנִים· מַזָּרוֹת וּנְחִיַּת בָּנִים· נָפַח בְּרוּחַ פִּיו וְהִכְנִיסָם בָּעֶלְיוֹנִים· נִסְתָּר אֵין מֵחַמָּתוֹ וּמְחַתֵּל עֲנָנִים· סִדְּרָם בָּרָקִיעַ לְאוֹתוֹת וּלְמוֹעֲדִים וְשָׁנִים· סֶלָה לִמְשׁוֹל וּלְהָאִיר יָמִים וְאִישׁוֹנִים· עֶלְיוֹן לָכֵן מַשְׁקִיעָם

דר חזקים, השוכן בשמים, חזקים תואר לשמים עפ״ה איוב ל״ז, י״ח. **לפי ספוקים**, לפי כל יכלתי. סיפוק ל׳ יכולת בל׳ חז״ל. **ועד**, עדה. **גבוהים**, את השמים. **נרתקים**, מל׳ עשה הרתוק (יחזקאל ז׳, כ״ג), ל׳ קשירה, ר״ל קשורים ועומדים לעד במראיתם. **ארקים**, אדמה. **דלק**, הדליק האור. **שפר אומר**, האמירה הנאה והטובה. **יובטא**, ל׳ דבור. **מטה**, הארץ. **כשלמה עטה**, עפ״ה תהלים ק״ד, ב׳. **מלמחות**, כדי שלא ימחה במים לכן מתח הרקיע. **להשחות**, ל׳ יפרש השוחה לשחות (ישעיה כ״ה י״ב) שוויממען, ר״ל להעלות למעלה. **מִלְּתָחוֹת**, מלמטה בתחתית הים, והוא ל׳ תחת. **ורגנו וכו׳**, מבואר למעלה דף 729. **נעשים רוחות**, המלאכים עפ״ה תהלים ק״ד, ד׳. **במשלחות**, בשליחותם. **זרם מים מתחלפים**, חולפים והולכים להם לנהר מים אחרי ששרתו להשם ית׳, ועפ״י חגיגה י״ד כל יום נבראים מלאכי השרת מנהר דינור ואומרים שירה ובטלי. **חשש**, ל׳ תשש להבה (ישעיה ה׳, כ״ד). **וקדח** מל׳ אש קדחה באפי (דברים ל״ב כ״ב) והכוונה על אש הגיהנם. **במפלחות**, בעבודת אלילים. תרגום עבודה פלחן. **בם**, במדורי גיהנם. **אכזר**, מלאכי חבלה. **שאול להחזר**, המייחלים להשם אותם יחזיר הגיהנם ואינם נדונים שם. **חלקו**, חלק של הקב״ה. **טוב**, הקב״ה. **נסים**, המים הנסים. **טבועות אדן**, אדני הארץ ויסודותיה. **ישום**, השוה את המים בגערתו וגלגל אותם במקום מכונם. **יהרו**, כתגאו. **חול השים**, שם הקב״ה את החול לגבולם, ועפ״י תהלים ק״ד, ט׳. ירמיה ה׳, כ״ב. **כלל**, מל׳ כלילת יפי (יחזקאל כ״ז, ג׳). **כנן**, הכין. **ומאכל עסיסים**, פרות מתוקים. מל׳ מעסים רמוני (שיר ח׳, ב׳). **להנחיל**, משלי ח׳, כ״א. **אב**, אברהם אבינו. **עמוסים**, ישעיה מ״ו, ג׳. **שאונו**, שאון המים. **מאדרים**, **מהדרים**, שניהם ל׳ שבח. **המשביח**, תהלים ס״ה, ז׳. **וכוכבי רננים**, כוכבי בקר המרננים עפ״ה ברן יחד כוכבי בקר (איוב ל״ח, ז׳). **מזרות**, מזלות. **ונחיית בנים**, הם הכוכבים המשרתים לכוכבים אחרים. ואמר ונחיית עפ״ה ועיש על בניה תנחם (שם ל״ח, ל״ב). **נסתר אין מחמתו**, השמש (תהלים י״ט, ח׳). **ומחתל עננים**, הלבנה, שאורה אין כלול כאור השמש אלא נראה כמכוסה בעננים. **ואישונים**, ולילות. **לכן משקיעם**, משקיע את הירח ביום ואת השמש בלילה ולא נברא מאור אחד להאיר

עֲבוּר עוֹשֵׂי כַוָּנִים: שְׂמוֹ לְהַלֵּל בְּרָאָם. לְכֻלָּם שֵׁמוֹת קְרָאָם. מְסַדֵּר מוֹצָאָם וּמְבוֹאָם. הַמּוֹצִיא בְמִסְפָּר צְבָאָם. קָדוֹשׁ:

פָּקַד מַיִם לְהַשְׁרִיצָה. פּוֹרְשֵׂי אֶבְרָה וְנוֹצָה. צָפֵי אָרְחוֹת יַמִּים לְהַרְבּוֹת וּלְהַפְרִיצָה. צוּר צָד מֵהֶם וּבָהֶם לֶעָתִיד רִיצָה. קָרוּי זִיז בִּמְעוֹפְפִים לְעֹנֶג נִרְצָה. קַשׁ חוֹשֵׁב תּוֹתָח וּבְמָתְנָיו שְׁחִיצָה. רֵעִים כְּרוֹת עָלָיו וּבֵינֵיהֶם לְהִתְחַצָּה: שְׁאוֹן גֹּדֶל תַּנִּינִים. לְתוֹךְ פִּיו נִתָּנִים. מְדוֹרוֹ בַּמַּיִם הַתַּחְתּוֹנִים. הֱכִינוֹ לְיוֹם חִתּוּנִים. קָדוֹשׁ:

שַׁדַּי לְנֶפֶשׁ תַּאֲוָה. שׁוֹכֵן שְׁחָקִים בְּגַאֲוָה. תֵּבֵל עָשָׂה בְּכֹחוֹ לְהוֹצִיא רֶמֶשׂ צִוָּה. שֶׁפַע נֶפֶשׁ חַיָּה זִמֵּן לְיוֹם חֶדְוָה. לְעֵת שׁוּב לְבִצָּרוֹן אֲסִירֵי הַתִּקְוָה. מְטִיל בַּרְזֶל גְּרָמָיו דִּמָּה וְהִשְׁוָה. הוּא רֵאשִׁית דַּרְכֵי אֵל הַכָּתַב וְהָתְוָה: שְׁמָרוֹ לֶעָתִיד לָבֹא. לְיִשְׂרָאֵל עַם קְרוֹבוֹ. מֵרֵעֵהוּ אֶלֶף מְסִבּוֹ. הָעֹשׂוֹ יַגֵּשׁ חַרְבּוֹ. קָדוֹשׁ:

הֵכִין קָרוּץ מֵחֹמֶר. קְדִימָה הִכְנִיסוֹ לְשׁוֹמֵר. טִכּוּס עֶשֶׂר חֻפּוֹת טִלְלוֹ מְגַלֶּה טֹמֶר. נָאוֹר צִוָּהוּ וְעָבַר וְנִתְחַיֵּב לְהִגָּמֵר. חִנֵּן בַּעֲדוֹ שְׁבִיעִי לִמְקַיֵּם אֹמֶר. זִמֵּן מִיַּד לָאֵל שִׁיר וָזֶמֶר. קִדֵּשׁ לָכֵן שַׁבָּת לְהִזָּכֵר וּלְהִשָּׁמֵר: שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ. לַעֲוֹנוֹתָיו מָחוּל לוֹ. מוּטָב וְנוֹחַ לוֹ. הָעוֹלָם הַבָּא לְהַנְחִילוֹ קָדוֹשׁ: הכל יודוך וכו'.

ביום וגם בלילה, כדי שלא יעשו את המאור לע"ז, וע"פ ב"ר פ' ו', לא נברא להאיר אלא גלגל חמה בלבד, אם כן למה נבראת לבנה, אלא מלמד שצפה הקב"ה שעתידין אומות העולם לעשותן אלהות, אמר הקב"ה מה אם משהן שנים מכחישין זה את זה אומות העולם עושין אותן אלהות, אילו היו אחד על אחת כמה וכמה. כונים, מין ע"ז לשמש (ירמיה ז', י"ח. מ"ד, י"ט). שמו להלל בראם, ככתוב הללוהו שמש וירח וכו' (תהלים קמ"ח, ג'). שמות קראם, עפ"י ישעיה מ', כ"ו. צפי, השטים, הם הדגים. צר מהם, לך מן הדגים את נקבת הלויתן. ובהם לעתיד ריצה, והניח בהם את לויתן הזכר והוא רץ נתוכס עד לעתיד לבוא, וכדאיתא בגמר' ב"ב דף ע"ד, ב', ומובא ברש"י לבראשית א', כ"א. זיז, הוא העוף הגדול מכל העופות ונקרא גם בר יוחנאי כדאיתא בב"ב דף ע"ג, ב' ובויקרא רבה פ' כ"ב. לענג נרצה, כן בכ"י, ובס"א נמצא והענין אחד, כלומר מוכן ומרוצה לעונג הצדיקים לע"ל. קש חושב תותח, עפ"י איוב מ"א, כ"א. והוא הלויתן. שחיצה, ל' גאות וגבורה, כמו בני שחץ (שם כ"ח, ח'. מ"א, כ"ו). רעים, הצדיקים. כרות, ל' אכילה, ועפ"י שם מ', ל'. להתחצה, ל' חצי, ר"ל יתחלקו ביניהם מסעודת לויתן. שאון גודל תנינים וכו', ע"פ פרקי ר"א פ' ט' כל התנינים הגדולים שבים מזונו של לויתן, והוא פותח פיו והתנין הגדול שבא יומו להאכל הוא בורח ונס ונכנס לתוך פיו של לויתן. הכינו, הקב"ה הכין אותו. לנפש תאוה, שהוא תאות נפשנו. שפע נפש חיה, שפע ל' רבוי, ר"ל הגדול שבנפש חיה, הוא הבהמות וראה למעלה דף 730. שוב לבצרון, ל' זכריה ט', י"ב. מטיל ברזל וכו', איוב מ', י"ח. י"ט. מסבו, ל' הסבת סעודה. העשו, שם מ', י"ט. קרוץ מחמר, האדם ומל' איוב ל"ג, ו'. קדימה, לגן עדן אשר נטע אותו מקדם. טכוס, ל' תקון. עשר חפות טללו, ע"פ ב"ב דף ע"ה. מגלה טמר, הקב"ה המגלה כל הנסתרות, ועפ"י וגלא רזין (דניאל ב' מ"ז), ויטמנהו ת"א וטמרה (שמות ב', י"ב). להגמר, להכרת, עשו כלה ת"א אעבד עמהון גמירא (בראשית י"ח כ"א) כי החרם תחרימם ת"א ארי גמרא תגמרנון (דברים כ' י"ז). שביעי, יום השבת התחנן אל הקב"ה בעד אדם הראשון, וע"פ פרקי ר"א פ' י"ט בא יום השבת ונעשה סניגור לאדה"ר וכו' ובזכות יום השבת ניצול מדינה של גיהנם. זמן, אדה"ר כשראה כחו של שבת עמד להלל ולזמר להקב"ה, וכמבואר למעלה דף 213. שמר שבת מחללו, ישעיה נ"ו, ב'. וכדרש בפרקי ר"א סוף פ' י"ח ובשבת קי"ח אל תקרי מחללו אלא מחול לו.

אופן. כל חרוזיו מתחילים באות ל' והאות שאחריה היא אות אחת משם המחבר בנימן.

לְבַעַל הַתִּפְאֶרֶת· מְתַכֵּן רוּם בְּזֶרֶת· מַעֲצִימִים אַדֶּרֶת· מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת· נוֹחִים לוֹ לְתִשְׁחֹרֶת· כַּהֲלָכָה וּמַסֹּרֶת· וַאֲנִי שְׁחַרְחֹרֶת· תְּהִלָּה בְּפִי סוֹדֶרֶת: לְנִקְרָא רִאשׁוֹן וְאַחֲרוֹן· מֶלֶךְ אַדִּירִירוֹן· מַבִּיעִים סֶלֶד וָרֹן· בְּיֹשֶׁר וּבְכִשְׁרוֹן· וְאִתָּם מְטַטְרוֹן· פִּסְקוֹן אִטְמוֹן וְסִגְרוֹן· וַאֲנִי חֲבַצֶּלֶת הַשָּׁרוֹן· מִשְׁתַּחֲוָה פְּנֵי אָרוֹן: לְיָהּ חוֹצֵב לֶהָבָה· נַעֲרָץ בְּסוֹד קְדוֹשִׁים רַבָּה· וְעִירֵי מֶרְכָּבָה· וְקַדִּישֵׁי שַׁלְהֶבָה· מִתְגַּבְּרִים לְהַקְשִׁיבָה· קְדֻשָּׁה כְּאַחַת חֲטִיבָה· וַאֲנִי חוֹלַת אַהֲבָה· בַּקָּשָׁה כְּשַׁי עֲרֵבָה: לְמַפְלִיא פְלָאוֹת· אֲדוֹן כָּל־הַנִּפְלָאוֹת· כִּתִּים וַחֲיָלוֹת· בְּחַדְרֵי הֵיכָלוֹת· רוֹעֲשִׁים בְּקוֹלוֹת· נוֹעָדִים בְּמַקְהֵלוֹת· וַאֲנִי חוֹמָה וְשָׁדַי כַּמִּגְדָּלוֹת· תִּשְׁבָּחוֹת וּתְהִלּוֹת: לְנֶאֱמָן בִּבְרִיתוֹ· וְקַיָּם בִּשְׁבוּעָתוֹ· חַשְׁמַלֵּי שֵׁרוּתוֹ· מִתְבַּהֲלִים מִשְּׂאֵתוֹ· מִתְנַטְּלִים מֵאֵימָתוֹ· מַגִּידִים אֱלָהוּתוֹ· וַאֲנִי לְדוֹדִי וְעָלַי תְּשׁוּקָתוֹ· בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ: והחיות ישוררו וכו'.

אהבה. כל החרוזים מסיימים על לה"כ, ונראה חתום משלם (בר נחן).

סְגֻלָּתִי· מְלוּכָה אֲזַּרְתִּיךְ· וְלִמְאֹד לִבַּבְתִּיךְ· רַחֵם רִחַמְתִּיךְ· עַל־כַּף חַקֹּתִיךְ· מִכּוּר הִצַּלְתִּיךְ· וְאַחֲרַי מְשַׁכְתִּיךְ· וְאַהֲבַת עוֹלָם אֲהַבְתִּיךְ· סְגֻלָּתִי: דּוֹדִי· שִׁמְךָ עֹז בָּנַי· וְזִכְרְךָ אוֹר פָּנַי· וּמִלַּחַץ מוֹנַי· לְךָ רֹב תַּחֲנוּנַי· וְכָל־יָמַי וְשָׁנַי· לְךָ אַרְבֶּה רְנָנַי· אֵלֶיךָ נָשָׂאתִי אֶת־עֵינַי· דּוֹדִי: סְגֻלָּתִי· לְקַחְתִּיךְ לִי בְּשֹׁפֶר· וְחֶבְלֵךְ לִי שָׁפֵר· וּמַחֲשַׁב צַר הוּפַר· אֲשֶׁר בִּשְׁמִי כָּפַר· וְהוֹצֵאתִיךְ מִכְּפַר· וְצִירַי לָךְ סִפֵּר· הִתְנַעֲרִי מֵעָפָר· סְגֻלָּתִי: דּוֹדִי· מְנוּסִי בְּעֵת צָרָה· לְךָ אָנוּס לְעֶזְרָה· מְאֹד נַפְשִׁי קָצְרָה· בְּכָל־אֹם נִפְזָרָה· וְקוֹרְאִים לִי מָרָה· אָוֶן וַעֲצָרָה· לֹא אוּכַל לְהִמָּלֵט הָהָרָה· דּוֹדִי: סְגֻלָּתִי· בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים· בֶּאֱמֶת וּבְתָמִים· אֲקַבְּצֵךְ מֵעַמִּים· וְאֶשְׁבּוֹר עַל קָמִים·

מְתַכֵּן בכ"ף עש"ה ישעיה מ', י"ב. **נוחים לו לתשחורת,** ע"ל אבות פ' ג' ונוח לתשחורת. ופה טעם תשחורת מענין שחר ודרש ובקש. **שחרחורת,** כנוי לישראל ע"פ שיר א', ו'. וכן כל חרוזי **ואני** שבפיוט כנויים הם לישראל ע"פ פסוקי שיר השירים. **אדירירון,** הקב"ה מל' אדיר. **סלד,** מל' ואסלדה (איוב ו', י'). **ובכשרון** כן בשני כ"י. **מטטרון,** שם מלאך שהוא ראש כל המלאכים (סנהדרין ל"ח). **פסקון אטמון וסגרון,** שלשתם כנויים למלאך גבריאל (סנהדרין מ"ד). **הטיבה,** שבח מיוחד ומופלא, כמו אתם עשיתוני חטיבה (חגיגה ג') וכן תרגום את ה' האמרת ית ה' חטבת (דברים כ"ו). **כתים,** מחנות. **נועדים במקהלות ואני וכו',** כן בשני כ"י.

סגלתי, הפיוט הזה תוכנו כעין פיוט אימתי שניתי של מעלה דף 731, והוא גם כן טענת דברים בין הקב"ה לכנסת ישראל, וחרוזי **סגלתי** הם דברי השם וחרוזי **דודי** הם דברי ישראל. **לבבתיך,** אהבתיך. **על כף חקתיך,** ישעיה מ"ט, ט"ז. **מכור** הברזל של שעבוד מצרים. **ואחרי משכתיך,** כן הוגה בכ"י ונכון עש"ה שיר א', ד'. **ואהבת,** ירמיה ל"א, ג'. **אליך נשאתי,** תהלים קכ"ג, א'. **בשפר,** לחלקי, מל' ואשפר אחד (ש"ב ו', י"ט). **לי שפר,** יאה לי מל' נחלת שפרה עלי (תהלים ט"ז, ו'). **צר,** פרעה מלך מצרים. **כפר,** כחש, מל' כפר בעקר. **מכפר,** מנערי מצרים. **וצירי,** שלוחי משה רבנו. **התנערי,** ישעיה נ"ב, ב'. **און ועצרה,** בכ"י הנוסחא ופיהם בך מרה. **לא אוכל,** בראשית י"ט, י"ט. ופה הכוונה לא אוכל לבוא אל הר ציון.

וְשָׁבִים וַעֲלָמִים. יוֹדוּן לְעוֹלָמִים. לִפְנֵי כָּל־הַיָּמִים. סְגֻלָּתִי: דּוֹדִי. רְצוֹנְךָ
תִּתֶּן־לִי. אֵלַי וְגַם גּוֹאֲלִי. וְשׁוֹבֵב אֶת־קְהָלִי. מַהֵרָה לִגְבוּלִי. וְשָׁלְמוּ יְמֵי
אֶבְלִי. בְּךָ שִׂמְחַת גִּילִי. יְיָ אוֹר לִי. דּוֹדִי: סְגֻלָּתִי. הֵן אָזְנִי קַשֻּׁבָה. תְּפִלָּתְךָ
הָעֲרֵבָה. עַד זִקְנָה וְשֵׂיבָה. בְּנַחַת וּבְשׁוּבָה. וְכָל־מִינֵי טוֹבָה. לְשִׁיתְךָ
לִרְבָבָה. מַיִם רַבִּים לֹא יוּכְלוּ לְכַבּוֹת אֶת־הָאַהֲבָה. סְגֻלָּתִי: וקרבתנו וכו'.

זולת. ע"ס א"ב, ובסוף חתום יוסף בר שמואל טוב עלם.

אֲרָיוֹת הֱדִיחוּ פְּזוּרָה. מִבֵּית לִשְׁכּוֹת וַעֲזָרָה. מֵאַיִן אֲבַקֵּשׁ עֶזְרָה: בָּאוּ
כֻּלָּם בִּבְרִית. נוֹעֲצִים לֵב לְהַכְרִית. מִבְּלִי תֵת שְׁאֵרִית. חוּשָׁה לְעֶזְרָתִי:
גָּבַר חֵטְא וְאַשְׁמָה. אוֹיֵב מַקִּיף בִּנְשָׁמָה. שָׂם גַּפְנִי לְשַׁמָּה: דָּכִים וַאֲרָיוֹת
נָהֲמוּ. חֲפֵצֵי קִרְבָתְךָ הָמוּ. מֵעַי כַּיָּם יֶהֱמוּ. חוּשָׁה לְעֶזְרָתִי: הָרְסוּ מְרוֹם
הָרִים. אַרְצִי בָּזְאוּ נְהָרִים. לִשְׁפָּךְ־דָּם מְמַהֲרִים: וְתָמִיד בְּתוֹךְ לְבָאוֹת.
יִחַלְתִּי לֶאֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת. הַרְאוּתִי לְטוֹבָה אוֹת. חוּשָׁה לְעֶזְרָתִי: זֵדִים מְאֹד
הֱלִיצוּנִי. כְּעֶצֶב נִבְזֶה הֱפִיצוּנִי. מַה תְּחַכֶּה נְאָצוּנִי: חָלַף זְמַן וְעִדָּן. נִגְרַע
עֹנֶג וּמַעֲדָן. אָרְכוּ קִצִּים וּמוֹעֲדָן. חוּשָׁה לְעֶזְרָתִי: טָמְנוּ פַחִים לְמַשְׂכָּה. גָּלוּת
מְאֹד נִמְשָׁכָה. הִנֵּה אֵימָה וַחֲשֵׁכָה: יְדִידוּת מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ יָרְשׁוּ. בָּנִים מִגּוֹ
גֹּרָשׁוּ. עַל גַּבִּי חָרְשׁוּ. חוּשָׁה לְעֶזְרָתִי: כְּזָכְרִי בֵּית מְנוּחָה. מְקוֹם זֶבַח וּמִנְחָה.
מָלֵאתִי יָגוֹן וַאֲנָחָה: לְאֵבֶל נֶהְפַּךְ כִּנּוֹרִי. מָתַי יִגַּע בְּצִנּוֹרִי. וְאַתָּה תָּאִיר
נֵרִי. חוּשָׁה לְעֶזְרָתִי: מֶלֶךְ עֻזְּךָ מְפֹרָשׁ. דֹּחַק עָנִי וָרָשׁ. אֵיכָה תַּבִּיט וְתַחֲרִשׁ:
נָאֵץ שִׁמְךָ מִתְאַגְּדִים. לְלֹא אֱלֹהִים סוֹגְדִים. לָמָּה תַבִּיט בּוֹגְדִים.
חוּשָׁה לְעֶזְרָתִי: סָמַר בְּשָׂרִי מִפַּחַד. הוֹדִי נֶהְפַּךְ וְנִכְחַד. בְּהִוָּסְדָם עָלַי יָחַד:
עֹרֶף מְאֹד מַקְשִׁים. לְהָנִיא יִחוּדְךָ מְבַקְשִׁים. יְסַפְּרוּ לִטְמוֹן מוֹקְשִׁים.
חוּשָׁה לְעֶזְרָתִי: פָּרְשׂוּ מִכְמֹרֶת מְצֵרִים. אוֹיֵב לוֹחֵץ עֲצוּרִים. יֵשֵׁב בְּמַאֲרַב
חֲצֵרִים: צוּר אֱלֹהֵי עוֹלָם. לָמָּה תֶּחֱשֶׁה וְתִתְעַלָּם. תֶּן־לָהֶם כְּפָעֳלָם.
חוּשָׁה לְעֶזְרָתִי: קִבְּצוּ עָלַי עוֹלִים. בִּמְרִירוּת אוֹתִי מַרְעִילִים. אָהֳלֵי כוּשׁ

שבים ועלמים, זקנים ונערים. לפני כל הימים, ירמיה ל"א, ל"ו. ושובב, השיבה. ה' אור לי, מיכה ז', ח'. הן אזני קשבה תפלתך הערבה. פ"א הן תפלתך קשבה אזני הערבה, וגם הוא יתכן ומוסב הערבה אל תפלתך. עד זקנה ושיבה, שעורו, עד זקנה ושיבה אשיתך לרבבה בנחת ובשובה ובכל מיני טובה. מים רבים, שיר ח', ז'.

אויב מקיף בנשמה, בנשמה מוסב על אויב ר"ל האויב אותי בכל לבבו מקיף אותי, והוא עפ"ה אויבי בנפשו יקיפו עלי (תהלים י"ז, ט') ות"י בעלי דבבי ברעות נפשהון. מרום הרים, בה"מ. ארצי בזאו, ל' ישעיה י"ח, ב'. ונהרים כנוי לגדודי האויבים. זדים, תהלים קי"ט, כ"א. טמנו פחים, כן בשני כ"י והוא ע"פ ירמיה י"ח, כ"ב. מגו, מתוך, כמו איוב ל', ה'. מתי יגע בצנורי, פירוש מתי יחזור הקב"ה לשכון בעירו ירושלים, ול' בצנורי ע"ש כל מכה יבוסי ויגע בצנור (ש"ב ה', ח') ות"י ויזרי למכבש כרכא. מלך, הקב"ה אשר גדלתך ועזך מפורשים וגלויים בכל העולם. מתאגדים, פ"א מתועדים. ללא אלהים סוגדים, בשני כ"י לבול עץ סוגדים, והוא עפ"ה ישעיה מ"ד, י"ט. סמר, תהלים קי"ט, ק"כ. להניא, להפר ולבטל. יספרו, שם ס"ד, ו'. ישב, שם י', ח'. עולים, נערים, כמו התשכח אשה עולה (ישעיה מ"ט, ט"ו); אך בשני כ"י געולים. מרעילים,

וישמעאלים: רבתי עם דומומה. מקוה ישעך שוממה. ימין יי רוממה.
חושה לעזרתי: עירות היכל גנוזים. פסו נביאים וחוזים. שבת גאון עליזים:
תמיד נשמעה צוחה. נפשי לעפר שחה. ערבה כל־שמחה. חושה לעזרתי:
יריבי בוססים בפרך. ורוחי נבקה ממרך. ספקתי על ירך: פונה לצור
מבטה. בשבט אנוש נחבטה: ראה יי והביטה. חושה לעזרתי: שואגים בקול
שועה. מחכים ברית ושבועה. והיה רק זועה: אנא חיש עליצותם. להאזין
חין מליצתם. כאז מנף כצאתם. חושה לעזרתי: טוב סוכך באברה. ונותן
מלוכה ומעבירה. בידך כח וגבורה: עדריך השב למאוים. למענך חי
וקים. מושל בגאות הים. חושה לעזרתי: עזרת אבותינו וכו׳.

גאולה. ראשי החרוזים שלמה.

שדודים נדודים לציון תקבץ. מכורים בלא הון תשובב למרבץ. השב
עבודת לבושי תשבץ. תרעת שמעת משפחות יעבץ. להדות ולזמר לשמך
עליון. אתה תקום תרחם ציון. חיש קל מהרה את־פדותנו. למה לנצח
תשכחנו. יי חננו לך קוינו. יי מלכנו הוא יושיענו: לגויי הארצות תחיש
שאת נס. יון תגבר ומתניו תשנס. עדרי תאסף ופוצי תכנס. תחדש
גאלה כטאנם וחנם. חושה והשב את־שבותנו: למה לנצח וכו׳. משנאי ידבר
עזות בפני. מבקש לאבד תוחלת אמוני. יריבני עד אן תוחיל לעיני.
עניתיו הן כתוב בספר חזיוני. כי לא יזנח לעולם אדני. ישוב ירחם יכבש
עונתינו: למה לנצח וכו׳. השב גרושה לנחלה ירשה. ופקוד אנושה ביד צר
ענושה. אכולה בכל־פה נתוצה ונטושה. וחדש צדקת אבות שלשה.
שמים חדשים וארץ חדשה. ואז נשורר ברננינו: למה לנצח וכו׳.

בגלל אבות תושיע בנים, ותביא גאלה
לבני בניהם. ברוך אתה יי גאל ישראל:

מל׳ כום התרעלה. ערבה, נחשכה (ישעיה כ״ד, י״א). בוססים, דורכים עלינו. נבקה, הלכה לה, כמו ישעיה י״ט, ג׳. ממרך, מאימה. נחבטה, מוכה. והיה רק זועה כנ״ל כל׳ הכתוב ישעי׳ כ״ח, י״ט, וכן הוא בשני כי״י. **חין**, מעלתיע. מליצתם, שירתם. סוכך באברה, עפ״י תהלים צ״א, ד׳. למאוים, לבה״מ. **מושל**, תהלים פ״ט, י׳.

תשובב למרבץ, השיבם למשכנותם. לבושי תשבץ, הכהנים אשר מלבושיהם מעשה תשבץ (שמות כ״ח, ד׳). **תרעת** וכו׳, דה״א ב׳, נ״ה. ור״ל והשב גם עבודת משפחות תרעת ושמעת, שהיו מסנהדרין יושבי לשכת הגזית, כדאיתא בסוטה י״א וסנהדרין ק״ד. **להדות ולזמר**, ל׳ תהלים נ״ב, ב׳. **למה לנצח**, איכה ה׳, כ׳. **ה׳ חננו**, ישעיה ל״ג, ב׳. ה׳ מלכנו, שם ל״ג, כ״ב. **לגויי הארצות**, לעיני גויי הארצות. **יון**, שמו של משיח, ע״פ סנהדרין צ״ח, ע״ב. ופוצי, נפוצי ישראל, כמו עתרי בת פוצי (צפניה ג׳ י׳). **כטאנם וחנם**, ר״ל כגאולת מצרים, טאנם וחנם ערי מצרים הם, טאנם הוא צוען וחנם הוא תחפנחס כמו שתרגם יונתן בישעיה ל׳, ד׳. **יריבני**, יריב עמדי ויאמר **עד אן** וכו׳. **כי לא יזנח**, איכה ג׳, ל׳. **ישוב**, סוף מיכה. **אנושה**, כנסת ישראל הנחלשה. **ענושה**, נענשה ומיוסרה. **שמים חדשים וארץ חדשה**, יקוים לנו כנואת ישעיה (ס״ה, י״ז) כי הנני בורא שמים חדשים וכו׳.

יוצר לשבת רביעית אחר פסח.

ע"ס א"ב וחתום בו אמתי.

אשיחה בדברי נפלאותיך. אספרה כבוד מעשה אצבעותיך. בעמידה ארנן פני יושבי ביתך. בריאת עולם לבאר כי אין כאמנותך. גבלת אש ומים לכם שכינתך. גוש ושלג הקפית לדור בריותיך. דליקת נר ערכת מהוד שלמתך: אזכור זאת ואנהים. מי אל גדול כאלהים. תומך תקרת גבהים. יסד הדום וגהים. קדוש:

הקרשת מעזיבת בנינים. הבדל עליונים מתחתונים. ולא אבו ברציונים. לפיכך נקראו זידונים. וממעל הורדו בבערת עשנים. זמנת בו ביום עלוס כנף רננים. זריבת תפתה הכנת משנה דינים. חדשים שנים עשר הכוות כל־סרבנים: אמנם על־שם שא מים. מיחם שמו שמים. תקיף קולו על המים. יחיד ומיחד פעמים. קדוש:

טכס חול לרהבים. טרוד אותם ברביבים. יען אלולי הוא עולם מחריבים. ימו תדשא הארץ אילנות ועשבים. כון למינהו בלי צאת מערבבים. כי טוב פעמים בפרשה כתובים. להודיע כי נבראת גן לבני שלשת טובים: אל אמיץ ותמים. מקולו מים הומים. תהלתו לעד נואמים. יה אדיר במרומים. קדוש:

מנה חמה ולבנה. מראה אדם להנה. נתינתם ברביעי ובריתם מראש נתמנה. נמשל משל לבונה בית מיד מדליק בוצינא. סיום יהי

אשיחה, מל' תהלים קמ"ה, ה'. וח', ד'. בעמידה, בתפלה, עש"ה ויעמד פינחס ויפלל (תהלים ק"ו, ל'). פני יושבי ביתך, לפני הקהל. גבלת, ל' לישה וערוב. גוש, חתיכת עפר, כמו איוב ז', ה', ואמר גוש ושלג עש"ה כי לשלג יאמר הוא ארץ (איוב ל"ז, ו') ואמור עליו בפדר"א פ' ג' הארץ מאיזה מקום נבראת משלג שתחת כסא הכבוד, לקח וזרק המים ונקפאו המים ונעשה עפר ארץ. מהוד שלמתך, ע"פ ב"ר פ' ג' ומדרש כונן, מהיכן נבראת האורה, שנתעטף בה הקב"ה כשלמה והבהיק זיו הדרו מסוף העולם ועד סופו. ואנהים, ואקרא. הדום, הארץ. וגהים, השמים. מעזיבת בנינים, תקרה של בנין העולם הם השמים, וע"פ ב"ר פ' ד' שנקרשו ונתחזקו השמים ביום השני. ברציונים, לא אבו מים התחתונים לפרוש מן העליונים ברצון טוב, וכמבואר למעלה דף 625. בבערת עשנים, בקצף גדול ר"ל שקצף עליהם הקב"ה. עשן ל' חזק ועוז בארמית וסורית, מגדל עז תרגומו מגדלא דעושנא (משלי י"ח, י'). עלוס כנף רננים, תואר למלאכים שנבראו ביום שני (ראש ב"ר), ועש"ה איוב ל"ט, י"ג. זריבת תפתה, אש הגיהנם. תפתה כנוי לגיהנם (ישעיה ל' ל"ג ועירובין י"ט וב"ר פ' ד'), וזריבת כמו שריפת מל' יזרבו נצמתו (איוב ו', י"ז). משנה דינים, דין כפול של שלג ושל אש. או שרמז לגיהנם של מטה שהוא לגוף ולגיהנם של מעלה שהוא לנפש. חדשים שנים עשר, משפט רשעים בגיהנם י"ב חדש (עדיות סוף פ' ב', שבת דף ל"ג, ע"ב, ור"ה דף י"ז). הכוות ל' שרפה מל' מכות אש (ויקרא י"ג, כ"ד) לא תכוה (ישעיה מ"ג, ב'). סרבנים, מורדים. וימאן ת"א וסרב (בראשית ל"ט, ח'). שא מים, ע"פ ב"ר פ' ד' ומובא ברש"י בראשית א', ח'. תקיף, הקב"ה. קולו, תהלים כ"ט, ג'. פעמים בכל יום. טכס, תקן. לרהבים, למי הים. טרוד אותם ברביבים, גזר שיעלו מן הים אדים להיות מהם רביבי מטר. אלולי הוא, שאם לא היה כן היו מי הים מחריבים את העולם. ימו, זמן. כון למינהו, מבואר למעלה דף 729. בפרשה, בפרשת יום שלישי של מעשה בראשית כתוב כי טוב ב' פעמים. גן, גן עדן. שלשת טובים, נס"א שלשת אהובים, והענין אחד והטעם על ג' האבות אברהם יצחק ויעקב. הומים, רועשים. תהלתו לעד נואמים, ע"פ ב"ר פ' ה', המים היו אומרים אלו לאלו נלך ונעשה קילוסין להקב"ה הה"ד נשאו נהרות ה' נשאו נהרות קולם, וראה למעלה דף 729. מראה אדם להנה, נראתה צורתם כצורת פני אדם. בוצינא, נר בל' ארמי, להעלות נר ת"א לאדלקא בוציניא (שמות כ"ז, כ'). והמשל הזה לקוח מב"ר

מְאֹרֹת לִמְאֵרַת נִשְׁתַּנָּה. סֵדֶר מַעֲמָדוֹת לְפִיכָךְ מִתְעַנּוֹת בִּתְחִנָּה. עַל אַסְכָּרַת תִּינוֹקוֹת וּגְמוּלֵי שָׁנָה: אֵין זָרִיז כִּשְׁלִיחוּתָם. מִי רָאָה כְּמוֹתָם. תְּדִירִים בִּמְלַאכוֹתָם. יוֹדְעֵי מוֹעֲדֵי בִיאָתָם. קָדוֹשׁ:

פֶּץ הַשֶּׁרֶץ אַדִּירִים. פּוֹרְחִים שָׂחִים טְמֵאִים וּטְהוֹרִים. צָפִים הִתִּיר בִּשְׁנַיִם בְּקַשְׂקֶשֶׂת וּסְנַפִּירִים. צִפֳּרִים הִכְשִׁיר בִּשְׁלֹשָׁה זֶפֶק וְקֻרְקְבָן וְאֶצְבַּע מְיֻתָּרִים. קִיֵּם מֵאֵלֶּה וּמֵאֵלֶּה לֶעָתִיד שְׁמוּרִים. קָהָל בִּסְעוּדָתָם חֲבוּרַת חֲבֵרִים. רֶמֶז רָמוּז בְּאִיּוֹב יִכְרוּ עָלָיו חַבָּרִים: אָדוֹן אֵל שַׁדַּי. מַקְדִּים לְעוֹלָם דַּי. תָּמַךְ חֵלֶק לִידִידָי. יַרְתִּיחַ צוּל וְזִיז שָׂדָי. קָדוֹשׁ:

שְׁמַע עוֹד לָאֲדָמָה. שְׁרוֹץ חַיָּה וּבְהֵמָה. שִׁפַּר אוֹן בִּשְׁרִירָיו. וְנִתְיָעֵץ בְּחָכְמָה. תֹּאַר גֹּלֶם בְּיָפְיוֹ הִכְהוֹת גַּלְגַּל חַמָּה. תַּרְדֵּמָה חֲטָפַתּוּ תַּבְנִית מִצַּלְעוֹ לְרִקְמָה. תְּיוֹם מִצְוָה אַחַת לֹא יָכְלוּ לְקַיְּמָה. תַּחַת כֵּן גָּרְמוּ לְיוֹם תּוֹלֵעָה וְרִמָּה: אָדָם בַּל יָלִין בִּיקָר. מִגַּן גֹּרַשׁ וְהָפְקַר. תָּמוּר כִּי מֵעִקָּר. יָדַע וְגָנַב וְשִׁקֵּר לְקָדוֹשׁ:

אֹמֶץ יוֹם מְיֻמִּים. אִחֵד אוֹתוֹ לִתְמִימִים. מֵעֵין עוֹלָם הַבָּא עִנְיָנָיו מְסֻיָּמִים. מְכֻפָּל בְּלַחְמוֹ וְעָנְשׁוֹ וְאַזְהָרָתוֹ וְשִׁירָיו הַנְּעִימִים: תִּבְלוֹ בְּתֶבֶל מִשְׁנֶה בִּכְבוֹד מַטְעַמִּים. תַּעֲנוּג בִּלְבוּשׁ מֶשִׁי וּמָנוֹחַ לַעֲגוּמִים. יְהִי לָנוּ מוֹרָשָׁה לְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים: אֲסַפֵּר קְצָת פְּעֻלּוֹתָיו. אַרְבַּע רְשֻׁיּוֹתָיו. שְׁתַּיִם

לאגדה פ׳ ג׳. **מארת למארת נשתנה**, כתיב מארה חסר אשר ע״כ בשנוי נקוד נקרא מְאֵרַת, בעבור שלפעמים המאורות לקללה, וע״כ היו מתענין אנשי מעמד ביום הרביעי כדאיתא בתענית כ״ז, ב׳. וכפירוש רש״י בראשית א׳, י״ד. **פץ**, אמר הקב״ה אשר המים האדירים ישרצו עופות ודגים. **צפים**, הדגים. **בשנים**, בשנים סמני טהרה. **בשלשה**, בג׳ סמני טהרה וכדאיתא בחולין ס״ה. **באיוב** מ׳, ל׳. **מקדים לעולם די**, שאמר די לעולמו, כדאיתא בחגיגה י״ב אני אל שדי אני הוא שאמרתי לעולם די. **ירתיח צול**, הוא לויתן ועש״ה איוב מ״א, כ״ג. **וזיז שדי**, תהלים נ׳, י״א. והוא עוף שמוכן ג״כ לצדיקים לע״ל (ויקרא רבה פ׳ כ״ב, ופסיקתא פ׳ ע״ז ופירוש הכתוב לשמות ע״ז, ד׳). **און בשריריו**, הוא הבהמות עש״ה איוב מ׳, ט״ז. **גלם**, גוף של אדה״ר. **ביפיו הכהות גלגל המה**, כדאיתא בב״ב דף פ״ד וב״ב דף נ״ח ויקרא רבה פ׳ כ׳, תפוח עקבו של אדה״ר היה מכהה גלגל חמה וכו׳. **לרקמה**, לבנות אשה מצלעו של אדה״ר, מל׳ רקמתי (תהלים קל״ט, ט״ו). **תיום**, התאומים ר״ל אדם וחוה. **בל ילין ביקר**, עש״ה תהלים מ״ט, י״ג. ונדרש על אדה״ר שלא לן כבודו עמו אף כדון בשעה י״א ונטרד מגן עדן בשעה י״ב כדאיתא בב״ר פ׳ י״א וכ״א וסנהדרין דף ל״ח, ב׳ ומדרש תהלים מזמור צ״ב ואבות דר״נ פ׳ א׳. **והפקר**, נעשה להפקר. **מעקר ידע וגנב ושקר**, בן בנ״י, ופירושו, כי ידע עקר המצוה ובכל זאת גנב מעץ הדעת ושקר להקב״ה באמרו האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי. גם לפרש מעקר ידע וגנב, גנב דעת העקר ר״ל דעת הקב״ה, וע״פ סנהדרין ל״ח, ב׳, אדה״ר כופר בעיקר היה. **יום מימים**, יום השבת ויחד אותו לישראל התמימים, וע״פ ב״ר פ׳ י״א, אמרה שבת לפני הקב״ה רבש״ע לכולן יש בן זוג ולי אין בן זוג, אמר לו הקב״ה כנסת ישראל היא בן זוגך, וכיון שעמדו ישראל לפני הר סיני אמר להם הקב״ה זכרו הדבר שאמרתי לשבת כנסת ישראל היא בן זוגך, היינו דכתיב זכור את יום השבת לקדשו. **מעין עולם הבא**, השבת הוא מעין עוה״ב (ברכות נ״ז, ע״ב). **מסוימים**, מצוינים. **מכפל בלחמו וכו׳**, ע״פ מדרש תהלים מזמור צ״ב, אמר ר׳ יצחק כל עסקא דשבתא כפול, עומר כפול שני העומר לאחד, קרבנה כפול וביום השבת שני כבשים, עונשה כפול מחלליה מות יומת, שכרה כפול וקראת לשבת עונג לקדוש ה׳ מכובד, אזהרותיה כפולות זכור ושמור, מזמורו כפול מזמור שיר ליום השבת. **תבלו**, ערבו. **בתבל משונה**, מל׳ תבלין שהוא ל׳ בשמים בל׳ תלמוד, וע״פ שבת קי״ט אמר לה קיסר לר׳ יהושע בן חנניא מפני מה תבשיל של שבת ריחו נודף, אמר לו, תבלין אחד יש

שֶׁהֵן אַרְבַּע יְצִיאוֹתָיו. שְׁלֹשִׁים וָשֵׁשׁ אַזְהָרוֹתָיו. אַרְבָּעִים חָסֵר אֶחָת אֲבוֹת מְלַאכוֹתָיו. לְהוֹדִיעַ לְכָל־בְּרִיּוֹתָיו. שֶׁהוּא שָׁקוּל כְּכָל־מִדּוֹתָיו. קָדוֹשׁ:

הכל יודוך וכו׳.

אופן. ראשי החרוזים יעקב.

יְדִידוּן יְדִידוּן, שַׁנְאַנֵּי שַׁלְהֶבֶת. עִם פְּתָכִים, וּתְוָכִים, מֵהֶסֵּק צָרֶבֶת. קַרְנֵיהֶם, וְזִיו פְּנֵיהֶם, כְּזִיו זִיקַת שַׁלְהֶבֶת. יַקְדִּישׁוּן, וִישַׁלְּשׁוּן, עִם אוֹפַנֵּי מֶרְכָּבֶת. מִי כַּיְיָ אֱלֹהֵינוּ הַמַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת: עֲטוּפִים, וּצְנוּפִים, לְאֶחָד שֵׁשׁ כְּנָפַיִם. בָּם מְכַסִּים, וּבָם טָשִׁים, בְּפֶסַע חוּג שָׁמַיִם. וְגוּפוֹתָם, וְגַבּוֹתָם, הֵם מְלֵאוֹת עֵינַיִם. שֶׁבַח אוֹמְרִים, לְצוּר צוּרִים, תֵּת תְּהִלָּה מְחֻטֶּבֶת. מִי כַּיְיָ אֱלֹהֵינוּ הַמַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת: קְבִיעָתָם, בְּמִשְׁמַרְתָּם, תָּמִיד לַיְלָה וְיוֹמָם. לְבַל יְלִיזוּן, לְבַל יָזִיזוּן, עֲדֵי עַד מִמְּקוֹמָם. כִּי צוּרָם, שָׂם סִדְרָם, עַל מַעֲמָדָם קִיּוּמָם. מִיכָאֵל, וְגַבְרִיאֵל, סָבִיב כִּסְאוֹ שָׂם שָׂמָם. וְצָר חַיּוֹת, שָׁם הֱיוֹת, שְׁכִינָתוֹ מְסֻבֶּבֶת. מִי כַּיְיָ אֱלֹהֵינוּ הַמַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת: בְּרַעֲשָׁה, וּבְגַעֲשָׁה, כְּבוֹד זִכְרוֹ יְפָאֲרוּ. וַעֲבָדָיו, בְּנֵי יְדִידָיו לְמַטָּה הֵם יְסַפֵּרוּ. בְּקוֹל קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת יְזַמֵּרוּ. וְגַם יֶהֱגוּן, בְּקוֹל הָגוּן, וּבְדַעַת מְיֻשֶּׁבֶת. מִי כַּיְיָ אֱלֹהֵינוּ הַמַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת: והחיות ישוררו וכו׳.

אהבה.

סְגֻלָּתִי אֲיֻמָּה נְשָׂאתִי. וְעֶרְיָה כִּסִּיתִי. חַדְרֵי הֱבִיאוֹתִי. לְבָנוֹן הוֹשַׁבְתִּי. וְאֶשְׁכֹּל עָשִׂיתִי. וְיוֹשְׁבָיו הִמְסֵיתִי. וַעֲתוּדוֹתֵיהֶם שׁוֹסֵתִי. סְגֻלָּתִי: דּוֹדִי, עֲזַבְתִּי נְטוּשָׁה. כְּאִשָּׁה מְגֹרָשָׁה. חֲלוּשָׁה וַאֲנוּשָׁה. בְּיַד נוֹגֵשׂ עֲגוּשָׁה. וּזְמַן יִשְׁעִי חוּשָׁה. וְאֶקָּרֵא דְּרוּשָׁה. וְתֵרֶא אֹיַבְתִּי וּתְכַסֶּהָ בוּשָׁה. דּוֹדִי: סְגֻלָּתִי,

לכו ושבת שמו שאנו מטילין לתוכו וריחו נודף. **ארבע רשויותיו**, רשות היחיד ורשות הרבים וכרמלית ומקום פטור המפורשים במס׳ שבת. **שתים שהן ארבע יציאותיו**, ראש מס׳ שבת. **שלשים ושש אזהרותיו**, בכ״י גורס ארבעים ושש, וצ״ע. **אבות מלאכותיו**, ל״ט אבות מלאכות אסורות בשבת ומנויות במס׳ שבת פ׳ ז׳. **שקול ככל מדותיו**, השבת הוא שקול לכל מעשה בראשית.

ידודון, יתנדדו וימהרו, ול׳ תהלים ס״ח, י״ג. **שנאני שלהבת**, מלאכי אש. **פתכים**, ל׳ ערוב, בלולות בשמן ת״י פתיכין במשח (שמות כ״ט ב׳). **ותוכים**, מל׳ תוך. **מהסק צרבת**, שניהם ל׳ יקוד אש מל׳ ואש נשקה (תהלים ע״ח, כ״א) כאש לרבת (משלי ט״ז, כ״ז). והפירוש השנאנים עם שאר המלאכים אשר כולם כאש בוערה. **קרניהם**, מל׳ כי קרן עור פניו (שמות ל״ד, כ״ט). **זיקת**, כילון, כמו מאזרי זיקות (ישעיה נ׳ י״א). **מי כה׳**, תהלים קי״ג, ה׳. **בפסע**, בפסיעה אחת. **חוג שמים**, סיבוב השמים. **מלאות עינים**, יחזקאל א׳, י״א. **מחטבת**, משוחרה. **יליזון**, יסורו, מל׳ אל ילוזו מעיניך (משלי ג׳, כ״א). **חיות**, חיות הקדש. **שכינתו מסבבת**, להיות סובבים כסא הכבוד. **ברעשה ובגעשה**, מל׳ ותגעש ותרעש הארץ (תהלים י״ח, ח׳). **ועבדיו**, ישראל. **בני ידידיו**, בני האבות האהובים להקב״ה. **הגון**, נכון וישר.

ועריה כסיתי, עש״ה יחזקאל ט״ז, ח׳. **חדרי הביאותי**, שיר א׳, ד׳. **לבנון**, בהמ״ק. **ואשכל עשיתי**, עש״ה ונטעתיך שורק (ירמיה ב׳ כ״א). **ויושביו**, של א״י והם הכנענים המסיתי את לבנם (יהושע ה׳, א׳). **ועתודותיהם שוסתי**, ל׳ ישעיה י׳ י״ג. **ואקרא דרושה**, עש״ה שם ס״ב, י״ב. **ותרא**, מיכה ז׳, י׳.

רְאִיתִיךְ בִּכְבָלַיִךְ· בְּצַעַר עָלַיִךְ· פְּשׁוּטָה מְעִילַיִךְ· פְּרוּעָה קְדָלַיִךְ· וּפַעֲמוֹנֵי זָהָב עֲלֵי תַלְתַּלַּיִךְ· מֵעַי הָמוּ לָךְ וָאָבֹא אֵלַיִךְ· וָאֶפְרֹשׂ כְּנָפַי עָלַיִךְ· סְגֻלָּתִי: דּוֹדִי, בָּאתִי בַמְּצוּדָה· בְּרֶשֶׁת צָר לְכוּדָה· בְּיַד בָּבֶל בְּדוּדָה· בְּיַד פָּרָס גְּדוּדָה· בְּיַד יָוָן שְׁדוּדָה· בְּיַד צָר גַּלְמוּדָה· שִׂימֵנִי כַחוֹתָם כְּקֶדֶם מְיֻסָּדָה· וְתָגֵלְנָה בְּנוֹת יְהוּדָה· דּוֹדִי: סְגֻלָּתִי, רַחֵם אֲרַחֲמֵךְ· וְגַם זָכוֹר אֶזְכְּרֵךְ· חַסְתִּי עַל נְעוּרֵךְ· וְרָאִיתִי מְגוּרֵךְ· עוֹד אֲפָאֵר תָּאֳרֵךְ· וְאַצְהִיר מְאוֹר זָהֳרֵךְ· וְיָבֹא לָךְ צוּרֵךְ· וְיַחֲבוֹשׁ אֶת־שִׁבְרֵךְ· הִתְפַּתְּחִי צִיּוֹן מוֹסְרֵי צַוָּארֵךְ· קוּמִי אוֹרִי כִּי־בָא אוֹרֵךְ· סְגֻלָּתִי: דּוֹדִי, אֲכָלוּנִי שְׁנֵי דֻבִּים וַאֲרָיוֹת· וְשָׂמוּ בֵּית קָדְשִׁי לִמְעוֹן פְּרִיץ חַיּוֹת· מוֹאָב וַעֲמָלֵק קֵדָר וּנְבָיוֹת· תִּקְרָא שְׁנַת גְּאֻלָּה לְשֵׁיוֹת הַשְּׁבוּיוֹת· וְקָרְבֵנוּ לַעֲבוֹדָתְךָ כְּמַעַר אִישׁ וְלֹיוֹת· דּוֹדִי: סְגֻלָּתִי, נְחִיתִיךְ בַּשִּׁבְיָה· בְּבָבֶל צַר כְּלוּיָה· נְפוּצָה וּזְרוּיָה· בְּאֶרֶץ מַאְפֵּלְיָה· וְנָוַת שְׁבוּיָה· תָּשׁוּב לְעִלּוּיָהּ· כִּי יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יָהּ· סְגֻלָּתִי: וקרבתנו לשמך הגדול וכו׳.

זולת. ע״פ א״ב ואח״כ חתום אפרים ברבי יצחק חזק. ונכתבו קצת חרוזים בעבור השלום.

אֱלֹהַי בְּךָ אֶחְבַּק· כְּטוֹבֵעַ לְנָמֵל יֵאָבֵק· אֹמֵר טוֹב לְדֶבֶק: בְּשִׁמְךָ תָּמִיד חֻתַּלְתִּי· אַף כִּי עָלֶיךָ נִקְטַלְתִּי· נַפְתּוּלֵי אֱלֹהִים נִפְתַּלְתִּי· אַל־תִּרְחַק מִמֶּנִּי: גַּרְתִּי עִם־מֶשֶׁךְ וְתֻבָל· נִמְשַׁכְתִּי בְּיַד שׁוֹבָל· כַּשֶּׂה לַטֶּבַח יוּבָל: דָּבַקְתִּי מְאֹד בְּעֵדְוֹתֶיךָ· הִסְתּוֹפֵף בִּכְנַף מִדּוֹתֶיךָ· קְצִיעוֹת כָּל־בִּגְדוֹתֶיךָ· אַל־תִּרְחַק מִמֶּנִּי: הִרְחַקְתִּי נָדוֹד מִמְּךָ· וְלִבִּי קָרוֹב לְשִׁמְךָ· וּרְאֵה כִּי עַמְּךָ: וְצֹאן יָדְךָ נְמוֹגָה· וְאָחוֹר לֹא נְסוֹגָה· רְעֵה אֶת־צֹאן הַהֲרֵגָה· אַל־תִּרְחַק מִמֶּנִּי: זְכוֹר הֶרֶג רַב· עָלֶיךָ נַפְשִׁי תִּקְרַב· וְנָפַל מִמֶּנִּי רָב: חֲסִידֶיךָ וּמְיַחֲדֶיךָ מִקֶּרֶב· בֹּקֶר וְצָהֳרַיִם וָעֶרֶב· עִם שְׂרִידֵי חָרֶב· אַל־תִּרְחַק מִמֶּנִּי: טָחֵי תָפֵל

קדליך, ערפך מגולה מחוסר בגדים. תרגום עורף קדל. ופעמוני זהב וכו׳, תחת פרועה כמוכנת גם עליו, ר״ל וגם פרועה מפעמוני זהב. תלתליך, מל׳ קווצותיו תלתלים (שיר ה׳ י״א). ואפרש, יחזקאל ט״ז, ח׳. במצודה, ברשת כמו תהלים ס״ו, י״א. בדודה, ל׳ בדד. גלמודה, שוממה ועזובה כמו ישעיה מ״ט, כ״א. שימני כחותם, שיר ח׳, ו׳. ותגלנה, תהלים ל״ז, ח׳. מגורך, מל׳ מגורי אביו, ר״ל בכל הארצות שהיית גר שם שמרתיך. התפתחי, ישעיה נ״ב, ב׳. קומי, שם ס׳, א׳. פריץ חיות, חיות טורפות. קדר ונביות, אומות מבני ישמעאל (בראשית כ״ה, י״ג). כמער איש וליות, ל׳ מ״א ז׳, ל״ו, ונאמר שם על הכרובים, והוא ל׳ דבוק וחבור, ור״ל תקרבנו ותדבקנו לעבודתך כמו הכרובים שהיו מודבקים יחד. כלויה, ל׳ אסור כלא. בארץ מאפליה, מל׳ ירמיה ב׳, ל״א. ונותי, מל׳ ונות בית תחלק שלל (תהלים ס״ח, י״ג) ר״ל כנסת ישראל. כי יעקב, תהלים קל״ה, ד׳.

אחבק, אדבק. לנמל, כמו שהוא שפת הים מקום אסיפת הספינות. יאבק, מל׳ ויאבק איש (בראשית ל״ב, כ״ה), כלומר כאדם שנופל למים ומתעסק בידיו סביביו כדי להתקרב ליבשה. אומר טוב לדבק, ל׳ ישעיה מ״א, ז׳. חתלתי, נתעטפתי. ס״א הותלתי. נפתולי, בראשית ל׳, ח׳. אל תרחק ממני, תהלים כ״ב, י״ב. משך ותובל, שמות של אומות מבני יפת (בראשית י׳, ב׳. יחזקאל ל״ט, א׳. תהלים ק״כ, ה׳). שובל, בן שעיר (בראשית ל״ו, כ׳). כשה, ישעיה נ״ג, ז׳. הסתופף, להסתר. ובס״א הסתוכך, והוא ל׳ מחסה מפרש סכך. קציעות, תהלים מ״ה, ט׳. וראה, שמות ל״ג, י״ג. רעה, זכריה י״א, ד׳. ונפל, מל׳ שמות י״ט, כ״א. עם שרידי, ירמיה ל״א, ב׳. טחי תפל, ל׳ יחזקאל י״ג, י״א. ואיכה ב׳, י״ד. ור״ל

ומדוחים. אלי גיל השמחים. ובמשכנות מבטחים: יראיך נסקלים ונחנקים. ואלו הן הלוקים. בה' הדבקים. אל־תרחק ממני: כורע לבל ויסגוד. יעצני בך לבגוד. לערב עמו באגוד: לא אצתי לרעות אחריו. נמתי יבשו כל־חבריו. רע ירוע כי ערב. אל־תרחק ממני: מחמת עפר זוחל. לירחי שוא אני נוחל. מה־כחי כי איחל: נפשי בך דבקה. כיונק נכנס לרבקה. השביע נפש שוקקה. אל־תרחק ממני: שונאיך בלבות זהוהים. לשונם מדברת גבוהים. שוא עבד אלהים: עמך בעצתם לא ישב. ובתוכם לא יתחשב. השמרים הבלי שוא. אל־תרחק ממני: פליאה בעיני נשגבה. למדהבה היש קצבה. הנה קמה וגם נצבה: צועקת הבא מדוד. אומרת לי מה לך נדוד. מה דודך מדוד. אל־תרחק ממני: קומה לצאת כפעם בפעם. תרעם בשבט רעם. העם אשר זעם: רודף אחרי בלב יחם. תמיד כי מתרגז ומתלחם. אכלי עמי אכלו לחם. אל־תרחק ממני: שופך דמו לא כסה. נתן יעקב למשסה. ואכליו עונו ישא: תועי רוח כלו רעיתך בהלו ושכלו. והנותרת ממנה יאכלו. אל־תרחק ממני: אלי גואלי דמי דורש. לא תעזוב נפשי למשרש. כלה גרש יגרש: פנה נא ממעונך. אל־פליטת צאן ידך. חוסה יי על־עמך. אל־תרחק ממני: ראה את־חרפתנו. הוציאה ממסגר נפשנו. למה לנצח תשכחנו: יען משכתני בעבדות. נשפטתי בכל־מיני מרדות. הקצור קצרה ידך מפדות. אל־תרחק ממני: מוני בעניי שמח. ואני אליך בוטח. מושכות כסיל תפתח: ברבים רחמיך שוב. לנשכה כמת מלב חשוב. אל־אחוזת אבתיו ישוב. אל־תרחק ממני: ידעתי כי לא לצמיתת. נמכר עמך לחליטות. ואיה ספר כריתות: צא וחשוב עם קונם. מה מכרם מה קנינם. כי־לקח עמי חנם. אל־תרחק

הדבקים בגוף ושקר. ובמשכנות, ישעיה ל"ב, י"ח. ואלו הן הלוקים, ל' מכות ראש פ' ג'. בה' הדבקים, ל' דברים ד', ד'. לבל, שם אליל של הבבליים. לערוב עמו באגוד, להתחבר עמו לאגודה אחת. וכש"י לבול עץ לסגוד, והוא מל' ישעיה מ"ד, י"ט. רע ירוע, משלי י"א, ט"ו. וטעמו פה ברעה ישבר האויב אשר ערב את לבו לפתות אותי. מחמת, מפני חרון האויב המשל לנחש זוחל עפר. לירחי שוא, מל' איוב ז', ג'. מה כחי, שם ו', י"א. כיונק, כעגל היונק הנכנס אחרי אמו. נכנס לרבקה, מל' גמרא פרה שהכניסה לרבקה על מנת שתינק (גיטין כ"ג). רבקה הוא מקום פטימת הבהמות וכל' הכתוב מרבק וכן בעגלי מרבק תרגומו כעגלי רבקא (ירמיה מ"ו, כ"א). השביע, תהלים ק"ז, ט'. זהוהים, ל' גאוה כמו מזרנו זהוהי הלב (סוטה מ"ז, ב'). שוא, מלאכי ג', י"ד. השמרים, תהלים ל"א, ז'. פליאה, ל' תהלים קל"ט, ו'. למדהבה, כמוי לבבל בישעיה י"ד, ד', וכדרש בשבת דף ק"כ אומה זו שאמרה תמיד מדוד והבא. הנה קמה, ל' בראשית ל"ז, ז'. מה דודך, שיר ה', ט'. קומה, אתה הקב"ה קומה. תרועם, מל' תהלים ב', ט'. העם, ל' מלאכי א', ד'. בלב יחם, בחמימות לבם ובחרונם. אכלי עמי, תהלים י"ד, ד'. ואוכליו, ויקרא י"ט, ח'. כלו, כלו את רעיתך. והנותרת, ויקרא ו', ט'. כלה, שמות י"א, א'. חוסה ה', יואל ב', י"ז. ראה, איכה ה', א'. הוציאה, ל' תהלים קמ"ב, ח'. למה, איכה ה', כ'. הקצור, ל' ישעיה נ', ב'. מושכות, איוב ל"ח, ל"א. לחליטות, טעמו כמו לצמיתות כי כן תרגום לצמיתות לחלוטין (ויקרא כ"ה, כ"ג). ואיה ספר כריתות, עפ"ה ישעיה נ', א'. עם קונם, עם האויב אשר עמך נמכר לו. כי לקח,

ממני: חוסה אימתך מלהסעיר· ברכת אב תעיר· ורב יעבד צעיר: קרן עמך תרים· תקפוץ קץ ותערים· מדלג על ההרים· אל־תרחק ממני: חשבתי עדן עדנים· עיני כלות לזמנים· לפי רב השנים: זמותי לקץ זה אין חקר· אך לעת ערב יהיה בקר· נצח ישראל לא ישקר· אל־תרחק ממני: קויתי לו אצא ביובל· ויסר שכמי מסבל· והיתה ציצת נבל: קרן נגה כאור צהרים· לנדחי יהודה ואפרים· וכיום עלותה מארץ מצרים· אל־תרחק ממני: עזרת וגו׳ עד שמו קדוש ישראל.

גאולה. *) אבל כשחולקים בהר ובחקותי אז אומרים יקוש בעניו העומד למטה בעמוד.

על משקל ח׳ ח׳ תנועות, וראשי החרוזים חתום שלמה.

שכולה אכולה, למה תבכי· היאשי לבך, מאשר תחכי· קצי נמשך, וארך חשכי: הוחילי עניה, עוד מעט כי אשלח מלאך, לפנות דרכי· ועל הר ציון, אסוך מלכי: יי מלך, יי מלך· אמרו לציון, יי ימלך· הנה מלכך יבוא לך: לאל אלי, כמה איחל· ועד אן תמשוך, גלת החל· ובני רחל, גזוזים כרחל· ואני בכל־זאת תמיד איחל: הוחילי עניה לפוקד ומוחל· כי

ישעיה כ״ב, ה׳. אימתך מלהסעיר, מל׳ סערה, שלא תבוא עוד רוח סערה של הצרות על ישראל עמך. אב, יצחק. ורב, בראשית כ״ה, כ״ג. תקפוץ קץ, תדלג את הקץ, שתביא את הגאולה אף אם עדיין עתה לא הגיעה. ותערים, ל׳ תחבולה. מדלג, שיר ב׳, ח׳. עדן עדנים, מועדי קץ הגאולה אשר נגלו לדניאל (ז׳, כ״ה. י״ב, ז׳). לפי רב השנים, ויקרא כ״ה, ט״ז. זמותי, חשבתי. לעת ערב, עפ״ה זכריה י״ד, ז׳. נצח, שמואל א׳ ט״ו, כ״ט. והיתה ציצת, ישעיה כ״ח, ד׳. קרן, ענין נוגה וזוהר. וכיום עלותה, הושע ב׳ י״ז.

שכולה, כן אומר הקב״ה לכנסת ישראל, אתה שכולה ואכולה בין האומות למה תבכי וכי נתיאש לבך מלחכות עוד. ועל זאת עונה כנסת ישראל כי תבכה על אשר קץ הגאולה נמשך הרבה וארוכה מאד חשכת גלותה. והקב״ה שב ועונה ואומר הוחילי עניה וכו׳, ועל הדרך הזאת הולך כל הפיוט. אשלח מלאך, עפ״ה מלאכי ג׳, א׳. אסוך מלכי, ל׳ תהלים ב׳, ו׳. הנה מלכך, זכריה ט׳, ט׳. גלות החל,

---

גאולה.

*) אם בהר ובחקתי חלוקים אומרים זאת לגאולה.

חתום בראשי החרוזים יצחק.

יקוש בעניו, ולכוד בפח חבלו· וצבי עדיו, הורד ועגילו· ופאר חליו, הפשט ומעילו· ונתפש על מריו, ונשבה על מעלו· מתי משביו, תעלהו עלה· אחרי נמכר גאלה תהיה־לו: צואר עבדים בפרך אין פתות· לקונם כי לא נמכרו לצמיתות· כי בשביעית יצאו משחיתות· או בשנת יובל חפשי לחליטות· ועדת עם קדש לעד בתוך עבדות· ומעוך וכרות ונתוק וכתות· אפסו שבתיו ובטל יובלו· אחרי נמכר גאלה תהיה־לו: חק שמטת

לֹא לְעוֹלָם בְּךָ אֲנִי בּוֹחֵל· עוֹד מְעַט וְהָיִיתָ לִי וַאֲנִי לָךְ· יְיָ מֶלֶךְ, יְיָ מָלָךְ. אִמְרוּ לְצִיּוֹן, יְיָ יִמְלֹךְ. הִנֵּה מַלְכֵּךְ יָבוֹא לָךְ: מָתַי יִקְרַב, וְיַגִּיעַ הַתּוֹר· סָתוּם וְחָתוּם, מָתַי תִּפָּתוֹר· אַרְמוֹן זָרִים, מָתַי תִּסְתּוֹר: הוֹחִילִי עֲנִיָּה לְמַחֲסֶה וּמִסְתּוֹר· כִּי עוֹד יֵשׁ לָךְ, מַרְפֵּא וּמַעְתּוֹר· וְיִפְרַח כַּפְתֹּר כְּיוֹם אִי כַפְתּוֹר· וְיָצִיץ בְּמִצְחֵךְ צִיץ אֲשֶׁר נִשְׁלַךְ· יְיָ מֶלֶךְ, יְיָ מָלָךְ. אִמְרוּ לְצִיּוֹן, יְיָ יִמְלֹךְ. הִנֵּה מַלְכֵּךְ יָבוֹא לָךְ: הֲמוֹנַי לְפָנִים, בְּאַחַת נִטְבַּע· מִנֹּף וּבָבֶל, בְּקָרוֹב נִתְבַּע· הֱיוֹת אֲנִי עוֹד כְּבְעָיִט נִצְבַּע· נִקְבְּצוּ עָלַי, כְּשִׁלּוֹחַ אֶצְבַּע· וְאָכַל בְּשָׂרִי, וְעוֹד לֹא נִשְׂבַּע: הוֹחִילִי עֲנִיָּה לְצוּר אֲשֶׁר הוּא נִשְׁבַּע· כִּי בֹא יָבֹא דוֹד אֲשֶׁר הָלַךְ· יְיָ מֶלֶךְ, יְיָ מָלָךְ· אִמְרוּ לְצִיּוֹן, יְיָ יִמְלֹךְ· הִנֵּה מַלְכֵּךְ יָבוֹא לָךְ:

בִּגְלַל אָבוֹת תּוֹשִׁיעַ בָּנִים, וְתָבִיא גְאֻלָּה
לִבְנֵי בְנֵיהֶם· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

עובדיה כ'. בוחל, לא אמאס בך. בוחל ל' מאום כמו נפשם בחלה בי (זכריה י"א, ח'). התור, הזמן המוגבל, כמו ובהגיע תור אסתר (אסתר ב', ט"ו). ארמון זרים, ישעיה כ"ה, ב'. מרפא ומעתור, עפ"י ונעתר להם ורפאם (שם י"ט, כ"ב). כפתור, פרח. כיום אי כפתור, עפ"י שודד ה' את פלשתים שארית אי כפתור (ירמיה מ"ז, ד'). והכוונה יפרח לישראל ישועה כמו ביום שהיה שודד הקב"ה את יושבי כפתור. ציץ, כתר. המוני, המון ישראל. באחת נטבע, ביד אומה אחת בגלות מצרים וכן בגלות בבל. מנוף, ממצרים. נתבע, נתבקשו במהרה מגלותם לשוב לארצם. כבעיט נצבע, כמו בתוך עופות דורסים ועפ"י ירמיה י"ב, ט'. בשלוח אצבע, העופות שולחים אצבעותם ודורסים, וכנוי לאויבי ישראל הרבים. אשר הוא נשבע, ישעיה כ"ד, ט'. ס"ב, ח'. דוד אשר הלך, עפ"י שיר ה', ו'. ו', א'.

לְמִסְכֵּן בְּעָנְיוֹ וּמְרוּדוֹ· וַחֲנַנְתּוֹ בְּמָכְרוֹ שְׂדֵה אֲחֻזַּת יוֹלְדוֹ· גְּאֻלָּה תִּהְיֶה־לּוֹ אִם מָצְאָה יָדוֹ· אוֹ בַּיּוֹבֵל יָשׁוּב לְיָדוֹ וַעֲבָדוֹ· וְאִם לְעֵקֶר נִמְכָּר בְּאֶפֶס כָּל־מְאוֹדוֹ· אָז קְרוֹבוֹ פּוֹדוֹ דוֹדוֹ אוֹ בֶן־דּוֹדוֹ· וְזֶה כַּמָּה שָׁנִים לֹא רָמָה יָדוֹ· נְטוּשָׁה בְּיַד בּוֹגְדוֹ· נַחֲלָתוֹ וְחֶבְלוֹ· אַחֲרֵי נִמְכַּר גְּאֻלָּה תִּהְיֶה־לּוֹ: קְרוֹבַי אִם אָפְסוּ הֵן אַתָּה נוֹתַרְתָּ· גּוֹאֲלַי אִם פַּסּוּ הֵן אַתָּה נִשְׁאַרְתָּ· וּמִי יַחְמוֹל אִם לֹא חָמַלְתָּ· אִם לְזָדוֹן שַׂרְתָּ וְעָוֹן שָׁמַרְתָּ· אֵי בְּרִית כָּרַתָּ וְחֶסֶד נִשְׁבַּעְתָּ· הֲלֹא מֶלֶךְ אַתָּה· צוּר יִשְׂרָאֵל וְגוֹאֲלוֹ· אַחֲרֵי נִמְכַּר גְּאֻלָּה תִּהְיֶה־לּוֹ:

בִּגְלַל אָבוֹת תּוֹשִׁיעַ בָּנִים, וְתָבִיא גְאֻלָּה
לִבְנֵי בְנֵיהֶם· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

ע"פ א"ב, וחתום בו אליה.

אָגוּרָה בְּאָהָלְךָ עוֹלָמִים· אֶחֱסֶה בְסֵתֶר כְּנָפֶיךָ לֵילוֹת וְיָמִים: בְּחָכְמָה יָסַדְתָּ הָדוּמִים וּבִתְבוּנָה כּוֹנַנְתָּ מְרוֹמִים· בָּנִיתָ רִקַּמְתָּ אִמַּצְתָּ שֵׁרַשְׁתָּ יִפִּיתָ תָּמַכְתָּ חֲשַׁבְתָּ בְּקִיּוּמִים· גָּמַרְתָּ הַכֹּל בְּשֵׁשׁ אוֹתִיּוֹת הַמְסֻיָּמִים· גְּנַזְתָּם שֶׁשְׁתָּם בְּטַבַּעַת אֶהְיֶה חֲתוּמִים· דְּרוֹשׁ אוֹתָם הַדּוֹרֵשׁ עַל־כֵּן הֵם סְתוּמִים:

אֵלּוּ שֵׁשׁ מִדּוֹת· לְמַעֲשֵׂה יְדֵי אָמָּן נִמְדָּדוֹת·

יַעַן כִּי נוֹעָדוֹת· הִתְחִיל בְּסֵפֶר תְּעוּדוֹת· קָדוֹשׁ:

הִצַּבְתָּ גְּבוּלוֹת אֲדָמָה· הַשְׁרוֹת שְׁכִינָתְךָ בָּהֵמָּה· וְשֵׁם־הָעִיר מִיּוֹם יְיָ שָׁמָּה· וְאַחַר כֵּן נִתְעַלָּה וְיָשַׁב בְּחָכְמָה· זָרַח אוֹרָהּ לַיְשָׁרִים גָּנוּז לְתַעֲלוּמָה· וּמִן כִּפַּת רָקִיעַ הִבְדִּיל שְׁלִישׁ הַמַּיְמָה· חֲפֵצִים לְהִשְׁתַּמֵּשׁ אֵלּוּ לָאֵלּוּ בִּמְהוּמָה:

אָדוֹן אֵין בִּלְתֶּךָ· לֹא יַעַבְרוּן אַדִּירִים גְּזֵרוֹתֶיךָ·

יְנוּסוּן מִגַּעֲרָתֶךָ· הַמְקָרֶה בַמַּיִם עֲלִיּוֹתֶיךָ· קָדוֹשׁ:

טִבַּע עָרוּךְ מִקַּדְמוֹנִים· טִירָתוֹ מַהֲלָךְ אַלְפַּיִם וּמֵאָה שָׁנִים· יִחֲסוֹ שֶׁבַע שֵׁמוֹת וּבְתוֹכוֹ חֲמִשָּׁה בָּתֵּי דִינִים· יַחַד כֻּלָּם נִגְלוּ לְבֶן־אָמוֹץ בְּחֶזְיוֹנִים· כֵּוֵּן תִּשְׁעִים וּשְׁנַיִם אֶלֶף לְאַרְבָּעָה מְכֻוָּנִים· כִּנֵּס לְמָקוֹם אֶחָד כָּל־מֵימֵי הַתַּחְתּוֹנִים· לַיַּבָּשָׁה קָרָא אֶרֶץ וּלְמַיִם מִקְוֵה זֵידוֹנִים:

אַתָּה מוֹשֵׁל בָּהֶם· לְדַכְּאוֹת כְּחָלָל רַהֲבֵיהֶם·

יֶהֱמוּ יֶחְמְרוּ מֵימֵיהֶם· הִשְׁבַּחְתָּ שְׁאוֹן גַּלֵּיהֶם· קָדוֹשׁ:

מִגַּיְא הִדְשִׁיא זֵרְעוֹנִים· מַטַּע נִטְעֵי נַעֲמָנִים· נָטַע כָּל־עֵץ מַאֲכָל וְכָל־מִינֵי עֲדָנִים· נִבְרְאוּ לְקוֹמָתָם וּמֵאֲלֵיהֶם פְּרִי מְעוּנִים· סְדוּרִים לְקַיֵּץ שֻׁלְחָן לַחֲבוּרַת רַבָּנִים· שֵׁשׁ בַּעַל הַמְּלָאכָה בְּצֵאת הַכֹּל בְּעִנְיָנִים· עֲשׂוֹת חֶפְצוֹ וּרְצוֹנוֹ כֻּלָּם נְכוֹנִים:

אגורה, ל' תהלים ס"א, ה'. הדומים, הארץ. מרומים, השמים. ואמר בחכמה על הארץ ובתבונה על השמים עפ"י משלי ג' י"ט. בנית רקמת וכו', ראשי ו' תבות הללו הן עולת בראשית. בשש אותיות המסימים, ר"ל בשש אותיות הרמוזות בתבת בראשית בהן ברא וגמר הקב"ה את כל ברואי שמים וארץ. גנזתם ששתם, סוד שש אותיות הללו גנוז וסתום מבני האדם. בטבעת אהי' חתומים, השם אהי' בגימטר' כ"א וכן שש אותיות ראשונות של א"ב בגימטרי' כ"א, ועוד גמטרי' של בראשית במספר קטן הוא י"ג וכן גמטרי' של אהי' במספר קטן עם הכולל הוא י"ג. אלו שש מדות, עניני הבריאה שהזכיר ברא"ש, בנית רקמת אמצת וכו'. נועדות, מוכנות לפני הבורא. בספר תעודות, ספר התורה, ועפ"י ישעיה ח', ט"ז. ושם העיר, ל' סוף יחזקאל. גנוז לתעלומה, האור של ששת ימי בראשית נגנז לצדיקים לע"ל. כפת רקיע, חוג השמים הימעלגעוואָלבע, כמו כפין על גבי כפין כפה כנגד האוהל (פרה פ' ג') ג' מלכו בכפה (מגלה י"א). אלו לאלו במהומה, שלא רצו המים להתחלק, וכמבואר למעלה דף 625. ינוסון, תהלים ק"ד. טבע, שקע. ערוך מקדמונים, כנוי לגיהנם עפ"י ישעיה ל' ל"ג. אלפים ומאה שנה, במדרש כונן, צפון העולם שם גיהנם ושעורו ב' אלפים ומאה שנים ושם נדונים הרשעים בז' מדורי גיהנם וכו'. יחסו, קרא לו ז' שמות והן שאול, אבדון, באר שחת, טיט היון, דומה (או שערי מות או בור שאון), צלמות, ארץ תחתיה. כדאיתא במדרש כונן ובערובין דף י"ט. ה' בתי דינים, ה' מיני אש יש בגיהנם, כדאית' במס' גיהנם. לבן אמוץ, ישעיה הנביא. צ"ב אף מלאכים. לארבעה, לד' רוחות של כסא הכבוד. זידונים, המים נקראו זידונים על שזדו ולא רצו לירד למטה. יהמו, עפ"י תהלים מ"ו, ד'. השבחת, עפ"י שם ס"ה, ז'. מגיא, מן האדמה. לקיץ שלחן, מל' מותר נסכים

אֵל מָלֵא רַחֲמִים· לְפִי מַעֲשָׂיו הָעֲצוּמִים: יִתְהַלַּל
בְּצִדְקוֹ בִּתְמִים· הַמְתַקֵּן מָזוֹן לְכָל־יְקוּמִים· קָדוֹשׁ:

פָּקַד בִּשְׁמֵי זְבוּלִים· פְּאֵר שְׁנֵי מְאוֹרוֹת הַגְּדוֹלִים· צַו לִמְשׁוֹל בַּיּוֹם בְּחַלּוֹן כָּל־גְּבוּלִים· צִוָּה אוֹר בַּעֲרִיפִים בִּגְדוּדֵי חֲיָלִים· קֶשֶׁט מֶמְשַׁלְתּוֹ מִהְיוֹת שְׁקוּלִים· קַשְׂקֶשֶׂת וּמְעוֹפְפִים שָׁרְצוּ נוֹזְלִים· רֶשֶׁשׁ תַּנִּין לְיוֹם נֶחָמָה לִסְעוּדוֹת מַשְׂכִּילִים:

אֵין מִי יִמְשֹׁל בּוֹ· לָשׂוּם אֵלָיו אָרְבּוֹ·
יָצוּק כְּפֶלַח לִבּוֹ· הָעֹשׂוֹ יַגֵּשׁ חַרְבּוֹ· קָדוֹשׁ:

שִׁכְלַל עוֹד בְּמַאֲמָרוֹת· שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים וְחַיּוֹת וּבְהֵמוֹת טְמֵאוֹת וּטְהוֹרוֹת· שְׁלֹשָׁה מִינֵי בְהֵמָה לְקָרְבַּן נִבְחָרוֹת· תַּכְלִית כֻּלָּם בָּרָא מוֹשֵׁל כָּל־יְצִירוֹת· תִּכֵּן כָּל־צְבָאָיו עַל עֲבוֹדָתָם סְדוּרוֹת· תִּלֵּל מַלְאָךְ בְּרֹאשׁ כֻּלָּם וְגַבְרִיאֵל בְּרֹאשׁ שׁוּרוֹת· וְכָל־שְׁבָחוֹת בִּגְרוֹנָם וּבְפִיהֶם טַעֲמֵי שִׁירוֹת:

אֵין עֶרְכּוֹ וְאֵין זוּלָתוֹ· לֹא יִמָּצֵא צַיָּר כָּמוֹתוֹ·
יַגִּיד עָלָיו אֻמָּנוּתוֹ· הַכֹּל עָשָׂה יָפֶה בְעִתּוֹ· קָדוֹשׁ:

אִפֵּד אַפִּרְיוֹן אֹהָלָיו· אַבְנֵי יְקָרָה מְסֻכָתוֹ וַעֲצֵי פְּרִי זְבוּלָיו· לְבָנוֹן וְאַלּוֹנִים לִכְרוֹת מֵאֵלָיו· לְבַד מֵעֵץ הַדַּעַת שֶׁלֹּא הִגְרִיל בְּגוֹרָלָיו· יְעוּדָתוֹ הִשִּׂיאָתוֹ בְּאֹהֶל בַּל־יִצְעָן וְנִתְּקוּ חֲבָלָיו· יוֹם מְנוּחָה כְּאָח לְצָרָה נוֹלַד וְחָשַׂךְ מֵרֶשֶׁת מַעְגָּלָיו· לָכֵן שָׁר לָנוּחַ בּוֹ שִׁבְטֵי דְגָלָיו:

אָדוֹן אָיוֹם וְנוֹרָא· לְעַמּוֹ חָקַק עֹנֶשׁ וְאַזְהָרָה·
יִחֵד לְקַדְּשׁוֹ בִּזְכִירָה וּשְׁמִירָה· הֱיוֹת חֶצְיוֹ
לְעֹנֶג וְחֶצְיוֹ לִשְׁמִירָה· קָדוֹשׁ: הכל יודוך וכו'.

לקין המזבח (שקלים פ' ד') והוא ענין קנות סעודה, נאלטים. **צו**, לוה לשמש. **כל גבולים**, להאיר בכל גבולות הארץ, או שפירושו כל גבולות האלונות וע"פ פרקי ר"א פ' ו' שהחמה יולאת ונכנסת בג' מאות וס"ו חלונות. **אור בעריפים**, עש"ה ישעיה ה', ל'. וכנוי הוא ללבנה. **בגדודי חילים**, הם הכוכבים. **מהיות שקולים**, שלא יהיו שמש וירח שקולים שניהם כאחד, וע"פ המדרש שנתמעטה הלבנה. **קשקשת**, דגים. **רשש**, מל' כי תאמר אדום רששנו (מלאכי א' ד') ר"ל החליש את תנין, והכוונה על לויתן שהרם הקב"ה את הזכר והרג הנקבה ומלחה לצדיקים לע"ל (ב"ב דף ע"ד, ב'). **בו**, בלויתן. **יצוק כפלח**, עש"ה איוב מ"א, ט"ו. **העשו**, שם מ', י"ט. **שלשה מיני בהמה**, שור וכשב ועז. **תכלית כלם**, בסוף כולם. **מושל כל יצירות**, הוא האדם. **תלל**, העמיד למעלה מהם, מל' גבה ותלול (יחזקאל י"ז, כ"ב). **וגבריאל**, בב"ר פ' א' מיכאל וגבריאל הם היו שושבינין של אדה"ר. **ציר**, יולר, ובברכות דף י' בוא וראה שלא מדת הקב"ה כמדת בשר ודם, מדת בשר ודם לר לורה על גבי הכותל ואינו יכול להטיל בה רוח ונשמה קרביים ובני מעיים, והקב"ה אינו כן לר לורה בתוך לורה ומטיל בה רוח ונשמה קרביים ובני מעיים והיינו דאמרה חנה אין קדוש כה' ואין בלתך אין לור כאלהינו (ש"א ב' ב') אין לייר כאלהינו. **הכל עשה**, קהלת ג' י"א. **אפד**, תקן. **אהליו**, של אדה"ר. **אבני יקרה**, עש"ה יחזקאל כ"ח, י"ג. ואיתא בב"ב דף ע"ה ופר"א פ' י"ב עשר חפות עשה הקב"ה לאדה"ר בג"ע שנ' בעדן גן אלהים היית כל אבן יקרה מסוכתך וכו'. **לכרות מאליו**, ר"ל אדה"ר יכול לכרות וליקח מכל פרי הגן. **יעודתו**, אשתו. **באהל בל יצען**, בג"ע אשר היה מיועד לישב בו תמיד לולי היה חוטא, והוא מל' ישעיה ל"ג, כ'. **כאח לצרה**, מל' משלי י"ז, י"ז. **וחשך מרשת מעגליו**, שהשבת הגין בעדו וכמבואר למעלה דף 622. **לקדשו**, לקדש את השבת. **חציו לענג**, כמו שאמרו בפסחים ס"ח, ב' חליו לה' וחליו לכם.

אופן. ראשי חרוזיו יעקוב.

יְקוּדֵי אֵשׁ, כִּידוֹדֵי אֵשׁ, יְצוּרֵי צוּר כְּרוּבִים דָּר· עֵינֵיהֶם, וּמַרְאֵיהֶם כְּעֵין סֹחֶרֶת וּכְעֵין דַּר· קוֹל יְנוֹפֵפוּן, וְיִתְעוֹפֵפוּן, עֲשׂוֹת חֵפֶץ אֵל נֶאְדָּר· בְּטוּב שִׁירָה, בְּרֹן וְזִמְרָה, יְשׁוֹרְרוּן אִישׁ בְּלִי נֶעְדָּר· קוֹל יְיָ בַּכֹּחַ קוֹל יְיָ בֶּהָדָר: עָצְמָתָם, וְקוֹמָתָם, זְקוּפָה כְּקוֹמַת תָּמָר· לֵיל וָיוֹם, לְמוּל אָיוֹם, מְטִיבִים שֶׁבַח וָזֶמֶר· הַמִּלּוֹת, מְחִילּוֹת, וּמַחֲנוֹת כְּיֶלֶק סָמָר· מַצָּבָם, וּמוֹשָׁבָם, מִשְׁמָר לְעֻמַּת מִשְׁמָר· כִּי קוֹנָם, הִתְקִינָם, וּמַעַרְכוֹתָם סָדַר· קוֹל יְיָ בַּכֹּחַ קוֹל יְיָ בֶּהָדָר: קוֹל יְרִימוּן, וְיַעֲצִימוּן, לָאֵל כַּבִּיר מִמְּקוֹמוֹ· וְעַל מְעוֹנוֹ, וְחֶבְיוֹנוֹ, זֶה יִשְׁאַל כִּנְאֻמוֹ· וְהֵם עוֹמְדִים, וַחֲרֵדִים, מִפַּחְדּוֹ וּמֵאֵימוֹ· יַעֲרִיצוּן, וְיַקְדִּישׁוּן, כְּבוֹד יְיָ מִמְּקוֹמוֹ· כִּי סְכוֹ, מִכֹּה וּמִכֹּה, בְּסוּפָה וָסַעַר לְגֶדֶר· קוֹל יְיָ בַּכֹּחַ קוֹל יְיָ בֶּהָדָר: וְנֶשֶׁר וִיצִיר, וְשׁוֹר וּכְפִיר, מוּכָנִים בְּמֶרְכַּבְתּוֹ· וְתַחֲנוֹתָם, וּמַחֲנוֹתָם, סְבִיבוֹת תְּכוּנוֹת שִׁבְתּוֹ· לִפְנֵיהֶם, אוֹפַנֵּיהֶם, סוֹבְלֵי כֵס תִּפְאַרְתּוֹ· לְשָׁרֵת פְּנֵי, הַמַּחֲנֶה, וְהַסֵּדֶר הַנִּסְדָּר· קוֹל יְיָ בַּכֹּחַ קוֹל יְיָ בֶּהָדָר: בִּימִינוֹ, עַל שִׁבְנוֹ, שָׁת מַחֲנֶה מִיכָאֵל· וְלִשְׂמֹאלוֹ, וּמִמּוּלוֹ, גַּבְרִיאֵל וְאוּרִיאֵל· וּמֵאַחֲרָיו, בְּמִשְׁמָרָיו, הֵכִין מַחֲנֶה רְפָאֵל· יַקְדִּישׁוּן, וִישַׁלְּשׁוּן, קְדֻשָּׁה בְּעִתּוֹת הָאֵל· לְדַר חֶבְיוֹן, לָאֵל עֶלְיוֹן, שְׁמוֹ מְרֹמָם וּמְהֻדָּר· קוֹל יְיָ בַּכֹּחַ קוֹל יְיָ בֶּהָדָר: והחיות ישוררו וכו'.

אהבה. בראשי החרוזים מנחם חזק.

סְגֻלָּתִי, מְשַׁכְתִּיךְ חֶסֶד עֲטֶרֶת הַלּוּמִים· הִתְכַּלְּלִי בְּשֶׁלְּךָ שְׁתַּיִם מֻתְאָמִים· וְגַם שְׁתַּיִם שֶׁלִּי בְּכִתְרֵךְ מְשֻׁלָּמִים· בְּצֶדֶק וּבְמִשְׁפָּט וּבְחֶסֶד וּבְרַחֲמִים· סְגֻלָּתִי: דּוֹדִי, נִשְׁבַּעְתָּ וּבָאתָ בִּבְרִית כָּרַתָּ· וְאוֹתִי בְּאָלָתְךָ אִתְּךָ

יקודי אש, תואר למלאכים. כידודי, ניצוצי כמו איוב מ"א, י"א. צור, הקב"ה השוכן על הכרובים. סחרת, דר, שמות אבנים טובות (אסתר א', ו'). קול ינופפון, ישאו את קולם. איש בלי נעדר, עש"ה ישעיה מ', כ"ו. קול ה', תהלים כ"ט, ד'. עצמתם, תקפם. מחילות, ל' חיל וצבא. כילק סמר, ר"ל מתנה רב כארבה ומל' ירמיה נ"א, כ"ז. וטעם סמר ל' רעדה ופחד כמו סמר מפחדך בשרי (תהלים קי"ט ק"כ), כי המלאכים חרדים ממורא השכינה. לגדר, ל' גדר וסייג ועש"ה נחום א' ג'. ויציר, אדם. וכפיר, אריה, וכמו שכתוב פני אדם ופני אריה וכו' (יחזקאל א', י'). בימינו, בימין כסא הכבוד. מחנה מיכאל וכו', יסודו בפרקי ר"א פ' ד' ובמדבר רבה פ' ב' והעתקתיו למעלה דף 576.

סגלתי וכו' כן מאמר השם, וראה בבאור אזומתי למעלה דף 731. משכתיך חסד, ירמיה ל"א, ג'. עטרת הלומים, עטרת נאה לראש. הלומים, מל' בקש להולמו ולא הולמתו (סנהדרין כ"א ב'). שתים מתאמים וכו', יסודו בדברים רבה פ' עקב, מלך שנשא למטרונה והכניסה לו שני אריסין (תכשיטים) אף המלך זקף לה כנגדן שני אריסין, איבדה מטרונה את שלה אף המלך נטל את שלו, לאחר ימים עמדה וכשרה את עצמה והביאה אותן שני אריסין, אף המלך הביא את שלו, אמר המלך אלו ואלו יעשו עטרה ויתנו בראשה של מטרונה. כך אתה מוצא אברהם נתן לבניו שני אריסין צדק ומשפט שנ' כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו, לעשות צדקה ומשפט (בראשית י"ח, י"ט) אף הקב"ה זקף להם כנגדם שני אריסין חסד ורחמים שנ' ושמר ה' אלהיך לך את הברית ואת החסד (דברים ז', י"ב) ונאמר ונתן לך רחמים ורחמך והרבך (שם י"ג, י"ח), איבדו ישראל את שלהם שנ' הפכתם לראש משפט ופרי צדקה ללענה (עמוס ו', י"ב) אף הקב"ה נטל את שלו, שנ' כי אספתי את שלומי מאת העם הזה את החסד ואת

הֶעֱבַרְתָּ· לְבַל תְּמִירֵנִי וְלֹא אֲמִירְךָ גָּזַרְתָּ· כֵּן תַּעֲשֶׂה כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ· דּוֹדִי:
סְגֻלָּתִי· חַקּוֹתִיךְ עַל כַּף כְּנֶסֶת מִי מָנָה· אֲנִי אִם־אֶשְׁכָּחֵךְ תִּשְׁכַּח מְיֻמָּנָה·
חֲטִיבָה מוּל חֲטִיבָה גְּמַלְתִּיךְ לִי לְמָנָה· וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בֶּאֱמוּנָה· סְגֻלָּתִי:
דּוֹדִי· מָצָאתִי חִנֵּךְ הֱיוֹת אֲמָתֶךָ· וּמִי אָנֹכִי לָמוּל עֹז אֵימָתֶךָ· לְשִׁמְךָ תֵּן
כָּבוֹד עַל־חַסְדְּךָ עַל־אֲמִתֶּךָ· וּפָרַשְׂתָּ כְנָפֶךָ עַל־אֲמָתֶךָ· דּוֹדִי: סְגֻלָּתִי·
חֲזַקְתִּיךְ בְּדֶבֶק וּבְאַהֲבָה כְּסוֹכֵן· וּבְדִבּוּר עַל לֵב וּבְחֵשֶׁק לְהַסְכֵּן· אַרְבַּעַת
אֵלֶּה וְכָאֵלֶּה בְּתֹכֶן· וְאַהֲבַת עוֹלָם אֲהַבְתִּיךְ עַל־כֵּן סְגֻלָּתִי:

וקרבתנו לשמך הגדול וכו'.

זולת. ע"ס א"ב ואח"כ חתום אפרים ברבי יצחק. ונשתנו קצת חרוזים בעבור השלום.

אֱלֹהִים לֹא אֵדַע זוּלָתֶךָ· מוֹשִׁיעַ אֵין בִּלְתֶּךָ· גְּאַל־לְךָ אֶת־גְּאֻלָּתֶךָ:
בֵּיתְךָ קֹדֶשׁ נָאֲוָה· הָיָה לְאֵשׁ וְלֶהָבָה· הַר הָאֱלֹהִים חָרְבָה· עַד־מָתַי יְיָ:
גַּם כִּי אֶזְעַק וַאֲשַׁוֵּעַ· מִיַּד נַפְשִׁי קוֹבֵעַ· וַאֲנִי עָנִי וְגֹוֵעַ: דָּתְךָ לְהַעֲבִיר בִּקֵּשׁ·
דּוֹר אַנְטִיוֹךְ וְעִקֵּשׁ· זֶה לָנוּ לְמוֹקֵשׁ· עַד מָתַי יְיָ: הָיִיתִי כְּנִתָּק לִרְעִיָּה· כָּנוּס
לְכִפָּה לִדְחִיָּה· הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נָכְרִיָּה: וָאֱהִי נָגוּעַ בְּתוֹכָחוֹת· מִפְּנֵי שֶׁקֶר
טֻחוֹת· חֲרוּת עַל־הַלֻּחֹת· עַד מָתַי יְיָ: זֵדִים בִּקְשׁוּ נַפְשִׁי· הֵפֵר מִצְוַת קָדְשִׁי·
וְחִלֵּל שַׁבַּתִּי וְחָדְשִׁי: חֵי רֹכֵב עַל עָב קַל· הַבֵּט אֶל־עָמָל לֹא תוּכַל· לָמָּה
זֶה אֶשְׁכָּל· עַד מָתַי יְיָ: טֹפְלֵי שֶׁקֶר כֻּלָּם· הַמַּרְחִיקִים מֵעַל גְּבוּלָם· שֵׁם יְיָ
אֵל עוֹלָם: יְרֻצְּצוּ כָּל־קְדוֹשִׁים· לְנַפְשָׁם עוֹלִים לָאִשִּׁים· עַל־גַּבִּי חָרְשׁוּ
חֹרְשִׁים· עַד מָתַי יְיָ: כַּמָּה עָלַי יַעֲבוֹר· אֵהָרֵג וְלֹא אֶעֱבוֹר· חֹק עוֹלָם וְלֹא
יַעֲבוֹר: לְנַפְשִׁי הִגִּיעוּ זֵידוֹנִים· עָרְכוּ עָלַי כִּידוֹנִים· בְּעָלְוֹנוּ זוּלָתֶךָ אֲדֹנִים·

הרחמים (ירמיה ט"ז, ה'). עמדו ישראל וכיבשו את עצמן והביאו אותן שבי אריסין שנ' ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה (ישעיה א', כ"ז) אף הקב"ה הביא את שלו שנ' כי ההרים ימושו וחסדי מאתך לא ימוש, אמר מרחמך ה' (שם נ"ד, י'), וכיון שהביאו ישראל את שלהן והקב"ה נותן את שלו אומר הקב"ה אלו ואלו יעשו עטרה וינתנו בראשן של ישראל שנ' וארשתיך לי לעולם וארשתיך לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים (הושע ב', כ"א) עכ"ל. כן תעשה, בראשית י"ח, ה'. חקתיך על כף, עפ"ה ישעיה מ"ט, ט"ז. מי מנה, עפ"ה במדבר כ"ג, י'. מי מנה, ימיני, ועפ"ה תהלים קל"ז, ה'. חטיבה, חשיבות, וע"פ ברכות דף ו' אמר להם הקב"ה לישראל אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם. לשמך, תהלים קט"ו, א'. ופרשת, רות ג', ט'. כסוכן, כאומן, מל' ותהי לו סוכנת (מ"א א', ב'). להסכן, להרגיל מל' ההסכן הסכנתי (במדבר כ"ב, ל'). ובכ"י גורס בְּשָׁכְנִי ופירושו לשכון שכינתי בתוככם. ארבעת אלה, צדק ומשפט וחסד ורחמים וכאלה עוד רבים. בתוכן, במנין. ואהבת עולם, ירמיה ל"א, ג'.

גאל לך, מל' רות ד', ו'. ביתך, ל' תהלים ל"ג, ה'. הר, שמות ג', א'. ותבת חרבה לקחה פה הפייטן בטעם חרבן, נפשי קובע, האויב הגוזל את נפשי, מל' וקבע את קובעיהם נפש (משלי כ"ב, כ"ג). ואני עני, ל' תהלים פ"ח, ט"ז. זה לנו, שמות י', ז'. כנתק לרעיה, בהמת קרבן אשם שמתו בעליה או שנאבדה ונתכפרו באחר אין לה תקנה אלא תרעה עד שתסתאב. כנום לכפה לדחיה, בהמת קרבן חטאת שכונסין אותה לכיפה ומתה שם מאליה. ור"ל הכנו בין האויבים כאשם וכחטאת וחייבי מיתות. הייתי, שמות י"ח, ג'. נגוע בתוכחות, מל' תהלים ע"ג, י"ד. טוחות, מחשבות, הכליות נקראות טוחות (רש"י באיוב ל"ח, ל"ו). חרות, שמות ל"ב, ט"ז. רכב על עב, ישעיה י"ט, א'. הבט אל עמל, חבקוק א', י"ג. טופלי שקר, איוב י"ג, ד'. ירצצו, ל' שבירה. לנפשם, ברצון נפשם עולים הם לאשי ה' להיות כליל. על גבי, תהלים קכ"ט, ג'. ולא אעבור את התורה אשר היא חק עולם ולא ישתנה. כידונים, רומח וחנית. בעלונו,

עַד מָתַי יְיָ: מְשׁוּלִים תּוֹרֶיךָ וְיוֹנֶיךָ. בָּנֶיךָ בְּנֵי בְחוּנֶיךָ. שׁוֹרְךָ טָבוּחַ לְעֵינֶיךָ:
נָא הַבֵּט מִמְּעֲלוֹתֶיךָ. טָבְחָה טִבְחָה סְגֻלָּתֶךָ. הִתְיַצֵּב עַל־עֹלָתֶךָ. עַד מָתַי יְיָ:
שָׂנֵאתִי מַעֲשֵׂה תַּעְתֻּעִים. וְהַדָּמִים מוֹדִיעִים. לִבְקָרִים לִרְגָעִים: עָלֶיךָ
פְּרָחַי נִמְלָקִים. קוֹל דְּמֵיהֶם צוֹעֲקִים. וְהִנֵּה עֲבָדֶיךָ מֻכִּים. עַד מָתַי יְיָ: פְּתַח
שַׁעַר אֲנָךְ. מוֹנֶיךָ כַּלֵּה בַּחֲרוֹנָךְ. מִתְקוֹמְמִים בִּימִינָךְ: צְרוֹר אֶת־מְחַלְלֶיךָ.
וְעַל כָּל־הַקָּמִים עָלֶיךָ. שָׂא־נָא כֵלֶיךָ. עַד מָתַי יְיָ: קַנֵּא בֶּעָרִיץ בָּעֵר.
מִתְעָרֶה כְּרַעֲנָן יַעַר. מַדּוּעַ לֹא־יִבְעַר: רוֹדֵף פְּלֵיטָה הַנִּשְׁאֶרֶת. הִשְׁכִּים לוֹ
כְּבַמַּחְתֶּרֶת. וְעָשִׂיתָ לוֹ מִסְגֶּרֶת. עַד מָתַי יְיָ: שַׁלַּח בְּרֶשֶׁת רַגְלָיו. שַׁלֵּם
כְּרֹעַ מַעֲלָלָיו. וַחֲמִישִׁתוֹ יֹסֵף עָלָיו: תְּבַעֵר מֵאַרְצֵי קָמִים. וְרֶשַׁע מֵהָרֵי
בְשָׂמִים. כִּי אָרְכוּ־לוֹ שָׁם הַיָּמִים. עַד מָתַי יְיָ: אָהֳלֵי שֹׁחַד אָכְלוּ. יְגִיעַ כַּפַּי
כִּלּוּ. בְּנִכְלֵיהֶם אֲשֶׁר־נִכְּלוּ: פָּעֲרוּ לְבַלְּעֵנִי חִנָּם. חָרְקוּ עָלַי שִׁנָּם. תְּנָה־עָוֹן
עַל־עֲוֹנָם. עַד מָתַי יְיָ: רָאֹה תִרְאֶה בְּעָנְיִי. דָּלְפָה לְךָ עֵינִי. אַךְ אִם־אַתָּה לוּ
שְׁמָעֵנִי: יְמִינְךָ מֵחֵיקְךָ כַּלֵּה. וְתַגְדִּיל לַעֲשׂוֹת עִם־אֵלֶּה. אַתָּה הָאֵל עֹשֵׂה
פֶלֶא. עַד מָתַי יְיָ: מַה אָרוּךְ עָלַי פֶּרֶךְ. כָּבְשׁוּ עָלַי דֶּרֶךְ. וְהָלְכוּ גוֹיִם לְאוֹרֵךְ:
בְּקוֹל עָלֶה נִדָּף. הָיִיתִי תָּמִיד נֶהְדָּף. וְהָאֱלֹהִים יְבַקֵּשׁ אֶת־נִרְדָּף. עַד מָתַי
יְיָ: רָאִיתִי קֵץ לְכָל־תִּכְלָה. וְאֵין קֵץ לְיוֹשֶׁבֶת בַּגּוֹלָה. חֻפְשָׁה לֹא נִתַּן־לָהּ:
רַחֲמֶיךָ מִיּוֹם לְיוֹם צוֹפָה. לְמָתַי תַּעֲלֶה תְרוּפָה. עֹשֵׂה שַׁחַר עֵיפָה. עַד מָתַי
יְיָ: בְּיָדוֹ לִפְדּוֹת עַם קְרוֹבוֹ. וְעַד מָתַי אֲצַפֶּה לְיוֹם שׁוּבוֹ. וְלֹא־אָץ לָבוֹא:
יָעִירָה מִמָּרוֹם רוּחוֹ. וְיָרֵם קֶרֶן מְשִׁיחוֹ. הָשִׁיב הַמֶּלֶךְ אֶת־נִדָּחוֹ. עַד מָתַי יְיָ:
צַוֵּה יְשׁוּעוֹת עַמְּךָ. עֶזְרָתִי הָיְתָה מֵעִמָּךְ. אֵין גּוֹאֵל קָרוֹב מִמָּךְ: חַי גֹּאֲלִי
חִכִּיתָה. נַפְשִׁי לְךָ כָּלְתָה. כִּי גֹאֵל אָתָּה: עַד מָתַי יְיָ: קַיֵּם קוֹל צוֹפֶךָ. עוֹד
תַּעֲבֹרְנָה אֲלָפֶיךָ. וּפָרַשְׂתָּ עָלַי כְּנָפֶיךָ: קָרֵב שְׁנַת הַגְּאֻלָּה. הָסֵר מֵעָלַי כְּלִי
גוֹלָה. כִּי לְךָ מִשְׁפַּט הַגְּאֻלָּה. וְאַתָּה יְיָ: עזרת וכו' עד שמו קדוש ישראל.

ישעיה כ"ו, י"ג. תוריך ויוניך, ישראל נמשלת לתור ויונה (תהלים ע"ד, י"ט. שיר ב', י"ד). שורך, דברים כ"ח, ל"א. התיצב, במדבר כ"ג, ג'. לבקרים לרגעים, איוב ז', י"ח. פרחי, בני, מל' פרחי כהונה. והנה, שמות ה', ט"ז. שער אנך, שער אונאה, וע"פ ב"מ דף נ"ט כל השערים ננעלים חוץ משערי אונאה שנ' הנה ה' נצב על חומת אנך ובידו אנך (עמוס ז', ז'). שא נא, בראשית כ"ז, ג'. מתערה, ל' תהלים ל"ז, ל"ה. מדוע, שמות ג', ג'. כבמחתרת, כגנב הבא במחתרת. ועשית, שמות כ"ה, כ"ה. וחמישתו, במדבר ה', ז'. מהרי בשמים, ארץ ישראל, עפ"ה סוף שיר השירים. כי ארכו, בראשית כ"ו, ח' בנכליהם, במדבר כ"ה, י"ח. פערו את פיהם. תנה עון, תהלים ס"ט, כ"ח. דלפה, תוריד דמעות, כמו איוב ט"ז, כ'. אך אם אתה, בראשית כ"ג, י"ג. מחיקך כלה, תוציאה מחיקך, ועפ"ה תהלים ע"ד, י"א. אתה האל, שם ע"ז, ט"ו. כבשו עלי, דורכים עלי במסלות דרכם. והלכו, תפס בל' ישעיה ס', ג', רק שהסב תבת לאורך אל לאֹרֶךְ ל' אריכות ימים שהשונאים בכשו בי. בקול עלה, ל' ויקרא כ"ו, ל"ו. והאלהים, קהלת ג', ט"ו. חפשה, חרות, ויקרא י"ט, כ'. עשה, עמוס ו', י"ג. ולא אץ, יהושע י', י"ג. יערה, ישפך עלינו, ל' ישעיה ל"ב, ט"ו. וירם, ש"א ב', י'. השיב, ש"ב י"ד, י"ג. כי גואל, רות ג', ט'. צופך, ירמיה הנביא שאמר עוד תעבורנה הצאן על ידי מונה (ירמיה ל"ג, י"ג). כי לך משפט הגאלה, ירמיה ל"ב, ז'. וכן בכי"י.

גאולה. *) אבל אם בהר ובחקתי חלוקים אז אומרים שכולה אכולה העומד למטה בעמוד.

יָקוּשׁ בְּעָנְיוֹ, וְלָכוּד בְּפַח חֶבְלוֹ. וּצְבִי עֶדְיוֹ, הוּרַד וַעֲגִילוֹ. וּפְאֵר חֲלָיָו, הָפְשַׁט וּמְעִילוֹ. וְנִתְפַּשׂ עַל מֶרְיוֹ, וְנִשְׁבָּה עַל מַעֲלוֹ. מָתַי מִשִּׁבְיוֹ, תַּעֲלֶהוּ עֲלֹה. אַחֲרֵי נִמְכַּר גְּאֻלָּה תִּהְיֶה־לּוֹ: צַוַּאר עֲבָדִים בְּפֶרֶךְ אֵין פְּתוּת. לְקוֹנָם כִּי לֹא נִמְכְּרוּ לִצְמִיתוּת. כִּי בַשְּׁבִיעִית יֵצְאוּ מִשְּׁחִיתוּת. אוֹ בִּשְׁנַת יוֹבֵל חָפְשִׁי לַחֲלִיטוּת. וַעֲדַת עַם קֹדֶשׁ לָעַד בְּתוֹךְ עַבְדוּת. וּמָעוּךְ וְכָרוּת וְנָתוּק וְכָתוּת. אָפְסוּ שַׁבְּתָיו וּבָטֵל יוֹבְלוֹ. אַחֲרֵי נִמְכַּר גְּאֻלָּה תִּהְיֶה־לּוֹ: חֹק שַׂמְתָּ לַמְּסֻכָּן בְּעָנְיוֹ וּמְרוּדוֹ. וַחֲנַנְתּוֹ בְּמָכְרוֹ שְׂדֵה אֲחֻזַּת יוֹלְדוֹ. גְּאֻלָּה תִּהְיֶה־לּוֹ אִם מָצְאָה יָדוֹ. אוֹ בַּיּוֹבֵל יָשׁוּב לְיָדוֹ וַעֲבָדוֹ. וְאִם לְעֵקֶר נִמְכַּר בְּאֶפֶס כָּל מְאוֹדוֹ. אָז קְרוֹבוֹ פּוֹדוֹ דוֹדוֹ אוֹ בֶן־דּוֹדוֹ. וְזֶה כַּמָּה שָׁנִים לֹא רָמָה יָדוֹ. נְטוּשָׁה בְּיַד בּוֹגְדוֹ. נַחֲלָתוֹ וְחֶבְלוֹ. אַחֲרֵי נִמְכַּר גְּאֻלָּה תִּהְיֶה־לּוֹ: קְרוֹבִי אִם אָפְסוּ הֵן אַתָּה נוֹתַרְתָּ. גּוֹאֲלִי אִם פַּסּוּ הֵן אַתָּה נִשְׁאַרְתָּ. וּמִי יַחְמוֹל אִם לֹא חָמַלְתָּ. אִם לְזָדוֹן שַׂרְתָּ וְעָוֹן שָׁמַרְתָּ. אֵי בְּרִית כָּרַתָּ וְחֶסֶד נִשְׁבַּעְתָּ. הֲלֹא מֶלֶךְ אַתָּה. צוּר יִשְׂרָאֵל וְגוֹאֲלוֹ. אַחֲרֵי נִמְכַּר גְּאֻלָּה תִּהְיֶה־לּוֹ:

בִּגְלַל אָבוֹת תּוֹשִׁיעַ בָּנִים וְתָבִיא גְאֻלָּה לִבְנֵי בְנֵיהֶם. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

בפח חבלו, ברשת גורותיו. ועגילו, ל' תכשיט, וכן חליו. אחרי נמכר, ויקרא כ"ה, מ"ח. אין פתות, אין נשבר, מל' פתות אותה (ויקרא ב', ו'). ומעוך וכו', שם כ"ב, כ"ד. והושאל פה לצרות רבות ומבוכות. למסכן, לעני. באפס כל מאודו, ר"ל שאין לו ממון כלל. הן אתה, הקב"ה. שרת, תכיע ותראה, מל' אשורנו.

גאולה. *) אם בהר ובחקתי חלוקים אומרים זאת לגאולה.

שְׁכוּלָה אֲכוּלָה, לָמָּה תִבְכִּי. הֲיָאֲשִׁי לִבֵּךְ, מֵאֲשֶׁר תְּחַכִּי. קִצִּי נִמְשַׁךְ, וְאָרַךְ חָשְׁכִּי: הוֹחִילִי עֲנִיָּה, עוֹד מְעַט כִּי אֶשְׁלַח מַלְאָךְ, לְפַנּוֹת דַּרְכִּי. וְעַל הַר צִיּוֹן, אֶסּוֹךְ מַלְכִּי: יְיָ מֶלֶךְ, יְיָ מָלָךְ. אִמְרוּ לְצִיּוֹן, יְיָ יִמְלֹךְ. הִנֵּה מַלְכֵּךְ יָבוֹא לָךְ: לָאֵל אֵלִי, כַּמָּה אֲיַחֵל. וְעַד אָן תִּמְשׁוֹךְ, גָּלוּת הַחֵל. וּבְנֵי רָחֵל, גְּזוּזִים כְּרָחֵל. וַאֲנִי בְּכָל זֹאת תָּמִיד אֲיַחֵל: הוֹחִילִי עֲנִיָּה לְפוֹקֵד וּמוֹחֵל. כִּי לֹא לְעוֹלָם בָּךְ אֲנִי בוֹחֵל. עוֹד מְעַט וְהָיִית לִי וַאֲנִי לָךְ. יי מלך וכו': מָתַי יִקְרַב, וְיַגִּיעַ הַתּוֹר. סָתוּם וְחָתוּם, מָתַי תִּפְתּוֹר. אַרְמוֹן זָרִים, מָתַי תִּסְתּוֹר: הוֹחִילִי עֲנִיָּה לְמַחְסֶה וּמִסְתּוֹר. כִּי עוֹד יֶשׁ לָךְ, מַרְפֵּא וּמַעְתּוֹר. וְיִפְרַח כַּפֶּתֶר כְּיוֹם אִי כַפְתּוֹר. וְיָצִיץ בְּמִצְחֵךְ צִיץ אֲשֶׁר נִשְׁלַךְ. יי מלך וכו': הֲמוֹנַי לְפָנִים, בְּאַחַת נִטְבַּע. מִנֹּף וּבָבֶל, בְּקָרוֹב נִתְבַּע. הֱיוֹת אֲנִי עוֹד כְּבַעְיִט נִצְבַּע. נִקְבְּצוּ עָלַי, כִּשְׁלוֹחַ אֶצְבַּע. וְאָכַל בְּשָׂרִי, וְעוֹד לֹא נִשְׂבַּע: הוֹחִילִי עֲנִיָּה לְצוּר אֲשֶׁר הוּא נִשְׁבַּע. כִּי בֹא יָבֹא דוֹד אֲשֶׁר הָלַךְ. יי מלך וכו':

בִּגְלַל אָבוֹת תּוֹשִׁיעַ בָּנִים, וְתָבִיא גְאֻלָּה לִבְנֵי בְנֵיהֶם. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

יוצר לשבת לפני שבועות·

ע"ס א"ב וחתום בסוף בנימין.

אֲהַלֵּל בְּצִלְצְלֵי שָׁמַע לְאֵל אֱלֹהִים יְיָ· אוֹתִיּוֹת תּוֹרָתוֹ אֲבָאֵר לְעַם הֲמוֹנָי· אֲשֶׁר הִפְלִיא וְהִגְדִּיל וּמָסַר לְמֹשֶׁה מִסִּינָי: אָלֶף אוֹת רִאשׁוֹנָה אַחַת הִיא וְנִקְרֵאת בְּשָׁלשׁ· רֶמֶז לְיִחוּד הַשֵּׁם הַנִּקְדָּשׁ בִּקְדֻשּׁוֹת שָׁלשׁ· זֶה פֵּרוּשׁוֹ אֶחָד וְאוֹתִיּוֹתָיו שָׁלשׁ: בֵּית בֵּין שְׁתַּיִם מְנוּיָה וְטַעֲמֶיהָ מוֹדִיעִים· כִּי עָתִיד עוֹלָם לֶחָרֵב פַּעֲמַיִם בְּשִׁקּוּעִים· אַחַת בְּדוֹר הַמַּבּוּל וְאַחַת בְּשֵׁשֶׁת אֲלָפִים וְשָׁלשׁ וְתִשְׁעִים: גִּמֶל גְּמוּל חַסְדּוֹ אֲשֶׁר גָּמַל בְּעוֹלָמוֹ· מֵכִין נְשָׁמוֹת וּמְחַיָּה גְּבוּרָה וְעֵצָה מֵעִמּוֹ· וּשְׁאָר צָרְכֵי יְצוּרָיו הַחוֹסִים בִּשְׁמוֹ· קָדוֹשׁ:

דָּלֶת דְּמוּת פָּנֶיהָ לָמָּה כְלַפֵּי הֵא מוּבָא· כִּי כָל־מַצְלִיחַ בָּזֶה יִדַּל לָעוֹלָם הַבָּא· כְּגוֹן עוֹבֵד אֱלִילִים וַחֲבֵרָיו עוֹשֵׂי רָעָה רַבָּה: הֵא הֶגְיוֹנָהּ מְשֻׁנֶּה מִכָּל־הָאוֹתִיּוֹת· בְּכֻלָּם הֶרְגֵּשׁ שָׂפָה וּבְהֵא אֵינוֹ מָצוּי לִהְיוֹת· לְלַמֶּדְךָ כִּי בְהֵא נִבְרְאוּ תּוֹלְדוֹת חוּג וַעֲלִיּוֹת: וָו וָוֵי עַמּוּדֵי אֵשׁ אֲשֶׁר צָגִים פְּנֵי אֵל אֵלִים· הֵם שְׁמוֹת הַמְפֹרָשִׁים וּמִכָּל־שֵׁמוֹת מְעֻלִּים· בְּסוֹד רָזֵיהֶם מִשְׁתַּמְּשִׁים אֶרְאֶלִּים: זַיִן זֶה כֹּחַ שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה מַפְתְּחוֹת· כְּגוֹן רֶחֶם וּמָטָר וְקִבְרֵי מֵתֵי רוּחוֹת· וְאַחֲרוֹנָה שֶׁבְּכֻלָּם מַפְתֵּחַ עֲלוּקוֹת שׁוּחוֹת: חֵית חֵטְא פֵּרוּשׁוֹ אֲשֶׁר חוֹטְאִים רִשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל· עֲתִידִים לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה וּלְהָעִיד אֵין כָּאֵל· וּמִיַּד יֵחָשְׁבוּ כִּשְׁאָר צַדִּיקֵי יִשְׂרָאֵל: טֵית טִיט הָעוֹלָם הַבָּא שֶׁחֲסִידִים מִמֶּנּוּ נִצְמָחִים· כְּתוֹת

אהלל, עפ"ה תהלים ק"נ, ה'. **אלף אות ראשונה וכו'**, יסודו בש' אותיות דר' עקיבא, א"ף מפני מה כותבין אותו באות אחת וקורין אותו בשלש אותיות, מפני שהוא כתוב אחד שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, וקריאת שמו אותיות משולשות וכו', וכן רוב דברי הפיוט הזה מיוסדים על ס' אותיות דר' עקיבא. **בין שתים**, הכינהו כי מספרו שתים. **וטעמיה מודיעים**, ע"פ מה שאמור שם באותיות דר"ע, מה נשתנה בי"ת מכל האותיות שברא בו הקב"ה כל סדרי בראשית, שגלוי וידוע היה לפני הקב"ה שב' פעמים עתיד העולם ליחרב אחד בימי דור המבול ואחד בסוף ששה אלפים תשעים ושלש שנה. **גמול חסדו וכו'**, כאמור שם, מהו גימ"ל, מלמד שאמר הקב"ה גמלתי יחד מחסדי לדלים, ומה גמילות של הקב"ה שהוא עושה את עולמו בכל יום ויום, אלו הן, רוח ונשמה ותבונה וחכמה וערמה ועצה וגבורה ומחשבה ומאירת עינים ושמיעת אזנים והלוך רגלים ומשוש ידים ופתיחת הפה שהוא נותן לכל אדם ובריה שבהן העולם מתקיים. **כלפי**, כנגד, ול' גמרא הוא. **כי כל מצליח וכו'**, כאמור שם, מפני מה דל"ת נותן פניו כלפי ה"א, שכל מי שהוא דל בעולם הזה עשיר הוא לעה"ב בזמן שעוסק במצות, עשיר בעולם הזה ידל לעה"ב, כגון עובדי ע"ז ורשעים. **תולדות חוג ועליות**, ר"ל תולדות ארץ ושמים, וחוג הוא סבוב הארץ כמו חוג הארץ (ישעיה מ', כ"ב). ועליות הוא השמים מל' עליה שבבית, וכולן ברא באות ה"א, כדאיתא בב"ר פ' י"ב ובמנחות כ"ט, ב', העולם הזה נברא בה"א והעה"ב נברא ביו"ד. ובאותיות דר' עקיבא ובמדרש תהלים מזמור ס"ב מבואר יותר, למה נברא העולם הזה בה"א, מה ה"א כשאדם מוציאה מתוך פיו אין בה לא ריחוש שפתים ולא חריכת לשון, כך בלא עמל ובלא יגיעה ברא הקב"ה את עולמו. **ווי עמודי אש**, בכ"י ווי העמודים, ויסודו באותיות דר"ע, ו"ו חותמות של הקב"ה, שכל שם ושם שבמרכבה יש לו חותם ויש לו כנוי והקב"ה יושב על כסא אש וסביב סביב לו כעמודי אש שמות המפורשים וכו'. **שש עשרה מפתחות**, והן מפתח של אשה, מפתח של גשמים, מפתח של תחיית המתים, מפתח של פרנסה, מפתח של נקבים, מפתח של מן, מפתח של חדוש מלכות, מפתח של עינים, מפתח של חרשים, מפתח של שפתים, מפתח של פה, מפתח של לשון, מפתח של אסורים, מפתח של ארץ, מפתח של גן עדן, מפתח של גיהנם, כאמור שם באותיות דר"ע. **עלוקות שוחות**, הוא כנוי לגיהנם עפ"ה משלי ל', ט"ו הנדרש על הגיהנם בע"ז דף י"ז. **חטא פרושו וכו'**, **טית טי"ט וכו'**, גם הוא ע"פ אותיות דר"ע אל תקרא חי"ת אלא חטא מפני שחטא נכתב להם לרשעי ישראל וכו', אל תקרא טי"ת אלא טיט, זהו טיטו של העה"ב שהצדיקים מציצין

וחבורות יקרים ומשבחים. וריח לבושיהם כריח ניחוחים: יוד יד ושם ועטרת תפארת. יעניד לסגלתו בראיה ומסרת. שם עולם אתן לו אשר לא יכרת: כף כפיו אל יספוק בשמחה אם מאמות. בנחלה שלש מאות ועשרה עולמות. ותענוג זיו שדי לויתן ובהמות: למד לב אדם שקול ככל האברים. בעין ואזן ודבור וברב שאר דברים. ובו סמוכה ותלויה יראת משפיל ומרים: מם מה טעם משול לשנים דרים באחד מדור. כי בכסא הכבוד מקלסים ושוחחים לסדור. מלכותך מלכות כל עלמים וממשלתך בכל דור ודר: נון נר יי נשמת אדם ולא נשמת בהמה. אף כי לפי מיתתם זו לזו דומה. לתחית המתים לרוח אדם תקומה: סמך סוד משכן שסומכים לו אמנה. מחנה יהודה מזרחה ומחנה ראובן תימנה. ומחנה אפרים ימה ומחנה דן צפונה: עין עץ חיים היא לעושיה כאפרכסת אזנים. מעידה על עין ומכרעת צדק במאזנים. מצות יי ברה מאירת עינים: פא פה של כבד פה וכבד לשון. פץ תנה לי שיחה כי לכך נוצר הלשון. השיבו מי שם פה לאדם הראשון: צדי צדקת אלהינו עם בשר ודם. מלמדים הרך צדק ורב טוב להעתידם. גבורות מפעלותיו להודיע לבני האדם: קוף קרן עור פני פודה הקיף כל דבר חכמה. דבורו כצאת

הימנו כתות כעשבי השדה בכמה לבושין שריחן הולך מסוף העולם עד סופו כריח ג"ע. **יד ושם** וכו', כאמור שם אל תקרא יוד אלא יד, מלמד שהוא יד ושם טוב שעתיד הקב"ה ליתן להם לצדיקים לעה"ב בירושלם ובהמ"ק שנ' ונתתי להם בביתי ובחומותי וכו' (ישעיה נ"ו, ה'). וזה אחרז הפייטן **בראייה ומסרת**, ר"ל בראית הכתוב ובראית הקבלה. **כפיו אל יספוק**, כאמור שם באותיות דר"ע, כף זה כף שבינה שהוא מכה כף על כף בשמחה רבה בסעודתו של צדיקים לעה"ב ועומד ומרקד לפניהם בסעודה וכו'. **שלש מאות ועשרה עולמות**, ע"פ סוף מסכת עוקצין וסנהדרין דף ק'. **זיז שדי לויתן ובהמות**, ע"פ ויקרא רבה פ' י"ג וכ"ב וכ"ב דף ע"ה ופסיקתא פ' ע"ז וראה למעלה דף 730 ודף 736. **לב אדם שקול**, כאמור שם באותיות דר"ע אל תקרא למ"ד אלא לב מבין דעת, ששקול הלב כנגד כל האיברים, לאדם יש לו עינים אזנים פה דבור נהמה צעקה, אף ללב כן מכאן למדנו שהלב שקול כנגד רמ"ח איברים שבאדם וכו' לפיכך אין הקב"ה צופה אלא ללב שנ' כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב. **משפיל ומרים**, הקב"ה (ש"א ב', ז'). **לשנים דרים באחד מדור**, ר"ל בתבת מי"ם יש בה מ"ם פתוחה ומ"ם סתומה. **לסדור**, בסדר. **מלכותך**, תהלים קמ"ה, י"ג. ויסודו שם באותיות דר"ע, מפני מה מם שנים בבת אחת, מפני ששניהם עומדים ברזי כסא הכבוד וכו' ופותחים את פיהם ואומרים שירה, ומה שיר שהן אומרים, מ' אומר מלכותך ה' מלכות כל עולמים, ומ"ם סתומה אומרת וממשלתך בכל דור ודור וכו'. **נר ה'**, משלי כ', כ"ז. **זו לזו דומה**, כי כמות זה כן מות זה (קהלת ג', י"ט), ואף הוא יסודו שם באותיות דר"ע. ויש לדעת כי שם איתא נר אלהים נשמת אדם בשם אלהות וכן נמצא גם כאן בכל סדורי יוצרות שראיתי והוא שלא כלשון הכתוב שהוא נר ה' בשם הוי"ה וכן הגהתי אנכי, אך צריך עיון כי גם בגמר' פסחים דף ז' ודף ח' הובא הפסוק נר אלהים בל' אלהות וכן העתיק גם הרב אלפסי וכן מובא הפסוק גם בפסיקתא פ' ח', גם הנאיי בהקדמתו לחובות הלבבות מביאו ככה, וכן גם המתרגם הארמי תרגם שרגא דאלהא, ותמהתי על בעל מ"ש שלא העיר על זאת. **סמך סוד משכן** וכו', כי סמך ל' סמיכה, ואף הוא יסודו שם באותיות דר"ע. **אמנה**, תואר לישראל. **עץ חיים היא** וכו', כאמור שם, עי"ן, לא נאמר אלא עין של תורה שהיא עין לכל עין וכו' שנ' מצות ה' ברה מאירת עינים (תהלים י"ט, י"ט). **כאפרכסת אזנים**, להטות אליה האזנים ומל' הגמר' עשה אזניך כאפרכסת וקנה לך לב מבין לשמוע (חגיגה ג', ב'). **פא פה**, כאמור שם, אל תקרא פא אלא פה ואין פה אלא משה שנ' כי כבד פה וכבד לשון אנכי (שמות ד', י') וכו' אמר משה לפני הקב"ה תן לי שיחה תן לי דיבור להשתמש בהן בפה ובלשון, השיב הקב"ה ואמר לו מי שם פה לאדם הראשון וכו'. **צדקת אלהינו**, גם הוא ע"פ **אותיות דר"ע**. **פני פודה**, פני משה רבנו, וכאמור שם, קו"ף זה משה אבי החכמה ואבי כל הנביאים שהקיף לפני פרעה

שַׁלְהֶבֶת וּפָנָיו כְּזִיו הַחַמָּה· לְהָקֵל עַל הַכָּבֵד מֵעַל יוֹנָה תַּמָּה: רֵישׁ רֵאשִׁית תְּבוּאַת בְּנֵי שְׁלֹשֶׁת אָבוֹת· נְתוּנִים לְכָל־אֻמָּה לְרֹאשׁ וְלֹא לִזְנָבוֹת· הַיּוֹשְׁבִים רִאשׁוֹנָה בְּמַלְכוּת רֹכֵב עֲרָבוֹת: שִׁין שְׁלֹשָׁה עֲנָפִים יֶשׁ־לָהּ כְּמוֹ כִסֵּא וּמַשְׁבֵּר· כִּי שָׁלֹשׁ פְּעָמִים שִׁנֵּי רְשָׁעִים יְשַׁבֵּר· וּלְעַמּוֹ יִתְרוֹן הַכְשֵׁיר וַחֲיָלִים יְגַבֵּר: תָּו תַּאֲוַת אָדָם מִתְאַוֶּה לִדְבָרִים רַבִּים· לְעֹשֶׁר וּגְדֻלָּה וְכָבוֹד וּבוֹרוֹת חֲצוּבִים· וּבְמוֹתוֹ לֹא יְלַוּוּהוּ כִּי אִם תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים: בְּכֵן אֲשֶׁר בְּחָרָן וְצָר בָּהֶן כָּל־מְלַאכְתּוֹ· נָטַע חוּג לַהֲדוֹמוֹ וְשַׁחַק לִמְכוֹן שִׁבְתּוֹ· יָפֶה צַר וָאוֹר וּמַזָּלוֹת מֶמְשַׁלְתּוֹ: מֵימוֹת שֶׁעָלוּ לְצַד הָעוֹלָם הַשָּׁמִים· יָשַׁב וּמִלֵּא כָּל־קְצוֹת אֶרֶץ וְאַפְסַיִם· נָפַשׁ לְסוֹף פֹּעַל וְשָׁבַת מִכָּל־הַמַּעֲשִׂים:

גֹּמֵל גְּמוּל חַסְדּוֹ אֲשֶׁר גָּמַל בְּעוֹלָמוֹ·
מֵכִין נְשָׁמוֹת וּמְחַיֶּה גְּבוּרָה וְעֵצָה מֵעִמּוֹ·
וּשְׁאָר צָרְכֵי יְצוּרָיו הַחוֹסִים בִּשְׁמוֹ· קָדוֹשׁ:

אופן

אָרְחוֹת אֶרְאֶלִּים· יַקְדִּישׁוּ בְּרִדְתּוֹ לְסִינָי· מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ:
בְּרוּאֵי בְקָרִים יַרְעִידוּ בְּבֹאוֹ בְסִינָי· מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ:
כְּבוֹדוֹ נִגְלָה עַל־הַר סִינָי· וּמַלְכוּתוֹ עַל־הַר סִינָי·
אָמוֹן אֶצְלוֹ מַתְּנַת סִינָי· וְדִבְּרוֹת עֲשָׂרָה שָׁמְעוּ
בְסִינָי· מְקַבְּלֵי הֲלָכָה לְמשֶׁה מִסִּינָי· קָדוֹשׁ:
גְּנוּזֵי גַלְגַּלִּים הִלְּלוּ בְסִינָי· מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ:
דִּגְלֵי דְבֵקִים יַאְדִּירוּ בְּפָצְחוֹ בְסִינָי· מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ:
הוֹגֵי הֲדוּרִים מְפָאֲרִים בְּשׁוּרוֹ בְסִינָי· מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ:

כל דברי חכמה וכו' וכיון שראו פרעה ועבדיו את משה ואת ואהרן שהן דומין למלאכי השרת וזיו פניהם כזיו החמה ודבור פיהם יוצא כשלהבת מיד נפלה עליהם פחד ורעדה וכו'. **יונה תמה**, ישראל (שיר ה', ב'). **ראשית תבואה**, ישראל עש"ה ירמיה ב', ג'. **לראש ולא לזנבות**, עש"ה דברים כ"ח, י"ג. **רוכב ערבות**, הקב"ה, עש"ה תהלים ס"ח, ה'. **ומשבר**, מושב האשה היולדת. **שלש פעמים**, אחת בעולם הזה ואחת לימות המשיח ואחת לעה"ב, כאמור שם באדר"נ. **יתרון הכשיר**, ל' קהלת י', י'. **תו תאות**, כאמור שם באותיות דר"ע אל תקרא ת"ו אלא תאו זה תאותו של בשר ודם שהוא מתאוה בעולם הזה בכל יום ויום וכו' וכיון שמגיע כולם נפטר מן העולם והולך כשהוא ריקן וכו' אשרי מי שעמלו בתורה ועשה נחת רוח ליוצרו וגדל בשם טוב ונפטר בשם טוב מן העולם. **בחרן**, האותיות אשר בחר בהן הקב"ה. **וצר**, ויצר. **צר ואור**, לבנה וחמה (ישעיה ה', ל'). **מימות שעלו**, מימי הים ועש"ה ישעיה מ', י"ב.

ארחות, הפיוט הזה הולך ע"פ א"ב כפול אלא שמשמש כאן מן אות כ' עד ק', וביוצר ליום ב' של שבועות מנהג אשכנז בא בשלימות. **ארחות**, מחנות מל' אורחת ישמעאלים (בראשית ל"ז, כ"ה). **ברואי בקרים**, מלאכים שנבראו בכל בקר ובקר וכמבואר למעלה דף 656. ובס"א גם בכי"י ברואי ברקים וגם הוא יתכן לומר על המלאכים ועש"ה יחזקאל א', י"ג וי"ד. **ירעידו**, היו אומרים ברעד. **אמון אצלו**, התורה ועש"ה משלי ח', ל'. **מקבלי**, בכי"י ויקבלו. **הללו בסיני**, בס"א הללו ורוממו בסיני. **דבקים**, גם זה תואר למלאכים הדבוקים ואחודים יחד ואין בהם קנאה ותחרות. **יאדירו בפצחו בסיני**, האדירו לאל כאשר פתח הדברות. ובכי"י גורס ירובבו בסיני. **הדורים**, מל' הדר ור"ל אמרים נחמדים. **בשורו**, כאשר

וְרָצִים וְשָׁבִים מִתְיַחֲדִים בְּהַטּוֹתוֹ לְסִינָי. מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ:
זִיקֵי זוֹהֲרִים זָרְזוּ בְּהַשְׁגִּיחוֹ בְּסִינָי. מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ:
חֵילֵי חַשְׁמַלִּים רָעֲשׁוּ בְּסִינָי. מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ:
טַפְסְרֵי טְפוּחִים רָקְדוּ בְּסִינָי. מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ:
יְקָדִים יוֹקְדִים רָצוּ בְּסִינָי. מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ:
קְהַל קְדוֹשִׁים קָמוּ בְּסִינָי. מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ:
רָאוּ רֶכֶב רִבֹּתַיִם אַלְפֵי שִׁנְאָן בְּסִינָי. מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ:
ק״ח שַׁאַג שׁוֹפָרוֹת שָׁמְעוּ בְּסִינָי. מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ:
תּוֹרָה תְמִימָה תִּכְבַּדְתֶּם בְּסִינָי. מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ:

והחיות ישוררו וכו'.

מאורה.

כשקורין פ' נשא קודם שבועות אז אומרים אשר יחדו למאורה.
משקלו ג' ג' תנועות, וחתום בו אברהם בר שמואל.

אֲשֶׁר יַחְדָּו, עִם יְדִידָיו, עוֹבְדִים לוֹ אֶחָד שְׁכֶם. אֶל־יְרֵאָיו, בְּיַד נְבִיאָיו, פֶּץ יָרוּם לְרַחֶמְכֶם. אַל תִּירְאוּ, עֵת תִּרְאוּ, מַפֶּלֶת שׂוֹנְאֵיכֶם. זֶה חֶלְקָם, יוֹם נָקָם. שְׁנַת שִׁלּוּם לְרִיב עִירְכֶם. וְהֶרֶג רַב, בְּגוֹי חָרֵב מִשְׁכְּנֵי אֲשֶׁר בְּתוֹכְכֶם. שְׂמוּ עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נֶצַח וַאֲנִי אֲבָרְכֵם: בַּעֲדַת אֵל, יִשְׂרָאֵל, יִשְׂאוּ אֶת־קוֹל כֹּהֲנָי. אָמוֹר לָהֶם לִבְנֵיהֶם, יְבָרֶכְךָ יְיָ. וְיִשְׁמְרֶךָ מִצָּרֶיךָ, וְרוֹמֵמָה יְמִין יְיָ. אֵלֶיךָ בְּאָהֳלֶיךָ יָאֵר פָּנָיו יְיָ. וִיחֻנֶּךָּ, וַעֲוֹנֶיךָ יִשָּׂא בְּרַחֲמָיו יְיָ: וְיוֹם מְהוּמָה, לִמְזֶה וְשַׁמָּה, וּנְקָמָה בְּיַד גֹּאַלְכֶם. שְׂמוּ עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נֶצַח וַאֲנִי אֲבָרְכֵם: רִבּוֹת גְּדָלְךָ, יָשֵׂם לְךָ, שָׁלוֹם לַחֲזוֹת בְּנֹעַם. לָהֶם נִשְׁבַּע, עַל אַרְבַּע, לְאַב הֲמוֹן בְּכָל־הָעָם. לָשׂוּם שְׁמוֹ, בְּתוֹךְ עַמּוֹ, מִמְּצוּקוֹת לְהוֹשִׁיעָם. בְּלִי לְהַכְרִית, שׁוֹמְרֵי בְרִית, בְּיוֹם עֶבְרָה וָזַעַם. שְׁמִי יִקְרָאוּ, וְהֵם יִרְאוּ, בְּרִבּוֹת כַּחוֹל זַרְעָם. בְּגִיל וְרִנָּה, תְּבִיאֶנָּה, בְּהֵיכַל מֶלֶךְ צוּרְכֶם. שְׂמוּ עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נֶצַח וַאֲנִי אֲבָרְכֵם: הֶחֱזַקְתִּי, זָעַקְתִּי, לִפְנֵי שׁוֹכֵן מְרוֹמִים. פֶּן־יַקְשִׁיב,

ראו אותו. ורצים ושבים, עפ״ה יחזקאל א', י״ד. זיקי זוהרים, מלאכים המזהירים כאש, ל' מאזרי זיקות (ישעיה נ', י״א); ובכי״י זיקים זוהרים. זרזו, נזדרזו. חילי, ס״א חבורת. טפסרי טפוחים, שרי מעלה, מל' ועפסריך (נחום ג', י״ז) ול' וימיני טפחה שמים (ישעיה מ״ח, י״ג). רקדו, בכי״י רקדו וחרו. רצו, שמחו. ובכי״י רצופים. רכב, עפ״ה תהלים ס״ח, י״ח. שאג, קול חזק של שופר. תכבדתם, כן בכל הסדורים, וזר במתכונת הלשון כי היה לו לומר הכבדתם, ונמצא דמיון לו בתבת תרגלתי לאפרים (הושע י״א ג').

אחד שכם, בלב אחד ועפ״ה לצפניה ג', ט'. פץ, פצה פיו ואמר. ירום לרחמכם, ישעיה ל', י״ח. יום נקם, שם ל״ד, ח'. ו'. שמו, במדבר ו', כ״ז. ויום מהומה, זכריה י״ד, י״ג. למזה ושמה, שמות אלופי אדום (בראשית ל״ו, י״ג). על ארבע, כשבע בשמו הגדול של ארבע אותיות. לאב המון, לאברהם אבינו (בראשית י״ז, ד'). החזקתי זעקתי, אזעק ואתפלל בחוזק ובתמידות. פן יקשיב, אולי כי

שְׁבוּת לְהָשִׁיב. מְפֻזֶּרֶת בְּמִתְקוֹמְמִים. וּבָא לְכַנֵּס. עֹמֵד לְנֵס. וְנָשָׂא נֵס לָעַמִּים. אָז יֹאמְרוּ. לְכוּ וּבַחֲרוּ. אָרְחוֹת יַעֲקֹב תְּמִימִים. כִּי מַלְכָּם. הִדְרִיכָם. לְהִתְהַלֵּל בַּנְּעִימִים. מְעוֹן הָאֵל. בְּיִשְׂרָאֵל. מַחְמָד הוּא בְּכָל־אֻמִּים. שְׁמוֹ אֱהָבוּ. לְכוּ שׁוּבוּ לָכֶם אֶל־אָהֳלֵיכֶם. שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נֶצַח וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

אור חדש על ציון וכו'.

אהבה. לאמי מרזוין יצחק בן רוה.

אֲיֻמָּתִי. יוֹנָה יַעֲלַת חֵן מַה־לָּךְ כִּי תִבְכִּי. מְשִׁיחֵךְ יָבֹא לָךְ קוּמִי לָךְ וּלְכִי. כִּי אֲנִי מוֹשִׁיעֵךְ וְגוֹאֲלֵךְ אֲשֶׁר תְּחַכִּי. וְעַתָּה כִּי אָמְנָם כִּי גֹאֵל אָנֹכִי. אֲיֻמָּתִי: אֱיָלוּתִי. צוֹפִים אֲשֶׁר צָפוּ נְבוּאָה הַחֲרוּשָׁה. לִקְרֹא לַעֲזוּבָה אֲשֶׁר הַיּוֹם גְּרוּשָׁה. חֲשׁוּקָה לִהְיוֹת עוֹד וְגַם תִּהְיֶה דְּרוּשָׁה. כִּי לָךְ מִשְׁפַּט הַיְרֻשָּׁה. אֱיָלוּתִי: אֲיֻמָּתִי. חֲשַׁקְתִּיךְ יְפֵה־פִיָּה אוֹתָךְ בִּרְאוֹתִי. בְּעָבְרִי עָלַיִךְ בָּכָרְתִּי אֶת־בְּרִיתִי. וְעוֹד אֲנִי אֲקַבְּצֵךְ אֶל־בֵּית מְנוּחָתִי. אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הֲכִינֹתִי. אֲיֻמָּתִי: אֱיָלוּתִי. קָרֵב צִיר נֶאֱמָן בְּנָתְנוֹ תוּשִׁיָּה. וְצִוָּנִי לִהְיוֹת טְהוֹרָה וּנְקִיָּה. אִם תִּשְׁמְרִי. וְאִם־לֹא תֵּלְכִי בַּשִּׁבְיָה. וַיְהִי כַּאֲשֶׁר פָּתַר־לָנוּ כֵּן הָיָה. אֱיָלוּתִי: אֲיֻמָּתִי. בְּחוּנָה בְּכוּר עֳנִי בְּמַסְגֵּר מַנְעוּלֵךְ. עוֹד תַּעְדִּי עֶדְיֵךְ בְּזֶמֶר מַהֲלָלֵךְ. עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת אֲשֶׁר הִיא מִכְלוּלֵךְ. טוֹב תִּתִּי אֹתָהּ לָךְ. אֲיֻמָּתִי: אֱיָלוּתִי. נְדִיבָה הָיִיתִי מְקֻשֶּׁטֶת בְּכָל־פְּאֵר. יְצָאוּנִי בָּנַי נִין וָנֶכֶד וּשְׁאֵר. בְּחֹשֶׁךְ בּוֹר עָמֹק וְאֵין לִי מִי יָאֵר. וְהָאֶבֶן גְּדֹלָה עַל־פִּי הַבְּאֵר. אֱיָלוּתִי: אֲיֻמָּתִי. רַעְיָתִי צְאִי־לָךְ מִבֵּין יְדֵי צָרִים. אֲשֶׁר מְפַתִּים לָךְ בְּפִתּוּי דְּבָרִים. יַעַן לֹא אָבִית דְּלוֹק אַחֲרֵי זָרִים. לְבִלְתִּי־לֶכֶת אַחֲרֵי הַבַּחוּרִים. אֲיֻמָּתִי: אֱיָלוּתִי. וַאֲנִי בְּגָלוּת עֲצוּרָה בִּרְגָזוֹת. בְּהֶבֶל פִּתּוּנִי וַיְעַנּוּנִי עַזּוֹת. לַעֲזוֹב שִׁמְךָ וְעַד חָזוֹת. יְיָ אֱלֹהַי אִם־עָשִׂיתִי זֹאת. אֱיָלוּתִי: אֲיֻמָּתִי. הֵן כִּי נִשְׁבַּעְתִּי לֶאֱסֹף נִכְבָּשַׁי. הֲלֹא אָז מְלָכִים לָךְ יוֹבִילוּ שָׁי. הִנֵּה עֵד לְאֻמִּים שַׂמְתִּי לִקְדוֹשַׁי. הִנֵּה רָאִיתִי בֵּן לְיִשַׁי. אֲיֻמָּתִי: וקרבתנו וכו'.

יקשיב. פן בטעם אולי כמו פן נשאו רוח (מ"ב ב', ט"ז). ונשא נס, עפ"ה ישעיה י"א, י'. י"ב. ע"ע, כ"ב. אז יאמרו העמים. לכו, עפ"ה שם ב', ג'. מעון האל, כה"מ.

אימתי וכו', כן מאמר השם. וראה למעלה דף 731. ועתה כי, רות ג', י"ב. צופים, הנביאים, כמו קול צופיך (ישעיה נ"ב, ח') והקימותי עליכם צופים (ירמיה ו' י"ז). החרושה, הכתובה, מל' חרושה על לוח לבם (ירמיה י"ז, א'). לקרוא לעזובה וכו', עפ"ה ישעיה ס"ב, ד'. וי"ב. כי לך משפט הירשה, ירמיה ל"ב, ח'. אל המקום, שמות כ"ג, כ'. ציר נאמן, השליח הנאמן הוא משה רבנו. תושיה, התורה. ואם לא, ר"ל ואם לא תשמרי את עצמך בטהרה ונקיות אז תלכי בשביה. ויהי כאשר, בראשית מ"א, י"ג. בכור עני, כנוי לגלות ועפ"ה ישעיה מ"ח, י'. תעדי עדיך, תלבשי בגדים נאים ועפ"ה ישעיה ס', י'. ירמיה ל"א, ד'. מכלולך, תכשיטך. טוב, בראשית כ"ט, י"ט. יצאוני, יצאו ממני, כמו ירמיה י', כ'. והאבן, בראשית כ"ט, ב'. צאי לך לחרות. אחרי הבחורים, ר"ל אחרי עובדי ע"ז ותפס בל' רות ג', י'. ועד חזות, ועדות נבואת הנביאים. חזות, נבואה כמו ובחזות יעדו (דה"ב ט', כ"ט). ה' אלהי, תהלים ז', ד'. נכבשי, הנכבשים בגלות. שי, מנחה ומתנה כמו תהלים ס"ח, ל'. הנה עד לאומים, עפ"ה ישעיה נ"ה, ד'. והכוונה על המשיח. הנה ראיתי, ש"א ט"ז, י"ח.

זולת.

ע"פ א"ב, וכל סופי החרוזים על לה"כ. ובסוף חתום **שמואל חזק**.

אלהי אקראך במחשב. שיר מעני להקשב. ואתה קדוש יושב: בעזך תפאר בהמוני. מכלל יפי בהגיוני. מקוה ישראל יי. אל־דמי לך: געוני ימי עברה. וצר בזדון נתגרה. כי דבר־סרה: דאו מארץ רחוקה. אנפי תימן להחזיקה. יום צרה ומצוקה. אל־דמי לך: המון חיל שעיר. להקתם בכלה להסעיר. קול שאון מעיר: ונעדו לקרן אפלה. בכבוד נכר להתהללה. והנה אימה חשכה גדלה. אל־דמי לך: זעו ונתפלצו אבירים. רשע כאסף עדרים. עבר בין הגזרים: חבל ילדי שעשועים. ישרי לב מדעים. על משכנות הרעים. אל־דמי לך: טבחה כצאן נחשבו. המסלאים בפז נסחבו. האמת והשלום אהבו: יחדו שמך לקדש. ונפשם השלימו להדש. ביום אחד לחדש. אל־דמי לך: כל־אלופי תורה. דורשי מצוה ברה. יראת יי טהורה: ליום מצות הגבלה. הזבחו בני הקהלה. מנורת זהב כלה. אל־דמי לך: משחקת קרועה ושרופה. חמוסה ובדם הוצפה. אמרת יי צרופה: נוצריה הקדשו להתחיב. זוללו חוללו לדיב. כי גבר אויב. אל־דמי לך: סמוך לחג השבעות. קראוני רבות רעות. בישראל בפרע

במחשב, בכוונה. **מעני**, ל' מענה לשון (משלי ט"ז, א'). **ואתה**, תהלים כ"ב, ד'. **מכלל יפי**, ר"ל מכלל כל ההוד והכבוד של הקב"ה ישתבח בתפלות ישראל. **בהגיוני**, ל' תפלה כמו והגיון לבי (תהלים י"ט, ט"ו) מגזרת ולשוני תהגה צדקך (שם ל"ה, כ"ח). **מקוה**, ירמיה י"ז, י"ג. **געוני**, הגיעוני. **נתגרה**, התגרה בי הצורר בזדון לבו. **כי דבר**, דברים י"ג, ו'. **דאו**, מל' כאשר ידאה הנשר (דברים כ"ח, מ"ט). **אנפי**, חילות. **תימן**, שם אחד מאלופי אדום (בראשית ל"ו, ט"ו). **יום צרה**, צפניה א', ט"ו. **להקתם**, חברתם, כמו להקת הנביאים (ש"א י"ט, כ') והוא כמו קהלת בהפוך אותיות דוגמת אנק נאק, חלש חשל, כבש כשב, עלג לעג, שמלה שלמה. **להסעיר**, מל' רוח סערה, ר"ל חילותם באו עלי כמו ברוח סערה לכלותי. **קול**, ישעיה ס"ו, ו'. **לקרן אפלה**, כיון בזה על העיר Clermont בצרפת אשר התאספו שם צבאות עמים רבים בשנת תתנ"ה והכומר פעטער האיעגס דרש לצאת למלחמה כנגד הישמעאלים כדי לגרשם מן הארץ הקדושה ולכבוש אותה אל תחת ידיהם והסכימו כולם אל עצתו, ומן העצה ההיא יצאה הרעה על ישראל, כי אמרו ההמונים ההם נכה בתחלה את היהודים ונכחידם טרם נלך לגרש הישמעאלים. והנה טעם השם קלערמאנט הוא כמו קרן האורה והפייטן הפך טעמו באמרו קרן אפלה על אשר משם יצאה אפלה וצרה לישראל. **והנה אימה**, בראשית ט"ו, י"ב. **ונתפלצו**, רעדו מל' ועמודיה יתפלצון (איוב ט', ו') ותכסני פלצות (תהלים ק"ה, ו'). **עבר**, בראשית ט"ו, י"ז. וטעמו פה שהאויב עבר בבני ישראל בחרבו שלופה וחתכם ושספם לגזרים. **חבל**, ל' השחתה כמו וחבל את מעשה ידיך (קהלת ה', ה'). **על משכנות**, שיר א', ח'. **המסלאים בפז**, ל' איכה ד', ב'. **נסחבו**, נגררו ונמשכו בקרקע, ל' וסחבנו אותו עד הנחל (ש"ב י"ז, י"ג) סחוב והשלך מהלאה (ירמיה כ"ב, י"ט). **האמת והשלום אהבו**, ל' זכריה ח', י"ט. וטעמו פה אותם אשר אהבו האמת והשלום נסחבו ונהרגו. **להדש**, לענויים מל' ודשתי את בשרכם (שופטים ח', ז'). **ביום אחד לחדש**, ל' עזרא י', ט"ז. ואחז הפייטן בכתוב הזה לרמוז על היום אשר עברה הגזרה ההיא על ישראל כי ביום א' לשבוע ראשון לחדש סיון של שנת תתנ"ו נהרגו בווארמז כשמנה מאות יהודים, וביום ג' לחדש נהרגו במגנצא כאלף ושלש מאות יהודים, וכמסופר באריכה בקונטרס גזרות תתנ"ו לר' אליעזר בר נתן. **מצוה ברה**, תהלים י"ט, ט'. י'. **ליום מצות הגבלה**, ר"ל בג' סיון שהוא הראשון משלשת ימי הגבלה. **מנורת**, זכריה ד', ב'. ונשאל פה לכנוי על קהלת מגנצא. **משחקת**, התורה עפ"ה משלי ח', ל'. **חמוסה**, מל' חמסו תורה (צפניה ג', ד'). ובכי"י **חבוסה** והוא ל' שבירה וקריעה כמו שנתבססה גרוגרת (חולין נ"ב) אי בתבסא נפל (ב"מ קט"ז, ב'). **ובדם** של הנהרגים. **אמרת**, תהלים י"ח, ל"א. **זוללו** ל' זלזול. **חוללו**, ל' חילול. **לדיב**, מל' מדיבות נפש (ויקרא כ"ו, ט"ז). **כי גבר**, איכה א' ט"ז. **קראוני**, פגעוני. **בישראל בפרוע**

פְּרָעוֹת: עֵינֶיךָ פְּקַח אָיוֹם. בִּיטָה לְהָחִישׁ פִּדְיוֹם. כִּי עָלֶיךָ הֹרַגְנוּ כָּל־הַיּוֹם. אֵל־דֳּמִי לָךְ: פִּרְחֵי לְוִיִּם וְכֹהֲנִים. תַּמּוּ בְּהַסְתֵּר פָּנִים. חֲדָשִׁים גַּם יְשָׁנִים: צִיּוֹן שַׁעֲרֵי תְעוּדָה. רְעוּצִים בִּישִׁיבַת בְּדוּדָה. וַאֲנִי שְׁכוּלָה וְגַלְמוּדָה. אֵל־דֳּמִי לָךְ: קָרֵב קֵץ הַפְּלָאוֹת. הַצֵּל עַמְּךָ מִתְּלָאוֹת. גֹּאֲלֵנוּ יְיָ צְבָאוֹת: רַחֲפֵם בְּאֶבְרָתֶךָ לְהַנְחוֹת. אַמְּצֵם לְהַשִּׂיג רְוָחוֹת. אֹרַח חַיִּים שֹׂבַע שְׂמָחוֹת. אֵל־דֳּמִי לָךְ: שְׁאוֹן קָמִים הָדֵק. מַהֵר בְּנֵה עִיר הַצֶּדֶק. לְחַזֵּק אֶת־בֶּדֶק: תִּמָּלֵא שִׁמְךָ בְּעֹרֶץ. נֹעַם כִּסְאֲךָ לְהִתְרֶץ. עֶלְיוֹן עַל כָּל־הָאָרֶץ. אֵל־דֳּמִי לָךְ: שְׁנַת חֲמִשִּׁים וְשִׁשָּׁה. מַחֲצִי וּמַכָּתִי אֲנוּשָׁה. יְיָ לְעֶזְרָתִי חוּשָׁה: חַנּוּן זְקוֹף מְטוּי קַרְנֵנוּ. כִּימוֹת עִנִּיתָנוּ שַׂמְּחֵנוּ. הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ. אֵל־דֳּמִי לָךְ: עזרת אבותינו וכו'.

גאולה. תתוס בן יהודה.

יוֹנָה נְשָׂאתָהּ עַל־כַּנְפֵי נְשָׁרִים וְקִנְּנָה בְּחֵיקְךָ בְּחַדְרֵי חֲדָרִים. לָמָּה נְטַשְׁתָּהּ נְדוּדָה בַּיְּעָרִים. וּמִכָּל־עֲבָרִים פּוֹרְשֵׂי מִכְמוֹרִים. יְסִיתוּהָ זָרִים. לֵאלֹהִים אֲחֵרִים. וְהִיא בְּמִסְתָּרִים. תִּבְכֶּה לְבַעַל נְעוּרִים: וַתִּשָּׂא אִישׁוֹן. לְבַעְלָהּ הָרִאשׁוֹן. וּבֵין אֵצֶר וְדִישׁוֹן. תַּחֲלִיק לוֹ לָשׁוֹן: לָמָּה תַעֲזוֹב נַפְשִׁי לִשְׁאוֹל. וְאֵדְעָה כִּי אֵין זוּלָתְךָ לִגְאוֹל: הֲלָנֶצַח תַּמָּה. תְּהִי גְלוּיַת צַמָּה. מִזֶּה וְשַׁמָּה. לְבִזָּה וְשַׁמָּה. וּבֶן־הָאָמָה. בְּעָתַנִי אֵימָה. כִּי בְּיָד רָמָה. קֶשֶׁת רָמָה. וְאָהֳלֵי בָּמָה. לְאָהֳלִיבָמָה. וְאָהֳלֵי בָמָה תְּיַחֵל עוֹד וְכַמָּה: אֵין מוֹפֵת

פרעות, כאשר באו הפרעות על ישראל, והוא מל' שופטים ה', ב'. ביטה, הבט נא. כי עליך, תהלים מ"ד, כ"ג. פרחי, הנערים. בהסתר פנים, כאשר הסתרת פניך מהם וכמו שכתוב והסתרתי פני מהם והיה לאכול וכו' (דברים ל"א, י"ז). חדשים, שיר ז', י"ד. ור"ל גם נערים גם זקנים. ציון שערי תעודה, השערים המצוינים של בתי תלמוד תורה. תעודה, כנוי לתורה עפ"ה ישעיה ח', ט"ז. כ'. רעוצים, שבורים. ואני, ישעיה מ"ט, כ"א. קץ הפלאות, כנוי לגאולה העתידה עפ"ה דניאל י"ב, ו'. גואלנו, ישעיה מ"ז, ד'. רחפם, מל' על גוזליו ירחף (דברים ל"ב, י"א). ארח חיים, תהלים ט"ז, י"א. עיר הצדק, ירושלים (ישעיה א', כ"ו). לחזק מ"ב י"ב, י"ג. בערץ, בחוזק. להתרץ, להישיר, ור"ל שיהיה השם שלם והכסא שלם, ועפ"י מדרש חז"ל המובא בפירוש רש"י לסוף פ' בשלח. עליון, תהלים פ"ג, י"ט. חמשים וששה לאלף החמישי, היא שנת תתנ"ו. אנושה, ענין חולשה וצער, כמו ירמיה ט"ו, י"ח. לעזרתי חושה, תהלים מ', י"ד. מטוי קרננו, שפלת קרננו, מל' ומטה ידו (ויקרא כ"ה, ל"ה). כימות, תהלים צ', ט"ו.

יונה, ישראל (שיר א', ט"ו. ב', י"ד. ו', ט'). נשאתה, עפ"ה שמות י"ט, ד'. וקננה, עשתה את קנה ר"ל שישבה. בחקך וכו', כנוי לבה"מ. נטשתה, עזבת אותה. עברים, לצדדים. פורשי מכמורים, אויבים הפורשים לה רשת ללכוד אותה. לבעל נעורים, אל הקב"ה. אישון, עין. לבעלה הראשון, אל הקב"ה ועפ"ה אלכה ואשובה אל אישי הראשון (הושע ב', ט'). אצר ודשון, בני שעיר (בראשית ל"ו, כ"א). תחליק לו לשון, ר"ל מביאה את אמרותיה הנעימות לפני הקב"ה. ואדעה וכו', רות ד', ד'. תמה, ישראל (שיר ו', ט'). גלוית צמה, פרועה שער ראשה, מל' מבעד לצמתך (שיר ד' א'). מזה ושמה וכו', שעודו הלגלא תהי לבזה ושמה למזה ושמה. ומזה ושמה, הם בני אדום (בראשית ל"ו, י"ג). ובן האמה, ישמעאל (שם כ"א, י"ג). בעתני, הבהילני, מל' ואימתך אל תבעתני (איוב י"ג, כ"א). קשת רמה, דרך את קשתו, מל' נושקי רומי קשת (תהלים ע"ח, ט'). במה, ע"ז. לאהליבמה, היא אחת מנשי עשו, ומביאה הפייטן לכנות בה את כל תולדות עשו, ובמה שחילק התבה לשתי תבות

וְאֵין אוֹת· וְאֵין חָזוּת וּמַרְאוֹת· וְאִם אֶשְׁאַל לִרְאוֹת· מָתַי קֵץ הַפְּלָאוֹת· יַעֲנוּ נְבוּאוֹת· הִקְשִׁיתָ לִשְׁאוֹל· וְאֵדְעָה כִּי אֵין זוּלָתְךָ לִגְאוֹל: וּבָנוֹת עֲדִינוֹת· הָגְלוּ מִמְּדִינוֹת· וּמִמַּטּוֹת רַעֲנָנוֹת· וּמְנוּחוֹת שַׁאֲנַנּוֹת· וְנִפְזְרוּ בֵּינוֹת עַם לֹא בִינוֹת· בְּלַעֲגֵי שָׂפָה וּלְשׁוֹנוֹת שׁוֹנוֹת· אֵיךְ שׁוֹמְרֵי אֱמוּנוֹת· בָּם הָיוּ טְמוּנוֹת· וְלִיצִיר דִּמְיוֹנוֹת· אֵין חֶפְצָם לַעֲנוֹת: לָמָּה בַּמֶּרְחָק· תַּעֲמֹד דָּר שַׁחַק· דּוֹדִי רָחַק· וְרוֹדִי דָּחַק: וּלְקֵץ הַיָּמִין נִשְׁאַל נִשְׁאוֹל· וְאֵדְעָה כִּי אֵין זוּלָתְךָ לִגְאוֹל: דֶּגֶל אַהֲבָה, מֵעָלַי הוּסַר· וְרֶגֶל גַּאֲוָה, עָלַי עַל מָסַר· וַאֲנִי מְיֻסָּר, בְּאַכְזָרִיּוּת מוּסָר: גּוֹלֶה וְנֶאֱסָר· וּמַר וְזָעֵף וְסַר· אֵין מִנְּזָר וְטִפְסָר· אֵין מֶלֶךְ וְאֵין שָׂר· צַר אֵלַי סָר· וְצוּר מֶנִּי סָר: הֶחֱרִיב בְּקִצְפּוֹ· מְקוֹם מִדְרַךְ כַּפּוֹ· וְהִצִּית בְּזַעְפּוֹ· מְזוּזָתוֹ וְסִפּוֹ· וְאֵשׁ קָדְחָה בְאַפּוֹ· וַתִּיקַד עַד שְׁאוֹל· וְאֵדְעָה כִּי אֵין זוּלָתְךָ לִגְאוֹל: הַלְעוֹלָמִים יִזְנַח אֲדֹנָי· הַאֵין קֵצָה לְמוֹפֵת חֶזְיוֹנַי· קוּמָה יְיָ· וְיָפֻצוּ שׂוֹטְנַי· וְשׁוּב אֶל־מְעוֹנַי· אֶל־הֵיכַל לְפָנַי· וְהָשֵׁב לִשְׁכֵנַי· גְּמוּלוֹת יְגוֹנַי· וְתִגָּלֶה לְעֵינַי· כְּבוֹאֲךָ מִסִּינַי: וּבְטַל יֶשַׁע רֵד· עַל יָרֵא וְחָרֵד· וּמִכִּסְאִי הוֹרֵד· בֶּן־הָאָמָה מוֹרֵד· עַד לֹא אֵרֵד· בְּיָגוֹן אֶל־שְׁאוֹל· וְאֵדְעָה כִּי אֵין זוּלָתְךָ לִגְאוֹל:

בִּגְלַל אָבוֹת תּוֹשִׁיעַ בָּנִים, וְתָבִיא גְאֻלָּה לִבְנֵי בְנֵיהֶם· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

עשה גם כן לשון נופל על לשון ואהלי בָּמָה לאהליבמה ואהלי בָּה· **חזות**, חזיוני הנבואה. **קץ הפלאות**, מתי תבוא הגאולה ועפ"י דניאל י"ב, ו'. **הקשית לשאול**, כי קץ הגאולה סתום וחתום. **ובנות עדינות**, כנוי על כנסת ישראל, וטעם עדינות, מעונגות ומפונקות מל' ויתעדנו (נחמיה ט', כ"ה). **ממדינות**, מארצם ומעריהם. **וממטות רעננות**, מנה"מ, וראה רש"י לשיר א' ט"ז. **בינות**, כמו בין. **שומרי אמונות**, ישראל. **בם**, בין שאר האומות. **וליציר דמיונות**, ר"ל ואין חפץ ישראל לענות ולהאמין בציורי דמיוני ע"ז. **למה במרחק**, עפ"י למה ה' תעמוד ברחוק (תהלים י', א'). **דר שחק**, שוכן השמים. **דודי** הקב"ה **רחק** ממני, ועפ"י ודודי חמק עבר (שיר ה' ו'). **ורודי**, האויב. וגם לשון זו נופל על לשון בחלוף אותיות דל"ת ורי"ש דודי רודי, רחק דחק. **ולקץ הימין**, למועד ימי הגאולה העתידה, ועפ"י סוף דניאל. **דגל אהבה**, עפ"י שיר ב', ד'. **ורגל גאוה**, האויב הדורך עלינו ברגל גאוה. **וסר**, עצב, מל' סר וזעף (מ"א כ' מ"ג). **מנזר וטפסר**, ל' נגיד וקצין, כמו נחום ג', י"ז. **אלי סר**, נגש, מל' סורו נא אל בית (בראשית י"ט, ב'). **וצור**, הקב"ה. **מני סר**, הרחיק ממני. **מקום מדרך כפו**, הוא בה"מ. **וספו**, מפתן הפתח, כמו בתתם ספם את ספי ומזוזתם (יחזקאל מ"ג, ח'). **ואש קדחה**, מל' דברים ל"ב, כ"ב. **הלעולמים**, תהלים ע"ז, ח'. **האין קצה**, פירוש, האין קץ לגלות ויבאו המופתים של הגאולה אשר התנבאו הנביאים. **קומה**, ל' במדבר י', ל"ה. **מעוני**, ל' מעון ביתך (תהלים כ"ו, ח'). **לפני**, ר"ל אל ההיכל לפני ולפנים. **והשב לשכני**, עפ"י תהלים ע"ט, י"ב. **יגוני**, היגון והצער שמצערוני. **כבואך מסיני**, כמו אז אשר באת ונגלית מסיני. **ירא וחרד**, על עם הירא וחרד במצוות. **בן האמה**, ישמעאל אשר כתוב עליו והוא יהיה פרא אדם (בראשית ט"ז, י"ב) ותרגם אונקלוס והוא יהא מרוד באנשא. **עד לא ארד וכו'**, מל' בראשית ל"ז, ל"ה. מ"ב, ל"ח.

ע״ס א״ב משולש ואח״כ חתום מאיר בירבי יצחק הקטן יזכה לחיי
עד אמן אמן סלה, וגם באמצע הא״ב חתום עוד שמו כמה פעמים.

אַדִּיר וְנָאֶה בַּקֹּדֶשׁ קְדֻשַּׁת מִתְנָאִים· אוֹת וְדֶגְמָא דָּגוּל בְּרִבְבוֹת קֹדֶשׁ מְשַׁבְּחִים וְנָאִים· אָמָּן מֻפְלָא מְשֻׁבָּח בְּסוֹד בַּנָּאִים: בְּאָמְנוּתוֹ פְּלִיאָה דָּבָר הַסְתֵּר וְהַאֲסֵם· בִּכְבוֹד מְלָכִים חֵקֶר כְּבוֹדָם לְפַרְסֵם· בְּשֶׁבַח מֶלֶךְ עוֹלָם חֵךְ לְבַסֵּם: גַּאֲוָתוֹ לָנֶצַח לְהַשְׂכִּיל שִׁיר יְדִידוּת· גְּבוּרָה וְעֹשֶׁר שֶׁלּוֹ חָכְמָה וַחֲסִידוּת· גְּדֻלָּתוֹ אֵין לְפָרֵשׁ מִקְרָאוֹת כַּמָּה לְעֵדוּת: מֶלֶךְ הַכָּבוֹד מַלְאֲכֵי הַמְּלָכִים אֲכְלוּסָיו· אֹמֶן לְמַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים שַׁעֲשׁוּעֵי עֲלוּסָיו· יִתְרוֹמַם רָם וּמִתְנַשֵּׂא לְרֹאשׁ קִלּוּסָיו· קָדוֹשׁ: דַּעְתּוֹ נְקִיָּה כְּנִתְיַשְּׁבָה אוֹתִיּוֹת לְצָרֵף· דִּקְדֵּק נְתִיבוֹתָם בִּשְׁלוֹשִׁים וּשְׁתַּיִם לְפָרֵף· דִּבֵּק בְּמוֹעֲצוֹת דָּת כֵּס וּשְׁרַפְרַף: הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ לִכְבוֹדוֹ הִקְנָה וְקִנְאָה· הָאוֹר כִּי טוֹב וּבוֹ נִתְגָּאָה· הִבְדִּילוֹ כְּמֶלֶךְ לְבָנוֹ מָנָה נָאָה: וְהֵן בְּאֵלֶּה קְצוֹת דְּרָכָיו שִׁנֵּן· וּבְהִבָּרְאָם בּוֹרְאָם שִׁבְּחָם וּמִי מְגַנֵּן· וְרַעַם גְּבוּרוֹתָיו מִי חָכָם וְיִתְבּוֹנָן: בַּיּוֹם רִאשׁוֹן בְּאֵין הַמְּשֵׁל וָפַחַד· בִּיחִידִי מָתַח וְרָקַע יוֹם אֶחָד· נִשְׂגָּב לְבַדּוֹ כֵּן בְּהוֹדָאוֹת נִתְיַחֵד· קָדוֹשׁ: זִמֵּן לַחֲצוֹת לַחִים וְהִקְרִישָׁם בְּאֶמְצָעָם· זִכֵּךְ רָקִיעַ וּמֵעַל גַּבָּם הִצִּיעָם· זָוִיּוֹת יָם הַשְּׁאָר הִקְלִיט וְהִסִּיעָם: חֶלֶד עֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנָהּ

מתנאים, כנוי למלאכים מל׳ נאה ויאה. **אות ודגמא וכו׳**, יסודו בחגיגה דף ע״ז ואתה מרבבות קדש (דברים ל״ג, ב׳) אות הוא ברבבה שלו, דגול מרבבה (שיר ה׳ י׳) דוגמא הוא ברבבה שלו, ה׳ צבאות שמו (ישעיה מ״ז ד׳) אדון הוא בצבא שלו; ופירש רש״י דיגמא דבר היכר העומד לדוגמא להראותו לומר כזה עשה לי ואין זה אלא דבר הניכר אף כאן מקומו ניכר עכ״ל ועקרו מל׳ יונית ובל״א פאַרבילד. **בנאים**, הבונים בנינים, בוימייסטער. **והאסם**, מל׳ באסמיך (דברים כ״ח ח׳) ור״ל פעולת הקב״ה היא נפלאה כל כך עד שאין ביכלתנו לשבחו כראוי ויש להסתיר ולהעלים דבר השבח, ועל דרך לך דומיה תהלה. **לפרסם**, לגלות. ור״ל הן זה כבוד מלך בשר ודם לגלות את כבודו ולהרבות בשבחו. ובכי״י גורס **בכבוד מלכים** חקור דָבָר ולפרסם, והענין אחד. **חך לבסם**, מל׳ בושם, ר״ל השבח שנאמר להקב״ה איננו תלוי ברבוי דברים אלא שיהי שבח מבושם וממותק וראוי לגדולת הקב״ה. **מקראות כמה לעדות**, כמו ולגדלתו אין חקר (תהלים קמ״ה, ג׳) הן אל שגיא ולא נדע (איוב ל״ו, כ״ו) וכדומה. **אכלוסיו**, צבאיו. **שעשועי עלוסיו**, ישראל, מל׳ ילד שעשועים (ירמיה ל״א, כ׳) נתעלסה באהבים (משלי ז׳ י״ח) ל׳ שמחה. **קלוסיו**, שבחיו. **אותיות לצרף**, לחבר. וע״פ ס׳ יצירה פרק ב׳ עשרים ושתים אותיות יסוד חקקן חצבן צרפן שקלן והמירן וצר בהם את כל היצור ואת כל העתיד לצור. ועוד שם בפ׳ א׳ בשלשים ושתים נתיבות פליאות חכמה וכו׳. **לפרף**, לחבר ולשלוב, קרסי נחשת ת״א פורפין דנחשא (שמות כ״ו). **במועצות דת**, בעצתה של התורה. **כס**, כנוי לשמים, **ושרפרף**, כנוי לארץ וע״ש השמים כסאי והארץ הדום רגלי (ישעיה ס״ו), כי שרפרף פירושו הדום ושפסל קטן בארמית כמו אדם עושה שרפרף ואח״כ עושה כסא (חגיגה י״ב) לא על גבי כסא ולא על גבי שרפרף (ברכות י׳ ב׳) כסא לישב עליו שרפרף להדום רגליו (סנהדרין ל״ח, ב׳). ובכי״י גורס „דבק במועצות חכמה כס ושרפרף. **מנה נאה**, מתנה יפה. וע״פ חגיגה דף י״ב אור שברא הקב״ה ביום ראשון אדם צופה בו מסוף העולם ועד סופו כיון שנסתכל הקב״ה בדור המבול ובדור הפלגה וראה שמעשיהם מקולקלים עמד וגנזו מהם, ולמי גנזו, לצדיקים לע״ל. **שנן**, סיפר. **בוראם שבחם**, ככתוב בגמר כל מעשה ומעשה וירא אלהים כי טוב. **יגנן**, ל׳ גנאי. **ורעם וכו׳**, עש״ה איוב כ״ו, י״ד. **המשל ופחד**, כנוי למלאכים עש״ה איוב כ״ה, ב׳ ותרגומו. **ביחידי**, הוא הקב״ה היה היחיד ביום הראשון כי המלאכים לא נבראו עד יום שני. וע״פ המדרש ראש ב״ר, הכל מודים שלא נברא ביום ראשון כלום, שלא יאמרו מיכאל היה מותח בדרומו של רקיע וגבריאל בצפונו והקב״ה ממדד באמצעית, אלא אנכי ה׳ עושה כל נוטה שמים לבדי רוקע הארץ מאתי (ישעיה מ״ד, כ״ד) מי אתי כתיב, מי היה שותף עמי בבריאת העולם. **לחצות**, לחלק לשני חצאים. **לחים**, המים. **והקרישם**, הקפיאם. **זכך**, ל׳ זך ובהיר, שעשה הרקיע הזך. **הציעם**, הניע את חצי המים ממעל לרקיע. **השְׁאָר הקליט**, כן בכי״י ונכון ופירושו שאר המים הביא והניח בזוית ים. **להקליט** מל׳ ערי מקלט. **חלד**, האדמה. חלד הוא אחד מן י׳ שמות של הארץ (מדרש

רצתה. חדשה עדנה בעין לא ראתה. חד במעשיו תהלה לו יאתה: טיב מאורות ואחד להמעט זמן. טבעו יצא להתחדש ולהתקדש נאמן. טכסו בכפרה ובלגיון לציון סמן: יהיה אור הלבנה כאור החמה בעצומו. צדקה ומרפא בכנפי החמה בצמצומו. יחבש יי את־שבר עמו. קדוש: יוצר הכל פעלו תמה מבצר. יחודו להרנין בריות כמים צר. ויום אחרון לשחק לויתן יצר: כביר כח מושל ושליט בתבל. כעוברה המליטה בטרם יבא חבל. כחו במתניו לסעודת נחלת חבל: לכל־תכלה השגיח ממכון שבתו. ללבו ערב הכל לצביונו ולדעתו. להנוה ולשבח ואין מסב בסעודתו: חסד וצדק לגיוני שוכן ערץ. זקקוהו לבראת אדם שבחו לתרץ. יי אדנינו מה אדיר שמך בכל־הארץ. קדוש: מציון מכלל יפי חותם הופיע. ממקום טהרה תרמו וחכמתו השפיע. משכו לעדן עשקו בצפונות מופיע: נצטוה שש וראוי לזה ספר. נזדוגה לו לולא הזקיקתו להפר. נעם יום נפש המציאם כפר: שגיא כח חסדיו מעולם וחמלתו. סבב לרוח היום בעבור נחלתו. סיני להעמידה שבת להתאים לסגלתו: לבאי עולם אנוה נויותיו

משלי ח׳, ל״א). **חדשה עדנה**, התעדן להתחדש לעתיד לבוא בעת אשר נאמר בה עין לא ראתה אלהים זולתך (ישעיה ס״ד ג׳). **חד** ל׳ שמחה וכמו שכתוב ישמח ה׳ במעשיו (תהלים ק״ד, ל״א). **טיב**, ל׳ טוב. **ואחד**, את הירח. **טבעו**, תכונתו ומנהגו, איינענשאַפט. **להתחדש**, בכל חודש. **ולהתקדש** ע״י ישראל. **נאמן**, זה הירח עש״ה תהלים פ״ט, ל״ח. **טכסו**, התקין לו. **בכפרה**, הוא שעיר ר״ח לכפרה. **ובלגיון**, חיל, הם הכוכבים, וע״פ המדרש המובא למעלה דף 622. **לציון סמן**, ע״פ ב״ר פ׳ ו׳ כל זמן שאורו של גדול קיים אין אורו של קטן מתפרסם, שקע אורו של גדול מתפרסם אורו של קטן, כך כל זמן שאורו של עשו קיים אין אורו של יעקב מתפרסם שקע אורו של עשו מתפרסם אורו של יעקב הה״ד קומי אורי כי בא אורך. **יהיה אור וכו׳**, עש״ה ישעיה ל׳, כ״ו ומלאכי ג׳, כ׳. **בעצומו**, ל׳ עולם וחוזק. **בצמצומו**, כאשר ישוב הקב״ה לצמצם שכינתו בישראל. **תמה** ל׳ תמיה מגזרת ויתמהו האנשים (בראשית מ״ג, ל״ג) וכן נקד בכי״י. **מבצר** ל׳ ערים בצורות (דברים ג׳, ה׳) ור״ל מעשי ה׳ גדולות למאד ונפלאות עמנו. **להרנין**, להלל את יחודו. **ויום אחרון**, לעתיד לבוא שאז יעשה הקב״ה סעודה לצדיקים מלויתן. **כעוברה**, כאשה מעוברת היולדת בלי חבלי לידה כן המליטה האדמה את הבהמות אשר כחו במתניו, והוא ג״כ מוכן לסעודת הצדיקים לע״ל וכדאיתא בב״ב דף ע״ה גם בפרקי ר״א פ׳ י״א ובויקרא רבה פ׳ י״ג וכ״ב ותנחומא פ׳ פינחס. **לכל תכלה**, כל מה שברא וכלה. **ערב**, היה חפץ בו. **לצביונו**, לרצונו. **להנוה**, מל׳ זה אלי ואנוהו. **ואין מסב בסעודתו**, ר״ל האדם לא נברא עדיין. **זקקוהו**, הכריחוהו. ויסודו בב״ר פ׳ ח׳ בשעה שבא הקב״ה לבראת את אדה״ר נעשו מלאכי השרת כתים כתים וחבורות חבורות, מהם אומרים יברא ומהם אומרים אל יברא, הה״ד חסד ואמת נפגשו צדק ושלום נשקו, חסד אומר יברא שהוא גומל חסדים, ואמת אומר אל יברא שהוא כולו שקרים, צדק אומר יברא שהוא עושה צדקות, שלום אומר אל יברא דכוליה קטטה וכו׳. **לתרץ**, להגיד. **ה׳ אדנינו**, תהלים ע׳, ב׳. ופסוק זה המלאכים אמרו כשהסכים הקב״ה לבראת את האדם, כדאיתא שם במדרש. **מציון**, ל׳ תהלים נ׳, ב׳. ואמרו ביומא דף נ״ד, ב׳ כי כל מעשי בראשית מציון נברא. **ממקום טהרה**, שלקח הקב״ה את האדמה ליצירת האדם ממקום שהיה עומד שם המזבח, וע״פ ב״ר פ׳ י״ד ממקום כפרתו נברא. **תרמו**, ל׳ תרומה, כי אדה״ר היה גמר חלתו של עולם, כדאיתא שם במדרש. **בצפונות מופיע**, בתורה המופעת והמגלה את הנסתרות. **שש**, שש מצות נצטוה אדה״ר, דהיינו ז׳ מצות בני נח חוץ מן אבר מן החי. **וראוי לזה ספר**, פירושו היה ראוי לתת לו את כל התורה, הנקראת זה ספר, אם לא היתה מסיתה אותו אשתו להפר את מצות ה׳ ולאכול מן העץ. **יום נפש**, השבת היה מכפר עליהם כמבואר למעלה דף 622. **סבב לרוח היום**, כן בכי״י וכן עיקר ויסודו בב״ר פ׳ י״ט וישמעו את קול ה׳ אלהים מתהלך בגן לרוח היום, אמר לו הקב״ה לרוח היום, הריני מחייה לו את היום, כך אמרתי לו כי ביום אכלך ממנו מות תמות, אין אתם יודעים אם יום משלי אם יום א׳ משלכם, הלא הרי אני נותן לו יום אחד משלי שהוא אלף שנים וכו׳. **נחלתו**, ישראל. **להתאים**,

וְשִׁבְחוֹ. מֵאָז זְבָדָנִי חֵלֶק יָפֶה בְּמִקָּחוֹ. יוֹסִיף אֹמֶץ יַגְדִּיל וְיִשַּׁר כֹּחוֹ. קָדוֹשׁ: עֵת הוֹדִים כְּהִגִּיעַ וּפֶרֶק אִישׁוּת. עֶקֶב עֲנָוָה עָנָיו נִתְבַּקֵּשׁ בִּדְרִישׁוּת. עֲדַת קֹדֶשׁ לְקַדֵּשׁ בִּקְדֻשָּׁה וּפְרִישׁוּת: פְּרוּיָה מִצֹּעַן תָּשָׁה הִכְּנֵם לְתוּשִׁיָּה. פִּנּוּקִים שְׁלֹשָׁה חִדְּשָׁה וְנִתְרַפְּאָה שְׁלִישִׁיָּה. פֶּתַח וּרְאָיָה גֵּרוּת שִׁחְרוּר וְשִׁבְיָה: צִנַּת שֶׁלֶג בְּיוֹם בִּכּוּרֵי קָצִיר. צִיר לְשׁוֹלֵחַ וּלְמִשְׁתַּלֵּחַ כְּדַי צִיר. צְפוּנָה לְקַבֵּל חֶמְדָּה אַלְפַּיִם הֶאֱצִיר: מִמַּתָּנָה אֶל־הַנְּחִילוֹת בָּאֵשׁ וּבַמַּיִם. יָרֶד זָכָה וְזִכָּה בְּשַׁעֲשׁוּעַ יוֹמַיִם. יְתֵרָה חִבָּה חֲבִיבִים לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם. קָדוֹשׁ: קָרְבוּ לְהַר סִינַי בְּלֵב שָׁוֶה. קוֹל עָרֵב הִשְׁמִיעוּ וּמַרְאֶה נָאוֶה. קִדְּמוּ נַעֲשֶׂה לְנִשְׁמַע בְּאַהַב לְחַוֵּה: רָדוּ מַלְאֲכֵי צְבָאוֹת שְׁנוּנִים בְּחַרְבָּם. רֶשֶׁם וְאוֹת רַבָּם מְסֻיָּם בְּקִרְבָּם. רִבֹּתַיִם אַלְפֵי שִׁנְאָן יְיָ בָם: שִׁשִּׁים רִבּוֹא הָכְפְּלוּ לִמְגַלֵּי סִתְרָם. שָׁקְדוּ בְּשִׂמְחַת עוֹלָם לְהַעֲטִירָם כִּתְרָם. שְׁמַעְיָה הַסּוֹפֵר הִגְבִּילָם וְזֵרְזָם וְהִתְרָם: מִסִּינַי בָּא בְּקֹדֶשׁ נָאוֶה וְזִיוְתָן. אֶת־פְּנֵי כַלָּה לְהַקְבִּיל כְּחָתָן.

ל' תאומים כי השבת הוא בן זוג לישראל, כדאיתא בב"ר סוף פ' י"א. במקחו, בתורתו שהיא לקח טוב. ופרק אישות, זמן נישואין, ר"ל כאשר קרבה העת של מתן תורה והיא חברה את ישראל אל הקב"ה, ונמשל הקב"ה לחתן וישראל לכלה והתורה היא הכתובה, וכמו שאמר הפייטן למטה „את פני כלה להקביל כחתן", וכן בפיוט אז שש מאות „תואר כלה כיאה כתעלה בקבלת יום זה עשרת הדברים", וכן בפרקי ר"א פרק מ"א גם במכילתא ויוצא משה את העם לקראת האלהים, החתן יוצא לקראת הכלה ליתן להם את התורה. ענו, משה רבנו. מצוען, ממצרים. תשה, היתה חלושה. מל' היו המים תשים (ב"ר פ' ל"א). לתושיה, לתורה. פנוקים, עדונים מל' מפנק מנער (משלי כ"ט, כ"א). שְׁלִשָׁה, כן בכי"י, והפירוש, יען כי כנסת ישראל עדיין היתה חלושה לכן התעדנה בתענוגים שלשה חדשים, מעת צאתה ממצרים עד החדש השלישי, ונתחדשה ונתרפאה מכל מום, ויסודו במדרש תנחומא פ' יתרו. שלישיה, תואר לישראל שהיא אומה משולשת כהנים לויים וישראלים (תנחומא פ' יתרו). פתח וראיה וכו', מה שהמתין הקב"ה בנתינת התורה עד החדש הג' הוא ג"כ פתח וראיה לכל גרים ושבויים ועבדים משוחררים שלא יתארסו ויתנשאו עד ג' חדשים. צנת שלג, ל' משלי כ"ה, י"ג. ציר לשלח וכו', הציר שהוא משה רבנו היה מזומן להיות ראוי וכדאי הן לשולח שהוא הקב"ה הן למשתלח שהוא ישראל. צפונה לקבל, לקבל את התורה שהיתה צפונה וגנוזה אצל הקב"ה אלפיים שנה, וכמו שפירש רש"י על ואהיה שעשועים יום יום (משלי ח' ל') אלפיים שנה, כי יום יום ב' פעמים ויום אחד של הקב"ה הוא אלף שנה. ממתנה, בשביל התורה שנקראת מתנה, כמו שדרשו חז"ל בערובין נ"ד על פסוק וממדבר מתנה וממתנה נחליאל (במדבר כ"א י"ח) וראה למעלה דף 290. אל הנחילות, עלה משה למעלה לתוך מחנות המלאכים שנבראו מאש ומים. הנחילות פירושו קיבוץ וסיעה מל' נחיל של דבורים (ב"ק דף קי"ד). ירד, הוא אחד משמות של משה רבינו, ע"פ מגלה דף י"ג ויקרא רבה פ' א'. זכה בעצמו. וזיכה את ישראל. בשעשוע יומים, התורה עש"ה משלי ח', ל'. יתרה חבה, אבות פ' ג' משנה י"א. בלב שוה, כמו שפירש רש"י בשמות י"ט, ב'. קול ערב, עש"ה שיר ב', י"ד. לחוה, להגיד. רדו, ירדו. מסים, מסומן ומצוין. בקרבם, כן בכי"י. ור"ל שמו של הקב"ה משותף בשם המלאכים כגון מיכאל גבריאל רפאל (תנחומא פ' משפטים וילקוט שמות רמז רפ"ו וילקוט תהלים רמז תשכ"ז). ובקצת נוסחאות בחרבם, ויש לפרשו ע"פ תנחומא פ' תצוה רשב"י אומר כלי זיין חגר להם ושם המפורש חקוק עליו, וכן בשיר רבה דף כ"ז וכ"ט ול"ז. אבל הגרסא הראשונה נכונה יותר כי אין מדרך הפייטנים להשתמש בחרוזיהם בתבה אחת ב' פעמים. רבותים, ל' תהלים ס"ח, י"ח. למגלי סתרם, לישראל שהקדימו נעשה לנשמע, וע"פ שבת דף פ"ח בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע יצתה בת קול ואמרה להן מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו, דכתיב ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו, ברישא עושי והדר לשמוע עכ"ל. ומה שכתב הפייטן ששים רבוא הכפלו, הוא ע"פ מדרש תנחומא פ' תצוה ואיכה רבתי דף ע"ג ופסיקתא פ' י' וכ"א ול"ג, אמר ר' אבא בר כהנא כשעמדו ישראל על הר סיני ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע מיד חיבבן הקב"ה ושלח מאה ועשרים רבוא של מלאכי השרת לכל אחד ואחד מהן שני מלאכים והיה אחד חוגר לו זיינו ואחד נותן לו עטרה בראשו עכ"ל. ואגדות חלוקות יש בזה כי לפי גמר' שבת דף פ"ח ופרקי ר"א פ' מ"ז לא ירדו כי אם ששים רבוא מלאכים לישראל לקשור לכל אחד ואחד ב' כתרים. שמעיה הסופר, משה רבינו ע"פ מגלה י"ג ויקרא רבה פ' א'. והתרם, ל' התראה והזהרה. וזיותן, ל' זיו

יִתְרוֹמַם שְׁמוֹ לְפִי הַגְּדֻלָּה עַנְוְתָן. קָדוֹשׁ: תְּאוֹם עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים בִּכְלָלָם
הַקְּדָם. תֹּקֶף שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְבָשָׂר וָדָם. תַּעֲצוּמוֹת לְמַרְעִים בְּקוֹלוֹ נִפְלָאוֹת
לְיַסְּדָם: מִתּוֹךְ שֶׁנִּרְאָה בַיָּם כְּגִבּוֹר בְּנִלְחָמִים. אָתָא לְסִינַי כְּזָקֵן מָלֵא
רַחֲמִים. יְצִיאַת מִצְרַיִם לְכָךְ הָזְכְּרָה בִּנְאוּמִים: רְאוּ עַתָּה אָנֹכִי בְּלִי סִבָּה.
בּוֹרֵא וְסוֹבֵל כֹּל עַד זִקְנָה וְשֵׂיבָה. יָחִיד בְּמַלְכוּת קֶדֶם וְתָוֶךְ וְלָבֹא: בִּזְכָרִי
רֹב כְּבוֹדוֹ לִבִּי יִתְיַחֵם. בְּיוֹם חֲתֻנָּה נִתְקַדַּשְׁתִּי בְּסִינַי לְהִתְחַם. אֲקַוֶּה
בְּגָלוּתִי בְּאָנֹכִי אוֹתִי יְנַחֵם. קָדוֹשׁ: רָאוּי לְמֶלֶךְ צָרְכֵי חֲיָלוֹתָיו לְסַפֵּק.
בְּחִבָּה לְקַבֵּל מַלְכוּתוֹ רְצוֹנוֹ לְהָפֵק. יְקַר תַּאֲוָתוֹ לְהַשְׁלִים עָלָיו לְהִתְרַפֵּק:
יִחוּד אֱלָהוּתוֹ קִבְּלוּ שׁוּב חָזַר. צִוּוּי גְּזֵרוֹתָיו כְּמֶלֶךְ בְּשָׁלְטָנוּתוֹ גָּזַר. לֹא
יִהְיֶה בְךָ אֵל זָר. חַק עַל פָּנַי עַתִּיק יָמִים. חַי וְקַיָּם לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי
עוֹלָמִים. קַנָּא וְנוֹקֵם שַׁלִּיט בְּקִנְאָה וּבִנְאוּמִים: יָצְאָה מִדַּת מוֹרְדָיו רְבוּעָה
בְּקִצְבוֹתָיו. חֶסֶד וּבְרִית שְׁמוּרִים לְאַלְפֵי רִבְבוֹתָיו. וּקְבוּעִים לְעוֹלָם לְאֹהֲבָיו
וּלְשׁוֹמְרֵי מִצְוֹתָיו. קָדוֹשׁ: הַשֵּׁם בִּשְׁתֵּי מִדּוֹת אָמוּר בְּעִנְיָן. קֹדֶם קַבָּלַת
שְׁבוּעָה בְּרַחֲמִים מְצֻיָּן. טֹרַד לְשָׁבַע נַעֲשָׂה לוֹ דַיָּן: יָמִים יֻצָּרוּ וְלוֹ בָהֶם
אֶחָד. זָכוֹר וְשָׁמוֹר לְפָנָיו וּלְאַחֲרָיו יַחַד. כִּבְיָכֹל הִכְתִּיב לְעַצְמוֹ בִּמְנוּחָה
נִתְיַחַד: הִקִּישׁ אָב וָאֵם לְכָבוֹד וּמוֹרָא. לְחַיֵּי עַד לְהַאֲרִיךְ בְּקַלָּה כַּחֲמוּרָה.
לְבֵית דִּין בְּמַטָּה אֵינָן בְּאַזְהָרָה: מַלְכֵי אֶרֶץ הוֹדוּ לְמֶלֶךְ עוֹלָם. יְשָׁרוּ

ופאר. **לפי הגדלה ענותן**, כמו שאמרו במגלה ל"א כל מקום שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה שם אתה מוצא ענותנותו וכו'. **תאום עשרת הדברים**, הלוחות היו כב' אחים תאומים והיו כתובים ה' דברות בלוח זה וה' בלוח זה, וכמו שיסד למטה „חמשה מול חמשה בלוחות הספירים". וראה פירוש רש"י לשיר ד', ה'. **בכללם הקדם**, כדאית' בתנחומא פ' יתרו, עשרת הדברות כולן בקול אחד יצאו מפי הגבורה, וידבר אלהים את כל הדברים, הכל בבת אחת. **למרעים בקולו**, עש"ה איוב ל"ז, ה'. ונדרש על מתן תורה בתנחומא פ' שמות. **בים כגבור וכו'**, ע"פ המכילתא מובא בפירוש רש"י לשמות כ', ב'. **בנאומים**, בדברות. **בלי סבה**, המסבבת אותי לדבר. **וסובל כל וכו'**, עש"ה ישעיה מ"ו, ד'. **קדם ותוך ולבא**, ר"ל בכל הזמנים בעבר ובהוה ובעתיד. **להתחם**, ל' תחום ר"ל נבדלתי שם להיות לעמו. **באנכי אותי ינחם**, ככתוב אנכי הוא מנחמכם (ישעיה נ"א, י"ב). **רצונו להפק**, לעשות רצונו. **יקר תאותו**, התורה. **להתרפק**, להתחבר לו, מל' מתרפקת על דודה (שיר ח', ה'). ויסוד החרוז במכילתא לא נתן הקב"ה התורה לישראל עד שקרע להם הים ונתן להם מן והוריד להם שליו והראה להם שראוי למלוך עליהם להספיק צרכם וללחום מלחמתם כדי שיקבלו בחבה מלכותו. **חק על פני**, חקק וכתב בדבור שני לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. **עתיק יומים**, הקב"ה עש"ה דניאל ז', ט'. **שליט בקנאה**, שאינו נוקם מיד אלא ארך אפים הוא. **רבועה בקצבותיו**, כמו שכתוב ועל רבעים לשונאי. **לאלפי רבבותיו**, כמו שכתוב ועושה חסד לאלפים. **השם**, בדבור ג' כתוב לא תשא את שם ה' אלהיך, מדת הרחמים ומדת הדין. **קודם קבלת שבועה**, אם עלה בלבו להשבע ולא הוציא השבועה מפיו הקב"ה מתנהג עמו ברחמים. **טורד לישבע**, שהוציא השבועה מפיו. **ולו בהם אחד**, שברר לו יום אחד הוא יום השבת, והל' עש"ה תהלים קל"ט, ט"ז. **לפניו ולאחריו**, כלומר להוסיף מחול על הקדש בכניסת השבת ובצאתו. **כביכול**, אם היה מותר לומר כך, ומלה תלמודית היא, מחוברת מן הפעל יָכוֹל עם כ"ף וי"ת השמוש בל"א ווען עס זיין קאָננטע. **הכתיב לעצמו במנוחה**, ככתוב שבת לה' אלהיך, וינח ביום השביעי. **הקיש**, השוה כבוד אב ואם לכבודו ומוראת אב ואם למוראו, וכדאיתא בקדושין דף ל', ב'. **בקלה כחמורה**, פירוש, בשלוח הקן שהיא מצוה קלה כתוב והארכת ימים כמו שכתוב בכבוד אב ואם שהיא מצוה חמורה למען יאריכון ימיך לומר לך שלא תהא יושב ומשקל במצוותיה של תורה וכדאיתא בתנחומא פ' עקב ודברים רבה פ' כי תצא. **אינן באזהרה**, כל מצות עשה שמתן שכרן בצדן אין בית דין של מטה מוזהרין לעונשו עליהן כי זהו עונשו שלא יקבל השכר שכתוב בה. **מלכי ארץ הודו**,

מַאֲמָרוֹת הָרִאשׁוֹנִים לְקַלְּסָם לְעַלָּם. רֹאשׁ־דְּבָרְךָ אֱמֶת נִצָּב לְעוֹלָם. קָדוֹשׁ: אֵשׁ דָּת כְּנִתְּנָה בִּפְרָט וְחִבּוּר. מִכֹּחַ הָאֵשׁ נִרְתָּעִים וְשָׁבִים הַצִּבּוּר. נָאוִים מְכַבְּדִים וּמְחַבְּבִים אֶת־הַדִּבּוּר: אַזְהָרַת רֶצַח וְעֶקֶף שְׁמַעְנוּ בְּאֲרֶשֶׁת. מְשַׁלֵּשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת. נִלְמַד לְגוֹנֵב נְפָשׁוֹת סְתוּמָה מִמְּפֹרֶשֶׁת: סַיִם דִּין וְחֶשְׁבּוֹן בְּלֹא תַעֲנֶה. לִכְלָל וּפְרָט וּכְלָל חִמּוּד לְהִמָּנֶה. הַפְּרָט מְפֹרָשׁ דְּבַר קוֹנֶה וּמַקְנֶה: חֲמִשָּׁה מוּל חֲמִשָּׁה בַּלֻּחוֹת הַסְּדִירִים. זֶה כְּנֶגֶד זֶה מְכֻוָּנִים כְּסִדְרָם. קָדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל לְזַכּוֹתָם הִגְדִּילָם וְהֶאֱדִירָם. קָדוֹשׁ: מְנַשִּׁיקוֹת פֶּה נִבְחָרָה סְעוּדַת מֶלֶךְ. אוֹתָהּ נַפְשִׁי בְּצִלּוֹ חִמַּדְתִּי לְהִמָּלֵךְ. יֵין הַטּוֹב חִכִּי לְדוֹדִי הוֹלֵךְ: רְצוּיָה הָיִיתִי אָז כְּמוֹצְאֵת שָׁלוֹם. יְחִידִי לְאֹרֶךְ יָמִים עֲזָבַנִי הֲלֹם. מָתַי אָבוֹא וְאֵרָאֶה לְאֵל עֵילוֹם: בְּרֶגֶג נִכְסְפָה נַפְשִׁי חֲצֵרוֹתָיו לִדְרֹשָׁה. בְּיוֹם הַבִּכּוּרִים לְהַקְרִיב מִנְחָה חֲדָשָׁה. אֲדוֹן עוֹלָם יָחִיד לְהַמְלִיכוֹ בִּקְדֻשָּׁה: מִמְּעֹנוֹת אֲרָיוֹת יֵרָאֶה יְשַׁלֵּם נִכְלָאִים. חֲשׂוֹף זְרוֹעֲךָ קַבֵּץ וְנַהֵל טְלָאִים. וְעָרְבָה לַיְיָ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלִָם. קָדוֹשׁ:

הכל יודוך וכו'.

אופן.

במשקל יתד ושתי תנועות.

כְּבוֹדוֹ אוֹת, בְּרִבּוֹאוֹת, מְשֻׁבָּחוֹת וּמְפֻלָּאוֹת. בְּהֵיכָלוֹת, מְשֻׁכְלָלוֹת, בְּסִלְסוּל הוֹד וְנִפְלָאוֹת. וּבָם כִּסְאוֹת, מְנֻשָּׂאוֹת, בְּכָל־כָּבוֹד מְסֻלָּאוֹת. וּמִתְעַלּוֹת, בְּנוֹי מַעֲלוֹת, שִׂבְעָתָן אוֹר מְמֻלָּאוֹת. פְּאֵר אוֹרָה, וְהֵם נוֹרָא,

יסודו בקדושין דף ל"א יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך (תהלים קל"ח, ד') בשעה שאמר הקב"ה אנכי ולא יהיה לך אמרו אומות העולם לכבוד עצמו הוא דורש, כיון שאמר כבד את אביך ואת אמך חזרו והודו למאמרות הראשונות וכו'. ראש, עש"ה תהלים קי"ט, ק"ס. אש דת, התורה (דברים ל"ג, ב'). וחבור, בכלל. ועקף הנאוף, ומל' המכילתא אזהרה לעוקף אחר המנאף. בארשת, בדבור הפסוק, וע"פ המכילתא שלש מלות כאמרו בענין, שתים מפורשות (לא תרצח לא תנאף) ואחת סתומה (לא תגנוב). משלש עשרה מדות וכו', ע"פ סנהדרין פ"ו לא תגנוב בגונב נפשות הכתוב מדבר, לא ולמד מי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן, דבר הלמד מענינו, במה הכתוב מדבר, בנפשות, אף כאן בנפשות. ובמכילתא, כלמוד סתומה ממפורשת מה מפורשות מלות שחייבין עליהן מיתת בית דין, אף סתומה מלוה שחייבין עליה מיתת בית דין. סים, הושם. לכלל ופרט וכלל, לא תחמוד הוא כלל, שורו וחמורו הוא פרט, וכל אשר לרעך הוא כלל, וכלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט, מה הפרט מפורש דבר קונה ומקנה ר"ל שאי אפשר לאחתו מרשות לרשות אלא ברצון הבעלים אף כל אשר לרעך כן, יצא בנו לבתך או בתו לבנך שמותר לחמוד. מנשיקות פה וכו', עש"ה שיר א', ב'. וב', ג'. וז', י'. סעודת המלך, כנוי למתן תורה, וכן יין הטוב כנוי לתורה. כמוצאת שלום, עש"ה שם ח', י'. יחידי, ר"ל עתה יחידי אנכי ונדד וכבר ימים רבים אשר עזבני הקב"ה. וכי"י גורס דודי. עילום כמו עולם (דה"ב ל"ג, ז'). ברגג, בתאוה, ינחמד העץ ת"א ומרגג אילנא (בראשית ג' ו') ולא תתאוה ת"א ולא תרוג (דברים ה' כ"א). ממעונות אריות, ל' שיר ד', ח'. וראה שם פירוש רש"י. נכלאים, האסורים בגלות ישלם להם שכרם על אמונתם שמאמינים בו. טלאים, ישראל ועש"ה ישעיה מ', י"א. וערבה, מלאכי ג' ד'.

כבודו, הפיוט הזה מיוסד על האגדה בחגיגה י"ב, ע"ב שבעה רקיעין הן וילון רקיע שחקים זבול מעון מכון ערבות וכו', ומתחיל הפייטן בערבות ומסיים בוילון. אות ברבואות, זוהר כבוד שכינת הקב"ה אות הוא וניכר בין רבבות המלאכים המשובחים והמופלאים. ובם כסאות, בכל רקיע ורקיע יש כסא רם ונשא. מסלאות, ל' המסלאים בפז (איכה ד', ב'). פאר אורה, האור המפואר שהוא הכסא הנורא הוא

שְׁבִיעִית הִיא לְהַעֲלָאוֹת· וְשָׁם אֵימָה, וּבִדְמָמָה, פְּלָדוֹת אִצְטַבְלָאוֹת· יְיָ בָּם, וְעַל לִבָּם, שְׁמוֹ חָקוּק בְּטַבְלָאוֹת· וּבָם נָאוֹת, בְּצָבָא אוֹת, לְהִקָּרֵאוֹת בְּמוֹרָאוֹת· קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת: בְּסָמוּךְ לָהּ, יְקַר מַעֲלָה, וְכֵס מַלְכוּת לְחַי עוֹלָם· בְּזָוִיּוֹת, כְּבוֹד חַיּוֹת, כְּחָז חוֹזֶה בְּמִפְעָלָם, וּבַחֲמִישִׁית, הֲדַר הַשִּׁית, וְכֵס צֶדֶק לְכֹל נֶעְלָם· וְשָׁם יָדִין, אֱמֶת בַּדִּין, כְּחָז מַשְׂכִּיל בְּקֵץ עוֹלָם· רְבִיעִית לָהּ, כְּמוֹ כַלָּה, וְכֵס קָדוֹשׁ בְּשִׁכְלוּלָם· וְהוּא כּוֹנָן, לְכָל גּוֹנָן, לְמוּל הַזְּבוּל וּבֵית עוֹלָם· וְשָׁב יוֹשֵׁב, וְגַם יַקְשֵׁב, לְחִין אָבוֹת וְהִלּוּלָם· מְקוֹם מִקְדָּשׁ, וְשִׁיר חָדָשׁ, לְמַלְאָכִים וְאֶרְאֶלָּם· קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת: מְשֻׁלֶּשֶׁת, מְקֻדֶּשֶׁת, בְּרֶכֶב אֵשׁ וְכֵס גַּאֲוָה· גְּאוֹן זִהְיוֹן, וְעֹז חֶבְיוֹן, לְשֵׁם יוֹשֵׁב בְּמַעֲרָבָה· וְהוּא נִפְתָּח, וְגַם נִמְתָּח, בְּהַר סִינַי בְּאֵשׁ לֶבָה· וְשָׁם מוֹדִים, וְגַם קוֹדִים, מְאוֹרֵי אוֹר וְלֶהָבָה· וְהַשֵּׁנִית, לְהוֹד תַּבְנִית, בְּכֵס גְּדֻלָּה וּמֶרְכָּבָה· וְשָׁם הַשַּׂר, שְׁנֵים עָשָׂר, כְּלַשׁ צַמְחַ״ן וְכָל־צָבָא· וְרִאשׁוֹנָה, בְּהוֹד יְשָׁנָה, בְּכֵס גְּבוּרָה לְהִתְיַצְּבָה· וְשָׁם פְּשׁוּטָה, בְּעֹז קְשׁוּטָה, לְמוּל שָׁבִים לְהָשִׁיבָה· (מְזוֹן מְחַיָּה, לְכָל־בְּרִיָּה, בְּתִקּוּן רַב לְהִתְחַשְּׁבָה·) וּבוֹ זַכִּים, וּמַלְאָכִים, קְדֻשָּׁתָם לְהַקְשִׁיבָה· קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת: בְּהַגִּיעַ, לְהַפְגִּיעַ, וְיוֹם נָכוֹן בְּמוֹצָאוֹ· אֲזַי נָעִים, בְּקוֹל יַרְעִים, אֱלֵי חַיּוֹת בְּהַרְצָאוֹ: כְּבוֹד כִּסְאוֹ, הֲדַר שִׂיאוֹ, תְּנוּ כָבוֹד לְנִמְצָאוֹ· דְּמוּם כָּנָף, עֲדֵי יְצֻנָּף, לְקוֹל יַעֲקֹב וְצֶאֱצָאוֹ· בְּעֵת

מעולה ברקיע השביעי ושמו ערבות. **פלדות**, מלאכי אש מל׳ באש פלדות (נחום ב׳ ד׳) שהוא כמו לפידות בהפוך האותיות. **אצטבלאות**, העומדים שורות שורות, כמו והוא שעשוין אצטבלאות (ערובין כ״ד). **בטבלאות**, בלוחות, כמו בטבלא ובכותל (ר״ה כ״ד) בטבלאות של זהב (פסחים כ״ו) בל׳ רומי Tabula ובל״א טאפעל. ויסוד האחרון בפסיקתא פ׳ כ״א ובתנחומא מובא בילקוט שמות רמז רפ״ו, אמר רשב״ל טבלא יש על לבו של כל מלאך ומלאך ושמו של הקב״ה משותף עם שמו של כל מלאך מיכאל רפאל גבריאל. **ובם נאות**, נאה למלאכים האלה שיקראו במורא קדוש ק״ק אל הקב״ה שהוא אות בצבא שלו. **בסמוך לה**, סמוך למעלה השביעית הזאת יש מעלה שניה תחתיה והיא שמה מכון וגם בה כסא מלכות. **כחז חוזה**, כאשר ראה יחזקאל הנביא. **ובחמישית**, הוא מעון. **לכל נעלם**, להקב״ה הנעלם מעין כל. **כחז משכיל**, כאשר ראה דניאל, כמו שכתב חזה הוית עד די כרסון רמיו וכו׳ (דניאל ז׳, ט׳) וראה שם רש״י. ובס״א גורס אמת הדין בְּבָם משכיל והענין אחד. **רביעית לה**, זה זבול. כַּלָּה, לעיף של הכלה, ברויטרעקקע. **כיון לכל גון למול הזבול**, ברקיע זה יש בה״מ ומזבח, והוא מכוון בכל ענין לבה״מ של מטה, וכדאיתא במכילתא פ׳ בשלח ותנחומא פ׳ משפטים ויקהל ופקודי ומדרש חזית דף כ״ב וכ״ה ובמדבר רבה פ׳ ד׳ ומדרש תהלים מזמור ל׳ גם בתרגום יונתן לירמיה י״ז, י״ב ורש״י לשמות כ״ג, כ׳. **ושם יושב** הקב״ה. **לחין**, לתחנה. **והלולם**, בכי״י וְעִילֲלָם, והוא ל׳ עולל ויונק, ר״ל לתפלת אבות ובניהם. **משלשת**, הוא שחקים. **זהיון**, ל׳ זוהר ונוגה, מל׳ גמרא זיהרא הוא דעבר (ברכות כ״ח, ב׳) זיהרא דשמשא (יומא כ״ח, ב׳). **יושב במערבה**, כי השכינה במערב. **והוא**, הרקיע הזה. **באש לבה**, בלבת אש. **והשנית**, המעלה השניה אשר שמה רקיע. **השר**, ל׳ שררה כמו השירו ולא ידעתי (הושע ח׳, ד׳). **שנים עשר**, י״ב המזלות. **כל״ש צמח״ן**, ז׳ כוכבי לכת כוכב לבנה שבתי צדק מאדים חמה נוגה (פר״א פ׳ ו׳). **וכל צבא**, שאר הכוכבים. **וראשונה**, הוא וילון. **בכס גבורה**, כסא של גבורה. **ושם פשוטה** ידו של הקב״ה לקבל את השבים אליו. **קשוטה**, מלובשה. **מזון מחיה** וכו׳, חרוז זה איננו בכי״י וס״א. **קדושתם** של ישראל. **להפגיע**, להתפלל, ר״ל כשמגיע זמן תפלת ישראל. **נעים**, הקב״ה ע׳ שה״ש א׳, ט״ז. **בהרצאו**, ל׳ רצון, שמרצה את החיות הנושאים את כסאו שיתנו מקום לתפלת ישראל לעלות אליו. **שיאו**, התנשאותו. **לנמצאו**, לנמצא בכל הוא הקב״ה. **דמום כנף**, השרפים שותקים. **עדי יוצנף** עד שכינה עטרה להקב״ה מתפלת ישראל. **יוצנף** מל׳ מצנפת. **בעה**

עֳמָדָם, בְּמַעֲמָדָם, לְכַוֵּן לֵב לְמוֹרָאוֹ: שְׂאֵת עֵינָם, לְמַשְׁעֵנָם, לְהַקְדִּישׁוֹ בְּמִקְרָאוֹ. אֲזַי פּוֹנֶה, וְאָז יֶהֱנֶה, בְּעוֹלָמוֹ אֲשֶׁר בְּרָאוֹ: בְּעַנְוָתוֹ, וְחִבָּתוֹ, מְנַשֵּׁק זִיו מְקֹרָאוֹ. קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת:

והחיות ישוררו וכו'.

מאורה.

אבל בשקורין פ' בהעלתך אומרים למאורה אשר יצר, למטה דף 769.
משקלו ג' ג' תנועות, וחתום בו אברהם בר שמואל.

אֲשֶׁר יַחְדָּו, עַם יְדִידָיו, עוֹבְדִים לוֹ אֶחָד שְׁכֶם. אֶל־יְרֵאָיו, בְּיַד נְבִיאָיו, פֶּן יָרוּם לְרַחֶמְכֶם. אַל תִּירְאוּ, עֵת תִּרְאוּ, מַפֶּלֶת שׂוֹנְאֵיכֶם. זֶה חֶלְקָם, יוֹם נָקָם. שְׁנַת שִׁלּוּם לְרִיב עִירְכֶם. וְהֶרֶג רַב, בְּגוֹי חָרֵב מִשְׁכְּבֵי אֲשֶׁר בְּתוֹכְכֶם. שְׂמוּ עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נֶצַח וַאֲנִי אֲבָרְכֵם: בַּעֲדַת אֵל, יִשְׂרָאֵל, יִשְׂאוּ אֶת־קוֹל כֹּהֲנָי. אָמוֹר לָהֶם לִבְנֵיהֶם, יְבָרֶכְךָ יְיָ. וְיִשְׁמְרֶךָ מִצָּרֶיךָ, וְרוֹמֵמָה יְמִין יְיָ. אֵלֶיךָ בְּאָהֳלֶךָ יָאֵר פָּנָיו יְיָ. וִיחֻנֶּךָּ, וַעֲוֹנֶךָ יִשָּׂא בְרַחֲמָיו יְיָ: וְיוֹם מְהוּמָה, לְמִזֶּה וְשַׁמָּה, וּנְקָמָה בְּיַד גֹּאֲלְכֶם. שְׂמוּ עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נֶצַח וַאֲנִי אֲבָרְכֵם: רִבּוֹת גְּדֻלָּךְ, יָשֵׂם לָךְ, שָׁלוֹם לַחֲזוֹת בְּנֹעַם. לָהֶם נִשְׁבַּע, עַל אַרְבַּע, לְאַב הָמוֹן בְּכָל־הָעָם. לָשׂוּם שְׁמוֹ, בְּתוֹךְ עַמּוֹ, מִמְּצוּקוֹת לְהוֹשִׁיעָם. בְּלִי לְהַכְרִית, שׁוֹמְרֵי בְרִית, בְּיוֹם עֶבְרָה וָזָעַם. שְׁמִי יִקְרְאוּ, וְהֵם יִרְאוּ, בְּרִבּוֹת כַּחוֹל זַרְעָם. בְּגִיל וְרִנָּה, תְּבִיאֶנָּה, בְּהֵיכַל מֶלֶךְ צוּרְכֶם. שְׂמוּ עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נֶצַח וַאֲנִי אֲבָרְכֵם: הֶחֱזַקְתִּי, וְזָעַקְתִּי, לִפְנֵי שׁוֹכֵן מְרוֹמִים. פֶּן־יַקְשִׁיב, שְׁבוּת לְהָשִׁיב, מְפֻזֶּרֶת בְּמִתְקוֹמְמִים. וּבָא לְכַנֵּס, עוֹמֵד לְנֵס, וְנָשָׂא נֵס לָעַמִּים. אָז יֹאמְרוּ, לְכוּ וּבַחֲרוּ, אָרְחוֹת יַעֲקֹב תְּמִימִים. כִּי מַלְכְּכֶם, הַדְרִיכְכֶם, לְהִתְהַלֵּל בַּנְּעִימִים. מְעוֹן הָאֵל, בְּיִשְׂרָאֵל, מַחְמָד הוּא בְּכָל־אֻמִּים. שְׁמוֹ אֱהֶבוּ, לְכוּ שׁוּבוּ לָכֶם אֶל־אֱהָלֵיכֶם. שְׂמוּ עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נֶצַח וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

וקרבתנו וכו'.

עמדם, בעת שעומדים ישראל ומתפללים בכוונה אל הקב"ה ונושאים את עיניהם אליו אשר הוא משענם. במקראו, בשקראת העדה ר"ל בקהל שנינם. זיו מקוראו, כורת יעקב אבינו הנחקקה בכסא הכבוד (חולין צ"א, ב'), ואמר מקוראו עפ"ה ישעיה מ"ג, ז'. ויסוד החרוז בס' היכלות, כשישראל מקדשין שמו של הקב"ה למטה כסא קדשו או בשמקדש ישבע קק"ק הקב"ה מחבק ומנשק שמו של דיוקנו של יעקב החקוק בכסא הכבוד ואומר אשרי האב שמקלסין אותו בניו בקדושות הללו.

אחד שכם, בלב אחד ועפ"ה לפניה ג', ט'. פץ, פתח פיו ואמר. ירום לרחמכם, ישעיה ל', י"ח. יום נקם, שם ל"ד, ח'. ו'. שמו, במדבר ו', כ"ז. ויום מהומה, זכריה י"ד, י"ג. למזה ושמה, שמות אלופי אדום (בראשית ל"ו, י"ג). על ארבע, נשבע בשמו הגדול של ארבע אותיות. לאב המון, לאברהם אבינו (בראשית י"ז, ד'). החזקתי זעקתי, אזעק ואתפלל בחוזק ובתמידות. פן יקשיב, אולי כי יקשיב. פן בטעם אולי כמו פן נשאו רוח (מ"ב ב', ט"ז). ונשא נס, עפ"ה ישעיה י"א, י'. י"ב. מ"ט, כ"ב. אז יאמרו העמים. לכו, עפ"ה שם ב', ג'. מעון האל, כה"מ.

זולת. ע"פ א"ב וסיום כל החרוזים על לה"כ. ובסוף חתום **יוסף בן שמואל.**

אוֹר יִשְׂרָאֵל וּקְדוֹשׁוֹ· בְּפָארָן הִרְקִיעַ וְדָשׁוֹ· גִּלָּה כָּל־טַעַם וְחִדּוּשׁוֹ· עֹז וְתִפְאֶרֶת בְּמִקְדָּשׁוֹ: דָּת צְרוּפָה וּמְזֻקָּקָה· הָדוּר בְּאֶצְבָּעוֹ חֲקָקָהּ· וּמֵרְווּי דַּדֶּיהָ לְלַקְקָהּ· הִשְׂבִּיעַ נֶפֶשׁ שׁוֹקֵקָה: זֹהַר הִשְׁמִיעַ בַּאֲרָקִים· חָרוּת בִּשְׁנֵי פְרָקִים· טָשֵׁי שַׁלְהֶבֶת נִזְרָקִים· וַיְהִי קֹלֹת וּבְרָקִים: יָמָּה נִדְמָה בְּשִׁפְתּוֹ· כְּשַׁלַּח בְּנֵי אַשְׁפָּתוֹ· לְסִין רַעֲנָנָה כִּפָּתוֹ· כְּחָתָן יֹצֵא מֵחֻפָּתוֹ: מִנָּה לְמַאֲמָרוֹ חָרֵד· נִתְעַטֵּף בְּבִגְדֵי הַשְּׂרָד· נִחַם אֶצְלוֹ מִלְּהִפָּרֵד· וַיֵּט שָׁמַיִם וַיֵּרַד: סִדֵּר וְהוֹדִיעַ לְמִי מָנָה· עֵדוּת יְיָ נֶאֱמָנָה· פָּרָשַׁת דְּרָכִים מְזֻמָּנָה· אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ: צָעַד אֶרֶץ בְּזַעֲמוֹ· קְדֹשִׁים הֵרְעִיד בְּרַעֲמוֹ· רְחוּמִים הִבְטִיחַ בְּנָאֳמוֹ· כִּי חֵלֶק יְיָ עַמּוֹ: שָׁפָל הִגְבִּיהַּ בִּזְקִיפָה· שָׁתוֹתָיו כְּגִיגִית כָּפָה· תַּחְתָּיו צִוָּה לְהַקִּיפָה· מִי זֹאת הַנִּשְׁקָפָה: יְדִידִים נוֹגְנִים וְשָׁרִים· וְנֵזֶר תְּהִלָּה קוֹשְׁרִים· שָׂשִׂים בְּקַבָּלַת מְבַשְּׂרִים· פִּקּוּדֵי יְיָ יְשָׁרִים: בְּחָשְׂפְּךָ אַדִּיר זְרוֹעֶךָ· נִבְהֲלוּ נֶחְפְּזוּ מֵרֵעֶךָ· שְׁבָטִים נִהַלְתָּ בְּמִרְעֶךָ· מַה יָּקְרוּ רֵעֶיךָ: וּכְמוֹ חֲזָקַת אֱזַרְתִּי· אָסַפְתָּ מִנּוֹף פְּזוּרָתִי· לְצִיּוֹן תְּמַהֵר חֲזָרָתִי· כִּי אַתָּה יְיָ עֶזְרָתִי: עזרת אבותינו וכו'.

אור ישראל, עפ"ה ישעיה י', י"ז. **בפארן הרקיע**, פרש את הרקיע על הר סיני, ונקט בפארן עפ"ה הופיע מהר פארן (דברים ל"ג). ובשבת דף פ"ט, ה' שמות יש לו להר חורב, לין קדש קדמות פארן סיני. **ודשו**, היה דש בו ברגליו, וכל ל' דריסת הרגל בא בל' ארמי בל' דש. ויסוד החרוז במכילתא ומובא בילקוט רמז רפ"ד, שהליט הקב"ה השמים ושמי השמים על הר סיני וירד ממקומו. **וחדושו**, חדושי תורה. **עז**, תהלים כ"ו, ו'. **צרופה ומזקקה**, מל' תהלים י"ב, ז'. **הדור**, הקב"ה. **ללקקה**, לינק, מל' מספר המלקקים (שופטים ז', ו') והטעם על למוד התורה. **השביע**, תהלים ק"ז, ט'. **זוהר** דבריו. **בארקים**, בארץ. **בשני פרקים**, בשני לוחות. **טשי שלהבת**, כילולי אש. **ויהי**, שמות י"ט, ט"ז. **בשפתו**, בשפת הים נראה הקב"ה כגבור השולת את חלי אשפתו. **לסין**, בסיני נראה כחתן היוצא מחופה המהודרת ומיופה בעלי רענן. והל' **רעננה כפתו** מל' איוב ט"ו, ל"ב. **כחתן**, תהלים י"ט, ו'. **למאמרו חרד**, את משה רבנו. **בבגדי השרד**, בבגדי תפארת דוגמת כהן גדול. **נחם**, היה קשה לו להפרד מן משה, ל' והטעם נחם לבנימן (שופטים כ"א, ט"ו). **ויט**, תהלים י"ח, י'. **למי מנה**, לישראל (במדבר כ"ג, י'). **עדות**, תהלים י"ט, ח'. **פרשת דרכים מזמנה**, נתן לפניהם שתי דרכים דרך לטוב ודרך לרע ונתן להם הבחירה לבחור הדרך שילכו וככתוב בדברים ל', ט"ו. י"ט. **ארך**, משלי ג' ט"ז. **צעד ארץ**, עפ"ה תהלים ס"ח, ח'. **קדשים**, את הרשעים. **רחומים**, ישראל האהובים, מל' ארחמך (תהלים י"ח, ב') ורחמך (דברים י"ג, י"ח). **כי חלק**, דברים ל"ב, ט'. **שפל**, הר סיני שהיה שפל ונמוך מכל ההרים הגביה וזקף אותו. **שתותיו**, יסודות ההר. **כגיגית כפה**, ע"פ שבת דף פ"ח כפה הקב"ה עליהן את ההר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים התורה מוטב, ואם לאו שם תהא קבורתכם. **להקיפה**, להעמיד סביב. **מי זאת הנשקפה**, תואר לישראל עפ"ה שיר ו', י'. **פקודי**, תהלים י"ט, ח'. **בחשפך**, כאשר גלית את זרועך אתה האדיר. **מרעך**, המי"ם בכל"י, והוא ל' תרועה ורעם ורעש כמו את קול העם ברעה (שמות ל"ב י"ז) יגיד עליו רעו (איוב ל"ו, ל"ג) ובלי כנוי יאמר למה תריע רע (מיכה ד', ט'). וטעם החרוז כי במתן תורה נבהלו וחרדו ישראל מפני תרועת קול החזק וחזרו לאחוריהן י"ב מיל ויצאה נשמתן והקב"ה הוריד טל והחיה אותן, וכדאיתא בשבת פ"ח ב'. **מה יקרו רעיך**, לרובך ואהבתך, ול' תהלים קל"ט, י"ז. **אזרתי**, כחי, מל' אזר נא כגבר (איוב ל"ח, ג'). **פזורתי**, הפזורים במצרים. **חזרתי**, להחזירני לציון.

מאורה לפרשת בהעלתך·

ע"כ א"ב ובמשקל ג' ג' תנועות, והסוף חתום אפרים ברבי יצחק.

אֲשֶׁר יָצַר· אוֹר וָצַר· וְנֵר עוֹרְכִים לְךָ לְפָנָי: בְּנֵי יִצְהָר· לְךָ צֹהַר· הֲלֹא מִמְּךָ מְאוֹר עֵינָי: גְּבוּל שֶׁמֶשׁ· לְךָ יְשַׁמֵּשׁ· וּמַה יָּפוּ לְךָ שְׁמָנָי: דַּרְכְּךָ אוֹר· וּמַה מָּאוֹר· אֲשֶׁר עָרְכוּ לְךָ כֹּהֲנָי: הֲלֹא תְהַלֵּךְ· בְּנֵי מֶלֶךְ· בְּעַמּוּד הָאֵשׁ לְפָנָי: וּמִי יָאִיר· לְךָ מֵאִיר· וְאַתָּה נֵרִי יְיָ: זְבוּל מִקְדָּשׁ· אֲשֶׁר יְחֻדַּשׁ· וּמִמֶּנּוּ אוֹר יְקָרוֹת: חֲזוֹת אֶשְׁנָב· וְחַלּוֹנָיו· שְׁקֻפִים פְּנֵי הַמְּאוֹרוֹת: טֹהַר טְהַר· וְהַזְהֵר· לְךָ בַּחֲשֵׁכָה אוֹרוֹת: יְקָר חַסְדְּךָ· לְאִישׁ חֲסִידֶךָ· בְּלָאוֹתָיו לְךָ מְאִירוֹת: בְּאַהֲבָתְךָ· וְחִבָּתְךָ· תְּצַוֶּה לַעֲרוֹךְ נֵרוֹת: לְךָ אָיוֹם· בְּאִישׁוֹן יוֹם· שֶׁמֶשׁ וּמָגֵן יְיָ: וּמִי יָאִיר. לְךָ מֵאִיר. וְאַתָּה נֵרִי יְיָ: מְלוֹן שַׁדַּי· בֵּין שָׁדַי· וְהָיָה לְעֵד נֵר מַעֲרָב: נְוַת בַּיִת· כְּאוֹר זַיִת· לְנֵר אֱלֹהִים מֶלֶךְ רָב: סְפוֹת חֵלֶק· כְּנֵר דּוֹלֵק· וְלֹא יִכְבֶּה כְּכָל־חֲבֵרָיו: עֲרִיכָתוֹ· כְּמִדָּתוֹ· חֲצִי רֶבַע בִּמְשׁוּרָיו: פְּנוֹת עֶרֶב· הֲלֹא יְקָרֵב· לְהַדְלִיק בּוֹ בְּכָל־עֲבָדָיו: צְבָאוֹתָיו· וְנִפְלְאוֹתָיו· לְכוּ וְנֵלְכָה בְּאוֹר יְיָ: וּמִי יָאִיר. לְךָ מֵאִיר. וְאַתָּה נֵרִי יְיָ: קָנֶה מִקְשָׁה· פְּנֵי שִׁשָּׁה· לְמוּל פּוֹנֶה לְמַעֲרָבוֹ: רִאשׁוֹן הוּא בְּאוֹרֵהוּ· וְאַחֲרוֹן הוּא בְּהֵיטִיבוֹ: שְׁבִיעִי עֵד· בְּבֵית מוֹעֵד· לְיִשְׂרָאֵל עַם קְרוֹבוֹ: תְּחִלָּה לַכֹּל· וְלֹא יָכוֹל· מְאוֹר נֹגַהּ בְּשַׁלְהֲבוֹ: אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ· לְפִי עֶרְכּוֹ· לְהַעֲלוֹת נֵר בְּלֶהָבוֹ: פְּלָאוֹתָיו· וְעֵדוֹתָיו· לְבֵן נִבְחַר לוֹ בְּטוּבוֹ: רְצוֹן שׁוֹכֵן· כְּבֶן־סוֹכֵן· אֲשֶׁר אָבִיו לֹא עֲצָבוֹ: יְדִיד מְשַׁעֲשַׁע· בְּךָ נוֹשַׁע· כְּיוֹנֵק וְאָבִיו אֲהֵבוֹ: מְשׁוֹךְ אֵלָיו· חַסְדְּךָ עָלָיו· בְּאוֹר פָּנֶיךָ יְיָ: וּמִי יָאִיר. לְךָ מֵאִיר. וְאַתָּה נֵרִי יְיָ: בְּנֵה אֲרִיאֵל· וְחִישׁ גּוֹאֵל· שְׁלַח אֵלַי מִמְּךָ פְּדוּת: רְצֵה, וְהַיְצֵא לְעַמְּךָ פְּצֵה· פְּדֵהוּ מִן יְדֵי עַבְדוּת: רְבוֹת חֲסָדוֹ· לְבֵן יְדִידוֹ· לְנַהֲגֵהוּ מִכְּבֵדוּת: יְחַלְּצֵהוּ· וִיפַצֵּהוּ· יְרִיצֵהוּ מִבּוֹר וָדוּת: יְצוּ אוֹרוֹ· לְבֵן בְּכוֹרוֹ· חֲבוּשׁ מְזוֹרוֹ· בְּכָל־מַרְדּוּת: חֲסָדִים גְּמוֹל· כְּמוֹ מִתְּמוֹל· בְּמִשְׁכְּנוֹתֶיךָ יְדִידוֹת: קְנֵי מְנוֹרָה· אֲשֶׁר לְאוֹרָהּ· עוֹד תִּהְיֶה לִּי לְעֵדוּת: אֲנִי מְקֻדָּשׁ· לְאוֹר חָדָשׁ· וְעָלַי יִזְרַח יְיָ: וּמִי יָאִיר· לְךָ מֵאִיר· וְאַתָּה נֵרִי יְיָ: אור חדש וכו'.

אשר יצר, ראה באורו למעלה דף 640.

אהבה לפרשת שלח לך·

על משקל ג' ג' תנועות, וחתום בו שלמה חזק.

שֵׁשׁ מֵאוֹת, נִקְרָאוֹת, בְּדָת הָאֵל יְסוֹדֵיהֶם· לְבַת מִי זֹאת, נִרְמָזוֹת, עַל
כַּנְפֵי רְדִידֵיהֶם· מְחֻקָּקוֹת, מְזֻקָּקוֹת, כְּמוֹ צִיצִת פְּקוּדֵיהֶם· הִזְהִיר אֵל,
לְיִשְׂרָאֵל, חֹק שָׁמוּר בִּידֵיהֶם· וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם: שְׁמוֹר
לָבָן, כְּמוֹ דָרְבָן, מְקוֹם תְּכֵלֶת הַנִּצְבַּע· לָךְ נִפְתָּר, סוֹד נִסְתָּר, חוּט צִיצִת
הֱיוֹת מְרֻבַּע· מִשְׁפָּטָיו, הֱיוֹת חוּטָיו· כְּפוּלִים תּוֹךְ שָׁלֹשׁ אֶצְבַּע· הַמְשֻׁלְשָׁל,
יְהִי נִפְשָׁל, כְּדֵי אֶצְבָּעוֹת אַרְבַּע· חֹק סְדִינָא, כְּרַב קְטִינָא, כְּדָת צִיצִת לֹא
נִקְבַּע· זְקוּף עֵרֶךְ, לְחוּט כֶּרֶךְ· עֲלוֹת מִמִּנְיָנֵיהֶם· וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם:
שְׁקוֹד עָנָף, עֲלֵי כָנָף, וּמִקֶּרֶן יְהִי נִבְדָּל· לֹא יַרְחִיק, אֲבָל יַרְחִיק, כִּמְלֹא
קֶשֶׁר אֲגֻדָּל· מְנַת טַלִּית· נִכְפֶּלֶת· כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן פְּטוֹר וַחֲדַל· הֵן כָּפְלָה,
וְתָפַר לָהּ, וּמִצִּיצִת לֹא תֶחְדַּל· חוּט בֶּגֶד, וְעוֹר נֶגֶד, כְּמִין בֶּגֶד לְחֹק תְּגַדֵּל·
זְנַח וּגְעוֹר, חֲקוּקֵי עוֹר, וְאִם בֶּגֶד בְּכַנְפֵיהֶם· וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם:
שְׁלֹשִׁים יוֹם, כְּדָת אָיוֹם, כְּסוּת שְׁאוּלָה מְעֻכֶּבֶת· לְעֵת הָלַךְ, כֵּן וָאֵילָךְ,
הֲלֹא צִיצִת חַיֶּבֶת· מְכוּרַת שׁוּק· לְעַם חָשׁוּק, כְּחֻקָּה הִיא נֶחְשֶׁבֶת· הֲמוֹן
תַּגָּר, וְגוֹי מִתְגַּר, כְּשֵׁרָה הִיא מְחֻטֶּבֶת· חֹק נִפְרָץ, וְחוּט נִקְרָץ, פְּסוּלָה הִיא
וְנֶעֱזֶבֶת: זְכוֹר וְהָתֵם, וּרְאִיתֶם, פְּרָט לְלַיְלָה מְעֻכֶּבֶת· קֵץ נִקְבַּע, עַל אַרְבַּע,
וְלֹא שָׁלֹשׁ בְּסוֹדֵיהֶם· וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם: וקרבתנו וכו'.

שש מאות, השש מאות מצות הנקראות בתורת ה' הן נרמזות לישראל בכנפי בגדיהם, כי **תכת ציצית** בגימטריא ת"ר, וח' חוטין וה' קשרים שבציצית ממלאין המנין תרי"ג כנגד תרי"ג מצות (תנחומא סוף פ' קרח), והפייטן שאמר שש מאות תפש כלל המספר והניח הפרט. **לבת מי זאת**, לישראל (שיר ג', ו'. ו', י'.) **רדידיהם**, טליותיהם כי הטלית כמו רדיד לגוף. **חק שמור**, לשמור את החק של ציצית. **שמור לבן**, לעשות החוט לבן. **דרבן**, הוא מלמד להנהיג בו הפרה שלא תטה ימין ושמאל בשדה החרישה, כן לא תטה ימין ושמאל מלעשות לבן במקום תכלת, כי גדול עונשו של לבן יותר מעונשו של תכלת כדאיתא במנחות מ"ג, ב'. **הנצבע**, צבע התכלת דומה לים. **היות מרבע**, ד' חוטין לכל ציצית והן כפולין תוך הנקב עד שנעשו ח' חוטים. **תוך שלש אצבע**, בתוך ג' אצבעות סמוך לקרן הטלית. **נפשל**, יהי נתלה ד' אצבעות, כדאיתא במנחות מ"א ב' כמה תהא משולשלת בית שמאי אומרים ארבע, וראה שם בתוספות. **כרב קטינא**, שם דף מ"א מלאכא אשכחיה לרב קטינא דמיכסי סדינא, אמר ליה קטינא קטינא סדינא בקייטא וסרבלא בסיתוא, ציצית של תכלת מה תהא עליה. **זקוף ערך**, החוט שכורכים בו את שאר החוטים (ונקרא בלשוננו שמש) הוא עולה למנין ד' החוטין. **שקוד**, הזהר. **ענף** של הציצית. **עלי כנף**, יהי נתלה על כנף הטלית, אבל לא יהי מחובר בכנף אלא יהי נבדל מן הקרן כמלוא קשר אגודל. **מנת**, ל' מנה. **כרבי שמעון**, שם דף מ"א טלית כפולה חייבת בציצית, ור' שמעון פוטר, ושוין שאם כפלה ותפרה שחייבת. **חוט בגד**, אם הבגד הוא של חוטין. **ועור נגד**, שכנפיו הם של עור. **כמין בגד לחוק תגדיל**, אז הוא החוק שתעשה בו **ציצית כי נחשב** כמין בגד. **תגדיל**, מל' גדילים תעשה לך. **זנח וגעור וכו'**, אם הבגד הוא של עור ואף כי כנפיו הם **של חוטין אז** זנח מלעשות בו ציצית. **מעכבת**, ר"ל השואל טלית מחברו ומעכב מלעשות בו ציצית עד ל' יום פטור. **לעת הלך**, לאחר ל' יום מיד כאשר הולך בו מכאן ואילך חייב לעשות בו ציצית. **מכורת שוק**, הקונה **טלית** מן השוק. **לעם חשוק**, לישראל. **כחקה היא נחשבת**, כלומר כשרה היא. **המון תגר**, כשלוקח טלית מן אוצר התגרים **ווארענלאגער**. **וגוי מתגר**, כשלוקח מן גוי תגר המשתכר בטליות לבד, בכולם כשרה היא. **מחטבת**, רצויה, מל' חטיבה. **חק נפרץ**, אם הקרן של טלית נפרצה ונקרעה. **נקרץ**, נפסק. **והתם**, היה תם להאמין להקבלה האמתית **המוסרת וראיתם** אותו (במדבר ט"ו, ל"ט), **פרט לכסות לילה**, ולא כדעת הקראים החולקים במצות ציצית ואומרים כי חיובה גם בלילה וכי צריכין להיות ז' חוטין ולא ח'. **קץ נקבע על ארבע**, ממה שכתוב על ארבע כנפות כסותך (דברים כ"ב, י"ב) מזה נקבע קץ וגבול שדוקא בגד שיש לו ד' כנפות חייב בציצית ושל ג' כנפות פטור מן הציצית.

במשקל ג' ג' תנועות.

אֵל מְחוֹלֲלִי, שְׁמַע קוֹלִי, כְּפִי חֵילִי, אֲהַלֲלָה· אֶת־שִׁמְךָ, אֲרוֹמִמְךָ, כִּי מִמְּךָ, לִי תְהִלָּה: אַזְכִּיר אוֹת, וְנִפְלָאוֹת, בִּצְבָאוֹת צוּר נִגְלָה· הוֹשַׁעְתָּם, אֶת־בְּנֵי תָם, בַּעֲלוֹתָם, מֵעֶגְלָה· בְּבוֹאָם אֶל־מְקוֹם בֵּית אֵל, הֶרְאָם אֵל, הַגְּדֻלָּה· אָז יָשִׁיר יִשְׂרָאֵל עֲלִי בְאֵר עֱנוּ־לָהּ: הֵן אֶפְטוֹר, נֵס לִפְתּוֹר, בְּבוֹא הַתּוֹר, עֵם לַחֲמוֹל· הָרְשָׁעִים, נִקְבָּעִים, בְּתוֹךְ סְלָעִים, עַמְּךָ קְמוֹל· יָעַצְתָּ, וְדִבַּרְתָּ, וְהֵשַׁבְתָּ, לָהֶם גְּמוּל· עַם פְּלִיאִים, הֵם בָּאִים, בְּתוֹךְ חֲצוּיִם, יָמִין וּשְׂמֹאל· הֵן יָצָאתָ, הַר אַדְמָתָה, לִקְרָאתָהּ לְהַקְבִּילָהּ· אָז יָשִׁיר יִשְׂרָאֵל עֲלִי בְאֵר עֱנוּ־לָהּ: נִדְכָּאוּ, עַד שָׁאוּ, וְהֵם רָאוּ, בְּשׂוֹנְאֵיהֶם· נִקְמָתָם, הוֹדַעְתָּם, מַפַּלְתָּם, לְאַחֲרֵיהֶם· בְּאֵר הָלְכָה, וְהוֹלִיכָה, אֶת־דַּכָּא, לִפְנֵיהֶם· כְּמוֹ חָזוּ, אֲזַי עַם זוּ, כֵּן יֶחֱזוּ, פְּלָאֵיהֶם· בְּאַהֲבָתְךָ, וְחִבָּתְךָ, בְּהַרְאוֹתְךָ, אֶת־פְּלִילָה· אָז יָשִׁיר יִשְׂרָאֵל עֲלִי בְאֵר עֱנוּ־לָהּ: וקרבתנו וכו'.

מחוללי, יוצרי, כמו אל מחוללך (דברים ל"ב, י"ח). חילי, כוחי. את שמך ארוממך, עפ"ה תהלים קמ"ה, א'. בצבאות, בכתות ישראל. תם, יעקב אבינו. מעגלה, ממצרים (ירמיה מ"ו, כ'). מקום בית אל, אל מעברות ארנון אשר שם נעשו להם נסים בבאר, כדאיתא במדרש פ' חוקת, עשה להם הקב"ה אותות ונסים בנחלי ארנון כנסים שעשה להם בים סוף, ומה הם נסי נחלי ארנון, אדם עומד על ההר מזה ומדבר עם חברו בהר הזה והוא רחוק ממנו שבעה מלין והדרך יורד לתוך הנחל ועולה, ודרכן של ישראל לעבור בתוך הנחלים, נתכנסו כל האומות לשם אוכלוסין שאין להם סוף ישבו מקצתן בתוך הנחל ומלמעלן עשוי מערות וכנגד המערות הר שכנגדו עשוי סלעים סלעים כמין שדיים, נכנסו האוכלוסין לתוך המערות ואמרו כשירדו ישראל לתוך הנחל אלו עומדים לפניהם בתוך הנחל ואלו למעלה מן המערות ונהרוג את כולם. כיון שהגיעו ישראל לאותו מקום לא הצריכן הקב"ה לירד למטה לנחל אלא רמז להרים ונכנסו שדיים של הר לתוך המערות ומתו כולם, והקיפו ההרים ראשיהם זה לזה ונעשה דרך כבושה ולא נודע איזה הר נסמך לחברו. ועברו ישראל על אותן ההרים ולא ידעו כל הנסים האלו, אמר הקב"ה, הריני מודיע לבני כמה אוכלוסין איבדתי מפניהם, ירדה הבאר לאותן המערות והוציאה גולגליות וזרועות ורגלים שאין להם חקר, וישראל חזרו לבקש את הבאר וראו אותה מביאה כל זה מתוך הנחל שהיא מוציאה איברים, ומניין שהבאר מודיעה בהן שנ' ואשד הנחלים וגו' ומשם בארה וגו' וכי משם היתה והלא מתחלת ארבעים שנה היתה עמהם, אלא שירדה לפרסם את הנסים, והיו ישראל עומדים על הנחלים ואומרים לה עלי באר ענו לה עכ"ל ומובא ענין כזה גם בתרגום ירושלמי לבמדבר כ"א, ט"ז, גם בפירוש רש"י שם. אך מה שקרא הפייטן למקום ההוא בית אל לא ידעתי מקורו. אז ישיר, במדבר כ"א, י"ז. אפטור, אפתח פי. נס לפתור, לפרש הנס שנעשה לישראל במעברות ארנון. התור, הזמן, כמו ובהגיע תור נערה (אסתר ב', י"ב). הרשעים נקבעים, האמוריים היו נחבאים בנקיקי הסלעים, וכדאיתא במדרש הנזכר. לקמול, להכרית את ישראל, מל' קנה וסוף קמלו (ישעיה י"ט, ו') לבנון קמל (שם ל"ג, ט'). עם פליאים, ישראל אשר נעשו להם נפלאות ועפ"ה ונפלינו אני ועמך (שמות ל"ג, ט"ז). בתוך חצויים, הלכו בנחל בין ההרים של ימין ושמאל. הר אדמתה, הר של אדמת ארץ ישראל הנה אתה יצאת לקראת ישראל להקביל את פניהם, וכמו שפירש רש"י במדבר כ"א, ט"ז. נדכאו, האמוריים אשר עמדו בנקעי ההרים נדכאו ע"י ההרים שנתקרבו זה אצל זה. שאו, ל' שממה כמו שאו ערים (ישעיה ו', י"א). והם ראו, ישראל ראו. מפלתם, מפלת האמוריים. לאחריהם, לאחר כך. את דכא, את האמוריים המדוכאים. עם זו, ישראל (שמות ט"ו, י"ג. ט"ז. ישעיה מ"ג, כ"א). את פלילה, את הדין, כמו עשי פלילה (ישעיה ט"ז, ג').

ע"פ א"ב כפול ועל פסוק ואתם הדבקים, וכל חרוז מסיים על פסוקי הפטרת נחמו. וחתום בו מנחם ברבי מכיר חזק.

אֶל־אֵל שַׁדַּי אֶתְחַנֵּן מַזְרִיחַ כְּבוֹד נָגְהֵיכֶם· אוֹר פְּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים וְרָצוֹן לְכָמֵהֵיכֶם· נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי יֹאמַר אֱלֹהֵיכֶם: בְּנוּיָה וְנָסְבָה לְמַעְלָה עַד כִּסְאוֹ מֵאֵלֶיהָ· בְּאֹרֶךְ בְּרֹחַב נוֹטָה לְהַחֲזִיק בְּנֵי אֵילֶיהָ· דַּבְּרוּ עַל־לֵב יְרוּשָׁלַיִם וְקִרְאוּ אֵלֶיהָ: גְּאוּלַי אֲנַהֵל וְאֶנְהַג עַל מַבּוּעֵי עֲנָנַי· גְּנוּנִים עֲנוּגִים כְּיוֹם עֲלוֹתָם מִפֶּרֶךְ מְעַנַּי· קוֹל קוֹרֵא בַּמִּדְבָּר פַּנּוּ דֶּרֶךְ יְיָ: וְאַתֶּם· מַטַּע נֵצֶר חֶמֶד שַׁעֲשׁוּעַי נָעֳמוּ· כְּדֶרֶךְ אֵם לְנַחֵם וְאָב לְרַחֵם תְּרֻחָמוּ· כֵּן אָנֹכִי אֲנַחֶמְכֶם וּבִירוּשָׁלַיִם תְּנֻחָמוּ· קָדוֹשׁ: דִּגְלֵי אוֹלִיךְ בְּעַמּוּד אֵשׁ לְהָאִיר כָּל יַאֲפָלוּ· דַּרְכֵי הַדּוּרִים אֲאַשֵּׁר וּמַעֲקַשֵּׁי עָקוֹב יְקֻפָּלוּ· כָּל־גֶּיא יִנָּשֵׂא וְכָל־הַר וְגִבְעָה יִשְׁפָּלוּ: הַשְׂכִּילוּ זֶה הַדֶּרֶךְ לְכוּ עַמִּי יְבֻשַּׂר· הֵן לֹא־יִכָּנֵף עוֹד מוֹרֶה מוּסָר· וְנִגְלָה כְּבוֹד יְיָ וְרָאוּ כָל־בָּשָׂר: וְהַחֹדֶשׁ נֶהְפַּךְ מִיָּגוֹן לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה יְקָרָה· וְיָחֹגּוּ חֹדֶשׁ וְשַׁבָּת קְרָא מִקְרָא· קוֹל אֹמֵר קְרָא וְאָמַר מָה אֶקְרָא: הַדְּבֵקִים· בְּרֹב יְשׁוּעָה יִתְעַנְּגוּ בְּדֶשֶׁן חֶלְבָּם· מְכַהֲנֵי יְיָ יִקָּרְאוּ רֵעַ שֶׁהַכֹּל בָּם· וַיְנַחֵם אוֹתָם וַיְדַבֵּר עַל־לִבָּם· קָדוֹשׁ: זֶה עוֹמֵד אַחַר כָּתְלֵנוּ מֵחֲרַכָּיו מֵצִיץ· זְבוּל בֵּית יַעַר הַלְּבָנוֹן יַפְרִיחַ פְּטוּרֵי צִיץ· יָבֵשׁ חָצִיר נָבֵל צִיץ: חָזָה אֶבֶן כַּדְכֹּד שִׁמְשׁוֹת הֵיכָל וְאוּלָם· חוֹצְבִים מְשָׁרְתָיו לְשַׁעַר מִזְרָח אֶקְדָּח מְשֻׁלָּם· וּדְבַר אֱלֹהֵינוּ יָקוּם לְעוֹלָם: טַעַם יַשְׁמִיעַ לְבַת צִיּוֹן מֶלֶךְ מָלָךְ· טִירַת הַר הַקֹּדֶשׁ הִתְרָאִי פָּנִים כֻּלָּךְ· עַל הַר־גָּבֹהַּ עֲלִי־לָךְ: כִּי יְיָ מִבְטַח נִצְחָךְ חֶמְלָתוֹ עַל עַמֵּךְ· בְּרַחֲמִים יְנַחֲמֵךְ מִשֹּׁד וָשֶׁבֶר קוֹרוֹת וַעֲמֵךְ· מִי כָּמוֹךְ יִרְפָּא לָךְ לְרַחֲמֵךְ וּמִי יְנַחֲמֵךְ· קָדוֹשׁ: יְכַנֵּס נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל מִיַּד כּוֹבְשׁוֹ וְאוֹיְבוֹ· יָשִׁיב אֶת־שְׁבוּתוֹ עַד עִיר מָבוֹא· הִנֵּה אֲדֹנָי אֱלֹהִים בְּחָזָק יָבוֹא: כְּחָתָן יוֹצֵא לִקְרַאת כַּלָּה כְּלוּלַת מִשְׁבֵּץ· כֵּן יַקְדִּים אִתִּי מִלְּבָנוֹן תָּבוֹאִי לְמַרְבֵּץ· כְּרֹעֶה עֶדְרוֹ יִרְעֶה בִּזְרֹעוֹ יְקַבֵּץ: לָנוּ יַעֲמֹס אֲחוֹרַיִם שָׂכָר וּפְעֻלַּת·

לכמהיכם, מל' כמה לך בשרי (תהלים ס"ג, ב'). ונסבה למעלה, ירושלים עתידה לנסבה למעלה עד כסא הכבוד ולהתרחב כדי להחזיק בני ישראל הנקראים בני אילי הצדק כישעיה ס"א, ג'. גנונים, מל' גנון והצל (ישעיה ל"א, ה'). ענוגים, מל' ענג, ר"ל שיהיו מחופים בענני כבוד כמו בעלותם ממצרים. מטע נצר חמד, ישראל עפ"י ישעיה ס' כ"א. כן אנכי, שם ס"ו, י"ג. הדורים, עקומים. ול' תלמוד הוא כמו כרוכות הדורות (חולין כ"ט, ב') הדרא דכיתנא (שם קי"ג). יקפלו, שיתקפל הדרך ויתקצר. לא יכנף, לא יסתר, ול' ישעיה ל', כ'. חדש, מל' שם א', י"ג. רע, ויקראו ריעים להקב"ה. שהכל בם, כל טוב ימצא בם. וינחם, בראשית נ', כ"א. זה עומד, ל' שיר ב', ט'. זבול בית יער הלבנון, הבה"מ. פטורי ציץ (מ"א ו', י"ח). נבל ציץ, אבל דבר אלהינו יקום לעולם ומה שהבטיח עשה יעשה. חזה, בכ"י חן. אבן כדכוד וכו', עפ"י ישעיה נ"ד, י"ב. משרתיו, מלאכיו. לשער מזרח של בה"מ. וראה למטה בזולת דף 778. טעם, דבור נאה. מלך מלך, עפ"י ישעיה כ"ב, ז'. התראי פנים כלך, ר"ל תתקבצו כולם שמה. קורות ועמך, מאורעות של ועם. מי כמוך, הקב"ה (עפ"י שמו' ט"ו, י"א) הוא ירפא לך. קדוש, הוא ינחמך. עיר מבוא, ירושלים שכל ישראל יבואו לשם שלש פעמים בשנה. משבץ, בגדים משובצים. אתי מלבנון, שיר ד', ח'. למרבץ, למקום מנוחה. יעמוס אחורים, יעמוס לנו הטוב הרבה למאוד עד שלא נוכל לשאת אותו כולו לפנינו וצריך שנפשיל לאחורינו, ודבר בדרך משל. ופעלת

יוֹמַיִם. לְפִי כֹחוֹ וְגָדְלוֹ הַסּוֹבֵל אֶרֶץ וְשָׁמַיִם. מִי־מָדַד בְּשָׁעֳלוֹ מַיִם: אֱלֹהֵיכֶם. מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ נִחוּמִים יְרַחֵם. סִמָּן וְעַיִשׁ עַל־בָּנֶיהָ תְּנַחֵם. כִּי־נִחַם יְיָ עַמּוֹ וַעֲנִיָּו יְרַחֵם. קָדוֹשׁ: מְהֵרָה יָקִים צֶמַח צַדִּיק עַל שׁוֹקְדָנַי. מֶלֶךְ טָעוּן כְּרֵחַיִם מֵרִיחַ וְדָן דִּינַי. מִי־תִכֵּן אֶת־רוּחַ יְיָ: נָעִים שְׁמוֹ לִפְנֵי שֶׁמֶשׁ יִנּוֹן מוֹנֵהוּ. נִכְתָּר בְּשֵׁשׁ מִדּוֹת בְּהוֹד וְהָדָר קוֹנֵהוּ. אֶת־מִי נוֹעַץ וַיְבִינֵהוּ: שֵׂכֶל יָרוּם וְנִשָּׂא וְגָבוֹהַּ מִמְּלֵאֵי עֵינַיִם. שׁוֹרֵק לְנֵס עַמִּים יִדְרְשֻׁהוּ לִשְׁמַע אָזְנַיִם. כְּמַר מִדְּלִי וּכְשַׁחַק מֹאזְנַיִם: חַיִּים בִּשְׁאֵלוֹ נָתַתָּ לוֹ צָפָה תַּחְכְּמֹנִי. רִבִּיתָ מְאֹד כְּבוֹדוֹ יְעַטֵּר רֹאשׁוֹ בְּהֲמוֹנִי. תֶּרֶב גְּדֻלָּתוֹ יָשֵׁב אַפֶּךָ וּתְנַחֲמֵנִי. קָדוֹשׁ: עָתָק דּוֹבֶרֶת חַיַּת קָנֶה גָּבוֹהַּ לְמַעְלָה. עַל־מוֹקְדָה הִיא הָעֹלָה רוּחָהּ מַעְלָה. וּלְבָנוֹן אֵין דֵּי בָּעֵר וְחַיָּתוֹ אֵין דֵּי עוֹלָה: פּוֹקֵד עָוֹן יַסְחִיף אַבִּירָהּ וְיִנַּגַּע חֶלְדּוֹ. פּוּרָה בְּבָצְרָה לֹא קוֹלֶטֶת יִדְרוֹךְ לְבַדּוֹ. כָּל־הַגּוֹיִם כְּאַיִן נֶגְדּוֹ: צִיצַת אַדֶּרֶת שֵׂעִיר יִלְבַּשׁ שַׂר הַמְּגֹאָל. צוֹנְחוֹ וּמוֹרִידוֹ מִבֵּין כּוֹכָבִים וְשָׂרָה בִּפְנוּאֵל. וְאֶל־מִי תְּדַמְּיוּן אֵל: כֻּלָּם מְצַבִּים נֶגֶד חֵיל צְבָא מְעוֹנַי. בָּרָאתִי אֵלֶּה בִּינוּ עִם שְׁעוֹנַי. מִסְפַּר כֻּלָּם יָרִיתִי בְּאֵלֶּה דִּינַי. נִחַם יְיָ. קָדוֹשׁ: קְדוֹשֵׁנוּ רָחוֹק וְקָרוֹב לִשְׁמוֹעַ נוֹשֵׂא בְּאַהַב. קוֹרֵם כֶּרַע קָרוֹב וְרָחוֹק נִסְכַּל לְהִתְיַהֵב. הַפֶּסֶל נָסַךְ חָרָשׁ וְצֹרֵף בַּזָּהָב: רַב כֹּחַ וּגְבוּרָה עֹשֵׂה עֵיפָה שַׁחַר.

יומים, שכר על מה שסבלנו צרות במשך שתי גליותינו, וראה רש"י להושע ו', ב'. ועיש, איוב ל"ח, ל"ב. ואמרו בברכות נ"ט שנטל הקב"ה ב' כוכבים מן עיש וסתם בהם את המבול ולעתיד יחזירם לו לנחם אותו, וכן ינחם גם את ישראל, וזהו הסמן, ונדרש תנחם תְּנַחֵם בנקוד תְּנַחֵם. כי נחם, ישעיה מ"ט, י"ג. צמח צדיק, מלך המשיח ועש"ה ירמיה כ"ג, ה'. שוקדני, השוקדים וזריזים לעשות המציות. טעון כרחים וכו', עש"ה והריחו ביראת ה' וכו' (ישעיה י"א ג') ואיתא עליו בסנהדרין צ"ג, ע"ב אמר ר' אלכסנדרי מלמד שהטעינו מצות ויסורין כריחיים, רבא אמר דמורח ודאין; ונקט הפייטן דעת שניהם. נעים, המשיח. לפני שמש, בפרקי ר"א פ' ג' ובפסחים נ"ד ונדרים ל"ט ותנחומא פ' נשא גם ראש ב"ר, ז' דברים נבראו קודם שנברא העולם, ואחד מהם שמו של משיח דכתיב יהי שמו לעולם לפני שמש ינון שמו (תהלים ע"ב, י"ז). ובסנהדרין צ"ח, ע"ב ינון הוא אחד משמות של המשיח. מונהו, הקב"ה אשר מינהו וזימן אותו, מל' וימן ה' (יונה ב', א') ומניתי אתכם (ישעיה ס"ה, י"ב). בשש מדות, הכתובות בישעיה י"א, ב', חכמה ובינה עצה וגבורה דעת ויראת ה'. ממלאי עינים, מן המלאכים (יחזקאל א', י"ח.) שורק וכו', עש"ה ישעיה ה', כ"ו. חיים בשאלו, עש"ה תהלים כ"א, ה'. ונדרש על המשיח בסוכה נ"ב. תחכמוני, דוד המלך נקרא כך במ"ק דף ט"ז, ב'. ישב אפך, ישעיה י"ב, א'. עתק דוברת, מל' תהלים ל"א, י"ט. חית קנה, כנוי לאויבים עש"ה שם ס"ח, ל"א. על מוקדה וכו', ר"ל שעתידים האויבים לידון ותפש בל' ויקרא ו', ב'. יסחיף, יפיל מל' מדוע נסחף אביריך (ירמיה מ"ו, ט"ו). חלדו, חלדו. פורה בבצרה, ע"פ מכות דף י"ב שלש טעיות עתיד שרו של אדום לטעות דכתיב מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה (ישעיה ס"ג, א') טועה שאינה קולטת אלא בלר והוא גולה לבצרה וכו'. שר המגאל, שר של אדום, ואמר אדרת שעיר עש"ה בראשית כ"ה, כ"ה. צונחו, מפיל אותו מל' ותצנח מעל החמור (יהושע ט"ו, י"ח). ושרה בפנואל, שרו של עשו היה אשר נלחם עם יעקב אבינו בפנואל (בראשית ל"ב, ל"ב) כדאיתא בב"ר פ' ע"ז. נגד חיל צבא מעוני, ישראל משולים לכוכבים. מעוני, שמים. עם שעוני, העם הנשען עלי. מספר כלם, את מספר כל הכוכבים הבאתי לדין ומשפט. נחם ה', עש"ה ישעיה מ"ט, י"ג. רחוק וקרוב, אע"פ שהוא רחוק מאתנו בשמים מ"מ קרוב הוא לשמוע את תפלתנו. נושא באהב, באהבתו נושא עון הוא. קורס כרע, כנוי לע"ז עש"ה ישעיה מ"ו, א'. קרוב ורחוק, האליל של עובדי ע"ז אף כי הוא קרוב להם מ"מ רחוק הוא מהם ולא יכול להושיעם. נסכל להתיהב, ר"ל אע"פ שיסכלוהו על כתף בכל זאת אין בו ממש. עושה עיפה שחר, הקב"ה הופך הלילה לבקר, ול' עמוס ד', י"ג.

רָקוּעַ אֵין לוֹ שַׁחַר וְנִשְׁבָּר כְּפֶחָר· הַמְסֻכָּן תְּרוּמָה עֵץ לֹא־יִרְקַב יִבְחָר: שָׁחוּ זָרִים כְּמוֹת יִרְאָתָם וְיִגְוָעוּ· שַׂדַּי חֵלֶק יַעֲקֹב חֶלְקָם בַּחַיִּים נוֹדָעוּ· הֲלוֹא תֵדְעוּ הֲלוֹא תִשְׁמָעוּ: הַיּוֹם אִם־בְּקֹלוֹ תִשְׁמָעוּ יְחִישֶׁנָּה בְּרִצָּיוֹן· אוּלָם נָכוֹן יָבִיא בְּעִתָּהּ כְּגֶשֶׁם בְּצִיּוֹן· נִחַם יְיָ צִיּוֹן· קָדוֹשׁ: תַּקִּיף בָּעֲרָבוֹת אוֹת בְּרְבָבוֹת נַעֲרָץ בְּשְׂגוּבִים· תֹּלֶה אֶרֶץ עַל־בְּלִימָה וּמַדְבִּיק רְגָבִים· הַיֹּשֵׁב עַל־חוּג הָאָרֶץ וְיֹשְׁבֶיהָ כַּחֲגָבִים: חֵיל קֵדָר פּוֹשְׁטֵי יְדֵיהֶם בְּנָוֵהוּ· זוֹקֵף מוֹסָר כְּנֶגֶד רוֹדֵף לְדוֹנָם בְּמַטֵּהוּ· הַנּוֹתֵן רוֹזְנִים לְאַיִן שֹׁפְטֵי אֶרֶץ כַּתֹּהוּ: יֵאָסְפוּ לִירוּשָׁלַיִם כָּל־הַמְּצִירִים וְשָׁם יִפָּרְעוּ· מְצוּי דִּינָם יִשָּׁפְטוּ מְקוֹם אֲשֶׁר הֵרֵעוּ· אַף בַּל־נִטָּעוּ אַף בַּל־זֹרָעוּ: אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וּמְהֵימַן בְּנִחוּמֵי כִפְלַיִם· מְבַשֵּׂר טוֹב נָחִץ מַה־נָּאווּ לוֹ רַגְלַיִם· נִחַם יְיָ עַמּוֹ גָּאַל יְרוּשָׁלָיִם· קָדוֹשׁ: בַּת צִיּוֹן עֲזָבַנִי שְׁכֵחַנִי לָמָּה תֹאמַר· וְאַיֵּה צָרָתָהּ וּמִי מְנוֹשֵׁי בָהּ הִתְעַמֵּר· וְאֶל־מִי תְדַמְּיוּנִי וְאֶשְׁוֶה יֹאמַר: רִבּוֹא כּוֹכָבִים לְגַסְטְרָא כִּימוֹת חַמָּה בָּרָה· הִשְׁטַרְתִּי חַיִל לִגְיוֹן קַרְטוֹן וְרַהֲטוֹן בַּעֲבוּרָהּ· שְׂאוּ־מָרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי בָרָא: אִשָּׁה עוּלַת רַחַם הַאֶשְׁכַּח לְהֵטִיב כּוֹחֵךְ· מַאֲמָר נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע אֶזְכּוֹר בְּשׁוֹר מְלוֹכְחֵךְ· גַּם־אֵלֶּה תִשְׁכַּחְנָה וְאָנֹכִי לֹא אֶשְׁכָּחֵךְ: אֲמַתִּי מַה נֶּחְמָד בֵּרוּר בִּיעַ מְרַחֲמְכֶם· כּוֹנֵן יְרוּשָׁלַיִם שָׂם שָׁלוֹם גְּבוּל תְּחוּמְכֶם· אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מְנַחֶמְכֶם· קָדוֹשׁ:

הכל יודוך וכו'.

רקוע, אבל הע"ז המרוקע בכסף וזהב אין בו תועלת כלל. **כפחר**, כחרש, וכלי חרש תרגום ירושלמי וכל מאן דפחר (ויקרא ו', כ"א); וכן עקר נקודו פֶּחָר הפ"א בשבא והי"ת פתוחה, והוא מורה על הטיט שעושים ממנו הכלי (טהאָן), והמנקד פַּחָר טועה, שזהו טעמו היוצר העושה כלי חרש (**טאָפּפער**) כמו חסף די פחר (דניאל ב', מ"א). **כמות יראתם**, כמו עצביהם. **יחישנה**, יחיש את הגאולה. **ברציון**, ברצון. **יביא בעתה**, עפ"ה ישעיה ס', כ"ב. ואיתא בסנהדרין צ"ח כתיב בעתה וכתיב אחישנה, זכו אחישנה, לא זכו בעתה. ועוד שם, ר' יהושע בן לוי שאל את אליה הנביא אימתי יבוא המשיח, אמר לו היום אם בקולו תשמעו. **בציון**, על ארץ ציה ויבשה. **נחם**, ישעיה נ"א, ג'. **בערבות**, שם השמים העליונים (תהלים ס"ח, ה'. חגיגה י"ב ב'). **אות ברבבות**, הקב"ה אות הוא וניכר בין רבבות מלאכיו, וכדאיתא בחגיגה ט"ז ואתה מרבבות קדש, אות הוא ברבבה שלו. **בשגובים**, ל' חוזק. **תולה**, איוב כ"ו, ז'. **המצירים**, הצוררים. **מצוי דינם**, דינם השלם והקשה, ומל' ימצה אל יסוד (ויקרא ה', ט'). **מבשר טוב**, המשיח ועפ"ה ישעיה נ"ב, ז'. **ומהימן**, הוא ל' ארמי של נאמן. **נחץ**, ל' מהירות. **נחם ה'**, שם נ"ב, ט'. **צרתה**, ל' וכעסתה צרתה (ש"א א', ו'). **ומי מנושי**, עפ"ה ישעיה נ', א'. **בה התעמר**, אשר יחזיק בה להשתמש בה, מל' דברים כ"א, י"ד. **לגסטרא**, למחנות, ועקרו מל' רומי castra. **השטרתי**, המשלתי, מל' משטרו בארץ (איוב ל"ח, ל"ג). **לגיון**, לעגיאָן. **קרטון**, גם הוא ל' חיל וצבא ועקרו מל' יוני ובל"א קאָהאָרטע, וכן גם טעם ורהטון, רהֶטטען. וכל זאת יסודו בברכות ל"ב ע"ב, ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני (ישעיה מ"ט, י"ד), אמר לה הקב"ה, בתי שנים עשר מזלות בראתי ברקיע ועל כל מזל ומזל בראתי לו שלשים חיל ועל כל חיל וחיל בראתי לו שלשים לגיון ועל כל לגיון ולגיון בראתי לו שלשים רהטון ועל כל רהטון ורהטון בראתי לו שלשים קרטון ועל כל קרטון וקרטון בראתי לו שלשים גסטרא ועל כל גסטרא וגסטרא תליתי בו שס"ה אלפי רבוא כוכבים כנגד ימות החמה, וכולן לא בראתי אלא בשבילך ואתה אמרת עזבתני ושכחתני, התשכח אשה עולה וכו' גם אלה תשכחנה זה מעשה העגל, ואנכי לא אשכחך, זה מעשה סיני עכ"ל, וזהו שיסד בשור מלוכחך, ר"ל לא אתוכח עמך על השור כלומר על מעשה העגל. **ברור ביע**, המאמר המבורר, מל' יביע אמר (תהלים י"ט, ג'). **שם שלום**, עפ"ה תהלים קמ"ז, י"ד. **אנכי**, ישעיה נ"א, י"ב.

אופן.

במשקל ג' ג' תנועות, ורא‍שי החרוזים ל' הכתוב בישעיה מ' כ"ו, והארבעה החרוזים האחרונים ראשיהם ברוך כבוד ה' ממקומו, והחרוזים הממולעים חתום מנחם.

שְׂאוּ מִנְחָה· מְשֻׁבָּחָה· בְּיוֹם מְנוּחָה· הַתְשִׁירוּ:

מָרוֹם דָּר· בְּעֹז נֶאְדָּר· בְּהוֹד וְהָדָר· הַכְשִׁירוּ:

עֵינֵיכֶם· לְנֶגְדְּכֶם· עַפְעַפֵּיכֶם· הַיְשִׁירוּ:

וּרְאוּ אוֹר· צַר וָאוֹר· מְאוֹרֵי אוֹר· תָּשִׁירוּ:

מְרַנְּנֵי שְׁפַר· וְכוֹכְבֵי צְפַר· שִׁיר חָדָשׁ יָשִׁירוּ:

וְהַחַיּוֹת יְשׁוֹרֵרוּ וּכְרוּבִים יְפָאֵרוּ:

מִי מָסַר· שְׁנֵים עָשָׂר מַזָּלוֹת בָּרָקִיעַ: בָּרָא לְמוּל בְּנֵי תָם וּמוּל אֲשֶׁר בַּחֹשֶׁן הִשְׁקִיעַ: אֵלֶּה הֵם· חֲיָלֵיהֶם· מִשְּׁלֹשִׁים הִתְקִיעַ: הַמּוֹצִיא גַּלְגַּל חֲצִי עֲלִיל וַחֲצִי מַשְׁקִיעַ: בְּמִסְפָּר כֵּן· אֵפוֹד תִּכֵּן· שְׁבָטִים חֲצָיִם הִבְקִיעַ: נֶגְדּוֹ לָכֵן· הֵם בְּתוֹכֵן· בְּגַלְגַּל הֵאִירוּ: והחיות ישוררו וכו'.

צְבָאָם נְצוֹר· בְּתוֹךְ צַר צוֹר· יְצוּ שָׂרֵימוֹ לְמַעְלָה: לְכֻלָּם חַיִל· שׁוֹמְרֵי חֵל חוֹמוֹת עִיר עַל תִּלָּהּ: בְּשֵׁם יִפְקוֹד· שָׁמוֹר וְשָׁקוֹד· תָּמִיד יוֹם וָלַיְלָה: יִקְרָא לַצָּאן· שְׁנַת רָצוֹן· אַל־תִּתְּנוּ דֳמִי סֶלָה: חַשְׁמַלִּים· וְאֶרְאֶלִּים· אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ יַעְזוֹרוּ: והחיות ישוררו וכו'.

מֵרֹב חַיִל· הֲלֹא מַזְחִיל· זִיעַ חַיּוֹת מְסַכֶּה: אוֹנִים לוֹ· וְהִלּוּלוֹ· שָׁכוּן

שאו מנחה, עפ"ה תהלים כ"ו, ח'. ואמר **מנחה משובחה**, ר"ל לא מנחת סולת כי אם מנחה של שבח והלול. **התשירו**, הביאו תשורה והוא פעל נגזר משם דבר תשורה שעקר יסודו שור ועשה התי"ו כאלו היא שרש דוגמת שכנו חז"ל מתריעין מן תרועה, וכמבואר כבר במוסף פ' שקלים דף 657. **מרום דר**, שעורו, הכשירו בהוד והדר להקב"ה שהוא דר במרום ונאדר בעוז. **עיניכם לנגדכם**, עפ"ה משלי ד', כ"ה. **צר ואור**, לבנה וחמה כמו שפירש רש"י בישעיה ה', ל'. **שפר**, **צפר**, שניהם ל' בוקר, אך **שפר** יורה על העלות הבוקר באשת החמה כמו בשפרפרא (דניאל ו', כ') ובל"א **מארגענראָטהע**. ורמז הוא על מלאכי השרת ויסודו על הכתוב ברן יחד כוכבי בקר ויריעו כל בני אלהים (איוב ל"ח, ז'). **למול בני תם**, כנגד בני יעקב הנקרא איש תם. **אלה הם חיליהם**, מוסב על י"ב מזלות ואלה הם תקועים בגלגלם שלושים, ר"ל שלש שלש לכל רוח ג' לצד מזרח וג' לצד מערב וכן לצפון וכן לדרום. ובפרקי רבי אליעזר פרק ז', כל המזלות משרתות ללבנה בלילה מד' פנות העולם ג' בצפון ג' בדרום ג' במערב ג' במזרח. **חצי עליל**, חצי הגלגל של המזלות הוא גלוי לעין, בנראה ממעל לארץ וחצי השני מתחת לארץ. **הבקיע**, חלק. **נגדו**, נגד הקב"ה בוראם. **בתוכן**, בדרך סבוב הגלגל. והנה משל זה של הפייטן שהמשיל המזלות וגלגלם לחושן נמצא גם לידידיה (Philo) בספרו על חיי משה ספר ג' וכה שם לשונו, שתי אבני שוהם עגולות אשר היו על שתי כתפות האפוד של הכהן הגדול הם נגד שני גלגלי השמים אשר הם שוים כמו שתי האבנים האלה. ועל זאת רומז גם כן גוון של האבנים כי כל גלגל השמים מראהו כמראה השוהם [Smaragd], ולכן היו גם מפותחות שש שמות השבטים על האבן האחת ושש על האחרת, בעבור כי כל חצי הגלגל חולק את המזלות ובכל חצי יש שש מזלות. האבנים השנים עשר אשר היו בחשן (Logion) בד' טורים שלש אבנים בכל טור רומזים על גלגל המזלות כי גם זה נחלק לד' חלקים, וג' ממזלותיו באים על תקופה אחת עכ"ל וראה גם בפירוש מבחר המאמרים פ' תצוה. **צבאם**, לגאות ישראל. **שרימו**, בש"ר פ' י"ח מיכא וגבריא הם שומרי ישראל. **לכלם חיל**, חיל המלאכים. **שומרי חל**, עפ"ה ישעיה ס"ב, ו'. ז'. ואיתא במנחות דף פ"ז המלאכים השומרים לא יחשו מלהזכיר אתה תקום תרחם ציון. **מרוב חיל**, מרוב חלחלה. **מזחיל**, מל' כל המים מטהרין בזוחלין (שבת ק"ט). **מסכה**, גם הוא ל' זילה והגרה מל' והנה מים מפכים (יחזקאל מ"ז, ב'). ויסודו בפרקי ר"א פ' ד' החיות עומדות ביראה ובאימה ברתת ובזיע ומזיעת פניהם נהר של אש מושך ויוצא. **אונים לו**, פירוש, אע"פ שהוא רוב אונים ובכיר כח מכל מקום זה הלולו

אֶת־דַּכָּא וְנָכֵה: וְאַמִּיץ יָהּ· בְּנֵי עֲלִיָּה· לְפָנָיו אַשְׁרֵי זוֹכֶה: כֹּחַ רַב· לְמִי נִקְרַב· בְּמִנְיַן לוֹ כָּל־חוֹכֵי: אִישׁ אִישׁ בְּבַר· וְיֵשׁ בְּלֹא בַר· נִכְנָס בְּמַרְאִית סוּכֶה: מְלִיצֵי עָם· הֵם בְּנֹעַם· יִגְּשׁוּ אָז יְדַבֵּרוּ: והחיות ישוררו וכו׳.

לֹא מְרֻשִּׁים· תַּרְשִׁישִׁים· בְּשִׁיר כַּחֲבִיבִים אֱמוּנִים: נֶעְדַּר אַךְ כָּל מַלְאָךְ· רָן לְהַתְמִיד בְּכָל־זְמַנִּים: בָּרוּךְ שְׁמוֹ· בְּבִרְכָמוֹ· אַחֲרֵי קִלּוּס מְשַׁנְּנִים: כְּבוֹד עָמְדָם· בְּעֵת עָם דֹּם· תְּרַפֶּינָה כְּנַף רְנָנִים: יְיָ שֵׁם· בְּהַקְדִּישָׁם· פַּעַם אַחַת נִמְנִים: מִמְּקוֹמוֹ· יִתְמְהוּ לָמוֹ· חַיּוֹת לְשָׁאֳלָם פּוֹנִים: אָן אֲבִיר תָּם· בְּכֶם נֶחְתָּם· וּבֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַזְכִּירוּ: וְהַחַיּוֹת יְשׁוֹרֵרוּ וּכְרוּבִים יְפָאֵרוּ: והחיות ישוררו וכו׳.

אהבה. לר׳ המחוזים שלמה בר יהודה.

שְׁתֵּי פְעָמִים· מְקַיְּמִים· בְּכָל־יוֹם עַל הֲמוֹנֵנוּ: לְיַחֵד צוּר· בְּלֵב עָצוּר· בְּהֶגְיוֹן לְשׁוֹנֵנוּ: מִמְּקוֹמוֹ· מִמְּרוֹמוֹ· יִשְׁלַח אוֹר לְעֵינֵינוּ: הוּא לְבַדּוֹ· יְצַו חַסְדּוֹ· וְיַאֲזִין קוֹל רִנּוּנֵינוּ· בְּקָרְאֵי שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ: שְׁאָר יַעֲקֹב· לְךָ אָקוֹב· יְסוֹד דָּת אֵל אֲשֶׁר נָתַן: לְךָ וּשְׁמַע· תּוֹרַת שְׁמַע· אֲשֶׁר נָחֲלוּ בְּנֵי אֵיתָן: מִצְוָתָהּ· לִקְרוֹתָהּ· לְנוֹחֲלֵי גַּן הַבֵּיתָן: הֲגֵה עַרְבִית· אַל־תַּשְׁבִּית· כְּתַנָּאִים בְּמִשְׁנָתָן: כְּהִכָּנֵס· כֹּהֲנֵי נֵס· לֶאֱכוֹל בִּתְרוּמָתָן: רְשׁוּת נוֹעַד· לִקְרֹא עַד עֲלוֹת שַׁחַר כְּמוֹ חָתָן: יְסוֹד מְרֻבַּע· לָהּ נִקְבַּע· לָעַד לֹא לְהַכְרִיתָן: הֵן עֲרוּכוֹת· שְׁתֵּי בְרָכוֹת לְפָנֶיהָ כְּהִלְכָתָן: וְחֹק כְּרוּתָהּ· לְאַחֲרִיתָהּ שְׁתֵּי בְרָכוֹת לְהוֹדָתָן: דָּת וָחֹק· מֵרָחוֹק· הֲגוּת בָּהּ עַל מְלוֹנֵינוּ· בְּקָרְאֵי שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ: שְׁתֵּי בְרָכוֹת· נֶעֱרָכוֹת· בְּרֹאשׁ שַׁחֲרִית לְהִתְהַלֵּל: לְאַחֲרִיתָהּ· בִּבְרִיתָהּ· סָמוּךְ אַחַת לְהִתְפַּלֵּל: מְסֻכַּתָהּ· הִלְכָתָהּ· עִם הָנֵץ מְאוֹר הֵילֵל:

לשון את דכא ונכה רוח וכל׳ הכתוב בישעיה כ״ז, ע״ו וכשרש במגלה ל״א. **כח רב למי נקרב וגו׳**, כל זה יבואר ע״פ סוכה מ״ה ע״ב, לא פחית עלמא מתלתין ותא לדיקי דמקבלי פני שכינה כל יומא של׳ אשרי כל חוכי לו, לו בגימטריא ל״ו הווי וגו׳. **איש איש בבר**, על דרך ובותכים רשות זה לזה. בר בל׳ ארמי רשות. **במראית סוכה**, במראית בהירה וע״פ מה שאמרו שם בסוכה מ״ה, ב׳, הא דמסתכלי באספקלריא מאירה וכו׳. סוכה ל׳ הבטה בארמית. **כחביבים אמונים**, כישראל. **נעדר**, נמנע. **אחרי קלוס**, אחרי השבח שבחו ישראל. **כבוד עמדם וכו׳**, ע״פ ב״ר פ׳ ס״ה, בעמדם תרפינה כנפיהם (יחזקאל א׳ כ״ה), מהו בעמדם, בא עם דם׳ בשעה שישראל אומרים שמע ישראל המלאכים שותקין, ואח״כ תרפינה כנפיהם ומה הן אומרין ברוך כבוד ה׳ ממקומו וברוך שם כבוד מלכותו עכ״ל וכן בחולין דף צ״א אין המלאכים אומרים שירה למעלה עד שישראל אומרים שירה למטה עכ״ל. **ממקומו יתמהו למו וגו׳**, יסודו במדבר רבה סוף פ׳ נשא ופרקי ר״א סוף פ׳ ד׳, אף החיות הנושאות את הכסא ואף מלאכי השרת שחייהן חיי עולם אינן רואות את הכבוד. וראה למעלה דף 236. **תם בכם נחתם**, צורתו של יעקב חקוקה בכסא הכבוד (ב״ר פ׳ ס״ח וחולין צ״א, ב׳).

בלב עצור, עצור ממחשבות זרות, ר״ל בכוונת לב. **שאר יעקב**, שארית ישראל. **לך אקוב**, אפרש לך. **בני איתן**, בני אברהם. **גן הביתן**, גן עדן, ובעבור החרוז תפש בל׳ אסתר א׳, ה׳. **הגה**, דבור וקול. **כתנאים במשנתן**, בראש מס׳ ברכות. **כהני נס**, כהני ה״ע. **כמו חתן**, כיציאת השמש כתוב והוא כחתן יוצא מחפתו (תהלים י״ט, ו׳). **יסוד מרבע**, ארבע ברכות נוסדו לק״ש ב׳ לפניה וב׳ לאחריה. **מרחוק**, מזמן קדם. **על מלונינו**, בשכבנו על המטה. **בבריתה**, ברית כרותה לק״ש של שחרית שרק ברכה אחת לאחריה וסמוך לה עומדים להתפלל. **מסוכתה**, ר״ל גדרה של מצות ק״ש לקרותה עם הנץ החמה. **עם הנץ**, במ״י קצת ש״ג. **הילל**,

הלא נסעד, לקוראי עד שלש שעות להתחולל: בעת הלך, כן ואילך, לא הפסיד ולא חלל: רוחשים כה, איש כדרכו, והלכה כבית הלל: יד יפסוק, אשר יעשוק, בראש פרקים להתמלל: היה רץ, ולא יחרץ, אבל יעמוד ויפלל: וכה יפעל, קרוא עד על־לבבך מסתולל: דין נשמע, תורת שמע, בכל־לשון להתמלל: הלא נודעה, בארבעה, אשר פרשו זקנינו· בקראי שמע ישראל יי אלהינו: שם אחד, ירא ופחד, והשמר באותותיו: לבד החת, אל תשחת, האריך דלת כחקותיו: מאריכו, להמליכו, על ארבע רוחותיו: המפחד, לא יכחד, באמצעו שאלותיו: ברית יקים, בין פרקים, להשיב לכל שלומותיו: רוח יקים, בין דבקים, וידקדק באותותיו: ירא ועשה כרב יוסי, והאזנת למצותיו: הקורא, אל־יורה באצבעותיו ושפתותיו: ואם טעה, בארבעה, יחזיר לראש קריאותיו: דת ספק, להתאפק, הלא יחזור לראשיתיו: הלך אן, ומצאן, והן קוראין לעמתיו: הוי עשוק, בפסוק הראשון כדיננו· בקראי שמע ישראל יי אלהינו: וקרבתנו לשמך הגדול סלה וכו'.

זולת. ע"ס א"ב, ובסוף חתום מאיר בר יצחק חזק ואמץ.

אמת משל היה, באמתת קדמוני משליכם· גבר תם וישר, דמיון קרית מושליכם· הכפל במשנה נחמות, וביד הנביאים אליכם· נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם: זרז חכם בעז, חסות באה לנחם· טכסה במשכרת שלמה, ידיד מבית־לחם· כמה וכמה יאמרו לירושלם כבודה בהתחם· נחם יי עמו ועניו ירחם: משוח מחבריו לבשר נבואות ונחמות

כמו הילל בן שחר (ישעיה י"ד, י"ב). **הלא נסעד**, גם יש לו סעד וסמך בדברי רז"ל להמתין בקריאה ולקרותו עד שלש שעות היום, והסעד הוא ר' יהושע בברכות דף ט', ע"ב. **בעת הלך**, ר"ל ואם עבר גם הזמן הזה וקרא אותו מכאן ואילך לא הפסיד, כאדם קורא בתורה (ברכות שם). **ולא חלל**, שלא ברך ברכה לבטלה. **רוחשים**, אומרים. **איש כדרכו**, ר"ל מותר לקרותו בין עומדים בין יושבים. **כבית הלל**, בברכות דף י', ע"ב. **יד יפסוק**, הפועל העוסק במלאכה יפסוק ידו ממלאכתו עד שקרא ראש פרקי ק"ש ר"ל פ' שמע. **ולא יחרץ**, לא ימהר הרץ, אלא יעמוד עד שקרא עד על לבבך. **בארבעה אשר פרשו זקנינו**, במשנה סוטה ראש פ' ז' אלו נאמרין בכל לשון פ' סוטה וידוי מעשר ק"ש וכו' ומביא שם ז' דברים, וע"כ מה שאמר פה הפייטן **בארבעה** קשה, ונראה כי דעתו שארבעה דברים מפורשין בעצמן והן פ' סוטה וק"ש ובהמ"ז ושבועת העדות, וג' דברים האחרים בלמדים מאלה הד', כי וידוי מעשר בלמד בגזרה שוה מסוטה, ושבועת הפקדון בלמדת בגזרה שוה משבועת העדות, והתפלה אין צריך לפרש כלל כי מאלי היא כאמור בגמר', וא"כ רק ד' ראשי דברים הם המפורשים ע"י זקנינו להאמר בכל לשון. **הח"ת אל תשחת** וכו', ראה המבואר למעלה דף 82. **המפחד** וכו', ע"פ ברכות דף י"ג באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד, ובפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם. **בין דבקים**, גם זה מבואר למעלה דף 82. **כרב יוסי**, האומר לא יצא אם לא השמיע לאזנו (ברכות ט"ו). **טעה בארבעה**, ר"ל בד' טעיות צריך לחזור לראש, כדאיתא בברכות דף ט"ז ומבואר שם בהרא"ש. **להתאפק**, ר"ל אל תעמוד בספק כלל. **הלך אן**, אם בא למקום אשר קוראים שם את שמע יקרא גם הוא עמהם את הפסוק הראשון.

אמת משל היה, פיוט זה יסודו בפסיקתא פ' כ"ט והובא בילקוט ישעיה רמז ש"ז. **תם וישר**, איוב (איוב א'). **במשנה נחמות**, שם מ"ב י'. **נחמו**, ישעיה מ'. **חכם בעוז**, בועז. **חסות באה**, רות. **טכסה**, ל' קישוט והדור. **במשכרת שלמה**, רות ב', י"ב. **כבודה** בהתחם בכ"י בכבודך בהתנחם, והענין אחד. **נחם**, ישעיה מ"ט, י"ג. **משוח**,

בְּכִפְלַיִם. שׂוֹשׂ אָשִׂישׂ, הִתְעוֹרְרִי עוּרִי, יְרוּדָה פְּלָאִים. פֹּרֵץ עָלוֹת מְנַחֵם, צַדְּקֵנוּ טַהֵר שׁוּלַיִם. נִחַם יְיָ עוֹד אֶת־צִיּוֹן וּבָחַר עוֹד בִּירוּשָׁלָיִם: קָבוּעַ כָּזֶה וְכָזֶה, רוּם עֶשְׂרִים אֲרֻבּוֹתֶיהָ. שִׁמְשׁוֹתֶיהָ לְאַבְנֵי חֵפֶץ, שָׁלוֹם לָשׂוּם גְּבוּלוֹתֶיהָ. תִּקֵּן מִדְבָּרָהּ כְּעֵדֶן, כְּגַן יְיָ עַרְבוֹתֶיהָ. נִחַם יְיָ צִיּוֹן נִחַם כָּל־חָרְבוֹתֶיהָ: מְאַהֲבֶיהָ יִרְוְיוּן דֶּשֶׁן, מִנַּחַל עֶדְנֵי נְחוּמֶיהָ. בִּרְצוֹתְךָ תַּנְחוּמִים לְדַבֵּר עַל לֵב רְחוּמֶיהָ. יִצְדְּקוּ וְיִתְהַלְלוּ בָךְ, חוֹכֵי קֹשְׁטְ תְּחוּמֶיהָ. תִּינְקוּ וּשְׂבַעְתֶּם מִשֹּׁד תַּנְחֻמֶיהָ: חִזְיוֹן קְדוֹשִׁים עֲשָׂרָה עִמְּךָ בְּהִשְׁתַּתֵּף בְּקִיַּמְתָּנִי. וְאוֹתִיּוֹת מִצְטָרְפוֹת לְתַנְחוּמֶךָ, לְצֹאנְךָ וְכַרְמְךָ כְּסִיַּמְתָּנִי. בְּשִׁיר וְתוֹדוֹת אֲזַמְּרָךְ, כְּאָז מִנּוֹף הוֹצֵאתָנִי, כִּי אַתָּה יְיָ עֲזַרְתַּנִי וְנִחַמְתָּנִי: עזרת אבותינו וכו'.

ישעיה הנביא נמשח מחבריו הנביאים. **שוש אשיש**, ישעיה ס"א, י'. **התעוררי**, נ"א, י"ז. **עורי**, נ"ב. א'. **ירודה פלאים**, ע"ש איכה א', ט'. **פורץ עלות**, עפ"י מיכה ב', י"ג. **מנחם**, הוא אחד משמותיו של משיח (סנהדרין צ"ח, ב'). **טהר שולים**, יטהרנו מכל לכלוך חטא. **נחם ה' עוד את ציון וגו'**, כצ"ל ע"פ זכריה א', י"ז. **רום עשרים ארבותיה**, חלונותיה. **שמשותיה**, גם הוא פירושו חלונות אשר אור השמש נופל לתוכן. ויסודו בבבא בתרא דף ע"ה ומדרש תהלים מזמור פ"ז, ושמתי כדכד שמשותיך (ישעיה נ"ד, י"ב) עתיד הקב"ה להביא אבנים טובות ומרגליות שהם שלשים על שלשים וחוקק בהן עשר על עשרים ומעמידן בשערי ירושלים. **מדברה כעדן וכו'**, עפ"י ישעיה נ"א, ג'. **ירויון דשן**, עפ"י תהלים ל"ו, ט'. **ברצותך תנחומים לדבר וגו'**, בשני כ"י „ברצותך באהבת יוסף לדבר על לב רחומיה". **תינקו**, ישעיה ס"ו, י"א. **חזיון קדושים וכו'**, פירוש החרוז הזה נתן לי החכם המנוח רש"ד לוצאטו מפאדובה במכתבו ששלח אלי בעש"ק נחמו תרי"ד לפ"ק, וז"ל: „אחרי אשר חפשתי בכל מפרשי המחזור ולא מצאתי דבר הגון בפירוש סוף דברי ר' מאיר ש"ץ בזולת לשבת נחמו וגם דברתי אל חכמים ואין מגיד לי פניתי אל הפסיקתא כ"י שבידי ותהלות לאל עליון מצאתי שם לרוות צמאוני ולמאוויי. והנה דברי הפסיקתא אשר משם לקח הפייטן הם מובאים בילקוט ישעיה רמז ש"ז, אבל הנוסחא שהיתה לפני הפייטן היתה משונה מעט והיא ממש כנוסחת כ"י שבידי. ועתה אשר אני אחזה לי הוא כי חזיון קדושים עשרה הם עשרה נביאים הושע יואל ושאר תרי עשר חוץ מעובדיה ויונה כי אותם העשרה נבאו על ישראל לטובה ולרעה, אבל עובדיה לא נבא לרעה על ישראל ויונה לא נבא לישראל מטוב עד רע. והנה לדברי הפסיקתא (עיין שם בילקוט) ישראל ימאנו לקבל תנחומין מאותן עשרה נביאים, באמרם לאי זו נאמין? לראשונה או לשניה? ואז „הלכו להן נביאים אצל הקב"ה ואמרו לו רבש"ע לא קבלה עליה ירושלים להתנחם, אמר להם הקב"ה אני ואתם נלך וננחמנה, הוי נחמו נחמו עמי". אבל אברהם יצחק ויעקב שנזכרו שם בילקוט אינם בכ"י שלי, וגם מלת חזיון רומזת לנביאים ולא לאבות. והנה מלות עמך בהשתתף בקימתני הכוונה בהן שהקב"ה הבטיחנו להתחבר עם אותן י' נביאים ולבוא לנחמנו. ואמנם **ואותיות מצטרפות לתנחומך לצאנך וכרמך כסימתני** יסודותן על מה שנמצא בפסיקתא הנ"ל ו' שורות אחר מה שהבאתי למעלה, ובילקוט הוא למעלה קודם זכרון עשרת הנביאים וגם הלשון משונה, וכן הוא בכ"י „ר' אבין אמר למלך שהיה לו כרם ונכנסו שונאים לתוכו וקיצצוהו ופיסקוהו, מי צריך להתנחם בתנחומין, כרם או בעל הכרם? כך אמר הקב"ה לישראל כרמי, כי כרם ה' צבאות בית ישראל, מי צריך להתנחם, לא אני? הוי נחמו נחמו עמי, נחמוני נחמוני עמי. ר' ברכיה אמר למלך שהיה לו צאן ונכנסו זאבים לתוכה וקטעוה מי צריך להתנחם, צאן או בעל הצאן? כך אמר הקב"ה לישראל צאני, ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם, מי צריך להתנחם, לא אני? הוי אומר נחמו נחמו עמי נחמוני נחמוני עמי." — והנה לדעת הפייטן כמו שהדורש הראשון דורש עמי כאלו כתוב עִמִּי כן אותם שדרשו נחמוני נחמוני עשו מלת עמי גימטריא 120 וחלקו הסך הזה לשנים ועשו ממנו ס' ס' ובמקום נחמו נחמו עמי דרשו נחמוני נחמוני, וזה רמז באמרו ואותיות מצטרפות לתנחומך, ר"ל לנחם אותך בטעם נחמוני נחמוני, לצאנך וכרמך כסימתני, ישראל כרמי ישראל צאני. יתברך המגלה תעלומות. ע"כ דברי אוהבי החכם נ"ע, וכן מצאתי אח"כ גם אנכי בפירוש סדור דפוס אמשטרדם משנת תמ"ת. כסימתני הוא ל' סימן כמו וסיימו אותן (ב"ר פ' א') מלך שאמר לו בנו סיימני, מבקשים אתם שתהיו מסוימין (דברים רבה פ' כי תבוא). **כאז מנוף הוצאתני**, בשני כ"י כאז מנוף הקמתני.

אהבה לפרשת עקב·

במשקל ג׳ ג׳ תנועות, ורָאשי החרוזים יהודה.

יְדִיד עֶלְיוֹן, שְׁמַע הֶגְיוֹן, כַּאֲשֶׁר אַשְׁמִיעֶךָ: בְּחַן מִלִּין, בְּדַת תְּפִלִּין, בְּמִדַּת שַׁעֲשׁוּעֶיךָ: וְאַרְבָּעָה, לְרֹאשׁ קָבְעָה, וְנִצְּרֵם לְרְגָעֶיךָ: וְשֶׁל־הַיָּד, יְהִי אֶחָד, לְיָד כֵּהָה בְּקָבְעֶךָ· כַּחוֹתָם עַל לִבֶּךָ וְכַחוֹתָם עַל זְרוֹעֶךָ: הֲדַר תְּפִלִּין, הֱיוֹת אֲצוּלִים, מִמֻּתָּר לְפִי קְדוֹשִׁים: וְהַעֲמִידֵם, וְהַפְרִידֵם, הֱיוֹת לְאַרְבָּעָה רָאשִׁים: וְרָאשֵׁי שִׁין, כְּמוֹ רֵישִׁין מְרֻבָּעִים מְשֻׁלָּשִׁים: וְלָצוּר דָּל, אַל תֶּחְדַּל, וְיוֹד מִיָּד אַל תְּאַשִּׁים: עֲשֵׂה לִשְׁמָם, עַד תֻּמָּם, וּמִצְוָתָם לַאֲנָשִׁים: הֲכִי מֵהֶם, פְּטוּרִים הֵם, קְטַנִּים עֲבָדִים וְנָשִׁים: וַחֲתָנִים, וּמִתְאוֹנְנִים, וַאֲשֶׁר לְמִצְוָה חֲמוּשִׁים: וְלֹא נִתָּן, לַעֲשׂוֹתָן, לְתִשְׁעָה הֵם מְפֹרָשִׁים: וְשִׂים אוֹתוֹת, עֲלֵי אוֹתוֹת, בְּתָגִין כְּתַבְנִית גְּדִשִׁים: רְצוּעֵיהֶם, לְבַר פְּנֵיהֶם, לְכָל־חֶפְצֵיהֶם דְּרוּשִׁים: וְאֵין לְחַזְּקָם, בְּהִתְפַּסְּקָם, אֲבָל לַעֲשׂוֹתָן חֲדָשִׁים: בְּזֹאת תַּרְבֶּה, וְלֹא תִכְבֶּה, וְכַחוֹל יְמֵי זַרְעֶךָ· כַּחוֹתָם עַל לִבֶּךָ וְכַחוֹתָם עַל זְרוֹעֶךָ: וְהָרְצוּעוֹת, יְהוּ צְבוּעוֹת, שְׁחוֹרוֹת לְמֹשֶׁה הֲלָכָה: רְצוּעַת יָד, קְשׁוּרָה עַד אֶצְבַּע צְרָדָה אֲרֻכָּה: וְהָרְצוּעָה, לְרֹאשׁ יְדוּעָה· עֲדֵי טַבּוּר מְמֻשָּׁכָה: וְדַת שְׁתֵּיהֶן, בְּרָחְבֵּיהֶן, כְּאֹרֶךְ שְׂעוֹרָה אֲרֻכָּה: וְתִתּוֹרְתָא, וּמַעְבַּרְתָּא· הֱיוֹת בְּשֵׂעָר נִבְרָכָה: קְשׁוֹר קִשְׁרָן, וְתֵן סִדְרָן, כַּאֲשֶׁר אֲצַו אוֹתְכָה: שְׁמַע וְהָיָה, תֵּן בְּחָלְיָא, לִפְאַת יְמִינְךָ סְמוּכָה: וְתֵן מִמּוּל, פְּאַת הַשְּׂמֹאל, קַדֶּשׁ־לִי וְכִי יְבִאֲךָ: וְאַל תְּמֵר, וְהִשָּׁמֵר, מִלְּהַחֲלִיף וּמִלְּהָפְכָה: וְגַם תִּדְרוֹשׁ, לְיָד וְלְרֹאשׁ· אַחַת הִיא הַבְּרָכָה:

במדת שעשועיך, כמדת התורה הנקראת שעשועים (משלי ח׳, ל׳). ובכ״י כְּמוֹ דָת **שַׁעֲשׁוּעֶיךָ**. **וארבעה**, בית תפלין של ראש היא של ארבעה בתים. קָבְעָה כן בכ״י, והוא ל׳ כווי. **לרגעיך**, ל׳ רגע, ר״ל בכל עת. **יהי אחד**, ר״ל הבית אשר הפרשיות של תפלה של יד כתובות לתוכו אינו נחלק לד׳ בתים קטנים כמו אותו של תפלה של ראש, אלא הוא רק בית אחד. **ליד כהה**, ר״ל ליד שמאל שהיא הכהה. **אצולים**, לקוחים ונעשים. **ממתר**, מעורות בהמות מותרות. **והפרידם**, שיכתוב כל אחת מד׳ פרשיות התפלין לבדה. **וראשי שין**, השינין שהם בעור בית של תפלין מבחוץ הם של שלש ראשים ושל ארבעה ראשים והראשים נכתבים כולם כצורת רי״ש. **ולצור דל**, לקשור קשר כעין דל״ת בתפלין של ראש. **ויוד מיד**, קשר כעין יו״ד בתפלין של יד. **אל תאשים**, אל תמנע ואל תחסיר. **עד תומם**, ר״ל כל אשר בתפלין צריך שיעשה לשמן. **ומתאוננים**, האונן (ברכות י״ז, ב׳). **חמושים**, מזורזים, כי העוסק במצוה פטור ממצוה. **לתשעה**, בגטין מ״ה ע״ב, ס״ת תפלין ומזוזות שכתבן מין ומסור ונכרי ועע״א ועבד ואשה וקטן וכותי וישראל מומר פסולין. **בְּתָגִין**, הן הזיונין על שעטנ״ז ג״ץ ועל שאר אותיות שבפרשיות התפלין ומובאות ברמב״ם הלכות תפלין סוף פ׳ ב׳. ונקוד בְּתָגִין התיו בקמץ וגימל רפויה וכן בכ״י בְּתָאגִין, וראה למעלה דף 273. **גדשים**, ל׳ גדיש. **לבר**, מבחוץ יהי שחור של רצועות. **דרושים**, במנחות ל״ה. **בהתפסקם**, כשנקרעו הרצועות אין לקשרן זו בזו. **תרבה ימיך**, כדאית׳ במנחות מ״ד כל המניח תפלין מאריך ימים. **שחורות**, שם במנחות ל״ה רצועות שחורות הלכה למשה מסיני. **אצבע צרדה**, היא האצבע האמצעית. **ותתורתא**, הוא דף העור אשר בתי התפלין נתונים בתוכו, דעקקבוֹאטטע. **ומעברתא**, העור של הבתים אשר הרצועות עוברות בתוכו. **היות בשער נברכה**, כל הפרשיות צריך שיכרוך אותם בשער של בהמה טהורה. **בחליא**, בית של ראש היא של ד׳ בתים (פֶאכֶער) ובכל בית יותן פרשה אחת, ויבאו הב׳ פרשיות שמע והיה אם שמוע בחוליות שבצד ימין המניח, וב׳ פרשיות קדש והיה כי יביאך הן בב׳ חוליות שבצד שמאל המניח, וכדאית׳ במנחות דף ל״ד, ע״ב, תנו רבנן כיצד סדרן קדש לי והיה כי יביאך מימין שמע והיה אם שמע

וְדִינָם אִם לֹא תַתְאִים, בְּרָכָה לְהַחֲזִיר צְרִיכָה: כֵּן נֶאֱמַר, וְכֵן נִגְמַר, וְגַם אֲנִי מוֹדִיעֶךָ: כַּחוֹתָם עַל לִבֶּךָ וְכַחוֹתָם עַל זְרוֹעֶךָ: דָּרוֹשׁ וּמְצָא, אֱנוֹשׁ רָצָה, בְּחֻקַּת אֵל כְּהִלְכָתָם: חוֹב עָלָיו, הֱיוֹת תְּפִלָּיו, עֲלֵי קֶלֶף כְּתִיבָתָם: דָּת וָדִין, תְּפוֹר בְּגִידִין, וְאֵין שִׂרְטוּט בְּתוֹרָתָם: וְדִין לִהְיוֹת, לְאוֹתִיּוֹת, אֲוִיר לְכָל סְבִיבוֹתָם: וְאַל יוֹרֵד, מֵרֹאשׁ לְיָד, לְכָל תֵּקֶל קְדֻשָּׁתָם: וּמֵעֶשֶׂר, עַד עֶשֶׂר וְאַרְבַּע קֵץ תְּפִירָתָם: וְעֵת שׂוּמָם, בְּעוֹד יוֹמָם, אֱנוֹשׁ חַיָּב בְּבִרְכָתָם: וְיָד יַקְדִּים, בְּעֵת יַעְדֵּם, וְרֹאשׁ עֵת יַחֲלוֹץ אוֹתָם: וְזֹאת כָּזֹאת, לֹא אֲחוּזוֹת, וְלֹא מְעַכְּבוֹת חוֹבָתָם: וְשַׁבָּתוֹת, יְמֵי אוֹתוֹת, דַּי לָהֶם בְּאוֹתוֹתָם: וְתוֹפְשֵׂיהֶם, אֲסוּרִים הֵם, לִקְבּוֹעַ תְּנוּמָתָם: תְּנָה דַעְתֶּךָ, וּמַחֲשַׁבְתֶּךָ, וְשִׂים בָּם שַׁעֲשׁוּעֶיךָ: כַּחוֹתָם עַל לִבֶּךָ וְכַחוֹתָם עַל זְרוֹעֶךָ: הֱוֵה זָהִיר, בְּאוֹר בָּהִיר, צַח אֵין עָלָיו עֲנָנָה: דָּת נְתוּנָה, לְךָ לְמָנָה, בְּהַר מוֹר גִּבְעַת לְבוֹנָה: וְדָת תְּפִלִּין, אַל תַּעֲלִים, פֶּן־תַּעֲבוֹר בִּשְׁמוֹנָה: צַר לְמָגֵן, לְךָ לְמָגֵן יִהְיוּ כְּמוֹ כַנְפֵי יוֹנָה: וּמוֹרָאֲךָ בְּלֵב רוֹאֶךָ, בְּשֵׁם שַׁדַּי אֵל אֱמוּנָה: בְּךָ בָּחַר, וְלֹא אַחֵר, לְגַלּוֹת בְּרָכָה צְפוּנָה: צִיר בְּשָׁלְחוֹ, לְךָ בְּרוּחוֹ, אֵין בְּפִיהוּ רַק נְכוֹנָה: וְאִם עָנְךָ, עַל עֲוֹנְךָ, בְּרִיתוֹ לְךָ נֶאֱמָנָה: אַל תִּירָא, כִּי מְהֵרָה, קַל יְבוֹאוּן יְמֵי עֶדְנָה: וְהָאַהֲבָה, כְּטַל נְדָבָה, בָּרִאשׁוֹנָה וּבָאַחֲרוֹנָה: כֵּן יֹאמַר, צוּר שָׁמַר, בְּרִית לְאֵתָנִים נְתוּנָה: עַם אֶחָד, אַל תִּפְחַד, כִּי אֲנִי מוֹשִׁיעֶךָ: כַּחוֹתָם עַל לִבֶּךָ וְכַחוֹתָם עַל זְרוֹעֶךָ: וקרבתנו לשמך הגדול וכו'.

משמאל, והתניא איפכא, אמר אביי לא קשיא, כאן מימינו של קורא כאן מימינו של מניח, והקורא קורא כסדרן. אם לא תתאים, מל' שכלם מתאימות (שיר ד', ב'), ר"ל אם שח בין הנחת שתיהן. וכן נגמר, במנחות ל"ו אביי ורבא דאמרי תרווייהו, לא סח מברך אחת, סח מברך שתים. כהלכתם, פירוש, שידרוש אחר איש מומחה שיעשה לו התפלין וע"פ מנחות מ"ב, ע"ב, אין לוקחין אלא מן המומחה. קלף, פערגאמענט. בגידין, זעהנען. שרטוט, ליניערען. ואל יורד וכו', תפלה של ראש אין עושין אותה לשל יד וכן רצועה של ראש אין עושין ממנה רצועה לשל יד, לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה. ומעשר, יתפרו הבתים לפחות בי' או ליותר בי"ד תפירות. ויד, תפלה של יד. יעדם, כאשר יניח התפילין. יעדם מל' תעדי עדי (ירמיה ד', ל'). עת יחלוץ, כשבא לחלוץ התפלין יחלוץ של ראש תחלה. לא אחוזות, אלא שתי מצות הן זו לעצמה וזו לעצמה. ושבתות, כלומר בשבת אין מניחים תפלין כי השבת בעצמו הוא אות. לקבוע תנומתם, לישן בהם שינת קבע. באור בהיר, במצות השם שהיא בהיר כאור. בהר מור, בהר סיני, ועש"ה שיר ד', ו'. אל תעלים, אל תתרשל במצות תפלין. בשמונה, ע"פ מנחות דף מ"ד כל שאינו מניח תפלין עובר בשמונה עשה, ופירש רש"י ד' פרשיות יש בהן ועל כל חדא קיימי תרי עשה וקשרתם לאות והיו לטוטפות. צר למגן, אם יבוא הצר למגן ולמסור אותך לצרה, אז התפילין יהיו לך למגן ולמסתור. ויסודו בשבת דף מ"ט ודף ק"ל אמר ר' ינאי תפלין צריכין גוף נקי כאלישע בעל כנפים, ואמאי קרו לה אלישע בעל כנפים, שפעם אחת גזרו המלכות גזרה על ישראל שכל המניח תפלין ינקרו את מוחו, והיה אלישע מניח תפלין ויצא לשוק, וראהו קסדור אחד (quaesitor), רץ מפניו ורץ אחריו וכיון שהגיע אצלו נטלן מראשו ואחזן בידו, אמר לו מה זה בידך, אמר לו כנפי יונה ופשט את ידו ונמצאו בה כנפי יונה, לפיכך היו קוראין אותו אלישע בעל כנפים. ומוראך, כמו שכתוב כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך (דברים כ"ח, י'). ציר, משה רבינו. ענך, ל' עינוי, ר"ל אף שמיסר אותך על עונך מ"מ בריתו נאמנה. כטל נדבה, עש"ה הושע י"ד, ו'. לאתנים, לאבות.

יוצר לשבת לפני ראש השנה·

ע"פ א"ב כפול ובסוף חתום יצחק ברבי משה חזק.

אֵל אֱלֹהִים יְיָ דִּבֶּר וַיִּקְרָא· אֶל־הַשָּׁמַיִם מֵעָל וְהָאָרֶץ בְּמַאֲמָרוֹ בָּרָא·
שִׁמְעָה עַמִּי וַאֲדַבֵּרָה: בְּרוּחוֹ שִׁפְּרוּ שִׁבְעָתַיִם וַיַּחְדָּו עָמָדוּ· בְּרוּחַ פִּיו כָּל־
צְבָאָם וְוַעֲדוּ· הִתְהַלְלוּ בְּשֵׁם קָדְשׁוֹ וְהוֹדוּ: גֵּאוּת לָבֵשׁ וְכִסֵּא מֵאָז נָכוֹן·
גְּבוּרוֹת עֶרְכָּם לְסַפֵּר מִי יָכוֹן· לְךָ דֻמִיָּה תְהִלָּה אַף תִּכּוֹן: עֵדֹתֶיךָ נֶאֶמְנוּ
מְאֹד וְנִסֶּיךָ· תְּהִלּוֹת שִׁמְךָ יְסַפְּרוּ חוֹסֶיךָ· דּוֹר לְדוֹר יְשַׁבַּח מַעֲשֶׂיךָ· קָדוֹשׁ:
דֶּרֶךְ־זוּ אֵלֵךְ הַשְׂכִּילֵנִי· דָּבַקְתִּי בְעֵדְוֹתֶיךָ לַמְּדֵנִי· דֶּרֶךְ־פִּקּוּדֶיךָ הֲבִינֵנִי:
הֵן מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְעַד יַרְכְּתֵיהֶם· הִגְבִּיל חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה אַפְאֵיהֶם·
מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד קְצֵה מְלֵיהֶם: וְתָכֵן אֶחָד שָׁם בְּמַעֲבֵיהֶם· וַאֲוִיר חֲלָלָם
וּתְקוּפוֹתֵיהֶם· לַשֶּׁמֶשׁ שָׂם אֹהֶל בָּהֶם: לְכוּ חֲזוּ מִפְעֲלוֹת אֱלֹהִים וְהַשְׂכִּילוּ·
נוֹרָאוֹת בְּהַתְּקוּפוֹתָם יָחִילוּ· יִרְאֵי יְיָ הַלְלוּ קָדוֹשׁ: זָכַרְתִּי שִׁמְךָ וּבוֹ אֶתְהַלָּלָה·
זַמֵּר לְשִׁמְךָ סֶלָה· מִפְלְאוֹת תְּמִים דֵּעִים נוֹרָא עֲלִילָה: חֶבֶל מִדַּת שִׁבְעָה
רְקִיעִים וְשִׁבְעָה אֲוִירִים· חֹק שָׁנִים לְמִדָּתָם מְעוֹרָרִים· חָשַׁק שִׁבְעָה אֲרָצוֹת
מְחֻזָּרִים: טוּבוֹ הֶעֱדִיף בָּם בְּחַסְדּוֹ מְגֻבָּר· טִיב כָּל־תַּבְנִיתָם לֹא יַעְדְּרוּ דָבָר·
טוֹב הֶעֱמִידָם לָעַד לְעוֹלָם חָק־נָתַן וְלֹא עָבָר: יְדוּדוּן מְשָׁרְתָיו וּצְבָאָיו בְּכֻלָּם
לְיַחֲדוֹ· וְהוּא אֱלֹהִים חַיִּים וְאֵין בִּלְעָדוֹ· כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ· קָדוֹשׁ: יְקוּב
שֵׁם רִאשׁוֹן וִילוֹן שָׁמַיִם· יִחֵד בּוֹ שִׁבְעָה מַחֲנַיִם· יִשְׁמְעוּ לְשִׁבְעָה שׁוֹמְרִים
עַל שִׁבְעָה כִּסְאוֹתַיִם: כֻּלָּם לְשֵׁם נוֹרָא יַקְדִּישׁוּן· כְּבוֹד שְׂגוּבוֹ יְשַׁלֵּשׁוּן·
כֹּל אֲשֶׁר יְצַוֵּם וְיִרְשׁוּן: לְהָטָם הָאֵשׁ וּמֵהָאֵשׁ יָצָאוּ· לְמִצְוֹתָיו אֵימָה יְמַלֵּאוּ·
לְמַלְאוֹת דְּבָרוֹ בְּשֵׁם יִקְרָאוּ: קוּמָה יְיָ אֱלֹהִים וּרְדוֹף זֵדִים עַד חוֹבָה· וְיָפֻצוּ
אֹיְבֶיךָ בְּלִי סִבָּה· אֵל נַעֲרָץ בְּסוֹד קְדֹשִׁים רַבָּה· קָדוֹשׁ: מַה נּוֹרָא מַעֲשׂ

אל אלהים, ל' תהלים נ', א'. ז'. שפרו, כתיפו. שבעתים, שבעה שמים, ועש"ה איוב כ"ו, י"ג. לך דמיה, תהלים ס"ה, ב'. עדותיך, שם צ"ג, ה'. דור, שם קמ"ד, ד'. דרך, קמ"ג, ח'. דבקתי, קי"ט, ל"א. וכ"ז. הגביל חמש מאות שנה, בפסחים צ"ד, ע"ב גם בחגיגה י"ג מן הארץ עד לרקיע מהלך ה' מאות שנה ועוביו של רקיע מהלך ה' מאות שנה ובין רקיע לרקיע מהלך ה' מאות שנה וכן בין כל רקיע ורקיע. ותכן אחד, מדה אחת. לכו חזו מפעלות אלהים, כך כתוב גם בכי"י, ולאה מנחת שי לתהלים מ"ו, ט'. יחילו, שכוכבים בהקפותם באימה וביראה. מפלאות תמים דעים, כן הוגה בכי"י ועיקר ע"פ איוב ל"ז, ט"ז. חבל, ל' מדה. ושבעה אוירים, שבין רקיע לרקיע. חק שנים, שיש ה' מאות שנה אויר בין רקיע לרקיע. שבעה ארצות מחזורים, ז' אקלימי בעולם כדאית' במדרש. טיב, עלם צורתם. לא יעדרו, לא יחסרו. טוב, הקב"ה. העמידם, עש"ה תהלים קמ"ח, ו'. ידודון, ל' תנועה. יקוב, יפרש ויקרא. וילון, מכאן ואילך יסוד הפיוט על מאמר חגיגה דף י"ב ע"ב שבעה רקיעין הן, וילון רקיע שחקים זבול מעון מכון ערבות וכו', רק שהפייטן הקדים מכון אל מעון, והוא כסדר שהובא במדרש של עשרת הדברות ובתנא דבי אליה זוטא פ' ט' גם בפירוש הבחיי לפ' בראשית. ועוד סדר אחר נמצא בבקשה שערי שמים ליום ב' של ער"ה שבה סידר „רקיע וילון שחקים זבול מעון מכון ערבות". ומלבד זאת גם האגדות חלוקות בשמות ז' הרקיעין, כי בויקרא רבה סוף פ' כ"ט נקראו „שמים, שמי שמים, רקיע, שחקים, זבול, מעון, ערבות". ובדברים רבה פ' ואתחנן נקראו „שמים, שמי שמים, רקיע, שחקים, מעון, זבול ערפל". והפייטן של סלוק מנחה י"כ המתחיל כי רכובו מימאן „שמים, שמי שמים, ערפל, זבול, מעון, שחקים, ערבות." מחנים, מחנות מלאכים. לשבעה שוטרים כן בכי"י. שגובו, גדולתו. להטם האש, ר"ל האש סביבות המלאכים ומאש נבראו. אימה ימלאו, כן בכי"י. אויביך בלי סבה, ר"ל שצוראים אותך חנם. אל נערץ, תהלים פ"ט, ח'.

יוֹצֵר כֹּל בְּהַפְלֵא וָפֶלֶא. מַעֲלוֹת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה בָּרָקִיעַ שֵׁנִי אֵלֶּה. מַלְאֲכֵי זִיעַ וּרְתֵת עַל כָּל־מַעֲלָה לְעֵלָּה: נִרְאִים בּוֹ אוֹצְרוֹת בָּרָד וָשֶׁלֶג וּכְפוֹר אֵלֶּה וָכָאֵלֶּה. נוֹרָאִים מַלְאָכִים מְלֵא. נוֹרָא מִנָּה שׁוֹטְרִים עֲלֵיהֶם דְּבָרוֹ לְמַלֵּא: סוֹד אֱלֹהִים לִירֵאָיו לְהַשְׂכִּיל. סַפֵּר עִזּוּז שְׁמוֹ כֹּחַ מִי יָכִיל. סַפְּרוּ עֻזּוֹ סוֹדוֹת צְבָאָיו אֱלֹהִים זַמְּרוּ מַשְׂכִּיל: חֵקֶר כְּבוֹד אֱלֹהִים נוֹרָא. מִצְוַת יְיָ בָּרָה. כֹּל הַנִּקְרָא בִשְׁמוֹ לִכְבוֹדוֹ בָּרָא. קָדוֹשׁ: עֹצֶם שְׁחָקִים אוֹצְרוֹת עֲרָפֶל וְרוּחוֹת. עִזּוּז בְּרָקִים וּרְעָמִים בָּרָא מַגִּיד שֵׂחוֹת. עֲמִידַת שְׁלֹשָׁה עַל כִּסְאוֹת שְׁלֹשָׁה מוּכָחוֹת: פְּאֵר לְשֵׁם קָדְשׁוֹ יִתְּנוּ. פַּחַד וְאֵימָה יִשְׂאוּ קוֹל וְיָרֹנּוּ. פְּנוֹת לְמִשְׁלַחְתּוֹ יְזֻמָּנוּ: צַחְצוּחַ זְבוּל נָטוּי בְּרוּחַ סְעָרָה. צְמוּדִים בּוֹ גִּנְזֵי גְבוּרָה. וְאוֹצְרוֹת טְלָלִים וְנַהֲרֵי אֵשׁ וּמַיִם מִזֶּה וּמִזֶּה בַּעֲבָרָה: יְיָ שָׁלוֹם עֹשֶׂה בִּמְרוֹמָיו. לְהַלֵּל לְשֵׁם קָדְשׁוֹ צְבָאָיו וּמַחֲנָיו. מִי יַעֲרוֹךְ לְהוֹדוֹת הִלּוּלָיו וּרְנָנָיו. קָדוֹשׁ: קֶרֶן מָכוֹן יָקָר מְעֻלֶּה. בְּמַלְאֲכֵי הוֹד וְגַאֲוָה מְפֻלָּא. חֲיָלוֹת מְהַלְּלִים לְבוֹרֵא אֵלֶּה: רַבֵּי נְשִׂיאִים שְׁנֵים עָשָׂר. שָׁלֹשׁ לְכָל־רוּחַ שָׂר. מְמֻנִּים עַל־חָדְשֵׁי תְּרֵי־שָׂר: שִׁשִּׁי מָעוֹן וְאוֹצְרוֹתָיו מְלֵאִים נֹפֶת. לַצַּדִּיקִים לְאוֹת וּלְמוֹפֵת. וְאוֹר גָּדוֹל וְרִבּוֹתַיִם אַלְפֵי שִׁנְאָן לָעוּף בְּעֹפֶת: שׁוֹנִים שִׁיר וְתִשְׁבָּחוֹת בְּמוֹרָאוֹת. לְיוֹצֵר הַכֹּל וְעוֹשֶׂה נִפְלָאוֹת. הוּא הַמֶּלֶךְ יְיָ צְבָאוֹת. קָדוֹשׁ: תֹּקֶף עֲרָבוֹת אוֹרוֹ אוֹר שִׁבְעָתַיִם. וְכִסֵּא עַל חַיּוֹת בָּאֲוִיר אַרְבַּעְתַּיִם. נוֹשֵׂא וְנִרְאֶה נִשָּׂא לָעֵינָיִם: תּוֹכוֹ אוֹצְרוֹת חַיִּים וּנְפָשׁוֹת. וְכִתּוֹת מַלְאָכִים מְשַׁלְּשִׁים קְדֻשּׁוֹת. וְעֵינֵיהֶם נוֹצְצִים בְּרַק אִשּׁוֹת: יוֹשֵׁב בִּמְעוֹן קֹדֶשׁ קָדוֹשׁ וְנוֹרָא. דּוֹרֵשׁ אֱמוּנָה וּמִשְׁפָּט עֹטֶה כַּשַּׂלְמָה אוֹרָה. כֹּל לֹא שָׁרִים תְּמוּנָתוֹ וּתְמוּנָה מֶנּוּ לֹא נִסְתָּרָה: צֶדֶק מְפַלֵּס שׁוֹפֵט בֶּאֱמוּנָה. סִפְרֵי אֵשׁ פְּתוּחִים לְפָנָיו הֵנָּה וָהֵנָּה. וְכִתּוֹת טוֹבְלִים בִּנְהַר טֹהַר וּמִתְעַטְּפִים אֵשׁ לְבָנָה. לְהַקְדִּישׁ קָדוֹשׁ: חֵלֶק יְיָ עַמּוֹ יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ. קָדוֹשׁ צִוָּה לָהֶם לְעֹלָם

מעלות שתים עשרה, כנגד י"ב מזלות. **זיע**, ל' זועה וחרדה. **ורתת**, גם הוא ל' רעד ופחד (הושע י"ג, א'). **לעלה** את הקב"ה ולהללו. **אוצרות ברד ושלג וכו'**, במאמר של הגמר' חגיגה י"ב הובא את זאת ברקיע השני ששמו מכון, וכן גם בעניני הרקיעים האחרים שינה הפייטן ממאמר הגמרא וגם הוסיף דברים שאינם שם אע"כ נראה שאחז מגדרש אחר הנאבד לנו. **מלא**, בכי"י ועיקר ר"ל הקב"ה מילא את הרקיע הזה מלאכים נוראים. **מצות ה' ברה**, פירושו, מי שחפץ לחקור כבוד אלהים הוא יחקור בתורה מצות ה'. **כל הנקרא**, עש"ה ישעיה מ"ג, ז'. **מגיד שחות**, מל' מגיד לאדם מה שחו (עמוס ד', י"ג). **עמידת שלשה** מלאכים. **מוכחות**, מל' נוכח ומול, שהכסאות עומדות זו מול זו. **פחד**, בפחד. **למשלחתו**, לשליחותם אשר ישלחם השם. **זבול**, שם רקיע הה'. **צמודים**, מחוברים. **בעברה**, שעוברים כה וכה. **מכון**, הרקיע הה'. **שר**, העמיד להיות בשררה, מל' שרים ישרו (משלי ח', ט"ז). **על חדשי תרי שר**, על שנים עשר חדשים. ובכי"י גורס על חדשי השנה ספר. **בעפת**, בחוזק, מל' כתועפות ראם לו (במדבר כ"ד, ח'). **נושא**, הכסא נושא את החיות ונראה כמו נשא ע"י החיות, וכמבואר למעלה דף 640. **ברק אשות**, ברק ואש. **עטה כשלמה אורה**, תהלים ק"ד, ב'. **לא שרים**, אינם רואים, ל' אשורנו (במדבר כ"ג, ט'). **צדק מפלס**, שוקל הצדק, וכן בכי"י. **בנהר טוהר**, בנהר די נור. **חלק ה'**, דברים ל"ב, ט'.

בריתו· ברבי תורותיו להשתעשע אם סגלתו: משך לעמו חסדו וגלה סוד דתו· הוקם אחד בשביעי למשפט בריתו· חיים כגמל לנוצר ראשון כדמותו: זכרון חק לעולם בריתו· דברו נצב לכל־תולדתו· למשפט עמוד חרדים מחרדתו· קדוש: לרחמים לדור ודור אמונתו תקעו בחדש ליום חגנו כסה· והחרדו לשוב באמת מרוע מעשה· על כל יביא במשפט יושב על־כסא· קדוש: הכל יודוך וכו'.

אופן.

במשקל ג' ג' תנועות, וחתום בו יצחק ברבי משה.

שאו לבבכם· לכפיכם· ורחצו נא והזכו: והסירו· והעבירו· מראות שוא· והדבקו· ביראת אל· ישראל· ישרו לב והצדיקו· ביום כי בא· חקור חובה· וישר לב וגם תזכו: והבו עז· למלך עז· ותפארת במקדשו: רוממו יי אלהינו והשתחוו להר קדשו: התקוששו· והקדישו· לחי יושב על כסא: ותתקעו· והריעו· ביום חגנו כסה: והחרדו· והתודו· להסיר רוע מעשה: ולב קרעו· והדמיעו· פני אל עון נושא: כי על כל· יעביר קול· וישלם אתו בראשו: רוממו יי אלהינו והשתחוו להר קדשו: ירומם צור· בלב עצור· בקרא מקרא קדש: צמוד חנון· וגם רנון· כשי קרב בקדש: חפוץ לטהר· לב נמהר· ורוח נכון חדש: קנה עמך· בך נתמך· פרוש ביראה והתקדש: בר לבב· חשוב נעלב· כזבח שי בקדש: ביום יקרב· עון רב· באחד שביעי חדש: משוך חסדך· היות לעבדך רוח חדשה לחדשו: רוממו יי אלהינו והשתחוו להר קדשו: בני מעלה· בעז גדלה· מיכאל וגבריאל: בעד עמכם· שאו קולכם· בני יעקב וישראל: ערוך תפלה· מהללה· רפאל והדרניאל: ושרפים· לאלפים· צעוק חושו לעזי אל· והחיות· בכל־פיות· ערוך תחן למלכי אל: בנות עירו· ברב הדרו· אשר עמו לו שואל:

ברבי תורותיו, עפ"ה הושע ח', י"ב. אחד בשביעי, ראש השנה. בריתו, ברואיו. לנוצר ראשון, לאדה"ר שנדון בר"ה ויצא בדימוס וכמבואר למעלה דף 400. לרחמים, למען תמלאו רחמים לפני הקב"ה אשר לדור ודור אמונתו. תקעו, תהלים פ"א, ד'. על כל יביא, מל' סוף קהלת.

שאו לבבכם, עפ"ה איכה ג', מ"א. ורחצו, עפ"ה ישעיה א', ט"ז. ישרי לב, כן בכי"י ועיקר. ביום, בר"ה. כי בא הקב"ה לחקור ולדון החובה והיושר. רוממו, תהלים צ"ט, ט'. התקוששו, הזדרזו, כמו התקוששו וקושו (צפניה ב' א'). ותתקעו, בכ"י וגם תקעו. והדמיעו, תבכו על עונותיכם, מל' דמעה. יעביר קול, יכריז דינו על כל דבר וישלם לכל איש כמעשהו. בלב עצור, עצור מכל מחשבה זרה, ר"ל בלב מכוון. בקרא מקרא קדש, ביום טוב של ר"ה. צמוד, ל' חבור. חנון, תחנה. רנון, רנה. כשי, כקרבן. לב נמהר, לב הכסיל, כמו ישעיה ל"ה, ד'. פרוש ביראה, המופרש ומובדל ביראה ובקדושה. בר לבב, הלב הטהור. נעלב, הנדכה. באחד שביעי חדש, ביום ר"ה שהוא באחד לחדש השביעי. היות לעבדך, כן בכי"י ועקר. רוח חדשה, שתחדש לו רוח חדשה. מיכאל וגבריאל, רפאל והדרניאל, שמות מלאכים הם. צעוק חושו, חושו ותמהרו לצעוק בעדכם לאל שהוא עוזי. תחן תחנה. למלכי אל, לאל שהוא מלכי. בנות עירו,

וּנְפוּצִים· נִקְבָּצִים· כְּמַאֲמָרוֹ יְמַלֵּא אֵל: עֲבוֹר מַלְכָּם· בְּיוֹם חֻקָּם· וַיְיָ יֵלֵךְ בְּרֹאשׁוֹ: רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לְהַר קָדְשׁוֹ: בְּקוֹל יָרֹן· מְטַטְרוֹן· לִפְתּוֹחַ בְּמֵישָׁרִים: זְכוּת אָבוֹת· וְאִמָּהוֹת· וְזֵכֶר חֶסֶד נְעוּרִים: וַהֲרוּגִים· וּשְׂרוּפִים· בְּאֵשׁ יוֹקֵד תַּבְעֵרִים: לְקִדּוּשׁ שֵׁם· מְאוֹד וְנֶשֶׁם· בְּכָל־כֹּחָם מִתְעוֹרְרִים: וְהַתּוֹרָה· הַטְּהוֹרָה· בְּפִי הָעָם נֶחֱוָרִים· תִּתְעוֹדֵד· זְכוּת לְלַמֵּד· עֲלֵי הוֹגִים מְצֹעָרִים· בְּרֹב צָרוֹת· וּמַחְסוֹרוֹת· אֲשֶׁר גּוֹלִים לְכָל־שְׁעָרִים: שְׁפוֹךְ תַּחֲנוּן· פְּנֵי חַנּוּן· לְפָאֵר מְקוֹם מִקְדָּשׁוֹ: רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לְהַר קָדְשׁוֹ:

והחיות ישוררו וכו׳.

זולת.

ע״ס א״ב וחתום בו יצחק ברבי משה חזק הלוי.

אֱלֹהִים אֵלִי אַתָּה אֲשַׁחֲרֶךָּ· בְּאַשְׁמֹרֶת אֶהְגֶּה בְּכָל־תַּגְמוּלֶיךָ· תַּנְחוּמֶיךָ יְשַׁעַשְׁעוּ נַפְשִׁי וְרַחֲמֶיךָ: גָּדוֹל חַסְדְּךָ עָלַי מֵעוֹלָם וְצִדְקוֹתֶיךָ· דְּרָכֶיךָ יְיָ הוֹדִיעֵנִי לְמַעַן אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֶיךָ: דַּרְכֵי טוּבְךָ מֵעוֹלָם הֵמָּה· הָרִאשׁוֹן אָדָם חֲנַנְתּוֹ· וּבְרֹב טוּבְךָ יוֹם הֶאֱרַכְתּוֹ· לְעוֹלָם דְּבָרְךָ נִצָּב לָחֹק וּמִשְׁפָּט כּוֹנַנְתּוֹ· סוֹד יְיָ לִירֵאָיו לְהוֹדִיעָם בְּרִיתוֹ: זְכָר־דָּבָר לְעַבְדְּךָ אֱמֶת נִצָּב לְעָלָם· חֲנוֹן תּוֹלְדוֹתָיו בְּמִשְׁפָּט כִּי תָבִיא עַל כָּל־נֶעְלָם· טוּב טַעַם וָדַעַת מוֹרֶדֶת שַׁחַת מְשֻׁלָּם· רַחֲמֶיךָ יְבוֹאוּם וְתַטֶּה לָאָרֶץ מִנְלָם: יְבֹאוּנִי רַחֲמֶיךָ וְאֶחְיֶה לְיוֹם כָּכֶה יָבֹא· כּוֹנֵן לַמִּשְׁפָּט חֹק לְיִשְׂרָאֵל בּוֹ· לְמִשְׁפָּטְךָ עָמוֹד אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ יָשִׂים אָרְבּוֹ· יִתְנֶחָם עַל עֲוֹנוֹ פִּשְׁעוֹ מִלְּטָמוֹן בְּחֻבּוֹ: מִכָּל־מְלַמְּדֵי הִשְׂכַּלְתִּי דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמַיִם· נֶאֶמְנוּ עֵדֹתֶיךָ לְהַחֲיוֹת לְשָׁבֶיךָ מִיּוֹמַיִם· סְעַד יְמִינְךָ

שישוב לבנות את עירו. **עבור מלכם**, הוא המשיח, וע״ה ויעבר מלכם לפניהם וה׳ בראשם (מיכה ב׳, י״ג). **מטטרון**, הוא ראש המלאכים (בסנהדרין דף ל״ח ע״ב וחגיגה דף ט״ו, וע״ז דף ג׳ ע״ב, ותנחומא פ׳ ואתחנן ובמדבר רבה פ׳ י״ב דף רמ״ט ותרגום ירושלמי לבראשית ה׳, כ״ג ולדברים ל״ד, ו׳). **באש יוקד תבערים**, שנשרפו במוקדת ותבערת אש על קידוש השם ית׳. **מאוד ונשם**, שהתעוררו בכל מאודם ובכל נפשם ובכל כוחם לקדש את השם. **ונשם**, ל׳ נשמה. **נחורים**, ל׳ חורה, ר״ל שרגילה היא בפי העם. **תתעודד**, התורה גם היא תתעודד ותקום ללמד זכות על ישראל ההוגים בה. **מצוערים**, ל׳ צער ועניו. **שפוך תחנון**, התורה תשפוך תחנה לפני הקב״ה הרחום וחנון שישוב לפאר את בה״מ מקום מקדשו.

אלהים, תהלים ס״ג, ב׳. **באשמורת** הבוקר. **תנחומיך**, שם צ״ד, י״ט. **דרכיך**, ל׳ שמות ל״ג, י״ג. **הראשון אדם חננתו**, ר״ל האדם הראשון חוננת אותו והארכת את ימיו וזה היה בר״ה וכן הבטחת דברך לבניו שתחונן עליהם גם כן בר״ה ותדין אותם ברחמים וע״פ הכתוב **לעולם ה׳ דברך נצב בשמים** (תהלים קי״ט, פ״ט) וראה למעלה דף 400. **סוד ה׳**, שם כ״ה, י״ד. **זכר**, שם קי״ט, מ״ט. ופירושו זכור אותו הדבר אשר הבטחת לאדם הראשון עבדך וחון את תולדותיו. **כי תביא**, ל׳ סוף קהלת. **טוב טעם ודעת**, בזכות התורה שהיא טוב טעם (תהלים קי״ט, ס״ו) אל תורידם לשחת. **מנלם**, טובם וחילם, מל׳ איוב ט״ו, כ״ט. **יבאוני**, תהלים קי״ט, ע״ז. **אשר בקרבו ישים ארבו**, ל׳ ירמיה ט׳, ז׳. **מלטמון בחבו**, שלא יסתיר את עונו בחיקו. **מכל מלמדי**, תהלים קי״ט, צ״ט. **לשביך מיומים**, השבים אליך

פְּשׁוּטָה לְקַבֵּל תּוֹהִים עַל עֲוֹן עֲקֵבַיִם. שׁוּבוּ בָּנִים שׁוֹבָבִים אֶרְפָּה מְשׁוּבֹתַיִם: פְּלָאוֹת עֵדוֹתֶיךָ בְּיַד נְבִיאֶיךָ הַשְׁכֵּם וְשָׁלוֹחַ. צִדְקוּ יִשְׂרָאֵל וְשׁוּבוּ אֶל־יְיָ כִּי יַרְבֶּה לִסְלוֹחַ. קְרָאנוּךָ הֲשִׁיבֵנוּ אֵלֶיךָ בְּמַר נֶפֶשׁ וַאֲנוֹחַ. וְאַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם בְּרָא לָנוּ לֵב טָהוֹר וְנוֹחַ: רְאֵה עָנְיִי וְצָרַי רַבּוּ חָרְשׁוּ עַל גַּבִּי. שַׁתּוּנִי תּוֹעֵבוֹת לָמוֹ וַיָּבֹזּוּ טוּבִי. תַּחַת רָדְפִי־טוֹב הִשְׁקוּנִי רוֹשׁ בִּמְסִבִּי. קָרְבוּ רוֹדְפֵי זִמָּה וְחִצֵּיהֶם נִחֲתוּ בִי: יֵבֹשׁוּ שֶׁקֶר עִוְּתוּנִי כִּי לִדְבָרְךָ יִחָלְתִּי. צַר וּמָצוֹק הִמְצִיאוּנִי וַאֲנִי אֵלֶיךָ שַׁוַּעְתִּי. חִלִּיתִי פָנֶיךָ בְּכָל־לֵב לֹא תִבְזֶה וְלֹא תְשַׁקֵּץ עֱנוּתִי. קָרְבָה אֶל־נַפְשִׁי גְּאָלָהּ כִּי אַתָּה אֱלֹהֵי תְשׁוּעָתִי: בְּרַבִּים צוּקוֹתַי עֵינִי נִגְּרָה וְלֹא תִדְמֶה. מֶשֶׁךְ מַעֲנִיתָם אָרְכוּ עֲלֵי כַּמֶּה. הָקֵם דְּבָרְךָ הַטּוֹב לְעַבְדְּךָ לְךָ הוֹמֶה. שִׂימָה דִמְעָתִי בְנֹאדֶךָ בְּסִפְרָתֶךָ לְהוֹמֶה: חִשַּׁבְתִּי דְרָכַי יָגֹרְתִּי מֵאֵימַת דִּינֶךָ. זָכַרְתִּי מִשְׁפָּטֶךָ לְיוֹם כֶּסֶה בָּא לְפָנֶיךָ. קוֹל שׁוֹפָר לַחֲרָדָה חַשְׁתִּי לִשְׁמוֹר מִצְוֹתֶיךָ. בְּאוֹר פָּנֶיךָ יְהַלֵּכוּן לְהוֹדוֹת לָךְ עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ: קֶדֶם יְדַעְתִּיךָ חַנּוּן לַדָּל עֶזְרָתָה. שַׁעֲרֵי דֶמַע וַאֲנָךְ לֹא נִנְעָלְתָה. וֶאֱמוּנָה מְאֹד נֶגֶד עֵינֶיךָ שַׁתָּה. אַל־תִּשְׁכַּח קוֹל צֹרְרֶיךָ עֹלֶה תָמִיד עוֹלָתָה: עַל־עַמְּךָ יַעֲרִימוּ סוֹד וְעַל צְפוּנֶיךָ יִתְיָעֲצוּ. עָלֶיךָ הָרְגוּ וְשִׁמְךָ לֹא נִאֵצוּ. שָׁפְכוּ דָמָם כַּמַּיִם וִיצוּרֵיהֶם רִצֵּצוּ. וּבְכָל־זֹאת שִׁמְךָ לֹא שָׁכְחוּ וְאֶת־קָדְשָׁתְךָ יַעֲרִיצוּ: עוּרָה לָמָּה תִישַׁן, הָקִיצָה לִפְקֹד כָּל־הַגּוֹיִם. הוֹדַע בָּעַמִּים עֻזֶּךָ וְיִשְׂמְחוּ רַבִּים אִיִּים. לֹא יֵבֹשׁוּ קֹוֶיךָ הַנְּפוּצִים אֶרֶץ וְיַרְכָתַיִם. וְיֵדְעוּ כִּי עֶזְרִי מֵעִם יְיָ עֹשֵׂה אֶרֶץ וְשָׁמָיִם:

עזרת אבותינו וכו'.

מרעתם שעשו בימים שעברו. סעד, ל' עזר ותשועה. תוהים, המתחרטים גם על העברות הקלות שאדם דש בעקביו. שובו, ירמיה ג', כ"ב. השכם ושלוח, עפ"י שם ל"ה, ט"ו. כי ירבה לסלוח, ישעיה נ"ה, ז'. ואנוח, מל' ויאנחו בני ישראל (שמות ב', כ"ג). ונוח, נכון ונוח לעשות רצונך. חרשו על גבי, ל' תהלים קכ"ט, ג'. שתוני, שם פ"ח, ז'. טובי, רכושי. רדפי טוב, בעבור שרדפתי אחרי הטוב שהיא התורה. ול' תהלים ל"ח, כ"א. רוש, לענה ורוש. במסבי, בסעודתי, כמו עד שהמלך במסבו (שיר א', י"ב). קרבו, תהלים קי"ט, ק"נ. נחתו, ירדו. יבושו, תהלים קי"ט, ע"ח. המציאוני, הביאו עלי האויבים. חליתי, תהלים קי"ט, נ"ח. ענותי, צעקתי. קרבה, שם ס"ט, י"ט. עיני נגרה, איכה ג' מ"ט. משך, אורך. הומה, צועק בתפלה. שימה, ל' תהלים נ"ו, ט'. באור פניך, שם פ"ט, ט"ז. להודות, שם קי"ט, ס"ב. שערי דמע, שערי דמעות ושערי אונאה לא ננעלו. ואנך הוא אונאה, כדאיתא בב"מ דף נ"ט. ואמונה מאד, שנאמנים אנחנו בך. אל תשכח, תהלים ע"ד, כ"ג. עולתה, און ורשע. על עמך, שם פ"ג, ד'. ויצוריהם, אבריהם כמו ויצורי כצל (איוב י"ז, ז'). רצצו, ל' עשוק ורצוץ (דברים כ"ח, ל"ג). וירכתים, בכל ירכתי ופאות האדמה. עזרי, תהלים קכ"א, ב'.

ע"ס א"ב, וחתום בו מנחם ברבי מכיר, וכל חרוז מסיים בפסוק מפ' שובה הושע י"ד ויואל ב'.

אשחר אל־אל כל־שנות עדני· אלהי מרחק נמצא וקרוב מצדיקי בדיני· שובה ישראל עד יי: בטרם יעלה הבימה לגרדום לדון התחשבו· בינו דרשו מעל ספר ובצלו שבו· קחו עמכם דברים ושובו: גדל־חסד מטה כלפיו כפיד שועינו· גבר טוב חסיונו מבטחת אדם שעונינו· אשור לא יושיענו: מושיענו נקיון חטוי מקונו נפשנו מלהדאיבה· באור בטוי קווי בסמכי רוח נדיבה· ארפא משובתם אהבם נדבה· קדוש:

דולקים הצבאים על אריאל יקחו בשנה· דבקים צבאות ישרי אל יפקוד כבראשונה· אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה: הלב יכון למעלה מעלות שמיר ושית· התול חלחליות מדיח ידיה יקציע מבית· ילכו יונקותיו ויהי כזית: ותיקיו יעצים וישגיב בכחו ברצונו להצילו· ומורה דרך לשובבים עד כסאו אצלו· ישבו ישבי בצלו: זמורות גמזיות זרע קדש מני צורים ובורות חצובים· זריזי קום מאחרי שבת בלחם העצבים· אפרים מה־לי עוד לעצבים: חנון חפץ לצדקם ולהחיותם בלי לכלה· חוה חדשו שפרו מעשיכם בעשרה תולה· מי חכם ויבן אלה: טוב שלומו לרחוק ולקרוב מקדים להחילו· טלאים שובו לאביכם ליחדו להללו· ויי נתן קולו לפני חילו: ישדלם והייתי עד ממהר בשטי לבלעדי· ישובון ואני נעשה עד לטובה לעדי· וגם עתה נאם יי שבו עדי: כליל זבחיו רוח נשברה ונדכאים לו הקשיבו· כבוד שמושו כלים שבורים שבחו חשבו· וקרעו לבבכם ואל־

אשחר, ל' תפלה ובקשה, ועי"ה איוב ח', ה'. עדני, זמני. אלהי מרחוק וכו', ר"ל אע"פ שהקב"ה רחוק הוא מאתנו בשמים, קרוב הוא לשמוע תפלתנו ולהצדיקנו, ותפש בל' ירמיה כ"ג, כ"ג. הבימה, מקום גבוה כמו עושין לו בימה (סוטה מ"א) ביהגע. לגרדום, בית הועד שדנין בו (gradus) כמו שנים שעלו לגרדום לדון (ר"ה י"ז), ונקד כן בכי"י לִגְרָדוֹם והוא הנכון. מעל ספר, בתורה. ובצלו שבו, ר"ל תעשו כמו שכתוב בו. גדל חסד, ע"פ ר"ה דף י"ז ורב חסד, מטה כלפי חסד, ופירש רש"י מטה את ההכרע לצד זכות. כפיד שוענו, מל' אם בפידו להן שוע (איוב ל' כ"ד) ונדרש בגמר' ע"ז דף ד' אפילו אין ישראל עושין מצוה לפני כי אם מעט כפיד של תרנגולין שמנקרין באשפה אני מצרפן לחשבון גדול להן. שוע, בשכר שמשוועין לפני אני מושיע אותן. גבר טוב, טוב לגבר לחסות בהקב"ה מלבטוח ומלשעון על אדם. חטוי, ל' לחטא את הבית (ויקרא י"ד, מ"ט). באור בטוי קווי, בפירוש אמר לקוות אליו והוא יסמכנו ברוח נדיבה. בטוי, ל' מבטא שפתים. דולקים, הרודפים. אריאל, בה"מ. בשנה, בושה (הושע י', ו'). ישרי אל, ישראל. שמיר ושית, שניהם ל' קוץ ודרדר. ר"ל שלא יעלו בלבו מחשבות זרות. התול, רמיה ושקר, מל' התל בי (בראשית ל"א, ז'). חלחוליות, מחשבות, כמו לבם מלא חלחליות רעות (ויקרא רבה פ' כ'). ותיקיו, חסידיו. יעצים, יחזק. גמזיות, הם הפרחים העולים סביב האילן כמו גמזיות של הקדש (פסחים כ"ה, ב'). צורים, האבות. ובורות, האמהות, ור"ל אשר אתם בני האבות והאמהות הקדושים. זריזי קום וכו', ל' תהלים קכ"ז, ב'. חוה, אמר. בעשרה תולה, בעשרת ימי תשובה אשר תולה בהם דינו של אדם עד י"כ. טוב הקב"ה. להחילו, להכליאו מל' יחילו דרכיו (תהלים י', ה'). טלאים, כנוי לבני ישראל. ישדלם, ידבר על לבם, וכי יפתה איש ת"א וארי ישדל (שמות כ"ב, ט"ו). והייתי, מלאכי ג', ה'. בשטי, כמו ושטי כזב (תהלים מ', ה'). לבלעדי, ר"ל הסרים לאלהים אחרים. כליל זבחיו, עפ"ה תהלים נ"א, י"ט. כלים שבורים, ע"פ ויקרא רבה פ' ז' ההדיוט הזה אם משתמש בכלי שבורים גנאי הוא לו, אבל הקב"ה כלי תשמישו שבורים שנ' קרוב ה' לנשברי לב, הרופא לשבורי לב וכו'.

בְּגְדֵיכֶם וְשׁוּבוּ: לְהַקְשִׁיב מְחֻלָּב אֵילִים כְּדִבְרֵי בֶּן־יְרֹחָם. לְשַׁלֵּם פָּרִים שָׂפָה וּמוֹדֶה וְעֹזֵב יְרֻחָם. מִי יוֹדֵעַ יָשׁוּב וְנִחָם: מַחֲנֵה גְבוּרָה אֲשֶׁר כֹּחוֹ מַעֲצִימִים עָצוּם. מְשׁוֹבְבִים בֵּינָתַיִם בְּדִבְרֵי כְבוּשִׁים בְּחֶרֶט לִפְצוֹם. תִּקְעוּ שׁוֹפָר בְּצִיּוֹן קַדְּשׁוּ צוֹם: נוֹשֵׂא נַעֲשָׂה נוֹשֶׁה וְכוֹסֶה עָוֹן תְּהַל. נֶחְשְׁבוּ כָּל־הַבְּגִידוֹת מֹר וּקְצִיעוֹת וַאֲהָל. אִסְפוּ־עָם קַדְּשׁוּ קָהָל: סֵדֶר תְּשׁוּבָה וּתְפִלָּה וּצְדָקָה בְּכַפָּרָתָן לְהִשְׁתַּבֵּחַ. סֵבֶר נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה כְּמַעֲלֶה חֶלְבּוֹ וּמִזְבֵּחַ. בֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ: עֵרֶךְ מוֹעֲדִים בְּהַקְרָבָה וְכֵהֶה בַּעֲשִׂיָּה טַעֲמוֹ. עוֹלִים בְּדִמּוּס נַעֲשִׂים בְּרִיָּה חֲדָשָׁה כְּנָאֳמוֹ. וַיְקַנֵּא יְיָ לְאַרְצוֹ וַיַּחְמֹל עַל־עַמּוֹ: פְּלוּאֵי יְמֵי תְּשׁוּבָה כְּמוּסְפֵי עֲשָׂרָה צוֹלֵחַ. פְּגוֹעַ בָּמוֹ פְּשׁוֹט יַד יְקַבְּלֵנוּ סוֹלֵחַ. וַיַּעַן יְיָ וַיֹּאמֶר לְעַמּוֹ הִנְנִי שֹׁלֵחַ: צוּר מִכְשׁוֹל סִתְּתוּ בוֹ לְכָבְשׁוֹ מִלְּהַמְעִילְכֶם. צַדְּקוּ עַד אֲעַבִּירוֹ וְרוּחִי תְּחַדֵּשׁ מַעַלְלֵיכֶם. וְאֶת־הַצְּפוֹנִי אַרְחִיק מֵעֲלֵיכֶם: קַו עוֹלָם בִּנְטוֹתוֹ לְהַחֲרִיט יְסוֹדוֹתָיו וּלְהַתְמָה. קַרְקָסָיו לֹא עָמְדוּ עַד תְּשׁוּבָה קְדָמָה. אַל־תִּירְאִי אֲדָמָה: רֵעִים הַמִּשְׁתּוֹקְקִים עָלֶיהָ לְבִלְתִּי מוֹט יְסוֹדַי. רוֹעָם יַשְׁבִּית אַרְבַּע חַיּוֹת הָאָרֶץ מְחַסְּדַי. אַל־תִּירְאוּ בַּהֲמוֹת שָׂדָי: שְׁפוּלִים מֵאֶרֶץ דּוֹבְרִים וְיִתְנַעֲרוּ מֵעָפָר וְיִצְמָחוּ. שְׁלֵמִים בְּסֵפֶר חַיִּים יִכָּתְבוּ וְלֹא יִמָּחוּ. וּבְנֵי צִיּוֹן גִּילוּ וְשִׂמְחוּ: תְּמִימָיו עוֹד יֵאָמְנוּ וְיִתְמַנּוּ גְּדָבַר וּדְתָבַר. תְּמַלֵּא בִּטְנָם צְפוּן חֶלְקָם וּמַתְּנָם הַמִּדְבָּר. וּמָלְאוּ הַגֳּרָנוֹת בָּר: תְּמֻנְנֶדָה

בן ירחם, הוא שמואל הנביא (ש"א א', א'. ע"ו, כ"ג). **לשלם פרים שפה**, עפ"י הושע י"ד, ג'. **ומודה ועוזב ירחם**, משלי כ"ח, י"ג. **מחנה גבורה**, ישראל שהם מחנה הקב"ה אשר לו הגבורה. **אשר כחו מעצימים**, מהללים ומאדירים את כחו של הקב"ה. **בינתים**, בין ר"ה ליו"כ. **בדברי כבושים**, בדברים הנכנסים ללב, ול' חכמים הוא. **בחרט לפצום**, לקרוע את הלב שיבוא לחרטה על החטא. חרט ל' חרטה. לפצום ל' ארץ פצמת (תהלים ס' ד'). **נושא**, נושא העונות. **נושה**, שוכח את העונות, מל' נשיתי טובה (איכה ג', י"ז). **תהל**, כן נכ"י ונכון והוא ל' ישים תהלה (איוב ד' י"ח). **הבגידות**, העונות. **ואהל**, ל' מור ואהלות (תהלים מ"ה, ט'). **סדר תשובה וכו'**, מבואר למעלה דף 605. **סבר**, תואר פנים. **ערך מועדים בהקרבה וכו'**, יסודו בויקרא רבה סוף פ' כ"ט בכל המוספין כתיב והקרבתם אשה, ובר"ה כתיב ועשיתם אשה, הא כיצד, אמר להם הקב"ה לישראל, בני מעלה אני עליכם כאלו היום נעשיתם לפני כאלו היום בראתי אתכם בריה חדשה. **בדמוס**, מולדק בדין, כמו עומדת לפני בדין ויצאת בדימוס (ויקרא רבה פ' כ"ט). **כמוספי עשרה צולח**, ימי תשובה הם עשרה כנגד קרבנות מוסף של ר"ה, פר אחד איל אחד כבשים שבעה ושעיר חטאת אחד (במדבר כ"ט). **פגוע במו**, המתפלל בימים האלה הקב"ה יפשוט ידו לקבל תשובתו. פגוע, ל' בקשה כמו ופגעו לי (בראשית כ"ג, ח') ואל תפגע בי (ירמיה ז' ט"ז). **צור מכשול**, הוא אחד משבעה שמות של יצר הרע (סוכה נ"ב). **סתתו**, ל' כתיתה ודחיפה. **צדקו עד אעבירו**, ע"פ תנחומא פ' בהעלותך, אמרו ישראל לפני הקב"ה אתה יודע כחו של יצר הרע שהוא קשה, אמר להם הקב"ה סלקו אותו קימעא קימעא בעולם הזה ואני מעבירו מכם שנ' סולו סולו המסלה, ולעולם הבא אני עוקרו מכם שנ' והסירותי את לב האבן מבשרכם. **להחריט**, ל' ויצר אותו בחרט (שמות ל"ב, ד'), ר"ל לקבוע ולייסד יסודות העולם. **קרקסיו**, קרסיו, כמו קולקוסי השמים במימי אוקיינוס הם אחוזים (פרקי ר"א פ' ג') ז' רקיעים אחוזים בקולקסיהון (מדרש כונן) קורקוסים של זהב עשה לו (ב"ר פ' י"ח). **רעים**, כנוי לישראל עפ"י שיר ה' י"א. **רועם**, הקב"ה. **ארבע חיות הארץ**, כנוי לאויבי ישראל עפ"י בדניאל סימן ז'. **מחסדי**, המחרפים אותי, מל' פן יחסדך שומע (משלי כ"ה, י'). **מארץ דוברים**, המדברים בשפל קול כאלו יצא הקול מתחת הארץ, והוא מל' ישעיה כ"ט, ד'. **יאמנו**, יגודלו כאשר ישא האומן את היונק. **גדבר ודתבר**, שמות של שרים כמו דניאל ג', ג'. **תמלא**, מל' תהלים י"ז, י"ד. **תמננה**, ל' מנין, ר"ל מנין שני לעת יהי בסופו.

וְהִתְמַנָּה שְׁנֵי רָעָה אָדָם שָׁנִים· תַּחְמוֹד אָמְרוּ יֵאָמֵן לְשָׂמְחֵנוּ כְּנֶגְדָּם מְדֻשָּׁנִים· וְשִׁלַּמְתִּי לָכֶם אֶת־הַשָּׁנִים: תִּתְבָּרוּ וְתִנָּקוּ בְּצוּרִים חֶצְבָתָם וּגְבָעוֹת חוֹלַלְתֶּם· תָּבִיאוּ טֶרֶף בְּבֵיתִי רֵאשִׁית קְצִירְכֶם וְחִלַּלְתֶּם· וַאֲכַלְתֶּם אָכוֹל וְשָׂבוֹעַ וְהִלַּלְתֶּם: אֶת שֵׁם מְכֻבָּד וְנוֹרָא צִדְקָתוֹ כְּהַרְרֵי אֵל· יָרַח בְּנִיחוֹחַ מִנְחַת מְנוּחָתוֹ כַּאֲרִיאֵל וְהַהַרְאֵל· וִידַעְתֶּם כִּי בְקֶרֶב יִשְׂרָאֵל קָדוֹשׁ:

הכל יודוך וכו'.

אופן. ע"ס א"ב, ובראש כל חרוז תיבה אחת מפסוקי פ' האזינו, וסוף כל חרוז על לה"ב.

הַאֲזִינוּ· אַבִּירִים בְּנֵי אֵלִים מוֹרָא מִקְדָּשׁ כְּמֵהִינוּ· בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ שִׂימוּ פְּנֵיכֶם לְתַלְפִּיּוֹת גָּבְהֵנוּ· גַּם בְּמִקְדָּשׁ מְעַט הַיְשִׁירוּ עַפְעַפֵּי גִיהֵנוּ· וְהִשְׁתַּחֲווּ לְהַר קָדְשׁוֹ כִּי־קָדוֹשׁ יְיָ אֱלֹהֵינוּ: יַעֲרֹף· דֶּבֶב לֶקַח לְקוּחָה וְנֹפֶת תִּטֹּף לְמִתְקָה· הָעֵת יוֹשֶׁבֶת בַּגַּנִּים קוֹל קִלּוּס לְוַתְּקָה· וְעוֹדִים חֲבֵרִים מַקְשִׁיבִים מַחֲשִׁים דְּמָמָה דַקָּה· וַיִּגְבַּהּ יְיָ צְבָאוֹת בַּמִּשְׁפָּט וְהָאֵל הַקָּדוֹשׁ נִקְדַּשׁ בִּצְדָקָה: כִּי שֵׁם יְיָ אֶקְרָא· זֶה יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת חֵלֶף גֵּאִיתִיו גְּאָנִי· חִין קְדֻשּׁוֹת שְׁלָשְׁתָּן לְהִתְפָּאֵר בָּם נְשָׂאָנִי· טֶכֶס שְׁתַּיִם מֵהֶם גְּמוּל טוֹב הֶרְאָנִי· וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים כִּי קָדוֹשׁ אָנִי: הַצּוּר· יְדוּדוּן מַלְאֲכֵי צְבָאוֹת מְרוּצָתָם בְּלִי לַעֲקוֹב· כִּוּוּן עֵת רָצוֹן כַּוֵּי רְקִיעִים לִקּוֹב· לְהַעֲרִיץ לְהַמְלִיץ סְגֻלָּה מִכְתָּב מְבֹאָר לִנְקוֹב· יַקְדִּישׁוּ שְׁמִי וְהִקְדִּישׁוּ אֶת־קְדוֹשׁ יַעֲקֹב: מְסַיְּמִים

אדם שנים, החטא שהוא אדום כלמר שני (ישעיה א', י"ח). תחמוד, יהי רלונך שיאמן מאמר יואל הנביא ושלמתי לכם וכו'. כנגדם מדשנים, שיבאו לנו כנגד שני הרעה ההם שנים מדושנים. תברו ותנקו, תשובת השם היא. תטהרו מן החטא ותהיו נקיים. בצורים, בזכות האבות, ועש"ה ישעיה כ"א, א'. ב'. תביאו טרף בביתי, מל' מלאכי ג', י'. וכנוי הוא לקרבנות. וחללתם, שתחללו את ראשית קלירכם שם בנה"מ. את שם, דבוק הוא עם סוף פסוק הקודם, והללתם את שם. כאריאל וההראל, כנוי לנה"מ ולמזבח (ישעיה כ"ט, ב'. יחזקאל מ"ג, ט"ו).

בני אלים, בני האבות ועש"ה תהלים כ"ט, א' הנדרש על האבות במגלה י"ז, ב'. כמהינו, המתאוים לבה"מ, מל' כמה לך (תהלים ס"ג, ג'). לתלפיות, כנוי לבה"מ עש"ה בנוי לתלפיות (שיר ד') ונדרש בברכות דף ל' תל שכל פיות פונות בו. במקדש מעט, כן נקרא בית הכנסת שלנו, וע"פ תרגום יונתן ליחזקאל י"א, ט"ז ומגלה דף כ"ט. גיהנו, עינינו, ל' יגיה חשכי (תהלים י"ח, כ"ט). והשתחוו, שם ל"ט, ט'. דבב, דבור, מל' דובב שפתי ישנים (שיר ז', י'). לקח לקוחה, התורה הנקראת לקח טוב והיא מתוקה מדבש ונופת צופים. יושבת בגנים, כנוי לישראל עש"ה שיר ח', י"ג. קלוס, שבח. לותקה, להרצות. חברים מקשיבים, גם הוא עש"ה שיר ח', י"ג. וכנוי הוא פה למלאכים המתחברים להקשיב לשבח שמשבחים ישראל. מחשים, כשישראל אומרים שירה שותקים המלאכים וכמבואר למעלה דף 656. ויגבה, ישעיה ה' ט"ז. גאיתיו, רוממתי את השם בשבחי. גאני, הוא רוממני. וע"פ תנחומא פ' בשלח, כי גאה גאה, גאני וגאיתיו, גאני במצרים אף אני גאיתיו במצרים, גאני על הים אף אני גאיתיו על הים וכו'. חין, זמר, וועזאנג. טכס, ל' פאר ויפוי. שתים מהם, מן השלש קדושות שמקדישים ישראל להקב"ה יתן שתים מהן לישראל וכמבואר למעלה דף 672. והתקדשתם, ויקרא י"א, מ"ד. ידודון, ענין תנועה, טוועבען. בלי לעקוב, בלי עכוב. כוון עת רצון, שמכוונים השעה שהיא רצויה לפני הקב"ה. כוי, חלונות. לקוב, ל' נקב כמו ויקוב חור (מ"ב י"ב, י'), ר"ל ששערי השמים נפתחים הם. להמליץ סגולה, להיות מליצים על ישראל. מכתב מבואר לנקוב, כתוב מבואר ומפורש הוא בישעיה כ"ט, כ"ג יקדישו וכו'. לנקוב, ל' פירש כמו נקבה שכרך (בראשית ל', כ"ח) ויקב בן האשה (ויקרא כ"ד, י"א). מסים, ל' סימן והכר, כמו לא דבר מסוים ולא דבר שאינו מסוים (ירושלמי שקלים פ' א') מלך שאמר לו בנו סיימני, מבקשים אתם שתהיו מסוימים (דברים רבה פ' כי תבא), ור"ל הקב"ה ניכר בין מלאכים אלפי שנאן, ויסודו בחגיגה דף ט"ז ואתא מרבבות קודש, אות הוא

בְּאַלְפֵי שִׁנְאָן בִּקְדוֹשֵׁי רִבֵּי רִבּוֹאוֹת· נוֹרָא בִּבְנֵי אֵלִים בְּתוֹךְ צְבָאוֹ אוֹת·
סוֹבְבִים כִּסֵּא כְבוֹדוֹ בְּשָׁלֹשׁ כִּתּוֹת לְהַנְאוֹת· קָדוֹשׁ ׀ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת:

והחיות ישוררו וכו'.

זולת· ע"פ א"ב, ואח"כ חתום מנחם ברבי מכיר חזק, וסופי כל החרוזים על לה"ב.

אֶרְעָה כִּי אֵין זוּלָתְךָ לִגְאוֹל נְצוּרֵי כְּאִישׁוֹן· בְּעוּטָה וּלְעוּטָה וַעֲבוּטָה בֵּין אֵצֶר וְדִישׁוֹן· גּוֹעָה אַחֲרֵי שׁוּבִי נִחַמְתִּי בְּלֵב וּבְלָשׁוֹן· וְאָמְרָה אֵלְכָה וְאָשׁוּבָה אֶל־אִישִׁי הָרִאשׁוֹן: דָּמְתָה לְאִשָּׁה עֲזוּבָה וַעֲצוּבָה הֲתִשְׁכַּח בְּעָזְבָךְ· הִנְּךָ לֹא שָׁנִיתָ וְלֹא תֵאַלְמַן בְּהַשְׁזִיבָךְ· וְתַחֲזוֹר לְחִבָּתָהּ הָרִאשׁוֹנָה סֵפֶר כְּרִיתוּת בְּהַכְזִיבָךְ· שׁוּבִי שׁוּבִי הַשּׁוּלַמִּית שׁוּבִי שׁוּבִי וְנֶחֱזֶה בָּךְ: זֻמְּנַת לָהּ תְּשׁוּבָה לְהַלְבִּין כַּסּוּף מְאָדָּם· חֲשׁוּבָה בְּשִׁבְעָה קְדוּמִים תְּעָלָה לְבָשָׂר וָדָם· טֶרֶם הָרִים יֻלָּדוּ וַתְּחוֹלֵל אֶרֶץ וְתֻקְדָּם· תָּשֵׁב אֱנוֹשׁ עַד־דַּכָּא וַתֹּאמֶר שׁוּבוּ בְנֵי־אָדָם: יְדִידוּת סְגֻלַּת נַעֲרוּת חוֹלַת אַהֲבַת בְּלַהֲלוּהַי· כְּמַעַר אִישׁ וְלֹיוֹת הוֹרָאוֹת חִבַּת שְׁלָהַי· לְבַעֲבוּר גָּדְלַת כּוֹחֲךָ לִשָּׂא כֹּבֶד מְבַלְּהַי· הֲשִׁיבֵנִי וְאָשׁוּבָה כִּי אַתָּה יְיָ אֱלֹהָי: מָרוּד וְטָרוּד בְּפִתּוּי גֹּדֶשׁ אָוֶן לֶאֱלוֹהַּ· נוֹרָא לֹא יִתְכּוֹנָן בְּיַד פִּשְׁעוֹ לְשָׁלוֹחַ· סִיְּעוֹ בְּבָא לְטַהֵר וְטִהֲרוֹ כְּמִקְוֵה שִׁלוֹחַ· וְיָשֹׁב

מרכבה שלו, דגול מרבבה, דוגמא הוא ברכבה שלו, ה' צבאות שמו, אדון הוא בכסא שלו. להנאות, מל' נאה, ר"ל לומר בדבור נאה של קדוש קדוש.

נצורי כאישון, השמורים והנשמרים כאישון בת עין והם בני ישראל, עפ"ה הנוגע בכם נוגע בבבת עינו (זכריה ב', י"ב). בעוטה, ל' בעיטה, מל' וישמן ישורון ויבעט (דברים ל"ב, ט"ו). ולעוטה, אכולה ובלועה, מל' הלעיטני נא (בראשית כ"ה, ל'). ועבוטה, מטולטלה, מל' ולא יעבטון ארחותם (יואל ב', ז'). אצר ודישון, שמות בני שעיר (בראשית ל"ו, כ"א) וכנוי לאויבים. גועה, צועקת. אחרי שובי, ירמיה ל"א, י"ט. ואמרה, הושע ב', ט'. לא שנית, ככתוב במלאכי ג', ו'. ולא תֵאַלְמַן, כן נקוד בכי"י והוא ל' נפעל, ר"ל כנסת ישראל לא תהי אלמנה, ועפ"ה ירמיה כ"ח, ה'. בהשזיבך, שאתה תצילנה. שיזב ל' הצלה בארמית, כמו די ישיזבנכון מן ידי, יכל לשיזבותנא (דניאל ג', ט"ו. י"ז). לחבתה, לאהבתה. בהכזיבך, ל' לא יכזבו מימיו (ישעיה נ"ח, י"א), ר"ל כאשר תפסיק ותעביר את אשר אמרת ע"י ירמיה (ג', ח') ואתן את ספר כריתותיה אליה. שובי, שיר ז', א'. להלבין כסוף מאדם, להלבין את החטא המאדם להיות לבן ככסף. בשבעה קדומים, שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם, ואלו הן תורה ותשובה וגן עדן וגיהנם וכסא הכבוד ובית המקדש ושמו של משיח (פרקי ר"א פ' ג' ופסחים נ"ד ונדרים ל"ט. ובב"ר פ' א' מביא האבות וישראל במקום ג"ע וגיהנם וראה גם בתנחומא פ' נשא פיסקא כמה דברים קדמו). תעלה, רפואה. טרם הרים, תהלים צ' ב'. תשב, שם צ', ג'. ידידות וכו', ר"ל כשאני זוכרת הידידות והאהבה שאהבתני בעת נעורי אז אני חולת אהבה עד לשגעון. ודע כי גם בכי"י היה כתוב נערות ובא המגיה ותקן נעורים. בלהלוהי, ל' שגעון מל' כמתלהלה (משלי כ"ו, י"ח). כמער איש ולויות, הם הכרובים עפ"ה מ"א ז', ל"ו. הוראות חבת שלהי, הכרובים היו מודיעים את אהבת השם אל ישראל אשר הם עתה עיפים וחלשים. שלהי, ל' חולשה, עיף ויגע תרגם אונקלוס משלהי ולאי (דברים כ"ה י"ח), ותתעלפנה הבתולות תרגומו ישתלהיין כנישתא דישראל (עמוס ח, י"ג). מבלהי, האויבים המבהילים אותי. השיבני, ירמיה ל"א, י"ח. מרוד, ל' מרד. וטרוד בפתוי, הנטרד בחטא ע"י יצר הרע המפתה אותו. גודש עון לאלוה, אשר מלוכלך בהרבה עונות. לאלוה, מל' יחדו נאלחו (תהלים י"ד, ג'). נורא, הקב"ה. סיעו רבוא לטהר, כמו שאמרו ביומא ל"ח, ע"ב הבא ליטהר מסייעין אותו. וטהרו, בכי"י ומטהרו. כמקוה שלוח, שלוח הוא מעין אחת לפני ירושלים (ישעיה ח', ו') אשר לוקח משם המים למי נדה, וראה למעלה דף 694. וישב, ישעיה נ"ה, ז'.

אֶל־יְיָ וִירַחֲמֵהוּ וְאֶל־אֱלֹהֵינוּ כִּי יַרְבֶּה לִסְלוֹחַ: עֲוֹן בַּעֲלֵי תְשׁוּבָה יִכְבּוֹשׁ וְיַעֲבִיר לִפְשׁוֹל. פִּשְׁעֵי זְדוֹנוֹת עוֹשֶׂה כְּחֵטְא שְׁגִיאוֹת לִרְשׁוֹל. צָרוּר וּצְפוּנָה וּמֵסִית יְבַעֵר יְנַעֵר לְנַחֲשׁוֹל. שׁוּבוּ וְהָשִׁיבוּ מִכָּל־פִּשְׁעֵיכֶם וְלֹא יִהְיֶה לָכֶם לְמִכְשׁוֹל: קִוּוּי זֶה אַחַר זֶה יַעַל בְּמַחְשְׁבוֹתֵיכֶם. רַחוּם יָחֹן חִנָּם וּצְדָקָה יִרְצֶה תְּשׁוּבוֹתֵיכֶם. שְׁאוֹן קוֹלוֹ יְפוֹצֵץ בְּכָל־מַחֲנוֹת מוֹשְׁבוֹתֵיכֶם. שׁוּבוּ בָּנִים שׁוֹבָבִים אֶרְפָּה מְשׁוּבֹתֵיכֶם: תָּמִיד הוֹלֵךְ שׁוֹבָב גְּבֹהָה וְעָתָק לְהָשִׂיחָה. תַּכְלִיתוֹ מֵרָעָתוֹ נִחַם וּבָא כָּפוּף לְהִשְׁתַּטְּחָה. תּוֹחַלְתּוֹ חֵיךְ מָתוֹק מִנָּטוּר בְּרֵאשִׁיתוֹ הֲטִיחָה. בְּשׁוּבָה וָנַחַת תִּוָּשֵׁעוּן בְּהַשְׁקֵט וּבְבִטְחָה: תְּמִימָיו בְּעָתְרָם נֶעְתַּר לָהֶם לְהֵטִיב אוֹת. תַּחֲרוּת בְּרַחֲמָנוּת יַהֲפוֹךְ כְּעֶתֶר לִתְבוּאוֹת. תּוֹהִים מִדַּרְכָּם כְּשׁוּבָם נָכוֹנוּ לְנִחוּמֵי נְבוּאוֹת. שׁוּבוּ אֵלַי וְאָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם אָמַר יְיָ צְבָאוֹת: תַּקִּיף יְדִידֶיךָ רְצֵה וּמִכְשׁוֹל הָרֵם וְהָדֵם. תּוֹרַת חוֹגֵג זַכֵּנוּ נַעֲבֹר כַּסָּךְ וְנִדַּדֵּם. תָּשׁוּב קִנֵּנוּ כְּמִנּוֹף תְּבִיאֵנוּ מִיָּם וּמִקֶּדֶם. הֲשִׁיבֵנוּ יְיָ אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם: עזרת אבותינו וכו'.

לפשול, מל' המשנה לא יפשיל את הקופה לאחוריו (ביצה כ"ט, ע"ב). **כחטא שגיאות**, ע"פ יומא דף פ"ו גדולה תשובה שהזדונות נעשות לו כשגגות. **לרשול**, שנתרשל במצוה. **צרור וצפונה**, עפ"ה הושע י"ג, י"ב. ופה הפירוש, העברות הצרורות והצפונות וגם המסית הוא יצר הרע ינער אותם הקב"ה וינערם למצולות ים. **לנחשול**, גלי הים הנסערים בסערה, כמו עמד עליו נחשול שבים לטבעו (יומא ל"ח), ויהי סער גדול בים תרגומו והוה נחשול רבא בימא (יונה א' ד'). **שובו**, יחזקאל י"ח, ל'. **קווי זה אחר זה**, לקוות אל ה' ולחזור ולקוות, וע"פ ברכות דף ל"ב, אם רואה אדם שהתפלל ואינו נענה יחזור ויתפלל שנ' קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה' (תהלים כ"ז, י"ד). **וצדקה**, התשובה יחשוב לכם לצדקה. **יפוצץ**, יתפשט וישמע. **שובו**, ירמיה ג', כ"ב. **גבהה ועתק להשיחה**, שדיבר בגבהות ובעזות, ומל' אל תרבו תדברו גבהה גבהה יצא עתק מפיכם (ש"א ב', ג'). **תכליתו**, בסופו. **חיך מתוק**, הקב"ה עפ"ה חכו ממתקים (שיר ה', ט"ז). **מנטור**, שלא יטור לו הקב"ה מה שהטיח לנגדו קודם לכן. **להטיחה**, לרגון, מל' אל יטיח אדם דברים כלפי מעלה (תענית כ"ה). **בשובה**, ישעיה ל', ט"ו. **בעתרם**, בהתחננם. **נעתר**, בכי"י נֶעְתּוֹר וגם הוא יתכן כמו דה"א ה', כ'. **תחרות**, רוגז. **כעתר**, הוא מרה שמהפכים בו התבואה, ס"ופעו. ואיתא ביבמות דף ס"ד שנמשלה התפלה לעתר בעבור שמהפכת מדת הדין לרחמים כעתר שמהפך התבואה. **תוהים**, המתחרטים. תהה ל' חרטה בארמית, ויכחם ה' תרגם ירושלמי והוה תהי (בראשית ו', ו') ובקדושין דף מ"ו, ע"ב נתוהא על הראשונות. **שובו**, מלאכי ג', ז'. **הרם**, הסר והרחק מל' הרימו מכשול (ישעיה נ"ז, י"ד). **והדם**, ותכרית, מל' הדמין תתעבדון (דניאל ב', ה'). **תורת חוגג וכו'**, עפ"ה תהלים מ"ב, ה'. **כמנוף**, כמו ממצרים (ישעיה י"ט, י"ג. ירמיה ב', ט"ז) **השיבנו**, איכה ה', כ"א.

ע"ם א"ב כפול וכל חרוז מסיים על לשון הכתוב וחתום בו מאיר בר יצחק.

אֶת־הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא נָאֶה לְתְהִלּוֹתָיו· אַבִּיעַ זֵכֶר רַב טוּב מִפְּעֻלּוֹתָיו· הַבּוֹנֶה בַשָּׁמַיִם מַעֲלוֹתָיו: בְּכֹתֶרֶת מְלָכִים נִתְיָעֵץ וְנִמְלַךְ בְּסוֹדָהּ· בְּחָכְמָה אֲמָרֶיהָ תֹּאמַר נָאָה וַחֲסוּדָה· וַאֲגֻדָּתוֹ עַל־אֶרֶץ יְסָדָהּ: גָּבַהּ תִּקְרָה קָרָה בִּמְקוֹרָאֵי אֵל· גְּבוּלוֹת הַדְּרִים הַצָּפִין הִצִּיב מֵהַרְרֵי אֵל· לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

מֵאַהַב יְרֵאָיו בֵּרַר בְּסוּס שְׁעִינָתוֹ· יְדִידוּת צִיּוֹן חֶמֶד
קְדֻשַּׁת שְׁבִינָתוֹ· בְּשָׁלֵם סֻכּוֹ וּמְעוֹנָתוֹ· קָדוֹשׁ:

דְּגָלִים סֻכּוֹת סְבִיבוֹתָיו הִקִּיף וְהִתְקִיעַ· דִּמְיוֹן כְּקֶרַח הַנּוֹרָא רִדֵּד וְהִרְקִיעַ· וְהַמַּשְׂכִּלִים יַזְהִרוּ כְּזֹהַר הָרָקִיעַ: הָרֵי בְשָׂמִים הִטְבִּיר וְכַבִּיר הִצְבִּיר· הִצְמִיחַ מְשַׂמֵּחַ וּמְסָעֵד וּפָנִים מַסְבִּיר· וּבְרָכָה לְרֹאשׁ מַשְׁבִּיר: וְתָגֵי מְלָכִים בְּקַו מִשְׁקֹלֶת עִלָּם· וְיִתְרוֹן הַכֹּשֶׁר בְּתֶשֶׁר אֲשֶׁר פְּעָלָם· כְּיָרֵחַ יִכּוֹן עוֹלָם:

מַעֲשֵׂה אֶצְבְּעוֹתֶיךָ פְּלָאִים תְּמֵהִים וְנָאִים· יָרֵחַ וְכוֹכָבִים
יְקַר כְּבוֹדְךָ מְהַוִּים· וּצְבָא הַשָּׁמַיִם לְךָ מִשְׁתַּחֲוִים· קָדוֹשׁ:

זָרִיז וּמְשֻׁבָּח הִשְׁפִּיעַ שֶׁפַע יַמִּים· זִיז וּבָרִיחַ לְהַאֲרִיחַ לְכֵרַת מַטְעַמִּים·

אביע זכר, ל' תהלים קמ"ה, ז'. הבונה, עמוס ט', ו'. בכתרת מלכים, כנוי לתורה. ואיתא בפרקי ר"א פ' ג' כשנתיעץ הקב"ה בתורה לברוא את העולם, השיבה לו ואמרה רבון העולמים אם אין צבא ואם אין מחנה למלך על מה הוא מולך ואם אין מקלסין למלך אי זה הוא כבודו של מלך. ונמלך, גם הוא ל' עצה בארמית כמו המלך בקונך ולא (ברכות כ"ט ע"ב) בנפשותן של צדיקים נמלך (ב"ר פ' ח') וגם כל' הכתוב וימלך לבי עלי (נחמיה ה' ז') וממנו השם דבר מלכי יספר עלך (דניאל ד, כ"ד) ובמשלי בן סירא שתין מליכין יהון לך ומליכות כפשך לא תשבוק. ואגודתו, עמוס ט', ו'. ונדרש במנחות דף כ"ז על ישראל כשהן בשלום איש אל רעהו. גבה תקרה קרה, ברא את השמים הגבוהים, וע"ש המקרה במים עליותיו (תהלים ק"ד, ג'). במקוראי אל, בשביל ישראל שנקראו מקוראיו (ישעיה מ"ח, י"ב). הדרים הצפין, ל' דרום וצפון, ר"ל שגבולות דרום וצפון הציב הררים גדולים. למספר, דברים ל"ב, ח'. מאהב, בשביל אהבתו את יראיו. בסוס שעינתי, מכון שבתו. בסוס, ל' יסוד ומכון, תרגום כנו בסיסה (שמות ל', י"ח). בשלם, תהלים ע"ו, ג'. דגלי, דגלי מלאכים סובב הקב"ה סביב לכסאו. סכות סביבותיו, בכ"י סָבִיב סֻכָּתוֹ, ומסתבר. והתקיע, ל' ויעקב תקע את אהלו (בראשית ל"א, כ"ה). בקרח הנורא, מל' יחזקאל א', כ"ב. רדד, מל' וירד על הכרובים (מ"א ו', ל"ב) וכן וירקעו תרגם אונקלוס ורדדו (שמות ל"ט, ג'). והמשכילים, דניאל י"ב, ג'. הרי בשמים, הר המוריה כמו שפירש רש"י בסוף שיר השירים. הטביר, מל' טבור, ר"ל ברא את הר המוריה באמצע העולם. וכביר הצביר, מן הר המוריה צבר וברא את כל הארץ כדאיתא ביומא נ"ד ע"ב מציון נברא העולם. וכביר תואר לארץ. ויש מפרשים וכביר על אדה"ר שהיה מסוף העולם ועד סופו (חגיגה י"ב) והוא נברא מעפר הר המוריה, כדאיתא בפרקי ר"א פ' כ'. משמח, כנוי ליין, ומסעד, כנוי ללחם, ופנים מסביר, כנוי לשמן, וע"ש תהלים ק"ד, ט"ו. וברכה, משלי י"א, כ"ו. ותגי מלכים, כתרי השמש והירח, ר"ל אורם. בקו משקלת עלם, שברא שניהם שוים. ויתרון הכשר, היתרון שנתן הקב"ה לשמש בעבור שקטרגה הלבנה. בתשר אשר, אשר ותקן הקב"ה ע"י מתנה שנתן ללבנה את הכוכבים לנשאיה כדי להפיס דעתה. פעלם, ר"ל ענין הכוכבים הוא אשר יכונו לעולם עם הירח. וכל זה ע"פ ב"ר פ' ו' וחולין ס' ע"ב ומובא למעלה דף 622. כירח, תהלים פ"ט, ל"ח. וצבא, נחמיה ט', ו'. זריז ומשובח, הקב"ה. השפיע, בכ"י השביח. זיז, העוף זיז שהוא העוף היותר גדול. ובריח, הוא לויתן (ישעיה כ"ז, א') הדג היותר גדול, והם שמורים לתקן מהם סעודה לצדיקים לע"ל כדאיתא בב"ב דף ע"ד, ב'. גם בויקרא רבה פ' כ"ג. וזהו שאמר להאריח לכרת מטעמים, ל' וארוחתו ארוחת תמיד

חֲבָלִים נָפְלוּ לִי בַּנְּעִמִים: חֶלֶד הוֹצִיאָה מִקְנֶה וּמְנַת סֶבֶר· חָבִיב נִבְרָא בְּצֶלֶם הוֹרַד לְגֶבֶר· כִּי הוּא רוֹדֶה בְּכָל־עֵבֶר: טִכְּסוֹ בְּקֶשֶׁב חֲבֵרִים גַּן יְשִׁיבַת· טְרָדוֹ בְּהַמְרָאָה וּבְמִזְרָחִית קוֹלֶטֶת שָׁבַת· מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת:

מֵאֵין כָּמוֹךָ לְךָ יָאֲתָה לְהֵאָמֵר· רַב מְחוֹלֵל כֹּל
בְּתֶחֶל וּבְגֶמֶר· טוֹב לְהוֹדוֹת לַיָי וּלְזַמֵּר· קָדוֹשׁ:

יְדִיד אָרְתּוֹ בְּהַרְרֵי קֹדֶשׁ לְעֶשְׂרִים הַנְּסֻכָּתָ· יְחִידוֹ הִכְלִיל וְחוּט מְשֻׁלָּשׁוֹ סַכּוֹתָה· וְיַעֲקֹב נָסַע סֻכֹּתָה: כְּאִילָן מְבֹרָךְ שְׁתִילֵי זַיִת הָעֲטָר· כְּמַעֲשֵׂה לִבְנַת הַסַּפִּיר בְּשִׁעְבּוּדָם נָטַר· לְמַחְסֶה וּלְמִסְתּוֹר מִזֶּרֶם וּמִמָּטָר: לְקֵץ פִּדָּאָם כְּדִבֵּר בְּחָזוֹן לַחֲסִידוֹ· לֹא נָחָם בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ יְסוֹדוֹ· בָּרוּךְ יָיָ כִּי הִפְלִיא חַסְדּוֹ:

מֵאַהֲבָה יְתֵרָה רִצָּם וְהֶחֱלִיף הַשּׁוּרָה· בְּקָהָל רָב יְבַשֵּׂר
צִדְקוֹ לְהַכְשִׁירָה· חַסְדֵי יָיָ עוֹלָם אָשִׁירָה· קָדוֹשׁ:

מִנְהַג עוֹלָם תַּלְמִיד טוֹעֵן פַּנַּס· מַרְחִיץ וּמַנְעִיל וּמַלְבִּישׁ מְשַׁמֵּר וּמְכַנֵּס· נָתַתָּה לִּירֵאֶיךָ נֵּס: נֵס וְדֻגְמָא לְהַרְאוֹת לְאֻמּוֹת נֶשִׁי· נָתַתָּ לְכָבוֹד וַהֲרֵי שִׁעְבּוּד קָשִׁי· וְאַתָּה יָיָ מָגֵן בַּעֲדִי כְּבוֹדִי וּמֵרִים רֹאשִׁי: סֻכּוֹתָה לְרֹאשִׁי לְךָ אֶדְרוֹשׁ תְּהִלּוֹת· סִלְסוּלְךָ לַהֲגוֹת בְּסוֹד חַכְמֵי קְהִלּוֹת· חַסְדֵי יָיָ אַזְכִּיר תְּהִלּוֹת:

(מ״ב כ״ה, ל׳), ול׳ ויכרה להם כרה (שם ו׳ כ״ג). **חבלים**, תהלים ט״ז, ו׳. **חלד**, האדמה. **מקנה**, בהמה. **ומנת סבר**, והכנת מזון ספרם ותקותם של בני אדם ועש״ה עיני כל אליך ישברו וגו׳ (תהלים קמ״ה). **חביב**, אדה״ר (משנה אבות פ׳ ג׳). **הורד**, ל׳ ממשלה מענין ורדו בדגת הים. **כי הוא רודה**, מ״א ה׳, ד׳. **טכסו**, קיסע הקב״ה את אדה״ר. **בקשב חברים וכו׳**, ר״ל המלאכים היו מקלסים ומשבחים את אדה״ר והכניסו אותו לגן עדן כדאיתא בפרקי ר״א פ׳ י״ט. **טרדו בהמראה**, וכאשר המרה האדם במלות השם ואכל מן העץ טרד אותו הקב״ה מן הגן. **ובמזרחית קולטת שבת**, שבת וכו׳ ממזרח לג״ע (בראשית ג׳ כ״ד) ויסודו בב״ר פ׳ כ״א בכל מקום רוח מזרחית קולטת, אדה״ר ויגרש את האדם וישכן מקדם לג״ע, קין ויצא קין מלפני ה׳ וישב בארץ נוד קדמת עדן וכו׳. **מזמור שיר**, תהלים צ״ב וזה המזמור אדה״ר אמרו כדאיתא בפרקי ר״א פ׳ י״ט. **מאין כמוך וכו׳**, עליך נאה לומר אין כמוך. **בתחל ובגמר**, מתחלה עד סוף. **ידיד**, אברהם אבינו. **בהררי קדש**, בהר המוריה. **לעשרים**, כ׳ דורות מן אדם עד אברהם. **הנסכת**, בחרת. **יחידו**, יצחק בנו. **הכליל**, העלה אותו שם לעולה כליל. **וחוט משלשו**, יעקב אבינו שהוא השלישי לאבות. **ויעקב**, בראשית ל״ג, י״ז. **שתילי זית העטר**, ר״ל נתעטר יעקב בבנים, ועש״ה תהלים קכ״ח ג׳. **כמעשה לבנת הספיר**, ל׳ שמות כ״ד, י״א. **נטר**, שמר אותם הקב״ה כמו ששומרים אבן ספיר שהיא אבן טובה. **למחסה**, ישעיה ד׳, ו׳. **לחסידו**, לאברהם (בראשית ט״ו, י״ג), והלשון עש״ה תהלים פ״ט, כ׳. **לא נחם בדרך ארץ**, בשמות רבה פ׳ כ׳, ולא נחם אלהים דרך ארץ, שלא נהג עמם כדרך כל הארץ, האיך דרך כל הארץ, מי שהוא קונה עבדים קונה אותם על מנת שיהיו מרחיצין אותו וסכין אותו ומלבישין אותו וטוענין אותו ומאירין לפניו, אבל הקב״ה לא עשה כן לישראל, אלא שהיה הוא מרחיצן וסך אותן והלבישן ונשאן ומאיר לפניהם. ועוד שם בפ׳ כ״ה בשר ודם טוען פנס לפני רבו, והקב״ה אינו כן, וה׳ הולך לפניהם יומם, העבד מרחיץ רבו, והקב״ה אינו כן אלא וארחצך במים, העבד מלביש רבו, והקב״ה אינו כן אלא ואלבישך רקמה וכו׳, ועל מדרש זה יסוד החרוזים האלה. **ברוך ה׳**, תהלים ל״א, כ״ב. **רצם**, רלה בהם. **חסדי ה׳**, שם פ״ט, ב׳. **פנס**, העששית שהנר נתון בתוכו, לַאטערנע. **נתתה**, תהלים ס׳, ו׳. **ודגמא**, אות להפליא, כמו דוגמא הוא ברכבה שלו (חגיגה ט״ז). **לאומות נשי**, לאומות העולם. נשיה הוא אחד מן ז׳ שמות של אדמה (ויקרא רבה פ׳ כ״ט). **ואתה ה׳**, תהלים ג׳, ד׳. **סלסולך**, שבחך. **להגות**, דבי״י להגוות. **חסדי**, ישעיה ס״ג, ז׳.

מֵעֲנָם אַדֶּרֶת יָצְתָה אֶשְׁכְּלֹתֶיהָ שִׁפֵּרוּ· רֹב עָלֶיהָ בְּאֶגֶד
דְּבוּקִים יִתְכַּפֵּרוּ· עַם־זוּ יָצַרְתִּי לִי תְּהִלָּתִי יְסַפֵּרוּ· קָדוֹשׁ:

עֲנָנֵי כָבוֹד שִׁבַע וְעֹטֶר אֲדָנַי· עֲנִיַּת הַלֵּל שֶׁבַע אֶעֶנְדֶנּוּ בְּעֶדְנַי· כְּעַל
כֹּל אֲשֶׁר־גְּמָלָנוּ יְיָ: פָּקַד אֲבִי סוֹכוֹ בְּטוֹבוֹת כִּפְלוֹתָיו· פָּעֳלָתוֹ לְהוֹדִיעַ
לְרוֹמְמוֹ בְּבֵית תְּפִלּוֹתָיו· זֵכֶר עָשָׂה לְנִפְלְאוֹתָיו: צֶדֶק אֶתֵּן לְפוֹעֲלִי וְשִׁבְחוֹ
אַסְדִּיר· צוֹפֶה וְשׁוֹקֵד לִזְכוּת יִשְׂרָאֵל תָּדִיר· לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מֶמְשֶׁלֶת אַדִּיר מִתְאַמֶּצֶת בִּישִׁיבַת מַמְלַכְתּוֹ·
בְּהִתְאַסֵּף רָאשִׁים בִּישֻׁרוּן יְצַהְצְחוּ קְדוֹשׁ הֲלִיכָתוֹ·
נְטָעִים וּגְדֵרָה עִם־הַמֶּלֶךְ בִּמְלַאכְתּוֹ· קָדוֹשׁ:

קְבִיעוּת הַסֵּדֶר תִּקֵּן כִּי טוֹב· קְרוֹת וּדְרוֹשׁ בְּעִנְיַן הַיּוֹם לַחְטוֹב· וְדָבָר
בְּעִתּוֹ מַה טּוֹב: רְאָיָה וּזְכוּת מִלְּקִיחַת אֵזוֹב נִסְכָּמִים· רְאֵה מַעֲמָדָהּ כַּמָּה
בְּרִבּוּעַ מְחֻכָּמִים· קְטַנֵּי אֶרֶץ וְהֵמָּה חֲכָמִים: שְׁבִיעִי חָבִיב לִשְׁבוּעַת אֵיתָנִים
אָחוּת· שֶׁבַע בְּמִצְוֹת וּבְכָל־טוֹבוֹת נִצְמָחוֹת· אֹרַח חַיִּים שֹׂבַע שְׂמָחוֹת:

מענם, מן מצרים. ענמים הם בני מצרים (בראשית י׳, י״ג). אדרת, ישראל נקרא גפן אדרת (יחזקאל י״ז, ח׳). רב עליה וכו׳, יתכפר לישראל כשהן נאגדים באגודה אחת, וע״פ ויקרא רבה פ׳ ל׳ פרי עץ הדר אלו ישראל, מה אתרוג זה יש בו טעם ויש בו ריח כך ישראל יש בהם בני אדם שיש בהם תורה ויש בהם מעשים טובים, כפות תמרים, מה התמרה זו יש בה טעם ואין בה ריח כך ישראל יש בהם שיש בהם תורה ואין בהם מעשים טובים, וענף עץ עבות, מה הדס יש בו ריח ואין בו טעם כך יש בהם שיש בהם מעשים טובים ואין בהם תורה, וערבי נחל, ערבה אין בה טעם ואין בה ריח, כך ישראל יש בהם בני אדם שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים, אמר הקב״ה יוקשרו כולם אגודה אחת והן מכפרין אלו על אלו עכ״ל. עם זו, ישעיה מ״ג, כ״א. שבע כמו שבי״י והוא פעל נגזר מן שבעה על דרך חמש מן חמשה, וירמוז אל שבעה ענני כבוד שסבב הקב״ה על ישראל בצאתם ממצרים. אדני, ר״ל מחנותי. הלל שבע, לפיכך תקנו לגמור את ההלל כל שבעת ימי החג, מלבד שמיני עצרת שהוא רגל בפני עצמו. כעל כל, ישעיה ס״ג, ז׳. פקד אבי סוכו, לוה למשה רבנו. אבי סוכו הוא אחד משמותיו של משה ע״פ מגלה דף י״ג. פעלתו להודיע וכו׳, כמו שאמרו חז״ל בר״ה דף י״ז שהראה לו סדר תפלה. זכר, תהלים קי״א, ד׳. צדק אתן, ל׳ איוב ל״ו ג׳. לזכות ישראל וכו׳, וכמאמר ר׳ חנניא בן עקשיא רצה הקב״ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה וכו׳ (סוף מכות). למען צדקו (ישעיה מ״ב, כ״א). בהתאסף, ל׳ דברים ל״ג, ה׳. יצהצחו, ישבחו ויפארו. הליכתו, בשביל הנהגתו הטובה עם ברואיו. ובכי״י גורס קידוש מהלכתו. נטעים וכו׳, ל׳ דה״א ד׳, כ״ג ונדרש בב״ר פ׳ ח׳ ובמדרש רות דף מ״ב על נפשות הצדיקים שבהן נמלך הקב״ה לבראת את עולמו, כמבואר למעלה דף 659, וע״כ הפירוש שגם הנשמות גם הן ישבחו להקב״ה. כי טוב, משה רבינו הנקרא טוב עפ״ה ותרא אותו כי טוב הוא (שמות ב׳ ב׳) הוא תקן קביעות הסדר לקרות ולדרוש בענין כל חג בחגו, וכדאיתא בסוף מס׳ מגלה. לחטוב, לפרסם, מל׳ חטיבה. ודבר, משלי ט״ו, כ״ג ונדרש בסנהדרין ק״א כל הקורא פסוק בזמנו מביא טובה לעולם. ראיה וזכות וכו׳, ע״פ המדרש שיר דף י״ד ע״ב אמר משה לישראל אם אתם מבקשים להגאל בדבר קל אתם נגאלים ולקחתם לכם אגודת אזוב (שמות י״ב, כ״ג), אמרו לו, משה רבינו הדא מיסתרא (אגודה) בכמה היא עבא בד׳ מנה או בה׳, אמר להון אפילו בחד, והיא גרמה לכון לירש בזת מצרים ובזת הים; לולב שהוא עומד על אדם בכמה דמים ויש בו כמה מצות על אחת וכמה עכ״ל. מעמדה, ערכה. וע״פ המדרש הנזכר לולב שהוא עומד על אדם וכו׳. ברבוע, ד׳ מינים שבלולב. קטני, משלי ל׳, כ״ד ונדרש בויקרא רבה פ׳ ל׳ על ד׳ מינים שבלולב. שביעי, חדש השביעי הוא תשרי. לשבועת איתנים, ע״פ הפסיקתא הובא בילקוט רמז תרמ״ה, בחדש השביעי, ר׳ ברכיה הוה קרי ליה ירחא דשבועה שבו נשבע הקב״ה לאברהם, ויאמר בי נשבעתי נאם ה׳. אחות, מחובר. שבעה במצות וכו׳, ע״פ הפסיקתא שם, בחדש שהוא מושבע במצות, שופר בתוכו כפור בתוכו סוכה בתוכו לולב בתוכו ערבה בתוכו; ד״א בחדש שהוא מושבע בכל, גרנות בתוכו גתות בתוכו כל מיני מגדים בתוכו. ארח חיים, תהלים ט״ז.

מֶֽלֶךְ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אֶֽרֶץ יְסוֹדוֹ· אָז יְרַנְּנוּ אִילָנוֹת בְּקִלּוּסָם בְּהוֹסְדוֹ· הוֹדוּ לַיָי כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ· קָדוֹשׁ:

תִּכָּתֵב זֹאת לְעַם נִבְרָא לְהִתְכַּפֵּר· מַה עָלֵינוּ לָקַח לוּלָב וָשֶׁפֶר· לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל תּוֹדָה וּלְסַפֵּר: אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה טוֹבָה כְּפוּלָה וּמְכֻפֶּלֶת· יְרוּשָׁלַיִם בִּרְצוֹתְךָ תָּקִים וְתָאִיר מְאֻפֶּלֶת· סֻכַּת דָּוִיד הַנֹּפֶלֶת: בִּירוּשָׁלַיִם תִּהְיֶה פְלֵיטָה וּבִשְׂרִידֵי קְרוּאֶיהָ· יְקַר צְפִירַת חֻפַּת קֹדֶשׁ קְרוּאֶיהָ· מְכוֹן הַר־צִיּוֹן וְעַל־מִקְרָאֶיהָ:

מְחִיל אֵל־חַיִל נְטִיל בְּמַחֲזֶה· יֵרָאֶה שְׁכִינָתְךָ
בְּאֶצְבַּע נֶהֱנִים מִזִּיוְךָ לְהֶחֱזֶה· וְאָמַר בַּיּוֹם
הַהוּא הִנֵּה אֱלֹהֵינוּ זֶה· קָדוֹשׁ: הכל יודוך וכו'.

*) אופן. ראשי החרוזים יהודה.

יְחַו לָשׁוֹן· חֲזוּת אִישׁוֹן· אֲשֶׁר יֶחֱזֶה פְלָאֶיךָ: כַּפֵּי כֹחוֹ· יָשׁוּ שִׂיחוֹ· וְלֹא כְּפִי מוֹרָאֶךָ: לְךָ מַעְגָּל· בְּרוּם גַּלְגַּל· וְהוּא לֹא יִשָּׂאֲךָ: וְכָל־נוֹצָר· הֲלֹא

מלך, הקב"ה. במשפט, כב"ה יושב על כסא הדין. והוא ל' משלי כ"ט, ד'. אילנות, כנוי לישראל המרננים אל הקב"ה כשאתם זכאים מן הדין, וכדאיתא בויקרא רבה פ' ל'. הודו, תהלים קי"ח. תכתב, שם ק"ב, י"ט. וכדרש במדרש תהלים, אלו הדורות שהם כמתים במעשיהם ובאים ומתפללים לפניך בר"ה וי"כ ואתה בורא אותם בריה חדשה, ומה להם לעשות. ליקח הדס ולולב ולהלל אותך עכ"ל. ושפר, אמרי שפר. לשמע, שם כ"ו, ז'. סכת, עמוס ט', י"א. בירושלם וכו'. עפ"ה יואל ג'. ה'. מכון, ישעיה ד', ה'. מחיל, ל' תהלים פ"ד, ח'. יראה שכינתך באצבע, ע"פ סוף מס' תענית ומדרש קהלת דף פ"ו עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים בג"ע וכל אחד ואחד מראה באצבעו ואומר הנה אלהינו זה קוינו לו (ישעיה כ"ה, ט'). אמנם בכי"י גורס יֵרָאֶה אל אלהים בציון לְהֶחֱזֶה.
יחו לשון, הלשון יחוה ויאמר מה שיחזה העין מפלאיך. אישון, העין. ישו, ישוה ויסדר את דברו. והוא,

*) אופן זה אומרים בפיהם ובברונא. ראשי חרוזיו יעקב.

יָחִיד עָרִיץ· יִסַּד אֶרֶץ· בְּרֹב חָכְמָה וְתוּשִׁיָּה: עֲנָוָתוֹ· וּגְדֻלָּתוֹ· מְפֻרְסֶמֶת וּגְלוּיָה: נוֹרְאוֹתָיו· וְנִפְלְאוֹתָיו· יְהוֹדוּן הֲדָרֵי נְשִׁיָּה: מַלְאָכִים· נֶעֱרָכִים· לְהַקְדִּישׁוֹ בְּרוּם עֲלִיָּה: יָיָ אֱלֹהֵי צְבָאוֹת מִי־כָמוֹךָ חֲסִין יָהּ:

עֶלְיוֹנִים· וְתַחְתּוֹנִים· שְׁמוֹ לָעַד יְזַמֵּרוּ: וְאוֹפַנִּים· בִּרְנָנִים· כְּבוֹד זִכְרוֹ יְפָאֵרוּ: וְאֵי מְעוֹנוֹ· וְחֶבְיוֹנוֹ· בְּחִיל זֶה לָזֶה יְדַבֵּרוּ: וּבִנְעִימוֹת· וּבִתְמִימוֹת· תְּהִלָּתוֹ יְסַפֵּרוּ: וְאֵין בָּהֶם· וּבֵינֵיהֶם· לְשׁוֹן שֶׁקֶר וּרְמִיָּה:

יָיָ אֱלֹהֵי צְבָאוֹת מִי־כָמוֹךָ חֲסִין | יָהּ:

יחיד ערץ, הקב"ה היחיד הנערץ לבדו. ענותו וגדלתו מפרסמת, כדאיתא במגלה ל"א כל מקום שאתה מוצא גבורתו של הקב"ה אתה מוצא ענוותנותו וכו'. דרי נשיה, הדרים בארץ, כמו וצדקתך בארץ נשיה (תהלים פ"ח, י"ג), ובויקרא רבה פ' כ"ט ומדרש אסתר דף קי"ט ז' שמות לארץ, ארץ אדמה ארקא גיא ציה נשיה תבל. נערכים למערכות ומחנות. ה' אלהי צבאות, תהלים פ"ט, ט'. עליונים ותחתונים, ברואי מעלה וברואי מטה. ואי מעונו, ואיה מקומו. וחביוני, חביון עזו (חבקוק ג', ד') ויסודו בפרקי רבי אליעזר פ ד' החיות עומדות אצל כבודו של הקב"ה ואינן יודעות מקום כבודו. בחיל, ביראה ובאימה.

תבצר· מתחת לכסאך: ומפעלך· יעיד לך· נגד כל־בריאך: ועדותם·
כי בראתם· ולא ידעו איכה: כראשונים· כאחרונים· יחד באימה עונים·
הוא אלהי האלהים ואדני האדנים: הזמנים· משתנים· והודו לא ישתנה:
המקרה· שתים עשרה· ומעלות בשבעה בונה: ובחכמה· כסיל וכימה·
שבעה עולים בקנה: והשמש· כי יאמש· על פיו יסע ויחנה: ויתהלך·
כמו מלך· ממחנה אל־מחנה: ואור סהר· לטהר· במרכבת המשנה:
ומסביביו· כוכביו· לכלם מספר מונה: ופלך רב· למול מערב· פעם
בכל־יום יפנה: משתחוה· ומחוה· כי לכל יש קונה: ואם נעלה· הלא
נגלה· במעשיו פנים בפנים: הוא אלהי האלהים ואדני האדנים: ושם קבה·
במסבה· ותלה בתוכה אדמה: ותעמוד· על לא יסוד· אבל תלויה על
בלימה: כי כבדה· לכן ירדה· ובקשה למטה מקומה: ואיש דרשה· את־

הגלגל לא ישא אותך אלא אתה תשא את הגלגל וכמבואר למעלה דף 640. **תבצר**, תשמור, מל' ערים בצורות (דברים ג', ה') לבצר החומה (ישעיה כ"ב, י'). **יעיד לך**, מעשי השם הם מעידים על גדולתו. **הוא אלהי**, דברים י', י"ז. **שתים עשרה**, י"ב מזלות. **ומעלות בשבעה**, שבעה רקיעים (חגיגה י"ב, ב'). **כסיל וכימה**, שמות קבוצי כוכבים (עמוס ה', ח'. ואיוב ט', ט'. ל"ח, ל"א). **שבעה עולים**, כוכבי כימה הם ז' (זיעבענגעסטירן, פלעיאַדעו). ויש מפרשים על ז' כוכבי לכת שצ"ם חנכ"ל. **כי יאמש**, ר"ל כי יבוא עת החשך אז יסע השמש ממקום שרותו על פי ה', וכי יעבור החשך אז יחנה השמש בשרותו. יאמש מל' אמש שהוא ל' חשך. ובכי"י גורס ימש וגם הוא ל' חשך כמו שמות י', כ"א. **סהר**, לבנה בל' ארמי. **במרכבת המשנה**, ר"ל הלבנה היא מהלכת אחרי השמש כמו משנה למלך. **ופלך**, סיבוב (קרייס). **פעם בכל יום**, כן בכי"י וכצ"ל בעדות משקל הפיוט. ור"ל השמש מהלך את סיבובו פעם אחד בכל יום וסבובו לצד מערב. **ואם נעלה**, ואע"פ כי הקב"ה נעלה הוא ממנו מצד עצמותו מ"מ מצד מעשיו נגלה לנו. **קבה**, אוהל כמו במדבר כ"ה, ח'. והכוונה על חוג אויר השמימי האַרילאַגט. **על לא יסוד**, כן בכי"י. **על בלימה**, על לא דבר (איוב כ"ו, ז'). **כבדה** האדמה.

קדישים· רן רוחשים· עם כרובים ושרפים: והם עומדים· ומסלדים·
וכסא אל מקיפים: במרכבות· לרבבות· למאות ולאלפים: ורגליהם·
בכנפיהם· מסתירים ובם עפים: יקדישון וישלשון· קדשת רב עליליה:

יי אלהי צבאות מי־כמוך חסין יה:

· בעת לכתם· לארבעתם· ואופניהם אצלם: ובעמדם· במעמדם·
יקומון המה למולם: ושם ירימון· ויעצימון· אדוניהם ברום עולם:
בקדשה· משלשה· כבוד האל מלא עולם: קדוש יענו· קדוש ישנו·
קדוש ישלשו שלישיה: יי אלהי צבאות מי־כמוך חסין יה: והחיות וכו'.

קדישים, שם כת אחת של המלאכים. **רון**, רנה. **רוחשים**, מל' רחש לבי (תהלים מ"ה, ב'). **ומסלדים**, יראים מל' ואסלדה (איוב ו', י'). **מקיפים**, סובבים. **ורגליהם בכנפיהם מסתירים**, שנאמר ובשתים יכסה רגליו (ישעיה ו', ב'). **ובם עפים**, שנ' ובשתים יעופף (שם). **רב עליליה**, הקב"ה (ירמיה ל"ב, י"ט). **לארבעתם**, ארבע החיות. **יקומון המה**, האופנים, וכמו שנאמר בלכת החיות ילכו האופנים אצלם, בלכתם ילכו ובעמדם יעמדו (יחזקאל א', י"ט. כ"א). **ירימון**, ירוממו. **ויעצימון**, משבחים תעצומות עוז של הקב"ה. **כבוד האל מלוא עולם**, עש"ה במדבר י"ד כ"א. ישעיה ו', ג'. **ישנו**, יאמרו שנית.

שָׁרְשָׁהּ. וְתַעֲלֶה לִמְרוֹמָהּ: וְתוֹךְ שְׁתֵּיהֶן. וּבֵינֵיהֶן. הָאֲוִיר וְהַמַּיִם מָה: וְכָל פְּרוּדוֹת. וּצְמוּדוֹת. הֵם יְסוֹדוֹת לָהֵמָּה: וּבָם צֶמַח. כָּל־צֶמַח. הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה: וְאֵד יַעֲלֶה. וִיכַלֶּא. לְרַחֲמִים אוֹ לִנְקָמָה: כִּי חִצָּיו. בְּלֵב מְנַאֲצָיו. וַחֲנוּנָיו הֵמָּה חֲנוּנִים. הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים: דּוֹר נִשְׁמַד וְדוֹר עָמַד. וְהוּא קַיָּם לְדוֹר דּוֹרִים: בְּרֹאשׁ כָּל־אֵל. הוּא הָאֵל. וְאַחַר כָּל הַדְּבָרִים: לֹא בְכֹחַ. כִּי בְרוּחַ. יוֹצֵר כָּל־הַיְצוּרִים: הַנְּשָׁמוֹת. וְהַחָכְמוֹת. וְהַשֵּׂכֶל הַמְּאִירִים: וּרְקִיעַ. הִרְקִיעַ. וְעָלָיו מַיִם הוֹרִים: מְאוֹרוֹת. וּמַזָּרוֹת. עֲלֵי אֶרֶץ מַזְהִירִים: וְאֶרְאֶלִּים. וְחַשְׁמַלִּים. שֵׁם כְּבוֹדוֹ מַזְכִּירִים: וְתַרְשִׁישִׁים. מְפָרְשִׁים. שֵׁם אוֹמְרִים וּמַאֲמִירִים: וּשְׂרָפִים. מַקִּיפִים. וּכְרוּבִים וְאוֹפַנִּים. הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים: הָאוֹמֵר. וְהַגּוֹמֵר. וְהַמַּגִּיד אוֹתִיּוֹת: וְהַצּוֹפֶה. רַע וְיָפֶה. וְיוֹדֵעַ מַה לִּהְיוֹת: אֱסוֹף עֶדְרָךְ. לְתוֹךְ חֶדְרָךְ. מִבֵּין שִׁנֵּי אֲרָיוֹת: הַשֵּׁיוֹת. הַשְּׁבוּיוֹת. אֱלֵי קֵדָר וּנְבָיוֹת: כִּי בְחַנְתָּם. וּצְרַפְתָּם. וְהוֹרַדְתָּם לְתַחְתִּיּוֹת: הֵן בְּכָל־זֹאת. בְּךָ אֲחוּזוֹת. וּלְיֶשְׁעֲךָ צוֹפִיּוֹת: קְדֻשַּׁת שִׁמְךָ. בְּעוֹלָמְךָ. קוֹרְאוֹת בְּרֹאשׁ הֹמִיּוֹת: קוֹל מְרִימוֹת. לְהִדַּמּוֹת. לִכְרוּבִים וּלְחַיּוֹת: מַקְדִּישִׁים. וּמְשַׁלְּשִׁים. כֶּתֶר לְיוֹצְרָם נוֹתְנִים. הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים: והחיות ישוררו וכו'.

זולת. ע"ס א"ב עד אות כ' ואחריה אות ת' ובסוף חתום יצחק.

אֶזְכְּרָה מִקֶּדֶם פִּלְאֲךָ לְשִׁמְךָ וּלְזִכְרְךָ תֵּשֶׁק. בְּךָ גִּילָה שְׁלֵמָה מַחְמַד חֶפְצִי חֵשֶׁק. גָּאַלְתָּ בִּזְרוֹעַ עַמְּךָ נִהַלְתָּ בְּחֶסֶד מֶשֶׁק. אֲדֹנָי עֹז יְשׁוּעָתִי סַכּוֹתָה לְרֹאשִׁי בְּיוֹם נָשֶׁק: דֶּרֶךְ אֶרֶץ שִׁנִּיתָ סִדַּרְתָּ מִשַּׁחַק נִטְחַן. הַטַּל

וביניהן, בין הארץ והאדמה. פרודות, ל' נפרד. וצמודות ל' חבור. והכוונה האדמה והארץ והאויר והמים הם היסודות לכל אלה הנבראים. ובם נבראו יסודות האלה. ואד יעלה, שעורו ואד יעלה לרחמים או יכלא לנקמה. חציו, של הקב"ה. דור נשמד, ר"ל דור הולך ודור בא. כל אל, כל אלה. ואחר כל הדברים, ר"ל הקב"ה הוא קדמון לכל דבר והוא נמצא אחרי כי יכלה כל דבר. לא בכח, ר"ל לא ביגיעה רק ברוח פיו ברא כל היצורים וכל הנשמות והחכמות והשכל, וכדאיתא בב"ר פ' ג' לא בעמל ולא ביגיעה ברא הקב"ה את עולמו אלא בדבר ה' ובדבר שמים נעשו. המאירים, כ"א המעירים. הורים, הזיל, מל' מורים וממטר (ישעיה ד', ו'). ומזרות, מזלות (איוב ל"ח, ל"ב). ואראלים, וחשמלים, ותרשישים, ושרפים, וכרובים, ואופנים, כלם שמות כתות מלאכים. מפרשים שם, אומרים את שם המפורש. ומאמירים, ומשבחים, מל' את ה' האמרת (דברים כ"ו, י"ז). מקיפים, סובבים את כסא הכבוד. והמגיד אותיות, המודיע את העתיד להיות, ומל' ישעיה מ"א, כ"ג. קדר ונביות, שמות בני ישמעאל (בראשית כ"ה, י"ג). בראש הומיות, ר"ל לעיני כל, ומל' משלי א', כ"א. להדמות, להיות דומה לכרובים ולחיות המקדישים את השם בכל יום תמיד.

תשק, ל' תשוקה וחשק. מחמד חפצי חשק, ר"ל אתה הוא כל חשקנו ואליך כל תאותנו. גאלת, ל' תהלים ע"ז, ט"ז. משק, ל' מזון וכלכלה כמו בן משק ביתי (בראשית ט"ו, ב'). עוז ישועתי, תהלים ק"מ, ח'. דרך ארץ שנית, כי בדרך ארץ הלחם יוצא מן הארץ ולישראל היה הלחם יורד מן השמים. ובתנחומא פ' בשלח, בא וראה כמה חביבין ישראל לפני הקב"ה ששינה להם מעשה בראשית ועשה להם העליונים תחתונים והתחתונים עליונים, לשעבר היה הלחם עולה מן הארץ והטל יורד מן השמים, ועכשו ירד הלחם מן השמים והטל עולה מן הארץ. משחק, מן השמים. נטחן, המן (במדבר י"א, ח'). ואמר ל'

עוֹלֶה וּמְחַסְפָּס עֲלוּמוֹת מַלְבִּין וּבְחַן· וּמִדֵּי יוֹם בְּיוֹם פָּנֶיךָ לְהַקְבִּיל בְּתַחַן·
דִּשַּׁנְתָּ בַשֶּׁמֶן רֹאשִׁי תַּעֲרֹךְ לְפָנַי שֻׁלְחָן: זִיו עֲנַן כָּבוֹד צָרִיךְ אֶחָד לִכְנֹס·
חָדֵר לִפְנִים מֵחֶדֶר קָרַן עִמּוֹ כְּפַנָּס· טִהֵר וְגִהֵץ וּמַשְׁלִים רֶמֶז לְשַׁבָּת
בְּהִכָּנֵס· מִפְּנֵי קֹשֶׁט סֶלָה נָתַתָּה לִירֵאֶיךָ נֵס: יְחוֹקְקוּ נְדִיבֵי עָם שִׁירַת
הַבְּאֵר לַחֲסָלָה· כְּמִין כְּבָרָה קְטַנָּה מְחֻקֶּקֶת וּמְעֻגֶּלֶת בְּסַלְסוּלָהּ· תּוֹקֶפֶת
עֲבוּר בַּצִּיּוֹת שְׁנֵים עָשָׂר מְסִלָּה· נְהָרוֹת תְּבַקַּע אֶרֶץ שְׁבֻעוֹת מַטּוֹת אֹמֶר
סֶלָה: יְדִידוֹת קַדְמֹנִיּוֹת כִּנֵּס פְּלִיאוֹת גְּמִילוּת חֲסָדֶיךָ· צִיּוּן סֻכַּת דָּוִד
הֵיטִיבָה כְּסוֹדְךָ לַחֲסִידֶיךָ· חַדֵּשׁ עֹז מְיַחֲדֶיךָ כְּבַיָּם צוֹפִים כְּבוֹדֶךָ· קוּמָה
עֶזְרָתָה לָנוּ וּפְדֵנוּ לְמַעַן חַסְדֶּךָ: עזרת אבותינו וכו׳.

שחק אצל המן ע"פ חגיגה דף י"ב שחקים שבו רחיים עומדות וטוחנות מן לצדיקים. ומחספס, מל׳ דק מחספס (שמות ט"ז, י"ד). עלומות מלבין ובחן, כדאיתא ביומא דף ע"ה והמן כזרע גד לבן, שהיה מלבין עונותיהם של ישראל, אמר ר"י כשם שהנביא היה מגיד להם לישראל מה שבחורים ומה שבסדקים כך המן מגיד להם לישראל מה שבחורים ומה שבסדקים, כיצד, שנים שבאו לפני משה לדין, זה אומר עבדי גנבת וזה אומר אתה מכרתו לי, אמר להם משה לבקר משפט, למחר אם נמצא עומרו בבית רבו ראשון בידוע שזה גנבו, ואם נמצא עומרו בבית רבו שני בידוע שזה מכרו לו, וכן איש ואשה שבאו לפני משה לדין, זה אומר היא סרחה עלי והיא אומרת הוא סרח עלי, אמר להם משה לבקר משפט, למחר אם נמצא עומרה בבית בעלה בידוע שהיא סרחה עליו, ואם נמצא עומרה בבית אביה בידוע שהוא סרח עליה. ומדי יום ביום, לא היה יורד המן אלא יום יום ולא מהיום למחר כדי שתמיד יהיו עיניהם תלויות לשמים. בתחן, בתחנה. דשנת, תהלים כ"ג, ה׳. צריך אחד לכנס, שאם היה אחד צריך ליכנס למקום אופל זיו הענן היה מאיר לו שם. קרן, האיר. כפנס, כעששית, לאטערנע. טהר וגהץ, ענן הכבוד היה מגהץ לבושיהם, וכמו שפירש רש"י בדברים ח׳, ד׳. גהץ ל׳ החליק ושפוי בל׳ תלמוד, גלעטטען ביגעלן. ומשלים, עמוד הענן היה משלים לעמוד האש ועמוד האש היה משלים לעמוד הענן, וכמו שפירש רש"י על פסוק לא ימיש (שמות י"ג, כ"ב) והפסוק הזה רמז להכנסת שבת שלא לאחר בהדלקה כדאיתא בשבת דף כ"ג, ע"ב. מפני קשט, תהלים ס׳, ו׳. יחוקקו, מל׳ במדבר כ"א, י"ח. לחסלה, לגמור. חסל ל׳ גמר וסוף בארמית, כמו אתא למחסל (ב"ר פ׳ ע"ו) חסלת בינא (תרגום ירושלמי בראשית כ׳, י"ט). ומה שמביא פה הפייטן על ענין המן את שירת הבאר יסודו בשמות רבה פ׳ כ"ה, למה לא אמרו שירה על המן כשם שאמרו על הבאר, אלא על המן היו מוציאין דברי תפלות שנ׳ ועתה נפשנו יבשה אין כל, אמר הקב"ה איני מבקש לא תרעומותיכם ולא קילוסיכם לפיכך לא נתן להם רשות לומר שירה אלא על הבאר מפני שהיו מחבבין אותה שנ׳ עלי באר ענו לה עכ"ל, וזה שנקד הפייטן ל׳ לחסלה ר"ל מחבבתם לשורר על המן גמרו אותה בשירת הבאר. כמין כברה קטנה, הבאר היתה כמין כברה והיתה מגדלת מיני דשאים ואילנות שהתענגו בם ישראל כדאיתא בתנחומא פ׳ חוקת. בסלסולה, בעלייתה. תוקפת הבאר. עבור בציות וכו׳, גם זה ע"פ תנחומא, באר אפרוה שרים, וכי חפורה היתה, אלא שניתנה בזכות אבות שנקראו שרים שנ׳ פתח צור ויזובו מים הלכו בציות נהר, כרוה נדיבי העם. שהיו הנשיאים עומדים על גבה ומושכים במטותיהם כל אחד ואחד לשבטו ולמשפחתו, וריוח היה בין הדגלים מלא מים מעבורין, אשה שהיתה צריכה לילך אצל חברתה מדגל לדגל היתה הולכת בספינה שנ׳ הלכו בציות נהר ואין ציות אלא ספינות שנ׳ וצי אדיר לא יעברנו עכ"ל. נהרות, חבקוק ג׳, ט׳. כנס פליאות גמילות חסדיך, ס"א זכור פליאת מדת חסדיך. כסודך, כאשר גלית את סודך והיא הנבואה לחסידיך הנביאים. צופים, רואים. קומה, תהלים מ"ד, כ"ז.

ע"פ א"ב כפול וכל סופי החרוזים על לה"כ, וחתום בו אברהם הכהן ברבי יצחק.

אוֹת בְּרִיתוֹת שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה בְּכָרוֹת אֵל רָם· אָמַר לְעַבְדּוֹ זְקַן בֵּיתוֹ קוּם לְשָׁמְרָם· וְלֹא יִקָּרֵא עוֹד אֶת־שִׁמְךָ אַבְרָם: כְּתֻמּוֹ הָלַךְ צַדִּיק שָׁב בָּא בַּיָּמִים· כְּאָמוּר לוֹ אֵל הֱיֵה חֲתַן דָּמִים· הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי וֶהְיֵה תָמִים: גּוֹזֵר אֹמֶר עָלָיו הַמְּלָאכָה לִגְמֹר· גַּם אֵל בְּעַצְמוֹ הוֹאִיל בְּרִית לִשְׁמֹר· כָּרַת יְיָ אֶת־אַבְרָם בְּרִית לֵאמֹר: אַחֲרֵי בְלוֹתוֹ רַבָּה הָאֵל מַעֲדַנָּיו· בְּרַבִּים יַעֲשֶׂה צְחוֹק לְגַדֵּל כֹּהֲנָיו· וַיִּפֹּל עַל־פָּנָיו· לִפְנֵי קָדוֹשׁ: דַּם בְּרִית אֶת־יוֹם מְנוּחָתוֹ· דּוֹחֶה אֶת־הַנֶּגַע בְּהֵרָאוֹתוֹ· וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל בְּשַׂר עָרְלָתוֹ: הִפְלִיא חֲסָדָיו שֵׁם הַמְפֹרָשׁ לְעִילוּם· הֵכִין לַמְקַנֵּא כֵּס כַּשֶּׁמֶשׁ וְיַהֲלוֹם· בְּרִיתִי הָיְתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם: וְלָקַח הַכֹּהֵן בְּשַׂר בְּרִית וְדָמוֹ· וּמִיכָאֵל הַשַּׂר מַקְרִיב בִּמְרוֹמוֹ· מִשְׁפַּט עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ: זֶה דַּם הַבְּרִית אֲשֶׁר בּוֹ יֶעֱרַב· זֶבַח פֶּסַח צָעִיר וָרַב· הִמּוֹל לוֹ כָל־זָכָר וְאָז יִקְרַב: חֵלֶק כְּחֵלֶק יֹאכַל אִישׁ בִּמְסִבּוֹ· חָלַץ מֵהֶם אִישׁ נֵכָר מִלִּבּוֹ· וְכָל־עָרֵל לֹא־יֹאכַל בּוֹ: טֻמְאַת בְּשָׂרוֹ אִישׁ בֶּעָפָר יְעַפֵּר· טוּבוֹ וְיָפְיוֹ עָצְמוֹ מִלְּסַפֵּר· כִּי־הַדָּם הוּא בַּנֶּפֶשׁ יְכַפֵּר: יַבֶּלֶת נֶחְתֶּכֶת לְזִבְחֵי שְׁלָמִים· יֵעָשֶׂה כֵן לִבְנֵי שְׁמֹנַת יָמִים· וְיַחְדָּו מִלְמַטָּה יִהְיוּ תַמִּים: כָּל־סְפִירוֹת בְּלִימָה בַּמִּילָה יָסָדוּ· כַּמָּה מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֱמֶת יָעִידוּ· אֲשֶׁר־חֲכָמִים יַגִּידוּ וְלֹא כִחֲדוּ: לוּלֵי דַּם בְּרִית אָמַר אֱלֹהִים

בריתות שלש עשרה, ע"פ נדרים ל"א, ב', ר' ישמעאל אומר גדולה מילה שנכרתו **עליה י"ג בריתות.** ור"ל בפ' המילה (בראשית י"ז) כתובה תבת ברית י"ג פעמים. **אמר,** הקב"ה. **לעבדו זקן ביתו,** לאברהם אבינו שהיה אז זקן בן צ"ט שנה. **לשמרם,** לשמור את בריתות אלה של המילה. **ולא יקרא,** בראשית י"ז, ה'. **היה חתן דמים,** ר"ל מול את עצמך, ומל' שמות ד', כ"ו. **התהלך,** בראשית י"ז, א'. **גוזר אמר,** הקב"ה. **הואיל,** ר"ל הקב"ה עזר לאברהם לימול וע"פ המדרש ב"ר פ' מ"ז כמול אברהם, על אברהם אין כתיב אלא נימול, בדק את עצמו ומצא עצמו מהול. ובתנחומא, ויפול אברהם על פניו כיון שנפל אברהם על פניו רמז הקב"ה לאותו מקום ועקצו עקרב ונמצא מהול. **כרת ה',** בראשית ט"ו, י"ח. **לגדול כהניו,** אברהם היה ככהן גדול בהקריבו את בנו למזבח. **ויפל,** שם י"ז, ג'. י"ז. **את יום מנוחתו דוחה,** המילה דוחה את השבת, ואף אם יש שם בהרת יקוץ, וכדאיתא בנדרים ל"א, ב' ושבת קל"ב. **וביום,** ויקרא י"ב, ג'. **לעילום,** כמו לעולם (דה"ב ל"ג, ז'). **למקנא,** לאליהו הנביא עה"ה קנא קנאתי וכו' (מ"א י"ט, י'). **כס,** ע"פ פרקי ר"א פ' כ"ט, אמר הקב"ה לאליה קנאת בשטים על גלוי עריות שנ' פינחס בן אלעזר וכו', וכאן אתה מקנא, חייך שאין ישראל עושין ברית מילה עד שאתה רואה בעיניך, מכאן התקינו חכמים שיהיו עושים מושב כבוד למלאך הברית שנ' ומלאך הברית אשר אתם חפצים הנה בא. **ויהלום,** שם אבן טובה. **בריתי,** מלאכי ב', ה'. **ולקח הכהן,** ר"ל אליה הנביא שהוא כהן שהוא פינחס כדאיתא בפר"א פ' כ"ט וילקוט ראש פ' פינחס. **ומיכאל השר,** ע"פ סוף מנחות. **משפט** מ"א ח', כ"ו. ופה פירוש **משפט עמו, תפלת עמו,** וראה בתוספות שם במנחות. **יערב,** ל' וערבה לה' מנחת יהודה, ר"ל רק מי שנמול מותר לו לזבוח **זבח פסח,** וגם לאכול ממנו אינכו מותר אלא לנמול. **המול לו,** שמות י"ב, מ"ח. **במסבו,** במסובין בליל פסח. **חלץ,** נשמט, ר"ל אסור בזבח פסח. **נכר מלבו,** שנתנכרו מעשיו (רש"י לשמות י"ב, מ"ג). **וכל ערל,** שם י"ב, מ"ח. **בעפר יעפר,** כי מזים עליו ממי עפר פרה אדומה. **טובו ויפיו** של דם ברית מילה. **עצמו מלספר,** ר"ל גדול הוא יותר מן אפר פרה אדומה, כי הוא מכפר על הנפש. **כי הדם,** ויקרא י"ז, י"א. **נחתכה** בשבת, וע"פ ערובין ק"ג חותכין יבלת במקדש. **ויחדו,** ל' שמות כ"ו, כ"ד. **ספירות בלימה,** יסודו בס' יצירה פ' א', **עשר ספירות בלימה** כמספר עשר אצבעות חמש כנגד חמש וברית יחיד מכוון באמצע במילת הלשון ובמילת המעור עכ"ל, ופירוש **בלימה** מל' **תולה ארץ על בלימה** (איוב כ"ו, ז') ר"ל כל עשר הספירות שבהן נתלית הארץ על בלימה בזכות המילה נוסדו, וע"פ נדרים דף ל"ב אלמלא דם ברית לא נתקיימו שמים וארץ דכתיב אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי (ירמיה ל"ג, כ"ה). **אשר חכמים,** ל' איוב ט"ו, י"ח.

נִחַמְתִּי· לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת אֶרֶץ וְשָׁמַיִם לֹא רוֹמַמְתִּי· חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שָׂמְתִּי: מִילַת מָעוֹר וְלֵב וְלָשׁוֹן הֵמָּה· מַכְרִיעִים בֵּין הַחֲמִישִׁים שָׁמָּה· יְיָ יִתֵּן חָכְמָה: נַעֲרֵי יִשְׂרָאֵל בְּחֹק בְּרִיתוֹתֵיהֶם· נִמּוֹלִים אֲשֶׁר לֹא יְמוּתוּן אֲחֵיהֶם· אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם: שֶׂה תָמִים נִמּוֹל רִאשׁוֹן לִשְׁמֹנָה· סְעָדוּהוּ מַלְאֲכֵי שָׁלוֹם בַּחֲנִינָה· עַל־יֶרֶךְ הַמִּזְבֵּחַ צָפֹנָה: עָרְלַת בֶּן־אִישׁ טוֹב פָּשְׁתָה תִּפְשֶׂה· עֶבְרָה קְרָאַתְהוּ וְאָדוֹן קָשֶׁה· וַיְבַקֵּשׁ לַהֲרֹג אֶת־מֹשֶׁה: פְּנִימָה כְּבוּדָּה פִּשְׁפְּשָׁה בְּמַעֲלָלָיו· פִּדְיוֹן נַפְשׁוֹ שָׁתָה עָלָיו· אֶת־עָרְלַת בְּנָהּ וַתַּגַּע לְרַגְלָיו: צַדִּיק בִּן־נוּן מָל שֵׁנִית נְדִיבִים· צוּר יְשׁוּעָתָם שְׁמָרָם מִכַּף אוֹיְבִים· בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיוֹתָם כֹּאֲבִים: קָם עַל נְדִיבוֹת נַפְשׁוֹ מִמֶּרְחָץ נִבְהֲלָה· קִדְּמוּהוּ שְׂעִפָּיו בִּמְשׂוֹשׂ בְּרִית מִילָה· תְּשֻׁאוֹת חֵן חֵן לָהּ: רֵיחוֹ נִיחוֹחַ כִּצְרוֹר הַמֹּר· רַבָּה תְהִלּוֹתָיו לָאֵל לֵאמֹר· לַמְנַצֵּחַ עַל־הַשְּׁמִינִית מִזְמוֹר: שִׁיבַת צִיּוֹן אֵל בַּהֲשִׁיבוֹ· שִׁבְטֵי יָהּ יִנְהֲרוּ אֵלָיו וְאֶל־טוּבוֹ· עֶרֶל לֵב וְעֶרֶל בָּשָׂר לֹא יָבוֹא: תּוֹרַת הַבְּרִית שְׁמוּרָה וַעֲרוּכָה· תֵּעָשֶׂה בְּעִבְרִי מָהוּל כָּכָה· כִּי שָׁם צִוָּה יְיָ אֶת־הַבְּרָכָה: אַךְ אִם אֵין אִישׁ וּזְמַן עוֹבֵר· בַּנָּשִׁים מִשְׁפָּחוֹת תִּהְיֶה תַּחַת גֶּבֶר· תְּבֹרַךְ מִנָּשִׁים אֵשֶׁת חֶבֶר: רוּחַ יְיָ דִּבֶּר עַל־פִּי נָבִיא· הִמּוֹל יִמּוֹל, וְעָרֵל וְכוּתִי וַעֲרָבִי יִכָּלֵא הָעָם מֵהָבִיא: הֵן גָּאַלְתָּ אֵל בִּדְמֵי שִׁירַיִם· כָּל־בֵּית יְהוּדָה וּשְׁאֵרִית אֶפְרָיִם· הַנִּדָּחִים

נחמתי, ל' חרטה. מעור, ל' ערוה. מכריעים בין החמישים, המילה של הערוה ושל הלב ושל הלשון היא מכוונת באמצע בין חמשה וחמשה, והכוונה על הידים והרגלים שהם בכל אחד חמש אצבעות, ועי"פ משנת ס' יצירה הנזכרה ועוד שם בסוף פ' ו' כשבא אברהם אבינו נגלה עליו אדון הכל יתברך שמו וכרת לו ברית בין עשר אצבעות ידיו והוא ברית הלשון ובין עשר אצבעות רגליו והוא ברית המילה. החמִישִים, כן הנוסחא ביו"ד אחרי מי"ם והוא הרבוי מן חֲמִישִי. ה' יתן חכמה, משלי ב', ו'. אשר לא ימותון אחיהם, כי תינוק אשר מתו אחיו במילה אינו נימול שנ' וחי בהם (ויקרא י"ח, ה') ולא שימות בהם וכדאיתא ביבמות דף ס"ד, ב'. שה תמים, הוא יצחק. על ירך המזבח, ר"ל כאשר נעקד על גב המזבח, ול' ויקרא א', י"א. בן איש טוב, בנו של משה רבינו הנקרא טוב עפ"ה שמות ב', ב'. קראתהו, פגעה במשה בעבור שלא מל את אליעזר בנו וכדאיתא בשמות רבה פ' ה' ומובא ברש"י לשמות ד' כ"ד. ויבקש, ל' שמות ב', ט"ו. פנימה כבודה, ל' תהלים מ"ה, י"ד. ותואר לצפורה אשת משה. פשפשה, חפשה ודרשה. את ערלת, שמות ד', כ"ה. בן נון, יהושע. מל שניה, יהושע ה', ב'. ביום השלישי, ל' בראשית ל"ד, כ"ה. קם על נדיבות, תואר לדוד המלך. נפשו ממרחץ נבהלה, עי"פ מנחות מ"ג, ב', בשעה שנכנס דוד לבית המרחץ וראה עצמו עומד ערום אמר אוי לי שעומד אני ערום בלי מצוה, וכיון שנזכר למילה שבבשרו נתיישבה דעתו, לאחר שיצא אמר עליה שירה למנצח על השמינית מזמור לדוד, על המילה שניתנה בשמיני עכ"ל. שעפיו, מחשבותיו. תשאות, זכריה ד', ז'. למנצח על השמינית מזמור, תהלים י"ב. וכן הובא מזמור זה במנחות ע"ג במאמר שהבאתי בסמוך, גם בפיוט אפוכי אימיו שאומרים בני אשכנז ליוצר ברית מילה גם בפיוט אלהים כוית לידידך שאומרים בני אשכנז בבהמ"ז לברית מילה הובא כך, ועכ"כ אין ספק שכוונתם על מזמור י"ב, ולא על מזמור ו' שאילו כוונתם על מזמור זה היה להם לכתוב למנצח בנגינות על השמינית; ועדיין צריך עיון כי במדרש תהלים מצאנו כל הענין הזה של דוד המלך כסדר במזמור ו', וראה בפירוש יפה מראה לירושלמי סוף מס' ברכות. ינהרו, יקבצו. ערל לב, יחזקאל מ"ד, ט'. בעברי, ולא ע"י נכרי. כי שם, תהלים קל"ג, ג'. תברך, ל' שופטים ה', כ"ד. ולקח כאן אשת חבר בטעם חבר לחכמים. על פי נביא, ר"ל בתורת משה. המול ימול, בראשית י"ז, י"ג. ונדרש בע"ז דף כ"ז הִמּוֹל ימול, ר"ל מי שהוא מהול ימול אחרים. יכלא, ל' שמות ל"ו, ו'. בדמי שירים, ר"ל בשביל מעוט דמים של דם מילה ודם קרבן פסח, ועי"פ שמות רבה פ' י"ז בשני דמים נגאלו ישראל ממצרים בדם פסח ובדם מילה שנ' ואומר לך בדמיך חיי. שִׁירַיִם, גם ביוצר ב' של סוכות חרז הפייטן שירים עם

בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם: וְעַתָּה לָמָה אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת. בָּנֶיךָ הַחֲתוּמִים בִּבְרִית וָאוֹת. נְתֻנִים לְעַם אַחֵר וְעֵינֶיךָ רֹאוֹת: שְׁלַח מִבּוֹר אֲסִירִים בְּדַם בְּרִית חֲתוּמִים. עַם־אֶחָד מְפֻזָּר וּמְפֹרָד בֵּין הָעַמִּים. כִּי־אָרְכוּ־לוֹ שָׁם הַיָּמִים: אֲנַחְנוּ כּוֹרְתִים בְּרִית אֵל בְּאַהֲבָתוֹ. וְהוּא יָמוֹל לְבָבֵנוּ לְיִרְאָה אוֹתוֹ. יִזְכֹּר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ. קָדוֹשׁ: הכל יודוך וכו'.

אופן.

נראה החרוזים חתום ד' פעמים אליעזר, וכל הבתים בעלי ד' אבנים חוץ מן הסוגר.

אֲזוּרֵי אֵימָה בְּרוּרֵי יִרְאָה. אַמִּיצֵי כֹחַ כִּסְאוֹ לְנַשְּׂאָה.
אֵימִים רוֹעֲדִים וְעוֹבְדִים בְּיִרְאָה. אוֹמְרִים לְמַלְכָּם תְּהִלָּה נָאָה:
וְעַמּוֹ כְּרוּתֵי בְרִית. מְהַלְלִים לְזוֹכֵר הַבְּרִית:
לַמֶּלֶךְ הַמְהֻלָּל מִי לֹא יְהַדֵּר. לַמֶּלֶךְ הַמְשֻׁבָּח מִי לֹא יְאַדֵּר.
לַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ לְעַלֵּה וּלְהַדֵּר. לְסַלְסֵל וּלְפָאֵר שִׁבְחוֹ לְסַדֵּר:
וְעַמּוֹ עַרְבִית וְשַׁחֲרִית. מְיַחֲדִים לְזוֹכֵר הַבְּרִית:
יִתְגַּבְּרוּ יִתְגַּבְּהוּ מְשָׁרְתֵי עֶלְיוֹן. יִתְנַשְּׂאוּ יִתְעַלּוּ בַּעֲלֵי זְהִיוֹן.
יְפָאֲרוּ יְבָאֲרוּ לְהַלְלוֹ בִּצְבְיוֹן. יִשְׂאוּ כִּנּוֹר עֲלֵי הִגָּיוֹן:
וְעַמּוֹ כְּטַל שְׁאֵרִית. מְפָאֲרִים לְזוֹכֵר הַבְּרִית:
עִירֵי גְּבוּרָה מְפַעֲמֵי שְׁכִינָה. עוֹטְרֵי כְתָרִים לֵאלֹהֵי מְעוֹנָה.
עֶלְיוֹן מְרַנְּנִים בְּגִילָה וְרִנָּה. עוֹשִׂים מְלַאכְתָּם בְּאֹמֶן אֱמוּנָה:
וְאֵם בַּת עִבְרִית. מְהַדֶּרֶת לְזוֹכֵר הַבְּרִית:

צהרים מצרים, וע"כ נקודו שִׁירַיִם מן שִׁיר וכפלם עֵיו עֵינַיִם, והוא מל' אחרית כחלתו וכמו שנמצא גם במקרא שֵׁרִית תחת שְׁאֵרִית (דה"א י"ב, ל"ח), וכן בערובין כ"ג ע' אמה ושיריים, ושנאים י"ג שפיכות שיריים ודומיהם. ומשקל אחר שְׁיָרֵי הדם שהוא מן שְׁיָר במקום שְׁאָר וכפלם סִיָּג אֱיָל. ועוד משקל אחר שִׁיּוּר בפלם כִּיּוֹר, כמו ואין שִׁיּוּר רק התורה הזאת, שעשאנו שִׁיּוּרִים (מדרש שיר דף ד') שִׁיּוּרֵי מצה ומרור (מכילתא פ' י"ג). הרי לנו ג' משקלים לתבה זו שְׁיָר שִׁיּוּר גם שִׁיַר ונראה כי המשקל שִׁיַר לא נאמר בל' יחיד אלא רק בלשון הזוגי. הנדחים, ישעיה כ"ז, י"ג. נתונים, דברים כ"ח, ל"ב. ויש לדעת כי בניקוס שני החרוזים האלה הן גאלת וכו' ועתה למה וכו' יש בכ"י החרוזים „הנא בשר ברית מזנב ומולק, כרות יכרת ורכושו יחלק, מלחמה לה' בעמלק. הנקל זאת בעיניך אלהי הצבאות, בראותך בניך חתומי ברית ואות, נתונים לעם אחר ועיניך רואות". מבור, כנוי לגלות. עם אחד, ל' אסתר ג', ח'. כי ארכו, בראשית כ"ו, ח'. יזכר, תהלים קי"א, ה'.

אזורי אימה, המלאכים העושים באימה רצון קונם. ברורי יראה, כן בכ"י והוא מל' כולם אהובים כולם ברורים. אמיצי כח, הנקראים גבורי כח (תהלים ק"ג, כ'). כסאו לנשאה, כן בכ"י. כְּרוּתֵי ברית כן בכ"י ובכ"ל. יאדר, מל' נאדרי בכח, נאדר בקדש (שמות ט"ו). לסלסל, ענין תהלה ושבח מל' סלו לרוכב בערבות (תהלים ס"ח, ה'). יתגברו יִתְגַּבְּהוּ בכ"י וכנון. זהיון, ל' זוהר ונוגה מל' גמרא זיהרא הוא דעבר (ברכות כ"ח ע"ב) זיהרא דשמשא (יומא כ"ח, ב'). בצביון, ברצון, כמו בל' ארמי רצון. כטל שארית, עפ"ה והיה שארית יעקב בקרב עמים רבים כטל מאת ה' (מיכה ה' ו'). עירי, תואר למלאכים ע"ש הכתוב עיר וקדיש, בגזרת עירין (דניאל ד' י'. י"ד). מפעמי, מל' ותחל רוח ה' לפעמו (שופטים י"ג, כ"ה) ור"ל המעוררים את שפע השכינה ברנתם ושבחם. עוטרי כתרים, מבואר למעלה דף 251.

זִמְרָה וּבְרָכָה שֶׁבַח וְהַלֵּל· זַכֵּי חַשְׁמַלִּים פּוֹצְחִים לְמַלֵּל·
זָהֳרֵי מַעְלָה מַכְתִּירִים לְכַלֵּל· וְהִירִים זְרִיזִים גָּדְלוֹ לְסַלֵּל:
וְאֹם נָאוָה שְׁחַרְחֹרִית· מְשַׁבַּחַת לְזוֹכֵר הַבְּרִית:
רֶכֶב אֱלֹהִים אַלְפֵי רִבֹּתָיִם· רוֹגְשִׁים שִׁלּוּשׁ קָדוֹשׁ בְּמַחֲנוֹתָיִם·
רוֹחֲשִׁים בָּרוּךְ בְּלִי עֲצַלְתָּיִם· רוֹעֲשִׁים וּמְנִיעִים סִפֵּי אַמּוֹתָיִם:
וְאֹם חֲתוּמָה בִּבְרִית· מְבָרֶכֶת לְזוֹכֵר הַבְּרִית:

והחיות ישוררו.

זולת. ע"ס א"ב, ובסוף חתום אברהם ברבי יצחק הכהן.

אוֹת בְּרִית יִשְׂרָאֵל וְשַׁבָּת וְהַתּוֹרָה· בִּגְלָלָם עֲלִיּוֹת בַּמַּיִם אֵל קֵרָה·
גַּם אֶבֶן פִּנַּת הָאָרֶץ יָרָה· דַּעַת יְהוָה בְּרֵאשִׁית בָּרָא: הֵן שֶׁבַע מִצְוֹת
נִצְטַוּוּ הַמּוֹרִים· וּשְׁמִינִית לְאַב הֲמוֹן אֲבִי כָּל־הָעִבְרִים· זֶה אֵלִי כָּרַת עִמּוֹ
בְּרִית בְּשָׂרִים· חִטְּאוּ בְדָמוֹ בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים: טִהֲרוּ וְקִדְּשׁוּ בְּדָמִים יְקָרִים·
יְדִידְיָה אָז לָקַח לוֹ חַרְבוֹת צֻרִים· כִּנְחָלִים נִטָּיוּ בְּדָמִים כַּיְאוֹרִים· לְרָצוֹן עָלוּ
לְיוֹשֵׁב בַּסְּתָרִים: מִשָּׁמַיִם בָּא לְבַקֵּר חֲתַן דָּמִים· נָתְנוּ רֵיחַ עֲרָלוֹת כַּעֲרוּגַת
בְּשָׂמִים· שִׁיוֹ כָּעֵת חַיָּה מָל לִשְׁמֹנַת יָמִים· עַל כֵּן עֶרֶב לְזֶבַח שְׁלָמִים:
פְּקִידָה כְּפוּלָה פָּקַד הָאֵל בְּרַחֲמִים· צֹאן אוֹבְדוֹת לִגְאוֹל מִסִּבְלוֹת עֲנָמִים·
קַל מְהֵרָה יָצְאוּ בְּדָמִים נִכְתָּמִים· רָם שָׁב שְׁבוּתָם בִּהְיוֹתָם כְּחֹלְמִים:
שָׁפַךְ חֲמָתוֹ עַל־פִּטְרֵי חֲמוֹרִים· תַּחַת אֲשֶׁר עִנּוּ בְּכוֹר בֶּן־אַדִּירִים· אֶת־
בְּרִיתוֹ זָכַר בְּעִיֵּי הָעֲבָרִים· בְּגָזְרוֹ יַם סוּף לִגְזָרִים: רִיב לַיְיָ בָּעָם אֲשֶׁר זָנַב

זמרה וברכה שבח והלל, כן בכ"י וד"י ונכון כי צריך לכל חרוז ד' תבות. **זקי**, ניצוצי אש, כדאיתא בחגיגה י"ג מהו חשמל, חיות אש ממללות. **פוצחים**, פותחים פה. **ואום נאוה שחרחרית**, עפ"ה שיר א', ה'. **רכב אלהים**, תהלים ס"ח, י"ח. **רוגשים** שלוש **קדוש במחנותים**, כן בכ"י והוא נכון. **רוחשים**, ל' רחש לבי דבר (תהלים מ"ה, ב'). **עצלתים**, עצלות. **ומניעים ספי אמותים**, עפ"ה וינועו אמות הספים (ישעיה ו', ד').

אות ברית, המילה. **עליות וכו'**, עפ"ה המקרה במים עליותיו (תהלים ק"ד, ג'). **גם אבן פנת**, עפ"ה מי ירה אבן פנתה (איוב ל"ח, ו'). ור"ל השמים והארץ נבראו בשביל המילה ובשביל ישראל והשבת והתורה, כמו שנרמז זאת בפסוק בראשית ברא, ועפ"י המדרש מביאו רש"י בפירושו, בשביל התורה שנקראה ראשית דרכו ובשביל ישראל שנקראו ראשית תבואתו. ובנדרים ל"ב אלמלא דם ברית לא נתקיימו שמים וארץ, אלמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ. ועוד **בראשית** אותיות **ברית אש**, ר"ל ברית של מילה וברית של שבת המצלת מאש של גיהנם. וראה במדרש הנעלם פ' בראשית. **שבע מצות**, ז' מצות בני נח. **המורים**, ר"ל בני אדם הראשונים. **ושמינית**, מצות המילה. **זה אלי**, הקב"ה עפ"ה שמות ט"ו, ב'. **ביום הכפורים**, לפי פרקי ר"א פ' כ"ט נמול אברהם ביום כפור. **ידידיה**, תואר לאברהם אבינו עפ"ה מה לידידי בביתי (ירמיה י"א, ט"ו) המדרש על אברהם במנחות כ"ג. **כנחלים נטיו**, שהיה מל כל ילידי ביתו והיה הדם זב כנחלים. **משמים בא לבקר**, בב"מ פ"ו, ע"ב, וירא אליו ה' באלוני ממרא, אמר ר' חמא בר חנינא אותו היום יום שלישי של מילה של אברהם היה ובא הקב"ה לשאול באברהם. **שיו**, בנו יצחק. **כעת חיה**, בראשית י"ח, י'. **פקידה כפולה**, ככתוב פקד פקדתי אתכם (שמות ג', ט"ז). **ענמים**, מצריים (בראשית י', י"ג). **נכתמים**, נרשמים. **בהיותם כחולמים**, מל' תהלים קכ"ו, א'. **פטרי חמורים**, בכורי מצרים שנמשלו לחמורים ביחזקאל כ"ג, כ'. **בעיי העברים** ר"ל במעברות ים סוף. **לגזרים**, ל' תהלים קל"ו, י"ג. ובמדרש (ילקוט רמז רמ"ב) כמו לגזורים, שכן בל' ארמי קורין למהולים גזורים. **בעם אשר זנב**

עַמּוֹ · הָאוֹמֵר לוֹ סוּר וְקַח בְּשַׂר בְּרִית וְדָמוֹ · מִתַּחַת שָׁמָיו יִמָּחֶה זֵכֶר שְׁמוֹ · בְּקוּמוֹ לַעֲרוֹץ לֹא יָכִיל וְעַמּוֹ: רְצוֹן שֹׁכְנִי סְנֶה לָשֵׂאת בִּן נוּן דִּגְלוֹ · רָשָׁע לְהַפִּיל חֲלָלִים בַּעֲצוּמוֹ וְחֵילוֹ · בִּבְרִית אֲשֶׁר הִגְבִּיר לְיִשְׂרָאֵל וּמָלוֹ · יַעְטוּ יֶשַׁע וּמִיָּדוֹ זֹאת הָיְתָה לּוֹ: יְקַר דַּם הַבְּרִית וּדְמֵי הֲרוּגִים בְּעֵינֶיךָ · צַוֵּה יְשׁוּעוֹת יַעֲקֹב וְתָדוּשׁ בְּאַף עוֹיְנֶיךָ · חֵלֶף אֲשֶׁר שָׁפְכוּ כַּמַּיִם דַּם צְפוּנֶיךָ · קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ: הַבֵּט מִשָּׁמַיִם אֵל גָּדוֹל וְנוֹרָא · כַּנָּתְךָ אֲשֶׁר חִפִּיתָה בִּירַקְרַק אֶבְרָה · הִנֵּה חוֹלַת אַהֲבָתְךָ תָּמִיד פְּזוּרָה · נֵצַח יִשְׂרָאֵל הָבָה לָּנוּ עֶזְרָה: עזרת אבותינו וכו'.

גאולה. חתום בו יהודה הלוי.

יוֹם לְיַבָּשָׁה · נֶהֶפְכוּ מְצוּלִים · שִׁירָה חֲדָשָׁה · שִׁבְּחוּ גְאוּלִים: הִטְבַּעְתָּ בְּתַרְמִית · רַגְלֵי עֲנָמִית · וּפַעֲמֵי שׁוּלַמִּית · יָפוּ בַּנְּעָלִים · שִׁירָה חֲדָשָׁה שִׁבְּחוּ גְאוּלִים: וְכָל־רוֹאֵי יְשׁוּרוּן · בְּבֵית הוֹדִי יְשׁוֹרֵרוּן · אֵין כָּאֵל יְשֻׁרוּן · וְאוֹיְבֵינוּ פְּלִילִים · שִׁירָה חֲדָשָׁה שִׁבְּחוּ גְאוּלִים: דְּגָלַי כֵּן תָּרִים · עַל הַנִּשְׁאָרִים · וּתְלַקֵּט נִפְזָרִים · כִּמְלַקֵּט שִׁבֳּלִים · שִׁירָה חֲדָשָׁה שִׁבְּחוּ גְאוּלִים: הַבָּאִים עִמְּךָ · בִּבְרִית חוֹתָמְךָ · וּמִבֶּטֶן לִשְׁמְךָ · הֵמָּה נִמּוֹלִים · שִׁירָה חֲדָשָׁה שִׁבְּחוּ גְאוּלִים: הַרְאֵה אוֹתוֹתָם · לְכָל־רוֹאֵי אוֹתָם · וְעַל־כַּנְפֵי כְסוּתָם · יַעֲשׂוּ גְדִילִים · שִׁירָה חֲדָשָׁה שִׁבְּחוּ גְאוּלִים: לְמִי זֹאת נִרְשֶׁמֶת · הַכֶּר־נָא דְּבַר אֱמֶת · לְמִי הַחֹתֶמֶת · וּלְמִי הַפְּתִילִים · שִׁירָה חֲדָשָׁה שִׁבְּחוּ גְאוּלִים: וְשׁוּב שֵׁנִית לְקַדְּשָׁה · וְאַל־תּוֹסִיף לְגָרְשָׁה · וְהַעֲלֵה אוֹר שִׁמְשָׁהּ · וְנָסוּ הַצְּלָלִים · שִׁירָה חֲדָשָׁה שִׁבְּחוּ גְאוּלִים: יְדִידִים רוֹמְמוּךָ · בְּשִׁירָה קִדְּמוּךָ · מִי כָמֹכָה יְיָ בָּאֵלִים: שִׁירָה חֲדָשָׁה שִׁבְּחוּ גְאוּלִים:

בִּגְלַל אָבוֹת תּוֹשִׁיעַ בָּנִים, וְתָבִיא גְאֻלָּה
לִבְנֵי בְנֵיהֶם. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

עמו, הוא עמלק (דברים כ"ה, י"ח). **סור**, גשה הנה. **וקח בשר ברית ודמו**, ע"פ תנחומא פ' כי תצא ואיכה רבתי דף ע"ז ובמדבר רבה דף רכ"ח, בית עמלק היו מחתכין מילותיהן של ישראל וזורקין אותן כלפי מעלה ואומרין בזה בחרת טול לך מה שבחרת. **בקומו לערוץ**, כאשר יקום הקב"ה לדין. **לא יכיל** עמלק את ועמו של הקב"ה. **לשאת בן נון דגלו**, יהושע הרים את הדגל להלחם בעמלק. **בברית אשר הגביר**, בעבור שהגביר יהושע את ברית המילה בישראל (יהושע ה', ג'). **יעטו**, יתלבשו. **הרוגים**, בכי"י נעקדים. **עויניך**, אויביך, מל' ויהי שאול עוין את דוד (ש"א י"ח, ט'). **צפוניך**, ישראל (תהלים פ"ג, ד'). **קדש קדשים הוא הדם**. **הבט משמים וכו'**, חרוז זה בכי"י כה לשונו „הזכרת חנות אל גדול ונורא, כנה נטעה ימינך בכח וגבורה, הלבנת תזכה שה הפזורה, נאת ישראל הבה לנו עזרה". **חפיתה**, ע"ה תהלים ס"ח, י"ד. **חולת אהבתך**, ישראל ע"ש שיר ב', ה'. ה', ח'. **נצח ישראל**, הקב"ה (ש"א ט"ו, כ"ט).

יום ליבשה, ראה באורו למעלה דף 645.

ברכת המזון על סעודת ברית מילה.

המנהג כי המוהל מברך את בהמ"ז בסעודת המילה. ונוהגים לזמר קודם בהמ"ז את הזמר הזה:

חתום בו שם המחבר זלמן.

נוֹדֶה לְשִׁמְךָ בְּתוֹךְ אֱמוּנַי. בְּרוּכִים אַתֶּם לַיְיָ:

בִּרְשׁוּת אֵל אָיוֹם וְנוֹרָא, מִשְׂגָּב לְעִתּוֹת בַּצָּרָה.
אֵל נֶאְזָר בִּגְבוּרָה, אַדִּיר בַּמָּרוֹם יְיָ: נודה.

בִּרְשׁוּת הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, טְהוֹרָה הִיא וְגַם פְּרוּשָׁה
צִוָּה־לָנוּ מוֹרָשָׁה, מֹשֶׁה עֶבֶד יְיָ: נודה.

בִּרְשׁוּת הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם, אֶתֵּן שֶׁבַח לְרוֹכֵב שָׁמַיִם.
אֲהוֹדֶנּוּ בְּכָל־אִיִּים, אֲבָרְכָה אֶת־יְיָ: נודה.

בִּרְשׁוּת רַבִּי וּמוֹרִי, אֶקְרָא לֵאלֹהֵי צוּרִי.
מֵאַיִן יָבֹא עֶזְרִי, עֶזְרִי מֵעִם יְיָ: נודה.

בִּרְשׁוּת הָרַבָּנִים וְהַבַּחוּרִים, אֶקְרָא לֵאלֹהֵי הָעִבְרִים.
לְכוּ נָא הַגְּבָרִים, וְעִבְדוּ אֶת־יְיָ: נודה.

בִּרְשׁוּת מוֹרַי וְרַבּוֹתַי, אֶפְתְּחָה בְּשִׁיר שְׂפָתַי.
וְתֹאמַרְנָה כָּל־עַצְמוֹתַי, בָּרוּךְ שֵׁם יְיָ: נודה.

זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ, בְּשִׁיר נָעִים אֲסַלְסְלֶהוּ.
שַׂגִּיא כֹחַ לֹא מְצָאנֻהוּ, מִי יְמַלֵּל גְּבוּרוֹת יְיָ: נודה.

לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה, שִׁיר וָשֶׁבַח רַנֵּן סְגֻלָּה.
בְּכָל־יוֹם אֲבָרֶכְךָ וַאֲהַלְלָה, בֵּית הַלֵּוִי בָּרְכוּ אֶת־יְיָ: נודה.

מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ, יְקַבֵּץ נִדְחֵי עַמּוֹ בְּמֶרֶץ.
שְׁמוֹ יִגְדַּל וְיִרֶץ, בְּשׁוּבִי אֶת־שְׁבוּתֵיכֶם לְעֵינֵיכֶם אָמַר יְיָ: נודה.

נַעֲלֶה וְנֵרָאֶה בְּבִנְיָנוֹ, כִּהְיוֹת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ עַל מְכוֹנוֹ.
וְנִשְׂמַח בְּתִקּוּנוֹ, יִשְׂמַח לֵב מְבַקְשֵׁי יְיָ: נודה.

נְבָרֶכְךָ כַּאֲשֶׁר אָמַרְתָּ, לְעָנָו מִקֶּדֶם כְּהוֹדַעְתָּ.
וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ, וּבֵרַכְתָּ אֶת־יְיָ: נודה.

נודה לשמך, הזמר הזה הדפסתיהו פה בשלמותו כפי שמצאתיו בסדר ברכות דפוס וויניציא משנת תק"מ, כי ברוב הסדורים מגודע הוא ומחוסר כל החרוזים המודיעים שם מחברו. **ברוכים**, ל' תהלים קט"ו, ט"ו. **משגב לעתות**, שם ט', י'. **אדיר**, שם צ"ג, ד'. **וגם פירושה**, גם התורה שבעל פה נמסרה לנו ע"י משה רבנו, ועי"ש דברים ל"ג, ד'. ול"ד, ה'. **לרוכב שמים**, עי"ש שם ל"ג, כ"ו. **אהודנו בכל איים**, בכל הארצות. וכ"א אל עליון על כל גוים. **אברכה**, תהלים ל"ד, ב'. **מאין**, שם קכ"א, א'. ב'. **לכו נא**, שמות י', י"א. **ותאמרנה**, ל' תהלים ל"ה, י'. **זה אלי**, שמות ט"ו, ב'. **אסלסלהו**, ל' שבח ותהלה מל' סלו לרוכב בערבות (תהלים ס"ח, ה'). **שגיא כח**, ל' איוב ל"ז, כ"ג. **מי ימלל**, תהלים ק"ו, ב'. **לישרים**, שם ל"ג, א'. **רנן סגולה**, רנה חשובה. **בכל יום**, שם קמ"ה, ב'. **בית הלוי**, שם קל"ה, כ'. **במרץ**, במרוצה ובמהרה. **וירץ**, ויצלח לקיים את הבטחת הפסוק בשובי וכו' (סוף צפניה). **ישמח לב**, תהלים ק"ה, ג'. **לענו**, למשה רבנו (במדבר י"ב, ג').

ומברכים ברכת המזון עד שמגיעים אל ונמצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם, ואז יוסיף המברך ואומר:

חתום בו אברהם (בר יצחק) הכהן.

הָרַחֲמָן, הוּא יְבָרֵךְ אֲבִי הַיֶּלֶד וְאִמּוֹ. וְיִזְכּוּ לְגַדְּלוֹ וּלְחַנְּכוֹ וּלְחַכְּמוֹ. מִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יֵרָצֶה דָמוֹ. וִיהִי יְיָ אֱלֹהָיו עִמּוֹ:

הָרַחֲמָן, הוּא יְבָרֵךְ בַּעַל בְּרִית הַמִּילָה. אֲשֶׁר שָׂשׂ לַעֲשׂוֹת צֶדֶק בְּגִילָה. וִישַׁלֵּם פָּעֳלוֹ וּמַשְׂכֻּרְתּוֹ כְּפוּלָה. וְיִתְּנֵהוּ מַעְלָה מָעְלָה:

הָרַחֲמָן, הוּא יְבָרֵךְ רַךְ הַנִּמּוֹל לִשְׁמֹנָה. וְיִהְיוּ יָדָיו וְלִבּוֹ לָאֵל אֱמוּנָה. וְיִזְכֶּה לִרְאוֹת פְּנֵי הַשְּׁכִינָה. שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה:

הָרַחֲמָן, הוּא יְבָרֵךְ הַמָּל בְּשַׂר הָעָרְלָה. וּפָרַע וּמָצַץ דְּמֵי הַמִּילָה. אִישׁ הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה. אִם שְׁלָשׁ־אֵלֶּה לֹא יַעֲשֶׂה לָהּ:

הָרַחֲמָן, הוּא יִשְׁלַח לָנוּ מְשִׁיחוֹ הוֹלֵךְ תָּמִים. בִּזְכוּת חֲתַנֵּי מוּלוֹת דָּמִים. לְבַשֵּׂר בְּשׂוֹרוֹת טוֹבוֹת וְנִחוּמִים. לְעַם אֶחָד מְפֻזָּר וּמְפֹרָד בֵּין הָעַמִּים:

הָרַחֲמָן, הוּא יִשְׁלַח לָנוּ כֹּהֵן צֶדֶק אֲשֶׁר לֻקַּח לְעֵילוֹם. עַד הוּכַן כִּסְאוֹ כַּשֶּׁמֶשׁ וְיַהֲלוֹם. וַיָּלֶט פָּנָיו בְּאַדַּרְתּוֹ וַיִּגְלֹם. בְּרִיתִי הָיְתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם: הָרַחֲמָן הוּא יְזַכֵּנוּ לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ וכו'.

הרחמן, בחרוזי הרחמן הללו חתום אברהם הכהן ונראה שהוא אברהם שחבר גם היוצר לברית מילה. ולחנכו למצות. ולחכמו בתורה. מיום השמיני, מל' ויקרא כ"ב, כ"ז. ויהי ה' אלהיו עמו, ל' עזרא א', ג'. ודה"ב ל"ו, כ"ג. לאל אמונה, פירושו ידיו ולבו יהיו נאמנים ובטוחים לאל וכטעם ויהי ידיו אמונה (שמות י"ז, י"ב). שלש פעמים, דברים ט"ז, ט"ז. אם שלש אלה, מילה ופריעה ומציצה. חתני מולות דמים, עפ"ה שמות ד', כ"ו. לעם אחד, ל' אסתר ג', ח'. כהן צדק, אליהו הנביא שהוא פינחס. לעילום, לעולם הנסתר. ול' לעילום כמו לעולם (דה"ב ל"ג, ז'). ויהלום, שם אבן טובה. וילט וכו', מ"א, י"ט, י"ג. מ"ב ב', ח'. בריתי, מלאכי ב', ה'.

וזאת להוסיף לבאורי למעלה דף 712 שאמרתי שם על אלפים רבבות תשעים „לא ידעתי מקורו" — ואח"כ מצאתי יסודו בפירוש הבחיי לראש פ' בראשית שמביא בשם מדרש, תני ר' חייא, עלך עולה תשעים, מלמד שאין כבודו של הקב"ה שורה בפחות מתשעים אלף רבבות מלאכים.

תם.

ספר תהלים

מנוקד ומוטעם על נכון ומוגה בעיון היטב

על פי

המסורות הברורות ותורות הנגינות

ומסודר לימי השבוע ולימי החדש
לשבעה וגם לשלשים חלקים

על ידי

יצחק בן אריה יוסף דוב

S. Baer.

רעדעלהיים

בשנת כי תקדמנו ברכות טוב לפ"ק.

Rödelheim,

Druck u. Verlag von J. Lehrberger & Comp.

1868.

טעמי תהלים איוב ומשלי.

---

*) הטעמים של שלשת הספרים תהלים איוב ומשלי, אשר הם משונים מטעמי שאר ספר המקרא בצורותם ובשמותם וגם בשמושם, יחלקו לאחד עשר טעמים מפסיקים ולשמנה טעמים משרתים.

הטעמים המפסיקים הם: [1]) אֽ סלוק הוא סוף פסוק. [2]) א֫א֥ עולה ויורד, אשר יבוא לסוף מחצית הראשונה של הפסוק, ועומדת צורת המרכא תחת האות אשר לה הנגון, וצורת היתיב תבוא ממעל לתנועה הקודמת לנגון, כמו הַכָּ֫בֽוֹד. ואם התבה נגונה בראשה אז ינוקד היתיב על האות האחרונה של התבה הקודמת אם אין בה נגון כמו סְפַרְתָּ֫ה אָֽתָּה. ואם התבה הקודמת יש לה הנגון בסופה, אז מנקדים היתיב בין שתי התבות באמצע כמו וַתִּשְׂנָ֫א רֶֽשַׁע. וכן אם ב׳ התבות ראויות למקף והשניה נגונה בראשה יבוא היתיב באחרית התבה הראשונה ויבוטל המקף כמו פַּלְגֵ֫י מָֽיִם. אֶל חֹֽק. [3]) א֑ אתנח, אשר כח הפסקתו ככח הזקף שבשאר ספרים. [4]) א֗ רביע גדול. [5]) א֗ רביע קטן, ושוה בצורתו אל רביע הגדול אבל מפסיק שפל הוא ממנו, וסמן הכרתו כי לעולם העולה ויורד אחריו. [6]) א֝א֗ רביע מוגרש, ועומד צורת הרביע על אות הנגון וצורת הגרש תנוקד על האות הראשונה שבתבה מחוץ לה כמו לֵ֝צִ֗ים. ואם התבה נגונה באות הראשונה אז תעמדנה ב׳ הצורות על אות אחת כמו כֹּ֝֗ל, וגם בשיש ב׳ או ג׳ תבות מוקפות בכל זאת צורת הגרש בתחלת התבה האחרונה אבל הרביע כמו חשכת־מַ֗יִם. על־דברי־כ֗וּשׁ. [7]) אא֘ צנור, ולעולם מושבו בסוף התבה על האות האחרונה אף אם נגונו בראש התבה. [8]) אא֭ דחי, והוא לעולם מקומו מחוץ לתבה לימינה אף אם נגונו בסוף התבה. ואם ב׳ תבות הוקפו במקף יבא הדחי בתחלת התבה השניה כמו כִּֽי־בוֹ לֹֽא־אִירָֽא. [9]) א֡ פזר. [10]) א֤ ׀ לגרמה, ויבוא בשתי תמונות, כי פעמים צורתו א֤ ׀ ונקרא מהפך לגרמה, ולפעמים צורתו א֨ ׀ ונקרא אולא לגרמה, ולעולם קו ארוך אחרי תבתו כעין פסק. [11]) א֓ ׀ שלשלת גרולה, וגם היא צורת פסק אחרי תבתה.

הטעמים המשרתים הם: [1]) א֥ מרכא. [2]) א֣ מונח, [3]) א֔ עלוי. [4]) אא֖ טרחא, והוא דומה אל המפסיק דחי ונבדל ממנו ע״י מקום מושבו, כי המפסיק דחי לעולם מחוץ לתבה בראשה, אבל טרחא המשרת באה תמיד תחת האות אשר לה הנגון, כמו בָּ֭ךְ (תהלים כ״ב, ה׳) הוא דחי, אבל בְּךָ֖ (שם כ״ב, ו׳) הוא טרחא משרת. [5]) א֪ גלגל. [6]) א֤ מהפך, ודומה ללגרמה המפסיק אבל ניכר ממנו ע״י שאין קו עומד אחרי תבתו, כמו לְמַ֤עַן ׀ (תהלים ס״ח, כ״ד) הוא מפסיק לגרמה, אבל לְמַ֤עַן (ע״ח, ו׳) אשר אין קו אחריו הוא משרת. [7]) א֨ אולא, וגם הוא נבדל מן המפסיק לגרמה הדומה לו ע״י שאין קו אחרי תבתו, כמו אַתָּ֨ה ׀ (תהלים י׳ ד׳) הוא מפסיק, אבל וְאַתָּ֨ה (ל״ב, ה׳) הוא משרת כי אין קו אחריו. [8]) א֓ שלשלת קטנה, וגם היא אין קו פסק אחרי תבתה ונבדלה בזה מן השלשלת הגדולה. והכלל, כי השלשלת המשרת לא נמצאה רק בשמנה מקומות ושם בתהלים ג׳, ג׳. ול״ד, ח׳. וס״ה, ב׳. וס״ח, ט״ו. וע״ב, ג׳. וקל״ז, ט׳. ומשלי א׳, ט׳. ו׳, כ״ז. וכל שאר שלשלות שבמקרא הן גדולות ומפסיקות. —

---

*) המחבר הוא יבאר רק ראשי כללי הטעמים אשר בלי דעתם לא יוכל איש לצאת ולבוא בהבנת פסוקי ספרי תהלים איוב ומשלי. אמנם החפץ להשכיל בטעמים האלה לכל דרכיהם וחקותיהם ידרשם מעל ספרי תורת אמת וימלא שם נפשו שבעו.

עוד מלבד אלה המשרתים צורה אחת אא ונקראה צנורית, אבל איננה משרת בפני עצמה אלא עבד למשרתים הוא, כי לא ישמש רק בהצטרף המרכא או המהפך בתבות אשר תקדם בהן לאות המרכא או המהפך תנועה פתוחה, ורשמה הצנורית על התנועה הפתוחה ההיא כמו יָחִילוּ יָפִיחַ (תהלים י׳, ה׳), ויש להכירה ולהבדילה בזה מן המפסיק צנור הדומה לה בצורה, כי הצנור לעולם מקומו בסוף התבה, והצנורית לעולם לפני המרכא או המהפך. ואם המרכא או המהפך בראש תבה ולפניה תבה קטנה יוצאת על תנועה פתוחה וראויה למקף, מנקדים הצנורית על ראש התבה הקטנה ומבטלים המקף כמו כִּי הוּא׃ כִּי הוּא (כ״ה, ע״ו. מ״ד, כ״ב).

הן אלה הטעמים המפסיקים ומשרתיהם הבאים בספרי תא״ם, אך הפָּסֵק והמַּקֵּף והמֶּתֶג לא יכנסו בכלל הטעמים וגם הם משמרתם בספרי תא״ם כולה כמו בשאר ספרי קדש.

הטעמים הסדורים האלה נקראים הם כולם על אותה האות שראוי להאריך בה בנגון התבה ואף אם אינם נקודים באות ההיא, כמו הצנור שהוא תמיד בסוף התבה והדחי שהוא תמיד בראש התבה, אעפ״כ נקראים באות ההיא שהיתה בה הנגינה אילו היתה אחת מנגינות אחרות. למשל בתבת פָּנֶיךָ (תהלים ל״א, כ״א) נקרא הצנור על הנו״ן וכמו שנמצא בנגינה אחרת פָּנֶיךָ (כ׳, ח׳), וכן צַדִּיקִים (ל״ג, א׳) נקרא הדחי על הקו״ף וכמו שנמצא בנגינה אחרת צַדִּיקִים (ל״ב, י״א). והטעמים אשר צורתם תאומית לעולם הנגון בצורה השניה, והצורה הראשונה איננה אלא סימן להכיר על ידה את הטעם ולהבדילו מטעם דומה לו, כמו אַלּוּפִי וּמֹרֶה שִׁיתָה יוֹמָם׃ וכן כשיש שני טעמים על תבה אחת הנגון לעולם בטעם האחרון, כמו וּבַחֲרוֹנוֹ׃ מֵאִישׁ׃ מִמְּעֲצוֹתֵיהֶם׃ בִּישׁוּעָתֶךָ׃ אוֹדִיעֲךָ׃ חוץ מן הדחי שאם ימצא לו בתבתו עוד טעם מוכח אחריו, לא יבוא הנגון על האות של המוכח ההוא, אלא יש לנגן האות הראויה לנגון כפי בנין התבה, כמו וִירוֹמְמוּהוּ (ק״ז, ל״ב) יש לנגנו מלעיל בתנועת מו׃ וכן שֶׁעֹמְדִים (קל״ה, ב׳) יש לנגנו מלרע בתנועת דים.

אחד עשר המפסיקים שבטעמי ספרי תא״ם יתחלקו לענין כח הפסקתם לארבע כתות. הכת האחת הם המפסיקים הגדולים, והם הסלוק הסוגר את הפסוק כמו בשאר ספרי קדש, העולה ויורד החולק את הפסוק לשני חלקים, והאתנח, אשר יבוא להפסקה היותר גדולה שבין העולה ויורד ובין הסלוק. הכת הב׳ הוא המפסיק הגדול רביע גדול. הכת השלישית בה המפסיקים הקטנים, והם צנור, רביע קטן, רביע מוגרש, ושלשלת׀. הכת הד׳ יבואו בה המפסיקים היותר קטנים והם דחי ופזר ולגרמה׀. הדחי והפזר גדול כח הפסקתם יותר מכח הלגרמה, והפזר מפסיק יותר מן הלגרמה ופחות מן הדחי. ואם הלגרמה או הפזר בראש פסוק פעמים כחם גדול ככח העולה ויורד והאתנח. מפסיק אחד כי יכפל בשתי תבות סמוכות יש לטעם הראשון הפסקה גדולה מן השני כמו לַחֲסִידֶיךָ וַתֹּאמֶר (תהלים פ״ט, כ׳). ואין מכל המפסיקים שיוכל להכפל בפסוק רק שלשה, הלגרמה והצנור והרביע, וסמן לצ״ר.

הדחי לעולם אחריו אתנח או רביע מוגרש, חוץ מן ב׳ מקומות שיבוא הדחי לפני הסלוק והם בתהלים ק״ט, ע״ז ובמשלי ח׳, י״ג. השלשלת הגדולה לעולם לפני הסלוק, חוץ ממקום אחד שיבוא אחריה רביע מוגרש והוא באיוב י״א, ו׳. הצנור והרביע הקטן לעולם אחריהם עולה ויורד. הרביע מוגרש הוא שכן לסלוק, ולפעמים המהפך לגרמה אחרי הרביע מוגרש טרם שיבוא הסלוק.

בקשה קודם תהלים·

קודם אמירת תהלים אומרים בקשה זו (ובשבת וי"ט אין אומרים):

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו, הבוחר בדוד עבדו ובזרעו אחריו, והבוחר בשירות ותשבחות, שתפן ברחמים אל־קריאת מזמורי תהלים שאקרא כאלו אמרם דוד המלך עליו השלום בעצמו וזכותו תגן עלינו, ותעמד־לנו זכות פסוקי תהלים וזכות תבותיהם ואותיותיהם ונקדותיהם וטעמיהם והשמות היוצאים מהם מראשי תבות ומסופי תבות לכפר חטאתינו ועונותינו ופשעינו ולזמר עריצים ולהכרית כל־החוחים והקוצים הסובבים את־השושנה העליונה ולחבר אשת נעורים עם דודה באהבה ואחוה ורעות ומשם ימשך־לנו שפע לנפש רוח ונשמה לטהרנו מעונותינו ולסלוח חטאתינו ולכפר פשעינו, כמו שסלחת לדוד שאמר מזמורים אלו לפניך כמו שנאמר גם־יי העביר חטאתך לא תמות· ואל־תקחני מהעולם הזה קדם זמני עד מלאת שנותינו בהם שבעים שנה באופן שאוכל לתקן את אשר שחתי· וזכות דוד המלך עליו השלום תגן בעדנו שתאריך אפך עד שובנו אליך בתשובה שלמה ומאוצר מתנת חנם חננו, כמו שכתוב וחנתי את־אשר אחן ורחמתי את־אשר ארחם· וכאשר אנחנו אומרים לפניך שירים בעולם הזה כך נזכה לומר לפניך יי אלהינו ואלהי אבתינו שיר ושבחה לעולם הבא, ועל ידי אמירת תהלים תתעורר חבצלת השרון לשיר בקול נעים גילת ורנן כבוד הלבנון נתן־לה הוד והדר בבית אלהינו במהרה בימינו· אמן סלה:

קודם שיתחיל תהלים יאמר ג' פסוקים אלו.

לכו נרננה ליי נריעה לצור ישענו: נקדמה פניו בתודה בזמרות נריע לו: כי אל גדול יי ומלך גדול על־כל־אלהים:

אחר שסיים תהלים יאמר ג' פסוקים אלו.

מי־יתן מציון ישועת ישראל, בשוב יי שבות עמו יגל יעקב ישמח ישראל: ותשועת צדיקים מיי מעוזם בעת צרה: ויעזרם יי ויפלטם יפלטם מרשעים ויושיעם כי חסו בו:

בַּקָּשָׁה לְאַחַר תְּהִלִּים·

בסיום כל ספר וספר מחמשת ספרי תהלים והוא אחר מזמור מ"א, ואחר מזמור ע"ב, ואחר פ"ט, ואחר ק"ו, ואחר מזמור ק"נ שהוא סוף הספר החמישי, יאמר בקשה זו:

(אבל בשבת וי"ט לא יאמרנה, רק יאמר יהי רצון העומד בדף הסמוך.)

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, בִּזְכוּת סֵפֶר

רִאשׁוֹן | שֵׁנִי | שְׁלִישִׁי | רְבִיעִי | חֲמִישִׁי

שֶׁבִּתְהִלִּים שֶׁקָּרָאנוּ לְפָנֶיךָ שֶׁהוּא כְּנֶגֶד סֵפֶר

בְּרֵאשִׁית | שְׁמוֹת | וַיִּקְרָא | בַּמִּדְבָּר | דְּבָרִים

שֶׁבַּחֲמִשָּׁה חֻמְּשֵׁי תוֹרָה, בִּזְכוּת מִזְמוֹרָיו וּבִזְכוּת פְּסוּקָיו וּבִזְכוּת תֵּבוֹתָיו וּבִזְכוּת שְׁמוֹתֶיךָ הַקְּדוֹשִׁים וְהַטְּהוֹרִים הַיּוֹצְאִים מִמֶּנּוּ שֶׁתְּכַפֵּר לָנוּ עַל כָּל חַטֹּאתֵינוּ וְתִסְלַח לָנוּ עַל כָּל־פְּשָׁעֵינוּ שֶׁחָטָאנוּ וְשֶׁעָוִינוּ וְשֶׁפָּשַׁעְנוּ לְפָנֶיךָ וְתַחֲזִירֵנוּ בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ וְתַדְרִיכֵנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ וְתִפְתַּח לִבֵּנוּ בְּתַלְמוּד תּוֹרָתֶךָ וְתִשְׁלַח רְפוּאָה שְׁלֵמָה לְחוֹלֵי עַמֶּךָ (וְלַחוֹלֶה פ"ב"פ), וְתִקְרָא לִשְׁבוּיִים דְּרוֹר וְלַאֲסוּרִים פְּקַח־קוֹחַ וְכָל־הוֹלְכֵי דְרָכִים וְעוֹבְרֵי יַמִּים וּנְהָרוֹת מֵעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל תַּצִּילֵם מִכָּל־צַעַר וָנֵזֶק וְתַגִּיעֵם לִמְחוֹז חֶפְצָם לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם וְתִפְקוֹד אֶת־כָּל־חֲשׂוּכֵי בָנִים בְּזֶרַע שֶׁל־קַיָּמָא לַעֲבוֹדָתֶךָ וּלְיִרְאָתֶךָ, וְעֻבָּרוֹת שֶׁל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל תַּצִּיל אֹתָהֶן שֶׁלֹּא תַפֵּלְנָה וְלָדוֹתֵיהֶן, וְהַיּוֹשְׁבוֹת עַל הַמַּשְׁבֵּר בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים תַּצִּיל אוֹתָהֶן מִכָּל־רָע, וְאֶל־הַמֵּינִיקוֹת תַּשְׁפִּיעַ שֶׁלֹּא יֶחְסַר חָלָב מִדַּדֵּיהֶן, וְאַל־יִמְשׁוֹל אַסְכָּרָה וְכָל־חֳלִי וּפֶגַע רַע בְּכָל־יַלְדֵי עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל וּתְגַדְּלֵם לְתוֹרָתֶךָ לִלְמוֹד תּוֹרָה לִשְׁמָהּ וְתַצִּילֵם מֵעַיִן הָרָע וּמִשָּׂטָן וּמִיֵּצֶר הָרָע· וּתְבַטֵּל מֵעָלֵינוּ וּמִכָּל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּכָל־מָקוֹם שֶׁהֵם כָּל־גְּזֵרוֹת קָשׁוֹת וְרָעוֹת· וְתַטֶּה לֵב הַמַּלְכוּת עָלֵינוּ לְטוֹבָה· וְתִגְזוֹר עָלֵינוּ גְּזֵרוֹת טוֹבוֹת· וְתִשְׁלַח בְּרָכָה וְהַצְלָחָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ· וְתָכֵן פַּרְנָסָתֵנוּ מִיָּדְךָ הָרְחָבָה וְהַמְּלֵאָה שֶׁלֹּא יִצְטָרְכוּ עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל זֶה לָזֶה וְלֹא לְעַם אַחֵר, וְתֵן לְכָל־אִישׁ וְאִישׁ דֵּי פַרְנָסָתוֹ וּלְכָל־גְּוִיָּה וּגְוִיָּה דֵּי מַחְסוֹרָהּ· וּתְמַהֵר וְתָחִישׁ לְגָאֳלֵנוּ וְתִבְנֶה בֵּית מִקְדָּשֵׁנוּ וְתִפְאַרְתֵּנוּ· וּבִזְכוּת שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹתֶיךָ שֶׁל־רַחֲמִים הַכְּתוּבוֹת בְּתוֹרָתֶךָ כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר יְיָ יְיָ אֵל רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וֶאֱמֶת נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים נֹשֵׂא עָוֹן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה וְנַקֵּה, שֶׁאֵינָן חוֹזְרוֹת רֵיקָם מִלְּפָנֶיךָ, עָזְרֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ עַל־דְּבַר כְּבוֹד שְׁמֶךָ וְהַצִּילֵנוּ וְכַפֵּר עַל חַטֹּאתֵינוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ:

בָּרוּךְ יְיָ לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן:

בשבת וכו״ע בסיום ספר מספרי תהלים יאמר זאת זאת:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, בִּזְכוּת סֵפֶר ··· שֶׁבַּתְּהִלִּים שֶׁקָּרָאנוּ לְפָנֶיךָ שֶׁהוּא כְּנֶגֶד סֵפֶר ··· בִּזְכוּת מִזְמוֹרָיו וּבִזְכוּת פְּסוּקָיו וּבִזְכוּת תֵּבוֹתָיו וּבִזְכוּת שְׁמוֹתֶיךָ הַקְּדוֹשִׁים וְהַטְּהוֹרִים הַיּוֹצְאִים מִמֶּנּוּ שֶׁתְּהֵי נֶחְשֶׁבָה לָנוּ אֲמִירַת מִזְמוֹרֵי תְהִלִּים אֵלּוּ כְּאִלּוּ אֲמָרָם דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל בְּעַצְמוֹ, זְכוּתוֹ תָּגֵן עָלֵינוּ וְתַעֲמָד־לָנוּ לְחַבֵּר אֵשֶׁת נְעוּרִים עִם דּוֹדָהּ בְּאַהֲבָה וְאַחֲוָה וְרֵעוּת וּמִשָּׁם יִמָּשֵׁךְ לָנוּ שֶׁפַע לְנֶפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה · וְכַאֲשֶׁר אֲנַחְנוּ אוֹמְרִים שִׁירִים בָּעוֹלָם הַזֶּה כָּךְ נִזְכֶּה לוֹמַר לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שִׁיר וּשְׁבָחָה לָעוֹלָם הַבָּא · וְעַל־יְדֵי אֲמִירַת תְּהִלִּים תִּתְעוֹרֵר חֲבַצֶּלֶת הַשָּׁרוֹן לָשִׁיר בְּקוֹל נָעִים גִּילַת וְרַנֵּן כְּבוֹד הַלְּבָנוֹן נִתַּן־לָהּ הוֹד וְהָדָר בְּבֵית אֱלֹהֵינוּ בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ · אָמֵן סֶלָה:

בליל הושענא רבה

בסיום כל ספר וספר מחמשת ספרי תהלים אומרים זאת זאת:

לסיום ספר א׳ יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁבִּזְכוּת סֵפֶר רִאשׁוֹן שֶׁבַּתְּהִלִּים שֶׁקָּרָאנוּ לְפָנֶיךָ שֶׁהוּא כְּנֶגֶד סֵפֶר בְּרֵאשִׁית שֶׁבַּחֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה, בִּזְכוּת מִזְמוֹרָיו וּבִזְכוּת פְּסוּקָיו וּבִזְכוּת תֵּבוֹתָיו וּבִזְכוּת אוֹתִיּוֹתָיו וּבִזְכוּת נְקֻדּוֹתָיו וּבִזְכוּת טְעָמָיו וּבִזְכוּת שְׁמוֹתֶיךָ הַקְּדוֹשִׁים הַכְּתוּבִים בָּהֶם וּבִזְכוּת שְׁמוֹתֶיךָ הַקְּדוֹשִׁים הָרְמוּזִים וְהַמְצֻרָּפִים בָּהֶם שֶׁתָּחֹן עָלֵינוּ כְּגֹדֶל חַסְדֶּךָ, וְתַחְתְּמֵנוּ בְּסֵפֶר חַיִּים טוֹבִים וְתִפְתַּח לָנוּ שַׁעֲרֵי אוֹרָה שַׁעֲרֵי לִוְיַת חֵן וָחֶסֶד שַׁעֲרֵי פְדוּת שַׁעֲרֵי לִכּוּן עֲוֹנוֹת שַׁעֲרֵי מוּל הָעֶלְיוֹן שַׁעֲרֵי דְּרוֹר: יוֹמָם יְצַוֶּה יְיָ חַסְדּוֹ וּבַלַּיְלָה שִׁירֹה עִמִּי תְּפִלָּה לְאֵל חַיָּי:

לסיום ספר ב׳ יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁבִּזְכוּת סֵפֶר שֵׁנִי שֶׁבַּתְּהִלִּים שֶׁקָּרָאנוּ לְפָנֶיךָ שֶׁהוּא כְּנֶגֶד סֵפֶר שְׁמוֹת שֶׁבַּחֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה, בִּזְכוּת מִזְמוֹרָיו וּבִזְכוּת פְּסוּקָיו וּבִזְכוּת תֵּבוֹתָיו וּבִזְכוּת אוֹתִיּוֹתָיו וּבִזְכוּת נְקֻדּוֹתָיו וּבִזְכוּת טְעָמָיו וּבִזְכוּת שְׁמוֹתֶיךָ הַקְּדוֹשִׁים הַכְּתוּבִים בָּהֶם וּבִזְכוּת שְׁמוֹתֶיךָ הַקְּדוֹשִׁים הָרְמוּזִים וְהַמְצֻרָּפִים בָּהֶם שֶׁתְּצַוֶּה פַּחְדְּךָ עַל אֹיְבֵינוּ, וְתַצִּילֵנוּ בְּכֹחַ גְּבוּרָתֶךָ, וְתַחְתְּמֵנוּ בְּסֵפֶר גְּאֻלָּה וִישׁוּעָה וְתִפְתַּח לָנוּ שַׁעֲרֵי אֹמֶץ שַׁעֲרֵי לִבּוּב שַׁעֲרֵי הַצָּלָה שַׁעֲרֵי יְשׁוּעָה שַׁעֲרֵי מְזוֹנוֹת: וְגַם עַד זִקְנָה וְשֵׂיבָה אֱלֹהִים אַל־תַּעַזְבֵנִי עַד־אַגִּיד זְרוֹעֲךָ לְדוֹר לְכָל־יָבוֹא גְּבוּרָתֶךָ:

לסיום ספר ג׳ יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁבִּזְכוּת סֵפֶר שְׁלִישִׁי שֶׁבַּתְּהִלִּים שֶׁקָּרָאנוּ לְפָנֶיךָ שֶׁהוּא כְּנֶגֶד סֵפֶר וַיִּקְרָא שֶׁבַּחֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה, בִּזְכוּת מִזְמוֹרָיו וּבִזְכוּת פְּסוּקָיו וּבִזְכוּת תֵּבוֹתָיו וּבִזְכוּת אוֹתִיּוֹתָיו וּבִזְכוּת נְקֻדּוֹתָיו וּבִזְכוּת טְעָמָיו וּבִזְכוּת שְׁמוֹתֶיךָ הַקְּדוֹשִׁים הַכְּתוּבִים בָּהֶם וּבִזְכוּת שְׁמוֹתֶיךָ הַקְּדוֹשִׁים הָרְמוּזִים וְהַמְצֹרָפִים בָּהֶם שֶׁתְּרַחֵם עָלֵינוּ בְּרַחֲמֶיךָ וַאֲמִתֶּךָ, וְתַחְתְּמֵנוּ בְּסֵפֶר מְזוֹנוֹת וּפַרְנָסָה טוֹבָה וְתִפְתַּח לָנוּ שַׁעֲרֵי יֹשֶׁר שַׁעֲרֵי וָתִיקוּת שַׁעֲרֵי דֵעָה שַׁעֲרֵי הַצְלָחָה שַׁעֲרֵי אַהֲבָה שַׁעֲרֵי וַעַד טוֹב שַׁעֲרֵי אֱמֶת שַׁעֲרֵי וַתְּרָנוּת שַׁעֲרֵי הַרְוָחָה שַׁעֲרֵי אֲרוּכָה, וְקַיֶּם־בָּנוּ מִקְרָא שֶׁכָּתוּב וּלְתִתְּךָ עֶלְיוֹן עַל כָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עָשָׂה לִתְהִלָּה וּלְשֵׁם וּלְתִפְאָרֶת וְלִהְיֹתְךָ עַם־קָדֹשׁ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר:

לסיום ספר ד׳ יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁבִּזְכוּת סֵפֶר רְבִיעִי שֶׁבַּתְּהִלִּים שֶׁקָּרָאנוּ לְפָנֶיךָ שֶׁהוּא כְּנֶגֶד סֵפֶר בַּמִּדְבָּר שֶׁבַּחֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה, בִּזְכוּת מִזְמוֹרָיו וּבִזְכוּת פְּסוּקָיו וּבִזְכוּת תֵּבוֹתָיו וּבִזְכוּת אוֹתִיּוֹתָיו וּבִזְכוּת נְקֻדּוֹתָיו וּבִזְכוּת טְעָמָיו וּבִזְכוּת שְׁמוֹתֶיךָ הַקְּדוֹשִׁים הַכְּתוּבִים בָּהֶם וּבִזְכוּת שְׁמוֹתֶיךָ הַקְּדוֹשִׁים הָרְמוּזִים וְהַמְצֹרָפִים בָּהֶם שֶׁתָּגֵן עָלֵינוּ וּתְאַמְּצֵנוּ לְנַצֵּחַ שׂוֹנְאֵנוּ, וְתַחְתְּמֵנוּ בְּסֵפֶר יְשָׁרִים וּתְמִימִים וְתִפְתַּח לָנוּ שַׁעֲרֵי יְדִידוּת שַׁעֲרֵי הוֹד וְהָדָר שַׁעֲרֵי הַצְלָחָה שַׁעֲרֵי צְדָקָה שַׁעֲרֵי בְּרָכָה שַׁעֲרֵי אַחֲוָה וְרֵעוּת שַׁעֲרֵי תְקוּמָה: יְהוָה צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב־לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: תּוֹדִיעֵנִי אֹרַח חַיִּים שֹׂבַע שְׂמָחוֹת אֶת־פָּנֶיךָ נְעִמוֹת בִּימִינְךָ נֶצַח:

לסיום ספר ה׳ יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁבִּזְכוּת סֵפֶר חֲמִישִׁי שֶׁבַּתְּהִלִּים שֶׁקָּרָאנוּ לְפָנֶיךָ שֶׁהוּא כְּנֶגֶד סֵפֶר דְּבָרִים שֶׁבַּחֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה, בִּזְכוּת מִזְמוֹרָיו וּבִזְכוּת פְּסוּקָיו וּבִזְכוּת תֵּבוֹתָיו וּבִזְכוּת אוֹתִיּוֹתָיו וּבִזְכוּת נְקֻדּוֹתָיו וּבִזְכוּת טְעָמָיו וּבִזְכוּת שְׁמוֹתֶיךָ הַקְּדוֹשִׁים הַכְּתוּבִים בָּהֶם וּבִזְכוּת שְׁמוֹתֶיךָ הַקְּדוֹשִׁים הָרְמוּזִים וְהַמְצֹרָפִים בָּהֶם שֶׁתִּתֵּן הוֹדְךָ עַל מְשִׁיחֶךָ לְיַחֵד מַלְכוּתֶךָ, וְתַחְתְּמֵנוּ בְּסֵפֶר צַדִּיקִים וְתִפְתַּח לָנוּ שַׁעֲרֵי אוֹצָר טוֹב שַׁעֲרֵי לֶקַח שַׁעֲרֵי הַשְׁקֵט שַׁעֲרֵי יְקָר שַׁעֲרֵי מְנוּחָה שַׁעֲרֵי צָהֳלָה שַׁעֲרֵי בִּינָה שַׁעֲרֵי אֹמֶץ וֶאֱיָלוּת שַׁעֲרֵי תְשׁוּעָה: אֱלֹהִים צְבָאוֹת הֲשִׁיבֵנוּ וְהָאֵר פָּנֶיךָ וְנִוָּשֵׁעָה: יְהוָה אֲדֹנֵינוּ מָה־אַדִּיר שִׁמְךָ בְּכָל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־תְּנָה הוֹדְךָ עַל־הַשָּׁמָיִם: נִכְסְפָה וְגַם כָּלְתָה נַפְשִׁי לְחַצְרוֹת יְהוָה, לִבִּי וּבְשָׂרִי יְרַנְּנוּ אֶל־אֵל חָי: כִּי־אַתָּה אֲדֹנָי טוֹב וְסַלָּח וְרַב־חֶסֶד לְכָל־קֹרְאֶיךָ:

תְּהִלִּים·

סֵפֶר רִאשׁוֹן·

(ליום א׳.)

א׳ לחדש.

א 1 אַשְׁרֵי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הָלַךְ בַּעֲצַת רְשָׁעִים וּבְדֶרֶךְ חַטָּאִים
2 לֹא עָמָד וּבְמוֹשַׁב לֵצִים לֹא יָשָׁב׃ כִּי אִם־בְּתוֹרַת יְהוָה חֶפְצוֹ
3 וּבְתוֹרָתוֹ יֶהְגֶּה יוֹמָם וָלָיְלָה׃ וְהָיָה כְּעֵץ שָׁתוּל עַל־פַּלְגֵי מָיִם
אֲשֶׁר פִּרְיוֹ ׀ יִתֵּן בְּעִתּוֹ וְעָלֵהוּ לֹא יִבּוֹל וְכֹל אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה יַצְלִיחַ׃
4 5 לֹא־כֵן הָרְשָׁעִים כִּי אִם־כַּמֹּץ אֲשֶׁר־תִּדְּפֶנּוּ רוּחַ׃ עַל־כֵּן ׀ לֹא־
6 יָקֻמוּ רְשָׁעִים בַּמִּשְׁפָּט וְחַטָּאִים בַּעֲדַת צַדִּיקִים׃ כִּי־יוֹדֵעַ יְהוָה
ב 1 דֶּרֶךְ צַדִּיקִים וְדֶרֶךְ רְשָׁעִים תֹּאבֵד׃ ב לָמָּה רָגְשׁוּ גוֹיִם
2 וּלְאֻמִּים יֶהְגּוּ־רִיק׃ יִתְיַצְּבוּ ׀ מַלְכֵי־אֶרֶץ וְרוֹזְנִים נוֹסְדוּ־יָחַד עַל־
3 יְהוָה וְעַל־מְשִׁיחוֹ׃ נְנַתְּקָה אֶת־מוֹסְרוֹתֵימוֹ וְנַשְׁלִיכָה מִמֶּנּוּ
4 5 עֲבֹתֵימוֹ׃ יוֹשֵׁב בַּשָּׁמַיִם יִשְׂחָק אֲדֹנָי יִלְעַג־לָמוֹ׃ אָז יְדַבֵּר
6 אֵלֵימוֹ בְאַפּוֹ וּבַחֲרוֹנוֹ יְבַהֲלֵמוֹ׃ וַאֲנִי נָסַכְתִּי מַלְכִּי עַל־צִיּוֹן הַר־ פתח באתנח
7 קָדְשִׁי׃ אֲסַפְּרָה אֶל חֹק יְהוָה אָמַר אֵלַי בְּנִי אַתָּה אֲנִי הַיּוֹם
8 יְלִדְתִּיךָ׃ שְׁאַל מִמֶּנִּי וְאֶתְּנָה גוֹיִם נַחֲלָתֶךָ וַאֲחֻזָּתְךָ אַפְסֵי־אָרֶץ׃
9 10 תְּרֹעֵם בְּשֵׁבֶט בַּרְזֶל כִּכְלִי יוֹצֵר תְּנַפְּצֵם׃ וְעַתָּה מְלָכִים
11 הַשְׂכִּילוּ הִוָּסְרוּ שֹׁפְטֵי אָרֶץ׃ עִבְדוּ אֶת־יְהוָה בְּיִרְאָה וְגִילוּ
12 בִּרְעָדָה׃ נַשְּׁקוּ־בַר פֶּן־יֶאֱנַף ׀ וְתֹאבְדוּ דֶרֶךְ כִּי־יִבְעַר כִּמְעַט
ג 1 אַפּוֹ אַשְׁרֵי כָּל־חוֹסֵי בוֹ׃ ג מִזְמוֹר לְדָוִד בְּבָרְחוֹ מִפְּנֵי ׀
2 3 אַבְשָׁלוֹם בְּנוֹ׃ יְהוָה מָה־רַבּוּ צָרָי רַבִּים קָמִים עָלָי׃ רַבִּים
4 אֹמְרִים לְנַפְשִׁי אֵין יְשׁוּעָתָה לּוֹ בֵאלֹהִים סֶלָה׃ וְאַתָּה יְהוָה
5 מָגֵן בַּעֲדִי כְּבוֹדִי וּמֵרִים רֹאשִׁי׃ קוֹלִי אֶל־יְהוָה אֶקְרָא וַיַּעֲנֵנִי

6 מֵהַר קָדְשׁוֹ סֶלָה׃ אֲנִי שָׁכַבְתִּי וָאִישָׁנָה הֱקִיצוֹתִי כִּי יְהוָה
7 8 יִסְמְכֵנִי׃ לֹא־אִירָא מֵרִבְבוֹת עָם אֲשֶׁר סָבִיב שָׁתוּ עָלָי׃ קוּמָה
יְהוָה ׀ הוֹשִׁיעֵנִי אֱלֹהַי כִּי־הִכִּיתָ אֶת־כָּל־אֹיְבַי לֶחִי שִׁנֵּי
9 רְשָׁעִים שִׁבַּרְתָּ׃ לַיהוָה הַיְשׁוּעָה עַל־עַמְּךָ בִרְכָתֶךָ סֶּלָה׃ פתח בס״פ
ד 1 2 לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינוֹת מִזְמוֹר לְדָוִד׃ בְּקָרְאִי עֲנֵנִי ׀ אֱלֹהֵי צִדְקִי
3 בַּצָּר הִרְחַבְתָּ לִּי חָנֵּנִי וּשְׁמַע תְּפִלָּתִי׃ בְּנֵי־אִישׁ עַד־מֶה כְבוֹדִי
4 לִכְלִמָּה תֶּאֱהָבוּן רִיק תְּבַקְשׁוּ כָזָב סֶלָה׃ וּדְעוּ כִּי־הִפְלָה יְהוָה
5 חָסִיד לוֹ יְהוָה יִשְׁמַע בְּקָרְאִי אֵלָיו׃ רִגְזוּ וְאַל־תֶּחֱטָאוּ אִמְרוּ
6 בִלְבַבְכֶם עַל־מִשְׁכַּבְכֶם וְדֹמּוּ סֶלָה׃ זִבְחוּ זִבְחֵי־צֶדֶק וּבִטְחוּ
7 אֶל־יְהוָה׃ רַבִּים אֹמְרִים מִי־יַרְאֵנוּ טוֹב נְסָה־עָלֵינוּ אוֹר פָּנֶיךָ
8 9 יְהוָה׃ נָתַתָּה שִׂמְחָה בְלִבִּי מֵעֵת דְּגָנָם וְתִירוֹשָׁם רָבּוּ׃ בְּשָׁלוֹם
יַחְדָּו אֶשְׁכְּבָה וְאִישָׁן כִּי־אַתָּה יְהוָה לְבָדָד לָבֶטַח תּוֹשִׁיבֵנִי׃
ה 1 2 לַמְנַצֵּחַ אֶל־הַנְּחִילוֹת מִזְמוֹר לְדָוִד׃ אֲמָרַי הַאֲזִינָה ׀ יְהוָה
3 בִּינָה הֲגִיגִי׃ הַקְשִׁיבָה ׀ לְקוֹל שַׁוְעִי מַלְכִּי וֵאלֹהָי כִּי־אֵלֶיךָ
4 5 אֶתְפַּלָּל׃ יְהוָה בֹּקֶר תִּשְׁמַע קוֹלִי בֹּקֶר אֶעֱרָךְ־לְךָ וַאֲצַפֶּה׃ כִּי ׀
6 לֹא אֵל חָפֵץ רֶשַׁע ׀ אָתָּה לֹא יְגֻרְךָ רָע׃ לֹא־יִתְיַצְּבוּ הוֹלְלִים
7 לְנֶגֶד עֵינֶיךָ שָׂנֵאתָ כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן׃ תְּאַבֵּד דֹּבְרֵי כָזָב אִישׁ
8 דָּמִים וּמִרְמָה יְתָעֵב ׀ יְהוָה׃ וַאֲנִי בְּרֹב חַסְדְּךָ אָבוֹא בֵיתֶךָ
9 אֶשְׁתַּחֲוֶה אֶל־הֵיכַל קָדְשְׁךָ בְּיִרְאָתֶךָ׃ יְהוָה ׀ נְחֵנִי בְצִדְקָתֶךָ
10 לְמַעַן שׁוֹרְרָי הוֹשַׁר לְפָנַי דַּרְכֶּךָ׃ כִּי אֵין בְּפִיהוּ נְכוֹנָה קִרְבָּם הישר ק׳
11 הַוּוֹת קֶבֶר־פָּתוּחַ גְּרוֹנָם לְשׁוֹנָם יַחֲלִיקוּן׃ הַאֲשִׁימֵם ׀ אֱלֹהִים
12 יִפְּלוּ מִמֹּעֲצוֹתֵיהֶם בְּרֹב פִּשְׁעֵיהֶם הַדִּיחֵמוֹ כִּי־מָרוּ בָךְ׃ וְיִשְׂמְחוּ
כָל־חוֹסֵי בָךְ לְעוֹלָם יְרַנֵּנוּ וְתָסֵךְ עָלֵימוֹ וְיַעְלְצוּ בְךָ אֹהֲבֵי שְׁמֶךָ׃
13 כִּי־אַתָּה תְּבָרֵךְ צַדִּיק יְהוָה כַּצִּנָּה רָצוֹן תַּעְטְרֶנּוּ׃ ו 1 לַמְנַצֵּחַ
2 בִּנְגִינוֹת עַל־הַשְּׁמִינִית מִזְמוֹר לְדָוִד׃ יְהוָה אַל־בְּאַפְּךָ תוֹכִיחֵנִי
3 וְאַל־בַּחֲמָתְךָ תְיַסְּרֵנִי׃ חָנֵּנִי יְהוָה כִּי אֻמְלַל אָנִי רְפָאֵנִי יְהוָה
4 כִּי נִבְהֲלוּ עֲצָמָי׃ וְנַפְשִׁי נִבְהֲלָה מְאֹד וְאַתְּ יְהוָה עַד־מָתָי׃ ואתה ק׳
5 שׁוּבָה יְהוָה חַלְּצָה נַפְשִׁי הוֹשִׁיעֵנִי לְמַעַן חַסְדֶּךָ׃ כִּי אֵין בַּמָּוֶת

7 זִכְרֶךָ בִּשְׁאוֹל מִי יֽוֹדֶה־לָּֽךְ׃ יָגַעְתִּי ׀ בְּֽאַנְחָתִי אַשְׂחֶה בְכָל־לַיְלָה
8 מִטָּתִי בְּדִמְעָתִי עַרְשִׂי אַמְסֶֽה׃ עָשְׁשָׁה מִכַּעַס עֵינִי עָתְקָה
9 בְּכָל־צוֹרְרָֽי׃ ס֣וּרוּ מִמֶּנִּי כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן כִּֽי־שָׁמַע יְהוָה קוֹל בִּכְיִֽי׃
10 11 שָׁמַע יְהוָה תְּחִנָּתִי יְהוָה תְּפִלָּתִי יִקָּֽח׃ יֵבֹשׁוּ וְיִבָּהֲלוּ מְאֹד כָּל־
1 אֹיְבָי יָשֻׁבוּ יֵבֹשׁוּ רָֽגַע׃ ז שִׁגָּיוֹן לְדָוִד אֲשֶׁר־שָׁר לַיהוָה עַל־
2 דִּבְרֵי־כ֝וּשׁ בֶּן־יְמִינִֽי׃ יְהוָה אֱלֹהַי בְּךָ חָסִיתִי הוֹשִׁיעֵנִי מִכָּל־
3 4 רֹדְפַי וְהַצִּילֵֽנִי׃ פֶּן־יִטְרֹף כְּאַרְיֵה נַפְשִׁי פֹּרֵק וְאֵין מַצִּֽיל׃ יְהוָה
5 אֱלֹהַי אִם־עָשִׂיתִי זֹאת אִם־יֶשׁ־עָוֶל בְּכַפָּֽי׃ אִם־גָּמַלְתִּי שֽׁוֹלְמִי
6 רָע וָאֲחַלְּצָה צוֹרְרִי רֵיקָֽם׃ יִרַדֹּף אוֹיֵב ׀ נַפְשִׁי וְיַשֵּׂג וְיִרְמֹס
7 לָאָרֶץ חַיָּי וּכְבוֹדִי ׀ לֶעָפָר יַשְׁכֵּן סֶֽלָה׃ קוּמָה יְהוָה ׀ בְּאַפֶּךָ
8 הִנָּשֵׂא בְּעַבְרוֹת צוֹרְרָי וְעוּרָה אֵלַי מִשְׁפָּט צִוִּֽיתָ׃ וַעֲדַת לְאֻמִּים
9 תְּסוֹבְבֶךָּ וְעָלֶיהָ לַמָּרוֹם שֽׁוּבָה׃ יְהוָה יָדִין עַמִּים שָׁפְטֵנִי יְהוָה
10 כְּצִדְקִי וּכְתֻמִּי עָלָֽי׃ יִגְמָר־נָא רַע ׀ רְשָׁעִים וּתְכוֹנֵן צַדִּיק וּבֹחֵן
11 לִבּוֹת וּכְלָיוֹת אֱלֹהִים צַדִּֽיק׃ מָגִנִּי עַל־אֱלֹהִים מוֹשִׁיעַ יִשְׁרֵי־לֵֽב׃
12 13 אֱלֹהִים שׁוֹפֵט צַדִּיק וְאֵל זֹעֵם בְּכָל־יֽוֹם׃ אִם־לֹא יָשׁוּב חַרְבּוֹ
14 יִלְטוֹשׁ קַשְׁתּוֹ דָרַךְ וַֽיְכוֹנְנֶֽהָ׃ וְלוֹ הֵכִין כְּלֵי־מָוֶת חִצָּיו לְדֹלְקִים
15 16 יִפְעָֽל׃ הִנֵּה יְחַבֶּל־אָוֶן וְהָרָה עָמָל וְיָלַד שָֽׁקֶר׃ בּוֹר כָּרָה
17 וַֽיַּחְפְּרֵהוּ וַיִּפֹּל בְּשַׁחַת יִפְעָֽל׃ יָשׁוּב עֲמָלוֹ בְרֹאשׁוֹ וְעַל־קָדְקֳדוֹ
18 חֲמָסוֹ יֵרֵֽד׃ אוֹדֶה יְהוָה כְּצִדְקוֹ וַאֲזַמְּרָה שֵׁם־יְהוָה עֶלְיֽוֹן׃
1 2 ח לַמְנַצֵּחַ עַל־הַגִּתִּית מִזְמוֹר לְדָוִֽד׃ יְהוָה אֲדֹנֵינוּ מָֽה־אַדִּיר
3 שִׁמְךָ בְּכָל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־תְּנָה הוֹדְךָ עַל־הַשָּׁמָֽיִם׃ מִפִּי עֽוֹלְלִים ׀
4 וְֽיֹנְקִים יִסַּדְתָּ עֹז לְמַעַן צוֹרְרֶיךָ לְהַשְׁבִּית אוֹיֵב וּמִתְנַקֵּֽם׃ כִּֽי־
אֶרְאֶה שָׁמֶיךָ מַעֲשֵׂה אֶצְבְּעֹתֶיךָ יָרֵחַ וְכוֹכָבִים אֲשֶׁר כּוֹנָֽנְתָּה׃
5 6 מָֽה־אֱנוֹשׁ כִּֽי־תִזְכְּרֶנּוּ וּבֶן־אָדָם כִּי תִפְקְדֶֽנּוּ׃ וַתְּחַסְּרֵהוּ מְּעַט
7 מֵאֱלֹהִים וְכָבוֹד וְהָדָר תְּעַטְּרֵֽהוּ׃ תַּמְשִׁילֵהוּ בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ כֹּל
8 9 שַׁתָּה תַֽחַת־רַגְלָֽיו׃ צֹנֶה וַאֲלָפִים כֻּלָּם וְגַם בַּהֲמוֹת שָׂדָֽי׃ צִפּוֹר
10 שָׁמַיִם וּדְגֵי הַיָּם עֹבֵר אָרְחוֹת יַמִּֽים׃ יְהוָה אֲדֹנֵינוּ מָֽה־אַדִּיר
ט 1 שִׁמְךָ בְּכָל־הָאָֽרֶץ׃ ט לַמְנַצֵּחַ עַל־מוּת לַבֵּן מִזְמוֹר לְדָוִֽד׃

2 3 אוֹדֶה יְהוָה בְּכָל־לִבִּי אֲסַפְּרָה כָּל־נִפְלְאוֹתֶיךָ׃ אֶשְׂמְחָה וְאֶעֶלְצָה
4 בָךְ אֲזַמְּרָה שִׁמְךָ עֶלְיוֹן׃ בְּשׁוּב אוֹיְבַי אָחוֹר יִכָּשְׁלוּ וְיֹאבְדוּ
5 מִפָּנֶיךָ׃ כִּי־עָשִׂיתָ מִשְׁפָּטִי וְדִינִי יָשַׁבְתָּ לְכִסֵּא שׁוֹפֵט צֶדֶק׃
6 7 גָּעַרְתָּ גוֹיִם אִבַּדְתָּ רָשָׁע שְׁמָם מָחִיתָ לְעוֹלָם וָעֶד׃ הָאוֹיֵב ׀ תַּמּוּ
8 חֳרָבוֹת לָנֶצַח וְעָרִים נָתַשְׁתָּ אָבַד זִכְרָם הֵמָּה׃ וַיהוָה לְעוֹלָם פתח באתנח
9 יֵשֵׁב כּוֹנֵן לַמִּשְׁפָּט כִּסְאוֹ׃ וְהוּא יִשְׁפֹּט־תֵּבֵל בְּצֶדֶק יָדִין לְאֻמִּים
10 11 בְּמֵישָׁרִים׃ וִיהִי יְהוָה מִשְׂגָּב לַדָּךְ מִשְׂגָּב לְעִתּוֹת בַּצָּרָה׃ וְיִבְטְחוּ
12 בְךָ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ כִּי לֹא־עָזַבְתָּ דֹרְשֶׁיךָ יְהוָה׃ זַמְּרוּ לַיהוָה יֹשֵׁב
13 צִיּוֹן הַגִּידוּ בָעַמִּים עֲלִילוֹתָיו׃ כִּי־דֹרֵשׁ דָּמִים אוֹתָם זָכָר לֹא
14 שָׁכַח צַעֲקַת עֲנָיִים׃ חָנְנֵנִי יְהוָה רְאֵה עָנְיִי מִשֹּׂנְאָי מְרוֹמְמִי ענוים ק׳
15 מִשַּׁעֲרֵי־מָוֶת׃ לְמַעַן אֲסַפְּרָה כָּל־תְּהִלָּתֶיךָ בְּשַׁעֲרֵי בַת־צִיּוֹן
16 אָגִילָה בִּישׁוּעָתֶךָ׃ טָבְעוּ גוֹיִם בְּשַׁחַת עָשׂוּ בְּרֶשֶׁת־זוּ טָמָנוּ
17 נִלְכְּדָה רַגְלָם׃ נוֹדַע ׀ יְהוָה מִשְׁפָּט עָשָׂה בְּפֹעַל כַּפָּיו נוֹקֵשׁ
18 רָשָׁע הִגָּיוֹן סֶלָה׃ יָשׁוּבוּ רְשָׁעִים לִשְׁאוֹלָה כָּל־גּוֹיִם שְׁכֵחֵי
19 אֱלֹהִים׃ כִּי לֹא לָנֶצַח יִשָּׁכַח אֶבְיוֹן תִּקְוַת עֲנָוִים תֹּאבַד לָעַד׃ עניים ק׳
20 21 קוּמָה יְהוָה אַל־יָעֹז אֱנוֹשׁ יִשָּׁפְטוּ גוֹיִם עַל־פָּנֶיךָ׃ שִׁיתָה יְהוָה ׀
1 מוֹרָה לָהֶם יֵדְעוּ גוֹיִם אֱנוֹשׁ הֵמָּה סֶּלָה׃ י לָמָה יְהוָה ב׳ לחדש
2 תַּעֲמֹד בְּרָחוֹק תַּעְלִים לְעִתּוֹת בַּצָּרָה׃ בְּגַאֲוַת רָשָׁע יִדְלַק עָנִי
3 יִתָּפְשׂוּ ׀ בִּמְזִמּוֹת זוּ חָשָׁבוּ׃ כִּי־הִלֵּל רָשָׁע עַל־תַּאֲוַת נַפְשׁוֹ וּבֹצֵעַ
4 בֵּרֵךְ נִאֵץ ׀ יְהוָה׃ רָשָׁע כְּגֹבַהּ אַפּוֹ בַּל־יִדְרֹשׁ אֵין אֱלֹהִים כָּל
5 מְזִמּוֹתָיו׃ יָחִילוּ דְרָכוֹ ׀ בְּכָל־עֵת מָרוֹם מִשְׁפָּטֶיךָ מִנֶּגְדּוֹ כָּל דרכיו ק׳
6 צוֹרְרָיו יָפִיחַ בָּהֶם׃ אָמַר בְּלִבּוֹ בַּל־אֶמּוֹט לְדֹר וָדֹר אֲשֶׁר לֹא
7 בְרָע׃ אָלָה ׀ פִּיהוּ מָלֵא וּמִרְמוֹת וָתֹךְ תַּחַת לְשׁוֹנוֹ עָמָל וָאָוֶן׃
8 יֵשֵׁב ׀ בְּמַאְרַב חֲצֵרִים בַּמִּסְתָּרִים יַהֲרֹג נָקִי עֵינָיו לְחֵלְכָה ידכה ק׳
9 יִצְפֹּנוּ׃ יֶאֱרֹב בַּמִּסְתָּר ׀ כְּאַרְיֵה בְסֻכֹּה יֶאֱרֹב לַחֲטוֹף עָנִי יַחְטֹף
10 11 עָנִי בְּמָשְׁכוֹ בְרִשְׁתּוֹ׃ וְדָכֶה יָשֹׁחַ וְנָפַל בַּעֲצוּמָיו חֵלְכָּאִים׃ אָמַר חל כאים ק׳
12 בְּלִבּוֹ שָׁכַח אֵל הִסְתִּיר פָּנָיו בַּל־רָאָה לָנֶצַח׃ קוּמָה יְהוָה אֵל
13 נְשָׂא יָדֶךָ אַל־תִּשְׁכַּח עֲנִיִּים׃ עַל־מֶה ׀ נִאֵץ רָשָׁע ׀ אֱלֹהִים אָמַר ענוים ק׳

14 בְּלִבּוֹ לֹא תִּדְרֹשׁ׃ רָאִתָה כִּי־אַתָּה ׀ עָמָל וָכַעַס ׀ תַּבִּיט לָתֵת
15 בְּיָדֶךָ עָלֶיךָ יַעֲזֹב חֵלְכָה יָתוֹם אַתָּה ׀ הָיִיתָ עוֹזֵר׃ שְׁבֹר זְרוֹעַ
16 רָשָׁע וָרָע תִּדְרוֹשׁ־רִשְׁעוֹ בַל־תִּמְצָא׃ יְהוָה מֶלֶךְ עוֹלָם וָעֶד
17 אָבְדוּ גוֹיִם מֵאַרְצוֹ׃ תַּאֲוַת עֲנָוִים שָׁמַעְתָּ יְהוָה תָּכִין לִבָּם
18 תַּקְשִׁיב אָזְנֶךָ׃ לִשְׁפֹּט יָתוֹם וָדָךְ בַּל־יוֹסִיף עוֹד לַעֲרֹץ אֱנוֹשׁ
יא 1 מִן־הָאָרֶץ׃ יא לַמְנַצֵּחַ לְדָוִד בַּיהוָה ׀ חָסִיתִי אֵיךְ תֹּאמְרוּ
2 לְנַפְשִׁי נוּדוּ הַרְכֶם צִפּוֹר׃ כִּי הִנֵּה הָרְשָׁעִים יִדְרְכוּן קֶשֶׁת כּוֹנְנוּ
3 חִצָּם עַל־יֶתֶר לִירוֹת בְּמוֹ־אֹפֶל לְיִשְׁרֵי־לֵב׃ כִּי הַשָּׁתוֹת יֵהָרֵסוּן
4 צַדִּיק מַה־פָּעָל׃ יְהוָה ׀ בְּהֵיכַל קָדְשׁוֹ יְהוָה בַּשָּׁמַיִם כִּסְאוֹ עֵינָיו
5 יֶחֱזוּ עַפְעַפָּיו יִבְחֲנוּ בְּנֵי אָדָם׃ יְהוָה צַדִּיק יִבְחָן וְרָשָׁע וְאֹהֵב
6 חָמָס שָׂנְאָה נַפְשׁוֹ׃ יַמְטֵר עַל־רְשָׁעִים פַּחִים אֵשׁ וְגָפְרִית וְרוּחַ
7 זִלְעָפוֹת מְנָת כּוֹסָם׃ כִּי־צַדִּיק יְהוָה צְדָקוֹת אָהֵב יָשָׁר יֶחֱזוּ
יב 1 פָנֵימוֹ׃ יב לַמְנַצֵּחַ עַל־הַשְּׁמִינִית מִזְמוֹר לְדָוִד׃
2 3 הוֹשִׁיעָה יְהוָה כִּי־גָמַר חָסִיד כִּי־פַסּוּ אֱמוּנִים מִבְּנֵי אָדָם׃ שָׁוְא ׀
4 יְדַבְּרוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ שְׂפַת חֲלָקוֹת בְּלֵב וָלֵב יְדַבֵּרוּ׃ יַכְרֵת
5 יְהוָה כָּל־שִׂפְתֵי חֲלָקוֹת לָשׁוֹן מְדַבֶּרֶת גְּדֹלוֹת׃ אֲשֶׁר אָמְרוּ ׀
6 לִלְשֹׁנֵנוּ נַגְבִּיר שְׂפָתֵינוּ אִתָּנוּ מִי אָדוֹן לָנוּ׃ מִשֹּׁד עֲנִיִּים מֵאַנְקַת
7 אֶבְיוֹנִים עַתָּה אָקוּם יֹאמַר יְהוָה אָשִׁית בְּיֵשַׁע יָפִיחַ לוֹ׃ אִמֲרוֹת
יְהוָה אֲמָרוֹת טְהֹרוֹת כֶּסֶף צָרוּף בַּעֲלִיל לָאָרֶץ מְזֻקָּק שִׁבְעָתָיִם׃
8 9 אַתָּה יְהוָה תִּשְׁמְרֵם תִּצְּרֶנּוּ ׀ מִן־הַדּוֹר זוּ לְעוֹלָם׃ סָבִיב רְשָׁעִים
יג 1 יִתְהַלָּכוּן כְּרֻם זֻלּוּת לִבְנֵי אָדָם׃ יג לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד׃
2 עַד־אָנָה יְהוָה תִּשְׁכָּחֵנִי נֶצַח עַד־אָנָה ׀ תַּסְתִּיר אֶת־פָּנֶיךָ
3 מִמֶּנִּי׃ עַד־אָנָה אָשִׁית עֵצוֹת בְּנַפְשִׁי יָגוֹן בִּלְבָבִי יוֹמָם עַד־
4 אָנָה ׀ יָרוּם אֹיְבִי עָלָי׃ הַבִּיטָה עֲנֵנִי יְהוָה אֱלֹהָי הָאִירָה עֵינַי
5 פֶּן־אִישַׁן הַמָּוֶת׃ פֶּן־יֹאמַר אֹיְבִי יְכָלְתִּיו צָרַי יָגִילוּ כִּי אֶמּוֹט׃
6 וַאֲנִי ׀ בְּחַסְדְּךָ בָטַחְתִּי יָגֵל לִבִּי בִּישׁוּעָתֶךָ אָשִׁירָה לַיהוָה כִּי
יד 1 גָמַל עָלָי׃ יד לַמְנַצֵּחַ לְדָוִד אָמַר נָבָל בְּלִבּוֹ אֵין אֱלֹהִים
2 הִשְׁחִיתוּ הִתְעִיבוּ עֲלִילָה אֵין עֹשֵׂה־טוֹב׃ יְהוָה מִשָּׁמַיִם הִשְׁקִיף

3 עַל־בְּנֵי־אָדָם לִרְאוֹת הֲיֵשׁ מַשְׂכִּיל דֹּרֵשׁ אֶת־אֱלֹהִים׃ הַכֹּל סָר
4 יַחְדָּו נֶאֱלָחוּ אֵין עֹשֵׂה־טוֹב אֵין גַּם־אֶחָד׃ הֲלֹא יָדְעוּ כָּל־פֹּעֲלֵי
5 אָוֶן אֹכְלֵי עַמִּי אָכְלוּ לֶחֶם* יְהוָה לֹא קָרָאוּ׃ שָׁם ׀ פָּחֲדוּ פָחַד
6 כִּי־אֱלֹהִים בְּדוֹר צַדִּיק׃ עֲצַת־עָנִי תָבִישׁוּ כִּי יְהוָה מַחְסֵהוּ׃
7 מִי יִתֵּן מִצִּיּוֹן יְשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל בְּשׁוּב יְהוָה שְׁבוּת עַמּוֹ יָגֵל יַעֲקֹב

סגול באתנח

טו 1 יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל׃ טו מִזְמוֹר לְדָוִד יְהוָה מִי־יָגוּר בְּאָהֳלֶךָ מִי־
2 יִשְׁכֹּן בְּהַר קָדְשֶׁךָ׃ הוֹלֵךְ תָּמִים וּפֹעֵל צֶדֶק וְדֹבֵר אֱמֶת בִּלְבָבוֹ׃
3 לֹא־רָגַל ׀ עַל־לְשֹׁנוֹ לֹא־עָשָׂה לְרֵעֵהוּ רָעָה וְחֶרְפָּה לֹא־נָשָׂא
4 עַל־קְרֹבוֹ׃ נִבְזֶה ׀ בְּעֵינָיו נִמְאָס וְאֶת־יִרְאֵי יְהוָה יְכַבֵּד נִשְׁבַּע
5 לְהָרַע וְלֹא יָמִר׃ כַּסְפּוֹ ׀ לֹא־נָתַן בְּנֶשֶׁךְ וְשֹׁחַד עַל־נָקִי לֹא
טז 1 לָקָח עֹשֵׂה־אֵלֶּה לֹא יִמּוֹט לְעוֹלָם׃ טז מִכְתָּם לְדָוִד שָׁמְרֵנִי
2 אֵל כִּי־חָסִיתִי בָךְ׃ אָמַרְתְּ לַיהוָה אֲדֹנָי אָתָּה טוֹבָתִי בַּל־עָלֶיךָ׃
3 4 לִקְדוֹשִׁים אֲשֶׁר־בָּאָרֶץ הֵמָּה וְאַדִּירֵי כָּל־חֶפְצִי־בָם׃ יִרְבּוּ
עַצְּבוֹתָם אַחֵר מָהָרוּ בַּל־אַסִּיךְ נִסְכֵּיהֶם מִדָּם וּבַל־אֶשָּׂא אֶת־
5 שְׁמוֹתָם עַל־שְׂפָתָי׃ יְהוָה מְנָת־חֶלְקִי וְכוֹסִי אַתָּה תּוֹמִיךְ גּוֹרָלִי׃
6 7 חֲבָלִים נָפְלוּ־לִי בַּנְּעִמִים אַף־נַחֲלָת שָׁפְרָה עָלָי׃ אֲבָרֵךְ אֶת־
8 יְהוָה אֲשֶׁר יְעָצָנִי אַף־לֵילוֹת יִסְּרוּנִי כִלְיוֹתָי׃ שִׁוִּיתִי יְהוָה לְנֶגְדִּי
9 תָמִיד כִּי מִימִינִי בַּל־אֶמּוֹט׃ לָכֵן ׀ שָׂמַח לִבִּי וַיָּגֶל כְּבוֹדִי אַף־
10 בְּשָׂרִי יִשְׁכֹּן לָבֶטַח׃ כִּי ׀ לֹא־תַעֲזֹב נַפְשִׁי לִשְׁאוֹל לֹא־תִתֵּן
11 חֲסִידְיךָ* לִרְאוֹת שָׁחַת׃ תּוֹדִיעֵנִי אֹרַח חַיִּים שֹׂבַע שְׂמָחוֹת אֶת־

חסידך ק׳

יז 1 פָּנֶיךָ נְעִמוֹת בִּימִינְךָ נֶצַח׃ יז תְּפִלָּה לְדָוִד שִׁמְעָה יְהוָה ׀
צֶדֶק הַקְשִׁיבָה רִנָּתִי הַאֲזִינָה תְפִלָּתִי בְּלֹא שִׂפְתֵי מִרְמָה׃
2 3 מִלְּפָנֶיךָ מִשְׁפָּטִי יֵצֵא עֵינֶיךָ תֶּחֱזֶינָה מֵישָׁרִים׃ בָּחַנְתָּ לִבִּי ׀
4 פָּקַדְתָּ לַּיְלָה צְרַפְתַּנִי בַל־תִּמְצָא זַמֹּתִי בַּל־יַעֲבָר־פִּי׃ לִפְעֻלּוֹת
5 אָדָם בִּדְבַר שְׂפָתֶיךָ אֲנִי שָׁמַרְתִּי אָרְחוֹת פָּרִיץ׃ תָּמֹךְ אֲשֻׁרַי
6 בְּמַעְגְּלוֹתֶיךָ בַּל־נָמוֹטּוּ פְעָמָי׃ אֲנִי־קְרָאתִיךָ כִי־תַעֲנֵנִי אֵל
7 הַט־אָזְנְךָ לִי שְׁמַע אִמְרָתִי׃ הַפְלֵה חֲסָדֶיךָ מוֹשִׁיעַ חוֹסִים
8 מִמִּתְקוֹמְמִים בִּימִינֶךָ׃ שָׁמְרֵנִי כְּאִישׁוֹן בַּת־עָיִן בְּצֵל כְּנָפֶיךָ

תַּסְתִּירֵנִי׃ 9 מִפְּנֵי רְשָׁעִים זוּ שַׁדּוּנִי אֹיְבַי בְּנֶפֶשׁ יַקִּיפוּ עָלָי׃
10 11 חֶלְבָּמוֹ סָּגְרוּ פִּימוֹ דִּבְּרוּ בְגֵאוּת׃ אַשֻּׁרֵנוּ עַתָּה סְבָבוּנִי* עֵינֵיהֶם
12 יָשִׁיתוּ לִנְטוֹת בָּאָרֶץ׃ דִּמְיֹנוֹ כְּאַרְיֵה יִכְסוֹף לִטְרֹף וְכִכְפִיר
13 יֹשֵׁב בְּמִסְתָּרִים׃ קוּמָה יְהוָה קַדְּמָה פָנָיו הַכְרִיעֵהוּ פַּלְּטָה נַפְשִׁי
14 מֵרָשָׁע חַרְבֶּךָ׃ מִמְתִים יָדְךָ ׀ יְהוָה מִמְתִים מֵחֶלֶד חֶלְקָם
בַּחַיִּים וּצְפִינְךָ* תְּמַלֵּא בִטְנָם יִשְׂבְּעוּ בָנִים וְהִנִּיחוּ יִתְרָם
15 לְעוֹלְלֵיהֶם׃ אֲנִי בְּצֶדֶק אֶחֱזֶה פָנֶיךָ אֶשְׂבְּעָה בְהָקִיץ תְּמוּנָתֶךָ׃

סבבונו ק'
וצפונך ק'

יח 1 לַמְנַצֵּחַ לְעֶבֶד יְהוָה לְדָוִד אֲשֶׁר דִּבֶּר ׀ לַיהוָה אֶת־דִּבְרֵי הַשִּׁירָה
הַזֹּאת בְּיוֹם ׀ הִצִּיל־יְהוָה אוֹתוֹ מִכַּף כָּל־אֹיְבָיו וּמִיַּד שָׁאוּל׃

ג' לחודש

2 3 וַיֹּאמַר   אֶרְחָמְךָ יְהוָה חִזְקִי׃   יְהוָה
סַלְעִי וּמְצוּדָתִי וּמְפַלְטִי   אֵלִי צוּרִי אֶחֱסֶה־
4 בּוֹ   מָגִנִּי וְקֶרֶן יִשְׁעִי מִשְׂגַּבִּי׃   מְהֻלָּל
5 אֶקְרָא יְהוָה וּמִן־אֹיְבַי אִוָּשֵׁעַ׃   אֲפָפוּנִי חֶבְלֵי־
6 מָוֶת   וְנַחֲלֵי בְלִיַּעַל יְבַעֲתוּנִי׃   חֶבְלֵי
שְׁאוֹל סְבָבוּנִי   קִדְּמוּנִי מוֹקְשֵׁי
7 מָוֶת׃   בַּצַּר־לִי ׀ אֶקְרָא יְהוָה   וְאֶל־
אֱלֹהַי אֲשַׁוֵּעַ   יִשְׁמַע מֵהֵיכָלוֹ
8 קוֹלִי   וְשַׁוְעָתִי לְפָנָיו ׀ תָּבוֹא בְאָזְנָיו׃   וַתִּגְעַשׁ
וַתִּרְעַשׁ ׀ הָאָרֶץ   וּמוֹסְדֵי הָרִים
9 יִרְגָּזוּ   וַיִּתְגָּעֲשׁוּ כִּי חָרָה לוֹ׃   עָלָה
עָשָׁן ׀ בְּאַפּוֹ   וְאֵשׁ מִפִּיו
10 תֹּאכֵל   גֶּחָלִים בָּעֲרוּ מִמֶּנּוּ׃   וַיֵּט
שָׁמַיִם וַיֵּרַד*   וַעֲרָפֶל תַּחַת
11 רַגְלָיו׃   וַיִּרְכַּב עַל־כְּרוּב וַיָּעֹף   וַיֵּדֶא
12 עַל־כַּנְפֵי־רוּחַ׃   יָשֶׁת חֹשֶׁךְ ׀ סִתְרוֹ סְבִיבוֹתָיו
13 סֻכָּתוֹ   חֶשְׁכַת־מַיִם עָבֵי שְׁחָקִים׃   מִנֹּגַהּ
נֶגְדּוֹ עָבָיו עָבְרוּ   בָּרָד וְגַחֲלֵי־
14 אֵשׁ׃   וַיַּרְעֵם בַּשָּׁמַיִם ׀ יְהוָה   וְעֶלְיוֹן

פתח באתנח

יִתֵּן קֹלוֹ בָּרָד וְגַחֲלֵי
15 אֵשׁ׃ וַיִּשְׁלַח חִצָּיו וַיְפִיצֵם וּבְרָקִים
16 רָב וַיְהֻמֵּם׃ וַיֵּרָאוּ ׀ אֲפִיקֵי
מַיִם וַיִּגָּלוּ מוֹסְדוֹת תֵּבֵל מִגַּעֲרָתְךָ
17 יְהוָה מִנִּשְׁמַת רוּחַ אַפֶּךָ׃ יִשְׁלַח מִמָּרוֹם
18 יִקָּחֵנִי יַמְשֵׁנִי מִמַּיִם רַבִּים׃ יַצִּילֵנִי
מֵאֹיְבִי עָז וּמִשֹּׂנְאַי כִּי־אָמְצוּ
19 מִמֶּנִּי׃ יְקַדְּמוּנִי בְיוֹם אֵידִי וַיְהִי
20 יְהוָה לְמִשְׁעָן לִי׃ וַיּוֹצִיאֵנִי לַמֶּרְחָב
21 יְחַלְּצֵנִי כִּי חָפֵץ בִּי׃ יִגְמְלֵנִי
יְהוָה כְּצִדְקִי כְּבֹר יָדַי יָשִׁיב
22 לִי׃ כִּי־שָׁמַרְתִּי דַּרְכֵי יְהוָה וְלֹא
23 רָשַׁעְתִּי מֵאֱלֹהָי׃ כִּי כָל־מִשְׁפָּטָיו
24 לְנֶגְדִּי וְחֻקֹּתָיו לֹא־אָסִיר מֶנִּי׃ וָאֱהִי
25 תָמִים עִמּוֹ וָאֶשְׁתַּמֵּר מֵעֲוֹנִי׃ וַיָּשֶׁב־יְהוָה לִי
26 כְצִדְקִי כְּבֹר יָדַי לְנֶגֶד עֵינָיו׃ עִם־
חָסִיד תִּתְחַסָּד עִם־גְּבַר תָּמִים
27 תִּתַּמָּם׃ עִם־נָבָר תִּתְבָּרָר וְעִם־
28 עִקֵּשׁ תִּתְפַּתָּל׃ כִּי־אַתָּה עַם־עָנִי
29 תוֹשִׁיעַ וְעֵינַיִם רָמוֹת תַּשְׁפִּיל׃ כִּי־
אַתָּה תָּאִיר נֵרִי יְהוָה אֱלֹהַי יַגִּיהַּ
30 חָשְׁכִּי׃ כִּי־בְךָ אָרֻץ גְּדוּד וּבֵאלֹהַי
31 אֲדַלֶּג־שׁוּר׃ הָאֵל תָּמִים
דַּרְכּוֹ אִמְרַת יְהוָה צְרוּפָה מָגֵן
32 הוּא לְכֹל ׀ הַחֹסִים בּוֹ׃ כִּי מִי אֱלוֹהַּ מִבַּלְעֲדֵי
33 יְהוָה וּמִי צוּר זוּלָתִי אֱלֹהֵינוּ׃ הָאֵל
הַמְאַזְּרֵנִי חָיִל וַיִּתֵּן תָּמִים
34 דַּרְכִּי׃ מְשַׁוֶּה רַגְלַי כָּאַיָּלוֹת וְעַל

35 בָּמֹתַי יַעֲמִידֵנִי: מְלַמֵּד יָדַי
36 לַמִּלְחָמָה וְנִחֲתָה קֶשֶׁת־נְחוּשָׁה זְרוֹעֹתָי: וַתִּתֶּן
לִי מָגֵן יִשְׁעֶךָ וִימִינְךָ תִסְעָדֵנִי וְעַנְוַתְךָ
37 תַרְבֵּנִי: תַּרְחִיב צַעֲדִי תַחְתָּי וְלֹא
38 מָעֲדוּ קַרְסֻלָּי: אֶרְדּוֹף אוֹיְבַי
39 וְאַשִּׂיגֵם וְלֹא־אָשׁוּב עַד־כַּלּוֹתָם: אֶמְחָצֵם
וְלֹא־יֻכְלוּ קוּם יִפְּלוּ תַּחַת
40 רַגְלָי: וַתְּאַזְּרֵנִי חַיִל לַמִּלְחָמָה תַּכְרִיעַ
41 קָמַי תַּחְתָּי: וְאֹיְבַי נָתַתָּה לִּי
42 עֹרֶף וּמְשַׂנְאַי אַצְמִיתֵם: יְשַׁוְּעוּ
וְאֵין מוֹשִׁיעַ עַל־יְהוָה וְלֹא
43 עָנָם: וְאֶשְׁחָקֵם כְּעָפָר עַל־פְּנֵי־רוּחַ כְּטִיט
44 חוּצוֹת אֲרִיקֵם: תְּפַלְּטֵנִי מֵרִיבֵי
עָם תְּשִׂימֵנִי לְרֹאשׁ גּוֹיִם עַם
45 לֹא־יָדַעְתִּי יַעַבְדוּנִי: לְשֵׁמַע אֹזֶן יִשָּׁמְעוּ
46 לִי בְּנֵי־נֵכָר יְכַחֲשׁוּ־לִי: בְּנֵי־
47 נֵכָר יִבֹּלוּ וְיַחְרְגוּ מִמִּסְגְּרוֹתֵיהֶם: חַי־יְהוָה וּבָרוּךְ
48 צוּרִי וְיָרוּם אֱלוֹהֵי יִשְׁעִי: הָאֵל
הַנּוֹתֵן נְקָמוֹת לִי וַיַּדְבֵּר עַמִּים
49 תַּחְתָּי: מְפַלְּטִי מֵאֹיְבָי אַף מִן־קָמַי תְּרוֹמְמֵנִי מֵאִישׁ
50 חָמָס תַּצִּילֵנִי: עַל־כֵּן ׀ אוֹדְךָ בַגּוֹיִם ׀
51 יְהוָה וּלְשִׁמְךָ אֲזַמֵּרָה: מַגְדִּל
יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ וְעֹשֶׂה חֶסֶד ׀
לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד־ עוֹלָם:

יט

1 2 יט לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד: הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹד־אֵל וּמַעֲשֵׂה
3 יָדָיו מַגִּיד הָרָקִיעַ: יוֹם לְיוֹם יַבִּיעַ אֹמֶר וְלַיְלָה לְּלַיְלָה יְחַוֶּה־
4 5 דָּעַת: אֵין אֹמֶר וְאֵין דְּבָרִים בְּלִי נִשְׁמָע קוֹלָם: בְּכָל־הָאָרֶץ ׀
6 יָצָא קַוָּם וּבִקְצֵה תֵבֵל מִלֵּיהֶם לַשֶּׁמֶשׁ שָׂם ׀ אֹהֶל בָּהֶם: וְהוּא

7 כְּ֭חָתָן יֹצֵ֣א מֵחֻפָּת֑וֹ יָשִׂ֥ישׂ כְּ֝גִבּ֗וֹר לָר֥וּץ אֹֽרַח׃ מִקְצֵ֤ה הַשָּׁמַ֨יִם ׀
8 מ֪וֹצָא֡וֹ וּתְקוּפָת֥וֹ עַל־קְצוֹתָ֑ם וְאֵ֥ין נִ֝סְתָּ֗ר מֵחַמָּתֽוֹ׃ תּ֘וֹרַ֤ת יְהוָ֣ה
תְּ֭מִימָה מְשִׁ֣יבַת נָ֑פֶשׁ עֵד֥וּת יְהוָ֥ה נֶ֝אֱמָנָ֗ה מַחְכִּ֥ימַת פֶּֽתִי׃
9 פִּקּ֤וּדֵ֪י יְהוָ֣ה יְ֭שָׁרִים מְשַׂמְּחֵי־לֵ֑ב מִצְוַ֥ת יְהוָ֥ה בָּ֝רָ֗ה מְאִירַ֥ת
10 עֵינָֽיִם׃ יִרְאַ֤ת יְהוָ֨ה ׀ טְהוֹרָה֮ עוֹמֶ֪דֶת לָ֫עַ֥ד מִשְׁפְּטֵי־יְהוָ֥ה אֱמֶ֑ת
11 צָֽדְק֥וּ יַחְדָּֽו׃ הַֽנֶּחֱמָדִ֗ים מִ֭זָּהָב וּמִפַּ֣ז רָ֑ב וּמְתוּקִ֥ים מִ֝דְּבַ֗שׁ וְנֹ֣פֶת
12 13 צוּפִֽים׃ גַּֽם־עַ֭בְדְּךָ נִזְהָ֣ר בָּהֶ֑ם בְּ֝שָׁמְרָ֗ם עֵ֣קֶב רָֽב׃ שְׁגִיא֥וֹת מִֽי־
14 יָבִ֑ין מִֽנִּסְתָּר֥וֹת נַקֵּֽנִי׃ גַּ֤ם מִזֵּדִ֨ים ׀ חֲשֹׂ֬ךְ עַבְדֶּ֗ךָ אַֽל־יִמְשְׁלוּ־בִ֣י
15 אָ֣ז אֵיתָ֑ם וְ֝נִקֵּ֗יתִי מִפֶּ֥שַׁע רָֽב׃ יִהְי֤וּ לְרָצ֨וֹן ׀ אִמְרֵי־פִ֡י וְהֶגְי֣וֹן לִבִּ֣י
כ 1 2 לְפָנֶ֑יךָ יְ֝הוָ֗ה צוּרִ֥י וְגֹאֲלִֽי׃ כ לַמְנַצֵּ֗חַ מִזְמ֥וֹר לְדָוִֽד׃ יַֽעַנְךָ֣
3 יְ֭הוָה בְּי֣וֹם צָרָ֑ה יְ֝שַׂגֶּבְךָ֗ שֵׁ֤ם ׀ אֱלֹהֵ֬י יַעֲקֹֽב׃ יִשְׁלַ֣ח עֶזְרְךָ֣ מִקֹּ֑דֶשׁ
4 5 וּ֝מִצִּיּ֗וֹן יִסְעָדֶֽךָּ׃ יִזְכֹּ֥ר כָּל־מִנְחֹתֶ֑ךָ וְעוֹלָתְךָ֖ יְדַשְּׁנֶ֣ה סֶֽלָה׃ יִֽתֶּן־
6 לְךָ֥ כִלְבָבֶ֑ךָ וְֽכָל־עֲצָתְךָ֥ יְמַלֵּֽא׃ נְרַנְּנָ֤ה ׀ בִּ֘ישׁ֤וּעָתֶ֗ךָ וּבְשֵׁם־
7 אֱלֹהֵ֥ינוּ נִדְגֹּ֑ל יְמַלֵּ֥א יְ֝הוָ֗ה כָּל־מִשְׁאֲלוֹתֶֽיךָ׃ עַתָּ֤ה יָדַ֗עְתִּי כִּ֤י
הוֹשִׁ֥יעַ ׀ יְהוָ֗ה מְשִׁ֫יח֥וֹ יַ֭עֲנֵהוּ מִשְּׁמֵ֣י קָדְשׁ֑וֹ בִּ֝גְבֻר֗וֹת יֵ֣שַׁע יְמִינֽוֹ׃
8 אֵ֣לֶּה בָ֭רֶכֶב וְאֵ֣לֶּה בַסּוּסִ֑ים וַאֲנַ֓חְנוּ ׀ בְּשֵׁם־יְהוָ֖ה אֱלֹהֵ֣ינוּ נַזְכִּֽיר׃
9 10 הֵ֭מָּה כָּרְע֣וּ וְנָפָ֑לוּ וַאֲנַ֥חְנוּ קַּ֝֗מְנוּ וַנִּתְעוֹדָֽד׃ יְהוָ֥ה הוֹשִׁ֑יעָה
כא 1 2 הַ֝מֶּ֗לֶךְ יַעֲנֵ֥נוּ בְיוֹם־קָרְאֵֽנוּ׃ כא לַמְנַצֵּ֗חַ מִזְמ֥וֹר לְדָוִֽד׃ יְֽהוָ֗ה
3 בְּעָזְּךָ֥ יִשְׂמַח־מֶ֑לֶךְ וּ֝בִישׁ֥וּעָתְךָ֗ מַה־יָּ֥גִיל* מְאֹֽד׃ תַּאֲוַ֣ת לִ֭בּוֹ נָתַ֣תָּה
4 לּ֑וֹ וַאֲרֶ֥שֶׁת שְׂ֝פָתָ֗יו בַּל־מָנַ֥עְתָּ סֶּֽלָה׃ כִּֽי־תְ֭קַדְּמֶנּוּ בִּרְכ֣וֹת ט֑וֹב
5 תָּשִׁ֥ית לְ֝רֹאשׁ֗וֹ עֲטֶ֣רֶת פָּֽז׃ חַיִּ֤ים ׀ שָׁאַ֣ל מִ֭מְּךָ נָתַ֣תָּה לּ֑וֹ אֹ֥רֶךְ
6 יָ֝מִ֗ים עוֹלָ֥ם וָעֶֽד׃ גָּד֣וֹל כְּ֭בוֹדוֹ בִּישׁוּעָתֶ֑ךָ ה֥וֹד וְ֝הָדָ֗ר תְּשַׁוֶּ֥ה
7 עָלָֽיו׃ כִּֽי־תְשִׁיתֵ֣הוּ בְרָכ֣וֹת לָעַ֑ד תְּחַדֵּ֥הוּ בְ֝שִׂמְחָ֗ה אֶת־פָּנֶֽיךָ׃
8 9 כִּֽי־הַ֭מֶּלֶךְ בֹּטֵ֣חַ בַּיהוָ֑ה וּבְחֶ֥סֶד עֶ֝לְי֗וֹן בַּל־יִמּֽוֹט׃ תִּמְצָ֣א יָ֭דְךָ
10 לְכָל־אֹיְבֶ֑יךָ יְ֝מִֽינְךָ֗ תִּמְצָ֥א שֹׂנְאֶֽיךָ׃ תְּשִׁיתֵ֤מוֹ ׀ כְּתַנּ֥וּר אֵשׁ֮ לְעֵ֪ת
11 פָּ֫נֶ֥יךָ יְ֭הוָה בְּאַפּ֣וֹ יְבַלְּעֵ֑ם וְ֝תֹאכְלֵ֗ם אֵֽשׁ׃ פִּ֭רְיָמוֹ מֵאֶ֣רֶץ תְּאַבֵּ֑ד
12 וְ֝זַרְעָ֗ם מִבְּנֵ֥י אָדָֽם׃ כִּֽי־נָט֣וּ עָלֶ֣יךָ רָעָ֑ה חָשְׁב֥וּ מְ֝זִמָּ֗ה בַּל־יוּכָֽלוּ׃
13 כִּ֭י תְּשִׁיתֵ֣מוֹ שֶׁ֑כֶם בְּ֝מֵיתָרֶ֗יךָ תְּכוֹנֵ֥ן עַל־פְּנֵיהֶֽם׃ ר֣וּמָה יְהוָ֣ה

כב
1 בְּעָזְּךָ נָשִׁירָה וּֽנְזַמְּרָה גְּבוּרָתֶֽךָ׃ כב לַמְנַצֵּחַ עַל־אַיֶּלֶת
2 הַשַּׁחַר מִזְמוֹר לְדָוִֽד׃ אֵלִי אֵלִי לָמָה עֲזַבְתָּנִי רָחוֹק מִֽישׁוּעָתִי
3 דִּבְרֵי שַׁאֲגָתִֽי׃ אֱֽלֹהַי אֶקְרָא יוֹמָם וְלֹא תַעֲנֶה וְלַיְלָה וְֽלֹא־דֽוּמִיָּה
4 5 לִֽי׃ וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵֽל׃ בְּךָ בָּטְחוּ אֲבֹתֵינוּ
6 בָּטְחוּ וַֽתְּפַלְּטֵֽמוֹ׃ אֵלֶיךָ זָעֲקוּ וְנִמְלָטוּ בְּךָ בָטְחוּ וְלֹא־בֽוֹשׁוּ׃
7 8 וְאָנֹכִי תוֹלַעַת וְלֹא־אִישׁ חֶרְפַּת אָדָם וּבְזוּי עָֽם׃ כָּל־רֹאַי יַלְעִגוּ
9 לִי יַפְטִירוּ בְשָׂפָה יָנִיעוּ רֹֽאשׁ׃ גֹּל אֶל־יְהֹוָה יְפַלְּטֵהוּ יַצִּילֵהוּ כִּי
10 11 חָפֵֽץ בּֽוֹ׃ כִּֽי־אַתָּה גֹחִי מִבָּטֶן מַבְטִיחִי עַל־שְׁדֵי אִמִּֽי׃ עָלֶיךָ
12 הָשְׁלַכְתִּי מֵרָחֶם מִבֶּטֶן אִמִּי אֵלִי אָֽתָּה׃ אַל־תִּרְחַק מִמֶּנִּי כִּֽי־
13 צָרָה קְרוֹבָה כִּֽי־אֵין עוֹזֵֽר׃ סְבָבוּנִי פָּרִים רַבִּים אַבִּירֵי בָשָׁן
14 15 כִּתְּרֽוּנִי׃ פָּצוּ עָלַי פִּיהֶם אַרְיֵה טֹרֵף וְשֹׁאֵֽג׃ כַּמַּיִם נִשְׁפַּכְתִּי
16 וְהִתְפָּֽרְדוּ כָּל־עַצְמוֹתָי הָיָה לִבִּי כַּדּוֹנָג נָמֵס בְּתוֹךְ מֵעָֽי׃ יָבֵשׁ
17 כַּחֶרֶשׂ ׀ כֹּחִי וּלְשׁוֹנִי מֻדְבָּק מַלְקוֹחָי וְלַעֲפַר־מָוֶת תִּשְׁפְּתֵֽנִי׃ כִּי
18 סְבָבוּנִי כְּלָבִים עֲדַת מְרֵעִים הִקִּיפוּנִי כָּאֲרִי יָדַי וְרַגְלָֽי׃ אֲסַפֵּר
19 כָּל־עַצְמוֹתָי הֵמָּה יַבִּיטוּ יִרְאוּ־בִֽי׃ יְחַלְּקוּ בְגָדַי לָהֶם וְעַל־לְבוּשִׁי
20 יַפִּילוּ גוֹרָֽל׃ וְאַתָּה יְהֹוָה אַל־תִּרְחָק אֱיָלוּתִי לְעֶזְרָתִי חֽוּשָׁה׃
21 22 הַצִּילָה מֵחֶרֶב נַפְשִׁי מִיַּד־כֶּלֶב יְחִידָתִֽי׃ הוֹשִׁיעֵנִי מִפִּי אַרְיֵה
23 וּמִקַּרְנֵי רֵמִים עֲנִיתָֽנִי׃ אֲסַפְּרָה שִׁמְךָ לְאֶחָי בְּתוֹךְ קָהָל
24 אֲהַלְלֶֽךָּ׃ יִרְאֵי יְהֹוָה ׀ הַֽלְלוּהוּ כָּל־זֶרַע יַעֲקֹב כַּבְּדוּהוּ וְגוּרוּ
25 מִמֶּנּוּ כָּל־זֶרַע יִשְׂרָאֵֽל׃ כִּי לֹֽא־בָזָה וְלֹא שִׁקַּץ עֱנוּת עָנִי וְלֹא־
26 הִסְתִּיר פָּנָיו מִמֶּנּוּ וּֽבְשַׁוְּעוֹ אֵלָיו שָׁמֵֽעַ׃ מֵאִתְּךָ תְּֽהִלָּתִי בְּקָהָל
27 רָב נְדָרַי אֲשַׁלֵּם נֶגֶד יְרֵאָֽיו׃ יֹאכְלוּ עֲנָוִים ׀ וְיִשְׂבָּעוּ יְהַלְלוּ
28 יְהֹוָה דֹּרְשָׁיו יְחִי לְבַבְכֶם לָעַֽד׃ יִזְכְּרוּ ׀ וְיָשֻׁבוּ אֶל־יְהֹוָה כָּל־
29 אַפְסֵי־אָרֶץ וְיִֽשְׁתַּחֲווּ לְפָנֶיךָ כָּל־מִשְׁפְּחוֹת גּוֹיִֽם׃ כִּי לַֽיהֹוָה
30 הַמְּלוּכָה וּמֹשֵׁל בַּגּוֹיִֽם׃ אָֽכְלוּ וַיִּֽשְׁתַּחֲווּ ׀ כָּל־דִּשְׁנֵי־אֶרֶץ לְפָנָיו
31 יִכְרְעוּ כָּל־יוֹרְדֵי עָפָר וְנַפְשׁוֹ לֹא חִיָּֽה׃ זֶרַע יַֽעַבְדֶנּוּ יְסֻפַּר לַֽאדֹנָי
32 1 כג לַדּֽוֹר׃ יָבֹאוּ וְיַגִּידוּ צִדְקָתוֹ לְעַם נוֹלָד כִּי עָשָֽׂה׃ כג מִזְמוֹר
2 לְדָוִד יְהֹוָה רֹעִי לֹא אֶחְסָֽר׃ בִּנְאוֹת דֶּשֶׁא יַרְבִּיצֵנִי עַל־מֵי ד׳ לחדש

3 מְנֻחוֹת יְנַהֲלֵנִי׃ נַפְשִׁי יְשׁוֹבֵב יַנְחֵנִי בְמַעְגְּלֵי־צֶדֶק לְמַעַן שְׁמוֹ׃
4 גַּם כִּי־אֵלֵךְ בְּגֵיא צַלְמָוֶת לֹא־אִירָא רָע כִּי־אַתָּה עִמָּדִי שִׁבְטְךָ
5 וּמִשְׁעַנְתֶּךָ הֵמָּה יְנַחֲמֻנִי׃ תַּעֲרֹךְ לְפָנַי ׀ שֻׁלְחָן נֶגֶד צֹרְרָי דִּשַּׁנְתָּ
6 בַשֶּׁמֶן רֹאשִׁי כּוֹסִי רְוָיָה׃ אַךְ טוֹב וָחֶסֶד יִרְדְּפוּנִי כָּל־יְמֵי חַיָּי
כד
1 וְשַׁבְתִּי בְּבֵית יְהוָה לְאֹרֶךְ יָמִים׃ כד לְדָוִד מִזְמוֹר לַיהוָה
2 הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ תֵּבֵל וְיֹשְׁבֵי בָהּ׃ כִּי הוּא עַל־יַמִּים יְסָדָהּ וְעַל־
3 נְהָרוֹת יְכוֹנְנֶהָ׃ מִי־יַעֲלֶה בְהַר יְהוָה וּמִי־יָקוּם בִּמְקוֹם קָדְשׁוֹ׃
4 נְקִי כַפַּיִם וּבַר לֵבָב אֲשֶׁר לֹא־נָשָׂא לַשָּׁוְא* נַפְשׁוֹ וְלֹא נִשְׁבַּע
5 6 לְמִרְמָה׃ יִשָּׂא בְרָכָה מֵאֵת יְהוָה וּצְדָקָה מֵאֱלֹהֵי יִשְׁעוֹ׃ זֶה דּוֹר
7 דֹּרְשָׁו* מְבַקְשֵׁי פָנֶיךָ יַעֲקֹב סֶלָה׃ שְׂאוּ שְׁעָרִים ׀ רָאשֵׁיכֶם
8 וְהִנָּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבוֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד׃ מִי זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד
9 יְהוָה עִזּוּז וְגִבּוֹר יְהוָה גִּבּוֹר מִלְחָמָה׃ שְׂאוּ שְׁעָרִים ׀ רָאשֵׁיכֶם
10 וּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד׃ מִי הוּא זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד
כה
1 יְהוָה צְבָאוֹת הוּא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד סֶלָה׃ כה לְדָוִד אֵלֶיךָ יְהוָה
2 נַפְשִׁי אֶשָּׂא׃ אֱלֹהַי בְּךָ בָטַחְתִּי אַל־אֵבוֹשָׁה אַל־יַעַלְצוּ אֹיְבַי
3 4 לִי׃ גַּם כָּל־קֹוֶיךָ לֹא יֵבֹשׁוּ יֵבֹשׁוּ הַבּוֹגְדִים רֵיקָם׃ דְּרָכֶיךָ יְהוָה
5 הוֹדִיעֵנִי אֹרְחוֹתֶיךָ לַמְּדֵנִי׃ הַדְרִיכֵנִי בַאֲמִתֶּךָ ׀ וְלַמְּדֵנִי כִּי־אַתָּה
6 אֱלֹהֵי יִשְׁעִי אוֹתְךָ קִוִּיתִי כָּל־הַיּוֹם׃ זְכֹר־רַחֲמֶיךָ יְהוָה וַחֲסָדֶיךָ
7 כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה׃ חַטֹּאות נְעוּרַי ׀ וּפְשָׁעַי אַל־תִּזְכֹּר כְּחַסְדְּךָ
8 זְכָר־לִי־אַתָּה* לְמַעַן טוּבְךָ יְהוָה׃ טוֹב וְיָשָׁר יְהוָה עַל־כֵּן יוֹרֶה
9 10 חַטָּאִים בַּדָּרֶךְ׃ יַדְרֵךְ עֲנָוִים בַּמִּשְׁפָּט וִילַמֵּד עֲנָוִים דַּרְכּוֹ׃ כָּל־
11 אָרְחוֹת יְהוָה חֶסֶד וֶאֱמֶת לְנֹצְרֵי בְרִיתוֹ וְעֵדֹתָיו׃ לְמַעַן־שִׁמְךָ
12 יְהוָה וְסָלַחְתָּ לַעֲוֹנִי כִּי רַב־הוּא׃ מִי־זֶה הָאִישׁ יְרֵא יְהוָה יוֹרֶנּוּ
13 14 בְּדֶרֶךְ יִבְחָר׃ נַפְשׁוֹ בְּטוֹב תָּלִין וְזַרְעוֹ יִירַשׁ אָרֶץ׃ סוֹד יְהוָה
15 לִירֵאָיו וּבְרִיתוֹ לְהוֹדִיעָם׃ עֵינַי תָּמִיד אֶל־יְהוָה כִּי הוּא יוֹצִיא
16 17 מֵרֶשֶׁת רַגְלָי׃ פְּנֵה־אֵלַי וְחָנֵּנִי כִּי־יָחִיד וְעָנִי אָנִי׃ צָרוֹת לְבָבִי
18 הִרְחִיבוּ מִמְּצוּקוֹתַי הוֹצִיאֵנִי׃ רְאֵה עָנְיִי וַעֲמָלִי וְשָׂא לְכָל־
19 חַטֹּאותָי׃ רְאֵה אוֹיְבַי כִּי־רָבּוּ וְשִׂנְאַת חָמָס שְׂנֵאוּנִי׃ שָׁמְרָה

ו׳ זעירא. נפשי ק׳. דורשיו ק׳.

פתח באתנח

21 נַפְשִׁי וְהַצִּילֵנִי אַל־אֵבוֹשׁ כִּי־חָסִיתִי בָךְ׃ תֹּם־וָיֹשֶׁר יִצְּרוּנִי כִּי
כו 22 קִוִּיתִיךָ׃ פְּדֵה אֱלֹהִים אֶת־יִשְׂרָאֵל מִכֹּל צָרוֹתָיו׃ כו לְדָוִד ׀
1 שָׁפְטֵנִי יְהוָה כִּי־אֲנִי בְּתֻמִּי הָלַכְתִּי* וּבַיהוָה בָּטַחְתִּי לֹא אֶמְעָד׃
2 3 בְּחָנֵנִי יְהוָה וְנַסֵּנִי צְרוֹפָה* כִלְיוֹתַי וְלִבִּי׃ כִּי־חַסְדְּךָ לְנֶגֶד עֵינָי
4 וְהִתְהַלַּכְתִּי בַּאֲמִתֶּךָ׃ לֹא־יָשַׁבְתִּי עִם־מְתֵי־שָׁוְא וְעִם נַעֲלָמִים
5 6 לֹא אָבוֹא׃ שָׂנֵאתִי קְהַל מְרֵעִים וְעִם־רְשָׁעִים לֹא אֵשֵׁב׃ אֶרְחַץ
7 בְּנִקָּיוֹן כַּפָּי וַאֲסֹבְבָה אֶת־מִזְבַּחֲךָ יְהוָה׃ לַשְׁמִעַ בְּקוֹל תּוֹדָה
8 וּלְסַפֵּר כָּל־נִפְלְאוֹתֶיךָ׃ יְהוָה אָהַבְתִּי מְעוֹן בֵּיתֶךָ וּמְקוֹם מִשְׁכַּן
9 כְּבוֹדֶךָ׃ אַל־תֶּאֱסֹף עִם־חַטָּאִים נַפְשִׁי וְעִם־אַנְשֵׁי דָמִים חַיָּי׃
10 11 אֲשֶׁר־בִּידֵיהֶם זִמָּה וִימִינָם מָלְאָה שֹּׁחַד׃ וַאֲנִי בְּתֻמִּי אֵלֵךְ
12 פְּדֵנִי וְחָנֵּנִי׃ רַגְלִי עָמְדָה בְמִישׁוֹר בְּמַקְהֵלִים אֲבָרֵךְ יְהוָה׃
כז 1 כז לְדָוִד ׀ יְהוָה ׀ אוֹרִי וְיִשְׁעִי מִמִּי אִירָא יְהוָה מָעוֹז־חַיַּי מִמִּי
2 אֶפְחָד׃ בִּקְרֹב עָלַי ׀ מְרֵעִים לֶאֱכֹל אֶת־בְּשָׂרִי צָרַי וְאֹיְבַי לִי
3 הֵמָּה כָשְׁלוּ וְנָפָלוּ׃ אִם־תַּחֲנֶה עָלַי ׀ מַחֲנֶה לֹא־יִירָא לִבִּי אִם־
4 תָּקוּם עָלַי מִלְחָמָה בְּזֹאת אֲנִי בוֹטֵחַ׃ אַחַת ׀ שָׁאַלְתִּי מֵאֵת־
יְהוָה אוֹתָהּ אֲבַקֵּשׁ שִׁבְתִּי בְּבֵית־יְהוָה כָּל־יְמֵי חַיַּי* לַחֲזוֹת בְּנֹעַם־
5 יְהוָה וּלְבַקֵּר בְּהֵיכָלוֹ׃ כִּי יִצְפְּנֵנִי ׀ בְּסֻכֹּה* בְּיוֹם רָעָה יַסְתִּרֵנִי
6 בְּסֵתֶר אָהֳלוֹ בְּצוּר יְרוֹמְמֵנִי׃ וְעַתָּה יָרוּם רֹאשִׁי עַל־אֹיְבַי
סְבִיבוֹתַי וְאֶזְבְּחָה בְאָהֳלוֹ זִבְחֵי תְרוּעָה אָשִׁירָה וַאֲזַמְּרָה לַיהוָה׃
7 8 שְׁמַע־יְהוָה קוֹלִי אֶקְרָא וְחָנֵּנִי וַעֲנֵנִי׃ לְךָ ׀ אָמַר לִבִּי בַּקְּשׁוּ פָנָי
9 אֶת־פָּנֶיךָ יְהוָה אֲבַקֵּשׁ׃ אַל־תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ ׀ מִמֶּנִּי אַל־תַּט־בְּאַף
10 עַבְדֶּךָ עֶזְרָתִי הָיִיתָ אַל־תִּטְּשֵׁנִי וְאַל־תַּעַזְבֵנִי אֱלֹהֵי יִשְׁעִי׃ כִּי־
11 אָבִי וְאִמִּי עֲזָבוּנִי וַיהוָה יַאַסְפֵנִי׃ הוֹרֵנִי יְהוָה דַּרְכֶּךָ וּנְחֵנִי
12 בְּאֹרַח מִישׁוֹר לְמַעַן שׁוֹרְרָי׃ אַל־תִּתְּנֵנִי בְּנֶפֶשׁ צָרָי כִּי קָמוּ־בִי
13 עֵדֵי־שֶׁקֶר וִיפֵחַ חָמָס׃ לוּלֵא* הֶאֱמַנְתִּי לִרְאוֹת בְּטוּב־יְהוָה
14 בְּאֶרֶץ חַיִּים׃ קַוֵּה אֶל־יְהוָה חֲזַק וְיַאֲמֵץ לִבֶּךָ וְקַוֵּה אֶל־יְהוָה׃
כח 1 כח לְדָוִד אֵלֶיךָ יְהוָה ׀ אֶקְרָא צוּרִי אַל־תֶּחֱרַשׁ מִמֶּנִּי פֶּן־תֶּחֱשֶׁה
2 מִמֶּנִּי וְנִמְשַׁלְתִּי עִם־יוֹרְדֵי בוֹר׃ שְׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנַי בְּשַׁוְּעִי אֵלֶיךָ

פתח באתנח.

*) נקוד מלמטה ומלמעלה חוץ מן ו״ו שלא נקוד אלא מלמטה.

3 בְּנָשְׂאִי יָדַי אֶל־דְּבִיר קָדְשֶׁךָ׃ אַל־תִּמְשְׁכֵנִי עִם־רְשָׁעִים וְעִם־
4 פֹּעֲלֵי אָוֶן דֹּבְרֵי שָׁלוֹם עִם־רֵעֵיהֶם וְרָעָה בִּלְבָבָם׃ תֶּן־לָהֶם
כְּפָעֳלָם וּכְרֹעַ מַעַלְלֵיהֶם כְּמַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם תֵּן לָהֶם הָשֵׁב גְּמוּלָם
5 לָהֶם׃ כִּי לֹא יָבִינוּ אֶל־פְּעֻלֹּת יְהוָה וְאֶל־מַעֲשֵׂה יָדָיו יֶהֶרְסֵם
6 7 וְלֹא יִבְנֵם׃ בָּרוּךְ יְהוָה כִּי־שָׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנָי׃ יְהוָה ׀ עֻזִּי וּמָגִנִּי
8 בּוֹ בָטַח לִבִּי וְנֶעֱזָרְתִּי וַיַּעֲלֹז לִבִּי וּמִשִּׁירִי אֲהוֹדֶנּוּ׃ יְהוָה עֹז־לָמוֹ
9 וּמָעוֹז יְשׁוּעוֹת מְשִׁיחוֹ הוּא׃ הוֹשִׁיעָה ׀ אֶת־עַמֶּךָ וּבָרֵךְ אֶת־ ה' לחדש
כט 1 נַחֲלָתֶךָ וּרְעֵם וְנַשְּׂאֵם עַד־הָעוֹלָם׃ כט מִזְמוֹר לְדָוִד הָבוּ
2 לַיהוָה בְּנֵי אֵלִים הָבוּ לַיהוָה כָּבוֹד וָעֹז׃ הָבוּ לַיהוָה כְּבוֹד שְׁמוֹ
3 הִשְׁתַּחֲווּ לַיהוָה בְּהַדְרַת־קֹדֶשׁ׃ קוֹל יְהוָה עַל־הַמָּיִם אֵל־הַכָּבוֹד
4 הִרְעִים יְהוָה עַל־מַיִם רַבִּים׃ קוֹל־יְהוָה בַּכֹּחַ קוֹל יְהוָה בֶּהָדָר׃
5 6 קוֹל יְהוָה שֹׁבֵר אֲרָזִים וַיְשַׁבֵּר יְהוָה אֶת־אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן׃ וַיַּרְקִידֵם
7 כְּמוֹ־עֵגֶל לְבָנוֹן וְשִׂרְיֹן כְּמוֹ בֶן־רְאֵמִים׃ קוֹל־יְהוָה חֹצֵב לַהֲבוֹת
8 9 אֵשׁ׃ קוֹל יְהוָה יָחִיל מִדְבָּר יָחִיל יְהוָה מִדְבַּר קָדֵשׁ׃ קוֹל יְהוָה ׀
10 יְחוֹלֵל אַיָּלוֹת וַיֶּחֱשֹׂף יְעָרוֹת וּבְהֵיכָלוֹ כֻּלּוֹ אֹמֵר כָּבוֹד׃ יְהוָה
11 לַמַּבּוּל יָשָׁב וַיֵּשֶׁב יְהוָה מֶלֶךְ לְעוֹלָם׃ יְהוָה עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְהוָה ׀
ל 1 יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם׃ ל מִזְמוֹר שִׁיר־חֲנֻכַּת הַבַּיִת יום ב'
2 3 לְדָוִד׃ אֲרוֹמִמְךָ יְהוָה כִּי דִלִּיתָנִי וְלֹא־שִׂמַּחְתָּ אֹיְבַי לִי׃ יְהוָה
4 אֱלֹהָי שִׁוַּעְתִּי אֵלֶיךָ וַתִּרְפָּאֵנִי׃ יְהוָה הֶעֱלִיתָ מִן־שְׁאוֹל נַפְשִׁי
5 חִיִּיתַנִי מִיּוֹרְדֵי*־בוֹר׃ זַמְּרוּ לַיהוָה חֲסִידָיו וְהוֹדוּ לְזֵכֶר קָדְשׁוֹ׃ מיורדי ק'
6 7 כִּי רֶגַע ׀ בְּאַפּוֹ חַיִּים בִּרְצוֹנוֹ בָּעֶרֶב יָלִין בֶּכִי וְלַבֹּקֶר רִנָּה׃ וַאֲנִי
8 אָמַרְתִּי בְשַׁלְוִי בַּל־אֶמּוֹט לְעוֹלָם׃ יְהוָה בִּרְצוֹנְךָ הֶעֱמַדְתָּה
9 לְהַרְרִי עֹז הִסְתַּרְתָּ פָנֶיךָ הָיִיתִי נִבְהָל׃ אֵלֶיךָ יְהוָה אֶקְרָא וְאֶל־
10 אֲדֹנָי אֶתְחַנָּן׃ מַה־בֶּצַע בְּדָמִי בְּרִדְתִּי אֶל שָׁחַת הֲיוֹדְךָ עָפָר
11 12 הֲיַגִּיד אֲמִתֶּךָ׃ שְׁמַע־יְהוָה וְחָנֵּנִי יְהוָה הֱיֵה־עֹזֵר לִי׃ הָפַכְתָּ
13 מִסְפְּדִי לְמָחוֹל לִי פִּתַּחְתָּ שַׂקִּי וַתְּאַזְּרֵנִי שִׂמְחָה׃ לְמַעַן יְזַמֶּרְךָ
לא 1 כָבוֹד וְלֹא יִדֹּם יְהוָה אֱלֹהַי לְעוֹלָם אוֹדֶךָּ׃ לא לַמְנַצֵּחַ
2 מִזְמוֹר לְדָוִד׃ בְּךָ־יְהוָה חָסִיתִי אַל־אֵבוֹשָׁה לְעוֹלָם בְּצִדְקָתְךָ

3 פַּלְּטֵנִי׃ הַטֵּה אֵלַי ׀ אָזְנְךָ מְהֵרָה הַצִּילֵנִי הֱיֵה לִי ׀ לְצוּר־מָעוֹז
4 לְבֵית מְצוּדוֹת לְהוֹשִׁיעֵנִי׃ כִּי־סַלְעִי וּמְצוּדָתִי אָתָּה וּלְמַעַן
5 שִׁמְךָ תַּנְחֵנִי וּתְנַהֲלֵנִי׃ תּוֹצִיאֵנִי מֵרֶשֶׁת זוּ טָמְנוּ לִי כִּי־אַתָּה ׀
6 7 מָעוּזִּי׃ בְּיָדְךָ אַפְקִיד רוּחִי פָּדִיתָה אוֹתִי יְהוָה אֵל אֱמֶת׃ שָׂנֵאתִי
8 הַשֹּׁמְרִים הַבְלֵי־שָׁוְא וַאֲנִי אֶל־יְהוָה בָּטָחְתִּי׃ אָגִילָה וְאֶשְׂמְחָה
9 בְּחַסְדֶּךָ אֲשֶׁר רָאִיתָ אֶת־עָנְיִי יָדַעְתָּ בְּצָרוֹת נַפְשִׁי׃ וְלֹא
10 הִסְגַּרְתַּנִי בְּיַד־אוֹיֵב הֶעֱמַדְתָּ בַמֶּרְחָב רַגְלָי׃ חָנֵּנִי יְהוָה כִּי
11 צַר־לִי עָשְׁשָׁה בְכַעַס עֵינִי נַפְשִׁי וּבִטְנִי׃ כִּי כָלוּ בְיָגוֹן חַיַּי וּשְׁנוֹתַי
12 בַּאֲנָחָה כָּשַׁל בַּעֲוֺנִי כֹחִי וַעֲצָמַי עָשֵׁשׁוּ׃ מִכָּל־צֹרְרַי הָיִיתִי
חֶרְפָּה וְלִשְׁכֵנַי ׀ מְאֹד וּפַחַד לִמְיֻדָּעָי רֹאַי בַּחוּץ נָדְדוּ מִמֶּנִּי׃
13 14 נִשְׁכַּחְתִּי כְּמֵת מִלֵּב הָיִיתִי כִּכְלִי אֹבֵד׃ כִּי שָׁמַעְתִּי ׀ דִּבַּת רַבִּים
15 מָגוֹר מִסָּבִיב בְּהִוָּסְדָם יַחַד עָלַי* לָקַחַת נַפְשִׁי זָמָמוּ׃ וַאֲנִי ׀ עָלֶיךָ
16 בָטַחְתִּי יְהוָה אָמַרְתִּי אֱלֹהַי אָתָּה׃ בְּיָדְךָ עִתֹּתָי הַצִּילֵנִי מִיַּד־
17 18 אוֹיְבַי וּמֵרֹדְפָי׃ הָאִירָה פָנֶיךָ עַל־עַבְדֶּךָ הוֹשִׁיעֵנִי בְחַסְדֶּךָ׃ יְהוָה
19 אַל־אֵבוֹשָׁה כִּי קְרָאתִיךָ יֵבֹשׁוּ רְשָׁעִים יִדְּמוּ לִשְׁאוֹל׃ תֵּאָלַמְנָה
20 שִׂפְתֵי שָׁקֶר הַדֹּבְרוֹת עַל־צַדִּיק עָתָק בְּגַאֲוָה וָבוּז׃ מָה רַב
טוּבְךָ אֲשֶׁר־צָפַנְתָּ לִּירֵאֶיךָ פָּעַלְתָּ לַחוֹסִים בָּךְ נֶגֶד בְּנֵי אָדָם׃
21 תַּסְתִּירֵם בְּסֵתֶר פָּנֶיךָ מֵרֻכְסֵי אִישׁ תִּצְפְּנֵם בְּסֻכָּה מֵרִיב
22 23 לְשֹׁנוֹת׃ בָּרוּךְ יְהוָה כִּי הִפְלִיא חַסְדּוֹ לִי בְּעִיר מָצוֹר׃ וַאֲנִי ׀
אָמַרְתִּי בְחָפְזִי נִגְרַזְתִּי מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ אָכֵן שָׁמַעְתָּ קוֹל תַּחֲנוּנַי
24 בְּשַׁוְּעִי אֵלֶיךָ׃ אֶהֱבוּ אֶת־יְהוָה כָּל־חֲסִידָיו אֱמוּנִים נֹצֵר יְהוָה
25 וּמְשַׁלֵּם עַל־יֶתֶר עֹשֵׂה גַאֲוָה׃ חִזְקוּ וְיַאֲמֵץ לְבַבְכֶם כָּל־הַמְיַחֲלִים
לב 1 לַיהוָה׃ לב לְדָוִד מַשְׂכִּיל אַשְׁרֵי נְשׂוּי־פֶּשַׁע כְּסוּי חֲטָאָה׃
2 3 אַשְׁרֵי אָדָם לֹא יַחְשֹׁב יְהוָה לוֹ עָוֺן וְאֵין בְּרוּחוֹ רְמִיָּה׃ כִּי
4 הֶחֱרַשְׁתִּי בָּלוּ עֲצָמָי בְּשַׁאֲגָתִי כָּל־הַיּוֹם׃ כִּי ׀ יוֹמָם וָלַיְלָה ׀
5 תִּכְבַּד עָלַי יָדֶךָ נֶהְפַּךְ לְשַׁדִּי בְּחַרְבֹנֵי קַיִץ סֶלָה׃ חַטָּאתִי
אוֹדִיעֲךָ וַעֲוֺנִי לֹא־כִסִּיתִי אָמַרְתִּי אוֹדֶה עֲלֵי פְשָׁעַי לַיהוָה
6 וְאַתָּה נָשָׂאתָ עֲוֺן חַטָּאתִי סֶלָה׃ עַל־זֹאת יִתְפַּלֵּל כָּל־חָסִיד ׀

פתח באתנח

7 אֵלֶיךָ לְעֵת מְצֹא רַק לְשֵׁטֶף מַיִם רַבִּים אֵלָיו לֹא יַגִּיעוּ׃ אַתָּה
8 סֵתֶר לִי מִצַּר תִּצְּרֵנִי רָנֵּי פַלֵּט תְּסוֹבְבֵנִי סֶלָה׃ אַשְׂכִּילְךָ ׀
9 וְאוֹרְךָ בְּדֶרֶךְ־זוּ תֵלֵךְ אִיעֲצָה עָלֶיךָ עֵינִי׃ אַל־תִּהְיוּ ׀ כְּסוּס
10 כְּפֶרֶד אֵין הָבִין בְּמֶתֶג־וָרֶסֶן עֶדְיוֹ לִבְלוֹם בַּל קְרֹב אֵלֶיךָ׃ רַבִּים
11 מַכְאוֹבִים לָרָשָׁע וְהַבּוֹטֵחַ בַּיהוָה חֶסֶד יְסוֹבְבֶנּוּ׃ שִׂמְחוּ בַיהוָה
לג 1 וְגִילוּ צַדִּיקִים וְהַרְנִינוּ כָּל־יִשְׁרֵי־לֵב׃ לג רַנְּנוּ צַדִּיקִים
2 בַּיהוָה לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה׃ הוֹדוּ לַיהוָה בְּכִנּוֹר בְּנֵבֶל עָשׂוֹר
3 4 זַמְּרוּ־לוֹ׃ שִׁירוּ לוֹ שִׁיר חָדָשׁ הֵיטִיבוּ נַגֵּן בִּתְרוּעָה׃ כִּי־יָשָׁר
5 דְּבַר־יְהוָה וְכָל־מַעֲשֵׂהוּ בֶּאֱמוּנָה׃ אֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט חֶסֶד
6 יְהוָה מָלְאָה הָאָרֶץ׃ בִּדְבַר יְהוָה שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ וּבְרוּחַ פִּיו כָּל־
7 8 צְבָאָם׃ כֹּנֵס כַּנֵּד מֵי הַיָּם נֹתֵן בְּאֹצָרוֹת תְּהוֹמוֹת׃ יִירְאוּ
9 מֵיְהוָה כָּל־הָאָרֶץ מִמֶּנּוּ יָגוּרוּ כָּל־יֹשְׁבֵי תֵבֵל׃ כִּי הוּא אָמַר
10 וַיֶּהִי הוּא־צִוָּה וַיַּעֲמֹד׃ יְהוָה הֵפִיר עֲצַת־גּוֹיִם הֵנִיא מַחְשְׁבוֹת
11 עַמִּים׃ עֲצַת יְהוָה לְעוֹלָם תַּעֲמֹד מַחְשְׁבוֹת לִבּוֹ לְדֹר וָדֹר׃
12 13 אַשְׁרֵי הַגּוֹי אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהָיו הָעָם ׀ בָּחַר לְנַחֲלָה לוֹ׃ מִשָּׁמַיִם
14 הִבִּיט יְהוָה רָאָה אֶת־כָּל־בְּנֵי הָאָדָם׃ מִמְּכוֹן־שִׁבְתּוֹ הִשְׁגִּיחַ אֶל
15 כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ׃ הַיֹּצֵר יַחַד לִבָּם הַמֵּבִין אֶל־כָּל־מַעֲשֵׂיהֶם׃
16 17 אֵין הַמֶּלֶךְ נוֹשָׁע בְּרָב־חָיִל גִּבּוֹר לֹא־יִנָּצֵל בְּרָב־כֹּחַ׃ שֶׁקֶר
18 הַסּוּס לִתְשׁוּעָה וּבְרֹב חֵילוֹ לֹא יְמַלֵּט׃ הִנֵּה עֵין יְהוָה אֶל־
19 יְרֵאָיו לַמְיַחֲלִים לְחַסְדּוֹ׃ לְהַצִּיל מִמָּוֶת נַפְשָׁם וּלְחַיּוֹתָם בָּרָעָב׃
20 21 נַפְשֵׁנוּ חִכְּתָה לַיהוָה עֶזְרֵנוּ וּמָגִנֵּנוּ הוּא׃ כִּי־בוֹ יִשְׂמַח לִבֵּנוּ כִּי
22 בְשֵׁם קָדְשׁוֹ בָטָחְנוּ׃ יְהִי־חַסְדְּךָ יְהוָה עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ לָךְ׃
לד 1 לד לְדָוִד בְּשַׁנּוֹתוֹ אֶת־טַעְמוֹ לִפְנֵי אֲבִימֶלֶךְ וַיְגָרְשֵׁהוּ וַיֵּלַךְ׃
2 3 אֲבָרְכָה אֶת־יְהוָה בְּכָל־עֵת תָּמִיד תְּהִלָּתוֹ בְּפִי׃ בַּיהוָה תִּתְהַלֵּל
4 נַפְשִׁי יִשְׁמְעוּ עֲנָוִים וְיִשְׂמָחוּ׃ גַּדְּלוּ לַיהוָה אִתִּי וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ
5 6 יַחְדָּו׃ דָּרַשְׁתִּי אֶת־יְהוָה וְעָנָנִי וּמִכָּל־מְגוּרוֹתַי הִצִּילָנִי׃ הִבִּיטוּ
7 אֵלָיו וְנָהָרוּ וּפְנֵיהֶם אַל־יֶחְפָּרוּ׃ זֶה עָנִי קָרָא וַיהוָה שָׁמֵעַ
8 וּמִכָּל־צָרוֹתָיו הוֹשִׁיעוֹ׃ חֹנֶה מַלְאַךְ־יְהוָה סָבִיב לִירֵאָיו וַיְחַלְּצֵם׃

פתח בסוף פסוק

9 10 טַעֲמוּ וּרְאוּ כִּי־טוֹב יְהוָה אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר יֶחֱסֶה־בּוֹ׃ יְראוּ אֶת־
11 יְהוָה קְדֹשָׁיו כִּי אֵין מַחְסוֹר לִירֵאָיו׃ כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעֵבוּ וְדֹרְשֵׁי
12 יְהוָה לֹא־יַחְסְרוּ כָל־טוֹב׃ לְכוּ־בָנִים שִׁמְעוּ־לִי יִרְאַת יְהוָה
13 אֲלַמֶּדְכֶם׃ מִי־הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים אֹהֵב יָמִים לִרְאוֹת טוֹב׃
14 15 נְצֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע וּשְׂפָתֶיךָ מִדַּבֵּר מִרְמָה׃ סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה־
16 טוֹב בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ׃ עֵינֵי יְהוָה אֶל־צַדִּיקִים וְאָזְנָיו אֶל־
17 18 שַׁוְעָתָם׃ פְּנֵי יְהוָה בְּעֹשֵׂי רָע לְהַכְרִית מֵאֶרֶץ זִכְרָם׃ צָעֲקוּ
19 וַיהוָה שָׁמֵעַ וּמִכָּל־צָרוֹתָם הִצִּילָם׃ קָרוֹב יְהוָה לְנִשְׁבְּרֵי־לֵב
20 וְאֶת־דַּכְּאֵי־רוּחַ יוֹשִׁיעַ׃ רַבּוֹת רָעוֹת צַדִּיק וּמִכֻּלָּם יַצִּילֶנּוּ יְהוָה׃
21 22 שֹׁמֵר כָּל־עַצְמוֹתָיו אַחַת מֵהֵנָּה לֹא נִשְׁבָּרָה׃ תְּמוֹתֵת רָשָׁע
23 רָעָה וְשֹׂנְאֵי צַדִּיק יֶאְשָׁמוּ׃ פֹּדֶה יְהוָה נֶפֶשׁ עֲבָדָיו וְלֹא יֶאְשְׁמוּ
לה
ו׳ לחודש. פתח באתנח
1 כָּל־הַחֹסִים בּוֹ׃ לה לְדָוִד ׀ רִיבָה יְהוָה אֶת־יְרִיבַי לְחַם
2 3 אֶת־לֹחֲמָי׃ הַחֲזֵק מָגֵן וְצִנָּה וְקוּמָה בְּעֶזְרָתִי׃ וְהָרֵק חֲנִית וּסְגֹר
4 לִקְרַאת רֹדְפָי אֱמֹר לְנַפְשִׁי יְשֻׁעָתֵךְ אָנִי׃ יֵבֹשׁוּ וְיִכָּלְמוּ מְבַקְשֵׁי
5 נַפְשִׁי יִסֹּגוּ אָחוֹר וְיַחְפְּרוּ חֹשְׁבֵי רָעָתִי׃ יִהְיוּ כְּמֹץ לִפְנֵי־רוּחַ
6 וּמַלְאַךְ יְהוָה דּוֹחֶה׃ יְהִי־דַרְכָּם חֹשֶׁךְ וַחֲלַקְלַקֹּת וּמַלְאַךְ יְהוָה
7 רֹדְפָם׃ כִּי־חִנָּם טָמְנוּ־לִי שַׁחַת רִשְׁתָּם חִנָּם חָפְרוּ לְנַפְשִׁי׃
8 תְּבוֹאֵהוּ שׁוֹאָה לֹא־יֵדָע וְרִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר־טָמַן תִּלְכְּדוֹ בְּשׁוֹאָה
9 10 יִפָּל־בָּהּ׃ וְנַפְשִׁי תָּגִיל בַּיהוָה תָּשִׂישׂ בִּישׁוּעָתוֹ׃ כָּל עַצְמוֹתַי ׀
תֹּאמַרְנָה יְהוָה מִי כָמוֹךָ מַצִּיל עָנִי מֵחָזָק מִמֶּנּוּ וְעָנִי וְאֶבְיוֹן
11 12 מִגֹּזְלוֹ׃ יְקוּמוּן עֵדֵי חָמָס אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתִּי יִשְׁאָלוּנִי׃ יְשַׁלְּמוּנִי
13 רָעָה תַּחַת טוֹבָה שְׁכוֹל לְנַפְשִׁי׃ וַאֲנִי ׀ בַּחֲלוֹתָם לְבוּשִׁי שָׂק
14 עִנֵּיתִי בַצּוֹם נַפְשִׁי וּתְפִלָּתִי עַל־חֵיקִי תָשׁוּב׃ כְּרֵעַ כְּאָח־לִי
פתח באתנח
15 הִתְהַלָּכְתִּי כַּאֲבֶל־אֵם קֹדֵר שַׁחוֹתִי׃ וּבְצַלְעִי שָׂמְחוּ וְנֶאֱסָפוּ
16 נֶאֶסְפוּ עָלַי נֵכִים וְלֹא יָדַעְתִּי קָרְעוּ וְלֹא־דָמּוּ׃ בְּחַנְפֵי לַעֲגֵי
17 מָעוֹג חָרֹק עָלַי שִׁנֵּימוֹ׃ אֲדֹנָי כַּמָּה תִּרְאֶה הָשִׁיבָה נַפְשִׁי
סגול באתנח
18 מִשֹּׁאֵיהֶם מִכְּפִירִים יְחִידָתִי׃ אוֹדְךָ בְּקָהָל רָב בְּעַם עָצוּם
19 20 אֲהַלְלֶךָּ׃ אַל־יִשְׂמְחוּ־לִי אֹיְבַי שֶׁקֶר שֹׂנְאַי חִנָּם יִקְרְצוּ־עָיִן׃ כִּי

סגול באתנח. פתח באתנח

לֹא שָׁלוֹם יְדַבֵּרוּ וְעַל רִגְעֵי־אֶרֶץ דִּבְרֵי מִרְמוֹת יַחֲשֹׁבוּן׃
21 22 וַיַּרְחִיבוּ עָלַי פִּיהֶם אָמְרוּ הֶאָח ׀ הֶאָח רָאֲתָה עֵינֵנוּ׃ רָאִיתָה
23 יְהוָה אַל־תֶּחֱרַשׁ אֲדֹנָי אַל־תִּרְחַק מִמֶּנִּי׃ הָעִירָה וְהָקִיצָה
24 לְמִשְׁפָּטִי אֱלֹהַי וַאדֹנָי לְרִיבִי׃ שָׁפְטֵנִי כְצִדְקְךָ יְהוָה אֱלֹהָי וְאַל־
25 יִשְׂמְחוּ־לִי׃ אַל־יֹאמְרוּ בְלִבָּם הֶאָח נַפְשֵׁנוּ אַל־יֹאמְרוּ בִּלַּעֲנוּהוּ׃
26 יֵבֹשׁוּ וְיַחְפְּרוּ ׀ יַחְדָּו שְׂמֵחֵי רָעָתִי יִלְבְּשׁוּ־בֹשֶׁת וּכְלִמָּה הַמַּגְדִּילִים
27 עָלָי׃ יָרֹנּוּ וְיִשְׂמְחוּ חֲפֵצֵי צִדְקִי וְיֹאמְרוּ תָמִיד יִגְדַּל יְהוָה
28 הֶחָפֵץ שְׁלוֹם עַבְדּוֹ׃ וּלְשׁוֹנִי תֶּהְגֶּה צִדְקֶךָ כָּל־הַיּוֹם תְּהִלָּתֶךָ׃
לו 1 2 לו לַמְנַצֵּחַ ׀ לְעֶבֶד־יְהוָה לְדָוִד׃ נְאֻם־פֶּשַׁע לָרָשָׁע בְּקֶרֶב
3 לִבִּי אֵין־פַּחַד אֱלֹהִים לְנֶגֶד עֵינָיו׃ כִּי־הֶחֱלִיק אֵלָיו בְּעֵינָיו
4 לִמְצֹא עֲוֹנוֹ לִשְׂנֹא׃ דִּבְרֵי־פִיו אָוֶן וּמִרְמָה חָדַל לְהַשְׂכִּיל
5 לְהֵיטִיב׃ אָוֶן ׀ יַחְשֹׁב עַל־מִשְׁכָּבוֹ יִתְיַצֵּב עַל־דֶּרֶךְ לֹא־טוֹב רָע
6 לֹא יִמְאָס׃ יְהוָה בְּהַשָּׁמַיִם חַסְדֶּךָ אֱמוּנָתְךָ עַד־שְׁחָקִים׃
7 צִדְקָתְךָ ׀ כְּהַרְרֵי־אֵל מִשְׁפָּטֶךָ תְּהוֹם רַבָּה אָדָם וּבְהֵמָה
8 תוֹשִׁיעַ יְהוָה׃ מַה־יָּקָר חַסְדְּךָ אֱלֹהִים וּבְנֵי אָדָם בְּצֵל כְּנָפֶיךָ
9 10 יֶחֱסָיוּן׃ יִרְוְיֻן מִדֶּשֶׁן בֵּיתֶךָ וְנַחַל עֲדָנֶיךָ תַשְׁקֵם׃ כִּי־עִמְּךָ מְקוֹר
11 חַיִּים בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה־אוֹר׃ מְשֹׁךְ חַסְדְּךָ לְיֹדְעֶיךָ וְצִדְקָתְךָ
12 13 לְיִשְׁרֵי־לֵב׃ אַל־תְּבוֹאֵנִי רֶגֶל גַּאֲוָה וְיַד־רְשָׁעִים אַל־תְּנִדֵנִי׃ שָׁם
לז 1 נָפְלוּ פֹּעֲלֵי אָוֶן דֹּחוּ וְלֹא־יָכְלוּ קוּם׃ לז לְדָוִד ׀ אַל־תִּתְחַר
2 בַּמְּרֵעִים אַל־תְּקַנֵּא בְּעֹשֵׂי עַוְלָה׃ כִּי כֶחָצִיר מְהֵרָה יִמָּלוּ
3 וּכְיֶרֶק דֶּשֶׁא יִבּוֹלוּן׃ בְּטַח בַּיהוָה וַעֲשֵׂה־טוֹב שְׁכָן־אֶרֶץ וּרְעֵה
4 5 אֱמוּנָה׃ וְהִתְעַנַּג עַל־יְהוָה וְיִתֶּן־לְךָ מִשְׁאֲלֹת לִבֶּךָ׃ גּוֹל עַל־
6 יְהוָה דַּרְכֶּךָ וּבְטַח עָלָיו וְהוּא יַעֲשֶׂה׃ וְהוֹצִיא כָאוֹר צִדְקֶךָ
7 וּמִשְׁפָּטֶךָ כַּצָּהֳרָיִם׃ דּוֹם ׀ לַיהוָה וְהִתְחוֹלֵל לוֹ אַל־תִּתְחַר
8 בְּמַצְלִיחַ דַּרְכּוֹ בְּאִישׁ עֹשֶׂה מְזִמּוֹת׃ הֶרֶף מֵאַף וַעֲזֹב חֵמָה
9 אַל־תִּתְחַר אַךְ לְהָרֵעַ׃ כִּי־מְרֵעִים יִכָּרֵתוּן וְקֹוֵי יְהוָה הֵמָּה
10 יִירְשׁוּ־אָרֶץ׃ וְעוֹד מְעַט וְאֵין רָשָׁע וְהִתְבּוֹנַנְתָּ עַל־מְקוֹמוֹ וְאֵינֶנּוּ׃
11 12 וַעֲנָוִים יִירְשׁוּ־אָרֶץ וְהִתְעַנְּגוּ עַל־רֹב שָׁלוֹם׃ זֹמֵם רָשָׁע לַצַּדִּיק

13 14 וְחֹרֵק עָלָיו שִׁנָּיו׃ אֲדֹנָי יִשְׂחַק־לוֹ כִּי־רָאָה כִּי־יָבֹא יוֹמוֹ׃ חֶרֶב ׀
פָּתְחוּ רְשָׁעִים וְדָרְכוּ קַשְׁתָּם לְהַפִּיל עָנִי וְאֶבְיוֹן לִטְבוֹחַ יִשְׁרֵי־
15 16 דָרֶךְ׃ חַרְבָּם תָּבוֹא בְלִבָּם וְקַשְּׁתוֹתָם תִּשָּׁבַרְנָה׃ טוֹב מְעַט
17 לַצַּדִּיק מֵהֲמוֹן רְשָׁעִים רַבִּים׃ כִּי זְרוֹעוֹת רְשָׁעִים תִּשָּׁבַרְנָה
18 וְסוֹמֵךְ צַדִּיקִים יְהוָה׃ יוֹדֵעַ יְהוָה יְמֵי תְמִימִם וְנַחֲלָתָם לְעוֹלָם
19 20 תִּהְיֶה׃ לֹא־יֵבֹשׁוּ בְּעֵת רָעָה וּבִימֵי רְעָבוֹן יִשְׂבָּעוּ׃ כִּי רְשָׁעִים ׀
21 יֹאבֵדוּ וְאֹיְבֵי יְהוָה כִּיקַר כָּרִים כָּלוּ בֶעָשָׁן כָּלוּ׃ לֹוֶה רָשָׁע וְלֹא
22 יְשַׁלֵּם וְצַדִּיק חוֹנֵן וְנוֹתֵן׃ כִּי מְבֹרָכָיו יִירְשׁוּ אָרֶץ וּמְקֻלָּלָיו
23 24 יִכָּרֵתוּ׃ מֵיְהוָה מִצְעֲדֵי־גֶבֶר כּוֹנָנוּ וְדַרְכּוֹ יֶחְפָּץ׃ כִּי־יִפֹּל לֹא־
25 יוּטָל כִּי־יְהוָה סוֹמֵךְ יָדוֹ׃ נַעַר הָיִיתִי גַּם־זָקַנְתִּי וְלֹא־רָאִיתִי
26 צַדִּיק נֶעֱזָב וְזַרְעוֹ מְבַקֶּשׁ־לָחֶם׃ כָּל־הַיּוֹם חוֹנֵן וּמַלְוֶה וְזַרְעוֹ
27 28 לִבְרָכָה׃ סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה־טוֹב וּשְׁכֹן לְעוֹלָם׃ כִּי יְהוָה ׀ אֹהֵב
מִשְׁפָּט וְלֹא־יַעֲזֹב אֶת־חֲסִידָיו לְעוֹלָם נִשְׁמָרוּ וְזֶרַע רְשָׁעִים
29 30 נִכְרָת׃ צַדִּיקִים יִירְשׁוּ־אָרֶץ וְיִשְׁכְּנוּ לָעַד עָלֶיהָ׃ פִּי־צַדִּיק יֶהְגֶּה
31 חָכְמָה וּלְשׁוֹנוֹ תְּדַבֵּר מִשְׁפָּט׃ תּוֹרַת אֱלֹהָיו בְּלִבּוֹ לֹא תִמְעַד
32 33 אֲשֻׁרָיו׃ צוֹפֶה רָשָׁע לַצַּדִּיק וּמְבַקֵּשׁ לַהֲמִיתוֹ׃ יְהוָה לֹא־יַעַזְבֶנּוּ
34 בְיָדוֹ וְלֹא יַרְשִׁיעֶנּוּ בְּהִשָּׁפְטוֹ׃ קַוֵּה אֶל־יְהוָה ׀ וּשְׁמֹר דַּרְכּוֹ
35 וִירוֹמִמְךָ לָרֶשֶׁת אָרֶץ בְּהִכָּרֵת רְשָׁעִים תִּרְאֶה׃ רָאִיתִי רָשָׁע
36 עָרִיץ וּמִתְעָרֶה כְּאֶזְרָח רַעֲנָן׃ וַיַּעֲבֹר וְהִנֵּה אֵינֶנּוּ וָאֲבַקְשֵׁהוּ
37 וְלֹא נִמְצָא׃ שְׁמָר־תָּם וּרְאֵה יָשָׁר כִּי־אַחֲרִית לְאִישׁ שָׁלוֹם׃
38 39 וּפֹשְׁעִים נִשְׁמְדוּ יַחְדָּו אַחֲרִית רְשָׁעִים נִכְרָתָה׃ וּתְשׁוּעַת
40 צַדִּיקִים מֵיְהוָה מָעוּזָּם בְּעֵת צָרָה׃ וַיַּעְזְרֵם יְהוָה וַיְפַלְּטֵם יְפַלְּטֵם
לח 1 מֵרְשָׁעִים וְיוֹשִׁיעֵם כִּי חָסוּ בוֹ׃ לח מִזְמוֹר לְדָוִד לְהַזְכִּיר׃
2 3 יְהוָה אַל־בְּקֶצְפְּךָ תוֹכִיחֵנִי וּבַחֲמָתְךָ תְיַסְּרֵנִי׃ כִּי־חִצֶּיךָ נִחֲתוּ
4 בִי וַתִּנְחַת עָלַי יָדֶךָ׃ אֵין־מְתֹם בִּבְשָׂרִי מִפְּנֵי זַעְמֶךָ אֵין־שָׁלוֹם
5 בַּעֲצָמַי מִפְּנֵי חַטָּאתִי׃ כִּי עֲוֺנֹתַי עָבְרוּ רֹאשִׁי כְּמַשָּׂא כָבֵד
6 7 יִכְבְּדוּ מִמֶּנִּי׃ הִבְאִישׁוּ נָמַקּוּ חַבּוּרֹתָי מִפְּנֵי אִוַּלְתִּי׃ נַעֲוֵיתִי
8 שַׁחֹתִי עַד־מְאֹד כָּל־הַיּוֹם קֹדֵר הִלָּכְתִּי׃ כִּי־כְסָלַי מָלְאוּ נִקְלֶה

9 וְאֵין מְתֹם בִּבְשָׂרִי׃ נְפוּגוֹתִי וְנִדְכֵּיתִי עַד־מְאֹד שָׁאַגְתִּי מִנַּהֲמַת
10 לִבִּי׃ אֲדֹנָי נֶגְדְּךָ כָל־תַּאֲוָתִי וְאַנְחָתִי מִמְּךָ לֹא־נִסְתָּרָה׃
11 לִבִּי סְחַרְחַר עֲזָבַנִי כֹחִי וְאוֹר עֵינַי גַּם־הֵם אֵין אִתִּי׃
12 13 אֹהֲבַי ׀ וְרֵעַי מִנֶּגֶד נִגְעִי יַעֲמֹדוּ וּקְרוֹבַי מֵרָחֹק עָמָדוּ׃ וַיְנַקְשׁוּ ׀
מְבַקְשֵׁי נַפְשִׁי וְדֹרְשֵׁי רָעָתִי דִּבְּרוּ הַוּוֹת וּמִרְמוֹת כָּל־הַיּוֹם
14 יֶהְגּוּ׃ וַאֲנִי כְחֵרֵשׁ לֹא אֶשְׁמָע וּכְאִלֵּם לֹא יִפְתַּח־פִּיו׃
15 16 וָאֱהִי כְּאִישׁ אֲשֶׁר לֹא־שֹׁמֵעַ וְאֵין בְּפִיו תּוֹכָחוֹת׃ כִּי־לְךָ
17 יְהוָה הוֹחָלְתִּי אַתָּה תַעֲנֶה אֲדֹנָי אֱלֹהָי׃ כִּי־אָמַרְתִּי פֶּן
18 יִשְׂמְחוּ־לִי בְּמוֹט רַגְלִי עָלַי הִגְדִּילוּ׃ כִּי־אֲנִי לְצֶלַע נָכוֹן וּמַכְאוֹבִי
19 20 נֶגְדִּי תָמִיד׃ כִּי־עֲוֺנִי אַגִּיד אֶדְאַג מֵחַטָּאתִי׃ וְאֹיְבַי
21 חַיִּים עָצֵמוּ וְרַבּוּ שֹׂנְאַי שָׁקֶר׃ וּמְשַׁלְּמֵי רָעָה תַּחַת טוֹבָה
22 יִשְׂטְנוּנִי תַּחַת רָדְופִי*־טוֹב׃ אַל־תַּעַזְבֵנִי יְהוָה אֱלֹהַי
23 אַל־תִּרְחַק מִמֶּנִּי׃ חוּשָׁה לְעֶזְרָתִי אֲדֹנָי תְּשׁוּעָתִי׃

(יתיר ד׳)

לט 1 2 לט לַמְנַצֵּחַ לִידִיתוּן* מִזְמוֹר לְדָוִד׃ אָמַרְתִּי אֶשְׁמְרָה דְרָכַי
מֵחֲטוֹא בִלְשׁוֹנִי אֶשְׁמְרָה לְפִי מַחְסוֹם בְּעֹד רָשָׁע לְנֶגְדִּי׃
3 4 נֶאֱלַמְתִּי דוּמִיָּה הֶחֱשֵׁיתִי מִטּוֹב וּכְאֵבִי נֶעְכָּר׃ חַם־לִבִּי ׀
5 בְּקִרְבִּי בַּהֲגִיגִי תִבְעַר־אֵשׁ דִּבַּרְתִּי בִּלְשׁוֹנִי׃ הוֹדִיעֵנִי יְהוָה ׀
6 קִצִּי וּמִדַּת יָמַי מַה־הִיא אֵדְעָה מֶה־חָדֵל אָנִי׃ הִנֵּה טְפָחוֹת ׀
נָתַתָּה יָמַי וְחֶלְדִּי כְאַיִן נֶגְדֶּךָ אַךְ כָּל־הֶבֶל כָּל־אָדָם נִצָּב
7 סֶלָה׃ אַךְ־בְּצֶלֶם ׀ יִתְהַלֶּךְ־אִישׁ אַךְ־הֶבֶל יֶהֱמָיוּן יִצְבֹּר
8 וְלֹא־יֵדַע מִי־אֹסְפָם׃ וְעַתָּה מַה־קִּוִּיתִי אֲדֹנָי תּוֹחַלְתִּי לְךָ הִיא׃
9 10 מִכָּל־פְּשָׁעַי הַצִּילֵנִי חֶרְפַּת נָבָל אַל־תְּשִׂימֵנִי׃ נֶאֱלַמְתִּי לֹא
11 אֶפְתַּח־פִּי כִּי אַתָּה עָשִׂיתָ׃ הָסֵר מֵעָלַי נִגְעֶךָ מִתִּגְרַת
12 יָדְךָ אֲנִי כָלִיתִי׃ בְּתוֹכָחוֹת עַל־עָוֺן ׀ יִסַּרְתָּ אִישׁ וַתֶּמֶס כָּעָשׁ
13 חֲמוּדוֹ אַךְ הֶבֶל כָּל־אָדָם סֶלָה׃ שִׁמְעָה־תְפִלָּתִי ׀ יְהוָה
וְשַׁוְעָתִי ׀ הַאֲזִינָה אֶל־דִּמְעָתִי אַל־תֶּחֱרַשׁ כִּי גֵר אָנֹכִי עִמָּךְ
14 תּוֹשָׁב כְּכָל־אֲבוֹתָי׃ הָשַׁע מִמֶּנִּי וְאַבְלִיגָה בְּטֶרֶם אֵלֵךְ וְאֵינֶנִּי׃
מ 1 2 מ לַמְנַצֵּחַ לְדָוִד מִזְמוֹר׃ קַוֺּה קִוִּיתִי יְהוָה וַיֵּט אֵלַי וַיִּשְׁמַע

(ו׳ לחדש. לידיתון ק׳)

3 שועתי׃ ויעלני ׀ מבור שאון מטיט היון ויקם על־סלע
4 רגלי כונן אשרי׃ ויתן בפי ׀ שיר חדש תהלה לאלהינו
5 יראו רבים וייראו ויבטחו ביהוה׃ אשרי הגבר אשר־שם
6 יהוה מבטחו ולא־פנה אל־רהבים ושטי כזב׃ רבות
עשית ׀ אתה יהוה אלהי נפלאתיך ומחשבתיך אלינו אין ׀
7 ערך אליך אגידה ואדברה עצמו מספר׃ זבח ומנחה ׀
8 לא־חפצת אזנים כרית לי עולה וחטאה לא שאלת׃ אז
9 אמרתי הנה־באתי במגלת־ספר כתוב עלי׃ לעשות רצונך
10 אלהי חפצתי ותורתך בתוך מעי׃ בשרתי צדק ׀ בקהל רב
11 הנה שפתי לא אכלא יהוה אתה ידעת׃ צדקתך לא־
כסיתי ׀ בתוך לבי אמונתך ותשועתך אמרתי לא־כחדתי
12 חסדך ואמתך לקהל רב׃ אתה יהוה לא־תכלא רחמיך
13 ממני חסדך ואמתך תמיד יצרוני׃ כי אפפו עלי רעות
עד־אין מספר השיגוני עונתי ולא־יכלתי לראות עצמו
14 משערות ראשי ולבי עזבני׃ רצה־יהוה להצילני יהוה
15 לעזרתי חושה׃ יבשו ויחפרו ׀ יחד מבקשי נפשי לספותה
16 יסגו אחור ויכלמו חפצי רעתי׃ ישמו על־עקב בשתם
17 האמרים לי האח ׀ האח׃ ישישו וישמחו ׀ בך כל־
18 מבקשיך יאמרו תמיד יגדל יהוה אהבי תשועתך׃ ואני ׀
מא עני ואביון אדני יחשב לי עזרתי ומפלטי אתה אלהי אל־
1 2 תאחר׃ מא למנצח מזמור לדוד׃ אשרי משכיל אל־
3 דל ביום רעה ימלטהו יהוה׃ יהוה ׀ ישמרהו ויחיהו יאשר
4 בארץ ואל־תתנהו בנפש איביו׃ יהוה יסעדנו על־ערש דוי
5 כל־משכבו הפכת בחליו׃ אני אמרתי יהוה חנני רפאה
6 נפשי כי־חטאתי לך׃ אויבי יאמרו רע לי מתי ימות
7 ואבד שמו׃ ואם־בא לראות ׀ שוא ידבר לבו יקבץ־און
8 לו יצא לחוץ ידבר׃ יחד עלי יתלחשו כל־שנאי עלי ׀ יחשבו
9 רעה לי׃ דבר־בליעל יצוק בו ואשר שכב לא־יוסיף

פתח באתנח ובס״פ. ואשר ק׳.

10 לָקוּם׃ גַּם אִישׁ־שְׁלוֹמִי ׀ אֲשֶׁר־בָּטַחְתִּי בוֹ אוֹכֵל לַחְמִי
11 הִגְדִּיל עָלַי עָקֵב׃ וְאַתָּה יְהוָה חָנֵּנִי וַהֲקִימֵנִי וַאֲשַׁלְּמָה
12 לָהֶם׃ בְּזֹאת יָדַעְתִּי כִּי־חָפַצְתָּ בִּי כִּי לֹא־יָרִיעַ אֹיְבִי עָלָי׃
13 14 וַאֲנִי בְּתֻמִּי תָּמַכְתָּ בִּי וַתַּצִּיבֵנִי לְפָנֶיךָ לְעוֹלָם׃ בָּרוּךְ יְהוָה ׀
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מֵהָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם אָמֵן ׀ וְאָמֵן׃

ספר שני·

מב
1 2 מב לַמְנַצֵּחַ מַשְׂכִּיל לִבְנֵי־קֹרַח׃ כְּאַיָּל תַּעֲרֹג עַל־אֲפִיקֵי־מָיִם
3 כֵּן נַפְשִׁי תַעֲרֹג אֵלֶיךָ אֱלֹהִים׃ צָמְאָה נַפְשִׁי ׀ לֵאלֹהִים לְאֵל
4 חָי מָתַי אָבוֹא וְאֵרָאֶה פְּנֵי אֱלֹהִים׃ הָיְתָה־לִּי דִמְעָתִי לֶחֶם
5 יוֹמָם וָלָיְלָה בֶּאֱמֹר אֵלַי כָּל־הַיּוֹם אַיֵּה אֱלֹהֶיךָ׃ אֵלֶּה אֶזְכְּרָה ׀
וְאֶשְׁפְּכָה עָלַי ׀ נַפְשִׁי כִּי אֶעֱבֹר ׀ בַּסָּךְ אֶדַּדֵּם עַד־בֵּית אֱלֹהִים
6 בְּקוֹל־רִנָּה וְתוֹדָה הָמוֹן חוֹגֵג׃ מַה־תִּשְׁתּוֹחֲחִי ׀ נַפְשִׁי וַתֶּהֱמִי
7 עָלָי הוֹחִלִי לֵאלֹהִים כִּי עוֹד אוֹדֶנּוּ יְשׁוּעוֹת פָּנָיו׃ אֱלֹהַי עָלַי
נַפְשִׁי תִשְׁתּוֹחָח עַל־כֵּן אֶזְכָּרְךָ מֵאֶרֶץ יַרְדֵּן וְחֶרְמוֹנִים מֵהַר
8 מִצְעָר׃ תְּהוֹם אֶל־תְּהוֹם קוֹרֵא לְקוֹל צִנּוֹרֶיךָ כָּל־מִשְׁבָּרֶיךָ
9 וְגַלֶּיךָ עָלַי עָבָרוּ׃ יוֹמָם ׀ יְצַוֶּה יְהוָה ׀ חַסְדּוֹ וּבַלַּיְלָה שִׁירֹה
10 עִמִּי תְּפִלָּה לְאֵל חַיָּי׃ אוֹמְרָה ׀ לְאֵל סַלְעִי לָמָה שְׁכַחְתָּנִי
11 לָמָּה־קֹדֵר אֵלֵךְ בְּלַחַץ אוֹיֵב׃ בְּרֶצַח ׀ בְּעַצְמוֹתַי חֵרְפוּנִי צוֹרְרָי
12 בְּאָמְרָם אֵלַי כָּל־הַיּוֹם אַיֵּה אֱלֹהֶיךָ׃ מַה־תִּשְׁתּוֹחֲחִי ׀ נַפְשִׁי
וּמַה־תֶּהֱמִי עָלָי הוֹחִילִי לֵאלֹהִים כִּי־עוֹד אוֹדֶנּוּ יְשׁוּעֹת פָּנַי
מג
1 וֵאלֹהָי׃ מג שָׁפְטֵנִי אֱלֹהִים ׀ וְרִיבָה רִיבִי מִגּוֹי לֹא־חָסִיד
2 מֵאִישׁ־מִרְמָה וְעַוְלָה תְפַלְּטֵנִי׃ כִּי־אַתָּה ׀ אֱלֹהֵי מָעוּזִּי לָמָה
3 זְנַחְתָּנִי לָמָּה־קֹדֵר אֶתְהַלֵּךְ בְּלַחַץ אוֹיֵב׃ שְׁלַח־אוֹרְךָ וַאֲמִתְּךָ
4 הֵמָּה יַנְחוּנִי יְבִיאוּנִי אֶל־הַר־קָדְשְׁךָ וְאֶל־מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ׃ וְאָבוֹאָה ׀
אֶל־מִזְבַּח אֱלֹהִים אֶל־אֵל שִׂמְחַת גִּילִי וְאוֹדְךָ בְכִנּוֹר אֱלֹהִים

ח׳ לחדש

5 אֱלֹהָי׃ מַה־תִּשְׁתּוֹחֲחִי ׀ נַפְשִׁי וּמַה־תֶּהֱמִי עָלָי הוֹחִילִי לֵאלֹהִים
מד 1 כִּי־עוֹד אוֹדֶנּוּ יְשׁוּעֹת פָּנַי וֵאלֹהָי׃ מד לַמְנַצֵּחַ לִבְנֵי־קֹרַח
2 מַשְׂכִּיל׃ אֱלֹהִים ׀ בְּאָזְנֵינוּ שָׁמַעְנוּ אֲבוֹתֵינוּ סִפְּרוּ־לָנוּ פֹּעַל
3 פָּעַלְתָּ בִימֵיהֶם בִּימֵי קֶדֶם׃ אַתָּה ׀ יָדְךָ גּוֹיִם הוֹרַשְׁתָּ וַתִּטָּעֵם
4 תָּרַע לְאֻמִּים וַתְּשַׁלְּחֵם׃ כִּי לֹא בְחַרְבָּם יָרְשׁוּ־אָרֶץ וּזְרוֹעָם
לֹא־הוֹשִׁיעָה לָּמוֹ כִּי־יְמִינְךָ וּזְרוֹעֲךָ וְאוֹר פָּנֶיךָ כִּי רְצִיתָם׃
5 6 אַתָּה־הוּא מַלְכִּי אֱלֹהִים צַוֵּה יְשׁוּעוֹת יַעֲקֹב׃ בְּךָ צָרֵינוּ נְנַגֵּחַ
7 בְּשִׁמְךָ נָבוּס קָמֵינוּ׃ כִּי לֹא בְקַשְׁתִּי אֶבְטָח וְחַרְבִּי לֹא תוֹשִׁיעֵנִי׃
8 9 כִּי הוֹשַׁעְתָּנוּ מִצָּרֵינוּ וּמְשַׂנְאֵינוּ הֱבִישׁוֹתָ׃ בֵּאלֹהִים הִלַּלְנוּ כָל־
10 הַיּוֹם וְשִׁמְךָ ׀ לְעוֹלָם נוֹדֶה סֶלָה׃ אַף־זָנַחְתָּ וַתַּכְלִימֵנוּ וְלֹא־תֵצֵא
11 בְּצִבְאוֹתֵינוּ׃ תְּשִׁיבֵנוּ אָחוֹר מִנִּי־צָר וּמְשַׂנְאֵינוּ שָׁסוּ לָמוֹ׃
12 13 תִּתְּנֵנוּ כְּצֹאן מַאֲכָל וּבַגּוֹיִם זֵרִיתָנוּ׃ תִּמְכֹּר־עַמְּךָ בְלֹא־הוֹן וְלֹא־
14 רִבִּיתָ בִּמְחִירֵיהֶם׃ תְּשִׂימֵנוּ חֶרְפָּה לִשְׁכֵנֵינוּ לַעַג וָקֶלֶס
15 16 לִסְבִיבוֹתֵינוּ׃ תְּשִׂימֵנוּ מָשָׁל בַּגּוֹיִם מְנוֹד־רֹאשׁ בַּלְאֻמִּים׃ כָּל־
17 הַיּוֹם כְּלִמָּתִי נֶגְדִּי וּבֹשֶׁת פָּנַי כִּסָּתְנִי׃ מִקּוֹל מְחָרֵף וּמְגַדֵּף
18 מִפְּנֵי אוֹיֵב וּמִתְנַקֵּם׃ כָּל־זֹאת בָּאַתְנוּ וְלֹא שְׁכַחֲנוּךָ וְלֹא־שִׁקַּרְנוּ
19 20 בִּבְרִיתֶךָ׃ לֹא־נָסוֹג אָחוֹר לִבֵּנוּ וַתֵּט אֲשֻׁרֵינוּ מִנִּי אָרְחֶךָ׃ כִּי
21 דִכִּיתָנוּ בִּמְקוֹם תַּנִּים וַתְּכַס עָלֵינוּ בְצַלְמָוֶת׃ אִם־שָׁכַחְנוּ שֵׁם
22 אֱלֹהֵינוּ וַנִּפְרֹשׂ כַּפֵּינוּ לְאֵל זָר׃ הֲלֹא אֱלֹהִים יַחֲקָר־זֹאת כִּי
23 הוּא יֹדֵעַ תַּעֲלֻמוֹת לֵב׃ כִּי־עָלֶיךָ הֹרַגְנוּ כָל־הַיּוֹם נֶחְשַׁבְנוּ
24 כְּצֹאן טִבְחָה׃ עוּרָה ׀ לָמָּה תִישַׁן ׀ אֲדֹנָי הָקִיצָה אַל־תִּזְנַח
25 26 לָנֶצַח׃ לָמָּה־פָנֶיךָ תַסְתִּיר תִּשְׁכַּח עָנְיֵנוּ וְלַחֲצֵנוּ׃ כִּי שָׁחָה
27 לֶעָפָר נַפְשֵׁנוּ דָּבְקָה לָאָרֶץ בִּטְנֵנוּ׃ קוּמָה עֶזְרָתָה לָּנוּ וּפְדֵנוּ
מה 1 לְמַעַן חַסְדֶּךָ׃ מה לַמְנַצֵּחַ עַל־שֹׁשַׁנִּים לִבְנֵי־קֹרַח מַשְׂכִּיל
2 שִׁיר יְדִידֹת׃ רָחַשׁ לִבִּי ׀ דָּבָר טוֹב אֹמֵר אָנִי מַעֲשַׂי לְמֶלֶךְ
3 לְשׁוֹנִי עֵט ׀ סוֹפֵר מָהִיר׃ יָפְיָפִיתָ מִבְּנֵי אָדָם הוּצַק חֵן
4 בְּשִׂפְתוֹתֶיךָ עַל־כֵּן בֵּרַכְךָ אֱלֹהִים לְעוֹלָם׃ חֲגוֹר־חַרְבְּךָ עַל־יָרֵךְ
5 גִּבּוֹר הוֹדְךָ וַהֲדָרֶךָ׃ וַהֲדָרְךָ ׀ צְלַח רְכַב עַל־דְּבַר־אֱמֶת וְעַנְוָה־

6 צֶדֶק וְתוֹרְךָ נוֹרָאוֹת יְמִינֶךָ׃ חִצֶּיךָ שְׁנוּנִים עַמִּים תַּחְתֶּיךָ יִפְּלוּ
7 בְּלֵב אוֹיְבֵי הַמֶּלֶךְ׃ כִּסְאֲךָ אֱלֹהִים עוֹלָם וָעֶד שֵׁבֶט מִישֹׁר שֵׁבֶט
8 מַלְכוּתֶךָ׃ אָהַבְתָּ צֶּדֶק וַתִּשְׂנָא רֶשַׁע עַל־כֵּן ׀ מְשָׁחֲךָ אֱלֹהִים
9 אֱלֹהֶיךָ שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן מֵחֲבֵרֶךָ׃ מֹר וַאֲהָלוֹת קְצִיעוֹת כׇּל־בִּגְדֹתֶיךָ
10 מִן־הֵיכְלֵי שֵׁן מִנִּי שִׂמְּחוּךָ׃ בְּנוֹת מְלָכִים בְּיִקְּרוֹתֶיךָ נִצְּבָה שֵׁגַל
11 לִימִינְךָ בְּכֶתֶם אוֹפִיר׃ שִׁמְעִי־בַת וּרְאִי וְהַטִּי אׇזְנֵךְ וְשִׁכְחִי
12 עַמֵּךְ וּבֵית אָבִיךְ׃ וְיִתְאָו הַמֶּלֶךְ יׇפְיֵךְ כִּי־הוּא אֲדֹנַיִךְ וְהִשְׁתַּחֲוִי
13 14 לוֹ׃ וּבַת־צֹר ׀ בְּמִנְחָה פָּנַיִךְ יְחַלּוּ עֲשִׁירֵי עָם׃ כׇּל־כְּבוּדָּה בַת־
15 מֶלֶךְ פְּנִימָה מִמִּשְׁבְּצוֹת זָהָב לְבוּשָׁהּ׃ לִרְקָמוֹת תּוּבַל לַמֶּלֶךְ
16 בְּתוּלוֹת אַחֲרֶיהָ רֵעוֹתֶיהָ מוּבָאוֹת לָךְ׃ תּוּבַלְנָה בִּשְׂמָחֹת וָגִיל
17 תְּבֹאֶינָה בְּהֵיכַל מֶלֶךְ׃ תַּחַת אֲבֹתֶיךָ יִהְיוּ בָנֶיךָ תְּשִׁיתֵמוֹ
18 לְשָׂרִים בְּכׇל־הָאָרֶץ׃ אַזְכִּירָה שִׁמְךָ בְּכׇל־דֹּר וָדֹר עַל־כֵּן עַמִּים
1 יְהוֹדֻךָ לְעֹלָם וָעֶד׃ מו לַמְנַצֵּחַ לִבְנֵי־קֹרַח עַל־עֲלָמוֹת מו
2 3 שִׁיר׃ אֱלֹהִים לָנוּ מַחֲסֶה וָעֹז עֶזְרָה בְצָרוֹת נִמְצָא מְאֹד׃ עַל־
4 כֵּן לֹא־נִירָא בְּהָמִיר אָרֶץ וּבְמוֹט הָרִים בְּלֵב יַמִּים׃ יֶהֱמוּ
5 יֶחְמְרוּ מֵימָיו יִרְעֲשׁוּ־הָרִים בְּגַאֲוָתוֹ סֶלָה׃ נָהָר פְּלָגָיו יְשַׂמְּחוּ
6 עִיר־אֱלֹהִים קְדֹשׁ מִשְׁכְּנֵי עֶלְיוֹן׃ אֱלֹהִים בְּקִרְבָּהּ בַּל־תִּמּוֹט
7 יַעְזְרֶהָ אֱלֹהִים לִפְנוֹת בֹּקֶר׃ הָמוּ גוֹיִם מָטוּ מַמְלָכוֹת נָתַן בְּקוֹלוֹ
8 תָּמוּג אָרֶץ׃ יְהֹוָה צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב־לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב
9 10 סֶלָה׃ לְכוּ־חֲזוּ מִפְעֲלוֹת יְהֹוָה אֲשֶׁר־שָׂם שַׁמּוֹת בָּאָרֶץ׃ מַשְׁבִּית
מִלְחָמוֹת עַד־קְצֵה הָאָרֶץ קֶשֶׁת יְשַׁבֵּר וְקִצֵּץ חֲנִית עֲגָלוֹת
11 יִשְׂרֹף בָּאֵשׁ׃ הַרְפּוּ וּדְעוּ כִּי־אָנֹכִי אֱלֹהִים אָרוּם בַּגּוֹיִם אָרוּם
12 בָּאָרֶץ׃ יְהֹוָה צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב־לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה׃
1 מז לַמְנַצֵּחַ לִבְנֵי־קֹרַח מִזְמוֹר׃ כׇּל־הָעַמִּים תִּקְעוּ־כָף הָרִיעוּ מז
2 3 לֵאלֹהִים בְּקוֹל רִנָּה׃ כִּי־יְהֹוָה עֶלְיוֹן נוֹרָא מֶלֶךְ גָּדוֹל עַל־כׇּל־
4 5 הָאָרֶץ׃ יַדְבֵּר עַמִּים תַּחְתֵּינוּ וּלְאֻמִּים תַּחַת רַגְלֵינוּ׃ יִבְחַר־לָנוּ
6 אֶת־נַחֲלָתֵנוּ אֶת גְּאוֹן יַעֲקֹב אֲשֶׁר־אָהֵב סֶלָה׃ עָלָה אֱלֹהִים
7 בִּתְרוּעָה יְהֹוָה בְּקוֹל שׁוֹפָר׃ זַמְּרוּ אֱלֹהִים זַמֵּרוּ זַמְּרוּ לְמַלְכֵּנוּ

8 9 זַמְּרוּ: כִּי מֶלֶךְ כָּל־הָאָרֶץ אֱלֹהִים זַמְּרוּ מַשְׂכִּיל: מָלַךְ אֱלֹהִים
10 עַל־גּוֹיִם אֱלֹהִים יָשַׁב ׀ עַל־כִּסֵּא קָדְשׁוֹ: נְדִיבֵי עַמִּים ׀ נֶאֱסָפוּ
עַם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם כִּי לֵאלֹהִים מָגִנֵּי־אֶרֶץ מְאֹד נַעֲלָה:
מח 1 2 שִׁיר מִזְמוֹר לִבְנֵי־קֹרַח: גָּדוֹל יְהוָה וּמְהֻלָּל מְאֹד בְּעִיר
3 אֱלֹהֵינוּ הַר־קָדְשׁוֹ: יְפֵה נוֹף מְשׂוֹשׂ כָּל־הָאָרֶץ הַר־צִיּוֹן יַרְכְּתֵי
4 5 צָפוֹן קִרְיַת מֶלֶךְ רָב: אֱלֹהִים בְּאַרְמְנוֹתֶיהָ נוֹדַע לְמִשְׂגָּב: כִּי־
6 הִנֵּה הַמְּלָכִים נוֹעֲדוּ עָבְרוּ יַחְדָּו: הֵמָּה רָאוּ כֵּן תָּמָהוּ נִבְהֲלוּ
7 8 נֶחְפָּזוּ: רְעָדָה אֲחָזָתַם שָׁם חִיל כַּיּוֹלֵדָה: בְּרוּחַ קָדִים תְּשַׁבֵּר
9 אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ: כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ ׀ כֵּן רָאִינוּ בְּעִיר יְהוָה־צְבָאוֹת
10 בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהִים יְכוֹנְנֶהָ עַד־עוֹלָם סֶלָה: דִּמִּינוּ אֱלֹהִים
11 חַסְדֶּךָ בְּקֶרֶב הֵיכָלֶךָ: כְּשִׁמְךָ ׀ אֱלֹהִים כֵּן תְּהִלָּתְךָ עַל־קַצְוֵי־
12 אֶרֶץ צֶדֶק מָלְאָה יְמִינֶךָ: יִשְׂמַח ׀ הַר־צִיּוֹן תָּגֵלְנָה בְּנוֹת יְהוּדָה
13 14 לְמַעַן מִשְׁפָּטֶיךָ: סֹבּוּ צִיּוֹן וְהַקִּיפוּהָ סִפְרוּ מִגְדָּלֶיהָ: שִׁיתוּ
לִבְּכֶם ׀ לְחֵילָה פַּסְּגוּ אַרְמְנוֹתֶיהָ לְמַעַן תְּסַפְּרוּ לְדוֹר אַחֲרוֹן:
15 כִּי זֶה ׀ אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ עוֹלָם וָעֶד הוּא יְנַהֲגֵנוּ עַל־מוּת:
מט 1 2 לַמְנַצֵּחַ לִבְנֵי־קֹרַח מִזְמוֹר: שִׁמְעוּ־זֹאת כָּל־הָעַמִּים
3 הַאֲזִינוּ כָּל־יֹשְׁבֵי חָלֶד: גַּם־בְּנֵי אָדָם גַּם־בְּנֵי־אִישׁ יַחַד עָשִׁיר
4 5 וְאֶבְיוֹן: פִּי יְדַבֵּר חָכְמוֹת וְהָגוּת לִבִּי תְבוּנוֹת: אַטֶּה לְמָשָׁל
6 אָזְנִי אֶפְתַּח בְּכִנּוֹר חִידָתִי: לָמָּה אִירָא בִּימֵי רָע עֲוֹן עֲקֵבַי
7 8 יְסֻבֵּנִי: הַבֹּטְחִים עַל־חֵילָם וּבְרֹב עָשְׁרָם יִתְהַלָּלוּ: אָח לֹא־
9 פָדֹה יִפְדֶּה אִישׁ לֹא־יִתֵּן לֵאלֹהִים כָּפְרוֹ: וְיֵקַר פִּדְיוֹן נַפְשָׁם
10 11 וְחָדַל לְעוֹלָם: וִיחִי־עוֹד לָנֶצַח לֹא יִרְאֶה הַשָּׁחַת: כִּי יִרְאֶה ׀
חֲכָמִים יָמוּתוּ יַחַד כְּסִיל וָבַעַר יֹאבֵדוּ וְעָזְבוּ לַאֲחֵרִים חֵילָם:
12 קִרְבָּם בָּתֵּימוֹ ׀ לְעוֹלָם מִשְׁכְּנֹתָם לְדֹר וָדֹר קָרְאוּ בִשְׁמוֹתָם
13 14 עֲלֵי אֲדָמוֹת: וְאָדָם בִּיקָר בַּל־יָלִין נִמְשַׁל כַּבְּהֵמוֹת נִדְמוּ: זֶה
15 דַרְכָּם כֶּסֶל לָמוֹ וְאַחֲרֵיהֶם ׀ בְּפִיהֶם יִרְצוּ סֶלָה: כַּצֹּאן לִשְׁאוֹל
שַׁתּוּ מָוֶת יִרְעֵם וַיִּרְדּוּ בָם יְשָׁרִים ׀ לַבֹּקֶר וְצִירָם* לְבַלּוֹת שְׁאוֹל
16 מִזְּבֻל לוֹ: אַךְ־אֱלֹהִים יִפְדֶּה נַפְשִׁי מִיַּד שְׁאוֹל כִּי יִקָּחֵנִי סֶלָה:

סגול באתנח

פ' לחודש

וצורם ק'

17 18 אַל־תִּירָא כִּי־יַעֲשִׁר אִישׁ כִּי־יִרְבֶּה כְּבוֹד בֵּיתוֹ׃ כִּי לֹא בְמוֹתוֹ
19 יִקַּח הַכֹּל לֹא־יֵרֵד אַחֲרָיו כְּבוֹדוֹ׃ כִּי־נַפְשׁוֹ בְּחַיָּיו יְבָרֵךְ וְיוֹדֻךָ
20 כִּי־תֵיטִיב לָךְ׃ תָּבוֹא עַד־דּוֹר אֲבוֹתָיו עַד־נֵצַח לֹא יִרְאוּ־אוֹר׃
21 נ אָדָם בִּיקָר וְלֹא יָבִין נִמְשַׁל כַּבְּהֵמוֹת נִדְמוּ׃ נ מִזְמוֹר
1 לְאָסָף אֵל ׀ אֱלֹהִים יְהוָה דִּבֶּר וַיִּקְרָא־אָרֶץ מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ עַד־
2 3 מְבֹאוֹ׃ מִצִּיּוֹן מִכְלַל־יֹפִי אֱלֹהִים הוֹפִיעַ׃ יָבֹא אֱלֹהֵינוּ וְאַל־יֶחֱרַשׁ
4 אֵשׁ־לְפָנָיו תֹּאכֵל וּסְבִיבָיו נִשְׂעֲרָה מְאֹד׃ יִקְרָא אֶל־הַשָּׁמַיִם
5 מֵעָל וְאֶל־הָאָרֶץ לָדִין עַמּוֹ׃ אִסְפוּ־לִי חֲסִידָי כֹּרְתֵי בְרִיתִי
6 עֲלֵי־זָבַח׃ וַיַּגִּידוּ שָׁמַיִם צִדְקוֹ כִּי־אֱלֹהִים ׀ שֹׁפֵט הוּא סֶלָה׃
7 שִׁמְעָה עַמִּי ׀ וַאֲדַבֵּרָה יִשְׂרָאֵל וְאָעִידָה בָּךְ אֱלֹהִים אֱלֹהֶיךָ
8 9 אָנֹכִי׃ לֹא עַל־זְבָחֶיךָ אוֹכִיחֶךָ וְעוֹלֹתֶיךָ לְנֶגְדִּי תָמִיד׃ לֹא־אֶקַּח
10 מִבֵּיתְךָ פָר מִמִּכְלְאֹתֶיךָ עַתּוּדִים׃ כִּי־לִי כָל־חַיְתוֹ־יָעַר בְּהֵמוֹת
11 12 בְּהַרְרֵי־אָלֶף׃ יָדַעְתִּי כָּל־עוֹף הָרִים וְזִיז שָׂדַי עִמָּדִי׃ אִם־אֶרְעַב
13 לֹא־אֹמַר לָךְ כִּי־לִי תֵבֵל וּמְלֹאָהּ׃ הַאוֹכַל בְּשַׂר אַבִּירִים וְדַם
14 עַתּוּדִים אֶשְׁתֶּה׃ זְבַח לֵאלֹהִים תּוֹדָה וְשַׁלֵּם לְעֶלְיוֹן נְדָרֶיךָ׃
15 16 וּקְרָאֵנִי בְּיוֹם צָרָה אֲחַלֶּצְךָ וּתְכַבְּדֵנִי׃ וְלָרָשָׁע ׀ אָמַר אֱלֹהִים
17 מַה־לְּךָ לְסַפֵּר חֻקָּי וַתִּשָּׂא בְרִיתִי עֲלֵי־פִיךָ׃ וְאַתָּה שָׂנֵאתָ
18 מוּסָר וַתַּשְׁלֵךְ דְּבָרַי אַחֲרֶיךָ׃ אִם־רָאִיתָ גַנָּב וַתִּרֶץ עִמּוֹ וְעִם
19 מְנָאֲפִים חֶלְקֶךָ׃ פִּיךָ שָׁלַחְתָּ בְרָעָה וּלְשׁוֹנְךָ תַּצְמִיד מִרְמָה׃
20 21 תֵּשֵׁב בְּאָחִיךָ תְדַבֵּר בְּבֶן־אִמְּךָ תִּתֶּן־דֹּפִי׃ אֵלֶּה עָשִׂיתָ ׀
וְהֶחֱרַשְׁתִּי דִּמִּיתָ הֱיוֹת־אֶהְיֶה כָמוֹךָ אוֹכִיחֲךָ וְאֶעֶרְכָה
22 לְעֵינֶיךָ׃ בִּינוּ־נָא זֹאת שֹׁכְחֵי אֱלוֹהַּ פֶּן־אֶטְרֹף וְאֵין מַצִּיל׃
23 זֹבֵחַ תּוֹדָה יְכַבְּדָנְנִי וְשָׂם דֶּרֶךְ אַרְאֶנּוּ בְּיֵשַׁע אֱלֹהִים׃
נא
1 2 נא לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד׃ בְּבוֹא־אֵלָיו נָתָן הַנָּבִיא כַּאֲשֶׁר־בָּא
3 אֶל־בַּת־שָׁבַע׃ חָנֵּנִי אֱלֹהִים כְּחַסְדֶּךָ כְּרֹב רַחֲמֶיךָ מְחֵה פְשָׁעָי׃
4 5 הֶרְבֵּה כַּבְּסֵנִי מֵעֲוֹנִי וּמֵחַטָּאתִי טַהֲרֵנִי׃ כִּי־פְשָׁעַי אֲנִי אֵדָע
6 וְחַטָּאתִי נֶגְדִּי תָמִיד׃ לְךָ לְבַדְּךָ ׀ חָטָאתִי וְהָרַע בְּעֵינֶיךָ עָשִׂיתִי
7 לְמַעַן תִּצְדַּק בְּדָבְרֶךָ תִּזְכֶּה בְשָׁפְטֶךָ׃ הֵן־בְּעָווֹן חוֹלָלְתִּי וּבְחֵטְא

סגול באתנח. יום ג'.

8 יֶחֱמַתְנִי אִמִּי׃ הֵן אֱמֶת חָפַצְתָּ בַטֻּחוֹת וּבְסָתֻם חָכְמָה תוֹדִיעֵנִי׃
9 10 תְּחַטְּאֵנִי בְאֵזוֹב וְאֶטְהָר תְּכַבְּסֵנִי וּמִשֶּׁלֶג אַלְבִּין׃ תַּשְׁמִיעֵנִי
11 שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה תָּגֵלְנָה עֲצָמוֹת דִּכִּיתָ׃ הַסְתֵּר פָּנֶיךָ מֵחֲטָאָי
12 וְכָל־עֲוֺנֹתַי מְחֵה׃ לֵב טָהוֹר בְּרָא־לִי אֱלֹהִים וְרוּחַ נָכוֹן חַדֵּשׁ
13 בְּקִרְבִּי׃ אַל־תַּשְׁלִיכֵנִי מִלְּפָנֶיךָ וְרוּחַ קָדְשְׁךָ אַל־תִּקַּח מִמֶּנִּי׃
14 15 הָשִׁיבָה לִּי שְׂשׂוֹן יִשְׁעֶךָ וְרוּחַ נְדִיבָה תִסְמְכֵנִי׃ אֲלַמְּדָה פֹשְׁעִים
16 דְּרָכֶיךָ וְחַטָּאִים אֵלֶיךָ יָשׁוּבוּ׃ הַצִּילֵנִי מִדָּמִים ׀ אֱלֹהִים אֱלֹהֵי
17 תְּשׁוּעָתִי תְּרַנֵּן לְשׁוֹנִי צִדְקָתֶךָ׃ אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד
18 19 תְּהִלָּתֶךָ׃ כִּי ׀ לֹא־תַחְפֹּץ זֶבַח וְאֶתֵּנָה עוֹלָה לֹא תִרְצֶה׃ זִבְחֵי
אֱלֹהִים רוּחַ נִשְׁבָּרָה לֵב־נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה אֱלֹהִים לֹא תִבְזֶה׃
20 21 הֵיטִיבָה בִרְצוֹנְךָ אֶת־צִיּוֹן תִּבְנֶה חוֹמוֹת יְרוּשָׁלָםִ׃ אָז תַּחְפֹּץ
זִבְחֵי־צֶדֶק עוֹלָה וְכָלִיל אָז יַעֲלוּ עַל־מִזְבַּחֲךָ פָרִים׃
נב
1 2 נב לַמְנַצֵּחַ מַשְׂכִּיל לְדָוִד׃ בְּבוֹא ׀ דּוֹאֵג הָאֲדֹמִי וַיַּגֵּד לְשָׁאוּל
3 וַיֹּאמֶר לוֹ בָּא דָוִד אֶל־בֵּית אֲחִימֶלֶךְ׃ מַה־תִּתְהַלֵּל בְּרָעָה
4 הַגִּבּוֹר חֶסֶד אֵל כָּל־הַיּוֹם׃ הַוּוֹת תַּחְשֹׁב לְשׁוֹנֶךָ כְּתַעַר מְלֻטָּשׁ
5 עֹשֵׂה רְמִיָּה׃ אָהַבְתָּ רָּע מִטּוֹב שֶׁקֶר ׀ מִדַּבֵּר צֶדֶק סֶלָה׃
6 7 אָהַבְתָּ כָל־דִּבְרֵי־בָלַע לְשׁוֹן מִרְמָה׃ גַּם־אֵל יִתָּצְךָ לָנֶצַח יַחְתְּךָ
8 וְיִסָּחֲךָ מֵאֹהֶל וְשֵׁרֶשְׁךָ מֵאֶרֶץ חַיִּים סֶלָה׃ וְיִרְאוּ צַדִּיקִים וְיִירָאוּ
9 וְעָלָיו יִשְׂחָקוּ׃ הִנֵּה הַגֶּבֶר לֹא יָשִׂים אֱלֹהִים מָעוּזּוֹ וַיִּבְטַח בְּרֹב
10 עָשְׁרוֹ יָעֹז בְּהַוָּתוֹ׃ וַאֲנִי כְּזַיִת רַעֲנָן בְּבֵית אֱלֹהִים בָּטַחְתִּי
11 בְחֶסֶד אֱלֹהִים עוֹלָם וָעֶד׃ אוֹדְךָ לְעוֹלָם כִּי עָשִׂיתָ וַאֲקַוֶּה
נג 1 שִׁמְךָ כִי־טוֹב נֶגֶד חֲסִידֶיךָ׃ נג לַמְנַצֵּחַ עַל־מָחֲלַת מַשְׂכִּיל
2 לְדָוִד׃ אָמַר נָבָל בְּלִבּוֹ אֵין אֱלֹהִים הִשְׁחִיתוּ וְהִתְעִיבוּ עָוֶל אֵין
3 עֹשֵׂה־טוֹב׃ אֱלֹהִים מִשָּׁמַיִם הִשְׁקִיף עַל־בְּנֵי אָדָם לִרְאוֹת הֲיֵשׁ
4 מַשְׂכִּיל דֹּרֵשׁ אֶת־אֱלֹהִים׃ כֻּלּוֹ סָג יַחְדָּו נֶאֱלָחוּ אֵין עֹשֵׂה־טוֹב
5 אֵין גַּם־אֶחָד׃ הֲלֹא יָדְעוּ פֹּעֲלֵי אָוֶן אֹכְלֵי עַמִּי אָכְלוּ *לֶחֶם
6 אֱלֹהִים לֹא קָרָאוּ׃ שָׁם ׀ פָּחֲדוּ־פַחַד לֹא־הָיָה פָחַד כִּי־אֱלֹהִים
7 פִּזַּר עַצְמוֹת חֹנָךְ הֱבִשֹׁתָה כִּי־אֱלֹהִים מְאָסָם׃ מִי־יִתֵּן מִצִּיּוֹן

יְשֻׁעוֹת יִשְׂרָאֵל בְּשׁוּב אֱלֹהִים שְׁבוּת עַמּוֹ יָגֵל יַעֲקֹב יִשְׂמַח
נד 1 2 יִשְׂרָאֵל׃ נד לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינֹת מַשְׂכִּיל לְדָוִד׃ בְּבֹא הַזִּיפִים
3 וַיֹּאמְרוּ לְשָׁאוּל הֲלֹא דָוִד מִסְתַּתֵּר עִמָּנוּ׃ אֱלֹהִים בְּשִׁמְךָ
4 הוֹשִׁיעֵנִי וּבִגְבוּרָתְךָ תְדִינֵנִי׃ אֱלֹהִים שְׁמַע תְּפִלָּתִי הַאֲזִינָה
5 לְאִמְרֵי־פִי׃ כִּי זָרִים ׀ קָמוּ עָלַי וְעָרִיצִים בִּקְשׁוּ נַפְשִׁי לֹא שָׂמוּ
6 אֱלֹהִים לְנֶגְדָּם סֶלָה׃ הִנֵּה אֱלֹהִים עֹזֵר לִי אֲדֹנָי בְּסֹמְכֵי נַפְשִׁי׃
7 8 יָשׁוּב* הָרַע לְשֹׁרְרָי בַּאֲמִתְּךָ הַצְמִיתֵם׃ בִּנְדָבָה אֶזְבְּחָה־לָּךְ
*ישיב ק׳
9 אוֹדֶה שִּׁמְךָ יְהוָה כִּי־טוֹב׃ כִּי מִכָּל־צָרָה הִצִּילָנִי וּבְאֹיְבַי רָאֲתָה
נה 1 2 עֵינִי׃ נה לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינֹת מַשְׂכִּיל לְדָוִד׃ הַאֲזִינָה אֱלֹהִים
י׳ לחדש
3 תְּפִלָּתִי וְאַל־תִּתְעַלַּם מִתְּחִנָּתִי׃ הַקְשִׁיבָה לִּי וַעֲנֵנִי אָרִיד
4 בְּשִׂיחִי וְאָהִימָה׃ מִקּוֹל אוֹיֵב מִפְּנֵי עָקַת רָשָׁע כִּי־יָמִיטוּ עָלַי
5 אָוֶן וּבְאַף יִשְׂטְמוּנִי׃ לִבִּי יָחִיל בְּקִרְבִּי וְאֵימוֹת מָוֶת נָפְלוּ עָלָי׃
6 7 יִרְאָה וָרַעַד יָבֹא בִי וַתְּכַסֵּנִי פַּלָּצוּת׃ וָאֹמַר מִי־יִתֶּן־לִּי אֵבֶר
8 כַּיּוֹנָה אָעוּפָה וְאֶשְׁכֹּנָה׃ הִנֵּה אַרְחִיק נְדֹד אָלִין בַּמִּדְבָּר סֶלָה׃
9 10 אָחִישָׁה מִפְלָט לִי מֵרוּחַ סֹעָה מִסָּעַר׃ בַּלַּע אֲדֹנָי פַּלַּג לְשׁוֹנָם
11 כִּי־רָאִיתִי חָמָס וְרִיב בָּעִיר׃ יוֹמָם וָלַיְלָה יְסוֹבְבֻהָ עַל־חוֹמֹתֶיהָ
12 וְאָוֶן וְעָמָל בְּקִרְבָּהּ׃ הַוּוֹת בְּקִרְבָּהּ וְלֹא־יָמִישׁ מֵרְחֹבָהּ תֹּךְ
13 וּמִרְמָה׃ כִּי לֹא־אוֹיֵב יְחָרְפֵנִי וְאֶשָּׂא לֹא־מְשַׂנְאִי עָלַי הִגְדִּיל
14 15 וְאֶסָּתֵר מִמֶּנּוּ׃ וְאַתָּה אֱנוֹשׁ כְּעֶרְכִּי אַלּוּפִי וּמְיֻדָּעִי׃ אֲשֶׁר יַחְדָּו
16 נַמְתִּיק סוֹד בְּבֵית אֱלֹהִים נְהַלֵּךְ בְּרָגֶשׁ׃ יַשִּׁימָוֶת ׀ עָלֵימוֹ יֵרְדוּ
ישיא מות ק׳
17 שְׁאוֹל חַיִּים כִּי־רָעוֹת בִּמְגוּרָם בְּקִרְבָּם׃ אֲנִי אֶל־אֱלֹהִים אֶקְרָא
18 וַיהוָה יוֹשִׁיעֵנִי׃ עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרַיִם אָשִׂיחָה וְאֶהֱמֶה וַיִּשְׁמַע
19 קוֹלִי׃ פָּדָה בְשָׁלוֹם נַפְשִׁי מִקְּרָב־לִי כִּי־בְרַבִּים הָיוּ עִמָּדִי׃
20 יִשְׁמַע אֵל ׀ וְיַעֲנֵם וְיֹשֵׁב קֶדֶם סֶלָה אֲשֶׁר אֵין חֲלִיפוֹת לָמוֹ
21 22 וְלֹא יָרְאוּ אֱלֹהִים׃ שָׁלַח יָדָיו בִּשְׁלֹמָיו חִלֵּל בְּרִיתוֹ׃ חָלְקוּ ׀
מַחְמָאֹת פִּיו וּקְרָב־לִבּוֹ רַכּוּ דְבָרָיו מִשֶּׁמֶן וְהֵמָּה פְתִחוֹת׃
23 הַשְׁלֵךְ עַל־יְהוָה ׀ יְהָבְךָ וְהוּא יְכַלְכְּלֶךָ לֹא־יִתֵּן לְעוֹלָם מוֹט
24 לַצַּדִּיק׃ וְאַתָּה אֱלֹהִים ׀ תּוֹרִדֵם לִבְאֵר שַׁחַת אַנְשֵׁי דָמִים

נו 1 וּמִרְמָה לֹא־יֶחֱצוּ יְמֵיהֶם וַאֲנִי אֶבְטַח־בָּךְ׃ נו לַמְנַצֵּחַ עַל־
יוֹנַת אֵלֶם רְחֹקִים לְדָוִד מִכְתָּם בֶּאֱחֹז אֹתוֹ פְלִשְׁתִּים בְּגַת׃
2 3 חָנֵּנִי אֱלֹהִים כִּי־שְׁאָפַנִי אֱנוֹשׁ כָּל־הַיּוֹם לֹחֵם יִלְחָצֵנִי׃ שָׁאֲפוּ
4 שׁוֹרְרַי כָּל־הַיּוֹם כִּי־רַבִּים לֹחֲמִים לִי מָרוֹם׃ יוֹם אִירָא אֲנִי
5 אֵלֶיךָ אֶבְטָח׃ בֵּאלֹהִים אֲהַלֵּל דְּבָרוֹ בֵּאלֹהִים בָּטַחְתִּי לֹא
6 אִירָא מַה־יַּעֲשֶׂה בָשָׂר לִי׃ כָּל־הַיּוֹם דְּבָרַי יְעַצֵּבוּ עָלַי כָּל־
7 מַחְשְׁבֹתָם לָרָע׃ יָגוּרוּ יִצְפּוֹנוּ הֵמָּה עֲקֵבַי יִשְׁמֹרוּ כַּאֲשֶׁר קִוּוּ
8 9 נַפְשִׁי׃ עַל־אָוֶן פַּלֶּט־לָמוֹ בְּאַף עַמִּים ׀ הוֹרֵד אֱלֹהִים׃ נֹדִי
10 סָפַרְתָּה אָתָּה שִׂימָה דִמְעָתִי בְנֹאדֶךָ הֲלֹא בְּסִפְרָתֶךָ׃ אָז ׀
יָשׁוּבוּ אוֹיְבַי אָחוֹר בְּיוֹם אֶקְרָא זֶה־יָדַעְתִּי כִּי־אֱלֹהִים לִי׃
11 12 בֵּאלֹהִים אֲהַלֵּל דָּבָר בַּיהוָה אֲהַלֵּל דָּבָר׃ בֵּאלֹהִים בָּטַחְתִּי לֹא
13 אִירָא מַה־יַּעֲשֶׂה אָדָם לִי׃ עָלַי אֱלֹהִים נְדָרֶיךָ אֲשַׁלֵּם תּוֹדֹת
14 לָךְ׃ כִּי הִצַּלְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת הֲלֹא רַגְלַי מִדֶּחִי לְהִתְהַלֵּךְ לִפְנֵי
נז 1 אֱלֹהִים בְּאוֹר הַחַיִּים׃ נז לַמְנַצֵּחַ אַל־תַּשְׁחֵת לְדָוִד מִכְתָּם
2 בְּבָרְחוֹ מִפְּנֵי־שָׁאוּל בַּמְּעָרָה׃ חָנֵּנִי אֱלֹהִים ׀ חָנֵּנִי כִּי בְךָ חָסָיָה
3 נַפְשִׁי וּבְצֵל־כְּנָפֶיךָ אֶחְסֶה עַד יַעֲבֹר הַוּוֹת׃ אֶקְרָא לֵאלֹהִים
4 עֶלְיוֹן לָאֵל גֹּמֵר עָלָי׃ יִשְׁלַח מִשָּׁמַיִם ׀ וְיוֹשִׁיעֵנִי חֵרֵף שֹׁאֲפִי
5 סֶלָה יִשְׁלַח אֱלֹהִים חַסְדּוֹ וַאֲמִתּוֹ׃ נַפְשִׁי ׀ בְּתוֹךְ לְבָאִם
אֶשְׁכְּבָה לֹהֲטִים בְּנֵי־אָדָם שִׁנֵּיהֶם חֲנִית וְחִצִּים וּלְשׁוֹנָם חֶרֶב
6 7 חַדָּה׃ רוּמָה עַל־הַשָּׁמַיִם אֱלֹהִים עַל כָּל־הָאָרֶץ כְּבוֹדֶךָ׃ רֶשֶׁת
הֵכִינוּ ׀ לִפְעָמַי כָּפַף נַפְשִׁי כָּרוּ לְפָנַי שִׁיחָה נָפְלוּ בְתוֹכָהּ סֶלָה׃
8 9 נָכוֹן לִבִּי אֱלֹהִים נָכוֹן לִבִּי אָשִׁירָה וַאֲזַמֵּרָה׃ עוּרָה כְבוֹדִי
10 עוּרָה הַנֵּבֶל וְכִנּוֹר אָעִירָה שָּׁחַר׃ אוֹדְךָ בָעַמִּים ׀ אֲדֹנָי
11 אֲזַמֶּרְךָ בַּלְאֻמִּים׃ כִּי־גָדֹל עַד־שָׁמַיִם חַסְדֶּךָ וְעַד־שְׁחָקִים
12 אֲמִתֶּךָ׃ רוּמָה עַל־שָׁמַיִם אֱלֹהִים עַל כָּל־הָאָרֶץ כְּבוֹדֶךָ׃
נח 1 2 נח לַמְנַצֵּחַ אַל־תַּשְׁחֵת לְדָוִד מִכְתָּם׃ הַאֻמְנָם
3 אֵלֶם צֶדֶק תְּדַבֵּרוּן מֵישָׁרִים תִּשְׁפְּטוּ בְּנֵי אָדָם׃ אַף־בְּלֵב
4 עוֹלֹת תִּפְעָלוּן בָּאָרֶץ חֲמַס יְדֵיכֶם תְּפַלֵּסוּן׃ זֹרוּ רְשָׁעִים מֵרָחֶם

פתח בסוף פסוק

יִצְפּוֹנוּ ק׳

5 חֲמַת־לָמוֹ כִּדְמוּת חֲמַת־נָחָשׁ כְּמוֹ־פֶתֶן
6 חֵרֵשׁ יַאְטֵם אָזְנוֹ׃ אֲשֶׁר לֹא־יִשְׁמַע לְקוֹל מְלַחֲשִׁים חוֹבֵר
7 חֲבָרִים מְחֻכָּם׃ אֱלֹהִים הֲרָס־שִׁנֵּימוֹ בְּפִימוֹ מַלְתְּעוֹת כְּפִירִים
8 נְתֹץ ׀ יְהוָה׃ יִמָּאֲסוּ כְמוֹ־מַיִם יִתְהַלְּכוּ־לָמוֹ יִדְרֹךְ חִצָּו כְּמוֹ חציו ק׳
9 יִתְמֹלָלוּ׃ כְּמוֹ שַׁבְּלוּל תֶּמֶס יַהֲלֹךְ נֵפֶל אֵשֶׁת בַּל־חָזוּ שָׁמֶשׁ׃
10 11 בְּטֶרֶם יָבִינוּ סִּירֹתֵיכֶם אָטָד כְּמוֹ־חַי כְּמוֹ־חָרוֹן יִשְׂעָרֶנּוּ׃ יִשְׂמַח
12 צַדִּיק כִּי־חָזָה נָקָם פְּעָמָיו יִרְחַץ בְּדַם הָרָשָׁע׃ וְיֹאמַר אָדָם
1 אַךְ־פְּרִי לַצַּדִּיק אַךְ יֵשׁ־אֱלֹהִים שֹׁפְטִים בָּאָרֶץ׃ נט לַמְנַצֵּחַ
אַל־תַּשְׁחֵת לְדָוִד מִכְתָּם בִּשְׁלֹחַ שָׁאוּל וַיִּשְׁמְרוּ אֶת־הַבַּיִת
2 3 לַהֲמִיתוֹ׃ הַצִּילֵנִי מֵאֹיְבַי ׀ אֱלֹהָי מִמִּתְקוֹמְמַי תְּשַׂגְּבֵנִי׃ הַצִּילֵנִי
4 מִפֹּעֲלֵי אָוֶן וּמֵאַנְשֵׁי דָמִים הוֹשִׁיעֵנִי׃ כִּי הִנֵּה אָרְבוּ לְנַפְשִׁי
5 יָגוּרוּ עָלַי עַזִּים לֹא־פִשְׁעִי וְלֹא־חַטָּאתִי יְהוָה׃ בְּלִי־עָוֹן יְרֻצוּן
6 וְיִכּוֹנָנוּ עוּרָה לִקְרָאתִי וּרְאֵה׃ וְאַתָּה יְהוָה־ ׀ אֱלֹהִים ׀ צְבָאוֹת
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הָקִיצָה לִפְקֹד כָּל־הַגּוֹיִם אַל־תָּחֹן כָּל־בֹּגְדֵי אָוֶן
7 8 סֶלָה׃ יָשׁוּבוּ לָעֶרֶב יֶהֱמוּ כַכָּלֶב וִיסוֹבְבוּ עִיר׃ הִנֵּה ׀ יַבִּיעוּן
9 בְּפִיהֶם חֲרָבוֹת בְּשִׂפְתוֹתֵיהֶם כִּי־מִי שֹׁמֵעַ׃ וְאַתָּה יְהוָה תִּשְׂחַק־
10 לָמוֹ תִּלְעַג לְכָל־גּוֹיִם׃ עֻזּוֹ אֵלֶיךָ אֶשְׁמֹרָה כִּי־אֱלֹהִים מִשְׂגַּבִּי׃
11 12 אֱלֹהֵי חַסְדּוֹ יְקַדְּמֵנִי אֱלֹהִים יַרְאֵנִי בְשֹׁרְרָי׃ אַל־תַּהַרְגֵם ׀ פֶּן־ חסדי ק׳
13 יִשְׁכְּחוּ עַמִּי הֲנִיעֵמוֹ בְחֵילְךָ וְהוֹרִידֵמוֹ מָגִנֵּנוּ אֲדֹנָי׃ חַטַּאת
פִּימוֹ דְּבַר־שְׂפָתֵימוֹ וְיִלָּכְדוּ בִגְאוֹנָם וּמֵאָלָה וּמִכַּחַשׁ יְסַפֵּרוּ׃
14 כַּלֵּה בְחֵמָה כַּלֵּה וְאֵינֵמוֹ וְיֵדְעוּ כִּי־אֱלֹהִים מֹשֵׁל בְּיַעֲקֹב לְאַפְסֵי
15 16 הָאָרֶץ סֶלָה׃ וְיָשֻׁבוּ לָעֶרֶב יֶהֱמוּ כַכָּלֶב וִיסוֹבְבוּ עִיר׃ הֵמָּה
17 *יְנוּעוּן לֶאֱכֹל אִם־לֹא יִשְׂבְּעוּ וַיָּלִינוּ׃ וַאֲנִי ׀ אָשִׁיר עֻזֶּךָ וַאֲרַנֵּן יניעון ק׳
18 לַבֹּקֶר חַסְדֶּךָ כִּי־הָיִיתָ מִשְׂגָּב לִי וּמָנוֹס בְּיוֹם צַר־לִי׃ עֻזִּי אֵלֶיךָ
1 אֲזַמֵּרָה כִּי־אֱלֹהִים מִשְׂגַּבִּי אֱלֹהֵי חַסְדִּי׃ ס לַמְנַצֵּחַ עַל־ יא לחודש
2 שׁוּשַׁן עֵדוּת מִכְתָּם לְדָוִד לְלַמֵּד׃ בְּהַצּוֹתוֹ ׀ אֶת אֲרַם נַהֲרַיִם
וְאֶת־אֲרַם צוֹבָה וַיָּשָׁב יוֹאָב וַיַּךְ אֶת־אֱדוֹם בְּגֵיא־מֶלַח שְׁנֵים
3 עָשָׂר אָלֶף׃ אֱלֹהִים זְנַחְתָּנוּ פְרַצְתָּנוּ אָנַפְתָּ תְּשׁוֹבֵב לָנוּ׃

4 5 הִרְעַשְׁתָּה אֶרֶץ פְּצַמְתָּהּ רְפָה שְׁבָרֶיהָ כִי־מָטָה׃ הִרְאִיתָ עַמְּךָ
6 קָשָׁה הִשְׁקִיתָנוּ יַיִן תַּרְעֵלָה׃ נָתַתָּה לִּירֵאֶיךָ נֵּס לְהִתְנוֹסֵס
7 מִפְּנֵי קֹשֶׁט סֶלָה׃ לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנוּ*׃ (ועננו ק׳)
8 אֱלֹהִים ׀ דִּבֶּר בְּקָדְשׁוֹ אֶעְלֹזָה אֲחַלְּקָה שְׁכֶם וְעֵמֶק סֻכּוֹת
9 אֲמַדֵּד׃ לִי גִלְעָד ׀ וְלִי מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם מָעוֹז רֹאשִׁי יְהוּדָה
10 מְחֹקְקִי׃ מוֹאָב ׀ סִיר רַחְצִי עַל־אֱדוֹם אַשְׁלִיךְ נַעֲלִי עָלַי פְּלֶשֶׁת
11 12 הִתְרֹעָעִי׃ מִי יֹבִלֵנִי עִיר מָצוֹר מִי נָחַנִי עַד־אֱדוֹם׃ הֲלֹא־
13 אַתָּה אֱלֹהִים זְנַחְתָּנוּ וְלֹא־תֵצֵא אֱלֹהִים בְּצִבְאוֹתֵינוּ׃ הָבָה־לָּנוּ
14 עֶזְרָת מִצָּר וְשָׁוְא תְּשׁוּעַת אָדָם׃ בֵּאלֹהִים נַעֲשֶׂה־חָיִל וְהוּא
סא 1 2 יָבוּס צָרֵינוּ׃ סא לַמְנַצֵּחַ עַל־נְגִינַת לְדָוִד׃ שִׁמְעָה אֱלֹהִים
3 רִנָּתִי הַקְשִׁיבָה תְּפִלָּתִי׃ מִקְצֵה הָאָרֶץ ׀ אֵלֶיךָ אֶקְרָא בַּעֲטֹף
4 לִבִּי בְּצוּר־יָרוּם מִמֶּנִּי תַנְחֵנִי׃ כִּי־הָיִיתָ מַחְסֶה לִי מִגְדַּל־עֹז
5 מִפְּנֵי אוֹיֵב׃ אָגוּרָה בְאָהָלְךָ עוֹלָמִים אֶחֱסֶה בְסֵתֶר כְּנָפֶיךָ
6 סֶּלָה׃ כִּי־אַתָּה אֱלֹהִים שָׁמַעְתָּ לִנְדָרָי נָתַתָּ יְרֻשַּׁת יִרְאֵי שְׁמֶךָ׃
7 8 יָמִים עַל־יְמֵי־מֶלֶךְ תּוֹסִיף שְׁנוֹתָיו כְּמוֹ־דֹר וָדֹר׃ יֵשֵׁב עוֹלָם
9 לִפְנֵי אֱלֹהִים חֶסֶד וֶאֱמֶת מַן יִנְצְרֻהוּ׃ כֵּן ׀ אֲזַמְּרָה שִׁמְךָ לָעַד
סב 1 לְשַׁלְּמִי נְדָרַי יוֹם ׀ יוֹם׃ סב לַמְנַצֵּחַ עַל־יְדוּתוּן מִזְמוֹר
2 3 לְדָוִד׃ אַךְ אֶל־אֱלֹהִים דּוּמִיָּה נַפְשִׁי מִמֶּנּוּ יְשׁוּעָתִי׃ אַךְ־הוּא
4 צוּרִי וִישׁוּעָתִי מִשְׂגַּבִּי לֹא־אֶמּוֹט רַבָּה׃ עַד־אָנָה ׀ תְּהוֹתְתוּ עַל־
5 אִישׁ תְּרָצְּחוּ כֻלְּכֶם כְּקִיר נָטוּי גָּדֵר הַדְּחוּיָה׃ אַךְ מִשְּׂאֵתוֹ ׀
6 יָעֲצוּ לְהַדִּיחַ יִרְצוּ כָזָב בְּפִיו יְבָרֵכוּ וּבְקִרְבָּם יְקַלְלוּ־סֶלָה׃ אַךְ
7 לֵאלֹהִים דּוֹמִּי נַפְשִׁי כִּי־מִמֶּנּוּ תִּקְוָתִי׃ אַךְ־הוּא צוּרִי וִישׁוּעָתִי
8 מִשְׂגַּבִּי לֹא אֶמּוֹט׃ עַל־אֱלֹהִים יִשְׁעִי וּכְבוֹדִי צוּר־עֻזִּי מַחְסִי
9 בֵּאלֹהִים׃ בִּטְחוּ בוֹ בְכָל־עֵת ׀ עָם שִׁפְכוּ לְפָנָיו לְבַבְכֶם אֱלֹהִים
10 מַחֲסֶה־לָּנוּ סֶלָה׃ אַךְ ׀ הֶבֶל בְּנֵי־אָדָם כָּזָב בְּנֵי אִישׁ בְּמֹאזְנַיִם
11 לַעֲלוֹת הֵמָּה מֵהֶבֶל יָחַד׃ אַל־תִּבְטְחוּ בְעֹשֶׁק וּבְגָזֵל אַל־
12 תֶּהְבָּלוּ חַיִל ׀ כִּי־יָנוּב אַל־תָּשִׁיתוּ לֵב׃ אַחַת ׀ דִּבֶּר אֱלֹהִים
13 שְׁתַּיִם־זוּ שָׁמָעְתִּי כִּי־עֹז לֵאלֹהִים׃ וּלְךָ־אֲדֹנָי חָסֶד כִּי־אַתָּה

סג 1 תְּשַׁלֵּם לְאִישׁ כְּמַעֲשֵׂהוּ׃ סג מִזְמוֹר לְדָוִד בִּהְיוֹתוֹ בְּמִדְבַּר
2 יְהוּדָה׃ אֱלֹהִים ׀ אֵלִי אַתָּה אֲשַׁחֲרֶךָּ צָמְאָה לְךָ ׀ נַפְשִׁי כָּמַהּ
3 לְךָ בְשָׂרִי בְּאֶרֶץ־צִיָּה וְעָיֵף בְּלִי־מָיִם׃ כֵּן בַּקֹּדֶשׁ חֲזִיתִךָ לִרְאוֹת
4 5 עֻזְּךָ וּכְבוֹדֶךָ׃ כִּי־טוֹב חַסְדְּךָ מֵחַיִּים שְׂפָתַי יְשַׁבְּחוּנְךָ׃ כֵּן
6 אֲבָרֶכְךָ בְחַיָּי בְּשִׁמְךָ אֶשָּׂא כַפָּי׃ כְּמוֹ חֵלֶב וָדֶשֶׁן תִּשְׂבַּע נַפְשִׁי
7 וְשִׂפְתֵי רְנָנוֹת יְהַלֶּל־פִּי׃ אִם־זְכַרְתִּיךָ עַל־יְצוּעָי בְּאַשְׁמֻרוֹת
8 9 אֶהְגֶּה־בָּךְ׃ כִּי־הָיִיתָ עֶזְרָתָה לִּי וּבְצֵל כְּנָפֶיךָ אֲרַנֵּן׃ דָּבְקָה
10 נַפְשִׁי אַחֲרֶיךָ בִּי תָּמְכָה יְמִינֶךָ׃ וְהֵמָּה לְשׁוֹאָה יְבַקְשׁוּ נַפְשִׁי
11 יָבֹאוּ בְּתַחְתִּיּוֹת הָאָרֶץ׃ יַגִּירֻהוּ עַל־יְדֵי־חָרֶב מְנָת שֻׁעָלִים יִהְיוּ׃
12 סד וְהַמֶּלֶךְ יִשְׂמַח בֵּאלֹהִים יִתְהַלֵּל כָּל־הַנִּשְׁבָּע בּוֹ כִּי יִסָּכֵר פִּי
1 2 דוֹבְרֵי־שָׁקֶר׃ סד לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד׃ שְׁמַע־אֱלֹהִים קוֹלִי
3 בְשִׂיחִי מִפַּחַד אוֹיֵב תִּצֹּר חַיָּי׃ תַּסְתִּירֵנִי מִסּוֹד מְרֵעִים מֵרִגְשַׁת
4 פֹּעֲלֵי אָוֶן׃ אֲשֶׁר שָׁנְנוּ כַחֶרֶב לְשׁוֹנָם דָּרְכוּ חִצָּם דָּבָר מָר׃
5 6 לִירוֹת בַּמִּסְתָּרִים תָּם פִּתְאֹם יֹרֻהוּ וְלֹא יִירָאוּ׃ יְחַזְּקוּ־לָמוֹ ׀
7 דָּבָר רָע יְסַפְּרוּ לִטְמוֹן מוֹקְשִׁים אָמְרוּ מִי יִרְאֶה־לָּמוֹ׃ יַחְפְּשׂוּ
8 עוֹלֹת תַּמְנוּ חֵפֶשׂ מְחֻפָּשׂ וְקֶרֶב אִישׁ וְלֵב עָמֹק׃ וַיֹּרֵם אֱלֹהִים
9 חֵץ פִּתְאוֹם הָיוּ מַכּוֹתָם׃ וַיַּכְשִׁילֻהוּ עָלֵימוֹ לְשׁוֹנָם יִתְנֹדְדוּ כָּל־
10 רֹאֵה בָם׃ וַיִּירְאוּ כָּל־אָדָם וַיַּגִּידוּ פֹּעַל אֱלֹהִים וּמַעֲשֵׂהוּ
11 סה הִשְׂכִּילוּ׃ יִשְׂמַח צַדִּיק בַּיהוָה וְחָסָה בוֹ וְיִתְהַלְלוּ כָּל־יִשְׁרֵי־לֵב׃
1 2 סה לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד שִׁיר׃ לְךָ דֻמִיָּה תְהִלָּה אֱלֹהִים
3 בְּצִיּוֹן וּלְךָ יְשֻׁלַּם־נֶדֶר׃ שֹׁמֵעַ תְּפִלָּה עָדֶיךָ כָּל־בָּשָׂר יָבֹאוּ׃
4 5 דִּבְרֵי עֲוֺנֹת גָּבְרוּ מֶנִּי פְּשָׁעֵינוּ אַתָּה תְכַפְּרֵם׃ אַשְׁרֵי ׀
תִּבְחַר וּתְקָרֵב יִשְׁכֹּן חֲצֵרֶיךָ נִשְׂבְּעָה בְּטוּב בֵּיתֶךָ קְדֹשׁ
6 הֵיכָלֶךָ׃ נוֹרָאוֹת ׀ בְּצֶדֶק תַּעֲנֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ מִבְטָח כָּל־קַצְוֵי־
7 8 אֶרֶץ וְיָם רְחֹקִים׃ מֵכִין הָרִים בְּכֹחוֹ נֶאְזָר בִּגְבוּרָה׃ מַשְׁבִּיחַ ׀
9 שְׁאוֹן יַמִּים שְׁאוֹן גַּלֵּיהֶם וַהֲמוֹן לְאֻמִּים׃ וַיִּירְאוּ ׀ יֹשְׁבֵי קְצָוֺת
10 מֵאוֹתֹתֶיךָ מוֹצָאֵי בֹקֶר וָעֶרֶב תַּרְנִין׃ פָּקַדְתָּ הָאָרֶץ ׀ וַתְּשֹׁקְקֶהָ
רַבַּת תַּעְשְׁרֶנָּה פֶּלֶג אֱלֹהִים מָלֵא מָיִם תָּכִין דְּגָנָם כִּי־כֵן תְּכִינֶהָ׃

מלעיל

סגול בסוף פסוק

11 תְּלָמֶיהָ רַוֵּה נַחֵת גְּדוּדֶיהָ בִּרְבִיבִים תְּמֹגְגֶנָּה צִמְחָהּ תְּבָרֵךְ׃
12 13 עִטַּרְתָּ שְׁנַת טוֹבָתֶךָ וּמַעְגָּלֶיךָ יִרְעֲפוּן דָּשֶׁן׃ יִרְעֲפוּ נְאוֹת
14 מִדְבָּר וְגִיל גְּבָעוֹת תַּחְגֹּרְנָה׃ לָבְשׁוּ כָרִים ׀ הַצֹּאן וַעֲמָקִים
סו 1 יַעַטְפוּ־בָר יִתְרוֹעֲעוּ אַף־יָשִׁירוּ׃ סו לַמְנַצֵּחַ שִׁיר מִזְמוֹר
י"ב לחדש
2 הָרִיעוּ לֵאלֹהִים כָּל־הָאָרֶץ׃ זַמְּרוּ כְבוֹד־שְׁמוֹ שִׂימוּ כָבוֹד
3 תְּהִלָּתוֹ׃ אִמְרוּ לֵאלֹהִים מַה־נּוֹרָא מַעֲשֶׂיךָ בְּרֹב עֻזְּךָ יְכַחֲשׁוּ
4 לְךָ אֹיְבֶיךָ׃ כָּל־הָאָרֶץ ׀ יִשְׁתַּחֲווּ לְךָ וִיזַמְּרוּ־לָךְ יְזַמְּרוּ שִׁמְךָ
5 סֶלָה׃ לְכוּ וּרְאוּ מִפְעֲלוֹת אֱלֹהִים נוֹרָא עֲלִילָה עַל־בְּנֵי אָדָם׃
6 7 הָפַךְ יָם ׀ לְיַבָּשָׁה בַּנָּהָר יַעַבְרוּ בְרָגֶל שָׁם נִשְׂמְחָה־בּוֹ׃ מֹשֵׁל
בִּגְבוּרָתוֹ ׀ עוֹלָם עֵינָיו בַּגּוֹיִם תִּצְפֶּינָה הַסּוֹרְרִים ׀ אַל־יָרִימוּ*
ירומו ק'
8 9 לָמוֹ סֶלָה׃ בָּרְכוּ עַמִּים ׀ אֱלֹהֵינוּ וְהַשְׁמִיעוּ קוֹל תְּהִלָּתוֹ׃ הַשָּׂם
10 נַפְשֵׁנוּ בַּחַיִּים וְלֹא־נָתַן לַמּוֹט רַגְלֵנוּ׃ כִּי־בְחַנְתָּנוּ אֱלֹהִים צְרַפְתָּנוּ
11 כִּצְרָף־כָּסֶף׃ הֲבֵאתָנוּ בַמְּצוּדָה שַׂמְתָּ מוּעָקָה בְמָתְנֵינוּ׃
12 הִרְכַּבְתָּ אֱנוֹשׁ לְרֹאשֵׁנוּ בָּאנוּ־בָאֵשׁ וּבַמַּיִם וַתּוֹצִיאֵנוּ לָרְוָיָה׃
13 14 אָבוֹא בֵיתְךָ בְעוֹלוֹת אֲשַׁלֵּם לְךָ נְדָרָי׃ אֲשֶׁר־פָּצוּ שְׂפָתָי
פתח באתנח
15 וְדִבֶּר־פִּי בַּצַּר־לִי׃ עֹלוֹת מֵחִים אַעֲלֶה־לָּךְ עִם־קְטֹרֶת אֵילִים
16 אֶעֱשֶׂה בָקָר עִם־עַתּוּדִים סֶלָה׃ לְכוּ־שִׁמְעוּ וַאֲסַפְּרָה כָּל־
17 יִרְאֵי אֱלֹהִים אֲשֶׁר עָשָׂה לְנַפְשִׁי׃ אֵלָיו פִּי־קָרָאתִי וְרוֹמַם תַּחַת
18 19 לְשׁוֹנִי׃ אָוֶן אִם־רָאִיתִי בְלִבִּי לֹא יִשְׁמַע ׀ אֲדֹנָי׃ אָכֵן שָׁמַע
20 אֱלֹהִים הִקְשִׁיב בְּקוֹל תְּפִלָּתִי׃ בָּרוּךְ אֱלֹהִים אֲשֶׁר לֹא־הֵסִיר
סז 1 תְּפִלָּתִי וְחַסְדּוֹ מֵאִתִּי׃ סז לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינֹת מִזְמוֹר שִׁיר׃
2 3 אֱלֹהִים יְחָנֵּנוּ וִיבָרְכֵנוּ יָאֵר פָּנָיו אִתָּנוּ סֶלָה׃ לָדַעַת בָּאָרֶץ
4 דַּרְכֶּךָ בְּכָל־גּוֹיִם יְשׁוּעָתֶךָ׃ יוֹדוּךָ עַמִּים ׀ אֱלֹהִים יוֹדוּךָ עַמִּים
5 כֻּלָּם׃ יִשְׂמְחוּ וִירַנְּנוּ לְאֻמִּים כִּי־תִשְׁפֹּט עַמִּים מִישֹׁר וּלְאֻמִּים ׀
6 בָּאָרֶץ תַּנְחֵם סֶלָה׃ יוֹדוּךָ עַמִּים ׀ אֱלֹהִים יוֹדוּךָ עַמִּים כֻּלָּם׃
7 8 אֶרֶץ נָתְנָה יְבוּלָהּ יְבָרְכֵנוּ אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ׃ יְבָרְכֵנוּ אֱלֹהִים
סח 1 וְיִירְאוּ אוֹתוֹ כָּל־אַפְסֵי־אָרֶץ׃ סח לַמְנַצֵּחַ לְדָוִד
2 מִזְמוֹר שִׁיר׃ יָקוּם אֱלֹהִים יָפוּצוּ אוֹיְבָיו וְיָנוּסוּ מְשַׂנְאָיו מִפָּנָיו׃

3 כְּהִנְדֹּף עָשָׁן תִּנְדֹּף כְּהִמֵּס דּוֹנַג מִפְּנֵי־אֵשׁ יֹאבְדוּ רְשָׁעִים מִפְּנֵי
4 אֱלֹהִים׃ וְצַדִּיקִים יִשְׂמְחוּ יַעַלְצוּ לִפְנֵי אֱלֹהִים וְיָשִׂישׂוּ בְשִׂמְחָה׃
5 שִׁירוּ ׀ לֵאלֹהִים זַמְּרוּ שְׁמוֹ סֹלּוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת בְּיָהּ שְׁמוֹ וְעִלְזוּ
6 לְפָנָיו׃ אֲבִי יְתוֹמִים וְדַיַּן אַלְמָנוֹת אֱלֹהִים בִּמְעוֹן קָדְשׁוֹ׃
7 אֱלֹהִים ׀ מוֹשִׁיב יְחִידִים ׀ בַּיְתָה מוֹצִיא אֲסִירִים בַּכּוֹשָׁרוֹת אַךְ
8 סוֹרְרִים שָׁכְנוּ צְחִיחָה׃ אֱלֹהִים בְּצֵאתְךָ לִפְנֵי עַמֶּךָ בְּצַעְדְּךָ
9 בִישִׁימוֹן סֶלָה׃ אֶרֶץ רָעָשָׁה ׀ אַף־שָׁמַיִם נָטְפוּ מִפְּנֵי אֱלֹהִים
10 זֶה סִינַי מִפְּנֵי אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ גֶּשֶׁם נְדָבוֹת תָּנִיף אֱלֹהִים
פתח באתנח
11 נַחֲלָתְךָ וְנִלְאָה אַתָּה כוֹנַנְתָּהּ׃ חַיָּתְךָ יָשְׁבוּ־בָהּ תָּכִין בְּטוֹבָתְךָ
12 13 לֶעָנִי אֱלֹהִים׃ אֲדֹנָי יִתֶּן־אֹמֶר הַמְבַשְּׂרוֹת צָבָא רָב׃ מַלְכֵי
14 צְבָאוֹת יִדֹּדוּן יִדֹּדוּן וּנְוַת־בַּיִת תְּחַלֵּק שָׁלָל׃ אִם־תִּשְׁכְּבוּן בֵּין
שְׁפַתָּיִם כַּנְפֵי יוֹנָה נֶחְפָּה בַכֶּסֶף וְאֶבְרוֹתֶיהָ בִּירַקְרַק חָרוּץ׃
סגול באתנח
15 16 בְּפָרֵשׂ שַׁדַּי מְלָכִים בָּהּ תַּשְׁלֵג בְּצַלְמוֹן׃ הַר־אֱלֹהִים הַר־בָּשָׁן
17 הַר גַּבְנֻנִּים הַר־בָּשָׁן׃ לָמָּה ׀ תְּרַצְּדוּן הָרִים גַּבְנֻנִּים הָהָר חָמַד
18 אֱלֹהִים לְשִׁבְתּוֹ אַף־יְהוָה יִשְׁכֹּן לָנֶצַח׃ רֶכֶב אֱלֹהִים רִבֹּתַיִם
19 אַלְפֵי שִׁנְאָן אֲדֹנָי בָם סִינַי בַּקֹּדֶשׁ׃ עָלִיתָ לַמָּרוֹם ׀ שָׁבִיתָ שֶּׁבִי
ב׳ רפה
20 לָקַחְתָּ מַתָּנוֹת בָּאָדָם וְאַף סוֹרְרִים לִשְׁכֹּן ׀ יָהּ אֱלֹהִים׃ בָּרוּךְ
21 אֲדֹנָי יוֹם ׀ יוֹם יַעֲמָס־לָנוּ הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ סֶלָה׃ הָאֵל ׀ לָנוּ אֵל
22 לְמוֹשָׁעוֹת וְלֵיהוִה אֲדֹנָי לַמָּוֶת תּוֹצָאוֹת׃ אַךְ־אֱלֹהִים יִמְחַץ
23 רֹאשׁ אֹיְבָיו קָדְקֹד שֵׂעָר מִתְהַלֵּךְ בַּאֲשָׁמָיו׃ אָמַר אֲדֹנָי מִבָּשָׁן
24 אָשִׁיב אָשִׁיב מִמְּצֻלוֹת יָם׃ לְמַעַן ׀ תִּמְחַץ רַגְלְךָ בְּדָם לְשׁוֹן
25 כְּלָבֶיךָ מֵאֹיְבִים מִנֵּהוּ׃ רָאוּ הֲלִיכוֹתֶיךָ אֱלֹהִים הֲלִיכוֹת אֵלִי
26 מַלְכִּי בַקֹּדֶשׁ׃ קִדְּמוּ שָׁרִים אַחַר נֹגְנִים בְּתוֹךְ עֲלָמוֹת תּוֹפֵפוֹת׃
27 28 בְּמַקְהֵלוֹת בָּרְכוּ אֱלֹהִים אֲדֹנָי מִמְּקוֹר יִשְׂרָאֵל׃ שָׁם בִּנְיָמִן ׀
29 צָעִיר רֹדֵם שָׂרֵי יְהוּדָה רִגְמָתָם שָׂרֵי זְבֻלוּן שָׂרֵי נַפְתָּלִי׃ צִוָּה
30 אֱלֹהֶיךָ עֻזֶּךָ עוּזָּה אֱלֹהִים זוּ פָּעַלְתָּ לָּנוּ׃ מֵהֵיכָלֶךָ עַל־יְרוּשָׁלָםִ
31 לְךָ יוֹבִילוּ מְלָכִים שָׁי׃ גְּעַר חַיַּת קָנֶה עֲדַת אַבִּירִים ׀ בְּעֶגְלֵי
32 עַמִּים מִתְרַפֵּס בְּרַצֵּי־כָסֶף בִּזַּר עַמִּים קְרָבוֹת יֶחְפָּצוּ׃ יֶאֱתָיוּ

33 חַשְׁמַנִּים מִנִּי מִצְרָיִם כּוּשׁ תָּרִיץ יָדָיו לֵאלֹהִים׃ מַמְלְכוֹת
34 הָאָרֶץ שִׁירוּ לֵאלֹהִים זַמְּרוּ אֲדֹנָי סֶלָה׃ לָרֹכֵב בִּשְׁמֵי שְׁמֵי־
35 קֶדֶם הֵן יִתֵּן בְּקוֹלוֹ קוֹל עֹז׃ תְּנוּ עֹז לֵאלֹהִים עַל־יִשְׂרָאֵל
36 גַּאֲוָתוֹ וְעֻזּוֹ בַּשְּׁחָקִים׃ נוֹרָא אֱלֹהִים מִמִּקְדָּשֶׁיךָ אֵל יִשְׂרָאֵל
סט 1 הוּא נֹתֵן עֹז וְתַעֲצֻמוֹת לָעָם בָּרוּךְ אֱלֹהִים׃ סט לַמְנַצֵּחַ — י״ג לחדש
2 עַל־שׁוֹשַׁנִּים לְדָוִד׃ הוֹשִׁיעֵנִי אֱלֹהִים כִּי בָאוּ מַיִם עַד־נָפֶשׁ׃
3 טָבַעְתִּי בִּיוֵן מְצוּלָה וְאֵין מָעֳמָד בָּאתִי בְמַעֲמַקֵּי־מַיִם וְשִׁבֹּלֶת — פתח
4 שְׁטָפָתְנִי׃ יָגַעְתִּי בְקָרְאִי נִחַר גְּרוֹנִי כָּלוּ עֵינַי מְיַחֵל לֵאלֹהָי׃ — בא׳
5 רַבּוּ מִשַּׂעֲרוֹת רֹאשִׁי שֹׂנְאַי חִנָּם עָצְמוּ מַצְמִיתַי אֹיְבַי שֶׁקֶר — מגו״ל
6 אֲשֶׁר לֹא־גָזַלְתִּי אָז אָשִׁיב׃ אֱלֹהִים אַתָּה יָדַעְתָּ לְאִוַּלְתִּי — בא׳
7 וְאַשְׁמוֹתַי מִמְּךָ לֹא־נִכְחָדוּ׃ אַל־יֵבֹשׁוּ בִי קֹוֶיךָ אֲדֹנָי יֱהֹוִה
8 צְבָאוֹת אַל־יִכָּלְמוּ בִי מְבַקְשֶׁיךָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ כִּי־עָלֶיךָ נָשָׂאתִי
9 חֶרְפָּה כִּסְּתָה כְלִמָּה פָנָי׃ מוּזָר הָיִיתִי לְאֶחָי וְנָכְרִי לִבְנֵי אִמִּי׃
10 11 כִּי־קִנְאַת בֵּיתְךָ אֲכָלָתְנִי וְחֶרְפּוֹת חוֹרְפֶיךָ נָפְלוּ עָלָי׃ וָאֶבְכֶּה
12 בַצּוֹם נַפְשִׁי וַתְּהִי לַחֲרָפוֹת לִי׃ וָאֶתְּנָה לְבוּשִׁי שָׂק וָאֱהִי לָהֶם
13 14 לְמָשָׁל׃ יָשִׂיחוּ בִי יֹשְׁבֵי שָׁעַר וּנְגִינוֹת שׁוֹתֵי שֵׁכָר׃ וַאֲנִי
תְפִלָּתִי־לְךָ יְהוָה עֵת רָצוֹן אֱלֹהִים בְּרָב־חַסְדֶּךָ עֲנֵנִי בֶּאֱמֶת
15 יִשְׁעֶךָ׃ הַצִּילֵנִי מִטִּיט וְאַל־אֶטְבָּעָה אִנָּצְלָה מִשֹּׂנְאַי וּמִמַּעֲמַקֵּי־
16 מָיִם׃ אַל־תִּשְׁטְפֵנִי שִׁבֹּלֶת מַיִם וְאַל־תִּבְלָעֵנִי מְצוּלָה וְאַל־
17 תֶּאְטַר־עָלַי בְּאֵר פִּיהָ׃ עֲנֵנִי יְהוָה כִּי־טוֹב חַסְדֶּךָ כְּרֹב רַחֲמֶיךָ
18 פְּנֵה אֵלָי׃ וְאַל־תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ מֵעַבְדֶּךָ כִּי־צַר־לִי מַהֵר עֲנֵנִי׃
19 20 קָרְבָה אֶל־נַפְשִׁי גְאָלָהּ לְמַעַן אֹיְבַי פְּדֵנִי׃ אַתָּה יָדַעְתָּ חֶרְפָּתִי
21 וּבָשְׁתִּי וּכְלִמָּתִי נֶגְדְּךָ כָּל־צוֹרְרָי׃ חֶרְפָּה שָׁבְרָה לִבִּי וָאָנוּשָׁה — פתח
22 וָאֲקַוֶּה לָנוּד וָאַיִן וְלַמְנַחֲמִים וְלֹא מָצָאתִי׃ וַיִּתְּנוּ בְּבָרוּתִי רֹאשׁ — באתנח.
23 וְלִצְמָאִי יַשְׁקוּנִי חֹמֶץ׃ יְהִי־שֻׁלְחָנָם לִפְנֵיהֶם לְפָח וְלִשְׁלוֹמִים — פתח
24 לְמוֹקֵשׁ׃ תֶּחְשַׁכְנָה עֵינֵיהֶם מֵרְאוֹת וּמָתְנֵיהֶם תָּמִיד הַמְעַד׃ — בס״פ
25 26 שְׁפָךְ־עֲלֵיהֶם זַעְמֶךָ וַחֲרוֹן אַפְּךָ יַשִּׂיגֵם׃ תְּהִי־טִירָתָם נְשַׁמָּה
27 בְּאָהֳלֵיהֶם אַל־יְהִי יֹשֵׁב׃ כִּי־אַתָּה אֲשֶׁר־הִכִּיתָ רָדָפוּ וְאֶל־מַכְאוֹב

29 חֲלָלֶיךָ יְסַפֵּרוּ׃ תְּנָה־עָוֺן עַל־עֲוֺנָם וְאַל־יָבֹאוּ בְּצִדְקָתֶךָ׃ יִמָּחוּ
30 מִסֵּפֶר חַיִּים וְעִם־צַדִּיקִים אַל־יִכָּתֵבוּ׃ וַאֲנִי עָנִי וְכוֹאֵב יְשׁוּעָתְךָ
31 אֱלֹהִים תְּשַׂגְּבֵנִי׃ אֲהַלְלָה שֵׁם־אֱלֹהִים בְּשִׁיר וַאֲגַדְּלֶנּוּ בְתוֹדָה׃
32 33 וְתִיטַב לַיהוָה מִשּׁוֹר פָּר מַקְרִן מַפְרִיס׃ רָאוּ עֲנָוִים יִשְׂמָחוּ
34 דֹּרְשֵׁי אֱלֹהִים וִיחִי לְבַבְכֶם׃ כִּי־שֹׁמֵעַ אֶל־אֶבְיוֹנִים יְהוָה וְאֶת־
35 אֲסִירָיו לֹא בָזָה׃ יְהַלְלוּהוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ יַמִּים וְכָל־רֹמֵשׂ בָּם׃
36 כִּי אֱלֹהִים ׀ יוֹשִׁיעַ צִיּוֹן וְיִבְנֶה עָרֵי יְהוּדָה וְיָשְׁבוּ שָׁם וִירֵשׁוּהָ׃
37 1 וְזֶרַע עֲבָדָיו יִנְחָלוּהָ וְאֹהֲבֵי שְׁמוֹ יִשְׁכְּנוּ־בָהּ׃ ע לַמְנַצֵּחַ
2 3 לְדָוִד לְהַזְכִּיר׃ אֱלֹהִים לְהַצִּילֵנִי יְהוָה לְעֶזְרָתִי חוּשָׁה׃ יֵבֹשׁוּ
4 וְיַחְפְּרוּ מְבַקְשֵׁי נַפְשִׁי יִסֹּגוּ אָחוֹר וְיִכָּלְמוּ חֲפֵצֵי רָעָתִי׃ יָשׁוּבוּ
5 עַל־עֵקֶב בָּשְׁתָּם הָאֹמְרִים הֶאָח ׀ הֶאָח׃ יָשִׂישׂוּ וְיִשְׂמְחוּ ׀ בְּךָ
כָּל־מְבַקְשֶׁיךָ וְיֹאמְרוּ תָמִיד יִגְדַּל אֱלֹהִים אֹהֲבֵי יְשׁוּעָתֶךָ׃
פתח באתנחתא ובס״פ
6 וַאֲנִי ׀ עָנִי וְאֶבְיוֹן אֱלֹהִים חוּשָׁה לִּי עֶזְרִי וּמְפַלְטִי אַתָּה יְהוָה
עא
1 אַל־תְּאַחַר׃ עא בְּךָ־יְהוָה חָסִיתִי אַל־אֵבוֹשָׁה לְעוֹלָם׃
2 3 בְּצִדְקָתְךָ תַּצִּילֵנִי וּתְפַלְּטֵנִי הַטֵּה־אֵלַי אָזְנְךָ וְהוֹשִׁיעֵנִי׃ הֱיֵה לִי ׀
לְצוּר מָעוֹן לָבוֹא תָּמִיד צִוִּיתָ לְהוֹשִׁיעֵנִי כִּי־סַלְעִי וּמְצוּדָתִי
4 5 אָתָּה׃ אֱלֹהַי פַּלְּטֵנִי מִיַּד רָשָׁע מִכַּף מְעַוֵּל וְחוֹמֵץ׃ כִּי־אַתָּה
6 תִקְוָתִי אֲדֹנָי יְהוִה מִבְטַחִי מִנְּעוּרָי׃ עָלֶיךָ ׀ נִסְמַכְתִּי מִבֶּטֶן
7 מִמְּעֵי אִמִּי אַתָּה גוֹזִי בְּךָ תְהִלָּתִי תָמִיד׃ כְּמוֹפֵת הָיִיתִי לְרַבִּים
8 9 וְאַתָּה מַחֲסִי־עֹז׃ יִמָּלֵא פִי תְּהִלָּתֶךָ כָּל־הַיּוֹם תִּפְאַרְתֶּךָ׃ אַל־
10 תַּשְׁלִיכֵנִי לְעֵת זִקְנָה כִּכְלוֹת כֹּחִי אַל־תַּעַזְבֵנִי׃ כִּי־אָמְרוּ אוֹיְבַי
11 לִי וְשֹׁמְרֵי נַפְשִׁי נוֹעֲצוּ יַחְדָּו׃ לֵאמֹר אֱלֹהִים עֲזָבוֹ רִדְפוּ
12 וְתִפְשׂוּהוּ כִּי אֵין מַצִּיל׃ אֱלֹהִים אַל־תִּרְחַק מִמֶּנִּי אֱלֹהַי לְעֶזְרָתִי
13 חוּשָׁה׃ יֵבֹשׁוּ יִכְלוּ שֹׂטְנֵי נַפְשִׁי יַעֲטוּ חֶרְפָּה וּכְלִמָּה מְבַקְשֵׁי
חטופה ק׳
14 15 רָעָתִי׃ וַאֲנִי תָּמִיד אֲיַחֵל וְהוֹסַפְתִּי עַל־כָּל־תְּהִלָּתֶךָ׃ פִּי ׀ יְסַפֵּר
16 צִדְקָתֶךָ כָּל־הַיּוֹם תְּשׁוּעָתֶךָ כִּי לֹא יָדַעְתִּי סְפֹרוֹת׃ אָבוֹא
17 בִּגְבֻרוֹת אֲדֹנָי יְהוִה אַזְכִּיר צִדְקָתְךָ לְבַדֶּךָ׃ אֱלֹהִים לִמַּדְתַּנִי
18 מִנְּעוּרָי וְעַד־הֵנָּה אַגִּיד נִפְלְאוֹתֶיךָ׃ וְגַם עַד־זִקְנָה ׀ וְשֵׂיבָה

אֱלֹהִים אַל־תַּעַזְבֵנִי עַד־אַגִּיד זְרוֹעֲךָ לְדוֹר לְכָל־יָבוֹא גְּבוּרָתֶךָ׃
19 וְצִדְקָתְךָ אֱלֹהִים עַד־מָרוֹם אֲשֶׁר־עָשִׂיתָ גְדֹלוֹת אֱלֹהִים מִי
20 כָמוֹךָ׃ אֲשֶׁר הִרְאִיתַנוּ ׀ צָרוֹת רַבּוֹת וְרָעוֹת תָּשׁוּב תְּחַיֵּינוּ
21 וּמִתְּהֹמוֹת הָאָרֶץ תָּשׁוּב תַּעֲלֵנִי׃ תֶּרֶב ׀ גְּדֻלָּתִי וְתִסֹּב תְּנַחֲמֵנִי׃
22 גַּם־אֲנִי ׀ אוֹדְךָ בִכְלִי־נֶבֶל אֲמִתְּךָ אֱלֹהָי אֲזַמְּרָה לְךָ בְכִנּוֹר
23 קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל׃ תְּרַנֵּנָּה שְׂפָתַי כִּי אֲזַמְּרָה־לָּךְ וְנַפְשִׁי אֲשֶׁר
24 פָּדִיתָ׃ גַּם־לְשׁוֹנִי כָּל־הַיּוֹם תֶּהְגֶּה צִדְקָתֶךָ כִּי בֹשׁוּ כִּי־חָפְרוּ
עב 1 מְבַקְשֵׁי רָעָתִי׃ עב לִשְׁלֹמֹה ׀ אֱלֹהִים מִשְׁפָּטֶיךָ לְמֶלֶךְ תֵּן
2 3 וְצִדְקָתְךָ לְבֶן־מֶלֶךְ׃ יָדִין עַמְּךָ בְצֶדֶק וַעֲנִיֶּיךָ בְמִשְׁפָּט׃ יִשְׂאוּ
4 הָרִים שָׁלוֹם לָעָם וּגְבָעוֹת בִּצְדָקָה׃ יִשְׁפֹּט ׀ עֲנִיֵּי־עָם יוֹשִׁיעַ
5 לִבְנֵי אֶבְיוֹן וִידַכֵּא עוֹשֵׁק׃ יִירָאוּךָ עִם־שָׁמֶשׁ וְלִפְנֵי יָרֵחַ דּוֹר
6 7 דּוֹרִים׃ יֵרֵד כְּמָטָר עַל־גֵּז כִּרְבִיבִים זַרְזִיף אָרֶץ׃ יִפְרַח־בְּיָמָיו
8 צַדִּיק וְרֹב שָׁלוֹם עַד־בְּלִי יָרֵחַ׃ וְיֵרְדְּ מִיָּם עַד־יָם וּמִנָּהָר עַד־
9 10 אַפְסֵי־אָרֶץ׃ לְפָנָיו יִכְרְעוּ צִיִּים וְאֹיְבָיו עָפָר יְלַחֵכוּ׃ מַלְכֵי
תַּרְשִׁישׁ וְאִיִּים מִנְחָה יָשִׁיבוּ מַלְכֵי שְׁבָא וּסְבָא אֶשְׁכָּר יַקְרִיבוּ׃
11 12 וְיִשְׁתַּחֲווּ־לוֹ כָל־מְלָכִים כָּל־גּוֹיִם יַעַבְדוּהוּ׃ כִּי־יַצִּיל אֶבְיוֹן מְשַׁוֵּעַ
13 וְעָנִי וְאֵין־עֹזֵר לוֹ׃ יָחֹס עַל־דַּל וְאֶבְיוֹן וְנַפְשׁוֹת אֶבְיוֹנִים יוֹשִׁיעַ׃
14 15 מִתּוֹךְ וּמֵחָמָס יִגְאַל נַפְשָׁם וְיֵיקַר דָּמָם בְּעֵינָיו׃ וִיחִי וְיִתֶּן־לוֹ
16 מִזְּהַב שְׁבָא וְיִתְפַּלֵּל בַּעֲדוֹ תָמִיד כָּל־הַיּוֹם יְבָרְכֶנְהוּ׃ יְהִי פִסַּת־
בַּר ׀ בָּאָרֶץ בְּרֹאשׁ הָרִים יִרְעַשׁ כַּלְּבָנוֹן פִּרְיוֹ וְיָצִיצוּ מֵעִיר
17 כְּעֵשֶׂב הָאָרֶץ׃ יְהִי שְׁמוֹ ׀ לְעוֹלָם לִפְנֵי־שֶׁמֶשׁ יִנִּין שְׁמוֹ
18 וְיִתְבָּרְכוּ בוֹ כָּל־גּוֹיִם יְאַשְּׁרוּהוּ׃ בָּרוּךְ ׀ יְהוָה אֱלֹהִים אֱלֹהֵי
19 יִשְׂרָאֵל עֹשֵׂה נִפְלָאוֹת לְבַדּוֹ׃ וּבָרוּךְ ׀ שֵׁם כְּבוֹדוֹ לְעוֹלָם וְיִמָּלֵא
20 כְבוֹדוֹ אֶת־כֹּל הָאָרֶץ אָמֵן ׀ וְאָמֵן׃ כָּלּוּ תְפִלּוֹת דָּוִד בֶּן־יִשָׁי׃

הראיתני ק׳. תחייני ק׳.

י״ד לחודש

ינון ק׳.

ספר שלישי.

יום ד׳.

עג
1 2 עג מִזְמוֹר לְאָסָף אַךְ טוֹב לְיִשְׂרָאֵל אֱלֹהִים לְבָרֵי לֵבָב׃ וַאֲנִי
3 כִּמְעַט נָטָוּי רַגְלָי כְּאַיִן שֻׁפְּכָה אֲשֻׁרָי׃ כִּי־קִנֵּאתִי בַּהוֹלְלִים
4 שְׁלוֹם רְשָׁעִים אֶרְאֶה׃ כִּי אֵין חַרְצֻבּוֹת לְמוֹתָם וּבָרִיא אוּלָם׃
5 6 בַּעֲמַל אֱנוֹשׁ אֵינֵמוֹ וְעִם־אָדָם לֹא יְנֻגָּעוּ׃ לָכֵן עֲנָקַתְמוֹ גַאֲוָה
7 יַעֲטָף־שִׁית חָמָס לָמוֹ׃ יָצָא מֵחֵלֶב עֵינֵמוֹ עָבְרוּ מַשְׂכִּיּוֹת לֵבָב׃
8 9 יָמִיקוּ ׀ וִידַבְּרוּ בְרָע עֹשֶׁק מִמָּרוֹם יְדַבֵּרוּ׃ שַׁתּוּ בַשָּׁמַיִם פִּיהֶם
10 וּלְשׁוֹנָם תִּהֲלַךְ בָּאָרֶץ׃ לָכֵן יָשִׁיב עַמּוֹ הֲלֹם וּמֵי מָלֵא יִמָּצוּ
11 12 לָמוֹ׃ וְאָמְרוּ אֵיכָה יָדַע־אֵל וְיֵשׁ דֵּעָה בְעֶלְיוֹן׃ הִנֵּה־אֵלֶּה
13 רְשָׁעִים וְשַׁלְוֵי עוֹלָם הִשְׂגּוּ־חָיִל׃ אַךְ־רִיק זִכִּיתִי לְבָבִי וָאֶרְחַץ
14 15 בְּנִקָּיוֹן כַּפָּי׃ וָאֱהִי נָגוּעַ כָּל־הַיּוֹם וְתוֹכַחְתִּי לַבְּקָרִים׃ אִם־
16 אָמַרְתִּי אֲסַפְּרָה כְמוֹ הִנֵּה דוֹר בָּנֶיךָ בָגָדְתִּי׃ וָאֲחַשְּׁבָה לָדַעַת
17 זֹאת עָמָל הִיא בְעֵינָי׃ עַד־אָבוֹא אֶל־מִקְדְּשֵׁי־אֵל אָבִינָה
18 19 לְאַחֲרִיתָם׃ אַךְ בַּחֲלָקוֹת תָּשִׁית לָמוֹ הִפַּלְתָּם לְמַשּׁוּאוֹת׃ אֵיךְ
20 הָיוּ לְשַׁמָּה כְרָגַע סָפוּ תַמּוּ מִן־בַּלָּהוֹת׃ כַּחֲלוֹם מֵהָקִיץ אֲדֹנָי
21 22 בָּעִיר ׀ צַלְמָם תִּבְזֶה׃ כִּי יִתְחַמֵּץ לְבָבִי וְכִלְיוֹתַי אֶשְׁתּוֹנָן׃ וַאֲנִי
23 בַעַר וְלֹא אֵדָע בְּהֵמוֹת הָיִיתִי עִמָּךְ׃ וַאֲנִי תָמִיד עִמָּךְ אָחַזְתָּ
24 25 בְּיַד יְמִינִי׃ בַּעֲצָתְךָ תַנְחֵנִי וְאַחַר כָּבוֹד תִּקָּחֵנִי׃ מִי־לִי בַשָּׁמָיִם
26 וְעִמְּךָ לֹא־חָפַצְתִּי בָאָרֶץ׃ כָּלָה שְׁאֵרִי וּלְבָבִי צוּר־לְבָבִי וְחֶלְקִי
27 אֱלֹהִים לְעוֹלָם׃ כִּי־הִנֵּה רְחֵקֶיךָ יֹאבֵדוּ הִצְמַתָּה כָּל־זוֹנֶה מִמֶּךָּ׃
28 וַאֲנִי ׀ קִרֲבַת אֱלֹהִים לִי טוֹב שַׁתִּי ׀ בַּאדֹנָי יֱהוִה מַחְסִי לְסַפֵּר
עד
1 כָּל־מַלְאֲכוֹתֶיךָ׃ עד מַשְׂכִּיל לְאָסָף לָמָה אֱלֹהִים זָנַחְתָּ
2 לָנֶצַח יֶעְשַׁן אַפְּךָ בְּצֹאן מַרְעִיתֶךָ׃ זְכֹר עֲדָתְךָ ׀ קָנִיתָ קֶּדֶם
3 גָּאַלְתָּ שֵׁבֶט נַחֲלָתֶךָ הַר־צִיּוֹן זֶה ׀ שָׁכַנְתָּ בּוֹ׃ הָרִימָה פְעָמֶיךָ
4 לְמַשֻּׁאוֹת נֶצַח כָּל־הֵרַע אוֹיֵב בַּקֹּדֶשׁ׃ שָׁאֲגוּ צֹרְרֶיךָ בְּקֶרֶב
5 מוֹעֲדֶךָ שָׂמוּ אוֹתֹתָם אֹתוֹת׃ יִוָּדַע כְּמֵבִיא לְמָעְלָה בִּסֲבָךְ־עֵץ
6 7 קַרְדֻּמּוֹת׃ וְעַתָּ פִּתּוּחֶיהָ יָּחַד בְּכַשִּׁיל וְכֵילַפֹּת יַהֲלֹמוּן׃ שִׁלְחוּ

נטיו ק׳, שפכו ק׳
ישוב ק׳
הוא ק׳
ועתה ק׳

8 בָאֵשׁ מִקְדָּשֶׁךָ לָאָרֶץ חִלְּלוּ מִשְׁכַּן־שְׁמֶךָ׃ אָמְרוּ בְלִבָּם נִינָם
9 יָחַד שָׂרְפוּ כָל־מוֹעֲדֵי־אֵל בָּאָרֶץ׃ אוֹתֹתֵינוּ לֹא־רָאִינוּ אֵין־עוֹד
10 נָבִיא וְלֹא־אִתָּנוּ יֹדֵעַ עַד־מָה׃ עַד־מָתַי אֱלֹהִים יְחָרֶף צָר יְנָאֵץ
11 אוֹיֵב שִׁמְךָ לָנֶצַח׃ לָמָּה תָשִׁיב יָדְךָ וִימִינֶךָ מִקֶּרֶב חוקְךָ כַלֵּה׃ חֵיקְךָ ק׳
12 13 וֵאלֹהִים מַלְכִּי מִקֶּדֶם פֹּעֵל יְשׁוּעוֹת בְּקֶרֶב הָאָרֶץ׃ אַתָּה פוֹרַרְתָּ
14 בְעָזְּךָ יָם שִׁבַּרְתָּ רָאשֵׁי תַנִּינִים עַל־הַמָּיִם׃ אַתָּה רִצַּצְתָּ רָאשֵׁי
15 לִוְיָתָן תִּתְּנֶנּוּ מַאֲכָל לְעָם לְצִיִּים׃ אַתָּה בָקַעְתָּ מַעְיָן וָנָחַל
16 אַתָּה הוֹבַשְׁתָּ נַהֲרוֹת אֵיתָן׃ לְךָ יוֹם אַף־לְךָ לָיְלָה אַתָּה
17 הֲכִינוֹתָ מָאוֹר וָשָׁמֶשׁ׃ אַתָּה הִצַּבְתָּ כָּל־גְּבוּלוֹת אָרֶץ קַיִץ וָחֹרֶף
18 אַתָּה יְצַרְתָּם׃ זְכָר־זֹאת אוֹיֵב חֵרֵף ׀ יְהוָה וְעַם נָבָל נִאֲצוּ
19 שְׁמֶךָ׃ אַל־תִּתֵּן לְחַיַּת נֶפֶשׁ תּוֹרֶךָ חַיַּת עֲנִיֶּיךָ אַל־תִּשְׁכַּח לָנֶצַח׃
20 21 הַבֵּט לַבְּרִית כִּי מָלְאוּ מַחֲשַׁכֵּי־אֶרֶץ נְאוֹת חָמָס׃ אַל־יָשֹׁב דַּךְ
22 נִכְלָם עָנִי וְאֶבְיוֹן יְהַלְלוּ שְׁמֶךָ׃ קוּמָה אֱלֹהִים רִיבָה רִיבֶךָ זְכֹר
23 חֶרְפָּתְךָ מִנִּי־נָבָל כָּל־הַיּוֹם׃ אַל־תִּשְׁכַּח קוֹל צֹרְרֶיךָ שְׁאוֹן
עה 1 קָמֶיךָ עֹלֶה תָמִיד׃ עה לַמְנַצֵּחַ אַל־תַּשְׁחֵת מִזְמוֹר לְאָסָף
2 שִׁיר׃ הוֹדִינוּ לְּךָ ׀ אֱלֹהִים הוֹדִינוּ וְקָרוֹב שְׁמֶךָ סִפְּרוּ נִפְלְאוֹתֶיךָ׃
3 4 כִּי אֶקַּח מוֹעֵד אֲנִי מֵישָׁרִים אֶשְׁפֹּט׃ נְמֹגִים אֶרֶץ וְכָל־יֹשְׁבֶיהָ
5 אָנֹכִי תִכַּנְתִּי עַמּוּדֶיהָ סֶּלָה׃ אָמַרְתִּי לַהוֹלְלִים אַל־תָּהֹלּוּ
6 וְלָרְשָׁעִים אַל־תָּרִימוּ קָרֶן׃ אַל־תָּרִימוּ לַמָּרוֹם קַרְנְכֶם תְּדַבְּרוּ
7 בְצַוָּאר עָתָק׃ כִּי לֹא מִמּוֹצָא וּמִמַּעֲרָב וְלֹא מִמִּדְבַּר הָרִים׃
8 9 כִּי־אֱלֹהִים שֹׁפֵט זֶה יַשְׁפִּיל וְזֶה יָרִים׃ כִּי כוֹס בְּיַד־יְהוָה וְיַיִן
חָמַר ׀ מָלֵא מֶסֶךְ וַיַּגֵּר מִזֶּה אַךְ־שְׁמָרֶיהָ יִמְצוּ יִשְׁתּוּ כֹּל רִשְׁעֵי
10 11 אָרֶץ׃ וַאֲנִי אַגִּיד לְעֹלָם אֲזַמְּרָה לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב׃ וְכָל־קַרְנֵי
עו 1 רְשָׁעִים אֲגַדֵּעַ תְּרוֹמַמְנָה קַרְנוֹת צַדִּיק׃ עו לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינֹת
2 מִזְמוֹר לְאָסָף שִׁיר׃ נוֹדָע בִּיהוּדָה אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל גָּדוֹל שְׁמוֹ׃
3 4 וַיְהִי בְשָׁלֵם סֻכּוֹ וּמְעוֹנָתוֹ בְצִיּוֹן׃ שָׁמָּה שִׁבַּר רִשְׁפֵי־קָשֶׁת מָגֵן
5 וְחֶרֶב וּמִלְחָמָה סֶלָה׃ נָאוֹר אַתָּה אַדִּיר מֵהַרְרֵי־טָרֶף׃
6 אֶשְׁתּוֹלְלוּ ׀ אַבִּירֵי לֵב נָמוּ שְׁנָתָם וְלֹא־מָצְאוּ כָל־אַנְשֵׁי־חַיִל

7 8 יְדֵיהֶם׃ מִגַּעֲרָתְךָ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב נִרְדָּם וְרֶכֶב וָסוּס׃ אַתָּה ׀
9 נוֹרָא אַתָּה וּמִי־יַעֲמֹד לְפָנֶיךָ מֵאָז אַפֶּךָ׃ מִשָּׁמַיִם הִשְׁמַעְתָּ דִּין
10 אֶרֶץ יָרְאָה וְשָׁקָטָה׃ בְּקוּם־לַמִּשְׁפָּט אֱלֹהִים לְהוֹשִׁיעַ כָּל־עַנְוֵי־
11 12 אֶרֶץ סֶלָה׃ כִּי־חֲמַת אָדָם תּוֹדֶךָּ שְׁאֵרִית חֵמֹת תַּחְגֹּר׃ נִדְרוּ
13 וְשַׁלְּמוּ לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם כָּל־סְבִיבָיו יוֹבִילוּ שַׁי לַמּוֹרָא׃ יִבְצֹר רוּחַ
עז 1 נְגִידִים נוֹרָא לְמַלְכֵי־אָרֶץ׃ עז לַמְנַצֵּחַ עַל־יְדִיתוּן* לְאָסָף
2 מִזְמוֹר׃ קוֹלִי אֶל־אֱלֹהִים וְאֶצְעָקָה קוֹלִי אֶל־אֱלֹהִים וְהַאֲזִין
3 אֵלָי׃ בְּיוֹם צָרָתִי אֲדֹנָי דָּרָשְׁתִּי יָדִי ׀ לַיְלָה נִגְּרָה וְלֹא תָפוּג
4 מֵאֲנָה הִנָּחֵם נַפְשִׁי׃ אֶזְכְּרָה אֱלֹהִים וְאֶהֱמָיָה אָשִׂיחָה ׀ וְתִתְעַטֵּף
5 6 רוּחִי סֶלָה׃ אָחַזְתָּ שְׁמֻרוֹת עֵינָי נִפְעַמְתִּי וְלֹא אֲדַבֵּר׃ חִשַּׁבְתִּי
7 יָמִים מִקֶּדֶם שְׁנוֹת עוֹלָמִים׃ אֶזְכְּרָה נְגִינָתִי בַּלָּיְלָה עִם־לְבָבִי
8 אָשִׂיחָה וַיְחַפֵּשׂ רוּחִי׃ הַלְעוֹלָמִים יִזְנַח ׀ אֲדֹנָי וְלֹא־יֹסִיף
9 10 לִרְצוֹת עוֹד׃ הֶאָפֵס לָנֶצַח חַסְדּוֹ גָּמַר אֹמֶר לְדֹר וָדֹר׃ הֲשָׁכַח
11 חַנּוֹת אֵל אִם־קָפַץ בְּאַף רַחֲמָיו סֶלָה׃ וָאֹמַר חַלּוֹתִי הִיא שְׁנוֹת
12 13 יְמִין עֶלְיוֹן׃ אֶזְכִּיר* מַעַלְלֵי־יָהּ כִּי־אֶזְכְּרָה מִקֶּדֶם פִּלְאֶךָ׃ וְהָגִיתִי
14 בְכָל־פָּעֳלֶךָ וּבַעֲלִילוֹתֶיךָ אָשִׂיחָה׃ אֱלֹהִים בַּקֹּדֶשׁ דַּרְכֶּךָ מִי־
15 אֵל גָּדוֹל כֵּאלֹהִים׃ אַתָּה הָאֵל עֹשֵׂה פֶלֶא הוֹדַעְתָּ בָעַמִּים
16 17 עֻזֶּךָ׃ גָּאַלְתָּ בִּזְרוֹעַ עַמֶּךָ בְּנֵי־יַעֲקֹב וְיוֹסֵף סֶלָה׃ רָאוּךָ מַּיִם ׀
18 אֱלֹהִים רָאוּךָ מַּיִם יָחִילוּ אַף יִרְגְּזוּ תְהֹמוֹת׃ זֹרְמוּ מַיִם ׀ עָבוֹת
19 קוֹל נָתְנוּ שְׁחָקִים אַף־חֲצָצֶיךָ יִתְהַלָּכוּ׃ קוֹל רַעַמְךָ ׀ בַּגַּלְגַּל
20 הֵאִירוּ בְרָקִים תֵּבֵל רָגְזָה וַתִּרְעַשׁ הָאָרֶץ׃ בַּיָּם ׀ דַּרְכֶּךָ
21 וּשְׁבִילְיךָ* בְּמַיִם רַבִּים וְעִקְּבוֹתֶיךָ לֹא נֹדָעוּ׃ נָחִיתָ כַצֹּאן עַמֶּךָ
עח 1 בְּיַד־מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן׃ עח מַשְׂכִּיל לְאָסָף הַאֲזִינָה עַמִּי תּוֹרָתִי
2 הַטּוּ אָזְנְכֶם לְאִמְרֵי־פִי׃ אֶפְתְּחָה בְמָשָׁל פִּי אַבִּיעָה חִידוֹת
3 4 מִנִּי־קֶדֶם׃ אֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ וַנֵּדָעֵם וַאֲבוֹתֵינוּ סִפְּרוּ־לָנוּ׃ לֹא
נְכַחֵד ׀ מִבְּנֵיהֶם לְדוֹר אַחֲרוֹן מְסַפְּרִים תְּהִלּוֹת יְהוָה וֶעֱזוּזוֹ
5 וְנִפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה׃ וַיָּקֶם עֵדוּת ׀ בְּיַעֲקֹב וְתוֹרָה שָׂם
6 בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר צִוָּה אֶת־אֲבוֹתֵינוּ לְהוֹדִיעָם לִבְנֵיהֶם׃ לְמַעַן

פ׳ ולחדש. ידותון ק׳

אזכור ק׳

ושבילך ק׳

7 יֵדְעוּ ׀ דּוֹר אַחֲרוֹן בָּנִים יִוָּלֵדוּ יָקֻמוּ וִיסַפְּרוּ לִבְנֵיהֶם׃ וְיָשִׂימוּ
8 בֵאלֹהִים כִּסְלָם וְלֹא יִשְׁכְּחוּ מַעַלְלֵי־אֵל וּמִצְוֺתָיו יִנְצֹרוּ׃ וְלֹא
יִהְיוּ ׀ כַּאֲבוֹתָם דּוֹר סוֹרֵר וּמֹרֶה דּוֹר לֹא־הֵכִין לִבּוֹ וְלֹא־נֶאֶמְנָה
9 אֶת־אֵל רוּחוֹ׃ בְּנֵי־אֶפְרַיִם נוֹשְׁקֵי רוֹמֵי־קָשֶׁת הָפְכוּ בְּיוֹם קְרָב׃
10 11 לֹא שָׁמְרוּ בְּרִית אֱלֹהִים וּבְתוֹרָתוֹ מֵאֲנוּ לָלֶכֶת׃ וַיִּשְׁכְּחוּ
12 עֲלִילוֹתָיו וְנִפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר הֶרְאָם׃ נֶגֶד אֲבוֹתָם עָשָׂה פֶלֶא
13 בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׂדֵה־צֹעַן׃ בָּקַע יָם וַיַּעֲבִירֵם וַיַּצֶּב־מַיִם כְּמוֹ־
14 15 נֵד׃ וַיַּנְחֵם בֶּעָנָן יוֹמָם וְכָל־הַלַּיְלָה בְּאוֹר אֵשׁ׃ יְבַקַּע צֻרִים
16 בַּמִּדְבָּר וַיַּשְׁקְ כִּתְהֹמוֹת רַבָּה׃ וַיּוֹצִא נוֹזְלִים מִסָּלַע וַיּוֹרֶד
17 כַּנְּהָרוֹת מָיִם׃ וַיּוֹסִיפוּ עוֹד לַחֲטֹא־לוֹ לַמְרוֹת עֶלְיוֹן בַּצִּיָּה׃
18 19 וַיְנַסּוּ־אֵל בִּלְבָבָם לִשְׁאָל־אֹכֶל לְנַפְשָׁם׃ וַיְדַבְּרוּ בֵּאלֹהִים אָמְרוּ
20 הֲיוּכַל אֵל לַעֲרֹךְ שֻׁלְחָן בַּמִּדְבָּר׃ הֵן הִכָּה־צוּר וַיָּזוּבוּ מַיִם
21 וּנְחָלִים יִשְׁטֹפוּ הֲגַם־לֶחֶם יוּכַל תֵּת אִם־יָכִין שְׁאֵר לְעַמּוֹ׃ לָכֵן ׀
שָׁמַע יְהוָה וַיִּתְעַבָּר וְאֵשׁ נִשְּׂקָה בְיַעֲקֹב וְגַם־אַף עָלָה בְיִשְׂרָאֵל׃
22 23 כִּי לֹא הֶאֱמִינוּ בֵּאלֹהִים וְלֹא בָטְחוּ בִּישׁוּעָתוֹ׃ וַיְצַו שְׁחָקִים
24 מִמָּעַל וְדַלְתֵי שָׁמַיִם פָּתָח׃ וַיַּמְטֵר עֲלֵיהֶם מָן לֶאֱכֹל וּדְגַן
25 שָׁמַיִם נָתַן לָמוֹ׃ לֶחֶם אַבִּירִים אָכַל אִישׁ צֵידָה שָׁלַח לָהֶם
26 27 לָשֹׂבַע׃ יַסַּע קָדִים בַּשָּׁמָיִם וַיְנַהֵג בְּעֻזּוֹ תֵימָן׃ וַיַּמְטֵר עֲלֵיהֶם
28 כֶּעָפָר שְׁאֵר וּכְחוֹל יַמִּים עוֹף כָּנָף׃ וַיַּפֵּל בְּקֶרֶב מַחֲנֵהוּ סָבִיב
29 30 לְמִשְׁכְּנֹתָיו׃ וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׂבְּעוּ מְאֹד וְתַאֲוָתָם יָבִא לָהֶם׃ לֹא־זָרוּ
31 מִתַּאֲוָתָם עוֹד אָכְלָם בְּפִיהֶם׃ וְאַף אֱלֹהִים ׀ עָלָה בָהֶם וַיַּהֲרֹג
32 בְּמִשְׁמַנֵּיהֶם וּבַחוּרֵי יִשְׂרָאֵל הִכְרִיעַ׃ בְּכָל־זֹאת חָטְאוּ־עוֹד וְלֹא
33 34 הֶאֱמִינוּ בְּנִפְלְאוֹתָיו׃ וַיְכַל־בַּהֶבֶל יְמֵיהֶם וּשְׁנוֹתָם בַּבֶּהָלָה׃ אִם־
35 הֲרָגָם וּדְרָשׁוּהוּ וְשָׁבוּ וְשִׁחֲרוּ־אֵל׃ וַיִּזְכְּרוּ כִּי־אֱלֹהִים צוּרָם וְאֵל
36 37 עֶלְיוֹן גֹּאֲלָם׃ * וַיְפַתּוּהוּ בְּפִיהֶם וּבִלְשׁוֹנָם יְכַזְּבוּ־לוֹ׃ וְלִבָּם
38 לֹא־נָכוֹן עִמּוֹ וְלֹא נֶאֶמְנוּ בִּבְרִיתוֹ׃ וְהוּא רַחוּם ׀
יְכַפֵּר עָוֺן וְלֹא־יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא־יָעִיר כָּל־חֲמָתוֹ׃
39 40 וַיִּזְכֹּר כִּי־בָשָׂר הֵמָּה רוּחַ הוֹלֵךְ וְלֹא יָשׁוּב׃ כַּמָּה יַמְרוּהוּ

סגול בסוף פסוק

חצי הספר

41 בַּמִּדְבָּר יַעֲצִיבוּהוּ בִּישִׁימוֹן׃ וַיָּשׁוּבוּ וַיְנַסּוּ אֵל וּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל
42 43 הִתְווּ׃ לֹא־זָכְרוּ אֶת־יָדוֹ יוֹם אֲשֶׁר־פָּדָם מִנִּי־צָר׃ אֲשֶׁר־שָׂם
44 בְּמִצְרַיִם אֹתוֹתָיו וּמוֹפְתָיו בִּשְׂדֵה־צֹעַן׃ וַיַּהֲפֹךְ לְדָם יְאֹרֵיהֶם
45 וְנֹזְלֵיהֶם בַּל־יִשְׁתָּיוּן׃ יְשַׁלַּח בָּהֶם עָרֹב וַיֹּאכְלֵם וּצְפַרְדֵּעַ
46 47 וַתַּשְׁחִיתֵם׃ וַיִּתֵּן לֶחָסִיל יְבוּלָם וִיגִיעָם לָאַרְבֶּה׃ יַהֲרֹג בַּבָּרָד (פתח בסוף פסוק)
48 גַּפְנָם וְשִׁקְמוֹתָם בַּחֲנָמַל׃ וַיַּסְגֵּר לַבָּרָד בְּעִירָם וּמִקְנֵיהֶם
49 לָרְשָׁפִים׃ יְשַׁלַּח־בָּם ׀ חֲרוֹן אַפּוֹ עֶבְרָה וָזַעַם וְצָרָה מִשְׁלַחַת
50 מַלְאֲכֵי רָעִים׃ יְפַלֵּס נָתִיב לְאַפּוֹ לֹא־חָשַׂךְ מִמָּוֶת נַפְשָׁם
51 וְחַיָּתָם לַדֶּבֶר הִסְגִּיר׃ וַיַּךְ כָּל־בְּכוֹר בְּמִצְרָיִם רֵאשִׁית אוֹנִים
52 53 בְּאָהֳלֵי־חָם׃ וַיַּסַּע כַּצֹּאן עַמּוֹ וַיְנַהֲגֵם כַּעֵדֶר בַּמִּדְבָּר׃ וַיַּנְחֵם
54 לָבֶטַח וְלֹא פָחָדוּ וְאֶת־אוֹיְבֵיהֶם כִּסָּה הַיָּם׃ וַיְבִיאֵם אֶל־גְּבוּל
55 קָדְשׁוֹ הַר־זֶה קָנְתָה יְמִינוֹ׃ וַיְגָרֶשׁ מִפְּנֵיהֶם ׀ גּוֹיִם וַיַּפִּילֵם
56 בְּחֶבֶל נַחֲלָה וַיַּשְׁכֵּן בְּאָהֳלֵיהֶם שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיְנַסּוּ וַיַּמְרוּ אֶת־
57 אֱלֹהִים עֶלְיוֹן וְעֵדוֹתָיו לֹא שָׁמָרוּ׃ וַיִּסֹּגוּ וַיִּבְגְּדוּ כַּאֲבוֹתָם
58 נֶהְפְּכוּ כְּקֶשֶׁת רְמִיָּה׃ וַיַּכְעִיסוּהוּ בְּבָמוֹתָם וּבִפְסִילֵיהֶם
59 60 יַקְנִיאוּהוּ׃ שָׁמַע אֱלֹהִים וַיִּתְעַבָּר וַיִּמְאַס מְאֹד בְּיִשְׂרָאֵל׃ וַיִּטֹּשׁ
61 מִשְׁכַּן שִׁלוֹ אֹהֶל שִׁכֵּן בָּאָדָם׃ וַיִּתֵּן לַשְּׁבִי עֻזּוֹ וְתִפְאַרְתּוֹ בְיַד־
62 63 צָר׃ וַיַּסְגֵּר לַחֶרֶב עַמּוֹ וּבְנַחֲלָתוֹ הִתְעַבָּר׃ בַּחוּרָיו אָכְלָה־אֵשׁ
64 וּבְתוּלֹתָיו לֹא הוּלָּלוּ׃ כֹּהֲנָיו בַּחֶרֶב נָפָלוּ וְאַלְמְנֹתָיו לֹא
65 66 תִבְכֶּינָה׃ וַיִּקַץ כְּיָשֵׁן ׀ אֲדֹנָי כְּגִבּוֹר מִתְרוֹנֵן מִיָּיִן׃ וַיַּךְ צָרָיו
67 אָחוֹר חֶרְפַּת עוֹלָם נָתַן לָמוֹ׃ וַיִּמְאַס בְּאֹהֶל יוֹסֵף וּבְשֵׁבֶט
68 אֶפְרַיִם לֹא בָחָר׃ וַיִּבְחַר אֶת־שֵׁבֶט יְהוּדָה אֶת־הַר צִיּוֹן אֲשֶׁר
69 70 אָהֵב׃ וַיִּבֶן כְּמוֹ־רָמִים מִקְדָּשׁוֹ כְּאֶרֶץ יְסָדָהּ לְעוֹלָם׃ וַיִּבְחַר
71 בְּדָוִד עַבְדּוֹ וַיִּקָּחֵהוּ מִמִּכְלְאֹת צֹאן׃ מֵאַחַר עָלוֹת הֱבִיאוֹ לִרְעוֹת
72 בְּיַעֲקֹב עַמּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל נַחֲלָתוֹ׃ וַיִּרְעֵם כְּתֹם לְבָבוֹ וּבִתְבוּנוֹת
עט 1 כַּפָּיו יַנְחֵם׃ עט מִזְמוֹר לְאָסָף אֱלֹהִים בָּאוּ גוֹיִם ׀ בְּנַחֲלָתֶךָ (ט״ז לחודש)
2 טִמְּאוּ אֶת־הֵיכַל קָדְשֶׁךָ שָׂמוּ אֶת־יְרוּשָׁלַםִ לְעִיִּים׃ נָתְנוּ אֶת־
נִבְלַת עֲבָדֶיךָ מַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמָיִם בְּשַׂר חֲסִידֶיךָ לְחַיְתוֹ־אָרֶץ׃

4 שָׁפְכוּ דָמָם ׀ כַּמַּיִם סְבִיבוֹת יְרוּשָׁלִָם וְאֵין קוֹבֵר׃ הָיִינוּ חֶרְפָּה
5 לִשְׁכֵנֵינוּ לַעַג וָקֶלֶס לִסְבִיבוֹתֵינוּ׃ עַד־מָה יְהוָה תֶּאֱנַף לָנֶצַח
6 תִּבְעַר כְּמוֹ־אֵשׁ קִנְאָתֶךָ׃ שְׁפֹךְ חֲמָתְךָ אֶל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא
7 יְדָעוּךָ וְעַל־מַמְלָכוֹת אֲשֶׁר בְּשִׁמְךָ לֹא קָרָאוּ׃ כִּי־אָכַל אֶת־
8 יַעֲקֹב וְאֶת־נָוֵהוּ הֵשַׁמּוּ׃ אַל־תִּזְכָּר־לָנוּ עֲוֺנֹת רִאשֹׁנִים מַהֵר
9 יְקַדְּמוּנוּ רַחֲמֶיךָ כִּי דַלּוֹנוּ מְאֹד׃ עָזְרֵנוּ ׀ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ עַל־דְּבַר
10 כְּבוֹד־שְׁמֶךָ וְהַצִּילֵנוּ וְכַפֵּר עַל־חַטֹּאתֵינוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ׃ לָמָּה ׀
יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה אֱלֹהֵיהֶם יִוָּדַע בַּגֹּיִּים* לְעֵינֵינוּ נִקְמַת דַּם־ בגוים ק׳
11 עֲבָדֶיךָ הַשָּׁפוּךְ׃ תָּבוֹא לְפָנֶיךָ אֶנְקַת אָסִיר כְּגֹדֶל זְרוֹעֲךָ הוֹתֵר
12 בְּנֵי תְמוּתָה׃ וְהָשֵׁב לִשְׁכֵנֵינוּ שִׁבְעָתַיִם אֶל־חֵיקָם חֶרְפָּתָם
13 אֲשֶׁר חֵרְפוּךָ אֲדֹנָי׃ וַאֲנַחְנוּ עַמְּךָ ׀ וְצֹאן מַרְעִיתֶךָ נוֹדֶה לְּךָ
פ
1 לְעוֹלָם לְדֹר וָדֹר נְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ׃ פ לַמְנַצֵּחַ אֶל־שֹׁשַׁנִּים
2 עֵדוּת לְאָסָף מִזְמוֹר׃ רֹעֵה יִשְׂרָאֵל ׀ הַאֲזִינָה נֹהֵג כַּצֹּאן יוֹסֵף
3 יֹשֵׁב הַכְּרוּבִים הוֹפִיעָה׃ לִפְנֵי אֶפְרַיִם ׀ וּבִנְיָמִן וּמְנַשֶּׁה עוֹרְרָה
4 אֶת־גְּבוּרָתֶךָ וּלְכָה לִישֻׁעָתָה לָּנוּ׃ אֱלֹהִים הֲשִׁיבֵנוּ וְהָאֵר פָּנֶיךָ
5 וְנִוָּשֵׁעָה׃ יְהוָה אֱלֹהִים צְבָאוֹת עַד־מָתַי עָשַׁנְתָּ בִּתְפִלַּת עַמֶּךָ׃
6 7 הֶאֱכַלְתָּם לֶחֶם דִּמְעָה וַתַּשְׁקֵמוֹ בִּדְמָעוֹת שָׁלִישׁ׃ תְּשִׂימֵנוּ מָדוֹן
8 לִשְׁכֵנֵינוּ וְאֹיְבֵינוּ יִלְעֲגוּ־לָמוֹ׃ אֱלֹהִים צְבָאוֹת הֲשִׁיבֵנוּ וְהָאֵר
9 10 פָּנֶיךָ וְנִוָּשֵׁעָה׃ גֶּפֶן מִמִּצְרַיִם תַּסִּיעַ תְּגָרֵשׁ גּוֹיִם וַתִּטָּעֶהָ׃ פִּנִּיתָ
11 לְפָנֶיהָ וַתַּשְׁרֵשׁ שָׁרָשֶׁיהָ וַתְּמַלֵּא־אָרֶץ׃ כָּסּוּ הָרִים צִלָּהּ וַעֲנָפֶיהָ
12 13 אַרְזֵי־אֵל׃ תְּשַׁלַּח קְצִירֶהָ עַד־יָם וְאֶל־נָהָר יוֹנְקוֹתֶיהָ׃ לָמָּה
14 פָּרַצְתָּ גְדֵרֶיהָ וְאָרוּהָ כָּל־עֹבְרֵי דָרֶךְ׃ יְכַרְסְמֶנָּה חֲזִיר מִיָּעַר ע׳ תלויה
15 וְזִיז שָׂדַי יִרְעֶנָּה׃ אֱלֹהִים צְבָאוֹת שׁוּב נָא הַבֵּט מִשָּׁמַיִם וּרְאֵה
16 וּפְקֹד גֶּפֶן זֹאת׃ וְכַנָּה אֲשֶׁר־נָטְעָה יְמִינֶךָ וְעַל־בֵּן אִמַּצְתָּה לָּךְ׃ ב׳ רבתה
17 18 שְׂרֻפָה בָאֵשׁ כְּסוּחָה מִגַּעֲרַת פָּנֶיךָ יֹאבֵדוּ׃ תְּהִי־יָדְךָ עַל־אִישׁ
19 יְמִינֶךָ עַל־בֶּן־אָדָם אִמַּצְתָּ לָּךְ׃ וְלֹא־נָסוֹג מִמֶּךָּ תְּחַיֵּנוּ וּבְשִׁמְךָ
20 נִקְרָא׃ יְהוָה אֱלֹהִים צְבָאוֹת הֲשִׁיבֵנוּ הָאֵר פָּנֶיךָ וְנִוָּשֵׁעָה׃
פא
1 2 פא לַמְנַצֵּחַ עַל־הַגִּתִּית לְאָסָף׃ הַרְנִינוּ לֵאלֹהִים עוּזֵּנוּ הָרִיעוּ

3 4 לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב׃ שְׂאוּ־זִמְרָה וּתְנוּ־תֹף כִּנּוֹר נָעִים עִם־נָבֶל׃ תִּקְעוּ
5 בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר בַּכֵּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ׃ כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט
6 לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב׃ עֵדוּת ׀ בִּיהוֹסֵף שָׂמוֹ בְּצֵאתוֹ עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם
7 שְׂפַת לֹא־יָדַעְתִּי אֶשְׁמָע׃ הֲסִירוֹתִי מִסֵּבֶל שִׁכְמוֹ כַּפָּיו מִדּוּד
8 תַּעֲבֹרְנָה׃ בַּצָּרָה קָרָאתָ וָאֲחַלְּצֶךָּ אֶעֶנְךָ בְּסֵתֶר רַעַם אֶבְחָנְךָ
9 עַל־מֵי מְרִיבָה סֶלָה׃ שְׁמַע עַמִּי וְאָעִידָה בָּךְ יִשְׂרָאֵל אִם־
10 תִּשְׁמַע־לִי׃ לֹא־יִהְיֶה בְךָ אֵל זָר וְלֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל נֵכָר׃
11 אָנֹכִי ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הַמַּעַלְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם הַרְחֶב־פִּיךָ
12 וַאֲמַלְאֵהוּ׃ וְלֹא־שָׁמַע עַמִּי לְקוֹלִי וְיִשְׂרָאֵל לֹא אָבָה לִי׃
13 14 וָאֲשַׁלְּחֵהוּ בִּשְׁרִירוּת לִבָּם יֵלְכוּ בְּמוֹעֲצוֹתֵיהֶם׃ לוּ עַמִּי שֹׁמֵעַ
15 לִי יִשְׂרָאֵל בִּדְרָכַי יְהַלֵּכוּ׃ כִּמְעַט אוֹיְבֵיהֶם אַכְנִיעַ וְעַל־צָרֵיהֶם
16 17 אָשִׁיב יָדִי׃ מְשַׂנְאֵי יְהוָה יְכַחֲשׁוּ־לוֹ וִיהִי עִתָּם לְעוֹלָם׃ וַיַּאֲכִילֵהוּ
1 מֵחֵלֶב חִטָּה וּמִצּוּר דְּבַשׁ אַשְׂבִּיעֶךָ׃ פב מִזְמוֹר לְאָסָף
2 אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת־אֵל בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט׃ עַד־מָתַי תִּשְׁפְּטוּ־
3 עָוֶל וּפְנֵי רְשָׁעִים תִּשְׂאוּ־סֶלָה׃ שִׁפְטוּ־דַל וְיָתוֹם עָנִי וָרָשׁ
4 5 הַצְדִּיקוּ׃ פַּלְּטוּ־דַל וְאֶבְיוֹן מִיַּד רְשָׁעִים הַצִּילוּ׃ לֹא יָדְעוּ ׀ וְלֹא
6 יָבִינוּ בַּחֲשֵׁכָה יִתְהַלָּכוּ יִמּוֹטוּ כָּל־מוֹסְדֵי אָרֶץ׃ אֲנִי אָמַרְתִּי
7 אֱלֹהִים אַתֶּם וּבְנֵי עֶלְיוֹן כֻּלְּכֶם׃ אָכֵן כְּאָדָם תְּמוּתוּן וּכְאַחַד
8 הַשָּׂרִים תִּפֹּלוּ׃ קוּמָה אֱלֹהִים שָׁפְטָה הָאָרֶץ כִּי־אַתָּה תִנְחַל
1 2 בְּכָל־הַגּוֹיִם׃ פג שִׁיר מִזְמוֹר לְאָסָף׃ אֱלֹהִים אַל־דֳּמִי־לָךְ
3 אַל־תֶּחֱרַשׁ וְאַל־תִּשְׁקֹט אֵל׃ כִּי־הִנֵּה אוֹיְבֶיךָ יֶהֱמָיוּן וּמְשַׂנְאֶיךָ
4 5 נָשְׂאוּ רֹאשׁ׃ עַל־עַמְּךָ יַעֲרִימוּ סוֹד וְיִתְיָעֲצוּ עַל־צְפוּנֶיךָ׃ אָמְרוּ
6 לְכוּ וְנַכְחִידֵם מִגּוֹי וְלֹא־יִזָּכֵר שֵׁם־יִשְׂרָאֵל עוֹד׃ כִּי נוֹעֲצוּ לֵב
7 יַחְדָּו עָלֶיךָ בְּרִית יִכְרֹתוּ׃ אָהֳלֵי אֱדוֹם וְיִשְׁמְעֵאלִים מוֹאָב
8 9 וְהַגְרִים׃ גְּבָל וְעַמּוֹן וַעֲמָלֵק פְּלֶשֶׁת עִם־יֹשְׁבֵי צוֹר׃ גַּם־אַשּׁוּר
10 נִלְוָה עִמָּם הָיוּ זְרוֹעַ לִבְנֵי־לוֹט סֶלָה׃ עֲשֵׂה־לָהֶם כְּמִדְיָן
11 כְּסִיסְרָא כְיָבִין בְּנַחַל קִישׁוֹן׃ נִשְׁמְדוּ בְעֵין־דֹּאר הָיוּ דֹּמֶן
12 לָאֲדָמָה׃ שִׁיתֵמוֹ נְדִיבֵמוֹ כְּעֹרֵב וְכִזְאֵב וּכְזֶבַח וּכְצַלְמֻנָּע כָּל־

פתח באתנח

לגרש

13 14 נְסִיכֵמוֹ: אֲשֶׁר אָמְרוּ נִירְשָׁה לָּנוּ אֵת נְאוֹת אֱלֹהִים: אֱלֹהַי
15 שִׁיתֵמוֹ כַגַּלְגַּל כְּקַשׁ לִפְנֵי־רוּחַ: כְּאֵשׁ תִּבְעַר־יָעַר וּכְלֶהָבָה
16 17 תְּלַהֵט הָרִים: כֵּן תִּרְדְּפֵם בְּסַעֲרֶךָ וּבְסוּפָתְךָ תְבַהֲלֵם: מַלֵּא
18 פְנֵיהֶם קָלוֹן וִיבַקְשׁוּ שִׁמְךָ יְהוָה: יֵבֹשׁוּ וְיִבָּהֲלוּ עֲדֵי־עַד וְיַחְפְּרוּ
19 וְיֹאבֵדוּ: וְיֵדְעוּ כִּי־אַתָּה שִׁמְךָ יְהוָה לְבַדֶּךָ עֶלְיוֹן עַל־כָּל־הָאָרֶץ:
1 2 פד לַמְנַצֵּחַ עַל־הַגִּתִּית לִבְנֵי־קֹרַח מִזְמוֹר: מַה־יְּדִידוֹת
3 מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ יְהוָה צְבָאוֹת: נִכְסְפָה וְגַם־כָּלְתָה ׀ נַפְשִׁי לְחַצְרוֹת
4 יְהוָה לִבִּי וּבְשָׂרִי יְרַנְּנוּ אֶל אֵל־חָי: גַּם־צִפּוֹר ׀ מָצְאָה בַיִת
וּדְרוֹר ׀ קֵן לָהּ אֲשֶׁר־שָׁתָה אֶפְרֹחֶיהָ אֶת־מִזְבְּחוֹתֶיךָ יְהוָה
5 צְבָאוֹת מַלְכִּי וֵאלֹהָי: אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סֶּלָה:
6 7 אַשְׁרֵי אָדָם עוֹז לוֹ־בָךְ מְסִלּוֹת בִּלְבָבָם: עֹבְרֵי ׀ בְּעֵמֶק הַבָּכָא
8 מַעְיָן יְשִׁיתוּהוּ גַּם־בְּרָכוֹת יַעְטֶה מוֹרֶה: יֵלְכוּ מֵחַיִל אֶל־חָיִל
9 יֵרָאֶה אֶל־אֱלֹהִים בְּצִיּוֹן: יְהוָה אֱלֹהִים צְבָאוֹת שִׁמְעָה תְפִלָּתִי
10 הַאֲזִינָה אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: מָגִנֵּנוּ רְאֵה אֱלֹהִים וְהַבֵּט פְּנֵי
11 מְשִׁיחֶךָ: כִּי טוֹב־יוֹם בַּחֲצֵרֶיךָ מֵאָלֶף בָּחַרְתִּי הִסְתּוֹפֵף בְּבֵית
12 אֱלֹהַי מִדּוּר בְּאָהֳלֵי־רֶשַׁע: כִּי שֶׁמֶשׁ ׀ וּמָגֵן יְהוָה אֱלֹהִים חֵן
13 וְכָבוֹד יִתֵּן יְהוָה לֹא יִמְנַע־טוֹב לַהֹלְכִים בְּתָמִים: יְהוָה צְבָאוֹת
1 אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: פה לַמְנַצֵּחַ לִבְנֵי־קֹרַח
2 3 מִזְמוֹר: רָצִיתָ יְהוָה אַרְצֶךָ שַׁבְתָּ שְׁבוּת יַעֲקֹב: נָשָׂאתָ עֲוֹן
4 עַמֶּךָ כִּסִּיתָ כָל־חַטָּאתָם סֶלָה: אָסַפְתָּ כָל־עֶבְרָתֶךָ הֱשִׁיבוֹתָ
5 6 מֵחֲרוֹן אַפֶּךָ: שׁוּבֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ וְהָפֵר כַּעַסְךָ עִמָּנוּ: הַלְעוֹלָם
7 תֶּאֱנַף־בָּנוּ תִּמְשֹׁךְ אַפְּךָ לְדֹר וָדֹר: הֲלֹא־אַתָּה תָּשׁוּב תְּחַיֵּינוּ
8 וְעַמְּךָ יִשְׂמְחוּ־בָךְ: הַרְאֵנוּ יְהוָה חַסְדֶּךָ וְיֶשְׁעֲךָ תִּתֶּן־לָנוּ:
9 אֶשְׁמְעָה מַה־יְדַבֵּר הָאֵל ׀ יְהוָה כִּי ׀ יְדַבֵּר שָׁלוֹם אֶל־עַמּוֹ וְאֶל־
10 חֲסִידָיו וְאַל־יָשׁוּבוּ לְכִסְלָה: אַךְ ׀ קָרוֹב לִירֵאָיו יִשְׁעוֹ לִשְׁכֹּן
11 12 כָּבוֹד בְּאַרְצֵנוּ: חֶסֶד־וֶאֱמֶת נִפְגָּשׁוּ צֶדֶק וְשָׁלוֹם נָשָׁקוּ: אֱמֶת
13 מֵאֶרֶץ תִּצְמָח וְצֶדֶק מִשָּׁמַיִם נִשְׁקָף: גַּם־יְהוָה יִתֵּן הַטּוֹב
14 וְאַרְצֵנוּ תִּתֵּן יְבוּלָהּ: צֶדֶק לְפָנָיו יְהַלֵּךְ וְיָשֵׂם לְדֶרֶךְ פְּעָמָיו:

פרק באחת

פו 1 פו תְּפִלָּה לְדָוִד הַטֵּה־יְהוָה אָזְנְךָ עֲנֵנִי כִּי־עָנִי וְאֶבְיוֹן אָנִי׃
2 שָׁמְרָה נַפְשִׁי כִּי־חָסִיד אָנִי הוֹשַׁע עַבְדְּךָ אַתָּה אֱלֹהַי הַבּוֹטֵחַ
3 4 אֵלֶיךָ׃ חָנֵּנִי אֲדֹנָי כִּי־אֵלֶיךָ אֶקְרָא כָּל־הַיּוֹם׃ שַׂמֵּחַ נֶפֶשׁ עַבְדֶּךָ
5 כִּי אֵלֶיךָ אֲדֹנָי נַפְשִׁי אֶשָּׂא׃ כִּי־אַתָּה אֲדֹנָי טוֹב וְסַלָּח וְרַב־
6 חֶסֶד לְכָל־קֹרְאֶיךָ׃ הַאֲזִינָה יְהוָה תְּפִלָּתִי וְהַקְשִׁיבָה בְּקוֹל
7 8 תַּחֲנוּנוֹתָי׃ בְּיוֹם צָרָתִי אֶקְרָאֶךָּ כִּי תַעֲנֵנִי׃ אֵין־כָּמוֹךָ בָאֱלֹהִים ׀
9 אֲדֹנָי וְאֵין כְּמַעֲשֶׂיךָ׃ כָּל־גּוֹיִם ׀ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ יָבוֹאוּ וְיִשְׁתַּחֲווּ
10 לְפָנֶיךָ אֲדֹנָי וִיכַבְּדוּ לִשְׁמֶךָ׃ כִּי־גָדוֹל אַתָּה וְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת
11 אַתָּה אֱלֹהִים לְבַדֶּךָ׃ הוֹרֵנִי יְהוָה ׀ דַּרְכֶּךָ אֲהַלֵּךְ בַּאֲמִתֶּךָ יַחֵד
12 לְבָבִי לְיִרְאָה שְׁמֶךָ׃ אוֹדְךָ ׀ אֲדֹנָי אֱלֹהַי בְּכָל־לְבָבִי וַאֲכַבְּדָה
13 שִׁמְךָ לְעוֹלָם׃ כִּי־חַסְדְּךָ גָּדוֹל עָלָי וְהִצַּלְתָּ נַפְשִׁי מִשְּׁאוֹל
14 תַּחְתִּיָּה׃ אֱלֹהִים ׀ זֵדִים קָמוּ עָלַי וַעֲדַת עָרִיצִים בִּקְשׁוּ נַפְשִׁי
15 וְלֹא שָׂמוּךָ לְנֶגְדָּם׃ וְאַתָּה אֲדֹנָי אֵל־רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם
16 וְרַב־חֶסֶד וֶאֱמֶת׃ פְּנֵה אֵלַי וְחָנֵּנִי תְּנָה־עֻזְּךָ לְעַבְדֶּךָ וְהוֹשִׁיעָה
17 לְבֶן־אֲמָתֶךָ׃ עֲשֵׂה־עִמִּי אוֹת לְטוֹבָה וְיִרְאוּ שֹׂנְאַי וְיֵבֹשׁוּ כִּי־
פז 1 אַתָּה יְהוָה עֲזַרְתַּנִי וְנִחַמְתָּנִי׃ פז לִבְנֵי־קֹרַח מִזְמוֹר שִׁיר
2 יְסוּדָתוֹ בְּהַרְרֵי־קֹדֶשׁ׃ אֹהֵב יְהוָה שַׁעֲרֵי צִיּוֹן מִכֹּל מִשְׁכְּנוֹת
3 4 יַעֲקֹב׃ נִכְבָּדוֹת מְדֻבָּר בָּךְ עִיר הָאֱלֹהִים סֶלָה׃ אַזְכִּיר ׀ רַהַב
5 וּבָבֶל לְיֹדְעָי הִנֵּה פְלֶשֶׁת וְצוֹר עִם־כּוּשׁ זֶה יֻלַּד־שָׁם׃ וּלְצִיּוֹן
6 יֵאָמַר אִישׁ וְאִישׁ יֻלַּד־בָּהּ וְהוּא יְכוֹנְנֶהָ עֶלְיוֹן׃ יְהוָה יִסְפֹּר
7 בִּכְתוֹב עַמִּים זֶה יֻלַּד־שָׁם סֶלָה׃ וְשָׁרִים כְּחֹלְלִים כָּל־מַעְיָנַי
פח 1 בָּךְ׃ פח שִׁיר מִזְמוֹר לִבְנֵי קֹרַח לַמְנַצֵּחַ עַל־מָחֲלַת לְעַנּוֹת
2 מַשְׂכִּיל לְהֵימָן הָאֶזְרָחִי׃ יְהוָה אֱלֹהֵי יְשׁוּעָתִי יוֹם־צָעַקְתִּי
3 4 בַלַּיְלָה נֶגְדֶּךָ׃ תָּבוֹא לְפָנֶיךָ תְּפִלָּתִי הַטֵּה־אָזְנְךָ לְרִנָּתִי׃ כִּי־
5 שָׂבְעָה בְרָעוֹת נַפְשִׁי וְחַיַּי לִשְׁאוֹל הִגִּיעוּ׃ נֶחְשַׁבְתִּי עִם־יוֹרְדֵי
6 בוֹר הָיִיתִי כְּגֶבֶר אֵין־אֱיָל׃ בַּמֵּתִים חָפְשִׁי כְּמוֹ חֲלָלִים ׀ שֹׁכְבֵי
7 קֶבֶר אֲשֶׁר לֹא זְכַרְתָּם עוֹד וְהֵמָּה מִיָּדְךָ נִגְזָרוּ׃ שַׁתַּנִי בְּבוֹר
8 תַּחְתִּיּוֹת בְּמַחֲשַׁכִּים בִּמְצֹלוֹת׃ עָלַי סָמְכָה חֲמָתֶךָ וְכָל־מִשְׁבָּרֶיךָ

י״ח לחדש

9 עַנִּיתָ סֶּלָה׃ הִרְחַקְתָּ מְיֻדָּעַי מִמֶּנִּי שַׁתַּנִי תוֹעֵבוֹת לָמוֹ כָּלֻא
10 וְלֹא אֵצֵא׃ עֵינִי דָאֲבָה מִנִּי עֹנִי קְרָאתִיךָ יְהוָה בְּכָל־יוֹם
11 שִׁטַּחְתִּי אֵלֶיךָ כַפָּי׃ הֲלַמֵּתִים תַּעֲשֶׂה־פֶּלֶא אִם־רְפָאִים יָקוּמוּ
12 13 יוֹדוּךָ סֶּלָה׃ הַיְסֻפַּר בַּקֶּבֶר חַסְדֶּךָ אֱמוּנָתְךָ בָּאֲבַדּוֹן׃ הֲיִוָּדַע
14 בַּחֹשֶׁךְ פִּלְאֶךָ וְצִדְקָתְךָ בְּאֶרֶץ נְשִׁיָּה׃ וַאֲנִי ׀ אֵלֶיךָ יְהוָה
15 שִׁוַּעְתִּי וּבַבֹּקֶר תְּפִלָּתִי תְקַדְּמֶךָּ׃ לָמָה יְהוָה תִּזְנַח נַפְשִׁי
16 תַּסְתִּיר פָּנֶיךָ מִמֶּנִּי׃ עָנִי אֲנִי וְגֹוֵעַ מִנֹּעַר נָשָׂאתִי אֵמֶיךָ
17 אָפוּנָה׃ עָלַי עָבְרוּ חֲרוֹנֶיךָ בִּעוּתֶיךָ צִמְּתוּתֻנִי׃ סַבּוּנִי כַמַּיִם
18 19 כָּל־הַיּוֹם הִקִּיפוּ עָלַי יָחַד׃ הִרְחַקְתָּ מִמֶּנִּי אֹהֵב וָרֵעַ מְיֻדָּעַי
2 מַחְשָׁךְ׃ פט מַשְׂכִּיל לְאֵיתָן הָאֶזְרָחִי׃ חַסְדֵי יְהוָה עוֹלָם
3 אָשִׁירָה לְדֹר וָדֹר ׀ אוֹדִיעַ אֱמוּנָתְךָ בְּפִי׃ כִּי־אָמַרְתִּי עוֹלָם
4 חֶסֶד יִבָּנֶה שָׁמַיִם ׀ תָּכִן אֱמוּנָתְךָ בָהֶם׃ כָּרַתִּי בְרִית לִבְחִירִי
5 נִשְׁבַּעְתִּי לְדָוִד עַבְדִּי׃ עַד־עוֹלָם אָכִין זַרְעֶךָ וּבָנִיתִי לְדֹר־וָדוֹר
6 כִּסְאֲךָ סֶלָה׃ וְיוֹדוּ שָׁמַיִם פִּלְאֲךָ יְהוָה אַף־אֱמוּנָתְךָ בִּקְהַל
7 קְדֹשִׁים׃ כִּי מִי בַשַּׁחַק יַעֲרֹךְ לַיהוָה יִדְמֶה לַיהוָה בִּבְנֵי אֵלִים׃
8 9 אֵל נַעֲרָץ בְּסוֹד־קְדֹשִׁים רַבָּה וְנוֹרָא עַל־כָּל־סְבִיבָיו׃ יְהוָה ׀
10 אֱלֹהֵי צְבָאוֹת מִי־כָמוֹךָ חֲסִין ׀ יָהּ וֶאֱמוּנָתְךָ סְבִיבוֹתֶיךָ׃ אַתָּה
11 מוֹשֵׁל בְּגֵאוּת הַיָּם בְּשׂוֹא גַלָּיו אַתָּה תְשַׁבְּחֵם׃ אַתָּה דִכִּאתָ
12 כֶחָלָל רָהַב בִּזְרוֹעַ עֻזְּךָ פִּזַּרְתָּ אוֹיְבֶיךָ׃ לְךָ שָׁמַיִם אַף־לְךָ אָרֶץ
13 תֵּבֵל וּמְלֹאָהּ אַתָּה יְסַדְתָּם׃ צָפוֹן וְיָמִין אַתָּה בְרָאתָם תָּבוֹר
14 וְחֶרְמוֹן בְּשִׁמְךָ יְרַנֵּנוּ׃ לְךָ זְרוֹעַ עִם־גְּבוּרָה תָּעֹז יָדְךָ
15 תָּרוּם יְמִינֶךָ׃ צֶדֶק וּמִשְׁפָּט מְכוֹן כִּסְאֶךָ חֶסֶד וֶאֱמֶת
16 יְקַדְּמוּ פָנֶיךָ׃ אַשְׁרֵי הָעָם יוֹדְעֵי תְרוּעָה יְהוָה בְּאוֹר־פָּנֶיךָ
17 18 יְהַלֵּכוּן׃ בְּשִׁמְךָ יְגִילוּן כָּל־הַיּוֹם וּבְצִדְקָתְךָ יָרוּמוּ׃ כִּי־תִפְאֶרֶת
19 עֻזָּמוֹ אָתָּה וּבִרְצוֹנְךָ תָּרִים קַרְנֵנוּ׃ כִּי־לַיהוָה מָגִנֵּנוּ וְלִקְדוֹשׁ
20 יִשְׂרָאֵל מַלְכֵּנוּ׃ אָז דִּבַּרְתָּ בְחָזוֹן לַחֲסִידֶיךָ וַתֹּאמֶר שִׁוִּיתִי עֵזֶר
21 עַל־גִּבּוֹר הֲרִימוֹתִי בָחוּר מֵעָם׃ מָצָאתִי דָּוִד עַבְדִּי בְּשֶׁמֶן
22 23 קָדְשִׁי מְשַׁחְתִּיו׃ אֲשֶׁר יָדִי תִּכּוֹן עִמּוֹ אַף־זְרוֹעִי תְאַמְּצֶנּוּ׃ לֹא

פתח באתנח

פט

תרום ק'

24 יַשִּׁא אוֹיֵב בּוֹ וּבֶן־עַוְלָה לֹא יְעַנֶּנּוּ: וְכַתּוֹתִי מִפָּנָיו צָרָיו
25 וּמְשַׂנְאָיו אֶגּוֹף: וֶאֱמוּנָתִי וְחַסְדִּי עִמּוֹ וּבִשְׁמִי תָּרוּם קַרְנוֹ:
26 27 וְשַׂמְתִּי בַיָּם יָדוֹ וּבַנְּהָרוֹת יְמִינוֹ: הוּא יִקְרָאֵנִי אָבִי אָתָּה אֵלִי
28 וְצוּר יְשׁוּעָתִי: אַף־אָנִי בְּכוֹר אֶתְּנֵהוּ עֶלְיוֹן לְמַלְכֵי־אָרֶץ:
29 30 לְעוֹלָם אֶשְׁמָור־לוֹ חַסְדִּי וּבְרִיתִי נֶאֱמֶנֶת לוֹ: וְשַׂמְתִּי לָעַד יתיר ו׳
31 זַרְעוֹ וְכִסְאוֹ כִּימֵי שָׁמָיִם: אִם־יַעַזְבוּ בָנָיו תּוֹרָתִי וּבְמִשְׁפָּטַי
32 33 לֹא יֵלֵכוּן: אִם־חֻקֹּתַי יְחַלֵּלוּ וּמִצְוֹתַי לֹא יִשְׁמֹרוּ: וּפָקַדְתִּי
34 בְשֵׁבֶט פִּשְׁעָם וּבִנְגָעִים עֲוֹנָם: וְחַסְדִּי לֹא־אָפִיר מֵעִמּוֹ וְלֹא
35 אֲשַׁקֵּר בֶּאֱמוּנָתִי: לֹא־אֲחַלֵּל בְּרִיתִי וּמוֹצָא שְׂפָתַי לֹא
36 37 אֲשַׁנֶּה: אַחַת נִשְׁבַּעְתִּי בְקָדְשִׁי אִם־לְדָוִד אֲכַזֵּב: זַרְעוֹ לְעוֹלָם
38 יִהְיֶה וְכִסְאוֹ כַשֶּׁמֶשׁ נֶגְדִּי: כְּיָרֵחַ יִכּוֹן עוֹלָם וְעֵד בַּשַּׁחַק נֶאֱמָן
39 40 סֶלָה: וְאַתָּה זָנַחְתָּ וַתִּמְאָס הִתְעַבַּרְתָּ עִם־מְשִׁיחֶךָ: נֵאַרְתָּה
41 בְּרִית עַבְדֶּךָ חִלַּלְתָּ לָאָרֶץ נִזְרוֹ: פָּרַצְתָּ כָל־גְּדֵרֹתָיו שַׂמְתָּ
42 מִבְצָרָיו מְחִתָּה: שַׁסֻּהוּ כָּל־עֹבְרֵי דָרֶךְ הָיָה חֶרְפָּה לִשְׁכֵנָיו:
43 44 הֲרִימוֹתָ יְמִין צָרָיו הִשְׂמַחְתָּ כָּל־אוֹיְבָיו: אַף־תָּשִׁיב צוּר
45 חַרְבּוֹ וְלֹא הֲקֵמֹתוֹ בַּמִּלְחָמָה: הִשְׁבַּתָּ מִטְּהָרוֹ וְכִסְאוֹ
46 לָאָרֶץ מִגַּרְתָּה: הִקְצַרְתָּ יְמֵי עֲלוּמָיו הֶעֱטִיתָ עָלָיו בּוּשָׁה
47 סֶלָה: עַד־מָה יְהוָה תִּסָּתֵר לָנֶצַח תִּבְעַר כְּמוֹ־אֵשׁ חֲמָתֶךָ: פתח בסוף פסוק
48 זְכָר־אֲנִי מֶה־חָלֶד עַל־מַה־שָּׁוְא בָּרָאתָ כָל־בְּנֵי־אָדָם:
49 מִי גֶבֶר יִחְיֶה וְלֹא יִרְאֶה־מָּוֶת יְמַלֵּט נַפְשׁוֹ מִיַּד־שְׁאוֹל
50 סֶלָה: אַיֵּה חֲסָדֶיךָ הָרִאשֹׁנִים ׀ אֲדֹנָי נִשְׁבַּעְתָּ לְדָוִד
51 בֶּאֱמוּנָתֶךָ: זְכֹר אֲדֹנָי חֶרְפַּת עֲבָדֶיךָ שְׂאֵתִי בְחֵיקִי
52 כָּל־רַבִּים עַמִּים: אֲשֶׁר חֵרְפוּ אוֹיְבֶיךָ ׀ יְהוָה אֲשֶׁר
53 חֵרְפוּ עִקְּבוֹת מְשִׁיחֶךָ: בָּרוּךְ יְהוָה לְעוֹלָם אָמֵן ׀ וְאָמֵן:

ספר רביעי.

יום ה'.

י"פ לחדש

צ 1 צ תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֲדֹנָי מָעוֹן אַתָּה הָיִיתָ לָּנוּ
2 בְּדֹר וָדֹר׃ בְּטֶרֶם ׀ הָרִים יֻלָּדוּ וַתְּחוֹלֵל אֶרֶץ וְתֵבֵל וּמֵעוֹלָם
3 עַד־עוֹלָם אַתָּה אֵל׃ תָּשֵׁב אֱנוֹשׁ עַד־דַּכָּא וַתֹּאמֶר שׁוּבוּ בְנֵי־
4 אָדָם׃ כִּי אֶלֶף שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ כְּיוֹם אֶתְמוֹל כִּי יַעֲבֹר וְאַשְׁמוּרָה
5 6 בַלָּיְלָה׃ זְרַמְתָּם שֵׁנָה יִהְיוּ בַּבֹּקֶר כֶּחָצִיר יַחֲלֹף׃ בַּבֹּקֶר יָצִיץ
7 וְחָלָף לָעֶרֶב יְמוֹלֵל וְיָבֵשׁ׃ כִּי־כָלִינוּ בְאַפֶּךָ וּבַחֲמָתְךָ נִבְהָלְנוּ׃
8 9 שַׁתָּ עֲוֺנֹתֵינוּ לְנֶגְדֶּךָ עֲלֻמֵנוּ לִמְאוֹר פָּנֶיךָ׃ כִּי כָל־יָמֵינוּ פָּנוּ

שני ד'

10 בְעֶבְרָתֶךָ כִּלִּינוּ שָׁנֵינוּ כְמוֹ־הֶגֶה׃ יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ ׀ בָהֶם שִׁבְעִים
שָׁנָה וְאִם בִּגְבוּרֹת ׀ שְׁמוֹנִים שָׁנָה וְרָהְבָּם עָמָל וָאָוֶן כִּי־גָז
11 12 חִישׁ וַנָּעֻפָה׃ מִי־יוֹדֵעַ עֹז אַפֶּךָ וּכְיִרְאָתְךָ עֶבְרָתֶךָ׃ לִמְנוֹת
13 יָמֵינוּ כֵּן הוֹדַע וְנָבִא לְבַב חָכְמָה׃ שׁוּבָה יְהוָה עַד־מָתָי
14 וְהִנָּחֵם עַל־עֲבָדֶיךָ׃ שַׂבְּעֵנוּ בַבֹּקֶר חַסְדֶּךָ וּנְרַנְּנָה וְנִשְׂמְחָה
15 16 בְּכָל־יָמֵינוּ׃ שַׂמְּחֵנוּ כִּימוֹת עִנִּיתָנוּ שְׁנוֹת רָאִינוּ רָעָה׃ יֵרָאֶה
17 אֶל־עֲבָדֶיךָ פָעֳלֶךָ וַהֲדָרְךָ עַל־בְּנֵיהֶם׃ וִיהִי ׀ נֹעַם אֲדֹנָי
אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנֵהוּ׃

צא 1 2 צא יֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן בְּצֵל שַׁדַּי יִתְלוֹנָן׃ אֹמַר לַיהוָה מַחְסִי
3 וּמְצוּדָתִי אֱלֹהַי אֶבְטַח־בּוֹ׃ כִּי הוּא יַצִּילְךָ מִפַּח יָקוּשׁ מִדֶּבֶר
4 הַוּוֹת׃ בְּאֶבְרָתוֹ ׀ יָסֶךְ לָךְ וְתַחַת כְּנָפָיו תֶּחְסֶה צִנָּה וְסֹחֵרָה
5 6 אֲמִתּוֹ׃ לֹא־תִירָא מִפַּחַד לָיְלָה מֵחֵץ יָעוּף יוֹמָם׃ מִדֶּבֶר
7 בָּאֹפֶל יַהֲלֹךְ מִקֶּטֶב יָשׁוּד צָהֳרָיִם׃ יִפֹּל מִצִּדְּךָ ׀ אֶלֶף וּרְבָבָה
8 מִימִינֶךָ אֵלֶיךָ לֹא יִגָּשׁ׃ רַק בְּעֵינֶיךָ תַבִּיט וְשִׁלֻּמַת רְשָׁעִים
9 10 תִּרְאֶה׃ כִּי־אַתָּה יְהוָה מַחְסִי עֶלְיוֹן שַׂמְתָּ מְעוֹנֶךָ׃ לֹא־תְאֻנֶּה
11 אֵלֶיךָ רָעָה וְנֶגַע לֹא־יִקְרַב בְּאָהֳלֶךָ׃ כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה־לָּךְ
12 לִשְׁמָרְךָ בְּכָל־דְּרָכֶיךָ׃ עַל־כַּפַּיִם יִשָּׂאוּנְךָ פֶּן־תִּגֹּף בָּאֶבֶן רַגְלֶךָ׃
13 14 עַל־שַׁחַל וָפֶתֶן תִּדְרֹךְ תִּרְמֹס כְּפִיר וְתַנִּין׃ כִּי בִי חָשַׁק
וַאֲפַלְּטֵהוּ אֲשַׂגְּבֵהוּ כִּי־יָדַע שְׁמִי׃ יִקְרָאֵנִי ׀ וְאֶעֱנֵהוּ עִמּוֹ אָנֹכִי

בְצָרָה אֲחַלְּצֵהוּ וַאֲכַבְּדֵהוּ׃ אֹרֶךְ יָמִים אַשְׂבִּיעֵהוּ וְאַרְאֵהוּ
בִּישׁוּעָתִי׃ צב מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת׃ טוֹב לְהֹדוֹת
לַיהוָה וּלְזַמֵּר לְשִׁמְךָ עֶלְיוֹן׃ לְהַגִּיד בַּבֹּקֶר חַסְדֶּךָ וֶאֱמוּנָתְךָ
בַּלֵּילוֹת׃ עֲלֵי־עָשׂוֹר וַעֲלֵי־נָבֶל עֲלֵי הִגָּיוֹן בְּכִנּוֹר׃ כִּי שִׂמַּחְתַּנִי
יְהוָה בְּפָעֳלֶךָ בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ אֲרַנֵּן׃ מַה־גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ יְהוָה
מְאֹד עָמְקוּ מַחְשְׁבֹתֶיךָ׃ אִישׁ בַּעַר לֹא יֵדָע וּכְסִיל לֹא־יָבִין
אֶת־זֹאת׃ בִּפְרֹחַ רְשָׁעִים ׀ כְּמוֹ־עֵשֶׂב וַיָּצִיצוּ כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן
לְהִשָּׁמְדָם עֲדֵי־עַד׃ וְאַתָּה מָרוֹם לְעֹלָם יְהוָה׃ כִּי הִנֵּה אֹיְבֶיךָ
יְהוָה כִּי־הִנֵּה אֹיְבֶיךָ יֹאבֵדוּ יִתְפָּרְדוּ כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן׃ וַתָּרֶם
כִּרְאֵים קַרְנִי בַּלֹּתִי בְּשֶׁמֶן רַעֲנָן׃ וַתַּבֵּט עֵינִי בְּשׁוּרָי בַּקָּמִים
עָלַי מְרֵעִים תִּשְׁמַעְנָה אָזְנָי׃ צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח כְּאֶרֶז בַּלְּבָנוֹן
יִשְׂגֶּה׃ שְׁתוּלִים בְּבֵית יְהוָה בְּחַצְרוֹת אֱלֹהֵינוּ יַפְרִיחוּ׃ עוֹד
יְנוּבוּן בְּשֵׂיבָה דְּשֵׁנִים וְרַעֲנַנִּים יִהְיוּ׃ לְהַגִּיד כִּי־יָשָׁר יְהוָה צוּרִי
וְלֹא־עַ*לָתָה בּוֹ׃ צג יְהוָה מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ לָבֵשׁ יְהוָה עֹז
הִתְאַזָּר אַף־תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל־תִּמּוֹט׃ נָכוֹן כִּסְאֲךָ מֵאָז מֵעוֹלָם
אָתָּה׃ נָשְׂאוּ נְהָרוֹת ׀ יְהוָה נָשְׂאוּ נְהָרוֹת קוֹלָם יִשְׂאוּ נְהָרוֹת
דָּכְיָם׃ מִקֹּלוֹת ׀ מַיִם רַבִּים אַדִּירִים מִשְׁבְּרֵי־יָם אַדִּיר בַּמָּרוֹם
יְהוָה׃ עֵדֹתֶיךָ ׀ נֶאֶמְנוּ מְאֹד לְבֵיתְךָ נַאֲוָה־קֹדֶשׁ יְהוָה לְאֹרֶךְ
יָמִים׃ צד אֵל־נְקָמוֹת יְהוָה אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ׃ הִנָּשֵׂא
שֹׁפֵט הָאָרֶץ הָשֵׁב גְּמוּל עַל־גֵּאִים׃ עַד־מָתַי רְשָׁעִים ׀ יְהוָה
עַד־מָתַי רְשָׁעִים יַעֲלֹזוּ׃ יַבִּיעוּ יְדַבְּרוּ עָתָק יִתְאַמְּרוּ כָּל־פֹּעֲלֵי
אָוֶן׃ עַמְּךָ יְהוָה יְדַכְּאוּ וְנַחֲלָתְךָ יְעַנּוּ׃ אַלְמָנָה וְגֵר יַהֲרֹגוּ
וִיתוֹמִים יְרַצֵּחוּ׃ וַיֹּאמְרוּ לֹא יִרְאֶה־יָּהּ וְלֹא־יָבִין אֱלֹהֵי יַעֲקֹב׃
בִּינוּ בֹּעֲרִים בָּעָם וּכְסִילִים מָתַי תַּשְׂכִּילוּ׃ הֲנֹטַע אֹזֶן הֲלֹא
יִשְׁמָע אִם־יֹצֵר עַיִן הֲלֹא יַבִּיט׃ הֲיֹסֵר גּוֹיִם הֲלֹא יוֹכִיחַ הַמְלַמֵּד
אָדָם דָּעַת׃ יְהוָה יֹדֵעַ מַחְשְׁבוֹת אָדָם כִּי־הֵמָּה הָבֶל׃ אַשְׁרֵי
הַגֶּבֶר אֲשֶׁר־תְּיַסְּרֶנּוּ יָּהּ וּמִתּוֹרָתְךָ תְלַמְּדֶנּוּ׃ לְהַשְׁקִיט לוֹ מִימֵי
רָע עַד יִכָּרֶה לָרָשָׁע שָׁחַת׃ כִּי ׀ לֹא־יִטֹּשׁ יְהוָה עַמּוֹ וְנַחֲלָתוֹ

עוֹלָתָה קרי

15 16 לֹא יַעֲזֹב׃ כִּי־עַד־צֶדֶק יָשׁוּב מִשְׁפָּט וְאַחֲרָיו כָּל־יִשְׁרֵי־לֵב׃ מִי
17 יָקוּם לִי עִם־מְרֵעִים מִי־יִתְיַצֵּב לִי עִם־פֹּעֲלֵי אָוֶן׃ לוּלֵי יְהוָה
18 עֶזְרָתָה לִּי כִּמְעַט ׀ שָׁכְנָה דוּמָה נַפְשִׁי׃ אִם־אָמַרְתִּי מָטָה
19 רַגְלִי חַסְדְּךָ יְהוָה יִסְעָדֵנִי׃ בְּרֹב שַׂרְעַפַּי בְּקִרְבִּי תַּנְחוּמֶיךָ
20 21 יְשַׁעַשְׁעוּ נַפְשִׁי׃ הַיְחָבְרְךָ כִּסֵּא הַוּוֹת יֹצֵר עָמָל עֲלֵי־חֹק׃ יָגוֹדּוּ
22 עַל־נֶפֶשׁ צַדִּיק וְדָם נָקִי יַרְשִׁיעוּ׃ וַיְהִי יְהוָה לִי לְמִשְׂגָּב וֵאלֹהַי
23 לְצוּר מַחְסִי׃ וַיָּשֶׁב עֲלֵיהֶם ׀ אֶת־אוֹנָם וּבְרָעָתָם יַצְמִיתֵם
צה 1 יַצְמִיתֵם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ׃ צה לְכוּ נְרַנְּנָה לַיהוָה נָרִיעָה לְצוּר
2 3 יִשְׁעֵנוּ׃ נְקַדְּמָה פָנָיו בְּתוֹדָה בִּזְמִרוֹת נָרִיעַ לוֹ׃ כִּי אֵל גָּדוֹל
4 יְהוָה וּמֶלֶךְ גָּדוֹל עַל־כָּל־אֱלֹהִים׃ אֲשֶׁר בְּיָדוֹ מֶחְקְרֵי־אָרֶץ
5 וְתוֹעֲפוֹת הָרִים לוֹ׃ אֲשֶׁר־לוֹ הַיָּם וְהוּא עָשָׂהוּ וְיַבֶּשֶׁת יָדָיו
6 7 יָצָרוּ׃ בֹּאוּ נִשְׁתַּחֲוֶה וְנִכְרָעָה נִבְרְכָה לִפְנֵי־יְהוָה עֹשֵׂנוּ׃ כִּי
הוּא אֱלֹהֵינוּ וַאֲנַחְנוּ עַם מַרְעִיתוֹ וְצֹאן יָדוֹ הַיּוֹם אִם־בְּקֹלוֹ
8 תִשְׁמָעוּ׃ אַל־תַּקְשׁוּ לְבַבְכֶם כִּמְרִיבָה כְּיוֹם מַסָּה בַּמִּדְבָּר׃
9 10 אֲשֶׁר נִסּוּנִי אֲבוֹתֵיכֶם בְּחָנוּנִי גַּם־רָאוּ פָעֳלִי׃ אַרְבָּעִים שָׁנָה ׀
אָקוּט בְּדוֹר וָאֹמַר עַם תֹּעֵי לֵבָב הֵם וְהֵם לֹא־יָדְעוּ דְרָכָי׃
11 צו 1 אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי בְאַפִּי אִם־יְבֹאוּן אֶל־מְנוּחָתִי׃ צו שִׁירוּ לַיהוָה
2 שִׁיר חָדָשׁ שִׁירוּ לַיהוָה כָּל־הָאָרֶץ׃ שִׁירוּ לַיהוָה בָּרְכוּ שְׁמוֹ
3 בַּשְּׂרוּ מִיּוֹם־לְיוֹם יְשׁוּעָתוֹ׃ סַפְּרוּ בַגּוֹיִם כְּבוֹדוֹ בְּכָל־הָעַמִּים
4 נִפְלְאוֹתָיו׃ כִּי גָדוֹל יְהוָה וּמְהֻלָּל מְאֹד נוֹרָא הוּא עַל־כָּל־
5 אֱלֹהִים׃ כִּי ׀ כָּל־אֱלֹהֵי הָעַמִּים אֱלִילִים וַיהוָה שָׁמַיִם עָשָׂה׃
6 7 הוֹד־וְהָדָר לְפָנָיו עֹז וְתִפְאֶרֶת בְּמִקְדָּשׁוֹ׃ הָבוּ לַיהוָה מִשְׁפְּחוֹת
8 עַמִּים הָבוּ לַיהוָה כָּבוֹד וָעֹז׃ הָבוּ לַיהוָה כְּבוֹד שְׁמוֹ שְׂאוּ־מִנְחָה
9 וּבֹאוּ לְחַצְרוֹתָיו׃ הִשְׁתַּחֲווּ לַיהוָה בְּהַדְרַת־קֹדֶשׁ חִילוּ מִפָּנָיו
10 כָּל־הָאָרֶץ׃ אִמְרוּ בַגּוֹיִם ׀ יְהוָה מָלָךְ אַף־תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל־תִּמּוֹט
11 יָדִין עַמִּים בְּמֵישָׁרִים׃ יִשְׂמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתָגֵל הָאָרֶץ יִרְעַם הַיָּם
12 13 וּמְלֹאוֹ׃ יַעֲלֹז שָׂדַי וְכָל־אֲשֶׁר־בּוֹ אָז יְרַנְּנוּ כָּל־עֲצֵי־יָעַר׃ לִפְנֵי
יְהוָה ׀ כִּי בָא כִּי בָא לִשְׁפֹּט הָאָרֶץ יִשְׁפֹּט־תֵּבֵל בְּצֶדֶק וְעַמִּים

בֶּאֱמוּנָתוֹ׃ צז יְהֹוָה מָלָךְ תָּגֵל הָאָרֶץ יִשְׂמְחוּ אִיִּים רַבִּים׃ כ׳ לחודש
עָנָן וַעֲרָפֶל סְבִיבָיו צֶדֶק וּמִשְׁפָּט מְכוֹן כִּסְאוֹ׃ אֵשׁ לְפָנָיו תֵּלֵךְ
וּתְלַהֵט סָבִיב צָרָיו׃ הֵאִירוּ בְרָקָיו תֵּבֵל רָאֲתָה וַתָּחֵל הָאָרֶץ׃
הָרִים כַּדּוֹנַג נָמַסּוּ מִלִּפְנֵי יְהֹוָה מִלִּפְנֵי אֲדוֹן כָּל־הָאָרֶץ׃ הִגִּידוּ
הַשָּׁמַיִם צִדְקוֹ וְרָאוּ כָל־הָעַמִּים כְּבוֹדוֹ׃ יֵבֹשׁוּ ׀ כָּל־עֹבְדֵי פֶסֶל
הַמִּתְהַלְלִים בָּאֱלִילִים הִשְׁתַּחֲווּ־לוֹ כָּל־אֱלֹהִים׃ שָׁמְעָה וַתִּשְׂמַח ׀
צִיּוֹן וַתָּגֵלְנָה בְּנוֹת יְהוּדָה לְמַעַן מִשְׁפָּטֶיךָ יְהֹוָה׃ כִּי־אַתָּה יְהֹוָה
עֶלְיוֹן עַל־כָּל־הָאָרֶץ מְאֹד נַעֲלֵיתָ עַל־כָּל־אֱלֹהִים׃ אֹהֲבֵי יְהֹוָה
שִׂנְאוּ רָע שֹׁמֵר נַפְשׁוֹת חֲסִידָיו מִיַּד רְשָׁעִים יַצִּילֵם׃ אוֹר זָרֻעַ
לַצַּדִּיק וּלְיִשְׁרֵי־לֵב שִׂמְחָה׃ שִׂמְחוּ צַדִּיקִים בַּיהֹוָה וְהוֹדוּ לְזֵכֶר
קָדְשׁוֹ׃ צח מִזְמוֹר שִׁירוּ לַיהֹוָה ׀ שִׁיר חָדָשׁ כִּי־נִפְלָאוֹת
עָשָׂה הוֹשִׁיעָה־לּוֹ יְמִינוֹ וּזְרוֹעַ קָדְשׁוֹ׃ הוֹדִיעַ יְהֹוָה יְשׁוּעָתוֹ
לְעֵינֵי הַגּוֹיִם גִּלָּה צִדְקָתוֹ׃ זָכַר חַסְדּוֹ ׀ וֶאֱמוּנָתוֹ לְבֵית יִשְׂרָאֵל
רָאוּ כָל־אַפְסֵי־אָרֶץ אֵת יְשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ׃ הָרִיעוּ לַיהֹוָה כָּל־
הָאָרֶץ פִּצְחוּ וְרַנְּנוּ וְזַמֵּרוּ׃ זַמְּרוּ לַיהֹוָה בְּכִנּוֹר בְּכִנּוֹר וְקוֹל
זִמְרָה׃ בַּחֲצֹצְרוֹת וְקוֹל שׁוֹפָר הָרִיעוּ לִפְנֵי ׀ הַמֶּלֶךְ יְהֹוָה׃ יִרְעַם
הַיָּם וּמְלֹאוֹ תֵּבֵל וְיֹשְׁבֵי בָהּ׃ נְהָרוֹת יִמְחֲאוּ־כָף יַחַד הָרִים
יְרַנֵּנוּ׃ לִפְנֵי יְהֹוָה כִּי בָא לִשְׁפֹּט הָאָרֶץ יִשְׁפֹּט־תֵּבֵל בְּצֶדֶק
וְעַמִּים בְּמֵישָׁרִים׃ צט יְהֹוָה מָלָךְ יִרְגְּזוּ עַמִּים יֹשֵׁב כְּרוּבִים
תָּנוּט הָאָרֶץ׃ יְהֹוָה בְּצִיּוֹן גָּדוֹל וְרָם הוּא עַל־כָּל־הָעַמִּים׃
יוֹדוּ שִׁמְךָ גָּדוֹל וְנוֹרָא קָדוֹשׁ הוּא׃ וְעֹז מֶלֶךְ מִשְׁפָּט אָהֵב
אַתָּה כּוֹנַנְתָּ מֵישָׁרִים מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בְּיַעֲקֹב ׀ אַתָּה עָשִׂיתָ׃
רוֹמְמוּ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לַהֲדֹם רַגְלָיו קָדוֹשׁ הוּא׃ מֹשֶׁה
וְאַהֲרֹן ׀ בְּכֹהֲנָיו וּשְׁמוּאֵל בְּקֹרְאֵי שְׁמוֹ קֹרְאִים* אֶל־יְהֹוָה וְהוּא הא׳ נעלם
יַעֲנֵם׃ בְּעַמּוּד עָנָן יְדַבֵּר אֲלֵיהֶם שָׁמְרוּ עֵדֹתָיו וְחֹק נָתַן־לָמוֹ׃
יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ אַתָּה עֲנִיתָם אֵל נֹשֵׂא הָיִיתָ לָהֶם וְנֹקֵם עַל־
עֲלִילוֹתָם׃ רוֹמְמוּ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לְהַר קָדְשׁוֹ כִּי־קָדוֹשׁ
יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ׃ ק מִזְמוֹר לְתוֹדָה הָרִיעוּ לַיהֹוָה כָּל־הָאָרֶץ׃

2 3 עִבְדוּ אֶת־יְהוָה בְּשִׂמְחָה בֹּאוּ לְפָנָיו בִּרְנָנָה׃ דְּעוּ כִּי יְהוָה
4 הוּא אֱלֹהִים הוּא עָשָׂנוּ וְלֹא אֲנַחְנוּ עַמּוֹ וְצֹאן מַרְעִיתוֹ׃ בֹּאוּ
5 שְׁעָרָיו ׀ בְּתוֹדָה חֲצֵרֹתָיו בִּתְהִלָּה הוֹדוּ לוֹ בָּרְכוּ שְׁמוֹ׃ כִּי־טוֹב
קא 1 יְהוָה לְעוֹלָם חַסְדּוֹ וְעַד־דֹּר וָדֹר אֱמוּנָתוֹ׃ קא לְדָוִד
2 מִזְמוֹר חֶסֶד־וּמִשְׁפָּט אָשִׁירָה לְךָ יְהוָה אֲזַמֵּרָה׃ אַשְׂכִּילָה ׀
בְּדֶרֶךְ תָּמִים מָתַי תָּבוֹא אֵלָי אֶתְהַלֵּךְ בְּתָם־לְבָבִי בְּקֶרֶב בֵּיתִי׃
3 לֹא־אָשִׁית ׀ לְנֶגֶד עֵינַי דְּבַר־בְּלִיָּעַל עֲשֹׂה־סֵטִים שָׂנֵאתִי לֹא
4 5 יִדְבַּק בִּי׃ לֵבָב עִקֵּשׁ יָסוּר מִמֶּנִּי רָע לֹא אֵדָע׃ מְלָושְׁנִי
בַסֵּתֶר ׀ רֵעֵהוּ אוֹתוֹ אַצְמִית גְּבַהּ־עֵינַיִם וּרְחַב לֵבָב אֹתוֹ לֹא
6 אוּכָל׃ עֵינַי ׀ בְּנֶאֶמְנֵי־אֶרֶץ לָשֶׁבֶת עִמָּדִי הֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ תָּמִים
7 הוּא יְשָׁרְתֵנִי׃ לֹא־יֵשֵׁב ׀ בְּקֶרֶב בֵּיתִי עֹשֵׂה רְמִיָּה דֹּבֵר שְׁקָרִים
8 לֹא־יִכּוֹן לְנֶגֶד עֵינָי׃ לַבְּקָרִים אַצְמִית כָּל־רִשְׁעֵי־אָרֶץ לְהַכְרִית
קב 1 מֵעִיר־יְהוָה כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן׃ קב תְּפִלָּה לְעָנִי כִי־יַעֲטֹף וְלִפְנֵי
2 יְהוָה יִשְׁפֹּךְ שִׂיחוֹ׃ יְהוָה שִׁמְעָה תְפִלָּתִי וְשַׁוְעָתִי אֵלֶיךָ תָבוֹא׃
3 אַל־תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ ׀ מִמֶּנִּי בְּיוֹם צַר לִי הַטֵּה־אֵלַי אָזְנֶךָ בְּיוֹם
4 אֶקְרָא מַהֵר עֲנֵנִי׃ כִּי־כָלוּ בְעָשָׁן יָמָי וְעַצְמוֹתַי כְּמוֹקֵד נִחָרוּ׃
5 6 הוּכָּה כָעֵשֶׂב וַיִּבַשׁ לִבִּי כִּי־שָׁכַחְתִּי מֵאֲכֹל לַחְמִי׃ מִקּוֹל אַנְחָתִי
7 דָּבְקָה עַצְמִי לִבְשָׂרִי׃ דָּמִיתִי לִקְאַת מִדְבָּר הָיִיתִי כְּכוֹס
8 9 חֳרָבוֹת׃ שָׁקַדְתִּי וָאֶהְיֶה כְּצִפּוֹר בּוֹדֵד עַל־גָּג׃ כָּל־הַיּוֹם חֵרְפוּנִי
10 אוֹיְבָי מְהוֹלָלַי בִּי נִשְׁבָּעוּ׃ כִּי אֵפֶר כַּלֶּחֶם אָכָלְתִּי וְשִׁקֻּוַי
11 12 בִּבְכִי מָסָכְתִּי׃ מִפְּנֵי־זַעַמְךָ וְקִצְפֶּךָ כִּי נְשָׂאתַנִי וַתַּשְׁלִיכֵנִי׃ יָמַי
13 כְּצֵל נָטוּי וַאֲנִי כָּעֵשֶׂב אִיבָשׁ׃ וְאַתָּה יְהוָה לְעוֹלָם תֵּשֵׁב וְזִכְרְךָ
14 לְדֹר וָדֹר׃ אַתָּה תָקוּם תְּרַחֵם צִיּוֹן כִּי־עֵת לְחֶנְנָהּ כִּי־בָא
15 16 מוֹעֵד׃ כִּי־רָצוּ עֲבָדֶיךָ אֶת־אֲבָנֶיהָ וְאֶת־עֲפָרָהּ יְחֹנֵנוּ׃ וְיִירְאוּ
17 גוֹיִם אֶת־שֵׁם יְהוָה וְכָל־מַלְכֵי הָאָרֶץ אֶת־כְּבוֹדֶךָ׃ כִּי־בָנָה יְהוָה
18 צִיּוֹן נִרְאָה בִּכְבוֹדוֹ׃ פָּנָה אֶל־תְּפִלַּת הָעַרְעָר וְלֹא־בָזָה אֶת־
19 20 תְּפִלָּתָם׃ תִּכָּתֶב זֹאת לְדוֹר אַחֲרוֹן וְעַם נִבְרָא יְהַלֶּל־יָהּ׃ כִּי־
21 הִשְׁקִיף מִמְּרוֹם קָדְשׁוֹ יְהוָה מִשָּׁמַיִם ׀ אֶל־אֶרֶץ הִבִּיט׃ לִשְׁמֹעַ

פתח באתנח
יתיר ו׳

22 אֶנְקַת אָסִיר לְפַתֵּחַ בְּנֵי תְמוּתָה׃ לְסַפֵּר בְּצִיּוֹן שֵׁם יְהוָה
23 וּתְהִלָּתוֹ בִּירוּשָׁלָ͏ִם׃ בְּהִקָּבֵץ עַמִּים יַחְדָּו וּמַמְלָכוֹת לַעֲבֹד אֶת־
24 25 יְהוָה׃ עִנָּה בַדֶּרֶךְ כֹּחוֹ* קִצַּר יָמָי׃ אֹמַר אֵלִי אַל־תַּעֲלֵנִי
26 בַּחֲצִי יָמָי בְּדוֹר דּוֹרִים שְׁנוֹתֶיךָ׃ לְפָנִים הָאָרֶץ יָסַדְתָּ* וּמַעֲשֵׂה
27 יָדֶיךָ שָׁמָיִם׃ הֵמָּה ׀ יֹאבֵדוּ וְאַתָּה תַעֲמֹד וְכֻלָּם כַּבֶּגֶד יִבְלוּ
28 29 כַּלְּבוּשׁ תַּחֲלִיפֵם וְיַחֲלֹפוּ׃ וְאַתָּה הוּא וּשְׁנוֹתֶיךָ לֹא יִתָּמּוּ׃ בְּנֵי
קג 1 עֲבָדֶיךָ יִשְׁכּוֹנוּ וְזַרְעָם לְפָנֶיךָ יִכּוֹן׃ קג לְדָוִד ׀ בָּרְכִי נַפְשִׁי
2 אֶת־יְהוָה וְכָל־קְרָבַי אֶת־שֵׁם קָדְשׁוֹ׃ בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה
3 וְאַל־תִּשְׁכְּחִי כָּל־גְּמוּלָיו׃ הַסֹּלֵחַ לְכָל־עֲוֺנֵכִי הָרֹפֵא לְכָל־
4 תַּחֲלוּאָיְכִי׃ הַגּוֹאֵל מִשַּׁחַת חַיָּיְכִי הַמְעַטְּרֵכִי חֶסֶד וְרַחֲמִים׃
5 6 הַמַּשְׂבִּיעַ בַּטּוֹב עֶדְיֵךְ תִּתְחַדֵּשׁ כַּנֶּשֶׁר נְעוּרָיְכִי׃ עֹשֵׂה צְדָקוֹת
7 יְהוָה וּמִשְׁפָּטִים לְכָל־עֲשׁוּקִים׃ יוֹדִיעַ דְּרָכָיו לְמֹשֶׁה לִבְנֵי
8 יִשְׂרָאֵל עֲלִילוֹתָיו׃ רַחוּם וְחַנּוּן יְהוָה אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חָסֶד׃
9 10 לֹא־לָנֶצַח יָרִיב וְלֹא לְעוֹלָם יִטּוֹר׃ לֹא כַחֲטָאֵינוּ עָשָׂה לָנוּ
11 וְלֹא כַעֲוֺנֹתֵינוּ גָּמַל עָלֵינוּ׃ כִּי כִגְבֹהַּ שָׁמַיִם עַל־הָאָרֶץ גָּבַר
12 חַסְדּוֹ עַל־יְרֵאָיו׃ כִּרְחֹק מִזְרָח מִמַּעֲרָב הִרְחִיק מִמֶּנּוּ אֶת־
13 14 פְּשָׁעֵינוּ׃ כְּרַחֵם אָב עַל־בָּנִים רִחַם יְהוָה עַל־יְרֵאָיו׃ כִּי הוּא
15 יָדַע יִצְרֵנוּ זָכוּר כִּי־עָפָר אֲנָחְנוּ׃ אֱנוֹשׁ כֶּחָצִיר יָמָיו כְּצִיץ
16 הַשָּׂדֶה כֵּן יָצִיץ׃ כִּי רוּחַ עָבְרָה־בּוֹ וְאֵינֶנּוּ וְלֹא־יַכִּירֶנּוּ עוֹד
17 מְקוֹמוֹ׃ וְחֶסֶד יְהוָה ׀ מֵעוֹלָם וְעַד־עוֹלָם עַל־יְרֵאָיו וְצִדְקָתוֹ
18 19 לִבְנֵי בָנִים׃ לְשֹׁמְרֵי בְרִיתוֹ וּלְזֹכְרֵי פִקֻּדָיו לַעֲשׂוֹתָם׃ יְהוָה
20 בַּשָּׁמַיִם הֵכִין כִּסְאוֹ וּמַלְכוּתוֹ בַּכֹּל מָשָׁלָה׃ בָּרְכוּ יְהוָה ׀ מַלְאָכָיו
21 גִּבֹּרֵי כֹחַ עֹשֵׂי דְבָרוֹ לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל דְּבָרוֹ׃ בָּרְכוּ יְהוָה כָּל־צְבָאָיו
22 מְשָׁרְתָיו עֹשֵׂי רְצוֹנוֹ׃ בָּרְכוּ יְהוָה ׀ כָּל־מַעֲשָׂיו בְּכָל־מְקֹמוֹת
קד 1 מֶמְשַׁלְתּוֹ בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה׃ קד בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה
2 יְהוָה אֱלֹהַי גָּדַלְתָּ מְּאֹד הוֹד וְהָדָר לָבָשְׁתָּ׃ עֹטֶה אוֹר כַּשַּׂלְמָה
3 נוֹטֶה שָׁמַיִם כַּיְרִיעָה׃ הַמְקָרֶה בַמַּיִם עֲלִיּוֹתָיו הַשָּׂם־עָבִים
4 רְכוּבוֹ הַמְהַלֵּךְ עַל־כַּנְפֵי־רוּחַ׃ עֹשֶׂה מַלְאָכָיו רוּחוֹת מְשָׁרְתָיו

כחי ק׳. פתח באתנח

בא׳ לגרש

5 6 אֵשׁ לֹהֵט׃ יָסַד אֶרֶץ עַל־מְכוֹנֶיהָ בַּל־תִּמּוֹט עוֹלָם וָעֶד׃ תְּהוֹם
7 כַּלְּבוּשׁ כִּסִּיתוֹ עַל־הָרִים יַעַמְדוּ מָיִם׃ מִן־גַּעֲרָתְךָ יְנוּסוּן מִן־
8 קוֹל רַעַמְךָ יֵחָפֵזוּן׃ יַעֲלוּ הָרִים יֵרְדוּ בְקָעוֹת אֶל־מְקוֹם זֶה ׀
9 יָסַדְתָּ לָהֶם׃ גְּבוּל־שַׂמְתָּ בַּל־יַעֲבֹרוּן בַּל־יְשׁוּבוּן לְכַסּוֹת הָאָרֶץ׃
10 11 הַמְשַׁלֵּחַ מַעְיָנִים בַּנְּחָלִים בֵּין הָרִים יְהַלֵּכוּן׃ יַשְׁקוּ כָּל־חַיְתוֹ
12 שָׂדָי יִשְׁבְּרוּ פְרָאִים צְמָאָם׃ עֲלֵיהֶם עוֹף־הַשָּׁמַיִם יִשְׁכּוֹן מִבֵּין
13 עֳפָאיִם יִתְּנוּ־קוֹל׃ מַשְׁקֶה הָרִים מֵעֲלִיּוֹתָיו מִפְּרִי מַעֲשֶׂיךָ
14 תִּשְׂבַּע הָאָרֶץ׃ מַצְמִיחַ חָצִיר ׀ לַבְּהֵמָה וְעֵשֶׂב לַעֲבֹדַת הָאָדָם
15 לְהוֹצִיא לֶחֶם מִן־הָאָרֶץ׃ וְיַיִן ׀ יְשַׂמַּח לְבַב־אֱנוֹשׁ לְהַצְהִיל
16 פָּנִים מִשָּׁמֶן וְלֶחֶם לְבַב־אֱנוֹשׁ יִסְעָד׃ יִשְׂבְּעוּ עֲצֵי יְהוָה אַרְזֵי
17 לְבָנוֹן אֲשֶׁר נָטָע׃ אֲשֶׁר־שָׁם צִפֳּרִים יְקַנֵּנוּ חֲסִידָה בְּרוֹשִׁים
18 19 בֵּיתָהּ׃ הָרִים הַגְּבֹהִים לַיְּעֵלִים סְלָעִים מַחְסֶה לַשְׁפַנִּים׃ עָשָׂה
20 יָרֵחַ לְמוֹעֲדִים שֶׁמֶשׁ יָדַע מְבוֹאוֹ׃ תָּשֶׁת חֹשֶׁךְ וִיהִי לָיְלָה בּוֹ־
21 תִרְמֹשׂ כָּל־חַיְתוֹ־יָעַר׃ הַכְּפִירִים שֹׁאֲגִים לַטָּרֶף וּלְבַקֵּשׁ מֵאֵל
22 23 אָכְלָם׃ תִּזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ יֵאָסֵפוּן וְאֶל־מְעוֹנֹתָם יִרְבָּצוּן׃ יֵצֵא
24 אָדָם לְפָעֳלוֹ וְלַעֲבֹדָתוֹ עֲדֵי־עָרֶב׃ מָה־רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ ׀ יְהוָה כֻּלָּם
25 בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ מָלְאָה הָאָרֶץ קִנְיָנֶךָ׃ זֶה ׀ הַיָּם גָּדוֹל וּרְחַב יָדָיִם
26 שָׁם רֶמֶשׂ וְאֵין מִסְפָּר חַיּוֹת קְטַנּוֹת עִם־גְּדֹלוֹת׃ שָׁם אֳנִיּוֹת
27 יְהַלֵּכוּן לִוְיָתָן זֶה ׀ יָצַרְתָּ לְשַׂחֶק־בּוֹ׃ כֻּלָּם אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּן לָתֵת
28 אָכְלָם בְּעִתּוֹ׃ תִּתֵּן לָהֶם יִלְקֹטוּן תִּפְתַּח יָדְךָ יִשְׂבְּעוּן טוֹב׃
29 תַּסְתִּיר פָּנֶיךָ יִבָּהֵלוּן תֹּסֵף רוּחָם יִגְוָעוּן וְאֶל־עֲפָרָם יְשׁוּבוּן׃
30 31 תְּשַׁלַּח רוּחֲךָ יִבָּרֵאוּן וּתְחַדֵּשׁ פְּנֵי אֲדָמָה׃ יְהִי כְבוֹד יְהוָה
32 לְעוֹלָם יִשְׂמַח יְהוָה בְּמַעֲשָׂיו׃ הַמַּבִּיט לָאָרֶץ וַתִּרְעָד יִגַּע
33 בֶּהָרִים וְיֶעֱשָׁנוּ׃ אָשִׁירָה לַיהוָה בְּחַיָּי אֲזַמְּרָה לֵאלֹהַי בְּעוֹדִי׃
34 35 יֶעֱרַב עָלָיו שִׂיחִי אָנֹכִי אֶשְׂמַח בַּיהוָה׃ יִתַּמּוּ חַטָּאִים ׀ מִן־
הָאָרֶץ וּרְשָׁעִים ׀ עוֹד אֵינָם בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה הַלְלוּ־יָהּ׃
קה
1 2 קה הוֹדוּ לַיהוָה קִרְאוּ בִּשְׁמוֹ הוֹדִיעוּ בָעַמִּים עֲלִילוֹתָיו׃ שִׁירוּ
3 לוֹ זַמְּרוּ־לוֹ שִׂיחוּ בְּכָל־נִפְלְאוֹתָיו׃ הִתְהַלְלוּ בְּשֵׁם קָדְשׁוֹ יִשְׂמַח

4 5 לֵב מְבַקְשֵׁי יְהוָה׃ דִּרְשׁוּ יְהוָה וְעֻזּוֹ בַּקְּשׁוּ פָנָיו תָּמִיד׃ זִכְרוּ
6 נִפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה מֹפְתָיו וּמִשְׁפְּטֵי־פִיו׃ זֶרַע אַבְרָהָם עַבְדּוֹ
7 בְּנֵי יַעֲקֹב בְּחִירָיו׃ הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּכָל־הָאָרֶץ מִשְׁפָּטָיו׃
8 9 זָכַר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ דָּבָר צִוָּה לְאֶלֶף דּוֹר׃ אֲשֶׁר כָּרַת אֶת־
10 אַבְרָהָם וּשְׁבוּעָתוֹ לְיִשְׂחָק׃ וַיַּעֲמִידֶהָ לְיַעֲקֹב לְחֹק לְיִשְׂרָאֵל
11 בְּרִית עוֹלָם׃ לֵאמֹר לְךָ אֶתֵּן אֶת־אֶרֶץ כְּנָעַן חֶבֶל נַחֲלַתְכֶם׃
12 13 בִּהְיוֹתָם מְתֵי מִסְפָּר כִּמְעַט וְגָרִים בָּהּ׃ וַיִּתְהַלְּכוּ מִגּוֹי אֶל־גּוֹי
14 מִמַּמְלָכָה אֶל־עַם אַחֵר׃ לֹא־הִנִּיחַ אָדָם לְעָשְׁקָם וַיּוֹכַח עֲלֵיהֶם
15 16 מְלָכִים׃ אַל־תִּגְּעוּ בִמְשִׁיחָי וְלִנְבִיאַי אַל־תָּרֵעוּ׃ וַיִּקְרָא רָעָב
17 עַל־הָאָרֶץ כָּל־מַטֵּה־לֶחֶם שָׁבָר׃ שָׁלַח לִפְנֵיהֶם אִישׁ לְעֶבֶד
18 19 נִמְכַּר יוֹסֵף׃ עִנּוּ בַכֶּבֶל רַגְלָיו* בַּרְזֶל בָּאָה נַפְשׁוֹ׃ עַד־עֵת בֹּא (רגלו ק׳)
20 דְבָרוֹ אִמְרַת יְהוָה צְרָפָתְהוּ׃ שָׁלַח מֶלֶךְ וַיַּתִּירֵהוּ מֹשֵׁל עַמִּים
21 22 וַיְפַתְּחֵהוּ׃ שָׂמוֹ אָדוֹן לְבֵיתוֹ וּמֹשֵׁל בְּכָל־קִנְיָנוֹ׃ לֶאְסֹר שָׂרָיו
23 בְּנַפְשׁוֹ וּזְקֵנָיו יְחַכֵּם׃ וַיָּבֹא יִשְׂרָאֵל מִצְרָיִם וְיַעֲקֹב גָּר בְּאֶרֶץ
24 25 חָם׃ וַיֶּפֶר אֶת־עַמּוֹ מְאֹד וַיַּעֲצִמֵהוּ מִצָּרָיו׃ הָפַךְ לִבָּם לִשְׂנֹא
26 עַמּוֹ לְהִתְנַכֵּל בַּעֲבָדָיו׃ שָׁלַח מֹשֶׁה עַבְדּוֹ אַהֲרֹן אֲשֶׁר בָּחַר
27 28 בּוֹ׃ שָׂמוּ בָם דִּבְרֵי אֹתוֹתָיו וּמֹפְתִים בְּאֶרֶץ חָם׃ שָׁלַח חֹשֶׁךְ
29 וַיַּחְשִׁךְ וְלֹא־מָרוּ אֶת־דְּבָרָיו*׃ הָפַךְ אֶת־מֵימֵיהֶם לְדָם וַיָּמֶת (דברו ק׳)
30 31 אֶת־דְּגָתָם׃ שָׁרַץ אַרְצָם צְפַרְדְּעִים בְּחַדְרֵי מַלְכֵיהֶם׃ אָמַר
32 וַיָּבֹא עָרֹב כִּנִּים בְּכָל־גְּבוּלָם׃ נָתַן גִּשְׁמֵיהֶם בָּרָד אֵשׁ לֶהָבוֹת
33 34 בְּאַרְצָם׃ וַיַּךְ גַּפְנָם וּתְאֵנָתָם וַיְשַׁבֵּר עֵץ גְּבוּלָם׃ אָמַר וַיָּבֹא
35 אַרְבֶּה וְיֶלֶק וְאֵין מִסְפָּר׃ וַיֹּאכַל כָּל־עֵשֶׂב בְּאַרְצָם וַיֹּאכַל פְּרִי
36 37 אַדְמָתָם׃ וַיַּךְ כָּל־בְּכוֹר בְּאַרְצָם רֵאשִׁית לְכָל־אוֹנָם׃ וַיּוֹצִיאֵם
38 בְּכֶסֶף וְזָהָב וְאֵין בִּשְׁבָטָיו כּוֹשֵׁל׃ שָׂמַח מִצְרַיִם בְּצֵאתָם כִּי־
39 נָפַל פַּחְדָּם עֲלֵיהֶם׃ פָּרַשׂ עָנָן לְמָסָךְ וְאֵשׁ לְהָאִיר לָיְלָה׃
40 41 שָׁאַל וַיָּבֵא שְׂלָו* וְלֶחֶם שָׁמַיִם יַשְׂבִּיעֵם׃ פָּתַח צוּר וַיָּזוּבוּ מָיִם (שליו ק׳)
42 הָלְכוּ בַּצִּיּוֹת נָהָר׃ כִּי־זָכַר אֶת־דְּבַר קָדְשׁוֹ אֶת־אַבְרָהָם עַבְדּוֹ׃
43 44 וַיּוֹצִא עַמּוֹ בְשָׂשׂוֹן בְּרִנָּה אֶת־בְּחִירָיו׃ וַיִּתֵּן לָהֶם אַרְצוֹת גּוֹיִם

כ״ב לחדש

45 וַעֲמַל לְאֻמִּים יִירָשׁוּ׃ בַּעֲבוּר ׀ יִשְׁמְרוּ חֻקָּיו וְתוֹרֹתָיו יִנְצֹרוּ
קו 1 הַלְלוּיָהּ׃ קו הַלְלוּיָהּ ׀ הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
2 3 מִי יְמַלֵּל גְּבוּרוֹת יְהוָה יַשְׁמִיעַ כָּל־תְּהִלָּתוֹ׃ אַשְׁרֵי שֹׁמְרֵי מִשְׁפָּט
4 עֹשֵׂה צְדָקָה בְכָל־עֵת׃ זָכְרֵנִי יְהוָה בִּרְצוֹן עַמֶּךָ פָּקְדֵנִי
5 בִּישׁוּעָתֶךָ׃ לִרְאוֹת ׀ בְּטוֹבַת בְּחִירֶיךָ לִשְׂמֹחַ בְּשִׂמְחַת גּוֹיֶךָ
6 לְהִתְהַלֵּל עִם־נַחֲלָתֶךָ׃ חָטָאנוּ עִם־אֲבוֹתֵינוּ הֶעֱוִינוּ הִרְשָׁעְנוּ׃
7 אֲבוֹתֵינוּ בְמִצְרַיִם ׀ לֹא־הִשְׂכִּילוּ נִפְלְאוֹתֶיךָ לֹא זָכְרוּ אֶת־רֹב
8 חֲסָדֶיךָ וַיַּמְרוּ עַל־יָם בְּיַם־סוּף׃ וַיּוֹשִׁיעֵם לְמַעַן שְׁמוֹ לְהוֹדִיעַ
9 אֶת־גְּבוּרָתוֹ׃ וַיִּגְעַר בְּיַם־סוּף וַיֶּחֱרָב וַיּוֹלִיכֵם בַּתְּהֹמוֹת כַּמִּדְבָּר׃
10 11 וַיּוֹשִׁיעֵם מִיַּד שׂוֹנֵא וַיִּגְאָלֵם מִיַּד אוֹיֵב׃ וַיְכַסּוּ־מַיִם צָרֵיהֶם
12 13 אֶחָד מֵהֶם לֹא נוֹתָר׃ וַיַּאֲמִינוּ בִדְבָרָיו יָשִׁירוּ תְּהִלָּתוֹ׃ מִהֲרוּ
14 שָׁכְחוּ מַעֲשָׂיו לֹא־חִכּוּ לַעֲצָתוֹ׃ וַיִּתְאַוּוּ תַאֲוָה בַּמִּדְבָּר וַיְנַסּוּ־
15 16 אֵל בִּישִׁימוֹן׃ וַיִּתֵּן לָהֶם שֶׁאֱלָתָם וַיְשַׁלַּח רָזוֹן בְּנַפְשָׁם׃ וַיְקַנְאוּ
17 לְמֹשֶׁה בַּמַּחֲנֶה לְאַהֲרֹן קְדוֹשׁ יְהוָה׃ תִּפְתַּח־אֶרֶץ וַתִּבְלַע דָּתָן
18 וַתְּכַס עַל־עֲדַת אֲבִירָם׃ וַתִּבְעַר־אֵשׁ בַּעֲדָתָם לֶהָבָה תְּלַהֵט
19 20 רְשָׁעִים׃ יַעֲשׂוּ־עֵגֶל בְּחֹרֵב וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְמַסֵּכָה׃ וַיָּמִירוּ אֶת־כְּבוֹדָם
21 בְּתַבְנִית שׁוֹר אֹכֵל עֵשֶׂב׃ שָׁכְחוּ אֵל מוֹשִׁיעָם עֹשֶׂה גְדֹלוֹת
22 23 בְּמִצְרָיִם׃ נִפְלָאוֹת בְּאֶרֶץ חָם נוֹרָאוֹת עַל־יַם־סוּף׃ וַיֹּאמֶר
לְהַשְׁמִידָם לוּלֵי מֹשֶׁה בְחִירוֹ עָמַד בַּפֶּרֶץ לְפָנָיו לְהָשִׁיב חֲמָתוֹ
24 25 מֵהַשְׁחִית׃ וַיִּמְאֲסוּ בְּאֶרֶץ חֶמְדָּה לֹא הֶאֱמִינוּ לִדְבָרוֹ׃ וַיֵּרָגְנוּ
26 בְאָהֳלֵיהֶם לֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה׃ וַיִּשָּׂא יָדוֹ לָהֶם לְהַפִּיל אוֹתָם
27 28 בַּמִּדְבָּר׃ וּלְהַפִּיל זַרְעָם בַּגּוֹיִם וּלְזָרוֹתָם בָּאֲרָצוֹת׃ וַיִּצָּמְדוּ לְבַעַל
29 פְּעוֹר וַיֹּאכְלוּ זִבְחֵי מֵתִים׃ וַיַּכְעִיסוּ בְּמַעַלְלֵיהֶם וַתִּפְרָץ־בָּם
30 31 מַגֵּפָה׃ וַיַּעֲמֹד פִּינְחָס וַיְפַלֵּל וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה׃ וַתֵּחָשֶׁב לוֹ
32 לִצְדָקָה לְדֹר וָדֹר עַד־עוֹלָם׃ וַיַּקְצִיפוּ עַל־מֵי מְרִיבָה וַיֵּרַע
33 34 לְמֹשֶׁה בַּעֲבוּרָם׃ כִּי־הִמְרוּ אֶת־רוּחוֹ וַיְבַטֵּא בִּשְׂפָתָיו׃ לֹא־
35 הִשְׁמִידוּ אֶת־הָעַמִּים אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לָהֶם׃ וַיִּתְעָרְבוּ בַגּוֹיִם
36 וַיִּלְמְדוּ מַעֲשֵׂיהֶם׃ וַיַּעַבְדוּ אֶת־עֲצַבֵּיהֶם וַיִּהְיוּ לָהֶם לְמוֹקֵשׁ׃

37 38 וַיִּזְבְּחוּ אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־בְּנוֹתֵיהֶם לַשֵּׁדִים׃ וַיִּשְׁפְּכוּ דָם נָקִי דַּם
בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם אֲשֶׁר זִבְּחוּ לַעֲצַבֵּי כְנָעַן וַתֶּחֱנַף הָאָרֶץ
39 40 בַּדָּמִים׃ וַיִּטְמְאוּ בְמַעֲשֵׂיהֶם וַיִּזְנוּ בְּמַעַלְלֵיהֶם׃ וַיִּחַר־אַף יְהוָה
41 בְּעַמּוֹ וַיְתָעֵב אֶת־נַחֲלָתוֹ׃ וַיִּתְּנֵם בְּיַד־גּוֹיִם וַיִּמְשְׁלוּ בָהֶם
42 43 שֹׂנְאֵיהֶם׃ וַיִּלְחָצוּם אוֹיְבֵיהֶם וַיִּכָּנְעוּ תַּחַת יָדָם׃ פְּעָמִים
44 רַבּוֹת יַצִּילֵם וְהֵמָּה יַמְרוּ בַעֲצָתָם וַיָּמֹכּוּ בַּעֲוֺנָם׃ וַיַּרְא
45 בַּצַּר לָהֶם בְּשָׁמְעוֹ אֶת־רִנָּתָם׃ וַיִּזְכֹּר לָהֶם בְּרִיתוֹ וַיִּנָּחֵם
46 כְּרֹב חֲסָדָו׃ וַיִּתֵּן אוֹתָם לְרַחֲמִים לִפְנֵי כָּל־שׁוֹבֵיהֶם׃ חסדיו ק׳
47 הוֹשִׁיעֵנוּ ׀ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְקַבְּצֵנוּ מִן־הַגּוֹיִם לְהֹדוֹת לְשֵׁם
48 קָדְשֶׁךָ לְהִשְׁתַּבֵּחַ בִּתְהִלָּתֶךָ׃ בָּרוּךְ יְהוָה ׀ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
מִן־הָעוֹלָם ׀ וְעַד הָעוֹלָם וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן הַלְלוּ־יָהּ׃

ספר חמישי׃

יום ו׳.

קז

1 2 קז הֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ יֹאמְרוּ גְּאוּלֵי יְהוָה
3 אֲשֶׁר גְּאָלָם מִיַּד־צָר׃ וּמֵאֲרָצוֹת קִבְּצָם מִמִּזְרָח וּמִמַּעֲרָב
4 מִצָּפוֹן וּמִיָּם׃ תָּעוּ בַמִּדְבָּר בִּישִׁימוֹן דָּרֶךְ עִיר מוֹשָׁב לֹא מָצָאוּ׃
5 6 רְעֵבִים גַּם־צְמֵאִים נַפְשָׁם בָּהֶם תִּתְעַטָּף׃ וַיִּצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה
7 בַּצַּר לָהֶם מִמְּצוּקוֹתֵיהֶם יַצִּילֵם׃ וַיַּדְרִיכֵם בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה לָלֶכֶת
8 9 אֶל־עִיר מוֹשָׁב׃ יוֹדוּ לַיהוָה חַסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם׃ כִּי
10 הִשְׂבִּיעַ נֶפֶשׁ שֹׁקֵקָה וְנֶפֶשׁ רְעֵבָה מִלֵּא־טוֹב׃ יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ
11 וְצַלְמָוֶת אֲסִירֵי עֳנִי וּבַרְזֶל׃ כִּי־הִמְרוּ אִמְרֵי־אֵל וַעֲצַת עֶלְיוֹן
12 13 נָאָצוּ׃ וַיַּכְנַע בֶּעָמָל לִבָּם כָּשְׁלוּ וְאֵין עֹזֵר׃ וַיִּזְעֲקוּ אֶל־יְהוָה
14 בַּצַּר לָהֶם מִמְּצֻקוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם׃ יוֹצִיאֵם מֵחֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת
15 וּמוֹסְרוֹתֵיהֶם יְנַתֵּק׃ יוֹדוּ לַיהוָה חַסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם׃
16 17 כִּי־שִׁבַּר דַּלְתוֹת נְחֹשֶׁת וּבְרִיחֵי בַרְזֶל גִּדֵּעַ׃ אֱוִלִים מִדֶּרֶךְ
18 פִּשְׁעָם וּמֵעֲוֺנֹתֵיהֶם יִתְעַנּוּ׃ כָּל־אֹכֶל תְּתַעֵב נַפְשָׁם וַיַּגִּיעוּ עַד־

19 שַׁעֲרֵי מָוֶת׃ וַיִּזְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בַּצַּר לָהֶם מִמְּצֻקוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם׃
20 21 יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וְיִרְפָּאֵם וִימַלֵּט מִשְּׁחִיתוֹתָם׃ יוֹדוּ לַיהוָה חַסְדּוֹ
22 וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם׃ וְיִזְבְּחוּ זִבְחֵי תוֹדָה וִיסַפְּרוּ מַעֲשָׂיו
23 בְּרִנָּה׃ יוֹרְדֵי הַיָּם בָּאֳנִיּוֹת עֹשֵׂי מְלָאכָה
24 בְּמַיִם רַבִּים׃ הֵמָּה רָאוּ מַעֲשֵׂי יְהוָה
25 וְנִפְלְאוֹתָיו בִּמְצוּלָה׃ וַיֹּאמֶר וַיַּעֲמֵד רוּחַ
26 סְעָרָה וַתְּרוֹמֵם גַּלָּיו׃ יַעֲלוּ שָׁמַיִם יֵרְדוּ
27 תְהוֹמוֹת נַפְשָׁם בְּרָעָה תִתְמוֹגָג׃ יָחוֹגּוּ וְיָנוּעוּ
28 כַּשִּׁכּוֹר וְכָל־חָכְמָתָם תִּתְבַּלָּע׃ וַיִּצְעֲקוּ אֶל־
29 יְהוָה בַּצַּר לָהֶם וּמִמְּצוּקֹתֵיהֶם יוֹצִיאֵם׃ יָקֵם סְעָרָה לִדְמָמָה
30 31 וַיֶּחֱשׁוּ גַּלֵּיהֶם׃ וַיִּשְׂמְחוּ כִי־יִשְׁתֹּקוּ וַיַּנְחֵם אֶל־מְחוֹז חֶפְצָם׃ יוֹדוּ
32 לַיהוָה חַסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם׃ וִירוֹמְמוּהוּ בִּקְהַל־עָם
33 וּבְמוֹשַׁב זְקֵנִים יְהַלְלוּהוּ׃ יָשֵׂם נְהָרוֹת לְמִדְבָּר וּמֹצָאֵי מַיִם
34 35 לְצִמָּאוֹן׃ אֶרֶץ פְּרִי לִמְלֵחָה מֵרָעַת יוֹשְׁבֵי בָהּ׃ יָשֵׂם מִדְבָּר
36 לַאֲגַם־מַיִם* וְאֶרֶץ צִיָּה לְמֹצָאֵי מָיִם׃ וַיּוֹשֶׁב שָׁם רְעֵבִים וַיְכוֹנְנוּ
37 עִיר מוֹשָׁב׃ וַיִּזְרְעוּ שָׂדוֹת וַיִּטְּעוּ כְרָמִים וַיַּעֲשׂוּ פְּרִי תְבוּאָה׃
38 39 וַיְבָרְכֵם וַיִּרְבּוּ מְאֹד וּבְהֶמְתָּם לֹא יַמְעִיט׃ וַיִּמְעֲטוּ וַיָּשֹׁחוּ
40 מֵעֹצֶר רָעָה וְיָגוֹן׃ שֹׁפֵךְ בּוּז עַל־נְדִיבִים
41 וַיַּתְעֵם בְּתֹהוּ לֹא־דָרֶךְ׃ וַיְשַׂגֵּב אֶבְיוֹן מֵעוֹנִי וַיָּשֶׂם כַּצֹּאן
42 43 מִשְׁפָּחוֹת׃ יִרְאוּ יְשָׁרִים וְיִשְׂמָחוּ וְכָל־עַוְלָה קָפְצָה פִּיהָ׃ מִי־
קח 1 חָכָם וְיִשְׁמָר־אֵלֶּה וְיִתְבּוֹנְנוּ חַסְדֵי יְהוָה׃ קח שִׁיר מִזְמוֹר
2 3 לְדָוִד׃ נָכוֹן לִבִּי אֱלֹהִים אָשִׁירָה וַאֲזַמְּרָה אַף־כְּבוֹדִי׃ עוּרָה
4 הַנֵּבֶל וְכִנּוֹר אָעִירָה שָּׁחַר׃ אוֹדְךָ בָעַמִּים ׀ יְהוָה וַאֲזַמֶּרְךָ
5 בַּלְאֻמִּים׃ כִּי־גָדוֹל מֵעַל־שָׁמַיִם חַסְדֶּךָ וְעַד־שְׁחָקִים אֲמִתֶּךָ׃
6 7 רוּמָה עַל־שָׁמַיִם אֱלֹהִים וְעַל כָּל־הָאָרֶץ כְּבוֹדֶךָ׃ לְמַעַן יֵחָלְצוּן
8 יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי׃ אֱלֹהִים ׀ דִּבֶּר בְּקָדְשׁוֹ אֶעְלֹזָה
9 אֲחַלְּקָה שְׁכֶם וְעֵמֶק סֻכּוֹת אֲמַדֵּד׃ לִי גִלְעָד ׀ לִי מְנַשֶּׁה
10 וְאֶפְרַיִם מָעוֹז רֹאשִׁי יְהוּדָה מְחֹקְקִי׃ מוֹאָב ׀ סִיר רַחְצִי עַל־

פתח באתנח

כ״ג לחדש

11 אֱדוֹם אַשְׁלִיךְ נַעֲלִי עֲלֵי־פְלֶשֶׁת אֶתְרוֹעָע: מִי יֹבִלֵנִי עִיר
12 מִבְצָר מִי נָחַנִי עַד־אֱדוֹם: הֲלֹא־אֱלֹהִים זְנַחְתָּנוּ וְלֹא־תֵצֵא
13 אֱלֹהִים בְּצִבְאֹתֵינוּ: הָבָה־לָּנוּ עֶזְרָת מִצָּר וְשָׁוְא תְּשׁוּעַת אָדָם:
קט 14 1 בֵּאלֹהִים נַעֲשֶׂה־חָיִל וְהוּא יָבוּס צָרֵינוּ: קט לַמְנַצֵּחַ לְדָוִד
2 מִזְמוֹר אֱלֹהֵי תְהִלָּתִי אַל־תֶּחֱרַשׁ: כִּי פִי רָשָׁע וּפִי־מִרְמָה עָלַי פתח בס״פ
3 פָּתָחוּ דִּבְּרוּ אִתִּי לְשׁוֹן שָׁקֶר: וְדִבְרֵי שִׂנְאָה סְבָבוּנִי וַיִּלָּחֲמוּנִי
4 5 חִנָּם: תַּחַת־אַהֲבָתִי יִשְׂטְנוּנִי וַאֲנִי תְפִלָּה: וַיָּשִׂימוּ עָלַי רָעָה
6 תַּחַת טוֹבָה וְשִׂנְאָה תַּחַת אַהֲבָתִי: הַפְקֵד עָלָיו רָשָׁע וְשָׂטָן
7 יַעֲמֹד עַל־יְמִינוֹ: בְּהִשָּׁפְטוֹ יֵצֵא רָשָׁע וּתְפִלָּתוֹ תִּהְיֶה לַחֲטָאָה:
8 9 יִהְיוּ־יָמָיו מְעַטִּים פְּקֻדָּתוֹ יִקַּח אַחֵר: יִהְיוּ־בָנָיו יְתוֹמִים וְאִשְׁתּוֹ
10 11 אַלְמָנָה: וְנוֹעַ יָנוּעוּ בָנָיו וְשִׁאֵלוּ וְדָרְשׁוּ מֵחָרְבוֹתֵיהֶם: יְנַקֵּשׁ
12 נוֹשֶׁה לְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ וְיָבֹזּוּ זָרִים יְגִיעוֹ: אַל־יְהִי לוֹ מֹשֵׁךְ חָסֶד
13 וְאַל־יְהִי חוֹנֵן לִיתוֹמָיו: יְהִי־אַחֲרִיתוֹ לְהַכְרִית בְּדוֹר אַחֵר יִמַּח
14 שְׁמָם: יִזָּכֵר ׀ עֲוֹן אֲבֹתָיו אֶל־יְהוָה וְחַטַּאת אִמּוֹ אַל־תִּמָּח:
15 16 יִהְיוּ נֶגֶד־יְהוָה תָּמִיד וְיַכְרֵת מֵאֶרֶץ זִכְרָם: יַעַן אֲשֶׁר לֹא זָכַר
עֲשׂוֹת חָסֶד וַיִּרְדֹּף אִישׁ־עָנִי וְאֶבְיוֹן וְנִכְאֵה לֵבָב לְמוֹתֵת:
17 18 וַיֶּאֱהַב קְלָלָה וַתְּבוֹאֵהוּ וְלֹא־חָפֵץ בִּבְרָכָה וַתִּרְחַק מִמֶּנּוּ: וַיִּלְבַּשׁ
19 קְלָלָה כְּמַדּוֹ וַתָּבֹא כַמַּיִם בְּקִרְבּוֹ וְכַשֶּׁמֶן בְּעַצְמוֹתָיו: תְּהִי־לוֹ
20 כְּבֶגֶד יַעְטֶה וּלְמֵזַח תָּמִיד יַחְגְּרֶהָ: זֹאת פְּעֻלַּת שֹׂטְנַי מֵאֵת
21 יְהוָה וְהַדֹּבְרִים רָע עַל־נַפְשִׁי: וְאַתָּה ׀ יְהוִה אֲדֹנָי עֲשֵׂה־אִתִּי
22 לְמַעַן שְׁמֶךָ כִּי טוֹב חַסְדְּךָ הַצִּילֵנִי: כִּי־עָנִי וְאֶבְיוֹן אָנֹכִי וְלִבִּי
23 24 חָלַל בְּקִרְבִּי: כְּצֵל כִּנְטוֹתוֹ נֶהֱלָכְתִּי נִנְעַרְתִּי כָּאַרְבֶּה: בִּרְכַּי
25 כָּשְׁלוּ מִצּוֹם וּבְשָׂרִי כָּחַשׁ מִשָּׁמֶן: וַאֲנִי ׀ הָיִיתִי חֶרְפָּה לָהֶם
26 יִרְאוּנִי יְנִיעוּן רֹאשָׁם: עָזְרֵנִי יְהוָה אֱלֹהָי הוֹשִׁיעֵנִי כְחַסְדֶּךָ:
27 28 וְיֵדְעוּ כִּי־יָדְךָ זֹּאת אַתָּה יְהוָה עֲשִׂיתָהּ: יְקַלְלוּ הֵמָּה וְאַתָּה
29 תְבָרֵךְ קָמוּ ׀ וַיֵּבֹשׁוּ וְעַבְדְּךָ יִשְׂמָח: יִלְבְּשׁוּ שׂוֹטְנַי כְּלִמָּה וְיַעֲטוּ
30 31 כַמְעִיל בָּשְׁתָּם: אוֹדֶה יְהוָה מְאֹד בְּפִי וּבְתוֹךְ רַבִּים אֲהַלְלֶנּוּ:
קי 1 כִּי־יַעֲמֹד לִימִין אֶבְיוֹן לְהוֹשִׁיעַ מִשֹּׁפְטֵי נַפְשׁוֹ: קי לְדָוִד

מִזְמוֹר נְאֻם יְהוָה ׀ לַאדֹנִי שֵׁב לִימִינִי עַד־אָשִׁית אֹיְבֶיךָ הֲדֹם
2 לְרַגְלֶיךָ׃ מַטֵּה עֻזְּךָ יִשְׁלַח יְהוָה מִצִּיּוֹן רְדֵה בְּקֶרֶב אֹיְבֶיךָ׃
3 עַמְּךָ נְדָבֹת בְּיוֹם חֵילֶךָ בְּהַדְרֵי־קֹדֶשׁ מֵרֶחֶם מִשְׁחָר לְךָ טַל
4 יַלְדֻתֶיךָ׃ נִשְׁבַּע יְהוָה ׀ וְלֹא יִנָּחֵם אַתָּה־כֹהֵן לְעוֹלָם עַל־
5 דִּבְרָתִי מַלְכִּי־צֶדֶק׃ אֲדֹנָי עַל־יְמִינְךָ מָחַץ בְּיוֹם־אַפּוֹ מְלָכִים׃
6 7 יָדִין בַּגּוֹיִם מָלֵא גְוִיּוֹת מָחַץ רֹאשׁ עַל־אֶרֶץ רַבָּה׃ מִנַּחַל
קיא 1 בַּדֶּרֶךְ יִשְׁתֶּה עַל־כֵּן יָרִים רֹאשׁ׃ קיא הַלְלוּיָהּ ׀ אוֹדֶה יְהוָה
2 בְּכָל־לֵבָב בְּסוֹד יְשָׁרִים וְעֵדָה׃ גְּדֹלִים מַעֲשֵׂי יְהוָה דְּרוּשִׁים
3 4 לְכָל־חֶפְצֵיהֶם׃ הוֹד־וְהָדָר פָּעֳלוֹ וְצִדְקָתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד׃ זֵכֶר
5 עָשָׂה לְנִפְלְאֹתָיו חַנּוּן וְרַחוּם יְהוָה׃ טֶרֶף נָתַן לִירֵאָיו יִזְכֹּר
6 לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ׃ כֹּחַ מַעֲשָׂיו הִגִּיד לְעַמּוֹ לָתֵת לָהֶם נַחֲלַת
7 8 גּוֹיִם׃ מַעֲשֵׂי יָדָיו אֱמֶת וּמִשְׁפָּט נֶאֱמָנִים כָּל־פִּקּוּדָיו׃ סְמוּכִים
9 לָעַד לְעוֹלָם עֲשׂוּיִם בֶּאֱמֶת וְיָשָׁר׃ פְּדוּת ׀ שָׁלַח לְעַמּוֹ צִוָּה
10 לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ קָדוֹשׁ וְנוֹרָא שְׁמוֹ׃ רֵאשִׁית חָכְמָה ׀
יִרְאַת יְהוָה שֵׂכֶל טוֹב לְכָל־עֹשֵׂיהֶם תְּהִלָּתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד׃
קיב 1 קיב הַלְלוּיָהּ ׀ אַשְׁרֵי־אִישׁ יָרֵא אֶת־יְהוָה בְּמִצְוֹתָיו
2 3 חָפֵץ מְאֹד׃ גִּבּוֹר בָּאָרֶץ יִהְיֶה זַרְעוֹ דּוֹר יְשָׁרִים יְבֹרָךְ׃ הוֹן
4 וָעֹשֶׁר בְּבֵיתוֹ וְצִדְקָתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד׃ זָרַח בַּחֹשֶׁךְ אוֹר לַיְשָׁרִים
5 חַנּוּן וְרַחוּם וְצַדִּיק׃ טוֹב אִישׁ חוֹנֵן וּמַלְוֶה יְכַלְכֵּל דְּבָרָיו
6 בְּמִשְׁפָּט׃ כִּי־לְעוֹלָם לֹא יִמּוֹט לְזֵכֶר עוֹלָם יִהְיֶה צַדִּיק׃
7 8 מִשְּׁמוּעָה רָעָה לֹא יִירָא נָכוֹן לִבּוֹ בָּטֻחַ בַּיהוָה׃ סָמוּךְ לִבּוֹ
9 לֹא יִירָא עַד אֲשֶׁר־יִרְאֶה בְצָרָיו׃ פִּזַּר ׀ נָתַן לָאֶבְיוֹנִים
10 צִדְקָתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד קַרְנוֹ תָּרוּם בְּכָבוֹד׃ רָשָׁע יִרְאֶה ׀ וְכָעָס
כ"ד לחודש
קיג 1 שִׁנָּיו יַחֲרֹק וְנָמָס תַּאֲוַת רְשָׁעִים תֹּאבֵד׃ קיג הַלְלוּיָהּ ׀
2 הַלְלוּ עַבְדֵי יְהוָה הַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְהוָה׃ יְהִי שֵׁם יְהוָה מְבֹרָךְ
3 מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם׃ מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ עַד־מְבוֹאוֹ מְהֻלָּל שֵׁם יְהוָה׃
4 5 רָם עַל־כָּל־גּוֹיִם ׀ יְהוָה עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ׃ מִי כַּיהוָה אֱלֹהֵינוּ
6 7 הַמַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת׃ הַמַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ׃ מְקִימִי

8 מֵעָפָר דָּל מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֶבְיוֹן׃ לְהוֹשִׁיבִי עִם־נְדִיבִים עִם
9 נְדִיבֵי עַמּוֹ׃ מוֹשִׁיבִי ׀ עֲקֶרֶת הַבַּיִת אֵם־הַבָּנִים שְׂמֵחָה הַֽלְלוּ־יָהּ׃ קיד
1 2 קיד בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לֹעֵז׃ הָיְתָה
3 יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל מַמְשְׁלוֹתָיו׃ הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס הַיַּרְדֵּן יִסֹּב
4 5 לְאָחוֹר׃ הֶהָרִים רָקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי־צֹאן׃ מַה־לְּךָ הַיָּם
6 כִּי תָנוּס הַיַּרְדֵּן תִּסֹּב לְאָחוֹר׃ הֶהָרִים תִּרְקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת
7 8 כִּבְנֵי־צֹאן׃ מִלִּפְנֵי אָדוֹן חוּלִי אָרֶץ מִלִּפְנֵי אֱלוֹהַּ יַעֲקֹב׃ הַהֹפְכִי
קטו 1 הַצּוּר אֲגַם־מָיִם חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ־מָיִם׃ * קטו לֹא סתומה
לָנוּ יְהוָה לֹא לָנוּ כִּי־לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד עַל־חַסְדְּךָ עַל־אֲמִתֶּךָ׃
2 3 לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה־נָא אֱלֹהֵיהֶם׃ וֵאלֹהֵינוּ בַשָּׁמָיִם כֹּל
4 אֲשֶׁר־חָפֵץ עָשָׂה׃ עֲצַבֵּיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם׃
5 6 פֶּה־לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ׃ אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא
7 יִשְׁמָעוּ אַף לָהֶם וְלֹא יְרִיחוּן׃ יְדֵיהֶם ׀ וְלֹא יְמִישׁוּן רַגְלֵיהֶם
8 וְלֹא יְהַלֵּכוּ לֹא־יֶהְגּוּ בִּגְרוֹנָם׃ כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר־
9 10 בֹּטֵחַ בָּהֶם׃ יִשְׂרָאֵל בְּטַח בַּיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא׃ בֵּית
11 אַהֲרֹן בִּטְחוּ בַיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא׃ יִרְאֵי יְהוָה בִּטְחוּ
12 בַיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא׃ יְהוָה זְכָרָנוּ יְבָרֵךְ יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית
13 יִשְׂרָאֵל יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית אַהֲרֹן׃ יְבָרֵךְ יִרְאֵי יְהוָה הַקְּטַנִּים עִם־
14 15 הַגְּדֹלִים׃ יֹסֵף יְהוָה עֲלֵיכֶם עֲלֵיכֶם וְעַל־בְּנֵיכֶם׃ בְּרוּכִים אַתֶּם
16 לַיהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ׃ הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַיהוָה וְהָאָרֶץ נָתַן
17 18 לִבְנֵי־אָדָם׃ לֹא הַמֵּתִים יְהַלְלוּ־יָהּ וְלֹא כָּל־יֹרְדֵי דוּמָה׃ וַאֲנַחְנוּ ׀
קטז 1 נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם הַֽלְלוּ־יָהּ׃ קטז אָהַבְתִּי כִּי־
2 יִשְׁמַע ׀ יְהוָה אֶת־קוֹלִי תַּחֲנוּנָי׃ כִּי־הִטָּה אָזְנוֹ לִי וּבְיָמַי אֶקְרָא׃
3 אֲפָפוּנִי ׀ חֶבְלֵי־מָוֶת וּמְצָרֵי שְׁאוֹל מְצָאוּנִי צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצָא׃
4 5 וּבְשֵׁם־יְהוָה אֶקְרָא אָנָּה יְהוָה מַלְּטָה נַפְשִׁי׃ חַנּוּן יְהוָה וְצַדִּיק
6 7 וֵאלֹהֵינוּ מְרַחֵם׃ שֹׁמֵר פְּתָאיִם יְהוָה דַּלֹּתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ׃ שׁוּבִי
8 נַפְשִׁי לִמְנוּחָיְכִי כִּי־יְהוָה גָּמַל עָלָיְכִי׃ כִּי חִלַּצְתָּ ׀ נַפְשִׁי מִמָּוֶת
9 אֶת־עֵינִי מִן־דִּמְעָה אֶת־רַגְלִי מִדֶּחִי׃ אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי יְהוָה

10 11 בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים׃ הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר אֲנִי עָנִיתִי מְאֹד׃ אֲנִי
12 אָמַרְתִּי בְחָפְזִי כָּל־הָאָדָם כֹּזֵב׃ מָה־אָשִׁיב לַיהוָה כָּל־תַּגְמוּלוֹהִי
13 14 עָלָי׃ כּוֹס־יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא וּבְשֵׁם יְהוָה אֶקְרָא׃ נְדָרַי לַיהוָה
15 אֲשַׁלֵּם נֶגְדָה־נָּא לְכָל־עַמּוֹ׃ יָקָר בְּעֵינֵי יְהוָה הַמָּוְתָה לַחֲסִידָיו׃
16 אָנָּה יְהוָה כִּי־אֲנִי עַבְדֶּךָ אֲנִי עַבְדְּךָ בֶּן־אֲמָתֶךָ פִּתַּחְתָּ לְמוֹסֵרָי׃
17 18 לְךָ־אֶזְבַּח זֶבַח תּוֹדָה וּבְשֵׁם יְהוָה אֶקְרָא׃ נְדָרַי לַיהוָה אֲשַׁלֵּם
19 נֶגְדָה־נָּא לְכָל־עַמּוֹ׃ בְּחַצְרוֹת ׀ בֵּית יְהוָה בְּתוֹכֵכִי יְרוּשָׁלָ͏ִם
קיז 1 הַלְלוּ־יָהּ׃ קיז הַלְלוּ אֶת־יְהוָה כָּל־גּוֹיִם שַׁבְּחוּהוּ כָּל־הָאֻמִּים׃
2 קיח 1 כִּי גָבַר עָלֵינוּ ׀ חַסְדּוֹ וֶאֱמֶת־יְהוָה לְעוֹלָם הַלְלוּ־יָהּ׃ קיח הוֹדוּ
2 לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ יֹאמַר־נָא יִשְׂרָאֵל כִּי לְעוֹלָם
3 4 חַסְדּוֹ׃ יֹאמְרוּ נָא בֵית־אַהֲרֹן כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ יֹאמְרוּ נָא
5 יִרְאֵי יְהוָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ מִן־הַמֵּצַר קָרָאתִי יָּהּ עָנָנִי
6 7 בַמֶּרְחַבְיָה׃ יְהוָה לִי לֹא אִירָא מַה־יַּעֲשֶׂה לִי אָדָם׃ יְהוָה
8 לִי בְּעֹזְרָי וַאֲנִי אֶרְאֶה בְשֹׂנְאָי׃ טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהוָה מִבְּטֹחַ
9 10 בָּאָדָם׃ טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהוָה מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים׃ כָּל־גּוֹיִם סְבָבוּנִי
11 בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילַם׃ סַבּוּנִי גַם־סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילַם׃
12 13 סַבּוּנִי כִדְבוֹרִים דֹּעֲכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילַם׃ דַּחֹה
14 דְחִיתַנִי לִנְפֹּל וַיהוָה עֲזָרָנִי׃ עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה׃
15 16 קוֹל ׀ רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאָהֳלֵי צַדִּיקִים יְמִין יְהוָה עֹשָׂה חָיִל׃ יְמִין
17 יְהוָה רוֹמֵמָה יְמִין יְהוָה עֹשָׂה חָיִל׃ לֹא אָמוּת כִּי־אֶחְיֶה
18 19 וַאֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי יָהּ׃ יַסֹּר יִסְּרַנִּי יָּהּ וְלַמָּוֶת לֹא נְתָנָנִי׃ פִּתְחוּ־
20 לִי שַׁעֲרֵי־צֶדֶק אָבֹא־בָם אוֹדֶה יָהּ׃ זֶה־הַשַּׁעַר לַיהוָה צַדִּיקִים
21 22 יָבֹאוּ בוֹ׃ אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי וַתְּהִי־לִי לִישׁוּעָה׃ אֶבֶן מָאֲסוּ
23 הַבּוֹנִים הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה׃ מֵאֵת יְהוָה הָיְתָה זֹּאת הִיא
24 נִפְלָאת בְּעֵינֵינוּ׃ זֶה־הַיּוֹם עָשָׂה יְהוָה נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ׃
25 26 אָנָּא יְהוָה הוֹשִׁיעָה נָּא אָנָּא יְהוָה הַצְלִיחָה נָּא׃ בָּרוּךְ הַבָּא
27 בְּשֵׁם יְהוָה בֵּרַכְנוּכֶם מִבֵּית יְהוָה׃ אֵל ׀ יְהוָה וַיָּאֶר לָנוּ
28 אִסְרוּ־חַג בַּעֲבֹתִים עַד־קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ׃ אֵלִי אַתָּה וְאוֹדֶךָּ

29 אֱלֹהַי אֲרוֹמְמֶךָּ׃ הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
קיט 1 קיט אַשְׁרֵי תְמִימֵי־דָרֶךְ הַהֹלְכִים בְּתוֹרַת כ"ה לחדש
2 3 יְהוָה׃ אַשְׁרֵי נֹצְרֵי עֵדֹתָיו בְּכָל־לֵב יִדְרְשׁוּהוּ׃ אַף לֹא־
4 פָעֲלוּ עַוְלָה בִּדְרָכָיו הָלָכוּ׃ אַתָּה צִוִּיתָה פִקֻּדֶיךָ לִשְׁמֹר
5 6 מְאֹד׃ אַחֲלַי יִכֹּנוּ דְרָכָי לִשְׁמֹר חֻקֶּיךָ׃ אָז לֹא־אֵבוֹשׁ
7 בְּהַבִּיטִי אֶל־כָּל־מִצְוֹתֶיךָ׃ אוֹדְךָ בְּיֹשֶׁר לֵבָב בְּלָמְדִי
8 מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ׃ אֶת־חֻקֶּיךָ אֶשְׁמֹר אַל־תַּעַזְבֵנִי עַד־מְאֹד׃
9 10 בַּמֶּה יְזַכֶּה־נַּעַר אֶת־אָרְחוֹ לִשְׁמֹר כִּדְבָרֶךָ׃ בְּכָל־לִבִּי דְרַשְׁתִּיךָ
11 אַל־תַּשְׁגֵּנִי מִמִּצְוֹתֶיךָ׃ בְּלִבִּי צָפַנְתִּי אִמְרָתֶךָ לְמַעַן לֹא אֶחֱטָא־
12 13 לָךְ׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ׃ בִּשְׂפָתַי סִפַּרְתִּי* כֹּל מִשְׁפְּטֵי־ *פתח באתנח
14 15 פִיךָ׃ בְּדֶרֶךְ עֵדְוֺתֶיךָ שַׂשְׂתִּי כְּעַל כָּל־הוֹן׃ בְּפִקֻּדֶיךָ אָשִׂיחָה
16 וְאַבִּיטָה אֹרְחֹתֶיךָ׃ בְּחֻקֹּתֶיךָ אֶשְׁתַּעֲשָׁע לֹא אֶשְׁכַּח דְּבָרֶךָ׃
17 18 גְּמֹל עַל־עַבְדְּךָ אֶחְיֶה וְאֶשְׁמְרָה דְבָרֶךָ׃ גַּל־עֵינַי וְאַבִּיטָה
19 נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ׃ גֵּר אָנֹכִי בָאָרֶץ אַל־תַּסְתֵּר מִמֶּנִּי
20 מִצְוֹתֶיךָ׃ גָּרְסָה נַפְשִׁי לְתַאֲבָה אֶל־מִשְׁפָּטֶיךָ בְכָל־עֵת׃
21 22 גָּעַרְתָּ זֵדִים אֲרוּרִים הַשֹּׁגִים מִמִּצְוֹתֶיךָ׃ גַּל מֵעָלַי
23 חֶרְפָּה וָבוּז כִּי עֵדֹתֶיךָ נָצָרְתִּי׃ גַּם יָשְׁבוּ שָׂרִים בִּי
24 נִדְבָּרוּ עַבְדְּךָ יָשִׂיחַ בְּחֻקֶּיךָ׃ גַּם־עֵדֹתֶיךָ שַׁעֲשֻׁעָי אַנְשֵׁי עֲצָתִי׃
25 26 דָּבְקָה לֶעָפָר נַפְשִׁי חַיֵּנִי כִּדְבָרֶךָ׃ דְּרָכַי סִפַּרְתִּי וַתַּעֲנֵנִי לַמְּדֵנִי
27 28 חֻקֶּיךָ׃ דֶּרֶךְ־פִּקּוּדֶיךָ הֲבִינֵנִי וְאָשִׂיחָה בְּנִפְלְאוֹתֶיךָ׃ דָּלְפָה
29 נַפְשִׁי מִתּוּגָה קַיְּמֵנִי כִּדְבָרֶךָ׃ דֶּרֶךְ שֶׁקֶר הָסֵר מִמֶּנִּי וְתוֹרָתְךָ
30 31 חָנֵּנִי׃ דֶּרֶךְ־אֱמוּנָה בָחָרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ שִׁוִּיתִי׃ דָּבַקְתִּי בְעֵדְוֺתֶיךָ
32 יְהוָה אַל־תְּבִישֵׁנִי׃ דֶּרֶךְ־מִצְוֹתֶיךָ אָרוּץ כִּי תַרְחִיב לִבִּי׃
33 34 הוֹרֵנִי יְהוָה דֶּרֶךְ חֻקֶּיךָ וְאֶצְּרֶנָּה עֵקֶב׃ הֲבִינֵנִי וְאֶצְּרָה
35 תוֹרָתֶךָ וְאֶשְׁמְרֶנָּה בְכָל־לֵב׃ הַדְרִיכֵנִי בִּנְתִיב מִצְוֹתֶיךָ
36 כִּי־בוֹ חָפָצְתִּי׃ הַט־לִבִּי אֶל־עֵדְוֺתֶיךָ וְאַל אֶל־בָּצַע׃
37 38 הַעֲבֵר עֵינַי מֵרְאוֹת שָׁוְא בִּדְרָכֶךָ חַיֵּנִי׃ הָקֵם לְעַבְדְּךָ
39 אִמְרָתֶךָ אֲשֶׁר לְיִרְאָתֶךָ׃ הַעֲבֵר חֶרְפָּתִי אֲשֶׁר יָגֹרְתִּי

40 כִּי מִשְׁפָּטֶיךָ טוֹבִים׃ הִנֵּה תָּאַבְתִּי לְפִקֻּדֶיךָ בְּצִדְקָתְךָ חַיֵּנִי׃
41 42 וִיבֹאֻנִי חֲסָדֶךָ יְהוָה תְּשׁוּעָתְךָ כְּאִמְרָתֶךָ׃ וְאֶעֱנֶה חֹרְפִי דָבָר
43 כִּי־בָטַחְתִּי בִּדְבָרֶךָ׃ וְאַל־תַּצֵּל מִפִּי דְבַר־אֱמֶת עַד־מְאֹד כִּי
44 לְמִשְׁפָּטֶךָ יִחָלְתִּי׃ וְאֶשְׁמְרָה תוֹרָתְךָ תָמִיד לְעוֹלָם וָעֶד׃
45 46 וְאֶתְהַלְּכָה בָרְחָבָה כִּי פִקֻּדֶיךָ דָרָשְׁתִּי׃ וַאֲדַבְּרָה בְעֵדֹתֶיךָ נֶגֶד
47 מְלָכִים וְלֹא אֵבוֹשׁ׃ וְאֶשְׁתַּעֲשַׁע בְּמִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי׃
48 וְאֶשָּׂא כַפַּי אֶל־מִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי וְאָשִׂיחָה בְחֻקֶּיךָ׃
49 50 זְכֹר־דָּבָר לְעַבְדֶּךָ עַל אֲשֶׁר יִחַלְתָּנִי׃ זֹאת נֶחָמָתִי
51 בְעָנְיִי כִּי אִמְרָתְךָ חִיָּתְנִי׃ זֵדִים הֱלִיצֻנִי עַד־מְאֹד מִתּוֹרָתְךָ
52 לֹא נָטִיתִי׃ זָכַרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ מֵעוֹלָם ׀ יְהוָה וָאֶתְנֶחָם׃
53 54 זַלְעָפָה אֲחָזַתְנִי מֵרְשָׁעִים עֹזְבֵי תּוֹרָתֶךָ׃ זְמִרוֹת הָיוּ
55 לִי חֻקֶּיךָ בְּבֵית מְגוּרָי׃ זָכַרְתִּי בַלַּיְלָה שִׁמְךָ יְהוָה
56 וָאֶשְׁמְרָה תּוֹרָתֶךָ׃ זֹאת הָיְתָה־לִּי כִּי פִקֻּדֶיךָ נָצָרְתִּי׃
57 58 חֶלְקִי יְהוָה אָמַרְתִּי לִשְׁמֹר דְּבָרֶיךָ׃ חִלִּיתִי פָנֶיךָ בְכָל־לֵב
59 חָנֵּנִי כְּאִמְרָתֶךָ׃ חִשַּׁבְתִּי דְרָכָי וָאָשִׁיבָה רַגְלַי אֶל־עֵדֹתֶיךָ׃
60 61 חַשְׁתִּי וְלֹא הִתְמַהְמָהְתִּי לִשְׁמֹר מִצְוֹתֶיךָ׃ חֶבְלֵי רְשָׁעִים
62 עִוְּדֻנִי תּוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃ חֲצוֹת לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ
63 עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ׃ חָבֵר אָנִי לְכָל־אֲשֶׁר יְרֵאוּךָ וּלְשֹׁמְרֵי
64 פִּקּוּדֶיךָ׃ חַסְדְּךָ יְהוָה מָלְאָה הָאָרֶץ חֻקֶּיךָ לַמְּדֵנִי׃
65 66 טוֹב עָשִׂיתָ עִם־עַבְדְּךָ יְהוָה כִּדְבָרֶךָ׃ טוּב טַעַם וָדַעַת
67 לַמְּדֵנִי כִּי בְמִצְוֹתֶיךָ הֶאֱמָנְתִּי׃ טֶרֶם אֶעֱנֶה אֲנִי שֹׁגֵג וְעַתָּה
68 69 אִמְרָתְךָ שָׁמָרְתִּי׃ טוֹב אַתָּה וּמֵטִיב לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ׃ טָפְלוּ
70 עָלַי שֶׁקֶר זֵדִים אֲנִי בְּכָל־לֵב ׀ אֱצֹּר פִּקּוּדֶיךָ׃ טָפַשׁ כַּחֵלֶב
71 לִבָּם אֲנִי תּוֹרָתְךָ שִׁעֲשָׁעְתִּי׃ טוֹב־לִי כִי־עֻנֵּיתִי לְמַעַן
72 אֶלְמַד חֻקֶּיךָ׃ טוֹב לִי תוֹרַת פִּיךָ מֵאַלְפֵי זָהָב וָכָסֶף׃
73 74 יָדֶיךָ עָשׂוּנִי וַיְכוֹנְנוּנִי הֲבִינֵנִי וְאֶלְמְדָה מִצְוֹתֶיךָ׃ יְרֵאֶיךָ
75 יִרְאוּנִי וְיִשְׂמָחוּ כִּי לִדְבָרְךָ יִחָלְתִּי׃ יָדַעְתִּי יְהוָה כִּי־צֶדֶק
76 מִשְׁפָּטֶיךָ וֶאֱמוּנָה עִנִּיתָנִי׃ יְהִי־נָא חַסְדְּךָ לְנַחֲמֵנִי כְּאִמְרָתְךָ

77 78 לְעַבְדֶּךָ׃ יְבֹאוּנִי רַחֲמֶיךָ וְאֶחְיֶה כִּי תוֹרָתְךָ שַׁעֲשֻׁעָי׃ יֵבֹשׁוּ
79 זֵדִים כִּי־שֶׁקֶר עִוְּתוּנִי אֲנִי אָשִׂיחַ בְּפִקּוּדֶיךָ׃ יָשׁוּבוּ־לִי יְרֵאֶיךָ
80 וְיֹדְעוּ* עֵדֹתֶיךָ׃ יְהִי־לִבִּי תָמִים בְּחֻקֶּיךָ לְמַעַן לֹא אֵבוֹשׁ׃
81 82 כָּלְתָה לִתְשׁוּעָתְךָ נַפְשִׁי לִדְבָרְךָ יִחָלְתִּי׃ כָּלוּ עֵינַי לְאִמְרָתֶךָ
83 לֵאמֹר מָתַי תְּנַחֲמֵנִי׃ כִּי־הָיִיתִי כְּנֹאד בְּקִיטוֹר חֻקֶּיךָ לֹא
84 שָׁכָחְתִּי׃ כַּמָּה יְמֵי־עַבְדֶּךָ מָתַי תַּעֲשֶׂה בְרֹדְפַי מִשְׁפָּט׃
85 86 כָּרוּ־לִי זֵדִים שִׁיחוֹת אֲשֶׁר לֹא כְתוֹרָתֶךָ׃ כָּל־מִצְוֹתֶיךָ
87 אֱמוּנָה שֶׁקֶר רְדָפוּנִי עָזְרֵנִי׃ כִּמְעַט כִּלּוּנִי בָאָרֶץ וַאֲנִי
88 לֹא־עָזַבְתִּי פִקֻּדֶיךָ׃ כְּחַסְדְּךָ חַיֵּנִי וְאֶשְׁמְרָה עֵדוּת פִּיךָ׃
89 90 לְעוֹלָם יְהוָה דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמָיִם׃ לְדֹר וָדֹר אֱמוּנָתֶךָ
91 כּוֹנַנְתָּ אֶרֶץ וַתַּעֲמֹד׃ לְמִשְׁפָּטֶיךָ עָמְדוּ הַיּוֹם כִּי הַכֹּל
92 93 עֲבָדֶיךָ׃ לוּלֵי תוֹרָתְךָ שַׁעֲשֻׁעָי אָז אָבַדְתִּי בְעָנְיִי׃ לְעוֹלָם
94 לֹא־אֶשְׁכַּח פִּקּוּדֶיךָ כִּי־בָם חִיִּיתָנִי׃ לְךָ־אֲנִי הוֹשִׁיעֵנִי
95 כִּי פִקּוּדֶיךָ דָרָשְׁתִּי׃ לִי קִוּוּ רְשָׁעִים לְאַבְּדֵנִי עֵדֹתֶיךָ
96 אֶתְבּוֹנָן׃ לְכָל־תִּכְלָה רָאִיתִי קֵץ רְחָבָה מִצְוָתְךָ מְאֹד׃
*97 98 מָה־אָהַבְתִּי תוֹרָתֶךָ כָּל־הַיּוֹם הִיא שִׂיחָתִי׃ מֵאֹיְבַי תְּחַכְּמֵנִי
99 מִצְוֹתֶךָ כִּי לְעוֹלָם הִיא־לִי׃ מִכָּל־מְלַמְּדַי הִשְׂכַּלְתִּי כִּי עֵדְוֹתֶיךָ
100 101 שִׂיחָה לִי׃ מִזְּקֵנִים אֶתְבּוֹנָן כִּי פִקּוּדֶיךָ נָצָרְתִּי׃ מִכָּל־אֹרַח
102 רָע כָּלִאתִי רַגְלָי לְמַעַן אֶשְׁמֹר דְּבָרֶךָ׃ מִמִּשְׁפָּטֶיךָ לֹא־
103 סָרְתִּי כִּי־אַתָּה הוֹרֵתָנִי׃ מַה־נִּמְלְצוּ לְחִכִּי אִמְרָתֶךָ מִדְּבַשׁ
104 לְפִי׃ מִפִּקּוּדֶיךָ אֶתְבּוֹנָן עַל־כֵּן שָׂנֵאתִי ׀ כָּל־אֹרַח שָׁקֶר׃
105 106 נֵר־לְרַגְלִי דְבָרֶךָ וְאוֹר לִנְתִיבָתִי׃ נִשְׁבַּעְתִּי וָאֲקַיֵּמָה לִשְׁמֹר
107 מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ׃ נַעֲנֵיתִי עַד־מְאֹד יְהוָה חַיֵּנִי כִדְבָרֶךָ׃
108 109 נִדְבוֹת פִּי רְצֵה־נָא יְהוָה וּמִשְׁפָּטֶיךָ לַמְּדֵנִי׃ נַפְשִׁי בְכַפִּי
110 תָמִיד וְתוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃ נָתְנוּ רְשָׁעִים פַּח לִי
111 וּמִפִּקּוּדֶיךָ לֹא תָעִיתִי׃ נָחַלְתִּי עֵדְוֹתֶיךָ לְעוֹלָם כִּי־שְׂשׂוֹן
112 לִבִּי הֵמָּה׃ נָטִיתִי לִבִּי לַעֲשׂוֹת חֻקֶּיךָ לְעוֹלָם עֵקֶב׃
113 114 סֵעֲפִים שָׂנֵאתִי וְתוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי׃ סִתְרִי וּמָגִנִּי אָתָּה

וידעי ק׳

כ׳ לחדש

פתח באתנח

115 לִדְבָרְךָ יִחָלְתִּי׃ סוּרוּ מִמֶּנִּי מְרֵעִים וְאֶצְּרָה מִצְוֺת אֱלֹהָי׃
116 117 סָמְכֵנִי כְאִמְרָתְךָ וְאֶחְיֶה וְאַל־תְּבִישֵׁנִי מִשִּׂבְרִי׃ סְעָדֵנִי
118 וְאִוָּשֵׁעָה וְאֶשְׁעָה בְחֻקֶּיךָ תָמִיד׃ סָלִיתָ כָּל־שׁוֹגִים מֵחֻקֶּיךָ
119 כִּי־שֶׁקֶר תַּרְמִיתָם׃ סִגִים הִשְׁבַּתָּ כָל־רִשְׁעֵי־אָרֶץ לָכֵן
120 אָהַבְתִּי עֵדֹתֶיךָ׃ סָמַר מִפַּחְדְּךָ בְשָׂרִי וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ יָרֵאתִי׃
121 122 עָשִׂיתִי מִשְׁפָּט וָצֶדֶק בַּל־תַּנִּיחֵנִי לְעֹשְׁקָי׃ עֲרֹב עַבְדְּךָ
123 לְטוֹב אַל־יַעַשְׁקֻנִי זֵדִים׃ עֵינַי כָּלוּ לִישׁוּעָתֶךָ וּלְאִמְרַת
124 125 צִדְקֶךָ׃ עֲשֵׂה עִם־עַבְדְּךָ כְחַסְדֶּךָ וְחֻקֶּיךָ לַמְּדֵנִי׃ עַבְדְּךָ
126 אָנִי הֲבִינֵנִי וְאֵדְעָה עֵדֹתֶיךָ׃ עֵת לַעֲשׂוֹת לַיהוָה
127 הֵפֵרוּ תּוֹרָתֶךָ׃ עַל־כֵּן אָהַבְתִּי מִצְוֺתֶיךָ מִזָּהָב וּמִפָּז׃
128 עַל־כֵּן ׀ כָּל־פִּקּוּדֵי כֹל יִשָּׁרְתִּי כָּל־אֹרַח שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי׃
129 130 פְּלָאוֹת עֵדְוֺתֶיךָ עַל־כֵּן נְצָרָתַם נַפְשִׁי׃ פֵּתַח דְּבָרֶיךָ
131 יָאִיר מֵבִין פְּתָיִים׃ פִּי־פָעַרְתִּי וָאֶשְׁאָפָה כִּי לְמִצְוֺתֶיךָ
132 133 יָאָבְתִּי׃ פְּנֵה־אֵלַי וְחָנֵּנִי כְּמִשְׁפָּט לְאֹהֲבֵי שְׁמֶךָ׃ פְּעָמַי הָכֵן
134 בְּאִמְרָתֶךָ וְאַל־תַּשְׁלֶט־בִּי כָל־אָוֶן׃ פְּדֵנִי מֵעֹשֶׁק אָדָם
135 וְאֶשְׁמְרָה פִּקּוּדֶיךָ׃ פָּנֶיךָ הָאֵר בְּעַבְדֶּךָ וְלַמְּדֵנִי אֶת־
136 חֻקֶּיךָ׃ פַּלְגֵי־מַיִם יָרְדוּ עֵינָי עַל לֹא־שָׁמְרוּ תוֹרָתֶךָ׃
137 138 צַדִּיק אַתָּה יְהוָה וְיָשָׁר מִשְׁפָּטֶיךָ׃ צִוִּיתָ צֶדֶק עֵדֹתֶיךָ וֶאֱמוּנָה
139 140 מְאֹד׃ צִמְּתַתְנִי קִנְאָתִי כִּי־שָׁכְחוּ דְבָרֶיךָ צָרָי׃ צְרוּפָה אִמְרָתְךָ
141 מְאֹד וְעַבְדְּךָ אֲהֵבָהּ׃ צָעִיר אָנֹכִי וְנִבְזֶה פִּקֻּדֶיךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃
142 143 צִדְקָתְךָ צֶדֶק לְעוֹלָם וְתוֹרָתְךָ אֱמֶת׃ צַר־וּמָצוֹק מְצָאוּנִי
144 מִצְוֺתֶיךָ שַׁעֲשֻׁעָי׃ צֶדֶק עֵדְוֺתֶיךָ לְעוֹלָם הֲבִינֵנִי וְאֶחְיֶה׃
145 146 קָרָאתִי בְכָל־לֵב עֲנֵנִי יְהוָה חֻקֶּיךָ אֶצֹּרָה׃ קְרָאתִיךָ
147 הוֹשִׁיעֵנִי וְאֶשְׁמְרָה עֵדֹתֶיךָ׃ קִדַּמְתִּי בַנֶּשֶׁף וָאֲשַׁוֵּעָה
148 לִדְבָרְיךָ* יִחָלְתִּי׃ קִדְּמוּ עֵינַי אַשְׁמֻרוֹת לָשִׂיחַ בְּאִמְרָתֶךָ׃
149 150 קוֹלִי שִׁמְעָה כְחַסְדֶּךָ יְהוָה כְּמִשְׁפָּטֶךָ חַיֵּנִי׃ קָרְבוּ רֹדְפֵי
151 זִמָּה מִתּוֹרָתְךָ רָחָקוּ׃ קָרוֹב אַתָּה יְהוָה וְכָל־מִצְוֺתֶיךָ
152 אֱמֶת׃ קֶדֶם יָדַעְתִּי מֵעֵדֹתֶיךָ כִּי לְעוֹלָם יְסַדְתָּם׃

15 15 רְאֵה־עָנְיִי וְחַלְּצֵנִי כִּי תוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃ רִיבָה רִיבִי וּגְאָלֵנִי
15 לְאִמְרָתְךָ חַיֵּנִי׃ רָחוֹק מֵרְשָׁעִים יְשׁוּעָה כִּי־חֻקֶּיךָ לֹא דָרָשׁוּ׃
15 15 רַחֲמֶיךָ רַבִּים ׀ יְהוָה כְּמִשְׁפָּטֶיךָ חַיֵּנִי׃ רַבִּים רֹדְפַי וְצָרָי
15 מֵעֵדְוֺתֶיךָ לֹא נָטִיתִי׃ רָאִיתִי בֹגְדִים וָאֶתְקוֹטָטָה אֲשֶׁר
15 אִמְרָתְךָ לֹא שָׁמָרוּ׃ רְאֵה כִּי־פִקּוּדֶיךָ אָהָבְתִּי יְהוָה
16 כְּחַסְדְּךָ חַיֵּנִי׃ רֹאשׁ־דְּבָרְךָ אֱמֶת וּלְעוֹלָם כָּל־מִשְׁפַּט צִדְקֶךָ׃
16 16 שָׂרִים רְדָפוּנִי חִנָּם וּמִדְּבָרְיךָ* פָּחַד לִבִּי׃ שָׂשׂ אָנֹכִי עַל־ יתיר י'
16 אִמְרָתֶךָ כְּמוֹצֵא שָׁלָל רָב׃ שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי וָאֲתַעֵבָה תּוֹרָתְךָ
16 16 אָהָבְתִּי׃ שֶׁבַע בַּיּוֹם הִלַּלְתִּיךָ עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ׃ שָׁלוֹם רָב
16 לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין לָמוֹ מִכְשׁוֹל׃ שִׂבַּרְתִּי לִישׁוּעָתְךָ
16 יְהוָה וּמִצְוֺתֶיךָ עָשִׂיתִי׃ שָׁמְרָה נַפְשִׁי עֵדֹתֶיךָ וָאֹהֲבֵם
16 מְאֹד׃ שָׁמַרְתִּי פִקּוּדֶיךָ וְעֵדֹתֶיךָ כִּי כָל־דְּרָכַי נֶגְדֶּךָ׃
16 17 תִּקְרַב רִנָּתִי לְפָנֶיךָ יְהוָה כִּדְבָרְךָ הֲבִינֵנִי׃ תָּבוֹא תְּחִנָּתִי
17 לְפָנֶיךָ כְּאִמְרָתְךָ הַצִּילֵנִי׃ תַּבַּעְנָה שְׂפָתַי תְּהִלָּה כִּי תְלַמְּדֵנִי
17 17 חֻקֶּיךָ׃ תַּעַן לְשׁוֹנִי אִמְרָתֶךָ כִּי כָל־מִצְוֺתֶיךָ צֶּדֶק׃ תְּהִי־יָדְךָ
17 לְעָזְרֵנִי כִּי פִקּוּדֶיךָ בָחָרְתִּי׃ תָּאַבְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְהוָה
17 וְתוֹרָתְךָ שַׁעֲשֻׁעָי׃ תְּחִי־נַפְשִׁי וּתְהַלְלֶךָּ וּמִשְׁפָּטֶךָ יַעֲזְרֻנִי׃
17 תָּעִיתִי כְּשֶׂה אֹבֵד בַּקֵּשׁ עַבְדֶּךָ כִּי מִצְוֺתֶיךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃
1 קכ שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֶל־יְהוָה בַּצָּרָתָה לִּי קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי׃ כ"ז לחדש
2 3 יְהוָה הַצִּילָה נַפְשִׁי מִשְּׂפַת־שֶׁקֶר* מִלָּשׁוֹן רְמִיָּה׃ מַה־יִּתֵּן לְךָ
4 וּמַה־יֹּסִיף לָךְ לָשׁוֹן רְמִיָּה׃ חִצֵּי גִבּוֹר שְׁנוּנִים עִם גַּחֲלֵי
5 רְתָמִים׃ אוֹיָה־לִי כִּי־גַרְתִּי מֶשֶׁךְ* שָׁכַנְתִּי עִם־אָהֳלֵי קֵדָר׃ סגול באתנח
6 7 רַבַּת שָׁכְנָה־לָּהּ נַפְשִׁי עִם שׂוֹנֵא שָׁלוֹם׃ אֲנִי־שָׁלוֹם וְכִי אֲדַבֵּר
1 הֵמָּה לַמִּלְחָמָה׃ קכא שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֶשָּׂא עֵינַי אֶל־
2 הֶהָרִים מֵאַיִן יָבֹא עֶזְרִי׃ עֶזְרִי מֵעִם יְהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ׃
3 4 אַל־יִתֵּן לַמּוֹט רַגְלֶךָ אַל־יָנוּם שֹׁמְרֶךָ׃ הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא
5 יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל׃ יְהוָה שֹׁמְרֶךָ יְהוָה צִלְּךָ עַל־יַד יְמִינֶךָ׃
6 7 יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא־יַכֶּכָּה וְיָרֵחַ בַּלָּיְלָה׃ יְהוָה יִשְׁמָרְךָ מִכָּל־רָע

8 יִשְׁמֹר אֶת־נַפְשֶׁךָ׃ יְהוָה יִשְׁמׇר־צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם׃
קכב 1 קכב שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד שָׂמַחְתִּי בְּאֹמְרִים לִי בֵּית יְהוָה
2 3 נֵלֵךְ׃ עֹמְדוֹת הָיוּ רַגְלֵינוּ בִּשְׁעָרַיִךְ יְרוּשָׁלָ͏ִם׃ יְרוּשָׁלַ͏ִם הַבְּנוּיָה
4 כְּעִיר שֶׁחֻבְּרָה־לָּהּ יַחְדָּו׃ שֶׁשָּׁם עָלוּ שְׁבָטִים שִׁבְטֵי־יָהּ עֵדוּת
5 לְיִשְׂרָאֵל לְהֹדוֹת לְשֵׁם יְהוָה׃ כִּי שָׁמָּה ׀ יָשְׁבוּ כִסְאוֹת לְמִשְׁפָּט
6 7 כִּסְאוֹת לְבֵית דָּוִד׃ שַׁאֲלוּ שְׁלוֹם יְרוּשָׁלָ͏ִם יִשְׁלָיוּ אֹהֲבָיִךְ׃ יְהִי־
8 שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ שַׁלְוָה בְּאַרְמְנוֹתָיִךְ׃ לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי אֲדַבְּרָה־
9 נָּא שָׁלוֹם בָּךְ׃ לְמַעַן בֵּית־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֲבַקְשָׁה טוֹב לָךְ׃ פתח באתנח
קכג 1 קכג שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֵלֶיךָ נָשָׂאתִי אֶת־עֵינַי הַיֹּשְׁבִי בַּשָּׁמָיִם׃
2 הִנֵּה כְעֵינֵי עֲבָדִים אֶל־יַד אֲדוֹנֵיהֶם כְּעֵינֵי שִׁפְחָה אֶל־יַד
3 גְּבִרְתָּהּ כֵּן עֵינֵינוּ אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַד שֶׁיְּחׇנֵּנוּ׃ חׇנֵּנוּ יְהוָה
4 חׇנֵּנוּ כִּי־רַב שָׂבַעְנוּ בוּז׃ רַבַּת שָׂבְעָה־לָּהּ נַפְשֵׁנוּ הַלַּעַג
קכד 1 הַשַּׁאֲנַנִּים הַבּוּז לִגְאֵיוֹנִים׃ קכד שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד לוּלֵי לגאי יונים ק׳
2 יְהוָה שֶׁהָיָה לָנוּ יֹאמַר־נָא יִשְׂרָאֵל׃ לוּלֵי יְהוָה שֶׁהָיָה לָנוּ
3 4 בְּקוּם עָלֵינוּ אָדָם׃ אֲזַי חַיִּים בְּלָעוּנוּ בַּחֲרוֹת אַפָּם בָּנוּ׃ אֲזַי
5 הַמַּיִם שְׁטָפוּנוּ נַחְלָה עָבַר עַל־נַפְשֵׁנוּ׃ אֲזַי עָבַר עַל־נַפְשֵׁנוּ
6 הַמַּיִם הַזֵּידוֹנִים׃ בָּרוּךְ יְהוָה שֶׁלֹּא נְתָנָנוּ טֶרֶף לְשִׁנֵּיהֶם׃
7 נַפְשֵׁנוּ כְּצִפּוֹר נִמְלְטָה מִפַּח יוֹקְשִׁים הַפַּח נִשְׁבָּר וַאֲנַחְנוּ
קכה 8 נִמְלָטְנוּ׃ עֶזְרֵנוּ בְּשֵׁם יְהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ׃ קכה שִׁיר
1 הַמַּעֲלוֹת הַבֹּטְחִים בַּיהוָה כְּהַר־צִיּוֹן לֹא־יִמּוֹט לְעוֹלָם יֵשֵׁב׃
2 יְרוּשָׁלַ͏ִם הָרִים סָבִיב לָהּ וַיהוָה סָבִיב לְעַמּוֹ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם׃
3 כִּי לֹא יָנוּחַ שֵׁבֶט הָרֶשַׁע עַל גּוֹרַל הַצַּדִּיקִים לְמַעַן לֹא־יִשְׁלְחוּ
4 הַצַּדִּיקִים ׀ בְּעַוְלָתָה יְדֵיהֶם׃ הֵיטִיבָה יְהוָה לַטּוֹבִים וְלִישָׁרִים
5 בְּלִבּוֹתָם׃ וְהַמַּטִּים עֲקַלְקַלּוֹתָם יוֹלִיכֵם יְהוָה אֶת־פֹּעֲלֵי הָאָוֶן
קכו 1 שָׁלוֹם עַל־יִשְׂרָאֵל׃ קכו שִׁיר הַמַּעֲלוֹת בְּשׁוּב יְהוָה אֶת־
2 שִׁיבַת צִיּוֹן הָיִינוּ כְּחֹלְמִים׃ אָז יִמָּלֵא שְׂחוֹק פִּינוּ וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה
3 אָז יֹאמְרוּ בַגּוֹיִם הִגְדִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת עִם־אֵלֶּה׃ הִגְדִּיל יְהוָה
4 לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ הָיִינוּ שְׂמֵחִים׃ שׁוּבָה יְהוָה אֶת־שְׁבוּתֵנוּ כַּאֲפִיקִים שבותנו ק׳

5 6 בַּנֶּגֶב*׃ הַזֹּרְעִים בְּדִמְעָה בְּרִנָּה יִקְצֹרוּ׃ הָלוֹךְ יֵלֵךְ ׀ וּבָכֹה נֹשֵׂא
קכז 1 מֶשֶׁךְ־הַזָּרַע בֹּא־יָבֹא בְרִנָּה נֹשֵׂא אֲלֻמֹּתָיו׃ קכז שִׁיר
הַמַּעֲלוֹת לִשְׁלֹמֹה אִם־יְהוָה ׀ לֹא־יִבְנֶה בַיִת שָׁוְא עָמְלוּ בוֹנָיו
2 בּוֹ אִם־יְהוָה לֹא־יִשְׁמָר־עִיר שָׁוְא ׀ שָׁקַד שׁוֹמֵר׃ שָׁוְא לָכֶם ׀
מַשְׁכִּימֵי קוּם מְאַחֲרֵי־שֶׁבֶת אֹכְלֵי לֶחֶם הָעֲצָבִים כֵּן יִתֵּן לִידִידוֹ
3 4 שֵׁנָא׃ הִנֵּה נַחֲלַת יְהוָה בָּנִים שָׂכָר פְּרִי הַבָּטֶן׃ כְּחִצִּים בְּיַד
5 גִּבּוֹר כֵּן בְּנֵי הַנְּעוּרִים׃ אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר מִלֵּא אֶת־אַשְׁפָּתוֹ
קכח 1 מֵהֶם לֹא יֵבֹשׁוּ כִּי־יְדַבְּרוּ אֶת־אוֹיְבִים בַּשָּׁעַר׃ קכח שִׁיר
2 הַמַּעֲלוֹת אַשְׁרֵי כָּל־יְרֵא יְהוָה הַהֹלֵךְ בִּדְרָכָיו׃ יְגִיעַ כַּפֶּיךָ כִּי
3 תֹאכֵל אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ׃ אֶשְׁתְּךָ ׀ כְּגֶפֶן פֹּרִיָּה בְּיַרְכְּתֵי בֵיתֶךָ
4 בָּנֶיךָ כִּשְׁתִלֵי זֵיתִים סָבִיב לְשֻׁלְחָנֶךָ׃ הִנֵּה כִי־כֵן יְבֹרַךְ גָּבֶר
5 יְרֵא יְהוָה׃ יְבָרֶכְךָ יְהוָה מִצִּיּוֹן וּרְאֵה בְּטוּב יְרוּשָׁלִָם כֹּל יְמֵי
6 קכט 1 חַיֶּיךָ׃ וּרְאֵה־בָנִים לְבָנֶיךָ שָׁלוֹם עַל־יִשְׂרָאֵל׃ קכט שִׁיר
2 הַמַּעֲלוֹת רַבַּת צְרָרוּנִי מִנְּעוּרָי* יֹאמַר־נָא יִשְׂרָאֵל׃ רַבַּת צְרָרוּנִי
3 מִנְּעוּרָי גַּם לֹא־יָכְלוּ לִי׃ עַל־גַּבִּי חָרְשׁוּ חֹרְשִׁים הֶאֱרִיכוּ
4 5 *לְמַעֲנוֹתָם׃ יְהוָה צַדִּיק קִצֵּץ עֲבוֹת רְשָׁעִים׃ יֵבֹשׁוּ וְיִסֹּגוּ אָחוֹר
6 7 כֹּל שֹׂנְאֵי צִיּוֹן׃ יִהְיוּ כַּחֲצִיר גַּגּוֹת שֶׁקַּדְמַת שָׁלַף יָבֵשׁ׃ שֶׁלֹּא
8 מִלֵּא כַפּוֹ קוֹצֵר וְחִצְנוֹ מְעַמֵּר׃ וְלֹא אָמְרוּ ׀ הָעֹבְרִים בִּרְכַּת
קל 1 יְהוָה אֲלֵיכֶם בֵּרַכְנוּ אֶתְכֶם בְּשֵׁם יְהוָה׃ קל שִׁיר הַמַּעֲלוֹת
2 מִמַּעֲמַקִּים קְרָאתִיךָ יְהוָה׃ אֲדֹנָי שִׁמְעָה בְקוֹלִי תִּהְיֶינָה אָזְנֶיךָ
3 קַשֻּׁבוֹת לְקוֹל תַּחֲנוּנָי׃ אִם־עֲוֺנוֹת תִּשְׁמָר־יָהּ אֲדֹנָי מִי יַעֲמֹד׃
4 5 כִּי־עִמְּךָ הַסְּלִיחָה לְמַעַן תִּוָּרֵא׃ קִוִּיתִי יְהוָה קִוְּתָה נַפְשִׁי וְלִדְבָרוֹ
6 7 הוֹחָלְתִּי׃ נַפְשִׁי לַאדֹנָי מִשֹּׁמְרִים לַבֹּקֶר שֹׁמְרִים לַבֹּקֶר׃ יַחֵל
8 יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה כִּי־עִם־יְהוָה הַחֶסֶד* וְהַרְבֵּה עִמּוֹ פְדוּת׃ וְהוּא
קלא 1 יִפְדֶּה אֶת־יִשְׂרָאֵל מִכֹּל עֲוֺנֹתָיו׃ קלא שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד
יְהוָה ׀ לֹא־גָבַהּ לִבִּי וְלֹא־רָמוּ עֵינַי* וְלֹא־הִלַּכְתִּי ׀ בִּגְדֹלוֹת
2 וּבְנִפְלָאוֹת מִמֶּנִּי׃ אִם־לֹא שִׁוִּיתִי ׀ וְדוֹמַמְתִּי נַפְשִׁי כְּגָמֻל עֲלֵי
3 אִמּוֹ כַּגָּמֻל עָלַי נַפְשִׁי׃ יַחֵל יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה מֵעַתָּה וְעַד־

סגול בס"פ
פתח באתנח
למעניתם ק'
סגול באתנח
פתח באתנח

קלב 1 עוֹלָם׃ קלב שִׁיר הַמַּעֲלוֹת זְכוֹר־יְהוָה לְדָוִד אֵת כָּל־עֻנּוֹתוֹ׃
2 3 אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַיהוָה נָדַר לַאֲבִיר יַעֲקֹב׃ אִם־אָבֹא בְּאֹהֶל בֵּיתִי
4 אִם־אֶעֱלֶה עַל־עֶרֶשׂ יְצוּעָי׃ אִם־אֶתֵּן שְׁנָת לְעֵינָי לְעַפְעַפַּי
5 6 תְּנוּמָה׃ עַד־אֶמְצָא מָקוֹם לַיהוָה מִשְׁכָּנוֹת לַאֲבִיר יַעֲקֹב׃ הִנֵּה־
7 שְׁמַעֲנוּהָ בְאֶפְרָתָה מְצָאנוּהָ בִּשְׂדֵי־יָעַר׃ נָבוֹאָה לְמִשְׁכְּנוֹתָיו
8 נִשְׁתַּחֲוֶה לַהֲדֹם רַגְלָיו׃ קוּמָה יְהוָה לִמְנוּחָתֶךָ אַתָּה וַאֲרוֹן עֻזֶּךָ׃
9 10 כֹּהֲנֶיךָ יִלְבְּשׁוּ־צֶדֶק וַחֲסִידֶיךָ יְרַנֵּנוּ׃ בַּעֲבוּר דָּוִד עַבְדֶּךָ אַל־
11 תָּשֵׁב פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ׃ נִשְׁבַּע־יְהוָה ׀ לְדָוִד אֱמֶת לֹא־יָשׁוּב מִמֶּנָּה
12 מִפְּרִי בִטְנְךָ אָשִׁית לְכִסֵּא־לָךְ׃ אִם־יִשְׁמְרוּ בָנֶיךָ ׀ בְּרִיתִי וְעֵדֹתִי
13 זוֹ אֲלַמְּדֵם גַּם־בְּנֵיהֶם עֲדֵי־עַד יֵשְׁבוּ לְכִסֵּא־לָךְ׃ כִּי־בָחַר יְהוָה
14 בְּצִיּוֹן אִוָּהּ לְמוֹשָׁב לוֹ׃ זֹאת־מְנוּחָתִי עֲדֵי־עַד פֹּה אֵשֵׁב כִּי
15 16 אִוִּתִיהָ׃ צֵידָהּ בָּרֵךְ אֲבָרֵךְ אֶבְיוֹנֶיהָ אַשְׂבִּיעַ לָחֶם׃ וְכֹהֲנֶיהָ
17 אַלְבִּישׁ יֶשַׁע וַחֲסִידֶיהָ רַנֵּן יְרַנֵּנוּ׃ שָׁם ׀ אַצְמִיחַ קֶרֶן לְדָוִד
18 עָרַכְתִּי נֵר לִמְשִׁיחִי׃ אוֹיְבָיו אַלְבִּישׁ בֹּשֶׁת וְעָלָיו יָצִיץ נִזְרוֹ׃
קלג 1 קלג שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד הִנֵּה מַה־טּוֹב וּמַה־נָּעִים שֶׁבֶת אַחִים
2 גַּם־יָחַד׃ כַּשֶּׁמֶן הַטּוֹב ׀ עַל־הָרֹאשׁ יֹרֵד עַל־הַזָּקָן זְקַן־אַהֲרֹן
3 שֶׁיֹּרֵד עַל־פִּי מִדּוֹתָיו׃ כְּטַל־חֶרְמוֹן שֶׁיֹּרֵד עַל־הַרְרֵי צִיּוֹן כִּי
קלד 1 שָׁם ׀ צִוָּה יְהוָה אֶת־הַבְּרָכָה חַיִּים עַד־הָעוֹלָם׃ קלד שִׁיר
הַמַּעֲלוֹת הִנֵּה ׀ בָּרְכוּ אֶת־יְהוָה כָּל־עַבְדֵי יְהוָה הָעֹמְדִים בְּבֵית־
2 3 יְהוָה בַּלֵּילוֹת׃ שְׂאוּ־יְדֵכֶם קֹדֶשׁ וּבָרְכוּ אֶת־יְהוָה׃ יְבָרֶכְךָ יְהוָה
קלה 1 מִצִּיּוֹן עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ׃ קלה הַלְלוּיָהּ ׀ הַלְלוּ אֶת־שֵׁם
2 יְהוָה הַלְלוּ עַבְדֵי יְהוָה׃ שֶׁעֹמְדִים בְּבֵית יְהוָה בְּחַצְרוֹת בֵּית
3 4 אֱלֹהֵינוּ׃ הַלְלוּיָהּ כִּי־טוֹב יְהוָה זַמְּרוּ לִשְׁמוֹ כִּי נָעִים׃ כִּי־יַעֲקֹב
5 בָּחַר לוֹ יָהּ יִשְׂרָאֵל לִסְגֻלָּתוֹ׃ כִּי אֲנִי יָדַעְתִּי כִּי־גָדוֹל יְהוָה
6 וַאֲדֹנֵינוּ מִכָּל־אֱלֹהִים׃ כֹּל אֲשֶׁר־חָפֵץ יְהוָה עָשָׂה בַּשָּׁמַיִם
7 וּבָאָרֶץ בַּיַּמִּים וְכָל־תְּהֹמוֹת׃ מַעֲלֶה נְשִׂאִים מִקְצֵה הָאָרֶץ
8 בְּרָקִים לַמָּטָר עָשָׂה מוֹצֵא־רוּחַ מֵאוֹצְרוֹתָיו׃ שֶׁהִכָּה בְּכוֹרֵי
9 מִצְרָיִם מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה׃ שָׁלַח ׀ אוֹתֹת וּמֹפְתִים בְּתוֹכֵכִי

כ"ח לחדש

10 מִצְרָיִם בְּפַרְעֹה וּבְכָל־עֲבָדָיו׃ שֶׁהִכָּה גּוֹיִם רַבִּים וְהָרַג מְלָכִים
11 עֲצוּמִים׃ לְסִיחוֹן ׀ מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן וּלְכֹל
12 13 מַמְלְכוֹת כְּנָעַן׃ וְנָתַן אַרְצָם נַחֲלָה נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ׃ יְהוָה
14 שִׁמְךָ לְעוֹלָם יְהוָה זִכְרְךָ לְדֹר־וָדֹר׃ כִּי־יָדִין יְהוָה עַמּוֹ וְעַל־
15 עֲבָדָיו יִתְנֶחָם׃ עֲצַבֵּי הַגּוֹיִם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם׃
16 17 פֶּה־לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ׃ אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא
18 יַאֲזִינוּ אַף אֵין־יֶשׁ־רוּחַ בְּפִיהֶם׃ כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר
19 בֹּטֵחַ בָּהֶם׃ בֵּית יִשְׂרָאֵל בָּרְכוּ אֶת־יְהוָה בֵּית אַהֲרֹן בָּרְכוּ
20 אֶת־יְהוָה׃ בֵּית הַלֵּוִי בָּרְכוּ אֶת־יְהוָה יִרְאֵי יְהוָה
21 בָּרְכוּ אֶת יְהוָה׃ בָּרוּךְ יְהוָה ׀ מִצִּיּוֹן שֹׁכֵן יְרוּשָׁלָםִ הַלְלוּיָהּ׃
1 2 קלו הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ הוֹדוּ לֵאלֹהֵי
3 הָאֱלֹהִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ הוֹדוּ לַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים כִּי לְעוֹלָם
4 5 חַסְדּוֹ׃ לְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת גְּדֹלוֹת לְבַדּוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ לְעֹשֵׂה
6 הַשָּׁמַיִם בִּתְבוּנָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ לְרֹקַע הָאָרֶץ עַל־הַמָּיִם
7 8 כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ לְעֹשֵׂה אוֹרִים גְּדֹלִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ אֶת־
9 הַשֶּׁמֶשׁ לְמֶמְשֶׁלֶת בַּיּוֹם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ אֶת־הַיָּרֵחַ וְכוֹכָבִים
10 לְמֶמְשְׁלוֹת בַּלָּיְלָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ לְמַכֵּה מִצְרַיִם בִּבְכוֹרֵיהֶם
11 כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ וַיּוֹצֵא יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
12 13 בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ לְגֹזֵר יַם־סוּף
14 לִגְזָרִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ וְהֶעֱבִיר יִשְׂרָאֵל בְּתוֹכוֹ כִּי לְעוֹלָם
15 16 חַסְדּוֹ׃ וְנִעֵר פַּרְעֹה וְחֵילוֹ בְיַם־סוּף כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ לְמוֹלִיךְ
17 עַמּוֹ בַּמִּדְבָּר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ לְמַכֵּה מְלָכִים גְּדֹלִים כִּי
18 לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ וַיַּהֲרֹג מְלָכִים אַדִּירִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
19 20 לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן
21 22 כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ וְנָתַן אַרְצָם לְנַחֲלָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ נַחֲלָה
23 לְיִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ שֶׁבְּשִׁפְלֵנוּ זָכַר־לָנוּ כִּי
24 25 לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ וַיִּפְרְקֵנוּ מִצָּרֵינוּ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ נֹתֵן לֶחֶם לְכָל־
26 בָּשָׂר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ הוֹדוּ לְאֵל הַשָּׁמָיִם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃

קלז
1 קלז עַל נַהֲרוֹת ׀ בָּבֶל שָׁם יָשַׁבְנוּ גַּם־בָּכִינוּ בְּזָכְרֵנוּ אֶת־
2 3 צִיּוֹן׃ עַל־עֲרָבִים בְּתוֹכָהּ תָּלִינוּ כִּנֹּרוֹתֵינוּ׃ כִּי שָׁם שְׁאֵלוּנוּ
שׁוֹבֵינוּ דִּבְרֵי־שִׁיר וְתוֹלָלֵינוּ שִׂמְחָה שִׁירוּ לָנוּ מִשִּׁיר צִיּוֹן׃
4 5 אֵיךְ נָשִׁיר אֶת־שִׁיר יְהוָה עַל אַדְמַת נֵכָר׃ אִם־אֶשְׁכָּחֵךְ
6 יְרוּשָׁלָ͏ִם תִּשְׁכַּח יְמִינִי׃ תִּדְבַּק לְשׁוֹנִי ׀ לְחִכִּי אִם־לֹא אֶזְכְּרֵכִי
7 אִם־לֹא אַעֲלֶה אֶת־יְרוּשָׁלַ͏ִם עַל רֹאשׁ שִׂמְחָתִי׃ זְכֹר יְהוָה ׀
לִבְנֵי אֱדוֹם אֵת יוֹם יְרוּשָׁלָ͏ִם הָאֹמְרִים עָרוּ ׀ עָרוּ עַד הַיְסוֹד
8 בָּהּ׃ בַּת־בָּבֶל הַשְּׁדוּדָה אַשְׁרֵי שֶׁיְשַׁלֶּם־לָךְ אֶת־גְּמוּלֵךְ
9 שֶׁגָּמַלְתְּ לָנוּ׃ אַשְׁרֵי שֶׁיֹּאחֵז וְנִפֵּץ אֶת־עֹלָלַיִךְ אֶל־הַסָּלַע׃

פתח באתנח

קלח
1 2 קלח לְדָוִד ׀ אוֹדְךָ בְכָל־לִבִּי נֶגֶד אֱלֹהִים אֲזַמְּרֶךָּ׃ אֶשְׁתַּחֲוֶה
אֶל־הֵיכַל קָדְשְׁךָ וְאוֹדֶה אֶת־שְׁמֶךָ עַל־חַסְדְּךָ וְעַל־אֲמִתֶּךָ
3 כִּי־הִגְדַּלְתָּ עַל־כָּל־שִׁמְךָ אִמְרָתֶךָ׃ בְּיוֹם קָרָאתִי וַתַּעֲנֵנִי
4 תַּרְהִבֵנִי בְנַפְשִׁי עֹז׃ יוֹדוּךָ יְהוָה כָּל־מַלְכֵי־אָרֶץ כִּי שָׁמְעוּ
5 6 אִמְרֵי־פִיךָ׃ וְיָשִׁירוּ בְּדַרְכֵי יְהוָה כִּי־גָדוֹל כְּבוֹד יְהוָה׃ כִּי־רָם
7 יְהוָה וְשָׁפָל יִרְאֶה וְגָבֹהַּ מִמֶּרְחָק יְיֵדָע׃ אִם־אֵלֵךְ ׀ בְּקֶרֶב צָרָה
8 תְּחַיֵּנִי עַל אַף אֹיְבַי תִּשְׁלַח יָדֶךָ וְתוֹשִׁיעֵנִי יְמִינֶךָ׃ יְהוָה
יִגְמֹר בַּעֲדִי יְהוָה חַסְדְּךָ לְעוֹלָם מַעֲשֵׂי יָדֶיךָ אַל־תֶּרֶף׃

ב׳ בחולם

קלט
1 2 קלט לַמְנַצֵּחַ לְדָוִד מִזְמוֹר יְהוָה חֲקַרְתַּנִי וַתֵּדָע׃ אַתָּה יָדַעְתָּ
3 שִׁבְתִּי וְקוּמִי בַּנְתָּה לְרֵעִי מֵרָחוֹק׃ אָרְחִי וְרִבְעִי זֵרִיתָ וְכָל־
4 דְּרָכַי הִסְכַּנְתָּה׃ כִּי אֵין מִלָּה בִּלְשׁוֹנִי הֵן יְהוָה יָדַעְתָּ כֻלָּהּ׃
5 6 אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי וַתָּשֶׁת עָלַי כַּפֶּכָה׃ פְּלִאיָה דַעַת מִמֶּנִּי
7 נִשְׂגְּבָה לֹא־אוּכַל לָהּ׃ אָנָה אֵלֵךְ מֵרוּחֶךָ וְאָנָה מִפָּנֶיךָ
8 אֶבְרָח׃ אִם־אֶסַּק שָׁמַיִם שָׁם אָתָּה וְאַצִּיעָה שְּׁאוֹל הִנֶּךָּ׃
9 10 אֶשָּׂא כַנְפֵי־שָׁחַר אֶשְׁכְּנָה בְּאַחֲרִית יָם׃ גַּם־שָׁם יָדְךָ תַנְחֵנִי
11 וְתֹאחֲזֵנִי יְמִינֶךָ׃ וָאֹמַר אַךְ־חֹשֶׁךְ יְשׁוּפֵנִי וְלַיְלָה אוֹר בַּעֲדֵנִי׃
12 גַּם־חֹשֶׁךְ לֹא־יַחְשִׁיךְ מִמֶּךָ וְלַיְלָה כַּיּוֹם יָאִיר כַּחֲשֵׁיכָה כָּאוֹרָה׃
13 14 כִּי־אַתָּה קָנִיתָ כִלְיֹתָי תְּסֻכֵּנִי בְּבֶטֶן אִמִּי׃ אוֹדְךָ עַל כִּי
15 נוֹרָאוֹת נִפְלֵיתִי נִפְלָאִים מַעֲשֶׂיךָ וְנַפְשִׁי יֹדַעַת מְאֹד׃ לֹא־

פתח בס״פ

פליאה ק׳

סגול באתנח ולו׳ ק׳

נִכְחַד עָצְמִי מִמֶּךָּ אֲשֶׁר־עֻשֵּׂיתִי בַסֵּתֶר רֻקַּמְתִּי בְּתַחְתִּיּוֹת
16 אָרֶץ׃ גָּלְמִי ׀ רָאוּ עֵינֶיךָ וְעַל־סִפְרְךָ כֻּלָּם יִכָּתֵבוּ יָמִים יֻצָּרוּ
17 וְלֹא אֶחָד בָּהֶם׃ וְלִי מַה־יָּקְרוּ רֵעֶיךָ אֵל מֶה עָצְמוּ רָאשֵׁיהֶם׃
18 19 אֶסְפְּרֵם מֵחוֹל יִרְבּוּן הֱקִיצֹתִי וְעוֹדִי עִמָּךְ׃ אִם־תִּקְטֹל אֱלוֹהַּ ׀
20 רָשָׁע וְאַנְשֵׁי דָמִים סוּרוּ מֶנִּי׃ אֲשֶׁר יֹמְרוּךָ לִמְזִמָּה נָשׂוּא
21 לַשָּׁוְא עָרֶיךָ׃ הֲלוֹא־מְשַׂנְאֶיךָ יְהוָה ׀ אֶשְׂנָא וּבִתְקוֹמְמֶיךָ
22 23 אֶתְקוֹטָט׃ תַּכְלִית שִׂנְאָה שְׂנֵאתִים לְאוֹיְבִים הָיוּ לִי׃ חָקְרֵנִי
24 אֵל וְדַע לְבָבִי בְּחָנֵנִי וְדַע שַׂרְעַפָּי׃ וּרְאֵה אִם־דֶּרֶךְ־עֹצֶב בִּי
וּנְחֵנִי בְּדֶרֶךְ עוֹלָם׃

כ״פ לחדש

קמ 1 לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד׃ 2 חַלְּצֵנִי
3 יְהוָה מֵאָדָם רָע מֵאִישׁ חֲמָסִים תִּנְצְרֵנִי׃ אֲשֶׁר חָשְׁבוּ רָעוֹת
4 בְּלֵב כָּל־יוֹם יָגוּרוּ מִלְחָמוֹת׃ שָׁנְנוּ לְשׁוֹנָם כְּמוֹ נָחָשׁ חֲמַת
5 עַכְשׁוּב תַּחַת שְׂפָתֵימוֹ סֶלָה׃ שָׁמְרֵנִי יְהוָה ׀ מִידֵי רָשָׁע
6 מֵאִישׁ חֲמָסִים תִּנְצְרֵנִי אֲשֶׁר חָשְׁבוּ לִדְחוֹת פְּעָמָי׃ טָמְנוּ
גֵאִים פַּח לִי וַחֲבָלִים פָּרְשׂוּ רֶשֶׁת לְיַד מַעְגָּל מֹקְשִׁים שָׁתוּ־לִי
7 סֶלָה׃ אָמַרְתִּי לַיהוָה אֵלִי אָתָּה הַאֲזִינָה יְהוָה קוֹל תַּחֲנוּנָי׃
8 9 יְהוִה אֲדֹנָי עֹז יְשׁוּעָתִי סַכֹּתָה לְרֹאשִׁי בְּיוֹם נָשֶׁק׃ אַל־תִּתֵּן
10 יְהוָה מַאֲוַיֵּי רָשָׁע זְמָמוֹ אַל־תָּפֵק יָרוּמוּ סֶלָה׃ רֹאשׁ מְסִבָּי
11 עֲמַל שְׂפָתֵימוֹ יְכַסֵּמוֹ׃ יִמּוֹטוּ עֲלֵיהֶם גֶּחָלִים בָּאֵשׁ יַפִּלֵם
12 בְּמַהֲמֹרוֹת בַּל־יָקוּמוּ׃ אִישׁ לָשׁוֹן בַּל־יִכּוֹן בָּאָרֶץ אִישׁ־חָמָס
13 רָע יְצוּדֶנּוּ לְמַדְחֵפֹת׃ יָדַעְתָּ כִּי־יַעֲשֶׂה יְהוָה דִּין עָנִי מִשְׁפַּט
14 אֶבְיֹנִים׃ אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת־פָּנֶיךָ׃

קמא 1 מִזְמוֹר לְדָוִד יְהוָה קְרָאתִיךָ חוּשָׁה לִּי
2 הַאֲזִינָה קוֹלִי בְּקָרְאִי־לָךְ׃ תִּכּוֹן תְּפִלָּתִי קְטֹרֶת לְפָנֶיךָ מַשְׂאַת
3 כַּפַּי מִנְחַת־עָרֶב׃ שִׁיתָה יְהוָה שָׁמְרָה לְפִי נִצְּרָה עַל־דַּל
4 שְׂפָתָי׃ אַל־תַּט־לִבִּי ׀ לְדָבָר־רָע לְהִתְעוֹלֵל עֲלִלוֹת ׀ בְּרֶשַׁע
5 אֶת־אִישִׁים פֹּעֲלֵי־אָוֶן וּבַל־אֶלְחַם בְּמַנְעַמֵּיהֶם׃ יֶהֶלְמֵנִי צַדִּיק ׀
חֶסֶד וְיוֹכִיחֵנִי שֶׁמֶן רֹאשׁ אַל־יָנִי רֹאשִׁי כִּי־עוֹד וּתְפִלָּתִי
6 בְּרָעוֹתֵיהֶם׃ נִשְׁמְטוּ בִידֵי־סֶלַע שֹׁפְטֵיהֶם וְשָׁמְעוּ אֲמָרַי כִּי

7 8 נָעֵמוּ׃ כְּמוֹ פֹלֵחַ וּבֹקֵעַ בָּאָרֶץ נִפְזְרוּ עֲצָמֵינוּ לְפִי שְׁאוֹל׃ כִּי
9 אֵלֶיךָ ׀ יֱהוִה אֲדֹנָי עֵינָי בְּכָה חָסִיתִי אַל־תְּעַר נַפְשִׁי׃ שָׁמְרֵנִי
10 מִידֵי פַח יָקְשׁוּ לִי וּמֹקְשׁוֹת פֹּעֲלֵי אָוֶן׃ יִפְּלוּ בְמַכְמֹרָיו רְשָׁעִים
קמב 1 יַחַד אָנֹכִי עַד־אֶעֱבוֹר׃ קמב מַשְׂכִּיל לְדָוִד בִּהְיוֹתוֹ
2 בַמְּעָרָה תְפִלָּה׃ קוֹלִי אֶל־יְהוָה אֶזְעָק קוֹלִי אֶל־יְהוָה אֶתְחַנָּן׃
3 4 אֶשְׁפֹּךְ לְפָנָיו שִׂיחִי צָרָתִי לְפָנָיו אַגִּיד׃ בְּהִתְעַטֵּף עָלַי ׀ רוּחִי
5 וְאַתָּה יָדַעְתָּ נְתִיבָתִי בְּאֹרַח־זוּ אֲהַלֵּךְ טָמְנוּ פַח לִי׃ הַבֵּיט
יָמִין ׀ וּרְאֵה וְאֵין־לִי מַכִּיר אָבַד מָנוֹס מִמֶּנִּי אֵין דּוֹרֵשׁ
6 לְנַפְשִׁי׃ זָעַקְתִּי אֵלֶיךָ יְהוָה אָמַרְתִּי אַתָּה מַחְסִי חֶלְקִי בְּאֶרֶץ
7 הַחַיִּים׃ הַקְשִׁיבָה ׀ אֶל־רִנָּתִי כִּי־דַלּוֹתִי מְאֹד הַצִּילֵנִי מֵרֹדְפַי
8 כִּי אָמְצוּ מִמֶּנִּי׃ הוֹצִיאָה מִמַּסְגֵּר ׀ נַפְשִׁי לְהוֹדוֹת אֶת־שְׁמֶךָ
קמג 1 בִּי יַכְתִּרוּ צַדִּיקִים כִּי תִגְמֹל עָלָי׃ קמג מִזְמוֹר לְדָוִד
יְהוָה ׀ שְׁמַע תְּפִלָּתִי הַאֲזִינָה אֶל־תַּחֲנוּנַי בֶּאֱמֻנָתְךָ עֲנֵנִי
2 בְּצִדְקָתֶךָ׃ וְאַל־תָּבוֹא בְמִשְׁפָּט אֶת־עַבְדֶּךָ כִּי לֹא־יִצְדַּק לְפָנֶיךָ
3 כָל־חָי׃ כִּי רָדַף אוֹיֵב ׀ נַפְשִׁי דִּכָּא לָאָרֶץ חַיָּתִי הוֹשִׁיבַנִי
4 בְמַחֲשַׁכִּים כְּמֵתֵי עוֹלָם׃ וַתִּתְעַטֵּף עָלַי רוּחִי בְּתוֹכִי יִשְׁתּוֹמֵם
5 לִבִּי׃ זָכַרְתִּי יָמִים ׀ מִקֶּדֶם הָגִיתִי בְכָל־פָּעֳלֶךָ בְּמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ
6 7 אֲשׂוֹחֵחַ׃ פֵּרַשְׂתִּי יָדַי אֵלֶיךָ נַפְשִׁי ׀ כְּאֶרֶץ־עֲיֵפָה לְךָ סֶלָה׃ מַהֵר
עֲנֵנִי ׀ יְהוָה כָּלְתָה רוּחִי אַל־תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ מִמֶּנִּי וְנִמְשַׁלְתִּי עִם־
8 יֹרְדֵי בוֹר׃ הַשְׁמִיעֵנִי בַבֹּקֶר ׀ חַסְדֶּךָ כִּי־בְךָ בָטָחְתִּי הוֹדִיעֵנִי דֶּרֶךְ־
9 זוּ אֵלֵךְ כִּי־אֵלֶיךָ נָשָׂאתִי נַפְשִׁי׃ הַצִּילֵנִי מֵאֹיְבַי ׀ יְהוָה אֵלֶיךָ
10 כִסִּתִי׃ לַמְּדֵנִי ׀ לַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ כִּי־אַתָּה אֱלוֹהָי רוּחֲךָ טוֹבָה
11 תַּנְחֵנִי בְּאֶרֶץ מִישׁוֹר׃ לְמַעַן־שִׁמְךָ יְהוָה תְּחַיֵּנִי בְּצִדְקָתְךָ ׀
12 תּוֹצִיא מִצָּרָה נַפְשִׁי׃ וּבְחַסְדְּךָ תַּצְמִית אֹיְבָי וְהַאֲבַדְתָּ כָּל־
קמד 1 צֹרְרֵי נַפְשִׁי כִּי אֲנִי עַבְדֶּךָ׃ קמד לְדָוִד ׀ בָּרוּךְ יְהוָה ׀ צוּרִי
2 הַמְלַמֵּד יָדַי לַקְרָב אֶצְבְּעוֹתַי לַמִּלְחָמָה׃ חַסְדִּי וּמְצוּדָתִי מִשְׂגַּבִּי
3 וּמְפַלְטִי לִי מָגִנִּי וּבוֹ חָסִיתִי הָרוֹדֵד עַמִּי תַחְתָּי׃ יְהוָה מָה־
4 אָדָם וַתֵּדָעֵהוּ בֶּן־אֱנוֹשׁ וַתְּחַשְּׁבֵהוּ׃ אָדָם לַהֶבֶל דָּמָה יָמָיו כְּצֵל

פתח באתנח

פתח באתנח

5 6 עוֹבֵר׃ יְהוָה הַט־שָׁמֶיךָ וְתֵרֵד גַּע בֶּהָרִים וְיֶעֱשָׁנוּ׃ בְּרק בָּרָק
7 וּתְפִיצֵם שְׁלַח חִצֶּיךָ וּתְהֻמֵּם׃ שְׁלַח יָדֶיךָ מִמָּרוֹם פְּצֵנִי וְהַצִּילֵנִי
8 מִמַּיִם רַבִּים מִיַּד בְּנֵי־נֵכָר׃ אֲשֶׁר פִּיהֶם דִּבֶּר־שָׁוְא וִימִינָם יְמִין
9 שָׁקֶר׃ אֱלֹהִים שִׁיר חָדָשׁ אָשִׁירָה לָּךְ בְּנֵבֶל עָשׂוֹר אֲזַמְּרָה־לָּךְ׃
10 הַנּוֹתֵן תְּשׁוּעָה לַמְּלָכִים הַפּוֹצֶה אֶת־דָּוִד עַבְדּוֹ מֵחֶרֶב רָעָה׃
11 פְּצֵנִי וְהַצִּילֵנִי מִיַּד בְּנֵי־נֵכָר אֲשֶׁר פִּיהֶם דִּבֶּר־שָׁוְא וִימִינָם יְמִין
12 שָׁקֶר׃ אֲשֶׁר בָּנֵינוּ ׀ כִּנְטִעִים מְגֻדָּלִים בִּנְעוּרֵיהֶם בְּנוֹתֵינוּ
13 כְזָוִיֹּת מְחֻטָּבוֹת תַּבְנִית הֵיכָל׃ מְזָוֵינוּ מְלֵאִים מְפִיקִים מִזַּן
14 אֶל־זַן צֹאונֵנוּ מַאֲלִיפוֹת מְרֻבָּבוֹת בְּחוּצוֹתֵינוּ׃ אַלּוּפֵינוּ מְסֻבָּלִים יתיר ו׳
15 אֵין פֶּרֶץ וְאֵין יוֹצֵאת וְאֵין צְוָחָה בִּרְחֹבֹתֵינוּ׃ אַשְׁרֵי הָעָם
קמה 1 שֶׁכָּכָה לּוֹ אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁיְהוָה אֱלֹהָיו׃ קמה תְּהִלָּה לְדָוִד לי׳ לחודיה
אֲרוֹמִמְךָ אֱלוֹהַי הַמֶּלֶךְ וַאֲבָרְכָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד׃
2 בְּכָל־יוֹם אֲבָרְכֶךָּ וַאֲהַלְלָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד׃
3 גָּדוֹל יְהוָה וּמְהֻלָּל מְאֹד וְלִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֵקֶר׃
4 דּוֹר לְדוֹר יְשַׁבַּח מַעֲשֶׂיךָ וּגְבוּרֹתֶיךָ יַגִּידוּ׃
5 הֲדַר כְּבוֹד הוֹדֶךָ וְדִבְרֵי נִפְלְאֹתֶיךָ אָשִׂיחָה׃
6 וֶעֱזוּז נוֹרְאֹתֶיךָ יֹאמֵרוּ וּגְדוּלֹּתְךָ* אֲסַפְּרֶנָּה׃ וגדולתך ק׳
7 זֵכֶר רַב־טוּבְךָ יַבִּיעוּ וְצִדְקָתְךָ יְרַנֵּנוּ׃
8 חַנּוּן וְרַחוּם יְהוָה אֶרֶךְ אַפַּיִם וּגְדוֹל*־חָסֶד׃ יתיר ו׳
9 טוֹב־יְהוָה לַכֹּל וְרַחֲמָיו עַל־כָּל־מַעֲשָׂיו׃
10 יוֹדוּךָ יְהוָה כָּל־מַעֲשֶׂיךָ וַחֲסִידֶיךָ יְבָרְכוּכָה׃
11 כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ יֹאמֵרוּ וּגְבוּרָתְךָ יְדַבֵּרוּ׃
12 לְהוֹדִיעַ לִבְנֵי הָאָדָם גְּבוּרֹתָיו וּכְבוֹד הֲדַר מַלְכוּתוֹ׃
13 מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל־עֹלָמִים וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל־דּוֹר וָדֹר׃
14 סוֹמֵךְ יְהוָה לְכָל־הַנֹּפְלִים וְזוֹקֵף לְכָל־הַכְּפוּפִים׃
15 עֵינֵי כֹל אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּ וְאַתָּה נוֹתֵן־לָהֶם אֶת־אָכְלָם בְּעִתּוֹ׃
16 פּוֹתֵחַ אֶת־יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל־חַי רָצוֹן׃
17 צַדִּיק יְהוָה בְּכָל־דְּרָכָיו וְחָסִיד בְּכָל־מַעֲשָׂיו׃

18 קָרוֹב יְהוָה לְכָל־קֹרְאָיו לְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָאֻהוּ בֶאֱמֶת׃
19 רְצוֹן־יְרֵאָיו יַעֲשֶׂה וְאֶת־שַׁוְעָתָם יִשְׁמַע וְיוֹשִׁיעֵם׃
20 שׁוֹמֵר יְהוָה אֶת־כָּל־אֹהֲבָיו וְאֵת כָּל־הָרְשָׁעִים יַשְׁמִיד׃
21 תְּהִלַּת יְהוָה יְדַבֶּר פִּי וִיבָרֵךְ כָּל־בָּשָׂר שֵׁם קָדְשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד׃
קמו 1 2 קמו הַלְלוּ־יָהּ הַלְלִי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה׃ אֲהַלְלָה יְהוָה בְּחַיָּי
3 אֲזַמְּרָה לֵאלֹהַי בְּעוֹדִי׃ אַל־תִּבְטְחוּ בִנְדִיבִים בְּבֶן־אָדָם ׀ שֶׁאֵין
4 לוֹ תְשׁוּעָה׃ תֵּצֵא רוּחוֹ יָשֻׁב לְאַדְמָתוֹ בַּיּוֹם הַהוּא אָבְדוּ
5 עֶשְׁתֹּנֹתָיו׃ אַשְׁרֵי שֶׁאֵל יַעֲקֹב בְּעֶזְרוֹ שִׂבְרוֹ עַל־יְהוָה אֱלֹהָיו׃
6 עֹשֶׂה ׀ שָׁמַיִם וָאָרֶץ אֶת־הַיָּם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּם הַשֹּׁמֵר אֱמֶת
7 לְעוֹלָם׃ עֹשֶׂה מִשְׁפָּט ׀ לָעֲשׁוּקִים נֹתֵן לֶחֶם לָרְעֵבִים יְהוָה
8 מַתִּיר אֲסוּרִים׃ יְהוָה ׀ פֹּקֵחַ עִוְרִים יְהוָה זֹקֵף כְּפוּפִים יְהוָה
9 אֹהֵב צַדִּיקִים׃ יְהוָה ׀ שֹׁמֵר אֶת־גֵּרִים יָתוֹם וְאַלְמָנָה יְעוֹדֵד
10 וְדֶרֶךְ רְשָׁעִים יְעַוֵּת׃ יִמְלֹךְ יְהוָה ׀ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר
קמז 1 וָדֹר הַלְלוּ־יָהּ׃ קמז הַלְלוּ־יָהּ ׀ כִּי־טוֹב זַמְּרָה אֱלֹהֵינוּ כִּי־נָעִים
2 3 נָאוָה תְהִלָּה׃ בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַםִ יְהוָה נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל יְכַנֵּס׃ הָרֹפֵא
4 לִשְׁבוּרֵי לֵב וּמְחַבֵּשׁ לְעַצְּבוֹתָם׃ מוֹנֶה מִסְפָּר לַכּוֹכָבִים לְכֻלָּם
5 שֵׁמוֹת יִקְרָא׃ גָּדוֹל אֲדוֹנֵינוּ וְרַב־כֹּחַ לִתְבוּנָתוֹ אֵין מִסְפָּר׃
6 7 מְעוֹדֵד עֲנָוִים יְהוָה מַשְׁפִּיל רְשָׁעִים עֲדֵי־אָרֶץ׃ עֱנוּ לַיהוָה
8 בְּתוֹדָה זַמְּרוּ לֵאלֹהֵינוּ בְכִנּוֹר׃ הַמְכַסֶּה שָׁמַיִם ׀ בְּעָבִים הַמֵּכִין
9 לָאָרֶץ מָטָר הַמַּצְמִיחַ הָרִים חָצִיר׃ נוֹתֵן לִבְהֵמָה לַחְמָהּ לִבְנֵי
10 עֹרֵב אֲשֶׁר יִקְרָאוּ׃ לֹא בִגְבוּרַת הַסּוּס יֶחְפָּץ לֹא־בְשׁוֹקֵי הָאִישׁ
11 12 יִרְצֶה׃ רוֹצֶה יְהוָה אֶת־יְרֵאָיו אֶת־הַמְיַחֲלִים לְחַסְדּוֹ׃ שַׁבְּחִי
13 יְרוּשָׁלַםִ אֶת־יְהוָה הַלְלִי אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן׃ כִּי־חִזַּק בְּרִיחֵי שְׁעָרָיִךְ
14 בֵּרַךְ בָּנַיִךְ בְּקִרְבֵּךְ׃ הַשָּׂם גְּבוּלֵךְ שָׁלוֹם חֵלֶב חִטִּים יַשְׂבִּיעֵךְ׃
15 16 הַשֹּׁלֵחַ אִמְרָתוֹ אָרֶץ עַד־מְהֵרָה יָרוּץ דְּבָרוֹ׃ הַנֹּתֵן שֶׁלֶג
17 כַּצָּמֶר כְּפוֹר כָּאֵפֶר יְפַזֵּר׃ מַשְׁלִיךְ קַרְחוֹ כְפִתִּים לִפְנֵי קָרָתוֹ
18 19 מִי יַעֲמֹד׃ יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וְיַמְסֵם יַשֵּׁב רוּחוֹ יִזְּלוּ־מָיִם׃ מַגִּיד
20 דְּבָרָו לְיַעֲקֹב חֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל׃ לֹא עָשָׂה כֵן ׀ לְכָל־

קמח 1 גּוֹי וּמִשְׁפָּטִים בַּל־יְדָעוּם הַלְלוּיָהּ׃ קמח הַלְלוּיָהּ ׀ הַלְלוּ
2 אֶת־יְהוָה מִן־הַשָּׁמַיִם הַלְלוּהוּ בַּמְּרוֹמִים׃ הַלְלוּהוּ כָל־מַלְאָכָיו
3 הַלְלוּהוּ כָּל־צְבָאָו׃ הַלְלוּהוּ שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ הַלְלוּהוּ כָּל־כּוֹכְבֵי אוֹר׃
4 5 הַלְלוּהוּ שְׁמֵי הַשָּׁמָיִם וְהַמַּיִם אֲשֶׁר ׀ מֵעַל הַשָּׁמָיִם׃ יְהַלְלוּ
6 אֶת־שֵׁם יְהוָה כִּי הוּא צִוָּה וְנִבְרָאוּ׃ וַיַּעֲמִידֵם לָעַד לְעוֹלָם
7 חָק־נָתַן וְלֹא יַעֲבוֹר׃ הַלְלוּ אֶת־יְהוָה מִן־הָאָרֶץ תַּנִּינִים וְכָל
8 תְּהֹמוֹת׃ אֵשׁ וּבָרָד שֶׁלֶג וְקִיטוֹר רוּחַ סְעָרָה עֹשָׂה דְבָרוֹ׃
9 10 הֶהָרִים וְכָל־גְּבָעוֹת עֵץ פְּרִי וְכָל־אֲרָזִים׃ הַחַיָּה וְכָל־בְּהֵמָה
11 רֶמֶשׂ וְצִפּוֹר כָּנָף׃ מַלְכֵי־אֶרֶץ וְכָל־לְאֻמִּים שָׂרִים וְכָל־שֹׁפְטֵי
12 13 אָרֶץ׃ בַּחוּרִים וְגַם־בְּתוּלוֹת זְקֵנִים עִם־נְעָרִים׃ יְהַלְלוּ ׀ אֶת
14 שֵׁם יְהוָה כִּי־נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ הוֹדוֹ עַל־אֶרֶץ וְשָׁמָיִם׃ וַיָּרֶם
קֶרֶן ׀ לְעַמּוֹ תְּהִלָּה לְכָל־חֲסִידָיו לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַם קְרֹבוֹ הַלְלוּיָהּ׃
קמט 1 קמט הַלְלוּיָהּ ׀ שִׁירוּ לַיהוָה שִׁיר חָדָשׁ תְּהִלָּתוֹ בִּקְהַל חֲסִידִים׃
2 3 יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל בְּעֹשָׂיו בְּנֵי־צִיּוֹן יָגִילוּ בְמַלְכָּם׃ יְהַלְלוּ שְׁמוֹ
4 בְמָחוֹל בְּתֹף וְכִנּוֹר יְזַמְּרוּ־לוֹ׃ כִּי־רוֹצֶה יְהוָה בְּעַמּוֹ יְפָאֵר
5 עֲנָוִים בִּישׁוּעָה׃ יַעְלְזוּ חֲסִידִים בְּכָבוֹד יְרַנְּנוּ עַל־מִשְׁכְּבוֹתָם׃
6 7 רוֹמְמוֹת אֵל בִּגְרוֹנָם וְחֶרֶב פִּיפִיּוֹת בְּיָדָם׃ לַעֲשׂוֹת נְקָמָה
8 בַּגּוֹיִם תּוֹכֵחוֹת בַּלְאֻמִּים׃ לֶאְסֹר מַלְכֵיהֶם בְּזִקִּים וְנִכְבְּדֵיהֶם
9 בְּכַבְלֵי בַרְזֶל׃ לַעֲשׂוֹת בָּהֶם ׀ מִשְׁפָּט כָּתוּב הָדָר הוּא לְכָל
קנ 1 חֲסִידָיו הַלְלוּיָהּ׃ קנ הַלְלוּיָהּ ׀ הַלְלוּ־אֵל בְּקָדְשׁוֹ הַלְלוּהוּ
2 3 בִּרְקִיעַ עֻזּוֹ׃ הַלְלוּהוּ בִגְבוּרֹתָיו הַלְלוּהוּ כְּרֹב גֻּדְלוֹ׃ הַלְלוּהוּ
4 בְּתֵקַע שׁוֹפָר הַלְלוּהוּ בְּנֵבֶל וְכִנּוֹר׃ הַלְלוּהוּ בְתֹף וּמָחוֹל
5 הַלְלוּהוּ בְּמִנִּים וְעוּגָב׃ הַלְלוּהוּ בְצִלְצְלֵי־שָׁמַע הַלְלוּהוּ
6 בְּצִלְצְלֵי תְרוּעָה׃ כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ הַלְלוּיָהּ׃

פתח באתנח. צבאיו ק'

חזק

סכום פסוקי תהלות אלפים וחמש מאות ועשרים ושבעה, וסמן ב"ך אכב"ד. וחציו ויפתוהו בפיהם (78, 36). וסדריו תשעה עשר וסמן בטו"ב, ומזמוריו מאה וחמשים:

תפלה בעת עצירת גשמים·

בעת עצירת גשמים מתפללים על הגשמים ואומרים מזמורים. והמנהגים חלוקים, יש כנגד אמתחת בנימן מה את כ"ו מזמורים הללו: מזמור ד', י"ז, כ"ה, ל"ב, נ"א, כ"ג, כ"ט, מ"ב, ס"ג, ס"ה, ס"ח, ע"ז, פ"ו ק"ג, ק"ד, קי"ד, קכ"א, קכ"ד, קכ"ו, קכ"ט, ק"ל, קל"ה, קל"ו, קמ"ה, קמ"ו, קמ"ז. וגם מנהגי פיורדא שמים אלו י' מזמורים: י"ז, כ"ה, מ"ב, נ"א, ס"ה, ס"ח, פ"ה, ק"ד, ק"ך, ק"ל. ויעב"ץ בסדורו רשם אלו י"ג מזמורים: י"ז, כ"ה, ל"ב, פ"ו, ק"ג, קל"ה, צ"ח, ק"ך, קכ"א, קכ"ג, קכ"ד, ק"ל, קל"ו. ומנהג ק"ק פפד"מ לומר י' מזמורים אלו: י', כ"ג, כ"ה, נ"א, ס"ט, פ"ה, פ"ו, ק"ך, ק"ל, כ'. ויש קהלות שמוסיפין לומר תפלה זו:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו מלך רחמן לרחם עלינו ועל כל־עמך בית ישראל· וברב רחמיך וחסדיך כפר־נא על כל־חטאתינו ועונותינו ופשעינו, והחזירנו בתשובה שלמה לפניך, קרע רוע גזר דיננו ובטל מעלינו כל־גזרות קשות, וכלה דבר וחרב ורעב ושבי ומשחית ומגפה מבני בריתך· אנא אב הרחמים שבענו מטובך, וברך שנתנו כשנים הטובות, צוה לשמים לתת טל ומטר לברכה על־פני האדמה לחיים ולשלום ולשבע, ואל־הארץ תצוה לתת פריה בעתה להחיות את־נפשותינו ונפשות בנינו ובנותינו וטפנו לעבודתך לתורתך ולמצותיך· ומלא אסמינו שבע, וימלאו הגרנות בר והיקבים תירוש ויצהר: עשה למען שמך הגדול, עשה למען אבותינו הקדושים אברהם יצחק ויעקב, עשה למען משה ואהרן, עשה למען דוד ושלמה, עשה למען חסידיך הטהורים והקדושים, עשה למען רחמיך הרבים: יהיו לרצון אמרי פינו והגין לבנו לפניך יי צורנו וגאלנו:

תפלה בעת רבוי גשמים·

בעת רבוי גשמים אומרים:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו, שיכבשו רחמיך את־כעסך ויגלו רחמיך על מדותיך, ותתנהג עם־בניך במדת רחמים ותכנס להם לפנים משורת הדין ובטובך הגדול רחם עליהם שאין פרענות באה לעולם אלא בשביל ישראל והם עמך ונחלתך אשר הוצאת מארץ מצרים ואינם יכולים לקבל לא רב רעה ולא רב טובה, השפעת עליהם רב טבה אינם יכולים לקבל, כעסת עליהם אינם יכולים לסבול· יהי רצון שיהי רוח בעולם וזכור רחמיך ושמע צעקת ונאקת עניי עמך ברחמים:

מזמורים

שנוהגים לומר אחר התפלה בימי חגים ותעניות ושאר ימים מצוינים שבשנה·

	מזמור		מזמור		מזמור
בראש חדש	ק"ד	ימי הסליחות קודם ר"ה	פ"ט	שמיני עצרת	ס"ה
בשבת הגדול	צ"ה	ערב ראש השנה	צ"ח	שמחת תורה	קמ"ז
יום א' של פסח	ק"ה	יום א' של ר"ה	פ"א	חנוכה	ל'
יום ב' של פסח	ס"ו	יום ב' של ר"ה	מ"ז	עשרה בטבת	ע"ד
חול המועד של פסח	ע"ח	עשרת ימי תשובה	י'	פרשת שקלים	מ"ט
יום ז' של פסח	י"ח	שבת תשובה	ל"ב	פרשת זכור	ק"ט
יום ח' של פסח	קי"ד	ערב יום כפור	ק"ז	תענית אסתר	כ"ב
אסרו חג	קי"ח	כל נדרי	צ"ט	פורים	ז'
שני וחמישי ושני	ל"ג	יום כפור	ס"ה	שושן פורים	ס'
יום א' של שבועות	ס"ח	יום א' של סכות	ע"ו	פרשת פרה	נ"א
יום ב' של שבועות	כ"ט	יום ב' של סכות	ס"ו	פרשת החדש	ע"ז
שבעה עשר בתמוז	ע"ט	חול המועד של סכות	צ"ז	לחתונה	י"ט
תשעה באב	קל"ז	הושענא רבה	פ"ח	לברית מילה	י"ב

מזמורים

שנוהגים לומר בכל שבת ושבת מעין הפרשיות·

	מזמור		מזמור		מזמור
שבת בראשית	קל"ט	שבת תרומה	כ"ו	שבת שלח לך	[illegible]ד
נח	כ"ט	תצוה	ס"ה	קרח	[illegible]
לך לך	ק"י	כי תשא	ע"ה	חקת	[illegible]ה
וירא	י"א	ויקהל	ס"א	בלק	נ"ט
חיי שרה	מ"ה	פקודי	מ"ה	פינחס	[illegible]
תולדת	ל"ו	ויקרא	נ'	מטות	ק"א
ויצא	ג'	צו	ק"ז	מסעי	מ"ט
וישלח	ק"מ	שמיני	קכ"ח	דברים	קל"ז
וישב	קי"ב	תזריע	ק"ו	ואתחנן	צ'
מקץ	מ'	מצרע	ק"כ	עקב	ע"ה
ויגש	מ"ח	אחרי מות	כ"ו	ראה	צ"ז
ויחי	מ"א	קדושים	ט"ו	שופטים	[illegible]ז
שמות	צ"ט	אמור	מ"ב	כי תצא	ל"ב
וארא	מ"ו	בהר	קי"ב	כי תבא	נ"א
בא	ע"ז	בחקתי	ק"ה	נצבים	פ"א
בשלח	ס"ו	במדבר	קכ"ב	וילך	ס"ה
יתרו	י"ט	נשא	ס"ז	האזינו	ע"א
משפטים	ע"ב	בהעלתך	ס"ח	וזאת הברכה	י"ב